

**СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ**

XIV-XV СТ.

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

**ПІДГОТОВКА ЕЛЕКТРОННОГО ВИДАННЯ:
«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
15.XI.2006**

СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

XIV—XV СТ.

ТОМ
I

КИЇВ
«НАУКОВА ДУМКА»
1977

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КАНД. ФІЛОЛ. НАУК Д. Г. ГРИНЧИШИН,
ДОКТ. ФІЛОЛ. НАУК Л. Л. ГУМЕЦЬКА (голова),
ДОКТ. ФІЛОЛ. НАУК І. М. КЕРНИЦЬКИЙ

ПЕРШИЙ ТОМ МІСТИТЬ 5701 СЛОВО

РЕДАКТОРИ ТОМУ
Л. Л. ГУМЕЦЬКА,
І. М. КЕРНИЦЬКИЙ

РЕДАКЦІЯ МОВОЗНАВСТВА

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Перший том уклали кандидати філол. наук:
Д. Г. Гринчишин (борзескоул — боугь, Г, З),
У. Я. Єдлінська (боуханчъ — бѣдкое, волно—вАцьковичь,
Костевъ — кюзнець, Л), В. Л. Карпова (Б — борешениць,
Д, М), Л. М. Полюга (В — волнина, КГ, К — Косте),
М. Л. Худаш (А, Є, Ж, И, І), список джерел та умовних
скорочень уклала Р. Й. Керста.
Технічний секретар Р. Й. Керста.
Оформляла рукопис М. І. Сенів.
Консультували: докт. філол. наук М. О. Баскаков
(тюркізми), проф. Бухарестського університету Д. П. Бог-
дан (грамоти молдавських канцелярій), канд. філол.
наук А. П. Ванагас (литуанізми).
Окремі частини тому рецензували: А, Б, В — наукові
співробітники групи Словника давньоруської мови
ХІ—ХІV ст. Інституту російської мови АН СРСР
кандидати філол. наук Т. О. Сумникова, Г. М. Лукіна,
Н. В. Чурмаєва; Г, Д, З — наукові співробітники
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР
чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничук, кандидати філол.
наук О. Б. Ткаченко, В. В. Німчук, Г. П. Півторак,
О. Д. Пономарів; З, И, К — завідуючий сектором історії
білоруської мови Інституту мовознавства ім. Якуба
Коласа АН БРСР докт. філол. наук А. Й. Журавський.
Над виявленням і підбором пам'яток та складанням
картотеки Словника працювали співробітники відділу
мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР:
А. І. Генсьорський, Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська,
В. Л. Карпова, Р. Й. Керста, Л. М. Полюга, М. Л. Худаш,
частково Л. М. Григорчук. Технічну роботу виконували:
В. М. Бутитер, Д. Г. Бучко, О. Ф. Захарків,
А. К. Рибка. Керівник Л. Л. Гумецька.

ПЕРЕДМОВА

Мова — це продукт творчості багатьох поколінь, неоціненне надбання кожного народу. У мові, як і в її носія — народу, — своя історія, своя історична доля.

Складний багатовіковий історичний шлях розвитку пройшла й українська мова. Належачи до східнослов'янської групи слов'янських мов, вона разом з російською та білоруською мовами бере свій початок від спільного предка — давньоруської мови, що у VII—VIII ст. розвинулася на ґрунті споріднених говорів праслов'янської мови. Відомі історичні фактори спричинилися до того, що єдина колись давньоруська народність у XIII—XIV ст. дала початок розвитку хоч і тісно спорідненим і завжди взаємопов'язаним між собою, але вже окремим народностям, а тим самим і окремим їх мовам — російській, українській та білоруській.

У XIV—XV ст. на східнослов'янській основі за відомих історичних обставин сформувалася спільна для українців і білорусів актова мова, що жила з народних джерел. І в цей період, і пізніше вона визнавалася офіційною мовою Великого князівства Литовського, уживалася в адміністративно-юридичних документах і навіть у державному управлінні в Польщі та Молдавському князівстві.

У XVI—XVII ст. в українській та білоруській писемних мовах розвиваються нові стилі й жанри, з'являються видатні твори світського і конфесійного письменства. Але в умовах жорстокого соціального і національного гноблення українського і білоруського народів, релігійного переслідування, інтенсивної єзуїтсько-католицької та магнатсько-шляхетської експансії на українські й білоруські землі ці культурно-мовні досягнення були можливими лише завдяки патріотизмові і стійкості нижчих та середніх верств суспільства, постійним козацько-селянським рухам і повстанням народних мас, активній і самовідданій культурно-освітницькій діяльності міських братств, високопатріотичному подвигу діячів східнослов'янської культури й науки, братерській дружбі, взаємопідтримці та культурним зв'язкам всіх трьох східнослов'янських народів. Мови трьох братніх народностей — російської, української і білоруської — і в цей

історичний період їх життя зберігали свою східнослов'янську основу і спорідненість.

Однак будь-які перспективи розвитку української мови, як писемно-літературної, так і усно-розмовної, за таких умов, звичайно, були неможливі. Історичний акт возз'єднання України з Росією у 1654 р. назавжди зв'язав єдинокровні народи-брати для спільної боротьби і спільного розвитку, що відкрило нові обрії для розвитку й української літературної мови. Незважаючи на великодержавницьку дискримінаційну політику царизму, український народ при підтримці братнього російського народу, його найкращих синів зміг розвивати далі свою мову, культуру й освіту. Спільна боротьба російського й українського народів проти внутрішніх експлуататорів та іноземних загарбників стала невід'ємною ознакою їхньої історичної долі. «Український народ, який пройшов з великим російським народом довгий шлях спільної революційної боротьби, перший слідом за російськими братами став на шлях Жовтневої соціалістичної революції, поклавши початок нової славної епохи своєї історії»¹.

Завдяки мудрій ленінській національній політиці нашої Комуністичної партії українська мова досягла тих вершин розвитку, які характеризують розвинені літературні мови нашого часу. «Демократична держава, — відзначав В. І. Ленін ще в дореволюційний час, — безумовно повинна визнати повну свободу рідних мов і відкинути всякі привілеї однієї з мов»². «...Сприяння не тільки фактичній рівноправності, а й розвиткові мови, літератури трудящих мас пригноблених раніше націй для усунення всіх слідів успадкованого від епохи капіталізму недовір'я і відчуження»³. В. І. Ленін розцінював як один із вирішальних принципів національної політики Комуністичної партії.

Українська мова розвивається в дружній сім'ї мов усіх народів великого Радянського Союзу. Під прапором

¹ Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654—1954 рр.), схвалені ЦК КПРС. К., Політвидав УРСР, 1954, с. 17.

² Ленін В. І. Повне зібрання творів, т. 25, с. 69.

³ Ленін В. І. Повне зібрання творів, т. 38, с. 108.

пролетарського інтернаціоналізму відбувається дедалі більше зближення соціалістичних націй, посилюється їх взаємовплив і взаємозбагачення. Л. І. Брежнев у своїй доповіді «Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціалістичних Республік» відзначав: «У нашій країні народилося і зміцніло велике братерство людей праці, об'єднаних, незалежно від їх національної приналежності, спільністю класових інтересів і цілей, склалися небували в історії відносини, які ми по праву називаємо лєнінською дружбою народів»⁴. Колективізм, дружба всіх народів країни — це міцна запорука її успіхів в усіх ділянках комуністичного будівництва, у виконанні величких накреслень партії, прийнятих XXV з'їздом КПРС. «Атмосфера справжнього колективізму і товарищескості, згуртованість, дружба всіх націй і народів країни, які міцніють день у день, моральне здоров'я, яке робить нас сильними, стійкими, такими є яскраві грані нашого способу життя, такими є великі завоювання соціалізму, що увійшли в плоть і кров нашої діяльності»⁵.

Ці важливі фактори знаходять своє повне відображення і в розвитку мов соціалістичних націй на шляхах їх взаємодії та взаємозбагачення, вироблення певних рис спільності розвитку. Питання закономірностей розвитку національних мов у процесі розгорнутого комуністичного будівництва, ролі російської мови як мови міжнародного спілкування народів СРСР, яка щедро допомагає у збагаченні і розвитку всіх національних мов, перебувають у центрі уваги сучасного радянського мовознавства.

Велика увага приділяється створенню фундаментальних праць, присвячених лексичному складові, граматичній будові й функціонуванню мов народів СРСР, в тому числі української. Серед таких протягом останніх десятиріч у нашій республіці треба згадати шеститомний «Українсько-російський словник» (1953—1963), двотомний «Польсько-український словник» в трьох частинах (1958—1960), тритомний «Російсько-український словник» (1968), «Сучасна українська літературна мова» (у п'яти книгах) (1969—1973), багатотомний «Словник української мови», сім томів якого вже побачили світ, «Етимологічний словник української мови», укладання якого нещодавно завершено в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, та ін.

Відомо, що такі багатотомні праці, як перекладні і тлумачні словники, Діалектологічний атлас української мови, вимагають великої підготовчої роботи. Своїми досягненнями українське радянське мовознавство, як і мовознавча наука всіх братніх радянських республік, завдячує повсякденному піклуванню Комуністичної партії і Радянського уряду про розвиток української мови і українського мовознавства. Це є очевидним і незаперечним доказом брехливості буржуазно-націоналістичної і

⁴ Брежнев Л. І. Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціалістичних Республік. К., Вид-во політичної літератури України, 1973, с. 12.

⁵ Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., Вид-во політичної літератури України. 1976, с. 98.

взагалі антирадянської пропаганди, яка перекручує факти розвитку української мови і замовчує успіхи радянської лінгвістичної науки.

Нове фундаментальне дослідження з українського мовознавства — двотомний Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. — результат багаторічної праці колективу мовознавців Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. Цей труд можна було здійснити лише з належним знанням не тільки історії рідної мови і основ історичної лексикографії, але ще й палеографії, соціальної і культурної історії сусідніх слов'янських народів та їх мов. До його завершення необхідно було провести велику роботу по збиранню матеріалів, їх розписуванню і створенню багатотисячної належно систематизованої картотеки, а також різних перехресних картотек, інструкцій тощо.

Актуальність, наукове та загальнокультурне значення словників давньої мови кожного народу з багатою і багатотисячною традицією писемності — загальновідомі. Такі словники необхідні, з одного боку, для глибокого наукового вивчення історичного минулого конкретної мови, оскільки, як говорив Ф. Енгельс, «матерія і форма рідної мови» стають зрозумілими тільки тоді, коли простежується її виникнення і поступовий розвиток, а це неможливо, коли не приділяти уваги, по-перше, її власним відмерлим формам і, по-друге, спорідненим живим і мертвим мовам»⁶, а з другого — для задоволення багатьох практичних потреб: з'ясування значення незрозумілих слів і словосполучень історичного минулого, а також тих чи інших понять і фактів суспільно-політичного, суспільно-економічного і культурного життя народу в минулому. Ось чому історичні словники різних мов розцінюються не лише як вузькогалузеве суто мовознавче наукове надбання, а як надбання загальнонаукове, загальнокультурне.

Над історичними словниками своїх мов працюють зараз учені майже всіх слов'янських народів. Нині вже можна вітати опубліковані перші три випуски «Словаря русского языка XI—XVII вв.» (М., «Наука», 1975—1976), сім томів «Słownika staropolskiego» (XIV—XV ст.) (Warszawa, 1953—1976) та вісім томів «Słownika polszczyzny XVI wieku» (Wrocław — Warszawa — Kraków, 1966—1974). Недавно був випущений для широкого обговорення ґрунтовний пробний зошит Історичного словника словацької мови (Див.: Slovenský historický slovník z predpisovného obdobia. Ukázkový zošit. Bratislava, vyd-vo Slovenskej Akademie Vied, 1973).

Слід відзначити, що з виходом у світ історичних словників усіх слов'янських мов словістика й індоєвропеїстика в цілому одержать неоціненний науковий матеріал для різних аспектів порівняльного вивчення слов'янських і, ширше, — індоєвропейських мов.

Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. є першим етапом у систематичному описі словникового складу давньої української мови. Продовженням її будуть історичні

⁶ Енгельс Ф. Анти-Дюрінг. Переворот в науці, учинений паном Євгеном Дюрінгом. — Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 20, К., 1965, с. 313—314.

словники наступних періодів розвитку староукраїнської мови в зв'язку з історією українського народу. Укладання історичного словника української мови за окремими періодами її розвитку дасть можливість якнайповніше використати в ньому матеріал писемних пам'яток, а також ґрунтовніше і всебічніше висвітлити історичну мовну дійсність з увагою до хронологічних, територіальних, а в пізніших періодах — і жанрово-стильових особливостей.

Обмеження словника хронологічними рамками XIV—XV ст. з умовно прийнятими початковою і кінцевою датами — 1300—1500 рр. — мотивується і особливістю цього періоду в історичному розвитку української мови (початок її відокремленого, оригінального розвитку), і жанрово-стильовою однотипністю мови збережених писемних пам'яток

У словнику подається не тільки максимально повний виклад усіх наявних значень, семантичних відтінків, словосполучень з докладною і в багатьох відношеннях оригінальною розробкою статей службових слів за всіма їх синтаксичними функціями, причому вперше в лексикографічній практиці із зазначенням засвідченої фонетичної і навіть графічної варіантності слів, що матиме велике наукове і практичне значення для вивчення історичної граматики і фонетики української мови. Тут запроваджується цифрова статистика значень, семантичних відтінків і функцій засвідчених у пам'ятках слів, а також усіх наявних фонетичних і графічних варіантів у формах з різними деформаціями включно. Взаємопов'язування словотворчих варіантів синонімічних слів, застосоване в словнику, полегшує користування ним з науково-дослідною і практичною метою.

Поряд із загальними назвами Словник староукраїнської мови подає і різноманітні типи засвідчених у пам'ятках писемності XIV—XV ст. власних назв — особових і географічних. Крім суто лінгвістичної інформації словотворчого і фонетичного характеру, цей ономастичний матеріал суттєво доповнює і поширює наше уявлення про тогочасний словниковий склад мови, оскільки власні назви в багатьох випадках були утворені від таких загальних назв, що з різних причин не знайшли відображення у текстах документів.

Позитивною рисою словника є послідовне врахування мовних фактів з різних територій поширення староукраїнської мови, що має важливе значення не тільки для студій з історичної діалектології, а й для істориків, зокрема для дослідників історії середньовічного права та юриспруденції, економічних відносин, адміністративного поділу та ін.

Цінним є те, що при розробці статей-слів іншомовного походження у словнику вказується не тільки мова, з якої походить те чи інше слово, а й та мова, через посередництво якої воно у свій час потрапило до української.

Таким чином, Словник староукраїнської мови є не тільки інвентарем лексичного складу писемно-літературної мови XIV—XV ст., зафіксованого у строго і цілеспрямова-

но відібраному колі пам'яток. Він є базою і для етимологічних досліджень, і для порівняльного вивчення слов'янських мов, зокрема процесів взаємодії слов'янських мов та їх контактів з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами. Отже, маючи лінгвістичний характер, словник разом з тим є фундаментальною працею з історії українського народу, його писемності й культури.

Немає сумніву, що Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. матиме широке наукове і загальнокультурне значення, служитиме надійним джерелом для дослідження різних питань історичного розвитку східнослов'янських мов і даватиме різноманітну історико-культурну інформацію. Адже він охоплює мовний матеріал писемних пам'яток початкового періоду розвитку окремих східнослов'янських мов і в ньому знайшли своє відбиття різні поняття, назви, найменування, значення, їх відтінки, пов'язані з побутом і суспільно-політичним та суспільно-економічним життям, успадковані безпосередньо із спільносхіднослов'янської давньоруської мови і не зникли в дальшій історії братніх мов. Оскільки словник базується на матеріалах актової мови, що сформувалася на спільній українсько-білоруській мовній основі, то, цілком природно, він матиме величезне значення не тільки для українського мовознавства, історії й культури українського народу, а й для білоруського народу, для глибокого вивчення всієї спільності братніх мов — російської, української і білоруської. Важко переоцінити його значення і для різнобічного вжитку на молдавському і румунському науково-культурному ґрунті. Цінні інформації знайдуть собі в ньому і дослідники історії та культури Литви і Польщі.

Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. побудований з урахуванням останніх досягнень вітчизняної і зарубіжної слов'янської історичної лексикографії. У ньому застосовано ряд специфічних оригінальних лексикографічних прийомів. Деякі з них, можливо, викличуть і дискусійні міркування. Але немає сумніву, що ця праця дозволить ввести в науковий обіг великий обсягом, належно систематизований і прокоментований матеріал і стане базою для подальших поглиблених досліджень у різних галузях сучасної науки про історію мови.

Та цим не вичерпується важливе наукове і загальнокультурне значення словника. Побудований на мовному матеріалі широкого кола писемних пам'яток, що в багатьох випадках раніше були в науці маловідомі або й зовсім не використовувались, він містить нові переконливі свідчення спільного походження східнослов'янських народів і їх мов від єдиної колись давньоруської народності й давньоруської мови. Цим саме матеріал словника спростовує антинаукові вигадки ідеологів і апологетів українського буржуазного націоналізму, що намагаються фальсифікувати історію східнослов'янських народів та їх мов, зокрема їх спільне походження. Безперечно, Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. буде належно оцінений науковою громадськістю.

Академік *І. К. Білодід*

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ «СЛОВНИКА СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XIV — XV СТ.»

Історичний словник мови народу виконує подвійну функцію — суто наукову і загальнокультурну. Будучи інвентарем словникового складу попередніх сторіч, метрикою слова і його форм, дзеркалом його кількісного росту та смислової еволюції, історичний словник становить фундаментальну базу для всебічного вивчення мови минулого. Без нього багато проблем не можна вважати остаточно розв'язаними. Велике значення історичного словника і для історика широкого профілю в його роботі над давніми текстами, і для історика літератури стародавньої доби. Історичний словник — це водночас і важлива пам'ятка історії народу. Відбитий у ньому лексичний склад мови свідчить про ступінь розвитку народу досліджуваної епохи, про коло його духовних інтересів, про його звичаї, побут, рівень матеріальної культури.

З історії укладання Словника. До виходу в світ «Історичного словника українського язика» за ред. Є. Тимченка функції історичного словника української мови виконували певною мірою «Матеріали для словари древнерусского языка» І. І. Срезневського¹, які містять чималий матеріал і з пам'яток української мови. Проте, незважаючи на свою монументальність, цей словник лише умовно міг служити довідником з лексики староукраїнської мови. Виходячи із застарілих на наш час методологічних позицій, І. І. Срезневський одним терміном «древнерусский» охоплює і пам'ятки періоду давньої Русі XI—XIII ст., і староукраїнські, старобілоруські, староросійські джерела аж до XVIII ст. Отже, щоб установити, до складу якої мови належить слово — давньоруської чи староукраїнської, необхідно керуватися локалізацією і хронологією цитатного матеріалу. Широке охоплення пам'яток писемності, з XI по XVIII ст., відбилося негативно в словнику Срезневського на повноті вибраного матеріалу.

Першою спробою заповнити існуючу в українській науковій літературі прогалину — скласти історичний словник тільки на основі пам'яток української мови — була колективна праця за ред. Є. Тимченка «Історичний словник українського язика», перший зошит якого (А — В)

вийшов друком 1930 р.² У 1932 р. було випущено другий зошит (Г — Ж) першого тому словника³.

Комісія історичного словника УАН за програмою-максимум повинна була скласти реєстр словника на підставі всього мовного матеріалу пам'яток української мови від найдавніших часів до XIX ст. Безумовно, поставлене завдання було надто широким і тому комісія постановила видати зібраний уже матеріал в 4—5 томах. Як свідчить список джерел, доданий до першого тому, у словнику використано пам'ятки писемності XIV—XIX ст. Проте їх зіставлення показує, що історичний словник за ред. Є. Тимченка побудований в основному на матеріалах XVI—XVIII ст.

Питання розмежування українських і білоруських пам'яток писемності XV—XVII ст. у цьому словнику спиралося не на мовний, а на територіальний принцип. Виділення білоруського лексичного матеріалу Є. Тимченка уважав завданням майбутнього, коли вийде друком історичний словник білоруської мови.

Певні застереження викликає метод вибирання словникового матеріалу з пам'яток письменства, обминання слів іншомовного походження, які історичний словник за ред. Є. Тимченка без достатніх аргументів відніс до індивідуального стилю автора. Історичний словник української мови повинен відбити мову пам'яток писемності різних століть і різних стильових жанрів у всій складності їх лексичних компонентів.

Незважаючи на ті недоліки, що виникли як у процесі укладання, так і друкування словника, перший том «Історичного словника українського язика» становив значну подію в українському мовознавстві. Він і сьогодні залишається цінним надбанням української мовознавчої літератури і часто стає в пригоді дослідникам української мови.

Враховуючи досвід укладання історичних словників в інших слов'янських країнах та власні можливості, колек-

² Див. Історичний словник українського язика, т. I, зошит I, Харків — Київ, Державне вид-во України, 1930.

³ Див. Історичний словник українського язика, т. I, зошит II, Харків — Київ, «Українська радянська енциклопедія», 1932.

¹ Див. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка, т. I—III, СПб., 1893—1912.

тив відділу мовознавства Інституту суспільних наук приступив до створення першої ланки в серії історичних словників української мови — Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. У 1957 р. почалося упорядкування переданих відділові Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР матеріалів картотеки, які залишилися після роботи над словником за ред. Є. Тимченка. Після того як була встановлена їх непридатність і неможливість використання в роботі над новим Словником староукраїнської мови XIV—XV ст., постало завдання виявлення архівних матеріалів, що могли лягти в основу Словника, тобто складення докладної бібліографії пам'яток староукраїнського письменства XIV—XV ст., неопублікованих, рукописних і опублікованих. Науковими співробітниками відділу були обстежені архіви і рукописні відділи бібліотек Москви, Ленінграда, Києва, Вільнюса, Кишинєва та ряду обласних центрів УРСР. Зважаючи на мовну близькість українських і білоруських пам'яток писемності XIV—XV ст., усі взяті на облік пам'ятки цього періоду були проаналізовані з погляду їх мовних особливостей. Наступним етапом підготовчих робіт було опрацювання попереднього проекту інструкції для укладання картотеки Словника і ознайомлення з ним усіх мовознавчих осередків УРСР. Укладання картотеки було завершено в 1962 р. Вона налічує близько 260 тисяч карток і містить до 12 тисяч слів.

Паралельно з укладанням картотеки Словника опрацьовувався проект інструкції для укладання Словника, в якій з'ясовувалися принципи його побудови. На її основі було укладено в 1963 р. пробний зошит Словника, що послужив підставою для широкої наради, яка відбулася в 1965 р. В основному схвалені, загальні принципи укладання історичного словника української мови були доповнені зауваженнями і побажаннями мовознавців УРСР, Москви, Ленінграда, Мінська, Вільнюса, Самарканда. Протягом 1964—1968 рр. був укладений перший том Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. (А—М). Укладання другого тому Словника (Н — Ї) завершено в 1974 р.

Хронологічні рамки Словника. Історичний словник української мови повинен охоплювати проміжок часу від виділення української мови з давньоруської основи до утворення нової української літературної мови, тобто містити лексичний матеріал починаючи з пам'яток XIV ст., коли вже виразно і комплексно виступають риси української мови⁴, до появи «Енеїди» Котляревського, отже, період XIV—XVIII ст. Проте створення такого словника було визнано нереальним: тільки підготовчі роботи для його укладання вимагали б десятків років. До того ж, як показав досвід слов'янської історичної лексикографії, словники, що повинні були відбити лексичний матеріал багатьох сторіч, як правило, залишалися незавершеними. Завдання створення історичного словника української мови, яке стоїть перед українським мовознавством, можна

вважати здійсненим тільки за умови поступового або паралельного підготування словників за окремими періодами. З уваги на жанрову однотипність пам'яток писемності української мови XIV—XV ст., на їх суто юридичний характер, порівняно кількісну обмеженість, що дозволила застосування суцільного розписування пам'яток, як перший етап у розвитку староукраїнської писемно-літературної мови виділено період XIV—XV ст.

Тип Словника. Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. задуманий за типом «тезауруса», тобто він містить всі слова всіх пам'яток указанного періоду, покладених у його основу⁵. Повне представлення лексики пам'яток XIV—XV ст. у Словнику зумовлене важливістю початкового етапу в розвитку української писемно-літературної мови, необхідністю виивлення лексичного фонду, з яким українська мова вступила на шлях самостійного розвитку. Як відомо, українська писемно-літературна мова вперше заявляє про себе в жанрі ділової мови. Бар'єр церковнослов'янської мови був прорваний у цій діяльній під впливом життєвої необхідності довести текст юридичного документа до розуміння контрагентів.

Джерела, використані при укладанні Словника. Оскільки Словник староукраїнської мови повинен представляти лексику української мови, його побудовано на основі пам'яток світського характеру, писаних тогочасною українською мовою. Пам'ятки культового характеру, писані церковнослов'янською мовою, не включені в список джерел. В основу Словника покладені всі пам'ятки, писані староукраїнською мовою, без уваги до їх територіального походження, починаючи з суцільних текстів, таких як переклад статуту Казимира III, описи замків, люстрації земель, грамоти, і кінчаючи окремими написами на різноманітних предметах, записами на полях книг тощо. Основну масу становлять грамоти. Не ввійшли до першого тому Словника матеріали декількох джерел, опублікованих і одержаних після завершення тому. Вони використані в роботі над другим томом Словника. Внаслідок цього в окремих випадках може виникнути невідповідність цифрових показників частоти в тих самих словосполученнях в обох томах. Слова, що повинні були ввійти до першого тому, будуть подані в додатку до Словника. Для складання картотеки Словника автори в усіх можливих випадках залучали фотокопії рукописів. Проте Словник побудований в основному на публікаціях джерел: з 939 одиниць, що послужили матеріалом для картотеки Словника, 132 одиниці розписані з фотокопій оригіналів та факсиміле, 85 з видаць, звірених з оригіналами, і 722 одиниці з видань. Відмовитися від недосконалих у лінгвістичному відношенні видань означало б відмовитися взагалі від створення словника цього періоду.

В основу відбору пам'яток для Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. покладено мовний принцип. Та-

⁴ Див. Булаховський Л. А. Питання походження української мови, К., Вид-во АН УРСР, 1956, стор.37.

⁵ Див. Щербач Л. В. Опыт общей теории лексикографии.— «Избранные работы по языкознанию и фонетике», т. 1, Л., Изд-во ЛГУ, 1958, стор. 69.

ким чином розв'язано в Словнику складне питання розмежування староукраїнських і старобілоруських пам'яток писемності періоду XIV—XV ст. Генетична близькість обох народів, спільне перебування значної частини українських земель разом з білоруськими в межах однієї держави, Великого князівства Литовського, спільна праця українців і білорусів у тих самих урядових канцеляриях, однакові західнослов'янські впливи, спільний вклад у створення «західноруської» писемно-літературної мови зумовили мовну близькість пам'яток української і білоруської писемності того часу. Найбільш яскраві розбіжності між обома мовами на фонетичному рівні часто ховалися за традиційним етимологічним правописом, а також узусом і авторитетом великокнязівської канцелярії. У Словнику прийнято таку zásadu: якщо пам'ятка виявляла українські мовні риси — сплутування етимологічних **ъ**—**и**, **ы**—**и**, зміни **о**, **е** в новому закритому складі тощо,— вона вважалася належною до джерел української мови. І навпаки, коли пам'ятка характеризувалася білоруськими мовними особливостями — послідовним «аканьям» — вона не включалася до джерел Словника. Виняток становить білоруська копія українського перекладу Вісліцького статуту з виразними слідами «аканья», що виникла на переломі XV—XVI ст. Коли ж пам'ятка не виявляла ні специфічно українських, ні специфічно білоруських мовних рис, вона визначалася за територіальним принципом, за місцем написання. Питання мовної належності пам'яток, нейтральних за мовою і без місця написання, розв'язується у відповідності до їх змісту, до історичних даних.

Значну частину джерел Словника становлять грамоти, написані в канцеляриях Молдавського князівства, де «західноруська» мова вживалася в цей час у юриспруденції як єдина. Мовні особливості цих документів, незважаючи на певний процент у них молдаванізмів і середньоболгарізмів, виявляють повний збіг з рисами «західноруської» писемно-літературної мови, точніше з її українським варіантом. На фонологічному рівні в мові грамот, виготовлених у канцеляриях Молдавського князівства, виступають: 1) українські риси, спільні з усіма східнослов'янськими мовами (повноголосся, вокалізація **ъ**, **ь**, розвиток носових і т. ін.); 2) риси, в тій чи іншій мірі властиві всій українській мовній території (перехід давньоруського **ъ** в **и**; зміна давньої якості **о**, **е** в новому закритому складі як результат подовження; сплутування етимологічних **ы**—**и** і т. ін.; сплутування ненаголошених **е**—**я**: **именим** замість **именем**, **istepuju** замість **istinnju** і т. ін.); 3) риси, властиві південно-західним говорам української мови (сплутування ненаголошених **о**—**у**: **уживали/оживали**; перехід **а** в **е** в позиції після палатальних: **узети**, **зеть** замість **узяти**, **зять**; протетичне **в-** перед початковим **а-**: **ватамайъ** і т. ін.).

На рівні словоформ мова грамот, писаних у канцеляриях Молдавського князівства, не відрізняється від мови інших пам'яток «західноруської» писемно-літературної мови. Майже всі форми словозміни в них є континуантами

флексії давньоруської мови. Привнесені болгарськими і молдавськими писарями середньоболгарська орфографія (й замість **ъ**: **оу Левовы**), денки молдавської форми словозміни (типу родового множини **оулмилор** з молдавською флексією **-лор**), а в сфері синтаксису сплутування відміників як результат втрати відмінкової флексії в середньоболгарській і молдавській мовах, і нарешті, деякі лексичні молдаванізми, головним чином у галузі ономастики і назв молдавських реалій, не є, звичайно, органічними рисами мови цих грамот.

Винятково Словник бере до уваги пізніші копії документів XIV—XV ст., як, наприклад, копію грамоти великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осеєкрово, писаної в 1498 р. (копія XVII ст.) (Державна публічна бібліотека АН УРСР II 22199).

Принципи побудови Словника. Реєстр Словника. Усі реєстрові слова в Словнику подаються «гражданкою», без виносних букв, титл і надрядкових знаків, але із збереженням орфографії оригіналу або видання. З метою спрощення набору укладачі відмовилися від таких кирилических і грецьких знаків, як **ѣ**, **ѡ**, **Ѣ**, **Ѥ**, **Ѧ**, **ѧ**, **Ѩ**, **ѩ**, **Ѫ**, **ѫ** (іжиця), і замінили їх сучасними буквами і сполученнями **з,о, оу, кс, пс, я, е**, у або **и**. Залишено нейотовані юси **А, Ж** та **Ѧ**. В ілюстративному матеріалі вживаються поруч літери **оу, у**, а також **і, ї**, **и** та **е, е**, відповідно до графіки джерела, звідки взята цитата. Наведені в Словнику кирилическі літери зберігаються тільки тоді, коли вони мають цифрове значення.

Кожне відмінюване слово, що виступає в реєстрі Словника, подається в його основній формі: іменники, займенники іменникового типу в називному однині, кількісні числівники в називному, прикметники та числівники й займенники прикметникової відміни в називному однині чоловічого роду, дієслова в інфінітиві. Якщо слово не засвідчене в основній формі або ж виступає з винесеною над рядок буквою, воно реконструюється і позначається зірочкою (***борковичь**). Слово, засвідчене лише в тексті, писаним латинським алфавітом, наводиться в тій самій графіці. Слова, зафіксовані і в латинському, і в кирилическому алфавіті, виносяться в заголовне слово в латинському написанні тоді, коли вони, на відміну від кирилического, виступають в основній формі або ж коли латинське написання проливає світло на питання українсько-польської фонетичної субституції.

Крім повнозначних слів і їх фонетичних (**лѣсъ**—**лись**), словотворчих (**ловище**—**ловиско**), морфологічних (**воевод**—**воевода**), орфографічних (**бирьоу**—**біровоу**) і графічних (**братъи**—**братѡи**) варіантів, до реєстру Словника входять усі службові слова та їх варіанти. Поряд з загальними назвами у його реєстрі подаються і власні — особові і місцеві — назви, що зустрічаються в пам'ятках XIV—XV ст. Складені з двох і більше членів географічні назви — назви населених пунктів, річок, держав, — що становлять одиницю номінації, виносяться в реєстр так само, як односторонні власні назви (**Новое Село**, **Малая Ивенка**, **Великое**

князство Литовское). Якщо один із членів складеної географічної назви є водночас заголовним словом іншої словникової статті, воно зв'язується з географічною назвою, компонентом якої він є (**Новый... Див. ще Новое Село**). З уваги на неусталеність найменування особи в XIV—XV ст., на перехідний період від одночленного до двочленного, тричленного та описового називання особи у реєстр Словника виносяться тільки одночленні особові назви.

Не виносяться як заголовні слова мікротопоніми (типу **льсь дедьовъ**) і описові назви населених пунктів (типу **мѣсто луцкое** «Луцьк»), що подаються в Словнику на рівні стійких словосполучень у статті на перший член складеної назви. Якщо перший член складеного мікротопоніма не фігурує як заголовне слово словникової статті, то він виносяться як заголовне слово окремої словникової статті (**Трибѣсовскіи: Трибѣсовскіи коурганъ**). Граматичні форми компонентів мікротопоніма і складеного ойконіма враховуються у відповідних статтях. Складені мікротопоніми і описові ойконіми наводяться, крім цього, в статтях на кожен із повнозначних компонентів і відсилаються до відповідної статті (**Трибѣсовскіи коурганъ** у статті **коурганъ, мѣсто луцкое** у статті **луцкии**).

Церковнослов'янські і староукраїнські варіанти церковних особових назв виносяться як окремі реєстрові слова в окремих словникових статтях, пов'язаних між собою (**Никита — Микита**). Проте у випадку, коли на підставі форм непрямих відмінків не можна встановити, від якого варіанта вони походять, обидва подаються в одній словникової статті (**Михаиль — Михаило**). Молдавські варіанти церковних особових назв, часто невідміювані, виступають в окремих словникових статтях (**Николае**). Якщо власна особова назва виступає в скороченій формі, на її походження вказує відсилання до повної форми співвідносної особової назви (**Адашь... пор. Адамъ**).

Морфологічні (**воеводъ — воевода**) і словотворчі варіанти (**ловище — ловиско**) загальних назв виносяться в реєстр в окремих словникових статтях. У випадку збігу форм непрямих відмінків або наявності скорочених написань, з яких не можна встановити форми називного однини, вони подаються в одній словникової статті (**а(п), апр, а(п)л: Априлія — Априль**).

У реєстр Словника включено всі іншомовні слова — загальні та власні назви, — які зустрічаються в пам'ятках української мови XIV—XV ст. і цим самим становлять складову частину лексичного фонду писемно-літературної мови того часу. На походження таких слів вказують наведені поряд у дужках іншомовні паралелі. Коли іншомовне слово потрапило в мову українських пам'яток через посередництво іншої мови, як правило, поруч наводиться приклад з мови-посередника (**каньцлѣрии — стп. kanclegzu, лат. cancellarius**). У випадку запозичень із західнослов'янських мов укладачі Словника враховували і живіші контакти з польською мовою в розмовному плані, і вплив старочеських актів на мову українських грамот. Проте часто немає можливості з цілковитою певністю встановити, яким шляхом — усним чи писемним, безпосередньо з польської

чи чеської мови — запозичене слово проникло в українську мову. Як правило, на першому місці подаються чеські відповідники, однак порядок подачі західнослов'янських паралелей не становить абсолютної вказівки на безпосередність чи небезпосередність запозичення (**Кановникъ — стп. kapovnik, стп. kanonik/kapownik, лат. canonicus**). Іншомовні паралелі наводяться і при власних особових назвах (**Аврамей — цсл. Аврамии, гр. 'Αβραμῆος, гебр. Авраһам**). На молдаванізм, тобто на загальні і власні назви, які з мови східнороманських племен, що населяли Молдавське князівство, або через її посередництво проникли в староукраїнську мову, а також на слова сучасної молдавської мови вказує позначка *молд.*

Нечленні форми прикметників подаються при членних формах, якщо вони засвідчені пам'ятками. Коли ж в основній формі засвідчені тільки нечленні прикметники, при них наводяться форми членних прикметників. Форми вищого і найвищого ступенів прикметників і прислівників виносяться як окремі заголовні слова і пов'язуються з формами інших ступенів порівняння. Прикметники, утворені від географічних назв, пов'язуються з топонімом-основою: в кінці статті, якщо він фігурує в реєстрі Словника, або в дужках, безпосередньо після цифри частоти фіксацій слова, коли топонім-основа не виступає в реєстрі Словника, але відомий. Поруч наводиться вказівка на його місцезнаходження (**Лавровський... пор. Лавровъ у Перемишльській землі**). Ад'єктивовані дієприкметники наводяться як самостійні реєстрові слова (**Литыи... литое серебро**).

Дієслова різного граматичного виду наведені як окремі заголовні слова, але пов'язані з своєю видовою парою (**Дати... Див. ще Давати**). Префіксовані видові утворення пов'язуються з безпрефіксними дієсловами тільки у випадку, коли вони зберігають те саме основне значення (**оудлати... Див. ще Делати**). Дієслова з часткою *ся* вводяться окремо в реєстр і пов'язуються із співвідносними дієсловами без частки *ся*. Дієприслівники не виносяться окремо в реєстр і наводяться серед форм дієслова, що виступає в заголовному слові в інфінітиві. Якщо інфінітивна форма не засвідчена, вона відтворюється і позначається зірочкою. Неад'єктивовані дієприкметники виносяться в реєстр як заголовні слова тільки у випадку, коли вони є єдиними формами дієслова. Пасивні дієприкметники зі зв'язкою (типу **была написана**) трактуються в Словнику як особові форми пасиву і виступають у заголовному слові у формі інфінітива, засвідченого або відтвореного. Віддієслівні іменники виносяться в реєстр і пов'язуються із співвідносним дієсловом, якщо воно наявне в Словнику.

Прислівники, що виступають у функції сполучників, подаються в одній статті й позначаються римськими цифрами (**где... I. присл.; II. спол.**).

Прийменникові конструкції з прислівниковим і прийменниковим значенням виносяться в реєстр як омонімічні заголовні слова, без уваги до їх написання окремо чи разом (**Наверхъ¹ присл.; Наверхъ² прийм.**). Так само подаються омонімічні сполучники і частки (**ани¹ спол.; ани² част.**).

Усі засвідчені в основній формі варіанти заголовного слова наводяться поряд з ним в порядку їх типовості. Вони також виступають і на відповідному за алфавітом місці та відсилаються до заголовного слова статті, хіба що розташовані в безпосередньому сусідстві з заголовним словом. Реконструйовані варіанти заголовного слова, тобто не засвідчені в пам'ятках, позначені зірочкою, подаються тільки один раз на відповідному за алфавітом місці з відсиланням до заголовного слова, але поруч з ним не наводяться. Через те різні варіанти того самого слова можуть зустрічатися в різних місцях реєстру за алфавітним порядком, але всі вони відсилаються до одного заголовного слова відповідної статті. Таким чином, Словник має суто документальний характер і не ставить собі за мету створення на підставі варіантів якогось єдиного для даного історичного періоду абстрактного типу слова.

Різноманітні написання віддієслівних іменників на -ие, -ье, -е (типу *благословение, благословеиье, благословене*) відбивають різні орфографічні прийоми писарів XIV—XV ст. і не дають підстави вважати їх морфологічними чи словотворчими варіантами заголовного слова і виносити в окремі словникові статті. Вони кваліфікуються в Словнику як правописні варіанти, тобто різні написання того самого слова. Навпаки, слова на -ович, -евич і т. ін., де чергування о, е втратило свою фонетичну позиційну обумовленість і які в XV ст. виступають уже як самостійні варіанти формантів (*Масковичь — Маскевичь, Крецович — Крецевич*), вважаються словотворчими варіантами і вводяться в реєстр як заголовні слова окремих словникових статей. У реєстрі Словника за алфавітом подаються усі фонетичні, орфографічні і графічні варіанти заголовного слова.

Омоніми в Словнику виступають як окремі заголовні слова і позначаються вгорі арабськими цифрами. Питання про омоніми, яким у словнику пам'яток писемності більш відповідала б назва «омографи», розв'язано таким чином⁶: омонімами вважаються власні назви різних географічних об'єктів (*Бахна¹ — назва села, Бахна² — назва річки*); омографічні власні та загальні назви (*Береза¹ — загальна назва, Береза² — назва річки*); тотожні за походженням слова, що виступають як різні частини мови (*Верх¹ — іменник, Верх² — прийменник*); омографи, що виникли внаслідок помилкового написання (*Господа¹ — житло, Господа² замість Господарь*); слова різного походження, що збіглися в своєму фонемному складі внаслідок фонетичного розвитку (*Весть¹ — дієслово, Весть² — іменник*); омографи, що виникли внаслідок значеннєвої еволюції слова на метонімічній основі (*Апостоль¹ — людина, Апостоль² — книга*); значеннєво тотожні слова, проте різного граматичного роду (*Вольнь¹ ж., Вольнь² ч.*); слова, утворені від однієї твірної основи незалежно одне від одного, але з утраченим значеннєвим зв'язком (*Головны¹ — стосовно голови, Головны² — центральний*); різні за зна-

ченням і за граматичними зв'язками префіксовані дієслова того самого походження, що виникли внаслідок розпаду полісемічного слова (*Выбрати¹ ... обрати, избрати; Выбрати² ... стягнути, зібрати*); омографи, утворені внаслідок збігу з іншомовними запозиченнями (*Весь¹ — займенник, Весь² — іменник, стп. wies*); омографи, що виникли внаслідок однакової графічної фіксації різних за походженням і значенням іншомовних запозичень (*Гдѣ коли¹ — стп. gdykoli* якщо, коли, *Гдѣ коли² — стп. gdziekoli* куди).

У реєстрі Словника подаються із знаком оклику перед ними всі помилково написані слова і перекручення в такій граматичній формі, у якій вони засвідчені в пам'ятках. Якщо видавець пам'ятки вказує на помилкове написання даного слова в оригіналі, воно наводиться із знаком оклику і відсиланням до правильної форми слова (*! Праправуюу див. Правый²*). Легкі для розшифрування опіски писарів пам'яток відсилаються до відповідної словникової статті (*! Готило див. Гостиль*). Якщо здеформоване слово можна реконструювати, то реконструйована форма вводиться поруч у ламаних дужках, документується цитатою і відсилається до відповідної словникової статті (*! Веньцоват <веньци дѣцковати>... Див. Дицковати*). Якщо контекст не дає підстави для зрозуміння слова ні для відтворення його правильної форми, воно залишається із знаком питання в ламаних дужках і супроводжується ілюстрацією (*! варейнинах (?)*). Сигнал видавця «sic» або «так» після помилкових написань подається в дужках з позначкою «прим. вид.» (sic.— *Прим. вид.*). На помилки в ілюстративному матеріалі, помічені укладачами Словника, звертається увага знаком оклику в круглих дужках після даного слова; у формах — перед помилковим написанням.

Тлумачення реєстрового слова. Предметне значення повнозначного реєстрового слова і граматичне значення неповнозначного встановлюється на основі всіх контекстів, у яких воно виступає. На відміну від словника сучасної мови, історичний словник є словником текстів, має справу тільки з актуалізацією загального поняття, знаком якого є слово, отже, тільки з контекстуальним значенням слова. Оперуючи даним контекстом, документуючи слово даною цитатою, історичний словник не може привносити в тлумачення слова не засвідчене контекстом значення на тій підставі, що воно існує в сучасній мові і, отже, могло існувати в минулому. У цьому документальність історичного словника.

Значення реєстрового слова передається за допомогою еквівалента сучасної української літературної мови, навіть тотожного. Проте, якщо реєстрове слово є назвою якоїсь історичної реалії, його значення викладається тлумачним способом, напр.: *Квитацяя... письмове доручення про видачу з митного збору певної грошової суми. При збереженні назви історичної реалії в історичному пласті сучасної лексики вона наводиться після відповідної пояснювальної ремарки; напр.: Воевода... (титул правителів Молдавського князівства та його синів) воевода. Значення дієслова доповнюється вказівкою на його синтаксичну сполучуваність,*

⁶ Категорії омографів, що виступають у Словнику, перераховуються в порядку їх частоти.

напр.: **Лишити** (кого, що кому)—(*заповісти*) залишити; (про що на кому) — (*передати на вирішення кому*) залишити (що кому). Значення граматичних реєстрових слів — прийменників і сполучників — розкриваються викладом семантико-синтаксичних відношень і характеристикою зв'язку між членами речення і окремими реченнями, які вони виражають.

Географічні назви пояснюються вказівкою на рід назви (назва села, річки і т. ін.) та на місцезнаходження об'єкта за тогочасним державним і адміністративним поділом. Географічні назви з території північної частини історичної Буковини, яка в XIV—XV ст. входила до складу Молдавського князівства, а сьогодні є складовою частиною УРСР, кваліфікуються як назви «на Буковині». Географічні назви з південної частини історичної Буковини, що сьогодні входить до складу Соціалістичної Республіки Румунії, кваліфікуються як назви «в Молдавському князівстві». У всіх можливих для встановлення випадках подається сучасний відповідник названого населеного пункту. При особових назвах церковного походження, які беруть свій початок від церковнослов'янського, грецько-латинського чи гебрейського імені, наводяться церковнослов'янський відповідник тоді, коли засвідчене в пам'ятці ім'я будь-чим відрізняється від церковнослов'янської форми (**Андроникъ, цсл.** Аньдроникъ). У міру потреби перераховуються дальші відповідники, які вказують на походження й історію імені (**Аниа, цсл.** Аньна, *гр.* Άννα, *гебр.* Hannah). Особові назви литовського походження пояснюються наведеним литовським відповідником. При особових назвах тюркського походження дається етимологічна довідка. Молдавські особові назви церковного походження пояснюються вказівкою на відповідну церковнослов'янську, евентуально грецько-латинську назву (**Алекса, цсл.** Алексъ, *гр.* Ἀλέξιος); при молдавських особових назвах, що виникли на основі апелятивів, наводяться молдавський апелятив з викладом його значення (**Бълаурь...молд.** балăур «змій»). Сучасні відповідники особових назв наведені тільки у випадку, коли стара особова назва відрізняється від сучасної (**Александръ... Олександр**). Гіпокористичні варіанти особових назв пов'язуються між собою. Присвійні прикметники, утворені від власних особових назв, не перекладаються, але пов'язуються з відповідною особовою назвою, коли вона засвідчена в Словнику (**Васьковъ... Пор.** Васько).

Побудова словникової статті. Кожне заголовне слово має лексико-граматичну характеристику. Вказівка на граматичний рід іменника визначає його одночасно і як частину мови. Позначками «зб.», «мн.», «невідм.» відмічаються збірні, множинні і невідміювані іменники. Форми вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників і прислівників супроводжуються позначками «в. ст.» і «найв. ст.». Крім вказівки на вид дієслова, при перехідних дієсловах позначається керування: безпряменикове (пряме, непряме, подвійне) і прийменникове.

Безпосередньо після граматичної характеристики реєстрового слова подається в дужках арабською цифрою аб-

солютна частота слова, тобто число всіх його фіксацій у пам'ятках, що лягли в основу Словника. Частотність слова фіксується також після кожного його значення і відтинка значення.

При оформленні багатозначного реєстрового слова укладачі Словника керувалися, з одного боку, принципом історичності, з другого — принципом типовості значення, його поширеністю. Якщо дозволяє прозорість значеннєвого розвитку слова, у Словнику на першому місці виступає значення ближче до первинного, хоча б воно було засвідчене й незначною кількістю прикладів. Наступні, вторинні значення фіксуються звичайно в порядку їх типовості, частоти вживання. Проте значення слова навіть з найвищим показником частоти, але територіально обмежене, стоїть на останньому місці, напр.: **Въра** 1. віра (11); 2. вірність (25); 3. достовірність (3); 4. довір'я (3); 5. свідчення правдивості (8419). Останнє обмежене тільки грамотами, писаними в канцеляріях Молдавського князівства, отже, регіональне.

Ілюстративний матеріал, що наводиться при кожному слові та окремому його значенні, виконує подвійну функцію: служить документацією наявності слова в пам'ятках даного періоду та обґрунтуванням викладу значення. Проте у ряді випадків, коли реєстрове слово означає якусь історичну реалію, історичну подію, цитата не спроможна обґрунтувати тлумачення значення цього слова, яке стає зрозумілим тільки на підставі ознайомлення з історичною літературою предмета, напр.: **Ключъ**² — відомство, що займалося збором і зберіганням данини медом та іншими продуктами. Часто звичайна назва предмета чи явища дійсності стає зрозумілою тільки в зв'язку із змістом усього документа, який, проте, неможливо цитувати повністю. Трапляється, що в наведеній ілюстрації те саме заголовне слово, здебільшого службове, зустрічається декілька разів, проте в різних функціях. У такому разі слово, яке має ілюструвати дане значення, виділяється курсивом.

У Словнику перехреснюються хронологічний і територіальний принципи наведення ілюстративного матеріалу. З одного боку, подача ілюстрацій з певних часових відрізків, з другого — з певних територій в силу необхідності збільшує їх кількість при реєстровому слові. Як правило, наводяться та документуються ілюстраціями хронологічно перша й остання фіксації даного слова в пам'ятках.

Щодо ілюстративного матеріалу, то в Словнику представлена орфографія оригіналу або видання опублікованих пам'яток, за винятком графічних знаків, про які йшла мова вище. Надрядкові букви вводяться в рядок у круглих дужках, титла зберігаються над скороченими словами і буквеними цифрами. Діакритичний знак кендеми, який у графіці XIV—XV ст. позначав и (і), пропускається, а його графічний еквівалент вводиться в рядок у круглих дужках, напр.: **добры(и)**. Пропущені з метою скорочення цитати слова позначаються трьома крапками. Крапки, а також різні позначки і уваги до тексту, введені видавцем

пам'ятки подаються в круглих дужках з приміткою «Прим. вид.». У ламані дужки вводяться реконструйовані авторами Словника zdeформовані слова (**веньцоват** (веньци дѣцковати)); знак питання біля zdeформованих слів, що не піддаються реконструкції (**! варейнинах (?)**); формально не виражені члени словосполучення (**(бояринъ) малыи**); в ілюстративному матеріалі — реконструйовані видавцем слова і частини слів (ись тем штож к тому тдгло из века и тепер (к тому слушае)).

Крапка в рукописах і надрядкові знаки, що не мають фонетичного значення, не беруться до уваги. Розділові знаки публікацій зберігаються. Коли текст фотокопії рукопису внаслідок його пошкодження не міг бути прочитаний укладачами Словника, про це сигналізує примітка редакторів «Прим. ред.». Після кожної ілюстрації наводиться в дужках місце і дата написання пам'ятки та шифр джерела, з якого взята цитата. Окремі значення багатозначного реєстрового слова позначаються арабськими цифрами і подаються з абзаца. У складних статтях, наприклад, на прийменники і сполучники, вводяться й римські цифри. Відтинки значення реєстрового слова виступають у межах основного значення також з абзаца.

Після викладу значень реєстрового слова з абзаца подаються фразеологізми за ромбом. Якщо фразеологізм зв'язаний лише з одним значенням багатозначного реєстрового слова, він наводиться після цього значення без ромба. Лексикалізовані та стійкі словосполучення розміщені відповідно до значень слова. В кінці словникової статті подаються словосполучення, що відсилаються до інших заголовних слів. При кожному словосполученні, фразеологізмі і т. ін. подається цифра частоти. Окремі слова, що входять до складу фразеологізмів і стійких словосполучень і, отже, викладаються в рамках словосполучення, не беруться вже до уваги при викладі значень співвідносних заголовних слів, враховуються, проте, при обчисленні кількості фіксацій слова в пам'ятках. Стягнені словосполучення з одним опорним словом і двома означеннями (**бояри велиикии и малыи**) виступають у формі двох окремих словосполучень. Формально не виражений член словосполучення, який подається в ламаних дужках, не береться до уваги при обчисленні частоти фіксацій даного слова (**(бояринъ) малыи**). Усі фразеологізми і виділені словосполучення фіксуються в Словнику без скорочень і виносних букв.

При виділенні фразеологізмів укладачі Словника спиралися на критерії лексико-семантичні — цілісність значення, лексичну неподільність, еквівалентність слову — і структурні — більший або менший ступінь стійкості компонентів, що відтворюються в мовленні (контексті) як готові мовні одиниці (**крестъное целованье** — присяга). Допоміжним критерієм для виділення фразеологізмів та стійких словосполучень служила і їх частотність (**чинити знаменито, давати вѣдати** — повідомляти). Виділені в Словнику фразеологізми відрізняються різним ступенем невивідності значення словосполучення із значення окремих його компонентів. Найбільший ступінь ідіоматичності характери-

зує фразеологізми, що містять у своїй основі метафорично переосмислений образ, який і творить значення фразеологічного звороту (**бити чоломь** — просити). Плеонастичні фразеологічні звороти, поширені окремими словами (**по доброй воли, по доброю волею** — добровільно), не вважаються окремими фразеологічними одиницями. Як фразеологічні звороти у Словнику виділяються двочленні лексеми, що в сучасній мові можуть мати однослівний відповідник (**крывду дѣяти** — кривдити). До фразеологізмів віднесені двочленні й багаточленні юридичні терміни (**вна головная** — пеня за вбивство; **дати по своем животе** — заповісти), назви установ (**велікие roky** — сесія судів вищої інстанції), назви чинів (**великии вистарникъ** — головний скарбник), титулів (**великии князь**), церковних свят і обрядів (**великии постъ**). У Словнику виділяються і варіанти фразеологічних одиниць, що відрізняються лексичними і граматичними різновидами перемінних складових частин фразеологічної одиниці (**дати вѣдати, дати знати, дати оузнаменьє**), їх порядком (**божиеи милости, милости божии**). Різні значення словосполучення виділяються і позначаються буквами, напр.: **дати (кого) в руки (чий, кому) а) підкорити (кого кому); б) видати (кого кому)**.

Словосполучення в словниковій статті подаються в алфавітному порядку, за першим повнозначним словом, не враховуючи займенників і числівників. При неповнозначних словах словосполучення не наводяться, за винятком конструкції прикметника з відмінковою формою імені або займенника (**на имя**), що виділяється й у статті на прийменник.

Форми. Крім повного словникового складу всіх стародавніх українських пам'яток XIV—XV ст., у Словнику подається повний перелік усіх граматичних форм, що виступають у мові цих пам'яток. Форми прикметників, прикметникових займенників і порядкових числівників наводяться в такому порядку: в однині називний чоловічого роду, спільні для чоловічого й середнього роду родовий, давальний, орудний і місцевий; називний і знахідний середнього роду; відмінкові форми жіночого роду. У множині: форми, спільні для всіх трьох родів, форми чоловічого, жіночого і середнього роду. Кожна граматична форма слова локалізується в часі — перша і остання фіксація в джерелах — і умовним шифром пов'язується з пам'ятками. Проте, якщо вона засвідчена в багатьох джерелах, усі випадки її вживання не наводяться, а подається скорочення «і т. ін.» після останнього шифру. Як граничну кількість фіксацій тієї самої форми в Словнику прийнято число 10. Дублетні граматичні форми подаються і документуються окремо. Біля кожної з них указується число фіксацій у пам'ятках (**листа 34; листу 49**). Варіантні граматичні форми, що відбивають фонетичні зміни в розвитку української мови (**листи — листы**), так само подаються і документуються окремо. Цифра, що вказує на кількість варіантних форм, може не збігатися з кількістю поданих у дужках джерел, коли форми виступають у пам'ятках декілька разів на тій самій сторінці (**род. одн. боучача 3 — 1434 Cost. II, 664; 1458 Cost. II, 815**). Разом подаються

АЛФАВІТ

і документуються орфографічні й графічні варіанти. Виділяються і окремо документуються дієслівні форми на -т, спущені в рядок, що не дають змоги встановити твердість чи м'якість флексії, а також форми слів, взятих з пам'яток, видавці яких не позначали нарядкових букв (**имее(т)**—**имеет**). Те саме стосується слів з основою на шиплячі. У кінці каталога граматичних форм виступають з окремою позначкою скорочені написання слів, під титлом або без нього, які не дають змоги встановити граматичну форму слова. На помилку в написанні граматичної форми вказує знак оклику перед нею.

Під впливом середньоболгарської мови в грамотах XIV—XV ст., писаних в канцеляріях Молдавського князівства, виступає сплутування відмінків і поява типової для болгарської морфології «загальної форми» (*casus generalis*), за походженням форми називного — знахідного однини, що виступала у функції інших відмінків. На змішання відмінків у цих грамотах впливали й писарі, що переносили в староукраїнський текст властиві молдавській мові відмінки, з іменниковим артиклем включно. У випадках уживання відмінків, невластивих синтаксису староукраїнської мови, в Словнику дається позначка «зам.» (замість). Проте для увиразнення характеристичної і відомої ще в давньоруській мові конструкції форми називного відмінка однини основ на -а у функції прямого додатка до інфінітива, тобто у функції акузатива (типу **рыба ловити**), наводяться серед форм знахідного. При визначенні відмінків у пам'ятках, писаних в канцеляріях Молдавського князівства, враховуються помітні в них особливості середньоболгарської графіки, як, наприклад, сплутування **А — Я — Ъ — Ь**, внаслідок чого форми типу **моушѣ і станѣ** в певних контекстах кваліфікуються як називний однини.

Відсылні позначки вказують на зв'язок між реєстровими словами і статтями Словника. Позначка «див.» пов'язує варіанти з заголовним словом статті, а також помилкові написання з правильною формою слова. Словникова стаття може закінчуватися позначками «Див. ще» і «Пор.». Позначка «Див. ще» пов'язує словотворчі (ловисще — **ловиско**) або морфологічні (**монастирь**—**монастиръ**) варіанти слова того самого значення; варіантні назви географічного об'єкта; словотворчі варіанти особової назви (**Ивашко** — **Иванко**); іншомовну і українську форми загальної або власної назви (**краль** — **король**, **Ланчяця** — **Лучиця**); дієслова недоконаного і доконаного виду з основним значенням дієслова; дієслова з часткою -ся і співвідносні дієслова без частки -ся; заголовне слово, що є членом складеної географічної назви, і цю складену географічну назву. Позначка «Пор.» пов'язує деривати з базисними основами: віддієслівні іменники із співвідносними дієсловами; присвійні відантропонімічні прикметники з особовими назвами; відтопонімічні прикметники з даними географічними назвами, скорочені, гіпокористичні особові назви з повними назвами, форми вищого і найвищого ступенів прикметників і прислівників з формою звичайного ступеня порівняння.

Давні букви	Цифрові значення букв	Написання букв у Словнику
А	1	А а
В	—	В в
В	2	В в
Г	3	Г г
КГ	—	КГ кг
Д	4	Д д
Е	5	Е е Е е
Ж	—	Ж ж
З З	6 7	З з
И	8	И и
І	10	І і І і
К	20	К к
Л	30	Л л
М	40	М м
Н	50	Н н
О	70	О о
П	80	П п
Р	100	Р р
С	200	С с
Т	300	Т т
ОУ ѐ у	400	ОУ уу
Ф	500	Ф ф
Х	600	Х х
Ѡ	800	О о
Ц	900	Ц ц
Ч	90	Ч ч
Ш	—	Ш ш
Щ щ	—	Щ щ
Ъ	—	Ъ ъ
Ы	—	Ы ы
Ь	—	Ь ь
Ѣ	—	Ѣ ѣ
Ю	—	Ю ю
Я	—	Я я
Є	—	Є є
Ѧ	900	Ѧ Ѧ
ѧ	—	ѧ ѧ
Ѩ	—	Ѩ Ѩ
ѩ	—	ѩ ѩ
Ѫ	60	КС
ѫ Ѭ	700	ПС
ѭ	9	ѭ ѭ
Ѯ	400	І або У

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

акт.— активний
алб.— албанське
ар.— арабське
арам.— арамейське
б.— біля
баж.-ум. сп.—бажально-умовний спосіб
безос.— безособова форма, безособове дієслово
бл.— близько
б. м. н.— без місця написання
болг.— болгарське
виг.— вигук
відм.— відмінок
вірм.— вірменське
в ориг.— в оригіналі
в. ст.— вищий ступінь
гебр.— гебрайське
герм.— германське
гот.— готське
гр.— грецьке
дав.— давальний відмінок
дв.— двоїна
див.— дивись
діал.— діалектне
діеприкм.— дієприкметник
діеприск.— дієприслівник
дієсл.— дієслово
док.— доконаний вид
ж.— жіночий рід
займ.— займенник
зам.— замість
зб.— збірний іменник
знач.— значення
знах.— знахідний відмінок
імп.— імперфект
інф.— інфінітив
іт.— італійське
кл. ф.— клична форма
лат.— латинське
лит.— литовське
м.— місто

мад.— малярське
майб.— майбутній час
мин.— минулий час
місц.— місцевий відмінок
мн.— множина
многokr.— многократне дієслово
молд.— молдавське
монг.— монгольське
наз.— називний відмінок
найв. ст.— найвищий ступінь
нак. сп.— наказовий спосіб
нвн.— нововірхньонімецьке
не відчит.— не відчитано
недок.— недоконаний вид
неперех.— неперехідне
нім.— німецьке
одн.— одиниця
однoч.— одночасний з основною дією
ор.— орудний відмінок
ос.— особа
ос. н.— особова назва
п.— після
пас.— пасивний
перев.— переважно
перед.— передуючий основній дії
перех.— перехідне
перс.— перське
перф.— перфект
пол.— польське
пперф.— плюсквамперфект
предик.— предикативне слово
прийм.— прийменник
прикм.— прикметник
прим. вид.— примітка видавця
приск.— прислівник
род.— родовий відмінок
рум.— румунське
с.— середній рід
свн.— середньовірхньонімецьке
сгр.— середньогрецьке

серб.— сербське
сканд.— скандінавське
ск. н.— скорочене написання
сл.— середньолатинське
слов.— слов'янське
слц.— словацьке
спол.— сполучник
спол. слово — сполучне слово
сполуч.— сполучення
ствн.— старовіхньонімецьке
стн.— старонордійське
стп.— старопольське
стпр.— старопрусське
стфр.— старофранцузьке
стч.— старочеське

суп.— супін
суч.— сучасне
схсл.— східнослов'янське
схсн.— східносередньонімецьке
тат.— татарське
теп.— теперішній час
тур.— турецьке
тюрк.— тюркське
укр.— українське
ф.— форма
цсл.— церковнослов'янське
ч.— чоловічий рід
част.— частка
чеськ.— чеське
числ.— числівник

ДЖЕРЕЛА ТА ЇХ УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- AAR** Analele Academiei Române, seria II, t. XXIX, București, 1907, стор. 647.
- AGZ** Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego, t. I, Lwów, 1868.
- AKB** Оренда вруцьких корчем вруцьким міщанам на шість років, 1489 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 35 зв.—36.
- АкВАК** Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией, т. III, Акты брестского гродского суда, Вильно, 1870; т. XI, Акты главного литовского трибунала, Вильно, 1880.
- АкЮЗР** Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией, т. I (1361—1598), СПб., 1863; т. II (1599—1637), СПб., 1865.
- АЛМ** Акты Литовской метрики, т. I, вып. 1 (1413—1498), собраны Ф. Н. Леонтовичем, Варшава, 1896; вып. 2 (1499—1507), Варшава, 1897.
- АЛРГ** Акты Литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским, вып. 1 (1390—1529 г.), М., 1900.
- АМВ** Оренда мита володимирського берестейським євреям на чотири роки, 1489 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 38 зв.—39.
- АМЛ** Оренда мита луцького євреям на три роки, 1487 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 49—49 зв.
- АРМ** Album paleografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-iea, al XV-lea și al XVI-lea adunate de Ioan Bogdan. București — Paris, 1926, табл. № 34.
- АрхЮЗР** Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе, ч. I, т. VI, К., 1883; ч. 4, т. I, К., 1867; ч. 7, т. II, К., 1890; ч. 8, т. I, К., 1893; ч. 8, т. III, К., 1909; ч. 8, т. IV, К., 1907.
- AS** Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, t. I, 1366—1506, Lwów, 1887; t. III, 1432—1534, Lwów, 1890.
- АСД** Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, т. II, Вильна, 1867; т. VI, Вильна, 1869.
- AUB** D a m i a n P. B o g d a n, Doua acte emise de Ștefan și Iliș fiii lui Alexandru cel Bun.— «Analele universității București. Seria Științe sociale istorie», ап. XV, 1966, стор. 84—85, 86—87
- ВАМ** D a m i a n P. B o g d a n, Acte moldovenesti din anii 1426—1502.— «Institutul de istorie națională din București», București, 1947.
- BD** Documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de Ioan Bogdan, vol. I, București, 1913; vol. II, București, 1913.
- БСКИ** Лист намісника смоленського Олександра до Юрія Глібовича про призначення бояринові Курилу Івановичу частини його вотчини, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 42 зв.
- БК** Вирок у справі Курила Івановича з його братами за вотчину, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 43.
- ВМБС** Судове рішення у справі розподілу маєтків Андрія Корсаковича між Борисом Семеновичем, Глібом Остафійовичем та Івашком Совичем, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 58 зв.—59. Частина грамоти має скорочення—РИБ 620—621.
- ВМЗД** Судове рішення про розмежування ґрунтів між дорогицькими землянами Водинськими і Погорільськими, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 53—53 зв.
- ВМКФС** Угода між княгинєю Федоровою Соколинською і її сином та між паном Богданом Сопичичем про маєтки Черею і Тухачево, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. I, кн. 6, арк. 75.

- ВОРСР** Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музея, составленное Александром Востоковым, СПб., 1842.
- ВС** Статут Казимира Великого, XV ст., Москва, Государственный исторический музей, збірка гр. Уварова, № 702.
- ВСоб.** Підтвердження литовського князя Олександра Богданові Собачці на володіння землею Чигиревщиною в Новгородському повіті, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 58—58 зв.
- ВФ** Дозвіл Федьку Григоровичу на лови за Німаном у Новгородському повіті, 1499 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 110—110 зв.
- ГВКЛ** Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год, К., 1868.
- ГВКОО** Грамота великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осекрово, 1498 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, від. II, № 22199.
- ГГЯ** Підтвердна грамота Грицька Яглишевича панові Сенку Хомаковичу на володіння кутом поля з садком, 1463 р., Львів, Наукова бібліотека АН УРСР, відділ рукописів, ф. Inwentarz Dyplomatów zakładu narodowego imienia Ossolińskich, № 2088.
- GL** Dodatek tygodniowy przy «Gazecie Lwowskiej» z roku 1853, № 12, стор. 48; z roku 1854, № 44, стор. 176; z roku 1857, № 40, стор. 166.
- ГМ** Підтвердження дарчої грамоти Грушівському монастиреві, 1404 р.— «Научные записки Ужгородского госуниверситета», т. XIII, серия историко-филологическая, Львов, 1955, фотокоп.
- ГОКІР** Грамота Олександра Казимировича дворянину Івану Русиновичу на село Сомино, 1499 р., Ленінград, Бібліотека ім. Салтикова-Щедрина, відділ рукописів, «Западнорусские акты», № 8.
- ГПМ** Ставропігальна грамота константинопольського патріарха Максима Києво-Печерському монастиреві, 1481 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, ф. 217.
- ГПХМ** Дарча грамота молдавського воеводи Петра Хоморському монастиреві на села Пратещі та Діонишево Селище, 1456 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 201, оп. 45, спр. 134.
- Гh. S.** G h. G h i b ā p e s c u, Surete și izvoade, т. XVIII, Iași, 1927, № 8.
- ГСПТЗ** Грамота молдавського господаря Стефана III Великому князеві Івану III з пропозицією укласти договір проти турецьких загарбників, червень 1484 — березень 1486 р., Москва, Бібліотека АН СРСР, № 4.3.15, арк. 69—70.
- ДВас** Acte moldovenesti dinainte de Ștefan cel Mare, publicate de Damian P. Bogdan, București, 1938.
- ДБСН** Д. П. Богдан, Славянские надписи в Валахии, Молдове, Трансильвании и Добрудже.— ВЯ, 1961, № 6, стор. 72—82.
- ДГАА** Дарча грамота воеводи Олександра молдавській єпископії на села Аверовці і Грецьке, 1403 р., Краків, Бібліотека АН, спр. № 25.
- ДГВВ** Дарча грамота литовського князя Вітовта на село Велієв, 1424 р., Краків, Бібліотека АН, спр. № 47.
- ДГВІН** Дарча грамота молдавського воеводи Іллі слугі Нікору з Тузаря на місто Тузар на р. Бци, 1432 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 4202, арк. 1.
- ДГВІС** Дарча грамота воеводи Іллі слугі Стану, XV ст., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 4202, арк. 6.
- ДГМ** Договірна грамота Івана Мирчі, воеводи і господаря Бессарабської землі, з польським королем Владиславом.— «Записки Одесского общества истории древностей», т. IV, отд. второе и третье, Одесса, 1860, стор. 322.
- ДГОБ** Дарча грамота молдавського воеводи Олександра слугі Богушу на село Кучурів, 1422 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 4.
- ДГОбК** Дарча грамота молдавського воеводи Олександра бояринові Купчичу на села Купка і Нягівці, 1429 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 3.
- ДГПМ** Дарча грамота Олександра з Колков Печерському монастиреві на копу грошей, 1398 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, від. II 1517, № 88, арк. 347—348.
- ДГПР** Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра про звільнення сіл Рипчичани, Радівці, Добречинеші, Баланеші та ін. від усяких повинностей, 1448 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 15.
- ДГСВМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронєцькому монастиреві на вільний в'їзд за рибою, 1472 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 11.
- ДГСВМЩ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронєцькому монастиреві на село Щилбиканії, 1488 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 8.
- ДГСММ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Молдовичькому монастиреві на дві сім'ї циган, 1434 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 5.
- ДГСМПБ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Балківці, 1471 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 10.
- ДГСОС** Дарча грамота князя Семена Олександровича князеві Юрієві Борисовичу на селище Сераків,

- 1465 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, ф. Петрова, № 217.
- ДГСМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на прибутки від Серетського Торгу, 1488 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 13.
- ДГСМН** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратському монастиреві на села на р. Побраті та Пруті, 1443 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 10.
- ДГСХМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Хоморському монастиреві на село Глодяни, 1490 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 14.
- ДГШХ** Дарча грамота князя Свидригайла Ольгердовича слугі Хомякові молодому Сенкові на вотчину Сморгдів, 1451 р., Львів, Бібліотека АН УРСР, відділ рукописів, № 2086.
- DIR** Documente privind Istoria României. Introducere, vol. II. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, № 8, 10a, 10b, fig. 35.
- DIR «А»** Documente privind Istoria României, veacul XIV, XV A. Moldova, vol. I (1384—1475). Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
- DC** Cronica Episcopiei de Rădăuți cu Apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrațiuni de Dimitrie Dan, Viena, 1912.
- ДПЖН** Договір між писарем, жизморським намісником Федьком Янушевичем і берестейським бурмістром Марком Гавриловичем щодо меж їх фільварків, 1500 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 201, оп. 4, спр. 1, арк. 21.
- ЭСФ** Энциклопедия славянской филологии. Издание ОРЯС императорской АН под ред. акад. И. В. Ягича. Приложение к выпуску 4₁—4₂, Пг., 1916, № 118.
- ЗКЕ** Запис на королівському евангелії, XV ст.—Мовознавство. № 1, 1968, стор. 68.
- ЗЛЕІК** Зобов'язання луцького єпископа Івана дати королеві Ягайлу 200 руських гривень і 30 коней за одержання галицької митрополії, 1398 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, ф. 256, карт. 68, од. зб. 1.
- ЗНТШ** Записки Наукового товариства імені Шевченка, Львів, т. V, стор. 3; т. XI, стор. 7, 10, 13; т. LI, стор. 4—5; т. LXXVI, стор. 139—142; т. CXV, стор. 19; т. CLII, фотокоп.
- ЗОЕ** Покрайній запис із рукописного евангелія з остронницької церкви, 1492 р., Науковий збірник, річн. VI, Ужгород, 1929, стор. 181.
- ЗРЛ** Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, Poznań, 1841, стор. 103—109.
- ЗРМ** Запис про розподіл майна між Ваньком Чжусичем з Квасилова і його братаничем Олехном Чжусою, 1478 р., ЦДІА УРСР у Києві, Луцька гродська книга, ф. 25, оп. 1, од. зб. 124 (2127).
- ЗХП** W ł. K u r a s z k i e w i c z, Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV wieku. Studium Językowe, Kraków, 1934, стор. 134—136.
- ИК** Інвентар міста Кременця, XV ст., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 122 зв.—123.
- CVD** Constantin N. Velichi, Documente inedite de la Ștefan cel Mare la Ieremia Movilă Vălenii-de-Munte Așezământul tipografic «Datina Românească», 1934.
- KE** Запис у восьмьгласнику, виданому Фіолем у Кракові 1491 р. Günter Zainer i Świętopełk Fiol przez Karola Estreichera, Warszawa, 1867.
- CEV** Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376—1430. Collectus opera Antonii Prochaska, Cracoviae, 1882.
- KI** Die Inschriften aus der Bukovina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes- und Kirchengeschichte. Herausgegeben von dr. Eugen A. Kozak, Teil I, Wien, 1903, стор. 69.
- Cost.** Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu, vol. I, Iași, 1931; vol. II, Iași, 1932.
- Cost. D.** M. Costăchescu, Documente dela Ștefan cel Mare, Iași, 1948.
- Cost. S.** Documente moldovenesti dela Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu (Supliment la documentele lui Ștefan cel Mare, de I. Bogdan), Iași, 1933.
- ЛКБВ** Лист польського короля Казимира біскупові віленському та ін. з приводу переговорів з магістром хрестоносців, 1447—1492 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 56, 3, 76.
- ЛКЗ** Люстрація Київської землі, бл. 1471 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 3, арк. 90—94.
- ЛКНКВ** Лист короля Казимира до намісників ковенського, вілкомірського та ін. із заборонаю держати без його відома німецьку челядь, 1447—1492 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 32.
- МВ** M. Bošnjak, O štampariji, štamparu i izdavaču ukrajinskih inkunabula na narodnom jeziku. Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, godina 14 (1966) broj 1—3, Strana 92—109, XII, Zagreb, 1967, стор. 11.
- МЭФ** Молдавия в эпоху феодализма. Т. I. Славяно-молдавские грамоты (XV в.—первая четверть XVII в.), под ред. проф. Л. В. Черепнина, Кишинев, 1961, № 2, стор. 2—3.

- Mih.** P. Mihailovici, Opt documente moldovenești dinaintea de Ștefan cel Mare, «Cercetări istorice», an. VIII—IX, № 1, Iași, 1933.
- Mih. Alb.** Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea publicate de Paul Michailovici, Iași, 1934, фотокоп., № 1.
- Mih. Doc.** P. Mihailovici, Documentele moldovenești găsite la Constantinopol (1462—1755), «Cercetări istorice», an. X—XII, № 1, Iași, 1936.
- Nic. Doc.** Documente slavo-române, cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI, de St. Nicolaescu, București, 1905, стор. 325.
- НРРГ** Несколько русских и румынских грамот древних господарей молдавских. Издаю Ф. И. Белоу, Коломыя, 1879, № 111.
- ОБРН** А. С. Орлов, Библиография русских надписей XI—XV вв., М.—Л., 1936.
- ОЖДМ** Підтвердна грамота про продаж Олехном Жюсичем Дробишу Мжуровичу села Конохи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян, 1458 р., Ленінград, Інститут історії АН СРСР, кол. Лихачова, к. 238/128.
- ОКИВ** Відмова Олександра великому князеві Івану Васильовичу укласти мир з Менглі-Гіреєм та Стефаном воеводою, 1496 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, ф. 256, № 74, арк. 27.
- ОПВВ** Відмова посла воеводи волоського у Вільні, 1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 152—152 зв.
- ОПВВД** Відмова посла воеводи волоського дворнику Джуржеві та писарю Матіяшу, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 193.
- ОПСВВ** Відмова посла волоського воеводи Стефана дворнику Джуржеві та писарю Матіяшу, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 61—62.
- Пам.** Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов, т. I, изд. II, К., 1848, факсиміле.
- ПВФЧ** Посольство до волохів князем Федором Четвертинським, намісником брацлавським, та Федьком Гавриловичем, 1492—1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 148.
- ПГАГ** Продажна грамота Андрійка на село Гриньківці, 1420 р., Краків, Бібліотека АН, спр. 40.
- ПГВСА** Підтвердна грамота воеводи Стефана Аннушці і Марії на володіння спадковим по батькові майном, 1489 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 278.
- ПГВСП** Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Дану, його братові Єрозавові і сестрі Марушці на продаж ними селища Данова Данчулові та його брату Драготу, 1493 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 296.
- ПГВСП** Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру на володіння селом Ризини, купленим ним у Доні, Настині дочки, за 70 золотих татарських, 1495 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 278.
- ПГОВ** Підтвердна грамота воеводи Олександра Молдовицькому монастиреві на право перевозу без мита трьох возів товарів, 1453 р., Чернівецький державний обласний архів. Колекція документів румунського архіву. Грамоти молдавських князів, од. зб. 1.
- ПГПММ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган, 1454 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 7.
- ПГСММ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння селами, млинами і митом, 1443 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 6.
- ПГСММЦ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган, 1458 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 9.
- ПГСПМР** Підтвердна грамота воеводи Стефана Полянському монастиреві на володіння селами Репчичани, Радівці, Русоніг, Балан, Доброчин та двома млинами і пасікою, 1446 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 5.
- ПДВКА** Посольство до великого князя литовського Олександра від воеводи волоського Стефана через дворника Джуржа та писаря Матіяша, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 60—61.
- ПДСВВ** Посольство до волоського воеводи Стефана від Федька Гавриловича, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 196 зв.
- ПИ** Палеографический сборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV—XVIII вв., изданные Киевской комиссией для разбора древних актов, вып. 1, К., 1899, № 2, 3, 9.
- ПКИП** Підтвердна грамота князю Івану Путятичу на володіння дворищами у Мельницькому повіті, 1497 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 74.
- ПЛПС** Промова литовського посла Стромиллова в Москві про пропускання російського посла через Литву в Молдавію і про молдавсько-литовські відносини, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 79, кн. 1, арк. 229—230 зв.
- ПМВП** Привілей молдавського воеводи Петра Арона львівським купцям на вільний проїзд у Молдавію і торгівлю з уплатою мита, 1456 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 131, № 100.

- ПМХ** Дарча грамота панові Мартину Хребтовичу на два чоловіки осецького десятка в Новгородському повіті, 1497 р., Москва, ЦДАДА СРСР, № 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 39.
- ПОСВВ** Посольство до великого князя литовського Олександра від Стефана, волоського воєводи, через Джуржа і Юрія Щербичів, 1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 151 зв.—152.
- ПСВВ** Посольство від волоського воєводи Стефана до великого князя литовського Олександра через дворника Джуржа та питаря Михайла, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 192—192 зв.
- ПСЧК** Перемишльський суд визнає село Частровичі за лідичем з села Бишковичі Пінком Кунашевичем в його суперечці з Верешаком Бутевичем, 1369 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 13, оп. 2, спр. 3, стор. 111.
- ПЧФГ** Посольство до волоського воєводи Стефана від чашника Федька Гавриловича, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 35—36.
- Р** В. Розов, Українські грамоти, т. I — XIV в. і перша половина XV в., К., 1928.
- РА** Revista Arhivelor, an. XII, № 1, București, 1969.
- РГС** Розсудна грамота воєводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Городник, і Марушкою, дочкою Івана Купича, 1474 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 12.
- РЕА** Русско-еврейский архив. Документы и материалы для истории евреев в России, т. I. Документы и регесты к истории литовских евреев (1388—1550). Собрал и издал С. А. Бершадский, СПб., 1882; т. III. Документы к истории польских и литовских евреев (1364—1569), СПб., 1903.
- Reo.** Теодог Т. Виганда, O călătorie la muntele Athos, «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», an. I, vol. I, București, 1883, стор. 397.
- РИБ** Русская историческая библиотека, т. XXVII. Литовская метрика, отд. I, ч. 1, СПб., 1910.
- RIR** Revista Istorică Română, vol. IV (без місця видання), 1934.
- RS** Romanoslavica, IV. Asociația slaviștilor din Republica Populară Română, București, 1960, стор. 338.
- РФВ** Русский филологический вестник, т. LXXV, М., 1916, стор. 169—171.
- СГЧА** Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года), изданное Виленской археологической комиссией, под. ред. М. Крупвича, ч. I, Вильно, 1858, стор. 20а.
- SD** Documente privitoare la Târgul și Ținutul orheiului publicate cu un studiu introductiv de Aurel V. Sava. Institutul de istorie Națională din București, București, 1944, стор. 7—8.
- SL** Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. S podporou ministerstva školství a narodní osvěty vydávají O. Hujer a M. Murko, го́чник XIV, Praha, 1936—1937, стор. 678—679.
- СО** А. Соболевский, Очерки из истории русского языка, ч. I (без року і місця видання), стор. 41.
- СП** А. Соболевский и С. Пташицкий, Палеографические снимки с русских грамот преимущественно XIV века, СПб., 1903, № 12, 13.
- СПС** Сборник палеографических снимков с древних грамот и актов, хранящихся в виленском центральном архиве и виленской публичной библиотеке. Издание Виленской Археологической комиссии, вып. I (1432—1548), Вильна, 1884, № 3.
- СРК** Wł. Ku g a s z k i e w i c z, Gramoty halicko-wotyńskie XIV—XV wieku. Studium językowe, Kraków, 1934, стор. 135.
- SCIM** Academia Republicii Populare Române. Institutul de Istorie și filosofie. Studii și cercetări de istorie medie, I, an. II, Ianuarie — Iunie, 1951.
- СЯ** Статут Ягайла, XV ст., Москва, Державний історичний музей, збірка гр. Уварова, № 702.
- УКР** Die älteste Urkunde des Klosters Putna. Zur vierhundertjährigen Gedenkefeier des Todes Stephans des Grossen. Herausgegeben von prof. dr. Eugen A. Kozak, Czernowitz, 1904, стор. 4.
- УКТ** Упоминки, послані князеві Тверському, 1488 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. 4, арк. 184.
- ЧІАФ** Чолобитна попа Ісидора і його синів Гриня та Дешка архімандритові печерському Філарету про надання їм церковної землі Міховщини у Поріччі, 1498 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 14.
- ШКН** О. Шахматов, А. Кримський, Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток письменської староукраїнщини XI—XVIII вв., К., 1922, стор. 164—166.
- ЯМ** Ярлик від царя Муртази, 1484 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 112 — 112 зв., 113. Кінець грамоти має скорочення — РИБ 351.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Фундушевий запис князя Любарта Гедиминовича про надання церкві св. Івана Богослова у Луцьку сіл Рожище, Теремное, Бушу, Мезоч та ін. 1322 р., 8 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 1/VI, 1—4.

Напис 1341 р. на Теребовлянському дзвоні, що висів у церкві св. Юра у Львові. б. м. н.— *ОБРН* 74—75.

Грамота великого князя литовського Кейстута та його брата волинського князя Любарта торунським купцям. п. 1341 р., б. м. н.— *Р* 1—2.

Жалувана грамота польського короля Казимира Великого слuzі своєму Івану на дворища Занево і Микитино з угіддями у Перемишльській волості. п. 1349 р., Казимир.— *Р* 2—4.

Дарча грамота Юрія Болковича церкві св. Николи, збудованій ним у Лаврашівськiм монастирі, на пашну і бортну землі та на торговельну клітку. бл. 1350 р., б. м. н.— *Р* 7—9.

Договірна грамота литовсько-руських князів Явнута, Кейстута, Любарта, Юрія Наримонтовича і Юрія Коріатовича з польським королем Казимиром Великим та мазовецькими князями Зимовитом і Казимиром. 1352 р., червень — вересень, б. м. н.— *Р* 4—7.

Купча грамота Петра Радціовського у Анни Радивонкової на землю з млином, корчмою і половиною ставу. 1359 р., Перемишль.— *Р* 9—10.

Підтвердна грамота короля Казимира Великого Ходкові Бибельському на володіння селом Бибел з присілками Пачковичі, Жасковичі, Комаровичі, Узворотвичі, Некловичі, Ворховичі. 1361 р., Судомир.— *AGZ* 6.

Договір волинського князя Дмитрія (Любарта) з польським королем Казимиром Великим. 1366 р., поч. жовтня, б. м. н.— *Р* 13—14.

Купча грамота Петра Радціовського на Пнеколт у Хлиплі і Захарії Шульжичів. 1366 р., Перемишль.— *Р* 11—12.

Купча грамота містича львівського Ганька Сварца в Олешка Малечковича на село на р. Щирці. 1368 р., 1 січня, Львів.— *Р* 15—16.

Перемишльський суд визнає село Частровичі за дідичем з села Бишковичі Пінком Кунашевичем в його суперечці з Верещаком Бутевичем. 1369 р., 15 листопада, б. м. н.— *ПСЧК*.

Купча грамота Вятслава Дмитровського на дворище у Василя і Генка Скибичів і їх племінника Оленка. 1370 р., вересень — листопад, Львів.— *Р* 16—18.

Жалувана грамота подільського князя Олександра Коріатовича Смотрицькому монастиреві на млин і різні привілеї. 1375 р., 17 березня, Смотрич.— *Р* 19—20.

Вкладна грамота князя Юрія Даниловича Холмського церкви Пресвятої Богородиці у м. Холмі на села Стрижево, Сліпче, Космово, Цуцнево на р. Буг. 1376 р., Холм.— *Р* 21—22.

Жалувана грамота князя Владислава Опольського своєму слuzі Ладоміру Волошину на Годле поле і землю по р. Тернаві. 1377 р., 26—31 грудня, Бохур.— *Р* 23—24.

Дарча грамота князя Владислава Опольського Драгомиру і Некрі на села Старуню та Нове Село в Галицькій землі. 1378 р., Львів — *ЗНТШ* LI, 4—5.

Продажна грамота Хоньки Васкової, жінки Дядьковича, на Калеників монастир протодиякону Івану Губці та його братові Ходору. 1378 р., Перемишль.— *Р* 25—26.

Дарча грамота Чурили Бродовського князю Федору Даниловичу та його дітям на село Бродово. 1385 р., 8 квітня, б. м. н.— *Р* 27—28.

Присяжна грамота князя Федора Даниловича на вірність королеві Ягайлу. бл. 1386 р., б. м. н.— *Р* 29—30.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти заславського князя Михайла, якою він присягає на вірність польсько-

му королеві Владиславу. 1386 р., 1 березня, Краків.— *СЕУ* 8—9.

Закладна грамота Михайла Івановича Осташкові Григоровичу Давидовському на село Черепине. 1386 р., 27 липня, Львів.— *Р* 30—31.

Дарча грамота князя Вітовта слугі Василю Карачевському на село Сем'яків. 1386 р., 15 серпня, б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/1, 1—2.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти литовського князя Дмитра Корибута, якою він присягає на вірність польському королеві Владиславу. 1386 р., 23 листопада, Луцьк.— *СЕУ* 10.

Вкладна князя Дмитрія Ольгердовича Корибута Лаврашівському монастиреві. 1386 р., б. м. н.— *Р* 32—33.

Повідомлення перемишльського судді Костька королеві Ягайлу про збір податків і витрати королівських грошей у Перемишльській волості. між 1386—1418 р., б. м. н.— *Р* 33—35.

Зобов'язання королівського слуги Панька повернути через рік князеві Скиргайлу 200 рублів. 1387 р., 9 листопада, б. м. н.— *СП* № 12.

Закладна короля Ягайла воеводі молдавському Петру на Галич з областю за 4000 рублів срібла. 1388 р., 27 січня, Луцьк.— *Р* 36—37.

Поручна грамота південноруських князів і бояр королеві Ягайлу за сіверського князя Дмитрія Корибута. 1388 р., 26 квітня, Луциця.— *Р* 38—39.

Присяжна грамота сіверського князя Дмитрія Корибута на вірність королеві Ягайлу, його дружині Ядвізі і Короні польській. 1388 р., 18 травня, Краків.— *Р* 40—41.

Поручна грамота князя Федора Даниловича та інших князів і бояр південноруських за Олехна. 1388 р., 10 жовтня, Луцьк.— *Р* 41—42.

Присяжна грамота князя Дмитрія Ольгердовича Брянського на вірність королеві Ягайлу, Ядвізі та Короні польській. 1388 р., 16 грудня, Молодечно.— *Р* 42—44.

Привілей князя Олександра (Вітовта) литовським євреям. 1388 р., Луцьк.— *ZPL* 103—109.

Лист молдавського воеводи Петра до польського короля Владислава про сплату 4000 рублів. 1388 р., Сучава.— *SL* 678—679.

Привілей великого князя литовського Вітовта гродненським євреям. 1389 р., 18 червня, Луцьк.— *РЕА* I, 26—28.

Замінна грамота Яна Тарновського на маєтки, дана Ігнатові і Самоїлу Черневичам та Мишу Мужиковичу. 1390 р., 23 травня, Перемишль.— *Р* 175—176.

Грамота перемишльського воеводи Фебруна про продаж владикою Афанасієм двох дворич панові Яшку Іспрувському. 1391 р., 1 січня, Перемишль.— *Р* 44—45.

Поручна грамота князів і бояр західноруських князеві Скиргайлу за Гридка Костянтиновича. бл. 1392 р., б. м. н.— *Р* 46—47.

Дарча грамота молдавського воеводи Романа Іванишу в'язю на села Чурсачівці, Владимирівці і Букурівці. 1392 р., 30 березня, Роман.— *Сост.* I, 7—8.

Ярлик хана Золотої Орди Тохтамиша до польського короля Ягайла. 1392—1393 р., б. м. н.— *РФВ* 170—171.

Присяжна грамота молдавського воеводи Романа на вірність польському королеві Владиславу. 1393 р., 5 січня, Сучава.— *Сост.* II, 607—608.

Присяжна грамота сіверського князя Федора Любартовича на вірність королю Ягайлу і королеві Ядвізі. 1393 р., бл. 23 травня, Віслиця.— *Р* 50—51.

Дарча грамота молдавського воеводи Романа синам Білого Драгомира Тодору, Дмитру, Петрові, Михайлові, Жюргі на село на р. Сучаві. 1393 р., 18 листопада, Сучава.— *Сост.* I, 13—14.

Роздільна грамота, видана Волчкові, племінникові Ходка Лоевича, руським старостою Гнівошем. 1393 р., Вишня.— *Р* 51—52.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Данилу Дажбогвичу Задеревецькому на кілька сіл в Галицькій і Зудечівській волостях. 1394 р., 29 червня, Краків.— *Р* 53—54.

Поручна грамота молдавських бояр Братула, Станіслава, Михайла і Шандра за Стефана воеводу перед польським королем Владиславом. 1395 р., перед 6 січня, б. м. н.— *Сост.* II, 609—610.

Присяжна грамота молдавського воеводи Стефана і молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1395 р., 6 січня, Сучава.— *Сост.* II, 611—613.

Дарча грамота польського короля Владислава Іванові, Дем'янові та їх синам на село Крушельницю у Тустанівській волості. 1395 р., Глиняни.— *GL* 166.

Підтвердна грамота литовського князя Вітовта князеві Федору Даниловичу на володіння містом Острог і на майно. 1396 р., 3 липня, Луцьк.— *AS* I, 20.

Грамота галицького старости Бенка про забезпечення своїм маєтком — селами Толмач і Жюрков — віна своїй жінці Варварі. 1398 р., 13 вересня — 15 листопада, Коломия.— *Р* 56—58.

Дарча грамота Олександра з Колков Печерському монастиреві на копу грошей. 1398 р., 21 листопада, Київ.— *ДГПМ*.

Зобов'язання луцького єпископа Івана дати королеві Ягайлу 200 руських гривень і 30 коней за одержання галицької митрополії. 1398 р., Опатів.— *ЗЛЄІК*.

Напис на печатці, прикріплений до грамоти литовського князя Вітовта, якою він обіцяє великому магістрату побудувати два замки на литовських границях. 1398 р., 14 листопада, Ковно.— *СЕВ* 56.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Ходку Чемеричу на села Надієво і Кропивники. 1399 р., 1 жовтня, Львів.— *Р* 58—59.

Напис на стінках мідного ковчега, який зберігався у ризниці Краківського кафедрального собору Богородиці. XIV—XV ст.— *ОБРН* 112.

Дарча грамота молдавського воєводи Юги панові Брая на місцевість на Страхотині. бл. 1400 р., б. м. н.— *Сост.* I, 26—27.

Поручна грамота волоського дідича Івашка, сина воєводи Петра, і пана Вилчі польському королеві Владиславу за воєводу Романа. 1400 р., перед 25 березня, Берестя.— *Сост.* II, 617—618.

Присяжна грамота Івашка, сина воєводи Петра, на вірність польському королеві Владиславу. 1400 р., 25 березня, Берестя.— *Сост.* II, 619.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра боярам Строе і Іванові на село Пояна на Тазлові та на село Гертань. 1400 р., 29 червня, б. м. н.— *Сост.* I, 36—37.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра боярині Никулі на село Берево. 1400 р., 4 серпня, б. м. н.— *DIR«А»* 433.

Присяжна грамота стародубського князя Олександра Патрикійовича на вірність (у разі смерті Вітовта) королеві Ягайлу і Короні польській. 1400 р., 31 грудня, б. озера Круди.— *Р* 61—62.

Купча грамота львівського воєводи Мациии на село Шидлов і дворище Жаворонковича, придбані паном Ключом у Ходора Шидловського. 1400 р., Львів.— *Р* 60—61.

Вкладна Перфурія Кирдійовича у Луцький монастир св. Спаса на Краснім на Кудрявчицьку землю. поч. XV ст., б. м. н.— *Р* 75—76.

Написи на іконі та євангелії, що зберігалися в Сорокинсько-Філаретівській колекції музею Київської духовної академії. поч. XV ст.— *ОБРН* 141.

Присяжна грамота князя Івана Олгимунтовича Голшанського на вірність (у разі смерті Вітовта) королеві Ягайлу і Короні польській. 1401 р., 5 лютого, Мереч.— *Р* 63—64.

Дарча грамота молдавських господарів Олександра і Богдана вірменському єпископові Оганесу на вірменську сучавську єпископію. 1401 р., 30 липня, Сучава.— *РИР*.

Правова грамота галицького старости Петраша з приводу суперечки про границі між Васьком Мошенчиком і Кіндратом Борсничем. 1401 р., 24 серпня, Галич.— *Р* 64—66.

Виписка з фундушевого запису Владислава IV на Кобринський монастир св. Спаса, видана з Великої канцелярії Великого князівства Литовського. 1401 р., Кобринь.— *АкВАК* III, 1—2.

Дарча грамота Стефана Винца (запис на королівському євангелії). 1401 р., б. м. н.— *ЗКЄ*.

Присяжна грамота молдавського воєводи Олександра на вірність польському королеві Владиславу. 1402 р., 12 березня, Сучава.— *Сост.* II, 621.

Присяжна грамота Кості Волошина на вірність польському королеві Владиславу. 1402 р., Щекерів.— *Сост.* II, 623.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра боярині Балиці Мудричці на Красний Потік і два села на ньому та село біля височини Мунтчел. 1403 р., 1 серпня, Сучава.— *RS* 388.

Договірна грамота Івана Мирчі, воєводи і господаря Бессарабської землі, з польським королем Владиславом. 1403 р., Чжурзев.— *ДГМ*.

Дарча грамота воєводи Олександра молдавській єпископії на села Аверовці і Грецькое. 1403 р., Сучава.— *ДГАА*.

Розмежувальна грамота галицького старости Петра Влоковича Схарбиновського між маєтками Грабовець Міхала Грабовецького і Тисмянчани Петраша Пиликовича. 1404 р., 24 травня, Галич.— *Р* 67—68.

Присяжна грамота молдавського воєводи Олександра і молдавських землян на вірність польському королеві Владиславу. 1404 р., 1 серпня, Кам'янець.— *Сост.* II, 625.

Розсудна грамота галицьких єпископів і бояр у справі суперечки за місто Тичин і Заліську волость між королем Ягайлом і Ядвигою Пилецькою з донькою Алжбетою. 1404 р., 19 жовтня, Медика.— *Р* 69—71.

Підтвердження дарчої грамоти Грушівському монастиреві. 1404 р., 1 травня, Сігет.— *ГМ*.

Дарча грамота короля Владислава слугі Ходкові на вічне володіння селом Єрмолинці у Смотрицькій волості. 1407 р., 1 березня, Краків.— *АрхЮЗР* 8/1, 3—4.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Попші Михайлові на села Скорцівці та Паньківці. 1407 р., 8 березня, Сучава.— *Сост.* I, 56—57.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра і молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1407 р., 6 жовтня, Львів.— *Сост.* II, 628—629.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Івану Волошиновичу на корчму Верб'яз на р. Шерку. 1407 р., 8 жовтня, Медика.— *Р* 71—72.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра церкви св. П'ятниці в Романовім Торзі на село Леукушівці Бра-

тіанова з млином та на село за Молдавою, де був Братул. 1408 р., 16 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 60—61.

Привілей львівським купцям від молдавського воєводи Олександра. 1408 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 630—633.

Жалувана грамота польського короля Владислава Ягайла Йосифу Бідуну на городище Кописно, на Покровську церкву та на пусті дворища в Перемишльській волості. 1408 р., Судомир.— *АкЮЗР* I, 6.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Журжі Унгурянду на села Унгуряни, Прочещі, Сперлещі, Негрилещі. 1409 р., 28 січня, Сучава.— *Cost.* I, 64—65.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра монастиреві св. Николи, що на Сірятській Полянці, та на болота біля гирла Шумуза. 1409 р., 18 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 69—70.

Грамота галицького старости Яна Щкотського на продаж Филем М'яковичем села Тростянця Колі Далюєвському. 1409 р., 11 серпня — 30 вересня, Галич.— *P* 73—75.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра монастиреві св. Вознесіння на р. Немцишорі на озеро Лучіул, що на Пруті. 1409 р., 7 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 71—72.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Молдовицькому монастиреві на молдовицьке мито. 1409 р., 18 листопада, Сучава.— *DIR«A»* 437.

Привілей короля Олександра свислоцькому наміснику Григорію Ісайовичу Громиці на місце у Вільні біля церкви Рождества Христового. 1410 р., 8 жовтня, Люблін.— *АкВАК* XI, 5.

Дарча грамота воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на села Митюківці, Брашівці та щорічний оброк по 10 бочок вина і 10 колод пшениці. 1411 р., 6 січня, Сучава.— *Mih. Alb.*

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра польському королеві Владиславу про вірність і допомогу проти угорського короля. 1411 р., 25 травня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 637—638.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Плотуну на село Плотунещі. 1411 р., 28 червня, 6. м. н.— *Cost.* I, 84—85.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Полянському монастиреві св. Николи на п'ять татарських дворів. 1411 р., 22 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 95.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Петрові Шолдану, його жінці і дітям на село Тамерташеві та на село, що на Дупельній Могилі. 1411 р., 22 вересня, Сучава.— *DIR«A»* 439.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між селами Данила Дажбогевича Задеревецького і братів Облазицьких. 1411 р., 17 грудня, Зудечів.— *P* 77—80.

Грамота короля Ягайла молдавському воєводи Олександру про поновлення грошового зобов'язання, даного предкам Олександра (на 1000 рублів під заклад Снятина, Коломиї та Покутської землі). 1411 р., 6. м. н.— *P* 76—77.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Журці Драготескулу на села Володівці та Вишню Чернавку. 1412 р., 5 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 440.

Правова грамота руського старости Івана Срімського Войткові Сулимовському з приводу суперечки його з Хмелем Прибком про половину села Сулимова. 1412 р., 14 травня, Львів.— *P* 80—81.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між Татомиром Балицьким та Івашком Дідошицьким. 1413 р., 20 вересня, Зудечів.— *P* 82—84.

Розмежувальна грамота намісника старости Міклоша Олександровича між землянами сіл Пукасівці та Блудники. 1413 р., Галич.— *GL* 48.

Напис на стіні тюремного косяулу в Любліні. 1413 р., Люблін.— *ОБРН* 115.

Продажна грамота Махни Узвартовської на село Узвартово Яхні Кийській. 1414 р., 4 квітня, Львів.— *P* 84—85.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Тоадеру Питику на села: на р. Кобилі, в гирлі Жиравця, на Бирладі. 1414 р., 2 серпня, Сучава.— *DIR«A»* 441.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Крачуну Белческулу на село, що на Білому Поточі, та на село Негоещі. 1414 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 111—112.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Никиті та Добре Зографам на села Крайничещі і Левкушещі. бл. 1415 р., 6. м. н.— *Cost.* I, 121—122.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Хоморському монастиреві на село «де був Татомир і Пертя» та на селище Дієнишево. 1415 р., 13 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 116—117.

Дарча грамота польського короля Ягайла священику Михайлу Терлецькому на село Терло. 1415 р., 28 квітня, Медика.— *P* 86—87.

Розсудна грамота молдавського воєводи Олександра між Майколою, дочкою Стоянова, та Владом і Керстею з Солки за володіння селом Солки. 1418 р., 15 січня, Баня.— *Cost.* I, 126—127.

Підтвердна грамота галицького старости Михайла Бучацького на обмін маєтками між Іваном Тучняком і Маргаритою Росовою. 1418 р., 15 серпня, Галич.— *P* 88—89.

Роз'їзна грамота Осташка Давидовського, Корчака з Липиці, Спичника з Большева між маєтками Кутищі і Полагичі. 1419 р., 1 січня, 6. м. н.— *P* 90—91.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Драгомирові та Іоанишу на села Некид, Пашкани і Драготеші. 1419 р., 8 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 444.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра бояринові Вені дворнику на села Корнеші, Миклушеші, Лознова, Секеряни, Дворничани, Думеші, Циганеші, Лавреші, Садова і Хомичеші. 1420 р., 25 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 135—136.

Дарча грамота литовського князя Вітовта слугі Павлові на села Новоставці, Камінь, Свинну, Гостру Руду у Волинській землі. 1420 р., 30 липня, Ужів.— *AS* I, 25—26.

Продажна грамота Андрійка на село Гриньківці. 1420 р., Кам'янець.— *ПГАГ*.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти князя Свидригайла, якою він зобов'язується дотримувати всіх пунктів поруки, даної литовському князеві Вітовту. 1420 р., 10 серпня, Ворони.— *CEV* 489.

Позикова грамота Васька Мошончича Іванові Гулевичу на сто кіп грошей. 1421 р., 3 січня, Львів.— *P* 91—92.

Правова грамота руського старости Івана Срімського Янові Білецькому з приводу суперечки його з Іваном Лопатичем за село Білки. 1421 р., 7—14 березня, Львів.— *P* 93—94.

Дарча грамота литовського князя Вітовта слугі Павлові на села Рідку, Соломень, Рудку-Туровку і Коров'є у Волинській землі. 1421 р., 21 серпня, Ужів.— *AS* I, 27.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між Облазничани Ігната Облазницького і Соколовим Юрія Дідошицького. 1421 р., 8—26 жовтня, Зудечів.— *P* 94—96.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра сестрі польського короля княгині Римгайлі на міста Серет і Волховець з селами і присілками, з млинами і ставами та на 600 золотих дукатів щорічно. 1421 р., 13 грудня, б. м. н.— *Cost.* I, 141—143.

Правова грамота самбірського старости Сташка Давидовського перемишльському єпископу Іллі з приводу суперечки його з стрільківцями за Лисичий брід. 1422 р., 21 січня, Погоничі.— *P* 96—98.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Бистрицькому монастиреві на мито від Бирладського Торгу та наказ своїм наступникам не порушувати її. 1422 р., 20 серпня, б. м. н.— *DIR* fig. 35.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра слугі Богушу на село Кучурів. 1422 р., 25 грудня, б. м. н.— *ДГОБ*.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Батиню на три села на р. Путні. 1423 р., 12 березня, Сучава.— *Cost.* I, 153—154.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Вану Попші на села на р. Ребричі: Серби і Мойшево Філософа. 1423 р., 31 березня, Сучава.— *Cost.* I, 156—157.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра на межу від землі синів Ротомпана, надану ними ватаманові Веризі. 1423 р., 15 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 447.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра попові Юзі і його братові Нанові на село Бучумяни коло Бані. 1424 р., 16 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 161—162.

Жалувана грамота чернігівського князя Свидригайла Максимові Владу Драгосиновичу на села Косово, Березово і Жаб'є в Галичині. 1424 р., 31 серпня, Снятин.— *P* 98—100.

Жалувана грамота чернігівського князя Свидригайла Юрію Козеняті на с. Хватівці. 1424 р., 3 вересня, Коломия.— *P* 101—102.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Тодерові та Ліє на землю коло р. Тазлова. 1424 р., 9 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 956.

Дарча грамота литовського князя Вітовта на село Велієв. 1424 р., Олтушків.— *ДГВВ*.

Грамота галицького старости Михайла Бучацького про продаж Ходком Головенничем половини села Перерослі своєму братові Журжу Переросльському. 1424 р., Галич.— *P* 105—106.

Роз'їзна грамота зудечівського старости Ленка між Островом пана Юрковського і Дроховичами Івашка Бориницького. 1424 р., б. м. н.— *P* 102—105.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Барбусулові на село на р. Шумузі. 1424 р., 26 серпня — 1425 р., 4 вересня, Сучава.— *DBAc* 19—20.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Шефанові Зуграфу на села Беркишеші, Єремієші, Попеші і «де є Жуде Пашко». 1425 р., 30 січня, б. м. н.— *Cost.* I, 168—169.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Стровчу на села Левовішці та Неполоківці. 1425 р., 12 травня, Сучава.— *Cost.* I, 173—174.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра ключнику Шефану на село Драгосинеші і на Добротворі також Драгосинеші. 1426 р., 22 травня, б. м. н.— *ВАМ* 21—22.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Журжу Стенгачу на села Попеші, Фінтинеле, Міхнеші та Чолтяни. 1426 р., 12 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 178—179.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра синам Шефана Стравича Тодерові і Петру на вислугу їх батька — на три села на Керлігатурі. 1426 р., Сучава.— *Cost.* I, 182—183.

Вкладна грамота князя Долголдата Долголдатовича монастиреві Николи Пустинського на землю Конона Толстоліського. 1427 р., 25 березня, Київ.— *P* 107—108.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на село Керстіанещі та Темешещі. 1427 р., 14 вересня, Сучава.— *DIR«A»* 450.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Андрієві, Филипові і Михулові, синам протопопа Симеона, на селище Миково. 1427 р., 16 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 193—194.

Жалувана грамота литовського князя Вітовта Єськові Нешевичу на дворище Ярополково у Подільській землі. 1427 р., 17 вересня, Острог.— *P* 108—109.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Оничці на село в Керлігатурі. 1427 р., вересень, Сучава.— *DBAc* 22—23.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Оанчі і його жінці Насті на село «де була вотчина Добречинова і Братула Плешескула». 1427 р., 15 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 196—197.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Стана Лукавецького і синам Шербкова на володіння селами Лукавець і Панковці. 1428 р., 16 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 201—202.

Підтвердна і дарча грамота молдавського воєводи Олександра Велчі, синові попа Захарія, на його вотчину і на володіння селом Калугери на Вулхові. 1428 р., 15 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 206—207.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Драгомиру на володіння селами Корнії та Стримвії і на землю коло р. Кракова для заснування села. 1428 р., 22 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 209—210.

Правова грамота князя Федора Любартовича Микові Дідошицькому з приводу суперечки його з Дмитром Даниловичем за село Сяхове, 1428 р., 5 липня, Зудечів.— *P* 109—111.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нану на володіння селами Бучумяни і Стенижани. 1428 р., 29 липня, Сучава.— *Cost.* I, 218—219.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Станчулові на село Бенила, а Керсті і його жінці Марії на село Южинці. 1428 р., 17 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 220—221.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Фунді на володіння селом Фундяни на р. Албині. 1428 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 223—224.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра про надання Башотою Мануїлом села Башотяни Нямецькому монастиреві. 1428 р., 4 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 228—229.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Івана дворника — Лазару, Станчулу і Кості на володіння селищем Добриново, де є монастир, і ще на три

села під високою дібровою. 1428 р., 28 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 233—234.

Опис луцького Красноспаського монастиря, зроблений луцьким єпископом Олексієм. бл. 1429 р., 6. м. н.— *P* 114.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Крачунові Пурчелескулу на володіння селом Пурчилещі та на половину млина у цьому ж селі. 1429 р., 10 січня, Сучава.— *Cost.* I, 239—240.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Журжі Фратовському та синові Івашкові на володіння двома частинами села Викшинець. 1429 р., 1 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 242—243.

Жалувана грамота литовського князя Вітовта Бедриху на село Сволочигачі й інші села у Смотрицькій волості. 1429 р., 1 лютого, Турейськ.— *P* 111—113.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра своїй дружині Марені на Вишневецький монастир та села Калинівці, Бренещі, Шендрещі і Приколтяни та ін. 1429 р., 10 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 248—249.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Радулу грамотику на села Зубрнківці та Іванківці. 1429 р., 17 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 258—259.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Купчичу на села Купка і Нягівці. 1429 р., 27 травня, Сучава.— *ДГОбК*.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра слугі Оникові на село на р. Жежії. 1429 р., 1 червня, Сучава.— *Cost.* I, 266—267.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Івана дворника — Лазареві, Станчулові і Кості на володіння селами, що на Тулові, на верхній частині Солонця, на Хоморі та ін. 1429 р., 3 червня, Сучава.— *Cost.* I, 269—270.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Дану Ункляту на володіння селами Полова, Зубрівці, Чулинеші, Дем'янівці та ін. 1429 р., 17 червня, Сучава.— *Cost.* I, 279—281.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на озеро Загорне на Дністрі, пасіку на Загорному і на увесь прибуток. 1429 р., 31 серпня, 6. м. н.— *DIR«A»* 455.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра панові Бену, його братам, сестрам та їхнім дітям на село, що на Васлуї, і на село «де був їх батько Петро». 1429 р., 24 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 290—291.

Вкладна князя Олександра Володимировича церкви св. Богородиці у Лаврашівському монастиреві. 1429 р., Лаврашів.— *P* 113.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Данчулу на село на Бирладі, де впадає Хубална. 1429—1430 р., б. м. н.— *ВАМ* 25—26.

Дарча грамота князя Свидригайла слугі Іванові Мукосійовичу на села Малів, Охматків, Пашева, Золочів у Луцькому повіті та в Кременецькому повіті — Борщівка, Ридомль, Устя, Білка, Ожигівці. 1430 р., 30 березня, Луцьк.— *АрхОЗР* 8/IV, 7—9.

Підтвердна грамота князя Свидригайла на межі маєтностей землянина брацлавського Карпа Івановича Микулинського. 1430 р., 21 травня, Новоселиця.— Грамота підтверджена у Вільні 1431 р.— *ГВКЛ* 6—9.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між селом Дідошичами Мика Дідошицького та селом Жирявою Дмитра Даниловича. 1430 р., 29 травня, Зудечів.— *P* 115—116.

Напис Стефана воєводи, сина Богдана. 1430 р., Ясси.— *Rev.*

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра попові Юзі на села «на ім'я Мікля від Бахну» і «Балан від Стримба». 1431 р., 30 квітня, Баскаківці.— *Cost.* I, 315. Окремі слова документуються *DIR* «А» 457.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Купчичу дворнику на володіння селом у Молдавському князівстві. 1431 р., 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 317—318.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на дві пасіки, що на р. Лопашній і на р. Іткіль, та на дім Крачунов. 1431 р., 31 липня, Бистриця.— *Cost.* I, 325.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Вану і його жінці Анні на села Кошилівці та Станулівці. 1432 р., 4 січня, Сучава.— *Cost.* I, 330—331.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Драгошу з Стамника на село «де є його вотчина на Стамнику». 1432 р., 17 січня, Сучава.— *Cost.* I, 337—338.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі слугі Нікору з Тузаря на місто Тузар на р. Биці. 1432 р., 20 червня, Сучава.— *ДГВІН.*

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі сестриничеві Улі і його братові Юзі на володіння селами Прочеші та Нягишеші. 1432 р., 29 червня, Сучава.— *Cost.* I, 342—343.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Балоту й Оанчі на володіння частиною села Тамерташинці. 1432 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 327.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Матушиці та її родичам на село «де був Нягое Генескул». 1433 р., 28 січня, Сучава.— *Cost.* I, 350.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі бояринові Дану дворнику, його дружині Марушці, її братові Іонулу і їхнім дітям на село на Тамаші «де був Петрищ». 1433 р., 26 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 353—354.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі та бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1433 р., 4 червня, Сучава.— *Cost.* II, 650—651.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1433 р., 5 червня, Сучава.— *Cost.* II, 652—653.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Оні ключнику на село Доколиново на р. Бирладі. 1433 р., 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 358—359.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Петру Дурня та його братам Іванові і Журжу на володіння селом Дурнеші. 1433 р., бл. 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 361—362.

Лист Жигмонта Кейстутовича до польського короля Ягайла в справі приєднання великого князя Свидригайла до Ясеницького перемир'я. 1433 р., 25 вересня, Липнишки.— *ЗНТШ* LXXVI, 139—142.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Михайлові Керстіанескулу на володіння половиною села Керстіанеші. 1433 р., 3 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 364.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Ходку Костичу на села Аннушин двір, Хуецяни, Синеші, Глодяни та на млин на р. Сереті. 1433 р., 16 листопада, Сучава.— *Cost.* II, 594.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Андрію Вологовичу на володіння селом Михлин у Луцькому повіті. 1433 р., 9 грудня, Київ.— *P* 117—119.

Договірна грамота польських єпископів і вельмож з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *P* 122—123.

Договірна грамота польського короля Ягайла з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *P* 124—125.

Договірна грамота польського короля Ягайла з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *P* 120—121.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Ленку Зарубичу на володіння селами в Луцькій та Кременецькій волостях. 1433 р., 27 грудня, Житомир.— *P* 126—127

Запис молдавського воєводи Іллі про виплату жолду за військову службу Станіславу з Вронова, Пашкові Білому, Миколаєві та ін. 1433—1443 р., Сучава.— *АРМ.*

Лист шолтуза Херлі з Бирлада до бірова з Брашова. бл. 1434 р., Бирлад.— *Cost.* II, 675.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана польському королеві Владиславу на записи, присяги та годди молдавських воєвод Петра, Романа, Стефана та Олександра. 1434 р., 13 січня, Сучава.— *Cost.* II, 663—664.

Присяжна грамота молдавських бояр на вірність польському королеві та його намісникам і дідичам. 1434 р., 13 січня, Сучава.— *Cost.* II, 665—666.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана бояринові Блажу на село Рошіори, нижче під лісом село «де був Павел Болгарин» і на селище Мирлеково. 1434 р., 29 січня, Сучава.— *Cost.* I, 374.

Привілей молдавського воєводи Стефана львівським купцям. 1434 р., 18 березня, Сучава.— *Cost.* II, 667—670.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана попові Юзі на село Бучумяни і на два села на Тутові та на Побраті — селище Опелово. 1434 р., 24 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 463.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана попові Юзі на села Бучумяни, Тормитеші, Чорсечеші, Радешаня, Минзаці, Темешеші, Лелеші та ін. 1434 р., 24 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 386—387.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Єсифу Чусі на Басово у Луцькій землі. 1434 р., 5 травня, Луцьк.— *P* 127—128.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана попові Іоїлу на місце коло Балосина для побудови монастиря. 1434 р., 25 травня, Ясси.— *Cost.* I, 391.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Полянському монастиреві на циган Слава Херлов'яна, Костю Чорного зятя і Микулицю разом з сім'ями. 1434 р., 26 червня, Сучава.— *DIR«A»* 464.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Молдовицькому монастиреві на дві сім'ї циган. 1434 р., 12 липня, Дорогуня.— *ДГСММ.*

Присяжна грамота князя Федька Несвидського королеві Ягайлу і Короні польській. 1434 р., 7 вересня, Кременець.— *P* 129—131.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Керсті Ворнутаю на володіння селом «де є Романяса між Бахлуя-ми». 1434 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 395.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Журжеві Атоку на село, що у верхів'ї Серета «де є жуде Фет і Іліє». 1434 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 398.

Грамота молдавського воєводи Стефана всім боярам, дворникам, солтисам, євреям та ватаманам про те, щоб не брати застави у брашівських купців. бл. 1435 р., 5 березня, Сучава.— *Cost.* II, 692.

Грамота молдавського воєводи Стефана усім солтисам про те, що брашівським купцям дозволяється вільно торгувати у Молдавському князівстві. бл. 1435 р., 19 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 694—695.

Жалувана грамота молдавського воєводи Стефана слугі Мику Войнягову на два села: на р. Тамаш «де був Мика і Сина» і на р. Дубровиці «де був Радул і Ориш», а також на половину броду на р. Сереті. 1435 р., 30 березня, Сучава.— *МЭФ.*

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Кинді та його синам Малі й Оанчі на володіння селом, де є їх вотчина, і на селище Драгоєво. 4 квітня 1435 р., Сучава.— *AUB*, фотокоп.

Присяжна грамота князя Федька Несвидського королеві Ягайлу і Короні польській. 1435 р., 6—13 квітня, Черняхів.— *P* 131—133.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Петру Худичі дворнику на село Миндрин Двір, пасіку у верхів'ї Огринчі, селище Лумириани та на дві сім'ї циган. 1435 р., 14 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 402—403.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Івашкові Подобиту на село на р. Керлігатурі. 1435 р., 12 травня, Сучава.— *Cost.* I, 409.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана брашівським купцям на привілеї, надані їм молдавським воєводою Олександром. 1435 р., 26 травня, Устя Башія.— *Cost.* II, 676—677.

Лист молдавського воєводи Стефана баківським та тотруським суддям з наказом не робити кривди брашівським купцям. 1435 р., 26 травня, Устя Башія.— *Cost.* II, 677—678.

Молдавський воєвода Стефан повідомляє польському королеві Владиславу про свої стосунки з старшим братом Ілляшем воєводою. 1435 р., 26 серпня, Бирлад.— *Cost.* II, 678—680.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі та його брата Стефана на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 1 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 681—682.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 1 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 686—687.

Присяжна грамота молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 689.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі бояринові Стану Бабичу на села Собранець, Васківці та Будинці. 1435 р., 18 жовтня, Хотин.— *DIR «A»* 465.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі попові Міку на два села: Краєші на р. Ребричі і нижче «де був Стоян». 1435 р., 25 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 424—425.

Постанова галицького віча про переслідування злочинців. 1435 р., Галич.— *P* 133—134.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність великому князю Жигмонту. 1435 р., Сучава.— *Cost.* II, 691.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Нямецькому монастиреві на село Темешеші і на 10 татарських хат у цьому ж селі. 1435 або 1436 р., 30 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 494—495.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі і Стефана слугі Думі Чорному на села, що на р. Ребричі. 1436 р., 5 травня, Васлуй.— *ВАМ* 28—30.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Михайлу Стенгачу на села «на Богдані» і «де є Балан і сии Дражанов», на р. Смили — селище Рошино, на р. Юбані — село Сусяни, село Манеші та ін. 1436 р., 13 червня, Васлуй.— *Cost.* I, 444—445.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Мойці, дворнику глотному, і його братові Тадору Спатару на село Брадичеші на р. Красній, на село на р. Кобилі «де був Інкаш» та на три місця коло пустелі. 1436 р., 15 червня, Васлуй.— *Cost.* I, 449—450.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Олександру спатару на володіння селами Глодяни, Болгари і Мунчел. 1436 р., 1 липня, Сучава.— *Cost.* I, 454—455.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Ходкові Кредовичу на два місця на Кулі біля нижньої Лужки і дві криниці. 1436 р., 17 липня, Васлуй.— *ВАМ* 33—34.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Ванчі логофету на володіння селом Прокопінці з млином, Мачківці з пасікою, Козарівці, Оцелово місто та ін. 1436 р., 17 липня, Васлуй.— *Cost.* I, 459—460.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Петру Унгурянину з Драгошева на чотири села у Молдавському князівстві. 1436 р., 24 липня, Сучава.— *Cost.* I, 467—468.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана слугі Луці з Сихле на село Відич та на село в усті Серета «де був Михайл». 1436 р., 11 серпня, Васлуй.— *Cost.* I, 473—474.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Оану Портарулу на володіння селами Брудуреші, Китеші, Ретезеші, Бозіяни, Якобеші, Бербоші та селищами Фундеве і Цолеве. 1436 р., 20 серпня, Васлуй.— *Cost.* I, 475—476.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Івашкові Баласниновичу та його братам Мику і Баді на село Круглик під Хотинном. 1436 р., 27 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 481—482.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Баді Плопескулу на чотири села на р. Тазлові. 1436 р., 8 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 484—485.

Присяжна грамота воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1436 р., 19 вересня, Львів.— *Cost.* II, 697—698.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі та бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1436 р., 19 вересня, Львів.— *Cost.* II, 701—702.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Дану Месехну на вісім сіл у Молдавському князівстві. 1436 р., 19 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 487—488.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі польському королеві Владиславу на Шепинську землю з містами Хотинь, Цецунь і Хмелов. 1436 р., 23 вересня, Львів.— *Cost.* II, 706—707.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана протопопові Юзі і його синові Михайлові граматику на володіння селом Манзаці, на два кути «де були Темешеші», на дві жудечі та ін. 1436 р., 7 грудня, Васлуй.— *DIR* «A» 469.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Драгомиру та Симеону на село Каліанеші і монастир з виноградником в гирлі потоку. 1437 р., 7 лютого, Васлуй.— *Mih.* 202—203.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана купцям з Брашева і Бирса на привілеї, надані Олександром Добрим. 1437 р., 23 квітня, Васлуй.— *Cost.* II, 709.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі брашівським купцям на привілеї, надані їм Олександром Добрим. 1437 р., 29 квітня, Дорохой.— *DIR* № 8.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Тофану на володіння п'ятьма селами на р. Ракові. 1437 р., 15 травня, Васлуй.— *Cost.* I, 515—516.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Тодеру Побретянулу на село Жулеші. 1437 р., 30 червня, Сучава.— *Cost.* I, 520.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Немирці Чорторійському і його братові Івашкові на володіння селом Немирчани. 1437 р., 19 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 529—530.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Григорію Стреченовичу на Біликівці і Слободку в Летичівському повіті. 1437 р., 2 вересня, Острог.— *P* 135—137.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слугі Каленикові Мишковичу на село Бурківці у Житомирському повіті і три слободища у Зв'яглі. 1437 р., 17 жовтня, Київ.— *AS* I, 33—34.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Іону Урекле на села Бергяни, Стенижани і Сербі. 1437 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 536.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Михайлу Дорогунському на володіння селами Кииндинці, Печалівці, Угринівці, Рокитна, Миліянівці та ін. 1437 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 540—542.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Думі Нямецькому на володіння селом Рошнори над Молдавою. 1438 р., 17 січня, Сучава.— *AUB*, фотокоп.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Петрові Мишчичу на села Боршівку, Борок, Кандитів і ліс Дедів у Кременецькому повіті. 1438 р., 4 лютого, Луцьк.— *P* 137—139.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Комаричу на села Жудеші та Авереші. 1438 р., 17 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 7—8.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Нямецькому монастиреві на село Севківці, пасіку на гирлі р. Татарки і млин на гирлі р. Жежії. 1438 р., 23 лютого, Сучава.— *DIR«A»* 472.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Нізі Піатриній на села Дякулово Село, Слевеші, на пустелю для заснування села та на половину села Могошева. 1438 р., 5 березня, Васлуй.— *Cost.* II, 14—15.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Тимофію Богушу. 1438 р., 23 квітня, Луцьк.— *P* 139—141.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Полянському монастиреві на пустелю для заснування села біля Херловських прикутків. 1438 р., 18 серпня, Сучава.— *DBAc* 27—28.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана слугі Тивадару на два села на р. Берхячі. 1438 р., 21 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 26—27.

Напис на дзвоні монастирської церкви в м. Дубно. 1438 р., 6. м. н.— *ОБРН* 121.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Молдовицькому монастиреві на 10 бочок вина щорічно і на осаду на р. Молдаві. 1439 р., 12 березня, Сучава.— *Cost.* II, 31—32.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана боярину Станчулові постелнику на володіння половиною села Плишинець, купленою ним за 90 золотих в Івашка, сина Горайцева. 1439 р., 3 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 35—36.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана протопопові Юзі та його синові Михайлу на володіння селами Бучумяни, Козарівці, Отхринчі, Жигеряни, Стремикоаса, Темешеші та ін. 1439 р., 2 липня, Сучава.— *Cost.* II, 41—42.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Городницькому монастиреві на володіння селом Баласинівці з млином на р. Сучаві. 1439 р., 15 липня, Сучава.— *Cost.* II, 46—47.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана панові Оані Рошку грамотатику та його братові Петру Кожі

на володіння селами Калиманеші, Лалеші, Коцменеші, селищем Братаново та Микшиновою пасікою та ін. 1439 р., 30 липня, Васлуй.— *Cost.* II, 51—52.

Присяжна грамота воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1439 р., 8 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 712—713.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Бистрицькому монастиреві на право збирання мита у Баківі. 1439 р., 13 вересня, Устя Кракова.— *Cost.* II, 59—60.

Присяжна грамота воєводи Стефана на вірність польському королеві Владиславу. 1439 р., 25 вересня, Бирлад.— *Cost.* II, 714.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Івану Ускатулу на володіння селом на Білому Потоці. 1439 р., 26 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 61—62.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Журжу Мояну на села Моєнеші, Татеші та Белегатову поляну. 1439 р., 28 жовтня, Сучава.— *Mih.* 205—206.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі панові Фете на село Маржиняни біля Юкаша. 1440 р., 6 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 65—66.

Лист київського митрополита Ісидора до урядників м. Холма, в якому просить їх не чинити кривд холмському священику Вавилі і не відбирати у нього церковного саду. 1440 р., 27 липня, Холм.— *АрхЮЗР* I/VI, 5.

Вкладна Микули Долзького церкві св. Николи у Долзькому монастирі на острів і озеро Мошне. 1440 р., 17 серпня, Перевали.— *P* 141—142.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння селом Лукачеші на Солоному Тазлові, пожертвованим боярином Ванею Поркою. 1440 р., 4 жовтня, Сучава.— *Mih.* 208.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Ігнату на володіння селами Доброміреші і Балосинеші, одержаними від Івула та його племінника Негра. 1440 р., жовтень, 6. м. н.— *DBAc* 31—32.

Запис Гринка Болобана про продаж маєтку Всекрово панові Федку Юнковичу. 1440—1492 рр., 26 вересня, Володимир.— *АкЮЗР* II, 105—106.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Полянському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1441 р., 23 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 477.

Дарча грамота воєвод Іллі та Стефана панові Владу Жикову на села Микушани, Мирославеці, Келинеші і селища Галино та Градино. 1441 р., 25 червня, Болгаря.— *DBAc* 34—35.

Підтвердна грамота воєвод Іллі та Стефана панові Ігнату стольнику на володіння селами Доброміреші і Балоси-

нещі, подарованими йому Івулом та його непомом Негре. 1441 р., 7 липня, б. м. н.— *ДВАС* 37—38.

Дарча грамота воевод Іллі та Стефана слугі Қалояну на село Ржавенці. 1441 р., 29 вересня, Сучава.— *ДВАС* 39—40.

Дарча грамота князеві Сангушкові на села Коростичі, Олишковичі, Шаславичі. між 1441—1443 рр., б. м. н.— *АС* III, 2.

Договір молдавського воеводи Іллі з литовським князем Казимиром про дружбу і збройну допомогу. 1442 р., 9 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 716—717.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана попові Андроніку і його синові Кості логофету на володіння селом Бучумяни, обмінаними ними за половину села Гочменещі з синами Станіжиними. 1442 р., 24 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 87—88.

Дарча грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Кресті Юкешянулу на села Кезенеші, Балосинеші, Милотинеші та ін. 1442 р., 8 березня, Сучава.— *Cost.* II, 92—93.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Міклушеві Распопу на володіння селами Левкушеші, Милеші, Хоржеші. 1442 р., 5 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 96—97.

Договірна грамота князя литовського Казимира з воеводою Іллею про дружбу і військову допомогу на випадок небезпеки. 1442 р., 8 липня, Троки.— *Cost.* II, 718—719.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Маркові, синові Бонти, на володіння селом Бонтеші на Стебнику і селом на р. Бирладі. 1442 р., 30 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 100—101.

Підтвердна грамота князя Свидригайла на надання короля Ягайла церкви св. Івана в Городку. 1443 р., 1 січня, Городок.— *P* 143—145.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулу писарю на володіння селом Сесені, селом «де був Юга Чорний» і Воробієвою пасікою. 1443 р., 6 березня, Нямц.— *Cost.* II, 119—121.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Тампі та його синам на села Русещі і Склипотеші. 1443 р., 16 квітня, Сучава.— *ВАМ* 40—42.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратсько-му монастиреві на чотири сім'ї циган. 1443 р., 1 травня, б. м. н.— *Cost.* II, 126—127.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Полянському монастиреві на 9 сімей татар. 1443 р., 7 травня, Сучава.— *Cost.* II, 128—129.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулові писарю на володіння половиною сіл Беленеші і Копосещі. 1443 р., 14 травня, Сучава.— *Cost.* II, 131—132.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Шефанові Бребу на володіння селом на потоці Ядричі. 1443 р., 18 травня, Сучава.— *Cost.* II, 138—139.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Тодору Вледескулу на володіння селом Вледеші на р. Сереті. 1443 р., 28 травня, Сучава.— *Cost.* II, 140—141.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулу писарю і Тодору граматіку на селище «де був Вана Бербече і Єремей» та млин на р. Милятині. 1443 р., 30 травня, Сучава.— *Cost.* II, 144—145.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Журжу Драгушанулу та його братові Олексі на володіння селом Драгушани і на пустелю для заснування села. 1443 р., 31 травня, Сучава.— *Cost.* II, 148—149.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Іліяшу Шанзі на володіння селами Васієші, Бесеші, половиною села Бедеші і поляною Борили. 1443 р., 8 червня, Сучава.— *Cost.* II, 155—156.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Влашину Крецескулу на володіння селищем «де був дім його батька Стана Кречула» і чотирма полянами для заснування сіл. 1443 р., 20 червня, б. м. н.— *Cost.* II, 160.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Мойці та його братові Тодору на володіння селами на р. Ребричі — Пожереші і Петрилеші, на р. Ребричоарі — селом попа Микова, Марковим селищем, Никаровим селищем. 1443 р., 24 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 179—180.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана ченцеві Саві на володіння виноградником, місцем для келії та Макаровою келією. 1443 р., 25 серпня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 185.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння селами, млинами і митом. 1443 р., 29 листопада, Сучава.— *ПГСММ*.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратському монастиреві на села на р. Побраті та Пруті. 1443р., 29 листопада, Сучава.— *ДГСПМН*.

Жалувана грамота галицького князя Льва братам Тутенію і Мойжеку на село Добаневичі в Перемишльській волості, вписана у львівські гродські книги 1443—1446 рр., Львів.— *P* 146—147.

Князь Василій Федорович Острозький поновлює запис свого батька, який надав церкву Матки Божої на кляштор святого Домініка. 1443—1452 рр., б. м. н.— *АС* I, 39.

Великий князь Свидригайло надає слугі своєму Михайлові Олехновичу села Цеценівці, Красилів, Захарівці і Котюжинці у Кременецькій волості. 1444 р., 16 січня, Луцьк.— *АС* I, 39—40

Дарча грамота молдавського воєводи Петра Побратському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1444 р., 26 квітня, Дольний Торг.— *DIR«А»* 481.

Молдавський воєвода Стефан звільняє належне Городницькому монастиреві село Баласинівці від податків. 1444 р., 1 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 207—208.

Вирок у справі суперечки між Федком канцлером і Данилом Волошином за граничну землю Мощанищо. 1444 р., 15 серпня, Ступно.— *AS* I, 41—42.

Підтвердна грамота великого князя литовського Свидригайла Ольгердовича про давні фундаші на церкву у Володимирі, а саме: запис князя Романа Мстиславича на володіння селом Купечів і великого князя литовського Любарта Гедиміновича на с. Сушично. 1444 р., Луцьк.— *АрхЮЗР* I/VI, 7—9.

Показання Василя Микулиничя королеві Казимиру Ягайловичу про те, які повинності відбували брушани великій княгині Вітовтової. п. 1444 р., б. м. н.— *АкЮЗР* I, 17.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Михайлу логофету на село Чумелеші на р. Сереті з двома кутами і млином та на села на потоці Милятині. 1445 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 211—212.

Жалувана грамота князя Свидригайла на володіння селом Ричегов Федорові Жуку, Ходору та Ігнату Чобогам. 1445 р., 3 березня, Луцьк.— *P* 147—149.

Князь Свидригайло надає слuzі Радеві село Козлів і луки нижче Білих Берегів. 1445 р., 14 березня, Ольховець.— *СРК*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана панові Михулу логофету на володіння селищами Стенижеші, Гаврилівці та на села на р. Берзоті. 1445 р., 5 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 218—219.

Стефан воєвода укладає договір з князем Казимиром про дружбу та військову допомогу на випадок небезпеки. 1445 р., 25 червня, Ясси.— *Cost.* II, 725—727.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Оанчі логофету на села Прокоп'яни, Безхачі, Великосільці та на три сім'ї циган. 1445 р., 15 липня, Сучава.— *DIR«А»* 483.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла пану Петрашку Ланевичу Мильському на маєток у Луцькому повіті. 1445 р., 24 липня, Луцьк.— *АкЮЗР* I, 17—18.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Оану Уряклі на села на р. Путні. 1445 р., 8 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 226.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Тоадеру Генескулу на володіння селом «де був тесть його піп Оана» та селом Грумазеші, купленим ним у Стана

посадника. 1445 р., 11 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 230—231.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана митрополитові Кир Калисту романському на татарина Пашка з Нямца. 1445 р., 30 вересня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 236.

Жалувана грамота князя Свидригайла Ольгердовича Івану Мушати на село Склинь у Луцькому повіті. 1445 р., 5 листопада, Луцьк.— *P* 149—151.

Договірна грамота про дружбу між Стефаном воєводою і польськими панами. 1445 р., 26 листопада, Серет.— *Cost.* II, 728—730.

Дарча грамота литовського князя Свидригайла вірменському владичі на село Ціпорово під Луцьком. 1445 р., 22 грудня, Київ.— *ЗНТШ* СХV, 19.

Дарча грамота литовського князя Свидригайла слuzі Петру Ланевичу Кирдейовичу Мильському на села Киселин. Твердинь, Мутвигище та ін. у Луцькому повіті. 1445—1452 рр., Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 12—13.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Михайлу логофету на село Ловці з прикутками на р. Бистриці, село Гаврилівці та на 6 сімей циган. 1446 р., 25 січня, Сучава.— *Cost.* II, 237—238.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Осташкові Огорилку на володіння селом Бугайцівці на р. Ревті. 1446 р., 26 січня, Сучава.— *Cost.* II, 241.

Дарча грамота воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на щорічний доход — по дві мажі риби на три кантари чорної ікри. 1446 р., 19 лютого, Сучава.— *DIR«А»* 485.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Полянському монастиреві на володіння селами Репчичани, Радівці, Русоніг, Балан, Добрович та двома млинами і пасікою. 1446 р., 25 лютого, Сучава.— *ПГСПМР*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана панові Драгомиру Оцелу на володіння селом Бозіани з монастирем і обома потічками. 1446 р., 5 березня, Сучава.— *Cost.* II, 247—248.

Грамота молдавського воєводи Стефана про звільнення сіл, належних Нямецькому монастиреві, від різного роду податків. 1446 р., 11 березня, Давидове Село.— *Cost.* II, 250—251.

Жалувана грамота князя Свидригайла Ходкові на села Миловши і Задоби. 1446 р., 15 травня, б. м. н.— *P* 151—153.

Дарча грамота воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на монастир біля Боїш, церкви у селах Телебечинцах, Башотянах, Баломирешах. 1446 р., 6 червня, Васлуй.— *Cost.* II, 263.

Духовна грамота київського князя Андрія Володимировича. 1446 р., 16 червня, Київ.— *P* 153—155.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слугі Олиферу на село Глухни і селище Стаї у Луцькому повіті. 1446 р., 14 липня, Луцьк.— *AS I*, 42—43.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння селом Дворинеші на р. Молдаві і на село Финтиряле на р. Побраті. 1446 р., 20 липня, Сучава.— *Cost. II*, 270—271.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Петрашкучу Ланевичу на маєтки Михалевичі, Пруси і Межиріччя в Луцькому і Острозькому повітах. 1446 р., 20 липня, Луцьк.— *АкЮЗР I*, 18.

Дарча грамота великого князя Свидригайла князеві Михайлові Васильовичу Чорторийському на села Алишів, Дерев'яне, Деків, Суховсь, Чаруковець. 1446 р., 29 грудня, Луцьк.— *AS III*, 5.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана бояринові Шандру спатару на володіння селами Колещівці, Рещинці, Дубова, Непоротова, Вишневіці, Ожогів і селом на усті р. Кобилчина, де є млин. 1447 р., 14 січня, Сучава.— *Cost. II*, 273—274.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана про надання воєводою Олександром Молдовицькому монастиреві половини калугерського броду, а також 10 бочок вина щорічно. 1447 р., 11 лютого, Сучава.— *Cost. II*, 281—282.

Дарча грамота великого князя литовського Свидригайла слугі Петрашу Волкові на землю у Луцькому повіті. 1447 р., 1 серпня, Луцьк.— *АрхЮЗР 8/IV*, 10—11.

Дозвіл воєводи Романа брашівським купцям торгувати у Молдавському князівстві. 1447 р., 4 серпня. Баків.— *Cost. II*, 731—732.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селами Темишеші, Дворинеші, Крестенеші, Білошеші, Жеминеші, Саучеші, Башотяни, Финтиняле, Думбравиця, Телебачинці, Клокочна та ін. 1447 р., 22 серпня, Сучава.— *Cost. II*, 288—289.

Лист польського короля Казимира біскупові віленському та ін. з приводу переговорів з магістром хрестоносців. 1447—1492 рр., Брест Куявський.— *ЛКБВ*.

Лист короля Казимира до намісників ковенського, вілкомирського та ін. із заборонаю держати без його відома німецьку челядь. 1447—1492 рр., Перемишль.— *ЛКНКВ*.

Дарча грамота молдавського воєводи Романа Петрі, синові Томи, на село Сторожинець на р. Сереті. 1448 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost. II*, 299—300.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Романа старості Подільської землі Дітриху Бучацькому на володіння се-

лами Василів, Борисово Село, Кучурів, Ленцовичово Село, Юрківці, Вербівці. 1448 р., 23 лютого, Коломия.— *Cost. II*, 305—306.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра про звільнення сіл Чюленеші, Берестяни, Рошка, належних Полянському монастиреві, від податків. 1448 р., 5 квітня, Поляна.— *DIR«A»* 491.

Продажна грамота князя Юрія Васильовича Острозького братові Іванові Васильовичу на села Мнятин, Головчичі, Підбірці, Дітиничі. 1448 р., 20 квітня, Берестя.— *AS I*, 44.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Михайлу логофету на місце, де були старі млини біля Бані, для збудування нових млинів. 1448 р., 23 квітня, Сучава.— *Cost. II*, 313—314.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра про звільнення сіл: Рипчичани, Радівці, Добречинеші, Баланеш та ін. від усяких повинностей. 1448 р., 5 травня, Побрата.— *ДГПР*.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Рошці та його братові Кожі на володіння селами Кєліманеші, Брошяни, Станово, Божеші, селище Братанво та на Микшинову пасіку. 1448 р., 15 липня, Сучава.— *Cost. II*, 316—317.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Чернату плоскару та його братові Шефулу на володіння селами, пустелями на ріках Короді, Сухолуї, Безоті, Пруті, Бирладі. 1448 р., 15 липня, Сучава.— *Cost. II*, 323—325.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Івану Порці на володіння селами, що на Чорном Поточі і на р. Тутові, та на 11 циган. 1448 р., 27 липня, Сучава.— *Cost. II*, 342—343.

Присяжна грамота воєводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1448 р., 22 серпня, Хотин.— *Cost. II*, 733—735.

Присяжна грамота бояр воєводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1448 р., 22 серпня, Хотин.— *Cost. II*, 737—738.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на чотири сім'ї циган. 1448 р., 3 серпня, Сучава.— *Cost. II*, 352—353.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Івану на половину села Унгурияні і Сперлеші, на села Прочені, Негашеші, Башотяни, на селища Петрилово, Тисеші Будеші. 1448 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost. II*, 355—356.

Підтвердна грамота воєводи Петра брашівським купцям про надання привілеїв на вільну торгівлю у Молдавському князівстві. 1448 р., 11 вересня, Сучава.— *Cost. II*, 741—741.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Марку на село Панчеші на р. Бирладі, на Фірцину пасіку і на місце під млин на р. Ракові. 1448 р., 15 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 359.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Михайлу логофету та його братам на володіння селами «де був Драгуш Тямеш на усті Студенця» і «де був Старий Тямеш». 1448 р., 22 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 361—362.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра Полянському монастиреві на шість бочок вина щорічно і на віск від Красного Торгу. 1448 р., 5 жовтня, Поляна.— *Cost.* II, 365—366.

Підтвердна грамота воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Керничани, подарованим монастиреві боярином Крестя. 1448 р., 10 жовтня, Сучава.— *DIR* № 10а (початок грамоти до 5 цитати, далі *Cost.* II, 369).

Дарча грамота пана Крестя Нямецькому монастиреві на володіння селом Креничани. 1448 р., 10 жовтня, Сучава.— *DIR* № 10b.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Побратському монастиреві на віск від Красного Торгу та на 7 бочок вина щорічно. 1449 р., 8 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 377—378.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Молдовицькому монастиреві на володіння посадом на р. Молдаві, подарованим Оаном Пинтчею. 1449 р., 26 травня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 379—380.

Розсудна грамота молдавського воєводи Олександра між Костею паркалабом та Герге Херегарі. Костя паркалаб дав Герге Херегарі на збереження 800 золотих, які останній витратив і замість грошей віддає Кості паркалабу своє село біля Васлуя та сучавські дома. 1449 р., 5 червня, Сучава.— *Cost.* II, 385—386.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Полянському монастиреві на різні привілеї. 1449 р., 27 червня, Ясси.— *Cost.* II, 391—392.

Підтвердна грамота воєводи Олександра брашівським купцям на привілеї, надані їм його дідом воєводою Олександром. 1449 р., 3 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 742—744.

Лист Степана Кунацковича Гуші про надання частини маєтку Кольнятичі князю Федору Михайловичу Чорторизькому. 1449 р., 29 вересня, Луцьк.— *АЛМ* 8.

Договірна грамота про дружбу і військову допомогу на випадок потреби між воєводою Богданом і старостою каменецьким і подільським Дітрихом Бучацьким з Язловця. 1449 р., 2 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 746—747.

Дарча грамота воєводи Іллі слuzі Стану, XV ст., Сучава.— *ДГВІС*.

Підтвердна грамота князя Олександра Володимировича про звільнення слуги Ларивона Велавського від усяких повинностей і податків. 1450 р., 19 лютого, Овруч.— *ЗНТШ* XI, 7.

Запис пана Дмитра Порицького про забезпечення на своєму маєтку віна своїй жінці Єлисаветі. п. 1450 р., б. м. н.— *ПИ* № 9.

Акт про продаж землі з угіддями у Волковийській волості Яном Корійвою Ядуговичем церкві св. Станіслава і вільнеському біскупу. 1451 р., 30 квітня, Вільна.— *АкЮЗР* II, 106.

Дарча грамота князя Олександра Володимировича боярам Івашкові і Петрові Григоровичам на селище Тачанчу. 1451 р., 8 травня, Київ.— *ЗНТШ* XI, 10.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Богдана Нямецькому монастиреві на двох татаринів — Пашка і Петрику. 1451 р., 31 липня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 400.

Дарча грамота молдавського воєводи Богдана Молдовицькому монастиреві на 10 бочок вина щорічно. 1451 р., 13 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 401.

Підтвердна грамота великого князя Свидригайла про надання панові Гринкові села Храпино у Туровському повіті. 1451 р., 24 вересня, Луцьк.— *AS* I, 44—45.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Богдана Петру Дурня на володіння місцем у пустелі коло р. Шаковець та на місце коло млина у руслі р. Шаковця. 1451 р., 17 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 402—403.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слuzі Петру Мишчичу на села Холунев, Холуневець, Підгаї, Силищеве городище, дворище Гугнино і селище Бече. 1451 р., 22 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 16—17.

Жалувана грамота князя Свидригайла Митку, племіннику Немира, старости луцького, на село Липу в Перемишльському повіті та села Будятичі, Тишковичі, Дубровицю, Лішну і Стяги у Володимирському повіті. 1451 р., 31 грудня, Луцьк.— *P* 157—159.

Жалувана грамота князя Свидригайла Пашкові Прокофійовичу на село Холуп'яч у Володимирському повіті. 1451 р., Луцьк.— *P* 155—157.

Дарча грамота князя Свидригайла Ольгердовича слuzі Хомякові молодому Сенкові на вотчину Смордів. 1451 р., Луцьк.— *ДГШХ*.

Жалувана грамота князя Свидригайла Єршу Терешковичу на село Смолиговичі у Мозирському повіті і села: Долгий Ший, Бор Брин, Посників, Микулин, Клишевське у Луцькому повіті. 1452 р., 9 січня, Луцьк.— *P* 160—161.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на володіння потоком Ботна з усіма озерами та двома неводами на Дністрі. 1452 р., 24 лютого, Васлуй.— *DIR* «А» 500.

Підтвердна грамота воєводи Олександра брашівським купцям на привілеї, надані їм його дідом воєводою Олександром. 1452 р., 12 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 759—760.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на володіння букатою землі за Сухим потоком. 1452 р., 7 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 409—410.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Фетинії Костюшківій на село Жасковичі у Володимирському повіті. 1452 р., 22 вересня, Луцьк.— *АкЮЗР* I, 20—21.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра панові Михайлу логофету на володіння селами Іванківці, Погорілівці, Хатчинці з прикутками, купленими ним у Маня Глобниковича за 120 золотих турецьких. 1452 р., 27 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 421—422.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра панові Оні Киндескулу на володіння селом Драгоеці на устрі р. Добротвора, половиною села Петреці на Зелетині, селом Веришеші на устрі р. Берхяча. 1452 р., 21 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 425—426.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра панові Тришору, синові Шандра з Юкаша на володіння селами Опришеші, Керна та Рекитиш. 1452 р., 21 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 431—432.

Привілеї князю Михайлу Васильовичу на село Холопи у Луцькому повіті. 1452 р., 29 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 60—61.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на циган Нанула і його братів Михула, Войка і Радула, Луку, Олексу і Завида та ін. 1453 р., 22 січня, Сучава.— *DIR«A»* 503.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Побратському монастиреві на весь віск від Красного Торгу, шість бочок вина із своєї десятини, Бозову пасіку, 12 колод солоду щорічно і 4 колоди пшениці від банського млина, три сім'ї татар та ін. 1453 р., 26 січня, Сучава.— *Cost.* II, 444—446.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Молдовицькому монастиреві на 12 бочок вина щорічно з своєї десятини, посад на Молдові вище Бані та пасіку в Бохотині, надану паном Костею уришем. 1453 р., січень, Сучава.— *Cost.* II, 453—454.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Оані постельнику на володіння селом Строеці з млином на устрі р. Шімуза, подарованим йому Марушкою Строясовою. 1453 р., 8 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 458—459.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Яцковому монастиреві коло Сучави на право осадити собі село у монастирських межах та на всякі привілеї поселенцям. 1453 р., 23 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 461—462.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Побратському монастиреві на нямецьких татар. 1453 р., 3 квітня, Нямц.— *Cost.* II, 465—466.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Симі Тунсулу, Балашу Хоржескулу, Шефану Тунсулу, Іоану Хоржескулу на село Хоржеші на р. Богдані та на село Тунсеці також на р. Богдані, куплене у Юки. 1453 р., 12 червня, Сучава.— *Cost.* II, 467—468.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра панові Михайлу логофету, його братам Думі і Тадору на володіння селами на р. Бистриці: Ловці, Прокоп'яни з млином і пасіками, Рашківці, Гаврилівці та ін. 1453 р., 20 червня, Сучава.— *Cost.* II, 471—473.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Городницькому монастиреві на звільнення монастирського села Балосинеші від усяких податків. 1453 р., 8 липня, Сучава.— *Cost.* II, 491—492.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на татар Понтя, Журжа та Іона. 1453 р., 20 липня, Сучава.— *Cost.* II, 493—494.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра панові Вітовту на володіння селом Лужани на Пруті, купленим у пана Косте Вранича. 1453 р., 7 вересня, 6. м. н.— *Cost.* II, 495—496.

Договірна грамота воєводи Олександра з польським королем Казимиром про дружбу і військову допомогу. 1453 р., 23 вересня, Серет.— *Cost.* II, 765—766.

Підтвердна грамота воєводи Олександра Молдовицькому монастиреві на право перевозу без мита трьох возів товарів. 1453 р., 30 вересня, Сучава.— *ПГОВ*.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на Бранішу від Бохотина — шлях до Нуоресу Ковасна і на пасіку у Козії. 1454 р., 1 січня, Сучава.— *Cost.* II, 501—502.

Договірна грамота Мужила Бучацького, старости снятинського і коломиїського, і його брата Бартоша Бучацького, старости подільського, з канцлером молдавським Михайлом. 1454 р., 24 березня, Снятин.— *P* 162—163.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган. 1454 р., 25 серпня, Байчани.— *ПГПММ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Молдовицькому монастиреві на звільнення від оплати мита трьох монастирських возів та на звільнення банських татар. 1454 р., 25 серпня, Котнари.— *Cost.* II, 508—509.

Запис князем Семеном Романовичем Кобринським своїй дружині Уляні Семенівні Голшанській двох тисяч кіп грошей. 1454 р., 1 жовтня, Кобринь.— *AS* III, 9—10.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра Хоморському монастиреві на звільнення від мита. 1454 р., 2 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 513.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра про звільнення від усяких повинностей сіл Нямецького монастиря: Дворинеші, Тимишеші, Манеші та ін. 1454 р., 8 грудня, Нямц.— *Cost.* II, 516—517.

Лист короля Казимира до каменецького намісника пана Федора Олізаровича з проханням дати дворянину Тишку Ходкевичу Струковицьке дворище. 1454 р., 10 грудня, Краків.— *АЛМ* 12.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Нямецькому монастиреві на володіння землею коло Нямца на Тополиці. 1455 р., 8 лютого, Ясси.— *Cost.* II, 525—526.

Воевода Олександр обіцяє королеві польському поміч проти татар та їх ворогів. 1455 р., 14 (лютого або травня), Банилів.— *Cost.* II, 769—770.

Підтвердна грамота воеводи Петра брашівським купцям про надання їм привілеїв на вільну торгівлю. 1455 р., 2 червня, Сучава.— *Cost.* II, 771—772.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Бистрицькому монастиреві на володіння Ботнею з усіма озерами і гирлами, усіма пасіками понад Дністром та двома бродами з усім митом. 1455 р., 6 червня, Сучава.— *Cost.* II, 531—532.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Михайлу логофету на володіння селами Нігоева, Пертеноші, на обидві Жудечії, Хячул, Сухий потік та ін. 1455 р., 2 липня, Сучава.— *Cost.* II, 539—541

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Петру комісу на володіння селами Гредеші, Фауроане, Стенижеші, Хелмежеші та ін. 1455 р., 15 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 543—544.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Трифу Борзескулу на володіння селами Бедеші, Щефанеші, Болчеші та ін. 1455 р., 20 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 549—550.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Тадору Лінбедулчевичу на володіння селами Бранищари, Жулеші, Бербоші, Бешикураяни та ін. 1455 р., 23 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 553—554.

Дарча грамота молдавського воеводи Петра панові Думі Микачу на місце у Бохотині для заснування села. 1455 р., 29 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 558—559.

Присяжна грамота воеводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1455 р., 1 жовтня, Хотин.— *Cost.* II, 773—775.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Балашеші. 1455 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 563—564.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Балашеші. 1455 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 563—564.

Напис у монастирі міста Дял. 1455 р., Дял.— *Nic. Doc*

Привілей молдавського воеводи Петра Арона львівським купцям на вільний проїзд у Молдавію і торгівлю з платою мита. 1456 р., 15 січня, Сучава.— *ЛМВЛ*.

Дарча грамота молдавського воеводи Петра Хоморському монастиреві на села Пратеші та Діонишево Селище. 1456 р., 20 січня, Сучава.— *ГПХМ*.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра протопопові Іоїлу та його синові Журжу граматику на володіння селами Онеші, Воровеші, Арпешеші, Арменеші та ін. 1456 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 568—569.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння озером Загорнеї з усіма гирлами. 1456 р., 1 березня, Нямц.— *DIR«A»* 511.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Сину Хотинському на володіння селами Шизківці, Малинци, Замківці та ін. 1456 р., 8 червня, Сучава.— *Cost.* II, 577—578.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра на межі села на усті Бредецела, що належало Молдовицькому монастиреві. 1456 р., 13 червня, Сучава.— *Cost.* II, 582—583.

Підтвердна грамота воеводи Петра на привілеї львівським купцям. 1456 р., 29 червня, Сучава.— *Cost.* II, 788—791.

Підтвердна грамота воеводи Петра Журжі Іоїловичу на володіння селом Онеші з монастирем, селом Воровеші і пустелею для заснування села. 1456 р., 30 червня, Сучава.— *Mih.* 213—214.

Грамота молдавського воеводи Петра і його бояр про турецьку ланину. 1456 р., Васлуй.— *ЭСФ*.

Грамота слущького князя Михайла Олельковича бояринові Василію Царю з дозволом купити двір Івашка Гридковича і пожертвувати його слущькому Троїцькому монастиреві. 1456—1481 р., Копиль.— *P* 163—164.

Воевода Петро видає Мужилові бучацькому та Бартошеші із Язловця зрадника і розбійника Льва і призначає двох старостів для нагляду за порядком. 1457 р., 1 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 808—811.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на мито від Баківського Торгу. 1457 р., 8 вересня, Бистриця.— *BD* I, 3—5.

Воевода Стефан прощає вину Михайлові логофету і дозволяє йому самому і всім його родичам повернутися до своїх маєтків. 1457 р., 13 вересня, Баків.— *BD* II, 257—258.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на привілеї Сими Корчі на володіння селом Корчеші на р. Козанчі. 1457 р., 18 вересня, Сучава.— *УКР*.

Жалувана грамота київського князя Семена Олельковича Сеньку Скипорю на село Туліни. 1457 р., 1 жовтня, Київ.— *P* 164—165.

Друга жалувана грамота київського князя Семена Олельковича Сенку Скипорю на село Туліни і людей в ньому. 1457 р., 1 жовтня, Київ.— *P* 165—166.

Роз'їзна старости житомирського Жидимонта і пана Каленика Скипорю на село Туліно. бл. 1458 р., б. м. н.— *P* 166—168.

Молдавський воєвода Петро дає розписку Михайлові з Бучача про те, що він одержав золоті гроші, які свого часу давав на жолд панові Бартошу з Бучача. 1458 р., 24 січня, Кам'янець.— *Cost.* II, 814—815.

Дарча грамота воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на село Балощі і двох татар Оанчу та Пантю з усім їх родом. 1458 р., 13 лютого, Сучава.— *BD* I, 6—7.

Підтвердна грамота воєводи Стефана брашівським та іншим купцям на право вільної торгівлі у Молдавському князівстві, надане його дідом воєводою Олександром. 1458 р., 13 березня, Сучава.— *BD* II, 261—263.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння потоком Ботнею з усіма озерами, гирлами і озерцями. 1458 р., 10 квітня, Дольний Торг.— *BD* I, 8—9.

Підтвердна грамота воєводи Стефана митрополії міста Роман на володіння селами Леукушани з млином та Драгомиреші з поромом на р. Молдаві. 1458 р., 12 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 512.

Підтвердна грамота про продаж Олехном Жюсичем Дробишу Мжюровичу села Конюхи з Раповим і з усім, що до нього належить, крім Озерян. 1458 р., 13 червня, Острог.— *ОЖДМ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Молдовиському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1458 р., 31 серпня, Дольний Торг.— *ПГСММЦ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Молдовиському монастиреві на право збору воску в Бані з усіх трактирів. 1458 р., 31 серпня, б. м. н.— *DIR«A»* 513.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Оану Грамі на володіння селом, що на Никиді. 1458 р., 5 вересня, Сучава.— *BD* I, 18—19.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Бистрицькому монастиреві на межі старого заповідного лісу. 1458 р., 10 жовтня, Корочин Камінь.— *Mih. Doc.* 121—123.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Негулові і Татулові на володіння селами Руси і Редяни. 1458 р., 26 жовтня, Сучава.— *BD* I, 19—21.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Станчулу Синескулу на володіння селами Синещі, Крептуряни, Щурнеші та ін. 1458 р., 11 листопада, Сучава.— *BD* I, 24—25.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Лині Ружину на володіння селами Ружиняни, Тиуці, половиною Тележина, Стоборяни, Ботешани та озером Лаго. 1459 р., 3 січня, Сучава.— *Cost.* S. 21—22.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Івашкові Гоенескулу на володіння селами Кононово, Никоарино та Журжа блідаря. 1459 р., 13 січня, Сучава.— *BD* I, 27—28.

Підтвердна грамота воєводи Стефана людям з Поляни і Ончан про заборону ходити по цих селах дорогунським урядникам. 1459 р., 16 лютого, Сучава.— *BD* I, 28—29.

Молдавський воєвода Стефан постановляє, що всі угорці з села Лукачеші повинні платити данину тільки Бистрицькому монастиреві і право на тих людей має тільки бистрицький ігумен. 1459 р., 20 травня, Сучава.— *DIR«A»* 514.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Іону Негоескулу на володіння селами Береші, Дринжеші, Хавати, Нежеші. 1459 р., 12 червня, Ясси.— *BD* I, 31—32.

Жалувана грамота київського князя Семена Олельковича Ієремії Шашку на землі по притоках Дністра. 1459 р., 12 червня, Прилуки.— *P* 170—172.

Дарча грамота князя Семена Олександровича бояринові Андрію Морозу на село Жердеву. 1459 р., 23 липня, Київ.— *ЗНТШ* XI, 13.

Дарча грамота воєводи Стефана Хоморському монастиреві на щорічний оброк по п'ять бочок вина. 1459 р., 30 серпня, Сучава.— *BD* I, 34—35.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Гостилу на володіння селами у Молдавському князівстві Гостилеші, Негоеші, Бахна та ін. 1459 р., 3 вересня, Сучава.— *BD* I, 35—36.

Акт про розподіл маєтку і челяді між братами Богданом і Дмитром Холоневськими. 1459 р., 14 вересня, б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19.

Дарча грамота княгині Анастасії, дружини київського князя Олександра Володимировича, та її синів Семена і Михайла Троїце-Сергіївській Лаврі на села Передол і Почапод. 1459 р., Київ.— *P* 173—174.

Зобов'язання Яна Бучацького з Литвинова щодо виплати 80 гривень Михайлові, канцлеру молдавського воєводи Олександра. 1459—1460 рр., Самбір.— *ЗНТШ* CLIII, фотокол.

Грамота короля Казимира про стягнення мита в маєтках волинських князів, панів, бояр і землян. 2-а пол. XV ст., Степань.— *АЛМ* 8—9.

Купча грамота Мартина Гастовтовича на селище Крехаєв з приналежними до нього бортними землями і 14 озерами у Волчка Боденковського та його синів Євлашка і Романа. 2-а пол. XV ст., 3 січня, Овруч.— *СПС*.

Дарча грамота князя Михайла Костянтиновича, старости володимирського, Спаському монастиреві під Луцьком на десятину від озимої пшениці, жита, ярини, гусей, курей, качок. 2-а пол. XV ст., Луцьк.— *СО*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про продаж Фреце Драгоше села Кецелеші за 70 золотих татарських Романові Темешескулу і про продаж Романом половини цього села Журжу Галбену за 35 золотих татарських. 1460 р., 13 квітня, Сучава.— *Cost. S.* 33—34.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на велике і мале мито у Бакові та мито у Тазлові. 1460 р., 23 квітня, Сучава.— *DIR«А»* 515.

Воевода Стефан просить Михайла логофета повернутися до нього на службу, обіцяє не згадувати про сварку між ними і повертає йому усі села і маєтки. 1460 р., 12 червня, Сучава.— *BD II*, 269—270.

Підтвердна грамота воеводи Стефана львівським і подільським купцям про надання привілеїв на вільну торгівлю в Молдавському князівстві. 1460 р., 3 липня, Сучава.— *BD II*, 271—276.

Підтвердна грамота воеводи Стефана бояринові Івулу Войнескулу на володіння селом Войнеші з монастирем, купленим в Іоана та Петрики за 50 золотих. 1460 р., 27 листопада, Сучава.— *Cost. S.* 40—41.

Дарча грамота воеводи Стефана Івашкові комісу на володіння селами Сасеші, Романеші. 1460 р., 5 грудня, Бирлад.— *BD I*, 40—41.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про надання Івулом Солкою трьох сіл зятеві Богдану і онуці Стані. 1461 р., 8 серпня, Сучава.— *BD I*, 44—46.

Грамота Івашка Дичка Васильовича про продаж князеві Семену Васильовичу Несвизькому свого маєтку у Луцькому повіті. 1461 р., 22 грудня, Луцьк.— *AS I*, 53—54.

Воевода Стефан присягає на вірність і вічний мир з польським королем Казимиром і відрікається від раніше укладених угод, спрямованих проти короля. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 282—285.

Митрополит молдавський Феоктист з усією радою воеводи Стефана обіцяє вірність королеві Казимиру і Короні польській. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 288—290.

Воевода Стефан у присутності галицького старости пана Станіслава, каменецького пана Мужили, старости снятинського і коломиїського Яна Ланки обіцяє вірність польському королеві Казимиру. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 291—293.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Марті, пані Михула Айдройніка, на володіння селом Унгул. 1462 р., 20 квітня, Сучава.— *BD I*, 51—53.

Дарча грамота воеводи Стефана Романові та його дітям на 100 рублів чистого срібла. 1462 р., 22 квітня, Сучава.— *BD I*, 53—54.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про те, що Марина, дочка Улина, дала половину села Сперлеші своїй тітці Стані. 1462 р., 15 травня, Баків.— *BD I*, 55—56.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Камінському монастиреві на володіння рядом сіл і млинами у Молдавському князівстві. 1462 р., вересень, Сучава.— *Cost. D.* 10—12.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Глодінулу на володіння селом Глодяни. 1462 р., 5 жовтня, Сучава.— *BD I*, 61—62.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Чориому на володіння селом Симеші в усті р. Тазлова і четвертою частиною села Филипеші. 1462 р., 6 жовтня, Сучава.— *BD I*, 63—64.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нікору Сербескулу на володіння селами, де була вотчина Думи Чорного, Дрежеші, Борисеші, Мунчеї та ін. на р. Ребричі. 1462 р., 8 жовтня, Сучава.— *BD I*, 64—65.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Лацкові на володіння селами Драгоєші, Лукачеші, Ботеші і Қакачани. 1462 р., 3 грудня, Сучава.— *BD I*, 66—67.

Дарча грамота Ігнатія, вистіарника воеводи Стефана, церкви св. Благовіщення на р. Молдовиці на різні дорогі річі. 1462 р., Молдовиця.— *BD I*, 69—71.

Підтвердна грамота воеводи Стефана львівським купцям про надання привілею на вільну торгівлю в Молдавському князівстві. 1463 р., 25 січня, Ясси.— *BD II*, 294—295.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Шефулові Чернатескулу на володіння селом Мотишеші і селищем Татулово. 1463 р., 15 квітня, Сучава.— *BD I*, 73—74.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на весь хотар у Загорній і всякі привілеї. 1463 р., 13 червня, Сучава.— *Cost. S.* 45.

Поділ маєтків князів Семена, Солтана і Василя Збарзьких. 1463 р., 9 липня, Луцьк.— *AS I*, 54—55.

Підтвердна грамота старости луцького Михайла Монтовтовича і маршалка Волинської землі пана Олізара про угоду між князями Василем і Семеном Збарзькими. 1463 р., 10 липня, Луцьк.— *AS I*, 55—56.

Продажна грамота острозького міщанина Дробиша Мжюровича князеві Іванові Васильовичу Острозькому на села Конохи та Озеряни. 1463 р., 20 вересня, Острог.— *AS I*, 56.

- Підтвердна грамота Грицька Яглишевича панові Сенку Хоменкувичу на володіння кутом поля з садком. 1463 р., 6. м. н.— *ГГЯ*.
- Дарча грамота короля Казимира Ягеллона Левину Шаломичу на заселені і незаселені землі у Берестейському воеводстві. 1463—1478 рр., Берестя.— *РЕА* I, 35—36
- Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Луці, синові Петра логофета, та його дружині Марині на володіння селом Топорівці. 1464 р., 28 квітня, Сучава.— *Cost. S.* 59—60.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Муші, дружині пана Пантелея, на володіння селом Пантелієщі на Озері. 1464 р., 11 червня, Васлуй.— *DIR«A»* 517.
- Продажна грамота Олехна Юрійовича Іванові Дробишу Мжуровичу на озеренське дворище. 1464 р., 25 червня, Острог.— *AS* I, 57.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Тодору Продану на володіння селом Грикове на р. Сереті, купленим ним за 300 золотих турецьких. 1464 р., 12 вересня, Сучава.— *BD* I, 83—84.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Андрейкові Чорторійському на володіння селами Чорторія, Дубовцул, Оши-клеб. 1464 р., 2 листопада, Сучава.— *BD* I, 85—86.
- Запис про купівлю Олександром, сином Стефана воеводи, євангелія з XIV ст., зроблений на тому ж євангелії. 1464—1496 рр., 6. м. н.— *Gh. S.*
- Продажна грамота Гринка Єловича князеві Іванові Васильовичу Острозькому на село Долотче. 1465 р., 25 січня, Острог.— *AS* I, 57.
- Дарчий запис княгині Ульяни Кобринської слuzі Іуді на церкву Петра і Павла у Кобрині. 1465 р., 19 лютого, Кобринь.— *АкВАК* III, 4.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Кандрі, синові Греула, на володіння половиною села Журжешці. 1465 р., 3 березня, Васлуй.— *BD* I, 87—88.
- Дарча грамота князя Семена Олександровича князеві Юрієві Борисовичу на селище Сераків. 1465 р., березень. Київ.— *ДГСОС*.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополитові Теогисту на володіння селом Михаєші, купленим ним у Журжа Ротомпана за 270 золотих турецьких. 1465 р., 11 квітня, Сучава.— *GL* 176.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополії Дольного Торгу на сім циганських родин. 1465 р., 13 грудня, Сучава.— *DIR«A»* 518.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Іоанишу Ізварецу на володіння селом Мунте, купленим ним за 90 золотих. 1466 р., 18 лютого, Сучава.— *DIR«A»* 519.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана про звільнення всіх мешканців села Негоєші, що на Чорному Потюці, від різних податей. 1466 р., 13 березня, Сучава.— *BD* I, 94—96.
- Підтвердна грамота про обмін Янком Чапличем села Голче на помістя Межиріччя, належне князю Івану Васильовичу Острозькому. 1466 р., 20 червня, Острог.— *AS* I, 60—61.
- Продажна грамота Янка Чаплича князеві Івану Васильовичу Острозькому на село Голче. 1466 р., 20 червня, Острог.— *AS* I, 61—62.
- Продажна грамота князя Юрія Васильовича Заславського Семену Олізаровичу на село Белашів. 1466 р., 26 червня, Берестя.— *AS* I, 62—63.
- Запис воеводою Стефаном Побратському монастиреві вічного оброку на помин душі своїх родичів. 1466 р., 9 липня, Сучава.— *BD* I, 104—106.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Бені на володіння селами Мурджани, Ухирнеші. 1466 р., 28 серпня, Сучава.— *BD* I, 109—111.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана слuzі Боді на володіння місцем для заснування села і пасіки, купленими ним за 40 золотих у Татула. 1466 р., 8 грудня, Дольний Торг.— *BD* I, 112—113.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Мойкові і Кості на володіння місцем для заснування села на Керлігатурі. 1466 р., 8 грудня, Дольний Торг.— *BD* I, 114—115.
- Напис на плащаниці в церкві села Сулимівки Переяславського повіту або Борисполя Полтавської єпархії. 1466 р., 6. м. н.— *ОБРН* 128.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Мойкові і Кості на володіння селищем Шубеева Криниця. 1467 р., 1 січня, Сучава.— *BD* I, 117—118.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі і Журжі, сином Мармуревим, на володіння селом Мармурияни. 1467 р., 10 січня, Сучава.— *BD* I, 118—119.
- Підтвердна грамота про продаж братами Цеценівськими князеві Олександру Сангушку сіл Цеценівці і Баймаківці на Случі. 1467 р., 12 січня, Кременець.— *AS* I, 63.
- Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана про звільнення сіл Бистрицького монастиря: Звижинці, Коголеші та ін. від сплати податків. 1467 р., 3 лютого, Сучава.— *Mih. Doc.* 125—126.
- Грамота пересопницького ігумена Іларіона про обмін маєтками з луцьким старостою Петром Яновичем. 1467 р., 18 червня, Луцьк.— *СП* № 13.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Стойці та його синові Манчулу на володіння половиною села Урдеші, купленою ними за 45 золотих татарських у синів Флорини. 1467 р., 30 червня, Бирлад.— *Cost. S.* 68—69.
- Підтвердна грамота воеводи Стефана Хоморському монастиреві на володіння землями, подарованими йому Юрієм Шербичем. 1467 р., 11 вересня, Сучава.— *BD* I, 120—121.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Луці Кавтешу на володіння селом Кобилії Вишні. 1467 р., 2 жовтня, Сучава.— *BD I*, 122—123.

Львівський архієпископ Григорій, галицький староста Станіслав з Ходча, воевода подільський Михайло Бучацький, не дійшовши згоди на сеймі, просять воеводу Стефана скликати другий сейм. 1467 р., 9 жовтня, під Хотинном.— *BD II*, 296—298.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Драгошу на володіння селом Фауріє на р. Бистриці. 1468 р., 5 лютого, Сучава.— *BC I*, 125—126.

Воевода Стефан разом з митрополитом і усім духовенством присягає на вірність польському королеві Казимирові та обіцяє не вступати у згоду з його ворогами. 1468 р., 28 липня, Сучава.— *BD II*, 300—303.

Воевода Стефан прощає Михайла логофета, його брата пана Думу та їхніх слуг, обіцяє не згадувати про сварку між ними, повертає частину майна. 1468 р., 28 липня, Сучава.— *BD II*, 305—306.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Франку, Трифу, Іванові, Ісаї на володіння селом Франчеші. 1468 р., 12 вересня, Сучава.— *BD I*, 127—128.

Підтвердна грамота воеводи Стефана пану Шефулові Чернатескулу на володіння селами Чернатеші, Мотишеші, Татулово. 1468 р., 24 вересня, Сучава.— *BD I*, 129—131.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Петру і його братам Оані і Думі на володіння селами Брудуреші, Сакалишеші, Андріеші, Береші та ін. 1469 р., 9 лютого, Сучава.— *BD I*, 133—135.

Підтвердна грамота про продаж братами Цеценівськими князеві Олександру Сангушковичу маєтку Новосіліч. 1469 р., 9 лютого, Кременець.— *AS I*, 64.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Владові Мурсі на володіння половиною села Албеші на Стебнику. 1469 р., 5 червня, Сучава.— *BD I*, 135—136.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Тоадеру Звищалу і його сестрам на володіння селами Звищелеші і Щербанеші. 1469 р., 20 жовтня, Ясси.— *BD I*, 138—139.

Напис на церкві Києво-Печерської Лаври. бл. 1470 р., Київ.— *ОБРН* 129—130.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про дозвіл татаринів Оані і його дітям повернутися до Молдавського князівства і на звільнення їх від холопства. 1470 р., 8 лютого, Сучава.— *BD I*, 140—141.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння Киприянову пасікою, монастирем з усіма полянами і пасіками, монастирськими селами і циганами. 1470 р., 1 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 522.

Дарча грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на право торгувати трьома мажма у Молдавському кня-

зівстві без сплати мита. 1470 р., 1 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 523.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на Киприянову пасіку, записану на помин душі його тіткою Книжною. 1470 р., 7 травня, Сучава.— *BD I*, 147—148.

Запис воеводою Стефаном Путненському монастиреві виноградника на помин душі його родичів. 1470 р., 28 травня, Сучава.— *BD I*, 149—151.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння селами Хемейні і Сирби, подарованими Юрієм, Петрашком і Тодором. 1470 р., 5 червня, б. м. н.— *BD I*, 152—153.

Продажна грамота Ванка Скердійовича з Квасилова князеві Семенові Васильовичу Збаразькому своїх сіл у Луцькому повіті. 1470 р., 4 липня, Володимир.— *AS I*, 64—65.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Барсу і його братові Шушману на володіння селами Коблчини і Білосівці на Дністрі. 1470 р., 18 липня, Сучава.— *BD I*, 155—156.

Воевода Стефан обіцяє Михайлові логофету не згадувати про сварку між ними і повертає йому усі села. 1470 р., 10 серпня, Дольний Торг.— *BD II*, 309—310.

Запис князем Василем Юрійовичем церкві св. Богородиці в Смоленську данини від сіл Сова і Ріпиничі. 1470 р., 16 жовтня, б. м. н.— *AS I*, 67.

Люстрація Київської землі (копія XVI ст.). бл. 1471 р., б. м. н.— *ЛКЗ* 90—94.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Томі Бонтику на володіння селами «на Поляні» «де були князі Белош і Данчул» і млином на Молдаві. 1471 р., 13 серпня, Сучава.— *DIR«A»* 525.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про звільнення Побратського монастиря від мита у Цоцорі за перевіз товарів. 1471 р., 15 серпня, Путна.— *BD I*, 158—159.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Балківці. 1471 р., 10 вересня, Сучава.— *ДГСМПБ*.

Марія Вохнова видає дочку за сестринця пана Юшка Камки і укладає з ним угоду про надання віна молодим. 1471 р., 11 вересня, Володимир.— *АрхЮЗР* 8/III, 627—628.

Дарча грамота воеводи Стефана Зографському монастиреві на 500 аспр щорічно. 1471 р., 13 вересня, Сучава.— *DIR«A»* 527.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Журжу Котецу і брату його Козмі Котецу на володіння селом Котечари, купленим ними за 80 золотих татарських. 1471 р., 24 жовтня, Сучава.— *BD I*, 163—165.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Кресті Негою на володіння селами Негоеші, Унгуряни та млином на р. Васлуй. 1472 р., 17 січня, Сучава.— *Cost. D.* 26—27.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Воронцькому монастиреві на вільний в'їзд за рибою. 1472 р., 22 січня, Сучава.— *ДГСВМ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Шандру Тетеренулу на володіння селами Моймеші, Серби та Жамири. 1472 р., 25 січня, Сучава.— *DIR«A»* 528.

Дарча грамота воєводи Стефана Путнеському монастиреві на село Острицю на Пруті. 1472 р., 25 квітня, Сучава.— *BD I*, 169—170.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Лазору і Вілошу на володіння третьою частиною села Петреші і половиною поляни Микулициної, подарованими їм їх дідом Петром Вилною. 1472 р., 1 червня, Васлуй.— *Cost. S.* 87—88.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Роману на володіння частиною села Міклушани. 1472 р., 5 червня, Васлуй.— *BD I*, 171—172.

Написи на печатках, прикріплених до грамоти воєводи Стефана, якою він підтверджує слугі Роману частину села Міклушани. 1472 р., 5 червня, Васлуй.— *BD I*, 172—173.

Підтвердна грамота воєводи Стефана про звільнення сіл Бодеші і Юркани, належних Полянському монастиреві, від різних податків, за винятком штрафу за викрадення дівчини. 1472 р., 19 серпня, Сучава.— *DIR«A»* 530.

Запис волинського землянина Волчка Хрінницького про забезпечення на своєму маєтку Лопавши віна своїй дочці Марині і зятю Пашку Посяговецькому. 1472 р., 15 вересня, Хрінники.— *АрхЮЗР* 8/III, 2—3.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Петру, синові Балка, на володіння селом Флочеші на Великому Тазлові. 1472 р., 8 жовтня, б. м. н.— *BD I*, 177—178.

Дарча грамота воєводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння землею. 1473 р., 8 січня, Сучава.— *ШКН* 164—166.

Дарча грамота пана Данила Дамбоговича Задеревецького Шандрові та його рідні на дворище по р. Сукилі «де Доброславець сидів». 1473 р., 6 червня, б. м. н.— *ЗНТШ* V, 3.

Дарча грамота воєводи Стефана Путнеському монастиреві на млини на р. Сереті. 1473 р., 3 вересня, Сучава.— *BD I*, 181—182.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воєводи Стефана, якою він дарує Путнеському монастиреві млини на р. Сереті. 1473 р., 3 вересня, Сучава.— *BD I*, 182.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Корлату на володіння селом Беркишеші на р. Молдаві. 1473 р., 13 вересня, Сучава.— *BD I*, 183—184.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Петрові, сину Андрици, на володіння селом Братіеші на Сереті. 1473 р., 14 жовтня, Сучава.— *BD I*, 186—187.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Станові Хоржі на володіння селом, що під кінцем Піска, і на Пеперигову криницю. 1473 р., 9 грудня, Сучава.— *BD I*, 189—191.

Брати Збаразькі обмінюються маєтками з своїм дядьком Семеном Збаразьким. 1473 р., б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 102—103.

Розсудна грамота воєводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Городник, і Марушкою, дочкою Івана Купчича. 1474 р., 26 серпня, Васлуй.— *РГС*.

Написи на печатках, прикріплених до розсудної грамоти воєводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Хородник, і Марушкою, дочкою Івана Купчича. 1474 р., 26 серпня, Васлуй.— *BD I*, 193.

Продажна грамота Федка Козловського пану Андрушкові Федоровичу на село Ступно. 1474 р., Луцьк.— *AS I*, 69.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Михулу сулжару та його братам на володіння селом Дурнеші з монастирем. 1475 р., 14 квітня, Сучава.— *Cost. D.* 3—4.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Хородницькому монастиреві на володіння двома селами. 1475 р., 17 квітня, Дольний Торг.— *BD I*, 199—200.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Хоморському монастиреві на володіння селами Дворничани, Ставчани, Глодяни і Калугеряни. 1475 р., 25 квітня, Сучава.— *BD I*, 203—204.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Козмі, синові Балощева, на володіння селом Балощеші і половиною села Тортореші. 1475 р., 7 травня, Сучава.— *BD I*, 205—207.

Князі Олександр і Михайло Сангушковичі ділять між собою маєтки, одержані в спадок по матері. 1475 р., 17 червня, Хвалимичі.— *AS III*, 14.

Князі Михайло та Семен Збаразькі ділять між собою землі померлого князя Солтана і зобов'язуються дотримуватись складеної угоди. 1475 р., 4 липня, Луцьк.— *AS I*, 69—70.

Підтвердна грамота воєводи Стефана угорським купцям на право вільної торгівлі у Молдавському князівстві. 1475 р., 10 липня, Сучава.— *BD II*, 329.

Підтвердна грамота про те, що князі Семен і Михайло Збаразькі ділять майно померлого князя Солтана Збаразького. 1475 р., до 1 вересня, б. м. н.— *AS I*, 71.

Продажна грамота князя Михайла Івановича Роговицького панові Федору Оножку Витонізькому на село Дажев. 1475 р., 11 жовтня, Володимир.— *AS I*, 72.

Воєвода Стефан доводить до відома брашов'ян, що він порозумівся про всі справи з жупаном Кашпаром і жупаном Міхалом, які торгуватимуть від його імені. 1475 р., 1 листопада, Дольний Торг.— *BD II*, 336.

Лист луцького старости Івана Ходкевича королеві Казимиру про охорону Свиноської королівської пуші від вторгнення сусідніх приватних власників. 1475—1480 рр., 30 червня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 20—21.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воєводи Стефана, Путнеському монастиреві на різні речі. 1476 р., 25 січня, Путна.— *BD I*, 210—212.

Воевода Стефан звертається з проською до брашівського шолтуза прислати йому збройну допомогу. 1476 р., 18 лютого, Васлуй.— *BD II*, 337.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Мушату на володіння селом Попринкани на р. Жежії, купленим ним у пана Шефула за 100 золотих татарських. 1476 р., 22 травня, Ясси.— *BD I*, 208—209.

Написи на печатках, прикріплених до грамоти воеводи Стефана, якою він підтверджує панові Мушату село Попринкани на р. Жежії. 1476 р., 22 травня, Ясси.— *BD I*, 209.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воеводи Стефана, Путнеському монастиреві на різні речі. 1476 р., 1 червня, Путна.— *BD I*, 215—216.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воеводи Стефана, Путнеському монастиреві на різні речі. 1476 р., 29 червня, Путна.— *BD I*, 216—217.

Запис про продаж Опанасом Бобиною Хмелевським маєтку Хмелев панові Волчку Жасковському. 1476 р., б. м. н.— *АрхЮЗР 8/IV*, 154.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Путнеському монастиреві на володіння селом Ширівці за Прутом, подарованим вистіарником Югою. 1478 р., 11 лютого, Сучава.— *BD I*, 218—220.

Грамота князя Семена Васильовича і княгині Василеної про розмежування ділянки князя Солтана. 1478 р., 2 червня, Манів.— *AS I*, 75—76.

Запис про розподіл майна між Ваньком Чжусичем з Квасилова і його братаничем Олехном Чжусою. 1478 р., 5 серпня, Львів.— *ЗРМ*.

Написи на каплиці кафедрального собору при краківському королівському замку. 1478 р., Краків.— *ОБРН* 130—131.

Розмежувальна грамота Яна Кучука і Івашка Ілінича на володіння маєтком Зелви між Василевою Копачевича і Михайловою Нацевича. 1478 р., Лукониця.— *AS III*, 16—17.

Дарча грамота короля Казимира Гридкові і Данилові Старичам на землю Хомчинську. 1478 р., Люблін.— *АрхЮЗР 4/I*, 8.

Присяжна грамота воеводи Стефана на вірність польському королеві Казимиру. 1479 р., 22 січня, Новий Град.— *BD II*, 351—352.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана иямецькому паркалабові Дажбогу на володіння селом Должешії. 1479 р., 4 березня, Сучава.— *ВАМ* 61—62.

Дарча грамота воеводи Стефана Авраму Франку на село Подоляни і один став з млином на р. Бистриці. 1479 р., 9 березня, Сучава.— *BD I*, 220—222.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана про те, що він дарує Авраму Франку село Подоляни

і один став з млином на р. Бистриці. 1479 р., 9 березня, Сучава.— *BD I*, 222.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Тоадеру, Іону, Пую, Захарію і їх сестрі Тодорі на володіння селищем Дранкалеші. 1479 р., 29 квітня, Сучава.— *BD I*, 223—224.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Думі на володіння двома селами Рогожани на р. Сереті. 1479 р., 14 травня, Сучава.— *BD I*, 226.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Іллі, Думі і Козмі на володіння половиною села Хлапеші на Білому Потоці. 1479 р., 19 травня, Сучава.— *BD I*, 228—229.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Ханку на володіння селами Зубричани і Ванківці, купленими ним за 200 золотих татарських. 1479 р., 24 травня, Сучава.— *Cost. S.* 98—99.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Радовецькій митрополії на володіння селом Радовці та селами Коцманського округу. 1479 р., 30 серпня, Сучава.— *DC* 140—141.

Напис на могилі молдавського воеводи Романа. 1479 р., б. м. н.— *DC II*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Маркові Белауру на володіння половиною села, половиною млина та половиною ставу на Чорному Потоці, купленими за 150 золотих татарських у пана Крестишора. 1479—1480 р., 15 листопада, б. м. н.— *Cost. S.* 104—105.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Долзі на володіння селом Пашканії на р. Бистриці, купленим ним у синів Мирчі за 200 золотих татарських. 1480 р., 25 січня, Сучава.— *BD I*, 237—238.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Мирчі, синові Микули Оргони, на володіння селом Оргоєші і Нігомиреші. 1480 р., 17 квітня, Сучава.— *BD I*, 238—240.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Шефулові на володіння трьома селами: Єкушани, Драгушани і Попринкани, 1480 р., 27 травня, Сучава.— *BD I*, 240—242.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, про те, що він підтверджує панові Шефулу три села: Єкушани, Драгушани і Попринкани. 1480 р., 27 травня, Сучава.— *BD I*, 242.

Підтвердна грамота воеводи Стефана бояринові Харману на володіння селом Симиничани, а також на володіння татарином Костею та циганом Лалем. 1480 р., 29 серпня, Сучава.— *BD I*, 242—244.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, якою він підтверджує Харману право на володіння селом Симиничани, а також право на володіння татарином Костею та циганом Лалем. 1480 р., 29 серпня, Сучава.— *BD I*, 244.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станці на володіння селом Добрулеші, купленим нею у Анни, сестри логофета

Добрула за 100 золотих татарських. 1480 р., 11 вересня, Сучава.— *BD I*, 244—245.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі, його жінці Насті, братові Юрієві, сестрам Федорі та Олушці на володіння селами Кандеші, Лозна, Максинеші. 1480 р., 15 вересня, Сучава.— *BD I*, 245—247.

Напис на могилі воеводи Богдана. 1480 р., б. м. н.— *DC 8*.

Напис на могилі молдавського воеводи Лацка. 1480 р., б. м. н.— *DC 9*.

Напис на могилі молдавського воеводи Іоанна Стефана. 1480 р., б. м. н.— *DC 10*.

Напис на могилі молдавського воеводи Богдана, брата воеводи Олександра. 1480 р., б. м. н.— *DC 11*.

Напис на могилі молдавського воеводи Богдана, сина воеводи Олександра. 1480 р., б. м. н.— *DC 12*.

Вистіарники і митники Кіракол та Бучум просять брашівського митника повернути незаконно взяті ним у Михалка 4 золотих угорських. 1480—1484 рр., 17 вересня, Сучава.— *BD II*, 369—370.

Повідомлення пана Триколича рідні про своє перебування в полоні у воеводи Басараба і розпорядження щодо власного майна. 1481 р., січень. Торговище.— *BD II*, 358.

Купча грамота воеводи Стефана на село Селівестри за 200 золотих татарських, яке пізніше обмінює на села Борилеші і Драготеші і дарує їх Тазлівському монастиреві. 1481 р., 1 лютого, Сучава.— *BD I*, 248—249.

Запис про заставлення Лукерією Ігнатовою Боровиковою свого села П'ян за 30 кіп широких грошей. 1481 р., 24 квітня, Острог.— *AS I*, 77—78.

Ставропігіальна грамота константинопольського патріарха Максима Кієво-Печерському монастиреві (копія XIX ст.). 1481 р., 14 червня, б. м. н.— *ГПМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про надання селу Радовцям привілеїв митрополії. 1481 р., 23 серпня, Сучава.— *BD I*, 256—257.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на достовірність показань свідків про те, що селом Рикичани до приходу Алібега і Скендербега володів Михул Бузат. 1481 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 258—259.

Посольство молдавського воеводи Стефана до польського короля Казимира. 1481 р., б. м. н.— *BD II*, 364—365.

Напис на кам'яній плиті у Путненському монастирі. 1481 р., Путна.— *KI*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дякові Івулу на володіння селом Віляни, купленим ним у Анни, сестри Добрула, за 200 золотих татарських. 1482 р., 15 березня, Сучава.— *BD I*, 259—261.

Угода між князем Михайлом Збараським і княгинею Марією Семеновою Колоденською про поділ майна померлого князя Семена Васильовича Колоденського. 1482 р., 1 квітня, Вільна.— *AS I*, 79—80.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Козмі на володіння селом Кобилія на Дністрі, купленим ним за 160 золотих татарських у Шефула Спиняна. 1482 р., 15 квітня, Сучава.— *BD I*, 261—263.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння селами Дворинеші і Бузаці на Молдаві та селом Фінтанінеле на Побраті. 1482 р., 9 травня, Сучава.— *BD I*, 263—264.

Князі Михайло і Семен Васильовичі Збараські ділять між собою майно батька. 1482 р., 14 листопада, Вишнівець.— *AS I*, 80—81.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Рохату на володіння селом Кухнеші на Ребричі, купленим ним за 120 золотих татарських в Оана Кухне. 1482 р., б. м. н.— *BD I*, 265—266.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує право на володіння селом Кухнеші на Ребричі, купленим ним в Оана Кухне за 120 золотих татарських. 1482 р., б. м. н.— *BD I*, 266.

Король Казимир записує житомирським і київським боярам волості. 1482—1491 рр., б. м. н.— *АрхІОЗР 7/11*, 9—10.

Запис князем Семеном Юрійовичем дружині Настасії на віно дві тисячі кіп грошей. 1483 р., 2 лютого, Ровно.— *AS I*, 82.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжу Оничанулу і його племінникові Іону Оничанулу на володіння половиною села Оничани. 1483 р., 17 лютого, Сучава.— *BD I*, 267—268.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Журжу Оничанулу і його племінникові право на володіння половиною села Оничани. 1483 р., 17 лютого, Сучава.— *BD I*, 268.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана на обмін селами між Вилкулом Пурчелескулом і Петром столником. 1483 р., 12 квітня, Сучава.— *Cost. D.* 30—31.

Підтвердна грамота воеводи Стефана логофету Тутулові на володіння селищем Левкоції і пасікою Врабія, купленими за 80 золотих татарських. 1483 р., 17 серпня, Сучава.— *BD I*, 269—270.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванові Думбраву і його братові Тоадеру Урдюгашу на володіння селами Обращія і Іванеші та половиною Малешів. 1483 р., 23 вересня, Сучава.— *BD I*, 272—273.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Ігнатові і його брату Іону Тинтилу на володіння половиною села Шоприляни, купленого ними у дочки Шоприла за 80 золотих татарських. 1483 р., вересень, Сучава.— *BD I*, 274—276.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Ігнатові і його брату Іону Тинтилу право на володіння половиною села Шоприляни, купленого ними у дочки Шоприла за 80 золотих татарських. 1483 р., вересень, Сучава.— *BD I*, 276.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Ониці Мушату на володіння селищем Ункетеші на Дністрі, купленим ним за 120 золотих татарських у Васка Унклята. 1483 р., 17 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 121—122.

Дарчий запис Олізара Кирдейовича Красносельському монастиреві на право володіння селом Доросин, вписаний у Луцьке євангеліє XV ст. 1483 р., б. м. н.— *ВОРСР* 177—178.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Оанові Тихулу на володіння селом Глодяни, купленим ним у Петра Глодянула за 120 золотих татарських. 1484 р., 13 травня, Сучава.— *BD I*, 276—277.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Драгошу на володіння селами Фундеші на ріках Албині і Лацкані. 1484 р., 13 травня, Сучава.— *BD I*, 278—279.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іону Парава і Татулові Беривоескулу на володіння селом Беривоеші, купленим ними у Шефула Чернетескула за 37 золотих татарських. 1484 р., 14 травня, Сучава.— *BD I*, 282—283.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станчулові на володіння місцевістю біля млина на р. Бредецел, купленою ним за 50 золотих татарських в онуків Коруя. 1484 р., 29 травня, Сучава.— *BD I*, 285—286.

Ярлик від царя Муртази (копія XVI ст.). 1484 р., серпень, б. м. н.— *ЯМ*. Кінець грамоти має скорочення *РИБ* 351.

Грамота молдавського господаря Стефана III великому князеві Івану III з пропозицією укласти договір проти турецьких загарбників. Червень 1484 — березень 1486 р., б. м. н.— *ГСПТЗ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на вірність польському королеві Казимиру та Короні польській. 1485 р., 16 вересня, Коломия.— *BD II*, 370—372.

Запис князя Федора Васильовича Збараського княгині Марії Семеновій Ровенській на право володіння його маєтками Студенкою і Ставком. 1485—1500 рр., 9 серпня, Черлехів.— *AS I*, 120—121.

Дарчий запис Івана Стретовича Лаврашівському монастиреві на тридцять кіп жита. 1486 р., 10 серпня, Березовець.— *АКЮЗР I*, 295.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі і його братові Петру Брудуру на володіння селом Шефанеші, купленим ними. 1486 р., 14 вересня, Сучава.— *BD I*, 289—290.

Дарча грамота воеводи Стефана Радовецькій єпископії на володіння трьома сім'ями циган. 1486 р., 13 листопада, Сучава.— *DC* 143—144.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Іванові, Андріашу, Гаврилу і Петру на володіння селом Татареші, купленим ними за 40 золотих татарських. 1487 р., 12 січня, Сучава.— *BD I*, 291—292.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує братам Іванові, Андріашу, Гаврилу

і Петру право на володіння селом Татареші, купленим ними за 40 золотих татарських. 1487 р., 12 січня, Сучава.— *BD I*, 292.

Запис княгині Федки Іванової Кобринської своєму чоловікові Івану Семеновичу 2000 золотих угорських. 1487 р., 25 січня, Добучини.— *AS I*, 239—240.

Лист овруцькому намісникові панові Роману Івашковичу про здачу в оренду вруцьких корчом на три роки вруцьким міщанам. 1487 р., 29 січня, Радомль.— *РИБ* 227—228.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванкові Бриличу на володіння селами Бригияни, Вербія і Корлетяни. 1487 р., 5 березня, Сучава.— *BD I*, 293—294.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Косте Грасулу на володіння селом Плевещеші. 1487 р., 5 березня, Сучава.— *BD I*, 295—296.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Тансі на володіння земельним наділом (шостою частиною від хотара Петрешилор). 1487 р., 6 березня, Сучава.— *BD I*, 296—298.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжу Кекеразі та його жінці Федці на володіння селом Немисничі, купленим ними у боярина Івана за 200 золотих татарських.. 1487 р., 8 березня, Сучава.— *BD I*, 301—302.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Журжу Кекеразі право на володіння селом Немисничі, купленим ним у боярина Івана за 200 золотих татарських. 1487 р., 8 березня, Сучава.— *BD I*, 302.

Підтвердна грамота пані Тетяни Єнкової Чаплич князям Михайлові і Костянтиніві Острозьким про заміну двору. Голче на Межириччя, проведену її чоловіком Єнком.. 1487 р., 10 березня, Луцьк.— *AS I*, 85—86.

Князі Михайло та Костянтин Івановичі Острозькі віддають Тетяні Єнкової Чаплич село Межириччя. 1487 р., 10 березня, Луцьк.— *AS I*, 86—87.

Лист київському воеводі Юрію Пацевичу про дозвіл Тишкові тимчасово користуватися землею, яка була власністю Карпа Лупандича. 1487 р., 22 травня, Краків.— *РИБ* 434—435.

Оренда мита луцького євреям на три роки (копія XVI ст.). 1487 р., 30 травня, Краків.— *АМЛ*.

Оренда мита берестейського, дорогицького, бельського та городенського луцьким євреям на три роки. 1487 р., 30 травня, Краків.— *РИБ* 225—227.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі Пригорчі на володіння половиною села Крижані на р. Сереті. 1487 р., 7 жовтня, Сучава.— *BD I*, 304—305.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Глизі Сербескулу на володіння селом Менелеші у Нямецькій волості. 1487 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost. D.* 6—7.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Луці, Оанчу і Тудорану на володіння селом Ончеші, купленим ними за 400 золотих татарських. 1487 р., 9 жовтня, Сучава.— *BD I*, 306—307.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Урсу на володіння половиною села Стерчеші, купленою ним у Михула з Феєреш за 35 золотих. 1487 р., 9 жовтня, Сучава.— *BD I*, 308—309.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння циганами Микулою з челяддю, Татулом з челяддю та ін. 1487 р., 1 листопада, Сучава.— *BD I*, 309—311.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на циган, даних його дідом воеводою Олександром. 1487 р., 1 листопада, Сучава.— *BD I*, 311—313.

Князь Казимир дозволяє Федці Олізаровій Шиловича відписати маєток Любчо по її смерті кому-небудь із своїх рідних, звільняє цей маєток від оплати волощини. 1487 р., 11 листопада, Луцьк.— *AS I*, 240—241.

Підтвердна грамота Казимира княгині Марії, пасербиці Олізара Шиловича, на володіння маєтком Хоцен. 1487 р., 18 листопада, Луцьк.— *AS I*, 87.

Напис на євангелії в Хоморському монастирі. 1487 р., б. м. н.— *AAR*.

Запис Олізара Кирдейовича, що підтверджує Красносельському монастиреві право на володіння десятиною з села Серники, вписаний на 205 листі Луцького євангелія XV ст. 1487 р., б. м. н.— *ВОРСР* 178.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Лупі на володіння місцевістю вище устя Серета, половиною села Хусіяни і криницею Градешей та селом Вултуреші. 1487 р., Сучава.— *BD I*, 516—517.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Голею з Ребрича на куплене ним в Іванка Туркула село Голеєші. 1488 р., 9 січня, Сучава.— *BD I*, 317—318.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує слугі Голею з Ребрича право на володіння селом Голеєші, купленим ним в Іванка Туркула. 1488 р., 9 січня, Сучава.— *BD I*, 318.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Івулу та його племінникові Манчулові на володіння половиною села Тодереші з визначенням межі володінь. 1488 р., 12 січня, Сучава.— *Cost. S.* 127—128.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Дашку і його сестрі Малі на володіння селами Гостишеші та Будеші на Чорному Потюці. 1488 р., 29 лютого, Сучава.— *BD I*, 323—324.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі на володіння половиною села Брудуреші, яку він обміняв за село Грозеші з додачею 270 золотих татарських. 1488 р., 1 березня, Сучава.— *BD I*, 324—325.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на прибутки від Серетського Торгу. 1488 р., 3 квітня, Сучава.— *ДГСПМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополії Романова Торга на володіння селом Левкушани з десятиною від капусти та селом Драгомиреші з поромом через р. Молдаву і десятиною від свіжої риби. 1488 р., 4 квітня, Сучава.— *BD I*, 341—343.

Дарча грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на володіння селом Грекове на р. Сереті, вимінаним ним за село Громобитная в Марини, жінки Луки Єкубекула. 1488 р., 6 квітня, Сучава.— *BD I*, 346—349.

Дарча грамота воеводи Стефана бояринові Думі на володіння селом «де був Фете» та селищем «де був Оана від Мойша». 1488 р., 5 квітня, Сучава.— *BD I*, 344—345.

Запис про заставу Грибом Івановичем князем Михайлові і Костянтинові Острозьким маєтку Тороканів за 80 кіп грошей широких. 1488 р., 16 червня, Острог.— *AS I*, 88.

Лист наміснику зв'ягольському Окушку Калениковичу про здачу на три роки в оренду мита і корчми луцьким євреям. 1488 р., 20 червня, Судомир.— *РИБ* 221—223.

Запис пані Федки, дочки Юршина, жінки Олізара Шиловича, що підтверджує сестринцеві Богданові Васильовичу право на володіння маєтком Любчо. 1488 р., 17 липня, Ровно.— *AS I*, 241—242.

Лист луцькому старості Петру Яновичу про звільнення від військової та війтівської служби вїта володимирського Федька. 1488 р., 31 липня, Судомир.— *РИБ* 423—424.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на село Щилбиканії. 1488 р., 17 серпня, Сучава.— *ДГСВМЩ*.

Упоминок, послані князеві Тверському. 1488 р., 10 вересня і 1489 р., 10 травня, б. м. н.— *УКТ*.

Дарча грамота воеводи Стефана митрополії Романова Торга на села Негоєші, Поляну, Тибеші, половину села Гостишеші, частину села Боташева. 1488 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 353—357.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Данчулові Деля на володіння селом на р. Бирладі. 1488 р., 13 грудня, Сучава.— *BD I*, 361—362.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Герману на володіння селищем Лехов'яни, купленим ним у Дашка, сина Гостила, за 60 золотих татарських. 1488 р., Сучава.— *BD II*, 247—248.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іону Фрунтешу на володіння селом Чореші, купленим ним за 80 золотих татарських у паркалаба Няга та його дочки Маренки. 1488 р., Сучава.— *BD I*, 363—364.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Михулу Чокану на володіння половиною села Федеші, купленою ним за 50 золотих татарських у синів Івана Чумала. 1489 р., 16 січня, Сучава.— *Cost. S.* 133—134.

Запис княгині Настасії Семенової, що підтверджує її чоловікові князеві Семенові Юрійовичу право на володіння

селами Заборол, Городок, Косків. 1489 р., 18 січня, Степань.— *AS* I, 89.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Данчулу, його братові і сестрам, дітям Петра Брудура, на володіння половиною села Байківці, купленою ними у боярина Томи за 180 золотих татарських. 1489 р., 22 січня, Сучава.— *BD* I, 366—368.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Гаврилу, Никиті та Іону, синам Негрити, на володіння селом Манзації. 1489 р., 25 січня, Сучава.— *BD* I, 371—372.

Оренда вруцьких корчом вруцьким міщанам на шість років. 1489 р., 22 лютого, Краків.— *AKB*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана армашу Лупе на володіння частиною землі, купленою ним за 80 золотих у внуків Оани дворника, та селищем за Прутом, купленим ним у Станчула за 150 золотих. 1489 р., 13 березня, Сучава.— *BD* I, 372—374.

Дарча грамота воеводи Іоана Стефана Воронецькому монастиреві на село Владяни на р. Сереті, куплене ним за 350 золотих татарських у Муші, дочки Журжа, та її братів і племінників. 1489 р., 14 березня, Сучава.— *BD* I, 375—378.

Лист луцькому старості Петру Яновичу в справі маєтку Угриново, подарованого Івашковою Ієвлевича Угриновською прибраному синові Матвію. 1489 р., 23 березня, Краків.— *РИБ* 430—438.

Оренда мита володимирського берестейським євреям на чотири роки (копія XVI ст.). 1489 р., 12 травня, Петрів.— *АМВ*.

Дарча грамота брацлавському намісникові Олександру на 30 кіп грошей з луцького мита і Олександру Сангушці на 20 кіп грошей з луцького мита. 1489 р., 20 травня, Краків.— *AS* III, 21—22.

Розгляд скарги єврея Єська Рабеевича на Симшина, сина Нісана, про крадіжку грошей. 1489 р., 24 травня, Краків.— *РИБ* 430—432.

Лист дорогицькому намісникові Якубу Довойновичу про спір за землю між Литавором Хребтовичем та дорогицькими землянами Нагоркою і Шпицею. 1489 р., 27 травня, Краків.— *РИБ* 432—433.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Аннушці і Марії на володіння спадковим по батькові майном. 1489 р., б. м. н.— *ПГВСА*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на купівлю Івашком і Гаврилом села Вітовтеші у боярина Оне та його сестри Кристини за 105 золотих татарських. 1490 р., 9 січня, Сучава.— *BD* I, 384—385.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на купівлю половини села Хендреші Никоаром Роменескулом у боярина Іона Сакші і сестри його Кристини за 40 золотих татарських. 1490 р., 9 січня, Сучава.— *BD* I, 385—386.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на продаж Єлисафтою, дочкою Васія Шанга, половини села Грозеші за 200 золотих татарських слугі комісу Петру. 1490 р., 10 січня, Сучава.— *RA* 254—255.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Мареле та його племінникам на володіння селом Бонтеші, купленим ними у Тоадера Херниша за 70 золотих татарських. 1490 р., 14 січня, Сучава.— *BD* I, 387—388.

Підтвердна грамота воеводи Стефана попові Сими, його братові Гаврилу та сестрі Марті на володіння селом в усті р. Ребричоари, купленим ними в Урити. 1490 р., 17 січня, Сучава.— *BD* I, 389—391.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дітям Мирчі і Данчула Чуческула на володіння селами Мирчеші, Данчеші та Пашканії. 1490 р., 18 січня, Сучава.— *BD* I, 391—393.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Лазору Микшуну на володіння селом Гауреші, купленим ним у Сангура і сестри його Стани за 120 золотих татарських. 1490 р., січень — лютий, Сучава.— *BD* I, 393—394.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іллі Нашфу на володіння селом Магдашани, купленим ним у Насті та її сестри Софії, дочок Стецька Даманкуша, за 80 золотих татарських. 1490 р., 7 березня, Сучава.— *BD* I, 396—397.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Сими та Авру на володіння третьою частиною села Гигоеці та частиною села Трудеші, купленими ними у Юсяпа, сина Тоадера Урдугаша, за 80 золотих татарських. 1490 р., 9 березня, Сучава.— *BD* I, 397—398.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Юрію Шербичу на володіння селом Томинці, купленим ним у Кості Мургоча за 100 золотих татарських. 1490 р., 12 березня, Сучава.— *BD* I, 399—401.

Підтвердна грамота воеводи Стефана вистіарнику Ісаку на володіння селами Фунтичани та Бучум'яни, купленим ним відповідно за 200 і 120 золотих татарських у Нягші, дочки Ханина, та у Марушки, дочки Михула логофета. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *Cost. S.* 140—142.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на розмежування сіл Хоржеші, Нанеші, Пенчеші, Голешеші між боярином Ісаєм та дітьми Стани і Данчула. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *BD* I, 403—404.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на володіння церквами у Сучавській та Чернівецькій волостях. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *BD* I, 418—421.

Дарча та підтвердна грамота воеводи Стефана на володіння церквами у Сучавській та Чернівецькій волостях. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *ДС* 146—149.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Негрилу Батирескулу на володіння половиною села «де був Керстя», купленою ним у дітей Юрія Давидескула за 87 золотих татарських. 1490 р., 17 березня, Сучава.— *BD* I, 431—433.

Підтвердна грамота воеводи Стефана внукам Стояна Прочелника на володіння селами Прочелничі, Богданеші, Ховеші, Меделяни, Ласлояни та ін. 1490 р., 14 жовтня, б. м. н.— *BD I*, 433—434.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Хоморському монастиреві на село Глодяни, куплене ним за 150 золотих татарських у Сими Пахарничела та його сестри Аннушки. 1490 р., 26 листопада, Сучава. — *ДГСХМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на володіння селом Поляна та Хоморському монастиреві на село Глодяни. 1490 р., 26 листопада, Сучава.— *BD I*, 435—437.

Оношко Витонізький продає княгині Марії Семеновій Ровенській свій будинок у Луцьку. 1490 р., листопад, Луцьк.— *AS I*, 92.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дяку Аврамові на володіння шостою частиною села Оничани з млином, купленою ним у попа Петра, непта Оники, і його дітей за 200 золотих татарських. 1490 р., 6 грудня, Сучава.— *BD I*, 442—443.

Запис пані Хведки Пашкової, дочки Дохновича, що підтверджує своєму чоловікові Василеві Хребтовичу право на володіння маєтками Яблонне і Полжі. 1490 р., 16 грудня, Луцьк.— *ЗХП* 134—136.

Обмінний лист луцького старости Петра Яновича ігуменові Пересопницького монастиря. 1490 р., Луцьк.— *Пам.*

Підтвердна грамота воеводи Стефана Мирчі і його сестри Аннушці, Лазору і його братам і сестрам, Кості і його сестрі Федці, Стані, дочці Драгомира Кашота та ін. на володіння селами Братулеші, Феделешани, Гоещі та Верстаці. 1491 р., 7 січня, Сучава.— *BD I*, 444—446.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Могилі чашнику на володіння селом на р. Смілі, купленим ним у Стани, дочки Драгомира Кашота, за 130 золотих татарських. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 446—448.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Міклушу і його братові Янку на володіння селом Урджичани, купленим ними у Мари, дочки Негина, за 52 золотих татарських. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 448—450.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на поляну, що на Великому Тазлові, де було село Мичеші, село Флочеші з млином теж на Великому Тазлові. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 450—453.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петрі і його братові Іону на володіння селом Черетіяни, купленим ним у Драголе, дочки Драгомира, за 133 золотих татарських. 1491 р., 17 січня, Сучава.— *BD I*, 456—457.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Пурече, його братові Іванкові Толочку і їх сестрі Олюшці на володіння селами Дрисливим і «де був Носко» н Дністрі. 1491 р., 26 лютого, Сучава.— *BD I*, 458—460.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на села Занеші, Столничі, Фаурії та Буреші. 1491 р., 20 квітня, Сучава.— *BD I*, 463—464.

Вирок князів Семена Юрійовича і Андрія Михайловича у справі суперечки між землянами кременецькими Цеценівськими і князем Олександром Сангушковичем за село Новосілці. 1491 р., 2 вересня, Луцьк.— *AS I*, 94—95.

Продажна грамота Василя Волчковича та його брата Льва князеві Костянтину Острозькому на володіння землею обарицькою. 1491 р., 27 вересня, Ставків.— *AS I*, 96—97.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Михулові Пожару та його родичам на володіння селами на ріках Кобилі, Сереті, Жежії. 1491 р., 6 жовтня, Сучава.— *Cost. D.* 36—38.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Селішанулу на володіння селом Манеші і монастирем, купленими ним у Думи, сина Манева, і його племінників за 75 золотих татарських. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 466—467.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Балші на володіння селом Драгушани, купленим ним у Насті, дочки Івана Бездеча. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 468—469.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на половину села, що в усті Оарбікова. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 472—473.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нягое Орбескулу та його родичам на володіння селами Реслюпії, Іліеші і Кецелеші. 1491 р., 16 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 152—153.

Андрій Олександрович визначає границі землі, подарованої королем Олександром Пустинському монастиреві. 1491 р., 22 жовтня, Київ.— *АрхЮЗР* 8/IV, 158.

Дарча грамота воеводи Стефана панові Іону Мургу на села Хинцеші та «де був Нягше Таурул». 1491 р., 31 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 156—157.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Луці Боцу на володіння половиною сіл Балосинеші та Ітринеші, а його племінницям Незі і Марині на володіння другою половиною цих же сіл. 1491 р., 2 листопада, Сучава.— *BD I*, 491—492.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станчулові на володіння селом Драгишани на р. Жиравець, купленим ним в Авера, сина Івана, за 200 золотих татарських. 1491 р., 2 листопада, Сучава.— *CVD* 3—4.

Заголовок вказівника сигнатур до восьмигласника, виданого Фіолем. 1491 р., Краків.— *MB*.

Запис у восьмигласнику, виданому Фіолем у Кракові. 1491 р., Краків.— *KE*.

Привілей короля Казимира пану Мишчичу на маєтки Хулев, Холуневець, Салишово Городище і Бече у Перемишльському повіті. 1492 р., 3 січня, Вільна.— *АЛМ* 30—31.

Підтвердна грамота воеводи Стефана нащадкам Журжа Миндрі та Шефула Жуметате на розподілене спадкове майно. 1492 р., 17 березня, Сучава.— *Cost. S.* 161—162.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі, синові Михна, на володіння селом Томеші. 1492 р., 10 жовтня, Сучава.— *BD I*, 504—505.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадерові, його племінникові Сими і сестрі Миерл на володіння половиною села Данчеші, купленою ними в Авра, сина вистіарника Івана, за 30 золотих татарських. 1492 р., 14 жовтня, Сучава.— *BD I*, 505—507.

Іван Тимофійович Куль продає князеві Василеві Андрійовичу Полубенському замок Микитино і людей в Лихиничах за 100 кіп грошей широких. 1492 р., 22 листопада Друцьк.— *AS III*, 23—24.

Дарча грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Щубеюл, куплене ним в онуків Ходка Костича і Льва за 250 золотих татарських. 1492 р., 24 листопада, Сучава.— *BD I*, 509—511.

Покрайній запис із рукописного євангелія з острожницької церкви. 1492 р., б. м. н.— *ЗОЄ*.

Посольство до волохів князем Федором Четвертинським, намісником брацлавським, та Федьком Гавриловичем (копія XVI ст.). 1492—1493 рр., б. м. н.— *ПВФЧ*.

Відмова послам воеводи волоського у Вільні (копія XVI ст.). 1493 р., 8 лютого, Вільна.— *ОПВВ* 152—152 зв.

Посольство до великого князя литовського Олександра від Стефана, волоського воеводи, через Джуржа і Юрія Щербичів (копія XVI ст.). 1493 р., 8 лютого, Вільна.— *ПОСВВ* 151 зв.— 152.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Стецькові на володіння частиною землі, купленою ним в онуків Іоанша Топора за 100 золотих татарських. 1493 р., 3 березня, Сучава.— *BD II*, 3—4.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана на розподіл маєтків між дочкамн Драгомира Юбана Мариною і Станою. 1493 р., 5 березня, Сучава.— *Cost. D.* 44—46.

Дарча грамота воеводи Стефана панові Сими Бахлуяну на селище Штецкани. 1493 р., 5 березня, Сучава.— *BD II*, 5—6.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на володіння половиною села Батереші Марушкою, а другою половиною — Негрилом, її непомом, і про продаж Марушкою своєї половини села Негрилові за 60 золотих татарських. 1493 р., 7 березня, Сучава.— *Cost. S.* 175—177.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Олексиним родичам на володіння селом на р. Винній і визначення меж їхніх володінь. 1493 р., 7 березня, Сучава.— *BD II*, 14—15.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Івулу Миндрі і його родичам на володіння селом Тивеші, купленим ними за

120 золотих татарських. 1493 р., 15 березня, Сучава.— *BD II*, 18—20.

Дарча грамота воеводи Стефана панові комісу Петриці на село Оничани. 1493 р., 15 березня, Сучава.— *BD II*, 21—22.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дяку Олексі на володіння селищем «де був жуде Юга», купленим ним у Чорчолін, дочки Драгойчина, за 110 золотих татарських. 1493 р., 26 березня, Сучава.— *BD II*, 26—28.

Грамота великого князя Олександра вруцькому намісникові Горностаю Романовичу на чоловіка Дитятковича в Київському повіті. 1493 р., 7 травня, Вільна.— *АЛРГ* 55—56.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Стану Грама та його братам на володіння селом Сербії на р. Сливній, купленим ними у Журжа, сина Банчі Проднескула, та інших родичів за 64 золотих татарських. 1493 р., 26 жовтня, Сучава.— *CVD* 5—7.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Настасії, доньці Марининій, на володіння селами Станилеші, Алботеші, Керстеші та Хиреші. 1493 р., 4 листопада, Сучава.— *BD II*, 30—31.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Дану, його братові Єрозавові і сестрі Марущі на продаж ними селища Данова Данчулові та його брату Драготу. 1493 р., Сучава.— *ПГВСП*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Анні, дочці Бабула, на володіння частиною села Петрилеші на Білому Поточі, купленою нею у Луки за 50 золотих татарських. 1494 р., 27 лютого, Сучава.— *BD II*, 32—33.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам своїм Михайлу і його братові Гуцулу на володіння половиною села Кернеші. 1494 р., 11 березня, Сучава.— *BD II*, 34—35.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Томі на володіння селом «під Могилою», купленим ним за 110 золотих татарських. 1494 р., 11 березня, Сучава.— *BD II*, 36—37.

Землянин луцький Андрушко Русиневич продає княгині Марії Семеновій Ровенській своє майно. 1494 р., 4 липня, Луцьк.— *AS I*, 101—102.

Вирішення судової справи боярині Мінського повіту Петрашкової та її невістки Ганки про маєтки у Мінському повіті. 1494 р., 25 липня, Троки.— *РИБ* 560—561.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воеводи Стефана через маршалків Войтеха Кучуковича та Федька Гавриловича. 1494 р., 8 вересня, Троки.— *BD II*, 386—387.

Привілей Федьку Гавриловичу на маєток Микуличі. 1494 р., 14 вересня, Кам'янець.— *АЛМ* 54.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воеводи Стефана. 1494 р., листопад, Вільна.— *BD II*, 388—389.

Напис про смерть Василя москвича Іванова сина, висічений на камені, що зберігається у підвалі Сучавського краєзнавчого музею. 1494 р., 6. м. н.— *ДБСН*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванкові і його сестрам на володіння половиною села від Шекан, купленою ними за 60 золотих татарських. 1494 р., 6. м. п.— *ВД II*, 37—39.

Лічба ключника київського Сенька Полозовича про зібране мито. 1494—1495 рр., 6. м. н.— *АЛРГ* 59—60.

Вирок у справі Курила Івановича з його братами за вотчину. 1495 р., 9 січня, Вільна.— *ВК*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі своєму Миклі і його сестрам на володіння селом на р. Київжі та на кринищу Ампуциту. 1495 р., 10 січня, Васлуй.— *ВД II*, 39—40.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Васкові та Микулові Бонті, Михайлові та Тодерику Довгим на володіння половиною села Фофешеші, купленою ними за 80 золотих татарських. 1495 р., 10 січня, Васлуй.— *ВД II*, 40—41 (у I т. Словника); *СЦИМ*, рл. I (у II т. Словника).

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Марешу, Думі Малескулу, Сімі, Нікоару і Петриці на володіння селом Марсеції. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВАМ* 70—71.

Дарча грамота воеводи Стефана Петрові Ушару на половину села Томчеші на Бирладі. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВД II*, 41—42.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Келнау на володіння половиною села Пискуль і половиною млина на Бирладі. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВД II*, 42—43.

Дарча грамота воеводи Стефана братам Олексі, Журці, Драгошеві та Журжі на село Циганяни. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 45—46.

Дарча грамота воеводи Стефана панові Єремії постелнику на половину села Пискул та половину млина на Бирладі. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 44—45.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Фрецилю та його внукам на село Лієші. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 47—48.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Фете і його братам на половину села Фундяни на Бирладі. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 48—49.

Дарча грамота воеводи Стефана Мариці, дочці Симина, і її племінникам на село Нанеші. 1495 р., 17 січня, Васлуй.— *ВД II*, 52—54.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Негулові Думі та його братові Белошу на володіння четвертою частиною села Бузеші, купленою ними у Насті і її внуки Марини за 25 золотих татарських. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 54—56.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Миці, дочці Михайла Андрієскула, на володіння селом Пулпеші, купленим нею у Міхула Драгослава та його родичів за 80 золотих татарських. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 56—58.

Підтвердна грамота воеводи Стефана усім внукам глобника Ласлоа на володіння селами Ласлояни на Кракові, Шербеші, Мохориші, Драгоєші, Петреші, Плачинтяни та ін. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 58—60.

Воевода Стефан визначає межі Бирладського Торгу і приєднує до нього селище «Іванча від Татарки», куплене ним за 100 золотих татарських. 1495 р., січень, Бирлад.— *ВД II*, 62—64.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжі Керметі і його братові Драгоші та сестрам Драголіні і Стані на володіння селом Миреші на р. Сухолуї. 1495 р., січень — березень, 6. м. н.— *ВД II*, 87—88.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Петулу, Петру, їх сестрі та іншим родичам на володіння селом Додеші, купленим ними за 100 золотих татарських. 1495 р., 3 лютого, Ясси.— *Cost. S.* 193—194.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі Салче на володіння селом «на Ялані у Салче», купленим ним за 70 золотих татарських. 1495 р., 4 лютого, Ясси.— *ВД II*, 68—69.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру на володіння селом Ризини, купленим ним у Доні, Настині дочці, за 70 золотих татарських. 1495 р., 5 лютого, Ясси.— *ПГВСР*.

Лист намісника смоленського Олександра до Юрія Глібовича про призначення бояринові Курилу Івановичу частини його вотчини (копія XVI ст.). 1495 р., 9 березня, Вільна.— *БСКИ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Козмі, його братові Владулу і їх сестрам Незі та Стані на володіння половиною села Флореші, купленою ними в Магдалени, дочки спатаря Петра, за 36 золотих татарських. 1495 р., 13 березня, Сучава.— *ВД II*, 73—74.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про продаж Магдаленою, дочкою спатаря Петра, половини села Флореші Марії, доньці Барсана, та її братаничам за 36 золотих татарських. 1495 р., 15 березня, Сучава.— *ВД II*, 75—77.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Влашину і Чокану на володіння третьою частиною села Аржишани на Пруті, купленою ними в Косте Ореша за 160 золотих татарських. 1495 р., 15 березня, Сучава.— *ВД II*, 77—79.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журці Пинтече, його братові Петриманові, їх сестрі Софійці і іншим їхнім родичам на володіння половиною села Городничани, половиною млина і двома селами на Бирладі: Мерчеші та Грижливі. 1495 р., 16 березня, Сучава.— *ВД II*, 248—249.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Сімі Гурешу на володіння половиною села Серби на р. Ребрічі. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *ВД II*, 79—80.

- Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадеру, сину Миклі Белческула, та Драготу Вуллескулу на володіння селом Хирова, купленим ними у Насті, дочки Росомака, за 55 золотих татарських. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *BD II*, 81—83.
- Підтвердна грамота воєводи Стефана на продаж паном Юрою половини села Тивещі панам Лупі, Данчулові та Томі за 60 золотих татарських. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *SCIM* рІ. II.
- Дарча грамота воєводи Стефана Никиті, Марині, дітям Якима Пялпи, та іншим їхнім родичам на володіння селом Журкани і на визначення частини цього села кожному з них. 1495 р., 19 березня, Сучава.— *BD II*, 84—85.
- Прибутково-видатковий запис з Берестейського ключа. 1495 р., 2 квітня, б. м. н.— *АЛРГ* 60.
- Промова литовського посла Стромілова в Москві про пропускання російського посла через Литву в Молдавію і про молдавсько-литовські відносини. 1495 р., 16 травня, б. м. н.— *ПЛПС*.
- Лист наміснику переломському і ожському князю Івану Львовичу про присудження людям господарським — бортиникам Петку Станковичу та Петру Билтуновичу трьох слідів землі у Переломському повіті. 1495 р., 17 червня, Вільна.— *РИБ* 601—603.
- Підтвердження литовського князя Олександра Богданові Собачі на володіння землею Чигиревщиною в Новгородському повіті. 1495 р., 18 червня, Вільна.— *ВСоб*.
- Судове рішення про розмежування ґрунтів між дорогичькими землянами Водинськими і Погорільськими (копія XVI ст.). 1495 р., 24 червня, Вільна.— *ВМЗД*.
- Грамота великого князя Олександра Богданові Сенковичу Гостському на торг в його маєтку Гоші Луцького повіту. 1495 р., 4 липня, Вільна.— *АЛРГ* 55.
- Судове рішення у справі розподілу маєтків Андрія Корсаківича між Борисом Семеновичем, Глібом Остафійовичем та Івашком Совичем. 1495 р., 20 липня, Вільна.— *ВМБС*. Частина грамоти має скорочення.— *РИБ* 620—621.
- Запис розсуду великого князя Олександра з приводу сварки між князем Костянтином Крошинським та Борисом Семеновичем. 1495 р., 10 серпня, Вільна.— *АЛМ* 83—84.
- Судовий лист між берестейськими підданими Пужичанами і Токаревськими в справі пашних і бортих земель та сіножатей. 1495 р., 14 вересня, Кам'янець.— *АЛМ* 85.
- Запис розсуду князя Костянтина Острозького з приводу сварки між луцькими шевцями та міщанами про купівлю шкур. 1495 р., 8 листопада, Луцьк.— *АЛМ* 88—89.
- Підтвердна грамота воєводи Стефана Оані і Федору та їх племінникові Албулу на володіння двома частинами села Деокяці на р. Сухолуї. 1495 або 1496 р., Васлуй.— *BD II*, 92—93.
- Дарча грамота воєводи Стефана бояринові Іону Фрунтешу на половину села Чофреші на Бирладі. 1496 р., 24 січня, Сучава.— *BD II*, 89—90.
- Петро Боговितिнович записує своєму братаничу Богданові Богушевичу маєток Тур'ю. 1496 р., 26 лютого, Боковичі.— *AS I*, 244—245.
- Король Олександр відпускає Андрію Пряжовському відро меду, яке люди Шершневичі здавна давали на ключ Київський. 1496 р., 22 квітня, Мереч.— *АЛРГ* 69.
- Грамота короля Олександра намісникові зв'ягольському Яцку Мезу на чоловіка Лазарка Мошкевича в Овруцькому повіті. 1496 р., 27 квітня, Мереч.— *АЛРГ* 71.
- Відмова Олександра великому князеві Івану Васильовичу про укладання миру з Менглі-Гіреєм та Стефаном воєводою. 1496 р., п. 19 травня, б. м. н.— *ОКИВ*.
- Лічба ключника київського Сенька Полозовича. 1496 р., 20 серпня, Вільна.— *АЛРГ* 72—73.
- Лічба митників володимирських Луда, Сташка, Андрія Хотечевського і Петька. 1496 р., 10 листопада, Берестя.— *АЛРГ* 78.
- Угода між княгинєю Федоровою Соколинською і її сином та між паном Богданом Соличичем про маєтки Черєю і Тухачево. 1496 р., 12 листопада, Берестя.— *ВМКФС*.
- Напис між актами про звіт перед королем берестейських митників Левка Боговितिновича і Немири. 1496 р., 2 грудня, Берестя.— *АЛМ* 128.
- Посольство до волоського воєводи Стефана від Федька Гавриловича (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПДСВВ*.
- Посольство до волоського воєводи Стефана від чашника Федька Гавриловича (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПЧФГ*.
- Посольство до великого князя литовського Олександра від воєводи волоського Стефана через дворника Джуржа та писаря Матіяша (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПДВКА* 60—61.
- Посольство від волоського воєводи Стефана до великого князя литовського Олександра через дворника Джуржа та питаря Михайла (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПСВВ* 192—192 зв.
- Посольство великого князя литовського Олександра через Петра Олехновича та Федька Гавриловича до молдавського воєводи Стефана. 1496 р., б. м. н.— *BD II*, 407.
- Відповідь великого князя литовського Олександра послам молдавського воєводи Стефана питарю Іванові та Томашу дяку. 1496 р., б. м. н.— *BD II*, 405.
- Посольство молдавського воєводи Стефана до великого князя литовського Олександра. 1496 р., б. м. н.— *BD II*, 401—403.
- Відмова послам воєводи волоського дворнику Джуржеві та писарю Матіяшу (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ОПВВД*.

Відмова послам волоського воєводи Стефана дворнику Джуржеві та писарю Матияшу (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ОПСВВ*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадеру, синаві Гаврила, його племінникові панові Тоадеру та сестрі його Стані на володіння селом Недеяни, купленим ними в онуків Івашка Прочелника за 70 золотих татарських. 1497 р., 20 січня, Ясси.— *ВД II*, 95—97.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Нягулові Келмецу на володіння половиною села Молеші під Орхеем, купленою в Ілки, дочки Стана, за 90 золотих татарських. 1497 р., 20 січня, Ясси.— *ВД II*, 97—98.

Купча грамота воєводи Стефана на пасіку на Керлігатурі, куплену ним у Драгоша Карембу та інших внауків Петра Бертя за 70 золотих татарських. 1497 р., 22 січня, Ясси.— *ВД II*, 99—101.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Уляні і братаничу її Драготіві Фреціану на володіння селом Фреціенеші за Прутом. 1497 р., 25 лютого, Васлуй.— *ВД II*, 102—103.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Іону Папі та його рідні на володіння селом Огринеші, купленим ним у синів Юги за 53 золотих татарських. 1497 р., 9 березня, б. м. н.— *Cost. S.* 208—209.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Марушці, дочці Стана Максина, на володіння половиною села Максинеші на Чорному Поточи та про визначення межі її володінь. 1497 р., 10 березня, Васлуй.— *Cost. S.* 212.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Журжі Пуцяну на володіння селом Пуцяни, селом «де були Мунтяни Пуцяни». 1497 р., 13 березня, Васлуй.— *ВД II*, 106—108.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Микулові Мекеу на володіння половиною села Каліманеші на р. Путні, купленою ним в Іона Батина за 70 золотих татарських. 1497 р., 14 березня, Васлуй.— *ВД II*, 108—109.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Борчі і його сестрі Драголі на володіння селом Бецеші, купленим ними в Івана, внука Тоадера Беці, за 100 золотих татарських. 1497 р., 15 березня, Васлуй.— *ВД II*, 110—111.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Борчі, синаві Трифула Борзескула, на село Бецеші і дарча на село Бербешани на р. Бистриці та половину села Ряд. 1497 р., 15 березня, Васлуй.— *ВД II*, 112—113.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Іванові на володіння селом Іонешеші, купленим ним в Стани, дочки Мика Опинтяла, за 120 золотих татарських. 1497 р., 16 березня, Васлуй.— *ВД II*, 114—115.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадерові Думбрав та його жінці Муші на володіння селом Хедереші на р. Бирладі, купленим ними в онуків Стана Хедерець за 200 золотих татарських. 1497 р., 19 березня, Васлуй.— *ВД II*, 116—117.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Меденичару Міхулові на володіння селом Редеяни з озером в усті Ялана, купленим ним за 200 золотих татарських в онуків Креца з Ялана. 1497 р., 20 березня, Васлуй.— *Cost. S.* 223—224.

Підтвердна грамота воєводи Стефана комісу Іллі на володіння половиною селища Гелеші. 1497 р., 20 березня, Васлуй.— *ВД II*, 118—120.

Грамота Некраша Колчейовича та його братів Мацини і Мамая на продаж двох сіл Дубищ князеві Михайлові Олександровичу Сангушковичу. 1497 р., 21 серпня, Кременець.— *AS I*, 112.

Підтвердна грамота князю Івану Путятичу на володіння дворищами у Мельницькому повіті (копія XVI ст.). 1497 р., 19 листопада, Берестя.— *ПКИП*.

Підтвердна грамота боярину Івашку Полозовичу на володіння маєтками Теробенським, Кривичі та іншими у Пінському повіті. 1497 р., 15 грудня, Городно.— *РИБ* 682—684.

Лічба митників берестейських Левка Боговитиновича і Немири. 1497 р., 22 грудня, Вільна.— *АЛРГ* 79.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Братулові та його братові Кості на володіння селом Керліг Данов, купленим ними за 50 золотих татарських в онуків Іоанешела апрода. 1497 р., б. м. н.— *ВД II*, 123—124.

Напис на могилі молдавської княжни Анастасії. 1497 р., б. м. н.— *DC* 8.

Дарча грамота панові Мартину Хребтовичу на два чоловіки осецького десятка в Новгородському повіті (копія XVI ст.). 1497 р., Луцьк.— *ПМХ*.

Лічба ключника київського Сенька Полозовича і його товаришів. 1497—1498 рр., б. м. н.— *АЛРГ* 80.

Лічба митників володимирських війта Федька Лудовича і Сенюти. 1497 і 1498 рр., б. м. н.— *АЛРГ* 79.

Грамота короля Олександра на оренду на три роки мита і луцької ваги Лерину Герешу. 1498 р., 11 травня, Вільна.— *АЛРГ* 81—82.

Запис про продаж Яном Никлевичем Підгаєцьким села Підгайці старості володимирському Василю Хребтовичу. 1498 р., 14 травня, Володимир.— *АрхЮЗР* 8/IV, 141—142.

Грамота короля Олександра на оренду берестейського, дорогийського, бельського і городенського мита Генріху Карловичу. 1498 р., 27 травня, Вільна.— *АЛРГ* 82—83.

Запис розсуду короля Олександра між боярами Богданом Остафійовичем і Мартинцем, Федьковим сином. 1498 р., 4 червня, Вільна.— *АЛМ* 158—159.

Запис (без кінця) розповіді старости про долю скарбів його зятя Юрші. 1498 р., 25 червня, Вільна.— *АЛМ* 163.

Владика Іван дає глейт на вільний прохід послів воєводи Стефана через землі Великого князівства Литовського та московського князя Івана Васильовича. 1498 р., червень, Вільна.— *ВД II*, 412.

Грамота володимирського намісника Василя Хребтовича про визначення меж маєтків пана Янчинського. 1498 р., 30 липня, Володимир.— *АрхЮЗР 8/IV*, 118—120.

Грамота великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осекрово (копія XVII ст.). 1498 р., 15 вересня, Троки.— *ГВКОО*.

Дарча грамота воєводи Стефана Васютці, дочці Ромашка, на села Драгоеші, Лукечеші, Ботеші та Кекечани. 1498 р., 24 вересня, Сучава.— *ВД II*, 125—126.

Підтвердна грамота великого князя литовського Олександра вруцькому землянину Федору Блищановичу на володіння землями Телешевщиною та Царевщиною (копія 1736 р.). 1498 р., 13 жовтня, Мозир.— *ГВКЛ 22—23*.

Посольство молдавського воєводи Стефана до великого князя московського Івана Васильовича. 1498 р., б. м. н.— *ВД II*, 409—410.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воєводи Стефана через дяка Богуша. 1498 р., б. м. н.— *ВД II*, 413—414.

Чолобитна попа Ісидора і його синів Гриня та Дешка архіандритові печерському Філарету про надання їм церковної землі Міховщини у Поріччі. 1498 р., б. м. н.— *ЧАФ*.

Підтвердна грамота князя Олександра владиці луцькому і острозькому Єфрему на володіння землями, що були записані Любартом Гедиминовичем Соборній церкві в Луцьку. 1498 р., Городно.— *АрхЮЗР 1/VI*, 1—4.

Запис розсуду короля між Михайлом Петругом і Богданом Сопіжичем у справі людей Дивеничів, Гордійовичів і Облючан. 1498 р., б. м. н.— *АЛМ 169*.

Грамота Олександра Казимировича дворнику Івану Русиневичу на село Сомино. 1499 р., 17 травня, Вільна.— *ГОКІР*.

Дозвіл Федьку Григоровичу на лови за Німаном у Новгородському повіті (копія XVI ст.). 1499 р., 1 червня, Вільна.— *ВФ*.

Актикація жалуваної грамоти Костянтина Івановича Острозького Віленському Пречистенському соборові на дві копи грошей і 15 бочок жита з маєтку Здетели. 1499 р., 5 червня, Вільна.— *АСД VI*, 2—3.

Лист смоленському наміснику панові Миколаю Івановичу Ілліничу про надання князю Олехну Глазіні села Давидкова Сквородина. 1499 р., 7 червня, Вільна.— *РИБ 776—777*.

Звіт Мартина Янчелевича, відкупника мита в Мінську. 1499 р., 21 червня, Вільна.— *РЕА III*, 34—35.

Дарча грамота князя Олександра князеві Костянтинові Івановичу Острозькому на село Зв'яголь. 1499 р., 23 червня, Вільна.— *АС I*, 117—118.

Воєвода Стефан з сином Богданом та з усіма митрополитами і єпископами обіцяє мир польському королеві Яну Ольбрахту, литовському князю Олександру та угорським князям. 1499 р., 12 липня, Гирлов.— *ВД II*, 417—426.

Дарчий запис паном Булгаком Лисицею половини села Івонинців Пустино-Никольському монастиреві. 1499 р., 4 серпня, Пустинька.— *ПИ № 3*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Єфрему на володіння третьою частиною села Костеші в гирлі р. Чюхра. 1499 р., 15 серпня, Сучава.— *ВД II*, 129—131.

Лист польського короля Олександра луцькому і кам'янецькому старості Семенові Юрійовичу з наказом вести у володіння монастирем Пречистої Богоматері княгиню Марію Чорторійську. 1499 р., 12 вересня, Краків.— *АЛМ вип. 2*, 36.

Воєвода Стефан обіцяє литовському князеві Олександру підтримувати з ним вічний мир і виступати разом проти спільних ворогів. 1499 р., 14 вересня, Сучава.— *ВД II*, 442—444.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Журжі гуменнику на володіння третьою частиною сіл Беешеші, Мелин та млином. 1499 р., 15 вересня, Сучава.— *ВД II*, 134—136.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Миндрі та його братові Драгою на володіння селом «де був Драгомир Грумазь» на Бахлуї. 1499 р., 7 листопада, Гирлов.— *РА 257—259*.

Дарча грамота воєводи Стефана панові Думі Брудуру на половину села Цепеші (нижню частину) та на четверту частину озера Лозова. 1499 р., 14 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 140—141.

Воєвода Стефан купує в Лупше, сина Івашка з Сирецела, село Жулеші і дарує його панові вистіарнику Єремії. 1499 р., 20 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 144—145.

Дарча грамота воєводи Стефана Воронезькому монастиреві на село Милчинеші на Керлігатурі і на три фалчі винограду. 1499 р., 20 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 146—149.

Воєвода Стефан купує село Ілішешці і млини на Сереті та нижче Ілішешців села Драгомиреші, Телвеші, одну фалчу і дві фертали винограду і все це дарує Бистрицькому монастиреві. 1499 р., 23 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 152—156.

Дарча грамота князя Олександра старому вйтові луцькому Трушу на 20 бочок землі у Луцькому повіті. 1499 р., 25 листопада, Вільна.— *АЛРГ 94—95*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові комісу Іллі на володіння селищем Біле на Путній, купленим ним за 100

золотих татарських в Івула, сина Войки. 1499 р., 26 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 159—161.

Дарча грамота воеводи Стефана Добровецькому монастиреві на села Руси, Калугеряни, Думещі, виміняні ним в онуків Івана Даміановича. 1499 р., 26 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 161—163.

Посольство Стефана воеводи через Костю дяка до великого князя литовського Олександра. 1499 р., 6. м. н.— *ВД II*, 446—450.

Дарча грамота воеводи Стефана Таці, дочці Петра Дермана, та її племінниці Васці на село Дерманеші на Сучаві, на друге село Дерманеші на Жежії і третє село на Пруті. 1499 р., 6. м. н.— *ВД II*, 166—167.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Лупе Кешанулу на володіння селом Онцещі на Бирладі, купленим ним у Данчула Плеша і його сестри Неги за 60 золотих татарських. 1499 р., Сучава.— *ВД II*, 168—169.

Судовий лист намісника волковийського пана Івашка Ілліннича і пана Івашка Мелешковича про присудження спірної землі Мезкирові. XV ст., 19 квітня, Вільна.— *РИБ* 609—610.

Жалувана грамота княгині Анни Свидригайлової бояринові Ходку на незаселену землю. XV ст., 10 квітня, Дворець.— *СГЧА*.

Запис ігумена Красносельського монастиря Феодосія про пошкодження срібної оправы на євангелії, поміщений на останній сторінці Луцького євангелія XV ст. 6. м. н.— *БОРСР* 179.

Інвентар міста Кременця. XV ст., 6. м. н.— *ИК*.

Напис на гробі у Києво-Печерській лаврі. XV ст.— *ОБРН* 151.

Запис про розподіл маєтків між братами Андрієм і Яцком Барсанами. XV ст., Звиняче — *АрхЮЗР* 8/IV, 193—194.

Статут Казимира Великого. XV ст.— *ВС* 5 зв.— 39 зв.

Статут Ягайла. XV ст.— *СЯ* 9 —9 зв., 39 зв.— 43 зв.

Заповіт Якова Войни, сина Немири, матері, жінці і сестрі. XV ст., 6. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 27—29.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Барбовському на володіння п'ятою частиною сіл Бербещі і Плешниці, куплених ним в Аннушки. XV ст., 6. м. н.— *НРРГ*.

Дарчий запис Михайла Івановича, князя мстиславського, Пустинському монастиреві на землю Ізмайлівську. бл. 1500 р., 7 квітня, Мстиславль.— *АСД II*, № 4.

Запис про продаж київським міщанином Максимом Горкавим свого місця під крамницю у м. Києві Орині, Андрієвій жінці. бл. 1500 р., 6. м. н.— *ПИ* № 2.

Купча грамота воеводи Стефана слугі Яшолі Долха і його брату Влайкулу на село Пелетючещі за 200 золотих татарських. 1500 р., 10 лютого, Сучава.— *РА* 260—261.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на озеро Загорна з гирлом, що впадає у Дніпро, Криве болото і озеро Дубровка. 1500 р., 17 березня, Ясси.— *Cost. S.* 230—231.

Воевода Стефан обмінює села Слугани, Кикошеші, Калієнеші, Лацкани на села Бистрицького монастиря: Каучелеші, Гидинці, Бірайно, Велксаново, Мануїлеші. 1500 р., 22 березня, Ясси.— *ВД II*, 172—174.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Сими і його братові Ониці, синам Ботиним, на володіння селом Ботеші, купленим ними в онуків Креца з Ялана за 70 золотих татарських. 1500 р., 25 березня, Ясси.— *ВД II*, 174—176.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Глигору та його жінці Албі на володіння частиною села Решкани, купленою ними за 25 золотих татарських в онуків Думи. 1500 р., 27 березня, Сучава.— *Cost. S.* 233—235.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Думі Попшескулу і Мані на володіння селищем на потоці Іткиль, купленим ними за 220 золотих татарських в сина граматака Михайла і сестер його Крестини і Аннушки. 1500 р., 20 квітня, 6. м. н.— *SD* 7—8.

Договір між писарем, жизморським намісником Федьком Янушевичем і берестейським бурмістром Марком Гавриловичем щодо меж їх фільварків. 1500 р., 3 травня, Тришин.— *ДПЖН*.

Дарчий запис князя Михайла Мстиславського Пустинському монастиреві на поселення селян на монастирській землі. 1500 р., 14 вересня, Мстиславль.— *АСД II*, № 3.

Привілей короля Олександра пану віленському, князю Олександру Юрійовичу на сім служб людей Шатрановичів у Скидельській волості. 1500 р., 22 вересня, Краків.— *АЛМ* вип. 2, 58—59.

А¹ спол. (6814) **І.** (зв'язує члени речення) (1638) **І.** (перелічувальний) **і**, та (655): А се А король казимиръ... даль есмь слугѣ своему иванови дворище занью... а даль есмь и землю рольную и съ сѣножатъми... о(т) бреховича дубя по долъшнии коньщ деречину гаику а по путь польдъгаецьскыи а по гостиньць по кольбаевьскыи (Казимир, п. 1349 Р 3); Се азъ панъ радоуль... и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо смъ наши(м) листомъ... аже ба лица воевода... прѣ(д) нами дадоше о(т) своего оурика три села монастырю и единъ млинъ едно село терещ а друго кривчичъ а третіе кроушево (Сігет, 1404 ГМ); а потолъ забхали имъ по колтовецкое перехрестье а по великую могилу А по зудечовское роспутье (Зудечів, 1411 Р 79); и мы... даемъи дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов, а Охматковъ, а Пашева, а Золочов у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ были светки наша рада: архимандритъ Печерский Аврамей, а кнАз Иван ПугАта, а воевода Киевский пан Юрша, а кнАз Борис Глинский, а пан Ластавский староста Каменичкий, а пан Петръ Войничкий, а пан Войдило, а пан Гринко Сурвиллович, пан Еско Мишкович а пан Ромейко. а пан Михайло Мошенский (Київ, 1437 AS I, 34); а мыто имаю(т) плати(т) о(т) един(н)о (!) вига колонева по вѣ гро(ш), а о(т) леубіа по ѣи гро(ш), а бытваръ по ѣ, а че(х) по (д) гро(ш) (Васлуй, 1452 Cost. II, 759); Билъ намъ чоломъ панъ Виленский... и просилъ въ насъ... трехъ чоловѣковъ, на имя Ганюса Шатроновича, а Олекса, а брата его Карпа, а въ Дубенской волости Федора Денковича, а Данила, а Радивона, а Сидора (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

(черується з сполучником и) **і**, та (45): тѣмъ мы... жаловали есмо его особною нашею мл(с)тию и дали есмо емоу... еше село доли на проути итовоевци, а село радовци, а село вишнивици и село на(д)нистри лн(п)ни(к) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); А при томъ были сведки наши верная рада: панъ Немира, староста луцкий, а панъ Федорко Малинский, а панъ Козаринъ, а панъ Суринъ писарь, а панъ Федоръ дякъ, и старецъ Грецко и инныхъ людей досыть (Луцьк, 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); пры (том) бы(ли) кн(з) во(и) би(с) ви(л) а вое(в) ви(л) п(н) м(к) ра(д) ка(н)... а ма(р) н(м) см(л) п(н) ми(к) и(л)ини(ч) и вси панове рада (Вільна, 1499 ВФ);

(у сполуч. а се, а т о) а це, а то (б): а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль мишно воитъ ярославський а се бояре пѣтръ мошенка ходко лоевич) А се попове дисни попь юрко кропышев(ч) попь лой а се сусѣде околнии онисимъ А се дьяци степанъ мелехови(ч) мелентии куцевич(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 Р 18).

2. (еднальний) **і**, та (605): я Любартъ Кгедеминовичъ... записакъ есмо и даль село свое Рожысче святому Иоанну

Богослову... зъ пусчани, зъ лесеы... зъ ловы, погонными и осочъными нашими Жолобовомъ а Чудановомъ, (што) надъ Стыромъ седять а стерегутъ пушы наше Ретовское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); А пить могоричъ оу андрѣка оу дому лысого за двѣ гривнѣ вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 Р 12); а города луцка блости ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 Р 30); такъже слюбуюмъ имъ острѣгати(!) ихъ во всомъ(!), добру имъ раду радити, не однимъ веремемъ противъ имъ не быти, а мимо ихъ ни одны(х) г(с)дрей собъ неискати (Сучава, 1395 Cost. II, 612); а ту испыпали могилу межи дубо(мъ) а межи буко(мъ) (Галич, 1404 Р 68); великий кнзъ швитригаиль... даемъ вѣдати... иже видевъ... службъ намъ вѣрную а никды не опушеную нашего вѣрно (!) слуги пана андрѣя волотовича... дали есмо тому... пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 Р 118); А при томъ были могоричници: на имя Войтко... Пашко и Митко Ошеменци а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 АрхЮЗР II, 106); землю Дерѣжати Маеть... Какъ Про(д)кове Его ДрѣжанъА И оуживанА Свои мѣли А пови(н)осо(ст)ь(!) и слоуж(боу) Про(д)комъ Нашимъ о(т)давали (Прилуки, 1459 Р 171—172); коли(ж) братія роженая боудоутъ в ыменіи а помроу(т) тогда на стре(ч)ноюу братію именіе прїидѣ(т) (XV ст. ВС 36); у рап петуга prysłał ko mni pamisnyka swoieho posowskoho Iwaszka a stuzebnyka swoieho tohoz mykłasza (Тришин, 1500 ДПЖН);

(у сполуч. а ч) та ѣ (2): И во всемъ бы еси мыту нашему и кораче былъ помочонъ... а и складовъ большей того не казалъ бы еси варити въ месте а и по селомъ (Судомир, 1488 РИБ 222); И ваша бы милость сихъ пословъ, нашего а и московского, пропустили мирноу черезъ вашей милости земли (б. м. н., 1499 ВД II, 449);

(поєднує другорядний присудок з головним, перев. з повторним підметом) **і**, а, та (131): про то(ж) узрѣвши се(с) лис(т), а вы прїидѣте к на(м) и до нашеи земли съ усими своими торговльми и товаро(м) (Баків, 1447 Cost. II, 732); ино мы видѣвши и(х) доброе произволение, а мы такожъ дали пану михайлу тое село верижане (Сучава, 1453 Cost. II, 472); И оуткомивше и заплативше господство ми оусе съ готовими ливъзми... а господство ми благопроизволив нашихъ благымъ произволеніемъ... и оучинили есмо въ задоушїе свАгопочившихъ предковъ и родителей нашихъ... (Сучава, 1488 ВД I, 355); И заплативше оусе исполна, а господство мы поверноухъ и тое селище да прислоухаетъ к нашему тръгоу Брѣладоу (Бирлад, 1495 ВД II, 64); Ино мы видѣвши ихъ доброи воли и токмеж и полнуюу заплатоу, а мы такожъ дере и от нас есмо дали и потврѣдили слоугамъ нашимъ Сими и братоу его оники тое прАдреченное село на имя Ботеши що на ЯламА (Ясси, 1500 ВД II, 175).

3. (*зiстaвно-протиставний*) а (154): Тыє вси села... маеть держати... владыка Луцкый и Острозский... а за нас и чада наша Господа Бога молити ... благих милостивати, а злюбных казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); там же... засталисмо боярь Хмельныхких... который призналы по туо долину Вирную грунтъ Мыкудынский, а за долиною Багрыновский (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ*); А даем тому предреченому пану Каленику вечно и непо-рушно ему, а по нем и детем его и внучатом, его ближним, щадком его (Київ, 1437 *AS* I, 34); А писанъ въ Кобрини, въ льго шестъ тысячи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятнадцатого (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); и ещѣ дали есмѣ ѿ стѣ злат оугрских, и ѿ село на имъ Широци оу Черновской державы, яко да творѣтъ ми памѣтъ на вѣки вѣчнаѣ ген. ѿ, въ день свѣтаго Василѣя Великаго, вечеръ парастас а заоугра свѣтаа дитоургиА (Путна, 1476 *BD* I, 217); Биль намъ чоломъ... князь Александро Юревичъ и просилъ въ насъ людей въ Городенскомъ повѣгъ, у Скидельской волости, трехъ чоловковъ... а въ Дубенской волости Ѳедора Денковича, а Данила, а Радивона, а Сидора (Краків, 1500 *АЛМ*, вип. 2, 58).

4. (*приєднувальний*) (*приєднує до попереднього тексту зв'язані змістом окремі члени речення*) а (9): а дає(т) тому пред(д)реченому пану гринку стреченовичу всА та верху именованая мѣста оу трехъ со(т) копа(х) шарока(х) гроше а по не(м) ино его дѣтемъ (Острог, 1437 *P* 136); Иди(к) жалова(л) колѣ спа(л) на (до)розѣ прѣш(д) Ѳа(л)ко и оузалъ емоу ме(ч) и тоболы а оу тоболе(х) три ско(т)ца гро(ш)и (XV ст. *BC* 26 зв.); они обвели от Березое к Березкам к мостоу и къ Зьблѣаномъ... а зъ друоге стороны от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани МихайловаА гоумно селит почела (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); виделосе намъ... штожь по всему великому кня(з)ствоу ни где па(н)ский моужыки лововъ своихъ не маюгъ а на-боле(н) в ли(т)ве (Вильна, 1499 *ВФ*);

(*у сполуч.* а особно, а особне, а зособна, а найбоулше, а найпервы, а найвыше *приєднує пояснюючі або уточнюючі члени речення*) а зокрема, а найбільше, а насамперед (12): мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... рожложившы(!) щоды, наяснеишему княжатоу а пану, пану владисла(в)... а особно зем-ламы роускимъ... оучиненыъ... за щкоды передреченыхъ зѣм(ль)... землю шепиньскооу... дароуемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); Порозоумѣти можете в той мѣре какъ много правды тынто мистровы листы в собѣ мѣли а особне с пер-выши(х) наши(х) листо(в) (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А панъ наш корол его милость и Короуна имаєт подли нас стати, а найвыше подли нашего господарѣ Стефана воеводи (Сучава, 1462 *BD* II, 289);

(*у сполуч.* а ещѣ а ще, а ище (3): А при томъ были доб-рые люди королевые бояре... а къ тому бояре наши Коб-рынские и Грушевские... а еще дворяне и мѣщане (Коб-ринь, 1465 *АкВАК* III, 4); а еще кн(А)зю Семеноу досталь сА дворъ Городок... а ещѣ к томуоу селце Студеноковци (б. м. н., 1475 *AS* I, 71); ино коли тому Петку а Петру тын земли Крупшозы отчина и дѣдина естъ, а тогъ Вѣшторгъ... не гораздо былъ тын земли у отца нашего... за пусто вы-просилъ, а еше тын земли попродавалъ, а съ нихъ намъ службы не служылъ; и мы тын земли Петку а Петру при-судили (Вильна, 1495 *РИБ* 602);

(*у сполуч.* а къ тому) а до цього (2): А притомъ были... люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ... Елю-кимъ, князь Корецкый, бояринъ; а къ тому бояре наши Кобрынскіе и Грушевскіе (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збаразкой ись с(ы)нми ись еє... досталь сА имъ Вишневецъ... а к тому Таражь, а ЛопушнаА, а Влашиновци (Манів, 1478 *AS* I, 76).

5. (*зiстaвно-пояснювальний*) а (10): тогдѣ вонтекъ по-ложи(л) листь па(н) тернавского што жъ пани ядвига хме-

левая сно(м) с приборко(м) уздала пол села сулимова вонт-кови по своєи дчери а по приборковѣ сестре по алжбѣтъ (Львів, 1412 *P* 81); Се А кнѣгини ИвановаА Семеновича КобрынськаА... пана Ивана Рогатинского дочка, а кн(А)-за Андрѣа Володимировича вноука... чиню знакоми-то... записоую мужеви своему... двѣ тисАчи золотых оугорских (Добучини, 1487 *AS* I, 239); двестѣ копъ запи-сала емѣ по дочке своє(и) а по его жонѣ (Берестя, 1496 *ВМКФС*); писалъ къ намъ Штефанъ воевода ижъ хочѣтъ послѣвъ своихъ послати до брата и чстѣя(!) нашего, до ве-ликого князя Ивана Васильевича а до своего свѣта (Виль-на, 1498 *BD* II, 412); Шго присылалъ еси къ намъ своего посла Бѣгуша дѣяка... поведаючы намъ вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ тѣся вашего а нашего свѣта великого князя московского (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

6. (*зiстaвно-порівняльний, у сполуч.* коли... а ко-ли) коли... а коли (2): коли имѣлъ й тесль на недѣ(л) А коли ѣ тесль (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Обычаи имею(т) лакомии соудѣя, коли за вѣну которого оубого (!) а коли шлА(х)тича закла(д) берууть (XV ст. *BC* 11).

7. (*роздiловий*) або, чи (2): А такежъ мне сАкъ говора-чи и ты какъ еси цра Акмата видель мене потому жъ видѣ а хотѣ моего слоугоу какъ его слоугоу видѣ (б. м. н., 1484 *ЯМ*); и паки... въ тА(х) више писани(х) селахъ варе ко(л)ко сѣ приновлѣти пра(ж)де и ко(л)ко сѣ прино-ва(т) а пра(д) и причина(т)... да прислоухаю(т) къ на-шеи епи(с)копѣи о(т) радо(в)цеА (Сучава, 1490, *DC* 148).

II. (*зв'язує речення*) (5176) А. (*сурядні*) (5037) 1. (*роз-повідно-починальний*) (3195) а) (*у стандартних форму-лах грамат.*) (1817) а: А писанъ листь оу дѣѣ пѣдесѣтъ-ны на городъ казимиръ (Казимир, п. 1349 *P* 4); А пить могоричъ оу андрѣка оу дому льского... А писалъ привилье се поповичъ болестрашицкий именовъ деячко-вичъ василюзъ снѣ поповъ кость проузвищемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); а при томъ были старци Печер-ского монастыра а писалъ Филаретъ Полатникъ а писанъ у Печерскомъ монастырѣ мѣсяца ноемврія 21 на Воведеніе Богородица, въ льто 6906; индикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 *ДГПМ*); а на потвержѣнне сему листу привѣсили есмо нашу печа(т) а то сА доконало оу коломыи (Коло-мия, 1424 *P* 102); а надѣто еше есмо кн(А)зю Александроу Санкоушковичоу листь свой дали записный и печатъ свою приложили (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); а про оутвер-жѣнне сего моего листа и печат есми свою приложила къ семоу моемоу листоу (Добучини, 1487 *AS* I, 239—240); а хо(та)р(п) томоу о(т) половины половина село... да е(ст) по старому хотарю... а на бо(л)шее крѣпо(с)т вѣлѣли на-шем(у) вѣрном(у) пану, тѣтулу до(г)фетоу, писати и на-шу печа(т) привѣсити к сему ли(сту) нашему (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234—235);

(*у сполуч.* а ещѣ а ще, і ще (5): а еше над то потвер-жѣнне сего нашего жалованья, про лучшее сведѣнне и твердость памети, и печат нашу казали есмо привесити къ сему нашему листу (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13); А еше надъ то надо все про льпшее Сведоцтво И твер-дость И печатъ нашу казали есмо привѣсити В(!) семоу нашему листоу (Луцьк, 1452 *P* 161);

(*у сполуч.* а па к а) а ще, і ще (3): А пак хотар поустини що по той стороны Подраги... да ест колко оузмогут оживати досит (Сучава, 1492 *BD* I, 510); А пак хотаръ Тлвещ(е)м... да ест по коуда хога(рил пан...) и пан Динга питарь и сѣ межѣАши (Гирлов, 1499 *BD* II, 155);

б) (*наизує речення в послiдовній розповіді*) а, і (1369): грань... до дороги Лисчинское, а тою дорогою до пере-рського (!) гостинца съ Луцка до Ольки, а покинувшы го-стинецъ Олышский въ право, а другую дорогу до Подду-бець... ку полунощы; ... а покинувшы гостинецъ Колковъ-ский, взѣти въ лево гостинцемъ до Жыдичына на западъ

летний, по левой руке Теремский, а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинецъ Луцкый-полескый (Луцк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); А дали есми имъ та села у вѣки со вѣсьмъ правомъ и панствомъ, и со вѣсьми плати... и с вокном и с рѣками. А то имъ у вѣки належати волни продати, и замѣнати, одати, у свои лѣпшии ужитки оборотити. А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братією своею... служити намъ... трими стрѣлци (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); оучинили есмо имъ границу... на второ(м)ъ полку а ту испалили могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ на полку а о(т) ближышего реченого бука Ако стоить на брегъ долины простъ на дубъ а о(т) дуба попрекъ лѣса простъ оу горохолину а с ону сторону могилы о(т) ближышего реченого дуба на букъ а о(т) бука оукосомъ на Аблонъ а о(т) Аблони долиною до трибуковъ а о(т) трибуковъ простъ оу быстрию а горъ рѣкою до оустъА туричи (Галич, 1404 *P* 68); а дал мнѣ кнАз... дворъ свои Межирѣчье, а к тому му придалъ тридцѣт коп широкихъ грошии. А я имаю кн(А)зю... с того имѣньА слоужити вѣчно до моего живота... а не имаю отхилень быти никоуды с тым имѣньем от его отчины от Острога; а не имаю ни продати... ни замѣнати ни по доуши дати, нѣжли маю кн(А)зю... с того вѣчно слоужити до моего живота (Острог, 1466 *АС* I, 60); а маеть онъ съ того села службу панъцерную служити; а дали то есмо у вотчыне вечно, ему и его жоне (Вильна, 1499 *РИБ* 777);

(*чергується з та*) а, та (1): хотарь Бѣлошешим... до серед добровоу, та от толь повертает горъ до конец доброви оу столпъ, а от толь оу дрогоуи столпъ оу дил, та от толь дилом долоу на коулми вишній градищи, та от толь право до потока Тоурбата (Сучава, 1475 *ВД* I. 206)

2. (*приеднувальний*) (1544) а (*приедне до попереднього тексту складнопідрядні речення*) а, і (1099): што ієсте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучька торговать) через берестие... мы хочемъ ради то учинити вамъ не блюдетсА ничего поидите а коли который торговецъ поидетъ торговать ис торунА через берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., п. 1341 *P* 2); волень панъ ганько продати волень о(т)дати волень самъ держати продалъ емоу добровольно не надобъ оуступати на то никому А кто на то оустанеть тотъ заплатитъ гривну золота вины а гривну золота послухоу (Львѣв, 1368 *P* 15—16); мы кнѣзь фѣдоръ данильевич) кнѣзь рома(н) фѣдорови(ч)... поручА емсА по оলেখна

што(ж) служи(т) ему спдрю своему коро(л) верно... а толко измени(т) оলেখно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцк, 1388 *P* 42); а по ленкове животъ и дѣте(м) леньковы(м)... таА села держати... А не останут ли сА дѣти по ленкове животъ ино ленькову ближемо алюбю кому ленко прикажетъ по свое(м) животъ тому тако жъ таА села держати (Житомир, 1433 *P* 127); К Житомироу жъ село роудники а в томъ селе девять члвка а все новые люди тАглые ещо воли не выседали а какъ волю выседаютъ и они боудоуть подымъщиною давати (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); а Клиноватой ниве границу положилъ есми уверхъ подлѣ малое долины... и грань той ниве положилъ есми с Содеискою землею. А который нивки в долине... то есми велель держати виноградником (Кнѣв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); нехай они людей за себе зовутъ и пановъ за собою посаждать на церковной земли. А кого коли они за себе людей призовутъ и наново за собою посаждать, ино нашимъ намѣстникомъ... не надобъ у тяхъ нхъ людей вступатъ (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*у сполуч. а та к е ж ь, а та к и ж ь, а та к о ж ь, а та к ж е, а т е ж ь, а т и ж ь*) а також, а теж (43): а они имають держати так(о) долго докола имо тыхо дѣ тисАчи рублий исполна не о(т)дамы а тижъ коли бы который неприАтель своею силою обглоло тото исныи гро(д) галичь

тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають ис правую вѣроу... того исного города боронити (Луцк, 1388 *P* 37); а при то(м) былъ жоуржъ староста... и оне и фили(п) а такожъ кто о(т) ни(х) не иметъ сию лагодоу о(т) ни(х) дрѣжати... то(т) <н>амъ заплати(т) шестьдесятъ роубли (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343); прѣгожаецА и(ж) зъ гневою... то(г) то пана габають кмети приказоуемъ абы вина была на томъ который такъ габае(т) позовамъ пА(т)на(д)це(т) а такжежъ коли боудеть кмети виновати а па(н) не винова(т) takimъ(ж) оурАдомъ (XV ст. *ВС* 14—14 зв.); А который бы коли хотели... мытоу нашомоу шкодити гы бы и(х) одъ ты(х) боронилъ, А тежъ которые бы хотели мыта нашы володим(р)ские объеждчати инъшыми дорогами... и бы(л) бы еси мытоу нашомоу вовесть помочонъ абы сА мыто нашо не понижало (Петрків, 1489 *АМВ*); а естли (*в orig.* а ес(-)тли.— *Прим. вид.*) дорозоуміемъ какое зло от каких их милости непріятелей, мы имаем им дати знати. А такожъ пререченній крад... ис пререченными братіями... слюбили нам... иж нигде и николи нам ни жадной шкодї... не имают нам оудилати (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422);

(*у сполуч. а п а к ь, а п а к л и*) а ще (31): Мы великии кнѣзь витовтъ дали есмо сюю нашу грамотоу янкоу анѣдрѣиковоу сїу радевича што есмо ему дали село велиевъ

а пкли быхо(м) имѣли оу него тое село о(т)нати и мы имаемъ дати сорокъ гривенъ земьскими грошии (Олтушкин, 1424 *ДГВВ*); а хо(та(р)) томоу о(т) половины половина село... да е(ст) о(т) половины половина... а о(т) ин(ш)и(х) стороноу да е(ст) по старому хотарю, куда (из вѣка) оживали. а па(к) привилїе, що имали слоуга на(ш)... калина... а они дали оу ру(к) слузъ нашему, глигорови (Сучава, 1500 *Cost.* S 234);

(*у сполуч. а прото, а протожь*) а тому, а через те (11): Мы кнѣзь володиславъ... то есмы вчинили взозрѣвъ на нашего вѣрного слугу именемъ рекучи ладомиръ волошинъ што же есть намъ вѣрно послужилъ и ещи служити будеть А прото... дали есмы ему годлѣ поле, што же лежить о(т) бохурА болше милъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); *koliżby pińeczy tot wasz posoł iechał crerez naszuiu zemliu k niemu, ludziem by zdiesie mnoho serdcia upało mołwiliby korol za nim stoit a uże nas iemu widaiet. A protoż my... weleri iesmo iz bysia growernuli nazad* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а спреведливость (!) нашуо высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м)сА выламавати вароуочисА розлиянья <курови хрестьянскои а прото естли на первыши ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не есть к ва(м) принесено можете ачьсА ва(м) оузвиди(т) радное на тьи то послѣднии мистровы листы такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); о часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая але тая борзость о соуде(х)... имаеть быти разоумно ро(з)патрена... а про то(ж) оуоставлАемъ ачь хто на дѣдични имении жалобоу чинитъ первыи дру(г)и третїи которые(ж) позванъ а на перве(н) не стане(т) тогды повод(н) на треемъ (!) рокоу дедичство изыше(т) (XV ст. *ВС* 17 зв.); С (!) я па(н) дмитръ порышкїи... оузА(л) есми по своей жеиъ... (*не відчит.*— *Прим. ред.*) широки(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты а по(л)тора(с)та ко(п) выправоу а про то(ж) ей записываю... при(с)ста(!) ко(п) широки(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты со (в)си(м) с ты(м) што... (*не відчит.*— *Прим. ред.*) слоушаеть (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9);

(*у сполуч. а е ще е*) а ще (10): а на то свѣдкове, панъ жоуржъ староста... и панъ илѣашъ чашникъ а еще при томъ были послы съ львова, што съ нами сесе дѣло доконали (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); *Terer rak peremiryie to imielo bytu... a ieszcze bychmo i onych Dannnikow wydali, szto pam dali sia* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *ДосталосА кн(А)зю Семеноу: Маневъ дворъ... а к тому Маневоу еше село Лпоушное; а еше кн(А)зю Семеноу*

досталъ сА дворъ Городок со всеми тыми селы, што к то-моу здавна таґнеть (б. м. н., 1475 AS I, 71);

(у сполуч. а та ко, а та ко ж, а та к ъ, а та к ъ ж) а так, а также (8): а се я панъ машина... освѣдаю ть... аже пришедъ предъ наше обличье на има ходоро шидловски... и продалъ пану клюсови свою дѣдину на има шидловъ... а тако продалъ яко самъ держалъ (Львів, 1400 P 60—61); оддали есмы тую истную дѣдину нашу на вѣки вѣкомъ А тако дали есми ему... со всемъ правомъ... зо всемъ ужитки.. што к тому селу изъ вѣка прислушало (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); мы велики князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрную... Оверкича Тимоха... которого намъ справы... князь Седюшко оповѣдалъ... А такъ мы... оного пріймемо и прыяли есмо, яко человекъ зацного... которому... зъ ласки наше надаемо волности (вшеля)коф (Луцьк, 1438 P 140);

(у сполуч. а д а л е й, а д а л ъ и) а далі (8): а на тоты всѣ рѣчи о гѣ вѣАзуемысА, ты(м)то листо(м)... ижеА хотимъ держати и тримати, на вѣки вѣко(м). а далѣи слобуюемъ по(д) чество... за всѣ паны... котры(ж) тоутъ нынѣ, на то(т) ча(с) (н)нѣ(!) (Хотин, 1448 Cost. II, 738); а што есте его запись отъ него къ намъ принесли, и мы тотъ запись есмо прыняли. А далей што есте намъ говорыли, коли похочеть Стефанъ воевода, або и тыми разы, кого всхочеть своихъ пословъ послати до свата своего... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 BD II, 405);

(у сполуч. а т о) а то (6): и на болшо крѣпость нашего осужениА помочное вЗАли есмы оу крола... а то тако аже король заплативъ лА(т) сотъ гривень тымъ панА(м) има вечисто держА(т) (Медика, 1404 P 70); Презъ велікы заклады частокро(т) оубогыи лю(д)и бывають оугіснены а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили (XV ст. BC 17); а хотарь тѣма двѣма поустьнѣма по стары(м) хотаро(м) куда зоубрь ожива(л), шо бы ему были оурикъ съ оуси(м) доходу(м) ему... и братіА(м) его, кто боудѣ(т) ближніи. а то есмы емоу дали оурн(к)... шо бы они... за равасова села и за татарь, николи не оупоминали (Сучава, 1425 Cost. I, 173);

(у сполуч. а и) а и (3): а коли жона твоА мовила пере(д) пано(м) воеводою... и тои де(н) третее части не поведала абы ивашку совѣ в то(м) запису записана была, а и ты пере(д) г(с)дре(м) тыми разы того не поведаль, а(ж) бы та(м) третАя часть сове записана (Вільна, 1495 ВМБС); А пак хотарь Тльвеш(е)м... да ест по коуда хота(рил пан...) и пан Динга питарь и съ межіАши. А от инш(их) сто(рон) да ест по старому хотароу, коуда изъ вѣка ожидали А и привиліе шо имали Мароушка... <а> тотА привиліА загибла (Гирлов, 1499 BD II, 155);

б) (приедне до попереднього тексту зв'язані змістом прости і складносурядні речення) а, і, та (148): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожыче святому Иоанну Богослову... одъ границы Сениковъ... до Любешкою мосту... а потомъ пустивъши Чыговку въ право, а въ лево Ретовъкою поступуючи, недалеко села нашего Своза, а(ж) ку Пруднику идучи, увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2); и заѣхали имъ землѣне и старце по ихъ правому покола держали ихъ предкове... А потолА заѣхали имъ по котловецко перехрестье (Зудецив, 1411 P 79); велможныи stefanъ... нѣишныи воевода землѣ молдавской... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были а наиболши абы то на дши она его не зостало (Ланчиця, 1433 P 121); а они оуже имаю(т) и другы де(н) напред(д) оуложити, коли сА нама (по)сполу оузри(т), по(д)бно(г) бы сА и(м) право стало, а дотолъ не имаю(т) на(м), ни пано(м) наши(м) ничо(г) оупоинати

(Сучава, 1457 Cost. II, 810); мы оуоставлАемъ оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х)... не смееть венцьи брать адно(!) четыри гроши паме(т)но(г) а в малы(х) два гро(ши) а венци не имае(т) права брать (XV ст. BC 22); ино се тогы имѣнья своего Здетелы записалъ есми на вѣчность на соборную Церковь... двѣ копѣ грошей, а съ пашни... пятнадцат бочокъ жита солянок, а то есми и въ Евангеліе уписалъ (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3);

(у сполуч. а та ки, а та ко, а та ко ж д е, а та ко ж д е р е, а та ко ж е, а та ко ж ъ, а та к ъ ж е, а та к ъ ж ь, а те ж ь) а також (72): пак ли бы кто нагабалъ оу тои дѣдинѣ панюю росовую марекрѣту... то имае(т) отправи(т) тученА(к) а тако(ж) пани марекорѣта росоваА дал(л) свое село серно(к) тучнаКови и м ко(п) прида(л) за куропотеники (Галич, 1418 P 89); вло(д)славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... иже даемы... листъ нашъ... stefanови воеводъ землѣ молдавской на потвержѣные нашихъ листовъ... а держали есмы имъ наши листы и николи есмо ихъ не о(т)ступали, а такъ жь мы видѣвши его млсрдѣ к намъ и добровольное пристанье дали есмы приятелю нашему милому stefanови воеводѣ землѣ молдавской нашъ листы (Ланчиця, 1433 P 124); и варе ку(л)ко кожохарн соу(т) оу ты(х) се(л)... шо бы монастырь был то(т) ве(с) приход(л) а тако(ж) су(д)ци о(т) ясо(х)... шо бы не имали дила судити ты(х) лю(д) (Поляна, 1448 DIRA» 491); а мы есмо добре зрозоумели тымъ речамъ, а тежъ, милостивый королю, имаемъ вельми великоюу шкотоу отъ Казенчанъ (б. м. н., 1481 BD II, 365); а с те го вѣра нашз и вѣра нашего сына Богдана воеводі и вѣра наших бояр и покои стокмленіи жаднымъ обичаем аби не бил зламаи, и не имаем в том быти виновати; а Тоурком, колико боудоум мочи, быти им неприятелы. А також коупцем от землАх пререченаго кроль... везде по нашей землѣ молдавской да ест им слободно... ходити и торговати (Гирлов, 1499 BD II, 424);

(у сполуч. а п а к ъ) а ще (18): А хотарь тои пасици: почениши из долоу... до верха... та черес Трънавкоу попереку на Крылани, опАть до кнѣгинин хотарь. То емоу вес хотар. А пак еи да оучинАть за то помѣноу оу монастыр на каждін вторник коупно съ родителем еи Александром воеводом (Сучава, 1470 BD I, 148); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси вышписанныи привѣзи с злат татарских оу роуки Мароушкы... а пак ъ злат татарских заплатих оу роуки Мърини, дщи Оанца Брълнча (Гирлов, 1499 BD II, 154);

(у сполуч. а е щ е) а ще (16): тѣмъ мы... дали есмы ему... Красныи потокъ... а от оустія хотарь ему на Срець... а от Иляшевци... дубровою до Срець на оустіе потока. А еше есмы ему дали третіе село оу Слава на мунтель тому хотарь около оусого Буковина (Сучава, 1403 RS 338); А кнАзю Михаилоу Сонкгоушквичоу досталос: Хвалимичи... со всем ис тым, штож здавна к томоу прислоухало; а еше кнАзь Олександро прида(л) сто коп широких грошей, Ческой манеты братоу своему кнАзю Михайлоу к тым имѣнем (Хвалимичі, 1475 AS III, 14); а людеп похожи(х) шесть члѣво(в) оу то(м) име(н)и оу дА(д)ковичо(х)... а еше на(д)то к тому име(н)и црквнмоу(!) прида(л) есми емоу десА(т) ко(п) гро(ши)и широкое ли(ч)би (Луцьк, 1490 Пам.);

(у сполуч. а и , а и е щ е) а й, а ще (13): а далъ есмъ и землю рольную и съ сѣножатьми... а и еше далъ есмъ нѣзы (!) на днѣстрѣ о(т) мутвичьного потока до степанъча перевоза... а и еше далъ есмъ ему ловища оуюноуА ото избыщного перевоза... до берег днѣстра (Казимир, п. 1349 P 3—4); а мыта со осмь ко(п) гроше(и) прѣ(н)дѣть коли тихо а и то половица на це(р)ковѣ каплаоу идет

(б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); И во всемъ бы еси мыту нашему и корчме былъ помочонъ... не даль бы еси никому ни въ чомъ имъ кривъды чинити, а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривъды не чинилъ (Судомир, 1488 РИБ 222);

(у сполуч. а т о) а то (7): приехалъ клепачь на стго якуба днѣ днѣ лежалъ призрая тоъ роботы коли имѣлъ ѣ тесль на недѣ(л) а коли ѣ тесль а то на каждую недѣлю каждому тесль давалъ по с(и)ми грои(л) широкихъ (б. м. н., 1386—1418 Р 35); а мы еси дали нашему милому братоу... державу на имѣ, городъ келію... а то е(ст) нашему милому братоу.. урикъ съ усими доходы непорушено николи (Сучава, 1435 Cost. II, 682); можетъ панъ иванъ мушата и его дити и его ближнии тое имѣнье продати и заставити... или по дѣши дати а то есмо дали тое имѣнье вѣчно и непорушно (Луцьк, 1445 Р 150—151);

(у сполуч. а т а к о) а такъ, і такъ (3): а тако ему дае(м)... со млины с полми съ рольами (Снятин, 1424 Р 100); И оусетавши (!) пан Юга вистіАр(н)ик и заплатил им оуси тоты вышписанни пинѣзи, оусе готовими пинѣзми. А они також дали пануо (Ю)г(и) вистіАр(н)икоу и великое прівиліе от... Александра воеводи... А та(ко) оу тот же час прѣ(д) нами и прѣд нашими бояри, пан Юга (вист)Ар(н)ик... оучинил за свое з(драв)е... (н дал...) село на имѣ Шировци за Проутомъ... манастирю нашему от Поутной (Сучава, 1478 BD I, 219); Казимиръ... король Польскій... дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имѣнія, на имя Хулевъ, а Холуневещъ... ничего на себе не вымѣняя; а можетъ собъ тая имѣнія полепшивати... а на новомъ корени посадити, а такъ имѣнія верху писаная дали есмо пану Петру Мушчичу и записали вѣчно и непорушно (Вильна, 1492 АЛМ 30—31);

(у сполуч. а д а л е й) а далі, і далі (2): И мы въ томъ князя Константина оправили при чести есмо его оставили. А далей Борисъ примовилъ ку чсти дѣду, и отцу, и матцѣ князя Константиновой и широко о томъ передъ нами межє собою розмовляли (Вильна, 1495 АЛМ 83);

(у сполуч. а р г о т о ж) а тому, а через те (1): a newestee naszo... Julianie prysiah... boronity icie, ino unia u niastwo welet icie umoryty... A pro toz pam nikakoho peremigya ne nadobe s nim (Липишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139);

(з відтінком заключності) то, то ж (45): Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродова, а также Радоселки, Радогоща, Межиречье... А то все перво выписаное держати кн(А)зю Федору вѣчно (Луцьк, 1396 AS I, 20); а мы подлюогъ его милости слюбленю и подлюогъ его милости записоу, въ що намъ добро чинилъ и записалъ сА чинити добро намы, а мы слюбили есмо и записали есмы сА... и дали есми ему от насъ... селы (Коломия, 1448 Cost. II, 305); а то то мито татарское, що было оустановлено оу билом городѣ, а мы то то мито ливовчаном отпустили (Сучава, 1456 Cost. II, 790); И пак тоты истины Седи-Ахматови сынове, што соут нинѣче... оу наших роуках... а мы имаемо их твердо и статочно держати, оу твердой и оу вѣрной роуцѣ (Сучава, 1462 BD II, 292); И тиж за припасни што сѣ знаидоут оу Радовцехъ и оу Коцмане, оу тих селлах шо прислоупохаот от митрополию, а до тих припасни никто аби не имал ни жадное дило (Сучава, 1481 BD I, 257); А пак тота прівиліа шо ест от дѣда нашего от Александра воеводі на Польњи на оба части, и пак друугаа прівиліа шо ест оу оуиков наших от Илѣаша воеводі и от Стефана воеводі... а господство мы еше есми их дали оба оу роуки молебникоу нашему кыр Василіе епископу от Романова тръга (Сучава, 1488 BD I, 356); а па(к) прівиліе, шо имали слоуга на(ш), (моуша и) кална... на тое половины о(т) рѣшкани, а они дали оу ру(к) слузѣ нашему, глнгорови (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

3. (зіставно-протиставний) а (159): у того гостынца кгрунтъ Теремеинскій по левой руце, а по правой Поддубецкій (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); королевни держати

лвовскую землю исполна а намъ держати володнмѣрскую луцкую белзьскую холмскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 Р 6); а о(т)мѣна противу крупска волкови(ч) а противу сАхова кнА(ж) лоука (Краків, 1394 Р 54); тако земАне... визнали... аже влдчни люде... оуздають

тополничаномъ занеже тополничане имѣють с уладкою границю а стрѣлковци не имѣють (Погоничі, 1422 Р 97—98); маеъ панъ федко самъ и его пани и дѣти и его шадки того имѣня Всекурова со всякими вжытки вжывати, а я самъ ни жона моя... ни шадки мой никако вже въ тое уступоватися не маемъ (Володимир, 1440—1492 АрхЮЗР II, 105); А коуничнико(в) три по шести коуни(ц) дають два и(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); охмать царъ одинъ царъ былъ, а нине два цари есмо з братомъ монмъ седихматомъ (б. м. н., 1481 ЯМ); Нагорка а Шпица поведили передъ нами, ижъ они тьи земли покупили, и въ книгахъ земськихъ тая речъ имъ оправена, а права ни одного, а ни гвердостей инѣшнхъ на то не мамы (Краків, 1489 РИБ 433); И Бори(с) рекъ ее пе(р)вн(и) записа(л), а третее части Ивашку Совичу в то(м) ее запи(с)у не было (Вильна, 1495 ВМБС); и Мокрычане инѣшие рекли: тут мает панъ Янчинскій слидогонъ, а инѣшие рекли: далей маем; и в том реч свою подвоили (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); У Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст., АЛМ 9); ино повѣдали штож деи то отчина Ходкова, отецъ его держал за князя Глѣба Довковдовича, а Рянцо то не отчина (Дворецъ, XV ст. СГЧА); а pry tom były z moiej ruki ziemiane Beresteyskiyi Bohdan a jakub Prynoczyczyz a boiary kniahyni pynzoyou szyrma a s pana markowy ruki sluzebnicy namisnyka beresteyskaho... a radcy miasta beresteyskoho (Тришин, 1500 ДПЖН).

4. (еднальний) і (131): I tež sud'ja mesta naszoho žadnoho peresuda na nich ne majet' brati; ale my tolko. albo nasz starosta, budietli ich suditi, a na nichby kotoraja wina albo prostupka przšla, tot sud majet' byti na nas zachowan (Луцьк, 1388, ZPL 104); даемъ вашей мл(с)ти виданіе, аже мы и с нашимъ братомъ, стефано(м) воеводоу, исьеднали сѣ и помирили сѣ есми и имаемъ на томъ мироу стоати, на вѣкы вѣчныѣ, а вашей мл(с)ти... имаемъ оба слоужити вѣрно, на вѣкы (Сучава, 1435 Cost. II, 682); И благословляю вашу милость... что бы и нынѣ вашимъ оубканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы поъ отъ нее прочъ къ иной церквни не шель, жилъ бы тут и молилъ Бога, никимъ не обиженъ (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); в Житомири слоугъ пАТна(д)цать из гольтАи а два члѣвка тАглыхъ подымъщиною дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); а естли мнѣ кн(А)г(и)ни Настаси с кн(А)зем его милостью бог дѣток не дасть, а надомною станет (сА) вола божА... ино тьи имѣнья вси кн(А)зю его милости... вѣчно и непорушно (Степанъ, 1489 AS I, 89); Ино сА на(м) видело, што(ж) то негора(з)до смотрено, а ему в то(м) кри(в)да вчынена и(ж) о(д)ного дла свѣтка о(т)далено его о(т) о(т)чины (Вильна, 1495 ВК); и мы о то(м) сами очивисто опытывали намѣстника воло(ди)мирского пана василья хрѣ(б)товича какое то есть село а што на(м) с нѣго пл(т)оу и деть (Вильна, 1499 ГОКІР);

(зв'язує речення з дієприслівниковим зворотом) і (8): а пакли бы панъ Васко не дали тѣхъ ста купъ пану Ивашкови... тогда имаеъ панъ Васко дати оувазанье пану Ивашкови оу Роуданцѣ, со всѣмъ правомъ, ако самъ держалъ панъ Васко, а не вынимая ничего с того села (Львѣв, 1421 Р 92); и за тымъ дей отецъ того Яцка Вѣшторгъ тьи ихъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости, а въ тыхъ земляхъ наслѣдковъ не поведуючи (Вильна, 1495 РИБ 602).

Б. (підрядні) (139) (вживається на початку головних речень з підрядними — у препозиції). 1. (у мовних) то (36):

аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложить его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собѣ оузати (б. м. н., 1352 P 6); пак ли бы тои исныи гродо силоу оузато а мы оужды имае(мо) ты исныи дѣ тисачи рублнн имо воротити исполна (Луцьк, 1388 P 37); пак ли не буде(т) фрАзьского серебра, а мы литовьскыя рубли дамы алюбю литое серебро, пак ли не будетъ лито(г) серебра а мы заплатимы грошми по че(м) фрАзьское серебро и деть (б. м. н., 1411 P 77); а пак ли бы ватама(н) албо рАдиА рѣклъ абы его оу сель не было а во(н) маеть присА(ч)и ажъ того чолвѣка оу се(лѣ) нѣтъ (Галич, 1435 P 134); а естли бы дорозоумили с которой стороны от каких наших неприятели какое зло, або шкодѣ алибо прекаженѣА, а их милость тогда нам и дѣтем нашим... тое имают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

2. (умовно-часовими) то, тоді (36): а тако(ж) коли сѣ знайдоу(т) о(т) наши(х) татаръ межи монастырскими татари що боуде(т) сѣ оумишали оу сеси розмирици, а мы имаемъ и(х) оузети опА(т) наза(д) (Сучава, 1435—1436 Cost. I, 495); а коли к Jeho Miłosci takoie dieło wczynisz, а Jeho Miłost... takimżo obycaiem choczet k tobie utwerditi sia (Вильна, 1494 BD II, 389); коли нам богъ поможет та добуодем засѣ нашу очизноу землю молдавскую, а тогда нам... да ест слободноу... вѣйти ис их милости землАх (Гирлов, 1499 BD II, 422).

3. (підметовими) то (29): а по наши(м) животи кто боудеть г(с)п(д)рѣ... земли мо(л)давской... а то(т) шоби емоу непоруши(л) нашего дааніе (Сучава, 1432 ДГВІІ); кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оусхоче(т) оуверноути ... а то(т) заплатити(т) завѣзкою ви(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 Cost. II, 422); коли бы до(л)жникъ рекль тое именіе што ты дрѣжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо того што тобѣ прода(л), а мнѣ был(л) до(л)жень первіе нижли ты купилъ (XV ст. BC 35); але кому сѣ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) ти(х) люди и(с) тА(х) села(х) боуд(л) оу че(м) или за великое дило или за малое а они да тѣжоуть и да иштоу(т) и(х) пра(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 DIR«А» 530); а по наши(м) животи, кто буде(т) г(с)п(д)рѣ нашен земли, а то(т) а би и(м) оутвѣ(р)ди(л) и оукрѣпи(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(з повторним підметом) (2): кто боудеть там оу тои свАтои црѣкви, а они, покова боудемо мы от бога живи, а они да имают нам слоужити на вѣських неделѣх оу четверток вечерѣ параклис, а вѣ пѣток литоургію (Сучава, 1488 BD I, 356).

4. (додатковими) то (14): а што будетъ вашеѣ державы под нами а мы за то не стоимъ вамъ (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); а кто бы о(т) на(с) по правдѣ не слоужи(л) илѣашо воеводе, а того иметь король, господарь, казнѣи (Сучава, 1435 Cost. II, 689); а кто боуде(т) игоуме(н) илѣ брѣтчи оу томъ монастырю и не имоут (гр)жа(т)и сА оу спасеніи нашемъ и оу памАти предко(в) наши(х), а имъ да е(ст) сѣдѣа богъ и свАты никола (Поляна, 1448 Cost. II, 366); а чо(г) бы сА лице(м) не нашло по нашей землі, а они имаю(т) то(г) ожидаѣи до по(д)бного часу, яко(ж) понапра(д) имае(м) сказати (Сучава, 1457 Cost. II, 809); але такового чловѣка, где оучують и изнайдоут оу их землАх или боуд оу кого от их поддаников, а их милости мают его вѣгнати и вѣпоудити проч из их милости землАх (Гирлов, 1499 BD II, 420—421).

5. (часовими) то (11): и такижъ тымъ то листомъ слюбуемъ... ижъ яко рыхло панъ кро(л), снѣ, а любю намѣсткы его до землѣ рускы(х) приближатсА, а мы обличимъ к нему прѣидемъ... и безъ всАкой о(т)молвы... при чти и при вѣрѣ нашей... слюбимы и присАгнемы (Сучава, 1434 Cost. II, 664); коли кн(А)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижній (Луцьк, 1463 AS I, 55); коли пришлоъ цесарь тоурский на насъ и на нашу землѣю, а наши оубогии люди

отъ Сачавы и они побегли до Каменѣца, а оу нашихъ людей оубогихъ отъ Сачавы были паробѣцы Кафиньские, и тие вси окованы (б. м. н., 1481 BD II, 365); Николай жалова(л) на матея же емоу яко(ж) прѣтеливи конА позычиль здорово(г) на дорожѣ, а коли(ж) емоу засА вернѣ(л), а то(т) конь хрома(л) (XV ст. BC 23 зв.); Ратомскій свѣтчилъ тымъ обычаемъ: коли панъ Петръ прѣхаль до Станкова и сѣ панею своею до дѣду своего, а я тогда намѣстникомъ былъ отъ пана старосты (Вильна, 1498 АЛМ 163).

6. (пояснювальними) то (5): а тако(ж) варе що за ку(п)ци и боуд(л) о(т) коль прѣиду(т) та иму(т) складати свои товаръ оу баковъ а они с ни(х) да возмоу(т) великое мыто о(т) гривны а товаръ що проминѣ(т) а они да беру(т) о(т) воза ка(к) право (Сучава, 1460 DIR«А» 515); Милостивый королю! Што еси прислалъ МатыАса бискоула о шѣкоду Каменнѣскоую до насъ, а мы есмо добре зрозоумели тымъ речамъ (б. м. н., 1481 BD II, 365); а што с подворѣА панеи Михайловы Руденскій (!) ворота поставлѣны на тое подворѣе, а передым зо веков через тыи подворА чаруковское до Руденского подворА дороги жадное не бывало ани оулиши (Луцьк, 1494 AS I, 101—102).

7. (міри або ступеня) то (4): а отъ тѣи куници колько будуть намъ надобни, а мы имемъ соби купити, а инѣи имъ слободни (Сучава, 1408 Cost. II, 633); а от тыи куници колко боудоут намъ надобни, а мы имемъ собѣ коупити, а инѣи имъ слободни (Сучава, 1434 Cost. II, 670); и пак колико беседе имахмо къ вашей милости, а мы по рѣдоу вѣсе къ ним разброихмо (Дольный Торг, 1475 BD II, 336).

8. (причини) (у сполуч. а т о) а тому, а тому то, а через те (1): Іже оу доспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всей земли залежить а, то слоуши(т) (!) на ка(ж)до(г) рыцерьска(г) члѣвка а на шлА(х)тича и на кажньо(г) поспо(л)наго члѣвка абы ка(ж)дыи по(д)лоугъ великості именія своего был(л) гото(в) къ слоуж(ж)бѣ земьскон на валкоу (XV ст. BC 34 зв.).

9. (способу дії) так (1): какъ отѣцъ нашъ какъ оѣи ваши были за одно послы сылалѣи межи собою а мы также хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

А² част. (50) 1. (починальна) (у сполуч. а с е в стандартних початкових формулах грамат) оце (40): А се А король казимиръ краковьскнн и куАвьскнн и господарь русков землѣ далъ есмъ служѣ своему иванови дворнше заньо(!) матъича што жѣ слушаеть перемысьво влости (Казимир, п. 1349 P 3); а се я панъ михайло ивановичѣ заставилъ свое село черепыне григореву сѣу двѣвьского осташкови (Лѣвѣв, 1386 P 31); а се азъ влѣка иванъ из луцка знаемо чиню вѣсьм аже да(л) ми г(с)дрѣ мои великкнн король митрополью галицкую (Опатѣв, 1398 ЗЛЕІК); А се азъ смѣрнены (в ориг. смѣрнены.— Прим. вид.) игоумень честнѣи обитѣли свАтого благовѣщеніа и свАщенномонах Анастасіе... видѣвши мы, сыноу црѣковныи и добрыи нашъ прѣАтелю правны, твое произволеніе, сътворихом о том што мы слюбихом твоеи милости, пане Ігнатѣ... поколь боудет свАтое мѣсто сѣе, да от нас боудет(ѣ) тое произволеніе, за ваше здравіе и за доушА вашА (Молдовия, 1462 BD I, 70); А се я князь (!) Олександро Сонкгоушковичъ, а кнАзь Михайло Сонкгоушковичъ подилилисе есмо отчизноу нашуо (Хвалымичѣ, 1475 AS III, 14); А се я кнАзь Михайло и кнАзь Костентин Иванович(и) Острозскн(и) записываем п(а)ни Єнковой Чаплича пани ТатАне имѣне свое Межирече (Луцьк, 1487 AS I, 86).

2. (підсилювальна) ше, ше й, та, та й (9): I poszli na woypu а i sami iesmo uze na dorozе. Вопа wozmia па pomocz (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXХVI, 140); а вонъ не досмотрѣвши моѣ вѣрньов службы и вельѣл мА имити и вельѣл былъ мА горла моего избавити и жоны моѣ и дѣток моихъ и чти и имѣньА моего а безъ моѣ вины и безъ права чересъ намолву моихъ неприАтели (Черняхѣв, 1435 P 132); Тыми жѣ

разы а другий запись Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инныя села наданые святой Пречистой Володимирское епископии, осмотрели (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); а по нашемъ животъ а они да имають слоужити намъ въ пѣтокъ вечеръ парастас, а оу соубогую литоургию (Сучава, 1488 *ВД* I, 356);

(у *столуч.* а в е д ж е) тож, але ж (1): ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ... абы до насъ приехали изъ паномъ Карпомъ потокмылся... а вежде мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 7).

!А³ <О> *див.* О.

ААВРАМ *див.* АВРАМЪ.

! АБА <АБО> *див.* АБО.

*АБЕГИНЪ ч. (1) (*особова назва?*): тые свѣ(т)ки писали г(с)дрю Своемоу па(н)у скипорю того(ж) делА што(ж) они при старости ива(н) абегина оу... (!) (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *род. одн.* абегина (бл. 1458 *P* 168).

АБИ¹ *див.* АБЫ¹.

АБИ² *див.* АБЫ².

АБО *спол.* (90) I. (*зв'язує члени речення*) (87) I. (*розділовий*) або, чи, чи то (69): тоho czerez swoi listy, або reczati doswiedziti by (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); завзкою... поставили есмы ме(ж) ними па(т)деса(т) гриве(н) сребра, кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оусхоче(т) оувернуоти... а то(т) заплати(т) завзкою ви(ш)писа(н)ноюю (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); продал есми ему и на потомъ будоучимъ ближнимъ его так, ижет (!) онъ воленъ або хто ближний его кому оусхочетъ продати (Берестя, 1466 *AS* I, 62); Чинимъ знаменито снмъ нашимъ листомъ, хто на него посмотришь, або чтучи его услышитъ (Краків, 1500, *АЛМ* вып. 2, 58).

2. (*розділово-перелічувальний*) або... або, чи... чи, чи то... чи то (12): czerez upad, rozohi, або złodejstwa, або czerez khałt, reczi swoi zastawlenymi zastawami utratil... (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); продал есми ему... так, ижет сн волен... кому оусхочетъ продати або даровати або замѣнати и на свое добровольно вжитки обернути (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а естлибы хто хотелъ вступатисА оу мое село Пьянь... нехайже он... тыи наклады отложитъ (*в orig.* отложити.— *Прим. вид.*) што кн(А)зи их м(и)л(о)сть на тое имене Пьян наложат: або став заставАт або иншии которий наклад на тое имене наложАт (Острог, 1481 *AS* I, 77); намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки оббиваль, або листы бы бралъ изъ тое скрини (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); А такожъ мы... ани жадной раді ани помочи Тоуркомъ не имаемъ дати, вѣнѣвши коли бы нѣкотораА моц... тоурецкого чѣсарь, або его санжак(а) або его подданныхъ, пришла бы (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424);

(*чергується з а л и б о*) (1): а естли бы дорозоумили с которои стороны от какихъ нашихъ неприятели какое зло, або шкоді алибо прекаженіА, а ихъ милость тогда... имають намъ оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422—423).

3. (*пояснювально-уточнюючий*) чи, чи то, або ж, тобто (5): I tež... sud'ja mesta naszoho žadnoho peresuda na nichъ ne majet' brati; ale my tolko... а на nichby котораја вина або проступка priszla, tot sud majet' byti ла насъ zachowan (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); продали есмо... землю пашноюю... со всѣакими... poplatки и податми которымъ колвекъ именемъ могуотъ названы або мѣнены быти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); А такожъ мы... ани жадной раді ани помочи Тоуркомъ не имаемъ дати, вѣнѣвши коли бы нѣкотораА моц або сила тоурецкого чѣсарь... пришла бы (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424).

II. (*зв'язує сурядні речення*) (*розділовий*) або, чи (3): žadin... nie majet' prisiahati па desiateromъ bozi prikazani... tolko о welikojъ reczi, котораја бы була piatdesiatъ hri-

wep serebra litoho; або budet' przed oblicznostiuъ naszojuъ wuznania (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); Кто бжде(т) неко(т)-

рыи добры(и) члѣвкъ на соу(д) позванъ о квалтъ тогда имеетъ пово(д) на него досве(т)чить або то(т) добры(и) имее(т) самъ своею присАгою о(т)быть (XV ст. *BC* 18); а о томъ деле коли А боудоу ведати и тебе коли рать свою поущоу або отъ иное стороны рать моА прибежши, твоимъ лодАмъ зашкодА(т)... потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ вашъ... к ва(м) не о(т)шло (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

Див. ще АЛБО, АЛѢБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИ-БО, ЛИБО¹.

АБРИК ч. (1) (*особова назва*): а на то свѣдкове... пан никелъ абрик, пан юнь... пан миско писарь (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн.* абрик (1456 *Cost.* II, 791).

АБЫ¹, АБИ *спол.* (230) (*приєднує підрядні речення*).

1. (*додаткові — у постпозиції*) щоб, аби (114): што ієсте абы вамъ не закахали мы хочемъ ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); тогда пожадалъ естъ оу насъ слуга нашъ вѣрныи: ходко быбелскыи, абихомъ потвердили кнАзА львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* I, 6); тогда они пришедши вшитци... оуздали пану вАтславу со всѣми обѣзды того дворища... и за инѣвъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ жвковъ (!) пану вАтславу (Львѣ, 1370 *P* 18); велможнныи Стефанъ... воевода... просилъ на(с) а быхомъ емо(т)пустили и ласкави были (Ланциця, 1433 *P* 121); просилъ есьми господина владыки Володимирского, абы его милость печатъ свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106); а што было мыго, оу тегенА-кичоу, то мы сказали, абы тамъ ни гроша мыта не было (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); и просили есмо ты(х) люди добры(х)... который при то(м) све(д)це(м) (!) былн аби они свои печат(и) приложили (Луцьк, 1490 *Пам.*); билъ намъ чоломъ, абыхмо ему тые... имен(ь)ица и люди нашимъ привил(ь)емъ потвердили (Городно, 1497 *РИБ* 683); и писалъ и всказалъ къ намъ, просечы и жадаю насъ, абыхмо-тѣхъ его послось казали черезъ нашы земли добровольне пропустити (Вильна, 1498 *ВД* II, 412); Билъ намъ чоломъ. игуменъ Пречистей Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*повторюється перед присудком*) (12): про то хочемъ абы соу(д)я алюбю по(д)соудокъ, абы венди неслали одно двоу слоугъ слоу(же)бнѣковъ (XV ст. *BC* 17); мы Стефанъ воевода... слоубоуемъ... и обедахомъ... абихомъ мы на того дне и на тѣи час, шо коли намъ его освещенною милость изАвлѣть по его милости посломъ... абыхомъ съ съ его милости видѣли и голдовали (Новый Град, 1479 *ВД* II, 351);

а ж е а б ы х о м (1) *див.* АЖЕ¹;

(з *відтінком припущення, сумніву*) наче, начебто, буцім, буцімто (5): а пак ли бы ватама(н) albo радцА рѣкль абы его оу селъ не было а во(н) маєть присА(ч)и ажъ того чоловѣка оу се(лѣ) нѣтъ (Галич, 1435 *P* 134); жаловаль намъ... Литаворъ Хребтьовичъ на землянь Дорогицькихъ, на Нагорку а на Шѣлицу, абы они земли его забрали въ томъ его именьи, которое мы ему дали въ Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 *РИБ* 432—433); жаловаль намъ князь Костентинъ Крошинскій на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ, будучи въ Смоленску, абыхъ я семь волостей твоеи милости... закраль безъ данины... вашею милости... и тежъ абыхъ переималъ былъ въ него въ Мошне (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

2. (*мети — у постпозиції*) щоб, аби (92): а на крѣпо(с) то(г) листа привѣ(с)ли есмо наша печат(а) абы то крѣпко-

здержа(т) (Молодечно, 1388 *P* 43); тогда кроль господаръ посла(л)ъ мне а быхъ межи ними розѣха(л) и оуграничилъ (Галич, 1404 *P* 68); ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ... также до-

бояръ Хмельничкихъ... абы до насъ приехали и зъ паномъ Карпомъ потокмылся (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); а пак ли не мочи име(т) с то(г) спросити а вынѣти тогда дати и тоты двѣ тисѣчи злат(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокон бы(л) абы зе(м)ль наша дале не гыбла (Васлуй, 1456 ЭСФ); што ваша милость мне очивисте приказали и дворапина своего пана Стецька Шишку прислали, абыхъ отъ вашей милости князю Михайлу Санькгушковичу приказаль да и тымъ земляномъ... Ино я с тымъ двораниномъ... до князя Михайла посылашь (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20); а то(т) староста имееть емоу ласкы оу на(с) шуокать, абыхомъ пріпоустілі его ко справѣ (XV ст. ВС 38 зв.); Тогда имаем с обох сторон послати своих панов, абы таковон рѣчи досмотрили и справедливост оучинили (Гирлов, 1499 ВД II, 424—425);

(повторяється перед присудком однорідного підрядного речення) (2): та(к) са еднали и(ж)бы... па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день пану михайлоу, абы вышли с паны и межиаши и съ и(х) стары(м) привиліе(м), абы дали и оузнаменали пану михайлоу тотъ оуве(с) хотарь (Сучава, 1452 Cost. II, 422);

(у препозиції) (3): про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии (так.— Прим. вид.) оу нашей службѣ и оу правдѣ коли са ворота(м) сложи(в) тои слюб(б) тогда хочемъ кглодова(т) короле(в) и его королиця (Молодечно, 1388 P 43); Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ Нашъ (? — Познач. вид.), выразившы нижей именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью нашою змоцнили (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); Абы оусльнѣкомъ смелость о(т)на(т)а оуоставляемъ колі шлА(х)тА шлА(х)тѣча забѣ(т) за головуу шестьдеса(т) гривень (XV ст. ВС 24 зв.).

3. (означальні — у препозиції) буцім, ніби, що (1): И мы ...питали: маешь ли на кимъ на него доводъ, абы онъ семъ волостей нашихъ закралъ (Вильна, 1495 АЛМ 83).

Див. ще **БЫ**!

АБЫ², АБИ част. (123) (модальна) щоб, аби (122): Jestliby ważności penízej pozyczonych не wzciąpiła, aby... sudi swojemu, tuju zastawu okazał (Луцьк, 1388 ZPL 107); а таки(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикъ абы не платили мыта ино оу Асо(х) (Сучава, 1453 ПГОВ); а до ти(х) припасни ни(к)кто (!) аби не има(л) ни жадное дило али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х) или дворнищи и(х) (Сучава, 1479 DC 141); A hranica naszomu hosudarstwu wielikomu kniazstwu s twoieiu zemleiu aby była po dawnomu (Вильна, 1494 ВД II, 389); коли хочеть Стефанъ воевода, або и тыми разы, кого всхочеть своихъ послдовъ послати... наведити зьдоровья дочки своее... и внука своего, абыхомъ его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 ВД II, 405); абы ка(ж)нын варовальса своемуу соусеоду шкоды чѣни(т) (XV ст. ВС 25); а ... кто боуде(т) г(с)н(д)ръ нашен земли, а то(т) а би и(м) оутв(р)ди(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(повторяється перед присудком) (1): И тежъ абы ихъ люди съ чоужыхъ земля межы его людей межы Волохъ абы не было (Вильна, 1498 ВД II, 412).

Див. ще **БЫ², ДАБЫ**.

АВА спол. (4) (мод. avagu) (зв'язує члени речення — розділовий) або ж, чи то: А коли привезоут Ливовчане соукна... а оу ныхъ никто гвалтомъ безъ пинъзен ни один локот не могль оузьти, ни мытник, ани боАрин, ава ни ми сами (Сучава, 1460 ВД II, 275); и имают нас остерегати и оборонити... от каждого на свѣты языка, и от Турковъ и от Татар и от Оугоръ, ава и от поганина и от христианина (Сучава, 1468 ВД II, 302); Про тожъ ни один болърин, ани соудец, ани мытник, ава ни один наш слоуга или болърин да не смьютъ брати мыто от товара монастырского (Путна, 1471 ВД I, 159).

АВГУСТЬ, АВГУСТ, АУГОУСТЪ ч. (66) (цсл. авьгоустъ, гр. αὐγουστος, лат. augustus) (назва місяця) серпень: писанъ

в лѣ(т)ѣ сѣи аугоуста дѣнь (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); оу сочавѣ влѣ(т)ѣ сѣцк м(с)ца августа вѣ днь (Сучава, 1414 DIR«А» 441); писанъ оу перевалехъ... мисАца Августоу сегомо на(д)а(т) дѣна (Перевали, 1440 P 142); На то есми дали нашъ листъ... оу Самборѣ мѣца август оу третии день (Самбір, 1458 P 169); Писан оу Черলেখовѣ, августа ѿ ден, индикт третий (Черলেখів, 1485—1500 AS I, 121); Писанъ у Вильни, Августъ 10 день. Индиктъ 13 (Вильна, 1495 АЛМ 84); пса(н)... В лѣ(т)ѣ сѣцк м(с)ца августоу сѣ дѣнь инди(к) вѣ (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: наз. одн. августъ, август 5 (1440 Cost. II, 66; 1444 AS I, 42; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1495 АЛМ 84; 1496 АЛРГ 72); аугоустъ 1 (1436 Cost. I, 474); зам. род. мѣсАца августа 1 (1494—1495 АЛРГ 59); аугоуст 1 (1499 ВД II, 131); род. одн. августа, Августа, авьгоуста 11 (1413 ОБРН 115; 1414 DIR«А» 441; 1424 ДГВБ; P 100; 1438 DBAc 28; 1440 P 142; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1485—1500 AS I, 121; 1486 АкЮЗР I, 295; 1497 AS II, 112 і т. ін.); аугоу(с)т, аугоу(с)т 6 (1426 Cost. I, 179; 1428 Cost. I, 221; 1435 Cost. II, 680; 1444 Cost. II, 208; 1445 Cost. II, 226); аву(с)т, август 4 (1422 DIR«А» 35; 1437 Cost. I, 530; 1447—1492 ЛКНБ; 1458 P 169; 1499 ПИ № 3); августа 4 (1403 RS 338; 1421 AS I, 27; 1436 Cost. I, 476; 1448 Cost. II, 738); аугоуста 1 (1400 DIR«А» 433); ауста 1 (1478 ЗРМ); ау(г)ста 1 (1448 Cost. II, 735); аугоу(с)т 1 (1472 DIR«А» 530); аугс(т) 1 (1436 Cost. I, 482); ск. н. ауг(г), ауг 24 (1429 DIR«А» 455; 1438 Cost. II, 27; 1443 Cost. II, 185; 1447 Cost. II, 289; 1455 Cost. II, 544; 1459 ВД I, 35; 1469 ВД I, 46; 1470 ВД II, 310; 1479 Cost. S. 102; 1488 ДГСВМЦ і т. ін.); ав(г) 3 (1454 Cost. II, 509; ПГПММ; 1489 ПГВСП); а(г) 1 (1447 Cost. II, 732).

АВЕРЕЩЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы... жаловали есми его особливо нашою мл(с)тїю и дали есми ему два села... на имъ жидещіе и аверещѣ (Сучава, 1438 Cost. II, 7).

ФОРМИ: наз. аверещѣ (1438 Cost. II, 7).

Див. ще ***АВЕРОВЦИ**.

***АВЕРОВЦИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже есмы оучинили с нашою... радою... и дали есмы стѣи еп(с)кпни нашою... два села аверовци што на сучавѣ а другое село грѣцкое (Сучава, 1403 ДГАА).

ФОРМИ: знах. аверовци (1403 ДГАА).

Див. ще **АВЕРЕЩЕ**.

АВИВЪ ч. (1) (особова назва, гр. Ἀβιβος): фроль, лаворь... авивъ... святын григорий чюдотворец... все чюдотворци (Кратков, XIV—XV ст. ОБРН 112).

ФОРМИ: наз. одн. авивъ (XIV—XV ст. ОБРН 112).

АВРААМЪ див. **АВРАМЬ**.

АВРАМЕЙ ч. (1) (особова назва, цсл. Авраамий, гр. Ἀβραάμωφ, гебр. Avraham) Авраміи: А при томъ были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей, а кнАз Иван ПутАта (Київ, 1437 AS I, 34).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамей (1437 AS I, 34).

АВРАМОВИЧ ч. (1) (особова назва): А при томъ была дочка моА... МарА СеменоваА РовенскаА... пан Федко Аврамович дворанинъ (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамович (1488 AS I, 242).

***АВРАМОВЪ** прикм. (1): А пак привиліи Аврамово, що имал он на тоє село от нас же... а тоты его привиліи, аже съ коли изьявѣт, а они да не имают добуовати на сіе наше привиліе (Сучава, 1493 ВД II, 22).

ФОРМИ: наз. одн. с. Аврамово (1493 ВД II, 22).

Пор. **АВРАМЬ**.

АВРАМЬ, АВРАМ, АВРААМЪ, ААВРАМ ч. (13) (особова назва, гр. Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, гебр. Avraham) Аврам: а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Іона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ Святаго Михайла Златовер-

хого (Київ, 1398 ДГПМ); продали есмо мыто володими(р)-ское... есю а товарышоу его Аврамоу (Петрків, 1489 АМВ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приїдоша прад нами... слоуга иаш Сима Бена и сестра его Моуша и братанич их Боуда и племенникове их Аврам и племенница его Стана... и продали свою правоую отниноу (Ясси, 1500 ВД II, 175).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамь, Аврам 5 (1490 ВД I, 442; 1493 ВД II, 22; 1497 Cost. S. 223; 1500 ВД II, 175); Авраамь 1 (1398 ДГПМ); зам. род. оу руки Ааврам 1 (1479 ВД I, 221); зам. дав. слоузъ (Ав)рам 1 (1472 ВД I, 221); дав. одн. Аврамоу (1489 АМВ; 1490 ВД I, 442; 1497 Cost. S. 223; 1500 ВД II, 175).

*АВЪГОУСЪТЬ див. АВГУСТЬ.

АВЪРО ч. (б) (особова назва, молд., цсл. Аверкии, гр. 'Αβέρκιος) Оверкій: мы Стефан воевода... (знаме)нито чиним... оже приїде прад... оусими нашими молдавскими бояре слоуга наш Авъро... и продал свою правоую (от)ниноу (Сучава, 1491 СВД 3); И оуоставше наши слоуги Тоа-дер и племеник его Сима... та заплатили... ї злат татарских... слоузъ нашемоу Авъроу (Сучава, 1492 ВД I, 506).

ФОРМИ: наз. одн. Авъро (1491 СВД 3); дав. одн. Авъру (1490 ВД I, 397; 1491 СВД 3; 1492 ВД I, 506).

Див. ще АВЪРОУ.

АВЪРОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд., цсл. Аверкии, гр. 'Αβέρκιος) Оверкій: И заплатили наши слоуги Сима и брат его Авъроу оуси тоти вишписанни пинъзи (Сучава, 1490 ВД I, 397); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приїде прад нами... слоуга наш Авъроу... и продал свою правоую отниноу (Сучава, 1492 ВД I; 505).

Див. ще АВЪРОУ.

АГАПИЄ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Агапии, гр. 'Αγάπιος) Агапій: тѣмь мы... дали и потврьдили есмо имь... монастирь, на оустие брълъдець, где агапие (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

*АГГЕЛЪ див. *АНГЕЛЪ.

АГЪТА ж. (1) (особова назва, цсл. Агаѳа, гр. 'Αγάθη) Агаѳа: и пак оу том... приїде прад нами... Наста... и прода(ла) свою правоую отниноу и выкоупленіе, едноу фалчоу винограда... що же была коупила тотоу фалчоу винограда от Агъта, жена Карнак Леоуринци от Хрълва (Гирлов, 1499 ВД II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. (от) Агъта (1499 ВД II, 147).

Див. ще *ОГАФЪЯ.

*АДАМАШЪКА ж. (2) (стп. adamaszek, лат. adamasus) адамашка: А на кажъдый годь мають намъ дати чоломъ-бит(ь)я по сороку локоть адамашъки (Краків, 1487 РИБ 226); послано кнѣзю... شوѳа собольа волоचनाА аксамитомъ або адамашъкою (б. м. н., 1488 УКТ).

ФОРМИ: род. одн. адамашъки (1487 РИБ 226); ор. одн. адамашъкою (1488 УКТ).

АДАМЪ ч. (3) (особова назва, гр. 'Αδάμ, гебр. 'Ādām): А при томъ были... панъ адамъ орецкин, панъ михаль оугринъ ваповецкии (Перемишль, 1391 Р 45); пис(анъ) оу Сочавѣ, от Адама (Сучава, 1468 ВД II, 303).

ФОРМИ: наз. одн. Адамъ (1391 Р 45; 1433 Р 122); род. одн. Адама (1468 ВД II, 303).

*АДАШЪ ч. (1) (особова назва, пор. Адам): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинніи наши слоуги... сынове Лазора Адаша, и племеник их Йванко... жаловали есмы их особною нашею милостію (Сучава, 1495 ВД II, 248—249).

ФОРМИ: род. одн. Адаша (1495 ВД II, 249).

АДНО див. ОДНО.

АЖ¹ див. АЖЪ¹.

АЖ² див. АЖЪ².

АЖБЫ, АЖЪБЫ, АЖБИ, АЖЪБЫ спол. (33) (при-вднує підрядні речення) 1. (додаткові — у постпозиції) щоб, аби (15): Soczietno (!) jestliby tak zaisto mytnik szto brał pa nich, aż by jako rozbojnik karap być (Луцьк, 1388

ZPL 105); возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу и хотаче по немъ аж бы тымъ лѣпей и вѣрнѣи намъ... послужилъ... даемъ емоу... и оставлѣемъ... при всѣмъ што коли коупилъ (Краків, 1394 Р 54); мы возрѣвши на его верну службу и хотачѣ по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужилъ... дали есмо и даемъ наше село надѣво (Львів, 1399 Р 59); Про тожъ наминаемъ твою милость твоему съ нами запису и подълугъ пръсяги наше. ажъ бы еси намъ рачылъ быти радень и помощонъ напротивъ того неприятеля нашего, въ нашу прыгодоу и потребу (б. м. н., 1498 ВД II, 414); и мы о том писали до ключника луцкого... аж бы сА о том доведат (Вильна, 1499 АЛРГ 94);

(з відтинком припущення, сумніву) ніби, буцим (4): И Костянтинъ рекъ... а рекъ я то тебе, коли мовиль, называлъ татемъ, ажъ быхъ я господарскихъ семь волостей закралъ и сему въ тебе въ Мошнѣ переписалъ (Вильна, 1495 АЛМ 83); И Глѣбъ рекъ... самъ же почаль еси Совѣ свѣтчити на третюю часть, ажъ бы была въ томъ запису третя часть ему записана (Вильна, 1495 РИБ 620).

2. (мети — у постпозиції) щоб, аби (4): А дла лепшое твердости того моего листа, я Степанъ Гуща биль есми чоломъ господину владыщѣ... ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 АЛМ 8); силовали съ есми, аж бихмо прииши на обичаи предков наших (Коломия, 1485 ВД II, 371); и ты нмъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте ажъ бы мыто нашо непонижалосА (Краків, 1487 АМЛ); А вы бы тежъ присАгоу свою пере(д) его мл(с)тѣю вделали а(ж)бы г(с)дръ вашъ записъ сво(и) да(л) посломъ его мл(с)ти (б. м. н., 1496 ОПСВВ);

(у препозиції) (!): рѣчи которыи жь в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы приити къ будущей знаемости аж бы вѣчистью листовъ были потврьжены (б. м. н., 1424 Р 99).

3. (умовні — у препозиції) якщо б, коли б, якби (5): а его бо(г) не даи аж бы вонко с дѣтками с того свѣта сшелъ што ъ имѣлъ с прибковою сестрою с алжкою тогдѣ има хмѣль прибоко писаныи положити вонтковымъ ближ-

ши(м) м ко(п) а сулимове имѣти (Львів, 1412 Р 81): а его, бже не даи, аж бы сА што стало над нами самыми, алибо над нашими паны, а землѣмъ миръ правы держати и вѣчны, нѣроушены (Ясси, 1445 Cost. II, 726); а до то(г) часу и до того днѣ, аж бы(х) сА па(к) не могло на(м) стати тако(г) миру и тако(г) покоя, яко быхо(м) могли имъ то(у)ю справе(д)ливо(ст) оучинити, а они оуже имаю(т) и други де(н) напре(д) оуложити (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а бож(е) того не дай, ажбы сА што мѣло надо мною стати, тогдѣ до моеѣ отчины до Голча не имають ничего имѣти братя моя ни ближнии моѣ (Острог, 1466 AS I, 60—61);

(в интерпозиції) (!): На котороумъ соимъ тоты панове съ (о)бохъ стороны, одноу волеу тоутож на том мѣстѣА под Хотинемъ, аж бы била божіа волѣ и господарѣ кролѣ его милость и господарѣ Стефана воеводы на то, и друуги снемъ посполити оу тыжденъ по свѣтомъ Юриіи наближшимъ положили (під Хотинем, 1467 ВД II, 297).

4. (підметові — у постпозиції) щоб (1): слышно ест ажбы вчинки людськіи которыи жь (сѣ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листовъ и на потомъ будучимъ былибы явны (Вильна, 1499 AS I, 117).

5. (означальні — у постпозиції) ніби, наче, неначе, мов, немов (1): дален тыи то истыи листы мистровы послѣднии мѣли в собѣ таковою рѣчь... ажбыхо(м) которыи сты(м) то мистро(м) хотѣли держати тадынки о еднанье покоя (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

АЖБЫ² част. (1) (модальна, розпочинає спонукальне речення) аби, щоб, хай, нехай: рѣчи которыи жь в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы приити къ будущей знаемости аж бы вѣчностью листовъ были потврьжены (б. м. н., 1424 Р 99).

*АЖ-ГЕРИИ ч. (1) (особова назва, тюрк. haži-girej): а мы имаемо их твѣрдо... держати... и николи на волю их не поустиги, ани выдати их... ни до Литвы, ани до Басараб, ани цареви Аж-Гериеви (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: дав. одн. Аж-Гериеви (1462 *BD* II, 292).

АЖЕ¹, АЖЪ² спол. (155) (приєднує підрядні речення)
1. (додаткові — у постпозиції) що (127): Мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чнимъ... аже г(с)дръ нашъ... и его кралеваА... дали ми землю... на има сѣверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); мы великии коро(л) владиславъ... знаемо чнимъ... аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч)... послужилъ намъ (Краків, 1394 *P* 53—54); а с азъ влѣка иванъ из луцка знаемо чиню всьмъ аже да(л) ми г(с)дръ мои великии король митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Мы Владиславъ... коро(л) пол(с)ки... чнимъ знаемо... аже слуга нашъ верный па(н) ходко чемереви(ч) послужил(л) на(м) верне (Львів, 1399 *P* 59); а слюбуемъ и слюбили есмо за романа, аже имаетъ романъ служити нашему г(с)дрю, кролю владиславу (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); Мы... оу един(с)тѣ воли нашей ... осудили есмы и осужаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль владиславъ... ближши естъ к тому мѣсту (Медика, 1404 *P* 69—70); даемо вѣдомо симъ наши(м) листомъ... аже балица воевода... сѣвидаше црковъ въ име сѣго архаг-гла Михаила (Сігет, 1404 *ГМ*); купецъ дасть свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) чинимъ то знаменіто ... аже пріше(д) пре(д) на(с) па(н) игна(т) облазнички жалова(л) и позва(л) па(н) юрь дѣдошицкого кгоурь(г)е(ш)еви(ч) аже емоу. взА(л) вепрѣ въ его доубровъ (Зудечів, 1421 *P* 95); и то и вщи възнали аже влѣчни люде слѣдъ гонАть по лисичии брод(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); и дали есми Ива(н)кови... по обычаю аби пошо(л) ива(н) са(м) сѣ къ присъжници и щоби присъгну(л) ис ними аже ива(н) ись своими братіями соу(т) оунуки ку(п)чичеви по и(х) матери такожде аже су(т) и марушки и ми(х)нови ти(ж) оунуки (Васлуй, 1474 *РГС*); Мы то знаемъ аже они роскажоутъ твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 401);

(у сполуч. а же а бы х о м) щоб, щоби, аби (1): мы Стефан воевода... явно чиним... аже мы слюбуемъ... то господарю... королеви полскому... аже абыхом его милости верни и справедливи были (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

2. (умовно-часові — у препозиції) якщо, коли, як (13): аже пондетъ оугорьскыи король на литву польскому королеви помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); а до спова дѣе аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опАть до другого року (Львів, 1386 *P* 31); Аже будетъ ва(м) надобъ помочъ на кого на ворога вашего Азъ самъ есмь готовъ за того тобъ на помочъ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171); Аже що коли тыА вышеписаны, Ивоул и Негра, или боуді кто от их плѣмене имоут починати на пана Игната... да заплатит... завѣска ѿ роу(бли) сребра) (б. м. н., 1440 *DBAc* 32); а тоты его привиліи, аже сѣ коли изъывАт, а они да не имают добуовати на сѣе наше привиліе николи на вѣки (Сучава, 1493 *BD* II, 22);

(у сполуч. а же п а к ѣ) якщо ж, коли ж (1): аже пакъ тѣмоу не достанетъ тогда що бы было братіамъ его (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242);

(у сполуч. е ст ѣ л і а ж е) (1) див. ЕСТЛИ 1;

(у постпозиції) якщо, коли (1): и николи того не хочемъ порушити, а ни противъ тому быти, на вѣки вѣчныА, аже намъ господаръ нашъ, король, кривды не оучинить оу нашей земли и оу моєи отчины и оу моєи во всеи граници (Дольній Торг, 1411 *Cost.* II, 638).

3. (підметові — у постпозиції) що (4): Swidoczno bu-deth kaszdomu kto koly na szy list wzozdrith, aze swidomo tny panu Miklvschowy Alexandrowiczu... oze przszodszy

muzowe spasczenie zalowali na Pana Mirosława szczyby op kurołowszcziznu derzał pod soboyu (Галич, 1413 *GL* 48); комоу име(т) сѣ видѣти, аже имаетъ кривда о(т) ты(х) людеи ис тА(х) села(х), а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игоу-мено(м) о(т) нѣмца (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); ино тоу(т) были мно(г) рѣчи, заноу(ж) паноу кости сА видѣло аже мало имает(т) за свои пинѣзи (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385).

4. (означальні — у постпозиції) що (5): исталасА тор-гувалъ межѣ добрыми людьми межѣ бояры и межѣ крылошаны сѣго ивана аже пани хонька васковая дадьковича же-на... продала естъ тотъ мунастырь за к гривень серебра вѣсного (Перемишль, 1378 *P* 25—26); тѣмъ мы... дали есми емоу оу нашей земли оу молдавской села на имѣ собранецъ... и васковцѣи, мишино село, аже мишъ загубилъ свое имѣнїе оу хитльнѣствы и боудници михаила кошчѣвича аже и онъ загубилъ оу хитльнѣствы (Хотин, 1435 *DIR«А»* 465); але кому сѣ оузри(т) кри(в)да аже имает(т) о(т) ти(х) люди и(с) тА(х) села(х) боу(д) оу чо(м)... а они да тѣжоутъ и да ишту(т) и(х) пра(д) игоумене(м) (Сучава, 1472 *DIR«А»* 530).

5. (способу дії — у постпозиції) що (2): тогда аксакъ пришолъ такъ таино на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти а ни слова алиж оу(з)рѣли есмо его оу нашон державѣ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); и на болшо крѣпость нашего осужениА помочное взАли есмы оу крола под-лугъ нашей земли обычаА а то тако аже король заплативъ па(т) сотъ гривень тѣмъ панА(м) има вѣчисто, держА(т) (Медика, 1404 *P* 70).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЕТЬ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

АЖЕ² част. (2) (підсилювальна) (у сполуч. а же д о вказує на межу в просторі або часі) аж до: знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода молдавскыи и дѣдичъ оуныи земль волошьской о(т) плонины аже до брегу мора... слюбили есми... владиславови... королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Мы... Іо Стефан воевода... слюбуем... иж от тых мѣсть наперед сѣ прѣреченным... Яном Олбрахтом, кралем полским... о... шкоді и кривды, под которим колве (!) часом оучиненых, аже до нынѣшнѣго дне, а мы имаемо имѣти ... мир (Гирлов, 1499 *BD* II 419—420).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЪ², АЛИЖЬ².

АЖЕБЫ² спол. (2) (приєднує підрядні додаткові речення — у постпозиції) щоб, щоби, аби: а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) михаилу на тоты дни вышепнса(н)ны(х), а мы сА по(д)даемъ ажебы оузА(л) оу нашемъ имѣнни оу карловъ па(т)десАтъ воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* СЛІІІ, фотокоп.); есми била чолом... королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы... допустил мене ко имѣнА мон(Ровно, 1488 *AS* I, 241).

АЖЕЛЕ² част. (1) (підсилювальна) (у сполуч. а же л е... д о вказує на межу в просторі) аж до: але коли... оусхоче(м) поехати пере(д) нашого милостивого пана... абы на(с) мирно глентовали... и(с) нашей граници до нашего милостивого пана корола... и па(х) о(т) нашего пана аже ле па(к) до нашей граници (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

Див. ще АЖЕ², АЖЪ², АЛИЖЬ².

АЖЕТ спол. (1) (стп. аже) (приєднує підрядні речення способом дії — у постпозиції) що: так есми емоу продал, ажет ниhto з ближних моих... ани мои приржонныи ближнии... не маюв в то сА вступати (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЕТЬ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

*АЖОУДЬ ч. (3) (назва містечка у Молдавському князівстві): А кто повезетъ соукно до Басараб, дати имет на головном мѣтъ оу Сочавѣ от гривноу три гроши... а оу Ажоуда... от воза в злати (Сучава, 1460 *BD* II, 274); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Щербан и

Бръндоуше... продали свою правую отнинуо... половина село от Шекан, вишньА част, по више Ажоуда (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

ФОРМИ: *род. одн.* Ажоуда (1460 *BD* II, 274; 1494 *BD* II, 38).

АЖЪ¹, АЖЪ, АЖ *спол.* (16) (*приєднує підрядні речення*) **1.** (*додаткові — у постпозиції*) що (11): будеть ведомо оусемь хто коли видить грамоту(с) а любо слышитъ тчуні ажъ Азь панко... та(к) есмь оумолвилъ... со кнАземъ скиригаиломь... што жь... дати ми двесте рублевъ кйзю скиригаилу (б. м. н., 1387 *СП* № 12); вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажъ есмь сѣлъ на столъ великого цѣрства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); а кажетъ, ажъ онъ тому не радъ былъ, што который дела нинѣ вамъ съ нимъ такъ стали се (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(*у сполуч.* а ж ъ ш т о) що ж (1): Таке(ж) тыми часы г(ѣ)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земѣли... и поведили г(ѣ)дрѣви нашему ажъ што тамъ слышали в землі тоуре(ц)ко(н) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

2. (*умовно-часові — у препозиції*) якшо, коли, як (3): Те(ж) ажъ который мАте(л) алюбо иньшоую ре(ч) возме(т) оу ко(г) своею волею имее(т) еМЖ за сА вѣрн(ж)т) (XV ст., *BC* 29 зв.—30); А пак ажъ сМЖ прилоучит та побѣгнет нѣкоторіи боярин... кроуль его милости до нас... тот бы имал одослати сѣ до своего господарѣ до кроуль его милости (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(*в интерпозиції*) (1): и тыми разы ажъ богъ дасть по(д)ближаемся та(м) по(д) оукраины к тымъ нашимъ панѣствомъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*).

Див. ще **АЖЕ¹, АЖЕТ, ЕЖЕ, ЕЖЪ, ИЖЕ², ИЖЕТ, ИЖЪ², ОЖЕ, ОЖЪ, АЖЕ.**

АЖЪ², АЖ *част.* (21) (*підсилювальна*) (*переважно у сполуч. з прийм., що виражають просторові або часові відношення*) аж (19): а потомъ пустивъши Чыжовку въ право, а въ лево Ротовькую поступуючи, недалеко села нашего Своза, ажъ ку Пруднику идучи (Луцьк, 1322 *АрхІОЗР* I/VI, 2); грань... одъ леса ажъ до урочищта Вирной долины (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); ажъ тамъ есмо, при той долины Кобельку, застали боярѣ Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ... у верхъ тое Смыжали посеред речки ажъ до верховъ тое Смыжали (Хрїніники, 1472 *АрхІОЗР* 8/III, 3); а... король... писал до пана старосты и до нас, штобы сА тою дѣлницею... не делили до того часоу, поки ажъ б(о)гъ дасть корол... боудеть оу кн(А)зствѣ литовском (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); а тые Есаки ажъ мене братомъ наречешъ велі дати (б. м. н., 1484 *ЯМ*); и они присАгнули и завели по рѣчку по мѣзноюу, а по кривцоу а(ж) до каменого бродоу (Вильна, 1495 *ВМЗД*);

(*у сполуч.* а ж ъ и) аж (2): И тая Ганка мешкала на дѣлници мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ... и какъ... вжо пошодшы... тую дѣл(ъ)ницу... держала... ажъ и до тыхъ часовъ (Трок, 1494 *РИБ* 560); и зася... тыхъ его послотъ... абы тежъ добровольно есте ихъ пропускали... дорогою ажъ и до граници волоское (Вильна, 1498 *BD* II, 412).

Див. ще **АЖЕ², АЖЕЛЕ, АЛИЖЪ².**

АЖЪБЫ *див.* **АЖЪБЫ¹.**

АЖЪ *див.* **АЖЪ¹.**

АЖЪБЫ *див.* **АЖЪБЫ¹.**

АЖЪ *див.* **АЖЕ¹.**

АЗЪ, АЗЪ, АЗ *займ.* (50) (*цсл.* азъ)я: а се азъ вѣдка нванъ из луцка знаемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(ѣ)дръ мон... митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Азь рабъ бѣжн... стефанъ по прозвицоу(ж) винць (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); Се азъ рабъ бѣжн кйзю ан(д)ре(и) владимирови(ч) приз(д)илъ есмь въ кйевъ (Київ, 1446 *P* 154); И оусташ азъ господство мы и заплатих оуси... ѣ злат татарских оу роуки Мароушки (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн.* азъ, азъ, аз, а(з) (1398 *ЗЛЕІК*; 1401 *ЗКЕ*; 1433 *Cost.* I, 359; 1446 *P* 154; 1453 *Cost.* II, 453; 1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 215; 1488 *BD* I, 347; 1490 *BD* I, 436; 1492 *BD* I, 509; 1499 *BD* II, 144, 147 і т. ін.).

Див. ще **Я, ЯЗЪ¹.**

* **АИНА** *ж.* (1) (*назва села у Виленському воеводстві*) Гайно: И о(т)писалъ есмь свои женѣ Кйгни маріи... имѣніе прѣвое а иноу (!) словенскъ могылное (Київ, 1446 *P* 154). ФОРМИ: *знах. одн.* I а иноу (1446 *P* 154).

АКА (2) (1): тѣ(м) мы... дали есми емоу оу нашѣн землі... села... балосинещи и на поли на имѣ милотинещи... и на краковѣ где бы(л) са(с) да(н) и да(н) влѣкъ ака (2 — *Прим. вид.*), обѣ жоудечіи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

АКО *див.* **ЯКО.**

АКОЖЪ *див.* **ЯКОЖЪ.**

АКСАКЪ *ч.* (2) (*особова назва, тюрк.* aqsaq «кривий, кульгавий»): тогда аксакъ пришолъ такъ таино на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* аксакъ (1392—1393 *РФВ* 170); *род. одн.* аксака (1392—1393 *РФВ* 170).

Див. ще **АКСАКЪ-ТЕМИРЬ.**

АКСАКЪ-ТЕМИРЬ *ч.* (2) (*особова назва, тюрк.* aqsaq «кривий, кульгавий», timur «залізо», «залізний»): по тыхъ посланию... вышолъ на мене аксакъ-темиръ желѣзнаА нога (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* аксакъ-темиръ (1392—1393 *РФВ* 170); *род. одн.* аксакъ темира (1392—1393 *РФВ* 170).

Див. ще **АКСАКЪ.**

* **АКСАМИТЬ** *ч.* (1) (*стч., стп.* aksamit, *лат.* exametum, *гр.* ἑξάμιτον) оксамит: послано кнАзю великому тое(р)скомоу шоуба собольА волочонаА аксамитомъ (б. м. н., 1488 *УКТ*).

ФОРМИ: *ор. одн.* аксамитомъ (1488 *УКТ*).

* **АЛБА** *ж.* (5) (*особова назва, молд.* «біла»): И оуставше слоуга наш Жоуржа Къкьразъ и съ своею женоу (*в ориг. двічі.* — *Прим. вид.*) Федкою та заплѣтили оусе исполна тоти... пинѣзи... оу роуки слоузѣ нашему и сестри его Алби (Сучава, 1487 *BD* I, 301); а ми тако(ж)дере и о(т) на(с) есми дали и потвердили слоузѣ нашему, глгигору, и женѣ его, а(л)бѣ, тое прѣ(д)реченое половина о(т) половина село (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: *дав. одн.* А(л)бѣ 2 (1500 *Cost.* S. 234); *Алби* 1 (1487 *BD* I, 301); *ор. одн.* Албою (1487 *BD* I, 301; 1500 *Cost.* S. 234).

* **АЛБАШЕВЪ** *прикм.* (1): тѣмъ мы... дали есми емоу... села... близъ быку по той сторонѣ, на долиноу што падае(т) проти(в) албашева кешенева, оу крѣници (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* албашева (1436 *Cost.* I, 459).

Пор. **АЛБАШЪ.**

АЛБАШЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор.* Албъ, Албоу): а оу то(м) селѣ десѣтъ хьжъ татарскы(х), на имѣ мамаи съ своими дѣтми и албашъ съ дѣтми (Сучава, 1435—1436 *Cost.* I, 494).

ФОРМИ: *наз. одн.* албашъ (1435—1436 *Cost.* I, 494).

Див. ще * **АЛБОТЬ.**

* **АЛБЕЩІИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы... дали и потвердили есмо емоу... села на имѣ (половина) села от Албещіи на Стебникоу, и мѣсто от поустыни (Сучава, 1469 *BD* I, 135—136).

ФОРМИ: *род.* Албещіи (1469 *BD* I, 136).

АЛБИНА *ж.* (8) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хота(р)... горѣ до обрѣшїе, та до води (оу ал)бина (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); Тѣмъ ми... дали... есми емоу оу нашѣн землі оу молдавскоу... села на имѣ фоундещіи на Албїнѣ (Сучава, 1484 *BD* I, 278).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу албина* (1428 *Cost.* I, 224); *род. одн.* албини 1 (1428 *Cost.* I, 224); *албынѣ* 1 (1479 *ВАМ* 61); *ор. одн.* албїнею 1 (1428 *Cost.* I, 224); *Албїнею* 1

(1446 Cost. II, 247); *місц. одн.* на Албинъ 2 (1428 Cost. I, 223; 1484 BD I, 278); на Албини 1 (1484 BD I, 278).

*АЛБІА *ж.* (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): тьм мы... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскон... селище дьлино албіа на нарилоу (б. м. н., 1443 Cost. II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах.* албіа (1443 Cost. II, 160).

АЛБО, АЛБЕО, АЛ *спол.* (18) (*зв'язує члени речення*) (*розділовий*) або, чи, чи то: chrest'janin majet' zaplatiti albo prisiahoju sia oczistiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); знаменито бу(д) и свѣдочно каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листъ позрити албо услыши(т) его чтучи (Львів, 1412 P 81); Слобоуемъ такъжъ и слюбили есми и обАзоуемы сА тимъ нашимъ листомъ, ижъ какъ рихло пререченныи панъ владиславъ, кроль полскы... приблизитсА албо прїидеть до рускы(х) земль, прере(ч)нныи stefanъ воевода нашъ, имаеть прїихати обличнїи (Сучава, 1434 Cost. II, 666); Я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю сим моим листом кому будет потреб его вѣдати албо чтучи его слышати, ижет продал есми пану Семену Олнзаровичоу имене на Вольни свое власное (Берестя, 1466 AS I, 62); а што коян кому буду чим должен, што будь (у) кого узял пенезей ал(!) чимъ будь браль в кого, ино тые долги мое поплати зять мой князь Миханло (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); Я, Янъ Никлевичъ Подгаецкий, сознаваю сим моимъ листом, кому будетъ его потреба ведати албо чтучи его слышати: Продал есми свое имънѣе отъчистое... пану Василю Хребътовичу (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

Див. ще АБО, АЛБЕО, АЛІІ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛБОТЕЩІИ *мн.* (4) (*назва селища у Молдавському князівстві*): А хотар той боукати земли от хотара Алботещилоръ почениш от оустіе Сьрати долоув (*в ориг. долоу(в).* — *Прим. вид.*) по берегъ Проута (Сучава, 1489 BD I, 373); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есмы... оу нашей земли оу молдавскон... села на имъ: Стънилещїи, и одноу селищоу оу томже хотароу на имъ Алботещїи (Сучава, 1493 BD II, 30—31).

ФОРМИ: *наз.* Алботещїи (1493 BD II, 31); *род. молд.* Алботещилоръ (1489 BD I, 373).

*АЛБОТЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор.* Албъ, Албоу): А на то есть... в. п. Станцюла... в. п. Албота... и вѣра оу сих наших бояръ (Сучава, 1468 BD I, 126).

ФОРМИ: *род. одн.* Албота (1468 BD I, 126).

Див. ще АЛБАШЪ.

АЛБОУ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд.* алб «білий»): А на то ест велика марторїа само (!) господства ми... и наши бояре: бил пан Доума Браевича... пан Албоу... и инїи доситъ (Сучава, 1462 BD I, 52—53).

Див. ще АЛБОУЛЪ, АЛБЪ.

АЛБОУЛЪ, АЛБОУЛЪ, АЛБОУЛ *ч.* (42) (*особова назва, молд.* алб «білий»): тьм мы... дали есми емоу оу нашей земли села... на богданъ... и на кегачь на пото(к) крїнцямъ где былъ оана албоуль (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); една част да ест Оани самомоу, а другаа част да ест Фьдору и Албоулоу (Васлуй, 1496 BD II, 92).

ФОРМИ: *наз. одн.* албоуль, Албоуль, албоу(л), албоу(л) (1436 Cost. I, 444; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 562; 1460 BD I, 41; 1466 BD I, 113; 1469 BD I, 138; 1470 BD I, 141, 153; 1483 BD I, 269; 1496 BD II, 92 і т. ін.); *род. одн.* албоула, а(л)боула (1436 Cost. I, 450; 1438 Cost. II, 27; 1446 Cost. II, 241; 1453 Cost. II, 494; 1458 BD II, 262; 1459 BD I, 36; 1460 Cost. S. 41; 1465 DIR«А» 518; 1467 BD I, 121; 1470 DIR«А» 522 і т. ін.); *дав. одн.* Албоулоу (1496 BD II, 92).

Див. ще АЛБОУ, АЛБЪ.

АЛБЪ, АЛБЪ *ч.* (53) (*особова назва, молд.* алб «білий»): а на то е(ст)... вѣра пана алба чашника и вѣра вьсъ(х) боАрп нашихъ молдавскы(х) (Сучава, 1433 Cost. I, 364);

А на то ест... в. п. Алба паркалаба нѣмецкаго... и вѣра вьсъхъ болър наших (Дольный Торг, 1470 BD II, 310).

ФОРМИ: *наз. одн.* албъ, албъ, Алб (1434 Cost. I, 666; 1436 Cost. I, 449; 1453 Cost. II, 459; 1459 BD I, 32; 1460 BD II, 276; 1463 BD I, 74; 1464 DIR«А» 517; 1465 GL 176; 1466 DIR«А» 519; 1470 BD I, 153 і т. ін.); *род. одн.* алба (1433 Cost. I, 364; 1434 Cost. I, 374; 1436 Cost. I, 473; 1439 Cost. II, 52; 1452 Cost. II, 426; 1453 Cost. II, 454; 1455 Cost. II, 540; 1458 BD I, 6; 1462 BD I 67; 1470 BD II, 310 і т. ін.); *дав. одн.* Албоу (1467 BD I, 122).

Див. ще АЛБОУ, АЛБОУЛЪ.

*АЛБЪНЯ *див.* АЛБИНА.

*АЛБЫНА *див.* АЛБИНА.

АЛБЪ *див.* АЛБЪ.

АЛБЕ, АЛЪ *спол.* (209) I. (*зв'язує члени речення*) (130)

1. (*протиставний*) (123) а) (*поєднує члени речення з запереченням з членами речення без заперечення*) але, а (121): пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т) статитонъ (!) исны кнА(з) корнбу(т) а либо его дѣти Авно а либо тайно тогда мы со всимъ послолство(м) земли его... не хочемъ послушныи быти але корола польско(г) володислава... и корунъ польскои вѣрни хочемъ быти (Лучица, 1388 P 39); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотАчи... великому королю полскому... оуказати наше голдованїе и наши присАгы... и наше (!) листы... которыми сА есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти, а ни про тиву его корунъ прореченои полскои, але быхомъ ему и его корунъ помагали (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 637); а по наше(м) животъ, кого бъ (!) избере(т)и быти г(с)дарем оу нашей землїи... то(т) абы имъ непоруши(л) нашего даанїа и потвържденїа, але абы ему оутвърди(л) (Сучава, 1453 Cost. II, 473); Се мы паиовѣ Цеценевъскыи... з доброу памАтью, не имбючи жадныхъ прикростей ниоткогс, але з доброу волею продали есмо имънѣе отчинуоую свою и дьдиноу (Кременецъ, 1467 AS I, 63); И Зенко мовить: я не продавалъ, але продала наша матка (Вільна, XV ст. *РИБ* 610); соуд(я) соудАчи соуды не може(т) быти кора(н) (!) за зло(г) соуда бо не о(н) самъ соудить але пановъ (XV ст. *ВС* 33 зв.); А по нашем животА, кто боудетъ господаръ нашей землїи... тот бы им не пороуши(л) нашего даанїа и потвържденїа, але бы им оутвърди(л) оукрѣпил (Ясси, 1500 BD II, 175—176);

б) (*поєднує члени речення без заперечення*) але, прте, однак (2): Бартолтъ жалова(л) на ондрей и(ж) емоу сеножати покоси(л) а ондрей визна(л) але рекль и(ж) коупиль во его владарА и заплатн(л) (XV ст. *ВС* 31); не повдемъ тамъ, бо мы о томъ ведаемъ, але своен петки землїи пылнуемо (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

2. (*протиставно-уточнюющий*) але, тїльки, лише (7): просимо вашѣ мл(с)ти што бы есте оучинили инѣи листо Ако и того што писано оу луцки а(л) на ф тисАчи (Сучава, 1388 SL); а отъ того веремени и до селе ты(х) вашы(х) пословъ до г(с)дра нашего до воеводы небыло то(л)ко бы(л) пришлоъ фе(д)ко гаврыловичъ але не тымъ посе(л)ствомъ (б. м. и., 1496 *ПСВВ*); оуставлѣмъ гдѣ коли на войноу идоу(т) абы нигдѣ оу своѣй землїи оу селе(х) не стоялї, але на полї (XV ст. *ВС* 28); и втокъмели есмо ись посты твоей милости, абыхъ оучинилъ твоей милости нашъ листъ и подъ нашуоу прысягоу, але по перьвому копию (б. м. н., 1496 BD II, 401—402).

II. (*зв'язує речення*) (79) А. (*зв'язує суряднїи речення*) (51) 1. (*протиставно-уточнюющий*) (41) а) (*поєднує заперечно-спонукальнїи речення із стверджувальними*) але, тїльки, лише (27): а у черновци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаеть заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 Cost. II, 632); и також ты(х) людеи и никто да не смѣтъ соудити николи, але да и(х) соудить оурѣдники о(т) того монастырѣ, а иного соудцоу да не имають николи на вѣки (Сучава, 1444 Cost. II, 208); а тако(ж) ни ослоухаре да не имають ходити оу тА(х) села(х),

ни соудци никотори, да не имають глобоу, коли име(т) сА оучинити котораА смръти оу и(х) села(х), але сами ка(лоу)гере да возмоу(т) глобоу (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); шо бы наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) ло(д) (sic! — *Прим. вид.*), а ни грабити и(х), але сами калугери о(т) монастирь о(т) немцѣ съ егуменомъ и с ки(м) они знаю(т), шо бы соудили свои лю(д) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); а ино(г) соу(д)ца да не имають николи ни оу чоумъ але да соудАть сами своими люди о(т) ти(х) три(х) монастирски(х) села(х) (Сучава, 1472 DIR«А» 530); а до ти(х) люди шо соу(т) оу ти(х) села(х) аби не имали дило ни еди(н)и на(ш) боАри(н) ани старости о(т) Цѣцина ани глобници ани перероу(б)ци. ни соудити и(х) ани глобоу оузАти о(т) ни(х)... але шоби и(х) соудили наши епискоупи. или дворници (Сучава, 1479 DC 141);

б) (*повѣднѣ стверджувально-спонукальни речення* — *з видѣтником застереження*) але, однак, проте (7): и шоби имъ доброволно и слободно ходити, по въсеи земли г(с)ва ми... продавати свою торговлю и соукна и плотна и бобовъ и бу(д) коли иму(т) имати. але полотно и бобовъ локтемъ да продаю(т), а соукна съ вигомъ да продаю(т), с ки(м) иму(т) торговати сА (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); а на वोиско то кто да идуо(т) тоти люди коли прилудит сА самому г(с)вами ити на вои(с)ко тогди и тоты люди да иду(т) на воску (!) а иногди николи але(ж) то(т) прихо(д) и оуси службѣ о(т) то(г) село то оуси да прислухае(т) къ стои цркви о(т) м(л)давци (!) (Дольний Торг, 1458 ЛГСММЦ); оури(к) да е(ст) съ оуси(м) доходо(м) муши жены пана пантелеа и зѣтоу еи петру оцелескулу... але о(т) тои части кму (!) е(ст) о(т)чина (Васлуй, 1464 DIR«А» 517);

в) (*повѣднѣ стверджувально-розповѣдні речення*) але, а, однак, проте (6): а приписалъ есмь микитино дворнице т кому жь (!) дворницю къ перемышльскому ижь было двое але А даль за одино (Казимир, п. 1349 P 3); А если бы господаръ кроль ... того соимоу на тотъ день... не произволил, але бы его милость ины день ... положилъ томуо то сонмови, тогды его милость имаеть господарА Стефана воеводуо своими послы... обыслати (під Хотином, 1467 BD II, 297—298); и листъ есми на то г(с)дра корола его мѣсти мьль але ми на москве взА(т) коли бы(л) есми по(и)манъ (Вильна, 1495 ВМБС);

г) (*повѣднѣ заперечни речення из стверджувально-розповѣдних*) але, а, лише (1): I težsud'ja mesta naszoho žadpoho peresuda па nich пе majet' brati; ale my tolko, albo nasz starosta (Луцьк, 1388 ZPL 104).

2. (*протиставно-приѣднѣвальний*) (10) а) (*приѣднѣ стверджувально-розповѣдні до стверджувально-розповѣдних*) але, а, однак, проте (7): а пак ли бы ватама(н) albo рАдцА рѣклъ абы его оу сель не было а во(н) маеть присА(ч)и ажъ того чоловѣка оу се(лѣ) нѣтъ але такъ жь право м(ает)ъ быти (Галич, 1435 P 134); чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми митрополію нашему о(т) романова трѣга... села... на имъ леоукоушани вы(ш) торгоу и драгомирещи съ пороумо(м) а леоукоушани съ млиномъ але поро(м) есть на молдавѣ (Сучава, 1458 DIR«А» 512); оузрѣвши листъ господства ми, а ти прїиди к нам без никотороу боазни и оусымнѣния, заноуж ть есми простили... от въсего нашего сердца. Але вас хочем держати и оу великоу милости и ласцѣ держати и чти (Дольний Торг, 1470 BD II, 309);

б) (*приѣднѣ заперечно-спонукальни до стверджувально-розповѣдних*) але, проте, однак (1): варе коли и оу которих днѣх и часох (буодет...к)то тѣгати или оупоминати на пана Лацка... за таа села... и на сіе (привилі)е, тот нам заплагит... завезкоу рѣ рубли серебра. Але да не имают никто на въки добыва(т)и на сее прївиліе ни съ одним своим привиліем (Сучава, 1462 BD I, 67);

в) (*приѣднѣ заперечно-спонукальни до заперечно-спонукальни*) але, а (1): тоты се(л) оуси вышеписанны(х) и озеры шо

бы сА никто о(т) наши(х) пановъ не оумѣша(л) ни оу чи(м) але шо бы неплатили намъ да(н), ни поса(д), ни или(ш), ни по(д)во(д), ни оу жо(лду) шо бы не платили (Сучава, 1447 Cost. II, 288);

г) (*приѣднѣ стверджувально-спонукальни до стверджувально-розповѣдних*) але, проте, однак (1): пан Юриі Шербич... дали от своего оурика правою свою отниною нашѣмоу монастирю от Хомора... половина от тоѣ поле на имъ на Зѣтѣронны, межѣ бродове под Бохотиномъ, повыше Ноуорещи, але да ест томуо монастире нижнаА част (Сучава, 1467, BD I, 120).

Б. (*зв'язує підрядні речення*) (28) 1. (*приѣднѣ зв'язани вѣстом складнопідрядні речення*) але, а, проте, однак (27): а кого коли исъпрачють людни к собѣ оу томъ мѣстѣ... тѣж люди даль есмь имъ со въсѣмъ правомъ. Але то што жь коли вси боАре и землАне будуть городъ твердити тогды тии люди тако же имѣють твердити городъ (Смотрич, 1375 P 20); вло(д)славъ бжнею мл(с)тью кроль полскии... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ... зъеднано было ижь нѣкды преможныи панъ александръ воевода... присАгъ слобовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ... зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгни-

валъ але ижь велможный стефанъ снѣ его... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т) пустили... а мы... про то жь его... право чинимы (Ланчица, 1433 P 120—121); и такоже тоти люди ис тА(х) три(х) монастирски(х) селахъ да не имае(т) никто о(т) наши(х) пано(х) и оура(д)нико(х) соудити и(х) ни оу че(м) а не оу которо(м) дилъ але комоу съ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) ти(х) люди... а они да тѣжоуть и да иштоу(т) и(х) пра(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 DIR«А» 530); и въ посольстве... онъ на вашу милость сию (*в ориг. сюю.* — *Прим. вид.*) вину ставлаеть, рекучы што онъ не радъ бы былъ тому, што межѣ вашою милостью зъ великимъ княземъ московскимъ таково дело стало сА, але коли посылали есте... своихъ пановъ до великого князя... абы есте оузяли... съ нимъ любовь и докончанье... и любовь и докончанье съ нимъ взяли есте (б. м. н., 1499 BD II, 447—448).

2. (*протиставно-уточнючий*) але, тільки, лише (1): а на перевозы от воза... по чѣтри гроши, але коли имоут возыты поромом (Сучава, 1460 BD II, 275).

Див. ще АЛИП.

АЛЕБО спол. (1) (*зв'язує члени речення*) (*розділовий*) або, чи то: а коли бы па(н) на(ш) милостивы, коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и днѣви были, а мы быхо(м) того какими лицѣ ни хотили попо(л)нити... не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т), бже, того не дан, алебо котороу налогоу ис котороу стороны, абы то было знаменито и пану нашему королеви (Серет, 1453 Cost. II, 766).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛЕКСА ч. (36) (*особова назва, молд., цсл.* Алексъ, гр. Αλεξῆος) Олекса: тѣмъ мы... дали есми ему... одну пасику на вѣрхъ огринчи, где е(ст) алекса рышковинъ (Сучава, 1435 Cost. I, 403); Иванко и Алекса прѣкалаби орхенский (Гирлов, 1499 BD II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. Алекса, алекса (1435 Cost. I, 403; 1443 Cost. II, 149; 1453 DIR«А» 503; 1462 Cost. D. II; 1470 DIR«А» 522; 1487 BD I, 310; 1490 BD I, 393; 1497 BD II, 107; Cost. S. 212; 1499 BD II, 425 і т. ін.); род. одн. Алексы (1471 ДГСМПБ); дав. одн. Алекси (1493 BD II, 14, 27).

*Див. ще АЛЕКСИЮ, ОЛЕКСА, *ОЛЕКСЪИ.*

АЛЕКСАНДЕРЪ див. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРО див. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРОВИЧЪ, ОЛЕКСАНДРОВИЧ, АЛЕКЪСАНДРОВИЧ, ОЛЕКСАНДРОВИЧЪ ч. (22) (*особова назва*): Swidoczno budeth kaszdomu... aze swidomo mny panu Mikl-

vschowy Alexandrowiczu... oze prziodszy muzowe spasczenie załowali na Pana Mirosława szczyoby on kurołowszcziznu derzał pod soboyo (Галич, 1413 *GL* 48); Мы кнѣзь семень олекса(н)дрови(ч) дали есмо слузѣ нашему па(н)у сенку скипорю... село нашо тулины (Київ, 1457 *P* 165); Мы кнѣзь Семень алекса(н)дрови(ч) Велико(г) КнА(з)ства Своє(г) Киє(в)ского (Прилуки, 1459 *P* 171); А при том были люди добрыи: Пан Михайло олександрович Загоровский, а пан Семен Петров (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); А при томь нашемь еднаньи были: кнѣзь Михайло Олександрович, а пан Янь Довойнович (Вільна, 1482 *AS* I, 80); Се я панъ Иванъ Олександровичъ Стретовичъ... записалъ есми... тридцать копъ жита къ церкви пречистое Богоматере (Березовель, 1486 *АКЮЗР* I, 295); и з ласки нашое, подле данины кнегини Семеновое Александровича... то потвержаемъ симъ нашнмъ листомъ (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: наз. одн. Олександровичъ, олекса(н)дровичъ, олекса(н)дрови(ч), олександрович 8 (1456—1481 *P* 164; 1457 *P* 165, 166; 1475 *AS* III, 14; 1482 *AS* I, 80; 1486 *АКЮЗР* I, 295; 1487 *AS* I, 87, 241); олександровичъ, але(к)са(н)дрови(ч), Аלקѣсандрович, ! алексаидрович, алекса(н)дрови(ч) 7 (п. 1450 *ПИ* № 9; бл. 1458 *P* 168; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; *P* 171; 1465 *ДГСОС*; 1480—1500 *AS* I, 121; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); род. одн. Александровича, Аלקѣсандровича (1497 *РИБ* 683); дав. одн. Олександровичу 1 (1497 *AS* I, 112); Alexandrowiczu 1 (1413 *GL* 48); знах. одн. олександровича (1482 *AS* I, 80); ор. одн. Алекса(н)дровиче(м) (1459 *P* 174).

* АЛЕКСАНДРОВЪ прикм. (3): а на то вѣра моА юги воеводы и вѣра дити моухъ... вира олекса(н)дрова, вира богданова (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); а на то е(ст) вѣра... сна г(с)дѣ мн петрова и александрова (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); основана быс црковъ... при великомъ королѣ казимирѣ благовѣрн. кнѣзем семеноом александрові отчичи киевскомъ при архимандритѣ іоан (Київ, бл. 1470 *ОБРН* 129—130).

ФОРМИ: наз. одн. ж. александрова 2 (1429 *Cost.* I, 258; 1429—1430 *ВАМ* 25); олекса(н)дрова 1 (бл. 1400 *Cost.* I, 27); місц. одн. ч. при александрові (отчичи) (бл. 1470 *ОБРН* 129).

Пор. АЛЕКСАНДРОУ, АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРОУ ч., невідм. (4) (особова назва, молд., цсл. Александръ, гр. Ἀλέξανδρος) Олександр: а на то е(ст) вѣра нашего г(с)дѣ вышписаннаго александрову воеводу (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); А пак до того веремене... крал полскїи, и Александрову... тако слубили нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

Див. ще АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРЪ, АЛЕКСАНДРО, ОЛЕКСАНДРЪ, ОЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРЪ, АЛЕКСАНДРО, АЛЕКЪСАНДРО, АЛЕКЪСАНДРО, АЛЕКСАНДЕРЪ, ОЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРЪ ч. (626) (особова назва, гр. Ἀλέξανδρος) Олександр: Мы кнѣ(з) литовскийи кнѣ(з) олександро корьатовичъ чинимъ свѣдочно... штожь

былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви... оу смотричи то и мы кнѣзь олександро потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); іо романъ воевода обладаА землею молдавською... даль есмь исмоимъ (!) сынъми олександро и богданъ слузѣ нашему иванышю витазю... села на серетъ (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а сведичи цнии панове па(н) глѣбъ романовскийи... олександро леданскийи (Львів, 1412 *P* 81); а и тоє провинънѣе и шкоду оучиненую александромъ воеводою... не оупоминати (Ланчича, 1433 *P* 123); а при то(м) бы(л)и... боАринъ нашъ алекса(н)дро самотечи(ч) (Київ, 1446 *P* 154); Алекса(н)дръ бо(ж)ю мл(ст)ю (Вільна, 1495 *БСКИ*); Божью милостію и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: наз. одн. Александръ, Александръ, александръ, Алека(н)дръ 147 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1400 *DIR«A»* 433; 1414 *DIR«A»* 441; 1421 *Cost.* I, 141; 1432 *Cost.* I, 327; 1448 *Cost.* II, 353; 1469 *BD* I, 138; 1487 *BD* I, 310; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); Александро, Аלקѣсандро, Аלקѣсандро, Аלקѣсандро, алекса(н)дро 19 (1388 *P* 42; 1402 *Cost.* II, 621; 1411 *Cost.* I, 84; 1435 *Cost.* I, 454; 1450 *ЗНТШ* XI, 7; 1470 *BD* I, 150; 1494 *BD* II, 387; 1495 *РИБ* 621; 1497 *РИБ* 684; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); олександро, олександро 15 (1375 *P* 20; 1401 *RIR*; 1412 *P* 81; 1429 *P* 113; 1434 *P* 128; п. 1450 *ПИ* № 9; 1465 *АкВАК* III, 4; 1475 *AS* I, 69; III, 14; 1491 *AS* I, 94 і т. ін.); Аלקсаидеръ 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 159; *АрхЮЗР* 1/VI, 1; *ГВКОО*); олександръ 4 (1401 *RIR*; 1433 *P* 119; 1468 *BD* II, 301; 1499 *AS* I, 117); ! александъ ! (1400 *P* 62); ск. н. але(к) 1 (1499 *ВФ*); зам. ор. одн. ис олександро 1 (1392 *Cost.* I, 7); род. одн. Аלקѣсандра, Аלקѣсандра 364 (1400 *Cost.* I, 37; 1409 *DIR«A»* 437; 1420 *Cost.* I, 136; 1432 *Cost.* I, 327; 1443 *Cost.* II, 126; 1462 *BD* I, 66; 1472 *Cost.* S. 88; 1486 *BD* I, 290; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1497 *BD* II, 109; бл. 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); Олександра 7 (1401 *RIR*; 1448 *Cost.* II, 733, 734; 1449 *Cost.* II, 746; 1456 *Cost.* II, 788; 1462 *BD* II, 283; 1468 *BD* II, 301); ! алексан 1 (1456 *DIR«A»* 511); Аликсандра 1 (1495 *BD* II, 41); зам. місц. одн. при александра 1 (1435 *Cost.* II, 695); дав. одн. Александрову 19 (1411 *P* 76, 77; 1433 *P* 123; 1467 *AS* I, 63; 1496 *ПСВВ*; 1499 *BD* II, 419, 425, 426, 443 і т. ін.); олександро 6 (1475 *AS* I, 71; III, 14; 1491 *AS* I, 94); Александрови 1 (1403 *RS* 388); знах. одн. Аלקѣсандра 4 (1398 *ДГПМ*; 1411 *Cost.* II, 638; 1436 *Cost.* II, 706; 1455 *Cost.* II, 770); олексаидра 4 (1449 *Cost.* II, 746; 1468 *BD* II, 302; 1491 *AS* I, 94); ор. одн. александромъ, Аלקѣсандромъ, Алексаидромъ 7 (1433 *P* 123; 1470 *BD* I, 148; 1498 *BD* II, 409, 410; 1499 *BD* II, 420, 442); Аלקсаидремъ 1 (1499 *BD* II, 419); Олександромъ 1 (1393 *Cost.* I, 13); місц. одн. при (на) Аלקсандрѣ 2 (1437 *Cost.* II, 708; 1499 *АСД* VI, 2); пры алекса(н)дрѣ 1 (1496 *ПСВВ*).

Див. ще АЛЕКСАНДРОУ.

* АЛЕКСАНДРОВИЧ ДИВ. АЛЕКСАНДРОВИЧЪ.

АЛЕКСАНДРЪ ДИВ. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСИН прикм. (4): почынши (х)отар тои бранищи... до Фалкъоа, та горъ фалкъом до стежки где гроб Алексин (Сучава, 1490 *BD* I, 420); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... Магда... н оуноукове еи... и дали... од оурика дѣда их пана Негри... едно село на Виннои, на имѣ где бил дом Алексин (Сучава, 1493 *BD* II, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Алексин (1490 *BD* I, 420; 1493 *BD* II, 14—15); дав. мн. Алексиним (1493 *BD* II, 14).

Див. ще *АЛЕКСОВЪ.

Пор. АЛЕКСА.

АЛЕКСИЮ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Аלקсъ, гр. Ἀλέξιος) Олексій: пис(а) Аלקсию въ Соу(а)вѣ (Сучава, 1479 *BD* I, 222).

Див. ще АЛЕКСА, ОЛЕКСА, *ОЛЕКСЪИ.

* АЛЕКСОВЪ прикм. (1): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже благопроизволи господство ми... и оучинили есмо въ задоушїе... предков и родітеден наших... и дали есми... монастыроу... цигане на нмѣ: ... Марко н Кръчон, сыны Аלקсови (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Аלקсови (1487 *BD* I, 312).

Див. ще АЛЕКСИН.

Пор. АЛЕКСА.

АЛЕКЪСАНДРОВИЧ ДИВ. АЛЕКСАНДРОВИЧЪ.

* АЛЕКЪСАНДРЪ ДИВ. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЖБѢТА ж. (4) (особова назва, стч. Alžběta, стл. Alžběta) Елизавета: а мы то ему осужае(м) а панАмъ Адвизъ и алжбѣте вечное молчанье чинимы (Медика, 1404 *P* 70); тогда воитекъ положи(л) листь па(н) тернав-

ского што жъ пани ядвига хмелевая... уздала пол села сулимова воиткови по своей дчери а по прибокве сестре по алжбѣтъ (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: наз. одн. алжбѣта (1404 P 70); дав. одн. алжбѣте (1404 P 78); ор. одн. алжбѣтоу (1404 P 70); місц. одн. по алжбѣтъ (1412 P 81).

Див. ще *ЕЛИЗАВЕТА, *ЕЛИСАӨБ.

*АЛЖКА ж. (2) (особова назва, стп. Alžka, пор. Алжбѣта): аж бы воитко без дѣтками с того свѣта сшелъ што ъ имѣль с прибковою сестроу с алжкою тогдѣ има хмѣль прибоко писаныи положити воитковымъ ближши(м) м ко(п) (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: ор. одн. алжкою (1412 P 81).

Див. ще *ГАЛЗЪКА.

АЛИ¹, АЛІ¹ спол. (264). 1. (зв'язує члени речення) (232) 1. (протиставний — поєднує члени речення з запереченням з членами речення без заперечення) але, а (228): знаменитостю чинимы... иже мы романъ воевода... и(з) доброй воля, а никимъ не принуженъ, али з доброй и з мудрой рады своїх слугъ и пановъ... слюбили есми и слюбуемъ, обещавоучи чистою вѣроу (и) чистою правдоу вѣрна служба служити (Сучава, 1393 Cost. II, 607); а тако(ж) кого бѣ избере(т) господаре(м) быти, оу нашей земли... то да ем(оу) непоруши(т) али ем(оу) пот(в)рѣди(т) наше даніе (Сучава, 1448 Cost. II, 300); н гдѣ иму(т) класти рибоу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) нигдѣ, оу нашей земли, али да иду(т) доброво(л)но бе(з) вѣсѣко(і) забави (Сучава, 1454 Cost. II, 513); Сим листом слюбуемъ, мы и наши сынове... кролю его милости... жадного иного пана не искати... али его милости кролю... помагати (Коломия, 1485 BD II, 371—372); А по нашем живогѣ, кто боудетъ господарь нашей земли, от дѣтен наших или от нашего родоу... тот бы не порушилъ нашего даанія, али бы оутвѣрди(л) и оукрѣпилъ (Ясси, 1500 BD II, 173—174).

2. (протиставно-уточнюючий) але (2): али по старому хотарю... да прислоухае(т) уве(с) то(т) хотарь наше(г) монастырѣ о(т) немца, али и сѣ грѣлами и с полѣни, везде по старому хотарю, що е(ст) монастырскій хотарь (Сучава, 1463 Cost. S. 45); А пак наияснѣиши Ян Олбрахтъ, крол польскій, ис прѣреченою братію его милости, тогди имали би перевозити сѣ також на земли тоурецкого чьсарѣ черес Доунаи, али оу брод шо сѣ зовет Облоучица (Гирлов, 1499 BD II, 423);

(у сполуч. а л и о п р о ч е) але крім (1): да ест емоу от нас оурик и сѣ вѣсем доходом, али опроче сестри его Олюшки и братаник его Данчюла и Петримана, сынове Иванка гоуменника, и сестричич его Михѣлаша и Копача, сынове Василиси (Сучава, 1491 BD I, 459);

(у сполуч. а л и е д н о) але тільки (1): А хотар той трети вышписанной части от Бѣшечи, али едно оу село, поченши от берег Молдавѣ мало ниже от гдѣ выходит топища от Молдавы (Сучава, 1499 BD II, 136).

II. (зв'язує сурядні речення) (32) 1. (протиставно-уточнюючий) (23) а) (зв'язує заперечно-спонукальні речення із стверджувально-спонукальними) але, а (12): а вы и(х) товарь да не смѣ(т) становити али становите о(т) то(г) сто(л)ица гдѣ ва(м) шkode (1) оучинили (Дорохой, 1437 DIR № 8); а тарканъ никто щобы не былъ, али да платѣтъ мито каждый (Устя Кракова, 1439 Cost. II, 59); а иного соудьца да не имаю(т), николи на вѣк(и), ни оу чи(м), али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) (Ясси, 1449 Cost. II, 391); а до ти(х) припасни ни(к)кто (!) аби не има(л) ни жадное дило али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х) или дворници и(х) (Сучава, 1479 DC 141); И такождере, варе колико села соут оу Коцмане... а до тих люди што соут отъбх села (!) аби не имали дило ни один наш боАрин... али щобы их соудили наши епискоупи, или дворници их (Сучава, 1481 BD I, 257); А митници от Романова трѣга да не имають дило до того мита, али да береть

того мито епископъ... от Романова трѣга (Сучава, 1488 BD I, 342);

б) (зв'язує стверджувально-спонукальні речення з відтинком застереження) але, а (11): да ест им от нас оурик сѣ вѣсам доходом имъ, али да ест Мърини и Федки село Мирчещи (Сучава, 1490 BD I, 392); тоє вѣсвишписана(н)ное (!) да е(ст) и(м) о(т) на(с) оури(к), сѣ вѣсе(м) доходом али да е(ст) и(м) на четири части (Сучава, 1491 Cost. D. 37); да ест им от нас оурик и сѣ вѣсем доходом; али да ест половина от того села слоузѣ нашему Тоадероу самому, а другаа половина... да ест попоу Тоадероу (Ясси, 1497 BD II, 96).

2. (протиставно-приєднувальний) (приєднує зв'язані змістом прости стверджувально-розповідні речення) а, але (6): щобы имъ (оури)кѣ сѣ оуесъм доходомъ, имъ и дѣтемъ и(х) али тоє (вышписанное село брадичещи тоє тадору опро(ч) (Васлуй, 1436 Cost. I, 450); а чо(г) бы сѣ лице(м) не знашло по нашей земли, а они имаю(т) то(г) ожидать до по(д)бного часу, яко(ж) понапрѣ(д) имае(м) сказати, али и дотолъ имае(м) сѣ причинити (Сучава, 1457 Cost. II, 809); Ино мы выдѣвше их доброу волю и токмеж и полнїи заплат, а мы такожде и от нас есми дали и потвѣрдили тоє прѣдреченое село на имѣ Нѣмысничїи слоузѣ нашему Жоуржа Кѣкѣразъ и жени его Федки Али половина того прѣдреченого села от Вад, вышноую част, да ест слоузѣ нашему Жоуржи Кѣкѣразъ от нас оурик и сѣ вѣсем доходом (Сучава, 1487 BD I, 302).

3. (протиставний) (3) а) (зв'язує стверджувально-розповідні речення) але, а, однак (2): а на болшее потверженіе вельѣи есмы привѣсити нашу печатъ малоую кѣ се-моу листоу нашему, али тѣмъ потверженіемъ потвержаемъ, яко и великою печатю (б. м. н., 1415 Cost. I, 122); и герге... ре(к) прѣ(д) на(с): правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои злати, на подержаніе, али я есмъ хоти(л) себѣ зискъ оучинити твоими пинѣзми (Сучава, 1449 Cost. II, 385);

б) (зв'язує заперечно-спонукальні речення із стверджувально-спонукальними) але (1): Також и мы... не имаемъ такового чловѣка (в ориг. члка.— Прим. вид.) прїимити... оу нашей земли, ани оу кого от подданных наших; али такового

чловѣка (в ориг. члка.— Прим. вид.)... мы да имаюм его вѣгнати и вѣпоудити проч ис нашей земли (Гирлов, 1499 BD II, 421).

Див. ще АЛЄ.

АЛИ² спол. (2) 1. (зв'язує члени речення — розділовий) або, чи (1): Мы дмитрий... корибу(т) кнѣ(з) литовский чинимъ то знаемо вѣсъм кто коли на тои листъ оузритъ али оуслыши(т) иже... велебному г(с)пдрю володиславу королеви польскому... слюбили есмо и слюбуемъ (Краків, 1388 P. 40—41).

2. (зв'язує сурядні речення — розділовий) або, чи, чи то (1): ако (ж) кто коли име(т) познати оу ни(х) кони или волю... и доведе(т) на(ш) члкъ на брашовѣни из добримъ лю(д)ми, а они брашовѣни не мочи иму(т) поставити содыша за то(т) конь алибо за то(т) во(л), а брашовѣни да страѣтъ того конь али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 Cost. II, 743).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЄБО, АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛИ-БЕГ ч. (2) (особова назва, ар. alı «великий», тюрк. beg — титул людини знатного походження): а он загоубил тога привиліе коли пришли Али-бег и брат его Скеидеръ-бег и сѣ Цапалоушем и попленили нашу землю до поуд великою лоугоу (Сучава, 1481 BD I, 258).

ФОРМИ: наз. одн. Али-бег (1481 BD I, 258).

АЛИБО, АЛИБЪ спол. (115). 1. (зв'язує члени речення) (112) 1. (розділовий) або, чи, чи то (91): пак ли бы его жѣ бѣ не дай хо(т)л бы коли о(т)стати гонъ исны кнѣ(з) корибу(т) а либо его дѣти... тогда мы со вѣсймъ посольство(м)

земли его хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 P 39); Бжьёмо мл(с)тью А па(н) пѣрѣ влодковичь... свѣдчио и познава(м)ъ тым то листомъ каждому добро(м)у кому надобѣ кто на тотъ листь позрѣть а либо оуслыши(т) его чтучи... аже миха(л) грабовецкии а па(н) пѣрашь пиликовичь просили крола о границу промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 P 67—68); мы... слюбоуемъ имаемъ... вѣрнѣ голдовати, а то тако иже пре(д)реченыи па(н) кро(л) и его короуна полска имае(т) на(с) пре(д) ты(м) днемъ голдованиа два либо три м(с)цѣ обыслати (Хотин, 1448 Cost. II, 734); а ливовчане шо имоут ходити до браилова, а либо до кїли по рыбоу, на крайнемъ мыти, оу бакови, а либо оу берладѣ имае(т) давати мыто от гривны по полтора гроша (Сучава, 1456 Cost. II, 790); я хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мои(м) листо(м) хто на не(г) посмотри(т) либо чтучи е(г) оуслыши(т) (Луцьк, 1490 ЗХП 134); Також и мы... жадного неприятели кроль его милости... мы не имаемъ такового чловѣка (в ориг. чїка.— Прим. вид.) прїимити... али такового чловѣка (в ориг. чїка.— Прим. вид.) где сѣ оучюет и знаидет оу нашей земли, либо боуд оу кого от наших подданников, мы да имаюм его вѣгнати и вѣпоудити проч ис нашей земли (Гирлов, 1499 BD II, 421).

2. (розділово-перелїчувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (14): а мыто оу баковѣ, а либо оу брѣладѣ, а либо оу бани один грош (Сучава, 1456 Cost. II, 791); Пак ли бы тот ден так намѣненны, нам, землѣм нашим молдавскимъ нѣкотора потребизна знакомита, яко валка либо война с Татары, либо инших наших неприатели, либо парсоунѣ нашей немоч, либо инша котора потребизна нам прїгодила сѣ, а то бы наияснїишему королю его милости и свАтои его Короунѣ а то бы его посломъ было явно (Сучава, 1462 BD II, 285); И також естли бихом мы имали которїи ричи либо записоу либо присѣгоу сѣ которим чловѣком против его милости... тое оусе казимо и оуморѣмо ис сим нашим листом (Коломия, 1485 BD II, 372);

(чергується із спол. л и б о, л ю б о, а б о) (5): але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть прїближи(т) сА до руской земли, а мы имае(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выименованое мїсте, либо до каме(н)ца, либо до снАтина (Серет, 1453 Cost. II, 765); а тобы мел того имѣнА под ки(е)гинеу искати либо дАдки мои, либо сестры мои, або ближнии мои, также либо хотел ли бы пан Василей Хрибтович, котороу мѣроу подле подвурА своего моу отчизну стиснути либо кн(е)г(и)нА ИвановА КропотчинаА або пани МихайловаА РуденскаА, ино кн(е)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничого стыми мовити (Луцьк, 1494 AS I, 101); а естли бы дорозоумили с которой стороны от каких наших неприателен какое зло, або шкодї либо прекаженїА, а их милости тогда нам и дѣтем нашим и земли нашей молдавской тое имают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

3. (пояснювально-уточнюющий) або, тобто (2): мы александрѣ воевода... знаемо чини(м) ... и(ж) есмы дали... кнАгини ри(м)гаилѣ, бывшой жонѣ нашон, до еи живота и к гому на каж(д)ыи го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в) а либо че(р)лены(х) золоты(х) оугорскы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); И такиж потвержаем и дален слюбоуем и обещѣем (!) иж ест было старыи записи либо завезана прїгодло (!) бы сѣ нам оучинити которыи былви (!), либо на потоум могли бы быти, а противкоу паноу нашему кролю и свАтои его Короунѣ полскон, тоты записи оумарѣмо тым то листомъ (Сучава, 1462 BD II, 285).

II. (зв'язує сурядні речення — розділовий) або, чи, чи то (3): а тако(ж) коли коро(л) его мл(с)ть то(т) буде(т) оу коруна, а либо иншии коро(л) его мл(с)ть будетъ оу коруна, тог(д)ы... имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому (Серет, 1445 Cost. II, 729); а коли боудет лед

а либо имоут ходити оу брод, тогды перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1456 Cost. II, 790); А пак наияснїишии Ян Олбрахтѣ, ... ис прѣреченою братїю его милости, тогды имали бы перевозити сѣ також на земли тоурецкого чьсарѣ черес Доунаи, али оу брод шо сѣ зовет Облоучиша, алибо порозоумивши (в ориг. пороузоумивши.— Прим. вид.) сѣ оба пререченїи кралеве... ис нами, пререченым Стефаном воеводоу, по коуда сѣ им и нам боудет видити маиполнїшеи, маипожиточнїи, тоуда перевозити сѣ (Гирлов, 1499 BD II, 423).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛИЖЬ¹, АЛИЖ спол. (3) (прїеднує підрядні речення) (часовї — у постпозиції) аж, доки, поки: а города луцьска блости ми а никому не дати алиж оподарь мо (!) великкии король возьметъ коли оуохочеть (б. м. н., бл. 1386 P 30); па(к)ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), тогда коро(л) господа(р) на(ш)... имие(т) ихъ брати и встАгати та(к) долго, али(ж) жонѣ нашей бывшей кнАгини ри(м)гаили попо(л)нныи истинну и прибылыи золоты (б. м. и., 1421 Cost. I, 142).

АЛИЖЬ², АЛИЖ част. (6) (підсилювальна) (перев. у сполуч. а л и ж ь д о) аж: тогда аксаць пришолѣ такъ таино на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти а ни слова алижъ о(у)зрѣли есмо его оу нашей державѣ (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); тако смы мы опытали старцевъ кунцѣревы(х)... оучини(л) есмь вѣчнуу границу и закопали по перехрестнїи путь што на долинь подля попелева али(ж) до ло(з) (б. м. н., 1419 P 90—91); а межи тыми городаи и межи нашею землею рускою то границѣ будуть вѣчныи... о(т) рѣчи (!) колючина прАмо поперець полА болохова али жь до великой рѣки днѣстра (Ланчиця, 1433 P 125); я еще будучи в добромъ здоровю... дала есми єму... имене... ограниченное почонши посеред Мухотолок... до соколское дороги, соколскою дорогоу алиж оу Мохотолоки (Ровно, 1488 AS I, 242); крал... нам вѣси мерзАчки и шкоды и кривды... отпустиль... през нас и през наши подданнїи и его милости и подданнїемъ его милости преминоулих часов алиж до сего дне оучиненныхъ (Гирлов, 1499 BD II, 419).

Див. ще АЖЕ², АЖЕЛЕ, АЖЬ².

! АЛУВА див. АЛЮБО.

АЛХАТАРЬ ч. (1) (особова назва): А на то послуси... о(т) мѣстичовѣ короткии павель григоръ павель писарь панъ вахно танча алхатарь русь никель (Львїв, 1368 P 16). ФОРМИ: наз. одн. алхатарь (1368 P 16).

*АЛЫШОВЬ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Голишів: и мы... дали есмо емоу имене в Лоуцкомъ повете оу Жоукове село Алышовѣ, на рече на Стоубле (Луцьк, 1446 AS III, 5).

ФОРМИ: знах. одн. Алышовѣ (1446 AS III, 5).

Див. ще *ГОЛЕШЕВЬ.

АЛБО див. АЛБО.

АЛѢ див. АЛЕ.

*АЛѢ КСАНДРОВСКИЙ прикм. (1): продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сѣлища наши на имА крѣхАе(в) а к тому сѣлищу зѣмли бортныи алѣкса(н)дро(в)ская игнато(в)ская и грицева а морозова а оушако(в)ская а мотовилово (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Алѣкса(н)дро(в)ская (2-а пол. XV ст. СПС).

Пор. АЛЕКСАНДРЬ.

АЛЮБО, АЛЮБЪ, АЛЮБЬ спол. (275) I. (зв'язує члени речення) (269) I. (розділовий) або, чи, чи то (230): а поидеть ли царь на лахи а либо кнАзи темнїи кнАземь литовьскымъ помагати (б. м. н., 1352 P 6); А што оу нѣмецкихъ правѣхъ сѣдАть на ланохъ хотА бы триє члвци сѣдили на лану а либо д̄ одну колоду дають исъ ла-

ну а по два гроша широкая (б. м. н., 1386—1418 P 35); тогда ты(х) ѿ копъ имаетъ быти дано служъ нашему юрковн а любо по не(м) его дѣте(м) (Коломия, 1424 P 102); А не останут ли сѧ дѣти по ленкове животѣ ино ленькову ближему а любо кому ленко прикажеть по свое(м) животѣ тому тако жь таА села держати (Житомир, 1433 P 127); и такижъ тымъ то листомъ слобуюемь... ижъ яко рыхло пань кро(л), снѣ, а любо намѣстки его до земель русвыхъ (!) приближатсѧ, а мы обличнѣ к нему прїидемъ (Сучава, 1434 Cost. II, 664); А боудѣ(т) хто злостїе алюбо неправа не хотѧчи къ правоу стати а събѣжить алюбо съидѣть а иметь шкоды чинити земли алюбо земельаномъ тогда е(г) имѣнїе дѣди(ч)ство вынѧвни (!) вѣно женское иметь бытї вѣ(ч)но на на(с) оуздѧто (XV ст. BC 38 зв.— 39); а тое имѣ(н)е чемери(н), маю подати игоумену пересопнишкому, ларионоу, алюбо по не(м) боудоучемоу (Луцк, 1490 Пам.).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (26): а пак ли бы хотѣ(л) хто по(д) пано(м) гричко(м) стреченовичо(м) тыхъ имѣнїе добывати... тогда первѣе имаетъ дати триста ко(п) широки(х) грошей пану гричку а любо его дѣте(м) а любо внучато(м) и ближнїи(м) его (Острог, 1437 P 136); Колї хто прїчиною оумре(т) алюбо оутоне(т) алюбо с древа спадѣть о томъ не(т) жадное жалобѣ оу праве (XV ст. BC 24); а хто бы хоте(л) игоумену пересопнишкому ларионоу оу те(м) имѣ(н)и оу да(д)ковичо(х) кривдоу вчинити в люде(х) а любо в зе(м)ли, а любо в граница(х), а по(д)нимаюсѧ о(т) вси(х) кривдѣ его боронити (Луцк, 1490 Пам.);

(чергується з л ю б о) (4): оучинитъ(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо пань оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); тогда емоу кондрать не хотѣлъ отповѣдати олижъ пришедъ вотчичь далъ свою рѣчь васковъ в роуцѣ любо стратитъ а любо добоудеть васко (Галич, 1401 P 65).

3. (пояснювально-уточнюючий) або, чи, чи то, тобто (9): а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ нынѣшнїи и потомъ будущии што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подарѧ крола коруны пол(с)коѣ, тогда мы имамы нашихъ г(с)подарий о(т) того внимати... и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613); хочѣ(м) откоуль изыскъ а любо прїбытокъ прїходитъ о(т)тоуле те(ж) и казнъ имееъ быти (XV ст. BC 29 зв.); И иоучили(с) (!) некоторы(и) люди потварью инши(х) людеи о моужебоиство обьом(л)вѧ(т) а для давности алюбо зашли(х) часовъ не можетсѧ оу то вымовитъ (XV ст. BC 33); никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана... ижбы... в то(м) князствѣ велико(м) литовско(м) в таковыи тадынки оустоупити варовалибысѧ алюбо стерегли (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

II. (зв'язує сурядні речення) (6) 1. (приєднувальний) або (3): а николи нехочемї (!) быти оу ради смо(л)вы снѣтїю, чере(с) сѧ, а любо чере(с) кого иного, а любо иныи где бы коли того иного пана нашего, наймл(с)тнїишого кроль полского, и короуны его, намѣстко(м) лхое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусть(х) противны(х) речїи... оуставичнїи обыслати и выстеречи (Львїв, 1436 Cost. II, 698); а таА рать и (з)де ко мне при(и)детъ потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ ваш оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шло а любо отъ иное стороны где моА сила не стечеть а рать на конь оузьсѧдетъ а я о томъ оузьведаю а к тебе ись птичею языкъ вести не пошло (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (2): ми своєю радою оуоставляемъ ижъ велїе соуздѣ послопити не може(т) поитї изъ однс(г) села да (!) другою одно оди(н) алюбо два а то с волею па(н)скою вынѧвши оу некоторы(х) члонка(х) колї па(н)у своему селаниноу до(ч)коу емоу оуслоуетъ алюбо женоу алюбо колї

емоу именьє сїлоу бере(т) алюбо колї боуде(т) пань у клѧтвѣ чере(с) го(д) но нѣ толко три алюбо чотыри но вси могутъ поити про(ч) гдѣ коли комоу любо (XV ст. BC 26—26 зв.).

3. (розділовий) або, чи, чи то (1): а коли быхъ я хотѣлъ от кн(ѧ)зѧ его м(и)л(о)сти прочъ вхати, алюбо дѣти моѣ не хотѣли бы его дѣтемъ слоужити, тогда я и дѣти моѣ маютъ вхати коуды хотѧт (Острог, 1466 AS I, 61).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛИБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АМЕНЬ, АМЕНЬ виг. (3) («істинно», стч., стп. атеп, лат. атеп, гебр. атеп) (заключное слово в інвокації — зачинї грамоти) аминь (2): во имя бжѣе амень коу вѣчнои памѧти тоито рѣчи (Львїв, 1436 Cost. II, 706); Во имя Боже. амень (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106);

(заклучное слово в апрекації — кінцивци грамоти) аминь (1): Писанъ листь... по оузвезени чесного Христа, подѣ лѣты Рожества Христова А. лѣтъ Д. сто лѣтъ тредего лѣта. Амень (Чжорзев, 1403 ДГМ).

Див. ще АМИНЬ.

АМИНЬ, АМИН, АМИН, АМИНЬ, АМЫНЬ виг. (57) («істинно», цсл. аминь, гр. αμην, гебр. атеп) (заклучное слово в інвокації — зачинї грамоти) аминь (31): Во имя отца и сына и свѧтого духа амин (Судомир, 1361 AGZ 6); Во има оцѧ и сна и стго дѧа аминь (Смотрич, 1375 P 20);

Во има оца и сна и стго дѧа Аминь (Бохур, 1377 P 23); Въ имя Отца и Сына и Святого Духа. Аминь (Львїв, 1378 ЗНТШ LI, 4); Въ ыме Панское, аминь (Луцк, 1389 РЕА I, 26); Во има г(д)не аминь (Житомир, 1433 P 126); въ има бжѣе, ами(н) (Хотин, 1448 Cost. II, 737); Во имя Светое и нераздѣльное Троицы. Аминь (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

(заклучное слово в апрекації — кінцивци грамоти) аминь (16): а при томъ былъ попо печѣреский петръ а корчмитѣ олехновичъ семень оу вѣки вѣкомъ Аминь (Перемишль, 1359 P 10); а да(н) оу чернѧхове оу сере(д) ѣ нѣ(д)ли свт(г)о великого посту по(д) лѣты розтва хрѣстова а лѣ(т) и ѱ лѣ(т) ѿ ѿ лѣ(т) аминь (Черняхів, 1435 P 133); Здравствуйте о господи, амин (Сучава, 1480—1484 BD II, 370); И милїи богъ да оумножит вам лета, амин (Торговище, 1481 BD II, 358);

(заклучное слово в санкції — формулї документу, що містить погрозу покарання за порушення постанови, сформульованої в документї) аминь (10): А кто о(т)иметь о(т) цркви стго николаы судитсѧ со мною передъ бгмъ егда придетъ

праведииы судии хотѧ судити живимъ и мртвымъ и оуздати комуждо противу дѣломъ его ами(н) (б. м. н., бл. 1350 P 8—9); да пребудуть же непорушно подѣ анаеомоу за што зде дай г(с)ди намъ побыть и з(д)рвїе а по семь и детемъ нашимъ вечную памѧть аминь (Холм, 1376 P 22); А кто бы хотѣлъ тое пороушити, таковыи да ест прокльѣть от господа бога... и да ест подобенъ Юдѣ и прокльѣтому Арїи, и да имаеъ оучастїе съ онѣми Юдее еже възъпнїша на господа христа: крѣвь его на нихъ и на чедоихъ ихъ, еже и ест и бѣдетъ въ вѣкы, аминь (Гирлов, 1499 BD II, 163).

Див. ще АМЕНЬ.

АМПОУЦИТА ж. (1) (назва водного джерела у Молдавському князівствї): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи слоуга наш миклѣ и сестри его... жаловали есмь ихъ особноу нашею милостїю, дали и потвѣрдили есмь имъ... едно село на Кнѣжа на имѣ где бил домъ дѣда ихъ Ивана, и оу томъже хотароу крѣнїцѣ на имѣ Ампоуцита (Васлуй, 1495, BD II, 39).

ФОРМИ: наз. одн. Ампоуцита (1495 BD II, 39).

АМЫНЬ див. АМИНЬ.

АНА ж. (2) (особова назва, болг. Ана, цсл. Аньна, гр. Άννα, гебр. Наппа) Анна, Ганна: ана продала петрашкови радцьовському свою дяднину... оу вьки (Перемишль, 1359 P 10); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Ана, сестра Добролова... и дала своимъ племеником... два села (Сучава, 1470 BD I, 155).

ФОРМИ: наз. одн. Ана (1359 P 10; 1470 BD I, 155).

Див. ще **АННА**.

АНАНІЄ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Ана-ния, гр. Άνανίας, гебр. Шапана) Ананій: а также есми подтвердили монастироу нашему (оуси татарове)... и ци-гане, на имъ татаро(м) иль ватама(н) съ чельдью си, ананіе и(с) чельдью си и съ оуноучати и праоуноучаты (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

Див. ще **ОНАНЬА**.

АНАСІА ж. (2) (особова назва, молд., цсл. Анисия, гр. Άνυσία) Онисія: И оуставше слоуга наш Иванка и сестри его Ньгша и Анноушка и Анасіа и братанича их Соръ та заплатили оуси тоти вишеписанїи пиньзи (б. м. н., 1494 BD II, 38).

ФОРМИ: наз. одн. Анасіа (1494 BD II, 38); дав. одн. Ана-сїн (1494 BD II, 38).

Див. ще ***АНИСІА**.

АНАСТАСІЄ, АНАСТАСІЄ ч., невідм. (3) (особова назва, молд., цсл. Анастаси, гр. Άναστασία) Анастасїй, Анастас: А с азъ смьрєнии (в ориг. смьрєнии.— Прим. вид.) игоумень... и свАщенномонах Анастасіе и съ вьсѣм братство(м) яже о христѣ... сътворихом... да от нас боудетъ(ь) тоє произволеніе, за ваше здравіе (Молдовица, 1462 BD I, 70); мы, Стефан воевода... <знамени>то чинимъ... яко да оутврьдимъ и оукрѣ(пимъ) нашъ монастирь от Молдавица... где естѣ игумень, нашъ молебникъ, попа Анастасіе (Сучава, 1473 ШКН 164).

***АНАСТАСІА** див. **АНАСТАСЬЯ**.

АНАСТАСЬЯ ж. (2) (особова назва, гр. Άναστασία) Анастасія: Мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже есмы оучинили с наши(м) добры(м) оумысло(м)... и дали есмы цркви стои пАтници шо на романове торгу где лежи(т) стопочившаА мти (!) наша кнАгына Анастасья... двѣ сель (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); Іо Стефа(н) воево(д)... оукраси гро(б) своен прѣдъдици кнАжни анастасїи (б. м. н., 1497 DC 8).

ФОРМИ: наз. одн. анастасья (1408 Cost. I, 61); дав. одн. анастасїи (1497 DC 8).

Див. ще **НАСТАСІА**.

АНАФЕМА, АНАТЕМА, АНАТНЕМА, АНАӨТЕМА ж. (б) (гр. ἀνάθεμα) (прокляття) анафема: да пребудуть же непорушно подь анаеомою (Холм, 1376 P 22); а коли которы господарь порушитъ таковыи да естѣ проклатъ... и да естѣ таковыи анаема (Сучава, 1403 ДГАА); а кто бы хоти(л) пороушити имъ наше даніе то(т) оузри(т) казни г(с)вами и да е(ст) анаема (Поляна, 1448 DIR«А» 491); а хто учне(т) устоупатиса и пакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) вь(к) и в боудоушей ана(ө)тема и маранаөта свты(х) апосто(л) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. анафема, анатема, anathema, анаөтема 4 (1403 ДГАА; 1435 DIR«А» 465; 1448 DIR«А» 491; 1449 Cost. II, 392); ана(ө)тема 1 (1481 ГПМ); ов. одн. анаеомою (1376 P 22).

***АНГЕЛЪ** ч. (3) (цсл. аньгель, аггель, гр. άγγελος) ангел: и боуди емоу клАтва о(т) всѣ(х) сты(х) ангелъ (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: род. мн. о(т)... ангелъ (1446 P 154); ор. мн. агглы 1 (1401 ЭКЕ); аггели 1 (1476 BD I, 216).

***АНДОНІЕВЪ, прикм.** (1) ◊ камень андоніевъ див. **КАМЕНЬ** 1.

ФОРМИ: знах. одн. ч. андоніе(в) (1490 ДГСХМ).

Пор. ***АНДОНІИ**.

***АНДОНІИ** ч. (2) (особова назва, молд., цсл. Антонии, гр. Άντώνιος) Антоній: И оуставше слоуга нашъ пань Аврам дїякъ та заплатилъ оуси тоти ѣ злат татарских оу роуки... Андонію и Анни (Сучава, 1490 BD I, 442).

ФОРМИ: дав. одн. Андонїи (1490 BD I, 442); ор. одн. Андонїемъ (1490 BD I, 442).

Див. ще ***АНТОНІИ**.

АНДРЕЕВЪ див. **АНДРЪЕВЪ**.

АНДРЕИ див. **АНДРЪИ**.

АНДРЕИКА ч. (6) (особова назва, пор. Андри) Андрийко: Пис(а) Андреика оу Соуч(авѣ) (Сучава, 1473 BD I, 184); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи наши слоуги Тоадер Юкаш и братаничъ его Фарко... и племеникове их Андреика и братїа его... жаловали есми их особною нашею милостїю (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: наз. одн. Андреика 5 (1473 BD I, 184; ШКН 166; 1475 BD I, 207; 1491 BD I, 452; 1495 BD II, 59); зам. дав. Андреика 1 (1491 BD II, 452).

Див. ще **АНДРЕИКО**, ***АНДРИЦЯ**, **АНДРОУШКО**, **АНДРЪ**, ***АНДРЪКО**.

АНДРЕИКО, АНДРЪИКО, АНДРЪИКО, АНЪДРЕИКО ч. (85) (особова назва, пор. Андри) Андрийко: а при томъ оуздаванъ(ь) были бояре землАне пань ходько быбельскии со двѣма сїма андрїико и васко (Перемишль, 1378 P 26); мы кїзь фелдоръ данильевич... еско романкови(ч) васко кирдѣви(ч) андрїико романкови(ч) поручАемсА по олехна (Луцьк, 1388 P 42); прїиде прА(д) нами и прА(д) нашими болъры пань андрейко и бра(т) его лоука по своен доброй воли (Сучава, 1443 Cost. II, 131); А на то ест... в. п. Андреика Чорторовского (Ясси, 1497 BD II, 100).

ФОРМИ: наз. одн. Андреико, андрейко 4 (1443 Cost. II, 131; 1460 Cost. S. 41; 1464 BD I, 85; 1466 BD I, 96); андрїико, андрїико 4 (1378 P 26; 1388 P 42; 1404 P 70; 1420 ПГАГ); зам. род. пана Андреико 1 (1488 BD I, 325); род. одн. Андреика, андрейка (1460 Cost. S. 33; 1479 BD I, 222; 1486 BD I, 290; DC 144; 1488 BD I, 318; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 384; 1491 BD I, 446; 1493 BD II, 4; 1495 BD II, 43; ПГВСП; 1497 Cost. S. 224 i т. ін.); дав. одн. Андреикоу (1464 BD I, 85).

Див. ще **АНДРЕИКА**, ***АНДРИЦЯ**, **АНДРОУШКО**, **АНДРЪ**, ***АНДРЪКО**.

АНДРЕЙКОВЪ прикм. (3): тѣмъ. мы... потвердили есми его... села... и млинъ о(т) польъ шо былъ андрейковъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже благопроизволн господарство ми... и дали есми... монастироу... цигане на имъ... Сима съ чельди, и Никита и Оницъ, сыны Андрейкови (Сучава, 1487 BD I, 312).

ФОРМИ: наз. одн. ч. андрейковъ (1448 Cost. II, 342); род. одн. ч. андрейкова (1474 PГС); наз. мн. ч. Андрейкови (1487 BD I, 312).

Пор. **АНДРЕИКО**.

***АНДРИЦЕВЪ** прикм. (2): Ино Илка не запрїла сА за <то>оу съмрътъ Андрицева, шо его оубил Петроу Понич (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: наз. одн. ж. зам. знах. Андрицева (1473 BD I, 186).

Пор. ***АНДРИЦЯ**.

***АНДРИЦЯ** ч. (2) (особова назва, молд. пор. Андри): прїидоша прАд нами... наш столник, сынъ Андрици, и тѣгал на дочкоу пана Петра Понича, на Илицъ, за съмрътъ отъ его Андриць (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: род. одн. Андрици 1 (1473 BD I, 186); Андриць 1 (1473 BD I, 186).

Див. ще **АНДРЕИКА**, **АНДРЕИКО**, **АНДРОУШКО**, **АНДРЪ**, ***АНДРЪКО**.

АНДРИО ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Андриен, гр. Άνδρέας) Андрий: тѣмъ. мы... дали и потврьдили есми имъ и(х) села... где бы(л) стоА(н) фолъ и понижє марково селище и никорово селище и на вас(луя)... и на

текуча где бы(л) андрию ватама(н) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 179).

АНДРИЯШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРИАШ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРИАШЬ** *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРИАШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРИАШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРІЕСКОУЛЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): та продали

тоє село Мика, дочки Михайль Андрієскоула, за п злат татарских (Васлуй, 1495 *BD* II, 57).

ФОРМИ: *род. одн.* Андрієскоула (1495 *BD* II, 57).

***АНДРІЄШЪ** *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРІЄШІ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тъм мы... жаловали есмо их особною нашею милостію и дали и потвердили есмо им... села на имъ Броуду-решті... и Андрієші на Бръл(адъ) (Сучава, 1469 *BD* I, 134).

ФОРМИ: *наз. одн.* Андрієші (1469 *BD* I, 134).

***АНДРІИ** *див.* **АНДРЪИ.**

***АНДРІЯШЕВЪ** *прикм.* (2): а на то вѣра моА... вѣра пана драгоева вѣра андріашева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то вѣра моА... и вѣра андріашева (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* андріашева, андріашева (1392 *Cost.* I, 8; 1411 *Cost.* I, 84).

Пор. **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРОВАШЪ** *див.* ***АНДРОВОШЪ.**

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *див.* ***АНДРОНИКОВИЧЪ.**

АНДРОНИКЪ *див.* **АНДРОНИКЪ.**

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *ч.* (17) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана кости андронниковича (Сучава, 1437 *Cost.* I, 529—530); а на то е(ст)... вѣра наши(х) болѣрь, вѣра пана наГоА... вѣра пана кости андронниковича (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

ФОРМИ: *наз. одн.* андронникови(ч) 2 (1448 *Cost.* II, 362, 737); андронникови(ч) 1 (1445 *Cost.* II, 218); *род. одн.* Андронниковича 9 (1438 *DIRA* 472; *DBAc* 28; 1439 *Cost.* II, 32, 35, 42, 47, 62; 1445 *Cost.* II, 236; 1448 *Cost.* II, 365); андронниковича 3 (1439 *Mih.* 206; 1447 *Cost.* II, 281; 1448 *Cost.* II, 314); андронниковича 1 (1437 *Cost.* I, 530); андронникови(ч) 1 (1448 *Cost.* II, 359).

АНДРОНИКОВЪ *прикм.* (4): а на то е(ст)... вѣра пана кость вистѣрника, вѣра пана кости андронников... и вѣра оусихъ болѣрь нашихъ молдавскы(х) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180); а на то е(ст)... вѣра пана кости андронников... и вѣра въсъхъ болѣрь наши(х) молдавскы(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 270).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. зам. ж.* вѣра... Андрониковъ (1445 *DIRA* 483; 1446 *Cost.* II, 241, 270); *наз. одн. ж.* андронникова (1443 *Cost.* II, 180).

Пор. **АНДРОНИКЪ.**

АНДРОНИКЪ, АНДРОНИКЪ *ч.* (14) (*особова назва, цсл.* Андроникъ, *гр.* Ἀνδρόνικος) Андронік: и мн видѣвши доброе и(х) произволеніе, такожь даемъ и о(т) на(с) тоє село вышеписанное, на имА боучоумъни, нашимъ вѣрнымъ болѣрьомъ пану андроннику и сноу его пану кости логоегоу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 87); и оуставши Марта, паны (!) пана Михоула Андронника, та заплатила оуси тоти вишеписаны пинъзи (Сучава, 1462 *BD* I, 52); а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з) а ключни(к) пе(ч)рскы андрони(к) а оуставни(к) пе(ч)рскы лаврентеи (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* андронникъ, андрони(к) 2 (1445 *Cost.* II, 730; 1449 *Cost.* II, 386); андрони(к) 1 (1498 *ЧАФ*); *род. одн.* Андронника 7 (1446 *Cost.* II, 248; 1449 *Cost.* II, 380; 1462 *BD* I, 52; 1488 *BD* I, 355); андроника 3 (1443 *Cost.* II, 156; 1447 *Cost.* II, 273; 1448 *Cost.* II, 353); *дав. одн.* андроннику (1442 *Cost.* II, 87).

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *див.* ***АНДРОНИКОВИЧЪ.**

АНДРОУШКО, ОНДРЮШКО *ч.* (11) (*особова назва, пор.*

Андрѣи: первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... Федоръ осташкови(ч) рикаило охрѣмъ братьА его терешко ондрюшко, никонъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); Я пань микоула дѣди(ч) до(л)зский и перева(л)ский из жоноу моею огаеюею и з сынми моими гоурко(м) и з стѣтко(м) и Андрушко(м)... придалъ есми своего имѣнья дользска десАтиноу озимины и веснины десАтоую копоу (Перевали 1440 *P* 142); а панове наши по имену... па(н) шендрика толочко панъ лаза(а) пити(к) панъ андрюшко панъ ионъ боучоу(м) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А на твердост верху писаных рѣчи я Андрушко Русинович и печат есми привѣсил к сему моему листу (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинниі наши слоуги Жоурка Пинтече и брат его Петриманъ ... и племеніи их оана и брат его Андрушко... жаловали есмы их особною нашею милостію (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн.* Андрушко 6 (1456 *ЭСФ*; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1491 *BD* I, 445; 1494 *AS* I, 101, 102; 1495 *BD* II, 249); ондрюшко 1 (бл. 1392 *P* 47); *зам. дав. одн.* есми дали... Андрушко 2 (1493 *BD* II, 14); *дав. одн.* Андрушкоу (1474 *AS* I, 69); *ор. одн.* Андрушко(м) (1440 *P* 142).

Див. ще **АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРЪ, *АНДРЪКО.**

АНДРЪ *ч.*, *невідм.* (2) (*особова назва, молд., пор.* Андрѣи): и еще есми потвепотвердили (!) нашем(оу) монастырю... цигане на имѣ... наноуль... и андрѣ (Сучава, 1470 *DIRA* 522); а хотя(р) тои половина село о(т) а(н)дрѣ поче(н)ше, о(т) старого става (Сучава, 1488 *Cost.* S. 127).

Див. ще **АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРОУШКО, *АНДРЪКО.**

АНДРЪВЕВИЧ, АНДРЪВЕВИЧЪ *ч.* (6) (*особова назва*): а на то послуси иванъ владычинъ зАтъ... васько андрѣевичъ (б. м. н., 1385 *P* 28); а при то(м) были сведоки наша

рада вл(д)ка луцкии ое(д)сии... а кнъз василей андрѣевич(ч) маршалокъ нашъ (Острог, 1437 *P* 136); възАли есмо въ кнАза ВасилА Его Милости Андрѣевича Полоубенского тридцат коп грошей широки на дворѣцъ наш на рець Дрюти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23): А при томъ было добрых людей досит: был брат мой пан Левъ Боговитинович... а кнАз Василей Андрѣевич Полоубенскій (Боковичі, 1496 *AS* I, 245).

ФОРМИ: *наз. одн.* андрѣевичъ, Андрѣевич, андрѣевич(ч) 3 (1385 *P* 28; 1437 *P* 136; 1496 *AS* I, 245); ондрѣевич(ч) 1 (1451 *ДГШХ*); *род. одн.* Андрѣевича (1492 *AS* III, 23); *дав. одн.* ондрѣевичо (1466 *ОБРН* 128).

АНДРЪВЕВЪ, АНДРЕЕВЪ *прикм.* (7): приказъ па(н) андрѣевъ днюсина маршалковъ (Київ, 1433 *P* 119); а по-на(л) есми туою его невѣстку а(н)дрѣеву жону с при(з)-воленьемъ доброе памяти г(с)дра корола его млсти со всеми имѣ(н)и мужа еє (Вільна, 1495 *ВМБС*); мы слышачи ондрѣво (!) вызнанье а то(г) оумерлѣ(г) сказоуемъ ондрѣеви абы то досве(ч)лѣ жебы то е(г) коупленое (XV ст. *ВС* 31); прода(л) есми мѣстцо свое коморное... оринѣ андрѣевѣ женѣ (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* андрѣевъ 1 (1433 *P* 119); Андреевъ 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *знах. одн. с.* ! ондрѣво (XV ст. *ВС* 31); *дав. одн. ж.* андрѣевѣ (бл. 1500 *ПИ* № 2); *знах. одн. ж.* а(н)дрѣеву (1495 *ВМБС*); *ор. одн. ж.* ! андрѣево (1413 *ОБРН* 115).

Пор. **АНДРЪИ.**

АНДРЪИ, АНДРЕИ, ОНДРЕЙ, ОНДРЪИ, АНДРЕЙ, АНДРЪИ, АНДРІИ *ч.* (56) (*особова назва, цсл.* Андрѣи, *гр.* Ἀνδρέας) Андрій: первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч) кнА(з) василии михаилови(ч)... ондрѣн митковъ пасыно(к) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); А на то были свѣдци, добрии панове: панъ Котлинскій воевода ильвѣски... панъ Андрѣи... панъ Гльбъ соу(д)вѣч (Львів, 1421 *P* 92); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоуги нашн по(п) андреи и филипъ

и михоуль... слоужили намъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1427 *Cost.* I, 193); а даемъ тому предъ писаному пану андрѣю вологовичю верху менованая мѣста (Київ, 1433 *P* 119); а при то(м) были сведоки наша рада вл(д)ка луцкии... а князь андрѣи василевичъ (Острог, 1437 *P* 136); мы Олександръ (в *ориг.* Олександръ.— *Прим. вид.*)... чинимъ знаменито... иже... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... в повѣте киевскомъ, што держалъ первѣй сего кн(а)зь Василей а кн(а)зь Андрѣи Семеновичи Зваголские, дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн.* андрей, Анѣдрей, andrei 16 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1427 *Cost.* I, 193; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1446 *P* 154; 1451 *AS* I, 45; 1455 *Cost.* II, 769; 1463 *AS* I, 55; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1495 *ВМБС*; 1496 *АЛРГ* 69 і т. ін.); андрѣи, анѣдрѣи, Анѣдрѣй 12 (1421 *P* 92; 1433 *P* 119, 122; 1437 *P* 136; 1451 *P* 159; 1466 *AS* I, 61; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); ондрей 5 (1441—1443 *AS* III, 2; XV ст. *BC* 31; 1492 *АЛМ* 31; 1496 *АЛРГ* 78); ондрѣи 2 (1392 *P* 47; 1491 *AS* I, 94); I одрей 1 (XV ст. *BC* 31); *род. одн.* андрѣя, андрѣа 4 (1433 *P* 118, 119; 1454 *AS* III, 10; 1487 *AS* I, 239); андрѣя, ан(др)еа 3 (1401 *ЗКЕ*; 1432 *Cost.* I, 330; 1481 *ГПМ*); андрѣа 1 (1455 *Cost.* II, 550); *дав. одн.* Андрѣю 4 (1401 *АкВАК* III, 2; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1489 *AS* III, 21; 1496 *АЛРГ* 69); андрѣю 3 (1433 *P* 118, 119; 1459 *ЗНТШ* XI, 13); ондрѣеви 1 (XV ст. *BC* 31); Анѣдрѣеви 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *знах. одн.* ондрѣя 1 (XV ст. *BC* 31); ондрѣа 1 (1491 *AS* I, 94); *ор. одн.* Анѣдрѣемъ (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103).

АНДРЪИКО *див.* **АНДРЕЙКО.**

АНДРЪИКО *див.* **АНДРЕЙКО.**

АНДРЪЯШЬ, АНДРИАШ, АНѢДРЪЯШЬ, АНДРИЯШЬ, АНДРИАШЬ, АНДРІАШЪ *ч.* (16) (*особова назва, пор.* Андрѣи): панъ анѣдрѣяшъ староста рускии (Бохур, 1377 *P* 24); панъ Андрѣяшъ староста Руской земль (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а на то... вѣра пана юрѣа столникова и брата его пана анѣдриаша (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); мы Стефанъ воевода ... знаменито чиним... ож(е)... Мѣрена и Титиана... продали тое село слоугамъ нашимъ Ивану и братіямъ (е)го Андриашу и Гаврилоу и Петроу за м̄ златъ гатарскихъ (Сучава, 1487 *BD* I, 291).

ФОРМИ: *наз. одн.* андрѣяшъ, андрѣашъ, андрѣаш, андрѣашъ 5 (1398 *P* 57; 1429 *Cost.* I, 269; 1442 *Cost.* II, 87; 1445 *Cost.* II, 226; 1487 *BD* I, 291); Анѣдрѣяшъ, Анѣдрѣяшъ 2 (1377 *P* 24; 1378 *ЗНТШ* LI, 5); *род. одн.* андрѣаша, андрѣаша, андрѣаш(ш), анѣдриаша 5 (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *DIR* «А» 433; *Cost.* I, 37; 1429 *Cost.* I, 280; 1445 *Cost.* II, 226); а(н)дрѣаша 1 (1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн.* Андрѣашу 2 (1487 *BD* I, 291); андрѣашеви 1 (1414 *Cost.* I, 111).

ІАНЕ *див.* **АНИ**¹.

* **АНЕПСЕИ** *ч.* (1) (*гр.* ἀνεψίος) племінник: а оу то(м) сели десѣтъ хыжь татарскы(х), на имѣа маманъ съ своими дѣтми... и зоръ съ анепсеи своими (Сучава, 1435—1436 *Cost.* I, 494).

ФОРМИ: *ор. мн.* анепсеи (1435—1436 *Cost.* I, 494).

АНИ¹, **АНІ**, **АН**, **АНЫ**, *спол.* (503) I. (*зв'язує члени речення*) (494) I. (*єднальний*) ні, ані (249): Мы дмитрии инѣмъ именемъ корибу(т) кнѣ(з) литовскии чинимъ то знаемо... иже... слюбуемы ... иже о(т) ты(х) мѣстъ... чистаѣ вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви... а николи ни в одно верема не о(т)ставати а ни о(т)ступити и на вѣки (Краків, 1388 *P* 40—41); мы кнѣ(з) дмитрии... чинимъ знамени(т)... иже... хотѣчи... кору(н) по(л)ской службу... оуказати... слюбуемъ держати цѣлую правду... а николи... о(т) ни(х) ани о(т) коруны по(л)скою никоторою хитростью о(т)стати (Молодечно, 1388 *P* 43); Съ которого того копища... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу нашего давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); а того нѣтсва романъ не имаетъ оупоминати(т), а ни жаловати, ни пред однимъ чоловікомъ (Берестя, 1400 *Cost.* II, 618); не оставлю на тыхъ городѣхъ иного

воево(д) а ни бурѣкрабъ а никоторого старьшего по собѣ толико того которыи жь бы присѣгль вѣре(н) быти королеви его мѣсть (Кременецъ, 1434 *P* 131); Не есть то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи (Брестъ Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тыѣ земли продалъ есми... конецнѣ (!) со всѣми ужитки... ни одного права собѣ, ани своимъ послѣткомъ у тыхъ земляхъ не заховывае (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); Слоуги ꙗ на(и)мѣа Олизаровичи из веко(в) слоужать о двоу конѣ(х) и(з) слоугу а иное слоужбы никоторое неслоуживали ани побороу недаивали (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.); а мой(м)... дѣтемъ ани мой(м) ближи(м) (!) оу тую дѣлницю... ненадобѣ вступоватисе (Львѣв, 1478 *ЗРМ*); а иншимъ ближнимъ кнѣ(з)ѣа его милости ани моимъ ненадобѣ сѣа в тыи имѣнѣа вступати (Степань, 1489 *AS* I, 89); прѣдоша... оуноуковѣ доумини по и(х) доброй воли и ники(м) непоноужени а ниприсилувани и продали свою правою о(т)ниноу, о(т) своего праваго оурика (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

(у *сполуч.* а ни те жь, а ни тѣ жь) ані теж, ані такожъ кметѣ е(г) ани те(ж) пана за вѣнѣа кметевоу (XV ст. *BC* 6); а с певного вѣданья иашего никды межи радою кролевства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжъ скончана (Брестъ Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(у *сполуч.* а ни п а к) ані теж, ані такожъ (1); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... слоуга наш пан Шефоул питарюул... по своєю доброй воли, никымъ непоноужен ани пак присилуван, и продал он... свою правою отниноу (Ясси, 1476 *BD* I, 208).

2. (*єднально-перелічувальний*) ні... ні, ані... ані (92): а пакли бы воевода нѣкоторыми чѣсы хотѣлъ... оуста(т) противу г(с)дрѣа... мнѣ с ни(м) не оустати, а ни почина(т), а ни по немъ стати, противу своего г(с)дрѣа (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623); а выволить то па(н) колъ филь маковичъ и своєю братьєю и своими всѣми ближшими иже оу тои половици дѣднины и оу другою... нь можѣ(т) габати филь а ни его братьѣа а ни его ближшии (Галич, 1409 *P* 74); сами порозоумѣти можете коли ани в короунъ ани въ кнѣзствѣ велико(м) обдичне небыли быхо(м) иже в такovy(х) рѣча(х) великая бы была нелачность а зѣмешканѣе (Брестъ Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*); и оучинили есми въ задоушіе свѣтопочившихъ предковъ и родителіе нашихъ, а за здравіе и спасеніе наше... на то яко да не имаетъ ни един наш боѣрин, ани старости, ани шолтоузи и прѣгари Соучавскыи, ани шолтоузи и прѣгари от Серетского трѣга, ани дворници от тихъ двохъ трѣгох, ани глобници от волости Соучавской, да не имаютъ дило до тихъ наши (!) люди от Радовци (Сучава, 1481 *BD* I, 256); а я самъ Иван, ани моѣа жона, ани дѣти наши, ани наши близкии не мають сѣа в то оустоупати (Друцьк, 1492 *AS* III, 23—24); А намъ ся вже не надобѣ уступати въ тое, ани ближнимъ зъ роду нашего, ани иншимъ наслѣдкомъ нашимъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

(*чергується в н и*) ні... ні, ані... ані (148): а вживаючи того дворница не надобѣ ни воина ни Аловицъ платити а н (!) поздѣдництва ни грамоты иосити (Казимир, п. 1349 *P* 4); а не имаетъ тои корѣчмы от не(г) отнѣти ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашей воль (Медика, 1407 *P* 72); протго(ж) ни единъ болѣринъ, ни дворникъ, ни ослоухарь, ни жолдоунаръ, ни посадникъ, ни глобникъ, ни илшарь, а ні инъ никто о(т) наши(х) оурѣдниковъ, да не имаетъ ни постати до того села (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а ненадобѣ вступатисѣа в тое имѣнѣе никому, ни братьѣ мое(ѣ)и, ни жонѣ мое(ѣ)и, ни дѣтемъ моимъ, ани ближнимъ моимъ (Луцьк, 1461 *AS* I, 54); такъ есми ему продал, ажегъ нхто з ближнихъ моихъ ни жона моѣа, ни дѣти мои, ани монъ прирочныхъ ближнихъ, нхто з нихъ не мають в то сѣа вступати (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а мнѣ еси ни одного листа, ни королева, а ни шурина моего, не вказывалъ (Вильна, 1495

РИБ 620); а в тыи пьнази... ненадобь са мь оустопати, ни моей женѣ, ани дѣтемь моим, ани ближнимь моим (Боквичи, 1496 AS I, 244); И також жадного неприятель нашего, котори... хотѣл бы назвати съ господаремь нашеи земли... не имаот такового чловѣка прѣимити... але такового чловѣка... вьгнати и вьлоудити проч из их милости землях, абы не мешкал... ни явно ани потаємно (Гирлов, 1499 BD II, 420—421).

II. (в'язує сурядні речення) (9) I. (єднальний) ні, ані (6): а тако(ж), никто да не смьют (!) сижы оучинити оу и(х) хотарь, на днистри, или оу озеры или плоты, а ни ловити никто, оу ихь хотарь (Сучава, 1455 Cost. II, 531); Ино, господарю, княз Михайло отьказаль: я дей самь ничимь ся в ловы господарьские не вступаю, а ни мои люди с поля старого пяди в дуброву Свиносуюку без упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21);

(у сполуч. а ни те жъ) ані теж (1): микоула о(т)повѣда(л) и(ж) бы не по правдъ на не(г) жалова(л) ани тежъ бы тыи пенъзи ис(т)раcono (XV ст. ВС 32).

2. (єднально-перелічувальний) ні... ні, ані... ані (2): и они рекли: так правда есть, записывали са отцы наши по неволи, а пьназей жадных за тоє не брали, ани печати нашей в того листу нѣт, ани клейна жадного мы в себе не маєм (Луцьк, 1491 AS I, 94).

Див. ще **НИ**¹, **NYZE**².

АНИ² част. (1) (нісидювальна) навіть: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... рожложивьшы шкоды... пану владисла(в)... кролеви... оучинень... смилывавьшы ся, а ни на сердци своємь то(г) имити памятоуючи доситє оучиниїе... па(н) владисла(в)... кролеви полскому... землю шепиньскоую... ворочаемы (Львѣв, 1436 Cost. II, 706).

Див. ще **НИ**².

***АНИСІА** ж. (1) (особова назва, гр. Ἀνυσία) Онисія: а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашему Иванку и сестрам его Ньгши и Анноушцини Анисіи... половина село от Шекан (б. м. н., 1494 BD II, 38).

ФОРМИ: наз. одн. Анисіи (1494 BD II, 38).

Див. ще **АНАСІА**.

АНИ див. **АНИ**¹.

***АНКА** ж. (3) (особова назва, пор. Анна): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... оуноуки Нана ключника... и дали свою правую отнину... половина село на Полочинех... и половина от млина племенником своим слоуза нашему пану Или комисоу и сестри его Анки и братаничи их Мьрїи (Васлуй, 1497 BD II, 118).

ФОРМИ: род. одн. Анки (1497 BD II, 119); дав. одн. Анки (1497 BD II, 118).

Див. ще **АННОУШКА**, **ГАНКА**.

АННА, **АННЪ** ж. (37) (особова назва, цсл. Аньна, гр. Ἀννα, гебр. נַחְנַח) Ганна, Анна: купиль панъ петрашь дѣдичтво в аньны радивоньковов (Перемишль, 1359 P 10); Я Семень сколковъ по повельнію господина цтя моего уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши Иоана... Артемїя, Анну (Київ, 1398 ДГПМ); Жаловала намъ боярїня Мьнского повѣту, на имя Анна Петрашовая, на невестку свою Ганку (Троки, 1494 РИБ 560); Мы Кнегини Швитрикраиловая Кнегини Анна жаловали есмо слугу нашего Ходка землею его отчиною (Дворецъ, XV ст. СГЧА); и оучинили есмо въ задоуше свѣтопочившых дѣтеи господства мы Александра воеводи и дьшери нашей Анны (Гирлов, 1499 BD II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Анна 17 (1432 Cost. I, 330; 1470 BD I, 155; 1482 BD I, 260; 1489 BD I, 373; 1490 BD I, 403; 1491 Cost. D. 37; 1494 BD II, 34; XV ст. СГЧА; 1497 BD II, 102 і т. ін.); Аннъ 1 (1480 BD I, 244); род. одн. Анны, аньны 3 (1359 P 10; 1499 BD II, 154, 155); I анн 1 (1401 ЗКБ); дав. одн. Анни 10 (1480 BD I, 244; 1482 BD I, 260;

1489 BD I, 373; 1490 BD I, 403, 442; 1491 Cost. D. 37; 1493 BD II, 32; 1494 BD II, 34, 36); Анне 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); знах. одн. Анну, аниж 2 (1398 ДГПМ; 1401 ЗКБ); ор. одн. Анною (1490 BD I, 442).

Див. ще **АНА**.

***АННИНЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... прѣидоша прѣд нами... наши слоуги Оне и брат его Косте, сынове Аннини... и продали свою правую отнину (Сучава, 1493 BD II, 3); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуги наши Тоадерь Тоуркоул и брат его Михоуца... и племеннича их Армьнка, дочка Аннина... и продали их правую отнину (Васлуй, 1497 BD II, 107).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Аннина (1497 BD II, 107); наз. мн. ч. Аннини (1493 BD II, 3).

Пор. **АННА**.

АННОУШКА, **АНОУШКА** ж. (54) (особова назва, пор. Анна): а по его животъ, жонгы его Марены, и оуиукамъ еи Анушь и Станъ... и всему роду их, непорушено николиже на вькы (Сучава, 1424—1425 ДВас 19); и оуставше наши слоуги доума попшескою и мани (и заплатиль оуси исполна тоты вышеписанїи пинези оу роуки слоуз (!) нашемъ якоб) сын миханла оцела граматики и сестра его крестина и аноушка (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: наз. одн. Аноушка 13 (1467 BD I, 120; 1479 BD I, 223; 1483 Cost. D. 30; 1493 Cost. D. 176; 1495 BD II, 59; 1499 BD II, 130; XV ст. НППГ; 1500 SD 7 і т. ін.); Аноушка 10 (1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 445, 447; Cost. D. 37; 1492 BD I, 509; 1494 BD II, 38; 1495 BD II, 64; 1499 BD II, 153); зам. род. одн. от Аноушка 2 (1490 BD I, 437; ДГСХМ); отъ Аноушка 1 (1488 BD I, 325); род. одн. Аноушки (1493 BD II, 18); дав. одн. Аноушки 7 (1479 BD I, 223; 1484 BD I, 278; 1487 BD I, 294; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 14; 1497 BD II, 103); Аноушки 6 (1483 Cost. D. 30; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 447; 1494 BD II, 38); Аноушки 3 (1491 Cost. D. 37; 1493 BD II, 14; 1494 BD II, 38); Аноушки 3 (1481 BD I, 248; 1487 BD I, 306; 1495 BD II, 59); Аноушць 1 (1424—1425 ДВас 19); Аноушкы 1 (1499 BD II, 154); ор. одн. Аноушкою 3 (1470 BD I, 153; 1480 BD I, 241; 1487 BD I, 306); Аноушкоу 1 (1470 BD I, 152); аноушкою 1 (1483 Cost. D. 30); Аноушкои 1 (1483 BD I, 269).

Див. ще ***АНКА**, **ГАНКА**.

***АННОУШЧИНЪ** прикм. (5): И оу том також прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Гоурбан... и сестричица его Настъ... дочка Анноушчина... и продали свою правую отнину (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Анноушчина (1499 BD II, 134, 135, 162); дав. одн. ж. Анноушчини (1499 BD II, 135).

Див. ще **АННОУШЧИНЪ ДВОРЬ**.

Пор. **АННОУШКА**.

АННОУШЧИНЪ ДВОРЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князївствї): тьмъ мы... жаловали есмы его особно мл(с)тїю и дали есми емоу, оу нашеи земли, села на воронь (в ориг. вороворонь.— Прим. вид.) на имѣ анноушчинъ дворь и хоуецьны и синещи (Сучава, 1433 Cost. II, 594).

ФОРМИ: наз. одн. Анноушчинъ дворь (1433 Cost. II, 594).

Див. ще **АННОУШЧИНЪ**.

АННЪ див. **АННА**.

АНО спол. (2) (стп. апо) I. (в'язує сурядні речення) (єднальний) і, та (1): кторыи буде(т) право(м) добувати, тому имає(т) съ шкода е(г) заплатити та(м), оно опѣ(т) имає(т) быти наложено (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

II. (прїеднує підрядне умовне речення — у препозиції) то (1): ино коли бы его богъ не даи воите (!) с того свѣта сшедъ (!) ано на его дѣти сулимовь има сполна пасти (Львѣв, 1412 P 81).

АНТОНИДА ж (1) (особова назва) Антонида: ми стефанъ воевода... знаменито чиним... оже далъ свѣтопочившии

родитель нашъ... монастырю свѣтому въздвиженію... где ест антонида старица, едно село на сочавѣ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 46).

ФОРМИ: *род. одн. антонида* (1439 *Cost.* II, 46).

*АНТОНІИ ч. (4) (*особова назва, цсл.* Антониин, гр. Ἀντωνίου) Антоній, Антон: иоуказалса намъ правыми листы воселеньского патрїярха, Антонїа Константинопола (Сучава, 1401 *RIR*); и поклонили са есмы пр(с)тому образу еА и прп(д)бны(м) оцѣ(м) антонїю и вео(до)сїю (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: *род. одн. антонїа* (1401 *RIR*; 1446 *P* 154, 155); *дав. одн. антонїю* (1446 *P* 154).

*Див. ще *АНДОНІИ.*

*АНТОНОВЪ *прикм.* (1) ◇ озеро Антоново *див. ОЗЕРО.*

ФОРМИ: *місц. одн. с. Антоновы* (1430 *ГВКЛ* 9).

*АНТЫМИСЪ ч. (1) (гр. ἁγτιμίσσιον) (*посвячений плат, що розстелюють на престоли під час літургїї*) антиминос: а соблазмы творящихъ изверзати, церкви освесчати, антимины благословити, еретьковъ и непослушныхъ клясти (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *знах. мн. антимины* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

АНОУШИН *прикм.* (1): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Лазоръ Пискою сынъ Аноушин... съ своими братями... и продали свою правую огниноу (Сучава, 1483 *ВД* I, 269).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Аноушин* (1483 *ВД* I, 269).

АНОУШКА *див. АНОУШКА.*

*АНХИМАНДРИТЬ *див. АРХИМАНДРИТЬ.*

АНЪДРЕЙ *див. АНДРЪИ.*

АНЪДРЕЙКО *див. АНДРЕЙКО.*

*АНЪДРЪИКОВЪ *прикм.* (1): Мы великий князь витовъ дали есмо сюю нашу грамотоу янкоу анъдръиковоу сну радевича што есмо ему дали село челиевъ (Олтушків, 1424 *ДГВВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. анъдръиковоу* (1424 *ДГВВ*).

Пор. АНДРЕЙКО.

АНЪДРЪЯШЪ *див. АНДРЪЯШЪ.*

*АНЪНА *див. АННА.*

АНЫ *див. АНИ*¹.

АНЪДРИЙ *див. АНДРЪИ.*

*АНЪДРИАШЕВЪ *див. *АНДРІЯШЕВЪ.*

*АНЪДРЪКО ч. (1) (*особова назва, пор.* Андри): А пить могорич оу анъдръка оу дому лысого за двѣ гривнѣ вѣснии (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *род. одн. анъдръка* (1366 *P* 12).

*Див. ще АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРОУШКО, АНДРЪ.*

АНЪДРЪЕВИЧЪ *див. АНДРЪЕВИЧЪ.*

*АНЪДРЪЕВЪ *див. АНДРЪЕВЪ.*

АНЪДРЪИ *див. АНДРЪИ.*

АОАША *ж., невідм.* (2) (*назва гори у Молдавському князівстві*): А хотаръ Бълошешим да ест поченши от крѣниць Вълканова до крѣниць Корнина, та от толь... горъ до Аоаша, та черес Аоаша та право на доброви до серед добровоу (Сучава, 1475 *ВД* I, 206).

*АПА *ж.* (1) (*молд. апэ*) вода: хота(р)... о(т) доуба... на велікое о(л)хоу, а о(т) толь... на доамна и до апъ(р)чїа до обрѣшїе (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: *род. мн. апъ* (1458 *Mih. Doc.* 121—122).

*АПОСТОЛСКИЙ *прикм.* (2) ◇ апостольское сѣдла и ще (1) (*лат. sedes apostolica*) апостольский престол, престол папи римського: Благословеніе Исидора, митрополита Кьвдского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостольского създлшица Лятъского и Литовъского и Немецъкого (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); столецъ апоустольский (1) *див. *СТОЛЕЦЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. апостольского, апоустольского* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1447—1492 *ЛКБВ*).

*АПОСТОЛЬ¹ ч. (43) (гр. ἀπόστολος) апостол: а доконалоса тое дѣло оу годѣ (!) лучици в ндлю по (с)тѣмъ ап(с)лѣ марку евнглѣтъ (Лучица, 1388 *P* 39); А коли <кото>рыи господарь имъ порушить таковыи да естъ проклатъ от...

вї апостоль (Сучава, 1403 *RS* 338); да(н) ли(с) оу нашемъ дворѣ оу зодечевѣ по ст(ѣ)мъ (!) ап(с)лѣ петръ оу первыи понедѣлокъ (Зудечів, 1428 *P* 111); и боуди емоу клѣтва о(т) ба оца и сна и ста(г) дха... и о(т) всѣ(х) сты(х) ангель и о(т) пр(б)ркъ и ап(с)лѣ (Київ, 1446 *P* 154); Я, княгини Семенова, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ Иваномъ княземъ Семеновичемъ, жаловали есмо и дали служѣ нашему на имя Іудѣ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла (Кобрын, 1465 *АкВАК* II, 4); па(к) кто съ покусн(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанїа и потвѣрж(д)енїа, таковїи да естъ проклат(т) о(т) га ба... и о(т) вї сты(х) врѣховны(х) ап(с)лѣ и прочїи(х) (Ясса, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *род. одн. ап(с)ла* (1400 *Cost.* I, 37; 1421 *Cost.* I, 142); *місц. одн. по ап(с)лѣ* (1388 *P* 39; 1428 *P* 111); *род. мн. апостоль, ап(с)лѣ, апостоль, ап(с)лѣ, апостол, аплѣ, аплѣ, апосто(л)* (1401 *ЗКГ*; 1403 *RS* 338; 1409 *DİR* «А» 437; 1435 *Cost.* II, 680; 1438 *DİR* «А» 472; 1444 *Cost.* II, 208; 1457 *BD* I, 5; 1465 *АкВАК* III, 4; 1488 *BD* I, 343; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231).

*АПОСТОЛЬ² ч. (1) (*церковна книга*) апостол: застали есмо оу стго спса на красно(м) дї иконы кованы(х)... евангелъе кованое ап(с)лѣ половина прилога (!) осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *знах. одн. ап(с)лѣ* (бл. 1429 *P* 114).

*АПРІЛІИ *див. АПРІЛЬ.*

АПРІЛЬ, АПРЬЛЬ, АПРЪЛЬ, АПРИЛ ч. (64) (гр. ἀπρίλιος, *лат. aprilis*) (*назва місяця*) квітень: оу сочавѣ влѣ(т) сцїи (!) априлья иї (Сучава, 1409 *Cost.* I, 70); п(и)сан

оу Берести, м(ѣ)с(ѣ)ца април(ѣ) к ден (Берестя, 1448 *AS* I, 44); Pisan w Lubline, Aprila dwadcat dewiatohu dnia (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8); Данъ во Мстиславлї. Априль семы день (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *наз. одн. априль* 2 (XV ст. *РИБ* 610; 1496 *АЛРГ* 71); *април* 2 (1481 *AS* I, 78; 1496 *АЛРГ* 69); *апрѣль* 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *Апрѣль* 1 (бл. 1500 *АСД* II, № 4); *род. одн. апри(л)* 8 (1415 *Cost.* I, 117; 1419 *DİR* «А» 444; 1434 *DİR* «А» 463; *Cost.* I, 386; 1448 *AS* I, 44; 1449 *Cost.* II, 378; 1470 *DİR* «А» 522; 1482 *AS* I, 80); *апрїліа, априлія, априліа* 7 (1412 *DİR* «А» 440; 1429 *Cost.* I, 259; 1439 *Cost.* II, 36; 1441 *DİR* «А» 477; 1475 *BD* I, 204; *Cost. D.* 4; 1488 *ДГСПМ*); *апрїліа, Aprila* 6 (1438 *P* 141; 1443 *ВАМ* 42; 1451 *АкЮЗР* II, 106; XV ст. *СГЧА*; 1478 *АкЮЗР* 4/I, 8); *апрїлія* 1 (1409 *Cost.* I, 70); *ск. н. а(н)* 31 (1423 *DİR* «А» 447; 1428 *Cost.* I, 210; 1435 *Cost.* I, 403; 1444 *DİR* «А» 481; 1453 *Cost.* II, 466; 1470 *DİR* «А» 523; 1480 *BD* I, 240; 1491 *BD* I, 464; 1497 *DC* 8 і т. ін.); *анр* 4 (1420 *Cost.* I, 136; 1445 *Cost.* II, 219; 1464 *Cost.* S. 60; 1495 *АЛРГ* 60); *а(н)л* 1 (1431 *Cost.* I, 315).

Див. ще АПРІЛІЕ.

АПРИШОВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а тому свѣдци панъ миколаи спичникъ... панъ шанъдро апришовский (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн. апришовский* (1424 *P* 106).

АПРІЛІЕ ч., *невідм.* (1) (*молд. апрїліе*) (*назва місяця*) квітень: писа ивашко брѣтѣвїи(ч) оу сочавѣ в лто сцїї апрїліе еї (Сучава, 1428 *Cost.* I, 207).

Див. ще АПРІЛЬ.

АПРОД ч. (12) (молд. апрод) судовий пристав: и еще еси дали нашему вѣрному пану, думА апроду, брату пана михула писарА, едно село на санной шо было вла(д) мату-сово (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); <и оуставши наши слоуги Братоул и брат его Косте та заплатили тоти вышеписанни пинѣзи и злат татарских оу роуки Ионоу сыноу Ио(н)ъшелА апрода (б. м. н., 1497 *BD* II, 123—124).

ФОРМИ: наз. *одн.* апрод, апро(д) (1449 *Cost.* II, 386; 1479 *BD* I, 223; 1495 *BD* II, 59); *род. одн.* апрода, апро(д) (1448 *Cost.* II, 300; 1449 *Cost.* II, 380; 1497 *BD* II, 123, 124); *дав. одн.* апродоу (1443 *Cost.* II, 131; 1494 *BD* II, 33; 1495 *BD* II, 59).

АПРЫЛЬ *див.* АПРИЛЬ.

АПРЪЛЬ *див.* АПРИЛЬ.

***АПОУСТОЛЬСКИЙ** *див.* *АПОСТОЛСКИЙ.

***АРБИКОВЪ** *див.* *ОАРБИКОВЪ.

АРБОУРЕ ч. (36) (*особова назва, молд.* арборе «дереву»): а на то е(ст) вѣра... ю Стефа(н) воевода... вѣра па(н) шефоула вѣра па(н) лоука арбоюре портарь сочавска(г) (Корочин Каминь, 1458 *Mih. Doc.* 122); А на то есть... вѣра наших боярь в. п. Доумы... в. п. Лоука Арбоюре портарь сочавского (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: наз. *одн.* Арбоюре (1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170, 172; *Cost.* S. 88; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС*; 1475 *BD* I, 209; 1479 *BD* I, 228; 1499 *BD* II, 425, 444); *род. одн.* Арбоюре 21 (1458 *Mih. Doc.* 122; 1471 *BD* I, 164; 1472 *Cost. D.* 26; 1473 *BD* I, 184; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 130, 136, 140, 144; 1500 *BD* II, 173 i т. ин.); АрбоюрА 3 (1473 *BD* I, 190; 1475 *BD* I, 204; *Cost. D.* 4); Арбоюръ 2 (1472 *DIR*«А» 528; 1475 *BD* I, 206).

***АРБОУРЕВЪ** *прикм.* (1): А на то ест вѣра... бояр наших: в. п. Збѣри... в. п. Лоуки Арбоюрева портарь сочавского (Сучава, 1486 *BD* I, 290).

ФОРМИ: наз. *одн. ж.* Арбоюрева (1486 *BD* I, 290).

Пор. АРБОУРЕ.

***АРДАНОВИЧЪ** ч. (3) (*особова назва*): пи(с), оу васлоуи, петръ арданови(ч) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); писа петры арданови(ч) (б. м. н., 1458 *DIR*«А» 513).

ФОРМИ: наз. *одн.* арданови(ч) (2) (1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 583); арданови(ч) (1) (1458 *DIR*«А» 513).

***АРДАНОУВИЧЪ** *див.* *АРДАНОВИЧЪ.

АРДЕВОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): а на розѣзды были землане... панъ манько ардевовичъ а оставъ голубуть (Зудечив, 1411 *P* 79); а при то(м) были свѣдци... па(н) манко ардевови (1) па(н) прокопъ наневи(ч) (Зудечив, 1412 *P* 83).

ФОРМИ: наз. *одн.* ардевовичъ 1 (1411 *P* 79); ! ардевови 1 (1413 *P* 83).

***АРЖИШАНЫ** *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар той третой част от села от Аржишан... почени из долоу от похребъ та грости на дил оу глод (Сучава, 1495 *BD* II, 78).

ФОРМИ: *род.* Аржишанъ, Аржишан (1495 *BD* II, 77, 78).

***АРЗОУЛ** ч. (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): А хотар тому выш(є)реченому село Степканіи, ниже въ оусти Арзоул, оу вадоу Негоуцъторюви (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: *род. одн.* Арзоул 1 (1493 *BD* II, 6); Арзула 1 (1493 *BD* II, 6).

***АРИИ** ч. (29) (*особова назва, гр.* Ἄρειος) Арий: а кто пороуш(ить та)ковы да есть проклетъ о(т) га ба и о(т) прѣчистъѣ его мтре и о(т) тиѣ сты(х) о(т)цъ никейскы(х) и да есть подобникъ аріоу (и) іоудѣ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); А кто съ покоусит тое пороушити, тот да ест проклѣт от господа бога... и да ест подобен Йоудѣ и проклѣтому Арію (Сучава, 1490 *BD* I, 421).

ФОРМИ: *дав. одн.* аріоу, арию 22 (1407 *Cost.* I, 57; 1409 *DIR*«А» 437; 1411 *Cost.* I, 95; 1435 *Cost.* II, 689; 1438 *DIR*«А» 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1454 *Cost.* II, 502; 1457

BD I, 5; 1466 *BD* I, 106; 1490 *BD* I, 421 i т. ин.); аріоу, ариоу 3 (1400 *Cost.* I, 37; 1403 *ДГАА*; 1415 *Cost.* I, 117); аріеви 1 (1448 *Cost.* II, 306); *знах. одн.* ариа, аріа (1443 *ДГСПМН*; *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 366).

Див. ще АРИА.

АРИА ч. (16) (*особова назва, цсл.* Арии, *гр.* Ἄρειος) Арий: а кто по(роу)ши(тъ таковы да ест) проклетъ о(т) га ба... и да е подобникъ аріи (б. м. н., 1400 *DIR*«А» 433); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписанного нашего дааніа... таковѣи да есть проклѣ(т) о(т) га ба... и да есть подобнь іоудѣ и проклѣтому аріи (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. *одн. зам. дав.* проклѣтому Ариа (1479 *BD* I, 222); *дав. одн.* аріи (1400 *DIR*«А» 433; 1435 *DIR*«А» 465; 1453 *Cost.* II, 466; 1460 *DIR*«А» 515; 1486 *DC* 144; 1488 *BD* I, 343; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 i т. ин.); *ор. одн.* Аріею (1499 *BD* II, 155).

Див. ще *АРИИ.

***АРИИ** *див.* АРИИ.

АРМАШ ч. (6) (*молд.* армаш) чиновник вищого рангу, надѣлений админістративними і судовими функціями: И заплатил слоуга наш Лоупе армаш та заплатил оуси тоти пинѣзи п злат оу роуки Настъ и братоу еи Тома (Сучава, 1489 *BD* I, 373); А хотар той вышеписанной селищи да ест от Драгоеши, коуда хотарил пан Братоул армаш (Сучава, 1493 *BD* II, 27).

ФОРМИ: наз. *одн.* армаш (1489 *BD* I, 373; 1493 *BD* II, 27); *дав. одн.* армашоу (1489 *BD* I, 373).

***АРМЪНѢЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И дали и подтвердили еси и(м), оу нашей земли, оу молдавской... села на имѣ онеши... и армѣн(ѣщи), подли сочавъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: наз. армѣн(ѣщи) (1456 *Cost.* II, 569).

АРМЪНКА, АРМАНКА *ж.* (9) (*особова назва, молд., болг.* арменка): мы Стефан воевода знаменито чиним ис сим листом нашим... оже тоти истиніи... Дръгоуш и сестри его Баницъ и Армѣнка, сынове Мари, жаловали еси их особноу нашею милостію (Сучава, 1490 *BD* I, 391—392); прѣйдоша прѣд нами... Иванко Левич... пан Шефоул... и племенщи их Армѣнка и Васка и Анна... и продали свою правоу отнинуо (Сучава, 1492 *BD* I, 509); И оуставше слоуга наш Жоуржа Поуцъноул та заплатил оуси тоти пинѣзи р злат оу роуки слоугам нашим Тоадероу Тоуркоулоу и братоу его Михоуци... и племенщи их Армѣнки (Васлуй, 1497 *BD* II, 107).

ФОРМИ: наз. *одн.* Армѣнка 3 (1490 *BD* I, 391; 1491 *Cost.* S. 156; 1497 *BD* II, 107); Армѣнка 1 (1492 *BD* I, 509); *зам. дав.* сестра(м) его... васи(л)ка и армѣнка 1 (1491 *Cost.* S. 156); сестрам их Параска и Армѣнка 2 (1493 *BD* II, 14); *дав. одн.* Армѣнки (1490 *BD* I, 392; 1497 *BD* II, 107).

***АРМЪНЧИНЪ** *прикм.* (1): а на то, коли еси хотарили то(т) хотаръ, былъ са(м) г(сд)ва ми и былъ... па(н) ивашко армѣнчи(н) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 583).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* армѣнчи(н) (1456 *Cost.* II, 583).

Пор. АРМЪНКА.

АРМЪНЧИЧ ч. (1) (*особова назва*): И такожде оусталь Ивашко Армѣнчиц прѣд нами... и даль с(вя)тому монастырю нашему от Молдавици половина села (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

ФОРМИ: наз. *одн.* Армѣнчиц (1473 *ШКН* 165).

АРМАНКА *див.* АРМЪНКА.

***АРПАШЪ** *прикм.* (1): тѣ(м) мы... дали и подтвердили еси и(м), оу нашей земли, оу молдавской, и(х) права отнина... села на имѣ... арпѣщи арпашеви... и тодерещи (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: *знах. мн.* арпашеви (1456 *Cost.* II, 569).

АРПЪШЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы... дали и подтвердили еси и(м), оу нашей

земли, оу молдавской... села на имѣ онещи... и арпъшещи арпашеви (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569); там, мы... (дали) и потврѣдили есми и(м), оу нашей земли, оу мо(л)-давской... село... на имѣ половина о(т) тодерещи, вишне(а) ча(ст), о(т)... арпъш(ещи) арпашеви (Сучава, 1488 *Cost.* S. 127).

ФОРМИ: наз. арпъшещи (1456 *Cost.* II, 569); род. арпъш(ещи) (1488 *Cost.* S. 127).

АРСЕНИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Арсении, гр. Ἀρσένιος) Арсеній, Арсен: а на то есм(ь) приложилъ свою печать и оць мои Вл(д)ка лучьскыи арсении (б. м. н., 1366 P 14).

ФОРМИ: наз. одн. арсении (1366 P 14).

***АРСОУРИ** с., *невѣд.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): почыниши (х)отар тоу браниши от обрѣши Лаоури... до самїи шипот, от толь... до Арсоури (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

***АРТЕМІИ** ч. (1) (*особова назва, цсл.* Артемии, гр. Ἀρτέμιος) Артемій, Артем: Я Семень с колковъ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши Иоана Ирину... Артемія, Анну (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* Артемія (1398 *ДГПМ*).

***АРТУКУЛ** ч. (1) (*стч.* artikul, *стп.* artukuļ, *лат.* articulus) *стаття, параграф юридичного документа* артикул: I też, wsi kotoryje artukuły dalijesmo im na tom przywili naszym wypisany, potwierżajem to im na wecznyje czasy (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *знах. мн.* artukuļy (1388 *ZPL* 108).

***АРХАГГЕЛЪ** ч. (3) (*цсл.* архаггелъ, гр. ἀρχαγγελος) архангел: балица воевода и драгъ (!) мешерь съзидаше црковъ въ име стго архагггла михаила на земли тересовской (Сигет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: род. одн. архагггла (1404 *ГМ*); дав. одн. архаггглоу (1404 *ГМ*).

АРХИЕПИСКОПЪ, АРХІЕПИСКОПЪ, АРХІЕПИСКОУПЪ ч. (6) (*гр.* ἀρχιεπίσκοπος) архіепископ: на... соимоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе наоучавшии (!) оу боза отецъ кнѣзь Григоріе, божіею милостію и сватой церкве Илвовой архіепископъ, и також велеможны панове... соуъ сосланы и налицены и наманены (під Хотином, 1467 *BD* II, 297); А на болшоую крѣпост и потврѣденіе сталоу вври, нашуу печат болшоую... и печати архіепископов і епископов... вельѣ есмы привѣсити к семоу листоу нашемуу (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. архіепископъ, архіепископъ 2 (1467 *BD* II, 297; 1499 *BD* II, 425); Архіепискоупъ 1 (1481 *ГПМ*); род. мн. архіепископов (1499 *BD* II, 425); ор. мн. архіепископи, архіепископи (1499 *BD* II, 419, 425).

Див. ѿ **АРЦИБИСКУПЪ.**

***АРХІЕРАРХЪ** ч. (5) (*гр.* ἀρχιεράρχης) архіерарх, архіепископ: мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже благопроизволи господство ми... и дали есми нашему монастырю о(т) поланы, иде(ж) е(ст) хра(м) стаго архіерарха и чудотворца никола, на всѣакой (!) лѣто, по шести боч(к) вина, о(т) нашей десѣтины (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); мы Стефа(н) воевода... знаменито чиним и(с) симь листом нашим... Ако да оутврѣдим и оукрѣпим (!) наше еп(с)коупіе о(т) Радовец(х) идеже е(с) храм стго (!) архіера(р)ха и чудотворца Николаа (Сучава, 1486 *DC* 143—144).

ФОРМИ: род. одн. архіерарха, архіера(р)ха, архіерарха 4 (1448 *Cost.* II, 365; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 256; 1486 *DC* 144); ! архістрарха 1 (1443 *Cost.* II, 128).

***АРХІЕРЪИ** ч. (2) (*цсл.* архіерей, архіерѣи, гр. ἀρχιερείς) архіерей: Г(с)и помози рабу своему юрью болковичю создавшему цркъвъ и олтарь стаго архіерѣя х(с)ва николаы

(б. м. н., бл. 1350 P 8); ми петръ воево(д)а... знамѣнито чини(м)... аже блгопроизволихо(м) нашы(м) блгы(м) произволены(м)... и дали есмы нашему монастырю о(т) побраты гдѣ есть хра(м) стго архіереа и чудотворца николаы... четиры челя(д)и цыганъ (Дольный Торг, 1444 *DIR* «А» 481).

ФОРМИ: род. одн. архіерѣя, архіереа (бл. 1350 P 8; 1444 *DIR* «А» 481).

***АРХИМАНДРИДЪ** *див.* **АРХИМАНДРИТЬ.**

***АРХИМАНДРИТА** ж. (1) (*монастир, очолований архимандритом*) архимандрія: предѣлы его епа(р)хїи а(р)хима(н)дриты пече(р)ское (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: род. одн. а(р)хима(н)дриты (1481 *ГПМ*).

АРХИМАНДРИТЬ, АРХИМАНДРИТЬ, АРХИМАНДРИТ ч. (32) (*гр.* ἀρχιμανδριτής) архимандрит: Тые вси села... маеть держати... владыка Луцкий... архимандриты благословити, игумены наставляти, попы и дьяконы совершати, какъ в нашей области, въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Острозе (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); А при том былн светки наша рада: архимандритъ Печерский Аврамей, а кнѣз Иван Путата (Київ, 1437 *AS* I, 34); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріе, ігоумень и архимандритъ Бистричьскаго монастыра... и измѣнили съ господство мы правоую монастырскоую огниноу (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: наз. одн. архимандритъ, архимандрит, архимандри(т), а(р)хима(н)дри(т), архимандрить 16 (1437 *AS* I, 34; 1446 P 154; 1458 *Mih. Doc.* 121; 1476 *BD* I, 211, 215; 1481 *ГПМ*; 1488 *BD* I, 348; 1490 *BD* I, 419; 1492 *BD* I, 510; 1499 *BD* II, 153; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); архимандры(т) 1 (1467 *Mih. Doc.* 125); архима(н)дридъ 1 (1462 *Cost.* D. 10); род. одн. архимандрита (1446 P 154; 1455 *Cost.* II, 540, 544); дав. одн. архимандриту (1498 *ЧИАФ*; 1499 *BD* II, 154); *знах. одн.* архима(н)дрита (1481 *ГПМ*); ор. одн. архимандритом, архіимѣдритомъ 4 (1446 P 154; 1470 *BD* I, 150, 153; 1481 *ГПМ*); а(н)химандрито(м) 1 (1459 P 174); *місц. одн.* прі архимандритъ (бл. 1470 *ОБРН* 130); *знах. мн.* архимандрыты (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

***АРХИМАНДРЫТЬ** *див.* **АРХИМАНДРИТЬ.**

! **АРХИСТРАРХЪ** (АРХІЕРАРХЪ) (1): и дали есми нашему монастырю (!) о(т) полныи где е(ст) хра(м) стаго архістрарха и чудотворца николаы ѿ тата(р) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128).

Див. ***АРХІЕРАРХЪ.**

***АРХИСТРАТИГЪ** ч. (1) (*цсл.* архистратигъ, гр. ἀρχιστρατιγός) (*титул св. Михаїла*) архістратиг: ль (!) 6974 княини (!) олена вышила сии вздохъ великому архистратигоу михаїлоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128).

ФОРМИ: дав. одн. архистратигоу (1466 *ОБРН* 128).

АРХІЕПИСКОПЪ *див.* **АРХИЕПИСКОПЪ.**

АРХІЕПИСКОУПЪ *див.* **АРХИЕПИСКОПЪ.**

***АРХІЕРАРХЪ** *див.* ***АРХИЕРАРХЪ.**

***АРХІЕРЕИ** *див.* ***АРХИЕРЪИ.**

АРЦИБИСКУПЪ, ЯРЦИБИСКУПЪ ч. (3) (*стч., стп.* arcubiscup, *лат.* archiepiscopus) католицький архіепископ: а при то(м) свѣдци были кнѣзь Анъ арцибискупъ льв(ов)ски... па(н) петръ зхарбинови(ч) (Медика, 1415 P 87); мы Стефанъ воевода... слюбомель... королевъ полскомоу... и оусим ярцибискупом... абыхомъ мы их милости верни и подѣдани были (Сучава, 1468 *BD* II, 301).

ФОРМИ: наз. одн. арцибискупъ 1 (1415 P 87); ярцибискупъ 1 (1433 P 122); дав. мн. ярцибискупом (1468 *BD* II, 301).

Див. ѿ **АРХИЕПИСКОПЪ.**

АРЪМЕЩИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потврѣдили есми его очи(н)оу... села на имѣ... сръби н аръмеши (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342);

А хотар томоу селоу... оу краи доуброви от Брошан, от толь... до хотарь Аръмешилорь (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

ФОРМИ: наз. аръмещи (1448 *Cost.* II, 342); род. молд. Аръмешилорь (1491 *BD* I, 449).

*АСАНЬ ч. (2) (особова назва, ар. hasan «красивий»): ивиѣ послалъ есмь к вамъ слуги наши асана и тулу очью то повѣдати вамъ нашему брату абы то вѣдали вы (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: знах. одн. Асана (1392—1393 *РФВ* 170).

*АСПРАТА ж. (1) (гр. εἰσπρα «гроши») (назва дрібної срібної монети) аспр: И мы давали за тоую к паробъковъ за лѣть по девѣти тисАчъ, а за иного по пѣти аспратъ за одного паробъка (б. м. н., 1481 *BD* II, 365).

ФОРМИ: род. мн. аспратъ (1481 *BD* II, 365).

Див. ще *АСПРЪ.

*АСПРЪ ч. (2) (гр. εἰσπρω «гроши») (назва дрібної срібної монети): и да е(ст) о(т) на(с) тон бо(л)нищи на каждую годину ф аспра обретаАщи(м)сѦ в тон бо(л)нищи (Сучава, 1471 *DIR* «А» 527).

ФОРМИ: наз. дв. аспра (1471 *DIR* «А» 527).

Див. ще *АСПРАТА.

АТОКЪ ч. (1) (особова назва): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинниѣ жоуржъ атокъ дали есми (емоу едно село) на върхъ саратъ гдѣ е(ст) жоуде фѣтъ и илѣе (Сучава, 1434 *Cost.* I, 398).

ФОРМИ: наз. одн. атокъ (1434 *Cost.* I, 398).

АУГОУСТЬ див. АВГУСТЪ.

*АОУРАРЪ ч. (4) (молд. аурар) золотар: мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Холоватин и съ своими падчерицами... и продали тое мѣсто от млин слоузъ нашему Станчюлоу аоурарю (Сучава, 1484 *BD* I, 285); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тота истинна Васоутка... жена Станчюла аоурарѦ, жаловали есмы еи особною нашею милостію (Сучава, 1498 *BD* II, 125—126).

ФОРМИ: род. одн. аоурарѦ (1498 *BD* II, 126); дав. одн. аоурарю (1484 *BD* I, 285, 286).

*АХМАТЪ див. ОХМАТЪ.

АЧБЫ, АЧБЫЫ спол. (8) (приеднуе підрядні речення) (умовні — у препозиції) якшо б, коли б (7): ач бычомъ самъ своимъ животомъ не поспѣши были ко его мл(с)ти потребизногъ ехати... тогды мы пошлемъ помоць своѦ (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714); ач бы был которы отдаленны, тых засъ прѣзискати хочемо и имамо (Сучава, 1462 *BD* II, 284); (у постпозиції) (1): и слюбюемъ заАть сѣто слюбюемъ вы-

править его бѣ не дай ачъ бы сѦ кому пригодно (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

Див. ще АЧЪ, АЩЕ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ.

АЧЕИ част. (3) (модальна) ачей, чей: того дилъ ра(д)ли есмы оуси посполоу поднѣти себе неволю... и похилити собѦ голову томоу поганствоу... докоу(л) аче и съ Бѣ

млы смилоуе(т) абыхо(м) ти(ж) могли о(т) БѦ помо(ч) имѣти и стороны свои наити ка(к) и наши прѣ(д)ци имѣл(и) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); ино за то далъ вашо(и) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили братью вашоу мл(с)ти... и... вашеу мл(с)ти прятатели... абы вси обернули лица своего к поганству и ваша мл(с)ть тежъ с ними аче(и) да(л) бы богъ то бы не заглобо хрестиянство межы вашеу мл(с)ти днешъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152); Про тожъ естли ваша мнлость такъ чынили.. делайте яко знаете. какъ межы васъ доконъчанье было; а чей быхмо могли оучынити промежи вами любовъ и миръ и доконъчанье, якъ и первей было (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449).

*АЧИБКОВЪ прикм. (1) ◊ пасика ачибкова див. ПАСИКА.

ФОРМИ: род. одн. ж. ачибковы (1420 *Cost.* I, 135).

АЧЪ, АЧЪ спол. (17) (приеднуе підрядні речення) 1. (умовні — у препозиції) якшо, коли (12): Ачъ рыцерь алю-

бо шлА(х)тА шлА(х)тѣчо рану оучини(т) до крови имѣ(т)

емж платѣти за ранжъ еі (XV ст. *BC* 29 зв.); те(ж) ачъ слоуга ре(ч)нын оуломокъ соуселоу пана своего шкодоу алюбю кри(в)доу оучини(т) тогды па(н) имееъ за него досы(т) оучини(т) (XV ст. *BC* 30); ачъ не дасть имъ Богъ детокъ, ино.. волныи собе продати и ближнымъ своимъ дати (Волдимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627);

(в интерпозиції) (1): а прото естли на первышии ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не естъ к ва(м) принесено можете ачсѦ ва(м) оузвиди(т) радное на тыи то послѣднии мистровы (листы) такъ о(т)писатъ подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

2. (допустові) (2) хоч, хоча (в интерпозиції) (1): Хоче(м) того ачъ имъ гневъ нашъ о(т)поуше(н) алъ ты(х) што шкоды починилъ што (!) и(м) право(м) досы(т) о(т)поведалъ (XV ст. *BC* 28 зв.).

(у сполуч. а чъ пакъ — у препозиції) (1): ачъ пакъ хотѦ и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к себе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА*).

3. (причини — у препозиції) оскільки (1): Ачъ по(д)лоугъ часовъ розны(х) обыча(и) и учи(н)кы члвчи измены (!)... а протожъ мы казимиръ... коро(л) по(л)скы(и)... выдаваемы и оуоставлѣемы права кгорая жъ вшистии в нашеи земли имають соудитъ (XV ст. *BC* 9 зв. — 10).

Див. ще АЧБЫ, АЧЬКОЛИ, АЩЕ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ. АЧБЫЫ див. АЧБЫ.

АЧЬКОЛИ спол. (1) (зв'язуе підрядне речення) (допустове — в интерпозиції) хоч, хоча: а тѣжъ дадинаа моѦ княгини СеменоваѦ МарѦа и зѣть еи князь Семень Юрьевичъ слюбовали ми и подѣвѣзали сѦ подъ го, ачъ коли на тотъ час не было дочки еи, а жоны пнѦаА (!), семеновы, а сестры моєи княжны Настасѣи, ижъ ей того имѣньѦа подъ мноу не искати (Вильна, 1482 *AS* I, 79).

Див. ще АЧЪ.

1 АЧЪ НАШЪ <А ЧИНШЪ> (1): тотъ кметъ имѣ(т) плати(т) па(н)у своемоу віноу г гривны ачъ нашъ (!) ро(ч)нын имее(т) емоу платитъ ка(к) и ... платилъ (XV ст. *BC* 39).

Див. А¹, *ЧИНШЪ.

АЩЕ, АЩИ спол. (19) (цсл. аще) (приеднуе підрядні речення) (умовні — у препозиції) якшо (3): а на томъ хотаръ аще мочи имоу осадити села, да осадѣть съ тѣмъ вышписанымъ потверж(д)еніемъ (б. м. н., 1415 *Cost* I, 122); а а(ш) сего они знаидоуть тамо о(т) тое прѣ(д) реченое мѣсто а они да имають имъ възѣти сѣе что они боудоут има (!) прѣ себѣ (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc* 122);

(у постпозиції) (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним (ис) сим листом... каждому добромоу аще комоу потребизна (боудет) (Сучава, 1499 *BD* II, 442);

(у сполуч. к о л и... а ш е) (15) див. КОЛИ.

Див. ще АЧБЫ, АЧЪ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ.

АЩЕБИ спол. (2) (приеднуе підрядні умовні речення — у препозиції) якшо б: и аще би инны млынъ оучинилсѦ оу томъ потоць такожъ да боудеть половина отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); тое вышписаное аще кто би хотѣ(л) пороушити о(т) наши(х) дѣтеи или нашего плѣмене таковъ

да е(ст) проклѦ(т) о(т) гѦ ба (Сучава, 1448 *DIR* № 10 б).

Див. ще АЩЕ, АЩЕЛИ, АЧБЫ.

АЩЕЛИ спол. (2) (приеднуе підрядні умовні речення — у препозиції) якшо, коли ж: Ащели хто... повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ... да казнитъ и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); аще ли кто прѣ(т)стѣпнпѣ заповѣ(д) сѣж... да е(ст) проклѦ(т)

(!) о(т) бѦ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

Див. ще АЧБЫЫ, АЧЪ, АЩЕ, АЩЕБИ.

АЩИ див. АЩЕ.

Б див. **БЫ**!

БАБИНСКИЙ, БАБИНСКИЙ ч. (5) (особова назва): А при том был... панъ Ивашко Бабинский (Острог, 1465 AS I, 57); А при том был... панъ Ивашко Бабинский, панъ Пашко Бабинский (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. **Бабинский, Бабинский** (1465 AS I, 57; 1466 AS I, 60, 61).

***БАБИТЬ** прикм. (1) ◇ **Бабинь** потокъ (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвш(є) его правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвердили есмы емоу... села на имѣ левкоуещи... на бабини потока (!) (Сучава, 1442 Cost. II, 96).

ФОРМИ: місц. одн. ч. **на бабини** (1442 Cost. II, 96).

БАБИНСКИЙ див. **БАБИНСКИЙ**.

БАБИЧ ч. (2) (назва річки у Вітебській землі): и за тоую сто коп грошей широкихъ продали есмо Его Милости дворецъ наш... а... землю пашною... з сеножатми и з лѣсы, оу гранех, почонши: по Митинъ роубежъ Чирчинский... а в в(!) озере и в рече Бабици е(зы) и в Тоухоу, а тамже на озере землю бортьною на имѣ Рогозною а Бабициною, также оу в обробоуе грани, гдѣ Бабицъ снАл сА с Чорнороуемъ (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. **Бабиц** (1492 AS III, 23); місц. одн. **в Бабици** (1492 AS III, 23).

***БАБИЧИНА** ж. (1) (назва земельної ділянки у Вітебській землі): и за тоую сто коп грошей широкихъ продали есмо Его Милости дворецъ наш... а... землю пашною... з сеножатми и з лѣсы, оу гранех, почонши: по Митинъ роубежъ Чирчинский... а в в(!) озере и в рече Бабици е(зы) и в Тоухоу, а тамже на озере землю бортьною на имѣ Рогозною а Бабициною (Друцьк, 1492 AS II, 23).

ФОРМИ: знах. одн. **Бабициною** (1492 AS III, 23).

БАБИЧЬ ч. (5) (особова назва): мы иліа воеводѣ... знаемо чинимъ... оже тотъ истинный слоуга нашъ вѣрный бояринъ панъ станъ бабиць... служитъ намъ правою и вѣрною службою (Хотин, 1435 DIR«А» 465); а на (то) е(ст)... вѣра пана (стана) бабица (Сучава, 1436 Cost. I, 468); Мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... боАринъ панъ Албоул... продал и отстоупил село Бабишево на имѣ Кобъліей Вишныи, где бил дом Стана Бабиша (Сучава, 1467 BD I, 122).

ФОРМИ: наз. одн. **бабиць** (1435 DIR«А» 465); род. одн. **бабица** 1 (1436 Cost. I, 468); **Бабиша** 3 (1467 BD I, 122).

***БАБИШЕВЪ** прикм. (3): мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже приде предъ нами... панъ Албоул... и продал... село Бабишево на имѣ Кобъліей Вишныи... та продал з тоу Стана Бабиша... и жене его, дочки Бабишевѣ... и братоу еи, снюоу Бабишевоу Иванкоу (Сучава, 1467 BD I, 122).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **Бабишевоу** (1467 BD I, 122); знах. одн. с. **Бабишево** (1467 BD I, 122); дав. одн. ж. **Бабишевѣ** (1467 BD I, 122).

Пор. **БАБИЧЬ**.

***БАБИШЪ** див. **БАБИЧЬ**.

***БАБОУЛЪ** ч. (1) (особова назва, молд. бабэ, слов. баба): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есмы нашей митрополіи... еи питомы циганы на имѣ... бабоу(л) и своими да(т)ми и челА(д)ю (Сучава, 1465 DIR«А» 518).

ФОРМИ: наз. одн. **бабоу(л)** (1465 DIR«А» 518).

***БАВОВСКИЙ** прикм. (1) ◇ **Бавовские** дворы (1) (назва садиби у Молдавському князівстві): И пак дадох... господство ми... село именемъ Боурешіи... що то то село Боурешіи прислоушно бѣ къ Бавовскихъ дворовъ (Сучава, 1491 BD I, 464).

ФОРМИ: род. мн. **Бавовских** (1491 BD I, 464).

***БАВОЛНА** ж. (4) (стп. bawelna, стч. bawlna, свн. boumwol(l)e) бавовна: а што привезетъ изъ бесарабъ

или перецъ, или баволну, или будь што, отъ вѣ кантари, у баковѣ, польрубель серебра (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а што привезоутъ изъ басарабъ или перецъ, или боволноу или боуд што... поль рубль серебра (Сучава, 1434 Cost. II, 668); А што привезоутъ отъ Басарабъ или отъ Тоуркохъ, или перецъ, или баволноу или боуд што, оу Баковѣ... отъ воза по в злати тоурскихъ (Сучава, 1460 BD II, 274).

ФОРМИ: знах. одн. **баволноу, баволну** 3 (1408 Cost. II, 631; 1456 Cost. II, 789; 1460 BD II, 274); **боволноу** 1 (1434 Cost. II, 668).

БАГАВЪСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при то(м) бы(л) оуружены панъ григоръ багавъский и панъ Акушь секиринский... а иншихъ много было при томъ добры(х) (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. **багавъский** (1420 ПГАГ).

БАГАЕТСКИЙ ч. (1). (особова назва): мы панове господарь нашего... на имѣ... панъ вилча о(т) липники... панъ станчоу(л) багаетский... визнаваемъ тѣмъ то... листомъ... колижъ... иліашъ воевода... владиславоу, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы такоже... обцоуемъ и слюбуемъ... тотъ истинный голдъ... стеречи и... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. **багаетский** (1436 Cost. II, 701).

БАГЛОВ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Буглів: кнА(з)ю Василью осталсА городъ Збараж, а к тому села Янковцы... Баглов (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. **Баглов** (1463 AS I, 54).

***БАГЛОУИ** див. **БАХЛОУИ**.

***БАГНО** с. (1) багно: я хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича... даровала есми... моужа свое(г)... своими име(н)и о(т)чизными на имА А(б)лон(ь)ны(м) а по(л)жами з боры з лесы з болоты с по(л)ми нсь сеножа(т)ми з реками с потоки з багны (Луцьк, 1490 ЗХП).

ФОРМИ: *ор. мн. багны* (1490 ЗХП).

БАГОВСКИЙ ч. (2) (*особова назва*): мы александръ воевода... знаменито чини(м)... ожъ есмо просили велеможны(х) паны и шлА(хо)тини (1) пано(в) ра(д)і кролевской... пана яна баговского и иныи панове русци, иже мы слобуюемъ... служити королю его мл(с)ти... ажбы коли имала неволю землА королА его мл(с)ти роускаа и подолскаа о(т) татаръ... помо(ч) давати (Банилів, 1455 Cost. II, 769—770); А на то свѣдкове... пан Халецкын и пан Баговский (Сучава, 1460 BD II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. Баговский* (1460 BD II, 276); *знах. одн. баговского* (1455 Cost. II, 769).

***БАГОВЪ РОГЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣши его правою... слоужбою... дали есми емоу... еще силище где ста(в) по (1) баговы(м) рога(м) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *ор. одн. баговы(м) рога(м)* (1437 Cost. I, 541).

БАГРАМЪ ч. (2) (*особова назва*): а на то свѣдоци... панъ баграмъ соцкии львовский (Львів, 1386 P 31); а на тѣ свѣдци... баграмъ соцкый (Львів, 1400 P 61).

ФОРМИ: *наз. одн. баграмъ* (1386 P 31; 1400 P 61).

***БАГРИНОВСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): просил есми... кнАзА ГригорА Ивановича Багриновского, абы их милость печати свои приложили к семоу моему листу (Друцьк, 1492 AS III, 24).

ФОРМИ: *знах. одн. Багриновского* (1492 AS III, 24).

***БАГРЫНОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Багриново у Вишевській землі*): тамъ же вѣрхъ Кульги просто до (ро)гу леса, а одъ леса ажъ до урочища Вирной долины, где засталысмо бояръ Хмельницкихъ... которые призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкульскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8—9).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Багрыновскій* (1430 ГВКЛ 9).

БАДЕВ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томоу... монастыроу, цигане на имѣ... Бад(ѣ) съ чельдею, и сынъ Бадев Микоула съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Бадев* (1487 BD I, 310).

Пор. БАДЪ.

***БАДЕВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): мы боАре... александр воевода па(н) михаило дорого(н)ский... думитръ бадевич(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господарА нашего королА по(л)ского (б. м. п., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. бадевич* (1421 Cost. I, 141—142).

БАДЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): били дани тоти њ цркви ис попи... ла црко(в) оу бадевци и(с) попо(м)... (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу бадевци* (1490 DC 147).

БАДИКА ч. (1) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): а на имѣ цигано(м)... бадика и съ чельдью еи (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. бадика* (1462 Cost. D. 11).

БАДОУ ч. (1) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): мы Стефанъ воевода... знаменито чини(м)... еже... дали е(с)ми стои црвкн (1)... тоти цигани на имѣ хрѣма(н) и бера бадоу (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: *наз. одн. бадоу* (1458 ПГСММЦ).

Див. ще БАДЪ.

***БАДЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣше правою... его слоужбою... дали есмы емоу оу нашен землі молдавской осемъ селъ на имА... лнещи... бад(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: *наз. одн. ба(д)* (1436 Cost. I, 488).

БАДЪ ч. (17) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): а на то вѣра... боАръ молдавскихъ... вѣра пана бадѣ сучавского (Сучава, 1403 ДГАА); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... тоти истиннии наши слоуги Фръциль... и Бѣди слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 BD II, 47).

ФОРМИ: *наз. одн. Бадѣ* (1436 Cost. I, 484; 1440 DBAc 32; 1443 Cost. II, 120; 1487 BD I, 310); *род. одн. бадѣ, Бадѣ* 6 (1403 ДГАА; 1443 Cost. II, 156; 1445 DIR«А» 483; 1446 Cost. II, 241, 248, 270); *бадѣ, ба(дѣ)* 4 (1411 Cost. I, 85; 1438 Cost. II, 15; 1443 ДГСММН; Cost. II, 141); *дав. одн. зам. наз. Бѣдн* (1495 BD II, 47); *знах. одн. бадю* (1454 ПГПММ); *ор. одн. бадю* (1436 Cost. I, 481).

Див. ще БАДОУ.

БАЙКО ч. (4) (*особова назва, молд., болг. бай «дядько»*): и дали и потвѣдили есми... наше(м)у монастыри о(т) побрати... татары, на имѣ байко и съ чель(д)ю... (Сучава, 1453 Cost. II, 445); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Шандроу и братіа его Юри Байко и Сава... жаловали есмы их особною нашею милостію (Сучава, 1495 BD II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. байко* (1453 Cost. II, 445, 446; 1465 BD I, 88; 1495 BD II, 249).

***БАЙКОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): а на то ест... вѣра пана Ивана Байковича (Сучава, 1441 DBAc 40).

ФОРМИ: *род. одн. Байковича* (1441 DBAc 40).

БАЙКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы також и от нас есмы дали и потвѣдили... тое прАдреченое половина село на имѣ от Байковци (Сучава, 1489 BD I, 367).

ФОРМИ: *наз. зам. род. от Байковци* (1489 BD I, 367).

***БАЙКОУЛ** ч. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): хотя(р)... прости чере(с) бѣстрица на грохотих и байкоул (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 122).

ФОРМИ: *знах. одн. байкоул* (1458 Mih. Doc. 122).

БАЙМАКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): се мы панове Цеценевьскыи... продали есмо имѣнне отчиною свою и дѣдиною... на имА Цеценевьди а Баймаковци на рещи на Слоучи (Кременецъ, 1467 AS I, 63).

ФОРМИ: *наз. Баймаковци* (1467 AS I, 63).

***БАЙНЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего гу ха іо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣдили есми стои нашен епискоупи о(т) радъвце(х)... а црко(в) на лоукавци и(с) попо(м)... гѣ црко(в) оу бай(н)ци и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу бай(н)ци* (1490 DC 147).

БАЙЧАН *див. БАЛЧАН.*

***БАЙЧАНУОУЛЬ** ч. (7) (*особова назва*): а на то е(ст) вѣра... ивана байчаноула (Сучава, 1453 Cost. II, 494); а на то е(ст) вѣра... пана байчаноула (Сучава, 1455 Cost. II, 559).

ФОРМИ: *род. одн. байчаноула* 6 (1453 Cost. II, 494; 1455 Cost. II, 540, 550, 553, 559, 564); ! *бличаноула* 1 (1454 Cost. II, 501).

Див. ще БАЛЧАН.

***БАЙЧАНЫ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): пи(с) жоуржъ нонлеви(ч) оу байчане(х) (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *місц. оу байчане(х)* (1454 ПГПММ).

***БАКОВСКИЙ** *прикм.* (2) ◊ Бак овскийи трѣгъ (2) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Бакеу: мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... даем и потвѣждаем... мито от Бак овского трѣга (Бистриця, 1457 BD I, 3—4).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Бак овского* (1457 BD I, 4).

*Пор. *БАКОВЪ.*

***БАКОВЪ** ч. (44) (назва міста у Молдавському князівстві) Бакуе: а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь... у баковъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїишоша прѣд нами... попь Григоріе, Игоумень и архимандритъ Бистричскаго монастыра, и съ вѣсьми яже о христь братїями... и измѣнили съ господство мы правою монастырскою отниною... и дали господствоу мы пять сель... три на Бистрици, выше Бакова (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: *род. одн. Баконъ* 5 (1435 Cost. II, 677; 1457 BD I, 4; 1459 DIR«A» 514; 1462 Cost. D. 10); *Бакова* 4 (1409 Cost. I, 64; 1460 DIR«A» 515; 1499 BD II, 162; 1500 BD II, 173); *місц. одн. оу Баконъ, у баконъ* 32 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1439 Cost. II, 59; 1456 Cost. II, 789; 1457 BD II, 258; 1460 BD II, 274, 275, 276; DIR«A» 515; 1462 BD I, 56; Cost. D. 10 і т. ін.); *оу Бакови* 1 (1456 Cost. II, 790); *оу Бакон(в)* 1 (1447 Cost. II, 732); *оу Бакон* 1 (1460 BD II, 274).

Див. ще ***БАКОВСКИЙ** (Баковскии трѣгъ).

БАКОТА ж. (2) (назва села у Волинській землі) Бакоти: а кн(А)зю Солтану оу лоуцком повѣте... села... Бакота... ЛопушнаА (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Бакота* (1463 AS I, 55; 1482 AS I, 81).

БАКОТСКИЙ, ВАКОТНКИ ч. (2) (особова назва): а рzi thim bili swidczy... рап Piotr Bakothki stharostha podolski (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); а при томъ были и свѣдци п(н)ъ петрашъ бакотский (Ольховець, 1445 СРК).

ФОРМИ: *наз. одн. бакотский* 1 (1445 СРК); *Bakothki* 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4).

***БАКШИНЪ** *прикм.* (2) ◊ Бакшина гора (2) (назва црочица у Волинській землі): к тому село наше Теремное подь Луцкомъ, почонъ... отъ того коньца... къ Бакшиной горе... а отъ Бакъшыны горы до дороги Лисчицкое (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: *род. ж. Бакъшыны* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); *дав. одн. ж. Бакишиной* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***БАКЪШЫНЪ** *див.* ***БАКШИНЪ**.

***БАЛАКЪРОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): мы... ива(н) балакѣрови(ч)... чинимъ знаменит(т)... како... мы... исклюбуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. балакѣрови(ч)* (1388 Р 38).

***БАЛАМУТОВЪ** *прикм.* (1): а къ тому дали есмо ч(о)-л(о)в(е)ка у Теревени жъ, на имя Баламутова сына (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Баламутова* (1497 РИБ 683).

***БАЛАНЕШИ** *див.* **БЪЛГНЕШИ**.

БАЛАНЪ¹ ч. (4) (особова назва, молд., болг. Балан, Бълан): Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою (!) до на(с)... дали есми емоу... села... где е(ст) миклаА о(т) бахноу и где е(ст) баланъ о(т) стрымба (Сучава, 1434 DIR«A» 463); тѣм (sic. — Прим. вид.) мы видѣше правою и вѣрною и(х) службою до на(с)... дали есми и(м)... села... и пониже едно мѣсто на има стръминоаса и где е(ст) баланъ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. баланъ* (1434 DIR«A» 463; 1436 DIR«A» 469; Cost. I, 444; 1439 Cost. II, 41).

БАЛАНЪ² ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Мы Стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... оже... даемъ... монастырю... села... на има грабовци... и бересци и на... телици... баланъ (Сучава, 1443 ДГСПМН); мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... потврѣж(да)емъ села на имѣ репчичаны ись оусими прикоутки на имѣ где ватаманъ давид и радовци и баланъ (Сучава, 1446 ПГСПМР).

ФОРМИ: *наз. одн. баланъ* (1446 ПГСПМР); *знах. одн. баланъ* (1443 ДГСПМН)

БАЛАСИНЕШИ *див.* **БАЛОСИНЕШИ**.

***БАЛАСИНОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Мы илїа воевода... чини(м) знаемо... аже тотъ истинны на има панъ

ивашко баласиновичи (!) и съ своими братїями... слоужили преже сточичишемоу род(и)телю нашему (Сучава, 1436 Cost. I, 481).

ФОРМИ: *наз. одн. ! баласиновичи* (1436 Cost. I, 481).

БАЛАСИНОВЦИ, БАЛОСИНОВЦИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы илїа воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившыи родитель нашъ... монастырю... едно село на сочавѣ, на има баласиновци и съ млиномъ (Сучава, 1439 Cost. II, 46); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ мон(м) люде(м)... о(т) балосиновци (Сучава, 1453 Cost. II, 492).

ФОРМИ: *наз. баласиновци* 2 (1439 Cost. II, 46; 1444 Cost. II, 207); *зам. род. о(т) балосиновци* 1 (1453 Cost. II, 492).

Див. ще **БАЛОСИНЕШИ**.

БАЛАЧ, БАЛАЧЪ ч. (2) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїишоша прѣд нами... Стана... и братаничи еи... и продали... едно село на Смилон на имѣ где бил Балач (Сучава, 1491 BD I, 447).

ФОРМИ: *наз. одн. Балач, Балачъ* (1491 BD I, 447).

БАЛАЧАНИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу ха їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврѣдили есми стои нашей епискоупїи о(т) радѣвце(х)... тоти ї цркви ис попи... мѣ црковъ оу балачани и(с) попомъ... (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу балачани* (1490 DC 147).

БАЛАЧЪ *див.* **БАЛАЧ**.

***БАЛИЛОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор.* Балила у Молдавському князівстві): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу ха їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврѣдили, есми стои нашей епискоупїи о(т) радѣвце(х)... тоти ї цркви ис попи... ке црков(в) балиловска (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. балиловска* (1490 DC 147).

БАЛИНА ж. (2) (назва соляного джерела у Львівській землі): побрала па(н) татомиръ вепрѣ оу черно(м) лѣсь коло тоурьи оу балины... лѣсь и балина вокно солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечів, 1413 Р 83).

ФОРМИ: *наз. одн. балина* (1413 Р 83); *род. одн. балины* (1413 Р 83).

***БАЛИНОВСКИЙ** *прикм.* (1): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу ха їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврѣдили есми стои нашей епискоупїи о(т) радѣвце(х)... тоти ї цркви ис попи... е црков(в) балиновска и(с) попом(м) Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. балиновска* (1490 DC 147).

Пор. **БАЛИНЦИ**.

***БАЛИНОЕ** с. (1) ◊ крѣница балиное *див.* **КРѢНИЦА**.

ФОРМИ: *знах. одн. балиное* (1448 Cost. II, 324).

БАЛИНЦИ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): и достало съ мѣринки... село на имѣ мѣндрещїи, на сиретѣ, где били балинцы... тиж на сиретѣ (Сучава, 1492 Cost. S. 161).

ФОРМИ: *наз. балинцы* (1492 Cost. S. 161).

БАЛИЦА¹ ч. (7) (особова назва): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже тотъ истинныи слуга и бояринъ нашъ панъ Балица мудричка... слоужитъ намъ правою и вѣрною службою (Сучава, 1403 RS 338); балица воевода.. съзидаше црковъ (Сигет, 1404 ГМ); коли еси своихъ пословъ до насъ присылалъ, Ивана Берсея и Балицоу дѣяка и они намъ отъ тебе говорыли: намъ взять

миръ зъ великимъ княземъ... литовскимъ... бо ты съ нимъ миръ... взялъ еси (б. м. н., 1498 *BD* II, 409—410).

ФОРМИ: *наз. одн. балица* 3 (1403 *RS* 338; 1404 *ГМ*; *Cost.* II, 625); *зам. род. вѣра...* *Балица* 3 (1411 *Cost.* I, 85; 1495 *BD* II, 53); *знах. одн. Балицоу* (1498 *BD* II, 409).

*БАЛИЦА² *ж.* (1) (*назва гори у Молдавському князівстві*): хота(р)... оу пискоул балиц(и) долъ между таркъоу и бистри(щ) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

ФОРМИ: *род. одн. балиц(и)* (1458 *Mih. Doc.* 122).

БАЛИЦКІИ¹, БАЛИЦКИ, БАЛІЦКІИ ч. (8) (*особова назва*): а на розвѣздѣ были землѣне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовский панъ короваи процевиць... панъ татомиръ балицкии (Зудечів, 1411 *P* 79); а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балицки, панъ ивашко Голешевски (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. балицкии, балицкіи* 5 (1411 *P* 79, 80; 1413 *P* 83; 1424 *P* 104); *Балицки* 1 (1473 *ЗНТШ* V, 3); *дав. одн. балицкомоу* (1413 *P* 84); *знах. одн. балицко(г)* (1413 *P* 83).

*БАЛИЦКІИ² *прикм.* (1) *изниже ты(х) врочищъ лъсь и балина вокно солное и поле и доубровы то є(ст) балицкое* (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: *наз. одн. с. балицкое* (1413 *P* 83).

*Пор. *БАЛИЧИ.*

*БАЛИЦОВЪ *прикм.* (1) ◊ *гребля балицова* *див. *ГРЕБЛЯ.*

ФОРМИ: *місц. одн. ж. на балицовы* (1434 *DIR* «А», 463).

*БАЛИЧИ *мн.* (2) (*назва села у Львівській землі*) Баличи: тоти старци... вызнали... староую границу и врочища между дѣдошичи и между баличи (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: *род. баличъ* (1413 *P* 83); *ор. баличи* (1413 *P* 83).

*БАЛИЧИНЪ *прикм.* (2) а на то вѣра... пана балъчина сына бырлича (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); а на то... вѣра баличина (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. баличина* 1 (бл. 1400 *Cost.* I, 27); *балъчина* 1 (1393 *Cost.* I, 14).

Пор. БАЛИЦА¹.

БАЛІЦКІИ див. БАЛИЦКІИ¹.

*БАЛКАНЪ ч. (1) (*особова назва, молд., болг. балкан «гора»*): а на то є(ст) вѣра... пана тадора балкана (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503).

ФОРМИ: *род. одн. балкана* (1453 *DIR* «А» 503).

БАЛКОВЦИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы за тымъ... дали есми тому свтому нашем(у) монастырю о(т) пу(т)нон тоє вишеписа(н)ное наше село на имѣ ба(л)ковци (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*); Се азъ... Ю Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили есми... монастыроу от Пуотнон... ѣ цркъов от Балковци (Сучава, 1490 *BD* I, 419).

ФОРМИ: *наз. ба(л)ковци* (1471 *ДГСМПБ*); *зам. род. от Балковци* (1490 *BD* I, 419).

*БАЛОМИРЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): хота(р) томоу селоу фоундѣне(м) да є(т) поченши о(т)... боломиреши (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); еще есми дали... цркъовъ из Трестіана и о(т) боломиреше(х) (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263).

ФОРМИ: *род. боломиреши* (1428 *Cost.* I, 224); *місц. зам. род. о(т) боломиреше(х)* (1446 *Cost.* II, 263).

БАЛОСИНЕЩИ, БАЛАСИНЕЩИ, БАЛОСИНЕЩИ мн. (9) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... Ивоул... и съ непотомъ его... дали... села... на Си(мил)н на има Добромиреши и Балосинеши (б. м. н., 1440 *DBAc* 31); тѣ(м) мы видѣше его правоу... слоужбоу до на(с) жаловали есми его... и дали есми емоу... села... на има балосинеши и на поли на има милотинеши (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93); на имѣ цркъвамъ... д цркъ(в) оу баласинеши и(с) попо(м)

(Сучава, 1490 *DC* 148); на имѣ цркъвамъ... ѣ цркъов оу Балосинещ с попом (Сучава, 1490 *BD* I, 420); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тот(ъ) истинний слоуг(а) наш Лоука Боц и племенщи его... дали и потвѣрдили есми им... двѣ села на имѣ Балосинеши и Итринеши оу Немедкой волости (Сучава, 1491 *BD* I, 491).

ФОРМИ: *наз. Балосинеши* 3 (1440 *DBAc* 31; 1441 *DBAc* 37; 1442 *Cost.* II, 93); *Балосинеши* 1 (1491 *BD* I, 491); *зам. місц. оу баласинеши* 1 (1490 *DC* 148); *род. Балосинеши* (1491 *BD* I, 491); *знах. балосинеши* (1453 *Cost.* II, 492); *місц. оу Балосинещ* (1490 *BD* I, 420).

Див. ще БАЛАСИНОВЦИ.

БАЛОСИНОВЦИ див. БАЛАСИНОВЦИ.

*БАЛОСИНЪ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже то(т) истинный попь Иоилъ дали есми емоу едноу пустыню на кырдыгътоури где є(ст) кырница близъ балосина (Ясн, 1434 *Cost.* I, 391).

ФОРМИ: *род. одн. балосина* (1434 *Cost.* I, 391).

*БАЛОТА ч. (3) (*особова назва*): Мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... майкола дъци стоанова... съ балотою... тАгали на влада... аже имъ была очина того село о(т) солка (Баня, 1418 *Cost.* I, 126—127); а мы есмы жаловали наши слугы, балотоу и оанча и дали есмы имъ тоє село тамрѣташи(н)ци (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327).

ФОРМИ: *дав. одн. балотъ* (1432 *Cost.* I, 327); *знах. одн. балотоу* (1432 *Cost.* I, 327); *ор. одн. балотою* (1418 *Cost.* I, 127).

БАЛОШЕЩИ, БЪЛОШЕЩИ, БЪЛОШЕЩИ мн. (11) (*назва села у Молдавському князівстві*): еще есми дали прѣдреченному монастырю... цркъовъ о(т) болошеще(х) (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); дали есми се(с) ли(ст)... селамъ... на имѣ... бълешещи и жеминещи (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); и дали и потвѣрдили есми монастырю... о(т) немца... село на имѣ болошещи, на немца (Сучава, 1455 *Cost.* II, 564); Тѣм мы видѣвши его правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... дали... есми емоу... села на имѣ Бълешещи на Юкаши (Сучава, 1475 *BD* I, 205—206).

ФОРМИ: *наз. болошещи* 3 (1455 *Cost.* II, 561, 564; 1458 *BD* I, 6); *бълешещи, «б»ълешещи* 3 (1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1454 *Cost.* II, 517); *Бълешещи* 1 (1475 *BD* I, 206); *дав. Бълешешим* (1475 *BD* I, 206); *знах. болошещи* (1455 *Cost.* II, 561, 562); *місц. зам. род. (от) болошеще(х)* (1446 *Cost.* II, 263).

БАЛОШЪ див. БЪЛОШ.

БАЛЧАН, БАЛЧАНЪ, БАИЧАН ч. (64) (*особова назва, молд., мад. balkány «болото»*): а на то є(ст) вѣра... пана ивана балчана чашника (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 476); а на то єст вѣра... Ивана Баичана (Васлуй, 1436 *ВАМ* 29); а на то є(ст) вѣра... пана ивана балчина (sic.— *Прим. вид.*) чашника (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101); а панове наши по имену... па(н) ива(н) ба(л)ча(н) па(н) оана пынтече (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Балчан, ба(л)чанъ, ба(л)ча(н), балчанъ* 5 (1440 *DBAc* 32; 1443 *Cost.* II, 120; 1445 *Cost.* II, 730; 1452 *Cost.* II, 422; 1456 *ЭСФ*); *баичан, баича(н)* 4 (1449 *Cost.* II, 386; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 562; 1456 *Cost.* II, 791); *род. одн. балчана, (балч)ана, ба(л)чана* 35 (1436 *DIR* «А» 469; 1438 *Cost.* II, 15; 1441 *DBAc* 35; 1445 *DIR* «А» 483; *Cost.* II, 219; 1448 *DIR* № 10 а; *Cost.* II, 317; 1452 *Cost.* II, 432; 1453 *Cost.* II, 462; 1455 *Cost.* II, 544 і т. ін.); *баичана* 18 (1436 *ВАМ* 29; 1446 *Cost.* II, 248; 1448 *Cost.* II, 314; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 446, 454; 1456 *Cost.* II, 569, 578; *Mih.* 213 і т. ін.); *балчана* 1 (1439 *Cost.* II, 52); *! балчина* 1 (1442 *Cost.* II, 101).

*Див. ще *БАИЧАНУЛЪ.*

! БАЛЧИНА див. БАЛЧАН.

***БАЛЧАНЪ див. БАЛЧАН.**

БАЛШЕ ч. (4) (особова назва, молд., слов. балія «чари»): Се азъ... Іоан Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїишоша... Балше и братъ его Юга, сынове Олюшка, непотове Шендра... и продали свою правою очиноу (Сучава, 1489 *BD* I, 376); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... Настъ... и дала племеникоу своемоу слоузъ нашемоу Балши едно село (Сучава, 1491 *BD* I, 468).

ФОРМИ: наз. одн. Балше (1489 *BD* I, 376); дав. одн. Балши 2 (1491 *BD* I, 468); балше 1 (1489 *BD* I, 377).

***БАЛЪТРОМЪИ** ч. (1) (особова назва, стп. Bartłomiej, стп. Bartolomej, лат. Bartholomaeus, гебр. bar-Tholmaj) Варфоломїй: а писана... оу де(н) сватого балътромъа (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: род. одн. балътромъа (1401 *P* 66).

Див. ще ***ВАЛФРОМЪИ**.

***БАЛЪЧИНЪ** див. ***БАЛИЧИНЪ**.

***БАНИЛОВЪ** ч. (1) (назва села на Буковині) Банилів: пи(с), оу баниловъ (Банилів, 1455 *Cost.* II, 770).

ФОРМИ: місц. одн. оу баниловъ (1455 *Cost.* II, 770).

Див. ще **БЪНИЛА**.

БАНИЦЪ ж. (2) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Дръгоуш и сестри его Баницъ и Армънка... жаловали есми их особною нашею милостію (Сучава, 1490 *BD* I, 391—392); а Дръгоушоу и сестрам его Баници и Армънки да ест им (село) (Сучава, 1490 *BD* I, 392).

ФОРМИ: наз. одн. Баницъ (1490 *BD* I, 391); дав. одн. Баници (1490 *BD* I, 392).

БАНКА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видъвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвердили есми емоу его от(ни)ны... на оусти пожериты оу банка (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. оу банка (1452 *Cost.* II, 426).

***БАНКО** ч. (1) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): Се азъ панъ радоуль видашпанъ марамуре(ш)скы(м) (1) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь (Сигет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: наз. одн. бан(ко) (1404 *ГМ*).

БАНОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): Мы панове... на има панъ вилча о(т) липники и панъ ісаїа бановскыи вызнаваемъ... колижъ... илїашъ воевода... владислави, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... оучини(л)... мы такоже... слюбоуемъ... тотъ... голдъ... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. бановскыи (1436 *Cost.* II, 701).

***БАНСКИЙ** прикм. (3): (а) хотаръ томоу селу... дорого(ю) що идеть до бани, до хотаръ банского (Сучава, 1424 *Cost.* I, 162); и потврждаемъ тому прѣ(д)реченном(у) монастирю не съмъ нашимъ листо(м)... два млины що су(т) оу банъ та е(ст) имъ на полы съ банскими прѣгари (Сучава, 1443 *ПГСММ*);

дорога банская (1) див. ДОРОГА 1.

ФОРМИ: род. одн. ч. банского (1424 *Cost.* I, 162); ор. одн. ж. банскою (1423 *DIR*«А» 447); ор. мн. банскими (1443 *ПГСММ*).

Пор. ***БАНЯ**.

БАНОВАТИ дієсл. недок. (13) (мад. bántani) непокоїти, турбувати; паки име(т) кто бантовати ты(х) люди или оузъти о(т) ни(х) боу(д) що, без и(х) воли, томоу шїа плати(т) (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); и дали есмы тым селам... не лист... на то, щобы... ни глобники ни припашари да не бантовать их (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200).

ФОРМИ: инф. бантовати (1444 *Cost.* II, 208; 1447 *Cost.* II, 288; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760; 1455 *Cost.* II, 531; 1456 *ГПХМ*; 1458 *BD* I, 9; 1467 *Mih. Doc.* 125); майб. 3 ос. одн. имет бантовати (1444 *Cost.* II, 208; 1475 *BD* I, 200); нак. сп. 3 ос. мн. да не бантовать (1475 *BD* I, 200).

***БАНЧА** ч. (1) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїишоша... слоуга наш Жоуржа сынъ Банчи Продънескоула и оуноука его Мика... и продали... едно село на нмъ Сръбїи (Сучава, 1493 *CVD* 5—6).

ФОРМИ: род. одн. Банчи (1493 *CVD* 6).

Див. ще **БАНЧОУЛЬ**.

***БАНЧИНЪ** прикм. (1): И оуоставше... Стан Грама и братїа его... та заплатили... пинъзни... оу роуки слоузъ нашемоу Жоуржи сыноу (в ориг. сноу.— Прим. вид.) Банчиноу Продънескоула (Сучава, 1493 *CVD* 6).

ФОРМИ: дав. одн. ч. Банчиноу (1493 *CVD* 6).

Пор. ***БАНЧА**.

БАНЧОУЛЬ ч. (18) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): а на то е(ст)... вѣра пана банчоула (Сучава, 1433 *Cost.* I, 364); а на то е(ст) вѣра... пана банчо(л) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 156).

ФОРМИ: наз. одн. банчоуль (1434 *Cost.* II, 666); род. одн. банчоула, Банчула 13 (1433 *Cost.* I, 364; 1434 *DIR*«А» 463; *Cost.* I, 395; 1435 *МЭФ*; 1436 *ВАМ* 29; *Cost.* I, 445; 1437 *Mih.* 203; 1438 *Cost.* II, 15; 1439 *Cost.* II, 52; 1441 *DBAc* 35 і т. ін.); банчола 3 (1433 *Cost.* II, 594; 1434 *Cost.* I, 386; 1436 *DIR*«А» 469); банчо(л) 1 (1443 *Cost.* II, 156).

Див. ще ***БАНЧА**.

***БАНЧЮЛЬ** див. **БАНЧОУЛЬ**.

БАНЬ ч. (1) (мад. ван) намісник: И сътвори си камень въ дни їо нѣгое воевода: сътвори Барбоу(л) бань и Прѣвоул дворник и съ братїам ихъ (Дял, 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: наз. одн. бань (1455 *Nic. Doc.*).

***БАНЯ** ж. (41) (назва міста у Молдавському князівстві): а коли са воротатъ изъ угоръ... у бани отъ каждого терху по два гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); писа ісаїа логфеть оу бани (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); и да е(ст) прих(д) к ты(м) млино(м) ис нашего мѣста о(т) бани (Сучава, 1448 *Cost.* II, 313); хотар... на поут що идет до Бани (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

ФОРМИ: род. одн. бани 17 (1424 *Cost.* I, 161, 162; 1448 *Cost.* II, 313; 1453 *Cost.* II, 445, 453; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *DIR*«А» 513; 1499 *BD* II, 134, 135, 136); бань 1 (1445 *Cost.* II, 218); місц. одн. оу бани 21 (1408 *Cost.* II, 631; 1418 *Cost.* I, 127; 1434 *Cost.* II, 668, 669, 670; 1454 *Cost.* II, 509; 1456 *Cost.* II, 789; 1458 *DIR*«А» 513; 1460 *BD* II, 274 і т. ін.); оу бань 2 (1443 *ПГСММ*).

***БАРАНИНА** ж. (3) бараняча шкіра: а тые малые кожи телятины, баранины и козлины мають шевци купити по старому, как передъ тымъ бывало (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

ФОРМИ: знах. мн. баранины (1495 *АЛМ* 88, 89).

***БАРАНОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): а на тои сторонѣ ставоу в сморд(о)въ дворище барановича... есмо емоу дали (Луцьк, 1451 *ДГШХ*).

ФОРМИ: род. одн. барановича (1451 *ДГШХ*).

БАРАНОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были... мещане берестейскыи... Ян Барановский, а Пресмыцкий Станислав (Берестя, 1466 *AS* I, 62—63).

ФОРМИ: наз. одн. Барановский (1466 *AS* I, 63).

***БАРАНЪ** ¹ ч. (5) баран: а кто иметь купити скотъ или бараны... не надобъ нигдѣ мыто дати (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А кто оусхочет ... мнго от них брати от оусего их товароу... или воли или Аловици или барановъ или кони или кобили... а имъ ничто да (в ориг. никто даа.— Прим. вид.) не заборонено... (Сучава, 1466 *BD* I, 96).

ФОРМИ: род. мн. барановъ (1466 *BD* I, 96); знах. мн. бараны (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 274).

***БАРАНЪ** ² ч. (2) (назва землеволодіння у Віленському воеводстві): Се азъ кн(А)зь Василен Юревичъ... дал есми и записал... вдѣл (1) отчизны моеи на Барани село на има Совоу (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); я кн(А)зь Семен Юревич чинно знаменито... записую жонъ своєї... двѣ тисачи коп

на своихъ имѣньяхъ на Барани на Глуску (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Барани (1470 AS I, 67; 1483 AS I, 82).

***БАРБОВСКИЙ ч.** (3) (*особова назва*): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже прїйде прѣд нами... аноушка дочка маренина вавкармана барбовского... и продала свою правою отнинуо (б. м. н., XV ст. *НППГ*).

ФОРМИ: *род. одн. барбовского* (XV ст. *НППГ*); *дав. одн. барбовскому* (XV ст. *НППГ*).

БАРБОСИ див. БАРБОСЬ.

БАРБОСОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд. барбэ «борода»*): мы Александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тот истинный слуга нашъ Барбосоуль служилъ нам (правою и верною службою (Сучава, 1424—1425 *DВAc* 19)).

ФОРМИ: *наз. одн. Барбосоуль* (1424—1425 *DВAc* 19).

*Див. ще БАРБОСЬ, *БАРБОУЛЬ, БАРБЪ.*

БАРБОСЬ, БАРБОСИ ч. (2) (*особова назва, молд. барбэ «борода»*): а при томъ были... оана барбось (Баия, 1418 *Cost.* I, 127); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы имъ... три села... на имѣ где ес(т) шерба паоушескоюуль и лазоръ, друоугое где ес(т) нѣгъ барбоси (Сучава, 1426 *Cost.* I, 182).

ФОРМИ: *наз. одн. барбось* I (1418 *Cost.* I, 127); *барбоси* I (1426 *Cost.* I, 182).

*Див. ще БАРБОСОУЛЬ, *БАРБОУЛЬ, БАРБЪ.*

***БАРБОУЛЬ ч.** (1) (*особова назва, молд. барбэ «борода»*):

И сѣтвори си камень въ дни То Нѣгое воевода: сѣтвори Барбоу(л) банъ и Прѣвоул дворник (Дял, 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: *наз. одн. Барбоу(л)* (1455 *Nic. Doc.*).

Див. ще БАРБОСОУЛЬ, БАРБОСЬ, БАРБЪ.

БАРБЪ ч. (4) (*особова назва, молд. барбэ «борода»*): тѣмъ мы... видѣвше его... службою... далиже и потвердили есмы... села... где е(ст) барбъ станъ и станчюль (Васлуй, 1436 *DIR«A»* 469); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастырю нашему... се(с) нашъ лис(т)... а дали есми на то варе кол(ко) се(л)... на имѣ... где былъ барбъ джамыръ (Нямц, 1454 *Cost.* II, 516—517).

ФОРМИ: *наз. одн. барбъ, «барбъ»* (1436 *DIR«A»* 469; 1439 *Cost.* II, 41; 1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 517).

*Див. ще БАРБОСОУЛЬ, БАРБОСЬ, *БАРБОУЛЬ.*

БАРКЪ ч. (1) (*особова назва, молд. баркэ «барка»*): а на то свѣдковѣ... пан цорим баркъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. баркъ* (1456 *Cost.* II, 791).

БАРСАНЪ, БАРЪСАНЪ, БОРЪСАНЪ ч. (7) (*особова назва*): а мы... есми дали и потвердили мѣрин, дочки Бръсана... тое прѣдреченное половина село от Флоренци (Сучава, 1495 *BD* II, 76); просили нас два брата рононая: старейший панъ Баръсанъ на имя Аньдрей, а другий Баръсанъ панъ Яцко, меньший братъ, пана Масъковы сыны и просили насъ, быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звнйяч, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн. Баръсанъ, Барсанъ* 3 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *Боръсанъ* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *род. одн. Бръсана* (1495 *BD* II, 76); *дав. одн. Барсану* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

БАРСОУ ч. (6) (*особова назва*): того радї мы видѣвши доброе произволенїе и даїе, шо дает Анна слоугам нашимъ пану Барсоу комисоу и братоу эго Шоушманоу... Ино мы такоже есми дали им тих прѣдреченныхъ сел (Сучава, 1470 *BD* I, 155); А на то великаѣ марторие... боаре молдавскыи: пан Станчоул... пан Барсоу столник (Ясен, 1476 *BD* I, 209).

ФОРМИ: *наз. одн. Барсоу* 1 (1476 *BD* I, 209); *зам. род. пана барсоу, барсу* 2 (1475 *BD* I, 204; *Cost. D.* 4); *род. одн. барса* (1475 *BD* I, 206); *дав. одн. Барсоу* (1470 *BD* I, 155).

БАРТОЛТЬ ч. (2) (*особова назва, стч. Berchtolt, свн. berchtolt*): Бартольтъ жалова(л) на Ондрея и(ж) емоу сеножать покоси(л) (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: *наз. одн. Бартольтъ* (XV ст. *BC* 31).

БАРТОШ див. БАРТОШЪ.

БАРТОШОВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а закопы копали Панъ михаль малеховскїи панъ григоръ бартошовскїи (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: *наз. одн. бартошовскїи* (1424 *P* 104).

БАРТОШЪ, БАРТОШ ч. (11) (*особова назва, стч. Bartoš, стп. Bartosz, нор. Бальтромъ*): а при то(м) свѣдци были... па(н) барто(ш) схарбинови(ч) подкоморни судомирски, па(н) васко тептюкови(ч) (Медика, 1415 *P* 87); мы петръ воевода... вызнаваемъ... оуже тоты... пинѣзи, котори есмы были дали на жолдъ оруженному пану бартъшови з боучача, старостъ земли подолскомоу... панъ миханло з боучача... намъ верноуль (Кам'янецъ, 1458 *Cost.* II, 814—815); а при томъ была дочка моѣ... а... пан Бартош Юшкович (Ровно, 1488 *AS* I, 242); при то(м) были... па(н) поунъ па(н) станисла(в) ба(рт)оше (Вільна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ *наз. одн. бартош(ш), Бартош, Бартошь, ба(рт)оше* (1415 *P* 87; 1454 *P* 162, 163; 1457 *Cost.* II, 809; 1488 *AS* I, 242; 1499 *ГОКІР*); *род. одн. бартоша* (1451 *АкЮЗР* II, 106; 1458 *Cost.* II, 815); *дав. одн. бартъшови* (1458 *Cost.* II, 815); *знах. одн. бартоша* I (1455 *Cost.* II, 769); *бартоуша* I (1458 *Cost.* II, 815).

***БАРТОУШЪ див. БАРТОШЪ.**

***БАРТЪШЪ див. БАРТОШЪ.**

***БАРХАТЬ ч.** (2) (*свн. barçhât*) бархат, оксамит: а отъ крамныхъ рѣчен, што соутъ розматны рѣчи поченши полотно, бархаты, початое соукно ... от того от оусего абы платили... мыто (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); и от бархатоу, и от початого соукна... шобы платили... мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *род. одн. бархатоу* (1460 *BD* II, 273); *знах. мн. бархаты* (1456 *Cost.* II, 788).

БАРЪСАНЪ див. БАРСАНЪ.

***БАСАРАБА ч.** (1) (*особова назва, молд. «бессарабецъ»*): даю вам веданїе, аже... пал есмъ въ рѣдѣ господину Басарабе воеводе, та ме дрѣжит окован (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *дав. одн. Басарабе* (1481 *BD* II, 358).

***БАСАРАБСКИЙ прикм.** (7): мы панове и боаре земль молдав(с)кою... слобуюемъ (!)... помагати... противъ крола оугорского, противъ воеводы басарабского, противъ турковъ (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); Иоанъ Мирча Воевода милостия Божїа Господаръ Б. (Чжурзев, 1403 *ДГМ*); Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земльи а иные з басарабское и поведили г(с)древн нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(н) и в басарабско(н) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61); и тогда... крал оугорскїи и чьскїи... имал бы пронти черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

ФОРМИ: *род. одн. ч. басарабского, басарабско(г)* (1395 *Cost.* II, 612); *род. одн. ж. Бесарабскоѣ* I (1403 *ДГМ*); *басарабское* I (1496 *ПДВКА* 61); *знах. одн. ж. Басарабскоую* (1499 *BD* II, 423); *місц. одн. ж. в басарабско(н)* (1496 *ПДВКА* 61); *ск. н. Б.* (1403 *ДГМ*).

*Пор. *БАСАРАБЫ.*

***БАСАРАБЫ мн.** (15) Бессарабська земля, Бессарабія: а до угоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна... а што привезетъ изъ бесарабъ или перець, или баволну, или будь што, отъ вї кантари, у баковъ, польрубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А за никотори не оупомнїены рѣчи, шож колижъ (*в ориг. голижъ. — Прим. вид.*) сѣстали оу Басарабѣхъ или боуд где... не имаем оуспомнїоути (Сучава, 1460 *BD* II, 270); а мы имаем ихъ твердо и статочно держати... и николи на волю ихъ не поустити... ни до Литвы, ани до Басараб (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: *род. басарабъ, Басараб, басара(б)* II (1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 789; 1457 *Cost.* II, 809; 1460

BD II, 274; 1462 BD II, 292); бесарабъ 3 (1408 Cost. II, 631); *місц. оу Басарабехъ* (1460 BD II, 270).

*БАСАРАБЬСКИЙ *див.* *БАСАРАБСКИЙ.

*БАСИНСИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего іу ха іо Стефа(н) воевода...

знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми стои нашей епискоупи... црکو(в)... н(с) попо(м) оу баци(н)ци (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу баци(н)ци* (1490 DC 147).

БАСКАКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): пи(с) оанча оу баскаковце(х) (Баскаківці, 1431 DIR«A» 457).

ФОРМИ: *місц. оу баскаковце(х)* (1431 DIR«A» 457).

БАСЛОУИ *див.* **ВАСЛОУИ**¹

*БАСОВО *с.* (2) (*назва маєтку у Волинській землі*): даемъ и записуемъ пану чуси имбня оу луцкомъ повѣте Басово со всеми селы и приселки (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: *знах. одн. Басово* (1434 P 128); *місц. одн. оу басови* (1434 P 128).

*БАСОВЪ КУТЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*)

Басів Кут: мнѣ піноу ванкою досталосе на мою дѣлницю kwasилово А басовъ ку(т)... со вси(м) с ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т) (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. одн. басовъ ку(т)* (1478 ЗРМ).

БАСОЄ *с.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Се я Ванко Скердзевич ... визнаваю, иж я... продал есми... отчизну... а то естъ на има... Басое (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

ФОРМИ: *наз. одн. Басое* (1470 AS I, 65).

! БАТА (БРАТА) *див.* БРАТЬ.

БАТИН, БАТИНЬ *ч.* (4) (*особова назва*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ вирный батинъ служи(л) на(м) правою и вирною службою (Сучава, 1423 Cost. I, 153—154); И оуоставше... Микоуль Мъкъоу та заплатил оуси тоты вишписанній пинъзи... оу роуки Юноу Батиноу от Соучавъ (Васлуй, 1497 BD II, 109).

ФОРМИ: *наз. одн. Батин, батинь* (1423 Cost. I, 154; 1497 BD II, 108); *род. одн. Батина* (1497 BD II, 109); *дав. одн. Батиноу* (1497 BD II, 109).

БАТИНОВ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... прїиде... Іон Батин от Соучавъ, оуноуць Батинов... и продал свою правою отниноу (Васлуй, 1497 BD II, 108).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Батинов* (1497 BD II, 108).

Лор. БАТИН.

БАТИНЬ *див.* БАТИН.

*БАТИРЕСКУЛЪ *ч.* (4) (*особова назва*): И оуоставше слоуга наш Негриль Бати(рес)коул и заплатил оуси тоти пинъзи (Сучава, 1490 BD I, 432); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... мароушка, сестра влчи батрескоула и братанич ей, негрило... и жаловали нам, аже привиліе великое... они загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: *наз. одн. Бати(рес)коул* (1490 BD I, 432); *род. одн. батрескоула* (1493 Cost. S. 175); *дав. одн. Бати-рескоулоу* (1490 BD I, 432).

БАТОСЪ *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвше его... слоужбою... подтвердили есми его очи(н)оу... и цигани на имь... доума и батосъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. батосъ* (1448 Cost. II, 342).

*БАТЬРЕСКОУЛЪ *див.* *БАТИРЕСКУЛЪ.

*БАТЬРЕЩИ *див.* БАТЬРЕЩИ.

БАТЬРЕЩИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): Мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... мароушка... и... негрило... и жаловали нам... село наймъ батрещи (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: *наз. батрещи* (1493 Cost. S. 175); *род. батрещи* (1493 Cost. S. 176); *див. батрещим* (1493 Cost. S. 176); *знах. батрещи* (1493 Cost. S. 175).

*БАТЬКО *ч.* (1) батько: И Борисъ передъ нами рекъ: мовилъ деи ему противъ его словъ, што мы онъ назвалъ днхого батька сыномъ зрадчичомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *род. одн. батька* (1495 АЛМ 83).

*БАХЛОУЕЦЬ *ч.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): и тиж есми емоу дали и потвърдили она (!) селищче, на бахлоуецъ на имѣ селищче мъкъоу влада и съ мистом от млина, на бахлоуецъ, где бил млин оничковъ (Сучава, 1493 Cost. S. 176).

ФОРМИ: *місц. одн. на бахлоуецъ* (1493 Cost. S. 176).

Див. ще. *МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЬ.

БАХЛОУИ *ч.* (16) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотаръ томоу селоу о(т) чиреша попереки простъ полемъ на бахлоуоу (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); тѣ(м) мы видѣвше правою и вѣрноую его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на има попещи... и михнеши на Бахлоуи (Сучава, 1426 Cost. I, 178); А хотар да ест... почыниши от пискоу Бахлоуи гори Бахлоуем, и против селоу мѣсто от млина, и от толь гори Баглоуемъ до млина Косичина, и от толь гори Баглоуем до Камвной крѣниці (Сучава, 1468 BD I, 127); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... Иван и съ... Албоу... та продали... одно село на имѣ Нъмиснич(и)н на Бахлоуи (Сучава, 1487 BD I, 301).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. Бахлоуи* (1462 Cost. D. 10; 1468 BD I, 127); *род. одн. БахлоуА* (1468 BD I, 128); *знах. одн. бахлоуи* (1453 Cost. II, 445; 1456 Cost. II, 569); *ор. одн. Бахлоуем, бахлоуемъ 2* (1411 Cost. I, 84; 1468 BD I, 127); *Баглоуем, Баглоуемъ 2* (1468 BD I, 127); *місц. одн. на Бахлоуи, ба(х)лоуи 5* (1426 Cost. I, 178; 1431 Cost. I, 317; 1443 ДГСЛМН; 1456 Мн. 213; 1487 BD I, 301); *зам. знах. на бахлоуоу 1* (1411 Cost. I, 84); *ор. мн. зам. одн. бахлоуими* (1434 Cost. I, 395).

Див. ще БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ.

БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ *ч.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): хотар... от толь прости оу (ло)зоу оу маткоу Бахлоуи Великы, и маткоу БахлоуА прости долоув до столпа (Сучава, 1468 BD I, 128).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу маткоу Бахлоуи Великы* (1468 BD I, 128).

Див. ще БАХЛОУИ.

БАХЛОУЯНЬ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефанъ (*в ориг.* Стефана.— *Прим. вид.*) воевод(а)... знаменито чиним... ож(е) тот истинный слоуга и бояр нашъ вѣрныи панъ Сима Бахлоуянь слоужил нам правою вѣрноую слоужбою (Сучава, 1493 BD II, 5).

ФОРМИ: *наз. одн. Бахлоуянь* (1493 BD II, 5).

БАХМАТОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а за проуто(м) на деренико(х) да естъ мѣсть (!) где... стоуденаА крѣницА и где андріашъ и бахматовци (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: *наз. бахматовци* (1429 Cost. I, 269).

БАХНА¹ *ж.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві, молд. бахн² «багно»*): мы александръ воевода... дали есми попу нашему... два села на има микла о(т) бахну (!) на тувовъ и баланъ о(т) стрѣмба (Баскаківці, 1431 Cost. I, 315); тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше правою и вѣрноую и(х) слоужбоу до на(с)... дали есми и(м)... одно мѣсто на има стрѣмноаса и где е(ст) баланъ и михнѣ о(т) бахнѣ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от бахна* (1436 DIR«A» 469); *род. одн. бахнѣ 1* (1439 Cost. II, 41); *1бахну, бахиоу 2* (1431 Cost. I, 315; 1434 DIR«A» 463).

БАХНА² *ж.* (4) (*назва річки у Молдавському князівстві, молд. бахн² «багно»*): а хотаръ тои поустьини... прости черес бахноу (Сучава, 1438 DBAc 27); А хотаръ тои половина село... до оустіе Бахни (Сучава, 1488 BD I, 356).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. оустъ **Бахна** (1468 *BD* I, 125, 126); *род. одн. Бахни* (1488 *BD* I, 356); *знах. одн. бахноу* (1438 *DBAc* 27).

БАЧАНИЦА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Бачаниця: А пану Оле(х)ну на его до(л)ницю (!) досталосе бачаница а тесово (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. бачаница (1478 *ЗРМ*).

БАЧИТИ дієсл. недок. (3) (*стп. басуць*) пильнувати, уважати: оучинили є(с)ми къ сеи слоужбѣ... паноу влади-славоу. кролеви... и его намѣстко(м)... обицоуючи и слюбоуючи... съ всѣю пилностію бачити, противъ каждомуу неприятели, а любо неприятели(м) и(х) приклонити по-мочи (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); обицоуемъ... присѣгы... господарь нашего мл(с)тивога при тоу(м)то голдѣ вызнан-ныи его листомъ подтверженныи оуставичнии безъ преста-ніе вѣчнии бачити стеречи и вирнныи (!) накаждын ча(с) ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 702).

ФОРМИ: *інф. бачити* (1436 *Cost.* II, 698, 702).

БАЧЮЛ ч. (1) (особова назва, молд., болг. бачо «брат»): И такождере єсми дали и потврѣдили тои свѣтои нашеи цркви... татаре на имѣ Бачюл съ чельдею (Сучава, 1488 *BD* I, 342).

ФОРМИ: наз. одн. Бачюл (1488 *BD* I, 342).

БАША ¹ ч. (1) (особова назва, молд., болг. баша «бать-ко»): а за (т)аА вышепенаннаа села тѣгалсА па(н) шен-дрика... ис пано(м) негрило(м) и съ пано(м) баша (Сучава, 1447 *Cost.* II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. съ баша (1447 *Cost.* II, 273).

Див. ще **БАШИ**.

***БАША** ² див. **БАШІА**.

БАШИ ч. (1) (особова назва, молд., болг. баша «батько»): тѣмъ мы... дали єсмы имѣ... селище добрїново... и где былъ Баши (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: наз. одн. Баши (1429 *Cost.* I, 269).

Див. ще **БАША** ¹.

БАШІА ж. (12) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотарь томоу селю... по старому хотареви на баши (Су-чава, 1427 *Cost.* I, 196); А хотар томоу вышепенанномуу селю на имѣ Шоубеюл на Башіоу по обѣ сторонѣ *Башіа*, да ест коуда хотарили пан Яцко Хоудич и пан Динга пи-тар (Сучава, 1492 *BD* I, 510).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. оустіе **башіа**, **Башіа** (1435 *Cost.* II, 677, 678; 1492 *BD* I, 509, 510); *дав. одн. къ Башіа* (1492 *BD* I, 510); *місц. одн. на баши* (1427 *Cost.* I, 196; 1434 *DIR«A»* 463; 1437 *Cost.* I, 541).

Див. ще **БАШІОУ**.

БАШІОУ, **БАШІЮ** ч., невідм. (5) (назва річки у Мол-давському князівстві): А хотар томоу вышепенанномуу селю на имѣ Шоубеюл на Башіоу... черес поле и черес Башіоу право на велнкоюу могилу... та поверноуше къ Башіоу на дѣл на копану могилу (Сучава, 1492 *BD* I, 510).

Див. ще **БАШІА**.

БАШКИРТОВИЧ ч. (1) (особова назва): а на то послу-си... иванъ башкиртовичъ хватковичъ (б. м. н., 1385 *P* 28).

ФОРМИ: наз. одн. башкиртовичъ (1385 *P* 28).

БАШОТА ч. (1) (особова назва, молд., болг. бачо): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи башота манюило прїиде прѣ(д) нами ... и даде едно село... манастирю о(т) нѣмца (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228).

ФОРМИ: наз. одн. башота (1428 *Cost.* I, 228).

БАШОТЪНИ мн. (8) (назва села у Молдавському князів-стві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи башота манюило прїиде... и даде едно село свое оурю(ч)ное на имѣ башотѣни манастирю о(т) нѣмца (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228); и еще єсми потврѣдили манастирю... села... на имѣ... башотѣни фентурѣле (Су-чава, 1470 *DIR«A»* 522).

ФОРМИ: наз. башотѣни (1428 *Cost.* I, 228); *знах. башо-тѣни, башотѣни, бѣшотѣни, башотѣ(н)* (1428 *Cost.* I, 228;

1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *Cost.* II, 355; 1454 *Cost.* II, 517; 1470 *DIR«A»* 522); *місц. зам. род. о(т) башотѣне(х)* (1446 *Cost.* II, 263).

***БАШОТАНИ** див. **БАШОТЪНИ**.

БДЕШИЦКИ ч. (1) (особова назва): а при томѣ оузда-ванѣ были... панъ гаврилъко дробышевичъ... стецко бде-шицкии (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: наз. одн. бдешицкии (1378 *P* 26).

***БЕГАТИ** дієсл. недок. (1) (від чого) тікати (від чого), уникати (чого): А ещо моихъ несколько есачныхъ люде(н) отъ есака бегаючи к тобе прихилилисА а моихъ пошлинъ мнѣ недають (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. бегаючи* (1484 *ЯМ*).

Див. ще ***ЗАБЕЖАТИ**, ***ПОБЕЖАТИ**, ***ПОБѢГНОУТИ**, ***ПОБѢЧИ**, ***СЪБѢЖАТИ**.

БЕГОНЬ ч. (1) (назва селища у Волинській землі) Бегонь: досталъ сА деверю моемоу... Городокъ, а к двору приселки и селища: Бегонь, Караевичи, Добринь (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. Бегонь (1478 *AS* I, 76).

***БЕГЪ** див. ***БѢГЪ** ¹.

***БЕДРИХЪ** ч. (1) (особова назва, *стп. Bedřich; стп. Bied-gzuch, свн. vřiderich*): мы великии кнѣз витовѣ дали єсмо сою нашу грамоту бедриху што держить о(т) насъ двѣ се-лищи (Турейськ, 1429 *P* 112).

ФОРМИ: *дав. одн. бедриху* (1429 *P* 112).

БЕЗ, **БЕЗЪ**, **БЕЗЪ**, **БѢЗЪ**, **БЕЗО** *прійм.* (281)

1. (з род.) (280) **1.** (виражає модальні відношення) без (203): а за велкого кнѣза олькѣрта... мы ислюбуемъ (!) тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всѣаков хитрости (б. м. н., 1352 *P* 5); а мы слюбуемъ ему при нашии вѣрѣ заплатити безъ никоторое о(т)волоки о(т) сего велика дни за два рокы (б. м. н., 1411 *P* 77); я илѣ воевода... присѣгы и обицоую сА... съ... лю(д)ми моими... слоужбы и обгнати нашеи... безъ о(т)молвы и безъ противлнѣ... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); а то дали єсмо ему на вѣки на вечныи безъ всѣакого подвиженя до его живота (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); А мы имѣ(м) тоє оусе полнити и дилати... безъ жадного оумышлннѣ и нагабаниѣ (Сучава, 1462 *BD* II, 293); коли крѣсть с конѣ оупа(л) и оумера(л) безъ языка и о привиліе на(м)... не мо(г) пови(с)ти где є(ст) (Васлуй, 1464 *DIR«A»* 517); мои люди с поля старого пиди в дуброву Свиносую безъ упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); звалъ мя, господару, Борисъ гатемъ... абыхъ я семь волостей ... закралъ безъ динныи отѣа вашеи милости (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); Пѣрвы(х) обычаевъ сѣды бывали соужены безъ часу... а такъ негдѣ сільный оубогъ преомгль, занѣ(ж) не по(д)лоугъ часовъ соудъ бываль (XV ст. *BC* 13); да ест слободно и доброволно и отворенно и безпечне и безъ жаднои школі вѣйти ис их милости землѣх (Гирлов, 1499 *BD* II, 422);

(у грамотах молдавських канцелярій— з інішими відмін-ками) без (3): про гождъ мы... вѣдаюмъ иже... землѣ молдавскаѣ своѣ панствы злавны(х) часовъ коу кролевствоу полском(оу) прислоушають, одною волею и спевного вѣда-нѣА всѣхъ на(с), што єсмы нинѣ тоуѣ слюбуемъ... бе(з) льсти и бе(з) израдо(м)... иже хочемъ... королеви полско-му... вѣрне... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); и па(к) бы имѣ доброво(л)но и слобо(д)но и засѣ поихати съ оусими своими трьговѣлми бе(з) никотороу забаву и бе(з) нико-тороу шко(ду) (Сучава, 1456 *ПМВП*).

2. (виражає умовно-часові відношення) без (42): а по на-шемъ животь. кто боуде(ть) господарє(мь) оу земли, да ємоу не во(з)ме(т) нашего приданиѣ и нашихъ записо(в) безъ его вини (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); а не имѣеть тон корѣчы от не(г) отнѣти ни одинъ староста а ни одинъ воевода безъ нашеи воль (Меднка, 1407 *P* 72); и мы тоую зе(м)лоу чыгиревшину богдану єсмо присудили за(н)же немогутъ татарове зе(м)ль свои(х) продава(тн) вѣчно

бе(з) призволенА о(т)ца нашого, и нашого (Вільна, 1495 *ВСОб.*); О то(м) же слоу(ж)бінікъ не има(т) нико(г) габа(т) бе(з) пріказанія соуда его (XV ст. *ВС* 6); А також мы... ани жаднон... помочи Тоурком не имаем дати, вьнѣвши коли бы нѣкотораА моц або сила тоурецкого чьсарь... пришла бы, и нас поневолили бы соби на помоч, и были быхом им на помоч без нашеи воли (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его промытили без виноу (Сучава, 1480—1484 *ВД* II, 369); А ни никто без егоуменовоу волоу (!)... да не смвет оу тоуоу бранишоу ни рибоу ловити ни товар насти (Сучава, 1490 *ВД* I, 421).

3. (у сполуч. з числівниками або словами на означення міри виражає кількісні відношення) без (12): а се я панъ михайло ивановичъ заставилъ свое село... во к гривень без одноу гривны (Львів, 1386 *Р* 31); и мы... винны... сенькоу момо(т)ливомуоу девеносто копъ бе(з) копы (Краків, 1487 *АМЛ*); Приходъ положили полшеста ста копъ грошей и три копы грошей безъ девети грошей (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); вЗАли есмо полтрети копы грошей без дву грошей (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

4. (виражає об'єкти відношення) без (8): а о(т) сего часоу отъ насъ к вамъ котори(и) посолъ при(и)детъ бе(з) листа а бе(з) наше(и) печати, и вы того непочтливо отъпустите зануж(к) то ложъ естъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*); И то(т) курило рѣ(к), што(ж) де(и) они без о(т)ца моего и бе(з) мене в королА его мл(с)ти были и вкрачили (!) Вільна, 1495 *БСКИ*); коли(ж) деті молодыи ни(ж) двоуна(д)цеті лѣ(т) изостанутъ по мѣри, алюбю бе(з) оца на(м) сА какаА кри(в)да оучини(т) прїдоутъ в розоумъ и в лета своя могоутъсА правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. *ВС* 26 зв.); А инныи квитанціи, што не въ его году... тыи квитанции за ся ему вернуты; а инныи безъ подыписей писарей старшихъ, тыи тежъ за ся ему вернуты (Вільна, 1499 *РЕА* III, 35);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): А кто оусхочет тих люди соудити... или мито ог них брати... а имъ ничто да (в орг. никто даа.— *Прим. вид.*) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣстѣ... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 *ВД* I, 96).

5. (виражає означальні відношення) без (5): а хто бортное древо зроубить бе(з) пчо(л) то по(л) гривны заплатитъ а соудови др(г)оуоу польг(р)ивны (XV ст. *ВС* 37—37 зв.); гостѣмъ путь чистъ и ващимъ и нашимъ торговцемъ безъ приимъ без пакости (б. м. н., 1392—1393 *РВФ* 170);

◇ безъ того (3) (виражає приєднання до чого, доповнення, вказує на наявність чого-небудь поруч з іншим, подібним до нього) крім, зверх, до того (3): тые имаю(т) на(м) заплатити ї рубли чисто(г) сребра а без то(г) еше оузри(т) казнъ г(с)твами (Сучава, 1446 *DIR* «А» 485); И то будет под нашею казнию и оргию господства ми. без того (Дольний Терг, 1458 *ВД* I, 9).

II. (із знах.) (виражає об'єкти відношення, вказує на посередника дії) через (1): а небажде(т) ли розделены братія и сестры во очине, тогды бе(з) слѣжебніка имаю(т) быти зазваны по(д)лоугъ права (XV ст. *ВС* 22 зв.).

***БЕЗБОЖНЫИ** *прикм.* (3) безбожний, нечестивий: да е(ст) проклАть... о(т) тїи о(т)їць иже въ никей събравшїи(х) сА на безбожноа арїа (Сучава, 1443 *ДГСПМН*); да е(ст) проклА(т)... о(т) ти и иї (sic.— *Прим. вид.*) богоносны(х) отецъ никїиски(х) събравшїи(х) сА на безбожноа арїа (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. безбожноа, безбожноа* (1443 *ДГСПМН*; *ПГССМ*; 1448 *Cost.* II, 366).

БЕЗВИННЕ *присл.* (1) без причини: я кн(А)зь Семен Юрьевич... и я кн(А)зь Ондрѣи Михайлович... Смотрѣли

есмо того... штож жаловали... землане (в орг. землАне.— *Прим. вид.*) кремАнецкии... на кн(А)зА Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них вЗАл имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

***БЕЗИЗМЪННО** *присл.* (1) неодмінно, обов'язково: собравши всю туоу че(лА)дъ въ шполи поставите на стго михайла де(и) бе(з)измънно пре(д) паномъ радивиломъ остиковичомъ (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

***БЕЗИН** *див.* ***БЕЗИНЪ**.

***БЕЗИНЪ** *ч.* (3) (назва потоку у Молдавському князівстві): а хотар... долоу лопатна до оусти лопатнон где оупадаетъ з (!) безинъ оу ставоу поченши отъ усти лопатнон безинемъ отъ дола до столпа (б. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: *знах. одн. безин, безинъ* (1500 *SD* 7); *ор. одн. безинемъ* (1500 *SD* 7).

***БЕЗКОНЕЧНЫИ** *прикм.* (3) безконечний: да иматъ чА(ст) съ онѣми иже възъпиша на вл(д)кѣ х(ст)а и крѣвь его на ни(х) и на чАдъ(х) и(х) е(ст) и бѣдетъ въ безконечныя вѣкы (Сучава, 1438 *DIR* «А» 472); крѣвь его на них и на чадах их, иже ест и бѣдетъ въ безконечныя вѣкы (Сучава, 1466 *ВД* I, 106).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. безконечныя, безконечныя* (1438 *DIR* «А» 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1466 *ВД* I, 106).

БЕЗМЕЗДЬНИЦКИЙ *прикм.* (1) який стосується титулу деяких святих: а при томъ оузданванъ были... попь микулинський федутъ а другий попь безмездьницкий кость (Перемишль, 1378 *Р* 26).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. безмездьницкий* (1378 *Р* 26).

Пор. ***БЕЗМЕЗНИКЪ**.

***БЕЗМЕЗНИКЪ** *ч.* (1) (цсл. безмездьникъ) (титул деяких святих) той, хто не бере плати (мзди) за свою працю: Кузьма, пантелъвмонъ, демьянъ, киръ иоанъ, самсонъ, фалелъй... то все безмезници (Краків, XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

ФОРМИ: *наз. мн. безмезници* (XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

***БЕЗМЪНА** *ж.* (1) ◇ быти в без м ѣ н у *див.* **БЫТИ** 10.

ФОРМИ: *знах. одн. безмѣну* (1442 *Cost.* II, 719).

Див. ще ***ИЗМЪНА** 2.

***БЕЗНОСЬ** *ч.* (1) (особова назва): Бе(з)но(с) де(р)жить землю занее(в)щиноу а с тое земли дани даетъ по(л)копы гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Бе(з)но(с)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

БЕЗО *див.* **БЕЗ**.

БЕЗПЕЧНЕ *присл.* (2) (стч. безрепѣ) безпечно, спокійно: мы и... наши дѣдичи... маем... пановати на пришлыи часы цѣло и безпечне (Гирлов, 1499 *ВД* II, 419); а тогды нам... да ест слободно и доброволно и отворенно и безпечне и без жаднон шкоді вѣити ис их милости землАх (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422).

***БЕЗПЕЧНЪШИИ** *прикм. в. ст.* (1) (спокійний) певний: а Ако ко(л) тако(ж) ислюбили бы(л) есмо кнА(з) дмитрию московско(м)... оужъ бле(м) и хоче(м) сА порожни оучинити... абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии (!) оу нашеи слоужбѣ и оу правдѣ (Молодечно, 1388 *Р* 43).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. !бзпечнѣшии* (1388 *Р* 43).

Пор. ***БЕЗЪПЕЧНЫИ**.

БЕЗПРАВНЕ *присл.* (1) (стч. безргвпѣ, стп. безргвпѣ) беззаконно, протизаконно: я в них того имѣна безправне не брал, нижли маю тое имѣне от них справне а купил есми... за шестьдесат коп широких гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

***БЕЗХАЧИ** *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тамъ мы видѣвше его... вѣрною слоужбоу... дали есму емоу... села на имѣ прокопАни на ревтА... и близъ шмуза безхачи (Сучава, 1445 *DIR* «А» 483).

ФОРМИ: *знах. безхачи* (1445 *DIR* «А» 483).

***БЕЗХЕБИЧЬ** *ч.* (1) (особова назва): а къ тому дали есмо... чо(л)о(в)е(к)а, на нмя Безхебича (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *знах. одн.* Безхевича (1497 РИБ 683).

БЕЗЪ *див.* БЕЗ.

***БЕЗЪОТЧЕСТВО** *с.* (1) (*цсл.* безочество) безсоромність, нечестивість: аще ли кто пр(в)стѣжитъ заповѣ(д) сѣѣ безъ(о)тчество(м), или небр(в)женіе(м) и полакомитсѣ добытку книги сеА, и прода(ст) ѣ, да е(ст) проклА(т) о(т) ба, и о(т) прч(с)тыА его мѣре (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: *ор. одн.* безъ(о)тчество(м) (1401 ЗКЕ).

БЕЗЪ ПЕРЕСТАНИ *присл.* (2) безперестанно, не перестаютъ: про тѣ жѣ Азѣ... хочю вѣрно и пилю служить королю... безъ перестани до моего живота (Кременецъ, 1434 Р 130); А... присАглѣ есмѣ... ижѣ... хочю... служить крулеви... до моего живота безъ перестани (Черняхів, 1435 Р 133).

Див. ще БЕЗЪ ПРЕСТАНИЕ.

***БЕЗЪПЕЧНЫЙ** *прикм.* (1) (*забезпечений*) певний: мы илѣ воевода... знаменито чини(м)... како намисковѣ наши(х) наслѣдоуючи... пану владиславоу... ко безъпечною вири ч(с)тою и оуставичною службы завѣзати хотѣчи томоу исному пану нашему... владиславоу, кролевы... виры правоу голдѣ... оучинили е(с)ми (Львѣв, 1436 Cost. II, 697—698).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. зам. дав.* ко безъпечною вири (1436 Cost. II, 697).

Пор. *БЕЗПЕЧНѢШИИ.

БЕЗЪ ПРЕСТАНИЕ *присл.* (1) безнастанно, без перестанку, постійно: мы такоже... обидоуемъ и слюбоуемъ... тотъ истинный голдѣ, присѣгы... оусѣкыи слюбы наняснѣшемоу пану нашему, владислави, королеви полскомоу... безъ престаніе вѣчни бачити стеречи и вирный (1) на кажды (1) ча(с) ховати (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702).

Див. ще БЕЗЪ ПЕРЕСТАНИ.

БЕЗЪ *див.* БЕЗ.

БЕКБУЛАТЬ *ч.* (3) (*особова назва, тюрк.* bek «пан», *перс.* bulat «сталь, булат»): нашъ племеньни(к) Бекбула(т)ъ и Хожа Мединѣ оучинилсѣ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бекбула(т)ъ, Бекбула(т), Бекбулатъ (1392—1393 РФВ 170).

БЕКГИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк.* bek «пан» + слов'янський суфікс -ич): нашъ племеньни(к) Бекбула(т)ъ и Хожа Мединѣ оучинилсѣ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) и ще к тымъ Бекгичи и Турдучакъ Берди (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бекгичь (1392—1393 РФВ 170).

***БЕКОВЪ** *прикм.* (1): И також оустала Наста, дочка Бекова, жена Дѣлина и дала она... одно мѣсто (о)т (полѣны на) имѣ «Ла фынтынице»... Жоуржоу Котецоу (Сучава, 1471 ВД I, 164).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Бекова (1471 ВД I, 164).

БЕЛАШОВ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Білашів: я кн(А)зѣ Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал есми... имене на Воляни... реченое Белашов за тридлат коп широких грошен (Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* Белашов (1466 AS I, 62).

***БЕЛГОРОДЪ** ¹ *ч.* (1) (*назва міста у Київській землі*)

Білогородка: Село Глевака а в томъ селе и члѣвка а тые люди на толоку хоживали до белогорода (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: *род. одн.* белогорода (бл. 1471 ЛКЗ 90).

***БЕЛГОРОДЪ** ² *ч.* (1) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: и тако(ж) варе колко товаръ провада(т) до белогорода или товаръ г(с)вами или возы или на(ш) или боярскы (Побрата, 1448 ДГПР).

ФОРМИ: *род. одн.* белогорода (1448 ДГПР).

Див. ще БЕЛОГОРОДЪ, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

***БЕЛЕВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор.* Бѣлевъ у Чернігово-Сіверській землі): Иванъ землю де(р)жить Беле(в)скоую и да(н) и деть с тое земли чотыри ведра... меду а две коуници ловчому чотыри гроши (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* Беле(в)скоую (бл. 1471 ЛКЗ 93).

***БЕЛЕГЪТЕВЪ** *прикм.* (1) \diamond полѣна белегътева *див.* ПОЛѢНА ¹.

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* белегътевоу (1439 Мн. 205).

***БЕЛЕНСКИЙ** *прикм.* (1): боярнѣ нашъ Ивашко Полозовичѣ... поведилѣ... штожѣ... кнегиня Маря Пинская, и сынѣ ее... дали ему именѣ(н)це на имя Терепенское... з Беленскими данѣ(н)ми (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: *ор. мн.* Беленскими 1497 (РИБ 683).

***БЕЛЗКИЙ** *див.* БЕЛЗЬСКИЙ.

БЕЛЗЬСКИЙ *прикм.* (5) (*пор.* Белзѣ): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую. лудкую. белзскую. холмскую. берестинскую исполна жѣ (б. м. н., 1352 Р 6); А на то послуси князь юрьин гльбовичъ белзский. панѣ ота пилецкий староста русковск землѣ (Львѣв, 1368 Р 16); се я князь юрия холмский... придали есмо к цркви... села... при бѣлоубезномъ

калсти еп(с)пи холмскому и белзскому (Холм, 1376 Р 22); прислал паи нашъ кроль... свои послы и свои паны, на имѣ пана Добка з Бышова, пана Белзкого (Сучава, 1468 ВД II, 305); також и сими рази, по жаданію... кроль его милости, що коли к нам прислал по его милости вирного и шлѣхотнего посла, по пана Добека из Бишов, пана Белского... абихом мы... сѣ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 ВД II, 351).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* белзский (1368 Р 16); *знах. одн. ч.* Белзкого I (1468 ВД II, 305); Белского I (1479 ВД II, 351); *місц. одн. ч.* при белзскомъ (1376 Р 22); *знах. одн. ж.* белзскую (1352 Р 6).

БЕЛИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва*): пакъ господство мы далъ сѣм имѣ... села... едно Доумбравне, где былъ Беличѣ, другое Радотещи, где былъ Борта (Гирлов, 1499 ВД II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* Беличъ (1499 ВД II, 162).

БЕЛКА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Білка: и мы... дали есмо... села... в Кремянецкомъ повѣте: Борщовка... Белка (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Белка (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8).

БЕЛКО *див.* БЪЛКО.

***БЕЛКОВИЧЬ** *ч.* (1) (*особова назва*): Се азѣ панѣ радоуль... и леока белковн(ч)... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мешерѣ съзидаше црковь (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* белковн(ч) (1404 ГМ).

БЕЛОГОРОД *ч.* (1) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: а кто не и деть до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* и деть до Белогород (1460 ВД II, 273).

Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

БЕЛОГОРОДСКІИ, БЕЛОГОРОДСКИ *прикм.* (8): А на то ест вѣра... пана Юргича Белогородского (Сучава, 1443 ВАМ 41); а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское, колко имал давати оу Быломъ городѣ (Сучава, 1460 ВД II, 273); а на то е(ст) великаа мартоуриѣ... па(н) доума и па(н) хрѣма(н) билогород(д)ски(х) (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* белогород(ски) I (1470 ВД I, 156); *вам. род. одн. ч. в. п.* Станчоула белогородски I (1467 ВД I, 121); *в. п.* зБари белогородски I (1467 ВД I, 121); *род.*

одн. ч. билоро(д)ского 1 (1443 *Cost.* II, 120); Белгородского 1 (1443 *ВАМ* 41); *знах. одн. с. билгородское* 1 (1456 *Cost.* II, 789); Былогородское 1 (1460 *BD* II, 273); *род. мн. билоро(д)ски(х)* (1479 *Cost.* S. 98).

Див. ще БЕЛОГРАДСКЫ.

Пор. БЕЛОГОРОД.

*БЕЛОГРАД *див. *БЪЛОГРАДЪ.*

*БЕЛОГРАДСКИ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

*БЕЛОГРАДСКІИ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

БЕЛОГРАДСКЫ, БЪЛОГРАДСКЫ *прикм.* (60): на то е(ст) ввра... пана юргича бѣлора(д)ского (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144—145); а на то е(ст) ввра... па(н) <петра> пръкалаба билоро(д)ско(г) (Дольний Торг, 1449 *Cost.* II, 379—380); а на то е(ст) ввра... пръкалабове бѣлора(д)ски(х) (б. м. н., 1489 *ПГВСА*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бѣлорадскы* 3 (1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 141); *бѣлорадскы* 1 (1469 *BD* I, 138); *бѣлорадскы* 2 (1470 *BD* I, 150); *бѣлорадскіи* 1 (1480 *BD* I, 242—243); *бѣлорадски* 1 (1472 *Cost.* S. 88); *род. одн. ч. бѣлорадского, бѣлора(д)ского, бѣлора(д)ско(г), бѣлорадского* 6 (1443 *Cost.* II, 145; 1468 *BD* II, 130; 1470 *DIR«A»* 522; 1478 *BD* I, 219; 1480 *BD* I, 243); *Бѣлорадского* 4 (1466 *BD* I, 106; 1468 *BD* I, 130; 1475 *BD* I, 206); *бѣлорадскаго* 3 (1467 *BD* I, 117; 1469 *BD* I, 134, 136); *бѣлорадскаго, бѣлора(д)скаго* 2 (1453 *Cost.* II, 446; 1470 *BD* I, 148); *билогра(д)ско(г)* 1 (1449 *Cost.* II, 380); *билогра(д)скаго* 1 (1459 *Cost.* S. 22); *знах. одн. ч. бѣлорадского* (1468 *BD* II, 305); *наз. мн. ч. бѣлорадски* 1 (1472 *BD* I, 170); *бѣлорадскы* 2 (1472 *BD* I, 172; 1473 *ШКН* 165); *бѣлорадскыи* 3 (1475 *BD* I, 204; *Cost.* D. 4; 1476 *BD* I, 209); *бѣлорадскіи* 2 (1473 *BD* I, 184; 1479 *BD* I, 224); *бѣлорадски, бѣлора(д)ски* 4 (1472 *Cost.* D. 26; 1480 *BD* I, 241; 1482 *BD* I, 262, 264); *бѣлорадски, бѣлора(д)ски* 2 (1471 *BD* I, 164; *DIR«A»* 525); *род. мн. бѣлорадских, бѣлора(д)ски(х), бѣлорадских, бѣлора(д)ск(и)(х)* 15 (1473 *BD* I, 182; 1479—1480 *Cost.* S. 105; 1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 249; 1482 *BD* I, 260; 1483 *BD* I, 268; *Cost.* D. 30; 1484 *BD* I, 279; 1489 *ПГВСА* і т. ін.); *бѣлорадскых* 2 (1457 *BD* I, 4; 1484 *BD* I, 283); *бѣлорадских* 2 (1479 *ВАМ* 62; *BD* I, 228).

Див. ще БЕЛОГОРОДСКІИ.

*Пор. *БЪЛОГРАДЪ.*

*БЕЛОГРАДСКЫИ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

*БЕЛОШЕВЪ *прикм.* (1) ◇ белошева заподіа (1) (*назва плоскогір'я у Молдавському князівстві*): а хотарь оуси(м) ти(м) четыремь селомь поченише о(т) где падае(т) (!) белошева заподіа оу милѣти(н) (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 168).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. белошева* (1425 *Cost.* I, 168).

Див. ще БЪЛОШЕВ.

Пор. БЪЛОШ.

*БЕЛОШЪ *див. БЪЛОШ.*

*БЕЛСКИЙ¹ *див. БЕЛЪСКИЙ.*

*БЕЛСКИЙ² *див. *БЕЛЪСКИЙ.*

*БЕЛУХА *ж.* (1) (*особова назва*): Ино я после пана своего живота при том остола Межиречи, што пан мой менал со кн(А)зем Иваном Острозким, подлуг оураду пана моего и(зъ)... затем своим с паном Ивашком Охремовичом и з дочкою своею Белухою (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ФОРМИ: *ор. одн. Белухою* (1487 *AS* I, 85).

*БЕЛЪСКИЙ *див. БЕЛЪСКИЙ.*

*БЕЛЫИ *див. *БЪЛЫИ¹.*

*БЕЛЪСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Бѣльскъ у Трощкому воеводстві*): Продали есмо мыто Берестейское и Дорогицкое, и Бѣльское, и Городенское... Остачыку а Онатану Ильничомь... на тры годы (Краків, 1487 *РИБ* 226); Продали есмо мыто берестейское, и дорогицкое, и белское, и городенское кракованину Гендрыху Карловичу на тры годы за тисачу копъ грошей и за чотыриста копъ грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82—83).

ФОРМИ: *знах. одн. с. Бѣльское, белское* (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82).

БЕНА *див. БЕНА.*

*БЕНЕВЪ *прикм.* (1): почънши (х)отар тои бранищи от обръши Лаоури... до дом Бенев (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Бенев* (1490 *BD* I, 420).

Пор. БЕНА.

БЕНКО *див. БЪНКО.*

БЕНА, БЕНА, БЕНЪ *ч.* (4) (*особова назва, молд., пор. Бенедиктъ, лат. Benedictus*): мы александръ воевода... чины(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ панъ бена слоужилъ намъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290); мы Стефан воевода... <чинымъ знаменито... оже тот истинны слоуга наш вѣрны панъ Бенъ... слоужилъ нам право и вѣрно (Сучава, 1466 *BD* I, 110); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша... слоуга наш Сима Бена и сестра его Моуша... и продали... едно село... на има Ботеши (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. бена* 1 (1429 *Cost.* I, 290); *Бенъ, БЕНА* 2 (1466 *BD* I, 110; 1500 *BD* II, 175); *дав. одн. бенъ* (1500 *BD* II, 175).

Див. ще БЪНКО.

БЕРА, БЪРА *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. слов. Беривои, Беримир, Берислав*): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже то(т)... калоугери... принесли привиліе... шо дали наши родителе... храму... цигани на имъ Бъра и бадоу и комана и съ дѣтм(и) (Байчани, 1454

ПГПММ); да соу(т)... к тои стои цркви тоти цигани на имъ хрѣма(н) и бера (и) бадоу (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

ФОРМИ: *наз. одн. бера, Бъра* (1454 *ПГПММ*; 1458 *ПГСММЦ*).

*БЕРБЕНИЦА *ж.* (2) (*молд. бѣрбынцѣ, мад. berbenec «дѣжка», «бочонок»*) бербениця: да не смѣ брати десетиноу от пчел, ани бербеницо медоу (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 8—9); да имают на каждїи год от нас... оусы бербеницы медоу от десетиноу шо боудет от селах их (Сучава, 1466 *BD* I, 105).

ФОРМИ: *знах. одн. бербеницю* (1458 *BD* I, 9); *знах. мн. бербеницы* (1466 *BD* I, 105).

*БЕРБЕНИЦИИ *прикм.* (1) ◇ бербеницяя крѣниця (1) (*назва джерела у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми и(м)... оу бербеницои крѣници едно мѣсто о(т) поустини, да осадить собѣ село (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: *род. одн. ж. бербениции* (1456 *Cost.* II, 569).

*БЕРБЕНИЦЯ *див. *БЕРБЕНИЦА.*

*БЕРБЕШТИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Брусниця: воеводи пета часть села от бербешти (б. м. н., XV ст. *НРРГ*).

ФОРМИ: *род. бербешти* (XV ст. *НРРГ*).

БЕРБЪЧЕ *ч., невідм.* (1) (*особова назва*): тѣм мы... дали есми... селище где бы(л) вана бербѣче (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144).

БЕРДИ *ч.* (1) (*особова назва, перс. xuda, тюрк. berdi «богом даний»*): и ѣще к тымъ Бекгичъ и Турдучакъ Берди Давыдъ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн. Берди* (1392—1393 *РФВ* 170).

*БЕРЕВОВЕВЪ *прикм.* (1) ◇ с е л и щ е б е р (е) в о (е) в о *див. СЕЛИЩЕ I.*

ФОРМИ: *знах. одн. с. бер(е)во(е)во* (1448 *Cost.* II, 324).

БЕРЕГ, БЕРЕГЪ *ч.* (29) I. берег (25): А король казимиръ... даль есмь служъ своему... дворище... а и еще даль есмь ему ловища... покола дунино держить до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 *Р* 3—4); Се я князь юрія... придали есмо к цркви... села стрижово слепче космово цуцнево з обема береги обополь бугу (Холм, 1376 *Р* 22);

А хотар... поченши от берег Сирета (Сучава, 1488 *ВД* I, 348); *roszonszy od toiey wetykoyi dorohy szto od mista ydet berehom tuchawca* (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

2. (кінець) край (1): грань... подь Чорный лесок нашъ, Бродницею берегъ леса подь Белую гору (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

3. урвище, круча (1): ми, дорадивышися з нашими князи... дали есмо... село... с полми, з ролями, з гаи... и с потоки, и з береги, и з бережищи, и з боры, и з бортьными землями (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

д е с а т и н н ы и б е р е г (1) *див.* *ДЕСАТИННЫЙ; к р у т ы й б е р е г (1) *див.* *КРУТЫЙ.

ФОРМИ: *наз. одн.* бере(г) I (XV ст. *ВС* 10 зв.); *зам. род.* от (до) берег, берегъ 3 (1493 *ВД* II, 3; 1495 *ВД* II, 63; 1499 *ВД* II, 136); *дав. одн.* берегу (1445 *Р* 150; 1458 *ОЖДМ*); *знах. одн.* берегъ, берегъ, берег, бере(г) 12 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1489 *ВД* I, 374; 1495 *ВД* II, 63, 64, 78; XV ст. *ВС* 10 зв.; 1499 *ВД* II, 136); *бъре(г)* I (XV ст. *ВС* 10 зв.); *ор. одн.* berehom (1500 *ДПЖН*); *місц. одн.* на берези (1490 *АС* I, 92); *род. мн.* берегъ, бергъ 2 (п. 1349 *Р* 4; 1488 *ВД* I, 348); *бърьговъ* I (1445 *СРК*); *ор. мн.* береги, берги (1376 *Р* 22; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *Р* 159; 1475 *ВД* I, 206).

Див. ще *БРЪГЪ, *БЪЛЫИ БЕРЬГИ.

БЕРЕЖАНЫ *мн.* (2) (назва села у Волинській землі): Се я Ванко Скердъевич... вызнаваю, иж я... продал есми... отчизну... а то есть на има... Бережаны... в Луцком повете (Володимир, 1470 *АС* I, 64—65); *мнѣ... досталосе на мою дѣлницу Квасилово А басовъ ку(т) а бережаны... со вси(м) с ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т)* (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз.* Бережаны (1470 *АС* I, 65; 1478 *ЗРМ*).

*БЕРЕЖИЩЕ *с.* (1) смуга землі уздовж берега: и мы... дали есмо... село... с полми, з ролями, з гаи... и с потоки, и з береги, и з бережищи, и з боры, и з бортьными землями (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

ФОРМИ: *ор. мн.* бережищи (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

*БЕРЕЖКИ *мн.* (1) (назва села у Троцькому воеводстві): казали есмо светком присагнути, они обвели от Березое (!) к Березкам к мостоу (Луконица, 1478 *АС* III, 17).

ФОРМИ *дав.* Березкам (1478 *АС* III, 17).

*БЕРЕЗА¹ *ж.* (1) береза: а болото от Новаго ставу, мимо Бъйче, около городища, мимо Галичаны, по похилую березу брату моему (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: *знах. одн.* березу (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*БЕРЕЗА² *ж.* (1) (назва річки у Троцькому воеводстві): они обвели от Березое (!) к Березкам к мостоу (Луконица, 1478 *АС* III, 17).

ФОРМИ: *род. одн.* ! Березое (1478 *АС* III, 17).

*БЕРЕЗКИЙ *прикм.* (1) ◇ дворец Березкий *див.* ДВОРЕЦ.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* Березкий (1478 *АС* III, 17).

Пор. *БЕРЕЗА².

*БЕРЕЗНИКЪ *ч.* (2) березник, березовый гай: а хотар тому селу... черес поле на могилу от толь скупъ березникъ на другую могилу (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); Про то(ж) мы швитригаило инako болеславъ... на знамость то чинимы... аже взозръвише есмо на вярную службу нашего вярно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо ему село... съ лсы съ гаи съ дубровами съ чащи съ дубники съ березники (Снятин, 1424 *Р* 99—100).

ФОРМИ: *знах. одн.* березникъ (1393 *Cost.* I, 13); *ор. мн.* березники (1424 *Р* 100).

*БЕРЕЗОВЕЦЪ *ч.* (2) (назва села у Смоленській землі): Се я панъ Иванъ Александровичъ стретовичъ... записаль есми съ своего имъня, зъ Березовца, тридцать копъ жита къ церкви (Березовець, 1486 *АкЮЗР* I, 295).

ФОРМИ: *род. одн.* Березовца (1486 *АкЮЗР* I, 295); *місц. одн.* у Березовци (1486 *АкЮЗР* I, 295).

*БЕРЕЗОВО *с.* (1) (назва поляни у Галицькій землі): мы швитригаило... дае(м) и дали есмо ему... двѣ полянѣ березово а жабые (Снятин, 1424 *Р* 99).

ФОРМИ: *знах. одн.* березово (1424 *Р* 99).

*БЕРЕЗЦИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі) Березці: въ Березцохъ не надобе... давати мыта (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн.* въ Березцохъ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*БЕРЕЗЫНА *ж.* (1) (назва річки у Віленському воеводстві): король... да(л)... пну ма(р)тиною сельцо любецкое на березыни (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *місц. одн.* на березыни (1499 *ВФ*).

*БЕРЕНДЪИ *див.* БЕРИНДЪИ.

*БЕРЕСТ *ч.* (4) берест: а хотаръ... дорогою... на бере(ст) на коровіево потоци (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А хотар... на един берестъ знаменан... от това на един доуб знаменан (Сучава, 1489 *ВД* I, 373—374); А хотар... от доуба на берест що ест на край ль(с)а (Ясси, 1497 *ВД* II, 100).

ФОРМИ: *знах. одн.* берест, берестъ, бере(ст) (1488 *ДГСПМ*; 1489 *ВД* I, 374; 1497 *ВД* II, 100).

*БЕРЕСТЕ *див.* *БЕРЕСТЬЕ.

БЕРЕСТЕЙСКИЙ, БЕРЕСТЕЙСКИЙ, БЕРЕСТІЙСКИЙ, БЕРЕСТЬИСКИЙ, BERESTEJSKIJ *прикм.* (37): королєви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую луцкую белзьскую холмскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 *Р* 6); *My Alexandr, abo Witolt z bozi łaski wielikij kniaz Litowskij i dedicz Hogodenskij, Berestejskij, Dorohickij... znapienito czynim...* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимѣрскій и Берестейскій Васьянь и панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а пры томъ быту з тоіеу руки земіане Berestejskiyi Bohdan a jakub Prynoczyczy a boiary kniahyny pynskoy szymta a s pana markowy ruki szluzebnicy pamisnyka beresteyskaho (Тришин, 1500 *ДПЖН*); *misto Beresteyskoie* (3) *див.* МѢСТО¹ 3.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* берестейский, Берестейскій, Berestejskij 8 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1401 *АкВАК* III, 2; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *АЛМ* 85; *АЛРГ* 60; 1497 *АС* I, 112); *Берестѣиский* I (1496 *АС* I, 245); *Берестійскій* 2 (1458 *ОЖДМ*; 1487 *АС* I, 239); *род. одн. ч. с.* Берестейского 6 (1495 *АЛМ* 85; 1497 *АЛРГ* 79; *АС* I, 112; 1500 *ДПЖН*); *Beresteyskaho* I (1500 *ДПЖН*); *дав. одн. ч.* берестейскому (1487 *РИБ* 226; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82); *ор. одн. ч.* Берестейскимъ (1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79); *знах. одн. с.* Берестейское (1487 *РИБ* 226; 1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 82); *знах. одн. ж.* берестинскую (1352 *Р* 6); *наз. мн.* Берестенский, Beresteyskiyi (1466 *АС* I, 63; 1500 *ДПЖН*); *род. мн.* Берестейскихъ (1495 *АЛМ* 85; 1497 *АЛРГ* 79); *дав. мн.* Берестейскимъ (1389 *PEA* I, 27).

Пор. *БЕРЕСТЬЕ.

БЕРЕСТІА *с.* (1) (назва села на Буковині) Бересте: тѣмъ (*sic.*— *Прим. вид.*) мы... дали... есми ему... села на имѣ шизокуци... и по(д) хотинъ берестіа (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: *наз. одн.* берестіа (1456 *Cost.* II, 577).

*БЕРЕСТІЕ *див.* *БЕРЕСТЬЕ.

*БЕРЕСТИЙСКИЙ *див.* БЕРЕСТЕЙСКИЙ.

БЕРЕСТІЙСКИЙ *див.* БЕРЕСТЕЙСКИЙ.

*БЕРЕСТОВЪ *прикм.* (1) ◇ крѣница Берестова *див.* КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Берестова (1473 *ШКН* 164).

*БЕРЕСТОКЪ *ч.* (1) берестовый гайок: А хотар... да ест... черес поле та на долиноу бересткем (!) на копану могилу (Гирлов, 1499 *ВД* II, 148).

ФОРМИ: *ор. одн.* ! бересткем (1499 *ВД* II, 148).

*БЕРЕСТЬ *див.* *БЕРЕСТ.

*БЕРЕСТЬЕ *с.* (17) (назва головного міста у Берестейській землі) Брест: а коли которыи торговецъ поидеть

торговать ис торунѧ через берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., п. 1341 Р 2); в городѣ берестыи подлѣты роз(с)тва х(с)ва тисачѧ лѣтъ и чотыри ста (Берестя, 1400 Cost. II, 618); Pryszed z Łucka okolo Berestia, okolo Капепса wse pusto wczyniłi (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); у Берестыи. Левону Шаломичу два жеребѣи пустыхъ, а на третемъ два челоувѣки, дають сорокъ грошей (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35); Пса(н) в бере(ст)н в ле(т) ље мѣа ноя(б) љз день (Берестя, 1497 ПКП).

ФОРМИ: *род. одн. Berestia I* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); **Берестя I** (1497 АЛРГ 79); *знах. одн. берестие* (п. 1341 Р 2); *мѣсц. одн. оу (въ) Берести, бере(ст)н* 6 (1448 AS I, 44; 1466 AS I, 63; 1494 BD II, 36; 1496 АЛМ 128; 1497 ПКП); *в (у) Берестыи, берестыи* 5 (1400 Cost. II, 618; 1463—1478 РЕА I, 35; 1496 АЛРГ 78; ВМКФС; 1497 АЛРГ 79); *в берестыю I* (1400 Cost. II, 619).

Див. ще МЪСТО¹ З (misto Beresteyskoje). **БЕРЕСТЬСКИЙ** *див. БЕРЕСТЕЙСКИЙ*. **БЕРЕСТЬНИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* мы петръ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали есми се(с) ли(ст)... людемъ о(т) чолинеши и о(т) берестыи (Поляна, 1448 DIR«A» 491).

ФОРМИ: *наз. зам. род. о(т) берестыи* (1448 DIR«A» 491). **БЕРЕСЦН** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... оже... даемъ... тому... монастырю... села... на проутъ на има грабовци, и чоленеши и бересци (Сучава, 1443 ДГСПМН).

ФОРМИ: *наз. бересци* (1443 ДГСПМН). ***БЕРЕЩИ¹** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві б. Серета):* а хотар... о(т) берещи, близ сирьтъ, могла що юаншь поставил (Сучава, 1492 Cost. S. 162).

ФОРМИ: *род. берещи* (1492 Cost. S. 162). **БЕРЕЩИ²** *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві б. Васлуя):* Ивашко... тьгал са съ непотом своимъ... за села именуема Берещи и Дринжечи и Хавати (Ясси, 1459 BD I, 31—32); тьм мы... дали и потвердили есмо... одно селище где был дом дида их... и Берещи пониже Сохолоѣи (Сучава, 1469 BD I, 134).

ФОРМИ: *наз. Берещи* (1459 BD I, 32); *знах. Берещи* (1469 BD I, 134).

***БЕРЕЩИ¹** *див. БЕРЕЩИ²*. ***БЕРЗИНЕЦЪ** *ч. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві):* а хотаръ ти(м) села(м)... дело(м) до берзинца гори беръзинцомъ до выше польноу на (доубъ) (б. м. н., 1400 Cost. I, 37).

ФОРМИ: *род. одн. берзинца* (1400 Cost. I, 37); *ор. одн. беръзинцомъ* (1400 Cost. I, 37).

БЕРИВОЕСКОУЛ *ч. (3) (особова назва, молд., слов. Беривои):* И оуставше наши слоуги Ион Паравѧ и Татоул Беривоескоул и заплатил(и) оусе исполна тоти вышеписаннїи пинъзи (Сучава, 1484 BD I, 282).

ФОРМИ: *наз. одн. Беривоескоул* (1484 BD I, 282); *дав. одн. Беривоескоулоу* (1484 BD I, 282).

БЕРИВОЕЩИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже прїиде... пан Щефоул Чернѣтскоул... та продал... едино селище на имъ Беривоещи на Сьрата (Сучава, 1484 BD I, 282).

ФОРМИ: *наз. Беривоещи* (1484 BD I, 282).

***БЕРИНДЕЩИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* и тако(ж) потвержаемъ ему его праваа села... на другой сторона серета, на имъ побрата и бери(н)деещи (Сучава, 1453 Cost. II, 472).

ФОРМИ: *наз. бери(н)деещи* (1453 Cost. II, 472).

БЕРИНДЪИ *ч. (26) (особова назва, тюрк. berendeii):* а на то е(ст) вѣра... пана бери(н)дѧ стол(л)ника (Сучава, 1432 ДГВІН); мы... панъ бериндѣи стол(л)ника (!)... вызнаваемъ тьмъ то наши(м) листомъ... колижъ велемъ жнїи илїашъ воевода... кролю по(л)скому... голдъ вырности...

е(ст) оучини(л)... мы такоже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 Cost. II, 701); а на то е(ст) вѣра... пана берендѣя стол(л)ника (Сучава, 1442 Cost. II, 88).

ФОРМИ: *наз. одн. бериндѣи* (1436 Cost. II, 701); *род. одн. берендѣя, берендѧ, берендѧ* 15 (1435—1436 Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 455, 468; 1437 Cost. I, 530; 1438 DBAc 27—28; DIR«A» 472; 1439 Cost. II, 32; Mih. 206; 1442 Cost. II, 88 і т. ін.); **бериндѣя, бериндѧ, бери(н)дѧ, бериндѧ** 10 (1432 ДГВІН; 1435 DIR«A» 465; Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 484; 1437 Cost. I, 536; 1438 Cost. II, 8; 1439 Cost. II, 35; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 93).

***БЕРИНЪ** *прикм. (1):* дали наши родителе за свою ~шоу монастыроу вышеписа(н)номуу храмоу... цигани на имъ бѣра и бадю... и карамана брата берина (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. берина* (1454 ПГПММ).

Пор. БѢРА.

БЕРИЧКА *ч. (2) (особова назва, молд., слов. Беривои, Беримир, Берислав):* а мы такожде и от нас есмо дали и потвѣрдили... четвѣртоую част от село на Сьратъ на имъ Боуещїи, где был Беричка (Васлуй, 1495 BD II, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Беричка* (1495 BD II, 55).

БЕРКИШЕЩИ *мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві):* ть(м) мы... дали есми ему... чотыри села на милѣтнїи, на има беркишешїи и еремїешїи (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); А хотаръ тому селоу на имъ Беркишешемъ... почене от блага Мьстакиноулоуи... до обиршїа потока (Сучава, 1473 BD I, 183).

ФОРМИ: *наз. беркишешїи* (1425 Cost. I, 168; 1473 BD I, 183); *дав. Беркишешемъ* (1473 BD I, 183).

***БЕРКЪЗЕВ** *прикм. (1) ◇ роункъ Беркъзев див. *РОУНКЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Беркъзев* (1490 BD I, 420).

***БЕРЛАД¹** *див. БРЪЛАД¹.*

***БЕРЛАД²** *див. *БРЪЛАД².*

***БЕРЛАДЪСКИЙ** *ч. (1) (особова назва):* а на то вѣра... негра берладьского и вѣра прочелникова и вѣра костъ братиловича (б. м. н., 1411 Cost. I, 84—85).

ФОРМИ: *род. одн. берладьского* (1411 Cost. I, 85).

БЕРНАТЬ *ч. (1) (особова назва, стп. Biernat, свн. begenhard) Бернарт:* а при то(м) были... Па(н) бернатъ маршала а ины(х) мно(г) добры(х)... было (Луцкъ, 1445 Р 149).

ФОРМИ: *наз. одн. бернатъ* (1445 Р 149).

***БЕРОВО** *с. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* ти... (не відчит.— Прим. ред.) же мы дали есмы емоу... село берово (б. м. н., 1400 DIR«A» 433).

ФОРМИ: *знах. одн. берово* (1400 DIR«A» 433).

***БЕРСЕНЪ** *ч. (1) (особова назва):* коли еси своихъ пословъ до насъ присылалъ, Ивана Берсена и Балицоу дѣяка, и они намъ отъ тебе говорили: намъ взять миръ зъ великимъ княземъ Александромъ литовскимъ (б. м. н., 1498 BD II, 409—410).

ФОРМИ: *знах. одн. Берсена* (1498 BD II, 409).

***БЕРТЯ** *ч. (4) (особова назва, молд., пор. Балътромѣи):* мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша... оуси оуноукове Петра Бертъ... и продали свою правоую отниноу (Ясси, 1497 BD II, 99); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша... оуноукове Петра Бертї... и продали свою правоую отниноу... от оурика оуика их Петра Бертї (Гирлов, 1499 BD II, 146—147).

ФОРМИ: *род. одн. Бертї* 3 (1499 BD II, 147); *Бертъ I* (1497 BD I, 99).

***БЕРХЪЧЬ** *ч. (5) (назва річки у Молдавському князівстві):* Тьмъ мы видѣвше п(равоую) и вѣрною его слоужбу до насъ... дали есмы емоу... едно село на Брѣхечи (б. м. н., 1426 ВАРМ 21); ть(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвердили есми

емоу... на оусти берхъча веришещи (Сучава, 1452 Cost. II, 426); Третее село еси имъ дали на Берхъчи, на имъ Давидещи (Гирлов, 1499 *VD* II, 162).

ФОРМИ: *род. одн. берхъча* (1452 Cost. II, 426); *місц. одн. на Берхъчи* 1 (1499 *VD* II, 162); *на берхачь* 1 (1438 Cost. II, 26); *на Брхъчи, Брхъчи* 2 (1426 *ВАМ* 21, 22).

*БЕРХАЧЬ *див. *БЕРХЪЧЬ.*

БЕРЪДОХОВЪСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ свѣдоци были князь Иванъ Чоръторьиский... воевода Городецкый Беръдоховъскый (Городок, 1443 *P* 145).

ФОРМИ: *наз. одн. Беръдоховъскый* (1443 *P* 145).

БЕРЪНАДЫНЪ ч. (1) (*стп. bernardyn*) (*монах францисканскаго ордена*) бернадинецъ: къ дочери его прислалъ еси отъметника греческаго закону, владыку Смоленскаго, да бискупа Виленскаго и черньцовъ Берънадыновъ, съ тымъ штобы она выступила зъ греческаго закону и приступила бы къ римскому закону (б. м. н., 1499 *VD* II, 448).

ФОРМИ: *знах. мн. Берънадыновъ* (1499 *VD* II, 448).

*БЕРЪГЪ *див. БЕРЕГ.*

*БЕРЪЗИНЕЦЪ *див. *БЕРЗИНЕЦЪ.*

*БЕСАРАБЪСКИЙ *див. *БАСАРАБСКИЙ.*

*БЕСАРАБЫ *див. *БАСАРАБЫ.*

БЕСЕДА ж. (1) ◊ беседу имати (къ кому) мати розмову, розмовляти (з ким): а мы всемоу добръ оуразумехмо, все по дробноу; и пакъ колико беседе имахмо къ вашей млости, а мы по рѣдоу все къ нимъ разброихмо (Дольний Торг, 1475 *VD* II, 336).

ФОРМИ: *знах. мн. беседе* (1475 *VD* II, 336).

БЕЦЕЩИ, БЕЦЕЩИИ мн. (5) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ (sic.— *Прим. вид.*) мы... дали и потвѣрдили еси ему села, на имъ бецещи... и шефанещи (Сучава, 1455 Cost. II, 549); да ест емоу от нас оурик тое сел(о) Бецещи (Васлуй, 1497 *VD* II, 112).

ФОРМИ: *наз. бецещи* 1 (1455 Cost. II, 549); *Бецещи* 4 (1497 *VD* II, 111, 112).

БЕЦИН *прикм.* (2) ◊ млин Бецин *див. МЛИНЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Бецин* (1497 *VD* II, 111).

Пор. *БЕЦЯ.

*БЕЦЯ ч. (6) (*особова назва*): тѣмъ (sic.— *Прим. вид.*) мы... дали и потвѣрдили еси ему села... що... скупи(л) о(т) бецъ... и... що проминъли съ бецею (Сучава, 1455 Cost. II, 549); мы Стефан воевода... знаменито чиними... оже прииде... слоуга наш Иван, сынъ Данчоула, оуноук Тоадера Бецъ... и продал свою правоую отниоу от... оурика дѣдов его Тоадера Бецъ и Микль (Васлуй, 1497 *VD* II, 110—111).

ФОРМИ: *род. одн. Бецъ, бецъ* (1455 Cost. II, 549; 1497 *VD* II, 110, 111, 112); *ор. одн. бецею* (1455 Cost. II, 549).

БЕЧЕ *див. БЪЙЧЕ.*

БЕШКОУРЪНИ мн. (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвѣрдили еси емоу отниоу его, села, на имъ... бешкоуръни и братещи, на черно(м) потоць (Сучава, 1455 Cost. II, 553).

ФОРМИ: *наз. бешкоуръни* (1455 Cost. II, 553).

БЕЗПЕЧЪШИИ (БЕЗПЕЧЪШИИ) *див. *БЕЗПЕЧЪШИИ.*

БИ *див. БЫ.*

*БИБАРЦОВЪ *прикм.* (1) ◊ Бибарцово селище (1) (*назва селища у Молдавскому князівстві*): и еше еси им дали... едно селище на имъ Бибарцово селище (Сучава, 1493 *VD* II, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Бибарцово* (1493 *VD* II, 19).

*БИВАТИ *дієсл. недок.* (1) (що) (*із значеннямъ повторюваної дії*) полювати (на що): какъ они новгородокъ держали... завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. бивали* (1499 *ВФ*).

БИЗИЛЬ ч. (2) (*особова назва*): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали еси нашему монастырю о(т) побраты... четири чельди циганъ, штобы (!) на имъ

микоула... и кълима(н)... и бизиль и съ оусею его чельдию и славъ (б. м. н., 1443 Cost. II, 126); мы петръ воевода... дали есмы нашем(оу) монастырю о(т) побраты... четиры чельди(ди) циганъ првы на имъ микоула... и кълманъ... и бизиль... и славъ (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481).

ФОРМИ: *наз. одн. бизиль* (1443 Cost. II, 126; 1444 *DIR* «А» 481).

Див. ще БЫЗЫЛА.

*БИКЪ *див. *БЫКЪ.*

*БИЛАВА ч. (2) (*особова назва, молд., слов. бълъ*): а на то ес(т) вѣра... пана билавы чашника княгина (Сучава, 1428 Cost. I, 202); а на то е(ст) вѣра... пана билавы (Сучава, 1436 Cost. I, 484—485).

ФОРМИ: *род. одн. билавы* (1428 Cost. I, 202; 1436 Cost. I, 485).

*БИЛАЯ КРЪНИЦЯ *див. БЪЛАА КРЪНИЦА.*

*БИЛГОРОДЪ ч. (2) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: а кто не идет на билгородъ (!), а он абы дал оу лапоушномъ билгородское мыто, колко имал дати оу билмгородъ (Сучава, 1456 Cost. II, 789).

ФОРМИ: *знах. одн. идет на ! билгородъ* (1456 Cost. II, 789).

*Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², БЕЛОГОРОД, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛЪ.*

БИЛИК ч. (1) (*особова назва, молд., слов. бълъ*): а на то свѣдков... пан станчоул... пан билик (Сучава, 1456 Cost. II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. билик* (1456 Cost. II, 791).

*БИЛИЦЯ *див. *БЪЛИЦЯ.*

БИЛИИ ч. (1) (*назва озера у Молдавскому князівстві*): дали... есми... и монастырь... и съ озеро(м) биліи и съ оусими грълами, що извека пріслоухае(т) ботнои (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор. биліи* (1462 Cost. D. 11).

БИЛКА ж. (1) (*особова назва, молд., слов. бълъ*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Жоурка Пинтече и... Петриманъ... и сестричича ихъ Мърие Билка, дочка Настина... жаловали есмы ихъ особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *VD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. Билка* (1495 *VD* II, 249).

*БИЛОГОРОДСКИЙ *див. БЕЛОГОРОДСКИЙ.*

*БИЛОГРАДСКИЙ *див. БЕЛОГРАДСКИЙ.*

БИЛОСОВЦИ мн. (2) (*назва села на Буковині*) Білосовці: мы петръ воевод(н)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ... на имъ... билосовци (и) драгомиреши (Сучава, 1447 Cost. II, 288); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша... Ана, сестра Доброулова... и дала своимъ племенником... два села на имъ Кобльчин(и) и Билосовци, на Днистри (Сучава, 1470 *VD* I, 155).

ФОРМИ: *наз. билосовци* (1447 Cost. II, 288; 1470 *VD* I, 155).

БИЛТУНОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билтуновичъ (Вільна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *наз. одн. Билтуновичъ* (1495 *РИБ* 602).

БИЛЦОУ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд. білк «болото»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоше... Тоадеръ Хърниш и съ своими непоти съ Билцоу и съ Никоаръ Шеремет... и продал(и)... едино село... Тоадероу Мареле (Сучава, 1490 *VD* I, 387).

*БИЛЫИ *див. *БЪЛЫИ¹.*

*БИЛЫИ ГОРОДЪ ч. (12) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: а кто идетъ... у бълый городъ полъ рубель серебра (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал... колко имал давати оу Былом городъ (Сучава, 1460 *VD* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн.* бѣлын городъ 2 (1408 *Cost.* II, 631); бѣлы городъ, бѣлы город 2 (1434 *Cost.* II, 668); *місц. одн.* оу Билом городъ 4 (1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273); у бѣломъ городъ 2 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668); оу Билом городъ 2 (1460 *BD* II, 273, 274).

Див. ще БЕЛОГОРОДЪ, *БЕЛГОРОДЪ², *БИЛГОРОДЪ, *БѢЛОГРАДЪ, *БѢЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕГАТЕ АЛБЪ.

БИЛЪКОВО с. (1) (назва пасіку у Молдавському князівстві): Там (*sic.*— *Прим. вид.*) мы... дали есми ему... села... и сухы потожъ... и пасіку его на (д)нистри, на имѣ бильково (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн.* билъково (1455 *Cost.* II, 540).

БИЛЮМИНЪ ч. (1) (*особова назва, тюрк.* биліг «знаючий»): мы кн(а)з двѣдъ... хома билюрминъ... чинимы знамени(т)... како кеды... коли кн(а)з велебныи дмитрни инѣмъ имене(м) корибу(т)... голдование и вѣрность и послушство и такъ(ж) служба... славнему володиславу... вѣрность праваа... слюби(л) а мы... ислюбуемы за него... иже... вѣре(н) буде(т) королеви (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн.* билюрминъ (1388 *P* 38).

БИНЕВА ж., *невідм.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есми емоу... село где роспо(п) доли оу бинева и село коухаревци, а другое село коуничеє под(д) бинева (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

БИРАВИЧЕШИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и привиліє... еще есмо имѣ дали... на тоти села, шо... дад наш Александръ... Бистричскому монастыроу даль три села на Бистрици... на имѣ Биравичеши, где былъ Бираи, и Вльксанеши, и Маноилеши (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. Биравичеши* (1499 *BD* II, 162).

Див. ще *БИРАИНО.

БИРАИ ч. (1) (*особова назва*): и привиліє... еще есмо имѣ дали... на тоти села, шо... дад наш Александръ... Бистричскому монастыроу даль... села... на имѣ Биравичеши, где былъ Бираи (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бираи (1499 *BD* II, 162).

*БИРАИНО с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... ігоумень и архимандритъ Бистричскаго монастыра, и съ вѣсьми яже о христвѣ братіями... измѣнилъ съ господство мы... село Бираино, и село Вльксаново (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *знах. одн.* Бираино (1500 *BD* II, 173).

Див. ще. БИРАВИЧЕШИ.

*БИРИНЪ ч. (1) (назва волости у Київській землі) Буринъ: Шо король е. м. волости давалъ... Макару Володковичу волость Буринъ на годъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *знах. одн.* Биринъ (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

!БИРЪОУ <БИРОВОУ> *див.* *БІРОВЪ.

БСКУП *див.* БСКУПЪ.

*БСКУПИЦЬКІИ *прикм.* (1) (*пор.* Бискупичи у *Волыньській землі*): велили есмо заставити пану ивану мушати к десатинному берегу к бискупичькому (Луцьк, 1445 *P* 150).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* бискупичькому (1445 *P* 150).

*БСКУПОВЪ *прикм.* (2) (*належний епископу*) епископский: аби оуси оугрове... платили бискоупо(в) да(н) наш(оу) монастыроу о(т) бистрици (Сучава, 1459 *DIR* «А» 514); да не смѣю(т) оузати о(т) ни(х) бискоупово (1) да(н) ни оди(н) гро(ш) (Сучава, 1459 *DIR* «А» 514).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* бискоупо(в) 1 (1459 *DIR* «А» 514); ! бискоупово 1 (1459 *DIR* «А» 514).

Пор. БСКУПЪ.

*БСКУПСТВО с. (1) (*стч.* biskupstvo, *стн.* biskupstvo) епископство: влодиславъ выбранни ку бискупству влоцлавскому (Ланциця, 1433 *P* 122).

ФОРМИ: *дав. одн.* бискупству (1433 *P* 122).

Див. ще *ПСКУОУПЪСТВО.

БСКУОУПЪ, БСКУПЪ ч. (19) (*стч., стн.* biskup, *стн.* bischof, *лат.* episcopus) епископ: мы бискупи мацви премьски(и) и офанасви... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславоу пол(с)кимъ с одной стороны межѣ панею Адвигоу отново пилицкою... с другоу стороны о волость о залъсие и о тычи(н) мѣсто... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70); даден тыи то исытъи листы мистровы послѣднии мѣли в собѣ такуюю рѣчь какъ быхо(м) мы кн(а)з бискоупа роудолфа полца (!) апоустольского леггата а тоу(т) жо и ва(с) тѣжъ оузгордѣли (Брест Куявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочюу то уступитися и боронити (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А при томъ были шлахетне вроженыи панове рада н(а)ша кн(а)зь Вой(те)хъ бискуп виленский (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: *наз. одн.* бискоупъ, бискуп, бискоуп(п) (1459 *DIR* «А» 514; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *РИБ* 621; XV ст. *BC* 9; 1499 *AS* I, 118); *ск. н.* би(с) (1499 *ВФ*); *дав. одн.* бискоупоу (1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106; XV ст. *BC* 38; 1496 *АЛРГ* 72); *знах. одн.* бискупа, бискоупа (1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1481 *BD* II, 365; 1499 *BD* II, 448); *наз. мн.* бискупове 2 (1433 *P* 122; 1451 *АкЮЗР* II, 106); бискупи 1 (1404 *P* 69); *дав. мн.* бискоупом (1468 *BD* II, 301).

Див. ще ЕПИСКОПЪ, *ЕПИСКОУПЪ, *ПСКУОУПЪ. **БИСТРИЦА, БІСТРИЦА, БІСТРІЦА** ж. (63) (назва річки у Молдавському князівстві) Бистриця: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви оупенію прч(с)гонъ бѣи што на бистрици два села (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); того ра(ді)и мы видѣвше его правую и вѣрную службу до на(с)... даемъ и дали есмы ему села, оу нашихъ земли, оу мо(л)давскои, едно село на бистрицѣ (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); хота(р)... на оустіе потока где падае(т) оу бѣстры(ц) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121); А хотаръ тоє село... поченьше отъ рѣчь Бистрици (Сучава, 1479 *BD* I, 221); И господство мы... по ихъ воли оучинили есмы и дали смо... чѣтири села на Бистрици ж(е) (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* от Бистрица 1 (1479 *BD* I, 221); *зам. знах.* чере(с) Бѣстрица, бѣстрица 2 (1458 *Mih. Doc.* 122); *род. одн.* бистрици 17 (1457 *BD* I, 4; 1459 *DIR* «А» 514; 1467 *Mih. Doc.* 125, 126; 1470 *BD* I, 150, 153; 1479 *BD* I, 221; 1487 *BD* I, 312); бистрици 7 (1422 *DIR* *fig.* 35; 1439 *Cost.* II, 59; 1452 *DIR* «А» 500; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 8; 1467 *Mih. Doc.* 125); Бистрици 1 (1470 *BD* I, 153); бы(с)трѣци 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); бѣстри(ц) 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); *зам. знах.* чере(с) бѣстрици 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *знах. одн.* бистрицоу 3 (1468 *BD* I, 125; 1491 *BD* I, 472); бистри(ц), бѣстры(ц) 3 (1458 *Mih. Doc.* 121, 122); *зам. род.* от бистрицоу 2 (1475 *BD* I, 205, 206); *ор. одн.* ! бистриц (1458 *Mih. Doc.* 122); *місц. одн.* на Бистрици 15 (1429 *Cost.* I, 269; 1431 *Cost.* I, 325; 1446 *Cost.* II, 238, 251; 1460 *DIR* «А» 515; 1462 *Cost.* D. 10; 1468 *BD* I, 125; 1487 *BD* I, 310; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 155; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); на Бистрици 4 (1411 *Mih. Alb.*; 1440 *Mih.* 208; 1459 *BD* I, 35; 1499 *BD* II, 154); на Бистрице 3 (1480 *BD* I, 237; 1491 *BD* I, 463, 464); на бистрицѣ 1 (1453 *Cost.* II, 472).

Див. ще *МАЛАЯ БИСТРИЦЯ.

БИСТРИЦКІИ, БИСТРИЧЕСКІИ *прикм.* (12): а на то е(ст) вѣра... архимандрита наше(г), ку(р) еустатіе бистричскаго (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540); да соуть томуоу свѣтомуу нашему монастыроу Бистричскому от нас оурикъ (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* бистричскіи 1 (1459 *DIR* «А» 514); Бистрицкіи 1 (1464 *BD* I, 84); *род. одн. ч.* Бистричскаго

2 (1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); **бистрицкаго** 1 (1455 *Cost.* II, 540); **Бистрычскаго**, **Бистричскаго** 2 (1458 *Mih. Doc.* 121; 1487 *BD* I, 312); *дав. одн. ч.* **Бистрычскомоу** (1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); *род. одн. ж.* **Бистрицскои** (1470 *BD* I, 153); *дав. одн. ж.* **бы(с)трычскои** (1458 *Mih. Doc.* 122).

Пор. *БИСТРИЦЯ².

*БИСТРИЦКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРИЦЯ¹ *див.* БИСТРИЦА.

*БИСТРИЦЯ² *ж.* (4) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Бистрица: а кто иметь повезти сукно, до бистрици, до угорь, у сочавь, отъ гривну по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а кто имет повезти соукно до бистрици и до оугорь, оу сочавь, от гривны три грош (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); А кто иметь повезати (с)оукно до Бистрици... оу Бани от гривны полфтора гроша(а) (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *род. одн.* бистрици 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 789); **бистрици** 2 (1408 *Cost.* II, 631; 1460 *BD* II, 274).

БИСТРИЧЕСКІИ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРИЧСКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРЫЧСКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИТЕ *див.* *БИТЬЕ.

БИТИ *дієсл. недок. і док.* (48) 1. (*завдавати побоїв*) бити (1): Петръ гони(л) Яна на оулицы, а би(л) и рани(л) его (XV ст. *BC* 18 зв.).

2. (*умертволяти*) убивати, убити (2): Жаловала са пани Василеваа Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она... звер поужает, обры оукрадомъ бьют (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); О слоужебнико(х) што не имаю(т) изъ биты(х) члвко(в) одежи бра(т) (XV ст. *BC* 24 зв.—25);

◇ бити чоломъ (кому) звернутися до кого з проханням, скаргою, бити чолом (41): Билъ намъ чоломъ писаръ нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сега дали есьмо ему мьстце... на будованье двора его... и билъ намъ чоломъ, абыхмо то ему подтвердили листомъ нашимъ на вѣчность (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); А для лепшого твердости того моего листа, я Степанъ Гуща билъ есми чоломъ господину владицъ е. м. и княземъ и паномъ ихъ мил., которые въ семь моемъ листу выписаны, ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); Се А панн Федка... чиню знакомито... будучи есмо в добромъ здоровю, есми била чоломъ г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(ость) допустил мене ко именамъ моимъ (Ровно, 1488 *AS* I, 241); Билъ на(м) чоломъ) ключникъ луц(к)и(и), кна(з) ива(н) поу(т)ати(ч)... и би(л) на(м) чоломъ) абы(х)мо тые дворица потве(р)дили емоу навечность (Берестя, 1497 *ПКИП*); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій... и просилъ въ насъ въ Смоленскомъ повете, въ Катанской волости, села, на имя Давыдкава Сковородина (Вільна, 1499 *РИБ* 776); Билъ намъ чоломъ игумень Пречистой Богоматери зъ Пустыйки, абыхмо мы произволили имъ людей за себе призвати и нановъ за сѣбою посадыти на церковной земли (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3); челомъ бити а) (*без додатка*) (*вітати кого, засвідчувати шану кому, кланятися*) чолом бити (3): Brat Wasz menszuj Wielikuu kniaz Zykhimont czełom biet (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); Слуга вашей милости Иванъ Ходкевичъ, староста луцкый нын., челом бьет (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); б) (къ кому чим) дати кому (що) (1): win-puj... majet' winy zaplatiti, czim majet' pam czołom biti, a gapnomu majet' dosyt' wczinitti, podłuh gap jeho, jako szlachcizy (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: *інф.* бити (1388 *ZPL* 104); *теп.* 3. *ос. одн.* biet, бьеть, бьет (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; п. 1444 *АрхЮЗР*

I, 17; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* билъ есми 1 (1449 *АЛМ* 8); би(л) 1 (бл. 1500 *ПИ* № 2); 1 *ос. одн. ж.* есми била 1 (1488 *AS* I, 241); била есми 1 (1490 *ЗХЛ* 136); 3 *ос. одн. ч.* билъ, би(л) 16 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1430 *ГВКЛ* 7; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 159; *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1499 *РИБ* 776; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); бьль 1 (1498 *ГВКЛ* 22); 3 *ос. одн. ж.* била (1487 *AS* I, 87, 241); 1 *ос. мн.* били есмо (1491 *AS* I, 97; 1498 *ЧАФ*); 3 *ос. мн.* били, білі (1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1487 *РИБ* 227; 1498 *ГВКЛ* 22; *ГВКОО*); *дієприкм. пас. мин. ч.* *род. мн.* биты(х) (XV ст. *BC* 25).

Див. ще ЗАБИТЬ, *ЗАБИВАТИ, *ПОБИТИ, *ОУБИТИ. БИТИ *див.* ! БЫТИ².

*БИТЬЕ с. (2) бійка: О биты рыцерьскомоу (XV ст., *BC* 7 зв.); О бити рыцескомъ (!) ... Ачь рыцерь алюбо шла(х)та шла(х)тїчо рануо оучини(т) до крови имбе(т)

емѣ платити за ранѣ еі (XV ст. *BC* 29 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн.* о бітьи 1 (XV ст. *BC* 7 зв.); о бити 1 (XV ст. *BC* 9 зв.).

Пор. БИТИ.

БИЦѢ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): а еще (и) буратоу его жоуржоу биць село его о(т) мил(тина) (? — *Прим. вид.*) (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444).

*БИШОВ ч. (2) (*назва села у Польщі, пор.* Byszów): прислал пан нашъ кроль... свои послы и свои паны на имъ пана Добка зъ Бышова, пана Белзкого, и пана Станислава с Танчина, подкомориего Холмского (Сучава, 1468 *BD* II, 305); також... по жаданію... господарь нашего... що... к нам прислал по его милости... посла по пана Добека из Бышов, пана Белского а миле пак слоубоуемъ... господареви нашему... абыхом съ съ его милости видѣли (Новый град, 1479 *BD* II, 351).

ФОРМИ: *род. одн.* Бишов 1 (1479 *BD* II, 351); Бышова 1 (1468 *BD* II, 305).

*БИРОВЪ ч. (4) (*молд.* бирьоу, *серб.* биров, *мад.* bíró) начальник фортеці: ніское поклоненіе бировоу о(т) брашова, о(т) меншаго прїятель г(с)ва ти, шо(л)тоуза хърль о(т) бръла(д) (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); пишем много здравие и любовно поклоненіе братиам нашим, паноу бирьоу и паноу митникоу от Брашева (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 369).

ФОРМИ: *дав. одн.* бирьоу 2 (1434 *Cost.* II, 675); бирьоу 2 (1480—1484 *BD* II, 369, 370).

БИСТРИЦА *див.* БИСТРИЦА.

БИСТРИЦА *див.* БИСТРИЦА.

*БЛАГИИ *див.* *БЛАГИИ.

*БЛАГОВЕЩЕНІЕ *див.* БЛАГОВѢЩЕНІЕ.

*БЛАГОВѢРНЫЙ *прикм.* (2) (*цсл.* благовѣрныи, *гр.* εὐλαβής) благовѣрний, благочестивий: А повельньемъ блговѣрнаго і хр(с)толюбиваго княза великого михаїла кедиминовича Се же придалъ юрїи болковичъ... к цркви стму николь землю пашную (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); основана бис. црковь... при великомъ короли казимирь блговѣрн. кнзем семеноомъ александрові отчичи кїевском (Кїїв, бл. 1470 *ОБРН* 129).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* блговѣрнаго (бл. 1350 *P* 8); *ор. одн. ч. ск. н.* блговѣри. (бл. 1470 *ОБРН* 129).

БЛАГОВѢЩЕНІЕ с. (15) (*цсл.* благовѣщение, *гр.* εὐαγγελιον) (*назва храму, монастиря на честь церковного свята*) благовѣщення: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовицкое монастиреви блговѣщенію прч(с)тои бци што на молдовици оурикъ со оусимъ доходо(м) на вькы вьчныа (Сучава, 1409 *DIR* «А» 437); да оутврьдимъ и оукрѣ(пимъ) нашъ монастирь от Молдавица, идеже есть храмъ с(вя)т(а)го Благовѣщенія и где есть игумень, нашъ молебникъ, попа Анастасіе (Сучава, 1473 *ШКН* 164).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. **благовѣщеніе**, **блгвѣщеніе** (1451 *Cost.* II, 401; 1454 *Cost.* II, 508); *род. одн. благовѣщеніа*, **блгвѣщеніа**, **блгвѣщеніа** 7 (1439 *Cost.* II, 31, 32; 1443 *ПГСММ*; 1447 *Cost.* II, 281; 1453 *Cost.* II, 453; 1454 *ПГПММ*; 1462 *BD* I, 70); **Благовещеніа** 1 (1473 *ШКН* 164); *дав. одн. блгвѣщенію* (1409 *DIR«A»* 437; 1449 *Cost.* II, 379; 1458 *DIR«A»* 513; *ПГСММЦ*).

***БЛАГОДАТЬ** *ж.* (1) (*цсл.* благодать) благодать: И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *знах. одн. благодать* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

***БЛАГОИЗВОЛИТИ** *дiesл. док.* (2) (*цсл.* благоизволити, *гр.* εὐδομεῖν) ласкаво (милостиво) зволити: Се азь... Юга, великіи вистрънникъ... оже благоизволихом **благымъ** нашимъ произволеніемъ... къ свѣтому мѣстоу... иже на Путьной, дали есми ꙗ кадел(ни)цоу (Путна, 1476 *BD* I, 215).

ФОРМИ: *аор. 3. ос. одн. блгоизволи* (поч. XV ст. *ОБРН* 141); *1 ос. мн. благоизволихом* (1476 *BD* I, 215).

Див. ще ***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ**.

***БЛАГОИЗВОЛЕНИЕ** *с.* (1) (*цсл.* благоизволение, *гр.* εὐδομῆα) ласкаве (милостиве) зволения: блгоизволениемъ мудртю бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия кап(ли)ца повельніемъ великодержавного короля пресветлаго казимира (Краків, 1478 *ОБРН* 130).

ФОРМИ: *ор. одн. блгоизволениемъ* (1478 *ОБРН* 130).

Пор. ***БЛАГОИЗВОЛИТИ**.

Див. ще ***БЛАГОПРОИЗВОЛЕНІЕ**.

***БЛАГОПРОИЗВОЛЕНІЕ** *с.* (5) ласкаве (милостиве) зволения: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже ... благопроизволи господство ми **благымъ** благопроизволеніемъ... потврждаемъ нашъ монастырь о(т) нѣмца (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми **нашимъ** **благымъ** благопроизволеніемъ... яко да оутврдимъ ... монастырю нашему о(т) молдавици... дааніе... родитель нашого (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281).

ФОРМИ: *ор. одн. благопроизволеніемъ*, **благопроизволеніемъ**, **блгопроизволеніемъ** (1446 *Cost.* II, 250, 263, 270; *ПГСММР*; 1447 *Cost.* II, 281).

Пор. ***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ**.

Див. ще ***БЛАГОИЗВОЛЕНИЕ**.

***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ** *дiesл. док.* (75) (*цсл.* благопроизволити, *гр.* εὐδομεῖν) ласкаво зволити: мы александръ воевода... чини(м) знаменито... понеже блгопроизволи гсвоимъ **благымъ** номъ произволеніемъ и въ задше стопочившемъ родителемъ нашимъ... дадо(х) монастыроу... едно село (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже блгопроизволи г(с)во ми наши(м) блгимъ произволеніемъ... и дали есмы... митрополитоу... одного татарина (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(с)во ми... и оучинихо(м) въ задше стопочившихъ родителей нашихъ (Побрата, 1448 *ДГПР*); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже блгопроизволи г(с)дѣва ми и съ въсьми боари г(с)дѣвами, прирадили съ есми и дали и потврдили есми хотарь... монастырю о(т) молдавици (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); а господство мы оу том благопроизволихъ... и дали есми тому свѣтому мо(на)стироу тогоу вышеписанноу пасикоу (Ясса, 1497 *BD* II, 99—100); а аз господство мы... встѣх и благопроизволих господство мы... и оучинили есмо въ задоушіе ... дъщери нашей Анны (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *аор. 1. ос. одн. благопроизволих*, **блгопроизволих** (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211; 1488 *BD* I, 347, 355; *ДГСВМЦ*; 1489 *BD* I, 377; 1491 *BD* I, 452; 1492 *BD*

I, 509; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 147 і т. ін.); *3 ос. одн. зам. 1 ос. благопроизволи*, **блгопроизволи** (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR«A»* 450; 1445 *Cost.* II, 236; 1454 *Cost.* II, 501; 1462 *Cost.* D. 10; 1472 *ДГСВМ*; 1482 *BD* I, 263; 1488 *BD* I, 342; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); *1 ос. мн. блгопроизволихо(м)* (1444 *DIR«A»* 481); *перф. 1 ос. мн. благопроизволили* 1 (1467 *BD* I, 120); **бгопроизволили** есми 1 (1446 *DIR«A»* 485).

Див. ще ***БЛАГОИЗВОЛИТИ**.

***БЛАГОСЛОВЕНЕ** *див. БЛАГОСЛОВЕНЬЕ*.

***БЛАГОСЛОВЕНИЕ** *див. БЛАГОСЛОВЕНЬЕ*.

***БЛАГОСЛОВЕНІЕ** *див. БЛАГОСЛОВЕНЬЕ*.

БЛАГОСЛОВЕНЬЕ *с.* (9) (*цсл.* благословение, *гр.* εὐδοξία) благословенія: Тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... а всеми церквями... радити... архимандрыты благословити, игумены наставляти, попы и дяконы совершати... никакоже паче благословеня его церкви созиждати, или самовласте разорити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а иванъ губька... купилъ естъ тотъ монастырь... изъ блг(с)-вльнѣемъ пискупа ларивона (Перемишль, 1378 *P* 26); **Благословенье** Исидора, митрополита Киевского и всея Руси (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); И еще есми дали... мы и пак съ благословеніемъ молебника и родітель нашего Іоанникіа епископа от Радовцех, еще ꙗ црковъ и с попми (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *наз. одн. благословенье* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *род. одн. благословеня* 1 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); **благословеніа** 1 (1481 *ГПМ*); *знах. одн. благословенье*

(1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *ор. одн. блг(с)вльнѣемъ* 1 (1378 *P* 26); **благословеніемъ**, **бл(с)веніемъ**, **благословениемъ** 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1490 *BD* I, 419, 420; *DC* 148).

Пор. **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

БЛАГОСЛОВИТИ *дiesл. недок.* (3) (*цсл.* благословити, *гр.* εὐδομεῖν) 1. (кого на шо) наставляти на церковный сан (кого) (2): яко самъ отъ Христа Спаса власть господинъ отецъ владыка маеть; архимандрыты благословити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

2. (шо) (*освячувати*) благословити, хрестити (1): власть господинъ отецъ владыка маеть... антгымсы благословити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *інф. благословити* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *дiesл. прим. пас. мин. знах. мн. благословенныхъ* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

Див. ще ***БЛАГОСЛОВИТИ СѦ**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

***БЛАГОСЛОВИТИ СѦ** *дiesл. док.* (1) (в кого) одержати благословенія (від кого), благословитися (в кого): Се азь... ан(д)ре(и) владимирови(ч)... съ своєю женою и съ своими дѣтками... бл(с)вили сѦ есмы оу оца нашего архиман(д)рита

николы и оу всѣ(х) сты(х) старцевъ (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. бл(с)вили сѦ есмы* (1446 *P* 154).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

***БЛАГОСЛОВЛѢНЬЕ** *див. БЛАГОСЛОВЕНЬЕ*.

***БЛАГОСЛОВЛЯТИ** *дiesл. недок.* (1) (*цсл.* благословляти, *гр.* εὐλογεῖν) (кого) (*напучувати*) благословляти: И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опьканье имѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн. благословляю* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВИТИ СѦ**.

***БЛАГОЧЪСТИВЫЙ** *примк.* (7) (*цсл.* благочъстивый, *гр.* εὐσεβής) благочъстивый: а по наше(м) жив(отъ), кто боуде(т) о(т) благочъстиви(х) господар(ей) и боуде(т) господаръ нашей земля... т(отъ шо) бы имь непоруши(л), нашего дааніа (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366); **Мл(с)тѣж** бжїеж

блгочъстивыи г(д)нь (!) на(ш) Ёу Стефа(н) воево(д) господа(р) въсеи земли молдавской... оукраси гробъ съ своемоу прѣддоу (б. м. н., 1479 DC 11); Блгочъстивыи и... Стефа(н) воевода... оукраси гро(б) съи оункоу (!) своемоу (б. м. н., 1480 DC 12).

ФОРМИ: наз. одн. ч. блгочъстивыи, блгочъстивын 5 (1479 DC 11; 1480 DC 9, 10, 11, 12); блгочъстивыи 1 (1481 KI); род. мн. благочъстиви(х) (1448 Cost. II, 366).

*БЛАГЫИ прикм. (88) (цсл. благыи) 1. ласкавий, милостивый (87): мы олександръ воевода... чины(м) знаменито... понеже блгопроизволи гсвоми блгымъ моимъ произволениемъ... и дадо(х) монастыроу... едно село (Сучава, 1415 Cost. I, 116); мы илѣа воевода... чини(м) знаменито... аже оумыслили есми блгымъ нашимъ оумысломъ и дали есми нашемоу монастыри... едно село (Сучава, 1438 DIR«А»

472); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(с)воми наши(м) блгы(м) и ч(с)тымъ и свѣтлы(м) ср(д)цѣмъ и добры(м) промысло(м) и оучинихо(м)

въ задѣше стопочивныхъ роднтелен наши(х) (Побрата, 1448 ДГПР); Смирѣнѣи архимандрит Иоасафъ, игумен Поутенски, и съ въсьми яже о христь братіамъ(и) видѣвшѣ мы сыновство и прѣтелство и благое произволеніе твое, сътворихом и о томъ слобихом тво(е)и милостн... поколи боудетъ свѣтлое мѣсто сѣе, да боудетъ отъ насъ благое твое изволеніе (Путна, 1476 BD I, 215—216); И оутокмивши(и) и заплативши господство мы въсе вышепнсанное, а азъ господство мы оу томъ вѣстахъ и благопроизволихъ господство мы нашимъ блгымъ произволеніемъ... и оучинили есмо въ задоушіе... дѣщери пашей Анны... и дали есмо... села що на Серета... монастыри що на Быстрици (Гирлов, 1499 BD II, 154).

2. (у знач. ім.) благочестивый (1): маеть ... богомолецъ нашъ Климентый... благихъ милотати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ФОРМИ: наз. одн. с. благое (1476 BD I, 216, 217); знах. одн. с. благое (1476 BD I, 217); ор. одн. с. блгымъ, блгымъ,

блгымъ, блгымъ(м), блгымъ, бгы(м), блгы(м) 55 (1415 Cost. I, 116; 1438 DIR«А» 472; 1446 Cost. II, 250; 1453 DIR«А» 503; 1458 DIR«А» 512; 1465 DIR«А» 518; 1470 DIR«А» 522; 1479 DC 140; 1488 BD I, 342; 1499 BD II, 147 і т. ін.); блгымъ, блгымъ, блгымъ, блгымъ(м), блгы(м) блгымъ 29 (1443 Cost. II, 126; 1447 Cost. II, 281; 1451 Cost. II, 400; 1458 BD I, 8; 1471 BD I, 158; 1475 BD I, 200; 1482 BD I, 263; 1486 DC 143; 1488 BD I, 347; 1492 BD I, 509 і т. ін.); знах. мн. блгыхъ (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

*БЛАЖАРИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потвѣрили есмо имъ... на брѣладъ блажари (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

ФОРМИ: знах. блажари (1448 Cost. II, 324).

*БЛАЖЕНИКЪ ч. (7) (назва села у Волинській землі) Блаженик: и отгол приехали есмо к дорожцъ, што от Блаженика и деть в лѣсъ Кгоперецкий (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: род. одн. Блаженика (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); дав. одн. Блаженику (1498 АрхЮЗР 8/IV 119, 120).

*БЛАЖЕНИЦКІИ прикм. (2): Я, Василей Хребтовичъ... розежалъ есми землю пану Янччинскому отъ господаря нашего великого князя людми з Мокрычаны и з игуменомъ Блаженицкимъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118—119); а што Блаженицкии пропаши и сеножати, то есми казалъ Блаженичаномъ робити (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ФОРМИ: ор. одн. ч. Блаженицкимъ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); наз. мн. ж. Блаженицкии (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

Пор. *БЛАЖЕНИКЪ.

*БЛАЖЕНИЧАНЕ мн. (2) (назва людей за місцем проживання, пор. Блаженикъ) блаженичани: на первой повел нас пан Янчинский по своимъ гранямъ долиною, што от Блаженика идетъ подле реки, и рекъ панъ Янчинский: на той долине мои люде мають слидогонъ и з Блаженичаны (Володимир, 1498 АрхЮЗР, 8/IV, 119).

ФОРМИ: дав. Блаженичаномъ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); ор. Блаженичаны (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

БЛАЖЪ ч. (1) (особова назва, молд., лат. Blasius): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинны слоуга и боаринъ нашъ вѣрны панъ блажъ слоужильъ свѣтопочившоумоу отцоу нашему правою и вѣрною службою (Сучава, 1434 Cost. I, 374).

ФОРМИ: наз. одн. блажъ (1434 Cost. I, 374).

БЛАЙКОУЛ див. ВЛАЙКОУЛ.

БЛАТО с. (4) (цсл., болг. блато) болото: на то варе коли имѣ(т) послати монастырь тѣи два вози по рѣбу на дунавъ или на езера или на блатѣ(х) или на (д)ннстри или боу(д) куда пошло(т) (Сучава, 1454 Cost. II, 513); чтобы не ходилъ никто безъ и(х) воли ни оу блато(х) ни оу чи(м) да са не смѣть оумишати никто (Нямц, 1456 DIR«А» 511); А хотаръ... право д(о) оусті(а) Черленои, идеже ест блато Мъстекъжоулу (Сучава, 1473 BD I, 183—184).

ФОРМИ: наз. одн. блато (1473 BD I, 184); знах. мн. блата (1454 Cost. II, 508); місц. мн. на блатѣ(х) 1 (1454 Cost. II, 513); оу блато(х) 1 (1456 DIR«А» 511).

Див. ще *БЛОТО, БОЛОТО.

*БЛЕЖНЫИ див. БЛИЖНІИ.

*БЛИДАРЪ ч. (2) (особова назва, молд. блидар «гончар»): тѣмъ мы... дали... есми имъ... села на ребричи... н... где бы(л) стоа(н) и жоуржъ (? — Прим. вид.) блидаръ (? — Прим. вид.) (Сучава, 1443 Cost. II, 179); Тѣмъ мы... дали и потвѣрили есми емоу... селище Никооарино и селище Жоуржа блидаръ, що коупилъ обѣ селищи оу Бѣлы и оу дочкы Иванови (Сучава, 1459 BD I, 27).

ФОРМИ: род. одн. блидаръ (1459 BD I, 27); наз. мн. блидаръ (1443 Cost. II, 179).

БЛИЖЕ присл. в. ст. (2) (цсл. ближе) (про ступінь споріднення) ближче: мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинныи слоугы наша ныкыта и добре зографчи дали есми имъ... два села... чтобы имъ оурикъ... и племеню и(х) кто са избереть ближе непорочно николиже (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); тое въсе што бы имъ оурикъ... и въсемоу родоу и(х) кто са избереть ближе (Сучава, 1429 Cost. I, 270).

Пор. НАИБЛИЖЕ.

*БЛИЖИИ ч. (2) родич, близкий: А не останутъ ли са дѣти по ленковѣ животь ино ленкову ближему... таА села держати вѣчно (Житомир, 1433 P 127); А мон(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтемъ ани мои(м) ближи(м) оу тую дѣлницю оу пноу оле(х)новоу... не надобъ вѣступоватисе (Лѣвѣ, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: дав. одн. ближему (1433 P 127); дав. мн. ближи(м) (1478 ЗРМ).

Див. ще БЛИЖНІИ 5, БЛИЖШІИ 5, *БЛИЗКІИ 2.

! БЛИЖНЕ див. БЛИЖНІИ.

*БЛИЖНИИ див. БЛИЖНІИ.

БЛИЖНІИ, БЛИЖЬНИИ, БЛИЖНЫ, БЛИЖНЫИ прикм. (92) 1. такой, що в силу близького споріднення мае найбільше право на що (11): тѣмъ мы... дали есми емоу... едно село... чтобы емоу было оурикъ... и брату его... и дитимъ ваниномъ и... оунучатомъ его и прѣвнучатомъ(м) его и пращуратомъ его и братіамъ (его) кто буде(т) ближнѣи (Сучава, 1423 Cost. I, 156—157); А дали есмо... паней Костюшковой Ѳетимъи... зверху выписаное имънѣе ей самой вѣчно и непорушно, и дѣтемъ ее, и ближнему ее, которы жо будетъ ближнѣи къ тому имънью братъ ее (Луцьк, 1452 АрхЮЗР I, 21); Биль намъ чоломъ часникъ (!) нашъ, Федко Гавриловичъ, и положиль

передь нами листь отца нашего... которымъ ему даль и дозволилъ выкупити имѣніе, на имя Микулчи, у Дмитра Холневского, што была ема жена его записала у своємъ вѣнѣ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнію никого не мѣла (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

2. (про ступні споріднення) близький (2): И дали есмо тому предписаному пану Ивану Мукошевичу верхуменова(н)я мѣста вѣчно и непорушно ему, и его дѣтямъ, и его внучатомъ, и его ближнимъ счеткомъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а даемъ... пану андрѣю вслотовичю верхуменованая мѣста вѣчно и непорушно ему а по немъ ино его дѣтемъ и его внучато(м) и его ближнимъ счеткомъ (Київ, 1433 Р 119).

3. (про дружні взаємини) близький (2): мы оуоставляемъ за тое моужобо(и)ство городу томоу д гривны а пріятелиемъ ближнимъ шесть гривенъ (XV ст. ВС 24).

4. (про часові відношення) найближчий (1): Естли бы мистръ... с нами оу которыхы хотѣль оустоупити тадынки о едпанье покоя ижбысте з ва(с) некоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати... кдѣжь южь тагне(м) оу близьни(х) дне(х) по стом яне (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

5. (у знач. ім.) родич, близький (76): A tako daitem i daleszmo itemu thuiu paszu didinu na imie Jermolinczi... па wiki wieczni itemu, y ieho ditthem, i ieho namiesthkom, i ieho bliżniem, ze wszim prawem (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); А даемъ тому пререченому пану Каленку вечно и непорушно ему, а по немъ и дѣтемъ его и внучатомъ, его ближнимъ, шадкомъ его (Київ, 1437 AS I, 34); а по моемъ животъ ненадобъ са оу тое мое село оустоупати ни дѣтемъ моимъ, ни кровнымъ моимъ, ни брати, ни которому ближнемоу моемоу, штожь есми то продалъ вѣчно князю его м(и)л(о)сти (Острог 1466 AS I, 61); тогды его бли(ж)нїи алобо племенникъ пре(д) нашимъ соу(д)ією... имаеть осве(т)ченїе оучини(т) (XV ст. ВС 20 зв.); мнѣ вже максимоу и женѣ моеи и бли(ж)ни(м) наши(м) не надобъ того мѣстца коморно(г) по(д) оринєю по(д)искава(ти) (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: наз. одн. ч. близьнїи, близьнии, бли(ж)нїи 9 (1423 Cost. I, 154, 157; 1425 Cost. I, 173; 1427 Cost. I, 196; 1429 Cost. I, 267; 1446 P 152; 1452 АкЮЗР I, 21; XV ст. ВС 20 зв.; 1488 AS I, 88); близьны 2 (1429 Cost. I, 290; 1431 Cost. I, 317); близьныи 2 (1466 AS I, 62; 1497 AS I, 112); ! близьне 1 (1436 Cost. I, 484); дав. одн. ч. ближнему, ближнемоу, флижнему 4 (1451 P 159; 1452 АкЮЗР I, 21; 1466 AS I, 61; 1488 AS I, 242); ближнемоу 1 (1452 P 161); наз. мн. близьнии, бли(ж)нни, бльжнни, бльи(ж)нни 11 (1433 P 119; 1438 P 138; 1445 P 151; п. 1450 ПИ № 9; 1451 P 156; 1466 AS I, 61, 62; 1487 AS I, 85; 1490 Пам; 1496 AS I, 245); близьніе, близьніе 3 (1445 АкЮЗР I, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18); близьни 1 (1470 AS I, 65); блежныи 1 (1494 AS I, 101); близьнїи 1 (1487 AS I, 239); близьныи 1 (1437 AS I, 34); зам. род. мн. papa Mirosławowo... i dithy ioho i bliżniy ioho 1 (1413 GL 48); род. мн. близьнихъ, близьних (1466 AS I, 62; 1491 AS I, 97; 1494 АЛМ 54); дав. мн. близьнимъ, близьнимъ, близьнимъ, близьнимъ, близьнимъ, бли(ж)ни(м), близьнимъ, бли(ж)ни(м), бльжнни(м), бльжннїи(м) 38 (1433 P 119; 1438 P 138; 1445 АкЮЗР I, 18; 1461 AS I, 54; 1466 AS I, 62; 1487 ВОРСР 178; 1490 AS I, 92; 1496 AS I, 244; XV ст. ВС 23 зв.; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); близьнымъ, близьнимъ, бли(ж)ни(м), бльжннїи 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 44; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); bliżniem 2 (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); знах. мн. близьныи (1497 AS I, 112); ор. мн. близьними (1437 P 136; 1438 P 138; 1470 AS I, 67); місц. мн. оу близьнїи(х) (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖШІИ, *БЛИЗКІИ.
Пор. НАИБЛИЖНІИ, *НАИБЛИЖШИИ.

БЛИЖНЫ див. **БЛИЖНІИ**.

БЛИЖНЫИ див. **БЛИЖНІИ**.

БЛИЖШІИ, БЛИЗШІИ, БЛИЖШИ прикм. в. ст. (22)

1. (к чому) такой, що в силу споріднення або з інших причин має більше право (на що) (5): г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши ест к тому мѣсту к тычину и к тымъ селомъ... нижли ты пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); Про тожь, коли она его въ тое именье приняла за сына место своею доброю волею, а онъ къ тому именью близшій, а иньшого близшого къ тому именью никого нетъ, только онъ одинъ, и мы ему тое именье дали (Краків, 1489 РИБ 438);

(про об'єкт володіння) (кому) такой, щодо якого хтось має більше право (1): тое именье што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее, бо тогъ што тобъ продал(л), а мнѣ бы(л) до(л)жень первіе ни(ж)ли ты коупилъ (XV ст. ВС 35).

2. (про часові відношення) найближчий (2): писа(н) во лвови, оу неді(л)ю блишую по стомъ матфвїи, еоуваньгели(с)ты (Львів, 1436 Cost. II, 707).

3. (про просторові відношення) найближчий (2): а ты испыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ на полку а о(т) близшого реченого бука Ако стоить на брегъ долины простъ на дубъ (Галич, 1404 P 68).

4. близько споріднений (2): а в то ся именье не маютъ вступовати ни дѣти мои, а ни близшійи мон прирожонъ, бо то ест моя вѣрная выслуга (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); коли(ж) братїя роженая боудоутъ вымени а помроу(т) тогды на стрѣ(ч)ноюу братїю именье прїидь(т), а помроу(т) стрѣ(ч)ныи бра(т)я тогды на бліше племя именье прїидь(т) (XV ст. ВС 36).

5. (у знач. ім.) родич, близький (10): а выволїлъ... коль... филь маковичъ и своєю братьєю и своими всми близьшими ижъ оу тои половици дѣднни... нь можь(т) габати филь а ни его братьа, а ни его близьшии (Галич, 1409 P 74); и оузалї есмы на янь блецкомъ помочное а лопатичъ ива(н) юриевъ сынъ, своєю братїєю стратїль на вьки и его близшии (Львів, 1421 P 94); И то есмо далн на вькы вѣчныи и дѣтемъ и(х) и(х) близшии(м) по ихъ животъ (Луцьк, 1445 P 148); а продали есмо то вѣчно и непорухою его мл(с)ти и дѣте(м) его и е(г) пото(м) будучи(м) и близьшии(м) (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ч. близьши 1 (1404 P 70); близьшии 1 (1487 AS I, 239); близшій 1 (1489 РИБ 438); род. одн. ч. близшого 1 (1404 P 68); близшого, близшого 2 (1489 РИБ 437, 438); знах. одн. ч. блишыи (1436 Cost. II, 706); наз. одн. ч. бли(ж)шее (XV ст. ВС 35); знах. одн. ч. бліше (XV ст. ВС 36); знах. одн. ж. блишую (1436 Cost. II, 707); наз. мн. близьшии, близьшии 3 (1409 P 74; 1413 P 83; 1421 P 94); близшїи 1 (1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); род. мн. близьшихъ, близьши(х) (1409 P 74); дав. мн. близьшии(м) (1412 P 81; 1445 P 148; 1453 Cost. II, 495; 2-а пол. XV ст. СПС); ор. мн. близьшими (1409 P 74).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖНІИ, *БЛИЗКІИ.

Пор. НАИБЛИЖНІИ, *НАИБЛИЖШИИ.

*БЛИЖЬНІИ див. **БЛИЖНІИ**.

БЛИЖЬНИИ див. **БЛИЖНІИ**.

*БЛИЖЬШИИ див. **БЛИЖШІИ**.

*БЛИЖЬШИИ див. **БЛИЖШІИ**.

БЛИЗ, БЛИЗЪ, БЛИЗЬ прикм. (19) (цсл. близъ, близь). (з род.) (виражає просторові відношення) (17) біля, близько: дали есмы ему... едно село близъ бани на имѣ бучумьни (Сучава, 1424 Cost. I, 162); дали есмы... селище... и сь великы(м) гаемъ шо е(ст) бли(з) милѣтина (Сучава, 1443 Cost. II, 144); А хотар... о(т) поязъ о(т) льсовъ рогъ, шо близ поутъ, лип, о(т) той лип черес поут (Сучава, 1492 Cost. S. 162);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): а хота(р)... до могилуоу шо е(ст) близ дорога

(Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); А хотарь... оу една могила близ дорохою (Сучава, 1479 *VD* I, 221).

*БЛИЗКИИ *прикм.* (8) 1. (к чому) такий, що в силу споріднення або з інших причин має більше право (на що) (1): Ино мы тое вышэйшисаное имен(ь)ицо... взяли къ своей руже отъ всихъ тыхъ, которіе бы мели близкіе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 *РИБ* 683).

2. (у функції іменника) родич, близький (7): волни во вѣсехъ тыхъ именяхъ кому отдати, и продати, и променити пан Иван Мукосъевичъ и его близкии по немъ будущи (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); А дали есмо... у верхуписаное село вечно и непорушно ему самому князю Михайлу, и его детям, и его близкимъ, и его шадкомъ (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); и то потвержаемъ... Ивашку Полозовичу и его жоне, и ихъ детемъ, и его близкимъ, вечно (Городно, 1497 *РИБ* 684).

ФОРМИ: *наз. мн.* близкіе 1 (1497 *РИБ* 683); близкии 2 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1492 *AS* III, 24); *дав. мн.* близкимъ, близким (1446 *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1492 *АЛМ* 31; 1497 *РИБ* 684).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖНИИ, 1, 5, БЛИЖШИИ 1, 5. *Пор. НАИБЛИЖНИИ.*

БЛИЗКО *прийм.* (4) (з *род.*) (виражає просторові відношення) близько: тѣмъ (sic. — *Прим. вид.*) мы... дали есми и(м)... селище... и съ вѣсьмъ трѣніе(м) що соу(т) близко мильтина и на поли (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); а хотарь... на еди(н) боу(к) знамена(н) що е(ст) бли(з)ко великою дороги где вѣход(т) дорога из лѣса (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

*БЛИЗКОСТЬ *ж.* (5) право одержання у спадщину маєтку, що випливало з близького споріднення: А которое будетъ дело Якубу до него близкостью къ тому именью, и онъ нехай передъ нами на немъ ищеть (Краків, 1489 *РИБ* 438); Коли хто коупіть деди(ч)ство а то держіть 7 лѣта и три месѣци со покоемъ бе(з) нагабанія, а коли(ж) некторыи пріетель а лю (!) прірожены по ты(х) тре(х) лѣтъ(х) бли(з)кость (!) хотелъ бы выкупити тогды мы право оуостав-

лаемъ коли (ж) ты три лѣта и трі м(с)ца мо(л)ча(л), тогды имее(т) на веки вѣчныи мольча(т) (XV ст. *BC* 34 зв. — 35); Глѣбову жону Остафъевича оставили есмо близкост(ь)ю при тыхъ имѣняхъ всихъ отчины ее, што отецъ ее держалъ Василей Корсаковичъ... и што былъ Глѣбъ Борисовой жонъ за вѣно даль дворецъ свой, на имя Старини... и мы въ тогъ дворець... Глѣбу дали увязанье по близкости жоны его (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621).

ФОРМИ: *дав. одн.* близкості (1495 *РИБ* 620); *ор. одн.* близкост(ь)ю, близкостью 2 (1489 *РИБ* 438; 1495 *РИБ* 620); ! бли(з)кость 1 (XV ст. *BC* 34 зв.).

*BLIZNIJ *див. БЛИЖНИИ.*

*БЛИЗЧАТА *мн.* (2) близнята: хотарь... на два доуби близчата и знаменани (Бирлад, 1495 *VD* II, 63).

ФОРМИ: *знах.* близчата (1495 *VD* II, 63).

БЛИЗШИИ *див. БЛИЖШИИ.*

БЛИЗЬ *див. БЛИЗ.*

*БЛИЗЬШИИ *див. БЛИЖШИИ.*

БЛИЗЬ *див. БЛИЗ.*

*БЛИНЯ *ж.* (1) (назва річки у Смоленській землі): мы князь Михайло Ивановичъ Юрьеничъ прыдалисмо... землю бортуню Измаловскую на Блинъ (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Блинъ (бл. 1500 *АСД* II, № 4).

*БЛИСЧАТУЛЬ *див. БЛИСЧЪТУЛ.*

*БЛИСЧЕЦЕЛЬ *ч.* (1) (назва озера у Молдавському князівстві): и дали и потвърдили есми... монастирю... едно озеро на имѣ Блѣсчѣтул ись блѣсче целомъ малымъ озеромъ (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *ор. одн.* блѣсче целомъ (1473 *ШКН* 165).

БЛИСЧЪТУЛ *ч.* (3) (назва озера у Молдавському князівстві): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми нашимъ благимъ благопроизво-

леніемъ... яко да оутвърдимъ... дааніе... на проутъ едно озеро, на имѣ блѣсчатоу(л) и съ оусими своими грѣлами (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281); и дали и потвърдили есми... монастирю... на Прутъ едно озеро на имѣ Блѣсчѣтул... и выше озера Блѣсчатула другое озеро на имѣ Будоеле (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *наз. одн.* Блѣсчѣтул 1 (1473 *ШКН* 165); блѣсчатоу(л) 1 (1447 *Cost.* II, 281); *род. одн.* Блѣсчатула (1473 *ШКН* 165).

! БЛИЧАНОУЛА <БАИЧАНОУЛА> *див. *БАИЧАН-ОУЛЬ.*

*БЛИШЧАТОУЛЬ *див. БЛИСЧЪТУЛ.*

*БЛИШЬИ *див. БЛИЖШИИ.*

*БЛІШЬИ *див. БЛИЖШИИ.*

БЛОГАРЫ *див. БЛЪГАРЕ.*

*БЛОТИШЕВЬСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): тогды они... молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (!) пану ватславу яко въздали при пану блотишевскомъ воеводѣ илвовьскомъ (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ *місц. одн.* при блотишевскомъ (1370 *P* 18).

Див. и.е. БЛОТИШОВСКИЙ.

БЛОТИШОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то послуси... панъ воевода лвовский блотишовский (Львів, 1368 *P* 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* блотишовский (1368 *P* 16).

Див. ще *БЛОТИШЕВЬСКИЙ.

*БЛОТО *с.* (1) (*стп.* bloto) болото: А хотарь томоу село... поченше от блота Мъстакиноулоу на злѣн брод (Сучава, 1473 *VD* I, 183).

ФОРМИ: *род. одн.* блота (1473 *VD* I, 183).

Див. ще БЛАТО, БОЛОТО.

*BLUDNIKI *мн.* (1) (назва села у Галицькій землі) Блудники: tedy... Oleszko Pukossowicz u so staremy liudmy wiwył zemliu szco ko Poukossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *род.* Bludnik (1413 *GL* 48).

*БЛУДОВЪ *с.* (1) (назва села у Волинській землі) Блудів: што была землѣ о(т)шлѣ о(т) склѣна къ блудову оу десятину ино то есмо опать привернули къ Склиню (Луцьк, 1445 *P* 150).

ФОРМИ: *дав. одн.* блудову (1445 *P* 150).

БЛЪГАРЕ, БЛОГАРЫ *мн.* (4) (назва села у Молдавському князівстві): мы иліа воевода... чини(м) знаменито... аже... панъ александро (в *ориг.* александо. — *Прим. вид.*) спатарь... добылъ на (п)аноу мындри свою отчиною на имѣ... блогары (Сучава, 1436 *Cost.* I, 454); и(н)и никто да несмѣть ты(х) монастирски(х) люди о(т)... блъгаре... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *наз.* блъгаре 1 (1462 *Cost. D.* 10); блогары 1 (1436 *Cost.* I, 454); *зам. род.* о(т) блъгаре 1 (1467 *Mih. Doc.* 125); *місц. оу* Блъгарех (1441 *DВAc* 35).

БЛЪГАРИНЪ *ч.* (2) болгарин: тѣмъ мы... дали есмы... села... на има рошѣори где е(ст) негрило и пониже по(д) лѣсомъ где е(ст) павель блъгаринъ (Сучава, 1434 *Cost.* I, 374); А также есми потвърдили монастирю... <...оуси татарове>... и оуси бо(л)гаре (Сучава, 1462 *Cost. D.* 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* блъгаринъ (1434 *Cost.* I, 374); *знах.* мн. бо(л)гаре (1462 *Cost. D.* 11).

БЛЪЖЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы емоу оу нашей землі молдавскои... села на имѣ... парчино село и блъжещи (Сучава, 1436 *Cost.* I, 467).

ФОРМИ: *наз.* блъжещи (1436 *Cost.* I, 467).

БЛЪКО *див. БЪЛКО.*

БЛЪКОЕ *див. БЪЛКОЕ.*

БЛЪЦАЦИ, БЛЪЦАЦИИ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы имѣ... села на крѣлигѣжоури на има где ест шерба паоушескоуль... и блъцаци (Сучава,

1426 *Cost.* I, 182); и дали и потвърдили есми ... монастырю... едно село оу гърли Гъгури на имъ Блъцаѣи (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: наз. бльцаѣи 1 (1426 *Cost.* I, 182); Блъцаѣи 1 (1473 *ШКН* 165).

БЛЫЩАНОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): Быль намъ чоломъ земеньнъ Вруцкий, на имя Фодоръ Блыщановичъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22).

ФОРМИ: наз. одн. Блыщановичъ (1498 *ГВКЛ* 22).

БЛЮВИНИЧИ мн. (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): А жеребьемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 *РЕА* I, 35).

ФОРМИ: наз. Блювиничи (1463—1478 *РЕА* I, 35).

БЛЮСТИ дієсл. недок. (1) (цсл. блюсти) (чого) оберегати, стерегти (що): а города дупьска блюсти ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 *Р* 30).

ФОРМИ: инф. блюсти (бл. 1386 *Р* 30).

Див. ще **БЛЮСТИ СА**.

***БЛЮСТИ СА** дієсл. недок. (1) (цсл. блюсти са) (чого) остерегаться, бояться: не блюдитесь а ничего пондите (б. м. н., п. 1341 *Р* 2).

ФОРМИ: нак. сп. 2 ос. мн. блюдитесьА (п. 1341 *Р* 2).

Див. ще **БЛЮСТИ**.

БО¹ стол. (25) (въз'язе підрядні речення) (причинні — у постпозиції) (23) бо, тому що, через те що: оставили есмы воитка при сулимовъ бо воите(к) за другую половину да(л)и ко(п) (Львів, 1412 *Р* 81); не пождемъ тамъ, бо мы о томъ ведаемъ, але своей петки земли пылнуемо (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а не оустопатиса оу тое имъне ни дѣтемъ моимъ ани жадномуу природькоу нашомоу, бо продали есмо тое имъне кн(а)зю Александроу Санькоушковичуо вѣчно и непорушно (Кременецъ, 1467 *АС* I, 63); И такъ абы есте знали ваша милость, бо исъ тымъ вашымъ посломъ и великого князя московского посоль до насъ прышоль (б. м. н., 1499 *ВД* II, 447);

(із сполучникомъ на другому місці) бо (2): а намъ... достойти исполнати Божия церкви и ихъ свещениковъ, а не обидети; есмо бо нини... одно брата християне латыни и Русь (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); не оубоиса малая мое стада блгоизволи бо оц мой небесны (б. м. н., поч. XV ст. *ОБРН* 141).

Див. ще **ИБО**.

БО² част. (2) (підсилувальна) ж, же, бо: мы Стефан воевода... знакомото чинимъ... яко хотА... предкоюв наших... наслідова(ти)... се бо достаточнъ и свои по тоумъ боудючи записали и заобвазали так и мы... их воли... послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *ВД* II, 283—284); А далей Борисъ на князя Костантина передъ нами рекъ: вѣдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рѣчей много, але какъ того часть будетъ, тогда буду мовити (Вільна, 1495 *АЛМ* 83—84).

***БОАЗНЬ** див. **БОЯЗНЬ**.

! **ВОАЈЕУСЪ** <BRAJEУСЪ> див. **БРАЄВИЧЪ**.

***БОБОВЪ** ч., невідм. (6) (молд. бобоу) рід тканини: але полотно и бобовъ локтемъ да продаю(т), а соукиа съ вюгомъ да продаю(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

***БОБОТЕЩИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарничи были панъ мынзу(л) и петришоръ... и око(л)ныи межіаши боботеши... нвашко жоуде и михаилъ скоу(м)поу(л) (Сучава, 1446 *ПГСПМР*).

ФОРМИ: род. боботеши (1446 *ПГСПМР*).

***БОБОШЕВЪ** прикм. (1): а от Бобошева хотара, доловъ Шоумузомъ до устіа его (Сучава, 1424—1425 *ДВАС* 19).

ФОРМИ: род. одн. ч. Бобошева (1424—1425 *ДВАС* 19).

Пор. ***БОБОШЪ**.

***БОБОШЪ** ч. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): А хотаръ томоу селу от Бобоша по старому хотару (Сучава, 1424—1425 *ДВАС* 19).

ФОРМИ: род. одн. Бобоша (1424—1425 *ДВАС* 19).

***БОБРОВНИКЪ** ч. (14) (феодално залежний селянин, обов'язкомъ якого було половання на бобрів і нагляд за бобровими гонами) бобровник: давывали пятьдесятъ куницъ княгини великой Витовой, съ дыма по куницы... а бобровникъ одинъ съ конемъ и со псомъ, а дохода ему грошь (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); а с тое земли даеъ сорокъ гроше(и) и полюдыа две ведре меду а две коуницы... а бобровнику па(т) гроше(и) а пать восковъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: дав. одн. бобровнику, бобро(в)никоу, бобро(в)нику (бл. 1471 *ЛКЗ* 93,93 зв.); знах. одн. бобровникъ (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

***БОБРОВЫЙ** прикм. (45) 1. (з хутра бобра) бобровый (1): Я князь М. хайло Ивановичъ Роговицкий чиню знамени-то... продал есми тое имене... за двесте коп... грошей... и за кожухъ бобровый сукномъ поръпрыномъ крытый (Володимир, 1475 *АС* I, 72).

2. (де водяться бобри) бобровый (1): грань... зъ леса Лютыцею подъ задний островъ нашъ Росохи въ стависче бобровое, къ Соколу (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2);

◇ бобровые гоны (41) угіддя, де водилися бобри: Я Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и даль село... зъ людми данными и бобровыми гоны по Стыру (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); мы великий кнзъ швтириганль... чини(м) знакомото... иже... даемъ и дали есмо... село михлинъ оу луцкомъ повѣте... со всеми оуходы и приходы... и з бобровыми гоны (Київ, 1433 *Р* 118—119); а имъте ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно... съ гай и з бобровыми гоны (Житомир, 1433 *Р* 126—127); и мы порадивши са из нашою радою... дали есмо ему село... из бобровыми гоны (Луцьк, 1451 *АС* I, 44); Я пан Янько Чаплич променіл есми... село своѣ... ис бобровыми гоны (Острог, 1466 *АС* I, 60); Я еще будучи в добромъ здоровю... дала есми... имене... з бобровыми гоны (Ровно, 1488 *АС* I, 241—242); Видѣвши есмо службу намъ върнуо... пана Петра Мушчича... дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имънія... и зъ бобрыми (1) гоны (Вільна, 1492 *АЛМ* 30); будутъ воны тое село... держати... и зъ бобровыми гоны (Троки, 1498 *ГВКО*); гоны бобровые гони вати (1) див. ***ГОНЫ**; ловы бобровые (1) див. **ЛОВЫ**.

ФОРМИ: знах. одн. ч. бобровый (1475 *АС* I, 72); знах. одн. с. бобровое (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); знах. мн. ч. бобровые (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); ор. мн. бобровыми 39 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1438 *Р* 138; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1465 *АС* I, 57; 1470 *АС* I, 65, 67; 1487 *АС* I, 86; 1497 *РИБ* 684; 1499 *АС* I, 117 і т. ін.); бобровими 1 (1493 *АЛРГ* 56); ! бобрыми 1 (1492 *АЛМ* 30).

! **ВОВРОК** <БОБРУЙСЪКЪ?> ч. (1) (назва міста у Троцькому воеводстві): i stonimskie wofosty zaszepili; Łachom, Bobrok, Łureck (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: знах. одн. Bobrok (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

***БОБРУЙСКІИ** прикм. (1) (пор. Бобруйськ у Віленському воеводстві): и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вно даль дворецъ свой... а двои данники Жомойтскіи а Бобруйскіи... и мы въ тотъ дворецъ и въ данники Гльбу дали увязанье по близкости жоны его (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Бобруйскіи (1495 *РИБ* 620).

***БОБРЪ** ч. (5) 1. бобер (4): а о суды межа головщна, о сокольче гнѣздо, о бобры, зъ еремя (!) (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); и мы... дали есмо... село... и з боры з бортьными землами и зъ боры з бобровыми гоны и зъ зереманы (Луцьк, 1451 *Р* 156); Жаловала са пани Василеваа Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она... оу доубровы, поушоу и оу входы оужѣдчаеъ, звер поужаеъ, бобры оукрадомъ бьют (Луконица, 1478 *АС* III, 17).

2. (шкура бобра як рід податі) бобер (1): а иде(т) с не(г) колода медуо и съ всеми пошлинами з бобры и с куницами и с полю(д)емь (Київ, 1427 P 108).

ФОРМИ: *знах. мн. бобры* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1478 *AS* III, 17); *ор. мн. бобры* (1427 P 108; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 P 156).

БОБРЫКОВИЧ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣткы: ...пан Федко Бобрыкович, войтъ луцкій Вацюта (Луцьк, 1461 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Бобрыкович* (1461 *AS* I, 54).

***БОБОУЛОВЪ** *прикм.* (3): И оуоставше Анна, дочка Бобоулова, та запладила оуси тоти вишеписанній нинъзи (1) (Сучава, 1494 *BD* II, 32).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Бобоулова* (1494 *BD* II, 32); *дав. одн. ж. Бобоулови* (1494 *BD* II, 32).

***БОБЪ** ч. (1) (*особова назва, пор. слов. Богдан, Боян, Борис*): мы боАре... станицла(в) милишевъ, бо(б) оприша(к)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнагини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. бо(б)* (1421 *Cost.* I, 142).

БОБЫНА ч. (1) (*особова назва*): Я се есми я пан Опанась Бобына Хмелевский продал есми свою верную выслугу Хмелевъ (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Бобына* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

***БОВБЛИ** *мн.* (3) (*назва села у Волинській землі*) Боблі: поехали есмо дорожою, што от Блаженника идетъ кг Бовбломъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *род. Бовбол* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119, 120); *дав. Бовбломъ* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

БОВБЛЯНЕ *мн.* (2) (*назва людей за місцем проживання, пор. Бовбли*): Мы Бовблян опытали, и Бовбляне рекли вси (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. Бовбляне* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *знах. Бовблян* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

!БОВОЛНОУ <БАВОЛНОУ> *див. *БАВОЛНА.*

БОГ *див. БОГЪ¹.*

БОГАТА *жс.* (2) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): те(м) мыи (!)... дали и потвърдили есмы емоу... его о(т)ни (!) и села(м) (!)... съ гри(нд)ь о(т) богата, до(л)неи о(т) рен(т)ъ богата до оустіе гръла а(н)дріеша (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. (от) богата* (1459 *Cost.* S. 22).

***БОГАТЫИ** *прикм.* (4) 1. богатий (2): А сет мы Теокисть, митрополит молдавскій, и съ оусими доуховными и пак и свѣцкими паны молдавскими, и богатыми и оубогими... визнавами... аже мы слюбоуемъ... велебному Казимирови (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); а колі оу немецкомъ правъ кметъ осадъ(т) тогды не можеть о(т)иті о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оу мѣсто себъ кметА такъ богато(г) ка(к) себъ о(т) са(ди)тъ (XV ст. *BC* 39).

2. (у функції іменника) богатий, багач (2): а коли(ж) оубогий бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ, бгаты(н) о то(т) квалтъ имее(т)А очистити свѣ(т)кы аллюбо имее(т) бытъ осуженъ (XV ст. *BC* 30).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бгаты(н)* (XV ст. *BC* 30); *знах. одн. ч. бгато(г)* 1 (XV ст. *BC* 30); *богато(г)* 1 (XV ст. *BC* 39); *ор. мн. богатыми* (1462 *BD* II, 289).

БОГАЧЬ ч. (1) (*назва озера у Чернігівській землі*): Я волчко боде(н)ковскіи Исвоими де(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо... сълища наши... ис тыми озъры... на има озъро нъже(н) а богачъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн. богачъ* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

БОГДАН *див. БОГДАНЬ*.

БОГДАНА¹ *жс.* (8) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есми емоу оу нашеи землі села

на има, на богданъ где е(ст) баланъ и сынъ дражановъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тѣмъ мы... дали и потвърдили есми емоу... едино село от наших селах, на нмъ где бил Фете на Богдана (Сучава, 1488 *BD* I, 345).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. на Богдана* (1488 *BD* I, 345); *місц. одн. на богданъ* (1436 *Cost.* I, 444; 1453 *Cost.* II, 467, 468; 1468 *BD* I, 130; 1469 *BD* I, 138).

! БОГДАНА² *див. БОГДАНЬ*.

БОГДАНЕЩИ, БОГДЪНЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы <(ви)дѣвше их право (1)ю службою до нас <...от> дѣда нашего от Ал<ександра> воеводи... села на Крълигътоуръ, на имъ Прочелничи... и Богданеши (б. м. н., 1490 *BD* I, 434); слоузъ нашему, михоулоу пожароу, да е(ст) село, на имъ богдънещи (Сучава, 1491 *Cost.* D. 37).

ФОРМИ: *наз. богдънещи 2* (1491 *Cost.* D. 37); *Богданеши 1* (1490 *BD* I, 434).

БОГДАНОВ *див. БОГДАНОВЪ*.

БОГДАНОВИЧ, БОГДАНОВИЧЪ, БОГДАНЪВИЧЪ ч. (5) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци... па(н) васко бѣ(г)дановъчъ (Погоничі, 1422 P 98); А при томъ былъ князь Иванъ Путятичъ... а панъ Немера Богдановичъ (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

ФОРМИ: *наз. одн. бѣ(г)дановъчъ, Богдановичъ, Богдановичъ* (1422 P 98; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1487 *AS* I, 87; 1495 *АЛМ* 89); *знах. одн. Богдановича* (1492 *AS* III, 24).

БОГДАНОВЪ, БОГДАНОВ *прикм.* (6): а на то вѣра... брати его, вѣра олекса(н)дрова, вѣра богданова (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); А при тых моих умовеных речах... были... пан Семашко... а братанич мой родный пана Богдановъ сын Нембъра (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); А при томъ были... Ивашко Литавор Богданов сын Хреботовича, а писар наш Ивашко Ацкович Владыка (Луцьк, 1487 *AS* I, 241).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Богданов, Богдановъ* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 241); *наз. одн. ж. богданова* (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1401 *RIR*; 1411 *Cost.* I, 84; 1432 *Cost.* I, 338).

Пор. БОГДАНЬ.

БОГДАНЪ, БОГДАН, БОГДАНИ, БОГДАНА ч. (304) (*особова назва, пор. гр. Θεόδωρος*): а се землане панъ ходко бѣбельскіи... богданъ тивунъ (Перемишль, 1359 P 10);

а на то свѣдоци... панъ бѣданъ лашковскіи (Львів, 1386 P 31); а при то(м) былъ... богда(н) дѣа(к) (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343); А на то ест вѣра нашего господства... и вѣра прѣвзлюблених сынов господства ми Александра и Богдана-Влада (Сучава, 1479 *BD* I, 221—222); А при <томъ>

(в *ориг.* а при мѣ были.— *Прим. вид.*) были: ключникъ луцкій Богдан Сенкович Гоский (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); Билъ намъ чоломъ бояринъ Полоцкій Богданъ Остафьевичъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 159); А на то ест вѣра... Богдана воеводи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. богдан, богданъ, богдань, Bohdan,*

богда(н), бѣданъ 43 (1359 P 10; 1386 P 31; 1400 *DIR* «А» 433; 1421 *Cost.* I, 142; 1445 *Cost.* II, 730; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1470 *AS* I, 65; 1484 *ЯМ*; 1496 *ВМКФС*; 1500 *ДПЖН* и т. ін.); *! богдана 1* (1451 *Cost.* II, 402); *зам. род. вѣра... богданъ 1* (1451 *Cost.* II, 400); *зам. ор. ис мнимъ сынными олександро и Богданъ 1* (1392 *Cost.* I, 7); *род. одн. богдана, Bohdana, бо(г)даиа, богда(н), Богдан(а), бог(д)ана, Богдан(а)* (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *DIR* «А» 433; 1430 *Rev*; 1437 *Cost.* I, 516; 1446 *Cost.* II, 238; 1458 *Mih. Doc.* 121; 1473 *BD* I, 182; 1478 *BD* I, 219; 1479 *BD* I, 226; 1500 *Cost.* S. 234 и т. ін.); *дав. одн. Богдану, Бог(д)аноу* (1461 *BD* I, 45; 1465 *АкВАК* III, 4; 1479 *BD* I, 222; 1480 *DC* 8, 11; 1493 *CVD* 6; 1495 *ВСоб*; 1496 *AS* I, 244; 1480 *DC* 12; 1498 *АЛМ* 159); *знах. одн. Богдана* (1488 *AS* I, 242;

1495 *ВСоб*; 1496 *ВМКФС*; 1498 *АЛМ* 159, 169; *ор. одн.* Богданом, Богданомъ, богдано(м) (1401 *RIR*, 1411 *Cost.* I, 84; 1456 *Cost.* II, 583; 1496 *BD* II, 402; 1499 *BD* II, 419, 425).

БОГДАНЪВИЧЬ *див.* БОГДАНОВИЧ.

БОГДАНЪ *див.* БОГДАНЪ.

БОГДЪНЪШИ *див.* БОГДАНЪШИ.

БОГОВИТИНЪ *див.* БОГОВИТИНЪ.

БОГОВИТИНОВИЧ, БОГОВИТИНОВИЧЪ, БОГОВИТИНОВИЧЬ *ч.* (17) (*особова назва*): А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянъ и панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринъ, 1401 *АкВАК* III, 2); Я Петръ Боговитиновичъ сознаваю симъ моимъ листомъ... иж... далъ еси братаничоу своемуу ... имъне (Боковичъ, 1496 *AS* I, 244); делалъ его милость лядбу съ ключникомъ берестейскимъ Левкомъ Боговитиновичомъ (Вильна, 1497 *АЛРГ* 79).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боговитинович, Боговитиновичъ, Боговитиновичъ, Б(о)говинович (1401 *АкВАК* III, 2; 1466 *AS* I, 61; 1467 *AS* I, 63; 1478 *AS* I, 76; 1482 *AS* I, 80; 1483 *AS* I, 82; 1487 *AS* I, 239; 1491 *AS* I, 97; 1496 *AS* I, 244, 245; 1497 *AS* I, 112); *знах. одн.* Б(о)говиновича (1497 *AS* I, 112); *ор. одн.* Боговитиновичомъ 1 (1497 *АЛРГ* 79); ! Боговитиновичомъ 1 (1496 *АЛМ* 128).

БОГОВИТИНЪ, БОГОВИТИН *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были свѣдки, наша верная рад(а): ...панъ Боговитинъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а при томъ были свѣтки, наша верная рада: владыка луцкий Феодосий... панъ Боговитинъ (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боговитин, Боговитинъ (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

***БОГОЛЮБЪЗНЫИ** *прикм.* (1) (*цсл.* боголюбъзнъ, *гр.* θεοφιλος, φιλόθεος) угодный богови: Се я князь юрія холмъскій... придали есмо къ цркви бжои... села стрижово слепче... къ столцу еп(с)пиі холмъское при бголюбезномъ калисти еп(с)пи холмъскомъ и белъзскомъ (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* при бголюбезномъ (1376 *P* 22)

***БОГОМАТИ** *ж.* (27) (*цсл.* богомати) 1. божа мати, богомати (20): Милостию Божею и светое его Богоматери, и светого Иоанъна Богослова, я Любарть Кгедеминовичъ... изгадалъ еси самъ о своіой души (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... дааніа... таковіи да естъ прокла(т) о(т) га ба и спса нашего іу ха, и о(т) првч(с)тыа его бгомтре (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. церква на честь божі матері (7): и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мтръ дес'атую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 150); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери *P* зъ Пустынки (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: *род. одн.* богоматери, бгомтри 10 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1376 *P* 22; 1398 *ДГПМ*, 1429 *P* 114; 1489 *BD* I, 378; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36; *BD* II, 149, 155; 1500 *АСД* II, № 3);

богоматере, бгомтре 9 (1486 *АкЮЗР* I, 295; 1488 *BD* I, 343, 357; *ДГСПМ*: 1490 *BD* I, 437; *ДГСХМ*: 1499 *АСД* VI, 3; 1500 *Cost.* S. 231); богоматеры 2 (1500 *АСД* II, № 3, № 4); *дав. одн.* б(о)гоматери (1470 *AS* I, 67); *знах. одн.*

богоматерь, бо(г)мтръ 2 (1445 *P* 150; 1499 *АСД* VI, 2); богоматерь 1 (1499 *АСД* VI, 3); *зам. род.* от богоматерь, о(т) бгоматерь 2 (1488 *BD* I, 349; *ДГСВМШ*).

***БОГОМОЛІЕ** *с.* (1) (*цсл.* богомолие) молитва за помин души: Се я князь юрія холмъскій... придали есмо къ цркви бжои преч(с)той бгомтри на бгомоле вечистое села стрижово слепче космово (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *знах. одн.* бгомоле (1376 *P* 22).

***БОГОМОЛЕБНИКЪ** *ч.* (1) (*enimet* духовної особи) богомолець: коли еси хотарили то(т) хотаръ, былъ... на(ш) бгомолебни(к) по(п) роуси(н) съ своі(м) сно(м) богдано(м) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 583).

ФОРМИ: *наз. одн.* бгомолебни(к) (1456 *Cost.* II, 583). *Див. ще* БОГОМОЛЕЦЪ.

БОГОМОЛЕЦЪ *ч.* (4) (*цсл.* богомольць) (*enimet* духовної особи) богомолець: Тые вси села... маеть держати господинъ богомолець нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); Биль намъ чоломъ богомолець нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

ФОРМИ: *наз. одн.* богомолець 2 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1); бгомолець 1 (1481 *ГПМ*); *знах. одн.* бгом(л)ца (1467 *СП* № 13).

Див. ще *БОГОМОЛЕБНИКЪ.

БОГОМОЛЪЯ *ж.* (1) (*цсл.* богомолие) (*місц.* де відбуваються моління) церква: и что-бы и нынъ вашимъ опьканемъ та богомолъя стояла с покоемъ, а тогъ бы попь отъ нее прочъ къ иной церквыи не шель (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *наз. одн.* богомолъя (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

***БОГОНОСЕЦЪ** *ч.* (1) (*цсл.* богоносць, *гр.* θεοφόρος) (*титул* святого Ігнатія) богоносець: въ днь (!) стго игнатія бгоно(с)ц(а) (Сучава, 1414 *Cost.* I, 112).

ФОРМИ: *род. одн.* бгоно(с)ц(а) (1414 *Cost.* I, 112).

***БОГОНОСНЫИ** *прикм.* (21) (*цсл.* богоноснь, *гр.* θεοφόρος) (*який носить бога в серці*) богоносний, благочестивий: а коли которы господаръ порушитъ таковыи да естъ проклатъ о(т) га ба... и о(т) ти стхъ и бгоносныхъ о(т)цъ никеискихъ и о(т) усхъ стхъ (Сучава, 1403 *ДГАА*); поклонили са есмы... антонію и Θεο(до)сію и прочи(м) прп(д)бны(м) и бгоносны(м) оце(м) печерьскы(м) (Київ, 1446 *P* 154); А кто са покоуситъ порушити нашего дааніа...

тот да ест проклат... отъ святыхъ тиі богоносныхъ отецъ иже въ Никеи (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).

ФОРМИ: *род. мн.* богоносныхъ, богоносных, богоносных(х), бгоносныхъ, бгоносны(х), бго(но)сны(х), бго(нос)ныхъ 14 (1403 *ДГАА*; 1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 679; 1438 *D/R«A»* 472; 1443 *ПГСММ*; 1446 *P* 154; 1448 *Cost.* II, 366; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531; 1499 *BD* II, 149 і т. ін.); бгоносних, бгоносни(х) 6 (1455 *Cost.* II, 564; 1458 *BD* I, 9; 1489 *BD* I, 378; 1490 *BD* I, 437; 1492 *BD* I, 511; 1497 *BD* II, 100); *дав. мн.* бгоносны(м) (1446 *P* 154).

БОГОРОДИЦА *ж.* (74) (*цсл.* богородица, *гр.* θεοτόχος) 1. богородица (61): а иванъ губька...

купиль естъ тогъ мунастырь именовъ калениковъ цркъвъ стовъ бци оуспьне причистовъ (!) (Перемишль, 1378 *P* 26); А хто сію грамоту мою порушитъ... тому судить Богъ и Святая Богородица (Київ, 1398 *ДГПМ*); мы александръ воевода... знаемо чины(м)... понеже... дали есмы монастироу оуспеніоу првч(с)твыи богородици што е(ст) на бистрици... двъ паськы (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325); азъ... александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили еси обро(к) нашему монастирю о(т) молдавине, идеже е(ст) хра(м) стаго блговѣщенія првстыи бци (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы всеъ вышеписанное, а азъ господство мы оу томъ встях... и оучинили есмо въ задоуше... дъщери нашей ... и дали есмо... села... сватому монастири що на Бистрици, идеже ест храм оуспеніе првсвѣтыи владычици нашей богородици и приснодѣвьи Маріи (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

2. церква, побудована на честь богородици (3): Се язъ великый кнѣ(з) дмитрий олгирдовичъ помоллился есмь боу... даль есмь сто(и) бци гнидковича лукно (б. м. н., 1386 P 33); Се язъ кнѣзь олександръ володимировичъ... даль есмь десатину с(с)тъ (!) бци оу лаврошевѣ монастырѣ (Лаврашів, 1429 P 113); а на(м) тое земли о(т) пр(с)то(и) бци не о(т)води(ти) (б. м. н., 1498 ЧИАФ);

◇ Воведеніе Богородици (2) див. ***ВОВЕДЕНІЕ**; рокогва Bohogodicy (1) див. **ПОКРОВА**: покровъ богородици (2) див. ***ПОКРОВЪ**; рождество богородици (2) див. **РОЖДЕСТВО**; свѣтая богородица (2) див. **СВАТЫИ** 1; оуспѣнне богородици (1) див. **ОУСПЕНІЕ**.

ФОРМИ: наз. одн. **Богородица** 1 (1398 ДГПМ); б(д)ца 1 (1422 DIR фотокоп. 35); род. одн. **богородици, бци, Bohogodicy** 9 (1378 P 26; 1395 GL 166; 1399 P 59; 1415 P 87; 1449 Cost. II, 379; 1470 VD I, 150; 1498 ЧИАФ; 1499 VD II, 154); **богородица, бца, бца** 9 (1398 ДГПМ; 1443 ПГСММ; 1446 P 154, 155; 1470 ОБРН 129; 1473 VD I, 181; 1488 ДГСЛМ); **богородица, бца, бца, 1 богородицѣ, бцѣ** 7 (1352 P 6; 1434 P 131; 1440 Mih. Doc. 208; 1443 ДГСПМН; 1459 VD I, 34; 1470 VD I, 153); дав. одн. **богородици, бци, бци, б(д)ци** 44 (1386 P 33; 1409 DIR«A» 437; 1415 Cost. I, 116; 1439 Cost. II, 59; 1447 Cost. II, 281; 1455 Cost. II, 544; 1457 VD I, 4; 1467 VD I, 120; 1490 VD I, 436; 1492 VD I, 510 і т. ін.); **богородице, бце** 3 (1453 Cost. II, 461; 1458 Mih. Doc. 121; 1491 VD I, 473).

***БОГОРОДИЦА** див. **БОГОРОДИЦА**.

***БОГОСЛОВЪ** ч. (4) (цсл. богословъ, гр. θεολόγος) (титул евангелиста Іоана) богослов (3): Милостию Божєю и светое его Богоматери, и светого Іоанъна Богослова, я Любарть Кгедеминичъ... изгададь есми самъ о своєю души (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже...дали и потвердили есми томоу стомоу монастыроу села... и... монастырѣ, где е(ст) хра(м) стго бгослова (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11); Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ... и покладалъ передъ нами листъ данины певныхъ маестей на Вольно, ку церкви соборной Луцкой святого Іоанна Богослова, отъ князя Луцкого и Володимерского Люборта Кгедеминича (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1);

свѣтыи Іоаннъ Богословъ (1) див. **СВАТЫИ** 1.

ФОРМИ: род. одн. **Богослова, бгослова** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1462 Cost. D. 11; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); дав. одн. **Богослову** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1).

***БОГОСПАСАЕМЫИ** прикм. (2) благоденствующий; такий, що знаходиться під опікою бога: Гые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... а всеми церквями... радити... въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Острозе (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а (знати) н(м) тнмъ а(р)хима(н)дрито(м)... нашего патріа(р)шеского благословеніа, а велики(х) господарей свои(х) владышчи(х) велики(м) княженіе(м) роускимъ и кіево(м) бгоспасаемымъ градо(м) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: ор. одн. ч. **бгоспасаемымъ** (1481 ГПМ); місц. мн. въ **богоспасаемыхъ** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***БОГОТИНОВИЧОМЪ** (БОГОВИТИНОВИЧОМЪ) див. **БОГОВИТИНОВИЧ**.

***БОГОТИНЪ** див. **БОХОТИНЪ**.

***БОГОТИНСКИЙ** прикм. (1): а еше монастырѣ боготинский имаетъ слухати о(т) того монастыра (Сучава, 1411 Mih. Alb.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **боготинский** (1411 Mih. Alb.).
Пор. **БОХОТИНЪ**.

***БОГОАВЛѢНЬЕ** с. (2) (цсл. богоявление, гр. θεοφάνεια) (назва церковного свѣта, також календарна дата) богоявления, водохреці: на крѣпость сему нашему листу нашу печать привѣсили есмь, в нашемъ городѣ, в сочавѣ, въ день свѣтго богоавлѣнъа кр(с)шчѣнъа г(с)ьна (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: род. одн. **богоавлѣнъа** (1395 Cost. II, 612, 613).

БОГОУШ, БОГОУШЪ, БОГОУШЪ ч. (35) (особова назва,

см. Bohuš, пор. Богуславъ): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... слуга нашъ вѣрныи па(н) богу(ш) служи(л) на(м), правою и вѣрною службою (Сучава, 1422 ДГОБ); мы... князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ... видѣвъ... службу... пана Богуша Оверкича Тимоха... надаемо волности в(шеля)ков... ему (Луцьк, 1438 P 140); А при томъ былъ... пан Богушъ Боговитинович (Острога, 1466 AS I, 61); А при томъ былъ... дьякъ князя великого панъ Богушъ (Вільна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: наз. одн. **Богуш, Богуш, Богушъ, богоушъ, Богушъ, Богушъ, богу(ш)** (1422 ДГОБ; 1434 Cost. II, 666; 1445 Cost. II, 730; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1466 AS I, 61; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 81; 1487 AS I, 239; 1491 AS I, 97; 1499 VD II, 450 і т. ін.); род. одн. **богоуша, Богуша, богу(ш)** (1432 Cost. I, 338; 1436 Cost. I, 455; 1438 P 140; 1443 ДГСПМН; Cost. II, 120, 129, 156, 180; ПГСММ і т. ін.); дав. одн. **Богушеви** (1499 VD II, 450); **знах. одн. Богуша** (1499 VD II, 447); ор. одн. **Богушомъ** (1499 VD II, 447).

***БОГОУШОВЪ** прикм. (1): Я Петръ Боговитинович сознаваю симъ моимъ листомъ... ижъ... дал есми братанчоу своему Богдану, пана Богушовоу сыноу, имѣнне (Бовквичі, 1496 AS I, 244).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **Богушовоу** (1496 AS I, 244).

Пор. **БОГОУШ**.

БОГОУШЪ див. **БОГОУШ**.

БОГОУШЪ див. **БОГОУШ**.

БОГЪ 1, **БОГЪ, БОГ** ч. (636) бог (496): А ше ли хто... сия... повеления... переступить дерзнуть... отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); просити му ба за корола и за королевы намѣсткы (Казимир, п. 1349 P 4); А хто сію грамоту мою порушить... тому судитъ Богъ и Свѣтая Богородица во второе и страшное Христове пришествіе (Київ, 1398 ДГПМ); мы Стефанъ воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... оумыслихмо съ нашеа добра

волея и о(т) ба помощи да оутвѣрдимо на(ш) монастырѣ еже е(ст) на молдавици (Сучава, 1443 ПГСММ); отъколе даль милый богъ оу роуки Стефану воеводе отъчиноу его... а онъ слоужиль и слоужитъ господароу своему (б. м. н., 1481 VD II, 364); А по нашемъ животь, кто боудеть господарь нашъ земли, отъ дѣтей нашихъ или отъ нашего родоу, или пакъ боуд кого богъ избереть господаремъ быти нашеи земли молдавской, тотъ бы не пороушилъ нашего дааніа (Ясси, 1500 VD II, 173—174);

◇ **бога** и **правду** знаючи (1) по правді і совѣсті: тогды... мно(г) добры(х) люди ис право(м) **оумьючи(х)** рады оуживши(х) и оу един(с)твѣ воли нашеи бга и правду знаю(ч) осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); з **б о г а м и л о с т і ю** (1) (титул) з ласки бога: мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже слоубоуем... господареви нашему милому Кизимировъ, з бога милостию кролевъ полскомоу (Новий Град, 1479 VD II, 351); **п е р е д ъ б о г а п о и т и** (1), **п о и т и** передъ бог(1) померти: и я, познавъ по собі, иже с тое раны маю поити передъ Бог, записую Пресвятой Божей Матери Земенского

села по своей души Марков Ставь (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); а вы хотя и сами отъ цара о(т)ца моего котори(и) же передъ бога пошолъ черс трета потому жъ присаги хотели были есте, нине пакъ сего годуо потомужъ и отъ насъ о томъ деле оусказали есте поправъде не(р)ве(и) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); богъ не дай (9), боже не давай (4), боже не дай (13) (*вставні слова*): не дай бог, не дай боже, не призведи господи: пак ли бы его жь бѣ не дай хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ (1) исны кна(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати... а ни в чемъ его не хочемъ послушни быти (Лучиця, 1388 *P* 39); а его, бже не дай, аж бы са що стало над нами самыи, алибо над нашими паны, а земламъ миръ правы держати и вѣчны (Яссн, 1445 *Cost.* II, 726); А боже того не давай, если по нашомъ животѣ наслѣдниковъ нашихъ къ тому имьньо ко Здетель не будетъ тое имьне Здетель <дер>жати и они мають тые двѣ копѣ грошей давать и пятнадцатъ бочокъ жита солянокъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); богъ дасть (6), дасть богъ (10) (*вставні слова*) (*уживаються при вираженні надії, сподівання на добре завершення чого*) бог дасть: а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слисбою и хочу дати оже бѣ дасть моему милому г(с)дрю королю двѣ стъ гривень *рускихъ* (Опатів, 1398 *ЗЛѢК*); И мы были тое имьне ему дали во опеканье до нашего, ажъ дасть богъ шасного, прѣеханья (Краків, 1489 *РИБ* 437); ажъ богъ дасть по(д)ближаемся та(м) по(д) оукраины к тымъ нашимъ панствомъ и отътоуль дасть богъ выправимъ и шлемъ до тебе ншы(х) пословъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); Бог допустилъ (що на кого) (1) сталася божа воля (над ким), помер (хто): Ино естлибы што на мене Бог допустил и жена моя кнѣгини Улиана мает седети на двомъ столци (Кобринь, 1454 *АС* III, 10); богъ отъ сего света взялъ (1), богъ с того света взялъ (кого) (1), богъ с того света собралъ (кого) (1) помер (хто), богови душу вѣдав (хто): Казаль его мл(с)тъ свое(и) мл(с)ти прятелю своему поклонитисе а каза(л) свое(и) мл(с)ти поведити прыгодоу нашу... ижъ о(т)ца нашего прятеля вашое мл(с)ти казимера короля по(л)ского... богъ доушу его мл(с)ти с того света собралъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти с того света взялъ (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152); какъ богъ пороучил (1) якъ богъ дав, якъ судилося: и пал есмъ въ рѣца господиноу Басарабе воеводе, та ме дръжит окован, какъ ми богъ порѣчил (Торговище, 1481 *ВД* II, 358); про богъ (1) ради бога: возми, пане косте, тое, бо иное ничо(г) не имаю, а що боудеть болше, ты ми про бѣ о(т)пусти (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); боже в ховай (2) (*вставні слова*) не дай боже, не доведи господи: А естли бы са, Боже в ховай, тыи мыта надказили, тогды мает он... тыи мыта нам спустити (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83); боже заховай того (1), чого Боже заховай (1) (*вставні слова*) не доведи господи (до чого), боже сохрани, боронь боже (від чого): а тако(ж) да са не станови(т)... наши(м) тръговце(и) (1) тръговлю... хотя размиріе боудеть, бѣ заховай то(г) (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); а чого Б(о)же заховай што са надомною пригодит, по моемъ животѣ не вступати са в тую землю жонъ моей (Луцьк, 1490 *АС* I, 92); богъ мене побии (1) побий мене сила божя: алюбю отъ иное стороны где моя сила нестечеть а рать на конь оузъсадетъ, а я о томъ оузъведаю а к тебе ись птичею языкъ вести не пошлю землю и небо котори(и) и створи(л) богъ мене побии (б. м. н., 1484 *ЯМ*); вѣдачи бога пред очима (1) *див.* **ВИДѢТИ** 3; вѣдати са передъ богомъ (1), оувѣдати са пере(д) богомъ (1) *див.* ***ОУВѢДАТИ СА**; господь богъ (73) *див.* **ГОСПОДЬ**; дан боже (1) *див.* **ДАТИ** 1; даль Богъ (1) *див.* **ДАТИ** 1; даль

бы богъ (1) *див.* **ДАТИ** 1; дакуючи богу (1) *див.* ***ДЯКОВАТИ**; имаючи бога пред очима (2) *див.* **ИМАТИ** 2; имети бога пред очима (1) *див.* **ИМѢТИ**; поити къ богу (1) *див.* **ПОИТИ** 1.

ФОРМИ: *наз. одн.* богъ, богъ, бог, бо(г), boh 197 (1398 *ДГПМ*; 1420 *Cost.* I, 136; 1429 *Cost.* I, 243; 1435 *МЭФ*; 1443 *ВАМ* 41; 1454 *АС* III, 10; 1460 *Cost.* S. 41; 1470 *ВД* I, 148; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1500 *ВД* II, 173 і т. ін.); *ск. н. бѣ*, бѣ, бѣ, бѣ, бѣ, бѣ 175 (бл. 1350 *P* 8; 1386 *P* 30; 1398 *ЗЛѢК*; 1400 *Cost.* II, 619; 1414 *Cost.* I, 112; 1422 *DIR* № 35; 1427 *Cost.* I, 194; 1433 *Cost.* I, 350; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *под. одн.* бога 66 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1403 *ДГАА*; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1456 *ГПХМ*; 1470 *ВД* I, 147; 1479 *ВД* II, 351; 1481 *ВД* I, 256; 1487 *ВД* I, 310;

1490 *ВД* I, 419; 1499 *ВД* II, 162 і т. ін.); *ск. н. ба, бга, ба, бга* 82 (1386 *P* 30; 1400 *DIR* «А» 433; 1414 *DIR* «А» 441; 1427 *P* 108; 1440 *Mih.* 208; 1445 *Cost.* II, 726; 1449 *Cost.* II, 392; 1455 *Cost.* II, 525; 1460 *DIR* «А» 515; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *дав. одн.* богоу, богу 15 (1401 *АкВАК* III, 2; 1431 *Cost.* I, 325; 1457 *ВД* I, 5; 1467 *ВД* I, 120; 1487 *ВД* I, 311, 313; 1489 *ВД* I, 378; 1490 *ВД* I, 421; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1497 *ВД* II, 101; 1499 *ВД* II, 163 і т. ін.); *ск. н.*

боу, боу, бгу 14 (1386 *P* 30, 33; 1434 *P* 130; 1446 *P* 154; 1453 *Cost.* II, 454; 1455 *Cost.* II, 774; 1486 *DC* 144; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; *DC* 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *зам. ор. одн.* перед Богови 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); *знах. одн.* бога, бога 19 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1421 *P* 94; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1458 *ВД* I, 9; 1484 *ЯМ*; 1489 *ВД* I, 378; 1499 *ВД* II, 149; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); *Бог* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27);

ск. н. ба, ба, бга 11 (п. 1349 *P* 4; 1404 *P* 70; 1453 *Cost.* II, 766; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531, 564; 1456 *ЭСФ*; 1488 *ДГСВМЩ*; *ДГСПМ*; 1490 *DC* 149; XV ст. *BC* 33 зв.); *ор. одн.* богомъ, богом, богом, богомъ, б(о)гомъ 9 (1401 *АкВАК* III, 2; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1462 *ВД* II, 290; 1465 *АкВАК* III, 4; 1470 *АС* I, 67; 1476 *ВД* I, 216, 217; 1497 *ВД* II, 100); ! *бы-*

гомъ 1 (1443—1446 *P* 147); *ск. н. бго(м), бгомъ, б(г)мъ*,

бгмъ, б(г)мъ, бомъ, бгомъ, бмъ 11 (бл. 1350 *P* 8; 1385 *P* 28; 1386 *P* 33; 1390 *P* 176; 1427 *P* 108; 1435 *P* 132; 1446 *P* 154; 1483 *ВОРСР* 178; 1487 *ВОРСР* 178; поч. XV ст. *P* 76 і т. ін.); *місц. одн.* по бозъ 4 (1462 *ВД* I, 70; 1476 *ВД* I, 211, 215, 216); *оу бозА* 1 (1467 *ВД* II, 297); *кл. ф. бже, Б(о)же* 14 (1442 *Cost.* II, 716, 719; 1449 *Cost.* II, 747; 1462 *ВД* II, 289; 1466 *АС* I, 60; 1468 *ВД* II, 302; 1490 *АС* I, 92; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1499 *ВД* II, 421, 423; *АСД* VI, 3 і т. ін.); *ск. н. бже*,

бже, бе 8 (1437 *Cost.* II, 709; 1445 *Cost.* II, 726; 1453 *Cost.* II, 766; 1454 *P* 162; 1455 *Cost.* II, 769, 770); *бо(г), богъ* 2 (1412 *P* 81); *ск. н. бѣ, бѣ* 6 (1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1411 *Cost.* II, 638; 1433—1443 *АРМ*; 1436 *Cost.* II, 707; 1457 *Cost.* II, 811).

***БОГЪ** 2 ч. (1) (*назва річки*) Південний Буг: и мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости на има: Цеценовци, а Красилов на Случи, а Захаровци на Богу (Луцьк, 1444 *АС* I, 40).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Богу (1444 *АС* I, 40).

***БОГЪДАНЪ** *див.* **БОГДАНЪ**.

БОГЪ *див.* **БОГЪ** 1.

БОДАКИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Бодаки: А мнѣ... достали са тые села на има: Олексинъць... а Бодаки (Вишнівць, 1482 *АС* I, 81).

ФОРМИ: *наз.* Бодаки (1482 *АС* I, 81).

БОДЕ *див.* **БОДѢ**.

***БОДЕНКОВСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): я волчько боден(н)ковський исвоими де(т)ми... визнавае(м) си(м)

свои(м) листо(м)... и(ж) есмо то оучинили... для бо(л)шаго оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. **боде(н)ювский** (2-а пол. XV ст. СПС). **БОДЕЩИ, БОДЕЩИ** мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): того ради и г(с)во ми, даемъ... именуемаа села на побратъ три села на има нъгомйрещи и юрчещи и бодеши (Сучава, 1443 ДГСПМН); мы стефа(н) воево(д)... знамени-то чини(м)... оже... дали есми се(с) ли(ст)... на то оу тріе(х) монастирски(х) села що прислухаю(т) къ монастирю имене-немъ селамъ бодещи и татарин и юрканин на побрата...

а оу ти(х)... г села(х) да не смьеть... ходити ни единый на(ш) оура(д)ни(к) (Сучава, 1472 ДИР«А» 530).

ФОРМИ: наз. **бодещи** 1 (1443 ДГСПМН); **бодещи** 1 (1472 ДИР«А» 530); *род.* **Бъдещи** (1443 Cost. II, 155).

***БОДНАРСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ дворище Боднарское *див.* **ДВОРИЩЕ**.

ФОРМИ: *знах. мн. с.* **Боднарская** (1408 АкЮЗР I, 6). **Бодѣ, БОДЕ** ч. (34) (*особова назва, молд., пор. болг.* Бода): а на то е(ст) въра... пана боди (Сучава, 1443 Cost. II, 180); да осадит Бодѣ соби село и да оучинит соби паси-коу (Дольный Торг, 1466 ВД I, 113); И оуставше наши слоу-ги Стан Грама и братѣа его Сима и Бодѣ и Богдан та за-платили... пинъзи (Сучава, 1493 СВД 6).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Бодѣ** 13 (1466 ВД I, 113; 1469 ВД I, 138; 1470 ВД I, 141; 1471 ДГСПМБ; 1472 ВД I, 170; Cost. S. 88; 1473 ВД I, 187; 1474 PFC; 1476 ВД I, 209; 1493 СВД 6 і т. ін.); **Боде** 1 (1470 ВД I, 153); *род. одн.* **боди** 13 (1443 Cost. II, 180; 1470 ВД I, 148; ВД II, 310; ДИР«А» 522; 1471 ВД I, 164; 1472 ДИР«А» 528; Cost. D. 26; 1473 ВД I, 182; 1475 ВД I, 204; Cost. D. 4 і т. ін.); **Бодѣ** 2 (1489 ВД I, 374); **боды** 1 (1471 ДИР«А» 525); *дав. одн.* **Боди** 3 (1466 ВД I, 113; 1493 СВД 6); **Бодѣ** 1 (1493 СВД 6).

***БОЕРИНЪ** *див.* **БОЯРИНЪ**.

БОЖЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): та(м) мы видѣвщ(е) и(х)... слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села на имѣ кълймънещи... и божещи (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: *наз.* **божещи** (1448 Cost. II, 316).

***БОЖИИ** *див.* **БОЖИИ**.

БОЖИИ *прикм.* (848) а) (*який походить від бога*) божий (32): своимъ тьвуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити. ибо мирский не просчено отъ закона Божья досту-поватися въ тые рады (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); тогда мы имѣемъ на его землю потагнути, на землю корола оугорьского, з бжиною помощю. и чинити што коли буде(м) болше мочи оучинити нашего господара, корола польского льва (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 638); если бы съ при-годило с которого допущеніа божіею... иж бы мы от нъ-которого непріятель мощного... та вьидемо ис нашей зем-ли... тогда их милости земля да соут отворени нам (Гирлов, 1499 ВД II, 421—422);

божа воля станет ся (2), станет са вол а бож а (2) (над ким) хтось помре: а б(о)же того не давай если са станет надо мною вол а бож а, ино кто ближний мой отложит тии гроши... а имене возмет... (Острог, 1488 AS I, 88); А если ся надъ нами Божья воля стане-ть, ино коли хто по нашем животѣ съ наслѣдниковъ на-шихъ будетъ тое имънь... держати, и они маотъ тые двѣ копы грошей давати (Вільна, 1499 АСД VI, 3); з б о ж и о и в о л и (1) з божой волі; так и мы, з божией воли, их влас-ного лдичневая поживами, их воли вѣрным наслѣдова-нем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 ВД II, 284);

бо ж и е и м и л о с т и (12), м и л о с т и б о ж и и (5), з (из, съ) б о ж е и м и л о с т и (16), из м и л о с т и б о ж и и (1), б о ж і е ю м и л о с т і ю (100), м и л о с т і ю б о ж і е ю (550), з а б о ж ь е ю м и л о с т и ю (1), з б о ж і е ю м и л о с т і ю (3) (*формула, що додава-*

лася до титулу або імені світських і церковних правителів) божю милістю, милістю божю: Милостию божею и све-то его Богоматери, и светого Иоанъна Богослова, я Лю-бартъ Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь, из-гадалъ есми самъ о своей души... хотечи душу спасти

(Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Бжии мл(с)ти мы князь федоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже што панъ данило задереveckни дажбоговичъ замѣнилъса селы ис вонтомъ исъ зудечовскимъ (Зудечів, 1411 P 78—79); мы болеславъ инако швитрнкгаило з божьей мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ слузъ нашему юркови козенати на своемъ

сель на хватовцехъ и копъ рускою личбы краковской монъты (Коломия, 1424 P 102); прена(і)асиънишее княжа

и па(н) казимиръ (1), з бжию мл(с)тію, коро(л) полски, господаръ нашъ мл(с)тивый, на(с) напомаоу(л) (Хотин, 1448 Cost. II, 733); по(д)писана бысть сия капли (ца пове-льн)емъ великодержавного короля пресветлого казимира за божьею млтию короля польского (Краків, 1478 ОБРН 130); Божью милостию и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивано-вичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богома-тери землю бортнюю Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4); *desiatero bozi prikazani* (1) *див.* ***DESIATERO**;

б) (*присвячений богові*) божий (22): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой приданые, маеть держати госпо-динъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Ост-розский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Билъ намъ чо-ломо игумень Пречистой богоматери зъ Пустынки, абых-мо мы призволили имѣ людей за себе призвати и нановъ за собою посадыти на церковной земли, которая къ той Церкви Божей Пречистой Богоматери прислухаетъ (Мсти-славль, 1500 АСД II, № 3);

б о ж а я с л у ж б а (1) богослужіння, відправа: Про то я... записала есми... к монастыру... село Корчици... и зо всеми тыми доходы, што коли предкомъ нашимъ тые Корчицане давали и намъ самимъ, а по тому игумену Спас-кому Андрею... ижъ бы себѣ держаль попа, ижъ бы каждо-го дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2);

в) (*про рік християнського літочислення*) божий (6): на то жъ дали есмы грамоту (с)и... подъ леты быми а. ю и т. п. з. е м(с)ца ноябра оу ѿ и днь (1) (б. м. н., 1387 СР № 12); А псанъ у Вилни, априля мѣсяця 30 день, индиктъ 14, льта Божего тысячного чотыриста пядесят-ного и первого (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); Пса(н) оу вилни льта б(ж)него... чотыриста деватьдесать деватого (Вільна, 1499 ГОКІР);

г) (*у присвійному значенні*) божий, бога (33): wo ime Bozie stansia (Луцьк, 1388 ZPL 103); про ть жъ азъ...

присагль есмъ бгу и мтѣзъ божию и оусъ(м) сватымъ (Кременецъ, 1434 P 130); мы... Ио Стефан воевода... съ вѣсьмы паны радными... присъгаемъ и слюбуемъ... през бога живаго и матци божий... иж от тых мѣсть наперед съ... кралем полским... и из землѣмы их... а мы имаемо имѣти и ховати вачни... мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 419—420);

д) (*який виступав від імені бога*) божий (2): А пак кто съ перекоусит <раздр>оушити нашего дааніа и потвѣрж-леніа, тот да ест проклат отъ господа бога... и отъ кд пророк божіихъ (Сучава, 1488 ВД I, 348—349); а кто са перекоуси(т) раздрущити... дааніа ... то(т) да е(ст) прокла(т) о(т) га ба... и о(т) кд проро(к) бжій(х) (Сучава, 1488 ДГСВМЩ);

е) (*про хрест*) святой (1): Ино есми оучинилъ мой листь твоей милостн... и присегаля есми самъ... на святое евангелие и на крѣсту божомъ, и на томъ листе присегаю, котороу намъ дали послы твоей милости, тою присегаю есмо присягали твоеи милости... и земляномъ твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 402);

божие дерево (2), древо божіе (1) святой хрест: присагль есмь бгу и мѣць божіюи и оусъ(м) сватымъ и на бжне дерево и поцѣлова(л) есмь бжне дерево (Кременецъ, 1434 *P* 130); мы иліа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ наши(х) наслидоуючи... пану владиславоу, по(л)скомоу кролювы... оучера... виры правои голды прѣзь оурѣдъ присьги, тыми слови, доткнувшиса стго крижа и древа бжіа я иліа воевода... присьгаю и обидоую са... вѣрєнь хочю быти (Львів, 1436 *Cost.* II, 697—698);

е) (*відданий богови*) божий, бога (2): Азь рабъ бжіи... именемъ стефанъ по прозвищуо винць коупи(х) съ тетраеу(г)ля за своѣ дѣж (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); Се азь рабъ бжіи князь ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ кіевъ (Київ, 1446 *P* 154);

◇ Божая мати (1) церква, побудована на честь Богоматери: и я... запишу Пресвятой Божей Матери Земенского села по своей души Марков Став (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); божее нарощение¹ (19), нарощенье божее¹ (2), божое нарощение (1) (*початок християньского літочислення*) народження Христа: а писана грамота... оу день свѣтого якуба по божии нарощени, тисача лѣтъ, т лѣтъ, шестьдесат а лѣта (Судомир, 1361 *AGZ* 6); писанъ в Троцохъ подъ лѣты Божиего нарощения тысеца чотыриста деветдѣсят осмое мѣсеца Сентебрий (1) пятнадцатый день (Троки, 1498 *ГВКОО*); божее нарощенье² (3), нарощенье божее² (1) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) рїзтво: Коли бы са то дѣляо около свѣта нарощенья божіе(го) оуже проминоуло(го) тогды коли есмо очивисте с вами оу князьствѣ велико(м) были (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Ино от того дна до Божего нарощенья вziali есмо полтрети копы грошей без дву грошей, а от Божяго нарощения до середопостыя мыто вziali есмо дванадцать копъ и осмъ грошей (б. м. н., 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); божье рожество (3) (*початок християньского літочислення*) народження Христа: А писана грамота тисача лѣ(т) по бжмъ рожествѣ т лѣ(т) о лѣ(т) и одно лѣ(т) (Львів, 1370 *P* 18); оу лѣто божеего (1) рожества а чное г и п и писано листо оу луцкоу (Луцьк, 1388 *P* 37); а писано листо... оу лѣто бжоего рожества а и тїй (Сучава, 1388 *SL*); Воѣеіе тіто (1) причастіа, свѣті дари: Какъ же і тymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi naszy zhli, Bozeie тіto wyumaia, mecza na ziemiю, pohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); другая матка божья (2) *див. МАТКА*¹; изчатъа матки божьей (1) *див. *ИЗЧАТЬЕ*; матка божья (2) *див. МАТКА*¹; матки божии (3), матки божии первое (5), первое матьки божіе (1) *див. МАТКА*¹; нарощение сына божого (4) *див. *НАРОЩЕНИЕ*; Покрова Матере Божие (1) *див. ПОКРОВА*; рожество матки божии (1) *див. РОЖДЕСТВО*; оучинити правду божію (1) *див. ОУЧИНИТИ* 1; человекъ божии (1) *див. ЧОЛОВѣКЪ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Божіи, бжіи* (1446 *P* 154); *род. одн. ч., с. божьего, бжого* 6 (1388 *P* 41; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; 1478 *ОБРН* 131; 1492—1493 *ПВФЧ*); *bozeho*,

Божего, бо(ж)его, бо(ж)е(г) 6 (1388 *ZPL* 108; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *AS* I, 112; 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *божиего, бжіе(го) бж(ж)его* 4 (1448 *Cost.* II, 733; 1498 *ГВКОО*; 1499 *BD* II, 421; *ГОКІР*); *божья, бѣа, бжья* 5 (1366 *P* 12; 1375 *P* 20; 1398 *ЗЛЕІК*; 1411 *P* 80; 1478 *AS* I, 76); *божия* 1 (1438 *ОБРН* 121); *божыя* 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *бжоего* 1 (1388 *SL*); *бжеего* 1 (1388 *P* 37); *Божяго* 1 (1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *Божого* 1 (1389 *PEA* I, 28); *Бжіа, бжіа* 2 (1436 *Cost.* II, 698; 1473 *ЗНТШ* V, 3); *ск. н. бж* 1 (1388 *P* 39);

дав. одн. ч., с. бжѣму 1 (XV ст. *BC* 15); *Божью* 1 (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *ор. одн. ч., с. божіемъ, бжіемъ, бжіемъ, бжіемъ* 5 (1453 *Cost.* II, 453; 1457 *Cost.* II, 809; 1472 *BD* I, 170; 1485 *BD* II, 371); *б(ж)ымъ* 1 (1401 *P* 66);

божіимъ 1 (1393 *Cost.* II, 608); *бжимъ* 1 (1370 *P* 18); *місц. одн. ч., с. по бжьюмъ* 5 (1377 *P* 24; 1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1393 *P* 52); *по бжимъ, бжымъ* 2 (1375 *P* 20; 1400 *P* 61); *по божии* 2 (1361 *AGZ* 6; 1412 *P* 81); *на бжомъ, по бжомъ* 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1496 *BD* II, 402); *по бжии* 1 (1368 *P* 15); *по бжмъ* 1 (1370 *P* 18); *! кожемъ* (1491 *КЕ*); *наз. одн. ч. бжіе* (1473 *ЗНТШ* V, 3); *знах. одн. ч. бжое, божье, бжье, бж(с)ье* 12 (1388 *P* 44; 1399 *P* 59; 1403 *ДГМ*; 1412 *P* 81; 1415 *P* 86; 1424 *P* 99; 1433 *P* 124; 1436 *Cost.*

II, 706; 1461 *AS* I, 53; 1487 *РИБ* 227 і т. ін.); *божие, бжие, Bozie* 10 (1388 *ZPL* 103; 1393 *Cost.* II, 607; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1433 *P* 120; 1434 *P* 130; 1448 *Cost.* II, 737; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 419); *боже* 6 (1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1454 *AS* III, 9; 1463 *AS* I, 54; 1492 *AS* I, 244; 1499 *AS* I, 117; *АСД* VI, 2); *божое* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); *Bozeie* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); *наз. одн. ж. бжіа* 1 (1467 *BD* II, 297); *Божая, божая* 3 (1401 *АкВАК* III, 2; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1488 *AS* I, 241); *божья, Божья* 2 (1493 *ОПВВ* 152; 1499 *АСД* VI, 3); *божа* 3 (1488 *AS* I, 88; 1489 *AS* I, 89); *род. одн. ж. бжіеи,*

бжіеи, бжіеи, бжіеі 9 (1402 *Cost.* II, 621; 1411 *P* 76; 1433 *P* 122, 123, 124; XV ст. *BC* 10; 1499 *BD* II, 419); *б(ж)еи, бжьей* 8 (1388 *P* 39, 42; 1400 *Cost.* II, 619; 1404 *Cost.* II, 625; 1424 *P* 99, 102); *божи, бжіи, бжіи* 6 (1404 *Cost.* II, 625; 1411 *P* 78; 1439 *Cost.* II, 712, 713; 1453 *Cost.* II, 453); *божое* 4 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1389 *PEA* I, 26; 1408 *АрхЮЗР* I, 6); *божь* 2 (1403 *ДГМ*; 1421 *P* 92); *бжье* 1 (1436 *Cost.* II, 706); *Божей, бжей* 3 (1393 *Cost.* II, 607; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *bozey* 2 (1395 *GL* 166; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); *божиои* 2 (1462 *BD* II, 283,

284); *божіѣ, бжіѣ* 2 (1409 *P* 75; 1418 *P* 89); *bozi, бжі* 3 (1388 *ZPL* 103; 1392 *Cost.* I, 7; 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *божееі* 1 (1393 *Cost.* II, 607); *бо(ж)ее* 2 (1492—1493 *ПВФЧ*;

1498 *АЛРГ* 83); *ск. н. бье* 2 (1393 *P* 51; 1394 *P* 53); *б(ж)ье* 2 (1399 *P* 59; 1402 *Cost.* II, 623); *б(ж)а* 1 (1433—1443 *АРМ*); *дав. одн. ж. Божей, бо(ж)еи, бжіе* II (1435 *P* 133; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1488 *AS* I, 241, 242; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1500 *АСД* II, № 3); *божой, бжой* 4 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2, 3;

1376 *P* 22; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); *божіи, бжіи* (1446 *DIR* «A» 485; 1458 *P* 169; 1462 *BD* II, 292; 1499 *BD* II, 420); *божиои* 1 (1434 *P* 130); *Бжіемъ* 2 (1471 *DIR* «A» 527; 1472 *АрхЮЗР* I/IV, 5; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *ск. н. бжи* 1 (1375 *P* 20); *знах. одн. ж. б(ж)иоу, бжію* 4 (1457 *Cost.* II, 809; 1498 *ЧИАФ*; 1499 *ГОКІР*); *божю* 1

(1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); б(о)жею 1 (1443—1452 *AS* I, 39); божью 1 (1421 *P* 92); *ск. н.* бжі 1 (1440 *P* 142); *ор. одн. ж.* божією, бжією, бжією, бжією, бжією, бжією, bozi 450 (1361 *AGZ* 6; 1378 *ЗНТШ* L1 4; 1398 *ДГПМ*; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 *Cost.* I, 116; 1426 *Cost.* I, 178; 1443 *Cost.* II, 126; 1473 *BD* I, 186; 1489 *Cost.* S. 133; 1500 *Cost.* S. 233 і т. ін.); божію, бжію, бжію 120 (1409 *Cost.* I, 64; 1428 *Cost.* I, 209; 1441 *DBAc* 34; 1452 *Cost.* II, 425; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIRA* 513; 1459 *P* 174; 1499 *BD* II, 130; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); божьею, бьею, бьею 18 (1375 *P* 20; 1378 *P* 25; 1395 *Cost.* II, 611; 1408 *Cost.* II, 630; 1427 *P* 108; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; *P* 150; 1447—1492 *ЛКНKB*; 1451 *ДГШХ*; 1478 *ОБРН* 130 і т. ін.); божю, б(ж)ею, бжею 18 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1388 *P* 36; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *AS* I, 44; 1483 *AS* I, 82; 1489 *AS* I, 89; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); божю, б(ж)ю, бжю 21 (бл. 1429 *P* 114; 1444 *AS* I, 39; 1487 *AS* I, 87; 1495 *ВК*; 1496 *ВМКФС*; *ПЧФГ*; 1498 *ГВКОО*; 1499 *АЛРГ* 94 і т. ін.); божью, б(ж)ью II (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1487 *АМЛ*; 1489 *АКВ*; *АМВ*; 1493 *АЛРГ* 55; 1494 *РИБ* 560; 1495 *РИБ* 601; 1496 *BD* II, 407; 1497 *РИБ* 683); божьею 7 (1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1493 *ОПВВ* 152; *ПОСВВ* 151 зв.; 1494 *BD* II, 387; 1498 *BD* II, 409); божю, boziu 7 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1438 *P* 140; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1487 *AS* I, 240; 1498 *ГВКЛ* 22); божіа 1 (1436 *Cost.* I, 454); в(о)зьюею 1 (1403 *GL* 156); Божіа 1 (1403 *ДГМ*); бжіен 1 (1455 *Cost.* II, 549); бжіи 1 (1467 *Mih. Doc.* 125); божее 1 (1498 *АЛРГ* 83); Бол.ью 1 (1500 *АСД* II, № 4); бею 1 (1388 *SL* 678); *род. мн.* божіих, бжіих 2 (1488 *BD* I, 349; *ДГСВМШ*); ! bozi 1 (1388 *ZPL* 105); *знах. мн. ж.* Божия (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *ор. мн.* бжннц (1387 *СП* № 12).

БОЖНИЦА *ж.* (2) божниця, синагога: На которыхъ тыхъ плацахъ надъ Городницею божница ихъ... стоитъ (Вільна, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн.* божниця (1389 *PEA* I, 27); *род. одн.* божницы (1389 *PEA* I, 27).

***БОЖОВСКИЙ** *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сепожати о Божовское границы до Оларзовское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

Божовский ставъ (1) (*назва ставка у Подільській землі*): под Божовскимъ ставомъ половина болота (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* Божовскимъ (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *род. одн. ж.* Божовское (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

***БОЖОКЪ** *ч.* (1) (*назва лівої притоки Південного Бугу*): мы великий кн(я)зь Швитригаил... чинимъ знаменито... иж оузреше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги... мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости на има... Котюжинци на Божку (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Божку (1444 *AS* I, 40).

***БОЖЬИ** *див.* БОЖІИ.

***БОЖЬИ** *див.* БОЖІИ.

***БОЖЬИ** *див.* БОЖІИ.

***БОЗИАНЕ** *див.* БОЗІАНИ.

***БОЗІАНЕ** *див.* БОЗІАНИ.

БОЗІАНИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... далиже и потврділи есми емоу... села... ретезещи и на връх(ъ) брълазела бозіане (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 475); А хотарь томоу селоу да ест по оусимъ старымъ хотаремъ... и от Бозіан (Сучава, 1467 *BD* I, 119).

ФОРМИ: *наз.* бозіані (1446 *Cost.* II, 247); *род.* Бозіан (1467 *BD* I, 119); *знах.* бозіане (1436 *Cost.* I, 475).

***БОЗІОВЪ** *прикм.* (1) ◇ роункъ Бозіовъ *див.*

***РОУНКЪ.**

ФОРМИ: *род. одн.* Бозіова (1491 *BD* I, 473).

! БОЗО *див.* БЕЗ.

***БОЗОВЪ** *прикм.* (1) ◇ пасика бозова *див.* ПАСИКА I.

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* бозова (1453 *Cost.* II, 445).

БОЙКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чним... оже пріидо(ша)... Тома и сестра его Сорницъ... и продали... половина село на имъ Бойковци (Сучава, 1489 *BD* I, 366—367).

ФОРМИ: *наз.* Бойковци (1489 *BD* I, 367).

***БОИЩЕ** *с.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... потврждаемъ нашъ монастирь о(т) нѣмца... и дали есми прадреченномуу монастирю единъ монастирь оу боищи, где была келія влджъ иосифова (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу боищи (1446 *Cost.* II, 263).

! БОКОВИНОУ <БУКОВИНОУ> *див.* БУКОВИНА.

***БОКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Писан оу Боковичох (Боковичі, 1496 *AS* I, 245).

ФОРМИ: *місц.* оу Боковичох (1496 *AS* I, 245).

***БОЛБОСЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): а панове наши по имену... па(н) бол(б)осъ посте(л)ни(к) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* бол(б)осъ (1456 *ЭСФ*).

***БОЛВАНЕЦЪ** *ч.* (1) (*назва річки у Подільській землі*): мы великий кнзъ витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту бедриху што держитъ о(т) насъ двъ селищи одно сволочигачи а другое верхъ болванца оу смотрицкой волости (Турейскъ, 1429 *P* 112).

ФОРМИ: *род. одн.* болванца (1429 *P* 112).

***БОЛГАРИНЪ** *див.* БЛЪГАРИНЪ.

***БОЛДА** *ч.* (1) (*особова назва, молд.* болд «верх»): А хотарь томоу селоу... до пояна Болди (Сучава, 1473 *BD* I, 183—184).

ФОРМИ: *род. одн.* Болди (1473 *BD* I, 184).

Див. ще БОЛДОРЪ.

БОЛДОРЪ, БОЛДОР, БОЛДОРЪ, БОЛДОУР *ч.* (139) (*особова назва*): тьмъ мы выдавше правую и вѣрною(ю) его слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... село... що емоу продалъ слоуга на(ш) панъ ива(н) болдоръ (Нямц, 1443 *Cost.* II, 119); Бодріи аноуме... Болдоур вист... Шандръ комисоул (Сучава, 1491 *BD* I, 453); А на то ест... в. п. Болдора дворника (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн.* Болдор, болдоръ, Болдоръ 4 (1443 *Cost.* II, 119; 1487 *BD* I, 312; 1499 *BD* II, 425, 444); Болдоур 2 (1491 *BD* I, 453, 464); *род. одн.* Болдора, бол(л)дора 104 (1486 *BD* I, 290; 1487 *BD* I, 292; 1488 *BD* I, 318; 1489 *BD* I, 367; 1490 *Cost.* S. 142; 1491 *BD* I, 459; 1492 *BD* I, 511; 1493 *BD* II, 6; *Cost.* S. 176; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); Болдоура, бол(л)доура 28 (1479 *BD* I, 222; 1489 *Cost.* S. 133; 1490 *BD* I, 388; 1491 *BD* I, 449; 1492 *BD* I, 506; 1494 *BD* II, 37; 1495 *ПГВСР*; 1497 *BD* II, 109; 1499 *BD* II, 136; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); ! бо(н)дора 1 (1488 *ДГСВМШ*).

Див. ще *БОЛДА.

БОЛЕ, БОЛЕЙ, БОЛЪ, БОЛЪИ *присл. в. ст.* (6) більше (5); Юрен пыталъ фра(н)цика ка(к) бы давно емоу позычилъ фра(н)ци(к) о(т)поведал(л) емоу боле ніжьли четири лѣта (XV ст. *BC* 22); мы оуоставлаемъ абы то(г) боле не было (XV ст. *BC* 25);

т ы м ь б о л ь и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ видьбъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, которыхъ будучи... роду зацного ... а хотъчи тьмъ болги рыцдерства своего доказовати, до земли и панства нашего... значне и оказа(ле) выхъхалъ... А такъ мы... его... прійімуемо

и прыяли есмо, яко челоуька зацного, родовитого и рыцарского (Луцьк, 1438 P 140).

Див. ще БОЛШЕ.

Пор. НАБОЛЕЙ, НАИБОЛШЕ.

БОЛЕСЛАВЪ ч. (2) (*особова назва*): Мы болеславъ инако швитрикрайло з божьен мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м) ... аже даровали есмо... служь нашему... и копь руской личбы (Коломия, 1424 P 102).

ФОРМИ: наз. одн. болеславъ (1424 P 99, 102).

БОЛЕСТРАЩИЦКИЙ *прикм.* (3): А писалъ привиле се поповичь болестращицкий именемъ дячковичь васильювь снъ поповъ кость проузвищемъ сорочичь (Перемишль, 1366 P 12); А писалъ грамоту костько дячкъ болестращицкий (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. ч. болестращицкий (1366 P 12; 1377 P 24; 1378 P 26).

*Пор. *БОЛЕСТРАЩИЧИ.*

***БОЛЕСТРАЩИЧИ** *мн.* (1) (*назва міста у Перемишльській землі*): а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дячкъ изъ болестращичь именемъ дячковичь (Перемишль, 1359 P 10).

ФОРМИ: род. болестращичь (1359 P 10).

***БОЛЕСТЬ** *ж.* (1) \diamond имати смертнюю бо-лестъ *див. ИМАТИ*².

ФОРМИ: знах. одн. болес(т) (1453 Cost. II, 766).

БОЛКОВИЧЬ ч. (2) (*особова назва*): Се же придалъ юрьїи болковичь и своєю братьєю к цркви стму николь землю пашную (б. м. н., бл. 1350 P 8).

ФОРМИ: наз. одн. болковичь (бл. 1350 P 8); дав. одн. болковичю (бл. 1350 P 8).

***БОЛКОУНОВЩИНА** *ж.* (10) податок на вола (бовкуна): а вси тые люди... бо(л)коуно(в)щиною дають с вола по три гроши (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92).

ФОРМИ: знах. одн. бо(л)коуно(в)щиною, бо(л)коуновщиною (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91, 91 зв., 92).

**БОЛНИЦА див. *БОЛЪНИЦА.*

***БОЛНИЦКИЙ** *прикм.* (1) що стосується монастирського притулку для хворих: Я максн(м) харитоновн(ч) горкавы(и) мѣщани(и) кие(в)ски(и)... прода(л) есми мѣсто свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы Оринь андрѣевъ женъ (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: род. одн. ж. болницкое (бл. 1500 ПИ № 2).

БОЛОБАНЪ ч. (2) (*особова назва*): Я Гринко Болобанъ визнаваю то сямъ моимъ листомъ... штожь продалъ есми имѣне свое... пану Федку Юнковичу (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105); приездчалъ (и) (!) къ намъ земляне наши... Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 ГВҚОО).

ФОРМИ: наз. одн. Болобанъ (1440—1492 АкЮЗР II, 105); наз. мн. Болобаны (1498 ГВҚОО).

БОЛОДОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его... службу... жаловали есмы его особноу нашею мл(с)тїю и дали есмы емоу... двѣ селъ на има болодовци и вѣшнаа чериавька (Сучава, 1412 DIR«А» 440).

ФОРМИ: наз. болодовци (1412 DIR«А» 440).

**БОЛОНЬЕ див. *БОЛОНЬЕ.*

***БОЛОНЬЕ** с. (2) оболония, оболонь: пришедши пере (1) наше обличье... фанасин (так.— *Прим. вид.*) влдка перемишльський... продалъ естъ... два дворища... яко самъ держалъ и землею и сгножатьми и с лугомъ и з болоньемъ (Перемишль, 1391 P 45); а поля есмоу дали... от могилы к Стырову болонью (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

ФОРМИ: дав. одн. болонью (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); ор. одн. болоньемъ (1391 P 45).

БОЛОТО с. (52) болото (48): я Любарть Кгедениновичъ... записалъ есми и далъ село... зъ леси и болоты подъ лесомъ...

а стерегутъ пушы наше ... на болоте речьки Лютыцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); пани хонька... оуздала естъ тогъ мунастырь... и землею... и з болоты и с рѣками (Перемишль, 1378 P 26); мы александръ воевода ... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастиреви... о(т) оусти шоумоуза болота що би никто смѣль ловити (Сучава, 1409 Cost. I, 69); мы... швитрикрайль... чини(м) знакомило... иже ... даемъ и дали есмо... село... пану андрѣю... и со млины и с мыты И з болоты (Київ, 1433 P 118—119); а хотар томоу село... выше брод могила коупана, та на болото под лис столпъ (Сучава, 1492 Cost. S. 162);

болото волчиское (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): А коутому придалъ есми... землю пашную и бортоуноу и з синожатми... и болото волчиского попоу косити до граници и до конца лѣса волчиского (Перевали, 1440 P 142); болото криваа (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): пакъ оу(т)ом...дали и приложили есмы о(т) на(с)... монастироу о(т) немца болото криваа и озеро, на имѣ по(д) доубровка (Ясси, 1500 Cost. S. 230); бо(л)о(т)о Polechowaja (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): My Witold... czynemy znamenito... із dali iesmo sluzi naszemu Pawluku Nowostawcom zemley wołynskoj Rydkuiu na ryce Semenowce у па болоти Polechowyi (Ужів, 1421 AS I, 27); Ситное Болото (1) *див. *СИТНЫИ.*

ФОРМИ: наз. одн. болото (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); род. одн. болота 6 (1409 Cost. I, 69; 1429 Cost. I, 269; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 19; 1492 Cost. S. 162); знах. одн. болото,

бо(л)то (1429 Cost. I, 280; 1440 P 142; 1443 P 145; 1478 AS I, 76; 1492 Cost. S. 162; 1500 Cost. S. 230); ор. одн. болотомъ (1429 Cost. I, 280; 1443 P 145); місц. одн. па Boloti 2 (1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); на болоте 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); род. мн. болот (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); ор. мн. болоты 30 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1361 AGZ 7; 1377 P 24; 1390 P 176; 1418 P 89; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 P 150; 1465 AS I, 57; 1490 ЗХП; 1492 АЛМ 30 і т. ін.); болотами 1 (1491 BD I, 404); місц. мн. на (по, оу) болотах (1453 ПГОВ).

*Див. ще БЛАТО, *БЛОТО.*

***БОЛОХОВЪ** *прикм.* (1) \diamond поле болохово *див. ПОЛЕ 1.*

ФОРМИ: род. одн. с. болохова (1433 P 125).

**БОЛОШЪ див. БЪЛОШ.*

***БОЛУТАНЕ** *мн.* (1) (?): Пишетъ король... абы Петругъ не вступалъ ся въ тьи люди, на имя... въ Мартына зъ дѣтьми Гордеевичовъ, а въ Селивона, а въ Турка зъ дѣтьми Болутанъ (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: род. Болутанъ (1498 АЛМ 169).

***БОЛЧЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше... его слоужбоу... дали есмы емоу... села на имѣ... блъжечи... и б(о)лъчечи (Сучава, 1436 Cost. I, 467); тѣ(м) (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрноу службоу (!) до на(с)... дали и потвѣдили есми емоу села, на имѣ бецечи... и шефанечи, що проминѣли съ бецею и да(л) ча(с)ти жони е(г) о(т) маршечи, за шефанечи, и болчечи (Сучава, 1455 Cost. II, 549).

ФОРМИ: наз. б(о)лъчечи (1436 Cost. I, 467); знах. болчечи (1455 Cost. II, 549).

БОЛШЕ, BOLSZE, БОУЛШЕ, БОЛШЕЙ, БОЛШЕЙ, БОЛШЪ, БОЛЪШЪ, БОЛЪШЫ, БОЛЪШЫ *присл. в. ст.* (39) бѣльше (32): а што може причинити болше межѣ тѣми вжитки то на свое польпшнѣне (Львѣв, 1370 P 18); дали есмы емоу годлѣ поле што же лежить о(т) бохура болше милъ (Бохур, 1377 P 24); oni bolsze ludey sobe nabyli protiу нас (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); да не смѣю(т) булше бантовати и(х) (Васлуй, 1452 Cost. II, 760); а маю(т) они только жъ ко(р)чомъ мети колько передъ тымъ бывало, а болшъ имѣ тамъ ко(р)чомъ неме(ти) (Краків, 1489 АКВ); А маеть онъ съ тыми своими послы посылати люди слугъ

парьсунами только сорокъ; а большы бы не было (Вільна, 1498 *BD* II, 412);

болше того (б) бльше того, крім того: щобы платили волоскым законом, как ест волоскы законъ, а боуше того ничего никоумо щобы не давал(и) (*в ориг.* давал, был.— *Прим. вид.*) и не платили (Сучава, 1470 *BD* I, 140); И я еси з людьми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарскин Мокрычане с паномъ Янчинским ото болшея того тужи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); А нине большы того, не вчаль еси ему правити и къ дочери ево прислалъ еси отметьника греческого закону... съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); болше от того (I) крім того, бльше того: а бо(л)ше о(т) того не имаемъ перепустити зло оу(чи)нити нашимъ лю(д)мъ оу коруна (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

Див. ще БОЛЕ.

Пор. НАБОЛЄИ, НАИБОЛШЄ.

*БОЛШЕВО с. (I) (*назва села у Галицькій землі*) Бовшів: А осташко давидовскии корчакъ з липиць спичникъ з болшева знаемо чини(м) симо (!) нашимъ листомъ... аже кроль... казалъ намъ розъбхати границу... межи кутици и межи полагич(ч) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *род. одн.* болшева (1419 *P* 90).

БОЛШЕЙ *див.* БОЛШЄ.

*БОЛШИИ *прим. в. ст.* (450) I. (*краций, липиий*) бльший (446); іо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже... сынове бѣлого драгомира... слоужили намъ ис правую вѣроу и слоужатъ и еше по них болшее службы надѣмса (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); я волчько бодє(н)ковьскии Исвоими де(т)ми... визнаває(м)... и(ж) есмото оучнили ни жа(д)ны(м) принужение(м) анизведе(н)е(м) ни(ж)ли своее оуброе воли дла бо(л)шаго оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе тому всемоу вышеписанномуу вельди есмы нашешоу вѣрномуу паноу, тѣоутоулови логофетоу, писати и намоу (!) печат(т) привѣсити к семоу нашешоу листоу (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (*розміром*) бльший (3); и тотъ запись свой зъ болшою своею печатью и съ печатми пановъ рады своее тымъ міжъ нашими послы рачиль бы твоя милость къ намъ его прислати (б. м. н., 1496 *BD* II, 407); А на болшоую крѣп(ост) и потвѣрженіе тому всемоу вышеписанномуу, нашшоу печат болшоую и печат сына нашего Богдана... вельди еси завѣсити к семоу нашешоу листоу (Сучава, 1499 *BD* II, 443).

3. (*інтенсивніишій*) бльший (1): *zemia nasza pusta ot nich a tym w bolszoy żatosti budet* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* бо(л)шаго (2-а пол. XV ст. *СПС*); *знах. одн. ч.* боулшего (1438 *Cost.* II, 8); *наз. одн. с.* болшее (1499 *AS* I, 118); *знах. одн. с.* болшее, болшее, болше(е), *bolszeje, bolszeje* 213 (1393 *Cost.* II, 607; 1403 *ДГАА*; 1424 *Cost.* I, 162; 1433 *Cost.* I, 350; 1443 *Cost.* II, 180; 1453 *Cost.* II, 446; 1467 *Cost.* S. 69; 1479 *BD* II, 352; 1489 *Cost.* S. 134; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *болше* 22 (1400 *DIR«A»* 433; 1414 *DIR«A»* 441; 1426 *Cost.* I, 178; 1435 *Cost.* II, 689; 1445 *Cost.* II, 226; 1458 *Cost.* II, 815; 1463 *Cost.* S. 45; 1475 *BD* I, 200; 1489 *BD* I, 372 і т. ін.); *боушшее* 19 (1442 *Cost.* II, 101; 1453 *Cost.* II, 496; 1464 *BD* I, 84; 1467 *Mih. Doc.* 51; 1471 *DIR«A»* 525; 1483 *Cost.* S. 122; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 307; 1488 *Cost.* S. 128; 1490 *BD* I, 397; 1491 *BD* I, 457 і т. ін.); *боушше*, *боу(л)ше* 2 (1428 *Cost.* I, 207; 1490 *DC* 149); *наз. одн. ж. зам. знах.* на болша, бо(л)ша (1458 *Mih. Doc.* 123; 1489 *ПГВСА*); *род. одн. ж.* болшое (1393 *Cost.* I, 13; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 4); *знах. одн. ж.* болшоую 120 (1433 *P* 121; 1443 *Cost.* I, 127; 1455 *Cost.* II, 775; 1468 *BD* II, 302; 1479 *BD* I, 222; 1486 *BD* I, 290; 1489 *BD* I, 368; 1490 *BD* I, 385; *ДГСХМ*; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); *болшею* 25 (1429 *Cost.* I, 240; 1443 *Cost.*

II, 156; 1452 *DIR«A»* 500; 1459 *BD* I, 28; 1466 *BD* I, 96 1472 *BD* I, 172; 1473 *BD* I, 184; *ШКН* 166; 1475 *BD* I, 204; 1476 *BD* I, 209 і т. ін.); *болшеи* 14 (1445 *Cost.* II, 231; 1446 *Cost.* II, 241; 1448 *Cost.* II, 306; 1451 *Cost.* II, 400; 1457 *УКР*; 1462 *BD* I, 54; 1468 *BD* I, 126; 1479 *ВАМ*, 62; *BD* I, 229; *Cost.* S. 99 і т. ін.); *боушши* 12 (1446 *Cost.* II, 238; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 583; 1458 *ПГСММЦ*; 1462 *BD* I, 56; 1465 *DIR«A»* 518; 1468 *BD* I, 306; 1470 *BD* I, 141; 1471 *BD* I, 165; 1497 *BD* II, 113 і т. ін.); *боушшоу* 5 (1409 *Cost.* I, 65; 1458 *DIR«A»* 513; 1459 *DIR«A»* 514; 1464 *Cost.* S. 60; 1465 *BD* I, 88); *болши* 3 (1434 *ДГСММ*; 1435 *МЭФ*; 1441 *ДВАС* 35); *боушшоу* 1 (1452 *Cost.* II, 422); *болшоу* 1 (1491 *CVD* 4); *болшоу* 1 (1404 *P* 70); *боулши* 1 (1442 *Cost.* II, 93); *! боуо* 1 (1435 *Cost.* I, 424); *болшоу* 1 (1496 *BD* II, 407); *болши* 1 (1453 *Cost.* II, 468); *місц. одн. ж. w bolszoy* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *знах. мн.* болшіе (1472 *Cost.* S. 88).

*Пор. ВЕЛИКИЙ I, *НАИБОЛШИИ.*

*БОЛШІИ *див.* *БОЛШИИ.

БОЛШЪ *див.* БОЛШЄ.

БОЛЪБАСОВИЧЪ ч. (I) (*особова назва*): а при томъ были панове... пан Дашко Каленикович, а... пан Олехно Болъбасович (Кременець, 1469 *AS* I, 64).

ФОРМИ: *наз. одн.* Болъбасович (1469 *AS* I, 64).

*БОЛЪЧЕЩИ *див.* *БОЛЧЕЩИ.

*БОЛЪШИИ *див.* *БОЛШИИ.

*БОЛЪШЫ *див.* БОЛШЄ.

*БОЛЪНИЦЯ ж. (б) (*цсл. больница*) монастирський приуток для хворих: маеть... господиъ богомолецъ нашъ Климентай... всми церквями и ихъ свещеньниками, нищихъ обителми, болницами, странноприемницами радити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); и да е(ст) о(т) на(с) тои бо(л)ници на каждую годиноу ф̃ аспра обреташи(м) (!) са в тои бо(л)ници (Сучава, 1471 *DIR«A»* 527).

ФОРМИ: *дав. одн.* бо(л)ници (1471 *DIR«A»* 527); *знах. одн.* бо(л)ницю (1471 *DIR«A»* 527); *місц. одн.* в бо(л)ници (1471 *DIR«A»* 527); *ор. мн.* болницами (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

БОЛЪШЕЙ *див.* БОЛШЄ.

БОЛШЪ *див.* БОЛШЄ.

БОЛШЫ *див.* БОЛШЄ.

БОЛѢ *див.* БОЛЕ.

БОЛѢЙ *див.* БОЛЕ.

БОЛѢРИН *див.* БОЯРИНЪ.

БОЛѢРИНЪ *див.* БОЯРИНЪ.

БОЛѢРИНЪ *див.* БОЯРИНЪ.

*БОЛЯРИНЪ *див.* БОЯРИНЪ.

! БОНДОРА <БОЛДОРА> *див.* БОЛДОРЪ.

БОНТА ч. (I) (*особова назва, молд.* бонт «куций»): и мы выдѣвше его... слоужбу... жаловали есмы его особливо наше (!) мл(с)тію и дали и потвѣрдили (*в ориг.* потвѣрди.— *Прим. вид.*) есмы ему... его правою о(т)нину... шо выслужи(л) отецъ его илѣашъ бонта, оу родитель нашешо (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101).

ФОРМИ: *наз. одн.* бонта (1442 *Cost.* II, 101).

Див. ще БОНТЪ.

БОНТЕЩИ, БОНТЕЩИ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): и мы выдѣвше его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрдили (*в ориг.* потвѣрди.— *Прим. вид.*) есмы... его правою о(т)нину, наймъ бонтещи на стебнику (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101); а ми також и от нас еси дали и потвѣрдили тое прѣдреченое село на имъ Бонтещи (Сучава, 1490 *BD* I, 387).

ФОРМИ: *наз.* бонтещи 3 (1442 *Cost.* II, 101; 1490 *BD* I, 387); *Бонтещи* 1 (1490 *BD* I, 387).

Див. ще НИЖНІИ БОНТЕЩИ.

БОНТИКА ч. (I) (*особова назва, молд.* бонт «куций»): мы Стефа(н) воево(д)... чини(м) знаменито... оже... слоуга

нашъ вѣрны пань тома бонтика слоужиль на(м) право и вѣрно (Сучава, 1471 *DIR* «А» 525).

ФОРМИ: наз. одн. бонтика (1471 *DIR* «А» 525).

*БОНТИНЬ *прикм.* (1): мы илѣа воевода... чини(м) знаменито... оже то(т) истинныи слоуга на(ш) марко снѣ (1) бонти(н) служи(л) на(м) правою вѣрно (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 100—101).

ФОРМИ: наз. одн. ч. бонти(н) (1442 *Cost.* II, 101).

Пор. БОНТА, БОНТЪ.

БОНТЪ ч. (3) (*особова назва, молд.* бонт «куций»): И оу ставше наше слоуги Васко и Михоул Бонтъ... та заплалили оусе исполна (Васлуй, 1495 *BD* II, 40).

ФОРМИ: наз. одн. Бонтъ (1495 *BD* II, 40); *зам. дав.* слоугам нашим Васкови и Михоул Бонтъ I (1495 *BD* II, 40); *дав. одн.* Бонти (1495 *BD* II, 41).

Див. ще БОНТА.

БОНЧАК, БОНЧАКЪ ч. (6) (*особова назва, тюрк.* боп-сақ «намисто»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша... слоуга наш Бончак и сестри его Анна и Роуска... и продали свою правою отнину (Сучава, 1494 *BD* II, 36); А привиліе старое що имал Бончакъ... оно ест оу роуки Тома (Сучава, 1494 *BD* II, 35).

ФОРМИ: наз. одн. Бончак, Бончакъ (1494 *BD* II, 34, 35, 36, 37); *дав. одн.* Бончакоу (1494 *BD* II, 34, 36).

*БООРЪНУЛЬ *див.* *БОУОРЪНУЛЬ.

БОУОРЯН *див.* БОУОРЪНЪ.

БОРАНИЙ *прикм.* (1) баранячий: хто коли емоу... рагани(т) имееъ положитъ лоупежь бораній (XV ст. *BC* 34).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* бораній (XV ст. *BC* 34).

БОРДЗО, БОРЪЗДО *присл.* (2) швидко (1): Люцкые sprawy, еслныи не были ствержены голосомъ светковъ, албо сведецьствомъ писма, бордзо бывають въ запомненю (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26);

как боръздо (1) *див.* КАКЪ.

Пор. МАИБОРЗО.

*БОРДИНОВЪ ч. (1) (*назва села у Київській землі*): къ Житомироу село бо(р)диновъ а в томъ селе чотыри слоуги (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. бо(р)диновъ (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

! БОРЕШЕНИЦЪ *див.* *БОРШНИЦЪ.

БОРЗЕСКОУЛ ч. (3) (*особова назва, молд., мад.* bogz «борзук»): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинныи слоуга нашъ... трифу борзеску(л) служиль намъ право и вѣрно (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549); жаловали есми его особною нашеи милостію, дали есми... емоу... едно село... оу млина, шоже коупил отежь его Триф Борзескоул от Тоадера Бецъ (Васлуй, 1497 *BD* II, 112).

ФОРМИ: наз. одн. Борзескоул, борзеску(л) (1455 *Cost.* II, 549; 1497 *BD* II, 112); *род. одн.* Борзескоула (1497 *BD* II, 112).

БОРЗОСТЬ ж. (2) поспіх: О часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая, але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаетъ быти разоумно ро(з)патрена (XV ст. *BC* 17 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. борзость (XV ст. *BC* 17 зв.).

БОРИЛА ж. (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его право (!) и вѣрною службу до на(с)... дали есми ему оу нашеи землі... една польна, на имѣ борила (Сучава, 1443 *Cost.* II, 155).

ФОРМИ: наз. одн. борила (1443 *Cost.* II, 155).

*БОРИЛЕСКОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Борил): Мърина Лолкъ, дочка Іоаныша Борилескоула... проминѣла съ господство ми своа праваа отнина (Сучава, 1481 *BD* I, 248).

ФОРМИ: *род. одн.* Борилескоула (1481 *BD* I, 248).

*БОРИЛЕЩІИ *див.* БОРИЛЕЩІИ.

БОРИЛЕЩІИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): А тое село бил коупил Трифо Гълкошь от Борилѣщи (Сучава, 1480 *BD* I, 237—238); Мърина Лолкъ...

проминѣла съ господство ми... два села на имѣ Борилѣщи и Дръготѣщи (Сучава, 1481 *BD* I, 248).

ФОРМИ: наз. Борилѣщи (1481 *BD* I, 248); *род.* Борилѣщи (1480 *BD* I, 238); *знах.* Борилѣщи 2 (1481 *BD* I, 248); Борилѣщи 1 (1481 *BD* I, 249).

*БОРИЛѢЩИ *див.* БОРИЛЕЩІИ.

*БОРИНЪ *прикм.* (2) ◇ крѣница борина *див.* КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* бориноу (1448 *DIR* № 10 а, № 10 б).

БОРИНЬСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а прі томъ были свѣдци. па(н) ленко староста зоудечовский... па(н) ивашко бориньский (Зудечів, 1421 *P* 96).

ФОРМИ: наз. одн. бориньский (1421 *P* 96).

! BOGIROVICZ (БОРИСОВИЧ) *див.* БОРИСОВИЧ.

БОРИС *див.* БОРИСЬ.

БОРИСЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ ми видѣвшы его правою и вѣрноюу слоужбою д(о) нас... дали и потвѣрдили есми емоу... села его праваа отнина, на имѣ селам... Дръжещи, и Борисеши, (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65).

ФОРМИ: наз. Борисеши (1462 *BD* I, 65).

БОРИСКОВЪСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдцы: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковъскій (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Борисковъскій (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*БОРИСКОУЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрноюу службою до на(с)... дали и потвѣрдили есми емоу о(т)нину жони е(г)... села на имѣ шизкоуци... на пруть... и вышнивецъ и на граници борн(с)коуци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: *знах.* борн(с)коуци (1456 *Cost.* II, 577).

Див. ще БОРИСОВО СЕЛО.

БОРИСОВ *див.* БОРИСОВЪ.

БОРИСОВИЧ ч. (4) (*особова назва*): а prythom switcowie bily... pan Danylo Zaderewaczky у rap Stepan Borigovicz (!) (Глиняни, 1395 *GL* 166); Мы кнзь семень александрович (!) дали есми слоузи нше(м) кнзю юрью борисовичю селише... серако(в) (Київ, 1465 *ДГСОС*).

ФОРМИ: наз. одн. Борисович I (1461 *AS* I, 54); борисови(ч) I (2-а пол. XV ст. *СПС*); ! Bogirovicz I (1395 *GL* 166); *дав. одн.* борисовичю (1465 *ДГСОС*).

БОРИСОВО СЕЛО с. (1) (*назва села на Буковині*): а мы, подлоугъ его милости слюбленію и... запиосу... дали есми ему от насъ... селы, на има василовъ на дънистръ и борисово село и коучоуровъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: наз. одн. борисово село (1448 *Cost.* II, 305).

Див. ще *БОРИСКОУЦИ.

БОРИСОВЪ, БОРИСОВ *прикм.* (8): Приказ кн(а)за

Борисов(а) (Київ, 1437 *AS* I, 34); прика(з) кнза борисов(в) по(д)канъцъерего (!) (Луцьк, 1438 *P* 139); а жонъ Борисовоу присудили есмо венецъ шляхецкій (Вільна, 1495 *РИБ* 621).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Борисовъ, Борисов, борисов(в) (1438 *P* 139; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; *AS* I, 43); *род. одн. ч.* Борисов(а) (1437 *AS* I, 34); *дав. одн. ж.* Борисовой, борисово(и) (1495 *ВМБС*; *РИБ* 620, 621).

Пор. БОРИСЬ.

БОРИСЬ, БОРИС ч. (50) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци панъ миколаи спичникъ... панъ борисъ хомьковичъ (Коломия, 1398 *P* 57); я Семень сколковъ... уписалъ есми... Печерскому монастыру родители наши Іоана Ірину... Бориса (Київ, 1398 *ДГПМ*); а тои рѣчи свѣдци панъ стриець... борисъ хомьковичъ (Галич, 1409 *P* 74); мы боАре... па(н) бори(с) головаты, па(н) бори(с) брави(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ...

корола пол(л)ского... александра (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А при том был: пан Дениско Мукосъевич... а кн(А)т(и)уни Сатъевское боярин Борис Олибовский (Острог, 1465 *AS* I, 57); Потомъ Борисъ того ничего на него не довелъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прад нами... Олюшка... и продала... третоюю част село от Костеш... що юи были дали прад нами ж(е) слоуга наш Юрїю Браевич, сынъ Бориса Браевича (Сучава, 1499 *ВД* II, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. Борисъ, борнсь, Борис, Бори(с), бори(с)* (1398 *ДГПМ*; *P* 57; 1409 *P* 74; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *P* 119; 1434 *Cost.* II, 666; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; 1465 *AS* I, 57; 1495 *АЛМ* 83; *РИБ* 620 і т. ін.); *род. одн. Бориса* (1495 *ВМБС*; 1499 *ВД* II, 130); *дав. одн. Борису* (1495 *РИБ* 621); *знах. одн. Бориса, бориса* (1398 *ДГПМ*; 1495 *АЛМ* 83, 84; *ВМБС*); *ор. одн. Борисомъ* (1495 *АЛМ* 83; *ВМБС*); *місц. одн. на Борисе* (1495 *РИБ* 621); *кл. ф. Борисе* (1495 *АЛМ* 83).

*БОРКОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были землане и свѣдѣци... панъ васко шепъчичъ, мичко боркови(ч) (Перемишль, 1391 *P* 45).

ФОРМИ: *наз. одн. боркови(ч)* (1391 *P* 45).

БОРОВИК *див. БОРОВИКЪ.*

БОРОВИКОВАА ж. (1) (*особова назва*): Я пани Лукерья, пани Игнатоваа Боровиковаа сознаваю сим моим листом... заставила есми село свое... кн(А)зю Михаилу и кн(А)зю Костянтину Ивановичом Острозским (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Боровиковаа* (1481 *AS* I, 77).

БОРОВИКЪ, БОРОВИК ч. (5) (*особова назва*): а заставила есми тое село свое Пъанъ кн(А)зем их м(и)л(о)сти по томуж, в чом мне пан мой Игнат Боровик записал оу моем вене (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Боровик, Боровикъ* (1481 *AS* I, 77); *род. одн. Боровика* (1481 *AS* I, 77).

*БОРОКЪ ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Борки: и мы порадише с нашими кизи и с паны... дали есмо ему... села оу кременецко(м) повѣте боръшовку а борокъ (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: *знах. одн. борокъ* (1438 *P* 138).

БОРОНИТИ, БОРОНИТЬ *дієсл. недок.* (30) 1. (кого — кого, кого — що) обороняти, боронити, захищати (кого, що від кого) (27): коли бы которыи неприятель своєю силою обдогло тото исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочю у то уступитися и боронити и очистити тые земли (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ борониль (Краків, 1487 *АМЛ*); крал... и братія его... землю нашу молдавскою... мечем и радою и людмы... завжды... боудот боронити (Гирлов, 1499 *ВД* II, 420).

2. (чого) охороняти, стерегти, пильнувати (що) (2): а бѣде(т) лі ране(н) тотъ алобо заби(т) шго жита борони(л) тогда иметь дѣтемъ его алобо прїетелемъ его раны плати(т) (XV ст. *BC* 29).

3. (що кому) забороныти, боронити (1): И тые Токаревскіе рекли: мы дѣй вамъ не боронимъ стада господарскоу паствити тамъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85).

ФОРМИ: *інф. боронити, boronity* II (1388 *P* 37; 1411 *Cost.* II, 638; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; *P* 123, 125; 1435 *Cost.* II, 687; 1442 *Cost.* II, 717; 1456 *ГПХМ*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1490 *Пам.*; 1499 *ВД* II, 420); *боронить* 3 (XV ст. *BC* 10 зв., 29; *СЯ* 42); *теп. 3 ос. одн. боронить* (XV ст. *BC* 16 зв.); *1 ос. мн. боронимъ* (1495 *АЛМ* 85); *перф. 3 ос. одн. ч. борониль, борони(л)* (XV ст. *BC* 19, 29); *майб. 1 ос. одн. хочю боронити* (1451 *АрхЮЗР* II, 106); *1 ос. мн. chozczem boroniti* (1388 *ZPL* 106); *3 ос. мн. боудот боронити* (1499 *ВД* II, 420); *баж.-чм. сп. 3 ос. одн. ч. бы... борониль* 6 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1489 *АМВ*; 1495 *РИБ* 602; 1498

АЛРГ 82, 83); *бы(штобы) еси... борониль* 3 (1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*).

Див. ще БОРОНИТИ СѢ, БРОНИТИ, ЗАБОРОНЯТИ, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНИТИ СЯ.

БОРОНИТИ СѢ, БОРОНИТИ СЯ *дієсл. недок.* (2) оборонятися, боронитися, захищатися: оуоставляемъ ачь боуде(т) негдѣ жалоба на нихъ оу немецкомъ праве а они не держа(т) тогда они стратили свое право, а могуут сЯ протівъ боронитиса (XV ст. *BC* 26); ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити сѣ на(м) ника(к) заноу(ж) помо(ч) и по(д)поры жадноу не имае(м) ни о(т)коль ка(к) пре(д)ци наши имѣли (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *інф. боронити сѣ, боронитиса* (XV ст. *BC* 26; 1456 *ЭСФ*).

Див. ще БОРОНИТИ 1, БРОНИТИ 2, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНИТИ СЯ.

БОРОНИТЬ *див. БОРОНИТИ.*

БОРРА ч., *невідм.* (2) (*особова назва*): а на то е(ст) великаа мартоурїа, са(м) г(с)д(в)оми... и бояре наши, па(н) станцю(л)... па(н) борра шандро (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98).

*БОРСНИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а се Азь па(н) петраш староста галицкыи... свѣдочю (!) то своимъ листомъ... иже пришедъ перед ма васко мошенчичъ и позвалъ коундрата борснича о границу о вашичинскоую (Галич, 1401 *P* 65).

ФОРМИ: *знах. одн. борснича* (1401 *P* 65).

*БОРСОУКОВЦИ *див. БУРСУКОВЦЫ.*

*БОРСЧОВСКИЙ *прикм.* (1) ◇ дворысче Борсчовское *див. ДВОРИЩЕ.*

ФОРМИ: *ор. одн. с. Борсчовскимъ* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

БОРТА ч. (1) (*особова назва, молд.* бортъ «дупло»): Пакъ господство мы даль съм имъ чѣтири села... двѣ соутъ на Боужоръ, едно Доумбравне... другое Радотечи, где былъ Борта (Гирлов, 1499 *ВД* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн. Борта* (1499 *ВД* II, 162).

*БОРТЕВЪ *прикм.* (1) ◇ люди бортеве *див. ЛЮДИ.*

ФОРМИ: *наз. мн. бортеве* (1495 *РИБ* 602).

! БОРТИКЪ (БОРТНИКЪ) *див. *БОРТНИКЪ.*

*БОРТИНЪ ч. (1) (*феодално залежный селянин, який доглядав господарські борті*) бортник: Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билтуновичъ, на бортниа жъ, на Ядка Вьштортовича (Вільна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *знах. одн. бортниа* (1495 *РИБ* 602).

*Див. ще *БОРТНИКЪ.*

*БОРТНИКЪ ч. (5) (*феодално залежный селянин, який доглядав господарські борті*) бортник: а се бортнича пашко бортникъ (!) и съ емелина юрко мошничъ (Львів, 1370 *P* 18); чотыри бо(р)тннки на горо(д) дають да(н) а чотыри на це(р)кви да(н) дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. ! бортникъ* (1370 *P* 18); *наз. мн. бортники* 2 (1370 *P* 18; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *бо(р)тнники* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *род. мн. бортниковъ* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

*Див. ще *БОРТИНЪ.*

*БОРТНЫИ *прикм.* (49) бортьовий, з бортями (2): тоу жь дорогою зоудечевскоу къ котешевоу къ бортномоу доубы (Зудечів, 1413 *P* 83);

бортная земля (25), земля бортная (16) ділянка землі, перев. в лісі, призначена для розведення бджіл в бортях: Се же придалъ юрьні болковичъ и своєю

братъею к цркви стму николь землю пашную и землю бортную (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); и мы, подумав с нашими князи и с паны... дали есмо и записали за его вѣрною службу села... с пашнями, з лесы, и з дубровами, и зь бортными землями (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село

мнхлинъ... со всеми оуходы и приходы... з дубровами и з бортьными землями и с пасеками и з гаи (Київ, 1433 P 118); А коу тому придадь есми на тоую цркъвь островъ мошное и озеро мошное и землю пашноюу и бортноую (Переваля, 1440 P 142); Ино мы, выслушавши тыхъ листовъ, конецъ тому вчинили и тые земли пашные, а бортные, и сьножать тымъ Токаревскимъ есмо присудили (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); будутъ воны тое село Осекрово какъ отчизну свою держати и уживати зо всеми людми и со всеми землями пашными и бортными (Троки, 1498 ГВКОО); И подтверждаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ вечно и непорушно ему самому, и его жонь... со всеми ихъ землями пашными и бортными (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58); бортноое дерево (2), бортноое деревье (1), бортноое древо (1), древо бортноое (2) (*дерево з дуплом для рою бджіл*) древо з бортю; а имьеть ленько заруби(ч) тые села держати вечно... сь гаи и з бобровыми гоны... з бортны(м) деревье(м) (Житомир, 1433 P 126—127); а хто бортноое древо зроубить бе(з) пчо(л) то по(л) гривны заплатитъ (XV ст. ВС 37—37 зв.); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а на озере землю пашноюу... з бортнымъ дьревомъ и с пашнею и з сеножатми (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. с. **бортьное** (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); род. одн. с. **бортного** (1413 P 83); дав. одн. с. **бортномоу** (1413 P 83); знах. одн. с. **бортноое** (XV ст. ВС 37; 1478 AS III, 17); ор. одн. с. **бортным**, **бортны(м)** (1433 P 127; 1492 AS III, 23); род. одн. ж. **бортноое** (1499 РИБ 777); знах. одн. ж. **бортноую**, **бортноую**, **бортьноюу** (бл. 1350 P 8; 1440 P 142; 1492 AS III, 23; бл. 1500 АСД II, № 4); ор. одн. ж. **бортноую** (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1483 ВОРСР 178; 1499 РИБ 777); знах. мн. ж. **бортные** (2-а пол. XV ст. СПС; 1495 АЛМ 85); ор. мн. **бортными**, **бортьными**, **бортьными** (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 118; 1437 AS I, 34; 1446 АкЮЗР I, 18; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1457 P 165; 1470 AS I, 65; 1492 АЛМ 30; 1496 АЛРГ 71; 1498 ГВКОО; 1500 АЛМ вип. 2, 58 і т. ін.).

*БОРТЬ див. *БОРТЬ.

*БОРТЬНЫИ див. *БОРТНЫИ.

*БОРТЬ ж. (10) (*видовбане в дереві дупло для рою бджіл*) борть (9): то все есмо подтвердили... ись земею (!)... ись дубровами, ись льсом, ись бортьми, ись пчолами (Судомир, 1361 АГЗ 6); коупиль пань петръ радцьбовский дьдичтво пнекольть... и сь льсомъ и з бортьми и с велеты за рькою (Перемишль, 1366 P 12); мы възрвъши на его верну службу... дали есмо... село надъево... с льсомъ и с дубровами с полемъ с бортьми (Львів, 1399 P 59); О кметъ(х) которыи(ж) держать борти в запоусте (XV ст. СЯ 9 зв.); имьне н(а)ше именовъмъ Звагол ... даемъ и записуемъ... из гаи, из боры, из бортьамн (Вільна, 1499 AS I, 117);

◇ борти драги (!) виймати мед з бортей: И мы пытали пани Михайлово, по чомубы она оу поущоу за рекою оуездчала, сеножати косила и борти драла, древо возила на оселене? (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. мн. **борти** (XV ст. СЯ 9 зв.; 1478 AS III, 17); ор. мн. **бортьми**, **бортьми** 7 (1361 АГЗ 6; 1366 P 12; 1378 P 26; 1399 P 59; 1415 P 87; 1424 P 100; 1451 АкЮЗР II, 106); **бортьами** 1 (1499 AS I, 117).

БОРХИНЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а тако(ж) дали есми слобозию селу манастир(с)кому на имь борхинещи (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ); а ты такоже jesmi daty от нас тоже wysze pysannoje село Muchajeszczuyi па Vradeceli powysze Borchyneszczuyi (Сучава, 1465 GL 176).

ФОРМИ: наз. Борхинещи (1458 ПГСММЦ); род. Borchyneszczuyi (1465 GL 176).

БОРЧА див. БОРЧЪ.

БОРЧЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы видьвши его правоюу и вьрноюу слоуж-

бою до на(с)... дали и потвердили есми ему... село... на имь... борчещи (Сучава, 1455 Cost. II, 543—544).

ФОРМИ: наз. борчещи (1455 Cost. II, 544).

*БОРЧОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Борчо): а на то есть вьра... боарь молдавскихъ... вьра пана борчоула и вьра пана петра вистіарника (Коломия, 1448 Cost. II, 306).

ФОРМИ: род. одн. борчоула (1448 Cost. II, 306).

Див. ще БОРЧЪ.

БОРЧЪ, БОРЧА ч. (16) (*особова назва, молд., пор. болг.* Борчо): пи(с) борчъ оу со(ч)въ (Сучава, 1472 DIR«А» 530); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже тот истынии слоуга наш Борча... слоужил нам правоюу вьрноюу слоужбою (Васлуй, 1497 BD II, 112).

ФОРМИ: наз. одн. борчъ, Борчъ 8 (1472 DIR«А» 530; 1479 DC 141; 1480 BD I, 242; 1481 BD I, 249, 259; 1482 BD I, 261, 263, 264); Борча 4 (1479 BD I, 224; 1480 BD I, 244, 247; 1497 BD II, 111); Борча 1 (1497 BD II, 112); дав. одн. Борчи 2 (1497 BD II, 111); Борчъ 1 (1497 BD II, 112).

Див. ще *БОРЧОУЛЬ.

*БОРШНИЦЬ ч. (2) (*особова назва*): Мы... иванъ клецки францекъ борш(ни)ць... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь межы наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной стороны межы панею Адвигою отиною пилецкою... с другою стороны о волость о зальсие... на многи(х) роцьхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70); а тому свьдъши пань миколай стпиченикъ... пань францекъ боршениць (!) (Галич, 1418 P 89).

ФОРМИ: наз. одн. борш(н)иць 1 (1404 P 70); ! боршениць 1 (1418 P 89).

*БОРШЧАРЬ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тьмъ мы видьвши его правоюу и вьрноюу слоужбою до нас... дали есми его (sic. — Прим. вид.) двь мьсть ст поустина на Коуль между Боршчаремъ и между Дьтелева (Васлуй, 1436 ВАМ 33).

ФОРМИ: ор. одн. Боршчаремъ (1436 ВАМ 33).

БОРШОВКА ж. (2) (*назва села у Волинській землі*) Боршівка: и мы, подумав с нашими князи и с паны... дали есмо и записали за его вьрную службу села на имя Малов... а в Креминецкомъ поьвте: Боршовка, Рьдомль, Устье (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); и мы порадивши с нашими кизи и с паны... дали есмо ему и записали за его вьрноюу службу села оу кременецко(м) поьвте боршовку а борокъ (Луцьк, 1438 P 138).

ФОРМИ: наз. одн. Боршовка (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); знах. одн. боршовку (1438 P 138).

*БОРЬ ч. (18) (*хвойний ліс*) бір: Ино мы, въ то угленуши... дали есмо и записали, за его вьрноюу къ намъ службу, тое село... Сенно... зь льсы, и зь дубровами, и зь боры (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а на озере землю пашноюу... з бортнымъ дьревомъ... и зь дуборынами и зь боры и льсы (Друцьк, 1492 AS III, 23); Которыи находи(т) оу чожји ль(с) илї гаи илї в борь (XV ст. ВС 37); имьне н(а)ше... даемъ и записуемъ... из ролами, из гаи, из боры (Вільна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: дав. одн. бору (1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); знах. одн. боръ (XV ст. ВС 37); ор. мн. боры 15 (1445 АкЮЗР I, 17; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; АкЮЗР I, 21; P 161; 1466 AS I, 62; 1490 ЗХП 135; 1491 AS I, 97; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 117 і т. ін.); борни 1 (1451 АкЮЗР II, 106); борамн 1 (1498 ГВКОО).

*БОРЬ БРИНЬ ч. (1) (*назва присілка у Волинській землі*) Борбин: И мы дорадивши сА с наши кизи... дали есмо Емоу село долгие ши в лоуцкомъ поьвте А к томоу приселокъ борь бринь (Луцьк, 1452 P 161).

ФОРМИ: знах. одн. борь бринь (1452 P 161).

БОРЪЗДО див. БОРДЗО.

БОРЪСАНЪ див. **БАРСАНЪ**.

***БОРЪТНЫЙ** див. ***БОРТНЫЙ**.

***БОРЪТЬ** див. ***БОРТЬ**.

***БОРЪШОВКА** див. **БОРШОВКА**.

***БОРЫЛОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг.

Борил): мы александър воевода... чинимъ знаменито... оже тїи истїнии сїнове пана шефана борыловича... слоужили... предкомъ нашимъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1419 *DIR* «А» 444).

ФОРМИ: род. одн. **борыловичА** (1419 *DIR* «А» 444).

***БОРЫНИЧИ** мн. (1) (назва села у Львівській землі)

Бориничі: а при то(м) были свѣдци па(н) дмитръ ходоровскыи... па(н) ивашко з борыни(ч) (Зудечів, 1428 *P* 111).

ФОРМИ: род. **борыни(ч)** (1428 *P* 111).

***БОРЫНИЦКИЙ** ч. (1) (особова назва): А се Я панъ ленко староста Зоудечовскїи свѣдцю сїмъ своимъ листомъ... аже есмо розѣхалї границю межї паномъ юрковскїмъ и паномъ ивашкомъ борыницкимъ Межї острова и дрововичъ (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: ор. одн. **борыницкимъ** (1424 *P* 104).

***БОРТНИКИ** мн. (2) (назва села у Львівській землі)

Бортники: а при то(м) были свѣдци... па(н) сенко процеви(ч) па(н) гришко из борьтникъ (Зудечів, 1428 *P* 111); а при то(м) были свѣдїи па(н) дмитръ ходоровскыи... па(н) гришко з борьтникъ (Зудечів, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: род. **борьтникъ** (1428 *P* 111; 1430 *P* 116).

***БОРТНЫЙ** див. ***БОРТНЫЙ**.

***БОСИОКЪ** див. ***БОСЮКЪ**.

***БОСЮКЪ** ч. (3) (особова назва, молд. бусуйок «васильок городній»); и оуоставиши наши слоуги да(н)чоу(л) и бра(т) его драготъ и тестъ его мѣлаю и тома босїо(к) та заплатилн оуси испол(н)на тоти вишеписа(н)нїи пинѣзи (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. одн. **босїо(к)** (1493 *ПГВСП*); дав. одн. **босїоукоу, босїокоу** (1493 *ПГВСП*).

***БОСНА** ч. (1) (особова назва, молд., пор. лат. *Wospia*): еше два цигани на имѣ лалоу и съ чель(д)ми своими и бо(с)на съ чель(д)ми... есми дали (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. **бо(с)на** (1453 *Cost.* II, 445).

БОТЕЩИ мн. (6) (назва села у Молдавському князівстві): Ино мы есми осмотрили с нашими паны... дали и потвердили есми емоу оу нашей землї... вишеписанна села Дръгоещї... и Ботещи (Сучава, 1462 *BD* I, 67); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... оуноукове Креца от Ялана... и продалї... едно село на Яланѣ на имѣ Ботещи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: наз. **Ботещи** (1498 *BD* II, 126; 1500 *BD* II, 175); дав. **Ботецимъ** (1500 *BD* II, 175); знах. **Ботещи** (1462 *BD* I, 66, 67).

***БОТИНЪ** прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоуга наш Сима Бена и сестра его Моуша... та продалї тоє село слоугам нашим Сими и братоу его Оники, сыном Ботинимъ (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: дав. мн. **Ботинимъ** (1500 *BD* II, 175).

БОТНА ж. (9) (назва потоку у Бессарабії): тѣмъ мы видѣвше и(х) правую и вѣрную слоужбу до на(с)... потвердили есми имѣ и(х) села... на ребричи на имѣ пожерещи и петрилещи... и на ботни места о(т) пустиѣн на оустїе (Сучава, 1443 *Cost.* II, 179); А такожъ що бїла их пасика оу Ботне на имѣ Висока, аби не имал никто до неї дїло, ани до их людїи (Сучава, 1466 *BD* I, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Ботна** 4 (1452 *DIR* «А» 500; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 8; 1462 *Cost.* D. 11); зам. род. **о(т) ботна** 1 (1452 *DIR* «А» 500); дав. одн. **ботнои** (1462 *Cost.* D. 11); місц. одн. **оу Ботне** 2 (1466 *BD* I, 105, 106); на **ботни** 1 (1443 *Cost.* II, 179).

Див. ще ***БОТНИ**.

***БОТНИ** мн. (8) (назва потоку у Бессарабії): такожъ(е) есми дал(и) сел(о)у к(р)ъстѣ на имѣ калиновци где е(ст)

головка (и пасика(? — *Прим. вид.*) оу) ботне(х) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); и такожъ дали есми емоу и дроуое село по(д) ботнѣми подли влъкана (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоуги наши... и продалї... едно селище оу Ботнех Левкоди (1) (Сучава, 1483 *BD* I, 269).

ФОРМИ: ор. **ботнѣми** (1443 *Cost.* II, 120); місц. **оу Ботнех, ботне(х)** 6 (1429 *Cost.* I, 248; 1443 *Cost.* II, 342; 1470 *BD* I, 147, 148; *DIR* «А» 522; 1483 *BD* I, 269); на **ботнѣ(х)** 1 (1443 *ДГСПМН*).

Див. ще **БОТНА**.

БОТЪШ ч. (2) (особова назва): И такожъ прїиде прад нами... Нѣгша... непота Ботъша... и продала... едно село... на имѣ част Ботъшова, где бил дед еї Ботъш, самомоу господствоу ми (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. **Ботъш** (1488 *BD* I, 355); род. одн. **Ботъша** (1488 *BD* I, 355).

***БОТЪШАНИ** див. **БОТЪШАНИ**.

***БОТЪШОВЪ** прикм. (2): И такожъ прїиде прад нами... Нѣгша... непота Ботъша... и продала... едно село на Молдавѣ на гроушово поле, на имѣ част Ботъшова (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Ботъшова** (1488 *BD* I, 355, 356).

Пор. **БОТЪШ**.

БОТЪШАНИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): те(м) мыи виде(в)ше его правою слоу(ж)бо (1) до на(с)... дали и потвердили есмы емоу оу нашїи землї мо(л)да(в)вскої его о(т)ни (1) и села(м) (!), на имѣ роужїнѣни... и ботъшанїи (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21—22); Се азъ Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвердили есми... моностироу от Поутної... оуси цркъви и с попи... з цркъов оу Ботъшан с попом (Сучава, 1490 *BD* I, 419).

ФОРМИ: наз. **ботъшанїи** (1459 *Cost.* S. 22); род. **Ботъшан** (1490 *BD* I, 419).

***БООУЛЬ** ч. (4) (особова назва, молд. боу «бик»): А иа то ест вѣра... бояр наших: в. п. Збїарн... в. п. Драгоше Бооула дворника (Сучава, 1487 *BD* I, 305).

ФОРМИ: род. одн. **Бооула** (1487 *BD* I, 302, 305, 308; *Cost.* D. 7).

БОХОТИНЪ ч. (10) (назва села у Молдавському князівстві): мы александър воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми... нашем(у) моностири о(т) побрати... шесть бочки вина... и еше пасика оу нашей бранище, оу бохотинѣ, на имѣ бозова (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем и дали есми... нашемоу моностироу от Хомора... под Бохотином едноу пасикоу (Сучава, 1475 *BD* I, 203).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от (оу) **бохотинѣ** (1453 *Cost.* II, 445; 1454 *Cost.* II, 501); род. одн. **боготи(н)** 2 (1462 *Cost.* D. 11); **бохотина** 1 (1454 *Cost.* II, 508); знах. одн. **бохоти(н)** (1454 *Cost.* II, 501); ор. одн. **Бохотином, Бохотиномъ** (1467 *BD* I, 120; 1475 *BD* I, 203); місц. одн. **оу бохотинѣ** (1453 *Cost.* II, 454; 1475 *Cost.* II, 559).

***БОХУРЪ** ч. (2) (назва села у Перемиській землі): а да на ест грамота оу бохури (Бохур, 1377 *P* 24).

ФОРМИ: род. одн. **бохурА** (1377 *P* 24); місц. одн. **оу бохури** (1377 *P* 24).

БОЦЪ, БОЦЪ, БОЦ ч. (5) (особова назва, молд., пор. болг. *Bozo*): мы боАре... па(н) драгу(ш), па(н) журжъ... па(н) лацко бо(ц) и бра(т) его мїклоушъ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мїсто... кнѣгини ри(м)гаїлѣ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А пак привилїе що имал дад их Боц Лацко на таа села от дѣда нашого от Александра воеводї, а тоє привилїе загибло (Сучава, 1491 *BD* I, 491).

ФОРМИ: наз. одн. **боцъ, Боц, бо(ц)** 4 (1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 650; 1491 *BD* I, 491); зам. дав. слоузъ(ъ) наш-емоу Лоука **Боцъ** 1 (1491 *BD* I, 491).

***БОЧКА** див. **БОЧЪКА**.

БОЧЬКА ж. (31) 1. (посудина для зберігання або перевезення рідини, зерна і т. ін.) бочка (4): мы петръ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали есми се(с) ли(ст) на(ш) селамъ монастирски(м) людемъ о(т) чюлинеши и о(т) берестыни... на то шобы не платили да(н)... ни бочки наши шобы не возили (Поляна, 1448 *DIR* «А» 491); Въ Хотячевъ одъ накладного возя (!) по грошу давати, а одъ порожнего воза и одъ бочекъ не надобе давати (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

2. (міра місткості) бочка (21): а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора каждыи годъ цѣльни по десать бочокъ вина и по десать колоды пшеничны(х) (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); я дамъ на прч(с)тую бо(г)мѣрѣ десатую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 *P* 150); а ис тых людей дани идет три кади медуу без поуа, а копа грошей, и пол шоста гроша, а жита сем бочок (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); Князю Андрею, Браславскому наместнику... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под ключомъ (Краків, 1489 *AS* III, 21—22);

бочка солянка (3) (міра місткості сипучих тіл) бочка з-під солі: они мають тые двѣ копѣ грошей давати и петнадать бочокъ жита солянокъ (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3).

3. (площа землі, міра якої визначалась бочкою засіяного на ній зерна) бочка (3): И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушою, ловы своими ажъ къ селоу коу Ресмероу и къ боАром и приве(ла)... (по)лем Малеевским, што княз великий Витовт, едоучи до Стародоуба... паноу Нацоу на петдесат бочок, ино там пола розъробила пани НацоваА за дорогоу Слонимскоую и Клепачовскоую, показала то ново розроблено (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); И он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведал, иж только тое землицы мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94).

ФОРМИ: наз. одн. бочька (XV ст. *ИК*); знах. одн. бочку (1445 *P* 150); наз. мн. зам. род. десѣть бочки, бочки (1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1453 *Cost.* II, 445, 453; 1459 *BD* I, 34; 1466 *BD* I, 105; 1473 *BD* I, 181); род. мн. бочок, бочокъ 11 (1411 *Mih. Alb.*; 1439 *Cost.* II, 31; 1448 *Cost.* II, 365; 1449 *Cost.* II, 378, 747; 1470 *AS* I, 67; 1478 *AS* III, 17; 1488 *УКТ*; 1489 *AS* III, 22; 1499 *АСД* VI, 3; *АЛРГ* 94); бочекъ 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); знах. мн. бочки (1448 *DIR* «А» 491; 1449 *Cost.* II, 747; 1466 *BD* I, 95).

БОЯЗНЬ ж. (2) боязнь: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не исть (!) гневъ имѣсца имееъ ані зазрость помьсты ани те(ж) боязнь о правдоу имееъ соу(д)

каково(г) имѣти в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. *BC* 33 зв.); оузрѣвши лист господствами, а ти прїиди к нам без некоторой боазни и оусымнѣния, заноуж тѣ есми простили и вес гнѣв есми тобѣ отпоустили (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309).

ФОРМИ: наз. одн. боязнь (XV ст. *BC* 33 зв.); род. одн. боазни (1470 *BD* II, 309).

БОЯР ч. (1) (у Молдавському князівстві — великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище) боярин: мы Стефанъ (в орг. Стефана.— *Прим. вид.*)... знаменито чинимъ... ож(е) тот истинны слоуга и бояр нашъ вѣрныи пань Сима Бахлоуянь слоужил нам правоу вѣрноу слоужбоу (Сучава, 1493 *BD* II, 5).

ФОРМИ: наз. одн. бояр (1493 *BD* II, 5).

Див. ще **БОЯРИНЬ**.

БОЯРИНЬ, БОАРИН, БОАРИНЬ, БОЯРИН, БОЛЪРИНЬ, БОАРИНЬ, БОЛЪРИНЬ, БОЯРИНЬ, БОЛЪРИН, БОАРЫН, БОАРЪНЬ ч. (1496) (цсл. бояринь) (у Молдавському князівстві — великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище; у Литовській державі — дрібний землевласник) боярин (982): Тые вси села ... маеъ держати... владыка Луцкий...

и о добромъ посполитомъ... пры насъ и пры советахъ князевъ и боярѣ нашихъ, радити и советовати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а се бояре пѣтръ мошенка ходко лоеви(ч) (Львів, 1370 *P* 18); исталасА торгувалА межи добрыми

людми межи бояры и межи крилошаны стго ивана (Перемишль, 1378 *P* 25); а при то(м) бы(л) боАре бра(т)ша мингаило кня(з) юрѣи кожшно (!) иванови(ч) (Молодечно, 1388 *P* 44); а на то вѣра моА... вѣра оусѣхъ боАрѣ молдавскихъ (в орг. молда молдавскихъ.— *Прим. вид.*) (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій... а бояре Кобринскіе (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); ины боАре наши и слоугы при то(м) были (Кіів, 1446 *P* 154); и на то дали есмо ему се(с) нашъ листъ з нашою печато, потверждати ею к бояромъ (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7); а тыи пѣнази брали есмо через роуки боАрина Его Милости Рамана Митковича (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); и оуостави слуга на(ш), глиторъ, и сѣ своєю женою, а(л)бою, и заплатили и(м) оуси тоти... пинъзи... пере(д) нами и пере(д) нашими болѣри (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

бояринь великии (509), великии (болѣринь) (1), (боярннъ) малыи (504), малыи болѣринь (4), (бояринь) молодыи (8), бояринь старїи (1), (бояринь, болѣринь) старыи (6), старыи бояринь (1) (вищій або нижчий за родовим старшинством, впливовістю та ін.) великий або малый боярин: А на то вѣра моА, вышеписанного Олександра воеводи... и вѣра оусѣхъ боярѣ молдавскихъ, и малыхъ и великихъ (Сучава, 1401 *RIR*); мы бояре, оуса рада молдавскаА, старїи и молодии... чинимъ знаменито... аже имаемъ вѣрно слоужити королю и стои короунѣ полскои (Сучава, 1435 *Cost.* II, 689); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже прїиде прѣд нами и прѣд оусими нашими великими и малыми болѣре пан Йоуул Солка и зѣтъ их Богдан... и токмили сѣ за их отгноу (Сучава, 1461 *BD* I, 44—45); а на то есть... вѣра вѣса(х) бояр наши(х) молдавскы(х) и великы(х) и мали(х) (Яссн, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. бояринь, боАринь, бояринь, боАринь, боярин, боАрин, боАри(н), бояри(н) 75 (1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 84; 1420 *Cost.* I, 135; 1429 *ДГОБК*; 1432 *Cost.* I, 330; 1446 *P* 154; 1453 *Cost.* II, 453; 1465 *AS* I, 57; 1479 *BD* I, 221; 1488 *BD* I, 345; 1499 *BD* II, 140 і т. ін.); болѣринь, болѣринь, болѣрин, болѣри(н) 19 (1400 *Cost.* I, 36; 1435 *Cost.* I, 454; 1439 *Cost.* II, 61; 1443 *Cost.* II, 119; 1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 238; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 540; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ* і т. ін.); боАрын 1 (1467 *BD* I, 122); боАрън 1 (1452 *Cost.* II, 760); род. одн. боАрина, боярина 2 (1492 *AS* III, 23; 1498 *АЛМ* 169); зам. наз. прїиде прѣ(д) нами... болѣрина... и даль 1 (1449 *Cost.* II, 379); дав. одн. бояриноу, боАриноу 31 (1439 *Cost.* II, 35; 1442 *Cost.* II, 717; 1448 *Cost.* II, 306; 1452 *Cost.* II, 422; 1456—1481 *P* 164; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1462 *BD* I, 64; 1472 *DIR* «А» 530; 1483 *Cost.* S. 122; 1499 *BD* II, 450 і т. ін.); болѣриноу 29 (1441 *DIR* «А» 477; 1445 *Cost.* II, 218; 1457 *BD* II, 257; 1462 *Cost.* D. 12; 1467 *Mih. Doc.* 126; 1470 *BD* I, 151; 1472 *BD* I, 172; 1475 *Cost.* D. 4; 1484 *BD* I, 279 і т. ін.); знах. одн. боярына 1 (1499 *BD* II, 450); болѣрина 1 (1456 *ЭСФ*); ор. одн. болѣриномъ (1442 *Cost.* II, 87); наз. мн. боАре, бояре, бояре 57 (1370 *P* 18; 1388 *P* 44; 1401 *АкВАК* III, 2; 1421 *Cost.* I, 141; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 689; 1443 *Cost.* II, 144; 1446 *P* 154; 1457 *BD* I, 5; 1469 *BD* I, 138; 1485 *BD* II, 371; 1495 *АЛМ* 83 і т. ін.); болѣре 7 (1443 *Cost.* II, 179; 1462 *BD* I, 54; 1467 *Cost.* S. 69; 1471 *ДГСМПБ*; 1473 *BD* I, 187; 1486 *BD* I, 289); бояри 14 (1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 362; 1464 *BD* I, 84; 1466 *BD* I, 113; 1472 *BD* I, 170; 172; *Cost.* S. 88; 1479 *BD* I, 224; 1480 *BD* I, 241); боАры, боАру 2 (1474 *РГС*; 1500 *ДПЖН*); боАри 1 (1491 *BD* I, 464); болѣри 1 (1448 *Cost.* II, 362); болѣры 1 (1462

BD I, 56); **боАрове** 1 (1448 *Cost.* II, 737); *зам. род.* вѣра **боари**, **боери** 5 (1458 *DIR«А»* 513; 1459 *Cost.* S. 22; 1472 *Cost.* D. 26; 1482 *BD* I, 260; 1491 *BD* I, 473); вѣра **болѣри** 3 (1458 *Mih. Doc.* 122; 1484 *BD* I, 279; 1500 *Cost.* S. 234); вѣра **боары** 2 (1442 *Cost.* II, 101; 1472 *DIR«А»* 530); вѣра **боАре** 2 (1466 *BD* I, 96; 1495 *Cost.* S. 194); **о(т)...** **болѣры** 1 (1456 *DIR«А»* 511); *вам. дав.* вѣрным **болѣре** 1 (1486 *BD* I, 289); *род. мн.* **боарь**, **боАрь**, **боарь**, **боАрь**, **боАр**, **боар**, **боар(р)** 719 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1388 *P* 39; 1392 *Cost.* I, 8; 1401 *RJR*; 1424 *Cost.* I, 162; 1440 *Cost.* II, 65; 1458 *BD* I, 6; 1475 *BD* I, 206; 1490 *BD* I, 388; 1497 *BD* II, 96; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); **болѣрь**, **болѣрь**, **болѣр**, **болѣ(р)** 110 (1400 *Cost.* I, 37; 1425 *Cost.* I, 173; 1437 *Cost.* I, 536; 1445 *Cost.* II, 219; 1453 *Cost.* II, 815; 1468 *BD* I, 128; 1480 *BD* I, 245; 1484 *BD* I, 279; 1495 *BD* II, 82; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); **!болѣрърь** 1 (1422 *DIR* fig. 35); *зам. знах.* прѣ(д) нашъ **боарь** 1 (1435 *Cost.* I, 454); *дав. мн.* **боаромъ**, **боАром**, **боаром**, **боаро(м)** 17 (1435 *Cost.* II, 692; 1446 *P* 154; 1450 *ЗНТШ* XI, 7; 1461 *BD* I, 45; 1478 *AS* III, 17; 1490 *BD* I, 434; 1491 *BD* I, 491; 1492 *Cost.* S. 162; 1495 *BK*; 1499 *BD* II, 155 і т. ін.); **болѣром**, **болѣромъ** 2 (1442 *Cost.* II, 87; 1491 *BD* I, 445); **боарамъ** 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *знах. мн.* **боарь**, **боАрь** 11 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1423 *DIR«А»* 447; 1430 *ГВКЛ* 7, 9; 1435 *Cost.* I, 454; 1445 *P* 150; 1449 *Cost.* II, 746; 1468 *BD* II, 305; 1478 *AS* III, 17; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1495 *АЛМ* 83); **боАры** 3 (1448 *Cost.* II, 738; 1454 *АЛМ* 12; 1468 *BD* II, 305); **боаре** 2 (1495 *АЛМ* 83; 1499 *BD* II, 422); **боаровъ** 1 (1436 *Cost.* II, 706); *ор. мн.* **боАре**, **боаре** 224 (1436 *Cost.* II, 698; 1449 *Cost.* II, 385; 1458 *BD* II, 261; 1467 *BD* I, 122; 1475 *BD* I, 199; 1482 *BD* I, 265; 1490 *BD* I, 397; 1495 *BD* II, 87; 1497 *BD* II, 102; 1500 *BD* II, 173, 175 і т. ін.); **болѣре** 9 (1458 *BD* I, 20; 1460 *BD* I, 41; 1461 *BD* I, 45; 1462 *BD* I, 66; 1471 *ДГСМПБ*; 1473 *BD* I, 186; 1478 *BD* I, 218; 1486 *BD* I, 289, 290); **боАри**, **боари** 55 (1435 *Cost.* II, 679; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1452 *Cost.* II, 759; 1457 *BD* II, 257; 1464 *BD* I, 83; 1472 *BD* I, 169; 1487 *BD* I, 306; 1491 *BD* I, 452; 1493 *Cost.* D. 45; 1495 *BD* II, 40 і т. ін.); **боАры**, **боары** 40 (1378 *P* 25; 1400 *Cost.* II, 619; 1423 *DIR«А»* 447; 1430 *ГВКЛ* 7; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1453 *Cost.* II, 453; 1466 *BD* I, 114; 1473 *BD* I, 190; 1488 *BD* I, 324; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); **болѣри**, **болѣрі** 18 (1449 *Cost.* II, 379; 1459 *Cost.* S. 22; 1464 *BD* I, 83; 1470 *BD* I, 147; 1472 *BD* I, 172; 1479 *BD* I, 221; 1481 *BD* I, 258; 1484 *BD* I, 277; 1490 *BD* I, 387; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); **болѣры** 5 (1443 *Cost.* II, 131; 1462 *BD* I, 55; 1470 *BD* II, 309; 1471 *ДГСМПБ*; 1473 *BD* I, 186); **боарми** 1 (1485 *BD* II, 371).

Див. ще **БОАР**.

БОЯРИНЯ *ж.* (1) (*дружина боярина*) бояриня: Жаловала намъ бояриня Мѣнского повѣту, на имя Анна Петрашова, на невестку свою Ганку (Троки, 1494 *РИБ* 560).

ФОРМИ: наз. одн. бояриня (1494 *РИБ* 560).

***БОЯРСКИЙ** *див. *БОЯРСКИЙ*:

***БОЯРСКИЙ** *прикм.* (3) боярский (1): и тако(ж) варе колко товаръ провада(т) до белагорода или товаръ г(с)вами или возы или на(ш) или боярски да не имають тоты... люди никотороу помощи давати никому николи (Побрата, 1448 *ДГПР*);

боярская рода (2) (*назва місцевості у Київській землі*): поше(д)ши горѣ боярскою роудоу прише(д)ши к ива(н)ко(в)скимъ к закопамъ... то естъ земля пана скилорева объѣханая (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: знах. одн. ч. боярски (1448 *ДГПР*); *знах. одн. ж. боярскою* (бл. 1458 *P* 168); *ор. одн. ж. боярскою* (бл. 1458 *P* 168).

***БОЯТИ СЯ** *див. *БОАТИ СЯ*.

БоА *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Боя): И такождере есми дали и потврѣдили тои свѣतोи нашей цркъви... цигане на имѣ БоА съ чельдею, и Додоуль съ чельдею (Сучава, 1488 *BD* I, 342).

ФОРМИ: наз. одн. БоА (1488 *BD* I, 342).

БОАРИН *див. БОЯРИНЪ*.

БОАРИНЪ *див. БОЯРИНЪ*.

БОАРИНЬ *див. БОЯРИНЪ*.

БОАРЪНЪ *див. БОЯРИНЪ*.

БОАРЫН *див. БОЯРИНЪ*.

***БОАТИ СЯ** *див. *БОАТИ СЯ*.

***БОАТИ СЯ** *дієсл. недок.* (5) (кого, від чо(г); робити шо) боятися (кого, чо(г); робити шо): а слушати ми господарѣА своего великого коро(л) во всемъ как ми повелить и боА-тим(с)А (л) его какъ ба (б. м. н., 1386 *P* 30); а бѣде(т) па(к) то(т) панъ силе(н) што бѣде(т) соу(д)я боляъ сА сла(т) до не(г) закла(д)у бра(т) тогда мае(т) намъ заплатити ви-ноу о у нашъ скарбъ (XV ст. *BC* 16 зв.—17); про то(ж) узрѣвше се(с) лис(т), а вы прїидѣте к на(м) и до нашей земли съ усими своими торговльми и товаро(м), не боАчи съ ни о(т) котори шкодоы (Баків, 1447 *Cost.* II, 732).

ФОРМИ: інф. ! боАтим(с)А (1386 *P* 30); *теп. 3 ос. мн. боятсА* (XV ст. *BC* 15); *майб. II 3 ос. одн. бѣде(т)... **боляъ сА** (XV ст. *BC* 16 зв.); *дієприсл. одноч. боячисА, боАчи сѣ* (XV ст. *BC* 33 зв.; 1447 *Cost.* II, 732).*

Див. ще ***ОУБОЯТИ СЯ**.

! БПЕЛ <БЧЕЛ> *див. БЧОЛА* ?

! БРАВИЧЪ <БРАЄВИЧЪ> *див. БРАЄВИЧЪ*.

***ВРАДЕСЕЛ** *див. БРЪДЪСЕЛ*.

БРАДИЧЕШИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тое <вышепис>анное село брадичеши тое тадороу опро(ч) и дѣтемъ тадоровомъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 450).

ФОРМИ: наз. брадичеши (1436 *Cost.* I, 450).

***БРАДЪ** *ч.* (3) (*молд.* брад «ялина, смерека») ялина, смерека: а хотарь... до крѣници доумитрови о(т)толѣ попоуд(а) оубочи на еди(н) бра(д) знамена(н) межи два зьподіи (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

ФОРМИ: знах. одн. бра(д) (1490 *ДГСХМ*).

БРАЄВИЧЪ, **БРАЄВИЧ** *ч.* (90) (*особова назва, молд., пор. болг.* Брайо): мы боАре... александра воеводи... па(н) бори(с) браеви(ч), па(н) да(н)чу(л) жули(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнаАгини ри(м)-гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнаАгину илияша воеводиноюу и пре(д) и(х) паны мо(л)давскии пре(д) паномъ браевичемъ... и есми смирилисА и сътокмилисА (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд намы... Олюшка... и продала... третоую част село от Костеш... шо юи были далн... слоуга наш Юрїю Браевич, сынъ Бориса Браевича, и сестричичи его (Сучава, 1499 *BD* II, 130).

ФОРМИ: наз. одн. Браевич, браеви(ч) 20 (1421 *Cost.* I, 142; 1443 *Cost.* II, 120, 1448 *Cost.* II, 362; 1452 *Cost.* II, 422; 1455 *Cost.* II, 769; 1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* I, 56; 1464 *BD* I, 84; 1466 *DIR«А»* 519; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); **! Boajewycz** 1 (1465 *GL* 176); **Браевич** 1 (1462 *BD* I, 54); *род. одн. Браевича, Браевича* 65 (1441 *DBAC* 35; 1445 *Cost.* II, 212; 1448 *Cost.* II, 314; 1453 *Cost.* II, 446; 1455 *Cost.* II, 526; 1459 *BD* I, 28; 1462 *BD* I, 62; 1464 *BD* I, 86; 1465 *BD* I, 88; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); **браевни, браевн(ч)** 5 (1445 *Cost.* II, 226; 1448 *Cost.* II, 359; 1452 *Cost.* II, 760; 1458 *Cost.* II, 466; 1460 *Cost.* S. 41); **браевичъ** 1 (1456 *Cost.* II, 578); **! бравичъ** 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *ор. одн. браевичемъ* (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.).

Див. ще **БРАЄВИЧЮ**.

БРАЄВИЧЮ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Брайо): мы петръ воевода... исъ своиы панове, ис паномъ доумъ браевичю, ис паномъ станчиоломъ... и съ оусею нашею радоу волоскою, вызываемъ... оуже тоты злати пниѣзи, котори есмы были дали на жолдъ... пану бартъшовы з боучача... оужены панъ михаило з боучача... намъ верноуль (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815).

Див. ще **БРАЄВИЧЪ**.

***БРАЙЛО** с. (1) (назва міста у Молдавському князівстві) Бреїла: А Ливовчане що имоут ходити до Браїла или до Келеи по рибуоу... имают давати мыго от гривны полтора гроша (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *род. одн. Браїла* (1460 *BD* II, 275).

Див. ще БРАЙЛОВО.

БРАЙЛОВО с. (3) (назва міста у Молдавському князівстві) Бреїла: а ливовчане што имути понти до браилово, по рыбы... тамъ имути дати, отъ гривну по полътора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а ливовчане што имоут ходити до браилова, а либо до кіліи по рибуоу, на крайнем мыти, оу бакови, а либо оу берлади имаєт давати мыго от гривны по полтора гроша (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. до браилово* (1408 *Cost.* II, 632); *род. одн. браилова* 1 (1456 *Cost.* II, 790); *браиловъ* 1 (1434 *Cost.* II, 669).

*Див. ще *БРАЙЛО.*

БРАЙНО мн. (1) (назва села на Буковині): мы стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже... потврѣждаемъ тому прѣ(д)реченном(у) монастирю... одно село... вакулинци по(д)ли браинци (Сучава, 1443 *ПГСММ*).

ФОРМИ: *наз. зам. род. подли браинци* (1443 *ПГСММ*).

БРАН ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы видѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потврѣдили есми емоу... села на имѣ Гостилицы... и на Кнѣзь Бран (Сучава, 1459 *BD* I, 35).

ФОРМИ: *наз. одн. Бран* (1459 *BD* I, 35).

***БРАНИЦА** *див. БРАНИЦА.*

БРАНИЦАРСКИЙ ч. (1) (особова назва): Мы панове господарь нашего, илїи воеводы, на имѣ панъ вилча о(т) липники... и панъ доума браницарский... вызываемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ велемъ жнїи илїашъ воевода... пану владиславови, кролю по(д)скомоу... до(с)тинный годъ вырности... е(с)т) оучини(л)... мы такоже... повынни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: *наз. одн. браницарский* (1436 *Cost.* II, 701).

БРАНИЩЕ с. (5) (молд., болг. бранище «заповідний ліс») лісові угіддя: тако(ж) прїїде прѣ(д) нами... на(ш) б.Ари(н), па(н) косте оури(ш)... и да(л) свою пасикоу, що е(с)т) оу наше(м) бранищю, оу бохотинъ... нашемоу монастирю о(т) молдавици (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453—454); и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженіє съ оури(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121).

ФОРМИ: *наз. одн. бранище* (1458 *Mih. Doc.* 123); *знах. одн. бранище, бранище* (1458 *Mih. Doc.* 121, 122); *місц. одн. оу бранищю* (1453 *Cost.* II, 454; 1455 *Cost.* II, 559).

Див. ще БРАНИЩА.

БРАНИЩЪ *див. БРАНИЩА.*

***БРАНИЩЪРѢВЪ** ч. (1) (особова назва): а хотарь емоу е(с)т) на могилы што на чоунго(х)... о(т)толь прости на чръны потокъ та по потокоу горъ до моста драгомира бранищѣрева (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433).

ФОРМИ: *род. одн. бранищѣрева* (1400 *DIR* «А» 433).

БРАНИЩЪРИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврѣдили есми емоу отниною его, села, на имѣ где дворъ его, бранищѣри, и жоулеши и шкѣи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. бранищѣри* (1455 *Cost.* II, 553).

БРАНИЩЪРЪ ч. (1) (молд. браништар) лісник: того радї ни еди(н) бранищѣрѣ, боу(д) кто боудеть о(т) на(с) бохоти(н) держати, да не имаю(т) ни жадного примѣсоу к той пасикоу и до и(х) люди (Сучава, 1454 *Cost.* II, 501).

ФОРМИ: *наз. одн. бранищѣрѣ* (1454 *Cost.* II, 501).

***БРАНИЄ** *див. *БРАНЬЄ.*

***БРАНИЧЕСКИЙ** *прикм.* (1) (?): и но ми съ нашими болѣри искахом и обрѣгохом и чїнїхомъ хотарь и бранище стѣи бы(с)трїческою монастирю како е(с)т) браническою обїчна нїпороушена нїколиже на вѣкї вѣ(ч)нїя (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. браническою* (1458 *Mih. Doc.* 122).

БРАНИЩА, БРАНИЩЪ ж. (9) (молд., болг. бранище «заповідний ліс») лісові угіддя: мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили есми... нашемоу монастири о(т) побрати... шесть бочки вина ис нашей десѣтины и еше пасика оу нашей бранище (Сучава, 1453 *Cost.* II, 444—445); То ест вес хотар тои вишеписанной бранищи (Сучава, 1491 *BD* I, 473).

ФОРМИ: *наз. одн. бранища* 1 (1490 *BD* I, 421); *зам. ор. съ бранища* 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *род. одн. бранищи* (1454 *Cost.* II, 501); *дав. одн. бранищи* 1 (1490 *BD* I, 420); *бранищи* 1 (1491 *BD* I, 473); *знах. одн. бранищю* 2 (1490 *BD* I, 420, 421); *бранищю* 1 (1491 *BD* I, 473); *місц. одн. оу бранище* (1453 *Cost.* II, 445).

Див. ще БРАНИЩЕ.

***БРАНИЩЕ** *див. БРАНИЩЕ.*

***БРАНЬЄ** с. (5) забирая (4): О бранию стоговъ тѣ(ж) сто(г) жита алибо пшенїци хто удень возьмѣ(т) сѣдоу за виноу ѣ гривень, а чїя шкода томоу еї а боуде(т) ли вночи тогды соудимъ за злодѣис(т)во (XV ст. *BC* 30); з а к л а д ѣ б р а н і є (1) *див. *ЗАКЛАДЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. бранїя* (XV ст. *BC* 6); *місц. одн. о бранїи* 2 (XV ст. *BC* 5 зв., 11); *о бранью* 1 (XV ст. *BC* 8); *о бранїю* 1 (XV ст. *BC* 30).

***БРАСЛАВЛЬ** ч. (4) (назва міста у Подільській землі) Брацлав: про тѣ(ж) Азь про тото добродїство пореченныхъ пановъ... приступилъ есмь ку... королю польско(м)... ис тымъ горо(д) и съ кремАницею и съ братславлемъ (Кременець, 1434 *P* 130); Ино мы... прыказоуемъ вамъ... штобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашому господарству... отъ границы отъ Браславля тою дорогою на Вельнищю (1) на Корецъ (Вільна, 1498 *BD* II, 412).

ФОРМИ: *род. одн. Браславля* (1498 *BD* II, 412); *знах. одн. braslavль* (1496 *ПЧФГ* 36); *ор. одн. братславлемъ* 1 (1434 *P* 130); *брАславлемъ* 1 (1435 *P* 133).

БРАСЛАВСКІЙ, БРАСЛАВСКИЙ, БРАТСЛАВЬСКИЙ, БРАЦЛАВСКИЙ *прикм.* (17): Мы, Свядрыгаило, Великій Князь, чинїмо знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскїй, билъ чоломъ, покладалъ передъ нами листь отъ князя Василїя Сангушковича, державци нашего Браславского и дворанъ нашихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а се А кїзь федко несвидѣский староста кремАницкий и браславский вызываемъ то си(м) наши(м) листомъ... како есмь А вѣрне служилъ освАдоному кнА(з) швитригаилу (Черняхів, 1435 *P* 132); Я, Костентинъ Ивановичъ Острожскїй... староста Луцкїй, Браславскїй и Веницкїй (Львѣк, 1495 *АЛМ* 88); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкїй (!) будучи... намѣстникомъ Браславскимъ и Веницкимъ, чинїю знакомто... штожъ придалъ есми... имъ... на... Церковь... у Вилни (Вільна, 1499 *АСД* VI, 2).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Браславскїй* 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1495 *АЛМ* 88); *брАславский* 1 (1435 *P* 132); *братславский* 1 (1434 *P* 129); *брАцлавский* 1 (1482 *AS* I, 80); *ск. н. бл.* 1 (1496 *АЛРГ* 69); *род. одн. ч. Браславского* 4 (1430 *ГВКЛ* 7); *брАславского* 1 (1499 *AS* I, 117); *дав. одн. ч. брАславскомоу, брАславскомоу* (1484 *AS* III, 21; 1491 *AS* I, 97); *ор. одн. ч. Браславскимъ* (1499 *АСД* VI, 2); *род. мн. Браславскихъ* (1430 *ГВКЛ* 7); *ор. мн. Браславскими* (1430 *ГВКЛ* 7).

*Пор. *БРАСЛАВЛЬ.*

БРАТ *див. БРАТЬ.*

***БРАТАЄВИЧЪ** *див. БРАТЪЄВИЧЪ.*

***БРАТАНИК** ч. (1) (син брата) племїнник, небїж: да ест емоу от нас оурик и съ вѣсем доходом, али опроче сестри его Олюшки и братаник его Данчюла и Петримана (Сучава, 1491 *BD* I, 459).

ФОРМИ: *род. мн. братаник* (1491 *BD* I, 459).

Див. ще БРАТАНИЧЪ.

БРАТАНИЧ *див. БРАТАНИЧЪ.*

БРАТАНИЧА, БРАТАНИЧЪ ж. (15) (дочка брата) племінниця, небога: мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже придоша, пра(д) нами... па(н) пьтроу сто(л)ни(к), и (наши) вьрнїи слоуги, влькоу(л) поурчелескоу(л) и дѣти его и съ своєюу братаничею, а(н)ноушкою... (и проминѣли свои правїи о(т)ини) (Сучава, 1483 *Cost. D.* 30); И оуставше пан Жоуржъ гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышеписаннїи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашему Гоурбану... и сестричичи его Насти... и тыж братаничи тогож Гоурбана Насти (Сучава, 1499 *BD II*, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **братанича** 5 (1494 *BD II*, 38; 1495 *BD II*, 74, 249; 1497 *BD II*, 102; 1499 *BD II*, 134); **братаничъ** 1 (1495 *BD II*, 57); зам. род. от **братанича**... Мърїе 1 (1497 *BD II*, 119); зам. дав. продали... село... слоузъ нашему Иванка... и **братанича** их Сори 1 (1494 *BD II*, 38); дав. одн. **братаничи** (1494 *BD II*, 38; 1495 *BD II*, 57; 1497 *BD II*, 103, 118; 1499 *BD II*, 135); ор. одн. **братаничею** (1483 *Cost. D.* 30).

БРАТАНИЧЬ, БРАТАНИЧ ч. (54) (сын брата) племінник, небїж: тоє все щобы емоу оури(к) съ всьмъ доходомъ и дьтемъ его и братїамъ его и сестричиче(м) его и братаничемъ его (Васлуй, 1436 *Cost. I*, 459); А при тых моих умовленных речах... были панове люде добрые: пан Семашко, пан Гринко Мукосевич, а братанич мой родный пана Богдановъ сын Немѣра (Хрїнники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); кн(А)зь Семен дал на обирање братничию (!) своем(у) кн(А)зю Михайлоу... Вишневецъ город со всьми приселки (Луцьк, 1475 *AS I*, 70); Я панъ ванько чжоусичъ... чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... пмяли е(с)мо дь(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львїв, 1478 *ЗРМ*); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленскїй... князь Олехно Василевич Глазына и просилъ въ насъ... села, на имя Давыдкова Сквородина и братаничовъ его, Еродеевыхъ детей (Вильна, 1499 *РИБ* 776); И оуставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоты вышеписаннїи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашему Сими Бень... и братаничию их Боуды (Яеси, 1500 *BD II*, 175).

ФОРМИ: наз. одн. **братанич**, **братанич(ч)** 6 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1490 *BD I*, 4 ?; 1491 *Cost. D.* 36; 1493 *Cost. S.* 175; 1497 *BD II*, 107; 1500 *BD II*, 175); **братаничъ** 4 (1495 *BD II*, 59; 1497 *Cost. S.* 223; 1499 *ГОКІР*); зам. ор. и съ **братанич** 1 (1490 *BD I*, 387); дав. одн. **братаничию** 6 (1490 *BD I*, 387, 403; 1493 *BD II*, 18, 19; 1497 *BD II*, 107; 1500 *BD II*, 175); **братаничоу**, **братаничоу** 5 (1463 *BD I*, 73; 1493 *Cost. S.* 176; 1496 *AS I*, 244; 1497 *BD II*, 103; *Cost. S.* 223); **братаничеви** 2 (1495 *BD II*, 74); ! **братаничию** 1 (1475 *AS I*, 70); ор. одн. **братаничо(м)** 1 (1478 *ЗРМ*); **братаничем** 1 (1495 *BD II*, 76); наз. мн. **братаничи** 7 (1491 *BD I*, 447; *Cost. S.* 152; 1492 *BD I*, 509; *Cost. S.* 161; 1499 *BD II*, 134, 135); **братаничеве** 2 (1491 *BD I*, 458; 1495 *BD II*, 64); **братаничїе** 1 (1497 *РИБ* 683); род. мн. **братаничовъ** (1499 *РИБ* 776); дав. мн. **братаничем**, **братаничемъ**, **братаничем** 12 (1436 *Cost. I*, 459; 1491 *BD I*, 447, 458, 459; 1492 *Cost. S.* 161; 1493 *BD II*, 14; 1495 *BD II*, 59, 76; 1499 *BD II*, 135); **братаничам** 1 (1499 *BD II*, 135); ор. мн. **братаничи** (1493 *BD II*, 19; 1496 *АЛРГ* 71).

Див. ще ***БРАТАНИКЪ**.

БРАТАНИЧЪ див. **БРАТАНИЧА**.

***БРАТАНИЧЪ** див. **БРАТАНИЧЪ**.

БРАТАНОВЪ прикм. (3) ◇ **братаново** <селище> (1), селище **брѣтаново** (1) (назва хутора у Молдавському князівствї); и мы видѣвше и(х) <правою и вьрною слоуж>бою до на(с)... подтвердили есми имъ... селище брѣтаново и где бы(л) братановъ млинъ (Васлуй, 1439 *Cost. II*, 51—52); та(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села... пони(ж) <м>никъ и съ братанов(во селище и) михишинова пасика (Сучава, 1448 *Cost. II*, 316); **братановъ** млинъ (1) (назва млина у Молдавському князівствї);

и мы видѣвше и(х) <правою и вьрною слоуж>бою до на(с)... подтвердили есми имъ... селище брѣтаново и где бы(л) братановъ млинъ (Васлуй, 1439 *Cost. II*, 51—52).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **братановъ** (1439 *Cost. II*, 52); наз. одн. с. **братаново** (1448 *Cost. II*, 316); знах. одн. с. **брѣтаново** (1439 *Cost. II*, 52).

***БРАТАША** мн. (2) <брати, братя?>: а при то(м) бы(л) боаре бра(т)ша минигаило кнА(з) юрїи кожишно (!) ивано(ч) (Молодечно, 1388 *P* 44); поручили(с) кнА(з) велико(м) скирѣгаилу за гридка за костАнтинови(ч)... первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... кнА(з) федоръ миркли бра(т) его Дмитрии ли(пА)та бра(т)ша кнА(з) юрїи кожишно (б. м. н., бл. 1392 *P* 46).

ФОРМИ: наз. **бра(т)ша** (1388 *P* 44; бл. 1392 *P* 46).

! **БРАТЕВИЧУ** <БРАТЕЄВИЧУ> див. **БРАТЪЄВИЧЪ**.

***БРАТЕИ** див. **БРАТЪИ**.

***БРАТЕНИКЪ** ч. (4) брат: тогды облазничеве трне братеници оучинили с даниломъ розѣздъ (Зудечїв, 1411 *P* 79); Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три братеникы держали одно(г) млынара (XV ст. *BC* 23); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоти истинны сїове флорины, на имъ ио(н) и данчо(л) и михалко и сина(т) и тома и сими(он), оуси братеници (!), придоша пред нами... и продали слоуга(м) наши(м)... половина села о(т) оурдешїи (Бирлад, 1467 *Cost. S.* 68—69).

ФОРМИ: наз. мн. **братеници** 1 (1411 *P* 79); ! **братинници** 1 (1467 *Cost. S.* 68); **братеники** 1 (бл. 1458 *P* 167); **братеникы** 1 (XV ст. *BC* 23).

Див. ще ***БРАТЪНЄЦЪ**.

***БРАТЕНІКЪ** див. ***БРАТЕНИКЪ**.

***БРАТЕСКОУЛЬ** ч. (1) (особова назва, молд., слов. братъ): а при то(м) былъ жоуржъ староста... и петрѣ братескоу(л) (Сучава, 1432 *Cost. I*, 343).

ФОРМИ: наз. одн. **братескоу(л)** (1432 *Cost. I*, 343).

***БРАТЕШЄВЪ** прикм. (1) ◇ грѣло **братешєво** див. **ГЫРЛО**.

ФОРМИ: знах. одн. с **братешєво** (1448 *Cost. II*, 324).

БРАТИ, БРАТЬ дієсл. недок. (135) І. (шо кому, шо з кого, на кому, кому від чо(го) (мито, податок, данину, десятину і т. ін.) брати (шо від ко(го), з ко(го), стягати (шо з ко(го)) (75): што оу рускомъ правѣ съдѣть кмѣти оу зьмьскомъ ис тѣхъ брали есмы ис поднимъ по колодѣ вовса (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); а тако(ж) оу та(х) села(х) да не имають ходити ни глобници, ни припашари... ни соудити ни(х), а ни глобоу ис ни(х) не брати (Нѣмц, 1454 *Cost. II*, 517); Про тож ни один болѣрин, ани соудец... да не смьют брати мыто от товара манастирского (Путна, 1471 *BD I*, 159); а мыто нмъ брати по давномуу (Краків, 1487 *АМЛ*); Тежъ паномъ владычнымъ десятникомъ не надобѣ въ ты люди уступатися въ монастырскїе, а владышъ Полоцкому тогу игумена у Пречыстой Пустынской не судити, ни радити, ни пошлїнъ ни якихъ на нихъ не брать (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3);

(кого — шо, шо в ко(го)) (заволодівати ким, чим) брати, забирати (24): а и слугъ не брали есмы не дадутъ землѣне и слугъ брати (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опѣканье имѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попъ никимъ были необидны и садовъ бы церковныхъ у него не обивали и ничего церковного не брали (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 16VI, 5); ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити съ на(м) ника(к) заноу(ж) помо(ч) и по(д)поры жадиою не имае(м) ни о(т)коля... а не да(в)ши и(м) сами собѣ возмоу(т) ка(к) и до(т)оу(л) брал(и) жоны и дѣти братєи наши(х) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); а игдѣ коли слоужебникъ бере(т) волю а па(н) свои(м) село(м) и зъ свои кмѣти боронитъ, а не хоче(т) выда(т) тогды на(м) маеть заплатити винѣ й а ты воли пред(д) нами постави(т) (XV ст. *BC* 16 зв.); и кн(А)зь Олександро рек так: я в них того имѣнѣ безправне не брал... а купил есми вьчно и непорушно за шестьдесят коп широких гроши

(Луцьк, 1491 AS I, 94); а коли панъ Петръ възлилъ (!) по тымъ имѣнямъ, тогды намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижъбы онъ печати рвалъ або замки отбываль, або листы бы бралъ изъ тое скрини, которая была незамкнена (Вільна, 1498 АЛМ 163);

(*одержувати що в кого*) брати (21): А два(д)цять копъ гроше(и) в кажды(и) годъ мае(т) есь собе брати за до(л)гъ што есьмо емоу винни (Петрків, 1489 АМВ); а тыи пѣнази брали есмо через роуки боАрина Его Милости Рамана Митковича (Друцьк, 1492 AS III, 23); А коли есми у пана Васля пенязи брал за тое имѣнѣ, при том был владыка володимерский Иона, а панъ Яцко Хвалелѣй (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); б р а т и л и ч б у (4) брати в когось рахунок, фінансовий звіт: Панъ Андрей подскарбий а Ивашко Владыка писар брали личбу у ключника киевского у Сенька Полозовича (б. м. н., 1494—1495 АЛРГ 59); Панъ Литаворъ Хребѣтовичъ, маршалокъ, а панъ Фодко, писаръ, брали личбу въ мытника Меньского въ Мартина Янѣчелевича (Вільна, 1499 РЕА III, 34); (што) орендувати, брати в оренду (1): а другѣи годъ ново придалъ его мнл. ему тую волость vybrати на окупъ женѣ его и дѣтямъ, а кому первѣй его было дано, тыи мають послѣ его брати (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10).

2. (што) (*красти*) брати (3): О злодѣйствѣ жѣта на поли колѣ которо(г) пана алюбѣ мещанина... слѣга оу ноцѣ не которо(г) кмета жѣто бѣре(т), годитса г(с)дрю то(г) жѣта боронѣгъ своего (XV ст. ВС 29).

3. (кого) задержувати, затримувати (1): а такъже коли быхомъ имъ жолѣду не заплатили и шькодъ тогды имъ поволеваемъ (!) и тымъ што суть с ними насъ оупоминати намъ лаАти нашихъ куп(ц)ехъ брати нашихъ людехъ до коли свои запись о(т) нихъ выправимы (Сучава, 1433—1443 АРМ).

4. (што в кого) (*позичати*) брати (1): А што коли кому буду чим должен, што будь (у) кого узял пенезей, ал чимъ будь бралъ в кого, ино тые долги мое заплати зять мой князь Мнхайло (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

5. (што) (*жолуді*) збирати (1): а боудѣ(г) ли паства велѣкая оу то(м) льсь чере(с) которыи ле(с) маеть гна(т) оу свои ль(с), тогды то(т) па(н) чѣи то ль(с) имеетъ свое жалоудие братѣ алюбѣ спастѣвъ на три(д)ца(т) лако(т) обапо(л) дороги (XV ст. ВС 38);

з а к л а д ъ б р а т и (4) *див. *ЗАКЛАДЪ.*

ФОРМИ: *инф. брати, браті, brati* 44 (1386—1418 P 35; 1388 ZPL 104, 108; 1421 Cost. I, 142; 1443 Cost. II, 185; 1454 Cost. II, 517; 1460 BD II, 275; 1471 VD I, 159; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1487 АМЛ; 1489 АМВ; 1498 АЛРГ 82, 83; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); **бра(т)** 8 (XV ст. ВС 17, 25, 28 зв., 35; СЯ 9 зв., 43, 43 зв.); **братъ** 6 (1489 АМВ; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; XV ст. ВС 22; СЯ 9; 1500 АСД II, № 3); **! братія** 1 (XV ст. ВС 41); *теп. 3 ос. одн. бере(т), бѣре(т)* 6 (XV ст. ВС 16 зв., 17, 26 зв., 29); **береть, бѣреть** 2 (XV ст. ВС 8, 30); *3 ос. мн. беру(т), бѣру(т)* 5 (XV ст. ВС 11, 11 зв., 17, 27 зв., 28); **беру(т)** 1 (1456 ЭСФ); *перф. 1 ос. одн. ч. есми... брал* (1494 AS I, 101; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); *3 ос. одн. ч. бралъ, брал, бра(л)* (1487 AS I, 85; 1491 AS I, 94; XV ст. ВС 21; 1497—1498 АЛРГ 79; 1498 АЛМ 163); *3 ос. одн. ж. брала* (XV ст. СЯ 40); *1 ос. мн. брали есмы* 1 (1386—1418 P 35); **есмы... брали** 1 (1386—1418 P 35); **брали есмо** 1 (1492 AS III, 23); *3 ос. мн. брали, бралі, брал(и)* (1456 ЭСФ; 1491 AS I, 94; XV ст. ВС; 16 зв., 17, 22; 1494—1495 АЛРГ 59; 1497—1498 АЛРГ 80; 1498 АЛМ 169; 1499 РЕА III, 34); *майб. 3 ос. одн. име(т) брати* (1458 DIR«А» 513; 1463 Cost. S. 45); *3 ос. мн. будутъ брати* (1456 DIR«А» 511); *майб. II 1 ос. одн. ч. будь бралъ* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *3 ос. одн. ч. буде(т) бра(л)* (1457 Cost. II, 810); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы бралъ* 1 (1498 АЛМ 163); *jestliby... бра(л)* 1 (1388 ZPL 105); *2 ос. мн. бы есте... брали* 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); **штобы есте... ! брати**

1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); *3 ос. мн. бы (абы, щобы)... **брали, бралі** 6 (1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1448 DIR«А» 491; 1453 Cost. II, 454; XV ст. ВС 28; 1496 BD II, 405; 1498 АЛРГ 83); **бы (абы) не брали** 2 (XV ст. ВС; 1496 BD II, 405); **брали бы** 1 (1496 BD II, 405); *нак. сп. 3 ос. одн. да беретъ, бере(т)* 3 (1452 DIR«А» 500; 1456 DIR«А» 511; 1488 BD I, 342); **нехай... берет** 2 (1496 АЛРГ 82, 83); *2 ос. мн. да берете* (1437 DIR № 8); *3 ос. мн. да беру(т)* 6 (1437 Cost. II, 711; 1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1458 DIR«А» 513; 1459 DIR«А» 514; 1460 DIR«А» 515); **нехай беру(т)** 1 (1444 Cost. II, 208); *діеприсл. одноч. бѣручи* (XV ст. ВС 34); *баж.-ум. сп. нас. 3 ос. одн. ж. што бы... брана* (1431 Cost. I, 325); *предик. нас. діеприкм. brano* (1388 ZPL 105).*

*Див. ще ВЫБРАТИ², *ЗАБРАТИ, *ПОБРАТИ.*

БРАТИА *див. БРАТІЯ.*

***БРАТИЛОВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва, молд., слов. братъ):* а на то въра... негра берладьского... и въра костъ братиловича (б. м. н., 1411 Cost. I, 84—85).

ФОРМИ: *род. одн. братиловича* (1411 Cost. I, 85).

! БРАТИНИЦИ <БРАТЕНИЦІ> *див. *БРАТЕНИЦЪ.*

***БРАТИ СЪ** *дієсл. недок. нас. (1) (про што, данину)* братися, стягатися: да съ бере(т) воскъ о(т) бани о(т) оуси крѣча(х) ка(к) и стефа(н) воевода да(л) к тои стои црви (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн. да съ бере(т)* (1458 DIR«А» 513).

БРАТИЯ *див. БРАТІЯ* 1.

БРАТИА *див. БРАТІЯ* 1.

БРАТІА *див. БРАТІЯ* 1.

БРАТІЕЩИ, БРЪТІЕЩИ, БРЪТІЕЩИ *мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣши его правою и вѣрною слоу(жбою до на(с))... далѣ есми емоу... села на тазловѣ... братіеши и дохтана (Сучава, 1436 Cost. I, 484); и заплатила Илка сѣмрътъ Андришева... и дала емоу едно село свое та Серета именемъ Брѣтїеши (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: *наз. Брѣтїеши* 2 (1473 BD I, 186, 187); **брѣтїеши** 1 (1473 BD I, 187); **братіеши** 1 (1436 Cost. I, 484).

БРАТІЯ, БРАТИЯ, БРАТИА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТИА, БРАТА, БРАТЯ *ж., зб. (106) (цсл. братия) 1. (рідні, двоюрідні) брати, братгя* (85): Се же придалъ юрвичъ болковичъ и своею братѣю к цркви сѣму николь землю пашную и землю боргную (б. м. н., бл. 1350 P 8); А стѣх сель имат Драгомир и Некра съ братією своею, и съ ихъ дѣтми и маю(т) (!) служити намъ, и нашимъ намѣстникомъ трими стрѣлци (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а выволилъ то па(н) колѣ филь маковичъ и своею братѣю... ижъ оу тои половици дѣднины... нь можѣ(т) габаты филь а ни его братѣа... пана колы и его дѣтти и его ближшихъ (Галич, 1409 P 74); и помыслилъ есмъ помалъ и на(м) тамо поити где ойи и братіа наша (Київ, 1446 P 154); Я пан Янько Чаплич променіл есми кн(а)з(ю) Иванову Василевич(у) Острокочмоу село свое Голче, отчину свою правою отдѣленою от моеъ братъ (Острог, 1466 AS I, 60); Былъ намъ чоломъ земеньнъ Вруцкій, на имя Фодоръ Бльщановичъ, звъ братією своею... штожъ панъ Мартынъ Гаштоловичъ пооднималъ былъ у нихъ земли отчизные (Мозир, 1498 ГВКЛ 22); Такъ ижъ межѣ нами и межѣ пререченымъ... паномъ Яномъ Олбрахтомъ, кралемъ полскимъ, и освѣщеннымъ кнежати панемъ Александремъ, великимъ княземъ литовскимъ, и кнежатею Жигмонтомъ, братією его милости... имаетъ быти покоуи и миръ вѣчній (Гирлов, 1499 BD II, 419).

2. *родичі (8):* мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже... глейтоуемъ симъ нашимъ... глейтомъ нашихъ вирныхъ и почтенныхъ боаръ, на имѣ пана Михаила логѣета и брата его пана Доумоу и оусю иншо его братію и оусю ихъ слоугъ, от мала до велика (Сучава, 1468 BD II, 305); жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(и) на (и)ма Курило Иванови(ч) на бра(т)ю свою на степана е(р)молича а на старого Мисю-

тича а на Ивашка И(л)ича, што(ж) они не хотА(т) ему оу во(т)чине дьленицы дати (Вільна, 1495 БСКИ).

3. (люди одного суспільного середовища) брати, браття (5): А пань коста влаши(н) слобобоу и слобилъ есмь... своему г(с)дрю, кролю полскому, влодиславу... служити ми ему вѣрне, своєю братьею которы(х) ко(л) премогу к собѣ (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); Мы пань моужыло боуцацки... па(н) бартошь боуцацк... Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михаила канцлиря молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучынити и его братю и инные его приятель къ на(м) приклонити дали есми емоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); Io Стефан воевод... пишет господство ми приятелемъ господства ми, вѣсьмъ Брашовном. И по сем да знат ваша милость за работу шо сте пустили къ нам поклицари, братюо вашоу жоупана Кашпара и жоупана Михаль (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

4. (члени монастирської общини) братія, монахи (5): а кто боуде(т) игоуме(н) илѣ братна оу томъ монастирю и не имоут (!) (грижа)ти са о спасеніи нашемъ и о памѣти предко(в) наши(х), а имъ да е(ст)сѣдиа богъ и свѣты никола (Поляна, 1448 Cost. II, 366); присылаь да (!) на(с) Бѣгомельцъ нашъ архима(ндри)т Пече(р)скій с кѣва и вся братія мн(с)тыря пече(р)скою че(р)нцы крылошанъ... жалоуочися на митрополита кѣвскою и вся роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ); Гноу и оцу нашемоу Ѧларетоу архимандритоу печерскомоу еже о хъ из братнею стари пе(ч)рска(г) монастыря (б. м. н., 1498 ЧИАФ).

5. приятели, друзі (2): Порозоумѣти можете в той мѣре какъ много правды тѣито мистровы листы в собѣ мѣли... которыми(ж) оузъявили есмо ва(м) кроле(в)ства нашего рады жадане чистое а оупольн доуоуанье которое к ва(м) яко братыи и приятеле(м) свои(м) мають безо всее рослпачи приязнъ чистуюио (Брест Курявский, 1447—1492 ЛКБВ).

6. (прихильники одного віровизнання) братія, брати (1): а намъ сущимъ православнымъ христіаномъ Ляхомъ и Руси достойтъ исполнѣти Божия церкви и ихъ свещениковъ, а не обидети; есмо бо нини... одно брата христіяне Латыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ФОРМИ: наз. братія, братия, братіА, братиА 12 (1433 Cost. I, 361; 1462 BD II, 289; 1479 BD I, 228; 1481 ГПМ; 1487 BD I, 312; 1489 BD I, 371; XV ст. ВС 35 зв., 36; 1491 BD I, 445); братіа, братиа 9 (1442 Cost. II, 88; 1446 P 154; 1448 Cost. II, 3625 366; 1449 Cost. II, 386; 1470 ДІРАА 522; 1495 BD II, 9, 248); брѣтя, брѣтА, брѣ(т)я 4 (1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1465 AS I, 57; XV ст. ВС 32 зв., 1466 AS I, 61); брѣтъя, брѣтъА 4 (1366 P 14; бл. 1392 P 47; 1409 P 74; 1448 Cost. II, 737); род. брати, бра(т)и 4 (1466 AS I, 61; XV ст. СЯ 9, 41; 1482 AS I, 80); братіи, братии 3 (1378 ЗНТШ LI, 5; XV ст. ВС 22 зв., 24 зв.); брѣтъ 1 (1466 AS I, 60); брѣтъѣ 1 (1366 P 14); братіА 1 (1497 BD II, 113); зам. знах.; быхом простили... иншоую братіи 1 (1468 BD II, 305); дав. брѣтъи 6 (1366 P 14; 1447—1492 ЛКБВ; 1448 Cost. I, 1734; 1461 AS I, 54; 1489 АМВ); брѣти 4 (1463 AS I, 55; 1466 AS I, 61; 1470 AS I, 67; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); братии, братіи 2 (1473 ЗНТШ V, 3; 1481 ГПМ); знах братиоу, братіоу 6 (1448 Cost. II, 362; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 771; 1468 BD II, 305; XV ст. ВС 36; 1475BD II, 336); брѣтю, брѣ(т)ю 4 (1454 P 162; 1495 БСКИ; ВК); брѣтъю 3 (1484 ЯМ; 1493 ПОСВВ 152; 1494 BD II, 387); брѣтею 1 (1495 АЛМ 85); ор. брѣтъею 14 (бл. 1350 P 8; 1388 P 38; 1402 Cost. II, 623; 1409 P 74; 1433 Cost. II, 652; 1475 AS I, 71; 1484 ЯМ; 1493 ОПВВ 152; 1495 БСКИ; 1497 AS I, 112); братнею, братіею 9 (бл. 1350 P 8; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1393 Cost. I, 13; 1421 P 93, 94; 1435 Cost. II, 686; 1462 BD II, 289; 1498 ГВКЛ 22; ЧІАФ); брѣтею, бра(т)ею 7 (1470 AS I, 67; 1482 AS I, 80; 1495 БСКИ; XV ст. ВС 12, 30 зв.; 1498 АЛМ 169); братію 3 (1499 BD II, 419, 423); місц. на (о) братіи 5 (XV ст. ВС 6 зв., 8 зв., 23, 36; 1457 Cost. II, 809); о бра(т)и 1 (XV ст. ВС 7).

! БРАТІЯ² <БРАТИ> (1): мы оуоставляемъ такыи моужь имет ли пенези брѣгѣ (!) любо пороукоу оу ты(х) пѣнѣзеж алюбо некоторыи слюбѣ оумо(л)веныи мы то все о(т)зываемъ (XV ст. ВС 41).

Див. БРАТИ.

*БРАТІЯНОВЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. брать): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... дали есмы цркви тои двѣ сель... едно естъ леукушовци братіянова... а другое естъ за молдавою (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61).

ФОРМИ: род. одн. братіянова (1408 Cost. I, 61).

БРАТКО ч. (1) (особова назва): а при то(м) были свѣдці... па(н) грицко з борьтникъ... па(н) братко из доульбъ (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. одн. братко (1430 P 116).

! БРАТНИЧЬЮ <БРАТАНИЧОУ> див. БРАТАНИЧЬ.

*БРАТСЛАВЛЪ див. *БРАСЛАВЛЪ.

БРАТСЛАВСКІИ див. БРАСЛАВСКІЙ.

БРАТСТВО, БРАТЬСТВО с. (17) 1. дружнѣ взаемини, дружба (12): А онъ дла тебе и насъ што бы промежи насъ бра(ц)ство повышалоса того дла много голодоуи томли те(р)пель (б. м. н., 1484 ЯМ); Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода и тое теперъ о(т) вашео мл(с)ти жадаеть тежъ по томоу жъ бра(т)ству и прѣятельство и любовь оутве(р)жаеть межы его мл(ст) и межы вашу мл(с)ть (Вільна, 1493 ПОСВВ 152); прысла(л) насъ г(с)дръ нашъ воевода до ваше(и) мл(с)ти вспоминаючы ваше(и) мл(с)ти естли ваше(и) мл(с)ти воля оучынити и потве(р)дити бра(т)ство и прѣятел(т)ство и ми(р) межы вами (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

2. зб. (члени монастирської общини) братія (3): А се азъ смѣрнены (в ориг. смѣрнены. — Прим. вид.) игоумень честныи обитѣли ... и свѣщенномонах Анастасіе и съ вѣсьмъ братство(м) яже о христь... сѣтворихом... тое произволеніе, за ваше здравіе и за доуша ваша (Молдавица, 1462 BD I, 70); Смѣреніи архимандрит Йоасафъ, игоумен ч(ь)стныи обитѣли Поутенскои, и весь братство яже о христь, видѣвше ми сыновство и прѣятелство, твоє произволеніе сѣтворихом и о томъ слюбихом твоєи милости (Путна, 1476 BD I, 217);

братъство мѣстьское (1) (об'єднання ремісників однієї або близьких професій) цех: О братъстве мѣстьско(м) и о таварехъ (!) и(х) што староста имаеть уставити (XV ст. СЯ 9 зв.); мети братство (1) див. ИМѢТИ.

ФОРМИ: наз. одн. братство, братъство 2 (1476 BD I, 217; 1484 ЯМ); бра(ц)ство 1 (1484 ЯМ); зам. ор. мн. исъ вѣсьмыи бра(т)ство 1 (1476 BD I, 211); род. одн. брацства 3 (1484 РИБ 351; ЯМ); братъства 1 (1484 ЯМ); дав. одн. бра(т)ству (1493 ПОСВВ 152); знах. одн. бра(т)ство (1496 ПСВВ 192, 192 зв.); ор. одн. братство(м) (1462 BD I, 70); місц. одн. в(о, оу) бра(т)стве, брѣратъстве, братъстве (1484 ЯМ; XV ст. СЯ 9 зв.; 1496 ПСВВ 192 зв.).

! БРАТОУ див. БРАТЬ.

БРАТОУЛ див. БРАТОУЛЬ.

*БРАТУЛОВЪ прикм. (2): а на то... вѣра братулова на тѣдулова вѣра станиславова (Роман, 1392 Cost. I, 8); а на то вѣра моѣю воеводи и... вѣра братуолова (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27).

ФОРМИ: наз. одн. ж. братулова, братуолова (1392 Cost. I, 8; бл. 1400 Cost. I, 27).

Пор. БРАТОУЛЬ.

БРАТОУЛЬ, БРАТОУЛ ч. (75) (особова назва, молд., слов. брать): а на то вѣра... жоупана братула на тѣдуола (Сучава, 1393 Cost. I, 14); мы александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскыи, на има, панъ жюржъ староста... панъ брату(л) страовичъ... потвержАе(м)... тотъ листъ (Львів, 1407 Cost. II, 628—629); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Іон... и братове его Іон и Драготъ... и продали... едно село на Кородь... слоугам нашимъ Братуолоу и братоу его Косте (б. м. н., 1497 BD II, 123).

ФОРМИ: *наз. одн.* Братоуль, братуль, братоул, братоу(л), брату(л), бра(т)ль (1395 *Cost.* II, 609; 1407 *Cost.* II, 625; 1408 *Cost.* I, 61; 1427 *Cost.* I, 193; 1448 *Cost.* II, 737; 1455 *Cost.* II, 562; 1462 *BD* I, 52; 1487 *BD* I, 312; 1493 *BD* II, 27; 1497 *BD* II, 123 і т. ін.); *род. одн.* братоула, братула, братоула(а) (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *Cost.* I, 37; 1403 *ДГАА*; 1412 *DIR«А»* 440; 1428 *Cost.* I, 228; 1441 *Cost.* II, 138; 1451 *Cost.* II, 400; 1456 *Cost.* II, 569; 1462 *BD* I, 52; 1491 *BD* I, 445 і т. ін.); *дав. одн.* Братоулоу 2 (1497 *BD* II, 123, 124); Братоул 1 (1488 *BD* I, 354).

БРАТЬ, БРАТЬ, БРАТ ч. (1016) 1. (*рідний, двоюрідний*) брат (975): я кнАзь еоунутии и кистютии и любартъ юрьи наримонътовичъ... чиними миръ твердии ис королемъ казимиромъ польскъмъ (!)... и съ его братомъ казимиромъ мазовскъмъ (б. м. н., 1352 *P* 5); а на то послуши... панъ нѣвѣступъ столпувскый и братъ его фаниславъ (Перемишль, 1366 *P* 12); Мы кнА(з) литовскый кнА(з) олександро корѣатовичъ... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ кнА(з) юрьи корѣатови(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матцѣ бѣи (Смотрич, 1375 *P* 20); а на то вѣра моА... вѣра жюпана стецькова и съ братиАми его (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а тому свѣдѣци панъ миколаи стпиченикъ панъ зубръ Анечни... воитоко (!) пана старостинъ бра(т) (Галич, 1418 *P* 89); мы илѣа воевода и бра(т) гества ми стѣфанъ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинный слоуга нашъ панъ михаило стѣнгатъ... дне(с) намъ служитъ правю и вѣрною службою (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); И просил есми дади свое(го) кнАзА Санкгоушка Федковича, а брата свое(го) кнАзА Александра Санкгоушковица, абы Их Милост печати свои приложили къ сей моей грамоте (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); се я Гринко Слович продал есми кнА(з)ю Ивану Васильевичу Острозскому отчину свою правую, отдѣленую от моего брата, село Долотче (Острог, 1465 *AS* I, 57); а мнѣ кнА(з)ю Михайлу не вступати сА в тѣе имѣнѣА, што сА досталы брату моему мѣншому (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 80—81); мужъ тое Ганки Миклашъ... вмеръ, ее оставивши на своей дѣл(ь)ниці, которю жъ ся былъ поделилъ со братомъ своимъ Петрашомъ (Троки, 1494 *РИБ* 560); Искаль Мезкир(ъ) на брате на своемъ, на Зенку отчины свое (Вильна, XV ст. *РИБ* 609); И оуостави наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоти вышеписанни пинѣзи (Ясень, 1500 *BD* II, 175).

2. (*перев. у листуванні між людьми одного суспільного середовища*) брат (24): слово тактамышешо къ королеви польскому вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажъ есмъ съль на столъ великого црства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Мы вонцехъ... ярцибискупъ гнѣзденскый збыкнѣвъ краковскый станиславъ познанскый... слобуеми... ижъ вшитки оурады и зѣднанья и записи што... миха(л) бучатски панъ истароста галицкий посоль и братъ нашъ милыи... межю... вло(д)словомъ з бжиеи мл(с)ти кролемъ полскимъ... с одной стороны а межю преможнымъ стецкомъ воеводою землѣ молдавской... з другои стороны прере(ч)ный владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчица, 1433 *P* 122—123); Мы панъ моужьло боуцацкый... па(н) бартошь боуцацкый староста по(д)лски посполиты Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михаила канцлира молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучынити... дали есми емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 *P* 162—163); Пан Триколих дворникъ пишет... вѣсамъ моимъ милымъ братѣямъ и пріателемъ (Торговице, 1481 *BD* II, 358); Тыми разы прысылалъ и писалъ къ намъ Штефанъ воевода ижъ хочеть пословъ своихъ послати до брата и чстя (!) нашего до великого князя Ивана Васильевича а до своего свата (Вильна, 1498 *BD* II, 412).

3. (*член монастирської общини*) брат, монах (17): и такожде варе кто буоде(т) игоуме(н) оу то(м) прАдречен-

но(м) монастырю и елико бѣде(т) братеи а они имаю(т) грижати за спасение доуши господства ми вѣсегда (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); знаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... игоумень и архимандритъ Бистричскаго монастыря, и съ вѣсьми яже о христвъ братѣиАи (Ясень, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* братъ, братъ, брат, бра(т) 204 (1361 *AGZ* 6; 1366 *P* 12; бл. 1392 *P* 46; 1407 *Cost.* I, 56; 1418 *P* 89; 1421 *Cost.* I, 142; 1436 *Cost.* I, 444; 1448 *Cost.* II, 323; 1465 *АрВАК* III, 4; 1482 *AS* I, 81; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); ! братоу 1 (1497 *Cost.* S. 208); *зам. дав.* дали... емоу и братмоу 2 (1400 *DIR«А»* 433); *род. одн.* брата, бра(т) 274 (1366 *P* 12; 1378 *ЗНТШ* I, 5; 1393 *Cost.* I, 14; 1415 *Cost.* I, 116; 1428 *Cost.* I, 202; 1439 *Cost.* II, 32; 1449 *Cost.* II, 380; 1454 *AS* III, 10; 1475 *AS* I, 70; 1490 *ДГСХМ*; 1498 *BD* II, 412; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); ! бата 1 (1480 *DC* 11); *зам. род. мн.* о(т) брата наши(х) 1 (1443 *Cost.* II, 156); *дав. одн.* братоу 140 (1378 *P* 26; 1390 *P* 175; 1414 *DIR«А»* 441; 1423 *Cost.* I, 156; 1443 *Cost.* II, 131; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1465 *AS* I, 57; 1475 *AS* III, 14; 1482 *AS* I, 80; 1494 *BD* II, 34; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); бра(т) 3 (1388 *P* 40; 1392—1393 *РФВ* 170; 1453 *Cost.* II, 766); ! броутоу 1 (1491 *BD* I, 458); *зам. род.* вѣра брату 2 (1433 *Cost.* I, 361; 1445 *Cost.* II, 219); *знах. одн.* брата, бра(т) (1352 *P* 6; 1435 *Cost.* II, 679; 1442 *Cost.* II, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1454 *ПГПММ*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 305; 1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*; XV ст. *BC* 7 зв., 29 зв.; 1493 *ПОСВВ*; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58); *ор. одн.* братомъ, братомъ (1352 *P* 5; 1378 *P* 26; бл. 1392 *P* 47; 1411 *Cost.* I, 84; 1433 *P* 123; 1443 *Cost.* II, 128; 1454 *P* 162; 1463 *AS* I, 55; 1482 *AS* I, 80; 1494 *РИБ* 560 і т. ін.); ! братомонь 1 (бл. 1386 *P* 30); *місц. одн.* на брате (XV ст. *РИБ* 609); *наз. мн.* братѣя, братѣи 16 (1460 *BD* I, 41; 1475 *Cost.* D. 3; 1487 *BD* I, 291, 306; 1488 *BD* I, 355; 1491 *BD* I, 458; 1493 *CVD* 6; XV ст. *BC* 22 зв., 35 зв.; 1499 *BD* II, 420, 421, 422, 423); братове 5 (1493 *BD* II, 14; *ПОСВВ* 151 зв., 152; 1495 *BD* II, 48; 1497 *BD* II, 123); брати, бра(ти) 3 (1439 *Cost.* II, 36; 1442 *Cost.* II, 716; 1487 *BD* I, 310); братѣА 2 (бл. 1392 *P* 47); братя 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); братіе 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); *зам. род.* вѣра братіа, о(т) его (оусіх) братіа 3 (1432 *Cost.* I, 338; 1470 *BD* I, 155; 1474 *РГС*); *род. мн.* братіи 83 (1400 *Cost.* I, 37; 1407 *Cost.* I, 57; 1427 *Cost.* I, 197; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *Cost.* II, 231; 1448 *Cost.* II, 366; 1449 *Cost.* II, 392; 1453 *Cost.* II, 458; 1456 *ПМВП*; 1471 *BD* I, 159 і т. ін.); братен 24 (1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR«А»* 444; 1438 *Cost.* II, 27; 1441 *DBAc* 38; 1443 *ПГСММ*; 1445 *Cost.* II, 219; 1446 *Cost.* II, 238; 1447 *Cost.* II, 274; 1448 *Cost.* II, 313; 1456 *ЭСФ* і т. ін.); брати 7 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1403 *ДГАА*; *RS* 338; 1425 *Cost.* I, 174; 1454 *AS* III, 10); братіе, братне 2 (1428 *Cost.* I, 218; 1453 *Cost.* II, 446); братѣи 1 (1448 *Cost.* II, 733); братѣи(и) 1 (1484 *ЯМ*); *дав. мн.* братіамъ, братіямъ, братіямъ, братіямъ 130 (1407 *Cost.* I, 56; 1418 *Cost.* I, 127; 1427 *Cost.* I, 196; 1434 *Cost.* I, 374; 1445 *DIR«А»* 483; 1456 *Cost.* II, 577; 1468 *BD* I, 130; 1481 *BD* II, 358; 1489 *BD* I, 376; 1495 *BD* II, 76; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); братіемъ, братне(м) 2 (1437 *Cost.* I, 520; 1451 *Cost.* II, 400); б(ра)тѣи 1 (1455 *Cost.* II, 544); братом 1 (1493 *CVD* 6); братом 1 (1497 *BD* II, 124); *знах. мн.* братіи 1 (1433 *Cost.* II, 651); братна 1 (1460 *BD* I, 41); *ор. мн.* братіамъ, братіямъ, братіамъ, братіамъ(м) 29 (1392 *Cost.* I, 8; 1429 *Cost.* I, 249; 1436 *Cost.* I, 481; 1448 *Cost.* II, 362; 1462 *Cost.* D. II; 1474 *РГС*; 1488 *BD* I, 317; 1490 *BD* I, 436; 1499 *BD* II, 153; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); братіамы, братіямъ 2 (1457 *BD* II, 257; 1499 *BD* II, 422); братіамы 1 (1395 *Cost.* II, 612); братни 1 (1429 *Cost.* I, 249); брати 1 (1462 *Cost.* D. 11); *місц. мн.* зам. род. от(оу) братіяхъ (1476 *BD* I, 212, 216, 217; 1499 *BD* II, 420, 421, 423, 424); *наз. дв. зам. ор. мн.* съ четири брата (1487 *BD* I, 310).

БРАТСТВО *див.* БРАТСТВО.

БРАТЬ¹ див. БРАТЬ.

БРАТЬ² див. БРАТИ.

***БРАТЬСКИЙ** прикм. (1) братерський, дружній: противу радъ королевства нашего братьскоую приязнь котори они зазра(т) хотълибы зроушити а розорвати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. братьскоую* (1447—1492 ЛКБВ).

***БРАТЬСТВО** див. БРАТСТВО.

БРАТЬЯ див. БРАТІЯ¹.

БРАТЬА див. БРАТІЯ¹.

БРАТЬЄВИЧЪ ч. (7) (*особова назва, молд., слов. брать*): а на потвержд(е)ніе ть(м) оуси(м) велъли есмы нашему вѣрному ивашку братаевичу писати и привѣсити печать (Сучава, 1419 DIR«А» 444); писалъ ивашко братаевичъ (Сучава, 1428 Cost. I, 202); а на потвержд(е)ніе... семоу листоу нашему велали есмы слоузъ нашему ивашкови братаевичоу (!) писати и привѣсити печат (Сучава, 1429 Cost. I, 243).

ФОРМИ: *наз. одн. братаевичъ* 1 (1428 Cost. I, 202); *братъеви(ч)* 1 (1429 Cost. I, 259); *брѣтѣеви(ч)* 1 (1428 Cost. I, 207); *дав. одн. братаевичу* 1 (1419 DIR«А» 444); *брѣтѣевичоу* 1 (1427 Cost. I, 197); *! братаевичу* 1 (1429 Cost. I, 281); *! братаевичоу* 1 (1429 Cost. I, 243).

***БРАТЬЄВЪ** прикм. (1): а писано оу Соучавѣ, под нашею печатію... роукоу Братѣвою (Сучава, 1401 RIR).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Братѣвою* (1401 RIR).

Пор. БРАТѢИ.

БРАТѢИ, БРАТѢИ ч. (13) (*особова назва, молд., слов. брать*): <А на болшее> потвержд(е)ніе тѣмъ, велъли есмы слоузъ нашему Братѣю логофету писати и привѣсити печать (Сучава, 1403 RS 338); писа братѣи логофетъ (б. м. н., 1411 Cost. I, 85); а на потвержд(е)ніе томоу всемоу велали есмы нашему вѣрному братаю логофету писати и привѣсити печать (Сучава, 1412 DIR«А» 440).

ФОРМИ: *наз. одн. братѣи* 2 (1404 Cost. II, 625; 1411 Cost. I, 85); *зам. дав. вирному братѣи* 1 (1409 Cost. I, 70); *род. одн. братѣя* (1408 Cost. I, 61); *дав. одн. братѣю* 5 (1407 Cost. I, 57; 1408 Cost. II, 633; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95; Mih. Alb.); *братѣю, Братѣю* 3 (1403 ДГАА; RS 338; 1409 DIR«А» 437); *братѣю* 1 (1412 DIR«А» 440).

Див. ще БРАТѢЮ.

***БРАТѢНЕЦЪ** ч. (1) брат: А се А кна(з) левъ вызвали есмы с литовьскок землѣ два братѣнцѣ тутеніѣ амонжѣка (Львѣв, 1443—1446 P 147).

ФОРМИ: *знах. дв. братѣнцѣ* (1443—1446 P 147).

Див. ще *БРАТЕНІКЪ.

БРАТЯ див. БРАТІЯ¹.

БРАТѢИ див. БРАТІЯ¹.

! БРАТАВИЧОУ <БРАТАЄВИЧОУ> див. БРАТѢВИЧЪ.

***БРАТАЄВИЧЪ** див. БРАТѢВИЧЪ.

БРАТѢИ див. БРАТѢИ.

БРАТѢЮ ч., *невѣдм.* (1) (*особова назва, молд., слов. брать*): писа(н) оу сочавѣ... рукою братаю логофета (Сучава, 1409 Cost. I, 72).

Див. ще БРАТѢИ.

***БРАШЕВСТВО** див. БРАТСТВО.

БРАШЕВСКИ, БРАШЕВЪСКИИ прикм. (2): а мунтаньскын воскъ и брашевѣвскын слободно имъ есть (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а моунтаньскын воскъ и брашевскы слободно имъ ест (Сучава, 1434 Cost. II, 670).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. брашевѣвскыи* 1 (1408 Cost. II, 632); *брашевскыи* 1 (1434 Cost. II, 670).

Див. ще *БРАШОВСКИЙ.

Пор. *БРАШЕВЪ.

***БРАШЕВЪ** ч. (7) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Брашов: а кто имет повезти соукно до брашева, на головное мыто, оу сочавѣ, от гривноу три гроши (Сучава, 1434 Cost. II, 669); Паноу бирью и паноу мытнику от Брашева, приАтелем нашим добрим (Сучава, 1480—1484 BD II, 370).

ФОРМИ: *род. одн. брашева, Брашева* (1434 Cost. II, 669; 1437 Cost. II, 709; 1460 BD II, 274; 1476 BD II, 337; 1480—1484 BD II, 369, 370).

Див. ще *БРАШОВЪ.

БРАШЕВЪСКИИ див. БРАШЕВСКИ.

БРАШЕОУЦИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и потвердили есми томоу стоמוу монастыроу села... на имѣ... васкооуци и брашеоуци (Сучава, 1462 Cost. D. 10); и(н)и никто да несмѣетъ ты(х) монастырски(х) люди... от(т) брашеоуци... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 Mih. Doc. 125).

ФОРМИ: *наз. брашеоуци* 1 (1462 Cost. D. 10); *зам. род. от брашеоуци* 1 (1467 Mih. Doc. 125).

Див. ще БРАШОВЦИ.

***БРАШОВЛѢНИНЪ** див. *БРАШОВѢНИНЪ.

***БРАШОВСКИЙ** прикм. (2): а кто своего должника лице(м) <познал>, а оускоче(т) права жадати о своемъ долгу, що бы пошо(л) до брашова, та що бы оучинили имъ право ра(д)ци брашовсти на его должника (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); мы александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ... оусен земли брьсовскои (Васлуй, 1449 Cost. II, 742).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. брьсовскои* (1449 Cost. II, 742); *наз. мн. ч. брашовсти* (бл. 1435 Cost. II, 692).

Див. ще БРАШЕВСКИ.

Пор. *БРАШОВЪ.

БРАШОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви... што на быстрици два села на има митюковци и брашовци (Сучава, 1411 Mih. Alb.).

ФОРМИ: *наз. брашовци* (1411 Mih. Alb.).

Див. ще БРАШЕОУЦИ.

***БРАШОВЪ** ч. (10) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Брашов: а кто иметъ повезти сукно до брашова, на головное мыто, у сучавѣ, отъ гривну три гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а кто иметъ повезти соукно до брашова, на головное мыто, оу сочавѣ, отъ гривны по три грош (Сучава, 1456 Cost. II, 789).

ФОРМИ: *род. одн. брашова* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 675; 1435 Cost. II, 692; 1437 DIR № 8; 1456 Cost. II, 789); *місц. одн. оу брашовѣ* (1435 Cost. II, 692).

Див. ще БРАШЕВЪ.

***БРАШОВѢНИНЪ** ч. (24) (*назва особи за місцем проживання, пор. *Брашовѣи*) брашовѣяни: Стефанъ воевода... даемъ се(с) нашъ листь въсьмъ брашовльномъ (Устя Башія, 1435 Cost. II, 676); пишетъ господство мнъ приАтелемъ господства мнъ, въсьмъ Брашовльномъ (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

ФОРМИ: *знах. одн. брашовѣнина* (1452 Cost. II, 760); *наз. мн. брашовѣни* 8 (1435 Cost. II, 695; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262); *брашовѣне* 2 (1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262); *брашовльне* 1 (1435 Cost. II, 677); *дав. мн. брашовльномъ, брашовльномъ, Брашовльномъ* 8 (1435 Cost. II, 692; 1448 Cost. II, 741; 1449 Cost. II, 742; 1452 Cost. II, 759; 1455 Cost. II, 771; 1458 BD II, 261; 1475 BD II, 336); *брашовльномъ* 2 (1435 Cost. II, 676, 677); *знах. мн. брашовѣни* 1 (1449 Cost. II, 743); *Брашовѣне* 1 (1458 BD II, 262).

БРАА ч. (2) (*особова назва, молд., пор. болг. Браян*): мы юга воевода... знаемоу чини(мъ)... оже ть(и) истыннѣи слоуга нашъ панъ браа... слоужи(т) на(мъ) правою и вѣрноу слоужбоу (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 26).

ФОРМИ: *наз. одн. браА* (бл. 1400 Cost. I, 26); *дав. одн. брави* (бл. 1400 Cost. I, 27).

БРЕБЪ ч. (1) (*особова назва*): мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истыннѣи слоуга нашъ щепанъ брѣбъ служилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1443 Cost. II, 138).

ФОРМИ: *наз. одн. брѣбъ* (1443 Cost. II, 138).

***БРЕГЪ** див. ***БРЪГЪ**.

БРЕЗЕНСКИЙ прикм. (1) (пор. Brzeziny в Польщі): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденски... маџи з бѣлавъ брезенски... слобуемы и записуемы са... восводъ земль молдавской... безо лсти и без хитрости (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. брезенски (1433 P 122).

***БРЕХОВИЧЪ** ч. (2) (особова назва): а даль есмь и землю рольную и съ сьножатъми... о(т) бѣлошевъ сьножати по кучеву ниву, а по бреховича дубье (Казимир, п. 1349 P 3).

ФОРМИ: род. одн. бреховича (п. 1349 P 3).

***БРИНДИНЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Жоуржа сынъ Банчи Продьнесоула и оуноука его Мика дочка Вриндина (!)... и продали... едно село на имъ Сръбѣи (Сучава, 1493 CVD 5—6).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ! Вриндина 1 (1493 CVD 6); ! Врѣнна 1 (1493 CVD 6).

***БРЛИЧЪ** див. **БЫРЛИЧЪ**.

***БРОВАРЪ** ч. (2) (стп. browar, сѣн. brouwer) торгівля пивом: але оу томъ домоу абы корчмы не держали, ани ятки, ани бровара (Сучава, 1456 Cost. II, 791); але оу томъ домоу абы корчмоу не держали, ани ятки, ани бровара (Сучава, 1460 BD II, 276).

ФОРМИ: род. одн. бровара (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276).

БРОД див. **БРОДЪ**.

***БРОДЕЦЪ** ¹ ч. (1) невеличкий брѣд: а хотарь еи долоу нистро(м)... исъ пасикоу иванковы... и три бро(д)це на (д)нистръ (Нямц, 1456 DIR«А» 511).

ФОРМИ: наз. мн. бро(д)це (1456 DIR«А» 511).

Див. ще ***БРОДОКЪ**, **БРОДЪ**.

БРОДЕЦЪ ² ч. (1) (назва озера у Чернігівській землі): я волчько бод(н)ковьски... визнавае(м) си(м) свои(м) лист(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину кгасто(в)-товичю сьблѣша наши на имѣ крѣхае(в)... исъ тьми озьры которыи слоухаю(т) к тому сьблѣщо... на имѣ озьро нъже(н) а богачъ... а бродецъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. бродецъ (2-а пол. XV ст. СПС).

***BRODISCZE** с. (1) місце, де був брѣд: Tohdy Burgabia... iechat so zemliany na thot uyead... y so staremy liudmy wiwył zemliu szco ku Pokossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok... a od Czczewe ku Dnistru thanewicz (!) brodisczu i khanewicz Dworu (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: дав. одн. brodisczu (1413 GL 48).

***БРОДНАЯ** жс. (1) (назва річки у Троцькому воеводстві): И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушою, лвыи своини (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. одн. Бродное (1478 AS III, 17).

***БРОДНИНА** жс. (3) плата за користування бродом: а ктобы хотьль оузтьи о(т) ни(х) мыто или бро(д)ниноу... таковыи да боуде(т) прокла(т) (б. м. н., 1429 DIR«А» 455); а таки(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикъ... бродниноу шобы не платили ни оу которо(г) брода (Сучава, 1453 ПГОВ).

ФОРМИ: знах. одн. бродниноу, бро(д)ниноу (1429 DIR«А» 455; 1448 ДГПР; 1453 ПГОВ).

***БРОДНИЦЯ** жс. (1) (назва річки у Волинській землі): грань... зъ леса Лютьщею... къ Соколю... черезъ пусчу нашу и ловисча, подъ Чорный лесокъ нашъ, Бродницею берегъ леса подъ Белую гору (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: ор. одн. Бродницею (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***БРОДОВ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Бродів перший: Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов (Луцьк, 1396 AS I, 20).

ФОРМИ: знах. одн. Бродов (1396 AS I, 20).

Див. ще ***БРОДОВО**.

***БРОДОВО** с. (1) (назва села у Волинській землі) Бродів перший: а се Азь чюрило бродовьски даль есм(ъ) село сво(е) бродово кнАзу фелору данильевичю (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: знах. одн. бродово (1385 P 28).

Див. ще ***БРОДОВ**.

БРОДОВЬСКИЙ ч. (1) (особова назва): а се Азь чюрило бродовьски даль есм(ъ) село сво(е) бродово кнАзу фелору данильевичю (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: наз. одн. бродовьски (1385 P 28).

***БРОДОКЪ** ч. (1) невеличкий брѣд: я Любарть Кгде миновичъ... записалъ есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонъ отъ Песчаньки бродку... до Любецкого мосту на болоте речьки Люгышы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: род. одн. бродку (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

Див. ще ***БРОДЕЦЪ** ¹, **БРОДЪ**.

БРОДЪ, **БРОД** ч. (51) брѣд (31): а хотарь ти(м) село(м)... потокомъ до тазлова... на велики пѣ(т)... гори поуе(м) до велики бродъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); тьи старци... оуказали староую границу и врочиша межѣ дѣдошичи а межѣ жирАвою почениши о(т) малою криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогою што идеть о(т) зоудечева к дѣдошичемъ (Зудечів, 1430 P 116); а коли боудет лед лии омуот ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 BD II, 275); А пак наиясньшиши Ян Олбрахтъ... исъ прѣреченоу братію его милости, тогда имали би перевозити съ також на земли тоурецкого чьсаръ черес Доунаи, али оу брод шо съ зовет Облоучица (Гирлов, 1499 BD II, 423);

бродъ калугерски (1), калоугерски и бродъ (2) (назва броду у Молдавському князівстві): и такожде дали есмѣ имъ мы (!) о(т) на(с) половина о(т) калоугерского бродоу (Сучава, 1447 Cost. II, 281); а мыто нигде да не имаю(т) платити ни по трьгом ни по село(м)... ни оу калоугерски(м) бро(ду) (Сучава, 1470 DIR«А» 523); каменныи брод (5), каменныи брод (2) див. **КАМЕНИ**; Къ лимановъ брод (1) див. **КЪЛИМАНОВЪ**; лисичини бродъ (5) див. ***ЛИСИЧИИ**; пѣсчаный бродъ (2) див. ***ПѣСЧАНЫИ**; цоцоринъ бродъ (2) див. ***ЦОЦОРИНЪ**.

ФОРМИ: наз. одн. бро(д) 1 (1423 Cost. I, 154); броу(д) 1 (1437 Cost. I, 541); зам. род. до бродъ 1 (1400 Cost. I, 37); род. одн. бродоу, броду 10 (1366 P 14; 1430 P 116; 1431 Cost. I, 317; 1437 Cost. I, 541; 1447 Cost. II, 281; 1461 BD I, 45; 1495 ВМЗД); брода 5 (1435 МЭФ; 1453 ПГОВ; 1473 BD I, 183, 184); брод 4 (1488 BD I, 356; 1492 Cost. S. 162; 1497 BD II, 109; 1499 BD II, 135); знах. одн. бродъ, брод (1366 P 14; 1400 Cost. I, 37; 1408 Cost. I, 61; 1409 Cost. I, 65; 1422 P 97; 1448 ДГПР; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275; 1473 BD I, 183; 1495 ВМЗД; 1499 BD II, 423 і т. ін.); ор. одн. (бро)домъ (1448 Cost. II, 342); місц. одн. на (оу) броду, бро(ду) 4 (1446 DIR«А» 485; 1454 Cost. II, 508; 1470 DIR«А» 523; 1471 BD I, 159); на (у) бро(д) 2 (1429 DIR«А» 455; 1454 Cost. II, 508); наз. мн. зам. ор. межѣ бродове (1467 BD I, 120); дав. мн. брода(м) (1453 ПГОВ); знах. мн. броды (1455 Cost. II, 531); місц. мн. на бродо(х) (1454 Cost. II, 513).

Див. ще ***БРОДЕЦЪ** ¹, ***БРОДОКЪ**, ***ПЕЩАНЫИ** **БРОДЪ**.

БРОНИТИ дієсл. недок. (2) (стп. bronіć) 1. (кому) бронити, забороняти (1): а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь нынѣшнии и потомъ будущиши што бы мыслили, а лубо хотѣли починати противъ г(с)подарѣ крола коруны пол(с)кобъ, тогды мы имама нашихъ г(с)подари о(т) того внимати и не дати имъ и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

2. (кого проти кого) обороняти, бронити, захищати (кого від кого) (1): а мы такожь подлугъ его слобоу... записали са есмы и присАгли прере(ч)нному паноу владиславоу, крелеви... помагати и бронити его на протнвоу каж-

дому неприАтельно его и короуны полскои (Сучава, 1434 Cost. II, 666).

ФОРМИ: *инф.* бронити (1395 Cost. II, 613; 1434 Cost. II, 666).

Див. ще **БОРОНИТИ 1, 3, БОРОНИТИ СѢ, ЗАБОРО-
НЯТИ, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНІ-
ТИ СА.**

БРОННѢ *присл.* (1) (*стп.* bronnie) збройно, зі зброєю: то (1) прибѣжитъ на чужїи домъ броннѣ а уране(н) (XV ст. ВС 6 зв.).

Див. ще **ОБРОНѢ.**

БРОЩѢНИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънешн... и на тоутовѣ, брощѣни (Сучава, 1448 Cost. II, 316); А хотар томоу селоу Оурджичънилоръ поченши отъ конецъ поле... оу краи доуброви отъ Брощан (Сучава, 1491 BD I, 449).

ФОРМИ: *наз.* брощѣни (1448 Cost. II, 316); *род.* Брощан (1491 BD I, 449).

БРОУДОУР *див.* **БРОУДОУРЪ.**

БРОУДОУРЕЩИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвш(е) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... потвѣрдили есми емоу... оу нашей земли села на имѣ броудоурещи гдѣ домъ его и селуище фоундевоу (Васлуй, 1436 Cost. I, 475); И оуоставши наши слоуги... та дали своу частъ село половина отъ Броудоурещи... паноу Доума ключникоу (Сучава, 1488 BD I, 325).

ФОРМИ: *наз.* броудоурещи 1 (1436 Cost. I, 475); **Броудоурещи** 1 (1469 BD I, 134); *род.* Броудоурещи (1488 BD I, 325).

***БРОУДОУРЪ** *див.* **БРОУДОУРЪ.**

БРОУДОУРЪ, БРОУДОУРЪ *ч.* (21) (*особова назва, молд., слов.* бродъ): И оуоставше сѣ наш(и) вѣрни болѣре пан Доумъ ключникъ и братъ его Пѣтроу Броудоуръ та заплатили оуся тоты вѣщи(е)писанїи пинѣзи... оу роуки слоугамъ нашимъ (Сучава, 1486 BD I, 289); А на то естѣ... вѣра нашихъ боярь: в. п. Доумы... в. п. Доумы Броудоура (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* Броудоур, Броудоуръ 4 (1486 BD I, 289; 1499 BD II, 140, 425, 444); *зам. дав.* потвѣрдили... Пѣтроу Броудоуръ тое... село 2 (1486 BD I, 289, 290); *род. одн.* Броудоура (1489 BD I, 367; 1498 BD II, 126; 1499 BD II, 130, 136, 144, 148, 155, 160, 163, 167; 1500 BD II, 173, 175; Cost. S. 231; SD 7).

***БРУДЦОВѢ** *ч.* (1) (*назва села у Польци, пор.* Brudzew): Мы вонцехъ... ярцибискупъ гнѣзденскии... марцинь с калинова сирадскии... ярантъ з брудцова влоцлавскии... слобуемы и записуемы сѣ стецку воеволь... безо лсти и без хитрости (Ланциця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* брудцова (1433 P 122).

***БРОУДЪ** *див.* **БРОДЪ.**

***БРУМАРЕВѢ** *прикм.* (3) \diamond брумарева пасика (1), пасика Брумарева (1) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): яко да оутвѣрдимъ... монастырю... на кигаичи една пасика, на имѣ брумарева пасика, и сѣ польною (Сучава, 1447 Cost. II, 281); мы, Стефан воевода... (знамени)то чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есми тому свѣтмоу нашему монастырю отъ Молдавица... една пасика, гдѣ была пасика Брумарева (Сучава, 1473 ШКН 164); Пояна Брумарева (1) *див.* **ПОАНА 1.**

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Брумарева, брумарева (1447 Cost. II, 281; 1473 ШКН 164).

***БРУНАТЪНЫИ** *прикм.* (1) (*стп.* brunatny, *стп.* brunatny, *свн.* brunat, *лат.* brunaticus) темно-коричневий: А губка даль шобу свою куничюю дорогимъ сукномъ брунатънымъ пошита за ѣ гривень пани хоньци (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *ор. одн.* с брунатънымъ (1378 P 26).

БРУНОВИЧѢ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то послуш... русь ганко петько бруновичъ (Львѣв, 1368 P 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* бруновичъ (1368 P 16).

! БРОУТОУ \langle **БРАТОУ** \rangle *див.* **БРАТЪ.**

***БРУШАНЕ** *мн.* (1) (*назва людей за мѣсцемъ проживанья*) брушани: Што твоя милость пишешъ, господарь мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушанѣхъ, о пошлинахъ, иио я, господару, Олькирда не помню (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *мѣсц. о* Брушанѣхъ (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

***БРЪГАРЪ** *див.* ***БОУРГАРЪ.**

БРЪГОВѢ *див.* **БЫРГОВѢ.**

***БРЪГЪАНИ** *мн.* (1) (*назва села на ріцѣ Бирладѣ у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвш(е) правою и вѣрною его слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли оу молдавскои села бръгъани (на бръладѣ и стънижани) и сръби на текоу(ч) (Сучава, 1437 Cost. I, 536).

ФОРМИ: *знах.* бръгъани (1437 Cost. I, 536).

БРЪГЪАНИИ *мн.* (2) (*назва села на ріцѣ Молдаві у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвш(е) его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу оу нашей земли оу молдавскои... села на имѣ Бръгъани на Молдаві, и Вербѣа на Жежию (Сучава, 1487 BD I, 294).

ФОРМИ: *наз.* Бръгъани (1487 BD I, 294).

***БРЪДЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): хотар... дорогою шо идетъ межѣ Бръдещи и межѣ Лѣщи (Бирлад, 1495 BD II, 63).

ФОРМИ: *род.* Бръдещи (1495 BD II, 63); *ор.* Бръдещи (1495 BD II, 63).

БРЪДЪЦЕЛЪ, БРЪДЪЦЕЛЪ *ч.* (9) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... потвѣрдили есми хотаръ стому монастырю о(т) молдавици селоу и(х), на оусти бръдъцелъ (Сучава, 1456 Cost. II, 582); А митрополитъ нашъ Ѳеоктистъ коупил па(к) на тыхъ пинѣзи... другою село на имѣ Михѣщи на Бръдъцелъ (Сучава, 1488 BD I, 347).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бръдъцелъ 1 (1484 BD I, 285); *зам. род.* на оусти бръдъцелъ 1 (1456 Cost. II, 582); *род. одн.* бръдъце(л) (1456 Cost. II, 582); *мѣсц. одн.* на Бръдъцелъ 3 (1484 BD I, 285, 286; 1488 BD I, 347); *па* Bradceli 2 (1465 GL 176); на Бръдъцелъ 1 (1464 BD I, 84).

БРЪЕСКОУЛЪ *ч.* (5) (*особова назва, молд., пор. болг.* Брайо): коупилъ тое село панъ Пѣтроу Бръескоулъ (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бръескоулъ (1480 BD I, 246); *род. одн.* Бръескоула (1480 BD I, 246).

БРЪЖОВѢНИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвш(е) его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есми его очи(н)оу... села на имѣ... коучоулътещи и бръжовѣни (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: *наз.* бръжовѣни (1448 Cost. II, 342).

***БРЪЗЕТА** *див.* ***БРЪЗОТА.**

***БРЪЗОТА** *ж.* (4) (*назва річки у Молдавському князівстві*): и еще есми дали прѣ(д)реченном(у) болѣрин(у)... села на бръзетѣ (Сучава, 1445 Cost. II, 218); мы, Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прѣидоша прѣдъ нами... слоуга нашъ Татоул... и продал... едно мѣсто отъ поустини на Бръзотѣ (Дольний Торг, 1466 BD I, 113); Тамъ мы видѣвш(и) его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и потвѣрдили есми емоу... селище Татоулово... и на верхъ Бръзотѣ оу крѣничи калоугеровѣ (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: *род. одн.* бръзотѣ 1 (1448 Cost. II, 323); Бръзотѣ 1 (1468 BD I, 130); *мѣсц. одн.* на Бръзотѣ 1 (1466 BD I, 113); *на* бръзетѣ 1 (1445 Cost. II, 218).

БРЪЗОТЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвш(е) его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... села на имѣ Гостищи... и Бръзотещи на Быстрици (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: наз. Бръзотещи (1459 *BD* I, 35); дав. Бръзотещен (1459 *BD* I, 35—36).

БРЪЗОТЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— *Прим. вид.*)... оже прїдоша прад нами... слоуга наш Татоул от Бръзотъ... и продал от своего оурика и от своего хотара едно мѣсто от поустини на Бръзотъ (Дольный Торг, 1466 *BD* I, 113).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Бръзотъ (1466 *BD* I, 113).

***БРЪКАЧЕ** ч. (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томуо селоу... поченше... от моста Хасниш право до обръшїа потока Бръкачелоуи, и от обръшїа Бръкачелоуи до обръшїа потока Лоупои (Сучава, 1473 *BD* I, 183).

ФОРМИ: род. одн. молд. Бръкачелоуи (1473 *BD* I, 183).

БРЪЛАД ч. (47) (назва ріки у Молдавському князівстві) Бирлад: тѣмь мы видѣвши его правую и вѣрную слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... три села едино село на кобыль... другое село на оустїи жеравиць... а третїе село на бръладъ (Сучава, 1414 *DIR* «А» 441); Там мы видѣвшие его правую и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрили есмы емоу... половина село на Бръладъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 140).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. село... mezi Брълад и mezi Стебник (1490 *BD* I, 387); род. одн. Брълада, брълад (1448 *Cost.* II, 324, 359; 1495 *BD* II, 63, 64); знах. одн. Брълад, брълад (1414 *DIR* «А» 441; 1429—1430 *ВAM* 25; 1495 *BD* II, 63, 64); ор. одн. берладо(м) (1433 *Cost.* I, 359); місц. одн. на (оу) Бръладъ, бръладъ, Бръладъ 27 (1414 *DIR* «А» 441; 1429—1430 *ВAM* 25; 1433 *Cost.* I, 359; 1442 *Cost.* II, 101; 1448 *Cost.* II, 324; 1460 *BD* I, 41; 1469 *BD* I, 134; 1488 *BD* I, 362; 1495 *BD* II, 41; 1499 *BD* II, 140 і т. ін.); на (оу) брълад(д), Брълад 3 (1442 *Cost.* II, 101; 1449 *Cost.* II, 385; 1495 *BD* II, 43); на Берладъ 1 (1488 *BD* I, 363); на Берлад 1 (1490 *BD* I, 394); <оу> Брълад 1 (1490 *BD* I, 394); оу Бръладоу 1 (1495 *BD* II, 41).

***БРЪЛАД** ч. (21) (назва міста у Молдавському князівстві) Бирлад: а львовчане што имуть понти до браилово... или у бакоев или у берладъ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полъвтора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); пн(с), оу бръла(д) (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714); И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали... оуси оубогїи людї от наш тръг от Брълад (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: род. одн. Брълада, Брълад(д), Брълад (1429—1430 *ВAM* 25; 1434 *Cost.* II, 675; 1495 *BD* II, 63, 64); дав. одн. Бръладоу (1495 *BD* II, 63, 64); місц. одн. оу Берладъ, берлад 4 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1460 *BD* II, 274, 275); оу Бръладъ, бръладъ 3 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* I, 41; 1495 *BD* II, 64); оу Берлади 2 (1435 *Cost.* II, 680; 1456 *Cost.* II, 790); оу берла(д), Берлад 2 (1460 *BD* II, 275; 1467 *Cost.* S. 69); оу бръла(д), Брълад 2 (1439 *Cost.* II, 714; 1495 *BD* II, 64).

Див. ще ***БРЪЛАДСКИЙ** (бръладский тръгъ).

***БРЪЛАД** ч. (2) (назва озера у Молдавському князівстві): А пак оу озеро оу Брълад, що на оустїе Жероула, да имаєт съ паном Тоадером писарем нашим оба чъврътоу част (Сучава, 1496 *BD* II, 89).

ФОРМИ: род. одн. Брълада (1496 *BD* II, 89); місц. одн. оу Брълад (1496 *BD* II, 89).

***БРЪЛАДСКИЙ** прикм. (3): дае(м) виданїе твоєи мд(с)ти, аже осташа ваши людїе... оу виноу прѣ(д) соу(д)ци бръла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675);

бръладский тръгъ (1), тръгъ бръладъский (1) (назва міста у Молдавському князівстві) Бирлад: дали есми монастырю о(т) быстрици... мыто о(т) бръладского тръга (б. м. н., 1422 *DIR* fig. 35); а мы есми дали нашемоу миломоу братоу, стефаноу воеводи... городъ келїю... и державоу о(т) тоугоу и тръгъ бръладський съ усєю волостию (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682).

ФОРМИ: род. одн. ч. бръладского (1422 *DIR* fig. 35); знах. одн. ч. бръладський (1435 *Cost.* II, 682); ор. мн. бръла(д)ски (1434 *Cost.* II, 675).

Пор. ***БРЪЛАД** ч.

***БРЪЛАДСКЪ** див. ***БРЪЛАДСКИЙ**.

***БРЪЛАДЪ** ч. (1) (особова назва): еще есмы емоу дали шесть челѣ(д) циганскы(х), на имь брълада и доумитра и боуздоугана и косте и микоулица и пичорога (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: знах. одн. брълада (1446 *Cost.* II, 238).

***БРЪЛАДЪСКИЙ** див. ***БРЪЛАДСКИЙ**.

***БРЪЛАЗЕЛЪ** див. ***БРЪЛЪЗЕЛЪ**.

***БРЪЛЪШЫ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хота(р) тѣмь села(м) (в ориг. селала(м)).— *Прим. вид.*)... на могилоу оу гл(одъ), та о(т) толѣ... до хотарь брълешы(м) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209).

ФОРМИ: дав. брълешы(м) (1428 *Cost.* I, 209).

***БРЪЛИНСКИЙ** прикм. (5) (пор. Брълинци у Молдавському князівстві): били дани тоти ѣ цркви ис пони... ѣ црков(в) бръли(н)скаа (Сучава, 1490 *DC* 147);

Брълинский потокъ (3), потокъ Брълинский и (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотар Драгомирещем, що соу(т) на оустїе Брълинского потока, из верха... става Крълижаном, да ест оусе долоув потоком Брълинским (Гирлов, 1499 *BD* II, 154—155).

ФОРМИ: род. одн. ч. Брълинского (1499 *BD* II, 153, 154); ор. одн. ч. Брълинским (1499 *BD* II, 155); наз. одн. ж. бръли(н)скаа (1490 *DC* 147).

***БРЪЛИЧКА** ч. (1) (особова назва): мы боАре... александра воеводи... па(н) гораецъ и бра(т) его станисла(в), па(н) бръли(чка)... знаємо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнагини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: наз. одн. бръли(ч)ка (1421 *Cost.* I, 142).

БРЪЛИЧЪ див. **БЫРЛИЧЪ**.

БРЪЛИЧЪ див. **БЫРЛИЧЪ**.

БРЪЛЪДЕСКОУЛ ч. (2) (особова назва): А такожде прїиде прад нами... слоуга наш Бълко Брълѣдскоул... и продал одноу пасикоу... слоугам нашим (Сучава, 1483 *BD* I, 274—275).

ФОРМИ: наз. одн. Брълѣдскоул (1483 *BD* I, 274); дав. одн. Брълѣдскоул (1483 *BD* I, 275).

***БРЪЛЪДЕЦЪ** ч. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрили есмо имъ... монастырь, на оустїе брълѣдецъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324).

ФОРМИ: род. одн. брълѣдецъ (1448 *Cost.* II, 324).

***БРЪЛЪЗЕЛЪ** ч. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвшие его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... потвѣрили есми емоу... села... на имѣ брѣудоурещи... и на врь(х) брълазела бозїане (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 475); Тѣмь мы видѣвшие их правую и вѣрною слоужбою до нас... потвѣрили есмо им... села на имѣ Броудоу(рещїи)... и Скалышешїи на Бърлѣзелѣ (Сучава, 1469 *BD* I, 134).

ФОРМИ: род. одн. брълазела (1436 *Cost.* I, 475; 1467 *BD* I, 118); місц. одн. на Брълѣзелъ 1 (1467 *BD* I, 119); на Бърлѣзелѣ 1 (1469 *BD* I, 134).

БРЪЛЪЛЪЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): и досталосъ мърини, оу еи ча(ст), села, на доумитрѣ, на имѣ шо(л)днїи и брълѣлѣщи (Сучава, 1493 *Cost.* D. 45).

ФОРМИ: наз. брълѣлѣщи (1493 *Cost.* D. 45).

***БРЪЛЯ** див. **БЫРЛЯ**.

БРЪНДОУШЕ ж., невідм. (2) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоуга наш Шербан и Бръндоуше, непоата Жоуржа Шеканоула... и продалн свою правую отниноу (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

***БРЪНЕСИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): також (є) єсми дал(и) сел(о)... на има... брѣне-
(щ)и (Сучава, 1429 Cost. I, 248).

ФОРМИ: наз. брѣне(щ)и (1429 Cost. I, 248).

***БРЪНЗА** ж. (1) (назва села на Буковині): были дани
тоти ѿ цркви. . Ёї црко(в) ис попо(м) оу брѣнзи (Сучава,
1490 DC 147).

ФОРМИ: мисц. одн. оу брѣнзи (1490 DC 147).

***БРЪСА** ж. (4) (назва адміністративно-територіаль-
ної одиниці у Молдавському князівстві): приде кѣ г(с)во
ми посо(л) о(т) брашева и о(т) брѣсь... и просили оу г(с)ва
ми мирѣ и мыго (Васлуй, 1437 Cost. II, 709); мы Стефанѣ
воевода... чиним знаменито... оже... дали єсми сєс наш
лист пріАтелєм нашим, оусим Брашовѣном и оусим коуп-
цем и оусєи земли от Брѣсь (Сучава, 1458 BD II, 261).

ФОРМИ: род. одн. брѣсь, Брѣсь (1437 Cost. II, 709; 1452
Cost. II, 759; 1458 BD II, 261).

***БРЪСАНОВЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаме-
нито чиним... оже приде прад нами... дочка Петра спѣтар-
рѣ... и продала... половина село... Мърїи, дочки Брѣсанова
(Сучава, 1495 BD II, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Брѣсанова I (1495 BD II, 76); зам.
дав. продала Мърїи, дочки Брѣсанова I (1495 BD II, 76).

Пор. **БАРСАНЪ**.

***БРЪСАНЪ** див. **БАРСАНЪ**.

***БРЪСОВСКИЙ** див. ***БРАШОВСКИЙ**.

***БРЪСОМЪНЕ** див. ***БРЪСОМЪНЕ**.

***БРЪТАНОВЪ** див. **БРАТАНОВЪ**.

БРЪТІЕЩИ див. **БРАТІЕЩИ**.

БРЪТІЕЩИ див. **БРАТІЕЩИ**.

БРЪТОУЛЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському кня-
зівстві): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже...
дали и потврьдили єсми им оу нашеи землі... села на имѣ
Брѣтоулещїи и Феделешанїи (Сучава, 1491 BD I, 445).

ФОРМИ: наз. Брѣтоулещїи (1491 BD I, 445).

***БРЪТАЕВИЧЪ** див. **БРАТЪЕВИЧЪ**.

***БРЪХЕЧЪ** див. ***БЕРХЪЧЪ**.

БРЪЛАРЬ ч. (1) (особова назва): а при томѣ были судѣ
и свѣдци панѣ ходко чемерѣ... и голобутъ и брѣларѣ (Зу-
дечів, 1411 P 80).

ФОРМИ: на. одн. брѣларѣ (1411 P 80).

***БРЪЧНОЕ** с. (1) (назва урочища у Подільській землі):
тамъ же єсмо копецъ усыпалы, грани на лыпи выгєсалы
велилы: одѣтоль уверхъ рички Дидовки до гостынца Ви-
ницкаго, а гостынцемъ... до рики Згару, нижеи урочища
Брѣчнаго (Новосєлиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. Брѣчнаго (1430 ГВКЛ 8).

***БРЪДЦЕЛЪ** див. **БРЪДЪЦЕЛЪ**.

***БРЪЛАДЪ**¹ див. **БРЪЛАД**¹.

***БРЪЛАДЪ**² див. ***БРЪЛАД**².

***БРЪЛИЧЪ** див. **БЫРЛИЧЪ**.

***БРЪХЕЧЪ** див. ***БЕРХЪЧЪ**.

***БРЪГЪ** ч. (5) (цсл. брѣгъ) 1. берег (4): мы романѣ вое-
вода молдавскїи и дѣдичъ оусєи землѣ волошьскої о(т)
плонны аже до берегу мора... слюбили єсми и слюбуємъ...
вєрна служба служити (Сучава, 1393 Cost. II, 607);
(а хо)тарѣ ємоу почавши о(т) лѣвьѣт на брѣгъ пото(ка
м)огила копана (Сучава, 1414 Cost. I, 111).

2. кїнець, край (1): а ту нєспали могила межї дубо(м)ѣ а
межї буко(м)ѣ на полку а о(т) ближьшого рєченого бука Ако
стоитъ на брєгъ долины прєстъ на дубъ (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: род. одн. брєгу (1393 Cost. I, 13; Cost. II, 607);
знах. одн. брѣгъ 2 (1414 Cost. I, 111); брєгъ 1 (1404 P 68).

Див. ще **БЕРЕГ**.

БРЪСТЬСКИЙ прикм. (2) (пор. Brześć Kujawski у Поль-
щі): Мы воицєхъ з бжиєи мл(с)ти ярцибискунѣ гнѣзден-
скїи... янѣ з лихїна брѣстьскїи ярантѣ з брудцова влоц-
лавскїи... слюбуємы и записуємы сѣ стєчку воеводѣ землѣ
молдавскої и дѣтемь єго (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. брѣстьскїи (1433 P 122).

БРЯН див. **БРАН**.

БРЯНСКИЙ прикм. (1) (пор. Брянск у Чернігово-Сївер-
ської землі): а то(т) де манасты(р) пєче(р)скїи з приделами
своими... и зынши(ми) трємя монастыри Сивє(р)скої землї
че(р)ниговскїи, брянскїи, новгоро(д)ка сивє(р)скогє... былѣ
з веко(в)... самѣ в себѣ ставропигїя (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. брянскїи (1481 ГПМ).

БРАН, БРЯН ч. (2) (особова назва): а при том был
кн(А)зь Василєй Лукомскїи... а пан Дорг, а пан Бран
(Бєрєстя, 1448 AS I, 44); А при том былѣ: княз Михайло
Сєньгушковичѣ... панѣ Андрушко Матєцкїи, панѣ Брян
Радовицкїи (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Бран, Брян (1448 AS 1,44; 1476
АрхЮЗР 8/IV, 154).

***БРАСЛАВЛЬ** див. ***БРАСЛАВЛЬ**.

БРАСЛАВСКИЙ див. **БРАСЛАВСКИЙ**.

***БРАСЛАВЪСКИЙ** див. **БРАСЛАВЪСКИЙ**.

БРАЦЛАВСКИЙ див. **БРАСЛАВСКИЙ**.

***БУБЕЛСКИЙ** див. **БЫБЕЛЬСКИЙ**.

БУБЕНЪ ч. (2) (особова назва): И князъ Костянтинѣ перед
нами рекѣ: правда єсть, служатъ вѣ мене бояре Смолен-
скїє Бубєнѣ, а Дудєнковѣ Суморокѣ добровольно зѣ сукни
бєзѣ имѣней (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: наз. одн. Бубєнѣ (1495 АЛМ 83); род. одн.
Бубна (1495 АЛМ 83).

***БУБНОВ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Бубнїв:
н я, познав по соби, иже с тоє раны маю пойти перед Бог...
записую жонѣ своей Мари: Стволочичи... Бубнов, Горѣ-
чов (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: знах. одн. Бубнов (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

***БУБНОВИЦЯ** ж. (2) (назва долини у Подільській зем-
лі): а одѣ долины Бубновичи черезъ лїсь стєжкою до до-
лыны Лоточное, где также єсмо гранѣ на явори выгєсалы
и копецъ учыненыты велилы (Новосєлиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. Бубновичи (1430 ГВКЛ 8).

***БУГАЕВЪ** прикм. (1) ◇ <лѣсь> бугаєвѣ див.
Лѣсь.

ФОРМИ: ор. одн. ч. бугаєвомѣ (1459 P 171).

БУГАИЧОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському кня-
зівстві): тѣмъ мы видѣвшє єго правою и вѣрною службою
до на(с)... дали єсми єму... єдно село... на имѣ буганчовци
(Сучава, 1446 Cost. II, 241).

ФОРМИ: наз. буганчовци (1446 Cost. II, 241).

***БУГДАНЪЧИЧЪ** ч. (1) (особова назва): н мы єсмы
тому иному мишеви и єго дѣтемь дали єсмы фефєви(ч)
дворище и бугданъчича оу новосєльцєхъ на вѣки (Пере-
мишлѣ, 1390 P 175—176).

ФОРМИ: род. одн. бугданъчича (1390 P 176).

***БУГЪ** ч. (1) (назва рички) Захїдний Буг: сє я князѣ юрїа
холмскїи... придали єсмо к цркви бжєи... села стрїжо-
во... цуцнево з обєма береги обѣполь бугу (Холм, 1376 P 22).

ФОРМИ: род. одн. бугу (1376 P 22).

БОУДА, БОУДИ спол. (2) (зв'язує члєни рєчєння) (роз-
дїлово-перєлїчувальний, черєгуєтєся із сполучникєми а л ю -
б о, и л и) або, чи то: Ино хто исказитѣ тотѣ обичаи зло-
стивыи прїказоуємы... абы каждын соудѣи и староста...
колї за соудовыи вїны оу ко(г) заклады беруотѣ боуди сє
конї алєбо волы алєбо што инєе абы того межї собою не
делали (!) (XV ст. ВС 11—11 зв.); А кто би хотил пороуши-
ти сїє наше данїє, боуд ми сами или боАре наши или боуд
кто, таковыи да єст проклатѣ от гєспєда бога (Бистриця,
1457 BD I, 5).

БОУДА ч. (6) (особова назва, молд. будѣ «буда»): а на
то єсть вѣра ... лана тадєра постєлєнка и вѣра пана боуда
столника (Коломия, 1448 Cost. II, 306); И оуставши наши
слоуги... та заплатили оуси тоти... пинѣзи... оу роуки
слоузѣ нашємоу Сими Бєнѣ и сєстрєи єго Моуши и братани-
чо их Боуди (Яссн, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боуда 3 (1488 *BD* I, 361; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175); *зам. род.* въра пана боуда 1 (1448 *Cost.* II, 306); *дав. одн.* Боуди (1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175).

БОУД ГДЕ, БОУДИ ГДЕ *присл.* (12) 1. (*вказує на невинзначене місце*) будь-де, де-небудь (10): тѣм (*sic.*— *Прим. вид.*) мы видѣвше правою и вѣрною и(х) слоужбою до на(с)... дали есми и(м) обомъ... селище... и съ вѣсьмъ трънїе(м) шо соу(т) близко милѣтина и на поли боу(д) где оу томъ хотари везде (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати... а имъ ничто да (*в ориг.* никто даа.— *Прим. вид.*) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣств (Сучава, 1466 *BD* I, 96); мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми... листь... на то яко да е(ст) во(л)но и слобо(д)но послати свои в мажи по рыбу... или на озера или боу(д) где оу нашей земли (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

2. (*вказує на напрям дії*) будь-куди, куди-небудь (2): А пак аж са прилоучит та побъгнет нѣкоторїи боярин или слоуга кроулъ его милости до нас, или боуд где до нашей земли... тот бы имал одослати съ до своего господарь... просвчи соби мироу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

Див. ще **ВАРЕ ГДЕ.**

***БОУДЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмже мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашей земли... села на коврьлоу... и боудещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 355).

ФОРМИ: *знах.* боудещи (1448 *Cost.* II, 355).

БОУДЕЩИИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): А також есми дали и потвѣдили слоузъ нашему Дашкоу... дрогое село на имъ Боудещїи, тиж на Чорном потоць (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *наз.* Боудещїи (1488 *BD* I, 323); *род.* Боудещи (1488 *BD* I, 323).

БОУДИ *див.* **БОУД.**

БОУДИ ГДЕ *див.* **БОУД ГДЕ.**

***БУДИ КОТОРЫИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

БОУДИ КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БОУДИЛЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Галицькій землі*) Будилїв: и тако(ж) потвѣржаемъ емоу его села... по(д)ли снѣтина, на имѣ гавриловци, и выше о(т) боуди(л)чи, на имѣ половина шировци (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *наз. зам. род.* о(т) боуди(л)чи (1453 *Cost.* II, 472).

БОУДИНЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Буденець: тѣмже мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села на имъ собранецъ... и боудинци (Хотин, 1435 *DIR «А»* 465).

ФОРМИ: *наз.* боудинци (1435 *DIR «А»* 465).

БОУДІ КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БОУДІ ШО** *займ.* (41) будь-що, що-небудь: а што привезеть изъ бесарабъ или перечь, или баволну, или будь што, отъ Вї кантари, у баковъ, польърубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); да платА(т) о(т) таръ по Д гро(ш) по всен нашей земли и по вѣсь(х) мыто(х) боу(дї) шо боуде(т) оу таръ опро(ч) соукна (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); варе кого он пошлет от слоуг монастырских... с потрѣбами монастырскими до Келїи, или житомъ, или медомъ, или по рибуо, или пак боуд ис чимъ, а мито да не имают платити (Путна, 1471 *BD* I, 159); А кто имет бантовати тих люд отъ тихъ сел, боуд оу чем... тот оузрит великое казни господства ми (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200).

ФОРМИ: *наз. одн.* боу(дї) шо (1437 *Cost.* II, 709); *дав. одн.* бу(д) чемоу (1463 *Cost.* S. 45); *знах. одн.* боуд шо, боу(д) шо 20 (1443 *ПГСММ*; 1447 *Cost.* II, 289; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1455 *Cost.* II, 531; 1456 *Cost.* II, 789; 1458 *BD* I, 9; *BD* II, 262; 1460 *BD* II, 274; 1466 *BD* I, 96 і т. ін.); **будъ што** 1 (1408 *Cost.* II, 631); **боуд**

што 1 (1434 *Cost.* II, 668); *ор. одн.* боудї чимъ 1 (1440 *DBA* 32); **боу(д) чимъ** 1 (1448 *Cost.* II, 362); **боуд ис чимъ** 1 (1471 *BD* I, 159); *місц. одн.* боуд, боу(д) оу чем (чемъ, чемъ, че(м) 12 (1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391; 1452 *Cost.* II, 760; 1454 *Cost.* II, 517; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 9; 1463 *Cost.* S. 45; 1472 *DIR «А»* 530; 1475 *BD* I, 200); **бу(д) оу чему** 1 (1449 *Cost.* II, 743—744).

Див. ще **ВАРЕ ШО, *ШТО БУДЬ.**

!БУД КАКАКОЕ <БУДЬ КАКОЕ> *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУД КАКІИ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУД КАКЫ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУД КОЛВЕ КТО** *займ.* (1) будь-кто, хто-будь, хто-небудь: если бы съ пригодїло нѣкотороу пощданному, или боуд комоу от землѣх кролъ его милости и предреченых братїях его милости, боуд колве комоу котора кривда и шкода от пощданников наших... таковїи... да имает жадати справедливост от старост хотянских и черновскихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

ФОРМИ: *дав. одн.* боуд колве комоу (1499 *BD* II, 424).

Див. ще **БОУДЬ КТО, ВАРЕ КТО.**

***БОУД КОТОРИИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

***БОУД КОТОРЫ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

БОУД КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БУДОВАНЕ** *див.* ***БУДОВАНЬЕ.**

***БУДОВАНЬЕ** *с.* (2) 1. (*дія*) будування (1): Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есмиоу емоу мѣсте городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣств Виленскомъ... и билъ намъ чоломъ, абьхмо то емоу потвѣрили листомъ нашимъ на вѣчность (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5).

2. (?): (1): Пани МихайловаА поведила, ижъ за великого кнѣза Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана Василѣ, Яцка, дозволил через мост оу будоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн.* будованье 1 (1410 *АкВАК* XI, 5); **будоване** 1 (1478 *AS* III, 17).

БУДОЕЛЕ *с.* (1) (*назва озера у Молдавському князівстві*): мы, Стефан воевода... (знамени)то чинимъ... оже... дали и потвѣрили есми... нашему монастырю... на Прутъ едно озеро... на имъ Будоеле (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *наз. одн.* Будоеле (1473 *ШКН* 165).

***БУДОРОЖЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Будараж: Паки же, снаднейшого ради отправования хвалы Божое пры церкви соборной, даемо надто подъ Острогомъ тому господину отцу владыче... село ... Бударожъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3).

ФОРМИ: *знах. одн.* Бударожъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

БОУД ТО *част.* (1) (*підсиловальна*) навѣтъ: а те(ж) бы кто име(л) твердостї наши алибо наши(х) пре(д)ковъ, а на то спѣскаютсѣ не хотели бы къ правоу стати боу(д) то во дѣди(ч)ны(х) ре(ч)хъ, тогды мы ты(и) твердостї о(т)-зывать (!) а нї во што оборочаи (!) (XV *сл. ВС* 15 зв.).

БУДУЛЬ *ч.* (2) (*особова назва, молд., сл. вост.* боудити): мы боАре господарѣ нашего александра воеводы... па(н) иваны(ш)... па(н) буду(л) знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнѣгнини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); тѣм (*sic.*— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... села, на имъ... прокопѣни съ млиномъ и избїшчу, где е(ст) данило и будуль (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн.* будуль, буду(л) (1421 *Cost.* I, 142; 1455 *Cost.* II, 540).

***БУДУЧИ** *див.* **БУДУШЧИИ.**

***БУДУЧИИ** *див.* **БУДУШЧИИ.**

***БУДУЧІЙ** *див.* **БУДУШЧИИ.**

БУДУШЧИИ, БУДУЧЫ *прикм.* (120) майбутній, будучий (5): а записали есмы тѣ дѣла вѣчне и непорушне въ сїй вѣкъ и въ будучїй (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2);

А кто имъ пороушит и разорит, того да побьетъ богъ зде телом, а въ бѣдѣшымъ (в орие. бѣдѣшымъ.— Прим. вид.) въѣць доушеа (Сучава, 1466 *BD* I, 106); а хто учне(т) устуопатися... до боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) въ(к) и в боудоушей (б. м. и., 1481 *ГПМ*);

напотомъ будучи (25) *див* **НАПОТОМЪ**; напотымъ будучи (1) *див* **НАПОТЫМЪ**; потомъ будучи (будушии) (66) *див* **ПОТОМЪ**; потымъ будучи (1) *див* **ПОТЫМЪ**.

2. (у знач. *именника*) нащадок (1): А мнѣ кн(А)зю Семѣну мѣншому не вступати сА в тѣе имѣньА, ни дѣтемъ моимъ... ни будущимъ моимъ не вступати сА в тѣе имѣньА, што сА достали брат(у) моему кн(А)зю Михайлу (Вишні-вень, 1482 *AS* I, 81);

потомъ будучи (20) *див* **ПОТОМЪ**.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. будущии* 2 (1395 *Cost.* II, 613); **будучи** 1 (бл. 1500 *АСД* II, № 4); *род. одн. ч. будущего* (1389 *РЕА* I, 26); *знах. одн. ч. будущий* 1 (1401 *АкВАК* III, 2); **боудоушей** 1 (1481 *ГПМ*); *місц. одн. ч. въ! бѣдѣшымъ* (1466 *BD* I, 106); *дав. одн. ж. будущои* (1424 *P* 99); *наз. мн. боудоучн* 4 (1499 *BD* II, 420, 421, 422); *наз. мн. ч. боудоушии* 2 (1436 *Cost.* II, 698, 702); **боудоуци** 2 (1485 *BD* II, 371; 1491 *AS* I, 97); *род. мн. боудоуцих* (1499 *BD* II, 419); *дав. мн. будучимъ, будучимъ, будучимъ* 63 (1388 *ZPL* 103; 1393 *Cost.* II, 607; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1421 *P* 95; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1492 *АЛМ* 30; *AS* III, 23; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58 і т. ін.); **будущимъ, будущимъ, боудоуцимъ** 21 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1413 *P* 82; 1424 *P* 99; 1437 *AS* I, 33; *P* 136; 1438 *P* 138; 1439 *Cost.* II, 712; 1443 *P* 144; 1446 *AS* I, 42; 1466 *AS* I, 60 і т. ін.); **будущымъ, будущимъ** 4 (1482 *AS* I, 80, 81); **будучымъ** 2 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1499 *РИБ* 777); **будучи** 1 (1445 *P* 150); **бѣдацемъ** 1 (1439 *Cost.* II, 714); *зам. ор. мн. ис...* дѣтми нинишними и потомъ будучимъ 1 (1393 *Cost.* II, 607); с намѣсникомъ потомъ будучимъ 1 (1395 *Cost.* II, 612); тѣми разы и потомъ будучимъ 1 (1403 *ДГМ*); *знах. мн. боудоучнх* 1 (1499 *BD* II, 420); *знах. мн. ч. боудоучних* 1 (1458 *Cost.* II, 815); **боудоуцие** 1 (1459 *P* 172); *ор. мн. будучими* 2 (1395 *Cost.* II, 612; 1470 *AS* I, 67); **боудоуцимы** 1 (1499 *BD* II, 419); *місц. мн. на боудоуцих* (1499 *BD* II, 424).

***БУДУЩИИ** *див.* **БУДУЩИИ.**

***БОУДОУЩИИ** *див.* **БУДУЩИИ.**

***БУДУЩИЙ** *див.* **БУДУЩИИ.**

***БОУД ШТО** *див.* **БОУДИ ШО.**

***БОУД ШО** *див.* **БОУДИ ШО.**

БОУДЬ КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БОУДЬ ГДЕ** *див.* **БОУД ГДЕ.**

***БОУДЬ КАКИ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУДЬ КАКИИ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУДЬ КАКОВЪ** *займ.* (1) будь-хто, хто-небудь: и оузвѣдаеть нашъ приатель панъ детрихъ о наше злое, боудь от <как>ова и от которой стороны (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746).

ФОРМИ: *род. одн. ч. боудь от <как>ова* (1449 *Cost.* II, 746).

***БОУДЬ КАКЫ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУДЬ КАКЫИ** *займ.* (25) будь-який, який-небудь: а которы мытныкъ и двори(к) (!) или боу(д) каки ра(д)ца бы оучини(л) чере(с) на(ш) ли(ст) ина(к) томоу шиа плати(т) (Дорохой, 1437 *DIR* № 8); а коли бы хотѣ(л) бу(д) каки бояри(н) нашъ, или дворни(к)... или бу(д) каки рѣ(д)ць, оузѣти о(т) ни(х) бу(д) шо, или бантовати и(х)... то(т) оузри(т) великон казни и оургію г(с)ва ми (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743—744); А коли привезоут Ливовчане соукна алибо боуд каки товаръ, а оу ныхъ никто гвалтомъ безъ пинѣзен ни один локот не могъ оузѣти (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. боу(д) каки* 4 (1448 *ДГПР*; 1453 *Cost.* II, 461; 1458 *DIR* «А» 512); **боу(д) каки** 2 (1437 *DIR* № 8; 1449 *Cost.* II, 743); **боу(д) каки** 1 (1448 *ДГПР*); **бу(д) какин** 3 (1444 *Cost.* II, 208; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760); **боу(д) какин** 3 (1439 *Cost.* II, 59; 1453 *ПГОВ*; 1455 *Cost.* II, 770); **бу(д) каки(х)** 1 (1452 *Cost.* II, 760); *знах. одн. ч. боуд каки* 2 (1437 *DIR* № 8; 1460 *BD* II, 275); **боуд какин** 1 (1456 *Cost.* II, 791); *наз. одн. с. бу(д) какое* 2 (1448 *DIR* «А» 491; 1449 *Cost.* II, 391); **бу(д) какакое** 1 (1447 *Cost.* II, 288); *зам. наз. одн. ж. бу(д) какое* 1 (1454 *Cost.* II, 517); *наз. мн. ч. бу(д) каки* 1 (1448 *DIR* «А» 491); **бу(д) каки** 1 (1456 *ГПХМ*); *род. мн. боу(д) о(т) каки(х)* (1455 *Cost.* II, 769); *знах. мн. ж. боу(д) какии* (1439 *Cost.* II, 59).

Див. ще ***ВАРЕ КАКІ**.

***БОУДЬ КОЛИ** *присл.* (11) будь-коли, коли-небудь: а кто о(т) ни(х) почне(т) за то(т) хотарь бу(д) которою лихо-тою или свадюю бу(д) коли то(т) заплати(т) завѣзку сто золоты(х) оухоскы(х) (!) (Сучава, 1423 *DIR* «А» 447); то(т) да заплати(т) завѣзкою сто рубли сребра, кто име(т) оуспо-мѣнути на калоугери, за балошци, боу(д) коли и оу которы(х) дне(х) и часо(м) (!) (Сучава, 1455 *Cost.* II, 562).

Див. ще **ВАРЕ КОЛИ.**

***БОУДЬ КОЛКО** *числ.* (1) (неозначено-кількісний) скільки-небудь: такожъ дали есми емоу одноу пасикоу... и такожъ варе где име(т) мочи поставити соби млины на котовца, онъ да постави(т) боу(д) колко (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще **ВАРЕ КОЛИКО**¹, **ВАРЕ КОЛКО**¹.

***БУДЬ КОТОРИИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

***БОУДЬ КОТОРЫИ** *займ.* (23) будь-котрий, будь-який, котрий-небудь, який-небудь: кто почне(т) свадюю или те-жею или бу(д) которою лихоотою... тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) и роубли чистого сребра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); а кто сѣ покуси(т) тегати бу(д) оу которы(х) дне(х) и часо(х)... то(т) тогда да заплати(т) завѣзку(у) (Васлуй, 1474 *РГС*); <непріятель>... да не имает ни оу нас и инде оу нашеи земли. жадного поживленіа. <алн> боуд которимъ <пріятелемъ пріятель нашего великого кнѣзь и дѣтемъ его... мы и дѣти наши> и поддан(ніи) наши да смо добри и прави <прі>ятели (Сучава, 1499 *BD* II, 442).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. боуд...* которого 1 (1490 *BD* I, 420); **боу(д)...** котораго 1 (1448 *Cost.* II, 365); *дав. одн. с. боу(д)...* котормоу (1429 *DIR* «А» 455); *знах. одн. ч. боуд которого* 2 (1490 *BD* I, 392; 1492 *Cost.* S. 162); **боу(д)...** которо(г) 1 (1448 *Cost.* II, 362); *місц. одн. с. боуд оу котормо* 1 (1470 *BD* I, 140); **буди...** оу котормо 1 (1466 *BD* I, 96); *знах. одн. с. боуд которое* (1458 *BD* I, 9); *род. одн. ж. боуд...* которою (1449 *Cost.* II, 746); *знах. одн. ж. боуд...* которою 2 (1468 *BD* II, 301; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); **бу(д)...** которою 1 (1470 *DIR* «А» 523); *ор. одн. ж. бу(д) которою* (1415 *Cost.* I, 116; 1418 *Cost.* I, 127; 1423 *DIR* «А» 447); *род. мн. боу(д)... которы(х) (1439 *Cost.* II, 59); *дав. мн. боуд которимъ* (1499 *BD* II, 442); *знах. мн. с. бу(д)... котор(а)я (1454 *Cost.* II, 508); *місц. мн. боуд, бу(д) оу которыхъ* (которы(х) 2 (1459 *BD* I, 32; 1474 *РГС*); **боуд оу которихъ** 1 (1460 *BD* II, 270).**

БОУДЬ КТО, БУДЬ КТО, БОУД КТО, БОУДИ КТО, БОУДИ КТО *займ.* (281) будь-хто, хто-будь, хто-небудь (280): <А по> нашемъ животѣ кто иметъ быти господарь оу земли Молдавской, братій нашихъ или от наше племѣ намъ будь кто то имъ да непорушати нашего данья (Сучава, 1403 *RS* 338); А по нашемъ животѣ, кто боудетъ господарь нашен земли, от дѣтей нашихъ или от нашего рода, или пак боуд кого богъ изберець господаремъ быти... тотъ бы имъ не пороушилъ нашего даанія и потвѣрженія (Ясси, 1500 *BD* II, 175—176);

будь кто ин (1) будь-хто инший, хто-небудь ин-ший, хтось инший: а по нашемъ животѣ, кто будетъ гспдрь

нашей земли, от дѣтей наших или от нашего племени или пак буд кто ин кого бь изберет быти гспдремъ, у нашей земли... тот шобы им непорушил нашего даанна (Сучава, 1472 *Cost. S. 77*).

ФОРМИ: *наз. одн. боуд (будъ, будь, буд) кто 95 (1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1419 DIR«A» 444; 1427 Cost. I, 197; 1438 Cost. II, 27; 1442 Cost. II, 93; 1452 Cost. II, 426; 1462 BD I, 62; 1471 BD I, 165; 1472 Cost. S. 77 i т. ин.); боуді кто 6 (1436 BAM 29, 34; 1440 DBAc 32; 1441 DBAc 35, 38; 1443 BAM 41); зам. знах. богъ избереть... боудь кто 17 (1420 Cost. I, 136; 1437 Cost. I, 530; 1438 DBAc 28; 1439 Cost. II, 32; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 88; 1443 Cost. II, 145; 1452 Cost. II, 410; 1455 Cost. II, 526 i т. ин.); род. одн. боуд... кого (1457 Cost. II, 809, 811; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1499 BD II, 420, 421, 424); дав. одн. боуд комоу (1499 BD II, 424); знах. одн. боуд кого 147 (1422 Cost. I, 150; 1432 ДГВІН; 1445 Cost. II, 226; 1456 Cost. II, 577; 1465 DIR«A» 518; 1471 DIR«A» 525; 1487 Cost. D. 7; 1495 BD II, 42, 43; 1498 BD II, 126; 1500 BD II, 176; Cost. S. 231 i т. ин.); боуди кого 3 (1479 BAM 62; BD I, 222; 1495 BAM 71); будь кого 1 (1486 BD I, 290); боудоу кого 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); боуд(д)... ко(г) 1 (1449 Cost. II, 386).*

*Див. ще *БОУД КОЛВЕ КТО, ВАРЕ КТО.*

***БОУДЪ КУДА** *присл.* (1) будь-куди, куди-небудь: на то варе коли имѣ(т) послати монастырь тѣи два вози по рибу на дунавъ или на езера или на блате(х) или на (д)нистри или боуд(д) куда пошлю(т), а тотѣе вози да не имаю(т) дати мыта нигде (Сучава, 1454 *Cost. II, 513*).

***БОУДЪ ОТЪ КОЛѢ** *присл.* (1) звѣдки-небудь: а тако(ж) варе що за куп(п)ци и боуд(д) о(т) колѣ прѣнду(т) та иму(т) складати свои товаръ оу баковъ а они с ны(х) да возмоу(т)... мыто о(т) гривны (Сучава, 1460 *DIR«A» 515*).

***БУДЪ ЧИИ** *займ.* (1) будь-чий, чий-небудь: а тако(ж) оу тон хота(р) десАтину о(т) пчолои бу(д) чии буде(т) да имае(т) бере(т) десАтину монастырском(у) рѣ(д)ци (Нямц, 1456 *DIR«A» 511*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бу(д) чии (1456 DIR«A» 511).*

***БУДЪ ШТО** *див. БОУДІ ШО.*

***БОУДЪ ШО** *див. БОУДІ ШО.*

БУДЯТИЧИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Будятичі: И мы дора(д)вши (!) сА с наши(м) кнзи... дали есмо емоу Село... оу воло(д)мерьскомъ повѣте боудАтичи (Луцьк, 1451 *P 158—159*); а панъ Юшко Камка даль пану Стецку Шишкиничу... село... на ймя Будятичи (Володнмир, 1471 *АрхЮЗР 8/III, 627*).

ФОРМИ: *наз. Будятичи (1471 АрхЮЗР 8/III, 627); знах. боудАтичи (1451 P 159).*

БУЖОР *ч.* (5) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣдоша прАд нами... наши слоуги Юн Сакша и непот его Оне... и продали... половина село от Хъндрещ, межи Боужор и межи Ська (Сучава, 1490 *BD I, 385*); Пакъ господство мы даль сѣм имъ чѣтири села... двѣ соуть на Боужорѣ, едно Доумбравѣне... другое Радотечи (Гирлов, 1499 *BD II, 162*).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор. межи Боужор (1490 BD I, 385, 386); род. одн. Боужора (1490 BD I, 384); місц. одн. на Боужорѣ (1499 BD II, 162).*

БОУЗ *див. БОУЗѢ.*

БОУЗАТ *ч.* (3) (*особова назва, молд. бузат «товстогубий», болг. буза «шока»*): Ино оу том оуставши слоуга наш Микоула Бузат и привел оуси свои околни межѣши (Сучава, 1481 *BD I, 258*).

ФОРМИ: *наз. одн. Бузат (1481 BD I, 258); дав. одн. Бузатоу (1481 BD I, 258).*

БОУЗАЦИ, БОУЗАЦІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еше есми потвердили монастырю ншем(у)... села монастырска на имѣ телебѣчинци на се-

рѣти... и на мо(л)давѣ боузаци (Сучава, 1470 *DIR«A» 522*); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... даем и потверждаем... монастырю от Немца... села на имѣ: Дворенечи на Молдавѣ, и Боузаци тиж на Молдавѣ (Сучава, 1482 *BD I, 263*).

ФОРМИ: *наз. боузаци I (1470 DIR«A» 522); Боузаци I (1482 BD I, 263).*

***БОУЗДОУГАНЪ** *ч.* (1) (*особова назва, тур. buzda-yan/bazta-yan «палиця»*): еше есмы емоу дали шесть чель(д) циганскы(х), на имѣ бръла и доумтра и боуздоугана и косте и микоулица и пичорога съ женами и да(т)ми и(х) (Сучава, 1446 *Cost. II, 238*).

ФОРМИ: *знах. одн. боуздоугана (1446 Cost. II, 238).*

*Див. ще *БЪЗДЫГЪ.*

БОУЗЕЦІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы такожде и от нас есмо дали и потвердили слоугам нашим... тотоу прѣдреченоу четвертоу част от село на Сьратѣ на имѣ Боузещи (Васлуй, 1495 *BD II, 55*).

ФОРМИ: *наз. Боузещи (1495 BD II, 55).*

БОУЗѢ, БОУЗЪ, БОУЗИ, БОУЗЪ, БОУЗ *ч., невідм.* (8) (*особова назва, молд. бузэ «губа», болг. буза «шока»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томоу свАтому нашему монастыроу... цигане на имѣ: Микоула съ чельдею... и Боузѣ съ чельдею (Сучава, 1487 *BD I, 309—310*); И оуставше слоуга наш Тома Салче та заплатил оуси тоти... пинѣзи... оу роуки слоузѣ нашему Юн Боузѣ (Ясси, 1495 *BD II, 69*).

***БОУКАТА** *ж.* (17) (*молд. букатэ «шматок»*) дѣляка: ино мы видѣвшѣ и(х) доброе произволеніе и лагодоу, также и мы есми дали томоу (!) боукатоу землю (!) монастырю нашему о(т) нѣмца (Сучава, 1452 *Cost. II, 410*); А пак оу том також прѣнде прАд нами... слоуга наш Тома... и продал свою правоую отнину... одноу боукатоу земли (Ясси, 1497 *BD II, 99*).

ФОРМИ: *дав. одн. боукати 3 (1489 BD I, 373; 1493 BD II, 3; 1497 BD II, 100); боукатъ 1 (1497 BD II, 99); знах. одн. боукатоу 12 (1452 Cost. II, 410; 1487 BD I, 297; 1489 BD I, 373; 1493 BD II, 3; 1497 BD II, 99, 100); зам. дав. хотарь тои боукатоу 1 (1487 BD I, 297).*

БУКРАВІА *див. *БУРЪКРАБЪ.*

БУКОВИНА *ж.* (25) буковина, буковий ліс (24): а хотарь имѣ нижни о(т) марышевѣци валь... о(т) толА простъ оу буковину могила а о(то)лА по краи буковини горѣ до шерьбовьского хотарА (Роман, 1392 *Cost. I, 7*); а хотарь... на верхѣ хлоубокою долиною... та оу ли(с) межи двама (!) полѣнами та боуковиною долоу до лоуковицкое хотарѣ (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣдоша прАд нами... наши слоугы... и продали... одноу пасикоу на Крълигѣтоури, на краи боуковини (Ясси, 1497 *BD II, 99*).

*Лахова боуковина (1) див. *ЛАХОВЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. около (от)... буковина (1403 RS 338; 1488 ДГСПМ); род. одн. боуковини 4 (1392 Cost. I, 7, 8; 1426 Cost. I, 178); боуковини 3 (1495 BD II, 63; 1497 BD II, 99, 100); зам. знах. по ! боуковини и... поток 1 (1491 BD I, 449); знах. одн. боуковину, буковину 8 (1392 Cost. I, 7; 1414 Cost. I, 111; 1428 Cost. I, 209, 224; 1491 BD I, 472; 1492 Cost. S. 162); ! боковиною 2 (1414 Cost. I, 111; 1492 Cost. S. 162); зам. род. до, о(т) боуковину 3 (1428 Cost. I, 224; 1491 BD I, 456); зам. дав. къ боуковиною 1 (1492 Cost. S. 162); ор. одн. буковиноу 5 (1403 RS 338; 1431 Cost. I, 317; 1439 Cost. II, 41; 1443 ПГСММ; 1488 ДГСПМ); боуковин(о)ю 1 (1495 BD II, 63).*

*Див. ще *БОУКОВИНКА.*

***БОУКОВИНКА** *ж.* (1) буковина, буковий ліс: (а хо)тарь емоу... на краи доубровѣ... та на нижнюю боуковину, та о(т) конецъ тою боук(ов)инки исниже доловъ дѣло(м) до ниже поутѣ что иде(т) о(т) хлапещи (Сучава, 1414 *Cost. I, 111*).

ФОРМИ: *род. одн. боук(ов)ники* (1414 *Cost.* I, 111).
Див. ще БУКОВИНА.

***БОУКОВѢНА** *ж.* (1) (*назва села на Буковині*): Там мы видѣвши его право и вѣрною службою до нас... далі и подтвердили есми... села... и на верх Смилѣ млин где был млин Делцагъ Петра, оу Боуковѣне (Сучава, 1468 *BD* I, 130).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Боуковѣне* (1468 *BD* I, 130).

***БОУКОУВИНА** *див. БУКОВИНА.*

***БОУКОУРЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): то е(ст) хотарь о(т) боукоурещь (Сучава, 1427 *DIR* «А» 450).

ФОРМИ: *род. боукоурещь* (1427 *DIR* «А» 450).

***БУКУРОВЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): іо романъ воевода... даль есмѣ... служѣ нашему иванышо витазю... г села на серетѣ... имена селомъ чорсачвъцы (!) и владимировъци и букуровци (Роман, 1392 *Cost.* I, 7).

ФОРМИ: *наз. букуровци* (1392 *Cost.* I, 7).

***БУКЪ** *ч.* (5) *бук*: а ту исыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ (Галич, 1404 *P* 68); а хотарь... на еди(н) топо(л)... о(т)голтѣ... на еди(н) боу(к) знамена(н) шо е(ст) бли(з)ко великому дороги (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

ФОРМИ: *род. одн. бука* (1404 *P* 68); *знах. одн. букъ, боу(к)* (1404 *P* 68; 1490 *ДГСХМ*); *ор. одн. буко(м)ъ* (1404 *P* 68).

***БОУЛБОАКЪ** *ч.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві, молд. булбоакъ «внр, коловорот, яма»*): а хотар(р) томоу селю... да е(ст)... прости до албини... и чере(с)... боуковиноу оу боулбоакъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224).

ФОРМИ: *знах. одн. боулбоакъ* (1428 *Cost.* I, 224).

*Див. ще *БОУЛБОКА.*

***БОУЛБОКА** *ж.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві, молд. булбоакъ «внр, коловорот, яма»*): а хотар томоу... селю... да ест... на копану могилу, от толѣ черес царинуу на копану могилу, шо ест над боулбокоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: *знах. одн. боулбокоу* (1499 *BD* II, 148).

*Див. ще *БОУЛБОАКЪ.*

***БОУЛГАКЪ** *ч.* (1) (*особова назва, тюрк. булґақ «заколотник»*): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оцъ мой па(н) лисица записа(л) бы(л) с(т)омоу николе поусты(н)скомоу монастырю половиноу селища ивони(н)шо(в) (Пустынка, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. боулга(к)* (1499 *ПИ* № 3).

***БУЛХАКОВЪ** *прикм.* (1) ◊ *грѣла Булхако-ва див. ГРѢЛА.*

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Булхакова* (1473 *ШКН* 165).

БОУЛШЕ *див. БОЛШЕ.*

***БОУЛШИИ** *див. *БОЛШИИ.*

***БОУНГА** *ч.* (9) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана боуиги комиса (Сучава, 1443 *Cost.* II, 129); а на то е(ст)... вѣра пана бунгы комиса (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *род. одн. боуиги* 6 (1443 *Cost.* II, 120, 129, 132, 141; *ВАМ* 41; *ПГСММ*): *бунгы, бунгы* 3 (1443 *ДГСМН*; *Cost.* II, 145; 1446 *Cost.* II, 238).

! **БОУО** (БОУОРЪ?) (1): а хотар... поченши отъ оусти лопатной... на доубъ а что опа с боуо (!) на немъ та врѣхомъ дѣла (б. м. и., 1500 *SD* 7).

БОУОРИ *мн., невідм.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И ещѣ есмо дали и потвѣрдили томо(у)... монастыр(оу) от Тазлова и браницю, шо ест около монастыр, починши от верх Никида... на верх дила от Рачила, та дѣлом долоу до Боуори, где били лозници (Сучава, 1491 *BD* I, 473).

BUORINUL *див. *БОУОРѢНОУЛЬ.*

БОУОРОУ *ч., невідм.* (1) (*молд. боур «зубр»*) вирізаний на дереві межовній знак: а хотарь... чере(с) долиноу на

сто(л)поу та на доу(б) знамена(н) шо е(ст) на не(м) боуороу (Сучава, 1488 *ДГСМ*).

Див. ще БОУОРЪ.

БОУОРЪ *ч., невідм.* (2) (*молд. боур «зубр»*) вирізаний на дереві межовній знак: А хотарь тое село... да ест по коуда хотарил... пан (Мик)отъ... поченше от рѣцъ Бистрица оу еди(а) могилѣ копана... от толѣ горѣ оу единый доуб съ боуоръ (Сучава, 1479 *BD* I, 221); а хотарь... до крѣнци доумитрови о(т) толѣ полоу(д) оубочи... на еди(н) ли(п) шо е(ст) на не(м) боуо(р) (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

Див. ще БОУОРОУ

***БОУОРѢНОУЛЬ** *ч.* (9) (*особова назва, молд. боур «зубр»*): А на то ест... вѣра болѣр наших: в. п. Маноила... в. п. БоурѢноула комиса (Сучава, 1458 *BD* I, 20); а на то е(ст)... вѣра пана боурѢноула (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

ФОРМИ: *наз. одн. Вуогінул* 1 (1465 *GL* 176); *боурѢну(л)* 1 (1467 *Cost.* 69); *род. одн. БоурѢноула, боурѢноула* (1458 *BD* I, 20; 1459 *BD* I, 28, 36; 1465 *BD* I, 88; 1469 *BD* I, 134; 1470 *BD* I, 148; *DIR* «А» 522).

Див. ще БОУОРѢНЪ.

БОУОРѢНЪ, БОУОРѢНЪ, БОУОРАН *ч.* (18) (*особова назва, молд. боур «зубр»*): и на тое... вѣра пана іона боурѢна (Котнари, 1454 *Cost.* II, 509); А при том марторіа сам господства ми выш(е) писанны Стефан воевода, и наши бояре... пан БоуорѢн комис, и ины бояре (Ясси, 1459 *BD* I, 32); А на то ест... вѣра бояр наших... в. п. боурѢна, в. п. Стечка Дѣмъкоуша (Сучава, 1468 *BD* I, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. БоурѢнъ, БоурѢнъ* 5 (1459 *BD* I, 32; 1462 *BD* I, 52, 56; 1466 *BD* I, 113, 115); *Боуоран, боуоран(н)* 2 (1462 *BD* I, 54; 1466 *DIR* «А» 519); *Боуран* 1 (1468 *BD* I, 126); *род. одн. боурѢна* 9 (1454 *Cost.* II, 509; *ПГПММ*; 1458 *BD* I, 6; *DIR* «А» 512; 1464 *Cost.* S. 60; 1465 *DIR* «А» 518; 1467 *BD* I, 117, 119; 1468 *BD* I, 130); *Боуоран(н)* 1 (1467 *BD* I, 121).

*Див. ще *БОУОРѢНОУЛЬ.*

БОУРАЕ *ж., невідм.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній слоуга наш Миклѣ и сестри его Мѣлинъ и Боурае... жалован есмы их особною нашею милостію (Васлуй, 1495 *BD* II, 39).

***БОУРГАРЪ** *ч.* (4) (*свн. burger*) 1. (*житель міста*) міщанин, громадянин (3): мы петрѣ воевода... знаменито чиним... оже пришли перед насъ наши приАтелеве, боургаре Ливовскій... и просили нас, абыхом имъ мыта полехчили (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже пришли перед насъ наши приАтелеве, боургаре Ливовскій... и просили нас абыхом имъ мыта полехчили (Сучава, 1460 *BD* II, 272).

2. міський радник (1): а ли(ст) есми дали брѣгароу михаеви (Дорохой, 1437 *DIR* № 8).

ФОРМИ: *дав. одн. брѣгароу* (1437 *DIR* № 8); *наз. мн. боургаре* 2 (1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II, 272); *брѣгаре* 1 (1460 *BD* II, 276).

*Див. ще БОУРГОУРЪ, *ПРѢГАРЪ.*

БОУРГОУРЪ *ч.* (1) (*свн. burger*) міський радник: приАиде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева... на имА па(н) де(к) хано(с) (!) и па(н) боургоуръ михи(л) и просили оу г(с)ва ми миръ и мыто (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709).

ФОРМИ: *наз. одн. боургоуръ* (1437 *Cost.* II, 709).

*Див. ще *БОУРГАРЪ 2, *ПРѢГАРЪ.*

***БОУРГЪМИСТРЪ** *див. БОУРЪМИСТРЪ.*

***БУРЕМЛЯ** *ж.* (1) (*назва містечка у Волинській землі*) Баремель: у Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе... Въ Золочовѣ не надобе, у Смыковѣ не надобе, въ Буремли не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Буремли* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

БУРЕМСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а при (томъ) были:

ключникъ луцкій Богдан Сенкович Гоский... кн(А)зь Лев Буремский (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. Буремский (1494 AS I, 102).

БОУРЕЩІН мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): И пак дадох... господство ми... свѣтеи монастыри Тазлове съ едино село именем Боурещіи на Сърет (Сучава, 1491 BD I, 464).

ФОРМИ: наз. Боурещіи (1491 BD I, 464).

***БУРКОВЦЫ** мн. (1) (назва села у Київській землі) Бурківці: и мы поради сА з нашими кн(А)зи и п(а)ны... дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирском повете село Бурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: знах. Бурковцы (1437 AS I, 34).

***БОУРМИСТРЪ** див. **БОУРЪМИСТРЪ**.

БУРСУКОВЦЫ мн. (3) (назва села у Волинській землі) Борсуки: matka н(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев... Бурсуковцы... РАшневка (Луцьк, 1463 AS I, 55); записаль былъ мнѣ даДА мой имънь... Передмиркоу, а Борсоуковци (Вільна, 1482 AS I, 79).

ФОРМИ: наз. Бурсуковцы (1463 AS I, 55); знах. Борсоуковци (1482 AS I, 79).

***БУРЧИКЪ** ч. (2) (особова назва): и еще есми ему дали и потвърждаемъ ем(у) села на милѣтинѣ... где е(ст) ходо(р) бурчи(к) и пониже бурчика, где бы(л) бѣрки(ш) (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: наз. одн. бурчи(к) (1445 Cost. II, 212); род. одн. бурчика (1445 Cost. II, 212).

Див. ще ***БОУРЧОУКЪ**.

***БОУРЧОУКЪ** ч. (1) (особова назва, тюрк. burçuq «зморщений», тур. burçaq «кучерявий»): тѣм (sic.— Прим. вид.) мы видѣвше правую и вѣрноую и(х) слоужбоу до на(с)... дали есми и(м)... обомъ... селище... и млинъ на милѣтинѣ... где бы(л) ходор боурчоу(к) (Сучава, 1443 Cost. II, 144).

ФОРМИ: наз. одн. боурчоу(к) (1443 Cost. II, 144).

Див. ще ***БУРЧИКЪ**.

***БОУРЧОУЛЬ** ч. (3) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана боурчоула комиса и вѣра вѣсь(х) болѣръ наши(х) мо(л)давскы(х) (Сучава, 1442 Cost. II, 88).

ФОРМИ: род. одн. боурчоула 2 (1442 Cost. II, 88, 97); боурчоула 1 (1442 Cost. II, 93).

***БУРЪКРАБЪ** ч. (5) (стп. burgrabia, свн. burc+grave) (заступник кастеляна — наглядача замку, пізніше старости в місті) бургрграф: Tohdy Burgrabia Michal iechal so zemlianyu na tho vyesd (Галич, 1413 GL 48); ино хто исказитъ тотъ обычаи злостивыи пріказуемы... абы каждый соудья и староста и воевода боуръкропА и оправъца колі за соудовыи вѣны оу ко(г) заклады беруотъ... абы того межі собою не делали (!) (XV ст. ВС II—II зв.); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть... держаніе прореченыхъ родовъ и зѣмль до моего живота и Азь ислубую... иже не оставлю на тыхъ городъхъ иногo воево(д) а ни буръкрабъ а никоторого старъшего по собѣ толико того который жъ бы присагль вѣре(н) быти королеви его мѣсть и корунъ польской и мнѣ ихъ слузъ (Кременецъ, 1434 P 131).

ФОРМИ: наз. одн. Burgrabia 1 (1413 GL 48); Bukgrabia 1 (1413 GL 48); боуръкропА 1 (XV ст. ВС II); знах. одн. Burgrabiv 1 (1413 GL 48); буръкрабъ 1 (1434 P 131).

БОУРЪКРОПА див. ***БУРЪКРАБЪ**.

***БУРЪКУЛАБЪ** див. **ПАРКАЛАБЪ**.

БОУРЪМИСТРЪ ч. (4) (стп. burmistrz, burgmistrz, свн. bürge-, burge-, bürger-, burgermeister) (выборний голова міської ради середньовічних міст за магдебурзьким правом) бургомістр: мы Стефан, воевода... свѣдомо чинимъ... оже... даем и дали есми сес наш лист глентовный... паноу боуръгмистроу и оусим паном и чесником радцАм и оусим коупцем з мѣста Ливовского... на то яко да ест им волно... прійти к нам до нашей земли (Ясси, 1463 BD II, 295); а они стали боуръмистрѣ ись старшими оузали тые паробъцы (б. м. н., 1481 BD II, 365); zemlam tych folwarkow hra-

nycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaho z panom Markom hawryłowyczom z folwarki ieho kotory ze on maiet podle mista Beresteyskaho (Тришин, 1500 ДПЖИ).

ФОРМИ: наз. одн. боуръмистрѣ (1481 BD II, 365); дав. одн. боуръгмистроу (1463 BD II, 295); ор. одн. burmystrom (1500 ДПЖИ); дав. мн. боурмистро(м) (бл. 1500 ПИ № 2).

БОУРѢ ч. (1) (особова назва, молд., слов. буря): а на то свѣдкове... пан прокоп... пан мартин боурѢ (Сучава, 1456 Cost. II, 791).

ФОРМИ: наз. одн. боурѢ (1456 Cost. II, 791).

БОУСТѢНОУЛ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прѣдоша прѣд нами... слоуги наши Лазорѣ Пискоу... и Лазорѣ, с ѣнь Мъроушчин, съ своими братіями: Мхилоу, и Мирча, и Марко, и Козма Боустѣноул... и продали свою правою отинноу (Сучава, 1483 BD I, 269).

ФОРМИ: наз. одн. Боустѣноул (1483 BD I, 269).

***БУСЧА** ж. (1) (назва села у Волинській землі) Буща: даемо надто подѣ Острогомъ тому господину отцу владыше... село наше Бусчу, зъ дворясчомъ Борсчовскимъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. Бусчу (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

БУТ ч. (2) (особова назва): А при том былъ... пан Бут, а пан Тохрин (Ровно, 1483 AS I, 82); па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч)... проси(л) в насъ дву(х) члѣвковъ... на (и)МА боутА а дробышъца (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: наз. одн. Бут (1483 AS I, 82); знах. одн. боутА (1497 ПМХ).

***БУТАШЪ** ч. (1) (особова назва): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу(ю) до на(с)... дали... есми емоу... на красной шоувѣани о(т)нина его, що съ да(л) бута(ш) по своєю доброю волею (Сучава, 1456 Mih. 213).

ФОРМИ: наз. одн. бута(ш) (1456 Mih. 213).

БУТИН ч. (2) (назва села у Волинській землі) Бутин: а кн(А)зю Солтану... в збараском повете: Олексинец, Островец, Бакота, два Бутины (Луцьк, 1463 AS I, 55); а к город(у) к Вишнівцю достали сА тые села на имА: Олексиньць... а Бакота, а Бутин (Вишнівць, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: наз. одн. Бутин (1482 AS I, 81); наз. мн. Бутины (1463 AS I, 55).

***БУТЫР** ч. (1) (назва місцевості у Волинській землі): а здез по Бутыр и по Виноградную гору (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

ФОРМИ: знах. одн. Бутыр (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

***БОУТЬ** див. **БУТ**.

***БОУХАИЧЪ** ч. (1) (особова назва, молд., укр. бугай, тюрк. buçay): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... оуси непотове ласльоа боухаича, жаловали есмы и(х), особливою нашею мѣ(с)тїю (Сучава, 1491 Cost. D. 36—37).

ФОРМИ: род. одн. боухаича (1491 Cost. D. 37).

БОУХТѢ, БОУХТА, БОУХТѢ, БУХТА, ВУХТИ ч. (61) (особова назва, перс. bucht «экономий»): мы александр воевода... и с нашими паны, ... панъ бухта коми(с)... знаменито чини(м)... иже мы слобуемъ ... служити королю (Баниль, 1455 Cost. II, 769); А на то ест... в. п. Боухти пръкалаба киліискаго (Сучава, 1468 BD I, 130); А на то великаА марторіе... и боАре мол(давскы)и:... пан Пашко, пан БоухтА (Ясси, 1476 BD I, 209).

ФОРМИ: наз. одн. боухтѢ, БоухтА 18 (1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52; 1464 BD I, 84; 1466 BD I, 115; 1467 Cost. S. 69; 1470 BD I, 141; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170; 1476 BD I, 209 і т. ін.); Боухте 3 (1460 Cost. S. 34; 1463 BD I, 74; 1467 BD I, 123); бухта 1 (1455 Cost. II, 769); Bucht 1 (1465 GL 176); род. одн. Боухти 31 (1458 BD I, 20; 1460 DIR«А» 515; 1462 BD I, 63; 1464 Cost. S. 60; 1466 BD I, 110; 1468 BD I, 130; 1470 BD I, 148; 1472 DIR«А» 528; 1473 BD I, 182; 1475 BD I, 204 і т. ін.); боухты 3 (1457 UKP 4; 1460 Cost. S. 41; 1464 BD I, 86);

боухтА, Боухтъ 3 (1467 *BD* I, 119, 121; 1468 *BD* I, 126); боухте 1 (1458 *BD* I, 19).

БОУХЪИЧАНІИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): а насти да е(ст) боухъичаніи (Сучава, 1491 *Cost. D.* 37).

ФОРМИ: *наз.* боухъичаніи (1491 *Cost. D.* 37).

Див. ще БОУХЪИЧЕШІИ.

БОУХЪИЧЕШІИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали... есми и(м)... села, на кобыле(х), на имъ ськоуянїи... боухъичешїи (Сучава, 1491 *Cost. D.* 36—37).

ФОРМИ: *наз.* боухъичешїи (1491 *Cost. D.* 37).

Див. ще БОУХЪИЧАНІИ.

***БУЦЕВЪ** *ч.* (1) (назва села у Перемишльській землі) Буців: А што есмы казалъ съна насъчи досытъ и на твои приездъ и на стадо твое то на буцеви насъчено его досытъ, за Д гривны (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: *місц. одн. на буцеви* (1386—1418 *P* 35).

БОУЦКАТЬ *ч.* (1) (особова назва, молд. Buța < Iacobuța): мы Стефа(н) воевода... знаменито чиним... оже... дали... есмо тому стмоу нашемоу еп(с)коупіо циганена (!) имъ пандръ съ чельдею... и боуцкать съ чельдею (Сучава, 1486 *DC* 143—144).

ФОРМИ: *наз. одн.* боуцкать (1486 *DC* 144).

БОУЧАЦКИИ, БОУЧАСКЫИ, БУЧАТСКИ, БОУЧАТЬСКИЙ, БУЧАТЬСЬКИЙ, БУЧАЦЕКИЙ, БУЧАЦИККИИ, БУЧАЦЫИ, БОУЧАЦСКИИ, БОУЧАЧЕКИИ, БОУЧАЧСКИ, БУЧАТСКИЙ *ч.* (17) (особова назва): а А па(н) михаль бучачекии староста галицеки даю сии свои листь (Галич, 1418 *P* 89); па(н) миха(л) бучАцикии честинык и староста галицикии и с ыными пасаными (!)... паны... выбавили ма... ис того Атсва (Кременець, 1434 *P* 130); а панъ дидрихъ боуцаскыи шоби волень брати на наши коупци (Коломия, 1448 *Cost. II*, 305); А се мы панъ янъ боуцачкии исъ литвинова визнавамъ ... аже што коли есми имали межи нами мерзАчку... и есми смирилисА (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); На которого соямоу кончаніе... велеможны папове... панъ Михаило Боуцачскы... панъ Влаикоуль... соутъ сосланы (під Хотином, 1467 *BD* II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн.* боуцаскыи 2 (1448 *Cost. II*, 305); боуцачски 2 (1454 *P* 162); бучачекии 1 (1418 *P* 88); бучачекии 1 (1418 *P* 89); боуцачкии 1 (1424 *P* 106); бучачьтський 1 (1424 *P* 106); бучатски 1 (1433 *P* 123); бучачицикии 1 (1434 *P* 130); бучатскии 1 (1435 *P* 132); бучачыкии 1 (1435 *P* 134); боуцачкии 1 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); Боуцачскыи 1 (1467 *BD* II, 297); *род. одн.* бучачского (1457 *Cost. II*, 808); *ор. одн.* бучатскимъ 1 (1433 *P* 123); боуцачкимъ 1 (1449 *Cost. II*, 746).

***БОУЧАЦКОВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прад нами... дъшеръ пана Акуоша вистърника... и съ своими непоти, сынове Боуцачкови Иорїеви, и тѣгали сѣ за свои отнини (Сучава, 1480 *BD* I, 241).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* Боуцачкови (1480 *BD* I, 241).

БУЧАЦКЫИ *див.* БОУЧАЦКИИ.

БОУЧАЦСКИИ *див.* БОУЧАЦКИИ.

БУЧАЧЕКИИ *див.* БОУЧАЦКИИ.

***БОУЧАЧНЫИ** *прикм.* (3) ◇ долына Боучачная (1), (долина) Бучачная (2) *див.* ДОЛИНА.

ФОРМИ: *род. одн. ж.* Бучачной (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. одн. ж.* Бучачную (1430 *ГВКЛ* 8).

БОУЧАЧСКИИ *див.* БОУЧАЦКИИ.

***БУЧАЧЪ** *ч.* (5) (назва міста у Подільській землі) Бучач: Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... визнавамъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ... естъ пре(д)лъ (!) село гриньковѣ (Кам'янець, 1420 *ПГАГ*); тоты златни пинѣзи, котори есми были дали на жолдъ оруженомоу па-

ноу бартъшовы з боучача... панъ михаило з боучача... намъ верноуль (Кам'янець, 1458 *Cost. II*, 814—815).

ФОРМИ: *наз. одн.* буча(ч) (1457 *Cost. II*, 811); *род. одн.* боучача 3 (1434 *Cost. II*, 664; 1458 *Cost. II*, 815); буча(ч) 1 (1420 *ПГАГ*).

ВУЦЗИУЛ *ч.* (1) (особова назва, тюрк. bücül «бабки для гри»): а на то jest... martorya... bojar naszych... Jon Bucziul Parkaıab (Сучава, 1465 *GL* 176).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вуцзиул (1465 *GL* 176).

БОУЧОУМ, БОУЧЮМ *ч.* (13) (особова назва, молд. бучум «рід трембіти», тюрк. рuc «незграбний» + афікс um): а панове наши по имену... панъ андроушко панъ ионъ бучоум(м) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А на то ест великаА марторіА... пан Радоул Пискъ, пан Ион Боучоум (Сучава, 1464 *BD* I, 84); от пана Боучоума, вистиАрника и митника, пишем много здравие... братиАм нашнм (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 369).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боучюм, Боучю(м) 4 (1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; 1461 *BD* I, 45; 1466 *DIR* «А» 519); Боучюум, боучю(м) 3 (1456 *ЭСФ*; 1464 *BD* I, 84; *DIR* «А» 517); *род. одн.* Боучоума 5 (1464 *BD* I, 86; 1465 *BD* I, 88; *DIR* «А» 518; 1466 *BD* I, 106; 1480—1484 *BD* II, 369); бучюма 1 (1460 *DIR* «А» 515).

БОУЧОУМЪНИ, БОУЧЮМЪНИ, БОУЧОУМЪНС, БОУЧЮМЪНІИ, БОУЧЮМЪНІИ *мн.* (11) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣше его правую и вѣрную службу до нас... дали есмы ему оу нашей земли едно село близъ бани на има бучумъни (Сучава, 1424 *Cost. I*, 161—162); и оу томже ча(с)... «прїиде, прѣ(д) нами... мѣроушка... и драгоше стѣн(и)ескоу... и продали... едно село, на имъ бучюмънїи (Сучава, 1490 *Cost. S.* 141).

ФОРМИ: *наз.* боучоумъни, бучумъни 4 (1424 *Cost. I*, 162; 1434 *DIR* «А» 463; 1442 *Cost. II*, 87); боучюмъни 2 (1434 *Cost. I*, 386); боучюмънїи 1 (1490 *Cost. S.* 141); боучоумънїи 1 (1428 *Cost. I*, 218); боучоумъне 1 (1442 *Cost. II*, 88); *род.* боучюмъни (1434 *Cost. I*, 386); *знах.* боучюма(н) (1490 *Cost. S.* 141).

БОУЧНОМ *див.* БОУЧОУМ.

БОУЧЮМЪНИ *див.* БОУЧОУМЪНИ.

БОУЧЮМЪНІИ *див.* БОУЧОУМЪНІИ.

***БОУЧЮМАНИ** *див.* БОУЧОУМЪНИ.

БУЧАТСКИЙ *див.* БОУЧАЦКИИ.

БУЧАЦИККИИ *див.* БОУЧАЦКИИ.

***БУЧАЧЪ** *див.* *БУЧАЧЪ.

***БЧЕЛА** *див.* *БЧОЛА.

***БЧОЛА** *ж., зб.* (4) колоды, дуплянки, вулики з бджолами (3): А также от того села да не дадоут намъ ни сторожи, и ни десѣтиноу от пчелы (Сучава, 1438 *DBAc* 28); а тако(ж) оу тои хотя(р) десАтину о(т) пчолы бу(д) чии буди(т) да имае(т) бере(т) десАтину монастирском(у) рѣ(д)ци (Нямц, 1456 *DIR* «А» 511);

б ч о л а в о д и т и (1) займатися бджільництвом, розводити бджіл: даль есми ему у пуль гаю за манастыремъ Помостича, потреб ему бчола водити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: *род. пчелы* 1 (1438 *DBAc* 28); пчолы 1 (1456 *DIR* «А» 511); бчолы 1 (XV ст. *BC* 19); *знах.* бчола водити (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

Див. ще *БЧОЛА.

***БЧОЛА** *ж.* (24) 1. бджола (5): а хто кому дѣрево зроубить со пчелами имѣеть заплатити гривнюо чїи пчолы (XV ст. *BC* 37); хто боуде(т) ожалованъ о злодѣйстве бчо(л) ало(б) мд(оу) (XV ст. *BC* 6 зв.);

п ч е л ы в о д и т и (1) займатися бджільництвом, розводити бджіл: а на(м) тое земли о(т) пр(с)то(и) бши нею(т)-води(ти) ани знамени свое ни п(ч)ле (!) не води(ти) (б. м. н., 1498 *Ч/АФ*).

2. (тільки в мн.) колоды, дуплянки, вулики з бджолами (17): то все есмо потвердили... съ всѣми границями... исъ

лъсом, исъ бортми, исъ пчолами (Судомир, 1361 AGZ 6); што бы въ тѣхъ пасѣкахъ десѣтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); и кто коли име(т) оу тои пасици ставити свои бчолы, а десѣтиною бы калогеры о(т) молдавице брали, а и(н) никто (Сучава, 1453 Cost. II, 454); а в томъ же селе пасека есть, а в то(и) пасеце сто бчо(л) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.);

бъчолы дерти (1) виймати мед з бортей: Жаловала сА пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет... бобры оукрадомъ бьют, дерево бортное, бьчолы дероут и шкоды великие чинѣт (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. мн. бчолы 2 (бл. 1471 ЛКЗ 90, 91); пчолы 1 (XV ст. BC 37); род. мн. бчо(л) 7 (1454 Cost. II, 517; 1455 Cost. II, 531; 1458 ПГСММЦ; 1459 DIR«А» 514; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. BC 6 зв., 19); пчо(л), пчоль 2 (1446 Cost. II, 251; XV ст. BC 37); бче(л) 3 (1453 Cost. II, 461; 1463 Cost. S. 45); пчель, пчел 2 (1431 Cost. I, 325; 1458 BD I, 9); ! п(ч)ле 1 (1498 ЧИАФ); ! бпе(л) 1 (1453 Cost. II, 492); знах. мн. бчолы, бьчолы (1453 Cost. II, 454; XV ст. BC 19; 1478 AS III, 17); ор. мн. пчолами 1 (1361 AGZ 6); пчелами 1 (XV ст. BC 37).

Див. ще *БЧОЛА.

Бъ див. БЫ!

*БЪГДАНОВЪЧЬ див. БОГДАНОВИЧ.

*БЪДЕЩИ див. БОДЕЩИ.

*БЪДА див. *БАДЪ.

БЪШЕСКОУЛ, БЪШЕСКОУЛЬ ч. (13) (особова назва, молд., пор. болг. Бай і турк. bay): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... наш слоуга Гоурбан... и сестра его Стана... и продали свою правою отниною... ис привилїе що имал дѣд их Оана Бъшескоуль от дѣда нашего (Сучава, 1499 BD II, 134—135).

ФОРМИ: наз. одн. Бъшескоуль, Бъшескоуль (1499 BD II, 135); род. одн. Бъшескоула (1499 BD II, 134, 135, 136).

*БЪШЕЩИ мн. (4) (назва села у Молдавському князївствї): а мы такожде и от нас есмы дали... слоузъ нашемоу... тоую прѣдреченноюю третоую част села от Бъшещи (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: род. Бъшещи (1499 BD II, 135, 136).

*БЪЗДЫГЪ ч. (3) (особова назва, молд., тур. buzdau/buzdaуап «палица»): а на то есть... вѣра пана ивана бздыга (Коломия, 1448 Cost. II, 306); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... дочка Ивана Бздыга... и дала племеннику своему... село... Дръгоушанїн (Сучава, 1491 BD I, 468).

ФОРМИ: род. одн. бздыга, Бздыга (1448 Cost. II, 306; 1491 BD I, 468); знах. одн. бздыга (1465 DIR«А» 518).

Див. ще *БОУЗДОУГАНЪ.

*БЪИЛЬ ч. (2) (особова назва, турк. boylu «високий на зрїст, ставний»): И такоже прїиде прѣд нами... Нѣгша, дочка Бъила... и продала свою правою отниною (Сучава, 1488 BD I, 355).

ФОРМИ: род. одн. Бъила (1488 BD I, 355).

*БЪКСЪНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князївствї): тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на брѣладъ едно мѣсто между леоуринцемъ и бьксънещъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 444).

ФОРМИ: род. бьксънещъ (1436 Cost. I, 444).

*БЪКЪ див. *БЫКЪ.

*БЪЛА ч. (1) (особова назва): Тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали... есми емоу... селище Никоарино и селище Жоуржа блидаръ, що коупил обѣ селищи оу Бълы (Сучава, 1459 BD I, 27).

ФОРМИ: род. одн. Бълы (1459 BD I, 27).

*БЪЛАУРЪ ч. (1) (особова назва, молд. балаур «змїй»): <Тѣмъ> мы видѣши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... <село...>... шоже ку(н)л) тое

се)ло (бъ)лаурь о(т) пана кръстишо(р) (б. м. н., 1479—1480 Cost. S. 105).

ФОРМИ: наз. одн. <бъ)лаурь (1479—1480 Cost. S. 105).

*БЪЛИЖНИИ див. БЛИЖНИИ.

*БЪЛИЖНИИ див. БЛИЖНИИ.

БЪЛКО, БЪЛЪКО, БЕЛКО ч. (20) (особова назва, молд., пор. болг. Балко): А на то ест вѣра... бояр наших... в. п. Блъка прѣкалаба келїиского (Сучава, 1468 BD I, 130); А на то ест велика мартоурїа... и оуси наши боАре... пань Белко з <Б)ело(град) (Сучава, 1470 BD I, 150—151); И еше есмо дали... кир поп Тимофтеоу... тое превелїе (!) шо дал оу наше роуки Пѣтроу, сынъ Белко (Сучава, 1491 BD I, 453).

ФОРМИ: наз. одн. Бълко, Белко, бълко 9 (1470 BD I, 151, 156; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170, 172; Cost. S. 88; 1473 BD I, 187; 1474 PFC; 1483 BD I, 274); зам. род. Пѣтроу, сынъ Белко 1 (1491 BD I, 453); зам. дав. <пан)оу Бълко 1 (1483 BD I, 275); род. одн. Блъка, бе(л)ка, Бълка (1468 BD I, 130; 1471 BD I, 164; DIR«А» 525; 1472 DIR«А» 528; Cost. D. 26; 1473 BD I, 182, 184, 190; ШКН 165).

БЪЛКОВ, БЪЛКОУ прикм. (2): оже(е) тотъ истинни и верни слоуга наш Петръ, сынъ Бълков, слоужил нам право и верно (б. м. н., 1472 BD I, 177); прїидоша прѣ(л) нами... слоуга наш Пѣтроу, сынъ Бълкоу, и съ своими детми... и продали свою... отниною (Сучава, 1491 BD I, 452).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Бълков 1 (1472 BD I, 177); Бълкоу 1 (1491 BD I, 452).

Пор. БЪЛКО.

БЪЛОТЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князївствї): Тѣмъ мы видѣше его правою и вирною слоужбою до нас... дали... есми емоу... села на имѣ Гостилещи... и Бълотеци (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: наз. Бълотеци (1459 BD I, 35).

БЪЛОШ, БЪЛОШЬ, БЪЛОШЪ, БАЛОШЪ ч. (45) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана бълоша чашника (Сучава, 1432 Cost. I, 338); а мы такожде и от нас есмо дали... слоугам нашим Нъгоулоу Доумїа и братоу его Бълшоу... четврѣтоую част от села на Сърѣтѣ на имѣ Боузеши (Васлуй, 1495 BD II, 55).

ФОРМИ: наз. одн. Бълш, бъл(ш) 3 (1453 Cost. II, 467; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 55); балошъ, бълшъ 2 (1433 Cost. II, 650; 1436 Cost. II, 701); бълшъ 1 (1471 DIR«А» 525); род. одн. бълша, бълша 27 (1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 354; 1435 Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 460; 1437 Cost. I, 530; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; 1442 Cost. II, 88; 1448 Cost. II, 306; 1459 BD I, 27 і т. ін.); белоша 4 (1437 Cost. I, 515; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAC 40; DIR«А» 477); болоша 2 (1436 Cost. I, 455, 482); бълша 1 (1433 Cost. I, 350); ! вълша 1 (1437 Cost. I, 536); дав. одн. Бълшоу, бълшоу (1472 Cost. S. 88; 1495 BD II, 55).

БЪЛОША ж (1) (назва могили у Молдавському князївствї): а хотаръ оуси(м) ти(м) четыремъ селомъ поченше о(т) где падае(т) бѣлошева заподїа оу милѣти(н), тои заподїею гори до мохилоу (!) шо е(ст) има бълша (б. м. н., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: наз. одн. бълша (1425 Cost. I, 168).

БЪЛОШЕВ прикм. (5) мы стефа(н) воево(д)а... знаменїто чини(м)... оже... дали... есми томоу стѣмоу монастироу села... шо онї коупили о(т) козми, сна бѣлошева (Сучава, 1462 Cost. D. 10); а тотѣ их привилїа пожегла оу домъ Бълшев от Боудещи (Сучава, 1488 BD I, 323).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Бълшев (1475 BD I, 205; 1487 BD I, 297; 1488 BD I, 323); зам. дав. сыноу Бълшев (1487 BD I, 297); род. одн. бѣлошева (1462 Cost. D. 10).

Див. ще *БЕЛОШЕВЪ.

Пор. БЪЛОШ.

БЪЛОШЕЩИ див. БАЛОШЕЩИ.

БЪЛОШЕЩИ див. БАЛОШЕЩИ.

БЪЛОШЪ див. БЪЛОШ.

***БЪЛЧЕСКОУЛЪ** ч. (4) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде... Наста... и продала свою правое отнина... Тоадероу сыноу Миклѣ Бълческоула (Сучава, 1495 *ВД II*, 81—82).

ФОРМИ: *род. одн. Бълческоула* (1495 *ВД II*, 82).

! БЪЛЪНАЩЕ(М) (БЪЛЪНЪЩЕ(М)) *див. БЪЛЪНЪЩИ.*

БЪЛЪНЪЩИ *мн.* (5) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже приде... ланъ андрейко и бра(т) его лоука... и продали... половина одного села... на има бълънъщи (Сучава, 1443 *Cost. II*, 131); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м) о(т) рыпича(н)... и о(т) баланъщи... на то да... не даю(т) дани (Побрата, 1448 *ДГПР*).

ФОРМИ: *наз. бълънъщи* (1443 *Cost. II*, 131, 132); *род. баланъщи* (1448 *ДГПР*); *дав. ! бълънаще(м) бълънъ(щ)ем* (1443 *Cost. II*, 131, 132).

БЪНИЛА *ж.* (2) (назва села на Буковині) Банилів: тѣмъ мы видѣвше и(х) правоу и вѣрноу службу до на(с)... дали есми имъ... двѣ сель на има бънила и южинци (Сучава, 1428 *Cost. I*, 221).

ФОРМИ: *наз. одн. бънила* (1428 *Cost. I*, 221); *зам. род. опро(ч) бънила* (1428 *Cost. I*, 221).

*Див. ще *БАНИЛОВЪ.*

***БЪНИЛОВЪ** *прикм.* (2): а мы такождере и от нас есми дали и потвѣрди Мърїи, дочки Бръсана, и бр(атан)уи-чем еи Томи Бънилъ и братоу его Петри... сыномъ Бъниловом... тое... половина село (Сучава, 1495 *ВД II*, 76).

ФОРМИ: *дав. мн. Бъниловом* (1495 *ВД II*, 76).

Пор. БЪНИЛЪ.

БЪНИЛЪ ч. (2) (особова назва, молд., мад. вап «наміник»): а друга част от тои половини села да ест братаничем еи Томи Бънилъ и братоу его Петри (Сучава, 1495 *ВД II*, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. дав. да ест...* Томи Бънилъ (1495 *ВД II*, 76).

БЪРА *див. БЕРА.*

***БЪРАТЪСТВО** *д в БРАТСТВО.*

БЪРБОШИ, БЪРБОШІИ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу службу до на(с)... далиже... есми емоу... села... на има... на проутъ якобъши и бърбошіи (Васлуй, 1436 *Cost. I*, 475); тѣ(м) мы видѣвше его правоу и вѣрноу службу до на(с)... дали... есми емоу... села, на имѣ... шкъи и бърбоши... (Сучава, 1455 *Cost. II*, 553).

ФОРМИ: *наз. бърбошіи I* (1436 *Cost. I*, 475); *бърбоши I* (1455 *Cost. II*, 553).

БЪРБЪШАНИИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): И такождере дали... есми слоузѣ на(шем)оу Борчѣ... село на имѣ Бърбъшании (Васлуй, 1497 *ВД II*, 112).

ФОРМИ: *наз. Бърбъшании* (1497 *ВД II*, 112).

***БЪРЛАД** *див. БРЪЛАД I.*

***БЪРЛИНЪ** *прикм.* (1): а на то... вѣра бърлина хърловскаго (б. м. н., бл. 1400 *Cost. I*, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. бърлина* (бл. 1400 *Cost. I*, 27).

Пор. БЫРЛА.

БЪРСОМЪНЕ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): и ми есми дали емоу два селищи... на имѣ бърсомъне и доумитрѣни пониже бърсомъ(н) (Сучава, 1439 *Cost. II*, 35).

ФОРМИ: *наз. бърсомъне* (1439 *Cost. II*, 35); *род. бърсомъ(н)* (1439 *Cost. II*, 35).

БЪСЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его право и вѣрноу службу до на(с)... дали есми ему... села на имѣ въсиъщи... и на тазловѣ бъсещи (Сучава, 1443 *Cost. II*, 155).

ФОРМИ: *наз. бъсещи* (1443 *Cost. II*, 155).

***БЪХНИЦА** *ж.* (1) (назва річки у Молдавському князівстві): А хотарь тои половина село от Гостилещ... долоу

до оустіе Бахни, та Бъхницоу горѣ до могилоу (Сучава, 1488 *ВД I*, 356).

ФОРМИ: *ор. одн. Бъхницоу* (1488 *ВД I*, 356).

БЪХНЪНИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь тѣмъ вышеписаніе за отнини, части от села Фаоури и Бъхнъни въ оустѣ Бахна (Сучава, 1468 *ВД I*, 125—126); А хотарь тои половина село от Гостилещ поченши от лиса... до где сѣ снимаеь хотарь Гостилещилорь сѣ Бъхнънилорь (Сучава, 1488 *ВД I*, 356).

ФОРМИ: *наз. Бъхнъни* (1468 *ВД I*, 126); *род. молд. зам. ор. Бъхнънилорь* (1488 *ВД I*, 356); *знах. Бъхнъни* (1468 *ВД I*, 125).

***БЪЧЕЩИ** *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь томоу селоу да ест... от Бъчещи (Сучава, 1467 *ВД I*, 119).

ФОРМИ: *род. Бъчещи* (1467 *ВД I*, 119).

***БЪЧОЛА** *див. *БЧОЛА 2.*

***БЪШОТЪНИ** *див. БАШОТЪНИ.*

БЫ¹, БИ, Б, БЪ *част.* (1722) (модальна) **1.** (надае бажально-спонукального відтинку) **би, б** (316): I też żeby muncare w kniazstwie paszom ustaweny... s fałszywymi penezmi, abo z reczmi inszimi, sami... czerez meczczan, kotorym kolwe obuczajem, takowych imati ne smelivy (Луцьк, 1388 *ZPL 108*); а по нашемъ животѣ кого богъ и збереть быти господаремъ нашеи земли... тотъ щобы емоу непороушилъ нашего даніа, али бы емоу потвѣрдиль и оукрѣпилъ (Сучава, 1420 *Cost. I*, 136); Takto nam trudno peremiryia ta i Waszab milost zətowali, syty by ieste pam w tom ne czynili, izby nam peremiryie s nim derzat (Липишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI*, 141); и что-бы и нынѣ вашимъ опѣканемъ та богомоля стояла с покоемъ, а тотъ бы попь отъ нее прочь къ иной церкви не шель, жилъ бы туто и молилъ Бога, никимъ не обижень (Холм, 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5); мы князь Семень Александровичъ дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрѣю Морозови... а иный бы ся в то ниhto не вѣступаль (Киѣв, 1459 *ЗНТШ XI*, 13); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ боронилъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и ты бы ихъ вѣ тыи земли увязаль и ихъ отъ кривдѣ боронилъ (Вильна, 1495 *РИБ 602*); А по нашемъ животѣ, кто боудетъ господарь нашеи земли... тотъ бы им не пороушилъ нашего дааніа (Ясси, 1500 *ВД II*, 175—176).

2. (надае відтинку умовности) **би, б** (204): пак ли бы его жь бѣ не дан хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ исны кна(з) корибу(т)... тогда мы со всемъ посольство(м) земли его хочемы его о(т)стати (Луциця, 1388 *P 39*); пакъ ли тотъ кто иметь жити, у томъ домѣ, бы хотѣль нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогды мусить сѣ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 *Cost. II*, 633); пак ли бы кто нагабалъ оу тои дѣдиннѣ панюу росовую марекрѣту... то иваноко тучнакъ имае заступити оправи(т) или бы кро(л) нагаба(л) то имаеь оправи(т) тученА(к) (Галич, 1418 *P 89*); а пак ли тое перворе(ч)ное село намѣ сА бы слюбило а любо которому нашему слоузѣ поводили быхо(м) е выкупити (Коломия, 1424 *P 102*); а дасть ли ми коро(л)... гродовъ... и азъ ислюбую... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д)... по собѣ толико того которы жь бы присАглъ вѣре(н) быти королеви (Кременецъ, 1434 *P 131*); сами порозоумѣти можете коли ани в короунѣ ани въ кназьствѣ велико(м)... обьличне не были быхо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая бы была неладность а зѣмешканье (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Мы кнѣзь Семень Алекса(н)дрови(ч)... о(з)на(і)моу-емо Си(м) Листо(м) Наши(м) Хто бы На не(го) Посмотрити Любо Чтоучи его Слоухати боуде(т) хотѣ(в) комоу бы того вѣдати потреба. И(ж)... при (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... е(го) зоставоу (Прилуки, 1459 *P 171*); а кто-бы тое еднанье з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тотъ маеь заплатити королю пать сотъ копѣ грошій (Вильна, 1482 *AS I*, 79); А також мы... ани жаднон радѣ ани помочи тоурком не имаеь

дати, вьнѣвши коли бы нѣкатораА моц або сила тоурецкого чсарь... пришла бы, и нас поневолили бы соби на помоч (Гирлов, 1499 *ВД II*, 423—424)

3. (*надає відтінку припущення, ймовірності*) нібито (9): И потомъ говорилъ намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотъкановичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежъ тетъка была, а тоє именьє ему полетила во олеканье (Краків, 1489 *РИБ 437*); смотрѣли есмо того со кн(А)зьми и паны волинскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю королю его м(и)л(о)сти землАне кремАнецкии... на кн(А)зА Олександра Сонкгушквича, штож бы он в них взАл имьне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 *AS I*, 94); жаловали намъ кн҃гини Федорова Федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) киземъ федоро(м) федоровичо(м)... на наместника... любу(ц)кого пана богдана сопезичка рекомо бы онъ и(х) выгна(л) зымене(и) и(х) о(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); а коли панъ Петръ ѣзлилъ (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбывалъ, або листы бы бралъ изъ тоє скрини (Вильна, 1498 *АЛМ 163*).

Див. ще частку БЫ у складі: АБЫ¹, АБЫ², АЖБЫ¹, АЖБЫ², АЖЕБЫ, АЧБЫ, АЩЕБИ, ГДЕ БЫ, ДАБЫ, ЕСТЛИ БЫ, ИЖЕБЫ, ИЖБЫ, КНДУВУ, КАКО БЫ, КАКЪ БЫ, КДЕ БЫ, КОЛИ БЫ, НИЖЛИБЫ, ОЛІЗВУ, ПАКЪ БЫ, ПАКЛИБЫ, ХОТА БЫ, ШТОБЫ¹, ШТОБЫ².

БЫ², ВУ спол. (12) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*додатковий — у постпозиції*) щоб, щоби (10) а (*без співвідносного слова в головному реченні*) (7): але вжды хвала милому богу што ваша мл(с)ть зостали оу вашое мл(с)ти стольцы оу великомъ кня(з)стве литовскомъ... да(и) боже бы в добры(и) часъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ*); Такежъ и панове рада наша намъ поведали штожъ ты писалъ о томъ къ намъ, абы намъ мовили, быхъ были съ тобою въ жытѣ (Троки, 1494 *ВД II*, 387); просили нас два брата рожаоя: ... быхъ-мо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 193); и (в)сказывалъ еси к намъ абыхмо с тобою были в прыязни... и записовъ бы(х)мо стары(х) потве(р)дили (б. м. н., 1496 *ПДСВВ 196 зв.*);

б) (*із співвідносним словом у головному реченні*) (3): Милостивый королю! Прошоу твою милость за кнАзьною Штефаны воеводы: о томъ бы король его милость росмотривши, штобы пропоставилъ мои послы черезъ свою землю до кнАзА московского (б. м. н., 1481 *ВД II*, 365); Про тожъ г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода нами вашо(и) мл(с)ти приказа(л) абы ваша мл(с)ть емоу запись вписали по сему списку што до ваше(и) мл(с)ти по насъ присла(л) и на то бы есте ваша мл(с)ть емоу присАгоу вделали пере(д) нами и то(т) листь присА(ж)ны(и) намъ дали (б. м. н., 1496 *ПДВКА 60*).

2. (*мети — у постпозиції*) (*без співвідносного слова в головному реченні*) щоб, щоби (2): Tohdy osz ia rap Miklovsz starostin namistnik postal yesny swoiho Burgrabiv rapa Michaita so zemliany, by gosprawil mezu pumy tho thu zemliu (Галич, 1413 *GL 48*); другое па(к) ти(ж) оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) сь и(м) оувернули ишкоду и казали есмо вернути все, що коли сА знаиде(т) лице(м) оу нашей земли, бо(д) оу ко(г) (Сучава, 1457 *Сост. II*, 809).

БЫБЕЛ ч. (1) (*назва села у Перемишльській землі*) Бибело: тогды мы... потвердили есмо, его правого всего имѣна, первое, именем рекучн, село быбел (Судомир, 1361 *AGZ 6*).

ФОРМИ: наз. одн. **быбел** (1361 *AGZ 6*).

БЫБЕЛЬСКИЙ, БЫБЕЛСКИЙ, БЫБЕЛЬСКИЙ ч. (10) (*особова назва*): А на то послуи панъ староста рускоѣ земли... а се землАне панъ ходько быбельский кадолъфовичи друздъ (Перемишль, 1359 *P 10*); то все есмо потвердили, непорушно на вѣки служъ нашему вѣрному ходкови быбелскому (Судомир, 1361 *AGZ 6*); Мы... волчко пресло-

жи(ч) андрѣико бубел(с)ки... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межи... кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с однои strony межи панею Адвожо отиною пилецкою... с другоѣ strony о волость о зальсие... водила(с) (Медика 1404 *P 69—70*).

ФОРМИ: наз. одн. **быбельский, быбельский 6** (1359 *P 10*; 1366 *P 12*; 1378 *P 26*; 1390 *P 176*; 1391 *P 45*; 1393 *P 52*); **быбелский 2** (1361 *AGZ 6*); **бубел(с)ки(и) 1** (1404 *P 70*); дав. одн. **быбелскому** (1361 *AGZ 6*).

***БЫБИЦКИЙ ч.** (1) (*особова назва*): А пнтъ могоричь оу быбицкого оу дому за копу гроший (Перемишль, 1359 *P 10*).

ФОРМИ: род. одн. **быбицкого** (1359 *P 10*).

***БЫВАННА мн.** (1) минуле (?): Колиж всего прироженя постат своего передкоу видѣ на быванна (!) насладовати, про тож и мы, иж ииша звѣрата розоумом и смыслом проходимо, от родителей наших обычаев цнотами ошлАхтеных и похвалных отступовати не имаемо (Сучава, 1462 *ВД II*, 283).

ФОРМИ: знах. ! **быванна** (1462 *ВД II*, 283).

***БЫВАТИ дієсл. недок** (44) **I.** (*повнозначне дієслово*) (31) 1. траплятися, бувати (11): рѣчи котори жъ в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы (б. м. н., 1424 *P 99*); Есть въ обычай землі нашей, колі и мѣръ умре, тогды дети бѣроуть половиною о(т) оїа оусего именья, а пригожаєтА такимъ дѣтемъ оу моло(до)стї частокро(т) свою дѣ(л)нїцю истратїть, а тако(ж) о(т) обою стороною бывають не(до)ста(т)кы велікы, про то мы оуставляємъ своею ра(до)ю, абы дети не бралі дѣ(л)нїцю о(т) оїа докоу(л) другою жоною пойме(т) (XV ст. *ВС 28*);

(у *безособовій формі*) водиться (15): хочемъ гголдова(т) короле(в)... вѣрное послу(ш)ство держа(т) подѣ присАгоу и под(д) ч(с)тью подлугъ обычаА Ако ко(л) быва(є)т при голдованию (Молодечно, 1388 *P 43*); продал есмо... имене... зо всеми залежностями... ис чинши как же (ис) стародавна бывало с того имена (Берестя, 1466 *AS I*, 62); а брати имъ мыто постароумо какъ здавна бывало за Ади нашего за велико(г) кнАзя витов(в)та (Петрків, 1489 *АМВ*); тые малые кожи телятины, баранины и козины мають шевци купити по старому, какъ передъ тымъ бывало (Луцьк, 1495 *АЛМ 89*); твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ... напоминаючы насъ, абыхмо съ тобою прыязнь и миръ вечный взяли... подлугъ давного обычая, какъ перьвей того зьдвана за предѣковъ нашихъ бывало (б. м. н., 1496 *ВД II*, 407).

2. (*із словами братство, любовь, мир, приятельство*) перебувати з ким-небудь у якихось стосунках (3): Ино мы памятаючы давныи дела, какъ предѣкове нашы ись твоими предѣками перьвими воеводами бывали оу прыязни и въ любви, то есмо вчинили на жаданье твое миръ вечный и прыязнь съ тобою есмо взяли (б. м. н., 1496 *ВД II*, 407); Ино бываючы ваша мл(с)т) межи нами в бра(т)стве и в добро(м) миру и прияте(л)стве яко выше(и) рекли есмо а ваша мл(с)т) можете сами лорозоумети якъ боудоуть мыслити ваше(и) мл(с)ти и приятели и неприятелі (б. м. н., 1496 *ПСВВ 192 зв.*).

3. (за ким) належати (кому) (1): Се здысь просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землищъ пустныхъ у Каменешко волости, Степановскихъ селищъ, што дей за великого князя Витовта бывали за бояры (Краків, 1454 *АЛМ 12*);

◇ **бывати** въ запомененю (1) забуватися, відходити в забуття: Люцкые sprawy, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, albo сведенъствомъ писма, борздо бывають въ запомененю (Луцьк, 1389 *PEA I*, 26).

II. (*дієслово-зв'язка*) (*у складеному присудку*) бувати (13) а) (*з предикативним членом — іменником у наз. відм.*) (1): и Ѳе(д)до мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зьдвана осочники бывали того двора любецького (Вильна, 1499 *ВФ*);

б) (з предикативним членом — прикметником) (2): О часты(х) простѣлка(х) борзость бывае(т) добрая, але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаеъ быти разоумно, розпатрена (XV ст. *BC* 17 зв.);

в) (з предикативним членом — пассивним діеприкметником) (10): Презъ велікыи заклады частокро(т) оубогыи лод(и) бывають оутіснены (XV ст. *BC* 17); кто коли баваеъ (!) ожалова(н) о злодѣйстве (XV ст. *BC* 18),

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. **бывае(т)** 2 (1388 *P* 43; XV ст. *BC* 17 зв.); **бываеъ** 3 (XV ст. *BC* 6 зв., 25 зв.; *СЯ* 40 зв.); *як складова частина пассивних форм різних дієслів: бываеъ* (оутіснена) 1 (XV ст. *BC* 19 зв.); **1 баваеъ** (ожалова(н) 1 (XV ст. *BC* 18); **бывае(т)** (соужена) 1 (XV ст. *BC* 12 зв.); 3 ос. мн. **бывають** 1 (1389 *PEA* I, 26); **бываю(т)** 1 (XV ст. *BC* 26); **бывають** 3 (1424 *P* 99; XV ст. *BC* 28; *СЯ* 42 зв.); *як складова частина пассивних форм різних дієслів: бывають* (утіснены і т. ін.) 3 (XV ст. *BC* 15, 17, 25 зв.); *перф.* 3 ос. одн. ч. **бываль** (XV ст. *BC* 13); 3 ос. одн. ж. **бывала** (XV ст. *BC* 10 зв.); 3 ос. одн. с. **бывало** (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1466 *AS* I, 62; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1489 *АКВ*; *АМВ*; 1494 *AS* I, 102; 1495 *АЛМ* 88; XV ст. *СЯ* 39, 42 зв.; 1496 *BD* II, 407; *ПДВКА* 61); 3 ос. мн. **бывали, бывали** (1496 *BD* II, 407; *ОПВВД*; XV ст. *BC* 10 зв., 14, 42 зв.; 1499 *ВФ*); *як складова частина пассивних форм різних дієслів: бывали* (соужены і т. ін.) (XV ст. *BC* 10, 13); *дієприсл. одноч.* **бываючы** (1496 *ПСВВ* 192 зв.).

Див. ще БЫТИ.

! БЫГОМЪ (БОГОМЪ) див. БОГЪ ¹.

БЫДКГОСЦКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Bydgoszcz у Польщі): мы войцехъ з бжиен мл(с)ти ярицибискупъ гнѣзденскыи... миколаи быдкгосцкыи... слюбуемы и записуемы сА стецку воеводъ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **быдкгосцкыи** (1433 *P* 122).

* **БЫДЛО** *с., зб.* (1) (*стп.* bydło) худоба: Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и червтями, и на шроты рубаючы, кому хотя продавати волно, не даючы до скарбу Нашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: *знах.* **быдло** (1389 *PEA* I, 27).

! БЫЗДНО (быти здано?) (1): Оуставляемъ колі которая панна (замоуж) поидѣтъ, вѣно пнѣзное оу готовизне, што(ж) боудѣтъ дано пре(д) приетельми, на томъ имееъ досыта а именѣ дѣди(ч)ное, имееъ быздно (!) на корола (XV ст. *BC* 31 зв.).

* **БЫЗДЫГЪ** *див. *БЪЗДЫГЪ.*

БЫЗЫЛА *ч.* (1) (*особова назва*): мы илѣа воевода... чини(м) знаменито ... аже дали есми... нашему монастырю... четири чель(д) цыганскыи и на имѣ славъ хорловѣ(н) с чельдею... и бызыла с чельдею (Сучава, 1441 *DIR* «А» 477).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бызыла** (1441 *DIR* «А» 477).

Див. ще БИЗИЛЬ.

* **БЫКОВЕЦЪ** *ч.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотары тѣмъ селомъ що соутъ на быковци лоченши (от) вѣрзарева монастырь на верхъ пасикъ ачичковы (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *місц. одн. на быковци* (1420 *Cost.* I, 135).

БЫКОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А с нами в тот часъ были... дворяне гдря нашего великого короля Александра: Петръ Шостовскій, а Тиша Быковскій (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Быковскій** (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

БЫКОВЪ *ч.* (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): Левону Шаломичу два жеребѣи пустыхъ, а на третемъ два челоувѣки, дають сорокъ грошей а три ручки меду. А жеребемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Бловиничн (Берестя, 1463—1478, *PEA* I, 35).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Быковъ** (1463—1478 *PEA* I, 35).

* **БЫКЪ** *ч.* (9) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали.. есми емоу... едино мисто на имѣ тоузара... на бѣци

(Сучава, 1432 *ДГВІН*); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали... есмо вичныи оброкъ томуо свѣтому монастыроу от Побратѣ... сзєро от оустиа Бѣка и съ оусумы гырламы, и пасика Давидова на Бицы, и противъ оустиа Бѣка на Днистри да оучинѣтъ соби вѣ сѣтныки (Сучава, 1466 *BD* I, 105—106).

ФОРМИ: *род. одн.* **Бѣка** 2 (1466 *BD* I, 105, 106); **Быку** 1 (1436 *Cost.* I, 459); *місц. одн. на быци, бѣци* 2 (1432 *ДГВІН*); *на быкоу* 2 (1436 *Cost.* I, 450; 1448 *Cost.* II, 342); *на быцѣ* 1 (1438 *Cost.* II, 14); *на Бицы* 1 (1466 *BD* I, 106).

* **БЫЛГАРСКИЙ** *прикм.* (1) болгарский: Там мы видѣвши его правую и вѣрною службою до нас... далі.. есми емоу... село... на имѣ Рѣдичеши, и повыше где било село былгарское (Сучава, 1468 *BD* I, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* **былгарское** (1468 *BD* I, 130).

* **БЫЛОГОРОДСКИЙ** *див. БЕЛОГОРОДСКІЙ.*

* **БЫЛЫЙ ГОРОДЪ** *див. *БИЛЫЙ ГОРОДЪ.*

БЫРГОВЪ, БРЪГОВЪ *ч.* (3) (*особова назва, молд., пор. нѣм.* Berg): А на то... вѣра пана Бырговъ Штефанова и дѣти его (Сучава, 1403 *RS* 338); а на то... вѣра манева и вѣра бръговъ щѣфана (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84—85).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* пана **Бырговъ** 2 (1403 *RS* 338; *ДГАА*); **бръговъ** 1 (1411 *Cost.* I, 85).

* **БЫРЗОТА** *див. *БРЪЗОТА.*

БЫРЛИЧЪ, БРЪЛИЧЪ, БРЪЛИЧЪ *ч.* (65) (*особова назва*): а на то... вѣра пана балѣчина сына бырлича (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прідоша... Мароушка... и племеница еи... и продали свою правую отниною... ис привиліа що ималь дад их Стан Бръличъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бырличъ** 4 (1404 *Cost.* II, 625, 629, 701); **бръличъ** 2 (1433 *Cost.* II, 650, 666); **Бръличъ** 1 (1499 *BD* II, 153); **бръли(ч)** 1 (1421 *Cost.* I, 142); *род. одн.* **брълича, брълича, брлича** 27 (1409 *Cost.* I, 65; 1415 *Cost.* I, 116; 1423 *Cost.* I, 157; 1426 *Cost.* I, 178; 1428 *Cost.* I, 224; 1433 *Cost.* I, 364; 1435 *Cost.* I, 403; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *Cost.* II, 7; 1499 *BD* II, 153 і т. ін.); **бырлича** 23 (1393 *Cost.* I, 14; 1403 *RS* 338; 1407 *Cost.* I, 56; 1411 *Cost.* I, 85; 1436 *Cost.* I, 455; 1437 *Cost.* I, 529; 1438 *DIR* «А» 472; 1439 *Cost.* II, 32, 35, 42 і т. ін.); **бырличА. бырлічА** 7 (1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *DIR* «А» 439; *Cost.* I, 95; 1419 *DIR* «А» 444).

* **БЫРЛЪЗЕЛЬ** *див. БРЪЛЪЗЕЛЬ.*

* **БЫРЛА** *ч.* (6) (*особова назва*): а на то... вѣра бръли хръловского... (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433); мы панъ александър воевода молдавскыи... землѣны молдавскыя... панъ шандръ нѣмецкыи, панъ бырла хорловскыи... королю польскому... го(л)довали есмы (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); а на то... вѣра бырлѣ хорловского (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84—85).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бырла** (1404 *Cost.* II, 625); *род. одн.* **бръли** 2 (1400 *DIR* «А» 433; *Cost.* I, 37); **бырли** 1 (1403 *RS* 338); **бырлѣ** 1 (1411 *Cost.* I, 85); **Бырла** 1 (1403 *ДГАА*).

* **БЫСТРИЦКИЙ** *див. БИСТРИЦКІЙ.*

* **БЫСТРИЦЯ** ¹ *див. БИСТРИЦА.*

* **БЫСТРИЦЯ** ² *див. *БИСТРИЦЯ ².*

* **БЫСТРИЦЯ** ³ *ж.* (1) (*назва річки у Галицькій землі*): тог(д)ѣ... оучинили есмо имѣ границу повыше монастыря... о(т) трибуковъ простѣ оу быстрицю а горѣ рѣкою до оустѣа туричен (Галич, 1404 *P* 68).

ФОРМИ: *знах. одн.* **быстрицю** (1404 *P* 68).

* **БЫСТРІЧЕСКИЙ** *див. БИСТРИЦКІЙ.*

* **БЫСТРЬЦЯ** *див. БИСТРИЦА.*

БЫТИ ¹, **БИТИ**, **БЫТЫ**, **БИТЫ**, **БЫТИ** *дієсл. недок. і док.* (7556) **І.** (*повнозначне дієслово*) (2594) **І.** бути, існувати; бути наявним (1033) **а)** (*у стверджувальній формі*) (1011): то все есмо потвердили... ходкови быбелскому... со вѣсми оужитки што нынѣки *сут*, и потом могутъ *быти* (Судомир, 1361 *AGZ* 6); мы влодиславъ коро(л) полски... знае(м)ъ чини(м)... аже... оставили есмо попа м(ихаил)а...

при церкви свето(г) рожства бѣи оу дѣдинѣ оу терлѣ при всемъ при т(о)мъ што прислушало... церкви... а такъ(ж) оставлѣемъ (его) Ако за кнА(з) льва были (Медика, 1415 P 86—87); а на то е(ст) вѣра господства ми... и вѣра всѣхъ боАрѣ наши(х) (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325); и варе ку(л)ко кожохари *соу(т)* оу ты(х) се(л) или боу(д) какии мастеры щобы монастырю бы(л) то(т) ве(с) прихо(д) (Поляна, 1448 *DIA* «А» 491); Я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский вызнаваю... иже продад есми... имене... так долго и так широко... как ис стародавна ест (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а естли А ис тоеи мены выстоуплю, а любо некоторые по мнѣ боудоучии, теперъ и на пото(м)... тогды А а любо по мнѣ боудоучии, королю двесте рубли(в) заплати(т) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); и да ест... кръ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х), еже ест и бде(т) въ вѣкы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

б) (у *заперечній формі*) (22) а. (у *реченнях безособових з додатком*) (14): пак ли не буде(т) фрАзьского серебра, а мы литовские рубли дамы (б. м. н., 1411 P 77); а пак ли бы збѣглъ чоловѣкъ а николи его не бы(л)о бы тогды тому истцеви маает (!) па(н) того села запла(т)и ти имѣнѣмъ того збѣгло(г)о (Галич, 1435 P 134); а што было мыто, оу тегенАкичоу, то мы сказали, абы там ни гроша мыта не было але оу лапоушном, абы то то мыто было (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); если по нашомъ животоу наслѣдниковъ нашихъ къ тому имѣнью ко Здетелѣ не будетъ... они мають тые двѣ копѣ грошей давать (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

(без *додатка*) (5): а кто бы позабави(л) или задръжал(л) тые вози ис си(м) листо(м) то(т) на(м) имае(т) намъ (!) заплатити \tilde{K} золоты(х) иначе не буде(т) (Сучава, 1446 *DIA* «А» 485); А котори, по нашемъ животоу от наставник... кто не бде(т) стоати въ сем нашемъ токмѣжем, таковѣи да даст отвѣтъ прѣд богом. А инак и не *бде(т)* (Путна, 1476 *BD* I, 217); мы оуоставлѣемъ за тое мужоубо(й)ство городоу томоу Д гривны... а небоуде(т) ли чимъ заплатитъ, а имоуть е(г), и о(н) головою своею заплати(т) (XV ст. *BC* 24); А маеть оны съ тыми своими послы посылати люди слугъ ларьскими только сорокъ; а большы бы не было (Вильна, 1498 *BD* II, 412);

в. (у *реченнях особових з наявним підметом*) (3): А такожь оу тнхъ вишечисаныхъ митахъ от каменъ воскоу ни един тарканъ да не боудет, ни великаго ани малого (Бистрица, 1457 *BD* I, 4); А только такъ не *боудеть* братство наше почомоу знакомиго боудеть какъ рекоючи ярьлыкъ послали есмо (б. м. н., 1484 *ЯМ*); хочомъ о томъ мыслити абы не былъ вѣтъскъ хрестиянству о(т) поганьства (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152).

2. бути, знаходитися; (*про людей*) жити, проживати; (*тимчасово*) перебувати; (*про село, поселення*) бути розташованим (716): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский... Ктому и кунцы отъ поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестiane (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); и полА всѣ што *суть* по рѣцѣ той... то все далъ есмь ладомирови (Бохур, 1377 P 24); хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю... тоѣ земли шепин(с)коѣ и тыхъ городоу, што суть в нѣи (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); кто межи ими оукажетъ твердшимъ листомъ и знамены што соуть на листѣ тотъ зыскал (Галич, 1401 P 65); мы дворане господарские... быльсемо у землянына повету Браславского (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); и тако(ж) къ и(х) татаромъ шо соу(г) оу бани, щобы не имали сасове о(т) бани ни едино дѣло (Контари, 1454 *Cost.* II, 509); а на то свѣдкове... пан соудомирский што былъ тыми часы оу нас, оу посолствѣ от нашего пана, от корола (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); Тые имѣ(н)А достали сА брату моему... со всеми ставы што оу тыхъ сѣлѣхъ сут (Вишнівце, 1482 *AS* I, 80); пани его позвала мене и пытала мене, ест ли полотно, и я исповѣдиль полотно въ тои клѣти в которои скарбъ былъ (Вильна, 1498 *АЛМ*

163); далъ съм имъ чѣтири села измѣноу за тои села: двѣ соуть на Боужорѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 162); мы то сказоуемъ же Лоуцея боудоучи своимъ мужемъ три годы и три м(с)ци, а его незазываета, ани сА емоу оупомінала а дале навекы не иметсА оупоміна(т) (XV ст. *BC* 21 зв); и дали господство мы леть сель: едно на краковѣ на имѣ каоучелещи, где были жоудеве Михайилъ и Дѣенишь (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(при кому) бути вірним (кому) (1): Мы кнА(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т)... иже королеви володиславови... слюбуемъ... при немъ и на вѣ(к) бы(т) (Молодечно, 1388 P 43).

3. (кому, у кого, з родовим приналежності) бути (чимъ, у кого); належати (кому, до кого); мати (шо); (*про закон*) стосуватися (кого) (508) а) (у *стверджувальній формі*) (501): Азь... стефанъ... коупи(х) съ тетраеѣ(г)ль за своѣ дшЖ... и дадо(х) его по(о)поу никитѣ... и по сѣмрѣти его да е(ст) дѣда(м) его (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); а тия села... да боудоуѣ монастыроу (Сигет, 1404 *ГМ*); да су(т) волни и сло(б)д(н)ны продавати и свои крамарѣа, ка(к) *бילו* имъ зако(н)... александра воеводы (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 695); да боуде(т) емоу... и виногра(д) и мѣсто о(т) келѣи (Дольный Торг, 1443 *Cost.* II, 185); дали есми и(м)... селище... и млинъ... шо былъ шефана зоуграфа (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); а пак ли не мочѣ имет... тогди дати и тоты двѣ тисѣчи зла(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокоу бы(л) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); тое село Голче мает кн(А)зА его м(и)л(о)усти вѣчно быт и его дѣтый (Острог, 1466 *AS* I, 61); а естли мнѣ... с кн(А)зем... бог дѣток не дастъ... <а> по моемъ животе кн(А)зъ его милость оусочет собѣ ишоу жону понати, будут-ли оу нихъ дѣтки, ино тьи имѣнѣА вси кн(А)зю его милости и дѣтемъ его милости вѣчно и непорушно (Степанъ, 1489 *AS* I, 89); а другая половина от того млина да ест паноу Кльнѣоу слѣтароу (Васлуй, 1495 *BD* II, 44); а что есмы сестреницамъ своимъ не отдалъ ихъ скарбу, тое и тепере(!) у мене ест (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); у *zemlam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom mista Beresteyskaho* (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

б) (у *заперечній формі*) (кому) бути (у кого), мати (шо) (7): Тогда Аксакъ пришолъ такъ тайно на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); па(к) ли не боудоу(т) дѣти емоу, тое да боуде(т) братѣа(м) его и дѣте(м) и(х)... по его сѣмрѣти (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 168); поведали намъ, штожо оумовили межи собою... обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ час заставити длА того абы не было шкоды киАзю Семену (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И мы Бориса Семеновича пытали: маешь ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ, штобы онъ наши бояре забралъ мощне за себе съ имѣни, и намъ службы не было (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

4. (*бути присутнім*) (при кому, при чому, к чому) бути (при кому, при чому) (232) а) (у *стверджувальній формі*) (218): а при томъ былъ попо печѣреский петръ (Перемисьль, 1359 P 10); А то свѣдци: панъ Андрыбья... и инихъ к тому много было (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); Пры томъ были люди зацные... (Луцьк, 1389 *РЕА* 28); а при томъ были старци Печерского монастыря (Киѣв, 1398 *ДГПМ*); а при томъ были мартуриА па(н) оана дворникъ, панъ журжъ о(т) <ф>ратевци (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); А при томъ былъ дАда мой кнАзь Санкгоушко Федкович (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); а *pry tom były z moiey ruki ziemiane Beresteyskiyi* (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

б) (у *заперечній формі*) (14) а. (у *реченнях безособових*) (7): а пак ли бы <е>ще его не *было* тогды тогды (!) коли чоловѣкъ то(т) обвиненыи домовъ приѣде приѣде(т) (!) тогды по его оуѣханѣ третий дѣнь право мае(т) быти (Галич, 1435 P 134); а тѣжь дАдинаА моА кнАгини СеменовА МарѣА и зѣтъ еи... слюбовали ми и подѣвзали сА подъ то, ачь коли на тогъ час не было дочки еи... ижъ ей того имѣнѣА подъ мною не искати (Вильна, 1482 *AS* I, 79); а тыми разы

до тебе твоими послы о(т)казали есмо што пановъ рады нашею пры насъ супо(л)на не было (б. м. н., 1496 ПДСВВ 196 зв.);

В. (у реченнях особових з наявним підметом) (7): тогды па(н) пїрашь пиликочич не могль быти к тому рызидую (Галич, 1404 Р 68); а мы з нашимі паны, з нашею ра(до)ю маеть (!) того досмотрети, а естїлі аже не боудемъ тамъ тогды... прїлоучаемъ... по(д)соу(д)ковъ, што имають тоую ре(ч) осоуди(т) нашею моцью (XV ст. ВС 12 зв.); а того мыто татарское, що было оустановлено оу биломгородъ, а мы того мыто ливовчаном отпоустили, абы не давали ни пиназа, хотъ от тисѧ коп, хотѧ боуд там татарскїи царевич, хотѧ не бсудъ (Сучава, 1456 Cost. II, 790).

5. (мати місце) бути; (несподївано) трапитися; (про сойм) відбуватися (43) а) (у стверджувальній формі) (40): Мы великий кн(А)зь Витовт чиним знаемо... иж... записали есмо кн(А)зю Федору Данилевичу Острогъ... как при Отцы его было (Луцьк, 1396 AS I, 20); а коли бы была отъ нѧкоторыхъ нашихъ неприятелей налога на нашу землю Перемыскую, тогды имаеть слуга нашъ Бьдунъ... самъ своимъ животомъ полагаги... на обороньня нашей земль Премьской (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); хотъ буде(т) ме(ж) тьми люд(м)и дшегу(б)ство, хотъ трату... що бы наши рѧ(д)ци дила не имали судити и(х) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); покоуль вода са взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть сьножьтими своими о(т)мьнити волбырвце(м) какъ было за отца моего при витовтѧ (Острог, 1458 ОЖДМ); Въ соуботоу... снемъ послодаты земль маистатоу господаръ кроль ... под Хотинемъ был (під Хотном, 1467 BD II, 297); маеть настоятель того монастыра Светое Пречыстое въ Пустынцъ ниньшны и напотомъ будучы туоу землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завѧдати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4);

б) (у заперечній формі) (3) а. (у реченнях безособових) (2): Частокро(т) прїгожаетьсѧ, и(ж) некоторыи за свои племенемъ алюбо за слоугами приходатъ моцью на сж(д)... про то прїказоуемъ мы абы того дала не было (XV ст. ВС 15);

В. (у реченнях особових з наявним підметом) (1): а мы знаемъ иже въ дворце не имаеть быти жа(д)ная рана (XV ст. ВС 31).

6. (від кого, звідки) походити (від кого); бути родом (звідки) (10): що бы имъ оурикъ сь оусьмъ доходомъ и дьтемъ его што имаеть и дьтемъ настинымъ що сь добрьчино(м) и сноу еи що е(ст) о(т) друга еи моужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196); мы велики князь Швидригяль ... чинимъ знаменито... ижъ видьвъ и знаменаъ службу, намъ вьрнуо... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи зъ земли Сиверскоѧ отъ Новагородка, роду зацного, великого... до земли и панства нашего... выххаль (Луцьк, 1438 Р 140); А коли... не имоут робити што требъ боудет томоу монастрю <...> мы знати<...> тымъ людем, що соут сь тихъ селъ вишеписаннихъ (Дольний Торг, 1475 BD I, 200).

7. (бути зв'язаним з чим) (до чого, к чому) належати (до чого) (9): а тако дали есмы мишеви та дворища оу новосельце(х) ... со всми оужитки яко коли из вька вьчного было к тьмъ дворищомъ (Перемисьль, 1390 Р 176); да боуде(т) пану михулови на полы сь лоукою шетраре(м) и и(!) сь оуси(м) прїходо(м), що е(ст) до того села (Сучава, 1443 Cost. II, 131); даемъ и потвержаемъ матери нашеи... серечкїи торгъ и сь мыто(м) и сь млыни и сь оусими доходы, што е(ст) к томоу торгови (Хотин, 1455 Cost. II, 774); продал есмы ему зо всми: з боры, з лесы... и зо всми (в ориг. свими.— Прим. вид.) залежностми, которыеж ест ис стародавна к тому имено (Берестя, 1466 AS I, 62); мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... мы... емоу имьне... даемъ ... зо всми доходы и зо всми потребиамы, которыи которымколве (в ориг. колвекоторым.— Прим. вид.) именемъ званы будутъ слышаючи к ве(р)хоу (в ориг. кверхгоу.— Прим. вид.) писа-

номоу тому имьню, которымъ коли обычаемъ сь стародавна прислухали и нине сут (Вильна, 1499 AS I, 117—118).

8. (про час, стан, пору) настати (8): И коли... боудет потребнаѧ хвилаѧ и час, абыхомъ его милости помоч и послоушенство оудилали... а мы имаемъ оудилати (Сучава, 1468 BD II, 301); продали были есмо ко(р)чмы ввроуцькие мешаномъ ввроуцьки(м)... на три годы за сто копъ и за десть копъ широкихъ гроше(и)... а рокъ было имъ какъ тые ко(р)чмы варити початы на масные запоусты (Краків, 1489 АКВ); вьдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рьчей много, але какъ того часть будеть, тогды буду мовити (Вильна, 1495 АЛМ 83—84); люди пришли... и поведили... што(ж) везде... кличу(т) и(ж)бы... люди вси которые доужы на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ тепьло боуде(т) маю(т) на кони всьсти и потѧгнути (б. м. н., 1496 ПДВКА).

9. (від кого, від чого) належати, припадати (з кого, з чого) (6): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастырю о(т) нѧмца... озеро... и пасикоу... оури(к) сь вьсь(м) доходомъ що боуде(т) о(т) ни(х) (б. м. н., 1429 DIR«А» 455); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали... есмо вичныи оброкъ томоу свѧтомоу монастыроу отъ Побрать, да имают на каждїи год от нас по 1 бочки вина... и оусы бербеницы меду от дестетиноу що боудет от селахъ ихъ (Сучава, 1466 BD I, 105).

10. (к чому, у чому) прибути (куди) (4): а коли бы... коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выинменованому мистцю и днѧви были, а мы быхо(м) того... не хотили попо(л)нити... то(г)ды на(ш) милостивыи па(н)... имае(т) на(с) казнити (Серет, 1453 Cost. II, 766); а... король его м(и)л(о)сть писал до пана старосты и до нас, штобы са тою дѧлницею брата нашего... не делили до того часоу, поки аж б(о)гъ дасть корол его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(А)зствѧ литовского (Луцьк, 1475 AS I, 70).

◇ быти за ким (2) бути замужем за ким, бути чиею дружиною: а тотъ небо(ж)чикъ бра(т) мо(и) а(н)дре(и) о(т)хода з сего свѧта... записаль жонь свое(и) вьно, котораѧ тьми разы за борисо(м) есть (Вильна, 1495 ВМБС); было ко му (зробити що) хтось повинен був (зробити що) (6): а кто имет повезти кони или кобылы до каменци, што было емоу дати оу серети, то иметъ дати оу дорогоуни, а што было емоу дати оу черновцехъ то иметъ дати оу хотини (Сучава, 1434 Cost. II, 669); а кто (поведет) кони или кобылы до Каменцъ, што было емоу дати оу Серетъ, то имет датї оу Дорогоунь, а што было емоу дати оу Черновци, то имет дати оу Хотини (Сучава, 1460 BD II, 274); быти в безмьну (1) бути віроломно порушеним: оу томъ записы наши и присѧги не <боудуть> противъ приѧтелю нашему в безмьну (Троки, 1442 Cost. II, 719); быти у вене (1) володїти майном, одержаним у віно: Оуоставлаемъ коли (ж) моуж(ж) оумре о(т) жены а дѧти боудоуть, она маеть быти оу свое(м) вене (XV ст. ВС 31 зв.); боудеть волень (чого над ким) (1) матиме владу (у чому над ким): Тьмъ мы придали есмы пискоупови ворменьскомоу Оганесови церкви ворменьскыѧ и попы ихъ. По оусеи нашеи земли боудеть волень надъ Вормены своего права пискоупьского (Сучава, 1401 RIR); быти за моужь (1) бути замужем, бути замїжною: Коли хто оучинитсѧ опькалнїко(м) о неко(т)рой двьце... а она боудѧтъ го(д) замужь а о(н) ее не хочеть выдѧть... мы сказоуемъ и(ж) такая дѧвка бьзь волї опькалнїка (1) своего иметъ собъ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.); быти в измьноу (4) бути віроломно порушеним: в томъ наши записы и наши прьсыги да не боудеть нашомоу старшомоу противъ вь измьноу, вь томъ нашъ миръ да не роушът са (Троки, 1442 Cost. II, 716); а его запис и присѧги, оу томъ, не боудет против намъ и оу измьноу, и миръ не роушитсѧ (Ясси, 1445 Cost. II, 726); быти в имени (2) мати, посїдати масток: коли (ж) братїя

роженная боудоутъ выменіи а помроу(т) тогда на стре(ч)-ноюу братію именіе прїидь(т), а помроу(т) стре(ч)ныи бра(т)я тогда на бліше плема именіе прїидь(т), а кажды(и) ис ты(х) боудоутъ лі сестры в томь именіи, имбють и(х) виномъ о(т)правла(т) (XV ст. *BC* 36); быти и казни (1), быти под казни (казнию) (5) бути покாரаним: а кто не боуде(т) послушенъ нашему повеленію и запису, то(т) имае(т) быти по(д) великою казни г(с)ва ми (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); И тот боудет под нашею казнию (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 9); а тот ест противник нам... и... боудет наше казни (Сучава, 1466 *BD* I, 96); бити оу сею ласкою (кому) (1) ставитися доброзичливо (до кого): силовали съ еси аж бихмо пришли на обичай предков наших яко били и предкове наши оу сею... ласкою... кназем (Коломия, 1485 *BD* II, 371); быти на противу (кому) (1) вступити проти (кого): вло(д)славъ бжнею мл(с)тью кроль полскни... знаменито чинимы... ижъ... александръ воевода... присагъ слобовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ и о(т) его по(д)данныхъ в коруною нашею переступивши и зломивши былъ на противу намъ и на(с) розгиввалъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); быти оу немочи (1) бути хворим, хворити: боудем ли тогда оу которой немочи, та не мочи мем ехати заедно с ними, он бы тогда имал ехати заедно с ними сынь наш Богдан всевода (Гирлов, 1499 *BD* II, 423); быти несмьренъ (противко кому) (1) не миритися, не перебувати в мирних стосунках (з ким): И мае(т) онъ намъ вьрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому мае(т) быти несмьренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); быти помощонъ (помочень, помощонъ) (7), быти помощони (2) помагати: и во всемъ бы еси мыту нашему былъ помощонъ (Краків, 1487 *РИБ* 227); а мы также твоеи милости хочомъ быти... помощни (б. м. н., 1498 *BD* II, 414); быти противу (кого) (1), противу (кого) быти (1), быти противу (кому) (1), противу (кому, чому) быти (2), противу (кому) быти (5) вступати проти (кого, чого): коли... буду господаремъ... слубую... аже хочю служи(т)... кролю пол(с)кому... и... кна(з) витовту... противу ихъ не быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); слубую... противу имъ nikdy не быти (Вишня, 1393 *P* 5); слубуюмъ... противъ имъ не быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); бити против (кого, чого) (1) вступати проти (кого, чого): слубоуем... николи не бити... против кроль его милости (Коломия, 1485 *BD* II, 372); быти противъ (чому) (4) суперечити (чому), бути несумісним (з чим): а то е(с) противъ прїказанью(ю) бжвему и противъ правоу цркомоу (XV ст. *BC* 15); быти радъни (3) сприяти: а мы также твоеи милости хочомъ быти радъни... оу твою прыгодов и потребу, на всякого твоего неприятеля (б. м. н., 1498 *BD* II, 414); а мы имаемо... мир... съ вьсею моцою и силами... колико боудом (1) мочи радни... быти... (Гирлов, 1499 *BD* II, 420); быти в руках (оу роуки) (чий, кого) (7) а скоритися владі (чий) (1): и пак тоты истини Седи-Ахматови синове... што соут... оу наших роуках... а мы имаемо их твердо... держати (Сучава, 1462 *BD* II, 292); б) бути, знаходитися (в кого) (6): а таа привилиа была оу роуках пана Короуя (Сучава, 1462 *BD* I, 66—67); А пак привиліе шо имал Лоука... а она ест оу роуки... Юрши (Сучава, 1494 *BD* II, 33); быти оу роуцъ (чий, кому) (2) а належати (кому) (1): А пану Олех(х)ну... досталоес бачанища а тесово... со вси(м) ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т) нижли што естъ дани медовое оу пна оле(х)новои роуцъ (Львів, 1478 *ЗРМ*); б) бути виданим (кому) (1): хочемъ... бы такы... имее(т) быти в роуце своемоу сътажью(б. м. н., XV ст., *BC* 11); быти смирни (1), (бътн) смирни (з ким) (1) бути в мирних стосунках: И мае(т) онъ намъ вьрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни,

и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому мае(т) быти несмьренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); быти оу соромотъ (1) бути позбавленнымъ чести: а боудь(т)ли емоу прїсоужено свїде(ч)ствомъ са очистити а один(и) свѣток не боудѣт зго(д)ныи дла то(г) не боудь(т) оу соромотъ (XV ст. *BC* 36 зв.); быти в соромотоу (кому) (1) бути позбавленнымъ чести: а не найдѣт ли тое ласка (1) в на (1) ... дла того не е(ст) емоу в соромотоу (XV ст. *BC* 38 зв.); то е(с)ть (11) тобто: штоже село Старуна. то осадил отец Некринь пустино, то ест село Некриново, и братии его, и дѣтий его (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... землю шепиньскоую... з города тоъ то исти(н)ноъ земли шепиньскоѣ, то ест хотънь, цецюнь и хмеловъ... даваемы, дароуемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); и я жене своей княгини Улиане записоую против ее тисачи коп друоугоу тисач коп, ино т(о) <е>ст двѣ тисачи коп, на своих имънахъ отчизныхъ (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); есмо просили велеможны(х) паны и шла(х)отини пано(в) ра(д)і кролевскои, то е(ст), панъ андреи ондрѣво(ш) ись игровоа... судіа подо(л)ского, пана яна баговского и иньи панове русци, иже мы слобуемъ и слоби(л) есми служити королю его мл(с)ти (Банилів, 1455 *Cost.* II, 769); Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч) марша(л)ко во(л)ы(н)ско(и) землѣ староста лоуцкыи с женою своєю вѣдосею записоуае(м)... имъ(н)е(о)т(ч)изны ише(и) то ест (1) село дорогы(н) (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178); поспѣшьнѣ; быти (1) *див.* *ПОСПѢШНѢ; во оупокои быти (1) *див.* ОУПОКОИ.

II. (дієслово-зв'язка (1392) А. (у складеному присудку) (1056) I. (з предикативним членом — іменником) (427) а) (у називному відм.) (414): Бекгичь и Турдучакъ Берди Давыдъ Ти кна(з) головнии мои были слуги и ти стали намъ ворогъ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); мы оусудивше и оуправивше с нашими землѣны што же были судѣ и оставили есмы облазничъ при томъ дворции пьсковича (Зудечів, 1411 *P* 79); а хто будетъ нашъ прїатель, тотъ ильи воеводе прїатель, а хто будетъ нашъ неприатель, тотъ ильи воеводе неприатель (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); А по нашемъ животь, кто боудетъ господаръ нашеи земли... тотъ шоби не пороушил нашего дааніа (Бистриця, 1457 *BD* I, 4—5); и дали есми ива(н)кови... какъ е(ст) право и за(к)о(н) по обычаю аби пошол ива(н) са(м) съ КД присѣжници и шоби присѣгну(л) ис ними аже ива(н) ись своими братіями *су(т)* оу нуки ку(п)чичеви по і(х) матери также аже *су(т)* и марушки и ми(х)нови ти(ж) оу нуки (Васлуй, 1474 *РГС*); протожъ што бы еси самъ въ мыто нашо и въ промытоу невѣстоупа(л)са... бо то естъ нашъ ска(р)бъ (Петрків, 1489 *АМВ*); И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслушавшы и съ паны радою нашею то помыслившы, ижъ то естъ(ь) речъ неслухани... вчинили такъ (Вільна, 1495 *РИБ* 620); ива(н) василѣви(ч) велики(и) кна(з) моско(в)ски(и) г(с)древн нашоу воеводе е(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тесь (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.);

(із сполучниками какъ, яко у складеному присудку) (2): А коли(ж) по(до)дны(м) пано(м) лю(д) одно имее(т) бытѣ, а од(н)го права поживать, абы не были какъ морскы(и) дивѣ, потребно естъ абы однаки соудъ былъ (XV ст. *BC* 34 зв.); а шо есмо имѣли листы записани о(т) нашего господаря, о(т) корола, и о(т) его пановъ... противъ нашего брата старшего, иліаша воеводы, шо естъ на(м) яко нашъ оцъ, ты(х) листовъ... не може(м) и(х) нанти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679);

б) (в орудному відм.) (10): также коли ми бгъ поможе(т) ку моен отнинъ буду господаремъ и воеводоу, оу земли валаской... хочю тымъ лепти служи(т) нашему милому г(с)дрю (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); а шо есмо имѣли листы... ты(х) листовъ, яко и(х) к на(м) принесено... о(т)

пана коулпича, що былъ на(м) дворнико(м)... не може(м) (их) найти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679); А по Васковъ животъ хто попомъ оу свАтого Ивана будетъ, тотъ по тому жъ имаеть свАтого Ивана землю деръжати (Городок, 1443 *P* 145); коли панъ Петръ приѣхаль до Станкова... а я тогда намѣстникомъ былъ отъ пана старости (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); у *zemi lam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom miasta Beresteyska*... у *perwo sieho sluzebnyka pana nemiryn na imia Mykasz kotory ze byl pamisnykom* (Тришнн, 1500 *ДПЖН*);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): а родитель нашъ, кнАзь великый, та(к)о (же им)а (є)ть намъ приятелемъ быти (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691).

2. (з предикативним членом — прикметником) (193): а) (у називному відм.) (192) а. (у нечленній формі) (112): будетъ ли ялъ его король по кривдѣ... и я кнАзь кистютый буду правъ передъ вггорскимъ королемъ (б. м. н., 1352 *P* 6); По оусей нашей земли боудеть воленъ надъ Вормены своего права пискоупьского (Сучава, 1401 *RIR*); просилъ па(с) а выхомъ ему о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 *P* 121); А тыи люди што оу гулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподарА съвоиго (Київ, 1457 *P* 166); слушно ест ажбы вчинки людський которыиъ (сѣ) часомъ отходАт достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ *былыбы явны* (Вильна, 1499 *AS* I, 117); да есть подобнь иоудѣ и проклѣтому ариі (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (48): а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ... в томъ насъ не хотыли послушни быти, мы имаemy... при корунѣ кролев(с)т(в)а польско(г) остати (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); слюбили есмо... аже имаеть романъ служити нашему г(с)дрю... и веренъ быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); О землане(х) к ва(л)це явной имѣю(т) быти готовы (XV ст. *BC* 34 зв.); не имаем в том быти виновати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

в. (у членній формі) (80): хоче(м) сА порожи оучинити тобъ прав(д)ы про(т) абы коро(л) был(л) бзпечнѣшии оу нашей службѣ (Молодечно, 1388 *P* 43); па(н) татомиръ баличкый приганияль листо(м) па(н) ивашковы(м) дѣдошичко(г) иже соуть листове неправили фалшевнии (Зудечів, 1413 *P* 83); а тоги наши десѣтници... щоби не имали жа(д)ного дила до хотаръ монастыр(с)ского, или до пасики, или буд(л) к чемоу, що є(ст) монастырское (Сучава, 1463 *Cost.* S. 45); И онъ имаеть держати тыѣ двѣ дѣлници мои дѣдины... до тых мѣстъ, докол емоу отложит двѣ тисАчи золотых, кто боудетъ ближшій к тым двѣма дѣлницам дѣдины... моєѣ (Добучини, 1487 *AS* I, 239); снн томоу записоу приганияли, рекли и(ж) бы то(т) запись был(л) фа(л)шовы(и) (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): Ино мы тое... имен(ь)ицо... взяли къ своей руке отъ всихъ тыхъ, которіе бы мели близкіе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 *РИБ* 683);

б) (в орудному відм.) (із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): И маеть онъ намъ вѣрнымъ быти (Луцьк, 1438 *P* 140).

3. (з предикативним членом — прислівником або предикативним словом) (250): будетъ ведомо оусемъ хто коли видитъ грамоту (б. м. н., 1387 *СП* № 12); *znamienito szlipim tym naszym listom, niniszpim i potom buduczim, komu budet' potreba toho wedati* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); А се знаменито будъ и свѣдочно всѣмъ добрымъ людемъ (Перемишль, 1391 *P* 45); а ис того имають намъ служити... гдѣ коли намъ будетъ надобно (Львів, 1399 *P* 59); чини(м) знакомито... симъ нашимъ листомъ... кому ж то коли его будетъ потребизна (Київ, 1433 *P* 118); а мы имаем(м) пере(д) его мл(с)ть выехати... где боуде(т) пану нашем(у)

либо (Серет 1453 *Cost.* II, 765); знаменито чини(м) ис сѣмъ листомъ нашимъ всѣмъ... коли же того комуу потребизна боуде(т) (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); слушно ест ажбы вчинки людський которыиъ (сѣ) часомъ отходАт достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ *былыбы явны* (Вильна, 1499 *AS* I, 117);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (3): а... зъ нашимъ господаремъ, маемъ быти по давномуу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717); а они... имаю(т) слоужити на всАкоюу срѣдоу... и тое имаеть быти непрѣмбно, по всА недели (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

4. (з предикативним членом — прийменниковою конструкцією) (72): а коли которыи торговецъ поидеть торговать ис торунА через бересте до лучьска без печали будте (б. м. н., п. 1341 *P* 2); приступиль есмъ ку... королю польско(м)... ис тыми горо(д)... што жъ... оу моюмъ держАнию су(т) (Кременецъ, 1434 *P* 130); а его милости да ми будетъ въ мАсто отца (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); то є(ст) противъ пріказань(ю) бжѣму (XV ст. *BC* 15); ани жадиной раді ани помочи Тоурком не имаем дати, вѣнѣвши коли бы нѣктораА моц або сила тоурецкого чьсарѣ... пришла бы, и нас поневолили бы соби на помоч, и были быхом им на помоч без нашей воли (Гирлов, 1499 *BD* II, 423—424).

5. (з предикативним членом — займенником) (39): а коли пак(к) потомъ коли намъ бы надобѣ вы намъ таковиже будте (б. м. н., п. 1393 *P* 49); дали есмо влѣдѣ листь и нашею печатью потвердили есмъ ему же естѣ его по лисичи бро(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); мы оуоставляемъ на нѣхъ виноу ЕІ томъ па(н)у чїи гаи є(ст) (XV ст. *BC* 29); дали и потвѣрдили... едно озеро на днистрѣ... що оупадаеть оу днистрѣ и сѣ пасикоу, що есть и(х) же (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

6. (з предикативним членом — безособовою формою на-но, -то) (18): тако есмо оуѣхали... по лисичи бро(д), яко было из вѣка и вызнано (Погоничі, 1422 *P* 98); ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашому улысаты велилы и такъ е напысано (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); вло(д)славъ... кроль полскни... знаменито чиннымъ... иже какъ коли дьяволомъ... неприятелемъ людского покольнѣя зѣднано было ижъ... александръ воевода землѣ молдавской... былъ напротиву намъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); А кто имет бантовати тых люд (!) от тыхъ сел, боуд оу чем, яко ест выше писанно, тот оузрит великой казни господства ми (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (2): *Też jestliby... nekotoroho... umertoho... wezli by czerez myta, niczoho na nich myta ne majet' brano byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); тогды ты(х) нѣ копъ имаеть быти дано слузѣ нашему юркови (Коломия, 1424 *P* 102).

7. (з предикативним членом — кількісно-іменним словосполученням) (4): *Też ustawilijesmo, iż żadin.. nie majet' prisiahati na desiatером bozi prikazani... tolko o wielikoj rzeci, котораја by była piatestiat hriwen serebra litho* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); али да ест тое половина село от Флорещ на три части (Сучава, 1495 *BD* II, 76).

8. (дієслівний складений присудок) (49): Аже будеть ва(м) надобѣ помочъ на кого на ворога вашого Азъ самъ есмъ готовъ за того тобъ на помочъ всею моею силоу (б. м. н., п. 1393 *P* 49); да *су(т)* волныи и слобо(д)ны продавати и свои крамаріа, ка(к) било нмъ зако(н) (Сучава бл. 1435 *Cost.* II, 695); воленъ ест панъ пашько Прокофьевичъ во всемъ оу томъ имѣннѣ... продати и променити и застави и по дши на цркъв дати (Луцьк, 1451 *P* 156); чомъ коли есми могъ до живота, и я есми давалъ, а теперъ есми недоужъ ничого давати безъ вашей милости (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); а тогды нам, Стефануо воеводі, да ест слободно

и добровольно и откровенно и безпечно и без жадной шкоди быти ис их милости землях (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

Б. (у складі додатка) (336): 1. (у сполуч. в іменником) (321): **а** (у називному відм.) (49): мы илїа вое(вода)... <ч>инимь знаменито... аже слюбили есми и слюбоуемь нашемоу родителю, кнАзоу великому, жигмонтоу, емоу прїателемь быти и подли его стояти противь каждого его неприАтель и прїателе(м) его прїатель быти, а неприАтеле(м) его неприАтель (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691); слюбуем... <и> оуказати (в ориг. оуказати.— Прим. вид.) сь явно и быти прїателем его милости прїател, а неприАтелем его милости неприАтел (Коломия, 1485 *BD* II, 371—372); А по нашем животь, кто боудет господарь нашей земли, от дьтен наших или от нашего родоу, или пак боуд кого богъ избереть господарь быти нашей земли молдавской, тот бы не пороушивль нашего даанїа (Гирлов, 1499 *BD* II, 163);

(з пропущеним іменником) (89): а по нашемь животь кто будеть господарь нашей земли или о(т) дьтен наши(х) или о(т) нашего племени или кого бь избереть быти, тотъ, що бы не пороушилъ нашего даиїа (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); А по нашем животь, кто боудет господарь нашей <земли, или от> дьтен наших, или кого богъ изберет бити, тот <шобы> не пороушил сїе даанїе (Сучава, 1478 *BD* I, 219—220);

б (в орудному відм.) (183): а по нашемь животь кого богъ избереть быти господаремь нашей земли молдавской или отъ нашихъ дьтен или отъ нашего племени или боудь кто, тотъ шобы емоу непороушилъ нашего даиїа (Сучава, 1420 *Cost.* I, 136); мы илїа вое(вода) ... <ч>инимь знаменито... аже слюбили есми и слюбоуемь нашему родителю, кнАзоу великому, жигмонтоу, емоу прїателемь быти (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691); а по нашем живота кто боудет господарем нашей земли от дьтен наших или от нашего рода или пак боуд кого бь изберет господарем быти нашей земли молдавской, тот бы емоу непороушилъ нашего даанїа (б. м. н., 1500 *SD* 8).

2. (у сполуч. з прикметником) (15) **а** (у називному відм.) (10) **а.** (у нечленній формі) (6): тогда А слюбую (!) имь верень быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); на тыхъ городьхъ и оу томъ держанью не имаи никаки(х) иныхъ оурадниковъ поставити толко такни што бы присагли вьрни быти королю полскому (Черняхів, 1435 *P* 133); наи первое слюбоуем(м) (!) иже неимаемъ жа(д)ного... пана собь имьти... одно... кролеви пол(л)ском(оу), и короунь его и имь вьрень быти чистоу вьроу (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734);

в. (у членній формі) (4): тое емоу оурикти сь вьсемь доходомь... и вьсемоу родоу его кто сА избереть быти емоу наиблизнїи (Сучава, 1479 *ВАМ* 61—62);

б (у давальному відм.) (у нечленній формі) (1): про то слюбую и слюбили есмо нашему г(с)дрю кролю влодиславу... служити вьрну быти и послушну (Віслиця, 1393 *P* 51);

в (в орудному відм.) (3): слюбуюмь и слюбили есми... кролеви володиславу... вернымь быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); И слухи насъ еще тыи доходятъ... иже... людемь своимь всимь казалъ готовымь быти (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

III. (допоміжне дієслово в аналітичних формах дієслова) (3570) **1.** (у складі перфекта) (2755): я Любарть Кгедеминичь... изгадалъ есми самъ о своей души (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1); тогда мы... дали есмо и potwierдили есмо... село быбел (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Мы пань янь дьвичь тарнувьский... корола влодислава его приказаньемь то есмы вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); слюбили есмы... што есмы дали его мл(с)ти... што боухомъ то вьчно оудержали, яко сА есмы тогда голдували и записали (Львів, 1407 *Cost.* II, 629); мы есмо на potwierжьные ты(х) граници розьбханье далі есмо емоу лїсть (Зудечів, 1421

P 96); тамже копцы значныи усыпатысмо велики (Ново-селиця, 1430 *ГВКЛ* 8); мы великиі князь швѣтрикга (!) Свѣдомо чинимь всАкому симь нашимь листомь... иже дали есмо и записали ленькови зарубнью таА села в луцкоі земли (Житомир, 1433 *P* 126); Се азъ рабъ бжїи князь ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь вь Кїевь сь своєю женою и сь своими дьтками и были есмо вь дому прч(с)тыА и поклонили сА есмы пр(с)томоу образу емоу... и бл(с)вили сА есмы оу оїа нашего архиман(д)рита никола (Кїїв, 1446 *P* 154); и мы... есми смирилисьА и сьтокмилисьА (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); а запису есми и листа г(с)дра королева невида(л) (Вільна, 1495 *ВМБС*); и дали и приложили есмы о(т) на(с) томоу(ж)... монастыроу... болото криваА (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

2. (у складі дієприслівникового звороту) (29): Узрѣвши есми на вьрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имь двѣ сель (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); возреше есмо на на (!) его вьрноюу службу и хотаще по немь аж бы тымь лъпей... намь... послужилъ... оставили есмо его... при томъ при всьмь што коли коупиль (Краків, 1394 *P* 54); тако есмь подлугъ того възнанья исмовивши сА и земаны и дали есмо влѣць листъ (Погоничі, 1422 *P* 98); мы великий князь Александро... чинимь знаменито... ижег видевъ есми знаменитоую слоужбу намь... кнАзА Михайла Васильевича и мы порадивши сА с нашими кнАзи... дали есмо емоу имене (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнАгиню илїаша воеводиноу... и есми смирилисьА (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); мы кнїгны (!) олеска(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)-скаА подоумавши есмо с нашими дь(т)ми... придали есмо оу до(м) Стыя тр(о)ци ... двѣ волости (Кїїв, 1459 *P* 174); и потомъ есмо не даючи сА оу право пристоупили есмо с обоу (в ориг. собоу.— Прим. вид.) сторонь оу еднанье промежи старшихъ прїателей нашихъ (Вільна, 1482 *AS* I, 79); Я Василей Волчкович из братомь своимъ Львомь... вызнаваем... штож... продали есмо... землю пустовьскую... зо всимь с тым, как сА тые выше мьненныи земли со стародавна в собь... маю (в ориг. дают.— Прим. вид.) и как есмо на себе державши и его милости продали (Ставкїв, 1491 *AS* I, 96—97); и зь(д)навшисА е(с)мо и запи(с) межы собою вьдлалн, и г(с)дру его мл(с)ти и(з)явили (Вільна, 1495 *ВМБС*).

3. (у складі плосквямперфекта) (91) **а** (допоміжне дієслово у формі перфекта 3 ос. одн. або мн.) (68): Мы... кнАзъ alexандрo корьАтовичь... чинимь свѣдочно... што жь былъ братъ нашъ кнА(з) юрьии корьАтович(ч) придаля млинъ кь цркви кь матцѣ бьи оу смотричи (Смотрич, 1375 *P* 20); Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичь Кобринскїй, небощикъ, змыслилъ былъ со мною и хотьль былъ записати десетину кь монастыру... ино онь... зь свѣта того изшоль (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а вонь... вельль мА имить ... и вельль мА былъ избавить горла моего (Кременень, 1434 *P* 129—130); и про(т)ца нашего жбавьлинїе души его, абы тымь вьтѣшая вьра, котораА николи оу на(с) не была жгасла, тому истино(м) па(н) владисла(в)... землю шепиньскоую... даваемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); тьмь мы... дали есми емоу... еще силнице... где сили били коскови снове (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); и мы, дорадивши сь изь нашоу княгиню... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придаля великий князь Любарть Кгидоминовичь Сушично (Луцьк 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а тотъ дей Крупша сынновъ вь себе не мьль, тол(ь)ко одно дьв дочь, и тые свои дочки подавалъ былъ за ихъ дьдовъ (Вільна, 1495 *РИБ* 602); петръ позналъ иже его раниль, але то и (!) его початькоу ижъ би(л) первеей раниль (XV ст. *BC* 18 зв.); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж)... оцъ мои... запи-

са(л) бы(л)... манастырю половиною селища ивони(н)цо(в) (Пустынька, 1499 ПИ № 3);

б) (допоміжне дієслово у формі перфекта 1 і 2 ос. одн. або мн.) (23): а Ако ко(л) тако(ж) ислобили бы(л) есмо кна(з) дмитрию... и правду дали... и хоче(м) са порожни оучинити тоъ прав(д)ы (Молодечно, 1388 Р 43); коли есмь

первое съль на црськомъ столъ тогда есмь послалъ былъ к вамъ Асана (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); вло(д)славъ... кроль полскни... знаменито чинимы... иже... дали есмь листъ нашъ нашему... приятелю stefanovi... какъ были есмо дали петру роману stefanu и alexandру (Ланциця, 1433 Р 124); а старое Ставище велили были есмо заставити пану данку мукосъвечию (Луцьк, 1445 Р 150); Се я Янь... продалъ есмь... землю свою... которуюжто землю купилъ есми былъ у Бартоша (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); мы петръ воевода... тоты златин пинъзи, котори есмь были дали на жодль... панъ миханло... намъ верноуль (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже слоубоуем и слоубили есми... господареви нашему... на то якоже есми били слоубили и объцали и записали и переж(е) сего господареви нашему (Новий Град, 1479 BD II, 351); Што и передъ тымъ посылали были есмо до васъ нашего посла... и вы... до насъ прислали есте (б. м. н., 1498 BD II, 409).

4. (у складі майбутнього I) (104) а) (від дієслів недокопаного виду) (96): Мы князь володиславъ... то есмы вчинили взозрѣвши на нашего... слугу именемъ рекучи ладомиръ волошинъ штоже естъ намъ вѣрно послужичи и ещи (!) служити будетъ (Бохур, 1377 Р 23—24); объчюемы... иже... чиста а вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви (Краків, 1388 Р 41); А... мы... надаемо волности... такоъ, какъ иншыи князи... заживають и зажыяти будутъ (Луцьк, 1438 Р 140); а коли мы такожь отъ нашего прыателА старшого боудемъ какои помочи на нашынепрыатели жедати... великій князь Казимиръ... маеть намъ помочъ дати (Сучава, 1442 Cost. II, 716—717); имае(т) держати со всьми доходы и приходы... доколи боуде(т) мешкати (Снятин, 1454 Р 163); А если боудемо слышати и видати никоторое непрыятельство... имаемо его милости дати видати (Коломия, 1485 BD II, 372); наместнику Смоленьскому... и иньымъ наместьникомъ... хто потомъ будетъ отъ насъ Смоленьскъ держати (Вільна, 1499 РИБ 776);

б) (від дієслів докананого виду) (8): а панъ дидрихъ бучаскын шоби волень брати на наши коупци... коли не боудемъ емоу заплатиты шо есми емоу записали (Коломия, 1448 Cost. II, 305); И еще варе колко цркъви и с попми боудоут сь оучинити и поновити... и попове боудоут сА поставити оу оусих тих... сел ... а они оуси да слоухаут того... монастира (Сучава, 1490 BD I, 420); а коли бы обадва змерли... то тое село Осекрово на насъ прийти будетъ (Троки, 1498 ГВКОУ).

5. (у складі майбутнього II) (26) а) (від дієслів недокопаного виду) (14): казали есмо оуси(м) люде(м) воротити, кто шо буде(т) бра(л) (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а воды(н)скому если буде(т) о то которое дѣло, и о(н) того неха(н) на су(д)А(х) наши(х) ... они его буду(т) негора(з)до судили (Вільна, 1495 ВМЗД); а колижь такый боудѣ(т) колі християни(н)... молчалъ... тогда емоу мо(л)чаны твори(м) на веки вьчнын (XV ст. ВС 35); Если она ... тотъ листъ очитить... Петругъ не гораздо будетъ тому листу ганиль (б. м. н., 1498 АЛМ 169);

б) (від дієслів докананого виду) (12): а тако(ж) коли сь знаидоу(т) о(т) наши(х) татаръ... шо боуде(т) сь оумишали оу сесн розмрнци, а мы имаемъ и(х) оузѣти опА(т) наза(д) (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 495); А тыи, которымъ будетъ тотъ Яцко земли ихъ попродавъ, п(е)н(е)зей своихъ иехай смотрять (Вільна, 1495 РИБ 602); г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати... ачь пакъ хота и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д)

може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); а которым слугамъ тыи верху писанны кн(А)жата будут подавали имена... если будут ему хотѣт служити и он ихъ с тых имьней не мает рухати (Вільна, 1499 AS I, 118).

6. (у складі форм бажально-умовного способу) (154) а) (допоміжне дієслово у формі аориста) (27): пак ли быхо(м) імо не воротили на і де(н) Ако ту написано тогда гродона(ш) галичь... заставити имаемы (Луцьк, 1388 Р 37); а што коли быхъ слышА(л) што бы сА тыкало к моему г(с)дрю... имаемъ его остерегати (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или шадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыти, тогда вьноватый я и воны (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105—106); если быхоумъ тыхъ то Сад-Ахматовичюв... не выдали, тогда нам корол... не имаеть ни в чюм винен быти (Сучава, 1462 BD II, 293); а если я княз Семень хотѣл быхъ тот дѣл порушыг(и)... и я имаю отложыти оспод(а)рю королю двѣ тысячы рублов (Вишнівещь, 1482 AS I, 81); а рекъ я то тебе, коли мовилъ, назвалъ татемъ, ажь быхъ я господарскихъ семь волостей закраль (Вільна, 1495 АЛМ 83);

(допоміжне дієслово з особовим закінченням теперішнього часу) (13): Teper pak peremiryie to imielo byty; tohduby pro wsi tyie pakłady naszyie zemli a ieszcze bychmo i opuch Dapnikow wydali, szto pam dali sia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXXVI, 141); а пакли быхмо тыхъ записовъ передъ реченыхъ... не дали... тогда тыъ оу сь записы... чинимо симъ нашимъ листомъ скаженъ (Львів, 1436 Cost. II, 707); а коли быхми молвили, то быхми молвили противъ нашей чти (Самбір, 1458 Р 169); делайте яко знаете, какъ межи васъ доконъчанье было; а чей быхмо моглн оучынити промежы вами любовь и миръ... якъ и перьвей было (б. м. н., 1499 BD II, 449);

(релікт аориста при сполучниках і частці «бы», виступає як особове закінчення) (59): што і есте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучька тьрговать) через берестие... мы хочемъ ради то учинити (б. м. н., п. 1341 Р 2); тогда пожадал естъ, оу нас слуга нашъ... абыхомъ потвердили княза львовы листы (Луцьк, 1361 AGZ 6); тогда кроль господаръ посла(л)ъ мне а быхъ межи ними розыха(л) (Галич, 1404 Р 68); просиль на(с) а быхомъ емо о(т)пустили и ласкави были (Ланциця, 1433 Р 121); а мои мили отецъ и мы такожде шобихми не могли молвити передъ нашимъ... королемъ (Коломия, 1448 Cost. II, 305); оучинили есмо и(м) кра(с)ною правд(у), бы(х) сь и(м) увернули ишкodu (Сучава, 1457 Cost. II, 809); панъ воевода... жадаеть насъ абы(х) и мы такимъ жо обычаемъ то межы нами потвердили (Вільна, 1493 ОПВВ 152); Биль намъ чоломъ игумень... зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

б) (допоміжне дієслово в теперішньому часі) (49): просимо вашей мл(с)ти што бы есте оучинили иныи листо (Сучава, 1388 SL 678); Waszab miłost żalowali, syty by ieste pam w tom pe czupili (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXXVI, 141); И благословляю вашу милость что-бы есте о томъ опъканье имъли (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); И шоби сь есте не сварили за моею имению (Торговище, 1481 BD II, 358); Протожь што бы еси ихъ о(д) кривдъ борониль, и не даль бы еси тамъ иньшомоу никомоу ко(р)чмы варити (Краків, 1489 АКВ); И просиль насъ, абысмо ему тые надана потвердили (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 3); але коли посылали есте ваша милость своихъ пановъ до великого князя московьского, абы есте оузляли ваша милость сь нимъ любовь и доконъчанье, и дочерь бы свою за тебе даль, и любовь и доконъчанье сь нымъ взяли есте, и крестъ есте целовали (б. м. н., 1499 BD II, 448);

в) (допоміжне дієслово у формі імперфекта) (6): а по нашемъ животъ кто иметь быти господарь оу земли.

молдавской о(т) братиі нашехъ или о(т) нашего племєне или будь кто то имь што было непорушили нашего данья (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а по нашемъ живогъ кто иметь быти господарь нашей земли... <тогъ> шо быхоу <непо>роушили нашего данія (Сучава, 1427 *Cost.* I, 197).

7. (у складі пасивних форм) (710): Аще ли хто... сня преданія отческа и повелєния княжения нашего переступить дерзнетъ... да казнитса и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а дана єсть грамота оу бохури (Бохур, 1377 *P* 24); А се А панъ бенко староста галицький и снатиный свѣдчу то своимъ лнстомъ каждому доброму кто на сеи листь оузритъ или перед кымъ будетъ чтюнь (Коломия, 1398 *P* 57); Мы ива(н) па(н) срѣмский а староста руский вызнавами тым то листомъ... иже королевскимъ приказаниемъ съдблї есм(ы) на судъ с тьми паны што суть далы подписаны (Львїв, 1421 *P* 93); И благословляю вашу милость, что-бы есте о томъ опыканье имблї, какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); а с певного вѣданья нашего никды межї радоу кроле(в)ства нашего такова рчь не была гадана (Брест Куявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); Межи которыми панми панъ Миколаи Гримало, вижь господаря кроль его милости, особно был съсланы, абы оусымъ сторонамъ была справедливость, абы одно смотрьль (під Хотином, 1467 *BD* II, 297); блгоизволениемъ мудртїю бга оїа всемогущаго по(д)писана бьсть сїя каплиц(на повелѣнї)емъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и коли есмь прїѣхаль до Станкова и нашолъ есмь тую клѣть не запечатану ничимъ... и скрынка тая была не замкнена въ той клѣть (Вільна, 1498 *АЛМ* 163); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанїа и потвьржд(енї)а, таковїи да єсть прокля(т) о(т) га ба и сїса нашего, їу ха (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *інф. акт.* быти, бити, быты, биты, быті, быті, byti, bity, byty 427 (1361 *AGZ* 6; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 *P* 68; 1427 *DIR«A»* 450; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1457 *Cost.* II, 810; 1462 *BD* II, 293; 1482 *BD* I, 264; 1491 *Cost.* S. 157; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); бы(т), быт 6 (1388 *P* 43; 1409 *P* 74; 1418 *P* 89; 1466 *AS* I, 60; 1495 *БСКИ*); быть 5 (1434 *P* 130; 1440 *Mih.* 208; XV ст. *BC* 38 зв.; 1456 *Mih.* 214); як складова частина пасивних форм різних дієслів: быти, byti (зламаны, казнєнь і т. ін.) 61 (1388 *ZPL* 103; 1415 *P* 87; 1424 *P* 102; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1466 *AS* I, 60; 1475 *AS* I, 71; 1487 *AS* I, 86; 1492 *AS* III, 23; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); быть (осоужєнь) 1 (XV ст. *BC* 30);

теп. 1 ос. одн. есмї 6 (1457 *Cost.* II, 810; 1458 *ОЖДМ*; 1460 *BD* I, 41; 1463 *AS* I, 56; 1481 *BD* II, 364; 1488 *AS* I, 241); есмь 3 (1449 *Cost.* II, 385; 1481 *BD* II, 358); есмь 1 (1392—1393 *PФВ* 171); есѣ(м) 1 (1434 *Cost.* II, 675); як складова частина перфекта різних дієслів: есмї, есмїи, yesmy 181 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1398 *ДГПМ*; 1427 *P* 108; 1432 *ДГВІН*; 1440 *P* 142; 1455 *Cost.* II, 769; 1465 *AS* I, 57; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1488 *AS* I, 242; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); есмь, есмь 73 (1349 *P* 3; 1385 *P* 28; 1401 *P* 64; 1419 *P* 90; 1429 *P* 113; 1434 *P* 130; 1446 *P* 154; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1488 *BD* I, 347; 1491 *Cost.* S. 156 і т. ін.); есмїи, есмїи 7 (1386—1418 *P* 35; 1443—1446 *P* 147; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1476 *BD* I, 211; 1498 *АЛМ* 163); есмо 3 (1392 *Cost.* I, 8; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1500 *ДПЖН*); болг. сьм 2 (1490 *BD* I, 436); емь, емь 2 (1386—1418 *P* 35; 1492 *ЗОЄ*); у складі дієприслівникового звороту: дорадивши са есмь 1 (1419 *P* 90); 2 ос. одн. еси (1496 *BD* II, 402); як складова частина перфекта різних дієслів: еси, еси, ієсі (писаль і т. ін.) (1386—1418 *P* 34; 1449 *Cost.* II, 385; 1481 *BD* II, 365; 1487 *PФВ* 434; 1489 *PФВ* 437; 1494 *BD* II, 387; 1495 *ВМБС*; 1496 *BD* II, 401; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.);

у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: еси, ієсі (1476 *BD* II, 337; 1484 *ЯМ*; 1487 *АЛМ*; 1488 *PФВ* 222; 1489 *АКВ*; 1494 *BD* II, 387; 1496 *BD* II, 402; *ПЧФГ* 36; 1498 *АЛРГ* 82, 83 і т. ін.); у складі дієприслівникового звороту: еси пристрашивши (1495 *PФВ* 620; 1496 *ПДСВВ*); 3 ос. одн. е(ст) 502 (1400 *DIR«A»* 433; 1404 *ГМ*; 1413 *P* 83; 1422 *ДГОБ*; 1433 *Cost.* II, 594; 1453 *ПГОВ*; 1462 *Cost.* D. 10; 1479 *DC* 140; 1488 *Cost.* S. 128; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); ест, єсть 469 (1388 *ZPL* 106; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1424—1425 *DBAc* 19; 1438 *DBAc* 27; 1449 *Cost.* II, 746; 1458 *BD* I, 20; 1466 *AS* I, 62; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1487 *AS* I, 86; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); єсть 109 (1377 *P* 24; 1388 *ZPL* 107; 1408 *Cost.* II, 632; 1422 *P* 98; 1436 *Cost.* II, 706; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1463 *BD* II, 295; 1479 *ВАМ* 62; 1489 *BD* I, 377; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); е 5 (1411 *Cost.* I, 84; 1419 *DIR«A»* 444; 1434 *DIR«A»* 463; 1470 *BD* I, 148; 1491 *BD* I, 449); єсь 1 (1483 *ВОРСР* 178); як складова частина пас. форм різних дієслів: ест, єсть (оуставлено і т. ін.) 34 (1388 *ZPL* 109; 1403 *RS*; 1435 *Cost.* II, 679; 1448 *Cost.* II, 306; 1460 *BD* II, 275; 1479 *BD* I, 222; 1487 *BD* I, 311; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); е(ст) (прившена і т. ін.) 34 (1401 *ЗКЄ*; 1415 *Cost.* I, 117; 1429 *Cost.* I, 249; 1439 *Cost.* II, 59; 1448 *Cost.* II, 300; 1453 *Cost.* II, 466; 1458 *Mih.* Doc. 122; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; 1496 *ПСВВ* 192 зв. і т. ін.); єсть (дана і т. ін.) 10 (1377 *P* 24; 1400 *Cost.* I, 37; 1433 *P* 121; 1447—1492 *ЛКБВ*; бл. 1458 *P* 168; XV ст. *BC* 19; *СЯ* 40; 1499 *AS* I, 118; 1500 *Cost.* S. 231); е (напысано) 2 (1400 *Cost.* I, 27; 1430 *ГВКЛ* 7); як складова частина перфекта різних дієслів: єсть, сть (послужил і т. ін.) 14 (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 24; 1378 *P* 26; 1391 *P* 45; 1400 *P* 61; 1424 *P* 99, 100; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1499 *AS* I, 117); е(ст) 4 (1415 *Cost.* I, 122; 1436 *Cost.* II, 701; 1437 *Cost.* I, 541; 1453 *Cost.* II, 765); єсть 1 (1438 *DBAc* 27); у складі дієприслівникового звороту: єсть (видєв есмо і т. ін.) 2 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1484 *ЯМ*); єсть 1 (1401 *АкВАК* III, 2); 1 ос. мн. есмо 7 (1433 *ЗНТШ* XXVI, 139; 140; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1448 *Cost.* II, 733; 1449 *Cost.* II, 746; 1484 *ЯМ*; 1485 *BD* II, 371); есмї 3 (1411 *P* 76; 1448 *Cost.* II, 738); есмїи 2 (1457 *Cost.* II, 809; 1462 *BD* II, 284); есмо 1 (1475 *BD* II, 336); есмь 1 (1419 *P* 90); як складова частина пас. форм різних дієслів: есмїи, есмї, і есмїи (дали і т. ін.) 1177 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR«A»* 433; 1420 *Cost.* I, 135; 1436 *Cost.* I, 482; 1447 *Cost.* II, 282; 1465 *ДГСOC*; 1475 *BD* I, 204; 1488 *ДГСПМ*; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); есмо, есьмо 614 (1361 *AGZ* 6; 1403 *ДГМ*; 1412 *P* 81; 1422 *P* 98; 1444 *AS* I, 40; 1456 *Cost.* II, 788; 1467 *AS* I, 63; 1478 *ЗРМ*; 1487 *АМЛ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); есмїи 579 (1352 *P* 7; 1377 *P* 24; 1390 *P* 176; 1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 80; 1421 *P* 94; 1427 *Cost.* I, 530; 1455 *P* 150; 1462 *BD* I, 70; 1488 *ДГСПМ*; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); скорочена форма: есмо 19 (1430 *ГВКЛ* 8; 1471 *DIR«A»* 527; *МВС* 3; 1490 *BD* I, 420; 1492 *BD* I, 510, 511; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173; *SD* 7); есмь 12 (1395 *Cost.* II, 612; 1403 *ДГМ*; 1407 *P* 72; 1409 *Cost.* I, 64; 1412 *DIR«A»* 440; 1419 *P* 91; 1422 *P* 97, 98; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10, 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3); есмь, і есьмь 4 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1467 *Cost.* S. 69; 1479 *ВАМ* 62; *BD* I, 222); скорочена форма: есмї, есмїи 3 (1419 *P* 90; 1430 *ГВКЛ* 8); есмї 1 (1490 *BD* I, 420); есма 1 (1459 *P* 174); як складова частина дієприслівникового звороту: есмо (возревше і т. ін.) 17 (1394 *P* 54; 1424 *P* 99; 1444 *AS* I, 40; 1451 *ДГШХ*; 1459 *P* 174; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1475 *AS* I, 70; 1491 *AS* I, 97; 1495 *ВМБС*; *PФВ* 620 і т. ін.); есмїи 5 (1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1446 *AS* III, 5; 1450 *АрхЮЗР* 8/IV, 59; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); есмїи

1 (1448 Cost. II, 738); есмь 1 (1422 P 98); як складова частина баж.-ум. сп. різних дієслів: есмо 3 (1448 Cost. II, 733, 734); скорочена форма: смо 2 (1430 ГВКЛ 7; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 3); 2 ос. мн. есте (1496 ПСВВ 192 зв.); як складова частина перфекта різних дієслів: есте, есте 20 (п. 1341 P 2; 1401 RIR; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1447 Cost. II, 732; 1480—1484 BD II, 369; 1484 ЯМ; 1496 BD II, 405; 1498 BD II, 409; 1499 BD II, 448); є, есте 1 (1447—1492 ЛКБВ); скорочена форма: сте 1 (1475 BD II, 336); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: есте 23 (1388 SL 678; 1433 ЗНТШ XXVI, 141; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1447—1492 ЛКБВ; 1480—1484 BD II, 370; 1481 BD II, 358; 1484 РИБ 351; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1498 BD II, 409; 1499 BD II, 447 і т. ін.); скорочена форма: сте 2 (1435 Cost. II, 692; 1447—1492 ЛКБВ); 3 ос. мн. сут, соугь 40 (1361 AGZ 6; 1413 GL 48; 1434 Cost. II, 669; 1458 BD I, 8; 1467 BD I, 119; 1476 BD I, 209; 1482 AS I, 80; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 98; 1499 AS I, 118 і т. ін.); суть 35 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1370 P 18; 1393 Cost. II, 607; 1400 Cost. II, 619; 1418 P 89; 1428 P III, 1433—1443 АРМ; 1451 АкЮЗР II, 106; 1462 BD I, 52; 1488 BD I, 355; 1499 BD II, 162; 449 і т. ін.); су(г) 31 (1418 P 89; 1425 Cost. I, 169; 1434 P 130; 1442 Cost. II, 101; 1453 Cost. II, 495; 1458 DIR«A» 512; 1474 PFC; 1479 DC 141; 1490 DC 148; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); соу(д) 1 (XV ст. BC 29 зв.); як складова частина пас. форм різних дієслів: су(т) (писаны і т. ін.) 7 (1361 AGZ 6; 1434 Cost. II, 666; 1436 Cost. II, 702; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 154, 422); соугь (сосланы і т. ін.) 7 (1388 ZPL 103; 1421 P 93; 1442 Cost. II, 88; 1467 BD II, 297; XV ст. СЯ 9 зв.; 1490 DC 148); соу(г) (привышены і т. ін.) 4 (1454 P 163; XV ст. BC 20, 22; 1490 DC 148); осжжены ! соу(д) 1 (XV ст. BC 22); як складова частина перфекта різних дієслів: суть (продол) і т. ін.) 3 (1400 Cost. II, 619; 1409 P 74; 1421 P 93); су(г), соу(г) 3 (1437 DIR № 8; 1453 Cost. II, 765); szuth 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4); 1 ос. дв. як складова частина перфекта: есва (1386 P 30); 3 ос. дв. як складова частина перфекта: ста (1419 P 91);

релікти аориста 1 ос. одн. у складі баж.-ум. сп. різних дієслів і при сполучниках: быхь, бих 10 (1402 Cost II, 623; 1404 P 68; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1445 АкЮЗР I, 17; 1466 AS I, 60; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1481 BD II, 358; 1482 AS I, 81; 1495 АЛМ 83; 1496 BD II, 402); 3 ос. одн. бь (1491 BD I, 464); як складова частина пасивної форми різних дієслів: пописана бысть (1478 ОБРН 130); бы(с) (1341 ОБРН 75; 1470 ОБРН 129); релікт аориста у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы(х) (1457 Cost. II, 810); 1 ос. мн. быхо(м) (1456 ЭСФ); релікт аориста у складі баж.-ум. сп. різних дієслів і при сполучниках: быхо(м), быхо(м) 50 (п. 1341 P 2; 1388 P 37; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139—140; 1448 Cost. II, 738; 1456 ЭСФ; 1462 BD II, 292; 1470 BD I, 140; 1485 BD II, 372 і т. ін.); быхо, быхьмо, бихмо 31 (1422 P 97; 1436 Cost. II, 707; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1485 BD II, 371; 1489 АКВ; 1491 AS I, 94; 1497 РИБ 683; 1498 ДГПМ; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); быхми, бихми 4 (1448 Cost. II, 305; 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); бы(х) 2 (1457 Cost. II, 809; 1493 ОПВВ 152); быхомо 1 (1388 P 37); 3 ос. мн. быше (1491 BD I, 463);

ім. у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, 3 ос. одн.: быхоу (1427 Cost. I, 197); 3 ос. мн. быху (1407 Cost. I, 57; 1411 DIR«A» 439; Mih. Alb.; 1412 DIR«A» 440; 1414 Cost. I, 112);

перф. 1 ос. одн. ч. был есми 1 (1485—1500 AS I, 120); былъ (1498 АЛМ 163); як складова частина перф. інших дієслів: есмь... былъ 1 (1392—1393 PFB, 170); есми былъ 1 (1451 АкЮЗР II, 106); (штгом) был (узяль) 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); як складова частина перф. різних дієслів баж.-ум. сп.: абыхъ (перенмалъ) былъ 1 (1495 АЛМ 83); 3 ос. одн. ч. былъ, былъ, билъ, билъ, бы(л) 294 (1359 P

10; 1401 P 66; 1408 Cost. I, 61; 1422 ДГОб; 1433 ЗНТШ СХХVI, 139; 1442 Cost. II, 93; 1454 AS III, 10; 1466 AS I, 61; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1489 AS I, 89; 1500 ДПЖН і т. ін.); е(ст) былъ, е(ст) былъ 2 (1414 DIR«A» 441; 1415 Cost. I, 116); ест был 1 (1468 BD II, 301); е былъ (1497 Gh. S.); як складова частина пасивних форм різних дієслів: былъ, бил, былъ (каган, зламан і т. ін.) (1388 ZPL 105, 107; 1467 BD II, 297; XV ст. СЯ 39 зв., 41 зв.; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); як складова частина пасивних форм різних дієслів баж.-ум. сп.: (шоби прощень і т. ін.) бил, былъ 9 (1407 Cost. I, 57; 1408 Cost. I, 61; 1409 DIR«A» 437; 1411 Mih. Alb.; 1423 DIR«A» 447; 1470 BD I, 140; XV ст. BC 13; 1499 BD II, 424); bylby (pajden) 4 (1388 ZPL 105, 106, 108); бы бы(л) (проклять) 1 (1411 Cost. I, 95); як складова частина перф. різних дієслів: былъ, былъ 32 (1375 P 20; 1386 P 31; 1401 АкВАК III, 2; 1434 P 130; 1435 P 132; 1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«A» 503; 1482 AS I, 79; 1495 РИБ 602; 1499 ПИ № 3 і т. ін.); бил 3 (1475 BD I, 206; 1480 BD I, 237; 1484 BD I, 286); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: шобы не давал был (1470 BD I, 140); 3 ос. одн. ж. была 22 (1418 Cost. I, 127; 1437 Cost. I, 541; 1442 Cost. II, 87; бл. 1458 P 168; 1462 BD I, 66; 1472 DIR«A» 528; 1488 AS I, 242; 1489 РИБ 437; 1495 РИБ 560; 1499 BD II, 166 і т. ін.); била 6 (1466 BD I, 106; 1483 BD I, 275; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 442; 1497 Cost. S. 212); як складова частина пасивних форм різних дієслів: была (записана, незамкнена і т. ін.) 10 (1447—1492 ЛКБВ; 1495 ВМБС; XV ст. BC 10, 12, 20; 1498 АЛМ 163); як складова частина перф. різних дієслів: была, била 6 (1436 Cost. II, 706; 1445 P 150; бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.; 1478 AS III, 17; 1494 АЛМ 54; 1499 BD II, 147); била 1 (1491 BD I, 459); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, пасивна форма: бы, абы і т. ін. была, byla (wziata, записана) 3 (1388 ZPL 104; 1495 ВМБС; РИБ 620); 3 ос. одн. с. было 92 (1349 P 3; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1393 P 52; 1424 P 106; 1435 P 132; 1449 АЛМ 8; 1463 AS I, 55; 1481 BD II, 365; 1491 AS I, 95; 1500 АСД II, № 4 і т. ін.); било 7 (1435 Cost. II, 695; 1491 BD I, 451, 452; 1492 Cost. S. 161; 1494 BD II, 37; 1495 BD II, 63); ест было 1 (1462 BD II, 285); будетъ было 1 (1495 АЛМ 88); як складова частина пасивних форм різних дієслів: было (вызнано, дано і т. ін.) 6 (1422 P 98; 1433 P 120; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 274; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1494—1495 АЛРГ 59); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, пасивна форма: абы... о(т)нало (!) было 1 (1408 Cost. I, 61); 1 ос. мн. были есмо, есмо ... были 4 (1446 P 154; 1447—1492 ЛКБВ; 1489 РИБ 431, 432); былисмо 1 (1430 ГВКЛ 7); як складова частина перф. різних дієслів: были есмо, есмо были 10 (1388 P 43; 1433 P 124; 1445 P 150; 1447—1492 ЛКБВ; 1487 РИБ 227; 1489 АКВ; 1495 БСКИ; 1496 BD II, 401; XV ст. СГЧА; 1498 BD II, 409); есмо были 1 (1491 BD I, 452); были есмы, есмы были 2 (1411 P 77; 1458 Cost. II, 815); есми были 1 (1479 BD II, 351); мы были 3 (1489 РИБ 433, 437); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы есмо были 1 (1447—1492 ЛКБВ); 2 ос. мн. як складова частина перф. різних дієслів: были есте 2 (1484 ЯМ); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: ижбы... есте... были 1 (1447—1492 ЛКБВ); 3 ос. мн. были, были 167 (1361 AGZ 6; 1389 PEA I, 28; 1392—1393 PFB 170; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1421 P 96; 1430 P 116; 1451 AS I, 44; 1467 AS I, 63; 1488 AS I, 88; 1500 ДПЖН і т. ін.); были 35 (1459 BD I, 35; 1460 Cost. S. 34; 1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1467 BD I, 123; 1470 BD I, 151; 1480 BD I, 241; 1485 BD II, 371; 1487 AS I, 87; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); боули 1 (1473 ЗНТШ V, 3); соут были 1 (1468 BD II, 301); была 1 (1445 Cost. II, 212); як складова частина пасивних форм різних дієслів: были (забиты і т. ін.) 4 (1468 BD II, 301; XV ст. BC 25, 33; 1496 ПДСВВ); были (дани) 2 (1490 DC 147, 148); (таяя (!) права... приманы) была (XV ст. BC 10); як складова частина перф. різних дієслів: были, byli (1411 P 76; 1433 P 123; ЗНТШ LXXVI, 140,

141; 1437 *Cost.* I, 541; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1457 *Cost.* II, 809; 1475 *BD* I, 199; 1499 *BD* II, 130, 162); *у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы были* (1447—1492 *ЛКБВ*); *у складі баж.-ум. сп. різних дієслів у пасивній формі: были, были* (потвержены, захованы і т. ін.) (1389 *PEA* I, 26; 1424 *P* 99; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1448 *Cost.* II, 734; XV ст. *BC* 14, 34; 1496 *ПДВКА* 61); *майб. I ос. одн. буду* 3 (1352 *P* 6; 1400 *Cost.* II, 619; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *хочю быть* 1 (1434 *P* 131); *хочю быти* 1 (1436 *Cost.* II, 698); *у складі майб. інших дієслів: боудоу, буду* (1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ* 84); *2 ос. одн. будешь* (1487 *РИБ* 435); *у складі майб. інших дієслів: будешь* (1484 *ЯМ*; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1494 *BD* II, 387); *3 ос. одн. боудеть, бждеть, бьдеть, I боудето, бьдет, боудат* 350 (1401 *RIR*; 1414 *Cost.* I, 112; 1429 *ДГОБК*; 1443 *P* 145; 1451 *AS* I, 44; 1468 *BD* II, 301; 1476 *BD* I, 217; 1490 *AS* I, 92; 1495 *АЛМ* 88; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); *буде(т), будь(т), бжде(т), бьде(т), I боде(т)* 202 (1388 *P* 39; 1415 *P* 87; 1424 *P* 99; 1437 *Cost.* I, 516; 1449 *Cost.* II, 391; 1459 *Cost.* S. 22; 1467 *Mih. Doc.* 126; 1476 *BD* I, 212; 1490 *Cost.* S. 142; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *будеть, бждеть* 139 (1352 *P* 6; 1387 *СП* № 12; 1400 *Cost.* I, 37; 1421 *P* 95; 1433 *P* 124; 1451 *P* 156; 1464 *BD* I, 83; 1475 *AS* I, 70; 1487 *АМЛ*; 1490 *ЗХП* 136; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *иметь быти, иметь быти, име(т) бити, имеетъ быти, имеетъ быть, име(т) быти* 12 (1403 *RS*; 1409 *Cost.* I, 70; 1411 *DIR* «А» 439; *Cost.* I, 95; *Mih. Alb.*; 1412 *DIR* «А» 440; 1419 *DIR* «А» 444; 1428 *Cost.* I, 202, 207; 1435 *Cost.* II, 692; XV ст. *BC* 30 зв., 34 зв.); *буде* 8 (1404 *P* 68; 1418 *P* 89; 1424 *P* 104; 1433 *Cost.* II, 653; 1448 *P* 148; 1460 *Cost.* S. 40; 1466 *BD* I, 95; 1499 *АСД* VI, 2); *боуд* 1 (1460 *BD* II, 276); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: боуде(т)* (ранен, жалован і т. ін.) 44 (1422 *Cost.* I, 150; 1429 *DIR* «А» 455; XV ст. *BC* 6 зв., 17 зв., 22 зв., 25 зв., 36 зв.; *СЯ* 43 зв.; 1455 *Cost.* II, 531 і т. ін.); *будеть, budet'* (чтюнь, позвань і т. ін.) 30 (1388 *ZPL* 104; 1398 *P* 57; 1435 *Cost.* II, 689; XV ст. *BC* 6,6 зв., 10 зв., 15 зв., 19 зв., 26 зв., 38 і т. ін.); *будеть, бждеть, боудет* (проклять) 6 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1435 або 1436 *Cost.* I, 495; 1438 *DIR* «А» 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1454 *Cost.* II, 502; 1499 *BD* II, 149); *як складова частина майб. і майб. II різних дієслів: боуде(т)* 22 (1432 *Cost.* I, 343; 1447—1492 *ЛКНKB*; 1452 *DIR* «А» 500; 1454 *P* 163; 1457 *Cost.* II, 810; 1472 *DIR* «А» 530; 1479 *DC* 140; XV ст. *BC* 15; *СЯ* 9 зв.; 1496 *ПДВКА* і т. ін.); *боудет, бьдет, бждеть* 20 (1388 *ZPL* 104; 1445 *Cost.* II, 726; 1454 *Cost.* II, 501; 1462 *BD* I, 70; 1470 *BD* I, 140; 1488 *AS* I, 88; 1496 *АЛРГ* 69; 1498 *АЛМ* 169; *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *будеть* 20 (1352 *P* 6; 1377 *P* 24; 1442 *Cost.* II, 719; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АрхЮЗР* I, 106; 1488 *РИБ* 222; 1495 *РИБ* 601; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *BD* II, 413; XV ст. *BC* 13 зв.; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *як складова частина майб. різних дієслів у баж.-ум. сп.: хто бы... слухати... боуде(т) хотъ(в)* (1459 *P* 171); *I ос. мн. хочемъ быти, хочими быти, choczom byti* 5 (1388 *ZPL* 106; *P* 39; 1392—1393 *РФВ* 171; 1411 *Cost.* II, 638; 1436 *Cost.* II, 698); *будемъ* 5 (1455 *Cost.* II, 774; 1487 *РИБ* 435; 1489 *РИБ* 438; XV ст. *BC* 12 зв.; 1499 *BD* II, 423); *будемо* 2 (1438 *P* 140; 1488 *BD* I, 356); *имаемъ бы(т)* 1 (1459—1460 *ЗНТШ* СLIII, фотокоп.); *у складі майб. різних дієслів: будемъ, будемъ* 26 (1388 *P* 41; 1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 716; 1447—1492 *ЛКНKB*; 1456 *ПМВП*; 1457 *Cost.* II, 809; 1468 *BD* II, 306; 1480—1484 *BD* II, 370; 1499 *AS* I, 118; *BD* II, 420 і т. ін.); *будемо* 2 (1485 *BD* II, 372; 1496 *BD* II, 405); *2 ос. мн. боудете* (1447—1492 *ЛКБВ*); *у складі майб. різних дієслів: будете* (1447 *Cost.* II, 732); *3 ос. мн. будутъ* 15 (1395 *Cost.* II, 610; 1408 *Cost.* II, 633; 1433 *P* 125; 1433—1443 *АРМ*; 1442 *Cost.* II, 719; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1496 *ОПВВД*; XV ст. *BC* 14; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *боудоуть, боудоут* 5 (1429 *Cost.* I, 280; 1434 *Cost.* II, 670; 1436 *Cost.* II, 701; 1445 *Cost.* II, 726; 1489 *AS* I, 89); *боудоу(т)* 5 (1390 *P* 175;

1425 *Cost.* I, 168; 1449 *Cost.* II, 391; XV ст. *BC* 17; 1459 *DIR* «А» 514); *иму(т) быти, I иму(т) бы* 2 (1453 *Cost.* II, 461); *боудоуть быти* I (XV ст. *BC* 24 зв.); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: будут* (званы) 1 (1499 *AS* I, 118); *боудоуть* (проданы і т. ін.) 12 (XV ст. *BC* 15, 16, 18, 25 зв., 29 зв., 33, 33 зв., 35, 36; 1494 *BD* II, 387); *боудоу(т)* (проклять і т. ін.) 2 (1439 *Cost.* II, 60; 1454 *Cost.* II, 513); *у складі майб. і майб. II різних дієслів: будутъ* 13 (1392—1393 *РФВ* 170; 1438 *P* 140; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1456 *DIR* «А» 511; бл. 1471 *ЛКЗ* 91, 91 зв., 92 зв.; 1487 *АМЛ*; 1488 *BD* I, 342; 1495 *В. Соб.*; *РИБ* 602; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *будутъ, боудоут* 11 (1401 *АрВВАК* III, 2; 1429 *Cost.* I, 258; 1458 *Mih. Doc.* 122; 1466 *BD* I, 96; 1490 *BD* I, 420; 1495 *BD* II, 64; 1498 *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 118, *BD* II, 420); *боудоу(т)* 2 (1448 *Cost.* II, 737; 1495 *ВМЗД*); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. бы еси... бы(л)* 4 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 227; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1498 *АЛРГ* 83); *бы(л) бы еси* 1 (1489 *АМВ*); *3 ос. одн. ч. абы (аби, ажбы, ач бы) былъ, билъ, билъ(ъ)* 13 (1388 *P* 43; 1402 *Cost.* II, 623; 1435 *Cost.* II, 678; 1446 *Cost.* II, 238; 1451 *Cost.* II, 403; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 610; 1462 *BD* II, 284; 1493 *ОПВВ* 152; 1496 *ОПВВД*); *щобы (щоби, штобы) былъ, билъ* 10 (1407 *Cost.* I, 57; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *Mih. Alb.* 1439 *Cost.* II, 46, 59; 1441 *DIR* «А» 477; 1443 *Cost.* II, 155; 1448 *DIR* «А» 491; 1458 *BD* II, 262; 1469 *BD* I, 138); *бы былъ* 3 (1434 *Cost.* II, 666; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); *был бы* 1 (1494 *BD* II, 387); *I былъи* 1 (1462 *BD* II, 285); *и(ж) бы... бы(л)* 1 (1496 *ВМКФС*); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: штобы былъ* (проклять. 5 (1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437, 1411 *Cost.* I, 95; *Mih. Alb.*); *bylby* (pozwan і т. ін.) 4 (1388 *ZPL* 105, 106, 108); *ж. щобы (чтобы, што бы) была, билъ* 4 (1426 *ВАМ* 21; 1452 *Cost.* II, 760; 1454 *Cost.* II, 501; 1471 *BD* I, 164); *абы была, билъ, була* 4 (1467 *BD* II, 297; 1470 *AS* I, 67; XV ст. *BC* 14; 1494 *BD* II, 389); *бы (by) была, була* 2 (1388 *ZPL* 106; 1447—1492 *ЛКБВ*); *билъ бы* 1 (1463 *AS* I, 55); *коли бы была* 1 (1408 *АрхЮЗР* I, 6); *аж бы билъ* 1 (1467 *BD* II, 297); *jestliby... byla* 1 (1388 *ZPL* 107); *с. щобы (щоби, штобы, штобы) было, било* 20 (1423 *Cost.* I, 156; 1433 *Cost.* I, 361; 1447 *Cost.* II, 289; 1449 *Cost.* II, 743; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 262; XV ст. *BC* II; 1469 *BD* I, 138; 1470 *AS* I, 67; 1495 *АЛМ* 83 і т. ін.); *абы было, било* 13 (1392—1393 *РФВ* 171; 1435 *P* 134; 1453 *Cost.* II, 766; 1456 *Cost.* II, 582; 789; 1462 *BD* I, 55; 1463 *AS* I, 55; 1489 *АМВ*; XV ст. *BC* 15; 1498 *BD* II, 412); *бы было* 7 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 285; 1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ*; 1498 *BD* II, 410, 412); *было бы* 2 (1435 *P* 134; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *где бы... было* 1 (1462 *BD* II, 284); *дабы... было* 1 (XV ст. *BC* 25); *какъ бы... было* 1 (1496 *ПЧФГ* 36); *кле бы... было* 1 (1434 *Cost.* II, 664); *коли бы было* 1 (1462 *BD* II, 284); *пак ли бы... было* 1 (1435 *P* 134); *хот бы... было* 1 (1484 *ЯМ*); *як складова частина пасивної форми дієслова: бы было* (оуведено) 1 (1495 *БСКИ*); *I ос. мн. абыхомъ (абыхомъ, ач быхомъ) были* 11 (1433 *P* 121; 1439 *Cost.* II, 714; 1453 *Cost.* II, 765, 766; 1462 *BD* II, 292; 1468 *BD* II, 301; 1494 *BD* II, 387; 1496 *ПДСВВ*; 1499 *BD* II, 420); *были быхом* 2 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1499 *BD* II, 424); *быхъ были* 1 (1494 *BD* II, 387); *як складова частина пасивної форми дієслова: шо быхом(м) били* (осажени) 1 (1435 *Cost.* II, 679); *2 ос. мн. абы есте были* (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *3 ос. мн. щобы (што бы) были, били* 10 (1423 *Cost.* I, 154; 1425 *Cost.* I, 173; 1438 *Cost.* II, 7; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1454 *Cost.* II, 509; 1457 *P* 166; 1470 *BD* I, 140); *абы (аби) были, билы, били* 5 (1453 *Cost.* II, 494; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* II, 289; XV ст. *BC* 34 зв.; 1476 *BD* II, 337); *были бы* 1 (1499 *AS* I, 117); *як складова частина пасивної форми дієслова: bylby* (wymoweni) 1 (1388 *ZPL* 103); *by byli...* (zastaweny) 1 (1388 *ZPL* 103); *нак. сп. 2 ос. одн. боу(л)* (1449 *Cost.* II, 385); *3 ос. одн.*

у формі теперішнього часу: да ест, есть 417 (1400 Cost. I, 27; 1412 DIR«А» 440; 1440 DBAc. 31; 1459 BD I, 27; 1470 BD I, 150; 1479 BD I, 221; 1487 BD I, 517; 1490 BD I, 437; 1495 BАM 71; 1500 BD II, 175 і т. ін.); да е(ст) 219 (1409 Cost. I, 64; 1423 Cost. I, 157; 1431 Cost. I, 325; 1443 ПГСММ; 1455 Cost. II, 531; 1466 DIR«А» 519; 1475 Cost. D. 3; 1483 Cost. S. 122; 1490 ДГСХМ; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); да есть 34 (1400 Cost. I, 37; 1420 Cost. I, 135; 1456 Mih. 213; 1471 DIR«А» 527; 1479 BD I, 228; 1481 ГПМ; 1488 ДГСПМ; 1490 BD I, 392, 442; 1497 Cost. S. 223; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); да е 3 (1466 BD I, 106; 1479 DC 141; 1486 DC 144); як складова частина пасивних форм різних дієслів: да е(ст) (проклять) 31 (1415 Cost. I, 116; 1429 Cost. I, 249; 1435 DIR«А» 465; Cost. II, 682; 1440 Mih. 208; 1449 Cost. II, 392; 1455 Cost. II, 564; 1488 ДГСПМ; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); да ест (проклять) 24 (1403 RS 338; 1435 Cost. II, 679; 1448 Cost. II, 306; 1457 BD I, 5; 1460 DIR«А» 515; 1479 BD I, 222; 1487 BD I, 311, 313; 1489 BD I, 378; 1490 BD I, 421, 437; 1499 BD II, 155 і т. ін.); да есть (проклять) 2 (1400 Cost. I, 37; 1500 Cost. S. 231); да е (проклять) 1 (1400 Cost. I, 27); у формі майбутнього часу: да боудет(т), бѣде(т) 36 (1411 Cost. I, 84; 1422 Cost. I, 150; 1428 Cost. I, 228; 1433 Cost. I, 361; 1437 Cost. I, 520; 1445 Cost. II, 212; 1448 Cost. II, 741; 1455 Cost. II, 772; 1479 DC 141 і т. ін.); да боудет, бѣдетъ 32 (1424 Cost. II, 593; 1429 Cost. I, 239; 1433 Cost. II, 594; 1441 DBAc. 40; 1443 Cost. II, 144; 1448 Cost. II, 305; 1457 BD I, 4; 1462 BD I, 52; 1476 BD I, 211; 1499 BD II, 149 і т. ін.); да боудеть 11 (1415 Cost. I, 116; 1424 Cost. II, 956; 1432 Cost. I, 327, 338; 1435 Cost. II, 689; 1437 Cost. I, 529; 1439 Cost. II, 35; 1442 Cost. II, 716; XV ст. ДГВІС; 1462 BD I, 70; 1473 BD I, 184); будь, бу(д) 3 (1391 P 45; 1393 P 52; 1412 P 81); боуди 1 (1446 P 154); да боуди 1 (1481 ГПМ); форма нак. сп. у сполученні з х о т а: хотѣ боуд... хотѣ не боуд, хотѣ боуд... хотѣ не буд 4 (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275); як складова частина пасивних форм різних дієслів: да боудет, бѣдетъ, бѣдетъ (проклять) 6 (1322 АрхЮЗР I/IV, 3; 1435 — 1436 Cost. I, 495; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; 1454 Cost. II, 502; 1499 BD II, 149); да буде(т), бѣде(т) (проклять) 3 (1422 DIR № 35; 1429 DIR«А» 455; 1455 Cost. II, 531); да боудеть (проклять) 2 (1435 Cost. II, 689); 1 ос. мн. да смо (1499 BD II, 442); 2 ос. мн. будте (1341 P 2; 1392—1393 PФВ 171); 3 ос. мн. у формі теперішнього часу: да соутъ 14 (1454 Cost. II, 517; 1458 BD I, 20; 1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67; 1487 BD I, 517; 1489 BD I, 373; 1491 BD I, 453; 1495 BD II, 59; 1497 BD II, 107; 1498 BD II, 126 і т. ін.); да соу(т) 8 (1435 Cost. II, 695; 1456 ГПХМ; 1458 ПГСММЦ; 1479 Cost. S. 98; 1490 Cost. S. 141; 1490 DC 148; 1491 Cost. S. 156); да соутъ 6 (1465 DIR«А» 518; 1486 DC 144; 1490 BD I, 404; 1495 ПГВСР; 1499 BD II, 163; 1500 BD II, 173); як складова частина пасивної форми різних дієслів: да соут (отворени) (1499 BD II, 422); у формі майбутнього часу: да боудоу(т) 3 (1434 DIR«А» 464; 1437 Cost. I, 541; 1443 Cost. II, 126); да боудоу(т) 3 (1443 Cost. II, 128; 1444 DIR«А» 481; 1456 ГПХМ); да боудоу(т) 1 (1404 ГМ); як складова частина пасивної форми різних дієслів: да боудоу(т) (проклять (!)) (1439 Cost. II, 60); дієприкм. акт. теп. наз. одн. ч. боудоучи 2 (1467 СП № 13; 1490 Пам.); сушь 1 (1388 P 38); род. одн. ч. будучого (1499 AS I, 117); дав. одн. ч. боудоучемоу 3 (1467 СП № 13; 1490 Пам.); боудоучоמוу 2 (1452 P 161; 1490 Пам.); боудоучомъ 1 (1451 P 159); наз. мн. будучи, будучи 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1451 P 156; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 BD II, 419); будучіе, будучіе 4 (1437 AS I, 34; 1445 АкЮЗР I, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18); будучи 2 (1433 P 119; 1438 P 138); buduczі 1 (1388 ZPL 109); боудоучиъ 1 (1448 Cost. II, 738); будучей 1 (1423 Cost. I, 143); род. мн. будучи(х) (1395 Cost. II, 612); дав. мн. будучимъ, боудоучим, будучи(м) 13 (1393 Cost. II, 607;

1451 P 156; 1485 BD II, 371; 1487 AS I, 240; 1488 AS I, 241; 1496 AS I, 244; 1497 AS I, 112; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 AS I, 117; BD II, 425); будучимъ 4 (1421 P 93; 1445 P 150); будучимъ 1 (1393 Cost. II, 607); сушь 1 (1440 АрхЮЗР I/VI, 5); знах. мн. боудоучи (1462 BD II, 284); ор. мн. боудоучими (1459 P 172); акт. мин. наз. одн. ч. бы(в)ши(и) 1 (XV ст. ВОРСР 179); бившии 1 (1467 BD I, 122); род. одн. ч. бывшаго 7 (1443 BАM 41; Cost. II, 120; 1445 Cost. II, 212; 1454 ПГПММ; 1458 BD I, 25; 1459 BD I, 28; 1495 BD II, 57); бывшаго 4 (1439 Cost. II, 52; 1443 BАM 41; 1457 BD I, 4; 1495 BD II, 57); знах. одн. ч. бывшего (1468 BD II, 302); дав. одн. ж. бывшой 1 (1421 Cost. I, 142); бывшей 1 (1421 Cost. I, 142); род. мн. бывших 3 (1446 P 154; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 292); былыхъ 1 (1389 PЕА I, 27); дав. мн. бывшимъ (1468 BD II, 301; 1487 AS I, 86); дієприсл. одноч. будучи (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1438 P 140; 1487 AS I, 239, 240; 1488 AS I, 241; 1489 AS I, 89; 1495 АЛМ 83; XV ст. ВС 14 зв., 21 зв., 32 зв.; 1499 АСД VI, 2); будучи есмо (1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 241). Див. ще *БЫВАТИ.
! БЫТИ? (ВЫТИ) (!): И да ест нам слободно и добро- волно из их милости землѣх опет быти (!) и дсбывати нашо очизноу землю молдавскоую (Гирлов, 1499 BD II, 422). Див. ВЫТИ.
*БЫТЛЕНІЕ с. (1) (стч. bytelnost/bytedlnost, смн. bydlenie) репутація: Оуставлаемъ з радюю наши(х) пано(в) колѣжъ которыи рыцерь, алюбю которыи шлѣх(т)ный (!) члвкъ не боудеть пересоудомъ оважонъ алюбю ожалова(н) о злодейство, алюбю о разбои, а боуде(т) однава для его добро(г) бытленія имее(т)а своєю роукою о(т)присѣ(ч) и очистѣ (XV ст. ВС 26 зв.).
ФОРМИ: род. одн. бытленія (XV ст. ВС 26 зв.).
БЫТНОСТЬ ж. (1) (стч. bytnost, смн. bytność) перебу- вання: О пане(х) алюбю о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбю которыи Паней и паненъ бытность для крепості (!) и(х) вынеты соутъ о(т) збора людска(г) и моузь- кого, абы не мелі оутіскоу музъско(г) (XV ст. ВС 12).
ФОРМИ: наз. одн. бытность (XV ст. ВС 12).
БЫТЬВАРЬ ч. (3) вид тканини, що вироблялася в місті Битвар, в Угорщині: а мыто имаю(т) платиги о(т) одного постава колонію по ві гро(ш) а о(т) леоубію по иі гроши, а бытьваръ по й, а че(х) по д гро(ш) (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); А мыто имають платиги от единого вигѣ... а от Леоуби по осмадесяте гроши, а Битьваръ по й, а Чех по д грош(и) (Сучава, 1458 BD II, 261—262).
ФОРМИ: наз. одн. бытьваръ (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 262).
*БЫШКОВИЧИ мн. (1) (назва села в Перемишльській землі) Бісковичі: пришедши пере (!) наше обличье... фанасии влдка перемышльскии... продалъ ест оу бышко- ничихъ два дворица пану яшкови испрувскому (Пере- мишль, 1391 P 45).
ФОРМИ: місц. оу бышковичихъ (1391 P 45).
*БЫШКУВЪСКИЙ прикм. (1): пришедши пере (!) на- ше обличье... фанасии влдка перемышльскии... продалъ ест оу бышковичихъ два дворица ... со всѣми оужитки што му прислуша (!) оу бышкувъскуи граници (Перемишль, 1391 P 45).
ФОРМИ: місц. одн. ж. оу бышкувъскуи (1391 P 45).
Пор. *БЫШКОВИЧИ.
*БЫШОВЪ див. БИШОВ.
*БЫЛИЖНИИ див. БЛИЖНИИ.
*БЫЛИЖНИИ див. БЛИЖНИИ.
БЫЛОШЪ див. БЪЛОШ.
*БЪГЛЕЦЪ ч. (1) утікач: О бгглецо(х) што разбои чѣ- нать (XV ст. ВС 7).
ФОРМИ: місц. мн. о бгглецо(х) (XV ст. ВС 7).

***Б҃Г҃Ь**¹ ч. (3) ◇ б҃ги водные (3) проточні води: мы великий князь швигригаилль ольгирдовичь... дали есмо емоу... село холопачь... з реками с озера со млыны и съ ставы и съ ставищи со всіми б҃ги водными з болоты... с крыницами с потоки (Луцьк, 1451 Р 156); мы великий князь Швигригаило, чинимъ знаменито... ижъ... дали есмо село Жасковичи... и зъ р҃ками, съ озера, со млыны, и зъ ставы, и зъ ставищи, съ криницами, съ потоки, со всіми б҃ги водными, и зъ болоты, и зъ рудами (Луцьк, 1452 АкрЮЗР I, 20—21).

ФОРМИ: *ор. мн.* б҃ги 2 (1451 Р 156; 1452 АкрЮЗР I, 21); *бег* 1 (1445—1452 АкрЮЗР 8/IV, 12).

***Б҃Г҃Ь**² ч. (1) ◇ на б҃г повернути с а (1) кинутися тікати: Коли тои лихий бекбула(т) поб҃гль тогда вси люди вса рать на б҃гъ повернулис а (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *знах. одн.* б҃гъ (1392—1393 РФВ 170).

Б҃ДУНЬ ч. (5) (*особова назва*): А той истный слуга нашъ Бѣдунъ, на имя Есифу, имаеть служити намъ... изъ того села двѣма стрѣлици (Судомир, 1408 АкрЮЗР I, 6).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣдунъ (1408 АкрЮЗР I, 6); *дав. одн.* Бѣдуну (1408 АкрЮЗР I, 6).

***Б҃ЕЦЬКІЙ** *прикм.* (3) ◇ Бѣецький ставъ (1), Бѣецький ставъ (1), Бѣецький ставъ о к ъ (1) (*назва ставу у Волинській землі*): А се я, Богдан Холоновский Мышчичъ... делилъ есми з братомъ своимъ и з Дмитромъ отчиною нашою Холоновомъ... селище за его дворомъ отъ Нового ставу до Бѣецького ставу, от льса, што сеножат от моего ставъка до Бѣецького ставъка и до Бѣйча... (б. м. н., 1459 АкрЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Бѣецького, Бѣецького (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18); *знах. одн. ч.* Бѣецький (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18).

Пор. Б҃ЙЧЕ.

***Б҃ЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) протікати: тыи старць... вызналі и вказали староу границу и врочища межи облазничі и межи дѣдошичи по тотъ пото(к) малыи крѣховець што б҃жи(т) по дѣлѣ гоугнины доубровы (Зудечів, 1421 Р 96).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* б҃жи(т) (1421 Р 96).

Б҃ЗНА ч. (1) (*особова назва*): а на то послуси... панъ ожегъ солначковичъ гльбѣцько (1) и братъ его костько бѣзна (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: *наз. одн.* б҃зна (1366 Р 12).

Б҃ЗЬ *див.* БЕЗ.

Б҃ЙЧЕ, БЕЧЕ с. (5) (*назва селища у Волинській землі*): порадившися з нашою вѣрною радою... дали есмо емоу имене... село Холуневъ, а къ тому... селище Бѣче (Луцьк, 1451 АкрЮЗР 8/IV, 17); дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имѣнія на имя Хулевъ... а Бече (Вільна, 1492 АЛМ 30).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бече (1492 АЛМ *30); *зам. род. мимо* Бѣче (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18); *род. одн.* Бѣйча (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18); *знах. одн.* Бѣче (1451 АкрЮЗР 8/IV, 17); *ор. одн.* Бѣйчѣмъ (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18).

Б҃ЛАА КР҃НИЦА ж. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... села на ревтѣ, на има... козаровици и бѣлаа крѣница (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); и тако(ж) потвержаемъ емоу его села... на ревтѣ... и пониже ревтомъ, оу билон крѣници (Сучава, 1453 Cost. II, 472).

ФОРМИ: *наз. одн.* бѣлаа крѣница (1436 Cost. I, 459); *род. одн.* билон крѣници (1453 Cost. II, 472).

***Б҃ЛАЯ ОРДА** ж. (1) (*назва феодальной держави на території Казахстану*) Біла Орда: давали выходъ бѣлон ордѣ то намъ наше данте (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *дав. одн.* бѣлон ордѣ (1392—1393 РФВ 170).

Див. ще *ОРДА.

Б҃ЛЕЦКІЙ ч. (5) (*особова назва*): тако янь бѣлецкий положилъ листь королевский (Львів, 1421 Р 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* бѣлецкий (1421 Р 94); *дав. одн.* бѣлецкому (1421 Р 94); *знах. одн.* бѣлецко(г) 1 (1421 Р 93); 1 бѣлецко 1 (1421 Р 94); *місц. одн.* на бѣлецкомъ (1421 Р 94).

Б҃ЛИКОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): А при том моемъ записномъ листу былъ: от(е)ць нашъ Даміанъ... а боаре наши: Соугакъ Бѣликовичъ, Сенко Престоупничъ (Добучини, 1487 AS I, 239).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣликовичъ (1487 AS I, 239).

Б҃ЛИКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Подільській землі*) Бѣликовці: и мы пораднше с нашими кнзи... дали есмо емоу... села оу летическо(м) повѣте на има бѣликовци а слободка (Острог, 1437 Р 136).

ФОРМИ: *наз.* бѣликовци (1437 Р 136).

Б҃ЛИКЪ ч. (2) (*особова назва*): мы кна(з) двѣ дмитриеви(ч)... макс(к) кгирдиви(д) бѣликъ... чинимы знаменити(т)... како... мы ... ислобуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39); записали есмо... тую землю... поколь панъ Сенько Сеновський, панъ Ильвський тую землю розѣхаль, а панъ Казаринъ Резановичъ а Бѣликъ (Городок, 1443 Р 145).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣликъ (1388 Р 38; 1443 Р 145).

***Б҃ЛИЦЯ** ж. (5) (*шкурка білки як товар*) білка: а кто идеть до илвова, на головное мыто, у сочавѣ... отъ сто бѣлиць одинъ грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто оусхочет... мито от них брати от оусого их товароу... или пак боуд що за товаръ, или звіри: или коуници или билиц(и)... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: *род. мн.* бѣлиць 2 (1408 Cost. II, 631; 1456 Cost. II, 789); бѣлиць 1 (1434 Cost. II, 668); билиць 1 (1460 BD II, 273); *знах. мн.* билиц(и) (1466 BD I, 96).

***Б҃ЛКА** ж. (4) (*назва села у Львівській землі*) Білка: Мы ива(н) па(н) сръмский... вызнавамы тым то листо(м)... иже лопатичъ ива(н)... ись его братиено... позвали суть яна бѣлецко(г) о дѣдину о бѣлку лежачию (1) оу власти оу лвовской (Львів, 1421 Р 93).

ФОРМИ: *знах. одн.* бѣлку (1421 Р 93, 94); *місц. одн.* при бѣлцѣ (1421 Р 94).

***Б҃ЛОГРАДСКІЙ див.** БЕЛОГРАДСКЫ.

***Б҃ЛОГРАДСКІЙ див.** БЕЛОГРАДСКЫ.

***Б҃ЛОГРАДСКЫ див.** БЕЛОГРАДСКЫ.

***Б҃ЛОГРАДЪ** ч. (6) (*назва міста на нижній течі Дністра*) Білгород-Дністровський: мы Стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже даемъ и дали есми се(с) ли(ст) нашъ монастырю нашему о(т) нѣмца... на то яко да е(ст) имъ слобод(но) и доброволно послати свои три мажи по рѣбуо или до келию... или до бѣлограда (Сучава, 1470 DIR«А» 523); И тиж есми емоу дали... одного татарина на имя Коста, шоже он коупиль того татарина от Ивашко и от Юрѣи, сынове Кѣлиянови от Белоградъ (Сучава, 1480 BD I, 243).

ФОРМИ: *род. одн.* бѣлограда, бѣлограда, бѣлогра(д) 3 (1470 DIR«А» 523; 1471 ДГСМПБ; 1472 DIR«А» 528); Белоградъ 1 (1480 BD I, 243); бѣлоград 1 (1470 BD I, 156); бѣлогра(ду) 1 (1474 РГС).

Див. ще *БЕЛГОРОДЪ, БЕЛОГОРОД, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫЙ ГОРОДЪ, *Б҃ЛЫЙ ГРАДЪ, Т҃РГОУЛ АЛ-БОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

Б҃ЛОШЕВЬ *прикм.* (1) ◇ бѣлошева сѣножать (1) (*назва місцевості в Перемишльській землі*): А се а король казимиръ... даль есмь слузъ своему иванови дворниче заньво... а даль есмь и землю рольную... и земля ролная о(т) бѣлошевѣ (1) сѣножати по кучеву ниву (Казимир, п. 1349 Р 3).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* ! бѣлошевѣ (п. 1349 Р 3).

Пор. Б҃ЛОШ.

*БЪЛОШЪ *див.* БЪЛОШ.

*БЪЛСКИЙ *прикм.* (2) 1. (*пор.* Бъльскъ у Берестейскій земли): казали е(с)мо на тоє дѣло выехати... намѣстнику ме(л)ни(ш)кому су(д)и бълскому пану рачку пучицкому слухати присаги ты(х) свѣтко(в) (Вильна, 1495 ВМЗД).

2. (*пор.* Bielsk у Польщі): Колі хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имеегъ емоу о(т)кладать: лоупежмы гор(н)останними а старосте соудомирьскому алюбю бѣ(л)скому ласицами (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* бѣ(л)скому, бѣлскому (XV ст. ВС 30 зв.; 1495 ВМЗД).

*БЪЛЫИ¹ *прикм.* (14) ◇ бѣлыи потокъ (12) (*назва потоку на Буковині*): тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрноую слоужбоу его до на(с)... дали есмы емоу... два сел(а)... на бѣло(м) потоцѣ (Сучава, 1414 Cost. I, 111); а тога привиліе а они загоубили, коли пришли тоурци, на намоу (!) землю, на белом потоци (Сучава, 1493 Cost. S. 175); Белая гора (2) (*назва урочища у Волинскій земли*): грань... зъ леса... подь Белую гору (Луцк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* бѣлого 3 (1414 DIR«А» 441; Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 116); бѣла(г) 2 (1458 Mih. Doc. 122); Бѣлого 1 (1483 ВД I, 272); *місц. одн.* на билом, биломъ 3 (1479 ВД I, 228; 1493 ВД II, 32); на бѣломъ, бѣло(м) 2 (1414 Cost. I, 111; 1439 Cost. II, 62); на белом 1 (1493 Cost. S. 175); *род. одн. ж.* белое (1322 АрхЮЗР I/VI, 3); *знах. одн. ж.* Белую (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

Див. ще *БИЛЫИ ГОРОДЪ, БЪЛАА КРЪНИЦА, *БЪЛАЯ ОРДА, *БЪЛЫИ БЕРЬГИ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ.

*БЪЛЫИ² *ч.* (5) (*особова назва*): іо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже тогъ слуга наш тодоръ исъ своєю братнею, сынове бѣлого драгомира... слоужили намъ исъ правою вѣрою (Сучава, 1393 Cost. I, 13); Мы ильашъ воевода... записуемъса тымъ пношамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службу... пноу пашьку бѣлому... ежъ имаемъ и слобуемъ имъ жолдъ платити (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: *род. одн. бѣлого* (1393 Cost. I, 13; 1403 ДГАА; RS 338; 1411 Cost. I, 85); *дав. одн. бѣлому* (1433—1443 АРМ).

*БЪЛЫИ БЕРЬГИ *мн.* (1) (*назва села в Подільскій земли*): мы кнѣз швитригаило... знаменито чинимъ... аже... дали есмо слузъ нашъму радеви... на има тоє сьло... луку ниже бѣлыхъ берьговъ (Ольховець, 1445 СРК).

ФОРМИ: *род. бѣлыхъ берьговъ* (1445 СРК).

*БЪЛЫИ ГОРОДЪ *див.* *БИЛЫИ ГОРОДЪ.

*БЪЛЫИ ГРАДЪ *ч.* (2) (*назва міста на нижній течіі Дністра*) Білгород-Дністровскій: а имъ ничто да (*в ориг.* никто даа.— *Прим. вид.*) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣстѣ: ... или на Днистри, или оу Бѣломъ Гродѣ, или оу Кѣлини (Сучава, 1466 ВД I, 96); а мыто нигде да не имаю(т) платити... или имоу(т) що продавати или коуповати или оу келію или на дунавъ или оу озера(х) или оу бѣло(м) градѣ (Сучава, 1470 DIR«А» 523).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Бѣломъ Градѣ, бѣло(м) градѣ* (1466 ВД I, 96; 1470 DIR«А» 523).

Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², БЕЛОГОРОД, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

БЪЛЪ *ж.* (2) (*назва селища у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріиде...

слоуга наш Ивоуль... и продал... едино селище на Поутнон на имѣ Бѣль (Гирлов, 1499 ВД II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. Бѣль* (1499 ВД II, 160).

*БЪЛАВЫ *мн.* (1) (*назва містечка в Польщі, пор. Bielawy*): Мы воицехъ з бжией мѣ(с)ти ярцибискупъ гвѣзденскій... маѣци з бѣлавъ брезенскій... слобуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *род. бѣлавъ* (1433 Р 122).

*БЪНКО, БЕНКО *ч.* (3) (*особова назва, пор. Бенедиктъ, лат. Benedictus*): А се А панъ бенко староста галицький и снатиный свѣдчю то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервась... и оправилъ своєю женѣ варварѣ сто гривень на своему селѣ на тольмачи (Коломия, 1398 Р 57); а свѣдкове на то... панъ пашко скотницки панъ бѣнко старосто (!) галицки (Львів, 1399 Р 59); Мы бискупци маѣци премьски... па(н)... бѣнко жабокрицки... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одною строны межѣ панею Адвлагою отиною пилицкою... с другою строны о волость о залсье... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн. бѣнко* 2 (1399 Р 59; 1404 Р 69); *бенко* 1 (1398 Р 57).

Див. ще БЕНА.

*БЪРЕГ *див.* БЕРЕГ.

*БЪРЭЗОВИЦА *ж.* (1) (*назва озера в Чернігівській землі*): Я волчько бодѣ(н)ковьскій и своимъ дѣ(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо... сѣлица наши на има крѣхае(в)... Ис тыми озѣры... на има озѣро нѣже(н)... а бѣрзовица (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. одн. бѣрзовица* (2-а пол. XV ст. СПС).

*БЪРКИШЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., мад. berek «чагар»*): тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрноую и(х) слоужбоу до на(с)... дали есми и(м)... млинъ на милѣтинѣ... и понижѣ, где бы(л) бѣркишъ (Сучава, 1443 Cost. II, 144); и еше есми ему дали... села на милѣтинѣ... где е(ст) холо(р) бурчи(к) и понижѣ бурчика, где бы(л) бѣрки(ш) (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: *наз. одн. бѣркишъ* 1 (1443 Cost. II, 144); *бѣрки(ш)* 1 (1445 Cost. II, 212).

*БЪСЦЪКИЙ *див.* *БЪЕЦЪКИЙ.

*БЪЦКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Biecz у Польщі*) ◇ па(н) бѣцкии (1) кастелян з Бѣча, бѣецкий кастелян: а при то(м) свѣдци были кнѣзь Анъ арцибискупъ льв(овс)ки... (домарать с коубыланъ па(н) бѣцкии (Медика, 1415 Р 87).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бѣцкии* (1415 Р 87).

*БЪЦЪСКИЙ *див.* *БЪЕЦЪКИЙ.

*БЪЧЕ *див.* БѢЧЕ.

*БЮЛАВА *ч.* (1) (*особова назва*): на то вера... пана якоуша череватого и вера паиа бюлави (Сучава, 1436 Cost. I, 481—482).

ФОРМИ: *род. одн. бюлави* (1436 Cost. I, 482).

*БАЛОГРАДЪ *див.* *БЪЛОГРАДЪ.

*БЪДИ КЫИ *займ.* (1) будъ-який, який-небудъ: а ише(д)ше о(т) того корене и плѣмень или сѣло(ж), или плѣне-нѣемъ или бѣди кое(ж) кое(ж) (!) нѣ(ж)дѣе(ж) никто да нѣ волень продаті ж (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. бѣди кое(ж)* (1401 ЗКЕ).

БЪЛКОЕ, БЪЛКОЕ *с., невідм.* (2) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): А хотаръ томоу селоу на имѣ Беркишешем... черезъ Молдавоу... до оустѣ Бѣлкоє, и от там долѣ потокомъ Бѣлкоє до поеница Тодерешем (Сучава, 1473 ВД I, 183—184).

В¹ *див.* **ВЪ.**

І В² <К> (1): печать нашу казали есмо привѣсити В (1) сѣмоу нашомоу листоу (Луцьк, 1452 Р 161).

Див. **КЪ**¹.

ВАВИЛА ч. (1) (*особова назва, гр.* Βαβύλαζ) Вавило: Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавила отъ светого Спаса отъ Стольпа (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: наз. одн. **Вавила** (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

***ВАВКАРМАНЪ** ч. (2) (*молд.* вакар «пастух?»): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже прѣйде прѣд нами и прѣдъ нашими болъри аноушка дочка маренина вавкармана барбовского... и продала свою правою отниною (б. м. н., XV ст. *НРРГ*).

ФОРМИ: род. одн. **вавкармана** I (XV ст. *НРРГ*); ! **ваоукарма** I (XV ст. *НРРГ*).

ВАВРЪНЕЦЪ ч. (1) (*особова назва, стч.* Vavrines, стп. Wawrzyniec, лат. Laurentius) Лаврентій: Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденски... ваврѣнецъ заруба сирадски... слобуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **ваврѣнецъ** (1433 Р 122).

ВАГА ж. (10) **І.** (*прилад для зважування*) вага (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть гневъ... о правдоу имееть соу(д) како во(г) (!) имети в роуце... а сказанія бы чиниль справедливо (XV ст. *ВС* 33 зв.).

2. право стягати податок від зважування товару (6): Продали есмо мыто луцкое и вагу кракованину Лерину Герешу на тры годы за полторы тисачи копѣ грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 81—82).

3. податок від зважування товару (3): А брати ему тое мыто и вагу по давному (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: наз. одн. **вага** (1498 *АЛРГ* 82); *знах.* одн. **вагу** 8 (1498 *АЛРГ* 81—82); ! **во(г)** I (XV ст. *ВС* 33 зв.).

ВАГАНОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): мы... даемъ и дали есмо ему у Луцькомъ повете село Холопы на Случи, што Вагановичъ держалъ (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60).

ФОРМИ: наз. одн. **Вагановичъ** (1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60).

***ВАД** ч. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): Али половина того прадреченого села от Вад, вышноую част, да ест слоузъ нашему Жоуржи Къкъразъ от нас оурик (Сучава, 1487 *ВД* I, 302).

ФОРМИ: род. одн. **Вад** (1487 *ВД* I, 302).

***ВАДИТИ СѦ** *дієсл. недок.* (1) ◊ **п**р**а**в**о**мъ **в**а**д**и**т**и **сѦ** *див.* **ПРАВО**¹.

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. **сѦ... вадит(т)** (XV ст. *СЯ* 42).

***ВАДЪ** ж. (2) (*молд.* вад «брід») ◊ **в**а**д** **н**е**г**о**у**ц**ь** **т**о**р**ю**в**ъ (2) (*назва броду в Молдавському князівстві*): А хотар томоу виш(є)реченомоу село Стецканіи, ниже въ оусти Арзоул, оу валоу Негоуцторюви (Сучава, 1493 *ВД* II, 6).

ФОРМИ: місц. одн. **оу валоу** (1493 *ВД* II, 6).

***ВАЖИТИ**¹ *дієсл. недок.* (1) (*мати певну вагу*) **в**ажити: Я вѣдо(с)н игуме(н)... сребро зваживъ и... важило по тре(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. **с. важило** (XV ст. *ВОРСР* 179).

***WAŻYTI**² *дієсл. недок.* (1) ◊ **w**a**ż**y**t**i **h**o**g**o**ł**o**m** (1) **р**и**з**и**к**у**в**ати життям: A ważyli iesmo swoim horłom s waszym przyzwoleniem, na was padieia sia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141—142).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. **ważyli iesmo** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

***ВАЖИТИ СѦ** *дієсл. недок.* (4) (*мати вагу*) **в**ажити: а кто идег до татарской стороны, от дванадесѦ кантари, што сѦ важит, оу сочавѣ, один роубль сребра (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); А що привезоут от Басараб или от Тоур-

кох... на головном мытѣ оу Сочавѣ от ВІ кантари шо имоут сѦ важити Ѧ роубль (*в ориг.* роубли.— *Прим. вид.*) сребра (Сучава, 1460 *ВД* II, 274).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. **сѦ важит, сѣ важит** (1456 *Cost.* II, 789; 1460 *ВД* II, 273); *майб.* 3 ос. мн. **сѦ имоут важити** I (1456 *Cost.* II, 789); имоут **сѦ важити** I (1460 *ВД* II, 274).

Див. ще ***ЗВАЖИТИ**.

***WAŻNOST** ж. (2) **в**артість: prisiahszi na ważnosti opoje zastawy... doswetczyby to na neho majet' jemu to zapłatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103).

ФОРМИ: род. одн. **ważnosti** (1388 *ZPL* 107); місц. одн. **на ważnosti** (1388 *ZPL* 103).

ВАКУЛИНЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже... потвръждаемъ ... одно село и сѣ млино(м) именемъ сѣшчори и за буквиною вакулинци по(д)ли бранци (Сучава, 1443 *ПГСММ*).

ФОРМИ: наз. **вакулинци** (1443 *ПГСММ*).

ВАЛАСКИ *див.* **ВОЛОСКЫ**.

! **ВАЛАТИ** *див.* ***ВОЛАТИ**.

***ВАЛАШИНЪ** ч. (1) (*особова назва*): А панъ костѦ валаши(н) слубоую... веренъ быти своему г(с)дрю (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623).

ФОРМИ: наз. одн. **валаши(н)** (1402 *Cost.* II, 623).

Див. ще **ВЛАШИНЪ, ВОЛОШИНЪ**.

***ВАЛЕНТИНЪ** ч. (1) (особова назва, лат. Valentinus): писанъ въ Городне, въ день святого Валентина (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4).

ФОРМИ: *род. одн. Валентина* (1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4). **ВАЛЕСЪКЪ**, **ВАЛЪ** **СЪКЪ** ч. (2) (назва села у Молдавскому князівстві): и тако(ж) подтверждаемъ ему его права села, що и(х) купи(л) за свои права пинази... на имь... валескъ и хА(ч) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); И отнины села есми тобъ оуверноули, на имь... Прътноуши и Валъ Скъ (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309—310).

ФОРМИ: *наз. одн. валескъ* I (1453 *Cost.* II, 472); **Валъ Скъ** I (1470 *BD* II, 310).

***ВАЖИЛО** с. (4) (млин-сукновальня) валило: да оучни(т) собъ млины и шо коли боуде(т) его волъ, или жерствило, или валила (Сучава, 1448 *Cost.* II, 313); da jest' uryk s usum dochodom s mtynom i s walytamy szczo k tomu seiu pristuchajet (Сучава, 1465 *GL* 176).

ФОРМИ: *род. мн. валиль* (1448 *Cost.* II, 324); *знах. мн. валила* (1448 *Cost.* II, 313); *ор. мн. валилами, walytamy* (1458 *DIR* «А» 512; 1465 *GL* 176).

ВАЛКА ж. (12) (стч. válka, стп. walka) война: и азъ тежъ записываю тую ц(е)рков на клашторъ по отца своего записаню, занежъ отца моего запис в тыи валки изгыблъ (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39); А такожъ ни с ким не имаемо ни жодной валки починати (Коломия, 1485 *BD* II, 372); яко коли от давного а преминоулего часоу нъкотораа иеприязнь и знаменитаа незгода и валка была между нами и межи... кралем полским... и тыми часы... крал... нам вси мерзачкы... отпустили (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

ФОРМИ: *наз. одн. валка* (1444 *AS* I, 42; 1462 *BD* II, 285; 1499 *BD* II, 419); *род. одн. валки* (1485 *BD* II, 372); *дав. одн. валце* (XV ст. *BC* 34 зв.); *знах. одн. валку* (XV ст. *BC* II зв., 12, 34; 1485 *BD* II, 372); *місц. одн. иа валце* I (XV ст. *BC* 10 зв.); *в валки* I (1443—1452 *AS* I, 39); *ор. мн. валками* (1448 *Cost.* II, 734); *місц. мн. зам. дав. одн. кт валце(х) явны(х)* (XV ст. *BC* 8 зв.).

***ВАЛКОВИЧИ** мн. (1) (назва села у Київській землі): мы великий кнАз Швитригайл... чинимъ знаменито... иж... мы... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... в Овруском повете село Остафьево на Норине как Остафей держал, а Валковичи (Київ, 1437 *AS* I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Валковичи* (1437 *AS* I, 34).

***ВАЛФРОМЪ** ч. (2) (особова назва, цсл. Варфоломеи, гр. Βαρφολωμαίος, гебр. bar-Tholmaj) Варфоломій: Г(с)и помози рабу своему юрью болковичю создавшему црквъ и олтарь стаго архиерья х(с)ва николаы перенесъные ч(с)тньыхъ его мощни сну своему валфромъю (б. м. н., бл. 1350 *P* 8).

ФОРМИ: *дав. одн. валфромъю* (бл. 1350 *P* 8); *знах. одн. валфромъя* (бл. 1350 *P* 8).

*Див. ще *БАЛЪТРОМЪ*.

ВАЛЧИТИ *дїсл. недок.* (1) (стч. válčiti, стп. walczyć) вести войну, воювати: безъ вданиа и безъ рады и науки пана нашего королаа его милости и Короуны ничего не имаемъ починати, ани валчити (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: *інф. валчити* (1468 *BD* II, 302).

ВАЛЪ ч. (5) вал, насип: а хотаръ имь... по край букювины дльмовъ доловъ до валу (Роман, 1392 *Cost.* I, 7—8); а межи Вишнева и Манева граница... по тую сторону рьки Горинъ по вал (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) валь* (1392 *Cost.* I, 7); *род. одн. валу* (1392 *Cost.* I, 8; 1432 *Cost.* I, 330); *знах. одн. вал* (1475 *AS* I, 71); *ор. одн. вало(м)* (1432 *Cost.* I, 330).

ВАЛЪ СЪКЪ *див. ВАЛЕСЪКЪ*.

ВАНА ч. (54) (особова назва, молд., пор. Иванъ): мы александръ воевода, господаръ земли молдавской... и мы боА-

ре... па(н) ста(н) бръли(ч) и брат его вана... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгини ри(м)-гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141); а на то свьдкове... пан банчан, пан вана пынтичъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. вана* 12 (1421 *Cost.* I, 142; 1423 *Cost.* I, 156; 1432 *Cost.* I, 343; 1436 *ВАН* 29; 1440 *Mih.* 208; 1443 *Cost.* I, 120, 144; 1448 *Cost.* II, 737; 1453 *Cost.* II, 458; 1456 *Cost.* II, 791 і т. ін.); *ва(и)* I (1421 *Cost.* I, 141); *род. одн. ваны* 22 (1443 *Cost.* I, 121; *ПГСММ*; 1447 *Cost.* II, 273; 1448 *Cost.* II, 365; 1451 *Cost.* II, 400; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *Cost.* II, 454; 1454 *ПГПММ* і т. ін.); *вани* 10 (1438 *Cost.* II, 15; 1441 *DBAc* 35; 1443 *Cost.* II, 156; 1448 *Cost.* II, 317, 343; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 446; 1455 *Cost.* II, 526, 564); *ваиъ* 9 (1423 *Cost.* I, 157; 1425 *Cost.* I, 173; 1435 *Cost.* I, 403; *МЭФ*; 1438 *Cost.* II, 15; 1439 *Cost.* II, 52; 1441 *DBAc* 37; 1448 *Cost.* II, 317, 343).

Див. ще ВАНЦА, ВАНЧА, ВАНЪ, ВАНЬКО.

ВАНДРУГА ж. (1) (назва села у Волинській землі) суч.

Зелене: мы великні кнзъ швитрига(л) свьдомо чинимъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таа села в луцкой земли олыку... А в кремАнецкой волости вандруга (Житомир, 1433 *P* 126).

ФОРМИ: *наз. одн. вандруга* (1433 *P* 126).

***ВАНИНЪ** *прикм.* (2): дали есмы ему... два села... шобы ему было оурикъ съ оусимъ доходомъ... и дитимъ ваниномъ и братіамъ ваниномъ (Сучава, 1423 *Cost.* I, 156).

ФОРМИ: *дав. мн. ваниномъ* (1423 *Cost.* I, 156).

Пор. ВАНА.

ВАНКО *див. ВАНЬКО.*

ВАНКОВЦІ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїидоша... живертъ и рома(н)... и продали... села на имъ зoubричаніи и оу іномъже хотари ванковціи (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98).

ФОРМИ: *наз. ванковціи* (1479 *Cost.* S. 98); *знах. ваньковци* (1479 *Cost.* S. 98).

! **ВАННОУ** (ВИННОУ) (1): А хотаръ томуо селоу... прости оу Винноу (в *ориг.* Ванноу.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1493 *BD* II, 15).

*Див. *ВИННА.*

ВАНЦА ч. (2) (особова назва, молд., пор. Иванъ): тьмъ мы видьвш(и) его правоу и вьрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села на има... чоулинеши и где былъ ванца (Сучава, 1429 *Cost.* I, 280); тамъ мы видьвше его правоу и вьрною слоужбою до нас жаловали есми его обною (!) нашею мл(с)тію и дали есми емоу... села на имъ прокопани на ревтА и за прутомъ противъ по(д)лАне(х)... где е(ст) ванца (Сучава, 1445 *DIR* «А» 483).

ФОРМИ: *наз. одн. ванца* (1429 *Cost.* I, 280; 1445 *DIR* «А» 483).

Див. ще ВАНА, ВАНЧА, ВАНЪ, ВАНЬКО.

ВАНЧА ч. (6) (особова назва, молд., пор. Иванъ): мы иліа воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ ванча логоетъ служиль... а дне(с) служить на(м) правоу и вьрною службою (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459); а на то е(ст) вьра... наши(х) боА(р), вьра пана наГоя ... вьра пана юрича и зьта его, пана ванчи логоета, вьра пана (кости) вистиарника (Сучава, 1447 *Cost.* II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. ванча* (1436 *Cost.* I, 459; 1442 *Cost.* II, 87); *род. одн. ванчи* (1443 *Cost.* II, 141; 1447 *Cost.* II, 273); *дав. одн. ванчи* (1442 *Cost.* II, 87, 88).

Див. ще ВАНА, ВАНЦА, ВАНЪ, ВАНЬКО.

ВАНЪ ч. (9) (особова назва, молд., пор. Иванъ): а на то е(ст) вьра... боАръ наши(х) вьра пана михайла вьра пана вана дворника (б. м. н., 1422 *ДГОВ*); ми боАрове... вши псци посполу и кажды особно, на има па(н) нъгои... и па(н)

вань порка... Авно чини(м)... гды(ж)... петрѣ воево(д)... королеви полском(у)... по винноу службою вѣчне запи-са(л) са (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); а на то ест... вѣра боярь наших... вѣра пана вана жулича, вѣра пана козма шандровича (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549—550).

ФОРМИ: *наз. одн. ванъ* (1432 *Cost.* I, 330; 1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. вана* (1422 *ДГОБ*; 1425 *Cost.* I, 169; 1438 *Cost.* II, 27; 1443 *Cost.* II, 138; 1446 *Cost.* II, 241; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 549).

Див. ще ВАНА, ВАНЦА, ВАНЧА, ВАНЬКО.

ВАНЬКО *див. ВАНЬКО.*

***ВАНЬКОВЪ** *прикм.* (2): а по животь пна Ваньковъ тая да(н) медовая оу селе оу норо(р)д)чичо(х) пноу оле(х) оу вечно непороушно а мой(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтемь... оу тоуу дѣлннн... не надобѣ вступоватисе (Львѣв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. по Ваньковъ* (1478 *ЗРМ*); *дав. мн. ва(н)ковы(м)* (1478 *ЗРМ*).

Пор. ВАНЬКО.

ВАНЬКО, ВАНКО, ВАНЬКО *ч.* (11) (*особова назва, пор. Иванъ*): а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбельски... панъ глѣбъ дворьскови(ч) со двѣма сима ванько А лехно (Перемишль, 1378 *P* 26); Мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пр(д)речеными паны и с коруны пол(л)скоА, которыиже са иснимали с нами, оу серетА, на имъ, панъ янъ с чижева... панъ ванко с квасилова, панъ хо(л)мскы (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); Я панъ ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито симъ нашимъ ли(с)то(м)... и(ж) своимъ братаничо(м)... имяли е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львѣв, 1478 *ЗРМ*); Я петрѣ янови(ч)... визнаваю... с господарА королА... дозволе(н)е(м)... менА(л) есми с ыгумено(м) пересопничи(к)и(м). з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ име(н)е(м) на има дА(д)ковича, которое жъ есми купи(л) оу земланина волы(н)ского оу ва(н)ка ста(н)ковича дА(д)ко(в)ского (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *наз. одн. ванко* 3 (1424 *P* 100; 1445 *Cost.* II, 729; 1470 *AS* I, 64); *ванько* 3 (1378 *P* 26; 1443 *P* 145; 1461 *AS* I, 54); *ванько* 1 (1478 *ЗРМ*); *ва(н)ко* 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн. ва(н)ка* (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *дав. одн. ванкоу* (1478 *ЗРМ*).

Див. ще ВАНА, ВАНЦА, ВАНЧА, ВАНЪ.

***ВАНЬКОВЦІ** *див. ВАНКОВЦІ.*

ВАПОВЕЦКІИ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были землАне исвѣдци панъ ходько быбельски... панъ михаль оугринъ ваповецки (Перемишль, 1391 *P* 45).

ФОРМИ: *наз. одн. ваповецки* (1391 *P* 45).

***ВАРВАРА** *ж.* (2) (*особова назва, гр. Βαρβάρα*): А се А панъ бенко... свѣдчо то... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своои женъ варваръ сто гривень на своомъ селъ на тольмачи (Коломия, 1398 *P* 57); (тоє вѣсе вышпис)аное да е(ст) служь нашем(у) марку, о(т) на(с) ури(к) ему и сестра(м) его, варвари и насти (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105).

ФОРМИ: *дав. одн. варваръ* 1 (1398 *P* 57); *варвари* 1 (1479—1480 *Cost.* S. 105).

ВАРВАРИНЬСКИИ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци панъ миколаи спичникъ воевода снАтиньски... панъ хроль варвариньскии воронко воить коломыйскии рускин (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. варвариньскии* (1398 *P* 57).

ВАРЕ ГДЕ *присл.* (1) будь-де, де-небудь: и такожь vare где име(т) мочи поставити соби млины на котовЦА, онъ да постави(т) боу(д) колко (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще БОУД ГДЕ 1.

! ВАРЕЙНИНАХ (?): (1): и то господару, помню... къ жннву три дни, а на яръ трижъ дни, а сѣна четыры стырты ставять, и на Усоячи вѣз забиваютъ старына жъ,

а варейнинахъ не бывало, то имъ, господару, новина жъ (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

***ВАРЕ КАК** ¹ *займ.* (2) будь-який, який-небудь, який би не був: и vare ка(к) было право (*в ориг. прово.* — *Прим. вид.*) и(х), при отцѣ нашего, такоже и мы по тому даемъ и потврждаемъ имъ ис си(м) листомъ нашимъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); и vare ка(к) было прево (!) и(х) при оцѣ нашего, тако(ж) и мы (по) том(у) даемъ и потврждаемъ и(м) ис снмъ листомъ нашимъ (Сучава, 1455 *Cost.* II, 771—772).

ФОРМИ: *наз. одн. с. vare ка(к)* (1448 *Cost.* II, 741; 1455 *Cost.* II, 771—772).

Див. ще ***БОУДЪ КАКЫИ.**

ВАРЕ КАК ² *присл.* (1) будь-як, як-небудь: И такождере мене не забиваете, але vare какъ съ вам видит наилицше, так оучините (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ВАРЕ КОЛИ *присл.* (8) будь-коли, коли-небудь, коли-небудь: vare коли бы оусталь поАна ста(н)... на пана михаила логофе(та)... за тота села... то(т) заплати(т) вышеписанную завѣзкоу (Сучава, 1448 *Cost.* II, 362); А по нашемъ животА, кто боудет господарь нашеи земли, от дѣтеи наших... или пак vare коли кого богъ изберет господаремъ б(ы)ти нашеи земли(с) молдавской, (тот) аби не пороушил нашего дааниа (Сучава, 1475 *BD* I, 204).

Див. ще ***БОУДЪ КОЛИ.**

ВАРЕ КОЛИКО ¹ *числ.* (3) (*неозначено-кількісний*) скільки-небудь: а тако(ж) vare колико люди слухаютъ къ митрополію да не име(т) и(х) соудуоти (!) ни шолтоузы ани пр(и)гаре (Сучава, 1458 *DIR* «А» 512); И такождере, vare колико села соут оу Коцмане, що прислухают от нашего митрополію от Радовцех, а до тих люди що соут оу тѣх села аби не ималн дило ни един наш боАрин (Сучава, 1481 *BD* I, 275).

ФОРМИ: *наз. vare колико* (1458 *DIR* «А» 512; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 257).

Див. ще **ВАРЕ КОЛКО** ¹, ***БОУДЪ КОЛКО.**

ВАРЕ КОЛИКО ² *присл.* (1) скільки: мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже прїиде прАд нами... Стана, дочка Микльоуша дворника... и дала... служь нашемоу Романоу Спатарелоу, част еи от Микльоушани, vare колико она дрѣжала (Васлуй, 1472 *BD* I, 171—172).

Див. ще **ВАРЕ КОЛКО** ².

ВАРЕ КОЛКО ¹ *числ.* (8) (*неозначено-кількісний*) скільки-небудь: И дали есми на то vare колко се(л) прислухаютъ к нашему монастырю, на имъ где е(ст) (с)амониль ватаманъ на бистрици (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); И еще vare колко цркви и с помпи боудотъ съ оучинити и поновити от сева (!) на пред... а они оуси да слухают того свАтого нашего монастыра от Поутнои (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *наз. vare колко* 6 (1446 *Cost.* II, 251; 1448 *ДГПР*; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 516; 1490 *BD* I, 420); *vare ку(л)ко* 1 (1448 *DIR* «А» 491); *знах. vare ко(л)ко* (1490 *DC* 148).

*Див. vare КОЛИКО ¹, ***БОУДЪ КОЛКО.***

ВАРЕ КОЛКО ² *присл.* (3) скільки-небудь: и тѣмъ село(м) о(т) милѣтина тако(ж) да е(ст) съ вѣсми старыми хотари о(т) тополиа долу, vare колко оузмогу(т) оуживати тота села досы(т) (Сучава, 1445 *Cost.* II, 212); тако(ж) vare ко(л)ко припа(с) боуде(т) оу ти(х) село(х) тако(ж) монастырю да боудот(т) (Сучава, 1456 *ГПХМ*).

Див. ще **ВАРЕ КОЛИКО** ².

ВАРЕ КТО *займ.* (19) будь-кто, хто-небудь: стефанъ воевода... г(с)п(л)рѣ земли молдавской, пише(м) вѣсѣмъ бояромъ и дворником)... и вѣсѣмо поспо(л)ству, vare кто имаетъ должника оу брашовъ, що бы ни единъ залогъ не оузалъ на торговчАны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); А по нашемъ животь, кто боудет господарь нашеи земли, от дѣтеи наших... или пак vare кого богъ избереть господаремъ быти... тот аби... не пороушилъ нашего

дааніа (Сучава, 1473 *BD* I, 184); варе кто придет от ваших людей до нас, а ми возьмем ис них тоти наши пиньзи (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 370).

ФОРМИ: *наз. одн. варе кто* (бл. 1435 *Cost.* II, 692; 1446 *DIR«A»* 485; 1448 *Cost.* II, 353; 1453 *DIR«A»* 503; *Cost.* II, 458; 1463 *Cost.* S. 45; 1466 *BD* I, 95, 110; 1480—1484 *BD* II, 370 і т. ін.); *род. одн. варе кого* (1467 *BD* I, 118; 1468 *BD* I, 128; 1469 *BD* I, 134, 136; 1471 *BD* I, 158; 1473 *BD* I, 184).

Див. ще **БОУДЬ КТО, *БОУД КОЛВЕ КТО.**

ВАРЕ КУЛКО *див. ВАРЕ КОЛКО*¹.

ВАРЕ ЩО *займ.* (2) який-небудь, будь-який: а тако(ж) варе що за ку(п)ци и боу(д) о(т) коль прїиду(т) та иму(т) складати свои товарь оу баковъ а они с ни(х) да возмоу(т) великое мыто о(т) гривны (Сучава, 1460 *DIR«A»* 515).

ФОРМИ: *наз. одн. варе що* (1460 *DIR«A»* 515; *Cost.* S. 41).

Див. ще ***БОУДИ ЩО, *ШТО БУДЬ.**

ВАРИТИ, ВАРЫТИ *дієсл. недок.* (14) (*виготовляти хмільні напої*) варити (13): а еще есмы имъ дали волю штобы собъ держали, у сочавъ, одинъ домъ, а у томъ дому корчму не держати, ни пива варити, ни меду (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мАсные запоусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пе(р)вое ихъ коулли и варити имъ тые ко(р)чмы до тогожъ году, какъ шесть годовъ вы(и)деть (Краків, 1489 *AKB*);

исклады варити (1) *див. *СКЛАДЪ.*

ФОРМИ: *інф. варити* 9 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 630; 1488 *РИБ* 222; 1489 *AKB*); *варити* 3 (1487 *РИБ* 227, 228); *перф. 3 ос. мн. варили* (1489 *AKB*).

***ВАРЛААМЪ** ч. (1) (*особова назва, гр. Βαρλαάμ*) Варлам: мы Стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(с)дово ми... Яко да оутврѣдимъ и оукрѣпимъ на(ш) монастыр... глаголемы зоугра(ф) и где е(ст) иег(оу)мен молебни(к) на(ш) ки(р) по(п) иеромона(х) варлаа(м) (Сучава, 1471 *DIR«A»* 527).

ФОРМИ: *наз. одн. варлаа(м)* (1471 *DIR«A»* 527).

***ВАРОВАТИ СА** *дієсл. недок.* (3) (*стч. varovati se, стч. varować się*) (чого, робити що) остерігатися: а особно иже мы доброу завжды мѣли есмо... волю... коу покоеви а коу єднотъ а спрєведливостъ (!) нашу высветливши о(т) ровности не хоче(м)СА выламавати вароучисА розлиняня крови хрєстьяньскои (Брєст Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); в то(м) кнзьствє велико(м) литовско(м) в таковыи тядынки оустоупити варовалибьСА алюбо стерєгли але мистрови а законови его не вѣрили (Брєст Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. абы... варовалъся* (XV ст. *BC* 25); *3 ос. мн. варовалибьСА* (1447—1492 *ЛКБВ*); *дієприсл. одноч. вароучисА* (1447—1492 *ЛКБВ*).

***ВАРШОВЬСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): чини(м) свѣдомо велебно твоеї мл(с)ти же есмы дали тому истинному пану варшовському ґ тисАчъ фрА(ж)кого (!) серебра (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *дав. одн. варшовському* (1388 *SL* 678).

ВАРЫТИ *див. ВАРИТИ.*

ВАСИЛѢВАА *див. ВАСИЛѢВАА.*

ВАСИЛѢВИЧ *див. ВАСИЛѢВИЧЪ.*

ВАСИЛѢВИЧЪ *див. ВАСИЛѢВИЧЪ.*

***ВАСИЛЕВСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ дворъ В а с и л е в с к и й *див. ДВОРЪ:*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Василевского* (1499 *АЛРГ* 94).

***ВАСИЛѢВИЦНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Игна(т) де(р)жить землю василє(в)щиноу (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. василє(в)щиноу* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ВАСИЛІЄ ч. (29) (*особова назва, цсл. Василии, гр. Βασίλειος*) Василь: первыи поручни(к) кнА(з) михаило євну-

теви(ч)... василєн дмитриєви(ч) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); а при том был кн(А)зь Василєй Лукомский, а пан Василєй Хрєбтович (Берєстя, 1448 *AS* I, 44); а при то(м) бы(л) вл(д)ка лоуцкии... кнА(з) василєи козєчи(ч) (Луцьк, 1490 *Пам.*); мы Олександръ... кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именовъ Зѡагол зо всеми его приселки в повѣте киевскомъ, што держал первѣи сего кн(А)зь Василєи... дали есмо ласкаве черєс сєс н(а)шь листь (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Василєи, василєи, Василєй, василє(и)* (бл. 1392 *P* 47; 1437 *P* 136; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1448 *AS* I, 44; 1449 *АЛМ* 8; 1463 *AS* I, 54; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1490 *Пам.*; 1494 *AS* I, 101; 1495 *РИБ* 620; 1499 *ГОКІР* і т. ін.).

Див. ще **ВАСИЛИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ, ВАСИЛІА.**

ВАСИЛІЄВ *див. ВАСИЛѢВЪ.*

***ВАСИЛІЄВИЧ** *див. ВАСИЛѢВИЧЪ.*

ВАСИЛІЄВЪ *див. ВАСИЛѢВЪ.*

ВАСИЛИИ, ВАСИЛІИ, ВАСЫЛЫИ, ВАСИЛЫИ ч.

(24) (*особова назва, гр. Βασίλειος*) Василь: Мы кнА(з) двѣд дмитриєви(ч)... василии данильєви(ч)... тым то листомъ чинимы знамени(т) како кєды в то времА коли кнА(з) велебныи дмитрии... голдование и вѣрностъ... королеви польскому... слюби(л) а мы... ислубеумы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); Я семень сколковъ... уписаль есмы вѣ домъ Прєчистои Богоматєри Печерскому монастыру родители наши Иоана Ирину Феодосію Василія Иоана (Київ, 1398 *ДГПМ*); И еще дали есмы а сто злат оуґрских... яко да творѣт ми памѣть... вѣ день свАтаго Василія Великаго (Путна, 1476 *BD* I, 217); и мы о то(м) сами очивисто опытывали намѣстника володи(ми)рьского пана василья хрѣ(б)товича какое то есть село а што на(м) с нѣго пла(т)у идєть (Вільна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: *наз. одн. василии, Василіи* 5 (1388 *P* 38; бл. 1392 *P* 46; 1430 *ВВКЛ* 7; 1445 *P* 151; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); *васылыи* 1 (1430 *ВВКЛ* 7); *васильи* 1 (1451 *ДГШХ*); *род. одн. василиА, Василія, Василіа, василіа* 5 (1419 *P* 91; 1430 *ВВКЛ* 7; 1454 *Cost.* II, 502; 1476 *BD* I, 215, 217); *василья* 1 (1391 *P* 45); *дав. одн. Василью* (1456—1481 *P* 164; 1463 *AS* I, 54, 55); *знах. одн. Василія* 1 (1398 *ДГПМ*); *василья* 1 (1499 *ГОКІР*); *ор. одн. Васильємъ, Васильєм* (1475 *AS* I, 69, 70).

Див. ще **ВАСИЛІЄИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ, ВАСИЛІА.**

***ВАСИЛИСА** *ж.* (2) (*особова назва, гр. Βασίλισσα*) Василина: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... Станціол Стѣрєстєскоул и братіА его... и продали свою правоую отниноу... слоугам нашим паноу Поурєчє спѣтароу и братоу его Иванкоу Толочко... и сєстричєм их Михѣлашоу и Копачоу, сынове Василиси (Сучава, 1491 *BD* I, 458).

ФОРМИ: *род. одн. Василиси* (1491 *BD* I, 458, 459).

***ВАСИЛИСИНЪ** *прикм.* (2): а на то вира... дѣтеи господаства ми романова и василисина (Сучава, 1408 *Cost.* I, 61); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами и прѣд нашими молдавскими боярє... Дрѣгѣльни, дочка Настина, и сєстричича єи Тодора, дочка Василисина... и дали свою правоую отниноу... племеником своим (Васлуй, 1497 *BD* II, 118).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. василисина, Василисина* (1408 *Cost.* I, 61; 1497 *BD* II, 118).

*Пор. *ВАСИЛИСА.*

ВАСИЛІЄ ч., *невідм.* (5) (*особова назва, молд., цсл. Василии, гр. Βασίλειος*) Василь: мы александръ воевода... знаємо чини(м)... понеже изволили есмы добрїмъ нашим оумысломъ и дали есмы монастыроу оуспеніоу прѣ(с)тѣи богородици... где е(ст) старецъ ку(р) василіє двѣ паськи (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); Мы Георгіє архієпископъ Соучавский и земли молдавской, Василіє епископъ Долнѣи епискоупїи Романова трѣга... слюбили есмо и слюбоу-

ем... вси рѣчи вишеписаннїи кролеви полскомоу... въсемоцне а непорушено дръжати и ховати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425—426).

Див. ще **ВАСИЛЕН, ВАСИЛИИ, ВАСИЛЬ, ВАСИЛИА.**
***ВАСИЛІЄВЪ** *див. ВАСИЛЬЄВЪ.*

ВАСИЛІИ *див. ВАСИЛИИ.*

ВАСИЛКА *ж.* (2) (*особова назва, пор. Василиса*): мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже прїдоша пра(д) нами и пра(д) оусимы нашими мо(л)давскыми бояри слоуга на(ш): оана зѣмь, и сестри его, васи(л)ка и армѣнка и нѣгша... и продали свою правоую о(т)ниноу (Сучава, 1491 *Cost. S.* 156).

ФОРМИ: *наз. одн. васи(л)ка* 1 (1491 *Cost. S.* 156); *зам. дав. оу роуки... василка* 1 (1491 *Cost. S.* 156).

Див. ще **ВАСКА, ВАСОУТКА.**

ВАСИЛОВЪ *ч.* (1) (*назва села на Буковині*) Василів: а мы... дали есми ему от насъ... селы, на има василовъ на дѣнистрѣ и борисово село (Коломия, 1448 *Cost. II*, 305).

ФОРМИ: *наз. одн. василовъ* (1448 *Cost. II*, 305).

ВАСИЛЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): и мѣсти(ч) добри люди, при то(м) были, именовѣ(м) ихъ василчъ мытн(к), ники(л) вои(т), серки(з) вои(т) ормѣнскы (Сучава, 1449 *Cost. II*, 386).

ФОРМИ: *наз. одн. василчъ* (1449 *Cost. II*, 386).

ВАСИЛЬ *ч.* (21) (*особова назва, гр. Βασίλειος*): купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу васила ему жь рѣчють скибичъ и въ его брата на има оу гѣнка и въ ехъ сновца оу оленка иже купилъ панъ вѣтславъ во всѣхъ трии то жь ту именовани (Львѣв, 1370 *P* 18); а при том были панове: пан Ивашко Калениковичъ... а Василь Поповичъ мѣщанин кремѣнецъ(ки) (Кременецъ, 1467 *AS I*, 63); А коли есми у пана Васыля пенязи брал за тое имѣнье, при том был владыка володимерскый Йона (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: *наз. одн. Василь, васи(л)* (1436 *Cost. I*, 459; бл. 1458 *P* 167; 1467 *AS I*, 63; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1490 *Пам.*); *род. одн. Васила, васила, Васыля* 8 (1370 *P* 18; 1449 *АЛМ* 8; 1478 *AS III*, 17; 1492 *AS III*, 23; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *Васила* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *дав. одн. Василу* (1449 *АЛМ* 8; 1490 *ЗХП*; 1492 *AS III*, 24; 1495 *ВК*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *знах. одн. васыля* (1490 *ЗХП*).

Див. ще **ВАСИЛЕН, ВАСИЛИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛИА.**

ВАСИЛЬЄВАА, ВАСИЛЄВАА *ж.* (9) (*особова назва*): Жаловала са пани Василеваа Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменѣа своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит... и шкоды великие чинѣт (Лукониця, 1478 *AS III*, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. ВасильєваА, ВасилєваА* (1478 *AS III*, 17; *AS I*, 75); *род. одн. Василєвое* (1478 *AS III*, 17); *дав. одн. Васильевой* (1478 *AS I*, 76); *знах. одн. Василєвою* (1478 *AS III*, 17).

ВАСИЛЬЄВИЧЪ, ВАСИЛЬЄВИЧЪ, ВАСИЛЬЄВИЧ, ВАСИЛЄВИЧЪ, ВАСИЛЄВИЧ *ч.* (73) (*особова назва*): а при то(м) были сведоки наша рада вл(д)ка луцкии ѳео(д)снѣ... а князь андрѣи васильевичъ маршало(к) нашъ (Острог, 1437 *P* 136); а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые: князь Иван Василевичъ Курцевич, а панъ Тихъно Кисел (Володимир, 1475 *AS I*, 72); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскый, намѣстникъ Лучина Горodka, князь Олехно Василевичъ Глазына (Вильна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: *наз. одн. Васильевичъ, васильевичъ* 13 (1437 *P* 136; 1445 *P* 151; 1451 *P* 156, 159; 1452 *АкЮЗР* 1, 21; *P* 161; 1478 *AS I*, 75; 1482 *AS I*, 79, 80, 81 і т. ін.); *Василевичъ, Василевич* 11 (1446 *AS III*, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1466 *AS I*, 62; 1470 *AS I*, 65; 1475 *AS I*, 72; 1485—1500 *AS I*, 120; 1491 *AS I*, 95; 1496 *ПДВКА* 60; *XV ст. АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1499 *РИБ* 776); *Васильевичъ, Васильевич* 9 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *AS I*, 44; 1461 *AS*

I, 53; 1475 *AS I*, 69, 71; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1483 *AS I*, 82; 1494 *BD II*, 387); *васильевичъ* 2 (1446 *P* 152; 1451 *ДГШХ*); *васи(л)єви(ч)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *род. одн. Васильевича* 9 (1446 *AS III*, 5; 1452 *АкЮЗР* 1, 21; *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1496 *BD II*, 405; *ПСВВ* 192 зв.; *ПЧФГ* 36; 1498 *BD II*, 412); *Василевича* 6 (1488 *AS I*, 242; 1490 *AS I*, 92; 1495 *ВМБС*; 1496 *ОПВВД*; *ПЧФГ* 35; 1499 *АЛМ* 36); *Васи(л)єви(ч)* 1 (1451 *P* 159); *дав. одн. Васильевичоу* 8 (1446 *AS III*, 5; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1463 *AS I*, 56; 1465 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 61; 1482 *AS I*, 79, 81; 1498 *BD II*, 409); *Василевичу* 5 (1448 *AS I*, 44; 1466 *AS I*, 60; *XV ст. АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1470 *AS I*, 65); *Васильевичоу* 2 (1461 *AS I*, 53; 1475 *AS I*, 70); *знах. одн. Васильевича* (1475 *AS I*, 69); *ор. одн. Василевичомъ* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *наз. мн. Васильевичи* 1 (1463 *AS I*, 55); *Василевичи* 1 (1463 *AS I*, 54); *Василевичи* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ВАСИЛЬЄВЪ, ВАСИЛИЄВ, ВАСИЛИЄВЪ, ВАСИЛЮВЪ *прикм.* (7): А писалъ привилеє се поповичъ боле-страшицкии именовъ деячковичъ василювъ снѣ поповъ кость проузвищемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); и оуставше наши слоуги, пѣтюль и брать его петръ... та заплатили... пинѣзи... оу роуки слоузѣ нашему, йоноу боуз... и другомоу йоноу сноу василѣвою (Ясси, 1495 *Cost. S.* 193).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. васильєвъ, василєвъ* 3 (1495 *BD II*, 68, 69; *Cost. S.* 193); *васильєвъ* 1 (1392 *P* 46); *василювъ* 1 (1366 *P* 12); *дав. одн. ч. василѣвою* (1495 *Cost. S.* 193); *знах. одн. ж. васи(л)єву* (1495 *ВМБС*).

Пор. ВАСИЛЕН, ВАСИЛИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ.
ВАСИЛЪИ *див. ВАСИЛИИ.*

ВАСИЛЮВЪ *див. ВАСИЛЬЄВЪ.*

ВАСІАНЪ, ВАСЪЯНЪ *ч.* (3) (*особова назва, цсл. Васянъ, гр. Βασανός*): А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскый и Берестейскый Васьянъ (Кобринъ, 1401 *АкВАК* III, 2); и господинъ владыка Васіанъ печать свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 106); а при томъ были старци пѣ(ч)рские полатни(к) пѣ(ч)рскы васья(н) коува(э) а ключни(к) пѣ(ч)рскы андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Васьянъ, васья(н)* 2 (1401 *АкВАК* III, 2; 1498 *ЧІАФ*); *Васіанъ* 1 (1440—1492 *АкЮЗР* II, 106).

ВАСІЛІА *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Василии, гр. Βασιλίου*)

Василь: в лѣто ̅̅ В мѣа се(п) ки прѣстависѣ Васіліа москвичъ ивановъ снѣ всѣаково (б. м. н., 1494 *ДБСН*).

ФОРМИ: *наз. одн. Васіліа* (1494 *ДБСН*).

Див. ще **ВАСИЛЕН, ВАСИЛИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ.**

***ВАСІЛІИ** *див. ВАСИЛИИ.*

ВАСКА *ж.* (4) (*особова назва, пор. Васлиса*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша пра(д) нами... Иванко Левич... пан Шефоул... и племеници их Армѣнка и Васка и Анна... по их доброй воли... продали свою правоую отниноу (Сучава, 1492 *BD I*, 509); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истиннїи Тацъ, дочка Петра Дръмана, и племеница еи Васка, дочка Настасїина... жаловали есмы их особливо нашею милостїю (б. м. н., 1499 *BD II*, 166).

ФОРМИ: *наз. одн. Васка* (1492 *BD I*, 509; 1499 *BD II*, 146, 166); *род. одн. зам. дав. заплатнх...* пинѣзи... сестри его **Васкы** (1499 *BD II*, 147).

Див. ще **ВАСИЛКА, ВАСОУТКА.**

***ВАСКАНЪ** *ч.* (12) (*особова назва*): а на то е(ст) вбра... наши(х) боА(р) ... вбра пана диенища спааръ, вбра пана васкана столника (Сучава, 1447 *Cost. II*, 273); то и(м) ве(с) хотя(р) а хотарни(ци) были па(н) тадора васка(н) и па(н) ива(н) кѣцель(н) (Сучава, 1453 *Cost. II*, 445); а на то е(ст) вбра... бояръ наши(х), вбра пана браевича дворника... вбра пана тадора васкана, вбра пана тадора моики (Сучава, 1454 *Cost. II*, 501).

ФОРМИ: *наз. одн. васка(н)* (1449 *Cost.* II, 386; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 445); *род. одн. васкана* (1447 *Cost.* II, 273; 1448 *Cost.* II, 356; 1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 446, 454, 473, 496; 1454 *Cost.* II, 501).

ВАСКО див. ВАСЬКО.

***ВАСКОВИЧЬ ч.** (28) (*особова назва*): а на то е(ст) вѣра... наши(х) бояръ, вѣра пана кръсть... вѣра пана тадора васковича (Сучава, 1443 *Cost.* II, 138); а тыи люди о(г)чичи мои на има микоула ильа Юрець... богдан(н), васкови(ч)... мають ему потому служити ка(к) есть в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *наз. одн. васкови(ч)* (1448 *Cost.* II, 737; 1490 *Пам.*); *род. одн. васковича* 21 (1443 *ВАМ* 41; *Cost.* II, 120, 138; *ПГСММ*; 1445 *DIR«А»* 483; *Cost.* II, 219; 1446 *Cost.* II, 238; 1447 *Cost.* II, 281; 1448 *Cost.* II, 317, 343, 365; 1453 *Cost.* II, 468 і т. ін.); **васкови(ч)** 4 (1443 *Cost.* II, 156; 1446 *Cost.* II, 241; 1448 *Cost.* II, 314, 324, 359); **васковича** 1 (1446 *Cost.* II, 270); **! васковича** 1 (1448 *DIR* № 10 а).

ВАСКОВЦІ, ВАСКОВЦІИ, ВАШКОВЦИ, ВАСКОУА-
ЦИ *мн.* (5) (*назва села на Буковині*) Вашківці: тьмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноюу слоужбоу... дали есмы емоу... села... на има... поланюу... и васковци оба коуты што емоу даль богданъ пере(д) нами (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317); никто да несметъ ты(х) монастирски(х) люди... и о(т) васкооуци и о(т) блъгаре... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *наз. васковци, васкооуци* 2 (1431 *Cost.* I, 317; 1462 *Cost. D.* 10); **васковци** 1 (1435 *DIR«А»* 465); **Вашковци** 1 (1431 *Cost.* I, 317); *зам. род. о(т) васкооуци* 1 (1467 *Mih. Doc.* 125).

***ВАСКОВЦІ²** *мн.* (1) (*назва села у Подільській землі*): а васковци стецку воеводъ о(т)писали есмы к волососки земли (Ланчича, 1433 *P* 125).

ФОРМИ: *знах. васковци* (1433 *P* 125).

ВАСКОВЦІИ див. ВАСКОВЦІ¹.

ВАСКОВЪ див. ВАСЬКОВЪ.

***ВАСКОВЫИ див. ВАСЬКОВЪ.**

***ВАСКОВЬЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): и с свои дѣлници поступили ся есмо... Васковьци, кѣде Онацко сидѣль, а Опрѣловци и ставомъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *знах. Васковьци* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ВАСКОУАЦИ див. ВАСКОВЦІ¹.

ВАСЛОУИ ¹ *ч.* (59) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Васлуй: а на то е(ст) вѣра г(с)д(с)вами вышепенсана(г) александра воеводи... вѣра пана шербъ о(т) васлау (Сучава, 1423 *Cost.* I, 157); писалъ шандроу кръжевич, оу васлоуи (Васлуй, 1497 *Cost.* S. 224).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Васлоуи* (1481 *BD* II, 358); *род. одн. васлоуА* (1423 *Cost.* I, 157; 1449 *Cost.* II, 385; 1487 *BD* I, 304); *знах. одн. Васлоуи* (1435 *Cost.* II, 682); *ор. одн. васлоуимъ* (1449 *Cost.* II, 385); *місц. одн. оу васлоуи* 42 (1436 *ВАМ* 34; *DIR«А»* 469; 1439 *Cost.* II, 52; 1446 *Cost.* II, 263; 1449 *Cost.* II, 744; 1452 *DIR«А»* 500; 1460 *BD* II, 274; 1465 *BD* I, 88; 1474 *РГС*; 1495 *ВАМ* 71; 1497 *BD* II, 103 і т. ін.); *оу Васлоуа* 4 (1436 *Cost.* I, 476; 1454 *Cost.* II, 508; 1497 *BD* II, 113, 115); *оу васлоуя* 3 (1436 *ВАМ* 30; 1442 *Cost.* II, 101; 1443 *Cost.* II, 179); **! оу Васлоуи** 1 (1479 *BD* II, 337); **! оу вѣслоуи** 1 (1436 *Cost.* I, 460).

*Див. ще *ВАСЛОУИСКИЙ* (васлоуискии тръгъ).

***ВАСЛОУИ²** *ч.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше его правоу... слоужбоу... дали есмы емоу оу нашеи земли... едно село на васлоуи (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290); тѣ(м) видѣвше его, правоу... слоужбоу, до нас... дали и потврѣдили е(с)ми емоу... села, на имѣ негоещи... и оу(н)гоурѣни и мли(н), на васлоуА (Сучава, 1472 *Cost. D.* 26).

ФОРМИ: *місц. одн. на васлоуя, васлоуА* 2 (1436 *Cost.* I, 475; 1472 *Cost. D.* 26); *на васлоуи* 1 (1429 *Cost.* I, 290).

***ВАСЛОУИСКИЙ** *прикм.* (2) \diamond васлоуискии тръгъ (2) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Васлуй: сима ли(с) оу васлоуискому тръгоу (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 516); тѣм мы видѣвши его правоу и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... една пасика... на имѣ фѣрцина, пасика, оу васлоуиского тръгоу хотари (Сучава, 1448 *Cost.* II, 359).

ФОРМИ: *род. одн. ч. васлуиского* (1448 *Cost.* II, 359); *місц. одн. ч. оу васлоуискомъ* (1437 *Cost.* I, 516).

Пор. ВАСЛОУИ¹.

ВАСОУТКА ж. (6) (*особова назва, пор. Василиса*): тое вѣсе щобы имѣ оуриць и женѣ его, васютѣ, и дѣтемъ ихъ... непороушено, николиже, на вѣкы (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже тога истинна Васоутка... жаловали есмы еи особноу нашею милостію (Сучава, 1498 *BD* II, 125—126).

ФОРМИ: *наз. одн. Васоутка* (1481 *BD* I, 248; 1492 *BD* I, 509; 1498 *BD* II, 126); *дав. одн. Васоутци* 1 (1481 *BD* I, 248); *васютѣ* 1 (1433 *Cost.* II, 594); *ор. одн. Васоуткою* (1480 *BD* II, 241).

Див. ще ВАСИЛКА, ВАСКА.

ВАСЫЛЫИ див. ВАСИЛИИ.

ВАСЬКО, ВАСКО, WASZKO ч. (73) (*особова назва, пор. Василии*): а при томъ были свѣдци, пан петръ неоря... пан васко кузнич (Судомир, 1361 *A GZ* 6); а на то послуи вѣдка ларивунъ... друзѣ кадолѣфовичъ васько кузмиць (Пере-

мишль, 1366 *P* 12); мы кнзь фѣдоръ данильєви(ч)... васко кирдѣєви(ч)... поручаємса по олехна (Луцьк, 1388 *P* 42); А на по swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczki... Waszko Hołowenczicz, Jhnat krechowicz (Галич, 1413 *GL* 48); а писа васко грамати(к) оу со(ч)вѣ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); Се мы панове Цеценевьскыи: панъ Васко Цеценевьскый, а пан Нѣмецъ... продали есмо имьнѣ... на има Цеценевьци (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); приездчаль(и) (!) къ намъ земляне наши зъ володимерского повету Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: *наз. одн. Васко, васко* 52 (1361 *A GZ* 6; 1385 *P* 28; 1401 *P* 65; 1415 *P* 87; 1421 *P* 92; 1445 *СРК*; 1456 *ЭСФ*; 1467 *AS* I, 63; 1483 *Cost.* S. 121; 1498 *ГВКОО* і т. ін.); **Васько, васько** 3 (1366 *P* 12; 1385 *P* 28; 1401 *АкВАК* III, 2); **Waszko** 1 (1413 *GL* 48); *род. одн. Васка* (1465 *BD* I, 88; 1467 *BD* I, 118; 1492 *BD* I, 509); *дав. одн. Васкоу* 2 (1491 *BD* I, 447; 1495 *БСКИ*); **Ваську** 2 (1443 *P* 145); **Васкови** 2 (1495 *BD* II, 40, 41); **васковъ** 1 (1401 *P* 65); *знах. одн. Васка* (1430 *ГВКЛ* 7; 1491 *AS* I, 94; 1495 *ВК*); *ор. одн. Васкомъ* (1458 *Cost.* II, 814; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

Див. ще ВАСЮТА.

ВАСЬКОВЪ, ВАСКОВЪ *прикм.* (7): а сталася торгувала межѣ добрыми людьми... аже пани хонька васковая дадѣковича жена... сама то вчинила (Перемишль, 1378 *P* 25—26); А по Васьковъ животь хто помомъ оу свѣтого Ивана будеть, тотъ по тому жъ имаеть свѣтого Ивана земелью деръжати (Городок, 1443 *P* 145); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прѣлоша пре(д) нами и пере(д) оусими нашими мо(л)давскыи бояре... васко... и юра шоури(н) васко(в)... и продали... села на имѣ зоубричани и... ванковци (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. васковъ, васко(в)* 4 (1474 *РГС*; 1479 *Cost.* S. 98); **васьковъ** 1 (поч. XV ст. *P* 75); *місц. одн. ч. по васьковъ* (1443 *P* 145); *наз. одн. ж. васкован* (1378 *P* 25).

Пор. ВАСЬКО.

ВАСЬЯНЪ див. ВАСІАНЪ.

ВАСЮТА ч. (2) (*особова назва, пор. Василии*): А при томъ были свѣдки наша рада вѣрная: владыка Луцкый Феодосей, панъ Иванъ Гулевичъ, панъ Васюта Теплюковичъ...

пань Дениско Мукосѣевичъ (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 18); А при томъ были свѣдки наша рада вѣрная владыка Луцкій Феодосей... пань Васюта Тептюковичъ (Луцьк, 1446 *АкЮЗР* I, 18).

ФОРМИ: *наз. одн. Васюта* (1445 *АкЮЗР* I, 18; 1446 *АкЮЗР* I, 18).

Див. ще ВАСЬКО.

*ВАСЮТКА *див. ВАСОУТКА.*

ВАТАМАНЪ, ВАТАМАНЪ, ВАТАМАН ч. (36) виборний сільський старшина, представник сільської общини на руському праві, тїун: ть(м) мы, видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы ему едно село... кучуровъ где бы(л) ватама(н) ге(р)ма(н) (б. м. н., 1422 *ДГОБ*); а пак ли бы ватама(н) albo рѣдца рѣкль абы его оу сѣль не было а во(н) маеть приса(ч) и ажъ того чоловіка оу се(ль) нѣтъ (Галич, 1435 *Р* 134); мы... есмы дали и потвѣрдили слоузѣ ... паноу тоадероу... село ризина где биль алекса ватаманъ (Ясси, 1495 *ПГВСР*).

ФОРМИ: *наз. одн. ватаманъ, ватаманъ, ватамаи, ватама(н)* 20 (1422 *ДГОБ*; 1428 *Cost.* I, 233; 1435 *Р* 134; 1438 *DIR«А»* 472; 1443 *Cost.* II, 179; 1445 *DIR«А»* 483; 1454 *Cost.* II, 517; 1462 *Cost.* D. 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1495 *ПГВСР* і т. ін.); *отамо(н)* 12 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 90 зв., 91 зв.); *втѣман(ь)* 2 (1473 *ШКН* 165); *ор. одн. отамано(м)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *дав. мн. ватаманомъ* (1435 *Cost.* II, 692).

! **ВАТНУНУ** (ВОТНИНУ) (1): Tohdy Burgrabia Michał iechał so zemliany pa thot wyesd, tedy oczicz toho siela Pokosowczow sztho panu Mirosławw swoiv wathnupu prodał... y so staremy liudmy wiwył zemliu (Галич, 1413 *GL* 48).

Див. ОТНИНА.

! **ВАОУКАРМА** *див. *ВАВКАРМАНЪ.*

ВАХНО ч. (1) (*особова назва*): о(т) мѣстичовъ короткни павель григоръ павель писарь пань вахно танча алхатаръ (Львів, 1368 *Р* 16).

ФОРМИ: *наз. одн. вахно* (1368 *Р* 16).

ВАЦЮТА ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки: кн(А)зь Иванъ Борисовичъ Звагольскый... пан Федко Бобрыкович, войтъ луцкій Вацюта (Луцьк, 1461 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Вацюта* (1461 *AS* I, 54).

***ВАШИЧИНЬСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Васичин у Галицькій землі*): а се Азь па(н) петрашь староста галицькыи и снатинскы свѣдочю (!) то своимъ листомъ... иже пришедь перед ма васко мошенчичъ и позвалъ коундрата борснича о границю о вашичиньскоую (Галич, 1401 *Р* 65).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. вашичиньскоую* (1401 *Р* 65).

WASZKO *див. ВАСЬКО.*

ВАШКОВЦИ *див. ВАСКОВЦИ.*

ВАШЪ *займ.* (199) 1. (*множинний, казуе на те, що належить багатьом або стосується багатьох*) ваш (21): И тѣжъ како велико веселиласа естъ рада кроле(в)ства коли черес (!) посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оусохтѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А не вернете ли, а ви аби есте знали аже... варе кто придет от ваших людей до нас, а ми возьмем ис них тоти наши пиньзы (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 370); А коли пань Петръ понялъ сестриницу мою (!) у Крозахъ и я мовиль пану Петру: тамъ въ имѣнѣхъ вашихъ кривды великыи одъ сусѣдъ, лоудъ ты по тымъ имѣнемъ и кривды осмотри (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (*шанобливый, казуе на те, що належить або стосується одній особи*) ваш (47): кто к намo принесть записо

на ģ тисачъ тому мы дамы вашъ листо што писано на Д тисачи (Сучава, 1388 *SL* 678—679); Brat wasz menzszu Welikuu kniazъ Zykhimont szetom biет (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); И такъ абы есте знали ваша милость, бо исъ тымъ *вашымъ* посломъ и великого князя московского посоль до насъ прышоль (б. м. н., 1499 *BD* II, 447);

◇ ваша милость (130) *див. МИЛОСТЬ*; осви-ченость ваша (1) *див. *ОСВЪЩЕНОСТЬ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вашъ, wasz* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 140, 142; 1493 *ОПВВ* 152; 1496 *ОПВВД*; *ОПСВВ* 61, 62; 1498 *BD* II, 409); *род. одн. ч., с. вашого* 4 (1496 *ОПВВД*; *ОПСВВ* 61; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); *вашего* 3 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 682; 1436 *Cost.* II, 698); *дав. одн. ч. вашемоу* (1496 *ОПСВВ* 62); *знах. одн. ч. вашого* 2 (1392—1393 *РФВ* 170, 171); *вашъ* 2 (1388 *SL* 678; 1447—1492 *ЛКБВ*); *вашъ* 2 (1484 *ЯМ*); *ор. одн. ч., с. вашимъ, вашим* 5 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *BD* II, 329, 336; 1496 *ОПСВВ* 61, 62; 1498 *BD* II, 409); *вашымъ, waszym* 4 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1496 *ОПВВД* 193; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); ! *ваша* 1 (1476 *BD* I, 211); *знах. одн. с. вашо* (1495 *ВМБС*); *наз. одн. ж. ваша* 39 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 678, 682; 1475 *BD* II, 336; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1491 *AS* I, 94; 1493 *ПСВВ* 151 зв.; 1496 *BD* II, 403; *ПДВКА* 61; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.); ! *ваше* 1 (1435 *Cost.* II, 679); *род. одн. ж. вашей, waszey, ваше(н)* 25 (1388 *SL* 678; 1457 *Cost.* II, 810; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20, 21; 1496 *ПДВКА* 60, 61; *ПСВВ* 192, 192 зв., 193; 1499 *BD* II, 449 і т. ін.); *вашое, waszoie* 21 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 141, 142; 1481 *BD* II, 364; 1492—1493 *ПВФЧ* 148; 1493 *ПСВВ* 151 зв., 152; 1494 *BD* II, 387; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.); *вашой* 4 (1499 *BD* II, 449, 450); *вашее* 2 (1496 *ПДВКА* 60; 1499 *BD* II, 449); *вашеъ* 1 (1392—1393 *РФВ* 170); *дав. одн. ж. вашей, ваше(н), waszey, вашеi* 8 (1388 *SL* 678; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1435 *Cost.* II, 682; 1436 *Cost.* II, 698; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *BD* II, 336; 1496 *ПДВКА* 60; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *BD* II, 447, 449); *вашо(н), waszoj, waszoj* 8 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 140, 141; 1493 *ПСВВ* 151 зв., 152; 1496 *ПДВКА* 60); *waszoie* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); *знах. одн. ж. вашу, waszu* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *BD* II, 336; 1493 *ПСВВ* 151 зв., 152; 1496 *ПДВКА* 61; 1499 *BD* II, 447); *ор. одн. ж. вашою, waszoju* 5 (1494 *BD* I, 387, 388; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *BD* II, 447, 449); *вашео* 2 (1496 *ПДВКА* 60, 61); *місц. одн. ж. оу вашей* (1435 *Cost.* II, 694); *кл. ф. ваша, wasza* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1496 *BD* II, 403; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *BD* II, 447, 448); *наз. мн. ваши* (1392—1393 *РФВ* 171; 1434 *Cost.* II, 675; 1475 *BD* II, 336; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *наз. мн. ч. ваши* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *waszy* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. мн. ваших* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1480—1484 *BD* II, 370); *вашы(х)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *дав. мн. вашимъ* 3 (1392—1393 *РФВ* 170; 1434 *Cost.* II, 675; 1496 *ПДВКА* 61); ! *вашАм* 1 (1476 *BD* I, 212); ! *вашА* 1 (1476 *BD* I, 212); *знах. мн. ч. ваши* (1447—1492 *ЛКБВ*); *вашы(ми)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *waszymi* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *місц. мн. оу вашихъ* 1 (1498 *АЛМ* 163); *waszych* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

***ВБАЧИТИ** *дієсл. док.* (2) (що, чо) звачити (на що): И мы, вбачивши вѣрною службу его къ намъ, тое имѣние на имя Микуличи дали есмо ему (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский ... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именовъ звагол... дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. вбачивши* (1494 *АЛМ* 54; 1499 *AS* I, 117).

***ВБОГИИ** *див. УБОГИИ.*

В ВЕРХ, УВЕРХЪ *присл.* (2) уверх, вгору: Ведаем гораздо в границах и в соуеестве до рекоу Зеллоу к Деречиноу в низъ и в верх и тое поле Малеевское розъроблено, на том хочем заведши, присагноути (Лукониця, 1478 *AS* II, 17); а Клиноватой ниве границу положилъ есми уверхъ подлѣ малое долины и замезокъ малое нивки, котораяж

посполито с Клиноватою (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

Пор. **ВЪ ВЕРХОУ.**

ВВЪКЫ, ВЪ ВЪКЫ, V WIKY, V WIEKY, OY ВЪКЫ, OY ВЪКИ *присл.* (24) навіки, назавжди: ана (!) продала петрашкови радѣшовскому свою дѣдину и вотнину оу вѣки (Перемишль, 1359 *P* 10); A pokolie thy tho hraniczni... po kolie iemu toh woiczicz wiwit z starimy ludmy, po tolie rapa Mirosławowo v wiku i dithy ioho i blizniy ioho (Галич, 1413 *GZ* 48); и да есть подобнь іоудѣ и прокльтому ари и да има(т) оучастіе и съ онѣмы іоудеие, ежъ възпиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) (!) и(х), еже есть и бѣде(т) вѣ вѣкы (Ясся, 1500 *Cost. S.* 231).

Див. ще ***ВЪКЪ, ДО ВЕКА, НАВЪКЫ, НАВЪКЪ, OY ВЪКЪ.**

***ВГОРСКИЙ** *див.* **ОУГОРЪСКИЙ.**

ВГОРУ, УГОРУ *прим.* (2) (*з род.*) (*выражае просторові відношення — вказує на напрямок дії*) угору, вверх: а вежде мы по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали, а колы есмо проихалы черезъ лись Почапинский до долины Кобелька, вгору рички Згару, где насъ панъ Карпъ приприводыль, указуючи одьколя грунтъ его починаеть (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

***ВГОРЪСКИЙ** *див.* **ОУГОРЪСКИЙ.**

***ВДАВНИТИ СА** *дієсл. док.* (1) за давністю втратити чинність, стати надто давнім: естли бы са таА ре(ч) такъ вда(в)иила, то(г)ды бы тоє дѣло мѣло вжо во оупокои бы(т) (Вільна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. естли бы са... вда(в)-иила* (1495 *БСКИ*).

WDARITI *дієсл. док.* (3) (кого) ударити: I też jestliby... wdarił tak, jakoby kriwi pegozlił, majet na pем wіpa byti woduh obuczaja paszoro ziemił (Луцьк, 1388 *ZPL* 104—105).

ФОРМИ: *інф. wdariti* (1388 *ZPL* 106); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. jestliby... wdarił* (1388 *ZPL* 104); *дієприкм. пас. мин. дав. одн. ч. wdarenomu* (1388 *ZPL* 104).

ВДЕЛАТИ *див.* **ОУДИЛАТИ.**

***ВДЕЛИТИ** *див.* ***УДЕЛИТИ.**

WDEN *див.* **ВЪ ДЕНЬ.**

ВДОВА *ж.* (9) удова: Розво(д) естъ межи лю(д)ми ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны а друо(г)и оудовы волны прото мы оуоставляемъ моужомъ запи(с) ро(ч)ниа а оудовамъ за мезть ль(т), а моужа(т)комъ за дбса(т) ль(т) (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: *наз. одн. вдова* (XV ст. *BC* 36); *дав. одн. оудове* (XV ст. *СЯ* 40 зв.); *місц. одн. о оудове* (XV ст. *BC* 21; *СЯ* 9); *наз. мн. оудовы* (XV ст. *BC* 33); *дав. мн. оудовамъ* (XV ст. *BC* 33); *місц. о оудова(х)* (XV ст. *BC* 8, 33).

***ВДОВИИ** *прикм.* (5) вдовин, вдовиний (1): О жене которою моужъ умреть а она на оу(до)вѣе(м) (XV ст. *СЯ* 9);

вдови и столецъ (1) шестимісячний строк, на протязі якого вдова після смерті чоловіка не могла виходити заміж, щоб не втратити віна, яке він їй записав: и тая Ганка мешкала на той дѣльниці мужа своего на дво(в)ѣемъ стол(ь)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 *РИБ* 560); с е д и т и иа вдовим столцы (2) *див.* **СЕДИТИ**; съ ст и на оудовѣемъ столцы (1) *див.* **СЕСТИ**.

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на вдовим* 2 (1454 *AS* III, 10); *на оудовѣемъ, оу(до)вѣе(м)* 2 (XV ст. *СЯ* 9, 10); *на вдов(ь)-емъ* 1 (1494 *РИБ* 560).

Див. ще ***УДОВИНЫИ.**

ВДОЛОЖЪ *прим.* (1) (*з род.*) (*выражае просторові відношення*) удложъ: а тако продалъ яко самъ держалъ и с нивами и сножатми і ставы и со лсы і з дубровами і с пасиками, со всіми границами і вдоложъ і пуперекъ того існого села (Львів, 1400 *P* 61).

ВДЪЛАТИ *див.* **ОУДИЛАТИ.**

***ВДЪЛЪ** *див.* ***ОУДЪЛЪ.**

ВДЯЧНО *присл.* (1) ◇ естъ вдячно (кому) хтось радий (чому): Тежъ всказалъ к намъ ижъ естъ емоу вдячно да(л) намъ богъ сести на сто(л)цы о(т)ца нашего на о(т)чине нашо(и) (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152).

ВЕ *див.* **ВЪ.**

***ВЕДАНИЕ** *див.* ***ВЪДАНИЕ.**

ВЕДАТИ ¹ *див.* **ВЪДАТИ**¹.

***ВЕДАТИ** ² *див.* **ВЪДАТИ**².

***ВЕДАТИ** ³ *див.* **ВЪДАТИ**³.

***ВЕДЕТИ** *див.* **ВИДѢТИ.**

ВЕДЖЕ *спол.* (3) (*зв'язує сурядні речення*) 1. (*протиставний*) а, але (1): ино мы послалы... до землянь Браславскихъ... также до боярь Хмелныцкихъ... абы до насъ прыехалы... вежде оны не хотилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

2. (*протиставно-приєднувальний — у сполуч. з а вед-ж е*) однак, проте (1): Мы, Свядрыгаило, Великий Князь, чиньмо знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ... Карпъ Ивановичъ Микулинский ... покладалъ передъ нами лысть отъ князя Василя Сангушковича... и просилъ насъ, абы есмо ему тоє потвердылы... ино мы послалы... до землянь Браславскихъ... также до боярь Хмелныцкихъ... абы до насъ прыехалы (!) и зъ паномъ Карпомъ потокмылыся, вежде оны не хотилы... а *ведже* мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

3. (*наслідковий*) отже (1): Мы, Свядрыгаило, Великий Князь, чиньмо знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинский... покладалъ передъ нами лысть... дворянъ нашихъ... што есмо имь... велылы именя его... обыхаты... и кривду его... розсудыты; вежде оны тоє все учнылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ВЕДОМО *див.* **ВЪДОМО.**

***ВЕДОМОСТЬ** *ж.* (1) ◇ до ведомости (1) до відомо: Про то Мы Александръ, або Витолдъ... ведомо чынымъ тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ Нашъ листъ прыдетъ (Вільна, 1389 *PEA* I, 26).

ФОРМИ: *род. одн. ведомости* (1389 *PEA* I, 26).

***ВЕДОМЪ** *див.* ***ВЪДОМЪ.**

***ВЕДОМЫЙ** *прикм.* (1) точно встановлений, точно визначений: Иже изъ многы(х) соудовъ одна жалоба бывае(т) розно соужена, прото мы хотачі имети ведомыи соудья (!) уставляемъ одинъ у краковской землі, а друо(г)и у соудомірський (!) нашъ соудья иметъ быти (XV ст. *BC* 12 зв.).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. ведомыи* (XV ст. *BC* 12 зв.).

ВЕДРО *с.* (52) (*міра місткості*) відро: ива(н) окоуличъ даеть изъ очины двѣ ведръ медоу изъ новича третее (б. м. н., бл. 1458 *P* 167); къ Житомироу село Крошна а в томъ селе данънико(в) три а дани дають колодоу медоу бе(з) двоу веде(р) а два ведра медоу залегло на поустовьско(и) землі (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); А поведалъ намъ, штож дей с них одна служба, а дани они даютъ двадцать ведер меду и чотыры ведра (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *наз. одн. ведро* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); *род. одн. ведра* (бл. 1458 *P* 167; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1496 *АЛРГ* 69, 71); *знах. одн. ведро* (бл. 1458 *P* 167; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.; 1496 *АЛРГ* 69); *наз. мн. ведра* 4 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.); *ведры* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *род. мн. веде(р)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв., 93, 93 зв., 94; 1496 *АЛРГ* 71); *знах. мн. ведра* 2 (бл. 1458 *P* 167; бл. 1471 *ЛКЗ* 93); *ведры* 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.); *наз. дв. ведре* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *знах. дв. ведре* 6 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.; 1493 *АЛРГ* 56); *ведръ* 5 (бл. 1458 *P* 167).

ВЕЖГАЙЛО *ч.* (1) (*особова назва, лит.* Visgailas): Пысанъ у Вьлны, мая двадцать первого дня, индыкта девятого. Вежгайло Діякъ, рука (Вільна, 1431 *ГВКЛ* 9).

ФОРМИ: *наз. одн. Вежгайло* (1431 *ГВКЛ* 9).

ВЕЗДЕ *присл.* (1) скрізь, всюди: Тъм мы видѣвше правую и вѣриую и(х) слоужбоу до на(с)... далн есми

и(м) обомъ посполно оу нашей земли оу молдавской, на милѣтинѣ, селище... съ великы(м) гаемъ що е(ст) бли(з) милѣтина и съ въсьмъ трѣнїе(м) що соу(т) близко милѣтина и на поли боу(д) где оу томъ хотари везде (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); А также крал его милость и кнѣз великій литовскій да имают лишити коушцем нашим, везде по землях и панством их, абы ходили и торговали слободно и доброволно (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

***ВЕЗТИ** *дїєсл. недок.* (3) (шо) везти: *umeriŕoho ot mesta do mesta... wezliby czerez myta, niczoho na nich myta ne majet brano byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а с того млына тежъ на городъ жито везоуть (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *мен. 3 ос. мн. везоуть* (XV ст. *ИК*); *баш.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бу...* *wez* (1388 *ZPL* 105); *3 ос. мн. wezliby* (1388 *ZPL* 105).

Див. ще ПОВЕЗТИ, ПРИВЕЗТИ.

***ВЕКЪ** *див. *ВѢКЪ.*

! **ВЕКЫИ** *див. ВЕЛИКИЙ.*

***ВЕЛАВСКИЙ** *ч. (1) (особова назва):* Мы Александро Володимировичъ пожаловали есмо н(а) то(го) слугу Ларивона Вела(в)ского: не надобе ему нам з слугами службы служить а поплатавъ платити (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7).
ФОРМИ: *знах. одн. Вела(в)ского* (1450 *ЗНТШ* XI, 7).

***ВЕЛБИЧИ** *мн. (1) (назва села у Волинскій землі):* мы великїи кнзъ швѣтрикга(л) Свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и запїсали ленькови зарубичю таА села в луцкої земли олыку на рещь ольць... А велбичи (Житомир, 1433 *P* 126).

ФОРМИ: *знах. велбичи* (1433 *P* 126).

***ВЕЛЕБНОСТЬ** *ж. (1) (стч. velebnost, стн. wielebnosc) (у сполуч. з присвійним займенником — титул) достоинь:* мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскыи... прїѣль ма къ его велебности въ масто сына (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: *дав. одн. велебности* (1448 *Cost.* II, 305).

ВЕЛЕБНЫЙ *прикм. (31) (стч. velebný, стн. wielebný) 1. (шанобливий epitet) достойний (29):* Божїе милостию мы кроль казимир... корол велебныи... явно повѣдают (Судомир, 1361 *AGZ* 6); А на то дали есмы грамоту нашу и печатъ привѣсьли велебного кнѣзства нашего (Бохур, 1377 *P* 24); а дан(н) сеи листь через руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрего кролевства (по)лско(г) пробоша (с)втого (флорїа)на предъ краковомъ (Медика, 1415 *P* 87); мы Ѳеокстыи, митрополнт молдавскїи... явно чиним... аже мы слобоуемъ... велебному Казимирови, королеви полскомоу (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289).

2. (у знач. именника) *достойник (2):* мы па(н) ива(н) срѣ(м)скыи староста рускыи вызнава(м) то... ис ты (1) велебныи што с на(м) у то(т) ча(с) сѣдили иже пришедши пред на(с)... лани махна узвертовская и отступила узвартова панъ яхнѣ кыинской (Львїв, 1414 *P* 85).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. велебныи 4* (1361 *AGZ* 6; 1388 *P* 39; 1400 *Cost.* II, 619); *1 веле 1* (1377 *P* 23); *род. одн. ч., с. велебного 4* (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 24; 1395 *Cost.* II, 611; 1400 *Cost.* II, 617); *вельбно(г) 1* (1415 *P* 87); *дав. одн. ч. велебному, велебному, велебио(м)* (1388 *P* 40; 1393 *Cost.* II, 607; 1395 *Cost.* II, 613; 1400 *Cost.* II, 619; 1403 *ДГМ*; 1407 *Cost.* II, 629; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *Cost.* II, 650; 1435 *Cost.* II, 689; 1462 *BD* II, 289 і т. ін.); *дав. одн. ж. велебної 4* (1388 *P* 40; *SL* 678; 1395 *Cost.* II, 612); *вѣлбної 1* (1393 *Cost.* II, 607); *род. мн. велебныхъ* (1414 *P* 85); *ор. мн. велебными* (1414 *P* 85).

ВЕЛБИ *див. ВЕЛЪ.*

ВЕЛЕМОЖНЫ *див. ВЕЛМОЖНЫИ.*

***ВЕЛЕМУЖНИИ** *див. ВЕЛМОЖНЫИ.*

ВЕЛЕМЖНИИ *див. ВЕЛМОЖНЫИ.*

***ВЕЛЕТИ** *див. *ВЕЛЪТИ.*

ВЕЛИ *див. ВЕЛЪ.*

! **ВЕЛИВЫХ** *див. ВЕЛИКИЙ.*

***ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ** *ж. (2) (назва річки у Київській землі):* тоє сѣв(т)чили два братеники... покоуль есть і (с)дрѣ наше(г) тоули(н)ское земли... а о(т) калинова коуста по великою ивницю (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. одн. великою ивницю* (бл. 1458 *P* 167); *ор. одн. великою ивницею* (бл. 1458 *P* 167).

***ВЕЛИКАЯ ФРОУМОАСА** *ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві):* И ещї есмо дали... монастр(оу)... бранищю... починши от верх Никида... на оустье Велико(и) Фроумоаси, та Великою Фроумоасою гори до роунка, що ест на верх Великои Фроумоаси (Сучава, 1491 *BD* I, 473).

ФОРМИ: *род. одн. Великои Фроумоаси, Велико(и) Фроумоаси* (1491 *BD* I, 473); *ор. одн. Великою Фроумоасою* (1491 *BD* I, 473).

***ВЕЛИКАА СОУХА** *ж. (4) (назва річки на Буковині):* и дали и похилили и потве(р)дили есмо того село на имѣ ши(л)биканїи оу стоуденои топлици на великою соухи и соуха великаА о(т) оустїА до самого ве(р)ха (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *наз. одн. соуха великаА* (1488 *ДГСВМЩ*); *місц. одн. на великою соухи* (1488 *ДГСВМЩ*).

*Див. ще *СОУХА ВЕЛИКАА, *СУХАЯ.*

ВЕЛИКИЙ, **ВЕЛИКІИ**, **ВЕЛІКІИ**, **ВЕЛИКЫИ**, **ВЕЛИКНИИ**, **ВЕЛИКІИ**, **ВЕЛІКІИ** *прикм. (1069) 1. (який визначається за розміром) великий, значний (47):* Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... со всякими пожитками прыдаемо; к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копыца при дорозе, грани Теремное и отъ того копыца къ великому копыцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); а хотарь тї(м) село(м)... долоу потокомъ до тазлова... до великы бродъ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); А потолка заѣхали имъ по колтовецкое перехрестье а по великою могилу (Зудечів, 1411 *P* 79); и о(т)рѣчи (!) колочина прѣмо поперекъ пола болохова али жъ до великой рѣки днѣстра (Ланчниця, 1433 *P* 125); а хота(р) той поустини на верхъ долины... на могилоу великою (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445); я... границу есми положиль Плоской ниве... межею великою по конешъ Вздвнженское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); а боудѣть ли до(ч)ка старостїна а именїе великое тогда сто гриве(н) братїе еи мѣюти (!) дати за вѣно (XV ст. *BC* 35 зв.); у гнпациу у мезу саму ієсмо промезу себе рокозѣу у корпу засурау poczonszy od foiey weľykoуї dorohу... и weľykuий sospi (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

Великая Долина (3) (назва місцевості у Молдавському князівстві): А хотарь той поустыни поченше от Великои Долины прости черес поле на трѣнїе (Сучава, 1438 *ДВАС* 27); а хотарь... е(ст)... попрѣкъ чере(с) пола та чере(с) великою долиною (Сучава, 1446 *ПГСМР*); великїи дил (1) (назва вершини у Молдавському князівстві): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (бу)ло и прислоухало издавна: почнши ис верха от берегъ Брѣлада... та черес ровню на великы дил (Бирлад, 1495 *BD* II, 63); великая дорога (10), дорога великая (2) битий шлях, тракт: а хотарь емоу... на дорогоу на великою гори дорогоу онъ до ворловои могилы (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 27); поченше хотарь тому селу, поченши о(т) великой дорогъ (!) со(ч)вѣской... прости долиною долоу до панкова става (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); и я... границу есми положиль Плоской ниве подле дороги великое (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); У гнпациу у мезу саму ієсмо промезу себе рокозѣу у корпу засурау poczonszy od foiey weľykoуї dorohу (Тришин, 1500 *ДПЖН*); великыи друмъ (2) битий шлях, тракт: а хотарь тѣмъ селомъ да е(ст) о(т) великыи друмъ... право на даль (Сучава, 1446 *ПГСМР*); великїи лоугъ (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): ино оу том оуставши слоуга наш Михоул Боузат и привел оуси свои околнїи межїаши, нно они ещє знали и сведетелство-

вали о том, аже загоубил слоуга нашъ Михоуль Боузат своа привиліа... коли пришли Алибег и брат его Скендербег и съ Цапалоушум та попленили наша земль до поуд великою лоугоу (Сучава, 1481 *BD* I, 258); великии мохъ (2) (*назва місцевості в Київській землі*): а ло(в)-ко(в)скою дорогою по великий мохъ (б. м. н., бл. 1458 *P* 167); великии поут (4) битий шлях, тракт: а хотарь ти(м) село(м)... на поуть могила (и чръзь) тазло(в) на велики пж(т) (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); а хотарь монастыроу о(т) вороне(ц) поче(н)ши о(т) мо(л)довоу о(т) проти(в) воронца где падае(т) оу мо(л)дови та о(т)толь поуте(м) до где оупадае(т) оу великий поут(т) на копаную могилоу (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); великая роуда (6) (*назва місцевості в Київській землі*): а о(т) коде(н)ское дороги по(д)ь кодно по великоюу роудоу (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); крѣница великаа (1) *див. КРѢНИЦА*.

2. (*який проявляється за силою, ступенем вияву*) великий (24): Też jestliby... niekotorą przypużonyj wielikoju potrzebnoju, czasu pocznoho wołańbu, a jestliby... jemu ku romożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused, ... tridcat szelachow majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); а прото яко и первѣи тако и тыми листы ва(с) рада короуны жаданье(м) велики(м) проси (!)... яко з великое с цѣлоє приязни доууваньемъ рада короуны вась тѣжь приме всакоє чти ва(м) яко сами собъ зыча (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКВВ*); прото(ж) ни еди(н) на(ш) оурѣ(д)ни(к) шобы съ не смѣль покоусити(с) оузьти мыто о(т) ты(х) вышписани(х) возовъ, при нашеи великое казни (Котгари, 1454 *Cost.* II, 508—509); Прігожае(т) частокро(т) и(ж) из наши(х) землА(н) не о(т)бывае(т) свесеи чти чинА(т)са разбоници и своєю доброу волею а оу на(ш) у велікы(н) гнѣвъ оупадаю(т) (XV ст. *BC* 28—28 зв.); Але хочоумъ его миловати и оу чти (*в ориг. чти. — Прим. вид.*) и оу великою ласцѣ держати (Сучава, 1460 *BD* II, 270).

3. (*за значенням*) великий, важливий (26): Też ustawiljeŝto, iż żadani... nie majet' prisiahati na desiatom bozi prikazani... tolko o wielikoj reczi (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); Мы князь Семень... О(з)на(ї)моуемо... И(ж) мы деи змилова(в)шисА Нод(!) слоугою Наши(м) оуружоны(м) Еремиеу Ша(ш)ко(м) Которои На(м)ъ Великие оуслугои свое И ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) (!) (Прилуки, 1459 *P* 171); Писал Косте въ Суочавѣ, въ свАтїи великийи день Пасхи (Сучава, 1488 *BD* I, 349);

великая марторіа (26) урочисте свидѣння: а на то е(ст) великаа марторіа нашего г(с)д(в)а, вышписаннаго стефана воеводи (Сучава, 1460 *Cost.* S. 34); а на то е(ст) великаа марторіа, са(м) г(с)д(в)оми, вышписанныи стефана воеводи, и прѣвъзлюбленни(х) сно(в) г(с)д(в)ами (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98); великая печать (4), печать великая (6) велика печать молдавского воеводи: а н(а) крѣпость тому и на памАть вельдѣ есмо нашу печать великую привѣсити (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); А къ сему нашему листу на крѣпость казали есмо нашу печать великую привѣсити (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); Ино есми оучынилъ мой листъ твоей милости и подъ великою нашою печатью (б. м. н., 1496 *BD* II, 402); великое потверженіе (4) урочисте підтверженія: на крѣпость тому и на великое и на вѣчноє потверженіе вѣлѣи есмы нашоу печать великоюу привѣсити к сему листу (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); а на крѣпость тому всемоу выше писанномуу и на великое потврѣжд(д)еніе вѣчноє вѣлѣи есмо привѣсити нашоу печать к сему листу нашему (Сучава, 1433 *Cost.* II, 653); великое привиліе (4), привиліе великое (2) а документ з великою печаткою власника, що стверджує право власності (на шо) (4): а мы имае(м) то(г)ды потвердити великы(м) привиліе(м) по(д)лоу(г) справе(д)ливости и зе(м)ли нашен обычаа (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); и жаловали нам, аже привиліе великое, що имал влѣча батѣрескоула

от дѣда нашего... а тота привиліе а они загоубили, коли пришли тоурци (Сучава, 1493 *Cost.* S. 175); б) документ з великою печаткою власника про надання пільг (на шо) (2): мы петръ воевода... знаменито чиним... оже пришли перед насъ наши приАтелеве, боургаре ливовскїи, и принесли великое привиліе... и просили нас, абыхом имь мыта полехчили (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже пришли перед насъ наши приАтелеве... и принесли привиліе великое... и просили нас абыхом имь мыта полехчили (Сучава, 1460 *BD* II, 272); велікые рокы (1), рокы велікие (2) сесія судів вищої інстанції за участю короля або вищих достойників: а естыи же сА емоу не поздоровить тогды четвертыи може(т) отложитъ... на велікі(х) роковъ первое маеть о(т)ложитъ правою немоцью а на малы(х) одно простоу немоцью (XV ст. *СЯ* 40); велікыи соим (2) (*загальнодержавний з'їзд*) великий сойм: Головныи пановъ земль наши(х) на велікы(х) соиме(х) седаю(т) о(т) на(с) на соудѣ(х) (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

4. (*значний за кількістю*) великий, чималий (17): и тако(ж) оу ты(х) вышписанны(х) се(л) да сА не оумѣшаю(т) соуд(д)ци о(т) я(с)... ни глобы брати ни трепетину (!) ни о которои винѣ ни о великою ни о малои (Побрата, 1448 *ДГПР*); ЖаловаласА пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасу пасет... бѣчолы дероут и шкоды великие чинАт (Луконица, 1478 *AS* III, 17); прігожае(т)а такымъ дѣтемъ оу моло(д)ості частокро(т) свою дѣ(л)ніцю истратїтъ а тако(ж) о(т) обою стороною бывають не(д)оста(т)кыи велікыи (XV ст. *BC* 28); Што прысылалъ еси къ намъ своего посла Богуша дѣка... поведаючы намъ вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского, што жъ онъ... люди свои моцно вослалъ оу вашу землю и шкоды вамъ великии поделалъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

5. (*який має широку славу, популярність*) славетный (5): Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830 (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже прїиде прАд нами... митрополит сочавскїи кир Θεоктисть... съ произволеніемъ всАх наших великих монастыреи молдавских... и продал нашемоу вѣрному паноу Тадороу Проданоу... одно село митрополское (Сучава, 1464 *BD* I, 83).

6. (*який належить до привілейованих верств суспільства*) великий, знатный (7): рома(н) воевод(д)... г(с)п(д)ръ земли мо(л)давскои, пише(м) прїАтели(м) (!) наши(м) мылимъ су(л)демъ и шо(л)тузу и прѣгаре(м) и оуси(м) купце(м) велькы(м) и малы(м) (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732); Оура(д) ше(л)гїскїи пано(м) оу слоу(ж)бѣ е(ст) оужто(ч)но а дла то(г) вѣлїкыи пановъ добывають собъ шѣтсо(в) (XV ст. *BC* 32); мы Стефанъ воевода... визнавамы... каждоуо доброму, и доуховномуу и свецкому, и великомуу и маломуу (Сучава, 1468 *BD* II, 301).

7. (*який має значну силу*) могутній (1): Вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажь есмь сълъ на столѣ великого црства (б. м. н., п. 1393 *P* 48);

великое княженіе (1) велике князівство: а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м) пече(р)скимъ Ста(р)цомъ и братїи нашего патріа(р)шеского благословенїа, а велики(х) Господарей Свои(х) владѣющи(х) велики(м) княженіе(м) роускимъ (б. м. н., 1481 *ГПМ*); великое князство (5), князство великое (4) велике князівство: А на потверженіе тому листови вѣлѣи есми привѣсити печат нашего великого князства (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); виделосе намъ и паномъ раде нашої(и) штожъ по всему великомуу кня(з)ствоу нигде па(н)скии моужыки лововъ своихъ не мають (Вільна, 1499 *ВФ*).

8. (*який виступає у складі титулу*) великий (43): иста-лоСА подѣ державоу великого кролаА кракеського кази-

мира (Львів, 1370 Р 18); Вѣликии коро(л) влодиславъ Бѣ мл(с)ти польски... знаемо чинимъ аже... данило дажбогови(ч)... послужилъ намъ и оуказалъ прѣд нами своєю вѣрноую слоужбу (Краків, 1394 Р 53—54); А при том был великого корола земанин пан Мишко Глоускій (Острог, 1463 AS I, 56); А с нами в тот часъ были... дворяне гдря нашего великого короля Александра (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Божью милостию и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прѣдалисмо на храмъ Пречистой Богоматери землю бортную Измаловскую (Мстиславль. 1500 АСД II, № 4);

в е л и к и в и с т а р н и к ъ (5) головний скарбник у Молдавському князівстві: се азъ... панъ Игнатіе, реком(ъ)и Юга, великии вистарникъ Іоанна Стефана воеводы... дали есмы трои двери от дамасы чръвенои съ златом, и единый покровецъ (Молдовиця, 1462 BD I, 70); БоАріи аноуме: Тъоутоул вел логофѣтъ... Болдоур вел. вист. (Сучава, 1491 BD I, 464); великии дворникъ (1), дворникъ великии (1) придворний чин у Молдавському князівстві: а на то е(ст) вѣра... бояръ наши(х), вѣра пана оны дворника великого и вѣра пана маноила (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300); великаа кнАгини (3), кнАгини великаа (2) велика княгиня: Кн(А)г(и)ни великаа правил(а) (Луцьк, 1396 AS I, 20); а newestee (1) naszoj welikoj kņehini Julianie prysiaht po żywote brata naszego Welikoho Kņiazia Witowta bogonity icie (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); и тако(ж) даемъ и потвержаемъ матери нашей, великой кнАгини (в ориг. кнАшни.— *Прим. вид.*) маріи... серецкии торгы и с мыто(м) (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); коли похочеть Стефанъ воевода, або... кого всхочеть своихъ пословъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича наведити зъдоровья дочки своее великое кнАгини и внука своего, абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю до Москвы и отъ толь зася до его земли (б. м. н., 1496 BD II, 405); великии кнАзь (190), кнАзь в е л и к и и (57) великий князь: А повелньемъ блговѣрнаго ї хр(с)толюбиваго кнАза великого(ф) (1) михайла кедимновича (б. м. н., бл. 1350 Р 8); Александерь... король польскій, великіи князь Литовскій... Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотри, або чгучи его услышитъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); мы великий кнАзь Швитрикайло олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ потъвердили брата нашего есмо данье корола Владислава свАтому Ивану церкви и попу Ваську Ивановскомуу (Городок, 1443 Р 144—145); мы великий князь Швитригал литовскни, рускии и иных. Чинимъ знаменито... Дали есмо... владицъ орменьскому под Луцкомъ, село... на имя Цъпорово (Київ, 1445 *ЗНТШ* СХV, 19); <а> кто боудеть намъ непріАтел, тот и кнАзю великому не пріАтелъ (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); мы великий кнз швитрикайло олкердови(ч) чини(м) знаменито симъ наш(м) листо(м) и даемъ вѣдати каждомуу доброму хто нанъ оузритъ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Тымже обичаем и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкою и доброволеніе наяснѣшаго кнАза пана Казимира, кроль полского и великого кнАза литовского... (Коломия, 1485 BD II, 371); Казимиръ... король Польскій, великий князь Литовскій... Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати... Симъ нашимъ листомъ... хто на нею (1) узритъ (Вильна, 1492 *АЛМ* 30); Ja Fedko Janusz(k)owicz Pysar Welykoho Kņiazia Alexandra pamisnyk Zyzmorski szto iesny kupyt ymineyco w namysnyka melnyckoho rana nemiry hrymауowusza (Тришин, 1500 *ДПЖН*); великии логофѣтъ (2), логофетъ великии (1) (великий канцлер у Молдавському князівстві): а на болшее потъвръжденіе том(у) вѣсему вышеписанному вельбли есми нашему вѣрному пану симъ логовету великому

писати и прѣвѣсити нашу печать к сему листу нашему (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180); БоАріи аноуме: Тъоутоул вел. (1) логофѣтъ, Доума, Гангоур (Сучава, 1491 BD I, 464); в е л и к и и п а н ъ (2), п а н ъ в е л и к и и (5) (великий феодал у Молдавському князівстві) великий боярин: але коли тыми часы оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а на(ш) наяснѣшии и милостивыи па(н) имае(т) на(с) глеитовати своими чотырми великими паны и радцами и(с) короуны (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); а мы подлоуг прозбы кроль его милость... и за тым и паноув наших, великих и малых, а мы есмы простили пана Михайла логовета (Сучава, 1468 BD II, 305—306); в е л и к и й п о с т е л н и к ъ (2) придворний чин у Молдавському князівстві: БоАріи аноуме: Тъоутоул вел. логофѣтъ... Еримие вел. пост. (Сучава, 1491 BD I, 464); в е л и к и и с п а т а р (1) командующий військами у Молдавському князівстві: БоАріи аноуме: Тъоутоул вел. логофѣтъ... Кльнюу вел. спат. (Сучава, 1491 BD I, 453); б о я р и н ъ в е л и к и и (509), великии <болъринъ> (1) *див. БОЯРИНЪ*; посольъ великии (1) *див. ПОСОЛЬЪ*;

(який вживається як епітет до імені святого) великий (5): ль 6974 княини(1) олена вышила сии вздохъ великому архистратигу михайлоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128); Я, Андрей Александровичъ... державца кievскій на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть даль игумену и старцю стого великого Николы мнстря Пустынского двѣ нивки городское земли Плоскою а Клиноватую и листъ свой на то им его млсть даль (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); пса(н) оу стго великого чо(до)творца николы в монастыри оу поусты(н)це (Пустинка, 1499, *ПИ* № 3);

◇ от великаа до мала (1), от мала до велика (1) від малого до великого, поголовно: Мла де(т)ро воево(да)... и с наши(м) митрополито(м) ки(р) Ѳектисто(м) и съ всАми паны о(т) великаа даже и до мала радили есмы... о оуистненіе и погибели земли нашей (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... глеитоуемъ сим нашим... глеитом наших вирных и почтеных боАрь... и оусы их слоуж, от мала до велика (Сучава, 1468 BD II, 305); в е л і к а я п о л џ а (2) (назва історичної області Польщі) Великопольща: Земьскыи пісарни во все(х) землА(х) корольвѣства нашего во великой по(л)ще в іира(д)зо (1) вланъчиде коувъв оу добрынї за запи(с) иуюе(т) бра(т) яко пісарни краковьскыи и соудомирьскыи за одну жалобу за пісанж веньци нетъ одинъ гро(ш) (XV ст. *СЯ* 43 зв.); в е л і к е п о л ь с к о (1) (назва історичної області Польщі) Великопольща: такоже кеды коли бы са пригодило помочи оу кролевѣствѣ пол(с)кому на далекиѣ стороны, далеи кракова, далеи великого польска, ку немьцемъ и ку крижевникомъ... тогда мы имамы помагати подлугу (1) всеъ нашеъ мочи (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); великии постъ (7) (назва релігійного обряду, також календарна дата) великий піст: писанъ листъ оу соучавѣ, великого поста пАтоб недѣль (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); а то са дѣяло и дано оу вовъ (1) оу пАтокъ пАтоб недѣль оу великомъ постѣ (Львів, 1421 Р 94); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мАсные запусы великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)детъ пе(р)вое ихъ коупли (Краків, 1489 *АКВ*); жаловати великою жалобу оу (2) *див. ЖАЛОВАТИ*; запусты великии (1) *див. *ЗАПУСТЫ*; от малыхъ и до великыхъ (1) *див. *МАЛЫЙ*.

ФОРМИ: наз. одн. ч. великий, великіи, велики(и), великии, великіи, welikiy 109 (1356 Р 30; 1388 *ZPL* 103; 1394 Р 53; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1427 Р 109; 1437 Р 136; 1446 AS I, 42; 1487 AS I, 87; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *АЛМ* 38 і т. ін.); великыи 12 (1366 Р 14; 1386 Р 33; 1398 *ЗЛЕІК*; 1434 Р 128; 1435 *Cost.* II, 691; 1438 Р 138; 1443 Р 144; 1446 *ПГСПМР*; 1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211); велики

8 (1392 *Cost.* I, 7; 1393 *Cost.* I, 13; 1398 *P* 58; 1438 *P* 140; 1442 *Cost.* II, 717; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1447—1492 *ЛКБВ*); **великы** 5 (1400 *Cost.* I, 37; 1448 *Cost.* II, 306; 1467 *BD* II, 297; 1476 *BD* I, 216; 1498 *BD* I, 128); **welyki** 2 (1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *ск. н. вел.* 6 (1491 *BD* I, 453, 464); *род. одн. ч., с. великого* 119 (бл. 1350 *P* 8; 1370 *P* 18; 1392—1393 *РФВ* 170; 1421 *Cost.* I, 142; 1435 *P* 133; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *BD* I, 66; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); **великаго** 9 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1442 *Cost.* II, 97; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 66; 1476 *BD* I, 215, 217; 1488 *ДГСВМШ*; 1496 *BD* II, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1499 *АСД* VI, 3); **велика** 2 (1456 *ЭСФ*; 1468 *BD* II, 305); **велького, Welykoho** 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1500 *ДПЖН*); **! великою** 2 (1481 *BD* I, 258); **! великом** 1 (1479 *BD* I, 221); *дав. одн. ч., с. великому, великомуу, welykomu* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1386 *P* 30; 1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1442 *Cost.* II, 716; 1462 *BD* II, 289; 1475 *AS* I, 70; 1488 *AS* I, 241; 1499 *BD* II, 443 і т. ін.); *знах. одн. ч. великіи, велики* 5 (бл. 1458 *P* 167; 1488 *BD* I, 348, 349; 1490 *ДГСХМ*); **велики** 2 (1400 *Cost.* I, 37; 1495 *BD* II, 63); **великыи, велікыи** (и) 2 (1446 *ПГСМПР*; XV ст. *BC* 28); **велики** 1 (1453 *Cost.* II, 445); **! веліи(ки)** 1 (1458 *Mih. Doc.* 121); **вели(к)** 1 (1491 *Cost.* S. 157); *ор. одн. ч., с. великимъ, велики(м), великим* 16 (1442 *Cost.* II, 716; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1445 *Cost.* II, 725; 1447 *АкЗР* I, 60; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1481 *ГПМ*; 1488 *AS* I, 242; 1496 *ОПСВВ*; 1498 *АЛМ* 169; *BD* II, 410; 1499 *BD* II 448 і т. ін.); **великы(м), великим** 3 (1443 *Cost.* II, 144; 1452 *Cost.* II, 422; 1499 *BD* II, 419); *зам. род. ч. до поуд великою логоу* 1 (1481 *BD* I, 258); *місц. одн. ч., с. на (о, при, оу) великом, велико(м), великомъ* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1421 *P* 94; 1438 *P* 140; 1446 *P* 140; 1451 *ДГШХ*; 1453 *Cost.* II, 492; 1470 *BD* I, 140; 1491 *BD* I, 456; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *кл. ф. одн. ч. великии* (1444 *AS* I, 42); *наз. одн. с. великое* 5 (1408 *АкЮЗР* I, 6; XV ст. *BC* 35 зв., 36; 1447 *Cost.* II, 288); **вълікое** 1 (2-а пол. XV ст. *СПС*); *знах. одн. с. великое* 25 (1402 *Cost.* II, 621; 1433 *Cost.* II, 653; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 517; 1456 *Cost.* II, 788; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* II, 272; 1472 *DIR«A»* 530; 1479 *DC* 140, 141; 1493 *Cost.* S. 175 і т. ін.); **! великою** 1 (1466 *BD* I, 95); *наз. одн. ж. велика* 15 (1462 *BD* I, 52; 1463 *BD* I, 74; 1466 *BD* I, 113; 1467 *Cost.* S. 69; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 155; 1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС* і т. ін.); **великаА, великаА, великая, welykaja** 11 (1396 *AS* I, 20; 1436 *Cost.* I, 444; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1460 *Cost.* S. 34; 1464 *BD* I, 84; 1465 *GL* 176; 1466 *BD* I, 115; 1467 *BD* I, 123; 1476 *BD* I, 209; 1488 *ДГСВМШ* і т. ін.); **великаа** 3 (1461 *BD* I, 45; 1464 *DIR«A»* 517; 1479 *Cost.* S. 98); **вълика** 1 (1470 *BD* I, 141); *наз. одн. ж. зам. знах. привъсити печать... великаА* (1408 *Cost.* II, 633); *да <им>еть великаА казни* (1446 *Cost.* II, 251); *род. одн. ж. великои* 17 (1392 *Cost.* I, 7; 1420 *Cost.* I, 135; 1433 *P* 125; 1448 *ДГПР*; 1452 *Cost.* II, 760; 1459 *DIR«A»* 514; 1466 *BD* I, 114; 1488 *ДГСМП*; 1492 *BD* I, 510; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); **великое, великое** 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1496 *BD* II, 405); **welykou** 1 (1500 *ДПЖН*); *дав. одн. ж. великои* (1433 *ЗНТШ* LXXVI 139; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 774; бл. 1458 *P* 168); *знах. одн. ж. великоюу, великую* 22 (1392 *Cost.* I, 8; 1393 *Cost.* I, 14; 1400 *Cost.* I, 27; 1411 *P* 79; 1415 *Cost.* I, 122; 1424 *Cost.* I, 162; 1454 *Cost.* II, 513; 1466 *BD* I, 114; 1481 *BD* II, 365 і т. ін.); **великою** 9 (1446 *ПГСМПР*; 1447 *Cost.* II, 289; 1453 *Cost.* II, 445; 1458 *DIR«A»* 513; *Mih. Doc.* 122; 1466 *BD* I, 95, 96; 1488 *ДГСМП*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *BD* II, 148); **великое, великое** 2 (1458 *Mih. Doc.* 122; 1475 *BD* I, 200); **welykiu** 1 (1500 *ДПЖН*); *зам. місц. при нашеи великое казни* 1 (1454 *Cost.* II, 509); *ор. одн. ж. великою* 11 (1388 *ZPL* 108; 1415 *Cost.* I, 122; 1457 *BD* I, 4; 1458 *Mih. Doc.* 122; бл. 1458 *P* 167, 168; 1480 *BD* I, 239; 1488

ДГСМП; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1496 *BD* II, 402); *місц. одн. ж. на (о, при, оу, во) великои, велікои* 9 (1388 *ZPL* 106; 1429 *DIR«A»* 455; 1445 *P* 148; 1448 *ДГПР*; 1457 *BD* II, 257; 1458 *BD* II, 262; 1460 *BD* II, 270; 1470 *BD* II, 309; XV ст. *СЯ* 43 зв.; 1488 *ДГСМП*); **при великое** 1 (1454 *Cost.* II, 509); **! оу веліко(м)** по(л)ше (XV ст. *СЯ* 43); *наз. мн. великим* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *наз. мн. ч. велици* 11 (1421 *Cost.* I, 142; 1449 *Cost.* I, 386; 1459 *BD* I, 32; 1460 *Cost.* S. 34; 1461 *BD* I, 45; 1464 *BD* I, 84; *DIR«A»* 517; 1467 *BD* I, 123; 1472 *BD* I, 172; *Cost.* S. 88; 1476 *BD* I, 209); **великыи, велікыи** 7 (1463 *BD* I, 74; 1466 *BD* I, 113; 1473 *BD* I, 187; XV ст. *BC* 28; 1474 *РГС*); **великіи** 3 (1466 *BD* I, 115; 1479 *BD* I, 224; 1498 *АЛМ* 163); **велики** 3 (1472 *BD* I, 170; *DIR«A»* 530; 1480 *BD* I, 241); **велиции, welycyi** 2 (1465 *GL* 176; 1471 *ДГСМПБ*); **великы** 1 (1467 *BD* II, 297); **вълікыи** 1 (XV ст. *BC* 32); *наз. мн. ч. зам. род. в. боярь великыи и малых* 1 (1468 *BD* I, 126); *зам. місц. мн. ч. при наши(х) боярь велици и малы* 1 (1449 *Cost.* II, 389); *наз. мн. ж. великыи, великіи* 3 (1492—1493 *ПВФЧ*; 1498 *АЛМ* 163); **великыи, велікыи** 2 (XV ст. *СЯ* 42 зв.); **! векии** 1 (XV ст. *СЯ* 39 зв.); *наз. мн. с. вълікая* (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *род. мн. великих, велики(х), великихъ, великихъ* 217 (1428 *Cost.* I, 210; 1438 *Cost.* II, 8; 1449 *Cost.* II, 744; 1454 *Cost.* II, 509; 1462 *BD* I, 52; 1472 *ДГСВМ*; 1480 *BD* I, 239; 1486 *DC* 144; 1490 *BD* I, 443; 1497 *BD* II, 113; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); **великы(х), великых, великихъ, великихъ, велікы(х), welykych** 204 (1401 *RIR* 45; 1414 *DIR«A»* 441; 1420 *Cost.* I, 136; 1433 *Cost.* I, 350; 1439 *Cost.* II, 32; 1453 *DIR«A»* 503; 1462 *BD* I, 54; 1473 *BD* I, 184; 1484 *BD* I, 277; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); **великыи(х), великихъ** 5 (1425 *Cost.* I, 173; 1436 *Cost.* I, 488; 1441 *DBAc* 38; 1444 *DIR«A»* 481; 1467 *BD* I, 121); **! велікы, велікы** 3 (1443 *ДГСМПМ*; 1456 *DIR«A»* 511; 1487 *ВОРСР* 178); **великыи** 1 (1468 *BD* I, 126); **! великих** 1 (1435 *Cost.* I, 424); *дав. мн. великим* 1 (1463 *BD* II, 295); **великыи(м)** 1 (1447 *Cost.* II, 732); **велиць(м)** 1 (1433 *Cost.* I, 362); *знах. мн. великіи* 1 (1498 *АЛМ* 169); **великыи** 1 (XV ст. *BC* 14 зв.); *знах. мн. ч. велікыи* (XV ст. *BC* 17); *знах. мн. ж. великии, великіи* 3 (1493 *BD* II, 15; 1498 *BD* II, 413; 1499 *BD* II, 447); **великие** 3 (1459 *P* 171; 1478 *AS* III, 17; 1495 *АЛМ* 89); **велікыи** 1 (XV ст. *СЯ* 40); *ор. мн. великими, welykymy* 59 (1453 *Cost.* II, 766; 1460 *Cost.* S. 33; 1467 *BD* I, 120; 1470 *AS* I, 65; 1478 *BD* I, 218; 1482 *BD* I, 260; 1484 *BD* I, 282; 1489 *BD* I, 376; 1493 *ПГСВП*; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); **великыими** 22 (1461 *BD* I, 44; 1467 *Cost.* S. 68; 1470 *BD* I, 150; 1473 *BD* I, 186; 1474 *РГС*; 1476 *BD* I, 208; 1479 *Cost.* S. 98; 1495 *BD* II, 81; 1497 *BD* II, 97; 1499 *BD* II, 144); **великымы** 4 (1467 *BD* I, 122; 1491 *BD* I, 448; 1495 *BD* II, 68; 1499 *BD* II, 130); *зам. род. вера въсе(х) боери (!) наши великими і малыми* 1 (1459 *Cost.* S. 22); *місц. мн. на (о, вы) великы(х)* 4 (XV ст. *BC* 12 зв., 22; *СЯ* 40, 42 зв.); (!) *иа велих* 1 (1458 *Mih. Doc.* 121).

Див. ще **БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ, *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ, *ВЕЛИКАА СОУХА, *ВЕЛИКАЯ ФРОУМОА-СА, *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ, *ВЕЛИКИЙ КРИХОВЪ, *ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ, *ВЕЛИКИЙ, ВЪЛИКІИ ТАЗЛОВ, *МЕЗОЧЪ ВЕЛИКИЙ, *ОГОРОЖЕНАЯ ВЕЛИКАЯ.**

Пор. ***БОЛШИИ, *НАИБОЛШИИ.**

***ВЕЛИКИЙ** ² ч. (6) (*особова назва*): А на то ест... въра больръ наших... въра пана Кръсти Великого, въра пана Доумы Чорного (Сучава, 1441 *DBAc* 40); <тъ(м)> мы видъши его правою и върною слоужбою до на(с)... дали (<и потвърдилъ есми ему... (село на имъ) вър(топъ?)>) шоже куп(и)л) тое село <бъ)лауръ о(т)... непот(т) пана крѣсти ве(лико)го (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105).

ФОРМИ: *род. одн. Великого, ве(лико)го* 4 (1441 *DBAc* 40; 1442 *Cost.* II, 88; 1455 *Cost.* II, 540; 1479—1480 *Cost.* S. 105); **великаго** 2 (1442 *Cost.* II, 97; 1448 *Cost.* II, 300).

***ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ** ч. (1) (назва села у Київській землі): а велики(м) до(л)жко(м) по ло(в)ко(в)скоу доро(гоу) (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *ор. одн. велики(м) до(л)жко(м)* (бл. 1458 P 167).
Див. ще *ДОЛЖЕКЪ.

***ВЕЛИКИЙ КРИХОВЪ** ч. (2) (назва річки у Львівській землі): тоти старци... стали оу великого крихова, кде переходить дорога зодечевскаА (Зудечів, 1413 P 83); а тыи старци... вызнали и оуказали староую границу и вроцища mezi двдошчича а mezi жирАвою поченши о(т) малого криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогою... до рькы до великого крихова до бродоу (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: *род. одн. великого крихова* (1413 P 83; 1430 P 116).

***ВЕЛИКИЙ ТАЗЛОВЪ** див. ВѢЛИКІИ ТАЗЛОВ.

ВЕЛИКІИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛИКО присл. (1) вельми, дуже: И тѣжъ како велико веселиласА Есть рада кроле(в)ства коли черес посрьдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оухотѣль вьдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

***ВЕЛИКОДЕРЖАВНЫИ** прикм. (1) (який стоить на чолі великої держави) великодержавный: по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣн)иємъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: *род. одн. ч. великодержавного* (1478 ОБРН 130).

***ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ** с. (17) Великое князство Литовское: А такъ мы... оногo приймуемо и прыяли есмо, яко человекъ зацного, родовитого... котороу... надаемо волности вшелякоу въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ, великомъ князствѣ Литовскомъ заживати (Луцьк, 1438 P 140); И тѣ(ж) имъ тая любя была новина которая на(м) тогда коли есмо ехали з великого литовского князства была повьдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А какъ дасть Богъ будемъ у вотчине нашей, у великомъ князствѣ Литовскомъ... и мы тогды, доведавшиися гораздъ о томъ, и тому делу конецъ вчинимъ (Краків, 1487 РИБ 435); мы Олександръ (в ориг. Олександръ.— Прим. вид.)... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского вышшого гетмана великого кн(А)зства литовского... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо ласкаве (Вильна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. великого князства Литовского, великого кнАзства литовского, великого князства Литовского, великого кн(А)зства литовского* 4 (1475 AS I, 72; 1481 BD II, 365; 1489 РИБ 433; 1499 AS I, 117); великого

литовского князства 2 (1447—1492 ЛКБВ); великого князства Литовского 1 (1438 P 140); *дав. одн. великому князству литовскому, великому кнАзству литовскому* 2 (1498 BD II, 412); князствоу великому литовскому 1 (1447—1492 ЛКБВ); *місц. одн. у (оу, на) великомъ князствѣ Литовскомъ, велико(м) кня(з)ствѣ литовскомъ* 4 (1489 РИБ 438; 1492—1493 ПВФЧ; 1493 ОПВВ 152; ПОСВВ 151 зв.); въ великомъ князствѣ Литовскомъ 1 (1438 P 140); у великомъ князствѣ Литовскомъ 1 (1487 РИБ 435); в князствѣ велико(м) литовско(м) 1 (1447—1492 ЛКБВ).

***ВЕЛИКОМОУЧЕНИКЪ** ч. (9) великомученик: яко да творѣт ми памѣть, на вѣкы вѣчныА, единъ день въ годъ в четвѣртоу к предъ свѣтымъ великомѣченикомъ Димитріємъ (Молдавица, 1462 BD I, 70); Тое все вышеписанное да ест томоу свѣтомоу нашему монастири шо на Воронец, идеже ест храмъ свѣтаго и славнаго великомученика и побѣдоносца Георгія (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: *род. одн. великомученика, великом(ч)ника, великомѣченика* (1471 DIR«A» 527; 1472 ДГСВМ; 1489

BD I, 377; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 147, 148); *ор. одн. великомѣчеником* (1462 BD I, 70).

ВЕЛИКОПОЛЬСКИЙ ч. (1) (особова назва): а се бортичи пашко бортичь (!) и съ емелина юрко мошничъ, тихво великопольский, голко залъский (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: *наз. одн. великопольский* (1370 P 18).

ВЕЛИКОСИЛЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавскомъ князствѣ): тамъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашеи земли оу молдавскон села на имѣ прокопАни на ревта... и на сочавѣ великосилци (Сучава, 1445 DIR«A» 483).

ФОРМИ: *наз. великосилци* (1445 DIR«A» 483).

***ВЕЛИКОСТЬ** ж. (2) (розмір) величина: Іже оудоспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всей земли залежить... абы ка(ж)дый по(д)лоугъ великості именія своего бы(л) гото(в) къ слоуж(ж)бѣ земьской (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. великості, велікості* (XV ст. ВС 13, 34 зв.).

***ВЕЛИКЪ ДЕНЬ** ч. (3) (назва церковного свята, також календарна дата) великдень: а мы слобуемъ ему при нашеи вѣрѣ заплатити безъ никоторое о(т)волоки о(т) сего велика дни за два роки (б. м. н., 1411 P 77); оу нашо(м) (селъ)

оу медьщѣ оу ндлю оу четвертую по велиць дни под лѣты рожства бѣи (ты)сА(ч) лѣть д ста (лѣть еі) лѣто (Медика, 1415 P 87); А сего годоу пе(р)вого маю(т) намъ ла(ти) на (с)вѣтогo михаила день па(т) сотъ золотыхъ што при(и)детъ А по велицедни в середу толькожъ пѣть сотъ золотыхъ (Краків, 1487 АМЛ).

ФОРМИ: *род. одн. велика дни* (1411 P 77); *місц. одн. по велицедни* 1 (1487 АМЛ); *по велиць дни* 1 (1415 P 87).

ВЕЛИКЫ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛИКЫИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

***ВЕЛИМУЖИНИИ** див. ВЕЛМОЖНЫИ.

***ВЕЛИТИ** див. *ВЕЛѢТИ.

***ВЕЛИЦКИЙ** прикм. (1) \diamond велицкии ставъ (назва ставу у Волинській землі): Я... дала есми емоу... имене... так какъ (го)спо(да)рь мой пан Олизар зо мною посолите держал... поченши от Мосора половицею реки минуючи Сведники аж до велицкогo ставу по греблю до соколское дороги (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *род. одн. ч. велицкогo* (1488 AS I, 242).

ВЕЛІЕ див. ВЕЛѢ.

! **ВЕЛІКИ** див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛІКІИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

***ВЕЛІКОСТЬ** див. *ВЕЛИКОСТЬ.

***ВЕЛІТИ** див. *ВЕЛѢТИ.

***ВЕЛКІИ** прикм. (1) (стч. velký, стч. wielki) \diamond великии кнАзь (1) великий князь: а за велкого кнАза олькбрта и за корьята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислобуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всакоу хитрости (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: *род. одн. ч. велкого* (1352 P 5).

Див. ще ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛМИ див. ВЕЛѢМИ.

ВЕЛМОЖНЫИ, ВЕЛЕМОЖНЫИ, ВЕЛЕМѢЖНИИ прикм. (22) (стч. velmožný, стч. wielmožny) вельможный: але ижъ велможныйи стефанъ... воевода земль молдавскон пришоль за сА ку доброй памѣти не хотѣти зостати оу винѣ

оца своего... просилъ на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 P 121); ино оузревши невинность мою велемужнии панове свѣое коруны полское рада... не хотѣчо дати загинути мнѣ вѣрноу кнАжати... выбавили мА... ис того натѣства (Черняхів, 1435 P 132); мы панове господарѣ нашего... вызываемъ... колижъ велемѣжніи илѣашъ воевода... пану владиславоу, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы та-

коже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 Cost. II, 701); А на вѣроу вышеписанных рѣчен, печати наши и съ печатію прѣдреченаго велможнаго господарѣ нашего Іо Стефана воеводи, господарѣ земли молдавской, къ нынѣшнему листови привѣсити велѣли есмо (Гирлов, 1499 BD II, 426).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. велможны* 3 (1433 P 121; 1448 Cost. II, 737; 1474 AS I, 69); *велеможны* 1 (1467 BD II, 297); *велемѣжны* 1 (1436 Cost. II, 701); *род. одн. ч. велможного, велможного(г)* 2 (1448 Cost. II, 737; 1487 AS I, 86); *велеможного* 1 (1467 BD II, 297); *велможнаго* 1 (1499 BD II, 426); *велемѣжного* 1 (1436 Cost. II, 702); *велемѣжнаго* 1 (1436 Cost. II, 701); *знах. одн. велеможного, велеможно(г)* 2 (1436 Cost. II, 706; 1467 BD II, 297); *ор. одн. ч. велможным* (1499 BD II, 425); *наз. мн. ч. велеможны* 2 (1467 BD II, 297); *велемужнии* 1 (1435 P 132); *велѣможны* 1 (XV ст. BC 15 зв.); *велемужини* 1 (1434 P 130); *род. мн. велможныхъ, велможныхъ(х)* (1448 Cost. II, 733; 1462 BD II, 283); *знах. мн. ч. велеможны(х)* (1455 Cost. II, 769).

*ВЕЛУНСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Wieluń y Польці*): Мы князь володиславъ опольскоѣ земли и велуньскоѣ земли и рускоѣ земли господарѣ и дядичъ вѣчныхъ землямъ тѣмъ... то есмы вчинили (Бохур, 1377 P 23—24); ми князь Володиславъ Опольскоѣ землѣ господарѣ, Велунскоѣ землѣ, Рускоѣ землѣ господарѣ... Узрѣвши есмы на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есмы имъ двѣ селѣ (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 4—5).

ФОРМИ: *род. одн. ж. велуньскоѣ* 1 (1377 P 23); *Велунско* 1 (1378 ЗНТШ LI, 4—5).

*ВЕЛУНЬСКИЙ *див.* *ВЕЛУНСКИЙ.

ВЕЛЬМИ, ВЕЛМИ, ВЕЛЬМИ, ВѢЛМИ *присл.* (10) *вельми*, дуже: а за велкого князѣ олькѣрта и за корыята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо (б. м. н., 1352 P 5); *слубоуемо... велебному Владиславу... нашему великому и велми милому приятелєви сдержати и полнити ты-то листы и записы нашѣ* (Чжорзев, 1403 ДГМ); *Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попъ Вавила отъ свѣтого Спаса отъ Столѣпа, а сказываеъ, что же дей обидѣ чинитъся ему вельми много* (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); *але вжды хвала милому богу што ваша мл(с)ть zostали оу вашео мл(с)ти столѣпы оу великомѣ кня(з)стве литовьскомѣ я за то вел(л)ны г(с)дроу нашему стефану воеводе доброси видѣти* (Вильна, 1493 ПОСВВ 151 зв.); *А какъ поветрее почалосѣ велми отъ последнее Матки Божи, ино дьякъ умер, писати было некому* (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

! **ВЕЛЬНИЦОУ** *див.* *ВЕНИЦА.

*ВЕЛЬМОЖЪНЫИ *див.* ВЕЛМОЖНЫИ.

ВЕЛѢ, ВЕЛИ, ВЕЛІЄ, ВЕЛІЄИ *присл.* (5) (*срн. wiele*) *багато: а при томъ были и свѣдѣци панъ ходько быбельский панъ мичко мжюрувский... и вели было добрыхъ при томъ* (Перемишль, 1390 P 176); *пан Албоул... продал и отступил село Бабишево на имѣ Кобылен Вишине, где бил дом Стана Бабиша, та продал зетоу Стана Бабиша, пану Лоуку Кавтешоу... оу циноу за вѣ конѣ добрыхъ, так велен какъ сп златихъ татарскихъ* (Сучава, 1467 BD I, 122).

*ВЕЛѢБНЫИ *див.* ВЕЛѢБНЫИ.

*ВЕЛѢТИ *дѣсл. недок. і док.* (519) (що) *велѣти: а кто поидеть съ сею грамотою черезъ дорогычнѣ... до лучьска торговати еси торунѣ Азъ князь кестути не велю ихъ заимати* (б. м. н. п. 1341 P 2); *А на потверженіе тому листови велѣли есмы привѣсити печатъ нашего великаго князѣва* (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); *тамъ же есмо копѣцъ усыпалы, грани на лыпы вытесаты велѣлы* (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); *а вонъ не досмотрѣвши мовъ вѣрныхъ службы и велѣлъ мѣ имити и велѣлъ былъ мѣ горла моего из-*

бавити (Черняхів, 1435 P 132); *А на потвержене того н(а)-шого жалованѣ, про лепшую памет и твердость, печатъ н(а)шу велѣли есмо привесити къ сему н(а)шомуу листоу* (Киѣ, 1437 AS I, 34); *а старое Ставище велѣли были есмо заставити пану данку мукосѣвичю* (Луцьк, 1445 P 150); *протожъ што бы еси самъ въ мыто нашо и въ промытоу невѣстоупа(л)сѣ и никоумо не веле(л) вѣстоупатисѣ* (Петрѣкѣв, 1489 АМВ); *И пани вошла въ клѣтъ со мноу посполу и велѣла мнѣ передъ собою полотна подѣлити на нолы (!) и я подѣлилъ* (Вильна, 1498 АЛМ 163); *а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томоу вѣсемоу вышеписанномуу, велѣли есмы нашему вѣрномуу пану, тѣоутоулови догофетоу, писати и намоу (!) печат(т) привѣсити къ семоу нашему листоу* (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. вели(т)* (1493 ПОСВВ 151 зв.); *перф. 1 ос. одн. ч. велѣлъ есмо* 1 (1392 Cost. I, 8); *есми велѣль* 1 (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); *велѣль* 1 (1498 АЛМ 163); *3 ос. одн. ч. велелѣ, велелѣ* 10 (1433 ЗНТШ LX XVI, 139; 1444 AS I, 42; 1496 BD II, 401; ПДВКА 61; 1498 BD II, 402, 409, 410; 1499 BD II, 449); *велѣль* 5 (1434 P 129; 1435 P 132; 1494 АЛМ 54; XV ст. РИБ 610; 1498 АЛМ 163); *3 ос. одн. ж. велѣла* 3 (1498 АЛМ 163); *велела* 1 (1496 ВМКФС); *1 ос. мн. велѣли (велѣл) есми (есмѣ)* 302 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1388 P 37; 1393 Cost. II, 607; 1420 Cost. I, 136; 1428 Cost. I, 207; 1440 Cost. II, 66; 1453 Cost. II, 454; 1469 BD I, 84; 1475 BD I, 204; 1489 Cost. S. 134; 1500 BD II, 174 і т. ін.); *велѣлн есмы, велѣ(л) есмы* 99 (1402 Cost. II, 621; 1409 DIR«A» 437; 1419 DIR«A» 444; 1429 Cost. I, 270; 1444 DIR«A» 481; 1459 BD I, 28; 1468 BD II, 306; 1479 BD I, 229; 1491 BD I, 450; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); *велѣли есмо* 29 (1388 P 39; 1433 Cost. II, 653; 1438 P 139; 1443 P 145; 1448 Cost. II, 366; 1453 Cost. II, 496; 1466 BD I, 106; 1475 AS I, 70; 1487 BD I, 305; 1499 BD II, 426 і т. ін.); *вѣлѣли есми* 10 (1428 Cost. I, 219, 229; 1441 DIR«A» 477; 1443 Cost. II, 129; 1446 Cost. II, 248; 1456 Cost. II, 578; 1457 BD II, 258; 1460 BD II, 270; 1480 BD I, 245; 1484 BD I, 279); *велѣли есми* 8 (1423 Cost. I, 157; 1425 Cost. I, 169; 1434 DIR«A» 463; 1436 Cost. I, 455; 1438 DIR«A» 472; 1449 Cost. II, 744; 1464 Cost. S. 60; 1468 DC 144); *есмо... велѣлы* 4 (1430 ГВКЛ 7, 8, 9); *велелн есми, велелн іесмо* 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1433 ЗНТШ LX XVI, 140; 1437 AS I, 34; 1446 AS I, 43); *велѣли есмо* 3 (1434 P 128; 1445 P 150; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); *велѣли есмы* 3 (1409 Cost. I, 65; 1429 Cost. I, 243; 1499 BD II, 156); *есмо велѣлы* 2 (1430 ГВКЛ 8, 9); *велелн есми, велелѣ есми* 2 (1400 DIR«A» 433; 1435 Cost. II, 689); *велѣлы* 2 (1430 ГВКЛ 7, 8); *велѣлн есмѣ* 2 (1467 Cost. S. 69; 1479 ВАН 62); *велѣлѣ есми* 2 (1436 Cost. I, 482; 1490 BD I, 443); *велѣлѣу јесму* (1403 GL 160); *велѣлы есмы* 1 (1425 Cost. I, 174); *велелн есмы* 1 (1400 Cost. I, 37); *вѣлѣли есми* 1 (1463 Cost. S. 45); *велѣли есмы* 1 (1412 DIR«A» 440); *велѣлѣ есмы* 1 (1411 DIR«A» 439); *вѣлѣли есмо* 1 (1469 BD I, 136); *вѣлелн есми* 1 (1473 BD I, 182); *велѣли* 1 (1396 AS I, 20); *вѣлѣли* 1 (1500 Cost. S. 234); *велелн* 1 (1450 ЗНТШ XI, 7); *велѣлы* 1 (1430 ГВКЛ 7); *смо велѣлы* 1 (1430 ГВКЛ 8); *велѣхмо* 1 (1449 Cost. II, 378); *3 ос. мн. велѣлн* (1490 ЗХП 136); *пперф. 3 ос. одн. ч. велѣлъ былъ* (1434 P 130; 1435 P 132); *1 ос. мн. велѣли были есмо* (1445 P 150); *майб. 1 ос. одн. велю* (п. 1341 P 2); *3 ос. одн. велѣть* (XV ст. BC 25); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. (то) бы еси велел(л) 1* (1484 ЯМ); *што бы еси... не веле(л) 1* (1489 АМВ); *3 ос. мн. абы... велѣли* (1490 ЗХП 136); *нак. сп. 2 ос. одн. велѣ* (1484 ЯМ).

Див. ще *ПОВЕЛОВАТИ, *ПОВЕЛѢТИ, *ОУЗВЕЛѢТИ.

ВЕНА *ч.* (1) (*особова назва*): *мы александрѣ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинны слоуга и вѣрны боАринъ панъ вена дворникъ слоужилъ прѣжде свѣтопочившимъ нашимъ прѣдомоу* (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. вена* (1420 Cost. I, 135).

ВЕНЕЦЬ *ч.* (1) *забезпеченя від чоловіка, що належить законно удові, яка, виходячи замѣж, не одержала віна:*

и што былъ Гльбъ Борнсовой жонъ за вѣно даль дворецъ свой... а къ тому придалъ былъ ему семдесятъ копъ грошей, и мы въ тотъ дворець... Гльбу дали увязанье... а жонъ Борнсовой присудили есмо венець шляхецкій тридцать гривень съ тыхъ п(е)н(е)зей, што былъ Гльбъ Борису даль семдесятъ копъ грошей (Вільна, 1495 РИБ 620—621).

ФОРМИ: *знах. одн. венець* (1495 РИБ 621).

ВЕНИЦКІЙ див. ВѢНИЦКИЙ.

***ВЕНИЦЯ ж. (2)** (назва міста у Подільській землі) Віницця: В городе оу веници поушка а две пшцали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); прыказоуемъ вамъ... штобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугамн добровольне пропускали по нашему господарству... почоньшы отъ границы отъ Браслава тою дорогою на Вельницю (!)... на границу московскую (Вільна, 1498 ВД II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн. ! Вельницю* (1498 ВД II, 412); *місц. одн. оу веници* (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

ВЕНО див. ВѢНО.

ВЕНЦИ, ВЕНЬЦИ, ВѢНЦИ, ВѢНЬЦИ, ВЕНЬЦІ *присл. в. ст. (10) (стп. więce)* больше: мы рада наша оуставлае(м)... не имаю(т) венць бра(т) на (недѣ)лю толко деса(т) пенезъ (XV ст. ВС 28 зв.).

! ВЕНЬЦОВАТ (ВЕНЦІ ДѢЦКОВАТИ) (1) (стп. więcej dzieskować) Соудья не имеетъ веньцова(т) сла(т) одно два слоугы (XV ст. ВС 17).

Див. ДИЦКОВАТИ.

***ВЕПРЕВЪЩИНА ж. (1)** (назва земельного володіння у Київській землі): Иванъ землю де(р)жить вепревъщиною а с тое земли данн хоживолю (!) чоты(р)надцать веде(р) меду (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. вепревъщиною* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

***ВЕПРЪ ч. (10)** кабан, вепр: мы кна(з) фе(д)оръ любовртовн(ч) чинимо то знаменито... аже прийда пре(д) насъ и пре(д) паны па(н) ивашко дбдошницки милбичичъ жаловаль и позвалъ па(н) татомира балицко(г) аже емоу побрала па(н) татомиръ вепръ оу черно(м) лъсѣ (Зудечів, 1413 Р 82—83); а и гдѣ колн тыи вепрѣ забють оу лесъ тогда имеютъ знама на дереве оучинитъ (XV ст. ВС 37 зв.); и те(ж) повѣди(л) пере(д) нами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са а... за вепра по два(д)ца(ть) грошен (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *знах. одн. вепрѣ 2* (XV ст. ВС 9,38); *вепра 1* (1499 ГОКІР); *вѣпрѣ 1* (XV ст. ВС 37 зв.); *наз. мн. вепрѣ* (XV ст. ВС 37 зв.); *знах. мн. вепрѣ 3* (1413 Р 83; 1421 Р 95; 1430 Р 116); *вепрѣ 1* (XV ст. ВС 37 зв.).

ВЕРА див. ВѢРА.

***ВЕРБА ж. (4)** верба: а хотарь тѣмъ селомъ почениш о(т) молдави чере(с) лоугъ... на вербоу а о(т) врѣби чере(с) поле на могилоу (Сучава, 1427 ДІР«А» 450); Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислоухало издавна: почънши ис верха отъ берегъ Брѣлада отъ едноу вербоу... на могилоу копаню (Бирлад, 1495 ВД II, 63).

ФОРМИ: *род. одн. врѣби* (1427 ДІР«А» 450); *знах. одн. вербоу 2* (1427 ДІР«А» 450; 1495 ВД II, 64); *зам. род. отъ едноу вербоу 1* (1495 ВД II, 63).

***ВЕРБІЕ с., зб. (1)** верб'я: <а> хотарь томоу селу... на доубъ што е(ст) на д(орог)оу... а о(т) то(л) на вербіе (Сучава, 1424 Cost. I, 162).

ФОРМИ: *знах. одн. вербіе* (1424 Cost. I, 162).

ВЕРБІА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь (тѣмъ вишписаннымъ селам, на имѣ Брѣгъаніи на Молдавѣ и Вербіа, част их, и Корльтънн, да ест по старомоу хотароу... коуда изъ вѣка ожевали (!) (Сучава, 1487 ВД I, 294).

ФОРМИ: *наз. одн. Вербіа* (1487 ВД I, 294).

ВЕРБОВЕЦЬ ч. (3) (назва села у Волинській землі) Вербовецъ: а што матка н(а)ша держитъ отчину н(а)шу и села Манев, и... Вербовецъ... то все брату н(а)шому Солтану после матки н(а)шого живота (Луцьк, 1463 АС I, 55); а к моей роуцѣ мнѣ постопнула дадина моа кнагини

Семенова Марья... имѣнье на има... Вербовецъ (Вільна, 1482 АС I, 79).

ФОРМИ: *наз. одн. Вербовецъ* (1482 АС I, 79); *знах. одн. Вербовец* (1463 АС I, 55).

ВЕРБОВСКИЙ прикм. (1): А при мнѣ былъ... панъ Литаваровъ, намесникъ вербовский Сидоръ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вербовский* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

*Пер. *ВЕРБОЯ.*

ВЕРБОВЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) Вербівці: а мы... дали есмо ему отъ насъ... селы, на има василовъ на дѣнстрѣ... и вербовци (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

ФОРМИ: *наз. вербовци* (1448 Cost. II, 305).

ВЕРБОТА ч. (1) (особова назва): а притомъ были свѣдци... панъ лѣсота, воевода кременецкый, и его братъ панъ вербота ставишин (Судомир, 1361 АГЗ 6).

ФОРМИ: *наз. одн. вербота* (1361 АГЗ 6).

ВЕРБОТИЧ ч. (1) (особова назва): а при томъ былъ... панъ Петраш Верботич (Острог, 1463 АС I, 56).

ФОРМИ: *наз. одн. Верботич* (1463 АС I, 56).

***ВЕРБОЯ ж. (1)** (назва села у Волинській землі) Верба: Одложили есмо на Гнидовѣ не надобе мыта давати... у Верби не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Верби* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ВЕРБЯЕВ ч. (1)** (назва села у Волинській землі) Верб'яв: и мы... дали есмо емоу... село Верб'яевъ въ Луцькомъ повете, со всеми тыми приходы, и доходы (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *знах. одн. Верб'яев* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ВЕРБАЖЬ ч. (1) (назва корчми у Львівській землі) Верб'ж: ин(х)ъ мног(х)ъ зѣмль го(с)подарь знаемо чинимъ... аже даемъ и дали есмы нашу корьчму на има вербажъ на рици на счирчи оу счирецкои во(л) служѣ нашему иваню волошиновичю и его дѣтмѣ (Медика, 1407 Р 72).

ФОРМИ: *наз. одн. вербажъ* (1407 Р 72).

***ВЕРДОУНОКЪ ч. (2)** (стп. wiarunk/wierdunek, стп. verdunk, свн. vierdung) (назва грошової одиниці) четверть гривни: А тако(ж) оуста о по(д)соу(д)ко(х), коли емоу нехто нагани(т) имеютъ положи(т) любо три вѣрдоуныкы алюбю лоупежъ лѣснчій (XV ст. ВС 34).

ФОРМИ: *знах. мн. вердоуныкы 1* (XV ст. ВС 37); *вѣрдоуныкы 1* (XV ст. ВС 34).

***ВЕРЕМА с. (13)** час (3): А то weremia siechalisia byli k nam kniazci, Panowe, Boiare i wsia zemlia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); А пак до того веремене и до того часоу наияснѣ(и)шіи вишписанній краве... тако слюбилы нам, Стефаню воеводи, оборонити насъ завжды (Гирлов, 1499 ВД II, 423);

◇ безъ веремени (1) невчасно, невчас: а скоугтоуль и козма не имаю(т) добыти на июла съ привиліемъ що они оучинили о(т) александра воеводи (д) оу июловъ бе(з) веремени (Сучава, 1456 Мн. 213); и н(е) к(о) р(ы) м(ъ) в(е) р(е) м(е) н(е) м(ъ) (6) ніколи: такоже кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)кому... тогда мы имаы помагати... а никоторымъ веременемъ противъ имъ не быти (Сучава, 1395 Cost. II, 613); не имеетъ о(т) нихъ то отонти никоторымъ вереманемъ (Львів, 1399 Р 59); а воеводу имѣю держА(т) и емоу ради(т), ажьбы никоторымъ веремене(м) не былъ противу королеви (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); ни в одно верема (1) ніколи: Мы дмитрий... кна(з) литовский чинимъ то знаемо... иже о(т) ты(х) мѣсть с нашими дѣтми чистаА вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви... а ніколи ни в одно верема не о(т)ставати а ни о(т)ступити (Краків, 1388 Р 40—41); ни (н)е) о д н ы м ъ в е р е м а н е м ъ (2) ніколи: про то слобую и слобуби есмо нашему г(с)дрю... служити вѣрну быти... а противу имъ никды не быти ни

однимъ вереманемъ (Віслиця, бл. 1393 P 51); также слобуюмъ (!) имь... не однимъ вереманемъ противъ имь не быти (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: *род. одн. вереманя* 1 (1456 *Mih.* 213); *веремени* 1 (1496 *PCBB* 192 зв.); *веремане* 1 (1499 *BD* II, 423); *знах. одн. вереман*, *veremija* (1388 P 41; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *ор. одн. вереманемъ, веремане(м)* 6 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1400 P 62; *Cost.* II, 619; 1401 P 64; 1402 *Cost.* II, 623); *вереманьемъ* 2 (бл. 1393 P 51; 1399 P 59).

*Див. ще *ВРЪМА.*

*ВЕРЕНЬ *див. ВЪРНЫИ.*

*ВЕРЕЩАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

*ВЕРЕШЧАКЪ *ч.* (17) (*особова назва, молд., мад. vörös «червоний» і verés «бій»*): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слобужбою... дали есми емоу... села на воронѣ (в *орие. вороворонѣ*. — *Прим. вид.*) на имѣ... синещи, близъ верешчѣка, и глодѣне (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); а на то е(ст) вѣра... пана томы верешчѣка... и вѣра вѣса(х) болѣрь наши(х) мо(л)да(в)скы(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *род. одн. верешчака, верещача, верешака* 13 (1441 *Cost.* II, 138; 1443 *ВАМ* 41; *Cost.* II, 120, 126, 129, 132, 141, 145, 156, 180; *ПГСММ*; 1446 *Cost.* II, 238); *верешчака* 2 (1440 *Cost.* II, 66; 1441 *Cost.* 40); *вѣрешчака* 1 (1443 *ДГСММН*); *верешчѣка* 1 (1433 *Cost.* II, 594).

Див. ще ВЕРЕЩАКА.

*ВЕРЕШЧѢКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРЕЩАКА *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрыя люди королевны бояре: Олександр Ходковичъ... бояринъ... Иосифъ Верещача (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Верещача* (1465 *АкВАК* III, 4).

*Див. ще *ВЕРЕШЧАКЪ.*

*ВЕРЕЩАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРЗЬСТЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а еще при томъ были послы съ Львова, што съ нами сесе дѣло доконали... ханьсь верзьсть и русь никлюсь (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633).

ФОРМИ: *наз. одн. верзьсть* (1408 *Cost.* II, 633).

ВЕРИГА *ч.* (2) (*особова назва*): александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи верига ва(та)манъ тагалъса (!) съ ротымпановы сыны за хотарь (Сучава, 1423 *DIR«А»* 447).

ФОРМИ: *наз. одн. верига* (1423 *DIR«А»* 447); *дав. одн. веризи* (1423 *DIR«А»* 447).

ВЕРИЖАНЕ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а ещче прінде пра(д) нами... па(н) петръ гуди(ч) и сы(н) его, яйко... и продали едно село, що е(ст) на мо(л)давѣ, на имѣ верижане (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *наз. верижане* (1453 *Cost.* II, 472); *знах. верижане* (1453 *Cost.* II, 472).

ВЕРИТИ *дієсл. недок.* (6) (кому) (*бути пересвідченим у правдивості чого, не сумніватися в чому*) вірити (4): а chrest'janin by jemu ne chotel weriti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); и воды(н)ски(н) ты(м) свѣтко(м) не хоте(л) верити (Вільна, 1495 *ВМЗД*);

(мати довір'я до когось) вірити (2): а веримы твое(и) мл(сти) приятелю нашому ижъ тоє наше прыгоды и жалости боудешъ жаловати (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

ФОРМИ: *інф. верити, weriti* (1388 *ZPL* 103; 1495 *МВЗД*); *теп. 1 ос. одн. вѣрю* (1475 *AS* I, 70); *1 ос. мн. веримы* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); *веры(м)* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы... вѣрили* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ВЕРОВАТИ.

*ВЕРИШЕШИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слобужбою до насъ... дали и потвердили есми емоу его от(ни)ны дрѣгоещи... и веришещи (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426).

ФОРМИ: *знах. веришещи* (1452 *Cost.* II, 426).

*ВЕРИШЧАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРНЕ *див. ВЪРНЪ.*

ВЕРНІИ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНО *див. ВЪРНО.*

*ВЕРНОСТ *див. *ВЪРНОСТЬ.*

ВЕРНУТИ, ВЕРНУТЫ, ВЪРНОУТИ, ВЪРНОУТЬ *дієсл. док.* (23) 1. (що кому) (*віддати назад*) повернути (22):

порадившеса есмо с нашими князми и паны с нашею вѣрною радою верноули есмо слоужъ нашему хомѣковн молодому на имѣ сенковы его очыною смордовѣ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); мы петръ воевода... визнаваюмъ... оуже (!) тоты златин пинѣзи, котори есмы были дали на жолдѣ оужоженому пануо бартьшовы з боучача... оужожены панъ миханло з боучача, староста подолскон посполитою... намъ верноуль и заплатилъ исполною (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815); И за тим ли пак оуостави слоуга наш Козма и верноул тоти вышеписанных пинѣзи свѣтомуу монастырю от Бистрицоу (Сучава, 1475 *BD* I, 206); А инныи квитанщій, што не вѣ его году, индикъ 5, юнь 14, тыи квитанщии за ся ему вернута (Вільна, 1499 *PEA* II, 35).

2. (кого) (*змусити повернутися*) завернути (1): хота и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)пустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: *інф. вернути, ве(р)нути* 5 (1457 *Cost.* II, 809; 1495 *РИБ* 621; 1496 *ПДВКА* 61; 1498 *АЛМ* 169); *вернута* 2 (1499 *PEA* III, 35); *вѣрнуоти* 1 (1467 *СП* № 13); *вѣрнуоть* 2 (XV ст. *BC* 26, 33 зв.); *вернѣ(т)* 1 (XV ст. *BC* 30); *перф. 3 ос. одн. ч. верноу(л), верноуль, верноул, вернѣ(л)* (1458 *Cost.* II, 815; XV ст. *BC* 26 зв., 27; 1475 *BD* I, 206); *1 ос. мн. верноули есмо* 1 (1451 *ДГШХ*); *есми... верноули* 1 (1468 *BD* II, 306); *майб. 2 ос. одн. ве(р)нешъ* 1 (1484 *ЯМ*); *3 ос. одн. вѣрне(т)* (XV ст. *BC* 36 зв.); *2 ос. мн. вернете* (1480—1481 *BD* II, 370); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. абы... верноуль* (XV ст. *BC* 32); *нак. сп. 2 ос. мн. верните* (1480—1484 *BD* II, 370).

*Див. ще ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРАТИТИ, *ВРОТИТИ, ОБЕРНУТИ 3, ПОВЕРНОУТИ 1, 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ, *ОУВЕРНОУТИ СЪ.*

ВЕРНОУТИ СЪ *дієсл. док.* (7) вернутися, повернутися: А protoz ty... weleli iesmo izby sia wernuli pazad (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); емоу бы слободно... вернуоти съ до нас (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

ФОРМИ: *інф. вернуоти съ* 2 (1499 *BD* II, 421); *са... верноуць* 1 (XV ст. *BC* 39); *перф. 3 ос. одн. ч. ся вернуль* (1498 *BD* II, 413; 1499 *BD* II, 447); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. izby sia wernuli* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *дієприсл. перед. верноувшиць* (1499 *BD* II, 136).

*Див. ще ВЕРНУТИ 2, ПОВЕРНОУТИ 1, *ПОВЕРТАТИ, ПРИВЕРНУТИ 1, *ПРИВЕРНОУТИ СЪ, *ОУВЕРНОУТИ СЪ.*

ВЕРНУТЫ *див. ВЕРНУТИ.*

ВЕРНЫ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНЫИ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНЪИ *див. ВЪРНЪИ.*

ВЕРНАКОВЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Верняки: князю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы... Вернаковцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Вернаковцы* (1463 *AS* I, 54).

*ВЕРНѢТИ *див. ВЕРНУТИ.*

ВЕРОВАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, без додатка) вірити (кому): И елико нзрекѣт вашей милости от господства ми, а вы о всемъ вѣроунте их (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336); и теперь просимо такожъ отъ твоее милости, и абы еси намъ потвердилъ присягою твоя милость, абыхмо могли веровати, аже еси намъ со всею правдою твоя милость (б. м. н., 1496 *BD* II, 402).

ФОРМИ: *інф. веровати* (1496 *BD* II, 402); *нак. сп. 2 ос. мн. вѣроунте* (1475 *BD* II, 336).

Див. ще ВЕРИТИ.

! ВЕРХИИ *див. ВЕРХНИИ.*

*ВЕРХОВИНА *ж.* (5) верхня течія ріки: А перешедши верховину Ровця, на другую сторону той верховины, за-

сталисмо пана **Максыма Тымковича**, который повидиль, же одь той верховни на полудень у право грунтъ мой, а влево лись **Мыховъ** (Новоселция, 1430 *ГВКЛ* 8); И о(т) верховни ея Которая Впадаетъ В дньстръ з обоу двоухъ Сторонъ тое рьчки Каменци землю Держати Маеть (Прилуки, 1459 *P* 171).

ФОРМИ: *род. одн. верховины, верховины* 3 (1430 *ГВКЛ* 8; 1459 *P* 171); *верховны* 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. одн. верховину* (1430 *ГВКЛ* 8).

***ВЕРХОВНИИ** *див.* ***ВЕРХОВНЫИ**.

***ВЕРХОВНЫИ** *прикм.* (35) (*титул кожного з-поміж 12 перших апостолів*) верховний: а коли (кто)рымъ господръ имь порушить таковыи да есть проклатъ... от свѣтъхъ н верховнѣхъ **ВІ** апостолъ (Сучава, 1403 *RS* 338); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего дааніа... тако-вїи да есть проклат(т)... о(т) **ВІ** стѣ(х) врѣховны(х) ап(с)ль (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

ФОРМИ: *род. мн. врѣховныхъ, врѣховныхъ, врѣховныхъ, врѣховныхъ* (х) 13 (1429 *Cost. I.* 249; 1435 *Cost. II.* 682; 1438 *DIR«A»* 472; 1439 *Cost. II.* 32; 1443 *ДГСЛМН*; 1448 *Cost. II.* 306; 1457 *BD I.* 5; 1497 *BD II.* 100; 1499 *BD II.* 149; 1500 *Cost. S.* 231 і т. ін.); *врѣховни(х), врѣховнихъ, врѣховнихъ, врѣховныхъ, врѣховнихъ, врѣховни(х)* 13 (1435 *Cost. II.* 689; 1444 *Cost. II.* 208; 1479 *BD I.* 222; 1488 *ДГСВМЩ*; 1490 *BD I.* 421; 1492 *BD I.* 511; 1499 *BD II.* 163 і т. ін.); *верховныхъ, верховныхъ, верховныхъ* 6 (1403 *ДГАА*; *RS* 338; 1407 *Cost. I.* 57; 1409 *DIR«A»* 437; 1411 *Mih. Alb.*; *Cost. I.* 95); *верховни(х)* 2 (1408 *Cost. I.* 61; 1489 *BD I.* 378); *врѣховныхъ(х)* 1 (1448 *Cost. II.* 366).

***ВЕРХОВЩИНА** *ж.* (1) вид податі: Володимирскихъ капныхъ пенезей и верховщины а циншовыхъ литовижскихъ пѣтдесѣть копъ и чотыри копы и полтретѣдцѣть грошей (6. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

ФОРМИ: *род. одн. верховщины* (1497—1498 *АЛРГ* 79).

***ВЕРХОВЫИ** *ч.* (1) вершник, верховий: Въ Степани одь верхового а одь пѣшого не надобе, коли водою провадыть (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *род. одн. верхового* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ВЕРХОВЫНА** *див.* ***ВЕРХОВИНА**.

***ВЕРХОВЬ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Врѣхив: у Врѣхови въ Кунинѣ не надобе, а у Воложѣ мыто и промыто брать по старому (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Врѣхови* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ВЕРХОМЪ *присл.* (2) верхом, горою: а хотары тѣмъ селомъ що соутъ на быковци... на великою крѣницоу, а отъ великой крѣнищи верхомъ на терновскоу польноу (Сучава, 1420 *Cost. I.* 135).

***ВЕРХУВЫПИСАНИИ** *прикм.* (3) вищевказаний, вищеназваний: а мнѣ тѣжъ кнѣзю Михайлоу Васильевичоу Збаражскомуу ненадобъ того имѣнѣа верхоу выписаного, Городка... искати подь дѣдиною моею кнѣгинею Семеновоу Марьею (Вильна, 1482 *AS I.* 79); Я хвѣ(д)ка... дала есми моужоу своему... тыи имѣ(н)я... врѣхоу выписанныи (Луцьк, 1490 *ЗХП*).

ФОРМИ: *род. одн. с. верхоу выписаного* (1482 *AS I.* 79); *знах. мн. с. врѣхоу выписаныи* (1490 *ЗХП*).

Див. ще ***ВЕРХОУОПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПСАНИИ**, ***ВЫШЕПИСАНИИ**, ***ЗВЕРХУВЫПИСАНИИ**, ***НАВЕРХПИСАНИИ**, ***НАПРѣДЪВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИПИСАНИИ**, ***ПЕРВОВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВОИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОПИСАНИИ**, ***ПЕРВѢИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРѢЖЕНАПИСАНИИ**, ***СВЕРХАВЫПИСАНИИ**, ***УВЕРХУВЫПИСАНИИ**.

***ВЕРХУИМЕНОВАНИИ** *прикм.* (5) (*стч. svrchujmenovanu*) вищеназваний, вищезгаданий: а дае(м) тому предреченому пану гринку стреченовичу всѣ тая верхоу имено-

ваная мѣста оу трехъ со(т) копа(х) широко(х) грошен (Острог, 1437 *P* 136); А для твердостн... верхуименованныхъ речей и печать есми свою приложили к сѣмоу листоу (Луцьк, 1474 *AS I.* 69).

ФОРМИ: *знах. одн. с. верхоу именованое* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *P* 156); *род. мн. верхуименованныхъ* (1474 *AS I.* 69); *знах. мн. с. верхоу именованая* 1 (1437 *P* 136); *оуверхуименованая* 1 (1446 *P* 152).

Див. ще ***ВЕРХУМЕНОВАНИИ**, ***ВЕРХЪМЕНЕННИИ**, ***ВЕРХУПОМЕНЕННИИ**, ***ПРВИМЪМЕНЕННИИ**, ***ПРОМЪМЕНЕННИИ**.

***ВЕРХУМЕНОВАНИИ** *прикм.* (5) (*стч. svrchujmenovanu*) вищеназваний, вищезгаданий: И дали есмо тому предписаному пану Ивану Мукосѣвичу верхуименованныхъ мѣста вѣчно и непорушно (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а даемъ тому предписаному пану андрѣю волотовичу верхоу менованая мѣста вѣчно и непорушно (Київ, 1433 *P* 119); А дали есмо напередреченому Петру Ланевичу Кирдеевичу мылскому верхуименованые именѣя и села (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13).

ФОРМИ: *знах. мн. с. верхоу менованая* 2 (1433 *P* 119; 1446 *АрхЮЗР* I, 18); *верхуименованые* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13); *верхуименованныхъ* 1 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); *верхоу менованнѣя* 1 (1445 *АрхЮЗР* I, 18).

Див. ще ***ВЕРХУИМЕНОВАНИИ**, ***ВЕРХЪМЕНЕННИИ**, ***ВЕРХУПОМЕНЕННИИ**, ***ПРВИМЪМЕНЕННИИ**, ***ПРОМЪМЕНЕННИИ**.

***ВЕРХУОПИСАНИИ** *прикм.* (1) вищеназваний, вищезгаданий: и мы емоу дали и записали за его верную службу тые села верхоу описаные (Київ, 1437 *AS I.* 34).

ФОРМИ: *знах. мн. с. верхоу описаные* (1437 *AS I.* 34).

Див. ще ***ВЕРХУОВЫПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПСАНИИ**, ***ВЫШЕПИСАНИИ**, ***ЗВЕРХУОВЫПИСАНИИ**, ***НАВЕРХПИСАНИИ**, ***НАПРѣДЪВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИПИСАНИИ**, ***ПЕРВОВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВОИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОПИСАНИИ**, ***ПЕРВѢИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРѢЖЕНАПИСАНИИ**, ***СВЕРХАВЫПИСАНИИ**, ***УВЕРХУОВЫПИСАНИИ**.

***ВЕРХУПИСАНИИ** *прикм.* (16) (*стч. svrchupisanu*) вищезначений, вищезгаданий: А тые верхоу писаные мѣсца придадь есми... к долѣзкою цркви вѣчно и непорушно (Перевали, 1440 *P* 142); а мон(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтемъ

ани мон(м) ближи(м) оу тую дѣлницу оу пноу оле(х)новоу што ве(р)хоу писаную не надобе вступоватисе (Київ, 1478 *ЗРМ*); А для лѣпшое справедливости и потверженья сего моего листу просиль есми ихъ милостей верхуписанныхъ на свидѣсто (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); маеть настоятель того монастыра Светое Пречыстое въ Пустынцѣ... тую землю верхоу писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *дав. одн. с. верхоуписаному* (1499 *AS I.* 118); *знах. одн. с. верхоу писаное* 1 (1445 *АрхЮЗР* I, 17); *уверхуписаное* 1 (1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); *знах. одн. ж. верхоу писаную* 1 (бл. 1500 *АСД* II, № 4); *ве(р)хоу писаную* 1 (1478 *ЗРМ*); *оуверхуписаную* 1 (1443 *P* 145); *наз. мн. с. верхуписаныи* 1 (1489 *AS I.* 89); *верхоу писаныи* 1 (1499 *AS I.* 118); *род. мн. верхоу писаныхъ, верхуписанныхъ* (1489 *AS I.* 89; 1491 *AS I.* 95; 1494 *AS I.* 102); *знах. мн. ж. верхоу писаныи* 1 (1490 *AS I.* 92); *верхуписанныхъ* 1 (1499 *АСД* VI, 3); *знах. мн. с. верхоу писаные* 1 (1440 *P* 142); *верхоу писаная* 1 (1492 *АЛМ* 31).

Див. ще ***ВЕРХУОВЫПИСАНИИ**, ***ВЕРХУОПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПСАНИИ**, ***ВЫШЕПИСАНИИ**, ***ЗВЕРХУОВЫПИСАНИИ**, ***НАВЕРХПИСАНИИ**, ***НАПРѣДЪВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИПИСАНИИ**, ***ПЕРВОВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВОИНАПИСАНИИ**,

*ПЕРВОНАПИСАНИЙ, *ПЕРВОПИСАНИЙ, *ПЕРВЪИ-
НАПИСАНИЙ, *ПЕРЕДЪПИСАНИЙ, *ПРЕДЪПИСА-
НИЙ, ПРЪЖЕНАПИСАНИЙ, *СВЕРХАВЫПИСАНИЙ,
*УВЕРХУВЫПИСАНИЙ.

*ВЕРХУПСАНІЙ *прикм.* (1) (*стп.* svrchupsaný) вище-
значений, вищезгаданий: а мы боАре... яко истпи и ру-
коимъ слобуемы... и(ж) на(ш) господа(р) александръ вое-
вода... а по не(м) будущен имбю(т) по(л)нити и мы слугы
ихъ ве(р)ху псаніи оу се(м) листи (б. м. н., 1421 *Cost.* I,
142—143).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* ве(р)ху псаніи (1421 *Cost.* I, 143).
Див. ще *ВЕРХУВЫПИСАНИЙ, *ВЕРХУОПИСА-
НИЙ, *ВЕРХУПИСАНИЙ, ВЫШЕПИСАНИЙ, *ЗВЕР-
ХУВЫПИСАНИЙ, *НАВЕРХПИСАНИЙ, *НАПРЪДЪ-
ВЫПИСАНИЙ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНИЙ, *ПЕРВЕИ-
ПИСАНИЙ, *ПЕРВОВАПИСАНИЙ, *ПЕРВОИНАПИСА-
НИЙ, *ПЕРВОНАПИСАНИЙ, *ПЕРВОПИСАНИЙ,
*ПЕРВЪИНАПИСАНИЙ, *ПЕРЕДЪПИСАНИЙ, *ПРЕДЪ-
ПИСАНИЙ, ПРЪЖЕНАПИСАНИЙ, *СВЕРХАВЫПИСА-
НИЙ, *УВЕРХУВЫПИСАНИЙ.

*WERCHUSZICZA *ж.* (2) (*назва річки у Подільській*
землі): A tako daємо i daleszmo iemu tuhu naszu didinu
na imie Jermolinczi na riczi Werchusziczi v Smothriczkowi
wołostii (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3).

ФОРМИ: *місц. одн. на* Werchusziczi 1 (1407 *АрхЮЗР*
8/1, 3); *на* Werchuszicze 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3).

ВЕРХЪ¹ *ч.* (117) 1. (*найвища частина чого*) верх, (*го-
ри*) вершина, верхів'я (29): у k tomuž prydali iesmo
swinniu i Ostruiu Rudu, a z druhoiey storony tych setyszcz
po Rudu Swiatec... do werchu Zbornych Mohyt (Ужів,
1420 *AS* I, 25); Темже видевше его правою и верною служ-
бо (!) до нас, дали емоу и потвърдили емоу его отнина села
его... и половина долгои полъна, и на врѣхъ дѣла роункоу-
шороул (Сучава, 1458 *BD* I, 19); а хотар виш(еписани...)
и долоу лопатна (!) до оустн лопатси... на врѣхъ дѣла...
та врѣхомъ дѣла о исписили его на ротоу (б. м. н., 1500
SD 7).

2. (*річки*) верхів'я (88): А тернаву рѣку имивши с убою
стороною оли же до верха рѣки тоѣ и полѣ всѣ што суть
по рѣцѣ тои (Бохур, 1377 *P* 24); а Ако сѣ замѣнившѣ сѣлы
тогда панъ данило инѣль сѣ оубивати... оу пысковича
дворниче што наверхъ любшѣ на гугнинѣ (Зудечів, 1411
P 79); А хотаръ тои пасици: поченши из долоу где оупа-
да(е)тъ Моловатецъ оу Вышнинецѣ, та гори Вишнинецѣ
до верха, и полъни по (!) верха Вишнинеца вѣси до хотарѣ
кнѣгинина (Сучава, 1470 *BD* I, 148); мы стефа(н) вое-
во(д)а... знаменито чини(м)... оже прѣдоша прѣ(д) нами...
иши слоуги... и продали свою правою о(т)ниною, о(т)
своего правого оурика... що на верхъ потока тельжинова
(Сучава, 1500 *Cost.* S. 233—234).

ФОРМИ: *наз. зам. род. до (от)* верхъ потока 14 (1403
RS 338; 1420 *Cost.* I, 135; 1437 *Cost.* I, 541; 1446 *ПГСМПР*;
1479 *BD* I, 228; 1490 *BD* I, 398; 1491 *BD* I, 467, 473; *Cost.* S.
156; 1493 *BD* II, 27); *до врѣх* 1 (1500 *SD* 7); *род. одн. верха,*
врѣха 20 (1377 *P* 24; 1393 *Cost.* I, 13; 1409 *Cost.* I, 65; 1429
Cost. I, 248; 1434 *Cost.* I, 386; 1458 *BD* I, 19; 1470 *BD* I,
148; 1473 *ШКН* 164; 1483 *BD* I, 272; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.);
werchu 1 (1420 *AS* I, 25); *зам. знах. по верха* Вишнинеца
1 (1470 *BD* I, 148); *знах. одн. верхъ, верхъ, верх, врѣх,*
verch 73 (1411 *P* 79; 1420 *Cost.* I, 135; 1434 *Cost.* I, 398;
1446 *ПГСМПР*; 1455 *Cost.* II, 544; 1463 *BD* I, 73; 1475
BD I, 203; 1487 *BD* I, 295; 1492 *BD* I, 510; 1495 *BD* II,
78; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *врѣхъ* 2 (1435 *Cost.* I, 403;
1445 *Cost.* II, 231); *врѣхъ* 1 (1500 *SD* 7); *!врехо* 1 (1428 *Cost.*
I, 209); *! верхоу* 1 (1458 *Міт. Doc.* 122); *ор. одн. врѣхомъ*
(1500 *SD* 7); *род. мн. верховъ* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ВЕРХЪ² *прийм.* (4) (*з род.*) (*виражає просторові від-
ношення — вказує на напрям дії*) поверх, вище: Мы ве-
ликий кнзъ витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту бедриху

што держитъ о(т) насъ двѣ селищи одно сволочигачи а дру-
гое верхъ болванца оу смотрицко волости (Турейськ, 1429
P 112); а што матка н(а)ша держит очтину н(а)шу и села
Манев, и другий старий Манев, Тараж... а верхъ попова
ставу селищо... то все брату н(а)шому Солтану после мат-
ки н(а)шого живота (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И повела нас
пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушою, ловы свои-
ми ажъ къ селуоу коу Всемероу и къ боАром (Луконция,
1478 *AS* III, 17).

Див. ще ПОВЕРХЪ.

*ВЕРХЪМЕНЕНІЙ *прикм.* (1) вищезгаданий, вище-
значений: мы великий кизъ швитригаило... чинимъ
знаменито... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣр-
ногѣ слуги пана есида чусы... даемъ и запишемъ пану
чуси имвнѣя оу луцкомъ повѣте басово... со всеми пошли-
нами какъ тая всѣ верхъ мененая имвнѣя сама в собѣ...
маеть (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: *наз. мн. с.* верхъ мененая (1434 *P* 128).

Див. ще *ВЕРХУИМЕНОВАНИЙ, *ВЕРХУМЕНОВА-
НИЙ, *ВЕРХУПОМЕНЕНІЙ, *ПРВИМЪНЕНІЙ,
*ПРОМЪНЕНІЙ.

ВЕРШНАКОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то были
свѣдци, добрии панове: панъ Котлинский воевода ильвѣв-
ски... панъ Ивашко Вершнаковичъ, панъ Гльбъ соу(д)ечъ
(Львів, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вершнаковичъ (1421 *P* 92).

ВЕРЪБСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А писалъ листъ
пупъ Левко Веръбский (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III,
628).

ФОРМИ: *наз. одн.* Веръбский (1471 *АрхЮЗР* 8/III,
628).

*ВЕРЪНУТИ СЯ *див.* ВЕРНОУТИ СЯ.

*ВЕРЪНИ *див.* ВЪРНИЙ.

*ВЕРЪХОВИНА *див.* *ВЕРХОВИНА.

*ВЕРЪХУПОМЕНЕНІЙ *прикм.* (1): вищезгаданий,
вищезначений: И просил есми их милости верѣху поме-
неных п(а)нов, штобы печати свое к сему моему листу
прывесили (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *знах. мн. ч.* верѣху помєненых (1475 *AS* I, 72).

Див. ще *ВЕРХУИМЕНОВАНИЙ, *ВЕРХУМЕНОВА-
НИЙ, *ВЕРХЪМЕНЕНІЙ, *ПРВИМЪНЕНІЙ, *ПРО-
МЪНЕНІЙ.

*ВЕРЪХЪ *див.* ВЕРХЪ¹.

*ВЕРЫГОДНЫЙ *прикм.* (1) (*стп.* wiarygodny) гідний
довір'я: Пръ томъ были люди зацные... И при многихъ
людей веры годныхъ светковъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 28).

ФОРМИ: *род. мн.* веры годныхъ (1389 *PEA* I, 28).

ВЕРХНИЙ *прикм.* (2) верхній, горішній: а и еще
далъ есмь ему ловища оуюноваА ото избыщного пере-
воза поперекъ вольщины верхний конецъ объздомъ (Ка-
змир, п. 1349 *P* 3—4); а хотаръ зубревецемъ из долоу...
та на верхни (!) конецъ полѣнъ скоумповых (Сучава,
1429 *Cost.* I, 280).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* верхнии (п. 1349 *P* 4); *знах. одн. ч.*
!верхни (1429 *Cost.* I, 280).

Див. ще ИВАЧЕВ ВЕРХНИЙ.

ВЕС *див.* ВЕСЬ¹.

*ВЕСЕЛИТИ *дієсл. док.* (1) (кого) звеселити: И богъ ви
весели, амин (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос.* одн. весели (1475 *BD* II, 336).

Див. ще *ВЕСЕЛИТИ СЯ.

*ВЕСЕЛИТИ СЯ *дієсл. недок.* (1) радуватися: И тѣжъ ка-
ко велико веселиласѣ естъ рада кроле(в)ства, коли черес (!)
посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашу
оусхотѣлъ вѣдати волю (Брестъ Куявський, 1447—1492
ЛКБВ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж.* веселиласѣ естъ (1447—
1492 *ЛКБВ*).

Див. ще *ВЕСЕЛИТИ.

ВЕСНА ч. (1) (*особова назва*): Поручили(с)... кнА(з)... за гридка за костантинови(ч)... кнА(з) михаило евнутивн(ч)... Федоръ весна (б. м. н., бл. 1392 P 46—47).

ФОРМИ: наз. *одн. весна* (бл. 1392 P 47).

***ВЕСНИНА** ж. (1) (*зблжжся, посяяне весною*) ярина: Я пань микоула дбди(ч) до(л)зскии и перева(л)скии... што(ж) есми сороужи(л) црквь стго никола на старо(м) манастыри оу дользкоу и придалъ есми своего имбнья дользска десАтиноу озмины и веснины десАтоую копоу (Перевали, 1440 P 142).

ФОРМИ: *род. одн. веснины* (1440 P 142).

***ВЕСТИ СА** *дiесл. недок.* (2) \diamond *вестиса* к и гр в (1) приступати до гри, починати грати: О косторе(х) што(ж) частокро(т) находА(т) на пьяны(и) люд(и) ведоу(т)са к и гр в а бероуть пенАзи на заклады алобо негдъ на очиноу (XV ст. *BC* 27 зв.); *вестиса* подлоуг права (1) керуватися правом: есть болен пановъ штожъ имеють права немецкая оу свои(х) селехъ о(т) на(с) позычены, алобо о(т) наши(х) пре(д)ковъ а онѣ о(т)поушаютъ немецкое право, а ведоутса под(л)оугъ пол(л)скаго права (XV ст. *BC* 26).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. ведоутса* I (XV ст. *BC* 26); *ведоу(т)са* I (XV ст. *BC* 27 зв.).

ВЕСТЬ ¹ *дiесл. недок.* (7) (*доставляти кого куди*) приводити (4): мы право чинимъ коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена (!) клАтва тогды то(т) который све(т)кы веде(т) бе(з) оуразоу жалобы своа имеетъ мощь иньшии све(т)кы именоватъ и весть (XV ст. *BC* 19 зв.); *вести* на соудъ (2), на соудъ вести (1) позивати: о дете(х) которы(и) не имаю(т) ле(т) розоумоу своего а ведоуть и(х) на соуд(а) о(т)поведанiе дедичны(х) (XV ст. *BC* 33); а оу ты(х) двоу годѣ(х) неопомiнають ани на соуд(л) ведоу(т) (XV ст. *BC* 28 зв.).

ФОРМИ: *инф. весть* (XV ст. *BC* 19 зв.); *теп. 3 ос. одн. веде(т)* 2 (XV ст. *BC* 18 зв., 19 зв.); *ведъ* I (XV ст. *BC* 20); *3 ос. мн. ведоуть* 2 (XV ст. *BC* 8, 33); *ведоу(т)* I (XV ст. *BC* 28 зв.).

Див. ще ПОВЕСТИ.
***ВЕСТЬ** ² *див. *ВѢСТЬ.*

ВЕСЬ ¹, **ВЕСЬ**, **ВЕС** *займ.* (4315) I. весь (4293): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божий прыданые, маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый... и вси наступники его (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); тогды они пришедши вшитчи и своимъ племенемъ оуздали пану вАтславу со всьми обьбзды тогды дворища (Львiв, 1370 P 18); Але то што жъ коли вси боАре и землане будутъ городъ твердити тогды тии люди тако же имьють твердити городъ сморичъ (Сморич, 1375 P 20); а про то та пани хонька... и своемъ со всьмъ племенемъ оуздала естъ тотъ мунастырь калениковъ иванови губцъ... со всьмъ обьбздомъ и со всьми границами (Перемишль, 1378 P 26); а тия села дадоше... и с полемъ и съ лѣсомъ и съ водою и съ всьмъ прижитко(м) (Сiгет, 1404 *ГМ*); имаемы ему служити и помагати на усъхъ (!) его неприятеля (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); волни во всихъ тыхъ имбньяхъ кому о(т)дати и продати и променити панъ андрвн волотовичъ и его бльжнни по немъ будущи (Киѣ, 1433 P 119); а мон мли отецъ и мы такожде щобнхми не могли молвити... (передъ) оусьмъ земльномъ и передъ оусею полскою радою (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305—306); При чомъ всюмъ Его Самого жону дети И напо томъ Боудоучiе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ zostавоую И мбнж хочоу Какъ Пидзькове Его заживали што бы И оуну тое о(т)чи(з)ни И дидзьни Свое заживалъ И по не(м)ъ Сча(д)ки Его (Прилуки, 1459 P 172); продали есмо имбнье... с полми, з доубровами, исъ сеножатми... и зъ иньшими со всь (!) достатки, што к томуу имбнью прислоухаеъ (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); и нхъ м(и)л(о)сть промежи нами такъ наши: штожъ я кнАзь Михайло Васильевичъ постоупилъ есми дадиной своей... имбнье на има Городоку со всьми тыми приселки, што здавна къ Городоку прислоу-

шакоть, со всьми пожитки (Вильна, 1482 *AS* I, 79); будутъ воны тое село... держати... и зъ дано грошовою и медовою и со всими доходы и вжитки и со всьмъ потому що здавна къ тому селу вышей писаному Осекрову прислухаеъ (Троки, 1498 *ГВКО*); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... всьА(м), кто нанъ оузры(т)... оже дали... есмы... стмоу монастыроу... едно озеро (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

2. всякий (5): слоби(ли) есмы нашему милому приятелю стефану воеводъ... о(т) всего нагабанья и о(т) всьхъ кривдъ и о(т) всего насилства... боронити (Ланчиця, 1433 P 124—125); а далъи хочемъ и слобоуемъ вшитки записи пре(д)речены(х) пре(д)ковъ наши(х)... бе(з) зрады и безъ всеи хитро(с)ти, держати и тримати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734—735); а им да ест слободно засъ до оугоръ поехати съ оусимнх товаром, без никотори забавъ и пагоубъ (Сучава, 1475 *BD* II, 329).

3. (*з прийм. без*) жодний (3): Порозоумети можете в той мре какъ много правды тыи то мистровы листы в собъ мли а особне с первьши(х) наши(х) лист(в) которыми(ж) оузьявили есмо ва(м) кроле(в)ства нашего рады жаданье чистое... которое к ва(м) яко братья а приятеле(м) свои(м) мають безо всее роспачи приязнь чистую (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Але яко оузрАт сес нашъ листь, так тым часом щоби до насъ съ оусим пришли, без оусего страхоу и без оусего оусьмнАния (Сучава, 1468 *BD* II, 306);

зо всимъ на все (4) зовсiм, назавжди: Продал есми зо всимъ на все как есми самъ держал (Володимир, 1475 *AS* I, 72); продали есмо его Милости дворец наш... которыйже дворец и земли выслужил отецъ мой... зъ землАми своими и со всим на все, как са в собе мают (Друцьк, 1492 *AS* III, 23);

на всьхъ мьстехъ (3) *див. МѢСТО* ¹; надъ то надо все (1), над томъ, над оусьмъ (1) *див. ТОТЪ*; отъ оусего сердца (4) *див. *СЕРДЦЕ*; съ оусим сердцемъ (1) *див. *СЕРДЦЕ*.

ФОРМИ: наз. *одн. ч. весь, весь, вес, ве(с)* 53 (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *Cost.* I, 27; 1411 *Cost.* I, 84; 1424 *Cost.* I, 162; 1438 *DBAc* 27; 1453 *Cost.* II, 445; 1475 *BD* I, 206; 1490 *ДГСХМ*; 1500 *SD* 7 i т. ин.); *оуве(с), уве(с)* 4 (1449 *Cost.* II, 378; 1453 *Cost.* II, 462; 1454 *Cost.* II, 501; 1463 *Cost.* S. 45); *! оуце* I (1455 *Cost.* II, 531); *под. одн. ч., с. оусеро, оуце(т), уцего* 50 (1403 *RS* 338; 1434 *Cost.* II, 669; 1447 *Cost.* II, 281; 1456 *Cost.* II, 788; 1472 *Cost.* S. 88; 1487 *BD* I, 297; 1490 *BD* I, 386; 1499 *BD* II, 130; 1500 *Cost.* S. 234 i т. ин.); *всего, всего, всьего* 19 (1361 *AGZ* 6; 1433 P 125; 1435 P 132; 1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* II, 285; 1470 *BD* II, 309; 1483 *BD* I, 275; 1495 *АЛМ* 84; XV ст. *СЯ* 64; 1496 *ВМКФС* i т. ин.); *вьсго* I (1394 P 54); *вьсера* I (1475 *BD* II, 336); *вшего* I (1388 P 39); *зам. мiсц. одн. на томъ хотаръ оусеро, што бы осадилъ себъ деать селъ* I (1429 *Cost.* I, 269); *дав. одн. ч., с. всему, всемоу, вьсему, вьсемоу, вьсемоу, всемоу, вьсемоу, вьсем(оу), вьсем(у)* 670 (1322 *АрхЮЗР* I/IV, 3; 1409 *Cost.* I, 65; 1424 *Cost.* I, 162; 1433 P 121; 1448 *Cost.* II, 325; 1466 *BD* I, 113; 1476 *BD* I, 209; 1488 *BD* I, 318; 1490 *BD* I, 384; 1500 *SD* 7 i т. ин.); *оуцему, оуцемоу* 46 (1418 *Cost.* I, 127; 1428 *Cost.* I, 228; 1447 *Cost.* II, 274; 1460 *Cost.* I, 41; 1465 *BD* I, 88; 1468 *BD* I, 130; 1470 *BD* I, 148; 1473 *BD* I, 182; 1474 *РГС* i т. ин.); *вьсьмоу, вьсьму* 4 (1429 *Cost.* I, 249; 1448 *Cost.* II, 738; 1457 *BD* I, 5; II, 258); *всьмоу* I (1490 *DC* 149); *вьсемоу* I (1436 *ВАМ* 34); *! вьсе* I (1429 *ДГОБК*); *знах. одн. ч. оувес, увесъ, оуве(с), уве(с)* 10 (1322 *АрхЮЗР* I/IV, 2; 1448 *Cost.* II, 365; 1452 *Cost.* II, 422; 1456 *Cost.* II, 582; 1457 *BD* II, 257; 1461 *BD* I, 45; 1463 *Cost.* S. 45; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1474 *РГС*; 1490 *BD* I, 420); *вес, ве(с)* 8 (1429 P 114; 1448 *DIR«A»* 491; 1452 *DIR«A»* 500; *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 445; 1460 *BD* I, 41; 1470 *BD* II, 309; 1472 *DIR«A»* 528); *ор. одн. ч., с. вьсьмъ, вьсььмъ, вьсь(м), вьсььмъ, вьсьАмъ,*

- всѣамь, всѣамь, вѣсѣ(м)** 245 (1359 P 10; 1375 P 20; 1393 P 51; 1404 ГМ; 1415 Cost. I, 116; 1424 Cost. I, 162; 1434 DIR«A» 464; 1445 P 148; 1460 BD I, 41; 1472 BD I, 170; 1499 BD II, 140 и т. ин.); **всемь, вѣсемь, вѣсе(м), вѣсемь, всем, вѣсем, вѣсе(м)** 187 (1414 DIR«A» 441; 1420 Cost. I, 135; 1432 ДГВІН; 1445 Cost. II, 726; 1453 Cost. II, 466; 1459 Cost. S. 22; 1465 ДГСОС; 1479 ВАН 61; 1487 BD I, 291; 1500 BD II, 173 и т. ин.); **всѣмь, всѣ(м), всѣм** 65 (1388 P 39; 1395 GL 166; 1407 P 72; 1433 P 118; 1442 Cost. II, 716; 1451 ЗНТШ XI, 10; 1466 AS I, 62; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1478 ЗРМ; 1488 AS I, 242; 1490 ЗХП 136; 1500 АЛМ вип. 2, 58 и т. ин.); **оусѣмь, оусѣмь, оусѣ(м)** 52 (1400 Cost. I, 26; 1409 Cost. I, 69; 1425 Cost. I, 168; 1434 Cost. I, 386; 1443 Cost. II, 131; 1457 Cost. II, 809; 1470 BD I, 150; 1475 BD I, 203; 1490 DC 148 и т. ин.); **усѣмь, оусѣмь, оусѣмь, оусѣ(м)** 32 (1392 Cost. I, 7; 1407 Cost. I, 56; 1411 Cost. I, 84; 1414 P 85; 1421 P 94; 1432 Cost. I, 327; 1434 ДГСММ; 1436 Cost. I, 450; 1448 Cost. II, 306; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102 и т. ин.); **оусѣмь, оусѣмь, оусѣ(м)** 8 (1457 УКР 4; 1462 BD I, 65; 1464 BD I, 85; 1465 GL 176; DIR«A» 518; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 123); **оусѣмь, оусѣмь, оусѣм 7** (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 36, 37; 1443 Cost. II, 126; 1460 Cost. S. 41); **wszim 1** (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); **всѣ(м)** 1 (1444 DIR«A» 481); **зам. род. о(т) всѣ(м)** 1 (1453 Cost. II, 492); **місц. одн. ч., с. во (на, вѣ) всемь, все(м), всемь, всем, всемь 24** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1386 P 30; 1415 P 87; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1451 P 156; 1454 Cost. II, 517; 1475 AS I, 72; 1487 АМЛ; 1488 РИБ 222; 1499 BD II, 442 и т. ин.); **на (при, о) вѣмь, вѣм 5** (1394 P 54; 1448 Cost. II, 737; 1457 BD II, 257; 1460 BD II, 269); **на (о) оусѣмь, оусѣм 3** (1463 BD II, 295; 1466 BD I, 95; 1472 DIR«A» 530); **во (при) всемь 2** (1459 P 172; 1498 АрхЮЗР 1/IV, 3); **на (о) оусѣмь, оусѣ(м) 2** (1449 Cost. II, 391; 1456 ПМВІІ); **во всемь 1** (1395 Cost. II, 612); **наз. одн. с. все, все, все 177** (1395 Cost. II, 612; 1415 Cost. I, 116; 1428 Cost. I, 218; 1442 Cost. II, 93; 1451 Cost. II, 403; 1467 BD I, 117; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 310; 1499 BD II, 167 и т. ин.); **оусѣ, усѣ 28** (1436 Cost. I, 455; 1443 Cost. II, 131; 1452 Cost. II, 432; 1456 DBAc 46; 1462 BD I, 63; 1465 BD I, 88; 1468 BD I, 130; 1474 РГС; 1499 BD II, 154 и т. ин.); **вѣсь 4** (1429 Cost. I, 249; 1443 ДГСММ; 1448 ДГПР; 1474 РГС); **! высѣ 1** (1441 DBAc 35); **! вѣ 1** (1447 Cost. II, 289); **! свѣ 1** (1457 BD II, 257); **! вѣке 1** (1500 Cost. S. 230); **знах. одн. с. оусѣ, усѣ, use, усѣ 72** (1393 Cost. II, 607; 1403 ДГМ; 1411 Mh. Alb.; 1421 Cost. I, 142; 1446 DIR«A» 485; 1460 BD I, 41; 1475 BD II, 329; 1481 BD I, 248; 1490 BD I, 436; 1495 BD II, 40; 1499 BD 147 и т. ин.); **все, все, все, vse 65** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1361 AGZ 6; 1377 P 24; 1392 P 46; 1400 Cost. II, 619; 1415 Cost. I, 122; 1430 ГВКЛ 7; 1448 Cost. II, 314; 1456 ПМВІІ; 1463 BD II, 295; 1472 ДГСВМ; 1483 ВОРСР 178; 1499 BD II, 147 и т. ин.); **вѣсь 1** (1435 Cost. II, 692); **wsie 1** (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); **наз. одн. ж. всѣ, всѣ, вѣсь 6** (1392—1393 РФВ 170; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; P 123; 1445 P 150; Cost. II, 725; 1481 ГПМ); **оусѣА, usja 4** (1435 Cost. II, 689; 1443 P 145; 1492 BD I, 497; Cost. S. 162); **оусѣ, усѣ 2** (1435 Cost. II, 687; 1453 Cost. II, 445); **род. одн. ж. вѣсѣА, вѣсѣА, всѣя, всѣя, вѣсѣя, вѣсѣя, всеѣ 22** (1392—1393 РФВ 170; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1455 Cost. II, 564; 1460 DIR«A» 515; 1465 DIR«A» 518; 1470 BD I, 150; 1472 ДГСВМ; 1481 BD I, 256; 1482 BD I, 263; 1488 BD I, 347; 1495 Cost. II, 612 и т. ин.); **оусѣй, оусѣн, усѣн 13** (1393 Cost. II, 607; 1408 Cost. II, 633; 1434 Cost. II, 670; 1435 Cost. II, 679; 1455 Cost. II, 769; 1456 Cost. II, 791; ПМВІІ; 1460 BD II, 276); **вѣсѣж 6** (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 6; 1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 215, 216); **всѣн, вѣсѣн, всеи 6** (1404 P 70; 1448 Cost. II, 735; 1464—1496 Gh. S. 6; 1479 DC 11; XV ст. ВС 34; 1481 KІ); **всѣе, всее 4** (1447—1492 ЛКБВ; 1470 AS I, 67; 2-а пол. XV ст. СО; 1487 ВОРСР 178); **вѣсѣж 2** (1455 Cost. II, 525; 1457 BD I, 4); **оусѣА 1** (1473 BD I, 181); **всѣ 1** (1482 AS I, 80); **! о(т) вѣсе** торговлю 1 (1448 Cost. II, 741); **дав. одн. ж. оусѣн, усѣн 6** (1401 RIR; 1435 Cost. II, 679; 687; 1449 Cost. II, 742; 1452 Cost. II, 799; 1458 BD II, 261); **вѣсѣн 1** (1499 BD II, 448); **wsej 1** (1388 ZPL 103); **вѣе 1** (1404 P 70); **знах. одн. ж. всѣю 6** (1433 P 124; 1447—1492 ЛКНKB; 1457 Cost. II, 810; XV ст. ВС 13 зв., 16 зв.; 1489 АМВ); **оусѣю 3** (1468 BD II, 305; 1478 ЗРМ); **ор. одн. ж. всею, вѣсѣю, всею, вѣсѣж 45** (1386 P 30; 1392—1393 РФВ 170; 1415 Cost. I, 116; 1433 ЗНТШ LXXVI, 142; 1442 Cost. II, 716; 1449 Cost. II, 742; 1459 P 171; 1472 BD I, 169; 1485 BD II, 371; 1499 BD II, 420 и т. ин.); **оусѣю, усѣю 32** (1388 P 37; 1435 Cost. II, 682; 1443 Cost. II, 126; 1449 Cost. II, 746; 1458 BD II, 261; 1462 BD II, 288; 1481 BD I, 258; 1490 ДГСХМ; 1492 Cost. S. 161; 1499 BD II, 420 и т. ин.); **оусѣА 10** (1486 DC 143; 1487 BD I, 310, 312; 1488 BD I, 342, 355; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 419; 1491 BD I, 452; 1492 BD I, 510; 1499 BD II, 162); **вѣсѣя, вѣсѣА, всеА 6** (1444 Cost. II, 207; 1445 Cost. II, 236; 1488 ДГСВМШ; 1499 BD II, 147, 154, 420); **вѣсѣю 1** (1436 Cost. II, 698); **вѣсѣА 1** (1448 Cost. II, 365); **оусѣА 1** (1491 BD I, 472); **всѣю 1** (1490 DC 146); **всѣи 1** (1448 Cost. II, 305); **місц. одн. ж. во (вѣ, по) всеи, всеи, все(и) 8** (1411 Cost. II, 638; 1436 Cost. II, 698; 1437 Cost. II, 709; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261; 1495 ВК); **усѣй 2** (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1472 ДГСВМ); **всѣю 1** (1459 P 171); **! все** (1453 ПГОВ); **наз. мн. усѣи 19** (1436 Cost. II, 701; 1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«A» 503; Cost. II, 461; 1467 BD II, 297; 1469 BD I, 138; 1478 AS I, 76; 1487 BD I, 310; 1490 BD I, 420; 1495 BD II, 63 и т. ин.); **всѣ, всѣи 14** (1393 P 49; 1429 Cost. I, 248; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1437 Cost. I, 541; 1446 P 154; бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв.; 1487 BD I, 310; 1493 ПОСВВ; XV ст. ВС 26 зв.; 1496 ОПСВВ); **оусѣи 1** (1456 ЭСФ); **все 1** (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); **всѣА 1** (1448 Cost. II, 738); **наз. мн. ч. усѣи, усѣи 53** (1404 Cost. II, 625; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 651; 1443 Cost. II, 128; 1459 DIR«A» 514; 1473 BD I, 187; 1485 BD II, 371; 1495 BD II, 57; 1500 BD II, 175 и т. ин.); **всѣи, вѣси 28** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1375 P 20; 1433 Cost. II, 651; 1467 Cost. S. 69; 1470 AS I, 65; 1476 BD I, 209; 1481 BD II, 365; 1495 АЛМ 88; 1499 ВФ и т. ин.); **все 5** (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.; XIV—XV ст. ОБРН 112); **оусѣи, усѣи 3** (1465 GL 176; DIR«A» 518; 1472 BD I, 172); **всѣА 1** (1456 DIR«A» 511); **оусѣ 1** (1497 BD II, 99); **! ниши 1** (1488 Cost. II, 737); **всѣи(и) 1** (бл. 1471 ЛКЗ 91); **ж. всѣи, всѣи 2** (1470 BD I, 148; XV ст. ВС 22); **оусѣи 1** (1467 BD II, 298); **всѣе 1** (1498 BD II, 410); **зам. род. о(т) усѣи крѣпча(х) 3** (1455 Cost. II, 772; 1458 DIR«A» 513); **с. вѣси, всѣи, всѣи 7** (1388 ZPL 105; 1489 AS I, 89; XV ст. ВС 10, 12; 1499 BD II, 425); **вѣсь, вѣсь 3** (1429 Cost. I, 269; 1446 Cost. II, 251; 1476 BD I, 217); **всѣА, wsja 3** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; XV ст. ВС 5 зв.; 1434 P 128); **все 1** (XV ст. ВС 9 зв.); **род. мн. оусѣи(х), усѣи(х), оусѣи(х), усѣи(х) 297** (1400 Cost. I, 37; 1425 Cost. I, 169; 1432 ДГВІН; 1445 Cost. II, 729; 1452 Cost. II, 432; 1460 BD II, 270; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 292; 1494 BD II, 33; 1500 BD II, 175 и т. ин.); **вѣсьх, вѣсьх, вѣсьх, вѣсьх, вѣсьх, вѣсьх, вѣсь(х), вѣсь(х), вѣсьАх, вѣсьАх, всѣАх, вѣсьА(х) 358** (1370 P 18; 1388 P 40; 1395 Cost. II, 612; 1409 P 74; 1424 Cost. I, 162; 1440 Cost. I, 66; 1446 Cost. II, 238; 1451 Cost. II, 400; 1467 BD I, 118; 1470 BD II, 310; 1488 ДГСММ; 1500 BD II, 175 и т. ин.); **оусѣх, усѣх, оусѣх, усѣ(х) 37** (1388 SL 678; 1392 Cost. I, 8; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1411 DIR«A» 439; 1419 DIR«A» 444; 1427 Cost. I, 197; 1433 Cost. I, 354; 1439 Cost. II, 712 и т. ин.); **всѣи, всѣи(х), вѣси(х) 23** (1388 P 43; 1452 Cost. II, 422; 1470 AS I, 67; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV. 21; 1481 BD II, 365; 1485—1500 AS I, 121; 1495 РИБ 620; 1499 РИБ 776 и т. ин.); **оусѣ(х), оусѣи(х), usyч 9** (1457 УКР; 1462 BD I, 103, 65; 1464 Cost. S. 60; 1465 GL 176; 1466 BD I, 105, 106; 1467 BD I, 123); **всѣх, всех, вѣсѣ(х) 4** (1424—1425 DBAc 19; 1440 Mh. 208; XV ст. ВС 16 зв.; 1459 Cost. S. 22);

вшн(х) 1 (1388 P 39); *зам. дав. знаменито чинни(м) вьсь(х)* кто на(и) възри(т) (1428 Cost. I, 209); *зам. знах. волбни* они **вси(х)** тыхъ имвней кому отдати (1446 АрхЮЗР I, 18); на **оуси(х)** сторо(н) (1451 Cost. II, 403); и заплатили **оусех** исполна тоты... линьзи (1495 BD II, 87); ! **оуиси(х)** 1 (1454 ПГПММ); **тоубАх** (1476 BD I, 209); *дав. мн. вьсьмь, вьсьмь, вьсьмь, вьсьмь, вьсьмь, вьсь(м), вьсьАм, вьсьАмь, вьсьАмь, вьсьАмь, вьсьА(м), вьсьА(м) 410 (1370 P 18; 1388 P 40; 1402 Cost. II, 623; 1420 Cost. I, 135; 1433 P 121; 1444 Cost. II, 207; 1452 Cost. II, 759; 1466 BD I, 113; 1471 BD I, 158; 1495 BD II, 53; 1500 Cost. S. 230 i т. ин.); **оусимь, оусимь, оусим, оуси(м)** 89 (1400 DIR«А» 433; 1407 Cost. I, 56; 1409 DIR«А» 437; 1423 DIR«А» 447; 1442 Cost. II, 87; 1453 Cost. II, 766; 1463 BD II, 295; 1468 BD II, 301; 1488 BD I, 354; 1495 BD II, 39 i т. ин.); **уьсьмь, оуьсьмо, оуьсьмь, оуьсь(м), оуьсьмь, оуьсьАм** 56 (1378 ЗНТШ LI, 4; 1388 P 36; 1408 Cost. II, 630; 1419 DIR«А» 444; 1432 Cost. I, 330; 1434 P 130; 1446 Cost. II, 247; 1451 Cost. II, 402 i т. ин.); **всим, вьсимь, вьси(м), вси(м) вси(м)** 19 (1388 P 38; 1396 AS I, 20; 1435 Cost. II, 691; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1454 AS III, 9; 1479 ПГВСА; 1496 BD II, 402; XV ст. BC 10, 34 зв.; 1499 AS I, 117 i т. ин.); **вьсьемь, вьсьемь, вьсьемь, вьсьемь, вьсье(м), вьсье(м)** 11 (1322 АрхЮЗР I/IV, 3; 1436 Cost. I, 454, 455; 1458 ПГСММЦ; 1459 Cost. S. 21, 22; 1475 BD I, 199; 1481 ГПМ; 1490 BD I, 394; XV ст. BC II зв.; 1491 BD I, 451, 472); **оуьсьмь** 2 (1387 СП № 12; 1496 BD II, 402); **оусимь** 1 (1467 BD II, 297); ! **оуьсьмь** 2 (1433 Cost. I, 361; 1435 DIR«А» 465); ! **нашимь оуси** лстомь 1 (1400 DIR«А» 433); ! **оуиси(м)** 1 (1454 ПГПММ); ! **сьвьм** 1 (1458 Mih. Doc. 121); ! **нашим вьсьА** 1 (1491 CVD 3); ! **ко оуьсьхъ** 1 (1411 Cost. II, 638); *зам. род. вьра оуси(м)* ...боАри велики(х) (1458 DIR«А» 513); от **оусим** сторо(н) 1 (1472 Cost. D. 26); **знах. мн. оуси** 2 (1436 Cost. II, 698; 1495 BD II, 64); **вси(х)** 1 (XV ст. BC 14 зв.); ! **оузи** 1 (1489 BD I, 373); **знах. мн. ч. уси, оуси** 100 (1435 Cost. II, 679; 1446 Cost. II, 263; 1453 Cost. II, 766; 1462 Cost. D. 11; 1470 DIR«А» 522; 1480 BD I, 239; 1490 BD I, 436; 1491 BD I, 451; 1495 BD II, 64; 1500 Cost. S. 234 i т. ин.); **вьси, вси** 14 (1388 ZPL 108; 1433 ЗНТШ LXXXVI, 141; 1467 ПС № 13; 1476 BD I, 208; 1488 ДГСММ; 1490 Пам.; 1498 АЛМ 163; АЛРГ 73, 82; 1499 BD II, 144); **всьА, вся, вьсь** 5 (1322 АрхЮЗР I/VI, 4; 1433 Cost. II, 653; 1448 Cost. II, 734—738); **всьихъ, вси(х)** 2 (1392—1393 РФВ 170; 1495 ВМЗД); **все** 1 (1496 АЛРГ 72); **оуьсь** 1 (1468 BD II, 305); **оусы** 1 (1468 BD II, 305); **оуьсь** 1 (1393 Cost. II, 607); **ж. оуси** 14 (1447 Cost. II, 732; 1448 Cost. II, 313; 1453 Cost. II, 766; 1455 Cost. II, 531; 1456 Cost. II, 582; 1458 BD I, 8; 1462 BD I, 52; 1467 BD II, 297; 1488 ДГСММЦ; 1490 BD I, 419 i т. ин.); **вси** 8 (1487 РИБ 227; 1496 ПДВКА; XV ст. BC 17 зв.; 37 зв.; 1499 BD II, 419, 426; РИБ 777); **оуьсь** 3 (1436 Cost. II, 707; 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); **всьА, вьсь** 3 (1448 Cost. II, 365, 733, 738); **оуьсьА** 1 (1457 BD II, 257); **оуьсь** 1 (1466 BD I, 105); **знах. мн. с. вьси, вьси** 6 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1388 ZPL 105; 1489 АМВ; 1496 ОПВВД; 1498 АЛРГ 83; 1499 BD II, 154); **всь** 5 (1462 BD II, 285; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); **всьА, вьсьА** 5 (1377 P 24; 1437 P 136; 1448 Cost. II, 365; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1446 P 157); **оуьсь, оуьсьА** 5 (1446 P 152; 1459 BD I, 32; 1460 BD II, 270; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1474 PГC); **оуси** 4 (1447 Cost. II, 288; 1472 BD I, 177; 1488 BD I, 356; 1491 Cost. D. 37); ! **оуьсь** 1 (1485 BD II, 371); ! **уьсьхъ** 1 (1404 Cost. II, 625); *ор. мн. оусими, усими* 203 (1409 Cost. I, 65; 1421 Cost. I, 142; 1443 Cost. II, 123; 1452 DIR«А» 500; 1461 BD I, 44; 1470 BD I, 147; 1481 BD I, 258; 1494 BD II, 34; 1500 BD II, 175 i т. ин.); **вьсьми, вьсьми, вьсьми, вьсьАми, вьсьАми** 193 (1361 АГЗ С; 1370 P 18; 1390 P 176; 1409 Cost. I, 65; 1414 DIR«А» 441; 1429 ДГОБК; 1445 Cost. II, 211; 1456 Cost. II, 582; 1464 BD I, 83; 1475 AS I, 70; 1480 BD I, 241; 1500 BD II, 173 i т. ин.); **всьми, вьсьми** 96 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1401*

АрхЮЗР III, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1442 Cost. II, 716; 1451 AS I, 44; 1454 P 163; 1469 AS I, 64; 1475 AS I, 71; 1487 AS I, 86; 1489 AS I, 89; 1491 AS I, 97; 1495 ВМБС; 1500 АЛМ 58 i т. ин.); **оусими** 16 (1458 Cost. II, 814; 1460 Cost. S. 33; 1466 BD I, 106; 1491 BD I, 448; 1495 BD II, 55; 1497 BD II, 108; 1499 BD II, 134 i т. ин.); **вьсьми, вьсьми** 12 (1395 Cost. II, 513; 1427 P 108; 1437 AS I, 34; 1443 Cost. II, 160; 1446 AS I, 42, 43; 1474 AS I, 69; 1478 AS I, 76; 1493 АЛРГ 56; 1496 АЛРГ 71; BD II, 407); **вьсьми, вьсьми** 11 (1476 BD I, 211; 1495 BD II, 74; ПГВСП; 1499 BD II, 144, 167, 419, 420, 422, 425); **оуьсьми** 10 (1393 Cost. II, 607; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 56; 1411 Mih. Alb. 1414 P 85; 1436 Cost. I, 484; 1443—1446 P 147; 1449 Cost. II, 385; 1473 ЗНТШ V, 3); **уьсьми** 3 (1395 GL 166; 1465 GL 176); **всь(м)** 2 (1388 P 39; 1407 P 72); **оусими** 1 (1425 Cost. I, 173); **оуьсьми** 1 (1443 Cost. II, 131); **вьсьми** 1 (1499 BD II, 167); **всьми** 1 (1444 DIR«А» 481); **всьми** 1 (1453 Cost. II, 495); **wszimy** 1 (1413 GL 48); ! **со вьсь** 2 (1393 P 51; 1467 AS I, 63); **воуьсьми** 1 (1436 Cost. I, 455); ! **вьсьми** (1418 P 89); *мисц. мн. на (по, о, оу) оуси(х)* 10 (1443 Cost. II, 119; 1453 ПГОВ; 1456 Cost. II, 791; 1457 Cost. II, 809; 1460 BD II, 276; 1490 BD I, 419, 420); **во (при, вь, по, о, на) вьсьхъ, вьсь(х), вьсьАх, вьсьАх** 12 (1399 P 59; 1400 Cost. II, 619; 1411 Cost. II, 638; 1433 P 124; 1437 Cost. II, 709; 1438 P 138; 1459 P 171; 1462 BD II, 284; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1499 BD II, 425 i т. ин.); **во (при, о) вьсьхъ, вьсьх** 9 (1433 P 119; 1437 АрхЮЗР 12; AS I, 34; 1445 АрхЮЗР I, 17; 1446 AS I, 43; 1466 BD I, 62; 1495 РИБ 620; 1496 ОПВВД); **во (о) вьсьхъ, вьсьхъ** 3 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; XV ст. BC 13; СЯ 43 зв.); **по оуьсьхъ, уьсьхъ** 2 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668); **при вьсь(м)** 1 (1459 P 172); **по вьсь(м)** 1 (1445 Cost. II, 231).

ВЕСЬ ² *ж. (2) (стп. wies)* село: мы оуоставляемь, абы ка(ж)ны(и) великыи па(н), а никоторый иньши и(х) не коупова(л) собь ше(л)тнства (!) никоторый вси кромь па (!) своего чья вьсь а коупи(ть) ли хто, тогда тое коупльнйе н(и) во(ш)то не иде(т) (XV ст. BC 32 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. вьсь* (XV ст. BC 32 зв.); *род. одн. вси* (XV ст. BC 32 зв.).

* **ВЬСЬМИ** <ВЬСЬМИ> *див. ВЕСЬ* ¹.

* **ВЕТХЫИ** *прикм. (1)* старый: А хотарь тои половина село от Гостилиц поченши от лиса... а от толь по должи нивам на могилоу, що ест оу зли ветхыи поу(т) (Сучава, 1488 BD I, 356).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. ветхыи* (1488 BD I, 356).

* **ВЕЦИН** *прикм. (1)* ◇ мость **Вецин** *див. *МОСТЬ*.
ФОРМИ: *знах. одн. ч. Вецин* (1488 BD I, 356).

* **ВЕЧЕРА** *ж. (1)* ◇ тайная вечера *див. *ТАИНЫ*.

ФОРМИ: *наз. одн. вечера* (1478 ОБРН 130).

* **ВЕЧЕРЬ, ВЕЧЕРЬ** *прикм. (8)* увечері: и такожде варе кто боуде(т) игроуме(н) оу то(м) прадреченно(м) монастирю а они... имаю(т) слоужити на вьсакоюу срьдоу вьче(р) паракли(с) (Поляна, 1448 Cost. II, 365); а по нашемь животь а они да имаю(т) слоужити нам вь пьток вечерь парастас (Сучава, 1488 BD I, 356).

* **ВЕЧИСТО** *див. ВЪЧИСТО*.

* **ВЕЧИСТЫИ** *див. *ВЪЧИСТЫИ*.

* **ВЕЧНЕ** *див. ВЪЧНЕ*.

* **ВЕЧНО** *див. ВЪЧНО*.

* **ВЕЧНОСТЬ** *див. *ВЪЧНОСТЬ*.

* **ВЕЧНЫИ** *див. ВЪЧНЫИ*.

* **ВЕЧЪНЕ** *див. ВЪЧНЕ*.

* **ВЕЧЬНО** *див. ВЪЧНО*.

* **ВЕШЕНЬСКИЙ** *прикм. (1)* ◇ гостинецъ **Вешеньский** *див. *ГОСТИНЕЦЪ*.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Вешеньский* (1443 P 145).

* **ВЖДЫ** *див. ОУЖДЫ*.

* **ВЖЕ** *див. УЖЕ*.

* **БЖИВАТИ** *див. ОУЖИВАТИ*.

*ВЖИТИ *дієсл. док.* (2) (*стп.* *užiťi, стп.* *užyc*) (чого) спожити (що) (1): тогды они пришедши вжити и своимъ племенемъ оуздали пану вѣтславу со всѣми объѣзды того дворища по своєю доброй воли и за иныхъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (!) пану вѣтславу (Львів, 1370 P 18);

◇ рады оужити (1) *див.* РАДА.

ФОРМИ: *інф.* в(ж)ити (1370 P 18); *дієприкм. акт. мин.* *род. мн.* оуживши(х) (1404 P 70).

*ВЖИТОКЪ *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЖИТОЧНЕ¹ *с.* (7) пожиток: Воленъ то онъ продати, отдати... и къ своему вжиточному и льпшому обернути, какъ самъ найльпвй розумьючи (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); и волен пан вѣленский кн(А)зь Костентинъ его милость... тые земли... отдати и продати, заменити... къ своему льпшему вжиточному обернути сами налпей розоумьючи (Ставків, 1491 *АС* I, 97); Воленъ онъ то отдати и продати, и заменити... и къ своему вжиточному обернути, какъ самъ налпей розумеючи (Вільна, 1499 *РИБ* 777); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замѣнити... и къ своему льпшому и вжиточному обернути, какъ самъ нальпвй розумьочи (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

ФОРМИ: *дав. одн.* вжиточному, вжиточному 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1491 *АС* I, 97; 1492 *АС* III, 24; 1499 *ГОКІР*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59); *вжиточному* 1 (1499 *РИБ* 777); *оужиточному* 1 (1497 *АС* I, 112).

ВЖИТОЧНЕ² *присл.* (1) (*стп.* *użytecznie*) пожиточно, корисно: а тоє выше писанное через шлах(о)утне вроженого кн(А)за Костентина... маєт быти продано, и заменено... какъ ему и его властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидит сѧ (Вільна, 1499 *АС* I, 118).

ВЖО *див.* УЖЕ.

*ВЖИВАТИ *див.* ОУЖИВАТИ.

*ВЖЫТОКЪ *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЖЫТОЧНЕ *див.* *ВЖИТОЧНЕ¹.

*ВЗВИДИТИ Сѧ *дієсл. док.* (1) (*уявитися*) здатися, видатися: а тоє выше писанное через шлах(о)утне вроженого кн(А)за Костентина... (маєт) быти держано и поживано спокойне... какъ ему и его властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидит сѧ (Вільна, 1499 *АС* I, 118).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* взвидит сѧ (1499 *АС* I, 118).

*ВЗГОРОКЪ *ч.* (1) (*стп.* *wzgórek*) пагорок: и я... тые нивки отехаль... и границу есми положиль Плоской ниве... в долину стѣшкою просто на взгорокъ к Клиноватой ниве (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *знах. одн.* взгорокъ (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*ВЗДАВАТИ *дієсл. недок.* (1) ◇ х в а л у в з д а в а т и *див.* ХВАЛА.

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* вздаєт (1493 *ПОСВВ*).

*ВЗДВИЖЕНСКИЙ *прикм.* (1) ◇ В з д в и ж е н с к а я н и в а (1) (*назва ниви у Київській землі*): и я... тые нивки отехаль... и границу есми положиль Плоской ниве... по конець Вздвигенское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* Вздвигенское (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ВЗДЛУЖЪ *присл.* (1) (*стп.* *wzdłuż*) удовж: До того копища ихъ, гдѣ змерлыхъ своихъ ховають... а ждовжъ до плящу пана Ивана Федоровича, а з другое стороны vzdлужъ до улочки и до плящовъ костельныхъ (Луцк, 1389 *РЕА* I, 27).

Див. ще ЖДОВЖЪ.

*ВЗДОУХЪ *ч.* (1) (*цсл.* *въздоухъ*) (*покров для церковного посуду з причастямъ*) воздух: ль 6974 княини (!) олена вышила сии vzdоухъ великому архистратигу михаїлоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128).

ФОРМИ: *знах. одн.* vzdоухъ (1466 *ОБРН* 128).

*ВЗЕТИ *див.* ОУЗАТИ.

*ВЗИТНОК *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЗЛИТИ Сѧ *дієсл. док.* (1) (*вийти з берегів*) розли-
тѧся: но коли панъ дробышь ставъ завить (!) но покоуль

вода сѧ взольєть, пото(л) панъ дробы(ш) маєт сѣножатими своими о(т)мѣнити волбырвец(м) (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* сѧ взольєть (1458 *ОЖДМ*).

*ВЗНАТИ *див.* *ВЫЗНАТИ.

*YZOZDRITHI *див.* *ВЗОЗРѢТИ.

*ВЗОЗРѢТИ *дієсл. док.* (6) (*цсл.* *възърѣти*) 1. (на що) поглянути (4): а се знаменито бу(т)ду (так.— *Прим. вид.*)... всѣмъ добрымъ што на тотъ листь оуоздрать (Перемишль, 1390 P 175); А се знаменито будь... всѣмъ добрымъ што на тотъ листь оуоздрать оже мы... то познавали (Вишня, 1393 P 52).

2. (що) побачити (1): Swidoczno budeth kaszdomu kto koly naszym list wzozdrith (Галич, 1413 *GL* 48).

3. (на кого, на що) зглянутися, зважити (2): Мы князь володиславъ опольскогъ земли... то есмы чинили възрѣвши на нашего вѣрною слугу (Бохур, 1377 P 23—24); мы швиприкаило... князь черниговский... на знамость то чиними... аже възрѣвше есмо на вѣрною службу нашего вѣрно(г) слуги... дае(м)... ему село (Снятин, 1424 P 99).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* wzozdrith (1413 *GL* 48); 3 *ос. мн.* оуоздрать (1390 P 175; 1391 P 45; 1393 P 52); *дієприсл. перед.* възрѣвши есмы 1 (1377 P 23); възрѣвше есмы 1 (1424 P 99).

Див. ще *ВОЗРѢТИ, *ПОЗРѢТИ, *ОУЗРѢТИ.

ВЗЯТИ *див.* ОУЗАТИ.

WZIATI *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди: панъ Взячъ, земенинъ Володимерьский: а панъ Ласко (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн.* Взячъ (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

ВЗАТИ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗАТИ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗАТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВИ *див.* ВЫ¹.

*WIADY *мн.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): Pryszcz z Łucka około Berestia, około Kamenca wse pusto wczynili a jiszczce wołosty ty Pruszaniui, Kobryn, Zdiłow, Wiady i Stonimskoie wołosty zaczepili (Линишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах.* Wiady (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*WIWESTY *дієсл. док.* (3) (*межі*) означити: A pokolio thy tho hranicz po tolie imyet pan Mirosław i ślid priimathy y odhoniathy, po kolie, iemu toth woiczicz wiwił z starimy ludmy (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн.* ч. wiwył, wiwił (1413 *GL* 48).

ВИВОЗЫТИ *див.* ВЫВОЗИТИ.

*ВИГШАНИ *див.* *ВИКШАНИ.

*ВИГЪ *ч.* (5) (*мад.* *vég*) (*міра довжини тканини*) сувій: але полотно и бобовъ локтемъ да продаю(т), а соукна сѣ вигомъ да продаю(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А мыто имають платити от единого вига (Колонева) по дванадесте гроши (Сучава, 1458 *BD* II, 261—262).

ФОРМИ: *род. одн.* вига (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262); *ор. одн.* вигомъ, вигом, виго(м) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261).

*ВИДАНИЕ *див.* *ВѢДАНИЕ.

*ВИДАТИ¹ *дієсл. недок.* (2) (що) бачити: и гльбъ ре(к), ты мнѣ ты(х) записе(н) не давалъ ани есми очима своимъ и(х) вида(л) (Вільна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. одн. ч.* есми... вида(л) (1495 *ВМБС*).

ВИДАТИ² *див.* ВѢДАТИ¹.

ВИДЕТИ *див.* ВИДѢТИ.

*ВИДЕТИ СЕ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

*ВИДЕТИ СЯ *див.* *ВИДѢТИ СЯ.

*ВИДЕТИ Сѧ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

*ВИДИТИ *див.* ВИДѢТИ.

*ВИДИТИ СѢ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

ВИДОМО *див.* ВѢДОМО.

ВИДОМЯ присл. (1) свідомо, з наміром: ведже оны тоє все учинили, грамоту свою видомя дали ему (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ВИДѢТИ, ВИДЕТИ дієсл. недок. і док. (377) І. (що) бачити (8): тако будеть ведомо оусемь хто коли видить грамоту(с) а лубо слышитъ чтучи ажъ Азь панко слуга королевъ та(к) есмь оумоливилъ и договорилъ со княземъ скиригаиломъ (б. м. н., 1387 СП № 12); *Ustyszawsza to wsl zapłakali i motwili; «woleli bychmo, szto i nas korol sam kaznij, kak ieho wolja, niz bychmo to wideli* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXXVI, 140); И соу(д)я пыта(л) петра не одна могла ли бы досве(т)чи(т) на не(г) чтобы видѣль тогда петръ о(т)поведалъ же не маеть кимъ досветѣчи(т) (XV ст. ВС 19); абы видели оуси наши межыяшы, аже есми оусемь прыятелемъ твоей милости прыятель а неприятелемъ (в ориг. неприятель. — Прим. вид.) всимъ твоей милости и землямъ твоей милости неприятель (б. м. н., 1496 ВД II, 402—403);

(що) (брати до уваги) зважати (на що), бачити (що) (349): тѣмъ мы видѣвше его вѣрноую слоужбоу... дали есми емоу а (!) мѣсто на страхотиніе (б. м. н., 1400 Cost. I, 26); мы великий князь швитриганль... чини(м) знакомото... иже видевъ и знаменавъ службу намъ вѣрною... пана андрѣя волотовича и мы... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 P 118); мы великий князь швитригаило олькѣрдовичъ чинимъ знаменито... иже видивъ а знаменавъ намъ Службу его вѣрною... пана ивана мушаты... и даемъ и дали есми ему село склѣнь оу луцкомъ повѣти (Луцьк, 1445 P 150); И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светкомъ присагнути... и... заложили гран и зароуки сто рублив грошей, абы за рекоу Зельвоу не переходила (Луконица, 1478 AS III, 17); видѣвши есмо службу намъ вѣрною... пана Петра Мушчича... дали есмо пану Петру Мушчичу у Перемискомъ повѣтѣ тая имѣнія (Вільна, 1492 АЛМ 30); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми (Ясси, 1500 ВД II, 173);

(що) (пересвідчуватися в чому) бачити (12): Се я князь Семен Романович Кобринский чиню твердост сею моею грамотою... всим добрымъ комоу тоє моеє грамоты боудет надобе видети (Кобринь, 1454 AS III, 9); А се я пан Гриб Ившеневич сознаваю (в ориг. сознаваю — Прим. вид.) и записываю сим моимъ листомъ каждому доброму кому потребъ будетъ того листа видети (Острог, 1488 AS I, 88); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомото симъ моимъ листомъ каждому, кому буде потреба его видѣти... штожъ придалъ есми и записалъ зъ выслуги своеє... съ того имѣнія своего Здетелы... на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... пѣнзей двѣ копѣ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

2. (що) відчувати, зазнавати (що, чого) (4): ино я видячи ласку и призрєніе князя е. м., на себе даль есми зъ с. м. (!) зъ моеє воли, третью часть того именія отчизны моеє Кольнятичъ (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А кто схочет его или дѣти его оувести опатъ оу холопство, чере (!) сес иашъ лист, тот имает на сА видѣти великоюу казнъ и оргию господства ми (Сучава, 1470 ВД I, 141).

3. (кого) ставитися (до кого) (3): А такежъ мие сакъ гороврачи хотА и ты какъ еси цра Ахмата видель мене потомоужъ видъ а хотА моего слоугоу какъ его слоугоу видъ (б. м. н., 1484 ЯМ);

в и д а ч и б о г а п р е д о о ч и м а (1) як перед богом, щиросердно: тако мы с паны оглдавши его листовъ иже суть шлахетнии листове и смолввши сА видачи едного бога предо очима и подлугъ смолвы оставили есмы бѣлецко при бѣлць (Львѣ, 1421 P 94).

ФОРМИ: *інф.* видети 9 (1454 AS III, 9; 1461 AS I, 53; 1467 СП № 13; 1481 AS I, 77; 1488 AS I, 88; 1490 AS I, 92; *Пам.*; 2-а пол. XV ст. СПС; 1495 ВМБС); **видѣти** 2

(1487 AS I, 239; 1499 АСД VI, 2); *теп.* 1 ос. мн. **видимо** 1 (1496 ВД II, 401); ! **видимъ** 1 (1446 АкЮЗР I, 18); *перф.* 2 ос. одн. ч. еси... **видель** (1484 ЯМ); 1 ос. мн. **видили есмо** 1 (1435 Cost. II, 679); **есми...** **видили** 1 (1490 ВД I, 392); *майб.* 1 ос. одн. **имоу видети** (1481 ВД II, 365); 3 ос. одн. **имаєт...** **видѣти** 1 (1470 ВД I, 141); **маєтъ видѣти** 1 (1458 DIR«А» 513); **имає(т) видѣти** 1 (1453 Cost. II, 492); **видить** 1 (1387 СП № 12); *баж.-ум. сп.* 3 ос. одн. ч. **бы видѣль, видѣ(л)** (XV ст. ВС 19, 19 зв.); 1 ос. мн. **bychmo... wideli** (1433 ЗНТШ LXXXVI, 140); 3 ос. мн. **абы видели** (1496 ВД II, 402); *нак. сп.* 2 ос. одн. **видѣ** (1484 ЯМ); *дієприсл. одноч.* **видАчи, видячи** 2 (1421 P 94; 1449 АЛМ 8); **видечи** 2 (1478 AS III, 17; 1499 AS I, 117); **видечи** 1 (1488 AS I, 241); **видѣчи** 1 (1485 ВД II, 371); **видѣ** 1 (1462 ВД II, 283); *дієприсл. перед.* **видѣвше, видАвше** 211 (1400 DIR«А» 433; 1414 Cost. I, 111; 1425 Cost. I, 173; 1439 Cost. I, 41; 1448 Cost. II, 300; 1459 ВД I, 27; 1473 ВД I, 190; 1484 ВД I, 282; 1489 ВД I, 371; 1491 ВД I, 468; 1500 SD 7 і т. ін.); **видѣвши, видѣвші, видАвши** 88 (1414 DIR«А» 441; 1422 ДГОб; 1432 Cost. I, 338; 1441 DBAc 40; 1451 Cost. II, 403; 1460 Cost. S. 33; 1472 ВД I, 169; 1480 ВД I, 239; 1490 ВД I, 387; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **видѣвше** 8 (1409 Cost. I, 64; 1460 Cost. S. 41; 1484 ВД I, 266; 1487 ВД I, 302, 308; 1488 ВД I, 317; 1489 ВД I, 373; 1494 ВД II, 32); **видевше** 6 (1429 Cost. II, 290; 1458 ВД I, 19; 1459 Cost. S. 21; 1472 ВД I, 177; 1497 ВД II, 116); **видѣв, видѣвъ** 5 (1437 P 136; 1438 P 138, 140; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 P 152); **видевъ, видев** 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1433 P 118; 1437 AS I, 33; 1446 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); **видивъ, видивъ** 2 (1434 P 128; 1445 P 150); **видѣвши** 2 (1462 ВД I, 64; 1464 DIR«А» 517); **вѣдѣвше** 2 (1403 RS 338; 1411 Cost. I, 84); **видевши** 2 (1493 ВД II, 12; 1499 ВД II, 130); **видевъ (видев) есмо** 2 (1451 АрхЮЗР 8/IV, 16; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60); **видевъ есми** 2 (1446 AS III, 5; 1450 АрхЮЗР 8/IV, 59); **видѣвши есмо** 1 (1492 АЛМ 30); **ведевше** 1 (1479 ВД I, 226); **видевшы** 1 (1495 РИБ 620); **видивши** 1 (1436 Cost. I, 455); **widwysz** 1 (1465 GL 176).

***ВИДѢТИ СѢ** дієсл. недок. і док. (16) І. **безос.** (кому) здаватися, видаватися (13): дале комоу име(т) сѢ видѣти, аже имаєтъ кривда о(т) ты(х) люден... а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игоумено(м) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); **жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(н) на (и)мА курило Иванови(ч), на бра(т)ю свою...** што(ж) они не хотА(т) ему оу во(т)чине дѣленицы дати... и виделосе на(м) што(ж) курилоу в то(м) кривдасА дѣе(т) (Вільна, 1495 БСКИ); **От неho w tych folwarkach hranaciю tym zemlam stuham moyim zawodyt y mnisia w tom kryuda wydetla iz by pamisnyk Papa nemiryn Muklasz zawet zemli moiey Panu Marku** (Тришин, 1500 ДПЖН);

добро ся видит (1) *див.* **ДОБРО** 2.

2. (з ким) зустрічатися, бачитися (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... слоужбоуємъ и обещахомъ... абыхом сѢ сѢ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 ВД II, 351).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. **видить сА** 1 (1496 ВД II, 402); **сѢ видит** 1 (1481 ВД II, 358); **ся видить** 1 (1493 ПОСВВ); *перф.* 3 ос. одн. **ж. sja wydetla** (1500 ДПЖН); 3 ос. одн. **с.** **виделосе** 2 (1495 БСКИ; 1499 ВФ); **сА видело** 1 (1495 ВК); **сА видѣло** 1 (1449 Cost. II, 385); **вѣдѣлосА** 1 (XV ст. СЯ 41 зв.); **е(сь) сА...вѣдѣло** 1 (XV ст. ВС 39 зв.); *майб.* 3 ос. одн. **име(т) сѢ видѣти** 1 (1446 Cost. II, 251); **сА име(т) видѣти** 1 (1449 Cost. II, 391); **сА будет видети** 1 (1466 AS I, 62); **сѢ боудет видити** 1 (1499 ВД II, 423); *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. **абыхом сѢ ... видѣли** (1479 ВД II, 351).

***ВИДѢТИ СѢ** *див.* ***ВИДѢТИ СѢ**.

ВИЖНИЧА ж. (1) (назва міста у Польщі, пор. Wujpica) Вижниця: приехали су(т) па(н) предбо(р) с конєць-пола, па(н) соудомирскіи и староста перемышлскіи и па(н) янь хмита з вижниця (Серет, 1453 Cost. II, 765).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* **вижничча** (1453 Cost. II, 765).

ВИЖНАНСЬКЫЙ ч. (1) (*особова назва*): а при то(м) были шлахетни панове ... па(н) волчко переслужичь... па(н) клю(с) вижнанскыи (Львів, 1414 Р 85).

ФОРМИ: *наз. одн. вижнанскыи* (1414 Р 85).

***ВИЖНАНЫ** мн. (1) (*назва села у Львівській землі*) Вижняны: а при то(м) были свѣдци па(н) дмитрь ходоровскыи па(н) клюсь из вижнянь (Зудечів, 1430 Р 116).

ФОРМИ: *род. вижнянь* (1430 Р 116).

ВИЖЬ ч. (2) 1. слуга старости-державця, обов'язком якого було офіційне свідчення різних фактів у межових спорах (1): ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

2. (арбітр у суперечці) посередник (1): Межи которыми панни панъ Миколаи Гримало, вижь господаря кроль его милости, особливо былъ съсланы, абы оусым сторонам была справедливость, абы одно смотрьль (під Хотинном, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. вижь* (1467 ВД II, 297); *знах. одн. вижа* (1430 ГВКЛ 7).

***ВИЗВОЛИТИ** дієсл. док. (1) (що) (*винести постанову*) вирішити: На котороумь сонмъ тоты панове съ (о)бох сторонь, одною волею... оу тыждень по свѣтомъ Юріи наиблжшимъ положили, и визволили и оуоставили, иа томъ сонмъ оуси рѣчи, о которыи съ не могли изгодити промеж собою (під Хотинном, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. визволили* (1467 ВД II, 297).

***ВИЗНАНИЕ** див. ***ВЫЗНАНЬЕ**.

***WYUMOWATI** див. ***ВЫИМОВАТИ**.

***WIK** див. ***ВѢКЪ**.

***ВИКОЛЕ** с. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): а хотарь оуси(м) ти(м) четыремъ селомъ поченше о(т) где падае(т) белошева заподіа оу милѣти(и)... та чере(с) мохи(л) на виколе (б. м. и., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: *знах. одн. виколе* (1425 Cost. I, 168).

***ВИКОПАТИ** див. ***ВЫКОПАТИ**.

***ВИКОУПЛЕНІЕ** див. ***ВЫКОУПЛЕНІЕ**.

***ВИКШАНИ** мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): И еще есми дали... монастироу... њ црѣков (!)... от волости Соучавскон, на имѣ црѣквам... Д црѣков (!) оу Викшан с попом (Сучава, 1490 ВД I, 420); та есми дали тоти њ цркви (!) и съ њ попи... на имѣ црѣквам...

Б црко(в) (!) оу ви(г)шани и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 148).
ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу ви(г)шани* (1490 DC 148); *род. зам. місц. оу Викшан* (1490 ВД I, 420).

ВИКШИНЕЦЬ ч. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы по его воли и его данію пожаловали есмы ивашка особноу нашею милостию, за неже есмы емоу дали томуо (!) половиноу села викшинець (Сучава, 1429 Cost. I, 242).

ФОРМИ: *наз. одн. викшинець* (1429 Cost. I, 242).

ВИЛАВЧЕ с. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Коритне: а межи нашими селы замостье и вилавче (Ланцица, 1433 Р 125).

ФОРМИ: *наз. одн. вилавче* (1433 Р 125).

! **ВИЛЕНСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

ВИЛЕНСКИЙ, **ВИЛЕНСКИЙ**, **ВѢЛЕНСКИЙ** прикм. (36): Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій, намѣстникъ свислоцкій, панъ Григорей Исаевичъ Громыка (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); При томъ были: во(евода) Вил(енскій), панъ Мих(аило) Рад(ивиловичъ) (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Биль намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городенскій, князь Александро Юревичъ и просиль въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 АЛМ, вип. 2, 58);

К мѣсто Виленское (1) див. **МѢСТО** 1.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Виленскій, Виленский, Вил(енскій)* 11 (1410 АкВАК XI, 5; 1492 АЛМ 31; 1494 АЛМ

54; 1495 РИБ 621; 1497 РИБ 684; 1499 AS I, 118; 1500 АЛМ, вип. 2, 58); **вѣленскій** 1 (1491 AS I, 97); **Виленьск(ій)** 1 (1451 АкЮЗР II, 106); **wylenski** 1 (1420 AS I, 26); **! виленскій** 1 (1499 AS I, 118); *ск. н. вн(л), в(л), вн(л) 7* (1493 АЛРГ 56; 1495 ВК; 1496 ВМҚФС; 1499 ВФ; ГОКІР); *род. одн. ч. виленського* 1 (1499 ВФ); **Виленского** 1 (1498 АЛМ 169); *дав. одн. ч. виленскому, виленскому* 4 (1491 AS I, 96; 1447—1492 ЛКБВ; 1494—1495 АЛРГ 59; 1495 ВМБС); **виленьскомуу**, **Виленскому** (1451 АкЮЗР II, 106; 1447—1492 ЛКБВ); *знах. одн. ч. Виленського* (1499 ВД II, 448; ВФ); *місц. одн. ч. Виленкомъ* (1410 АкВАК XI, 5); *род. одн. ж. Виленской* (1445 АкЮЗР I, 17); *дав. одн. ж. Виленской* (1451 АкЮЗР II, 106).

Пор. ***ВИЛЬНА**.

***ВИЛЕНЬСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

***ВИЛЕНЬСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

***ВИЛКА** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. влькъ*): а на то е(ст) вѣра г(сд)вами вышеписанна(г) александра воеводи... вѣра пана вилки (Сучава, 1423 Cost. I, 157).

ФОРМИ: *род. одн. вилки* (1423 Cost. I, 157).

***ВИЛКИНСКИЙ** прикм. (1) (*пор. Вильке в Жомойтській землі*): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому... вилкиному... и боАромъ нашимъ (Перемишль, 1447—1492 ЛКНҚВ).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. вилкиному* (1447—1492 ЛКНҚВ).

***ВИЛКОМИРСКИЙ** прикм. (1) (*пор. Вилкомир у Віленській землі*): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому... и боАромъ нашимъ (Перемишль, 1447—1492 ЛКНҚВ).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. вилкомирскому* (1447—1492 ЛКНҚВ).

***ВИЛНА**¹ див. ***ВИЛЬНА**.

***ВИЛНА**² див. ***ВИННА**.

ВИЛНА³ ч. (1) (*особова назва*): мы стефанъ воевода... чиним знаменито ... оже прїеде прѣд нами... слоуга иаш петръ вилна... и дал своим оуноуком... третію част... от его село, от петречи на вилнои (Васлуй, 1472 Cost. S. 87—88).

ФОРМИ: *наз. одн. вилна* (1472 Cost. S. 87).

ВИЛЧА див. **ВЛЪЧА**.

***ВИЛЧИНЪ** див. **ВЛЪЧИН**.

***ВИЛЧУ** ч. *невідм.* (2) (*особова назва, молд., слов. влькъ*): а на то есть... вѣра пана вльчѣж (в ориг. вѣра пана навльчѣж. — *Прим. вид.*) (Сучава, 1420 Cost. I, 136); а на то е(ст)... вѣра пана ви(л)чу (б. м. и., 1422 ДГОБ).

Див. ще **ВЛЪЧА**.

ВИЛЧА див. **ВЛЪЧА**.

***ВИЛЬНА** ж. (37) (*назва столиці Великого князівства Литовського*) Вильнюс: Писанъ у Вильни (Вильна, 1431 ГВКЛ 9); Псанъ оу вильни июна а днѣ, инѣдикъ вѣ (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *род. одн. Вильни* (1496 АЛРГ 72; 1499 АСД VI, 3); *дав. одн. Вильни* (1481 ВД II, 365); *місц. одн. у Вильни* 21 (1451 АкЮЗР II, 106; 1482 AS I, 80; 1492 АЛМ 31; 1493 АЛРГ 56; 1495 АЛРГ 55; 1496 АЛРГ 72; 1498 АЛМ 169; 1499 AS I, 118; АЛРГ 95; АСД VI, 3; РЕА III, 34 і т. ін.); *оу Вильни, вильни* 7 (1495 АЛМ 84; 1496 ПДВКА; 1498 АЛМ 168; ВД II, 412; 1499 АСД VI, 3; ВФ); *у Ви(л)ни* 5 (1494 ВД II, 389; 1495 БСКИ; ВК; В. Соб.; ВМЗД); *у Вильни* 1 (1431 ГВКЛ 9).

***ВИЛЬЯ** ж. (1) (*стп. wilia, lat. vigilia*) передень, передодень: писанъ листь оу галичи ...на вилью оушества свѣтого дѣха (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: *знах. одн. вилью* (1404 Р 68).

ВИНА ж. (110) 1. (*проступок*) вина, провинна (33): sudja mesta naszeho žadnoho presuda na nich le majet' brati, ale my tolko, albo nasz starosta ich suditi, a па nichby kotoraja wina abo prostupka przisza, tot sud majet' byti па nas zachowan (Луцьк, 1388 ZPL 104); а вонъ не досмо-

травши мѡвъ вѣрнѡбъ службы и вельѣтъ мѡ имити... а безъ мѡвъ вины (Черняхів, 1435 P 132); али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) и оу глоба(х) и оу вѣсъкы(х) вина(х), що коли боудоу(т) са чинити на и(х) люде(х) (Ясси, 1449 Cost. II, 391); Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его промытили без виною,

та есте емоу оуздали Д злат(и) оугръскїи (Сучава, 1480—1484 BD II, 369);

виною дати (кому, кому о чїм) (3) звинуватити (кого в чому): тогди имает(м) звати до на(с) наше(г) млого оць и прїатель, пана мужила, и оучинити ему прав(ду) бжїю на ти(х) оуси(х), кому иму(т) они вину дати, яко(ж) на листо(х) глентовни(х) стои(т) (Сучава, 1457 Cost. II, 809—810); оли па(н)и своемоу владареви аллюбо своемоу слоузе о некоторой речи, а лубо о кри(в)дѣ виною дасть, тогди имает(а) своемоу пану о(т)приса(ч)и самъ седмь (XV ст. BC 32); в и ну ставляти (на кого) (1) складати (звалювати) вину (на кого); И такъ... онъ на вашу милость сїю вину ставляетъ, рекучы што онъ не радъ бы былъ тому, што межѣ вашоу милостью зъ великимъ княземъ московскимъ таково дело стало са (б. м. н., 1499 BD II, 447—448); безъ вины (1) не винный: которы(и) боуде(т) бе(э) вины а соу(д)и в далеких(х) староиа(х) (!) имее(т) ли о(т)пове(д) (XV ст. BC 16); сказовати оу винѣ (1) *див. *СКАЗОВАТИ.*

2. грошовый штраф (52): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собѣ оузати (б. м. н., 1352 P 6); А кто на то оустанеть тотъ заплатитъ гривну золота вины а гривну золота послухоу (Львїв, 1368 P 16); пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и воны, по нимъ и щадки ихъ, по нихъ вины господарю королю заплатити сто копъ грошей (Володимир, 1440—1492 АкюзР II, 105—106); а тїа цркви и попи оуси да прислоухаю(т) к нашіи епископїи о(т) радо(в)це(х) из данею из поклонїи и съ вѣсъми винами (Сучава, 1490 DC 148);

вина головаа (2) пеня за вбивство: мы оуоставляемъ коли хто ко(г) о моужебоиство оба(д)ить а вины головное собѣ добываетъ а вѣ три лѣта къ праву не прїводи(л) а по трехъ лѣтъ(х) на самомъ изостае(т) тая вина головаа (XV ст. BC 33); квалтовная вина (1) *див. *KHWALTOWNYJ.*

3. судовая справа (1): Оуоставляемъ абы соудъ штобы израна да (!) обѣда аллюбо да (!) полудна о все(х) жалоба(х) соуды соудилї а е(ст)ли же не могоутъ вси(х) соудо(в) осоудити того дна тогды хочемъ то(г) абы безъ коупленїя вины абы дроуого дна соудъ скончанъ (XV ст. BC 13).

4. оплата за суд (1): а не надобъ оу его люди никому оуступати са а емоу своею люди судити и вину и персьудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 СРК).

5. (загроза) кара покарания (1): прїказоуемъ мы тымъ то слоужебнїко(м) под(д) виною седенїя(!) оурадоу и(х) и о бранїя имения и(х) безъ прїказанїя ихъ соуда не позывали нїко(г) а бѣде(т) ли то чини... тогды вина на ни(х) пре(д)ре(ч)еная и про(ж)жена (XV ст. BC 15);

подъ виною (чога) (4) пд загрозоу покарания (чим): Те(ж) ажь которыи мѡте(л) аллюбо иньшоую ре(ч) возме(т) оу ко(г) своею волею имее(т) емѣ за са вѣрнѣ(т) под(д) виною шесть гривинѣ (XV ст. BC 29 зв.—30); м а т и в и ну (1) *див. ИМАТИ* 2.

6. (позицїи гроши) борг (2): и мы того видѣвши що(ж) герге з доброй воли да(л), за свою виною, село и дому свои и мы тако(ж) дае(м) и дали есмо нашему вѣрному панюу кости прѣкалабоу тое прѣ(д)реченное село под(д) васлоуїмъ (Сучава, 1449 Cost. II, 385—386); Смотрѣли

есмо того со кн(А)зьми и паны волынскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю... землѡне (в ориг. землѡне.—Прим. вид.) кремѡнецкїи на нма Цесеневскїи на кн(А)зѡ Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них вѡал имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 AS I, 94);

зостати оу винѣ (1), изостати винѣ (1) *див. ЗОСТАТИ*; оупадати оу виною (2) *див. *ОУПАДАТИ*; оупасти оу виною (2) *див. *ОУПАСТИ.*

7. (зобов'язання) повинність (1): и оучинили есми нашен вѣрности голдъ и с нашими под(д)даньми земли мо(л)давскої, яко наши пре(д)кове чинили по винѣ (Сучава, 1439 Cost. II, 712).

8. (основа для вчинку) причинна (1): Частокро(т) бываю(т) села поуоста пановъ коли селѡна идоу(т) про(ч) о(т) свои(х) пановъ бе(э) вины (XV ст. BC 26);

остати оу виною (1) *див. ОСТАТИ*; поуститисѡ вины (1) *див. ПОУСТИТИСѡ.*

ФОРМИ: наз. одн. вина, вина (1388 ZPL 104, 105; XV ст. BC 6, 14, 15, 15 зв., 17, 37); род. одн. вины, вины 24 (1368 P 16; 1400 DIR«А» 433; Cost. I, 27; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1414 DIR«А» 441; 1434 P 129; 1435 P 132; 1436 Cost. II, 706; XV ст. BC 7 зв.; 1440—1492 АкюзР II, 105 і т. ін.); вини 1 (XV ст. BC 129); винѣ 1 (1448 ДГПР); дав. одн. винѣ (1439 Cost. II, 712); знах. одн. вину, вину, винѣ, виною (1352 P 6; 1388 ZPL 107; 1434 Cost. II, 675; 1445 СРК; 1449 Cost. II, 385; 1457 Cost. II, 809; 1475 AS I, 70; 1440—1492 АкюзР II, 106; XV ст. BC 14 зв.; 1499 BD II, 447 і т. ін.); зам. род. одн. без виною (1480—1484 BD II, 369); ор. одн. виною, віпоїц, віною (1388 ZPL 107; XV ст. BC 10, 11 зв., 13, 15 зв., 19, 28, 30, 33 зв.); місц. одн. о вине, wine 3 (1388 ZPL 105; XV ст. BC 17, 28); оу винѣ 3 (1433 P 121; XV ст. BC 17 зв.; 1488 ДГПР); знах. мн. вины, вины (1388 ZPL 104; XV ст. BC 11 зв.); ор. мн. винами, винами, вина(м) (1443—1446 P 147; XV ст. BC 29; 1490 DC 148); місц. мн. оу винах, вина(х) (1449 Cost. II, 391; 1472 DIR«А» 530; 1491 AS I, 94).

ВИНЕН *прикм.* (6) 1. (повинен) зобов'язаний (2): если быхоум тыхъ то Сад-Ахматовичюв ис ыными темники и оулавы не выдали, тогды нам корол его милость не имаетъ ни в чюм винен быти, и можетъ нам своих записоув не держати (Сучава, 1462 BD II, 293).

2. (який має борг) винный (4): Я князь Федор Василевич Збаразский сознаваю сим моимъ листомъ, штож был есми вине дадиной сво(е)й кн(А)г(и)и Семеновой Ровенской тисачу коп грош(ей) (Черлехів, 1485—1500 AS I, 120); а тежъ какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоуцкѡе и личьбоу иамъ дали с тре(х) годовѣ, и мы имъ два остави винны ша(х)ноу сто копъ гроше(и) и три(д)ца(т) копъ и шесть копъ А сенькоу момо(т)ливому девенсто копъ бе(э) копы (Петрків, 1489 АМЛ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. винен, виненѣ (1462 BD II, 293; 1485—1500 AS I, 120); наз. мн. виньни, виньны, винни (1462 BD II, 284; 1489 АМЛ; АМВ).

Див. ще ВИНОВАТЫИ 2, 3; *ПОВИНЕНЬ.

ВИНИЦКИИ ч. (1) (особова назва): а при томъ были шлахетни панове одешко судия илвскии панъ янь виницкии па(н) янь зубрскии... иныхъ много было добрыхъ (Львїв, 1421 P 94).

ФОРМИ: наз. одн. виницкии (1421 P 94).

*ВИННА ж. (7) (назва річки у Молдавському князівстві): И такожъ прїиде прѣ(д) нами... грозавъ снѣ могошеловъ о(т) виннѣ... и продалъ своа ча(ст), половина села оу (могосева што на вин)нѣ панїи нѣги пана пїатр(и)ио(н) (!) (Васлуй, 1438 Cost. II, 14); А хотар томоу селоу... поченши от Винни от тополи та на моголоу от Могоша... та прости оу Винноу (в ориг. Ванноу.—Прим. вид.) на мо(г)илоу... та прости оу Винноу на тополу (Сучава, 1493 BD II, 15).

ФОРМИ: род. одн. виннѣ 1 (1438 Cost. II, 14); Винни 1 (1493 BD II, 15); знах. одн. Винноу 1 (1493 BD II, 15);

! Ванноу 1 (1493 *BD* II, 15); *місц. одн. на Виноу* 1 (1493 *BD* II, 14); ! на Виллоу (1472 *Cost. S.* 88).

*ВИННИЦКИЙ *див. ВЪНИЦКИЙ.*

WINNYJ *прикм. (2) (який провинився)* винный: Ktomy, jestliby... ranu nekotoruju zadat, winpuj takowuj, majet winu zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. winpuj* (1388 *ZPL* 104).

Див. ще ВИНОВАТЫИ 1.

ВИНО¹ *с. (22)* вино: а еще есмы дали оброкъ тому монастыреви из нашего двора на каждыи годъ цѣлыи по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); и еще придали есмо от нас оброкъ томуо свѣтомуо нашему монастырю от Поутнона на каждыи год по БІ бочки вина (Сучава, 1473 *BD* I, 181).

ФОРМИ: *наз. одн. вино* (1448 *Cost. II*, 365); *род. одн. вина* (1411 *Mih. Alb.*; 1438 *DBAc* 28; 1443 *Cost. II*, 185; 1447 *Cost. II*, 281; 1448 *Cost. II*, 365; 1449 *Cost. II*, 378, 747; 1451 *Cost. II*, 401; 1459 *BD* I, 34; 1466 *BD* I, 105; 1473 *BD* I, 181); *знах. одн. вино* (1444 *Cost. II*, 207; 1451 *Cost. II*, 401; 1453 *Cost. II*, 492; 1458 *ПГСММЦ*).

*ВИНО² *див. ВЪНО.*

*ВИНОВАТИ *дієсл. недок. (1) (кого) обвинувачувати:* О владарь (!) аллобо о слоузе што и(х) пняъ виноуеъ (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. виноуеъ* (XV ст. *BC* 32).

ВИНОВАТЫИ, ВІНОВАТЫИ, ВИНОВАТЫ, ВИНОВАТЬ *прикм. (28) 1.* винуватий (12): а которыи бы не хотилъ на томъ избеднанию стоати и миръ короушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрыи на того стоати и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost. II*, 682); а в том делу закладъ межы собою заложыли: хтобы хотель той дель порушити, то на том господару королю сто копь, а межы собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копь правому (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); хто колі будетъ позванный на соудъ имееъ о(т) поведать а бѣде(т) ли вивоа(т) имееъ быти казнень виноу (XV ст. *BC* 15 зв.); и покои стокмленій жаднымъ обичаемъ аби не былъ зламаны, и не имаемъ в томъ быти виновати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

2. (*повинен*) зобов'язаний (2): пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и вонь... вины господарю королю заплатити сто копь грошен (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105—106); мы... виновати есмо вѣрне ихъ волъ и учинковъ наслѣдовати (Хотин, 1448 *Cost. II*, 733).

3. (*який має борг*) винный, винен (3): и княз великий послал нас, а на виноватом дал нам десѣт копь (Ступно, 1444 *AS* I, 42); и герге... ре(к) прѣ(д) на(с): правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои злати, на подержаніе, али я... твои пинъзи есмъ страви(л) и теперь есмъ тобъ вивоа(т) (Сучава, 1449 *Cost. II*, 385).

4. (*у знач. іменника*) (*позваний до суду*) обвинувачений (11): пово(д), а любо вівоватый, имею(т) быти позваны к соуду (XV ст. *BC* 13).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. виноватый, вівоватый* 8 (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; XV ст. *BC* 10, 13, 17 зв., 25, 30 зв.); *винова(т)* 4 (1449 *Cost. II*, 385; XV ст. *BC* 14, 15 зв.); *виновать* 2 (XV ст. *BC* 14, 17); *виноваты* 1 (1445 *Cost. II*, 729); *виноваты(и)* 1 (XV ст. *BC* 18); *иноватыи* 1 (XV ст. *BC* 17 зв.); *дав. одн. ч. вівоватомоу* (XV ст. *BC* 25); *знах. одн. ч. виноватого, вівоватого, вівовато(г)* 4 (1435 *Cost. II*, 679, 682; XV ст. *BC* 17 зв., 27); *! вівова(т)то(г)* 1 (XV ст. *BC* 25); *місц. одн. ч. на вівоватомъ, вівоватом* (1444 *AS* I, 42; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *наз. мн. виновати* 3 (1448 *Cost. II*, 733; XV ст. *BC* 14; 1499 *BD* II, 424); *виноваты* 1 (XV ст. *BC* 14).

*Див. ще ВИНЕН, WINNYJ, *ПОВИНЕНЪ.*

*ВИНОГРАДНИКЪ *ч. (1)* виноградар: А которыи нивки в долине... то есмы велель держати виноградином, а игу-

мену и старцом не казалъ есмы в тое вступатися (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *дав. мн. виноградином* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*ВИНОГРАДНЫЙ *прикм. (1) ◇* Виноградная гора (1) (*назва урочища у Волинській землі*): а здес по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутой берегъ противъ двухъ грушъ; потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Виноградную* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ВИНОГРАДЪ *ч. (31) 1.* виноградник (30): а ещче есмы дали томусу монастыреви мѣсто г(д)е любить собе содити (!) виногра(д) и имати на вѣкы вѣчныа со оусимъ (Сучава, 1409 *Cost. I*, 69); прїиде прѣд нами... Наста, княгиня пана

Юга вистарника... и продала... едноу фалчоу и В фертал(и) винограда на Хрѣловскоу гороу повыше Поутенскихъ виноградовъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

2. (*плоди*) виноград (1): и е(ст) виногра(д) выше немецкого города и е(ст) мѣсто где е(ст) тѣскъ того виногра(д) (Дольный Торг, 1443 *Cost. II*, 185).

ФОРМИ: *наз. одн. виногра(д)* (1429 *Cost. I*, 269; 1443 *Cost. II*, 185); *род. одн. винограда, виногра(а), виногра(д)* (1443 *Cost. II*, 185; 1453 *Cost. II*, 461; 1476 *BD* I, 215; 1499 *BD* II, 147, 153); *дав. одн. винограду, виноградоу* (1437 *Mih.* 203; 1443 *Cost. II*, 185; 1470 *BD* I, 150); *знах. одн. виноград, виногра(д)* (1409 *Cost. I*, 69; 1436 *Cost. I*, 475; 1443 *Cost. II*, 185; 1462 *Cost. D.* 10; 1470 *BD* I, 150; 1476 *BD* I, 215; 1499 *BD* II, 148); *ор. одн. виноградомъ* (1437 *Mih.* 203); *наз. мн. зам. род. поузлы* выписанныхъ виноградове (1499 *BD* II, 154); *род. мн. виноградов, виноградовъ* (1499 *BD* II, 147, 148, 153).

ВИНЦЪ *ч. (1) (особова назва):* Азъ рабъ бѣжи... именемъ стефанъ по прозвищу (ж) винць коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

ФОРМИ: *наз. одн. виць* (1401 *ЗКЕ*).

*ВИПИСАТИ *див. *ВЫПИСАТИ.*

*ВИПИСОВАТИ *дієсл. недок. (1) (шо) (детально викладати)* описувати: мы александръ воево(д)... свѣдомо чини(м)... аже прише(д)ши прѣ(д) нами... па(н) мань... и продали селищча своа поу(с)таа... коуды на и(х) старое при виліе выписоу(т) (Сучава, 1452 *Cost. II*, 421—422).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. виписоуе(т)* (1452 *Cost. II*, 422).

ВИРА *див. ВЪРА.*

ВИРЕН *див. ВЪРНЫИ.*

ВИРИШЕШІИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣвши правую и вѣрноюу его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавской осемъ селъ на има роз(к)а... виришешіи (Сучава, 1436 *Cost. I*, 488).

ФОРМИ: *наз. виришешіи* (1436 *Cost. I*, 488).

ВИРИШЬ, ВЪРИШЬ *ч. (2) (особова назва, молд., мад. vörös «червоний» і veres «біл»):* тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... едино село на кобыль... где е(ст) былъ вѣришъ станицславъ (Сучава, 1414 *DIR«A»* 441); а при то(м) былъ жоуржъ староста и... вана виришь (Сучава, 1432 *Cost. I*, 343).

ФОРМИ: *наз. одн. виришь* 1 (1432 *Cost. I*, 343); *вѣришь* 1 (1414 *DIR«A»* 441).

ВИРНЕ *див. ВЪРНЪ.*

ВИРНО *див. ВЪРНО.*

*ВИРНОСТЬ *див. *ВЪРНОСТЬ.*

ВИРНЫИ *див. ВЪРНЫИ.*

ВИРЪНО *див. ВЪРНО.*

*ВИРЪНЫИ *див. ВЪРНЫИ.*

*ВИСЛИЦА *ж. (3) (назва міста у Польщі, пор. Wislica):* и на крѣпость сему нашему листу нашу печатьъ привѣсили есмо оу вислицы (Вислиця, 1393 *P* 51); мы оуставляемъ иже краковський староста на тре(х) месце(х) имееъ

соуды соудити, оу кракове во Ондреевъ оу вѣслици (XV ст. *ВС* 13 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. оу вѣслици, вѣслици, вѣслици* (1393 Р 51; XV ст. *ВС* 10, 13 зв.).

ВИСЛИЦКИЙ, ВИСЛИЦКІЙ *прикм.* (4): A przci thim bili swidczu; pap Jan Krakowski... pap Climoth s Corewa — wisliczki, pap Andrei s Thenczina, podstoli Krakowski (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); A се А панъ Анъ щькотьский панъ вѣслицкий староста галцкин (!) свѣдчю... ижь прида пьрьдъ на(с)... филь маковичъ и своєю братьею ... познали то ижь суть прода(л) и оузда(л) пьрьдъ нами па(и) колъ далюевьско(м) остаточную свою половиу дьдънины тристаньць (Галич, 1409 Р 74).

ФОРМИ: *наз. одн. вѣслицкии, Вѣслицкій* 3 (1408 *АкЮЗР* 1, 6; 1409 Р 74); *wisliczki* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*Пор. *ВИСЛИЦА.*

ВИСЛОУЖЕНІЕ *с.* (22) земельне володіння, одержане за службу; мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоугы наши сынове щѣфана стравича... потврьдили есмы право вѣрноу выслууженіе отца и(х) щѣфана и дали есмы имъ оу нашей земли три села (Сучава, 1426 *Cost.* I, 182); и тако(ж) потврьждаемъ ему его села и выслууженія... що(ж) имаеть о(т) наши(х) пере(д)ков, на ревтѣ, на имъ прокопѣне (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); мы щѣфан воевода... знаменито чиним... оже... оуноукове крѣца ... продали... выслууженіе дѣда их... едно село... на има рьданиі (Васлуй. 1497 *Cost.* S. 223).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от выслууженіе* (1461 *BD* I, 45); *род. одн. выслууженіа, выслууженіа* (1432 *Cost.* I, 343; 1445 *Cost.* II, 218); *знах. одн. выслууженіе, выслууженіе, выслуужение, выслѣженіе, выслууженье* 15 (1426 *Cost.* I, 182; 1431 *Cost.* I, 317; 1436 *DIR«А»* 469; 1439 *Cost.* II, 52; 1443 *Cost.* II, 179; 1455 *Cost.* II, 540; 1467 *BD* I, 117; 1478 *BD* I, 219; 1497 *Cost.* S. 223 і т. ін.); *выслууженіе* 2 (1434 *DIR«А»* 463; 1436 *ВАН* 29); *знах. мн. выслууженіа, выслууженіа* (1453 *Cost.* II, 472; 1456 *Cost.* II, 568).

Див. ще ВИСЛУГА.

*Пор. *ВИСЛУЖИТИ.*

***ВИСОВИДОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): Поручили(с) кна(з) велико(м) скиръгаилу за гридка за костантинови(ч)... первыи поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... данил(л) висовидови(ч) (б. м. н., 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн. висовидови(ч)* (1392 Р 47).

ВИСОКА *ж.* (3) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): мы петрѣ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есмы се(с) листь на(ш) люде(м)... о(т) давидовци... н о(т) пасыки о(т) високи (Побрата, 1448 *ДГПР*); А такожъ шо била их паска оу Ботне на имъ Высока (Сучава, 1466 *BD* I, 106).

ФОРМИ: *наз. одн. Высока* (1466 *BD* I, 106); *род. одн. високои* (1448 *ДГПР*); *ор. одн. високою* (1446 *ДГСПМР*).

Див. ще ВИСОКЫИ (в и с о к а п а с и к а).

**ВИСОКЫИ див. *ВИСОКЫИ.*

ВИСТИАРНИКЪ, ВИСТІАРНИКЪ, ВИСТІАРНИК, ВИСТИАРНИК, ВИСТИАРНИКЪ, ВИСТИАРНИК, ВИСТІАРНИК, ВИСТІАРНИК, ВИСТІАРНИК, ВИСТІАРНИКЪ *ч.* (379) (*молд. вистьер*) скарбник (374): а на то вѣра моа выше(писанаго) александра воеводы... хораеца вистирника и дѣтїи его... вѣра оушихъ болъвръ нашихъ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); мы боаре молдавскы... панъ михаило дорогоунскы... панъ мирча вистіарникъ... и вси боаре... знаменито чинимъ... ижь панъ нашъ воевода прере(ч)нныи, слюбилъ... кролеви полскому... а мы такожъ... записали сѧ есмы... пануо владислави... вѣрнъ служити (Сучава, 1434 *Cost.* II, 665—666); мы (Щѣфан воевода... чинимъ знаменито ... оже тоты истинны слоугы наши Мыхило и Пицоурко... прїидшоу прѣд іами... та продали наш(е)моу вѣрному пануо Юзи вистіарнику, оу цїноу за т златы татарски (Сучава, 1478 *BD* I, 218—219); а на то есть... вѣра пана исака вистѣрника (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

великыи вистіарникъ (5) *див. ВЕЛИКИЙ* 8.

ФОРМИ: *наз. одн. вистіарникъ, вистіарникъ, вистіарник, вистіарник, вистіарник, вистіарник, вистіарник, вистіарник, вистіарник, вистіарник* 38 (1404 *Cost.* II, 625; 1434 *Cost.* II, 666; 1448 *Cost.* II, 362; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; 1466 *BD* I, 113; 1470 *BD* I, 141; 1474 *РГС*; 1480 *BD* I, 241; 1499 *BD* II, 148 і т. ін.); *вистѣрни(к), вистѣрникъ, вистѣрникъ, вистіарни(к), вистіарник, вистіарник* 15 (1433 *Cost.* II, 650; 1443 *Cost.* II, 120; 1464 *BD* I, 84; 1467 *Cost.* S. 69; 1476 *BD* I, 211, 215; 1490 *Cost.* S. 140, 141; 1499 *BD* II, 426, 444); *wystiarnyk* 1 (1465 *GL* 176); *зам. род. вѣра пана Юга вистѣрникъ* 2 (1467 *BD* I, 121; 1468 *BD* I, 126); *ск. н. вист.* 4 (1458 *BD* I, 19; 1470 *BD* I, 153; 1491 *BD* I, 453, 464); *род. одн. вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника, вистіарника* 181 (1400 *DIR«А»* 433; 1409 *DIR«А»* 437; 1415 *Cost.* I, 116; 1423 *Cost.* I, 157; 1434 *DIR«А»* 463; 1443 *Cost.* II, 149; 1460 *Cost.* S. 34; 1470 *DIR«А»* 522; 1481 *BD* I, 259; 1493 *CVD* 6; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *вистѣрника, вистѣрника, вистіарника* 123 (1428 *Cost.* I, 224; 1437 *Міт.* 203; 1443 *Cost.* I, 202; 1464 *Cost.* S. 60; 1484 *BD* I, 277; 1490 *BD* I, 386; 1494 *BD* II, 35; 1497 *BD* II, 107; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); *вистѣрника, вистіарника* 3 (1459 *Cost.* S. 22; 1472 *Cost.* D. 26; 1495 *BD* II, 42); *вистіарника* 1 (1459 *BD* I, 28); *вистіарника* 1 (1500 *Cost.* S. 231); *вистіарника* 1 (1400 *Cost.* I, 37); *вистіарника* 1 (1428 *Cost.* I, 219); *дав. одн. вистіарнику, вистіарнику* 5 (1478 *BD* I, 219; 1490 *Cost.* S. 140, 141); *вистѣрнику* 2 (1490 *Cost.* S. 141); *знах. одн. вистѣрника* 1 (1499 *BD* II, 144).

ВИСТѢРЪ *ж.*, *невідм.* (2) (*молд. вистьеріе*) державна скарбница: Ино мы видѣвше ихъ доброй воли и токмеж и полноую заплату, а мы такожъ и от нас есмы дали и потврьдили слоузъ нашемоу пануо Аврамоу діякоу от вистѣръ тотуо прѣдреченоую щестоую част село (!) от Оничан (Сучава, 1490 *BD* II, 442).

ВИСТІАРНИК *див. ВИСТИАРНИКЪ.*

ВИСТІАРНИКЪ *див. ВИСТИАРНИКЪ.*

ВИТЕБСКІЙ *прикм.* (2) (*пор. Витебскъ, головне місто у Вітебській землі*): А при томъ были свѣдоки, рада наша: отецъ нашъ, князь Матей, бискупъ Виленскій... панъ Ивашко Гойцевичъ, намѣстникъ Витебскій (Вільна, 1492 *АЛМ* 31); П(р) бы(л) вое(в) ви(л) ка(н) па(н) ми(к)... п(н) г(р) с(т) о(ст) м(р) и(ш) ви(т) (Берестя, 1496 *ВМКФС*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Витебскій* (1492 *АЛМ* 31); *ск. н. ви(т)* (1496 *ВМКФС*).

***ВИТЕЗЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есмо имъ... села на кородѣ... межи мотозеши и межи витезещи, едио мѣсто о(т) поустини... н пониже витезещи, оу крѣници, мѣсто о(т) поустини (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *род. витезещи* (1448 *Cost.* II, 323); *ор. витезещи* (1448 *Cost.* II, 323).

***ВИТЕЗЪ** *див. ВИТАЗЪ.*

***ВИТЕКТУ** *дієсл. док.* (1) (*взяти початок*) витекти: A tako daïemo i daleszmo iemu thiui naszu didinu па imie Jermolinczi па riczi Werchuszczici v Smothriczkowi wolosthi па wiki wieczni... i s kroniczami, stho szuth ys toho lisa Haczyszcy witekli (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4).

ФОРМИ: *перф. з ос. мн. szuth... witekli* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3).

ВИТОВТ *див. ВИТОВТЬ.*

***ВИТОВТОВАЯ** *ж.* (1) (*особова назва*): и то, господару, помню: давывали пятьдесятъ куницъ княгини великой Витовтовой, сѣ дыма по куницы, а по тры гроши житцины (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Витовтовой* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

***ВИТОВТОВЪ** *прикм.* (1): Дроугое воспоминаеть г(с)дръ нашъ воевода ваше(и) мл(с)ти... яко были пре(д)ки деда нашего алекса(н)дра воеводы волоского, и пре(д)ки витов(в)то(в) великого князя литовского яко они мели межю собою бра(т)ство и прияте(л)ство, и ми(р) (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. витов(в)то(в)* (1496 *ПСВВ* 192).

Пор. ВИТОВТЬ.

ВИТОВТЬ, ВИТОВТ, ВИТОВЪТЬ, ВИТОЛДЪ, WITOLT *ч.* (83) (*особова назва, лит. Vytautas*): Му Alexandr, abo Witolt z bozi taski velikij kniaz Litowskij... znamenito czinim tym naszym listom... komu budet' potreba toho vedati (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Се А князь долгодатъ долгодатови(ч)... што есми выслуужи(л) оу бга и оу велико(г) киза втовта... даю о(т) своее выслууги върное по своєї дши... стмоу николе поустьнскому иониноу манастырю тоу зе(м)лю (Київ, 1427 *P* 108); а на то е(ст)... втра пана жоуржа фратовска(го)... втра пана витолта... втра всьхъ болбрь наши(х) молдавскы(х) и великы(х) и ма(л)ы(х) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 536); А се мы пань Янь Боуцачкий ись литвинова визнава(м) то симь листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межю нами мерзачку ис паномъ Михайломъ канцлъремъ Александра воеводины(м) и мы есми пришо(д)ши пре(д) княгиню Илияша воеводиною и пре(д) и(х) паны мо(л)давскыи... пре(д) паномъ прькалабомъ и пре(д) паномъ Вытолтомъ... и есми смрилися и сьтокмилиса (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* СЛІІІ, фотокоп.); Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве... штожь великій князь Витовтъ даль былъ прадеду ихъ Крупшу земли три съды въ Переломскомъ повъте (Вільна, 1495 *РИБ* 601—602); якъ было при пре(д)нихъ (!) г(с)дре(х) воево(д) волоски(х), и кнзе(и) литов(в)ски(х) пры алекса(н)дре воеводе и пры витовтьте кнз абы знали вси и прыятели и неприяте(л)и вашн (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Витовт, Витовтъ, витовътъ* 9 (1396 *AS* I, 20; 1400 *Cost.* II, 619; 1424 *ДГВВ*; 1427 *P* 109; 1429 *P* 112; 1478 *AS* III, 17; 1495 *РИБ* 602; 1496 *ОПВВД*); **Witolt, внто(л)тъ** 3 (1388 *ZPL* 103; 1436 *Cost.* II, 701; 1453 *Cost.* II, 458); **Witold, Витолдъ** 3 (1389 *PEA* I, 26; 1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *род. одн. витолта, Витольта* 26 (1435 *DIR«A»* 465; 1436 *ВAM* 29; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *DIR«A»* 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1440 *Cost.* II, 66; 1441 *DBAc* 40; 1442 *Cost.* II, 97; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1453 *DIR«A»* 503 і т. ін.); **витовта, Witowta** 20 (1400 *P* 62; 1401 *P* 64; *RIR*; 1421 *Cost.* I, 142; 1427 *P* 108; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1454 *АЛМ* 12; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1489 *AMB* і т. ін.); *дав. одн. витовту, Witowiu, витовтоу* 11 (1400 *Cost.* II, 619; 1401 *P* 64; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91, 91 зв.); **вито(л)тоу** 2 (1453 *Cost.* II, 495, 496); *знах. одн. Витовта* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *ор. одн. Витовтомъ* 1 (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); **Вытолтомъ** 1 (1459—1460 *ЗНТШ* СЛІІІ, фотокоп.); *місц. одн. на (при) витовтъ* 3 (1446 *P* 154; 1451 *ДГШХ*; 1458 *ОЖДМ*); **пры витовъте** 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); **Витольтъ** 2 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ВИТОЛТЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефан воевод... чиним знаменіто... оже придоша прѣд нами и прѣд наших болбрь Мьлинъ и Выша и зАт их Ивашко Витолтескоул... и дали и отстоупили слоугам нашим Ньгоулови и Татоулови... села шо имъ дал и лишил оу(и)ко их Пояна Стан (Сучава, 1458 *BD* I, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Витолтескоул* (1458 *BD* I, 20).

ВИТОЛТЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы також и от нас есми дали и потвърдили слоугам нашим Иванкоу и Гаврилоу тоє прадреченое село на оустіе Боужора, на имъ Витолтешіи (Сучава, 1490 *BD* I, 384).

ФОРМИ: *наз. Витолтешіи* (1490 *BD* I, 384).

***ВИТОЛТЬ** *див. ВИТОВТЬ.*

***ВИТОЛЬТЬ** *див. ВИТОВТЬ.*

ВИТОНИЗКИЙ *ч.* (3) (*особова назва*): продал есми тоє имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витонизкому за двесте коп широкихъ грошей монеты ческое (Володимир, 1475 *AS* I, 72); а надъ тыи рьчи верху писаныи про лепшую твердостъ я Оношко Витонизкий печат свою приложил к сему моему листу (Луцьк, 1490 *AS* I, 92).

ФОРМИ: *наз. одн. Витонизкий* (1490 *AS* I, 92); *дав. одн. Витонизкому* (1475 *AS* I, 72).

***ВИТЪЗЪ** *див. ВИТАЗЪ.*

ВИТАЗЪ *ч.* (14) (*титул бояр, які брали участь у бойових походах*) витязь, воін: іо романъ воевода... даль есмь ис моимъ сыньми... служъ нашему иванышу витазю... г села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); мы пань александръ воевода молдавскы и наши слугы пань Ануш витазь, пань станиславъ ротомпанъ... владиславу... королю польскому... слобуемы (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тоти истинный слоуга наш Мирча... и Стана, дочка Драгомира Кашотъ, и... сынове Мирча Кашотъ, непотове Братоула витязь,— жаловали есми их особною нашею милостию (Сучава, 1491 *BD* I, 445).

ФОРМИ: *наз. одн. витазь* (1395 *Cost.* II, 612; 1404 *Cost.* II, 625); *род. одн. витеза* 3 (1400 *DIR«A»* 433; *Cost.* I, 37); **витъза** 2 (1481 *BD* I, 248); **витъзъ** 1 (1491 *BD* I, 445); **Витазя** 1 (1403 *RS* 338); **вѣтаза** 1 (1428 *Cost.* I, 202); *дав. одн. витазю* (1392 *Cost.* I, 7).

ВИЦАШПАНЬ *ч.* (1) (*слц. vicišpañ*) заступник жупана: Се азъ пань радоуль вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!) ижоупань ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... дадоше о(т) своего оурика три села монастирю (Сігет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. вицашпань* (1404 *ГМ*).

***ВИЧНЫИ** *див. ВѢЧНЫИ.*

***ВИШАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого) (*позбавляти життя через повішення*) вишати: и ти(ж) имает(м) с вашей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) држжати ме(ж) нами и земльми, яко быхо(м) могли злодїевъ именовани(х) або лице(м) нѣты(х) вишали на обѣ стороны (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. быхо(м)...* вишали (1457 *Cost.* II, 810).

Див. ще ВѢСИТИ.

ВИШЕ *див. ВЫШЕ¹.*

***ВИШЕНКИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Вишеньки: я Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... против острова Кубуча до Белое горы, Стыромъ подъ Вишенки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *знах. Вишенки* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ВИШЕПИСАНІИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

ВИШЕПИСАННІИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

***ВИШЕПИСАННЫИ** *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

***ВИШЕПИСАНЪНЫИ** *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

ВИШЕРЕЧЕННІИ *див. ВЫШЕРЕЧЕННІИ.*

ВИШНЕВЕЦКИЙ *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были: кн(а)зь Михайло Вишневецкий, а пан Петръ Боговитинович (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Вишневецкий* (1497 *AS* I, 112); *род. одн. Вишневецкого* (1497 *AS* I, 112).

***ВИШНЕВЕЦЪ** *див. ВИШНЕВЕЦЪ.*

ВИШНЕВЕЦЪ, ВИШНѢВЕЦЪ, ВИШНЕВѢЦЪ *ч.* (12) (*назва міста і села у Волинській землі*) Вишневецъ: а мыта... кн(а)зь Солтану оу Вишневецъ пол гроша из збаразского мыта (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); А мнѣ кн(а)зь Михаилу Васильевич(у) Избаразкому достал са город Вишнѣвель (Вишневецъ, 1482 *AS* I, 81).

ФОРМИ: *наз. одн. Вишневецъ* 2 (1475 *AS* I, 71; 1478 *AS* I, 76); **Вишнѣвель** 1 (1482 *AS* I, 81); **Вишневецъ** 1 (1482

AS I, 81); *род. одн.* Вишневец (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *дав. одн.* Вишневецю 1 (1478 AS I, 76); Вишнѣвцю 1 (1482 AS I, 81); *знах. одн.* Вишневецъ 1 (1475 AS I, 70); *місц. одн. в Вишнѣвци* 1 (1482 AS I, 81); *оу Вишневеці* 1 (1463 AS I, 55); *наз. мн.* Вишневцы (1463 AS I, 55).

***ВИШНЕВСКИЙ** *прикм.* (1): а тот город Вишневецъ и со всеми тыми селы, какъ оу верху писано и со всеми с тыми ставы, што сут ставы в tych селѣхъ, и з вишневским мытомъ и со всеми пожиткы... достали сА брат(у) моему старшему кн(А)зю Михайлу (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).
ФОРМИ: *ор. одн. с. вишневским* (1482 AS I, 81).

*Див. ще *ВЫШНѢВѢЦКИИ.*

Пор. ВИШНЕВЕЦЪ.

ВИШНЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою... дали есми, оу нашей земли, оу молдавской, села на днестри, (на) имѣ колешевци... и вишневци (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: *наз. вишневеці* (1447 Cost. II, 273).

ВИШНЕВѢЦЪ *див. ВИШНЕВЕЦЪ.*

***ВИШНИВЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... еще... село вишнивци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *знах. вишнивци* (1437 Cost. I, 541).

***ВИШНИИ** *див. ВЫШНИИ.*

ВИШНІИ ЖИКОВ *ч.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): є црков(в) о(т) вишніи жико(в) (Сучава, 1490 DC 148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) вишніи жико(в)* (1490 DC 148); *зам. місц. црков... оу Вишніи Жиков* (1490 BD I, 420).

*Див. ще *ЖИКОВЪ *, НИЖНІИ ЖИКОВ.*

***ВИШНІИ КОБЪЛІЄИ** *див. КОБЪЛІЄИ ВИШНИИ.*

***ВИШНІИ ЛОУГЪ** *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есми имѣ оу нашей земли села... и (три) мѣсть о(т) оустини єдно на красной повыше никорещи, дрогоуе на ло(ханъ) по(выше) пїатрииа мѣста, а третіє на быкоу оу вишніи лоугъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 449—450).

ФОРМИ: *знах. одн. вишніи лоугъ* (1436 Cost. I, 450).

ВИШНѢВЕЦЪ *див. ВИШНЕВЕЦЪ.*

***ВИЩИКУСОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Вищикуси: мы великий кнАз Швигригайл литовский... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... в овручком повете село Остафьево на Норине... а под Полоным Вищикусовичи (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Вищикусовичи* (1437 AS I, 34).

***ВІАДИЧЪ** *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его вѣрною слоужбою до на(с)... и дали есми емоу оу нашей земли двѣ селѣ, єдно... на имѣ вїади(ч), дрогоуе... где былъ Михайл (Васлуй, 1436 Cost. I, 473).

ФОРМИ: *наз. одн. вїади(ч)* (1436 Cost. I, 473).

***ВІДѢТИ СА** *див. *ВИДѢТИ СѢ.*

! **ВІДѢВШІ** (ВІНѢВШІ) (1): Нихто не има(т) нікимъ позыва(т) толко слоужебникомъ вїдѣвші о простоупкоу прі дворе (XV ст. BC 6).

Див. ВЫНѢТИ.

***ВІЕЗОУРІИ** *мн.* (2) (*назва селища у Молдавському князівстві*): А хотар томоу... селоу... черес Башіоу право на великоюю могилуу близ поуть, ниже Вїезоуріи (Сучава, 1492 BD I, 510); А хотар томоу... селоу, що на Крѣлига-тоуръ на имѣ Милчинещіи... да ест поченши от Томна хотара от новою могилуу що ест выше Вїезоуріи (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ *род. Вїезоуріи* (1492 BD I, 510; 1499 BD II, 148).

ВІНОВАТЫИ *див. ВИНОВАТЫИ.*

ВКАЗАТИ *див. ОУКАЗАТИ.*

ВКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (3) (що) (*давати дивитися*)

вказувати, показувати: тогды влдка почаль вказовати и рѣкль стана такъ милин панове то естъ црквная землА стго сѣса по лисичии бро(д) (Погоничі, 1422 P 97); и колы есмо проихалы черезъ лїсь Почапинскии до долини Кобелька, вгору рички Згару, где нась панъ Карпъ припрыводиль, указуючи одѣколя грунтъ его починаеть, ажь тамъ есмо... застали бояръ Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: *інф. вказовати* (1422 P 97); *теп. I ос. одн. указую* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); *дієприсл. перед. указуючи* (1430 ГВКЛ 7).

*Див. ще *ВКАЗЫВАТИ, *ПОКАЗАТИ, *ПОКАЗОВАТИ, ОУКАЗАТИ.*

***ВКАЗЫВАТИ** *дієсл. недок.* (8) (що кому) (*подавати для підтвердження*) пред'являти, показувати: але ижъ велможныи стефанъ... хотАчи и слобуючи намъ... такую и болшую вѣру какъ намъ передкове его воеводы оуказывали служити... иж бы такъ вѣрнѣ служити помагати и пристати хотѣль а с нами... вѣрнѣ... жити (Ланчиця, 1433 P 121); И онъ того листа передъ нами не положиль, а вказываль его подскарбему нашему дворному, наместнику Утеньскому, пану Литавору а писару нашему вѣдкую (Краків, 1489 РИБ 431); И панъ ольбры(х)тъ поведиль передъ нами штожь отецъ нашъ король его мл(с)ть да(л) о(т)цоу его пну ма(р)тиноу сельцо любецкое на березыни на (и)мя те(р)пичово з лю(д)ми и привиле(и) о(т)ца ншого короля его мл(с)ти на тоє се(л)цо вказываль (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. еси... вказываль* (1495 РИБ 620); *3 ос. одн. ч. вказываль* (1489 РИБ 431; 1498 АЛМ 159; 1499 ВФ); *3 ос. мн. вказывали* 2 (1495 ВК; ВМЗД); *оуказывали* 1 (1433 P 121); *дієприсл. перед. оуказоуючи* (XV ст. СЯ 42).

*Див. ще ВКАЗОВАТИ, *ПОКАЗАТИ, *ПОКАЗОВАТИ, ОУКАЗАТИ.*

***ВКИНУТИ** *дієсл. док.* (3): (шо в шо) вкинути: и па(и) ива(н) то н пере(д) г(с)дре(м) тобъ свѣтчи(л) оу вочы и же ты са(м) тотъ запи(с) зреза(в)шы и в ого(н) вкину(л) (Вільна, 1495 ВМБС).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. вкину(л)* 2 (1495 ВМБС); *укину(л)* 1 (1495 ВМБС).

! **ВКРАЧИЛИ** (ВКРОЧИЛИ) *див. *ВКРОЧИТИ.*

***ВКРАСТИ** *див. *ОУКРАСТИ.*

***ВКРОЧИТИ** *дієсл. док.* (1) вторгтися, вдертися (?): жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(и) на (и)мА курило Иванови(ч) на бра(т)ю свою... што(ж) они не хотА(т) ему оу во(т)чине дѣленицы (!) дати ... И то(т) курило рѣ(к), што(ж) де(и) они бе(з) о(т)ца моего и бе(з) мене в корола его мл(с)ти были и вкрачили (!) (Вільна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. ! вкрачили* (1495 БСКИ).

ВКУПЕ, УКОУПЕ *присл.* (2) *укупі, разом:* Тыє вси села... маеть держати... владыка Луцкий и Острозский... а за нась и чада наша Господа Бога молити и о добромъ послолитомъ, вкупе зъ сынѣклитомъ нашимъ... радити и советовати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Презъ велікий заклады частокро(т) оубоги(и) люди бывають оутіснены, а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили (XV ст. BC 17).

ВЛАД *див. ВЛАДЪ.*

ВЛАДАРЬ *ч.* (4) (*стч. vladař, стн. włodarz, wladarz*) управитель маекы короля або феодала: О владарь (!) алюбю о слоузе што и(х) панъ виноуетъ оли (!) па(и) своему владареві алюбю своему слоузе о некоторой речи, алюбю о кри(в)дѣ виноуе, тогды имее(т)А своему па(и)у о(т)-присА(ч) самъ седмъ (XV ст. BC 32).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. о владарь (XV ст. ВС 32); род. одн. владарѧ (XV ст. ВС 31); дав. одн. владаревн (XV ст. ВС 32); місц. одн. о владарю (XV ст. ВС 32).

Див. ще ВЛОДАРЬ.

! VLADI(?) (!): a przy tom switcowie byly <... — Прим. вид.) lohy (!) Kurowski pasz pap... Danylo Zaderewaczky u pap Stepan Borirowicz (!) vladi (!) kolo <... — Прим. вид.) у unnich mnoho dobrych ludij bylo przy tom (Глин्यान, 1395 GL 166).

ВЛАДИКА див. ВЛАДЫКА 1.

*ВЛАДИМИРОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): Се азъ рабъ бжїи кнзъ ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ Кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками (Кїїв, 1446 P 154).

ФОРМИ: наз. одн. владимирови(ч) (1446 P 154).

Див. ще ВОЛОДИМИРОВИЧЪ.

ВЛАДИМИРОВЪЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): іо романъ воевода... даль есмь ис моимъ сыньми... служъ нашему иванышо витазю... села на серетъ... имена селомъ... владимировъци и букуровци (Роман, 1392 Cost. I, 7).

ФОРМИ: наз. владимировъци (1392 Cost. I, 7).

*ВЛАДИМИРЪ ч. (1) (особова назва) Володимир: Се азъ... ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ Кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками... и поклонихом сѧ оца свое(г) гробоу кнза вла(ди)мира олькгердови(ч) и дѣдъ своихъ гроб(м) (Кїїв, 1446 P 154).

ФОРМИ: род. одн. вла(ди)мира (1446 P 154).

ВЛАДИСЛАВЪ, ВЛАДИСЛАВ, ВЛЪДИСЛАВ, ВЛЪДИСЛАВЪ, ч. (51) (особова назва, стч. Vladislav, стп.

Władysław): Мы Владиславъ б(ж)ъе мл(с)ти коро(л) пол(с)к... чинныи знаемо... аже слуга нашъ верныи па(н) ходко чеме(р)еви(ч) послужил(л) на(м) верне (Львів, 1399 P 59); мы великий кнзъ Швитрикаило олькирьдови(ч) чинимъ... знаменито... ижъ потвердили брата нашего есмо данье корола Владислава свѧтому Ивану церкви (Городок, 1443 P 144—145); и тыми часы его милость вишереченнїи крал за волю и на причину наиясныишего кнѧжате пана и пана Владислава... брата его милости наимилеишаго, нам всїи мерзѧчки и шкоды и кривды... отпуустилъ (Гирлов, 1499 ВД II, 419).

ФОРМИ: наз. одн. Владиславъ, Владислав, Władisław 8 (1399 P 59; 1407 АрхїОЗР 8/1, 3; 1408 АкїОЗР 1, 6; 1433 P 123; 1434 Cost. II, 666; 1499 ВД II, 423); Влѣднславъ, Влѣднслав 2 (1455 Nic. Doc.); род. одн. Владислава, владислава (1436 Cost. II, 698, 702; 1443 P 145; 1445 P 148; 1499 ВД II, 419); дав. одн. Владиславу, владиславою 17 (1400 Cost. II, 618; 1403 ДГМ; 1404 Cost. II, 625; 1386—1418 P 35; 1433 Cost. II, 652; 1435 Cost. II, 689; 1436 Cost. II, 702; 1439 Cost. II, 712; 1448 Cost. II, 735 і т. ін.); владиславови 12 (1393 Cost. II, 607; 1407 Cost. II, 629; 1411 Cost. II, 637; 1433 Cost. II, 651, 652; 1434 Cost. II, 666; 1436 Cost. II, 701, 702; 1439 Cost. II, 714; 1448 Cost. II, 735); владиславовы 2 (1436 Cost. II, 697); владисла(в) 3 (1436 Cost. II, 706); Владиславою I (1462 ВД II, 285); ор. одн. владиславомъ (1434 Cost. II, 664).

Див. ще ВЛОДИСЛАВЪ, ВОЛОДИСЛАВЪ.

ВЛАДИЧИЦА ж. (21) (цсл. владычица) (enimet до богородици) владычиця: мы Стефанъ воево(д) г(с)дръ земли молдавско(и) знаменито чини(м)... оже... оучинили есми въ задние стопочиши(х) родителе(и) наши(х) и за наше здравие... да оутвърдимо на(ш) монастирь еже е(ст) на молдавици храмъ стаго блговѣщенїа прѣстыѧ вла(д)чица (!) наша бца и прїснодѣвы мрїа (Сучава, 1443 ПГСММ); и боуди емоу клѧтва, о(т) ба оца и сна и ста(г) дха и о(т)

прч(с)тыѧ вла(д)чица наша бца и при(с)двы мрїа (Кїїв, 1446 P 154); Се азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... оумислихьмо яко да оутвърдимъ и оукрпимъ наш питомїи монастирь от Поутнои, идеже ест храмъ оуспенїе пречистїѧ наша владычица богородица и прїснодѣва Марїа (Сучава, 1473 ВД I, 181); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы все вышеписанное, а азъ... дали есмо всїи вышеписанныи села що на Серета... та есмо дали вышеписанное наше(оу) свѧтому монастири що на Быстрици идеже ест храм оуспенїе прѣсвятѧ владычици нашей богородици и прїснодѣвы Марїи (Гирлов, 1499 ВД II, 154).

ФОРМИ: род. одн. владычици 1 (1499 ВД II, 154); вла(д)чица, ! вла(д)чицѧ 3 (1443 ПГСММ; ДГСПМН; 1446 P 154); владнчица, вла(д)чица 2 (1473 ВД I, !81; 1488 ДГСПМ); дав. одн. владычици, вла(д)чици, вла(д)чици 12 (1462 ВД I, 70; 1475 ВД I, 203; 1476 ВД I, 211, 215; 1488 ВД I, 347; 1490 ВД I, 419, 436; ДГСХМ; 1491 ВД I, 452; 1492 ВД I, 509—510); владычице 1 (1491 ВД I, 473); вла(д)чице 1 (1458 Mih. Doc. 121); владычицей 1 (1491 ВД I, 464).

*ВЛАДОВСКИИ прикм. (1) (пор. Владъ Чорныи у Молдавському князівстві): били данї тотї ѣ цркви ис попн о(т) деда нашего о(т) александра... иї црко(в) владовска ис попо(м) (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. владовскаа (1490 DC 147).

*ВЛАДОВЪ прикм. (5): А на то вѣра моѧ и моихъ сыно (!)... вѣра пана оуладова (Роман, 1392 Cost. I, 8); и еше есми потвепотвердили (!) наше(оу) монастирю оуси монастирски пигаие на имъ сны владови наноуль и братїа_его (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: наз. одн. ч. влад(о)в (1453 DIR«А» 503); наз. одн. ж. владова 2 (1403 RS 338; 1411 Cost. I, 85); оуладова 1 (1392 Cost. I, 8); наз. мн. ч. владови (1470 DIR«А» 522).

Пор. ВЛАДЪ.

*ВЛАДСЛАВЪ див. ВЛАДИСЛАВЪ.

*ВЛАДОУЛЬ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Владимиръ або Владиславъ): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїиде прѧд нами... Мьгдльинъ, дочка Петра спѣтаръ... и продала... половина село на имъ половнина от Флорещи на Полочине... слоугам нашим Козми и братоу его Владоулоу (Сучава, 1495 ВД II, 73—74).

ФОРМИ: дав. одн. Владоулоу (1495 ВД II, 74).

Див. ще ВЛАДЪ.

ВЛАДЪ, ВЛАДЪ, ВЛАД ч. (191) (особова назва, пор. Владимиръ або Владиславъ): а на то вѣра моѧ... вѣра пана юрѧ столникова и брата его пана анѣдриѧда вѣра пана оулада дворникова (Сучава, 1393 Cost. I, 14); мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы, панове воласкыя(!), землѧны молдавскыя... панъ балица... панъ владъ дворникъ... чинимы знаемо освѣщеню и велбеному и великому владиславу... королю польскому... слобуемы и илюбилї есмы... имаемы ему вѣрни быти (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а на то ест вѣра наше(о)у господства вышеписаннаго мы стефана воеводи, и вѣра прѣвзлюбленнаго сына господства ми, богдана влада (Васлуй, 1497 Cost. S. 223).

ФОРМИ: наз. одн. Владъ, владъ, Влад 17 (1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1418 Cost. I, 127; 1424 P 100; 1441 DBAc 34; 1445 Cost. II, 231; 1469 ВД I, 135; 1489 ВД I, 376; 1491 Cost. S. 152; 1495 ВД II, 74 і т. ін.); Владъ 1 (1488 ВД I, 377); род. одн. влада, вла(д) 170 (1400 Cost. I, 37; 1411 DIR«А» 439; 1424 P 99; 1443 Cost. II, 131; 1479 ВД I, 222; 1483 Cost. S. 122; 1493 ВД II, 15; 1497 Cost. S. 223 і т. ін.); оулада 1 (1393 Cost. I, 14); дав. одн. владови (1418 Cost. I, 127); знах. одн. влада (1418 Cost. I, 127).

Див. ще *ВЛАДОУЛЬ.

***ВЛАДЬ ЧОРНЫИ** ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): били дани тоти ѿ цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра... ли црков(в) и(с) попо(м) на солонци оу чорного влада (Сучава, 1490 DC 147).
 ФОРМИ: *род. одн. чорного влада, влада чорного* (1490 DC 147).

ВЛАДЫКА ¹, **ВЛАДИКА** ч. (79) (цсл. владыка) 1. (архієрей) владыка (56): Тыи вси села, отъ насъ ку церкви Божой прьданые, маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкой и Острожский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а се азъ влдка иванъ из луцка знаемо чиню всьмъ аже да(л) ми г(с)дръ мой великый король митрополью галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); тако есмь подлугъ того

вызнанья нсовивши сА и земАны и дали есмо влдцъ листь и нашею печатью подтвердили есмь ему аже естъ его по личици брод(д) (Погоничі, 1422 P 98); Протож ненадобъ никому вьступати ся и еден вьдаеть тое село владыка орменьский (Київ, 1445 ЗНТШ CXV, 19); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... благопроизволи господство ми... и дали есми прадреченному монастырю единъ монастырь оу бонци, где была келіа влдкж (!) иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263); Тежь паномъ владычнымъ десятиникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе, а владыцъ Полоцкого того игумена у Пречыстой Пустынской не судити... нижли которое дьло будетъ владыцъ до игумена, тое судити намъ посполъ... владыкою (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

2. господь (23): а кто бы того не задержалъ или радиль на порошеніе(!), таковы... да е(с)т подобе(н) іода и проклАтому арію, и оучестіе да имаеть съ оньми, еже възъпише на владыка х(с)та (Бирлад, 1435 Cost. II, 679—680); Се аз раб владыки моегоу исоу христа, Ио Стефан воево... знаменито чиним... ож... Негша, дочка Жоуржі и съ еи дьтми... продали свою правою и питомоую огниоу (Сучава, 1491 BD I, 451).

ФОРМИ: *наз. одн. владыка, влдка* 32 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1366 P 12; 1391 P 45; 1398 ЗЛЕІК; 1404 P 69; 1422 P 97; 1445 АкЮЗР I, 18; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1470 AS I, 65; 1490 Пам.; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1 і т. ін.); **владыка** 1 (1445 ЗНТШ CXV, 19); *зам. род. где была келіа ! влдкж* 1 (1446 Cost. II, 263); *зам. знах. възъпиша на владыка* 3 (1435 Cost. II, 680; 1448 Cost. II, 366; 1457 BD I, 5); *род. одн. владыки* 12 (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 215, 216; 1488 BD I, 342, 347; ДГСВМШ; ДГСЛМ; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 419; ДГСХМ; 1491 BD I, 451); **владыки** 11 (1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1453 Cost. II, 453; 1467 СП № 13; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1473 BD I, 181; 1490 DC 146; Пам.; 1494 AS I, 102; XV ст. ВОРСР 179; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); *дав. одн. владыцъ* 5 (1422 P 98; 1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 71; 1500 АСД II, № 3); **владыце** 2 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); **владыцъ** 1 (1445 ЗНТШ CXV, 19); **влдцъ** 1 (1422 P 98); *знах. одн. владыку, владыкж* (1435 Cost. II, 682, 689; 1438 DIR«A» 472; 1487 BD I, 311, 313; 1499 BD II, 448); *ор. одн. владыкою* 2 (1422 P 97; 1500 АСД II, № 3); **уладью** 1 (1422 P 98).

ВЛАДЫКА ², **ВЛЪДИКА**, **ОУЛАДЫКА** ч. (9) (особова назва): Пис(а) Иванко <В>лдыка оу Соучавъ (Сучава, 1469 BD I, 136); А при том был... пан Хведко Оуладыка дьАк королев (Луцьк, 1487 AS I, 86); Ключникъ киевскій Сенько Полозовичъ личбу делал мне Ивашку Владыце у Вилни (Вільна, 1496 АЛРГ 72).

ФОРМИ: *наз. одн. Владыка, вл(д)ка* 4 (1487 AS I, 87, 241; 1494—1495 АЛРГ 59; 1495 ВМБС); **Оуладыка** 2 (1487 AS I, 85, 86); <В>лдыка 1 (1469 BD I, 136); *дав. одн. Владыце, владыце* (1495 ВМБС; 1496 АЛРГ 72).

ВЛАДЫЧИН ч. (3) (особова назва): Пис(а) Иван Владычин оу Соч(а)вѣ (Сучава, 1467 BD I, 118); Пис(а) Иванко Владычин оу Соучавѣ (Сучава, 1469 BD I, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. Владычин* (1467 BD I, 118; 1468 BD I, 128; 1469 BD I, 135).

***ВЛАДЫЧИНЬ** ¹ *прикм.* (1) архієрейскій: а на то послуи влдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышьскіи и печать его... влдчнъ тивунъ иванько губка (Перемишь, 1366 P 12).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. влдчнъ* (1366 P 12).

*Див. ще *ВЛАДЫЧНЫИ.*

ВЛАДЫЧИНЬ ² *прикм.* (1): а на то послуи иванъ владычинъ зАтъ васко голыи Ахн(о) онисимьковъчъ (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. владычинъ* (1385 P 28).

Пор. ВЛАДЫКА ².

***ВЛАДЫЧИЦА** *див. ВЛАДИЦИЦА.*

***ВЛАДЫЧНЫИ** *прикм.* (2) (цсл. владычнии) архієрейскій: и то и бщн възнали аже влдчни люде слѣдъ гонѣтъ по личисци брод(д) и оуздають тополничаномъ занеже тополничане имбють с уладкою границу (Погоничі, 1422 P 98); Тежь паномъ владычнымъ десятиникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

ФОРМИ: *наз. мн. влдчни* (1422 P 98); *дав. мн. владычнымъ* (1500 АСД II, № 3).

*Див. ще *ВЛАДЫЧИНЬ ¹.*

ВЛАДЬ *див. ВЛАДЪ.*

ВЛАДЪНІИ *ми.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): и дали... есми томуоу святомуу нашему монастырю тое село на имъ Владъніи на Сиреть, где былъ Ориш Владъ (Сучава, 1489 BD I, 377).

ФОРМИ: *наз. Владъніи* (1489 BD I, 376, 377).

***ВЛАДЪЮЩИИ** *дїеприкм.* (1) який володіє: а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м) пече(р)скимъ Ста(р)цомъ и брати нашего патріа(р)шеского благословеніа а велики(х) Господарей свои(х) владьющи(х) велики(м) княженіе(м) роускимъ и кїево(м) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *акт. теп. род. мн. владьющи(х)* (1481 ГПМ).

Див. ще ВОЛОДЪТИ.

***ВЛАЙКО** ч. (1) (особова назва, молд., болг., серб. Влайко): А на то ест... в. п. Станчола, в. п. Влайка, оуика нашего... и вѣра всьхъ бояръ наших молдавскихъ (Сучава, 1467 BD I, 117—118).

ФОРМИ: *род. одн. Влайка* (1467 BD I, 117).

Див. ще ВЛАЙКОУЛ.

ВЛАЙКОУЛ, **ВЛАЙКОУЛЬ** ч. (103) (особова назва, молд., пор. болг., серб. Влайко): А на то ест... вѣра и доуша пана Козма Шандровича... в. и д. п. Влайкоула паркалаба... вѣра и доуша всьхъ боАр наших молдавскихъ (Баків, 1457 BD II, 258); А на то ест великаа мартоуріа сам господства ми вышписанны Стефан воевода и наши бояри на имъ: пан Манойло, и пан Станчоул, пан Влайкоул... и ины наши бояри (Дольный Торг, 1466 BD I, 113); печать пана доуми влайкоул (Сучава, 1499 BD II, 444).

ФОРМИ: *наз. одн. Вланкоул, Влайкоул, Wlaikuł* 31 (1459 BD I, 32; 1461 BD I, 45; 1463 BD I, 74; 1467 BD I, 123; 1469 BD I, 138; 1472 Cost. S. 88; 1476 BD I, 209; 1480 BD I, 241 і т. ін.); ! **Блайкоул** 1 (1472 BD I, 172); *зам. род. печать...* **влайкоул** 2 (1476 BD I, 209; 1499 BD II, 444); *род. одн. Влайкоула* 68 (1457 BD II, 258; 1460 BD II, 270; 1464 Cost. S. 59; 1465 DIR«A» 518; 1470 BD I, 148; 1472 BD I, 177; 1475 BD I, 203; 1478 BD I, 219; 1480 BD I, 243; 1482 BD I, 263; 1483 BD I, 270; 1484 BD I, 277 і т. ін.); **Влайкола** 1 (1468 BD I, 126).

*Див. ще *ВЛАЙКО.*

***ВЛАЙКОУЛОВИЧ** (2) (особова назва, молд., болг., серб. Влайко): Мы бояре земли молдавской, рада господарѣ нашего Стефана воеводы: Ион Тьоутоул логофет, Доума Влайк(оул)ович паркалаба... и иныи бояре що при том были (Сучава, 1499 BD II, 443—444).

ФОРМИ: наз. одн. **Влак(оул)ович** 1 (1499 *BD* II, 444); 1 **Клакоулович** 1 (1499 *BD* II, 425).

ВЛАЙКОУЛЬ див. **ВЛАЙКОУЛ**.

ВЛАКОИ ч. (1) (*особова назва*): а тому свѣдци панъ миколай спичникъ... панъ влакои драгомирецький (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: наз. одн. **влакои** (1424 *P* 106).

***ВЛАСНОСТЬ** ж. (1) (*стч. własnost, стп. włas(t)ność*) (*належність кому чого з правом повного розпорядження*) власність: а тоє выше писанное (*в ориг. выше писанного*). — *Прим. вид.*) через шлях(о)тне вроженого кн(А)за Костентина... и зо всим правом панством и власностью (маеть) быти держано (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: ор. одн. **власностью** (1499 *AS* I, 118).

***ВЛАСНЫЙ** прикм. (7) (*стч. własni, стп. własny*) 1. (*чий на підставі права власності*) власний (2): так и мы, з божиои воли, их власного дѣдичеваня поживами, их воли вѣрным наслідованем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 284); я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... и жет продал есми пану Семену Олизаровичу имене на Волины свое власное (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

2. (*свій, не чужий*) власный (2): а тоє выше писанное (*в ориг. выше писанного*). — *Прим. вид.*) через шлях(о)тне вроженого кн(А)за Костентина и теж на его наслѣдки власныи и зо всим правом панством и власностью (маеть) быти держано... как ему и его властнымъ наслѣдкомъ лелей... взвидит сА (Вильна, 1499 *AS* I, 118);

(зв'язане смислом з підметом, підсилювальне слово у знач. сам) власный (2): *własnoju prisiahoju oczistitisia majet'* (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

3. справный, правдивый (1): и волно ему вѣ здѣшнемъ панствѣ нашомъ жону пояти, и титулу вшелякого и волности шляхецкоб, яко властному шляхтичови, тубылцови, заживати (Луцьк, 1438 *P* 141).

ФОРМИ: род. одн. с. **власного** (1462 *BD* II, 284); дав. одн. ч. **властному** (1438 *P* 141); знах. одн. с. **власное** (1466 *AS* I, 62); ор. одн. ж. *własnoju* (1388 *ZPL* 104, 108); дав. мн. **властнымъ** (1499 *AS* I, 118); знах. мн. ч. **власныи** (1499 *AS* I, 118).

Див. ще ***ВЛОСТНЫИ**.

***ВЛАСТЕЛЬ** ч. (1) володар, пан: Прѣстави сА Ю Вльдиславъ воеводѣ в лѣ(т) $\text{†}\text{S}\text{C}\text{Z}\text{G}$, м(с)ца Авгоу(ст) кв днь И сѣтвори си камень вѣ днь Ю Ньгое воевода сѣтвори Барбоу(л) банъ и Прѣвоул дворник и сѣ братіам ихъ, снови Ньгое Краавскы, понеже и Вльдислав воевода и подигноу(л) властели (Дял. 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: знах. мн. **властели** (1455 *Nic. Doc.*).

***ВЛАСТНЫИ** див. ***ВЛАСНЫИ**.

***ВЛАСТЬ** ж. (2) (*цсл. власть*) (*право підпорядковувати своїй волі кого або що*) влада: Тыє вси села... маеть держати... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... яко самъ отъ Христа Спаса власть господинъ отецъ владыка маеть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а болше того никакое власти да не имает(т) на(л) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)скимъ и предѣлы его епа(р)хін а(р)хима(н)дриты пече(р)ское (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: род. одн. **власти** (1481 *ГПМ*); знах. одн. **власть** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

***ВЛАХИНЪ** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. влахъ*): а на то е(ст)... вѣра пана (л) влахіна (Сучава, 1436 *Cost.* I, 484—485).

ФОРМИ: род. одн. **влахіна** (1436 *Cost.* I, 485).

ВЛАШИНОВЦИ мн. (2) (*назва села у Волинській землі*) Влашинці: а што matka и(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев, и... Влашиновцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збарзкой ись с(ы)нми ись ее... досталь сА имъ Вишневецъ... а к тому... Влашиновци (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: наз. **Влашиновцы** (1478 *AS* I, 76); знах. **Влашиновцы** (1463 *AS* I, 55).

***ВЛАШИНОВЪ** прикм. (2): А хотарь томоу селоу на имѣ Беркишешем... поченше от блога Мьстакиноулоуи... черезъ Молдавоу оу щаоу Влашиновоу, и от щаза Влашинови право до оустіа Бѣлкое (Сучава, 1473 *BD* I, 183).

ФОРМИ: род. одн. ж. **Влашинов** (1473 *BD* I, 183); знах. одн. ж. **Влашиновоу** (1473 *BD* I, 183).

Пор. **ВЛАШИНЪ**.

ВЛАШИНЪ, ВЛАШИНЪ ч. (15) (*особова назва, молд., слов. влахъ*): а на то е(ст)... вѣра пана влашина спѣтарь... и вѣра всѣхъ боарь наши(х) (Сучава, 1435 *Cost.* I, 424); И оуставше наши слоуги Влашинъ и непот его Чокан та заплатили оуси тоты вишеписаніи пиньзи... оу роуку слоузѣ нашемоу Косте Орьшь (Сучава, 1495 *BD* II, 78).

ФОРМИ: наз. одн. **Влашинъ, Влашинъ** (1443 *Cost.* II, 160; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1495 *BD* II, 78, 248); род. одн. **влашина** (1435 *Cost.* I, 424; 1437 *Cost.* I, 530; 1438 *DIR«A»* 472; 1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454); дав. одн. **Влашиноу** (1493 *BD* II, 14; 1495 *BD* II, 78).

Див. ще ***ВАЛАШИНЪ, ВОЛОШИНЪ**.

ВЛЕВО, ВЪЛЕВО, УЛЕВО присл. (10) уліво, наліво: а покинувши гостинець Колковський, взяти вѣ лево гостинцемъ до Жьдичына (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 2); а одѣ Сиквы долины, до Мыскова горба, н з Мыскова горба до потоку и долины Буачной — усе у лево грунтъ до Почапынець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

***ВЛИЦА** див. **ОУЛИЦА**.

ВЛОДАРЪ ч. (1) (*стп. włodarz*) управитель маетку короля або феодала: Бартольг жалова(л) на Ондreja и(ж) емоу сеножать покоси(л), а Ондрей визналь але рекль и(ж) коупиль во его владарА и заплати(л) а то(т) влодаръ оумерль (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: наз. одн. **влодаръ** (XV ст. *BC* 31).

Див. ще **ВЛАДАРЪ**.

ВЛОДЕКЪ ч. (1) (*особова назва*): а сведци цнии панове па(н) гльбѣ романовскыи... александро леданскыи влодекъ воевода лвовскыи (Львів, 1412 *P* 81).

ФОРМИ: наз. одн. **влодекъ** (1412 *P* 81).

***ВЛОДИМЕРСКИЙ** прикм. (1): И мы великий князь Швыдригаило Олкгердовичъ, сее осмотриль у светомъ евангелиеи Влодимерское церкви тые записы и обыскали есмо съ нашоу княгинею... которое какъ было село и земли... приданы святой церкви Володимерской епископии, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей подтвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

ФОРМИ: род. одн. ж. **Влодимерское** (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

Див. ще **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

***ВЛОДИСЛАВОВЪ** прикм. (2): мы Стефан, воевода... знакомито чинимъ... яко хотА... памАти... предкоув наших... наслідова(ти), и тиж их вѣры, пилнои заслуугы коу наияснѣшон з божиои памАти наияснѣшон кнАжат и панов кролюв полскыхъ, на имѣ коу наияснѣшому и коу наивышшемоу пану Влодславоу отцю и другомоу пана Влодиславоу, сыноу его, кролюмъ полскимъ... посвѣдчити и потвердити... так и мы... их воли вѣрным наслідованем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **Влодиславоу** 1 (1462 *BD* II, 283); **Влодславоу** 1 (1462 *BD* II, 283).

Пор. **ВЛОДИСЛАВЪ**.

ВЛОДИСЛАВЪ ч. (34) (*стп. Włodzistaw, Włodstaw*)

Владислав: Влодиславу божьей млти коро(л) полско(м) (Луцьк, 1388 *P* 42); господарА нашего милостивого, корола влодислава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); А ивашко... знаемо чиню... аже велебнии г(с)дрь, влодиславъ, из божьей мл(с)ти кроль пол(с)ки и велебнии кнА(э), витовтъ литов(с)ки, смилovali(с) надо мноу, принади суть мене собѣ слугою (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); А далей слобоуем, иж всѣ... обвезана... пред-

ков наших воевод молдавских... которым съ промѣноу-номуу (1) Владславу кролю полскомоу и другомоу Владславу сыноу его записал съ и обвезал съ... с полностію здержим и заховамо (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: наз. одн. **влодиславъ**, **Влодисла(в)**, **вло(д)славъ** (1388 *P* 36; 1394 *P* 53; 1395 *Cost.* II, 610, 612; 1400 *Cost.* II, 619; 1404 *P* 70; 1415 *P* 86; 1433 *P* 120, 122, 124); *род.* одн. **влодислава** (1390 *P* 175; 1395 *Cost.* II, 610, 611; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; XV ст. *СЯ* 9; 1402 *Cost.* II, 623); *дав. одн.* **Влодиславу**, **вло(д)славу**, **влодиславоу** 9 (1388 *P* 42; *SL* 678; 1393 *P* 51; 1402 *Cost.* II, 621, 623; 1404 *P* 70; 1434 *Cost.* II, 664); **вло(д)славови**, **влодиславови** 4 (1393 *Cost.* II, 607; 1433 *P* 121; 1434 *Cost.* II, 663, 664); **Влодславоу** 2 (1462 *BD* II, 285); *ор. одн.* **вло(д)славомъ**, **влодиславомъ** (1404 *P* 70; 1433 *P* 123).

Див. ще **ВЛАДИСЛАВЪ**, **ВОЛОДИСЛАВЪ**.

ВЛОДКОВИЧЬ ч. (2) (*особова назва*): А па(н) птръ влодковичъ дѣдичъ схарбиновскии староста галицкии свѣдчу и познава(м)ъ... аже миха(л) грабовецкии а па(н) птрашъ пиликовичъ просили крола о границю промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68); а мы слобоуемъ ему при нашѣн вѣръ заплатити безъ никоторое о(т)волоку о(т) сего велика дни за два року яко были есмы послали нашего посла пана петра влодкови(ч) старосту теребовльско(г) подьстолье(г) судомирско(г) до александра воевод(д) (б. м. н., 1411 *P* 77).

ФОРМИ: наз. одн. **влодковичъ** (1404 *P* 67); *знах. одн.* **влодкови(ч)** (1411 *P* 77).

***ВЛОДСЛАВОВЪ** *див.* ***ВЛОДИСЛАВОВЪ**.

***ВЛОДСЛАВЪ** *див.* **ВЛОДИСЛАВЪ**.

***ВЛОДЫКА** ч. (1) (*особова назва*): Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовѣ, апрѣль 2 дн., индиктъ 5... Влодыцъ Попковичу волость Жолыажъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *дав. одн.* **Влодыцъ** (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

***ВЛОЖЕНЫИ** *див.* **ОУЛОЖИТИ**.

***WŁOŻYTY SIA** *дієсл. док.* (1) (в що) (*вмішатися*) втрутитися: Takto nam trudno peremiryia ta i waszab milost żalowali, syły by iesto nam w tom ne czynili, iżby nam peremiryie s nim derżat, zaniaz ne czoho dla iestno to wczynili i w to sia włożyli, niż wiry dla Chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, zšto was soromotył (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн.* **sia włożyli** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

***ВЛОСТНЫИ** *прикм.* (6) (*стп.* włostny) (*чий на підставі права власності*) власний: а про лѣпшую справедливость и сведство печат свою влостную завѣсили (есмо) к сему н(а)шому листу (Володимир, 1470 *AS* I, 65); Янь... ре(к) зъ своее зъ влостное бчолы мед несъ до своего домоу (XV ст. *BC* 19); жаловали на(м) погоре(л)скии на него, што(ж) о(т)н(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* **влостного** (XV ст. *BC* 23 зв.); *род. одн. ж.* **влостного** (XV ст. *BC* 19); *знах. одн. ж.* **влостную** (1470 *AS* I, 65; 1487 *AS* I, 240; 1495 *ВМЗД*); *місц. одн. ж.* **оу !влоустеноуи** (1462 *BD* II, 284).

Див. ще ***ВЛАСНЫИ** 1.

***ВЛОСТОВСКИИ** ч. (1) (*особова назва*): а паки бихомъ тако не задержали, яко са есмо записали на то(м) сниму, прі наши(х) пановъ... при пану андровашу, воеводы подолскомоу, старости самборскомоу, и при пану влостовскомоу, старости подолскомоу... що быхо(м) были осажені нашей чти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679).

ФОРМИ: *місц. одн. при* **влостовскомоу** (1435 *Cost.* II, 679).

***ВЛОСТЬ** ж. (1) (*стп.* władz) (*територіально-адміністративна одиниця*) волость: Мы... вызнавама... иже лопатичъ ива(н) юриевъ сынъ ись его братиею посполною

рукою позвали суть яна бѣлецко(г) о дѣдину о бѣлку лежачиу оу власти оу лвовскои (Львів, 1421 *P* 93).

ФОРМИ: *місц. одн. оу* **власти** (1421 *P* 93).

Див. ще **ВОЛОСТЬ** 1.

ВЛОЦЛАВСКИИ *прикм.* (2) (*пор.* Włodław, Włocławek у Польщі): Мы воищехъ з бжиен мл(с)ти ярибискупъ гнѣзденскии... бискупове влодиславъ выбранни ку бискупству влоцлавскому миколаи з михалова... ярантъ з брудцова влоцлавскии... слобуемы и записуемы са стецку воеводъ земль молдавскои (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **влоцлавскии** (1433 *P* 122); *дав. одн. с.* **влоцлавскому** (1433 *P* 122).

***ВЛОУСТЕНОУИ** (**ВЛОСТНОИ**) (1): Тиж... слобоуем... Казмироу кролю... противко каждому неприателви их пристати и помагати, оу влоустеноуи парсоунъ (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

Див. ***ВЛОСТНЫИ**.

***ВЛОУСЪ** *див.* ***ОУЛОУСЪ**.

***ВЛЧА** *див.* **ВЛЪЧА**.

***ВЛЪДЕСКУЛЬ** ч. (1) (*особова назва, молд., пор. слов.* владати): мы стефанъ воевода... чнимъ знаменито... оже тотъ истини слуга нашъ тадоръ влѣдеску(л) слоужилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1443 *Cost.* II, 140—141).

ФОРМИ: наз. одн. **влѣдеску(л)** (1443 *Cost.* II, 141).

ВЛЪДЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его право(ю) и вѣрною службою до на(с)... дали есми ем(у)... его очину село на серегъ, на има влѣдещи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 141).

ФОРМИ: наз. **влѣдещи** (1443 *Cost.* II 141).

ВЛЪДИКА *див.* **ВЛАДЫКА** 2.

ВЛЪДИСЛАВ *див.* **ВЛАДИСЛАВЪ**.

ВЛЪДИСЛАВЪ *див.* **ВЛАДИСЛАВЪ**.

***ВЛЪКАНОВЪ** *прикм.* (2) ◊ крѣвнця Влѣканова *див.* **КРЪНИЦА**.

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Влѣканова** (1475 *BD* I, 206).

***ВЛЪКАНЪ** ч. (1) (*назва джерела*): и такожь дали есми емоу и другое село по(д) ботнѣми подли влѣкана (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *род. одн.* **влѣкана** (1443 *Cost.* II, 120).

ВЛЪКСАНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и привиліе от Александра воеводѣ дѣла нашего еше есмо имъ дали що на тоти села... на имѣ Биравичеци... и Влѣксанещи (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: наз. **Влѣксанещи** (1499 *BD* II, 162).

Див. ще ***ВЛЪКСАНОВО**.

***ВЛЪКСАНОВО** с. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и дали господствоу мы петь сель... три на Бистрици, выше Бакова: село Бираиано, и село Влѣксаново и село Маноиуилещи (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Влѣксаново** (1500 *BD* II, 173).

Див. ще **ВЛЪКСАНЕЩИ**.

ВЛЪСЪНЕЩИИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воевод(а)... знаменито чини(м)... оже... дали н потвердили есми томоу стомоу монастыроу села, оу нашей земли мо(л)давскои, на имѣ село(м)... влѣснѣщи по више о(т) баковъ... и лоукъчещи (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10).

ФОРМИ: наз. **влѣснѣщин** (1462 *Cost.* D. 10).

***ВЛЪХОВЕЦКИИ** *прикм.* (1): билн данн тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего... лѣ црко(в) ис попо(м) влѣховецка (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **влѣховецка** (1490 *DC* 147).

Пор. **ВЛЪХОВЕЦЪ**.

ВЛЪХОВЕЦЪ ч. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Волховець: билн данн тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего... лѣ црко(в) и(с) попо(м) на влѣховець (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на влъховець (1490 DC 147).

ВЛЪЧА, ВЫЛЧА, ВИЛЧА, ВИЛЧА ч. (100) (особова назва, молд., слов. влъкъ): А ивашко, снь петровъ, дъди(ч) валаски, и па(н) вилча поручаемъ и выручили есмо оу нашего господаря, оу велебного крола пол(с)кого, романа (Берестя, 1400 Cost. II, 617); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... и жаловали нам, аже привилїе великое, що имал влъча батърескоула от дьда нашего... на свое отнинсу, село на имъ батърещїи... они загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. одн. влъча 4 (1428 Cost. I, 206; 1476 BD I, 209; 1479 BD I, 228; 1493 Cost. S. 175); вълча 3 (1433 Cost. II, 650; 1434 Cost. II, 665, 670); вилча 2 (1400 Cost. II, 617; 1421 Cost. I, 141); вилча 1 (1436 Cost. II, 701); зам. род. вѣра пана влъча 3 (1414 Cost. I, 112; 1428 Cost. I, 221; 1438 Cost. II, 26); вѣра пана вилча 1 (1425 Cost. I, 169); вѣра пана вълча I (1415 Cost. I, 122); вѣра пана вилча I (1407 Cost. I, 57); род. одн. вълчи, вълчи, влчи 41 (1409 Cost. I, 65; 1414 DIR«A» 441; 1428 Cost. I, 202; 1431 Cost. I, 318; 1433 Cost. I, 359; 1438 Cost. II, 7; 1476 BD I, 209; 1488 BD I, 345; 1493 Cost. S. 175 і т. ін.); вълчи 24 (1422 DIR 35; 1432 Cost. I, 331; 1434 DIR«A» 463; 1436 Cost. I, 468; 1435—1436 Cost. I, 494; 1437 Cost. I, 536; 1438 DIR«A» 472; 1439 Cost. II, 46; 1475 BD I, 206 і т. ін.); вилчи 7 (1425 Cost. I, 173; 1428 Cost. I, 228; 1435 Cost. II, 679; 1436 Cost. I, 455, 481, 484; 1437 Cost. I, 515); Вълчъ 6 (1436 ВАР 29. 33; Cost. I, 444, 450, 460; 1437 Mih. 203); вълчъ 5 (1435 Cost. I, 403; МѢФ; 1436 DIR«A» 469; Cost. I, 473, 476); ор. одн. вилчею (1400 Cost. II, 619).

Див. ще *ВИЛЧУ.

ВЛЪЧИН прикм. (7): и на то на все слюбили есмо пѣлова(л) крестъ с паномъ вилчею и печа(т) вилчина привѣше(н) с моею (Берестя, 1400 Cost. II, 619); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... мароушка, сестра вълчи батърескоула, и братанич ей,

негрїло, снь вълчин ... и жаловали нам, аже привилїе... на свое отнинноу ... загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. одн. ч. вълчин (1493 Cost. S. 175); наз. одн. ж. вилчина (1400 Cost. II, 619; 1409 Cost. I, 70; 1411 DIR«A» 439; Cost. I, 95); Вилчина 1 (1411 Mih. Alb.); вълчина 1 (1493 Cost. S. 176).

Пор. ВЛЪЧА.

ВЛЪКЪ ч. (1) (особова назва): мы илїа воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есмо емоу оу нашей землї оу молдавской сел... на имѣ балосинеци... и на краковѣ где бы(л) са(с) да(н) и да(н) влъкъ (Сучава, 1442 Cost. II, 93).

ФОРМИ: наз. одн. влъкъ (1442 Cost. II, 93).

*ВЛЪЧИ СА дієсл. недок. (1) тривати, продовжуватися: и дадо(х) его п(о)поу нїкїтъ да слоужи(ть) въ не(м) до живота своего и по сьмъртъи его да е(ст) дьца(м) его оставши же дьца(х) да е(ст) вноуча(т)о(м) его и прѣвноуча(т)омъ дондеже са вълче(ть) сьма е(т) и коренъ (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. са вълче(ть) (1401 ЗКЕ).

*ВМЕРТИ див. *ОУМЕРТИ.

*ВМЕШКАТИ дієсл. недок. (1) (стп. omieszkać) (з заперечною часткою) затримуватися: а запнсала есмо по души его князя небощика... къ манастиру Светого Спаса въ Кобрїню село Корчичи... ижъ бы(л) каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобрїнь, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. бы... не вмешкала (1401 АкВАК III, 2).

ВНИЗ прийм. (1) (в род.) (виражає простороє відношення — вказує на напрям дії) вниз, наниз (чим, по чому): а через тую Бучачную, вниз Ровця, припровадылъ насъ панъ Ярмола до долины, где указалъ по той стороны тилько грунтъ Почапынскїй (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

В НИЗЪ присл. (1) вниз, наниз: Она поставила боАр, моужей многих, которые перед нами повелили: Ведаем гораздо в границах и в соуеестве по рекоу Зелвоу к Деречиноу в низъ и в верх и тое поле Малеевское розъроблено (Лукоиня, 1478 AS III, 17).

ВНИМАТИ дієсл. недок. (1) (кого від чого) (не давати зробити що) стримувати, здержувати: а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ нынѣшний и потомъ будущий што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подаря крола коруны пол(с)коѣ, тогды мы имамы нашихъ г(с)подари о(т) того внимати и не дати имъ и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

ФОРМИ: инф. внимати (1395 Cost. II, 613).

В НОЧИ, ОУНОЧИ присл. (6) уночі: Нагло(д) кме(т) жалова(л) на сво(и) сѣсе(ди) ижъ емоу в ночи конь украде(н) (XV ст. ВС 22 зв.).

ВНОУК див. **ОУНОУК**.

ВНОУКА див. **ОУНОУКА**.

ВНУКЪ див. **ОУНОУК**.

*ВНУЧА див. *ОУНОУЧА.

ВНУЧКО ч. (1) (особова назва): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоа, которыже са иснимали с нами, оу серета, на имъ, панъ янъ с чижева... панъ внучко с коутна (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. внучко (1445 Cost. II, 729).

*ВНОУЧА див. *ОУНОУЧА.

ВО див. **ВЪ**.

ВОБЕЛ див. **ОБЕЛ**.

***ВОВЕДЕНІЕ** с. (2) ◇ Воведеніе Богородици и (2) (назва релїгійного свята, також календарна дата) введення богородиці: а писанъ у Печерскомъ монастырѣ мѣсяца ноемврія 21 на Воведеніе Богородица (!) въ лѣто 6906: индикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: знах. одн. Воведеніе (1398 ДГПМ).

***ВОВЕСЪ** див. *ОВЕСЪ.

! **ВОВЛКОВЛЯНИНЪ** див. **ВОЛКОВЯНИНЪ**.

***ВОВРУЧИИ** див. *ВРУЧИИ.

! **ВОГ** (ВАГУ) (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть гневъ о правдоу имееъ соу(д) како во(г) (!) имети в роуце... а сказанїя бы чинилъ справедливо (XV ст. ВС 33 зв.).

Див. **ВАГА**.

! **ВОГДАНОВИЧЪ** див. **БОГДАНОВИЧ**.

ВОДА ж. (35) 1. (перев. у множинї) воднї угїдда (16): а даемъ и дали есмо со всьми оужитки с лесомъ, съ дубровами, с водою, и съ зьмлею и ставы (Краків, 1394 P 54); а тия села дадоше прѣ(л) нами и на наше вѣ(данїе) испольемъ и съ лѣсомъ и съ водою и съ всьмъ прижитко(м) да боудоуть манастироу (Сїгет, 1404 ГМ); а та(к) оузда(л) Ако самъ имѣ(л) и с полемъ и земелею (!) и с луками и с водами и с рѣками и с луги и с гаи и с лѣсы и с дубровами и со всьмї (!) оужитки што нинїн (!) су(т) (Галич, 1418 P 89); а имѣть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (!) Со всїмъ што к ты(м) селомъ прислушаеъ С полми с нївами съ сеножатми съ водами с реками с крїницями... и со всїми оуходы и приходы (Житомир,

1433 P 126—127); мы кїгнїи олекса(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА ... придали есмо оу до(м) Стыя тр(о)ци к манастиру Сергїевоу, двѣ волости наши(х)... съ землїами и(з) водами. С озеры и с рѣками, и с рѣчками и С потоки и(з) бобровыми Гоны (Київ, 1459 P 174); продал есмо свое имѣнье отъчїстое и дедичное Подгаїци у Володимирскомъ повете своею доброю волею... пану Василю Хребтовичу... с полми, и сеножатми, и с гаем, и с дубровою, и с водами, н с потоки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

2. (рїчка, потїк) вода (12): а хотя(р)... до ди(л) нег(ре)ще(м) оу могилоу та о(т) толь на край ли(с)а... та до води (оу албуина (Сучава, 1428 Cost. I, 224); А хотаръ тим вы-

шеписанимь трем селамь по водуу Добровецом долоу до оустри Коуцниной, та пакь по водуу Коуцниной гори до хотари Ромашкова (Гирлов, 1499 *BD* II, 163).

3. (вміст водоймища) вода (2): но коли пань дробышь ставъ завить (!) но покоуль вода сА взольеть, пото(л) пань дробы(ш) маеть сьножбтими своими о(т)мьнитн волбырвце(м), какъ было за отца моего при витовтѣ (Острог, 1458 *ОЖДМ*); коли кн(А)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижній обадва ставы в одинь час спустити и в одинь час заставити, дла того абы не было шкоды кн(А)зю Семену, штобы гораздо вода съшла ловити рыбы (Луцьк, 1463 *AS* I, 55);

в о д о ю (1) водним шляхом, водою: На Мошеницы не надобе Въ Степани одъ верхового а одъ пьшого не надобе, коли водою провадять (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); н о в о д ъ (4) водним шляхом, по воді: и по той сторонѣ ставоу да оучиньтѣ жерствило, и о(т) ста(в) доловъ проуто(мь), о(т) оу(сеи) трѣ(го)вли, да е(ст) имь вьсе тое мыто и по водь и по соу(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 324); яко да оутвердимь црѣковь... и съ оусими озерами и гырлами и озерками, и от Черленого Кешенева до дил Загорни... и съ митом и по соуху и по водь (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 8).

ФОРМИ: наз. одн. вода (1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS* I, 54, 55; 1470 *DIR* «А» 522); род. одн. води I (1428 *Cost.* I, 224); воды I (1446 *Cost.* II, 270); дав. одн. водѣ (1448 *Cost.* II, 324; 1458 *BD* I, 8); знах. одн. водоу (1433 *Cost.* I, 359; 1453 *Cost.* II, 445; 1499 *BD* II, 163); ор. одн. водою (1394 *P* 54; 1404 *ГМ*; 1446 *Cost.* II, 270; 1493 *BD* II, 6; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1495 *BD* II, 63); місц. одн. по (на) водѣ (1429 *Cost.* I, 258; 1448 *Cost.* II, 324; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 8); ор. мн. водами (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1418 *P* 89; 1424 *P* 100; 1433 *P* 127; 1459 *P* 174; 1466 *AS* I, 60; 1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

Див. ще **ДОБРАЯ ВОДА**.

ВОДИТИ дієсл. недок. (3) ◇ водыти подводу (1) (вид натуральной повинности селян) давати підводу на вимого правителя або феодала-землевласника (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чины(м)... оже... дали (е)сми се(с) на(ш) листь нашемоу монастырю... на то аби оуси и(х) люди... неводыли по(д)воду а также наши паркалани о(т) ньмаца боу(д) кто боудеть о(т) на(с) (Сучава, 1467 *Mih.* Doc. 125); б чола водити (1) див. *БЧОЛА¹; п ч е л ы водити (1) див. *БЧОЛА².

ФОРМИ: инф. водити (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1498 *ЧІАФ*); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби водыли (1467 *Mih.* Doc. 125).

Див. ще ***ВОДИТИ СЯ**.

***ВОДИТИ СЯ** дієсл. недок. (1) пас. (перед ким) розглядатися: Мы бискупи... чиними знаемо... како ко(л) та рьчь... о тыч(н)и мьсто... на многи(х) роцьхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. водила(с) (1404 *P* 70).

Див. ще **ВОДИТИ**.

***ВОДИЧКА** ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмь мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... воровещи, и на ба(х)луи ме(ж) водичкою и ме(ж) дринжечи едно мьсто о(т) поустини (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: ор. одн. водичкою (1456 *Mih.* 213).

ВОДЛЕ прийм. (1) (стп. vedle, стп. wedle) (з род.) (виражає модальні відношення) відповідно (до чого, чому), згідно (з чим): Продав есми имене... с людьми, с полми... вынявши за третью част зо всихъ именеи моихъ отчизныхъ, выслуженныхъ и купленныхъ в земльи туюшней волынської лежачихъ водле права посполитого и статуту великого князства литовского (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

Див. ще **ВОДЛУГ**, **ПОДЛЕ**, **ПОДЛУГЪ**.

ВОДЛУГ прийм. (4) (стп. według) (з род.) (виражає модальні відношення) відповідно (до чого, чому), згідно (з чим): wipi sud'i swojemu wodłuh obycazaja zemskoho, zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); и мы во(д)лу(г) и(х) листу судового погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили и се(с) нашъ листь на то и(м) дали (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

Див. ще **ВОДЛЕ**, **ПОДЛЕ**, **ПОДЛУГЪ**.

***ВОДНЫИ** прикм. (6) ◇ бѣги водные (3) див.

***БѢГЪ**¹; потоки водные (3) див. ***ПОТОКЪ**¹.

ФОРМИ: ор. мн. водными (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; *P* 156; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; *АрхЮЗР* 8/IV, 61).

ВОДОРАЦКИЙ ч. (1) (особова назва): Про памет: Водорацкии вышей дани взал 100 судновъ и судно Индикъ 14 (Вільна, 1496 *АЛРГ* 73).

ФОРМИ: наз. одн. Водорацкии (1496 *АЛРГ* 73).

ВОДОТЫИНЬ ч. (1) (назва села у Київській землі)

Водотийв: Село водотийнъ а в томъ селе деветь слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. водотийнъ (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

***ВОДОХРЕЩИ** мн. (1) (назва релігійного свята, також календарна дата) водохрещі: писанъ листь оу сочавѣ, оу нѣделю, на канунѣ водохрѣ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 608).

ФОРМИ: род. водохрѣ (1393 *Cost.* II, 608).

***ВОДЫНСКИЙ** прикм. (7): што пер(в)о сего стоали пере(д) нами очивито вправо земане дороги(ц)кии воды(н)скии(и) с погоре(л)скими (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. воды(н)скии(и) (1495 *ВМЗД*); дав. одн. ч. воды(н)скому (1495 *ВМЗД*); наз. мн. ч. воды(н)скии(и) (1495 *ВМЗД*).

***ВОДЫТИ** див. **ВОДИТИ**.

***ВОЕВАНЫИ** прикм. (1) ◇ шкода воеванная див. **ШКОДА**.

ФОРМИ: знах. одн. ж. воеваную (1433 *P* 121).

***ВОЕВАТИ** дієсл. док. (1) (шо) сплюндрувати, спустошити: а на(ш) господарь, кроль, о(т)поустиль намъ тотъ гнивъ, шо о(т)ць нашъ, александръ воевода, воевалъ коломью и снѣти(н) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. воевалъ (1435 *Cost.* II, 687).

ВОЕВОДА, **ВОЕВОДЪ** ч. (1639) 1. (титул правителя Молдавського князівства та його синів) воевода (1558): Владиславу... кролю польскому... оусерд(е)ч(н)е (!) поклананіе о(т) петра воево(д) молдавского (Сучава, 1388 *SL* 678); а тижь коли бы который неприятель своєю силою облогло того исныи гро(д) галичь тогда того исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити

(Луцьк, 1388 *P* 37); также коли ми бѣгъ поможе(т) ку моеи отняи буду господаремъ и воеводоу... слубую и сеи листь на себе даю, аже хочю тымъ лепши служи(т)... кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); мы панове господарь нашего, илїи воеводы... визнаваемъ... колижъ велемъ жнїи илїашъ воевода... пану владислави, кролю по(л)скому... голды вырности... оучини(л)... мы также иже повынни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701); а неприятелА нашего ильи воеводъ оу его земли противъ насъ не держати, а намъ такожъ неприятелА ильи воеводы, оу нашей земли, противъ его не держати (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); а на то есть вѣра господствами романа воеводы вышеписанного, и вѣра вьсѣхъ боАрь молдавскихъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 306); Korol Jeho Miłost s twoimi predki perwymi wojewodami, mieli przyiatelstwo i ludwa (Вільна, 1494 *BD* II, 388); а на то есть вѣра нашего г(с)д(в)а вышеписанного, мы стефана воеводы, и вѣра прѣвзлюбленна сѣа г(с)д(в)а мы, богдана воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (у Польському королівстві і Литовській державі намісник короля або великого князя) воевода (81): оучинит(ь) который добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 *P* 6); А на

то послуси кназь юрбин глѣбовичъ белзьскій панъ ота пилецький староста русьскоѣ землѣ... панъ воевода львовскій блотнишовскій соцки юско (Львів, 1368 P 16); A pritom byli tyje swetkowe kniaz Fedor wojewoda Łuckij, buduczci toho czasu Zimont rycere a Łuba (!) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); а при томъ были свѣдци панъ спытокъ воевода краковьскій панъ Ашко тарновскій панъ

ликоза воевода панъ гофмистръ крщнъ (Краків, 1394 P 54); а при томъ были свѣдци панъ миколаи спичникъ воевода снАтиньскій панъ гърко панъ андриАшь (Коломия, 1398 P 57); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть и потверде(т) (!) держание прореченыхъ городовъ и зѣмль до моего живота и азъ неслуюю... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д) а ни буръкрабъ а никоторого старьшого по собѣ толико того которы жь бы присАгль вѣре(н) быти королеви (Кременецъ, 1434 P 131); А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ, Тышко братъ его... Данило, воевода Грушовскій (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); И на(д)то еще ѳе(л)ко сла(л)ся на пна миколая радивиловича воеводу виленьского канцълера нашого (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. **воевода**, **воевода**, **wojewoda** 735 (1352 P 6; 1390 P 176; 1400 P 60; 1421 Cost. I, 141; 1443 P 145; 1468 BD II, 300; 1470 BD II, 309; 1484 BD I, 282; 1500 SD 7 і т. ін.); **воево(д)** 54 (1388 P 36; 1404 P 69; 1435 Cost. II, 694; 1448 Cost. II, 359; 1458 BD I, 20; 1470 BD I, 140; 1479 BD I, 223; 1486 BD I, 289; 1491 BD I, 451; 1497 DC 8 і т. ін.); **воеводъ** I (1435 DIR«А» 465); *ск. н.* **вое(в)** 3 (1496 ВМФКС; 1498 ГВКОО; 1499 ВФ); **! во** 2 (1495 ВК; 1499 ГОКІР); *род. одн.* **woiewody**, **воеводы** 384 (1388 ZPL 108; 1395 Cost. II, 612; 1407 Cost. I, 56; 1421 Cost. I, 141; 1433 Cost. I, 361; 1447 Cost. II, 273; 1468 BD II, 306; 1479 Cost. S. 98; 1490 BD I, 398; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); **воеводи**, **воеводи** 254 (1400 Cost. I, 27; 1409 Cost. I, 65; 1428 Cost. I, 218; 1438 Cost. II, 26; 1456 BD I, 456; 1460 Cost. S. 34; 1475 BD I, 203; 1489 BD I, 367; 1494 BD II, 37; 1500 BD II, 175 і т. ін.); **воево(д)** 78 (1388 SL 678; 1411 P 77; 1432 Cost. I, 331; 1442 Cost. II, 93; 1452 Cost. II, 759; 1468 BD I, 126; 1472 BD I, 177; 1490 ДГСХМ; 1499 BD II, 444 і т. ін.); **воеводъ** 18 (1429 Cost. I, 242; 1433 Cost. I, 353; зам. місц. **DIR«А»** 469; 1439 Cost. II, 60; 1441 DBAc 37; 1442 Cost. II, 719; 1443 ВАМ 41; 1448 ДГПР: 1460 Cost. S. 41; 1467 BD I, 121; 1473 BD I, 181 і т. ін.); *род. зам. наз.* іо олександръ **воеводы** 2 (1400 Cost. I, 36; 1442 Cost. II, 87); *зам. місц.* при **воеводы** 1 (1435 Cost. II, 695); *дав. одн.* **воеводъ** 18 (1411 P 77; 1433 P 125; 1435 Cost. II, 679; 1442 Cost. II, 719; 1447—1492 ЛКБВ; 1479 DC 11; 1480 DC 11; 1497 DC 12; 1499 BD II, 422 і т. ін.); **воеводе** 15 (1435 Cost. II, 689; 1442 Cost. II, 719; 1481 BD II, 358; 1487 РИБ 434; 1490 ЗХП; 1493 ОПВВ 152 зв.; ПОСВВ 151 зв.; 1495 ВМБС; 1496 АЛРГ 72 і т. ін.); **воеводи**, **воеводі** 6 (1435 Cost. II, 682; 1499 BD II, 420, 422, 423); **воево(д)** 3 (1388 P 37; 1411 P 77); **воеводови** I (XV ст. НРРГ); **воеводы** I (1435 Cost. II, 679); *ск. н.* **во** I (1493 АЛРГ 56); *зам. род.* снь Стефан **воеводе** (1497 Gh. S. 6); *знах. одн.* **воеводу** 13 (1395 Cost. II, 610; 1402 Cost. II, 623; 1411 Cost. II, 638; 1433 P 125; 1436 Cost. II, 706; 1455 Cost. II, 770; 1462 BD II, 289; 1467 BD II, 289; 1468 BD II, 302; 1499 BD II, 422; ВФ і т. ін.); *зам. оп.!* нашим **воев(о)доу** I (1462 BD II, 289); *оп. одн.* **воеводуоу** 20 (1400 Cost. II, 619; 1433 P 123; 1435 Cost. II, 689; 1442 Cost. II, 718; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 228; 1462 BD II, 289; 1496 ОПВВД; XV ст. ВС 33 зв.; 1499 BD II, 419 і т. ін.); *місц. одн.* при **воеводъ** 2 (1370 P 18; 1437 Cost. II, 709); при **воеводе** I (1496 ПСВВ); при **воеводи** I (1435 Cost. II, 679); *наз. мн.* **воеводы** 7 (1395 Cost. II, 610; 1433 P 121, 122; 1455 Cost. II, 774; XV ст. ВС 13 зв.; 1462 BD II, 289); *зам. род.* о(т) илаша и о(т) стефана **воеводове** I (1500 Cost. S. 234); *род. мн.* **воеводъ**, **воевод**, **воеводъ** (1433 P 121; 1434

Cost. II, 663; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 283, 285; 1496 ПСВВ 192); *дав. мн.* **воеводамъ** (1433 P 123, 124; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1498 BD II, 412); *знах. мн.* **воеводъ** (1395 Cost. II, 613); *оп. мн.* **воеводами**, **воеводами** (1395 Cost. II, 613; 1494 BD II, 387, 388; 1496 BD II, 407); *місц. мн.* при **воево(д)** (1496 ПСВВ 192 зв.).

Див. ще **ВОЕВОДЪ**.

ВОЕВОДИНЪ *прикм.* (9) воеводин: мы панове и боАре землѣ молдав(с)кои, па(н) михаль, бра(т) воеводинъ, па(н) бра(т)лѣ Атеду(л)... слюбуюмъ и слюбили есми... велебному кролеви. володиславу... вернымъ быти и помагати... противъ крола оугорьского (Сучава, 1395 Cost. II 612); А се мы панъ янъ боуцакши ись литвинова вызнава(м) то симъ листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межи нами мерзАчку и с паномъ Михаиломъ канцлъремъ Александра воеводини(м) и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнагиню илияша воеводиноую и пре(д) и(х) паны мо(л)давскни... и есми смирилисА и сътокмилисА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ CLIII. фотокоп.); и мы ты(х) привилю(в) на обе стороне выслоухали и сведецтва пна воеводинна а пана юрѣва (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **воеводинъ** (1395 Cost. II, 612; 1443 Cost. II, 119); *род. одн. ч.* **воеводинна** (1443 Cost. II, 141); *оп. одн. ч.* **воеводини(м)** (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); *знах. одн. ж.* **воеводин** I (1442 Cost. II, 419); **! воеводиноую** (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); *наз. мн. ж.* **воеводини** (1456 DIR«А» 511); *знах. мн. с.* **воеводинна** (1499 ВФ).

***ВОЕВОДИЧЪ** ч. (I) син воеводи: Стояли пере(д) нами очевисто жалова(л) намъ писарь нашъ наместъникъ Стоклишскіи(и) ѳедько григорьевичъ на воевсдича трощкого на пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгасо(л)товича штожъ о(н) встоунається въ его ловы любецьккии за немъно(м) (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *знах. одн.* **воеводича** (1499 ВФ).

***ВОЕВОДСТВО** с. (I) ◇ сѣсти на воеводство **дв. СЕСТИ**.

ФОРМИ: *місц. одн.* на **воевод(с)твѣ** (1395 Cost. II, 612).

ВОЕВОДЪ, **ВОЕВОДЪ** ч. (54) (*титул правителя Молдавского князѣства та його синів*) воевода: Печать Іо Олександр Воеводъ Г(оспод)ин землѣ Молдавскої (Сучава, 1401 RIR 45); а на то е(ст) вѣра нашего гп(д)ва вышписана(н)аго мы бо(г)дана воевода (Сучава, 1451 Cost. II, 403); а на то е(ст) вѣра нашего г(с)д(в)а вышписана(н)аго, ми стефана воево(д)а (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Воеводъ**, **воеводъ** 2 (1401 RIR 45; 1455 Nic. Doc.); *зам. род.* а на то е(ст) вѣра... Стефана **воеводъ** 2 (1451 Cost. II, 400; 1454 Cost. II, 509); *род. одн.* **воевода**, **воево(д)а** 46 (1428 Cost. I, 209; 1436 Cost. I, 468; 1458 Mih. Doc. 121; 1470 BD I, 147; 1480 BD I, 241; 1486 DC 144; 1490 DC 148; 1493 BD II, 15; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **воеводу** 3 (1430 Rev. 397; 1480 BD I, 239); *оп. одн.* **воеводом** (1470 BD I, 148).

Див. ще **ВОЕВОДА** I.

Воеводъ *дв.* **ВОЕВОДА**.

***ВОЕННЫЙ** *прикм.* (I) військовий: а онъ намъ маеть... службу военную отправовати (Луцьк, 1438 P 141).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* **военную** (1438 P 141).

ВОЖДЫ *дв.* **ОУЖДЫ**.

ВОЖИКЪ ч. (I) (*особова назва*): а свѣдковѣ на то... панъ мичко кухмистръ вожикъ иныхъ много было при томъ добрыхъ люди (Львів, 1399 P 59).

ФОРМИ: *наз. одн.* **вожикъ** (1399 P 59).

***ВОЗДАНІЄ** с. (I) (*цсл. възданиє*) юридична передача маетку: а тежъ пере(д) тымі паны именья вѣлкая бывають, воз(д)ано такое воз(д)аніє иньшіи жалобы великий имають быти въ прошенію книги земьскы писаны (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* **воз(д)аніє** (XV ст. СЯ 42 зв.).

Див. ще ***ОУЗДАВАНІЄ**.

Пор. *ВОЗДАТИ.

*ВОЗДАТИ *дiесл. док. (3) (цсл. въздати) (шо) юридично* передати: мы сказоуемъ, по смрти мужьне, жене только вьно оуза(т) а остатокъ всего именія дьтемъ воздасть (XV ст. СЯ 40).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. воздасть (XV ст. ВС 39; СЯ 40); дiенприкм. пас. мин. наз. одн. с. воз(д)ано (XV ст. СЯ 42 зв.).*

ВОЗИТИ, ВОЗЫТЫ *дiесл. недок. (14) 1.* (кого. шо) возити (4): и тако(ж) шобы не давали мыто и(х) возове, коли име(т) возити ме(д) о(т) бохотина (Котнари, 1454 *Cost.* II, 508); И мы пытали пани Михайлово, по чомоубы она оу поушоу за рекоу оуждчала... дерево возила на оселене (Луконица, 1478 *AS* III 17); абы не платили... мыто... ни от единой трьгови; развъ котори боудоут возити рибоу он абы давал от едноу мажоу едноу рибоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

2. (чого і без додатка) (*повинність*) доставляти натуральну даннину (6): ни на мли(н) да не робьтъ... ни вино да не възьтъ (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207); Мы Стефан воевода... чиним знаменито (*в орг. знаменитом.* — *Прим. вид.*) оже тот истини (*в орг. истиних.* — *Прим. вид.*) наш митрополит кир Тарасие от Романова трьгоу даемъ и дали есми сес лист наш оусим его людем... а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозню... и да не даст нам ни илиш... ани бочки да не возьт (Сучава, 1466 *BD* I, 95);

повозъ возити (1) *див. *ПОВОЗЪ*; подводу возити (1) *див. *ПОДВОДА.*

3. (чим) (*через ріку*) перевозити (2): а на перевози от воза, илі от немецких илі от орменских по четири гроши, але коли имоут возити поромомъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); а на перевози от воза, или от немецких или орменских по четири гроши, але коли имоут возыты поромом (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. возила (1478 AS III, 17); майб. 3 ос. одн. иметъ возити 1 (1448 Cost. II, 314); име(т) возити 1 (1454 Cost. II, 508); 3 ос. мн. боудоут возити 1 (1495 BD II, 64); имоут возити 1 (1456 Cost. II, 790); имоут возыты 1 (1460 BD I, 275); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. шобы возили (1448 *DIR«A»* 491); *нак. сп. 3 ос. одн. да... возьтъ, возьтъ 4 (1438 DBAc 28; 1444 Cost. II, 207; 1453 Cost. II, 492; 1458 ПГСММЦ); да... возьт 1 (1466 BD I, 95); дiенприкм. пас. мин. наз. одн. ж. вожона (XV ст. СЯ 40 зв.).**

*ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ *див. ВЪЗЛЮБЛЕНЫ.*

*ВОЗНЕСЕНЬЕ *див. ВЪЗНЕСЕНІЕ.*

*ВОЗНИИ *прикм. (1) ◇ дроумъ вознии див. ДРУМЪ.*

ФОРМИ: *ор. одн. ч. возним (1473 BD I, 183).*

*ВОЗНИКЪ *ч. (2) (стп. woźnik)* запряжний кинь: продал есми тое имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витонизкому за двесте коп широкихъ грошей монеты чешское и за кожух бобровый сукномъ порьпрянномъ (!) крытый и за два возники серые (Володимир, 1475 *AS* I, 72); мы оуоставлае(м) и(ж) такая невѣста имьбеть изостать прі живогінъ и прі винъ и прі вознико(х) которыми вожона прі моужи, вынавъши кони оу цене тре(х) гривень, котори(ж) то на дь(л) поидоут то оудове с тьми дьтъками (XV ст. СЯ 40—40 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн. возники (1475 AS I, 72); місц. мн. прі вознико(х) (XV ст. СЯ 40 зв.).*

ВОЗОВАА *ж. (1) (назва села у Волинській землі):* Кн(А)зю Семьну Избаразкому, брату моему мьншому достал сА Ивачовъ... а ВозоваА (Вишнівцевъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *наз. одн. ВозоваА (1482 AS I, 80).*

*ВОЗОВЪ *прикм. (1) ◇ В озовъ потокъ (1) (назва потоку у Молдавському князівстві):* И еще емоу потвердили есми село на имь Нежечи на Возовъ потоцъ, шо их купил от Тадора Фофыша (Ясси, 1459 *BD* I, 32).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на Вовъ (1459 BD I, 32).*

ВОЗОК *ч. (1) візок:* абы не платили... мыто... ни от единой трьгови; развъ котори боудоут возити рибоу, он абы давал от едноу мажоу едноу рибоу, а от един возок також едноу рибоу, дроуго нишо (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от един возок (1495 BD II, 64).*

*ВОЗРЪТИ *дiесл. док. (37) (цсл. възрѣти) 1.* (на шо) зглянути (33): Мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ симъ нашимъ листомъ кто коли на нь возри(т) или пакъ оуслыши(т) аже ф(с)дръ нашъ король пол(с)кии... и его кролеваА... дали ми землю (Віслиця, 1393 *P* 50—51); мы стефанъ воевода землѣ молдав(с)кои знаемо и чинимъ симъ нашимъ листомъ, кто нань коли возри(т) ажъ изъ

бжькоу помощью велебного кро(л) влодислава... сьли есмь на воевод(с)твѣ земли молдав(с)кои (Сучава, 1395 *Cost.* II, 611—612); Мы Владиславъ... коро(л) пол(с)кии... чинимъ знаемо симъ нашимъ листомъ кто ко(л) на(н) возри(т) или па(к) оуслыши(т) аже слуга нашъ верный па(н) ходко чемемери(ч) послужи(л) на(м) верне (Львѣв, 1399 *P* 59);

мы великий кнѣзь швтрикагиль... чини(м) знакомито и даемъ вьдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму... хто на нь возри(т)... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)-реченому пану андрѣю... село мхлинъ оу луцкомъ повѣте (Кѣв, 1433 *P* 118); мы, великий князь Александро... чинимъ знаменито и даемъ вьдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму хто на я воизрит... даемъ и дали есмо ему имене у Перемильскомъ повете (Луцьк, 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16—17); Мы панъ моужьло боуцацки... Вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ каждому... кто на(н) возри(т) или его чоуочы оуслышьтъ и(ж)... дали есми емоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин 1454 *P* 162—163).

2. (на шо) (*врахувавши шо*) зглянутися (4): мы Вьликий коро(л) влодиславъ... возревше есмо на на (!) его вьрноюу службу... оуоставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при вьсмь што коли коупиль (Краків, 1394 *P* 53—54); мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемъ наше село надъево (Львѣв, 1399 *P* 59); Wladislaw Bozey milosthi korol polski... Czynie my znamienitho... aze dale iesmo sluze naszymu chodkowi szelo na imie Jermolinczi na ricze Werschusizce v Smotriczkoi wolosthi, woizwiszy (!) na ieho wierpniu szluzbu (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. cz(т)ом... woźniy 1 (1395 GL 166); майб. 3 ос. одн. возри(т) 15 (1394 *P* 53; 1395 *Cost.* II, 611; 1401 *P* 64; 1404 *Cost.* II, 625; 1415 *P* 86; 1433 *P* 118; 1438 *P* 138; 1445 *АрхЮЗР* I, 17; ЗНТШ СХV, 19; 1446 *АрхЮЗР* I, 18 і т. ін.); возри(т) 5 (1393 *P* 50; 1399 *P* 59; 1404 *P* 69; 1411 *P* 76; 1454 *P* 162); возрит 5 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1437 *AS* I, 33; 1444 *AS* I, 39; 1446 *AS* I, 42; *AS* III, 5); возри(т) 3 (1402 *Cost.* II, 621; 1438 *P* 140; 1445 *Cost.* II, 728); возры(т) 1 (1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60); воизрит 1 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); woźdryth 1 (1395 *GL* 166); ! woizgith 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); ! возрѣ 1 (1401 *P* 65); *дiенприсл. перед. возрѣвши 1 (1399 *P* 59); ! woizwiszy 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); возревше есмо 1 (1394 *P* 54).**

*Див. ще *ВОЗРЪТИ, *ПОЗРЪТИ, *ОУЗРЪТИ.*

*ВОЗЪ *ч. (76) віз (67):* A tako daemo i daleszmo iemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... y s plathi, y z dochodi... y z mythom... od kozdoho woza po hrosik, a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3—4); Въ Хотячевъ одъ накладного воза (!) по грошу давати, а одъ порожнего воза и одъ бочекъ не надобе давати (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); сего ради ни единый нашъ бояри(н) или мытни(к) да не имаю(т) нигде позабавити монастырски возове ни оу че(м) ни сучавски мытници (Сучава, 1470 *DIR«A»* 523);

и ъмецкии возъ (4) *див. *НЪМЕЦКИИ*; ормѣнскии возъ (4) *див. ОРМЕНСКИИ*; ф оурманскии возъ (1) *див. *ФОУРМАНСКИИ.*

ФОРМИ: *род. одн. воза, voza* 45 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1408 *Cost. II*, 631; 1434 *Cost. II*, 668, 669, 670; 1456 *Cost. II*, 789, 790; 1460 *BD II*, 274 275; *DIR«A»* 515 i т. ин.); **!возя** I (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *знах. одн. во(з) I* (XV ст. *BC* 30); *зам. місц.* не имаєть заповѣданыи товаръ на свои **возъ** I (1408 *Cost. II*, 632); *місц. одн. на вози I (1456 *Cost. II*, 790); **на возъ** I (1434 *Cost. II*, 669); **на возы** I (1460 *BD II*, 275); *наз. мн. возове* 3 (1454 *Cost. II*, 508); **вози** I (1454 *Cost. II*, 513); *зам. род. ис ти(х) три возы I (1453 *ПГОВ*); *ис ти(х) вишепи(с)ны(х) два возы I (1454 *Cost. II*, 513); *род. мн. возовъ, wozow* 3 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1429 *DIR«A»* 455; 1454 *Cost. II*, 509); **возъ** 2 (1408 *Cost. II*, 632; 1434 *Cost. II*, 669); *знах. мн. возы* 7 (1408 *Cost. II*, 632; 1434 *Cost. II*, 669; 1448 *ДГПР*; 1453 *ПГОВ*; 1456 *Cost. II*, 790; 1460 *BD II*, 275); **вози** 3 (1446 *DIR«A»* 485; 1454 *Cost. II*, 513); **возове** 1 (1470 *DIR«A»* 523); *ор. мн. возы* (1453 *ПГОВ*); *місц. мн. оу возо(х)* (1454 *Cost. II*, 513).***

ВОЗЫТЫ *див. ВОЗИТИ.*

ВОЙДАТОВИЧЬ, ВОЙДАТОВИЧ *ч. (3) (особова назва):*

А при том были рада н(а)ша: кн(а)зь Михайло Васильевич... а пан Юшко Войдатович (Луцьк, 1451 *AS I*, 44—

45); А при томъ были светки рада наша кизъ михайло васильевич... А панъ юшко войдатовичъ (Луцьк, 1452 *P* 161).

ФОРМИ: *наз. одн. войдатовичъ* 2 (1451 *P* 157; 1452 *P* 161); **Войдатович** I (1451 *AS I*, 45).

ВОЙДИЛО *ч. (1) (особова назва):* А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а панъ Петръ Войницкий, а панъ Войдило, а пан Гринко Сурвиловичъ (Київ, 1437 *AS I*, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Войдило* (1437 *AS I*, 34).

***ВОИЗРЪТИ** *див. *ВОЗРЪТИ.*

ВОЙКА¹ *ч. (2) (особова назва, молд., пор. болг. Войко):* мы александръ воевода... дали есми томоу стому... монастырю чельди циганскыи на имъ наноу(л)... войка и раду(л) (Сучава, 1453 *DIR«A»* 503); и еще есми потпевотвердили (!) нашему монастырю оуси монастирски цигане на имъ сны владови наноуль и братіа его войка и михоуль и съ чель(д)ми своими (Сучава, 1470 *DIR«A»* 522).

ФОРМИ: *наз. одн. войка* 2 (1453 *DIR«A»* 503; 1470 *DIR«A»* 522).

Див. ще ВОЙКО.

ВОЙКА² *ж. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Войка):* Тиж есми емоу дали и потвердили одного циганина на имъ Лаль, шже он коупиль т(ого) циганина от Войка, дочка пана Понича старого (Сучава, 1480 *BD I*, 243).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Войка, дочка пана Понича* (1480 *BD I*, 243).

ВОЙКО *ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Войко):* тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрили есмо имъ оу нашей земли, оу молдавской, села на кородъ... где был(л) войко и шефоуль (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн. войко* (1448 *Cost. II*, 324).

*Див. ще ВОЙКА*¹.

ВОЙКЫИ *прикм. (1) мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... слоуга наш Йвоуль, сынъ Войкыи... и продал свою правую отниноу (Гирлов, 1499 *BD II*, 160).*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Войкыи* (1499 *BD II*, 160).

*Пор. ВОЙКА*¹.

***ВОЙЛОВИЧЬ** *ч. (1) (особова назва):* Мы кн(а)з(з) двѣдъ дмитриеви(ч)... кгирдиви(л) бѣликъ снѣ его семе(н) воилови(ч) грищ с брато(м) степано(м)... чинимы знамени(т) вснѣмъ которы(м) того трѣба како кеды в то времѣ коли кн(а)з(з) велебныи дмитрии... голдование... володиславу... королеви польскому... слюби(л) а мы именемъ и моча вши(х) землѣнъ его... ислюбуемы за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. воилови(ч)* (1388 *P* 38).

! ВОИМУЮЧИ *див. *ВЫИМОВАТИ.*

ВОИНА¹ *ж. (35) война:* а имать мишь служити кролеви стрѣльцемъ на каждую воину (Перемишь, 1390 *P* 176); А с того на(м) Имаю(т) слоужити И наши(м) Намѣско(м)

Б. ма стрѣльцема На заволаноую воиноу яко инии землѣне слоужа(т) (Луцьк, 1445 *P* 148); Пақ ли бы тот ден так намѣнныи, нам, землѣмъ нашим молдавскимъ нѣкотора потребизна знакомита, яко валка алибо война с Татары, алибо инших наших неприатели... а то бы... имаєт его милость ден и мѣсце отложити (Сучава, 1462 *BD II*, 285).

ФОРМИ: *наз. одн. воина* (1462 *BD II*, 285); *знах. одн. воиноу, воину* 32 (1390 *P* 176; 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140; 1445 *P* 148; 1458 *ОЖДМ*; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91, 92 зв.; XV ст. *BC* 12, 27 зв.; 1488 *РИБ* 424 i т. ин.); **во(и)н** I (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *місц. одн. на войне* (XV ст. *BC* 12).

ВОЙНА² *ч. (2) (особова назва):* А при том былъ князь Михайло Сенькгушковичъ... панъ Война Немѣричъ (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Война* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

***ВОИНАВА** *ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві):* а (е)ще есми дали емоу на воинавъ половина село (!) где е(ст) пашко ватаманъ (Сучава, 1445 *DIR«A»* 483).

ФОРМИ: *місц. одн. на воинавъ* (1445 *DIR«A»* 483).

***ВОИНАВКА** *ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли... едно мѣсто о(т) пустыни на воинавць (Сучава, 1435 *Cost. I*, 402—403).

ФОРМИ: *місц. одн. на воинавць* (1435 *Cost. I*, 403).

ВОИНЕСКОУЛ *ч. (1) (особова назва, молд., слов. воина):* мы استفан воевода... знаменито чиним... оже тотъ истинны слоуга наш, вѣрни панъ ивоуль воинескоул, слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1460 *Cost. S.* 40—41).

ФОРМИ: *наз. одн. воинескоул* (1460 *Cost. S.* 41).

ВОИНЕЩИИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ ми видѣвши его право и вѣрною службою (!) до нас... дали и потвердили есмы его правую отнина село на имъ воинещій (Сучава, 1460 *Cost. S.* 41).

ФОРМИ: *наз. воинещій* (1460 *Cost. S.* 41).

ВОИНИКОУЛ *ч. (2) (особова назва, молд., слов. воина):* а четвертаа част от того села да ест племеникоу их Мирчи Поурчелоу соурларюл, сыноу Станин(оу), и племинники его Доброиноу воиникоул (Васлуй, 1495 *BD II*, 53).

ФОРМИ: *наз. одн. воиникоул* (1495 *BD II*, 53); *дав. одн. воиникоул* (1495 *BD II*, 53).

***ВОЙНИНЪ** *ч. (1) (назва села у Волинській землі) Войнин:* А тѣе, господару, земляне всн тоежъ отъказалн и тѣхъ вснѣхъ новинъ коло рачовъ, коло воинина отрелкися (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ФОРМИ: *род. одн. войнина* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ВОИНИЦКИИ *ч. (4) (особова назва):* Мы бискупы мащии премыски и офанасѣи владыка премыски... па(н) миколаи воиницки(и) ла(н) твориАнъ подѣАши(и)... чинимы знаемо снѣмъ нашимъ листо(м)... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)жимъ с одной стороны межѣ панею Адвигою отиноу плецкою и еи дѣвкою алжбѣтоу с другою стороны о волость о зальсие... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медьна, 1404 *P* 69—70);

Мы воицѣхъ з бжиеи мл(с)ти ярдибискупъ гнѣзденскни збыкнѣвъ краковскни... домарать воиницкии вѣнценць съ шамотуль межирѣцкии... слюбуемы и записуемы сѣ стецку воеводъ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а панъ Петръ Войницкий (Київ, 1437 *AS I*, 34); а при то(м) были сведоки наша рада, а па(н) монин(д) староста подольский и кременецкий... а па(н) я(н) воиницкии староста луцкии и олескии (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: наз. одн. **войницкии**, **Войницкий**, **войницкии** (и) (1404 P 69; 1433 P 122; 1437 AS I, 34; 1438 P 138).

***ВОИНЪ** ч. (1) (вид повинности) вйськова земська служба; а вживаючи того дворища не надобъ ни воина ни Аловицъ платити (Казимир, п. 1349 P 4).

ФОРМИ: род. одн. **воина** (п. 1349 P 4).

ВОИНЪГОВЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. воинъгъ): мы, Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга наш Микъ Воинъговъ служилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1435 МЭФ).

ФОРМИ: наз. одн. **Воинъговъ** (1435 МЭФ).

! **WOYRZITH** див. ***ВОЗРЪТИ**.

! **WOIRZIWSYU** див. ***ВОЗРЪТИ**.

***ВОЙСКА** ¹ ж. (2) (болг. войска, серб. войска) вйсько: тако слубили нам, Стефану воеводи, оборонити нас завжды и землю нашу землю молдавскоую от чьсарь тоурецкого и от его воиски (Гирлов, 1499 ВД II, 423).

ФОРМИ: род. одн. **воиски** 1 (1499 ВД II, 423); **воиске** 1 (1499 ВД II, 423).

Див. ще ***ВОЙСКО** ¹.

***ВОЙСКА** ² ж. (1) вйна: А пак коли оусхочет наияснѣиши Владислав, крал оугръскїи и чьскїи... и пререченїи наияснѣиши Ян Олбрахтъ, крал полскїи... и очунѣт воиска и, из божіею помощію, пойдоут сами своими парсоунамы... на тоурецкого чьсарь и на его земли и тогда наияснѣиши Владислав... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 ВД II, 423).

ФОРМИ: знах. мн. **воиска** (1499 ВД II, 423).

Див. ще ***ВОЙСКО** ².

***ВОЙСКО** ¹ с. (4) вйсько (2): а мы имаемъ вѣрно и знаменито его мл(с)ти служити и войско его мл(с)ти на помо(ч) давати (Хотин, 1455 Cost. II, 774); А пан наш наимилостивѣиши корол и Короуна имаєт нас оборонити и остеречи и послы своими и оружіемъ своимъ и воисками своими (Сучава, 1468 ВД II, 302);

оу войскоу ходити (2) виконувати вйськову повинність: ни вино да не возаѣтъ тоты люді)... ни оу войскоу да не ходѣ(т), николи (Сучава, 1453 Cost. II, 492); И дали есмы тым селам вишеписанним сес лист нашъ на то, щобы не платили нам дан... ни оу войскоу да не ходѣтъ (Дольный Торг, 1475 ВД I, 200).

ФОРМИ: знах. одн. **воиско** (1453 Cost. II, 492; 1455 Cost. II, 774); місц. одн. **оу войскоу** (1475 ВД I, 200); оп. мн. **воисками** (1468 ВД II, 302).

Див. ще ***ВОЙСКА** ¹.

***ВОЙСКО** ² с. (5) вйна: да не да(ст) тоє село ни да(н), ні илиша, ни подводу, ни десѣтиноу... ни вино да не возаѣтъ, ни на войско и ніколи да не ходѣтъ (Сучава, 1444 Cost. II, 207—208); а на войско то кто да идоу(т) тоти люди прилучитса самому г(с)вами ити на войско тогда и тоты люди да иду(т) на воску (!) (Дольный Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: род. одн. **воиска** (1447 Cost. II, 289); знах. одн. **воиско** 2 (1444 Cost. II, 207; 1458 ПГСММЦ); ! **воску** 1 (1458 ПГСММЦ).

Див. ще ***ВОЙСКА** ².

***ВОИСЛАВИНЪ** прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... Кръстина, дочка Воиславина, и сестричича Кръстинина НастасїА... и дали господствоу мы три села на Добровецъ (Гирлов, 1499 ВД II, 162).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Воиславина** (1499 ВД II, 162).

ВОЙТ див. **ВОИТЬ**.

ВОИТЕКЪ ч. (6) (особова назва, стп. Wojtek, пор. Воитъхъ): тогде воитекъ положи(л) листь па(н) тернавского што жъ пани ядвига хмелевая сно(м) с прибок(м) уздала пол села сулимова воиткови по своєи дчери а по прибокве сестре по алжбѣтъ (Львїв, 1412 P 81).

ФОРМИ: наз. одн. **воитекъ** 2 (1412 P 81); ! **воите** 1 (1412 P 81); дав. одн. **воиткови** (1412 P 81); знах. одн. **воитка** (1412 P 81); місц. одн. **на воитку** (1412 P 81).

Див. ще **ВОЙТКО**.

***ВОИТЕХ** див. **ВОИТЬХЪ**.

***ВОИТИ** дієсл. док. (2) увїйти: И пани вошла въ клѣтъ со мноу посполу (Вільна, 1498 АЛМ 163); Тъ(ж) оуставлаемъ хто скоимъ имєєтъ гранїцю о ль(с) а войдѣ(т) чере(с) гранїцю оу ле(с), а то(т) его застанєтъ, має(т) оу него оуза(т) за первое застатѣе сокироу а въ друоуге застанѣт любо мѣтель а любо соукню (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. **вошла** (1498 АЛМ 163); майб. 3 ос. одн. **войдѣ(т)** (XV ст. ВС 37).

ВОИТИН ч. (1) (назва села у Молдавському князівствї): и дали... есми... монастыроу от Поутной... оуси цркви и с попи... на имѣ цркви оу Соучавской волости... г црков от Воитин с попом (Сучава, 1490 ВД I, 419).

ФОРМИ: наз. одн. стп. род. от **Воитин** (1490 ВД I, 419).

ВОЙТКО, **ВОИТОКО** ч. (4) (особова назва, стп. Wojtek, пор. Воитъхъ): А при томъ были свѣдци... панъ Клементъ Вислицкїи, панъ Войтко, Судомирскїи судья (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); а его бо(г) не дай аж бы воитко с дѣтками с того свѣта шель... тогдѣ има хмѣль прибок писаныи положити воитковымъ ближши(м) м ко(п) а сулимовъ имѣти (Львїв, 1412 P 81); а тому свѣдци... панъ Фрѣнецикъ борешениць воитко пана старостинъ бра(т) никлєсь (Галич, 1418 P 89); А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюшїи Волковискїи, и сь сыномъ Миколаємъ (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Войтко**, **воитко** 3 (1408 АкЮЗР I, 6; 1412 P 81; 1451 АкЮЗР II, 106); **воитко** 1 (1418 P 89).

Див. ще **ВОИТЕКЪ**.

***ВОИТКОВЪ** прикм. (3): а его бо(г) не дай аж бы воитко с дѣтками с того свѣта шель... тогдѣ има хмѣль прибок писаныи положити воитковымъ ближши(м) м ко(п) а сулимовъ имѣти (Львїв, 1412 P 81).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **воитковъ** (1412 P 81); знах. одн. ж. **воиткову** (1412 P 81); дав. мн. **воитковымъ** (1412 P 81).

Пор. **ВОИТЕКЪ**, **ВОЙТКО**.

***ВОИТОВЪ** прикм. (2) вїтїв: тогды панъ данило приида пред насъ и тагалъ на воита зоудечовского на сулка о двоорище о пысковича... и положили пред нами королевское привилїе воитово и оуздавалныи листы (Зудєчїв, 1411 P 79).

ФОРМИ: місц. одн. ч. **на воитовѣ** (1411 P 79); знах. одн. с. **воитово** (1411 P 79).

***ВОИТОВЪСТВО** с. (1) територїя мїського або сільського самоврядування, підлегла вїтївї: Отъпусти есмо воиту Володимирскому Иванову сыну, на имя Фєдьку, зъ воитовѣства Володимирского и Литовиужского на войну не ходити до его живота ни со однимъ старостою Луцкїимъ (Судомир, 1488 РИБ 424).

ФОРМИ: род. одн. **воитовѣства** (1488 РИБ 424).

ВОИТОКО див. **ВОЙТКО**.

ВОИТЬ, **ВОЙТ**, **ВОИТЬ** ч. (33) (стп. wojt, свн. voget, лат. vocatus, advocatus) (у мїстах на нїмецькому правї голова мїсцевого самоврядування і мїського суду) вїйт: а се земланє панъ ходько быбельскїи... панъ воить перемышьскїи (Перемисьль, 1359 P 10); а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль мишно воить ярославскїи (Львїв, 1370 P 18); а при томъ были свѣдци панъ миколаи спичникъ воевода снѣтинскїи... панъ хроль варваринскїи воронко воить коломыскїи рускїи (Коломия, 1398 P 57); а на то, коли есми хотарили то(т) хотарь, былъ са(м) г(с)д(в)а ми и былъ на(ш) митрополи(т), ки(р) ео(к)тїсть... и па(н) тадоръ сюларюк, па(н) серкизы воить о(т) со(ч)вѣ (Сучава, 1456 Cost. II, 583); и тежъ просилъ есми пана воита Володимирского Федка Лудовича, штобы печать свою прыложилъ къ сему моему листу, и панъ воить печать свою прыложилъ (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); а про льпшою твердость я максї(м) би(л) чоло(м) п̄(н)оу воитоу и боурмистро(м) и радда(м) штобы и(х) мл(с)ть приложи(ли) печат(т) мѣстїцкоую к семоу листу (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: *наз. одн.* **воить, воит, вои(т), воить, woith** (1359 P 10; 1370 P 18; 1390 P 176; 1398 P 57; 1400 P 61; 1413 GL 48; 1418 P 89; 1449 *Cost.* II, 386; 1456 *Cost.* II, 583; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1490 AS I, 92; 1496 *АЛРГ* 94 i т. ин.); *род. одн.* **воита** (1497—1498 *АЛРГ* 79); *дав. одн.* **воиту, воитоу** (1488 *РИБ* 424, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; бл. 1500 *ПИ* № 2); *знах. одн.* **воита** (1411 P 79; 1440—1492 *АкЮЗР* II, 106; 1495 *АЛМ* 88); *ор. одн.* **воитомъ** (1411 P 89); *місц. одн.* **на воить** (1411 P 79).

ВОЙТЪХЪ ч. (8) (*особова назва, стп.* *Vojtěch, стп.* *Wojciech, лат.* *Adalbertus*): А при томъ были панове рада наша: князь Войтъхъ, бискупъ Виленскій... панъ Петръ Яновичъ и ины(е) панове, маршалки наши (Вільна, 1495 *РИБ* 621); Пры (том) бы(ли) кн(з) во(и) би(с) ви(л) а во(е)в(и) ви(л)... и вси панове рада (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Войтъхъ I** (1495 *РИБ* 621); **Вой(те)х I** (1499 AS I, 118); *ск. н.* **во(и) I** (1499 *ВФ*); **Вт. I** (1496 *АЛРГ* 69); *знах. одн.* **во(и)теха** (1496 *ПДВКА*; *ПДСВВ*; *ПСВВ* 192 зв.); *ор. одн.* **Войтехомъ** (1496 *ВД* II, 401).

Див. ще **ВОЙЦЕХЪ**.

***ВОЙТЯНЬЕ** с. (1) (?): Нине пакъ для нашего брацства, какъ наше слово почастоваваше, намъ отъ васъ войтянье вчинишь (б. м. н., 1484 *РИБ* 351).

ФОРМИ: *знах. одн.* **войтянье** (1484 *РИБ* 351).

ВОЙЦЕХЪ ч. (2) (*особова назва, стп.* *Wojciech, лат.* *Adalbertus*): Мы воицехъ з бжиеи мл(с)ти ярцибискупъ гнъзденскій збыгнвъ краковскіи... вонцехъ з малого ланчицккн... слюбуемы и записуемы сѧ стещу воеводъ земль молдавской (Ланциця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн.* **воицехъ** (1433 P 122).

Див. ще **ВОЙТЪХЪ**.

WOJCZICZ *див.* **ОТЧИЧ.**

ВОИТЬ *див.* **ВОИТЬ.**

ВОКНО с. (3) отвір соляной шахты (1): А дали есми имъ та села у вьки со вьбмъ правомъ и панствомъ... и со вьсми доходи... с полем, и с льсомъ, и с вокном и с рьками (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5);

◇ **вокно** солное (1), **окно** соли (1) соляна шахта: изниже ты(х) зрочишь льсь и балина вокно солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечѣв, 1413 P 83); да имаю(т) о(т) три возы таркани велики(х) оу все земли г(с)вами и по трьго(м) и села(м) по оуси(х) болота(х) и озера(х) и по оуси(х) мыта(х) и по оуси(х) окна(х) соли (Сучава, 1453 *ПГОВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **вокно** (1413 P 83); *ор. одн.* **вокном** (1378 *ЗНТШ* LI, 5); *місц. мн.* **по окна(х)** (1453 *ПГОВ*).

***ВОКО** *див.* ***ОКО**.

***WOŁANIE** с. (1) поклик: jestliby chrest'jane jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused... tridcat szelahow majet zapłatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *дав. одн.* **wołaniu** (1388 *ZPL* 108).

Пор. ***ВОЛАТИ.**

! ВОЛАСКЫЯ *див.* **ВОЛОСКИ.**

***ВОЛАТИ** *дїссл. недок. і док.* (3): 1. *недок.* (*голосно просити допомоги*) кликаги (1): Też jestliby... niekotoryj przypozonyj, wielkoju potrzebnoju, czasu pocznego wołaty, a jestliby... jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused... tridcat' szelahow majet' zapłatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

2. *док.* оголосити судовий позов (2): а боуде(т) ли то(т) панъ виновать и кмети его тогда то(т) слоужебникъ имее(т) каж(д)ого кметѧ до vro(т) посохо(м) дотькноутсѧ и вала(т) (1) тымъ оурАдомъ, хто кого позываеъ а о што позываеъ (XV ст. *ВС* 14); а про то(ж) соудъ колижь... оузри(т) ча(с) по(до)бный, имееъ дать вола(т) слоужебнікомъ явне ижа (1) подъ такы(м) повьтомъ а на коемъ мьстж оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены (XV ст. *СЯ* 43).

ФОРМИ: *інф.* **вола(т) I** (XV ст. *СЯ* 43); **! вала(т) I** (XV ст. *ВС* 14); *баз.-ум. сп.* 3 ос. *одн. ч.* **wołaty** (1388 *ZPL* 108).

***ВОЛБЫРЄВЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинскій землі*): но коли панъ дробышь ставъ завить (1) но покоуль вода сѧ взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеъ сьножътими свои ми о(т)мънити волбырєвце(м) (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *дав.* **волбырєвце(м)** (1458 *ОЖДМ*).

ВОЛЕН *див.* **ВОЛНЫИ.**

ВОЛЕНЪ *див.* **ВОЛНЫИ.**

***ВОЛИНСКИЙ** *див.* ***ВОЛЫНСКИЙ.**

***WOLITY** *дїссл. недок.* (2) воліти: lipszi wasza miłost sami nas kazpiete, wolim ot waszoie miłosti terpieti, niżby tomu nas prywodite (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. *мн.* **wolim** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *баз.-ум. сп.* 1 ос. *мн.* **woleli bychmo** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

ВОЛКАНЪ ч. (1) (*особова назва*): а тому свьдци па(н) Анъ количь па(н) волканъ оугорницккн (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: *наз. одн.* **волканъ** (1404 P 68).

ВОЛКОВИСКІЙ *див.* **ВОЛКОВЫЙСКИЙ.**

***ВОЛКОВИЦЪКІИ** *прикм.* (1): а которого моего человека волковицкого заеичьского в дуброве имуть, нехай его узвесьяъ, мене не допускаючи (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* **волковицкого** (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

Пор. **ВОЛКОВИЧИ** 2.

***ВОЛКОВИЧИ** 1 *мн.* (1) (*назва села у Галицкій землі*): даемъ емоу и дали есмо и оставлѧемъ и оставили есмо его... при томъ при вьбмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мъну есмо емоу дали а о(т)мъна противу крупска волкови(ч) а противу сѧхова кнѧ(ж) лоука (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: *наз.* **волкови(ч)** (1394 P 54).

ВОЛКОВИЧИ 2 *мн.* (1) (*назва села у Волинскій землі*): а князю Михайлоу Сонкгоушковичоу достало: Хвалимичи... Волковичи со всем ис тым, штож здавна к томуу пришлохало (Хвалимичи, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: *наз.* **Волковичи** (1475 AS III, 14).

***ВОЛКОВЫЕЧЪ** ч. (2) (*особова назва*): Билъ нам чолом старый войт места Луцкого Трушь и просил в нас землици в Луцкомъ повете подле двора Василевского по дороге по Подгаецкую от дворца, а по границу по Волковыеча от Стыра (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94).

ФОРМИ: *род. одн.* **Волковыеча** (1499 *АЛРГ* 94).

***ВОЛКОВЫИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинскій землі*): у Волковыяхъ не надобе (Степанъ, 2-а пол. XVст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. у* **Волковыяхъ** (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ВОЛКОВЫЙСКИЙ, ВОЛКОВИСКІЙ *прикм.* (7) (*пор.* *Волковыискъ у Троцькому воеводстві*): А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюшій Волковискій, и сь сыномъ Николаемъ, Пашко и Митко Ошеменци а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); Што твоя мл(с)тѧ присла(л) еси свои(х) пословъ ма(р)шалъка своего во(и)теха коучуковина (!) наместника во(л)ковы(и)ского и чашника своего пана Фе(д)ка гавриловича межн нами мироу вечного делати и записы чинити (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **волковыйскнй, Волковыйскій** 2 (1482 AS I, 80; XV ст. *РИБ* 609); **Волковискій** 1 (1451 *АкЮЗР* II, 106); *ск. н.* **во(л) I** (1496 *ВМКФС*); *вл.* 1 (1496 *АЛРГ* 69); *знах. одн. ч.* **во(л)ковы(и)ского** (1496 *ПДВКА* 60); *місц. одн. ж. у* **Волковиской** (1451 *АкЮЗР* II, 6).

***ВОЛКОВЫЯ** ч. (2) (*особова назва*): А даемъ емоу, предописанному пану Петрашу Волковыи, ловцу, верху именованое место вьчне, непорушьно емоу и жоне его (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ФОРМИ: *род. одн.* **Волковыя** (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); *дав. одн.* **Волковыи** (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ВОЛКОВЯНИНЪ ч. (13) (*назва особи за місцем проживання, пор.* *Волковыи у Волинскій землі*) **волков'янин:**

А коли есмо тые земли заводилъ, было при томъ иныхъ добрыхъ людей много Волковянъ и иныхъ сторонныхъ (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *наз. одн. Волковяннѣ* (1451 *АкЮЗР* II, 106); *род. одн. Волковлянина* (1451 *АкЮЗР* II, 106); *род. мн. Волковянъ* (1451 *АкЮЗР* II, 106).

***ВОЛНА** *ж.* (4) волна: колко давали на сочавъ, половина отъ того мыта имуть дати, на сираѣтъ, отъ оусего и отъ кожи и отъ волны и отъ овчины (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); та колко мыта давали оу Сочавъ, того половина имаютъ дати оу Серети от оусего, и от кож, и от волны, и от овчин (Сучава, 1460 *ВД* II, 275).

ФОРМИ: *род. одн. волны* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *ВД* II, 275).

ВОЛНѢ *присл.* (1) (*стп. wolnie*) добровільно: и врозумивши то пани Олизарова, штож мы слугу нашего п(а)на еей п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашой... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Волыни (Луцьк, 1487 *АС* I, 240).

Див. ще ВОЛНО II.

ВОЛНИНА (?) (2): и дворянинъ вашей милости перед нами то князю Михайлу говорилъ и тымъ земляномъ, абы в дуброву свинокую не ездилы и не пустошили лововъ, и в топылехъ зверинныхъ по волнину стад и черед не поили, и новинъ с пол старыхъ не причинявали (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20—21).

ВОЛНО, ВОЛЬНО (26) *I. предик.* (25) вільно, можна: Волно резникомъ... быдло кулюючи, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и чертями, и на шроты рубаючи, кому хотя продавати волно, не даючи до скарбу Нашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 127); а съ тми гроши волно имъ ходити и торгувати соби, по усѣхъ торгахъ нашихъ, што коли знаидуть (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а тако(ж) хочемъ о езере(х) коли(ж) обapo(л) езера лю(ди) живоуть ижъ во(лно) имъ рыба ловити (XV ст. *BC* 10 зв.); естлибы онъ не хотѣлъ ему служити, тогда ему волно пойти отъ него прочъ и кому хотѣлъ, тому бы служилъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 159).

II. присл. добровільно, не з примусу (1): А се А король казимиръ краковский... даль есмь слузъ своему иванови дворище... даль есмь ему волно и слободно (Казимир, п. 1349 *P* 3—4).

Див. ще ВОЛНѢ.

***ВОЛНОСТЬ** *див. *ВОЛЬНОСТЬ.*

ВОЛНЫИ, ВОЛЕНЪ, ВОЛЬНЪ, ВОЛЪНЪ, ВОЛЕН (75) *I. предик.* (*у нечелннй формѣ*) (63) має право, може, вільно (робити шо): а волень продати и за даръ да (!) кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 *P* 4); А то имъ у вѣки належати — волни продати, и замѣнити, отдати, у свои лѣпшишъ ужитки оборотити (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); волни во всихъ тыхъ имѣньяхъ кому о(т)дати и продати и променити панъ андрѣи вологовичъ и его бѣлжнии по немъ будущи (Київ, 1433 *P* 119); и да е(ст) волень панъ михай(л) логофетъ казнити и брати ис того, кто е(ст) оу его хотари и не иметь возити на тоты млины (Сучава, 1448 *Cost.* II, 314); по своем животе волна она тое имѣне Хоцен дати, записати дочце своей кн(А)г(и)ни Семенови Ровенской (Луцьк, 1487 *АС* I, 87); Волень онъ то отдати и продати, и замѣнити, и на церковь записати, и къ своему вжыточному обернуть, какъ самъ налепей розумеючи (Вільна, 1499 *РИБ* 777); Волень онъ то отдати, и продати, и замѣнити и прибавити, и розширити, и къ своему лѣпшому и вжиточному обернути (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

II. прикм. (12) *I.* звільнений від податків і повинностей (5): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небожикъ... казалъ записати по души своей къ монастыру Святому Спасу въ Кобрини... двѣ корчмъ вольныхъ въ Кобрини (Кобринъ, 1401 *АкВАК* III, 2); Ино мы... тое мѣстце подле Рожества Христова и зъ малою улочкою и зъ корчмою вольною потвержаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно (Люб-

лѣн, 1410 *АкВАК* XI, 5); мы великий князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... свѣтому Ивану церкви... дали есмо и записали землю прьковъноюу и ланъ вольный (Городок, 1443 *P* 144—145);

(*звільнений від рабства*) вільный (1): а по его смрти или его лиши(т) цркви или его комоу да(ст) или его ослободи(т) а о(и) е(ст) волень (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236).

2. вільний від заборони, від обмежень (робити шо) (3): про то(ж)... шо бы есте не становили и(х), але да су(т) волныи и слобо(д)ны продавати и свои крамарѣа (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); ачь не дасть имъ Богъ детокъ... волныи себе продати и ближнымъ своимъ дати (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

3. (*незалежний*) вільний (1): Розво(д) естъ межи лю(д)ми, ка(к) можеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны а дру(г)и оудовы волны (XV ст. *BC* 33);

боудеть волень (чого над ким) (1) *див. БЫТИ.*

4. (*залежний від чиеї волі*) довільный (1): Прото(ж) уставлае(м)ъ абы оу праве(х) нашее землі всакии члвкъ которого колі права иметь себе нметі ре(ч)ника во(л)но(г) о соуде(х) ко(л)ко ка(ж)на(А) земла иметь соуद्या и(м) (XV ст. *BC* 12 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. волень, воле(н), волен* 39 (п. 1349 *P* 4; 1377 *P* 24; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1424 *P* 100; 1445 *Cost.* II, 236; 1463 *АС* I, 56; 1487 *АС* I, 239; 1491 *АС* I, 97; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59 і т. ін.); *вольнъ* I (1394 *P* 54); *вольнъ* I (1409 *P* 74); *вольныи* I (1442 *Cost.* II, 719); *знах. одн. ч. вольный* I (1443 *P* 145); *во(л)но(г)* I (XV ст. *BC* 12 зв.); *наз. одн. ж. волна* (1487 *АС* I, 87, 240, 241; 1488 *АС* I, 241; 1490 *АС* I, 92); *знах. одн. ж. вольную* (1410 *АкВАК* XI, 5); *ор. одн. ж. вольною* (1410 *АкВАК* XI, 5); *наз. мн. волни, вольни, вълни, во(л)ни* 16 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1437 *АС* I, 34; 1445 *АкЮЗР* I, 18; 1452 *Cost.* II, 759; 1454 *Cost.* II, 509; 1456 *ГПХМ*; 1458 *ВД* II, 262 і т. ін.); *волны* 2 (XV ст. *BC* 33; *СЯ* 41); *вольныи* 2 (1435 *Cost.* II, 695; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *вольнъ* I (XV ст. *СЯ* 41); *знах. мн. вольныхъ* (1401 *АкВАК* III, 2).

***ВОЛОВЕЦЬ** *ч.* (1) (*назва річки у Галицькій землі*): а тако есмо ему дали... тото перво ре(ч)ное село... Ако коли естъ оу свои(х) обѣханы(х) граница(х)... о(т) пѣстынъ на верхъ воловецъ (б. м. н., 1424 *P* 99—100).

ФОРМИ: *род. одн. воловецъ* (1424 *P* 100).

***ВОЛОВЩИНА** *ж.* (1) назва податку від волового плуга: такеж з нашей ласки пожаловали есмо и отпустили с того имениа Любча воловщину нашу на веки, вечные (Луцьк, 1487 *АС* I, 241).

ФОРМИ: *знах. одн. воловщину* (1487 *АС* I, 241).

***ВОЛОВЫИ** ¹ *прикм.* (5) воловий: а у которомъ торгу иметь купити, тамъ иметь дати... отъ сто кожи воловыхъ десѣтъ гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... Луцкихъ, штожъ деи они купуютъ въ мѣсть кожи малые неварунковые телятины, баранины, козины, а передъ тымъ деи здавна того не бывало, ижбы мѣщане... мѣли тые кожи малые купити, кромъ великихъ кожъ воловыхъ и яловичихъ (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

ФОРМИ: *род. мн. воловыхъ, воловых* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1495 *АЛМ* 88); *знах. мн. ж. воловые* (1495 *АЛМ* 89).

***ВОЛОВЫИ** ² *ч.* (1) (*назва потоку в Галицькій землі*): а тако есмо ему дали... тото... село... Ако оуѣхана к нему граница о(т) рознова чере(с) поле попере(к) на оустье волово(г) (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *род. одн. волово(г)* (1424 *P* 99).

ВОЛОДАВА *ж.* (1) (*назва міста у Польщі, пор. Włodawa*): КнАзю Олександрю Сонгроушковича достало сА Сошно, Володава, Шоумиро со всем ис тым, штожъ здавна к томоу прислуухало (Хвалимичі, 1475 *АС* III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. **Володава** (1475 AS III, 14).

ВОЛОДИМЕРЄЦКИИ ч. (2) (особова назва): а на розвъздъ были земляне и панъ ленско зарубичь... панъ драгомиръ володимерецкии (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: наз. одн. **володимерецкии** (1411 P 79, 80).

ВОЛОДИМЕРОВИЧЪ див. **ВОЛОДИМИРОВИЧЪ**.

ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

***ВОЛОДИМЕРЪ** див. ***ВОЛОДИМИРЪ**.

ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

ВОЛОДИМИРОВИЧЪ, **ВОЛОДИМЕРОВИЧЪ** ч. (5)

(особова назва): Се язъ князь слексанъдро володимировичъ... даль есмь десатину стъ бнч оу лаврошевъ монастырь (Лаврашів, 1429 P 113); Мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ... селишо (Київ, 1451 ЗНТШ XI, 10); А при томъ были свѣдоки, рада наша... князь Андрей Володимировичъ, князь Юрей Семеновичъ (Вільна, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. **Володимировичъ** 3 (1450 ЗНТШ XI, 7; 1451 ЗНТШ XI, 10; 1492 АЛМ 31); **володимировичъ** 1 (1429 P 113); род. одн. **Володимировича** (1487 AS I, 239).

Див. ще ***ВЛАДИМИРОВИЧЪ**.

ВОЛОДИМИРСКИЙ, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ**, **ВОЛОДИМИРСКИЙ**, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ**, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ**, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ**, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ** прикм. (58): я Любарть Кгедемисвичъ, Луцкій и Володимирский князь, изгадаь есми самъ о своей души (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Отпустили есмо войту Володимирскому Иванову сыну, на имя бѣдку, зъ войтовства Володимирского и Литовижского на войну не ходити до его живота ни со однимъ старостою Луцкимъ... ани з наместникомъ Володимирскимъ, а ни зъ земляны Волыньское и Володимирское земли (Судомир, 1488 РИБ 424); Я, Василей Хреbtовичъ, наместникъ володимирский, сознавамъ симъ моимъ листомъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); Би(л) па(м) чоло(м) дворани(н) на(ш) ивашко роусиновичъ и проси(л) в на(с) оу воло(ди)мирско(м) повѣте села на имя сомина (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Володимирский**, **володимирский**, **володимирский**, **володимирский** 13 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1388 ZPL 103; 1401 АкВАК III, 2; 1446 P 152; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1463 AS I, 55; 1470 AS I, 65; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 2-а пол. XV ст. СО 41; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118, 141); **володимирския**, **володимирскій**, **воло(ди)мирски(й)**, **воло(ди)мирски(и)** 5 (1475 AS I, 69; 1487 AS I, 239, 240; 1496 АЛРГ 78; 1499 ГОКІР); **володимирский** 1 (1461 AS I, 54); ск. н. **вол(ди)** 1 (1499 ГОКІР); род. одн. ч. **володимирского** 10 (1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1496 АЛРГ 78; 1497—1498 АЛРГ 79; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; 8/IV, 141—142; ГВКОО); **Володимирского**, **воло(ди)мирского** 2 (1488 РИБ 424; 1499 ГОКІР); дав. одн. ч. **володимерскому**, **володимерскому** 5 (1475 AS I, 71, 72; 1489 АМВ; 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); **володими(р)скому**, **Володимирскому** 3 (1488 РИБ 424; 1489 АМВ); ор. одн. ч. **володимирскимъ** (1488 РИБ 424); місц. одн. ч. оу (в) **володимерскомъ**, **володимерскомъ**, **воло(д)мерскомъ** 5 (1429 P 113; 1451 P 156, 159; 1452 АкЮЗР I, 21; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); оу **воло(ди)мирско(м)** 1 (1499 ГОКІР); знах. одн. с. **володими(р)ское** (1489 АМВ); род. одн. ж. **Володимерское** (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1488 РИБ 424); дав. одн. ж. **володимирской** (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); знах. одн. ж. **володимѣрскую** (1352 P 6); наз. мн. ч. **Володимерские** (1471 АрхЮЗР 8/III, 628); род. мн. **володими(р)ски(х)**, **володимирскихъ** 2 (1488 УКТ; 1496 АЛРГ 78); **Володимерскихъ** 1 (1497—1498 АЛРГ 79); знах. мн. с. **володими(р)ские** (1489 АМВ).

Див. ще ***ВЛОДИМЕРСКИЙ**.

Пор. ***ВОЛОДИМИРЪ**.

***ВОЛОДИМИРЪ** ч. (10) (назва міста у Волинській землі) Володимир-Волинський: А се докончанье межи королевъ польскымъ и княземъ дмитриемъ къ володимирю о(т)ступаєтьсяА потоль по оунищю по пьсчаньи бродъ (б. м. н., 1366 P 14); Самъ Казимиръ Старосте Луцкому, маршалку Волыньское земли, пану Петру Яновичу... и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Волыньское земли и Володимиръ держать (Судомир, 1488 РИБ 424); писанъ у Володимери (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 142); и о(т)ць на(ш) король его мл(с)тъ тое село приверноу(л) к воло(ди)мирю к двороу нашомоу тоурискоу (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: дав. одн. **володимирю**, **воло(ди)мирю** (1366 P 14; 1499 ГОКІР); знах. одн. **Володимиръ** (1488 РИБ 424); місц. одн. у **Володимери** 5 (1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1470 AS I, 65; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120, 142); у **Володимиры** 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); у **Володимеры** 1 (1475 AS I, 72).

***ВОЛОДИМѢРСКИЙ** див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
ВОЛОДИСЛАВЪ, **ВОЛОДИСЛАВЪ**, **VULODISLAW** ч. (17) (особова назва) Владислав: Мы князь володиславъ опольскоу земли... господарь... то есмы вчинили (Бохур, 1377 P 23—24); про ть жъ Азь про тото добродѣство прореченыхъ пановъ приступаю и приступилъ есмь ку... пану... володиславови бжнею млстью королю польско(м)... ис тыми горо(д) ись кремАнищемъ и съ братславемъ (Кременецъ, 1434 P 130); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумовили ис предречеными паны и с коруны пол(ско)а... оу серета, на имя, панъ янь с чижева, панъ и староста краковскы, на мѣсце володислава, король пол(ско)го (Серег, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. **володиславъ**, **Володиславъ** 4 (1377 P 23; 1378 ЗНТШ LI, 4; 1395 Cost. II, 613; 1411 P 76); **Vulodislaw** 1 (1395 GL 166); род. одн. **володислава** (1388 P 39; 1445 Cost. II, 729); дав. одн. **володиславу** 6 (1388 P 39, 40, 41, 43; 1395 Cost. II, 612; 1433 Cost. II, 651); **володиславови** 3 (1388 P 43; 1434 P 130; 1435 P 132); ор. одн. **володиславомъ** (1402 Cost. II, 623).

Див. ще **ВЛАДИСЛАВЪ**, **ВЛОДИСЛАВЪ**.

***ВОЛОДКО** ч. (1) (особова назва): а на то(м) ро(з)въздъ бы(л)... па(н) воло(д)ко (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. одн. **воло(д)ко** (бл. 1458 P 168).

***ВОЛОДКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовъ... Макару Володковичу волость Биринъ на годъ, послѣ первыхъ (б. м. и., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: дав. одн. **Володковичу** (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ВОЛОДѢТИ дієсл. недок. (2) (чим) 1. (держати у своій владі) володѣти (1): а тые земли продалъ есми... предреченому бискупу и которые потомъ будутъ бискупове тыми землями имъ володѣти и держати на вѣки (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

2. (у власність) мати (що) (1): продалъ Зенко, братъ мой, отчину, нашу дѣл(ь)ницу, а тыми пьнезми володѣть (Вільна, XV ст. РИБ 609).

ФОРМИ: инф. **володѣти** (1451 АкЮЗР II, 106); теп. 3 ос. одн. **володѣеть** (XV ст. РИБ 609).

Див. ще ***ВЛАДѢЮЩИИ**.

***ВОЛОЖА** ж. (1) (назва села у Волинській землі) Волоша: Жаловали намъ мѣщане Луцкіе, штожъ они много мытъ установили... Одложили есмо... у Воложъ мыто и промыто братъ по старому (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: місц. одн. у **Воложъ** (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ВОЛОКА** ж. (1) багниста низина, мочар(?): тое свѣ(т)-чили два братеники васи(л) а гринь покоуль есть г(с)дрА

наше(г) тоули(н)ское земли... а о(т) дороги(н)ки волокою к мокрицу (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *ор. одн. волокою* (бл. 1458 P 167).

ВОЛОКОВИЧИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): А пану оле(х)ну на его до(л)ницю досталосе бачаница... А волоковичи (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. волоковичи* (1478 ЗРМ).

ВОЛОСЫ, ВАЛАСКИ *прикм.* (35) (*що стосується*

Молдавського князівства) молдавський: А ивашко, снь петра воеводи, дьди(ч) земли валаскоб... слубую... аже хочю... служи(т) нашему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); мы петръ воевода, господарь земли молдавской... съ оуею нашею радою волокою визнаваюмь... оуже тоты златин пиньзи... пань михаило з боучача... намь верноуль (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815); Што есте намь говорили отъ приятеля нашего Стефана воеводи волоского о записъ нашъ... абыхомъ казали его переписати (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); маеть онъ съ тыми его послы ехати черезъ нашо паньство до границы московское и зася отъ границы московское тоюжъ дорогою до волоское границы (Вильна, 1498 *BD* II, 412);

волоксы законъ (5) *волоське право*: а о(н) где иметь жити, оу нашей земли, тамь да живе(т) свободно, на волоско(м) законъ, а про холопство никто да емоу не смьеть оуспоминати (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); мы Стефан воевод... чинымъ знаменито... оже ...дали есмы сес нашъ лист нашему татарину... на то... щобы сидил оу нашей земли... слободно... каже сидьт... оуси Волохове своимъ волоскы(м) закономъ (Сучава, 1470 *BD* I, 140); **земля волоская** (11), **волокская земля** (5) Молдавія, Молдавське князівство: то же село пото(к) к волоской земли татнеть (Ланчиця, 1433 P 125); А сет (*в орг. се(т).* — *Прим. вид.*) мы Стефан воевода... визнавамы... аже мы и слубоуемъ и слобили есми... съ оусимъ послоставомъ волоской земли... королевь полскомоу... абыхомъ мы их милости верни... были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 301); А што всказалъ ижъ шлетъ своего посла

до свата своего до великого князя ивана васи(л)евича жадаючи абы г(с)дръ нашъ даль его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти паньства до москвы и о(т)толе зася до волоское земли (б. м. н., 1496 *ОПВД*); **волокское право** (1), **право волоское** (1) *волоське право*: то все даль есмь ладомирови садити село оу волоское право (Бохур, 1377 P 24); а тое село перво ре(ч)ное имьютъ на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты то доходы што(ж) с по(л)нинь... аю(т) (!) (Снятин, 1424 P 100).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. волоскы* 2 (1470 *BD* I, 140); **валаски** 1 (1400 *Cost.* II, 617); *род. одн. ч., с. волоского, волоско(г)* (1424 P 100; 1496 *BD* II, 405; *ОПВД*; *ПСВВ* 192); *ор. одн. ч. волоскы(м)* 3 (1470 *BD* I, 140); **волоскимъ** 1 (1496 *ОПВД*); **!волоскы** 1 (1470 *BD* I, 140); *місц. одн. ч. на волоско(м)* (1445 *Cost.* II, 236); *знах. одн. с. волоское* (1377 P 24); *род. одн. ж. волошської* 5 (1393 *Cost.* II, 607); **волоской** 4 (1433 P 125; 1468 *BD* II, 301); **волоское** 3 (1496 *ОПВД*; 1498 *BD* II, 412); **валаскоъ** 1 (1400 *Cost.* II, 619); *знах. одн. ж. волоскую* (1433 P 124); *ор. одн. ж. волоскою* 2 (1433 P 125; 1458 *Cost.* II, 814); **валаскою** 1 (1400 *Cost.* II, 619); *місц. одн. ж. оу валаской* (1400 *Cost.* II, 619); *наз. мн. ч. !валаския* (1404 *Cost.* II, 625); *ор. мн. валаскими* (1400 *Cost.* II, 619); *місц. мн. о (при) волоскихъ, волоски(х)* (1496 *ПСВВ* 192, 192 зв.).

ВОЛОСТЬ *ж.* (116) 1. (*територіально-адміністративна одиниця*) *волость*, (*велика*) *земля* (84): А се А король казимиръ краковский... даль есмь слузъ своему иванови двориче занью (!) матъичича што жь слушаетъ перемыскоб волости (Казимир, п. 1349 P 3); Узръвши есми на вьрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имь двѣ сель... а тая села лежат в Галицкой волости (Львів,

1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); Мы великий кнзь витовтъ дали есмоую нашу грамоту бедриху што держитъ о(т) насъ двѣ селыни... оу смотрицкон волости (Турейськ, 1429 P 112);

мы великий кнзь швѣтрика(л) Свѣдомо чинимь... иже дали есмо... ленькови зарубичю таА села... в кремАнецкой волости вандруга, А семеновка (Житомир, 1433 P 126); И такожде ни паркалабове от Немць, ани старости от тою волости... да не смьют их соудити, лише сам митрополит (Сучава, 1466 *BD* I, 95); Биль намь чоломъ окол(ь)ничый Смоленській... и просилъ въ насъ въ Смоленськомъ повете, въ Катанской волости, села (Вильна, 1499 *РИБ* 776); Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди, семь служобъ, у Скидельской волости, на имя: Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа, а въ Дубенской волости Федора Денковича а Данила, а Радивона, а Сидора Комеля, ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2 58).

2. (великий маеток) *волость* (32): (а) што межи твоеъ земль суть кна(ж)ниА волости давали выходъ блюи ордь то намь наше даите (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Мы бискупы... чинимы зисаемо симъ нашимъ листо(м)... како кол(л) та рбчъ межи наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной строны межи панею Адвигую стиною пилецкою... с другов строны о волость о зальсьне... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 70); пак ли коро(л) его млсть не оусъхочетъ мА оставитъ при держанню ты(х) городовъ и волостии... тогды А хочю тов присаги моєъ пороже(н) бытъ (Кременецъ, 1434 P 130—131); мы кнгины олеска(н)доваА (!) наста(ся) кне(в)скаА... придали есмо... к манастырю Сергиневоу двѣ волости наши(х) передо(л) а почАпо(л) (Київ, 1459 P 174); Биль чоломъ Королю е. м. бояринъ кievскій Пирхайло, штожъ даено емоу дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мьств не держалъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); Биль намь чоломъ... князь Олехно Василевичъ Глазына... и поведилъ передъ нами, штожъ... коли стало Глушыцкое гонять у волость въ Дубровенськомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночоють (!) (Вильна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: *наз. одн. волость* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *род. одн. волости* (1377 P 24; 1404 P 70; 1408 *Cost.* I, 61; 1466 *BD* I, 95; 1472 *DIRA* 530; 1481 *BD* I, 256; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1490 *BD* I, 419; *DC* 146; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *дав. одн. волости* (п. 1349 P 3; 1404 P 70); *знах. одн. волость, волость* (1404 P 70; 1435 *Cost.* II, 682; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9, 10; 1499 *РИБ* 776); *ор. одн. волостно* 2 (1388 P 37; 1435 *Cost.* II, 682); **волостьно** 1 (1434 P 128); *місц. одн. у(в) волости, v volosthi* 44 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1393 P 52; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424 P 99; 1433 P 126; 1444 *AS* I, 40; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1488 *ДГСПМ*; 1499 *BD* II, 144; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58 і т. ін.); *при волость* 3 (1434 P 130); *оу перемыскоб волость* 1 (1443—1446 P 147); *ск. н. оу во(л)* 1 (1407 P 72); *наз. мн. волости, wolosty* (1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. мн. волостии* 3 (1386—1418 P 35; 1434 P 131; 1436 *Cost.* II, 706); *волостей, wolostey* 7 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1494—1495 *АЛРГ* 60; 1495 *АЛМ* 83; 1496 *АЛРГ* 73); *дав. мн. волостямъ* 2 (1436 *Cost.* II, 706); **волоstem** 1 (1459 P 174); *знах. мн. волости, wolosty* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1436 *Cost.* II, 706; 1449 *Cost.* II, 746; 1459 P 174; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1498 *BD* II, 413); *ор. мн. волостми, волостыми* (1433 P 125; 1436 *Cost.* II, 706).

*Див. ще *ВЛОСТЬ.*

***ВОЛОСЬ** *ч.* (1) ◊ хот А за единь волось (1) хоч трохи, хоч якоюсь мірою, хоча на одну волосинку: а кто тое наше данне пороучи(т), хотА за еди(н) волось, да е(ст) проклъ(т) о(т) ба (Ясси, 1449 *Cost.* II, 392).

ФОРМИ: *знах. одн. волось* (1449 *Cost.* II, 392).

***ВОЛОСЬКИЙ** *див. ВОЛОСЫ.*

ВОЛОСЪНИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до нас... потвердилн есми его очи(н)оу... села на имѣ... волосъни и оу крецоула и оу клима (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. волосъни* (1448 *Cost.* II, 342).

ВОЛОТОВИЧЬ, ВОЛОТОВИЧЬ, ВОЛОТОВИЧ *ч.* (13) (*особова назва*): А при томъ были сведьки, наша верная рад(а)... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Волотовичъ (Луцкъ, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а даемъ тому предъ писаному пану андрѣю волотовичю верху менаваная мѣста (Київ, 1433 *P* 119); А прі томъ были светки ра(д) наша кнзъ Ива(н) васильевичъ... а па(н) андрѣи волотови(ч) (Луцкъ, 1451 *P* 159).

ФОРМИ: *наз. одн. Волотовичъ, Волотович* 4 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1446 *AS* I, 43; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *Волотовичъ, волотовичъ* 3 (1433 *P* 119; 1445 *АрхЮЗР* I, 18; 1446 *АрхЮЗР* I, 18); *волотови(ч)* 2 (1438 *P* 139; 1451 *P* 159); *род. одн. волотовича* 1 (1433 *P* 118); *волотови(ч)* 1 (1433 *P* 119); *дав. одн. волотовичю* 1 (1433 *P* 119); *Волотовичу* 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ВОЛОХИ** *мн.* (3) Молдавія, Молдавське князівство: то границъ будутъ вѣчныи наипервѣи межи нашимъ городомъ снатиномъ а межи шепинци котори жъ шепинци к волохамъ прислушають (Ланциця, 1433 *P* 125); Господаръ вашъ Стефанъ воевода... всказалъ ижъ шлетъ своего посла до свата своего до великого кнзя ивана василевича жадаючи абы г(с)дръ нашъ даль его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти паньства до москвы и о(т)толе заса до волоско земли и г(с)дръ его мл(ст) велики(и) кнА(з) да(л) его послу проеханье чере(з) свою землю до москвы и отъ(л) заса до ихъ земли до волохъ (б. м. н., 1496 *ОПВВД*).

ФОРМИ: *род. волохъ* (1487 *РИБ* 434; 1496 *ОПВВД*); *дав. волохомъ* (1433 *P* 125).

ВОЛОХОВЕ *мн.* (3) (*жителі Молдавського князівства*) молдавані, волохи: мы Стефан воевод, господаръ земли молдавской, чинимъ знаменито... оже... дали есмы сес нашъ лист нашему татарину... шобы сидил оу нашей земли... слободно... какъ сидѣть... оуси Волохове своимъ волоскы(м) закономъ (Сучава, 1470 *BD* I, 140); оу вашею милости суть люди Волохове што отъ его земли отъ земли молдавское (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

ФОРМИ: *наз. Волохове* (1470 *BD* I, 140; 1499 *BD* II 449); *род. Волохъ* (1498 *BD* II, 412).

ВОЛОЧЕКО *див. ВОЛЧКО.*

ВОЛОЧЕНІЄ *с.* (3) ◊ волоченіє дивкы (3) умикання, викрадання дівчини: а оу ти(х) монастирски(х) г села(х) да не смѣтъ ходити ни едины на(ш) оура(д)ни(к) ани глобникъ... тоу(л)ко да имаю(т) наши глоб(н)иц(и) оуза(т)и на(м) нашу глобу о(т) дшегоубство и о(т) волоченіє дивкоу (Сучава, 1472 *DIR* «А» 530); да не имаю дило до тихъ наши люди отъ Радовци... ни соудити их... ни за доушегоубство, ни за волоченіє дивкоу, що сѣ боудеть оучинити оу того села оу Радовцехъ (Сучава, 1481 *BD* I, 256—257).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) волоченіє* (1472 *DIR* «А» 530); *знах. одн. волоченіє* (1481 *BD* I, 257).

Пор. ВОЛОЧИТИ.

ВОЛОЧИТИ *дієсл. недок. і док. (10) 1. док.* (шо чим) (*матеріалом*) покрити (3): Отписую Пречистой до Печерского монастыра паицър и кожух куний, сѣрою кувтѣрою волоченъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); З нового места послано кнзю великому твѣ(р)скому шоуба соболя волочонаѣ аксамитомъ або адамашкою (б. м. н., 1488 *УКТ*).

2. *недок.* (шо і без додатка) (*неводом*) ловити рибу (2): а под моимъ млыномъ не мають волочити (б. м. н., 1459

АрхЮЗР 8/IV, 18); продали есмо пану мартину кгасто(в)-товичю сѣдшица наши... опроче крыниць што неводом(м) волочатъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3);

дивка волоченая (3), волоченая дивка (2) викрадена дівчина: хо(т)е прилоу(ч)се та(т)ба или доушегоубина или дивка волочена и тое оусе шобы монастирю би(л)о оуси глоби и прих(л)д) весь (Сучава, 1456 *ГПХМ*); а до ти(х) люди шо соу(т) оу ти(х) села(х) аби не имали дило ни еди(н) на(ш) боАри(н)... ни соудити и(х)... ни за доушегоубство ни за волоченію (!) дивкоу (Сучава, 1479 *DC* 141).

ФОРМИ: *інф. волочити* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *теп. 3 ос. мн. волочатъ* (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3); *дієприкм. пас. мн. знах. одн. ч. волоченъ, волочи* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); *наз. одн. ж. волочена* 1 (1456 *ГПХМ*); *волоचना* 1 (1488 *УКТ*); *род. одн. ж. зам. знах. за доукою волоченою* (1467 *Mih. Doc.* 125); *знах. одн. ж. ! волоченію* (1466 *BD* I, 95; 1479 *DC* 140, 141).

ВОЛОЧИЩА *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села... Медына, Волочища (Луцкъ, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Волочища* (1463 *AS* I, 54).

ВОЛОШИН *див. ВОЛОШИНЬ.*

ВОЛОШИНОВИЧЬ *ч.* (3) (*особова назва*): инъ(х) много(х) зьмль го(с)подаръ знаемо чинимъ... аже даемъ и дали есмы нашу корчму на има вербажъ... слузъ нашему ивану волошиновичю (Медика, 1407 *P* 72).

ФОРМИ: *наз. одн. волошиновичъ* (1407 *P* 72); *дав. одн. волошиновичю* (1407 *P* 72).

ВОЛОШИНЬ, ВОЛОШИН *ч.* (7) (*особова назва*): а се земляне... богданъ тивунъ, щепанъ волошинъ риботицкий (Перемишль, 1359 *P* 10); жаловал перед нами пан федко канцлер господару н(а)шому, кн(А)зю великому Швитрыкгайлоу, на Данила на Волошина (Ступно, 1444 *AS* I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. волошинъ, волошин, волоши(н)* (1359 *P* 10; 1377 *P* 24; 1404 *P* 70; 1444 *AS* I, 41, 42); *знах. одн. Волошина* (1444 *AS* I, 41); *місц. одн. на Волошиніє* (1444 *AS* I, 42).

*Див. ще *ВАЛАШИНЬ, ВЛАШИНЬ.*

***ВОЛОШЬСКИЙ** *див. ВОЛОСКИ.*

ВОЛОУЄВЪ *прикм.* (2) ◊ потоць волоуєвъ *див. *ПОТОКЪ*¹.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. волоуєвъ* (1413 *P* 83); *ор. одн. ч. волоуєво(м)* (1413 *P* 83).

***ВОЛУЙКА** *ж.* (2) (*назва річки у Галицькій землі*): а тако есмо ему дали... Ако оубхана к нему граница о(т) рознова чере(с) поле... горъ к волуиць подлѣ дубины по нижнии конецъ дубины на верхъ волуиць (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *род. одн. волуиць* (1424 *P* 99); *дав. одн. волуиць* (1424 *P* 99).

***ВОЛХА** *див. *ОЛХА.*

***ВОЛХОВЕЦЬ** *ч.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... и мы боАре... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто а волховець... кнАгини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).
ФОРМИ: *дав. одн. во(л)ховиць* (1421 *Cost.* I, 142); *знах. одн. волховець* (1421 *Cost.* I, 142).

***ВОЛХОВЕЦЬКИЙ** *ч.* (2) (*особова назва*): А на то вѣра моя выше писаннаго александра воеводи... вѣра пана Жюржа Волховецького (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *род. одн. Волховецького* (1403 *ДГАА*; *RS* 338).

***ВОЛХОВСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): а на то вѣра моя вышеписаннаго іоанна александра воеводи... и вѣра жюржъ волховского (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84—85).

ФОРМИ: *род. одн. волховского* (1411 *Cost.* I, 85).

***ВОЛЧИНЕЦЬ**¹ *ч.* (1) (*назва річки на Буковині*): тьмъ мы видѣши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали

есмы ему... села на ревьт... и на оустіе волчинца (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *род. одн. волчинца* (1436 *Cost.* I, 459).

***ВОЛЧИНЕЦЬ**² ч. (1) (*назва села на Буковині*) Вовчинець: били дани тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра... почє(н)ши о(т) соучавской волости а црко(в) на лоукавци и(с) попо(м)... аї црко(в) на во(л)чинци (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *місц. одн. на во(л)чинци* (1490 *DC* 147).

***ВОЛЧИСКИЙ** *прикм.* (2) ◇ болото волчиское (1) *див. ЛЬСЬ*.

ФОРМИ: *род. одн. ч. волчиского* (1440 *P* 142); *знах. одн. с. волчиское* (1440 *P* 142).

ВОЛЧКЕВИЧИ *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, пор. Волчки у Троцькому воеводстві*) Вовчковици: они поведили, ижъ з нами соугранички Волчекевичи и Ивашковцы и Клепачи, поуши нам, ловы, дерево бортное з одного (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз. Волчекевичи* (1478 *AS* III, 17).

*Див. ще *ВОЛЧКОВИЧИ.*

ВОЛЧКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬЧЬКО, ВОЛОЧЕЧКО ч. (18) (*особова назва*): а пришедъши предъ наше обличье и передъ земланы панъ волчько пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... поедналисА о села (Вишня, 1393 *P* 52); а при том были свѣтки: вл(а)дыка володимерский Порфирей... пан Волчко Кн(А)зьский... (Володимир, 1470 *AS* I, 65); А пры томъ были свѣтки добрые: былъ панъ Немира Цевовъский, панъ Волчько Ошовский (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); i pewedit (!) nam pamesnik urucki, Wołczko Romanowicz, sztoż deuy tuju zemlu derżyt nini Jakow Owdeiewicz (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8).

ФОРМИ: *наз. одн. Волчко, волчько, во(л)чко, Волчько, волчько, Волчьчко, Wołczko* 12 (1393 *P* 52; 1404 *P* 70; 1414 *P* 85; 1415 *P* 87; 1458 *P* 168; 1470 *AS* I, 65; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8); *Волочечко* 1 (1418 *P* 89); *дав. одн. Волчку, Волчьку, во(л)чько(у)* 3 (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); *волчькови* 1 (1393 *P* 52); *знах. одн. волчька* (1393 *P* 52).

ВОЛЧКОВИЧ *див. ВОЛЧКОВИЧЬ.*

***ВОЛЧКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, пор. Волчки у Троцькому воеводстві*) Вьчковици: И поставила передъ нами пани ВасилеваА Озерничанъ и Милошевич и Волчковичов (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *знах. Волчковичов* (1478 *AS* III, 17).

Див. ще ВОЛЧКЕВИЧИ.

ВОЛЧКОВИЧЬ, ВОЛЧКОВИЧ ч. (4) (*особова назва*): А то свѣдци: панъ Андрѣяшь староста Руской земль... панъ Васко Волчковичъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а прї томъ были свѣдци па(н) ленко староста зоудечовский па(н) дмитрь волчкович(ч) (Зудечів, 1421 *P* 96); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... визнаваемъ сами на себе... штож... продали есмо... отчизну нашу (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мои... записал(л)... поусты(н)скому манастырю половиноу селища ивони(н)цо(в) (Пустынька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. Волчковичъ* 1 (1378 *ЗНТШ* LI, 5); *Волчкович* 1 (1491 *AS* I, 96); *волчкови(ч), во(л)чкови(ч)* 2 (1421 *P* 96; 1499 *ПИ* № 3).

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

***ВОЛШІИ** *прикм.* (1) ◇ потокъ волшїи *див. *ПОТОКЪ*¹.

ФОРМИ: *ор. одн. ч. волшїемъ* (1479 *BD* I, 228).

***ВОЛЬ** ч. (44) *віл:* тако(ж) по д̄ гро(ш), да платъ(т), ка(к) старїи законъ бы(л), а с(т) вола що бы по в̄ гро(ш) платили (Сучава, 1448 *Co st.* II, 741); а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) мнхаилу на тоты дни выписна(н)ны(х), а мы сА подаемъ аже бы оузалъ оу нашемъ имънии оу Карловъ па(т)десать воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); Грежаны дво(р) а в томъ дворе шесть члвка а ссмь воло(в) чотыри коровы (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ФОРМИ: *наз. одн. во(л)* (1449 *Cost.* II, 743); *род. одн. вола* (1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 262; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *дав. одн. волоу* (XV ст. *BC* 16 зв.); *знах. одн. вол, во(л), воль* 7 (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1458 *BD* II, 262); *вола, вол(а)* 4 (1452 *Cost.* II, 760; XV ст. *BC* 37; 1458 *BD* II, 262); *наз. мн. волы* (XV ст. *BC* 11 зв., 16 зв.; *ИК*); *род. мн. воловъ, воло(в)* (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; XV ст. *BC* 16 зв., 30; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92, 92 зв., 93); *знах. мн. волы* 13 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262; 1459—1460 *ЗНТШ*, CLIII, фотокоп.; XV ст. *BC* 8, 16 зв., 17, 30); *воли* 1 (1466 *BD* I, 96); *ор. мн. волы* (XV ст. *BC* 17 зв.).

***ВОЛЬБЫРОВСКИЙ** *прикм.* (1): А панъ оলেখно юрьевичъ жысичъ продать есмъ дѣдиною и отъчиною свою... и з снъжатми и ставы а ставъ нижънии к вольбыровскомоу берегоу ставленъ (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. вольбыровскомоу* (1458 *ОЖДМ*).

*Пор. *ВОЛЫРЕВЦИ.*

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

ВОЛЧЬЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

***ВОЛЫНСКИЙ** *прикм.* (34): My Witold, wetyki kniaz ȳtowskiy ... czynim znaminito... iż dali iesmo sluzi naszomu Pawlu seliszcze naszo Nowostawce y druhoie selyszcze Kameń w zemli wołynskoiey na gyci Pochtwi (Ужів, 1420 *AS* I, 25); Я ларио(н) игоуме(н) пересопнички(н)... визнаваю... што(ж)... мьна(л) есми с пано(м) петро(м) янович(о)м... ты(м) свои(м) име(н)е(м)... на има чемери(н)... на его име(н)е на да(д)ковичи которе жь о(н) коупи(л) оу земланина волы(н)волы(н)ского (!) на има оу ва(н)ка ста(н)ковича да(д)ко(в)ского (Луцьк, 1467 *СП* № 13); Старость Луцкому и Каменецкому, маршалку Волинской земли, князю Семену Юревичу (Краків, 1499 *АЛМ* вып. 2, 36).

ФОРМИ: *род. одн. ч. волы(н)ского* 1 (1490 *Пам.*); *! во-лы(н)волын(с)кого* 1 (1467 *СП* № 13); *род. одн. жс. Волынское, волын(с)кое, волы(н)ское, волынское* 24 (1466 *AS* I, 62; 1467 *СП* № 13; 1487 *АМЛ*; 1488 *AS* I, 241; 1489 *РИБ* 437; 1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 102; 1495 *АЛМ* 88; 1498 *АЛРГ* 81; 1499 *АЛМ* вып. 2, 36 і т. ін.); *волинской, wołynskoj, волы(н)ско(н)* 3 (1421 *AS* I, 27; 1463 *AS* I, 55; 1483 *ВОРСР* 177); *волинскоѳ* 1 (1475 *AS* I, 69); *ск. н. вол* 1 (1498 *ГВКОО*); *місц. одн. ж. в волинской* 1 (1475 *AS* I, 72); *w wołynskoiey* 1 (1420 *AS* I, 25); *ор. мн. волынскими* (1491 *AS* I, 94).

*Пор. *ВОЛЫНЬ*¹, ***ВОЛЫНЬ**².

***ВОЛЫНЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): та(м) г(с)дрю нашему по волы(н)ци по ивницькоюу дорогоу а по калиновъ коустъ (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. волы(н)ци* (бл. 1458 *P* 167).

***ВОЛЫНЬ**¹ *жс.* (2) (*Волинська земля*) Волинь: Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продад есми пану Семену Олизаровичу имене на Волини (Берестя, 1466 *AS* I, 62); врозумивши то пани ОлизароваА... волне даровала нас и дала и записала тые две именеА оу Волини (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

ФОРМИ: *місц. одн. на (оу) Волини* (1466 *AS* I, 62; 1487 *AS* I, 240).

*Див. ще *ВОЛЫНЬ*².

***ВОЛЫНЬ** ² ч. (1) (*Волинська земля*) Волинь: Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкій и Острозский, и покладаетъ передъ нами листь данины певныхъ маестностей на Волюню (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

ФОРМИ: *місц. одн. на Волюню* (1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).
Див. ще ***ВОЛЫНЬ**¹.

ВОЛНО див. ВОЛНО.

***ВОЛЬНОСТЬ** ж. (7) 1. (*лише в множині*) (*звільнення від якихось повинностей*) пільги (5): Umyslili jesmo s rapy radami naszymi i dali prawa i wolnosti... meszkajuczim w tom panstwie naszom (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); дали есмо ему... две дворища тяглыхъ... со всеми тыми приходы, и доходы, и волностями, и уезды, што къ тымъ селомъ слушаеть (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

2. (*выяткове право*) привілей (2): А такъ мы хотѣчи его въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ захавати, оного прыймуемо и прыяли есмо, яко челоуѣка зацного... которому, яко челоуѣку рышерскому, зъ ласки наше надаемо волности в(шеля)къ въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ... заживати... и волно ему... титулу вшелякого и волности шляхецко, яко властному шляхтичови, тубылцови, заживати (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

ФОРМИ: *род. одн. волности* (1438 *P* 140, 141); *знах. мн. волности, волности, wolnosti* (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26, 27); *ор. мн. волностями* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *вольностями* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13).

ВОЛНЬ див. ВОЛНЫИ.

***ВОЛНЬИЙ** див. ВОЛНЫИ.

***ВОЛШИНА** ж. (1) (*вільховий лісок*) вільшина: а и еще даль есмь ему ловища оуюноваА ото избннцного перевоза поперекъ волшины (Казимир, п. 1349 *P* 3—4).

ФОРМИ: *род. одн. волшины* (п. 1349 *P* 4).

ВОЛѢ див. ВОЛЯ.

ВОЛѢНЬ див. ВОЛНЫИ.

ВОЛЯ, ВОЛА, ВОЛѢ ж. (537) 1. (*бажання*) воля (140): а мы по его воли и его данію пожаловали есмы ивашка особною нашею милостию (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242); за то waszej miłości diakuiem, gadu iestno, waszu wolu czynim z Nimcy peremiririe derżat (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); про тожъ мы второю зъ его волю повинни есмы сА згодити, а вѣрною слоужбою послушни бити... хочемъ вшитки ... слобны... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); а кн(А)зь Семен Василевич волен тыи имьнѣА продати... и што вола его над тыми имьнѣи вдѣлати (Володимир, 1470 *AS* I, 65); Ино мы видѣвши их доброй воли... а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоугам нашим... тое прадреченное село на има Ботеши (Ясси, 1500 *BD* II, 175);

волюю доброю (1), доброю волею (30) добровільно: Мы кнАзь володиславъ опольскоѣ земли... нашею доброю волею... то есмы вчинили (Бохур, 1377 *P* 23—24); и я есмы подѣлил сА з братомъ своимъ мѣншымъ со кн(А)з(е)мъ Семьномъ Избаразкимъ самъ своею волею доброю (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80); Прода есмы свое имьнѣе... Подгайци... своею дсброю волею, безъ каждаго примушенья (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); з воли доброе (1), з доброй воли (6) з власної волі, добровільно: знаменитосте чинимы... нже мы романъ воевода молдавський... иже и(з) доброй волѣ, а никимъ не принужень... слюбили есмы... вѣрна служба служити... королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Вызнаваемъ сымъ нашымъ листомъ... и(ж) сь нашею доброеи воли и розмыслоу хотячы пана михайла канцлиря молдавско(г) намъ братомъ... оучынити... придали есмы емоу по(л) мыта (Снятин, 1454 *P* 162—163); и врозумивши то пани олизароваА... з воли своєї доброе ани жадного примушенѣА, волне даровала нас и дала и записала тые две именѣА оу Волини (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); св о е ю в о л е ю (2) а) добровільно, з власної волі (1); и да(л) емоу герге своею волею тое село вы(ш)писанное,

що е(ст) по(д)ли васлоуя (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); б) самовільно, на свій розсуд (1): Те(ж) ажъ который мА-те(л) алобо инышоую ре(ч) возме(т) оу ко(г) всею волею имее(т) емѣ за сА вѣрнѣ(т) по(д) виною шесть гривинѣ (XV ст. *BC* 29 зв.—30); добрая воля (1), доброе воли (1) див. ДОБРЫИ III; от добраА волеА (27) див. ДОБРЫИ III; по доброй воли, по доброй воли, по доброй воли, по доброй волею, по доброй (доброй) волю (191) див. ДОБРЫИ III; из (з, сь) доброй волею (32) див. ДОБРЫИ III; добрую мѣтн волю (1) див. ДОБРЫИ III; (*схвалення*) воля, згода (33); волень продати: волень замѣнити тако доброму ако есть самъ исо кнАжею волею (Бохур, 1377 *P* 24); а не имаетъ той корѣчы от не(г) отнѣти ни одинъ староста... безъ нашеи волѣ (Медика, 1407 *P* 72); паки имѣ(т) кто бантовати ты(х) люди оузѣти о(т) ни(х) боу(д) що, без и(х) воли, томоу шѣа плати(т) (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); Ино князь федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскій, староста Луцкій, тое мое имьнѣе въ пана Василя выкупилъ зъ моеи воли (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); и тыми часы его милость вишереченній крал, за волю и на причину наияснѣшого кнАжате пана и пана Владислава... намъ вьси мерзачки и шкоды и кривды... отпоустилъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

одною волею (3) одностайнимъ стремліннямъ, одностайно, згідно: одною волею... обицоуемъ и слобуюемъ... королеви польскому... вирнныи (!) на каждыи ча(с) ховати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701—702); На которому соимъ тоты панове сь обохъ сторонъ, одною волею... и друуги снемъ послполиты... положили (під Хотином, 1467 *BD* II, 297); (*рішення*) воля (14): а сложилъ ещо на корола ка(к) его вола чмъ король пожалуеъ (б. м. н., 1387 *СП* № 12); Ustyszawsza to wsi zapłakali i mótwili: «woleli bychmo, sztoб i nas korol sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zaniaż to wże nas iemu wydaet, коли peremiryia s nim czynił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); так и мы... их воли вѣрнымъ наслідованиемъ послуухати засужды винни есмы (Сучава, 1462 *BD* II, 284); Во има светѣА тройца стан сА божаА вола (Ровно, 1488 *AS* I, 241); и теперь бо(ж)ею волею былобы и подобро занъ же кто есть, ива(н) ва-си(л)еви(ч) велики(и) кнА(з) мско(в)ски(и) г(с)древни нашему боеводе е(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тестъ (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

2. намір, замисел (5): Мы кнА(з) дѣлѣ дмитриеви(ч)... чинимы знаменит(т)... како кеды в то время коли кнА(з) велебныи дмитрии инѣмъ имене(м) корибу(т)... голдование и вѣрность и послушество... не привнеомени а никотораА зла вола примучени велико(м) и славному володиславу... со вси(м) своими землАмы... вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы именемъ и моча вши(х) землАнъ... ислюбуемъ за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39); И тѣжъ како велико веселиласА есть рада кроле(в)ства коли черес посредокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашуо оусхотѣлѣ вѣдати волю(Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); и мы тогда вашей милости... нашего посла до великого князя московского послали, иапоминаючи ему, штсбы онъ отъ того оумыслу и воли своее повѣстягнулъ и зъ вами бы миръ ималъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

3. (*свобода, можливість здійснювати що*) право (1): а покоул оусхочет кн(А)зь Семень той гребли держати выскоко, тое есть оу его воли (б. м. н., 1475 *AS* I, 71);

давати волю (1) див. ДАВАТИ 3; дати волю (4) див. ДАТИ 4; имати волю (4) див. ИМАТИ 2; имати себе свою волю (1) див. ИМАТИ 2.

4. (*стан того, хто перебуває на волі*) воля (1): И пак тоты истини Седи-Ахматови сынове, што соут нынѣче по божїи милості оу нашихъ роуках... а мы имаемо их твердо и статочно держати, оу твердон и оу вѣрною роуцъ, и николи на волю их не поустити (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

5. погляд, думка (1): мно(г) добры(х) люди ис право(м) оумбючи(х) рады оуживши(х) и оу един(с)твѣ воли нашеи бга и правду знаюч(и) осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль... ближши естѣ к тому мѣсту к тычину... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка (Медика, 1404 P 70).

6. тимчасове звільнення новосельців від феодальних повинностей і податків (2): О волі колі пань которы(и) волю дасть (XV ст. СЯ 9 зв.);

во (на) воли седети (2) бути звільненим від повинностей і податків: А изъ рашновской волости приходитъ полъ тритья ста коло(д) опроче воланъ што на воли съдять (б. м. н., 1386—1418 P 35); А три члѣк новыхъ во воли не седели тре(х) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); волю (воли) выседети (14), (воли) выседети (1), выседети волю (1), выседети (волю) (2) вибути строк звільнення від повинностей і податків: а в томъ селе чотыри слоугы... ещо воли невыседели а коли волю выседять они мають слоужити (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.);

◇ до воли (чней) (5) тимчасово, залишаючи за собою право відкликання: Мы кна(з) федоръ любортович(и) знаемо чинимъ... аже... король пол(с)кии... и его королеваА... дали ми землю до своєї воли на има сѣверскую (Віслиця, 1393 P 50—51); позволяю зятю моему и дочце моеи на потребу имъ самим на селидбу з ведомомъ моим у дуброве моеи Хренницкой дерева утяти и травы укусити... до всли моеи (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а кому будет от(е)ць н(а)шъ або мы того имена земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперъ в нашої воли (Вільна, 1499 AS I, 118); у (в) (чи і й) воли (быти) (4): підлягати кому, бути в чийому розпорядженні: Земно у матки мое воли, у подани и в опекани, якже было и у моеи воли (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); а боудъ(т) хто злостіве алюбю и права (1) нехотачи къ правую стати... тогды е(г) имьнѣ... имееъ бытѣ въ(ч)но на на(с) оу(з)ато а боудъ(т) лі инА(т) тогды то оу нашо (1) волі боудътъ (XV ст. ВС 38 зв.—39); а кому будет от(е)ць н(а)шъ або мы того имена земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперъ в нашої воли (Вільна, 1499 AS I, 118); бож а вол я станет ся (2), станет с а вол а бож а (2) *див. БОЖІИ*; з божиои воли (1) *див. БОЖІИ*.

ФОРМИ: наз. *одн. вола, воля, volia* 15 (1387 СП № 12; 1403 ДГМ; бл. 1415 Cost. I, 122; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1470 AS I, 65; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХП 136; 1493 ОПВВ 152; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); *волъ* 2 (1448 Cost. II, 313; 1467 BD II, 297); *род. одн. воли, волі* 47 (1393 P 51; 1404 P 70; 1444 Cost. II, 208; 1454 P 162; 1458 BD I, 8; 1462 BD II, 284; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475 AS I, 71; 1484 ЯМ; 1499 BD II, 424 і т. ін.); *1 волеж* 9 (1455 Cost. II, 525, 531, 564; 1457 BD I, 4; 1458 BD I, 8; 1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 215, 216); *волеА, волА* 15 (1458 BD I, 6; 1460 DIR«А» 515; 1465 DIR«А» 518; 1470 BD I, 150; 1473 BD I, 181; 1481 BD I, 256; 1482 BD I, 263; 1488 BD I, 347; ДГСПМ; 1490 DC 146 і т. ін.); *волеа, волея* 3 (1462 Cost. D. 10; 1466 BD I, 105; 1473 ШКН 164); *вольз* 3 (1393 Cost. II, 607; 1407 P 72; 1448 Cost. II, 734); *воле* 1 (1448 Cost. II, 734); *вам. внах. видѣвше их доброй воли* 59 (1464 BD I, 84; 1479 BD I, 224; 1480 BD I, 241; 1483 Cost. D. 30; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 325; 1490 BD I, 384; 1495 BD II, 57; 1500 SD 7 і т. ін.); *дав. одн. воли* (1436 Cost. II, 698, 701; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1500 BD II, 173, 175); *внах. одн. волю, voliu, volu* 75 (1408 Cost. II, 631; 1432 Cost. I, 343; 1443 Cost. II, 120; 1447—1492 ЛКБВ; 1456 Cost. II, 789; 1476 BD I, 208; 1484 BD I, 277; 1491 BD I, 449; 1495 BD II, 41; 1500 BD II, 173 і т. ін.); *волоу* 2 (1463 BD I, 74; 1473 BD I, 190); *вам. род. без егоуменову волоу* 1 (1490 BD I, 421); *ор. одн. волею, волѣю, волеА, волеж* 67 (1377 P 24; 1391 P 45; 1415 Cost. I, 116; 1424 P 106; 1435 Cost. II, 687; 1443 ДГСПМН;

1451 Cost. II, 401; 1461 AS I, 53; 1487 BD I, 310; 1499 BD II, 154 і т. ін.); *волея* 3 (1443 ПГСММ; 1444 Cost. II, 207; 1499 BD II, 147); *волю* 2 (1400 P 61; 1409 P 74); *волю* 1 (1448 Cost. II, 738); *вола* 1 (1388 P 39); *своею... волю* 11 (1438 Cost. II, 14; 1453 Cost. II, 467; 1461 BD I, 45; 1472 BD I, 172; 1479 BD I, 221; 1482 BD I, 265; 1484 BD I, 276; 1487 BD I, 306; 1490 BD I, 387; 1495 BD II, 40 і т. ін.); *1 вола* 1 (1444 Cost. II, 207); *зам. дав. по его доброю волю* 8 (1438 Cost. II, 14; 1449 Cost. II, 379; 1456 Cost. II, 569; Mih. 213; 1459 BD I, 32; 1465 BD I, 88; 1466 BD I, 113; 1478 BD I, 218); *місц. одн. у (оу, в, во, на) воли, волу, волі* (1370 P 18; 1386—1418 P 35; 1436 Cost. II, 698; 1447—1492 ЛКНКВ; 1452 Cost. II, 410; 1460 Cost. S. 33; 1487 BD I, 304; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1494 BD II, 32 і т. ін.)

***ВОЛАНІНЪ** ч. (1) новоселець, тимчасово звільнений від повинностей і податків: А изъ рашновской волости приходитъ полъ тритья ста коло(д) опроче воланъ што на воли съдять (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: *род. мн. воланъ* (1386—1418 P 35).

***ВОНИСТЫЧИНЪ** ч. (1) (назва селища у Волинській землі): на Гнидовъ не надобе мѣта давати... у Вонистычинъ не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вонистычинъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ВОНЪ¹ *див. ОНЪ*.

ВОНЪ² *присл.* (3) 1. геть, назовні (2): а хотарь... е(ст)... на доубъ роуббжѣ где поутъ о(т) млины выходѣтъ во(и) ис лѣса (Сучава, 1446 ПГСПМР); и пошоль съ клѣти вонъ передъ мною, а не бралъ изъ тоє клѣти ничого (Вільна, 1498 АЛМ 163).

2. (зосім) геть чисто (1): Ино де(и) све(т)чи(л)... Мещанинъ смоленский... што(ж) де(и) коли де(д) и(х) семе(н) Плошевничъ смотревшы межъ дете(и) свои(х) о(т)цо(в) и(х) и казалъ з доуховничи своєє дь(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(и) (Вільна, 1495 ВК).

***ВООТГНАТЬ** *дієсл. док.* (1) увігнати, загнати (?): о закладѣ(х) иже ти можеть вобороу старостиноу воо(т)гнать Те(ж) гдѣ колі соутъ двory наши далека (1) тогды землАна наши могоутъ заклады бьрочи запира(т) оубороу старостінъ (XV ст. ВС 33 зв.—34).

ФОРМИ: *інф. воо(т)гнать* (XV ст. ВС 34).

ВО ПЕРВЫХЪ *присл.* (1) передусім, насамперед: Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданье, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... и о добромъ послопитомъ... во первыхъ яко пастырь и отецъ нашъ, пры насъ и пры советахъ князевъ и боярь нашихъ, радити и советовати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***ВОРЛОВЫИ** *прикм.* (2) ◇ ворлова я могила (2) (назва могили у Молдавському князівстві): а хотарь емоу... жежиною на ворловою могилоу (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27).

ФОРМИ: *род. одн. ж. ворловои* (бл. 1400 Cost. I, 27); *внах. одн. ж. ворловою* (бл. 1400 Cost. I, 27).

*Див. ще *ОРЛИИ.*

ВОРМЕНСКИЙ *див. ОРМЕНСКИЙ.*

***ВОРМЕНЪСКИЙ** *див. ОРМЕНСКИЙ.*

***ВОРМЕНЫ** *мн.* (2) вірмени: По сусєи нашеи земли боудеть волень надъ Вормены своєго права пискоупьского (Сучава, 1401 RIR).

ФОРМИ: *род. Вормень* (1404 RIR); *ор. Вормены* (1401 RIR).

***ВОРМЕНЪСКИЙ** *див. ОРМЕНСКИЙ.*

***ВОРНИКЪ** ч. (2) (молд. ворник, слов. дворникъ) (*придворний чин у Молдавському князівстві*) управитель двора, дворник: а на то ест... въра пана негралаша ворника и дѣтеи его (Сучава, 1439 Cost. II, 46); БоАрн аноуме: Тьоуту вел логофѣт... Драгош вор (Сучава, 1491 BD I, 464).

ФОРМИ: *наз. одн. ск. н. вор* (1491 BD I, 464); *род. одн. ворника* (1439 Cost. II, 46).

Див. ще ДВОРНИКЪ, ДВОРНИКОУЛІ.
ВОРНОУТАИ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. лат. voluntarius*): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... слоуга нашъ панъ крѣста вornoутай слоужилъ прѣжде стопочившому отцоу нашему право и вѣрно (Сучава, 1434 *Cost.* I, 395).

ФОРМИ: *наз. одн. вornoутай* (1434 *Cost.* I, 395).

***ВОРОБИЕВЪ** *прикм.* (1) ◊ воробиева пасика (1) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): и такожъ дали есми емоу одноу пасикоу... на има воробиева пасика (Няцъ, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. воробиева* (1443 *Cost.* II, 120).

ВОРОВЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есми емоу оу нашей земли села... на имъ онещи... и воровещи (Сучава, 1456 *Mih.* 213); Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есми емоу... села на имъ Гостилещи... и... Воровещи (Сучава, 1459 *VD* I, 35).

ФОРМИ: *наз. воровещи* (1456 *Mih.* 213; *Cost.* II, 569; 1459 *VD* I, 35).

! **ВОРОВОРОНЪ** *див. *ВОРОНА*².

ВОРОГЪ ч. (7) *ворог*: нашъ племенни(к) бекбула(т)ъ И хожа Мединъ оучинилъА намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); На то есмо прысгали, яко и сами оуызрыте ваша милость, штобы богъ далъ наши воровозы подъ нашими ногами и подъ нашими шаблями (б. м. н., 1496 *VD* II, 403).

ФОРМИ: *наз. одн. ворогъ* (1392—1393 *РФВ* 170); *знах. мн. воровозы* 2 (1392—1393 *РФВ* 170; 1496 *VD* II, 403); *ворого(в)* 1 (1457 *Cost.* II, 809).

***ВОРОЖАЙ** ч. (1) (*стп. godzaj*) (*ряд поколінъ*) рід: а хто сА мени(т) шлА(х)тичо(м), а не зродоу шлАхо(т) (!) о шлАхотный ворожай имее(т) пово(д) имети о(т) корена (XV ст. *BC* 18 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ворожай* (XV ст. *BC* 18 зв.).

*Див. ще *РОЖАЙ.*

ВОРОНА¹ ч. (2) (*особова назва*): а на то(м) ро(з)вѣдѣ бы(л)... па(н) ворона (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ... Воронъ Ивашку волость Хотень на годъ, послѣ первыхъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. ворона* (бл. 1458 *P* 168); *дав. одн. Воронъ* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

***ВОРОНА**² *ж.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашей земли, села на воронъ (*в ориг. вороворонъ. — Прим. вид.*) (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); Ино съ зостали нашему вѣрномуу панноу Шефуловни... три села, одно село на имъ Екоушаніи на обрѣшїе Воронъ (Сучава, 1480 *VD* I, 241).

ФОРМИ: *род. одн. Воронъ* (1480 *VD* I, 241); *місц. одн. ! на вороворонъ* (1433 *Cost.* II, 594).

ВОРОНА³ *ж.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а на то... вѣра пана йона старого о(т) ворона (Сучава, 1403 *ДГАА*).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) ворона* (1403 *ДГАА*).

ВОРОНЕЦЪ, ВОРОНЕЦЪ, ВОРОНЕЦЪ ч. (15) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми се(с) на(ш) листь нашему манастирю о(т) воронец идеже е(ст) хра(м) стго великом(ч)ника и побѣдоносца хр(с)ва гео(р)гїа (Сучава, 1472 *ДГСВМ*); и оучинили есми и въ задоушїе... предков и родителей наших... яко да оутвѣдим и оукрѣпим наш свАтїи манастир що на Воронецъ (Ясси, 1497 *VD* II, 100); Тое все... да ест томоу свАтомоу нашему манастири що на Воронецъ (Гирлов, 1499 *VD* II, 148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Воронецъ, Воронецъ, воронец* 5 (1472 *ДГСВМ*; 1488 *ДГСВМЩ*; 1489 *VD* I, 377); *зам. місц. на Воронецъ* 1 (1497 *VD* II, 100); *род. одн. воронец(ц), воронец* 4 (1490 *VD* I, 436; *ДГСХМ*); *воронца* 2 (1490 *ДГСХМ*); *воронцоу* 1 (1488 *ДГСВМЩ*); *місц. одн. на Воронец* (1499 *VD* II, 147, 148).

ВОРОНИЦЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Воронецъ у Молдавському князівстві*): Мы панове господаръ нашего, илии воеводы, на има... панъ станъ бырличъ вороницьскыи... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ... илиашъ воевода... владиславовн, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы также... обичоуемъ и слоубоуемъ... тотъ истинный голдъ... стеречи и... ховати (Львїв, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вороницьскыи* (1436 *Cost.* II, 701).

ВОРОНКО ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци... панъ хроль варвариньскыи воронко воить коломыскыи рускыи (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. воронко* (1398 *P* 57).

ВОРОНОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были добрые люди... панъ Яцко Ранъдинничъ а Левъ Вороновичъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Вороновичъ* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

***WORONOW** *прикм.* (1) ◊ *sełyszcze Woro-powo* *див. СЕЛИЩЕ* 1.

ФОРМИ: *род. одн. с. Woronowa* (1420 *AS* I, 25).

ВОРОНОВЪ ч. (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): Левону Шаломичу два жеребїи пустыхъ, а на третемъ два челоуьки, дають сорокъ грошей а три ручки меду, А жеребьемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 *PEA* I, 35).

ФОРМИ: *наз. одн. Вороновъ* (1463—1478 *PEA* I, 35).

ВОРОТА *мн.* (3) *ворота*: а РуденскаА маєт оу подворїа своего ворота поставити на влицу што з веком оулица промеж подворей положена (Луцьк, 1494 *AS* I, 102).

ФОРМИ: *наз. ворота* (1494 *AS* I, 101); *знах. ворота* (1494 *AS* I, 102).

*Див. ще *ВРОТА.*

ВОРОТИТИ *дієсл. док.* (8) (що кому) (*віддати назад*) повернути: а мы слоубоуемо (так. — *Прим. вид.*) ему при

нашей вѣри... тѣхо д тисАчи рублїи воротити исполна (Луцьк, 1388 *P* 37); а также слоубоуемо и имаемо воротити оуєъ записы тому истино(м) королевн полскому и его короуни, што передькове наши имили о(т) королевства полско(г) (Львїв, 1436 *Cost.* II, 707); и села, имена твоя оуєъ есми тоби воротили, на що имеш поставити привнїа ис права (Сучава, 1460 *VD* II, 270).

ФОРМИ: *інф. воротити* (1388 *P* 37; 1436 *Cost.* II, 707; 1457 *Cost.* II, 810); *перф. 1 ос. мн. есмы... воротили* 1 (1457 *VD* II, 257); *есми... воротили* 1 (1460 *VD* II, 270); *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. пак ли быхо(м)...* не воротили (1388 *P* 37); *2 ос. мн. що бы сте... воротили* (1435 *Cost.* II, 692).

Див. ще ВЕРНУТИ 1, **ВОРОЧАТИ**, ***ВРАТИТИ**, ***ВРОТИТИ**, **ПОВЕРНОУТИ** 2, **ПРИВЕРНУТИ** 2, **ОУВЕРНОУТИ** 1.

***ВОРОТИТИ СЯ** *дієсл. док.* (9) (*приїхати назад*) повернутися: коли сА вороти(м) сложи(в) тон сло(б) тогда хочемъ кголдова(т) короле(в)и... вѣрне послу(ш)ство держа(т) (Молодечно, 1388 *P* 43); А кто иметъ повезсти (с)оужно до Быстрици и до Оугоръ, оу Сочавѣ от гривны три гроши... А коли сА воротит ис Оугоръ, оу Молдавици от каждого терха по 5 гроши (Сучава, 1460 *VD* II, 274).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. сА воротит* 1 (1460 *VD* II, 274); *сА воротить* 1 (1456 *Cost.* II, 789); *1 ос. мн. сА вороти(м)* (1388 *P* 43); *3 ос. мн. сА имоу(т) (имоуть) воротити* 2 (1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 789); *сА имуть воротити* 1 (1408 *Cost.* II, 631); *имоут (сА) воротити* 1 (1460 *VD* II, 274);

сА воротАть, сА воротАт 2 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 669).

ВОРОЧАТИ дієсл. недок. (2) (що кому) (віддавати назад) повертати: землю шепиньскою, которою молдавська земля (!) о(т) короуны имла... дароуемы а ворочаемы ж нашихь пановъ и бояровъ вьданеіть (!), рады и волею особьни, на вькъ вькомь имяги, де(р)жати со вьсьми приходы, оужитьки (Львів, 1436 Cost. II, 706—707); И дворъ пана Мнхоулов, що ест на серети, и к томуу вь села... есми им их верноули; а коли оузриме их справедливою слоужбоу, и мы им и боульше боудем ворочати (Сучава, 1468 BD II, 306).

ФОРМИ: *мен. 1 ос. мн. ворочаемы* (1436 Cost. II, 706); *майб. 1 ос. мн. боудем ворочати* (1468 BD II, 306).

Див. ще **ВЕРНУТИ 1, ВОРОТИТИ, *ВРАТИТИ, *ВРОТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.**

***ВОРОШГЕЧИНЪ** ч. (1) (назва села у Волинській землі): не надобе мита давати... вь Перемили войту не надобе, у Ворошгечинъ не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Ворошгечинъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ВОРОШИТИ** дієсл. недок. (1) (що) торкатися (чого, до чого): и пошоль съ клѣти вонъ передь мноу, а не браль изъ тое клѣти ничего, ани скрини ты не ворошилъ, которая стояла не замкнена зъ листы и съ списки (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. ворошилъ* (1498 АЛМ 163).

ВОРХОВИЧЪ мн. (1) (назва села у Перемишльській землі): тогда мы... потвердили есмо, его правого всего имѣнія, первое, именем рекучи, село быбел и со присылкы... ворховичъ село, што в тых дѣдин (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: *наз. ворховичъ* (1361 AGZ 6).

***ВОСЕЛЕНЬСКИЙ** див. ***ВСЕЛЕНСКІИ.**

! ВОСКУ див. ***ВОЙСКО 2.**

***ВОСКОВЫИ** прикм. (1) \diamond восковыи грошн (1) оплата, що збиралася від купців, які привозили віск: Ключникъ берестейскій господару личбу делал з восковых грошей, што (!) ему дано на воскъ 2 сте копь и 70 копь и 2 копе (б. м. н., 1495 АЛРГ 60).

ФОРМИ: *род. мн. восковых* (1495 АЛРГ 60).

ВОСКЪ ч. (31) 1. (тільки в одн.) віск (15): а львовчане што имуть принести сами изъ угорь серебро жъженое, отъ того серебра што быхомь мы купили собъ колко будеть намъ надобно... а мунтаньскыи воскъ и брашевскыи слободно имъ есть (Сучава, 1408 Cost. II, 632); и дали есми томуу стомуу нашемуу монастыроу о(т) поутнои на(ш) правіи прих(о)д вьси камени о(т) воскоу о(т) нашего серецкого тръга (Сучава, 1488 ДГСПМ); Ключникъ берестейскій господару личбу делал з восковых грошей, што ему дано на воскъ 2 сте копь и 70 копь и 2 копе (б. м. н., 1495 АЛРГ 60).

2. (тільки в одн.) воскове мито (9): и тако(ж) дали есмо томуу прАдреченному монастыроу воскъ о(т) краснаго тръга оуве(с), да беру(т) калоугери, на вьсАкое лѣто, о(т) вьсА(х) кто име(т) (Поляна, 1448 Cost. II, 365); а тако(ж) шолтоузи и прѣгари и дворници или кто име(т) брати о(т) на(с) воскъ по инши(х) тръго(х) а оу бани никто о(т) ты(х) о(т) оуси(х) да съ не оумишаеть ни оу че(м) але сами калоугери да беру(т) воскъ о(т) бани о(т) оуси(х) крь(ч)мъ (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

3. (одиниця міри) кружало воску (7): Олисе(н) землю де(р)жить Матъѣевьщинуу а с тое земли даеть десАть веде(р) медуу дани а полюдыа две ведре медуу а две коуници а ловчому чотыри гроши а бровникоу пА(т) восковъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. воскъ, вос(к)* (1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1458 DIR«А» 513); *род. одн. воскоу* (1457 BD I, 4; 1466 BD I, 96, 105; 1488 ДГСПМ); *знах.*

одн. воскъ, воскъ (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669, 670; 1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 445; 1456 Cost. II, 790, 791; 1458 DIR«А» 513; 1460 BD II, 275; 1495 АЛРГ 60); *род. мн. восковъ* (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв., 94).

***ВОСЛАТИ** дієсл. док. (2) (кого в шо) (з метою нападу) наслати, напустити (кого на шо): посылали есмо къ тобе нашего посла, поведаючи нашуу прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ... великого князя московьского, штожъ намъ... люди свои моцно вьслалъ вь нашу землю... и... шкody намъ великий подеделалъ (б. м. н., 1498 BD II, 413); послалъ еси своихь пословъ до насъ, поведаючи... вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московьского, што жъ онъ... люди свои моцно вослалъ оу вашу землю (б. м. н., 1499 BD II, 447).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. вьслалъ, вослалъ* (1498 BD II, 413; 1499 BD II, 447).

***ВОСПРЬЕМИНИКЪ** ч. (1) (продовжувач діяльності) наступник, наслідник: даемо надто подь Осрогомь тому господину отцу владыце и воспрьеминикомь его село наше Бучу (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: *дав. мн. воспрьеминикомь* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ВОСТАВАТИ** дієсл. недок. (1) вставати, підніматися (від чого): а коли (ж) сАдоутъ на соудъ тогды тын(ж) жалобы штосА пре(д) ними дьютъ имаю(т) тоутъ соудит(т) а индъ (!) воставаючи съ соуда (XV ст. СЯ 43).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. воставаючи* (XV ст. СЯ 43).

***ВОСТОЧНЫЙ** прикм. (1) східний: і то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скіи былъ з веко(в)... самъ в себѣ Ставропигія о(т) велики(х) кйзей роуски(х) и Святы(х) потрїа(р)хъ (!) ко(н)сте(н)тинаполски(х) (!) нового рима Свтоє катголическое восточные цркви хр(с)товы (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. одн. ж. восточные* (1481 ГПМ).

***ВОТНИНА** див. **ОТНИНА.**

***ВОТПИТИ** дієсл. недок. (1) (сгн. wątpić) (у чім) сумніватися (в чому), вагатися (щодо чого): мы александръ воевода... знаменито оузАвлАми... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казимира... и жадали на(с)... абыхо(м) пере(д) его мл(с)тію повини(н) голд(т) оудилали... а мы и с нашими паны и радоу ничего оу то(м) не во(т)пили, але к том(у) ра(ді) есмо пристали (Серет, 1453 Cost. II, 765).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. во(т)пили* (1453 Cost. II, 765).

***ВОТПѢНЬЕ** с. (1) (сгн. wątpienie) \diamond оувести оу в о т п ѣ н ь е див. **ОУВЕСТИ.**

ФОРМИ: *знах. одн. воптѣнье* (1447—1492 ЛКБВ).

***ВОТЧИЗНА** див. ***ОТЧИЗНА.**

***ВОТЧИНА** див. **ОТЧИНА.**

ВОТЧИЧЬ див. **ОТЧИЧ.**

***ВОТЧЫНА** див. **ОТЧИНА.**

***ВОТЬЧИНА** див. **ОТЧИНА.**

ВОХНО ч. (1) (особова назва): а при том были свѣтки... пан Федко Козловскіи, а пан Вохно (Володимир, 1470 AS I, 65).

ФОРМИ: *наз. одн. Вохно* (1470 AS I, 65).

ВОХНОВА ж. (2) (особова назва): Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталися есмо с паномъ Юшкомъ Камкою (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627).

ФОРМИ: *наз. одн. Вохнова* (1471 АрхЮЗР 8/III, 627, 628).

Пор. ВОХНО.

WOCZICZ див. **ОТЧИЧ.**

***ВОЧЫ** див. ***ОКО 1.**

***ВОЩИНАРЬ** ч. (1) воскобійник: и дали есми томуу стомуу нашемуу монастыроу о(т) поутнои на(ш) правіи прих(о)д вьси камени о(т) воскоу о(т) иашего серецкого тръга и шесть вощинаре еше о(т) серецкого (!) тръга (Сучава, 1488 ДГСПМ).

ФОРМИ: *знах. мн. воцнаре* (1488 ДГСПМ).

ВОЮТИНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при том былъ... панъ Васко Воютинский (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Воютинский* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

! **ВОА** *див. ВОЛЯ.*

***ВПАДАТИ** *див. *ОУПАДАТИ.*

***ВПАМЯТАТИ** *дієсл. док.* (2) *взяти до уваги*: Ино мы, впамятавши его верьную а пил(ь)ную службу доброе памяти ку отцу нашему... и къ намъ, з ласки нашое, тыи сельца... дали есмо ему (Вильна, 1499 *РИБ* 777).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. впамятавши* 1 (1499 *РИБ* 777); *впamата(в)ши* 1 (1499 *ГОКІР*).

ВПИСАТИ, УПИСАТИ *дієсл. док.* (14) 1. (кого, що в що, до чого) (*занести в книги, список*) *вписати, записати* (10): Я Семень с колковъ... *уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши* (Київ, 1398 ДГПМ); *ино и на королевскомъ листь на воитовъ и на оуздавнихъ листохъ не стоить оуписано тое дворище пысковича што на любши и на гугни але тое дворище пысковича стоить оуписано на королевскомъ листь и на оуздавнихъ листохъ што оу сель оу ловчихохъ* (Зудечів, 1411 *Р* 79); *ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашему уписати велдыи* (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Я князь Константынь Ивановичъ Острозкій... *чиню знакомито... штожь придалъ есми и записаль... имъnye Здетелу... на соборную церковь на Пречистую Богоматеръ у Вилни... а то есми и въ Евангеліе уписаль, которое лежить на престолъ у Церкви у Пречистое Богоматере* (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

2. (кого в що) *залучити* (кого до чого) (1): *Piszete wasza miłost, iż ieste s Niemcy wziali peremirie do rozenstwa* (1) *Chrystowa, a nas ieste u toż peremirie upsali* (Линнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139);

з аписъ *вписати* (3) *див. ЗАПИСЪ.*

ФОРМИ: *інф. вписати* 2 (1496 *ПДВКА* 60, 61); *уписати* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *перф. 1. ос. одн. ч. уписаль есми* 1 (1398 ДГПМ); *есми... уписаль* 1 (1499 *АСД* VI, 3); *3 ос. одн. ж. оуписала* (1496 *ВМКФС*); *2 ос. мн. ieste... upsali* (1433 *ЗНТШ* LXXVI 139); *майб. 3 ос. мн. впишют* (поч. XV ст. *Р* 76); *бaj.-ум. сп. 3 ос. мн. абы... вписали* (1496 *ПДВКА* 60); *теп. пас. 3 ос. одн. ч. вписа(н) ест* (1495 *ВК*); *1 ос. мн. въписаны* (1499 *ВФ*); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. с. оуписано* (1411 *Р* 79).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ПИСАТИ 5.

***ВПОКОЙ** *див. ОУПОКОЙ.*

***ВРОМЕТАНИЕ** с. (1) *нагадування*: A jestliby k tretemu wuznaniu (1) *не priszoł, wina которaja položona dla wrometania, sud'i majet' zaplatiti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105).

ФОРМИ: *род. одн. wrometania* (1388 *ZPL* 105).

***ВПОМИНАНЬЕ** с. (1) (*стп. wrominanie*) *вимога, претензія*: и они поведали пере(д) нами што жъ какъ они новгородокъ деръжали отъ о(т)ца нашего и тогда любьчо к новоугоро(д)ку слоушало завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали а о(т) пани марьтиновое никоторого впоминанъа коу о(т)цоу нашему и намъ не было (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *род. одн. впоминанъа* (1499 *ВФ*).

Пор. ОУПОМИНАТИ 3, *ОУПОМАНУТИ* 2.

***ВПОМИНАТИ** *див. ОУПОМИНАТИ.*

ВПРАВО, ВЪПРАВО, УПРАВО *присл.* (8) *вправо, на право*: а покинувъши гостиниць Олышский въ право... *поехати гостиниць, который идетъ до Колковъ ку полуносчы* (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *засталисмо Пана Евсея зъ людмы его, который намъ поведаль: же по тую могилу и по ричку Вышно мой грунтъ Якушински управо, а велево грунтъ Мыкулински* (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ВРАБІА ж. (1) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): *мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прідоша прад нами... слоуги наши... и продали свою правую отнину...*

одно селище... и едноу пасикоу... на имъ Врабіа (Сучава, 1483 *ВД* I, 269).

ФОРМИ: *наз. одн. Врабіа* (1483 *ВД* I, 269).

***ВРАЖЕНІЕ** с. (1) *поранення*: Жалова(л) ди(к) на Ѡа(л)-ка и(ж) у е(г) домоу у вечера стало(с) (!) *свада пріше(д)ши фа(л)ко и загасиль свечю а в томъ то загашеніи дика не веда(л) кто оуранілъ Ѡа(л)ко позна(л) иже свечи погаси(л) а враженія запре(л)* (XV ст. *ВС* 27).

ФОРМИ: *род. одн. враженія* (XV ст. *ВС* 27).

*Пор. *ВРАЗИТИ.*

***ВРАЗИТИ** *дієсл. док.* (3) (кого і без додатка) *поранити*: О томъ хто ко(г) вы гре вразить (XV ст. *ВС* 31); *коли(ж) кме(т)ъ бѣде(т) ране(н) до крови алюбю оуражо(н) срамотне, тогда емоу пріидеть две часті за раны, а третья часть сѣдоу* (XV ст. *ВС* 29).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. вразить* (XV ст. *ВС* 31); *бaj.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... оурази(л)* (XV ст. *ВС* 27); *майб. пас. 3 ос. одн. ч. бѣде(т)...* *оуражо(н)* (XV ст. *ВС* 29).

***ВРАЗУМЪТИ** *див. *ОУРАЗУМЪТИ.*

***ВРАНИНЪ** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. вранъ*): и даемъ томоу монастыру сес лист нашъ на.. *Ѣ села: Петра Вранина... и друоуге село шо тиж слоухает къ томоу монастыру* (Дольний Торг, 1475 *ВД* I, 200).

ФОРМИ: *род. одн. Вранина* (1475 *ВД* I, 200).

***ВРАНИЧЪ** ч. (2) (*особова назва, молд., слов., вранъ*): *мы боАре... александра воеводы... па(н) драгоми(р) врани(ч)...* *знаемо чини(м)...* *и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнѣгини ри(м)гаиль* (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); *мы алекса(н)дръ воевода... чини(м) знаменито.. оже то(т)...* *па(н) косте врани(ч) пріиде прв(д) нами... и прода(л) свое село* (б. м. н., 1453 *Cost.* II, 495).

ФОРМИ: *наз. одн. врани(ч)* (1421 *Cost.* I, 142; 1453 *Cost.* II, 495).

***ВРАНЦАНЪ** *див. ВРЪНЧАН.*

***ВРАНЧА** ж. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): *тѣм мы видѣвши правоу... его слоужбоу до нас... дали есми емоу оу наши земли оу молдавской... четири полъны оу томже хотари... и на вранчи селище дѣлино албіа* (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 160).

ФОРМИ: *місц. одн. на вранчи* (1443 *Cost.* II, 160).

***ВРАНЧАНЪ** *див. ВРЪНЧАН.*

***ВРАТИТИ** *дієсл. док.* (1) (*цсл. вратити*) (що) (*віддати назад*) *повернути*: ...*тѣм мы видивши правдоу и слоужбоу вѣрноу нашего вѣрного слоуги пана (александра спатара) вратили есми его отчиноу, ты(х) двѣ сели вышеп(иса)нны(х)* (Сучава, 1436 *Cost.* I, 455).

ФОРМИ: *перф. 1. ос. мн. вратили есми* (1436 *Cost.* I, 455).

Див. ще ВЕРНУТИ 1, *ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРОТИТИ, ПОВЕРНУТИ* 2, *ПРИВЕРНУТИ* 2, *ОУВЕРНУТИ* 1.

***ВРЕМА** *див. ВРЪМА.*

***ВРЕЧЕННЫЙ** *див. *ОУРЕЧЕННЫЙ.*

!**ВРИНДИНА** *див. *БРИНДИНЪ.*

***ВРОЖЕНЫИ** *див. ОУРОЖЕНЫИ.*

***ВРОЗУМЪТИ** *дієсл. док.* (4) (що, чому) *зрозуміти* (що): а мы такъ жъ оурозумѣвши его такое обѣцование и слобу а познавши ижъ прере(ч)нии stefan воевода *помочи и рады напротиву намъ и коруны нашей не чиниль... про то жъ его... о тую исную мерзѣчку и шкоду воеваную намъ и ко-*

*рунѣ нашей оучиненую о(т) его оца правого чиними и о(т)пущаеми ему все тѣмъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 *Р* 121); и врозумивши то пани ОлизароваА штож мы слугу нашего п(а)на еей п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашей... волне даровала нас и дала и записала тѣе две именовану оу Вольни (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); И мы посольству вашею милости, што до насъ посломъ вашею милости Богушомъ дьякомъ, гораздо есмо врозозумели* (б. м. н., 1499 *ВД* II, 447).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо врозоумели* (1499 *ВД II*, 447); *диприскл. перед. оурозумъвши* 2 (1433 *P* 121; 1457 *Cost. II*, 810); *врозумивши* 1 (1487 *AS I*, 240).

*Див. ще *ЗРОЗУМЕТИ, ПОРОЗОУМЪТИ 1, *ОУРАЗУМЪТИ 1.*

***ВРОКЪ ч. (2)** (*натуральна або грошова данина феодалові*) оброк (1): Село слобода а в томъ селе десАть слоугъ на во(и)ноу идоуть а врокоу даю(т) чотыри копы гроше(и) а подымъщину недають а ины(х) никоторы(х) пошли(н) незнають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91 зв.*);

седити на вроце (1) *див. СЕДИТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. врокоу* (бл. 1471 *ЛКЗ 91 зв.*); *місц. одн. на вроце* (бл. 1471 *ЛКЗ 90 зв.*).

*Див. ще *ОБРОКЪ.*

***ВРОНОВО с. (1)** (*назва села у Волинській землі*) Воронів: Мн ильАшь воевода... записуемъ сА тымъ пношамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службуо прежере(ч)ному пну станицлаву з вронова пноу пашьку бѣлому (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

ФОРМИ: *род. одн. вронова* (1433—1443 *АРМ*).

***ВРОТА мн. (1)** (*стп. wrota*) ворота: а боуде(т) ли то(т) панъ виноватъ и кмети его тогды то(т) слоужебникъ имее(т) каж(д)ого кмета до вро(т)а посохо(м) дотыкнуутса и вала(т) (!) тымъ урадомъ хто кого позываетъ (XV ст. *BC 14*).

ФОРМИ: *род. вро(т)* (XV ст. *BC 14*).

Див. ще ВОРОТА.

***ВРОТИТИ дієсл. док. (1)** (*стп. wrócić*) (шо) (*віддати назад*) повернути: а тежъ штожъ мон отець... позычи(л) пѣнази моему... г(с)дрю, кролю пол(с)кому, и тыхъ сА о(т)ступлю и листы хочю тыи вротити (Берестя, 1400 *Cost. II*, 619).

ФОРМИ: *майб. 1 ос. одн. хочю... вротити(т)* (1400 *Cost. II*, 619).

*Див. ще ВЕРНУТИ 1, ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРАТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.*

***ВРОЧИЩЕ див. *ОУРОЧИЩЕ.**

***ВРОЧНЫИ прикм. (2)** \diamond в р о ч н ы и г р о ш и (2) (*феодална грошова повинність*) оброк, чинш: Село Ще(р)бовъ а в томъ селе слоугъ трина(д)цать а чоты(р)надьцати(и) отамо(н) а половница межи и(х) оубог(и) а вро(ч)ны(х) гроше(и) дають две копе гроше(и) а которые в р о ч н ы (х) гроше(и) недають тые подымъщину дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

ФОРМИ: *род. мн. вро(ч)ны(х), в р о ч н ы (х)* (бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

***ВРУЙКИЦА ж. (1)** (*назва селища у Волинській землі*): не надобе мьта давати... у Вруйкицы (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вруйкицы* (2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ВРУСЪ ч. (1) (*особова назва*): Дали есмо... владичъ орменьскому под Луцком село, што Врусъ держалъ (Київ, 1445 *ЗНТШ СХV*, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. Врусъ* (1445 *ЗНТШ СХV*, 19).

ВРУЦКИЙ, URUSKI прикм. (15): i pewardi (1) nam pamesnik urucki, Wolczko Romanowicz, sztoż dey tuju zemlu derżył niņi Jakow Owdeiewicz (Люблін, 1478 *АрхЮЗР 4/1*, 8); што пе(р)во сего продали были есмо ко(р)чмы вроуцькие мешаномъ вроуцьки(м)... а рокъ было имъ какъ тые ко(р)чмы варити початы на маcные запоусты (Краків, 1489 *АКВ*); а при то(м) были... тиву(н) вруцкии коштушко а васко ольшкочичъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); Быль намъ чоломъ земенынь Вруцкии на имя Фодоръ Блыщановичъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ 22*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вруцкии 3* (2-а пол. XV ст. *СПС*; 1493 *АЛРГ 55*; 1498 *ГВКЛ 22*); *иrucki 1* (1478 *АрхЮЗР 4/1*, 8); *дав. одн. ч. вроуцькомуоу, вруцькому* (1487 *РИБ 227*; 1489 *АКВ*; 1496 *АЛРГ 71*); *місц. одн. ч. во Вруцьком* (1496 *АЛРГ 71*); *наз. мн. ч. Вруцькіе, вроуцькіе*

(1487 *РИБ 227*; 1489 *АКВ*); *дав. мн. вроуцьки(м)* (1489 *АКВ*); *знах. мн. ж. Вруцькіе, вроуцькіе, Вруцькіе* (1487 *РИБ 227*, 228; 1489 *АКВ*); *ор. мн. вруцкими* (1498 *ГВКЛ 23*).

*Див. ще *ОВРУЦКИЙ.*

*Пор. *ВРУЧИИ.*

***ВРУЧЕЙ див. *ВРУЧИИ.**

***ВРУЧИИ ч. (3)** (*назва міста у Київській землі*) Овруч: И писан у Овручомъ (Овруч, 1450 *ЗНТШ XI*, 7); Наместнику вроуцькому князю Григорію Глинському и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ нас Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ 71*).

ФОРМИ: *знах. одн. Вручей* (1496 *АЛРГ 71*); *місц. одн. у Овручомъ 1* (1450 *ЗНТШ XI*, 7); *во вруче(м) 1* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

*Див. ще *ОВРУЦКИЙ* (Овруцкое место).

***ВРЪБА див. *ВЕРБА.**

***ВРЪЗАРЕВЪ прикм. (2)** \diamond в р ъ з а р е в ъ м о н а с т и р ь (2) (*назва монастиря у Молдавському князівстві*): а хотары тымъ селомъ що соуть на быковци поченши отъ вьрзарева монастырь на верхъ пасикъ ачибовы (Сучава, 1420 *Cost. I*, 135).

ФОРМИ: *род. одн. ч. вьрзарева, вьрзарева* (1420 *Cost. I*, 135).

!ВРЪНДИНА див. *БРИНДИНЪ.

***ВРЪНИЧАНЪ див. ВРЪНЧАН.**

ВРЪНЧАН ч. (8) (*особова назва*): а на то е(ст) велика марториа са(м) г(д)во ми... Стефа(н) воево(д)а... и наши болъре... па(н) вра(н)ча(н) спатар... па(н) дажбо(г) чашни(к) (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*); А на то ест(ь)... Вьра пана Врѣнчана — спьтаръ (Сучава, 1473 *ШКН 165*).

ФОРМИ: *наз. одн. вра(н)чана, Врѣнчан 2* (1471 *ДГСМПБ*; 1472 *ВД I*, 172); *Вранц(анъ) 1* (1472 *ВД I*, 170); *род. одн. вра(н)чана, Вранчана, врѣнчана, врѣ(н)чана, Врѣнчана* (1471 *ВД I*, 164; *DIR«A» 525*; 1472 *DIR«A» 528*; *Cost. D. 26*; 1473 *ШКН 165*).

Див. ще ВРЪНЧАНУЛ.

ВРЪНЧАНУЛ ч. (1) (*особова назва*): а на то ест велика марториа... пан врѣнчанул спатар (Васлуй, 1472 *Cost. S. 88*).

ФОРМИ: *наз. одн. врѣнчанул* (1472 *Cost. S. 88*).

Див. ще ВРЪНЧАН.

***ВРЪСТАТЬ ч. (1)** (*особова назва*): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже тоти истинный слоуга наш Мирча... и сынове Иванка Врѣстата... жаловали есми ихъ особливо нашею милостію (Сучава, 1491 *ВД I*, 445).

ФОРМИ: *род. одн. Врѣстата* (1491 *ВД I*, 445).

ВРЪСТАЦІИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и далн и потврѣдили есми им... села на имѣ Брътоулещїи... и Врѣстаци (Сучава, 1491 *ВД I*, 445).

ФОРМИ: *наз. Врѣстаци* (1491 *ВД I*, 445).

***ВРЪТОАПЕ с. (1)** (*молд. вьртоп «вибоіна»*) яр: А хотар тои... селищи да ест... на могилоу на врѣхъ дѣла, отъ толь право чересъ вьртоап (е и право) на могилоу оу потокъ що съ зоветъ Рѣча (Сучава, 1493 *ВД II*, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. вьртоап(е)* (1493 *ВД II*, 27).

***ВРЪХ див. ВЕРХЪ 1.**

***ВРЪХОВНИИ див. *ВЕРХОВНЫИ.**

***ВРЪХОВНЫИ див. *ВЕРХОВНЫИ.**

***ВРЪХОВЪНЫИ див. *ВЕРХОВНЫИ.**

***ВРЪХОВНЫИ див. *ВЕРХОВНЫИ.**

***ВРЪДНИКЪ див. ОУРЪДНИК.**

***ВРЪМА с. (4)** (*цсл. врѣма*) час (1): Мы кна(з) дѣдъ дмитриевич(ч) кна(з) русанъ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебный дмитрий... голдование и вѣрность и послушество... королевы польскому... вѣрность права и не изрушиста слюби(л) а мы... ислюбуемы за него (Лучица, 1388 *P 38—39*);

\diamond н и к о т о р ы м ъ в р ѣ м е н е м ъ (2) ніколи: имаемъ ему добрую раду радити, а противъ ему некоторымъ

врѣменемъ не быти (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); н имаемъ доброую раду радити, а противоу емоу никоторы(м) врѣменемъ не быти (Сучава, 1433 *Cost.* II, 653); на которы хъ врѣмена хъ (1) будь-коли, у будь-який час: а к тобы хотѣль оузѣти о(т) ни(х) мыго или брод(д)ннюу боу(д) коли на которы хъ врѣме(н) таковыи да боуде(т) прокла(т) о(т) гѣ бѣ (б. м. н., 1429 *DIR* «А» 455).

ФОРМИ: *знах. одн. времѣ* (1388 *P* 39); *ор. одн. врѣменемъ, временемъ* (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 653); *род. мн. зам. мѣсц. врѣме(н)* (1429 *DIR* «А» 455).

*Див. ще *ВЕРЕМА.*

*ВРѢХ *див. ВЕРХЪ* 1.

!ВРАДИКА *див. ОУРѢДНИК.*

*ВРАДЪ *див. *ОУРАДЪ.*

*ВСАКИИ *див. ВСЯКЫИ.*

ВСЕ *див. ОУСЕ.*

*ВСЕАКЪ *див. ВСЯКЫИ.*

*ВСЕВЫШЕПИСАННЫИ *прикм.* (2) вищевказаний: а на боулли (1) крѣпос(т) томоу вьсемоу всевышеписанномоу вельли есми... печа(т) привѣсити к семоу листоу нашемоу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

ФОРМИ: *дав. одн. с. всевышеписанномоу, вьсевышеписанномоу* (1442 *Cost.* II, 93, 101).

ВСЕГДЫ *присл.* (2) завжди: мы великий кн(я)зь швитригаил... чнимим знаменито... иж оузревше есмо верност а службу всегда не омешканную н(а)ш(о)го верного слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); Пово(д) вѣнова(т)то(г) (!) правомъ всегда ищеть (XV ст. *BC* 25).

Див. ще ВЪСЕГДА.

ВСЕДЕРЖИТЕЛ *ч.* (6) (*цсл.* вседержитель) вседержитель: И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI 5); А кто бы хотил пороушити сие наше даание... таковы да ест прокла(т) отъ господа бога вседержителя (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. вседержитель* (поч. XV ст. *ОБРН* 141); *род. одн. вседержителя, вседержителя, вседержителя* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; *Mih.* 208; 1443 *ПГСММ*; 1453 *Cost.* II, 454; 1458 *BD* I, 9).

! ВСЕИ (СЕМЫИ) *див. СЕМЫИ.*

*ВСЕКРЕВО *с.* (1) (*назва маетки у Волинскій землі*): Я гринко Болобанъ визнаваю... штожъ продалъ есми имѣне свое набытое Всекрево пану Федку Юнквичу (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105).

ФОРМИ: *знах. одн. Всекрево* (1440—1492 *АкЮЗР* II, 105).

*Див. ще *ВСЕКРОВО, ОСЕКРОВО.*

*ВСЕКРОВО *с.* (1) (*назва маетки у Волинскій землі*): маеть панъ Федко самъ и его пани и дѣти и его щадки того имѣня Всекрова со всякими вжитки вжывати (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105).

ФОРМИ: *род. одн. Всекрова* (1440—1492 *АкЮЗР* II, 105).

*Див. ще *ВСЕКРОВО, ОСЕКРОВО.*

*ВСЕЛЕНСКІИ *прикм.* (4) (*титул константинопольскаго патріарха*) вселенскій (3): мы Олександро воевода... знаемъ чинимъ... оже тотъ истинный Оганесь епискоупъ ворменскын пришесть к намъ... и оуказалса намъ правыми листы воселенского патріарха, Антоніа Константинополя (Сучава, 1401 *RIR*); Максимъ Мл(с)тїю Бжїею Архїепискоупъ косте(н)тинаполя нового рима и вселе(н)скїи Патріа(р)хъ (б. м. н., 1481 *ГПМ*);

соборъ вселенскїи (1) *див. *СОБОРЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вселе(н)скїи* (1481 *ГПМ*); *род. одн. ч. воселенского I* (1401 *RIR*); *вселенского I* (1408 *Cost.* I, 61); *род. мн. вселе(н)скїи(х)* (1481 *ГПМ*).

*ВСЕМЕРЬ *ч.* (1) (*назва села у Троцькому воеводствї*): И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поущою, ловы своими ажъ къ селюу коу Всемероу (Лукоця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Всемероу* (1478 *AS* III, 17).

*ВСЕМОГУЩИИ *прикм.* (1) всемогущий: блгоизволениемъ мудртїю бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия каплица (Краків, 1478 *ОБРН* 130).

ФОРМИ: *род. одн. ч. всемогущаго* (1478 *ОБРН* 130).

ВСЕСТИ *див. ВСѢСТИ.*

*ВСКАЗАТИ *дієсл. док.* (28) (о чїм, к кому, до кого, кому, що) сповїстити, повїдомити (кого про що), (*офіційно* — *ще*) заявити (кому про що) (21): А вы хота и сами отъ цара о(т)ца моего... черес трета потомужъ присаги хотели были есте, нине пакъ сего годуу потомужъ и отъ насъ о томъ деле оусказали есте поправде пе(р)ве(н) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); Тежъ всказалъ к намъ ижъ естъ есмо вдячно да(л) намъ богъ сести на сто(л)цы о(т)ца нашего на о(т)чине наш(и) на великомъ кня(з)стве литовьскомъ г(с)дромъ есмо зоста(ли) с того паноу воеводе дякуемъ яко прятелевы нашому (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152); Про то господаръ нашъ великий князь Александро всказалъ и твоей милости абы еси зъ его милост(ью) оутвердиль ся (Троки, 1494 *BD* II, 387); Господа(р) нашъ велики(и) кнА(з) алекса(н)дръ... всказалъ што еси присылалъ к намъ своихъ пословъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); какъ же розоумеемъ на томъ твоемъ милости посольстве, отъ него ничего се намъ не стало, и въ тыхъ речахъ о чомъ твоя милость до него всказалъ, того намъ ничего не оправиль (б. м. н., 1498 *BD* II, 413);

(що через кого кому, о чїм до кого через кого, що ким, що через кого до кого) передати через кого, переказати що (4): а што колы та(и)ны свои чере(с) табина мне оускажи (б. м. н., 1484 *ЯМ*); ино мы... о тыхъ делехъ до пана воеводы чере(з) наши послы вскажемъ (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152—152 зв.); што еси писа(л) до насъ листъ свои(и) и дяко(м) своим(и) лоукою всказа(л) жадаючи насъ абы(ч)мо дали поуть чистъ послоу твоему чере(с) нашу землю... до москвы (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 35);

(що кому, як) (*розпорядитися*) наказати, велїти (що) (3): а што мн оускаже(т) осподаръ мои тое радъ чиню (б. м. н., 1386 *P* 30); и дали есми имъ того и(с)того зра(д)цѣ лева с тѣми то лихо(т)иикы, и оучинили они на(д) ними по(м)ста, яко(ж) то право и(м) оусказали (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); и мы того со кн(А)зми и паны досмотрѣвши и в том есмо кн(А)зА Олександра знашли правого и всказали есмо так: естли г(о)с(по)д(а)рь король его м(и)л(о)сть допустит Цеценевскихъ отчины их, тогда они мают кн(А)зю Олександру Сонкгушковичоу отложити пѣнази шестьдесят коп широких гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. всказалъ еси* (1496 *BD* II, 407); *3 ос. одн. ч. всказалъ, всказа(л), всказалъ, wskazal, wskazal* (1493 *ОПВВ* 152; 1494 *BD* II, 387, 388, 389; 1496 *BD* II, 407; *ОПВВД; ОПСВВ* 61; *ПДСВВ; ПЧФГ* 35, 36; 1498 *BD* II, 413, 414); *1 ос. мн. оусказали* 1 (1457 *Cost.* II, 809); *всказали есмо* 1 (1491 *AS* I, 94); *2 ос. мн. оусказалн есте* (1484 *ЯМ*); *майб. 3 ос. одн. оускаже(т)* (1386 *P* 30); *1 ос. мн. вскажемъ* (1493 *ОПВВ* 152 зв.); *нак. сп. 2 ос. одн. оускажи* (1484 *ЯМ*).

*Див. ще ВСКАЗЫВАТИ, *КАЗАТИ* 1, *ПРИКАЗЫВАТИ, *ПРЫКАЗАТИ, РОСКАЗАТЬ, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ, *СКАЗЫВАТИ.

ВСКАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* (9) 1. (що к кому, до кого, що через кого до кого, о чїм к кому, кому) передавати, переказувати (що через кого) (8): а половицю тѣхъ пѣнази иложили есмы на твоѣ работы яко же твоя мл(с)ть оусказовалъ до нас слуги своего и листы своемоу казалъ еси, на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Ино... великий князь Иванъ Васильевичъ, о томъ къ намъ всказывалъ, абыхомъ были съ тобою въ миру (Троки, 1494 *BD* II, 386—387); и (в)сказывалъ еси к намъ абыхомъ с тобою были в прыязни и в мироу какъ пре(д)ки наши... с твои(ми) пре(д)ки были в прыязни и в мироу (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*);

И на то мы с тьми ваше(и) мл(ст)и послы которые были в насъ говори(ли) есмо вси иашие потребные речи и списки емъ вказали и ваше(и) мл(ст)и по нихъ всказывали (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

2. (що кому) (виносити рішення про передачу чого кому) присуджувати (1): И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслушавшы и съ паиы радою иашею то помыслившы, ижъ то естъ) речъ неслухная, не видевшы записовъ, всказывати третюю часть Совъ або вѣно Борисовой жонъ на его поведанье (Вильна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: *інф.* всказывати (1495 РИБ 620); *перф.* 2 ос. *одн. ч.* (в)сказываль еси, wskazywał eśi (1494 ВД II, 386, 388; 1496 ПДСВВ); 3 ос. *одн. ч.* всказываль, wskazywał 2 (1494 ВД II, 387, 388); оусказоваль 1 (1386—1418 Р 35); 1 ос. *мн.* всказывали (1496 ПДВКА 60).

Див. ще *ВСКАЗАТИ, *КАЗАТИ 2, *ПРИКАЗЫВАТИ, *ПРЫКАЗАТИ, РОСКАЗАТИ 3, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ. *СКАЗОВАТИ, *СКАЗЫВАТИ.

*ВСКОВИЧЬ *див.* *ВАСКОВИЧЬ.

*ВСЛЫШАТИ *див.* *ОУСЛЫШАТИ.

*ВСПЕРТИ СЯ *дієсл. док.* (1) (*стп.* *wesprzeć się*) (в чому) заперечити (проти чого): жаловали иа(м) погоре(л)ский на него, што(ж) о(т)на(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную... погоре(л)ские дали на то па(т)деса(т) свѣтковь... и воды(н)ски(и) ты(м) свѣтко(м) нехоте(л) верити... и мы... розказали есмо воды(н)скому с ты(х) свѣтковь осмина(д)ца(ти) члѣво(в) vybrati, кого бы о(н) межы ними хотѣль... и воды(н)ски(и) в то(м) все(р)са, а рекучы иже оди(н) с ты(х) свѣтко(в) неprisагъ, и поча(л)са позыва(ти) до на(с) (Вильна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. *одн. ч.* все(р)са (1495 ВМЗД).

*ВСПОМНОУТИ *див.* ОУСПОМѢНОУТИ.

*ВСПОМИНАТИ *див.* ОУСПОМИНАТИ.

*ВСПОМЯНОУТИ *див.* ОУСПОМѢНОУТИ.

*ВСПЫТАТИ *дієсл. док.* (1) (кого) запитати: И мы Бориса испытати: вѣдаеш ли што на него какіе рчи, мовъ на него теперь передъ нами (Вильна, 1495 АЛМ 84).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. *мн.* впытали (1495 АЛМ 84).

Див. ще *ПОПЫТАТИ 1, *ПЫТАТИ, *РОСПЫТАТИ, *СПЫТАТИ.

ВСТУПАТИ, ОУСТУПАТИ, ВСТУПАТЬ *дієсл. недок.*

(4) 1. (у що) (*наильно входити*) вторгаться, вдиратися (1): А зятю моему и дочцъ моеи в их дѣтм и никому не иадобе через тот обруб и границу з Лопавшъ у мою землю Хренницькую уступати и переходити николи (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

2. (на що, в що) оспорювати право власности (на що) (2): коупилъ панъ ганько сварць... в оleshка оу оу (!) малечковича дѣдичество на щирку... продалъ емоу добровольно не надобъ оуступати на то никому (Львѣв, 1368 Р 15—16); а хотя бы ест мьль ишій вступати въ тые дѣла и той рушати нашъ записъ, тотъ ся розсудитъ со мною на ономъ страшномъ судѣ передъ Милостивымъ Богомъ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2);

(у кого) займати, чіпати (кого) (1): А кого коли они за себе людей прызовутъ и наново за собою посадятъ, ино нашимъ намѣстникомъ и тивуномъ и ишчимъ нашимъ урядникомъ не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать, судити, ни радити и никоторыхъ пошлинъ намъ на тыхъ людехъ не брати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

ФОРМИ: *інф.* оуступати, уступати 2 (1368 Р 16; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); вступать 1 (1500 АСД II, № 3); вступати 1 (1401 АкВАК III, 2).

Див. ще ВСТУПАТИ СЯ, ВСТУПИТИ СЯ, ВСТУПОВАТИ СЯ, ОУСТОУПОВАТИ.

ВСТУПАТИ СЯ, ВЪВСТУПАТИ СЯ, ВСТУПАТЬ СЯ, ОУСТУПАТИ СЯ *дієсл. недок.* (69) 1. (в що) (*наильно входити*) вторгаться (4): Ино, господару, княз Михайло

отказалъ: я дей самъ ничимъ ся в ловы господарские не вступую, а ни мои люди с поля старого пяди в дуброву Свиносуюку без упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тые земли вступать ся, нижли только стадо мають паствити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); жалова(л) намъ писарь нашъ намѣстникъ Стоклишъски(и) Оедько Григорьевичъ на воеводича троцкого на пѣа о(л)бры(х)та ма(р)тиновича ггасто(л)товича штожъ о(н) встоупается въ его ловы любецкьи за иемьно(м) (Вильна, 1499 ВФ).

2. (в що) оспорювати право власности (на що) (46): ана продала петрашкови радъцьовському свою дѣднину и вотнину... а в то не надобъ оуступатиса ни оунукумъ еъ ни племени еъ (Перемишль, 1359 Р 10); А не вступатисе въ тые дѣла и ишному никому, што жъ есмо записали по души князя небожика, мужа своего, къ монастыру Светому Спасу у Кобрыни (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а хто сА име(т) оустоупа(т) оу мое прида(н)е што А да(л) стмоу

николе... соу(ди)тсА со мною пере(д) бгомъ (Кнѣв, 1427 Р 108); Милостью Божьею мы великыи князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... зиаменито... ижъ... дали есмо и записали землю црковьноюу... свАтому Ивану црквики и полу Ваську... А ненадобъ оу тую землю никому оуступатисА, ани съ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 Р 145); ино съ того имьня своего Здетелы записаль есмо на вѣчность на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копѣ грошей... А намъ ся вже не надобъ уступати въ тое, ани ближнимъ зъ роду нашего, ани ишчимъ наслѣдкомъ нашимъ (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

3. (в що, без додатка) (*вмѣшуватися в чій справѣ*) втручатися (15): и азъ теж записываю тую ц(е)рков на клашторъ по отца своего записаню... а по семоу записаню ненадобе вступати сА светскимъ попомъ в тот клаштур, лише мншомъ (Острог, 1443—1452 АС I, 39); а тежъ што бы еси и самъ в мыто нашо и въ промытоу не встоупальсА, неха(и) заведаетъ) мыто нашо и промытоу мытники наши (Кракѣв, 1487 АМЛ); А которыи нивки в долине... то есмо велель держати виноградникомъ, а ігумену и старцомъ не казаль есмо в тое вступатися (Киѣв, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Волен кн(А)зь Михайло на тыхъ селищахъ люди садити и прибавити и розширити и к своему лепшому оужиточному обернути, как сам налепей розоумеючи, а нам оуже самым... ненадобе сА ничимъ оуступати (Кременецъ, 1497 АС I, 112); и самъ бы еси в мыта наши и в промыты не вступалсА и ни судилъ его, ни рАдил, и намѣстнику своему не казал вступатисА и ни судити его, ни рАдити: нехай он мыта и промыты ведаеъ по давному (Вильна, 1498 АЛРГ 83);

(у кого) займати, чіпати (кого) (3): а не надобъ оу его люди никому оуступатисА а ему свовъ люди судити и вину и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховецъ, 1445 СРК); Тежъ паномъ владичнымъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастирские (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

◇ оуступати сА на (чие) слово (1) ламати, порушувати (чий) заповѣт: не надобъ оуступати сА на мое слово нико(м) (Львѣв, 1443—1446 Р 147).

ФОРМИ: *інф.* вступатисА, вступатисА, вступатисА, вѣвступати сЯ, вѣвстоупати сЯ, вступатисЯ 21 (1445 ЗНТШ СХV, 19; 1461 АС I, 54; 1463 АС I, 55; 1467 СП № 13; 1481 АС I, 77; 1489 АМВ; 1490 АС I, 92; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1495 ВСоб.; 1498 АЛРГ 82 і т. ін.); оуступатисА, оуступати сА 13 (1359 Р 10; 1434 Р 128; 1448 АС I, 44; 1445 СРК; 1467 АС I, 63; 1481 АС I, 77; ГПМ; 1487 ВОРСП 178; 1494 РИБ 561; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); сА... оуступати 7 (1440 Р 142; 1466 АС I, 61; 1491 АС I, 97; 1492 АС III, 24; 1496 АС I, 244; 1497 АС I, 112; 1499 АСД VI, 3); сА... вступати, сА... вѣвступати 4 (1465 АС I, 57; 1489 АС

1, 89; 2-а пол. XV ст. СПС № 3; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); сА вступати, ся вступати 2 (1466 AS I, 62; 1499 ВФ); сА оуступати, ся оуступати 2 (п. 1450 ПИ № 9; 1489 AS I, 89); вступатисе 1 (1401 АкВАК III, 2); ! оустяпаться 1 (1487 ВОРСР 178); се... вступати 1 (1451 ЗНТШ XI, 10); вступать ся 1 (1495 АЛМ 85); теп. 1 ос. одн. ся... вступую (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); 3 ос. одн. вступоуається (1499 ВФ); майб. 3 ос. одн. сА име(т) оустоупа(т) 1 (1427 Р 108); начне(т) уступатисе 1 (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); имѣ(т)... вступоупати сА 1 (1446 Р 154); имет сА оустоупати 1 (1459 Р 174); учие(т) устоупатися 1 (1481 ГПМ); баж.-ум.сп. 2 ос. одн. ч. што бы еси... вѣстоупа(л)сА, штобы еси... встоупальсА, штобы еси... вступальсА, бы еси... вступалсА 5 (1487 АМЛ; 1488 РИБ 222; 1489 АМВ; 1498 АЛРГ 82, 83); бы еси... уступался 1 (1487 РИБ 226); 3 ос. одн. бы ся... вступаль 1 (1459 ЗНТШ XI, 13); абы... вступался 1 (1498 АЛМ 169); 3 ос. мн. бы ся... вступали (1495 РИБ 602).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ СА, ВСТУПОВАТИ СА, ОУСТУПОВАТИ.

ВСТУПАТЬ див. ВСТУПАТИ.

ВСТУПАТИ СЯ див. ВСТУПАТИ СА.

ВСТУПИТИ дієсл. док. (2) ◇ вѣступити у едн а н ъ е (з ким) (1) укласти полюбовну угоду: И Нагорка и Шпица не хотели того ждаты и вѣступили съ нимъ у еднанъ(ь)е передь добрыми людьми, и зъ(ь)едналися съ нимъ, и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть межѣ ними стояти (Краків, 1489 РИБ 433); в право вступити (1) див. ПРАВО¹.

ФОРМИ: *інф.* вступити (1482 AS I, 81); *перф.* 3 ос. мн. вступили (1489 РИБ 433).

Див. ще *ПРИСТУПАТИ, ПРИСТОУПОВАТИ, ПРЫСТУПИТИ 2.

ВСТУПИТИ СА, УСТУПИТИ СЯ дієсл. док. (3) (в що) (вмішатися в чій справі) втрутитися (2): А се А кня(з) левъ вызвали есмь с литовскоѣ землѣ два братнѣца тугениА а мойжѣка да(л) есмь ѣма оу перемыскоѣ волость село добаевич... не надобѣ оуступати сА на мое слово нико(м) а кто сА оуступи(т) тотъ оувѣдаеть сА со мною пере(д) быгомъ (!) (Львів, 1443—1446 Р 147); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковъ нагабати, я хочю у то уступитися и боронити и очистити тые земли (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106);

в право вступити сА (1) див. ПРАВО¹.

ФОРМИ: *інф.* вступити сА (1482 AS I, 81); *майб.* 1 ос. одн. хочю... уступитися (1451 АкЮЗР II, 106); 3 ос. одн. сА оуступи(т) (1443—1446 Р 147).

Див. ще ВСТУПАТИ СА 3, ВСТУПОВАТИ СА 2.

ВСТУПОВАТИ СА, ВСТУПОВАТИСЯ, ВЪСТУПОВАТИ СЕ, УСТУПОВАТИ СЯ дієсл. недок. (6) 1. (в що) оспорювати право власності (на що) (5): маеть панъ Федко самъ и его пани и дѣти и его шадки того имѣня Всекрова со всякими вжытки вжывати, а я самъ, ни жона моя и ни дѣти мои и ни шадки мои никако вже въ тое уступоватися не маемъ (Володимир, 1440—1492 АрхЮЗР II, 105); А по животь пѣна Ваньковъ тая да(н) медовая оу селе оу новгоро(д)-чичо(х) пѣоу оле(х)ноу вечно непороушно а мой(м) пѣна ва(н)ковы(м) дѣтемъ ани мой(м) ближи(м) оу тую дѣлницю оу пѣоу оле(х)новою што ве(р)хоу писаноу не надобѣ вступоватисе (Львів, 1478 ЗРМ); я еще будучи в добромъ здоровю... дала есми ему по своємъ животе имене оу воччизну на имА Любчо... а ненадобѣ в тое имене никому вступовати сА, ни брату моему родному, ни дочце моеей (!), ни внучатомъ моимъ, ани ближнимъ моимъ (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

2. (в що) (вмішуватися в чій справі) втручатися (1): А по семь ненадобѣ вступоватися ни дѣтемъ моимъ, ни внучатомъ, ни всему роду моему до века, ни въ люди церковныя, ни во вся суды ихъ, — то все далъ есми церкви Божой (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ФОРМИ: *інф.* вступоватися 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); ся вступовати, ся... вступовати 2 (1475 AS I, 72; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); уступоватися 1 (1440—1492 АрхЮЗР II, 105); вступовати сА 1 (1488 AS I, 242); вступоватисе 1 (1478 ЗРМ).

Див. ще ВСТУПАТИ 2, ВСТУПАТИ СА 2, 3, ВСТУПИТИ СА.

ВСТАГАТИ дієсл. недок. (3) 1. (що на кім) (вимагати сплати) стягати (1): па(к) ли(бы мы)не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришы(х) шести со(т) золоты(х), то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имие(т) истигати ты(х) двананца(т) со(т) золоты(х) на иаши(х) купце(х) и на земляно(х), имие(т) ихъ брати и встагати та(к) долго, али(ж) жонъ нашої бывшеи княгини рн(м)гаили попо(л)нимы истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 Cost. I, 142).

2. (кого) притягати до відповідальності, переслідувати судом (2): А которыи бы купцы хотели мыто обѣжчати иновыми дорогами, ажбы еси ему на тых помоч давал, нехай он их встагает и мыто на них берет по давному (Вільна, 1498 АЛРГ 82).

ФОРМИ: *інф.* встагати (1421 Cost. I, 142); *нак. сп.* 3 ос. одн. нехай... встагаєт 1 (1498 АЛРГ 82); нехай... встагаєт 1 (1498 АЛРГ 83).

Див. ще ИСТИГАТИ.

***ВСХОДЪ** ч. (1) схід: к тому село наше Теремное подь Луцкомъ, почонь отъ того копча при дорозе... на всходѣ слонца зимний (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: *знах. одн.* всходь (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ВСХОТЪТИ** див. ***ВЪСХОТЪТИ**.

***ВСХОТЪТИ СА** дієсл. док., безос. (1) (робити що) схотітися, захотітися: Я пани Лукерья, пани ИгнатоваА БоровиковаА сознаваю сим моим листомъ каждому доброму кому сА его всхочет видети або чтучи его слышати (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. одн. сА... всхочет (1481 AS I, 77).

Див. ще ***ВХОТЪТИ**, ***ВЪСХОТЪТИ**, ***ПОХОТЪТИ**, ***СХОТЪТИ**, ***ХОТЪТИ** 1.

ВСЪСТИ, ВСЕСТИ дієсл. док. (2) (на що) сісти: г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)коѣ землѣ... и поведили г(с)древя* нашему... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж)бы добрые юнаки и люди вси которые доужн на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ тепъло боуде(т) маю(т) иа кони всѣсти и потагнути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

ФОРМИ: *інф.* всѣсти 1 (1496 ПДВКА 61); всести 1 (1496 ПДВКА 61).

Див. ще СЕСТИ.

ВСЯКЫИ займ. (64) 1. кожний, (рідше) всякий (22): а князю дмитрию помагати королеви на всАкого неприятелА опроче своѣхъ братьѣ (б. м. н., 1366 Р 14); Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо симъ наши(м) листомъ всѣскому кто посмотреть на сесь листь аже балица воевода и драгъ мещерь съзидаше црковь... на землі тересовскои (Сигет, 1404 ГМ); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми нашемоу монастырю о(т) полАны... на всАкои льто, по шести бочо(к) вина (Поляна, 1448 Cost. II, 365); А пак вышеписанны иегоумеи кір поп Григоріє и съ всАми братАми... да им слоужат на всАкоу неделю литоургію. на день съботины (Гирлов, 1499 BD II, 156);

(з приїменником без) усякий, жодний (21): мы ислубоуемъ тотъ миръ держати влми твердо безо всАкогъ хитрости (б. м. н., 1352 Р 5); мы обличѣ к нему прїдемъ... и безъ всАкои о(т)молвы (Сучава, 1434 Cost. II, 664); а то дали есмо ему на вѣки на вечныи безъ всАкого подвиженя до его живота (Луцьк, 1444 AS I, 40); Тоє все... слубоуем... Яноу Олбрахтоу... здержати и наполнити, безъ всАкого

хитльнства и без жаднои зрадї и без вьськон хитрости (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

2. (без *внятку*) весь (15): увесь лесь Реговь, за Реговкою къ Рожысчомъ, на западъ слонца,— до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); Про то я... записала есми... десятую копу въ Кобрини, и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрини жъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а иного соуздца да не имаю(т)... али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) и оу глоба(х) и оувьськы(х) вина(х), що коли боудоу(т) са чинити на и(х) люде(х) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); продали есмо... землю бортьноюю... з бортным дъревом и с пашнею... из бобровыми гоны и со всакими иными полатки (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

3. (рїзноманїтний) вслякий (4): I też moh by... wziatı imenem zastawy, wsakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byli by wymoweni (Луцьк, 1288 *ZPL* 103); а даниковъ и данныхъ земель оу чоудиове Со(р)тникъ осмъ чотыри бо(р)тники на город(д) дають да(н) а чотыри на це(р)кви да(н) дають а вси тые данники слоужбоу всякоюу слоужать на горо(д) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92); моудрым и племенитым и вьськон чести достойным нам же драгим приятелем, вьсьмъ Брашоввиомъ (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

4. (цїлий) весь (1): а хотарь имъ нижии о(т) марышевци... а отола (!) по краи буквовины дьломъ доловъ до валу то ему хотарь всеакъ(ъ) (Роман, 1392 *Cost.* I, 7—8).

5. (у знач. *именника*, в *часткою* не) ніхто (1): Też jestliby czerez upad, pożehi, abo złodejstwa, abo czerez khwat, reczi swoi zastawlenymi zastawami utratil by... wsakij nie majet!... habati (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: наз. одн. ч. *wsiakij* 2 (1388 *ZPL* 104, 108); *всякыи* 1 (XV ст. *BC* 12 зв.); *всеакъ(ъ)* 1 (1392 *Cost.* I, 8); *род. одн. ч., с. всякого, всакого, вьського* (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106; 1444 *AS* I, 40; XV ст. *СЯ* 42; 1499 *BD* II, 425); *дав. одн. ч. всакому, wsia(коти), всакому, вьськомуу* 6 (1375 *P* 20; 1392—1393 *РФВ* 170; бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1404 *ГМ*; 1433 *P* 126; 1465 *GL* 176); *оусАкому* 1 (1453 *Cost.* II, 766); *знах. одн. ч. всакого, всякого* 2 (1366 *P* 14; 1498 *BD* II, 414); *оуського* 1 (1402 *Cost.* II, 621); *наз. одн. с. всакоа* (1448 *Cost.* II, 733); *знах. одн. с. вьсакои* 1 (1448 *Cost.* II, 365); *вьсакое* 1 (1448 *Cost.* II, 365); *місц. одн. с. о вьськом* (1466 *BD* I, 95); *наз. одн. ж. wsiakaia* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. одн. ж. вьськои, вьськон, вьсакои, вьсакои* 14 (1434 *Cost.* II, 664; 1437 *Cost.* II, 709; 1445 *Cost.* II, 729; 1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* II, 258; 1460 *BD* II, 270; 1463 *BD* II, 295; 1479 *BD* II, 352; 1499 *BD* II, 425 і т. ін.); *всякое, всякое, всакое* 3 (1401 *АкВАК* III, 2; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1498 *BD* II, 413); *всакоъ* 3 (1352 *P* 5; 1366 *P* 14); *оуськои* 1 (1475 *BD* II, 329); *вьськоа* 1 (1435 *Cost.* II, 682); *дав. одн. ж. оуськои* (1468 *BD* II, 300); *знах. одн. ж. вьськоюу, всякоюу, вьсакоюу, wsiakuji* 4 (1388 *ZPL* 108; 1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 365; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *вьсакоу* 1 (1499 *BD* II, 156); *наз. мн. ж. wsiakije* (1388 *ZPL* 103, 104); *знах. мн. ч. оуськии* (1436 *Cost.* II, 701); *знах. мн. ж. оусакїи* (1401 *RIR*); *ор. мн. всякими, всакими, всаким(м), і вьськами* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2, 3; 1424 *P* 100; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1490 *СС* 148; 1492 *AS* III, 23); *місц. мн. оу вьсаки(х)* 1 (1472 *DİR«A»* 530); *на вьських* 1 (1488 *BD* I, 356); *оу вьськы(х)* 1 (1449 *Cost.* II, 391).

***ВСАКОВЬ** ч. (1) (*особова назва*): в лѣто ꙗзвѣ мѣа се(п) кї прѣстави са васїліа москвїчъ ивановъ сїѣ всакова (б. м. н., 1494 *ДБСН*).

ФОРМИ: *род. одн. всакова* (1494 *ДБСН*).

***ВТЄЧИ** *дієсл. док.* (1) (в що) влитися, втекти: и за тоую сто коп грошей широких продали есмо... землю бортьноюю... в оброне грани, гдѣ Бабич снѣл са с Чорнорозем а Рогозїа втекла в Чарнорой (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. втекла* (1492 *AS* III, 23). **ВТИСКЪ** ч. (5) (*гонїння*) утиск (2): А дале(н) казалъ его мл(с)ть твое(н) мл(с)ти поведити ижъ о(т)чине его мл(с)ти земля(м) граничьнымъ и поданьнымъ его мл(с)ти великии кривды и втиски деюются отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); ино мы яко панъ хрестїянъски(и)... хочомъ о томъ мыслити аби не былъ втискъ хрестїянїству о(т) поганьства (Вїльна, 1493 *ОПВВ* 152);

в тискъ де я ти (кому) (1) утискувати, пригнїчувати (кого): Прото его мл(с)ть казалъ твое(н) мл(с)ти мовити ажъ бы твоя мл(с)ть то намъ казалъ оправити такъ какъ бы границамъ и по(д)данымъ нашимъ кривды и втиски не деяли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); утискъ учинити (чому) (1) утиснути, пригнїтити (що): а хто бы хотѣлъ земли нашой утискъ учинити, то и маемъ посполте боронити (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18);

◇ мети оутїскъ (1) *див. ИМѢТИ* I.

ФОРМИ: *наз. одн. втискъ* (1493 *ОПВВ* 152); *род. одн. оутїскоу* (XV ст. *BC* 12); *знах. одн. утискъ* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *наз. мн. втиски* (1492—1493 *ПВФЧ*); *знах. мн. втиски* (1492—1493 *ПВФЧ*).

*Див. ще *НАТИСКЪ, *ПРИТИСКЪ.*

! **ВТОКЪ** *див. *ВЪТОРОКЪ.*

***ВТОКЪМЕТИ** *див. *ОУТОКМИТИ.*

***ВТНОРЕК** ч. (1) (*стп. wtorek*) вѣвторок: W paszom horodi Krakowi, we wthorek wielikoho postha (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: *знах. одн. wthorek* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*Див. ще *ВТОРНИКЪ, *ВЪТОРОКЪ.*

***ВТОРНИКЪ** ч. (3) (*исл. вѣторьникъ*) вѣвторок: а пса(н) в олтушьковъ во вторїи(к) оу тыи жо дїи по оуспенїа стїи бїи (Олтушкїв, 1424 *ДГВВ*); а пакъ еи да оучиняѣ за то помъноу оу монастыр на каждїи вторїи(к) (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *знах. одн. вторни(к), вторник, вторникъ* (1424 *ДГВВ*; 1434 *P* 131; 1470 *BD* I, 148).

*Див. ще *ВТНОРЕК, *ВЪТОРОКЪ.*

ВТОРЫЙ, УТОРЫЙ *числ.* (7) другий (6): оучинили есмо имъ граници повыше монастырѣ свѣто(г) мїхаїла презъ криичину на второ(м)ъ полку (Галич, 1404 *P* 68); оу сочавъ... м(с)ца сѣктѣбрѣ (1) оу двадѣсѣте и вторїи днь (Сучава, 1411 *Cost.* I, 95); Писанъ в Луцьку, мѣсяца декабра двадѣат второго дня (Луцьк, 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); Дано оу Вилин, в лѣто сем тисѣч семое, м(б)с(А)ца іюна кг деи, индикт вторый (Вїльна, 1499 *AS* I, 118);

◇ второе пришествїе (1) *див. *ПРИШЕСТВІЕ* I.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вторый* 1 (1499 *AS* I, 118); *уторыи* 1 (XV ст. *BC* 13 зв.); *род. одн. ч. второго* (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. ч. вторїи* (1411 *Cost.* I, 95); *місц. одн. ч. на второ(м)ъ* (1404 *P* 68); *знах. одн. с. второе* (1398 *ДГПМ*).

***ВТОРЫНАДЦАТ** *числ.* (1) дванадцѣтий: Писанъ в лето семое тисѣча шѣстсотъ девѣтѣсѣт семого року, мѣсяца сѣнтѣбра четвергонадѣат дня, индикта второноадѣат (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19).

ФОРМИ: *род. одн. ч. второноадѣат* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19).

ВУ *див. ВЪ.*

***ВОУЗЛЮБЛЕННИ** *див. ВЪЗЛЮБЛЕННЫ.*

***ВОУКРЕПИТИ** *див. *ОУКРѢПИТИ.*

VOLODISLAW *див. ВОЛОДИСЛАВЪ.*

ВОУЛПАШ *див. ВОУЛПАШЬ.*

***ВОУЛПАШЕВЪ** *прикм.* (1) ◇ млинъ Воулпаше въ *див. МЛИНЬ.*

ФОРМИ: *ор. одн. ч. Воулпашевѣмъ* (1468 *BD* I, 130).

Пор. ВОУЛПАШЬ.

ВОУЛПАШЬ, ВОУЛПАШЪ, ВОУЛПАШ ч. (18) (*особова назва, молд. вулпэ «лис»*): пи(с) ву(л)пашъ *граматикъ*

(Дольний Торг, 1449 *Cost.* II, 380); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы... съ оусними нашими паны... а панове наши по имену... крѣсть и па(и) воу(л)па(ш) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); Пис(а) Воулпаш оу Соучавѣ (Сучава, 1478 *BD* I, 220).

ФОРМИ: *наз. одн.* воу(л)па(ш), воулпа(ш), ву(л)па(ш), Воулпаш, воу(л)па(ш) II (1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 492, 494; 1455 *Cost.* II, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *ЭСФ*; *Mih.* 214; 1458 *DIR* «А» 512; 1459 *BD* II, 32; 1470 *DIR* «А» 522; 1478 *BD* I, 220); Воулпашъ, воу(л)пашъ, ву(л)пашъ 4 (1455 *Cost.* II, 544, 772; 1470 *DIR* «А» 523; 1472 *BD* I, 170); Воулпашъ, ву(л)пашъ 2 (1449 *Cost.* II, 380; 1466 *BD* I, 113); *дав. одн.* Воулпашоу (1458 *BD* II, 262).

ВОУЛПЕ *ч. невідм.* (2) (*особова назва, молд.* вулпѣ «лис»): мы Стефан боевода... знаменито чиним... оже тоти истинный наши слоуги Тоадер Юкаш и братаничъ Его Фарко... и тиж племеник их Жоуржа Воулпе... жаловали есми их особливо нашу милостію (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ВОУЛПЕСКОУЛЬ *ч.* (4) (*особова назва, молд.* вулпѣск «лисячий»): И оуставше наши слоуги Тоадеръ... и Драготъ Воулпескоуль и заплатили оусе исполна тоты... пинъзи (Сучава, 1495 *BD* II, 82).

ФОРМИ: *наз. одн.* Воулпескоуль 1 (1495 *BD* II, 82); *зам. дав.* слугам... Тоадероу... и... Воулпескоуль 2 (1495 *BD* II, 82); *род. одн.* Воулпескоула (1495 *BD* II, 82).

ВОУЛТОУРЕЩІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И такожде <прі>де <пр>Ад нами) Соръ, дочка Ланка от МоисіА... и продала... едино село на МоисіА, на имъ Воултоурешіи, тиж слоузъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516).

ФОРМИ: *наз.* Воултоурешіи (1487 *BD* I, 516).

***ВОУЛХОВА** *ж.* (1) (*назва річки на Буковині*): и дали есмы емоу оу нашей земли едно село на имѣ къл(оу)гъри на воулховъ, где е(ст) домъ его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 206).

ФОРМИ: *місц. одн.* на воулховъ (1428 *Cost.* I, 206).

***ВОУШКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): продали есмо... часть свою, которою маю половиною от дѣдков моих от Игната, и от Ходора, а от Ничипора Воушковичов (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *род. мн.* Воушковичов (1492 *AS* III, 23).

***ВХОВАТИ** *див.* ОУХОВАТИ.

***ВХОДИТИ** *дієсл. недок.* (1) (із запереченням) (чого) підлягати (чому), підпадати (під що): О косторе(х) што(ж) частокро(т) находА(т) на пьяны(и) лю(ди) ведоутса к игръ а беруотъ пенѣзи на заклады алюбю негдѣ иа очиноу, а проигравши пріходА(т) оу спа(ч) (!) а любю во оубо(ж)ство, а такіи не водА(т) наше(г) осоуженія по(д)лоугъ за слоугы (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн.* входА(т) (XV ст. *BC* 27 зв.).

***ВХОДЫ** *мн.* (15) право вільного вступу в господарські ліси і води: мы великий кнѣзь швитригаилъ... чини(м) знакомито... иже... дали есмо... пану андрѣю... село михлинь... со всми оуходы и приходи... и с лесы и з дубровами (Київ, 1433 *P* 118); мы великий кнѣзь швитригаило... чинимъ знаменито... иже... записуемъ пану чуси имбня оу луцкомъ повѣте басово... со всми входы и приходи с нивами сеножатми з дубровами (Луцьк, 1434 *P* 128); И в томъ привилій стоить иже оте(ц) нашъ пану ма(р)тинноу далъ тѣ люди и(з) ихъ землями пашьными и(з) борътными и(з) сеножатми и(з) ихъ входы и ловы (Вільна, 1499 *ВФ*); И потвержаемъ тѣ люди симъ нашимъ листомъ вѣчно и непорушно... и какъ они сами своихъ земль и входъ въ держани были (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58—59).

ФОРМИ: *род.* входовъ (1500 *АЛМ* вип. 2, 58); *знах.* входы (1478 *AS* III, 17); *ор.* входы 8 (1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; *P* 136; 1446 *АкЮЗР* I, 18; *AS* I, 42; *P* 152; 1499 *ВФ*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); оуходы, уходы 5 (1433 *P* 118, 127; 1438 *P* 138; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

Див. ще *УХОДЪ.

***ВХОТЪТИ** *дієсл. док.* (2) (що і без додатка) схотіти, захотіти: а если похочет за мужъ пойти, дѣти оставивши, а не вхочет сeditи на вдовим столцы, тогда дѣти мои мают пенези еи отдати (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); И мы о томъ межѣ ними досмотрѣвши, и того Мартинаца есмо оправдали и приказали есмо Богдану Остафівичу, абы ему въ томъ далъ впокой; вольно ему, кому вхочетъ, тому служити (Вільна, 1498 *АЛМ* 159).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн.* вхочет, вхочетъ (1454 *AS* III, 10; 1498 *АЛМ* 159).

Див. ще *ВСХОТЪТИ СѦ, *ВЪСХОТЪТИ, *ПОХОТЪТИ, *СХОТЪТИ, *ХОТЪТИ І.

ВЧЕРАШНЕЕ *с.* (1) (*назва села у Київській землі*) Вчрайше: Селище вчерашнее а на томъ селищи отамо(и) сeditъ (б. м. и., бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ФОРМИ: *наз. одн.* вчерашнее (бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ВЧИНИТИ *див.* ОУЧИНИТИ.

І ВЧИНИТЬ <ВЧИНИТЬ> *див.* ОУЧИНИТИ.

***ВЧИНОКЪ** *див.* *ОУЧИНОКЪ.

ВЧЫНИТИ *див.* ОУЧЫНИТИ.

***ВШЕЛЯКІИ** *займ.* (6) (*стч.* všeljaký, *стп.* wszelaki) вслякий: До того позволяемъ имъ в домѣхъ своихъ вшеляки пожитки собе привласцати и вшелякѣ напою, дома робечы и привозные купуючи, въ домахъ своихъ шинковати, отдаючи до скарбу нашего повинность дорочную (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); А такъ мы хотѣчи его въ... панствѣ нашомъ... заховати оног пріймемо... которому... надаемо волиости в(шеля)кобъ въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ... заживати... обѣцуючи ему... и опатренъе вшелякое... и волно ему... титулу вшелякого... заживати (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* вшелякого (1438 *P* 141); *знах. одн. с.* вшелякое (1438 *P* 140); *род. одн. ж.* в(шеля)кобъ (1438 *P* 140); *знах. мн. ч.* вшелякіе І (1389 *PEA* I, 27); вшелякіи І (1389 *PEA* I, 27); *знах. мн. с.* вшелякія (1389 *PEA* I, 27).

***ВШИТОКЪ** *див.* *ВШИТОКЪ.

***ВШИТОКЪ** *займ.* (14) (*стп.* wszytek) весь: тогда они пришедши вшитци и... оуздали пану вѣтславу... того дворица (Львів, 1370 *P* 18); панъ вольчко... ис пани ходквою женою... поедиалиса о села вшитка о дѣлницю (Вишня, 1393 *P* 52); мы ннѣ слобуюемы... иже вшитки оурады... прере(ч)ныи владиславъ кроль и дѣти его... на вѣки ховати имбють (Ланчица, 1433 *P* 123); гды(ж) покоА и сладкостъ, иже е(ст) иа(д) вшитки смьслы, жадни сѣа нео(т)хилоАе(т), едно о всѣмъ, члкъ неславныи то по дѣла, ми боАрове... Авно чини(м)... иже хочемъ вшитки... слюбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* вшитокъ (1386—1418 *P* 34); *наз. одн. с.* вшитко (1370 *P* 18); *знах. одн. с.* вшитко (1386—1418 *P* 34); *наз. мн. ч.* вшитци 3 (1370 *P* 18; 1433 *P* 123); вшитци І (XV ст. *BC* 10); *дав. мн.* вшиткымъ (1434 *Cost.* II, 666); *знах. мн.* вшитки, вшитки (1388 *P* 39; 1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 734, 737, 738); *знах. мн. с.* вшитка (1393 *P* 52).

ВЩОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ былъ... пан Вщовский (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вщовский (1483 *AS* I, 82).

Див. ще ОЩОВСКИЙ.

ВЪ, ВЪ, В, ВО, ВЕ, ВУ, ВЫ *прійм.* (1951) І. (*із знах.*) (1068) І. (*виражає часові відношення*) в, у (що) (729) а) (*вказує на обмежений відрізок часу, в якому відбувалася дія*) (59): Nadto, хочземъ, ізбу жадны... k zaplate zastawy jeho w deň swietyj пе pripuzał (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); тогда на роцъ напре(д) реченымъ сторонамъ в медычъ в недѣлю... осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70); Яко да творАт ми памѣтъ, на вѣкы вѣчныА, единый день вѣ годъ в че(твр)то(ж) прѣд свѣтымъ великомъ жченикомъ Димитріемъ,

в срѣд(ѣ) вечерь парастася, а в чѣ(тврѣт)о(к) свѣтаа литоур-
гїа, за доуша наша и за подружіе кнѣзѣи Настѣ (Мол-
довиця, 1462 *BD* I, 70); Я князь Константинъ Ивановичъ
Острозкій будучи въ тотъ часъ гетманомъ у господара моего
великого князя Александра... чиню знакомито... штожь
придалъ есми и записалъ... имъние Здетелу... на соборную
Церковь... у Вилии (Вільна, 1499 *АСД* VI, 2);

б) (*вживається при датуванні із словами «л в т о», «д е н ь т ощ о»*) (649): въ лѣт(ѣ) 6849 сольнянъ бы(с) колокъ(л) сїи стму
юрюю (б. м. н., 1341 *ОБРН* 75); а писанъ у Печерскомъ
монастырѣ мѣсяца ноемвриа 21 на Воведеніе Богородица,
въ лѣто 6906; индикта 5 въ втокъ (І) (Київ, 1398 *ДГПМ*);
писано въ ливовѣ, оу срѣд(ѣ) по въз(д)виженіе ч(с)тнаго
кр(с)та, в лѣт(ѣ) 5177 МД се(п) вѣ (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);
Въ суботу, въ день свѣтаго Францишка, в лѣто 7100Е,
сїемъ послодныи земль маистатуо господарь кроль его
милость роускыи и подолскыи и молдавскыи на полиоумъ
мѣстыци под Хотинем был и сталь и чинень (під Хотиниом,
1467 *BD* II, 297); П(и)саи оу Луцку в лѣт(ѣ) 7100Д (Луцьк,
1490 *AS* I, 92); Писаи у Краковѣ, въ лѣто 7009, мѣсяца
Сентября 22 день. Индиктъ 5 (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2,
59);

в) (*вказує на тривалість дії*) (18): вѣрни хочемъ быти
а нїколи(ж) не хочемъ о(т)става(т) и на вѣки и во вшитки
часы нїколи ихъ не о(т)статї (Лучня, 1388 *P* 39); и дали
есми се(с) ли(ст) нашъ прїателемъ нашимъ, оусмъ брашо-
внѣномъ, на то абы имали, оу нашей земли, тотъ законъ,
що имали въ дни родитель нашего, але(к)сандра воево(д)
(Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); А кто имъ пороушит и разо-
рит, того да побьетъ богъ зде теломъ... и да ест подобенъ
Июдъ предателю и прокльтому Ариу... кровь его на них...
иже ест и бѣдетъ въ безконечныя вѣкы, амии (Сучава, 1466
BD I, 106); а хто учне(т) устоупатися и пакостити митро-
политъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) иа(с) кля(т)ва
в се(и) вѣ(к) и в боудоушей ана(ѳ)тема и маранавта свѣ(х)
апосто(л) (б. м. н., 1481 *ГПМ*);

г) (*вказує на явище, яке співпадає щодо часу з дією*) (3):
А хто сїю грамоту мою порушитъ родитель моихъ кто
или пакъ иншїи хто, тому судитъ Богъ и Святая Богоро-
дица во второе и страшное Хрнствово пришествїе (Київ,
1398 *ДГПМ*); Про тожь напомнимъ твою милость твоему
сѣ нами запису и подълугъ прысяги наше, ажъ бы еси
имъ рачылъ быти радень и помощонъ напровать того не-
приятеля нашего, въ нашу прыгоду и потребу (б. м. н.,
1498 *BD* II, 414).

2. (*виражає об'єктні відношення*) в, у (що) (128): А по
семь ненадобе вступоватись ни дегемъ моимъ... ни въ люди
церковныи, ни во вся суды ихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР*
I/VI, 3); а в то не надобъ оуступатиса... еѣ (Перемишль,
1359 *P* 10); а кто се слово наше пороуши(т) а имъ(т) въ ты
имъниа встоупати сѣ разоудит сѣ съ мною прѣ(д) бгомъ
(Київ, 1446 *P* 154); А мають в тое мыго оувезатиса за неде-
лю пере(д) свѣтѣки (Петрків, 1489 *АМВ*); и што былъ Гльбъ
Борисовой жонъ за вѣио даль дворець свой, на имя Стар-
ринки, а двої данники... и мы въ тотъ дворець и въ да-
ники Гльбу дали увязанъ по близкости жоны его (Вільна,
1495 *РИБ* 620—621); Тежь паноимъ владычнымъ десяти-
комъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе,
а владыць Полоцкомъ того игумена у Пречыстой Пусты-
ской не судити (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

3. (*виражає модальні відношення*) в, у (що) (89): Во имя
отца и сына и свѣтаго духа амин (Судомир, 1361 *AGZ* 6);
то ему оурик(ѣ) сѣ оу(с)емъ доходомъ... николи не въ по-
рушаи(ѣе) (Сучава, 1407 *Cost.* I, 56); Я паи Дробышъ Мжю-
ровичъ мѣстич острозкин коупил есми оу пана Олехна Чоус-
кы имъние его... оу вотчиноу и в дѣдиноу (Острог, 1463
AS I, 56); одно ж позволяю зятю моему и дочце моей на
потребу нмъ самим на селидбу з ведомомъ момъ у дуброве

моей Хреницкой дерева утяти... а дубровы мсей Хрени-
цкой не копати и сына въ стоги не кидати (Хренички, 1472
АрхЮЗР 8/III, 3); Во имя Светое и нераздѣльное Троицы
Аминъ (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

4. (*виражає відношення мети*) на (що) (70): Іо Стефа(и)
воевода... оукраси гро(б) сѣ дѣвоу своемоу... въ вѣчнаа
емоу п(а)умѣ(т) (б. м. н., 1480 *DC* 11); Коли хто оучинитсѣ
опѣкалийко(м) о неко(т)рой дѣвце а возьметъ еѣ собѣ во опѣ-
каніе и сѣ еѣ очиноу... а она боудѣтъ го(д) замоужъ а о(н)
еѣ не хочеть выдать дѣла того штобы еѣ именіе поживать мы
сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзъ волѣ обпѣкальника (І)
своего иметь собѣ моужа оуза(т) (XV ст. *СЯ* 41 зв.); и мы
были тое именье ему дали во опеканье до иашого, ажъ дастъ
Богъ шасного, прѣеханья (Краків, 1489 *РИБ* 437).

5. (*виражає просторові відношення, вказує на місце, куди спрямована дія*) в, у (що) (66): по половине зъ Люб-
чемъ грань, куды речка идеть... болоты голыми до Ка-
меня леса, зъ леса Лютыцею подъ задний островъ нашъ
Росохи въ стависче бобровое (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI,
2); Сѣ азъ рабъ бѣжи кизъ ан(д)ре(и) владимирович(ч)
привз(д)илъ есмъ въ кїевъ сѣ своєю женоу (Київ, 1446
P 154); Надаю... Городище И з лесами Драгоушо(в)скимми...
И ре(ч)ками Малими В роусавоу Владычичими — И какъ
Таа роусава... в днѣстръ оупадаеть (Прилуки, 1459 *P*
171); и курило послалъ сѣ о то(м) до книгъ зе(м)ски(х),
што(ж) в книги таа ре(ч) выше(и) писанаа неоуведена (Віль-
на, 1495 *БСКИ*); у оуу тују hranyciu mпи zawodytu у tyi
moju lude datey hranyciu zawety... w rapa markowa zemlu
(Тришин, 1500 *ДПЖН*).

6. (*виражає кількісні відношення*) за, на (що) (*або від-
повідає сучасній безприйменниковій конструкції*) (6): а се
я панъ михаило ивановичъ заставилъ свое село черепине...

во к гривень без одноу гривны (Львів, 1386 *P* 31); А на
третїи годъ такожь (*в ориг. двічі. — Прим. вид.*) мають
намъ дати тисячу золотыхъ въ тыи жъ роки, по пятисотъ
золотыхъ, вѣзъ тую жъ личьбу три тысячы копъ грошей и вѣ
трыста копъ грошей (Краків, 1487 *РИБ* 226); А како коли
отпустили мыта луцкого з ласки наше в тыхъ его трехъ
годахъ, мает он то записати, штобы мало того мыта прийти:
то маемъ ему отрутитъ в наши пенезн в тую ж суму (Віль-
на, 1498 *АЛРГ* 82).

Див. ще у II.

II. (*з місц.*) (774) 1. (*виражає просторові відношення*)
в, у (чим) (538) а) (*вказує на місце, де відбувається дія*)
(333): Тыє вси села... маеть держати господинъ богомолецъ
нашъ Климейтъи... а за насъ и чада наша Господа Бога
молити... архимандрты благословити... какъ въ нашей
области, въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Ост-
розе, и въ селахъ до нихъ прислухаючихъ (Луцьк, 1322
АрхЮЗР I/VI, 3); во Львовѣ в дїи покровѣ бѣи под лѣты
роства хѣа тисачѣ лѣтъ девѣнастого девѣто(г) лѣт(ѣ) (Львів,
1399 *P* 59); А пса(и) в граде житомирїи (Житомир, 1433
P 127); А писанъ листь въ Хольмъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР*
I/VI, 5); землю Деръжати Маеть по самоую Соухоую ка-
меницю... И изъ стѣньками И ярами Долинами По на
днѣстромъ и въ полѣхъ боудоучими зо всѣмъ тымъ Какъ
Про(д)кове Его Дръжанѣа И оуживанѣа свои мѣли (При-
луки, 1459 *P* 171—172); друоге село Тетеро(в)ка а в томъ
селе десѣтъ члвковъ подымъщиноу дають (б. м. н., бл. 1471
ЛКЗ 91 зв.); Писалъ Косте вѣзъ Сучавъ, въ свѣтїи великїи
день Пасхи (Сучава, 1488 *BD* I, 349); отецъ дей мой Рабей
сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ въ пивничы
(Краків, 1489 *РИБ* 431); Писанъ въ Каменци (Кам'янець,
1494 *АЛМ* 54); И тыми разы они засе к на(м) прїе(ж)-
ждали и жалова(л) иа(м) тотъ Степа(и) е(р)молчичъ збра(т)рею
своею на курила и повелили на(м), што(ж) де(и) пе(р)во
сего о(т)цы и(х) право мѣли пере(д) королемъ его мл(ст)ю

оу ласе(х) в радомли (Вільна, 1495 БСКИ); а онъ такежь хочеть приказати въ своей земли своимъ бурькулабомъ, ажъ бы нашимъ людемъ справедливость по томужъ делали (б. м. н., 1496 ВД II, 405); О ты(х) который(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. СЯ 9 зв.); Ot neho w tych folwarkach hpanuciu tym zemlam stuham moym zawodyt (Тришин, 1500 ДПЖН);

6) (вказуе на місце, в якому хтось або щось знаходиться) (205): а тая села лежат в Галицкой волости, на Малой Быстрици (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а записала еси... къ манастыру Светого Спаса въ Кобрынню село Корчичи, и зе всеми доходы (Кобрын, 1401 АкВАК III, 2); Мы бискупы маѣи премыски и сфаясаѣи владыка премыски па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влоди-славомъ пол(с)кимъ с одной стороны межѣ панею Адвигою... с другог стороны о волость о залѣсие и о тычи(н) мѣсто и о ты села што к тому мѣсту прислушае(т) в земли санок-кои на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70); Се азъ... ан(д)ре(и) владимирович(ч)... сь

своею женсю... поклонихом са... всѣхъ стѣхъ старцевъ гробо(м) въ печерь (Київ, 1446 Р 154); оузрѣвши есмо знаменитоу намъ слоужбоу... Слоуги нашего єврно-го пана Єрѣша терешковича... дали есмо емоу село долгие ши в лоуцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 Р 160—161); в томъ же присельскоу земла поуоста Михисо(в)шина (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); Што перьво сего жаловалъ намъ... паиъ Литаворъ Хребтовичъ на землянь Дорогицькихъ... аби они земли его забралн въ томъ его имѣни, которое мы ему дали єв Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 РИБ 432—433); а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньи (Вільна, 1495 ВМБС); а в городе поущечного пороху польбочьки (б. м. н., XV ст. ИК); таковіи да ест прокла(т)... о(т)... прочіи(х) и о(т) сты(х) тїи о(т)ць, иже въ никеи (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

2. (виражае об'єктні відношення) (149): Тыє вси села отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климента, владыка Луцкии и Острозскии... никакоже паче благословеня его церкви созижда-ти... или свесченниковъ отъ него благословенныхъ отъ церкви отганяти, или дидаскаллию основати... но во есемъ емоу, яко настоятелю, повиноватись (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); пан юрѣи пра(в) въ свои(х) граница(х) и помочное да(л) (Зудечів, 1421 Р 96); волни во всѣхъ тыхъ имѣн-яхъ кому о(т)дати и продати и променити панъ андрѣи волотовичъ (Київ, 1433 Р 119); А можеть себе в томъ имено полешпати и ширити и на новом корени садити (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); а такожъ штобы еси ихъ кривдъ боронилъ, и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень (Краків, 1487 АМЛ); И мы князя Костентина въ томъ оправили (Вільна, 1495 АЛМ 83); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тые земли вступать ся, нижи только стадо маюте паствити, а шкоды ни єв чомъ не вельѣи есмо чинити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); а в том делу закладъ межѣ собою заложыли (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); у mni sia w tom kryuda wydeła (Тришин, 1500 ДПЖН).

3. (виражае модальні відношення) (67): тогды сии пришедши виштити и своимъ племенемъ оуздали паиу вАтславу со всѣми обѣзды того дворнища по своей доброй воли и за иньѣ молвили абы єв добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ пану вАтславу (Львів, 1370 Р 18); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листомъ ижъ имѣеть нашъ милый приятель стефанъ всевода... свою землю волоскую всю держати во всѣхъ своихъ границахъ (Ланчича, 1433 Р 124); а которыйж то листы и записы хочемъ имѣти въ оусѣхъ рѣче(х) и члонкохъ (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713); Я ки(А)зъ Юри Василевич Жаславский вызиваю

сим моим листом... ижет продал есмо пану Семену Олизаровичоу имене на Волыни... так долго и так широко какже еси сам держал во есих границах и во есих околи-цах (Берестя 1466 AS I, 62); Которыи сь соуда избегаютъ во гивѣв (XV ст. ВС 5 зв.); а кому будетъ от(е)ць н(а)шъ або мы того именаА земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперь в нашей воли (Вільна, 1499 AS I, 118).

4. (виражае часові відношення) (12): И иньше права и волности, в привилияхъ отъ Насъ ... єв року тисеча трыста осмдесять осмомъ наданыхъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); рѣчи который жъ в часу бывають ажъ бы не проминулы сь проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы прити къ будущей знаемости (б. м. н., 1424 Р 99); и корѣчы бы еси своей не держалъ въ месте... нижълы бы нехай только мели два разы, або три єв году склады (Судомир, 1488 РИБ 222); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки наше в тых его трех годах, мает он то записати, што бы мало того мыта прити (Вільна, 1498 АЛРГ 82).

5. (виражае кількісні відношення) (8): Я, Степанъ Кунацковичъ, вызнаю самъ на себе симъ моимъ листомъ... которое имене отчина и дедина моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича єв чотырнадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8); и билъ намъ чоломъ Федко Гавриловичъ, абыхмо ему тсе имѣние дали вѣчно въ тыхъ пенязехъ его (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); и Богданъ перед(д) нами рекъ што(ж) теща его кїгни ма(р)я ись сынмомъ своимъ кїзе(м) Федоромъ подавали и записали ему тые две имѣ(н)и свои вечно в чотырс(х) сотъ копа(х) гроше(и) (Берестя, 1496 ВМКФС).

Див. ще У III.

III. (з род.) (109) 1. (виражае об'єктні відношення) в, у (кого, чо(г)) (107) а) (вказуе на особу, якої стосується дія або в якої щось знаходиться) (97): Ф корната княза новогоро(д)ского (б. м. н., бл. 1350 Р 9); купилъ панъ вАтславъ оу вѣки оу василаА ему жъ рѣчьтѣ скибича и въ его брата на има оу гѣнка и въ ехъ сновца оу оленка (Львів, 1370 Р 18); А пить моричъ (!) в олеща, оу дому за поль гривны грошювъ (Перемишль, 1378 Р 26); Ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыкскій, старста луцкой тое мое имѣние въ пана Василя выкупилъ зъ мсе воли (Луцьк, 1449 АЛМ 8); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣнія выкупати, нижили отецъ нашъ е. м., коли бы его ему потребе (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); нишло што се тычѣ Моревича, въ того есмы купилъ землю (Вільна, 1495 АЛМ 83); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городенскій, князь Александрю Юревичъ и просилъ єв насъ людей въ Городенскомъ повѣтѣ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

6) (вказуе на предмет, в якому щось знаходиться або якому щось властиве) (10): тогды мы, ись нашею вѣрною радою дали есмо и потвердили есмо, его правого есего имѣнія... што (!) в тыхъ дѣдин, оу границахъ (Судомир, 1361 АГЗ 6); а в того привила тых панов Цеценевскихъ и печат естъ и тыхъ свѣтков печати естъ (Луцьк, 1491 AS I, 94); И за тымъ дей отецъ того Яцка Вѣшторгъ тыи ихъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости, а єв тыхъ земль наслѣдковъ не поведаячы (Вільна, 1495 РИБ 602).

2. (виражае часові відношення) в, у (чому) (2): а загла-тивши заруки, предса сес лист мой пры mocy захован быти мает в каждого права (Володимир, 1475 AS I, 72); Во дав-ны(х) часо(в) обычан бы(л) коли кме(т) кмѣтА забилъ тогды давши три гривныи гро(ши) бы(л) порожень моужайбства (XV ст. ВС 24).

Див. ще У I.

ВЪ ВЕРХОУ, ОУ ВЕРХУ присл. (7) вище: Тыє имѣ(н)А достали са брату моему мѣншому князю Семьну... со всими доходы якъ в верху писано (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 80); а тогды маю(т) мнѣ тоє имѣ(н)е да(д)ковское подати та(к) доброе и наражное и сто(л)жими(ж) лю(д)ми моими о(т)-

чизними... как(к) я и(м) да(л) и въ верхоу выписано стои(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*).

Пор. В ВЕРХ.

ВЪ ВЕРХЪ, УВЕРХЪ *прийм.* (4) (*з род.*) (*виражає просторові відношення, вказує на напрям межової лінії*) уверх (чо): тамъ же есмо копечъ усыпалы, грани на лыпы вытесаты велилы; отътоль уверхъ рички Дидовки до гостыня Винницкаго (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); а обрубъ земельный... именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хреиникъ... краем нив церковных Хренницких у Смыжалъ... у верхъ... Смыжали посеред речки аж до Верховъ тое Смыжали (Хриники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

***ВЪВЪДАТИ СѦ** *див.* ***ОУВЪДАТИ СѦ.**

ВЪ ВЪКЫ *див.* **В ВЪКЫ.**

ВЪГНАТІ *див.* **ВЫГНАТИ.**

***ВЪГОРЬСКИЙ** *див.* **ОУГОРЬСКИЙ.**

ВЪ ГОТОВЕ *присл.* (1) напоготові: И слухи насъ еще тыи доходятъ отъ туль зъ его земли, иже весь вжо въ готове, и людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

ВЪ ДЕНЬ, WDEŃ, У ДЕНЬ *присл.* (4) удень: *zem toho kopia w den wziat, ktorzyjże za peniazi moi jest zastawen* (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); *идіи от(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с нимъ во одно(м) селе вночи и въ днь* (XV ст. *BC* 21).

ВЪДРОУГОЕ, ОУ ДРУГОЕ *присл.* (5) вдруге, у другой раз: И тые Токаревскіе рекли... а то земли наши и васъ дей о томъ смотрѣли межи насъ намѣстникъ Берестейскій панъ Янъ Пасутичъ... а потомъ у другое смотрѣлъ того панъ Якубъ Немеровичъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); естли пакъ видить сѦ тяжко твоей милости оу другое иамъ листу дати... и оу другое присягати, а твоя милость намъ дай опѣть листь... што естъ подъ присягою твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 402).

Див. ще ДРУГОЕ.

ВЪ ЕДНО *присл.* (1) одностайно: мы Иоан Стефан воевода... знаменито чиним... силовали сѦ есми аж бихмо пришли на обичай предков наших, яко били и предкове наши оусею вироу и слоужбою... Короуни кролевства полского; оудіачни били сами и землѣ молдавскаѣ и тоты оуси подданиіи оусею подданости записовали и въ едио оучинили (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

***ВЪЕХАТИ** *дієсл. док.* (1) (у що) в'їхати: какъ бы были мистровы послове оу кйзство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозоумѣли были которыми дорогами алюбо посредки оу такни тадынки с нами хотѣли бы были оустоупити (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3 ос. мн. какъ бы были...* въехали (1447—1492 *ЛКБВ*).

***ВЪЗВАТИ** *дієсл. док.* (1) (*цсл.* възвѣвати) (*зробити що*) покликати, призвати: а дальи слюбоуемъ... иже... котрыи же то сне(м) нашъ г(с)п(д)рѣ, петръ воево(да), възове(т) оучинити, иже тоты всѣхъ рѣчен на вер(х)писанны(х) тако(ж) якъ и мы по(д) присагою на сѣы хр(с)тъ оучиноною обвоажутса (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. възове(т)* (1448 *Cost.* II, 738).

! ВЪЗВИДЖЕНІЕ *див.* ***ВЪЗДВИЖЕНІЕ.**

***ВЪЗВЪДАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) розвідати, вивідати: мѣли есмо от(т) васъ листы мистра крижевницкаго... гдѣ жо толко проси(л) обyste възвѣдавши радами и помодами вашими оу на(с) нашу волю естли быхо(м) коу еднаню покоя сты(м) то мистро(м) которы хотѣли держати тадынки (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. възвѣдавши* (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Див. ще ВЪДАТИ*¹ 2, **ОУЗВЪДАТИ.*

***ВЪЗДАТИ** *див.* **ОУЗДАТИ.**

***ВЪЗДВИЖЕНІЕ** с. (6) (*цсл.* въздвиженіе) ◊ въздвиженіе честнаго креста (5), честнаго въздвиженіе креста (1) (*назва церковного*

свята, також календарна дата) здвиження честнаго креста: Писан листь оу нашем городе оу Чжюрзеве оу недел по святом Мацѣи, а по руску по оузвезени честнаго Хреста (Чюрзев, 1403 *ДГМ*); писано въ ливовъ, оу сръ(д), по въз(д)виженіе ч(с)тнаго кр(с)та (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); Писан оу Сочавѣ, в льтоѣзз, мѣсаца септеврѣа ді день, на день въздвиженіа честнаго креста (Сучава, 1499 *BD* II, 444);

(*назва храму, монастиря на честь свята*) (2): мы илѣя воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившии родителъ нашъ ... монастирю свѣтомоу въздвиженію чстигнаго (!) крста... едио село... на имѣ Баласиновци (Сучава, 1439 *Cost.* II, 46); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми ли(ст) нашъ мон(м) люде(м), монастирю от(т) горо(д)ника, иде(ж) е(ст) хра(м) честнаго и животвор(и)щаго възви(д)женіе кр(с)та (Сучава, 1453 *Cost.* II, 491—492).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* хра(м) честнаго... **! възви(д)-женіе** кр(с)та 1 (1453 *Cost.* II, 492); *зам. місц. по въз(д)-виженіе* ч(с)тнаго кр(с)та 2 (1436 *Cost.* II, 698, 702); *род. одн. въздвиженіа* (1499 *BD* II, 444); *дав. одн. въздвиженію* (1439 *Cost.* II, 46); *місц. одн. по оузвезени* (1403 *ДГМ*).

***ВЪЗЛЮБЛЕННІШИИ** *прикм. найв. ст.* (1) најулюбленіишій: а на то е(ст) вѣра г(с)ва ми вышписаннаго александра воеводы и вѣра възлюбленнаша сиа г(с)ва ми илѣаша воеводы (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 169).

ФОРМИ: *род. одн. ч. възлюбленнаша* (1425 *Cost.* I, 169).

Див. ще ПРѢВЪЗЛЮБЛЕНИ.

Пор. ВЪЗЛЮБЛЕНЫ.

ВЪЗЛЮБЛЕНЫ *прикм.* (101) (*цсл.* възлюблены) улюблений: а на то вѣра нашего... александра воеводы и вѣра възлюбленнаго ми сѣа илѣаша воеводы (Сучава, 1414 *DIR«A»* 441); А на то ест вѣра... (Стефана) воеводы, и вѣра възлюбленным сыномъ господства ми Александра (и Петра и Богдана) (Сучава, 1478 *BD* I, 219).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. възлюблены* (1469 *BD* I, 138); *род. одн. ч. възлюбленнаго, възлюбленнаго* 69 (1415 *Cost.* I, 116; 1437 *DIR«A»* 450; 1429 *Cost.* I, 242; 1435 *DIR«A»* 465; 1438 *DIR«A»* 472; 1440 *Cost.* II, 65; 1445 *Cost.* II, 212; 1451 *Cost.* II, 400; 1467 *BD* I, 117; 1470 *BD* I, 148 і т. ін.); *възлюбленаго* 13 (1429 *Cost.* I, 249; 1436 *Cost.* I, 481; 1439 *Cost.* II, 60; 1441 *DIR«A»* 477; 1443 *BAM* 41; 1451 *Cost.* II, 403; 1466 *BD* I, 110; 1468 *BD* I, 126; 1471 *BD* I, 164; *DIR«A»* 525 і т. ін.); *возлюбленнаго* 1 (1414 *DIR«A»* 441); *възлюбленнаго* 1 (1435 *Cost.* I, 424); *воузлюбленнаго* 1 (1436 *Cost.* I, 455); *възлюблена* 1 (1420 *Cost.* I, 136); *дав. одн. ч. възлюбленному* (1429 *Cost.* I, 248); *род. мн. възлюбленных, възлюбленны(х) възлюбленныхъ* 11 (1429 *ДГОбК*; *Cost.* I, 291; 1429—1430 *BAM* 25; 1431 *Cost.* I, 318, 325; 1438 *DBAc* 27; *DIR«A»* 472; 1466 *BD* I, 105; 1472 *BD* I, 170; 1473 *BD* I, 182; 1475 *BD* I, 206); *възлюбленныхъ* 1 (1429 *Cost.* I, 270); *дав. мн. зам. род. вѣра възлюбленным* (1478 *BD* I, 219).

*Пор. *ВЪЗЛЮБЛЕННІШИИ, ПРѢВЪЗЛЮБЛЕНИ.*

***ВЪЗМОЧИ** *дієсл. док.* (8) (*цсл.* възможи) змогти: а хотаръ селищи, и поустины колко възмогутъ оживати два села досытъ (Сучава, 1434 *DIR«A»* 463); тѣмъ мы... далиже и потвердили есми правовѣрное его выслуженіе... села... колко възможесть собѣ села и прикоутки осадити (Васлуй, 1436 *DIR«A»* 469); а хотаръ пустинѣмъ колко възмогутъ оживати досытъ (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 52).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. възможесть* 1 (1436 *DIR«A»* 469); *възможе* 1 (1436 *BAM* 33); *3 ос. мн. възмогутъ, възмогутъ* 3 (1434 *DIR«A»* 463; 1436 *Cost.* I, 450; 1438 *Cost.* II, 15); *възмогутъ(т), възмогутъ(т)* 2 (1436 *Cost.* I, 444; 1439 *Cost.* II, 52); **! възмогутъ** 1 (1435 *Cost.* I, 403).

*Див. ще *МОЧИ* 1, **ОУЗМОЧИ.*

! ВЪЗМУГУТЬ *див.* ***ВЪЗМОЧИ.**

ВЪЗНАВАТИ *диесл. недок.* (1) (кого) визнавати, признавати: Сим листом слобуюем, мы и наши сынове... кролю его милости... жадного иного пана не искати, ани имати ани възнавати (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

ФОРМИ: *инф.* възнавати (1485 *BD* II, 371).

ВЪЗНЕСЕНІЕ *с.* (36) (*цсл.* възнесение) (*назва церковного свята, також календарна дата*) възнесения, вшестя (4): писано... оу пне(д)лни(к) по оузи(с)ни гйи (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); а то са дѣало оу нашемъ дворѣ оу зоудечевъ по оузиесении первыи пне(д) (Зудечів, 1430 *P* 116); и не мелъ вашой милости посолъ чымъ заплатити... але поручылъ за себе нашего боярына Федора... сто и дваццать золотыхъ оугорскихъ черъленьхъ, и имель ихъ послати къ нему до Хотена на день възнесенья христова (б. м. н., 1499 *BD* II, 450);

(*назва храму, монастиря на честь свята*) (31): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыревы стго оузиесенія христова... одно озеро на пруть (Сучава, 1409 *Cost.* I, 71); мы стефа(и) воево(да)... знаменито чини(м)... оже дали... есмы нашему стмоу монастыроу о(т) ивма, идеже естъ хра(м) възне(с)нїа га ба и спаса нашего, їу ха... даанїе и потвѣрж(денїа) дѣда нашего александра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

свѣтѣ възнесенїе (1) *див.* СВАТЫИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* възнесенїе 10 (1446 *Cost.* II, 270; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *Cost.* II, 352; 1451 *Cost.* II, 400; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 494; 1470 *BD* I, 147, 155; *DIR* «А» 522, 523); *зам. род.* хра(м) стого възнесенїе 3 (1446 *Cost.* II, 251, 263; 1454 *Cost.* II, 516); *род. одн.* възнесенїа, възнесенїа, възне(с)нїа, възнесенья, оузиесенїа (1409 *Cost.* I, 71; 1446 *DIR* «А» 485; 1463 *Cost.* S. 45; 1487 *BD* I, 312; 1499 *BD* II, 450; 1500 *Cost.* S. 230); *дав. одн.* възне(с)нїю, възнесенїю (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *DIR* «А» 455; 1438 *DIR* «А» 472; 1448 *DIR* № 10а; 1452 *Cost.* II, 410; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 525, 564; 1458 *BD* I, 6; 1482 *BD* I, 263); *місц. одн.* по оузи(с)ни, узисенїи, оузиесени (1411 *Cost.* II, 638; 1412 *P* 81; 1430 *P* 116).

ВЪЗОПИТИ *див.* **ВЪЗЪПИТИ.**

ВЪЗРЪТИ *див.* ***ОУЗРЪТИ.**

ВЪЗЪПИТИ *диесл. док.* (31) (*цсл.* възъпити) (на кого) закрячати: или бы радилъ на пороушенїе) таковы... оучастїе да има(т) съ оибми иже възъпиша на (исоуса) христа кровь его на ны(х) и на чадо(х) и(х) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 249); а кто име(т) порушити сіе нше (!) данїе, то(т) да е(ст) проклѣ(т)... о(т) въса(х) сты(х) и(ж) възъпиша кров(в) его на ны(х) и на чада(х) и(х) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 462); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего даанїа... да имат оучастїе и съ оньми іоудене, ежъ възъпиша на га ха, крѣ(в) его на ны(х) и на чада(х) и(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *аор. 3 ос. мн.* възопиша, възъпиша, възъпиша, възъпиша, възъпиша 27 (1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 689; 1448 *Cost.* II, 366; 1457 *BD* I, 5; 1479 *BD* I, 222; 1489 *BD* I, 378; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); възъпишѣ 2 (1435 *Cost.* II, 682; 1443 *ДГСПМН*); възъпише 1 (1435 *Cost.* II, 680); възъпиша 1 (1458 *BD* I, 9).

ВЪЪТИ *див.* **ОУЗАТИ.**

ВЪЗАПИТИ *див.* ***ВЪЪПИТИ.**

ВЪЗАТИ *див.* **ОУЗАТИ.**

ВЪИТИ *див.* **ВЫИТИ.**

! ВЪКЕ (ВЪСЕ) *див.* **ВЕСЬ I.**

ВЪКОУПЛЕННЫЙ *диенприм.* (1) куплений: тѣ(м) мы видѣвше его правою и верною службою до нас дали и потвѣрдили есмы емоу его правою отнинною и въкоупленною, село на имѣ Пышканїи на Бистрице (Сучава, 1480 *BD* I, 237).

ФОРМИ: *пас. мин. знах. одн. ж.* въкоупленною (1480 *BD* I, 237).

ВЪЛЕВО *див.* **ВЛЕВО.**

***ВЪЛЕНІИ** *див.* **ВЪЛЪНІИ.**

***ВЪЛЕНЬ** *див.* **ВОЛНЫИ.**

ВЪЛЕШОАЕ *ж.* (2) (*особова назва*): А такожде прїиде прад нами... слоуга наш Бълко Брълъдескоу... и продал одному паскоу... оу лас, где била Вълешоае, тиж слоугам нашим Игнатоу и братоу его Іоноу Тинтюлоу (Сучава, 1483 *BD* I, 274—275).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вълешоае (1483 *BD* I, 275).

! ВЪЛОША *див.* **БЪЛОШ.**

ВЪЛЪНІИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода(а)... знаменито чинимъ... оже прїидоша перед нами... Анна ... и съ с(во)имъ непотомъ... и продали... село на имѣ Вълънїи (Сучава, 1482 *BD* I, 260).

ФОРМИ: *наз.* Вълънїи (1482 *BD* I, 260); *дав.* Вълъном (1482 *BD* I, 260); *знах.* Вълнїи (1482 *BD* I, 260).

ВЪМЪСТО, ВЪМАСТО, ОУМЪСТО, ОУМЕСТО *прим.*

(5) (*з род.*) (*виражае об'єктні відношення, вказує на заміну одного предмета іншим*) замість: мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскыи, старость (!) подолскою (!) земли... прїа(л) ма къ его велебности въ ма(сто) сына, а его милости да ми будетъ въ ма(сто) отца (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); а колі оу немецкомъ правъ кметъ осадѣ(т) тогда неможеть о(г)ити о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оумѣсто себѣ кмета такъ богато(г) ка(к) себѣ о(т)са(ди)ть (XV ст. *BC* 39); А пак епискоупїи свѣтои нашей от Радовцех мы есмо еи дали и потвѣрдили, въ мѣсто тихъ вышеписанныхъ 5 црѣковъ н с попми, друогїи 5 црѣковъ исъ 5 попи оу черновскои волости (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

Див. ще МЪСТО².

***ВЪНГРЫ** *див.* ***ОУГРОВЕ.**

***ВЪНЪТИ** *див.* **ВЫНЪТИ.**

***ВЪПАСТИ** *див.* ***ОУПАСТИ.**

***ВЪПИСАТИ** *див.* **ВПИСАТИ.**

ВЪПОЛНѢ, ОУПОЛНѢ *присл.* (2) цілком, вповні: Не естъ то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи... ка(к) нашъ неприятель... жадая а хотѣ... мысли ваші о которы(х) жо непорушоны въ вѣре оуставичѣ а въполнѣ мы дооуфамы а надѣю мамы ѣкоторое о на(с) оувести оу вотпнѣе (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ВЪПРАВО *див.* **ВПРАВО.**

ВЪПОУДИТИ *диесл. док.* (2) (*стч.* vypuditi, *стп.* wypędzić) вигнати: И такожъ жадного неприятель нашего... вышечеренїи крал и братїя его милости... не нмают... прїимити... але такового чловька, где оучюють и изнаидоут оу ихъ землѣх... мают его въгнати и въпоудити проч из ихъ милости землѣх, абы не мешкал ни жадного часоу под ихъ панствомъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421).

ФОРМИ: *инф.* въпоудити (1499 *BD* II, 421).

***ВЪРЗАРЕВЪ** *див.* ***ВРЪЗАРЕВЪ.**

***ВЪРУЦЪКІИ** *див.* **ВРУЦКІИ.**

***ВЪРХОВНИИ** *див.* ***ВЕРХОВНЫИ.**

***ВЪРХОВНЫИ** *див.* ***ВЕРХОВНЫИ.**

***ВЪСЕБЛАГЫИ** *прим.* (1) (*цсл.* всѣблагъ) найласкавіший, наймилостнїиший: мы и (!) александръ воевода... чинимъ знаменито... оже произволи господство ми всѣе благы(м) произволениемъ и всѣсвѣтлы(м) и чисты(м) наши(м) срдѣце(м) за дша наши(х) родителей... ежѣ дае(м) и потвержаемъ данїе наши(х) родителии нашему монастыроу о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377—378).

ФОРМИ: *ор. одн. с.* всѣе благы(м) (1449 *Cost.* II, 377).

***ВЪСЕВЫШЕПИСАННЫЙ** *див.* ***ВСЕВЫШЕПИСАННЫИ.**

ВЪСЕГДА *присл.* (1) (*цсл.* всѣегда) завжди: и такождере варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прѣдреченио(м) монастырю и елико бѣде(т) братей а они нмают(т) грижати за

спасение души господства ми въегда (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

Див. ще ВСЕГДЫ.

*ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див. ВСЕДЕРЪЖИТЕЛ.*

*ВЪСЕЛЕНЪСКИЙ *див. *ВСЕЛЕНСКИЙ.*

*ВЪСЕОСВЯЩЕННЫЙ *прикм.* (1) преосвященный: мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы въсеосщенному митрополитоу киръ калистоу романскому едиго тарина на имъ пашка (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. въсеосщенному* (1445 *Cost.* II, 236).

*ВЪСЕСВЪТЛЫЙ *прикм.* (1) ширий, чистий: мы и(1) александръ воевода... чинимъ знаменито... оже произволи господство ми въсе благи(м) произволениемъ и въсесвѣтлы(м) и чисты(м) наши(м) сръдце(м) за дша наши(х) родители... еже дае(м) и подтверждаемъ даніе наши(х) родители нашему монастырю о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377—378).

ФОРМИ: *ор. одн. с. въсесвѣтлы(м)* (1449 *Cost.* II, 377).

*Див. ще *СВЪТЛЫЙ 1, *СВЪТЛЪИШИИ.*

*ВЪСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (1) (*цсл.* въсехвальнъ) преславный, славетный: а кто са перекоуси(т) роздрушити...

дааніа... то(т) да е(ст) прокла(т) о(т)... сти(х) сла(в)ни(х) и въсехвални(х) и врѣховни(х) апл петра и павла (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *род. мн. въсехвали(х)* (1488 *ДГСВМЩ*).

ВЪСИЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ мы видѣше его право и вѣрною службу до на(с)... дали есми ему оу нашей земли, оу молдавской, села на имъ въсиещи... и... бѣсещи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 155).

ФОРМИ: *наз. въсиещи* (1443 *Cost.* II, 155).

ВЪСІЮ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, пор. Василіе*) Василь: мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже тоти истинни наши слоугы фете и братове его Вѣсію и Татоул слоужили нам право и вѣрню (Васлуй, 1495 *BD* II, 48).

*ВЪСКАЗАТИ *див. *ВСКАЗАТИ.*

*ВЪСКРЪСЕНІЕ *с.* (1) \diamond въскрѣсеніе христово (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) великденъ: пи(с) тома, оу сочавъ... у де(н) въскрѣсеніа хри(с)това (Сучава, 1460 *Cost.* S. 34).

ФОРМИ: *род. одн. въскрѣсеніа* (1460 *Cost.* S. 34).

*ВЪСЛАТИ *див. *ВОСЛАТИ.*

*ВЪСЛЫШАТИ *див. *ОУСЛЫШАТИ.*

*ВЪСПОМЪНЪТИ *див. ОУСПОМЪНУТИ.*

*ВЪСТАТИ *див. ОУСТАТИ.*

ВЪСТУПАТИ СА *див. ВСТУПАТИ СА.*

*ВЪСТУПИТИ *див. ВСТУПИТИ.*

ВЪСТУПОВАТИ СЕ *див. ВСТУПОВАТИ СА.*

*ВЪСОУТЧИНЪ *прикм.* (1): тое въсе щобы имъ оурикъ и женъ его, васютъцъ, и дѣтемъ ихъ... и въсоутчини (1) братіамъ... непороушено, николиже, на вѣкы (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594).

ФОРМИ: *дав. мн. 1 въсоутчини* (1433 *Cost.* II, 594).

Пор. ВАСОУТКА.

*ВЪСХОТЪТИ *дієсл. док.* (32) (*цсл.* въсхотѣти) схотѣти, захотѣти: а коли будетъ по миру, кто не оусхочетъ дальши мору держати тотъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 *P* 6); а не оусхочетъ ли ма король его мѣсть при соколнци оставить

ино имаеъ ми его мѣсть дать ми о(т)мѣну за соколець (Кременецъ, 1434 *P* 130); а кто въсхочетъ женъ моеи и дѣте(м) мой(м) слоужи(т) и они слоужа(т) съ ты(х) имѣнїи женъ моеи и дѣте(м) мой(м) (Киѣв, 1446 *P* 154); а коли оусхотѣ(т) выгнати волю о(т) наше(и) земли до оугоръ, тогди имають платити о(т) каждого вола по В гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а коли наза(д) оусхоче(т) поити до зем-

ли мо(л)давскоеи имае(т) поити добровольне съ своею панею съ своими дѣтками (Сиятин, 1454 *P* 163); продал есми ему и на потомъ будоучимъ ближнимъ его так, ижег он воленъ або хто ближний его кому оусхочетъ продати або даровати або замѣнити и на свое добровольно вжитки обернути (Берестя, 1466 *AS* I, 62); А пак коли оусхочетъ наияснѣшии Владиславъ, крал оугрѣскїи и чѣскїи, господаръ наш ласкави, и пререченїи наияснѣшии Ян олбрахтъ, крал полскїи... и оучинатъ воиска и... поидоут... на тоурешко-го чѣсарѣ... и тогди наияснѣшии Владислав... имал бы проити чересъ Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. оусхотѣть* (1447—1492 *ЛКБВ*); *майб. 3 ос. одн. оусхоче(т)* 6 (1435 *Cost.* II, 692; 1448 *Cost.* II, 353; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *DIR«A»* 503; *ПГОВ*; 1454 *P* 163); *усхочетъ, оусхочетъ* 4 (1352 *P* 6; 1386 *P* 30; 1434 *P* 130); *оусъхочет, оусхочет* 6 (1434 *P* 130; 1466 *AS* I, 62; *BD* I, 96; 1475 *AS* I, 71; 1489 *AS* I, 89; 1499 *BD* II, 423); *въсхочетъ, всхочетъ* 3 (1446 *P* 154; 1496 *BD* II, 405); *всхочет* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *въсхочетъ* 1 (1486 *АрхЮЗР* I, 295); *1 ос. мн. оусхоче(м)* (1453 *Cost.* II, 766); *3 ос. мн. оусхотѣтъ* 2 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262); *оусхотат, оусхотѣт* 3 (1458 *BD* II, 262; 1488 *AS* I, 88); *оусхотѣ(т)* 1 (1449 *Cost.* II, 743); *1 оусхотю(т)* 1 (1490 *Пам.*); *въсхотѣтъ* 1 (1496 *BD* II, 405); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. па(к) ли бы оусхоти(л)* (1454 *P* 163).

*Див. ще *ВХОТЪТИ СА, *ВХОТЪТИ, *ПОХОТЪТИ, *СХОТЪТИ, *ХОТЪТИ 1.*

*ВЪСЪККИЙ *див. ВСЯКЫИ.*

*ВЪСЪКЫИ *див. ВСЯКЫИ.*

*ВЪСАККИИ *див. ВСЯКЫИ.*

ВЪ ТРЕТЕЕ, ОУ ТРЕТЕЕ *присл.* (3) утрете: Тѣ(ж) оуоставлаемъ хто скоимъ имееъ гранцію о лѣ(с) а войдѣ(т) чере(с) гранцію оу лѣ(с) а то(т) его застанетъ мае(т) оу него оуза(т) за первое застатѣ сокироу... а въ третее застане(т) маеъ вЗатї любо вола алюбю коиа а то бѣ(з) вины (XV ст. *BC* 37).

*ВЪТЪМАНЪ *див. ВАТАМАНЪ.*

*ВЪХОДИТИ *див. *ВЫХОДИТИ.*

*ВЪЧАТИ *дієсл. док.* (1) (*цсл.* вѣчати) (робити що) почати: А нине большы того, не вѣчалъ еси ему правити и къ дочери его прислалъ еси отметъника греческого закону, владыку Смоленского... съ тѣмъ штобы она выступила зъ греческого закону и приступила бы къ римському закону (б. м. и., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. вѣчалъ еси* (1499 *BD* II, 448).

*Див. ще *НАЧАТИ 1, ПОЧАТИ 1, *ПОЧАТИ СА, ПОЧИНАТИ 1, *ПОЧИНАТИ СА.*

*ВЪШЕПИСАНЫИ *див. ВЫШЕПИСАНЫИ.*

ВЪШНАА ЧЕРНАВЪКА *ж.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы емоу оу нашей земли оу молдавской двѣ сель на има болодовци и въшнаа чернавѣка (Сучава, 1412 *DIR«A»* 440).

ФОРМИ: *наз. одн. вѣшиаа чернавѣка* (1412 *DIR«A»* 440).

*ВЪШПОЛЕ *с.* (1) (*назва містечка у Віленській землі*) Ушполе: Кажды хтоньколи буда собравши всю тую че(ла)дь (1) въшполи (1) поставите на стго Михаила де(н) (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *місц. одн. 1въшполи* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*ВЪШПОЛСКИЙ *прикм.* (1): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому... и въшполскому (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. въшполскому* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*Пор. *ВЪШПОЛЕ.*

*ВЪАЗОВАТИ СА *дієсл. недок.* (1) (на що чим) зобов'язуватися (зробити що): а на тоты всѣ рѣчи о гѣ въазуемьса ты(м)то листо(м), и по(д)даваемъ(с) и нашоа вса по то(м)

боудучиА, ижеА хочемь держати и тримати, на вѣки вѣ-
ко(м) (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. мн. вѣАзумысА (1448 *Cost.* II, 738).
*Див. ще ЗАВѢЗАТИ, *ЗАВѢЗОВАТИ, *ЗАВѢЗОВАТИ*
*СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ,*
**ОБВѢЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

ВЫ¹, ВИ займ. (123) 1. (множинний, вживається при звертанні до декількох осіб) ви (76): о(т) кнАзА о(т) кестуА и о(т) кнАзА о(т) либорта у торунь к мѣстычемь што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучцька тѣрговать) через берестие абы вамъ не зажакали мы хочемь ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); рома(и) воево(д)... пише(м)... су(д)цемъ и шо(л)тузу и прѣгаре(м) и оуси(м) купце(м) велькы(м) (sic.— *Прим. вид.*) и малымъ

вѣдомо да е(ст) вамъ, аже помогъ на(м) бѣ и добили есми нашу очизну правоу (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732); Казимиръ бжѣю мло(с)тю король полскии... Нашимъ намѣстникомъ... и бодромъ нашимъ даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ... и(ж) хто буде(т) ва(с) (I) держа(т) чела(д) немецкую... бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемиськ, 1447—1492 *ЛКНKB*); Мы пытали, по чому вы сведомі? Они повелили, ижъ з нами соуграничники Волчкєвичи (Лукоинця, 1478 *AS* III, 17); Про тожь, естли ваша милость такъ чинили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межі васъ доконьчанье было (*в ориг.* были.— *Прим. вид.*); а чей быхмо могли оучинити промежи вами любовь и миръ и доконьчанье (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449).

2. (шанобливий, вживається при звертанні до одної особи) ви (47): Слово тактамышеву къ королеви польскому вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажь есмь сѣлъ на столъ великого цѣства Коли есмь первое сѣлъ на цѣрскомъ столъ тогда есмь послалъ былъ к вамъ асана и котлубугу вамъ дати вѣданіе и наши послі нашла ва(с) под городомъ под троки стоачи (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); *Wielikomu Korolu Polskomu... A ważyli iesmo swoim horłom s waszym przuzwoleniem, na was padieia sia* (Липишки, 1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 141—142); и твоя милость къ намъ всказывалъ, абыхмо и мы зъ вашоу милостью по тому жъ мели прывѣтельство и любовь и оутвердили быхмо ся зъ вами (Троки, 1494 *BD* II, 387); И тотъ иашъ посолъ отъ толе ся вернулъ и до насъ прѣехалъ, и ваша милость, какъ же розоумеете сѣ того посольства ничого не стало вамъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

ФОРМИ: *наз.* вы 20 (1392—1393 *РФВ* 170, 171; 1437 *DIR* № 8; 1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1463 *BD* II, 295; 1475 *BD* II, 336; 1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*; 1489 *РИБ* 433; 1496 *ОПСВВ* 62; *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *BD* II, 409); ви 1 (1480—1484 *BD* II, 370); *род.* васъ, ва(с), was (1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 142; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1484 *РИБ* 351; *ЯМ*; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 449); *дав.* вамъ, вам, ва(м) (п. 1341 *P* 2; 1392—1393 *РФВ* 170, 171; 1437 *DIR* № 8; 1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*; *ЛКНKB*; 1460 *BD* II, 276; 1463 *BD* II, 295; 1481 *BD* II, 358; 1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ* 85; 1498 *BD* II, 409, 412; 1499 *BD* II, 447, 448, 449); *знах.* васъ, вас, ва(с), was 19 (п. 1341 *P* 2; 1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 141, 142; 1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*; *ЛКНKB*; 1470 *BD* II, 309; 1480—1484 *BD* II, 370; 1481 *BD* II, 358; 1495 *АЛМ* 85; 1496 *ПДВКА* 61; 1499 *BD* II, 448, 449); ви 1 (1475 *BD* II, 336); *ор.* вами, wami (1392—1393 *РФВ* 171; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1457 *Cost.* II, 810; 1484 *ЯМ*; 1494 *BD* II, 387, 388; 1496 *BD* II, 405; *ОПСВВ* 62; *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *BD* II, 409; XV ст. *ДГВІС*; 1499 *BD* II, 447, 448, 449); *наз.* дв. ва (1378 *P* 26).

ВЫ² див. ВѢ.

***ВЫБАВИТИ** *дієсл. док.* (3) (*стп.* wybawić) 1. (кого з чого) (звільнити кого від чого) визволити, ввбавити (2): ино оузрѣвши невинность мою велимужинни панови сватоѣ

коруны польскоѣ рада... выбавили ма... ис того Атства и с того оусего злого (Кременець, 1434 *P* 130); ино оузрѣвшо

невинность мою велемужини панове свтое коруны полское рада... выбавили ма... ис того нАтства и со всего злого (Черняхів, 1435 *P* 132).

2. (кого від чого) (*від відповідальності*) звільнити (1): a tot... ot teje reczi, budeť wybawen (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. мн. выбавили (1434 *P* 130; 1435 *P* 132); *майб. пас.* 3 ос. одн. ч. budeť wybawen (1388 *ZPL* 108).

ВЫБИРАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, кого між ким) (*віддавати перевагу кому*) обирати, (*виділяти одного з-поміж багатьох* — *ще*) вибирати: я иліа воевода господарь земли молдавской, присягаю и обещую са ... николи иньшего собъ пана мимо прѣ(д)реченного, наяснѣшого пана мл(с)твого владислава, кроль, и его короуні королевства по(л)ского искати и выбирати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); и ти(ж) слюбуе(м) нмъ дати и поставити и дали на границі оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны справе(д)ливы(х) и именовани(х), которы имуть они межі нашими паны мо(л)давскими выбирати, абы еди(н) бы(л) иа(м) старостоу хоти(и)скы(м) а друуги черво(н)скы(м) оустави(ч)ны(м) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: *інф.* выбирати (1436 *Cost.* II, 698; 1457 *Cost.* II, 810).

Див. ще ВЫБРАТИ¹.

ВЫБРАТИ¹ *дієсл. док.* (4) (кого з кого, к чому і без додатка) (*віддати перевагу кому*) обирати, (*виділити що з-поміж багатьох можливостей* або *кого з-поміж багатьох осіб* — *ще*) вибрати: Też jestliby... hde sobe wybrali, u szkole abo hde kolwe, tam majut sużony byti (Луцьк,

1388 *ZPL* 106); Мы воицехъ з бжнеи мл(с)ти ярцибискупъ гиѣздєнскии збыкнѣвъ краковскии станиславъ познанскии янъ холмєскии бискупове владиславъ выбраиы ку бискупству влоцлавскому... слюбуемы и записуемы са стецку воеводъ земль молдавской (Ланциха, 1433 *P* 122—123); Естли бы мистръ сь свои(м) закономъ подлоугъ свои(х) ты(х) трои(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу которыи хотѣль оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к иа(м) рачили зослати к мариборкоу коу пораженью послолу з радоу короуны о еднанье покоя (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); и мы того сами межі ними смо(т)рѣли и росказаи есмо воды(и)скому с ты(х) свѣтковь осмина(д)ца(ти) члвко(в) vybrati, кого бы о(и) межі ними хотѣль (Вильна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *інф.* vybrati (1495 *ВМЗД*); *баж.-ум. сп.* 3 ос. мн. jestliby... wybrali (1388 *ZPL* 106); *дієпримк. пас. мин. наз. одн. ч.* выбраныи (1433 *P* 122); *дієприсл. перед.* выбраши (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ВЫБИРАТИ.

ВЫБРАТИ² *дієсл. док.* (4) 1. (що на ким, що з чого) стягнути, зібрати (що з кого) (2): што еси милостивыи королю казалъ пописати овесь вшитокъ што есмы выбрали на землАнохъ, и мы то вчинили твою казнъ, пописали есмы вшитко што же есмы выбрали ис перемышльскоѣ волости изъ ярославльскоѣ волости (б. м. н., 1386—1418 *P* 34—35).

2. (що) взяти в оренду (2): Биль чоломъ королю е. м. бояринъ Кіевскій Пирхайло, штожь давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мѣст не держалъ и биль чоломъ королю его м., абы даль ему тотъ годъ выдержати, отодвинувши иншихъ, а другій бы годъ къ тому придалъ на окупъ, што жона его и дѣти у Ордѣ. Ино король е. м. тотъ годъ его первый даль ему туу волость vybrati на сесь годъ, какъ часъ прійдетъ, отодвинувши иныхъ; а другій годъ ново придалъ его мил. ему туу волость vybrati на окупъ женъ его и дѣтямъ, а кому первѣи его было дано, тыи мають послѣ его брати (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9—10).

ФОРМИ: *инф.* **выбрати** (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); *перф.* 1 *ос. мн. есмы* **выбрали** (1386—1418 *P* 34).

Див. ще **БРАТИ** 1.

***ВЫВЕДѢНЬЕ** с. (1) (*встановлення границі*) визначення, виведення: тогды я па(н) староста петрашь с землАны оучинили есмы межи ими завитыи рокъ на (вы)ведѣнье границы кто межи ими оужають твердѣишимъ листомъ и знамены што соуть на листь тотъ зыскаль (Галич, 1401 *P* 65).

ФОРМИ: *знах. одн.* (вы)ведѣнье (1401 *P* 65).

ВЫВЕЗТИ, ВЫВЕСТИ *дієсл. док.* (7) (що) вивезти: а от тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы а остаюко слободно имъ вывезти (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); А моунтѣнскыи воскъ и оугорскыи имъ слободно ис земли вывезти (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *инф.* **вывезти** 5 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275, 276); **вывести** 2 (1460 *BD* II, 274, 275).

Див. ще **ВЫВОЗИТИ**.

***ВЫВЕСТИ** ¹ *дієсл. док.* (4) 1. (кого) (*як свідкія*) привести (3): тогды облазничеве триє братеници оучинили с даниломъ розвѣздъ и вывели облазничеве много добрыхъ людии на дуброву и землАнъ и старцевъ (Зудечів, 1411 *P* 79); тако смы мы господарески(м) казаннемъ кролевски(м) и кнА(з) федушковымъ выхА(л) та(м) а кунцѣре игнать вывели старцѣ (б. м. н., 1419 *P* 90).

2. (*з-під права*) вилучити (1): мы оуоставляемъ сь своими паны где боуде(т) знаидены боудоутъ в селе(х) алюбю в месте(х) немецкы(х) имають быти инАты и выведены а имають быти по(л)скымъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. *BC* 25 зв.).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. мн.* **вывели** (1411 *P* 79; 1419 *P* 90); *инф. пас.* **быти...** **выведены** (XV ст. *BC* 25 зв.).

ВЫВЕСТИ ² *див.* **ВЫВЕЗТИ**.

***ВЫВОДИТИ** *дієсл. недок.* (1) (що) (*встановляти границі чого*) визначати, виводити: мы оуоставляемъ и хочо(м) коли хто продавае(т) дѣди(ч)ство своем(оу) комъ тогды тотъ што коупитъ иметь слоужебнѣко(м) соуседы того именія позвать абы прі томъ были какъ то(т) именія емоу выводи(т) што продавае(т) (!) (XV ст. *СЯ* 42—42 зв.).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* **выводи(т)** (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

Див. ще **ЗАВЕСТИ**, ***ЗАВОДИТИ**.

ВЫВОЗИТИ, ВЫВОЗЫТИ *дієсл. недок.* (5) (що) вивозити: а до угоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А оугорскыи коуници слободно имъ вывозити (*в ориг.* вивозыти.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *инф.* **вывозити** 3 (1408 *Cost.* II, 631; 1456 *Cost.* II, 789, 791); **вывозыти** 1 (1460 *BD* II, 275); † **вывозити** 1 (1434 *Cost.* II, 668).

Див. ще **ВЫВЕЗТИ**.

***ВЫВОЛИТИ** *дієсл. док.* (1) (*стч.* *vyvoliti, стп.* *wywołić*) (що) застерегти: А се А панъ Анъ шыкотьскыи панъ виллицкни староста галицкыи (!) свѣдчю то и познаваю... ижь прида пѣрьдъ иа(с)... филь мАковичъ и своєю братьею... познали то ижь суть прода(л) и оузда(л) пѣрьдъ нами па(н) коль далюевьско(м) остаточную свою половину дѣдныи тристаньдъ... а выволилъ то па(н) коль филь мАковичъ... ижь оу тон половици дѣдныи... нь можь(т) габати филь а ни его братьА (Галич, 1409 *P* 74).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* **выволилъ** (1409 *P* 74).

ВЫГЛАДИТИ *дієсл. док.* (1) (що з чого) (*викреслити*) витерти, стерти: Ино де(н) све(т)чы(л) о то(м) перѣ(д) ии(м) мешанинъ смоленски(н) сымо(н) татарино(в) ты(м) обычае(м), што(ж) де(н) коли де(д) и(х) семе(н) площевичъ смотревшы межы дете(н) свои(х) о(т)цо(в) и(х), и казалъ з доуховници своеє дѣ(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: *инф.* **выгладити** (1495 *ВК*).

ВЫГНАТИ, ВЫГНАТИ *дієсл. док.* (6) 1. (кого) вигнати, прогнати (3): Жаловали намъ кѣгни федорова федоровича

Соколи(н)ская исъ сыномъ свои(м)... на наместника мце(н)-ского... пана богдана сопежича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(н) и(х) о(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); И також жадного неприятели нашего... крал и братія его милости... не имають... прѣимити... але таковаго чловѣка... а их милости мають его въгнати и въпоудити проч из их милости землАх, абы не мешкал ни жадного часоу под их панством (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421).

2. (кого від чого) (*ивести*) погнати (кого з чого) (3): а коли оусхотѣ(т) выгнати волю о(т) наше(і) земли до оугоръ

тогды имають платити о(т) каждого вола по ̄ гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А коли оусхотѣтъ выгнати волю от нашеи земли до Оугоръ, тогды имають платити от каждого вола по ̄ грош(и) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: *инф.* **въгнати** 3 (1452 *Cost.* II, 759; 1499 *BD* II, 421); **выгнати** 2 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262); *баз. ч.м. сп.* 3 *ос. одн. ч.* **бы...** **выгна(л)** (1496 *ВМКФС*).

***ВЫГОНЪ** ч. (1) вигін: а имѣть ленко заруби(ч) тые села держати... со всимъ што к ты(м) селомъ прислушавъ С полми с нѣвами сь сеножатми... сь выгоны и со всеми оуходы и приходы (Житомир, 1433 *P* 126—127).

ФОРМИ: *ор. мн.* **выгоны** (1433 *P* 127).

***ВЫДАВАТИ** *дієсл. недок.* (7) 1. (що) (*вживати гроші на що*) витрачати (1): А што пакъ ты есмы лѣнази выда-

вали панъ староста творьянъ взАлъ на твое потреби л гривень и полъ третѣе гривны (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

2. (кого кому) (*передавати кого в чие розпорядження*) выдавати (2): Zaniuzby perwo seho poczali iesmo słychati posol wasz iedet i howoryt dey o tom peremiryi, szto so kniazem Switrykhyajtom. A to weremia siechalisia byli k nam Kniazia, Panowe, Boiare i wsia zemlia. Stysyszawsza to wsi zaplakali i motwili: «woleli bychmo, szto b i nas Koroł sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zaniaż to wże nas iemu wydaiet, koli peremiryia s nim czynił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

3. (що) (*обнародувати закони*) выдавати (1): про то (ж)

бгоу коу хвале и его прѣ(с)той мтри а к оужиткоу нашимъ по(д)данымъ што учинитъ конецъ жалобамъ выдаваемы и оуоставляемы права ктораяжъ вшитци в нашеи земли имають соудитъ и по(д) виною держать (XV ст. *BC* 10);

◇ **в ы д а в а т и з а м о у ж ь** (кого) (3) выдавати замѣж: братія роженная выдаючи свои сестры замуо(ж) имее(т) каж(д)ын дати шестьдѣса(т) гривенъ боудѣ(т) ли великое именіе а боудѣ(т) ли мало ино по(д)логуъ имѣнія братія платАть пенАзи (XV ст. *BC* 35 зв.—36).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* **wydaiet, widaiet** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); 1 *ос. мн.* **выдаваемы** (XV ст. *BC* 10); 3 *ос. мн.* **выдають** (XV ст. *BC* 8 зв., 36); *перф.* 1 *ос. мн. есмы...* **выдавали** (1386—1418 *P* 35); *дієприсл. одноч.* **выдаючи** (XV ст. *BC* 35 зв.).

Див. ще **ВЫДАТИ** 1, 2.

ВЫДАТИ, ВЫДАТЬ *дієсл. док.* (40) 1. (що, що на кого, що на що) (*вжити гроші, засоби на що*) витратити (6): namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zaniuzsia nepriyateli naszuiu zemliu iskazali a ieszcze hosti, szto ich derżym u ziemli, szto iesmo derżali pry duszy wse iesmo na nich wydali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); Се А кнАгини ИвановаА Семеновича КобрынськаА... запиосоу мужеви своему... на тых двухъ дѣлницахъ дѣдныи и отчизны моеѣ... двѣ тисАчи золотыхъ оугорскыи, штож мужь мой кнАзь Иван выдалъ двѣ тисАчи золотыхъ на таА моА имѣньА (Добучини, 1487 *AS* I, 239); Панъ Литаворъ Хребтовичъ, маршалокъ, а панъ Ѳедко, писарь, брали лнчбу въ мытннка Меньского въ Мартинна Янъчевевича: Сь первого году положнл на личбѣ, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 гршей (Вильна, 1499 *PEA* III, 34).

2. (кого кому) (*передати в чие розпорядження*) видати (17): яке побгнеть русинъ а любо руска или во львовъ или холопъ чии или роба выдати его (б. м. н., 1352 Р 6); *Terer pak peremiryie to imieto byty; tohdyby pro wsi tyie naklady nazyje zemli a ieszcze bychmo i onych Dannikow wydali, szto nam dali sia* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); а хто погадаеть на великого княза животь, а забъжыть въ нашуоу землю, того зрадоуоу маемъ великомуу князю, зъ нашоѣ земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а тако(ж) коли бы вышо(л) андреи тру(ш)кови(ч) или боу(д) какын ишкодни(к) покутскы до нашеи земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 Cost. II, 770); <А кто бы погадал на живот прїятель нашего) Александръ <великого княза литовского и забежит в нашуоу землю, мы маем того зрадоу> выдати с нашеи земли прїателеви нашему Александру великомуу <князю литовскому> (Сучава, 1499 ВД II, 443).

3. (*відпустити що кому*) видати (3): А комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу... иижли комоу в ни(х) дамо на истравоу тымъ они маю(т) выдати нежьлоучи рокоу (Краків, 1487 АМЛ); а и гдѣ коли слоужебникъ бере(т) волю а па(н) свон(м) село(м) изъ свон кмети боронить а не хоче(т) выда(т) тогда на(м) маеть заплатитъ винъ ЕІ а ты волы пре(д) нами постави(т) (XV ст. ВС 16 зв.); А иное на листы твоее милости давал пану Станиславу Глебовичу а иное выдал князю Дмитрею Путатичу, воеводе Киевскому (Вільна, 1496 АЛРГ 72).

4. (кого) (*зрадити*) видати (1): Оу другомъ пакъ лѣтъ стала межи на(с) замѣтна нашъ племеньни(к) Бекбула(т)ъ и Хо(ч)жа Мединъ оучинилса нашъ ворогъ и оуста(ли) на на(с)... тыи исныи бекбула(т)ъ нашъ ворогъ насъ выдалъ и побгль о(т) насъ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

5. (кого) видати замїж (1): Коли хто оучинитса опькальнїко(м) о неко(т)рой дѣвце а возьметъ ее собъ во опьканїе нсь ее очиноу алюбо изъ лѣди(ч)ствомъ а она боудеть го(д) замоужъ а о(н) ее нехочеть выдать дла того штобы ее именїе пожївать мы сказоуемъ и(ж) така дѣвка бѣзъ волї опькальнїка своего имее(т) собъ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.);

◇ выдати замоужъ (1), замоужъ выдати и (5) видати (віддати) замїж: а коли оць за своего живота дѣвоку замоужъ выдать а о(т)прави(т) вѣномъ тогда по смртї его иная братїя е(г) не могоу(т) иньше(г) изыска(т) алъ в то именїе имѣтї досыть в чомъ о(т)прави(т) оць (XV ст. ВС 36); выдати и личбу (на чїм) (1) выписати рахунок (на що): Ключникъ берестейскїй господару личбу делалъ з восковых грошей, што ему дано на воскъ 2 сте копъ и 70 копъ и 2 копе. Выдал личбу на немъ 11 копъ без шести грошей (б. м. н., 1495 АЛРГ 60); выдати во право (1) выдати <во право> (1) віддати лїд суд: Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три братенїки нержали одно(г) млынара индри(х) третїи бра(т) а некотыи (1) простоупкы выда(л)и во право прїше(д)ши дру(г)и бра(т) Оа(л)ко жаловалъ на индриха и(ж) бы емоу млынара несправедливе выда(л) (XV ст. ВС 23—23 зв.); выдати съ права (кого кому) (1) віддати за законом: Пишетъ король е. м. въ листъ своемъ до пана Олехна, впоминаючи судъ свой, што е. м. смотрѣль со всеми паны радоу своею подлѣ жалобы пана Остафа боярина Полоцкогю тыи люди, которыи выдалъ съ права кнегини Федоровой (б. м. н., 1498 АЛМ 169); клатвою выдати (1) *див. КЛАТВА*; на смерть выдать (1) *див. СМРЪТЬ*.

ФОРМИ: *инф. выдати* 14 (1352 Р 6; 1442 Cost. II, 716, 719; 1445 Cost. II, 726; 1457 Cost. II, 810; 1462 ВД II, 292; 1468 ВД II, 302; 1487 АМЛ; 1499 ВД II, 443); *выдать* 3 (XV ст. ВС 38 зв.; СЯ 41, 41 зв.); *выда(т)* 1 (XV ст. ВС 16 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. выдалъ, выдал, выда(л)* (1392—

1393 РФВ 170; 1487 AS I, 239; 1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 72; 1498 АЛМ 169; XV ст. ВС 20, 21 зв., 23 зв.; 1499 РЕА III, 34, 35); *1 ос. мн. iesmo... wydali* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); *3 ос. мн. выдали* (1494—1495 АЛРГ 60; 1497—1498 АЛРГ 80); *майб. 3 ос. одн. выдать* (XV ст. ВС 8, 11, 35 зв., 36); *3 ос. мн. выдадоуть* (XV ст. ВС 31 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. иже бы... выдалъ* (XV ст. ВС 23 зв.); *1 ос. мн. bychmo... wydali* 1 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); *што быхо(м)... выдали* 1 (1455 Cost. II, 770); *если быхоумъ... выдали* 1 (1462 ВД II, 293).

*Див. ще *ВЫДАВАТИ* 1, 2.

***ВЫДЕЛАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) закарбувати: и пан Яньчинскїй рек: тот дуб стоит на моеи земли а словет Дягилев дуб; мой чоловек Дягил выделал его своею рукоу, потому словет Дягилевъ дубъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выделал* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ВЫДЕРЖАТИ *дієсл. док.* (13) (*стп. wydzierzeć*) (що) орендувати: Биль чоломъ королю е. м. бояриинъ Киевскїй Пирхайло, штожъ давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мѣстъ не держалъ и биль чоломъ королю его м., абы далъ ему тотъ годъ выдержати, отодвинувши иншихъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9—10); а де(р)жати имъ тое мыто до того жъ рокоу за неделю пере(д) свѣтъки какъ чоты(ры) годы вы(н)доуть а маю(т) намъ въ кажъды(н) годъ давати гово(н)зною выде(р)жавшы по(л) года шестьдесѣтъ копъ шыроки(х) гроше(н) а другоую по(л) года выде(р)жавшы такежъ намъ маю(т) дати ше(ст)десѣтъ копъ гроше(н) (Петрїкв, 1489 АМВ); Продали есмо мыто берестейское... кракованнїну Гендрыху Карловичу на тры годы... Первый год выдержавши, маеть нам дати чотыриста копъ грошей, а другий год выдержавши, маеть нам дати пѣт сот копъ грошей, а третїй год выдержавши, мает нам дати тежъ пѣт сот копъ грошей (Вільна, 1498 АЛРГ 82—83).

ФОРМИ: *инф. выдержати* (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10); *майб. 3 ос. одн. выдержитъ* (1498 АЛРГ 82); *3 ос. мн. выде(р)жать* (1487 АМЛ); *дієприсл. перед. выдержавши* 8 (1498 АЛРГ 82, 83); *выде(р)жавшы* 2 (1489 АМВ).

Див. ще ДЕРЖАТИ 4.

ВЫДРАТЬ *дієсл. док.* (1) (що на кому) (*силоу взяти*) выдerti (що в кого): Тѣ(ж) которы(н) соуд(я) алюбо которы(н) старшїи алюбо и(х) намеснїкы хотѣчи кого оутегать не имаючи на нихъ жалобы ни одное ани вини разъмовитое позовы на не(г) чина(т) а хотѣчи на ни(х) нешто выдрать (XV ст. ВС 15 зв.—16).

ФОРМИ: *инф. выдрать* (XV ст. ВС 16).

***ВЫДѢТИ** *див. ВИДѢТИ*.

***ВЫЕЗДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (*подаватися куди з певною метою*) виїжджати, виїздити: и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского, пана станислава пе(т)рашковича а намѣстника дороги(ц)когю пана якуба дово(н)новича, и они та(м) вые(з)дили и того межы ними смотрели (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. вые(з)дили* (1495 ВМЗД).

Див. ще ВЫЕХАТИ 1, ЕЗДИТ, *ЕЗЪДЖИВАТИ, ЪХАТИ 1.

ВЫЕХАТИ *дієсл. док.* (9) 1. (*податися куди з певною метою*) виїхати, поїхати (7): а се Азъ па(н) петрашъ староста галицкїи и снѣтинскы свѣдочю то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ ма(р)васко мошениччїи и позвалъ коундрата борснїча о границу о вашичиньскоую... тогда я па(н) староста петрашъ с земланы оучинили есмы межы ими завитыи рокъ на (вы)ведѣньне границы... тогда А па(н) староста на тои рокъ своимъ животомъ выѣхалъ на тоу границу (Галич, 1401 Р 65); жаловали на(м) погоре(л)скїи на него, што(ж) о(т)нѣ(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную... и мы того сами межы ними смо(т)рѣли и рассказали есмо

воды(н)скому с ты(х) свѣтковъ осмина(д)ца(ти) члвко(в) vybrati... а ты мѣли свѣтки присагнувшы свѣтчити и та(м) казали е(с)мо на тоє дѣло выехати, намѣстнику дороги(ц)кому па(н)у я(к)убу дово(н)новичу... слухати присаги ты(х) свѣтко(в) (Вільна, 1495 ВМЗД); Ja Fedko Janusz(k)owicz rysar wetykoho kniazia alexandra... szto iesmy kupyt ymineyco... y zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskoho z panom Markom hawrylowyczom... ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moyim zawodyt y mni sia w tom kryuda wydeta iz by namisnyk pana nemiryn Mykłasz zawet zemli moiey panu Marku y ia o tom obsyāt pana nemiru y pan nemuga prysāt ko mni namisnyka swoieho... a sluzebnyka swoieho... y kazał im mni hranyciu zawesty y ia tam na tuiu zemlu wyiechał pospołu z panom Markom (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (до чого) прибути, приїхати (1): мы велики князь Швидрикгяль Руски... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу... пана Богуша Оверкича Тимоха, который... хотѣчи... рыдерства своего доказовати, до земли и панства нашего, великого князтва Литовского, зиачне и оказале) выѣхаль (Луцьк, 1438 P 140).

3. (перед кого) виїхати назустріч (кому) (1): але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть приближи(т) са до руской земли, а мы имає(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выименованое мистце (Серет, 1453 Cost. II, 765).

ФОРМИ: *інф.* выехати (1453 Cost. II, 765; 1495 ВМЗД); *перф.* 1 ос. одн. ч. выѣхаль, wyiechał (1401 P 65; 1500 ДПЖН); 3 ос. одн. ч. выѣхаль (1438 P 140); 1 ос. мн. есмо выиха(л)и 1 (1404 P 68); есмо... выѣхали 1 (1422 P 97); *смы...* выиха(л) 1 (1419 P 90); *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. а быхмо выѣхали (1422 P 97).

Див. ще *ВЫЄЗДИТИ, ЄЗДИТ, *ЄЗЪДЖИВАТИ, *ПРИЄЖДЖАТИ, ПРИЕХАТИ, *ПРИЄЗДИТИ, *SIECHATI SIA, *СЪЕХАТИ, ЪХАТИ.

*ВЫЖЕЧИ *дієсл. док.* (1) (що) выпалити: Такъ же напоминає(м) тебе што еси приславши люди свои горо(д) нашъ браславль зжоґь и место выжоґь и люди наши... оу свою землю звель (б. м. н., 1496 ПЧФГ).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. выжоґь (1496 ПЧФГ).

Див. ще *WYCZY, *ЗЖЕЧИ, *ПОЖЕЧИ, *ПОЖИГАТИ. *WYZWANIE с. (2) (*стп.* wezwanie) (*вимога з'явитися куди*) виклик: A jestliby k tretemu wyznaniu (!) ne przsoł, wina котораја роłożona dla wprometania, sudi majet zapłatiti (Луцьк, 1388 ZPL 105).

ФОРМИ: *дав. одн.* 1 wuznaniu (1388 ZPL 105); *знах. одн.* 1 wuznanie (1388 ZPL 105).

*ВЫЗВАТИ *дієсл. док.* (1) (кого) викликати, запросити: А се А кна(з) левъ вызвали есмы с литовьскоє земль два братьныа тутениа а можька (Львів, 1443—1446 P 147).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. вызвали есмы (1443—1446 P 147).

Див. ще ЗВАТИ 2, ПОЗВАТИ 1.

*ВЫЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (2) (що від кого, що кому) викупити, взяти назад із застави: I też jestliby... chrestianin, zastawu swoju wyzwolit, tak, kak by jemu lichwy ne zapłatit; а tych to lichw, jestliby czerez mesiec nedat, i опут primpożajut' druhij lichwy (Луцьк, 1388 ZPL 106); нижли зять мои князь Михайло маєт отложити за тые Горки Станиславу Недоспѣлскому осмьдесят коп грошей и осмь копь, а половину тую вызволит Горокъ собь, што онъ держитъ у своих пенезех (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

ФОРМИ: *майб.-з ос. одн.* вызволит (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *баж.-ум. сп.* 3 ос. одн. ч. jestliby... wuzwolit (1388 ZPL 106).

*ВЫЗВОЛЯТИ *дієсл. недок.* (1) (кого з чого) звільняти (кого від чого): А што есми на брата своего мовиль, штобы не з дельного платиль за Мнукличы, ино ся есми доведаль,

што и з дельного платиль ино я не того брата своего вызволяю, иж ест неввинень (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. вызволяю (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

*ВЫЗНАВАТИ *дієсл. недок.* (29) 1. (що, що чим, що з чим) (*офіційно повідомляти*) заявляти (25): мы па(н) ива(н) срѣ(м)скыи староста рускыи визнава(м) то си(м) наши(м) лист(м)... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пань яхнъ кыяской и уздала на вѣкы (Львів, 1414 P 85); мы богданъ воевода... визнавами не тымъто нашимъ листомъ... оже пришли есмо... оу сердечною приазнь... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ (Сучава, 1449 Cost. II, 746); пань моужьло боучацкыи... Вызнаваемъ смьъ нашимъ листомъ... иж)... хотѣчи пана михайла канцлيريا молдавско(г) намъ братомъ оучынити... дали есми емоу... оу снятинъ... мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю сим моим листом... ижет продал есми пану Семену олзаровичоу имене на Волыни (Берестя, 1466 AS I, 62); Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я... кн(А)зь Семену Василевичу... продал есми вѣчную отчину свою (Володимир, 1470 AS I, 64—65); Я Андрушко Русинович земланин луцкий визнаваю сим моим листом... продал есми чаруковьского подвора мьстѣе в околном городѣ в Луцку, отчину и дѣдиноу свою, кн(є)(г)ни Мари Семеновой Ровенской на вѣчность (Луцьк, 1494 AS I, 101);

(на кого) (*давати показання*) свідчити (про що) (3): Я, Степанъ Кунацковичъ, визнаю самъ на себе смьъ моимъ листомъ... которое имене отчина и дедина моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотыринадцати копах грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Я Иван Тимофеевич Коуль, боАрин господарский Тетеринский з женою моею Марьею Хламотинною и сыныи иашими Гришком а Кмитою визнаваем сами на себе смьъ нашимъ листомъ штож вѣли есмо въ кн(А)за Василя Его Милости Андрѣвича Полоубенского тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 AS III, 23).

2. (що) (*підтверджувати*) визнавати (1): и Богда(н) пере(д) нами рекъ што(ж) теца его кйґни ма(р)я ись сыномъ своим(м) кнзе(м) федоромъ подавали и записали ему тые две имене(н) и свои вечно в чотыро(х) сотъ копа(х) гроше(н) двесте копъ записала ему по дочѣ свое(н) а по его жоне а друогую двесте копъ вѣла в него на свои потреби и тоую двесте копъ гроше(н) записала емоу вы(з)наваючи на ты(х) свои(х) именья(х) (Берестя, 1496 ВМҚФС).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. визнаваю 7 (1434 P 129; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1466 AS I, 62; 1467 СП № 13; 1470 AS I, 65; 1490 Пам.; 1494 AS I, 101); визнавамъ, визнава(м) 2 (1414 P 85; 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.); визнаю 1 (1449 АЛМ 8); 1 ос. мн. визнаваемъ, визнаваемъ, визнаває(м), визнаваєм 9 (1420 ПГАГ; 1435 P 132; 1436 Cost. II, 701; 1445 P 148; 1448 Cost. II, 734; 1454 P 162; 1455 Cost. II, 773; 1491 AS I, 96; 2-а пол. XV ст. СПС; 1492 AS III, 23); визнавамы 4 (1421 P 93; 1435 P 134; 1462 ВД II, 284; 1468 ВД II, 301); визнавами 3 (1449 Cost. II, 746; 1462 ВД II, 289, 292); визнаваємъ 1 (1458 Cost. II, 814); *дієприсл. одноч.* вы(з)наваючи (1496 ВМҚФС).

Див. ще *ВЫЗНАТИ 1, *ПОЗНАВАТИ, *ПОЗНАТИ 2, *ПРИЗНАТИ, *ОУЗНАВАТИ, *ОУЗНАТИ 1.

*ВЫЗНАНЬЕ с. (5) (*показання*) свідчення (3): тако земане исмовивши са и старци и вызнали аже по лисичин брод(д) земля црквяна стго сїса... тако... подлугъ того визнанья... дали есмо влѣдъ листь и нашею печатюю потвердили есмь емоу аже ест его по лисичи брод(д) (Погоннчі, 1422 P 97—98); Ино оу том оуоставши слоуга наш Михаул Боузат и привел оуси свои околни межїаши, ино они еше знали и свидетелствовали о том, аже загоубил слоуга наш Михаулъ Боузат своа привилїа... ино мы видѣвши доброе

и правое их вызнаніе и правое <с>ведетелство, а ми такождере и от нас есми дали и подтвердили слоузъ нашемуу Михоулоу (в ориг. Моухоулоу.— Прим. вид.) Боузатоу тое село (Сучава, 1481 BD I, 258);

(признання в чому) зізнання (в чому), визнання (чого) (2): Бартольт жалова(л) на Ондreja и(ж) емоу сеножать покоси(л), а Ондрей вызналъ але рекль и(ж) коупилъ во его владарѧ и запла(л) а то(г) влодарь оумерлъ мы слышачи ондреву вызнанье а то(г) оумерлъ(г) сказоуемъ ондрееви абы то досве(ч)лъ жебы то е(г) коупленое (XV ст. BC 31).

ФОРМИ: род. одн. вызнанья (1422 P 98); знах. одн. вызнанье, вызнаїе, вызнаніе, вызнаніе (XV ст. BC 31; 1480 BD I, 239; 1481 BD I, 258).

Пор. *ВЫЗНАТИ.

! WYZNANIE <WYZWANIE> див. *WYZWANIE.

! WYZNANIU <WYZWANIU> див. *WYZWANIE.

*ВЫЗНАТИ дієсл. док. (15) 1. (шо) (підтвердити) визнати, посвідчити (10): Też ustawili jeśmo, iż żadin... nie mająt prisiahati na desiaterom bozi prikazani... tolko o wielikoj reczi, kotoraja by była pnatdesiat hriwen serebra li-toho; abo budet pered oblicznostiu naszoju wuznania (!) a mająt' prisiahati pered szkotoju w dwerej (Луцьк, 1388 ZPL 105—106); мы есмо выслали нашего оурѧдника па(н) левка старостоу зоудечевско(г) на тоу то границу па(н) ивашко дьдошицкии постави(л) старць обьчии па(н) татомиръ постивиль (!) старць обьчии тоги старци сгодили сѧ с обою стороною на одино слово вызнали оуказали староую границу и врочица межи дьдошичи и межи баличи (Зудечів, 1413 P 83); тако земѧне исмовивши сѧ и старци и вызнали аже по лисичии бро(д) землѧ црквная стго списа из вька из давного (Погоничі, 1422 P 97—98); Ино ми... оучинили есми емоу закон... аби он привел оуси свои околнии межіаши перед нами... аби и они вызнали и сведетелствова(ли) о том, а же ест так (Сучава, 1481 BD I, 258);

(дати показання) посвідчити (1): Гдь колі дьвка, алюбю жонька алюбю вдова боудь(т)... оусилована... а лю(ди) то пере(!) соудо(м) визнають... тогды то(т) имееъ казнень по(д)лоу(г) вины пісаны о сільстве (XV ст. BC 36—36 зв.);

(визнати свою провинність) признатися (2): Барто(л)тъ жалова(л) на ондрей и(ж) его рани(л) а одрен (!) вызналъ а рекль оу дворце сѧ стало (XV ст. BC 31).

2. (шо, без додатка) (обітницю, присягу) дати, скласти (2): мы такоже... обнцоуемъ и слюбоуемъ... оуськыи слюбы... владиславови, королеви полскомоу... нлѧша воевды... при тоу(м) то голдъ вызнаннны... оуставичнии без престаніе вьчнии бачити стеречи и... на каждыи ча(с) ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702); про тожь мы... слюбоуемъ... иже хочемъ вшитки слоужбы... и иншьѧ слюбы, кторыѧ жь... петръ воево(д)... королеви полскому(у)... оучини(л) визна(л) и записа(л) ... на вькы, держати (Хотин, 1448 Cost. II, 738).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. визналь 2 (XV ст. BC 31); визна(л) 1 (1448 Cost. II, 738); 3 ос. мн. визнали, визналі 6 (1413 P 83; 1421 P 96; 1422 P 98; 1430 P 116; 1480 BD I, 239); визнали 1 (1422 P 98); майб. 3 ос. мн. визнають (XV ст. BC 36); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби... визнали (1481 BD I, 258); майб. пас. 3 ос. одн. ж. ! budet... wuznania (1388 ZPL 106); дієприкм. пас. мин. знах. мн. вызнаннныи (1436 Cost. II, 702); предик. пас. дієприкм. было... вызнано (1422 P 98).

Див. ще *ВЫЗНАВАТИ 2, *ПОЗНАВАТИ, *ПОЗНАТИ 2, *ПРИЗНАТИ, *ОУЗНАВАТИ, *ОУЗНАТИ 1. ! ВЫИВОЗИТИ див. ВЫВОЗИТИ.

*ВЫИМАТИ дієсл. недок. (5) 1. (шо) виймати (1): как že i tymi razy, kudy Rattia sztab ich, cerkwi naszy zhli, Bozeie tiho wууmaia, месца на ziemiіu, nohamy toptali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

2. (шо на кого, що кому) залишати (що кому), зберігати

за ким право (на шо) (2): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали своєю доброю волею... сере(т) мисто а волховець ись селы... и сь оусими оужи(т)кы, що(ж) к тому мисту к серету и во(л)ховщю слушаеъ ничого собъ наза(д) и напере(д) не выимаючи... кнѧгини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); Я Иван Тимофеевич Коуль... продали есмо... землю... со всим пожитком, ничого на себе не выимаючи (!), ани оставѧючи (Друцьк, 1492 AS III, 23).

3. (у формі дієприслівника, у знач. прийменника) (кого) за винятком (кого), виключаючи (кого) (1): и былъ бы твоя милость зь нашимъ господаремъ зь его милостью въ добромъ прыятельстве за одинъ на кождого его милости неприятеля, и на Татаръ, выймаючи братью его милости (Троки, 1494 BD II, 387);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи (1): записуемъ... влодиславови, кролеви польскому... вьрно служити... послору стати противу ихъ неприѧтелемъ ни одного не выимаючи (!) (Сучава, 1393 Cost. II, 607—608).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. ! вымаючи 2 (1393 Cost. II, 608; 1492 AS III, 23); выимаючи 1 (1421 Cost. I, 142); вымаючи 1 (1494 BD II, 387); wууmaia 1 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

Див. ще *ВЫИМОВАТИ, *ВЫНИМАТИ 3, 4, ВЫИГТИ 1, 2, *ВЫАТИ.

*ВЫИМЕНОВАНЫЙ прикм. (4) названий, згаданий: але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть приближи(т) сѧ до руской земли, а мы имѧем(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выименованое мистце (Серет, 1453 Cost. II, 765); Тое оусе вышеписанное и выименованое имѧемъ издержати и по(л)нити (Сучава, 1468 BD II, 302).

ФОРМИ: дав. одн. с. выименованому 1 (1453 Cost. II, 766); выименованом(у) 1 (1453 Cost. II, 765); знах. одн. с. выименованое 1 (1468 BD II, 302); выименованое 1 (1453 Cost. II, 765).

*ВЫИМЕНОВАТИ дієсл. недок. (1) (шо) залишати (що кому), зберігати за ким право (на шо): я еше будучи в добром здоровю... дала есми ему... имене оу вотчизну на имѧ Любчо... зо всим тымъ, што к тому имено з века прислухает, ничого не выименуочи (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. выименуочи (1488 AS I, 242).

Див. ще *ВЫИМЕНОВАТИ, *ВЫИМЕНОВАТИ, *ВЫИМЕНОВАТИ 1. *ВЫИМЕНОВАТИ дієсл. недок. (1) (шо на кого) залишати (що кому): и мы... даемъ и дали есмы оу вь Острозскомъ повѣтъ Межирьчье... со всимъ сь тымъ, што кь нимъ зь вька и здавна слушало... ничого на себъ не выименывая (Луцьк, 1446 АкЮЗР I, 18).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. выименывая (1446 АкЮЗР I, 18).

Див. ще *ВЫИМЕНОВАТИ, *ВЫИМЕНОВАТИ, *ВЫИМЕНОВАТИ 1.

*ВЫИМЕНОВАТИ дієсл. недок. (1) (у формі дієприслівника, у знач. прийменника) за винятком (чого), виключаючи (шо): И мы емоу того человека Дитѧтьковича дали вечно ему, и его жоне... со всеми платы и доходы потому, какъ и отцу нашему служиваль и дан даивал, выименеѧ конѧ маеть ставить на неделю в Чернобыли подавному (Вільна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. выименеѧ (1493 АЛРГ 56).

Див. ще *ВЫИМЕНОВАТИ 2.

*ВЫИМОВАТИ дієсл. недок. (26) (стч. wуjmovati) 1. (шо на кого, що кому) залишати (що кому), зберігати за ким право (на шо): A tako daiemo i daleszmo iemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... ze wszim prawem, у s plathi, у z dochodi, szobi niczoho ni wуmiiuczci (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3—4); и мы... дали есмо ему... две дворища тяглыхъ... со всеми пожитьки и вольностями, ничого на себе не виймуочи и не оставуочи (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12—13).

2. (у формі дієприслівника, у знач. приєдника) за винятком (чого), виключаючи (що) (2): а коли мы пожадемо какоую помоч оу великого княза, на наши неприатели, а княз великий имаєть намъ дати такоую помоч, без лъсти и хитрости, вымоуючи его милости, брата нашего, господаря, крала полского и оугорского и цра татарского против тых намъ помоч не дати (Яссы, 1445 Cost. II, 726); Те(ж) то(г) хоче(м) штобы каж(д)ый соу(д)я оу своемъ соуде... мель оуставнаго слоужебника чересь которо(г) иметь позывати... вымоуючи бы са хто поустилъ вины пере(д) соудомъ тогда то(г) може(т) посла(ти) которымъ коли (XV ст. ВС 15 зв.);

(із запереченням) не виключаючи (22): и слубили есми и слубуємъ вѣрне быти а ни иного господаря шокати, ане имати, але королеви... на его оуць неприатель помагати, ни одного не воимуючи (!) (Сучава, 1393 Cost. II, 607); а стецко... присагль и записалъ са королеви... помагати противу каждого неприателя никого не вымоуючи (Ланчиця, 1433 P 123); и присагль есмъ бгу... ижъ хочу вѣрне... служить крулеви полско(м)... и хочу стоати при нѣхъ вѣрно своею радюю и помочью противу кажтому (!) члвку и неприателю нико(г) не вымоуючи (Черняхів, 1435 P 133); И такиж имаємъ быти каждому королевскому приателю приателе, а неприателєвъ королевскому имаємъ быти неприателе, жадного не вымоуючи (Сучава, 1468 BD II, 301—302).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вымоуючи, ! воимуючи, wiu-miuczi* (1393 Cost. II, 607; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1433 P 123; 1434 Cost. II, 664; 1435 P 133; 1439 Cost. II, 712; 1442 Cost. II, 717; 1449 Cost. II, 746; 1455 Cost. II, 770; 1468 BD II, 301—302 і т. ін.).

Див. ще *ВЫИМАТИ 2, 3, *ВЫНИМАТИ 3, 4, ВЫНЪТИ 2, *ВЫАТИ.

*ВЫМОЛВА ж. (1) відмовка: а то слубоуємы при чти, при вѣрв держати и полнити без вымолвы (Сучава, 1434 Cost. II, 666).

ФОРМИ: *род. одн. вымолвы* (1434 Cost. II, 666).

Див. ще *ВЫМОЛВА.

*ВЫИНЯТИ див. ВЫНЪТИ.

*ВЫИСЛОУЖЕНІЕ див. ВИСЛОУЖЕНІЕ.

ВЫИТИ, ВЫТИ, ВЪИТИ *дієсл. док.* (25) 1. (*вибратися звідки*) виїхати; (*вимушено — ще*) покинути (що) (11): а мыто имаю(т) платити о(т) тарь по д гроши, коли приду(т), оу нашей земли, и коли пакъ выиду(т) о(т) нашей земли, тако(ж) по д гро(ш), да платъ(т) (Сучава, 1448 Cost. II, 741); и да(л) имъ панъ михайл чА(ст) пиньзен напре(д), а остато(к) имає(т) имъ дати, коли оны выиду(т) и оуздадоу(т) емоу ве(с) хотарь стары тА(х) то селищъ (Сучава, 1452 Cost. II, 422); Мы панъ моужыло боуцацки староста снятински... Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михайла канцлиря молдавско(г)... приятелемъ вѣчнымъ оучынити... дали есми емоу... коли бы ся емоу пригодило выти ись земли мо(л)давскоєй пере(д) каки(м) натискомъ оу снятинъ оу горо(д) мєшканє (Снятин, 1454 P 162—163); И також слобыл нам наияснѣиши Ян Олбрахъ, крал полскїи... иж бы мы от нѣкоторого неприатель мощного, которому бы мы отпереты не могли, та ввидемо ис нашей земли, либо до Угор, алибо до их милости королевства полскаго, тогда их милости земли да соут, отворени нам (Гирлов, 1499 BD II, 421—422);

(*покинути приміщення*) выйти (1): И пани вошла въ клѣть со мною послопу и вельѣла мнѣ передъ собою полотна подѣлвити на нолы (!) и я подѣлвилъ;... а какъ полотна подѣлвиши, нани (!) ещо зъ клѣты не вышла (Вільна, 1498 АЛМ 163);

(*визволитися*) звільнитися, выйти на волю (1): а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньни, а ка(к) де(и) Бори(с) муж(ж) мо(и) о(т) то(л) вы(и)деть и я запи(с) положу (Вільна, 1495 ВМБС).

2. (*повернути куди*) выйти (1): а хотарь имъ нижии о(т) марышевѣци... а отола (!) чрѣзь) сереть горъ до великой букувини кде вышелъ путь отъ добръно(вц)ъ на конец поляА (Роман, 1392 Cost. I, 7).

3. (*прибути куди*) прийти (2): а остато(к) имає(т) имъ дати, коли оны... оуздадоу(т) емоу ве(с) хотарь... занюу(ж) та(к) са едиали и(ж) бы прАдрече(н)ны, па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день лануу миханлоу, абы вышли с паны и межиаши и съ и(х) стары(м) привиліє(м), абы дали и оузнаменали пануу миханлоу тотъ оуве(с) хотарь (Сучава, 1452 Cost. II, 422); а тако(ж) коли бы вышо(л) андрей тру(ш)кови(ч) или боу(д) какыи ишкодни(к) покутскы до нашей земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 Cost. II, 770).

4. (на кого) (*збройно виступити*) напасти (1): по идикгневу посольству вышоль на мене аксакъ темиръ желѣзнаА нога о(т) чорного пѣска. Тогда аксакъ пришоль такъ таино на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти а ни слова (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

5. (з кого) народитися (від кого) (1): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю о(т) молдавици двѣ чельди циганскыи... и ни единый о(т) наши(х) рАдда примѣса къ тѣмъ вышеписаннымъ циганомъ да не имаєть такожде и... къ дѣтемъ и(х) и къ вѣсему племєню и(х), що из тѣ(х) двѣ выщере(ч)нны(х) чельдє(х) выидеть (Дорогуня, 1434 ДГСММ).

6. пройти, минути (5): А держати имъ тоє мыто до того жъ року — две недели по семей суботе, какъ выйдуть тры годы (Краків, 1487 РИБ 226); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мАсныє запоусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть не(р)вое ихъ коупли и варити имъ тые ко(р)чмы до того жъ годуу, какъ шесть годовъ вы(и)деть (Краків, 1489 АКВ);

◇ выйти з рукъ (кого) (1) (*про документ*) бути складеним (ким): а то(т) листъ вышо(л) есть з рукъ ивашка по(д)скарбега а пса(л) ванко (Снятин, 1424 P 100); и с о б ы ч а є в в ы и т и (1) див. ОБЫЧАИ 1.

ФОРМИ: *інф. выити* 3 (1449 Cost. II, 747; 1457 Cost. II, 811); *выти* 2 (1454 P 163); *вѣти* 1 (1499 BD II, 422); *! быти* (1499 BD II, 422); *перф. 3 ос. одн. ч. вышоль, вышо(л)* 2 (1392—1393 PФВ 170; XV ст. СЯ 42); *вышелъ* 1 (1392 Cost. I, 7); *вышо(л) есть* 1 (1424 P 100); *3 ос. одн. ж. вышла* (1498 АЛМ 163); *майб. 3 ос. одн. ч. вы(и)деть* 3 (1489 АКВ; 1495 ВМБС); *выидеть* 1 (1434 ДГСММ); *1 ос. мн. выидемо* (1499 BD II, 422); *3 ос. мн. выиду(т), выиду(т)* 3 (1448 Cost. II, 741; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 771); *выйдуть, вы(и)доуть* 2 (1487 РИБ 226; 1489 АМВ); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. абы...* *вышол* 1 (1462 BD II, 289); *коли бы вышо(л)* 1 (1455 Cost. II, 770); *3 ос. мн. абы вышли* (1452 Cost. II, 422).

*ВЫИХАТИ див. ВЫЕХАТИ.

*ВЫКЛАДАТИ *дієсл. недок.* (1) (що) выкладати, з'ясувати: мѣли есмо о(т) васъ листы мѣстра крижевицкого... Которыми(ж) напре(д) оузовлаєть и оуспоминаєть свои первѣишии листы. Выкладаючи оны нѣ в которы(х) члонце(х) (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. выкладаючи* (1447—1492 ЛКБВ).

*ВЫКОПАТИ *дієсл. док.* (3) зорати: Я кн(А)зь Юри Василєвич Жаславскии визнаваю... ижет продал есми пану Семенуу Олизаровичоу имене на Волян... зо всеми ролАми выкопаными и не викопаными и со всеми сножатми, которые ж ест тепер и которыеж и на потомъ сноят быти выкопаны (Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *інф. пас. быти выкопаны* (1466 AS I, 62); *дієприсл. пас. мин. ор. мн. выкопаными, викопаными* (1466 AS I, 62).

*ВЫКОРЕНИТИ *дієсл. док.* (1) викоренити: оуставляємъ и сказоуємъ коли(ж) некоторы(и) ищєпы са(до)вы на огородъ боудоутъ щиплены а боудоутъ выкорєны (!) алибо

вырваны масть заставитъ во огородъ щепы а вѣны шесть гривенъ на томъ (XV ст. *BC* 29 зв.).

ФОРМИ: *майб. пас. 3 ос. мн. боудоуть ! выкорены* (XV ст. *BC* 29 зв.).

ВКУПАТИ *дієсл. недок.* (3) (що, що в кого) (*маеток, відданий у заставу*) викупувати: а што наложит кнАз Михайло и кнАз Костентин Ивановичи Острозкии на тоє имене по звѣдом(у) людей добрых, а кто будет тоє имене выкупати и он маєт тот наклад отложити кн(А)зю Михайлоу и кн(А)зю Костентину Ивановичом (Острог, 1488 *AS* I, 88); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣнія выкупати, нижли отецъ нашъ е. м. коли бы его ему потребъ (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

ФОРМИ: *інф. выкупати* (1488 *AS* I, 88; 1494 *АЛМ* 54); *майб. 3 ос. одн. будет выкупати* (1488 *AS* I, 88).

*Див. ще ВКУПИТИ, ОКОУПИТИ, *ОТКОУПИТИ. ВКУПИТИ, ВЫКОУПИТЬ* *дієсл. док.* (1) 1. (що, що кому, що від кого, що в кого) (*маеток, відданий у заставу*) викупити (10): а се панъ михайло ивановичъ за-

ставиль свое село черепине григореву сну двѣвского ош-ташкови... во к гривенъ без одноѣ гривны а рокъ о(т) спсѣа дне а до спсѣа дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣ-еть держати то село опать до другого року (Львѣв, 1386 *P* 31); а пак ли тоє перворе(ч)ное село намъ сА бы слюбило а любо которому нашему служъ поволити быхо(м) е выку-пити тогды ты(х) ! копъ имаетъ быти дано служъ нашему

юркови (Коломия, 1424 *P* 102); Мы великии кнѣз витовтъ дали есмо еську нешевичю дворище Арополково... а коли быхомъ хотѣли любо сами взАти в него то селище его... или кому быхо(м) приволити выкути (!) тогды имаетъ заплатити ему пАтьдесАть гриве(н) полугрошки (Острог, 1427 *P* 109); и прода(л) (косте)... едно селище на име отъ-нижещи... що его па(н) косте выкупи(л) о(т) стѣниговы(х) сыно(в) (Сучава, 1445 *Cost.* II, 218); Биль намъ чоломъ часникъ (!) нашъ федко Гавриловичъ, и положиль передъ нами листь отца нашего, короля е. м. которымъ ему даль и дозволить выкупити имѣніе, на имя Микулича, у Дмитра Холиневского (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

2. (*заплативши выкуп, звільнити кого з полону*) выку-пити (1): коли вашей милости посоль, Богушъ дякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашоль... одну паню отъ Татаръ выкуп-лена (б. м. н., 1499 *BD* II, 450).

ФОРМИ: *інф. выкупити* 3 (1424 *P* 102; 1429 *P* 112; 1494 *АЛМ* 54); *выкупити* 2 (XV ст. *BC* 34 зв., 35); *! выкути* 1 (1427 *P* 109); *перф. 3 ос. одн. ч. выкупиль, выкупи(л)* (1445 *Cost.* II, 218; 1449 *АЛМ* 8); *майб. 3 ос. одн. выкупить* (1386 *P* 31); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. ж. зам. знах. знашоль... паню... выкуплена* (1499 *BD* II, 450); *знах. одн. ж. выкупленую* (1484 *BD* I, 285).

*Див. ще ВКУПАТИ, ОКОУПИТИ, *ОТКОУПИТИ.*

***ВЫКОУПЛЕНІЕ** *с.* (7) куплений маєток, придбання: тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною службою до нас... дали и потвердили есми емоу... правое его о(т)ниноу и вы-коупленіе, село на имѣ бозіаніи (Сучава, 1446 *Cost.* II, 247); И пак оу том и оу тотже час прїиде прАд нами... Наста, кнѣгинА пана Юга вистАрника... и прода-ла) свою правою отниноу и выкоупленіе, одноу фалчоу винограда (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: *знах. одн. выкоупленіе, выкупление, выкоуп-леніе* (1446 *Cost.* II, 247; 1471 *ДГСМПБ*; 1479 *BD* II, 221, 228; 1480 *BD* I, 246; 1499 *BD* II, 147).

*Див. ще *ВЫКОУПЛЕНІЯ.*

Пор. ВКУПИТИ.

***ВЫКОУПЛЕНІЯ** *ж.* (3) куплений маєток, придбання: Тѣм мы... жаловали есми его особноу нашею милостію и дали и потвердили есми емоу... правое его отниноу и вы-коупленію, одно село на имѣ Сминичанін ... що же он

коупиль... от Косте Грама (Сучава, 1480 *BD* I, 243); жа-ловали есми его особноу нашею милостію, дали есми и по-тврдили есми емоу... правій его отни(ни) и выкоупленіи: едно село...щоже коупил отецъ его (Васлуй, 1497 *BD* II, 112).

ФОРМИ: *знах. одн. выкоупленію* (1480 *BD* I, 243; 1488 *BD* I, 347); *знах. мн. выкоупленіи* (1497 *BD* II, 112).

*Див. ще *ВЫКОУПЛЕНІЕ.*

Пор. ВКУПИТИ.

***ВЫЛАМАВАТИ СА** *дієсл. недок.* (1) (*стч. vyłamovati se, стп. wyłamować się*) (від чого) ухилитися: а особно иже мы доброую (з)авжды мѣли есмо яко и нине мамы волю тако яко коро(л) хрестья(н)с(ки)и коу покоєви и коу еднотъ а справедливость нашу высветли(в)ши о(т) ров-ности не хоче(м) сА выламавати вароучисА розлянянъ (к)ровни хрестьянської (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *інф. сА выламавати* (1447—1492 *ЛКБВ*).

***ВЫЛНА** *див. *ВИЛЬНА.*

***ВЫЛЧИНЪ** *див. ВЛЪЧИН.*

ВЫЛЧА *див. ВЛЪЧА.*

! ВЫМАТИ *див. *ВЫМАТИ.*

***ВЫМЕЛОКЪ** *ч.* (2) (*оплата за помел зерна*) мѣрчук: будутъ воны тоє село ... держати... зъ млынами зъ млыни-чами изъ ихъ вымелками (Троки, 1498 *ГВКОО*); и мы... емоу имѣне н(а)ше... даемъ и записуемъ... из млины и их вымилки, а посолите мовАчи зо всеми доходаы и зо всеми потребами (Вильна, 1499 *AS* I, 117—118).

ФОРМИ: *ор. мн. вымелками* 1 (1498 *ГВКОО*); *вымилки* 1 (1499 *AS* I, 117).

*Див. ще *ВЫМОЛОТОКЪ.*

***ВЫМЕНИВАТИ** *дієсл. недок.* (4) (*стч. vyměňovati*) (що на кого) залишати (що кому): и мы... дали есмо пану Андрѣю за его вѣрною службу село михлинъ... со всеми оуходы и приходы ничего на себе не выменивая (Кнѣв, 1433 *P* 118); А дали есмъ ему вѣчне то непорушью зо всеми уходы и приходы, ничего на себе не выменивая (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. выменивая, вымениваА* 2 (1433 *P* 118); *выменивая* 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *вымѣниваючи* 1 (1445 *АрхЮЗР* I, 17).

*Див. ще *ВЫМЕНИОВАТИ, *ВЫМЕНИВАТИ, *ВЫ-МЕНАТИ* 1

***ВЫМЕНАТИ** *дієсл. недок.* (10) (*стч. vyměňovati*) 1. (що на кого, що кому) залишати (що кому) (8): мы, великий князь Швитрикгаил... чинимъ знаменито... иже видев и знаменав службу намъ вѣрною... Ивана Мукосѣевича... дали есмо и записали за его вѣрною службу села... зо всемъ с тым, што к тымъ селамъ звѣка здавна слушало и тыми разы слушаєтъ, ничего на нас не выменяя (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); дали есмо емоу Село липоую... Со всемъ правы Со всемъ пожитки нічого собъ не выменяючи (Луцьк, 1451 *P* 158—159); продал есми свое имѣнъ... пану Василю Хребтовичу... со всем с тым и по тому, какъ к тому имѣнью слушаєтъ... ничего на себе не выменяя (Володи-мир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

2. (*у формі дієприслівника, у знач. приємника*) за винятком (чого), виключаючи (що) (2): а пакъли бы самихъ насъ нашъ млыни прѣАтель на помочъ жадалъ, и мы сами нашому прѣАтелю маємъ быти, со всемъ животомъ, до помочы, вымѣнаючи то, чого боже не дан, нижъли боудемъ имѣти какоую налогоу, на нашу землю, Или немощъ отъ бога на насъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. выменяя, выменяАя, выменяАА, вымѣняя* 5 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1451 *P* 156; 1461 *AS* I, 54; 1492 *АЛМ* 30; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *выме-няючи* 2 (1451 *P* 159; 1452 *P* 161); *вымѣняючи* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *вымѣнаючи* 1 (1442 *Cost.* II, 716); **! выменяю** 1 (1442 *Cost.* II, 719).

*Див. ще *ВЫМЕНИОВАТИ, *ВЫМЕНИВАТИ, *ВЫ-МЕНАТИ, *ВЫМЕНИВАТИ.*

*ВЫМИЛОКЪ *див.* *ВЫМЕЛОКЪ.

*ВЫМОВА *ж.* (1) змова: а николи не имаем быти в ради, алибо оу вымовѣ, прѣз сѧ алибо прѣз кого иного, где бы вреченного Казимира кролъ и Короуны его непожиточне алибо оувлчотство было бы мовено, алибо правовано (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *місц. одн. оу вымовѣ* (1462 *BD* II, 284).

ВУМОВІТУ *дієсл. док.* (3) 1. (*висловити*) вимовити, сказати (1): *toje u sweje prisiahi wumowiti majet, kak jemu taja zastawa zastawena* (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

2. (*іменем*) назвати (1): *I też moh by... wziami imenem zastawy, wsiakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byliby wumoweni* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103).

3. (*висловлюючи умову*) застерегти (1): *мы, хотачи его освѣщености... оу... полноты вѣры нашої оупевнити вызнавамы тнм то листом... быти повинни и обвезаноу коу держаню зоуполна чести и вѣры нашої, коу оуставичной слоужбѣ и тиж помочи пристаинности, а то под обычаем тиж вымовеннѣмъ на долѣ писаннымъ* (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *інф. wumowiti* (1388 *ZPL* 104); *баз.-ум. сп. пс. 3 ос. мн. byliby wumoweni* (1388 *ZPL* 103); *дієпримк. пс. мин. ор. одн. ч. вымовеннѣмъ* (1462 *BD* II, 284).

*ВЫМОВИТЬ СЯ *дієсл. док.* (1) (у що) (*довести свою невинність*) виправдатися (в чому): *ниоучили(с) (!) некотory(и) лю(ди) потварью нинши(х) людеи о моужебойство обьом(л)вѧ(т) а длѧ давности, алубо зашли(х) часовѣ, неможетсѧ оу то вымовить* (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: *інф. сѧ... вымовить* (XV ст. *BC* 33).

*ВЫМОВЛАТИ *дієсл. недок.* (2) (що на кого) залишати (що кому): *я ларио(н)... промени(л) есми ла(н)у петроу яновичоу... тоє свое имѣнье... со вси(м) с ты(м) ка(к) и са(м) есми тоє имѣ(н)е чемери(н) дръжа(л), не оставлѧючи, ани вымо(л)влѧючи на себѣ ничего* (Луцьк, 1467 *СП* № 13); *а промени(л) есми ему тоє имѣ(н)е да(л)ковичи... со все(м) с ты(м), ка(к) ѧ в него коупи(л) и са(м) дръжа(л), не оставлѧючи, ани вымовлѧючи на себе ничего* (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вымовлѧючи I* (1490 *Пам.*); *вымо(л)влѧючи I* (1467 *СП* № 13).

*ВЫМОВЛАТИ СЯ *дієсл. недок.* (2) (чим) відговорюватися, відмовлятися: *Иже дховнны и све(т)скыи именія держать, а намѣ сѧ тымъ вымовлѧють, а нашої слоужбы на войне не чїнѧ(т), про (то) хочемъ и прїказоуемъ штобы такыи по(д)лоугъ сїлы и вси именія свое (!) с намї на воиноу хо(д)ли* (XV ст. *BC* 12); *имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дѣ чинили и служили, ници(м) сѧ не вымовлѧючи* (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. сѧ... вымовлѧють* (XV ст. *BC* 12); *дієприсл. одноч. сѧ... вымовлѧючи* (1455 *Cost.* II, 729).

Див. ще ВЫМОЛВИТИ Сѧ, *ВЫМОЛЪВАТИ.

*ВЫМОВЛѢТИ СЯ *див.* *ВЫМОВЛАТИ СЯ.

*ВЫМОЛВА *ж.* (2) < вымолву имети (1) мати виправданнѧ: *мы оуставлѧемъ и прїказоуемъ хто колї боудетъ позваныи на соудъ имѣетъ о(т)поведать а бѣде(т) ли винова(т) имѣетъ быти казнѣнъ виною а жа(д)ное вымо(л)вы не имѣетъ* (XV ст. *BC* 15 зв.); *и м а т и в ы м о л в у (1) див. ИМАТИ* 2.

ФОРМИ: *род. одн. вымо(л)вы* (XV ст. *BC* 15 зв.).

Див. ще *ВЫМОЛВА.

ВЫМОЛВИТИ Сѧ *дієсл. док.* (1) (з чого) відмовитися, вимовитися (від чого): *И коли боудетъ пана нашего корола прїказанне, и боудетъ потребна ѧ хвила а час, абыхомъ его мнлости помоч и послушанство оудилали... И ис того не имаемъ его милости вымовлвити сѧ, ани короунѣ полскои ни оу чем* (Сучава, 1468 *BD* II, 301).

ФОРМИ: *інф. вымовлвити сѧ* (1468 *BD* II, 301).

Див. ще *ВЫМОВЛАТИ СЯ, *ВЫМОЛЪВАТИ.

*ВЫМОЛВЛАТИ *див.* *ВЫМОВЛАТИ.

*ВЫМОЛОТОКЪ *ч.* (1) (*оплата за помел зерна*) мірчук: *И то есмо дали... съ всѣми пожиткы... съ млины и с ты(х) млиновѣ вымолоткы* (Луцьк, 1445 *P* 148).

ФОРМИ: *ор. мн. вымолоткы* (1445 *P* 148).

Див. ще *ВЫМЕЛОКЪ.

*ВЫМОЛЪВАТИ *дієсл. недок.* (1) (ким) відмовлятися, вимовлятися: *Пригожаетсѧ и(ж) о некоторыи простоупкы, позываны боудоутъ прѣ(д) насѣ, а они вымовлѧють своими старшими, а лубо паны своими, а изъ и(х) же прїказанія то чинѧ(т)* (XV ст. *BC* 15).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вымовлѧють* (XV ст. *BC* 15).

Див. ще *ВЫМОВЛАТИ СЯ, *ВЫМОЛВИТИ Сѧ.

*ВЫМЫСЛИТИ *дієсл. док.* (1) видумати: *а тые земли продалѣт есми... со всѣми ужитки, которые нинѣчи суть или напопомъ могуѣ быти людскимъ розумемъ вымыслены* (Вільна, 1451 *АкюзР* II, 106).

ФОРМИ: *інф. пас. быти вымыслены* (1451 *АкюзР* II, 106).

Див. ще *ВЫМЫШЛЯТИ.

*ВЫМЫШЛЯТИ *дієсл. недок.* (1) (що) видумувати: *Плач(л)ивыи жалобы прѣ(д) на(с) прїшли как(к) слоужбѣныи по земли ездѧ(т)... оубогыя кмети алуба (!) села дховныхъ алубо оубогы(х) землѧны утїскають новая права на него вымышлѧють* (XV ст. *BC* 14 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вымышлѧють* (XV ст. *BC* 14 зв.).

Див. ще *ВЫМЫСЛИТИ.

*ВЫМѢНИВАТИ *див.* *ВЫМЕНИВАТИ.

*ВЫМѢНИТИ *дієсл. док.* (1) (*стп.* wumienić) (що) відмітити, відзначити: *Пак ли бы тот ден так намѣннены, намѣ... нѣкотора потребизна... пригодила сѣ, а то бы... королю его милостї... было явно, на нинчи час подобны имает его милость ден и мѣсце отложити... а то зособна вымѣннвыи, иж корол его милость... имает напред намѣненное тот ден и мѣсце двома алибо трема мѣсѧцѣма обвѣстити* (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. вымѣннвыи* (1462 *BD* II, 285).

*ВЫМѢНЯТИ *див.* *ВЫМЕНАТИ.

*ВЫНИМАТИ *дієсл. недок.* (5) 1. (кого) (*робити винятком*) виключати (1): *мы илѧ вое(вода), господа(р) (земл) и молдавскои... слобоуемъ нашему родителю, кнѧзю великому, жигмонтоу, емоу прїятелиемъ быти... а неприятеле(м) его неприѧтель... едно вынимаемъ, нашего господарѣ, королѣ полскоу, противъ его и противъ короунѣ, не имаемъ николи стояти* (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691).

2. (що) (*відбирати*) вилучати (1): *а пакли бы панѣ Васко не дали тѣхъ ста купѣ пану Ивашкови... тогда имаетъ панѣ Васко дати оувазанѣ пану Ивашкови оу Роуданцѣ, со всѣмъ правомъ... а не вынимая ничего с того села* (Львів, 1421 *P* 92).

3. (що кому) залишати (1): *о(т)ступили тоѣ дѣднныи пану колѣ тако ѧко сами държали и со всѣмъ правомъ и с всѣ(м) обѣздо(м) (!) ничѣго собѣ нѣ вынимаючи ни заставляючи* (Галич, 1409 *P* 74).

4. (*у формї дієприслѣвника, у знач. прийменника*) за винятком (2): *таке(ш) кеды коли бы сѧ пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекиѣ стороны... тогда коли на(с) обошлуть и оупомѧнутъ кро(л) влодїсла(в) и ихъ последнии, имамы помагати подю(т) всеѣ иашѣ мочи, противу всѣхъ ихъ неприѧтелии, не вынимуючи ни одны(х)* (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); *видѣвше мл(с)ти нашего милого господарѧ, крола, до насѣ и слобоуемы... слоужити вѣрно и приѧати, доброую радоу радити до нашего живота, на оуського его неприѧтелѧ, невынимаючи николи никоже* (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вынимаемъ* (1435 *Cost.* II, 691); *дієприсл. одноч. вынимаючи I* (1402 *Cost.* II, 621); *вынимаючи I* (1409 *P* 74); *! вынимуючи I* (1395 *Cost.* II, 612); *вынимаюч I* (1421 *P* 92).

Див. *ще* *ВЫИМАТИ, *ВЫИМОВАТИ, ВИНЪТИ 2, 3, *ВЫАТИ.

! ВИНИМУЮЧИ див. *ВЫИМАТИ.

ВИНЪТИ *дієсл. док.* (20) 1. (що) (*дістати звідки*) вийняти (4): Мы Петро воево(д)... с пани радою нашею... просили есмы нашего болърина... абы поше(л) до тоурко(в) по(д)нѣти нашуо тѣгоу... мочі имет ли ниже що та(к) и добро и пак ли не мочі име(т) с то(г) спросити а вынѣти тогда дати и тоты двѣ тисѣчи зла(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокон бы(л) (Васлуй, 1456 ЭСФ); Мы Бовблян опытали, и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригаило привернулъ свой кон и, вынемши кордъ, своею рукою тые грани зарубал (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (*у формі дієприслівника, у знач. приємника*) (чого, що, о що, за що) за винятком (чого), виключаючи (що) (11): *От tych to гечzej жадноho habania пещи-пещи, wуniawszi odnoje kwiwoweje, тоkroje chusty swietoje, kostelnoje, kotorych жаднум обyczajem ni odпrijmowati ne majet* (Луцьк, 1388 ZPL 103—104); Коли мти оу дѣтен оумре(т) опѣка(л)нѣх и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) до коль дѣти прїидоуть лѣ(т) до розоумоу тогды все имѣние о(т) опѣка(л)ника возмоут а боудоуть ли позваніе не имають алѣ и(х) лѣ(т) соудья имееь смотрети выиавши ты(х) члоньковъ напїсаны(х) (XV ст. ВС 35); Нихто неима(т) нїкнмъ позыва(т) толко служебникомъ відѣвшї (!) о простоупкоу прї дворе, которыи исправляеть позовъ протївъ ко(г) бе(з) правого повода (XV ст. ВС 6); Продад есми имене... с людьми... из дубровами — вынявши за третюю част зо всїхх именеї моих отчизныхъ (Володимир, 1475 AS I, 72); А також мы, Стефан воевода... ани жадной радї ани помочи Тоурком не имаем дати, вынѣвши коли бы нѣкотораѣ моц або сила тоурецкого чьсарѣ... пришла бы и нас поневолили бы соби на помоч, и были быхом им на помоч без нашеї воли (Гирлов, 1499 BD II, 423—424).

3. (від чого) вилучити, відокремити (1): О пане(х) алюбо о панаи(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи Панен и панаенѣ бытность дла крепостї (!) и(х) вынеты соуть о(т) збора лю(д)ска(г) и моузького абы не мелї оутїскоу моузьско(г) (XV ст. ВС 12).

4. (із чого) забрати, взяти (1): Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вынА(л) ис калиты осмь копѣ гро(ш)и квалѣто(м)ъ на (до)броволюной дорозѣ оу торговоюу днину (XV ст. ВС 31 зв.);

◇ **ВЫНАТИ** на руки (1) взяти на поруки: Поручили(с) кня(з) велико(м) скирьгаилу за гридка за костАнтинови(ч) вынАли его на свои ру(к) за побѣть и за все лихое (б. м. н., бл. 1392 P 46); лї цомъ вынїятн (!) див. *ЛИЦЕ.

ФОРМИ: *інф.* **вынѣти** (1456 ЭСФ); *перф.* 3 ос. *одн. ч.* **вынА(л)** (XV ст. ВС 31 зв.); 3 ос. *мн.* **вынАли** (бл. 1392 P 46); *майб.* 3 ос. *одн.* **вынеть** (XV ст. ВС 17 зв.); 3 ос. *мн.* **вынемоу(т)** (XV ст. ВС 36 зв.); *дієприсл. перед.* **вынАвши, вынявши, wуniawszi** 6 (1388 ZPL 103; XV ст. ВС 15 зв., 26 зв., 35; СЯ 41; 1475 AS I, 72); **вынемши** 2 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); **внѣвши** 1 (1499 BD II, 424); **вынАмши** 1 (XV ст. ВС 11); **винАвши** 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); 1 **вынАвни** 1 (XV ст. ВС 39); 1 **вышавши** 1 (XV ст. ВС 27 зв.); 1 **відѣвшї** 1 (XV ст. ВС 6); *теп. пас.* 3 ос. *мн.* **вынеты соуть** (XV ст. ВС 12).

Див. *ще* *ВЫИМАТИ 1, 3, *ВЫИМЕНЯТИ, *ВЫИМОВАТИ 2, *ВЫИМЕНАТИ 2, *ВЫИМАТИ 2, 4, *ВЫАТИ.

*ВЫПИСАНЬЕ с. (2) 1. (*заява про що на письмі*) написання (1): а то такъ ач прере(ч)ныи воевода... корунъ вѣроу прнстанеть яко его передѣковѣ вѣрни были и служили подлугъ выписанья и зраженья первыхъ листовъ оца и предковъ его воеводъ молдавскихъ (Ланчиця, 1433 P 121).

2. (*передача маетки*) запис (1): о выпїсанїю именею (XV ст. СЯ 9).

ФОРМИ: *род. одн.* **выписанья** (1433 P 121); *місц. одн. о* **выпїсанїю** (XV ст. СЯ 9).

Пор. *ВЫПИСАТИ 1.

*ВЫПИСАТИ *дієсл. док.* (17) 1. (*выкласти що в письмовій формі*) написати (9): пак ли не имѣемъ ему заплатити на тотъ днь яко ту выпїсано тогды мы в то(т) днь безъ нїкоторые о(т)волоки имаемъ ему дати нашъ городъ сна(т)и(н) (б. м. н., 1411 P 77); але ижъ велможныи стефанъ ... воевода землѣ молдавской... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... слобуючи намъ... служити прїятни чинити

по(д)лугъ листовъ оца первыхъ и передковъ его яко жъ на нихъ досѣть явно естъ выпїсано (Ланчиця, 1433 P 121); а то на вѣкы слобую по(д) чѣстїю и по(д) вѣроу тою, яко выпїсано (Сучава, 1434 Cost. II, 664); а тогды маю(т) нѣ тоє имѣ(н)е дА(д)ковское подати та(к) доброе... ка(к) я и(м) да(л), и въ верхоу выпїсано стои(т) (Луцьк, 1490 Пам.).

2. (*перелїчити що в письмовій формі*) назвати, вказати (7): *Umyslili jesmo s rany radami naszimi i dali prawa i wolnosti... kotoryi sut' niжеj w tom liste nazsom wурїсану* (Луцьк, 1388 ZPL 103); тоє вѣсе выпїсанное да буде(т) имъ непорушено, до нашего живота (Сучава, 1448 Cost. II, 741); А се(т) мы Стефанъ воевода... вызнавамы и оузавламы ис тым то нашнмъ... миле выпїсанымъ маистватомъ... аже мы и слобоуемъ... Казнмировѣ... королевѣ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни... были на веки (Сучава, 1468 BD II, 301).

3. (з чого) (*зробити витяг*) вписати (1): и мы казали и(мъ) тотъ листь судовы(н) пана ивано(в) вАжевича пере(д) нами положити, и онн того лнста судового пере(д) нами неположили, ни(ж)ли повѣдили на(м), што(ж) де(н) тотъ листь вписа(н) естъ в книги судовыи и минутоу выпїсаную с тыхъ кни(г) пере(д) нами вказывали (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: *дієприсл. перед.* **выписавши** (1484 ЯМ); 3 ос. *мн. теп. sut wурїсану* 1 (1388 ZPL 103); **выписаны** 1 (1404 P 68); *дієприм. пас. мин. ор. одн. ч.* **выписанымъ** (1468 BD II, 301); *наз. одн. с.* **выписано** (1490 Пам.); **выписанное** 1 (1448 Cost. II, 741); *знах. одн. ж.* **выписаную** (1495 ВК); *наз. мн. ч.* **wурїсану, выписаны** (1388 ZPL 108; 1449 АЛМ 8); *род. мн.* **выписаны(х)** (1448 Cost. II, 734); *предик. пас. дієприм.* **выписано** 4 (1411 P 77; 1433 P 121, 124; 1499 АЛМ 8); **вписано** 1 (1482 AS I, 81); **выписанно** 1 (1434 Cost. II, 664).

Див. *ще* *ВЫПСАТИ, ЗАПИСАТИ, *ЗАПИСОВАТИ 5, *ЗАПИСЫВАТИ 1, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ, ПОПИСАТИ 2, *ПОПИСОВАТИ 2, *ПСАТИ.

*ВЫПОВЕДАНИЕ с. (2) позбавлення прав: о выповеданїю кого выповедаютъ с права. Запїсы оучинены дла пано(в) а дла исправдливостї прото мы оуставляемъ и запїсоуемъ колн(ж) которыи члвкъ домъни имаетьсА (!) имаетъ право ко деди(ч)ствѣ ж што(ж) иньшїи держатъ а оу три годы и за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогды мы сказоуемъ томоу первоому заисканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. о* **выповеданїю** 1 (XV ст. ВС 20 зв.); **о выповѣданїи** 1 (XV ст. ВС 6 зв.).

Пор. *ВЫПОВЕДАТИ.

*ВЫПОВЕДАТИ *дієсл. недок.* (2) (*стп.* wуровїадаć)

◇ **выповедати с права** (кого) (2) позбавляти права: о выповеданїю кого выповедаютъ с права. Запїсы оучинены дла пано(в) а дла исправдливостї прото мы оуставляемъ и запїсоуемъ колн(ж) которыи члвкъ домъни имаетьсА имаетъ право ко деди(ч)ствѣ ж што(ж) иньшїи держатъ а оу три годы и за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогды мы сказоуемъ томоу первоому заисканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. *мн.* **выповедаютъ** 1 (XV ст. ВС 20 зв.); **выповѣдаю(т)** 1 (XV ст. ВС 6 зв.).

***ВЫПРАВА** ж. (1) придане, виправа: С (!) я па(н) дмнтръ порыцькии... сознаваю... оуза(л) есми по своєї жеиѣ... (полтораста коп) широки(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты а по(л)тора(с)та ко(п) виправою (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: *ор. одн. виправою* (п. 1450 ПИ № 9).

! ВЫПРАВИТЬ *дієсл. док.* (4) 1. (кого до кого) (*послати*) вирядити, виправити (2): Прото мы помнечы прыязни и маючы записы пре(д)ковъ твоее мл(с)ти з ншыми пре(д)ки и твоее мл(с)ти з нашымъ отъцемъ... послали и виправили есмо нашихъ пословъ до твоее мл(с)ти (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); И тыми разы ажъ богъ дасть по(д)ближаемъся та(м) по(д) оукраинны к тымъ нашимъ паньствомъ и отъ-

тоуль дасть богъ виправимъ и шлемъ до тебе ншы(х) пословъ и о прыязни и о миру (б. м. н., 1496 ПДСВВ).

2. (що від кого) видобути (2): а такъже коли быхомъ имъ жолъду не поплатили и шькодь тогды имъ поволеваемъ (!) и тымъ што суть с ними насъ оупоминати намъ лаАти нашихъ купнехъ брати нашихъ людехъ доколи свои записъ о(т) нихъ виправимы (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: *інф. ! виправитъ* (1433—1443 АРМ); *перф. 1 ос. мн. виправили есмо* (1492—1493 ПВФЧ); *майб. 1 ос. мн. виправимы 1* (1433—1443 АРМ); *виправимъ 1* (1496 ПДСВВ).

ВЫПРОВОДИТЬ *дієсл. док.* (1) (кого) вивести, випровадити: а не можеть ли тотъ староста в иа(с) того о(т)рима(т) што мы не хочемъ дати емоу справы абы са очисти(л) томоу в чомъ емоу виноу дано тогды то(т) староста имее(т) его выпроводить до граници земьское (XV ст. ВС 38 зв.).

ФОРМИ: *інф. выпроводить* (XV ст. ВС 38 зв.).

***ВЫПРОСИТИ** *дієсл. док.* (4) (що в кого) выпросити: и за тымъ дей отецъ того Ядка Вштортъ тьи ихъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости (Вильна, 1495 РИБ 602); паклибы он в г(о)с(по)д(а)р(а) великого кн(а)за тое имьные выпросил на вѣчность, ино А емоу тое имьные записываю вѣчнъ (Боковичи, 1496 АС 1, 245).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выпросилъ* (1495 РИБ 602); *пперф. 3 ос. одн. ч. былъ... выпросилъ* (1495 РИБ 602); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. паклибы выпросил* (1496 АС 1, 245).

*Див. ще ПРОСИТИ, *ПРАШАТИ, СПРОСИТИ 2, ОУПРОСИТИ.*

***ВЫПСАТИ** *дієсл. док.* (2) (*стп. vypsati*) (на чому) (*викласти що в письменній формі*) написати (в чому) : а по ленкове животь и дѣте(м) леньковн(м) тако жъ таА села держати Со вси(м) какъ на семь листу выпсано вѣчно непорушно (Житомир, 1433 Р 127).

ФОРМИ: *предик. пас. дієприкм. выпсано* (1433 Р 127).

*Див. ще *ВЫПИСАТИ, ЗАПИСАТИ, *ЗАПИСОВАТИ 5, *ЗАПИСЫВАТИ 1, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ 2, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ 1, ПОПИСАТИ 2, *ПОПИСОВАТИ 2, *ПСАТИ.*

***WYPUSTOSZYŃY** *дієсл. док.* (1) (що) спустошити: A i toho wasza milost (!) ne smotryte, szto nam i opoie pere-miryie wczyniło, szto waszy s Łuczany wziali Pryszed z Łucka około Berestia, około Kamena wse pusto wczynili a jiszczе wolosty ty Pruszanuiu, Kobrup... to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. wypustoszyli* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

*Див. ще *ПУСТОШИТИ.*

***ВЫРАЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) викладати, формулювати: Про то Мы Александръ... Княжа Литовское... ведомо чинимо... Ижъ... права и вольности имъ самымъ и потомкомъ ихъ надаемъ и позволяемъ, яко нижеи описано такъ выражаемъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 26).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. выражаемъ* (1389 РЕА I, 26).

*Див. ще *ВЫРАЗИТИ.*

***ВЫРАЗИТИ** *дієсл. док.* (1) назвати: Абы тогды тые речы вышь выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ лещы нашъ, выразившы нижеи именями светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашоу змоцнили (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. выразившы* (1389 РЕА I, 27).

*Див. ще *ВЫРАЖАТИ.*

***ВЫРАХОВАТИ** *дієсл. док.* (1) (що кому) віддати готівкою: а што коли А наложо на тое име(н)е на чемери(н) дръжачи Его в себе, тогды вси ты(н) мой наклады мае(т) мнѣ игуме(н) пересопницькии ларно(н)... поплатити а деса(т) ко(п) гро(ш)и приданоу вырахва(т)и (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: *інф. вырахва(т)и* (1490 Пам.).

***ВЫРВАТИ** *дієсл. док.* (1) вирвати: коли(ж) некоторы(н) ищепы са(до)вы во городъ боудоутъ щиплены, а боудоутъ выкорены, алюбо вырваны, маеть заставитъ во огородъ шепы, а вѣны шесть гривень на томъ (XV ст. ВС 29 зв.).

ФОРМИ: *майб. пас. 3 ос. мн. боудоутъ... вырваны* (XV ст. ВС 29 зв.).

***ВЫРЕЧИ** *дієсл. док.* (2) (*стп. wyrzecz*) (що) (*анафему*) виголосити, проголосити: коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена (!) клѣтва тогды то(т) которыи све(т)кы веде(т) бе(з) оуразоу жалобы своєї имее(т) мочь иншыи све(т)кы именоватъ и весгъ а не мо(ж)ть ли иншыи(х) све(т)ко(в) именоват(т) одно тьи што имъ клѣтва выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клѣтвою выдалъ... абы да(л) разрешеніе тымъ све(т)комъ штобы правда не была оутиснена (XV ст. ВС 19 зв.—20).

ФОРМИ: *теп. пас. 3 ос. одн. ж. вیره(ч)на* (XV ст. ВС 20); *майб. пас. 3 ос. одн. ж. боуде(т) ! вырочена* (XV ст. ВС 19 зв.).

*Див. ще *ВЫРЪКАТИ, РЕЧИ 1.*

***ВЫРНОСТЬ** *див. *ВЪРНОСТЬ.*

***ВЫРУЧИТИ** *дієсл. док.* (1) (кого у кого) звільнити, вибавити (кого від кого): А ивашко, снѣ петровъ, лъди(ч) валаски, и па(н) вилча поручаемъ и выручили есмо оу нашего господара... романа (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. выручили есмо* (1400 Cost. II, 617).

***ВЫРЪКАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*стп. wyrzekać*) (*оголошувати рішення*) постановляти: И такиж потвержаем... иж ест было старыи записы алибо завезана пригодно бы съ нам оучинити которыи былии (!) алибо на потоум могли бы съ быти, а противкоу паноу нашему кролю... тоты записы оумарьмо тым то листомъ, скажено и оуморено чинимъ, вырѣкаючи от сего часоу на потоум жаднои мощи не имѣти ани твердости (Сучава, 1462 ВД II, 285).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вырѣкаючи* (1462 ВД II, 285).

*Див. ще *ВЫРЕЧИ, РЕЧИ 1.*

! ВЫСА <ВСЕ> *див. ВЕСЬ 1.*

***ВЫСВЕТЛИТИ** *дієсл. док.* (1) з'ясувати, вияснити: а ... иже мы доброую <з>авжды мѣли есмо яко и ныне мамы волю тако яко коро(л) хрестья(н)с(к)кии коу покоеви а коу еднотъ а справедливостю нашу высветли(в)ши о(т) ровності не хоче(м)сА выламавати вароучисА розлянянъ (к)рови хрестьянської (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. высветливши* (1447—1492 ЛКБВ).

***ВЫСЕДЕТИ** *дієсл. док.* (19) <во воли> выседе(т)и (1) вибути строк звільнення від повинностей і податків: А три члвк новыхъ во воли не седели тре(х) годъ а два выседели (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); волю (воли) выседети (14), <воли> выседети (1), выседети волю (1), выседети <волю> (2) *див. ВОЛЯ 6.*

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выседели* (бл. 1471 ЛКЗ 91); *3 ос. мн. выседели* (бл. 1471 ЛКЗ 90, 90 зв., 91, 91 зв.,

92 зв.); *майб.* 3 ос. мн. **выседать** (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92 зв.); *дієприсл. перед.* **выседе(в)** (бл. 1471 ЛКЗ 91).

***ВЫСЛАТИ** *дієсл. док.* (6) (кого) відрядити, послати (4): *пришедь перед ма васко мошенчич и позвалъ коундрата борснича о границю... тогда коундрат оу(ка)заль свою границу... а васко мошенчич на той рокъ не сталъ на завитии а ни людии не высласть тогда* (Галич, 1401 P 65—66); *мы есмо выслали нашего старосту зодучевско(г) па(н) ленка с паны на тоую границу* (Зудечів, 1430 P 116); *(виселити кого звідки) вислати* (2): *Ино которого есмо човека ведали въ нашей земли, што емоу добра не хотель, а какъ съ нимъ миръ вземъши, того есмо тогдыжъ зъ земли наше выслали* (б. м. н., 1496 *ВД* II, 405).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. **высаль** (1401 P 66); 1 ос. мн. **есмо выслали, есмо... выслали** (1413 P 83; 1421 P 95; 1430 P 116; 1496 *ВД* II, 405); 3 ос. мн. **выслали** (1497 *АЛРГ* 79).

Див. ще ***ВЫСЛАТИ, ЗОСЛАТИ, ОДОСЛАТИ СЪ, *ОТОСЛАТИ, ПОСЛАТИ 1, ПОСЫЛАТИ, *ПРЫСЛАТИ, *СЛАТИ, СЪСЛАТИ, *СЫЛАТИ.**

***ВЫСЛО-УХЪ** ч. (1) (*особова назва*): и король его милость нашего суда не пересужываль, вельбъ таки его милость Мезкиру тую землю держати и увяжчого ему даль **Выслоуха** (Вільна, XV ст. *РИБ* 610).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Выслоуха** (XV ст. *РИБ* 610).

ВЫСЛУГА ж. (8) земельне володіння, одержане за службу: *Се А кнзъ долголдать долголдатови(ч)... што есми*

*выслоужи(л) оу бѣга и оу велико(г) кнзѣ витовта г(с)дра своего даю о(т) своее выслугы вѣрное по своен дши ись своею кнѣгинею сѣмоу николе поустыньскому иониноу монастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 P 108); а мене... при моюи вотнинѣ при ибаразиской волость... при моюи выслузъ имаеъ ма его мѣсть оставитъ (Кременецъ, 1434 P 130); а в то сѣя имѣнъе не маюи вступовати ни дѣти мон, а ни близшии мои природные, бо то есть моя вѣрная выслуга (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш, выслугоу отпа мсего которыйже дворец и земли выслоужил отецъ мой (Друцьк, 1492 *АС* III, 23); Я князь Константынъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ... зъ выслуги своее, штомъ выслужилъ на господари моемъ, на великомъ Князи Александрѣ Литовскомъ имѣнъе Здетелу, ино съ того имѣнъа своего Здетелы записаль есми... на... церковъ... двѣ копъ грошей (Вільна, 1499 *АСД* VI, 2—3).*

ФОРМИ: *наз. одн.* **выслуга** (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); *род. одн.* **выслуги** (1427 P 108; 1499 *АСД* VI, 2); *знах. одн.* **выслугоу, выслугу** (1446 P 154; 1451 *ДГШХ*; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1492 *АС* III, 23); *місц. одн.* *при выслузъ* (1434 P 130).

Див. ще **ВИСЛОУЖЕНІЄ.**

***ВЫСЛУЖЕНІЄ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЄ.**

***ВЫСЛОУЖЕНІЄ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЄ.**

***ВЫСЛУЖЕНЬЄ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЄ.**

***ВЫСЛУЖИТИ** *дієсл. док.* (8) (шо на кому, у кого) (*придбати службою*) вслужити (шо в кого): *Се А кнзъ долголдать долголдатови(ч) мл(с)тью бжъею што есми* *выслоужи(л) оу бѣга и оу велико(г) кнзѣ витовта г(с)дра своего даю о(т) своее выслуги вѣрное по своен дши... сѣмоу николе поустыньскому иониноу монастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 P 108); и дали и потвръдили есмы ему (оу нашен) земли его правою о(т)нину, на имѣ бонтешн... и мѣсто о(т) млынъ на брѣла(д) шо выслужи(л) отецъ его илѣашъ бонта, оу родителъ нашего, оу александра воево(д)а (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101); а на той сторонѣ ставоу в смордвѣ дворище барановича выслугоу оца его штожъ оць его выслужылъ на велико(м) кнзѣ витовтѣ и то*

*есмо емоу дали (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Я князь Константынъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придасть есми и записаль зъ выслуги своее, штомъ выслужилъ на господари моемъ на великомъ князи Александрѣ Литовскомъ; имѣнъе Здетелу, ино съ того имѣнъа своего Здетелы записаль есми на вѣчность на соборную Церковъ на Пречистую Богоматерь у Вилни... деъ копъ грошей (Вільна, 1499 *АСД* VI, 2—3).*

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. одн. ч. **есмъ выслоужи(л), есмъ... выслоужи(л)** 2 (1446 P 154, 154—155); **есми выслоужи(л)** 1 (1427 P 108); **штомъ выслужилъ** 1 (1499 *АСД* VI, 2); 3 ос. одн. ч. **выслужи(л), выслужилъ** 2 (1442 *Cost.* II, 101; 1492 *АС* III, 23); **выслужылъ** 1 (1451 *ДГШХ*); *дієпримк. пас. мин. род. мн.* **выслуженыхъ** (1475 *АС* I, 72).

***ВЫСЛОУХАНЬЄ** с. (1) вислухання, заслухання: *Коли бы са то дѣяло...тогда коли есмо очивисте с вами оу кнѣзствѣ велико(м) были ижбыхо(м) длѣа того о(т)сюль певный паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу выслоуханью обычаеъ доро(г) и посрѣдковъ которыми оу таковыи тадынки мѣли бы были початы быти (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).*

ФОРМИ: *дав. одн.* **выслоуханью** (1447—1492 *ЛКБВ*).

Пор. ***ВЫСЛУХАТИ.**

***ВЫСЛУХАТИ** *дієсл. док.* (6) (чого, шо) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати (шо): *И мы... тотъ записъ его выслухавши, и иа то есмо дали Нисану Симѣичу нашъ листь зъ нашою печетью (Краків, 1489 *РИБ* 432); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... вызнаваемъ сами на себе сим и(а)шимъ листомъ хто на него посмотреть або чтучи его выслухат (!)... штожъ... продали есмо кн(а)зю Костентину... Острозкому... землю пустовъскую (Ставків, 1491 *АС* I, 96—97); и мы ты(х) привилею(в) на обе стороне выслоухали и сведѣтъва пѣна воеводина а пана юрьева (Вільна, 1499 *ВФ*).*

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **выслоухали** (1499 *ВФ*); *майб.* 3 ос. одн. ! **выслухат** (1491 *АС* I, 96); *дієприсл. перед.* **выслухавши** 2 (1489 *РИБ* 432; 1495 *АЛМ* 85); **выслухавшы** 2 (1495 *БСКИ*; *РИБ* 620).

Див. ще ***ВЫСЛУШАТИ, *ВЫСЛЫШАТИ, СЛОУХАТИ 1, СЛУШАТИ 1.**

***ВЫСЛУХЪ** *див.* ***ВЫСЛО-УХЪ.**

***ВЫСЛУШАТИ** *дієсл. док.* (1) (шо) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати: и мы есмы есмы (!) выслушали листь ла(н) воитковъ што ему писа(н) и оставили есмы воитка при сулимовѣ (Львів, 1412 P 81).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **есмы есмы (!) выслушали** (1412 P 81).

Див. ще ***ВЫСЛУХАТИ, *ВЫСЛЫШАТИ, СЛОУХАТИ 1, СЛУШАТИ 1.**

***ВЫСЛЫШАТИ** *дієсл. док.* (1) (шо) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати: тогда есмо выслушали рѣчь обоу зо обоу стороиу и прибкову и воиткову (Львів, 1412 P 81).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **есмо выслушали** (1412 P 81).

Див. ще ***ВЫСЛУХАТИ, *ВЫСЛУШАТИ, СЛОУХАТИ 1, СЛУШАТИ 1.**

***ВЫСЛЪЖЕНІЄ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЄ.**

ВЫСОКО *присл.* (1) високо: а покоул оусхочет кн(а)зъ Семенъ тойи гребли держати високо, тое есть оу его воли (б. м. н., 1475 *АС* I, 71).

Пор. **ВЫШЕ¹, НАИВЫШЕ, ПОВЫШЕ¹.**

***ВЫСОКИИ** *примк.* (9) (*який має велику відстань знизу догори*) високий (2): *пытали есмо Старыхъ боярѣ и мужеи старыхъ што была земля о(т)шла о(т) склѣна къ блудову оу десѣтину ино то есмо опѣтъ привериули къ Склнню по високою могилу (Луцьк, 1445 P 150); а хотаръ тѣмъ селомъ да е(ст) о(т) великыи друмъ... а о(т)тола на высокыи дѣль (Сучава, 1446 *ПГСМР*);*

высокая доуброва (4) (*назва дѣброви у Молдавскому князівствѣ*): и еше есмы придали имѣ к томоу монастыреви три села по(д) високою доубровою (Сучава,

1428 Cost. I, 233); и дали есми емоу... еще силище поу(д) (sic. — *Прим. вид.*) мятинами... и оу вишній конецъ грабо(в) на баши где маеи сиди(т) и по(д) високою добровою где миклоушь сиди(т) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); в с о к а п а с и к а (3) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): того ради и ї(с)во ми, даемъ и потврждаемъ... именуема села на побратъ... и съ млино(м) на телнци и висока пасика (Сучава, 1443 ДГСПМН); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м)... о(т) пасыки о(т) високои (Побрата, 1448 ДГПР).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. высокыи* (1446 ПГСПМР); *наз. одн. ж. висока* (1443 ДГСПМН); *род. одн. ж. високои* I (1448 ДГПР); *! високою* I (1446 ПГСПМР); *знах. одн. ж. високою* (1445 P 150); *ор. одн. ж. високою, високою* (1428 Cost. I, 233; 1437 Cost. I, 541); *місц. одн. ж. на високои* (1429 Cost. I, 269).

*Пор. *ВЫШШИИ, НАИВЫШИИ.*

ВЫСОЦЬКО с. (2) (*назва села у Волинській землі*) Высоцьк: досталоса пану Барсану Аньдръеви Жоравъники и Высоцько селище и съ тымъ, што к Журавъникомъ и къ Высоцьку селищу изъ вѣка вечного тгглю (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн. Высоцько* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *дав. одн. Высоцьку* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ВЫСТЕРЕГАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, кого від чого) перестерегати, остерегати; и также имаемъ его выстерегати о(т) всѣхъ злы(х) речеи (Сучава, 1433 Cost. II, 653); слюбоуем томоу пану Казимируоу кролю... правоу вѣроу ховати... алибо их всѣхъ противности, которіи пришли коу нашему вѣдомоу, маем оуоставично выстерегати (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *інф. выстерегати* (1433 Cost. II, 653; 1462 *BD* II, 284).

Див. ще ВЫСТЕРЕЧИ.

WYSTEREHAT SIA *дієсл. недок.* (1) (*смп. wystrzegać się, стч. vystřiháti se*) (від чого) остерегатися (чого): *popolityje majut utiahati i wysterehat sia* (Луцьк, 1388 *ZPL* 107).

ФОРМИ: *інф. wysterehat sia* (1388 *ZPL* 107).

*Див. ще *СТЕРЕЧИ СА.*

ВЫСТЕРЕЧИ *дієсл. док.* (1) (кого) перестерегти, остерегти: я илѣ воевода... оучинили є(с)ми къ сеи слоужбъ... пану владиславуоу, кролевн... слоужбы... ховати... где бы коли того нсного пана нашего... лихое оу волоствоу ражено, а любо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусъ(х) противны(х) речіи которы бы коли коу нашен знаемости пришли оуоставичній обсылати и выстеречи (Львів, 1436 Cost. II, 698).

ФОРМИ: *інф. вистеречи* (1436 Cost. II, 698).

Див. ще ВЫСТЕРЕГАТИ.

**ВЫСТИЯРНИКЪ див. ВИСТИЯРНИКЪ.*

ВЫСТОЯТИ СА *дієсл. док.* (1) (*про маѣток*) перейти у власність кредитора за давністю користування: Имѣнія дѣди(ч)но которыи(ж) то оу пеназа(х) запісоують некторы(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до йї ль(т) а потомъса встояло (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с. са встояло* (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

ВЫСТОУПИТИ *дієсл. док.* (12) (з чого) відмовитися, відступитися (від чого) (8): Пришоль перед нас кн(а)зъ Василей изъ братом своимъ... а поведали намъ, штож оумовили межи собою о ивачевськіи ставы... и рукоу дали собѣ с того не выступити, тврьдо держати (Луцьк, 1463 *AS* I, 55—56); а естли А ис тоеи мены выступлю, а любо некторыи по мнѣ боудочии... тогды А а любо по мнѣ боудочии, королю двесте рублие(в) заплати(т) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); а с того дѣлоу не выступити з нас никотороумоу... бо есмо тое подѣлили собѣ(е) вѣчне и непорушно, а котрыи з нас выступить с того дѣлоу, тогдѣ осподарю королю... п Атсоть кон (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); А нине... къ до-

черы его прислалъ еси отметъника греческого закону, владыку Смоленского... съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону и приступила бы къ римьскому закону (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

◇ зъ доконъчанья выступити (2) *див. ДОКОНЧАНЬЕ*; зъ крестъного (хрестъного) целованья А (выступити) (2) *див. *КРЕСТЪНЫИ.*

ФОРМИ: *інф. выступити, выступити* (1463 *AS* I, 56; 1475 *AS* I, 70, 71; *AS* III, 14; 1478 *AS* I, 76); *перф. 3 ос. одн. ч. выступиль* (1498 *BD* II, 413; 1499 *BD* II, 447); *майб. 1 ос. одн. выступлю* (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *3 ос. одн. выступить* (1475 *AS* III, 14); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. хто-бы... выступил* (1475 *AS* I, 70); *3 ос. одн. ж. штобы... выступила* (1499 *BD* II, 448).

*Див. ще *ОТСТУПАТИ, ОТСТОУПИТИ 3, ОТСТУПОУВАТИ.*

***ВЫСУМОВАТИ** *дієсл. док.* (1) вирахувати, вичислити: Продад есми имене... вынявши за третюю част зо всихъ имень моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в земль тутошней волынской лежачихъ... высумовавши што болш не стои за третюю част всихъ имень моихъ (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. высумовавши* (1475 *AS* I, 72).

***ВЫСЧОПЪ** ч. (1) (*назва урочища у Волинській землі*): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село свое Рожмысче святому Иоанну Богослову... противъ островов нашихъ: Перделокъ и Струги, Глименца и Высчопа, и Тополного (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Высчопа* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

***ВЫСЫЛАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого) відряджати, посилати: и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского... а намѣстника дороги(ц)кого (Вильна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. высылали* (1495 *ВМЗД*).

*Див. ще *ВЫСЛАТИ, ЗОСЛАТИ, ОДОСЛАТИ СѢ, *ОТОСЛАТИ, ПОСЛАТИ 1, ПОСЫЛАТИ, *ПРЫСЫЛАТИ, *СЛАТИ, СЪСЛАТИ, *СЫЛАТИ.*

***ВЫТЕБСК** ч. (1) (*назва головного міста у Вітебській землі*) Вітебськ: помню... хоживали подъ княземъ великимъ Витовтомъ дяди твоего отъ Витебска до Смоленска (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн. Витебска* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ВЫТЕСАТЫ *дієсл. док.* (3) (що на чому) віризати, витесати: тамъ же есмо подле рики згару конецъ (!) усыпаты велилы и на граби грань вытесаты (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *інф. вытесаты* (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *перф. 1 ос. мн. есмо... вытесалы* (1430 *ГВКЛ* 8).

ВЫТИ *див. ВЫИТИ.*

***ВЫТОЛТЬ** *див. ВИТОВТЬ.*

***ВЫХОДИТИ** *дієсл. недок.* (10) 1. (із чого, від чого) (*про дорогу*) вести (від чого), виходити (з чого) (8): а хотаръ тѣмъ селомъ де є(ст)... право на даль... а о(т) толь... на доубъ роубѣжїе где поутъ о(т) млины виходнтъ во(н) нс лѣса (Сучава, 1446 *ПГСПМР*); а хотаръ... на еди(н) боу(к) знамена(н) що є(ст) бли(з)ко великою дороги где *входи(т)* дорога изъ лѣса... на одноу во(л)хоу знаменуоу о(т)толь потоко(м) долоу до где входи(т) пото(к) изъ лѣса (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); А хотар томоу селоу... оу кран доуброви... от толь... черес Лихїи поток олат оу конецъ поле, где входит поут от леса (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

2. (з чого) (*брати початок — про річку*) впливати, виткати (3); и дали и потврдили есми... нашему монастырю... на Прутѣ едно озеро... и една грѣла, що съ зоветь грѣла Булхакова, и другая грѣла, що виходить изъ озера долу до мосту (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165); и дали и приложили есмы... монастыроу о(т) немца болото криваѣ и озеро... съ грѣлоу, на имѣ кышчина, що есть иверха, о(т) по(д) конецъ писка, о(т) где виходить грѣла изъ днестра и тече(т) долоу (Яссн, 1500 *Cost. S.* 230).

ФОРМИ: *мен. 3 ос. одн. выходит, выходи(т), въходит, въходи(т)* 7 (1484 *BD I*, 285; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; 1491 *BD I*, 449; 1499 *BD II*, 136); *выходить* 2 (1473 *ШКН* 165; 1500 *Cost. S.* 230); *выходить* 1 (1446 *ПГСПМР*).

***ВЫХОДЪ** ч. (3) 1. оплата феодаловъ за право выходу з села або переходу до иного господаря (2): а люди которыи осадит княз Михайло и княз Костентин... на том имени, ино которыи оусхотат осести оу том имени, тыи мают дати кн(А)зем их м(н)л(о)сти по копе грошей выходу (Острог, 1488 *AS I*, 88); а незаседлыи, коли оусхотя(т) о(т) не(т) про(ч) поити, ка(к) в зе(м)ли обычаи ест, выход(о)т(д)а(в)ши волно емоу поити гдъ хоче(т) (Луцкъ, 1490 *Пам.*).

2. данина (1): (а) што жежи твоєб землѣ суть кн(А)жн(и)А еолости давали выходъ бѣлои орды то намъ наше даите (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *род. одн. выходу* (1488 *AS I*, 88); *знах. одн. выходъ, выхо(д)* (1392—1393 *РФВ* 170; 1490 *Пам.*).

ВЫШ *див. ВЫШЕ* 1.

ВЫША ч. (1) (особова назва, молд., слов. выше): мы Стефан воевод... чиним знаменито... оже придоша прѣд нами... болѣе Мълинъ и Выша... и дали и отстоупилн слугам нашим Нѣгоулови и Татоулови... села... на имѣ Роуси... и... Редѣни (Сучава, 1458 *BD I*, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Выша* (1458 *BD I*, 20).

ВЫШЕ 1, **ВЫШЕЙ**, **ВЫШЬШЕ**, **ВИШЕ**, **ВЫШ** *присл. в. ст.* (50) 1. (выкладеный раніше на письмі) вице, раніше (48); и мы панове... слюбуемъ... влодиславови, кралеви польскому... вѣрно служити, а николи сА роздѣлити на вѣкы и с крольвствомъ польскимъ, Аоже вышеше писано (Сучава, 1393 *Cost. II*, 607—608); тоє все што бы имѣ оурикъ съ вѣсьмъ доходомъ имѣ и дѣтемъ и(х) каж(д)ому своа ча(ст), якоже (выше) стоить (Сучава, 1428 *Cost. I*, 221); Ино я, Степанъ Куначковнчъ Гуца вышей писаный, записую князю Федору... тую третью часть отчизны имения моего... якъ въ семь моемъ листу вышей выписано (Луцкъ, 1449 *АЛМ* 8); мы сами с нашимъ животомъ боудем(А) пере(д) его мл(с)тїю, яко выше на то(м) листу проавлаемъ (Хотин, 1455 *Cost. II*, 774—775); Іо Стефан воевода... на тые слобы и присѣгы, що выше пишем... слюбуемъ посполу и съ сыномъ нашимъ Богданомъ (Гирлов, 1499 *BD II*, 425).

2. (в напрямі до верхньої частини чого) вгору, вверх (2): яко да оутврѣдимъ наш(ш) цркъвовъ монастырю о(т) бистрици... на имѣ ботна и съ оусими озерами... и о(т) червленого кешенева до дн(л) загорни, а выше нистромъ и пони(ж) и оуси пасикы (Сучава, 1455 *Cost. II*, 531); яко да оутврѣдимъ цркъвовъ... съ оусими озерами... от Червленого Кешенева до дил Загорни, и выше Днистромъ и пониже оуси пасики (Дольный Торг, 1458 *BD I*, 8).

*Див. ще 3 ВЫШЕ 1, **ПОВЫШЕ** 1.*

Пор. ВЫСОКО, **НАИВЫШЕ**.

ВЫШЕ 2, **ВЫШЕЙ** *прим.* (45) (з род.) 1. (выражае протривіе відношення, вказує на місцезнаходження чого) вице (43): а хотарь емоу выше страхотѣнь гори жежию на ворловою могилу (б. м. н., бл. 1400 *Cost. I*, 27); а жежи тыми городаи и жежи нашею землею рускою то границъ будутъ вѣчныи... али жъ до великой рѣки днѣстра выше села потока (Ланчица, 1433 *P* 125); и е(ст) виноград(д) выше немецкого города (Дольный Торг, 1443 *Cost. II*, 185); и даемъ стомоу монастырю молдавици посадоу, що е(ст) на молдавъ, выше о(т) бани (Сучава, 1453 *Cost. II*, 453); а мы також... есми дали и потврѣдили слоузъ нашему... тотоу селищю за Проутомъ, где билъ тръгъ Сърати, по выше оустіе Сърати (Сучава, 1489 *BD I*, 373); Пакъ господство мы даль съя имѣ... привиліе от Александра воевод... на тоти села, шо... дадъ нашъ Александръ проавлаемъ... даль три села на Бистрици, выше Бакова (Гирлов, 1499 *BD II*, 162); и дали господствоу мы петь сель... три на Бистрици, выше Бакова (Ясси, 1500 *BD II*, 173).

2. (выражає кількісні відношення) больше, понад (1): Оура(д)ниці соу(д)и коморники о жало(б) малы(х) которыхъ

то покладаемъ (!) о(т) трнцати гнѣвнѣ (!) ажь нїже не (име)ють вѣнцы бра(т) паме(т)но(т) одна два гро(ш)а выше три(д)цати гривнѣ д(т) гро(ш)и (XV ст. *СЯ* 43—43 зв.).

3. (выражає об'єктні відношення, вказує на перевищення норми) зверх, крім (чого) (!): Про памет: Водорацкый выше дани възл 100 судов и судно (Вильна, 1496 *АЛРГ* 73).

*Див. ще 3 ВЫШЕ 2, **ПОВЫШЕ** 2.*

***WYSZEJ MENENYJ** *див. *ВЫШЕМѢННЫИ*.

ВЫШЕЙПИСАННЫЙ *див. ВЫШЕЙПИСАННЫЙ*.

***ВЫШЕМѢННЫИ** *прим.* (5) вице названий, вице згаданий: Umyslili jesmo ... i dali prawa i wolnosti... wyszej mnenoj meszkajuczim w tom panstwie naszom (Луцкъ, 1388 *ZPL* 103); и волен пан вѣленский кн(А)зь Костентинъ... тые земли выше мѣненые отдати и продати (Ставки, 1491 *AS I*, 97); и мы... емоу имѣне н(а)ше... даем... так широко и долго... как же и перво того держали тыи выше мен(е)нын кн(А)жата: кн(А)зь Василий а кн(А)зь Андрей (Вильна, 1499 *AS I*, 117—118).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. wyszej mnenoj* (1388 *ZPL* 103); *наз. мн. с. выше мей(е)нныи* (1499 *AS I*, 118); *наз. мн. ж. выше мѣненныи* (1491 *AS I*, 97); *знах. мн. ж. выше мѣненныи* (1491 *AS I*, 97); *ор. мн. выше мей(е)нныи* (1499 *ГОКІР*).

ВЫШЕЙПИСАННИИ, **ВЫШЕЙПИСАННІИ**, **ВИШЕЙПИСАННИИ**, **ВЫШЕЙПИСАННІИ**, **ВЫШЕЙПИСАННІИ**, **ВЫШЕЙПИСАННІИ** *прим.* (1354) (попередньо зазначений) вице названий, вице згаданий (909): а на то оусе и слюбуемъ безъ льсти и безъ хитрости и с тѣми со оусѣми вышеписанными вѣчныи тонъ (!) запись твердо держати (Сучава, 1393 *Cost. II*, 607); а хотаръ тѣмъ вышеписаннымъ селомъ и селище(м) да е(ст) съ вѣсьмъ старыми хотари куда из вѣка оуживали (Сучава, 1443 *ПГСПММ*); а коли быхмн то(т) не пополнили и не заплатили пан(у) Михайлу на тоты дни вышеписа(н)ны(х), а мы сА по(д)адемъ ажебы оуза(л) оу нашемъ имѣнни оу Карловѣ па(т)десать воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); И оу том оуставши наш вѣрныи пан Моушат дворник и заплатил он вѣси тоты вышеписанныи пинѣзи р̄ злат татарских оу роуки слоуза нашему пану Шефорулоу питарю (Ясси, 1476 *BD I*, 208); и тыи вси пошлыны емо есмо отпустили съ того села панѣцернаго тыхъ пошлынъ вышеписаныхъ не надобе ему давати (Вильна, 1499 *РИБ* 777); па(к) кто съ покусит(т) пороушити того вышеписаннаго нашего дааніа и потврѣд(е)ніа, таковіи да ест прокла(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 *Cost. S.*, 231);

(попередньо з'ясований) вице выкладенный (445): (а н)а булшею крѣпости все вышеписаному велали есмы нашему вѣрному пану псаю логфету писати и привѣсити нашу (п)ечатъ к семоу листу нашему (Сучава, 1409 *Cost. I*, 65); а на болшее потврѣженіе велѣли есмы привѣсити нашу печатъ малоую къ семоу листу нашему, але тѣмъ потврѣженіемъ потврѣжаемъ, яко и великою печатю до коль нмутъ съврѣшити наше дѣло вышеписанное (б. м. н., 1415 *Cost. I*, 122); а то все выше писаное слюбуем(м) здержати и попо(л)нити при йшои чти и гди хри(с)анскои вѣр (Снятин, 1454 *P* 163); а про льпшую справедливость и на твердость выше писаныхъ речей и печати свои привѣселн (!) есмо к сему н(а)шому листу (Луцкъ, 1463 *AS I*, 55); И курило послалъ сА о то(м) до книгъ зе(м)ски(х), што(ж) в книги таА ре(ч) выше(и) писажаА неуведена (Вильна, 1495 *БСКИ*); Мы Георгіе архієпископъ Соучавский и земли молдавской, Василіе Єпископъ Дольни єпискоупіи Романова трѣга... слюбили есмо... о вѣси рѣчи выше писаннїи въ вѣсАхъ словахъ, вышеписанному наияяснѣшому пану Яноу Олбрахтоу... кралеви полскомоу... непороченно дрѣжати (Гирлов, 1499 *BD II*, 425—426); А на болшоую крѣпость и потврѣженіе томоу вѣсьмоу вышеписанному, велѣли есмы нашему вѣрному пану Тьоутоулови логфету

писати и нашоу печат завѣсити к семоу листоу нашему (Ясси, 1500 *BD* II, 176).

ФОРМЫ: *наз. одн. ч.* **вышеписаний** 8 (1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; 1466 *BD* I, 113; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 150; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС*; 1499 *BD* II, 156); **вышеписаны** 5 (1462 *BD* I, 54; 1467 *Cost.* S. 69; 1470 *BD* I, 141, 155; 1472 *BD* I, 172); **вышеписанный, вышеписа(н)ны(и)** 5 (1471 *ДГСМПБ*; *DIR*«А» 527; 1473 *ШКН* 165; 1479 *Cost.* S. 98; 1499 *BD* II, 422); **вышеписанній, вышеписаннїи** 2 (1499 *BD* II, 425, 443); **вышеписанїи** 1 (1470 *BD* I, 153); **вышей писанїи** 1 (1449 *АЛМ* 8); *род. одн. ч., с.* **вышеписаниаго, вышеписаниаго, вышеписанна(г), вышписанна(г), вы(ш)писанна(г), вы(ш)писаннаго, вышеписаннаго** 357 (1400 *DIR*«А» 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1420 *Cost.* I, 136; 1434 *ДГСММ*; 1448 *Cost.* II, 324; 1457 *УКР*; 1469 *BD* I, 134; 1479 *BD* I, 224; 1484 *BD* I, 286; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); **вышеписанаго, вышеписанаго, вишепи(с)наго** 34 (1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 77; 1432 *Cost.* I, 338; 1441 *DIR*«А» 477; 1454 *Cost.* II, 513; 1466 *BD* I, 110; 1479 *Cost.* S. 102; *ПГВСА*; 1492 *BD* I, 506; 1495 *BD* II, 39 і т. ін.); **вышеписанного, вышеписаниого, вышеписанно(г)** 17 (1409 *Cost.* I, 65; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *Cost.* II, 729; 1447 *Cost.* II, 289; 1452 *Cost.* II, 432; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIR*«А» 513; 1461 *BD* I, 84; 1468 *BD* I, 128; 1491 *BD* I, 467 і т. ін.); **вышеписанога, вышеписанога** 4 (1414 *Cost.* I, 111; 1436 *Cost.* I, 484; XV ст. *НППГ*; 1490 *DC* 148); **вышепи(с)ннааго, вышеписаннааго** 2 (1444 *DIR*«А» 481; 1448 *Cost.* II, 342); **! вы(ш)писа(н)нго, ! вышеписанїиго** 2 (1453 *Cost.* II, 462; 1467 *Mih.* Doc. 126); **! вышписанїаго** 1 (1460 *Cost.* S. 41); **! вышеписанїо** 1 (1468 *BD* I, 126); **! вышеписа(н)ио(м)** 1 (1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн. ч., с.* **вышеписанїоу, вышеписанїоу, вы(ш)писанїоу, вы(ш)писанїоу, вы(ш)пи(с)иоу(у), вышпи(с)анїоу, вышпи(с)анїоу, вышеписанїоу, wyszypysannoje**, **! вышеписанїоу** 421 (1411 *Cost.* I, 95; 1420 *Cost.* I, 136; 1439 *Cost.* II, 32; 1445 *Cost.* II, 219; 1454 *ПГПММ*; 1467 *BD* I, 119; 1479 *BD* I, 224; 1483 *Cost.* D. 31; 1490 *BD* I, 388; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); **вышеписанїоу, вышеписанїоу, вы(ш)писанїоу, вы(ш)пи(с)иоу, вышеписанїоу** 52 (1409 *Cost.* I, 65; 1433 *P* 121; 1443 *Cost.* II, 145; 1456 *Cost.* II, 583; 1468 *BD* I, 131; 1479 *DC* 141; 1489 *Cost.* S. 134; 1490 *BD* I, 404; 1491 *BD* I, 467; 1495 *ПГВСП* і т. ін.); **вышей писанїоу** 3 (1442 *Cost.* II, 717; 1498 *ГВКОО*); **вышеписанїоу** 2 (1438 *Cost.* II, 8; 1458 *BD* I, 20); **вышеписанїоу** 1 (1460 *Cost.* S. 41); *знах. одн. ч.* **вышеписанїи** (1470 *BD* I, 150); *ор. одн. ч., с.* **вышеписанїиымь, вышеписанїиымь** 4 (1415 *Cost.* I, 122; 1426 *ВАМ* 22; 1431 *Cost.* I, 317; 1443 *Cost.* II, 131); **вышепис(ан)омь** 1 (1436 *Cost.* I, 444); *місц. одн. ч.* **о вышеписанїиымь** 1 (1443 *Cost.* II, 132); *наз. одн. с.* **вышеписанное, вышеписанное, вы(ш)писанное, вишепи(с)анное, ! вышеписаннае** 127 (1428 *Cost.* I, 218; 1432 *ДГВІН*; 1446 *DIR*«А» 485; 1455 *Cost.* II, 531; 1464 *Cost.* S. 59; 1470 *DIR*«А» 523; 1475 *Cost.* D. 3; 1480 *BD* I, 246; 1495 *ВАМ* 71; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); **вышеписанное, вышеписанное, вы(ш)писанное** 19 (1449 *Cost.* II, 392; 1453 *Cost.* II, 445; 1459 *DIR*«А» 514; 1463 *Cost.* S. 45; 1468 *BD* I, 130; 1474 *РГС*; 1480 *BD* I, 243; 1490 *BD* I, 403; 1495 *BD* II, 46; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); **вышеписанїо, вышпи(с)ио** 3 (1445 *Cost.* II, 219; 1449 *Cost.* II, 386; 1493 *Cost.* S. 176); **вы(ш)писанїо** 1 (1453 *Cost.* II, 468); **вышеписанїаго** 1 (1448 *Cost.* II, 342); **! вышеписанїи** 1 (1429 *Cost.* I, 249); *зам. род. ч.* **вышеписанїо** Петра воеводы 1 (1448 *DIR* № 10а); *зам. дав. на боульшею крѣпо(ст) все вышеписанїо вельїи е(с)ми... привѣсити... печат(т) 1* (1458 *DIR*«А» 513); *знах. одн. с.* **вышеписанное, вышеписанное, вы(ш)писанное, wyszypysannoje** 54 (1415 *Cost.* I, 122; 1435—1436 *Cost.* I, 494; 1446 *Cost.* II, 251; 1457 *Cost.* II, 811; 1468 *BD* II, 302; 1475 *BD* II, 329; 1481 *BD* I, 249; 1499 *BD* II, 147 і т. ін.); **вышеписанное, вышеписанное** 5 (1448 *DIR* № 10 b; 1454 *P* 163; 1457 *BD* II, 257; 1499 *ГОКІР*); **вышейписанное**

1 (1497 *РИБ* 683); *зам. мн. вышеписанное... села...* да соуть 1 (1500 *BD* II, 173); *наз. одн. ж.* **выше(и)писана** 1 (1495 *БСКІИ*); **вышеписанна, вышеписанн(а)** 2 (1440 *DBAc* 32; 1497 *BD* II, 119); *род. одн. ж.* **вышеписанїио** (1497 *BD* II, 99, 100); *дав. одн. ж.* **вышеписанїио, вышеписанїио, вышеписа(н)ио(и)** 10 (1476 *BD* I, 209; 1491 *BD* I, 473; 1493 *BD* II, 27; 1497 *BD* II, 109, 119; *Cost.* S. 212; 1499 *BD* II, 136, 156, 160); **! вышеписанїоу** 2 (1488 *BD* I, 325; 1493 *ПГВСП*); **вышеписаннїи** 1 (1491 *BD* I, 464); *знах. одн. ж.* **вышеписанїоу, вышеписанїоу, вы(ш)писан(н)оу** 5 (1425 *Cost.* II, 422; 1448 *Cost.* II. 362; 1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* I, 67; 1497 *BD* II, 100); **вышеписанїо** 1 (1491 *BD* I, 452); *наз. мн.* **вышеписаннїи** 1 (1448 *ДГПР*); **вышеписаннїи** 1 (1499 *BD* II, 425); **вышеписаннїе** 1 (1468 *BD* I, 126); **! вышеписанн(х)** 1 (1437 *Cost.* I, 541); *наз. мн. ч.* **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 2 (1443 *Cost.* II, 128; 1465 *DIR*«А» 518); **вышеписаннїи** 1 (1440 *DBAc* 32); **вышеписаннїи** 1 (1499 *BD* II, 423); *наз. мн. с.* **вышеписаннаа, вышеписаннаа, вышеписаннаа** 6 (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 517; 1462 *BD* I, 63, 65; *Cost.* D. 11; 1464 *BD* I, 85); *род. мн.* **вышеписанннх, вышеписанннх(х), вышеписа(н)ны(х)** 12 (1436 *DIR*«А» 469; *Cost.* I, 473, 476; 1437 *Cost.* I, 515; 1438 *Cost.* II, 26; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР*; 1464 *DIR*«А» 517; 1499 *BD* II, 154, 156); **вышеписанннх, вышеписанннх** 10 (1438 *Cost.* II, 15; 1441 *DBAc* 35; 1442 *Cost.* II, 101; 1458 *BD* I, 19; 1475 *BD* I, 200; 1482 *BD* I, 263; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 130, 426); **вышеписанн(х), вышеписанн(х), вышеписанн(х)** 4 (1454 *Cost.* II, 513; 1463 *AS* I, 55, 56; 1467 *СП* № 13); **вышеписанн(х), вышеписанн(х)** 3 (1454 *Cost.* II, 508—509; 1458 *Cost.* II, 815; 1490 *Пам.*); **вышейписанннх** 2 (1492 *АЛМ* 31; 1499 *РИБ* 777); **вышеписаннїи** 1 (1437 *Mih.* 203); **вышеписаннїи** 1 (1472 *ДГСВМ*); **вышеписанннх** 1 (1441 *DBAc* 37); **! вышеписанн(м)** 1 (1438 *Cost.* II, 7); *дав. мн.* **вышеписаннїи, вышеписаннїи, вы(ш)писаннїи(м)** 18 (1470 *DIR*«А» 522; 1475 *BD* I, 200, 1479 *Cost.* S. 98; 1488 *BD* I, 342; 1490 *BD* I, 434; 1491 *Cost.* D. 37; 1493 *BD* II, 19; 1495 *BD* II, 59; 1497 *BD* II, 107; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); **вышеписаннїиым, вышеписаннїиымь, вышеписаннїиым, вышеписаннїиым** 13 (1434 *ДГСММ*; 1435 *Cost.* II, 691; 1436 *DIR*«А» 469; 1443 *ПГСММ*; 1446 *ПГСММР*; 1448 *Cost.* II, 314; 1473 *ШКН*; 1490 *BD* I, 392; 1495 *ПГВСП*; 1499 *BD* II, 167 і т. ін.); **вышеписаннїи, вышеписаннїиымь, вышеписаннїиымь** 4 (1443 *ВАМ* 41; 1480 *BD* I, 239; 1488 *BD* I, 356; 1490 *BD* I, 404); **вышеписанн(м), вышеписанн(м)** 2 (1453 *Cost.* II, 766; 1495 *BD* II, 249); **! вышеписанн(х)** (1437 *Cost.* I, 541); *знах. мн. ч.* **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 36 (1484 *BD* I, 276; 1487 *BD* I, 291; 1488 *BD* I, 317; 1490 *BD* I, 400; 1491 *BD* I, 449; 1492 *BD* I, 506; 1493 *ПГВСП*; 1494 *BD* II, 32; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 12 (1467 *BD* I, 122; 1476 *BD* I, 208; 1481 *BD* I, 248; 1487 *BD* I, 30; 1488 *BD* I, 354; 1495 *Cost.* S. 193; 1497 *BD* II, 98, 102; *Cost.* S. 208; 1499 *BD* II, 147, 154, 168); **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 13 (1483 *BD* I, 269; 1484 *BD* I, 285; 1486 *BD* I, 289; 1488 *ДГСВМШ*; 1490 *BD* I, 396; 1491 *BD* I, 456; 1494 *BD* II, 38; 1495 *BD* II, 55 і т. ін.); **вышеписаннїи** 2 (1466 *DIR*«А» 519; 1483 *Cost.* S. 121); **вышеписанннх, вышеписанннх** 4 (1475 *BD* I, 206; 1482 *BD* I, 262; 1493 *Cost.* S. 176; 1500 *Cost.* S. 234); **вышеписанннх, вы(ш)писанннх(х)** 2 (1453 *Cost.* II, 466; 1459—1460 *ЗНТШ*, *СЛІІІ*, *фотокоп.*); **вышеписанн(х)** 2 (1480 *BD* I, 244; 1482 *BD* I, 260); **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 3 (1478 *BD* I, 219; 1479 *BD* I, 221; 1490 *BD* I, 397); **вышеписаннїи** 2 (1487 *BD* I, 297; 1490 *BD* I, 387); **вышеписаннїи** 1 (1462 *BD* I, 52); *знах. мн. ж.* **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 3 (1495 *BD* II, 92; 1499 *BD* II, 419, 425—426); **вышеписаннїи** 1 (1453 *Cost.* II, 766); **вышеписаннїи** 1 (1453 *Cost.* II, 766); *знах. мн. с.* **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 2 (1493 *Cost.* D. 45; 1499 *BD* II, 163); **вышеписаннїи, вышеписаннїи** 2 (1491 *Cost.* D. 37; 1500 *BD* II, 173); **вышеписанннїи** 1 (1499 *BD* II, 154); **вышейпи-**

санни 1 (1499 РИБ 777); вышлеписаны 1 (1447 Cost. II, 273); вышлеписанна, вышлеписанна 3 (1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67); вышлеписаннаа, вышлеписаннаа 3 (1447 Cost. II, 273; 1462 BD I, 67; 1472 DIR«A» 528); вышлеписанных, вышлеписанны(х), вышлеписанны(х) 3 (1436 Cost. I, 455; 1447 Cost. II, 288; 1490 BD I, 392); вышлеписаниые 1 (1441 DBAc 37); вышлеписаные 1 (1497 РИБ 683); ор. мн. вышлеписанными (1393 Cost. II, 607); місц. мн. оу выш(ш)писаны(х), вышлеписаных 2 (1449 Cost. II, 391; 1457 BD I, 4); оу вышлеписани(х) 1 (1490 DC 148); на вышлеписанны(х) 1 (1490 BD I, 392); на вышлеписанны(х) 1 (1492 Cost. S. 162).

Див. ще *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ, *ВЕРХОУОПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЕРХУПСАНИИ, *ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРЪДЪВЫПИСАНИИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОПИСАНЫИ, *ПЕРВЪИНАПИСАНЫИ, *ПЕРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЪЖЕНАПИСАНЫИ, *СВЕРХАВЫПИСАНЫИ, *УВЕРХУВЫПИСАНЫИ.

ВЫШЕРЕЧЕННІИ, ВИШЕРЕЧЕННІИ прикм. (8) ищезнаваний, ищезгаданий: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастирю о(т) молдавици двѣ чельди циганскыи... и ни едиий о(т) наши(х) радца примѣса къ тѣмъ вышлеписаннымъ циганомъ да не имаеть такожде и къ дѣтмю и(х) и къ вѣсму племеню и(х), шо из тѣ(х) двѣ вышере(ч)ныи(х) чельде(х) выидеть (Дорогуна, 1434 ДГСММ); И також жадного неприятель нашего, котори колве неприятель наш хотѣл бы назвати съ господарем нашен землн молдавской, и оупадноул бы оу кроль его милости... а вышереченнии крал и брати его милости... не имают такового чловѣка примити (Гирлов, 1499 BD II, 420); Ино мы впамата(в)ши (1) его к на(м) вѣрною службою з ласки нашею тое село вышереченное сомино... дали есмо ивашкою роусиновичоу (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: наз. одн. ч. вышереченнии, вишереченнии (1499 BD II, 419, 420); дав. одн. с. виш(е)реченомоу (1493 BD II, 6); знах. одн. с. вышереченное, (выше)реченное (1478 BD I, 219; 1499 ГОКІР); род. мн. вышере(ч)ныи(х) (1434 ДГСММ); дав. мн. вышереченны(м) (2-а пол. XV ст. СПС); ор. мн. вышере(ч)ныими (1481 ГПМ).

Див. ще *НАПРЕДРЕЧЕННЫИ, *НАПРЕДЪРЕЧЕННЫИ, *ПЕРВОРЕЧЕННЫИ, *ПЕРЕДЪРЕЧЕННЫИ, *ПРЕДРЕЧЕННЫИ, *ПРЕЖЕРЕЧЕННЫИ, *ПРЕЧЕННЫИ, *ПРОРЕЧЕННЫИ.

! ВЫШИПИСАНЫХ ДИВ. ВЫШЕПИСАНЫИ.

***ВЫШИТИ** дїєсл. док. (1) (шо) вишити: княжни (1) олена вишила сии вздохуъ великомуу архистратигоу михаилоу (б. м. н., 1466 ОБРН 128).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. вишила (1466 ОБРН 128).

***ВЫШНЕВЕЦЪ** ч. (9) (назва річки у Молдавському князїствї): понеже оумислили есмы добро(ю) нашею мислю... и дали есми жонѣ нашей кня(г)ни) марены монастирь на вышневецъ (Сучава, 1429 Cost. I, 248); а хотаръ той пасни: поченши из долоу где оупад(а)еть Моловатець оу Вышнїевецъ, та гори Вышнїевцем до верха, и полъни по верха Вышнїевца вѣси до хотаръ кнѣгнїина (Сучава, 1470 BD I, 148).

ФОРМИ: род. одн. вышнїевца 2 (1470 BD I, 148; DIR«A» 522); вышнїевца 1 (1429 Cost. I, 248); дав. одн. вышнїевцу (1470 DIR«A» 522); знах. одн. вышнїевецъ 1 (1429 Cost. I, 248); вышнїевецъ 1 (1470 BD I, 148); ор. одн. вышнїевцемъ 1 (1429 Cost. I, 248); Вышнїевцем 1 (1470 BD I, 148); місц. одн. на вышнїевцѣ (1429 Cost. I, 248).

***ВЫШНЕВЪ** ч. (1) (назва мїста у Белзькій землі) Вишнїв: мы александръ воевода... знаменито чнни(м)... оже есмо просили... ланов(в) ра(дї) королевской, то ест(с)... поддстоли лвовскы, пана штнбора изъ выш(н)ева, ... и ивыи панове русци, иже мы слобуемъ и слоби(л) есми служити королю его мл(с)ти (Банилів, 1455 Cost. II, 769).

ФОРМИ: род. одн. выш(н)ева (1455 Cost. II, 769).

ВЫШНІВЕЦЪ ч. (1) (назва села на Буковинї): тѣм мы видѣвше е(г) правую и вѣрною службою до нас... дали... есми емоу... села на имѣ шизкоуци... и вышнїевецъ (Сучава, 1456 Cost. II, 577).

ФОРМИ: наз. одн. вышнїевецъ (1456 Cost. II, 577).

ВЫШНІИ прикм. (51) 1. верхнїи, горїшнїи (47): тѣм мы... дали есми емоу... еще силище поу(л) мѣятинами где роужи(ч) сиди(т)... и оу вишнїи конецъ грабо(в) на башн где маеи сиди(т) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); коли кн(А)зю Семену спустити вышнїи ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижнїи (Луцьк, 1463 AS I, 55); а хо(та(р)) томоу о(т) половини половина село, о(т) рѣшкани, виш(н)аа ча(ст), да е(ст) о(т) половини половина, о(т) оусе(т) хотаръ (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

2. (про бога) всевишнїи (1): а кто не съдержитъ нашъ запись, тотъ да естъ проклѣтъ (в ориг. покрѣтъ. — Прим. вид.) от вышнаго бога (Жолomia, 1448 Cost. II, 306).

3. вишнїевказаний, вишнїевведений (1): А... корол его милость и Короуна абы нам полнили и здержали, подлоуг слобов и записов... што их проавлѣемъ оу вышнем писмени (Сучава, 1462 BD II, 292);

◇ вышнїя доуброва (1) (назва дїброви у Молдавському князїствї): а хотаръ емоу е(ст)... горѣ до моста... о(т) того моста прости...на край вышнїи доубровоу (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); вишнїи моятини (1) (назва мїсцевости у Молдавському князїствї): и дали есми емоу... еще... оу вишнїи мояти(н) села шо кнѣгнїина была (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. ч. вышнїи, вышнїи 3 (1446 ПГСПМР; 1480 BD I, 243); род. одн. ч. вышнїаго (1448 Cost. II, 306); дав. одн. ч. вишнїемоу (1475 BD I, 206); знах. одн. ч. вишнїи 4 (1437 Cost. I, 541; 1475 BD I, 206); вышнїи 2 (1463 AS I, 55; 1489 BD I, 373); місц. одн. с. оу вышнем (1462 BD II, 292); наз. одн. ж. вишнїа 11 (1490 BD I, 432; 1494 BD II, 38; 1495 BD II, 41, 74, 77, 78; 1497 BD II, 109; Cost. S. 212); вишнїа, вишнїа 3 (1495 BD II, 43; 1497 Cost. S. 209; 1500 Cost. S. 234); вишнїа, вишнїаа 2 (1500 Cost. S. 234); вишнїа 2 (1491 BD I, 472); вишнїа 2 (1467 BD I, 121; 1483 BD I, 274); вишнїа 2 (1469 BD I, 134; 1497 BD II, 119); вишнїа 1 (1497 BD II, 119); вишнїа 1 (1488 Cost. S. 127); вишнїа 1 (1495 BD II, 74); вѣшнїа 1 (1490 BD I, 432); род. одн. ж. вишнїи 3 (1494 BD II, 38; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 119); вышнїи 1 (1400 DIR«A» 433); вышнїи 1 (1497 Cost. S. 212); вишнїи 1 (1465 BD I, 88); вишнїи 1 (1491 BD I, 472); знах. одн. ж. вышнїоу 2 (1487 BD I, 304; 1488 BD I, 354); вышнїю, вышнїю 2 (1473 ШКН 165); вишнїе 1 (1491 BD I, 473); род. мн. вышнїих (1499 BD II, 147); знах. мн. вишнїи (1475 BD I, 206).

Див. ще **ВИШНІИ ЖИКОВ, *ВИШНІИ ЛОУГЪ, КОБЪЛІЄИ ВИШНІИ.**

***ВЫШНІВЪЦКІИ** прикм. (1): А мнѣ кн(А)зю Михайлу Васильевич(у) Избарзкому достал са город Вишнїевецъ... и з мытомъ вышнївѣцким (Вишнїевецъ, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: ор. одн. с. вышнївѣцким (1482 AS I, 81).

Див. ще ***ВИШНЕВСКИЙ.**

Пор. **ВИШНЕВЕЦЪ.**

***ВЫШНЯ**¹ ж. (2) (назва річки у Подільській землі): тамъ же одѣ той могылы у гору рички Вышнїи, где пришлосмо... засталысмо пана Даныла (Новоселїня, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. Вышнїи (1430 ГВКЛ 8); знах. одн. Вышнїю (1430 ГВКЛ 8).

***ВЫШНЯ**² ж. (1) (назва мїста у Львівській землі) Сучава Вышня: а писанъ листь оу вышнїи (Вышня, 1393 P 52).

ФОРМИ: місц. одн. оу вышнїи (1393 P 52).

***ВЫШПИСАНЫИ ДИВ. ВЫШЕПИСАНЫИ.**

***ВЫШШЕПИСАНЫИ ДИВ. ВЫШЕПИСАНЫИ.**

***ВЫШШИИ** *прикм. в. ст. (4) 1. (Більший за значенням)* виший (2): про то мы сказуеъ ажь которын соу(д)я ко(г) не исправедливо осоуди(т) небоячисА бга то(т) имее(т) на вышьшее право о(т)озвать имее(т) емоу первое о(т)логи(т) три гривне а коли(ж) соу(д)ю перемо(ж)мь вышшимь правомь маеть емоу вѣрноту за са три гривны за соромоту из виною еї (XV ст. ВС 33 зв.).

2. (у часовому відношенні) давніший (1): абы тое што к ва(м) писали безо лъсти писали. Бо ровными таковыми хитростами а лъстами през мистра и законъ лъть вышши(х) проминоулы(х) частокро(т) обольцонисмы (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ);

◇ вышши и гетман (1) великий гетман: мы Олександръ, божею милостью великий кн(А)зь литовский... чинимь знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и шлахотне вроженого кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского вышшого гетмана великого кн(А)зства литовского... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗВАгол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. ч. вышшого* (1499 AS I, 117); *знах. одн. с. вышьшее* (XV ст. ВС 33 зв.); *ор. одн. с. вышшимь* (XV ст. ВС 33 зв.); *род. мн. вышши(х)* (1447—1492 ЛКБВ).

*Пор. *ВЫШШИИ, НАИВЫШИИ.*

***ВЫШЬ ВЫРАЖЕННЫЙ** *прикм. (1) вищевыкладений, вищесформульований:* Абы тогда тые речы вышь выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листь Нашъ (? — *Прим. вид.*), выразившы ниже именованы светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашою змоцнили (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: *знах. мн. ж. вышь выраженные* (1389 РЕА I, 27).

ВЫШЪКОВО *с. (2) (назва села у Берестейській землі)* Вишків: Што перьво сего жаловалъ намъ подскарбій нашъ дворный... на землян Дорогицькихъ... абы они земли его забрали... на имя Вышьково а Мукоболы (Краків, 1489 РИБ 432—433).

ФОРМИ: *наз. одн. Вышьково* (1489 РИБ 433); *знах. одн. Вышьково* (1489 РИБ 433).

***ВЫШЪШИИ** *див. *ВЫШШИИ.*

***ВЫШЪПИСАННЫЙ** *див. ВЫШЪПИСАННЫИ.*

ВЫШЪШЕ *див. ВЫШЕ¹.*

***ВЫШЪШИИ** *див. *ВЫШШИИ.*

***ВЫЪЗДИТИ** *дієсл. док. (1) об'їздивши якусь територію, визначити межі землеволодіння:* исталосА при державѣ пана оты старосты русков зль (!) оже купилъ панъ вѣтславъ дмитровскыи дворище ись земею (!)... А възездилъ ту землю ходоръ чеолчи(ч) (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. възездилъ* (1370 Р 18).

*Див. ще *ЗАЪХАТИ, ОБЪИХАТИ, *ОБЪЪЗДИТИ, ОТЕХАТИ, *РОЗЕЖЧАТИ, РОЗЪЪХАТИ, *ОУЪХАТИ.*

***ВЫЪХАТИ** *див. ВЫЕХАТИ.*

***ВЫАТИ** *дієсл. док. (1) (у формі дієприслівника, у знач. приємника) (що) за винятком (чого), виключаючи (що):* знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода молдавский... слюбили есми н слюбуеъ... владиславови иж божеєи мл(с)ти королеви польскому... на его оусъ неприателъ помагати, ни одного не воиуючи подлугъ чти и нашеї правды, выавъши землю пруськую и литовьскую (Сучава, 1393 Cost. II, 607).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. выавъши* (1393 Cost. II, 607).

*Див. ще *ВЫИМАТИ 3, *ВЫИМОВАТИ 2, *ВЫНИМАТИ 4, ВЫНЪТИ 2.*

ВЪ *див. ВЪ.*

***ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ** *див. ВЪЗЛЮБЛЕННЫИ.*

***ВЪЗНАТИ** *див. *ВЫЗНАТИ.*

***ВЪТОРОКЪ** *ч. (3) вѣторок:* а писанъ... нндикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 ДГПМ); писанъ листь оу галичи (Втрк) на вилью оушестъА сватого дха (Галич, 1404 Р 68);

про тожь мы иляшь воевода и господарь зѣмль молдавськихъ знаменито чинимо... како... рожложившы шкоды... пану владисла(в)... королеви... а особно... коломы(и)скимъ и снятиньскимъ волостямъ презъ велеможно(г) александра воеводу... безъ вины, оучиненыѣ, которихъ шкоды оу годлу, тоуто, во лвови, во вѣторокъ блышны... королю полскому... оучинено(г) ... даруеъмы а вочраеъмы ж (Львів, 1436 Cost. II, 706).

ФОРМИ: *знах. одн. 1 втокъ, 1 Втрк 2* (1398 ДГПМ; 1404 Р 68); *вѣторокъ 1* (1436 Cost. II, 706).

*Див. ще *ВТНОРЕК, *ВТОРНИКЪ.*

***ВЪДАНИЕ** *с. (15) ◇ безъ вѣдания (3) безъ відома:* Ipo u zapisach Waszych i w naszymy, sztoż waszoi miłości a bezъ paszeho wedaniia nesylyaty sia so kniazem Szwitrykhayłom, ani postow k nemu stat (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); И такожь безъ вѣдания и безъ рады и науки пана нашего корола его милости и Короуны ничего не имаеъмы починати (Сучава, 1468 BD II, 302); А такожь ни с ким не имаеъмо ни жадной валки починати, ани покои оусмотрити, ни оуеднати сѣ безъ виданіА кроль его милости (Коломия, 1485 BD II, 372); н с вѣданьемъ (2) з відома, за згодою: а при томъ при всѣмъ оставлаеъмы его... на вѣки вѣкомъ непоруоуемо никимъ ис нашимъ вѣданьемъ (Краків, 1394 Р 54); про тожь мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... землю шепиньскоую... даеъмы, даруеъмы а вочраеъмы ж нашихъ пановъ и бояровъ вѣданеймъ (!) (Львів, 1436 Cost. II, 706); н а вѣданіе (1) з відома: а тия села дадоше прѣ(д) нами и на наше вѣданіе... да боудоуът манастироу (Сігет, 1404 ГМ); с вѣданья (4) з відома: колижь... иляшь воевода... пану владиславови, кролю по(л)скому... голдъ вырности... оучини(л)... мы такоже... одною волею испльного виданіА оуси(х) на(с) обуюеъмы и слюбуеъмы... тотъ истинный голдъ... королеви полскому... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702); а с певного вѣданья нашего никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была галана ани тѣж скончана (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); гды(ж) переченыи (!) велможныи петръ воево(д)... пану казимировъ... королеви полском(у)... с певного наше(г) вѣданья... коу чистой вѣрности... записа(л) са и обовазаль, про тожь мы... слюбуеъмы... слюбы... держати (Хотин, 1448 Cost. II, 737—738); давати вѣданіе (3) *див. ДАВАТИ;* дати вѣданіе (2) *див. ДАТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. вѣданья, вѣданья* 3 (1447—1492 ЛКБВ; 1448 Cost. II, 738); *виданіа, виданія* 2 (1436 Cost. II, 701; 1485 BD II, 372); *wedaniia 1* (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); *вѣданіА 1* (1468 BD II, 302); *знах. одн. виданіе 3* (1434 Cost. II, 675; 1435 Cost. II, 682; 1485 BD II, 372); *вѣданіе, вѣданіе 2* (1392—1393 РФВ 170; 1404 ГМ); *веданіе 1* (1481 BD II, 358); *ор. одн. вѣданьемъ 1* (1394 Р 54); *1 вѣданеймъ 1* (1436 Cost. II, 706).

Пор. ВЪДАТИ¹ 1.

ВЪДАТИ¹, ВЕДАТИ, ВИДАТИ *дієсл. недок. (65) 1. (кого, що, о чім) знати (кого, що, про що) (45):* Вѣдан то кажды члвкъ кто на тьи листь посмотритъ оже я князь Соу-нати и Кистютин... чинимы миръ твердыи ис королевемъ казимиромъ польськымъ (б. м. н., 1352 Р 5); тако есмо... выѣхали и земАны самборьскими и старьци што жь о томъ добре вѣдають (Погоничі. 1422 Р 97); Мл(с)тию божию

мы великыи князь швитригаило... чинимь знаменито симь наши(м) листомъ комуждо потребизна его вѣдати иже... даеъмы и записуеъмы пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте (Луцьк, 1434 Р 128); Мы пытали по чому вы сведоми, штобы то было пани Василеое Копачевича, они поведали. Вѣдаеъм гораздо, коли держал Слоним пан Копач (Луко-ница, 1478 AS III, 17); А далее Борисъ на князя Константина передъ нами рекъ: вѣдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рѣчей много, але какъ того часть будетъ, тогда буду мовити (Вільна, 1495 АЛМ 83—84); Ино которого есмо человека

ведали въ нашей земли, што емоу добра нехотель, а какъ съ нимъ миръ вземъшы, того есмо тогда жъ зъ земли нашо и выслали (б. м. н., 1496 *ВД II*, 405); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ... кому того потребъ будетъ вѣдати (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

в е д а т и д а т и (до кого о чѣм) (1), **д а т и в ъ д а т и** (кому) (1) повѣдомити (кого про що), довести до вѣдома: (кого); и если похочете ... ми(р) и запись к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61); А також мы, Стефан воевода, до того часу коли оуслышим о ихани тоурецком на земли ... кроулев оургьскаго и полскаго... тогда им обом крадем и братѣям их имаем дати вѣдати оуказати, како мочи моум майборзо (Гирлов, 1499 *ВД II*, 423); **д а в а т и в ъ д а т и** (17) *див.* **ДАВАТИ**; чинити ведати (1) *див.* **ЧИНИТИ** 2.

2. (що) (*дѣзнатися*) розвѣдати, вивѣдати (1); И тѣж како велико веселиласа еста рада кроле(в)ства коли черес посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оусхотѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *инф.* вѣдати 23 (1410 *АкВАК XI*, 5; 1433 *P* 118; 1444 *AS I*, 39; 1449 *АЛМ* 8; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1459 *P* 171; 1466 *AS I*, 62; 1487 *AS I*, 87; 1494 *АЛМ* 54; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); ведати, *vedati* 15 (1388 *ZPL* 103; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1437 *AS I*, 33; 1446 *AS III*, 5; 1451 *AS I*, 44; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1487 *AS I*, 85; 1493 *АЛРГ* 55; 1496 *ПДВКА* 61; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV 141 і т. ін.); **вѣда(т)** 2 (1447—1492 *ЛКНKB*; 1499 *ГОКIP*; *widaty* 1 (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 141); *теп.* 1 *ос. одн.* вѣдаю 1 (1495 *АЛМ* 83); *ведаю* 1 (1484 *ЯМ*); 2 *ос. одн.* вѣдаешъ 1 (1495 *АЛМ* 84); *вѣдаешъ* 1 (1495 *АЛМ* 84); *ведаешъ* 1 (1484 *ЯМ*); 3 *ос. одн.* вѣдаешъ (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); 1 *ос. мн.* ведаем, *ведаемъ* 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1478 *AS III*, 17); **вѣдаюмъ** 1 (1448 *Cost.* II, 738); 2 *ос. мн.* ведаете, *wedaiete* (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139; 1484 *ЯМ*); 3 *ос. мн.* вѣдають 1 (1422 *P* 97); *ведаю(т)* 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* **в е д а (л), wedał** (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 23 зв., 27); 1 *ос. мн.* есмо... ведали (1496 *ВД II*, 405); 3 *ос. мн.* ведали (XV ст. *BC* 14 зв.); *майб.* 1 *ос. одн.* боудоу ведати (1484 *ЯМ*); 1 *ос. мн.* боудемо... видати (1485 *ВД II*, 372); *баж.-ум.* *сп.* 2 *ос. мн.* абы вѣдали (1392—1393 *РФВ* 170); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* вѣдаи (1352 *P* 5); *дѣеприсл.* *одноч.* вѣдаючи (XV ст. *СГЧА*).

Див. ще ***ВЪЗВЪДАТИ**, ***ОУЗЪВЕДАТИ**.

***ВЪДАТИ** ² *дѣсл. док.* (2) бачити, видѣти: Мартинъ жалова(л) на микоулоу колѣ ора(л) свое пола тогда оупоустѣль мошнюу а в неи три ско(т)ци микоула сеючи тое пола и нашо(л) тоу мошнюу с тыми гро(ш)ми, марти (!) оупомина(л) абы емоу верноюу а о(н) то(г) прель мы сказоуемъ микъ(л)е самомоу о(т)прѣсачъ и(ж) не вѣда(л) ты(х) гро(ш)и ани мошны (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* вѣда(л) 1 (XV ст. *BC* 32); *веда(л)* 1 (XV ст. *BC* 26).

***ВЪДАТИ** ³ *дѣсл. недок.* (5) (що) видѣти, завѣдувати (чим): Протож недалеко никому вѣступати ся и еден вѣдаешъ тое село владика орменьский (Київ, 1445 *ЗНТШ СХV*, 19); а въ мыто бы еси нашо и въ промьту не уступался, нехай мыто и промьту нашо ведають они, мытники нашы (Краків, 1487 *РИБ* 226); И сам бы еси в мыто нашо и в промьту и у вагу не вступался... нехай он мыто нашо и промьту и вагу ведаешъ по давному (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* вѣдаешъ (1445 *ЗНТШ СХV*, 19); *нак. сп.* 3 *ос. одн.* нехай... вѣдаешъ 1 (1498 *АЛРГ* 82); *нехай...* ведаешъ 1 (1498 *АЛРГ* 83); 3 *ос. мн.* нехай... ведають 1 (1487 *РИБ* 226); *нехай...* вѣдають 1 (1488 *РИБ* 222).

Див. ще **ЗАВЪДАТИ**.

ВЪДИНЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустини

осадити себѣ села на има козаревци и ползаловци и вѣдинци (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: *наз.* вѣдинци (1431 *Cost.* I, 317).

ВѢДОМО, ВЕДОМО, ВИДОМО *предик.* (15): вѣдомо (9): будетъ ведомо оусемъ хто коли видить грамоту а любо слышитъ чтучи ажъ Азъ панко слуга королевъ та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ со княземъ скиригаиломъ и срокъ есмь оучинилъ на розтво х(с)во (б. м. н., 1387 *СП* № 12);

вѣдомо да е(ст) вамъ, аже помогъ на(м) бѣ и добили есмы нашу очизну правою (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); А и привиліе што имали Мароушка... и племенца еи... на тое село на Илѣшеви... тотя привиліа загибала, како ест вѣдомо нам и бояром (Гирлов, 1499 *ВД II*, 155);

◇ **в ъ д о м о д а в а т и** (1), **д а в а т и в ъ д о м о** (1) повѣдомляти, доводити до вѣдома: Вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажъ есмь сѣлъ на столъ великого црства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скимъ (!)... даемо вѣдомо... аже балица воевода... сзидаше црковь... на земли тересовской (Сігет, 1404 *ГМ*); **в ъ д о м о ч и н и т и** (2), **ч и н и т и в ъ д о м о** (2) повѣдомляти, доводити до вѣдома: Про то Мыв Александръ, або Витольдъ, з ласки Божое Княжа Литовское... ведомо чинимо... ижъ... права и волности... надаемъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26); іо роман воевода земл; молдавской... ис нашими боары чинимъ то вѣдом... оже тотъ слуга наш тодоръ, исъ своею братією... сл... жили намъ ис правою вѣроу (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); А се я панъ данило, дамбоговичъ (!), Задревецки. Вѣдомо чинимо... Дали есмъ на има Шандрови... дворич... кде доброславец сидѣль (б. м. н., 1473 *ЗНТШ V*, 3).

Див. ще **СВѢДОМО, СВѢДОЧНО**.

***ВѢДОМЪ** ч. (5) ◇ з (сѣ) в ъ д о м о м (кого) (3) з вѣдома: Се я Янъ... продалъ есмы... съ вѣдомомъ осподаря короля Казимира землю свою питомоу (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); Продад есмы свое имѣнье отчистое... з своеи жены и дѣтий вѣдомом, пану Василю Хребтовичу (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); ко у в ъ д о м о у (1) до вѣдома: а николи не имаем быти в ради... где бы вреченного Казимира кролѣ... непожиточне... было бы мовено... алибо их всѣх противности которіи пришли коу нашоу вѣдому, маем оуставично выстерегати (Сучава, 1462 *ВД II*, 284); н ѣ т ѣ в ъ д о м а (1) не вѣдомо: И повѣдиль ми Репа, штожъ в то (!) въ тои клети не остало ся ничего скарбу, только зброи осталися, а мнсы зламаны, а котлы зломаны, и скрыня не замкнена зъ листы и списки, нѣтъ вѣдома съ какими (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *род. одн.* вѣдома (1498 *АЛМ* 163); *дав. одн.* вѣдому (1462 *ВД II*, 284); *ор. одн.* вѣдомомъ, вѣдомом 2 (1451 *АкЮЗР* II, 106; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *ведомомъ* 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

Див. ще ***СВѢДОМЪ** ¹.

***ВѢДѢТИ** *див.* **ВИДѢТИ**.

1 **ВѢЖИ** (ВѢЖИ) (1): а право имаешъ его мѣсть имаешъ да(т) мнѣ и моимъ дѣтемъ и земланомъ оусѣмъ тыхъ то зѣмль польское оу вѣжи (!) како инымъ землямъ польскимъ (Кременецъ, 1434 *P* 130).

Див. ***ВѢЖЪ**.

* **ВѢЖНАНСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): Мы бискупы мацѣи премьски(и)... Ашекъ мазовшани(н) мичко кульков(с)ки(и) клюсь вѣжнан(с)ки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о залѣсие... на многи(х) роуѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн.* вѣжнан(с)ки(и) (1404 *P* 70).

***ВѢКЪ** ч. (199) 1. (*надзвичайно тривалий час*) вік, вічність (7): Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ нашъ (? — *Прим. вид.*) выразившы нижей именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатую Нашоу змоцнили (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); Мы, Свядрыгаило, Великій Князь,

чинимо знаменито нынешнимъ и потомъ будущимъ веку людемъ, ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ (Новоселиця, 1430 *ВБКЛ* 7); А кто имъ пороушит и разорит... и да ест подобенъ Иудъ предателю и проклѣтому Арию... кровь его на них и на чадахъ их, иже ест и бъдетъ въ безконечныя вѣкы, амин (Сучава, 1466 *BD* I, 106);

во вѣки вѣковъ (1) навѣки-вѣків, навѣчно: Богу нашему слава во вѣки вѣковъ, Аминь (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); въ вѣкы вѣчныя (1) навѣки, навѣки-вѣків: (тѣмъ)же мы видѣвше его правою и верною службою до на(с)... дали есмы емоу... а село... въ вѣкы вѣчныя (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433); до вѣка вѣчнаго (1) до вѣку, навѣчно: Се азъ рабъ... ісу христа Игнатіе... дали есми а кадел(ни)цоу... яко да творѣт ми память... прѣжде же смърти нашеи и по смърти до вѣка вѣчнаго (Путна, 1476 *BD* I, 215); из вѣка вѣчнаго (21), и свѣчнаго вѣка (1), из вѣка из давного (1) одвѣку, споконвѣку: а про то та пани хонька... оуздала естъ тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... яко из вѣка вѣчнаго слушало к тому мунастыреви (Перемисьль, 1378 *P* 26); мы влодиславъ коро(л) полски... знае(мъ) чини(м)... аже оставлаем(ъ)... пола м(ихаил)а... при всемъ при т(о)м (што) прислушало и слушаеъ из вѣку вѣчно(г)

церкви свтому р(о)ж(т)ву манастырю терлец(кому) (Медика, 1415 *P* 86—87); а пану Ящку... достялося Гуговъ и съ тѣмъ, штожъ изъ вѣка вѣчного тяглю к Гугову (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); тако земане исмовивши са и старци и вызнали аже по лисичин брод(д) земла црквяная стго спса из вѣка из давного (Погоничі, 1422 *P* 97—98); а хотаръ той (селищю) да е(ст) по старому хотароу, коуда из вѣка вѣчного о(живали) (Сучава, 1483 *Cost.* S. 122); на вѣки вѣка (1), на веки векома (2), на вѣки вѣкомъ (12), на вѣку вѣкомъ (1), на вѣкъ вѣкомъ (2) навѣчно, навѣки-вѣків, назавжди: Мы дмитрин... кна(з) литовский чинимъ то знаемо... иже... на вѣки вѣкомъ... обьчюемы наша присага (Краків, 1388 *P* 40—41); а то даемъ тако на вѣку вѣкомъ (так. — *Прим. вид.*) ему (Львѣв, 1399 *P* 59); а мы... имаемъ вѣрнѣ прияти и слоужити королю... на вѣки вѣкомъ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687); да ест томоу манастырю от Хомора от нас оурик, непоруоушено николи на вѣки вѣка (Сучава, 1467 *BD* I, 121); И боудет ли нам оусилно... тогда... корол... подли нас имать стати, а никоум нас и землю нашу не выдати (ни)коли на веки векома (Сучава, 1468 *BD* II, 302); Тое оуке вышепенанное слюбоуем и присагаем здержати... на вѣкы вѣкомъ (Колсмия, 1485 *BD* II, 372); и а вѣки вѣчныя (131) навѣчно, назавжди, навѣки-вѣків: записалъ есми и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову на веки вѣчныя соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1); со всѣмъ ис тѣмъ оуздал(л) росовон на вѣки вѣченъ (Галич, 1418 *P* 89); И мы... тое имъние на имя Микуличи дали есмо емоу... на вѣки вѣчныя (Кам'янец, 1494 *АЛМ* 54); тое вѣке (1) вышепенанное да естъ томоу... монастироу... на вѣкы вѣчна (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230—231); на вѣкы вѣчныи ч а с ы (1) навѣчно, назавжды, навѣки-вѣків: тако... оучинили е(с)ми къ сеи слоужбѣ... пану владиславу, кролеви... на вѣкы вѣчии часы (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); оу вѣки вѣкомъ (1) навѣки, навѣки-вѣків: оу вѣки вѣкомъ аминь (Перемисьль, 1359 *P* 10); оу вѣкы вѣчныя (3) навѣки, навѣки-вѣків: то естъ оурикъ со оусъмъ доходомъ стѣи еп(с)кпии нашой оу вѣкы вѣчныя (Сучава, 1403 *ДГАА*); то емоу оурикъ со оусъмъ доходомъ оу вѣкы вѣчныя (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84); вѣчн е (н) на вѣкн (б) *див. ВѣЧНЕ*; вѣчн о (и) на вѣкн (4) *див. ВѣЧНО*.

2. життя (2): А кто имъ пороушит и разорит, того да побьетъ богъ зде телом, а въ бѣдѣмъ (в *ориг.* бѣдѣдѣмъ). — *Прим. вид.*) вѣцъ доушеа (Сучава, 1466 *BD* I, 106); а хто

учне(т) устоупатися и пакастити митрополить алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(й) вѣ(к) и в боудоушей анаѣтема и маранаѣта свты(х) апосто(л) (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. вѣка* 21 (1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1407 *Cost.* I, 56; 1435 *DIR* «А» 465; 1442 *Cost.* II, 88; 1458 *BD* I, 20; 1463 *BD* I, 74; 1475 *BD* I, 203; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1483 *Cost.* S. 122 і т. ін.); *вика, wika* 2 (1464 *BD* I, 86; 1465 *GL* 176); *века* 1 (1464 *DIR* «А» 517); *веку* 2 (1389 *PEA* I, 26; 1430 *ВБКЛ* 7); *вѣку* 1 (1415 *P* 87); *знах. одн. вѣкъ, вѣкъ, вѣ(к)* (1401 *АкВАК* III, 2; 1435 *Cost.* II, 687; 1436 *Cost.* II, 706; 1481 *ГПМ*); *місц. одн. въ вѣцѣ* (1466 *BD* I, 106); *род. мн. вѣковъ* (1401 *АкВАК* III, 2); *дав. мн. вѣкомъ, вѣкомъ, вѣком, вѣко(м)* 12 (1359 *P* 10; 1388 *P* 41; 1394 *P* 54; 1399 *P* 59; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1409 *P* 74; 1435 *Cost.* II, 687; 1436 *Cost.* II, 702; 1448 *Cost.* II, 738; 1485 *BD* II, 372 і т. ін.); *веком, веко(м)* 3 (1470 *AS* I, 65; 1483 *ВОРСП* 178); *знах. мн. вѣкы* 89 (1400 *DIR* «А» 433; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 *Cost.* I, 116; 1429 *Cost.* I, 280; 1435 *Cost.* II, 682; 1448 *Cost.* II, 365; 1459 *BD* I, 35; 1473 *BD* I, 187; 1482 *BD* I, 263; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *вѣки, ! вѣжи, вѣкі, wіki* 52 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1359 *P* 10; 1389 *PEA* I, 27; 1401 *АкВАК* III, 2; 1415 *P* 87; 1433 *P* 123; 1434 *P* 130; 1445 *P* 148; 1462 *Cost.* D. 11; 1482 *BD* I, 263; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *wіki* 3 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3; 1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *веки, wуеki* 10 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1389 *PEA* I, 27; 1395 *GL* 166; 1415 *P* 87; 1440 *P* 142; 1468 *BD* II, 301, 302; 1470 *AS* I, 65; 1487 *AS* I, 241); *векы* 4 (XV ст. *BC* 12, 22, 35); ! *вѣку* 1 (1399 *P* 59); *дав. дв. векома* (1468 *BD* II, 301, 302); *знах. дв. вѣка* (1448 *Cost.* II, 365; 1467 *BD* I, 121).

Див. ще В ВѣКЫ, ДО ВЕКА, З ВЕКОМ, З ВѢКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, НАВѢКИ, НАВѢКЪ, ОТ ВѢКА, SWYKU, OUBѢКЪ.

***ВѢЛЕБНЫИ** *див. ВЕЛЕБНЫИ.*

ВѢЛЕНСКИЙ *див. ВИЛЕНСКИЙ.*

***ВѢЛѢТИ** *див. *ВЕЛѢТИ.*

***ВѢЛИКИЙ** *див. ВЕЛИКИЙ¹.*

ВѢЛИКІИ ТАЗЛОВ, ТАЗЛОВЪ ВЕЛИКО ч. (17) (*назва річки у Молдавському князівстві*): едно село на солоному тазловѣ на имѣ провозещи и полъ на опришина о(т) кѣрова на велико(м) тазловѣ (Сучава, 1419 *DIR* «А» 444); А хотар томоу виш(е)реченомоу село Стецканіи... оу вадоу Негоуцѣторюви, где коуплѣ(е)т са Тазловъ Велико съ Тазловъ Солиноу (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: *наз. одн. Тазловъ (Тазловъ) Велико* 2 (1493 *BD* II, 6); *зам. род. от Вѣликіи Тазлов* 2 (1491 *BD* I, 452, 453); *род. одн. Велико(го) Тазлова* (1491 *BD* I, 452); *місц. одн. на Велико(м) Тазлове* 9 (1472 *BD* I, 177; 1491 *BD* I, 451, 452, 453, 463); *на Велико(м) Тазловѣ* 3 (1419 *DIR* «А» 444; 1470 *BD* I, 153).

*Див. ще *СЛАНЫИ ТАЗЛОВЪ, *СОЛОННЫИ ТАЗЛОВЪ, *ТАЗЛОВЪ¹, *ТАЗЛЪВЪ СОЛИНЪ.*

ВѢЛМИ *див. ВЕЛЪМИ.*

***ВѢЛЪЯ** ж. (1) (*назва річки у Волинській землі*) Вілія: Се мы панове Цешеневський... продали есмо имъние отчиною свою... на имѣ Новосѣльци на рецѣ на Вѣльи (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64).

ФОРМИ: *місц. одн. на Вѣльи* (1469 *AS* I, 64).

***ВѢЛѢТИ** *див. *ВЕЛѢТИ.*

***ВѢЛѢТИ** *див. *ВЕЛѢТИ.*

***ВѢНЕЦЪ** ч. (1) вінець: застали есмо оу стго спса на красно(м) д іконы кованы(х) а г іконы з вѣньци (б. м. н., бл. 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *ор. мн. вѣньци* (бл. 1429 *P* 114).

ВѢНИЦКИЙ, ВЕНИЦКІЙ *прикм.* (6): а мене... при вѣнницькой (!) волость... при моюи выслужѣ имаеъ мѣ его мѣстъ оставитъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); Я князь Кон-

стантынъ Ивановичъ Озтроскій, будучи въ тотъ часть... намѣстникомъ Браславскимъ и Веницкимъ, чиню знакомито симъ моимъ листомъ... штожь придалъ еси... имънне Здетелу... на соборную Церковь... у Вилни (Вильна, 1499 АСД VI, 2);

гостынецъ Винницкии (1) *див.* *ГОСТИНЕЦЬ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вѣнницкии* I (1485—1500 АС I, 121); *Веницкій* I (1495 АЛМ 88); *род. одн. ч. Винницкаго* (1430 ГВКЛ 8); *дав. одн. ч. вѣнницкомуу* (1491 АС I, 97); *ор. одн. ч. Веницкимъ* (1499 АСД VI, 2); *місц. одн. ж. при I вѣнницкои* (1434 Р 130).

Пор. *ВЕНИЦЯ.
I ВЪННИЦКОМ (ВЪННИЦКОИ) *див.* ВЪНИЦКИЙ.

ВѢНО, ВЕНО *с.* (38) 1. (*мастокъ жінки, одержаний нею при одруженні від батьків*) віно, придане (15): оуоставляемъ тѣ(ж) колі хто наши(х) землянъ до(ч)коу свою замоуж(ж) заживота выдать а ей вѣно запішетъ коли(ж) о(н) оумре(т) тогда братія вѣнци не маю(т) дати одно вено а боудѣтъ ли до(ч)ка старостина а именіе великое тогда сто гриве(н) братіе е (I) имѣют(и) (!) дати за вѣно (XV ст. ВС 35 зв.); Я пан Волчко Хренницкій... отдал еси... дочку мою Марину за пана Пашка Посоговецкого ему за жону и поступил еси ему у вѣне... именованіе мое Лопавши (Хрніники. 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3); Биль намъ чоломъ часникъ нашъ, Федко Гавриловичъ, и положилъ передъ нами листъ отца нашего... которымъ ему далъ и дозволилъ выкупити имѣніе, на имя Микулича, у Дмитра Холиневского, што была ему жена его записала у своемъ вѣнѣ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнію никого не мѣла (Кам'янецъ. 1494 АЛМ 54).

2. (*довічне забезпечення приданого жінки грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка*) віно (20): Се я князь Семен Романовичъ Кобринский... записоуя жене своей, княгини Улиане Семеновне Голшанских на своих именованых... тоую тисач коп, штож она принесла от брати своих из Голшан... за мене идоучи... и я жене своей княгини Улиане записоуя против ее тисачи коп другоую тисач коп... Ино естлибы што на мене Бог допустил и жена моя княгини Улиана... не вхочет сидити на вдвом столцы, тогда дѣти мои мают пенези ей отдати, вено ее двѣ тисачи коп (Кобринъ, 1454 АС III, 9—10); я кн(А)зь Семен Юрьевич... записоуя жонѣ своей кн(А)г(и)ни Настасьи против ее отчизны оу вѣне двѣ тисачи коп на своих имѣнѣх (Ровно, 1483 АС I, 82); а тоѣ небо(ж)чикъ бра(т)и мой(и) а(н)дре(и) о(т)хода с сего свѣта о(т)писа(л) мнѣ име(н)е о(т)чины своее третюю часть, нмѣ(н)е оуздоу, а на дву часте(х) име(н)а своего записаль жонѣ свое(и) вѣно, котораА тыми разы за борисо(м) ест (Вильна, 1495 ВМБС);

◇ *виномъ отправлати* (1), *отправить вѣномъ* (1) (кого) давати, дати віно (кому), *винувати* (кого): коли(ж) братія роженая боудоутъ вымѣит а помроу(т) тогда на стрѣ(ч)ноюу братію именіе прїидѣ(т) а помроу(т) стрѣ(ч)ныи бра(т)я тогда набліше плема именіе прїидѣ(т) а кажды(и) ис ты(х) боудоутъ лѣ сестры в томъ именіи имѣють и(х) виномъ о(т)правлат(т) (XV ст. ВС 36); быти у вене (1) *див.* БЫТИ¹.

ФОРМИ: *наз. одн. вѣно* 2 (XV ст. ВС 31 зв.; 1495 ВМБС); *вено* 1 (1495 ВМБС); *род. одн. вѣна* 2 (1494 РИБ 561); *вена* 1 (XV ст. ВС 35 зв.); *знах. одн. вѣно* 13 (1494 АЛМ 54; XV ст. ВС 35 зв.; 39; СЯ 40, 41; 1495 ВМБС; РИБ 620); *вено* 3 (1454 АС III, 10; XV ст. ВС 35 зв.; 1495 ВМБС); *ор. одн. вѣномъ* 1 (XV ст. ВС 36); *виномъ* 1 (XV ст. ВС 36); *веномъ* 1 (XV ст. ВС 21); *місц. одн. оу, у, въ вѣне* 4 (1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1483 АС I, 82; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1494 РИБ 561); *оу, у вене* 4 (XV ст. ВС 31 зв.; 1481 АС I, 77); *прїи виѣ* 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); *у ви(н)* 1 (XV ст. ВС 21); *у вѣни* 1 (1494 РИБ 560); *у вѣнѣ* 1 (1494 АЛМ 54); *во венѣ* 1 (XV ст. ВС 6 зв.); *оу вѣну* 1 (1488 АС I, 241).

*ВѢНОВАТИ *дїсл. док.* (I) (що кому) забезпечити довічно придане жінки грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка: А се А панъ бенко староста галицькийи и снатиный свѣдцю... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своєю жень варваръ сто гривенъ на своемъ селѣ на тольмачи и жюрковѣ на своєю вотиннѣ (Коломия, 1398 Р 57).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. вѣноваль* (1398 Р 57).

ВѢНЦИ *див.* ВЕНЦИ.

ВѢНЦИ *див.* ВЕНЦИ.

*ВѢПРЬ *див.* *ВЕСПРЬ.

ВЪРА, ВЕРА, ВИРА, ВАРА *ж.* (8522) 1. (*віросповідання*) віра (11): слубуемо... сдержати и полнити ты-то листы и записы нашъ, якося есмо предъ тым оу нашихъ листехъ записали... Владиславу Крол Полскому... подлугъ хрестыянскоѣ веры (Чжурзев, 1403 ДГМ); i Waszab miłost żałowali, syły by ieste nam w tom ne czynili, iżby nam peremiryie s nim derżat, zaniż ne czoho dla iesmo to wczynili... niż wiry dla chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, szto was soromotył (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); томоу исномоу пану нашемоу... владиславовы, королеви... оучера, тоу, у левовы, посполоу съ вѣсею радою нашею... намъ по(д)данными лю(д)ми виры правоу голды... оучинили е(с)ми (Львів, 1436 Cost. II, 697—698); мы вишелпсаннїи Іо Стефан воевода... на тые слобы и присѣгы... на наше право и на нашу вѣроу хрестіянскоую, слобоуем посполоу и съ сыном нашим Богданом воеводоу (Гирлов, 1499 ВД II, 425).

2. (*відданість*) вірність (25): а тижъ коли бы котоуи неприятель своєю силою обглого тото исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т)и его... имають ис правоу вѣроу... того исного города боронити (Луцьк, 1388 Р 37); велможныи стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были... хотачи и слобуючи намъ... такую и болшую вѣру какъ намъ передкове его воеводы оуказывали (Ланчиця, 1433 Р 121); Не естъ то ди(в)... иже писа(л) такии рѣчи... ка(к) нашъ неприятель... хотА... мысли ваши противоу намъ завжды чисте а вѣрны о которы(х) жо непороушоны въ вѣре оуоставичъ... нѣкторое о на(с) оувести оу вотпѣнне (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); а про тожъ гды(ж)... казимир... коро(л) полски... на(с) напома(н)оу(л), абы есмо ем(оу)... чистою вѣроу и певною, ако и пре(д)кове наши тримали и держали, прото(ж), мы... вызнавае(м)... иже есмо сА о(бо)вазали... иже ем(оу)... боуде(м)... помо(ч) оуоставчнѣА чинити (Хотин, 1448 Cost. II, 733—734); Сим листом слобоуем, мы и наши сынове... кролю его милостн... вѣсею вироую... помагати (Коломия, 1485 ВД II, 371).

вѣроу при(с)тати (кому) (I) бути вірним: а то такъ а(ч) прере(ч)ныи воевода з дѣтми... намъ и дѣтемъ нашимъ и наместкумъ и корунъ вѣроу пристанѣтъ яко его передькове вѣрии были и служили (Ланчиця, 1433 Р 121).

3. *доставірність* (3): А я самъ князь Михайло Ивановичъ Роговицкий для лепшого веры и твердосты к печатямъ ихъ милосты и свою печат еси к сему моему листу привесил (Володимир, 1475 АС I, 72); А на вѣроу вышелпсаннихъ рѣчи, печати наши... къ нинѣшнемуу листови привѣсити вѣльчи есмо (Гирлов, 1499 ВД II, 426).

4. *довір'я* (3): а свѣдци цнии панове па(н) глѣбъ романовскыи па(н) ошашко давидовскыи... иныхъ вѣль при томъ добрыхъ было им же честь и вѣра лежитъ (Львів, 1412 Р 81); а при томъ были шлахетныи панове олесшко судия ильскыи (I) панъ янъ виницкыи... иныхъ много было добрыхъ им же честь и вѣра лежитъ (Львів, 1421 Р 94).

5. *свідчення правдивості* (8419): а на то вѣра моя и моихъ сыно (I) вѣра вѣра (I) жупана юги жо(р)жевича вѣра жупана стецькова и съ братиАми его вѣра братулова нате-дулова вѣра станицлавова вѣра пана драгоева (Роман,

1392 *Cost.* I, 8); а на то ест въра нашего господства вишеписаннаго мы Стефана воеводи, и въра възлюбленнаго ми сына Александра, и въра бояр наших (Васлуй, 1465 *BD* I, 88); А на то ест въра нашего господства вишеписаннаго мы Стефана воеводи, и въра пръввълюбленнаго сына господства мы Богдана воеводи, и въра бояр наших (Ясси, 1500 *BD* II, 175);

върою и правдою (4), (со) правдою и върою (2), въра и чтью (1), под вирою (1), при въри (1) (*формула присяги*) вірою і правдою, вірою і чество: а мы слубоуемо ему при нашеі въри... тѣхо д тисачи рублїи воротити исполна (Луцьк, 1388 *P* 37); мы Стефан воевода... знаменито чиним... (иж изеднали са есмо...)... сь... Александром... велик(им князем литов-)ким... (на то как от сего дне) наперед да (и)мае(м) емоу быти добрїи и правїи (прїатель, со всим срьдцом и со) всею... прав(до)ю и върою (Сучава, 1499 *BD* II, 442); дати въру (2) *див.* ДАТИ; подъ честию и върою (4), при чести и въри (44) *див.* ЧЕСТЬ I; оучинити въру (1) *див.* ОУЧИНИТИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* въра 8405 (1392 *Cost.* I, 8; 1403 *RS* 338; 1412 *DIR* «А» 440; 1427 *DBAc* 23; 1434 *Cost.* I, 398; 1453 *Cost.* II, 462; 1465 *BD* I, 88; 1481 *BD* I, 249; 1493 *Cost.* S. 176; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); вера 15 (1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 455; 1457 *BD* II, 258; 1458 *BD* I, 9; 1459 *Cost.* S. 22; 1462 *BD* I, 65; 1473 *BD* I, 182; 1479 *BD* I, 226; 1491 *BD* I, 453; 1495 *BD* II, 55 і т. ін.); вѣра 21 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1408 *Cost.* I, 61; 1425 *Cost.* I, 169); вѣра 4 (1443 *Cost.* II, 129, 141; 1497 *Cost.* S. 223, 224); *зам. знах.* держати въра I (1388 *P* 43); *зам. ор.* обѣчоемы въра и ч(е)стью I (1388 *P* 41); под въра I (1403 *ДГМ*); *род. одн.* веры 4 (1389 *PEA* I, 28; 1403 *ДГМ*; XV ст. *BC* 28 зв.; 1475 *AS* I, 72); въры I (1462 *BD* II, 284); вири 2 (1436 *Cost.* II, 697; 1499 *BD* II, 425); віру I (1436 *ЗНТШ* LXXVI, 141); виры I (1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн.* въроу (1400 *Cost.* I, 37; 1408 *Cost.* II, 632; 1433 *P* 121; 1434 *Cost.* II, 664, 669; 1436 *Cost.* II, 698; 1462 *BD* II, 284; 1499 *BD* II, 425, 426); *зам. місц. при* въроу I (1458 *Cost.* II, 815); *ор. одн.* въроу 19 (1388 *P* 37; 1403 *ДГМ*; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *P* 121; 1448 *Cost.* II, 300; 1457 *Cost.* II, 811; 1462 *BD* II, 285; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1499 *BD* II, 425, 442 і т. ін.); вирою 2 (1485 *BD* II, 371, 420); въроую I (1436 *Cost.* II, 698); *місц. одн.* при върь 31 (1395 *Cost.* II, 612; 1407 *Cost.* II, 629; 1411 *P* 77; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 651; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1454 *P* 163; 1463 *BD* II, 295; 1470 *BD* II, 310; 1485 *BD* II, 372 і т. ін.); при въри 6 (1388 *P* 37; 1445 *Cost.* II, 729; 1457 *BD* II, 725; 1460 *BD* II, 270; 1475 *BD* II, 329; 1499 *BD* II, 443); при вири 2 (1423 *Cost.* I, 143, 290); при въра 2 (1456 *ПМВП*; 1479 *BD* II, 352); при въры 2 (1435 *Cost.* II, 687; 1457 *Cost.* II, 811); при вери I (1436 *Cost.* II, 701); при (въ) вѣре 2 (1411 *Cost.* II, 638; 1447—1492 *ЛКБВ*).

ВЪРБИЛОВЪ ч. (1) (*назва озера у Чернігівській землі*): Я волчько бодє(н)ковський и своїми де(т)ми... визнаває(м)... иже... продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сѣлща наши на има крѣхав(е)... ис тѣми озѣры... на има озѣро... вѣрбиловъ а глушки (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* вѣрбиловъ (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3).

*ВЪРДОУНОКЪ *див.* *ВЕРДОУНОКЪ.

ВЪРЕНЬ *див.* ВЪРНЫИ.

*ВЪРЄШЧАКЪ *див.* *ВЕРЄШЧАКЪ.

ВЪРИШЬ *див.* ВИРИШЬ.

ВЪРНЕ *див.* ВЪРНІИ.

ВЪРНИ *див.* ВЪРНЫИ.

ВЪРНІИ *див.* ВЪРНЫИ.

ВЪРНО, ВЕРНО, ВИРНО, ВИРЬНО *присл.* (140) (*віддано*) вірно (137): Мы князь володиславъ... рускоѣ земли господарь... то есмы вчинили взорѣвши на нашего вѣрнаго слугу... што же ест намъ вѣрно послужилъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); Мы дмитрии... княз(з) литовский чинимъ то знае-

мо... иже... корунѣ польскои голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 *P* 40—41); Мы кнѣзь федоръ данильевич(ч) кнѣзь рома(н) федорович(ч)... поручаемса по олехна што(ж)

служи(т) ему спдрю своему коро(л) верно (Луцьк, 1388 *P* 42); мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е)... бояри наш вѣрніи пан Доума Броудоуръ слоужил нам право и вѣрно (Гирлов, 1499 *BD* II, 140);

(згидно з умовою) точно (3): мы александро воевода... слубоуемы нашею доброю волею... слоужити и приААТИ и доброю радоу радити... влодиславоу, кролю польскомоу... имаемо вѣрно издержати... подлоугъ нашего хр(с)ти-Аньства и нашеи чьсти (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); то есе вышеписанное слубоуемо здержати при нашеи чти и при върь хр(с)тіанскои и попо(л)нити вѣрно и стато(ч)но под(л)ло(г) (1) того нашего листоу (Хотин, 1455 *Cost.* II, 775).

Див. ще ВЪРНІИ.

Пор. ВЪРНІИ.

*ВЪРНОСТЬ *ж.* (13) (*відданість*) вірність: Мы дмитрии... княз(з) литовский чинимъ то знаемо... иже... володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право не изрушеною вѣрностью... слубоуемы... иже о(т) ты(х) мьсть с нашими дѣтами чистаА вѣрность и полна будемъ держа(т) (Краків, 1388 *P* 40—41); иліащъ воевода... кролю по(л)скомоу... до(с)тоинньи (1) годль вѣрности... оучини(л)... мы такоже... обишоуемъ... оусъкыи слюбы... владиславови, королеви полскомоу... вириныи (!)... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); мы великий кн(я)зь Швитрикрайл... чиним знаменито... иж оузревше есмо верность... н(а)ш(о)го верного слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали за его верную службу сѣла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40); прот(ж), мы хотѣАчи... крола казимира... из вѣрности наше оупевнити, визнаває(м)... иже есмо са об(о)вазали... иже ем(оу)... чистою въроу и певною боуде(м) держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733—734); мы Стефан, воевода... знакоми чинимъ... яко хотА... предкоув наших... наслидова(т)... абы яко тыи то передкове... кролюм полским... вѣчноую вѣрность... записали и заобвазали так и мы... их воли вѣрным наслидованем послоухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284).

ФОРМИ: *род. одн.* вѣрности, вѣрн(с)ти 3 (1448 *Cost.* II, 733, 734, 738); вѣрности I (1436 *Cost.* II, 701); *дав. одн.* вѣрности (1439 *Cost.* II, 712; 1448 *Cost.* II, 738); *знах. одн.* вѣрность, вѣрность 4 (1388 *P* 39, 41; 1462 *BD* II, 284); верност I (1444 *AS* I, 40); вирность I (1436 *Cost.* II, 701); *ор. одн.* вѣрностью (1388 *P* 41).

ВЪРНОУТИ *див.* ВЕРНУТИ.

ВЪРНОУТЬ *див.* ВЕРНУТИ.

ВЪРНЫИ, ВЪРНІИ, ВЪРНЫ, ВЪРНИ, ВЪРЕНЬ, ВЕРЕНЬ, ВЕРНІИ, ВЕРНЫИ, ВЕРНЫ, ВИРНЫИ, ВИРЕН *прим.* (1171) (*відданий*) вірний (1164): колиж то пришедши пред наше обличє слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, и оуказал ест княза львовы листы... тогда пожадал ест, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абахом подтвердили княза львовы листы (Судомор, 1361 *AGZ* 6); и слубили есми... корунѣ польскои вѣрне слоужити... акоже слуша (1) вѣрному служѣ (!) оучинити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); мы Вѣликий коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ ... аже нашъ верныи слоуга данило дажбогови(ч) задержевцкии... оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюу слоужбу (Краків, 1394 *P* 53—54); а такъ приступилъ есмъ ку крулеви... и присагль есмъ вѣре(н) бытѣ (Кременецъ, 1434 *P* 130); И маеть онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому маеть быти несмѣрнъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); и не имаемъ ты(х)... мерзАчо(к) помина(т) на вѣки али имаемъ бы(т) и слубоуемъ ис паномъ михайломъ оу вѣрной приязни (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII. фотокоп.); мы кнѣжны олеска(н)доваА (!) наста(с)я

кне(в)скаа подоумавши есмо... с нашею Върною радою... придали есмо оу до(м) Стѣя тр(б)ци к манастирю Сергеевоу двѣ волости наши(х) (Київ, 1459 P 174); мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знамени... иж вбачивши върныи службы... кн(А)жати Константина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 AS I, 117); а на болшоую крѣпость и потвърж(д)еніе томоу вѣсемоу вышеписанному, велѣли есмы нашемуу върномуу паноу, тьоутоулови логофатоу, писати и намоу (!) печат(т)и привѣсити к семоу нашемуу листоу (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

◇ **Вирная** долына (1), долына Вирная (1) (*назва долини в Подільській землі*): а одь леса аж до урочища Вирной долыны, где засталысмо боярь Хмельничких... которые призналы по тую долыну Вирную грунтъ Мыкульинскій, а за долыною Багрыновскій (Новоселица, 1430 ГВКЛ 8—9); **верны** листъ (2) договірна грамота: А сет мы Стефанъ воевода... визнавамы... каждомуу добромоу... кто коли на тотъ наш верны листъ позриту аже мы и слюбуемъ... королевѣ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были на веки (Сучава, 1468 BD II, 300—301); **кь върнои руцѣ** (2) (*юридична формула в документах про збір мита*) за дорученням господаря: Дьляль его милость личбу съ ключникомъ Берестейскимъ Левкомъ Боготиновичомъ (!) а зъ Немирею, што держали отъ е. м. мыто Берестейское кь върнои руцѣ (Берестя, 1496 АЛМ 128); делал его милость личбу с ключникомъ берестейскимъ Левкомъ Боговитиновичомъ а зъ Немирею, што держали от его милости мыто берестейское к верной руце (Вильна, 1497 АЛРГ 79); держати оу твердой и оу върнои роуцѣ (1) *див. ДЕРЖАТИ*.

ФОРМИ: наз. *одн. ч. върныи, върныи(и)* 48 (1361 AGZ 6; 1422 ДГОВ; 1438 P 140; 1443 Cost. II, 119; 1445 DIR«A» 483; 1448 Cost. II, 313; 1455 Cost. II, 540; 1464 Cost. S. 59; 1475 Cost. D. 3; 1493 BD II, 5 і т. ін.); **върны** 28 (1426 ВАРМ 21; 1431 Cost. I, 317; 1438 Cost. II, 7; 1443 Cost. II, 160; 1452 Cost. II, 426; 1462 BD I, 52; 1469 BD I, 135; 1471 DIR«A» 525; 1472 DIR«A» 528; 1497 Gh. S. 6 і т. ін.); **върни** 20 (1420 Cost. I, 135; 1428 Cost. I, 209; 1437 Cost. I, 540; 1459 BD I, 27; 1468 BD I, 130; 1480 BD I, 241; 1488 BD I, 317; 1493 BD II, 21; 1495 BD II, 43; 1499 BD II, 140 і т. ін.); **върени, върен(н)** 6 (1388 P 39; 1434 P 130, 131; 1436 Cost. II, 698; 1448 Cost. II, 734; 1457 Cost. II, 810); **веренъ** 4 (1400 Cost. II, 618, 619; 1402 Cost. II, 623); **верни** 4 (1458 BD I, 18; 1472 BD I, 177; 1479 BD I, 226; 1497 Cost. S. 223); **вирни, вирну** 3 (1423 Cost. I, 154, 156; 1465 GL 176); **вирны** 2 (1394 P 53; 1399 P 59); **върни** 2 (1460 Cost. S. 41; 1467 BD I, 120); **верны** 1 (1449 Cost. II, 746); **вирен** 1 (1462 BD II, 289); *род. одн. ч. върного, върно(г)* 15 (1424 P 99; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 118; 1434 P 128; 1436 Cost. I, 455; 1438 P 138; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 АкЮЗР I, 18; 1451 P 156; 1452 P 160 і т. ін.); **верного, върного** 9 (1437 AS I, 33; 1444 AS I, 40; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS I, 42; AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; AS I, 44; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1468 BD II, 302); **вирного** 1 (1449 Cost. II, 379); *дав. одн. ч. върномуу, върно(м), вАриоумоу, ївърноумоу* 445 (1361 AGZ 6; 1393 Cost. II, 607; 1400 Cost. I, 31; 1423 Cost. I, 154; 1434 Cost. II, 387; 1448 Cost. II, 306; 1458 Mih. Doc. 123; 1467 BD I, 118; 1483 Cost. D. 30; 1500 BD II, 176 і т. ін.); **верномоу** 6 (1436 Cost. I, 455; 1446 AS I, 42; 1459 Cost. S. 22; 1466 DIR«A» 519; 1499 BD II, 135); **вирномоу, вирноту** 5 (1409 DiR«A» 437; Cost. I, 70; 1411 DIR«A» 439; Cost. I, 95; 1465 GL 176); **върну** 1 (1393 P 51); *знах. одн. ч. върного* 2 (1377 P 24; 1495 АЛМ 84); **вирного** 1 (1479 BD II, 351); **верны** 1 (1468 BD II, 301); *ор. одн. ч., с. върнымъ* 3 (1395 Cost. II, 612; 1438 P 140; 1462 BD II, 284); **вернымъ, верным** 3 (1395 Cost. II, 612; 1462 BD II, 289, 292); *знах. одн. ч. върное* 2 (1388 P 43; 1429 Cost. I, 267); **вирное** 1 (1436

Cost. II, 701); **wirne** 1 (1420 AS I, 25); *наз. одн. ж. върная, върнаА* 7 (1445 АкЮЗР I, 18; P 151; 1446 АкЮЗР I, 18; 1448 P 149; 1451 P 156; 1452 АкЮЗР I, 21; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); **верная** 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); **върна** 2 (1393 Cost. II, 607; 1487 BD I, 295); **върнаа** 1 (1435 Cost. II, 682); *род. одн. ж. върноѣ* 2 (1434 P 129; 1435 P 132); **върное** 1 (1427 P 108); **Вирной** 1 (1430 ГВКЛ 8); *род. одн. зам. знах. за его правои и върнои слоужбою* 1 (1464 Cost. S. 59); **видѣше его правои и върнои слоужбою 1 (1472 Cost. D. 26); **за... върное их слоужбою** 1 (1484 BD I, 279); *дав. одн. ж. върнои* 1 (1496 АЛМ 128); **верной** 1 (1497 АЛРГ 79); *знах. одн. ж. върноюу, върную* 210 (1377 P 24; 1412 DIR«A» 440; 1426 ВАРМ 21; 1437 P 136; 1445 P 150; 1458 BD I, 25; 1469 BD I, 136; 1479 ВАРМ 62; 1483 BD I, 270; 1499 ГОКІР і т. ін.); **върною** 120 (1409 Cost. I, 65; 1420 Cost. I, 135; 1428 Cost. I, 209; 1436 Cost. I, 144; 1447 Cost. II, 273; 1456 Cost. II, 577; 1464 Cost. S. 60; 1472 Cost. D. 27; 1488 BD I, 345; 1499 BD II, 160 і т. ін.); **верною, вернуюу, wiernuu** 15 (1407 АрхЮЗР 8/I, 3; 1436 Cost. I, 455; 1444 AS I, 40; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1457 UKP; 1462 BD I, 65; 1472 BD I, 177; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1479 BD I, 226; 1499 РІВ 777 і т. ін.); **верною** 5 (1400 Cost. I, 36; 1435 Cost. I, 424; 1458 BD I, 19; 1475 Cost. D. 3; 1480 BD I, 237); **вирною, вирноюу, вирноюу** 10 (1425 Cost. I, 169; 1430 ГВКЛ 9; 1457 UKP; 1460 BD II, 270; 1462 BD I, 63, 64; 1464 BD I, 85, 86); **вирною** 2 (1459 BD I, 35, 36); **върну**, **върною** 4 (1403 RS 338; 1431 Cost. I, 318; 1462 BD I, 62; 1493 BD II, 27); **верну** 1 (1399 P 59); **ї върно** 2 (1432 ДГВІН; 1468 BD I, 125); **ї върнои** 1 (1429 Cost. I, 270); *ор. одн. ж. върноио, върною* 97 (1361 AGZ 6; 1400 Cost. I, 26; 1407 Cost. I, 56; 1419 DIR«A» 444; 1426 Cost. I, 178; 1437 P 136; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 P 152; 1451 P 156; 1452 АкЮЗР I, 21; 1459 P 174; 1479 ВАРМ 61; 1497 BD II, 112 і т. ін.); **верноио, верною** 14 (1400 DIR«A» 433; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1436 Cost. I, 484; 1437 AS I, 33; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1468 BD II, 301; 1480 BD I, 237 і т. ін.); **вирною** 4 (1423 Cost. I, 154, 156; 1425 Cost. I, 168; 1449 Cost. II, 746); *міц. одн. ж. оу върнои* 2 (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.; 1462 BD II, 292); *наз. мн. върни* 8 (1388 P 39; 1404 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 652; P 121; 1435 P 133; 1436 Cost. II, 698; 1472 BD I, 169; 1486 BD I, 289); **върны** 6 (1447—1492 ЛКВВ; 1467 BD I, 117, 118; 1468 BD I, 127; 1471 BD I, 164); **върныи(и), върныи** 3 (1443 Cost. II, 144, 179; 1448 Cost. II, 316); **верни** 3 (1462 BD II, 292; 1468 BD II, 301); **вирни** 1 (1462 BD II, 289); **веры** 1 (1455 Cost. II, 775); **вирнѣ** 1 (1436 Cost. II, 701); **върни** 1 (1469 BD I, 134); **ї върне** 1 (1393 Cost. II, 607); *наз. мн. ч. върная* 1 (1433 P 119); *род. мн. ї въринхъ* (1393 Cost. II, 607); *дав. мн. въррымъ, върнымъ, върнымъ, върныи(м)* (1433 Cost. I, 359; 1436 Cost. I, 481; 1442 Cost. II, 87); 1486 BD I, 289, 290); *знах. мн. ч. вирных* 1 (1468 BD II, 305); **вирны** 1 (1468 BD II, 305); *знах. мн. ж. wirnyie* 1 (1421 AS I, 27); **вирныи** 1 (1436 Cost. II, 702); **wyerny** 1 (1395 GL 166); **върныи** 1 (1499 AS I, 117); *ор. мн. върныими* 2 (1434 P 130; 1435 P 132); **вирныими** 2 (1457 BD II, 257; 1468 BD II, 306); **върныими** 1 (1460 BD II, 270); *міц. мн. оу верных* (1468 BD II, 302).**

ВЪРНѢ, ВЪРНѢ, ВИРНѢ, ВѢРНѢ, ВЪРНѢ *присл.* (30) (*віддано*) **врно** (24): слобуемы... иже... чистаА вьрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви... а лихого вьрнѣ остерегати (Краків, 1388 P 41); а с АзькнА(э) Федико несвидский староста кременецкий... визнаваю то... Ако жь Авно было... какъ есмь вьрнѣ служилъ... кнА(э) швидригаилови (Кременець, 1434 P 129); а кто се слово наше пороужи(т) а имѣ(т) въ тые имѣня вьстоупати сА расзоудит сА съ мною прѣ(д) бѣгомъ... иже есмь то вьрнѣ vysлужил(л) оу свои(х) господарей (Київ, 1446 P 154—

155); и дальн слюбоуемъ имаемъ коли намъ... коро(л) ка-
зимиръ... де(н) и мѣстце намени(т), ему... върнъ голдовати
(Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); Сим листом слюбоуем... быти
пріятелем его милости пріятел, а непріятелем его милости
непріятел, вирне и право (Коломия, 1485 *BD* II, 371—372);
(*згідно з умовою*) точно (6): а по моюмъ животъ имають
върнъ испустити ты то горо(д) и земль королеви его мѣстъ
(Кременецъ, 1434 *P* 131); и стали есмо на томъ, аже имаемъ
записы держати наши(х) пере(д)ковъ върна, ка(к) коли
наши пере(д)ци записали королеви его мл(с)ть (Серет,
1446 *Cost.* II, 729); мы Стефан, воевода... знакомито чи-
нимъ... яко хота... предкоув наших воевод молдавскихъ...
обычаем... наслидова(ти), и тиж их въры, пилнои заслуугы
коу... кролюмъ полскимъ... върнъ наслидованымъ... по-
твердити... так и мы... поживами (Сучава, 1462 *BD* II,
283).

Див. ще ВЪРНО.

Пор. ВЪРНЪИ.

ВЪРНЪИ, ВЕРНЪИ *присл. в. ст. (5) (більш віддано)*
вѣрніше: возреше есмо на на (!) его вѣрноюу службу и
хотаче по немъ аж бы тымъ лѣпей и вернѣи намъ... послу-
жилъ... оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли
коупилъ (Краків, 1394 *P* 54); мы возрѣши на его верну
службу и хотаче по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужилъ(!)
...дали есмо и даемъ наше село Надѣво (Львів, 1399 *P*
59); а такъ жъ того исного стецка воеводу хотачи особливо
мл(с)тью оутѣшити абы намъ... върнѣи служилъ... тыи
городы цецунъ а хмеловъ... даемъ и дали есмы ему на вѣки
(Ланциця, 1433 *P* 125).

Пор. ВЪРНО, ВЪРНЪ.

***ВЪРОУВАТИ** *див. ВЕРОВАТИ.*

***ВЪРХОУВЫПИСАНЫИ** *див. *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ.*

***ВЪРЪНЫИ** *див. ВЪРНЫИ.*

ВЪСИТИ *дієсл. док. (1) (кого) (стратити через повишен-
ня) повѣсити:* а кторы бы нашѣ непріАте(л) оутѣклъ на и(х)
сторону или злодѣи, то(г) имае(т) вѣсити, або на(м) наза(л)
выдати (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: инф. вѣсити (1457 Cost. II, 810).

*Див. ще *ВИШАТИ.*

! ВЪСЛОУИ *див. ВАСЛОУИ* ¹.

***ВЪСНЫИ** *прикм. (5) (вимірюваний вагою) ваговий,* на
вагу (3): даль имъ ланъ ватслъвъ S (т) копъ грош(ш) вѣсного
срѣбра (Львів, 1370 *P* 18); продала естъ тотъ мунастырь за
к гривень серебра вѣсного (Перемишль, 1378 *P* 26);

гривна вѣсная (2) *див. ГРИВНА* 2.

*ФОРМИ: род. одн. с. вѣсного (1370 P 18; 1378 P 26);
род. мн. вѣсныхъ (1366 P 12); знах. мн. ж. вѣснии (1366
P 12).*

***ВЪСТЬ** *ж. (4) вѣстка, повідомлення (2):* тогда аксакъ прі-
шолъ такъ таино на насъ аже не было намъ никакобъ вѣсти
а ни слова али жъ оузрѣли есмо его оу нашой державѣ
(б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); где моА сила нестечеть а
ратъ на конь оузѣсаетъ а я о томъ оузѣведаю а к тебе
исъ птичею языкъ вести непошлю... богъ мене лоби(н)
(б. м. н., 1484 *ЯМ*);

вѣсть давати (кому) (1) повѣдомляти (кого): а
тижъ коли бы кторыи непріятель своєю силою облогло
того исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т)
его... имають... того исного города боронити а намо оу
ты часы вѣсть давати штобыхомо пособлѣли (Луцьк, 1388
P 37); вѣсть дати (кому) (1) повѣдомити (кого):
аже будетъ ва(м) надобъ помочъ на кого... азъ самъ есмь
готовъ за того тобъ на помочъ всею моею силою а толко
вѣсть намъ дайте (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171).

*ФОРМИ: род. одн. вѣсти 1 (1392—1393 РФВ 170); вѣсти
1 (1484 ЯМ); знах. одн. вѣсть (1388 P 37; 1392—1393 РФВ
171).*

***ВЪСЪ** *ч. (1) (система мѣр, застосовувана при зважу-
ванні) вага:* чини(м) свѣдомо велебної твоєї мл(с)ти же

есми дали тому истинному пану варшовському ģ тисачъ
фра(ж)кого серебра тѣмо вѣс(о)мо што есми почали дава-
ти оу лудкн (Сучава, 1388 *SL*).

ФОРМИ: ор. одн. вѣс(о)мо (1388 SL).

***ВЪТЬ** *ж. (1) (цсл. вѣтъ) (сілка) вѣтка, вѣть:* коли тѣ(ж)
хто оукрадѣ(т) доубѣ... маеть платѣти шесть скогъ... а
колі толко вѣ(т) о(т)роуби(т) ино чѣтыри ско(т)ци маеть
платити (XV ст. *BC* 37).

ФОРМИ: знах. одн. вѣ(т) (XV ст. BC 37).

***ВЪТАЗЕВЪ** *прикм. (1) витязѣв:* а на то вѣра моА и
монхъ сыно (!) вѣра вѣра (!) жупана юги жю(р)жевнич...
вѣра пана драгуша вѣтазева... (Роман, 1392 *Cost.* I, 8).

ФОРМИ: наз. одн. ж. вѣтазева (1392 Cost. I, 8).

***ВЪТАЗЪ** *див. ВИТАЗЪ.*

***ВЪЧЕНЫИ** *див. ВЪЧНЫИ.*

ВЪЧИСТЕ *присл. (1) (стп. wiczyscie) довічно:* и то
есми продал пану Волчку Жасковскому вѣчисте (б. м. н.,
1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

Див. ще ВЪЧИСТО, ВЪЧНЕ, ВЪЧНО.

ВЪЧИСТО, ВЕЧИСТО *присл. (8) (стп. wiczyscie) до-
вічно:* присудили есмы... аже король заплативъ пА(т) согъ
гривень тымъ панА(м) има вечисто держа(т) (Медика, 1404
P 70); мы великии кѣзъ швитригаиль... чини(м) знако-
мито... иже... дали есмо... пану андрѣю село михлинь... ве-
чисто а непорушно (Київ, 1433 *P* 118); а не маеть быти от-
хил(є)на нигде от острог(а), нижли мають нам с того
именаА служити вечисто (Луцьк, 1487 *AS* I, 86).

Див. ще ВЪЧИСТЕ, ВЪЧНЕ, ВЪЧНО.

***ВЪЧИСТЫИ** *прикм. (6) (стп. wiczysty) 1. (здавна
встановлений) віковичний, споконвічний (3):* оуздали
о(т)ступили тоъ дѣднныи пану колъ тако Ако сами держа-
ли... со всѣми границами вѣчистымъ (!) (Галич, 1409 *P* 74);
а та(к) оуздал(л) Ако самъ имѣ(л)... со всѣми границами
вѣчистыми што изе вѣка к тои дѣдннинѣ прислушало (Га-
лич, 1418 *P* 89).

2. (який повинен завжди бути, відбуватися) вічний,
повсякчасний (2): Се я кназь юрія холмѣский... придали

есмо к цркви бжой преч(с)той бѣомѣтри на бѣомоле вечистое
села стржиово слепче (Холм, 1376 *P* 22); тамъ же противъ
той долини... для вечистого знаку палъ забыты казали
есмо и тую граныцю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9);

◇ вѣчистои памяти (1) блаженної памяти:
про тожъ мы иляшь воевода... знаменито чинимом... како
пилни оу розуми и оу сердыци своѣмъ, рожложивъшы шко-
ды... пану владисла(в), щасной а вѣчистой памяти короле-
вы... а особливо землямъ роускимъ... безъ вины оучиненыи...
землю шепиньскоую... даваемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706).

*ФОРМИ: род. одн. ч. вечистого (1430 ГВКЛ 9); знах.
одн. с. вечистое (1376 P 22); род. одн. ж. вѣчистой (1436
Cost. II, 706); ор. мн. вѣчистыми 1 (1418 P 89); ! вѣчистымъ
1 (1409 P 74).*

Див. ще ВЪЧНЫИ.

ВЪЧНА *див. ВЪЧНО.*

ВЪЧНЕ, ВЕЧЪНЕ, ВЕЧНЕ, ВЪЧНЪ *присл. (14) на-
вічно (8):* а записали есмы тѣе дѣла вѣчне и непорушне
въ сій вѣкъ и въ будучій (Кобринь, 1401 *АкВАК* II, 2);
ми боАрове и рада велможно(г) петра воево(д) ... Авно
чини(м)... гды(ж) переченыи велможныи петръ воево(д)...
королеви полском(у)... коу чистой вѣрности, по винию
слоужбою вѣчне записа(л) са... про тожъ мы... повинни
есмы... вѣрною слоужбою послушни быти (Хотин, 1448
Cost. II, 737—738); Я кн(а)зъ Юри Василевич Жаслав-
ский визнаваю сим моимъ листом... ижет продал есми пану
Семену Олизаровичу имене на Вольни... вечне и непо-
рушно (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а с того дѣлоу не выстоу-
пити з насъ никоторому... бо есмо тое подѣлили соб(є)
вѣчне и непорушно (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14);

вѣчне (и) на вѣки (6) навѣки-вѣків: Тыми жъ ра-
зы а другий записъ Романа Мстиславовича, на Купечовъ

и иные села надане святой Пречистой Володимирское епископии, осмотрели въ томъ светомъ евангелии, и то такъ же подтверждаемъ въчине и на въки (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а тое выше писанное через шлях(о)тне вроженого кн(а)за Костентина и теж на его наследьки власныи и зо всемъ правомъ панствомъ и власностю (маеть) быти держано... въчине на въки (Вильна, 1499 *АСД* I, 118).

Див. ще ВЪЧИСТЕ, ВЪЧИСТО, ВЪЧНО.

ВЪЧНИИ *див.* **ВЪЧНЫИ.**

ВЪЧНО, ВЕЧНО, ВЪЧЬНО, ВЪЧЬНО, ВЕЧЬНО, ВЪЧНА *присл.* (131) навично, назавжди (100): Ино мы... тое мѣстце... подтверждаемъ симъ листомъ нашимъ въчно (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); записали есмо оу верху писаную тую землю... свАтому Ивану церкви... въчьно (Городок, 1443 *P* 145); и я есмо тое свое имѣнье... продал... кн(а)зю Ивану Васильевич(у) Острожком(у)... с тым... с чимъ есмо оу него коупилъ въчно (Острог, 1463 *АСД* I, 56); А продали есмо то Его Милости вобелъ вечно (Друцьк, 1492 *АСД* III, 23); а коли дѣти первое жоны оѣа часть свою... в ро(з)дѣ(л) въчно возмоутъ тогда дѣ(л)ница другою жоны на еѣ дѣти сполна прѣдоутъ (XV ст. *СЯ* 41); И подтверждаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ въчно и непорушно (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2. 58);

въчно (и) на въки (4) навики-вѣки: А которые три лезива Виленской земли держали панъ Сенько Гостский, а панъ Андрей Чапличъ, а панъ Ивашко Подольский, очевистъ передъ нами и устнѣ повѣдили, штожь тые три лезива въчно и на въки продали пану Петрашку Ланевичу Мыслскому (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17); тое имене Любчо по своемъ животе волна она отдати... комубы хотела вечно на веки (Луцьк, 1487 *АСД* I, 241);

постѣйно, повсякчас (25): Тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... вечно и непорушно (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); подтверждаем(м)... королевѣ польскому... тотъ листь, што есмы дали его мл(с)ти в каманци, коли са есмы голдували и записали его мл(с)ти, што быхомъ то въчно оуздержали, яко са есмы тогда голдували и записали въчно (Львѣв, 1407 *Cost.* II, 629); и теж послѣ отца н(а)шого кому будемъ того имѣна або земли и люди дали и листь н(а)шими на вѣчностъ будемъ подтвердили, то маеть въчно держано быти (Вильна, 1499 *АСД* I, 118);

до кінца життя (1): А я имаю кн(а)зю его м(и)л(о)сти с того имѣна слоужити въчно до моего живота и дѣти моѣ мають его дѣтемъ слоужити въчно (Острог, 1466 *АСД* I, 60);

споковнику (1): то все есмо подтвердили... служъ нашому вѣрному ходкови быбелскому... съ всѣми границями яко изъ въка, въчно прислушало к тымъ селумъ (Судомир, 1361 *AGZ* 6).

Див. ще ВЪЧИСТЕ, ВЪЧИСТО, ВЪЧНЕ.

***ВЪЧНОСТЬ** *ж.* (12) довичне збереження документомъ юридичной силы (2); рѣчи которые жъ в часу бывають ажъ бы не проминули съ проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы принти къ будущей знаемости ажъ бы вѣчностью листовъ были подтвержены (б. м. н., 1424 *P* 99); а про льпшоую справе(д)ливностъ и вѣчностъ и печати есмо свои приложили к сему нашему листу (Пустинька, 1499 *ЛП* № 3);

◇ вѣчностъ и мѣти (о що) (1) мати право на довичне володіння (чим): и кн(а)зь Семенъ противъ того рекль: жадноу я вѣчности з братомъ моимъ княземъ Васильемъ не имѣл о дѣлницю брата моего кн(а)за Солтана, нижли есмо такъ держали тоую дѣлницю осподарьскоу воли и пожитки собѣ имѣли на полы (Луцьк, 1475 *АСД* I, 69—70); и а вѣчностъ (9) навично, назавжди: Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѣ его корчму вольную пиво и медь держати, и билъ намъ чоломъ, абыхмо

то ему подтвердили листомъ нашимъ на вѣчностъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Продал есмо имене мое отчизное Дажев на вѣчностъ (Володимир, 1475 *АСД* I, 72); ино съ того имѣнья своего Здетелы записать есмо на вѣчностъ на соборную Церковь... двѣ копы грошей (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

ФОРМИ: *род. одн.* вѣчности (1475 *АСД* I, 69); *знах. одн.* вѣчностъ, вѣчностъ 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1496 *АСД* I, 245; 1499 *АСД* I, 118; *АСД* VI, 2; *ЛП* № 3); *вечность, вечност* 5 (1475 *АСД* I, 72; 1494 *АСД* I, 101; 1496 *АЛРГ* 69; 1497 *ПКП*; 1499 *АСД* I, 118); *ор. одн.* вѣчностью (1424 *P* 99).

***ВЪЧНЫИ** *див.* **ВЪЧНЫИ.**

ВЪЧНЫИ, ВЪЧНИИ *прикм.* (220) 1. (безконечный у часѣ) вѣчный (1); и да моу дароуе животъ вѣчны и зде многлѣтны животъ (б. м. н., 1464—1496 *Гл.* S);

вечная п а м а т ь (1) вѣчна пам'ять: ~ се я князь юрія холмьскии ... придали есмо к цркви бжои преч(с)той бгомтри... села стриживоу слепче... за што зде даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвѣ а по семъ и дѣтемъ нашимъ вечную пам'ять аминь (Холм 1376 *P* 22); в ъ в ѣ ч н а а п (а) м ѡ (т) (кому) (1) на вѣчну пам'ять: Блгочѣстивыи и х(с)олюбивыи Ю Стефа(н) воевода г(с)л(д)рѣ земли мо(л)давской снѣ Бог(д)ана воеводы оукраси гроб(б) съ дѣдоу своемоу Ю Бог(д)ану воеводу... въ вѣчнаа емоу п(а)мѡ(т) (б. м. н., 1480 *DC* 11); в ѣ ч н о и п а м ѡ т и (1) (церковна служба на помин души) вѣчне поминання: и тако(ж) прѣиде пра(д) нами... па(н) косте оуры(ш)... и оучини(л) радѣ божий млстѣ, абы емоу вѣчной памѣти и да(л) свою пасикоу... нашемоу монастырю о(т) молдавици (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453—454); к (к о у) в ѣ ч н о и п а м ѡ т и (9) на вѣчну пам'ять (кому, чогу, про що): Мы па(н) сташко нсѣ давидова староста самборьскыи приводимо то ку вѣчной памѣти нинѣшнимъ и потомъ бу(д)чимъ илья вѣдка премышлескыи и самборьскыи жаловаль са пре(д) кролемъ на стрѣлковць аже оубивають са оу землю оу црковную стго снса (Погоничѣ, 1422 *P* 97); Во има бжне стан са к вѣчной рѣчи памѣти (Ланчица, 1433 *P* 120); во имя бжѣ амень коу вѣчной памѣти тоито рѣчи (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706); дла того ку вѣчныи рѣчи памѣти мы Олександръ... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 *АСД* I, 117); в е ч н ы м и ч а с ы (в заперечному реченнѣ) (1) нѣколи: в котороуж то имене Дажевъ жо я сам ани мои дети... не маемо ся вступовати и нѣкоторые переказы в томъ имену чинити вечными часы (Володимир, 1475 *АСД* I, 72).

2. (не обмежений строком) вѣчный (24): и на вѣчнаа крѣпость к сему листу печати нашъ вельѣи есмо привѣти (1) (Лучица, 1388 *P* 39); и на вѣчное подтверженіе вельѣи есмы нашоу печать великоюу привѣсити к сему листу (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); заплативъ имъ тьи пѣна(з) па(т) сотъ гривень полки(х) (!) его жъ мѣста тычина и тыхъ селъ и всеи волости зальскоу держаніе вѣчное правымъ

судомъ напре(д) речено(м) г(с)дрю коро(л) влодиславу пол(с)кому и его послѣдко(м) присудили есмы (Медика, 1404 *P* 70); а мы есмо поставили владови и крѣсти завѣзку вѣчноую осымъ десать роубли литого серебра (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и подтвердили есмо вичныи оброкъ томоу свѣтому монастыроу отъ Побратъ да имают на каждѣи годъ отъ насъ по ѣ бочки вина (Сучава, 1466 *ВД* I, 105—106); Такъ ижъ межѣ нами и межѣ пререченымъ наияснѣшимъ паномъ Яномъ Олбрахтомъ, кралемъ полскимъ... изъ обоухъ сторонъ, имаеть быти покоуи и мѣр вѣчнѣи (Гирловъ, 1499 *ВД* II, 419);

(постѣйный) вѣчный, повсякчасный (5): а мы... панамъ Адвизъ и алжбѣте вечное молчание чинимъ (Медика, 1404 *P* 70); и дорадивши са есмъ ты(х) старцо(в) и... оучини(л) есмы вѣчную границу и закопали по перехрестнымъ путь што на долинь подли попелева али(ж) до ло(з) (б. м. н., 1419

Р 90—91); а межѣ тыми городаы и межѣ нашею землею рускою то границѣ будутѣ вѣчныи (Ланцица, 1433 Р 125);

на вѣчныя часы (3), на вечныя часы и вѣки (1) (*назавжди*) навѣки: *I też, wsi kotoryje artykuły dalijesmo im na tom prwiwili naszom wypisany, potwierżajem to im na wecznyje czasy* (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); и присагли есми... а которыиже то листы и записи хочемъ... на вѣчныя часы мощнѣ держати (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712—713); и тоую Ста(в)ропигои мн(с)тырю пече(р)ско(му) спредѣлами его стве(р)жаемъ и (з)мощнае(м) на вѣчныя часы (б. м. н., 1481 *ГПМ*); въ вѣкы вѣчныя (1) *див.* *ВѢКЪ; до вѣка вѣчнаго (1) *див.* *ВѢКЪ; на вѣки вѣчныи (131) *див.* *ВѢКЪ; на вѣкы вѣчныи часы (1) *див.* *ВѢКЪ; оу вѣкы вѣчныа (3) *див.* *ВѢКЪ.

3. (до кінця життя) довічний (7): мы кроль казимир краковской земль... господарь и дѣдичъ вѣчныи землямъ... явно повѣдают, колиж то пришедши предъ наше обличѣ слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, и оуказалъ естъ княза львовыи листы... тогда мы... подтвердили есмо, его правого всего имени (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Мы князь володиславъ... рускои земли господарь и дѣдичъ вѣчныи землямъ тѣмъ самодержецъ... то есмы вѣчинили (Бохур, 1377 Р 23—24); мы богданъ воевода... вызывавами... оже пришли есмо оу вечноую едноть и оу христианскоую лагодоу... ис ланомъ детрихомъ боуцацкимъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); Про то господарь нашъ великий князь Александръ всказалъ и твоеи милости абы еси зъ его милост(ью) оутвердидь ся... и мель бы еси зъ его милостью прсызнь вечноу (Троки, 1494 *BD* II, 387).

4. (давно установленный) споконвічний (3): знаемо чинимъ... аже... дали есмы нашу коръчму... ивану волошновичю... со вси(м) оужитки с вѣчныи границами... што к той коръчмѣ из вѣку слушало и слоушаеть (Медика, 1407 Р 72); А тако дали есмы ему и его дѣтемъ... зо всѣми ужитки и зъ вѣчныи границами, што къ тому селу изъ вѣка прислушало и слушаеть (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); И то есмо дали... съ всѣми пожитки... И съ вѣчныи границами (Луцьк, 1445 Р 148);

из вѣка вѣчнаго (21), ис вѣчнаго вѣка (1) *див.* *ВѢКЪ I.

5. (незмінний) остаточный (1): а бже(т) ли хто иньшии мени(л)са право име(т) къ той очине име(т) прийти пред(д) соуд(е)ю а оуказа(т) свое право а заме(ш)кае(т) ли а не придет(т) на ро(к) а соудья осоудитъ любую очистить очиноу тогда то(т) соуд(д) естъ ве(ч)ныи (XV ст. *BC* 22 зв.);

◇ вѣчная очизна (отчизна) (3) маеток, одержаний пѣсля бѣтка з правомъ спадковой власности: съ приказание(м) крала вла(д)слава... взали есмо вечноую очизноу въ огороженои въ великой къ королевско(му) двороу шлахетны(м) чобото(м)ъ (Луцьк, 1445 Р 148); Се я Ванко Скердбевич... вызнаваю иж я... кн(а)зю Семену Василевичу дѣдичу Збаразскому продал есми емоу вѣчную отчизноу свою (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вѣчныи* 2 (1361 *AGZ* 6; 1377 Р 23); *ве(ч)ныи* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *вѣчнїи* 1 (1499 *BD* II, 419); *род. одн. ч. вѣчного, вѣчно(г)* 11 (1378 Р 26; 1390 Р 176; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 Р 87; 1435 *DIR* «А» 465; *Cost.* I, 424; 1442 *Cost.* II, 88; 1458 *BD* I, 20; 1463 *BD* I, 74; 1476 *BD* I, 209; 1483 *Cost.* S. 122); *вѣчнаго* 5 (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1467 *BD* I, 117; 1469 *BD* I, 134; 1475 *BD* I, 203; 1476 *BD* I, 215); *вечного* 3 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1496 *ПДВКА* 60); *вичного, ви(ч)ного* 3 (1464 *DIR* «А» 517; 1464 *BD* I, 86; 1472 *BD* I, 170); *вечнаго* 1 (1469 *BD* I, 136); *wieczna* 1 (1465 *GL* 176); *зам. знах. мн. на вѣки вѣчного* 3 (1438 *Cost.* II, 7; 1456 *Cost.* II, 582; 1482 *BD* I, 263); *на вѣки вечнаго* 1 (1458 *BD* I, 19); *знах. одн. ч. вечный, вечны(и)* 6 (1496 *BD* II, 402, 407; *ОПСВВ*; *ПДВКА* 60); *вѣчны* 4 (1445 *Cost.* II, 726; 1464—1496 *Gh.* S; 1473 *BD* I, 187); *вѣчныи* 2 (1393 *Cost.* II, 607; 1499 *BD* II, 419); *вичныи* 1 (1466 *BD*

I, 105); *вѣчнїи* 1 (1499 *BD* II, 420); *ор. одн. ч. вѣчнымъ* (1454 Р 162); *знах. одн. с. вѣчное* 4 (1402 *Cost.* II, 621; 1404 Р 70; 1421 Р 94; 1433 *Cost.* II, 653); *вечное* 1 (1404 Р 70); *наз. одн. ж. зам. знах. въ вѣчнаа* емоу п(а)мж(т) (1480 *DC* 11); *род. одн. ж. вѣчной* 1 (1453 *Cost.* II, 453); *вечное* 1 (1474 *AS* I, 69); *дав. одн. ж. вѣчнои, вѣчнои* 8 (1422 Р 97; 1433 Р 120, 124; 1436 *Cost.* II, 706; 1448 *Cost.* II, 733, 737; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 371); *вѣчныи* 2 (1448 *Cost.* II, 733; 1499 *AS* I, 117); *знах. одн. ж. вѣчноую* 6 (1418 *Cost.* I, 127; 1419 Р 90; 1445 Р 148; 1462 *BD* II, 283; 1470 *AS* I, 65); *вечную, wecznuu* 4 (1376 Р 22; 1449 *Cost.* II, 746; 1494 *BD* II, 387, 388); *вѣчнаа* 1 (1388 Р 39); *наз. мн. ж. вѣчныи* (1433 Р 125); *знах. мн. ч. вѣчныа, вѣчна, вѣчныа, вѣчныа, вѣчыи, вѣчыи, вѣчыи* 78 (1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 95; 1427 *DIR* «А» 450; 1435 *Cost.* II, 682; 1448 *Cost.* II, 365; 1453 *Cost.* II, 454; 1465 *DIR* «А» 518; 1475 *BD* I, 203; 1488 *BD* I, 356 і т. ін.); *вѣчныи, вѣчныи* 19 (1415 Р 87; 1424 Р 104; 1428 *Cost.* I, 202; 1429 *Cost.* I, 242; 1433 Р 123; 1436 *Cost.* II, 707; 1439 *Cost.* II, 32; 1442 *Cost.* II, 87; XV ст. *BC* 22; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *вѣчнїа, вѣчнїа, вѣчнїа, вѣчнїа, вѣчнїа* 15 (1409 *Cost.* I, 65; 1448 *Cost.* II, 353; 1453 *Cost.* II, 446; 1458 *Mih. Doc.* 122; 1459 *BD* I, 35; 1463 *BD* I, 74; 1467 *Cost.* S. 69; 1470 *DIR* «А» 522; 1476 *BD* I, 215; 1490 *DC* 148 і т. ін.); *вѣчнїи, вѣчнїи* 4 (1435 *Cost.* II, 679; 1436 *Cost.* II, 698, 702; 1439 *DIR* «А» II, 62); *вѣчыи* 4 (1400 *DIR* «А» 433; 1444 *DIR* «А» 481; 1481 *ГПМ*; 1494 *АЛМ* 54); *вечные, вечные* 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1389 *PEA* I, 27; 1440 Р 142; 1487 *AS* I, 241); *вѣчны* 4 (1400 *Cost.* I, 37; 1415 *Cost.* I, 116; 1429 *Cost.* I, 258; 1435 *Cost.* I, 424); *вѣченъ, вѣчыи, вѣчыи* 4 (1395 *Cost.* II, 612; 1418 Р 89; 1424 Р 106); *wiecznyie* 2 (1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *вечныи* 2 (1444 *AS* I, 140; XV ст. *BC* 12); *wieczny* 1 (1395 *GL* 166); *вечни* 1 (1479 *BD* I, 226); *wecznyje* 1 (1388 *ZPL* 108); *wieczni* 1 (1465 *GL* 176); *вѣчноа* 1 (1500 *Cost.* S. 231); *wieczni* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3); *! вѣчны(м)* 1 (1435 *Cost.* II, 679); *ор. мн. вѣчныи* 3 (1407 Р 72; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1445 Р 148); *вечныи* 1 (1475 *AS* I, 72).

Див. ще *ВѢЧИСТЫИ.

ВѢЧНѢ *див.* ВѢЧНѢ.

ВѢЧНО *див.* ВѢЧНО.

ВѢЧНО *див.* ВѢЧНО.

*ВѢЧНЫИ *див.* ВѢЧНЫИ.

*ВѢШНѢИ *див.* ВѢШНѢИ.

*ВѢШТОРОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве... на бортина жъ, на Яцка Вѣшторовича, штожъ великий князь Витовтъ далъ былъ прадеду ихъ Крупшу земли три сльды въ Переломскомъ повѣте (Вильна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *знах. одн. Вѣшторовича* (1495 *РИБ* 601—602).

ВѢШТОРГЪ ч. (3) (*особова назва, лит. Vistartas*): и за тымъ дей отецъ того яцка Вѣшторгъ тыи ихъ земли выпросилъ за пусто у... короля его милости, а въ тыхъ земльхъ наслѣдковъ не поведаети (Вильна, 1495 *РИБ* 602).

ФОРМИ: *наз. одн. Вѣшторгъ* (1495 *РИБ* 602).

*ВЯТЬШИИ *прикм. в. ст.* (1) (*цсл. ващии*) бѣльший: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... рожло живыши шкоды... владисла(в) ... королевни... презъ... о(т)ца наше(г)... оучинень... памятоуючи... про о(т)ца нашего жбавьлинїе души его, абы тымъ вятъшая вѣра, котораа николи оу на(с) не была жгасла... владисла(в), нинешнему королеви полскому... землю шепинскоую... дароуемы а вочаеми (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706—707).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. вятъшая* (1435 *Cost.* II, 706).

*ВАЖЕВИЧЬ ч. (4) (*особова назва*): коли де(д) и(х) семе(н) площевичъ смотревшы межѣ дете(н)и свои(х) о(т)цо(в) и(х), и казалъ з доуховницы своее дѣ(л)ницоу о(т)ца его ивануу выгладити во(н) и па(н)и иван(н) важевич(ч) для де(н)и того сведе(ц)ства о(т)дали(л) бы(л) о(т)ца его о(т) о(т)чины (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: *наз. одн. вАжеви(ч)* (1495 ВК); *род. одн. вАже-вича* (1495 БСКИ; ВК); *ор. одн. вАжевичо(м)* (1495 ВК).

ВАНЦЕНЦЬ, ВАЦЕНЬЦЬ, ! ВАЦНЕЦЬ ч. (3) (*особова назва, стп. Віцецеіс, стч. Vincens, лат. Vicentius*) Вікентій: Мы воицехъ... ярцибискуль гнѣзденскии... домарать воиницкии ванценць съ шамотуль межирѣцкии... слюбуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавскои (Ланчиця, 1433 Р 122—123); ино оузревшо (!) невиность мою велемужнии панове... на има па(н) вацнець (!) староста рускии наивышын и па(н) михаль бучатскии староста галицкии... выбавили ма бѣгъ... ис того наѣтства (Черняхів, 1435 Р 132).

ФОРМИ: *наз. одн. вАнценць I* (1433 Р 122); *вАценьць I* (1434 Р 130); *! вАцнець I* (1435 Р 132).

ВАРА див. ВѢРА.

***ВАРНЫИ див. ВѢРНЫИ.**

ВАТСЛАВЪ, ВАТСЛѢВЪ ч. (6) (*особова назва*): иста-лосА при державѣ пана Оты старосты рускоѣ злѣ (!) оже

купиль панъ ватславъ дмитровьскии дворище исъ земею(!) (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: *наз. одн. вАтславъ, вАтслѣвъ* (1370 Р 18); *дав. одн. вАтславу* (1370 Р 18).

ВАЦЕНЬЦЬ див. ВАНЦЕНЦЬ.

! ВАЦНЕЦЬ див. ВАНЦЕНЦЬ.

ВАЧКОВИЧЬ ч. (2) (*особова назва*): С я па(н) дмитръ порыцькии пана ильинъ сы(н) вачьковича... оуза(л) есми по своеи женѣ по паней га(л)зыце... полтораста коп широки(х) гро(ш)й че(с)коя монѣти (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); а на то свѣдки при то(м) были тогды землане королевьскии на има панъ онанѣА вачковичъ и кйзь поутата (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: *наз. одн. вАчковичъ* (1458 ОЖДМ); *род. одн. вАчковича* (п. 1450 ПИ № 9).

***ВАЧНІИ див. ВѢЧНЫИ.**

***ВАЧНЫИ див. ВѢЧНЫИ.**

***ВАЧЬКОВИЧЬ див. ВАЧКОВИЧЬ.**

***НАВАНІЕ** с. (1) (*смп.* gabanie) нападки: Ot tych to raczej żadnoho habania neczineczi, wyniawszi odnoje kriwawoje, mokroje chusty swietoje kostelnoje, kotorych żadnym obyeczajem ni odin prijmowati ne majet' (Луцьк, 1388 ZPL 103—104).

ФОРМИ: *род. одн.* habania (1388 ZPL 103).

Див. ще *НАГАБАНІЄ.

Пор. ГАБАТИ.

ГАБАТИ, ГАБАТЬ *дієсл. недок.* (21) (*смп.* gabać) 1. (кого, чим і без додатка) напастувати, турбувати (кого), вимагати силоміць (що від кого) (18): Też jestliby czerez upad, požohi, abo złodejstwa, abo czerez khwałt, reczi swoi zastawlenymi zastawami utratit by wsiakij ne majet'... habati (Луцьк, 1388 ZPL 104); а хто бы ихъ хотель габати до рокоу, і ты бы ихъ о(т) тыхъ боронилъ (Краків, 1487 АМЛ); Протож кому коли подаемъ в него пенѣзи з мыга, тыи бы нехай року ждали, а до року бы его не габали (Вільна, 1498 АЛРГ 83).

2. (кого) позивати до суду (3): а выволилъ то па(н) коль филь маковичъ... ижъ оу тои половици дѣднины и оу другои што първое купилъ панъ кола нь можъ(т) габати филь а ни его братья (Галич, 1409 Р 74); а мы имъ слюбоуемъ... аже не имаемъ пана мыханла староста прадреченого и его намасниковъ по томъ боудоучинихъ оупоминати, ани габати оу вѣкы (Кам'янець, 1458 Cost. II, 815); а естли бы его в томъ имънныи нѣкако хотѣли гадати (!) тыи Тоурѣанский, тогда а емоу тыи пѣнази маю очистити (Боконичі, 1496 AS 1, 245).

ФОРМИ: *інф.* габати 8 (1388 ZPL 104; 1409 Р 74; 1458 Cost. II, 815; 1487 АМЛ; РИБ 266; XV ст. СЯ 41 зв.; 1498 АЛРГ 82, 83); *габать* 2 (XV ст. ВС 14 зв.; СЯ 42 зв.); *габа(т)* 1 (XV ст. ВС 6); *гадати* 1 (1496 AS 1, 245); *теп.* 3 *ос. одн.* *габаеть* (XV ст. ВС 14, 20 зв., 21); 3 *ос. мн.* *габають* (XV ст. ВС 14); *пперф.* 3 *ос. мн.* *былі...* *габалі* (XV ст. СЯ 42); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. мн.* *бы...* *габали* (1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82, 83); *баж.-ум. сп. пас.* 3 *ос. мн.* *абы...* *были габани* (XV ст. ВС 14).

Див. ще НАГАБАТИ.

! ГАВЛИЛ *див.* ГАВРИЛ.

ГАВРИЛ, ГАВРИЛО ч. (25) (*особова назва, цсл.* Гаврииль, *гр.* Γαβριήλ, *євбр.* gabhri'el) Гаврило: А при томъ были сведьки... пан Боговитин, панъ Гаврило Шило (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а кѣза юрьевы(х) боаръ бы(л) при то(м) панъ патрикѣи краевский и па(н) га(в)рило маршалко к (!) его (Острог, 1458 ОЖДМ); И оуставше наши слоуги Иван и братѣа его Андрияш и Гаврил и Петръ и заплатили оусе исполна тоти вышписанній пинъзи (Сучава, 1487 ВД I, 291); и тыми разы тые мешане вроуцькие... на (и)ма иванъ а гаврило... просили насъ абыхмо ешо имъ тые ко(р)чмы на колько год(в) продали (Краків, 1489 АКВ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде

прад нами... Оурига... та продала тое село попоу Сими и братоу его Гаврилоу (Сучава, 1490 ВД I, 389—390).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврил 7 (1487 ВД I, 291, 312; 1489 ВД I, 371; 1490 ВД I, 384, 390, 400); Гаврило, га(в)рило 7 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1438 Р 141; 1445 АкЮЗР I, 18; Р 151; 1446 АкЮЗР I, 18; 1458 ОЖДМ; 1489 АКВ); ! Гаврил 1 (1483 ВД I, 269); *дав. одн.* Гаврилоу 9 (1487 ВД I, 291; 1489 АКВ; 1490 ВД I, 384, 390, 400); Гаврылу 1 (1487 РИБ 228).

Див. ще ГАВРИЛА.

ГАВРИЛА ч. (1) (*особова назва, цсл.* Гаврииль, *гр.* Γαβριήλ, *євбр.* gabhri'el) Гаврило: Гаврило де(р)жить це(р)ковноюу зе(млю) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврило (бл. 1471 ЛКЗ 94).

Див. ще ГАВРИЛ.

ГАВРИЛО *див.* ГАВРИЛ.

ГАВРИЛОВИЧЪ, ГАВРИЛОВИЧ, ГАВРЫЛОВИЧЪ ч. (13) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки: кн(А)зь Иванъ Борисович Звагольскый, пан Олизаръ Гаврилович староста володимерскый (Луцьк, 1461 AS I, 54); а при томъ были... мешане берестейский: Марко Гаврилович и Мишко Товдикинович (Берестя, 1466 AS I, 62—63); и билъ намъ чоломъ Федко Гавриловичъ, абыхмо ему тое имънне дали вѣчно (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); zemlam tych folwarkow hrnulcia mne iest... z rapom Markom hawryłowycsom z folwarki ieho (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврилович 2 (1461 AS I, 54; 1466 AS I, 63); Гавриловичъ 2 (1494 АЛМ 54); Гаврыловичъ 2 (1494 ВД II, 387; 1496 ПСВВ 192 зв.); *дав. одн.* Гавриловичу (1494 АЛМ 54); *знах. одн.* Гаврыловича 3 (1496 ВД II, 401; ПДСВВ; ПСВВ 192 зв.); Гавриловича 1 (1496 ПДВКА 60); *ор. одн.* Гаврыловичомъ, hawryłowycsom (1496 ВД II, 401; 1500 ДПЖН).

ГАВРИЛОВЦИ *мн.* (5) (*назва села на Буковині*) Гаврилівци: и еше есми дали прѣ(л)реченном(у) болърин(у)... на имъ селище гавриловци (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219); там (sic.—*Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми ему и потврѣдили... села на имъ... гаврилловци и пони(ж) того иванковци (Сучава, 1455 Cost. II, 540).

ФОРМИ: *наз. гавриловци* (1445 Cost. II, 219; 1446 Cost. II, 238; 1453 Cost. II, 472; 1455 Cost. II, 540); *дав. гавриловце(м)* (1445 Cost. II, 219).

***ГАВРИЛОВЪ** *прикм.* (2): а мы такождере и от нас есми дали и потврѣдили слоузъ нашему Тоадероу, сыноу Гавриловоу... (тое) прадреченное село на имъ Недеяни (Ясси, 1497 ВД II, 96).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* Гавриловоу (1497 ВД II, 96).

Пор. ГАВРИЛ.

ГАВРИЛЪКО ч. (1) (*особова назва, пор.* Гаврил): а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбель-

скии... пань гаврылько дробышевич со двѣма сѣма (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. гаврылько (1378 P 26).

*ГАВРЫЛЮ див. ГАВРИЛ.

ГАВРЫЛОВИЧЪ див. ГАВРИЛОВИЧЪ.

ГАВСЪ ч. (1) (особова назва): Мы кна(з) двѣд дмитриеви(ч) кна(з) русань плакси(ч) гавсѣ климантъ... чинимы знамени(т) всимъ которы(м) того трѣба кто коли тонь (!) листь увиди(т) или оуслыть (!) (Лучица, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: наз. одн. гавсѣ (1388 P 38).

ГАДАТИ¹ див. недок. (2) гадати, передбачати (1): а с певного вѣданыя нашего никды межѣ радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжъ скончана (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ);

◇ на лихо гадати (1) див. *ЛИХО.

ФОРМИ: инф. гадати (1388 P 42); перф. пас. 3 ос. одн. ж. была гадана (1447—1492 ЛКБВ).

! ГАДАТИ² <ГАБАТИ> див. ГАБАТИ.

ГАЖА ч. (6) (особова назва, молд., тюрк. хоѣа, перс. хаѣа «пан, старецъ, старшина, богатый купецъ»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приѣдоша прад нами... наши слоугы Драгоуш Карьмбоу... и брать его Юн и племеник их Гажа... и продали свою правую отнину (Ясси, 1497 ВД II, 99); И оустах аз господство мы и заплачих оуси исполна тоты вышеписанныи пинѣзы... оу роукы... Дрѣгоушоу Карьмбоу... и братоу его Юноу и сестри их Феде и оуноуком их Нистороу Гажи и сестри его Васкы (Гирлов, 1499 ВД II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. Гажа 2 (1497 ВД II, 99; 1499 ВД II, 146); зам. род. сыном старого Гажа 2 (1499 ВД II, 147); дав. одн. Гажи (1497 ВД II, 99; 1499 ВД II, 147).

Див. ще *ОЧЖА.

ГАИ ч. (51) гай (48): даемо... тому господнну отцу владыце... село наше Бусчу... зъ гаями (Луцк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); то все есмо потвердили... служъ нашому вѣрному ходкови быбелскому... ись га(я)ми, ись дубровами (Судомир, 1361 АГЗ 6); пани хонька... оуздада естъ тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... и зъ гайми и зъ дубровами (Перемишль, 1378 P 26); а га(к) оузда(л) ако самъ имѣ(л)... и с гаи и с лѣсы и с дубровами (Галич, 1418 P 89); мы великии кѣзъ швитрикгаиль... чини(м) знакоми... иже... дали есмо... пану андрѣю... село михлинъ... с лѣсы и з дубровами... и з ган (Киѣв, 1433 P 118); тѣм (sic.— Прим. вид.) мы видѣвше правую и вѣрною и(х) слоужбоу до на(с)... дали есмо и(м)... селище... и съ велики(м) гаемъ що е(ст) бли(з) милтина (Сучава, 1443 Cost. II, 144); А се а кна(з) левъ... да(л) есмы ѣма оу перемысков волость (!) село добаневичъ... и съ гаѣ и съ дубровами (Львѣв, 1443—1446 P 147); Я ки(а)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет... продал есмо ему зо всим: з боры, з лѣсы, з дубровами... зъ гайми (Берестя, 1466 AS I, 62); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... визнаваем... штож... продали есмо... землю пустоувскую обарицкую... з боры и лѣсы, з дубровами и гаи (Ставкѣв, 1491 AS I, 96—97); мы Олександръ (в ориг. Олександр.— Прим. вид.)... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне в(а)ше именемъ Звагол... даемъ и записыемъ... из ган, из боры (Вильна, 1499 AS I, 117);

Лисичыи гаи (1) див. *ЛИСИЧИИ; оутвинъ гаи (2) див. *ОУТВИНЪ.

ФОРМИ: наз. одн. гаи (XV ст. ВС 29, 37); род. одн. гая 1 (бл. 1458 P 168); гаю 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); дав. одн. гаю (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; бл. 1458 P 168); знах. одн. гаи (XV ст. ВС 8 зв., 28 зв., 37, 37 зв.); ор. одн. гаем, гаемъ (1443 Cost. II, 144; P 145; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); місц. одн. у(въ) гаи 4 (XV ст. ВС 7 зв., 28 зв.; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); оу гаю 1 (XV ст. ВС 37); ор. мн. гаи 24 (1413 GL 48; 1418 P 89; 1424 P 100; 1433 P 118; 1437 AS I, 34; 1445 АкЮЗР I, 17;

1499 AS I, 117 i т. ін.); гайми, гайми 3 (1378 P 26; 1390 P 176; 1466 AS I, 62); гаями, га(я)ми 2 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1361 АГЗ 6); гаѣ 2 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1443—1446 P 147); місц. мн. в гаехъ (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще СЪЕННЫЙ ГАИ.

*ГАИОКЪ ч. (1) ◇ деречинъ ганокъ див. *ДЕРЕЧИНЪ.

ФОРМИ: дав. одн. гаюку (п. 1349 P 3).

*ГАЛБЕНЪ див. *ГАЛБИНЪ.

ГАЛБИНОУЛ ч. (1) (особова назва, молд. галбен «жовтий»): А хотар томоу селоу... по старым хотаром, коуда емоу хотарил... пан Жоуржъ Галбиноул и съ межѣшии (б. м. н., 1470 ВД I, 153).

ФОРМИ: наз. одн. Галбиноул (1470 ВД I, 153).

Див. ще *ГАЛБИНЪ.

*ГАЛБИНЪ ч. (3) (особова назва, молд. галбен «жовтий»): а панове наши по имено... па(н) доума мика(ч) па(н) доума га(л)би(н) (Васлуй, 1456 ЭСФ); а у то(м) лепа(к) оуста(л) рома(н) темешеску(л)... и прода(л) половина села о(т) кецелешъ... служъ нашем(у) пану жоуржа галбеноу (Сучава, 1460 Cost. S. 33).

ФОРМИ: наз. одн. га(л)би(н) (1456 ЭСФ); дав. одн. галбеноу (1460 Cost. S. 33).

Див. ще ГАЛБИНОУЛ.

ГАЛЕШ ч. (2) (особова назва, молд. галеш «сумный»): И достало съ слоузъ (на)шему Исаю... половина от Нънешчи, где бил Галеш (Сучава, 1490 ВД I, 403).

ФОРМИ: наз. одн. Галеш (1490 ВД I, 403).

*ГАЛЕШОВЪ прикм. (1): а господство мы аз оу том оустах та пожаловах... Еремѣю вистърника, сына Галешова, и дадох емоу тое прадреченное село (Гирлов, 1499 ВД II, 144).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Галешова (1499 ВД II, 114).

Пор. ГАЛЕШ.

*ГАЛЪЗКА ж. (1) (особова назва, стп. Halszka, пор. Алжбѣта): я па(н) дмитрь порышкини... оуза(л) есмо по своєю жѣнь по паней га(л)зъце... по(л)тора(с)та ко(п) выправую (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: місц. одн. по... га(л)зъце (п. 1450 ПИ № 9).

Див. ще *АЛЖКА.

ГАЛИЦКИЙ, ГАЛИЦЬКИЙ, ГАЛИЦЬКИЙ, ГАЛИЦЬКИЙ, ГАЛИЦЬКИЙ, ГАЛИЦЬСКИЙ, ГАЛИЧСКИЙ, ГАЛЦЬКИЙ, ГАЛИЦЕКИЙ, ГАЛИЦЕКИЙ, ГАЛИЦИКИЙ, НАЛІСЗКІ прикм. (29): а тая села лежат в Галицкой волости (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 5); А се а пань бенко староста галицкый и снатиньский свѣдчо то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ пань гервасъ и вѣноваль и оправиль своєю жѣнь варваръ сто гривень на своемъ сельъ на тольмачи (Коломия, 1398 P 57); а се азъ вѣдка иванъ из луцка знаемо чиню... аже да(л) ми г(с)дръ мой... митрополью галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); а се азъ па(н) петрашь староста галицкый (!) и снатинскы свѣдчо то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ ма васко мошенчичъ и позваль коуидрата борснича о границу о вашчиньскую (Галич, 1401 P 65); и па(н) миха(л) бучацкини чѣстникъ и староста галицкини и с ѣными... паны... выбавили ма... ис того Атѣва (!) (Кременецъ, 1434 P 130); а мы такижъ слюбили есмы... в руцъ писанного (в ориг. пасанного.— Прим. вид.) пана михаила з бучача, панъ а староста галицкы (Сучава, 1434 Cost. II, 664); мы Стефан воевода... явно чиним... аже... мы слюбоуемъ... подлоуг нинѣшнихъ записов и слюбов, што са конали межѣ нами и межѣ королевскими паны и чѣстники, перед паномъ Ливовскимъ паномъ Станиславомъ, старостою Галицкимъ (Сучава, 1462 ВД II, 292); На которого соймоу кончанѣ и дѣланѣ... велеможны панове: панъ Станиславъ с Ходча, воевода земли роускоу, послонитого староста Галицкы, и панъ Михаило Бочучакскы... соуть сосланы и налицыи и наманены (під Хотином, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. ч. галицкии 7 (1404 P 67, 68; 1409 P 74; 1418 P 88; 1433 P 122, 123; 1435 P 132); галицкыи,

Галицькыи 3 (1401 P 65; 1435 P 134); галицькыи 3 (1398 P 57; 1424 P 106); Haliczki 2 (1413 GL 48); галицькыи 2 (1399 P 59; 1409 P 74); галицькыи 1 (1434 Cost. II, 664); галицькыи 1 (1418 P 89); галицькыи 1 (1418 P 89); галицькыи 1 (1434 P 130); Галицькыи 1 (1467 BD II, 297); галицькыи 1 (1445 Cost. II, 729); галицькыи 1 (1409 P 74); род. одн. ч. галицького (1455 Cost. II, 769); дав. одн. ч. Haliczkotu (1413 GL 48); ор. одн. ч. Галицьким (1462 BD II, 292); знах. одн. ж. галицькую (1398 ЗЛЕИК); місц. одн. ж. в Галицькой (1378 ЗНТШ I, 5).

Пор. *ГАЛИЧЬ.

*ГАЛИЧАНЫ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Галичани: а болото от Нового ставу, мимо Бйиче, около городища, мимо Галичаны, по похилую березу брату моему (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: знах. Галичаны (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

НАЛИЦКJ див. ГАЛИЦКИЙ.

ГАЛИЦСКИЙ див. ГАЛИЦКИЙ.

*ГАЛИЧЬ ч. (9) (назва міста у Галицькій землі) Галич: а тижь коли бы который неприАтель своею силою обглого тото исныи гро(д) галичь тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 P 37); о(т)мъну есмо ему дали на има подь галичемь чг-рово (Краків, 1394 P 54); писань листь оу галичи (Галич, 1424 P 106).

ФОРМИ: знах. одн. галичь (1388 P 37); ор. одн. галичемь (1394 P 54); місц. одн. оу галичию 3 (1401 P 66; 1409 P 75; 1418 P 89); оу галичи, Halicyz 3 (1404 P 68; 1413 GL 48; 1424 P 106).

ГАЛИЦКИЙ див. ГАЛИЦКИЙ.

ГАНГОР див. ГАНГОУР.

ГАНГОУЛА <ГАНГОУРА> див. ГАНГОУР.

ГАНГОУР, ГАНГОУРЬ, ГАНГОР ч. (133) (особова назва, молд. гангур «ivolga»): а панове наши по имену... па(н) михоу(л) сто(л)ни(к) па(н) гангоу(р) спатарь (Васлуй, 1456 ЭСФ); А на то есть... в. п. Боухта, в. п. Гангор (Сучава, 1468 BD I, 126); А на то ест вбра нашего господства... мы Стефана воеводи... и вбра бояр наших: в. п. Доума, в. п. Гангоура орхенского (Сучава, 1493 BD II, 19).

ФОРМИ: наз. одн. Гангоур, Гангоурь, гангоу(р) 16 (1456 ЭСФ; 1467 Cost. S. 69; 1470 BD I, 141; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170; 1473 BD I, 187; 1474 PГC; 1479 BD I, 224; 1480 BD I, 241; 1491 BD I, 453 і т. ін.); Гангоурь 1 (1479 Cost. S. 98); зам. род. в. п. Гангор 1 (1468 BD I, 126); род. одн. Гангоура, Ганьгоура 110 (1467 BD I, 118; 1470 BD I, 148; 1472 DIRA 528; 1475 BD I, 204; 1480 BD I, 239; 1484 BD I, 277; 1488 BD II, 247; 1490 BD I, 384; 1492 BD I, 506; 1493 BD II, 19; Cost. S. 176 і т. ін.); Гангоура 3 (1470 DIRA 522; 1478 BD I, 219; 1479 BD I, 229); Ганкоура 1 (1473 BD I, 184); Гангоула 1 (1493 ПГВСП).

*ГАНДЕЛЬ ч. (1) (свн. handel) торгівля: Гандле и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мешаны заровно отпраовати и усжывати мають (Луцьк, 1389 PEA I, 27).

ФОРМИ: знах. мн. гандле (1389 PEA I, 27).

*HANEWSI (?) мн. (2) (назва села у Галицькій землі) Ганнівці: Tohdy Burgrabia Michal iechal so zemliany na thot uyed... y so staremu liudmy wiwyt zemliu szco ku Pokossowczom papu Mirosławu od Bludnik hranicza... po rothok, a thym rothokom... prosti ku Dnistru thanewicz (!) brodiszcu i khanewicz (!) Dworu (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: род. hanewicz (1413 GL 48).

*ГАНИТИ дієсл. недок. (3) (стч. haniti, стп. ganić) (чому) оскаржувати (що): естли бы воды(н)ски(н) судоу и(х) гани(л), тогда они хотА(т) сами с ни(м) о то мовити а сво(и) су(д) очистити (Вильна, 1495 ВМЗД); Петругь рець: я тому листу ганю, штожь тоть листь не добрый фальшевный (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: теп. I ос. одн. ганю (1498 АЛМ 169); майб. II 3 ос. одн. будеть... ганиль (1498 АЛМ 169); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. естли бы... гани(л) (1495 ВМЗД).

Див. ще *НАГАНИТИ, *ПРИГАНИТИ.

ГАНКА ж. (6) (особова назва, пор. Анна): и тая Ганка передь нами повьдила, штожь тыи два сльды дала ей не-божчьша пани Сенковая Кгедикгелдовича, коли замужь ее отдавала (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: наз. одн. Ганка (1494 РИБ 560, 561); род. одн. Ганки (1494 РИБ 560); дав. одн. Ганци (1494 РИБ 560); знах. одн. Ганку (1494 РИБ 560).

Див. ще *АНКА, АННОУШКА.

ГАНКО, ГАНЬКО ч. (6) (особова назва, пор. Ганусь): коупиль пань ганько... дьдичьство на цирку (Львів, 1368 P 15); А с нами... были пань Олехно Скорута... и мешанинь кievськй Ганко (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ФОРМИ: наз. одн. Ганко, ганько (1368 P 15, 16; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); дав. одн. хаикюу (1479 Cost. S. 98).

ГАНКОУРА <ГАНГОУРА> див. ГАНГОУР.

ГАНУСОВИЧ ч. (1) (особова назва): А при томь была дочка моА кн(А)г(и)на МарА СеменоваА РовенскаА... пан Шимко Ганусович (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. Ганусович (1488 AS I, 242).

ГАНУСОВЬ прикм. (1): а при первомь соудь былъ... па(н) михалко... ганусовь зать (Галич, 1401 P 66).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ганусовь (1401 P 66).

Пор. *ГАНУСЬ.

*ГАНУСЬ ч. (2) (особова назва, стч. Haniś, лат. Johannes): Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди... на имя: Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: знах. одн. Гануса 1 (1500 АЛМ вип. 2, 58); Ганюса 1 (1500 АЛМ вип. 2, 58).

Див. ще ХАНИШЬ, *ХАНОСЬ, ХАНЫСЬ.

*ГАНЬГОУРЬ див. ГАНГОУР.

ГАНЬКО див. ГАНКО.

*ГАНЮКЪ ч. (1) (особова назва): а тыи люди... на има... марко, ганю(к) тимо(ш)ко... мають ему потому служити ка(к) ест в той земли обьчай (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. ганю(к) (1490 Пам.).

*ГАНЮСЬ див. *ГАНУСЬ.

ГАРБОРТОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при первомь соудь былъ па(н) васко талпюковичъ... па(н) Ацко гарбортовский (Галич, 1401 P 66).

ФОРМИ: наз. одн. гарбортовский (1401 P 66).

ГАРДОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд. гард «загата»): се азъ ... стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже придоша пере(д) нами... шандроу гардоу и племеникъ его... и продали свою правую о(т)ниноу (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

*ГАРЕЛЬ ч. (1) (стч. hăleř, стп. halerz, свн. haller) (дрібна срібна монета, що дорівнює 1/12 широкого чеського гроша) галер: Приходу мыга: патдесАт коп и пол осмы копы грошей и два гроша и сем гарели (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: род. мн. гарели (1497—1498 АЛРГ 79).

*ГАРМАНОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): какже тот Его Милости боАрин Рамай о тыи пьнази мал со мною право пьред... Тораномь Гармановичом и тоую тридцат коп грошей широких правом поискал (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: ор. одн. Гармановичом (1492 AS III, 23).

ГАОУГОУРА <ГАНГОУРА> див. ГАНГОУР.

ГАОУГОУРЬ див. ГАНГОУР.

ГАОУРЪНІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): <...села> на Крълигтоурь. на имь Прочелничич... и Гаоурънїи (б. м. н., 1490 BD I, 434).

ФОРМИ: наз. Гаоурънїи (1490 BD I, 434).

HACZISCZA ж. (2) (назва лісу в Подільській землі): А tako daitemo i daleszmo iemu thuiu naszou aidinu na imie Jermolinczi... y z thom lizsom imienuczy Hacziscza, i s kriticzami, stho szuth ys toho lizsa Haczyszczu witekli (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4).

ФОРМИ: наз. одн. *Naczyszca* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); род. одн. *Naczyszcy* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

***ГАЧИЩА** мн. (1) (назва села у Львівській землі): мы великий князь Швигрикаило олькирьдовичь чинимь... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црковью-ноу и лань вольный а сьножать оу Гачищехъ (Городок, 1443 *P* 144—145).

ФОРМИ: місц. оу Гачищехъ (1443 *P* 145).

ГАШПАР, КАСПАРЬ ч. (4) (особова назва, молд., пор. болг. Гаспар, гр. Γάσπαρης): а иа то свѣдкове... радци ливовскій, што тыми часы оу нас были и с нами тотоу рѣчь еднали, на имь, пан билик, пан фридрих... пан каспарь, пан ниско писарь (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); також прїиде прад нами... Олах Иоаныш и Гашпар, мьсчане от Хрѣлова... и продали... отниоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 153—154).

ФОРМИ: наз. одн. *Гашпар* I (1499 *BD* II, 154); *каспарь* I (1456 *Cost.* II, 791); род. одн. *Кашпара* (1475 *BD* II, 336); дав. одн. *Гашпароу* (1499 *BD* II, 154).

ГАШТОЛТОВИЧЬ ч. (5) (особова назва): *pamisniku kiiowskomu, panu Martynu Gasztołtowiczu* (Люблин, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); и на то передь нами листь отца нашего, короля его мылости, показовали и тежь пана Мартына Гаштолтовича (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22); жалова(л)... намь... намѣстникъ Стоклишъски(и) Оѣдко григоръевичъ на воеводича троцкого на пѣа ол(л)бры(х)та ма(р)тиновича к(г)сто(л)товича штожь о(н) встоуається въ его ловы (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: наз. одн. *Гаштолтовичь* (1498 *ГВКЛ* 22); род. одн. *Гаштолтовича* (1498 *ГВКЛ* 22); дав. одн. *к(г)сто(л)товичю* I (2-а пол. XV ст. *СПС*); *Gasztołtowiczu* I (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *знах. одн. к(г)сто(л)товича* (1499 *ВФ*).

ГВАЛТОМ див. **КГВАЛТОМЪ**.

***ГВОЗДЬ** ч. (1) (особова назва): Отписую... пану Гвоздю кожух куний, рабоу камькою волочен (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ФОРМИ: дав. одн. *Гвоздю* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ГДЕ¹, **ГДѢ** (565) I. *присл.* (4) будь-де (3): *Też, jestliby... hde sobe wybrali, u szkole abo hde kolwe, tam mająt sibiopu byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); пак ли не имал бы прощенїа, нам не держати его ни оу нас, ани где оу нашей земли не мешкати емоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

кудись, куди-небудь (1): Нижъли коли мы сами гдѣ своего головую потягнемъ, тогда онъ съ нами тамъ маеть пойти подле обычая (Судомир, 1488 *РИБ* 424).

II. *спол.* (561) (*приедне підряднї речення*) I. (*означальнї з відтїнком місця*) де (474) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченнї*) (290): к тому и кунци оть поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестіане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); мы александръ воевода... знаемо чинимь... оже... дали есмы цркви тои двѣ сель оу нашой земли оу молдавской едно есть леукушовци... а другое есть за молдавоу где былъ братуль (Сучава, 1408 *Cost.* I, 60—61); а одь леса аж до урочища Вириой долины, где засталисьмо бояръ Хмельныхихъ... которыхъ признали по тую долину Вириую грунтъ Мыкульнскій, а за долиною Багряновскій (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8—9); И мы видечи речъ справделивою... казали есмо светком присагнути, они обвели... от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани Михайловаа гоумно селит почела (Лукоция, 1478 *AS* III, 17); а естли са надомноу божа вола станет, и я просила мужа своего... абы его милость што записал к церкви божей к свѣтмоу Иоанну к Голшаном, гдѣ мает и тѣло мое лежати (Степань, 1489 *AS* I, 89); оуоставляемы бы келїхъ

оучиненъ за по(л)торы гривны къ цркви гдѣ прїбьга(л) (XV ст. *BC* 23 зв.); и дали господствоу мы петь сель: едно на Краковъ на имь Каоучелещи, где были жоудеве Михайль и Дїенишь... другое на Сербет на имь Гыдинци, где былъ дворъ Негринь, три на Бистрици (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(з пропущеним членом головного речення, до якого відноситься підрядне) (93): тьмь мы видѣвше его правую и вѣрную службу до на(с) ... дали есмы (sic.— *Прим. вид.*) емоу оу нашей земли... села на имь прочешїи и сперлещи... и... понижѣ где е(ст) команъ (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64); а к город(у) к Вишнѣвцю достали са тые села на имѣ: Олексинць, а Островецъ... а гдѣ Мишко живьт, а гдѣ Юхно живѣт (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81); А хотар той третой вышѣписанной части от Бѣшешчи... поченши от берег Молдавъ мало ниже от гдѣ выходит топлица от Молдави (Сучава, 1499 *BD* II, 136); пакъ оу то(м) оучинили есмы

въ за дшїе стопочивши(х) пре(д)ко(в)... наши(х)... дали и приложили есмы о(т) на(с)... монастыроу о(т) немца болото крива и озеро... що есть исверха, о(т) по(д) конецъ писка, о(т) гдѣ выходит грѣла из днистра и тече(т) долоу, до язѣроу доубровка (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(в интерпозиції — без співвідносного слова у головному реченнї) (78): мы александръ воевода... знаемо чинимь... оже... дали есмы цркви стоїи патници що на романове торгу, где лежи(т) стопочившаа мти наша... двѣ сель (Сучава, 1408 *Cost.* I, 60—61); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣрдили есмы нашѣмоу стмоу монастыроу о(т) нѣмца, идеже есть хра(м) възне(с)нїа Га ба... и где есть егоумень (sic.— *Прим. вид.*) молебникъ нашъ... даанїе и потвѣрж(д)енїа дѣда нашего, александра воевода (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(із співвідносним словом у головному реченнї) (13): До того копища ихъ, гдѣ змерлыхъ своихъ ховають, подле пляшовъ... надъ Городницею до самое речки Городницы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и каждое поле и маева (sic.— *Прим. вид.*) на полы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); А хотар тому вышѣписанному селоу... где был Милчин Шефан, да ест поченши от Томина хотара... на копаноу могилоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

2. (*місця*) де (86) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченнї*) (40): а оть монастыра речкою Чолницею до мосту, на дорозе зъ Дубисць до Своза, где се Чолница зъ Ретовкою сходитъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); Се азъ пань радоуль вицашпань... и жоупань ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балца воевода... дадоше о(т) своего оурика... единъ млинъ... що е(ст)... на сопоунки где падаеть съпльнца оу тисоу (Сигет, 1404 *ГМ*); а одь тои долины Кобелькой (!) на полуденъ грунтъ Хмельницкій вправо, а до Почапнице влево, пускаючи до головы и верховныи Ровця, где также копецъ усыпалы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7—8); а кто имет купити скот или бараны... боуд где оу нашей земли, не надобъ нигде мыто дати, лише где купит (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости... землю пашноую... оу гранех, почонши: по Митин роубеж Чирчинский, а по Торокан и Полонкоу и гдѣ снелас с Тороканю (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); а въ третее застане(т) маеть взатї любу вола алюбю кона... и мае(т) знаменїе оучини(т) на дѣревъ гдѣ то(т) оузаль закладъ (XV ст. *BC* 37); а хотар... до оусты лопатной где оупадаеть з безинь оу ставоу (Сучава, 1500 *SD* 7);

(із співвідносним словом у головному реченнї) (4): а кто иметъ купити скоть или бараны, у баковъ... либо у иныхъ торгохъ нашихъ, не надобъ нигдѣ мыто дати, нижъ тамъ гдѣ купилъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Се азъ... ан(д)ре(и) владимирович... помыслилъ есмы помалъ и на(м) тамо поити гдѣ оцїи и братїа наша (Київ, 1446 *P* 154); Ино чтобы есте нигдѣ на новыхъ мытѣхъ... мыта на нихъ не брати... нижли бы есте тутъ мыто брали, гдѣ было здавна... при великомъ князи Витольтъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9);

(в интерпозиції — без співвідносного слова в головному реченнї) (28): тьмь мы видѣвши его правую и вѣрную слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... три села едино село на

кобыль... а друоге село на оустїи жеравць *где* оупа(д)еть на брьла(д) на име где былъ лие (Сучава, 1414 *DIR*«А» 441); одьтоль уверхъ рички Дидовки до гостынця Винницкаго, а гостынцемъ... у лево, пускаючи черезъ поле до рики Згару, нижей урочища Брычнаго, *где* впадаеть ричка Кулыка, где есмо застали пана Кмыту, который призналь: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкульнскій, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); А хотар тон третон середнои части село от Костещи шо на оустїе Чюхра, где оупадает оу Проут, да ест от оу(се)го хотара третаа част (Сучава, 1499 *ВД* II, 130);

(*из співвідносним словом у головному реченні*) (7): а коли имуть купити татарскыи товаръ у иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имуть дати гдѣ его купать, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630—631); и пришедши тамъ где впадаетъ ричка Дидовка и тамъ засталисьмо пана Даныла, который поведыль: же грунтъ мой по правой стороны, а по левой до Мыкульнець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); А коли имоут коупити татарскыи товар оу иныхъ тръгохъ нашихъ, а они имоут тамъ давати где коупат от гривны два гроши (Сучава, 1460 *ВД* II, 273);

(*у препозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) (3): и где иму(т) класти рыбу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) нигде, оу нашей земли (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); мы оуставляемъ съ своими паны где боуде(т) знаидены боудоуть в селе(х) алюбю в месте(х) немецкы(х) имають быти инати и выведены а имають быти по(л)скымъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. *ВС* 25 зв.); и где надобе боудеть имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте ажъ бы мыто нашо непонижалоса (Краків, 1487 *АМЛ*);

(*при дієсловах руху*) куди (4) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (2): тогды можеть поити гдѣ хочеть (XV ст. *ВС* 39); волно емоу поити гдѣ хоче(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*);

(*в інтерпозиції — из співвідносним словом у головному реченні*) (2): тамъ же одъ той могылы у гору рички Вышни, где пришлисмо... тамъ засталисьмо пана Даныла, который поведыль: же грунтъ мой по правой стороны (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

3. (*додаткові — у постпозиції*) де (1): коли крьсть с конь оупа(л) и оумера(л) безъ языка и о привилїе на(м) о нашу правую о(т)чину но мо(г) пови(с)ти где е(ст) (Васлуй, 1464 *DIR*«А» 517).

Див. ще **КДЕ**.

ГДЕ² див. **ГДѢ**¹.

ГДЕ БЫ спол. (2) (*приеднує підрядні речення місця*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де[б]: а николи нехочемъ быти оу ради смо(л)вы снѣтїю, чере(с)са, а любю чере(с) кого иного... где бы коли того исного пана нашего, наимл(с)тннишого кроль полского... лихое оу волотство ражено, а любю молвено (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); а николи не имаемъ быти в ради, алибо оу вымовъ... где бы вреченного Казимира кроль... оувлочство было бы мовено, алибо правовано (Сучава, 1462 *ВД* II, 284).

Див. ще **КДЕ БЫ**.

ГДЕЖ див. **ГДЕЖЬ**.

ГДЕЖЬ див. **ГДѢЖЬ**.

ГДЕЖЬ, ГДЕЖЬ спол. (7) (*приеднує підрядні умовно-часові речення*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) якшо [ж], коли [ж]: мы богданъ воевода... визнавами ис тымъто нашимъ листомъ... гдеж того комоу боудеть потребно оже пришли есмо оу вечноую едностъ... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); мы Стефан воевода... знаменито чиним ис сьмъ <нашимъ листомъ>... гдеж того комоу боудет потребизна оже прїдоша прѣд нами... слоуги наши... Попычка и... Микоул... и продали... одно мьс(то) на поустини (Дольний Торг, 1466 *ВД* I, 114).

ГДЕ ИНДЕ присл. (1) куди-небудь: а естлибы дети мои не хотели кн(А)зем... служити а гдебы инде поехали проч, тогды тыи имена... кн(А)зем... вечисто (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ГДЕ КОЛВЕ присл. (2) (*смп. gdziekolwie*) де-небудь, будь-де: Też, jestliby... hde sobe wybrali, u szkole abo hde kolwe, tam mająt' sużony byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); естли бы съ пригодило ... иж бы мы... вьидемо ис нашей земли... тогди их милости земли да соут отворени нам, Стефану воеводи... где колве оу предреченом кролевствъ их милости боудем хотити мешкати (Гирлов, 1499 *ВД* II, 421—422).

***ГДЕ КОЛЕТЬ БЫ** спол. (1) (*смп. gdziekole*) (*приеднує підрядне речення місця*) (*у постпозиції — из співвідносним словом у головному реченні*) де [б]: мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже слобуеми... владиславови, кролеви полскому... по(д)ле его мл(с)ти стати противъ каждого его неприятели... ту где коле(т) бы кролеви его мл(с)ти треба (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714).

ГДЕ КОЛИ¹ спол. (1) (*смп. gdziekoli*) (*приеднує підрядне речення місця*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де [б]: да имаю(т) о(т) на(с) три возы таркани велики(х) оу все(и) земли г(с)вами... где коли иму(т) покласти на ты(х) три возы или рыбу или соли (Сучава, 1453 *ПГОВ*).

ГДЕ КОЛИ² див. **ГДѢ КОЛИ**¹.

***GDZURDZOW** прикм. (1) ◇ dolina Gdzurdzowa див. **ДОЛИНА**¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. Gdzurdzowy (1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1).

GDI KOLI див. **ГДѢ КОЛИ**¹.

ГДЫЖЬ спол. (5) (*смп. gdyż*) (*приеднує підрядні речення причини — у препозиції*) тому шо: гды(ж) всакоа прирожынье наслѣдоуе(т) свон(х) пре(д)ко(в), мы... иѣ имаемъ шлѣхетны(м) обычаемъ наши(х) пре(д)ко(в) противи са (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733); гды(ж) переченны велможныи петръ воево(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне записа(л) са и обовазаль про тожь мы кторою зъ его волюи повинни есмы са згодити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

Див. ще **КДЫЖЬ**.

ГДѢ¹, **ГДЕ** спол. (6) (*приеднує підрядні речення*) 1. (*умовно-часові*) якшо, коли (4) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (2): волен... мою(ж) мон па(н) василей тыи име(н)я... да(ти) и прода(ти)... и коу своему ле(п)шому е(г) оберноу(ти) гдѣ е(г) до(б)рая воля боудеть (Луцьк, 1490 *ЗХП* 136).

(*у препозиції — из співвідносним словом у головному реченні*) (1): а где прииде(т) за ни(т) (!) до к(о)уторого села а которого чоло(вѣ)ка обвини(т) злобѣа своего оу (сѣл) тогды право ему мает(ъ) быти тре(т)тин дн(с)ъ (!) по его оуѣ(х)а(н)ъ оу се(л)о бе(з) о(т)волоку (Галич, 1435 *P* 134);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): Иже сѣве со ои(и) соу(т) одно(г) права прото оуставленїе чинїмъ гдѣ ест имъ потребїзна жебы оїевою печат(т)ю печатотї(!) а иньшее своея не мелї анї смелї имети (XV ст. *ВС* 11 зв.).

2. (*часові*) коли (2) (*у препозиції — без співвідносного слова у головному реченні*): гдѣ на оулици петръ яна гониль и раниль не борониль петръ своего живота але мьстѣ учиниль (XV ст. *ВС* 19); где шо мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тоє имае(м) имъ вернути бо са есмо им(л)и на то по(д) присъгоу (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

Див. ще **ИГДѢ, КНДУ**.

ГДѢ² див. **ГДЕ**¹.

ГДѢ БЫ спол. (1) (*приеднує підрядне речення місця*) (*в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де[б]: колї который бѣде(т) па(н) позван на ро(к), а не стане(т) к рокѣ, за винѣ гдѣ бы оузати шесть воло(в) тѣ(т) брали три(д)цать алюбю сорокъ (XV ст. *ВС* 16 зв.).

ГДѢЖЬ, ГДѢЖО, ГДЕЖЬ спол. (3) (*приеднує підрядні означальні речення в відтїнком місця*) (*у постпозиції —*

без співвідносного слова в головному реченні) де, де [ж]: а коли кого обвиня(т), оу нашей землі, того имаємъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мѣстци, гдѣжъ наши передѣли положили мѣстце, на колочини (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); мы великий кѣзь швитрикаило олкердови(ч)... верноули есмо слоузъ нашему хомѣкови... двѣ дворищы... на има печенчына дворище а друогое гдѣжъ былъ старшынъ дворець (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Мъли есмо о(т) вась листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи Которыми(ж) напред(о) оузнавлаетъ и оупоминаетъ свои первыиши листы... гдѣжо толко проси(л) абысте вѣзвѣдаши... нашоу волю Естли быхо(м) коу еднанью покоя с ты(м) то мистро(м) которыи хотѣли держати тадынки (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще **ИГДЕЖЪ, ИДЕЖЕ**.

ГДЪ КОЛИ¹, ГДЕ КОЛИ, GDĪ KOLĪ спол. (8) (стп. gdykoli) (приеднує підрядні умовно-часові речення) якщо, коли (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (4): mayuth nam y nasym dythem... yz... thoho szela trema strilczk... sluzithy gdi koli nadoby nasym dytem y nasym szathkom (Глиняни, 1395 *GL* 166); а ис того имають намъ служи(т)... копиємъ и шестью стрѣльцевъ гдѣ коли намъ будетъ надобно к нашей потрѣбѣ (Львів, 1399 *P* 59): я иліа воевода... присягаю... съ вѣсьми землѣми и лю(д)ми моими... съ вѣсею пилностю бачити, противъ каждомуу неприятеливи, а любо неприятели(м) и(х) приклонити помочи... где коли, боудеть потрѣбизна чинити (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (3) Гдѣ колі дѣвка алюбю жонька... боудѣ(т) на поли алюбю в сель боудѣ(т) оусливана... а повала а знамеа на неизнадѣны боудоуть а лю(д)и то пересоудо(м) вызнають которыми она све(т)чена тогды то(т) имеетъ казненъ по(д)лоу(г) вины (XV ст. *BC* 36);

(без співвідносного слова у головному реченні) (1): гдѣ коли на воиную идоу(т) абы нигдѣ оу своен землі оу се(х) не стоялі (XV ст. *BC* 28).

ГДЪ КОЛИ² спол. (1) (стп. gdziekoli) (приеднує підрядне речення мѣся) (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) куди: колі па(н)у (!) своему селаниноу до(ч)коу емоу оуслиоуетъ алюбю женоу... алюбю колі боудѣ(т) панъ у клѣтѣ чере(с) го(д)... вси могуотъ поити про(ч) гдѣ коли комоу любо (XV ст. *BC* 26 зв.).

ГДЪ ХОНЕЦЪ ч. (1) (назва села у Волинській землі): кн(а)зю Василью осталесѣ город Збараж, а к тому села: Янковцы, Обаринцы... Гдѣхонецъ (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. **Гдѣхонецъ** (1463 *AS* I, 54).

! **ГЕДЕОК** див. ***ГЕДЕОНЪ**.

***ГЕДЕОНЪ** ч. (12) (особова назва, гр. Γεδεών, гебр. gid'om): пи(с) гедео(н) писа(р) кнегининъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 219); пи(с) гедео(к) (!) (Сучава, 1459 *DIR* «А» 514); И оу том також... прѣидоша прѣд нами... Мърина... и племеница еи Илка... и... Гидіон и брат его Петра... и продали свою правоую отниноу (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. гедео(н) 8 (1428 *Cost.* I, 219, 224; 1432 *Cost.* I, 327, 338; 1433 *Cost.* I, 359; *Cost.* II, 653; 1434 *Cost.* I, 386; 1436 *Cost.* I, 460); Гидіон 1 (1499 *BD* II, 153); ! гедео(к) 1 (1459 *DIR* «А» 514); ! гедео(н) 1 (1428 *Cost.* I, 210); дав. одн. Гидіоноу (1499 *BD* II, 154).

ГЕНАДІЕ ч., невідм. (3) (особова назва, цсл. Геннадии, гр. Γεννάδιος) Геннадій: Пис(а) оу святомъ монастири... Генадіе іермонах (Путна, 1476 *BD* I, 217); а господство мы сѣм дал и поверноул тоє селище на имѣ Польна... где ест іегоумен... поп Генадіе (Сучава, 1490 *BD* I, 436).

***ГЕНАРИИ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНАРЬ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

ГЕНВАРІЕ ч., невідм. (1) (молд. генарне) (назва мѣсяця)

січень: Писал Шандроу Кръже... мѣсаца генваріе ВІ (Васлуй, 1495 *BD* II, 48).

Див. ще ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНВАРІИ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНВАРЬ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНВАРЬ** ч. (86) (цсл. генварь, гр. γενεθάριος, лат. jānuārius) (назва мѣсяця) січень: а на болшее потверженъе вельбли есмы привѣсити печать нашу... у сучавѣ городъ въ лѣто ꙗ̄. СІСАІ генуаріа м(с)ца въ з днь (Сучава, 1403 *ДГАА*); а писана грамота... м(с)ца генварѣ оу кѣ днь (Погоничі, 1422 *P* 98); а п(и)сан... м(ѣ)с(а)ца

генвара СІ ден (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); П(и)сан... ген(варѣ) КЕ ден (Острог, 1465 *AS* I, 57); П(и)сан... м(ѣ)с(а)ца ген(вара) КЕ (Добучини, 1487 *AS* I, 240); А данъ... въ лѣто 6960, мѣа Ген. 3 день (Вильна, 1492 *АЛМ* 31); пса(н) ввруче(м) ге(н) Г днь (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); Тоадер писа... в лѣтоꙗ̄ 3Е, генуоар КВ (Ясси, 1497 *BD* II, 101).

ФОРМИ: наз. одн. генвар(ѣ) (1487 *РИБ* 228); род. одн. генварѣ, генварѣ, ген(варѣ), Генваря, генваря, ген(варя) 9 (1422 *P* 98; 1443 *P* 145; 1452 *P* 161; 1463—1478 *PEA* I, 36; 1465 *AS* I, 57; 1467 *AS* I, 63; 1473 *ШКН* 166; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1489 *AS* I, 89); генуоар, генуоа(р) 3 (1497 *BD* II, 97, 98, 101); генвара, ген(вара) 2 (1444 *AS* I, 40; 1487 *AS* I, 240); генар, gena(р) 2 (1472 *Cost.* D. 27; 1496 *BD* II, 90); геиария 1 (1495 *ВАМ* 71); генваріа 1 (1495 *BD* II, 43); генаръ 1 (1409 *Cost.* I, 65); геиуаріа 1 (1403 *ДГАА*); ск. н. Ген., ген, ге(н) 63 (1411 *Mih. Alb.*; 1418 *Cost.* I, 127; 1425 *Cost.* I, 169; 1434 *Cost.* II, 374; 1446 *Cost.* II, 238; 1453 *DIR* «А» 503; 1467 *BD* I, 118; 1472 *DIR* «А» 528; 1487 *BD* I, 292; 1497 *DC* 12 i т. ін.).

Див. ще **ГЕНВАРІЕ**.

***ГЕНДРІХЪ** ч. (1) (особова назва, стч. Hendrich, стп. Hendryk, сан. heinrich) Генріх: Продали есмо мыто берегестское... кракованину Гендріху Карловичу на три годы за тисачу копъ грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82—83).

ФОРМИ: дав. одн. **Гендріху** (1498 *АЛРГ* 82).

***ГЕНУАРИИ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНЪВАРЬ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

***ГЕНЪВАРЬ** див. ***ГЕНВАРЬ**.

ГЕОРГІЕ ч., невідм. (4) (особова назва, молд., цсл. Георгии, гр. Γεώργιος) Юрій, Георгій: пи(с) георгіе сръби(н) и певе(р) (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); Третее село есми имѣ дали на Берхъчи... що смо коупили тоє село от Георгіе... за ѣм злат татарскы(х) (Гирлов 1499 *BD* II, 162).

Див. ще ***ГЕОРГІИ, ГЕОРГІОУ**.

***ГЕОРГІИ** ч. (12) (особова назва, цсл. Георгии, гр. Γεώργιος) Юрій, Георгій: da jest' uryk s usym dochodom... mytropolyi naszej ot Suczawi ideze jest' chram sw(ia)t(o)ho muczenyka Neorhia neporuszanno... na wiku wcznyu (Сучава, 1465 *GL* 176); Тоє вѣсе вышеписанное дали есмо свѣтмоу нашему монастирю шо на Воронец, идеже ест храм свѣтаго... великомуученика и побѣдоносца Георгіа (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: род. одн. Георгіа, Георгіа, Neorhia (1465 *GL* 176; 1471 *DIR* «А» 527; 1472 *ДГСВМ*; 1488 *ДГСВМШ*; 1489 *BD* I, 377; 1490 *BD* I, 419, 436; *ДГСХМ*; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 148); ор. одн. георгіе(м) (1490 *DC* 146).

Див. ще **ГЕОРГІЕ, ГЕОРГІОУ**.

ГЕОРГІОУ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Георгии, гр. Γεώργιος) Юрій, Георгій: пи(с) isa(н) шу(ш)манови(ч) у су(ч)вѣ... на де(н) сѣго георгіоу (Сучава, 1460 *DIR* «А» 515).

Див. ще **ГЕОРГІЕ, *ГЕОРГІИ**.

***ГЕРАСИМЪ** ч. (1) (особова назва, гр. Γεράσιμος) Герасим, Герасим: а при то(м) бы(л) оѣъ иашъ никола архимандритъ печерскыи... ключникъ двѣдъ келарь гераси(м) (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: *наз. одн. гераси(м)* (1446 P 154).

ГЕРВАСЬ ч. (1) (*особова назва, гр. Герβασιος*) Гервасий: А се А панъ бенко... свѣдчо... нже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль свои женѣ варварѣ сто гривень на своемъ селѣ на тольмачи (Коломия, 1398 P 57).

ФОРМИ: *наз. одн. гервасъ* (1398 P 57).

ГЕРГЕ ч., *невідм.* (8) (*особова назва, молд., мад. György, пор. Георгіе, Георгіоу*) Юрій, Георгій: и да(л) емоу герге своєю волею тое село (Сучава, 1449 Cost. II, 385).

Див. ще **ЖОУРЖА**¹, ***ЖОУРЖИКА**, **ЖОУРЖОУ**, **ЖОУРЖЪ**, **ЖОУРКА**, **ЖОУРКОВЪ**, **ЖОУРЪ**.

***ГЕРГЕВЪ** *прикм.* (1): и мы... дае(м) и дали есмо нашемоу вѣрномуу паноу кости прѣкалабоу... дома гергеви соучавскы (Сучава, 1449 Cost. II, 385—386).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. гергеви* (1449 Cost. II, 385).

Пор. ГЕРГЕ.

***ГЕРЕШЪ** ч. (1) (*особова назва*): Продали есмо мыто луцкое и вагу кракованину Лерину Герешу на три годы за полторы тисащи копѣ грошей (Вильна, 1498 АЛРГ 81).

ФОРМИ: *дав. одн. Герешу* (1498 АЛРГ 81).

ГЕРМАН ч. (29) (*особова назва, цсл. Германъ, гр. Γερμανός, лат. Germanus*) Герман: тѣ(м) мы видѣвши его право и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емо едно село... где был(л) ватаман(н) ге(р)ма(н) (б. м. н., 1422 ДГОб); А на то ест... маргоуріа... пан Юга вистіарник, пан Герман постелник (Сучава, 1479 BD I, 224); <та>кожде и от нас есми дали и потвѣрдили слоузѣ нашемоу Тоадероу Германоу тое ... селище (Сучава, 1488 BD II, 247).

ФОРМИ: *наз. одн. Герман, ге(р)ма(н)* (1422 ДГОб; 1479 BD I, 224; Cost. S. 99; 1480 BD I, 241); *род. одн. Германа* (1478 BD I, 219; 1479 ВАМ 62; 1479—1480 Cost. S. 105; 1480 BD I, 239; 1481 BD I, 249, 259; 1482 BD I, 260, 262; 1483 BD I, 268; 1484 BD I, 277 і т. ін.); *дав. одн. Германоу* (1488 BD II, 247).

Див. ще. ХЪРМАНЪ.

ГЕРОНДІЕ ч., *невідм.* (5) (*особова назва, молд., цсл. Геронтий, гр. Γερόντιος*) Геронтий: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми свѣтомуу нашемоу монастироу от Хомора... идеже ест игоумен молебник нашъ коур поп Герондіе, правій и питомій села того свѣтого монас(т)ира (Сучава, 1475 BD I, 203); а оум тоу отъ же час прѣдоша прѣд нами... молебник наш кур попь Герондіе игоумен и съ вѣсьми яже о христѣ братіями... и дали господствоу мы... одно селище (Сучава, 1490 BD I, 436).

ГЕТМАНЪ ч. (5) (*стп. hetman, стч. hejtman, схсн. hetman, свн. häuptmann*) (*найстарший над вѣйском*) гетман (4): тоуѣ снимали са есми... ис полскими паны, ис пано(м) о(н)дровошемъ, воеводоу руски(м), гетмано(м) королевскимъ, и съ иншими паны (Хотин, 1455 Cost. II, 774); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... визнаваем... штож... продали есмо кн(А)зю Костентину его милости Ивановичу Острозскому... гетману его милости... землю пустовскую обарицкую (Ставкив, 1491 AS I, 96—97); Я, Костентинъ Ивановичъ Острожскій, гетманъ господара, короля е. м. (Луцьк, 1495 АЛМ 88); Я князь Константынъ Ивановичъ Острозкій, будучи въ тотъ часъ гетманомъ у господара моего великого князя Александра... чиню знакомото... штожъ придалъ есми... имѣнье Здетелу (Вильна, 1499 АСД VI, 2);

в ы ш ш и и г е т м а н ъ (1) *див. *ВЫШШИИ.*

ФОРМИ: *наз. одн. гетманъ* (1495 АЛМ 88); *род. одн. гетмана* (1499 AS I, 117); *дав. одн. гетману* (1491 AS I, 96); *ор. одн. гетманомъ, гетмано(м)* (1455 Cost. II, 774; 1499 АСД VI, 2).

ГЕОУРОЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм мы видѣше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... села на имѣ Гостилицы... и Геуроещи (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: *наз. Геуроещи* (1459 BD I, 35).

***ГИБНОУТИ** *див. *ГЫБНОУТИ.*

ГИГОЕЩІИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): <И та>кожде есми дали и потвѣрдили слоузѣ наше(моу) Тоадероу Оурдогашоу... село на нмѣ Гигоещій (Сучава, 1483 BD I, 272); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... слоуга наш Юсип... и продал... третію част села от Гигоещ (Сучава, 1490 BD I, 397).

ФОРМИ: *наз. Гигоещій* (1483 BD I, 272); *род. Гигоещ* 3 (1490 BD I, 397, 398); *род. молд. Гигоещилор* 1 (1490 BD I, 398).

***ГИДЕВОВЪ** *прикм.* (1): а на то вѣра мса и моихъ сино(!)... вѣра пана оуладова пана гидевова (Роман, 1392 Cost. I, 8).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. гидевова* (1392 Cost. I, 8).

Пор. ГИДЕВЪ.

ГИДЕВЪ ч. (1) (*особова назва*): мы панове и боаре землѣ молдав(с)кои, па(н) михаль... иванишь витазъ, па(н) гидевъ... слюбили есми... кролеви, володиславу... вернымъ быти (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: *наз. одн. гидевъ* (1395 Cost. II, 612).

ГИДІОН *див. *ГЕДЕОНЪ.*

ГИДЪ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. Гедеоу*) Гедеоу: Того радѣ мы видѣвши доброе произволеніе и даніе, що дает Анна слоугам нашим... тих прѣдреченныхъ сел, що их коупил сынъ еи Гидъ (Сучава, 1470 BD I, 155).

ФОРМИ: *наз. одн. Гидъ* (1470 BD I, 155).

ГИНДА *ж.* (3) (*особова назва*): тако(ж) прѣидоша прѣ(д) нами... федка и сестри еи мѣрина и гинда... и продали... едино село (Ясси, 1495 ПГВСР).

ФОРМИ: *наз. одн. гинда* 2 (1495 ПГВСР); *зам. дав. заплатил(л)...* мѣрини и гинда 1 (1495 ПГВСР).

ГИНДЕ, ГЫНДЕ ч., *невідм.* (5) (*особова назва, молд. гиндэ «жолудь»*): а на то е(ст)... вѣра пана томъ гинде (Сучава, 1458 DIR«А» 512); А на то ест... в. п. Томи Гинде (Сучава, 1462 BD I, 63).

ГИНОУТЬ *дієсл. недок.* (1) (*умирати*) гинути, погибати: Знаменито намъ есть ис права цесарьско(м) и(ж) пожегъци имають злоу смртію гиноуть (XV ст. ВС 25 зв.).

ФОРМИ: *інф. гиноуть* (XV ст. ВС 25 зв.).

*Див. ще *ГЫБНОУТИ.*

ГИНШТОВЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а кн(А)зю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов... Гинштовцы (Луцьк, 1463 AS I, 54—55).

ФОРМИ: *наз. Гинштовцы* (1463 AS I, 55).

***ГИРИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а в конюхи и в конокормици наши оу басови оу ко(ст)ковчи а на ровномъ оу дички а в лѣхове оу гиричи пану чусе не надобе оуступати са (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: *знах. гиричи* (1434 P 128).

ГИЦОУЛ ч. (3) (*особова назва, молд., пор. Георгіи, Георгіу*): И оуоставше наши слоуги Михъиль и брат его Гицоул та заплатили оуси тоти вишписанній пинъзи (Сучава, 1494 BD II, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Гицоул* (1494 BD II, 34); *дав. одн. Гицоулоу* (1494 BD II, 34).

ГЛАВА *ж.* (2) (*цсл. глава*) (*старший за становищемъ у сім'ї, в домі*) голова (1): Розво(д) есть межи лю(д)ми ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны а дроу(г)и оудовы волны (XV ст. ВС 33);

◇ оу с ъ к н о в ѣ н ѣ г л а в ы с в я т о г о и в а и а (1) *див. *ОУСЪКНОВѢНЬЕ.*

ФОРМИ: *наз. одн. глава* (XV ст. ВС 33); *род. одн. главы* (1424 P 102).

ГЛАГОЛЕМЫИ *дієприкм.* (1) (*цсл. глаголемыи*) званий, на ім'я: яко да оутвѣдимъ и оукрѣпимъ на(ш) монастир от(т) стои горѣ идеже е(ст) хра(м) сѣго и сла(в)наго великомъченика и победоносца геор(г)гиа глаголемыи зоугра(ф) (Сучава, 1471 DIR«А» 527).

ФОРМИ: *пас. теп. наз. одн. ч. глаголемыи* (1471 DIR«А» 527).

*ГЛАЗОВЩИНА *ж.* (1) (назва земельного володіння у Київській землі): Паве(л) земле(р)жить глазо(в)щиною (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. глазо(в)щиною* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ГЛАЗЫНА *ч.* (1) (особова назва): Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленській... князь Олехно Василевичъ Глазына и просиль въ насъ ... села, на имя Давыдкова Сквородина (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *наз. одн. Глазына* (1499 РИБ 776).

*ГЛЕБОВИЧЪ *див. ГЛѢБОВИЧЬ.*

ГЛЕВАКА *ж.* (1) (назва села у Київській землі) Глеваха: Село Глеваха а в томъ селе й члѣвка (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: *наз. одн. Глевака* (бл. 1471 ЛКЗ 90).

ГЛЕИТОВАТИ *дієсл. недок. (6) (стч. glejtovati, стт. glejtować, свн. geleiten)* (кого чим, кому чим) гарантувати безпеку охоронною грамотою (кому) (4): и глеитуюемъ имъ симъ наши(м) листо(м) прави(м) и хр(с)тіанскимъ глеито(м)... абы имъ доброволно и слобод(н)но пріихати до нашеи земли съ оусими своими тръговльми (Сучава, 1456 ПМВП); мы Стефан воевода... знаменито чиним сам лис(то)м... оже... глеитуюемъ сим нашим правым и християнскимъ лис(то)мъ и глеитом наших вирных и почтеных боарь (Сучава, 1468 ВД II, 305);

(кого, кого ким) гарантувати безпечний проїзд у супроводі (кому) (2): але коли тьми часы оусочес(м) поехати перед(н) нашего милостивого пана приехати, а на(ш) ... па(н) имае(т) на(с) глеитовати своими чотырма великими паны и раддами и(с) короуны... абы на(с) мирно глеитовали... и(с) нашеи граници до нашего милостивого пана корола его мл(с)ти и па(к) о(т) нашего пана аже ле па(к) до нашеи граници (Серет, 1453 Cost. II, 766).

ФОРМИ: *інф. глеитовати* (1453 Cost. II, 766); *мен. 1 ос. мн. глеитуюемъ, глеитуюемъ, глеитуюемъ* (1456 ПМВП; 1460 ВД II, 269; 1468 ВД II, 305); *перф. 1 ос. мн. глеитовали есми* (1460 ВД II, 269); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. абы... глеитовали* (1453 Cost. II, 766).

*ГЛЕИТОВНЫИ *прикм. (3) ◇ листъ глеитовныи и див. ЛИСТЬ 1.*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. глеитовныи, глеитовъныи* (1457 ВД II, 257; 1463 ВД II, 295); *місц. мн. на глеитовны(х)* (1457 Cost. II, 810).

*ГЛЕИТОВЪНЫИ *див. *ГЛЕИТОВНЫИ.*

ГЛЕИТЬ *ч.* (4) (стч. glejt/klejt, стт. glejt/glet, свн. geleite) охоронна грамота: глеитуюемъ имъ симъ наши(м) листо(м) прави(м) и хр(с)тіанскимъ глеито(м)... абы имъ доброволно и слобод(н)но пріихати до нашеи земли съ оусими своими тръговльми (Сучава, 1456 ПМВП); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... глеитуюемъ сим нашим правым и християнскимъ лис(то)мъ и глеитом наших вирных и почтеных боарь (Сучава, 1468 ВД II, 305).

ФОРМИ: *ор. одн. глеитом, глеито(м)* (1456 ПМВП; 1457 ВД II, 257; 1460 ВД II, 269; 1468 ВД II, 305).

ГЛИГА *ч.* (1) (особова назва, молд., пор. Григорь): мы стефана(н) воевода... знаменито чиним(м)... оже то(т) истини(н) слоуга на(ш), глига срьбескою(л), слоужи(л) на(м), право и вѣрно (Сучава, 1487 Cost. D. 6).

ФОРМИ: *наз. одн. глига* (1487 Cost. D. 6).

ГЛИГОР *див. ГРИГОРЬ.*

*ГЛИМЕНЕЦЪ *ч.* (1) (назва урочища у Волинській землі):

я Любарть Кгедеминович... записалъ есми и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... противъ островов нашихъ: Передолокъ и Струги, Глименца и Высчопа, и Тополного (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Глименца* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

*ГЛИНАРЬ *ч.* (2) той, хто обмазує глиною хату: А глинарюмъ што лѣпѣли около дому а клепачь наемаль 3 ехъ лѣпѣло (б. м. н., 1386—1418 Р 35).

ФОРМИ: *дав. мн. глинарюмъ* (1386—1418 Р 35).

*НЛ҃УНИЕНІ *мн.* (1) (назва села у Львівській землі) Глиняни: а на крпостх зсему лѣшту пасему насу пецзатх прѣвисиллѣсмо в насом селу в Нл҃униенѣх за Лвовомъ чтиру мулу (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: *місц. в Нл҃униенѣх* (1395 GL 166).

*НЛ҃УНЫСЗСЗА *мн.* (1) (назва маєтку в Берестейській землі): у hrancyu y mezu samy iesmo promezy sebe polozyly y korcep zasypaty poczonszy od toiey welykoyi dorohy... po połowynе chworyszycz y hlypnyszycz y odtul prosty w mezu ieho (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *род. hlypnyszycz* (1500 ДПЖН).

*ГЛИННОЕ¹ *с.* (1) (назва села у Турово-Пінській землі): и мы... дали есмо ему село оу туровскомъ повѣте Храпино подле Глинного (Луцьк, 1451 AS I, 44).

ФОРМИ: *род. одн. Глинного* (1451 AS I, 44).

*ГЛИННОЕ² *с.* (1) (назва села у Київській землі): а тая земля пошла харько(в)ская по коде(н)скоую роуду за трибьсовъ о(т) коде(н)ское роуды до гли(н)ного теснь патъ (б. м. н., бл. 1458 Р 167).

ФОРМИ: *род. одн. гли(н)ного* (бл. 1458 Р 167).

ГЛИНСКИЙ *див. ГЛИНСЬКИЙ.*

ГЛИНСКІЙ *див. ГЛИНСЬКИЙ.*

*ГЛИНЬСКИЙ *див. ГЛИНСЬКИЙ.*

ГЛИНСЬКИЙ, ГЛИНСКІЙ, ГЛИНСКІЙ *ч.* (4) (особова назва): а при томъ были сведоки... кнѣзь олександръ иванович(ч) нось... кнѣзь борись глиньский (Київ, 1433 Р 119); а при то(м) были докторъ с кракова кнѣзь ян рекгула а кнѣзь иванъ борисович(ч) глиньский (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС); Наместнику врудькому князю Григорю Глинському (Мереч, 1496 АЛРГ 71).

ФОРМИ: *наз. одн. глиньский, Глинскій, Глинский* (1433 Р 119; 1437 AS I, 34; 2-а пол. XV ст. СПС); *дав. одн. Глинському* (1496 АЛРГ 71).

ГЛОБА *ж.* (37) (болг. глоба, серб. глоба, молд. глобаѐ) судовий штраф, судове стягнення: а они его искоупили о(т) тои глобы (Сучава, 1432 Cost. I, 327); сами ка(лоу)гере да возмоу(т) глобоу (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); а до тих люди шо соу(т) оу тѣх села (!) аби не имали дило ни еди(н) наш боарин... ани перероубчи, ни соуидити их, ани глобоу оузати от них (Сучава, 1481 ВД I, 257).

ФОРМИ: *наз. одн. глоба* (1456 ГПХМ); *род. одн. глобы* (1432 Cost. I, 327; 1448 ДГПР); *знах. одн. глобоу 27* (1432 Cost. I, 327; 1446 Cost. II, 251; 1452 Cost. II, 760; 1456 ГПХМ; 1459 ВД I, 29; 1467 Мн. Doc. 125; 1472 DIR«А» 530; 1479 DC 140, 141; 1481 ВД I, 256, 257 і т. ін.); *гло(б) 2* (1448 DIR«А» 491); *! гло 1* (1458 DIR«А» 512); *ор. одн. глобоу* (1447 Cost. II, 288); *наз. мн. глоби* (1456 ГПХМ); *місц. мн. оу глоба(х)* (1449 Cost. II, 391; 1472 DIR«А» 530).

! ГЛОБИЦИ (ГЛОБНИЦИ) *див. ГЛОБНИК.*

ГЛОБНИК, ГЛОБНИКЪ, ГЛОБЬНИК *ч.* (31) збирач судових штрафів, судових стягнень: а хотарь томоу мѣстоу да боудеть... коуда емоу хотариль панъ жоуржь глобник(к) (Сучава, 1424 Cost. II, 956); а також оу та(х) села(х) да не имають ходити ни глобники, ни припашаре... а ни инь никто о(т) наши(х) оурадник(о)х (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... потвѣрдили есми им... села, шо были дѣда их Ласльоа глобника (Васлуй, 1495 ВД II, 59).

ФОРМИ: *наз. одн. глобникъ, глобник(к), глобник, глобьник* (1424 Cost. II, 956; 1444 Cost. II, 208; 1449 Cost. II, 391; 1457 ВД I, 4; 1459 ВД I, 29; 1472 DIR«А» 530); *род. одн. глобника* (1425 Cost. I, 169; 1455 Cost. II, 540; 1495 ВД II, 59); *наз. мн. глобници, гло(б)ниці* 17 (1438 DBAc 28; 1447 Cost. II, 288; 1453 Cost. II, 492; 1454 Cost. II, 517; 1458 DIR«А» 512; 1466 ВД I, 95; 1472 DIR«А» 530; 1479 DC 140, 141; 1481 ВД I, 256, 257 і т. ін.); *глобники 1* (1475 ВД I, 200); *глобники 1* (1446 Cost. II, 251); *!глобници 1* (1458 ПГСММЦ); *род. мн. глобник(к)* (1437 Cost. II, 709).

***ГЛОБНИКОВИЧЬ** ч. (1) (особова назва): мы александръ воево(д)... свѣдомо чини(м)... аже прише(д)ши прѣ(д) нами.. па(н) мань глобникови(ч) из дѣтми своими... и продалн селишца своа поу(с)таа (Сучава, 1452 Cost. II, 421—422).

ФОРМИ: наз. одн. глобникови(ч) (1452 Cost. II, 422).

ГЛОБНИКЪ див. ГЛОБНИК.

***ГЛОБНИКЪ** див. ГЛОБНИК.

ГЛОБНИКЪ див. ГЛОБНИК.

***ГЛОДОВЕ** с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвши н(х) правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми н(м)... села на имѣ онещи, на крѣльгѣтоурѣ... и по вы(ш) воровещи... и арпѣшечи арпашеви и чере(с) бахлоуи, оу глодове, о(т) великого м(г)лоу (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569).

ФОРМИ: знах. одн. глодове (1456 Cost. II, 569).

***ГЛОДЬ**¹ ч. (13) (молд. гл(д) «грязь») болото (12): а хотарь оуси(м) ти(м) четыремь селомь поченше о(т) где падае(т) белошева заподіа оу милѣти(н), тои заподією горн до мохнлоу... от толь заподією выше пашка на гло(д), та оу милѣтини (б. м. н., 1425 Cost. I, 168—169); А хотар тои третей част от село от Аржишан... та прости на дил оу глод (Сучава, 1495 BD II, 78);

к роугли глодь (1) див. *КРОУГЛЫИ.

ФОРМИ: род. одн. глода 2 (1491 BD I, 473); гло(д) 2 (1428 Cost. I, 209, 224); знах. одн. глод, гло(д) (1425 Cost. I, 169; 1428 Cost. I, 209; 1453 Cost. II, 445; 1492 BD I, 510; 1495 BD II, 78); наз. мн. молд. зам. род. от глодоуре (1494 BD II, 35); род. мн. глодов (1492 BD I, 510); знах. мн. молд. глодоуре (1494 BD II, 35).

***ГЛОДЬ**² ч. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвши правую и вѣрноюу его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли четири села на крѣльгѣтоура на има попещи... и фынтынѣле и михнещи на бахлоуи («и») чолтаніи оу глода (Сучава, 1426 Cost. I, 178); тѣмь мы видѣвшее его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очн(н)оу... села на имѣ... срѣби и арѣмещи... и оу гло(д)ѣ... волосѣни (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. села... оу гло(д)ѣ (1448 Cost. II, 342); род. одн. глода (1426 Cost. I, 178).

ГЛОДЪНЕ¹ мн. (1) (назва села на р. Вороні у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашей земли, села на воронѣ (в ориг. вороворонѣ.— Прим. вид.), на има анноушчинѣ дворѣ и хоуецѣны... и глодѣне (Сучава, 1433 Cost. II, 594).

ФОРМИ: наз. глодѣне (1433 Cost. II, 594).

ГЛОДЪНЕ² мн. (1) (назва села на р. Ставниці у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвшее ихъ правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есми имѣ едно мѣсто о(т) пасыкы (1) о(т) глодѣне (Сучава, 1443 Cost. II, 149).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) глодѣне (1443 Cost. II, 149).

ГЛОДѢНИ¹ див. ГЛОДѢНИИ¹.

ГЛОДѢНИ² див. ГЛОДѢНИИ².

ГЛОДѢНИ³ мн. (1) (назва села на р. Тутові у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на тутовѣ, на имѣ грѣдещи... и глодѣни (Сучава, 1455 Cost. II, 543).

ФОРМИ: наз. глодѣни (1455 Cost. II, 543).

ГЛОДѢНИИ¹, **ГЛОДѢНИИ** мн. (8) (назва села біля Ставан у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... нашему монастыроу... села... на имѣ селам: Дворничаніи... и Глодѣни (Сучава, 1475 BD I, 203); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Сима... и сестра его... и продали свою правую отниною... едно село на имѣ Глодѣни, где был Стан, подли Стѣвчан (Сучава, 1490 BD I, 436).

ФОРМИ: наз. Глодѣни 7 (1490 BD I, 436, 437; ДГСХМ); Глодѣни 1 (1475 BD I, 203).

ГЛОДѢНИИ², **ГЛОДѢНИИ** мн. (3) (назва села на р. Телѣжній у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... («и»)нимъ знаменито... оже... потвердили есми емоу оу нашей земли... село на имѣ Глодѣни на Телѣжни (Сучава, 1462 BD I, 61); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... Пѣтроу Глодѣноул... и продал свою правую и пнтомоую отниною... едно село на имѣ Глодѣни, на верхѣ Телѣжин(ов)ѣ потока (Сучава, 1484 BD I, 276).

ФОРМИ: наз. Глодѣни 2 (1484 BD I, 276, 277); Глодѣни 1 (1462 BD I, 61).

ГЛОДѢНОУЛ ч. (3) (особова назва): мы Стефан воевода... («и»)нимъ знаменито... оже тот истинный наш слоуга... Пѣтръ Глодѣноул жаловали есмы его особною нашею милостию (Сучава, 1462 BD I, 61); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... слоуга наш Пѣтроу Глодѣноул... и продал... едно село на имѣ Глодѣни (Сучава, 1484 BD I, 276).

ФОРМИ: наз. одн. Глодѣноул (1462 BD I, 61; 1484 BD I, 276); дав. одн. Глодѣноулоу (1484 BD I, 276).

ГЛОТІСКИ прикм. (1) ◊ дворникъ глотіски ч. див. ДВОРНИКЪ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. глотіски (1456 Mih. 213).

Див. ще ГЛОТНЫИ.

ГЛОТНЫИ прикм. (1) ◊ дворникъ глотныи ч. див. ДВОРНИКЪ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. глотныи (1436 Cost. I, 449).

Див. ще ГЛОТІСКИЙ.

ГЛУБОЧЕК НИЖНИЙ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Великий Глибочок: кн(А)зю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов, Ивачев верхний... Глубочек нижний, Ронев (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Глубочек нижний (1463 AS I, 54).

ГЛУСКИЙ, ГЛОУСКИЙ, ГЛОУСКИЙ ч. (7) (особова назва): а при том был кн(А)зь Василей Лукомский... а пан Мишко Глуский (Берестя, 1448 AS I, 44); а при том был великого короля земланин пан Мишко Глоуский (Острог, 1463 AS I, 56); пытали есмы свѣтков: кн(А)за Поутаты Иванович(а)... пана Мишка Глоуского (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ФОРМИ: наз. одн. Глуский, Глоуский, Глоуский 5 (1448 AS I, 44; 1463 AS I, 56; 1465 AS I, 57; 1466 AS I, 61); Глоуский 1 (1458 ОЖДМ); род. одн. Глоуского (1475 AS I, 70).

***ГЛУСКЪ** ч. (1) (назва містечка у Виленському воеводстві) Глуск: записую жонѣ своей кн(А)г(Е)ни Настасии против ее отчизны оу вѣне двѣ тисащи коп на своихъ имѣньях на Барани на Глуску (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: місц. одн. на Глуску (1483 AS I, 82).

ГЛОУСКИЙ див. ГЛУСКИЙ.

***ГЛУХНИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі) суч. Ново-Малин: мы великий кн(А)зь Швитригаиль... чиним знаменито... иж... дали есмы тому верномуу нашему слоуге Олфѣроу (1)... село Глухни... оу лоуцкомѣ повѣте (Луцьк, 1446 AS I, 42).

ФОРМИ: знах. Глухни (1446 AS I, 42).

ГЛУШКИ мн. (1) (назва озера у Чернігівській землі): Я волчько бодѣ(н)ковський и своими дѣ(т)ми... вызнавае(м)... иже... продали есмы пану мартину к(а)сто(в)товичю сѣлица наши на има крѣхае(в) а к тому сѣлищу... озеро нѣже(н)... а вѣрбилловѣ а глушки (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. глушки (2-а пол. XV ст. СПС).

***ГЛУШЫЦА** ж. (3) (назва села у Смоленській землі): и съ тое земли бортное маеть онъ данъ давати Светому Михайлу по давньому... и съ пошлинами... што къ двору нашему, къ Глушыцы, шло (Вільна, 1499 РИБ 777).

ФОРМИ: дав. одн. Глушыцы (1499 РИБ 776, 777); місц. одн. на Глушыцы (1499 РИБ 776).

***ГЛУШЫЦКІИ** *прикм.* (1): а коли стадо Глушыцкое гонять у волость въ Дубровеньскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночуютъ (!)... и къ двору нашему, къ Глушыцы, насадку меду даютъ (Вільна, 1499 РИБ 776—777).

ФОРМИ: *знах. одн. с. Глушыцкое* (1499 РИБ 776).

*Пор. *ГЛУШЫЦА.*

***ГЛѢВЪШАНИ** (? *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): також(е) есми дал(и) сел(о)... на има калиновци... и прижолтѣни (<...гльвѣ)шани (? — *Прим. вид.*) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248).

ФОРМИ: *наз. Глѣвѣшани* (1429 *Cost.* I, 248).

ГЛѢБОВИЧЬ *ч.* (6) (*особова назва*): А на то послуши князь юрьи глѣбовичъ белзский панъ ота пилецкий староста русьсково земль (Львѣв, 1368 Р 16); Пр(а)вилъ м(а)р(шалокъ), н(а)м(естникъ) М(е)р(ецкий), п(а)нъ Ст(аниславъ) Гл(ебовичъ) (Троки, 1494 РИБ 561); А иное на листы твоее милости давал пану Станиславу Глебовичу, а иное выдал князю Дмитрею Путѣтичу (Вільна, 1496 АЛРГ 72).

ФОРМИ: *наз. одн. глѣбовичъ* 1 (1368 Р 16); *Гл(ебовичъ)* 1 (1494 РИБ 561); *ск. н. г(л)* 1 (1496 ВМКФС); *дав. одн. Глѣбовичу* (1495 БСКИ; 1496 АЛРГ 72); *знах. одн. Глѣбовича* (1495 АЛМ 83).

***ГЛѢБОВЪ** *прикм.* (2): Глѣбову жону Остаѣевича оставили есмо близкост(ь)ю при тыхъ имѣньяхъ всихъ отчины ее (Вільна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Глѣбову* (1495 РИБ 620); *ор. одн. ж. глѣбовоу* (1495 ВМБС).

Пор. ГЛѢБЪ.

ГЛѢБЪ, ГЛѢБЪ *ч.* (25) (*особова назва, стн. Gudleifr*) Глѣб: и на то свѣдци панъ дмтръ (!)... панъ глѣбъ дворсковичъ (Казимир, п. 1349 Р 4); а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбельский... панъ глѣбъ дворскович(ч) (Перемишль, 1378 Р 26); а свѣдци цнии панове па(и) глѣбъ романовский па(и) осташко давыдовский (Львѣв, 1412 Р 81); а при то(м) бы(л) ойѣ нашъ никола архима(н)дритъ печерский... и наши бояре и наши моршадлы (!) князь глѣбъ дмитріевич(ч) боаринъ нашъ александ(р)о самотечи(ч) (Кіев, 1446 Р 154); и бори(с) ре(к) коли(м) са з глѣбомъ зѣ(д)на(л) то(г)ды тыи записы глѣбу о(т)да(л) (Вільна, 1495 ВМБС).

ФОРМИ: *наз. одн. Глѣбъ, глѣбъ, глѣбъ* (п. 1349 Р 4; 1361 АГЗ 6; 1378 Р 26; 1388 Р 38; 1404 Р 70; 1412 Р 81; 1421 Р 92; 1446 Р 154; 1463 ГГЯ; 1495 ВМБС і т. ін.); *род. одн. Глѣба* (XV ст. СГЧА); *дав. одн. Глѣбу, глѣбу* (1446 Р 154; 1495 ВМБС; РИБ 620, 621); *ор. одн. Глѣбомъ, глѣбомъ, глѣбом(м)* (1463 ГГЯ; 1495 ВМБС; РИБ 620).

! ГЛѢБЪБЪКО <ГЛѢБЪКО> *див. *ГЛѢБЪКО.*

***ГЛѢБЪКО** *ч.* (1) (*особова назва, пор. Глѣбъ*): а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемишльский... глѣбъбко (!) и братъ его костько бѣзна соудья орефѣрько (!) (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: *наз. одн. ! глѣбъбко* (1366 Р 12).

ГЛѢБЪ *див. ГЛѢБЪ.*

ГЛЯДЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре... Ходко Евсевичъ, Глядъ, братъ Ходковъ (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Глядъ* (1465 АкВАК III, 4).

ГЛАДЕТИ *дієсл. недок.* (1) (чо) оглядати (шо): А тамъ є(з)ди(л) есми до коузмина ставовъ гладети (б. м. н., XV ст. ИК).

ФОРМИ: *інф. глადети* (XV ст. ИК).

*Див. ще *ОГЛАДАТИ.*

ГНАТИ, ГНАТИ *дієсл. недок.* (5) (шо) гнати: колі хто имее(т) ль(с) аллюбо доубровоу далеко о(т) себѣ а хоче(т) лї свон свиньи гнати оу то(т) ль(с) чере(с) чужое имѣнїе, тогда не може(т) то(г) оучини(т) одно поуземъ правымъ што идеть о(т) того льсоу (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: *інф. гна(т)* 3 (XV ст. ВС 25 зв., 38); *гнати, гнаті* 2 (XV ст. ВС 37 зв., 38).

Див. ще ГОНИТИ 1, *ПОГНАТИ, *ПРІГОНИТИ, ОУГОНИТЬ.*

***ГНЕВАНЬЕ** *с.* (1) гнів: а бодѣ(т) ли паства велікая оу то(м) льсѣ чере(с) которыи ле(с) маєт гна(т) оу свон ль(с) тогда то(т) па(н) чїи то ль(с) имее(т) свое жалоудие браті аллюбо спаствїтѣ на три(д)ца(т) лако(т) обapo(л) дорогы што бы томоу волно гна(т) безъ є(г) шкоды и безъ є(г) гневанье (!) до свое(г) льса (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: *род. одн. ! гневанье* (XV ст. ВС 38).

Див. ще ГНЕВЪ.

***ГНЕВЛІВЫИ** *прикм.* (1) (*стн. gniewliwy*) розгнваний, гнвний: Которыи из соуда избегаю(т) да... хто кого може(т) то(т) том... нїть некоторыи дла не(до)ст... изъ ср(д)ца зъ гневліваго збѣга... (XV ст. ВС 11).

ФОРМИ: *род. одн. с. гневліваго* (XV ст. ВС 11).

ГНЕВЪ *ч.* (10) гнів (4): прїгожаєтса н(ж) зъ гневоу аллюбо з зависти то(г) то пана габають кмети (XV ст. ВС 14);

◇ **гнѣвъ** отпустити (4), отпустити гнѣвѣ (кому) (1) перестати гнѣватсь (на кого): а гнѣвѣ имѣ имает о(т)пуститъ (Кременецъ, 1434 Р 130); а на(ш) господарь о(т)поустилъ гнѣвѣ, што о(т)цѣ нашъ, александръ воевода, воевалъ коломыю и снѣт(и) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687); а ти прїиди к нам без никоторой боазни и оусымнѣния, заноуж тѣ есми простили и вес гнѣв есми тобѣ отпустили (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309); оу гнѣвѣ оу па да ти (чий) (1) викликати гнів (у кого): Прїгожаєтса частокро(т), и(ж) из наши(х) земл(а)н нео(т)бываю(т) свои чти чинатса разбойнїци и своєю доброу волею, а у на(ш) у велікы гнѣвѣ оупадаю(т) (XV ст. ВС 28—28 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. гневъ* (XV ст. ВС 28 зв., 33 зв.); *род. одн. гневоу* 1 (XV ст. ВС 14); *гнѣва* 1 (XV ст. ВС 39); *знах. одн. гнѣвъ, гнѣв* 4 (1434 Р 130; 1457 *BD* II, 257; XV ст. ВС 28 зв.; 1470 *BD* II, 309); *гнѣв* 1 (1435 *Cost.* II, 687); *місц. одн. во гнѣвѣ* (XV ст. ВС 5 зв.).

*Див. ще *ГНЕВАНЬЕ.*

ГНЕЗДИЧНАА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнѣздичне: а кн(а)зю Семену досталса город Колоден а села... Гнездичнаа, Шимковца (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Гнездичнаа* (1463 *AS* I, 54).

***ГНЕЗДО** *див. *ГНѢЗДО.*

***ГНИВЪ** *див. ГНЕВЪ.*

***ГНИДКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): даль есмь стої бїи гнидковича лужїно (б. м. н., 1386 Р 33).

ФОРМИ: *род. одн. гнидковича* (1386 Р 33).

***ГНИДОВА** *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнїдова: на Гнидовѣ не надобе мыта давати (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. на Гнидовѣ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ГНИЛЕЦКІИ** *прикм.* (1) ◇ лѣсѣ Гнилецкии *див. ЛѢСЪ.*

ФОРМИ: *ор. одн. ч. Гнилецкиимъ* (1459 Р 171).

ГНИЛИЦА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнилиці: кн(а)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы... Гнилица (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Гнилица* (1463 *AS* I, 54).

! ГНІВЕНЪ <ГРІВЕНЪ> *див. ГРИВНА.*

***ГНѢВ** *див. ГНЕВЪ.*

ГНѢВНОВЧИ *мн.* (1) (*назва села у Перемишльській землі*): А купилъ естѣ иванъ губька изъ братомъ своємъ на вѣки и ко стму іо(н)у еп(с)пи к селу гнѣвновчи дали єї гривень серебра вѣсного (Перемишль, 1378 Р 26).

ФОРМИ: *наз. гнѣвновчи* (1378 Р 26).

ГНѢВОШЬ *ч.* (3) (*особова назва, стн. Gniewosz*): А се знаменито будѣ... оже мы панъ гнѣвошь староста русково земли то познавами нашимъ листомъ (Вишня, 1393 Р 52); а свѣдкове на то панъ хрщєнъ судомирский... панъ гнѣвошь подкоморни (Львѣв, 1399 Р 59); Мы ... бнко жабокрички гнѣво(ш) подкомори... чинимы знаемо... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ ближши естѣ к тому мѣсту к тычину...

нижили тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. гнѣвошь 2 (1393 P 52; 1399 P 59); гнѣво(ш) 1 (1404 P 69).

*ГНѢВЪ див. ГНЕВЪ.

ГНѢЗДЕНСКИЙ прикм. (1) (пор. Spiezno в Польщі): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденский збыггнѣвъ краковский станиславъ познанский янъ холмский... слюбуемы и записуемы са степку воеводѣ земель молдавской (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. гнѣзденский (1433 P 122).

*ГНѢЗДО с. (5) гнѣздо (3): а о суды межа, головщина, о соколье гнѣздо, о бобры, зъеремя (!) (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); Я... дала есми ему... имене... з бобровыми гоны и соколими гнезды (Ровно, 1488 AS I, 241—242); Ино мы... тое село вышереченное сомяно... со всими... землами пашными и бортными ись соколями(м) гнѣздо(м)... дали есмо ивашкоу роусиновичоу (Вильна, 1499 ГОКІР); орлее гнездо (2) див. *ОРЛИИ.

ФОРМИ: род. одн. гнѣзда (бл. 1458 P 167); дав. одн. гнездоу (бл. 1458 P 167); знах. одн. гнѣздо (п. 1444 АкЮЗР I, 17); ор. одн. гнѣздо(м) (1499 ГОКІР); ор. мн. гнезды (1488 AS I, 242).

ГОВОРИТИ, ГОВОРЫТИ дієсл. недок. і док. (23)

1. (що і без долатка) (усно висловлювати думки) говорити, мовити (3): колі шла(х)тичь шла(х)тичю лаеть до мѣри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбю не доканаетъ што говори(л) имее(т) плати(т) за соромотоу ка(к) за головуу шесть деса(т) ко(п) гро(ш)и (XV ст. BC 29); а то есмы емоу дали оури(к) за равасова села о(т) сочавь и о(т) жежіи и за татары що бы они и и(х) плема за равасова села и за татарь, николи неупоминали а инь говорили бы нищо николи (Сучава, 1425 Cost. I, 173); на памѣть посломъ говорить (б. м. н., 1481 BD II, 364).

2. (кому що, о чім) (повідомляти про щось) казати, говорити (що) (15): Zaniuzby perwo seho poszali iesmo sluchati posol wasz iedeti i howoryt deuy o tom peremiryi, szto so kniazem Szwityrkhaytom (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); А такжежъ мнѣ сакъ говорачи хота и ты какъ еси ѣра Ахмата видель мене потомоужъ видь а хота моего слоугоу какъ его слоугоу видь (б. м. н., 1484 ЯМ); И потомъ говорилъ намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотьяковичъ, што жь бы тая Угрыновская ему тежъ тетъка была, а тое имене ему полетила во опеканье (Краків, 1489 РИБ 437); Господаръ мой Стефанъ воевода велель твоей милости говорыти (б. м. н., 1499 BD II, 449).

3. (з ким, що) (вѣсти бесѣду) говорити, розмовляти (про що) (2): И елико изрекжъ вашей милости от господства ми, а вы о въсемъ вѣруите их, яко быхмо самы съ вашимъ милостіомъ говорили (Дольный Торг, 1475 BD II, 336); И на то мы с тыми ваше(и) мл(ст)и послы которые были в насъ говори(ли) есмо вси наше потребные речи (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

4. (кому) намовляти (кого) (1): Такжежъ и ко княземъ и къ паномъ рускимъ и ко въсей Руси, которые держать греческий законъ, посылалъ еси тогожъ владыку Смоленского да бискупа Виленского, да говорыль имъ отъ тебе штобы приступили къ римскому закону (б. м. н., 1499 BD II, 448).

5. (кому) наказувати (1): и дворанинъ вашей милости перед нами то князю Михайлу говорилъ и тымъ земляномъ, збы в дуброву Свинокуше не ездил и не пустошили лововъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21).

6. (кому) (висловлювати передсмертну волю) заповідати (1): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небощикъ, мужъ мой. говорилъ намъ и казалъ записати по души своей къ монастыру Святому Спасу въ Кобрыни — село Корчичи (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: инф. говорыти (1496 BD II, 401, 402; 1498 BD II, 409, 410; 1499 BD II, 449); теп. 3 ос. одн. howoryt I

(1433 ЗНТШ LXXVI, 140); говорити 1 (1481 BD II, 364); 1 ос. мн. говоримъ (1484 ЯМ); перф. 3 ос. одн. ч. говориль, говори(л) 4 (1401 АкВАК III, 2; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21; XV ст. BC 29; 1489 РИБ 437); говорыль 1 (1499 BD II, 448); 1 ос. мн. говори(ли) есмо (1496 ПДВКА 60); 2 ос. мн. есте... говорыли 3 (1496 BD II, 405); есте... говорыли 1 (1496 BD II, 405); 3 ос. мн. говорыли (1498 BD II, 409); майб. 1 ос. мн. боудемъ говорити (1480—1484 BD II, 370); баж.-ум. сп. 1 ос. мн. быхмо... говорыли (1475 BD II, 336); 3 ос. мн. говорили бы (1425 Cost. I, 173); дієприсл. одноч. говорачи (1484 ЯМ).

ГОГА ч., невідм. (3) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томоу потоку на имь Беркишешем... потокомъ Гога горь до обиршиа потоку Гога (Сучава, 1473 BD I, 183).

ГОГОШАТ ч. (1) (особова назва, молд. гогошэ «кокон»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томоу свѣтому нашему монастыроу... цигане на имь... Микоула съ чельдею... и Гогошат (Сучава, 1487 BD I, 310).

ФОРМИ: наз. одн. Гогошат (1487 BD I, 310).

*ГОД¹ див. ГОДЪ.

! ГОД² <ГОДНА> див. *ГОДНЫИ.

*ГОДЬНЫИ див. *ГОДНЫИ.

! ГОДЕОНЪ див. *ГЕДЕОНЪ.

*ГОДИНА ж. (2) (болг. година, серб. година) рік: да

е(ст) о(т) на(с) тои бо(л)ници на каждоую годиною ф аспра (Сучава, 1471 DIR«А» 527); А пак... они са общали за вышписанное наше дааніе и потврѣженіе... поман на годиною оу <еди>н день (Гирлов, 1499 BD II, 156).

ФОРМИ: знах. одн. годиною (1471 DIR«А» 527; 1499 BD II, 156).

*ГОДИТИ СА дієсл. недок. (5) 1. (бути придатним) годитися (1): а потомъ коли по(д) прѣсагоу свидо(ч)ство чинили тогды тотъ доминикъ оставилъ того якоуба для коумовства егоже бы са не го(ди) (!) свидо(ч)ство е(т) (XV ст. BC 20—20 зв.).

2. безос. годиться, слѣд, треба (4): колі которо(т) пана... слѣжа оу ноці некоторо(т) кмѣта жіто бѣре(т) годи(т) са гѣдрю то(т) жіта боронитъ (XV ст. BC 29); присла(л) еси свой(х) пословъ... межн нами мироу вечного делати... яко са и годи(т) межн двема г(с)дрема хре(с)тия(н)скимма (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. го(ди)тса 2 (XV ст. BC 23 зв.; СЯ 42 зв.); годи(т) са 1 (XV ст. BC 29); са... годи(т) 1 (1496 ПДВКА 60); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. 1 бы са не го(ди) (XV ст. BC 20 зв.).

*ГОДЛЪ ПОЛЕ с. (1) (назва місцевості в Перемишльській землі): А про то его вѣрную службу дали есмы ему годль поле, што же лежить о(т) бохура болше милъ то поле пустына (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: знах. одн. годль поле (1377 P 24).

*ГОДНЫИ прикм. (3) 1. придатный, годящий (до чего, на що, для чого) (1): а в городе поущечного порохоу польбочьки а шиповъ го(д)ныхъ бочька (б. м. н., XV ст. ИК).

2. встановлений, визначений (1): а тако(ж)... коли коро(л) его мл(с)тѣ на(с) обышле(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому (Серт, 1445 Cost. II, 729);

◇ г о д н а з а м о у ж ь (1) доросла, на виданні: Коли хто оучинитса опькалнко(м) о неко(т)рой дѣвке а возьметъ ее собъ во опьканіе ись ее очиною... а она боудьтъ го(д) (!) замужъ а о(н) ее не хочетъ выдать для того штобы ее именеіе поживать мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзъ волі опькалнника своего имеетъ собъ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ! го(д) (XV ст. СЯ 41 зв.); місц. одн. с. на го(д)бномъ (1445 Cost. II, 729); род. мн. годныхъ (XV ст. ИК).

ГОДОВАТИ СЪ *дієсл. недок.* (1) годуватися: а тако(ж) ты(х) люди да є(ст) и(м) слобо(д)но... ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рибу или живы(м) товаро(м) име(т) ходити или мртвы(м) чи(м) мочі(т) годовати съ вездє, по нашей земли (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461—462).

ФОРМИ: *інф.* годовати съ (1453 *Cost.* II, 462).

Див. ще ХОДОВАТИ.

***ГОДОУВЛЯ** *ж.* (1) прогудування: мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дає(м) и дали есми... на(ш) листь... на то яко да є(ст) во(л)но и слобо(д)но послати свои в мажи по рибу на кажды го(д) щобы на годоувлю брати(м) или до келіи или на озера (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* годоувлю (1472 *ДГСВМ*).

ГОДЪ *ч.* (152) рік (146): а мнѣ королеви помагати оль на годъ минетъ дмитриевъ днѣ (б. м. н., 1366 *P* 14); имаєтъ то(г) иванъ волошинович оуживати... а намъ с той корчмы имаєтъ давати сто грошиковъ малыхъ кажды годъ (Медика, 1407 *P* 72); а еще есмы дали оброкъ тому монастыреви из нашего двора на кажды годъ цѣльи по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); пса(н) в лоуцкоу...

Ѡ а ль(т), и Ѥ ль(т) и Ѧ ль(т), 3 го году (Луцьк, 1467 *СП* № 13); подымъщиноу даивали за великого кнѣза вито(в)та на трети(н) годъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); де(р)жати имъ тоє мыто о(т) сихъ свѣтокъ, што при(н)доутъ на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*); а ліхвы не дають два годы (XV ст. *ВС* 28 зв.); и през год да им слоужат на вьсакоу неделю литоургію (Гирлов, 1499 *ВД* II, 156); Съ первого году положилъ на личбъ, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 грошей (Вільна, 1499 *РЕА* III, 34);

◇ въ годъ же въ годъ (2) щорічно, рік у рік: а записалъ есми на своемъ имѣннѣ въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); а то есми... даль къ ц(є)ркви божей на памат доуши своей и родителем моим, абы с того была памат в годже в год (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); з годоу на годъ (1) щорічно, рік у рік: а на(м) дава(т) с тоє земли на цркъв бжію з годоу в го(д) па(т)сєса(т) гро(ши) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* годъ, го(д) (XV ст. *ВС* 18; 1489 *АКВ*); *род. одн.* годоу, году 12 (1467 *СП* № 13; 1484 *ЯМ*; 1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1489 *АКВ*; 1497—1498 *АЛРГ* 80; 1498 *ЧАФ*; XV ст. *ВС* 23; 1499 *РЕА* III, 34, 35); *года* 3 (1489 *АМВ*; 1496 *АЛРГ* 78); *знах. одн.* годъ, год, годъ (1366 *P* 14; 1398 *ДГПМ*; 1407 *P* 72; 1411 *Mih. Alb.*; 1421 *Cost.* I, 142; 1439 *Cost.* II, 31; 1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1470 *AS* I, 67; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9, 10; 1499 *АСД* VI, 3; *ВД* II, 156 і т. ін.); *місц. одн.* въ году (1488 *РИБ* 222; 1499 *РЕА* III, 35); *наз. мн.* годы (1487 *РИБ* 226; 1489 *АМВ*); *род. мн.* годовъ, годов, го(д)въ 9 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1487 *АМЛ*; XV ст. *ВС* 20 зв., 21; *СЯ* 41 зв.; 1489 *АКВ*); *годъ* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *знах. мн.* годы (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226, 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*; *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 81, 82, 83; *ЧАФ* і т. ін.); *місц. мн.* в (у, по) годех, годє(х) (XV ст. *ВС* 28 зв.; 1498 *АЛРГ* 82).

1 **ГОДЪ** (ГОРОДЪ) (1): а доконалоса то дѣло оу годъ (!) лучици (Лучица, 1388 *P* 39).

Див. ГОРОДЪ.

***ГОДАЧИИ** *прикм.* (1) (*придатний для чого-небудь*) годящий: коли(ж) оди(н) г(с)дръ вси(х) естъ тогда од(н)а маинта (!) маєтъ быти... которая(т) (!) имєєтъ быти вѣчно и добраа и годѣчая а была любапріимна вси(м) люде(м) (XV ст. *ВС* 34 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* годѣчая (XV ст. *ВС* 34 зв.).

ГОЕ *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор.* Нъгоє, Нъгомиръ): а на то є(ст) ... вѣра пан гоѣ дворніка вѣра па(н) шєфоула (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); А на то ест велика мартоуріа... Тома логоф. ... и Влаикоул старостє де Хотин... и Гоє пѣрк. де Килія (б. м. н., 1470 *ВД* I, 153).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гоє (1470 *ВД* I, 153); *род. одн.* гоѣ (1458 *Mih. Doc.* 122).

Див. ще ГОѦН.

ГОЕНЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воево(д)а... чиним знаменито... оже тот истинний слоуга наш вѣрній Ивашко Гоенескоул слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1459 *ВД* I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гоенескоул (1459 *ВД* I, 27).

ГОЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... дали и потвѣрдили есми им оу нашей земли... села на имъ... Гоєщїи и Врьстаці (Сучава, 1491 *ВД* I, 445).

ФОРМИ: *наз.* Гоєщїи (1491 *ВД* I, 445).

ГОЙЦЕВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были свѣдоки... панъ Олехно Довойнович, староста Берестейскій панъ Ивашко Гойцевичъ (Вільна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гойцевичъ (1492 *АЛМ* 31).

***ГОЛД** *див.* ***ГОЛДЪ.**

***ГОЛДОВАНИЕ** *с.* (7) (*смч.* holdováni, *смн.* holdowańie) васальна присяга на вірність; церемонія принесення такої присяги: коли са ворота(м) сложи(в) тон слю(б) тогда хочємъ... вѣрное послу(ш)ство держа(т) подъ присагою и по(д) ч(с)тью подлугъ обычаѣ Ако ко(л) быває(т) при голдованию (Молодечно, 1388 *P* 43); такъжъ слобуємъ за тыхъ штожъ будутъ дома, неприбдутъ с нашимъ г(с)дрмъ, стефаномъ, ку голдованию (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а то бы кролеви его мл(с)ти пре(з) его послы исныѣ знаменито было, тогда коро(л) и его короуна имає(т) пре(д)речєныи де(н) голдованья, на инын ча(с) прєложити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).

ФОРМИ: *род. одн.* голдованья А 1 (1448 *Cost.* II, 734); *голдования* А 1 (1448 *Cost.* II, 734); *дав. одн.* голдованию (1395 *Cost.* II, 610); *знчх. одн.* голдованіє (1388 *P* 39; 1411 *Cost.* II, 637, 638); *місц. одн.* при голдованию (1388 *P* 43).

Пор. ГОЛДОВАТИ.

ГОЛДОВАТИ, ОЛДОВАТИ *дієсл. недок. і док.* (22) (*смч.* holdovati, *смн.* holdować, *свн.* holden) (кому і без додатка) приносити (принести) присягу на вірність, присягати (присягти) на вірність: Мы дмитри... киѦ(з) литовский чинимъ то знаємо всѣмъ ... иже... володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 *P* 40—41); коли са ворота(м) сложи(в) тои слю(б) тогда хочємъ гголдава(т) короле(в) (Молодечно, 1388 *P* 43); а кого коли г(с)дръ нашъ, кроль влодиславъ, пошлетъ своихъ слугъ, пановъ, до нашей земли, тогда тии имають предними (sic.— *Прим. вид.*) голдовати, слюбити, тако Ако и мы слюбили и голдовали преднашимъ (!) господаремъ, кролемъ (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а тако(ж)... коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обшылє(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаємъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дъ чинили и служили, ничи(м) са не вымовлючи хо(л)дъ (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже слоубоуєм и слоубили есми... якоже есми били слоубили и обѣцали... кроль его милости, абихом съ съ его освѣщенон милость видѣли и голдовали, мы и съ оусими нашими боары, подлоуг старого оби(ча)Ѧ (Новий Град, 1479 *ВД* II, 351).

ФОРМИ: *інф.* голдовати 5 (1395 *Cost.* II, 610; 1435 *P* 133; 1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774); *олдовати* 1 (1462 *ВД* II, 284); *хо(л)довати* 1 (1445 *Cost.* II, 729); *мен. 1 ос. мн.* голдоуємъ (1435 *Cost.* II, 687); *перф. 3 ос. одн. ч.* голдоваль 1 (1433 *P* 123); *є(ст) го(л)дова(л) 1* (1453 *Cost.* II, 765); *1 ос. мн.* голдовали есмы 2 (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652); *голдовали есмо 1* (1388 *P* 40); *голдовали 1* (1395 *Cost.* II, 610); *олдовали 1* (1434 *Cost.* II, 664); *3 ос. мн.* голдовали 1 (1395 *Cost.* II, 610); *олдовали 1* (1434 *Cost.* II, 663); *майб. 1 ос. одн.* хочю голдовати (1400 *Cost.* II, 619); *1 ос. мн.* хочємъ гголдава(т) (1388 *P* 43); *бжж.-ум.*

сп. 1 ос. мн. абыхом... голдовали (1479 *BD* II, 351); *дв.* присл. *перед.* голдовавши (1455 *Cost.* II, 774).

*Див. ще *ГОЛДОВАТИ СА.*

*ГОЛДОВАТИ СА *дв.* недок. *i* док. (9) (*см.* holdovati, *стп.* holdowac, *свн.* holden) (кому) приносить (принести) присягу на вірність, присягати (присягти) на вірність: мы александръ воевода ... потвержае(м)... владислави, королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали... коли сА есмы голдовали и записали его мл(с)ти (Львѣв, 1407 *Cost.* II, 628—629); мы илѣа воевода... знаемо чинимъ... аже мы... велебному владиславоу... голдоуемъ... тако яко наши предкове голдовались и записовались... тако и мы голдовались есми (Сучава, 1435 *Cost.* II, 686—687).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. *одн.* голдоуетсѣ 1 (1435 *Cost.* II, 687); голдоу(е)ть сА 1 (1435 *Cost.* II, 689); 1 ос. *мн.* сА голдоуемъ (1435 *Cost.* II, 689); *перф.* 1 ос. *мн.* голдовалисѣ (голдовалисѣ) есми 3 (1435 *Cost.* II, 687, 689); сА есмы голдовали 1 (1407 *Cost.* II, 629); 3 ос. *мн.* голдовалисѣ (1435 *Cost.* II, 687).

Див. ще ГОЛДОВАТИ.

*ГОЛДОВНИКЪ ч. (2) васал, ленник: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... оу розуми (!) и оу сердѣци своѣмъ, рождложившы шкоды, наияншеншемоу... пану владисла(в)... презъ велеможно(г) александра воеводу... о(т)ца наше(г)... короуны полскоб голдовника... оучиненыъ... пану ниненшему владисла(в)... землю шепинскоую... даваемы... а ворочаемы (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706); а па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть абы на(с) милова(л)... яко свои голдовники (Серет, 1453 *Cost.* II, 765).

ФОРМИ: *знах.* *одн.* голдовника (1436 *Cost.* II, 706); *знах.* *мн.* голдовники (1453 *Cost.* II, 765).

*ГОЛДОВНИКЪ *дв.* *ГОЛДОВНИКЪ.

*ГОЛДОУВАТИ СА *дв.* *ГОЛДОВАТИ СА.

*ГОЛДЪ ч. (21) (*см.* hold, *стп.* hold, *свн.* hold) васальна присага на вірність (9): мы стефа(н) воевода... знаменито чинимъ... какъ то... потвержаемы записы, присагы и олды наши(х) пере(д)ковъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 663); я илѣа воевода... оучинили є(с)ми... пану владиславоу, кролеви... слюбоуючи... иже голдъ прѣ(д)реченныи... на каждыи ча(с), ховати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); и наипервое слюбоуемо и по(д)даемо сА, коли на(с) позове(т) господарь нашъ... на оуреченое мѣстце, где первѣншии воеводы коу голду хожевали, а мы на тотъ де(н) и на тоє оуреченое мѣстце имаемъ поставити сА пре(д) его мл(с)тию (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774);

голдъ оудилати (5) принести васальну присягу: н жадали на(с)... абыхом(м) пере(д) его мл(с)тию повины(и) голд(д) оудилали (Серет, 1453 *Cost.* II, 765); А мы его милости и его Короуни славной полскои... голд. оудилали есмо (Коломия, 1485 *BD* II, 371); голдъ оучинити (4), оучинити голдъ (2) принести васальну присягу: вло(д)славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... ижъ нѣкды преможныи панъ александръ воевода землѣ молдавскои... присагѣ слюбовъ голдувъ намъ... оучиненыхъ... переступивши... былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланциця, 1433 *P* 120—121); и такъ же тымъ то листомъ слюбуемо, якожъ есмы саюбили (!) и присагли и оддъ левныи оучинили (Сучава, 1434 *Cost.* II, 664); мы панове господарь нашего... вызнаваемъ... колижъ велемъ жнѣи иляшь воевода... пану владиславоу, кролю пол(л)скомоу... до(с)тоинныи голдъ вырности и присягы оучера тоутъ оу лѣвовѣ (є)ст оучини(л)... мы также... повинни есмы его воли прѣстати и заоуждын вирнѣ послоушни быти (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701); и оучинили есмы нашей вѣрности голдъ... яко наши пре(д)ковѣ чинили (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712); холдъчинити (1) приносить васальну присягу: то(д)ы, коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обшлѣ(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти пол(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дъ чинили и служили (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: *род.* *одн.* олду (1434 *Cost.* II, 666); *дав.* *одн.* голду (1455 *Cost.* II, 774); *знах.* *одн.* голдъ, голдъ, голд, гол(д) 11 (1436 *Cost.* II, 698, 701; 1439 *Cost.* II, 712; 1453 *Cost.* II, 765; 1468 *BD* II, 302; 1485 *BD* II, 371); олдь 2 (1434 *Cost.* II, 664); хо(л)дъ 1 (1445 *Cost.* II, 729); *місц.* *одн.* оу (при) голду 2 (1436 *Cost.* II, 706; 1439 *Cost.* II, 712); *при* голдъ 1 (1436 *Cost.* II, 702); *род.* *мн.* голдувъ (1433 *P* 121); *знах.* *мн.* олды (1434 *Cost.* II, 663).

*Див. ще *ХОЛДОУНОК.*

ГОЛЕНКА ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки: намѣсник путивльскый Митко Голенка, а намѣсник вѣнницкий пан Кмита Александрович (Черлехѣв, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* Голенка (1485—1500 *AS* I, 121).

ГОЛЕНЧИН *прикм.* (1): А при томъ были свѣтки: намѣсник путивльскый Митко Голенка... а пан Голенчин сын Юхно (Черлехѣв, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* ч. Голенчин (1485—1500 *AS* I, 121).

Пор. ГОЛЕНКА.

! ГОЛЕСЕВЪ <ГОЛѢШЕВЪ> *дв.* *ГОЛѢШЕВЪ.

ГОЛѢШЕВСКИ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балички панъ ивашко Голѣшевски (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* Голѣшевски (1473 *ЗНТШ* V, 3).

*ГОЛѢШЕВЪ ч. (1) (*назва поселеня у Волинскій землі*) Голиши: Одложили есмы: на Гнидновъ не надобе мыта давати... въ Голесевѣ (!) не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц.* *одн.* въ ! Голесевѣ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*Див. ще *АЛЫШОВЪ.*

ГОЛКО ч. (1) (*особова назва*): а се бортници пашко бортикъ... голко залъскии (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* голко (1370 *P* 18).

ГОЛОБУТЬ ч. (2) (*особова назва*): а на розвѣздѣ былн земляне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовскии... а осташъ голобутъ (Зудечѣв, 1411 *P* 79).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* голобутъ (1411 *P* 79, 80).

ГОЛОВА ж. (12) 1. (*единиця лѣби людей*) особа, чоловік (2); и воды(н)ски(и) с ты(х) свѣтко(в) обра(л) осмна(д)ца(т) головами и они присагнули и завели по рѣчку по мѣзноюу (Вильна, 1495 *ВМЗД*); Также напоминае(м) тебе што еси... люди наши головами з жонами з дѣтми со вснми ихъ статъки оу свою землю звель (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36).

2. убитый (3): Колѣ шла(х)тичь шла(х)тичы лаеть до мѣри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбю не доканаеть што говори(л) имее(т) плати(т) за соромоу ка(к) за головуу шесть деса(т) ко(п) гро(ш)и (XV ст. *BC* 29).

3. (*початок ріки*) верхів'я (2): а одъ тоєи долины Кобелькой (!) на полудень грунтъ Хмельницкій вправо, а до Почапнице влево, пускаючи до головы и верховныи Ровця, где также копецъ усыпалы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Надаю... такъ же Городища на(д) рекою Коусницею И з головою Коусницею (Прилуки, 1459 *P* 171).

4. розум, розсудок (1): а не лишанте имъ кривды быти ни о(т) кого, що бы намъ болше не жаловали, за нуже мы знаюмъ ваша голова, а бы намъ покоп былъ (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 678);

◇ головою за платити (1) бути покараним на смерть: мы оуоставлаемъ за тоє моужобо(и)ство городоу томоу д̄ гривны а прѣятелемъ ближннимъ шесть гривеноу а не боуде(т) ли чимъ заплатитъ а имоутъ є(т) н о(н) головою своею заплати(т) (XV ст. *BC* 24); головою нашею (1) особисто: Сим листомъ слюбуемо, мы и наши сынове... кролю его милости... помагати, головою нашею и людьми и моцями нашими, противъ каждомуу непрѣятелю кроль его милости (Коломия, 1485 *BD* II, 371—372); своею головою (1) особисто: Нижлы коли мы сами где своею головою потягнемъ, тогды онъ съ нами тамъ маеть

пойти подле обычая (Судомир, 1488 РИБ 424); по хилити головоу (1) *див.* ПОХИЛИТИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* голова (XV ст. ВС 24 зв.; 1435 Cost. II, 678); *род. одн.* головы (1430 ГВКЛ 7); *знах. одн.* головоу (XV ст. ВС 24 зв., 29; 1456 ЭСФ); *ор. одн.* головоу (1459 P 171; XV ст. ВС 24; 1485 BD II, 372; 1488 РИБ 424); *ор. мн.* головами (1495 ВМЗД; 1496 ПЧФГ 36).

*ГОЛОВАЖНЯ *ж.* (1) (*одиница вимірювання соли*) голова: Въ Семашка на Пусто мытъ по двадцати и по пяти головажень соли (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *род. мн.* головажень (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ГОЛОВАТЫ *ч.* (1) (*особова назва*): мы боАре... александра воеводы... па(н) бори(с) головаты, па(н) бори(с) браевы(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрь... корола по(л)ского... кнагини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн.* головаты (1421 Cost. I, 142).

Див. ще ХОЛОВАТИИ.

ГОЛОВНИЧЬ, ГОЛОВЕНЬЧИЧЬ *ч.* (3) (*особова назва*): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы... костько головенчиць (Галич, 1401 P 66); а се я панъ михаило боучатски... свѣдчю... аже пришлоъ передъ насъ передъ земланы панъ ходько головеньчиць и своимъ братомъ (Галич, 1424 P 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* головенчиць, головеньчиць, Hołowenicz (1401 P 66; 1413 GL 48; 1424 P 106).

! ГОЛОВНИТЪСТВО *див.* *ГОЛОВННІТЪСТВО.

HOŁOWICZ *ч.* (1) (*особова назва*): A na to swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczki... pap Drobisz Sczethen Hołowicz (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* Hołowicz (1413 GL 48).

ГОЛОВКА *ч.* (1) (*особова назва*): також(е) есмы дал(и) сел(о) к(р)стьв на има калиновци где е(ст) головка (Сучава, 1429 Cost. I, 248).

ФОРМИ: *наз. одн.* головка (1429 Cost. I, 248).

*ГОЛОВНИИ *див.* *ГОЛОВНЫИ².

*ГОЛОВНОЕ *с.* (1) штраф за вбивство: а бжде(т) лї ране(н) тогъ алюбо забн(т) што жита борони(л) тогды имееъ дѣтемъ его алюбо прїстелемъ его раны платн(т) алюбо головное (XV ст. ВС 29).

ФОРМИ: *знах. одн.* головное (XV ст. ВС 29).

Див. ще ВИНА (вина головна А), ГОЛОВЩИНА, *ГОЛОВННІТЪСТВО.

*ГОЛОВНИИ¹ *прикм.* (3) (*який стосується голови як частини тіла*) головний (1): а протожъ мы Казимиръ... узнали есмо и(ж) по(д)лоугъ стары(х) в земли нашої жалобы на суде(х) не бывали, сужены едностаино, але по(д)лоугъ розоума головного, и по(д)лоугъ прїятельства, а в томъ жалобы не бывали ископчаны (XV ст. ВС 10);

вина головна А (2) *див.* ВИНА 6.

ФОРМИ: *род. одн. ч.* головного (XV ст. ВС 10); *наз. одн. ж.* головнаА (XV ст. ВС 33); *род. одн. ж.* головъное (XV ст. ВС 33).

*ГОЛОВНЫИ² *прикм.* (37) 1. (*центральный*) головний (35): а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавъ, отъ гривну по три гроши, а на край, у баковъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто иметь повезти соукна до Брашева, а оу головном мытъ оу Сочавъ отъ гривны по три гроши (Сучава, 1460 BD II, 274).

2. (*старший за становищем*) головний (2): и еще к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди давидъ ти кна(з) головний мон были слуги и тни стали намъ ворогъ (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); Головныи пановъ земль наши(х) на велікы(х) соиме(х) седаю(т) о(т) на(с) (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* головное (1456 Cost. II, 788; 1460 BD II, 273); *знах. одн. с.* головное (1408 Cost. II, 630, 631; 1434 Cost. II, 668, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 274, 275); *місц. одн. с. на (оу)* головномъ, головном, головно(м) 13 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 788, 789;

1460 BD II, 273, 274); *на головнѣмъ* 2 (1434 Cost. II, 669, 669—670); *наз. мн. ч.* головнии, головныи (1392—1393 PФВ 170; XV ст. СЯ 42 зв.).

*ГОЛОВЧА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а при томъ были свѣтки добрыи люде князь гльбъ ивановичъ... а князъ юрьевъ слоуга изъ головчи поузило (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: *род. одн.* головчи (1463 ГГЯ).

ГОЛОВЧИНЬ *ч.* (1) (*назва села у Київській землі*): Село Головчинъ а в томъ селе шесть чѣлвковъ все слоуги на во(и)ноу ходя(т) в ловы ходять (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* Головчинъ (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

*ГОЛОВЧИИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Головчичи: Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми длннцоу свою... село Головчичи (Берестя, 1448 AS I, 44).

ФОРМИ: *знах.* Головчичи (1448 AS I, 44).

ГОЛОВЩИНА *ж.* (1) штраф за вбивство: а о суды межа, головщина, о соколее гнездо, о бобры, зъереми (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн.* головщина (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

Див. ще ВИНА (вина головна А), *ГОЛОВНОЕ,

*ГОЛОВННІТЪСТВО.

*ГОЛОВЪНЫИ *див.* *ГОЛОВНЫИ¹.

*ГОЛОВННІТЪСТВО *с.* (1) штраф за вбивство: А се дна(з) левъ... да(л) есмы йма оу перемысковъ волость (1) село добаневичъ и съ землею... и с вина(м) и съ головинитъство(м) (1) и серпо(м) (Львѣв, 1443—1446 P 147).

ФОРМИ: *ор. одн.* ! головинитъство(м) (1443—1446 P 147).

Див. ще ВИНА (вина головна А), *ГОЛОВНОЕ, ГОЛОВЩИНА.

*ГОЛОДЪ *ч.* (1) голод: а онъ для тебе и насъ штобы промежи насъ бра(ц)ство повышалоса того для много голодоу и томли те(р)пель (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. одн.* голодоу (1484 ЯМ).

*ГОЛОСЪ *ч.* (1) показанія, свідчення: Люцкые sprawy, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, албо сведецъствомъ писма, бордзо бывають въ запоменю (Луцьк, 1389 РЕА I, 26).

ФОРМИ: *ор. одн.* голосомъ (1389 РЕА I, 26).

*ГОЛТЯЕВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): Се здѣся просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землицъ пустыныхъ у Каменецкоу волости, Степановскихъ селищъ... на имя: Струковицкого дворища... а Добровтричь дворища, а Голтяевичъ дворища, а повѣдалъ намъ, што пусты (Краків, 1454 АЛМ 12).

ФОРМИ: *род. мн.* Голтяевичъ (1454 АЛМ 12).

*ГОЛТАИ *див.* *ГОЛЬТАИ.

ГОЛУБОВИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): А се я пан Панаско Голубович, а я пан Михайло Целович... сознаваем симъ нашимъ листом — жаловал перед нами пан Федко канцлер господароу н(а)шомоу, кн(А)зю великому Швитрыкгаилоу, на Данила, на Волошина (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн.* Голубович (1444 AS I, 41).

ГОЛЧЕ *с.* (9) (*назва села у Волинській землі*) Гильча: Я пан Янько Чаплич променѣл есми кн(А)з(ю) Иваноу Василевич(у) Острозскому село свое Голче (Острог, 1466 AS I, 60); у Цурковъ, въ Гольчи не надобе... а у Воложъ мыто и промыто братъ по старому, якъ было при великомъ князѣ Витольтъ (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); А се я князъ Михайло и князъ Костентин Иванович(и) Острозски(и) записываем п(а)ни Ёнковой Чаплича... имъне свое Межирече... што пан Ёнко Чаплич менаѣл с отцем н(а)шим Голчем на двор свой на Межирече (Луцьк, 1487 AS I, 86).

ФОРМИ: *наз. одн.* Голче (1466 AS I, 60); *род. одн.* ГолчА I (1466 AS I, 60); Голча I (1487 AS I, 85); *знах. одн.* Голче, Гольче (1466 AS I, 60, 61; 1487 AS I, 85); *ор. одн.* Голчем (1487 AS I, 85, 86); *місц. одн.* въ Гольчи (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ГОЛШАНСКИИ** ч. (1) (*особова назва*): Записоу же не своей, кнагини Улиане Семеновне Голшанских на своих именахъ отчизнихъ на Кобрини... тоую тисач коп, штож она принесла от брата своих из Голшан (Кобринь, 1454 AS III, 9—10).

ФОРМИ: *род. мн. Голшанских* (1454 AS III, 10).

***ГОЛШАНЫ** мн. (3) (*назва містечка у Віленському воеводстві*): Записоу же не своей, кнагини Улиане Семеновне Голшанских... тоую тисач коп, штож она принесла от брата своих из Голшан (Кобринь, 1454 AS III, 9—10); А я кн(а)зь Семен Юрьевнч маю придати ку св(а)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: *род. Голшан* (1454 AS III, 10); *дав. Голшаном* (1489 AS I, 89).

ГОЛЬЕЩИИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... наш вѣрній пан Иванко Тоуркоул... и съ своими братіями... и продали... едно село на Ребричи на имѣ Гольещіи (Сучава, 1488 BD I, 317).

ФОРМИ: *наз. Гольещіи* (1488 BD I, 317).

ГОЛЬИ ч. (3) (*особова назва*): И оуоставше слоуга наш Гольи от Ребрича та заплатил оусе сполна тоти вышеписанній пиньзи (Сучава, 1488 BD I, 317).

ФОРМИ: *наз. одн. Гольи* (1488 BD I, 317); *дав. одн. Голью* (1488 BD I, 317).

***ГОЛЫГОРЫ** мн. (1) (*назва села у Львівській землі*) Голыгоры: мы александр воевода... знаменито чини(м)... ожъ есмо просили... паю(в) ра(ді) кролевско... пана павла столника ливо(в)ского, пана мико(ла)я з голыгоръ, по(д)столи лвовскы... иже мы слобуемъ и слюби(л) есми служити королю его мл(с)ти и стои коруни (Банилів, 1455 Cost. II, 769).

ФОРМИ: *род. голыгоръ* (1455 Cost. II, 769).

***ГОЛЫИ**¹ *прикм.* (1) голый, не покрытий рослинністю: я Любаръ Кгедеминович... записалъ есми... село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ... пущечю, болоты голыми до Камня леса (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *ор. мн. голыми* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ГОЛЫИ² ч. (1) (*особваз назва*): а на то послуши... васко голыи ахно онисмыговъчъ (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: *наз. одн. голыи* (1385 P 28).

ГОЛЫМБОАНИЕ с., *невідм.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною служобю до на(с)... дали и потвердили есми его очи(н)оу... села на имѣ... марконе и оу голымбоаніе съ (бро)домъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

***ГОЛТАИ** ч. (3) безземельный селянин: А коуничник(ов) три по шести коуни(ц) даюъ два и(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници а вси три го(л)таи (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: *наз. мн. го(л)таи* (бл. 1471 ЛКЗ 90); *род. мн. го(л)таеъ* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93); *го(л)таи* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 92).

***ГОЛЬЧЕ** *див. ГОЛЧЕ.*

***ГОНИВАТИ** *дієсл. недок.* (1) ◊ гоны бобровые гонивати *див. *ГОНЫ.*

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. гонивали* (бл. 1471 ЛКЗ 92).

Див. ще ГОНИТИ 6.

ГОНИТИ, ГОНІТЬ *дієсл. недок.* (13) 1. (що, кого) гонити, гнати (4): а заиме(т)ли на своей паствъ, тогда не имаеъ оу свой дворъ гоніть на г(с)дрьскы(и) дворъ гнаті на обороу (XV ст. BC 37 зв.); а коли стадо Глушыцкое гоняъ у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночуютъ (!) и опять, з волости гонячы, и они другую ночь ночуютъ (Вильна, 1499 РИБ 776—777).

2. (кого) гонитися (за ким) (2): яново свиде(ч)ство имее(т) свида (!) припоущено и(ж) гдъ на оулице петръ яна гониль и раниль не борониль петръ своего живота але мѣстъ учиниль (XV ст. BC 19).

3. (кого) переслѣдувати (1): И такожь ни одинъ наш неприател... абы не имал жадной ласки и поживления ни оу дворъ пана нашего крола... ани оу Короуиъ, але имают гонени (и) кажнени быти (Сучава, 1468 BD II, 302).

4. (кого) (*посилати*) ганяти, гонити (2): и ти(ж) наши слоуги перероубци аби не гонили тоти люди о(т) коцмани ни на горо(д) ни на млины ни на наши дворове съ иними земльне (Сучава, 1479 DC 141).

5. (*рибу*) ловити (1): ает (пошкождено.— *Прим. вид.*) тамо овцѣ пасіти илѣ рѣбоу гонити илѣ роубати оу льсоу дрѣвь (Корочин Камінь, 1458 Mh. Doc. 122).

6. (*звірину*) полювати (кого і на кого) (1): в томъ селе в Те(те)ревъце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ а и(н)де бо(р)тници гонать оу чюдно(в)ско(и) же волости (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.— 92);

слѣдъ гонити (1), слидъ злодиискы и гонити (1) *див. *СЛѢДЪ.*

ФОРМИ: *інф. гонити* 1 (1458 Mh. Doc. 122); *гоніть* 1 (XV ст. BC 37 зв.); *теп. 3 ос. одн. гони(т)* (XV ст. BC 38); *3 ос. мн. гои(а)ть, гонять* (1422 P 98; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1499 РИБ 776); *перф. 3 ос. одн. ч. гониль* (XV ст. BC 18 зв., 19); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби не гонили* (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); *нак. сп. 3 ос. мн. да не гонѣтъ* (1458 ПГСММЦ); *дієприсл. однок. гонячы* (1499 РИБ 776); *інф. пас. гонени быти* (1468 BD II, 302).

*Див. ще ГНАТИ, *ГОНИВАТИ, ПОГНАТИ, *ПРІГОНИТИ, ОУГОНИТЬ.*

***ГОНЫ** мн. (42)◊ гоны бобровые гонивати (1) займатися бобровим промыслом: в томъ селе в Те(те)ревъце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.— 92); бобровые гоны (41) *див. *БОБРОВЫИ.*

ФОРМИ: *знах. гоны* (бл. 1471 ЛКЗ 92); *ор. гоны* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1457 P 165; 1469 AS I, 64; 1487 AS I, 86; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.).

***ГОРА**¹ ж. (26) гора (10): а хотарь тѣмъ два селомъ поченше о(т) горъ на два доуба расохата (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); а тако ему дае(м) и дали есмо... съ горами и съ малыми горками (б. м. н., 1424 P 100); А хотар томоу... селоу... да ест... на дорогоу Корлатем (оу) великою гороу (Гирлов, 1499 BD II, 148);

Бакшина гора (2) *див. *БАКШИНЪ*; Беляя гора (2) *див. *БѢЛЫИ*¹; Виноградная гора (1) *див. *ВИНОГРАДНИИ*; камена гора (2) *див. КАМЕНИ*; лисья гора (1) *див. *ЛИСИИ*; святая гора (2) *див. СВАТЫИ* 2; Хрѣловска гора (6) *див. *ХОРЛОВСКИ*¹.

ФОРМИ: *род. одн. горы* 4 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1443 P 145; бл. 1458 P 167); *горъ* 4 (1415 Cost. I, 121; 1471 DIR«A» 527; 1479 BD I, 228); *дав. одн. горе* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); *знах. одн. гору, гороу* 11 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; бл. 1458 P 167; 1459 BD I, 27; 1499 BD II, 147, 148); *зам. дав. къ той гороу* 3 (1454 Cost. II, 501; 1458 Mh. Doc. 122); *род. мн. горъ* (1493 BD II, 6); *ор. мн. горами* (1424 P 100).

ГОРА² *див. ГОРЪ.*

ГОРАЕЦЬ, ХОРАЕЦЬ ч. (8) (*особова назва*): а на то... вѣра микъ хораецъ... вѣра хораеца вистиарника (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); ми боАрѣ... александра воеводы... па(н) Аки(м) калѣАнови(ч), па(н) гораецъ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господарѣ нашего корола по(л)ского... кнагини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. гораецъ* 2 (1404 Cost. II, 625; 1421 Cost. I, 142); *зам. род. вѣра микъ хораецъ* 1 (1400 DIR«A» 433); *род. одн. хораеца* 3 (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 37); *гороаца* 2 (1403 ДГАА; 1411 Cost. I, 85).

ГОРАЗДО, ГОРАЗДЪ *присл.* (16) (*цсл.* гораздо) гаразд, добре, як слід: и мы того досмотревши и овызревши (!) гораздъ, п(а)на Федка есмо в том оправили (Ступно, 1444 AS I, 42); Прищоль перед нас кн(а)зь Василей из братом своимъ... а поведали намъ, штож оумовили межи собою... обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ час заставити, дла того абы не было шкоды кн(а)зю Семену, штобы гораздо вода съшла ловити рыбы (Луцьк, 1463 AS I, 55); И мы тому всему гораздъ розоумели есмо и до зятя вашого, великого князя Александръ литовского, посла послали есмо (б. м. н., 1498 BD II, 409); а колі оу немецкомъ правъ кметъ осадь(т) тогда не можеть о(т)иті о(т) пана одно... пола емоу изорат исправити гораздо и осее(т) озимоу и ярово(м) и воздасть па(н)у своем(оу) (XV ст. BC 39); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и шлэхотне вроженого кн(а)жати Костентина Ивановича Острозского... которыи службы гораздо служил естъ... емоу имъне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 AS I, 117).

ГОРАЙЦЕВЪ *прикм.* (3): тьмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на има... вавшовци... и на жежія землю осадити о(т) оусти любана(м) горь... до хораецевы(х) комаричъ (Сучава, 1431 Cost. I, 317); а тако(ж) ивашко снъ гораицевъ и его бра(т)и... да не имаю(т) оупоминати за тоуя половина села николи на вѣки (Сучава, 1439 Cost. II, 36).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. гораицевъ* (1439 Cost. II, 35, 36); *род. мн. хораецевы(х)* (1431 Cost. I, 317).

Пор. ГОРАЕЦЪ.

***ГОРАНОВЪ** *прикм.* (1) ◇ рѣдъ Горановъ *див. *рѣдъ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Горанова* (1489 BD I, 374).

***ГОРБАКОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинскій землі*) Горбаків: Въ Горбаковъ одъ воза по грошу, въ Корцы одъ накладного воза по два гроши (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Горбаковъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ГОРБАЧЕВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): Мы кн(а)з двѣд дмитриевич(ч)... сасъ горбачевич(ч) со всею братьею... тымъ то листомъ чинимы знаменити(т) всимъ которы(м) того трѣба кто коли тонъ (!) листь оувиди(т) или оуслытъ (!) (Луциця, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. горбачевич(ч)* (1388 P 38).

***ГОРБЪ** *ч.* (2) ◇ Мысковъ горбъ *див. *МЫСКОВЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. горба* (1430 ГВКЛ 8).

***ГОРДЕВИЧЪ** *ч.* (3) (*особова назва*): Пишетъ король... абы Петругъ не вступался... въ Мартына зъ дѣтьми Гордеевичовъ (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: *род. мн. Гордеевичовъ* (1498 АЛМ 169); *знах. мн. Гордеевичи* (1498 АЛМ 169).

***ГОРДИНЯ** *ж.* (1) гординя, гордість: Аще ли хто подь областию нашоу въ епархией Луцкой и Острозской, гординею перевозноися, сия предания отческая... переступитъ дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ФОРМИ: *ор. одн. гординею* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ГОРИ *див. ГОРЪ.*

***ГОРИНЪ** *ж.* (4) (*назва річки у Волинскій землі*) Горинь: а на горине ставъ што небожъчикъ семень заставилъ (б. м. н., XV ст. ИК); а кн(а)зю Михайлоу з братеюю достал са Вишневецъ твержа со всеми тыми селы горъ Горинею (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: *род. одн. Горинъ* (1475 AS I, 71); *ор. одн. Горинею* (1475 AS I, 71); *місц. одн. на Горини 1* (1475 AS I, 71); *на горине 1* (XV ст. ИК).

***ГОРКА** *ж.* (1) гирка: а тако емоу дае(м) и дали есмо... съ горами и съ малымы горками (б. м. н., 1424 P 100).

ФОРМИ: *ор. мн. горками* (1424 P 100).

***ГОРКАВЫИ** *ч.* (1) (*особова назва*): Я максим(м) харитонович(ч) горкавыи... сознаваю симъ мон(м) листо(м) прода(л) есми мѣсто свое коморное... оринь андрѣевъ женъ вѣчно ей и непору(ш)но (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. горкавыи* (бл. 1500 ПИ № 2).

ГОРКИ *мн.* (9) (*назва села у Волинскій землі*) Горки: Я, Война, пана Немиринъ сынъ... запишу... моимъ сестренцомъ... Горки, а Олеско (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27—28).

ФОРМИ: *наз. Горки* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *род. Горокъ* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *знах. Горки* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *місц. на Горках* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

***ГОРЛО** *с.* (6) ◇ до горла, до горль (3) до смерти: I choczem rady stoiaty podle was i podle waszych detey i podle kopuny do naszeho horla so wsieiu naszeiu ziemleiu (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 142); А мы имае(м) тое оусе полнити и дилати, по воли пана и господара нашего корола его милости и по воли сватой Короуны... без лести и хитрости, до нашего горла и до нашеи смерти (Сучава, 1462 BD II, 293); горла избавити (1), избавитъ горла (1) позбавити життя, умертвити (кого): а вонъ не досмотривши моеѣ вѣрноѣ службы... и велѣль ма былъ избавитъ горла моего (Кременецъ, 1434 P 129—130); и велѣль былъ ма горла моего избавити (Черняхів, 1435 P 132); wa ż y t i h o r ł o t (1) *див. *WAŻYTI*².

ФОРМИ: *род. одн. горла, horla* (1433 ЗНТШ LXXVI, 142; 1434 P 130; 1435 P 132; 1462 BD II, 293); *ор. одн. horłom* (1433 ЗНТШ LXXVI, 142); *род. мн. горль* (1462 BD II, 289).

***ГОРНЕЦЪ** *ч.* (2) 1. горшок (1): А кто оусхочет тих людн судити, или дицковати, или мито от них братн от оусего их товароу: или от рыба свижаа... или от желъзо или от плавь или от горнци... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 BD I, 96).

2. зб. горшки (1): а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слободно о(т) доброво(л)но ходити съ хорнцо(м) или с лею или по ribu (Сучава, 1453 Cost. II, 461).

ФОРМИ: *ор. одн. хорнцо(м)* (1453 Cost. II, 461); *наз. мн. зам. род. от горнци* (1466 BD I, 96).

ГОРНОСТАЙ *ч.* (4) (*особова назва*): а при то(м) были докторъ с кракова кнѣз янь рекула... а горностаи ключни(к) кие(в)скии (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС); Наместникоу вруюцкому паноу го(р)ностаю романовичоу (Краків, 1489 АКВ); Билъ намъ чоломъ наместникъ вруюцкый панъ Горностаи Романовичъ (Вильна, 1493 АЛРГ 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Горностаи, горностаи* (2-а пол. XV ст. СПС; 1493 АЛРГ 55, 56); *дав. одн. го(р)ностаю* (1489 АКВ).

***ГОРНОСТАИНЫИ** *прикм.* (1) горностаевий: Колі хто нагани(т) алобо наре(ч) сказанію старосты краковска(г) имеетъ емоу о(т)кладать лоупежмы гор(н)остаинными (XV ст. BC 30 зв.).

ФОРМИ: *ор. мн. гор(н)остаинными* (XV ст. BC 30 зв.).

ГОРОД *див. ГОРОДЪ.*

ГОРОДЕНСКИЙ, ГОРОДЕНСКИЙ *прикм.* (15): Му Alexandr, abo Witolt... wielikij kniaz Litowskij i dedicz Hordenskij... znamenito czinim tym naszym listom (Луцьк, 1388 ZPL 103); и тыхъ... Городенскихъ при томъ же праве заставуемъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); При томъ был(и): панъ Вилен(скій), нам(естникъ) Городен(скій) (Городно, 1497 РИБ 684); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городенскій, князь Александро Юревичъ и просиль въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Городенскій, Городенский* 6 (1388 ZPL 103; 1389 РЕА I, 26; 1478 AS III, 16; 1492 АЛМ 31; 1495 РИБ 621; 1500 АЛМ вип. 2, 58); *Городенскій* 1 (1497 РИБ 684); *ск. н. го(р) 1* (1499 ВФ); *род. одн. ч.*

Городенского (1389 *РЕА* I, 26); *місц. одн. ч. вь Городенскомь* (1500 *АЛМ* вип. 2, 58); *знах. одн. с. городеньское, Городеньское* (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82); *наз. мн. ч. Городенские* (1389 *РЕА* I, 26); *дав. мн. Городенскимь* (1389 *РЕА* I, 26); *знах. мн. ч. Городенскихъ* (1389 *РЕА* I, 27).

*Пор. *ГОРОДНО.*

*ГОРОДЕНЬСКИЙ *див. ГОРОДЕНСКИЙ.*

*ГОРОДЕЦКИЙ *див. ГОРОДЕНСКИЙ.*

ГОРОДЕЦЬКИЙ, ГОРОДЕЦКИЙ ч. (3) (особова назва): Поручили(с) кнА(з) велико(м) скирганлу за гридка за костантинови(ч)... за побѣгъ и за все лихое первый поручи(к) кнА(з) михайло евнутеви(ч)... кнА(з) иванъ городецкый (б. м. н., бл. 1392 *Р* 46); А при том был: пан Михайло Цьдилович хороужу луцкой... пан Патрикѣ Городецкый (Острог, 1466 *АС* I, 61).

*ФОРМИ: наз. одн. Городецкый 2 (1466 *АС* I, 61); городецкый 1 (бл. 1392 *Р* 46).*

ГОРОДЕЦЬКЫЙ прикм. (1): А при томъ съводици были князь Иванъ Чорьторыскый... воевода Городецкый Берьдоховскый (Городок, 1443 *Р* 145).

*ФОРМИ: наз. одн. ч. Городецкый (1443 *Р* 145).*

*Пор. *ГОРОДОКЪ².*

*ГОРОДИТИ *дієсл. недок. (3) (що) городити:* Кто у чюжемъ имении плоты себе горо(ди)ть (XV ст. *ВС* 6 зв.).

*ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. горо(ди)ть 1 (XV ст. *ВС* 6 зв.); !горо(ди) 1 (XV ст. *ВС* 21); перф. 3 ос. одн. ч. горо(ди)ль (XV ст. *ВС* 21).*

*ГОРОДИЩЕ¹ с. (13) (*місце, де було укріплене поселення*) городище: и мы... даемъ, и дали есмы слузъ нашему Бьдуну, на имя Есифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); а хотары тьмъ селомъ шо соуть на быковци поченши (от) вързарева монастырь... по верхъ городища (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135); Про (т)о нагорожаючи Емоу Самомоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ И диди(з)нѣ Его землАной И при (в)сѣхъ Городишо(х)... Е(го) зоставоую (Прилуки, 1459 *Р* 171); Там мы видѣвши его правою и върною службою до нас... дали и подтвердили есми емоу... селище Татоулово... и на верх Бырзотѣ оу крѣнниці калоугероув оу городище (*в ориг. оу горододище. — Прим. вид.*) (Сучава, 1468 *ВД* I, 130).

*ФОРМИ: наз. одн. зам. род. селище... оу ! горододище (1468 *ВД* I, 130); род. одн. городища (1420 *Cost.* I, 135); дав. одн. городищу (1408 *АкЮЗР* I, 6); знах. одн. городище (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1459 *Р* 171); ор. одн. городищемъ (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1429 *Cost.* I, 269); знах. мн. городища (1459 *Р* 171); ор. мн. городищами (1459 *Р* 171); *місц. мн. при Городишо(х)* (1459 *Р* 171).*

ГОРОДИЩЕ² с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьм мы... дали и потврѣдили есми емоу о(т)ниноу жоии е(г)... села на имѣ шизкоуцн... и городище (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

*ФОРМИ: наз. одн. городище (1456 *Cost.* II, 577).*

*ГОРОДИЩЕ³ с. (1) (*назва села у Волинській землі*) Городище: а болото от Новаго ставу, мимо Бѣйче, около городища... брату моему (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*ФОРМИ: род. одн. городища (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).*

Див. ще САЛИШОВО ГОРОДИЩЕ.

*ГОРОДИЩЕ САЛИШОВО *див. САЛИШОВО ГОРОДИЩЕ.*

ГОРОДНИКЪ, ХОРОДНИКЪ ч. (8) (назва села в Молдавському князівстві): мы илѣа воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившии родитель нашъ... монастырю свѣтомуу въздвиженіюу чстиного (!) крста шо есть на городнищомъ... едно село (Сучава, 1439 *Cost.* II, 46); и також(д)ере иван(н) сѣъ васко(в) о(т) хородни(к) ись своими братѣми да не имаю(т) тѣгати на марушку (Васлуй, 1474 *РГС*); Ино мы потврѣждаемъ... тот предреченныи монастыр от Хородникъ (Дольный Торг, 1475 *ВД* I, 200).

*ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Хородникъ 1 (1475 *ВД* I, 200); зам. *місц. на городникъ 1 (1439 *Cost.* II, 46); род.**

*одн. хородни(к) 3 (1474 *РГС*); Хородника 2 (1444 *Cost.* II, 207; 1475 *ВД* I, 199); горо(д)ника 1 (1453 *Cost.* II, 492).*

*ГОРОДНИЦА¹ ж. (4) (*назва річки у Троцькому воеводстві*): А з другою стороны улицы до цмынтару, а попереокъ до цмынтара а пляцовъ костельныхъ аж до речки Городниці (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

*ФОРМИ: род. одн. Городниці (1389 *РЕА* I, 27); ор. одн. Городницею (1389 *РЕА* I, 27).*

ГОРОДНИЦА² ж. (1) (назва присілка у Волинській землі): Мы великий кнА(з)ъ Витовт чинимъ знаемо... што придало есмо кнА(з)ю Федору село Бродов, а также... Свищово ис приселки: Озераны, Городница (Луцьк, 1396 *АС* I, 20).

*ФОРМИ: наз. одн. Городница (1396 *АС* I, 20).*

*ГОРОДНИЦА *див. *ГОРОДНИЦА¹.*

ГОРОДНИЧИЙ, ГОРОДНИЧИЙ ч. (4) (службова особа, яка наглядала за міськими укріпленнями і спорудами) городничий: А при томъ былъ е. м. господиень отецъ нашъ владыка Луцкой (!) Острокій Кирилъ, а князь Петръ е. м. Михайловичъ, городничий Троцкий (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); А при томъ былъ вл(а)дыка луцкий Ярофѣй, архимандрит житичинский Тихон, кнА(з)ъ Пугата Ивановичъ городничий луцкий (Ровно, 1483 *АС* I, 82).

*ФОРМИ: наз. одн. городничий, городничий (1449 *АЛМ* 8; 1467 *СП* № 13; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1483 *АС* I, 82).*

*ГОРОДНО с. (4) (*назва міста у Троцькому воеводстві*) Гродно: оув озера оу круды межи городна и мере(ч) (б. озера Круды, 1400 *Р* 62); Писанъ въ Городне (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4).

*ФОРМИ: род. одн. городна (1400 *Р* 62); *місц. одн. вь (у) Городне 2 (1497 *РИБ* 684; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4); вь Городне 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).**

*ГОРОДНЫИ *прикм. (1) міський, городський:* Колѣи хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имень емоу о(т)кладатъ лоупежмы гор(н)остайными... коморніко(м) по шестѣ ско(т) соу(д)ямъ горо(д)ны(м) по полуоу гривны (XV ст. *ВС* 30 зв.).

*ФОРМИ: дав. мн. горо(д)ны(м) (XV ст. *ВС* 30 зв.).*

! ГОРОДОДИЩЕ *див. *ГОРОДИЩЕ¹.*

ГОРОДОК *див. ГОРОДОКЪ¹.*

ГОРОДОКЪ¹, ГОРОДОКЪ, ГОРОДОК ч. (11) (назва села у Волинській землі) Городок: I poszli rati od Hogoodka (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); а кнА(з)ъ Семенъ Городок оузал и Маневъ со всѣми приселки, што к томуу здавна слюшало и тагло (Луцьк, 1475 *АС* I, 70); записую мужу своему кнА(з)ю Семену Юрьевну, оу отчине моеи имѣнья Заборол, а Городок (Степань, 1489 *АС* I, 89).

*ФОРМИ: наз. одн. Городокъ, Городокъ, Городок (1463 *АС* I, 55; 1475 *АС* I, 71; 1478 *АС* I, 76; 1482 *АС* I, 79); род. одн. Городка, Hogoodka (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1482 *АС* I, 79); дав. одн. Городкою (1482 *АС* I, 79); знах. одн. Городок (1475 *АС* I, 70; 1489 *АС* I, 89).*

*ГОРОДОКЪ² ч. (1) (*назва містечка у Львівській землі*) Городок: Данъ оу Городку (Городок, 1443 *Р* 145).

*ФОРМИ: *місц. одн. оу Городку (1443 *Р* 145).**

ГОРОДОК *див. ГОРОДОКЪ¹.*

*ГОРОДСКИЙ *прикм. (4) 1. (який знаходиться в гóроді, місті) городський, міський (3):* Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій... о тьмъ, што перво сего дали есьмо ему мьстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мьстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскій, державца кievскій на тот часъ што... король его мьстѣ даль игумену и старцомъ всего великого Николы мнстря Пустынского двѣ нивки городское земли... и я подлугъ листу гдрского обедвъ тые нивки отехалъ к цркви Бжїей (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

2. (який належить замку) замковий (1): хто займе(т) животіноу чюжоую на своемъ збожюу а чере(с) но(ч) боуде(т)

оу себе ховать... на заоутрее имеет гна(т) да оборы городьскее (XV ст. BC 25 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. с. городское* (1410 АкВАК XI, 5); *род. одн. ж. городьске* 1 (XV ст. BC 25 зв.); *городское* 1 (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); *місц. мн. о горо(д)скы(х)* (XV ст. BC 34).

ГОРОДЬ, ГОРОД ч. (117) 1. (*укріплене місце з оборонними спорудами*) город, замок (50): а городовь оу рускон земли иовыхъ не ставити... докола миръ стоить за В ль(т) (б. м. н., 1352 P 6); не о(т)лучитиса мн... о(т) моего г(с)дра великого киа(з) витовта с городми с мьсты и с землями (Мереч, 1401 P 64); землю шепинскоую... дароуемы а вочаеми... на вькъ вькомь имити... со вьсьми... города, волости, мьста и села... тому истино(м) королеви... оу держаніе и триманіе на вьки вьчьныя слоубоуемы (Львѣв, 1436 Cost. II, 706—707); и не имае оу себе кормити ани ховати оу своихъ... городихъ... ни одного нашего неприятела (Сучава, 1449 Cost. II, 746); Горо(д) житоми(р) а на городе чотыри поушки велики(х) а пать торасни(ц) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); И дали есмы тым селам вишеписанним сес лист иашь на то, щобы не платили нам дан... ни на город (да) не робьтъ (Дольный Торг, 1475 BD I, 200); а в городе поущечного порохоу польбочьки (XV ст. ИК); Также напминае(м) тебе што еси... горс(д) нашъ браславль зьожъ и место выжогъ (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36); **г о р о д ь р о б и т и** (2) будувати укріплення: а в(т)ом сельци деветь чльковъ подымьщиною дають а городъ робать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); **г о р о д ь р у б и т и** (2) будувати дерев'яни укріплення: а кремАнець держати юрю наримоньтовичю... а города не рубити (б. м. н., 1352 P 6); **г о р о д ь т в е р д и т и** (1), **т в е р д и т и г о р о д ь** (1) будувати укріплення: Але то што жь коли вси боАре и землАне будутъ городъ твердити тогда тии люди тако же имьють твердити городъ смотричь (Смотрич, 1375 P 20).

2. (*великий населений пункт, перев. на Магдебурзькому праві*) місто (60): К тому и кунити отъ поповъ по есемъ городомь и погостомь и по свободамь, где суть хрестіане (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); А писанъ листь... на городъ Казимиръ (Казимир, п. 1349 P 4); а мы именемъ и моча виши(х) землАне его... ислюбуемы за него... иже со всею своею землею и с города вьре(н) буде(т) королеви (Луцница, 1388 P 39); а писано листо оу городъ сочавъ (Сучава, 1388 SL 679); такъжэ хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю, кро(л) пол(с)кому, тобъ земли шепин(с)ковъ и тыхъ городовъ, што суть в неи, по старую границу (Берестя, 1400 Cost. II, 619); на крепсть тому и на великое потвержење сему нашому листу привьсили есмо наши печати оу городи, оу камАнци (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а по моюмъ животь имають вьрнѣ испустити ты то горо(д) и земль королеви его мѣсть (Кременецъ, 1434 P 131); и щобы имь доброволно и слободно ходити, по вьсеи земли г(с)ва ми, и по городамъ (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); а к город(у) к Вишнѣвцю достали са тье села на има: Олексинѣць, а Островель (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).

3. населення города, крѣпості (1): тьмь мльномь може(т)се городъ живити хлебомъ (б. м. н., XV ст. ИК). ФОРМИ: *наз. одн. городъ, город, горо(д)* (1462 BD I, 65; 1463 AS I, 54; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92; XV ст. BC 13; ИК; 1482 AS I, 81); *род. одн. города* (1352 P 6; бл. 1386 P 30; 1388 P 37; 1443 Cost. II, 185; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1453 Cost. II, 472; XV ст. ИК; бл. 1458 P 167); *дав. одн. городоу, город(у)* (1435 Cost. II, 682; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. BC 24; 1482 AS I, 81); *знах. одн. городъ, город, горо(д)* (1375 P 20; 1411 P 77; 1434 P 131; 1444 Cost. II, 207; 1453 Cost. II, 461; 1466 BD I, 95; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1475 AS I, 70; 1481 BD I, 257; XV ст. ИК; 1496 ПЧФГ 36 і т. ін.); *ор. одн. городомъ, городо(м)* (1392—1393 P 170; 1433 P 125; 1457 Cost. II, 809); *місц. одн. оу (на, в,*

вь) городъ 16 (п. 1349 P 4; 1388 SL 679; 1392 Cost. I, 8; 1394 P 54; 1395 Cost. II, 612; 1401 P 64; 1408 АкЮЗР I, 6; 1427 P 109; п. 1444 АкЮЗР I, 17; 1494 AS I, 101 і т. ін.); **на (в, оу) городе** 7 (1403 ДГМ; XV ст. ИК; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92); *безпрійм. городе* 1 (1490 ЗХП 136); **оу (на) городи** 3 (1404 Cost. II, 625; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1465 АкВАК III, 4); **! оу годъ** 1 (1388 P 39); **оу горо(д)** 1 (1454 P 163); *наз. мн. города* (1433 P 125; 1457 Cost. II, 811); *род. мн. городовъ* (1352 P 6; 1400 Cost. II, 619; 1434 P 131); *дав. мн. городомъ, городо(м)* 2 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1496 ПДВКА 61); **городумъ** 1 (1433 P 125); **городамъ** 1 (1449 Cost. II, 743); *знах. мн. города* (1433 P 125; 1435 P 133; 1436 Cost. II, 706); *ор. мн. города* 9 (1388 P 39, 41; 1433 P 125; 1434 P 130; 1435 P 133; 1436 Cost. II, 698, 706; 1449 Cost. II, 747); **городмн** 2 (1393 P 51; 1401 P 64); **горо(д)** 1 (1434 P 130); *місц. мн. на городьхъ* 2 (1434 P 131; 1435 P 133); **вь городахъ** 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); **оу городихъ** 1 (1449 Cost. II, 746); **вь городехъ** 1 (1484 РИБ 351).

*Див. ще *ГРАДЬ, *ГРОДЬ.*

***ГОРОДЬСЬКИЙ** *див. *ГОРОДСКИЙ.*

***ГОРОЖЕНІЕ** с. (1) огорождена земельна ділянка: идїи о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с нимь во одно(м) селе в ноци и вь днѣ, а за две лете николі емѣ не упомина(л) са ни однимъ словомъ о тое гороженіе (XV ст. BC 21)

ФОРМИ: *знах. одн. гороженіе* (XV ст. BC 21).

*Див. ще *ГОРОЖЕНЬЕ.*

*Пор. *ГОРОДИТИ.*

***ГОРОХОВ** ч. (2) (*назва маєтку у Волинській землі*) Горохів; и врозумивши то пани Олизарова... волне даровала нас и дала и записала тье две имена оу Волини... на има Здолбицу... а... Горохов ис приселки (Луцьк, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *знах. одн. Горохов* 1 (1487 AS I, 240); *Горухов* 1 (1487 AS I, 240).

***ГОРОХОЛИНА** ж. (1) (*назва річки у Галицькій землі*): а о(т) ближшого реченого бука... простъ оу горохолину (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: *знах. одн. горохолину* (1404 P 68).

***ГОРОХЪ** ч. (1) горох; се я па(н) олизаръ кирдеевичь... и съ своею женою теодосією, запи(соу)вае(м)... десятиною... съ жита и съ пшеници... и съ гороховъ и съ всея ярины... къ стоуму спсоу на красное (б. м. н., 1487 ВОРСП 178).

ФОРМИ: *род. мн. гороховъ* (1487 ВОРСП 178).

ГОРОЮ *присл.* (1) верхом, горою: а хотаръ тьмь селомь... горою до дурни чАтара (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

***ГОРСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): А на твердо (!) того моего листоу просил есмо княза Семьна Вогдановича (!) Одинцевича, а княза Федора Дмитреевича Горского... абы Их Милость печати свои приложили к семоу моему листоу (Друцьк, 1492 AS III, 24).

ФОРМИ: *знах. одн. Горского* (1492 AS III, 24).

***ГОРОУНЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмь мы... дали и потвьрдили есмо имь... села... на имь пьткъещи... и пониже, гороунещи (Сучава, 1448 Cost. II, 323).

ФОРМИ: *знах. одн. гороунещи* (1448 Cost. II, 323).

***ГОРУХОВЪ** *див. *ГОРОХОВ.*

ГОРЧИЦА ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были... мешчане Володимерские: панъ Тинъ Горчица а панъ Маско (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Горчица* (1471 АрхЮЗР 8/III, 628).

ГОРШЕЙ *присл. в. ст.* (1) гірше: хто хотелъ бы кому лихо вчинити, собъ горшей вдьлаетъ (Вільна, 1495 РИБ 620).

***ГОРЩИНА** ж. (1) данина від свиней: да не даду(т) да(н)... ни горщину о(т) свини да не дадоу(т) (Сучава, 1453 Cost. II, 492).

ФОРМИ: *знах. одн. горщину* (1453 Cost. II, 492).

ГОРЬ, ГОРИ, ГОРА, ГОРА, ХОРЬ *присл.* (86) **1.** (*вказує на напрям*) увєрх, угору, наивєрх (85): А ко млину граница горь смотричемь до мосту (Смотрич, 1375 P 20); а хотарь имь нижни о(т) марышевцьи валъ... до серета... а о(то)ла по краи боуковины горь до шерьбовьского хотара (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а от оустя хотарь ему на Среть, а от курты буковина та гора буковиною до верхъ потока (Сучава, 1403 *RS* 338); о(т) трибуковъ простъ оу быстрицю а горь рькою до оустя туричеи (Галич, 1404 P 68); попере(к) рьки тоурь горь солотвиною (Зудечів, 1413 P 83); А от толь хорь дьломь... на конєць доубровы на стльпъ (Сучава, 1438 *DBAc* 27); а кн(А)зю Михайлоу з братьєю достал са Вишневецъ твержа со всеми тыми селы горь Горинею олиж до самой граници олеской (б. м. н., 1475 *AS* I, 71); А хотарь тим... селамь... гори до хотара Ромашкова (Гирлов, 1499 *BD* II, 163).

2. (*вказує на місцезнаходження*) наивєрху, угорі (1): тьмь мы видвьше и(х) правую и вьрноюу слоужбою до иасъ... дали есмы имь оу нашей земли двѣ сельъ... и сь оусими полънами и сь лсыи и сь потоки и серетомъ горь (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202).

***ГОРЬЧОВ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Горичів: Я, Война, пана Немиринъ сынъ... записую жонь своей Мари: Стволовичи, село... Горьчов (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. Горьчов* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

***ГОРЮХОВСКИЙ** *прикм.* (1) \diamond герюховьская я до рога (1) (*назва дороги*): а дуброва вса ис нашими ловы по горюховскую дорогу (Луцьк, 1445 P 150).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. горюховскую* (1445 P 150).

*Пор. *ГОРОХОВ.*

ГОРА *див. ГОРЬ.*

***ГОРАЧИЙ** *прикм.* (1) \diamond горачимъ пытомъ (1) по гаряхч (свѣжих) слѣдах: колик(о) са пригодить ижъ поидеть к(то) за своѣмъ злодѣемъ горачи(м) пыто(м) а где прииде(т) за ни(т) (!) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣа своего оу(селъ) тогда право ему маек(ъ быти) (третии дн(с)ъ (!) по его оуб(х)а(н)ь оу селоу бе(з) о(т)волюки (Галич, 1435 P 134).

ФОРМИ: *ор. одн. ч. горачи(м)* (1435 P 134).

! ГОСВАТИ <ГОСПОДСТВОВАТИ> *див. *ГОСПОДСТВОВАТИ.*

ГОСКИЙ *див. ГОСТКИЙ.*

***ГОСПОДА** ¹ *ж.* (1) житло: а при то(м) бы(л) оиъ нашъ никола архиманд(р)итъ печерский оуставни(к), іона философъ ключникъ двѣд келарь гераси(м) и иныхъ г(с)ды наше старецъ много (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: *род. одн. г(с)ды* (1446 P 154).

1 ГОСПОДА ² <ГОСПОДАРЪ> (1): Мл(с)тїю бжїєю мѣ стефа(н) воево(да), г(с)п(да) (!) земле мо(л)да(в)ской... знаменито чини(м)... о(ж) прїидо(ш) прѣ(д) нами... млбнькь наши (!) ки(р) е(р)моиа(х) е(в)статїе їегоуме(н)... и испроси(л) о(т) на(с) себе потврьженїе сь оури(к) на и(х) старое браище (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 121).

Див. ГОСПОДАРЬ.

ГОСПОДАР *див. ГОСПОДАРЬ.*

***ГОСПОДАРСКИЙ** *див. ГОСПОДАРСКИЙ.*

***ГОСПОДАРИ** *див. ГОСПОДАРЬ.*

ГОСПОДАРСКИЙ *прикм.* (28) (*що стосується господаря, верховного правителя*) господарський, королівський: тако смы мы господарески(м) казаниемъ королевски(м) и кн(А)з(з) федушковымъ выиха(л) та(м) (б. м. н., 1419 P 90); мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); тогды што на(м) е(го) мл(с)тѣ повел(т)... яко на(ш) милостивы г(с)дарь, а мы тоє имаемъ оучинити по(д)лу(г) милосердиа господарского (Хогин, 1455 *Cost.* II, 775); в томъ селе в Те(те)ревьце гоны бобровые два иа(и)момъ гонивали осподар(р)скимъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.—92); Я Ва-

силей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ боаре г(о)с(по)д(ар)ьский мѣского повѣта, вызиваемъ сами на себе... штож... продали есмо... землю пустовьскую (Ставків, 1491 *AS* I, 96); и яну(ш)ко ре(к) та(к) вл(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него бори(с) дла листу потве(р)женого г(с)дрьского и приие(с) тотъ запи(с) (Вільна, 1495 *ВМБС*); а займет ли на своей паствь, тогды не имаеть оу свой дворъ гонїть на г(с)дрьскы(и) дворъ гнатї на обороу (XV ст. *BC* 37 зв.); И я есми з людьми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарски Мокрычане с паномъ Янчинским о то болшей того тязи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. господарский* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1492 *AS* III, 23); *род. одн. ч., с. господарского, г(о)сп(о)д(а)рьского, г(с)дрьского, гдрского* (1430 *ГВКЛ* 7; 1455 *Cost.* II, 775; 1475 *AS* I, 70; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1495 *АЛМ* 85; *ВМБС*); *дав. одн. ч. г(с)дрскому* (1495 *ВМБС*); *знах. одн. ч. г(с)дрьскы(и)* (XV ст. *BC* 37 зв.); *ор. одн. ч., с. господарским* 2 (1468 *BD* II, 302; 1495 *РИБ* 620); *осподар(р)скимъ* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *господарески(м)* 1 (1419 P 90); *род. одн. ж. господарское* 3 (1475 *AS* I, 72; 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 4); *осподарьскоѣ* 1 (1475 *AS* I, 70); *наз. мн. господарский, г(о)с(по)д(ар)ьский* 3 (1448 *Cost.* II, 313; 1491 *AS* I, 96; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *господарские* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн. господарских* (1491 *BD* I, 463; 1495 *АЛМ* 83); *знах. мн. ч. господарьскими, господарским* 2 (1494—1495 *АЛРГ* 59, 60); *господарские* 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

*Див. ще *ОСПОДАРЕВЬ.*

! ГОСПОДАРСТВА <ГОСПОДСТВА> (3): А на то ест(ь) вьра г(о)с(по)д(ар)ства (!) ми — вишелписанныи Стефан воевода, — и прѣвзлюбленныхъ дьтей г(о)с(по)д(ар)ства (!) ми — Александра и Петра (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

Див. ГОСПОДСТВО.

! ГОСПОДАРСТВО <ГОСПОДСТВО> *див. ГОСПОДСТВО. ГОСПОДАРЬ* *див. ГОСПОДАРЬ.*

***ГОСПОДАРСКИЙ** *див. ГОСПОДАРСКИЙ.*

***ГОСПОДАРСТВО** *с.* (3) **1.** держава (2): приказоуемъ вамъ: которыхъ онъ пословъ своихъ пошлетъ до великого князя Ивана Васильевича, штобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашому господарству (Вільна, 1498 *BD* II, 412).

2. (*керїаництво державою*) панування (1): при осподарствѣ корола казимира при епискоупъ... евфѣмїи (Луцьк, 2-а пол. XV ст. *СО*).

ФОРМИ: *дав. одн. господарству* (1498 *BD* II, 412); *місц. одн. при осподарствѣ* (2-а пол. XV ст. *СО*).

*Див. ще *HOSUDARSTWO.*

ГОСПОДАРЬ, ГОСПОДАРЬ, ГОСПОДАР, ОСПОДАРЬ *ч.* (1569) **1.** (*титул верховних правителя*) господар, володар (1559): А се А король казимиръ краковьский и куавьский и господарь рускоѣ земль далъ есмь слузѣ своему иванови дворище занью матъничча (Казимир, п. 1349 P 3); исталоса подъ державою великого крола краковьского казимира и господарА рускоѣ земль (Львів, 1370 P 18); Мы кн(А)з литовьский кн(А)з олександро корьатовичъ... князь и гдръ подольской земли чинимъ свѣдочно... што жь былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви... оу смотричи (Смотрич, 1375 P 20); Владисла(з)... кроль польски литовьский руски дѣдичи и инь(х) многы(х) зѣмль (!) господарь чинимо то свѣдо(м)... оже пано петр воево(д) молдавы... пожичило на(м) д̄ гисачъ рублиі фражьского серебра (Луцьк, 1388 P 36—37); из бжїей мл(с)ти королю польскому, литовскому, рускому, и иныхъ многыхъ земль господарю... ислубили есмы и цѣловали есмы кр(с)тѣ н го(л)довали есмы (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); Се А кнѣз долгодать долгодатови(ч)... што есмы выслоужи(л) оу бѣа и оу велико(г) кнѣза витовта г(с)дрА своего даю о(т) своеє выслоужи... стмоу ннколе поустыньскому ионину

манастырю тоую зе(м)лю на има то(л)стольсько(г) конона (Київ, 1427 P 108); А если я кн(а)зь Михайло Васильевич хотѣл(бы) тотъ дѣл порушати... и я нима оспод(а)рю королю отложыти двѣ тысячы рубловъ шырокими грошми (Вишнівєць, 1482 AS I, 81); А при томъ былъ князь Федоръ Ивановичъ Ярославичъ... а панъ Янушъ, писаръ господара нашего великаго князя Александра (Вильна, 1499 АСД VI, 3); Милостію божією мы Стефан воевода, господарь земли молдавской, зиаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... кир попь Григоріе... и измѣнили съ господство мы правуюю монастирскоую отнину (Ясси, 1500 BD II, 173).

2. (землевласник, хазяїн, власник) господар, володар, пай (7): А тыи люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподара съвоиго (Київ, 1457 P 166); колі которо(г) пана алюбю мешанина алюбю которо(г) чѣвка слѣга оу ноцї некоторо(г) кмета жїто бѣре(т) годи(т)са г(с)дрю то(г) жїта боронїть своего (XV ст. ВС 29); тоє свѣ(т)чили два братеники васи(л) а гринь покоуль естѣ г(с)дра наше(г) тоули(н)ское земли (б. м. н., бл. 1458 P 167).

3. (муж) чоловік (3): будучи есмо в добромъ здоровю, есми била чолом г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(н)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(н)л(о)сть допустил мене ко именамъ моимъ, што мой г(о)с(по)д(а)рь пан Олизар записалъ мне отизные свои имена оу моемъ вену (Ровно, 1488 AS I, 241).

ФОРМИ: наз. одн. господарь, господарь, господар, госпо-

дарь, г(о)с(по)д(а)рь, гдрь, г(с)дрь, г(с)дрь, г(с)п(д)рь 1025 (п. 1349 P 3; 1361 AGZ 6; 1375 P 20; 1388 P 36; 1394 P 53; 1400 Cost. II, 619; 1418 P 89; 1434 Cost. I, 398; 1464 BD I, 86; 1488 AS I, 241; 1500 BD II, 173 і т. ін.); осподарь 4 (1386 P 30; 1482 AS I, 80); !ог(с)дрь 1 (1467 СП № 13); ! господари 1 (1458 ПГСММЦ); ! г(с)п(д)а 1 (1458 Mih. Doc. 121); род. одн. господарА, господарѣ, г(с)дрА, гдря 97 (1370 P 18; 1386 P 30; 1400 Cost. II, 617; 1427 P 108; 1434 Cost. II, 665; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; бл. 1458 P 167; 1479 BD II, 351; 1498 АЛМ 169; 1499 BD II, 421 і т. ін.); господара, г(с)дра 25 (1430 ГВКЛ 7; 1456 Cost. II, 791; 1478 AS III, 16; 1495 АЛМ 83; ВМБС; 1496 ОПВВД; ПДВКА 60, 61; ПСВВ 192 зв.; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); осподарА, осподаря 10 (1419 P 90; 1433 Cost. II, 651; 1440—1492 АкрЮЗР II, 106; 1451 АкрЮЗР II, 106; 1457 P 166; 1470 ЗНТШ LI, 9; 1471 АкрЮЗР 8/III, 627; 1474 AS I, 69; 1475 AS I, 69; 1478 ОБРН 130); ог(с)дрА 1 (1467 СП № 13); h(osp)д(а)га 1 (1465 GL 176); дав. одн. господареви 39 (1386 P 30; 1395 Cost. II, 612; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 652; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 292; 1479 BD II, 351; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); господарю, г(о)с(по)дрю, г(с)дрю 39 (1388 P 40; 1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1411 P 77; 1435 Cost. II, 689; 1448 Cost. II, 735; бл. 1458 P 167; 1462 BD II, 292; 1475 AS I, 70; XV ст. ВС 29; 1496 ОПСВВ 62 і т. ін.); господару, г(о)с(по)д(а)ру, г(с)дрю 15 (1444 AS I, 41; 1475—1480 АкрЮЗР 8/IV, 20; 1481 BD II, 364; 1488 AS I, 241; 1493 ПСВВ 151 зв.; 1494 BD II, 387; 1495 АЛМ 83; АЛРГ 60; 1496 ОПВВД; ОПСВВ 61 і т. ін.); осподарю, оспод(а)рю 9 (1388 P 42; 1411 P 77; 1433 Cost. II, 651; п. 1450 ПИ № 9; 1463 AS I, 56; 1475 AS III, 14; 1482 AS I, 81; 1487 AS I, 239); господаревъ 2 (1448 Cost. II, 738; 1468 BD II, 301); косподареви 1 (1386 P 30); осподареви 1 (1386 P 30); господарѣви 1 (1448 Cost. II, 734); спдрю 1 (1388 P 42); !сдрю 1 (1496 ОПСВВ 61); знах. одн. господарА, господарѣ, господаря, г(с)дрА 9 (1386 P 30; 1395 Cost. II, 609, 610; 1411 Cost. II, 638; 1435 Cost. II, 691; 1445 Cost. II, 726; 1462 BD II, 289; 1467 BD II, 298); господара 2 (1430 ГВКЛ 9; 1475 AS I, 72); оп. одн. господаремъ, господаремъ, г(с)дремъ, господарем(м) 206 (1393 Cost. II, 607; бл. 1400 Cost. I, 27; 1420 Cost. I, 136; 1432 Cost. I, 331; 1445 Cost. II, 226; 1453 Cost. II, 494;

1469 BD I, 136; 1473 BD I, 182; 1490 BD I, 401; 1495 АЛМ 83; 1500 BD II, 174 і т. ін.); г(с)дрмъ 4 (1395 Cost. II, 610; 1402 Cost. II, 623; 1404 P 70); г(с)дромъ, господаромъ 3 (1493 ОПВВ; 1495 АЛМ 83, 84); господарьмъ 2 (1435 Cost. I, 424; 1458 BD I, 20); осподаремъ 2 (1442 Cost. II, 719; 1475 AS I, 69); ! господарьремъ 1 (1473 BD I, 190); г(с)п(д)рьм 1 (1458 Mih. Doc. 123); місц. одн. на (при) господари 3 (1446 P 154; 1495 ВМБС; 1499 АСД VI, 2); при г(с)подарю 1 (1395 Cost. II, 613); кл. ф. господару 6 (п. 1444 АкрЮЗР I, 17; 1475—1480 АкрЮЗР 8/IV, 21; 1495 АЛМ 83); г(о)с(по)д(а)рю 1 (1444 AS I, 42); господарь 1 (п. 1444 АкрЮЗР I, 17); наз. мн. господаріе, г(с)п(д)ріе 10 (1436 DIR«А» 469; Cost. I, 475; 1437 Cost. I, 515; Mih. 202; 1438 Cost. II, 14, 26; 1439 Cost. II, 51; 1440 Mih. 208; 1441 ДВАС 37; 1442 Cost. II, 92); господари 9 (1395 Cost. II, 613; 1436 ВАМ 29, 33; Cost. I, 444, 449, 459, 473; 1441 ДВАС 34; 1448 Cost. II, 738); господарїи 1 (1442 Cost. II, 100); господареве 1 (1498 BD II, 410); род. мн. господарен 5 (1395 Cost. II, 612; 1403 ДГАА; 1433 Cost. II, 651; 1446 P 154; 1448 Cost. II, 366); господаревъ 4 (1400 Cost. II, 619; P 62; 1401 P 64; 1462 BD II, 292); дав. мн. господаремъ 6 (1395 Cost. II, 612; 1403 RS 338; 1411 Cost. I, 84; 1435 Cost. II, 687, 689; 1493 ПСВВ 152); зам. род. дела... господаремъ... наши(х) 1 (1408 Cost. I, 60); знах. мн. г(с)подари 2 (1395 Cost. II, 613); господарей 1 (1481 ГЛМ); оп. мн. господари 2 (1395 Cost. II, 612; 1499 BD II, 155); господары 1 (1498 BD II, 410); г(с)дрми 1 (1395 Cost. II, 612); місц. мн. на (о, при) г(с)дарехъ 3 (1446 P 154; 1496 ПСВВ 192, 192 зв.); зам. оп. ни пере(д) нами ани пере(д) инны(х) г(с)п(д)рех 2 (1474 PГC); оп. дв. г(с)дрема (1496 ПДВКА 60).

Див. ще HOSUDAR.

*ГОСПОДАРЬСЬКИЙ див. ГОСПОДАРСКИЙ.

*ГОСПОДИНЬ див. *ГОСПОДЬНЬ.

ГОСПОДИНЬ ч. (45) 1. (форма звертанья або називанья стосовно до осіб чоловічої статі — верховних правителів, світських і духовних достойників) пан (44): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыдане, маеть держати господарь богомолецъ нашъ Климентаый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 АкрЮЗР I/VI, 3); велики самодержавный мл(с)ти бжи гнь іо романъ воевода... даль есмь... иванышо витазіо... села на серетъ (Роман, 1392 Cost. I, 7); А при томъ былъ господинь отецъ нашъ, владыка Володимирскій и Берестейскій Васьянъ и панъ Левъ Боговитиновичъ (Кобринь, 1401 АкрВАК III, 2); А оповедал есми тоє господинови своему п(а)ну Федору Янушевичу старосте володимерскому (Володимир, 1475 AS I, 72); Отъ господина Стефана воеводи на перво поклонъ (б. м. н., 1481 BD II, 364); Гїюу и ойоу нашему Филарету архимандриту печерскому (б. м. н., 1498 ЧАФ). 2. (вѣчлива форма звертанья або називанья) пан (1): Я Семень с колковъ по повельнїю господина цтя моего уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГЛМ).

ФОРМИ: наз. одн. господинь, г(с)п(д)нѣ, г(с)нѣ, гнь, гнь (1322 АкрЮЗР I/VI, 3; 1392 Cost. I, 7; 1401 АкрВАК III, 2; 1443 Cost. II, 155; 1449 АЛМ 8; 1470 BD II, 310; 1476 BD II, 337; 1480 BD I, 242; 1485 BD II, 372; 1497 DC 8 і т. ін.); род. одн. господина (1398 ДГЛМ; 1401 RIR; 1440—1492 АкрЮЗР II, 106; 1481 BD II, 364; 1489 BD I, 89; 1494 AS I, 102; 1496 ПСВВ 192); дав. одн. господиню, Гїюу 11 (1322 АкрЮЗР I/VI, 2, 3; 1435 Cost. II, 679; п. 1444 АкрЮЗР I, 17; 1449 АЛМ 8; 1481 BD II, 358; 1490 ЗХЛ 136; 1498 ЧАФ); господинови 1 (1475 AS I, 72); знах. одн. г(д)на (1435 Cost. II, 679); кл. ф. г(с)не (1445 P 150).

ГОСПОДСТВА ч. (21) (титул молдавських воевод) величність: мы илїа (воевода)а... чинимъ знаменито... оже то(т) истинны ивашко... прїиде прѣд(д) господствами и продаль... половина своего села плшинецъ (Сучава, 1439

Cost. II, 35); А на то ест великаа мартоуриа сам господства ми вышписанны Стефаи воевода и наши бояри (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 113); мы Стефа(н) воевода гсп(д)арь земли мол(д)авского знаменито чиним... оже благопроизволи господствами... и оучинили есмо въ заішіе ст(о) почившихъ пре(д)ковъ и родителей наших (Сучава, 1486 *DC* 143—144). ФОРМИ: *наз. одн. господства* 16 (1453 *ПГОВ*; 1459 *BD* I, 32; 1462 *BD* I, 52; 1466 *BD* I, 113; 1470 *BD* I, 150; 1476 *BD* I, 209; 1479 *BD* I, 224; 1480 *BD* I, 241; 1481 *BD* I, 248; 1486 *DC* 143—144 і т. ін.); *зам. дав. прилучитса* самому г(с)ва ми итн I (1458 *ПГСММЦ*); *зам. ор. пре(д) г(с)ва* ми стояти, прінде прѣ(д) господствами 3 (1439 *Cost.* II, 35; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760); *род. одн. г(с)д)вы* (1455 *Cost.* II, 549).

Див. ще ГОСПОДСТВО.

ГОСПОДСТВО *с.* (1029) (*титул молдавских воевод*)

величиѣсть: мл(с)тіею бжіею мы іо александръ воеводи (!) г(с)д)и зем(ли) мол(д)авск(ои) и брать гсп(д)ства ми жоупань богданъ знаемо чинимъ... оже... слоуга и болъринь нашъ строе и ивань... слоужитъ намъ... верною слоужбою (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 36); И оустах господствоу (!) ми та заплатих оуси исполна тоти вишписанны пинъзи... оу роуки Богдан(оу) столник(оу) (Сучава, 1479 *BD* I, 221); И заплатих аз господство ми оуси тоти рк злат оу роуки Негшен (Сучава, 1491 *BD* I, 451); А на то ест вѣра нашего господства вышписаннаго мы Стефана воеводи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. господство, г(с)д)во, г(с)во, гсво, гво, гвво, г(с)п(д)во, господво, г(с)тво, гдство, гп(д)во* 149 (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR*«А» 450; 1434 *DIR*«А» 464; 1447 *Cost.* II, 281; 1455 *Cost.* II, 525; 1460 *BD* I, 41; 1479 *Cost.* S. 98; 1488 *BD* I, 342; 1495 *BD* II, 64; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *г(с)д)во* 3 (1479 *BD* I, 221, 222; 1499 *BD* II, 147); *г(с)д)в* 1 (1454 *Cost.* II, 509); *г(о)с(по)д(ар)ств*о 1 (1473 *ШКН* 164); *зам. род. на то ест вѣра... г(с)во ми, г(с)д)во, господство* 5 (1437 *Cost.* I, 520; 1441 *DIR*«А» 447; 1467 *BD* I, 121; *Mih. Doc.* 126; 1488 *ДГСВМЩ*); *зам. дав. прінде къ г(с)во ми* 1 (1437 *Cost.* II, 709); дала (продали)... самому господство, *г(с)д)во ми* 2 (1481 *BD* I, 248; 1488 *ДГСВМЩ*); дала... оу руки *господство ми* 1 (1488 *BD* I, 348); *зам. ор. пред. господство ми* 1 (1458 *BD* I, 9); торговали съ (проминѣла, проминѣли, измѣнили) съ *господство ми* 8 (1472 *BD* I, 169; 1481 *BD* I, 248, 249; 1488 *BD* I, 347; 1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); *род. одн. господства, господства, господства, г(с)ва, гсва, г(с)д)ва, гсдва, г(с)д)ва, г(с)п(д)ва, г(сп)д)ва, спд)ва, гсства, гс(ст)ва, г(с)ства, гсва, г(д)ва, г(с)тва, г(ст)ва, гп(д)ва, г(с)тва, г(с)п(д)ства, гспдства, г(с)д)ства, г(сп)ва, г(ос)п)ва, го(с)п)ва, господва, г(с)п(д)с)ва, гс(д)ва, гп(с)д)ва, гтва, гп(с)ва, г(с)пта, гсп(д)ства* 814 (1400 *Cost.* I, 36; 1414 *DIR*«А» 441; 1423 *Cost.* I, 157; 1435 *Cost.* I, 409; 1448 *Cost.* II, 306; 1457 *BD* I, 4; 1470 *BD* I, 140; 1483 *BD* I, 270; 1495 *Cost.* S. 194; 1500 *BD* II, 173, 175 і т. ін.); *г(с)д)в, г(с)в, г(д)в, гсп(д)с)в* 6 (1439 *Cost.* II, 62; 1448 *Cost.* II, 300; 1451 *Cost.* II, 401; 1452 *DIR*«А» 500; 1454 *Cost.* II, 509; 1459 *Cost.* S. 22); *г(о)с(по)д(ар)ств*а 2 (1473 *ШКН* 165); *г(с)воу* 1 (1427 *DIR*«А» 450); *дав. одн. господствоу, г(с)д)воу* (1401 *RIR*; 1479 *BD* I, 221; 1489 *BD* I, 376; 1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*; 1491 *BD* I, 451; 1492 *BD* I, 509; 1495 *BD* II, 64; 1497 *BD* II, 99; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *знах. одн. гсство, г(с)во* (1432 *Cost.* I, 342; 1436 *Cost.* I, 454; 1442 *Cost.* II, 87).

Див. ще ГОСПОДСТВА.

***ГОСПОДСТВОВАТИ** *дієсл. недок.* (I) (*здійснювати верховну владу*) панувати: іо александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми обро(к) нашему монастырю о(т) молдавице... доколь дасть намъ бѣ госвати (!) въ молдавѣ (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453).

ФОРМИ: *інф. г(с)ватн* (1453 *Cost.* II, 453).

! ГОСПОДСТВОУ *див. ГОСПОДСТВО.*

ГОСПОДЬ *ч.* (85) (*цсл. господь*) господь, бог (12): Г(с)и помози рабу своему юрью болжовичю (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); да пребудуть же непорушно подь анаеомо за што zde даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвие (Холм, 1376 *P* 22); а кто бы хотѣлъ тое пороуштити, таковы да є(ст) проклатъ о(т) господа (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); Здравствоуйте о господи, амин (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 370); па(к) кто съ покоуси(т) пороуштити... нашего дааніа... да има(т) оучастіе и съ онѣмы іоудене, ежъ възпыиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чеда(х) и(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231); *г(о)с(п)одь богъ* (73) господь бог: Тыє вси села... маеѣ держати... Климентый, владыка Луцкий... а за насъ и чада наша Господа Бога молити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а кто пороуш(итъ та)ковы да естъ проклетъ о(т) га ба (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); а по нашомъ животоу... кого господь бѣ избѣрегъ быти шобы имъ непорушили нашего даіа (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); па(к) кто съ по-коуси(т) пороуштити... нашего дааніа и потвѣрж(деніа) та-ковїи да естъ проклат(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *наз. одн. господь, гѣ* (1428 *Cost.* I, 202; поч. XV ст. *ОБРН* 141; 1467 *BD* I, 119); *род. одн. господа, га, га* (1368 *P* 15; 1400 *Cost.* I, 37; 1407 *Cost.* I, 57; 1429 *DIR*«А» 455; 1431 *Cost.* I, 325; 1438 *DIR*«А» 472; 1452 *Cost.* II, 462; 1460 *DIR*«А» 515; 1479 *BD* I, 222; 1492 *BD* I, 511; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *знах. одн. господа, га, га* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 9; 1488 *BD* I, 349; *ДГСВМЩ*; 1489 *BD* I, 378; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *кл. ф. господи, г(с)ди, г(с)и* 3 (бл. 1350 *P* 8; 1376 *P* 22; 1480—1484 *BD* II, 370); *осподи* 1 (XIV—XV ст. *ОБРН* 112); о гь I (1448 *Cost.* II, 738).

***ГОСПОДЬНЬ** *прикм.* (8) господній, божий (7): на крѣпость сему нашему листу нашу печатѣ привѣсили есмѣ...

въ день свѣтго богоавлѣньа кр(с)шчѣньа г(с)ньа (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); Во има г(д)не аминъ (Житомир, 1433 *P* 126); таиная вечера гдна омочивый со мноу въ соль руку той мя предасть (Краків, 1478 *ОБРН* 130);

рожество господьне (I) *див. РОЖДЕСТВО.*
ФОРМИ: *наз. одн. с. господие* (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 516); *род. одн. с. г(с)ньа* (1395 *Cost.* II, 612, 613); *знах. одн. с. го(с)д)не, г(д)не* (1395 *Cost.* II, 613; 1433 *P* 126); *місц. одн. с. по гни* (1411 *Cost.* II, 638); *наз. одн. ж. гдна* (1478 *ОБРН* 130).

***ГОСПОЖА** *ж.* (2) (*форма звертанья або називанья дружини володаря чи представницї панівного класу*) пані: велебнои г(с)жи Адвизѣ королиці польской... голдовали есмо вѣрно и право не изрушеноу вѣрностью (Краків, 1388 *P* 40—41); а приказал есми къ спожн (!) и матце моеї и къ брати моеї, абы их м(н)л(о)устъ... свои печати привѣсилн к сему моему листу (б. м. н., 1470 *AS* I, 67).

ФОРМИ: *дав. одн. г(с)жи* 1 (1388 *P* 40); *г(с)жи* 1 (1470 *AS* I, 67).

Див. ще ГОСПОЖДА.

ГОСПОЖДА *ж.* (13) (*цсл. госпожда*) (*форма звертанья або називанья дружини володаря чи представницї панівного класу*) пані: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... понеже блгопроизволи г(с)воими и сьтворн(х) въ заішіе ст(о)почившимъ родителемъ моимъ и за здравіе и задшіе г(с)воуми, и гж(д)н г(с)вами марены, и дѣтей г(с)вами и да(д)о(х) монастыроу о(т) нѣмца... двѣ сель на оусти нѣмца (Сучава, 1427 *DIR*«А» 450); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... оучинили есми въ за дшіе ст(о)почивши(х) родители наши(х), александра воеводи, и матери нашеї, госпожди марїн, и дали есми нашему монастыроу о(т) полдана... на вѣскої льто, по шести бочо(к) вина (Поля-

на, 1448 *Cost.* II, 365); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дїше стѣпочивши(х) прѣд(ко)в), дѣло(в) и родителен наши(х), и за наше здравїе и сп(с)енїе и за здравїе и сп(с)енїе г(с)п(ж)д(н) нашиен, мрїи (Яссн, 1500 *Cost.* S. 230).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* ись радою отьца... и матки мою маренъ **госпожда** I (1448 *Cost.* II, 305); стоаль подли мою матку... маренъ **госпожда** I (1448 *Cost.* II, 305); *род. одн. госпожди* 5 (1448 *Cost.* II, 365; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 162); **госпожде** I (1491 *BD* I, 452); ! **госпоспождн** I (1446 *DIR* «А» 485); **гж(д)н**, **г(с)ж(д)н**, **г(с)пж(д)н** 3 (1427 *DIR* «А» 450; 1490 *ДГСХМ*; 1500 *Cost.* S. 230); *дав. одн. госпожди* I (1470 *BD* I, 148).

Див. ще ***ГОСПОЖА**.

! **ГОСПОСПОЖДИ** <ГОСПОЖДИ> *див. ГОСПОЖДА*.

ГОСТИЛЕЩИ, ГОСТИЛЕЩИ *мн.* (7) (*назва села у Молдавскому князівстві*): Тѣм мы... дали и потвѣдили есми емоу... села на имѣ Гостилицы... и Бръзотеши на Быстрици (Сучава, 1459 *BD* I, 35); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣдили есми им оу нашей земли оу молдавской... едно село на имѣ Гостилицы на Черном потоцѣ (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *наз. Гостилицы* I (1459 *BD* I, 35); **Гостилицын** I (1488 *BD* I, 323); *род. Гостилец, Гостилицъ* 3 (1488 *BD* I, 354, 356); **Гостилицы** I (1488 *BD* I, 356); *род. молд. Гостилицыльоръ* I (1488 *BD* I, 356); *знах. Гостилец* (1488 *BD* I, 323).

ГОСТИЛЬ, ГОСТИЛО *ч.* (10) (*особова назва*): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже приде прѣд) нами и прѣд) нашими бояры го(с)тило (*в ориг. готило. — Прим. вид.*) и тѣгали на калоугери от) немца за едно село (Сучава, 1455 *Cost.* II, 561); А також есми дали и потвѣдили слоузъ нашему Дашкоу и сестри его Мали... другое село на имѣ Боудещи... що коупил тоє село отець их Гостиль (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *наз. одн. Гостиль* 2 (1459 *BD* I, 35; 1488 *BD* I, 323); **гостило** 2 (1455 *Cost.* II, 561); ! **готило** 1 (1455 *Cost.* II, 561); *зам. род. Дашко, сынъ Гостиль* (1488 *BD* II, 247); *род. одн. Гостила* (1488 *BD* I, 323, 354, 355).

***ГОСТИЛЪСА** *ж.* (1) (*назва річки у Молдавскому князівстві*): А хотарь тои половина село от Гостилец поченши от лиса... Гостилицою долову до Черном потокоу (Сучава, 1488 *BD* I, 356).

ФОРМИ: *ор. одн. Гостилицою* (1488 *BD* I, 356).

***ГОСТИНЕЦЪ** *ч.* (14) битый шлях (7): у того гостыница крнуть Теременский по левой руде, а по правой Поддубецкий (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); дала есми емоу... имене... ограниченое почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту и великому гостинцу (Ровно, 1488 *AS* I, 242);

гостинець Вешеньский (1) (*назва битого шляху у Львівській землі*): мы великий князь Швитрикаило олькирьдовичь чиним... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црковноую... по ланы а по гостинець по Вешеньский по старый (Городок, 1443 *P* 144—145); **гостынець** Винницкий (1) (*назва битого шляху у Подільській землі*): одътоль уверхъ рички Дидовки до гостыница Винницкаго (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); **гостинець** Колковъский (1) (*назва битого шляху у Волинській землі*): а покинувши гостинець Колковъский, взяти въ лево... на западъ летний, по левой руде Теременский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынець** кольбаевъский (1) (*назва битого шляху в Перемийській землі*): А се А король казимиръ... даль есмь и землю рольную и съ сьножатми... от) бреховича дубья... по гостынець по кольбаевъский (Казимир, п. 1349 *P* 3); **гостинець** Луцкий — полеский (1) (*назва битого шляху у Волинській землі*): а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкий. — полеский...

по левой стороне Теременское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостинець** Олышский (1) (*назва битого шляху у Волинській землі*): а покинувши гостинець Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идеть до Колковъ ку полуночы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **перероский** гостинець (1) *див. *ПЕРЕРОСКИИ* 1.

ФОРМИ: *род. одн. гостинца* I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынца** I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостыница** I (1430 *ГВКЛ* 8); *дав. одн. гостинцу* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1488 *AS* I, 242); *знах. одн. гостинець* 3 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостинець** I (1443 *P* 145); **гостынець** I (п. 1349 *P* 3); *ор. одн. гостынець* I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынець** I (1430 *ГВКЛ* 8); **гостинцомъ** 2 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1488 *AS* I, 242).

***ГОСТИНЕЦЪ** *див. *ГОСТИНЕЦЪ*.

***ГОСТИНЕЦЪ** *див. *ГОСТИНЕЦЪ*.

ГОСТСКИЙ, ГОСТСКИЙ, ГОСКИЙ *ч.* (7) (*особова назва*): А которые три лезива Виленской земли держали панъ Сенько Гостский, а панъ Андрей Чаплич... тые три лезива вѣчно и на вѣки продали пану Петрашу Ланевичу Мылскому (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17); А при томъ была дочка моя к(а)г(и)на Мара Семенова Ровенская, а пан Богдан Гостский Сенкович ключникъ луцкий (Ровно, 1488 *AS* I, 242); Бил нам чолом пан Богдан Сенкович Гостский и просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти выймени его в Гошы (Вильна, 1495 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Гостский, Гостский, Гостский* 6 (1445 *АкЮЗР* I, 17; 1483 *AS* I, 82; 1487 *AS* I, 85, 86; 1488 *AS* I, 242; 1495 *АЛРГ* 55); **Гоский** I (1494 *AS* I, 102).

***ГОСТИНЕЦЪ** *див. *ГОСТИНЕЦЪ*.

***ГОСТИНЕЦЪ** *див. *ГОСТИНЕЦЪ*.

ГОСТЬ *ч.* (7) 1. купецъ, найчастіше іноземный (6): а се землане панъ ходько быбельский кадофвичь друзль... панъ воить перемышльский каньтуръ из угоръ гость панъ гутаргъ (Перемисьль, 1359 *P* 10); а по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть (б. м. н., 1366 *P* 14); Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zaniuzsia pepryiateli nasziuu zemliu iskażali a ieszcze hosti, szto ich derżym u ziemli, szto iesto derżali pry duszy wse iesto na nich wydalі (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); А которые бы гости хотели мыто нашо объездчати новымъ дорогами. минаючы мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегаль, нехай бы ездилы старымъ дорогами и мыто нашо платили по старому (Краків, 1487 *РИБ* 226—227).

2. гість (1): Też żadnoho w domu... ne chczem hostem meti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: *наз. одн. гость* (1359 *P* 10); *род. одн. гостя* (1366 *P* 14); *ор. одн. hostem* (1388 *ZPL* 106); *наз. мн. гости, hosti* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1487 *РИБ* 226); *дав. мн. гостемъ* (1366 *P* 14; 1392—1393 *РФВ* 170).

ГОСТЬСКИЙ *див. ГОСТСКИЙ*.

HOSUDAR *ч.* (3) (*титул верховних правителів*) володар, велигель, государ: Pro to hosudar nasz wielkiy kniaz Alexandr wskazal k Twoiey Miłosti, aby iesi k Jeho Miłosti utwerdił (!) sia i zapisał sia, i miel by k Jeho Miłosti przyiażii weczniuu i lubow (Вильна, 1494 *BD* II, 388).

ФОРМИ: *наз. одн. hosudar* (1494 *BD* II, 388, 389).

Див. ще ГОСПОДАРЬ I.

***HOSUDARSTWO** *с.* (1) держава: A hranica naszomu hosudarstwu wielkomu kniazstwu s twoieiu zemleiu aby bytż po dawnomu (Вильна, 1494 *BD* II, 389).

ФОРМИ: *дав. одн. hosudarstwu* (1494 *BD* II, 389).

*Див. ще *ГОСПОДАРСТВО* I.

! **ГОТИЛО** *див. ГОСТИЛЬ*.

ГОТКЪ, ГОТКЪ *ч.* (17) (*особова назва*): А на то ест велика мартория... пан Фете Готкъ... панъ Бодъ спатаръ (Яссн, 1469 *BD* I, 138—139); А на то есть вбра... боаьр наших... в. п. Вланкоула прѣкалаба орхейского... в. п. Фете Готкъ (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: наз. одн. Готкъ, Готкъ 4 (1469 *BD* I, 139; 1470 *BD* I, 151, 153, 156); зам. род. в. п. Фете Готкъ 16 (1469 *BD* I, 134; 1481 *BD* I, 249, 259; 1482 *BD* I, 262, 264; 1483 *BD* I, 268, 270, 272; 1484 *BD* I, 277, 279, 283, 286); род. одн. Готка (1482 *BD* I, 260).

*ГОТОВЕЦЬ ч. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): да осадити(т) соби село... ставъ и мли(н) на готовець (Сучава, 1432 *ДГВІН*); а хотаръ тамъ селомъ да е(ст) о(т) великыи друмъ що о(т) готовца ходитъ право надаль где роубьжіе на дрѣва (Сучава, 1446 *ПГСПМР*).

ФОРМИ: род. одн. готовца I (1446 *ПГСПМР*); готовца I (1446 *ПГСПМР*); місц. одн. на готовци I (1432 *ДГВІН*); на готовць I (1432 *ДГВІН*).

*ГОТОВИЗНА ж. (4) (стн. *gotowizna*) готівка: Оуставляемъ колі которая панна замоуж) поидеть вно пьнезное оу готовизне што(ж) боудеть дано пре(д) приетельми на томъ имееъ досытъ (XV ст. *BC* 31 зв.); а маюеть намъ въ кажъды(и) годъ давати готови(з)ною выде(р)жавши по(л) года шестьдесать копъ шыроки(х) гроше(и) (Петрків, 1489 *АМВ*); а маеть намъ в каждый годъ вси тыи гроши готовизною давати (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: род. одн. готови(з)ною (1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); місц. одн. оу готовизне (XV ст. *BC* 31 зв.).

Див. ще ГОТОВЪ 3.

*ГОТОВИИ див. ГОТОВЬ.

*ГОТОВИТИ СЯ дієсл. недок. (1) готовитися, готуватися: вси королеве и вси хрестияньскіи господареве, колько ихъ суть, и всее стороны западоу и италейскихъ стронъ, еднають ся и готовятъ ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 410).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. готовятъ ся (1498 *BD* II, 410).

*ГОТОВЦІИ мн. (1) (назва села у Бессарабській землі): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прідоша прад нами... слоуги наши ... и продали свою правою отниною... едно селище оу Ботнех Левкоіи (!) на Готовціи (Сучава, 1483 *BD* I, 269).

ФОРМИ: знах. Готовціи (1483 *BD* I, 269).

ГОТОВЬ прикм. (4) I. (у предикативній функції) (якій підготувався до чого-небудь) гстовий (6): аже будетъ ва(м) надобъ помочь на кого на ворога вашего Азъ самъ есмь готовъ за того тобъ на помочь всею моею силою (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171); о земляне(х) к ва(л)ше явной имаю(т) быти готовы (XV ст. *BC* 34 зв.); наясненіиши па(н) на(ш) кро(л) его мл(с)тъ... имае(т)... на(с) обыслати десатми неділами пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(н) и на именитое мистце (Серет, 1453 *Cost.* II, 765—766); И слухи насъ... доходятъ ... иже... людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. и., 1498 *BD* II, 414).

2. (доведений до повного порядку) готовий (1): а хтобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати... ино кн(е)г(и)ни еє милости ненадобе ничого с тыми мовити, нижли я маю зо всіми тыми о отчизне своей мовити и оправовати еи, кн(е)г(и)ни еє милости толко готового смотрети (Луцьк, 1494 *AS* I, 101).

3. (тільки у множині) (у знач. іменника або у сполуч. в назвою грошових одиниць) готівка, готові гроші (3): и да(л) емоу герге... тоє село вы(ш)писанное... поноу кости прькалабоу за его питомы товаръ за осемъ со(т) зла(т) готовые(х) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); а от тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы. а останок слободно имъ вывезти (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— Прим. вид.)... оже прідоша прад нами... слоуга наш Та-тоул... и продал... едно мѣсто от поустини... слоузъ нашемоу Боди... за четири десат златы готовы (Дольный То , 1466 *BD* I, 113);

готовыи гроши (3), гроши готовыи (2) готівка, готові гроші: пакъ ли жона моя Маря пойдет замужь, нно зять мой князь Михайло Василевич и сестра

моя княгиня Маря... отложить за вся тая имена триста копъ гроший готовыхъ широких, а тые имена, што есми ен записал, усъ собъ возмуть (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); а што бы наложилъ кнзъ Семень на тья имѣнья... то быхмо ему имѣли тоє усе отложити готовыми грошми (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102—103); запродал есми имене свое на имѣ Торокановъ... ян(а)зю Михайлу... во осми десат копахъ готовыхъ грошей широкой личбы чешкой манеты (Острог, 1488 *AS* I, 88); г о т о в ы и п и н ъ з и (26) готові гроші, готівка: Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... вызнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... естъ пре(д)ль (!) село гриньковъ пану Анушеви кирдьбви за соро(к) ко(п) готовые(х) пѣназѣи (Кам'янець, 1420 *ПГАГ*); и ст(р)авы имъ слобуемъ дати ихъ конемъ а у польные щкодъ готовыми пиназми заплатити имамы (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); прото пріказоуемъ абы землянинъ на(ш) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чоужо-земьцо(м) косто(к) алобо костаремъ ані жа(д)ны(и)и заклады ани на пороуки вышавши (!) готовые(и) пенѣзи (XV ст. *BC* 27 зв.); И оутокмивше и заплативше господство ми оусе съ готовими пиньзми, елико выше пишемъ (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. ч. готовъ, гото(в) (1392—1393 *РФВ* 171; XV ст. *BC* 34 зв.); род. одн. с. готового (1494 *AS* I, 101); наз. мн. готовы 2 (XV ст. *BC* 34 зв.; 1466 *BD* I, 113); готови 1 (1453 *Cost.* II, 675); ! готовъ 1 (XV ст. *BC* 8 зв.); род. мн. готовых, готовые(х) (1420 *ПГАГ*; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1449 *Cost.* II, 385; 1481 *AS* I, 77; 1488 *AS* I, 88); дав. мн. готовымъ (1498 *BD* II, 414); знах. мн. готовы 1 (1456 *Cost.* II, 791); готовы(и) 1 (XV ст. *BC* 27 зв.); готовіи 1 (1463 *BD* I, 74); готовых 1 (1460 *BD* II, 276); ор. мн. готовими 13 (1460 *BD* II, 275; 1463 *BD* I, 74; 1470 *BD* I, 150; 1476 *BD* I, 208; 1478 *BD* I, 219; 1479 *BD* I, 223; 1481 *BD* I, 248; 1482 *BD* I, 262; 1488 *BD* I, 355 і т. ін.); готобьми 6 (1433—1443 *АРМ*; 1456 *Cost.* II, 791; 1467 *Cost.* S. 69; 1471 *ДГСМПБ*; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1479 *Cost.* S. 98); готовми 2 (1472 *BD* I, 169; 1483 *Cost.* S. 121); готови 2 (1470 *BD* I, 150; 1481 *BD* I, 249).

Див. ще *ГОТОВИЗНА.

*ГОТОВЫИ див. ГОТОВЬ.

ГОТОВЬИ присл. в. ст. (1) охочіше, радше: а такъ жь того исного стецка воеводу хотѣчи особливо мл(с)тъю оутъштити абы намъ потомъ тымъ готовъи и вѣрнѣи служилъ... тьи городы цецунъ а хмеловъ... даемы и дали есмы ему на вѣки (Ланцица, 1433 *P* 125).

ГОФМИСТРЪ ч. (1) (стн. *hofmistr*, стн. *hofmistrz*, сан. *hofmeister*) (управляющий двором короля) гофмейстер: а при томъ были свѣдци панъ спытокъ воевода краковски... панъ ликоза воевода панъ гофмистръ крѣщъ (Краков, 1394 *P* 54).

ФОРМИ: наз. одн. гофмистръ (1394 *P* 54).

*ГОЧМАНЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а панъ косте логсфе(т) даль ванчи и или за и(х) очиноу половина гочмънещи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 87).

ФОРМИ: род. гочмънещи (1442 *Cost.* II, 87); знах. гочманещи (1442 *Cost.* II, 88).

*ГОЧМАНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвше и(х) правоу и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы имъ... загорѣны выше гоचना (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: род. одн. гоचना (1429 *Cost.* I, 269).

*ГОЧМЪНЕЩИ див. *ГОЧМАНЕЩИ.

*ГОЩА ж. (2) (назва містечка у Волинській землі) Гоща: Бил нам чолом пан Богдан Сенкович Гостский и просил насъ, абыхомъ ему дозволили торгъ мѣти выимени его в Гощы (Вільна, 1495 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: місц. одн. в Гощы (1495 *АЛРГ* 55).

ГОАН, ГОЯН, ГОЯНЪ, ГОАНЪ, ГОАНЪ ч. (70) (особова назва, нар. Нѣгоє): а на то е(ст)... вѣра пана гоана комиса (Сучава, 1448 *Cost.* II, 324); А при том марторіа

сам господства ми... Стефан воевода, и наши бояре: пан Влаикоул, пан Гоан дворник (Ясси, 1459 *BD* I, 32); А на то ест... в. п. Гояна паркалаба келинского (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 310).

ФОРМИ: *наз. одн.* ГоАн, Гоянъ, Гоян, ГоАнъ, ГоАнь, ГоА(н) 19 (1456 *ЭСФ*; 1459 *BD* I, 32; 1462 *BD* I, 54; 1464 *BD* I, 84; 1466 *BD* I, 113, 115; 1467 *BD* I, 123; *Cost.* S. 69; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 141, 156 і т. ін.); *зам. род.* въра пана гоАнъ 1 (1448 *Cost.* II, 353); *род. одн.* Гояна, гоАна, гояна, гоА(н) 49 (1448 *Cost.* II, 324; 1452 *Cost.* II, 426; 1457 *BD* I, 4; 1459 *BD* I, 28; 1462 *BD* I, 62; 1464 *BD* I, 86; 1467 *BD* I, 117; 1468 *BD* I, 126; 1470 *BD* II, 310; *DIR«A»* 522 і т. ін.); гоАноу 1 (1460 *DIR«A»* 515).

Див. ще ГОЕ.

ГРАБ ч. (3) граб: тамъ же есмо подле рики Згару конецъ (1) усыпати велилы и на граби гранъ вытесагы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а хотарь... на копаную могилоу о(т)голь... на еди(н) хра(б) знамена(н) (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); а хотар томоу село... простъ къ друугомоу лисоу, на краи лиса граб (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* граб (1492 *Cost.* S. 162); *знах. одн.* хра(б) (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн.* на граби (1430 *ГВКЛ* 7).

ГРАБИТИ *дієсл. недок.* (4) (кого) накладати секвестр (на що), описувати майно (чие): що бы наши рб(д)ци дила не имали судити и(х) лод(д) (sic.— *Прим. вид.*), а ни грабити и(х) (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); а которы бждеть соудомъ осоуженъ а любо виновать и зна(н)де(н) абы такы(х) не граблено (XV ст. *BC* 17); а тако(ж) соу(д)ци о(т) со(ч)ви, иля дворници... що би не смѣли ба(н)товати ти(х) лю(д)и... ани граби(т) (Сучава, 1456 *ГПХМ*).

ФОРМИ: *інф.* грабити 2 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *DIR«A»* 491); граби(т) 1 (1456 *ГПХМ*); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. с.* абы... граблено (XV ст. *BC* 17).

Див. ще *ПОГРАБИТИ.

ГРАБОВЕЦЕКИ *див.* ГРАБОВЕЦЬКИИ.

ГРАБОВЕЦКИИ *див.* ГРАБОВЕЦЬКИИ.

ГРАБОВЕЦЬКИИ *див.* ГРАБОВЕЦЬКИИ.

*ГРАБОВЕЦЬ ч. (1) (назва села у Галицькій землі) Грабовець: а па(н) пѣръ влодковичъ... свѣдчо... аже ми(х)ла(л) грабовецкии а па(н) пѣрашъ пиликовичъ просили крола о границу промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68).

ФОРМИ: *род. одн.* грабовца (1404 *P* 68).

ГРАБОВЕЦЬКИИ, ГРАБОВЕЦКИИ, ГРАБОВЕЦЬКИИ, ГРАБОВЕЦЕКИ, ГРАБОВЦЬКИИ ч. (5) (особова назва): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)ченъ мартиновскы... па(н) михалко грабовецкии (Галич, 1401 *P* 66); а тому свѣдчи панъ миколаи спичникъ... панъ михаило грабовецкии (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* грабовецкии, грабовецкии, грабовецькии 3 (1404 *P* 68; 1409 *P* 74; 1424 *P* 106); грабовецькии 1 (1401 *P* 66); грабовецеки 1 (1418 *P* 89).

*ГРАБОВО с. (3) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу и женъ его насти... едно село на грабовы(х) (Сучава, 1427 *Cost.* I, 196); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... оу грабови село где ста(н) снди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *род. одн.* грабо(в) (1437 *Cost.* I, 541); *місц. одн.* оу грабови (1437 *Cost.* I, 541); *місц. мн.* на грабовы(х) (1427 *Cost.* I, 196).

ГРАБОВЦИ¹ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефанъ воевод(а)... чинимъ знаменито... оже... даемъ и потвѣждаемъ... тому прѣ(д)ре(ч)ниоу монастырю... села... на проутъ на има грабовци и чуленещи и бересци (Сучава, 1443 *ДГСПМН*).

ФОРМИ: *наз.* грабовци (1443 *ДГСПМН*).

ГРАБОВЦИ² *мн.* (1) (назва людей за місцем проживанья): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до

на(с)... дали есми емоу... еще село оу нижній моятини где никита и село где грабовци снда(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз.* грабовци (1437 *Cost.* I, 541).

ГРАБОВЬЦКИИ *див.* ГРАБОВЕЦЬКИИ.

*ГРАДА *ж.* (2) (особова назва, молд., слов. градъ і Градомиръ): дал(а) Град(а) и своими оуоуки сестр(и) своен Чурни от вислоуженіе отца их село на Чорном потоце (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн.* Град(а), <Гра>да (1461 *BD* I, 45).

*ГРАДИНА *ж.* (1) (болг., серб. градина) сад, город; и тако(ж) дали есми емоу макариевоу келию, що е(ст) пониже немецкого монастырѣ, да боуде(т) емоу и его градиною и сѣ въсѣмъ намѣстнемъ (Дольний Торг, 1443 *Cost.* II, 185).

ФОРМИ: *ор. одн.* градиною (1443 *Cost.* II, 185).

*ГРАДИНЪ *прикм.* (1) ◊ Градино селище (1) (назва селища у Молдавському князівстві): И мы видѣвши его правовѣрною службою до нас... дали есми емоу оу нашей земли... селище Гал(ино) и Градино селище (Болгари, 1441 *DBAc* 34—35).

ФОРМИ: *знах. одн. с.* Градино (1441 *DBAc* 35).

Пор. *ГРАДА.

*ГРАДИЩА *ж.* (1) ◊ крѣница Градищеи *див.* КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *род. одн. молд.* Градищеен (1487 *BD* I, 516).

*ГРАДИЩЕ с. (2) пагорок: А хотаръ Бълочешим... до серед добровоу... та от толь дилом долоу на коулми вишній градищи... та потокою долоу до коулми нижній градищи (Сучава, 1475 *BD* I, 206).

ФОРМИ: *род. мн.* градищи (1475 *BD* I, 206).

*ГРАДЪ ч. (9) (цсл. градъ) 1. (укрѣлене місце з оборонними спорудами) город, замок (3): а мито имаю(т) дати

о(т) тару по Д гроши, яко(ж) было старое право, дано и(м) о(т) наши(х) пре(д)кове, и штобы и(м) доброволно и слобод(н)о ходити по всеи земли г(с)вами, и по градо(м) и по трѣго(м) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); а мыто нигде да не имаю(т) платити ни по трѣго(м) ни по село(м) ии... на дунавъ... ни на градо(в) о(т) портоу (Сучава, 1470 *DIR«A»* 523).

2. (великий населений пункт, перев. на Магдебурзькому праві) місто (6): се язъ сомиренын еп(с)пъ олк(с)ъи бго(м) спсаемаго великого града лоу(ц)ка застали есмо оу стго списа на красно(м) диконы кованы(х) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114); А пса(н) в граде житомири (Житомир, 1433 *P* 127); иного соу(д)ца да не имаеть развъ г(с)д)воми и къ нашему градоу къ сочавъ (Сучава, 1437 *Cost.* I, 520); а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м)... нашего патріа(р)шеского благословеніа а велики(х) Господарей Свои(х) владыющи(х) велики(м) княженіе(м) роускимъ и кіево(м) бгоспасаемымъ градо(м) онъ же наречетса мати Градово(м) роускѣ земли, а не инако (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн.* града (бл. 1429 *P* 114); *дав. одн.* градоу (1437 *Cost.* I, 520); *ор. одн.* градо(м) (1481 *ГПМ*); *місц. одн.* в граде (1433 *P* 127); *род. мн. зам. місц.* на дунавъ... ни на градо(в) о(т) портоу (1470 *DIR«A»* 523); *дав. мн.* градом, градо(м) 2 (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261); градово(м) 1 (1481 *ГПМ*); *знах. мн.* грады (1481 *ГПМ*).

Див. ще ГОРОДЪ, *ГРОДЪ.

ГРАМА¹ ч., *невідм.* (5) (особова назва): тот истинній нашъ верній слоуга и боярин пан Оана Грама служил нам право и верно (Сучава, 1458 *BD* I, 18—19); а мы такождере и от нас есмо дали и потвѣдили слоугам нашим Станоу Грама и братіам его... тое прадреченое село (Сучава, 1493 *CVD* 6).

*ГРАМА² *ж.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): были дани тоги и цркви ис пони о(т) деда нашего о(т)

александра воеводи поче(н)ши о(т) соучавскои волости...

к̃с ц̃рко(в) оу грами ис попо(м) (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *місц. одн. оу грами* (1490 DC 147).

ГРАМАТИК *див. ГРАМАТИКЪ.*

! **ГРАМАТИКА** *див. ГРАМАТИКЪ.*

ГРАМАТИКУ *ч., невідм.* (1) (*цсл. граматикъ, гр. γραμματικὸς*) писар, дяк: писа(л)... граматикю оу сочавѣ (Сучава, 1445 Cost. II, 231).

Див. ще ГРАМАТИКЪ.

ГРАМАТИКЪ, ГРАМАТИКЪ, ГРАМАТИК *ч.* (63) (*цсл. граматикъ, гр. γραμματικὸς*) писар, дяк: писа(л) михайл граматик(к) (б. м. н., 1422 ДГОБ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїид(е) прад нами... синь Михайла оцела граматика и сестри его... (и продали свою правою отнису...) оть оурика оан михайла оцела граматика едно селище (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: *граматикъ, граматик, граматнкъ, граматик(к)* 46 (1422 ДГОБ; 1424 Cost. II, 956; 1429 Cost. I, 258; 1434 Cost. I, 395; 1439 Cost. II, 47; 1445 DIR «А» 483; 1456 Cost. II, 568; 1470 DIR «А» 523; 1493 BD II, 4; Cost. S. 177 і т. ін.); **граматик(т)** 1 (1434 DIR «А» 464); **граматика** 1 (1443 Cost. II, 120); *род. одн. граматика* (1443 Cost. II, 120; 1490 BD I, 400; 1500 SD 7); *дав. одн. граматнику* (1424 Cost. I, 162; 1424—1425 DBAc 20; 1425 Cost. I, 169; 1428 Cost. I, 229; 1429 Cost. I, 267; 1434 ДГСММ; 1436 DIR «А» 469; Cost. I, 476; 1438 Cost. II, 27).

Див. ще ГРАМАТИКУ.

! **ГРАМАТИТ** *див. ГРАМАТИКЪ.*

ГРАМОТА *ж.* (42) (*цсл. грамота, гр. мн. γραμματα*) (*письмовий документ юридичного характеру*) грамота (36): И на то есми даль господину отцу владыце сию грамоту мою (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а вживаючи того дворища не надобѣ ни воина ни Аловицѣ платити... ни грамоты носити (Казимир, п. 1349 P 4); а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ болестрашичь (Перемншь, 1359 P 10); а дана естъ грамота оу бохури (Бохур, 1377 P 24); А писана грамота въ Львовѣ (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а дана грамот(т) в молодечнъ (Молодечно, 1388 P 44); А хто сїю грамоту мою порушишь родителей моихъ... тому судить Богъ (Київ, 1398 ДГПМ); ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашому уписаты велилы (Новоселия, 1430 ГВКЛ 7); мы стефан воевода... чинимъ знаменито... оже пришли прѣд нами мѣстичи илвоствїи и принесли грамотоу свѣтопочившаго отца моего, александра, воеводи, о мытах (Сучава, 1434 Cost. II, 667); и я свою печат приложил на твердость сее мое(е) грамоты (Кобринь, 1454 AS III, 10);

(*письмовое повідомлення*) лист, грамота (3): Z gramotami waszymi Michałko wasz przyjechał k nam (Липнишкн, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); На то есмо грамоту нашу послали (б. м. н., 1484 РИБ 351);

грамота оутверъжная (1), оутверъжная грамота (1) підтвердна грамота: да и грамотоу твою оутверъжную на то даль, што его дочери держати свой законъ греческий и къ рымьскому закону ее не нудити (б. м. н., 1499 BD II, 448); И ты, по своей оутверъжной грамоте... ему ни въ чомъ не исправляешъ (б. м. н., 1499 BD II, 448); доконъчальная грамота (1) *див. *ДОКОНЪЧАЛЬНЫИ.*

ФОРМИ: *наз. одн. грамота, грамо(т)* (1361 AGZ 6; 1370 P 18; 1377 P 24; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1388 P 41, 44; 1391 P 45; 1422 P 98); *род. одн. грамоты* (п. 1349 P 4; 1454 AS III, 9, 10); *дав. одн. грамоте* 1 (1454 AS III, 10); *грамо(т)* 1 (1388 P 42); *знах. одн. грамоту, грамотоу* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1359 P 10; 1377 P 24; 1390 P 176; 1398 ДГПМ; 1429 P 112; 1430 ГВКЛ 7; 1434 Cost. II, 667; 1484 РИБ 351; 1499 BD II, 448 і т. ін.); *ор. одн. грамотою* 3 (п. 1341 P 2; 1429 P 112; 1454 AS III, 9); **грамою** 1 (1427 P 109); *місц. одн. на (по) грамоте* 2 (1387 СП № 12; 1499 BD II,

448); **грамотъ** 1 (1352 P 7); *знах. мн. грамоты* (XV ст. BC 15 зв.); *ор. мн. gramotami* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); *місц. мн. въ грамотахъ* (1499 BD II, 448).

***ГРАМОТНЫИ** *прикм.* (1) що має силу грамоти: и тоую ста(в)ропигїю мн(с)тырю пече(р)ско(м) с предѣлами его стве(р)жаемъ и (з)моцняе(м) на вѣчные часы по(д)лоугъ листоу и характїи (!) писме(н)ныи грамотное (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. одн. ж. грамотное* (1481 ГПМ).

! **ГРАМОЮ** (ГРАМОТОЮ) (1): а на то дворище запсалн есмо ему сею нашею грамою (!) пѣтъдесѣть гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109).

Див. ГРАМОТА.

***ГРАН** *див. ГРАНЬ.*

ГРАНИЦА *див. ГРАНИЦА.*

***ГРАНИЦЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНИЦА, ГРАНИЦА, ГРАНИЦА *ж.* (138) (*природна або умовна лінія, що відмежовує одне володіння від іншого*) границя, межа (120): я Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и даль село свое Рожькоче... почонъ отъ Песчаньки бродку, одъ границы Сениковъ... до Любецкого мосту (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); тогда мы... дали есмо и потвердили есмо... ворховичъ село, што (!) в тях дѣдин, оу границях (Судомир, 1361 AGZ 6); А ко млину граница горъ смогричемъ до мосту (Смотрич, 1375 P 20); А дали есми имъ та села... со всѣми доходи, яко извъка к тимъ селомъ у ихъ границях прислушают (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а тако вѣдка продалъ естъ... со всѣми оужитки што му прислуша (!) оу бышкувьскуи границы (Перемншь, 1391 P 45); тамъ же противъ той долины, в рици Згару... для вечистого знаку паль забыты казаль есмо и тую границу скончылы (Новоселия, 1430 ГВКЛ 9); А зято моему и дочцѣ моеѣ... не надобе через тот обруб и границу з Лопавшъ у мою землю Хреницькую уступати и переходити николи (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а Клиноватой ниве границу положиль есми увѣрхъ подл малое долины (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); у землям tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaho... z folwarki ieho (Тришин, 1500 ДПЖН);

(*природна або умовна лінія, що відокремлює одну державу від іншої*) границя, кордон (18): также хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю... тоѣ земли шепин(с)ковъ и тяхъ городовъ, што суть в неи, по старую границу (Береста, 1400 Cost. II, 619); и еше есми дали... михайлу логофет(у)... едино мѣсто о(т) пустыни близко границы лѣ(д)шкю (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219); маеть онъ съ тьми его послы ехати черезъ нашо паньство до границы московское и зася отъ границы московское тоужъ дорогою до волоское границы (Вільна, 1498 BD II, 412); нашим старостам и вѣдн(ком) граничнимъ (...изех)ати съ на границах (Сучава, 1499 BD II, 443).

ФОРМИ: *наз. одн. граница, граница* 4 (1475 AS I, 71; XV ст. BC 10 зв.; 1494 BD II, 389); *граница, hranycia* 3 (1375 P 20; 1424 P 99; 1500 ДПЖН); *hranicza* 1 (1413 GL 48); *род. одн. границы, границі* 10 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1401 P 65; 1440 P 142; 1445 Cost. II, 219; 1449 Cost. II, 746; 1453 Cost. II, 766; XV ст. BC 38 зв.; СЯ 42; 1475 AS I, 71); *границы* 7 (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1498 BD II, 412); *границѣ* 2 (1411 P 79; 1430 P 116); *дав. одн. границы* (1488 AS I, 242); *знах. одн. границу, границю, границю* 37 (1400 Cost. II, 619; 1404 P 68; 1413 P 83; 1421 P 95, 96; 1430 ГВКЛ 9; 1440 P 142; 1455 Cost. II, 774; 1478 AS I, 76; XV ст. BC 37; 1500 ДПЖН і т. ін.); *границу* 8 (1464 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1498 BD II, 412; 1499 АЛРГ 94); *ор. одн. границею* (1433 P 125); *місц. одн. на (во, оу, по) границы* (1391 P 45; 1401 P 66; 1411 Cost. II, 638; 1430 P 116; 1446 Cost. II, 238; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 540; 1456 Cost. II, 577; 1457 Cost. II, 810; 1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *наз. мн. границѣ* 1 (1433 P 125); *hraniczi* 1 (1413 GL 48);

род. мн. **границь** (1413 P 83, 84; 1421 P 96); *дав. мн. границамъ, границам* (1492—1493 ПВФЧ; 1499 ВД II, 424); *знах. мн. границы 2* (1495 ВМЗД); **границы** 1 (1430 ГВКЛ 9); *ор. мн. границами, границами* 9 (1361 АЗГ 6; 1377 P 24; 1378 P 26; 1399 P 59; 1400 P 61; 1407 P 72; 1414 P 85; 1421 P 94); **границами** 7 (1408 АжЮЗР I, 6; 1409 P 74; 1411 P 77; 1418 P 89; XV ст. СЯ 42 зв.; 1445 P 148); **hranici-szatu** 1 (1395 GL 166); *місц. мн. у (во, въ, о, въ, на) границахъ, границах, граница(х)* 20 (1408 АжЮЗР I, 6; 1421 P 96; 1433 P 124; 1445 АжЮЗР I, 17; 1466 AS I, 62; 1478 AS III, 17; 1489 РИБ 433; 1490 Пам.; 1498 ГВКОО; 1499 AS I, 118; ВД II, 443 і т. ін.); *у (увъ) границяхъ, границях* 2 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1451 АжЮЗР II, 106); *оу границях* 1 (1361 АЗГ 6).

***ГРАНИЧИТИ** *дієсл. недок.* (1) (шо) встановлювати границі, межі (чого): Коли мѣи оу дѣтеи оумре(т) опѣка(л)никъ н(х) не можеть дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) доколь дѣти прїидоуть лѣ(т) до розоумоу (XV ст. ВС 35).
ФОРМИ: *інф. граничи(т)* (XV ст. ВС 35).

*Див. ще *ОГРАНИЧИТИ.*

***ГРАНИЧНЫЙ** *прикм.* (4) пограничный, прикордонный (2): А дале(и) казалъ его мл(с)тъ твоє(и) мл(с)ти поведити ижъ о(т)чине его мл(с)ти земля(м) граничьнымъ... великии кривды и втиски делються отъ твоєе мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); А коли бы сѧ пригодили которїи кривды людем... прїатель наше(го) Але(кс)сандра... нашим старостам и врьдни(ком) граничьним <обославши сѧ съ обоу сторам изех>ати сѧ на границах, и прав(о)у... <ч(и)нити... <бес отволоки> (Сучава, 1499 ВД II, 443); *листъ граничьныи* (2) *див. ЛИСТЬ I.*

ФОРМИ: *дав. мн. граничьнымъ* 1 (1492—1493 ПВФЧ); **граничьныи** 1 (1499 ВД II, 443); *знах. мн. ч. граничьныи, граничьныи* (1413 P 83; 1421 P 95).

*Див. ще *ПОГРАНИЧЬНЫИ.*

***ГРАНИЧЬНЫИ** *див. *ГРАНИЧНЫИ.*

***ГРАНИЧЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНИЦА *див. ГРАНИЦА.*

***ГРАНИЧНЫИ** *див. *ГРАНИЧНЫИ.*

***ГРАНЫЦЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНЬ *ж.* (26) 1. (*природна або умовна лінія, що відмежує одне володіння від іншого*) границя, межа (15): по положивъ зъ Любечемъ грань, куды речька идетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); Мы, Свядрыгайло, Великій Князь, чинимо знаменито... ижъ... покладалъ передъ нами листь господара его мылосты, Великомо Князя Швядрыгайла, которимъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земаыи Браславскими и бояры Хмельныцкими рассудылы, и грани около маетностей его учинылы (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); и то есмн привернулъ к той ниве Клиноватой и грань той ниве положилъ есмн с Соейскою землею (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); на первой повел нас пан Янчинский по своимъ гранямъ долиною, што от Блаженника идет подле реки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (*вирізаний на дереві межовий знак*) зарубина, зарубка, карб (11): тамъ же есмо подле рики Згару конце(ї) усыпаты велилы и на граби грань выгесаты (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); и я есмн того половицу отехал и грань леръвую есмн зарубал в дубѣ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119—120).

ФОРМИ: *наз. одн. грань* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *род. одн. грани* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1492 AS III, 23; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах. одн. грань* 6 (1430 ГВКЛ 7, 8; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); **гран** 1 (1478 AS III, 17); *місц. одн. въ грани* (1445 АжЮЗР I, 17); *дав. мн. гранямъ, граням* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах. мн. грани* 8 (1430 ГВКЛ 7, 8; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); **крани** 1 (1478 AS III, 17); *місц. мн. въ гранѣхъ* 1 (1445 АжЮЗР I, 17); *оу гранех* 1 (1492 AS III, 23).

ГРАСОУЛЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд. грас «жирный»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тотъ истыныи

слоуга наш Косте Грасоуль... слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1487 ВД I, 295).

ФОРМИ: *наз. одн. Грасоуль* (1487 ВД I, 295).

ГРАШІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврьдили есмн емоу отниноу его, села, на имѣ... грашіи и моншечи (Сучава, 1455 Cost. II, 553).

ФОРМИ: *наз. грашіи* (1455 Cost. II, 553).

***ГРЕБЛЯ** *ж.* (4) гребля (3): а покоул оусхотет кн(А)зъ Семень той гребли держати высоко, тоє есть оу его воли (б. м. н., 1475 AS I, 71); едучи от Бовбол к Блаженнику... по левой руке подле самой дороги тот дуб стоит, и отголоу через гребли конецъ пропаханых нив (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120);

гребля балицова (1) (*назва греблі у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмн емоу... едно мѣсто о(т) поустыни на башы ниже греблы балицовой (Сучава, 1434 DIR«A» 463).

ФОРМИ: *род. одн. греблы* 1 (1434 DIR«A» 463); **гребли** 1 (1475 AS I, 71); *знах. одн. греблю* (1488 AS I, 242); *знах. мн. гребли* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

*Див. ще *ГРЕБЛА.*

***ГРЕВОУЛЬ** *див. *ГРЕОУЛЬ.*

***ГРЕЖАНЪСКИЙ** *прикм.* (1): Павє(л) землю де(р)жить глазо(в)щиною... грежаньский(и) Педько да(л) емоу на полоукопѣи (!) онъ тоє даєтъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. грежаньски(и)* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

Пор. ГРЕЖАНЫ.

ГРЕЖАНЫ *мн.* (5) (*назва села у Київській землі*): Къ грежаномъ приселокъ Солодырє(в)ци а в томъ селе де(н) оди(н) слоуга а три даньники (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. Грежаны* (бл. 1471 ЛКЗ 93); *дав. грежаномъ* 2 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); *грежомомъ* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); *крежаномъ* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93).

***ГРЕЖОНЫ** *див. ГРЕЖАНЫ.*

ГРЕКОВЕ, ГРИКОВЕ *мн.* (10) (*назва села на Буковині*)

Грекове: Тѣмъ ми видѣвшы его правою и виръноюю слоужбою д(о) нас... дали и потврьдили есмн емоу... села... на имѣ... где бил дворъ Доумы Чорьного, и повнше где били Грекове Чорьного Доумы (Сучава, 1462 ВД I, 64—65); и дали они господствоу ми свою правою отниною и выкоупленію, едино село на имѣ Грекове на Сиретѣ, подли Серетского тръга (Сучава, 1488 ВД I, 347); Се азь... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврьдили есмн томоу свѣтомоу нашоумоу монастыроу от Поутнон... оуси прѣквы... на имѣ... Ш прѣков оу Грєч (!) с попом (Сучава, 1490 ВД I, 419).

ФОРМИ: *наз. Грєкове* 2 (1464 ВД I, 83, 84); **Грекове** 2 (1462 ВД I, 65; 1488 ВД I, 347); *род. ! Грєч* (1490 ВД I, 419); *дав. Грєком* (1488 ВД I, 348); *знах. Грекове* (1465 GL 176; 1488 ВД I, 347, 348).

ГРЕОУЛОВ *прикм.* (1): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тот истыныи слоуга наш панъ Кандрѣ, сынъ Греоулов, слоужилъ нам право и вѣрно (Васлуй, 1465 ВД I, 87—88).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Греоулов* (1465 ВД I, 88).

*Пор. *ГРЕОУЛЬ.*

***ГРЕОУЛЬ** *ч.* (2) (*особова назва*): а на то есть... вѣра пана миклѣ греоула и вѣра пана бѣлоша чашинка (Коломия, 1448 Cost. II, 306).

ФОРМИ: *род. одн. греоула* 1 (1448 Cost. II, 306); **греоула** 1 (1448 Cost. II, 300).

***ГРЕЦКІИ** *див. *ГРЕЦКЫИ.*

ГРЕЦКО *див. ГРИЦКО.*

***ГРЕЦКЫИ** *див. ГРЕЦКЫИ.*

***ГРЕЦКЫИ** *прикм.* (4) ◊ грецкыи квасъ (4) гатунокъ грецького вина: а коли имуть купити татарскыи товары, у сочавъ, или шолкъ, или передѣ... или тельАнь, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавъ, по три гроши

(Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); А коли имоут коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу Сочавъ: или шолкоу, и перещь, и камхи... или грецкыи кфас... а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. грецкыи* 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1460 *BD* II, 273); *грецкыи* 1 (1408 *Cost.* II, 630); *грецкѣи* 1 (1456 *Cost.* II, 788).

*ГРЕЧЕСКИЙ *прикм.* (5) ◇ греческий законъ (4), законъ греческий (1) православне віросповідання: а о дочерь его твои панове изъ его бояры оуговорыли, какъ его дочери быти и греческий законъ деръжати; да и грамотоу твою оутверъжоную на то даль, што его дочери деръжати свое законъ греческий, и къ рымъскому закону ее не нудити (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: *род. одн. ч. греческого* (1499 *BD* II, 448); *знах. одн. ч. греческий* (1499 *BD* II, 448).

! ГРЕЧ (ГРЕКЪ) *див. ГРЕКОВЕ.*

ГРИБ *ч.* (1) (*особова назва*): А се я пан Грив Ивешеневищ сознаваю и записываю снм момм листомъ каждому доброму кому потреб будет того листа видети алибо чтуци его слышати (Острог, 1488 *AS* I, 88).

ФОРМИ: *наз. одн. Грив* (1488 *AS* I, 88).

ГРИБОВИЦА *ж.* (1) (*назва села у Волинскѣи землі*) Гривовица: Я, Война, пана Немиричь сынъ ... записую матце своей панне Анне Немриной: Мстишин... Гривовица (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. Гривовица* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

*ГРИБОВИЧЬ (ч?) *ж.* (2) (*назва джерела у Львівскѣи землі*): о(т) оустьА теплицъ гривови(ч) попере(к) рѣки свѣчъ и попере(к) полА къ чорному льсоу (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: *род. одн. гривови(ч)* (1413 *P* 83); *дав. одн. гривови(ч)* (1413 *P* 83).

*ГРИВЕНЬКА *ж.* (1) підвісок до ікони: застали есмо оу стго спса на красно(м) Д ікони кованы(х) а Г ікони з вьньци В гривеньце золоты(х) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *знах. дв. гривеньце* (бл. 1429 *P* 114).

ГРИВНА, ГРИВНА *ж.* (168) 1. (*грошова одиниця*) гривня (159): а купиль панъ петрашъ за сорокъ гривенъ (Перемишль, 1359 *P* 10); А се А панъ бенко... свѣдчю... иже пришедь передь насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своии женъ варваръ сто гривенъ на своємъ сель на тольмачи (Коломия, 1398 *P* 57); а на то дворище запсали есмо ему сею нашею грамоу (!) пѣтъдесѣтъ гривенъ подольскими полугроши (Острог, 1427 *P* 109); а кто би се знашо(л) ловити рибоу или роубати лись оу и(х) хотарю, без и(х) воли, на то(м) глоба ВІ гривни (Сучава, 1456 *ГПХМ*); а жонъ Борисовой присудили есмо венець шляхецкѣи тридцѣть гривенъ (Вільна, 1495 *РИБ* 621);

г р и в н а л а д ѣ ц к а я (3) польська гривня: взаль оу мене клепахъ ІІ гривень. лацкихъ (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); мы ильашъ воевода... записуемъса тымъ пношамъ... ежъ имаемъ и слюбуемъ имъ жольдъ платити на каждыи мѣсѣцъ по ̄ гривень ладьскихъ на копье (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); г р ы в н а п о д о л ь с к а я (1) подільська гривня: и туоу границю скончылы, и, штобы есэ никто не нарушилъ, заруку на Господара его мылосты чотыриста гривенъ Подольскихъ (sic.— *Прим. вид.*) заложилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9); г р ы в н а п о л с к а я (1) польська гривня: заплативъ имъ тыи пѣна(з) пѣ(т) сотъ гривенъ полки(х) (!)... всеи волости залъскоу держанне вѣчное ... коро(л) влодиславу... присудили есмы (Медика, 1404 *P* 70); г р и в н а р у с к а я (1) (*назва грошової одиниці в староукраїнських землях*) руська гривня: а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слюбоюу и хочю дати... моему милому гдрю королю двѣ стѣ гривенъ рускихъ а тридцѣть кони безъ хитрости (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*).

2. (*одиниця ваги*) гривня (1): тое сребро зваживъ и ... важило по трет(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. *ВОРСП* 179);

г р и в н а в ъ с н а я (2) вагова гривня, гривня на вагу: А питъ могоричь оу андрѣька оу дому льского за двѣ гривни вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *наз. одн. гривна, гривѣна* (XV ст. *BC* 29 зв., 37 зв.); *род. одн. гривны* 43 (1386 *P* 31; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 670; 1435 *Cost.* II, 676; 1456 *Cost.* II, 788; XV ст. *ВОРСП* 179; *BC* 23 зв.; 1460 *BD* II, 273; *DIR* «А» 515 і т. ін.); *гривны* 2 (1460 *BD* II, 274, 275); *знах. одн. гривни, гривѣноу* 7 (1366 *P* 12; 1368 *P* 16; XV ст. *BC* 37; 1433—1443 *АРМ*); *зам. род. отъ сукна, отъ гривни* 37 (1408 *Cost.* II, 630, 631, 632, 633; 1434 *Cost.* II, 668, 669, 670; 1460 *BD* II, 273, 275, 276); *наз. мн. гривни* (1456 *ГПХМ*); *род. мн. гривенъ, гривен, гриве(н), гривенъ, гриве(н)* 56 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1386—1418 *P* 35; 1388 *ZPL* 106; 1398 *ЗЛЕІК*; *P* 57; 1404 *P* 70; 1424 *P* 106; 1427 *P* 109; 1458 *BD* I, 8; 1494 *РИБ* 561; 1495 *РИБ* 621 і т. ін.); *грывень* 1 (1430 *ГВКЛ* 9); *гривинь* 1 (XV ст. *BC* 30); ! *гнѣвень* 1 (XV ст. *СЯ* 43); *знах. мн. гривны, гривѣны, гривны* 13 (1386—1418 *P* 35; 1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 669; 1435 *P* 134; 1456 *Cost.* II, 789; XV ст. *BC* 24, 31, 33 зв., 34, 36 зв., 37, 39; 1460 *BD* II, 274); *гривни* 1 (1460 *BD* II, 274); *місц. мн. въ гривнахъ* (1494 *РИБ* 560); *знах. дв. гривнѣ* (1366 *P* 12; 1386—1418 *P* 35).

! ГРИВНОУ (РАНОУ) (1): Абы оусильнѣкомъ смелость о(т)нАта оуставлаемъ колѣ шлА(х)та шлА(х)тѣца забье(т) за головуу шестьдеса(т) гривенъ за жьны (!) члонокъ оутАтны три(д)ца(т) гривенъ за простуюу гривноу (!) ІІ гривень (XV ст. *BC* 24 зв.).

Див. РАНА.

ГРИВНА *див. ГРИВНА.*

*ГРИГОРЕВИЧЪ *див. ГРИГОРЪЕВИЧ.*

*ГРИГОРЪЕВЪ *прикм.* (1): а се я панъ миханло ивано-вичъ заставиль свое село черепыне григореву сѣу дѣвѣского оस्ताшкови (Львів, 1386 *P* 31).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. григореву* (1386 *P* 31).

Пор. ГРИГОРЪ.

ГРИГОРЕИ *ч.* (7) (*особова назва, цсл. Григории, гр. Γρηγόριος*) Григорій: Биль намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); а па(н) григорей стреченови(ч) имаеть, служити с того имѣнья копье(н) игдѣ будетъ на(м) потребно (Острог, 1437 *P* 136); При томъ былъ маршалокъ дворн(ый)... панъ Григорей Остыковичъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); А при томъ были... воевода троцкий маршалокъ земський пан Ян Юрьевич, маршалокъ дворный... пан Григорей Станкович Остыковича (Вільна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: *наз. одн. григорей, Григорей, Григоре(и)* (1410 *АкВАК* XI, 5; 1437 *P* 136; 1489 *AS* I, 89; 1495 *АЛМ* 85; *ВМБС*; 1499 *AS* I, 118); *род. одн. григорья* (1437 *P* 136).

Див. ще ГРИГОРИИ, ГРИГОРІЕ, ГРИГОРЪ.

ГРИГОРІЕ *див. ГРИГОРІЕ.*

ГРИГОРИИ, ГРИГОРІИ *ч.* (3) (*особова назва, гр. Γρηγόριος*) Григорій: Мы кнА(з) двѣ дмитриевичи кнА(з) русанъ плакси(ч)... григории да ива(н) несвизьскими ... тымъ то листомъ чиними знамени(т)... како... мы именовъ и моча вши(х) земланъ его ... ислюбуемы за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39); фроль, лаворъ... едисьи пророк, святыи григории чюдотворец по той сторонѣ все чюдотворци (Краків, XIV—XV ст. *ОБРН* 112); При томъ были: во(е)вода Вил(енскій) панъ Мих(аило) Рад(ивиловичъ)... мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Они(кштенскій) панъ Гр(игорій) Ос(тиковичъ) (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

ФОРМИ: наз. одн. **григории**, **Григорій** (1388 P 38; XIV—XV ст. *ОБРН* 112; 1494 *АЛМ* 54).

Див. ще **ГРИГОРЕИ**, **ГРИГОРІЄ**, **ГРИГОРЬ**.

ГРИГОРІЄ, **ГРИГОРІЄ** ч., невідм. (4) (особова назва, *цсл.* Григории, *гр.* Γρηγόριος) Григорій: На которого соимоу кончаніє... науучтавѣишии оу боза отець кнѣзь Григоріє... и також велеможны панове... соуть сосланы (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже придоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріє... и съ всѣми яже о христь братами... и измѣнили съ господство мы правою монастырскоу огниноу (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

Див. ще **ГРИГОРЕИ**, **ГРИГОРИИ**, **ГРИГОРЬ**.

ГРИГОРІЙ див. **ГРИГОРИИ**.

ГРИГОРОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на имѣ хенцовци... и григоровци (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: наз. **григоровци** (1431 *Cost.* I, 317).

ГРИГОРЬ, **ГРИГОРЬ**, **ГЛИГОРЬ**, **ГЛИГОР** ч. (22) (особова назва, *гр.* Γρηγόριος) Григорій, Григор: о(т) мѣстичовъ короткыи павель григоръ павель писарь панъ вахно танча алхатаръ (Львів, 1368 P 16); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо умолвнили ис прѣд(р)ечеными паны... которынже са иснимали с нами, оу серетѣ, на имѣ, панъ янъ с чижева... панъ григоръ стромило (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); А на твердо (!) того моего листу просил есми княза Семѣна Вогдановича (!) Одинцевича... а княза Григора Ивановича Багриновского, абы Их Милость печати свои приложили к семоу моему листу (Друцьк, 1492 *АС* III, 24); Наместнику вруцькому князю Григорию Глинському и инымъ наместникомъ нашимъ, хто погомъ будетъ отъ нас Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71); и оуставши слуга на(ш), глигоръ, и съ своею женою... и заплатили и(м) оуси тоти вишеписана(н)и(х) пинѣзы (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: наз. одн. **Григорь**, **григорь**, **григорь** 6 (1368 P 16; 1420 *ПГАА*; 1424 P 104; 1445 *Cost.* II, 729; 1488 *ВД* I, 354); **Глигор**, **глигорь** 2 (1495 *ВД* II, 53; 1500 *Cost.* S. 234); *ск. н.* **Гр.** 6 (1496 *АЛРГ* 69, 71; *ВМКФС*; 1497 *ПКНП*; 1499 *ВФ*; *ГОКІР*); *род. одн.* **григо(р)ѣ** (1495 *ВМБС*); *дав. одн.* **Глигоруу**, **глигору** 3 (1495 *ВД* II, 53; 1500 *Cost.* S. 234); **глигорови** 1 (1500 *Cost.* S. 234); **григореви** 1 (1386 P 31); **Григорию** 1 (1496 *АЛРГ* 71); *знах. одн.* **Григора** (1492 *АС* III, 24).

Див. ще **ГРИГОРЕИ**, **ГРИГОРИИ**, **ГРИГОРІЄ**.

ГРИГОРЬЕВИЧЪ див. **ГРИГОРЬЕВИЧ**.

ГРИГОРЬ див. **ГРИГОРЬ**.

ГРИГОРЬЕВИЧ, **ГРИГОРЬЕВИЧЪ** ч. (3) (особова назва): Мы, князь Александр Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ, Григоревичомъ Ивашку а брату его Петру на имя Тачанчу селищо (Київ, 1451 *ЗНТШ* XI, 10); жалова(л) намъ писарь нашъ наместникъ Стоклишский(и) Фелько григорьевичъ на воеводича троцкого... штожь о(н) встоупаетъ въ его ловы любецкийи за немьно(м) (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: наз. одн. **Григорьевич** 1 (1482 *АС* I, 80); **григорьевичъ** 1 (1499 *ВФ*); *дав. мн.* **Григоревичом** (1451 *ЗНТШ* XI, 10).

ГРЮДКО ч. (3) (особова назва): Поручили(с) кня(з) велико(м) скиргайду за гридка за константинови(ч)... первыи поручни(к) кня(з) михайло евиутеви(ч) кня(з) василии михайлови(ч) (б. м. н., бл. 1392 P 46); Bili nam szolom tyie Uryczape, na imia; Grydko a Daniło Starczyszcy i prosili u nas zemli (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

ФОРМИ: наз. одн. **Грюдко** (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *дав. одн.* **Грюдку** (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *знах. одн.* **гридка** (бл. 1392 P 46).

***ГРИДКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Мы кнѣзь михайло олексан(д)ровичъ произволи (!) есмо боАриноу нашему...

коупити дворець ивашка гри(д)ковича (Копиль, 1456—1481 P 164).

ФОРМИ: *род. одн.* **гри(д)ковича** (1456—1481 P 164).

ГРИЖАТИ *дѣсл. недок.* (1) (*болг.* грижа се) (за що) дбати, турбуватися, піклуватися (про що); и такождере варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прАдреченно(м) монастырю и елико бѣде(т) братен а они имаю(т) грижати за спасенне доуши господства ми (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

ФОРМИ: *инф.* **грижати** (1448 *Cost.* II, 365).

Див. ще ***ГРИЖАТИ СѦ**.

***ГРИЖАТИ СѦ** *дѣсл. недок.* (1) (*болг.* грижа се) (о що) дбати, турбуватися (про що); а кто боуде(т) игоуме(н) илї братиа оу томъ монастырю и не имоут (грижа)ти сѦ о спасенїи нашемъ... а имъ да е(ст) сѣдня богъ (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. мн.* **имоут** <грижа>ти сѦ (1448 *Cost.* II, 366).

Див. ще **ГРИЖАТИ**.

ГРИЖЛИВІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили есмы им... два села на Брѣладѣ на имѣ Мърчеци и Грижливїи (Сучава, 1495 *ВД* II, 248—249).

ФОРМИ: наз. **Грижливїи** (1495 *ВД* II, 249).

ГРИКОВЕ див. **ГРЕКОВЕ**.

***ГРИКОВИЧИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): а про то(ж) еи записываю на свои(х) имънье(х)... гриковиче(х) три(с)та (!) ко(п) широко(х) гро(ши) че(с)кои монѣты (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9).

ФОРМИ: *місц. на гриковиче(х)* (п. 1450 *ПИ* № 9).

***ГРЮМАУЛОВУСЪ** ч. (1) (особова назва): Ja Fedko Januszkowicz... szto iesmy kupyl umineycso w pamysnyka melnyckoho pana pemiry hrymaulowycza... u zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom Mista Beresteyskaho (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн.* **hrymaulowycza** (1500 *ДПЖН*).

ГРИМАЛО ч. (1) (особова назва): Межи которыми панми панъ Миколай Гримало, вижь господарѣ кроль его милости, особно былъ съсланы, абы оусымъ сторонамъ била справедливость, абы одно смотрьль (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. **Гримало** (1467 *ВД* II, 297).

ГРИНДЪ ч., невідм. (1) (*молд.* гринд) горб, пагорок, підгірок: те(м) мыи (!) виде(в)ше его правою слоу(ж)бо (!) до на(с)... дали и потвѣрдили есмы емоу... его о(т)нни (!) и села(м)... съ... езьро(м) лахо(м), съ гри(н)дъ о(т) богата (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21—22).

ГРИНЕВЪЦИ мн. (1) (назва села у Київській землі) Гринівци: къ чоудновоу жъ се(л)цоу гриневъци а в томъ се(л)ци три члѣвки подымъщиноу дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: наз. **гриневъци** (бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ГРИНКО, **ХРИНКО** ч. (37) (особова назва, *пор.* Григори) Гринько: А свѣдци на то гринко панъ староста подольскийи смотрицкийи воевода рогозка прокопъ семенко карабчевьскийи (Смотрич, 1375 P 20); мы александръ воевода... ис нашими земляны... на имѣ, панъ жюржъ староста... панъ гринко... потвержАе(м)... господареви нашему... тотъ листь (Львів, 1407 *Cost.* II, 628—629); А при томъ были светки наша рада... пан Войдило, пан Гринко Суревлович (Київ, 1437 *АС* I, 34); а при томъ былъ ки(А)зь Василей Лукомский... а пан Гринко МоукосеА (Берестя, 1448 *АС* I, 44); А при тыхъ моихъ умовеныхъ речах... были панове люде добрые: пан Семашько, пан Гринко Мукосевич (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... слоуга наш Иванко Левич и братаничи его Федора и Милка... и племеникъ ихъ Хринко от Лоуковице и продали свою правою огниноу (Сучава, 1492 *ВД* I, 509); а при (томъ) были: ключникъ луцкий Богдан Сенкович Гоский... пан Гринко Козинский (Луцьк, 1494 *АС* I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. **Гринко**, **гринко**, **гри(н)ко** 15 (1375 P 2С; 14.4 P 70; 1407 Cost. II, 628; 1421 Cost. I, 141; 1437 AS I, 34; 1448 AS I, 44; 1456 Cost. II, 583; 1465 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1494 AS I, 102 і т. ін.); **Хринко**, **хри(н)ко** 2 (1456 ЭСФ; 1492 BD I, 509); род. одн. **Гринка**, **гринка**, **гри(н)ка** 13 (1415 Cost. I, 122; 1420 Cost. I, 136; 1422 ДГОБ; 1423 Cost. I, 154; 1424 Cost. I, 162; 1424—1425 DBAc 19; 1425 Cost. I, 169; 1451 AS I, 44; 1475 AS I, 70; 1491 AS I, 94 і т. ін.); **хринка**, **хринька** 3 (1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 116; 1419 DIR«A» 444); дав. одн. **гринку** (1437 P 136); ор. одн. **гринко(м)**, **гринько(м)** (1409 P 74; 1437 P 136).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

ГРИНКОВИЧЬ, **ХРИНКОВИЧ** ч. (30) (особова назва): мы боАре молдавскы... пань богоушь и братъ его, пань пашко, пань бори(с) гринковичь... знаменито чинимъ... ижъ пань нашъ, воевода прере(ч)иний, слобилъ паиоу нашемоу мл(с)тивоому... кролеви полскому (Сучава, 1434 Cost. II, 665—666); А на то великаА марторие... пан Яцко Хоудич, пан (И)вашко Хринкович (Ясси, 1476 BD I, 209); Самъ Александръ... великий князь литовский... чинимо ведати... приездчалъ(и) (!) къ намъ земляне наши зъ володимерского повету Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: наз. одн. **Хринкович**, **Хринкови(ч)**, **Хри(н)кови(ч)** 12 (1456 ЭСФ; 1470 BD I, 141, 151, 153, 156; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170, 172; Cost. S. 88; 1473 BD I, 187; 1474 PFC; 1476 BD I, 209); **гринковичь** 1 (1434 Cost. II, 666); род. одн. **Хринковича**, **Хри(н)ковича**, **Хринкови(ч)а** 15 (1467 BD I, 119; 1468 BD I, 131; 1469 BD I, 134; 1471 BD I, 164; 1472 DIR«A» 528; 1473 BD I, 182, 190; 1475 BD I, 204, 206; Cost. D. 4; 1478 BD I, 219 і т. ін.); **Хринковичь** 1 (1473 ШКН 165); наз. мн. **Гринковичи** (1498 ГВКОО).

***ГРИНКОВЦЬ** мн. (1) (назва села у Подільській землі) Гринківці: Я пань дѣтри(х) изъ бучА(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... естъ пре(д)лѣ (!) село гринковцѣ пану Анушеви кирьдѣви за сорок(к) ко(п) готовы(х) пѣназѣи (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: знах. **гриковецѣ** (1420 ПГАГ).

***ГРИНКОВЬ** див. **ГРИНЬКОВЬ**.

! **ГРИНКОКА** (ГРИНКОВА) див. **ГРИНЬКОВЬ**.

ГРИНЬ ч. (13) (особова назва, пор. Григории) Гринь: а на то е(ст)... вѣра паиа хринь спатарь (Сучава, 1448 Cost. II, 317); **гринь** даеъ ведро медоу (б. м. н., бл. 1458 P 167); **Гринь** де(р)жить землю Тиши(н)скоую (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); а тыи люди о(т)чичи мои, на има микоула... гри(н)... мають ему логоту служити ка(к) естъ в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 Пам.); Я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынми на има з грине(м) а з деш(к)о(м) били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)тъ пожалова(л) на(с) землею црковною оу порѣчьи (б. м. н., 1498 ЧИАФ).

ФОРМИ: наз. одн. **гринь**, **Гринь**, **гри(н)** 4 (бл. 1458 P 167; бл. 1471 ЛКЗ 93; 1490 Пам.); **Хри(н)** 1 (1448 Cost. II, 737); род. одн. **хринь**, **хри(н)А** (1448 Cost. II, 317, 324, 343, 355, 359, 365); дав. одн. **Гринно** (бл. 1471 ЛКЗ 93); ор. одн. **грине(м)** (1498 ЧИАФ).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИЦКО**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

***ГРИНЬКО** див. **ГРИНКО**.

ГРИНЬКОВЬ прикм. (9): а на то вѣра моА... александра воеводы... и вѣра паиа гринькова (Сучава, 1407 Cost. I, 56); а на то вѣра моА... александра воеводы... и вѣра паиа хринькова (Сучава, 1409 Cost. I, 69—70); Я пань дѣтри(х) изъ бучА(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... естъ пре(д)лѣ (!) село гринковцѣ пану Анушеви кирьдѣви за сорок(к) ко(п) готовы(х) пѣназѣи (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **гриньковъ** (1420 ПГАГ); наз. одн. ж. **гринькова** 6 (1407 Cost. I, 56; 1409 DIR«A» 437; Cost. I, 65; 1411 DIR«A» 439; 1412 DIR«A» 440; 1414 DIR«A» 441); **хринькова** 1 (1409 Cost. I, 70); ! **гринькова** 1 (1411 Cost. I, 95).

Пор. **ГРИНКО**.

***ГРИЦЕВЬ** прикм. (2): Я волчько бодѣ(н)ковський и своими де(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сълшиа наши на има крѣхае(в) а к тому сълшию зѣмли бортыне... игнато(в)ская а грицева (Обруч, 2-а пол. XV ст. СПС);

Грицева могила (1) (назва урочища у Волинській землі): увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое... прыдаемо; к тому село наше Теремьное подь Луцкомъ, почонъ отъ того копѣца при дорозе... къ великому копѣцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **грицева** (2-а пол. XV ст. СПС); род. одн. ж. **Грицевы** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

Пор. **ГРИЦЬ**.

ГРИЦКО, **ГРЕЦКО**, **ГРЪЦКО**, **ХРИЦКО** ч. (11) (особова назва, пор. Григории) Грлицько: Мы бискупы маѣи премыски и офанаси владыка премыски па(н) Ань дѣди(ч) тариов(с)ки... грлицько кирьдѣви(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о зальсье... на многи(х) роцѣхъ пре(д) на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70); а при томъ были свѣдци... па(н) грлицько ловчий кролевъ сметанька и намѣстникъ лавровскый ефтимин (Погоничі, 1422 P 98); а при томъ были сведоки... пань грлицько кирьдѣвичъ пань иванъ чорный (Київ, 1433 P 119); А при томъ были сведки наши... пань Федоръ дякъ, и старецъ Грецько и инныхъ людей досеть (Луцьк, 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); мы стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже есмо умолвили и с пре(д)речеными пань... коториже са иснимали с нами, оу серета, на имъ, пань янь с чижева... пань хрицько кердѣвичъ с поморАнь (Серет, 1445 Cost. II, 728—729); А при томъ были люди добрыи: пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Грлицько Иванцкый (!) из братом (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. **грлицько** 8 (1404 P 70; 1419 P 91; 1422 P 98; 1428 P 111; 1430 P 116; 1433 P 119; 1463 ГГЯ); **Грлицько** 1 (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); **Грѣцько** 1 (1475 AS III, 14); **хрицько** 1 (1445 Cost. II, 729).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИНЬ**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

ГРИЦЬ, **ХРИЦЬ** ч. (2) (особова назва, пор. Григории)

Гриць: Мы кна(з) дѣдъ дмитривич(ч)... гринь с брато(м) степано(м)... тым то листомъ чинимы знаменит(т)ivismъ которы(м) того трѣба кто коли тонъ (!) листъ оувиди(т) или оуслыть (!) (Луциця, 1388 P 38—39); мы стефанъ воевод(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есмо нашемоу монастырю о(т) польны... ѿ тата(р), на има иванчоу(к)... и хриць сь челадами своими (Сучава, 1443 Cost. II, 128).

ФОРМИ: наз. одн. **гриць** 1 (1388 P 38); **хриць** 1 (1443 Cost. II, 128).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИНЬ**, **ГРИЦКО**, **ГРИШКО**.

***ГРИЦЬКОВЬ** прикм. (1): С (!) я па(н) дмитръ порьщкый... оуза(л) есмо по своей жень по панеи га(л)зѣце по пана грицьковой дощѣ (полтараста коп) широки(х) гро(ш)н че(с)кои монѣты (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: місц. одн. ж. по... **грицьковой** (п. 1450 ПИ № 9).

Пор. **ГРИЦКО**.

***ГРИЧИНЬ** див. ***ГРЪЧИНЬ** 1.

***ГРИШАНЫ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде пра(д) нами... Наста... и продала... едно село... на имъ Хирова, между Дереневъ и между Гришаи (Сучава, 1495 BD II, 81—82).

ФОРМИ: род. **Гришаи** (1495 BD II, 82).

ГРИШКО ч. (2) (*особова назва, пор. Григори*): А при томъ были свядьцы: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковскій (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); Я Иван Тимофеевич Коуль... з женою моею Марѣю Хламотиною и сыньми нашими Гришком а Кмитюу вызнаваем сами на себе... штож вѣдали есмо въ княза Васи́ла... тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. **Гришко** (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *ор. одн.* **Гришком** (1492 *AS* III, 23).

Див. ще **ГРИНКО, ГРИНЬ, ГРИЦКО, ГРИЦЬ.**

***ГРІВНА** див. **ГРИВНА.**

***ГРІЕЛІЩІ** мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода ... знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріе... съ вѣсьми яже о христь братіями... и дали господству мы петь сель: едно на Краковъ на имѣ Каоучелещи... между Гріелешъ и между Лоупшею, другое на Сереть на имѣ Гыдинци... три на Быстрици (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: род. **Гріелешъ** (1500 *BD* II, 173).

ГРОБ ч. (12) гробница, могила: Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... съ своею женою... поклонихом са оца свое(г)

гробоу княза вла(д)мира олькгердови(ч) и дадь своихъ гробо(м) (Кийв, 1446 *P* 154); блгочъстивыи г(д)иъ на(ш) Іо Стефа(н) воево(д) господа(р) вѣсен земли молдавской... оукраси гробъ съ(н) своему прѣдъдоу Іо Роману воеводѣ (б. м. н., 1479 *DC* 11); почънши (х)отар тои бранищи от обръшии Лаоури... до стежки где гроб Алексий оу шипот (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: наз. одн. **гроб** (1490 *BD* I, 420); *дав. одн. гробоу* (1446 *P* 154); *знах. одн. гробъ, гробъ, гроб, гро(б)* (1479 *DC* 11; 1480 *DC* 9, 10, 11, 12; 1497 *DC* 8); *род. мн. гробовъ* (1446 *P* 154); *дав. мн. гробо(м)* (1446 *P* 154); *знах. мн. гробы* (1480 *DC* 8).

***ГРОБЛА** ж. (1) гребля: а кн(А)зь Семен дѣдич и отчич Збаразский имаєт мѣти, держати и поживати ис полми и гроблами... што к тым селом слушают (Володимир, 1470 *AS* I, 65).

ФОРМИ: *ор. мн. гроблами* (1470 *AS* I, 65).

Див. ще ***ГРЕБЛЯ.**

***ГРОБЪ** див. **ГРОБ.**

***ГРОБЪ** див. **ГРОБ.**

! ГРОДО див. ***ГРОДЪ.**

***ГРОДЪ** ч. (6) (*стп. gród*) (*укрѣплене місце з оборонними спорудами*) гóрод, замок: а тиж коли бы которыи неприатель своею силою облюгло тото исныи гро(д) галичь тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають ис правую вѣроу и со оуею своею силою безо лсти того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); а такъ приступилъ есмь ку крулевни... и присагль есмь вѣре(н) бытъ ижъ круль его млсть имаєт ми дасть и потвердитъ тыхъ городовъ и зьмль держанне до моего живота (Кременецъ, 1434 *P* 130).

ФОРМИ: наз. одн. **! городо** (1388 *P* 37); *знах. одн. ! городо, гро(д)* (1388 *P* 37); *род. мн. городовъ* (1434 *P* 130, 131); *ор. мн. ! гро(д)* (1388 *P* 39).

Див. ще **ГОРОДЪ, *ГРАДЪ.**

ГРОЗА ж. (1) (*цсл. гроза*) кара, покарання: а не испра(ви)ва судить намъ бѣ и честныи кр(с)тъ и осподарева казнь и гроза (б. м. н., бл. 1386 *P* 30).

ФОРМИ: наз. одн. **гроза** (бл. 1386 *P* 30).

ГРОЗАВЪ, ГРОЗАВЪ ч. (2) (*особова назва, молд., болг. грозав, слов. гроза*): и такожъ приде прѣ(д) нами... грозавъ съ могошеловъ о(т) виннь ... и продалъ своа ча(ст), половина села (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 14); мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(д) нами... наши слоуги пѣтроу дѣнѣоу и брать его грозавъ... и продали их(х) правую о(т)нинуо (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. одн. **грозавъ, грозавъ** (1438 *Cost.* II, 14; 1493 *ПГВСП*).

ГРОЗЕ див. **ГРОЗА.**

***ГРОЗЕВЪ** *прикм.* (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(д) нами... наши слоуги пѣтроу

дѣнѣоу и брать его грозавъ и... снове грозеви дѣнѣоу... и продали их(х) правую о(т)нинуо (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. мн. ч. **грозеви** (1493 *ПГВСП*).

Див. ще ***ГРОЗИНЪ.**

Пор. **ГРОЗА.**

ГРОЗЕЩИ, ГРОЗЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы ... потвердили есми его очин(н)оу... села на имѣ... грозещи и марконе (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); а он имѣ дал за тотоу половиною от Броудоуреши едино село на имѣ Грозещи (Сучава, 1488 *BD* I, 325).

ФОРМИ: наз. **грозещи I** (1448 *Cost.* II, 342); **Грозещи I** (1488 *BD* I, 325); *знах. Грозещи* (1488 *BD* I, 325).

***ГРОЗИМЪ** ч. (1) (*особова назва*): а тотъ дей Крупша сьновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно двѣ дочцѣ, и тѣе свои дочки подавалъ бѣль за ихъ дѣдовъ, за Петра а Грозина (Вильна, 1495 *РИБ* 602).

ФОРМИ: *знах. одн. Грозина* (1495 *РИБ* 602).

***ГРОЗИНЪ** *прикм.* (3): а на то вѣра моа и моихъ сыно (1)... вѣра пана оуладова пана гидевова пана грозина (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже придоша... ива(н)... исъ своими братіями и тѣгали на кнѣгнню... и на оуну(к) еи на ми(х)ио сѣъ грози(н) ку(п)чича (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. грозина* (1429 *ДГОбК*); *знах. одн. ч. грози(н)* (1474 *РГС*); *наз. одн. ж. грозина* (1392 *Cost.* I, 8).

Див. ще ***ГРОЗЕВЪ.**

Пор. **ГРОЗА.**

HROZNE *присл.* (1) (*стп. hrozně, стп. groźnie*) суворо: Tež podřuh ustaw papežských... hrozne prikazujem... iž... pospolityje majut' utiahati i wysterehat sia, ot pospolitoje krowi (Луцьк, 1388 *ZPL* 107).

ГРОЗА, ГРОЗЪ, ГРОЗЕ ч. (87) (*особова назва, молд. гроазэ «страх», слов. гроза*): мы панове и боаре земль молдав(с)кон, па(н) михаль... па(н) гроза витазь... слюбили есми... нашему... г(с)подарени... вернымъ быти (Сучава, 1495 *Cost.* II, 612); а на то е(ст) великаа мартоурѣа, са(м) г(с)д)воми, вышенисаниыи стефана воеводы... и бояре наши... па(н) петръ столникъ, па(н) грозъ коми(с) (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98—99); И оу том такожъ придоша прѣд нами... Мъринна, дочка Оанца Брълича, и племеница еи Йлка... и оуноукове их Мъринна, дочка Грози Коуфта... и продали свою правую огниноу (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. **ГрозА, грозА, Грозъ, грозъ** 5 (1395 *Cost.* II, 612; 1479 *BD* I, 224; *Cost.* S. 99; 1480 *BD* I, 241; 1491 *BD* I, 464); **Грозе** 2 (1491 *BD* I, 451, 453); *род. одн. Грози* 43 (1431 *Cost.* I, 317; 1478 *BD* I, 219; 1480 *BD* I, 239; 1483 *BD* I, 270; 1486 *BD* I, 290; 1487 *BD* I, 294; 1488 *BD* I, 345; 1489 *BD* I, 372; 1490 *BD* I, 386; 1491 *BD* I, 445; 1499 *BD* II, 153 і т. ін.); **Грозъ, ГрозА** 36 (1479 *BD* I, 222; 1482 *BD* I, 262; 1483 *BD* I, 268; 1486 *DC* 144; 1488 *BD* I, 318; 1489 *BD* I, 367; *Cost.* S. 133; 1490 *BD* I, 384; 1491 *BD* I, 447; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); *дав. одн. Грози* (1491 *BD* I, 451).

! ГРОИ (ГРОШИ) див. **ГРОШЪ.**

***ГРОМНИЦИ** мн. (1) (*стп. hromnice, стп. gromnice*). (*назва церковного свята, також календарна дата*) стрѣтення: в опатовъ предъ громницями оу лѣта нароженья сѣа бѣжя тиса(ч) и триста девѣаносто осмого лѣта (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*).

ФОРМИ: *ор. громницями* (1398 *ЗЛЕІК*).

ГРОМОБИТНАА ж. (2) (*назва селища у Молдавському князівстві*): а азъ господство ми есмь дал Мърини... одну нашуо селищюу близ Нистра, на имѣ Громобитнаа (Сучава, 1488 *BD* I, 347).

ФОРМИ: наз. одн. **Громобитнаа** (1488 *BD* I, 347); *ор. одн. Громобитною* (1488 *BD* I, 347).

ГРОМЫКА ч. (1) (*особова назва*): Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5).

ФОРМИ: наз. одн. Громыка (1410 АкВАК XI, 5).

***HROSIK** див. *ГРОШИКЪ.

***ГРОХОТИШ** ч. (1) (*молд.* грохотиш) осип гірської поро-ди: хотя(р)... о(т)голь... прости чере(с) бѣтрица на грохотиш (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: знах. одн. грохотиш (1458 *Mih. Doc.* 122).

ГРОШ див. ГРОШЪ.

ГРОШИ мн. (32) гроші (22): а записала есми... къ ма-настыру Светого Спаса въ Кобрыню село Корчичи, и зе всими доходы, и зъ данью и зъ полудьемъ и зъ грошми (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а съ тѣми гроши волно имъ ходити и торговати соби, по усъхъ торгоахъ нашихъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) зъ мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду из людми и з грошми (Степань, 1489 *AS* I, 89); мы Олександръ (*в ориг.* Олександр.— *Прим. вид.*)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне... даемъ и запису-емъ... с платы и цынши и зъ мыгом и зо всими иными до-ходы грошей и теж меду данми (Вільна, 1499 *AS* I, 117); восковыи гроши (1) див. *ВОСКОВЫИ; в роч-ныи гроши (2) див. *ВРОЧНЫИ; готовыи гро-ши (3), гроши готовыи (2) див. ГОТОВЪ; земъ-ский гроши (1) див. ЗЕМСКИЙ; цыншовыи гроши (1) див. *ЦИНШОВЫИ.

ФОРМИ: наз. гроши (1496 *АЛРГ* 73); род. грошеи, грошей, гроше(и) II (бл. 1471 *ЛКЗ* 91; 1481 *AS* I, 77; 1488 *AS* I, 88; 1489 *AS* III, 21; 1495 *АЛРГ* 60; XV ст. *СЯ* 43; 1499 *AS* I, 117); гроши, гро(ш)и 4 (XV ст. *BC* 6 зв., 27, 32; *СЯ* 9); гроший 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); знах. гроши (1487 *АМЛ*; *AS* I, 85, 86; 1488 *AS* I, 88; XV ст. *BC* 27; 1498 *АЛМ* 163; *АЛРГ* 82, 83); ор. грошми 7 (1401 АкВАК III, 2; 1424 *ДГВВ*; 1434 *Cost.* II, 668; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *BC* 32; 1494—1495 *АЛРГ* 60); гроши 1 (1408 *Cost.* II, 631); місц. оу гро(ш)хъ (XV ст. *BC* 27).

***ГРОШИКЪ** ч. (3) (*стч.* grošik/hrošik, *стн.* grosik) гро-шик (2); kotory iduth k torzowi (!) czerez ieho didinu — od kozdoho woza po hrosik, a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4);

грошикъ малыи (1) (*на противагу до широкого гроша чеського*) малый грошик: имаеть то(г) иванъ воло-шинович оуживати и своими дѣтми а намъ с тои корчмы имаеть давати сто грошиковъ малыхъ каждыи годъ (Меди-ка, 1407 *P* 72).

ФОРМИ: знах. одн. hrosik (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); род. мн. грошиковъ (1407 *P* 72); знах. мн. hrosziki (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

***ГРОШОВЫИ** *прикм.* (9) грошовый, грѣшми (2): Узривъ-ши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали есмо ему село Киселинь... со всими грошовыми платы и с цынши (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12—13); мы великий кнѣзь швитрик-гаиль... оуэрвѣши есмо знаменитую намъ слоужбоу... пана пашка прокофьевича... дали есмо емоу... село Холо-пачъ... с мыты И со всѣми платы грошовыми (Луцьк, 1451 *P* 156);

данъ грошовая (6) див. *ДАНЬ; <дачка> грошовая (1) див. *ДАЧКА.

ФОРМИ: род. одн. ж. грошовое (1496 *АЛРГ* 73); ор. одн. ж. грошовою (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1470 *AS* I, 67; 1493 *АЛРГ* 56; 1498 *ГВКОО*); ор. мн. грошовыми

(1401 АкВАК III, 2; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1451 *P* 156; 1490 *ЭХП* 136).

ГРОШЪ, ГРОШ ч. (549) (*стч.* groš, *стн.* grosz, *лат.* (dē-pāgius) grossus) (*монета різної чеканки і різної вартості*) грѣш (490): А пить могоричъ оу быбничкоу оу дому за копу грошани (Перемисьль, 1359 *P* 10); а записалъ есми на своемъ имѣни въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); а коли имуть купити татарскыи то-варь, у сочавъ, или шолкъ, или перецъ... или грецкыи квась, отъ гривну, у сочавъ, по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); и мы того досмотревши и овызревши (! — *Прим. вид.*) гораздъ, п(а)и Федка есмо в том оправли и послъ оу его людей оузли есмо осмѣдесАт грошей (Ступ-но, 1444 *AS* I, 42); А кто идет до Льова на головном мытъ оу Сочавъ от скотыны а грош... а от конь или от кобылоу по шести гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273); Продали есмо мыто Берестейское и Дорогицкое... на тры годы за тры тысячи копъ грошей и за трыста копъ грошей, и на голъ по тыщцы копъ и по сту копъ грошей (Краків, 1487 *РИБ* 226); и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своее, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копъ грошей на томъ имѣни (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54) а маеть намъ в каждый год давати по пати сот коп грошей (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82);

грошъ польскыи (1) (*назва срібної монети, яка дорівнювала 1/48 гривні*) польскый грѣш: а тое село перво реч(но)не имѣють на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты(то) доходы што(ж) с по(л)нини(ю)т (!) а с каждо(г) кметА по Ё гро(ш) польскыи(х) краковско(г) разу оу каждыи го(д) (б. м. н., 1424 *P* 100); грошъ широкии (13), широкии грошъ (41) (*назва срібної монети, яка дорівнювала четверті гривні*) широкий чеський грѣш: А оса-дивши ис каждого кметА по два гроша широкая оу кнАжою комору давати на каждыи рокъ (Бохур, 1377 *P* 24); при-шодъши пере (!) наше обличье, и передъ земланы Фанасии (!) вѣдка перемыльскыи... продалъ есть оу бышковничъ

два дворица пану яшковни испрувьскому на вѣки за Ё гривень широкихъ грошии (Перемисьль, 1391 *P* 45); а не маемъ оуступати сА оу тыи имѣнья оли жъ заплативши трыста копъ широки(х) грошен пану чусе або потомъ буду-чимъ (Луцьк, 1434 *P* 128); Я кн(А)зь Юри Василевич Жа-славский визнаваю сим моим листом... ижет продал есми пану Семену Олизаровичоу имене на Волыни свое влас-ное... за тридцат копъ широкихъ грошей (Берестя, 1466 *AS* I, 62); Продали есмо мыто володим(р)ское и перемыль-ское и литовижьское... за пать сотъ копъ гроше(и) и за ше(ст) десАтъ копъ гроше(и) широки(х) (Петркви, 1489 *АМВ*); еесли г(о)с(по)д(а)рь корол его м(и)л(о)сть до-пустит Цеценевскихъ отчины их, тогды они мают кн(А)жою Олександрю Сонкгушовичоу отложити пѣнази шестьде-сАт копъ широкихъ гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94);

хота за единъ грошъ (3), хота и один грош (1) хоч трохи, хоч на грѣш: а коли бы хоти(л) бу(д) какій бояри(н) на(ш)... разорити тотъ законъ... бу(д) оу че(м), хоте за еди(н) грош(ш), то(т) оузри(т) великой казни и оургію г(с)ва ми (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); А кто съ покусит, черес сес наш листъ, оузАти мыто, хотА и один грош, тот оузрит нашу казнъ (Путна, 1471 *BD* I, 159).

ФОРМИ: наз. одн. грошъ, грош (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275; 1463 *AS* I, 55; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1497—1498 *АЛРГ* 80); род. одн. гроша, грош(а) 32 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 274; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1470 *AS* I, 67 і т. ін.); грош(и) 1 (1463 *Cost.* S. 45); дав. одн. грошу (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); знах. одн. грошъ, грош, гро(ш) (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 778; 1458 *BD* II, 262; 1466 *BD* I, 96; 1471 *BD* I, 159; XV ст. *BC* 25; 1492 *AS* III, 23 і т. ін.); наз. мн. гроши (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669;

1460 *BD* II, 275; бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.; 1495 *РЕА* III, 33; 1497 *АЛРГ* 79); *род. мн. грошеи, грошей, (г)рше(и), грош(ей), гроше(и)* 166 (1434 *P* 128; 1438 *P* 138; 1444 *AS* I, 42; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; бл. 1458 *P* 167; 1466 *AS* I, 62; бл. 1471 *ЛКЗ* 91; 1487 *РИБ* 226; 1489 *АМВ*; 1490 *AS* I, 92; 1494 *АЛМ* 54; 1498 *АЛРГ* 82; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *гроши, гро(ш)и* 66 (1398 *ДГПМ*; 1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1449 *АЛМ* 8; 1458 *BD* II, 261, 262; 1467 *СП* № 13; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1491 *AS* I, 94; XV ст. *BC* 22; 1498 *ЧИФ* і т. ін.); *грошь, грош, гро(ш)и* 11 (1370 *P* 18; 1408 *Cost.* II, 631; 1437 *Cost.* II, 709; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273); *грошини, гроши(и)* 9 (1359 *P* 10; 1391 *P* 45; 1466 *AS* I, 60, 61; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1482 *AS* I, 79; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *ВОРСР* 179; 1491 *AS* I, 94); *хроши* 1 (1460 *BD* II, 273); *грошювь* 1 (1378 *P* 26); *! грои* 1 (1386—1418 *P* 35); *знах. мн. гроши* 65 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1449 *Cost.* II, 743; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 261; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1496 *АЛРГ* 71; XV ст. *BC* 22; 1497 *АЛРГ* 79 і т. ін.); *грош, гро(ш)* 26 (1424 *P* 100; 1437 *DIR* № 8; *Cost.* II, 709; 1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; XV ст. *СЯ* 43 зв., 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 274, 275); *ор. мн. грошми, грошми* (1411 *P* 77; 1482 *AS* I, 81; 1487 *АМЛ*; 1494 *AS* I, 101); *наз. дв. гроша* (1497—1498 *АЛРГ* 79); *знах. дв. гроша* (1377 *P* 24; 1386—1418 *P* 35).

***ГРОУБЕШОВЪСКИИ** *прикм.* (1) (*пор.* Гроубешовъ): Продали есмо мыто володимир(р)ское... гроубешовско(моу) еськоу... на чотыры годы (Петрків, 1489 *АМВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. гроубешовско(моу)* (1489 *АМВ*).

ГРУДКОВИЧЬ *ч.* (3) (*особова назва*): А на то послуши князь юрьи гльбовичь белзьский... пан петръ мошенка грудковичь (Львів, 1368 *P* 16); Мы бискупи мацян премыски(и) и офанасы владыка премыски(и)... Ацко судья саночки(и) олешко грудкови(ч)... чиними знаемо... како ко(л) та рьчь межи... кроле(м) влодиславомъ... межи паною... пилецкою... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн. грудковичь* 1 (1368 *P* 16); *грудкови(ч)* 1 (1404 *P* 70); *грудкович(ч)* 1 (1370 *P* 18).

ГРОУЕЦЬ *ч.* (2) (*назва пагорка у Молдавському князівстві*): тьм (sic.— *Прим. вид.*) мы видьвши его правои и вьрною слоужбоу до на(с)... дали и потвердили есми емоу... място о(т) пасиков... где оупадае(т) гроуець на шаковци (Сучава 1451 *Cost* II, 403).

ФОРМИ: *наз. одн. гроуець* (1451 *Cost.* II, 403); *род. одн. гроуець* (1451 *Cost.* II, 403).

ГРОУМАЗ *ч.* (2) (*особова назва, молд. грумаз «шня», «вершина»*): Мы бояре земли молдавской... Ион Тьоутоул логофет... Ион Грумаз староста (черновускій... и иный бояре що при том были (Сучава, 1499 *BD* II, 443—444).

ФОРМИ: *наз. одн. Грумаз* (1499 *BD* II, 425, 444).

ГРОУМАЗЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и (тако(ж) прїидоушь прьд) нами стаяъ посадникъ... (и прода(л))... едно село на имь гроумазещи (Сучава, 1445 *Cost.* II, 231).

ФОРМИ: *наз. гроумазещи* (1445 *Cost.* II, 231); *знах. гроумазещи* (1445 *Cost.* II, 231).

ГРУНТЬ, КГРУНТЬ *ч.* (16) (*стн. grunt, стн. grunt, свн. grunt*) (*земельні угоддя*) *грунт:* у того гостынца кгрунтъ Теременский по левой руже, а по правой Поддубецкий (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); *Кгрунтовъ* оромыхъ и сеножатныхъ, которые теперъ мають и напотомъ набудуть, заровно з мещаны... заживати мають (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); а одь леса ажъ до урочища Вирной долины, где засталисьо боярь Хмельныцкихъ... которые призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкулыньский, а за долиною Баргынускій (Новоселция, 1430 *ГВКЛ* 8—9).

ФОРМИ: *наз. одн. груить* 11 (1430, *ГВКЛ* 7, 8); *кгрунтъ* 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); *знах. одн. грунтъ* (1430 *ГВКЛ* 8, 9); *род. мн. кгрунтовъ* (1389 *РЕА* I, 27).

***ГРОУНЬ** *ч.* (1) *горб, пагорок:* Тамъ ми... дали и потвердили есми емоу... мли на матки Малом Бахлоуецъ, и пасикоу на конец гроуиць от Шаковци, на потока Кръницъмъ (Сучава, 1458 *BD* I, 24).

ФОРМИ: *род. одн. гроунь* (1458 *BD* I, 24).

***ГРУША** *ж.* (2) (*дерево*) *груша:* а здес по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутой берегъ против двухъ гроушь; потуль емоу волио сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11); А хотар тои... части... повыше гроушах на столпь що на берег Молдавъ (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

ФОРМИ: *род. мн. гроушь* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *місц. мн. зам. род. повыше гроушах* (1499 *BD* II, 136).

***ГРУШЕВСКІЙ** *прикм.* (1): А при томъ были... бояре наши Кобринские и Грушевские (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Грушевские* (1465 *АкВАК* III, 4).

Див. ще ГРУШОВСКІЙ.

Пор. *ГРОУШОВА.

***ГРОУШОВА** *ж.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): Записоуя жене своей... на своих имениАхъ отчизнихъ из Кобрини, на Черевачинах и на Гроушовой тоую тисАч коп, штож она принесла от брати своих из Голшан (Кобринь, 1454 *AS* III, 9—10).

ФОРМИ: *місц. одн. на Гроушовой* (1454 *AS* III, 10).

ГРУШОВСКІЙ *прикм.* (2): А при томъ были люди... Иосифъ Верещака, Данило, воевода Грушовскій, и Петръ, бояринъ Грушовскій (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Грушовскій* (1465 *АкВАК* III, 4).

Див. ще *ГРУШЕВСКІЙ.

Пор. *ГРОУШОВА.

***ГРОУШОВО** *прикм.* (3) \diamond *гроушово поле* (3) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И також... продали... едно село на имь Чорсъещин... на Молдавъ оу гроушово поле (Сучава, 1488 *BD* I, 355, 356).

ФОРМИ: *наз. одн. с. гроушово* (1488 *BD* I, 355, 356).

***ГРЪБОВОЛЬ** *див.* ГРЪБОВОУЛЬ.*

***ГРЪБОВОУЛЬ** *ч.* (5) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. гръбъ*): а на то е(ст)... вьра пана манонла гръбовоула (Сучава, 1440 *Cost.* II, 65—66); а на то е(ст)... вьра пана маюуила гръбовола (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *род. одн. гръбовоула, Гърбовоула* 4 (1440 *Cost.* II, 66; 1441 *DВAc* 40; 1443 *ВАМ* 41; *Cost.* II, 145); *гърбовола* 1 (1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще ГРЪБОВЬ.

ГРЪБОВЬ *ч.* (7) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. гръбъ*): а на то е(ст)... вьра пана манонла гырбова (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); а на то е(ст)... вьра пана манонла гырбова (Сучава 1445 *Cost.* II, 231).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. вьра пана мано(ила) гърбовъ* (1443 *Cost.* II, 156); *род. одн. гърбова* 5 (1443 *ДГСПМН*; *Cost.* II, 180; *ПГСММ*; 1445 *DIR* «А» 483; *Cost.* II, 231); *гърбова* 1 (1442 *Cost.* II, 88).

Див. ще *ГРЪБОВОУЛЬ.

ГРЪБОВЪЦ *ч.* (2) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. гръбъ*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) прїиде прьд нами... слоуг(а) наше Пьтроу Гърбовъц ... и продал... полоувина село на Коуцитной (Васлуй, 1495 *BD* II, 40).

ФОРМИ: *наз. одн. Гърбовъц* 1 (1495 *BD* II, 40); *зам. дав. заплатили... слоузъ нашемоу Пьтроу Гърбовъц* 1 (1495 *BD* II, 41)

ГРЪДЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на тувовъ, на имь гръдещи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 543).

ФОРМИ: *наз. гръдещи* (1455 *Cost.* II, 543).

***ГРЪДОВИЧЬ** *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. градъ*

і Градомир): а на болшее потверж(д)еніе томоу всемоу вышеписанному вельди есмы слоузъ нашему исаи гръдовичю писати и привѣсити нашу печать (Сучава, 1414 Cost. I, 112).

ФОРМИ: дав. одн. гръдовичю (1414 DIR«А» 441; Cost. I, 112).

ГРЪДЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. градъ і Градомир): тѣмъ мы... потвердили есми его очн(и)оу... села... и цигани на имѣ... нанъ и гръдъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. гръдъ (1448 Cost. II, 342).

ГРЪЛА ж. (18) гирло, рукав (ріки) (17): мы стефанъ воевод(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми... яко да оутврьдимъ... монастырю... о(т) молдавици... даніе... александра воевод(д)... на проутъ едно озеро, на имѣ блишчатоу(л) и съ оусими своими грълами (Сучава, 1447 Cost. II, 281); мы стефа(н) воевод(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потврьдили есмы нашему стмоу монастыроу о(т) нѣмца... едно озеро, на днестрѣ, на имѣ захорна, и съ грълоу, що оупадаеть оу днестрѣ (Ясси, 1500 Cost. S. 230);

гръла Булхакова (1) (назва гирла у Молдавському князівстві): мы, Стефан воевода... <знаменито чинимъ... оже... дали и потврьдили есми... нашему монастырю от Молдовица... една гръла, що съ зоветь гръла Булхакова, и другая гръла, що выходитъ изъ озера долу до мосту (Сучава, 1473 ШКН 164—165).

ФОРМИ: наз. одн. гръла 2 (1473 ШКН 165; 1500 Cost. S. 230); зам. знах. дали... една гръла 4 (1448 Cost. II, 324; 1473 ШКН 165); род. одн. гръли, гърли (1463 Cost. S. 45; 1473 ШКН 165); ор. одн. грълоу (1448 Cost. II, 324; 1500 Cost. S. 230); наз. мн. гръли (1456 DIR«А» 511; 1462 Cost. D. 11); дав. мн. гръламъ (1462 Cost. D. 11); ор. мн. грълами (1447 Cost. II, 281; 1456 DIR«А» 511; 1462 Cost. D. 11; 1463 Cost. S. 45).

Див. ще ГЫРЛО.

***ГРЪЛАНИЧЬ** прикм. (1) ◇ мостъ гръланичъ див. *МОСТЬ.

ФОРМИ: знах. одн. ч. гръланичъ (1420 Cost. I, 135).

ГРЪЛЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): да е(ст) имѣ... грълещи... отчина и(х) (Сучава, 1448 Cost. II, 324).

ФОРМИ: наз. грълещи (1448 Cost. II, 324).

*ГРЪЛО див. ГЫРЛО.

ГРЪТАНЪ ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тамже мы видѣвше его правою и верною слоуж(ж)бою до на(с)... дали есмы ем(оу) оу нашен земли оу молдавской В сели... едно село на имѣ поАна... а другое село на имѣ грътанъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 36—37).

ФОРМИ: наз. одн. грътанъ 1 (1400 Cost. I, 37); зам. род. выше грътанъ 1 (1400 Cost. I, 37).

***ГРЪЦЬКОЕ** с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чиними знаемо... оже... дали есмы стѣи еп(с)копии нашои... два села аверовци... а другое село гръцькое (Сучава, 1403 ДГАА).

ФОРМИ: знах. одн. гръцькое (1403 ДГАА).

ГРЪЧИНЕЩЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... потврьди(ли) есмы емоу... пА(т) сель на раковѣ, на имѣ поунжешъ... другое село повы(ш) гръчинещъ (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: наз. одн. гръчинещъ (1437 Cost. I, 515).

***ГРЪЧИНЪ** ч. (6) (особова назва, молд., слов. гръчинъ): а на то е(ст)... вѣра пана манойла гръчина (Сучава, 1436 Cost. I, 488); а на то е(ст)... вѣра пана манойла гръчина (Сучава, 1438 Cost. II, 7—8); а на то е(ст)... вѣра пана манойла гръчина (sic.— Прим. вид.) (Сучава, 1447 Cost. II, 281).

ФОРМИ: род. одн. гръчина 5 (1436 Cost. I, 468, 488; 1437 Cost. I, 536, 542; 1438 Cost. II, 8); гръчина 1 (1447 Cost. II, 281).

***ГРЪЧИНЪ** ² ч. (1) (назва людини за етнічною приналежністю) грек: а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу... или руси(н) или гръчи(н) или бу(д) каку Азы(к) (Сучава, 1453 Cost. II, 461).

ФОРМИ: наз. одн. гръчи(н) (1453 Cost. II, 461).

*ГРЪВНА див. ГРИВНА.

*ГРЪЛО див. ГЫРЛО.

ГРЪКА ж. (4) (особова назва, молд. гръкэ «грещька», слов. гръкъ): Там мы... дали и потврьдили есми имѣ... село на имѣ Котечарыи, що оны коупили от ГрАкы (Сучава, 1471 BD I, 164); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинни слоуга иаш Миклѣ и сестри его Мълинь и Боурае и Грѣка... жаловали есмы их особливоу наше милостію (Васлуй, 1495 BD II, 39).

ФОРМИ: наз. одн. Грѣка (1491 BD I, 472; 1495 BD II, 39); род. одн. Грѣкы (1471 BD I, 164); дав. одн. Грѣчи (1491 BD I, 472).

ГРЪЦКО див. ГРИЦКО.

*ГРЮДКОВИЧЬ див. ГРУДКОВИЧЬ.

*ГРАКА див. ГРЪКА.

ГУБКА, **ГУБЪКА** ч. (6) (особова назва): а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскии...

вѣдчнъ тивунъ иванъко губка (Перемишль, 1366 P 12); А купиль естъ иванъ губъка изъ братомъ своемъ на вѣки (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. губка, губъка (1366 P 12; 1378 P 26); дав. одн. губцъ (1378 P 26).

***ГУГНИНА** ж. (1) (назва місцевості у Львівській землі): а Ако сА замѣнише селы тогды панъ данило и пАль сА оубивати... оу пысковича дворише што наверхъ любилъ на гугнии (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: місц. одн. на гугнии (1411 P 79).

Див. ще *ГОУГНИНЪ (гоугниина доуброва), *ГУГНЯ.

***ГОУГНИНЪ** прикм. (2) ◇ гоугниина доуброва (1) (назва місцевості у Львівській землі): а тыи старцъ... вызналі и вказали староую границу и врочища межи облазнічи и межи дѣдошичи по тотъ пото(к) малыи крѣховецъ што бѣжи(т) по(д)лѣ гоугнины доубровы (Зудечів, 1421 P 96); дворише Гугнино (1) див. ДВОРИШЕ.

ФОРМИ: род. одн. ж. гоугнины (1421 P 96); знах. одн. с. Гугнино (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17).

Див. ще *ГУГНИНА, *ГУГНЯ.

***ГУГНЯ** ж. (6) (назва місцевості у Львівській землі): тогды панъ данило не добылъ на воитѣ того дворища што на гугни занужъ не оу свое оубиваль сА (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: місц. одн. на гугни (1411 P 79).

Див. ще *ГУГНИНА, *ГОУГНИНЪ (гоугниина доуброва).

ГУГОВЪ ч. (2) (назва села у Волинській землі): а пану Яцьку... досѣталоса Гуговъ и съ тѣмъ, штожъ изъ вѣка вѣчною тягъло к Гугову (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: наз. одн. Гуговъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); дав. одн. Гугову (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

***ГУГОВЪСКИЙ** прикм. (1) ◇ Гуговъскии ст а в ъ (1) (назва ставу у Волинській землі): а еще подъялся ему панъ Барсанъ... ставъ засѣтавити ниже Гуговъского ставу у подобномъ мѣсци (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: род. одн. ч. Гуговъского (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Пор. ГУГОВЪ.

! ГОУДИКА <ГОУДИЧА> див. ХОУДИЧЬ.

ГОУДИЧ див. ХОУДИЧЬ.

ГУДИЧЬ див. ХОУДИЧЬ.

ГОУДИЧЬ див. ХОУДИЧЬ.

ГОУИВА ж. (4) (назва річки у Київській землі) Гуйва:

о(т) тетереви теснь гоуива (б. м. н., бл. 1458 P 167); поше(д)ши горь боярскою роудою... ива(н)ко(в)скими законами прише(д)ши к гоуиве то есть земля пана скипорева объханаая (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. одн. **гоуива** (бл. 1458 P 167); дав. одн. **гоуиве** (бл. 1458 P 167, 168).

ГУЛЕВИЧ, ГУЛЕВИЧЪ, ГУЛЕВИЧЬ ч. (13) (особова назва): а се я панъ Васко Мошонъччи (!) свѣдчу то... оже оузалъ есмь оу пана Ивашка сто купь оу Гулевича (Львів, 1421 P 92); а при томъ были сведоки... панъ иванъ гулевичъ панъ грицко кирдбевичъ (Київ, 1433 P 119); а при (томъ) были: ключникъ лущики Богдан Сенкович Гоский... пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. **Гулевичъ** 7 (1438 P 138, 139; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 P 159; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1494 AS I, 102); **Гулевичъ** 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АкЮЗР I, 18; 1446 АкЮЗР I, 18; 1452 АкЮЗР I, 21); **гулевичъ** 1 (1433 P 119); род. одн. **Гулевича** (1421 P 92).

***ГУЛНЕВЪ** ч. (1) (особова назва): Дали есмо монастырь Пречистое Богоматери на Пересопниці кнегини Михайловой Василевича Чорторыской... а увязати ее въ тотъ монастырь велѣли есмо дворянину нашему Федку Гулневу (Краків, 1499 АЛМ вип. 2, 36).

ФОРМИ: дав. одн. **Гулневу** (1499 АЛМ вип. 2, 36).

***ГОУЛЯЛНИКИ** мн. (1) (назва села у Київській землі):

Село Гоуля(л)ники а в томъ селе аї члѣвка а отамо(н) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: наз. **Гоуля(л)ники** (бл. 1471 ЛКЗ 90).

ГОУМЕННИК ч. (7) (боярський чин) гуменник, гуменний: А на то ест... в. п. Херман ключник, в. п. Жоуржоу гоуменник (Сучава, 1469 BD I, 136); И оуоставше пан Жоуржь гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышепенаннїи пинъзи... оу роуки слоуъзъ нашемоу Гоурбаноу (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **гоуменник** 1 (1499 BD II, 135); зам. род. в. п. Жоуржоу **гоуменник** 1 (1469 BD I, 136); род. одн. **гоуменника** (1491 BD I, 458, 459); дав. одн. **гоуменникоу** (1499 BD II, 135).

***ГОУМНО** с. (2) гумно, стодола, клуня: О пожьгльдо(х) домовъ алобо гоумна (XV ст. ВС 7); И мы вѣдичи рець справедливоую... казали есмо светком присагнуоти, они обвѣли... от Милошевич з Ивашковъ по дорогоу, где была пани Михайловаа гоумно седит почела, мы его знети казали (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. одн. **гоумна** (XV ст. ВС 7); знах. одн. **гоумно** (1478 AS III, 17).

ГУРБА ж. (1) (назва села у Волинській землі): великій князь Швнтригаило... чинимъ знаменито... ижъ даемъ и дали есмо въ Луцкомъ повѣть Сенио село... в граньхъ, какъ се въ собъ маеть сама отчина... а отъ Яблонна Лескова, отъ Моквина Гурба (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: наз. одн. **Гурба** (1445 АкЮЗР I, 17).

ГОУРБАН ч. (6) (особова назва, молд., лат. Urbanus): И оу том також прїидоша прад намы... слоуга наш Гоурбан... и сестричича его Настъ... и продали свою правоую отниноу (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоурбан** (1499 BD II, 134, 135); род. одн. **Гоурбана** (1499 BD II, 134, 135); дав. одн. **Гоурбаноу** (1499 BD II, 135).

ГОУРЕШЪ ч. (2) (особова назва, молд. гурѣ «ротъ»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(ѣ) тот истиннїи слоуга наш Сима Гоурешъ слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1495 BD II, 79).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоурешъ** (1495 BD II, 79); дав. одн. **Гоурешоу** (1495 BD II, 80).

***ГОУРКО** ч. (1) (особова назва, пор. Гоури): Я пань микоула дѣди(ч) до(л)зскии и перева(л)скии из жоноу моею огаѣею и з сынми моими гоурко(м) и з стецко(м) и андроушко(м) што(ж) есмо сороужи(л) прквъ стго ни-

колы... придалъ есмо своего имѣнья дользска десАтиноу (Перевали, 1440 P 142).

ФОРМИ: ор. одн. **гоурко(м)** (1440 P 142).

ГОУСИ мн. (4) гуси: Се я кназь михаил... придаю с(в)томоу сп(с)у и своего дворьца и зминца десАтиноу озими пшеници и рьжи о(т) всею Арины и што коли пригодоуст-(о)А (!) оу дворь о(т) животини и о(т) гоусии с(т) коурь... и о(т) всего приплодька десАтое (Луцьк, 2-а пол. XV ст.

СО); Грежаны дво(р) а в томъ дворе шесть члѣвка а осмь воло(в) чотыри коровы... семеро свине(н) а гоусе(н) двана(д)цать а пашна есть жито (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: наз. **гоуси** (бл. 1471 ЛКЗ 92); род. **гоусе(н)** 2 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 93); **гоусии** 1 (2-а пол. XV ст. СО).

ГУТАРЪТЪ ч. (1) (особова назва, стч. Notart, свн. got-hard): а се земляне панъ ходько быбельскии... панъ гутарть кость соковичъ гань кбраховичъ (Перемишль, 1359 P 10).

ФОРМИ: наз. одн. **гутарть** (1359 P 10).

ГОУЦИНЪ ч. (1) (особова назва, пор. Нѣга 2): И такожде есмо дали и потвѣрдили тои свАтои нашеи цркви, митрополи от Романова тръга... цигае на имъ Боа съ чельдею... и Гоуцинъ съ чельдею (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоуцинъ** (1488 BD I, 342).

ГУЩА ч. (2) (особова назва): я Степанъ Гуща билъ есмо чоломъ господину владыцъ е. м. и княземъ и ланомъ ихъ мил... ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 АЛМ 8).

ФОРМИ: наз. одн. **Гуща** (1449 АЛМ 8).

ГУЩИНЦЫ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Гушанки: кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села... Гушинцы, Новое-село (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. **Гушинцы** (1463 AS I, 54).

ГОУЩИЧЪ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣтки... слоуги королевы ильа гоущичъ брать его еско ростраъ (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. **гоущичъ** (1463 ГГЯ).

ГЪДИНЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имъ села и(х) на има... строици... и гъдици (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. **гъдинци** (1429 Cost. I, 269).

ГЪЖОАНЕ ж., невідм. (2) (особова назва, молд., тюрк. хоѣа, перс. хаѣа «пан, старецъ, старшина, богатїи купецъ»): а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоуъзъ нашемоу Томи Салче... тое прАдрененое село... межи Иоаньш (!) Триколескоул и межи Гъжоане (Ясси, 1495 BD II, 69).

ГЪЛЕСКОУЛ, ГЪЛЕСКОУЛЬ ч. (3) (особова назва, молд., лат. gallius): а мы такожде... потвѣрдили слоуѣа нашемоу... половина от Гълещи, где был Мик Гълескоул (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: наз. одн. **Гълескоул** 2 (1497 BD II, 119); **Гълескоуль** 1 (1497 BD II, 119).

ГЪЛЕШЕЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... слоуга наш Исаю... и сестричич его... и розделили своа праваа отнина, села на имъ Гълешещїи... и Пънчещїи (Сучава, 1490 BD I, 403).

ФОРМИ: наз. **Гълешещїи** (1490 BD I, 403); род. **Гълешещїи** (1490 BD I, 403).

***ГЪЛЕЩИ** мн. (3) (назва хутора у Молдавському князівстві): А пак хотарь тои вышепенанной половины селищи... на има половины от Гълещи где был Мик Гълескоул (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: род. **Гълещи** (1497 BD II, 119).

***ГЪЛКЪВА** ч. (1) (особова назва): Тѣ(м) мы... дали и потвѣрдили есмы емоу... село на имъ Пъшканїи... що же он коупил тое село от оуноуки Трифа Гълкѣви (Сучава, 1480 BD I, 237).

ФОРМИ: *род. одн. Гълкъви* (1480 *VD I*, 237).

Див. ще ГЪЛКОШЪ.

ГЪЛЦЬ *ч.* (2) (*особова назва*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша праД нами... пѣтръ гълць и сестра его, моуша... и продали свою правою отниною (Ясси, 1495 *Cost. S.* 193).

ФОРМИ: *наз. одн. гълць* (1495 *Cost. S.* 193); *дав. одн. гълцоу* (1495 *Cost. S.* 193).

***ГЪНЕСКОУЛЪ** *ч.* (4) (*особова назва, молд., пор. болг. Гана*): мы илѣ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми юи оу нашеи землѣ едно село... на има где был нѣгое гънескоу(л) (Сучава, 1433 *Cost. I*, 350); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито (!)... оже тотъ истинны слоуга на(ш) па(н) тоадеръ гънескоу(л) слоужи(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1445 *Cost. II*, 230).

ФОРМИ: *наз. одн. гънескоу(л)* (1433 *Cost. I*, 350; 1445 *Cost. II*, 230); *дав. одн. гънескоулоу* (1445 *Cost. II*, 231).

ГЪНЕЩИ¹, ГЪНЕЩИИ *мн.* (5) (*назва села в Ясському повіті Молдавського князівства*): То им вес хотарю от той стороны; а от Гънещи да ест имъ по старому хотарю (Дольний Торг, 1466 *VD I*, 115); Тѣм мы... дали и потвердили есмо им оу нашеи земли оу молдавской... одно селище щож где съ зовет Щюбева крѣница, межѣ Гънещїи и межѣ Роусканїи (Сучава, 1467 *VD I*, 117).

ФОРМИ: *наз. зам. дав. иде(т) къ Гънещи* (1466 *VD I*, 115); *род. Гънещи* (1466 *VD I*, 115); *ор. Гънещи 2* (1466 *VD I*, 114); *Гънещїи 1* (1467 *VD I*, 117).

ГЪНЕЩИ² *мн.* (1) (*назва села у Фелчиуському повіті Молдавського князівства*): И еще есми им дали и потвердили их правою отниною... одно село на имѣ Гънещи (Сучава, 1493 *VD II*, 19).

ФОРМИ: *наз. Гънещи* (1493 *VD II*, 19).

ГЪНЕЩИИ *див. ГЪНЕЩИ¹.*

***ГЪНА** *див. *ГЫНА.*

***ГЪРБОВОУЛЪ** *див. *ГРЪБОВОУЛЪ.*

***ГЪРЛѦ** *див. ГРЪЛѦ.*

***ГЪРНІЦЪ** *ж.* (1) (*молд. гырняцѣ*) гирський дуб: хота(р)... оу пѣгѣрацѣ на една гърніцѣ (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

ФОРМИ: *знах. одн. гърніцѣ* (1458 *Mih. Doc.* 122).

***ГЪТУРА** *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвердили есми... нашему монастырю... едно село оу гърлі Гътури (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *род. одн. Гътури* (1473 *ШКН* 165).

ГЪОУНОСА *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвердили есмо имъ... една пасика, оу крѣници... и проти(в) козаещи, где была пасика рошкова, и гъоуноса, о(т) обр(ъши)а до оустиА (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. дали... гъоуноса* (1448 *Cost. II*, 323).

ГЪОУРЕЩИИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша) пред нами... слоуга нашѣ Сынгоур и сестра его Стаиа... и продали... едино село... на имѣ Гъоурещїи (Сучава, 1490 *VD I*, 394).

ФОРМИ: *наз. Гъоурещїи* (1490 *VD I*, 394).

***ГЪОУРИКА** *ч.* (1) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвѣр»*): а на то е(ст)... вѣра пана жоуржа гъоурики (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1452 *Cost. II*, 432).

ФОРМИ: *род. одн. гъоурики* (1452 *Cost. II*, 432).

*Див. ще *ГЪОУРИКЪ, *ГЪОУРИЧЪ.*

***ГЪОУРИКЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвѣр»*): а на то е(ст)... вѣра пана браевича дворника... вѣра пана (гъоур)ика (Сучава, 1453 *Cost. II*, 468).

ФОРМИ: *род. одн. (гъоур)ика* (1453 *Cost. II*, 468).

*Див. ще *ГЪОУРИКА, *ГЪОУРИЧЪ.*

***ГЪОУРИЧЪ** *ч.* (5) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвѣр»*): а на то е(ст) вѣра... наши(х) боАрь, вѣра пана доумы брае-

вича дворника... вѣра пана жоуржа гъоурича (Сучава, 1452 *Cost. II*, 426); а на то е(ст)... вѣра пана доумы браевича дворника... вѣра пана жоуржи гъоурича (б. м. н., 1453 *Cost. II*, 496).

ФОРМИ: *род. одн. гъоурича* (1452 *Cost. II*, 426; 1453 *Cost. II*, 446, 454, 473, 496).

*Див. ще *ГЪОУРИКА, *ГЪОУРИКЪ.*

***ГЫБНОУТИ** *дїєсл. недок.* (2) (*цсл. гыбнѣти*) (*руйнуватися*) гинути, занепадати: просили есмы нашего больрина пана михаила ло(г)фета абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити на(м) миръ ка(к) бы наша зе(м)лѣ не гибла дале (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. бы...* гибла, гыбла (1456 *ЭСФ*).

Див. ще ГИНОУТЬ.

ГЫДИНЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и дали господствоу мы пѣть сель: едно на Краковъ... другое на Серетѣ на имѣ Гыдинци... три на Бистрици (Ясси, 1500 *VD II*, 173).

ФОРМИ: *наз. Гыдинци* (1500 *VD II*, 173).

***ГЫНДЕ** *див. ГИНДЕ.*

***ГЫНА** *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. болг. Гана*): а на то е(ст)... вѣра пана гыни вистгарника (Сучава, 1446 *Cost. II*, 270); а на то естъ... вѣра пана гънѣ (Коломия, 1448 *Cost. II*, 306).

ФОРМИ: *род. одн. гыни 1* (1446 *Cost. II*, 270); *гънѣ 1* (1448 *Cost. II*, 306).

***ГЫРБОВЪ** *див. ГРЪБОВЪ.*

ГЫРЛО *с.* (10) гирло, рукав (ріки) (9): тѣмъ мы... дали и потвердили есмо имъ... отчина и(х) ... съ всь(м) гърло(м) о(т) брѣла(л) (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323—324); Тамъ мы... далї... есми емоу... половина озера Ковоурлоуицкое и половина гърло (Сучава, 1468 *VD I*, 130);

г р ъ л о б р а т е ш е в о (1) (*назва гирла у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвердили есмо имъ... гърло братешево (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. половинна гърло 1* (1468 *VD I*, 130); *зам. ор. съ гърло 1* (1455 *Cost. II*, 540); *род. одн. гърла* (1459 *Cost. S.* 22); *знах. одн. гърло* (1448 *Cost. II*, 324); *ор. одн. гърломъ, гърло(м)* (1448 *Cost. II*, 324); *ор. мн. гырлами 2* (1455 *Cost. II*, 531; 1458 *VD I*, 8); *гырлами 1* (1466 *VD I*, 105—106).

Див. ще ГРЪЛѦ.

ГЪЛКОШЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А тоє село бил коупил Трифо Гълкошъ от Борилъши (Сучава, 1480 *VD I*, 237—238).

ФОРМИ: *наз. одн. Гълкошъ* (1480 *VD I*, 237).

*Див. ще *ГЪЛКЪВА.*

***ГЪЛЦЬ** *див. ГЪЛЦЬ.*

***ГЪРЧІИ** *ч.* (1) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): хота(р) ... на оустїе пошока (!) зовомї стъжароу(л)... о(т) оустїе сьрата чере(с) бїстрїци на доамна и до апъ гърчїя (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: *род. одн. гърчїя* (1458 *Mih. Doc.* 122).

***ГЪНКО** *ч.* (1) (*особова назва, пор. Генадии*): купилъ панъ вѣтславъ дмитровський дворише... оу вѣки оу василѦ ему жъ рѣчютъ скибичъ и вѣ его брата на има оу гѣнка (Львїв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *род. одн. гѣнка* (1370 *P* 18).

ГЪРКО *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци панъ николай спичникъ воевода снѣтинський панъ гърко (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. гърко* (1398 *P* 57).

ГЪРЦЪ *ж.* (1) (*назва села на Буковині*) Герца: тѣмъ мы... дали есми емоу и поновили есми и потвердили села его... на имѣ село кинди(н)ци и село гърцѣ на протѦ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. гърцѣ* (1437 *Cost. I*, 541).

ГЮРИИ *див. ЮРІИ.*

КГ див. **КЪ** 1.

***КГАСТОВТОВИЧЬ** див. **ГАШТОЛТОВИЧЬ**.

КГАСТОВТЬ, КГАСТОЛТЬ, КГАШТОВТЬ ч. (3) (особова назва, лит. Góstautas); первыи поручни(к) кна(з) михаило евнугеви(ч)... степанъ зазьба, кгастовть кердуги (б. м. н., 1392 Р 46—47); Левону Шаломичу Корница село, што Пятковскій держаль, Пань Кгастолть (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 36).

ФОРМИ: наз. одн. кгастовть 1 (1392 Р 47); Кгастолть 1 (1463—1478 РЕА I, 36); Кгаштовть 1 (1463—1478 РЕА I, 36).

***КГАСТОЛТОВИЧЬ** див. **ГАШТОЛТОВИЧЬ**.

КГАСТОЛТЬ див. **КГАСТОВТЬ**.

КГАШТОВТЬ див. **КГАСТОВТЬ**.

***КНВАЛТОВНУЖ** прикм. (2) (стп. gwałtowny) ◊ квалтовная вина (1) штраф за насильство:

а коли(ж) оубогыи бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалть имее(т)а очистити свѣ(т)кы алюбо имее(т) быть осужень квал(т)овною виноу (XV ст. ВС 30); г у к о ж у к н в а л т о в н о ж у (1) див. **РУКА**.

ФОРМИ: знах. одн. ж. квал(т)овною (XV ст. ВС 30); ор. одн. ж. kwałtownoju (1388 ZPL 106).

КГВАЛТОМЪ, КВАЛЪТОМЪ, КВАЛЪТОМЪ, КВАЛТОМЪ, ГВАЛТОМ, КНВАЛТОМ присл. (12) (стп. kwałtem, стп. gwałtem) насильно, силоу (7): не wedat koli jemu wkradeno, abo kwałtom wziato (Луцьк, 1388 ZPL 104); А тако(ж) хто комоу возме(т) во(з) сена квал(т)омъ

имае(т) платити Г гро(ш)и (XV ст. ВС 30); А коли привезоут Ливовчане соукна алибо боуд каку товарь, а оу них никто гвалтом без пинъзеи ни один локот не могль оузьти (Сучава, 1460 ВД II, 275);

k n w a ł t o m p a c h o d i t i (1) нападати: Też jestliby chrest'janin kopiszca ich kaził, abo kwałtom nachodił; chcemo, iżby podłuh obyczaja naszoje zemli praw naszich, był karan (Луцьк, 1388 ZPL 105); приити квалътомъ (1) див. **ПРИИТИ**; приходити квалътомъ (2) див. ***ПРИХОДИТИ**; усиловати квалътомъ (1) див. ***ОУСИЛОВАТИ**.

***КГВАЛТЬ** ч. (11) (стп. kwałt, стп. gwałt, сен. gwałt) 1. насильство (9): I też jestliby chito... kwałt w dcmu by... wczinił, jako gozprawca skarbu naszoho okrutne majet' byti karan (Луцьк, 1388 ZPL 107); а коли(ж) оубогыи бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалть имее(т)а очистити свѣ(т)кы алюбо имее(т) быть осужень квал(т)овною виноу (XV ст. ВС 30).

2. удар (1): и прише(л) квалътомъ нароко(м) на его домъ а оу томъ квалте раниль его мѣр (XV ст. ВС 19);

квалть домовыи (1) удар на житло: прото мы оуоставляемь которыи чло(н)кы имеють соуди(т) напѣр-

вѣи о соуди(л)ство (!) жеиьское дроу(г)е о разбои добро-волное дорогы третее о пожогоу четвѣртее (!) о квалть до-мовы(и) а въ (инь)ши(х) жалобахъ не маю(т) соуди(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: дав. одн. kwałtowi (1388 ZPL 106); знах. одн. квалть, квалть, ква(л)ть, квал(т)ъ, kwałt (1388 ZPL 104, 107; XV ст. ВС 6, 18, 30; СЯ 43 зв.); місц. одн. оу квалте (XV ст. ВС 19).

КНДУ, КДЫ спол. (2) (стп. kdy, стп. kdy/gdy) (приеднуе підрядні речення) 1. (причини — у постпозиції) тому що, бо ж (1): Też... hrozne prikazujem, aby... meli byti obwi-peny, iż poźiwajut' człoweczje krowi, khdy to jest' na pro-tiwku zakopi i ustawy (Луцьк, 1398 ZPL 107).

2. (часові — у постпозиції) коли (1): Во има божье зна-менито бу(д) и свѣдочно каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листь позрить албо услыши(т) его чтучи кды его буде(т) потребно (Львів, 1412 Р 81).

Див. ще **ГДЪ** 2.

КНДУВУ спол. (1) (стп. kdyby, стп. gdyby) (приеднуе підрядні умовно-часові речення — у препозиції): коли ж, якцо: а khdyby... był poswetczon, tohdie... winoju majet' byti karan za prostupok (Луцьк, 1388 ZPL 107).

КГЕДЕМИНОВИЧЬ, КГИДОМИНОВИЧЬ ч. (4) (осо-бова назва): Я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Воло-димерский князь... записал есми и даль село свое Рожыс-че... церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Был намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский, и поклада(л) передь нами листь да-нины певныхъ маетностей на Вольню... отъ князя Луцкого и Володимерского Люборта Кгедеминовича (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 1).

ФОРМИ: наз. одн. Кгедеминовичъ 1 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Кгидоминоичъ 1 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8); род. одн. Кгедеминовича 1 (1498 АрхЮЗР I/VI, 1); кедиминовича 1 (бл. 1350 Р 8).

***КГЕДИКГЕЛДОВИЧЬ** ч. (1) (особова назва): и тая Ганка передь нами поведила, штожъ тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кгедикгелдовича, коли замужъ ее отдавала (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: род. одн. Кгедикгелдовича (1494 РИБ 560).

***КГЕДИМИНОВИЧЬ** див. **КГЕДЕМИНОВИЧЬ**.

***КГЕЗКАИЛОВИЧЬ** ч. (2) (особова назва): Кѣзю ни-колау бискоупоу виленьскомуу И воеводѣ виле(н)скомуу паноу михаилоу кезькгаиловичоу каньслѣрю нашему (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ); и Ѳе(д)ко... посла- (л)ся на прывиле(и) пана миха(и)ловъ кге(з)кга(и)ловича воеводы виленьского (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. кге(з)кга(и)ловича (1499 ВФ); дав. одн. кезькгаиловичоу (1447—1492 ЛКБВ).

КГИДОМИНОВИЧЬ див. **КГЕДЕМИНОВИЧЬ**.

***КГИРДИВИДЪ** ч. (1) (*особова назва, лит. Girdivydas*): Мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... максима(к), кгирдиви(д) бѣликъ сѣъ его семе(н) волнови(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то времА коли кнА(з) велебныи дмитрии... велико(м) и славнему володиславу... вѣрность праваА и не нзрушистаА слюби(л) а мы именемъ... вши(х) земланъ его... ислюбуемы за него (Лучица, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. кгирдиви(д)* (1388 Р 38).

КГЛОВАЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Мы воицехъ з ъбжиен мл(с)ти ярицибискупъ гнѣзденский... янъ кгловачъ кролевства полского маршалокъ... слюбуемы... и записуемысА стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчица, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. кгловачъ* (1433 Р 122).

***КГОЛДОВАТИ** *див. ГОЛДОВАТИ.*

***КГОПЕРЕЦКИЙ** *прикм.* (1) ◇ лѣсъ Кгоперецки й *див. Лѣсъ:*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Кгоперецкий* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

***КГРАНЬ** *див. ГРАНЬ.*

КГРУНТЬ *див. ГРУНТЬ.*

***КГОУРЬГЕШЕВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): мы кнА(з) ѳедоръ любортови(ч) чинѣмы то знаменѣто... аже... па(н) игна(т) облазнѣцкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого кгоурь(ге)шеви(ч) аже емоу взА(л) вепрѣ въ его доубровѣ чересъ границу (Зудечѣв, 1421 Р 95).

ФОРМИ: *знах. одн. кгоурь(ге)шеви(ч)* (1421 Р 95).

ДА¹ част. (1339) (*утворює описові форми нак. сп.*) хай, нехай (*з формами 3 ос. теп.*) (1020): а кто пороуш(ить) та)ковы да есть проклеть о(т) га ба... и да есть подобникъ арюу (<и>) юудь (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); А коли (кото)рны господар имь порушитъ таковыи да есть проклАть (Сучава, 1403 *RS* 338); А хотарь тАм селом да ест съ оусих сторон по старому хотароу, коуда из века (ожив)али (Сучава, 1462 *BD* I, 67); да е(ст) и(м) о(т) на(с) оури(к) и съ въсемь доходо(м) (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

(у сполученні к а к о д а) (33): тоє вьсе вишеписа(н)ное како да е(ст) о(т) на(с) емоу оури(к) (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22); они сА обАщали за вишеписанное наше дааніе и потвржденіе, како да чинАт свАтопочивших вышеписанных дАтеи наших... помАН на годиноу оу (<еди>н день, за едно обом (Гирлов, 1499 *BD* II, 156); а мы... есмы дали и потврдили слоугам нашим... тоє прАдреченное село... како да ест им от нас оурик и съ вьсем доходом (Ясси, 1500 *BD* II, 175);

(у сполученні я к о д а) (18): Стефань воевода... даемь се(с) нашъ листь вьсмь брашовльномь... яко да ходАть съ своею торговлею доброволно у нашей земли (Устя Башия, 1435 *Cost.* II, 676); и оучинили есмы въ задоушіе свАтопочивших предков и родителіе наших... на то яко да не имаєт ни един наш боАрин... дило до тих наши люди от Радовци (Сучава, 1481 *BD* I, 256);

(з формами 1 ос. мн. теп.) (3): али такового чловька (*в ориг. чїка. — Прим. вид.*), где съ оучоєт и знаидєт оу нашей земли... мы да имаєм его вьгнати и вьпоудити проч ис нашей земли (Гирлов, 1499 *BD* II, 421); <али> боуд которим <прїателем прїАтель нашего великого кнѣзь и дьтєм его>... <мы и дьти наши>... да смо добри и прави <при>ятєли (Сучава, 1499 *BD* II, 442);

(з формою 2 ос. мн. теп.) (1): а вы да имь берете по дї гро(ш) о(т) тару (Дорохой, 1437 *DIR* № 8);

(з формами 3 ос. одн. майб.) (218): аще ли хто... повелєния княжения нашего переступитъ дерзнетъ... да казнитъ и оть Бога проклять будєть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); да пребудуть же непорушно подь анаеомоу (Холм, 1376 *P* 22); И тоє село да боудєть емоу оурик съ вьсмь доходо(м) (Сучава, 1441 *DBAc* 40); Тое да боудєт непрьманно до их живота (Гирлов, 1499 *BD* II, 156);

(з формою 1 ос. мн. майб.) (1): н оумыслихмо съ нашеА доброА волея и о(т) ба помощна да оутвѣрди(м) на(ш) монастирь еже е(ст) на молдавици (Сучава, 1443 *ПГСММ*);

(у сполученнях к а к о д а) (2): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже бл҃гопроизволи гва(д)ми (!)... како да оутвѣрди(м) и оукрѣпимъ стоую (!) црковь нашуу митрополею о(т) Радовце(х) (Сучава, 1479 *LC* 140); мы Стефань воевога... знаменито чинимъ... оже благопроизволи

господство ми нашим благым произволеніемь... како да оутвѣрдим свАтоую црковь нашуу митрополию от Радовцев (Сучава, 1481 *BD* I, 256);

(у сполученнях я к о д а) (40): мы стефань воево(д)... чинимъ знаменито... оже... оучинили есмы въ зайдшіе стопочивши(х) родителей наши(х)... яко да оутвѣрдимъ и оукрѣпи(м) монастирь о(т) побратъ (Сучава, 1443 *ДГСММН*);

пакь оу то(м) оучинили есмы въ за дшіе стопочивши(х) пре(д)ко(в)... наши(х)... яко да оутвѣрди(м) и оукрѣпи(м) на(ш) стый монастырь о(т) немца (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(з формами 3 ос. баж.-ум. сп.) (2): а по нашєм животА кто бь дать (!) господар нашей земли молдавской... тоть шобы имь непорушилъ нашего записаніа и оутвѣрдеіа али да имь оутвѣрдилъ и оукрАпиль (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242—243); а сучавское мито нигде да не палтєть лише оу сучавь, хоть бы за море(м) ходили и па(к) вьнгре(х) да перешли бы съ трьговлею своею (Васлуй. 1452 *Cost.* II, 759);

(у сполученні з инф.) (1): И дали есмы тым сєлам... сє лист нашъ на то, шобы... ни глобники ни припашари да не бантовать их (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200).

ДА² спол. (26) I. (*зв'язує члєни речєння*) (19) (*єднАльний*) та, і (18): мы кнА(з) дьдъ дмитриеви(ч)... григориѣ да иван(и) несвизьский... чинимы знамени(т)... како... кнА(з)... дмитрий... голдование и вѣрность... королеви польскому... слюби(л) (Лучица, 1388 *P* 38—39); мы илїа воевод да)... чини(м) знаменито... аже... произволило гвємои... дали есмы монастырю нашему... да даваемы на каждыи го(д) по десєть бочокъ вина (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); а к тому сєлу два ч(є)л(о)ув(є)ки тАгнут Онос да ОвсАник (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); половицу стада жона моя продай да по души моей дай (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); Юєєн прїєсь тыи пенАзи да хоте(л) заплатїть (XV ст. *BC* 21 зв.—22); посылалъ еси тогожь владыку Смоленского да бискупа Виленьского, да говорилъ имь оть тебе штобы прыступили кь рымьскому закону (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(у сполученні д а и) та й (1): Што ваша милость мне... приказали... абыхъ оть вашей милости князю Михайлу Санькушковичу приказалъ да и тымъ земляномъ, которые имена свои мають под ловы свиносские, пригрозилъ (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20).

II. (*зв'язує сурядні речєння*) (7) 1. (*приєднувальний — у сполученні д а и*) та й (4): ажъ не станєть ся промежы вами... мирь, ты и до насъ присылаєшь, да и я по доконьчальныхъ записєхъ и по крєстьяному целованью вѣмъ на нихъ помогалъ и наступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); а о дочєрь его твои панове изъ его бояры оуговорыли, какъ его дочєры быти и грєческий законъ дерьжати; да и грамотоу твою оутвѣржоную на то далъ, што его дочєры

держати свой законъ греческий и къ римскому закону еѣ не нудити (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

2. (*перелічувальний* — у *сполученні* да и та й, і (2): а къ недругомъ его къ охматовымъ дѣтемъ посылаешъ а наводишь ихъ на его, да и къ инымъ недругомъ его на его лихо посылаешъ, да и въ бѣныхъ дѣлахъ во многихъ по докончачню и по крестному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

3. (*еднальний* — у *сполученні* да и та й (1): Пишемъ вашей милости, ижъ былъ намъ чоломъ погъ Вавила... а сказываешъ, что же дей обидь чинитъся ему вельми много, да и садъ дей церковный у него обирають (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

!ДА³ *див.* ДО.

!ДАА *див.* ДА¹.

*ДААНЕ *див.* ДААНІЕ¹.

ДААНІЕ¹ с. (299) (*цсл.* даяние) дарування, надання, пожалування: а по нашемъ животѣ... (будъ кто шо бы имъ непоручилъ наше дааніа (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); а кто би хотилъ поручити нашего дааніа и потверженіа, то(т) да е(ст) прокль(т) (Устя Кракова, 1439 *Cost.* II, 59); мы стефан(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвердили есмы нашему сѣмоу монастыроу... дааніе и потверж(д)еніа дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! даані I (1458 *DIR«A»* 513); !ние I (1439 *Cost.* II, 32); *зам. род. одн.* от дааніе I (1499 *BD* II, 130); *зам. місц.* о вѣськомъ наше дааніе I (1466 *BD* I, 95); *род. одн.* дааніа, дааніа 163 (1424—1425 *DBAc* 20; 1439 *Cost.* II, 59; 1453 *Cost.* II, 494; 1462 *BD* I, 67; 1473 *ШКН* 166; 1483 *BD* I, 275; 1488 *Cost.* S. 128; 1492 *BD* I, 506; 1495 *BD* II, 43; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); дааніа, дааніа 54 (1443 *Cost.* II, 121; 1452 *Cost.* II, 426; 1470 *BD* I, 148; 1487 *BD* I, 517; 1489 *BD* I, 372; 1491 *Cost.* S. 157; 1494 *BD* II, 35; 1497 *BD* II, 117; 1499 *BD* II, 131; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); даАніа I (1436 *Cost.* I, 460); даанА, дааня 2 (1491 *CVD* 4; 1493 *ПГВСП*); *знах. одн.* дааніе, дааніе (1428 *Cost.* I, 210; 1435 *Cost.* I, 403; 1443 *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 353; 1455 *Cost.* II, 531; 1459 *DIR«A»* 514; 1464 *BD* I, 86; 1469 *BD* I, 134; 1479 *BD* I, 222; 1500 *Cost.* S., 230 і т. ін.); *наз. мн.* дааніа (1497 *BD* II, 120); *род. мн.* даані (1456 *ГПХМ*); *знах. мн.* дааніа 5 (1434 *Cost.* I, 386; 1439 *Cost.* II, 59; 1453 *Cost.* II, 496; 1488 *ДГСВМЩ*; *ДГСММ*); дааніа I (1409 *Cost.* I, 65).

Див. ще ДАНІЕ, *ДАНИНА, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЕ.

*ДААНІЕ² с. (4) ◇ дааніе имати (4) платити данину, виконувати різні трудові повинности: да не да(ст) тое село ни да(н), ни илиша, ни подводуу, ни дестинуоу, ни ослоу(х), ни посадоу, ни на мли(н) да не робьтъ, ни на горо(д), ни вино да не возьтъ... и ни иноую никотороую нашу слоужбоу и дааніе не имають, николи на вѣки (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207—208); и да не даст нам ни илиш, ни подводуу, ни посадоу, ни жолдъ, ни на город да не робити, ни на млини, ни бочки да не возьтъ... ани иное наше дааніе или слоужбъ да не имает (Сучава, 1466 *BD* I, 95).

ФОРМИ: *знах. одн.* дааніе, дааніе (1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1466 *BD* I, 95).

Див. ще *ДАНЬ¹, *ДАЧА, *ДАЧКА.

ДАБИ *див.* ДАБЫ.

!ДАБОУТИ *див.* *ДОБУТИ.

ДАБЫ, ДАБИ *част.* (3) (*модально-вольвова, утворюе форми баж.-ум. сп.*) щоб: а по наше(м) животѣ кто боуде(т) господарю оу нашей земли оу молдовскон... тои даби емоу не поручилъ нашего даніа (Сучава, 1414 *DIR«A»* 441); а по нашемъ жи(вотѣ) кого бѣ избере(т) господаремъ быти оу нашей земли молдавской... то(т) да бы имъ оутвердилъ и оукрѣпилъ (Сучава, 1436 *Cost.* I, 468).

Див. ще АБЫ², БЫ¹, ШТОБЫ².

ДАВАТИ, ДАВАТЬ *дїсл. недок.* (349) I. а) (що, шо кому, без додатка) (*податок, данину, мито і т. ін.*) да-

вати, (*грошима* — *ще*) сплачувати (167): коли вси землане имуть давати дань оу татары то серебро имьютъ тако же тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20); Съ... того копища... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу нашего давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); колко давали иа сочавѣ, половиниа отъ того мыта имуть дати, на сирьтъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а ненадобѣ... съ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 *P* 145); А коли на во(и)ноу ходять тогды подымъщины не дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90); а мають намъ на кождый годъ давати по трыдцати копъ и по шести копъ, и по сороку грошей (Радомиль, 1487 *РИБ* 228); а маешъ намъ вси тии гроши давати на каждый год готовизиоу (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82); У Невсицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не иадобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); и съ тое земли бортное маешъ онъ давати... по давньому (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

б) (що кому) надавати, дарувати, давати (80): даемо... тому господину отцу владыце... село наше Бусчу (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); а то на каждую недѣлю каждому тесля давалъ по с'ми грои (!) широкихъ и ещи (!) к тому истраву вѣсьмъ дава(л) (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Му tohdy chotyeczy po nich lepsey sluzby dajemo um y daliesto szelo v tustanskoj volosthy Kruselniczu (Сучава, 1395 *GL* 166); мы великий кнѣзъ швидригаилъ литовскии и рускии... чини(м) знакомито... иже... даемъ... пану андрѣю волотовичю верху менованая мѣста вѣчно и непоручно (Київ, 1433 *P* 118—119); также и г(с)во ми даемъ воскъ

о(т) оуснъ крѣчма(х) о(т) бани да прислоухае(т) к тои стои монастырь (б. м. н., 1458 *DIR«A»* 513); и мы... емоу имьне... даемъ и записуемъ зо всеми людми (Вільна, 1499 *AS* I, 117); (що, шо кому) подавати, надавати, давати (13): а мы... познавши ижъ прере(ч)ныи стефанъ воевода помочи и рады на противу намъ и коруны нашей не чинилъ а ни давалъ... про то жь его со вѣсьми под(д)анными о тую исную мерзачку

и школу воеваную намъ... о(т) его оца правого чиними и о(т)пуцаемы емоу все тымъ нашимъ листомъ (Ланчица, 1433 *P* 121); А такъ мы... емо... прыймемоу и прыяли есмо... обьзуючи емоу... опатренъе вѣшелькое якое значное дати, какъ иншой шляхтъ... даемо и опатруемоу (Луцьк, 1438 *P* 140); прото мы... оуоставлае(м) абы... што... на лѣхвоу пенАзі даю(т) не имаю(т) венць бра(т) на (недѣлю) толко десагъ пенезъ (XV ст. *BC* 28 зв.); Такожъ и мы... ани мѣстца ани поживленіа ингде не имаюмъ емоу давати оу нашей земли (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

давати и а не приАтелА (1) надавати допому проти ворога: а мы имаемо служити и посылати и давати иа каждого его мл(с)ти неприАтелА (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774);

(кому, за шо, на шо) жертвувати (2): мы богданъ воевода... чинимъ знаменито... аже... даемъ за дшЖ родити(л) наши(х) и (за наше здравіе) и за здравьѣ дѣтеи наши(х) (Сучава, 1451 *Cost.* II, 401); А иное давал на рускии церкви и бискупу киевскому и каноникамъ и инымъ давалъ (Вільна, 1496 *АЛРГ* 72);

(як винагороду за шо) давати (1): а на то каждую недѣлю каждому тесля давалъ по с'ми грои (!) широкихъ и ещи к тому истраву вѣсьмъ дава(л) и ести и пити (б. м. н., 1386—1418 *P* 35);

в) (що кому) давати в борг, позичати (5): штобы не давали хрѣтіяно(м) пенез(ен) (XV ст. *BC* 9).

2. (*видавати юридичний документ*) давати (29): вло(д)славъ з бжиен (!) мл(с)ти кроль полскии... знаменито чиними... иже даемы и дали есмы листь нашъ нашему милую приятелю стефанови воеводѣ... на потвержѣнье нашихъ первыхъ листовъ (Ланчица, 1433 *P* 124); мы Стефанъ воевода... свѣдомо чинимъ... аже... даемъ и дали есмы сес наш лист глентовъины... нашему вѣрному больриноу пану ми-

ханлоу логштоу (Баків, 1457 *BD* II, 257); я тому листу ганю, штожъ тотъ листь не добрый...; господарь нашъ, король... того листу не давалъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169); листь на себе давати (1) *див.* ЛИСТЬ.

3. (дозволяти) (що, робити шо) давати (5); тые дей Токаревскіе... стада господарского наствити намъ не дають (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); и мы... даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); ино мы... твоему послу дае(м) поуть чи(ст) чере(з) нашу землю (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 35—36);

давати волю (кому) (1) дозволяти; и щобы во(л)ни были они купити собъ волю и коровы и па(к) шо купили, ли товара или бу(д) шо, въ дни нашего вѣда... тако(ж) и мы даеми имъ тое право и тое волю (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); давати вѣданіе (3) повѣдомляти: дае(м) вѣданіе твои м(с)ти, аже осташа ваши людіе... оу виноу прѣ(д) соу(д)ни брѣла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); И о сем даю вам вѣданіе, аже до нинѣшнюю часъ еще есмь жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358); давати вѣдати (17) повѣдомляти: мы великий князь Швитриггайл... чинимъ знаменито и даемъ ведати... иже видев и знаменав службу намъ вѣрную... пана Ивана Мукосевича... дали есмо... за его вѣрную службу села... у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); мы великий кнѣзь швитриггайл... чинимъ и даемъ вѣдати... иже видевъ... службу намъ вѣрную... пана андрѣя вологовича... дали есмо... пану андрѣю... село михлинъ (Київ, 1433 *P* 118); мы великий кнѣзь швитригга(л) ольгирдовичъ чинимъ знаменито... и даемъ вѣдати кожному доброму... оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбоу... пана ерша терешковича... дали есмо емоу село долгие шин (Луцьк, 1452 *P* 160); чинимъ знаменито и даемъ вѣдати кожному доброму... Видѣвши есмо службу намъ вѣрную... пана Петра Мушчича... дали есмо пану Петру Мушчичу у Перемильскомъ повѣте тая имѣнія (Вільна, 1492 *АЛМ* 30).

4. (шо кому) (термін судової справи) признавати (1): новая права на него вымышляють... позывають а роки имъ дава(т) по(д)лоугъ своея воли (XV ст. *BC* 14 зв. — 15); давати намѣстничество (кому) (1) признавати управителем (кого): а коли Павелъ давалъ мнѣ намѣстничество въ тыхъ дворехъ, а тая клѣть не запечатана была ничимъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 163);

◇ давати замоужь (1) давати, выдавати замѣж: опькалнѣ(х) сіро(т) которыи(ж) дава(л) замоужь (XV ст. *BC* 6 зв.); давати личбу (1), личбу давати (2) давати фінансовый звіт, складати рахунок: и какъ они тие три годы выде(р)жать и боудоуть намъ личбоу давати, и мы маемъ имъ тыи пенѣзи на личьбе положи(ти) (Краків, 1487 *АМЛ*); Панъ Андрей подскарбий а Ивашко Владыка писар брали личбу у ключника киевского у Сенька Полозовича а в Самоделчина сына, што в тыи часы брали мыто после личбы тое, какъ давали личбу у Троцехъ господарю великому князю Александру (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59); мы... оуставляемъ ни с чого ли(ч)бы не (до)вать (!) емоу (XV ст. *BC* 35 зв.); боже не давай (4) *див.* БОГЪ; вѣдомо давати (1), давати вѣдомо (1) *див.* ВѣДОМО; вѣсть давати (1) *див.* *ВѣСТЬ; ласкоу давати (1) *див.* *ЛАСКА I; лѣхву давати (1) *див.* *ЛИХВА; помочь давати (5), помочи давати (1) *див.* ПОМОЧЬ; раду давати (1) *див.* РАДА; слоужбоу давати (1) *див.* СЛОУЖБА 2; хвалоу давати (2) *див.* ХВАЛА.

ФОРМИ: *инф.* давати 50 (1377 *P* 24; 1388 *SL* 678; 1407 *P* 72; 1424 *P* 100; 1443 *P* 145; 1460 *BD* II, 273; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1481 *BD* II, 364; 1496 *АЛРГ* 69; 1499 *РИБ* 777 і т. ін.); давати 5 (1486 *АрхЮЗР* I, 295; 1489 *АМВ*; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1499 *АСД* VI, 3); дава(т) 2 (XV ст. *СЯ* 9 зв.; 1498 *ЧАФ*); ! довати 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); ! (до)вати 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); *теп.* I ос. одн. даю 7 (1400 *Cost.* II,

619; 1409 *P* 74; 1418 *P* 89; 1424 *P* 106; 1427 *P* 108; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1481 *BD* II, 358); давамъ 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); 3 ос. одн. даеть 21 (бл. 1458 *P* 167; XV ст. *СЯ* 9 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91, 92, 92 зв., 93, 93 зв., 94); дает, дае(т) 2 (1470 *BD* I, 155; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); I ос. мн. даемъ, даемъ, дае(м), даем 109 (1392—1393 *РФВ* 170; 1399 *P* 59; 1407 *P* 72; 1424 *P* 102; 1434 *Cost.* II, 675; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; 1455 *Cost.* II, 774; 1459 *DIR* «А» 514; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); даеми, даеми 3 (1395 *GL* 166; 1433 *P* 124, 125); даеми 1 (1449 *Cost.* II, 743); даемо, дае(т) 5 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2; 1395 *GL* 166; 1404 *ГМ*; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3; 1438 *P* 140); даеаеми 1 (1436 *Cost.* II, 707); даеаеми 6 (1439 *Cost.* II, 31); 3 ос. мн. дають 41 (1386—1418 *P* 35; 1388 *ZPL* 105; 1445 *СРК*; бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 91, 91 зв., 92, 92 зв., 93 зв.; 1484 *ЯМ*; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); дають 2 (1463—1478 *РЕА* I, 35; 1495 *АЛМ* 85); даю(т) 6 (1449 *Cost.* II, 392; XV ст. *BC* 15, 28 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92, 92 зв.); даваю(т) 2 (XV ст. *BC* 14 зв., 28 зв.); дают 1 (1496 *АЛРГ* 71); ! дава 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); да(т) 1 (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *перф.* I ос. одн. ч. есми давалъ 1 (1481 *BD* II, 364); емъ давалъ 1 (1386—1418 *P* 35); 2 ос. одн. ч. давалъ (1495 *ВМБС*); 3 ос. одн. ч. давалъ, дава(л), давал 1386—1418 *P* 35; 1433 *P* 121; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1487 *АМЛ*; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1495 *РИБ* 602; 1496 *АЛРГ* 72; 1498 *АЛМ* 163, 169); I ос. мн. давали (1481 *BD* II, 365); 3 ос. мн. давали 10 (1392—1393 *РФВ* 170; 1401 *АрхЮЗР* II, 2; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1494—1495 *АЛРГ* 59); су(т) давали 1 (1437 *DIR* № 8); *майб.* 3 ос. одн. имет давати (1456 *Cost.* II, 790); 3 ос. мн. боудоуть давати 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 91, 92 зв.); боудоуть давати 1 (1487 *АМЛ*); имоут давати 2 (1456 *Cost.* II, 788, 790); имуть давати 1 (1375 *P* 20); *майб.* II 3 ос. мн. боудоуть давали (1495 *В Соб*; *РИБ* 602); *баж.-ум. сп.* 2 ос. одн. ч. штобы еси... дава(л) 1 (1487 *АМЛ*); бы... дава(л) 1 (1489 *АМВ*); ажбы еси... давал 2 (1498 *АЛРГ* 82, 83); 3 ос. одн. ч. абы давал 1 (1495 *BD* II, 64); бы... дова(л) 1 (XV ст. *BC* 39 зв.); щобы... давал был 1 (1470 *BD* I, 140); I ос. мн. абыхмо... давали (1496 *BD* II, 405); 3 ос. мн. щобы (щоби, штобы) давали, щобы (щоби, штобы)... давали 10 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; 1446 *DIR* «А» 485; 1453 *Cost.* II, 445; 1454 *Cost.* II, 508; 1456 *ГПХМ*; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *BC* 9; 1486 *АрхЮЗР* I, 295); а бы... давали 3 (1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 275); *нак. ст.* 2 ос. одн. давай (1488 *AS* I, 88; 1499 *АСД* VI, 3; *BD* II, 421, 423); 3 ос. одн. да дава(т) (1453 *Cost.* II, 453); 3 ос. мн. да... даю(т) 2 (1458 *ПГСМЦ*); да дава(т) 1 (1437 *DIR* № 8); да даю(т) 1 (1448 *ДГПР*); нехай дають 1 (1495 *РИБ* 602); *дипр.* I ос. одн. даючы (1389 *РЕА* I, 27).

Див. ще *ДАВЫВАТИ, *ДАИВАТИ, *ДАТИ, *НАДАВАТИ, *ОДАТИ 1, 3, *ПОДАВАТИ¹, *ПРИДАВАТИ, ПРИДАТИ 1, 3.

*ДАВАТИ *сф.* *дѣсл. недок.* (1) ◇ давати сА оу пра во (1) позивати до суду; и потомъ есмо не даючи сА оу право пристоупили есмо с обоу (в *ориг.* собою.— *Прим. вид.*) сторонъ оу еднанье промежи старшихъ приАтелей нашихъ (Вільна, 1482 *AS* I, 79).

ФОРМИ: *дипр.* I ос. одн. даючы сА (1482 *AS* I, 79).

ДАВАТЬ *див.* ДАВАТИ.

ДАВИД *див.* ДАВЫДЪ.

ДАВИДЕЩИ *мн.* (1) (назва села на Буковині) Давидівці; Третее село есми имъ дали на Берхъчи, на имъ Давидеши, где былъ Давид (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).
ФОРМИ: наз. Давидеши (1499 *BD* II, 162).

Див. ще ДАВЫДОВЦИ.

*ДАВИДОВИЧЬ *ч.* (1) (особова назва): а при то(м) бы(л)... иванко да(д)вдови(ч) (1) (Київ, 1446 *P* 154).
ФОРМИ: наз. одн. ! да(д)вдови(ч) (1446 *P* 154).

***ДАВИДОВО СЕЛО** с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): пи(с) оу давидово <село, в льто> $\text{S}\ddot{\text{I}}\text{N}\ddot{\text{D}}$ мѣсаца м(р)а ай (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. оу давидово <село> (1446 *Cost.* II, 251).

***ДАВИДОВЦИ** див. **ДАВЫДОВЦИ**.

***ДАВИДОВЪ**¹ прикм. (1) \diamond пасика Давидова див. **ПАСИКА** 1.

ФОРМИ: наз. одн. ж. зам. знах. Давидова (1466 *BD* I, 106).

Див. ще ***ДАВИДОВО СЕЛО**.

Пор. **ДАВЫДЪ**.

***ДАВИДОВЪ**² ч. (1) (особова назва): а при то(м) былъ... станчоу(л) д(а)в(н)д(о)въ (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343).

ФОРМИ: наз. одн. д(а)в(н)д(о)въ (1432 *Cost.* I, 343).

! **ДАВИЧА** <ДАНОВИЧА> див. **ДАНОВИЧ**.

ДАВНО присл. (5) давно: ино таА землА ве(л)ми давно запоустела была (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); Юрен пыталъ фра(н)цика ка(к) бы давно емоу позычилъ (XV ст. *BC* 22).

***ДАВНОСТЬ** ж. (1) давність: а дла давности алюбозашли(х) часовъ не можетса оу то вымовить (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: род. одн. давности (XV ст. *BC* 33).

***ДАВНЫИ** прикм. (18) 1. (що здавна існує) давній (10): мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... дали есмы стѣи еп(с)кпийи нашои... два села... со оусьми своими старыми и давными хотарьми (Сучава, 1403 *ДГАА*); а который бы са купец промытил, то промыта нам с нимъ на пол; подлугъ давного обычая (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83);

з давных давен (1) з давніх давен: и старцы... сознали перед нами, аж з давних давен есть ступенское (Ступно, 1444 *AS* I, 42).

2. (який стосується, походить з давніх часів) давній, минулий (5): про тожь мы... повинни есмы са згодити... гды(ж) вѣдаемо иже... землА молдавскаА своА панствы здавны(х) часовъ коу кролевствоу полском(оу) прислушаютъ (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); ино мы памятаючы давныи дела... то есмо вычнили иа жадане твое миръ вечный и прыязнь съ тобою есмо взяли (б. м. н., 1496 *BD* II, 407); мы Ю Стефан воевода... знаемо чиним... яко коли от давного а преминоулего часоу... валка была межн нами и межн а паном Яном Олбрахтом... кралем полским... и... его милость... крал... нам вси мерзачкы... отпустиль (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

из вѣка из давного (1) див. ***ВѢКЪ**.

3. (той, хто був раніше) колишній, попередній (1): а на то вѣра... пана Влада давного дворника (Сучава, 1403 *ДГАА*).

ФОРМИ: род. одн. ч. давного, давнього (1403 *ДГАА*; 1422 *P* 98; 1494 *BD* II, 387, 389; 1496 *BD* II, 407; *ОПСВВ* 61; 1498 *АЛРГ* 82, 83; 1499 *BD* II, 419); дав. одн. ч. давному (1493 *АЛРГ* 56; 1498 *АЛРГ* 82, 83); дав. одн. ж. давной (1475 *AS* I, 71); род. мн. давных, давны(х) 3 (1444 *AS* I, 42; XV ст. *BC* 24; 1448 *Cost.* II, 738); давен 1 (1444 *AS* I, 42); дав. мн. давнымъ (XV ст. *BC* 23); знах. мн. с. давныи 1 (1496 *BD* II, 407); давние 1 (1481 *ГПМ*); ор. мн. давными (1403 *ДГАА*).

***ДАВЪНЫИ** див. ***ДАВНЫИ**.

***ДАВЫВАТИ** дієсл. недок., многокр. (1) не один раз давати, давати: и то, господару, помню: давывали пятдесять куницъ княгини великой Витовтовой, съ дыма по куницъ (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. давывали (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

Див. ще **ДАВАТИ** 1, ***ДАИВАТИ**, **ДАТИ** 1, ***НАДАВАТИ**.

***ДАВЫДОВЪ** прикм. (1): Олехно Василевич Глазына просиль в насъ... села, на имя Давыдкова Сквородина

и братаничовъ его, Ерофеевыхъ детей, а Деменьгисова Ковалева (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: род. одн. с. Давыдкова (1499 *РИБ* 776).

ДАВЫДОВСКИИ, **ДАВЫДОВСКИЙИ** ч. (4) (особова назва): а се я панъ михайло ивановичъ заставиль свое

село черепыне григореву сну дѣвѣского осташкови (Львѣв, 1386 *P* 31); А осташко давыдовскийи корчакъ з лнищъ... знаемо чини(м)... аже кроль господаръ нашъ казалъ намъ розѣхати границу игнатови с кунцыре(м) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: наз. одн. давыдовскийи 2 (1412 *P* 81; 1414 *P* 85);

давыдовскийи 1 (1419 *P* 90); род. одн. дѣвѣского (1386 *P* 31).

ДАВЫДОВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Давидівці: мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м)... с(т) давыдовци (Побрата, 1448 *ДГПР*); мы александръ воевод(л)... свѣдомо чини(м)... аже прише(д)ши пре(д) нами... па(н) маъ глобникиви(ч) из дАТми своими... и продали селишча своа... опро(ч) давидовець (Сучава, 1452 *Cost.* II, 421—422).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) давыдовци (1448 *ДГПР*); род. давидовець (1452 *Cost.* II, 422).

Див. ще **ДАВИДЕЩИ**.

***ДАВЫДОВЪ** ч. (1) (назва села у Львівській землі) Давидів: Мы па(н) сташко нсь давидова староста самборьскийи приводимо то ку вѣчнои памѣти (Погоничі, 1422 *P* 97).

ФОРМИ: род. одн. давидова (1422 *P* 97).

***ДАВЫДОВСКИЙИ** див. **ДАВЫДОВСКИЙИ**.

ДАВЫДЪ, **ДАВИД** ч. (16) (особова назва, гр. Δαυίδ Δαυίδ, гебр. דָּוִד): Мы кнА(з) дѣдъ дмитрневи(ч) кнА(з) русанъ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како... кнА(з)... дмитрин... голдование... володиславу... королеви иольскому... слюби(л) (Луцижа, 1388 *P* 38—39); и вще к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди Давыдъ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Третее село есми имъ дали на Берхъчи, на имъ Давидеши, где былъ Давид (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: наз. одн. Давид, Давид(л) 3 (1446 *ПГСМР*; 1448 *Cost.* II, 737; 1499 *BD* II, 162); Давыдъ 1 (1392—1393 *РФВ* 170); дѣдъ 3 (1388 *P* 38; 1446 *P* 154); род. одн. давида 8 (1448 *DIR* № 10а.; *Cost.* II, 314, 317, 324, 343, 355, 359, 365); дѣда 1 (1444 *DIR* № 481).

ДАДАУКШИСЬ ч. (1) (особова назва, лит. Daukšys): А при томъ были тые панове... Дякордь Дадаукшись и иныхъ много добрихъ людей (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. Дадаукшись (1451 *АкЮЗР* II, 106).

! **ДАДЛОВИЧ** <ДАВИДОВИЧЬ> див. ***ДАВИДОВИЧЬ**.

! **ДАДОМОУ** <ДОДОМОУ> див. ***ДОДОМУ**.

ДАДОУЛЬ, **ДАДОУЛЬ**, **ДАДОУЛ** ч. (4) (особова назва): тьмъ мы видѣвшѣ его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми... цигани иа имъ... Додоуль и доума (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); и потокмившѣ и заплативше оусе вышеписанное, господство мы... дали есми... нашему монастыроу... село Доумещи, где былъ Додоуль (Гирлов, 1499 *BD* II, 162—163).

ФОРМИ: наз. одн. Додоуль, Додоуль, Додоуль (1448 *Cost.* II, 342; 1488 *BD* I, 342; 1499 *BD* II, 162, 163).

ДАЖБОГ, **ДАЖБОГЪ** ч. (103) (особова назва): а на то ест... в. п. Дажбога чашника (Сучава, 1471 *BD* I, 164); а на то ест... в. п. Дажбога (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

ФОРМИ: наз. одн. Дажбог, Дажбогъ, Дажбо(г) (1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170, 172; *Cost.* S. 88; 1474 *РГС*; 1479 *ВАМ* 61; *BD* I, 224; *Cost.* S. 98; 1480 *BD* I, 241); род. одн. Дажбога (1471 *BD* I, 164; 1473 *ШКН* 165; 1478 *BD* I, 219; 1482 *BD* I, 260; 1486 *DC* 144; 1488 *BD* I, 318; 1489 *BD* I, 367; 1490 *DC* 148; 1491 *Cost.* D. 37; *CVD* 3 і т. ін.).

ДАЖБОВИЧЬ, ! **ДАМБОГОВИЧЬ** ч. (3) (особова назва): мы Вѣлкии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ...

аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч) задерѣвцкии... послужилъ намъ (Краків, 1394 P 53—54); мы князь Федоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно... Аже што паиъ данило задеревцкии дажбоговичъ замѣнилъ сѧ селы (Зудечів, 1411 P 78—79); А се н паиъ данило дамбоговичъ (!) Задеревцки Вѣдомо чинимо... Аже... Дали Есмъ... Шаидрови... двориш (!) (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. **дажбоговичъ** I (1411 P 79); **дажбогови(ч)** I (1394 P 53); ! **дамбоговичъ** I (1473 ЗНТШ V, 3).

ДАЖБОГЪ див. **ДАЖБОГ**.

ДАЖЕ част. (I) (*підсилювальна*) аж: Мы пе(т)ро воевода... сь всѧми паны о(т) велика даже и до мала радили есмы (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ДАЖЕВ ч. (2) (*назва маєтку у Волинській землі*): Я князь Михайло Ивановичъ Роговицкий чиню знаменито... Продал есми имене мое отчизное Дажев на вечност зо всимъ на всемъ яко ся тоє имене Дажев само в себе и в обыходехъ (маеть) (Володимир, 1475 AS I, 72).

ФОРМИ: наз. одн. **Дажев** (1475 AS I, 72); *знах. одн. Дажев* (1475 AS I, 72).

***ДАИВАТИ** *дієсл. недок., многокр.* (28) давати, не один раз давати: а вси слоуги на во(и)ноу хоживали а подымъщиноу даивали на трет(и) годъ а бо(л)коуно(в)щиноу даивали на прие(з)дъ кнзю великому витовтоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91); А тогъ панъ богданъ левковичъ што Люди заведесть почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали (б. м. н., 1484 ЯМ); Бил намъ чолом земланин киевский... и поведил перед нами, штож люди его... издавна даивали в ключъ Киевський ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. **даивал**, **даиваль** (1493 АЛРГ 56); 3 ос. мн. **даивали** (бл. 1471 ЛКЗ 90, 90 зв., 91, 91 зв.; 1484 ЯМ; 1496 АЛРГ 69); *дієприкм. пас. мин. род. одн., ч. давнано* (1496 АЛРГ 69).

Див. ще **ДАВАТИ** I, ***ДАВЫВАТИ**, **ДАТИ** I, ***НАДАВАТИ**.

ДАЛАТИНСЬКИЙ див. **ДАЛАТИНСЬКИЙ**.

ДАЛЕЙ, **ДАЛѢИ**, **ДАЛЕ**, **DALEU**, **ДАЛЕИЕ**, **ДАЛА**, **ДАЛѢ** *присл. в. ст.* (39) I. (*у часовому відношенні*) (*продовжуючи попередню сказане*) далі, ще (18): дале комуу име(т) сь видѣти, аже имаеть кривда о(т) ты(х) людеи ис тА(х) села(х), а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игоумено(м) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); И далей била нам чолом и желала нас, абыхмо еей (!) дали и призволили имене на име Любчо... по еей (!) животе отдати и записати прирожном своим (Луцьк, 1487 AS I, 241); А далей што есте намъ говорыли коли похочеть стефанъ воевода... своихъ пословъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 BD II, 405);

(*продовжуючи дію в майбутньому*) **надалі** (8): кто не оусхочеть далѣи миру держати тогъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 P 6); просили есмы нашего болѣрина пана Михаила ло(г)вета абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити на(м) миръ как(к) бы наша земль не гибла далє (Васлуй, 1456 ЭСФ); И мы ему приказали, абы далєи на честь его не сягалъ и далъ ему въ томъ покой (Вильна, 1495 АЛМ 84); мы то сказоуемъ же лоуцае боудоучи своимъ мужемъ три годы и три м(с)ци а его не зазывала ани сѧ емоу оупомінала а дале на веки не иметсѧ оупомина(т) (XV ст. BC 21 зв.);

(*у сполуч. з формою іменника з числівником, що виражає часове поняття*) **пізніше** (4): о которы(х) колі жалоба(х) велікихъ илі малы(х) алюбо тежъ дьдичны(х) а рокоу а о(т) трехъ неде(л) далєи не имаю(т) о(т)клада(т) (XV ст. BC 12 зв.).

2. (*у просторовому відношенні*) **далі** (8): коли бы сѧ пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекиѣ стороны, далєи кракова и далєи пол(с)ки... имамы помагати подлу(г) всеѣ нашєѣ мочи (Сучава, 1395 Cost. II, 612); и не маю(т) далєи у доброву мою Хренникую уходу по де-

рево и по траву мети, одно по Роскопаницу — могилу (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и Мокрычане ишние рекли: тут маєт панъ Янчинский слидогонъ, а ишние рекли: далєи маєм (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); у оуу туйу гнѧпусіу мпї zawodyly у туй мойи лудє даѣу гнѧпусіу zawęly (Тришин, 1500 ДПЖН);

(*у дальшій частині документа*) **ниже** (1): мы ива(н) па(н) срѣмский а староста руский вызнавамы... иже... сьдѣли есмы на судъ с тыми паны што суть далѣи подписани (Львів, 1421 P 93).

Див. ще **НАИДАЛИ**.

Пор. **ДАЛЕКО**, **ДАЛЕЧЕ**.

ДАЛЕКА див. **ДАЛЕКО**.

***ДАЛЕКИЙ** *прикм.* (4) (*у просторовому відношенні*) **далекій**: такоже кєды коли бы сѧ пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)кому на далекиѣ стороны... тогды мы имамы помагати (Сучава, 1395 Cost. II, 613); которы(и) боуде(т) бє(з) вины а соу(д)и в далеки(х) сторона(х) (!) имаєт ли о(т)повє(д) (XV ст. BC 16).

ФОРМИ: *знах. мн. ж. далекиѣ* (1395 Cost. II, 612, 613); *місц. мн. в далеки(х)* I (XV ст. BC 16); *во* !(до)леки(х) I (XV ст. BC 6).

Пор. ***ДАЛШИ**.

ДАЛЕКО, **ДАЛЕКА** *присл.* (3) (*у просторовому відношенні*) **далеко**: пан Богдан Сенкович Гостский... просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти... в Гошы; а повьдил... штож в Луцку торгу и мыту нашому то нешкодно есть, а от Луцка далєко (Вильна, 1495 АЛРГ 55); колі хто имає(т) ль(с) алюбо доубровоу далєко о(т) себѣ а хоче(т) лі свои свиньи гнати оу то(т) ль(с) чере(с) чужое ивнїє тогды не може(т) то(г) оучинит(т) (XV ст. BC 38).

Див. ще **ДАЛЕЧЕ**.

Пор. **ДАЛЕЙ** 2, **НАИДАЛИ**.

***ДАЛЕКОСТЬ** *ж.* (1) **віддаленість**: знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода... иже... слубили есми и слобуємъ... королевни... на его оу сьв неприятель помагати... выАвѣши землю пруськую и литовьскую и с ону сторону кракова про далекость нашего люда (Сучава, 1393 Cost. II, 607).

ФОРМИ: *знах. одн. далекость* (1393 Cost. II, 607).

***ДАЛЕКЫИ** див. ***ДАЛЕКИЙ**.

***ДАЛЕОВЪ** ч. (1) (*назва села в Сяноцькій землі*) **Даліюва**: кола судья галицкыи дѣди(ч)ъ з далеова (Галич, 1435 P 134).

ФОРМИ: *род. одн. далеова* (1435 P 134).

ДАЛЕЧЕ *присл.* (1) (*цсл. далече*) (*у просторовому відношенні*) **далеко**: а болше того никакое власти да не имає(т) на(д) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)скимъ... понє(жє) далече о(т) иа(с) о(т)стой(т) консте(н)тинополя патріа(р)ховъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

Див. ще **ДАЛЕКО**.

Пор. **ДАЛЕЙ** 2, **НАИДАЛИ**.

ДАЛЕИЕ див. **ДАЛЕЙ**.

***ДАЛШИ** *прикм. в. ст.* (1) (*у часовому відношенні*) **пізнійшій**, **дальшій**: Тиж от сего часоу и на потоум далшійи часы слобоуєм... правоу ввроу ховати (Сучава, 1462 BD II, 284).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. далшїи* (1462 BD II, 284).

Пор. ***ДАЛЕКИИ**.

ДАЛѢ див. **ДАЛЕЙ**.

ДАЛѢИ див. **ДАЛЕЙ**.

***ДАЛЮЕВСЬКИЙ** ч. (2) (*особова назва*): К тому А панъ Анъ шыкотський... даю сии свои листь пану коль далюевьскому на свѣдоштво (Галич, 1409 P 74).

ФОРМИ: *дав. одн. далюевьскому* I (1409 P 74); *далюевьско(м)* I (1409 P 74).

ДАЛА див. **ДАЛЕЙ**.

ДАЛАТИНСЬКИЙ, **ДАЛАТИНСЬКИЙ** ч. (2) (*особова назва*): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ... па(н) стєцько дала-тински (Галич, 1404 P 68); а тои рѣчи свѣдци панъ стрієць

воевода галицкий... стьцко далатиньский (Галич, 1409 P 74).

ФОРМИ: наз. одн. далатински I (1404 P 68); далатиньски I (1409 P 74).

ДАМАКОУШЪ, ДАМАКОУШ, ДОМОКОУШЪ, ДОМОКОУШ, ДАМАНКОУШ, ДЪМЪКОУШЪ, ДЪМЪКОУШ, ДЪМЪКОУШ ч. (99) (особова назва, молд., пор. Доминикъ): а на то є(ст) вбра... пана домокоуша столника (Сучава, 1409 Cost. I, 65); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїнде прѣд нами Настъ и сестра еи Софїа, дочки Стецка Дъмъкоуша... и продали... едно село... на имъ Мъгдъшанїи (Сучава, 1490 BD I, 396).

ФОРМИ: наз. одн. Дамакоушъ, Дамакоуш, Дамаку(ш) 5 (1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 650; 1436 Cost. II, 701; 1462 BD I, 56; 1468 BD I, 126); дъмъкоушъ, Дъмъкоуш, дъмъкоу(ш), Дъмъкоуш 7 (1418 Cost. I, 127; 1460 BD I, 41; BD II, 276; 1461 BD I, 45; 1466 BD I, 115; DIR«A» 519; 1467 Cost. S. 69); Даманкоуш, Дамаикоу(ш), Damaikusz 4 (1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1465 GL 176; 1467 BD I, 123); Домокоуш, домокоушъ 3 (1434 Cost. II, 666; 1458 BD I, 19; 1464 BD I, 84); зам. род. вбра пана Стецко Дъмъкоуш I (1460 Cost. S. 41); вбра пана Стецко Дъмъкоушъ I (1467 BD I, 121); род. одн. Домонкоуша 25 (1409 DIR«A» 437; 1411 DIR«A» 439; 1412 DIR«A» 440; 1415 Cost. I, 122; 1419 DIR«A» 444; 1424—1425 DBAc 20; 1427 DBAc 23; 1428 Cost. I, 207; 1429 Cost. I, 239; 1433 Cost. I, 361 і т. ін.); Дъмъкоуша, дъмъкуша 19 (1422 DIR fig. 35; 1425 Cost. I, 169; 1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 359; 1458 BD I, 25; 1459 BD I, 34; 1460 DIR«A» 515; 1467 BD I, 117; 1468 BD I, 131; 1490 BD I, 396 і т. ін.); Дъмъкоушъ I (1466 BD I, 110); домокоуша 13 (1409 Cost. I, 65; 1420 Cost. I, 136; 1428 Cost. I, 220; 1429 Cost. I, 242, 259, 267, 280; 1429—1430 BAm 26; 1464 Cost. S. 60; 1465 BD I, 88 і т. ін.); дамакуша, Дамакоуша 10 (1422 ДГОБ; 1427 Cost. I, 197; 1428 Cost. I, 228; 1433 Cost. I, 350, 354; 1435 Cost. I, 403; 1437 Cost. I, 530; 1457 UKP; 1458 BD I, 6; 1465 DIR«A» 518); Даманкоуша, даманкуша 5 (1462 BD I, 63, 65; Cost. D. 11; 1464 BD I, 86; 1466 BD I, 106); дьмокуша I (1459 Cost. S. 22); доминкоуша I (1414 DIR«A» 441); дъмкоуша I (1429 Cost. I, 249); домакоуша I (1436 Cost. I, 482); зам. дав. паню домоикоуша столнику I (1434 Cost. I, 374).

***ДАМАСКА** ж. (1) (рїд узористої грубої шовкової тканини) адамашка: къ свѣтому мѣстоу... дали есмо трої двери от дамашкы чръвеної съ златом, и едины покровецъ, и нарѣквци от тоѣжде камхы дамаскы (Молдовия, 1462 BD I, 70).

ФОРМИ: род. одн. дамаскы (1462 BD I, 70).

***ДАМАСКЪ** прикм. (1) ◇ камха дамаска див. ***КАМКА** I.

ФОРМИ: род. одн. ж. дамаскы (1462 BD I, 70).

ДАМБОГОВИЧЪ див. **ДАЖБОГОВИЧЪ**.

***ДАМІАНОВИЧЪ** ч. (3) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Кръстина... и... Настасїа... измѣнили съ господство мы свои... отнини... от оурика и ис привилїа дѣда ихъ Ивана Дамїановича... и дали господствоу мы три села... що оу ихъ част были достали съ тоти три села от сель дѣда ихъ Ивана Дамїановича (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

ФОРМИ: род. одн. Дамїановича (1499 BD II, 162).

ДАМІАНЪ, ДЕМЬЯНЪ ч. (6) (особова назва, гр. Δαμιανός) Дем'ян: Vulodislav... Korol Polski... znajemo czinimi... cz(t)om yakze wozrily na naszy wyerny slугу Ivana y Demiana y na ich synu... Dajemo um... szelo (Глиняни, 1395 GL 166); от(е)щъ Дамїанъ вл(а)д(ы)ка володимѣрскїи свою печат приложил (Добучини, 1487 AS I, 240); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже прїдоша прѣ(д) нами... тоадеръ и бра(т) его, дъмїя(н)... и продали... едно село (б. м. н., 1497 Cost. S. 208).

ФОРМИ: наз. одн. Дамїанъ 2 (1487 AS I, 239, 240); дъмїя(н) I (1497 Cost. S. 208); демьянъ I (XIV—XV ст.,

ОБРН 112); дав. одн. дъмїяноу (1497 Cost. S. 208); знах. одн. Demiana (1395 GL 166).

ДАМНЪЦА ж. (1) (назва потоку в Перемильскїй землі): тогда мы... подтвердили есмо, его правого всего имбнїа... съ всѣми границями... исъ потоки, дамнѣца, и путница, со всѣми оужитки (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: наз. одн. дамнѣца (1361 AGZ 6).

***ДАМЪНКОУШЕВЫЧЪ** див. ***ДОУМОУНКОУШЕВИЧ. ДАН** див. **ДАНЪ**.

***ДАНЕ** див. **ДАНІЕ**.

***ДАНЕВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): а на то є(ст) марто(р)їа г(с)во ми стефа(н) воево(да) и панове наши... па(н) косте даневи(ч) па(н) петроу пони(ч) (Сучава, 1466 DIR«A» 519).

ФОРМИ: наз. одн. даневи(ч) (1466 DIR«A» 519).

Див. ще **ДАНОВИЧ**.

***ДАНИЕ** див. **ДАНІЕ**.

***ДАНИЛЕВИЧЪ** див. **ДАНИЛЬЕВИЧЪ**.

ДАНИЛИИ ч. (2) (особова назва, цсл. Данииль, гр. Δανιήλ, гебр. Dāniel) Данило: а иа то есм(ъ) приложилъ свою печать... кнѣзь данилии (б. м. н., 1366 P 14); Се я кнѣзь юрїа холмьскїи сїѣ даниліа холмского... придали есмо к цркви бжои... села стрижово слепче космово (Холм, 1376 P 22).

ФОРМИ: наз. одн. данилии (1366 P 14); род. одн. даниліа (1376 P 22).

Див. ще **ДАНИЛО**.

***ДАНИЛІИ** див. **ДАНИЛИИ**.

ДАНИЛО ч. (22) (особова назва, цсл. Данииль, гр. Δανιήλ, гебр. Dāniel) Данило: первын поручни(к) кнѣ(з) михайло енвутеви(ч) кнѣ(з) василии михайлови(ч)... дани(л) висовидови(ч) (б. м. н., бл. 1392 P 46—47); мы Вликии коро(л) влодислав... знаемо чиним... аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч) задерѣвекки... послужиль намъ (Краків, 1394 P 53—54); тогда панъ данило не добыль на воить того дворица што на гугни (Зудечів, 1411 P 79); и пришедши тамъ где впадаетъ ричка Дидовка и тамъ засталысмо пана Даныла (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); а тыи люди отгичичи мои, на имѣ... данило, богда(н)... мають ему потому служити какъ есть в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 Пам.); Ино мы... тые люди... на имя ... Данила, а Радивона... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: наз. одн. Данило, Daniło, Danyło 14 (1394 P 53; 1395 GL 166; 1404 P 70; 1411 P 79; 1455 Cost. II, 540; 1465 АкВАК III, 4; 1473 ЗНТШ V, 3; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1490 Пам. і т. ін.); дани(л) I (бл. 1392 P 47); дав. одн. |Данїи (1478 АрхЮЗР 4/1, 8); знах. одн. Данила 3 (1444 AS I, 41; 1500 АЛМ вип. 2, 58); Даныла I (1430 ГВКЛ 8); ор. одн. данилоу (1411 P 79); місц. одн. на Даниле (1444 AS I, 42).

Див. ще **ДАНИЛИИ**.

ДАНИЛОВИЧЪ ч. (10) (особова назва): право такъ нашло аже па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды рѣчь свою стратиль о поле и о доубровоу (Зудечів, 1428 P 111); а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды не могль свои(х) листьво по(д)перети (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. одн. данилови(ч) 7 (1428 P 111; 1430 P 116); даниловичъ I (1430 P 116); род. одн. даниловича (1428 P 111; 1430 P 116).

Див. ще **ДАНИЛЬЕВИЧЪ**.

ДАНИЛЬЕВИЧЪ ч. (5) (особова назва): а се Азь чюрило бродовьскїи далъ есм(ъ) село сво(е) бродово кнѣзу Федору данильевичю (б. м. н., 1385 P 28); мы великий кнѣ(з)ъ Витовт чиним знаемо... иж записуем и записали есмо кнѣ(з)ю Федору Данилевичю Острогъ (Луцьк, 1396 AS I, 20).

ФОРМИ: наз. одн. даниљеви(ч) 2 (1388 P 38, 42); данильевичъ I (1386 P 30); дав. одн. данильевичю I (1385 P 28); Данилевичу I (1396 AS I, 20).

Див. ще ДАНИЛОВИЧЬ.

*ДАНИНА ж. (7) дарування, надання, пожалування: а хто бы то порушилъ после его живота и начнетъ уступатисе у тую данину, да судитсе зъ нымъ передъ милостывымъ Богомъ (Луцьк, 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); Ино мы... згадавши... тую данину во всюму ему ... потвержаємъ (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 3—4).

ФОРМИ: род. одн. данины (1494 РИБ 560; 1495 АЛМ 83; ВСоб.; 1497 РИБ 683; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); знах. одн. данину (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 4).

Див. ще ДААНІЄ¹, ДАНІЄ, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЄ.

ДАНІЄ с. (115) (цсл. дание) дарування, надання, пожалування: <А по> нашемо животъ кто иметъ быти господарь оу земли Молдавской... то имъ да непорущать нашего данья (Сучава, 1403 RS 338); А се я кнѣз Михаило и кнѣз Костентин Ивановичи Острозски(и) записываем п(а)ни Енковой Чаплича пани Татѣне имъне свое межирече полуг отца н(а)ш(о)го данА (Луцьк, 1487 AS I, 86); а по наше(м) животъ, кто боуде(т) г(с)п(д)ръ нашеи земли... то(т) би и(м) непорущи(л) нашего даніА (Сучава, 1491 Cost. S. 153).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. даніє (1429 Cost. I, 270); род. одн. даніа, даніа 46 (1408 Cost. I, 61; 1414 DIR«А» 441; 1424 Cost. I, 162; 1429 Cost. I, 291; 1434 Cost. I, 374; 1437 Cost. I, 530; 1440 Cost. II, 66; 1453 DIR«А» 503; 1454 Cost. II, 502; 1486 DC 144 і т. ін.); даніА, даніА, даніА 24 (1411 DIR«А» 439; 1419 DIR«А» 444; 1422 ДГОБ; 1428 Cost. I, 202, 207, 228; 1429 Cost. I, 259, 267, 280; 1436 Cost. I, 455; 1465 BD I, 88; 1468 BD I, 131; 1487 BD I, 296; 1491 Cost. S. 153 і т. ін.); данья 2 (1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57); данА, даня 2 (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1487 AS I, 86); дав. одн. данію (1428 Cost. I, 228; 1429 Cost. I, 242; 1440 Mh. 208); знах. одн. дание, даніє (1403 ДГАА; 1411 Mh. Alb.; 1428 Cost. I, 202; 1435 або 1436 Cost. I, 494; 1440 Mh. 208; 1452 Cost. II, 426; 1462 Cost. D. 12; 1467 BD I, 121; 1470 BD I, 147; 1473 BD I, 182 і т. ін.); знах. мн. даніа (1439 Cost. II, 46, 47; 1456 DIR«А» 511).

Див. ще ДААНІЄ¹, *ДАНИНА, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЄ.

Пор. ДАТИ.

ДАНКО ч. (5) (особова назва, пор. Данилий): мы панове... на има панъ вилча о(т) липники... панъ данко жоуржевичъ фратовскыи... вызнаваме тымъ то наши(м) листомъ... колижь велемъ жжнїи илїашъ воевода... кроло по(л)скомоу... голдъ вырности... є(ст) оучини(л)... мы такоже... слюбоуемъ... вириость повинною... ховати (Львїв, 1436 Cost. II, 701—702); а ргу томъ byly... racy mīsta beresteyskoĥo danko а snezko (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: наз. одн. данко, danko (1436 Cost. II, 701; 1481 BD I, 248; 1500 ДПЖН); дав. одн. Данку (1445 P 150; 1481 BD I, 248).

Див. ще *ДАНОУЛ, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЬ.

*ДАНКОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Мара... и продала свою правоую отниною... слоугам иашим Мнклоуш и братоу его Янкоу, сынове Дан(ко)вич(и) (Сучава, 1491 BD I, 448—449).

ФОРМИ: наз. мн. Дан(ко)вич(и) (1491 BD I, 449).

*ДАНИКЪ ч. (17) (особисто вільний селянин, який володів власною ділянкою землі і замість військової служби зобов'язаний був давати дань, переважно натурою) данник: tohdyby pro wsi tyje naklady paszyje zemli а ieszcze bychmo і opych Danniĥow wydali, szto pam dali sia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); къ Житомироу село Крошна а в томъ селе данънико(в) три а дани дають колодоу медуо бє(з) двоу веде(р) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); и што былъ Глѣбъ... даль дворець свой... а двои данники... и мы... въ данники Глѣбу дали увязане (Вільна, 1495 РИБ 620—621).

ФОРМИ: наз. мн. данъники 4 (бл. 1471 ЛКЗ 92, 93 зв.); да(и)ник 1 (бл. 1471 ЛКЗ 92); род. мн. данниковъ, данънико(в), данъниковъ, да(и)никовъ, Danniĥow (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв., 93); знах. мн. данники, данъники (1452 P 161; 1470 AS I, 67; 1474 AS I, 69; 1495 РИБ 620).

*ДАНИИ прикм. (8) з якого платять данину феодалові (6): I jakże iesmo k waszoy milosty ne odnowa psali, sztoż dannaia mīsta wsia otniata w nas; med, srebro, kunicy, wsiakaia dań (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); а данниковъ и данъныхъ земель оу чоуднове бо(р)тниківъ осмь чотыри бо(р)тники на горо(д) дають да(н) а чотыри на це(р)кви да(н) дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92);

да н ъ н ы ь е лю д и (1), лю д и дан н ы е (1) (особисто вільні селяни, які володіли власною ділянкою землі і замість військової служби зобов'язані були давати дань, переважно натурою) данники: Я Любарть Кгедеминович... записалъ есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку, зъ людьми данными (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); а в томъ селе десѣть данънико(в)... а не данъны(х) люде(и) што поле пашуть осмьна(д)цѣть чѣвка (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: наз. мн. ж. dannyie (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); наз. мн. с. dannaia (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); род. мн. данъныхъ, данъны(х), да(н)ны(х) (бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв., 93); ор. мн. данними (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1).

ДАНОВИЧ ч. (51) (особова назва): а при то(м) были... па(н) шендрико апро(д), па(н) косте данович(ч) (Сучава, 1449 Cost. II, 386); и пак... прїидоше прѣд нами... сынове Кости Дановича... и продали... едно селище на Тоутовъ... (Бирлад, 1495 BD II, 64).

ФОРМИ: наз. одн. Данович, данович(ч), Danowycz 20 (1449 Cost. II, 386; 1453 Cost. II, 458; 1455 Cost. II, 769; 1456 ЭСФ; 1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1463 BD I, 74; 1465 GL 176; 1466 BD I, 113; 1467 Cost. S. 69 і т. ін.); зам. род. вѣра пана косте данович 1 (1460 Cost. S. 41); род. одн. дановича 27 (1452 Cost. II, 426; 1454 Cost. II, 501; 1457 UKP; 1460 DIR«А» 515; 1464 BD I, 86; 1465 BD I, 88; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 118; 1468 BD I, 126; 1495 BD II, 64 і т. ін.); давича 1 (1453 DIR«А» 503); ор. одн. Дановичемъ (1458 Cost. II, 814; 1459—1460 ЗНТШ CLIII фотокоп.).

Див. ще *ДАНЕВИЧЬ.

*ДАНСЛАВИЧЬ див. *ДАНЪСЛАВИЧЬ.

ДАНОУКА ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... цигане на имъ Микула... и Татоул... и Яким... и Даноука съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: наз. одн. Даноука (1487 BD I, 310).

*ДАНОУЛ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Данилий): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... Мънзилъ (и брат его Д)аноул... и продали... половина село... слоузъ нашемоу Негрилъ (Сучава, 1490 BD I, 432).

ФОРМИ: наз. одн. <Д>аноул (1490 BD I, 432); дав. одн. Даноулоу (1490 BD I, 432).

Див. ще ДАНКО, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЬ.

ДАНЧИНЬ ч. (1) (назва урочища у Волинській землі): великій князь Швитригаило, Литовскій, Рускій и иныхъ. Чинимъ знаменито... Ижъ... даемъ и дали есмо... Сеино село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова, Данчинъ, а отъ Котова Осовъ, а отъ Пескова Купля (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Данчинъ (1445 АкЮЗР I, 17).

ДАНЧОУЛЬ, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЧОУЛ, ДАНЧОЛ ч. (62) (особова назва, молд., пор. Данилий): мы александръ воевода... и мы боАре... па(н) бори(с) браеви(ч), па(н) да(н)чу(л) жули(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есми дали... сєре(т) мисто... сєстръ... корола полдського... кнѣггини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); и оуставше

слоуга наш Лоупе Кешъноул н заплатилъ оуси тоти ... пинъзи... слоузъ нашемоу Данчюлоу Плеши (Сучава, 1499 *BD* II, 168).

ФОРМИ: наз. одн. Данчюл, Данчю(л) 13 (1440 *DBAc* 31; 1455 *Cost.* II, 769; 1467 *Cost.* S. 68; 1487 *BD* I, 310, 312; 1488 *BD* I, 355; 1489 *BD* I, 367; 1491 *BD* I, 458; 1495 *BD* II, 248; 1499 *BD* II, 168); данчоуль, Данчоул, да(и)-чу(л), данчоуль 10 (1421 *Cost.* I, 142; 1428 *Cost.* I, 221; 1429—1430 *ВAM* 25; 1448 *Cost.* II, 362, 737; 1455 *Cost.* II, 540; 1456 *ЭСФ*; *Cost.* II, 791; 1471 *DIR«A»* 525; 1493 *ПГВСП*); зам. дав. есми дали и потвърдили слоузъ нашемоу Данчюл 4 (1488 *BD* I, 361—362; 1491 *BD* I, 458, 459); род. одн. Данчоула 17 (1438 *Cost.* II, 15; 1440 *DBAc* 31; 1441 *DBAc* 37; 1448 *Cost.* II, 314; 1453 *Cost.* II, 493, 496; 1455 *Cost.* II, 526; 1456 *Cost.* II, 578; 1458 *Mih.* Doc. 123; 1497 *BD* II, 110 i т. ин.); данчюла 10 (1448 *DIR* № 10а.; *Cost.* II, 317, 356; 1455 *Cost.* II, 544, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213; 1462 *BD* I, 65; 1490 *BD* I, 403; 1491 *BD* I, 459); дав. одн. Данчюлоу 4 (1467 *Cost.* S. 69; 1489 *BD* I, 367; 1499 *BD* II, 168); да(и)чоулоу 2 (1493 *ПГВСП*); зам. наз. одн. Данчоулоу I (1495 *BD* II, 47); зам. род. одн. Данчоулоу I (1490 *BD* I, 391).

*Див. ще ДАНКО, *ДАНОУЛ, ДАНЪ.*

***ДАНЧЮЛОВЪ** *прим.* (2): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... брате пану Иваноул, брате пана Данчоула столникова... придоше прѣд нами... и дали... пану Игнатоу села столникова Данчюлова (б. м. н., 1440 *DBAc* 31); Тъмь мы... потвърдили есмы емоу ... села... що онъ коупиль... една част от Моуша... а друугаА част от жена Данчюлова (Сучава, 1479 *ВAM* 61).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Данчюлова (1479 *ВAM* 61); *знах. мн. с. Данчюлова* (1440 *DBAc* 31).

Пор. ДАНЧОУЛЬ.

ДАНЪ, ДАНЬ, ДАН ч. (71) (*особова назва, молд., пор. Данилий*): Се азъ панъ радоуль... драгомир и братъ его дань... даемо въдомо... аже балица воевода... съзидаше црковь (Сигет, 1404 *ГМ*); мы илѣ воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ данъ дворникъ слоужилъ намъ правую и върною слоужбою (Сучава, 1433 *Cost.* I, 353); и оуставше слоуга наш Тоадерь Доумбравъ и жена его Моуша ч заплатили оуси... пинъзи... Жоуржи и сестри их Добри, сыновом Дана (Васлуй, 1497 *BD* II, 116).

ФОРМИ: наз. одн. дань, дань, Дан (1404 *ГМ*; 1418 *Cost.* I, 127; 1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 280; 1431 *Cost.* I, 317; 1433 *Cost.* I, 353; 1434 *Cost.* II, 665; 1436 *Cost.* I, 487; 1442 *Cost.* II, 93; 1478 *BD* I, 219 i т. ин.); род. одн. Дана, Дан (1414 *Cost.* I, 112; 1420 *Cost.* I, 136; 1422 *DIR* fig. № 35; 1424—1425 *DBAc* 19; 1427 *DBAc* 22; 1429 *Cost.* I, 239; 1431 *Cost.* I, 318; 1434 *DIR«A»* 463; 1478 *BD* I, 219; 1497 *BD* II, 116 i т. ин.); дав. одн. дъньоу 3 (1493 *ПГВСП*); даноу I (1473 *BD* I, 190).

*Див. ще ДАНКО, *ДАНОУЛ, ДАНЧОУЛЬ.*

***ДАНЪНИКЪ** *див. *ДАННИКЪ.*

***ДАНЪНЫИ** *див. *ДАННЫИ.*

***ДАНЪСЛАВИЧЪ** ч. (3) (*особова назва*): бжьєю мѣтью... исталасА торгувлА... аже пани хонька... ис паномъ ивашкомъ данъславичемъ... продала естъ тотъ мунастырь (Пермишль, 1378 *P* 25—26); А при томъ были исьвѣдци... ивашко данъслави(ч), рекънолтъ (Вишня, 1393 *P* 52); мы бискупи маѣби премыски и офанасъи владыка... па(н) творилъ подчАши(и)... ива(н) данслави(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рвъч... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. данъслави(ч), данслави(ч) (1393 *P* 52; 1404 *P* 70); *ор. одн. данъславичемъ* (1378 *P* 26).

***ДАНЫЛО** *див. ДАНИЛО.*

***ДАНЬ**¹ *ж.* (91) данина, дань (80): коли вси землане имуть давати данъ оу татары то серебро имьють тако же тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20); а записала есми по

души его... село Корчичи, и зе всеми доходы, и зъ данью и зъ полудьемъ и зъ грошми, и зо всеми... доходы (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А тыи роботы и дани и полатки имаеть робити и давати къ нашей потребизнь (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); I jak że iesmo k waszoy mieoscy ne od nowa psali, sztoż danpaia mista wsia otniata w nas; med, srebro, kunicy, wsiaakaia dañ newidaty czymbysia i do zimy żywity (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141); да не да(ст) тое село ни да(н), ні илиша, ни подводоу, ни десътиною (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207); а с тое земли дани идеть сорокъ гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); и съ тое земли бортное маеть онъ данъ давати Светому Михайлу по давъному (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

данъ грошовая (6) данина від орних земель, що сплачувалася грішми: и мы, дорадившише изъ нашою княгинею... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушично и зъ даню медовою и грошовою (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); и мы ему того чоловіка... дали... изъ земланю, изъ водами, з бобровыми гоны, изъ данью медовою и грошовою (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56); будутъ воны тое село... держати... и зъ даню грошовою и медовою (Троки, 1498 *ГВКОО*); данъ медовая (4), (данъ) медовая (4), медовая данъ (1) данина від угідь, що сплачувалася медом: и мы, дорадившише изъ нашою княгинею... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушично изъ даню медовою и грошовою (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); кн(А)зь Семен... имаетъ мѣти, держати и поживати ис поли и гроблами, из дубровами, из лезы, из ган, из данми медовыми (Володимир. 1470 *AS* I, 65); а по животь пѣа Ваньковъ тая да(н) медовая... пѣу оле(х)ною (Львів, 1478 *ЗРМ*); будутъ воны тое село... держати... и зъ даню грошовою и медовою и со всеми доходы и вжитки (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: наз. одн. даñ, да(н) (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1478 *ЗРМ*); род. одн. дани 32 (1448 *ДГПР*; 1470 *AS* I, 67; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв., 93; 1478 *ЗРМ*; 1489 *AS* II, 22; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *ЧІАФ* i т. ин.); даны 2 (1456 *ЭСФ*); *знах. одн. дань, да(н), дань, дан* (1375 *P* 20; 1444 *Cost.* II, 207; 1453 *Cost.* II, 461; 1459 *DIR«A»* 514; 1470 *BD* I, 140; 1475 *BD* I, 200; 1478 *ЗРМ*; 1490 *BD* I, 420; 1493 *АЛРГ* 56; 1499 *РИБ* 777 i т. ин.); *ор. одн. данью, даню* 9 (1401 *АкВАК* III, 2; 1434 *ДГСММ*; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1452 *P* 161; 1470 *AS* I, 67; 1474 *AS* I, 69; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *ГВКОО*); *даню* 2 (1490 *DC* 148); *знах. мн. дани* (1408 *АкЮЗР* I, 6); *ор. мн. данми, даньми, да(н)ми* (1421 *Cost.* I, 142; 1446 *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1465 *АкВАК* III, 4; 1466 *AS* I, 62; 1470 *AS* I, 65; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *РИБ* 683; 1499 *AS* I, 117 i т. ин.).

*Див. ще *ДААНІЕ², *ДАЧА, *ДАЧКА.*

ДАНЬ² *див. ДАНЪ.*

***ДАНЬЕ** *див. ДАНІЕ.*

***ДАНЪНИКЪ** *див. *ДАННИКЪ.*

! ДАПОУЩАТИ СА *дієсл. недок.* (1) (чого) допускати ся (чого), чинити (що): которы(и) са дапоушаю(т) (!) некоторы(и) простoupкы прѣказаніе пано(в) свои(х) (XV ст. *BC* 6).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. ісА дапоушаю(т)* (XV ст. *BC* 6).

! ДАРАДИТИ СА *див. *ДОРАДИТИ СЯ.*

***ДАРИТИ** *дієсл. недок.* (1) давати дарунки: а оні боятсА того некотгыи (!) ро(ди)ть (!) алобо пе(не)зи даю(т) о(т)коупаю(т)сА того нагованья (!) (XV ст. *BC* 15).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. ! ро(ди)ть* (XV ст. *BC* 15).

*Див. ще ДАРОВАТИ, *ПОДАРОВАТИ.*

ДАРОВАТИ *дієсл. док.* (10) (що кому, кого, кого чим) подарувати, дати, пожалувати (що кому): а на то въра... въсьхъ мои(х) дѣтеи дарованны(х) ми о(т) бга (Сучава,

1414 DIR«A» 441); Мы болеславъ... кнАзь черниговский... знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служъ нашему юркови козенати на своемъ сель на хватоцехъ ѿ копъ руской личбы краковской моньты (Коломия, 1424 P 102); А муж мой кн(А)зь Иванъ Семенович, оузавши тыхъ двѣ тисАчи золотыхъ, волень даровати и отдати и на ц(е)рковь дати и коуды хотА обернути къ своему пожиткоу (Добучини, 1487 AS I, 239); пани ОлизароваА... даровала нас и дала и записала тые две именА оу Воляни по своемъ животе (Луцьк, 1487 AS I, 240); а к ты(м) мой(м) име(н)я(м) къ ябло(н)ноу а к по(л)жа(м) даровала есми мужа свое(г) пана васи(л)я хре(б)товича по(д)ворье(м) свой(м) о(т)чизны(м) отовоко(л)не(м) городе в лоуцкоу вь(ч)но и непорушно (Луцьк, 1490 ЗХП 136).

ФОРМИ: *инф.* даровати (1466 AS I, 62; 1487 AS I, 239); *теп.* I ос. мн. дароуемы (1436 Cost. II, 706); *перф.* I ос. одн. ж. даровала есми (1490 ЗХП 134, 136); 3 ос. одн. ч. даровал (1487 AS I, 240); 3 ос. одн. ж. даровала (1487 AS I, 240); I ос. мн. даровали есмо (1424 P 102); *нак. сп.* 3 ос. одн. да... дароуе (1464—1496 Gh. S.); *дипризм. пас. мн.* род. мн. дароваини(х) (1414 DIR«A» 441).

Див. ще *ДАРИТИ, *ПОДАРОВАТИ.

*ДАРЬ ч. (4) I. благодіяння, ласка (1): а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу... певнымъ слюбо(м), мы ктори иже з бжїего дароу пони(ж) на ты(х) панствѣхъ зостали, виновати есмо вѣрне ихъ волъ и оучинковъ на слѣдовати (Хотин, 1448 Cost. II, 733).

2. (лише в мн.) приносини (1): я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижегъ продал есми... имене... со всеми данми: из дары, ис поклоны, ис чинши какже (ис) стародавна бывало с того именА (Берестя, 1466 AS I, 62);

О за даръ дати (2) дарувати, даромъ віддати: а волень продати и за даръ да (!) кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 P 4); вълни продати или за даръ дати на свое льпшеє обернути (Луцьк, 1445 P 148).

ФОРМИ: *род. одн.* дароу (1448 Cost. II, 733); *знах. одн.* даръ (п. 1349 P 4; 1445 P 148); *ор. мн.* дары (1466 AS I, 62).

!ДАСВѢТЧИТИ *див.* *ДОСВѢТЧИТЬ.

ДАСКАЛ ч. (8) (молд. даскал «учитель», гр. διδασκαλος) (дяк-учитель церковной або монастирской школы) дидаскал: пи(с) ю(н) даска(л), оу соучавъ (Сучава, 1475 Cost. D. 4); Пис(а) Тоадер, брат Иона даскала, оу сочавъ (Сучава, 1484 BD I, 277).

ФОРМИ: *наз. одн.* даскал, даска(л) (1475 Cost. D. 4; 1476 BD I, 209); *род. одн.* даскала, даскал(а) 5 (1482 BD I, 266; 1483 BD I, 270, 273; 1484 BD I, 277, 283); *даска(л)* 1 (1483 Cost. D. 31).

ДАТИ, ДАТИ, ДАТЬ *дїєсл. док.* (1739) 1. (кого, що кому, къ чому) дати, надати, дарувати, (на церкву, на помин души і т. ін. — *це*) пожертвувати (1087): я Любарть Кгедеминович... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2); А се А король казимиръ... далъ есмь служъ своему иванови дворище заньво (так. — *Прим. вид.*) матъичича (Казимир, п. 1349 P 3); дали есмо на вьки тои млинъ и мьсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 P 20); тьмъ мы видѣвше е(го) правую и вѣрную службу до насъ... дали есмы ему оу нашей земли оу молдавской два села (Сучава, 1407 Cost. I, 56); мы кнзъ семень олекса(н)дрови(ч) дали есмо сълузъ нашему пану се(н)ку ськипорю село наше тулины (Київ, 1457 P 166); Ино мы, зъ ласки нашею... тые люди... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58);

за даръ дати (2) *див.* *ДАРЬ;

(що кому) (пільги, права, прибутки) дати, надати, визнати (що за ким) (34): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми мыто молдовичкоє монастирєви блговѣщенїю прч(с)тон бци што на молдовици (Сучава, 1409 DIR«A» 437); а еше есми дали оброкъ тому монасти-

рєви из нашего двора на каждыи годъ цѣльни по десѣть бочокъ вииа и по десѣть колоды пшеичны(х) (Сучава, 1411 Мн. Алб.); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже дали и потвердили есмо вичный оброкъ томуоу свѣтмоу монастироу от Побратъ (Сучава, 1466 BD I, 105);

се азъ ра(б) вл(д)кы моего іс хА іо стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми томуоу стмоу нашему монастироу о(г) поутной на(ш) правий прих(о)д) вьси камени о(т) воскоу о(т) нашего серецкого тръга (Сучава, 1488 ДГСПМ); <И пак> привилїє, що имал оуико их Тома на тоє село на Онѣщи от нашего оуика от Стефана (вое)води, еше дали оу роуки слоузъ нашему (Сучава, 1499 BD II 168);

(що кому) (підтримку, допомогу і т. ін.) виявити, дати, подати (15): Umyslili jesmo s panu gadami paszimi i dali prawa i wolnosthi ... meszkajuczym w tom panstwie paszom (Луцьк, 1388 ZPL 103); а коли мы (ка)коє помочи пожадаемъ в ильи воеводи... и ильА воевода такую помочъ намъ имаеть дати, безъ хитрости (Троки, 1442 Cost. II, 719); А також мы... ани жадной радї ани помочи Тоурком не имаєм дати (Гирлов, 1499 BD II, 423—424);

дати по своем животе (3), по своем животъ дати (2) (що кому) відписати, відказати: волно ему во всемъ томъ имену отдати и променяти, и по своем животъ дати (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); я еше будучи в добромъ здоровїю... дала есми ему по своем животе имене оу вотчизну на имА Любчо (Ровно, 1488 AS I, 241—242);

(кого, що кому) (про божество) дарувати, дати (14): да пребудуть же непорушно подъ анаѣмоу за што зде даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвіє а по семь и детемъ нашимъ вечную памАть (Холм, 1376 P 22); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскын... слюбиль ми... стоАти подди насъ... съ оусею своею моци, что его милости мильи богъ далъ (Коломия, 1448 Cost. II, 305); ачъ не дасть имъ Богъ детокъ, ино... вольный себе продати (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); На то есмо прьсягали, яко и сами оузрыте ваша милость, штобы богъ далъ наши ворози подъ нашими ногами и подъ нашими шаблями (б. м. н., 1496 BD II, 403); а господство мы... оучинили есми... за здравїє и спасенїє богомъ даннихъ нашихъ чед (Ясн, 1497 BD II, 100);

(вставні слова) да и б о ж е (1) дай боже: хвала милому

богу што ваша мл(с)ть зостали оу вашею мл(с)ти стольцы... да(и) боже бы в добры(н) часъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.); да лъ Б о г ъ (1) дав бог: а намъ сушимъ православному християномъ... достоить исполняти Божия церкви и ихъ священниковъ, а не обидети; есмо бо нини, далъ Богъ, одино брата християне Латыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); далъ бы богъ (1) дав би бог: да(л) бы богъ то бы не загибло християнство межы вашею мл(с)ти днєхъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152); б о г ъ да ст ъ (6), да ст ъ б о г ъ (10) *див.* БОГЪ¹; богъ не даи (9), б о ж е не даи (13) *див.* БОГЪ¹.

2. (що кому) (повернути) віддати, дати (8): (а) што межы твоєє земль суть кнА(ж)ниА волости давали вьходъ Бьлон Ордь то намъ наше даите и што будетъ нашеє державы под нами... а мы вамъ дамо (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); да(л) есмь тобъ оу роука(х) осмь со(т) зла(т) на подержанїє, ка(к) прїАтелю, даи ми и(х) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); а оу нашихъ людей оубогихъ отъ Сачавы были паробьцы Кафиньские... а цесаръ тоурецкий прислалъ до насъ и просилъ тыхъ паробокъ Кафиньскихъ. И мы дали колько въ насъ было всихъ (б. м. н., 1481 BD II, 365);

(що кому) (відступити) віддати, дати (72): а города луцьска блюсти ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 P 30); пак ли не имьемъ ему заплатити на тотъ днь яко ту выписано тогда мы в то(т) днь безъ некоторые о(т)волоки имаемъ ему дати нашъ городъ снати(н) (б. м. н., 1411 P 77); и да(л) емоу герге своєю волею тоє село вы(ш)писанное... за его питомы товаръ за осемъ со(т) злат(т) готовы(х)... и мы того видѣвши що(ж) герге з доброй воли да(л), за свою виноу, село и домы свои и мы тако(ж) дае(м) и дали есмо нашему вѣрному пануо кости пръкалабу тоє прѣ(д)реченное село (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385—386); а даю и дала есми... зятю нашему... и дотце своей... мужа своего дидину и отчину (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); а волен он в томъ имену продати, заменить и ближнему своему дати (Ровно, 1488 *AS* I, 242); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїдоша прѣд нами... молебникъ нашъ... попь Григоріе... и съ вьсьми яже о христь братіа-ми... и далн господствоу мы петь сель (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(вручити, надіслати через кого) дати, передати (6): штом был узелъ пенезей тридцать гривенъ у Игнатка Путивельскаго за мой стат... и я тых пенезей не взялъ у Игнатка, ино тые пенези возми, князь Михаило, зет мой, а дай матци моей (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); Господарь мой Стефанъ воевода велель намъ твоей милости говорить: пръслалъ еси до насъ своихъ пословъ, пана Петра кухъ-мистра и пана Федька Гаврыловича, абыхмо дали нашъ листъ твоей милости и подъ нашоу пръсягоу ку противъ листу твоей милости, которого еси намъ даль и прислалъ (б. м. н., 1496 *BD* II, 401);

(довірити) (що кому) дати (1): Иди(к) жалова(л)са на пастоуха (!) и(ж) да(л) емоу овцю во стадо) его паствиті а опАть овци засА не мель о(т) пастоуха (XV ст. *BC* 27); дати на подержаніе (що кому) (2) віддати на схов: и герге... ре(к)... правда, еси да(л) оу мон(х) роу(к) твой злати, на подержаніе, али я... твои пиньзи есмъ страви(л) и теперъ есмъ тобъ винова(т) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385);

(відпустити) (що кому) видати, дати (1): а они... имаю(т) слоужити на вьсакоюу сръбу, вече(р) паракли(с)... и братіа(м) дати по чирпалу на трапезА (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365);

(кого кому) видати, віддати (5): будетъ ли король правъ, намъ своего брата любарта дати оугорьскому королеви оу ягство (б. м. н., 1352 P 6); и дали есми нмъ того ч(с)того зра(д)иць лева с тѣми то лихо(т)ники, и оучинили они на(д) ними по(м)ста, яко(ж) то право и(м) оусказали (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); коли нас о то... корол... ипоменет, а мы абыхом их дали оу роуци... королеви его милости (Сучава, 1462 *BD* II, 292);

(що кому) (податок, данину, мито, заплату за що) дати, (грїшми — ще) заплатити (142): исталосА при державѣ пана оты старосты русков злѣ оже купилъ панъ вАтславъ дмитровьскни дворище ись земею (!)... даль имъ панъ вАтслвѣ (!) Š(т) копъ гро(ш) вьсного сръбра (Львѣв, 1370 P 18); а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавѣ, отъ гривну по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); да не дадоутъ тоты люди ис та(х) села(х) ни да(н), ни посадоу, ни илиша, ни подводоу, ни дестыноу о(т) пчо(л), ани о(т) свини (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); а коли будетъ лед илі имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 *BD* II, 275); а ещо моихъ несколько есачныхъ лоде(н) отъ есака бегаючи к тобе прихилилиса а моихъ пошинъ мне не даютъ, то бы еси веле(л) дати (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А на кажъдый годъ мають намъ дати чоломьбит(ь)я по сороку лодыг адамашьки (Краків, 1487 *РИБ* 226); коли кме(т) кмѣта забилъ тогда давші три гривны грош(и) бы(л) пороженъ моужабоинства (XV ст. *BC* 24); а маеть

намъ в кажъдый год давати по пАти сот коп грошей: первый год выдержавши маеть намъ дати пАт сотъ копъ грошей, а другой год выдержавши мает нам дати пАт сотъ грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82);

дати личбу (1), личь бо у дати (1) скласти рахунок, дати финансовый звіт: а тежъ какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоуцькое и личьбою намъ дали с тре(х) годовъ (Краків, 1487 *АМЛ*); Дал личбу всего сто копъ грошей и две копе грошей (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59);

(що за що) дати взамін (6): а пан жоуржъ даль сыноу петрови, манчоулови, за его чАст села викининецъ, одно село свое (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242); а Т(е)одоръ дал имъ тиж правую монастырскоу отнинуо за тоє село (б. м. н., 1470 *BD* I, 153); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вьно даль дворець свои... и мы вь тотъ дворець... Гльбу дали увязанье (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621);

дати измѣноу (за що) (8) дати що взамін чо(г): а господство мы съм дал измѣноу за тотоу селищоу... тоє наше село (Сучава, 1490 *BD* I, 436); И господство мы... дали смо томоу нашему свАтому монастыроу Бистричскомуу измѣноу за тоти вышписанніи села наши (Ясси, 1500 *BD* II, 173); дати отмѣну (4), отмѣну да(т) и (за що) (1) дати що взамін чо(г): игнаткови черневи(ч) дали есмы о(т)мѣну за пекули(ч) (Перемишль, 1390 P 175); мы Вьликии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ... аже... оставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при вьсьмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали на иМА подъ галичемъ чАгрово (Краків, 1394 P 53—54); того ра(д)і мы... жаловали есмо его особливо нашою мл(с)тїю и даемъ и дали есми ему села... що(ж) мы и(х) сами дали о(т)миноу, за его село, за чумалещи (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

3. (кому робити що) звеліти, наказати (10): осподарь мон великий король дал ми намѣстничати оу лоуцьску (б. м. н., бл. 1386 P 30); того ра(ди) ми есми смотрили и судили ис нашими боАры и дали есми ива(н)кови и братіамъ его... аби пошо(л) ива(н) са(м) съ кд присьжнничи и шоби присьгну(л) ис ними (Васлуй, 1474 *РГС*); а прото(ж) соудъ... иметь дать вола(т) слоужебнікомъ явне ижа (!)... оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены комоу потребно боудеть спіськовъ то(т) поиде(т) (XV ст. *СЯ* 43); ино за то даль вашо(н) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили братью вашею мл(с)ти... абы вси оберънули лица своего к поганьству (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152).

4. (кому робити що) дозволити (23): а и слугъ не брали есмы не дадутъ землане и слугъ брати (б. м. н., 1386—1418 P 35); а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь... хотѣли починати противъ г(с)подарА крола коруны пол(с)коф, тогда мы имамы нашихъ г(с)подари о(т) того внимати и не дати имъ и бронити (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); а ещче есми дали ливовчаном, абы держали соби один домъ торговским обычаемъ, оу сочавѣ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); а тая земла пуста лежала в син(ж)а годъ дали ивану на третине да(н) пуста што бы таА земла пуста не лежала (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); Прогожъ штобы еси ихъ о(д) кривдъ боронилъ, и не даль бы еси тамъ иньшоумоу никому ко(р)чмы варити (Краків, 1489 *АКВ*); пакли бы которыи... хотели его в том габати... и ты бы его от тых боронил и не дал бы еси ему никому ии в чом кривды чинити (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83);

дати волю (кому) (4) дозволити: а еще есми имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавѣ, одинъ домъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а еще есми имъ дали волю што бы собъ держати, оу сочавѣ, одинъ домъ, а оу том домоу корчмоу не держати (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670); и па(к) що коупили, ли товара ли бу(д)що, вь дни нашего дида, алекса(н)дра воево(д), тако(ж) и мы дали есми и(м) тоє право и тоє волю (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); також и мы дали есми им тоє право и тоє волю (Сучава, 1458

BD II, 262); дати на обирање (кому) (1) дати на вибір: кн(А)зь Семен дал на обирање братничью своем(у) кн(А)зю Михайлоу, и кн(А)зь михайло оузал Вишневецъ (Луцьк, 1475 AS I, 70); дати разрешеніе (1), разрешеніе дати (кому) (1) дати розрешенія, відпустити гріхи: а не мо(ж)ть ли иньши(х) све(т)ко(в) именован(т) одно тьи што имь клѣтва выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клѣтвуо выдалъ... абы да(л) разрешеніе тымъ све(т)комъ (XV ст. BC 20); дати справу (кому) (1) дати можливість виправдатися: а не можетьли тотъ староста в на(с) того о(т)рима(т) што мы не хочемъ дати емоу справы абыса очисти(л) (!) томоу в чомъ емоу виноу дано. тогда то(т) староста имее(т) его выпроводитъ до граници земское (XV ст. BC 38 зв.).

5. (кого, кого ким) (для виконання певних функцій) призначити (б): дай мне г(о)с(по)д(а)рю розездъцы з десѣти копъ (Ступно, 1444 AS I, 42); и ти(ж) слюбуе(м) имь дати и поставити и дали на граници оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны справе(д)ливы(х)... которы имуть они... выбирати (Сучава, 1457 Cost. II, 810); И тежъ нашего дворанина прыставомъ дали есмо тымъ его посломъ (Вильна, 1498 BD II, 412); вельж... его милость Мезкиру тую землю держати и увяжчого ему даль Выслоуха (Вильна, XV ст. РИБ 610); И тежъ нашего дворанина прыставомъ дали есмо тымъ его посломъ (Вильна, 1498 BD II, 412); дати митрополю (кому) (1) призначити митрополитом (кого): а се азъ вѣдка иванъ из луцка зяемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(с)дръ мои великыи король митрополю галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК);

(що кому) (точно окреслити) дати, призначити (11): То столь дали есмы емоу оу Соучавъ, оу нашемъ городъ (Сучава, 1401 RIR); нио ротымпанови сынове пере(д) тими нашими боАры дали веризи хота(р) своєю земли съ своею доброю волею (Сучава, 1423 DIR «А» 447); Мы панъ моужыло боуцацски... вызнаваемъ... и(ж) съ нашей доброе воли... дали есми емоу... оу снятинъ оу город(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... прирадили съ есми и дали и потврдили есми хотаръ стому монастырю о(т) молдавици селоу и(х) (Сучава, 1456 Cost. II, 582); некоторы(и) из наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)це(ст) имь месцо дано боуде(т) а ои(т)о того месца не смотрятъ не держѣ соромоу а иньде(с) становА(т) (XV ст. BC 10 зв.); а такы(и) ро(к) имбе(т) емоу да(т) староста на(ш) алюбю дѣн за два м(с)ци (XV ст. BC 38—38 зв.); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... дали и потврдили есми хотаръ стому (!) монастырю о(т) молдавици селоу и(х), на оусти брѣдъцель (Сучава, 1456 Cost. II, 582);

(що) (у сполуч. з формою іменника з часовим значенням) (визначити термін) дати (1): оуоставлѣемъ коли(ж) боудеть у нашомъ дворе пере(д) на(с) позванъ алюбю пре(д) соудьи тогда повод(д) алюбю соудья... имее(т) дати на о(т)поведаніе три не(д)ли (XV ст. BC 14 зв.).

6. (кого, що) (для свідчення) представити (4): пе dawski swetkow (Луцьк, 1388 ZPL 103); погоре(л)ские дали на то па(т)десА(т) свѣтковъ земла(н) дороги(ц)ки(х) и люде(и) нашы(х) дороги(ц)кого повѣта (Вильна, 1495 ВМЗД); И Борисъ передъ нами о томъ на него жадного доводу не даль (Вильна, 1495 АЛМ 83).

7. (видати юридичний документ) дати (161): И на то есми даль господиноу отцу владыце сию грамоту мою (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/V I, 3); А на то дали есмо свои листъ (Смотрич, 1375 P 20); потвержѣ(м)... королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали его мл(с)ти в камѣнци (Львів, 1407 Cost. II, 629); Пса(н) и да(и) при державе г(с)дрѣ великого кнѣзѣ витовта (Київ, 1427 P 108); отец мой кн(А)зь Федоръ... дал запис кн(А)зю Яну мнхоу Чехоу (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); мы алекса(н)дръ воевода... знаменито чини(м)... о(ж)... дали есми се(с)

лї(ст) нашъ... оусн(м) люде(м) и оусн(м) коупце(м), на то да нмаю(т) о(т) на(с) тотъ зако(н) и тоє право що имали о(т) наше(г) дида (Васлуй, 1452 Cost. II, 759); и мы длѣ потверженѣ выше писаных рѣчей дали есмо кн(А)зю Семену сей листъ за нашими печатями (Луцьк, 1463 AS I, 56); и мы... погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили и се(с) нашъ листъ на то и(м) дали (Вильна, 1495 ВМЗД); Данъ во Мстислави (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4); дати печати (1) прикласти печать, скріпити печаттю: а на то есмы дали своѣ печати (б. м. н., 1352 P 7); дати твердост (1) підтвердити: а на потверженъ тымъ дѣдинам, дост есмо твердост нашу печат привѣсили велебного королевства нашего (Судомир, 1361 AGZ 6); листъ на себе дати (1) див. ЛИСТЬ.

8. (кого за кого) (заміж) видати, віддати (1): коли посылали есте... своихъ пановъ до великого князя московского, абы есте оузяли ваша милость съ нимъ любовъ и доконьчанъ, и дочерь бы свою за тебе даль... а о дочерь его твои панове... оуговорыли, какъ его дочери... греческий законъ держжати (б. м. н., 1499 BD II, 448); за моужъ дати (2) див. ЗАМОУЖЬ.

9. (що по кому) дати в придане (що за ким) (1): купилъ панъ петрашъ дѣдицтво в анъны радивонъковоѣ дѣдину еє и вотнину што по нюи оць даль (Перемишль, 1359 P 10);

◇ дати вѣданіе (2) повідомити, подати до віддома: коли есмь первое съль на црѣскомъ столѣ тогда есмь послалъ былъ к вамъ Асана и Котлубугу вамъ дати вѣданіе (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); А если боудемо слышати и видати никоторое неприятелство от которой стороны на король... имаемо его милости дати видаиіе (Коломия, 1485 BD II, 372); дати вѣру (2) запевнити: а у черновци, возы не стрѣсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаецъ заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а оу черновци возы не стрѣсти, але коупецъ дати свою вѣроу, аже не имаецъ заповѣданыи товаръ на своемъ возъ и коуници, серебро, воскъ и кони (Сучава, 1434 Cost. II, 669); дати оу знаменъе (1) повідомити, дати знати: И паки дати оу знаменъе про поганъство про Тоурцы, какъ се оукрепляютъ на хрестианство (б. м. и., 1481 BD II, 364); дати зѣати (4) повідомити, дати знати: А коли съ прилоучитъ нѣкотораа... низгода межѣ старостами, тогда мы имаемъ дати знати королевн... а крал... також имаецъ намъ дати о томъ знати (Гирлов, 1499 BD II, 424); дати отвѣтъ (3) (перед ким за що) відповісти, понести відповідальність: А которій, по нашемъ животь, от наставник и от братіяхъ свѣтого мѣста сего, кто не бѣдет стоати въ семъ нашемъ токмѣжемъ, таковїи да даст отвѣтъ прѣдъ богомъ (Путна, 1476 BD I, 217); А кто пороушит или въ забвеніе оставит, таковын да даст ответъ въ день страшного съда христова (в orig. х(с)ва.— Прим. вид.) (Гирлов, 1499 BD II, 156); дати покой (в покой) (кому) (3): а не зачѣпати (кого), залишити в спокоі (кого) (1): а што проробили новини по рачвамъ и под волнинъ, тымъ бы дали покой (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); б) не займати, не турбувати (кого) (2): И мы ему приказали, абы далей на честь его не сягалъ и даль ему в томъ покой (Вильна, 1495 АЛМ 84); И мы... того Мартинца есмо оправили и приказали есмо Богдану Остафїевичу, абы ему въ томъ даль впокой: вольно ему, кому вхочеть, тому служить (Вильна, 1498 АЛМ 159); дати пороукоу (за кого) (1) дати поручителя: Николай позычилъ матееви десА(т) гривне(н) а да(л) за себѣ пороукоу лаврина (XV ст. BC 31); дати правду (1), правду дати (1) (кому) поклястися, присягнути: Се Азь Федоръ данильевичъ исъ братомъ своимъ михайломъ дала есва правду господареви наш(е)му... королю польскому (б. м. н., бл. 1386 P 30); а Ако... ислюбили был(л) есмо кнѣ(з) дмитрию московско(м) и правду дали оужъ вѣде(м) и хоче(м) са порожи оучинити тоъ прав(д)ы (Молодечно, 1388 P 43); дати

свое право (2) запевнити: а оу черновцех возы не трасти, але коупець абы дал свое право, аже не имеетъ заповѣданы товаръ на своемъ вози (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); дати преміріе (1) дати законну охорону, гарантувати безпеку: Бискоупъ краковьскыи и староста крако(в)скыи и соудомирскыи староста могоу (1) да(ти) преміріе (XV ст. *BC* 9); дати (шо) оу роуки (кому) (5) а) передати шо кому (2): вотчичь даль свою рѣчь васковъ в роуцъ (Галич, 1401 *P* 65); отъколе даль... богъ оу роуки Стефану воеводе отъчиною его ... а онъ... служить господарю своему (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); б) вручити, передати у власні руки (3): панъ косте... даль свое привиліе... оу роуки сномъ... ванчи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); и свои(х) привіліи да(л) оу руки пану михайлу (Сучава, 1445 *Cost.* II, 218); дати (кого) в руки (чній, кому) (2) а) підкорити кого кому (1): богъ... наши... ворози даль намъ... оу наши руки (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); б) видати кого кому (1): мы имаева того исного романа... дати в руцъ... кролю (Берестя, 1400 *Cost.* II, 618); дати слободы (1) тимчасово звільнити від феодальних повинностей: а доко(л) мы тоую землю очистити(м) и є(г) мл(с)ти дати на(м) слободы на да (1) годы (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*); дати слободзю (2) тимчасово звільнити від феодальних повинностей: и та(к) же есми дали селоу монастирскомуу слободзю абы не имали дила до того села ни гло(б)ничи и ни илшари и ни по(д)воду да не дадоу(т) о(т) того села и ни да(н) и ни посадоу и ни на млино(х) да не робъ(т) и ни иное ничего не имаю(т) на(м) служити и ни дати николи (Байчани, 1454 *ПГПММ*); мы стефанъ воевода... дали... селоу монастир(с)кому на имъ борхинещи яко да не ходѣтъ оу ту(м) сели ни глобици (!)... и ни (и)лшари (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*); дати увязанье (в шо кому) (2) ввести (кого) у володіння (чнм): а пакли бы панъ Васко не далы тѣх ста купъ пану Ивашкови... тогда имаеть панъ Васко дати оувазанье пану Ивашкови оу Роуданцъ (Львів, 1421 *P* 92); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вѣно даль дворець свои... и мы вѣ тотъ дворець... Гльбу дали увязанье (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621); ведати дати (1), дати вѣдати (1) *див.*

ВѢДАТИ 1; виноу дати (3) *див.* **ВИНА**; вѣсть дати (1) *див.* **ВѢСТЬ**; помочь дати (9) дати помоч (2) *див.* **ПОМОЧЬ**; напороукоу дати (1) *див.*

***Пороука** 2; право дати (2) *див.* **ПРАВО** 1; пригану дати (1) *див.* ***ПРИГАНА**; раду дати (1) *див.* **РАДА**; роукоу дати (1) *див.* **РУКА**; ись своен роуки дати (1) *див.* **РУКА**; хвалу дати (1) *див.* **ХВАЛА**. холдоунок дати (1) *див.* ***ХОЛДОУНОК**; чест дати (1) *див.* **ЧЕСТЬ** 3.

ФОРМИ: *инф.* дати, да(ти) 148 (1352 *P* 6; 1375 *P* 20; бл. 1386 *P* 30; 1392—1393 *РФВ* 170; 1400 *Cost.* II, 618; 1411 *P* 77; 1442 *Cost.* II, 716; 1470 *AS* I, 65; 1495 *БСКИ*; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); да(т) 4 (XV ст. *BC* 9, 14 зв., 37; *СЯ* 43); да(т) 6 (XV ст. *BC* 38 зв.; *СЯ* 41, 43 зв.; 1434 *P* 130); да(л) (п. 1349 *P* 4); *аор.* 1 ос. *одн.* ладох, дадо(х) 5 (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR* «А» 450; 1479 *BD* I, 221; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 144); *зам.* 3 ос. *одн.* и привиліе, что имал пан Богдан столник <от> оуикоу наших, от Стефана воевода, еше же емоу дадох оу роуки Лаврам Фрънкоуль 1 (1479 *BD* I, 221); 3 ос. *одн.* дале (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 242; 1497 *DC* 8); 1 ос. *мн.* дадохом, дадохомъ (1479 *BD* I, 221, 222; 1491 *BD* I, 463); 3 ос. *мн.* дадохомъ 1 (1441 *DBAc* 37); дадохе 3 (1404 *ГМ*); *перф.* 1 ос. *одн.* ч. даль (дал, даль) есмь (есмь) 21 (п. 1349 *P* 3, 4; 1375 *P* 20; 1385 *P* 28; 1392 *Cost.* I, 7; 1401 *P* 66; 1429 *P* 113; 1446 *P* 154; 1449 *Cost.* II, 385; поч. XV ст. *P* 75; 1481 *BD* I, 249 і т. ін.); есмь (есмь) даль (да(л), дал) 6 (1393 *ЗЛЕІК*; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1488 *BD* I, 347; 1490 *ДГСХМ*; 1491 *Cost.* S. 156); даль (дал, да(л) есми 8 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1447

АрхЮЗР 8/IV, 10; 1449 *АЛМ* 8; *Cost.* II, 379; п. 1450 *ПИ* № 9; 1470 *AS* I, 67; 1495 *ВМБС*; 1496 *AS* I, 244); есми даль (дал) 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1492 *AS* III, 24; 1495 *АЛМ* 89); есми... даль (дал) 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1449 *АЛМ* 8; 1466 *AS* I, 63; 1470 *AS* I, 67); даль (дал) есмы 3 (1443—1446 *P* 147; 1476 *BD* I, 211); даль сьм 1 (1499 *BD* II, 162); сьм дал 2 (1490 *BD* I, 436); даль, да(л) 5 (п. 1349 *P* 3; 1427 *P* 108; 1446 *P* 154; 1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); 1 ос. *одн.* ж. дала есми 3 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1488 *AS* I, 242; 1490 *ЗХП* 136); есми... дала 1 (1481 *AS* I, 77); 2 ос. *одн.* ч. даль еси 1 (1496 *BD* II, 401); еси да(л) 1 (1449 *Cost.* II, 385); еси даль 1 (1496 *BD* II, 401); даль, да(л) 3 (1487 *РИБ* 434; 1495 *ВМБС*; 1499 *BD* II, 448); 3 ос. *одн.* ч. є(ст) даль 1 (1437 *Cost.* I, 541); даль, дал, даль, да(л) 110 (1359 *P* 10; 1370 *P* 18; бл. 1386 *P* 30; 1400 *Cost.* I, 37; 1429 *Cost.* I, 242; 1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1449 *Cost.* II, 386; 1465 *BD* I, 88; 1473 *ШКН* 165; 1499 *ВФ* і т. ін.); 3 ос. *одн.* ж. дала (1431 *Cost.* I, 317; 1461 *BD* I, 45; 1473 *BD* I, 186; 1481 *BD* I, 248; 1490 *BD* I, 390; 1491 *BD* I, 468, 469; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); 3 ос. *одн.* с. дало єст (1438 *DBAc* 27); 1 ос. *мн.* дали (далі) есми (есмі) 205 (1378 *ЗНТШ* LI 4, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1420 *Cost.* I, 135; 1435 *DIR* «А» 465; 1446 *DIR* «А» 485; 1455 *Cost.* II, 540; 1475 *BD* I, 203; 1481 *BD* I, 248; 1490 *ДГСХМ*; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); дали (далі)... есми 90 (1428 *Cost.* I, 209; 1436 *DIR* «А» 469; 1443 *Cost.* II, 138; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 549; 1462 *BD* I, 63; 1463 *BD* I, 110; 1472 *BD* I, 170; 1479 *BD* I, 226; 1497 *BD* II, 112 і т. ін.); есми дали (далі), jesmi daly 137 (1388 *SL*, 678; 1425 *Cost.* I, 169; 1434 *Cost.* I, 387; 1442 *Cost.* II, 93; 1448 *Cost.* II, 356; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; 1468 *BD* I, 126; 1476 *BD* I, 208; 1495 *BD* II, 76; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); есми... дали (далі) 122 (1423 *Cost.* I, 154; 1432 *ДГВІН*; 1440 *Cost.* II, 66; 1452 *Cost.* II, 426; 1458 *BD* I, 25; 1466 *BD* I, 110; 1472 *DIR* «А» 528; 1483 *Cost.* D. 30; 1490 *BD* I, 398; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); дали есмы, daly jesmy 120 (1377 *P* 24; 1390 *P* 175; 1400 *DIR* «А» 433; 1411 *DIR* «А» 439; 1419 *DIR* «А» 444; 1428 *Cost.* I, 207; 1456 *ЭСФ*; 1468 *BD* II, 305; 1475 *BD* II, 329; 1493 *BD* II, 6 і т. ін.); дали... есмы 27 (1442 *Cost.* II, 101; 1459 *Cost.* S. 22; 1468 *BD* I, 125; 1479 *ВАМ* 61; 1491 *BD* I, 491; 1495 *BD* II, 41, 46, 47, 249; 1497 *Cost.* S. 212; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 140, 145, 166; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); есмы... дали 51 (1403 *RS* 338; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *Cost.* I, 85; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 259; 1446 *Cost.* II, 238; 1462 *BD* I, 64; 1475 *BD* I, 207; 1493 *BD* II, 6; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); есмы дали, jesmy daly 48 (1352 *P* 7; 1403 *ДГАА*; 1411 *P* 80; 1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 243; 1435 *DIR* «А» 465; 1459 *BD* I, 29; 1469 *BD* I, 138; 1482 *BD* I, 265; 1491 *BD* I, 449; 1500 *SD* 7 і т. ін.); дали есмо, дали есьмо, dali esmo, dali jesmo 92 (1361 *AGZ* 6; 1375 *P* 20; 1394 *P* 54; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3; 1420 *AS* I, 25; 1424 *P* 99; 1443 *P* 145; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1465 *АкВАК* III, 4; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); дали... есмо 10 (1424 *ДГВВ*; 1448 *Cost.* II, 323; 1466 *BD* I, 105; 1467 *BD* I, 117; 1469 *BD* I, 134, 135; 1486 *DC* 144; 1488 *ДГСВМШ*; 1492 *BD* I, 504; 1499 *РИБ* 777); есмо... дали, jesmo (iesmo)... dali 38 (1388 *ZPL* 103; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1424 *P* 99; 1430 *P* 116; 1451 *ДГШХ*; 1465 *АкВАК* III, 4; 1490 *BD* I, 420; 1497 *BD* II, 98; 1499 *BD* II, 131 і т. ін.); есмо дали 31 (1445 *P* 148; 1466 *BD* I, 106; 1488 *BD* I, 357; 1489 *BD* I, 377; 1491 *BD* I, 468, 473; 1493 *CVD* 6; 1495 *BD* II, 41, 55, 74, 78; 1496 *BD* II, 407; 1497 *BD* II, 98; 1499 *BD* II, 147, 154 і т. ін.); есмо... дали есмо 1 (1421 *P* 96); дали есмь 5 (1403 *ДГМ*; 1409 *Cost.* I, 64; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10, 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3); есмь (есмь)... дали 2 (1412 *DIR* «А» 440; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); есмь дали 1 (1407 *P* 72); дали смо 2 (1500 *BD* II, 173); dale iesmo, daleszmo 2 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); смо дали 1 (1492 *BD* I, 511); сми дали 2 (1436 *Cost.* I, 482; 1470 *BD* I, 153); дали есмА 1 (1459 *P* 174); теми дали 1 (1453 *Cost.* II, 445);

ідами есми 1 (1470 *BD* II, 309); есми да(л) 1 (1460 *Cost. S.* 33); дали, dali 40 (1378 *P* 26; 1413 *P* 83; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1455 *Cost. II*, 540; 1458 *BD* I, 19; *DIR«A»* 513; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1496 *АЛРГ* 71; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58 і т. ін.); да(л) 1 (1455 *Cost. II*, 549); 3 ос. мн. дали (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1423 *DIR«A»* 447; 1435 або 1436 *Cost. I*, 495; 1440 *DBAc* 31; 1457 *Cost. II*, 810; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1483 *Cost. D.* 30; 1493 *BD* II, 14; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); 1 ос. дв. дала есва (1386 *P* 30); *нперф.* 3 ос. одн. ч. даль былъ, да(л) бы(л), даль бы(л) 5 (1448 *Cost. II*, 353; 1453 *DIR«A»* 503; 1487 *РИБ* 434; 1495 *РИБ* 602; 1499 *ВФ*); был дал, был дал 2 (1493 *BD* II, 14; 1499 *BD* II, 148); былъ... даль 2 (1495 *РИБ* 620, 621); 1 ос. мн. дали были есмо 1 (XV ст. *СГЧА*); были есмо дали 1 (1433 *P* 124); есмы были дали 1 (1458 *Cost. II*, 815); были... дали 1 (1489 *РИБ* 437); 3 ос. мн. были дали (1499 *BD* II, 130); *майб.* 1 ос. одн. дамъ (1445 *P* 150); 3 ос. одн. дасть 21 (1352 *P* 6; 1434 *P* 131; 1445 *P* 150; 1468 *BD* II, 302; 1475 *AS* I, 70; 1487 *РИБ* 435; 1493 *ОПВВ* 152; XV ст. *BC* 20, 32; 1496 *ПДСВВ* і т. ін.); дасть, даст, да(ст) 4 (1445 *Cost. II*, 236; 1457 *Cost. II*, 811; 1460 *BD* II, 275; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); ідать 1 (1429 *Cost. I*, 242); 1 ос. мн. дамо 4 (1392—1393 *РФВ* 170; 1487 *АМЛ*; 1499 *BD* II, 449); дамы 2 (1388 *SL*; 1411 *P* 77); дами 1 (1437 *Cost. I*, 520); 3 ос. мн. дадуть (1386—1418 *P* 35); *майб.* 1 ос. одн. хочу дати (1398 *ЗЛЄІК*); 3 ос. одн. имаеть... дать 2 (1434 *P* 130); имаеть да(т) 1 (1434 *P* 130); маеть... дати 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); 1 ос. мн. будем дати, і будемъ дати (1456 *ПМВП*; 1468 *BD* II, 303); 3 ос. мн. иму(т)... дати (1457 *Cost. II*, 809); *майб.* 11 1 ос. мн. будетъ (от(е)ц нашъ або) мы... дали 1 (1499 *AS* I, 118); будем... дали 1 (1499 *AS* I, 118); *баж.-ум. сп.* 2 ос. одн. ч. палъ бы еси, дал бы еси 4 (1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); што бы еси... даль 1 (1496 *BD* II, 402); 3 ос. одн. ч. абы дал, абы даль 6 (1456 *Cost. II*, 789, 790; 1460 *BD* II, 273, 275; XV ст. *BC* 20; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); абы... даль, абы... да(л) 3 (1495 *АЛМ* 84; 1496 *ОПВВД*; 1498 *АЛМ* 159); а(ж) бы... да(л) 1 (1496 *ОПСВВ* 62); би... даль, бы... даль 2 (1446 *DIR«A»* 485; 1449 *Cost. II*, 378); би да(л) 1 (1499 *BD* II, 448); да(л) бы 1 (1493 *ПОСВВ* 152); штобы... даль, што бы да(л) 2 (1455 *Cost. II*, 770; 1496 *BD* II, 403); jestliby... да(л) 1 (1388 *ZPL* 106); 1 ос. мн. абыхмо... дали 4 (1487 *AS* I, 241; 1489 *РИБ* 437; 1493 *АЛРГ* 56; 1494 *АЛМ* 54); абыхмо дали 2 (1496 *BD* II, 401; *ПЧФГ* 35); быхо(м)... дали, абыхом... дали 3 (1421 *Cost. I*, 142; 1434 *Cost. I*, 391; 1462 *BD* II, 292); быхо... дали 1 (1436 *Cost. II*, 707); 2 ос. мн. абы есте... дали 1 (1496 *ПДСВВ* 60); 3 ос. мн. бы далы 3 (1421 *P* 92; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21; 1496 *ОПВВД*); абы дали 1 (1452 *Cost. II*, 422); штобы дали 1 (1411 *Mih. Alb.*); *нак. сп.* 2 ос. одн. дай, да(н) (1376 *P* 22; 1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1411 *Cost. II*, 638; 1433—1443 *АРМ*; 1442 *Cost. II*, 716, 719; 1453 *Cost. II*, 766; 1455 *Cost. II*, 769, 770; 1457 *Cost. II*, 811; 1462 *BD* II, 289; 1468 *BD* II, 302; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1496 *BD* II, 402 і т. ін.); 3 ос. одн. да... даст, да да(ст) 6 (1444 *Cost. II*, 207; 1453 *Cost. II*, 461, 462; 1466 *BD* I, 95); да даст 3 (1476 *BD* I, 216, 217; 1499 *BD* II, 156); 2 ос. мн. дайте (1392—1393 *РФВ* 171); 3 ос. мн. да... дадоутъ, да... дадоут 6 (1438 *DBAc* 28; 1446 *Cost. II*, 251; 1454 *Cost. II*, 517; 1456 *Cost. II*, 790; 1459 *BD* I, 29; 1460 *BD* II, 275); да... дадоут(т) 7 (1453 *Cost. II*, 492; 1454 *Cost. II*, 513; *ПГПММ*; 1458 *DIR«A»* 512; 1459 *DIR«A»* 514; 1472 *ДГСВМ*); да даду(т) 1 (1455 *Cost. II*, 771); *диприсл. перед* лавци, да(в)ши, давші, dawszy (1388 *ZPL* 103; 1452 *Cost. II*, 422; XV ст. *BC* 24; 1456 *ЭСФ*); *перф. нас.* 3 ос. одн. ч. данъ, да(н), дан, да(н)н 32 (1390 *P* 179; 1412 *P* 81; 1421 *P* 92; 1433 *P* 121; 1435 *P* 133; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1451 *P* 157; 1456—1481 *P* 164; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1492 *АЛМ* 31; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); да(т) 1 (1433—1443

АРМ); 3 ос. одн. ж. дана (1377 *P* 24; 1388 *P* 41, 44; 1459 *P* 174; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); 3 ос. мн. были дани (1490 *DC* 147, 148); *майб. нас.* 3 ос. одн. ч. боуде(т)... дань (XV ст. *BC* 14); *диприскм. нас. мин. род. одн. ч. даного* (1481 *ГПМ*); *знах. одн. ч. даннии* (XV ст. *BC* 12); *род. мн. данних* 1 (1497 *BD* II, 100); *даных* 1 (1462 *BD* II, 290); *предик. нас. диприскм. дано* (1388 *ZPL* 108; 1421 *P* 94; 1424 *P* 102; 1448 *Cost. II*, 314; 1452 *Cost. II*, 759; 1456 *DIR«A»* 511; 1488 *УКТ*; 1494 *BD* II, 389; XV ст. *BC* 10 зв.; 1499 *AS* I, 118).

Див. ще ДАВАТИ, *ДАВЫВАТИ, *ДАИВАТИ, *НАДАВАТИ, ОТДАТИ 1, 3, *ПОДАВАТИ, ПОДАТИ, *ПРИДАВАТИ, ПРИДАТИ.

*ДАТИ СЪ *див.* *ДАТИ СЯ.

*ДАТИ СЯ *дієсл. док.* (6) (кому) 1. піддатися, датися (2): a jeszcze bychto i onych Dannikow wydali, szto гап dali sia (Липницьки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

2. дістатися (2): мы александръ воевода... дали есми попу нашему юзъ два села... що бы ему че(ст) оурикъ непорушено и по(д) оурикъ да сЯ не дадутъ иному никоуму николиже на вьки (Баскаківці, 1431 *Cost. I*, 315); да боудеть имъ жоудечѣа оурикъ и по(д) оурикъ да сЯ не да(ст) никомоу (Сучава, 1434 *Cost. I*, 398).

3. дати (що) (2): а пань косте логове(т) даль ванчи и или за и(х) очиноу псловина гочмьнеши, що сыла часть его, що сь дали емоу по свсеи доброи воли андрияшь и чорра (Сучава, 1442 *Cost. II*, 87); тьмь мы видвьши его правою и вьрноу слоужбоюу до на(с)... дали... есми емоу... о(т)-нина его, що сь да(л) бута(ш) по своею доброю волею... пре(д) нами и пре(д) нашими бояри (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. сь да(л) (1456 *Mih.* 213); 3 ос. мн. dali sia 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); сь дали 1 (1442 *Cost. II*, 87); *нак. сп.* 3 ос. одн. да сЯ... да(ст) (1434 *Cost. I*, 398); 3 ос. мн. да сЯ... дадуть (1431 *Cost. I*, 315); *диприсл. перед.* dadsia (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ДАТІ *див.* ДАТИ.

*ДАТІ СЯ *див.* *ДАТІ СЯ.

ДАТЬ *див.* ДАТИ.

*ДАЧА *ж.* (1) данина, дань: а нам ему и с тои земли служить конем, а иншеи службъ никотори незнач, никотори дачи, одно конем (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*).

ФОРМИ: *род. одн.* дачи (XV ст. *СГЧА*).

Див. ще *ДААНІЄ², *ДАНЬ¹, *ДАЧКА.

*ДАЧКА *ж.* (2) данина, дань (1): и мы тье два чѣвки и(з) и(х) жонами и(з) ихъ детьми изъ и(х) землѣми исъ сеножа(т)ми и со всеми и(х) дачками... дали емоу... вечно и непорушно (Луцьк, 1497 *ПМХ*);

(д а ч к а) г р о ш о в а я (1) данина від орної землі, що сплачувалася грішми: и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небощникъ ... казалъ записати... къ монастыру... село Корчичи и зо всеми дачками, зъ медовыми и грошовыми (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); д а ч к а м е д о в а я (1) данина від угідь, що сплачувалася медом: и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небощникъ... казалъ записати... къ монастыру... село Корчичи и зо всеми дачками, зъ медовыми и грошовыми (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *ор. мн.* дачками (1401 *АкВАК* III, 2; 1497 *ПМХ*).

Див. ще *ДААНІЄ², *ДАНЬ¹, *ДАЧА.

ДАШКО, ДАШЬКО *ч.* (12) (*особова назва*): а при том были... пан Дашько Калениковичъ (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); А також есми дали и потвьрдили слоузъ нашему Дашкоу... дрогоуе село на имъ Боудешіи (Сучава, 1488 *BD* I, 323); и мы почали тых печатей смотрѣти, которыжъ привѣшены в того листу, ино тых свѣтков которыжъ в том привили написаны: пана... Дашка Калениковича ... паиа Гринка Мжачича, всих печати привѣшоны к тому листу (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дашко, Дашько 7 (1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64; 1478 *AS* I, 76; 1488 *AS* I, 88; *BD* I, 323,

354; *BD II, 247*; *зам. дав. слоузъ нашемоу Дашко 2 (1488 BD I, 355; BD II, 247)*; *род. одн. Дашка (1491 AS I, 94)*; *дав. одн. Дашкоу (1488 BD I, 323)*; *ор. одн. Дашкомъ (1473 АрхЮЗР 8/IV, 103)*.

*ДБАТИ *дiсл. недок. i док. (3) (iз запереченням) 1.* (роби ти шо) занедбувати, занедбати (1): па(к) ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имие(т) истигати ты(х) дванаицА(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) (б. м. н., 1421 *Cost. I, 142*).

2. (чо(г)о i без додатка) не звжати (на шо) (2): коли хто бжде(т) осяженъ но (!) досыгъоучиненiя алюбю на роукимство а они не(т)баюгъ изъ соудоу идоу(т) про(ч) (XV ст. *BC 17 зв.*); мы также ... обидоуемъ i слобоуемъ... при-сьгы... бачнти стеречи... а николи о(т) того исного пана нашего мл(ст)иваго владислава, кроль по(л)ского... о(т)-стоупити ни одни(х) натисковъ алибо намолвенiя о(т) кого коли не дбаючи (Львiв, 1436 *Cost. II, 701—702*).

ФОРМИ: *мен. 3 ос. мн. (т)баюгъ (XV ст. BC 17 зв.)*; *бжж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы... д(б)али (1421 Cost. I, 142)*; *дiсприсл. одноч. дбаючи (1436 Cost. II, 702)*.

*Див. ще *ОТБАТИ.*

ДВА *числ. (375) два:* даемо... село наше Бусчу... зъ ле-сами, подъ Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР 1/VI, 2—3*); А питъ могоричь... за двъ грив-нъ втсиии (Перемишль, 1366 *P 12*); ис каждого кмета по два гроша широкая... давати на каждыи рокъ (Бохур, 1377 *P 24*); а кто имегъ погнати скотъ до хотарь... у сочавъ, отъ скота четири гроши, а у Асы два гроши, а на таГНА-качю два гроши (Сучава, 1408 *Cost. II, 631*); А хотар тим двом вышеписанним селам да ест от оуших сторон по старо-моу хотароу (Сучава, 1491 *BD I, 459*); идiк о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с имемъ во одно(м) селе... а за две лете николi емъ не упомина(л)са ни одимъ словомъ (XV ст. *BC 21*); и они маюгъ тые двъ копъ грошей давать (Вильна, 1499 *АСД VI, 3*).

ФОРМИ: *наз. ч. два 32 (1378 P 26; 1386 P 30; 1404 P 68; 1446 ПГСММР; 1458 BD I, 19; 1463—1478 РЕА I, 35; 1470 AS I, 67; 1484 ЯМ; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1497 i 1498 АЛРГ 79 i т. ин.)*; *зам. род. исти(х)...* два вози 1 (1454 *Cost. II, 513*); *зам. дав. два селомъ 1 (1415 Cost. I, 121)*; *зам. ор. съ два польнци 1 (1458 Mih. Doc. 122)*; *межоу 1 два пъять 1 (1400 Cost. I, 37)*; *наз. ж. две 13 (1463 AS I, 54; XV ст. BC 29; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92, 92 зв., 93, 93 зв.)*; *двн 1 (1425 Cost. I, 169)*; *двѣ 1 (1454 AS III, 10)*; *зам. род. оу двн крѣници 1 (1436 ВАРМ 33)*; *из та(х) двѣ чельде(х) выидеть 1 (1434 ДГСММ)*; *наз. с. две 4 (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.)*; *двѣ 3 (1436 ВАРМ 33; 1451 ДГШХ; 1499 BD II, 162)*; *два 1 (1434 DIR«A» 463)*; *род. двох, двоух, дво(х) 5 (1479 DC 140; 1481 BD I, 256; 1491 BD I, 459; 1494 РИБ 560)*; *двоу 5 (1400 P 61; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.)*; *1472 ДГСВМ; XV ст. BC 36 зв.; 1497 i 1498 АЛРГ 79*; *двух, двухъ 2 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1487 AS I, 239)*; *дав. двом, двоумъ, дво(м) 12 (1412 DIR«A» 440; 1425 Cost. I, 173; 1435 Cost. I, 424; 1483 BD I, 267; 1488 BD I, 323; 1491 BD I, 459; 1495 BD II, 249; ПГВСР; XV ст. ДГВiС; 1496 BD II, 93 i т. ин.)*; *dwum 1 (1388 ZPL 103)*; *двѣма 2 (1425 Cost. I, 173; 1487 AS I, 239)*; *двема 1 (1487 АМЛ)*; *двома 1 (1423 Cost. I, 157)*; *зам. род. оу дво(м) крѣници 1 (1442 Cost. II, 101)*; *знах. ч. два, два, дѣва 97 (1377 P 24; 1388 ZPL 105; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1415 Cost. I, 121; 1430 ГВКЛ 8; 1443 ПГСММ; 1460 BD II, 273; 1475 AS I, 72; 1489 BD I, 374; 1499 BD II, 153 i т. ин.)*; *двѣ 2 (1453 Cost. II, 445; 1479 BD I, 221)*; *двоу, двѣ 2 (XV ст. BC 17, 18 зв.)*; *дву(х) 1 (1497 ПМХ)*; *i да 1 (1498 ЧАФ)*; *знах. жс. двѣ 38 (1366 P 12; 1401 АкВАК III, 2; 1424 P 99; 1434 ДГСММ; 1449 АЛМ 8; 1454 AS III, 10; 1470 AS I, 67; 1483 AS I, 82; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1499 АСД VI, 3 i т. ин.)*; *две 21 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; бл. 1471 ЛКЗ 91, 92; 1487 РИБ 226; 1493 АЛРГ 56; XV ст. BC 11 зв., 23 зв., 30 зв.; ИК;*

1494—1495 АЛРГ 59 i т. ин.); *два 11 (1425 Cost. I, 173; 1446 ПГСММР; 1462 Cost. D. 10; 1466 BD I, 105; бл. 1471 ЛКЗ 90; 1473 ШКН 164; 1483 BD I, 267; 1499 BD II, 147, 154 i т. ин.)*; *двн 2 (1488 BD I, 348; 1495 BD II, 92)*; *двѣ 1 (1497 Cost. S. 209)*; *дву 1 (1457 Cost. II, 810)*; *знах. с. двѣ 43 (1378 ЗНТШ LI, 4; 1408 Cost. I, 61; 1412 DIR«A» 440; 1426 ВАРМ 21; 1434 DIR«A» 463; 1441 ДВАС 37; бл. 1458 P 167; 1475 BD I, 199; 1488 BD I, 342; 1499 BD II, 162 i т. ин.)*; *два, два 25 (1391 P 45; 1403 RS 338; 1411 Mih. Alb; 1423 Cost. I, 156; 1435 Cost. I, 424; 1448 Cost. II, 362; 1470 BD I, 155; 1479 BD I, 226; 1495 BD II, 249; 1499 BD II, 153 i т. ин.)*; *две, две 16 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв., 93, 93 зв.)*; *1487 AS I, 240; 1493 АЛРГ 56; 1496 ВМКФС; XV ст. BC 21; 1497 AS I, 112; ПКИП i т. ин.)*; *ор. двѣма 5 (1378 P 26; 1408 АкЮЗР I, 6; 1424 P 100)*; *двема 5 (1394 P 54; 1438 P 138; XV ст. BC 16 зв., 17 зв.)*; *1496 ЛДВКА 60*; *двома 2 (1462 BD II, 285; 1487 BD I, 292)*; *dwima 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4)*; *двома 1 (1488 ДГСММ)*; *миц. у (иа) дву, дѣвоу 7 (1387 СП № 12; п. 1450 ПИ № 9; бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.; 1487 РИБ 226; XV ст. BC 28 зв., 29 зв.)*; *1495 ВМБС*; *двух 1 (1487 AS I, 239)*; *зам. знах. хотарь... от толъ прости на двох яблони 1 (1497 BD II, 119)*.

*Див. ще *ДВОИ.*

ДВАДЕСАТЕ *числ. (2) (цсл. дѣва десати) двадцять:* м(с)ицА септебра (!) оу двадесате и втории днь (Сучава, 1411 *Cost. I, 95*); мы александръ воево(д)о... свѣдомо чи-ни(м)о... аже... па(н)манъ глобникови(ч) из датми своими... продали селишча своа... за сто и два деса(т) зла(т) тоурен-скы(х) (Сучава, 1452 *Cost. 421—422*).

ФОРМИ: *наз. двадесате (1411 Cost. I, 95)*; *знах. два де-са(т) (1452 Cost. II, 422)*.

Див. ще ДВАДЦАТЬ.

ДВАДЦАТЬ, ДВАДЦАТ *числ. (29) двадцять:* мая два-дцать первого дня (Вильна, 1431 *ГВКЛ 9*); всее дани пат кадей мѣдоу... а двадцат бочок жита (б. м. н., 1470 *AS I, 67*); а тогды маю(т) мнѣ тое име(н)е... подати... и сто(л)-кими (ж) лю(д)ми моими о(т)чизними, чѣлко(в)и два(д)цѣ(т)и и па(т)р... ка(к) я и(м) да(л) (Луцьк, 1490 *Пам.*); Вѣ се-машка на Пустомыгъ по двадцати и по пяти головоажень соли (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*); и не мелъ вайшой милости посоль чымъ заплатити тогу паню отъ того ...але поручылъ за себе нашего боярына... сто и двадцять золо-тыхъ оугорьскихъ черъленьыхъ (б. м. н., 1499 *BD II, 450*).

ФОРМИ: *наз. двадцать, два(д)цѣть 11 (1431 ГВКЛ 9; 1438 P 141; 1459 ЗНТШ XI, 13; XV ст. ИК; бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91 зв., 92, 92 зв., 93 зв.)*; *двадцат, dwadcat 3 (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1470 AS I, 67; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8)*; *dwadciat 1 (1421 AS I, 27)*; *зам. род. мало болши двадцѣть бочокъ 1 (1499 АЛРГ 94)*; *дав. двадцати, (д)ва(д)цѣти, два-(д)ца(ти), два(д)цѣти (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.)*; *1489 АМВ; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1499 ГОКIP*; *знах. двадцѣть, двадцѣть, два(д)цѣть 5 (1487 АМЛ; 1489 АМВ; 1496 АЛРГ 71; 1499 АЛРГ 94; BD II, 450)*; *два(д)цѣ(т) 2 (1467 СП № 13; 1490 Пам.)* *двацѣть 1 (1451 АкЮЗР II, 106)*; *два(д)цѣ(т) 1 (XV ст. BC 22)*.

Див. ще ДВАДЕСАТЕ.

*ДВАДЦѢТЬ *див. ДВАДЦАТЬ.*

*ДВАДЦАТУ *числ. (2) двадцятиг:* Pysan... w lito szesty tysiacznoie dewiatsothnoie dwadciatoie osmoie (Ужiв, 1420 *AS I, 25—26*); Pysan... misiacia auhusta dwadciatoho dnia perszoho (Ужiв, 1421 *AS I, 27*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. dwadciatoho (1421 AS I, 27)*; *знах. одн. с. dwadciatoie (1420 AS I, 26)*.

*ДВАДЦАТЬ *див. ДВАДЦАТЬ.*

*ДВАДѢЦАТЬ *див. ДВАДЦАТЬ.*

*ДВНАДЕСѢТЕ *див. ДВНАДЕСАТ.*

*ДВНАДЕСѢТЬ *див. ДВНАДЕСАТ.*

ДВНАДЕСАТ *числ. (7) (цсл. дѣва на десѣте) двнаде-цѣть:* а кто не идеть на бѣльни городъ... имегъ дати...

отъ каждого воза по дванадесате грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто идеть до татарской стороны, от дванадесат кантари що съ важит оу Сочавѣ одини роубль (в *ориг.* роубли.— *Прим. вид.*) серебра (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *наз. зам. род.* от дванадесат 2 (1456 Cost. II, 789; 1460 *BD* II, 273); дванадесѣ(т) 1 (1439 Cost. II, 59); *знах.* дванадесат 1 (1434 Cost. II, 668); дванадесат(т) 1 (1453 Cost. II, 445); дванадесѣте 1 (1458 *BD* II, 262); дванадесате 1 (1408 Cost. II, 631).

Див. ще ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВАНДЕСАТЕ *див.* ДВАНАДЕСАТ.

! ДВАНАДПАТЬ *див.* ДВАНАДЦАТЬ.

ДВАНАДЦАТЬ *числ.* (8) дванадцать: па(к) ли (бы мы) не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х)... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имне(т) истигати ты(х) дванаица(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на земляно(х) (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142); а къ томоу дво(р)цоу двана(д)цать чѣвка.. ни дають колодоу медоу (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); а от Божяго нароченя до середопостья мыто взали есмо дванадцать копъ и осмъ грошей (б. м. н., 1497 i 1498 *АЛРГ* 79).

ФОРМИ: *наз.* дванадцать, двана(д)цать 3 (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92 зв., 93); дванадпять 1 (1494—1495 *АЛРГ* 60); *род.* двоуна(д)цеті 1 (XV ст. *BC* 26 зв.); дванаица(т) 1 (1421 *Cost.* I, 142); дванадцать 1 (1497 i 1498 *АЛРГ* 79); *ор.* двена(д)це(т)ма (XV ст. *BC* 32).

Див. ще ДВАНАДЕСАТ.

*ДВАНАИЦАТЬ *див.* ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВАЦАТЬ *див.* ДВАДЦАТЬ.

ДВЕ *див.* ДВА.

*ДВЕНАДЦЕТЬ *див.* ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВЕРИ *мн.* (2) 1. двери (1): a majet prisiahati pered szkoloju u dwerej (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

2. (в церкви — царські врата) завѣса (1): къ свѣтому мѣстоу... дали есмы трои двери от дамаксы чръвенои съ златом (Молдовия, 1462 *BD* I, 70).

ФОРМИ: *род.* dwerej (1388 *ZPL* 106); *знах.* двери (1462 *BD* I, 70).

ДВЕСТИ *числ.* (23) (цсл. двѣть сътъ) двѣсти (22): будетъ ведомо оусемь... ажъ Азь... та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ... што жъ нине(ч)... придеть оу дву неделѣ(х) по розтвех(с)ве дати ми двесте роублевъ кѣзю скиригкаиу (!) (б.м.н., 1387 *СП* № 12); а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слобоуи и хочю дати... королю двѣ стѣ гривенъ рускихъ (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); мы Стефанъ воевода... чинимъ знаме(ни)то... оже... пан Тъбоуч от Кобылех и брат его Пожаръ... продали нам тоє село... за двѣ стѣ златы татарски (Сучава, 1472 *BD* I, 169); Я князь Михайло Иванович Роговицкий чиню знаменито... продал есми тоє имене ... за двесте копъ широкихъ грошей монеты чешское (Володимир, 1475 *AS* I, 72); Ефрем... заплатил... двѣ ста злат татарскихъ оу роуки олюши (Сучава, 1499 *BD* II, 130);

(з першим компонентом, вираженням цифрою) (1): Ключникъ берестейский господару личбу делал з восковыхъ грошей, што ему дано на воскъ 2сте копъ и 70 копъ и 2 копе (б. м. н., 1495 *АЛРГ* 60).

ФОРМИ: *наз.* двесте (XV ст. *ИК*; 1494—1495 *АЛРГ*, 60); *знах.* двесте 8 (1387 *СП* № 12; 1467 *СП* № 13; 1475 *AS* I, 72; 1478 *AS* I, 76; 1496 *АЛРГ* 72; *ВМКФС*); двѣсте 5 (1485—1500 *AS* I, 121; 1490 *Пам.*; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *СПС*); двѣ стѣ 3 (1398 *ЗЛЕІК*; 1472 *BD* I, 169; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); двѣ ста 1 (1479 *ВАМ* 61); двѣ ста 1 (1499 *BD* II, 130); 2 сте 1 (1495 *АЛРГ* 60); *ор.* двема сты (1485—1500 *AS* I, 120); *місц.* оу двоу сот (1485—1500 *AS* I, 120).

ДВОЕ *числ.* зб. (3) двое: а приписалъ есмь микитино дворище т кому (!) жъ дворицю къ перемышльскому ижъ было на двое але А даль за одно (Казимир, п. 1349 *P* 3); а в томъ селе десѣтъ чѣвковъ подымшиною дають а на толокоу на одноу ходять а двое робать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.— 92); Ино мы видѣвше их доброй воли

и токмеж... а мы такожде ((ре...).— *Познач. вид.*)... тоти вышеписанниі двѣ части от село от Деокѣци... двѣ части на двое: една част да ест Оани самомоу, а друогаа част да ест Фѣдоруу и Албоулоу (Васлуй, 1495 *BD* II, 92).

ФОРМИ: *наз.* двое (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *знах.* двое (п. 1349 *P* 3; 1495 *BD* II, 92).

*ДВОИ *числ.* (1) два: и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вѣно даль дворець свой... а двои данники... и мы въ тотъ дворець и въ данники Гльбу дали увязанье по близкости жоны его (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621).

ФОРМИ: *знах.* двои (1495 *РИБ* 620).

Див. ще ДВА.

ДВОР *див.* ДВОРЬ.

ДВОРАНИНЪ *див.* ДВОРЯНИНЪ.

ДВОРЕНЕЩИ, ДВОРИНЕЩИ *мн.* (7) (назва села у Молдавському князівстві): еще есми дали... цркъвовъ о(г) дворинеше(х) (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... даемъ и потверждаемъ... села на имѣ: Дворенещи на Молдавѣ, и Боузаціи тиж на Молдавѣ (Сучава, 1482 *BD* I, 263).

ФОРМИ: *наз.* Дворенещи 4 (1446 *Cost.* II, 270; 1447 *Cost.* II, 288; 1454 *Cost.* II, 517; 1482 *BD* I, 263); дворинещи 1 (1446 *Cost.* II, 251); *дав.* дворенещи(м) (1446 *Cost.* II, 270); *місц. зам. род.* о(г) дворинеше(х) (1446 *Cost.* II, 263).

ДВОРЕНИНЪ *див.* ДВОРЯНИНЪ.

ДВОРЕЦ, ДВОРЕЦЬ *ч.* (17) саднба (15): Мы князь михаило олексан(д)ровичъ произволи есмо боариноу нашему пану василеу нрю коупити дворець ивашка гри(д)ковича... и коупивъ то(т) дворець придати ѣтъи тр(о)ци оу слоуцкоу (Копиль, 1456—1481 *P* 164); и за тоую сто копъ грошей широкихъ продали есмо его милости дворець наш... который же дворець и земли выслужил отецъ мой (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вѣно даль дворець свой... и мы въ тотъ дворець... Гльбу дали увязанье (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621); Ja iemu inszoho pola swoieho uhoł y tez postupytsia mnie druhoho pola uhoł swoieho do dorohy котораја удет od miasta k moiemu dworcui (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

дворец Березки й (1) (назва земельної ділянки у Троцькому воеводстві): они поведали: Ведаемъ гораздо... мы ездъживали тоут в ловы, коли дворець Березкий над рекою Зелвою на стадо свое панъ Кочач селит почал (Луцьк, 1478 *AS* III, 17); старищыиъ дворець (1) *див.* СТАРИЩЫНЪ.

ФОРМИ: *наз.* одн. дворець 1 (1492 *AS* III, 23); дворець 1 (1451 *ДГШХ*); *род.* одн. дворца, дворьца (1499 *АЛРГ* 94; 2-а пол. XV ст. *СО*); *дав.* одн. дво(р)цоу, двогци (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1500 *ДПЖН*); *знах.* одн. дворець, дворець 5 (1478 *AS* III, 17; 1492 *AS* III, 23; 1495 *РИБ* 620); дворець 2 (1456—1481 *P* 164); дворѣць 1 (1492 *AS* III, 23).

*ДВОРЕЦЬ *див.* ДВОРЕЦ.

*ДВОРЕЦЬ¹ *ч.* (2) (?): о томъ хто ко(г) вы гре (!) вразить Барто(л)тъ жалова(л) на ондрея и(ж) его рани(л) а одрей (!) вызналъ а рекль оу дворце са стало... а мы знаемъ иже въ дворце не нмаеть быти жа(д)ная рана (ска)зоуемъ мы заплатити раноу (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу(въ) дворце (XV ст. *BC* 31).

ДВОРЕЦЬ² *див.* ДВОРЕЦ.

*ДВОРЕЦЬ³ *ч.* (1) (назва села у Турово-Пінському князівстві): писан у Дворци Априля десятого дня (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*).

ФОРМИ: *місц. одн.* у Дворци (XV ст. *СГЧА*).

ДВОРИНЕЩИ *див.* ДВОРЕНЕЩИ.

!ДВОРИСКЫИ *ч.* (1) (особова назва): мы панове господаръ нашего, илїн воеводы, на има панъ вилча о(г) липники... и панъ ивашко дворнскыи (!)... особно каждїа а посполито оуси вызнаваемъ (Львїв, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *наз.* одн. дворискыи (1436 *Cost.* II, 701).

ДВОРИЩЕ *с.* (76) (земельна ділянка селянина у Волинській землі та на Поліссі, що була одиницею оподаткуван-

ня) дворище (17): а на то дворище запсали есмо ему... пать-десять гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109); и мы ему дали и записали за его верьную службу у гаи и на усей стороне от города семь дворыщъ (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); Я пан Олехно Юревич чиню знакомито... продал есми отчину и дединою на има Ивану Дробишоу Мжуровичоу озеренское дворнищо, што Жилчич держал, и со всим с тым, што к тому дворищу слухит (Острог, 1464 AS I, 57); Ино мы имъ тые земли ихъ отчизные и дворища подтверждаемъ нинейшимъ листомъ, нехэй оны тые земли свои держать со всимъ тымъ, як ся тьи земли и дворища во всемъ мають, а намъ службу земскую служат конно, збройно, послолу зъ иншими земями вруцкими (Мозир, 1498 ГВКЛ 22—23);

дворище служебное (1) (дворище) служебное (1) (дворище, власники якого несли військову службу або виконували певні феодалні повинності) дворище службове: и мы, дорадивьшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... две дворища служебныхъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дворище тяглое (1) (дворище, власники якого мусили давати підводу на двір феодала та виконувати інші повинності) дворище тягле: и мы, дорадивьшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... две дворища тяглыхъ, а третее служебное (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дворище церковное (1), церковное дворище (1) (дворище, власники якого платили податки і виконували повинності на користь церкви) дворище церковне: и мы, дорадивьшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... село... а церьков и з дворищомъ церковнымъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дали есмо ему имене... село Альшовъ... а манастыр светого Николы на Клегани над Стоублемже ис церковнымъ дворищомъ (Луцьк, 1446 AS III, 5);

(земельна ділянка з садибою) дворище (40): а жвиваючи того дворища не надобъ ни воина ни Аловиць платити (Казимир, п. 1349 P 4); ана продала петрашкови радцьбовскому свою дьднину и вотнину... поль става и со млиномъ и съ корьчмою и землею и съ з дворыщи и со всьмъ што колн оца еъ прислушало (Перемишль, 1359 P 10); А тако дали есмы мишеви та дворища оу новосельце(х) и землею и сьножатями и зъ гаими и ставомъ и з болоты и со всьмъ оужитки яко коли из вька вьчного было к тьмъ дворищомъ (Перемишль, 1390 P 176); тогда панъ данило не добылъ на воить того дворища што на гугни зануж не оу свое оуби-валь са (Зудечів, 1411 P 79); и мы... дали есмо ему тьи дворища — самому пахати и люди садити у вь отчнчовъ мьста на тыхъ пустыхъ земляхъ (Краків, 1454 АЛМ 12); а хотар томуо село... о(т) дворище, где переходит поут поток, выше брод могила коупана, та на болото под лис столпъ (Сучава, 1492 Cost. S. 162);

дворище Боднарское (1) (назва земельної ділянки у Перемишльській землі): и мы оузрвши на его вьрную службу... даемъ и дали есмы служъ нашему... наша дворища пустая Боднарская (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); дворысче Борсчовское (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): Паки же... даемо надто... господину отцу владыце... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); дворище Гугнино (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): и мы... даемъ и дали есмо... дворище Гугнино (Луцьк, 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); дворище кьлиманово (2) (назва земельної ділянки у Молдавському князівстві): а мьрини... сь достало... село... на жежїи, где было дворище кьлиманово (Сучава, 1492 Cost. S. 161); дворище Ляхово (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): а обрубъ земельнотому именуи моему... межкою мимо нивы дворища Ляхова (Хрїнічки, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дворище Арополково (1) (назва земельної ділянки у Подільській землі): мы великии

кїзь витовтъ дали есмо еську нешевичю дворище Арополково пустое осаживати ему собъ и роспахивати собъ (Острог, 1427 P 109); Дїенишичево дворище (1) див. *ДІЕНИШЕВЪ; мнкитино дворище (1) див. *МИКИТИНЪ; озеренское дворище (1) див. *ОЗЕРЕНСКИЙ; Охременово дворище (1) див. *ОХРЕМОВЪ; Струковицкое дворище (1) див. *СТРУКОВИЦКИЙ; тулчино дворище (1) див. *ТУЛЧИНЪ; Черниково дворище (1) див. *ЧЕРНИКОВЪ; Якимово (дворище) (1) див. *ЯКИМОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. дворище 4 (1394 P 54; 1411 P 79; 1451 ДГШХ; 1492 Cost. S. 161); зам. род. о(т) дворище 1 (1492 Cost. S. 162); род. одн. дворища (п. 1349 P 4; 1370 P 18; 1400 P 61; 1411 P 79; 1451 ДГШХ; 1454 АЛМ 12; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дав. одн. дворищю 4 (п. 1349 P 3; 1370 P 18; 1411 P 80); дворищу 1 (1464 AS I, 57); знах. одн. дворище 15 (п. 1349 P 3; 1370 P 18; 1390 P 176; 1400 P 61; 1411 P 79; 1418 P 89; 1427 P 109; 1446 AS III, 5; 1451 ДГШХ; 1475 BD I, 203 іт. ін.); дворицо 1 (1464 AS I, 57); !двориц 1 (1473 ЗНТШ V, 3); ор. одн. дворищемъ 2 (1411 P. 79; 1497 РИБ 683); дворищомъ 2 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS III, 5); дворысчомъ 1 (1322 АрхЮЗР I/IV, 3); ! дворище 1 (1411 P 79); мѣц. одн. при дворищи (1411 P 79); наз. мн. дворища (1498 ГВКЛ 22); род. мн. дворищъ 1 (1390 P 176); дворыщъ 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); дав. мн. дворищамъ 1 (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); дворищомъ 1 (1408 АкЮЗР I, 6); дворищюмъ 1 (1390 P 176); знах. мн. дворища (1390 P 175, 176; 1391 P 45; 1408 АкЮЗР I, 6; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12, 13; 1454 АЛМ 12; 1497 ПКИП; 1498 ГВКЛ 22); ор. мн. дворищи (1359 P 10); наз. дв. дворицы (1451 ДГШХ); знах. дв. дворици 1 (1497 ПКИП); дворище 1 (1497 РИБ 683).

*ДВОРИЩО див. ДВОРИЩЕ.

ДВОРНИК див. ДВОРНИКЪ.

*ДВОРНИКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а на то е(ст) вє(ра) пана лазаръ дворниковича (Сучава, 1436 Cost. I, 455). ФОРМИ: род. одн. дворниковича (1436 Cost. I, 455, 481).

*ДВОРНИКОВЪ прикм. (1): а на то вьра... пана оулада дворникова (Сучава, 1393 Cost. I, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ж. дворникова (1393 Cost. I, 14).

ДВОРНИКОУЛ ч. (1) (придворний чин у Молдавському князівстві) дворник: А на то ест... вьра бояр наших. Боарїи аноуме: Тьоутоул... Драгош дворникоул... Шандръ комисоул (Сучава, 1491 BD I, 453).

ФОРМИ: наз. одн. дворникоул (1491 BD I, 453).

Див. ще *ВОРНИКЪ, ДВОРНИКЪ.

ДВОРНИКЪ, ДВОРНИК, ДВОРНИКЪ, ДВОРНИК ч. (535) 1. (придворний чин у Молдавському князівстві) дворник (512): мы панове и боаре земель молдав(с)кон, па(н) михаль, бра(т) воеводинъ... па(н) владъ дворникъ... слюбуюмъ и слюбили... есмы велебному кролеви, володиславу вернымъ быти (Сучава, 1395 Cost. II, 612); а на то свьдкове, панъ вылча... панъ коупчич дворникъ (Сучава, 1434 Cost. II, 670); и оу том оуставши наш вьрныи пан моушат дворник и заплатил он вьси тоты вышписанныи лянъзи (Ясси, 1476 BD I, 208); а то есть... вьра пана болдоура дворника (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

2. сільський староста (9): Стефанъ воевода, бжїею бл(с)тїю г(с)п(д)рѣ земли молдавскон, пишемъ) вьсьмъ бояромъ и дворнико(м) и шо(л)тузомъ и прьгаремъ... и вьсе-му поспо(л)ству, варе кто имаеть должника оу брашовъ, що бы ни єдинъ залогъ не оузаль на торговчаны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); а тако(ж) соу(д)ши о(т) Со(ч)ви, или дворници, или боу(д) какп оуре(д)ни(к) или припашаре, или ослоухаре шо би не смьли ба(н)товати ти(х) лю(д) а ни соу(д)и(т) и(х) ни оу чо(м) (Сучава, 1456 ГПХМ); мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... оутврѣди(м)... стоую (1) црковъ нашоу митропо леку

о(т) Радовце(х)... нато ако да не имае(т) ни еди(н) на(ш) боАри(н)... ани дворници... до ти(х) наши (!) <люди> (Сучава, 1479 DC 140).

3. управитель маетку митрополита або епископа; митрополчий або епископский урядник (7): а до ти(х) припасни ни(к)то эби не има(л) ни жадное дило, али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х), или дворници и(х) (Сучава, 1479 DC 141); И да имае(т) их соуидити оуси тоти попи егоумен от Поутенской монастири... или дворници боуд от которого митрополита или епискоупа (Сучава, 1490 BD I, 420);

◇ дворникъ глотіски (1), дворникъ глотныи (1) ополченський староста: мы иліа воевода... чинимъ знаменито... оже... пань мо(и)ка дворникъ глотныи и братъ его пань тадоръ спьтаръ слоужили намъ право и вьрно (Васлуй, 1436 Cost. I, 449); а на то е(с)ть)... вьра пана ми(к) кралю дворни(к) глотіски (Сучава, 1456 Mih. 213); дворници торговски (1), дворници торговской (1), дворници от трьгох (1) торгові старости: да не имае(т) ни еди(н) на(ш) боАри(н)... соуидити их... то(л)ко за свадоу торговскоу и за та(т)бою що съ застане(т) лицемъ оу трьгоу аби соуидили дво(р)ници торго(в)ск(н) то(т)и люди (Сучава, 1479 DC 140); Толко за свадоу торговскоу и за татбою... аби соуидили дворници торговскоу тоти люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 257); да не имае(т) ни един наш боАрин... ани дворници от тих двох трьгох... да не имают дило до тих наши люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 256—257); великии дворникъ (1), дворникъ великии (1) *див. ВЕЛИКИЙ*¹ 8.

ФОРМИ: *наз. одн. дворник, дворникъ, дворникъ, дворник(к), <дворник, дворник>* 66 (1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1418 Cost. I, 127; 1431 Cost. I, 317; 1448 Cost. I, 362; 1460 BD I, 41; 1474 PГC; 1499 BD II, 425, 444 і т. ін.); *дворник 1* (1467 BD I, 123); *ск. н. дво(р) 1* (1497 ПКИП); *!двори(к) 1* (1437 DIR № 8); *!дворни 1* (1479 DC 140); *зам. род. одн. а на то ест в. п. косте перенкіа, великии дворникъ 1* (1448 Cost. II, 306); *род. одн. дворника, дворніка, дво(р)ника, <дворника, дворника>, дворьника, дворьника, двогпука* (1400 Cost. I, 37; 1415 Cost. I, 116; 1426 ВАМ 22; 1443 ВАМ 41; 1455 Cost. II, 544; 1470 BD I, 148; 1481 BD I, 259; 1488 BD I, 343; 1493 BD II, 15; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); *дав. одн. дворникоу* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121); *знах. одн. дво(р)ника, дворьника 2* (1496 BD II, 407; ПДСВВ); *!дво(р)ка 1* (1496 ПСВВ); *ор. одн. дворник(м)* (1435 Cost. II, 679); *наз. мн. дворници, дво(р)ници* (1453 Cost. II, 462; 1454 Cost. II, 509; 1456 ГПХМ; 1458 DIR«А» 513; 1479 DC 140, 141; 1481 BD I, 256, 257; 1490 BD I, 420); *дав. мн. дворник(м)* (1435 Cost. II, 692).

*Див. ще *ВОРНИКЪ, ДВОРНИКОУЛ.*

◇ **ДВОРНИЧАНІ, ДВОРНИЧАНИИ** *мн.* (2) (*назва села ча Буковині*): тьмъ мы видьвше его правою и вьрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на имѧ корнещии... и дворничани (Сучава, 1420 Cost. I, 135); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем и дали есми свѧтому нашему монастироу от Хомора... села... на имѧ села: Дворничаніи под <високоуоу доуб(ровоу) и Ставчан(и) (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: *наз. дворничани, Дворничаніи* (1420 Cost. I, 135; 1475 BD I, 203).

***ДВОРНИЧЕЛЪ** *ч.* (4) заступник дворника — сільского старости: а на то е(ст) вьра... пана щефоула дворничела (Сучава, 1428 Cost. I, 224); а на то е(ст)... вьра пана стецка и томы дворничелома (Сучава, 1433 Cost. I, 359).

ФОРМИ: *род. одн. дворничела, дворничел(л)* (1428 Cost. I, 210, 224; 1432 Cost. I, 331); *ор. дв. зам. род. вьра пана стецка и томы дворничелома* (1433 Cost. I, 359).

***ДВОРНИКЪ** *див. ДВОРНИКЪ.*

ДВОРНЫИ *прикм.* (14) (*який стосується поміщицького двора*) двірський (1): Што на кременьцьи подано... челѧди

дво(р)ное што в городе ģ паробьки а чотыри жоньки а две девьце (б. м. н., XV ст. ИК);

канцлѣрь дворныи (1) *див. КАНЦЛѢРЬ*; конюшии дворныи (1) *див. КОНЮШИ*; маршалокъ дворныи (9) *див. МАРШАЛОКЪ*; подскарбій дворный (2) *див. ПОДСКАРБИЙ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. дворныи, дво(р)ны(и) 6* (1489 РИБ 432; 1494 АЛМ 54; 1495 АЛМ 85; 1497 ПМХ; 1499 AS I, 118; 1500 АЛМ вип. 2, 59); *ск. н. дво(р), двор 5* (1496 АЛРГ 69. 71; ВМКФС; 1498 ГВКОО; 1499 ГОКІР); *дав. одн. ч. дво(р)ному* (1489 РИБ 431); *род. одн. ж. дво(р)ное* (XV ст. ИК).

ДВОРНЫК *див. ДВОРНИКЪ.*

ДВОРСКОВИЧ *див. ДВОРЬСКОВИЧЪ.*

ДВОРЪ, ДВОРЬ, ДВОР *ч.* (92) 1. (*господарство селянської сім'ї, що було одиначою оподаткування*) двір (13): а о(т) того села што са словеть тамрѧташовци оузѧли есмы

пѧть деоры татаръ и дали есмы ихъ монастиреви сто николы (Сучава, 1411 DIR«А» 439); а Ступлане сами тут дворы своими седели на той Мощаницы (Ступно, 1444 AS I, 42); К Житомироу двс(р) с пашнею (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); князю Андрею... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под клѧсчомъ (Краків, 1489 AS III, 21—22); а оу волссти чловековъ пс(л)четве(р)та ста а на месте дворовъ тридѧцѧть (б. м. н., XV ст. ИК); а съ того двора з местомъ ему не служит(и) (Городно, 1497 РИБ 684).

2. (*поміщицький будинок разом з господарськими службами і землею*) двір, садина (18): Биль намъ чолсмъ писарь нашъ... пань Григорей Исаевич Громыка, о тьмъ, што перво сего дали есмы ему мѧстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѧстѧ Вилескомъ... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѧ его корчму вольную держати (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); тьмъ мы видьвше его правою и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми е(у)... едно село на Сереть... да очини(т) собѧ дворъ оу то(м) сель и млины на сереть (Сучава, 1445 Cost. II, 211); а сеножати от Божовское границы до Олзаровское границы и селище за его дворомъ отъ Нового ставу до Бѧцьского ставу... брату моему (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); жаловаль намъ подскарбій нашъ дворный... на землянь Дорогицькихъ... абы они земляи его забрали въ томъ его имени... и двори себе порадили, и пашни розпахали у границахъ того имени его (Краків, 1489 РИБ 432—433); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѧдоша... оуоуоуки Иваиа Дамѧновича... и дали господствоу мы... села... едно на имѧ Роуси, а биль дворъ Станов Поповича, друоугое село Калоугъръне... третее село Доумещи (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

3. (*поміщицьке землеводіння*) маеток (39): а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора на каждый годъ цѧлыи по десѧть бочокъ вина (Сучава, 1411 Mih. Alb.); послѧ небощикове смерти, пана Юршинны, послѧль мене пань староста намѧстникомъ быти у тыхъ дворехъ пана юршинныхъ (Вільна, 1498 АЛМ 163); Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленський... и поведиль передъ нами, штожъ... на Глушыцы съ тыхъ селець къ двору нашему меру ржи сеють а меру овса (Вільна, 1499 РИБ 776);

дворъ Василевскии (1) (*назва маетку у Волинській землі*): Биль нам чолом старыи войт места Луцкоко Трушъ и просил в нас земляици в Луцкокомъ повете подле двора Василевского (Вільна, 1499 АЛРГ 94); дворъ Негринь (1) (*назва маетку у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѧдоша... попь Григоріе... и съ вьсьми яже о христъ братіа ми... и дали господствоу мы петь сель: едно... на имѧ Каоучелещи... друоугое... на имѧ Гьдинци, где биль дворъ Неурчель, три на Бистрици (Ясси, 1500 BD II, 173); дворъ Чернатовъ (1) (*назва маетку в Молдавському князівстві*): А оу томже пак оустал пан Херман... и продал

тое вишелпанное село... на верхъ Корода, повиш(е) двора Чернатова (Сучава, 1463 *BD* I, 74); Бавовские дворы (1) *див.* *БАВОВСКИЙ; костешовъ дворъ (1) *див.* *КОШЕШОВЪ; нѣтедоуловъ дворъ (1) *див.* *НѢТЕДОУЛОВЪ; юрѣевъ дворъ (1) *див.* ЮРЬЕВЪ.

4. (місце перебування або проживання володаря) двір (11); оу нашомъ дворъ оу медыць оу де(н) свато(г) мученика дмитриа (Медика, 1407 *P* 72); да(н) ли(е) оу нашемъ дворъ оу зоудечевъ по с(с)тымъ (!) ап(с)лъ петръ оу первыи понедѣлокъ (Зудечів, 1428 *P* 111); А такъ мы хотъчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворъ нашомъ заховати оногю прыймуемо (Луцьк, 1438 *P* 140); а займе(т) ли на своєю паствъ тогды не имаетъ оу свои дворъ гонѣти на г(с)дрьскы(й) дворъ гнаті на обороу (XV ст. *BC* 37 зв.); И такожь ни одинъ наш неприател, што сА назоветъ господарским именем, абы не имал жадной ласки и пожилена ни оу дворъ пана нашего корола его милости, ани оу короунъ (Сучава, 1468 *BD* II, 302);

(зібрання при монархові під час його виїзду для розгляду справ) двір (3); О ты(х) которын(ж) наглъ позывають прі дворъ королевско(м) алобо при соудъ (XV ст. *BC* 6); а колі сА на(м) прігодить пріеха(т) до которюе землі тогды соудья тое землі имаетъ соудити прі нашомъ дворе (XV ст. *BC* 12 зв.);

(особи, які складають найближче оточення володаря) двір (1); мы па(к) не поспѣли есмо и спратати всеѣ силы нашеѣ толко што около на(с) нашъ дворъ естъ с тыми стали есмо протнѣв тогю Аксака (б. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* дворъ, дворь, дво(р), двор (1392—1393 *PФВ* 170; 1429 *Cost.* I, 269; 1436 *Cost.* I, 467; 1448 *Cost.* II, 342; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1466 *AS* I, 60; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *род. одн.* двора 9 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1411 *Міх. Алб.*; 1434 *Cost.* I, 398; 1453 *Cost.* II, 472; 1463 *BD* I, 74; 1487 *ВОРСР* 178; 1497 *РИБ* 684; 1499 *АЛРГ* 94; *ВФ*); *зам. наз.* где бы(л) юрѣва двора 1 (1456 *Cost.* II, 577); *дав. одн.* двороу, двору, двогу (1413 *GL* 48; 1445 *P* 148; 1461 *AS* I, 54; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1475 *AS* I, 71; 1478 *AS* I, 76; 1499 *ВФ*; *ГОКІР*; *РИБ* 776, 777 і т. ін.); *знах. одн.* дворъ, дворь, дво(р), двор (1445 *Cost.* II, 211; 1461 *AS* I, 53; 1466 *AS* I, 60; 1468 *BD* II, 306; бл. 1471 *ЛКЗ* 94; 1487 *AS* I, 85, 86; 1497 *РИБ* 683; XV ст. *BC* 37 зв.; 1499 *ВФ*); *ор. одн.* дворомъ (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *місц. одн.* оу (въ, прі, при) дворъ 9 (1407 *P* 72; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1413 *P* 84; 1421 *P* 96; 1428 *P* 111; 1438 *P* 140; 2-а пол. XV ст. *СО*; XV ст. *BC* 6; 1468 *BD* II, 302); в (прі) дворе 6 (XV ст. *BC* 6, 12 зв., 14 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93); оу двори 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); при дво(р) 1 (XV ст. *BC* 15 зв.); *наз. мн.* дворы (XV ст. *BC* 34); *род. мн.* дворовъ, дворов 4 (1488 *УКТ*; 1489 *AS* III, 22; XV ст. *ИК*; 1491 *BD* I, 463); *зам. дав.* къ Бавовских дворов 1 (1491 *BD* I, 464); *знах. мн.* дворы 2 (1458 *BD* I, 8; 1481 *ГПМ*); двори 1 (1489 *РИБ* 433); дворове 2 (1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257); *зам. род.* оузали есмы пать дворы 2 (1411 *DIR«A»* 439; *Cost.* I, 95); *ор. мн.* дворы (1444 *AS* I, 42); *місц. мн.* у дворехъ (1498 *АЛМ* 163).

Див. ще МЫНДРИЦЪ ДВОРЪ.

*ДВОРЪНИКЪ *див.* ДВОРНИКЪ.

*ДВОРЪСКОВИЧЪ *див.* ДВОРЪСКОВИЧЪ.

*ДВОРЫСЧЕ *див.* ДВОРИЩЕ.

*ДВОРЫЩЕ *див.* ДВОРИЩЕ.

ДВОРЪ *див.* ДВОРЪ.

*ДВОРЪНИКЪ *див.* ДВОРНИКЪ.

ДВОРЪСКОВИЧЪ, ДВОРСКОВИЧ *ч.* (3) (особова назва): и на то свѣдци... панъ судья сяноцькыи панъ гльбъ дворъсковнчъ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а при томъ оуздаванъ были бояре земляне... панъ гльбъ дворъсковнчъ (ч)

со двѣма снма ванько а лехно (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *наз. одн.* дворъскович 1 (п. 1349 *P* 4); дворъскович 1 (1361 *AGZ* 6); дворъскович 1 (1378 *P* 26).

ДВОРЪНОВЪ *прикм.* (1) ◇ лѣсокъ дворъновъ *див.* ЛѣСОКЪ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* дворъновъ (1427 *DIR«A»* 450).

*ДВОРЪЦЪ *див.* ДВОРЕЦЪ.

ДВОРЯНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРАНИНЪ *ч.* (29) (представник служилих людей королівського, князівських і боярських дворів, також при воеводах і старостах, що одержували в умовне користування невеликі земельні володіння) дворянин: А при томъ былъ... панъ Завиша, дворянинъ королевскій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); мы дворане господарскіе... былысмо у земаына повету Браславского, пана Карла Ивановыча мыкулынского (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); А при томъ былн... пана Шиловича дворянинъ панъ Яско Ранъдиничъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628); А при томъ был... пан Мартин Хребтович дворянин королев... а пан Матфей дворянин пана старостин (Луцьк, 1487 *AS* I, 86—87); Дали есмо монастыръ... на Пересопнищы... княгини Марин, а увязати ее въ тотъ монастыръ велъли есмо дворянину нашому Федку Гулневу (Краків, 1499 *АЛМ* вып. 2, 36).

ФОРМИ: *наз. одн.* дворянин, дворянинъ, дворянинъ, дворянинъ, дворянинъ 11 (1454 *АЛМ* 12; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 85, 86, 87, 239; 1499 *ГОКІР*); дворянинъ 2 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1488 *AS* I, 242); дворянинъ 3 (1401 *АкВАК* III, 2; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1489 *РИБ* 437); *дав. одн.* дворянину (1499 *АЛМ* вып. 2, 36); *знах. одн.* дворянина (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1494 *РИБ* 561; 1496 *ПДСВВ*; 1498 *BD* II, 412); *ор. одн.* дворяниномъ (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); *наз. мн.* дворяне, дворяне 3 (1465 *АкВАК* III, 4; 1475 *AS* III, 14; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); дворане 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн.* дворянъ (1430 *ГВКЛ* 7); *дав. мн.* дворяномъ (1487 *АМЛ*); *знах. мн.* дворянъ (XV ст. *BC* 14 зв.).

*ДВОУНАДЦЕТЪ *див.* ДВАНАДЦАТЬ.

ДВѢ *див.* ДВА.

*ДВѢСТА *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВѢСТЕ *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВѢСТЪ *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВѢСТА *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВА *див.* ДВА.

ДЕ *прийм.* (8) (молд. де) (з *род.*) (виражає просторові відношення) з, із: А на то ест велика мартоуріа... Станчюл пъркълаб де Търгоул Албоу (б. м. н., 1470 *BD* I, 153); БоАриі аноуме... Микота и ръцеша пър. де Нямцоу... и Гроза пър. де орехю (Сучава, 1491 *BD* I, 464).

Див. ще ДЕЛА.

ДЕБЕСЛАВЪ *див.* ДОБЕСЛАВЪ.

ДЕВЕНОСТО *див.* ДЕВАНОСТО.

*ДЕВЕРЬ *ч.* (2) *двер:* досталь сА деверю моемоу кн(А)жо Семену... Городокъ (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: *дав. одн.* деверю (1478 *AS* I, 76); *ор. одн.* деверемъ (1478 *AS* I, 76).

ДЕВЕТДЕСЯТЬ *див.* ДЕВЯТДЕСЯТЪ.

*ДЕВЕТНАДЦАТЬ *числ.* (1) девятнацдцать: Село Онътоно(в) а в томъ селе девет(на)дцать члвко(в) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* девет(т)на(д)цать (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ДЕВЕТСОТ *див.* ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕВЕТЬ *див.* ДЕВЯТЬ.

*ДЕВЕТЬСОТНЫЙ *див.* *ДЕВАТЕСОТНЫЙ.

*DEWIATDESIATNYJ *числ.* (1) дев'яностий: stato poth liethy narozenya Chrystowa tysiacza lith trista lith dewiatdesiatho lito pyetoho litha (Глиняни, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* dewiatdesiatho (1395 *GL* 166).

*DEWIATSOOTNYJ *див.* *ДЕВАТЕСОТНЫЙ.

ДЕВКА *див.* ДѢВКА.

*ДЕВЪКА *див.* ДѢВКА.

*ДЕВЪНОСТО *див.* ДЕВАНОСТО.

ДЕВЯТДЕСЯТ, ДЕВЕТДЕСЯТЬ, ДЕВЯТЬДЕСАТЬ *числ.* (5) дев'яносто: Писанъ в лето семое тисеча шестсотъ девятдесят семого року (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19); Писанъ... року тисеча чотырысто девятдесят осмого (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4); Пса(н) оу вилни лѣта б(ж)иного т... (не відчит.— *Ред.*) чотыриста девятдесать девятого м(с)ца мая (Вільна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. девятдесать 2 (1498 *АрхЮЗР* 1/IV, 4; *ГВКОО*); девятдесать 1 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19); девятдесать 1 (1499 *ГОКІР*); девятдесать(т) 1 (1491 *КЕ*).

Див. ще ДЕВАНОВО.

ДЕВЯТЫЙ *числ.* (11) дев'ятий: деялосе въ Луцку... року отъ нароженя Сына Божого тисеча трыста осмьдесать девятого (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27—28); во Львовь...

под лѣты розтва хва тисача лѣтъ деваносто девато(г) лѣ(т) (Львѣв, 1399 *Р* 59); Писанъ у Вылни, мая двадцать первого дня, индыкта девятого (Вильна, 1431 *ГВКЛ* 9); Pisan w Lubline, Argila dwadcat dewiatoho dnia (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8); Писан... в лето шест тисачное деватое девеносто патое (Луцьк, 1487 *АС* I, 241); Пса(н)... (т...) чотыриста девятдесать девато(г) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. девятый, девяти(и) (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); род. одн. ч., с. девятого, dewiatoho, devatogo, devatog(г) (1389 *РЕА* I, 28; 1399 *Р* 59; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1431 *ГВКЛ* 9; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1499 *ГОКІР*); знах. одн. с. девятое, dewiatoie (1421 *АС* I, 27; 1451 *АС* I, 45; 1487 *АС* I, 241).

***ДЕВЯТИНАДЦАТ** *числ.* (1) дев'ятнадцатый: писан... февраля девятгонадцат дня (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7). **ФОРМИ:** род. одн. ч. девятгонадцат (1450 *ЗНТШ* XI, 7).

*Див. ще *ДЕВЯТНАДЕСЯТЫ, *ДЕВЯТЬНАДЦАТЫ.*

ДЕВЯТЬ, ДЕВАТЬ, ДЕВЕТЬ *числ.* (9) дев'ять: а еще есмы дали оброкъ тому монастыреви... по десать колоды пшеничны(х) и по девать поставычехъ (Сучава, 1411 *Міш. Алб.*); село водотыньн а в томъ селе деветь слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.); Приходъ положили полшеста ста копь грошей и три копы грошей безъ девети грошей (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); Приходу шесть сот копь и патдесать копь и девать копь и грошь (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 80).

ФОРМИ: наз. деветь 3 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 92); девять, девать 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1497—1498 *АЛРГ* 80); род. девети (1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79); дав. девати (1481 *ВД* II, 365); знах. девать (1411 *Міш. Алб.*).

*Див. ще *ДЕВЯТЬДЕСАТЬ, *ДЕВЯТДЕСЯТ.*

***ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫЙ** *числ.* (2) дев'ятнадцатый: писано... оу лѣто шестотысачное деватьсотъ н деватнадесате лѣто (Дольный Торг, 1411 *Cost.* II, 638); А писанъ... въ лѣто шесть тысячи девятьсотъ семдесать третего, кругъ слонца первого а луны девятнадесато(г) (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: род. одн. ч. девятнадесато(г) (1465 *АкВАК* III, 4); знах. одн. с. деватнадесате (1411 *Cost.* II, 638).

*Див. ще *ДЕВЯТИНАДЦАТ, *ДЕВЯТЬНАДЦАТЫ.*

***ДЕВЯТЬНАДЦАТЫЙ** *числ.* (1) дев'ятнадцатый: А писанъ... мѣсца Фебруаря девятнадцато(г), на серкизной недѣли (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: род. одн. ч. девятнадцато(г) (1465 *АкВАК* III, 4). *Див. ще *ДЕВЯТИНАДЦАТ, *ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫЙ.* **ДЕВЯТЬСОТЬ, ДЕВАТСОТ, ДЕВАТЬСОТЬ, ДЕВАТЬСОТЪ, ДЕВЕТСОТ** *числ.* (9) дев'ятсот (8): П(и)сан в Луцку... в лѣто # S деват сот четвертое (Луцьк, 1396 *АС* I, 20); у сочавъ, у лѣто шестотысачное девать сотъ и шестнадесатое лѣто (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); П(и)сан оу Ровном, лето шест тисачное деветсот девеносто шосто (Ровно, 1488 *АС* I, 242);

(з першим компонентом, вираженем буквою) (1): П(и)сан в Луцку, в лето шостое тисачи ѿ сот пѣ (Луцьк, 1474 *АС* I, 69).

ФОРМИ: наз. девАт сот, девА(т) со(т) 2 (1440 *Р* 142; 1451 *АС* I, 45); девятьсотъ, девАтьсотъ 3 (1407 *Cost.* I, 57; 1411 *Cost.* II, 638; 1465 *АкВАК* III, 4); деветсот 1 (1488 *АС* I, 242); знах. девА сот, девАть сотъ 2 (1396 *АС* I, 20; 1408 *Cost.* II, 633); ѿ сот 1 (1474 *АС* I, 69).

ДЕВАНОВО, ДЕВЕНОВО *числ.* (10) дев'яносто: Въ лѣто шеститисачное и ѿ й сотное деваносто третее

(б. м. н., 1385 *Р* 28); а дань листь по бжьюмъ нарожнье а лѣ(т) и т лѣ(т) и деваносто лѣ(т) (Перемишль, 1390 *Р* 176); а писанъ листь... подъ лѣты ржства хѣа, # а лѣ(т) и т лѣ(т) и деваносто лѣ(т) и осмое лѣ(т) (Коломия, 1398

Р 57—58); во лвовь... под лѣты розтва хва тисача лѣтъ деваносто девато(г) лѣ(т) (Львѣв, 1399 *Р* 59); Мы илѣа (воевода)... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи ивашко... приде прѣ(д) господствами и продалъ... половина своего села... за девѣносто златы(х) (Сучава, 1439 *Cost.* II, 35); и мы имъ двема остали винныи ша(х)ноу сто копь гроше(й)... а сенькоу момо(т)ливомоу девеносто копь бе(з) копы (Краків, 1487 *АМЛ*); Писан оу ровном, лето шест тисачное деветсот девеносто шосто (Ровно, 1488 *АС* I, 242); П(и)сан оу КремАнцы под лет(ы) бож(его) нарож(ен)А # а лет(а)и чотыриста и девАносто (Кременець, 1497 *АС* I, 112).

ФОРМИ: наз. девАносто 6 (1385 *Р* 28; 1390 *Р* 176; 1398 *ЗЛЕІК*; *Р* 58; 1399 *Р* 59; 1497 *АС* I, 112); девеносто 2 (1487 *АС* I, 241; 1488 *АС* I, 242); знах. девѣносто 1 (1439 *Cost.* II, 35); девеносто 1 (1487 *АМЛ*).

Див. ще ДЕВЯТДЕСЯТ.

***ДЕВАТЭСОТНЫЙ** *числ.* (4) дев'ятисотый: Pysan... w lito szesty tysiacznoie dewiatosotnoie dwadziatcioie osmio (Ужів, 1420 *АС* I, 25—26); да(н)... в лѣ(т) # S девате сотное й фе инд(к) еі (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Писанъ... тисечи деветьсотное осмьдесатое (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: знах. одн. с. девАте сотное 1 (1451 *ДГШХ*); деветсотное 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); dewiatsoitnoie, dewiatsoitnoye 2 (1420 *АС* I, 25—26; 1421 *АС* I, 27).

**ДЕВАТНАДЕСАТЫЙ див. *ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫЙ.*

ДЕВАТСОТ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕВАТЬ СОТЬ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

**ДЕВАТЫЙ див. ДЕВЯТЫЙ.*

ДЕВАТЬ див. ДЕВЯТЬ.

ДЕВАТЬСОТЬ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕД див. ДѢДЪ.

**ДЕДИЗНА див. *ДИДИЗНА.*

ДЕДИНА див. ДѢДИНА.

DEDICZ див. ДѢДИЧЪ.

**ДЕДИЧНЫЙ див. *ДѢДИЧНЫЙ.*

**ДЕДИЧСТВО див. *ДѢДИЧЬСТВО.*

ДЕДИЧЪ див. ДѢДИЧЪ.

**ДЕДИЧЬНЫЙ див. *ДѢДИЧЬНЫЙ.*

**ДЕДИЧЬСТВО див. *ДѢДИЧЬСТВО.*

**ДЕДНИНА див. *ДѢДНИНА.*

DEDYHOŁDA ч. (1) (особова назва, лит. Gedigaudas): Grykazal Pan Dedyhołd (в ориг. Dedyhołda.— *Прим. вид.*) wojewoda wylenski (Ужів, 1420 *АС* I, 26).

ФОРМИ: наз. одн. Dedyhołda (1420 *АС* I, 26).

***ДЕДЬОВЪ** *прикм.* (1) ◇ лѣсь дедьовъ *див. ЛѢСЪ.*

ФОРМИ: знах. одн. ч. дедьовъ (1438 *Р* 138).

ДЕЙ, ДЕИ, DEY, DEJ *вставне слово* (45) мов, мовляв: Zaniuzby perwo seho poczali iesimo sluchati posol wasz iediet i howoryt dey o tom peremiryi, szto so kniazem Szwitgrykhauiom (Липиньши, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); Пишемъ вашей милости ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавила... а сказываетъ, что же дей обидъ чиниться ему велми много, да и салъ дей церковный у него обирають (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/IV, 5); Мы кнзъ Семень Алекса(н)дрови(ч)... о(з)на(и)моуемо... и(ж) мы дей змилова(в)ши сА Но(д) (1) слоугою Наши(м) оурононы(м) Еремиею Ша(ш)ко(м) Ко-

торон на(м)ъ Великіе оуслуги свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) (!)... и при (в)сѣхъ Городишо(х) и оурочища(х) Є(го) зоставоу (Прилуки, 1459 Р 171); *А подымьшиною де(и) даивали за великого кнѣа витовта на трет(и) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); князь Михайло отъказалъ: я дей самъ ничимъ ся в ловы господарские не вступую (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); а коли то роспытали штож деи то Ходкова отчина и мы Ходкою дали тою землю (Дворецъ, XV ст. СГЧА); А поведалъ намъ, штож дей только тое землици на двадцать бочокъ (Вільна, 1499 АЛРГ 94).

*ДЕКАБРЬ *див.* *ДЕКАБРЬ.

*ДЕКАБРЬ *ч.* (39) (*цсл.* декабрь, *гр.* δεκέμβριος, *лат.* December) (*назва місяця*) грудень: Писань... месеца декабря 8 дня (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); а дана грамот(т) в молодечн в середу декабря 5 днѣ (Молодечно, 1388 Р 44); а пса(н)... мѣсца декабря (Київ, 1433 Р 119); Писань... м(есе)ца дек(абра) 15 день (Городно, 1497 РИВ 684).

ФОРМИ: *род. одн. декабря, декабря* 9 (1322 АрхЮЗР 1/IV, 3; 1388 Р 44; 1433 Р 119, 127; 1445 ЗНТШ СХV, 19; 1446 AS III, 5; 1451 Р 159; 1454 АЛМ 12; 1496 АЛМ 128); *декабра, дек(абра)* 4 (1431 ГВКЛ 9; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1461 AS I, 54; 1497 РИВ 684); *ск. н. дек., де(к)* 26 (1414 Cost. I, 112; 1428 Cost. I, 229, 234; 1437 Cost. I, 536; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1462 ВD I, 67; 1466 ВD I, 113, 115; 1473 ВD I, 191; 1479 DC II; 1497 АЛРГ 79 і т. ін.).

Див. ще *ДЕКЕМВРІЙ.

*ДЕКАНЪ *ч.* (2) (*нижчий адміністративний чин*) десятник: приде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) брьсъ, на има па(н) де(к) хано(с) и па(н) боургоурь ми(л) и просили оу г(с)ва ми миръ и мыто, шобы на томъ правъ было, яко было при оци наше(м) (Васлуй, 1437 Cost. II, 709).

ФОРМИ: *наз. одн. де(к)* 1 (1437 Cost. II, 709); *зам. дав. одн. де(к)* 1 (1437 DIR № 8).

*ДЕКЕМВРІЙ *ч.* (1) (*цсл.* декаври, *гр.* δεκέμβριος, *лат.* December) (*назва місяця*) грудень: писань... мѣсца декаврѣа 5 день (Сучава, 1449 Cost. II, 747).

ФОРМИ: *род. одн. декаврѣа* (1449 Cost. II, 747).

Див. ще *ДЕКАБРЬ.

*ДЕКОВ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Диків: мы великии кнѣзь Александро... чинимъ знаменито... и жет... дали есмо емоу... село Альшовъ... а Деков на Стоублежъ (Луцьк, 1446 AS III, 5).

ФОРМИ: *знах. одн. Деков* (1446 AS III, 5).

*ДЕКСЕНЕВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): И Солега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятемъ его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тыи люди о Дексеневици, а о Гордеевици (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: *знах. мн. Дексеневици* 1 (1498 АЛМ 169); *Дексеневиchow* 1 (1498 АЛМ 169).

ДЕЛА *прим.* (1) (*молд. дѣла*) (*з род.*) (*виражає просторові відношення*) з, із: А на то ест велика мартоуриА... збіера пѣрк. де четате Альбъ... (Бел)ко дела четате Альбъ (б. м. н., 1470 ВD I, 153).

Див. ще ДЕ.

ДЕЛАЛИ (ДѢЛИЛИ) (1): пріказоуемы... абы каждыи соудыя и староста и воевода... колі за соудовны вѣны оу ко(г) заклады беруотъ боуди се коні алюбю волю алюбю што иное абы того межі собою не делали (!) (XV ст. ВС II—II зв.).

Див. *ДѢЛИТИ.

ДЕЛАТИ, ДИЛАТИ *дїєсл. недок.* (15) (што) робити, чинити, виконувати (3): А мы имае(м) тое оусе полити и дилати, по воли пана и господарА нашего корола еи милости (Сучава, 1462 ВD II, 293); И мы то жданье его (милости) при(я)теля нашего делаемъ, даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 ВD II, 405);

(*без додатка*) (дїяти) робити, чинити (1): Про тожъ естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете (б. м. н., 1499 ВD II, 448—449);

делати дерево (1) рубати дерево: о ты(х) котсрыи(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. СЯ 9 зв.); д ъ л а т и л и ч б у (3), л и ч б у д е л а т и (3) робити підрахунки. складати фінансовий звіт (з чого і без додатка): Ключникъ киевський Сенько Полозовичъ делалъ личбу с ключа (б. м. н., 1494—1495 АЛРГ 60); делал его милость личбу с ключником берестейским Левкомъ Боговитиновичомъ а з Немирею, што держали от его милости мыто берестейское к верной руке (Вільна, 1497 АЛРГ 79); з а п л а т о у д и л а т и (2) *див.* ЗАПЛАТА; мироу делати (1) *див.* МИРЪ 4; кривду делати (1) *див.* КРИВДА; шкodu дѣлати (1) *див.* ШКОДА 1.

ФОРМИ: *інф. делати* 1 (1496 ПДВКА 60); *дилати* 1 (1462 ВD II, 293); *теп. 1 ос. мн. делаемъ* (1496 ВD II, 405); *3 ос. мн. делаю(т)* (XV ст. СЯ 9 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. делалъ, делал* 4 (1494—1495 АЛРГ 60; 1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 72; 1497 АЛРГ 79); *делалъ* 1 (1496 АЛМ 128); *3 ос. мн. делали* (1496 АЛРГ 78); *майб. 3 ос. одн. будеть...* делати (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы...* делали (1496 ВD II, 405); *нак. ст. 2 ос. мн. делайте* (1499 ВD II, 449); *дїєприсл. перед. дилавши* (1456 Cost. II, 791; 1460 ВD II, 275).

Див. ще *ПОДЕЛАТИ, ОУДИЛАТИ.

*ДЕЛЕНОВІЙ *прим.* (1) (Деленовїи лис (1) (*назва лісу в Молдавському князівстві*): А хотар тсмоу село... на Деленовїи лис (Сучава, 1493 ВD II, 15).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Деленовїи* (1493 ВD II, 15).

*ДЕЛИТИ *див.* *ДѢЛИТИ.

*ДЕЛИТИ СѦ *див.* *ДѢЛИТИ СѦ.

*ДЕЛНОЕ *с.* (2) (*плата за поділ маєтку*) дільне: а што есми на брата своего мовиль, шобы не з делного платилъ за Микуличи, ино ся есми доведаль, што и з делного платилъ (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *род. одн. делного, делного* (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ДЕЛНО *присл.* (1) (*стч. дѣлнѣ* «працьовитий») старанно, ретельно: у mayuth nam у nasym dythem у nasym szathcom sluzithi yz... toho szeta trema strilczy у jeho dytem у jeho szatkem delno і maiet nam sluzithy gdі koli nadchy nasym dytem у nasym szatkem (Глиняни, 1395 GL 166).

ДЕЛО *див.* ДѢЛО.

*ДЕЛЦАГЪ *див.* *ДЕЛЦАГЪ.

*ДЕЛЦАГЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., мад. deleség, délesg «ставний»*): Там мы видъвши его правую и вѣрною слоужбою до нас... и далі... есми емоу... села на имѣ... где бил Пѣтроу (Д)е(л)цагъ... и на верх Смиль млин где был млин Делцагъ Петра (Сучава, 1468 ВD I, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. (Д)е(л)цагъ* 1 (1468 ВD I, 130); *зам. род. млин Делцагъ Петра* 1 (1468 ВD I, 130).

*ДЕЛЪ¹ *див.* ДѢЛ.

*ДЕЛЪ² *див.* ДѢЛЪ¹.

*ДЕЛЪНОЕ *див.* *ДЕЛНОЕ.

*ДЕЛЪНИЦЯ *див.* *ДѢЛЪНИЦА.

*ДЕЛЪНІЦЯ *див.* *ДѢЛЪНІЦА.

ДЕЛА *див.* ДѢЛА.

ДЕМЕКОУШЪСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. Доминикъ*): мы (Стефанъ воевода)... знаменито чиним... ож(е) придош(а)... пан Петрашко... и съ тежчею своею старои кнѣгини Ст(е)цка, оуноу)ковою Демекоушъскоул, Аюушкоую... и мѣнили села своа (б. м. н., 1470 ВD I, 152—153).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. одн. (оуноу)ковою Демекоушъскоул* (1470 ВD I, 152).

*ДЕМЕНСКИЙ *прим.* (1) (*пор. Демена у Смоленській землі*): Стояли передъ нами въ правъ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ, зъ Борисомъ Семеновичомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *ор. одн. ч. Демеискимъ* (1495 АЛМ 83).

***ДЕМЕНЬТИСОВЪ** *прикм.* (1): Биль намъ чоломъ... князь Оলেখно Василевичъ Глазына и проснялъ въ насъ... села, на имя Давыдкова Сквородина и братаничовъ его, Ерошеевыхъ детей, а Деменисова Ковалева на селицохъ и брата его Митька... што въ тыхъ сел(ь)цахъ седять (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *род. одн. с. Деменисова* (1499 РИБ 776).

***ДЕМИДКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): мы великий княз Швитриггайл... чиним знаменито... иж видево... нам службоу верию... и(а)шого верного слуги п(а)на Каленика Мишковича и мы... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... Демидковичи (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Демидковичи* (1437 AS I, 34).

***ДЕМИДОВЪ** *прикм.* (1) \diamond Демидовъ ровъ (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): а обрубъ земельный тому именицу моему... от Пропастищъ до Демидову рову (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Демидова* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ДЕМИАНОВИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): гъмъ мы видѣвш(и) его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села на имя... зубревци... и... демиановци (Сучава, 1429 Cost. I, 280).

ФОРМИ: *наз. демиановци* (1429 Cost. I, 280).

ДЕМЬЯНЪ *див. ДАМИАНЪ.*

ДЕН *див. День.*

***ДЕНЕСЬ** *див. ДНЕСЬ.*

ДЕНИСКО, ДЪНИСКО, ДИНИСКО *ч.* (8) (*особова назва, пор. Дънисъ*): А при томъ были свѣдѣки... пан Миско Гулевичъ, пан Дениско Мокосевичъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ был... пан Дъниско Моукосъичъ (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: *наз. одн. Дениско, Дениско* 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АрхЮЗР I, 18; 1446 АрхЮЗР I, 18; 1465 AS I, 57); **Дъниско** 1 (1466 AS I, 61); **диниско** 1 (1436 Cost. II, 701); *дав. одн. динискоу* (1435 або 1436 Cost. II, 495; 1436 Cost. I, 488).

ДЕНИСКОВ *прикм.* (1): А при томъ был: пан Дениско Мукосевич... а пана Денисков сын пан Сенко (Острог, 1465 AS I, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Денисков* (1465 AS I, 57).

Пор. ДЕНИСКО.

ДЕНИСКОВИЧ, ДЪНИСКОВИЧ *ч.* (9) (*особова назва*): А при томъ был... пан Сенко Дънискович, пан Аньдрѣи Дънискович (Острог, 1466 AS I, 61—62); ино тыхъ свѣтков... пана Сенка Денисковича, пана Дашка Калениковича... всех печати привѣшоны к тому листу (Луцьк, 1491 AS I, 94); А при томъ были: кн(а)зь Михайло Вишневецкий... а пан Сенко Дени(с)кович (Кременецъ, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Дънискович* 4 (1466 AS I, 61, 62); **Денискович, Дени(с)кович** 4 (1469 AS I, 64; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 81; 1497 AS I, 112); *род. одн. Денисовича* (1491 AS I, 94).

ДЕНИСОВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки... панъ Сенко Денисовичъ и з братомъ своимъ съ паномъ Аньдреемъ (б. м. и., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); и мы досмотревши того с паны радою нашою и видеLOSE на(м), што(ж) курилу в то(м) кривда сА дѣ(т)... и казали были есмо и(х) поделити... о(л)туху денисовичу, а роману око(р)тевоу (Вильна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *наз. одн. Денисовичъ* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); *дав. одн. денисовичу* (1495 БСКИ).

***ДЕНИСЪ** *див. ДЪНИСЬ.*

***ДЕНКОВИЧЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): Ино мы... тые люди... на имя... Федора Денковича, а Данила... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: *знах. одн. Денковича* (1500 АЛМ вип. 2, 58).

ДЕНЬ, ДЕНЬ, ДЕН *ч.* (425) 1. (*у календарній даті*) день, число (282): Писанъ... месеца декабря 8 дня (Луцьк,

1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); По бжьи нарожъньи тисАча ль(т) и ѣ и љ и ѣ ль(т) на обрѣзанье гѣ нашего исоуса хѣ нового ль дѣи коупилъ панъ ганько сварць... дѣдичство (Львѣв, 1368 P 15); писанъ листь оу лѣто шесто тисАчное полю ф соть мѣ(с)ца марта оу ѣ де(н) (Ромаи, 1392 Cost. I, 8); Писанъ... мѣсеца октобра осьмого дня (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); Пса(н) и да(н)... м(с)ца марта ке дѣи (Київ, 1427 P 108); а пса(н) в граде житомири... м(с)ца декабра кѣ дѣи (Житомир, 1433 P 127); пи(с) ву(л)па(ш), оу со(ч)авъ, влѣто шцѣ м(с)ца йюліа и днѣ (Сучава, 1453 Cost. II, 492); Писанъ в Хренниках, в лѣто шестое тисечи девѣтсотное осмьдѣсѣтое, месеца сѣнтѣбра пятогонадѣ дия (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); Пи(и)сан оу Вилни, м(б)с(А)ца

април(А) а д(е)нь, от создана мироу (СЦ) ПД (Вильна, 1482 AS I, 80); Данъ во Мстислави Апрельъ семы день (Мстиславъ, бл. 1500 АСД II, № 4);

(у *назвахъ церковнихъ свят*) день (46): а писаиа грамота оу соудомири оу день свѣтого якуба (Судомир, 1361 AGZ 6); А писанъ листь оу смотричи... оу днѣ сѣго олексѣА чѣлка бѣА (Смотрич, 1375 P 20); на крѣпость сѣму нашѣму листу казали есмо нашу печать привѣсти в нашѣмъ городѣ оу краковѣ в дѣи сѣхъ пѣтра и павла (Краків, 1394 P 54);

а то сА дѣАло в наше(м) дворѣ въ зоудечевѣ на днѣ сѣго м(ч)ика остафѣА (Зудечѣв, 1413 P 84); да(н) оу ланчици в нѣлю в дѣи свѣтоѣ луцѣи (Ланчиця, 1433 P 125); Въ соубо-тоу, въ день свѣтого Францишка, в лѣто шцѣое, снемъ посполиты земль маистатуо господарѣ кроль его милость роускыхъ и подолскихъ и молдавскихъ на полноумъ мѣстыци под Хотинемъ был и сталь и чинень (під Хотинем, 1467 ВД II, 297); Первого году мають намъ дати пят(ь)сотъ золотыхъ на свѣтого Шымона Юдыя день (Краків, 1487 РИБ 226); и не мель вашой милости посоль чымъ заплатити тоту паю... але поручыль за себе нашего боярына Федора... сто и двадцѣть золотыхъ оугорскихъ черельныхъ, и имель ихъ послати къ немоу до Хотѣна на день вознесе-енья христова (б. м. н., 1499 ВД II, 450);

день пѣдѣсѣтныи (1) (*п'ятдесятий день після паски*) зелени свѣта: А писанъ листь оу днѣ пѣдѣсѣтныи на городѣ казимирѣ (Казимир, п. 1349 P 4); d e n s w i a t u j (2) свѣтковый день, свѣто: choczem, izby żadny... k zaplate zastawy ... w deñ świętyj ne przigużaj (Луцьк, 1388 ZPL 107); дѣи сѣботиыи (1) субота: и през год да им слоужАт на вѣсАкоу неделю литоургию, на день сѣботныи (Гирлов, 1499 ВД II, 156); дмитриевъ день (1) *див. ДМИТРИЕВЪ*; и ванъ день (2) *див. *ИВАНЪ*¹; и лѣинъ день (1) *див. *ИЛѢИНЪ*; ми-хаиловъ день (2) *див. *МИХАИЛОВЪ*¹; петровъ

день (2) *див. ПЕТРОВЪ*; спасовъ день (2) *див. *СПАСОВЪ*; юрѣвѣвъ день (1) *див. ЮРЬЕВЪ*.

2. (*строк*) день (36): а толко не прислею на тотѣ днѣ ино ми платити оу десѣторо (б. м. н., 1387 СП № 12); записала есми по души его князя небощика... ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); тогды коро(л) и его короуна имае(т) пре(д)реченыи де(н) голдованѣА, на иныи ча(с) преложити, бе(з) рушнѣА присАги нашеА (Хотин, 1448 Cost. II, 734); а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) Михаилу на тоты дни вышѣписа(н)ны(х), а мы сА по(д)даемъ ажебы оуза(л) оу нашѣмъ имънии оу Карловѣ пѣ(т)дѣсѣтъ воловъ (Самбѣр, 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); протом(ж) марушка ставши оу то(г) нареченыи де(н) и присѣгла прѣ(д) нами (Васлуй, 1474 РГС); Фра(н)цижъ прода(л) юрѣви дѣдичство за сто гривень а юре(и) заплатилъ емоу тогды соро(к) гривень... а остатокъ на оуре(ч)ныи дни слоубилъ заплатити (XV ст. ВС 21 зв.); А пакъ вышѣписанныи иегоу-

мен кир поп Григоріе и съ всѣми братіями... они са об-
щали... како да чинат свѣтопочивших... дѣтеи наших...
поман на годиною оу (еди)н день, за едно обом (Гирлов,
1499 *BD* II, 156);

день судныи (3) судный день, день страшного
суду: А которіи... не боудет стоати въ семь нашем токма-
жем, таковы да даст отвѣтъ въ день сѣднїи, прѣд богом
и аггели его (Путна, 1476 *BD* I, 216); а хто(б) мѣ(л) нароу-
ши(т) рас(с)оудитса со мною во днѣ со(д)ныи(и) (!) пре(д)
мл(с)тивы(м) бго(м) (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 178); д е н ь
с т р а ш н ы и (!) день страшного суду; и въ днѣ страшныи
ѣсѣ да мою е(ст) съперникъ съ силоу своею (б. м. н., 1401
ЗКЕ).

3. (час) (звичайно в мн.) дні (17): кто почне(т) свадою
или тежею или буд(у)ктою лихотою оу которы(х) дне(х)
и часо(х), тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) и роубли чистого
сребра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); и никто николи (да не
имает) доб(и)вати тое село Флочещи никто(рым) обы-
чаем, ни) оу которих днех и оу часо(х), ни перед нами (ни
перед иными), кто боудет господарь нашей земли молдав-
(скою) (б. м. н., 1472 *BD* I, 178); нио за то далъ вашо(и)
мл(с)ти просить... абы вси обернули лица своего к погань-
ству... аче(и) да(л) бы богъ щобы не загибло хрестиянь-
ство межы вашей мл(с)ти днехъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152);
Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... яко... его ми-
лость... крал... насъ вси мерзачки и шкоды и кривды...
отпустиль и покоуи вѣчныи... оставиль, о тыи вси...
шкоді и мерзачки и кривды, през нас и през наши под-
данни... преминаулих часо(х) алиж до сего дне оучиненыхъ
(Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

в ь д н и (кого) (9) за часів: мыпетрѣвоево(да)... чини(м)
знаменито... оже дали есмь се(с) ли(ст) нашъ прѣтелемъ
нашимъ, оусимъ брашовномъ, на то абы имали... тотъ
законъ що имали въ дни родителей нашего... и въ дни бра-
тїи наши(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 740—741); д о и н ь
ш ѣ г о д н е (!) *див.* **НЫНѢШНИИ** 2.

4. (міра часу) день, доба (15): A jestliby zastawa... czerez
rok deň odin byta, potom žadnomu... ne majet oprowediti
(Луцьк, 1388 *ZPL* 107); <a п>a(кли)бы па(н) того с(е)ла
реклъ... ажъ того чолов(ъ)<ка оу селѣ ивътъ тогда мае(т)
(ис)тецъ ждати того чолов(ъ)ка) другыѣ три дни (Галич,
1435 *P* 134); а къ жниву три дни, а на ярѣ трижь дни
(б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); а е(с)ли же не могутъ
вси(х) соудо(в) осоудити того дна тогда хочемъ то(г) абы
безъ коупления вѣны абы друогоу дна соудъ скончанъ
(*XV* ст. *BC* 13); естли похочете ваша мл(с)ть ми(р) и записъ
к намъ вделати намъ (с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ
ведати дати четве(р)тогона(д)цатого дна (б. м. н., 1496
ПДВКА 61).

ФОРМИ: наз. одн. день, день, днѣ, день, днѣ, ден, де(н)
190 (1366 *P* 14; 1400 *DIR«A»* 433; 1426 *Cost.* I, 183; 1437 *P*
137; 1452 *АкЮЗР* I, 21; 1462 *BD* I, 70; 1469 *AS* I, 64; 1480
DC II; 1489 *AKB*; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); дн ! (1482—

1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); род. одн. дня, днїа, днѣ, днѣ, днѣя39
(1322 *АрхЮЗР* I/IV, 3; 1389 *РЕА* I, 28; 1401 *АкВАК*
II, 2; 1420 *Cost.* I, 136; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9; 1440 *P* 142;
1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1488 *AS*
I, 242; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); дне, дние 10 (1352 *P* 6;
1386 *P* 31; 1413 *GL* 48; 1455 *Cost.* II, 774; 1479 *BD* II, 351;

1499 *BD* II, 419, 420); дни, дни, дни 4 (1421 *P* 92; 1458
Cost. II, 815; 1459 *Cost.* S. 22; 1489 *BD* I, 378); дны 2 (1428
Cost. I, 210; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19); днѣ 1 (1457 *Cost.* II,
810); дав. одн. дню 1 (1457 *Cost.* II, 810); днєви 1 (1453

Cost. II, 766); знах. одн. день, день, днѣ, д(с)нѣ, днѣ,
ден, де(н), днѣ, д(н)ѣ (п. 1349 *P* 4; 1361 *AGZ* 6; 1390
P 176; 1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 77; 1433 *ЗНТШ* LXXVI,
142; 1447 *АкЮЗР* I, 61; 1467 *BD* II, 297; 1483 *ВОРСР*
178; 1499 *BD* II, 156 і т. ін.); ор. одн. днємъ 2 (1448 *Cost.*

II, 734; 1498 *АЛРГ* 82—83); дн(м)ь 1 (1409 *P* 75); місц. одн.
по дни, дни (1387 *СП*; *XV* ст. *BC* 31; 1487 *АМЛ*); наз. мн.
дни (1496 *АЛРГ* 71); род. мн. днєи 1 (*XV* ст. *BC* 31); днєхъ

1 (1493 *ПОСВВ* 152); знах. мн. дни, дни (1421 *Cost.* I, 142;
1435 *P* 134; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1448 *Cost.* II, 741; 1452
Cost. II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; *Nic. Doc.*; 1458 *BD* II,
262; *XV* ст. *BC* 21; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.
і т. ін.); місц. мн. оу днєх, днєхъ, днє(х) 11 (1415 *Cost.*
I, 116; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1449 *Cost.* II, 386; 1455 *Cost.*
II, 562; 1460 *BD* I, 41; *BD* II, 270; 1462 *BD* I, 67; 1472 *BD*
I, 178; 1474 *РГС*); днох 2 (1448 *Cost.* II, 362; 1459 *BD* I, 32).

Див. ще *ВЕЛИКЪ ДЕНЪ, *ДНИНА.

! ДЕНЬС *див.* ДНЕСЬ.

*ДЕОКІАЦИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

*ДЕОКЯЦИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

*ДЕОКЯЦІИ мн. (8) (назва села у Молдавському князів-
стві): Ино мы видѣвши их доброую волоу (!)... а ми тако-
же есмь дали и подтвердили... тое... село... и едноу по-
льноу... шо ест оу дубровѣ от Деокяціи (Сучава, 1463 *BD*
I, 74); мы Стефан воевода... <знаменито чиним> (...) дочка
Лѣака Лягет(иша)... продала двѣ части от села от Деокяци
на Сохоулоуи (Васлуй, 1496 *BD* II, 92).

ФОРМИ: род. от Деокяціи 2 (1463 *BD* I, 74); Деокяци
1 (1463 *BD* I, 73); Деокіаци 1 (1468 *BD* I, 130); Деокѣци
4 (1495 *BD* II, 87; 1496 *BD* II, 92).

*ДЕОКѢЦИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

ДЕРЕВО с. (16) дерево (3): а хто кому дѣрево зроубитъ
со пчелами имѣть заплатити гривною чїи пчолы а соудови
друогоу гривною (*XV* ст. *BC* 37);

дерево овозъ и маючи (1) фруктове дерево:
оуоставляемъ и(ж) за ка(ж)ное дерево овозъ и маючи, а
боуде(т) ли изроубано алю (!) скажено вї гро(ш)и заплати(т)

шкодоу а вина еї (*XV* ст. *BC* 32); бортное дерево
(2), дерево бортное (2) *див.* *БОРТНЫИ;

(зб.) дерево, будівельний ліс (5): одно ж позволяю зятю
моему... на селибу з ведомомъ моим у дуброве моей Хрен-
ницкой дѣрева утяги и травы укусити (Хринники, 1472
АрхЮЗР 8/III, 3); И мы пыгали пани Михайловое, по
чому бы она оу поушоу... оуездчала ...дерево возила
на оселене? (Луконія, 1478 *AS* III, 17);

◇ б о ж и е д е р е в о (2) *див.* БОЖІИ; делати де-
р е в о (1) *див.* ДЕЛАТИ.

ФОРМИ: наз. одн. дерево (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1478
AS III, 17); род. одн. дѣрева (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3);
знах. одн. дерево 8 (1434 *P* 130; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3;
XV ст. *BC* 32; *СЯ* 9 зв.; 1478 *AS* III, 17); дѣрево 1 (*XV* ст.
BC 37); ор. одн. дѣревом (1492 *AS* III, 23); місц. одн. на
дѣревѣ 1 (*XV* ст. *BC* 37 зв.); на дѣревѣ 1 (*XV* ст. *BC* 37).

Див. ще *ДРѢВО.

*ДЕРЕВЬЕ с. зб. (1) ◇ бортное деревье *див.*
*БОРТНЫИ.

ФОРМИ: ор. одн. деревье(м) (1433 *P* 127).

Див. ще *ДРѢВА.

*ДЕРЕВАННОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Де-
рев'яне: мы великий князь Александро... чинимъ знамени-
то... ижет... дали есмо емоу... село Альшовъ... а к томуу
Дереванное на Роудце (Луцьк, 1446 *AS* III, 5).

ФОРМИ: знах. одн. Дереванное (1446 *AS* III, 5).

ДЕРЕНЕВЪ ч. (2) (назва села у Молдавському князів-
стві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде
прѣд нами... Наста... и продала... село... на имѣ Хирова, ме-
жи Дереневъ и межи Гришан (Сучава, 1495 *BD* II, 81—82).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Дереневъ (1495 *BD* II, 82).

*ДЕРЕНИКИ мн. (2) (назва місцевості у Молдавському
князівстві): а за проутю(м) на деренико(х) да есть мѣсть
(sic.— *Прим. вид.*) где танко селить (sic.— *Прим. вид.*)
(Сучава, 1429 *Cost.* I, 269); тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы ви-
дѣвши его правои (!)... службу до на(с)... дали и potwier-

дали есми ємоу... мѣсто о(т) пасикоу, оу поустиини, на шаковци, на имѣ оу конецъ дерено(к), где оуладає(т) гроуецъ на шаковци (Сучава, 1451 *Cost.* II, 403).

ФОРМИ: *род. дерено(к)* (1451 *Cost.* II, 403); *місц. на деренико(х)* (1429 *Cost.* I, 269).

ДЕРЕНОВЕЦЬ ч. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тьмь мы видѣвше его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмы ему... два (!) поустиини една дереновецъ и на черленой противъ великой могыли (Сучава, 1425 *Cost.* I, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. дереновецъ* (1425 *Cost.* I, 173).

***ДЕРЕЧИНЪ** ¹ *прикм.* (1) ◇ деречинъ гаиокъ (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): А се А король казимиръ... далъ есмь и землю ролюную и съ сьножатъми... по долъшнии конецъ деречину ганку (Казимир, п. 1349 Р 3).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. деречину* (п. 1349 Р 3).

***ДЕРЕЧИНЪ** ² ч. (1) (*назва містечка у Троцькому воеводстві*): Ведаєм гораздо в границах и в соуседстве по рекуо зельоу к Деречиноу в низъ и в верх и тоє поле Малеевское розъроблено (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Деречиноу* (1478 *AS* III, 17).

***ДЕРЖАВА** ж. (13) 1. (*адміністративна одиниця*) округ (8): тьмь мы видѣвши его правою слоужбоу до на(с)... дали есми ємоу оу нашей земли оу молдавской села на имѣ собранецъ оу цвциньской держави, и васковцій (Хотин, 1435 *DIR* «А» 465); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... Богдан столик... продал... едно село на имѣ Подольнии оу дръжави нѣмецкой (Сучава, 1479 *BD* I, 221).

2. влада, панування (2): истало сѧ подъ державоу великого крола краковського казимира (Львів, 1370 Р 18);

Пса(н) и да(н) при державе г(с)дрѧ великого кнѧзѧ витовта (Київ, 1427 Р 108).

3. (*самостійна держава зі своїм урядом*) держава (2): тогда аксакъ пришоль такъ таино на насъ аже не было намъ никаковъ вѣсти а ни слова алижь оу)зрѣли есмо его оу нашей державѣ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

4. виконування обов'язків старости, намісника, державця (1): Исталосѧ при державѣ пана оты старосты русков зль (!) (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: *род. одн. державы* (1392—1393 РФВ 170); *знах. одн. державоу* (1435 *Cost.* II, 682); *ор. одн. державоу* (1370 Р 18); *місц. одн. оу (при) державѣ* 3 (1370 Р 18; 1392—1393 РФВ 170; 1441 *DB* «А» 40); *державе, державе* 2 (1427 Р 108; XV ст. *BC* 13); *держави* 1 (1435 *DIR* «А» 465); *дръжави, дръжави* 2 (1476 *BD* I, 215; 1479 *BD* I, 221); *державы* 1 (1476 *BD* I, 217).

ДЕРЖАВЦА, ДЕРЖАВЦЯ ч. (5) (*у польському королівстві помічник старости, що завідував королівськими маєтками; у литовсько-руській державі намісник, що управляє властю*) державецъ: то есть црквяная землѧ сѣго спса по лисичии брод(д) и за кнѧзѧ льва и за кнѧзѧ юрья иза ины(х) многихъ державецъ (Погоничі, 1422 Р 97); Мы, Свядрыгайло, Великий Князь, чинимъ знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинский... покладалъ перед нами льсть отъ князя Василія Сангушковича, державцы нашего браславского (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 7); мы Стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже... есмо оумовилч и с прѣ(д) речеными паны и с коруны по(л)скоѧ... на имѣ... панъ заклика тарло, староста и державца стрыиски и краичы королевства по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидский, державца Киевский на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть далъ игумену... мнѣстря. Пустынского двѣ нивки городское земли (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *наз. одн. державца, державца* 2 (1445 *Cost.* II, 729; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *державця* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. одн. державцы* (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн. державецъ* (1422 Р 97).

***ДЕРЖАНЕ** *див. ДЕРЖАНІЄ.*

ДЕРЖАНІЄ с. (15) 1. володіння (2): землю Держати маєть... зо всьмъ тьмъ какъ Прод(д)ковѣ Єго Дрѣжаньѧ и оуживаѧ свои мѣли (Прилуки, 1459 Р 171—172); мы сказоуєм то оупокоеное держаніє ємоу што юреи держ(л) трі лета и три м(с)ци иже не оупоміна(л) ємоу фра(н)ци(к) то на веку вѣчныи держіть (XV ст. *BC* 22);

(*дія*) володіння на правах власності (2): заплативъ имъ тьи пѣна(з) па(т) сотъ гривень полки(х) (!) его жь мѣста тычина и тьхъ сель и всеи волости зальскоѣ держаніє

вѣчное... г(с)дрю коро(л) влодиславу пол(с)кому... присудили есмы... тьмъ наши(м) листо(м) (Медика, 1404 Р 70); которѣъ городы, волости, мѣста и села посѣсти дати... королевни... оу дерѣжаніє и триманіє на вѣки вѣчныя слоужбоуємы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706—707).

2. тимчасове управління (завідування) володіннями короля або великого князя з правом користуватися певними доходами (8): пак ли коро(л) его млсть не оусъхочетъ ма оставитъ при держанію ты(х) городовъ и волости... до моего живота. тогда А хочю тоѣ присѧги моеѣ пороже(н) быть (Кременецъ, 1434 Р 130—131); И потвержаемъ тые люди... єму... со всимъ зъ тьмъ, што здавна къ тьмъ людемъ прислухало и какъ они сами своихъ земль и входовъ вѣ держани были (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

землеволодіння, відане в тимчасове завідування (2): а по моемъ животѣ имають вѣрне спустити тьи города и таѧ держаньѧ королю по(л)скому и коруне польской (Черняхів, 1435 Р 133).

3. дотримання (1): мы... вызнавамы... быти повинни и обезваноу коу держаню зоуполна чести и вѣры нашей (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *наз. одн. держаніє* (XV ст. *BC* 22); *дав. одн. держаню* (1462 *BD* II, 284); *знах. одн. держаніє, держаніє* (1404 Р 70; 1434 Р 130, 131; 1436 *Cost.* II, 707); *місц. одн. оу (въ, при) держанію* 2 (1434 Р 130); *держаньи* 1 (1493 *АЛРГ* 56); *держанью, держанью* 2 (1435 Р 133); *въ держани* 2 (1498 *АЛМ* 169; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); *знах. мн. держаньѧ* 1 (1435 Р 133); *дрѣжаньѧ* 1 (1459 Р 172).

Пор. ДЕРЖАТИ.

***ДЕРЖАНЬЄ** *див. ДЕРЖАНІЄ.*

ДЕРЖАТИ, ДЕРЖАТЬ, ДЕРЖѢТИ, ДЕРЖАТИ, ДЕРЪЖАТИ, ДЕРЪЖАТИ, ДРЪЖАТИ, ДРЪЖАТИ, ДРЪЖАТИ *дієсл. недок.* (352) 1. а) (кого, що) володіти на правах власності (чим), мати у власності (що) (165): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маєтъ держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а тако влдка продалъ естъ яко самъ держаль... со всьми оужитки (Перемишль, 1391 Р 45); и забхали имъ землѧне и старцеве по ихъ правому (!) покола держали ихъ предковѣ (Зудечів, 1411 Р 79); а имѣеть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (!) (Житомир, 1433 Р 126—127); А ещче есми дали Ливовчаном абы держали собы один дом торговскимъ обычаємъ оу Соучавѣ (Сучава, 1460 *BD* II, 276); и мы тьи земли Петку а Петру присудили: нехай они тьи земли держать, а имѣ съ того службу служить и дякла дають по давному (Вільна, 1495 *РИБ* 602); И потвержаемъ тые люди... єму самому, и его жонѣ... со всимъ зъ тьмъ, што здавна къ тьмъ людемъ прислухало... и какъ есмо самимъ на себе держали (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58—59); *derzaty pod soboju* (що) (1) володіти (чим): *swidoczno budeth kszadzom... oze prziszodzy muzowe* (!) *spaszenie załowali* па Папа Mirostawa szczoby on kurołow-szcziznu derzał pod soboju (Галич, 1413 *GL* 48);

б) тимчасове управляти (чим), бути намісником-державцем (чого) (16): а кремѧнецъ держати юрею наримонътовичю о(т) кнѧзий литовськихъ и о(т) корола (б. м. н., 1352 Р 6); иикто по наше(м) животѣ. кто боуде(т) господарь оу нашей земли или боуд(д) кто боуде(т) тогдін (!) немецъ

держати, да не имаю(т) огнѣти ты(х) вы(ш)писанны(х) татаре о(т) нашего монастырю (Нямец, 1453 *Cost.* II, 466); В городе оу Венеци поуща а две пищали а ко(р)чмы па(д)цать на месте дають наместнику с ко(р)чмы по па(д)цать гроше(и) хто горо(д) де(р)жить (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); Старосте Луцкѣму... и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Вольньское земли и Володимиръ держать (Судомир, 1488 *РИБ* 424); Наместнику вруцкѣму князю Григорю Глинъскому и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71); маршалку нашому, наместнику Смоленскому, пану Миколаю Ивановичу Илиничу и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Смоленскъ держати (Вильна, 1499 *РИБ* 776).

2. (виконувати що) додержувати(ся), дотримувати(ся) (чого) (61): мы ислубуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всакоу хитрости (б. м. н., 1352 *P* 5); а на то оусе и слубуемъ... тонь (!) запись твердо держати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); а держали есмы имъ наши листы и николи есмо ихъ не о(т)ступали (Ланцица, 1433 *P* 124); ато докончаніе держати намъ и пополнити, на обѣ стороны, вѣчно и непороушено (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); и тн(ж) имае(м) с вашей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) дръжати ме(ж) нами и земльми, яко быхо(м) могли злодіевъ именовани(х)... вишалн на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); а мовили перед нами и рукоу дали собъ с того не выступили, твердо держати (Луцк, 1463 *AS* I, 56); а о дочеръ его твои панове изъ его бояры оуговорили, какъ его дочеръ быти и греческий законъ держати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(в якумсь стани) утримувати (1): а покоул оусочет кн(А)зь Семень тои гребли держати высоко, тое есть оу его воли (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

3. (з метою торгівлі) (що) держати (12): а еше есмы имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавѣ, одинъ домъ, а у томъ домѣ корчму не держали, ни пива варити, ни меду, ни месніи ни бткы держати, ни клѣба (!) продавати (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); и тежъ дозволили есмо ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медъ держати (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); А еше есмы дали ливовчаномъ абы держали собы один дом торговскимъ обычаемъ оу Сочавѣ, але оу томъ домоу абы корчмоу не держали, ани яткы, ани бровара (Сучава, 1460 *BD* II, 276); а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривды не чинилъ и корчмы бы еси своей не держалъ въ месте (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

4. (орендувати) (що) держати (34): Гаврила де(р)жить це(р)ковноюу зе... (пошкод. — *Прим. ред.*) а дани дають це(р)квѣ осмъ веде(р) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 94); а де(р)жати имъ тое мыто о(т) сихъ свѣтокъ што при(и)доутъ на три годы дотогѣ рокоу до свѣтокъ (Краків, 1487 *АМЛ*); Продали есмо мыто берестейское, и дорогидкое, и белское... Гендрыху Карловичу на тры годы... а держати ему тыи мыта три годы до того ж року до Матки Божее дна первое за неделю (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82—83).

5. (що) мати в заставі, держати (10): а до спсова дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опать (!) до другого року (Львів, 1386 *P* 31); имають они тако долго держа(т) нашъ горо(д) снагінъ и коломыю и покутскую землю со всѣмъ доходо(м)... докола мы а любодѣти наши заплатымы имъ тыхъ одну тысячу рублевъ фразьского серебра (б. м. н., 1411 *P* 77); Колі хто держитъ оу закладъ деди(ч)ство сказуемъ мы (ж) то(т) который то застави(л) а не бѣде(т) ли того тогды его бли(ж)ний... имае(т) осве(т)ченіе оучини(т) иже то деди(ч)ство оу такы(х) пенеза(х) заложено (XV ст. *BC* 20 зв.); а пакли бы не хотѣла ей Петрашова того вѣна ей платити, тогды мае(т) тая Ганка тую дел(ь)ницу первого мужа своего въ томъ вѣне своємъ держати до тыхъ часовъ, поки ей она тые п(е)н(е)зи заплатитъ (Троки, 1494 *РИБ* 561).

6. (що) (здійснювати верховну владу) володіти (чим),

панувати (над чим) (6): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимирскую, луцкую белзскую холмскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 *P* 6); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листо(м) ижъ имѣть... стефанъ воевода... свою землю волоскую всю держати во всѣхъ своихъ границахъ тако яко его предковъ держали (Ланцица, 1433 *P* 124); а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м)... могли... дву зе(м) держати с обу(х) стро(и) за едно в мирѣ, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

7. (кого) (надавати кому притулок) держати (14): *Namistnikowe i starcowe tych wlostepy w pas, zaniuznia przegiateli naszuju (в опуз. nasziu. — Прим. вид.) zemliu iskazali a ieszcze hosti, szto ich derzym u zemli... vse iesmo na nich wydali* (Липишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); а намъ такожъ непри(а)телА кнАзА, великого казимира, оу нашей земли, против(ъ него) и(с)е держати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); и ваша милость бы есте тыхъ людей оу васъ не держали, але до его земли отослали (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

8. (що) мати напоготові (1): везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрые юнаки и люди вси которые доужи на коии вести коии бы добрые и зброи де(р)жали (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

9. (кого) (для виконання певних обов'язків) держати, мати (4): а записала есмы по души его князя небошика... къ монастырю Светого Спаса... въ Кобриню село Корчичи, и зе всеми доходы, и зъ данью и зъ полудьемъ и зъ грошми, и зо всими тыми доходы, што коли предкомъ нашимъ тые Корчичане давали и намъ самимъ... ижъ бы себъ держалъ попа, ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); вра(н)ци(к) а ва(л)ко индри(х) три братенікы держали одно(г) млынарА (XV ст. *BC* 23); а хто немецкую челА(д) держа бы одно(г) затаилъ довьдавса: ты(х) буде(м) казни(т) великими казнями (Перемишль 1447—1492 *ЛКНКВ*).

10. (кого) (не відпускати) держати, затримувати (1): И о сем даю вам веданіе, аже... пал есмъ въ рѣцА господинуу Басарабе воеводе, та ме дръжит окован, как ми богъ порччил (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

11. (займати якесь місце) простягатися (2): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есмы монастырю нашему о(т) нѣмца... киприянова пасика... и съ оусими полънами... и коуда полъна держи(т) вы(ш) (!) монастыръ за прѣко(п) на дѣль и о(т)толь попере(к) на тернавкоу доколъ полъна держи(т) и вода тернавка (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

12. (кого) (перебувати в якумсь стосунку до кого) мати (1): Оуставляемъ право коли(ж) некоторы(и) сы(н) держитъ оца здорового и мтръ здоровоу наиграеть на себѣ некотороую собіноу пенезеи а оць и ма(т)ка не повинн за не(г) платитъ ты(х) пенезеи (XV ст. *BC* 27—27 зв.).

13. (кого) одержувати за назначенням (1): и инъ соудецъ да не имають развъ да дръжать о(т) нашего двора о(т) Ась (Сучава, 1434 *Cost.* I, 398).

14. (кого) допомагати (кому), підтримувати (кого) (4): а воеводу имѣю держа(т) и ему ради(т) ажбы некоторымъ вереме(н)е не былъ противу королеви (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623); А сет мы... вызнавами и явио чиним... аже мы слубуемъ и записуемъ са... королеви полскому... и имаемъ держати нашего милого господарА Стефана воеводу на то, абы вирен и похлен коу королеви его милости (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); А пан наш корол... имае нас миловати и оуч(и)ти, держати оу каждыхъ ласкавых и верных и оучливых оучинкохъ и члонкохъ, яко держали и милували переже нас бывшего дида нашего (Сучава, 1468 *BD* II, 302);

о у л а с ц ъ д е р ж а т и (5) див. *ЛАСКА I; о у ми-

лости <держати> (1) *див.* МИЛОСТЬ 1; оу чти держати (4) <держати> оу чти (1) *див.* ЧЕСТЬ 3; ◇ держати оу прави (кого) (1) поводитися з ним згідно з законом: але хоче(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (*sic.*— *Прим. вид.*), како ли есте имали при стопочившаго родителя нашего (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); *derżati prę duszy* (1) мати що для себе: *szto iesmo derżali prę duszy* (*в ориг. разом:* *pręduszy.*— *Прим. вид.*) *wse iesmo na nich wydalі* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); *derżati soromъ* (1) соромитися, мати сором: некоторы(и) из наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ месцо дано боуде(т) а онъ того месца не смотря не держа сорому а инъде(с) станова(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); *derżati tadyнки* (2) провадити переговори: тыи то истыи листы мистровы... мѣли в собѣ такову рѣчь... ажъ быхо(м) которыи с ты(м) то мистро(м) хотѣли держати тadyнки о еднанье покоя (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); *derżati оу твердои и оу вѣрнои роуць* (кого) (1) цілковито підпорядковувати собі кого: и пак тогы истыны Седи-Ахматови сынове... а мы имаемо их... держати оу твердои и оу вѣрнои роуць (Сучава, 1462 *BD* II, 292); *твердо и остаточно держати* (1) *див.* ТВЕРДО 1.

ФОРМИ: *інф.* держати, держати, <дер>жати, де(р)жати, держати, держати 88 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3; 1368 *P* 15; 1396 *AS* I, 20; 1403 *ДГМ*; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *P* 121; 1487 *АМЛ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *ВФ* і т. ін.); *держать, derżat, держа (т)* 9 (1388 *P* 43; 1411 *P* 77; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139, 141, 142; XV ст. *BC* 10; *СЯ* 41 зв.); *держати* 6 (1388 *P* 37; 1393 *Cost.* II, 607; 1408 *Cost.* II, 633; 1411 *Cost.* II, 638; 1439 *Cost.* II, 713); *дръжати, дръжати, дръжати* 5 (1432 *Cost.* I, 343; 1457 *Cost.* II, 810; XV ст. *BC* 37; 1499 *BD* II, 425, 426); *держА(т)* 2 (1402 *Cost.* II, 623; 1404 *P* 70); *держѣти* 1 (1408 *Cost.* II, 633); *мен.* 1 *ос. одн.* держю (1401 *P* 64); 2 *ос. одн.* дръжишь (XV ст. *BC* 35); 3 *ос. одн.* держїтъ, держитъ, де(р)жить 35 (п. 1349 *P* 4; 1400 *Cost.* I, 37; 1429 *P* 112; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *BC* 5 зв., 8 зв., 12, 27; 1489 *РИБ* 438 і т. ін.); *държить* 1 (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *дръжить* 1 (1400 *Cost.* I, 37); *держитъ, держит, derżyt* 6 (1463 *AS* I, 55; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *държи(т)* 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); *дръжит* 1 (1481 *BD* II, 358); *держи(т)* 2 (XV ст. *BC* 34 зв.; 1470 *DIR«А»* 522); *держн, (дер)жи* 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 6 зв.); 1 *ос. мн.* *derżyt* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); 3 *ос. мн.* *держать, держать, де(р)жать* 8 (бл. 1471 ЛКЗ 92, 93, 93 зв.; XV ст. *BC* 12, 20 зв.; *СЯ* 9 зв., 41 зв.; 1499 *BD* II, 448); *держать, derżat* 2 (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1498 *ГВКОО*); *держА(т)* 1 (XV ст. *BC* 26); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* есми... держал 5 (п. 1450 *ПИ* № 9; 1466 *AS* I, 62; 1475 *AS* I, 72; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1490 *AS* I, 92); *есми...* дръжа(л) 1 (1467 *СП* № 13); *есмы...* держА(л) 1 (1443—1446 *P* 147); *держалъ, держал* 4 (1474 *AS* I, 69; 1488 *AS* I, 88; 1490 *Пам.*; 1492 *AS* III, 23); *держАль* 1 (1400 *P* 61); 1 *ос. одн. ж.* есми... держала (1490 *ЗХП* 135); 3 *ос. одн. ч.* держалъ, держал, держА(л) (1390 *P* 175; 1396 *AS* I, 20; 1437 *AS* I, 34; 1445 ЗНТШ СХV, 19; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1463—1478 *PEA* I, 36; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10; 1493 *АЛРГ* 55; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); 3 *ос. одн. ж.* держала 2 (1494 *РИБ* 560; 1498 *АЛМ* 169); *дръжала* 1 (1472 *BD* I, 172); 1 *ос. мн.* есмо... держали, *iesmo derżali* 4 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1475 *AS* I, 69; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59); *держали есмы* 1 (1433 *P* 124); 3 *ос. мн.* держали, держали, держали 21 (1411 *P* 79; 1433 *P* 124; 1434 *Cost.* II, 664; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1468 *BD* II, 302; 1484 *ЯМ*; 1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *дръжали, държали* 2 (1409 *P* 74; 1415 *Cost.* I, 116); *майб.* 2 *ос. одн.* боудешъ держати (1492—1493

ПВФЧ); 3 *ос. одн.* иметь... держати 1 (1398 *ДГПМ*); *име(т) дръжати* 1 (1432 *Cost.* I, 343); *иметь... держа(т)* 1 (1427 *P* 108); *има...* держА(т) 1 (1404 *P* 70); *будеть (боуде(т))...* держати 5 (1452 *DIR«А»* 500; 1453 *Cost.* II, 466; 1454 *Cost.* II, 501; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1496 *АЛРГ* 69); *будеть...* держати 5 (1495 *РИБ* 601; 1496 *АЛРГ* 71; 1499 *АСД* VI, 3; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *РИБ* 776); *боуде(т)...* держа(т) 1 (1447—1492 *ЛКНКВ*); *будеть...* держать 1 (1488 *РИБ* 424); *держати будеть* 1 (1498 *АЛМ* 169); *!де(р)жати* 1 (1497 *ПМХ*); 1 *ос. мн.* боудемо держати 1 (1496 *BD* II, 405); *буде(м)...* держати 2 (1448 *Cost.* II, 305, 734); *боудемъ держа(т)* 1 (1388 *P* 41); *хочемъ...* держа(т) 1 (1388 *P* 43); *хочоум...* держати 2 (1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270); *хочем...* держати 5 (1447 *Cost.* II, 732; 1448 *Cost.* II, 738; 1468 *BD* II, 306; 1470 *BD* II, 309); *хочемо...* держати 1 (1496 *BD* II, 402); 3 *ос. мн.*, *будуть...* держати 2 (1398 *ДГПМ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106); *майб.* 11 3 *ос. одн. ч.* боудеть... держаль (XV ст. *BC* 16); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* бы еси... держаль (1488 *РИБ* 222); 3 *ос. одн.* абы... держаль 1 (1433 *Cost.* II, 651); *нжъ бы...* держаль 1 (1401 *АкВАК* III, 2); *szczyby...* derżat 1 (1413 *GL* 48); *derżaly* 1 (1388 *ZPL* 107); 1 *ос. мн.* абы есмо держали 1 (1448 *Cost.* II, 733); *абыхмо...* держали 1 (1496 *BD* II, 405); 2 *ос. мн.* бы есте... держали (1499 *BD* II, 449); 3 *ос. мн.* абы... держали 6 (1456 *Cost.* II, 791; 1457 *Cost.* II, 810; 1460 *BD* II, 276; 1462 *BD* II, 290); *штобы...* держАли 1 (1408 *Cost.* II, 633); *бы...* де(р)жа(ли) 1 (1496 *ПДВКА* 61); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* держы (1496 *BD* II, 402); 3 *ос. одн.* нехай... держить 2 (1487 *РИБ* 435); *нехай...* де(р)жы(т) 2 (1495 *ВСоб.*); *да держи(т)* 1 (1460 *Cost.* S. 34); *да дръжит* 1 (1499 *BD* II, 156); 3 *ос. мн.* нехай... держать 2 (1495 *ВМЗД*; *РИБ* 602); *нехай...* держать 1 (1498 *ГВКЛ* 22); *да держа(т)* 1 (1435 *Cost.* II, 695); *да дръжати* 1 (1434 *Cost.* I, 398); *діеприсл. одноч.* дръжачи 4 (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *держа, держа* 2 (1447—1492 *ЛКНКВ*; XV ст. *BC* 10 зв.); *діеприсл. перед* державши (1491 *AS* I, 97); *перф. пас.* 3 *ос. одн. ч.* былъ държанъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *предик. пас.* *діеприкм.* держано 2 (1499 *AS* I, 118); *държано* 1 (XV ст. *BC* 41 зв.).

Див. ще ВЫДЕРЖАТИ, ДЕРЖАТИ СЯ 1, *ДЕРЪЖЫВАТИ, ЗАДЕРЖАТИ, ЗДЕРЖАТИ.

ДЕРЖАТИ СЯ *дієсл. недок.* (3) 1. (кого) (*давати при-тук кому*) держати (1): а неприятели нашего, оу княза великого земли, против нас не держати сА, а намъ такожъ неприятели княза великого казимира, оу нашей земли, противъ него) н(е) держати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726).

2. (кого) визнавати владу чию над собою (1): а мы не имаим ни жадного держати сА... господарА, мимо волю того пана нашего милостивого корола (Сучава, 1462 *BD* II, 289).

3. поводитися (1): и имаемъ емоу на то оуставно радїти... абы тымъ обычаемъ был и держал сА яко и передкове его (Сучава, 1462 *BD* II, 289).

ФОРМИ: *інф.* держати сА (1445 *Cost.* II, 726; 1462 *BD* II, 289); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы... держал сА (1462 *BD* II, 289).

Див. ще ДЕРЖАТИ.

ДЕРЖАТЬ *див.* ДЕРЖАТИ.

ДЕРЖѢТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЕРЖАНИЕ *див.* ДЕРЖАНІЄ.

*ДЕРЖАНЬЕ *див.* ДЕРЖАНІЄ.

ДЕРЖАТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЕРЗНУТИ *дієсл. док.* (1) наважитися, посміти: аще ли хто... сия предания отческа и повеления княжения нашего переступить дерзнетъ ... да казнится и отъ Бога проклять будеть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* дерзнетъ (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3).

*ДЕРЛОУИ *ч.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотарь... на рѣкоу на дерлоуи та доулоу (!) дерлоуе(м) на ста(в) монасти(р)скїи (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. дерлоун* (1488 ДГСПМ); *ор. одн. дерлоуе(м)* (1488 ДГСПМ).

*ДЕРМАНЬ *ч.* (1) (назва села у Волинській землі) Дермань: даємо... село наше Бусчу... зь лесами, подь Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3).

ФОРМИ: *дав. одн. Дерманю* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

*ДЕРТИ *дієсл. недок.* (1) ◇ бьчолы дерти *див.*

*БЧОЛА² 2.

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. дероут* (1478 AS III, 17).

*Див. ще *ДРАТИ.*

ДЕРЪЖАТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЕРЪЖЫВАТИ *дієсл. недок.* (1) (кого, що) (здавна) володіти на правах власності (чим), мати у власності (що): и фе(д)ко мови(л)... штожы тыи люди здавна... зверь сочывали на ты(х) пано(в) котории пере(д) тымь тоть дворь любечь деръжывали (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. деръжывали* (1499 ВФ).

Див. ще ДЕРЖАТИ 1.

*ДЕРЪЖАНІЄ *див.* ДЕРЖАНІЄ.

ДЕРЪЖАТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЕРЪЖАНЬЄ *див.* ДЕРЖАНЬЄ.

*ДЕСЕТИНА *див.* ДЕСАТИНА.

*ДЕСЕТНИК *див.* *ДЕСЯТНИКЪ.

ДЕСЕТЬ *див.* ДЕСЯТЬ.

*DESIATERO *числ. зб.* (2) ◇ *desiatero bozi prikažani* (1) декалог; дошки, скрижалі з десятима заповідями божими: Tež ust'wilijesmo, iż zadin... pie majet prisiahati na desiaterom bozi prikazani (Луцьк, 1388 ZPL 105—106); о у десАторо (1) удесятеро: а толко не приспею на тоть дйь ино ми платити оу десАторо толко солжу как жо на сей грамоте написано (б. м. н., 1387 СП № 12).

ФОРМИ: *знах. десАторо* (1387 СП № 12); *місц. на desiaterom* (1388 ZPL 106).

ДЕСЪТ *див.* ДЕСЯТЬ.

*ДЕСЪТИНА *див.* ДЕСАТИНА.

*ДЕСЪТНИКЪ *див.* *ДЕСЯТНИКЪ.

*ДЕСЯТИНА *див.* ДЕСАТИНА.

*ДЕСЯТНИКЪ *ч.* (1) збирач десятини: Также дали есьмо и со всимь и съ тымь, и съ поемщиками, и съ осьдками, и съ роспусты, якожъ то десятинику Богдану и дьтемь его (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *дав. одн. десятинику* (1465 АкВАК III, 4).

*Див. ще *ДЕСЯТНИКЪ.*

*ДЕСЯТНИКЪ *ч.* (6) 1. (у Молдавському князівстві): збирач десятини (5); и такожде... а ни ключници наши а ни десътници да не имають примьсоу брати десътиною о(т) вина (Дольний Торг, 1443 Cost. II, 185); и шо бы не имали жа(д)ного дила до хотарь монасти(р)ского, или до пасики, или бу(д) к чемоу, шо е(ст) монастирское, ни сами десътници, а ни па(к) и(х) слуги... заноу(ж) тоту десътнину есми обещчълі и дали стомоу монастирю (Сучава, 1463 Cost. S. 45).

2. архієпископський урядник (1): Тежь паномь владыч-нымь десятиникомъ не надобь въ ты люди уступатися въ монастирские (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *наз. мн. десътници* (1443 Cost. II, 185; 1463 Cost. S. 45); *род. мн. десАтн(к)* 1 (1455 Cost. II, 531); *десетник* 1 (1458 ВД I, 8); *дав. мн. десятиникомъ* (бл. 1500 АСД II, № 4).

*Див. ще *ДЕСЯТНИКЪ.*

ДЕСЯТЫЙ *числ.* (15) десятый: пса(н)... октАбра оу десА(т)и днь (Луцьк, 1388 P 42); и я даль на прч(с)тую бо(г)мѣть десАтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 P 150); а оть полицьного третего бы не брали, и брали бы десятое (б. м. н., 1496 ВД II, 405).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. десятый, десАты(н)* (1401 АкВАК III, 2; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); *род. одн. ч. десятого* (XV ст. СГЧА); *знах. одн. ч. десАты(н)* 1 (XV ст. ВС 28 зв.); десА-

(т)и 1 (1388 P 42); *наз. одн. с. десятое* (1490 ЗХП 136); *знах. одн. с. десятое, десАтое* (1410 АкВАК XI, 5; 1496 ВД II, 405; 2-а пол. XV ст. СО); *знах. одн. ж. десятую, десАтую, десАтую* (1401 АкВАК III, 2; 1440 P 142; 1445 P 150).

ДЕСЯТЬ, ДЕСАТЬ, ДЕСАТ, ДЕСАТЬ, ДЕСЪТ, ДЕСЕТЬ *числ.* (74) десять: Аще ли хто... сия предания отческа и повеления княжения нашего переступить дерзнетъ, десять тисечей рублей на иась и на епископа да казнится (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); имае(т) его мл(с)ть на(с) обыслати десАтми недилАми пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(н) (Серет, 1453 Cost. II, 765); а квитаци дано имъ десАть (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 80).

ФОРМИ: *наз. десАть, десАть 6* (1386—1418 P 35; 1435 або 1436 Cost. I, 494; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92, 92 зв.); *десеть 1* (бл. 1471 ЛКЗ 91); *зам. род. от десАт, десАть 22* (1408 Cost. II, 631, 632; 1434 Cost. II, 668, 669; 1456 Cost. II, 789, 790; 1460 ВД II, 273, 274); *десът 1* (1460 ВД II, 275); *зам. ор. аще ли хто... сия повеления... переступить дерзнетъ, десять тисечей рублей... да казнится 1* (1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); *род. десяти, десАти* (1444 AS I, 42; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1496 AS I, 244); *дав. десети* (п. 1444 АкЮЗР I, 17; 1491 AS I, 97); *знах. десАть, десАт, десА(т), десАть, десять 31* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1444 AS I, 42; 1449 Cost. II, 747; 1456 Cost. II, 789; 1467 СП № 13; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1490 Пам.; XV ст. ВС 31; 1497—1498 АЛРГ 80 і т. ін.); *десеть 2* (бл. 1471 ЛКЗ 93; 1489 АКВ); *десъть 2* (1439 Cost. II, 31; 1447 Cost. II, 281); *ор. дѣсАтью 1* (1394 P 54); *десАтми 1* (1453 Cost. II, 765).

ДЕСАТИНА *ж.* (40) 1. (данина господарю Молдавського князівства) десятина (22): што бы въ тѣхъ пасъкахъ десАтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бястриця, 1431 Cost. I, 325); да не да(ст) тоє село ни да(н), иі илшина, ни подводу, ни десътиною (Сучава, 1444 Cost. II, 207); а господвами (1) да давае(т) на кажды год(д) томуо прѣдреченному монастирю по ві бочки вина ис нашей десАтины (Сучава, 1453 Cost. II, 453); да имают на каждѣ год от нас... оусы бербеницы медоу от десетиною шо боудет от селах их (Сучава, 1466 ВД I, 105).

2. (церковна данина) десятина (18): Што былъ мой мужъ... небощикъ... хотѣль была записати десятину къ монастырю, къ Светому Спасу и къ Кобриню, ино онъ небощикъ... зъ свѣта того изшоль, а тоє десетины не поспѣль записати (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а панъ иванъ мушата рекъ прѣдъ нами о г(с)не какъ коли не было десАтины а коли б(г)ъ дасть спустъ будеть и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мѣть десАтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 P 150); Се я па(н) олизарь кирдевичъ... и съ своею женою... запи(соу)вае(м) ись своеє очины и деднины ись серникъ ись своего двора десятиною, оу поли и съ озими и съ ярины и съ жита и съ пшеници и съ овса... и съ всеє ярины... къ стомоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 ВОРСР 178); се я князь михаил... придаю с(с)т(о)моу (1) сп(с)у и своего дворьца и зминциа десАтиною озими пшеници и рьжи о(т) всеє Арины (Луцьк, 2-а пол. XV ст. СО); Се азь владыкы моего ісу христа, Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврьдили есми... двѣ села... и съ десътиною от капоустоу... и съ десътиною от свижоую рибоу, шо боудоут ливити люди от Драгомирещи (Сучава, 1488 ВД I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. десАтина* (1431 Cost. I, 325); *род. одн. десАтины 4* (1445 P 150; 1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 453); *десетины 1* (1401 АкВАК III, 2); *десътины 1* (1453 Cost. II, 445); *знах. одн. десътиною, десътину 15* (1438 ДВАс 28; 1443 Cost. II, 185; 1444 Cost. II, 207; 1446 Cost. II, 251; 1453 Cost. II, 454; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 531; 1458 ПГСММЦ; 1459 ДІР«А» 514; 1463 Cost. S. 45 і т. ін.); *десАтину, десАтиною, десятину, десятиною 12* (1401 АкВАК III, 2; 1429 P 113; 1440 P 142;

1445 P 150; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 461; 1456 DIR«A» 511; 1458 BD I, 8; 2-а пол. XV ст. СО; 1487 ВОРСР 178); дАсе(т)ин I (1467 Mih. Doc. 125); десетину I (1401 АкВАК III, 2); зам. род. от десетиноу I (1466 BD I, 105); ор. одн. десетиноу (1488 BD I, 342); ор. мн. десятинами (1465 АкВАК III, 4).

*ДЕСАТИННЫЙ прикм. (1) ◇ десАтинный бе-рег (1) (назва місцевості у Волинській землі): велили есмо заставити паиу ивану мушати к десАтинному берегу к бискупницкому (Луцьк, 1445 P 150).

ФОРМИ: дав. одн. ч. десАтинному (1445 P 150).

*ДЕСАТНИКЪ див. *ДЕСЯТНИКЪ.

*ДЕСАТОКЪ ч. (1) (адміністративна одиниця, підлегла десятникові) десаток: Би(л) намъ чоломъ... па(и) ма(р)-тинъ хребтови(ч) И проси(л) в насъ дву(х) члѣвковъ в новгород(с)комъ повете есе(ц)кого деса(т)коу на (и)мА боутА а дробышъца (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: род. одн. деса(т)коу (1497 ПМХ).

*ДЕСАТОРО див. *DESIATERO.

ДЕСАТЬ див. ДЕСЯТЬ.

*ДЕСАТЫИ див. ДЕСЯТЫЙ.

ДЕСАТЬ див. ДЕСЯТЬ.

ДЕТИ див. ДѢТИ.

*ДЕТКИ див. ДѢТКИ.

ДЕТРИХЪ див. ДѢТРИХЪ.

*ДЕТЯ див. ДѢТА.

*ДЕШКО ч. (1) (особова назва): я по(п) лорѣчки на имА исидо(р) ис своими с сыими на имА з грине(м) а з дешко(м)

бвдв есмо чело(м) е(г) мл(с)ти (б. м. н., 1498 ЧАФ).

ФОРМИ: ор. одн. дешко(м) (1498 ЧАФ).

*ДЕЩЕРЪ див. ДЪЩИ.

*ДЕЯТИ див. ДИАТИ.

*ДЕЯТИ СЕ див. *ДѢЯТИ СА.

*ДЕЯТИ СЯ див. *ДѢЯТИ СЯ.

ДЕЯЧКОВИЧЪ див. ДБЯЧКОВИЧЪ.

ДЖАМЫРЪ, ЖАМЫРЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. болг. діал. джамяр «скляр»): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми на то варе колко се(л) прислуоухаютъ к нашему монастырю, на имъ где е(ст) (с)амонилъ ватаманъ... и на тополици где былъ (бар)бъ жамыръ (sic.— Прим. вид.) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастырю... се(с) нашъ лис(т)... а дали есми... варе кол(ко) се(л)... на имъ где е(ст) самонилъ ватама(н)... где былъ барбъ Джамыръ (Нямц, 1454 Cost. II, 516—517).

ФОРМИ: наз. одн. Джамыръ I (1454 Cost. II, 517); жамыръ I (1446 Cost. II, 251).

ДЖОУРАТОУЛ ч. (1) (молд. журат) присяжний: Тъм мы видѣвше их правую и вѣрноую слоужбоу до нас... и дали и потвердили есмо им... одно селище где был дом дида их Оана Джоуратоул (Сучава, 1469 BD I, 134).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Джоуратоул (1469 BD I, 134).

Див. ще *ЖОРАТЬ.

ДЖУРКОІА ж. (2) (назва потоку в Молдавському князівстві): хота(р)... чере(с) бістрица на джурк... (пошкоджене місце.— Прим. вид.) на оустіе джуркоіа (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 122).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. джуркоіа (1458 Mih. Doc. 122); знах. одн. Іджурк (1458 Mih. Doc. 122).

ДЖУСИН прикм. (2): приказъ па(н) андрѣвъ дчюсина маршалковъ (Київ, 1433 P 119); Се я Ванко Скердѣвич сын Джусин ис Квасилова, пан Холмський чинимъ знамените... иж я... ив(А)зю Семену Василевичу дѣдъчу Збарзскому продал есми емоу вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Джусин (1470 AS I, 64); род. одн. ч. дчюсина (1433 P 119).

Пор. ДЧЮСА.

*ДЖЮРОВЪ ч. (1) (назва села у Львівській землі) Жу-рив: возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу... даемъ емоу и дали есмо... на имА подъ галичемъ чагрово загвоздие с монастыремъ а подъ зулочемомъ джуровъ со трими присылки (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: знах. одн. джуровъ (1394 P 54).

DZIDZICZ див. ДѢДИЧЬ.

ДИАКОНЪ ч. (4) (духовна особа нижчого рангу) дякон: маеть... владыка Луцкий и Острозский... яко самъ отъ Христа Спаса власть господинъ отецъ владыка маеть... попы и дьяконы совершати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкий... чиню знакомито... штожь... записалъ есми... на соборную Церковъ на Пречистую Богоматерь у Вилли на крилось по-помъ и диакономъ... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: наз. одн. диаконъ (1492 ЗОЕ); знах. одн. дьяко-на (1481 ГПМ); дав. мн. диакономъ (1499 АСД VI, 2); знах. мн. дьяконы (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*ДИАКЪ див. ДІЯКЪ.

ДИАТИ дієсл. недок. (4) (чого) діяти, чинити (для чого) (1): слобоуем... Казимроу кролю... паиована и чти их, и пожиточности их на всАх мѣстАх диати и правовати (Су-чава, 1462 BD II, 284);

дѣяти къ соромотъ (кому) (1): вкривати соромом (кого), спричиняти моральну шкоду (кому): кто коли боудѣть перед) нами обаженъ о некотороую простоупкоу ліхоую а небоудѣ(т) чере(с) на(с)... припушонъ къ исправѣ а длА того пригоди(т)ца емоу съеха(т) а то съеха(н)е емоу не дѣеть к соромотъ (XV ст. ВС 38); в тискъ (дѣяти) (1) див. ВТИСКЪ; кривду дѣяти (1) див. КРИВДА; шкoды дѣяти (1) див. ШКОДА.

ФОРМИ: инф. диати (1462 BD II, 284); мен. 3 ос. одн. дѣеть (XV ст. ВС 38); 3 ос. мн. дѣють (XV ст. СЯ 40); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. как бы... дѣяли (1492—1493 ПВФЧ).

*ДИВИЧА ж. (1) (назва потоку в Молдавському князівстві): мы иліа воевода... чини(м) знаменито... ож(е) тотъ истиннаа пайи пана журжа пїатринов нѣга жаловали есми еи оусобною (sic.— Прим. вид.) нашею мл(с)тїю и дали есми юи... едно мѣсто... на оусті дивичи (Васлуй, 1438 Cost. II, 14).

ФОРМИ: род. одн. дивичи (1438 Cost. II, 14).

ДИВКА див. ДѢВКА.

*ДИВЬ¹ ч. (1) (незвичайна річ) диво: не есть то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприятель (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: наз. одн. ди(в) (1447—1492 ЛКБВ).

ДИВЬ² ч. (1) чудовисько, див: А оли(ж) по(д) (о)дны(м) пано(м) люди одно имее(т) бытъ а од(н)го права поживать абы (не) были какъ морьскы(и) дивъ, потребно есть абы однакїи соудъ былъ (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. дивъ (XV ст. ВС 34 зв.).

ДИГИЦА ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... оучинили есмо въ задоушїе... предков... наших... и дали есми и потвѣрили... свѣатому нашему монастырю... цигане на имъ: Микоула съ чель-дею... и Дигица съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: наз. одн. Дигица (1487 BD I, 310).

*ДИД див. ДѢДЬ.

*ДИДАСКАЛІЯ ж. (1) (церковна школа, гр. διδασκαλία) дидаскалія: Тые вси села... маеть держати госпо-динъ богомолецъ нашъ Климентый... а всими церквями и ихъ свесченъниками... радити... дидаскалію основати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ФОРМИ: знах. одн. дидаскалію (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*ДИДИЗНА ж. (3) (спадщина по дїдові) дідизна: При томъ всю(м)ъ застоваю И мѣти хочу какъ Продъкове Его заживали штобы И оунъ тое о(т)чи(з)ни И дидизъни

Свое заживаль (Прилуки, 1459 P 172); А се Я Некраш Колчезевич из братею своєю... сьзнаваем... иж есмо отчизну и дедизну свою продали (Кременець, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: *род. одн. дидизнь* (1459 P 172); *дав. одн. диди(з)нь* (1459 P 171); *знах. одн. дедизну* (1497 AS I, 112).

*Див. ще ДЪДИНА I, *ДЪДИЧНА, *ДЪДНИНА I.*

*ДИДИЗЬНА *див. *ДИДИЗНА.*

*ДИДИНА *див. ДЪДИНА.*

*ДИДИЦЬСТВО *див. *ДЪДИЧЬСТВО.*

*ДИДИЧСТВО *див. *ДЪДИЧЬСТВО.*

*ДИДИЧЬ *див. ДЪДИЧЬ.*

*ДИДКА *ж. (1) (мати батька або матери) баба: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидо(ша)... Тома и сестра его... и продали сво(ю) правою отиноу, що била дидки их Ильни (Сучава, 1489 BD I, 367).*

ФОРМИ: *род. одн. дидки* (1489 BD I, 367).

*ДИДНИНА *див. *ДЪДНИНА.*

ДИДОВКА *ж. (2) (назва річки у Подільській землі); и пришедши тамъ где владаетъ ричка Дидовка и тамъ засталисьмо пана Даныла (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).*

ФОРМИ: *наз. одн. Дидовка* (1430 ГВКЛ 8); *род. одн. Дидовки* (1430 ГВКЛ 8).

ДИДРИХЪ *див. ДЪТРИХЪ.*

ДИДЬ *див. ДЪДЬ.*

*ДИЕНИСЬ *див. *ДІОНИСЬ.*

*ДИЕНИШЕВЪ *див. ДІОНИШЕВО СЕЛИЩЕ.*

*ДИЕНИШЪ *див. ДІЕНИШЪ.*

ДИКОУ(ДИВКОУ) *див. ДЪВКА.*

ДИКЪ(ИДИКЪ) (1): жалова(л) ди(к) (l) на фа(л)ка и(ж) у є(г) домоу увечера стало свада прїше(д)ши фа(л)ко и загасилъ свечю а в томъ то загашенїи дика (l) не веда(л) кто оуранїль (XV ст. ВС 27).

Див. ИДИКЪ.

ДИЛ *див. ДЪЛ.*

ДИЛАТИ *див. ДЕЛАТИ.*

ДИЛЬ *див. ДЪЛ.*

ДИЛО *див. ДЪЛО.*

ДИЛЪ *див. ДЪЛЪ.*

ДИЛЪ ТОГО *присл. (1) (вказує на попередньо виражену причину даної дії) тому, через те: А диль того, мы Стефан, воевода и пан земли молдавскон, знакомито чиним... посполито въсьмъ и каждому особно (Сучава, 1462 BD II, 283).*

Див. ще ДЛА ТОГО I, ТОГО ДЪЛЪ.

*ДИМАЧЪ *ч. (1) (назва хутора у Молдавському князівстві): Ть(мъ) ми видвше их... вѣрноу слоужбоу до нас... дали и потвѣдили есми им... едно село оу Димач, на имъ Цигънени (Васлуй, 1495 BD II, 46).*

ФОРМИ: *род. одн. Димач* (1495 BD II, 46).

ДИМИТРЕСКОУЛ *ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже прїидоша пред нами... наши слоугы на имъ Ивашко комис и Тома (в ориг. Тотомма.— Прим. вид.) Димитрескоул... и тагали са за села (Бирлад, 1460 BD I, 41).*

ФОРМИ: *наз. одн. Димитрескоул* (1460 BD I, 41).

ДИМИТРИИ *ч. (2) (особова назва, гр. Δημήτριος): Се язъ кнАзь великыи димитрии докончиваю и повинуюсА службою таковою (б. м. н., 1366 P 14); се азъ... панъ Игнатїе... оже... дали есмы... к̄ златых оугорскых... яко да творАт ми памАть... единый день въ годъ в чет(вѣрто)к прѣд свАтым великомъЖчеником Димитріємъ (Молдовиця, 1462 BD I, 70).*

ФОРМИ: *наз. одн. димитрии* (1366 P 14); *ор. одн. Димитрїемъ* (1462 BD I, 70).

*Див. ще *ДИМИТРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТРЪ.*

*ДИМИТРІИ *див. ДИМИТРИИ.*

*ДИМИТРЪ *ч. (1) (особова назва, цсл. Димитрии, гр. Δημήτριος): азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ по про-*

звищю винць коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшж... и за дшж... сновъ мои(х) димитра и михайла (б. м. н., 1401ЗКЄ).

ФОРМИ: *род. одн. димитра* (1401 ЗКЄ).

Див. ще ДИМИТРИИ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТРЪ.

ДИНГА *ч. (40) (особова назва, молд., ономатопея «бїм бом»): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стому нашему пра(д)рече(н)ному монастырю чельди циганскыи на имъ наноу(л) синъ владо(в) и братїа его... и дннга си(н) нукулеви (Сучава, 1453 DIR«А» 503); А пак хотарь... да ест по коуда хота(рил)... пан Динга питарь (Гирлов, 1499 BD II, 155).*

ФОРМИ: *наз. одн. Динга 7* (1453 DIR«А» 503; 1470 DIR«А» 522; 1487 BD I, 312; 1491 BD I, 453, 464; 1492 BD I, 510; 1499 BD II, 155); *наз. зам. род. в. п. Динга, Ди(н)га 33* (1490 BD I, 437; ДГСХМ; 1491 BD I, 447; CVD 4; Cost. D. 37; Cost. S. 153; 1492 BD I, 505; Cost. S. 162; 1493 ПГВСП; 1494 BD II, 33 і т. ін.).

ДИНИСКО *див. ДЕНИСКО.*

*ДИНИСЬ *див. ДЪНИСЬ.*

*ДИНИСЪ *див. ДЪНИСЪ.*

*ДИСНИИ *прикм. (1) (який в даний час займає певну посаду, виконує певні обов'язки) нинї діючий: А се попове дисни попь юрко кропышеви(ч) попь лон (Львів, 1370 P 18).*

ФОРМИ: *наз. мн. ч. дисни* (1370 P 18).

ДИТИ *див. ДЪТИ.*

*ДИТКИ *див. ДЪТКИ.*

ДИТАТЪКОВИЧЪ *ч. (4) (особова назва): Паиъ Юрей пишеть, ижъ тотъ человекъ ДитАтъковичъ даиваль отцу нашему с тоє земли... дани чотыри карамоны меду пресного (Вільна, 1493 АЛРГ 56).*

ФОРМИ: *наз. одн. ДитАтъковичъ* (1493 АЛРГ 56); *знах. одн. ДитАтъковича* (1493 АЛРГ 55, 56).

*ДИУКА *див. ДЪВКА.*

ДИЦКОВАТИ *дієсл. недок. і док. (2) (стп. dzieckować) (кого) брати в заклад майно (чие), накладати на нього судову заборону: А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них браги... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 BD I, 96).*

ФОРМИ: *інф. дицковати 1* (1466 BD I, 96); *івеньцова(т) 1* (XV ст. ВС 17).

*ДИЧКИ *мн. (1) (назва місцевості у Волинській землі): а в конюхи и в конокорци наши оу басови оу ко(с)ковчи и на ровномъ оу дички а в лАхове... пану чусє не надобе оуступати са (Луцьк, 1434 P 128).*

ФОРМИ: *знах. дички* (1434 P 128).

ДИЧЬКО *ч. (1) (особова назва): я пан Ивашко Дичько Васильевич сознаваю сымъ моньмъ листомъ каждому доброму прод(а)ль есми свою отчизну дворъ и село... кн(А)-ю Семену Васильевичю Несвизкому (Луцьк, 1461 AS I, 53).*

ФОРМИ: *наз. одн. Дичько* (1461 AS I, 53).

! ДИЧЬСТВО *див. *ДЪДИЧЬСТВО.*

ДИАКЪ *див. ДІЯКЪ.*

ДИАКЪ *див. ДІЯКЪ.*

ДІАК *див. ДІЯКЪ.*

*ДІАКОВАТИ *див. *ДЯКОВАТИ.*

ДІАКОВЦИ *мн. (1) (назва села на Буковині): тьмъ мы видвше его правою и вѣрноу слоужбоу до нас... дали есмы емоу... села... на имА... васковци... и за буковинио дїаковци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).*

ФОРМИ: *наз. дїаковци* (1431 Cost. I, 317).

*ДІАКОНЪ *див. ДИАКОНЪ.*

ДІАКЪ *див. ДІЯКЪ.*

ДІАКЪ *див. ДІЯКЪ.*

ДІВНО *присл. (1) дивно, дивовижно: коли жъ не имеетъ быти дївно ио по(ди)вовано какъ(ж) мы казимиръ коро(л) по(л)скы(и) с паны рады короуны по(л)ское о(у)ложїли есмо (ть) пра(в) (XV ст. ВС 9 зв.).*

*ДІЕНЕЦЬ *ч. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже...*

Прим. вид.) коли познаеть своего длъжника лицемъ, тогда имаеть заплатити то(т)... должни(к) (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692).

ФОРМИ: *знах. одн. длъжника* (бл. 1435 *Cost.* II, 692).
*Див. ще *ДОЛЖНИКЪ 1.*

***ДЛЪЖОКЪ** *див. *ДОЛЖОКЪ 1.*

ДЛЯ, ДЛА, ДЛЪ *прим.* (59) (*з род.*) 1. (*виражае відношення мети*) для, заради а) (*у препозиції*) (32): Я, княгини Иванова Семеновича Кобринская Федора, для подтверженья сего нашего листу и нашихъ сихъ записей, приложила есьми на то печать свою (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); тамъ же противъ той долины... для вечистого знаку паль забыты казала есмо (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 9); а надью маю(ч) и дооуаю(ч) ва(м) иже в таковы(х) рѣча(х) дла чти и доброго нашего ничого менши вы ка(к) они та(к) много чинили (е есте) (!) и радили (Брест Куявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); И мы дла подтверженА вышше писанныхъ рѣчей дали есмо кн(А)зю Семену сей листь (Луцьк, 1463 *AS* I, 56); А для льпшого справедливости и подтверженья сего моего листу просиль есми ихъ милостей верхуписаныхъ на свидство, ижъ бы ихъ милосты печати свои приложили къ сему моему листу (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

б) (*у нсптпозиції*) (5): ne czoho dla iesmo to wczynili i w to sia wlozyli, niz wiry dla chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, szto was so soromotyl (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы пан(оу) михайлоу ло(г)ѣтоу... абы о(н) съ оуси(м) ср(д)цемъ наше(г) оупокоА дль ходи(л) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); И мы тогда вашей милости для прытеяя нашего милого, нашего посла до великого князя московьского послали (б. м. н., 1499 *ВД* II, 447).

2. (*виражае відношення причини*) через (шо) а) (*у препозиції*) (19): A jestiby k tretemu wyznaniu (!) ne priszoł, wina kotoraja polożona dla wrometania, суди маѣт заплатити (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а то есми продалъ для частое службы господарское и для того, што мнѣ не отчына, але набыте (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); Ино тыми разы дла некоторого моего ндостаткоу еще есмо в кнАзА ВасилА... взАли семдесАт коп грошей широких (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); Коли(ж) о(т) на(с) алюбю о(т) наше(г) пана... кметь оучететь дла гнѣва пана свое(г)... тогда мы сказоумь, же тотъ кметь име(т) плати(т) па(н)у своему вѣноу 7 гривны (XV ст. *BC* 39); и ваша бы милость сихъ словъ... пропустили мирноу черезъ вашей милости земли, для наше воли (б. м. н., 1499 *ВД* II, 449);

б) (*в интерпозиції — між означенням та іменником*) (3): Ино сА на(м) видело, што(ж) то негора(з)до смотрено, а ему в то(м) кри(в)да вчынена и(ж) о(д)ного дла свѣтка о(т)далено его о(т) о(т)чины (Вильна, 1495 *ВК*); послали есмо нашего посла до Мендли-КѣреА... наше жъ милости тоежъ для прыгоды (б. м. н., 1499 *ВД* II, 449).

Див. ще ДЪЛА.

ДЛА ТОГО (9) 1. *присл.* (4) (*вказуе на попередньо виражену причину даної дії*) тому, через те: ОурА(л) ше(л)гѣискѣи пано(м) оу слоу(ж)бѣ е(г) оужито(ч)но(и) а дла то(г) вѣлѣкыи пановъ добывають собъ шѣтсо(в) (XV ст. *BC* 32); дла того ку вѣчныхъ рѣчи памети... чинимъ знаменито (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

II. *спол.* (5) (*приеднуе підрядни речення*) а) (*мети*) тому що; для того, щоб; на те, щоб (4): Коли бысА то дьяло около свѣта нарожьня бо(ж)его оуже проминоулого тогда коли есмо очивисте с вами оу кнАзствѣ велико(м) были ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу выслууханью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ которыми оу таковыи тандки мѣли бы были початы быти (Брест Куявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); Коли кн(А)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижній — обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ

час заставити, дла того абы не было шкоды кнАзю Семену (Луцьк, 1463 *AS* I, 55);

б) (*причини*) тому що; через те, що (1): а то есми продалъ для частое службы господарское и для того, што мнѣ не отчына, але набыте (Володимир, 1400—1492 *АкЮЗР* II, 105).

Див. ще ДИЛѢ ТОГО, ТОГО ДЛА, ТОГО ДЪЛА.

ДМИТРЕЄВИЧА (ДМИТРЕЄВИЧИ) *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): и мы... даем... в овруцком повете село Остафьево... а Демидковичи, а Дмитреевича дети на Хвасичи (Київ, 1437 *AS* I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Дмитреевича* (1437 *AS* I, 34).

***ДМИТРЕЄВИЧЪ** *див. *ДМИТРИЄВИЧЪ.*

***ДМИТРЕИ** *див. ДМИТРИИ.*

***ДМИТРИЄВИЧЪ** ч. (4) (*особова назва*): мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч) кнА(з) русанъ плакси(ч)... чинимы знаме-

ни(т)... како... коли... гсидръ нашъ... голдование... королеви польскому... вѣрность праваА... слюби(л) а мы... ислобуемы за него (Луцица, 1388 *P* 38—39); а при то(м) бы(л)... кнАзь глѣбъ дмитрѣви(ч) (Київ, 1446 *P* 154); просил есми... кнАзА Федора Дмитреевича Горского, а кнАзА Григора Ивановича Багриновского, абы Их Милость печати свои приложили к сему моему листу (Друцьк, 1492 *AS* III, 24).

ФОРМИ: *наз. одн. дмитриеви(ч), дмитрѣви(ч)* (1388 *P* 38; 1392 *P* 47; 1446 *P* 154); *знах. одн. Дмитреевича* (1492 *AS* III, 24).

ДМИТРИЄВЪ *прим.* (2): А с нами в тот часъ были... слуги князя Дмитриевы Путятича (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158);

дмитриевъ день (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) день святого Дмитра: а мнѣ королеви помагати оль на годъ минеть дмитриевъ днь (б. м. н., 1366 *P* 14).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. дмитриевъ* (1366 *P* 14); *наз. мн. Дмитриевы* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*Див. ще *ДМИТРОВЪ.*

Пор. ДМИТРИИ.

ДМИТРИИ, ДМИТРИИ ч. (14) (*особова назва, цсл. Дмитрии, гр. Δημήτριος*): въ ль(т) 6849 солянь бы(с) колокъ(л) снѣ стму юрью при князи дмитрии игуменомъ евѣфимьемъ (б. м. н., 1341 *ОБРН* 75); то сА дьяло в нашомъ

дворѣ в зоудечевѣ в де(н) стго дмитрия (Зудечів, 1421 *P* 96); а иное выдал князю Дмитрею Путятичу (Вильна, 1496 *АЛРГ* 72).

ФОРМИ: *наз. одн. дмитрии, дмитриі* (1386 *P* 33; 1388 *P* 39, 40, 43; 1392 *P* 46); *род. одн. дмитрия, дмитриА* (1407 *P* 72; 1421 *P* 96); *дав. одн. дмитрию* 4 (1366 *P* 14; 1388 *P* 43); *Дмитрею* 1 (1496 *АЛРГ* 72); *ор. одн. дмитриемъ* (1366 *P* 14); *місц. одн. при дмитрии* (1341 *ОБРН* 75).

*Див. ще ДИМИТРИИ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТРЪ.*

***ДМИТРИЄВИЧЪ** *див. *ДМИТРИЄВИЧЪ.*

***ДМИТРИЄВЪ** *див. ДМИТРИЄВЪ.*

***ДМИТРИИ** *див. ДМИТРИИ.*

ДМИТРО, ДМИТРЪ, ДМИТРЪ ч. (20) (*особова назва, цсл. Дмитрии, гр. Δημήτριος*): и на то свѣдци панъ дмтръ (!) панъ петръ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а на то послуши... дмитръ матѣфѣевичъ, панъ нѣвступъ столпувский (Перемисьль, 1366 *P* 12); їо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже... сынове блгого драгомира, дмитро, петръ, михайло, жюржъ слоужили намъ ис правоу вѣроу (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды заложил сА листы оуказати свою границу жирѣвскоую (Зудечів, 1430 *P* 116); а еесли бы тое рушилъ, тогда я маю брату своему пану Дмитру сто копъ заплатити (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); Федко Гавриловичъ... положилъ передъ нами листь... короля е. м., которымъ ему далъ и

дозволил выкупити имѣние... у Дмитра Холиневского (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

ФОРМИ: наз. одн. **дмитръ**, **дмитрь**, **дмитръ** 16 (1349 P 4; 1366 P 12; 1413 P 83; 1421 P 96; 1424 P 104; 1428 P 111; 1430 P 116; п. 1450 ПИ № 9 і т. ін.); **дмитро** 1 (1393 Cost. I, 13); *род. одн.* **Дмитра** (1494 АЛМ 54); *дав. одн.* **Дмитру** (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *ор. одн.* **Дмитромъ** (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще **ДИМИТРИИ**, ***ДИМИТРЪ**, **ДИМИТРИИ**, **ДОУМИТРОУ**, **ДОУМИТРЪ**.

***ДМИТРОВЪ** *прикм.* (2): па(н) микъ дѣдошицкии... па(н) дмитровымъ даниловича з роуды листо(м) приганилъ аже соуть неправыи... листы (Зудечів, 1428 P 111); а па(н) микъ дѣдошицкии приганилъ листо(м) аже неправыи листы фалшованыи па(н) дмитровы даниловича з роуды (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. *мн. ч.* **дмитровы** (1430 P 116); *дав. мн. дмитровымъ* (1428 P 111).

Див. ще **ДМИТРИЄВЪ**.

Пор. **ДИМИТРО**.

ДИМИТРОВЪСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): исталосѧ при державѧ пана оты старосты русков зль (!) оже купилъ панъ вѧтславъ дмитровъскии дворище (Львѣв, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. *одн.* **дмитровъскии** (1370 P 18).

ДИМИТРЪ *див.* **ДИМИТРО**.

ДИМИТЪ *див.* **ДИМИТРО**.

ДИМТЪРЪ *див.* **ДИМИТРО**.

***ДНЄПРЪ** *ч.* (1) (*назва рѣчки*) Дніпро: Писанъ на прилоуце за (д)непромъ (Прилуки, 1459 P 172).

ФОРМИ: *ор. одн.* **(д)непромъ** (1459 P 172).

ДНЄСЪ, **ДНЄС**, **ДЕНЬСЪ** *присл.* (33) (*цсл. дньсь*) нинѣ, тепер: исталосѧ при державѧ... старосты русков зль (!) оже купилъ панъ вѧтславъ дмитровъскии дворище исъ земѣю (!) яко из вѣка слушало к тому дворищу вшитци вжиткове што дн(с)ь суть и потомъ могутъ быти (Львѣв, 1370 P 18); мы їо александръ воевода... знаемо чинимы... оже... болъринъ нашъ никоула слоужилъ стопочившимъ родителемъ нашимъ правою и верною слоужбою (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже... панъ михаилъ логофетъ, слоужи(л) прѣжд(е) стопочивши(х) родителемъ нашимъ право и вѣрно, а дн(с) служить намъ право и вѣрно (Сучава, 1455 Cost. II, 539—540).

***ДНИНА** *ж.* (1) день: Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вынѧ(л) ис калиты осмь копъ гро(ш)и квалъго(м)ъ на (до)броволной дорозѣ оу торговою днин(оу) (XV ст. ВС 31 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* **днин(оу)** (XV ст. ВС 31 зв.).

Див. ще **ДЕНЬ**.

***ДНИСТРЪ** *ч.* (45) (*назва рѣчки*) Дністер: а придалъ есмь ему озера рыбаѧ за днѣстромъ куды мои неводи ходили (Казимир, п. 1349 P 3); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю... озеро на (д)нистрѣ (б. м. н., 1429 DIR«A» 455); и о(т) того села на низъ днѣстромъ до морѧ к земли волоscopic тѧгнетъ (Ланчица, 1433 P 125); тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас, жаловали есми его особно на нашею мл(с)тию и дали есми емоу... село на (д)нистри ли(п)ни(к) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); И о(т) верховины еѣ Котораѧ Впадаетъ В днѣстръ з обоу двоухъ Сторонъ тоѣ рѣчки Каменици землю Дерѣжати Маеть (Прилуки, 1459 P 171); мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣрдили есмы едно озеро, на днистрѣ... и съ грълоу, що оупадаетъ оу днистрѣ (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: *род. одн.* **днѣстра** 2 (п. 1349 P 4; 1433 P 125); **днистра** 1 (1500 Cost. S. 230); *дав. одн.* **Dnistru** (1413 GL 48); *знах. одн.* **днѣстръ** 3 (1459 P 171); **днистръ** 1 (1500 Cost. S. 230); *ор. одн.* **днѣстромъ** 3 (п. 1349 P 3; 1433 P 125); **днѣстромъ** 1 (1459 P 172); **Днистром** 1 (1458 BD I,

8); *місц. одн.* на (д)нистри, на днистри 18 (1437 Cost. I, 541; 1439 Cost. II, 41; 1447 Cost. II, 273; 1454 Cost. II, 513; 1456 Cost. II, 569; 1458 BD I, 8; 1466 BD I, 96; 1470 BD I, 155; 1482 BD I, 262; 1491 BD I, 458 і т. ін.); на **днѣстрѣ**, на (д)нистрѣ, на днѣнистрѣ 7 (1429 DIR«A» 455; 1448 ДГПР; Cost. II, 305; 1470 DIR«A» 523; 1495 ПГВСП; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); на **днистра** 3 (1470 DIR«A» 523; 1495 ПГВСП); на **днѣстрѣ**, на (д)нѣстрѣ 2 (п. 1349 P 3; 1456 DIR«A» 511); на (д)нистра 1 (1455 Cost. II, 540); на (д)нистриѧ 1 (1452 «DIR«A» 500).

Див. ще ***НИСТРЪ**.

***ДНИСТРЪ** *див.* ***ДНИСТРЪ**.

ДНО (?) (1): ино... мы так(ождере и от нас есмы) дали и потвѣрдили есми слоуги наши доум(а покшескоул и ма-ни тоѧ прѣреченое селуище на исписали дно (!) и обиде лопатна до оустн лопатной (б. м. н., 1500 SD).

***ДНѢСТРЪ** *див.* ***ДНИСТРЪ**.

ДО 1 *прийм.* (1031) (*з род.*) 1. (*виражає просторовѣ відношення*) (527) **а** (*вказує на межу чого*) до(чого), по(що) (246): по половине зъ Любчѣмъ грань, куды рѣчка идетъ, лѣсы, урочысчы до Колодѣзковъ, пусчею, болоты голыи до камня леса (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а ко млину границѧ горь смотричѣмъ до мосту (Смортич, 1375 P 20); а хотарь имъ... по край боуковины горь до шерьбовьского хотарѧ (Роман, 1392 Cost. I, 7); а тыи старци... вызнали и оуказали староу границу и врочища... поченши о(т) малого криховца о(т) потока... до рѣки до великого крихова до бродоу (Зудечів, 1430 P 116); а обрубъ землений тому именуци моему лопавшомъ по старине: ... от реки Стыра... до Могилокъ и Язвинокъ... а оттол злобомъ до Пропастищъ, а от Пропастищъ до Демидова рову (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и они присѧгнули и завели... а(ж) до каменого бродоу (Вильна, 1495 ВМЗД); тоиу mezoiu do dorohy welykoyi u welykiui sosny a od sosny do iwapanowycza mezu (Тришин, 1500 ДПЖН);

а же е до (2) *див.* **АЖЕ**²; а же е до (1) *див.* **АЖЕ**¹;

(у грамотах молдавских канцелярій — з іншими відмінками та зі словосполученнями) (89): а хотарь ти(м) село(м)... до велики бродъ... до выше польноу (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); хота(р)... до могилоу (Сучава, 1428 Cost. I, 209); и дали... болото... о(т) где выходить грѣла из днистра и те(ч)е(т) долоу, до язѣроу доубровка, и о(т) доубро(в)ка, до где оупадаетъ оу яѣер (!) (Ясси, 1500 Cost. S., 230);

б (*вказує на місце, куди спрямована дія*) до(чого), у, на(що) (177): а покинувши гостинець Ольшский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а коли который торговецъ поидеть торговать ис торунѧ через берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 P 2); а до угоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна (Сучава, 1408 Cost. II, 631); припровадылъ насъ панъ Ярмола до долины, где указалъ по тои стороны тылько грунтъ Почапынскій (Новоселица, 1430 ГВКЛ 8); а коли наза(д) оуохоче(т) понти до земли мо(л)давскоеи имае(т) понти доброволне (Снятин, 1454 P 163); и потомъ тотъ Карпъ Лупаньдичъ побеге до Волохъ (Краків, 1487 РИБ 434); а пастоу(х) ре(к) и(ж) тоуя овцю прѣгони(л) до села (XV ст. ВС 27); А намѣстники наши мають отсылати сами до Вилии до протопопы (Вильна, 1499 АСД VI, 3);

(у грамотах молдавских канцелярій — з іншими відмінками) до (12): а львовчане што имуть понти до браилово, по рыбы... тамъ имуть дати, отъ гривну по полътора гроша (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал... мыто (Сучава, 1460 BD II, 273); А пак аж сѧ прилоучит та побьгнетъ нѣкотори наш боярин или наш слоуга... до их милости землѧ... тот бы имал одослати сѧ до нас (Гирлов, 1499 BD II, 421).

2. (*виражає часовѣ відношення*) (*вказує на термін виконання дії*) до(чого), по(що) (117): А по семь ненадобе

вступоватись ни детемъ моимъ... ни всему роду моему до века, ни въ люди церковныя, ни во вся суды ихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а миръ о(т) покровѣ бѣ до ивана дѣе до купаль (б. м. н., 1352 *P* 6); а до сѣсова дѣе аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опѣтъ (I) до другого року (Львѣв, 1386 *P* 31); а они имаю(т) то(г) ожидать до по(д)бного часу (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); а... король его м(и)л(о)сть писал... до насъ штобы сѣ тоу дѣлницею... не делили до того часоу, поки аж... король его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(А)зствѣ литовскомъ (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); хто имаеть ста(д) конная алюбѣ жеребѣчьѣ имаеть... паствить о(т) Юрьева днѣ до Михайлова днѣ (XV ст. *BC* 37 зв.); А такожъ мы, Стефанъ воевода, до того часоу коли услышимъ о ихани тоурецкомъ на земли... кроудев оугрѣскаго и полскаго... тогди им... имаемъ дати вѣдати Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

3. (выражае об'єктнѣ відношення) (368) а) (вказуе на дресата дії) до (кого, чо(г)); відповідає сучасній конструкції з дав. в. (156): увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое трыдаемо (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); а половиною тѣхъ лѣнази наложили есмы на твоѣ работы яко же твоя мл(с)ть оусказоваль до насъ слоуги своего (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); а они шобы волни били прити до на(с), абыхо(м) мы и(х) судили (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); а г(о)сп(о)д(а)рь нашъ король... писал до пана старосты и до насъ (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); колѣ и(х) прѣвожено до забѣты(х) надорозе, тогды онѣ и(х) лоупилѣ с тго (I) имения оу которомъ былы забиты (XV ст. *BC* 25); И тотъ нашъ посолъ отъ толе ся верънулъ и до насъ прѣехалъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447);

(у грамотахъ молдавських канцелярій — з іншими відмінками) до (I): А пакъ ажъ сѣ прилоучитъ та побѣгнетъ иъ которѣи нашъ бояринъ или нашъ слоуга... до прѣреченнихъ его милости братіяхъ... тотъ бы ималъ одослати сѣ до насъ... прѣсчи соби отъ насъ мыроу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

б) (вказуе на зв'язок дії з якоюсь особою або з якимсь предметом) до (кого, чо(г)) (210): маеть... владыка Луцкій и Острозскій... игумены наставляти, попы и дьяконы совершати, какъ въ нашей области, въ... городахъ въ Луцку д въ Острозе, и въ селахъ до нихъ прислухаючихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); да боуде(т) пану михулови... и сѣ оуси(м) прѣходо(м), що е(ст) до того села (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); тамъ мы видѣвши его правоую и вѣрноюу слоуж(ж)бою до на(с) жаловали есмы его особоною нашею мл(с)тію (Сучава, 1471 *DIRA* 525); слоужбникъ имее(т) каж(д)ого кметѣ до vro(т) посохо(м) дотъкнуотъ сѣ, и вала(т) тымъ урадомъ хто кого позываетъ (XV ст. *BC* 14); а владыцѣ Полоцкому того игумена... не судити... нижли которое дѣло будетъ владыцѣ до игумена, тое судити намъ посполъ (...— *Вид.*) владыкою (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 4);

(у грамотахъ молдавських канцелярій — з іншими відмінками) до (кого, чо(г)) (I): а ти(ж) сотирь, алибо его слуги, а нѣ и(н) никто о(т) наши(х) бояр (sic. — *Прим. вид.*)... да не имае(т) жадного примѣсу до манасти(р)ски(х) пасика(х) (I) (Сучава, 1463 *Cost.* S. 45).

4. (выражае означальнѣ відношення) до (чо(г)) (2): Ачь рышеръ алюбѣ шлѣ(х)тѣ шлѣ(х)тѣчю ранѣ оучини(т) до крови имѣе(т) емѣ платити за ранѣ (XV ст. *BC* 29 зв.); мы князь Семень Алекса(н)дрови(ч)у... о(з)на(и)моуемо... И(ж) мы... его При всюи о(т)чи(з)нѣ и диди(з)нѣ Его... зоставаюи И... надаю... Городища Селища и Оурочища з рѣками И рѣ(ч)ками и(з) ихъ Приле(г)лостѣми кож(ж)дое до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171).

5. (выражае модальнѣ відношення) до (чо(г)) (11): Мы кнѣ(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже г(с)дръ нашъ король... и его королевѣ... дали ми землю до своен воли на имѣ сѣверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); а брашовномъ кто буде(т), що оузалъ безъ и(х) права... що бы

сте имъ воротили въсь, до нити (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692); Коли(ж) кме(т) бѣде(т) ране(н) до крови... тогды емоу прѣидеть две частѣ за раны а третѣя часть сѣдоу (XV ст. *BC* 29); А кому будетъ от(с)дѣ н(а)шѣ або мы того имениѣ земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперъ в нашом воли (Вільна, 1499 *AS* I, 118).

6. (выражае відношення мети) до (чо(г)), для (чо(г)) (2): Про то мы... ведомо чинимо тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ нашъ листъ прѣдетъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26); а пакъ лы бы сами насъ нашъ милыи прѣатель на помочъ жадалъ, и мы сами нашому прѣателю маемъ быти... до помочы (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716).

7. (выражае ступінь охолоення предмета дією) до (чо(г)) (3): мы пе(т)ро воевода... и сѣ всѣми паны о(т) велика даже и до мала радили есмы и много подоумали ме(ж) собою о оутисненіе и погибели земли нашеи (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); Се я па(н) олизаръ кирдеевичъ... и сѣ своєю женоу еоодосією, запи(су)вае(м)... ись своего двора десятиноу, оу поли и сѣ озими и сѣ ярины и сѣ жита и сѣ пшеници и сѣ овса... и сѣ всее ярины почень о(т) малы(х) и до велики и къ стомоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178);

◇ до то(г)о (2) до того, крім того: До того позволяемъ имъ... въ домахъ своихъ шинковать (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); Надаю... До того Инъшіе Городища И оурочища На(д) рѣчкычю Каменицею (Прилуки, 1459 *P* 171).

!ДО² (ЗА) (I): мы Стефанъ воевода... глентовали есми его правымъ глентом... яко да ест емоу слободно... к намъ прѣити до (I) его правоую и вирьноюу слоужбою (Сучава, 1460 *BD* II, 269—270).

Див. ЗА¹.

ДОАМНА ж. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хота(р)... чере(с) бістріци на доамна и до... обрѣшіе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); мы стефа(н) воевода... знаменіто чини(м)... оже... дали и потвердили есми... монастироу села... оу здвигинъци о(т) доамна (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. о(т) доамна I (1462 *Cost.* D. 10); зам. знах. на доамна I (1458 *Mih. Doc.* 122).

*ДОБАНИВИЧѢ мн. (2) (назва села у Перемишльській землі) Дубаневичі: А се А кнѣ(з) левъ... да(л) есмы вма оу перемьскоѣ волость село добаневичъ (I) и сѣ землею и сѣ сьножатими (Львѣв, 1443—1446 *P* 147).

ФОРМИ: знах. I добаневичъ I (1443—1446 *P* 147); добаниви(ч)ѣ I (1443—1446 *P* 147).

*ДОБЕКЪ ч. (2) (особова назва, стч., стп. Dobek, пор. Добеславъ): и за тымъ ещче до насъ прислалъ панъ нашъ кроль... свои паны, на имѣ пана Добка з Бышова пана Белзского, и пана Станислава с Танчина (Сучава, 1468 *BD* II, 305); такожъ и сими рази... коли к намъ прислалъ... по пана Добека из Бишов, пана Белзского, а ми лепакъ слоубоуемъ... господареви нашему... абыхомъ сѣ сѣ его милости видѣли и годдовали, мы и сѣ нашими... бояры (Новий Град, 1479 *BD* II, 351).

ФОРМИ: знах. одн. Добка I (1468 *BD* II, 305); Добека I (1479 *BD* II, 351).

ДОБЕСЛАВЪ, ДЕБЕСЛАВЪ ч. (3) (особова назва, стч. Dobeslav, стп. Dobislaw): А на то послуси... панъ петръ ивановичъ панъ добеславъ кошицик (Львѣв, 1368 *P* 16);

мы войцехъ з бжиен мл(с)ти ярицискупу гнѣзденскій... добеславъ сѣ сенка любелскій... слобуемо... стѣлку воеводѣ землѣ молдавской... ижъ вшитки оурады и зьеднанья и записы што ласаныи (I)... межи... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... и нами... с одной стороны а межи степкомъ воеводою... з другою стороны... владиславъ кроль... всѣ коруна полская боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланциця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. добеславъ 2 (1368 P 16; 1433 P 122); дебеславъ 1 (1378 ЗНТШ LI, 5).

*ДОБИВАТИ див. ДОБЫВАТИ.

*ДОБИТИ див. ДОБЫТИ.

*ДОБИТОКЪ ч. (2) 1. худоба, товар (1): ты оуси выше писанны татарове да боудоу(т) нашемоу монастырю оури(к) и съ вьсъмы и(х) чельдми и съ оусъмь и(х) имьниемъ и добитко(м) на вьки вьчныА (Сучава, 1443 Cost. II, 128—129).

2. цінність, вартість (1): аще ли кто... полакомитсА добытку книги сеА, и продас(т) Я, да е(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: род. одн. добытку (1401 ЗКЕ); ор. одн. добитко(м) (1443 Cost. II, 129).

ДОБРА ж. (3) (особова назва, молд., слов. добръ): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... наши слоуги Некита и брат его Жоуржа и сестра их Добра... и продали свою правоую отниоу (Васлуй, 1497 ВД II, 116).

ФОРМИ: наз. одн. Добра (1497 ВД II, 116); дав. одн. Добри (1497 ВД II, 116).

ДОБРАА ВОДА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Доброводи: а кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов... ДобраА вода (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. ДобраА вода (1463 AS I, 54).

ДОБРЕ¹ присл. (8) 1. (як годиться, як належить) добре (1): dobre chował w zakope swojem (Луцьк, 1388 ZPL 103).

2. добре, цілком (6): мы великіи кнзь швітрикга(л) свѣдомо чинимъ всАкому симъ нашимъ листомъ кто во нь възреть или оуслышитъ чтучи кому жь будетъ того потребно иж бы добре вразумьль (Житомир, 1433 P 126); а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые (Володимир, 1475 AS I, 72); вша мл(с)ть можете тому сами добре розоумети аже о(т) оуси(х) сторонъ поганьство... на хрестияньство... оукрепляютъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152).

3. (у відповідності з правом) добре (1): О жакоу аллюбо о каплане которы(ж) добре держить оцтво сво(е) (XV ст. ВС 5 зв.).

Див. ще ДОБРО², ДОБРЪ.

ДОБРЕ² ч. (2) (особова назва, молд., слов. добръ): мы олександръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинныи слоугы... ныкыта и добре зюграфи дали есмы имь... два села (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); вель(л) есмы иашемоу ве(р)номоу, добри логофе(т), писати (Сучава, 1459 Cost. S. 22).

ФОРМИ: наз. одн. добре (1415 Cost. I, 121); дав. одн. добри (1459 Cost. S. 22).

ДОБРИИ див. ДОБРЫИ.

*ДОБРИНОВСКИЙ прикм. (1): се азъ... іѡ Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... есми... потвърдили... нашен епискоупи о(т) радовце(х) і црков(в)... о(т) волости соуча(в)скои... щоже били дани тоти њ цркви ис попи... црковъ добриновска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. добриновска (1490 DC 147).

Пор. *ДОБРИНОВЦИ.

*ДОБРИНОВЦИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь... до великої жуковины кде вышелъ путь отъ добръно(вц)ь на конец полА (Роман, 1392 Cost. I, 7); тьмы мы видьвше его правоую и вьрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на има хенцовца на срь(т)... и шепелевы(х) село што замьбили за добриновци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: род. добръно(вц)ь (1392 Cost. I, 7); знах. добриновци (1431 Cost. I, 317).

ДОБРИНЬ ч. (1) (назва селища у Волинській землі) Добринь: досталъ сА деверю моемоу... Городокъ, а к двору

приселки и селища: Бегонь, Караевичи, Добринь (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. Добринь (1478 AS I, 76).

ДОБРИИ див. ДОБРЫИ.

*ДОБРИНОВЪ прикм. (2) ◇ селище добриново див. СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: знах. одн. с. добриново (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269).

*ДОБРО¹ с. (8) добро (7): А што ко(л) о(т) кого оуслышу на господарА нашего лихо или добро того(м) не оутайти господарА нашего (б. м. н., бл. 1386 P 30); мы имаемъ нашему старшему приАтелю, кнАзю, великому казимироу, прїАати (!) и его добра смотрити а онъ такиж имаеть намъ прїАати (!) и нашего добра смотрити (Яси, 1445 Cost. II, 726); Ино которого есмо чоловека ведали въ нашой земли, што емоу добра не хотель, а какъ съ нимъ миръ вземьши, того есмо тогдыжъ зъ земли наше и выслали (б. м. н., 1496 ВД II, 405);

п о д о б р о (1) добре; И теперь бо(ж)ею волею было бы и по добро заньже кто естъ, ива(н) васи(л)еви(ч) велики(н) кнА(з) моско(в)ски(н) г(с)дрви нашому воеводе е(ст) сва(т) а ваше(н) мл(с)ти тестъ (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ФОРМИ: род. одн. добра (1445 Cost. II, 726; 1496 ВД II, 405); знах. одн. добро (бл. 1386 P 30; 1448 Cost. II, 305; 1496 ПСВВ 192 зв.).

ДОБРО² присл. (4) (похвально) добре (3): мочі имет ли ниже що та(к) и добро а пак ли не мочі име(т) с то(г) спросити (Васлуй, 1456 ЭСФ); И добро бы было и тебе со хрестияны миръ имати и посполъ со всеми хрестиянскими господары противьку поганьства стояти (б. м. н., 1498 ВД II, 410);

д о б р о с я в и д и т (що кому) (1) викликає задоволення (що в кого): и за то ве(л)ми г(с)дроу нашому Стефану воеводе добро ся видить и хвала милому богу vzdаетъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.).

Див. ще ДОБРЕ¹, ДОБРЪ.

ДОБРОВА див. ДОУБРОВА¹.

*ДОБРОВЕЦЬ див. ДОБРОВЕЦЬ.

ДОБРОВЕЦЬ ч. (4) (назва потоку в Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... оуноуки Ивана Даміановича... и дали господствоу мы три села на Добровецъ (Гирлов, 1499 ВД II, 161—162).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на Добровецъ (1499 ВД II, 162, 163); ор. одн. Добровецом (1499 ВД II, 163).

*ДОБРОВОЛЕНІЕ с. (1) доброзичливість, прихильність: Тьмже обичаем и мы оудилали... видьчи и знаючи ласкоу и доброволеніе наясньишаго кнАзА пана Казимира (Коломия, 1485 ВД II, 371).

ФОРМИ: знах. одн. доброволеніе (1485 ВД II, 371).

Див. ще ДОБРОВОЛІЕ.

ДОБРОВОЛІЕ с. (1) доброзичливість, прихильність: аз господство ми (въ) том благопроизволих нашим благим произволеніем... и съ оусъА (!) нашїА доброволіе (н) от бога помощїА (Сучава, 1491 ВД I, 473).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. съ... доброволіе (1491 ВД I, 473).

Див. ще *ДОБРОВОЛЕНІЕ.

ДОБРОВОЛНЕ, ДОБРОВОЛЪНЕ присл. (8) 1. (без перешкод, без заборони) вільно (7): ustawilijesmo, iżby... prodawali wsiakuju rzecz dobrowolne (Луцьк, 1388 ZPL 108); а коли наза(д) оусхоче(т) понти до земли мо(л)давскои имае(т) понти добровольне съ своею панею съ своими дитками (Снятин, 1454 P 163); а тоє выше писанное (в ориг. выше писанного.— Прим. вид.)... мает быти продано, и заменено, и заставлено, и отдано доброволне на свои potrzeby и вжитки обернути, как ему... лепей а вжиточне взвидит сА (Вільна, 1499 AS I, 118).

2. (за власним бажанням, без примусу) добровільно (1): мы па(н) ива(н) срь(м)скыи староста рускыи вызнава(м)

то... иже пришедши пред на(с) очвисте (!) и добровольне пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пань яхнъ кыиской (Львів, 1414 P 85).

Див. ще ДОБРОВОЛНО.

***ДОБРОВОЛНИ** *див. *ДОБРОВОЛНЫИ.*

ДОБРОВОЛНО, ДОБРОВОЛЬНО, ДОБОВОУЛНО *присл. (43) 1. (без перешкод, без заборони) вільно (39):* а оу ставу радивоуньковъ ловити сътью ему добровольно (Перемишль, 1366 P 12); по томужь и мы дали есми имь яко да ходАть съ своєю торговлею добровольно у нашей земли (Устя Башія, 1435 *Cost. II*, 676); продал есми ему... так, ижет он волен... кому оусхочет продати або даровати або заменити и на свое добровольно вжитки обернутн, как же сА ему налпей будет видети и радити (Берестя, 1466 AS I, 62); мы Стефан воевод... чинимъ знаменито... оже даемь... сес наш лист нашемоу татарин(о)у... на то... щобьохом его опАт не оуводили оу холопство, аны дѣти его, але щобы сидил оу нашей земли, он и своимн дѣтми, слободно и добровольно и без никотороу неволи (Сучава, 1470 BD I, 140), да ест им слободно и добровольно и отворено ходити и торговати, заплативше правое свое мыто (Гирлов, 1499 BD II, 424).

2. *(за власним бажанням, без примусу) добровільно (4):* а продали и оуздали ему добровоулно и оу вѣки дѣтемь его (Перемишль, 1366 P 12); продалъ емоу добровольно не надобъ оуступати на то никому (Львів, 1368 P 15—16); Се я Янь, иначей Корвйва Ядукговичъ, продалъ есмы добровольно... землю свою питомую у волости Волковиской (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); И князь Костянтинъ передь нами рекъ: правда естъ, служить въ мене бояре Смоленскіе Бубень, а Дуденковъ Суморокъ добровольно зъ сукни безъ имъней (Вільна, 1495 АЛМ 83).

Див. ще ДОБРОВОЛНЕ.

***ДОБРОВОЛНЫИ** *прикм. (9) 1. (безперешкодний) вільный (3):* и мы то на жеданье его <милости> при(я)теля нашего делаемъ, даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю <до Москвы> и отъ толь зася до его земли (б. м. и., 1496 BD II, 405);

добровольная дорога (4) відкрита для всіх дорога, гостинице: Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу... лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладяти, штожъ ми ее задаль зрадне своєю рукою, засяд на добровольной дорозе у своємъ имени у Колпыници (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); Мартинъ жалова(л) на Микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмь копъ гроши, квалъто(м)ъ, на (до)бровольной дорозъ (XV ст. ВС 31 зв.).

2. *(непримущений, викликаний власним бажанням) добровільный (2):* а такъ жь мы видѣвше его мѣрдье к намъ и добровольно пристанье дали есмы приятелю нашему... нашъ листы (Ланчиця, 1433 P 124); Ино ми видѣвши межн (ними) их доброволн(и) ток(меж) и полный заплатоу, а ми тако(ждере и от н)ас есми дали и потвердили... Ивоулоу дѣакоу тое... село (Сучава, 1482 BD I, 260).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. доброволн(и)* (1482 BD I, 260); *знах. одн. с. добровольное, добровольное* (1433 P 124; 1496 BD II, 405; ОПВВД); *род. одн. ж. добровольное* (XV ст. СЯ 43 зв.); *місц. одн. ж. на добровольной, на (до)бровольной* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; ВС 8, 31 зв.).

ДОБРОВОЛЪНЕ *див. ДОБРОВОЛНЕ.*

ДОБРОВОЛЬНО *див. ДОБРОВОЛНО.*

***ДОБРОВОЛНЫИ** *див. *ДОБРОВОЛНЫИ.*

***ДОБРОВТРИЧЬ** *ч. (1) (особова назва):* Се здѣся просиль у насъ... Тишко Ходкевичъ землицъ пустныхъ... на имя:... Добровтричъ дворища, а Голтяевичъ дворища (Краків, 1454 АЛМ 12).

ФОРМИ: *род. мн. Добровтричъ* (1454 АЛМ 12).

ДОБОВОУЛНО *див. ДОБРОВОЛНО.*

***ДОБРОДАНИЕ** *с. (1) добродіяння, благодіяння:* а по наши(м) жівотъ кто (!) избере(т) бѣ быти г(с)п(д)рь... нашей земле... то(т) би и(м) не пороушил наша доброданіе и потврѣженіе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 123).

ФОРМИ: *знах. одн. доброданіе* (1458 *Mih. Doc.* 123).

***ДОБРОДѢИСТВО** *с. (2) добродіяння:* про ть жь Азь про тото добродѣство прореченыхъ пановъ приступаю и приступилъ есмь ку... королю польско(м)... ис тыми город) ись кремАниемъ и съ братславлемъ (Кременеу, 1434 P 130); про то жь А про тое ихъ добродѣство... приступаю... ку... королеви польскому... с... города и землами што... суть оу моемъ держАнью (Черняхів, 1435 P 132—133).

ФОРМИ: *знах. одн. добродѣство* (1434 P 130; 1435 P 132).

ДОБРОИН *ч. (2) (особова назва, молд., слов. добръ):* мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти... сынъ станинъ, и племеник их Доброин воинкоул и сестра еи Лоушкъ... жаловали есми их особливо нашею милостію (Васлуй, 1495 BD II, 53).

ФОРМИ: *наз. одн. Доброин* (1495 BD II, 53); *дав. одн. Доброиную* (1495 BD II, 53).

ДОБРОКГОСТЬ *ч. (2) (особова назва, стч. Dobrohost, стп. Dobrogost):* мы войцехъ з бжиен к(с)ти ярчибискупъ гвзденский... доброкгость с колна каменский... доброкгость съ шамотуль калискии... слобуемы... стецку воеводъ (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. доброкгость* (1433 P 122).

ДОБРОМИРА *ж. (3) (назва потоку в Молдавському князівстві):* а хотаръ тѣмъ селомъ... до потока што словетсА доброміра, та доброміроу горь до тѣсного оугла на проутъ (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269—270).

ФОРМИ: *наз. одн. доброміра* (1429 *Cost. I*, 270); *род. одн. доброміры* (1429 *Cost. I*, 269); *ор. одн. доброміроу* (1429 *Cost. I*, 270).

ДОБРОМИРЕЩИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали нашемоу вѣрному пану Игнатоу села... на има Добромиреши и Балосинеши (б. м. н., 1440 DBAc 31); мы Иліа воевода и... Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... Ивоул... и Непот его Негре... дадошА двѣ сель на има Добромиреши и Балосинеши, пану Игнатоу столн(икоу) (б. м. н., 1441 DBAc 37).

ФОРМИ: *наз. Добромиреши* (1440 DBAc 31; 1441 DBAc 37).

ДОБРОСЛАВЕЦЬ *ч. (1) (особова назва):* А се я панъ данило дамбоговичъ (!) Задеревецки, Вѣдомо чинимо... Аже я дорадивсА и своими приАтел'ми... Дали Есмь... двориш ов (!) тоу стороноу рѣки Соукила, о(т) стриА, кде доброславецъ сидѣль (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. доброславецъ* (1473 ЗНТШ V, 3).

***ДОБРОСЛАВЕЩИ** *мн. (1) (назва потоку в Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... далиже и потврѣдили есми емоу... села... на проутъ... и полева селище и съ озеромъ и виноград) (!) его на врѣ(х) доброславецкимъ потокоу (Васлуй, 1436 *Cost. I*, 475).

ФОРМИ: *дав. доброславецкимъ* (1436 *Cost. I*, 475).

***ДОБРОТА** *ж. (7) 1. добро, благо (3):* мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскый... стоитъ подли насъ и стоитъ о нашемъ доброту (Коломия, 1448 *Cost. II*, 305); и ваша бы милость сихъ пословъ... пропустили мирньо черезъ вашей милости земли... бо сии послове не ходять на злость вашей милости, але на доброту вашей милости (б. м. н., 1499 BD II, 449).

2. *доброзичливість (2):* мы иліа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ наши(х) наслидоуочи оу добротѣ обѣтницъ и(х)... пану владиславовы, по(л)скому кролювы... оу левовы... голдъ оучинили е(с)ми (Львів, 1436

Cost. II, 697); тогда они па(к) с поч(с)т(е)м и добротою на(с) и наша кнѣгиня и наши паны и слуги о(т)проводити без шкода (<и) без забавы (Сучава, 1457 Cost. II, 811).

3. добрі стосуки (2): коли сюю правдоу... промежи собою вчинимь... отъ чего часу межи тебе и нами лешее (!) доброты иного дела не будетъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. одн. доброты* (1484 ЯМ); *знах. одн. доброту* (1448 Cost. II, 305; 1499 BD II, 449); *ор. одн. добротою* (1457 Cost. II, 811); *місц. одн. оу добротъ* (1436 Cost. II, 697); *наз. мн. доброты* (1484 ЯМ).

ДОБРОТВОРЪ ч. (6) (назва потоку в Молдавському князівстві): А хотарь Драгосинешомъ, што на Добротворь... поченши от издолу, от Ласловова хотаря, Добротворь и Пожарита, до верха (б. м. н., 1426 ВАР 22); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже... дали и потвердили есми им... села... на имь... Мохорици... на Добротворь (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: *наз. одн. Добротворь* (1426 ВАР 22); *род. одн. Добротвора* (1426 ВАР 21; 1452 Cost. II, 426); *місц. одн. на Добротворь* (1426 ВАР 22; 1452 Cost. II, 432; 1495 BD II, 59).

*ДОБРОТИЧИНЬ *прикм.* (1) ◇ потокъ добротичинь (1) *див.* *ПОТОКЪ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. добротичинь* (1415 Cost. I, 121).

1 ДОБРОТУ <ДОБРОМУ> *див.* ДОБРЫИ.

ДОБРОЧИНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воевода... чинимь знаменито... оже... дали есми... села на имь... роусоньгъ и доброчинь (Сучава, 1446 ПГСМР).

ФОРМИ: *наз. одн. доброчинь* (1446 ПГСМР).

ДОБРОУЛ *див.* ДОБРОУЛЬ.

ДОБРОУЛЕЦЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. добръ): доброулецъ писа, оу сочавъ (Сучава, 1448 Cost. II, 343).

ФОРМИ: *наз. одн. доброулецъ* (1448 Cost. II, 343).

ДОБРОУЛЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже тот... Аннь... продала... одно село на имь Доброулещии (Сучава, 1480 BD I, 244).

ФОРМИ: *наз. Доброулещии* (1480 BD I, 244); *дав. Доброулецем* (1480 BD I, 244); *знах. Доброулещии* (1480 BD I, 244).

*ДОБРОУЛОВЪ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже придоша прад нами... Ана, сестра Доброулова логфет(а)... и дала своимъ племенником... два села... на Днистри (Сучава, 1470 BD I, 155).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Доброулова* (1470 BD I, 155).

Пор. ДОБРОУЛЬ.

ДОБРОУЛЬ, ДОБРОУЛ ч. (75) (особова назва, молд., слов. добръ): пи(с) доброу(л), оу со(ч)въ (Сучава, 1451 Cost. II, 401); мы Стефан воевод(а)... знаменито чинимь... оже придоша перед нами... Ана, сестра пана Доброула логфета, и съ с(во)имъ непотомъ... и продали... село на имь Вьльнии (Сучава, 1482 BD I, 260).

ФОРМИ: *наз. одн. доброуль, доброу(л), доброу(л)* 18 (1451 Cost. II, 401; 1452 DIR«A» 500; Cost. II, 410, 422; 1453 DIR«A» 503; Cost. II, 458; 1454 Cost. II, 502; 1455 Cost. II, 526; 1456 ЭСФ; Cost. II, 578 і т. ін.); *зам. дав. доброу(л) логфету* 1 (1460 Cost. S. 41); *род. одн. Доброула* (1480 BD I, 241; 1482 BD I, 260); *дав. одн. Доброулоу, Dobruu* 41 (1457 BD I, 5; 1458 DIR«A» 512; 1460 Cost. S. 34; 1462 Cost. D. 12; 1463 BD I, 74; 1465 DIR«A» 518; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 118; Cost. S. 69; Mih. Doc. 126 і т. ін.); *добру(л)* 3 (1458 DIR«A» 513; Mih. Doc. 123; ПГСММЦ); *Доброулови, до(б)роулови* 7 (1458 BD I, 7; 1459 BD I, 28, 36; 1460 BD I, 276; 1461 BD I, 45; 1463 Cost. S. 45; 1466 BD I, 96); *Доброуло* 1 (1468 BD I, 126).

*ДОБРОУША¹ ж. (2) (назва потоку в Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою

до на(с)... дали есми емоу... село... оу верхъ доброуши (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *род. одн. доброуши* (1437 Cost. I, 541); *місц. одн. на доброуши* (1437 Cost. I, 541).

ДОБРОУША² ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... еще село по(д) каражиномъ доброуша (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. доброуша* (1437 Cost. I, 541).

ДОЕРЪ *див.* ДОБРЫИ.

ДОБРЪЧИНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м)... о(т) добръчинещи (Побрат, 1448 ДГПР).

ФОРМИ: *наз. зам. род. о(т) добръчинещи* (1448 ДГПР).

ДОБРЪЧИНОВЪ *прикм.* (1): тьмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... одно село на грабовы(х) где былъ домъ добръчиновъ (Сучава, 1427 Cost. I, 196).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. добръчиновъ* (1427 Cost. I, 196).

Пор. *ДОБРЪЧИНЪ.

*ДОБРЪЧИНЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. добръ): що бы имь оурикъ съ оусьмъ доходомъ... и дѣтемъ настиньмъ що съ добръчино(м) и сиоу ей що е(ст) о(т) друога ей мюжа (Сучава, 1427 Cost. I, 196).

ФОРМИ: *ор. одн. добръчино(м)* (1427 Cost. I, 196).

ДОБРЫИ, ДОБРИИ, ДОБРІИ, ДОБРЫ, ДОБРЪ *прикм.*

(643) 1. (який е носіемъ позитивного начала, протилежный до негативного) 1. (який спрямований на добрі справи) добрий (33): мы князь володиславъ... нашимъ добрымъ оумышлѣньемъ то есмы вчинили (Бохур, 1377 P 23—24); мы александръ воевода... знаемо чинимь... оже есмы оучинили с наши(м) добры(м) оумысло(м)... и оучинили есмы за душе дшъ (!) дела переже стопочившимъ господаремъ

предкомъ иаши(х) (Сучава, 1408 Cost. I, 60); се азь... їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи

гп(д)воми (!) наши(м) блгимъ произволеніемъ... та и(с) наши(м) добри(м) помисло(м)... и оучинили есмы въ задшіе

сто почи(в)ши(х) прѣ(д)ко(в) и родителіе иаши(х) и за наше з(д)равіе (Сучава, 1490 DC 146).

2. (вельможный, шляхетного роду) добрый, достойный (22): оучинит(ь) которыхъ добрыи члвкъ кривду, лобо воевода а лобо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); мы дмитрий иньмъ именемъ корибут)... чинимъ то знаемо... иже добраа рада наши(х) боарь... и нашою

доброю волею... велебному г(с)лдрю володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 P 40—41); мы їо александро воевода... знаемо чинимь... оусьмъ добрымъ паномъ... оже тотъ истинный слоуга и бояринъ нашъ плотоунъ слоужилъ переже стопочившимъ

господаремъ оцоу нашему правою и вѣрною слоужбою (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); и кн(А)зь Михайло положил листь перед королемъ его м(и)л(о)стью а рекль: тымъ обычаемъ записал са ты с моимъ отцемъ перед добрыми свѣтки (Луцьк, 1475 AS I, 70); г(с)дра нашего люди... поведили... ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(и) и в басара-

ско(и) што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж)бы добрые юнаки и люди вси которые доужи на кони всети кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); ачь хто меніса шлахтичомъ тогда иметъ шесть оуружены(х) стары(х) а добры(х) шлагтичовъ (!) поставити на свидѣ(ч)ство (XV ст. ВС 18 зв.); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... (иж)... оузбли есмо промежи собою и промежи наш(ими) дѣтми мир вѣчны)... съ нашимъ добримъ (велеможнымъ) Александромъ (Сучава, 1499

BD II, 442);

(у знач. іменника ч. р.) (124): мы... кн(з) олександро корьатовичь... чинимъ свѣдочно... всакому доброму... што жь былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви... то и мы... потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 P 20); тежъ то изволи(л) есмь ему аж бы его аж бы коли нѣкотораа пригода ему ста(л) тогда има то село замѣни(т) продати тако доброму Ако и самъ штобы бы моглъ намъ с того службу написаную служи(т) (Львів, 1399 P 59); а которыи бы не хотилъ на томъ изьеднанію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждый добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 Cost. II, 682); мы великий князь Швятиград... чинимъ знаменито... симъ нашимъ листомъ каждому доброму, хто нань возрнѣти или чтучи его въслышитъ, комуждо будетъ его потрѣбно (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); Кто бжде(т) неко(т)рыи добры(и) члвкъ на соу(д) позванъ о квалтъ тогда имее(т) повод(и) на него досве(т)чить або то(т) добрыи имее(т) самъ своею прісагою о(т)быть (XV ст. ВС 18); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... с тымъ нашимъ листомъ въсамъ посполити, кто на немъ оузрыт или чтоучи его оуслышит, каждому доброму, коли комоу потребизна боудет (Гирлов, 1499 BD II, 419).

3. (який користується довір'ям, має авторитет у суспільстві) добрый, достойный (13): бжѣю млтью и добрыхъ людий прязню исталася торгувалъ между добрыми людьми между бояры и между крылошаны стго ивана (Перемишль, 1378 P 25); а на(ш)... коро(л) казими(р)... имае(т)... на(с) ласкаво миловати и оборонити... яко оуси(м) добры(м) по(д)даннико(м) землямъ свои(м), та(к) имае(т) и на(м) его мл(с)тъ о(т) си(х) часо(в) оудилати (Серет, 1453 Cost. II, 766); а ки(а)зь Семен... мовил так: я с моимъ братомъ, с отцемъ (в orig. сотцемъ. — Прим. вид.) твоимъ не записывал са тымъ листомъ, а тымъ свѣткомъ твоимъ, што оу твоёмъ листоу стоать, вѣрю яко добрымъ людемъ (Луцьк, 1475 AS I, 70); И я есмь з людми добрыми порозумель, и жбы тые люди господарскии мокрычане с паномъ Янчинскимъ ото большей того тяжи не мели (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);

д о б р ы е л ю д и (25), л ю д и д о б р ы е (10) свидки: А при томъ были землане исвѣдци панъ ходько быбельскии, панъ адамъ орецкии... инѣхъ добрыхъ людий земланъ много было при томъ (Перемишль, 1391 P 45); тогда облазничеве трие братеници оучинили с даниломъ розвѣздъ и вывели облазничеве много добрыхъ людий на дуброву и земланъ и старчевъ (Зрудечив, 1411 P 79); ино на посл(д) герге оуставшиса з добрыми лю(д)ми препроси(л) пана костоу абы его прости(л) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); А також, кто коли имоут познати оу нихъ кони или волю... и доведет иаш чловѣкъ на Брашовъне из добрыми людми... а Брашовъни да стратѣт того кон(ъ) или вол(а) (Сучава, 1458 BD II, 262); а про ле(п)шоую справе(д)ливостъ вышеписани(х) речей, и печат(и) свою приложи(л) к семоу листоу, и просили есмо ты(х) люден добры(х) и(с) зо (!) обоу сторо(н) которыи при то(м) све(д)це(м) били аби оны свои печат(и) приложили (Луцьк, 1490 Пам.); А при томъ было добрыхъ людей досит: былъ брат мой пан Левъ Боговитинович, чашникъ великого кн(а)з(а) и ключникъ берестѣйский (Боковичі, 1496 AS I, 245).

4. (не ворожий, прязный) добрый (5): а... коро(л) казими(р) ... имае(т)... на(с)... оборонити и опасти... послы своимъ и мече(м) своимъ и радою и оусими добрыми оучи(н)ки (Серет, 1453 Cost. II, 766); Сего ради мы оу томъ видѣвши ихъ доброе произволеніе и доброу лагодоу меж нами на то, а мы са есмь оумыслили нашимъ добрымъ промисломъ... яко да оутврдимъ и оукрпимъ наш мо(на)стирь от Поутномъ (Сучава, 1472 BD I, 169—170); Ино за то, кажеть, ажъ между васъ тыи дела такъ сталисе, а онъ

быль... свойство съ вами вчинилъ, хочечы съ вами доброго пожитья и до века (б. м. н., 1499 BD II, 448);

д о б р и м ь л а с к а в ы м ь о к о м ь п о с м о т р и т и (и мѣж кого) (1) милостиво поставитися (до кого): нине пакъ дла нашего бра(ц)ства нашего Спрета добрымъ ласкавымъ окомъ посмотри межи тебе и межи мене дла васъ и насъ коли его стоמוу ве(р)нешъ братѣства дела нашего (б. м. н., 1484 ЯМ); д о б р о е м ы с л и т и (кому) (1) сприяти (кому): а все ми доброе мыслити съ моимъ брато(м) господареви нашему великому коро(л) (б. м. н., бл. 1386 P 30).

5. (відданий, вірний) добрый, щирый (13): нашихъ добрыхъ приАтелен и (!) радою и нашимъ добрымъ оумысломъ и нашою доброю волею... владиславу... королю польскому... слюбуемы и ислюбили есмь (Кам'янец, 1404 Cost. II, 625); а того дѣла приказуемы дѣтемъ нашимъ и всъмъ намѣсткумъ нашимъ и по(д)даннымъ... абы николи прере(ч)ному воеводу и его дѣтемъ... и по(д)даннымъ на вѣки не оуспиннали але за добрыи и певныи приятелъ имѣли (Ланчиця, 1433 P 121); Того ради молимо вас, яко наши пріАтели добрии, оучините за нашоу волло та верните тоти д злат(и), понеже соут наши пинѣзи (Сучава, 1480—1484 BD II, 369—370); <али>... да سمو добри и прави <при>ятели (Сучава, 1499 BD II, 442).

6. (розумний) добрый (8): знаменитосто чинимы ... иже мы романъ воевода... иже и(з) доброй волы, а никимъ не принужень, али з доброи и з мудрои рады своїхъ слугъ и пановъ нашихъ... слюбили есмь и слюбуемъ, обещаючи чистою вѣрою <и> чистою правдою вѣрна служѣба служити (Сучава, 1493 Cost. II, 607); азь... іо александръ воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи гвоми нашимъ блгымъ произволенемъ... и наоучаемъ доброга съвѣта и оучинили есмь въ за доушеи стопочивши(х) передковъ наши(х) (Сучава, 1453 Cost. II, 453);

з д о б р ы м ь р о з м ы ш л е н і е м ь (2) добре обміркувавши, добре подумавши: пригожаецса частокротъ же наши(х) дворанъ... нагле и(х) позывають пре(д) соудыи... а тамъ на ни(х) жалоба а оні не ведали такій о(т)пове(ди) имаю(т) з добрымъ розмышленіемъ (XV ст. ВС 14 зв.); тогда на роцъ напре(д) реченымъ странами з медыць... завите и конечнъ вложеннымъ намѣннемъ з добрымъ розмышленіемъ мно(г) добры(х) люди ис право(м) оумбючи(х) рады оуживши(х)... осудили есмь и осужаемъ, аже... кроль владиславъ... ближиш естъ к тому мѣсту к тычину... иижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70).

7. (згідний з правдою, законний) добрый, справедливый (6): (Ино) мы видѣвши ихъ добры токмежъ и заплат полны, а мы також дали и потвердили... <Моикови и> братоу его Кости того вышеписанное мѣсто на Крѣльгтоуръ (Дольний Торг, 1466 BD I, 114); ино мы видѣвши добро изнаніе и свѣдѣтельство, а ми такождере и от нас есмь им дали и потврдили тое село, батрещи (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

8. (схвальний) добрый (1): О часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаетъ быти разумно ро(з)патрена и(ж) соудья имее(т) вси жалобы ро(з)мыслити (XV ст. ВС 17 зв.); д о б р о е п а м ь я т и (5) (про покойного) блаженной пам'яті, доброї пам'яті: того дѣла явчо чини(м) ты(м)то листо(м), како хотѣчи наслѣдовати обываА доброй памѣти велможны(х) пано(в), пре(д)ко(в) наши(х)... мы... виновати есмо вѣрне ихъ волы и оучинковъ наслѣдовати (Хотин, 1448 Cost. II, 733); Ино мы, впамятавши его верьную а пил(ь)ную службу доброе памяти ку отцу нашему, королю его милости, и къ намъ, з ласки нашею тыи сельца... дали есмо ему (Вільна, 1499 РИБ 777).

9. (благополучный, щасливый) добрый (2): тогда они... оуздали пану ватславу... того дворица по своєю доброй

воли и за иньъ молвляи абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжовъ (1) пану вАтславу (Львів, 1370 P 18); Въ има отца и сына и доуха свАтого... штож ест добры початок и конецъ коу каждому и справедливому пожиткоу оуськой доуши христiАнскои (Сучава, 1468 BD II, 300);

д о б р ь з д о р о в ь (1) благополучный: одинъ слоуга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоусть выпалъ а де(и) такъ слышимъ штожъ добръ здоровъ естъ (б. м. н., 1484 ЯМ); в д о б р ы и ч а с ь (1) (цасливо, благополучно) в добрый час: да(и) боже бы в добры(и) часъ (Вильна, 1493 ПОСВВ 151 зв.).

10. (чесный) добрый (2): ОуставлАемъ з ра(до)ю наши(х) панов(в) колѣжъ которын рыцерь алюбю которын шлА(х)т-ныи члвкъ не боудеть пересоудомъ оважонъ алюбю ожалова(н) о злоденство алюбю о разбои а боуде(т) одна для его добро(г) бытленія имее(т) своею роукою о(т)присА(ч) и очиститъ (XV ст. ВС 26 зв.).

11. (корисный) добрый (1): а k тому часу derzym ich, szto bychmo s nimi naszym przyjacielem odpiali sia i szto bychmo niesztо dobroho naszoho wczynili s nimi (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

12. (який дае прибуток) добрый (1): а не оусъхочет ли мА король его млѣсть при соколици оставить ино имаеть ми его млѣсть дать ми о(т)мѣну за соколець такъ добре Аю соколець (Кременецъ, 1434 P 130).

13. (у знач. іменника с. р.) а) добро, благо (14): тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый, ... а за насъ и чада наша Господа Бога молити и о добромъ послолитомъ... радити и советовати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); а na thom mozet szobi prziszaditi, polipsity, а wolen ie przedati y oddati, na swoje dobroie powiernuthi (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); и мы имбѣемъ нашому приАтелю, илыи воеводѣ, приАти и его доброго смотрѣти, а иль(А) воевод(А) такожъ имаеть намъ приАти и нашего доброго смотрѣти (Троки, 1442 Cost. II, 719); слюбуемъ томоу пануоу Казмироу кролю и свАтои его Короунъ полскои, чистоа правоу вѣроу ховати, и оусе доброе ховати панована и чти их, и пожиточности их на всАх мѣстах диати и правовати (Сучава, 1462 BD II, 284);

б) майно, добро (2): а пак ли са бы намъ пригодила... которая налога... до корола доброе наше оправимъ от нашеи земли (Сучава, 1449 Cost. II, 747); ач бы са на(м) пригодила нѣктораа пригода... выити на(м) и(с) нашеи земли, то(г)ди... везде на(м) имбѣна е(г) и доходы отворены и незаборонны... доколь да(ст) мѣль бѣ приверне(т)са наше доброе ку нашеи земли (Сучава, 1457 Cost. II, 811).

II. (без відхилень від норми, від усталеного візрця) I. (який не втрачає своєї вартості) добрый, стаий (2): тогда од(н)а манита маеть быти з ра(до)ю пановъ наши(х), которая (т)(!) имее(т) быти вѣчно и добраа и годАчая, а была любапріимна вси(м) люде(м) (XV ст. ВС 34 зв.); а естлибы вже не мог того подвора оправити я, вже тогда маю пѣнази кн(е)г(и)ни еѣ милости отложити шест копъ грошей широкое личбы так добрыми грошми какже еси самъ оу еѣ милости брал (Луцьк, 1494 AS I, 101).

2. (з позитивними якостями) добрый, здоровый, міцний (7): а у черновци, возы не страсти, але кулець дасть свою вѣру, аже не имаеть заповѣданыи товаръ на свои возъ, кунци, серебро, воскъ и кони добрии земьсти (Сучава, 1408 Cost. II, 632); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде пред нами... пан Албуул... и продал... село Бабишево... пануоу Лоуку Кавтешоу... оу циноу за в коні добрих, так велен как сп златих татарскых (Сучава, 1467 BD I, 122); г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(и)кое земьли... и поведили... што(ж) везде... кличу(т) и(ж)бы... люди вси которые доужи на кони всети кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ телью боуде(т) маю(т) на кони всѣсти и потАгнути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61);

(в доброму стани, не зруйнований) добрый, упорядкований (4): а тогда па(н) петръ янович(и) мае(т) тоѣ име(н)е чемери(н) подати, мнѣ або по мнѣ боудоучемоу, та(к) доброе и нарАженое, и с то(л)кими(ж) людми, с четырма члвки о(т)чизными ка(к) А па(н)у петроу да(л) (Луцьк, 1467 СП № 13); тогда маю(т) мнѣ тоѣ име(н)е да(л)ковское подати та(к) доброе и нарАженое и с то(л)кими(ж) лю(д)ми моими о(т)чизными... ка(к) я и(м) да(л) (Луцьк, 1490 Пам.).

3. (годящий, придатный на цю) добрый, справный (1): а на спусъ добри(и) ставъ (б. м. н., XV ст. ИК);

в добром здоровю (3) цілком здоровый, при доброму здоров'ї: се А пани федка... чиню знакомито... будучи есмо в добром здоровю, есми была чолом... королю... Казимеру ажебы его м(и)л(ость) допустил мене ко именАа монн (Ровно, 1488 AS I, 141); я кн(А)г(и)ни СеменоваА кн(А)г(и)ни Настасья будучи в добром здорови а в добром розумъ чинимъ знаменито... записую мужу своему... имбѣна Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 AS I, 89); доброе памети (1), в (за) доброй памати (2), з доброу паматью (2) при повній свѣдомості, притомный: А се я пан Ивашко Дичько Васильевич сознаваю снмъ моимъ листомъ... прод(А)ль есми свою отчину... село... Ровное... своею доброу волею а в доброй памати нискоторое наглости (Луцьк, 1461 AS I, 53); Поведила перед нами... кн(А)г(и)ни Федка, штожъ пан еѣ (!) небошикъ пан Олизар Шилович... будучи доброе памети отхода сего света даровал и дал и записал еѣ (!) имена свои (Луцьк, 1487 AS I, 240); оу (в) добром розоумъ (3) при здоровому розумі: Се мы панове Цеценевскыи... боудоучи есмо оу добром розоумъ... не имбючи жадных прикростей ниоткого... продали есмо имбѣне отчину свою (Кременецъ, 1467 AS I, 63); я кн(А)г(и)ни СеменоваА кн(А)г(и)ни Настасья будучи в добром здорови а в добром розумъ чинимъ знаменито... записую мужу своему кн(А)зю Семену Юрьевичу оу отчине моей имбѣна Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 AS I, 89); П р и и т и ку доброй памати (1) див. ПРІИТИ.

III. (який виконується за власним бажанням, без примусу) добрый, добровільный (133): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есми произволили нашимъ добрымъ произволениемъ и оучинили есми задши (!) свѣтопочивши(х) предковъ наши(х) (б. м. н., 1422 DIR II, № 35); и ми видѣвше доброе и(х) произволеніе, такожъ даемъ и о(т) на(с) тоѣ село вышеписанное, на има боучоумбни... пануоу андроникоу и сноу его пануоу кости логоѣтоу (Сучава, 1442 Cost. II, 87); Ино мы видѣвше их доброй волю и даніе, а мы такоже есми и от насъ дали и подтвердили тота прАдречена пасика... оу Ботнех, да ест монастырю нашемоу о(т) нас оурикъ съ всАм доходом (Сучава, 1470 BD I, 147—148); ино ми видѣвши меже ними доброе и(х) воли и то(к)ме(ж) и по(л)ноу заплатоу, а ми тако(ж) дере и о(т) на(с) есми дали и подтвердили слузъ нашему, глигору... тоѣ пр(д)реченое половина о(т) половина село, о(т) ри(ш)кани (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

добрая воля (1), доброе воли (1) добровільно, з власної волі: слюбуемо нашею чистою вѣроу... ни ким к тому присиловани, ни принуужени, нѣжъ наша добрая воля (Чжюрзев, 1403 ДГМ); я волчько бодѣ(н)ковський Исвоими де(т)ми... вызнавае(м)... и(ж) есмо то учинили ни жа(д)ны(м) припужение(м) ани звѣде(н)е(м) ни(ж)ли своее доброе воли для бо(л)шаго оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС); и з (з, сь) д о б р о у в о л е ю (32) добровільно, з власної волі: а по нашѣмъ животъ кто будеть господаръ нашеи земьли... тотъ що бы не пороушилъ нашего даніа, нѣжъ чтобы оутвѣрди(л) и оукрѣпи(л) понеже дали есмы съ всѣежъ доброжъ волеж (Сучава, 1415 Cost. I, 116); Се мы панове цеценевскыи: пан Васко Цеценевський, а пан Нѣмецъ... не имбючи жадных прикро-

стей ниоткого, але из доброю волею, продали есмо имьные отчину свою... кн(А)зю Александру Санкгушковичю... на има Новосельи (Кременьч, 1469 AS I, 64); И потокмивше и заплативше оусе вышеписанное, господство мы благопроизволи нашимь благымь произволеніемь... и съ оусеА нашеА доброА волеА... и оучинили есми и въ задоушїе... предков... наших (Гирлов, 1499 BD II, 162); от доброА волеА (27) добровільно, з власної воли; мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже благопроизволи господство ми нашимь благымь произволеніемь и чистимь и свѣтлымь срьдцемь и о(т) всѣА нашеА доброА волеА... яко да оутвърди(м) на(ш) црковь о(т) немца (Сучава, 1455 Cost. II, 563—564); се азь... їо Стефа(н) воевода... аианенито чини(м)... оже блгопроизволи гп(д)вами (ї) наши(м) блгимь произволеніемь... и о(т) всѣА нашеА доброА волеА... и оучинили есми въ зашїе... пре(д)ко(в) и родители наши(х) (Сучава, 1490 DC 146); по доброй воли, по добрых воли, по доброю воли, по доброю волею, по доброю (доброю) волю (191) добровільно, з власної воли: тогды они... оуздали пану вѣтславу... того дворища по своен доброй воли (Львїв, 1370 P 18); мы александръ воевода... чинимь знаменито... оже тоть... панъ жоуржъ фратовскихъ прїидь прѣд нас, по своен доброй воли и даде (sic.— Прим. вид.) сыноу своему ивашкови половина села викшинецъ (Сучава, 1429 Cost. I, 242); а заставила есми... кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костянтину Ивановичом село свое Пъань пустыню нискогого притиску и нискогого неволи ни принужена, нижли есми заставила село свое Пъань по своен доброй воли (Острог, 1481 AS I, 77); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... оуси оуноукове креца от Ялана, по их доброй воли... и продали свою правую отнину... сыномъ Ботинимъ (Ясси, 1500 BD II, 175); <доброую> мати <волю> (ї), <доброую мѣти волю> (ку чому) (ї) бажати (чо), прагнути (до чо); а особно иже мы доброую <з>авжди мѣли есмо яко и ныне мамы волю... коу покоеве а коу єднотъ а спреведливостъ (!) нашоу высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м) сА выламавати вароучиса розлианья (к)рови хрестьянской (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); з воли доброе (ї), з доброй воли (6) *див.* **ВОЛЯ** I; волюю доброю (ї), доброю волею (30) *див.* **ВОЛЯ** I.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. добрыи, добры(и)* 7 (1352 P 6; 1435 Cost. II, 679, 682; XV ст. BC 18, 28 зв.; СЯ 39 зв.); *добри(и)* 3 (1484 РИБ 351; XV ст. ИК; 1499 BD II, 442); *добры* 2 (1449 Cost. II, 746; 1468 BD II, 300); *добрь* 1 (1484 ЯМ); *род. одн. ч., с. доброго, добро(г)* 8 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; 1442 Cost. II, 716, 719; 1447—1492 ЛКБВ; XV ст. BC 26 зв.; 1499 BD II, 448); *доброга* 2 (1453 Cost. II, 453; 1467 BD I, 120); *дав. одн. ч., с. доброму, доброму, доброту, добро(м), добьрому, доброу(м), добро(м), доброту* (1375 P 20; 1403 ДГМ; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 ЗНТШ CXV, 19; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 16; 1456 ПМВП; 1468 BD II, 301; 1482 AS I, 80; 1490 Пам.; 1499 BD II, 442 і т. ін.); *знах. одн. ч. добры(и)* 2 (1473 BD I, 187; 1493 ПОСВВ 151 ва.); *добры* 1 (1466 BD I, 114); *ор. одн. ч., с. добрымь, добрымь, добрымь, добры(м)* 26 (1377 P 24; 1403 ДГАА; 1408 Cost. I, 60; 1411 Мн. Алб.; 1433 Cost. II, 652; 1438 DBAc 27; 1440 Мн. 208; 1448 ДГПР; XV ст. BC 14 зв.; 1458 BD I, 6 і т. ін.); *добрим, добрымь, добрымь, добрим(и)* 11 (1441 DIR«А» 477; 1446 DIR«А» 485; 1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1475 BD I, 200; 1478 BD I, 219; 1484 ЯМ; 1487 BD 311; 1490 DC 146; 1499 BD II, 442); *добрымь* 2 (1427 DIR«А» 450; 1431 Cost. I, 325); *місц. одн. ч., с. в(о, оу) добром, добромь, добром(м)* 13 (1322 АрхЮЗР 1/V1, 3; 1370 P 18; 1445 Cost. II, 726; 1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 141; 1489 AS I, 89; 1494 BD II, 387; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); *в добру(м)* 1 (1464 DIR«А» 517); *кл. ф. ч. добрыи* 2 (1462 BD I, 76; 1476 BD I, 211); *добри*

1 (1476 BD I, 211); *наз. одн. с. доброе* (1457 Cost. II, 811); *знах. одн. с. доброе, доброе* 32 (1386 P 30; 1407 АрхЮЗР 8/I, 4; 1439 Cost. II, 35; 1452 Cost. II, 410; 1458 BD I, 20; 1467 BD I, 121; 1473 ШКН 165; 1481 BD I, 258; 1490 Пам.; 1497 BD II, 118 і т. ін.); *добро* 1 (1493 Cost. S. 175); *добре* 1 (1434 P 130); *доброй* 1 (1470 BD I, 153); *наз. одн. ж. добрая, добраА* 6 (1388 P 40; 1403 ДГМ; XV ст. BC 17 зв., 34 зв.; 1490 ЗХП); *зам. ор. одн. наша добра ра(д) и наши(м)...* прилюбльни(м) 1 (1388 P 39); *род. одн. ж. доброй, доброї* 50 (1361 AGZ 6; 1393 Cost. II, 607; 1464 BD I, 84; 1487 BD I, 291; 1492 Cost. S. 161; 1495 Cost. S. 193; 1497 BD II, 96; Cost. S. 208; 1500 BD II, 175; SD 7 і т. ін.); *доброе, доброе* 16 (1449 АЛМ 8; 1470 AS I, 65; 1479 BD I, 224; 1487 AS I, 240; 1493 Cost. S. 176; 1495 ВМБС; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 AS I, 118; РИБ 777; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *доброѣ* 1 (1448 Cost. II, 733); *доброен* 1 (1454 P 162); *добра* 1 (1458 Cost. II, 815); *дав. одн. ж. доброй, доброй* (1370 P 18; 1429 Cost. I, 242; 1443 Cost. II, 131; 1460 Cost. S. 33; 1465 DIR«А» 518; 1481 BD I, 248; 1489 Cost. S. 133; 1497 BD II, 118; 1499 BD II, 162; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *знах. одн. ж. добрую, добрую, добрую* 37 (1402 Cost. II, 621; 1433 Cost. II, 653; 1447—1492 ЛКБВ; 1460 Cost. S. 33; 1465 GL 176; 1473 BD I, 190; 1487 BD I, 304; 1493 CVD 6; 1497 BD II, 109; 1499 BD II, 130 і т. ін.); *доброю* 39 (1438 Cost. II, 14; 1453 Cost. II, 495; 1461 BD I, 45; 1467 Cost. S. 69; 1479 Cost. S. 98; 1483 BD I, 269; 1486 BD I, 290; 1491 BD I, 468; 1493 ПГВСА; 1495 BD II, 41 і т. ін.); *добро* 1 (1395 Cost. II, 612); *добра рада радити* 1 (1393 Cost. II, 607); *ор. одн. ж. доброю, доброА* 70 (1377 P 23; 1400 P 61; 1423 DIR«А» 447; 1445 Cost. II, 218; 1461 AS I, 53; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 80; 1490 ДГСХМ; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141 і т. ін.); *доброА, доброя* 34 (1443 ПГСММ; 1459 BD I, 34; 1465 DIR«А» 518; 1471 BD I, 158; 1479 DC 140; 1481 BD I, 256; 1486 DC 143; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 419; 1499 BD II, 147 і т. ін.); *зам. дав. по доброю воли* 26 (1449 Cost. II, 379; 1456 Мн. 213; 1472 BD I, 172; 1482 BD I, 265; 1484 BD I, 285; 1488 BD II, 247; 1493 Cost. S. 176; XV ст. НППГ; 1494 BD II, 38 і т. ін.); *місц. одн. ж. в доброй* (1461 AS I, 53); *наз. мн. ч. добрые* 7 (1465 АКВАК III, 4; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475 AS I, 72; 1478 ЗРМ; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1496 ПДВКА 61); *добрин, добри* 3 (1419 P 91; 1421 P 92; 1480—1484 BD II, 370); *добрыи* 2 (1463 ГГЯ; 1475 AS III, 144); *добри* 2 (1449 Cost. II, 386; 1499 BD II, 442); *добры* 1 (1449 Cost. II, 386); *наз. мн. ж. добрыи* (XV ст. BC 28 зв.); *род. мн. добрыхь, добрых, добрыхь, добрых* 43 (1378 P 25; 1409 P 74; 1421 P 94, 96; 1445 СРК; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1463 AS I, 55; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1490 Пам.; XV ст. СЯ 42; 1496 AS I, 245 і т. ін.); *добрыхь* 3 (1451 АкЮЗР II, 106; 1478 AS III, 17); *зам. дав. одн. по своих доброй воли* 1 (1467 BD I, 120); *дав. мн. добрымь, добрым, добрымь* 15 (1390 P 175; 1391 P 45; 1393 P 52; 1401 RIR; 1411 Cost. I, 84; 1448 Cost. II, 305; 1453 Cost. II, 766; 1454 AS III, 9; 1460 BD II, 269; 1475 AS I, 70 і т. ін.); *добрымь, добрим* 3 (1400 Cost. I, 26; 1456 ПМВП; 1480—1484 BD II, 370); *знах. мн. добрых* 3 (1467 СП № 13; 1487 AS I, 140; 1490 Пам.); *добрыи* 1 (1491 AS I, 94); *знах. мн. ч. добрыи* 3 (1433 P 121; 1434 Cost. II, 669; 1491 AS I, 94); *добры* 2 (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275); *добрые* 1 (1496 ПДВКА 61); *добри* 1 (1476 BD I, 211); *добри* 1 (1408 Cost. II, 632); *добре* 1 (1412 P 81); *добры(х)* 1 (XV ст. BC 18 зв.); *добрих* 1 (1467 BD I, 122); *ор. мн. добрыми, добрымь* 12 (1378 P 25; 1388 ZPL 107; 1449 Cost. II, 385; 1452 Cost. II, 422; 1453 Cost. II, 766; 1458 BD II, 262; 1475 AS I, 70; 1489 РИБ 433; 1494 AS I, 101; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); *добрим* 3 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1464 DIR«А» 517); *місц. мн. оу добрых* (1462 BD II, 290); *ор. дв. добрыма* (XV ст. BC 32).

Див. ще ДОБРАА ВОДА.

***ДОБРЫНЬ ч.** (1) (назва міста в Польщі, пор. Dobruń): земський писарь во все(х) земля(х) королевства нашего во великой пол(л)ше сира(д)зю в ланчице коуявю оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т) яко писарь краковський и соудомирський (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. оу добрыні* (XV ст. СЯ 43 зв.).

***ДОБРЫНСКИЙ прикм.** (1): Вьдаи то каждый члвкъ... оже я князь Соунутии и кистютии... чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ... и съ его землями... лучичскою добрыньскою плотьскою... и со львовскою (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. добрыньскою* (1352 P 5).

Див. *ще* *ДОБРАНСКИЙ.

Пор. *ДОБРЫНЬ.

ДОБРЪ присл. (1) добре: а мы всемоу добръ оуразоумехмо, вьсе по дробноу (Дольный Торг, 1475 BD II, 336).

Див. *ще* ДОБРЪ¹ 2, ДОБРО².

*ДОБРЪНОВЦИ див. *ДОБРИНОВЦИ.

***ДОБРАНСКИЙ прикм.** (1): Божією милостию мы кроль Казимир краковской земль... добранский земль... явно повьдают, колиж по пришедши пред наше обличе... ходко быбелский, и оуказал есть княза львовы листы (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: *род. одн. ж. добранский* (1361 AGZ 6).

Див. *ще* *ДОБРЫНСКИЙ.

Пор. *ДОБРЫНЬ.

***ДОБРАНСКИЙ прикм.** (1) (пор. Добрян у Львівській землі) ◇ Д о б р а н с к ы й п у т ь (1) (назва дороги): мы великий князь Швитрикаило Олькирьдовичь чинимъ... знаменито... ижъ... дали есмо и записали землю црковьюною... о(т) колодаза до колодаза по оувозищъ по Добранський путь (Городок, 1443 P 144—145).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Добранський* (1443 P 145).

ДОБРАНСКИЙ² ч. (1) (особова назва): А при томъ свьдоци были... панъ Ванько Добранський, панъ Пьшко маршалшко (Городок, 1443 P 145).

ФОРМИ: *наз. одн. Добранський* (1443 P 145).

ДОБОУВАТИ дієсл. недок. (13) 1. (що, без додатка) добиватися, домагатися (чого) (11): ино па(н) гостило не могль добувати тое село о(т) калоугери, але страти(л) о(т) оусего закона (Сучава, 1455 Cost. II, 561); Про (тож...) да не имаєт тагати ани добувати ни едними привиліями на сіе наше привиліє (Гирлов, 1499 BD II, 155).

2. (що) надбавати, придбавати (2): не имаю иное при дши тоу(л)ко... домове мои що есмь са(м) добува(л) на розъ оу соуцавъ (Сучава, 1449 Cost. II, 385); али и дотолъ имає(м) са причинити где шо мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тое имає(м) имъ вернути (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *інф. добувати, добувати* (1455 Cost. II, 561; 1457 Cost. II, 809; 1474 PГC; 1490 BD I, 392; 434; 1491 BD I, 491; Cost. D. 37; 1492 Cost. S. 162; 1493 BD II, 22; 1499 BD II, 155); *перф. 1 ос. одн. ч. есмь... добува(л)* (1449 Cost. II, 385); *майб. 3 ос. одн. буде(т)...* добувати (1457 Cost. II, 810); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. що бы... добували* (1456 Cost. II, 577).

Див. *ще* ДОБЫВАТИ 1.

***ДОБУТИ дієсл. док.** (2) (що) (силою взяти, силою оволодіти) здобути: И коли нам богъ поможет та добудем зась нашу очизноу... а тогды нам... да ест слободно... выйти ис их милости землях (Гирлов, 1499 BD II, 422); Коли(ж) о(т) на(с) алюбю о(т) наше(г) пана... кметъ оутечеть для гнъва пана свое(г) а панъ правомъ дабуудь(т) (!) а о(н) са не хоче(т) вернууть заса, тогды мы сказоуемъ же тотъ кметъ име(т) плати(т) па(н)у своему віноу ꙗ гривны (XV ст. BC 39).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. ! дабуудь(т)* (XV ст. BC 39); *1 ос. мн. добудем* (1499 BD II, 422).

Див. *ще* ДОБЫВАТИ 2, ДОБЫТИ 2.

***ДОБОУЧИНЫ мн.** (1) (назва замку у Троцькому воеводстві): П(и)сан оу Добоучинах (Добучини, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *місц. оу Добоучинах* (1487 AS I, 240).

ДОБЫВАТИ дієсл. недок. (10) 1. (що, чо) добиватися, домагатися (чого) (8): мы па(н) ива(н) па(н) сръмский... свьдчю... иже... добыва(л) на вонтку сулимовськемъ половины сулимова (Львів, 1412 P 81); а пак ли бы хотъ(л) хто по(д) пано(м) гринко(м) стреченовичо(м) тыхъ имънен добывати... тогды первъе имаєт дати триста ко(п) широки(х) грошей пану гринку (Острог, 1437 P 136); Оура(л) ше(л)тискин пано(м) оу слоу(ж)бъ е(г) оужито(ч)но а для то(г) вьлїкыи пановъ добывають собъ шьтисо(в) (!) (XV ст. BC 32); И никто николи (да не имаєт) доб(и)вати тое село флочещи никото(рым) обычаєм, ни оу которих днєх и оу часох (б. м. н., 1472 BD I, 178).

2. (що) (силою брати) здобувати (2): И тогды крол вышеписанныи и съ его милости братіями... имают нам помочи съ вьсею их моцею... абыхмо добывали опет зась нашу очизноу землю молдавскоу (Гирлов, 1499 BD II, 422).

ФОРМИ: *інф. добывати, добыва(т)и 3* (1437 P 136; 1462 BD I, 67; 1499 BD II, 422); *добивати, доб(и)вати 2*; (1464 DIR«A» 517; 1472 BD I, 178); *теп. 3 ос. одн. добываєть* (XV ст. BC 33); *3 ос. мн. добывають* (XV ст. BC 32); *перф. 3 ос. одн. ч. добыва(л)* (1412 P 81; XV ст. BC 20); *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхмо добывали* (1499 BD II, 422).

Див. *ще* ДОБОУВАТИ 1, *ДОБУТИ, ДОБЫТИ 2.

ДОБЫТИ дієсл. док. (16) 1. (що) (на підставі судового вироку) добути, одержати у власність (12): Олиж пришедъ вотчичъ даль свою рьчь васковъ в роуць любо стратить а любо добуудеть (Галич, 1401 P 65); тогды панъ да нило не добыль на вонтъ того двориша што на гугны заноуж не оу свое оубиваль са (Зудечів, 1411 P 79); мы стефа(н) воево(д)а... чины(м) знаменито... оже... фръце драгоще... прода(л) свое село... що о(н) доби(л) о(т) оусего права и закона о(т) аньдрейка (Сучава, 1460 Cost. S. 33).

2. (що) (силою взяти) здобути (2): вьдомо да е(ст) вамъ,

аже помогль на(м) бъ и добили есми нашу очизну правою (Баків, 1447 Cost. II, 732); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... дидрихъ боуцаскыи... теперъ стоить подли насъ... и слюбилъ ми миловати ма... и чтоби его милости стоа(л) подли насъ добыти наша очизна (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

3. (кого) (піймати) дістати, схопити (2): а за избъга можемъ его добыти и выдати (б. м. н., 1352 P 6).

ФОРМИ: *інф. добыти* (1352 P 6; 1418 Cost. I, 127; 1442 Cost. II, 88; 1448 Cost. II, 305; 1456 Mih. 213); *перф. 3 ос. одн. ч. добыль, добы(л), добыл 6* (1411 P 79; 1435 Cost. I, 454; 1447 Cost. II, 273; 1448 Cost. II, 362; 1455 Cost. II, 561; 1460 BD I, 41); *доби(л) 1* (1460 Cost. S. 33); *1 ос. мн. добили есми* (1447 Cost. II, 732); *3 ос. мн. добы(л)* (1455 Cost. II, 561); *майб. 3 ос. одн. добуудеть* (1401 P 65); *нак. сп. 3 ос. одн. да добуудеть* (1439 Cost. II, 52).

Див. *ще* *ДОБУТИ, ДОБЫВАТИ 2.

*ДОБЫТОКЪ див. *ДОБИТОКЪ.

***ДОБЫТЬЕ с.** (1) здобуття, одержання у власність: па(н) пѣрашь пиликовичъ не могль быти к тому розизду але полътить своа села... прателю (!) своему... себе мство мощно о добытьє и о страчьнє (Галнч, 1404 P 68).

ФОРМИ: *знах. одн. добытьє* (1404 P 68).

Пор. ДОБЫТИ 1.

*ДОБРЫИ див. ДОБРЫИ.

! ДОВАТИ див. ДАВАТИ.

! ДОВАТЬ див. ДАВАТИ.

ДОВГАЙЛОВИЧ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣтки: пан Юшко Довгайлович, пан Пашко Яловицкий (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Довгайлович* (1463 AS I, 55).

! **ДОВГОРОДОКЪ** *див.* ***НОВГОРОДОКЪ**.

***ДОВЕДАТИ СЯ** *див.* ***ДОВѢДАТИ СЯ**.

***ДОВЕДАТИ СЯ** *див.* ***ДОВѢДАТИ СЯ**.

ДО ВЕКА *присл.* (3) довіку, навично: А по семь ненадобе вступоватись ни детемь моимь... ни всему роду моему до века (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а онь... свойство съ вами вчинилъ, хочечы съ вами доброго пожитья и до века (б. м. н., 1499 *ВД* II, 448).

Див. ще **В ВѢКЫ, НАВѢКИ, НАВѢКЪ, ОУВѢКЪ**.

ДОВЕСТИ *дієсл. док.* (8) 1. (що, чого, кому) довести, доказати (що) (2): I tež, jestliby... ne moh dowesti swoim prijatelem, kotoryjby jeho zabit... ty... choczem obrozsoju byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); па(н) татомирь баличкии довелъ своихъ границъ и зыскаль по тоты вровича (Зудечів, 1413 *P* 83).

2. (на кого) довести вину (кого) (6): ако(ж) коли коли име(т) познати оу ни(х) кони или волю, бу(д) где оу наше(т) земли и доведе(т) на(ш) члкъ на брашовъни... а брашовъни да стратѣтъ того конѣ али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А також, кто коли имоут познати оу них кони или волю... и доведет наш чловѣкъ на Брашовъне из добрыми людемн... а брашовъни да стратѣтъ того конѣ(т) или вол(а) (Сучава, 1458 *ВД* II, 262); И Костянтинь рекъ: што я тебе рекъ, то и теперь мовлю, хочю того на тебе довести, а рекъ я то тебе, коли мовиль, назвазь татемъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *інф.* довести, dowesti (1388 *ZPL* 106; 1495 *АЛМ* 83); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* довелъ, довелъ (1413 *P* 83; 1495 *АЛМ* 83); *майб.* 1 *ос. одн. хочю довести* (1495 *АЛМ* 83); 3 *ос. одн. доведет, доведе(т)* (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *ВД* II, 262).

Див. ще ***ДОВОДИТИ**.

! **ДОВЕТАТ СЯ** *див.* ***ДОВѢДАТИ СЯ**.

***ДОВИДАТИ** *дієсл. недок.* (2) (кого в чому) розглядати звинувачення (проти кого), доноси (на кого): да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(х) и оу глоба(х) и оу всѣькы(х) вина(х), що коли боудоу(т) са чинити на и(х) люде(х) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); але да соудатъ сами своими люди о(т) ти(х) три(х) монастирски(х) села(х) и да довидаю(т) и(х) о оусемъ и оу глоба(х) и оу всѣькы(х) вина(х) що коли боуде(т) на ти(х) люди чинити съ (Сучава, 1472 *DIR«А»* 530).

ФОРМИ: *нак. сп.* 3 *ос. мн. да довидаю(т)* (1449 *Cost.* II, 391; 1472 *DIR«А»* 530).

ДОВКГАРДЪ *ч.* (1) (*особова назва, лит.* Daugardas): довкгардъ прави(л) (Острог, 1427 *P* 109).

ФОРМИ: *наз. одн. довкгардъ* (1427 *P* 109).

***ДОВКОВДОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): и мы роспытати старыхъ людеи чия то огчина, ино повѣдали штож деи то огчина Ходкова, отець его напрожал за Князя Гльба Довковдовича (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*).

ФОРМИ: *род. одн. Довковдовича* (XV ст. *СГЧА*).

! **ДОВНА** *див. ДАВНО*.

! **ДОВНО** *див. ДАВНО*.

***ДОВОДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (*аргументувати*) довести, доказувати (що): мы сказоуемъ пороучникови свѣдѣ(ч)ствомъ доводн(т) и(ж) бы миколаеви заплачены тыи пенези (XV ст. *ВС* 31 зв.); тогды тогъ имее(т) све(т)кы доводи(т) што с тыми границаи коупилъ (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

ФОРМИ: *інф. доводи(т)* (XV ст. *ВС* 31 зв.; *СЯ* 42 зв.).

Див. ще **ДОВЕСТИ** 1.

ДОВОДЛИВО *присл.* (1) (*стп.* dowodliwie): переконливо, обгрунтовано, доказово: а мы... познавши ижь... стефанъ воевода помочи и рады напротиву намъ... не чиниль а ни давалъ, яко жь доводливо того са намъ послы своими справляль и справиль — про то жь его... правого чинимы и о(т)пушаемы ему (Ланция, 1433 *P* 121).

***ДОВОДЪ** *ч.* (6) (*аргумент*) доказ (4): и пани НацоваА никакого доводу слоушного не дала (Лукониця, 1478 *AS*

II, 17); И мы Бориса Семеновича пытали: маешь ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ штобы онъ наши бояре забралъ моцне за себе съ имъни, и намъ службы не было (Вильна, 1495 *АЛМ* 83);

ДОВОДЪ *вчинити* (на кого) навести доказ вини (чией) (2): И Борисъ передь нами на него о томъ доводу никакого пе (!) вчинилъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *род. одн. доводу* (1478 *AS* III, 17; 1495 *АЛМ* 83, 84); *знах. одн. доводъ* (1495 *АЛМ* 83).

***ДОВОЙНОВИЧЪ, ДОВОЙНОВИЧЪ** *ч.* (5) (*особова назва*): А при томъ нашемъ еднаньи были: князь Михайло Олександровичъ а пан Янь Довойновичъ намѣстникъ волковыйский (Вильна, 1482 *AS* I, 80); и мы пе(р)во сего высылали та(м)... намѣстника дороги(ц)кого пана якуба дово(и)новича (Вильна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *наз. одн. Довойновичъ* 1 (1482 *AS* I, 80); **Довойновичъ** 1 (1492 *АЛМ* 31); *дав. одн. Довойновичу, дово(и)новичу* (1489 *РИБ* 432; 1495 *ВМЗД*); *знах. одн. дово(и)новича* (1495 *ВМЗД*).

***ДОВѢДАТИ СЯ** *дієсл. док.* (6) (о чім) довідатися (про що): а хто немецкую чела(д) держа бы одно(г) заганьл доведавсА: ты(х) буде(м) казни(т) великими казньми (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); И мы о том писали до ключника луцкого до пана Богдана Сеньковича, аж бы са о том доведаль (Вильна, 1499 *АЛРГ* 94).

ФОРМИ: *інф.* 1 *довѣтатсА* (1493 *АЛРГ* 55); *перф.* 1 *ос. одн. ч. ся есми доведаль* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч. аж бы сА... доведаль* (1499 *АЛРГ* 94); *дієприсл. перед. доведавшисА, доведавшисА* 2 (1487 *РИБ* 435; 1493 *АЛРГ* 55); *довѣдавсА* 1 (1447—1492 *ЛКНКВ*).

***ДОГОВОРИТИ** *дієсл. док.* (1) (з ким) договоритися, укласти договір: Будеть ведомо ажъ азъ панко... та(к) есмь оумовиль и договорилъ со княземъ скириганломъ (б. м. н., 1387 *СП* № 12).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. одн. ч. есмь... договориль* (1387 *СП* № 12).

***ДОДАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) додати: а додали есми оу сочавъ... 7 тисачи рублии фра(ж)коо (!) серебра (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. мн. додали есми* (1388 *SL* 678).

ДОДЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воевода... знаменито чиним... оже... іонъ боузь и сестра его... продали... едно село, на жигълѣ, на имъ додешіи (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: *наз. додешіи* (1495 *Cost.* S. 193).

***ДОДОВЪ** *прикм.* (3) ◇ додовъ дѣль (1) (*назва пагорбка у Молдавському князівстві*): хотарь... о(т) тоя могыли попрѣкъ на додовъ дѣль на еднѣ стѣпъ (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121—122); додова могыла (1) (*назва пагорбка у Молдавському князівстві*): хотарь... о(т) колодън прости на дѣлоу на додову на могылоу (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); *потокъ додовъ* (1) *див.* ***ПОТОКЪ** 1.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. додовъ* (1415 *Cost.* I, 121—122); *знах. одн. ж. додову* (1415 *Cost.* I, 121).

***ДОДОМУ** *присл.* (1) додому: тогды маеть янь приса(ч) иже сво(и) ме(д) несъ дадому (!) (XV ст. *ВС* 19).

***ДОЖИДАТИ** *дієсл. недок.* (2) (чого) чекати, дожидати: пак ли бы которыи року не дождаючи хотели его в том габати... и моцно в него пенязи брати, и ты бы его от тых боронил и не дал бы еси ему никому ни в чом кривды чинити (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. дождаючи* (1498 *АЛРГ* 82, 83).

Див. ще **ЖДАТИ**.

***ДОЗВОЛЕНЕ** *с.* (3) дозвіл: Я ларио(н) игоуме(н) пересоннички(и) визнаваю си(м) мои(м) листо(м)... што(ж)... коро(л)... пожалова(л) менѣ... ты(м) име(н)емъ, которое (ж) придано, к цркви бо(ж)еи... з дозволе(н)ем го(с)дра корола его мл(с)ти и с митрополитовы(м) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); И панъ Петръ побхаль до тыхъ имѣнь зь моимъ дозволеніемъ (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *ор. одн. дозволе(и)єм* 2 (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам*); *дозволенієм* 1 (1498 *АЛМ* 163).

Див. ще **ИЗВОЛЕНІЕ** 2, ***ПРИВОЛѢНІЕ**, ***ПРИЗВОЛЕНІЕ**, **ПРОИЗВОЛЕНІЕ**.

Пор. *ДОЗВОЛИТИ.

*ДОЗВОЛЕНІЕ *див.* *ДОЗВОЛЕНЕ.

*ДОЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (6) (що робити) дозволити (5): Билъ намъ чоломъ... панъ Григорей... Громька, о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... и тежъ дозволили есьмо ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медъ держати (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Пани Михайловаа поведила, ижъ за великого княза Швентрикаяла коли мой пан сына крестил оу папа Васила, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *AS* II, 17); Бил нам чолом паи Богдан Сенкович Гостскии и просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти выймени его в Гошцы (Вільна, 1495 *АЛРГ* 55); *листь дозволеныи* (1) *див.* **ЛИСТЬ** 1.

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. дозволяль, дозволил* (1478 *AS* II, 17; 1494 *АЛМ* 54); *1 ос. мн. дозволили есьмо* (1410 *АкВАК* XI, 5); *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхмо... дозволили* (1487 *AS* I, 87; 1495 *АЛРГ* 55); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. ч. дозволеныи* (1495 *ВСОб*).

*ДОИСКЫВАТЬ *СА дієсл. недок.* (1) (*без додатка*) дошукуватися, допитуватися (кого): коли(ж) кто мою(ж) оубоинство учи(т) (!) а не ведаютъ(т) его староста не имаеть протю жалобы чини(т) але прїятелї имаютьса доискывать а по(д)лоугъ права с нимъ са обьхо(ди)тъ (XV ст. *BC* 24—24 зв.).

ФОРМИ: *інф. СА доискывать* (XV ст. *BC* 24 зв.).

ДОКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (1) (чого) доводити (що): мы велики князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу... вьрнуоу... пана Богуса Оверкича Тимоха, который... будучи... чоловѣкомъ рыцерскимъ, а хотѣчи тымъ болѣи рыцерства своего доказовати до земли и панства нашего... выбхаль... А такъ мы... оного прїймемо и прыяли есмо, яко чоловѣка зацного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 *P* 140).

ФОРМИ: *інф. доказовати* (1438 *P* 140).

! ДОКАНАТИ *див.* *ДОКАНАТИ.

! ДОКОВІ *⟨ИДИКОВІ⟩* (1): иди(к) жалова(л) колї спа(л) на (до)розе прїшо(л) Ѳа(л)ко и оузаль емоу ме(ч) и тоболь а оу тоболе(х) три скотца гро(ш)и... мы прїсоужаемъ доковї (!) поприса(ч) на ты(н) гро(ш)и (XV ст. *BC* 26 зв.—27).

Див. **ИДИКЪ**.

ДОКОЛИ *див.* ДОКОЛѢ.

ДОКОЛИНОВО *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правоую и вьрноюу слоужбоу до на(с)... дали есьмо емоу... село на брѣладѣ на има село доколиново (Сучава, 1433 *Cost.* I, 359).

ФОРМИ: *наз. одн. доколиново* (1433 *Cost.* I, 359).

ДОКОЛѢ, ДОКОЛА, ДОКОЛИ *спол.* (18) (*цсл. доколѣ/доколи*) (*прїеднуге підрядні речення*) 1. (*часовї — у постпозиції*) поки, доки (16): а городовъ оу руской земли новыхъ не ставити ни сожженого не рубити докола миръ стоить за вѣ(т) (б. м. н., 1352 *P* 6); а они имають держати так(о) долго докола имо тыхо дѣтиса(ч)и рублїи исполнае о(т)дамы (Луцьк, 1388 *P* 37); а мы его милости имаемо приати тымъ-же обичаемъ, доколѣ есмо наидали живы (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); имае(т) держати со вьсими доходы и приходы с мыты сь млины доколи боуде(т) мешкати (Снятин, 1454 *P* 163); А по них, кто боудет намасник тому свѣтому мастоу, також да дрѣжит по вышеписанн(омоу), до колѣ боудет стояти и свѣтїи монастирь (Гирлов, 1499 *BD* II, 156).

2. (*місця — у постпозиції*) доки (2): а ⟨хотары⟩... гори долиною до колѣ и(с)ходитъ оу польну (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64—65); мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито...

оже... дали и потвердили есми монастирю нашему от нѣмца... киприанова пасика... и сь оусими полбнами и паси(ч)ками колико соу(т) оу томъ хотари що по(п) киприа(н) держа(л) по(ч)нише о(т) приходща моловату... и о(т)оль попере(к) иа тернавку доколь полѣна держи(т) (Сучава, 1470 *DIA* «А» 522).

Див. ще **ДОКУЛ**.

*ДОКОНАТИ *дієсл. док.* (8) (*стч. dokonati, стн. dokonaci*) 1. (що) виконати, учинити (2): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)ченъ мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 *P* 66); приказуемъ старостамъ... абы никого не позывали бе(з) повода алюбю бе(з) вины докананы (!) (XV ст. *BC* 16).

2. (з ким) укласти договір, домовитися (6): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали сь радцами и сь мѣстчаны илвовского мѣста... и доконали есмы сь ними, штобы ходили, у нашої земли, и сь своими торговлами (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); А там оусы рѣчи имають быти провод(е)ны и соужены и доконаны (під Хотинном, 1467 *BD* II, 298).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. доконали есмы* 1 (1408 *Cost.* II, 630); *есмы доконали* 1 (1408 *Cost.* II, 630); *3 ос. мн. доконали* (1401 *P* 66; 1408 *Cost.* II, 633); *майб. 3 ос. одн. доконаеть* 1 (XV ст. *BC* 29 зв.); *(до)конае(т)* 1 (XV ст. *BC* 29); *інф. пас. быти... докананы* (1467 *BD* II, 298); *дієприкм. пас. мин. род. одн. жс. ! докананы* (XV ст. *BC* 16).

*ДОКОНАТИ *СА дієсл. док.* (2) статиса, вїдбутиса, мати місце: а доконалоса тоє дѣло оу годъ (!) лучици (Лучиця, 1388 *P* 39); а то са доконало оу коломыи оу недѣлю по оуськовнѣи главы сѣго ива(н) (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с. доконалоса* 1 (1388 *P* 38); *СА доконало* 1 (1424 *P* 102).

*ДОКОНЧАНІЕ *див.* ДОКОНЧАНЕ.

ДОКОНЧАНЬЕ, ДОКОНЧАНЬЕ *с.* (14) угода, договір (5): А се докончанье межѣ королемъ польскымъ и княземъ дмитриемъ (б. м. н., 1366 *P* 14); естли ваша милость такъ чинили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межѣ васъ докончанье было (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449); *зъ докончанья выступити* (2) розірвати договір, порушити угоду: великий князь Александръ литовський... вьсказаль ку твоей милости прїятелю своему: Што пережъ сего посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаячы нашуо прыгодоу, которая жь се намъ стала отъ... великого князя московского, штожъ намъ зъ докончанья своего и хрестного целованья выступить (б. м. н., 1498 *BD* II, 413); Што прысылалъ еси къ намъ своего посла... поведаячы... прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского што жь онъ зъ докончанья своего и крестного целованья вамъ выступить (б. м. н., 1499 *BD* II, 447); *докончанье имати* (з ким) (2) скласти угоду, договір: и естли бы онъ вамъ по докончанью и по крестному целованью и по записехъ, што сь ними имали естє... правилъ, и ты бы сь нимъ взяли миръ и вѣдинацтве былъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); *докончанье имети* (1): И мы... дозята вашого... посла послали есмо... да и онъ по докончанью и по крестному целованью и по записехъ, што сь ними имели естє, абы вамъ правилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); *докончанье взяти* (3), *оузяти докончанье* (1) *див.* **ОУЗАТИ**.

ФОРМИ: *наз. одн. докончанье, докончанье* (1366 *P* 14; 1499 *BD* II, 449); *род. одн. докончанья, докончанья* (1498 *BD* II, 409, 413; 1499 *BD* II, 447); *знах. одн. докончанье* 5 (1498 *BD* II, 410; 1499 *BD* II, 448, 449); *докончанїе* 1 (1445 *Cost.* II, 726); *місц. одн. по докончанью* (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448).

*ДОКОНЧАТИ *дієсл. док.* (3) (що) докінчити, закінчити: докончали шию (!) каплицю письмо мїя октября вь... (Краків, 1478 *ОБРН* 131); Докончана бы(с) сїа книга оу великомъ градѣ оу краковѣ (Краків, 1491 *KE*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. докончали* (1478 ОБРН 131); *перф. пас. 3 ос. одн. ж. докончана бы(ст)* (1491 КЕ).

*Див. ще *ИСКОНЧАТИ СЯ, *СКОНЧАТИ.*СКОНЧЫТЫ.*

*ДОКОНЧИВАТИ *дієсл. недок.* (1) домовлятися, укладати договір: Се язъ кнАзь великий димитрии докончиваю и повинуюСА службою таковою (б. м. н., 1366 Р 14).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн. докоичиваю* (1366 Р 14).

*Див. ще *ДОКОНЪЧАТИ СЕ, *СКОНЧАТИ 2.*

*ДОКОНЪЧАЛЬНЫЙ *див. *ДОКОНЪЧАЛЬНЫЙ.*

*ДОКОНЪЧАЛЬНЫЙ *прикм.* (3) ◇ доконъчальная грамота (1) договірна грамота; И ты... ему ни въ чомъ не исправляешъ... а имя его къ нему пишешъ не по тому, какъ межы васъ въ доконъчальныхъ грамотахъ писано (б. м. н., 1499 ВД II, 448); доконъчальныи запись (1), запись доконъчальныи (1) (акт) угода, договір; и мы тогды... съ нимъ миръ взяли и крестъ целовали и записы доконъчальныи написалъ (б. м. н., 1498 ВД II, 410).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. доконъчальныи* (1498 ВД II, 410); *місц. мн. въ (по) доконъчальныхъ, доконъчальныхъ* (1498 ВД II, 409; 1499 ВД II, 448).

ДОКОНЪЧАНЬЕ *див. ДОКОНЧАНЬЕ.*

*ДОКОНЪЧАТИ СЕ *дієсл. док.* (1) домовитися (про що), укласти угоду, договір: г(с)дръ нашъ воевода поставилъ день... такъ абы есте ваша мл(с)ть прислали... свои(х) послы въ какъ бы се межы вами тое... доконъчало (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. бы се...* доконъчало (1496 ПСВВ 192 зв.).

*Див. ще *ДОКОНЧИВАТИ, *СКОНЧАТИ 2.*

ДОКТОРЪ ч. (1) (*учений ступінь*) доктор: а прито(м) были докторъ с кракова кйзъ янь рекгула а кйзъ иванъ борисови(ч) глинський (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. одн. докторъ* (2-а пол. XV ст. СПС).

ДОКУЛ, ДОКОУЛЪ, ДОКОУЛА *спол.* (12) (*приєднує підрядні речення часові — у постпозиції*) поки, доки (11): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... бывшой жонъ нашон... на каж(д)ый го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в)... доку(л) она жива (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142);

(у *препозиції*) поки, доки (1): а докул matka н(а)ша жива она имаєт своих сел поживати, а кн(А)зю Василью... оу тоє неуступати саА (Луцьк, 1463 AS I, 55).

Див. ще ДОКОЛЪ 1.

*ДОКОУЧАТИ *дієсл. недок.* (1) (кому) докучати: дѣти имбють проси(т) во дѣлїци своеи а потомъ истративши оїю докоучають (XV ст. СЯ 40 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. докоучають* (XV ст. СЯ 40 зв.).

*ДОЛБНИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... Иванко Левич и... сынове Ходка Долбнича, на нмъ Оанца и Иванко и Васко... и продали свою правую отниоу (Сучава, 1492 ВД I, 509).

ФОРМИ: *род. одн. Долбнича* (1492 ВД I, 509).

ДОЛГА, ДОЛХА ч. (3) (*особова назва*): тоє имь ве(с) хотар куда имь е(ст) очуинилъ долха драгомиръ посланъ о(т) гсвами (б. м. н., 1415 Cost. I, 122); Стефан воевода... оже(е) тотъ... наш слоуга пан Долга слоужил нам правую и верною (слоужбою) (Сучава, 1480 ВД I, 237).

ФОРМИ: *наз. одн. Долга 1* (1480 ВД I, 237); *Долха 1* (1415 Cost. I, 122); *дав. одн. Долзи* (1480 ВД I, 238).

*ДОЛГІЕ ШИИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Довгоши: мы великий кйзъ швітриг(а)л свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таа села в луцкой земли... долгие шин а велбичи (Житомир, 1433 Р 126); оузрвѣши есмо знаменитую намъ слоужбоу... пана Еръша терешковича И мы... даемъ И дали есмо емоу село долгие шин в луоцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 Р 160—161).

ФОРМИ: *знах. долгие шин, долгие шин* (1433 Р 126; 1452 Р 161).

*ДОЛГИИ *див. ДЛЪГЫ.*

ДОЛГО *присл.* (15) 1. (*у просторовому відношенні*) завдовжки (11): Паки же... даемо... отцу владыце... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ... какъ се въ собе широко и долго маєтъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3); А тако дали есмы емоу... зо всѣми ужитки... како широко и долго и округло у его границахъ (Судомир, 1408 АрхЮЗР I, 6); и мы... емоу имьне... даемъ и записуемъ... так широко и долго (*в ориг. долко. — Прим. вид.*) и кругло якъ тоє имьне выше писаное въ своих границахъ замѣрено естъ (Вільна, 1499 AS I, 117—118).

2. (*у часовому відношенні*) довго (4): а они имають держати так(о) долго докола имо тыхо дѣ тисачи рубли исполна не о(т)дамы (Луцьк, 1388 Р 37); па(к) ли (бы мы) не д(б)али платити... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имьне(т) исигити ты(х) дванацца(т) сс(г) (!) золоты(х) на наши(х) купце(х)... та(к) долго, али(ж) жонъ нашеи бывшеи... попо(л)ными истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 Cost. I, 142).

*ДОЛГОЛДАТОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Се А кйзъ долголдатъ долголдатови(ч)... даю... по своен дши... тоую зе(м)лю (Київ, 1427 Р 108).

ФОРМИ: *наз. одн. долголдатови(ч)* (1427 Р 108).

ДОЛГОЛДАТЬ ч. (1) (*особова назва*): Се А кйзъ долголдатъ долголдатови(ч)... даю... по своен дши... тоую зе(м)лю (Київ, 1427 Р 108).

ФОРМИ: *наз. одн. долголдатъ* (1427 Р 108).

*ДОЛГОСТЬ ж. (2) (*протягистъ у просторі*) довжнина: Про (г)о... си(м) листо(м) моимъ надаю... Городища Селища... И зо (в)сею зе(м)лею на(д) рекою роусавою По обохъ сторонахъ Тоє реки земля ЛежачаА Какъ еє Про(д)кове В широко(ст)и И до(л)гости з доубровами сеножа(т)ми И ре(ч)ками Малими В роусавоу Впадаючими... землю Деръжати Маєтъ... И з оними Городищами И ихъ широкою И долгостю землАною (Прилуки, 1459 Р 171).

ФОРМИ: *ор. одн. долгостю* (1459 Р 171); *місц. одн. в до(л)гости* (1459 Р 171).

ДОЛГОШИИНЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а кн(А)зю Семену досталсаА город Колоден а села: Чернехов... Долгошинцы (Луцьк, 1463 AS I, 54—55).

ФОРМИ: *наз. Долгошинцы* (1463 AS I, 55).

*ДОЛГЪ ч. (9) 1. борг (7): а кто своего должника лиде(м) (познал), а оухочет(т) права жадати о своемъ долгу, що бы пошо(л) до брашова (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); А два(д)цать копъ гроше(и) в каж(д)ый годъ має(т) есь себе брати за до(л)гъ што есьмо емоу выньни (Петрків, 1489 АМВ); А што коли кому буду чим должен, што будь (у) кого узял пенезей, ал(!) чимъ будь бралъ в кого, ино тые долги мое поплати зять мой князь Михайло (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

2. зобов'язання (1): а вежде мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7);

злодейскыи долгъ (1) *див. *ЗЛОДЪ ИСКИИ.*

ФОРМИ: *род. одн. долгоу* (XV ст. ВС 11); *дав. одн. долгу* (1430 ГВКЛ 7); *знах. одн. долгъ, до(л)гъ* (1489 АМВ; XV ст. ВС 6 зв., 11); *місц. одн. о долгу 1* (бл. 1435 Cost. II, 692); *о долзе 1* (XV ст. ВС 35); *знах. мн. долги* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

*Див. ще *ДЛЪГЪ.*

*ДОЛГЫИ *див. ДЛЪГЫ.*

ДОЛГЫИ ч. (2) (*особова назва*): а при первомъ соудъ былъ па(н) васко таптюковичъ... ива(н) долги (Галич, 1401 Р 66); тѣмъ мы видѣвше его правую и верною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашеи земли... селище фоундещо(м) между попо(м) мирчомъ и длъгымъ петромъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 444).

ФОРМИ: *наз. одн. долгыи* (1401 Р 66); *ор. одн. длъгымъ* (1436 Cost. I, 444).

ДОЛЕ *див. ДОЛГЪ.*

ІДОЛЕКЫЙ *див.* *ДАЛЕКІЙ.

*ДОЛЖЕКЪ ч. (3) (назва села в Київській землі): а о(т) камены горы по до(л)же(к) (б. м. н., бл. 1458 P 167).
 ФОРМИ: *дав. одн. до(л)жоу* (бл. 1458 P 167); *знах. одн. до(л)же(к)* (бл. 1458 P 167); *ор. одн. до(л)жо(м)* (бл. 1458 P 167).

Див. ще *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ.

ДОЛЖЕН *предик.* (3) (що кому, чим кому) винен (що кому): мы володиславъ... король польскыи... знаемъ то... аже есмы долъжни одну тысячу рублевъ фразьско(г) серебра пріятелю нашему александру воево(д) (б. м. н., 1411 P 76); А што коли кому буду чим должен... ино тые долги мое поплати зять мой (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

ФОРМИ: *наз. одн. должен, до(л)жень* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; XV ст. *ВС* 35); *наз. мн. долъжни* (1411 P 76).

*ДОЛЖЕСКОУЛЪ ч. (1) (*особова назва, молд., слов. долги*): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую службоу до нас... потвѣрили есмы емоу... Должешіи... шо оны... коупиль... от Мароушка дочка Оан(ч)и Должескоула (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *род. одн. Должескоула* (1479 *ВАМ* 61).

ДОЛЖЕШІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую службоу до нас... дали и потвѣрили есмы емоу... села на имѣ: Должешіи, на оустіе Албынь (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *наз. Должешіи* (1479 *ВАМ* 61).

ДОЛЖИНЪ *прикм.* (1): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую службоу до нас... дали и потвѣрили есмы емоу... третія част того села шо коупиль от Нистра, паснокъ Должинъ (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Должинъ* (1479 *ВАМ* 61).

Пор. ДОЛГА.

*ДОЛЖНИКЪ ч. (9) 1. боржник (5): а кто своего должника лице(м) познал, а оусхоче(т) права жадати о своемъ долгу, шобы пошо(л) до брашова, та шобы оучинили имъ право ра(д)ци брашовстїи на его должника (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692).

2. позикодавецъ (4): коли бы до(л)жникъ рекль тое именіе што ты дръжшиш е(ст) мнѣ бли(ж)шее, бо тотъ што тобѣ прода(л), а мнѣ бы(л) до(л)жень первіе ни(ж)ли ты коупиль (XV ст. *ВС* 35).

ФОРМИ: *наз. одн. до(л)жникъ, должни(к)* (бл. 1435 *Cost.* II, 692; XV ст. *ВС* 35); *дав. одн. до(л)жнкоу* (XV ст. *ВС* 18); *знах. одн. должника, до(л)жника, долъжника* (бл. 1435 *Cost.* II, 676, 692; XV ст. *ВС* 8, 31).

Див. ще *ДЛЪЖНИКЪ.

*ДОЛЖНО *предик.* (1) слід: а боудоут ли тыи пенези оу меньши(х) ре(ч)хъ ни(ж)ли емоу до(л)жно а возьмь оу темь некоторые(и) закла(д) тогда маеть оу томь досы(ть) имѣ(т) (XV ст. *ВС* 18).

*ДОЛЖОКЪ ч. (2) (*назва села на Буковині*) Довжок: тьмь мы видѣвши его правоую и вѣрноую службоу до на(с)... дали есмы емоу... село где петришоръ сиди(л), оу конецъ должоу, еще село по(д)лѣжко(м), где драгомиръ сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *род. одн. должоу* (1437 *Cost.* I, 541); *ор. одн. (д)лѣжко(м)* (1437 *Cost.* I, 541).

*ДОЛЖОКЪ² *див.* *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ.

ДОЛЪЗСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А се я, пан Андрѣй Волоотовичъ, староста перемильскій, и панъ Иванъ Долъзскій Зеньковичъ... созываемъ симъ нашимъ листомъ: просили нас два брата рожоная... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн. Долъзскій* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ДОЛИ *див.* ДОЛЪ.

ДОЛИНА¹ *ж.* (83) долина (57): а хотарь емоу е(ст)... прость чересь долиною (!) до могылы (б. м. н., 1400 *DIR* «А»

433); а ту испьпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ... Ако стоить на брегъ долины прость на дубъ (Галич, 1404 P 68); а тамъ при той долины копецъ усыпано (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); землю Деръжати маеть... И з оними Городищами... И ярами Долинами (Прилуки, 1459 P 171—172); а хотарь чере(с) долиною на сто(л)поу... та чере(с) долиною шо съ зоветь переємъ на друогу долиною (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А которыи нивки в долине и долина самая и за долиною нивки... то есми велель держати виноградником (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); А хотарь... черес поле та на долиною (Гирлов, 1499 *ВД* II, 148);

(*назви місцевостей у Подільській землі*): до л ы н а Б у ч а ч и а я (1), (д о л и н а) Б у ч а ч а я (2) и зъ Мыскаво горба до потоку и долины Бучачной — усе улєво грунтъ до Почапинець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); д о л и н а G d z u r d z o w a (1): Nos Alexander Vitoldus... Villam servitori nostro Basilio Karaczewski, dictam Sytuakow, na wierch dolini Gdzurdzowu... dedimus (б. м. н. 1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1—2); до л ы н а К о б е л ы ц к а я (1): а одъ тоєи долины Кобелькой (!) на полудєнь грунтъ Хмельницкій вправо, а до Почапинець влєво (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); до л и н а Л о т о ч н а я (2): А отъ долины Лоточной до Крыныци, гдѣ ся починаеть ричка Ольшанка, тамже копцовъ усыпаты есмо велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); до л ы н а Щ е р б а н о в а (2): тамже копцовъ усыпаты есмо велилы у тоєи рички Ольшанки, пры долины Щербановой; а одъ долины Щербановой до Сиквы долины (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); В е л и к а я Д о л и н а (3) *див.* ВЕЛИКИЙ¹ 1; В и р н а я д о л ы н а (1), до л ы н а В и р н а я (1) *див.* ВѢРНЫИ; ко у р і е в а д о л и н а (1) *див.* *КОУРІЕВЪ; л а з и р о в а д о л и н а (1) *див.* *ЛАЗИРОВЪ; л и п о в а (д о л и н а) (1) *див.* *ЛИПОВЪ; м о и с ь в е в а д o л и н a (1) *див.* *МОИСЬЕВЪ; с е р б с к а я d o л i n a (1) *див.* *СЕРБСКИЙ; х л у б о к а я d o л i n a (2) *див.* *ХЛУБОКИЙ; Ц е ц у л ы н а (Ц ы ц у л ы н а) d o л i n a (2) *див.* *ЦЕЦУЛЫНЪ; А к у ш е в а d o л i n a (1) *див.* ЯКУШЕВ.

ФОРМИ: *наз. одн. долина* 2(1409 *Cost.* I, 65; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *зам. род. на конецъ долина, о(т) оустіе долина* 2 (1428 *Cost.* I, 209; 1429 *Cost.* I, 280); *род. одн. долины* 13 (1430 *ГВКЛ* 7, 8, 9); *долины* 8 (1404 P 68; 1411 *Cost.* I, 84; 1430 *ГВКЛ* 8; 1431 *Cost.* I, 317; 1438 *DBAc* 27; 1453 *Cost.* II, 445; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *долины* 2 (1430 *ГВКЛ* 7); *dolini* 1 (1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1); *зам. знах. чере(с) долини* 1 (1453 *Cost.* II, 445); *дав. одн. долине* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *по долины* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *знах. одн. долину, долиною* 18 (1414 *Cost.* I, 111; 1425 *Cost.* I, 168; 1436 *Cost.* I, 459; 1438 *DBAc* 27; 1446 *ПГСПМР*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1475 *AS* I, 71; 1488 *ДГСПМ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *ВД* II, 148 і т. ін.); *долину* 1 (1430 *ГВКЛ* 9); *чересь ! долиною* 1 (1400 *DIR* «А» 433); *зам. род. на конецъ долину* 4 (1409 *Cost.* I, 65; 1488 *ДГСПМ*); *ор. одн. долиною* 12 (1404 P 68; 1409 *Cost.* I, 65; 1425 *Cost.* I, 168; 1431 *Cost.* I, 317; 1453 *Cost.* II, 445; 1456 *Cost.* II, 582; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *долиною* 2 (1430 *ГВКЛ* 8, 9); *місц. одн. при долины* 4 (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *в (на) долине* 2 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *на долинь* 2 (п. 1349 P 3; 1419 P 91); *на долини* 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); *на долины* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *наз. мн. долины* (1436 *Cost.* I, 444); *ор. мн. Долинами* (1424 P 100; 1459 P 171—172).

*ДОЛИНА² *ж.* (2) (*назва села у Галицькій землі*) Долина: тоти старци... стали... подлѣ доубровы горъ до льсоцкой дороги котраА идеть и зоудечева до долины (Зудєчів, 1413 P 83); а мы... сталі по(д)лѣ потока... кде перехо(д)т) дорога о(т) зоудечова к долинь (Зудєчів, 1421 P 95—96).

ФОРМИ: *род. одн. долины* (1413 P 83); *дав. одн. долинь* (1421 P 96).

*ДОЛИНКА ж. (2) долинка: А хотар тои боукати земли... на долиноу на един доуб знаменан, та долинокою горь до трояна... на столпь (Сучава, 1489 *BD* I, 373—374).

ФОРМИ: *знах. одн. долинкою* (1489 *BD* I, 374); *ор. одн. долинокою* (1489 *BD* I, 374).

*ДОЛІНА див. *ДОЛИНА².

ДОЛКЪ ж., *невідм.* (2) (*особова назва, молд.* Долка, *пор. цсл.* Анатолии): една част от тих сел да ест слоугам нашим Тоадероу юкашоу и братаничем его Фарко апродоу и сестрам его Долкъ и Мьроушки (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ДОЛНЕИ *присл.* (1) вниз: тем мыи виде(в)ше его правою слоу(ж)бо (!) до на(с)... дали и потвърдили есмы емоу... его о(т)ни (!)... съ гри(н)дь о(т) богата, до(л)неи о(т) рен(т)е (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21—22).

*ДОЛНИИ *прикм.* (5) нижній: хотар... о(т) стльпа на пьть до(л)нъ на вели(х) (!) тополи (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); Мы Георгіе архієпископъ Соучавскыи и земли молдавскон, Василіе епископъ Долнѣи епискоупїи Романова трьга... слюбили... есмо и слюбоуем под вьроу нашею христїанскою (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. до(л)нъ* (1458 *Mih. Doc.* 122); *род. одн. ж. Долнеи, Долнѣи* (1473 *BD* I, 186, 187; 1499 *BD* II, 425).

*ДОЛНИИ ТРЬГЪ див. ДОЛНІИ ТОРГЪ.

ДОЛНИ ТРЬГ див. ДОЛНІИ ТОРГЪ.

*ДОЛНИЦЯ ж. (1) (*частина спадицини, маетку, розділеного між спадоємцями*) ділянка, дільница, уділ: А пану Олє(х)ну на его до(л)ницю досталосе бачаница а тєсово а сьєныи гай (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. до(л)ницю* (1478 *ЗРМ*).

Див. ще *Д'Г'Л'НИЦА.

ДОЛНІИ ТОРГЪ, ДОЛНИ ТРЬГ ч. (21) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Роман, Дольний Торг: Писано оу долнїи торгъ (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); и дали и потвърдили есмы нашеи митрополїи о(т) до(л)него трьга... еи питомы циганы (Сучава, 1465 *DIR«A»* 518); Пис(анъ) оу Долнем трьгоу (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. писано оу долнїи торгъ* 1 (1411 *Cost.* II, 638); *Пис(а) оанца оу Долии трьг* 1 (1475 *BD* I, 200); *род. одн. долнего трьга, до(л)него трьга* (1415 *Cost.* I, 122; 1448 *Cost.* II, 342; 1464 *BD* I, 84; 1465 *DIR«A»* 518; 1470 *BD* I, 141; 1472 *BD* I, 169); *місц. одн. оу Долнем (Долнемъ, Долнемъ) трьгоу (трьгу)* 10 (1443 *Cost.* II, 185; 1444 *DIR«A»* 481; 1445 *Cost.* II, 236; 1449 *Cost.* II, 380; 1458 *BD* I, 9; *ПГСММЦ*; 1466 *BD* I, 113, 115; 1470 *BD* II, 310; 1475 *BD* II, 336); ! *оу долии трьгу* 1 (1451 *Cost.* II, 400); *зам. род. от Долнемъ торгоу* 1 (1470 *BD* I, 155).

Див. ще *РОМАН².

*ДОЛНЪ див. *ДОЛНИИ.

ДОЛОВЪ, ДОЛОВЪ, ДОЛОУВ, ДОЛУУ *присл.* (24) униз, додоу: А ко млину граница... доловъ смотричемъ што дуброва межи ходорковымъ селомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); тоти старци... оуказали староую границу... доловъ теплицею до рьки до свьчъ (Зудечів, 1413 *P* 83); А хотар... да ест оусе долоуво потокомъ Брьлинскимъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 154—155).

Див. ще ДОЛОУ.

*ДОЛОЖИТИ СЯ див. *ДОЛОЖИТИ СЯ.

*ДОЛОЖИТИ СЯ *дієсл. док.* (2) (у кого, кого) запитати, спитати дозволу: ачъ не дастъ имь Богъ детокъ, ино доложивши се у осподаря короля... волныи себе продати и ближнымъ... дати (Володмир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); ...я ѳедо(с)и игуме(н) доло(ж)вшиися вл(д)ки... остато(к) то(г) сребра... зваживъ (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. доложивши се* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *доло(ж)вшиися* 1 (XV ст. *ВОРСР* 179).

*ДОЛОТЧЕ с. (1) (*назва села у Волинській землі*): Се я Гринко Єлович продал есми... село Долотче (Острог, 1465 *AS* I, 57).

ФОРМИ: *знах. одн. Долотче* (1465 *AS* I, 57).

ДОЛОУ, ІДУЛУ *присл.* (48) униз, додоу: а хотарь ти(м) село(м)... долоу потокомъ до тазлова (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); и еще есми ему дали и потвърждаемъ ему(у) села на милѣтинъ ниже о(т) шипоте о(т) тополи долу где была села шефана зуграфа (Сучава, 1445 *Cost.* II, 211—212); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)...

оже... дали и приложили есмы о(т) на(с)... нашему стмоу монастыроу о(т) немца болото криваА и озеро... о(т) где выходить гръла из днистра и тече(т) долоу (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

Див. ще ДОЛОВЪ.

ДОЛОУВ див. ДОЛОВЪ.

ДОЛУУ див. ДОЛОВЪ.

ДОЛХА див. ДОЛГА.

*ДОЛХИИ ч. (3) (*особова назва*): И оуставше наше слоуги Васко и Михоул Бонтъ и Михыл и Тодерика Долхїи та заплатили оусе исполна (Васлуй, 1495 *BD* II, 40).

ФОРМИ: *наз. мн. Долхїи* 1 (1495 *BD* II, 40); *зам. дав. продали слоугам нашим Васкови... и Тодерика Долхїи* 2 (1495 *BD* II, 40, 41).

*ДОЛХОВСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Долгаска у Молдавському князівстві*): лд цркъ(в) до(л)ховска и(с) попомъ (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. до(л)ховска* (1490 *DC* 147).

*ДОЛЬ ч. (4) діл, долина (3): ино ротымпанови сынове поставили... хотари... о(т) могилы выше дуба та прости на доль (Сучава, 1423 *DIR«A»* 447); а хотар... отъ дола до столпа (б. м. н., 1500 *SD* 7);

тополии доль (1) див. *ТОПОЛИИ.

ФОРМИ: *род. одн. долоу* 2 (1445 *Cost.* II, 212; 1458 *BD* I, 19); *дола* 1 (1500 *SD* 7); *знах. одн. доль* (1423 *DIR«A»* 447).

*ДОЛЬГИЕ ШИИ див. *ДОЛГИЕ ШИИ.

*ДОЛЬГОСТЬ див. *ДОЛГОСТЬ.

*ДОЛЬЖЕНЪ див. ДОЛЖЕН.

*ДОЛЬЖНИКЪ див. *ДОЛЖНИКЪ.

*ДОЛЫНА див. ДОЛИНА¹.

*ДОЛЬ див. *ДОЛЬ.

*ДОЛЬЗКЪ див. *ДОЛЬЗСКЪ.

*ДОЛЬЗСКИЙ *прикм.* (2): Я пань микоула дьди(ч) до(л)зский и перева(л)ский... есми сороужи(л) цркъвъ стго никола на старо(м) монастыри оу дользкоу (Перевали, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. до(л)зский* (1440 *P* 142); *дав. одн. ж. ! дользской* (1440 *P* 142).

Пор. *ДОЛЬЗСКЪ.

*ДОЛЬЗСКЪ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*) Дольськ: Я пань микоула... сороужи(л) цркъв... оу дользкоу (Перевали, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *род. одн. дользска* (1440 *P* 142); *місц. одн. оу дользкоу* (1440 *P* 142).

*ДОЛЬЗСКИЙ див. *ДОЛЬЗСКИЙ.

ДОЛЪ, ДОЛИ, ДОЛЕ *присл.* (7) 1. понизу, низом (6): хота(р)... доль между таркьоу и бистриц (!) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122); А хотар... Сьратою доль до где оупадаєт Сьрата оу Проуть (Сучава, 1489 *BD* II, 373—374).

2. внизу, долі (1): тьмъ мы видѣвши его правою и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село доли на проути итовоевци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

*ДОЛЬШЬНИИ *прикм.* (1) нижній долїшній: а даль есмь и землю рольную и съ сьножатьми... о(т) бреховича дубья по долъшньи коньци деречину гаику (Казимир, п. 1349 *P* 3).

ФОРМИ: *ввах. одн. ч. долъшньи* (п. 1349 *P* 3).

ДОМ див. ДОМЪ.

ДОМА *присл.* (2) удома, дома: до того позволяемъ имь в домихъ своихъ вшелякіи пожитки себе привласчати

и вшелякіе напое, дома робечы и привозные купуючи, въ домахъ своихъ шинковать (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); также слобуемъ за тыхъ штожь будутъ дома, неприѣдутъ с нашимъ г(с)дрмъ, стефаномъ, ку голдованию (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610).

*ДОМАБОРЬ ч. (1) (назва домену в Польському королівстві, пор. Domaborz, або Domabórgz): мы воицехъ з бжиен м(с)ти ярцибискупъ гнвзденскии збыгнѣвъ краковскии... андрѣи з домаборѣ калискии... слобуемы и слобили есмы словомъ и рукою вшитци (Ланциня, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн. домаборѣ* (1433 *P* 122).

*ДОМАКОУШЪ *див. ДАМАКОУШЪ.*

ДОМАНИНКА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Доманинка: а што матка н(а)ша держит отчину и(а)шу и села манев... Доманинка... то все брату н(а)шому... после матки н(а)шого живота (Луцьк, 1463 *AS* I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Доманинка* (1463 *AS* I, 55).

ДОМАРАТЬ ч. (2) (особова назва, стч., стп. Domarad): а при то(м) свѣдци были князь Ань... (домарать с ко)бы-

ланъ (Медика, 1415 *P* 87); мы воицехъ з бжиен м(с)ти ярцибискупъ гнвзденскии... домарать воицкии, ванценць съ шамотулъ межирѣчкии... слобуемы и слобили есмы словомъ и рукою вшитци... тако яко инии панове первии намѣсткове наши... слобили были и записали са (Ланциня, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. домарать* (1415 *P* 87; 1433 *P* 122).

! ДОМИНАКА (ДОМИНИКА) *див. ДОМИНИКЪ.*

ДОМИНИКЪ ч. (3) (особова назва, стч., стп. Domipik, лат. Domipicus): а... коли по(д) прісагою свидо(ч)ство чинили, тогда тотъ доминикъ оставил того якоуба для коумовства его же (XV ст. *BC* 20); отец мой кн(а)зь Федоръ ставил ц(е)рков матку б(о)жею на клаштор томоу закону св(а)т(о)го Доминика (Острог, 1443—1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *наз. одн. доминикъ* (XV ст. *BC* 20); *род. одн. Доминика* I (1443—1452 *AS* I, 39); ! *доминика* I (XV ст. *BC* 20).

*ДОМИНКОУШЪ *див. ДАМАКОУШЪ.*

*ДОМНЕВЪ *прикм.* (1) ◇ могила Домнева *див. МОГИЛА.*

ФОРМИ: *наз. одн. ж. До(м)нева* (1479 *BD* I, 221).

ДОМОВЪ *присл.* (1) додому: коли чоловкъ то(г) обвиненыи домовъ приѣде... тогда по его оубханъ третии дѣ(с) право мае(т) быти (Галич, 1435 *P* 134).

*ДОМОВЫЙ *прикм.* (5) (який перебував в домі, зв'язаний з домою) домашній (4): а по(л)стада да(л) есми еи вччно и домовый рѣчи по свое(м) животъ (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9); а челяд, и стадо, и статки домовые делили на поля (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); Тежь жаловалъ намъ тотъ Мартинець на Богдана, штожь деи онъ въ его невѣстки, у Проселковыи жоны, пограбилъ челядь и иньи статки домовый (Вільна, 1498 *АЛМ* 159);

квалтъ домовый (1) *див. *КГВАЛТЬ.*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. домовы(и)* (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *знах. мн. ч. домовые* I (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *домовый* I (1498 *АЛМ* 159); *знах. мн. ж. домовые* I (1498 *АЛМ* 18); *домовый* I (п. 1450 *ПИ* № 9).

ДОМОКОУШ *див. ДАМАКОУШЪ.*

ДОМОКОУШЪ *див. ДАМАКОУШЪ.*

*ДОМОНКОУШЪ *див. ДАМАКОУШЪ.*

*ДОМОТКАНОВИЧЪ *див. ДОМОТЬКАНОВИЧЪ.*

ДОМОТЬКАНОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): И потомъ говориль намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотъкановичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежь тетька была (Краків, 1489 *РИБ* 437).

ФОРМИ: *наз. одн. Домотъкановичъ* (1489 *РИБ* 437); *дав. одн. Домоткановичу* (1489 *РИБ* 437).

ДОМЪ, ДОМ, ДОМЪ ч. (135) I. дим, житло, оселя (18): А пить могориць оу быицкомо оу дому за копу грошии (Перемисль, 1359 *P* 10); а писано оу кнефла в дому (Львів,

1370 *P* 18); хто прѣбъжи(т) на чужии домъ о бронъ а оуранать того (XV ст. *BC* 19); а привиліе шо има(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (I), коли ем до(м) злодѣи покрадили (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

2. (будівля) дим, будинок (36): тыломъ тые пляцы до домовъ церковныхъ и дому Ивановского (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); а еще есмы имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавѣ, одинъ домъ, а у томъ дому корчму не держати (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже... паиъ андрейко и бра(т) его... продали... половина... села... и съ оусмыи домы, шо су(т) о(т) то(и) стороны потока (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); а тога их привилія пожегла оу домъ Блошев от Боудеши, коли емоу изгорил дом (Сучава, 1498 *BD* I, 323); я Оношко Витонизкий сознаваю...: продал есми кн(а)г(и)ни Семеновой Василевича... дом свой оу луцкомъ мѣсти промеж орменское ц(е)ркви и капланского домоу на берези Стыра (Луцьк, 1490 *AS* I, 92); А тоги привилии погорили оу домъ Роусоула от флочещи, коли емоу погорил дом (Сучава, 1491 *BD* I, 452).

3. садба (6): а половицю тѣхъ пѣназии наложили есмы на твоѣ роботы... на домъ на медичкии (б. м. н., між 1386—1418 *P* 35); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службу боу до на(с)... дали и потврѣдили есмо имъ... язерь коврѣлоуискии... и половина о(т) млино(в)... да оучиньтъ соби до(м) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); а продал есми кн(а)г(и)ни тот свой домъ... из землею и с синожатю, што коли к томоу домоу слушае (Луцьк, 1490 *AS* I, 92).

4. (феодална земельна маєтність) вотчина (69): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службу до на(с)... дали есмъ (sic.— *Прим. вид.*) ему оу нашеи земли оу молдавской села о(т)ннина его на имъ (оунгоурѣи) где домъ его (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64); А хотар томоу вышеписанному село... да ест... черес поле... шо ест оузли Миходричаева дома (Гирва, 1499 *BD* II, 148).

5. храм, церква (5): Я Семень сколковъ по повелѣнню господина цтя моего уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родителн наши (Київ, 1398 *ДГПМ*); а то дали есмо оу до(м) стѣн тр(о)ци на па-м(т) (I) родителе(м) йшимъ (Київ, 1459 *P* 174).

6. (династія) дим, рід (1): мы велики князь Швидрик-гяль Руски и иныхъ, чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрною... пана Богуша Оверкича Тимоха... которого намъ sprawy и родъ зацный домоу его вѣрній нашъ князь Сендюшко оповѣдалъ... А такъ мы... одного прѣймемо и прѣяли есмо, яко человекъ зачного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 *P* 140).

ФОРМИ: *наз. одн. домъ, дом*, домъ 31 (1409 *Cost.* I, 64; 1419 *DIR* «А» 444; 1427 *DBAc* 22; 1439 *Cost.* II, 62; 1448 *Cost.* II, 316; 1468 *BD* I, 130; 1475 *BD* I, 206; 1483 *BD* I, 272; 1490 *BD* I, 420; 1497 *BD* II, 112 і т. ін.); *зам. місц. одн. оу дом, оу домъ* 3 (1434 *Cost.* II, 670; 1488 *BD* I, 323; 1491 *BD* I, 452); *род. одн. дому, домоу* 10 (1386—1418 *P* 35; 1389 *PEA* I, 27; 1429 *Cost.* I, 280; 1438 *P* 140; XV ст. *BC* 12, 19, 20, 27, 36; 1490 *AS* I, 92); *дома* 1 (1499 *BD* II, 148); *дав. одн. дому* (1438 *P* 140; 1490 *AS* I, 92); *знах. одн. домъ, дом, домъ* (1386—1418 *P* 35; 1398 *ДГПМ*; 1408 *Cost.* II, 633; 1431 *Cost.* I, 325; 1448 *Cost.* II, 324; 342; 1456 *Cost.* II, 791; бл. 1458 *P* 167; 1460 *BD* II, 276; XV ст. *BC* 6 зв., 19; 1490 *AS* I, 92 і т. ін.); *місц. одн. оу (въ, в, въ) дому, дому* 18 (1359 *P* 10; 1378 *P* 26; 1388 *ZPL* 106; 1408 *Cost.* II, 633; 1421 *P* 92; 1434 *Cost.* II, 670; 1446 *P* 154; 1458 *ОЖДМ*; XV ст. *BC* 27, 32 зв.; 1472 *BD* I, 177 і т. ін.); *у домъ* 1 (1408 *Cost.* II, 633); *наз. мн. домове* (1467 *BD* I, 119); *род. мн. домовъ* (1389 *PEA* I, 27; XV ст. *BC* 7, 25 зв.); *знах. мн. дома* 6 (1449 *Cost.* II, 385, 386); *домове* 1 (1449 *Cost.* II, 385); *ор. мн. дома* (1443 *Cost.* II, 131); *місц. мн. в домахъ* 1 (1389 *PEA* I, 27); *в домихъ* 1 (1389 *PEA* I, 27); *оу доме(х)* 1 (XV ст. *BC* 28 зв.).

***ДОМЪНИИМАТИ СА** дієсл. недок. (1) (стп. domnietać się, стч. domniwati się) думати, припускати (що): коли(ж) которий члвкъ домъниимаеться имаєть право ко деди(ч)ствъ ж што(ж) иньшій держать а оу три годы и за три месеци не габаєть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуємъ томоу первомоу зансканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. домъниимаеться* (XV ст. ВС 20 зв.).

ДОМЪ див. **ДОМЪ**.

ДОНДЕЖЕ спол. (1) (цсл. доньдеже) (зв'язує підрядні речення) (приєднує підрядні часові — у постпозиції) доки:

Азь рабъ бжїи... именованъ стефанъ... купи(х) съ тетрає-
ў(г)ль... и дадо(х) его по(о)поу никїтъ, да слоужити(ль) въ
не(м) до живота своего и по сьмръти его да є(ст) дьца(м)
его... вноучАто(м) его, и пр(в)вноучАтомъ дондеже сА вль-
че(ть) сьмА є(г) и корень (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

***ДОНИНЪ** ч. (1) (особова назва): а да(н)н (!) сеи листь —
через руки вельбно(г) мужа донина подканслєрего кролев-
ства (пол)ско(г) пробоща (с)вѣтого (флорїА)на предъ крако-
вомъ (Медика, 1415 Р 87).

ФОРМИ: *род. одн. донина* (1415 Р 87).

ДОНЧА ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві):
мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... слоуга наш
Авьроу продал... половину села от Дончещи, що соут на
Донча (Сучава, 1492 ВД I, 505).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. соут на Донча* (1492 ВД I, 505, 506).

ДОНЧЕШІИ, ДЪНЧЕШІИ мн. (6) (назва села у Мол-
давському князівстві): а Ромашкоу (в ориг. Ромаш(ш)-
коу.— *Прим. вид.*)... и Оулки да ест им село Дънче-
шїи (Сучава, 1490 ВД I, 392); а мы такожде... есмо
дали и потвѣрдили слоугам нашим... тоє прАдреченое
половина села на имъ Дончещїи (Сучава, 1492 ВД I,
506).

ФОРМИ: *наз. Дончещїи* 1 (1492 ВД I, 506); *Дънчешїи*
2 (1490 ВД I, 392); *род. Дончещїи* (1492 ВД I, 505).

ДОНЧЪ, ДОНЧЬ ч. (3) (особова назва, молд., пор. Ан-
тонїи): а писа до(н)чъ граматикъ, оу сочавъ (Сучава, 1433
Cost. II, 594); пи(с) дончъ (Сучава, 1448 DIR № 10b).

ФОРМИ: *наз. одн. дончъ, до(н)чъ, дончъ* (1433 Cost. II, 594; 1434 Cost. I, 398; 1448 DIR № 10b).

***ДОНЪ** ч. (1) (назва річки) Дон: А тои Арлыкъ писанъ
оу Ордь на оустьи Дону (б. м. н., 1392—1393 РФВ 171).

ФОРМИ: *род. одн. Дону* (1392—1393 РФВ 171).

ДОНЪ ж. (6) (особова назва, молд., пор. Антонїи): мы
стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... мьри-
на... и братаничи єи, силъ и сестра его. донъ ... и розделили
соби свои отнинї (Сучава, 1492 Cost. S. 161); па(н) тоаде
писар... заплати(л)л... ѿ зла(т) татарскы(х) оу роуки дони
(Ясси, 1495 ПГВСР).

ФОРМИ: *наз. одн. донъ* (1492 Cost. S. 161; 1493 ВД II, 14; 1495 ПГВСР); *дав. одн. дони* (1492 Cost. S. 161; 1495 ПГВСР).

ДОПОМАГАТИ дієсл. недок. (2) допомагати (кому): а
они па(к) по(д) то сА по(д)давали присьгою своею... быти
на(м) вѣрны и ср(д)ичныи отецъ... и допомагати на(м)
проти(в) ка(ж)дому нашєму) неприятели (Сучава, 1457 Cost. II, 811); и король бы... намъ допомагалъ... пенАзьми ль,
людьми ль, или именовемъ (б. м. н., 1481 ВД II, 364).

ФОРМИ: *інф. допомагати* (1457 Cost. II, 811); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы...* допомагалъ (1481 ВД II, 364).

***ДОПУСКАТИ** дієсл. недок. (1) (кого) (дозволяти на-
близитися) допускати: а которого моего человека... в дуб-
рове имуть, нехай его узвєсятъ, мене не допускаючи (Луцьк,
1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. допускаючи* (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

*Див. ще *ДОПУСТИТИ, ПЕРЕПУСТИТИ.*

***ДОПУСТИТИ** дієсл. док. (7) (кого чого, кого к кому кому чого, що) допустити (кого до чого), дозволити (кому що) (6): swedectwo dopuszczono majet' byti (Луцьк, 1388 ZPL 103); И Нагорка и Шпица... мовили намъ, абыхмо имъ того еднанья допустили (Краків, 1489 РИБ 433); естли г(о)с(по)д(а)рь король его м(и)л(о)сть допустит Цеценевскыи отчины их, тогда они маот кн(А)зю Олександру Сонкгушковичоу отложить пѣнази (Луцьк, 1491 AS I, 94); и мы... того Курила Иванова сына допустили есмо ровного дьлоу во все(н) о(т)чине и(х) (Вільна, 1495 ВК);

◇ бог допустилъ (1) див. **БОГЪ**.

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. допустили есмо* 1 (1495 ВК); *допустили* 1 (1489 РИБ 433); *майб. 3 ос. одн. допустит* (1491 AS I, 94); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. естли бы...* допустилъ 1 (1454 AS III, 10); *ажебы...* допустилъ 1 (1488 AS I, 141); *1 ос. мн. абыхмо...* допустили (1489 РИБ 433); *інф. пас. dopuszczono... byti* (1388 ZPL 103).

*Див. ще *ДОПУСКАТИ, ПЕРЕПУСТИТИ.*

***ДОПУЩЕНІЕ** с. (2) (воля, велиння) допущення, до-
пуск: александръ велики(и) кня(з) лито(в)скии... каза(л) твое(н) мл(с)ти поведити прыгодоу нашу которая жъ ся намъ з допущенья божьего прыгодила (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); естли бы съ пригодило з которого допущенїА божїего... иж бы мы от нъкоторого неприятели... та вьде-
мо ис нашей земли... тогда их милости земли да соут от-
ворени нам (Гирлов, 1499 ВД II, 421—422).

ФОРМИ: *род. одн. допущенїА* 1 (1499 ВД II, 421); *допущенья* 1 (1492—1493 ПВФЧ).

***ДОПУЩЕНЬЕ** див. ***ДОПУЩЕНІЕ**.

***ДОРАДИТИ СЕ** див. ***ДОРАДИТИ СЯ**.

***ДОРАДИТИ СЯ** дієсл. док. (13) (з ким, кого) поради-
тися (з ким), вислухати раду (від кого): тако смы мы опы-
тали старцевъ... и дорадивши сА есмъ ты(х) старцо(в) и рс-
правн(л) есмъ ихъ оучини(л) есмъ вьчную границу (б. м. н., 1419 Р 90); и мы, дорадившисе изъ нашою княгинею, и зъ нашими князы и бояры, подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Кгидоминович (!) Сушичъно и зъ даню медовою и грошовою... и со всеми доходы (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8); мы Стефан воево-
да... знаменито чинимъ... оже... дорадили сА есмо с на-
шымъ митрополитомъ Кир Теоктыстомъ... и оучинили есмо за доушоу... дида нашего (Сучава, 1466 ВД I, 105); А се я панъ Данило дамбогович (!) Задереveckи, вьдомо чинимо... Аже я дорадивса и своими приятелими, и своими дьтми Дали есмъ... Шандрови... дворищ (!) (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. дорадили сА есмо* 1 (1455 Cost. II, 771); ! *дарадили сА есмн* 1 (1448 Cost. II, 741); *дарадили сь есмо* 1 (1466 ВД I, 105); *дієприсл. перед. дорадивши сА есмъ* 1 (1419 Р 90); *дорадивши сА, дорадившися, дорадивь-
шися, ! дора(д)вшисА* 6 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1451 Р 156, 158; 1452 АрхЮЗР I, 20; Р 161; 1460 ВД II, 272); *дорадившесА* 1 (1456 Cost. II, 788); *дорадившисе* 1 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8); *дорадивсА* ! (1473 ЗНТШ V, 3).

*Див. ще *ПОРАДИТИ, *ПОРАДИТИ СА, ПРИРА-
ДИТИ, *ПРИРАДИТИ СА, РАДИТИ, 4, *ОУРАДИТИ.*

***ДОРАДИТИ СА** див. ***ДОРАДИТИ СЯ**.

ДОРГ ч. (1) (особова назва): а при том был... пан Гринко
МоукосєА, а пан Дорг (Берестя, 1448 AS I, 44).

ФОРМИ: *наз. одн. Дорг* (1448 AS I, 44).

ДОРОГА ж. (127) 1. (смуга землі, призначена для їзди і ходіння) дорога (71): грань... отъ монастыра речкою Чол-
ницею до мосту, на дорозе зъ Дубисчъ до Своза (Луцьк,
1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а по старымъ дорогамъ гостємъ
поити куда хочеть (б. м. н., 1366 Р 14); тоти старци... оука-
зали старою границу... от могыло(к)... к дорозъ котраА
дорога и деть из льдочичъ до баличъ (Зудєчів, 1413 Р 83);
хотарь... о(т) конецъ хворостїа до дороги що и деть о(т)

стана д(о) бани, та дорогою до потока (Сучава, 1424 *Cost.* I, 162); А тежъ которые бы хотели мыта наши володимир(п)-ские обжежчати иньшими дорогами... и ты бы самъ наты(х) помочь дава(л) (Петрків, 1489 *АМВ*); через тыи подвора чаруковское до руденского подвора дороги жадное не бывало ани оулицы (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); Ja iemu inszoho pola swojeho uhoł y tez postupyłsia mnie druhoho pola uhoł swojeho do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworcу (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(назви *доріг* у різних місцевостях): дорога банская (1); ино ротымпанови сынове пере(д) теми нашими боАры дали веризи хотя(р) своєї земли... и поставили тому хотари почении дорогоу банскою до ратымпановы могилы (Сучава, 1423 *DIR«А»* 447); дорога дьдошицкая (1); а тыи старци смовившеса с обою стороновоу вызнали и оуказали староую границу... звыше той дорогы дьдошицкое (Зудечів, 1430 *P* 116); дорога жиравьская (1); а тыи старци... вызнали и оуказали староую границу... зниже той дорогы жиравьское (Зудечів, 1430 *P* 116); дорога Жуковецкая (1); Я Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... к тому село наше Теремъное... почонь отъ того копыца... на дорогу Жуковецкую (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); дорога з оудечевская (2); тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога з оудечевская полль оуложки попере(к) доубровы (Зудечів, 1413 *P* 83); дорога Клепачовская (1); ино там поля розърбила пани Нацовая за дорогоу Слонимскою и Клепачовскою (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); дорога Лисчинская (1); прыдаемо к тому село наше Теремъное подь Луцкомъ, почонь отъ того копыца при дорозе... до дороги Лисчинской (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); дорога Подгаецкая (2); Биль нам чолом старый войт места Луцкого Трушь и просил в нас землицы в Луцкомъ повете подле двора Василевского по дорогу по Подгаецкую (Вильно, 1499 *АЛРГ* 94); (дорога) Слонимская (1); ино там поля розърбила пани Нацовая за дорогоу Слонимскою (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); дорога Хроловская (2); А хотар да ест тым селам... до самон дорогы Хроловской (Сучава, 1468 *BD* I, 127); дорога Чорторыская (1); грань зъ леса... къ Соколю, делени по половине дороги Чорторыской (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); дорога Якимова (2); А пак хотар поустини що по той стороны Подраги, що ест от дороги Якимовы долоув до трех глодов (Сучава, 1492 *BD* I, 510); горюховьская дорога (1) *див.* *ГОРЮХОВЬСКИЙ; ивницкая дорога (1) *див.* *ИВНИЦКИЙ; коденская дорога (2) *див.* *КОДЕНСКИЙ; ловковская дорога (5) *див.* *ЛОВКОВСКИЙ; львовьская дорога (1) *див.* *ЛВОВСКИЙ; льсоцкая дорога (1) *див.* *ЛЪСОЦКИЙ; скоморская дорога (1) *див.* *СКОМОРОСКИЙ; соколская дорога (2) *див.* *СОКОЛСКИЙ; страхотинский; великая дорога (10), дорога великая (2) *див.* *ВЕЛИКИЙ 1; добровольная дорога (4) *див.* *ДОБРОВОЛЬНЫЙ 1; малая дорога (4) *див.* *МАЛЫЙ 1.

2. дорога, похід (3); Мы Владиславъ... король Польский... знаемо чинимъ... аже слуга нашъ Бьдунъ... имаеть служити намъ... изъ того села двьма стрьлци, и на каждую нашу дорогу, гдъ намъ потребизна (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); Николаи жалова(л) на матея же емоу яко(ж) прїятелеви коня позычилъ здорово(г) надорогъ, а коли(ж) емоу за са вернъ(л), а то(г) конь хрома(л) (XV ст. *BC* 23 зв.—24); I poszli na wojnu a i sami jestno uze na dorozе (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140);

собъ назад дорогоу чынити (1) *див.* НАЗАД.

3. (засіб) дорога, шлях (2); какъ бы были мистровы послосе оу князьство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозоумьли были которыми дорогами алобо посредки оу такни гадьнки с нами хотьли бы были оустоупити (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: наз. *одн.* **дорога** 3 (1413 *P* 83; 1421 *P* 96; 1490 *ДГСХМ*); *зам. род.* до могилу що е(ст) бли(з) **дорога** 1 (1428 *Cost.* I, 224); *род. одн.* **дороги** 24 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2; 1413 *P* 83; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1488 *AS* I, 242; 1490 *ДГСХМ*; 1492 *BD* I, 510; 1495 *BD* II, 63; 1497 *BD* II, 100; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119 і т. ін.); **дорогы** 12 (1413 *P* 83; 1424 *Cost.* I, 162; 1430 *P* 116; 1468 *BD* I, 127; XV ст. *BC* 38; *СЯ* 43 зв.; 1500 *ДПЖН*); *дав. одн.* **дорозъ** 2 (1413 *P* 83; 1458 *P* 168); **дороги** 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *знах. одн.* **дорогу, дорогоу, дорогъ** 37 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1366 *P* 14; 1400 *Cost.* I, 27; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1421 *P* 96; 1466 *BD* I, 115; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1478 *AS* III, 17; 1488 *ДГСХМ*; 1499 *АЛРГ* 94 і т. ін.); *зам. род.* о(т)... великой **дорогоу**, до великою **дорогу** 2 (1488 *ДГСХМ*); *зам. місц.* дубъ што е(ст) на д(орогу) 1 (1424 *Cost.* I, 162); по старон **дорогу** на дал 1 (1489 *BD* I, 374); *ор. одн.* **дорогоу, ! дорохоу** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1400 *Cost.* I, 27; 1413 *P* 83; 1423 *DIR«А»* 447; бл. 1458 *P* 167; 1479 *BD* I, 221; 1488 *ДГСХМ*; 1489 *BD* I, 374; 1495 *BD* II, 63; 1498 *BD* II, 412 і т. ін.); *місц. одн.* на (при) **дорозе, на дорозе** 7 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 25, 26 зв. 31 зв.; 1484 *ЯМ*); на **дорозъ** 2 (XV ст. *BC* 8, 31 зв.); на **дорози** 1 (1429 *Cost.* I, 280); на **дороги** 1 (1488 *ДГСХМ*); *род. мн.* **доро(г)** 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); *зам. род.* *одн.* почении от великой **дорозъ** со(ч)вьской 1 (1456 *Cost.* II, 582); *дав. мн.* **дорогамъ** (1366 *P* 14); *знах. мн.* **dorohy** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *ор. мн.* **дорогами** (1447—1492 *ЛКБВ*; 1487 *РИБ* 226—227; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82—83).

*ДОРОГИИ *прикм.* (1) дорогой, коштovníй: А губка даль шюбу свою куничюу дерогимъ сукномъ брунатнымъ пошта за ё гривень пани хоньки (Перемисьль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *ор. одн.* с. **дорогимъ** (1378 *P* 26).

*ДОРОГИНКА *ж.* (2) (назва місцевості у Київській землі) Дорогинка: а велики(м) мхо(м) по дороги(н)коу а от(т) дороги(н)ки волокою к мокрицо (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* **дороги(н)ки** (бл. 1458 *P* 167); *знах. одн.* **дороги(н)коу** (бл. 1458 *P* 167).

ДОРОГИЦКИЙ *прикм.* (13); My Alexandr, abo Witolt z bozi taski velikij kniaz Litowskij i dedicz... Dorohickij... Wołodimerskij, i inszich znamenito czinim... nipsznim i potom buduczim Umyslilil jestmo... i dali prawa i wolnosti... w... panstwie naszom (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Продали есмо мыто беретейское, и дорогицкое, и белское... Гендрыху Карловичу на тры годы (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: наз. *одн.* ч. **Дорогицкии, Dorohickij** (1388 *ZPL* 103; 1478 *AS* III, 17); *род. одн.* ч. **дороги(ц)кого** (1495 *ВМЗД*); *дав. одн.* ч. **дорогицкому, дороги(ц)кого** (1489 *РИБ* 432; 1495 *ВМЗД*); *знах. одн.* ч. **дороги(ц)кого** (1495 *ВМЗД*); *місц. одн.* ч. **въ Дорогицкомъ** (1489 *РИБ* 433); *знах. одн.* с. **Дорогицкое, дорогицкое** (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82); *наз. мн.* ч. **дороги(ц)кии** (1495 *ВМЗД*); *знах. мн.* ч. **дорогицкихъ, дороги(ц)ки(х)** (1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМЗД*).

Пор. *ДОРОГЫЧИНЪ.

*ДОРОГИЦКИЙ *див.* ДОРОГИЦКИЙ.

*ДОРОГОНИ *ж.* (12) (назва міста у Молдавському князстві): акто иметь повести кони или кобылы до камАнци, што было дати ему у сирАть, то иметь дати въ дорощни (1) (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); што было емоу дати оу Серетъ, то имет дати оу Дорогоунъ (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *род. одн.* **дорогонъ, дорогона** 5 (1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454, 473; 1458 *BD* I, 6); **Дорогунъ** 1 (1459 *BD* 29); *місц. одн.* оу (въ) **Дорогунъ** 1 (1460 *BD*

II, 274); Дорогоуни 2 (1434 Cost. II, 669; ДГСММ); доро-
гоны 1 (1456 Cost. II, 790); дороху(и) 1 (1437 DIR II, № 48);
! дорошни 1 (1408 Cost. II, 632).

*ДОРОГОНСКИЙ *див.* ДОРОГОУНСКИЙ.

*ДОРОГОУНИ *див.* *ДОРОГОНИ.

ДОРОГОУНСКИЙ, ДОРОНУСКУЙ, ДОРОГУНЬ-
СКИЙ, ДОРОГУНСКИЙ ч. (19) (*особова назва*): мы алек-
сандръ воевода... ис нашими... паны... на има... панъ
михаило дорогуньский, панъ драгоша о(г) нѣмца... сло-
били есмы... королеви польскому... што быхомъ то вчно
оуздержали, яко са есмы тогда голдували (Львѣв, 1407
Cost. II, 628—629); и також вельможны панове: панъ Влаи-
коуль... и панъ Шендрика Дорогоуны... и рада господа-
ра Стефана воеводы... соутъ сосланы и налицены и нама-
нены (під Хотином, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. дорогунский, дорогуньский* 4 (1407
Cost. II, 628; 1408 Cost. II, 633; 1421 Cost. I, 141; 1467 BD
I, 123); *Дорогоуны* 4 (1433 Cost. II, 650; 1437 Cost. I,
540; 1467 BD II, 297); *Дорогунский* 1 (1465 LZ 176); *зам.*
род. в. п. Шандро дорогунский 1 (1467 BD I, 121);
род. одн. дорогунского, дорогу(н)ско(г) 6 (1423 Cost. I,
154, 157; 1425 Cost. I, 173; 1429 Cost. I, 258; 1433 Cost.
I, 359; 1453 Cost. II, 446); *дорогоунскаго* 1 (1464 BD I,
86); *дорогоунского* 2 (1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 540).

ДОРОГЫНЦКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при том были
люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский,
а пан Семен Петров... а пан Микыта Кысел Дорогын-
цкии (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. Дорогынцкии* (1475 AS III, 14).

*ДОРОГЫЧИНЬ ч. (1) (*назва міста у Берестейській*
землі) Дрогичин: а кто поидеть съ сею грамотою через
дорогычинь... и черес берестие до лучьска торговать...
Азь... не велю ихъ займати (б. м. н., 1341 P 2).

ФОРМИ: *знах. одн. дорогычинь* (1341 P 2).

*ДОРОЖКА *ж.* (2) доріжка, стежка: И отгол поехали
есмо дорожкою, што от Блаженника идеть кг (!) Бовбломъ
(Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: *дав. одн. дорожць* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);
ор. одн. дорожкою (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

*ДОРОЗОУМЪТИ *дієсл. док.* (2) (що) довідатися, дізна-
тися (про що): а естли бы дорозоумили с которой стороны
от каких наших неприятеліи какое зло, або шкодї або
прекаженїа, а их милость тогда нам... тое имают... оповѣ-
сти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

ФОРМИ: *майб. 1 ос. мн. дорозоумїем* (1499 BD II, 422);
баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы дорозоумили (1499 BD II, 422).

*ДОРОСТИ *дієсл. док.* (2) ◇ дорости лѣтъ (2)

дїйти літ (до зросту): а оць по смрти... можеть изоставить
опѣкательнїка оу томъ именїи докоуль доростоуть дѣти
ты(х) лѣт(т) (XV ст. СЯ 40 зв.).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. мн. доростоуть* (XV ст. ВС 35 зв.;
СЯ 40 зв.).

*ДОРΟΣЫНЬ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*)
Доросинї: Се азь па(н) олиза(р) кирдѣви(ч)... с женоу
своею Фодосьею записоуае(м)... имь(н)е о(г)чизны нше(и)
то есь село доросы(н) а кил(ж) со всь(м) на все... стму ве-
ликому споу намасты(р) (!) кра(с)носе(л)ски(н) по(д) луц-
ко(м) (б. м. н., 1483 ВОРСР 177—178); я... дала есми ему...
имене... с приселки з Доросынемъ, а з Друзкою (Ровно,
1488 AS I, 242).

ФОРМИ: *знах. одн. доросы(н)* (1483 ВОРСР 178); *ор. одн.*
Доросынемъ (1488 AS I, 142).

*ДОРОФЪИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Дороеѣи,
гр. Δοροφειος) Дороеѣи: ◇ с в а т ы и д о р о ф ѣ и (1)
див. СВАТЫИ 1.

ФОРМИ: *род. одн. дороеѣа* (1473 ЗНТШ V, 3).

!ДОРОХОЮ (ДОРОГОЮ) *див.* ДОРОГА.

*ДОРОХУИ *див.* *ДОРОГОНИ.

*ДОРОЧНЫИ *прикм.* (1) щорічний: позволяемъ имь...
шннковать, отдаючи до скарбу нашего повинность дороч-
ную (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. дорочную* (1389 РЕА I, 27).

!ДОРОШНИ *див.* *ДОРОГОНИ.

*ДОСВЕТЧЕНІЕ *див.* *ДОСВЕТЪЧЪНЬЕ.

*ДОСВЕТЧИТЬ *див.* *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВЕТЪЧИТЬ *див.* *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВЕТЪЧЪНЬЕ *див.* *ДОСВЕТЪЧЪНЬЕ.

*ДОСВЕТЪЧЪНЬЕ с. (4) (*стп. doświadczenie, стм. dos-
vědčenie*) вивідування (чо(г)); пересвідчення (в чо(у)):
а та(м) коли боудете презъ ясное досветъчье позна(и)те
естли мистръ подлоугъ свои(х) листовъ васъ за срѣдники
еднанье покоя боудеть хотѣти мѣти (Брест Куявський,
1447—1492 ЛКБВ);

приведення доказів у судї (2): тогды по(д)коморей нашъ
по(д) своєю честїю и по(д) своимъ соуменїемъ имееъ
прїпоустїть ко (до)све(т)ченїю которыи же лъпшая знамена
оукажеть а не боуде(т) ли обапо(л) знамена знаменитая
тогды повода прїпоустїть и свѣтъкы до освеченїю (!) гра-
ничи (XV ст. СЯ 42).

ФОРМИ: *род. одн. ! освеченїю* (XV ст. СЯ 42); *дав. одн.*
(до)све(т)ченїю 1 (XV ст. СЯ 42); *досветъчье* 1 (1447—
1492 ЛКБВ); *знах. одн. досветъчье* (1447—1492 ЛКБВ).

*ДОСВЧИТЬ *див.* *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВѢДЧАТИ *дієсл. недок.* (1) (*стп. doświadczać*)
(чим) засвідчувати, свідчити: а которыиъ то листы
и записы хочемъ имѣти въ оусьхъ рѣче(х) и члонкохъ...
потвержаючи и о томъ наАвляючи и досвѣдчаючи тымъте
нашимъ симъ листомъ на вѣчныи часы мощнъ держати
и ховати вѣрно (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. досвѣдчаючи* (1439 Cost. II,
713).

*Див. ще *ДОСВѢТЧИТЬ.*

*ДОСВѢТЧИТЬ *дієсл. док.* (14) (*стп. doświadczyć,*
стм. dosvědčiti) (шо на кого, чо(г) і без додатка) доказати,
довести (шо) (9): doswetczil by to na neho, majet' jemu
to zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); Фалко жалова(л) о де-
ди(ч)ство на индриха и индри(х) сА заложилъ давнымъ
записамъ и досве(т)чилъ сА(д)я его оправилъ а фа(л)кови
мольчанїе оучинилъ (XV ст. ВС 23);

(на кого, на кого ким) посвідчити, поставити свідків
(проти кого) (5): хотАчи склопотими конецъ оучини(т)
оуставляемъ коли(ж) которыи мешанїнъ алюбю соукна алюбю
инныи торговли а которому землеңноу бе(з) записъ
повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогды имееъ тотъ
мешанїнъ добрыми лю(д)ми на не(г) досве(т)чи(т) (XV ст.
ВС 18 зв.).

ФОРМИ: *інф. досве(т)чить, досветъчи(т), досве(т)чи(т)*
7 (XV ст. ВС 18, 18 зв., 19, 34); *досвѣ(т)чить* 1 (XV ст. ВС
34); *досвичи(т)* 1 (XV ст. ВС 27); ! *дасве(т)чити* 1 (XV ст. ВС
19); *перф. 3 ос. одн. ч. досве(т)чилъ* (XV ст. ВС 23); *баж.-ум.*
сп. 3 ос. одн. ч. doswetcziby, doswedczil by 2 (1388 ZPL
103, 106); *абы... досве(ч)ль* (XV ст. ВС 31).

*Див. ще *ДОСВѢДЧАТИ.*

ДОСЕЛЕ, ДОСЮЛА *присл.* (3) (*цсл. досель*) досї, до
цього часу, дотепер: почонъ здавна и досюла, съ вашими
предьки наши предьки отьцы и дАди наши... одинъ дру-
гомоу приАзьни чинивали (б. м. н., 1484 ЯМ); а отъ того
веремени и доселе ты(х) ваши(х) пословъ... не было
(б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ДОСИТ *див.* ДОСЫТЬ.

ДОСИТЕИ, ДОСОЕИ ч. (2) (*особова назва, цсл.* До-
сиоеи, *гр. Δοσιθεος*) Досифїи, Досифей: мы Илїа воевода...
чинимъ знаменито... аже... дало ест господство ми едному
поустыню манастирю от Польныи, где ест егоумень Досо-
еи (Сучава, 1438 ДВАс 27); мы Стефанъ воевода... чини(м)
знаменито... оже... дали есми нашему манастирю о(т)
побраты где е(ст)... игоуме(н) доситеи... четири чельди
циганъ (б. м. н., 1443 Cost. II, 126).

ФОРМИ: наз. одн. доситеи 1 (1443 *Cost.* II, 126); Досоѿен 1 (1438 *DВAc* 27).

ДОСИТЬ *див.* **ДОСЫТЬ.**

*ДОСИТЬОУЧЫНИНІЕ *див.* *ДОСЫТЬОУЧИНЕНІЕ.

ДОСМОТРЕТИ *дїсл. док.* (19) (*цсл.* досмотрѣти) 1. (чего, що, кому, з ким, о чім, між ким) розглянути (що), розібратися (в чому) (17); и мы того досмотрѣвши и овызрѣвши (!) гораздъ, п(а)на федка есмо в том оправили (Ступно, 1444 *AS* I, 42); И... корол его м(н)л(о)сть писал до нас абыхмо того досмотрѣли и справедливость тому вчинили (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... мешчане от мѣста от Брълад... оупросили себе от нас, како абыхмо им досмотрили старіи их хотар, коуда и з вѣка при(слоу)хало к томуу мѣстоу тръгоу Бръладу (Бирлад, 1495 *BD* II, 62—63); И мы о томъ межи ними досмотрѣвши, и того Мартинца есмо оправили и приказали есмо Богдану Остафїевичу, абы ему въ томъ далъ впокой (Вільна, 1498 *АЛМ* 159); Тогда имаем с обох сторон послати своих панов, абы таковон рѣчи досмотрили и справедливост оучинили (Гирлоз, 1499 *BD* II, 424—425).

2. (чего) (*помітити*) побачити (що) (2); а вонъ не досмотривши моеѿ вѣрноѿ служобы (!) и велѣлъ ма имити бѣ(з) моеѿ вины (Кременецъ, 1434 *P* 129); а вонъ не досмотрѣвши моѿ вѣрноѿ служобы и велѣлъ ма имити (Черняхѣв, 1435 *P* 132).

ФОРМИ: *інф.* досмотрети (XV ст. *BC* 12 зв.); *перф.* 1 *ос. мн.* есми досмотрили 2 (1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258); есмо... досмотрили 1 (1495 *BD* II, 63); *бж.-ум. сп.* 1 *ос. мн.* абыхмо... досмотрѣли 1 (1491 *AS* I, 94); абыхмо... досмотрили 1 (1495 *BD* II, 63); што быхо... досмотрѣли 1 (1475 *AS* I, 70); 3 *ос. мн.* абы... досмотрили (1499 *BD* II, 425); *дїепрїсл. перед.* досмотрѣвши, досмотрѣвши 3 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1494 *РИБ* 560; 1495 *БСКИ*); досмотрѣши 2 (XV ст. *РИБ* 610; 1444 *AS* I, 42); досмотрѣвши 4 (1435 *P* 132; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1491 *AS* I, 94; 1498 *АЛМ* 159); досмотривши 1 (1434 *P* 129); досмотрѣвъ 1 (1445 *АкЮЗР* I, 17).

Див. ще СМОТРИТИ 4.

*ДОСМОТРИТИ *див.* ДОСМОТРЕТИ.

*ДОСМОТРѢТИ *див.* ДОСМОТРЕТИ.

ДОСОѿЕН *див.* ДОСИТЕИ.

*ДОСПЕХЪ *ч.* (1) зброя, спорядження воїна: кажномоу члвкоу въ его доспехоу во его щодностї и во его силѣ не е(ст) досыть окращания, калї не боудеть правы окращень (XV ст. *BC* 9 зв.—10).

ФОРМИ: *місц. одн. въ* доспехоу (XV ст. *BC* 10).

*ДОСПЕШНЫИ *див.* ДОСПѢШЕНЬ.

ДОСПѢШЕНЬ *прикм.* (2) готовий до війни (1); а князю дмитрию помагати королеви на всакого неприятѣла... се ли будеть не доспѣшень князю дмитрию люди своѿ послати (б. м. н. 1366 *P* 14);

д о с п е ш и ы и л ю д ь (1) військовослужилї люди: Іже оу доспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всей земли залежить (XV ст. *BC* 34 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* доспѣшень (1366 *P* 14); *місц. одн. ч.* оу доспе(ш)но(м) (XV ст. *BC* 34 зв.).

*ДОСТАТИ СЕ *див.* *ДОСТАТИ СА.

*ДОСТАТИ СѢ *див.* *ДОСТАТИ СА.

*ДОСТАТИ СЯ *див.* *ДОСТАТИ СА.

*ДОСТАТИ СА *дїсл. док.* (33) (кому) дістатися: Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми длїннику свою иванскую, што ми сА в дѣлу достала брату своемоу кн(А)зю Ивану Василевичу Острозскому (Берестя, 1448 *AS* I, 44); И достало сѿ слоусѿ (на)шемоу Исаю оу его част села на имѣ Хоржещїи (Сучава, 1490 *BD* I, 403); Тое всѣе вишеписанное, што сѿ достало, оу еи ча(ст) да е(ст) еи, от(т) на(с) оури(к) (Сучава, 1493 *Cost.* D. 45); досталосѿ пану Барсану Аньдрѣви Жоравники и Высоцько селище (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); мы Сте-

фан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Кръстина... и... НастасїА... и дали господствоу мы три села... што оу ихъ част были достали сѿ тѣи три села от сель дѣда ихъ Ивана Дамїановича (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* достал сА, досталь сА 7 (1463 *AS* I, 54; 1475 *AS* I, 71; 1478 *AS* I, 76; 1482 *AS* I, 80, 81); сА... досталь 1 (1478 *AS* I, 76); 3 *ос. одн. ж.* достала сѿ 1 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); сА... достала 1 (1448 *AS* I, 44); 3 *ос. одн. с.* досталосѿ, достало сѿ, достало се, досталосѿ, досталосѿ 10 (1475 *AS* I, 71; *AS* III, 14; 1478 *ЗРМ*; 1490 *BD* I, 403; 1492 *Cost.* S. 161; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 194; 1493 *Cost.* D. 45); сА (до)с(т)ало, сѿ достало, се достало 6 (1492 *Cost.* S. 161; 1493 *Cost.* D. 45); 3 *ос. мн.* достали сА 3 (1482 *AS* I, 80, 81); сА достали, сѿ достали 3 (1482 *AS* I, 81; 1490 *BD* I, 403); сА достали 1 (1482 *AS* I, 81); *перф.* 3 *ос. мн.* были достали сѿ 1 (1499 *BD* II, 162).

*ДОСТАТКИ *мн.* (4) угіддя: Се мы панове Цеценевьскыи... продали есмо... имѣнье... со всѣ (!) достатки, што к тому имѣнью прислухаеъ (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); Се мы панове Цеценевьскыи... продали есмо имѣнье... а продали есмо... со всѣми достатки, што к тому имѣнью прислуха(е)тъ (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64).

ФОРМИ: *ор. мн.* достатки 2 (1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64); достатки, достатъки 2 (1467 *AS* I, 63, 1469 *AS* I, 64).

*ДОСТАТОКЪ *ч.* (1) ◇ по достаткоу (1) вичерпно, достатно: тамъ соутъ все напісано и по (до)ста(т)коу (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. по (до)ста(т)коу* (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

*ДОСТАТОЧНЫИ *прикм.* (1) достатїий, належїий: слушно ест ажбы вчинки людѣский которыиъ (сѿ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будущимъ былибы явны (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *ор. одн. с.* достаточнымъ (1499 *AS* I, 117).

ДОСТАТОЧНѢ *прїсл.* (1) в достатїий мїрі: се бо достаточнѣ и свои по тоумъ боудоучи записали и заобвѣзали (Сучава, 1462 *BD* I, 284).

*ДОСТАТЬКИ *див.* *ДОСТАТКИ.

*ДОСТОИНЫИ *прикм.* (5) 1. (чего) достойный, гїдний (1); моудрым и племенїтым и вѣськон чести достоиным... вѣсьмъ Брашовѣномъ (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

2. (*enītem богородици*) преславный, преїстїий (1): тако ми бѣ момози (!) и сѣа до(с)тоиннаа пана марїа и оуси сѣи (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698).

3. належїий, достойный (3): колийъ... илїашъ воевода... до(с)тоинныи (!) голдъ вырности и присѣгы... е(ст) оучини(л)... мы также... повинни есмы его воли прїстати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701); мы петръ воевода... явно чини(м)... како хотАчи наслѣдовати обычаА... пре(д)ко(в) наши(х)... кторыѿжъ... кроле(м) полскы(м)... оуказали а у(чи)ни (!) достоинною вѣрою и правы(м) наслѣдованїемъ... а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу оуставичной... сталости... мы... виновати есмо вѣрне ихъ вольт... наслѣдовати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* до(с)тоинныи (1436 *Cost.* II, 701); *ор. одн. ж.* достоинною (1436 *Cost.* II, 697; 1448 *Cost.* II, 733); *кл. ф. ж.* до(с)тоиннаа (1436 *Cost.* II, 698); *дав. мн.* достоинным (1475 *BD* II, 336).

*ДОСТОИТЬ *дїсл. безос.* (1) (*цсл.* достояти) належить, слїд: а намъ сущимъ православнымъ хрїстіяномъ Ляхомъ и Руси достоить исполнати Божїя церкви и ихъ священниковъ, а не обидети (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *мен.* 3 *ос. одн.* достоить (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ДОСТУПОВАТЫСЯ *дїсл. недок.* (1) (у шо) (*брати часть у чому*) втручатися: тывуноу приказуемъ судувъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божїя доступоватыся въ тѣе рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *інф.* доступоватыся (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

***ДОСЪТАТИ СЯ** *див.* ***ДОСТАТИ СЯ.**

ДОСЫТЬ, ДОСЫТЬ, ДОСИТЬ, ДОСИТЬ *присл.* (49) 1. (*у великій кількості*) доволі, багато, немало, досить (42): А што есмы казалъ сына насъчи досыть и на твои приездъ и на стадо твое то на бучевы насъчено его досыть (б. м. н., 1386—1418 P 35); а при то(м) были свѣдци па(н) ленко староста... па(н) прокопъ нАневи(ч) иныхъ досыть при то(м) было добрыхъ (Зудечів, 1413 P 83—84); А на то ест велика марторія... пан Збяръ stolник и Боуорънъ комис, и иніи досить от нашихъ бояръ молдавскихъ (Сучава, 1462 BD I, 52—53); ест сееное пашни досыть по одномъ плоузе а по толоце по одно(и) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); А при томъ было добрыхъ людей досит (Боковичі, 1496 AS I, 245).

2. (*достатньою мірою*) належнимъ чиномъ (2): на тыи то остато(ч)ныи рѣчи досы(т) естъ емоу на то о(т)писано (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ);

цѣлкомъ, у достатній мірі (1): але ижъ велможныи стефанъ... просилъ на(с) абыхомъ емоу о(т)пустили... слюбуючи намъ... чнныи по(д)лугъ листовъ оца первыхъ... яко жъ на нхъ досыть явко естъ выписано ижъ бы такъ вѣрнъ служити... хотѣль... а мы... его... правого чинныи и о(т)пускаемы емоу все тымъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 P 121).

3. (*у знач. предиката*) досить, вистачить (1): коли кмѣ(т) кмѣтА забилъ тогда давшіи три гривныи гро(ши), бы(л) пороженъ мужайбойства але то не было досыть за тоую простоупкою (XV ст. BC 24);

досыть и мети (1), и мѣтї досыть (2) задовольнитися (чим, з чого): оуоставляемъ колї которая панна замоу(ж) поидѣтъ вѣно пѣзное оу готовизне што(ж) боудѣ дано прѣд) приетельныи на томъ имеешь досыть а именіе дѣди(ч)ное имеешь бы здно (!) на корола (XV ст. BC 31 зв.).

***ДОСЫТЬОУЧИНЕНІЕ** *с.* (3) (*смч.* dosti uciniēnie, *смн.* dosyćuczynienie) відшкодування: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како розложившы шкоды... землямъ роускимъ... презъ... александра воеводу... тымъо землямъ (!) и волостямъ передъ речены(м), безъ вины, оучиненыи, которыхъ шкодь... памятоуючи досить оучининіе и про о(т)ца нашего жбавльиніе (!)... землю шепиньскоую... даваемы (Львѣв, 1436 Cost. II, 706); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу четыри па(л)ци оутАль оу роу(к)... петръ... оупоминалъ досыть оучиненія (XV ст. BC 23).

ФОРМИ: *род. одн.* досыть оучиненія (XV ст. BC 23); *знах. одн.* досить оучининіе (1436 Cost. II, 706); *знах. мн.* досытьоучиненія (XV ст. BC 17 зв.).

Пор. DOSYT' WCZINITI.

DOSYT' WCZINITI *дієсл. док.* (6) (*смч.* ċiniti dosti, *смн.* dosyć uczynić) відшкодувати, заплатити за вчинені збитки: winnyj takowuj, majet winy zaplatiti, czim majet pam szolom biti, a gannomu majet dosyt' wcziniti podluh gap jeho (Луцьк, 1388 ZPL 104); аще шкодьникови комоу зашько(ды)ль имеешь досыть оучини(т) (XV ст. BC 36 зв.).

ФОРМИ: *інф.* dosyt' wcziniti 2 (1388 ZPL 104, 105); *досы(т)оучини(т), досыть оучини(т)* 2 (XV ст. BC 30, 36 зв.); *майб. 3 ос. мн.* досыть... вчїна(т) (XV ст. BC 11); *досыть...* (XV ст. BC 11 зв.).

ДОСЪГНУТИ *дієсл. док.* (1) (що) здійснити: а ми... слюбили имъ мсти на н(х) ворого(в), що мо(ч) име(т) наибо(л)ше досъгнути (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *інф.* досъгнути (1457 Cost. II, 809).

ДОСЮЛА *див.* ДОСЕЛЕ.

***ДОТИКАТИ SIA** *дієсл. недок.* (1) (чого) дотикатися, дотортатися (до чого): ustawilijesmo, izby... prodawali wsia-kuju gecz dobrowolne, i majut kupowati i chleba sia dotikati (Луцьк, 1388 ZPL 108).

ФОРМИ: *інф.* sia dotikati (1388 ZPL 108).

Див. ще ДОТЪКНОУТ СЯ.

***ДОТКНУТИ СЯ** *див.* ДОТЪКНОУТ СЯ.

ДОТОЛЪ, ДОТОЛЕ *присл.* (5) (*цсл.* дотоль) 1. доти, до того часу (4): а дотоль и пото(м) па(н) михан(л) имае(т) таа сели(ш)ча держати и оживати (Сучава, 1452 Cost. II, 422); тую дань оую спо(л)на Па(н) оле(х)но имае(т) давати дяди своему... дотоле доколи бгъ пну хо(л)мскому живо(т) продо(л)жи(т) (Львѣв, 1478 ЗРМ).

2. досі, до цього часу, дотепер (1): нашъ ро(ч)ный име-е(т) емоу платитъ ка(к) и дотоль емоу платїль (XV ст. BC 39).

Див. ще *ДОТООУЛ.

***ДОТООУЛ** *присл.* (1) досі, до цього часу, дотепер: а не да(в)ши и(м) сами собъ возмоу(т) ка(к) и дотоу(л) брал (!) жоны и дѣти братен наши(х) (Васлуй, 1456 ЗСФ).

Див. ще ДОТОЛЪ.

***ДОТЪКНЕНЕ** *с.* (1) (*смн.* dotkniecie) (чого) доторк, доторкання (до чого): мы... вызнаваемы тымъ то листомъ... прѣзъ обвезаннѣ присагы нашои з дотъкненемъ свѣтого хреста и прѣзъ его цѣловане, быти повинни и обвезаноу... коу ставичной слоужбѣ (Сучава, 1462 BD II, 284).

ФОРМИ: *ор. одн.* дотъкнеиємъ (1462 BD II, 284).

Пор. ДОТЪКНОУТ СЯ.

ДОТЪКНОУТ СЯ *дієсл. док.* (2) (*смн.* dotknąć się, *смч.* dotknuti się) (чого, до чого) доторкнутися: а боудѣ(т) ли то(т) панъ виновать и кмети его тогда то(т) слоужбникъ имее(т) каж(д)ого кмѣта до vro(т) посохо(м) дотъкноутсА и вала(т) (!) тымъ урадомъ хто кого позываетъ (XV ст. BC 14); мы илїа воевода... знаменито чини(м)... како... пану влодиславовы... голдь... доткноувшисА стго крижа... оучинил е(с)ми (Львѣв, 1436 Cost. II, 697—698).

ФОРМИ: *інф.* дотъкноутсА (XV ст. BC 14); *дієприсл.* перед. доткноувшисА (1436 Cost. II, 698).

Див. ще *ДОТИКАТИ SIA.

***ДОТЫЧИТИ СЯ** *дієсл. недок.* (1) (*смн.* dotyczyć się) (чого) стосуватися (чого, до чого): А што есте намъ говорыли о дела пограничныи, абыхомъ приказали нашимъ наместникомъ, што ся дотычетъ татьбы и розъбоевъ, ажъ бы лихихъ людей за то карали... а онъ такежъ хочеть приказати... своимъ буръкулабомъ, ажъ бы нашимъ людемъ справедливостъ по томужъ делали (б. м. н., 1496 BD II, 405).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* ся дотычетъ (1496 BD II, 405).

***ДОУОУАНЬЕ** *с.* (1) (*смч.* doufanie, *смн.* doufanie) довір'я: з великое с бѣлоє приязни доуоуаньемъ рада короуны васъ тѣжъ приме (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *ор. одн.* доуоуаньемъ (1447—1492 ЛКБВ).

Пор. *ДОУОУАТИ.

***ДОУОУАТИ** *дієсл. недок.* (4) (*смч.* doufati, *смн.* doufać) довір'яти: никды межы радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана... ижбы ва(м)... с которого подозрѣнья недоуоуаю(ч) (!)... в таковыи тадынки оустоупити варовалибысА (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн.* доуоуаемы (1447—1492 ЛКБВ); *дієприсл. пас. мин. знах. одн. с.* доуоуаное (1447—1492 ЛКБВ); *дієприсл. одноч.* доуоуаю(ч) (1447—1492 ЛКБВ).

ДОХНОВИЧ *ч.* (4) (*особова назва*): а при то(м) были сведоки... па(н) немира староста луцкыи а па(н) пашько дохнови(ч) (б. м. н., 1446 P 152); я хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мои(м) листо(м) даровала есми... моужа свое(г)... своими име(н)и о(т)чизныи (Луцьк, 1490 ЗХП).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дохнович, дохнови(ч) (1446 P 152; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); *род. одн.* дохновича (1490 ЗХП).

***ДОХОДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (чого) (*наближитися*) доходити (до чого) (1): не доходячи тоули(н) по(л) мили коурьга(н)ци (б. м. н. 1458 P 167);

(кого) (*досягати*) доходити (до чого) (1): И слухи насъ еще тыи доходятъ отъ туль зъ его земли, нже весь вжо въ готове (б. м. н., 1498 BD II, 414).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. *мн.* доходятъ (1498 *BD* II, 414); *дiеприсл. одноч.* доходачи (1458 *P* 167).

Див. ще *ПРИХОДИТИ 2.

*ДОХОДЪ *ч.* (457) прибуток, доход, приход: А дали есми нмъ та села у вѣки со вѣсьмъ правомъ и панствомъ, и со вѣсьми плати, и с ужитки, и со вѣсьми доходи (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); А тако даіемо і даleszmo іemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... у s plathi, у z dochodi (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4); А дали есмо... и со вѣсьми приходы и доходы, какъ издавна и звека к тымъ селомъ прислушало и слушае (Луцьк, 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); а мы... есмы дали... слоугам нашим... тое... село... и съ вѣсьмъ доходом (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *род. одн.* дохода (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *дав. одн. зам. ор.* съ всемоу доходоу (1445 *Cost.* II, 231); *знах. одн.* доход (1457 *BD* I, 4; 1490 *BD* I, 420); *ор. одн.* доходомъ, доходом, доходомъ 414 (1392 *Cost.* I, 7; 1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR«A»* 444; 1435 *DIR«A»* 465; 1455 *Cost.* II, 531; 1470 *BD* I, 149; 1480 *BD* I, 239; 1488 *Cost.* S. 127; 1492 *BD* I, 510; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); ! доуходом 4 (1495 *BD* II, 44, 53, 57, 59); ! доходо 1 (1464 *DIR«A»* 517); ! дохо(м) 1 (1487 *Cost.* D. 7); *наз. мн.* доходы (1457 *Cost.* II, 811); *знах. мн.* доходы (1424 *P* 100); *ор. мн.* доходы, дохо(л) 32 (1401 *АкВАК* III, 2, № 1; 1403 *RS* 338; 1421 *Cost.* I, 142; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1451 *AS* I, 44; 1452 *P* 161; 1465 *АкВАК* III, 4; 1487 *AS* I, 86; 1498 *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); доходи, dochodi 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

Див. ще ПРИХОД.

ДОХТАНА *ж.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... далі есми емоу... села на тазловъ, то... братіеши и дохтана (Сучава, 1436 *Cost.* I, 484).

ФОРМИ: *наз. одн.* дохтана (1436 *Cost.* I, 484).

*ДОЧЕРЬ *див.* *ДЧИ.

ДОЧКА *ж.* (225) донька, дочка: Се я княгини Иваивоая Семеновича Кобрынская Федора, дочка пана Рогатинского (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 1—2); мы стефан воевод... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... Аноушка, дочка Костъ Съръчинова, и съ сыномъ своим... и продалі... едно силище (Сучава, 1479 *BD* I, 223); А при томъ была дочка моа ки(А)г(и)на Мара СеменоваА РовенскаА (Ровно, 1488 *AS* I, 242); И оуста азъ господство мы и заплатих оуси вышеписанныи пинъзи... дочци Настини (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн.* дочка 89 (1401 *АкВАК* III, 1; 1431 *Cost.* II, 317; 1452 *Cost.* I, 409; 1471 *BD* I, 164; 1481 *BD* I, 248; 1492 *Cost.* S. 161; 1494 *BD* II, 32; 1495 *BD* II, 53; 1496 *BD* II, 92; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); *зам. род.* от дочка 9 (1471 *BD* I, 164; 1479 *ВАМ* 61; 1480 *BD* I, 243, 246; 1482 *BD* I, 262; 1489 *BD* I, 367); *зам. дав.* заплатили... оу роуки... дочка 17 (1479 *BD* I, 223; 1483 *BD* I, 275; *Cost.* D. 30; 1487 *BD* I, 306; 1491 *BD* I, 447; 1493 *CVD* 6; 1494 *BD* II, 38; 1495 *BD* II, 74; *ПГВСА*; 1499 *BD* II, 135 і т. ін.); *вам. знах.* на до(ч)ка 1 (1474 *РГС*); *зам. ор.* ис дочка 4 (1466 *DIR«A»* 519; 1482 *BD* I, 262; 1483 *Cost.* D. 30; 1487 *BD* I, 306); *род. одн.* дочки 5 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1482 *AS* I, 79; 1489 *BD* I, 367; 1496 *BD* II, 405; 1498 *АЛМ* 169); дочкы 3 (1459 *BD* I, 27; 1462 *BD* I, 65; 67); *дав. одн.* дочкѣ, дочкѣ 2 (1446 *P* 154; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); дочин 20 (1467 *BD* I, 122; 1481 *BD* II, 358; 1488 *BD* I, 355; 1489 *BD* I, 376; 1492 *Cost.* S. 161; 1493 *BD* II, 27; 1495 *BD* II, 57; 1497 *BD* II, 98, 103; 1499 *BD* I, 154 і т. ін.); дочце, дочъце, дочце 8 (п. 1450 *ПИ* № 9; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 87; 1488 *AS* I, 242); дочки 18 (1488 *AS* I, 347; 1490 *BD* I, 390; *Cost.* S. 140; 1491 *BD* I, 451; 1494 *BD* II, 32; 1495 *BD* II, 53, 59, 76, 82; 1497 *BD* II, 115); *знах. одн.* дочку (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1473 *BD* I, 186; 1474 *РГС*; 1495 *ВМБС*; XV ст. *BC* 8 зв., 26 зв., 35 зв.; 1498 *BD* II, 414); *ор. одн.* дочкою (1431 *Cost.* I, 317;

1463 *BD* I, 73; 1464 *DIR«A»* 517; 1470 *BD* I, 153; 1487 *AS* I, 85; 1488 *BD* I, 363; 1490 *BD* I, 442); *місц. одн.* по дочце (1496 *ВМКФС*); *наз. мн.* дочки 12 (1487 *AS* I, 85; *BD* I, 291; 1490 *BD* I, 391; 1491 *BD* I, 447; 1492 *Cost.* S. 161; 1493 *Cost.* D. 45; 1495 *BD* II, 64, 84; 1495 *ПГВСП*); дочкы 1 (1499 *BD* II, 15'); *зам. дав.* заплатили... оу роуки мърини и Титиани... и Чоуши дочкы Феирови 1 (1487 *BD* I, 291); *род. мн.* дочок XV ст. *СЯ* 9; 1487 *BD* I, 85); *дав. мн.* дочкам, до(ч)ка(м), до(ч)камъ (п. 1450 *ПИ* № 9; 1490 *BD* I, 396; 1491 *BD* I, 447, 452; 1493 *BD* II, 14; 1495 *BD* II, 85; *ПГВСП*; 1499 *BD* II, 154); *знах. мн.* дочкы (1495 *РИБ* 602; 1498 *АЛМ* 163); *ор. мн.* дочками (1470 *BD* I, 152; 1487 *AS* I, 85); *знах. дв.* дочкѣ (1495 *РИБ* 602).

**Див. ще* *ДЧИ, ДЪЩИ.

*ДОЧЬКА *див.* ДОЧКА.

ДРАГАНИЧ *ч.* (1) (особова назва): Тьмже видевше его правою и верною слоужбо (!) до нас, дали емоу... села... где бил жоуде Драганич и где бил жоуд(е) Дъмба (Сучава, 1458 *BD* I, 19).

ФОРМИ: *наз. одн.* Драганич (1458 *BD* I, 19).

ДРАГАНЬ¹ *ч.* (1) (особова назва, молд., слов. драгъ): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали и потвърдили есмо имъ... селище... на краковъ, где жоуде драганъ (Сучава, 1448 *Cost.* I, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн.* драганъ (1448 *Cost.* I, 324).

*ДРАГАНЬ² *ч.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на имѣ хенцови на серъ(т) и григоровци выше драгана (Сучава, 1431 *Cost.* II, 317).

ФОРМИ: *род. одн.* драгана (1431 *Cost.* II, 317).

*ДРАГИЧЬ *ч.* (1) (особова назва, молд., слов. драгъ): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есмы имъ... селища на бистрици драгича обѣ двѣ и млинь (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *род. одн.* драгича (1429 *Cost.* I, 269).

ДРАГНА *ж.* (1) (особова назва): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... нашн слоуги... Оана и брат его Андрушко и сестра их Драгна... жаловали есмы их особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн.* Драгна (1495 *BD* II, 249).

*ДРАГОЕВЪ *прикм.* (3): а на то вбра... пана драгоева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то вбра... пана драгоева (Сучава, 1493 *Cost.* I, 14);

селище драгоево (1) *див.* СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с.* драгоево (1435 *AUB*); *наз. одн. ж.* драгоева (1392 *Cost.* I, 8; 1493 *Cost.* I, 14).

Пор. ДРАГУИ.

*ДРАГОЕЩИ *див.* ДРАГОЕЩИИ.

ДРАГОЕЩИИ *мн.* (7) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до нас... дали и потвърдили есмы емоу его от(ни)ны дръгоещи (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426); А хотарь там... селамъ на имѣ Драгоещимъ и Лоукъчим... да ест... по старому хотароу (Сучава, 1498 *BD* II, 126).

ФОРМИ: *наз.* Драгоещи (1498 *BD* II, 126); *род.* Драгоещи (1493 *BD* II, 27); *дав.* Драгоещимъ (1498 *BD* II, 126); *знах.* дръгоещи, Дръгоещи (1452 *Cost.* II, 426; 1462 *BD* I, 66, 67; 1495 *BD* II, 59).

*ДРАГОИ *див.* ДРАГУИ.

ДРАГОЛЕ, ДРАГОЛИ *ж., невідм.* (9) (особова назва, молд., слов. драгъ): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Драголе, дочка Драгомира... и продала... село на имѣ Черетіани (Сучава, 1491 *BD* I, 456); мы Стефан воевода... знаменито чинними(!)... оже прїиде... слоуга наш Иван... и продал свою правою отниноу... слоузъ нашему Борчи и сестри его Драголи (Васлуй, 1497 *BD* II, 110—111).

ДРАГОМАНЪ *ч.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу

до на(с)... подтвердили есми его очи(н)оу... села на имь... аръмешн... и оу драгоманъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу драгомаиъ* (1448 *Cost.* II, 342).

ДРАГОМИР *див. ДРАГОМИРЪ.*

ДРАГОМИРЕЦЪКІЙ ч. (1) (*особова назва*): а тому свѣдци панъ миколай спичникъ... панъ влакои драгомирецький (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн. драгомирецький* (1424 *P* 106).

ДРАГОМИРЕЩИ, ДРАГОМИРЕЩИ *мн.* (9) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воевод(л)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашему монастырю от(т) нѣмца... на то варе колко се(л) прислухаютъ к нашему монастырю, на имь... башотани... и драгомиреши (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 250—251); А хотар Драгомирешем... по старому хотар(о)у (Гирлов, 1499 *BD* II, 154—155).

ФОРМИ: *наз. Драгомиреши* 6 (1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *DIR* «А» 512; 1499 *BD* II, 153, 154); *Драгомиреши* 1 (1488 *BD* I, 342); *род. Драгомиреши* (1488 *BD* I, 342); *дав. Драгомирешем* (1499 *BD* II, 154).

ДРАГОМИРОВЪ *прикм.* (2): А новое село Драгомирово, и брата его Станково, и дтей ихъ (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрною службою до нас... дали есми имь... село... где домъ драгомировъ на кобыла(х) на има каліанеши (Васлуй, 1437 *Mih.* 202—203).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. драгомировъ* (1437 *Mih.* 202—203); *наз. одн. с. Драгомирово* (1378 *ЗНТШ* LI, 5).

Пор. ДРАГОМИРЪ.

ДРАГОМИРЪ, ДРАГОМИР, ДРАГОМИРЪ ч. (34) (*особова назва, цсл. Драгомиръ*): А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братіею своєю... служити намь... трими стрѣлци (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); іо роман воевода... чинимъ... вѣдомо... оже... сынове бѣлого драгомира... служили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); а при томъ были судьбъ и свѣдци панъ ходко чемерь... пан драгомиръ володимерецкий (Зудечѣв, 1411 *P* 80); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... оуноукове попа драгомира... и продали... едно село... на имь додещи (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: *наз. одн. драгомиръ, Драгомир, драгомиръ* (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1404 *ГМ*; 1411 *P* 79; 1419 *DIR* «А» 444; 1428 *Cost.* I, 209; 1437 *Cost.* I, 541; *Mih.* 202; 1446 *Cost.* II, 247; 1490 *BD* I, 400; 1491 *BD* I, 456 і т. ін.); *род. одн. драгомира* (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR* «А» 433; 1451 *Cost.* II, 400; 1490 *DC* 147; 1491 *BD* I, 445, 456; 1493 *Cost.* D. 45; 1495 *BD* II, 68; *Cost.* S. 193 і т. ін.); *дав. одн. дра(го)мироу* (1446 *Cost.* II, 247); *Драгомиру* 1 (1378 *ЗНТШ* LI, 4).

ДРАГОСИНЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвше п(р)авоую и вѣрною его службою до нас... дали есмы емоу... едно село... на има Драгосинеши, друоге село на верхъ Добротвора, такожде на има Драгосинеши (б. м. н., 1426 *ВАМ* 21).

ФОРМИ: *наз. Драгосинеши* (1426 *ВАМ* 21); *дав. Драгосинешомъ* (1426 *ВАМ* 22).

***ДРАГОСИНОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): мы швитригаило... на знамостъ то чинимы... Аже взоръвше есмо на вѣрную службу... влада драгосиновича... дали есмо ему село (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *род. одн. драгосиновича* (1424 *P* 99).

ДРАГОСЛАВЪ ч. (11) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра п(ана) драгсслава (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553); и оуставше Мика и заплати(ла) оуси тоти пинъзи... оу роуки паноу Михоулоу Драгославоу (Васлуй, 1495 *BD* II, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Драгославъ, драгосла(в)* (1455 *Cost.* II, 562; 1456 *ЭСФ*; 1495 *BD* II, 57); *род. одн. драгослава*

(1455 *Cost.* II, 540, 544, 553, 559, 564; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213); *дав. одн. Драгославоу* (1495 *BD* II, 57).

ДРАГОТА ч. (2) (*особова назва, пор. Драгъ*): ми боАрове... на има... па(н) драгота и панъ хри(н) спатаръ... Авно чини(м) ты(м)то листо(м)... гды(ж)... петръ воево(л)... по винною службою вѣчне записа(л) са и обовазаль. про тожъ мы... слюбоуемъ... иже хочемъ вшитки служобы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); А пак прнвиліе шо она имала на тоє село... еи дала оу роуки Тоадероу... и Драгота Воулпескоула (Сучава, 1495 *BD* II, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. драгота* (1448 *Cost.* II, 737); *зам. дав. оу роуки Тоадероу... и Драгота* (1495 *BD* II, 82).

*Див. ще ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОУ.*

ДРАГОТЕСКОУЛЬ ч. (1) (*особова назва*): мы александръ воевода... чинимо знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ жоурка драготескоуль слоужилъ намъ право и вѣрною службою (Сучава, 1412 *DIR* «А» 440).

ФОРМИ: *наз. одн. драготескоуль* (1412 *DIR* «А» 440).

***ДРАГОТЕЩИ** *див. *ДРЪГОТЕЩИ.*

ДРАГОТЪ, ДРАГОТЪ ч., *невідм.* (23) (*особова назва, пор. Драгъ*): Пан Триколив дворникъ пишет мои панен Негрити... и братоу ми Драготъ Тѣмшаноул... и вьсам моим... пріателем (Торговице, 1481 *BD* II, 358); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... Настъ, дочка Костина, и сынь тои Нasti Драготъ... и продали свою правою отниною (Сучава, 1499 *BD* II, 134).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОУ.*

ДРАГОШ, ДРАГУШ, ДРЪГУШ ч. (104) (*особова назва, пор. Драгъ*): а на то вѣра... пана драгуша вѣтазева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то есть... вѣра пана драгоша паркалаба немески (б. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: *наз. одн. драгош* 5 (1448 *Cost.* I, 362; 1468 *BD* I, 125; 1479 *BD* I, 224; 1491 *BD* I, 453, 464); *Драгуш, Дрѣгуш, Дрѣгоуш* 6 (1421 *Cost.* I, 142; 1448 *Cost.* II, 362; 1490 *BD* I, 391; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 146); *дра(г)иш* 1 (1395 *Cost.* II, 612); *род. одн. драгоша* 80 (1403 *ДГАА*; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 *Cost.* I, 116; 1424 *Cost.* I, 162; 1431 *Cost.* I, 318; 1442 *Cost.* II, 93; 1455 *Cost.* II, 564; 1480 *BD* I, 245; 1486 *DC* 144; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *драгуша* 2 (1392 *Cost.* I, 8; 1422 *ДГОБ*); *драгош* 4 (1455 *Cost.* II, 544, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213); *Дрѣгоуша* 2 (1490 *BD* I, 397); *дав. одн. Драгушу, Дрѣгушу* (1490 *BD* I, 392; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 147); *ор. одн. драгошемъ* (1418 *Cost.* I, 127).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОУ.*

ДРАГОША, ДРАГОША ч. (8) (*особова назва, пор. Драгъ*): а на то... вѣра драгоши витеза (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433); а мы такожде и от нас есмы дали и подтвердили слоугам нашим Жоуржи и Крѣ(мѣти и бр)атоу его Драгоши... тоє прѣдреченоє село... на имь Миррещи (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: *наз. одн. драгоша* 1 (1432 *Cost.* I, 337); *драгоша* 1 (1407 *Cost.* II, 628); *род. одн. драгоши* (1400 *DIR* «А» 433; *Cost.* I, 37; 1454 *ПГПММ*; 1455 *Cost.* II, 540); *дав. одн. Драгоши, (Д)рагоши* (1441 *ДВАС* 35; 1495 *BD* II, 87).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОУ.*

ДРАГОШЕ, ! ДРАКОШЕ, ! ДРИГОШЕ ч., *невідм.* (62) (*особова назва, пор. Драгъ*): а при томъ были мартуриа па(н) она дворникъ... па(н) драгоше (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); А на то ест... в. п. Еремѣа и п. Драгоше прѣкала-боє немецкїи (б. м. н., 1499 *BD* II, 167).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОУ.*

***ДРАГОШЕВИЧЪ** *див. ДРАГОШЕВИЧЪ.*

***ДРАГОШЕВЪ**¹ *прикм.* (14): <а> хотаръ томоу селу... до дра(го)шева хотаръ (Сучава, 1424 *Cost.* I, 162);

◇ Драгошево поле (11), поле драгошево (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши ихъ правую и вѣрную службу до нас... дали есмы имъ оу нашей земли оу молдавской три села на поле драгошево (Сучава, 1419 DИR«А» 444); дали есми... емоу... едно село на имѣ Бещещи оу Драгошево поле, где ест дом его (Васлуй, 1497 ВD II, 112); поток Драгошевъ (1) див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: род. одн. ч. с. Драгошева, дра(го)шева, дра(ош)ева (1424 Cost. I, 162; 1436 Cost. I, 467; 1466 ВD I, 114); зам. місц. на Драгошева (1458 ВD I, 19); наз. одн. с. Драгошево (1419 DИR«А» 444; 1455 Cost. II, 549; 1480 ВD I, 237; 1481 ВD I, 248; 1495 ВD II, 84; 1497 ВD II, 110, 111, 112); місц. одн. с. на драгошевъ (1436 Cost. I, 467).

Пор. ДРАГОШ, ДРАГОШЕ.

ДРАГОШЕВЪ² ч. (2) (особова назва): мы бодре господарѣ нашего воеводы, панъ михайло дорогоунскы... панъ косте драгошевъ... чинимъ знаменито аже слюбуемъ... володиславу... кролю полскомоу (Сучава, 1433 Cost. II, 650—651); А на то е(ст)... вѣра пана кости драгошева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: наз. одн. драгошевъ (1433 Cost. II, 650); род. одн. драгошева (1437 Cost. I, 515).

ДРАГОША див. ДРАГОША.

*ДРАГСИНИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою (!) до на(с)... дали и потвердили есми ему... село... на имѣ грѣдещи... и... дра(г)сини (Сучава, 1455 Cost. II, 543—544).

ФОРМИ: знах. дра(г)сини (1455 Cost. II, 544).

ДРАГУИ, ДРЪГОИ ч. (11) (особова назва, пор. Драгъ¹; а на то вѣра... пана драгоя (б. м. н., 1400 DИR«А» 433); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже тотѣ истинна Васоутка... оуноука ДръгоА... жаловали есмы еи особною нашею милостію (Сучава, 1498 ВD II, 125—126).

ФОРМИ: наз. одн. Дръгои 2 (1472 DИR«А» 528); Драгуи 1 (1404 P 70); род. одн. драгоя 4 (1400 DИR«А» 433; 1414 Cost. I, 112; 1415 Cost. I, 116; 122); ! драгоа 2 (1400 Cost. I, 37; 1414 DИR«А» 441); Дръгоа 1 (1462 ВD I, 66); ДръгоА 1 (1498 ВD II, 126).

Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЬ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОЮ.

*ДРАГУЛЬ ч. (1) (особова назва, пор. Драгъ): тон емоу оурикъ... и братоу его драгулови (Сучава, 1414 DИR«А» 441).

ФОРМИ: дав. одн. драгулови (1414 DИR«А» 441).

Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЬ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, ДРЪГОЮ.

*ДРАГУМИРОВЪ див. ДРАГОМИРОВЪ.

*ДРАГУМИРЪ див. ДРАГОМИРЪ.

ДРАГУШ див. ДРАГОШ.

ДРАГУШАНЕ, ДРЪГОУШАНИ, ДРЪГИШАНИ мн. (7) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши ихъ правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми имъ... село... на имѣ драгушане (Сучава, 1443 Cost. II, 149); мы Стефан воевода... знаме(нито) чинимъ... оже... Авѣро сынъ Ивана... продал... едно село на Жиравец на имѣ Дръгиш(ани) (Сучава, 1491 CVD 3).

ФОРМИ: наз. драгушане 1 (1443 Cost. II, 149); Дръгоушані 2 (1491 ВD I, 468); Дръгиш(ани), Дръгишані 2 (1491 CVD 3); род. Дръгошан (1480 ВD I, 246); знах. Дръгушані (1480 ВD I, 241).

ДРАГУШЕВИЧЪ ч. (8) (особова назва): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамуре(ш)скы(м) (!)... и косте драгошевичъ... даемо вѣдомо аже балица воевода и драгъ мещерь съзидаше црковь (Сигет, 1404 ГМ); а на то <есть вѣра>... пана костъ драгошевича (Васлуй, 1437 Мн. 203).

ФОРМИ: наз. одн. драгушевичъ (1404 ГМ); род. одн. драгошевича (1433 Cost. I, 359; 1435 Cost. I, 403; МЭФ; 1436 ВАМ 33; Cost. I, 445, 450; 1437 Мн. 203).

*ДРАГУШОВСКИЙ прикм. (1) ◇ лесы Драгоушовские див. ЛѢСЪ.

ФОРМИ: ор. мн. Драгоушо(в)скими (1459 P 171).

*ДРАГЫЙ прикм. (4) (цсл. драгыи) дорогой, милый, любий: да творѣт ми памѣть... дъщере ми драгон Софіи, рекомъи Сопцъ (Молдавиця, 1462 ВD I, 70); Моудрым и плементымъ и вѣсѣкою чести достоинымъ нам же драгимъ приАтелем, вѣсѣмъ Брашовьномъ (Дольный Торг, 1475 ВD II, 336); да ми творѣтъ... свѣтаа литоургіа, за... дъщерѣ ми драгон Софіа (Путна, 1476 ВD I, 211).

ФОРМИ: дав. одн. ж. драгон (1462 ВD I, 70; 1476 ВD I, 211, 217); дав. мн. драгимъ (1475 ВD II, 336).

ДРАГЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. драгъ): Се азъ панъ радоуль... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь съзидаше црковь (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: наз. одн. драгъ (1404 ГМ).

! ДРАКОШЕ див. ДРАГОШЕ.

*ДРАТИ дієсл. недок. (2) (шо з кого) здирати (1): О слоужбнїко(х) што имоу(т) за(!) з оубито(г) члѣвка одежоу дра(тн) (XV ст. ВС 7);

◇ борти драти (1) див. БОРТЬ.

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. драла (1478 AS III, 17); майб. 3 ос. мн. имоу(т)... дра(ти) (XV ст. ВС 7).

Див. ще *ДЕРТИ.

*ДРЕВО див. *ДРЪВО.

*ДРЕВЪНЫИ прикм. (1) (цсл. дрѣвъныи) дерев'яний: а кто оусхочет... мито от ннх брати... или от риба свижаа или от мажи соленои... или от дрѣвном (!) соудинам... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 ВD I, 96).

ФОРМИ: дав. мн. ! дрѣвномъ (1466 ВD I, 96).

ДРЕМОУТЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при нас был пан Богданъ Дремоутевичъ (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Дремоутевичъ (1478 AS III, 17).

! ДРИГОШЕ див. ДРАГОШЕ.

ДРИНЖЕШИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на ба(х)луи ме(ж) водичкою и ме(ж) дринжещи едно мѣсто о(т) поустини (Сучава, 1456 Мн. 213); мы Стефан воевода... чинимъ... знаменито... оже... Ивашко... тѣгал са съ иепотом своимъ... за села именоуема Береши и Дринжещи (Ясси, 1459 ВD I, 31—32).

ФОРМИ: наз. Дринжещи (1459 ВD I, 32); ор. дринжещи (1456 Мн. 213).

ДРИСЛИВОЕ с. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... Станчоул Стъростескоул и братіа его... продали... двѣ села на Днистри, едно на имѣ Дрисливое а другое где бил Иоско (Сучава, 1491 ВD I, 458).

ФОРМИ: наз. одн. Дрисливое (1491 ВD I, 458, 459); зам. род. от Дрисливое (1491 ВD I, 459).

ДРОБИШЕВИЧЪ див. ДРОБИШЕВИЧЪ.

ДРОБИШЪ див. ДРОБИШЪ.

*ДРОБНИИ див. *ДРОБНЫИ.

*ДРОБНЫИ прикм. (3) ◇ дробни и рѣчи (1), рѣчи и дробни и (1) роздрібний товар, роздрібний крам: А отъ крамныхъ рѣчен, што соуть розмаиты рѣчи поченши полотно, бархаты, початое соукно, ножи, когавици, косы, поѣсы и ины дробны рѣчи, шо са зовут крамны рѣчи, от того от оусего абы платили... мыто от гривны, три гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788); от серпи, диновии рѣч(и), миси, конвици, поѣси покочини, цыквы, шафран, шапки, плоужнаа железа, корди, мечи, и от иншии рѣчи дробнихъ шож ко крамоу слоухают, а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто (Сучава, 1460 ВD II, 273);

трьговля и дробныи (1) див. ТОРГОВЛЯ 2.

ФОРМИ: наз. мн. ж. **дروبيны** (1456 *Cost.* II, 788); род. мн. **дروбини** (1460 *BD* II, 273); знах. мн. ж. **друбини** (1435 *Cost.* II, 625).

ДРОБЫШЕВИЧЬ, ДРОБИШЕВИЧЪ ч. (3) (*особова назва*): а при томъ оуздаванъ были бояре... панъ гаврилко

дробышевичъ со двѣма снма (Перемишль, 1378 *P* 26); а при то(м) были добрии петро судиа перемыскии... гричко дробышеви(ч) (б. м. н., 1419 *P* 91).

ФОРМИ: наз. одн. **дробышевичъ** 1 (1378 *P* 26); **дробышеви(ч)** 1 (1419 *P* 91); **Дробышевичъ** 1 (1401 *АкВАК* III, 2).

***ДРОБЫШЕЦЪ** ч. (1) (*особова назва*): Би(л) намъ чолмъ... па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) и проси(л) в насть дву(х) члвковъ... на (и)мА боута а дробышъца (Луцьк, 1497 *ПМХ*).

ФОРМИ: знах. одн. **дробышъца** (1497 *ПМХ*).

ДРОБЫШЬ, ДРОБИШЪ ч. (10) (*особова назва*): А при томъ былъ... панъ Михайло Дробышъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а тои рѣчи свѣдци панъ стриець воевода галички панъ судиа дробышъ (Галич, 1409 *P* 74); Я пан Дробышъ Мжурович мѣстич острожкѣи коупил есми... имъне его (Острог, 1463 *AS* I, 56); Я пан Олехно Юревич чиню знакомито... продал есми отчину свою... Ивану Дробышоу Мжуровичоу (Острог, 1464 *AS* I, 57).

ФОРМИ: наз. одн. **Дробышъ, Drobisz** 2 (1401 *АкВАК* III, 2; 1413 *GL* 48); **Дробышъ** 5 (1401 *P* 66; 1409 *P* 74; 1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS* I, 56); *дав. одн.* **Дробышоу** 1 (1458 *ОЖДМ*); **Дробышоу** 1 (1464 *AS* I, 57); *знах. одн.* **Дробыша** (1458 *ОЖДМ*).

ДРОЗДЪ, ДРУЗДЪ ч. (3) (*особова назва*): а се землѣне панъ ходько бибельскѣи калодьфовичъ друздъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а при томъ оуздаванъ были бояре землѣне панъ ходько бибельскии... панъ ивашко дроздъ (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: наз. одн. **дроздъ** 1 (1378 *P* 26); **друоздъ** 2 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12).

⟨...⟩**ДРОЙНИКОВЪ** (1) ⟨?⟩ (*пошкоджений текст*): а на то е(ст) въра ⟨...⟩дройниковъ въра пана поркы чашанка (Сучава, 1446 *ПГСМПР*).

***ДРОХОВІЧИ** мн. (1) (*назва села у Галицькѣи землі*): а се я... свѣдчо... аже есмо розъбхали гранішо... межѣ острова и дроховічъ и закопы есмо закопали вѣчныи (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: род. **дроховічъ** (1424 *P* 104).

ДРОЧИЧЬ ч. (2) (*особова назва, молд. дрок «кушъ»*): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ... панъ иванъ дровичъ (Галич, 1404 *P* 68); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... лазА и... михоул... продали свою... ⟨дѣди⟩на и ис привиліа деда их, ивана дровича... половина село (Сучава, 1489 *Cost.* S. 133).

ФОРМИ: наз. одн. **дрочичъ** (1404 *P* 68); *род. одн.* **дрочича** (1489 *Cost.* S. 133).

***ДРУБНЫИ** див. ***ДРОБНЫИ**.

ДРУГИИ, ДРУГИИ, ДРУГИИ, ДРУГЫ числ. (257) 1. (*наступный; який іде після даного*) **другий** (138): Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ сель на имя село Старуна, а другое село Новое (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); едно село тересь,

а друого кривичъ... да слоуже(т) манастироу стго архаггла михаила (Ciget, 1404 *ГМ*); тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу и женъ его Настѣ... село... и дѣтемъ настѣнымъ... и сноу еи шо е(ст) о(т) друога ен моужа (Сучава, 1427 *Cost.* I, 196);

И мы дора(д)вши са с наши(м) кнзи... С нашею радоу дали есмо емоу село липоу... а друоге село на погорѣи (Луцьк, 1451 *P* 158—159); Первого году мають намъ дати пятъ(ь)сотъ золотыхъ на светого Шьмона юды день, а дру(гу)ю пятъ(ь)сотъ золотыхъ Вгорскиихъ — на Святки (Краков, 1487 *РИБ* 226); И тыи кнѣги имею(т) быти за тремѣ

ключи замькнуоты оди(н) ключ(ч) имаеть иметѣ соудъ а друо(г)и по(д)соудо(к) а третѣи земьскѣи писаръ (XV ст. *СЯ* 42 зв.); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми и дали смо... чѣтири села... едно село Слоугани, друоге село Кикоцѣи, третее село Каленѣши, чѣтвертое село Лапкани (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(*ще один*) **другий** (67): а покинувъши гостинецъ Олышскѣи въ право, а другую дорогу до Поддубецъ, поехати гостинцомъ, который идеть до Колковъ ку полуноscopy (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); а при томъ оуздаванъ были... попъ микулиньскѣи Федуть а другии попъ безмездницкии кость (Перемишль, 1378 *P* 26); A piszete wasza miłost, iże Posol Wasz i druhyu Niemickiuy posol iedut iż Nimes siudy (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); за замешьканье ты(х) воло(в) и работы за ка(ж)ноюу не-

дѣлю имее(т) платити ѣ скотца з виноу еѣ а соудови друогая еѣ (XV ст. *BC* 30); И оустах азь господство мы и заплачихи оуси вышписанныи пинъзи... оу роукы Мароушкы, доччи Настѣи, и племенѣи еи, друоге Мар'ишки, доччи Олчини (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

2. (*у знач. прикметника*) (*не такой, відмінний від даного*) **иный**, **другий** (48): Też jestliby... nekotoroho... umiertho, ot mesta do mesta... abo ot odnoje zemli do drugoje zemli wezli by czerez myta, niczoho na nich myta ne majet brano byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); My Witold... czynimъ znaminito... iż dali iesmo... Pawłu seliszcze naszo Nowostawce... y k tomuż pryдали iesmo Swinnui i Ostruiu Rudu, a z druhoiey strony tych setyszcz po Rudu Swiatec (Ужвѣ, 1420 *AS* I, 25); а они оуже имаю(т) и други де(н) напре(д) оуложити, коли са нама (по)сполу оузри(т) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); а на другу сторону тоежъ дороги — доуброва и лесы ничего тое земли от Манева не отошло ани отгран(ич)е(но (Манѣв, 1478 *AS* I, 76); О смерде который забеть друо(г)и смерда (XV ст. *BC* 7); Ja iemu inszoho pola swoieho uhoł y tez postuyłsia mnie druhoho pola uhoł swoieho do dorohy котораја ydet od mista k moiemu dworcу y druhoie dorohy stoiez dorohy od mista ydet k muchawcu (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

другая матка божья (2) див. **МАТКА** 1; единъ на друоого (1) див. **ЕДИНЪ**; одинъ друоогому (1) див. **ОДИНЪ** 1.

ФОРМИ: наз. одн. ч. **другии, другии, другий** 7 (1378 *P* 26; 1388 *ZPL* 105; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1495 *BD* II, 68, 69; *Cost.* S. 193; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); **друо(г)и** 3 (XV ст. *BC* 12 зв., 23 зв., 35); **другы(и), другии, друхуу** 4 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; XV ст. *BC* 18 зв.; 1487 *BD* I, 312); **друзы** 3 (1400 *Cost.* I, 37; 1414 *DIR* «A» 441; 1457 *Cost.* II, 810); **друо(г)и** 1 (1492 *ЗОЕ*); *род. одн. ч., с. друоого, друоого* 8 (1386 *P* 31; 1470 *AS* I, 67; 1488 *BD* I, 348; XV ст. *BC* 13, 26, 26 зв.; *СЯ* 42 зв.; 1500 *ДПЖН*); **друаго** 1 (XV ст. *BC* 18 зв.); **друоого** 1 (XV ст. *BC* 7); **друога** 1 (1427 *Cost.* I, 196); *дав. одн. ч. друооому, друоооому* (1400 *Cost.* I, 37; 1448 *Cost.* II, 733, 735; 1462 *BD* II, 283, 285; 1484 *ЯМ*; 1492 *Cost.* S. 162; 1495 *Cost.* S. 193); *знах. одн. ч. другии, другии* 15 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1463 *AS* I, 55; 1466 *BD* I, 114; 1475 *BD* I, 206; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10; 1487 *АМЛ*; 1488 *ДГСМ*; 1490 *ДГСМ*; 1493 *BD* II, 15; 1499 *BD* II, 136 і т. ін.); **друо(г)и** 5 (XV ст. *BC* 17 зв., 18, 33 зв., 40, 42 зв.); **друоги** 1 (XV ст. *СЯ* 39 зв.); **друзы** 3 (1424 *Cost.* I, 162; 1457 *Cost.* II, 810; 1467 *BD* II, 297); **друоого, друоо(г)и** 5 (1442 *Cost.* II, 88; XV ст. *BC* 7, 24, 24 зв., 37); *ор. одн. ч. друо(г)мъ* (XV ст. *BC* 31 зв.); *місц. одн. ч., с. оу друооомъ, о друооомъ* (1392—1393 *РФВ*, 170; XV ст. *BC* 16 зв.); *наз. одн. ч. друоге* 9 (1408 *Cost.* I, 61; 1411 *P* 79; 1457 *Cost.* II, 809; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1480 *BD* I, 241; 1491 *BD* I, 445; *Cost.* D. 37; 1496 *ПСВВ* 192; 1499 *BD* II, 162); **друо(г)е** 1 (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *знах. одн. ч. друоге, друоге* 57 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1400 *Cost.* I, 37; 1414 *DIR* «A» 441; 1426 *Cost.* I, 182; 1434 *Cost.* I, 386; 1445—1452 *АрхЮЗР*

8/IV, 12; 1457 BD I, 4; 1473 ШКН 165; 1500 BD II, 173 і т. ін.); **дроуго** 3 (1404 ГМ; 1419 DIR«А» 444; 1495 BD II, 64); *наз. одн. ж. другая, друга* А 7 (1421 Cost. I, 142; 1466 BD I, 105; бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.; 1473 ШКН 165; 1488 УКТ; 1495 BD II, 249; 1499 ПИ № 3); *друга* 18 (1415 Cost. I, 122; 1488 BD I, 347; 1491 BD I, 491; 1492 BD I, 506; Cost. S. 162; 1495 BD II, 43, 59; Cost. S. 193; 1496 BD II, 92; 1499 BD II, 130); *друга* 2 (1431 Cost. I, 325; 1495 BD II, 76); *зам. знах. потвърдили есмы емоу другая част* 3 (XV ст. BC 30; 1479 ВАР 61); *род. одн. ж. другое, другое, друоје* 19 (1388 ZPL 105; 1408 АКУЗР I, 6; 1447—1492 ЛКБВ; 1478 AS III, 17; XV ст. СЯ 41; 1500 ДПЖН і т. ін.); *другои, друоу* 10 (1400 DIR«А» 433; 1421 AS I, 27; 1425 Cost. I, 168; 1431 Cost. I, 317; 1433 P 123; 1467 BD II, 297; 1478 AS III, 17; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100); *другоѣ* 1 (1404 P 70); *друоіеу* 1 (1420 AS I, 25); *зам. знах. оу другоје роуптоуроу* 3 (1458 Mih. D. 121; 1472 DIR«А» 530); *дав. одн. ж. другои* (1482 AS I, 79; 1488 BD I, 347; XV ст. BC 30 зв.; 1499 BD II, 154); *знах. одн. ж. другоюю, другую, друоіу* 31 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1393 Cost. I, 13; 1412 P 81; 1421 Cost. I, 142; 1400—1492 АКУЗР II, 106; 1454 AS III, 10; 1464 Cost. S. 59; 1487 BD I, 302; 1489 АМВ; 1499 РИБ 776 і т. ін.); *другу, друи* 3 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8; AS I, 76; 1495 BD II, 63); *дроугоу* 2 (1488 ДГСММ; 1491 BD I, 452); *! дроую* 1 (XV ст. СЯ 41); *ор. одн. ж. другою* (1462 BD I, 56); *місц. одн. ж. на (в) друои* (1403 RS 338; 1409 P 74; 1453 Cost. II, 472; 1499 BD II, 449); *наз. мн. ч. другіи* 1 (1495 BD II, 248); *друзіи* 1 (XV ст. BC 24); *наз. мн. ж. дроу(г)и* (XV ст. BC 33); *род. мн. другі(х)* (1421 Cost. I, 142; 1487 BD I, 292); *дроуги(х)* 1 (XV ст. СЯ 9); *знах. мн. ч. другіи* 1 (1493 ПОСВВ 152); *дроу(г)и* 2 (XV ст. BC 18 зв., 35); *другыѣ* 1 (1435 P 134); *знах. мн. ж. другіи, друіи* 2 (1388 ZPL 106; 1490 BD I, 420); *другіа* 1 (1490 DC 148); *знах. мн. с. друга* (1421 Cost. I, 142; 1453 Cost. II, 472); *ор. мн. другими* 1 (1462 BD II, 292); *другими* 1 (1475 AS I, 72); *наз. дв. другая* (XV ст. СЯ 43).

ДРУГОЕ *присл.* (2) по-друге: а мы еще сълюбили имь мстити на и(х) ворого(в), що мо(ч) име(м) наибол(л)ше до-съгнути, другое па(к) ти(ж) оучинили есмо и(м) кра(с)ную правд(у), бы(х) съ и(м) оувернути шкоду (Сучава, 1457 Cost. II, 809); Другое воспоминаеть г(с)дръ нашъ... ваше(и) мл(с)ти о пер(р)выхъ г(с)дрехъ воеводъ волоскихъ и кня-зе(и) литовьскихъ... яко они мели межи собою бра(т)ство и прияте(л)ство, и ми(р) (б. м. н., 1496 ПСВВ 192).

Див. ще ВЪ ДРОУГОЕ.

***ДРУГЪ** *див. ДРУГИИ.*

ДРУГЫ *див. ДРУГИИ.*

ДРУГИИ *див. ДРУГИИ.*

ДРОУЖА *ч.* (2) (*особова назва, молд.*): мы боАре... ча(н) строишо(р) дроужа, станицла(в) милищевъ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ... нашего корола (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. дроужа* (1421 Cost. I, 142); *род. одн. дроужа* (1429 Cost. I, 249).

***ДРУЖЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): от това... на... крѣницоу що ест межи Портар(и) и межи Дружещи (Бирлад, 1495 BD II, 63).

ФОРМИ: *ор. Дружещи* (1495 BD II, 63).

***ДРУЖИНА** *ж., зб.* (2) 1. (*товариство*) дружина (1): а притом были... пан петръ неоря, воевода судомирский, пан яшко колочко маршалок королѣв... и... много было доброй дружины при том (Судомир, 1361 AGZ 6).

2. (*збройний загін*) дружина (1): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже пришли... мужило... и... барто(ш)... жалоуочи... и шкоду о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодѣевъ, а на имь о никак(о) лева и о(т) е(г) дружину (Сучава, 1457 Cost. II, 808—809).

ФОРМИ: *род. одн. дружины* (1361 AGZ 6); *знах. зам. род. о(т)... дружины* (1457 Cost. II, 809).

ДРУЗДЪ *див. ДРОЗДЪ.*

***ДРУЗКА** *ж.* (1) (*назва присілка у Волинській землі*): я еще будучи в добром здоровю... дала есми ему... имене оу вочизну... с приселки з Доросынемъ, а з Друзкою (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *ор. одн. Друзкою* (1488 AS I, 242).

ДРУМЪ, ДРУМ *ч.* (6) (*молд. друм «дорога»*) дорога, шлях (3): А хотарь томоу селоу... дроумом по срѣд поеница, идеже оупадает дроум оу брод старіи топлици, и от брода дроумом до пояна Болди (Сучава, 1473 BD I, 183—184); **др о у м ъ** в о з н и (1) возвий шлях, проїзна дорога: А хотарь томоу селоу... дроумом возним до потока (Сучава, 1473 BD I, 183); **в е л и к и** и **д р у м ъ** (2) *див. ВЕЛИКИЙ*¹.

ФОРМИ: *наз. одн. дроум* (1473 BD I, 184); *зам. род. ст... друмъ* (1446 ПГСМР); *знах. одн. дроумъ* (1446 ПГСМР); *ор. одн. дроумом* (1473 BD I, 183, 184).

***ДРУЦКЪ** *ч.* (1) (*назва міста у Вітебській землі*) Друцк: Писан оу во (!) Друцкоу (Друцк, 1492 AS III, 24).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Друцкоу* (1492 AS III, 24).

***ДРЪГИШАНѢ** *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГИШАНИ *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГМЪНѢЩИ *див. ДРЪГОМЪНѢЩИ.*

***ДРЪГОЕЩИ**¹ *див. ДРАГОЕЩИ.*

***ДРЪГОЕЩИ**² *мн.* (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): А хотар... на врѣх потока Дръгоещилор (Сучава, 1493 BD II, 27).

ФОРМИ: *род. молд. Дръгоещилор* (1493 BD II, 27).

***ДРЪГОЕЩИ** *див. ДРАГОЕЩИ.*

ДРЪГОИ *див. ДРАГУИ.*

***ДРЪГОИЧЕВЪ** *прикм.* (1): Алекса дѣак... заплатил оуси тоги рѣ злат татарских оу роу(к)и чорчо(л)нии, дочци Дръгоичеви (Сучава, 1493 BD II, 27).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. Дръгоичеви* (1493 BD II, 27).

*Див. ще *ДРЪГОИЧИНЪ.*

***ДРЪГОИЧИНЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣнде прад нами... дочка Дръгоичина... и шодала свою правуюю отгиною (Сучава, 1493 BD II, 26—27).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Дръгоичина* (1493 BD II, 26).

*Див. ще *ДРЪГОИЧЕВЪ.*

ДРЪГОМЪНѢЩИ, ДРЪГМЪНѢЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а стани съ достало, оу еи ча(ст), села, на имь спирѣнїи и дрѣгмънѣщи (Сучава, 1493 Cost. D. 45).

ФОРМИ: *наз. дрѣгмънѣщи, дрѣгмънѣщи* (1493 Cost. D. 45).

***ДРЪГОТЕЩИ** *див. *ДРЪГОТЕЩИ.*

***ДРЪГОТЕЩИ** *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвшє ихъ правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмы имь... село драготещи (Сучава, 1419 DIR«А» 444); А за тим... прѣиде... Мърина Лолкъ ... и дала Мъринѣ Лолкъ тоги два села Борилещи и Дръготещи самоу господство ми (Сучава, 1481 BD I, 248).

ФОРМИ: *знах. драготещи, Дръготещи* 3 (1419 DIR«А» 444; 1481 BD I, 248, 249); *Дръготещи* 2 (1481 BD I, 248).

***ДРЪГОШАНИ** *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГОУ *ч., невідм.* (2) (*особова назва, пор. Драгъ*): Ин(о мы) вид(ѣвшє) их доброй воли... а мы також и от нас есмы дали и потвърдили слоузѣ нашему Данчюл Дѣль тое прадреченое село... на имь (гдє бил) жоуд(є) Буода и Дръгоу (Сучава, 1488 BD I, 362).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШѢ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЬ.*

ДРЪГУШ *див. ДРАГОШ.*

ДРЪГОУШАНИ *див. ДРАГУШАНѢ.*

***ДРЪГУШАНУЛЬ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже тогы истинныи слугы наши(журжъ) дрѣгушану(л) и братъ его алекса служили право и вѣрно (Сучава, 1443 Cost. II, 148—149).

ФОРМИ: наз. одн. **дръгушау(л)** (1443 Cost. II, 148). **ДРЪГЪЛИНА** ж. (1) (особова назва): Тъ(м) мы... дали и потвърдили есми емоу... село... шо же он коупил... от оуноуки Трифа Гълкѣви на имъ ... Драгоше и Петре и сестра их Мърина и Дръгълина (Сучава, 1480 *BD I*, 237).

ФОРМИ: наз. одн. **Дръгълина** (1480 *BD I*, 237).

Див. ще **ДРЪГЪЛИНЬ**.

ДРЪГЪЛИНЬ, ДРЪГЪЛИНЬ, ДРЪГЪЛИНЪ ж. (17) (особова назва): И оуставше наш(и) слоуг(и) Жоуржа Кръмъте и брат его Драгоше и сестри их Дръгълинъ и Стана и заплатили... р̄ злат татарских оу роуки слоузъ нашему Тоадероу (б. м. н., 1495 *BD II*, 87); А хотарь томоу вишешисанной половин(и) села... да ест от части Дръгълини (Васлуй, 1497 *BD II*, 119).

ФОРМИ: наз. одн. **Дръгълинь, Дръгълинь, Дръгълинь** 9 (1495 *BD II*, 64, 68, 87; Cost. S. 193; 1496 *BD II*, 92; 1497 *BD II*, 118, 119); зам. дав. **Дръгълинь I** (1495 *BD II*, 87); род. одн. **Дръгълини** (1497 *BD II*, 119); дав. одн. **Дръгълини, Дръгълини** (1495 *BD II*, 69, 87; Cost. S. 193).

Див. ще **ДРЪГЪЛИНА**.

***ДРЪГЪЛИНЬ** див. **ДРЪГЪЛИНЬ**.

***ДРЪЖАВА** див. ***ДЕРЖАВА**.

***ДРЪЖАНЪЕ** див. **ДЕРЖАНІЕ**.

ДРЪЖАТИ див. **ДЕРЖАТИ**.

ДРЪЖЕШИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тъмъ мн... дали и потвърдили есми емоу... села... на имъ... Дръжещи и Борисещи (Сучава, 1462 *BD I*, 64—65).

ФОРМИ: наз. **Дръжещи** (1462 *BD I*, 65).

ДРЪМАНЕШІИ, ДРЪМЪНЕШИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми... монастироу села... на имъ село(м)... дръманешій... на кивъжди и опршане (Сучава, 1462 Cost. D. 10); и(н)и никто да несмъеть ты(х) монастирски(х) люди... о(т) дръмънешіи... соудити (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми им... (одно село) на Соучавъ на имъ Дръ(мъне)ши (б. м. н., 1499 *BD II*, 166—167).

ФОРМИ: наз. **Дръмънешіи, Дръ(мъне)ши** 2 (1499 *BD II*, 167); **Дръманешіи I** (1462 Cost. D. 10); род. **дръмънешіи** (1467 *Mih. Doc.* 125).

***ДРЪМАНОВЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній... оуноуки Стояна сына Дръманова, жаловали есмы их особною нашею милостію (б. м. н., 1499 *BD II*, 166).

ФОРМИ: род. одн. ч. **Дръманова** (1499 *BD II*, 166, 167).

Пор. ***ДРЪМАНЪ**.

***ДРЪМАНЪ** ч. (1) (особова назва, молд.): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Таць, дочка Петра Дръмана и племенница еи Васка... жаловали есмы их особною нашею милостію (б. м. н., 1499 *BD II*, 166).

ФОРМИ: род. одн. **Дръмана** (1499 *BD II*, 166).

ДРЪМЪНЕШИ див. **ДРЪМАНЕШІИ**.

ДРЪНКЪЛЪЕШІИ мн. (3) (назва селища у Молдавському князівстві): А хотар той селищи... (на имъ) Дрънкълъешій да ест от всьих сторон по старомоу хотарю (Сучава, 1479 *BD I*, 224).

ФОРМИ: наз. **Дрънкълъешіи** (1479 *BD I*, 223, 224).

***ДРЪСЛИВИЦЯ** ж. (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): мы Александр воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы имъ... два села на дръсливици (!) (б. м. н., 1415 Cost. I, 121).

ФОРМИ: місц. одн. на ! **дръсливици** (1415 Cost. I, 121).

ДРЪСЦИ мн., невід. (1) (назва села у Молдавському князівстві): цр̄ко(в) ис попом(а) на дръсци (Сучава, 1490 *DC* 147).

***ДРЪВА** мн. (2) дрова: а имають пана юрковського люди из острова... дрыва роубаті але не паствіті (б. м. н., 1424 *P* 104); а по всему гаю волно ему дрыва рубати (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: знах. **дрыва** (1424 *P* 104; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

***ДРЪЖАНА** ч. (2) (назва потоку в Галицькій землі): попере(к) потоку лужешева горъ потоко(м) волоуево(м) лъсо(м) къ потокоу дръжани (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: род. одн. **дръжани** (1413 *P* 83); дав. одн. **дръжани** (1413 *P* 83).

***ДРЪЖАВА** див. ***ДЕРЖАВА**.

ДРЪЖАТИ див. **ДЕРЖАТИ**.

ДРЪЖАТІ див. **ДЕРЖАТИ**.

***ДРЪВО** с. (7) (цсл. дрѣво) дерево (3): колі хто прічною оумре(т) алюбо оутоне(т) алюбо с дрѣва спадъть о томъ не(т) жадное жалобы оу праве (XV ст. *BC* 24); (<...>ает тамо овцѣ пасітн ілі рібоу гонити ілі роубати оу лъсоу дрѣвь ілі проутіе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122);

д р е в о о в о щ ь и м а ю ч и (и м а ю щ и) (3) плодове (фруктаве) дерево: хто пороуби(т) дрѣво ово(ш) им(а) оуставлаемъ и(ж) за ка(ж)ное дерево овощ імаючи а боуде(т) ли изроубано ало (!) скажено ві гро(ш)и заплати(т) щкодоу (XV ст. *BC* 32); бортное дрѣво (1) див.

***БОРТНЫИ**; дрѣво божіе (1) див. **БОЖІИ**.

ФОРМИ: род. одн. **дрѣва** (XV ст. *BC* 24; 1436 Cost. II, 698); знах. одн. **дрѣво** (XV ст. *BC* 8, 32, 37); род. мн. **дрѣвь** (1458 *Mih. Doc.* 122); знах. мн. **дрѣва** (XV ст. *BC* 28 зв.).

Див. ще **ДЕРЕВО**.

***ДРЪВА** с., зб. (2) дерева: а хотарь... до роубажіе на дрѣва на великыи дроумъ (Сучава, 1446 *ПГСПМР*).

ФОРМИ: знах. одн. **дрѣва** (1446 *ПГСПМР*).

Див. ще ***ДЕРЕВЬЕ**.

***ДРЮКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): мы кнА(з) двѣд дмитриевич(ч)... хома билюрминъ васко дрюкови(ч)... чинимъ знамени(т) како кеды... кнА(з) ... дмитрии инъмъ имене(м) корибу(т)... королеви польскому... вѣрность... слоби(л) а мы... ісклюбуемы за него... іже... вѣре(н) буде(т) королеви (Луцця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: наз. одн. **дрюкови(ч)** (1388 *P* 38).

***ДРЮТЬ** ж. (2) (назва річки у Вітебській землі) Друть: Іно тыми разы... продали есмо... дворец наш... на рець Дрюті (Друцьк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: місц. одн. на Дрюті (1492 *AS III*, 23).

ДУБ див. **ДУБЪ**.

***ДУБЕНСКИЙ** прикм. (3): грань... через пусчу нашу и ловисча... Бродницею берегъ леса подь Белую гору, Стыромъ, за монастырь Дубинский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); Іно мы... за его службу, тые люди... на имя: Гануса Шафрановича, а Олексу, а Карпа, а въ Дубенской волности Федора Денковича, а Данила... ему дали (Краків, 1500 *АЛМ*, вип. 2, 58).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **Дубинский** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); місц. одн. ж. въ Дубенской (1500 *АЛМ*, вип. 2, 58).

Пор. ***ДУБНО**.

***ДУБИНА** ж. (2) (дубовий гай) дубина, дубняк: а тако есмо ему дали... Ако оуъхана... граница... обчиною горъ к волуиць подль дубины по нижний конецъ дубины на верхъ волуиць (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: род. одн. **дубины** (1424 *P* 99).

Див. ще ***ДУБНИКЪ**.

***ДУБНИСКИЙ** див. ***ДУБЕНСКИЙ**.

***ДУБИСЧА** мн. (1) (назва села у Волинській землі) Дубичча: грань... отъ монастыра... до мосту, на дорозе зъ Дубисчь до Своза (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: род. **Дубисчь** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

***ДОУБИЩЕ** с. (1) (назва села у Волинській землі) Дубище: А се я Некраш Колчеевич из братьею своею... съзнаваем... іж есмо... продали двоє (в ориг. две.— *Прим. вид.*) селища на имѣ Доубища... за шестьдесят копъ грошей (Кременец, 1497 *AS I*, 112).

ФОРМИ: наз. мн. **Доубища** (1497 *AS I*, 112).

***ДУБЛЕНСКИЙ** ч. (1) (особова назва): а къ тому дали есмо... ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского, и з... дворищемъ (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *знах. одн.* Дубленского (1497 РИБ 683).

ДУБЛЯНСКИ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были... Дублянский Иона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ... игумень (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дублянский (1398 ДГПМ).

***ДУБНИКЪ** *ч.* (1) (*дубовий гай*) дубина, дубняк: а тако есмо ему дали... того... село... съ лъсы съ ган съ дубровами съ чащи съ дубники съ березники (б. м. н., 1424 Р 99—100).

ФОРМИ: *ор. мн.* дубники (1424 Р 100).

Див. ще ***ДУБИНА**.

***ДУБНО** *с.* (1) (*назва міста у Волинській землі*) Дубно: Паки же... даемо... село наше Бусчу... зъ лесами, подъ Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3).

ФОРМИ: *знах. одн.* Дубно (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ДОУБОВАА *ж.* (1) (*назва села на Буковині*): тьмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми... села на днистри, <на> имѣ колешевци... и доубоваА (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн.* доубоваА (1447 Cost. II, 273).

***ДОУБОВИ** *прикм.* (1) дубовий: хотарь... от(т)оль на доубови пенъ та на краи лъсокъ (Сучава, 1427 DIR«А» 450).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* доубови (1427 DIR«А» 450).

ДОУБОВЬЦОУЛ *ч.* (1) (*назва села на Буковині*) Дубівци: Тьмъ и ми... дали и подтвердили есми емоу оу нашеи земли оу молдавской села его... на имѣ селам: ЧорторіА и Доубовьцоул (Сучава, 1464 BD I, 85).

ФОРМИ: *наз. одн.* Доубовьцоул (1464 BD I, 85).

***ДУБРАВА** *див.* **ДОУБРОВА**¹.

ДОУБРОВА¹, **ДОБРОВА** *ж.* (155) (*дубовий ліс*) дѣрова (138): то все есмо подтвердили... ись земено, ись сѣножатми, ись га(я)ми, ись дубровами (Судомир, 1361 AGZ 6); тоъ дубровы половина ко млину (Смотрич, 1375 Р 20); а тако продалъ яко самъ держалъ... и со лъсы і з дубровами (Львѣ, 1400 Р 61); мы... швитрикрайлъ литовскии... чиним знакомито... иже... дали есмо... пану андрѣю... село михлянь... и с лесы и з дубровами (Київ, 1433 Р 118); Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславскии вызнаваю... нжет продал есми пану Семену Олизаровичоу имене... з боры, з лесы, з доубровами, з ловы, зъ гайми (Берестя, 1466 AS I, 62); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми и дали смо... чѣтвертое село Лодкани, по противъ Каліенешъ под доубровою (Ясси, 1500 BD II, 173);

доуброва каприна (1) (*назва дѣрови у Молдавському князівстві*): хотарь... оу долиноу под(д)ли доубровоу каприноу (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); дубрoвa Свинюская (2) (*назва дѣрови у Волинській землі*): мои люди... в дуброву Свинюскую без упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); dubrowa Sit-paia (1) (*назва дѣрови у Волинській землі*): а z druhoу storony po dubrowu Sitniuu (Ужів, 1421 AS I, 27); дубрoвa Хреницкая (3) (*назва дѣрови у Волинській землі*): и не маот далее у дуброву мою Хреницкую уходу по дерево и по траву мети, одно по Роскопаницу-могилу (Хриники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); высокая доубрoвa (4) *див.* ***ВЫСОКЫИ**; вышняя доубрoвa (1) *див.* ***ВЫШНИИ**; гоугнина доубрoвa (1) *див.* ***ГОУГНИИ**; круглая доубрoвa (1) *див.* ***КРОУГЛЫИ**; черленая доубрoвa (3) *див.* ***ЧРЪВЕННИИ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* доубрoвa 3 (1375 Р 28; 1428 Р 111; 1478 AS I, 76); добрoвa I (1445 Р 150); *род. одн.* доубрoвы 12 (1375 Р 20; 1393 Cost. I, 13; 1413 Р 83; 1421 Р 96; 1432 Р 330, 331; 1438 DBAc 27; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1491 BD I, 449); дубрoви 9 (1414 Cost. I, 111; 1431 Cost. I, 317; 1491 BD I, 449; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 107); дубрoвѣ 1 (1414 Cost. I, 111); добрoви 1 (1475 BD I, 206); *дав. одн.* дубрoвѣ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах.*

одн. дубрoвy, dubrowu 18 (1411 Р 79; 1421 AS I, 27; 1424 Cost. I, 162; 1428 Р 111; 1446 Cost. II, 270; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1478 AS I, 76; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63 і т. ін.); добрoвoу 1 (1491 BD I, 456); *зам. род.* у серед дубрoвy, по(д)ли добрoвoу, на краи добрoвy 4 (1400 DIR«А» 433; 1425 Cost. I, 169; 1446 Cost. II, 270; 1493 BD II, 27); до серед добрoвoу 1 (1475 BD I, 206); *зам. місц.* оу Доубрoвoу 2 (1497 BD II, 107); *ор. одн.* дубрoвoю, доубрoвoю 10 (1403 RS 338; 1428 Cost. I, 233; 1448 Cost. II, 316; 1493 BD II, 15; 1495 BD II, 63; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141; 1500 BD II, 173); добрoвoу 1 (1437 Cost. I, 541); *зам. знах.* пре(з) доубрoвoу 1 (1493 BD II, 15); *місц. одн.* на (у, в) дубрoвѣ 6 (1421 Р 95; 1429 Cost. I, 269; 1430 Р 116; XV ст. BC 37; 1463 BD I, 74); дубрoвe 2 (1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); добрoви 3 (1456 DIR«А» 511; 1475 BD I, 206; 1495 BD II, 63); *наз. мн.* доубрoвы (1413 Р 83; 1421 Р 96); *знах. мн.* доубрoвы (1368 Р 15; 1377 Р 24; 1413 Р 83; 1478 AS III, 17); *ор. мн.* дубрoвaми, доубрoвaми, dubrowami 70 (1361 AGZ 6; 1377 Р 24; 1394 Р 54; 1424 Р 100; 1434 Р 128; 1443—1446 Р 147; 1451 AS I, 44; 1466 AS I, 62; 1487 AS I, 86; 1499 ГОКІР і т. ін.); дубрa-вaми 1 (1408 АкЮЗР I, 6).

***ДУБРОВА**² *ж.* (2) (*назва міста у Польщі, пор. Даубгова*): а при то(м) свѣдши были... па(н) моужи(к) из дубровы <домарать с ко>быланъ (Медика, 1415 Р 87); Мы воицехъ... ярибискупъ гнѣзденский... янь мужикъ з дубровы лвовский воеводы марцинь с лавска познанский Добеславъ съ Сенна любелский... слобуемы и записуемы сА стецку воеводъ земль молдавской (Ланчица, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* дубрoвы (1415 Р 87; 1433 Р 122).

***ДУБРОВА**³ *ж.* (2) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣше е(го прав)ую и вѣрною службу до насъ... дали есмы емоу... два села... на имѣ одному селу скорцевци от(т) черного потока, а другое панковци што выше калогери от(т) дубровѣ (Сучава, 1407 Cost. I, 56); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— *Прим. вид.*)... оже прѣидошА... Татоул от Бръзотъ... и продал... едно мѣсто от поустини на Бръзотъ... слоузъ нашемоу Боди от Доубрoвoу (Дольний Торг, 1466 BD I, 113).

ФОРМИ: *род. одн.* дубрoвѣ (1407 Cost. I, 56); *знах. зам. род. от* Доубрoвoу (1466 BD I, 113).

***ДУБРОВЕНЪСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ Дубрoвeнѣ-скии путь (1) (*назва дороги в Смоленській землі*): а коли стадо глушыцкое гонять у волость въ Дубрoвeнскомъ пути, и они въ тьхъ селехъ ночь ночоють (1) (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* въ Дубрoвeнскомъ (1499 РИБ 776).

***ДОУБРОВИЦА**¹ *ж.* (2) (*невеликий дубовий ліс*) дѣрoв-ка: а хотарь... прости на доубъ на дубрoвици (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); А хотар тои боукати земли... черес доубрoвицоу на долиноу (Сучава, 1489 BD I, 373—374).

ФОРМИ: *знах. одн.* доубрoвицоу (1489 BD I, 374); *місц. одн.* на дубрoвици (1415 Cost. I, 121).

***ДОУБРОВИЦА**² *ж.* (1) (*назва замку у Волинській землі*) Дубрoвицa: Ино мы на его жаданье то вчинили, приказуеъм вамъ... штобы есте тьхъ его пословъ... добрoвольне пропускали по нашому господарству тою дорогоу... на Доубрoвицоу, на Пинескъ, на граници московскую (Вильна, 1498 BD II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн.* Доубрoвицоу (1498 BD II, 412).

ДОУБРОВИЦА³ *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*): И мы... дали есмо емоу село липоую... а друоге село... доубрoвица (Луцьк, 1451 Р 158—159).

ФОРМИ: *наз. одн.* доубрoвица (1451 Р 159).

ДОУБРОВИЦКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были... кн(А)зь Юрей Иванович Доубрoвицкий а пан Богуш Боговитинович (Ставків, 1491 AS I, 97).

ФОРМИ: наз. одн. **Добровицкий** (1491 AS I, 97).

***ДОУБРОВИЦЯ** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тьма мы... дали есми ему... село на Добровици, где былъ Радулъ и Орышъ (Сучава, 1435 МЭФ).

ФОРМИ: місц. одн. на **Добровици** (1435 МЭФ).

ДОУБРОВКА ж. (3) (назва озера у Молдавському князівстві): пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшіе... пре(д)ко(в)... наши(х)... и дали и приложнли есмы... монастироу о(т) немца болото криваА... о(т) где выходитъ грѣла из днистра и тече(т) долоу, до язеру доубровка, и о(т) доубро(в)ка, до где оупадаеть у яъер (sic.— Прим. вид.) оу захорна (Ясса, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. до (от) **дубровка 2** (1500 Cost. S. 230); зам. оп. по(д) **доубровка 1** (1500 Cost. S. 230).

ДУБЪ, ДУБ ч. (78) дуб: а хотар тому селу... до доуба на краі доубровы а исъ доуба прость чересь поле на могилу (Сучава, 1393 Cost. I, 13); а ту высыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ (Галич, 1404 P 68); И отгол поехали есмо дорожкой... и приехалн есмо к дубу, и пан Яньчинский рек: тот дуб стоит на моей земли а словет Дягилев дуб (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); а хотар... на врѣхъ (!) дѣла на доубъ (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: наз. одн. **дубъ, дуб 4** (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119, 120); зам. род. о(т) **дубъ 2** (1446 ПГСММР; 1488 ДГСММ); род. одн. **дуба** (1393 Cost. I, 13; 1400 Cost. I, 37; 1423 DIR«А» 447; 1446 Cost. II, 270; 1458 Mih. Doc. 121; 1466 BD I, 114; 1491 BD I, 456; 1494 BD II, 35; 1497 BD II, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); дав. одн. **дубу** (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); знах. одн. **доубъ, дуб, доубъ 36** (1404 P 68; 1415 Cost. I, 121; 1446 ПГСММР; 1466 BD I, 114; 1479 BD I, 221; 1488 ДГСММ; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119; 1500 SD 7 і т. ін.); **дуба 1** (1400 Cost. I, 37); оп. одн. **дубо(м)ъ** (1404 P 68); імц. одн. в **дубъ 1** (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); на **доубоу 1** (1491 BD I, 456); наз. мн. зам. род. о(т) **четире дубы** (1437 Cost. I, 515); род. мн. **дубовъ 1** (1419 P 91); **дубъ, ду(б) 3** (1432 ДГВІН; 1437 Cost. I, 515; 1458 Mih. Doc. 121); знах. мн. **доуби** (1489 BD I, 374; 1495 BD II, 63); місц. мн. на **доубо(х)** (1446 ПГСММР); знах. дв. **дуба** (1415 Cost. I, 121).

***ДУБЪ** див. **ДУБЪ**.

***ДУБЬЕ** с., зб. (4) дубняк, дубиння: а даль есмь и землю рольную... по кущеву ниву а по бреховича дубье (Казимир, п. 1349 P 3); о(т) бортого доубья попере(к) доубровы к могылка(м) (Зудечів, 1413 P 83).

ФОРМИ: род. одн. **дубья, доубья** (п. 1349 P 3; 1413 P 83); дав. одн. **доубью** (1413 P 83); знах. одн. **доубье** (п. 1349 P 3).

***ДУДЕНКО** ч. (1) (особова назва): А потомъ Борисъ мовиль передь нами на князя Костентина, ижбы онъ бояръ нашихъ Смоленскихъ Бубна, а Дуденка Суморока земли мощно за себе забралъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: род. одн. **Дуденка** (1495 АЛМ 83).

Див. ще **ДУДЕНКОВЪ**.

ДУДЕНКОВЪ ч. (1) (особова назва): И князь Костянтинъ передь нами рекъ: правда есть, служатъ въ мене бояре Смоленскіе Бубень, а Дуденковъ Суморокъ добровольно (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: наз. одн. **Дуденковъ** (1495 АЛМ 83).

Див. ще ***ДУДЕНКО**.

***ДОУЖЪ** прикм. (1) (здатний на що) дужий: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ш)кое земли... и поведили... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы... люди вси которые доужи на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

ФОРМИ: наз. мн. **доужи** (1496 ПДВКА 61).

! **ДУЮ** <ДОУНАЮ> див. ***ДОУНАИ**.

***ДУКАТЪ** ч. (2) (стч. dukat, im. ducato) (назва золотой монети) дукат: мы Александръ воевода... знаемо чини(м)...

и(ж) есмы дали... бывшой жонъ нашои... на каж(д)ыи го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в) а либо че(р)лены(х) золоты(х) оугорскы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: род. мн. **дукатовъ, дукато(в)** (1421 Cost. I, 142).

! **ДУЛУ** див. **ДОЛУУ**.

***ДОУЛЧЕВИЧЪ** ч. (3) (особова назва, молд. дулче «солодкнй»): мн боАрове г(с)п(д)рА нашего мл(с)тнвого... на има... па(н) мирча доулчеви(ч), и па(н) косте орышнечи(ч)... Авно чини(м)... иже хочемъ вшитки слоужбы... королеви полскому... вѣрне... держати (Хотин, 1448 Cost. II, 737); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы пан(оу) михаилоу ло(г)рѣтоу... а панове наши по имено... па(н) тоадеръ доу(л)чеви(ч) панъ михоу(л) старости(ч) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. **доу(л)чеви(ч), доулчеви(ч)** (1448 Cost. II, 737; 1456 ЭСФ); род. одн. <доулче>**ви(ч)** (1448 Cost. II, 317).

Див. ще ***ДУЛЧИЧЪ**.

***ДУЛЧЕСКУЛЬ** ч. (13) (особова назва, молд. дулче «солодкнй»): а на то е(ст) вѣра... пана доумъ дулческула (Сучава, 1438 Cost. II, 7—8); а на то е(ст) вѣра... пана Мирчи Дулческула (Дольний Торг, 1449 Cost. II, 379—380).

ФОРМИ: род. одн. **дулческула 10** (1438 Cost. II, 8, 15; 1443 BAM 41; 1445 DIR«А» 483; Cost. II, 219, 231; 1446 Cost. II, 238; 1448 Cost. II, 314, 355; 1449 Cost. II, 380); **дулческа 2** (1439 Cost. II, 52; 1441 DBAc 35); ! **дулчесчула 1** (1445 Cost. II, 212).

! **ДУЛЧЕСЧУЛА** <ДУЛЧЕСКУЛА> див. ***ДУЛЧЕСКУЛЬ**.

***ДУЛЧИЧЪ** ч. (2) (особова назва, молд. дулче «солодкнй»): а на то е(ст) вѣра... пана думы дулчича (Сучава, 1443 Cost. II, 138); а на то е(ст) вѣра... пана доумы доулчича и брата его пана мирчи (Сучава, 1445 Cost. II, 226).

ФОРМИ: род. одн. **дулчича** (1443 Cost. II, 138; 1445 Cost. II, 226).

Див. ще ***ДОУЛЧЕВИЧЪ**.

***ДОУЛЪБЫ** мн. (1) (назва села у Львівській землі) Дулби: а при то(м) были свѣдці па(н) дмитръ ходоровский... па(н) братко из доулѣбъ а ины(х) досытъ добры(х) при томъ было (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. **доулѣбъ** (1430 P 116).

ДОУМА, ДОУМЪ ч. (481) (особова назва, молд., слов. дума): а на то вѣра... доумы дворника (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїишоа прѣ(д) нами... снове моушини, и племени(к) и(х), доума, снѣ кални(н)... и продали... о(т) половини половина слю... на имѣ о(т) рышкани, вишнаа ча(ст) (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: наз. одн. **Дума, доума, Duma** 60 (1433 Cost. II, 650; 1443 Cost. II, 119; 1448 Cost. II, 737; 1452 Cost. II, 422; 1464 DIR«А» 517; 1473 BD I, 187; 1479 BD I, 224; 1488 BD I, 325; 1495 BAM 70; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **Думъ 5** (1453 Cost. II, 458, 459; 1455 Cost. II, 562; 1474 PГC; 1486 BD I, 289); зам. род. вѣра пана **Доума, Дума** 89 (1400 Cost. I, 37; 1435 МЭФ; 1445 Cost. II, 231; 1454 Cost. II, 509; 1468 BD I, 128; 1479 BD I, 221; 1489 BD I, 367; 1492 BD I, 511; 1495 BD II, 47; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); зам. дав. продали нашим вѣрне болѣре(м) пан **Дума** и брат его пан Пътроу Броудоуръ 4 (1486 BD I, 289, 290; 1488 BD I, 325; 1500 SD 7); зам. оп. ис паномъ **доумъ 1** (1458 Cost. II, 814); род. одн. **думы, доумы 157** (1400 DIR«А» 433; 1434 Cost. I, 386; 1443 Cost. II, 126; 1452 Cost. II, 426; 1465 BD I, 88; 1471 BD I, 164; 1479 BD I, 228; 1490 BD I, 384; 1497 BD II, 100; 1500 BD II, 173 і т. ін.); **думи, доумы 136** (1428 Cost. I, 218; 1441 DBAc 35; 1458 Mih. Doc. 122; 1466 BD I, 106; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 294; 1493 Cost. S. 176; 1495 BD II, 77; 1497 BD II, 115; 1500 BD II, 175 і т. ін.); **Доумъ 18** (1432 ДГВІН; 1441 DBAc 37; 1446 Cost. II, 248; 1453 Cost. II, 446; 1455 Cost.

II, 550; 1470 *BD* I, 148; 1472 *Cost. D.* 26; 1480 *BD* I, 243; 1482 *BD* I, 260; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); *дав. одн. думъ, дума* 5 (1443 *Cost. II*, 131; 1445 *Cost. II*, 218; 1453 *Cost. II*, 472; 1480 *BD* I, 246; 1488 *BD* I, 325); *думи* 1 (1500 *SD* 7); *Думу* 1 (1491 *BD* I, 467); *знах. одн. Доуму* (1468 *BD* II, 305).

Див. ще ДОУМЪ.

ДОУМБРАВИЦА, ДОУМБРЪВИЦА *ж.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): *мы* петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастырскимъ о(т) немцъ, на имъ... доумбръвица и телебъчинци... тоты се(л) оуси вышеписанны(х)... що бы са никто о(т) наши(х) пановъ не оумъша(л) ни оу чи(м) (Сучава, 1447 *Cost. II*, 288); а слоузъ нашемоу, фръчи... да е(ст) роусорій и доумбръвица (Сучава, 1491 *Cost. D.* 37).

ФОРМИ: *наз. одн. доумбравица, доумбръвица* (1447 *Cost. II*, 288; 1470 *DIR* «A» 522; 1491 *Cost. D.* 37).

ДОУМБРАВЪ *ч.* (7) (*особова назва*): *ми* Стефан воевода... знаменито чиним... оже(е) тоти истинныи наши слоуги Иван Доумбравъ и брат его Тоадеръ Оурдюгашоу слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1483 *BD* I, 272); *И* оуставше слоуга наш Тоадеръ Доумбравъ и жена его Моуша и заплатили оуси тоти вышеписанныи пинъзи (Васлуй, 1497 *BD* II, 116).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумбравъ* 2 (1483 *BD* I, 272; 1497 *BD* II, 116); *зам. род. Доумбравъ* 1 (1483 *BD* I, 272); *зам. дав. Доумбравъ* 4 (1483 *BD* I, 272; 1497 *BD* II, 116, 117).

***ДОУМБРАВЪНЕ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): *Пакъ* господство *мы* даль съм имъ четири села измъноу за тоти села: едно Доумбравъне... другое Радотши (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *знах. Доумбравъне* (1499 *BD* II, 162).

ДОУМБРЪВИЦА *див. ДОУМБРАВИЦА.*

***ДОУМЕЩИ** *див. ДУМЕЩИИ.*

ДУМЕЩИИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): *тѣмъ* *мы* видѣвше его правою и вѣрною слоужбою... дали есми емоу... села на имъ корнешій... и думещии (Сучава, 1420 *Cost. I*, 135); *мы* Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Кръстина... и... Настасіа... дали господствоу *мы* три села...: едно на имъ Роуси... другое... Калоугръне... третее село Доумещи (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162).

ФОРМИ: *наз. думещии* (1420 *Cost. I*, 135); *знах. Доумещи* (1499 *BD* II, 162, 163).

***ДОУМИНЪ** *див. *ДОУМЫНЬ.*

ДОУМИТРА *ж.* (4) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): *мы* Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже прїдоша, прѣ(д) нами... мѣрина и сестра ей, стана... непоти шолди о(т) доумитра... и розделили свои... о(т)нини (Сучава, 1493 *Cost. D.* 44—45).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) доумитра* (1493 *Cost. D.* 45); *місц. одн. на доумитрѣ* (1493 *Cost. D.* 45).

ДОУМИТРЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): *а* Тома Доумитрескоул и Косте Тоурбоуре стратили съ своими привил(і)ями (Бирлад, 1460 *BD* I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумитрескоул* (1460 *BD* I, 41).

***ДОУМИТРЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): *тѣмъ* *мы* видѣвше и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы имъ... селище добрїиново... и доумитрещи (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269).

ФОРМИ: *знах. доумитрещи* (1429 *Cost. I*, 269).

ДУМИТРОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): *Мы* александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскими, на имъ... панъ иляяшъ думитровский, панъ Шерба... слюбили есмы... королеви польскому (Львів, 1407 *Cost. II*, 628—629).

ФОРМИ: *наз. одн. думитровский* (1407 *Cost. II*, 629).

***ДОУМИТРОВЪ** *прикм.* (1) ◊ крѣница доумитрова *див. КРѢНИЦА.*

ФОРМИ: *род. одн. ж. доуми(т)рови* (1490 *ДГСХМ*).

ДОУМИТРОУ *ч., невідм.* (4) (*особова назва, молд., пор. цсл. Димитрии, гр. Διμήτριος*): *а* по ихъ сѣмѣти и доумитроу воевода и брать его... дадоше прѣ(д) нами... село тарасъ (Сігет, 1404 *ГМ*); *мы* Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... оуико ихъ Доумитроу, и племеници ихъ Васко... и продали свою правою отниноу (Сучава, 1492 *BD* II, 509).

Див. ще ДИМИТРИЙ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРЪ.

ДОУМИТРЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. цсл. Димитрѣ, гр. Διμήτριος*): *мы* боАре... александра воеводы... станицла(в) милишевъ... доумитрѣ бадеви(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сѣре(т) мисто... сестрѣ господара нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost. I*, 141—142); *еще* есмы емоу дали шесть челѣ(д) цыганскы(х), на имъ брѣлада и доумитра... съ женами и да(т)ми и(х) (Сучава, 1446 *Cost. II*, 238).

ФОРМИ: *наз. одн. доумитрѣ* (1421 *Cost. I*, 142); *знах. одн. доумитра* (1446 *Cost. II*, 238).

Див. ще ДИМИТРИЙ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ.

ДОУМИТРЪНИ *мн.* (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): *и* *ми* есмы дали емоу два селищи... на имъ бърсомъне и доумитрѣни (Сучава, 1439 *Cost. II*, 35).

ФОРМИ: *наз. доумитрѣни* (1439 *Cost. II*, 35).

ДОУМИЧКА *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. дума*): *мы* Стефан воевода... знаменито чиним... оже... пан Братоул... продал... едно село на имъ Оунгоул, где бил жоуде Доумичка (Сучава, 1462 *BD* I, 51—52).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумичка* (1462 *BD* I, 52).

ДОУМІА *ч.* (3) (*особова назва, молд., слов. дума*): *И* оуставше наши слоуги нѣгоул Доуміа и бр(ат) его Бѣлошта заплатили оуси тоты... пинъзи (Васлуй, 1495 *BD* II, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Доуміа* (1495 *BD* II, 55); *зам. дав. продали нѣгоулу Доуміа* (1495 *BD* II, 55).

***ДОУМОУНКОУШЕВИЧ** *ч.* (4) (*особова назва*): *а* на то ест... в. п. Стецька Дамънкоушевича (Бистриця, 1457 *BD* I, 4); *а* на то е(ст) велика марторіа нашего г(с)д(ва)... и оуси(х) боАр наши(х)... па(н) стецко дѣмъ(н)коушеви(ч) (Сучава, 1460 *Cost. S.* 34).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣмъ(н)коушеви(ч)* 1 (1460 *Cost. S.* 34); *зам. род. в. п. Доумоункоушеви* Стецка 1 (1458 *BD* II, 262); *род. одн. Дамънкоушевича* 1 (1457 *BD* I, 4); *Дѣмъкоуше(в)ича* 1 (1458 *BD* I, 20).

ДОУМША *ч.* (27) (*особова назва, молд., слов. дума*): *мы* александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвѣрили есмы... нашем(у) монастыри о(т) побрати... три татары, на имъ байко... и доумша... и шефа(н) (Сучава, 1453 *Cost. II*, 444—445); *А* на то есть... в. п. Доумши постелника (Гирлов, 1499 *BD* II, 163).

ФОРМИ: *наз. одн. доумша* 3 (1453 *Cost. II*, 445; 1499 *BD* II, 425, 444); *зам. род. в. п. Доумша* постелника 13 (1497 *BD* II, 96, 109, 111, 117, 119; *Cost. S.* 209, 224; 1499 *BD* II, 130, 136); *род. одн. Доумши* (1458 *Mih. Doc.* 123; 1497 *BD* II, 103, 113, 115; *Cost. S.* 212; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 140, 148, 155, 163).

ДОУМЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. дума*): *а* на то е(ст)... вѣра пана доумъ дулческула... вѣра пана доумъ чорного дворника (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7—8).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. доумъ* (1438 *Cost. II*, 8).

Див. ще ДОУМА.

***ДОУМЫНЬ** *прикм.* (3): *а* на то е(ст)... вера пана доуми(н) (sic.— *Прим. вид.*) <лимбѣдулчѣвича (Сучава, 1436 *Cost. I*, 455); *мы* стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїдоша прѣ(д) нами... оуноукове доумини... и продали свою... о(т)ниноу (Сучава, 1500 *Cost. S.* 233—234); *селище доумино* (1) *див. СЕЛИЩЕ* 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. доумино* (1448 *Cost. II*, 324); *наз. одн. ж. доуми(н)* (1436 *Cost. I*, 455); *наз. мн. ч. доумини* (1500 *Cost. S.* 234).

Пор. ДОУМА.

ДОУМЪ див. ДОУМА.

*ДУНАВЪ ч. (2) (назва ріки, болг. Дунав, серб. Дунав)

Дунай: на то варе коли име(т) послати монастирь тѣи два вози по рибу на дунавъ или на езера... а тотіе вози да не имаю(т) дати мыта нигде, оу нашеи землн, на бродо(х) и на прѣвозо(х) (Сучава, 1454 Cost. II, 513); а мыто нигде да не имаю(т) платити... или имоуть шо продавати... или оу келію или на дунавъ (Сучава, 1470 DIR«А» 523).

ФОРМИ: *знах. одн. дунавъ* (1454 Cost. II, 513); *місц. одн. на дунавъ* (1470 DIR«А» 523).

Див. ще *ДОУНАИ.

*ДОУНАИ ч. (3) (назва ріки) Дунай: прото(ж) ми видѣше и(х) привілія... и дали есми на(ш) ли(ст) нашему монастироу... на то щобы ходили три возове и(х) на рибую, или на дую (!) или на нистри (Котнари, 1454 Cost. II, 508); А пак найяснѣишій ян олбрахтъ... ис прѣреченоу братію... тогда имали би перевозити съ також на земли тоурецкого чѣсарь черес Доунаи (Гирлов, 1499 BD II, 423).

ФОРМИ: *знах. одн. Доунаи* (1499 BD II, 423); *місц. одн. на Доунае I* (1466 BD I, 96); *! на дую I* (1454 Cost. II, 508).

Див. ще *ДУНАВЪ.

ДУНИНО с. (1) (назва маєтку у Перемишльській землі): а и еще даль есмь ему ловища оуюноваА ото избыищного перевоза... покола дунино держить до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 P 4).

ФОРМИ: *наз. одн. дунино* (п. 1349 P 4).

*ДУПЕЛННЫЙ прикм. (3) ◇ дупелная могила (2), могила доупльная (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а ву того село што на дупелной могилы брать его миклоушъ не имаєтъ ниодно дѣло (Сучава, 1411 DIR«А» 439); а хотарь тѣмъ селомъ... на могилоу доупльноюу (Сучава, 1427 DIR«А» 450).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. доупльноюу* (1427 DIR«А» 450); *місц. одн. ж. на дупелной* (1411 DIR«А» 439).

*ДОУПЛЬНЫЙ див. *ДУПЕЛННЫЙ.

*ДОУПНАТЫЙ прикм. (1) ◇ могила Доупната див. МОГИЛА¹.

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Доуп(н)ата* (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

! ДОУРИОУЮ (ДОУРНОУЮ) див. *ДОУРНЫЙ¹.

ДУРНЕЩИ, ДУРНЕЩИИ мн. (6) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы ви(дѣше и(х)) правоу и вѣрноую слоужбою (!) до на(с)... дали есмы <имъ оу нашеи земли> оу молдавской село <на имаА> доурни(щїи)... а хотарь томоу селоу доурнещомъ да боуде(т) по старомоу хотароу (Сучава, 1433 Cost. I, 361); та(м) мы... дали и потвѣрили есми ем(у)... едино село, на имъ мѣнѣишїи, оу немецкой волости, оузли ду(р)нещи (Сучава, 1487 Cost. D. 6—7).

ФОРМИ: *наз. дурнещи, доурни(щїи)* (1433 Cost. I, 361); *1475 Cost. D. 3*); *дурнещи I* (1475 Cost. D. 3); *род. ду(р)нещи* (1487 Cost. D. 7); *дав. дурнеще(м) I* (1475 Cost. D. 4); *доурнещомъ I* (1433 Cost. I, 361).

*ДОУРНИЩИИ див. ДУРНЕЩИ.

*ДОУРНЫЙ¹ прикм. (2) ◇ доурная могила (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хотарь... о(т) хорodka на доуриоую (sic.— Прим. вид.) могилоу о(т) доуриоую могилоу чере(с) доубровоу (Сучава, 1446 Cost. II, 270).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. доуриоую I* (1446 Cost. II, 270); *! доуриоую I* (1446 Cost. II, 270).

*ДОУРНЫЙ² ч. (1) (особова назва): лѣцро(в) оу доурного юги (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *род. одн. доурного* (1490 DC 147).

Див. ще ДОУРНЪ.

ДОУРНЪ ч. (3) (особова назва, молд.): а хотарь тѣмъ селомъ... гороу до дурни чатарА (Сучава, 1431 Cost. I, 317): мы богдана воевода... знаменито чини(м)...

оже то(т) исти(н)ни слоуга нашъ, пѣроу доурнъ, слоуж(л) на(м)... вѣрно (Сучава, 1451 Cost. II, 402—403).

ФОРМИ: *наз. одн. доурнъ* (1433 Cost. I, 361); *1451 Cost. II, 403*); *род. одн. дурни* (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *ДОУРНЫЙ².

*ДОУХОВЕНСТВО с., зб. (2) духовенство: мы стефанъ воевода... вызнавамы... аже мы и слоубоуемъ и слоубили есми паноу... нашемоу... Казимировъ... и оусим ярцибскоупом и бискоупом и оусемоу доуховенствоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были на веки (Сучава, 1468 BD II, 301).

ФОРМИ: *дав. одн. доуховенствоу* (1468 BD II, 301); *ор. одн. доуховенствомъ* (1468 BD II, 301).

ДУХОВНИКЪ, ДУХОВНИК ч. (3) духівник, сповідник: а духовныхъ были: плебанъ Володимерский князь Станиславъ, а духовникъ владыки Володимерского пупъ Прокопинский (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628); А при том был духовник его милости Феоктелеть (Степанъ, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: *наз. одн. духовникъ, духовник* (1471 АрхЮЗР 8/III, 628); *XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29*; *1489 AS I, 89*).

*ДУХОВНИЦА ж. (5) заповіт, духівниця: Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницю своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); Ино де(и) све(т)чы(л) о то(м)... сьмо(н) татарино(в)... што(ж) де(и) коли де(д) и(х) семе(н) плошевичъ смотревшы межы дете(и) свои(х) о(т)цо(в) и(х) и казалъ з доуховницы своее дв(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вильна, 1495 ВК).

ФОРМИ: *род. одн. доуховницы I* (1495 ВК); *духовницы I* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); *дав. одн. доуховници* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); *знах. одн. доуховницу* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 29).

*ДУХОВНЫЙ прикм. (10) (який належить до духовенства) духовный (4): о шельтисехъ све(т)скы(х) и дѣвныхъ (XV ст. BC 11 зв.); А сет мы еоектисть, митрополит молдавскїи, и съ оусими доуховными и пак и свѣцкими паны молдавскими... вызнавамы и явно чиним... оже мы слоубоуемъ... господареви нашему... Казимирови... абыхомъ мы не имали николи на вѣки отстоупити и отхилити сА от... свАтой Короуны полскои (Сучава, 1462 BD II, 288—289);

(у знач. іменника) священнослужитель, духовный (5): и таки(ж) котораА <бы сА> шкода стала о(т) нашеА землА оу коруни и паномъ и мѣсчАномъ и купшемъ и кметемъ и духовнымъ и боу(д)коли кому, а коли кого обвина(т)... того имаемъ поставити, ку праву (Серет, 1445 Cost. II, 729);

Иже дѣвныи и све(т)скыи именя держать а намъ сА тѣмъ вымовлАють а нашеи слоужбы на войне не чїна(т) про (то) хочемъ и прїказоуемъ штобы такыи... с намї на воиноу хо(д)ли (XV ст. BC 12); а духовныхъ были: плебанъ Володимерский князь Станиславъ, а духовникъ владыки Володимерского пупъ Прокопинский (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628);

отець доуховный (1) див. ОТЕЦЬ 4.

ФОРМИ: *дав. одн. ч. доуховному* (1468 BD II, 301);

ор. одн. ч. доуховнымъ (1468 BD II, 301); *наз. мн. ч. дѣвныи* (XV ст. BC 12); *род. мн. доуховныхъ, дѣвныхъ* (1471 АрхЮЗР 8/III, 628); *XV ст. BC 14 зв.*; *дав. мн. доуховнымъ, дѣвнымъ* (1445 Cost. II, 729); *XV ст. BC 11 зв.*; *ор. мн. доуховными* (1462 BD II, 289); *місц. мн. о дѣвныхъ, дѣвныи(х)* (XV ст. BC 5 зв., 11 зв.).

*ДОУХОДЪ див. *ДОХОДЪ.

*ДОУХЪ ч. (47) ◇ доухъ свАтыи (1), свАтыи д у х ъ (41) 1. (у христіанській релігїї — третя особа божественної трїїці) свАтыи дух (40): во имя отца и сына и свАтаго духа амин (Судомир, 1361 AGZ 6); а кто се слово

наше пороуши(т)... и боуди емоу клѣтва о(т) ба оца и сѣна и ста(г) дѣха (Київ, 1446 P 154); Въ имѣ отца и сына и доуха свѣтаго (Сучава, 1468 BD II, 300); Изволеніемъ отца и поспышеніемъ (в ориг. поспышеніе.— Прим. вид.) сына и свѣршшеніемъ свѣтаго доуха (Путна, 1476 BD I, 215); Въ имѣ отца и сына и свѣтаго доуха (Сучава, 1491 BD I, 451).

2. (назва церковного свѣта, також календарна дата) день свѣтаго доуха (1); а дана грамо(т)... оу понедѣлн(к)

по с(т)мь дѣсь (Краків, 1388 P 41); и шествь е свѣтаго доуха (1) див. *ИШЕСТВЬЕ; по свѣтаго доуху (1) див. СВАТЫЙ 2; оу шествь свѣтаго доуха (1) див. *ОУШЕСТЬЕ.

ФОРМИ: род. одн. духа, дѣха (1352 P 6; 1361 AGZ 6; 1378 ЗНТШ LI, 4; 1400 P 60; 1413 GL 48; 1421 P 95; 1446 P 154; 1462 BD I, 70; 1472 АрхЮЗР 8/111, 2; 1491 BD I, 451 та ін.); дав. одн. дху (1438 DIR«А» 472); місц. одн. по

(о) дусѣ, дѣсь (1388 P 41; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ДОУША ж. (150) I. (за релігійними увявленнями — безсмертна нематеріальна основа в людині, що протиставлялася матеріальній — тілу) душа (21): я Любарть Кгедеминович... изгадалъ есми самъ о своєю души... хотечи душу спасти, записалъ есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1);

а кто поступитъ на мое слово вѣвѣдається тотъ передъ боми моею душею (б. м. н., 1385 P 28); и такожде варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м)... монастырю и елико бѣде(т) братей а они имаю(т) грижати за спасение доуши господства ми всегда (Поляна, 1448 Cost. II, 365); богъ прости емоу доушу (Вильна, 1493 ПОСВВ 151 зв.);

п о д у ш и (22) на помин души: А не вступатисе въ тѣ дѣла и иншому никому, што жъ есмы записали по души князя небошика... къ монастырю Светому Спасу у Кобрыни (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); воленъ отъдати, и заменити, и продати, коли хотя и по души отъдати (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); волна есми тѣе именованъ продати и заменити и ближнимъ своимъ дати и по души своей к церкви божей придати (Ровно, 1488 AS I, 241); за доушоу

(доуши) (64) на помин души: азъ рабъ бжїи... именовъ стефанъ по прозвищу Винць... купи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшѣ... и за дшѣ татомировѣ и шан(д)ровѣ (б. м. н., 1401 ЗКС); тое все да бѣдетъ томуо вы(ш)писанномуо нашему монастырю оурикъ съ всемъ доходомъ за наши(х) стопочивши(х) родители дшѣ и за дшѣ стопочившаго

родитель нашего еже по стомуо дхоу іосифа митрополита (Сучава, 1438 DIR«А» 472); Се азъ... Игнатие, рекоми Юга, великы вистиярникъ Юана Стефана воеводи, оже произволь нашнмъ благимъ произволеніемъ... и... дали есми... село на имѣ Шировци... яко да творѣт ми память на вѣки вѣчниа... вечеръ парастас а заоутра свѣтаа литургїа... прѣжде смърти нашеи, а по смърти нашеи... за доушѣ нашѣ и за доушѣ подроужїѣ наше, имѣ еи Настѣ (Путна, 1476 BD I, 216—217); А... пан Юга (вист)їарник... оучинил... за доуши свѣтопочившихъ (родители своихъ и) за свою доушоу (Сучава, 1478 BD I, 219); з д о р о в ѣ на доуши и на тѣле (1) див. ЗДОРОВЬ.

2. (сумління, совість) душа (8); тое все вышписанное слобуемъ имѣ на нашу душу и на нашу вѣру (Сучава, 1456 ПМВЛ); а хто то наше прїказанье переступитъ то(т) имѣ(т) п(н)оу то(г) села шкодоу его платити по(д)лоу(г) его дши што сѣ емоу шкоды сталъ з вїною (XV ст. ВС 28); Тоe все... мы... Стефан воевода... слобубили есмо... при нашеи чти и при нашеи доуши и при нашеи христїанскои вѣри (Сучава, 1499 BD II, 443);

на души зостати (1) обтяжити душу (кого); але нжѣ велможный стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили... а наиболши абы то на дши оца его не зостало.. а мы... его ... о тую исную мерзѣчку и шкоду... оучиненоую о(т) его оїа правого чинимы и о(т)-пущаемы емоу все тѣмъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 P 121); на души положити (1), положити на души (1) обтяжити душу (кого): Про то я не хотѣла есми положити того на мужа моего души и записала есми... десятиною къ светому Спасу къ Кобрыню (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а што коли кому буду чини должен... ино тѣе долги мое поплати зятъ мой князь Михаило, а на моей души не положи (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

3. присяга, клятва (26): А на то ест вѣра и доуша господства ми вышписаного ми Стефана воеводи, и вѣра и доуша боАр нашихъ (Баків, 1457 BD II, 258); А на то ест вѣра и доуша наша, и вѣра и доуша дѣтеи нашихъ, и вѣра и доуша въ(сѣхъ бо)яр нашихъ молдавскихъ (Сучава, 1499 BD II, 443).

4. (людина, особа) душа (1): ни жа(д)на дѣша да не имае(т) жадного примьсу до усего хотарь о(т) загорна (Сучава, 1463 Cost. S. 45);

доуша христїанская (1) христїанин: ку каждо-моу (в ориг. кажды.— Прим. вид.) справедливоумоу пожиткоу оуьскоу доуши христїанскои (Сучава, 1468 BD II, 300);

◇ derżati prę duszy (1) див. ДЕРЖАТИ; имати при души (1) див. ИМАТИ 2.

ФОРМИ: наз. одн. доуша, дѣша 8 (1457 BD II, 258; 1463 Cost. S. 45; 1466 BD I, 96; 1468 BD II, 306; 1470 BD II, 310; 1485 BD II, 372; 1499 BD II, 443); зам. знах. дѣша 1 (1439 Cost. II, 59); род. одн. души, доуши, дши (1436 Cost. II, 706; 1448 Cost. II, 365; XV ст. ВОРСР 179; ВС 28, 36 зв.; 1470 AS I, 67); дав. одн. души, доуши (1468 BD II, 300);

знах. одн. душу, доушу. доушоу, дшоу, дшѣ 45 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1403 ДГАА; 1435 або 1436 Cost. I, 494; 1448 Cost. II, 353; 1456 ПМВЛ; 1465 DIR«А» 518; 1471 DIR«А» 527; 1478 ED I, 219; 1488 AS I, 242; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1493 ПССВВ 151 зв. і т. ін.); дшоу 1 (XV ст. ВС II зв.); ор. одн. душею 1 (1385 P 28); душеа 1 (1466 BDI, 106);

місц. одн. га(с, і), при души, дши, duszy (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1401 АкВАК III, 2; 1427 P 108; 1445 P 151; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1463 AS I, 56; 1470 AS I, 65; 1499 BD II,

443 і т. ін.); род. мн. дшѣ 5 (1408 Cost. I, 60; 1409 DIR«А» 437; Cost. I, 69, 71; 1411 Mh. Alb. № 1); зам. знах. душѣ,

дшѣ 2 (1403 ДГАА; 1467 BD I, 121); дав. мн. зам. знах. да боудет от нас тое произволеніе... за вашѣм душѣмъ

(1476 BD I, 212); знах. мн. души, доуши, дши 9 (1422 DIR II, № 35; 1470 BD I, 147; DIR«А» 522; 1472 BD I, 170; 1478 BD I, 219); дшѣ, доушѣ 5 (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 215, 217); дѣша 3 (1441 DIR«А» 477; 1449 Cost. II, 377; 1476 BD I, 211); душе 1 (1466 BD I, 96); ск. н. д(ш) 1 (1448 Cost. II, 366).

ДОУШЕГОУБИНА ж. (1) душоубство: а тако(ж) соу(д)ци о(т) со(ч)ви... шоби не смѣли ба(н)товати ти(х) лю(ди) ани соуди(т) и(х) ни оу чо(м)... хо(т)е прилоу(ч)т(е) та(т)ба или душоубина или дивка волочена и тое оусе шоби монастырю би(ло) оуси глоби и прихो(д) весь (Сучава, 1456 ГПХМ).

ФОРМИ: наз. одн. душоубина (1456 ГПХМ).

Див. ще *ДОУШЕГУБСТВО.

*ДОУШЕГУБСТВО с. (8) душоубство: тоты се(л)... шоби сѣ никто о(т) наши(х) пановъ не оумѣша(л) ни оу чи(м)... ани суд(и)ци глобу оузѣти о(т) ты(х) лю(д), о(т) ты(х) се(л)... хотѣ буде(т) ме(ж) тѣми лю(д)ми дшегу(б)ство, хотѣ татбу, хотѣ бу(д)д какое (в ориг. какакое.— Прим. вид.) дило... шоби наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) ло(д) (sic.— Прим. вид.) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); мы Стефан воево-

да... знаменито чинимъ... оже... оучинили есми въ задоушїе... предков... наших... на то яко да не имаєт ни един наш боАрин... дило до тих наши люди от Радовци... ни соудити их... ни за доушегоу(б)ство, ни за волоченїе дивкоу (Сучава, 1481 *BD* I, 256—257).

ФОРМИ: *наз. одн.* дшегу(б)ство I (1447 *Cost.* II, 288); *зам. род. одн.* о(т) дшегу(б)ство I (1472 *DIR* «А» 530); *знах. одн.* дшегоубство, душегоубство, доушегоу(б)ство (1454 *Cost.* II, 517; 1466 *BD* I, 95; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 257).

Див. ще ДОУШЕГОУБИНА.

! ДШІЕ (ЗАДОУШІЕ) (I): мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... оучинили есми въ дшїе (!) стопочивши(х) родителєи наши(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 352).

Див. *ЗАДОУШІЕ.

*ДЧИ ж. (9) (*цсл.* дъци) дочка, донька: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы дали шолдѣть петрови и женѣ его дчери пана жули и дѣтемъ имъ... едно село (Сучава, 1411 *DIR* «А» 439); тогда вонтекъ положи(л) лист... што жъ пани ядвига хмелевая... уздала пол села сулимова вонткови по своєи дчери... по алжбѣтъ (Львїв, 1412 *P* 81); а о дочерь его твои панове изъ его бояры оугорьвили, какъ его дочери быти и греческий законъ держати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: *дав. одн.* дчери 2 (1411 *DIR* «А» 435); *дочеры* 3 (1499 *BD* II, 448); *знах. одн.* дочерь (1499 *BD* II, 448); *місц. одн.* по дчери (1412 *P* 81).

Див. ще ДОЧКА, ДЪЩЕ.

*ДЧУРЖА *див.* ЖОУРЖА.

*ДЧОУРЖА *див.* ЖОУРЖА.

ДЧЮСА ч. (7) (*особова назва*): а при томъ были сведоки... панъ иванъ чорный панъ андрѣи дчюса маршалокъ нашъ панъ савастьянъ (Київ, 1433 *P* 119); мы великин князь швитригайло... чинимъ знаменито... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣрноу слуги пана есиѡа чусы и мы... даємъ и записуємъ пану чуси имбня оу луцкомъ повѣте (Луцьк, 1434 *P* 128); я панъ ванько чжусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... имяли е(с)мо дъ(л) оу нашо(и) деди(чно(и) о(т)чизне (Львїв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* дчюса (1433 *P* 119); *род. одн.* чусы (1434 *P* 128); *дав. одн.* чусе 3 (1434 *P* 128); *чуси* I (1434 *P* 128); *ор. одн.* чжоусою (1478 *ЗРМ*).

*ДЧЮСИНЪ *див.* ДЖУСИН.

*ДЪБЕЩИ *мн.* (I) (*назва селища у Молдавському князївствї*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ... селище дѣбеще(м) и чернѣтци (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *дав. зам. знах.* потвѣрдили есмо имъ... селище дѣбеще(м) (1448 *Cost.* II, 323).

*ДЪВА *див.* ДВА.

*ДЪВИДСКОУЛЪ ч. (I) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... сынове ЮрїА Дъвидскоула... и продали... половина село... на имъ где бил Кърсть (Сучава, 1490 *BD* I, 432).

ФОРМИ: *род. одн.* Дъвидскоула (1490 *BD* I, 432).

ДЪМБА ч. (I) (*особова назва, молд.* дымб «пагорок»): Темже видевше его правою и верною службо (!) до нас, дали емоу... два жоудѣчи, где бил жоуд Драганич и где бил жоуд(е) Дъмба (Сучава, 1458 *BD* I, 19).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дъмба (1458 *BD* I, 19).

*ДЪМІАНЪ *див.* ДАМІАНЪ.

*ДЪМОНКОУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

ДЪМЪКОУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

*ДЪМЪКОУШЕВИЧЪ *див.* *ДОУМОУНКОУШЕВИЧ.

ДЪМЪКОУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

*ДЪМЪНКОУШЕВИЧЪ *див.* *ДОУМОУНКОУШЕВИЧ.

ДЪМЪКОУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

*ДЪНЕСТРЪ *див.* *ДНИСТРЪ.

*ДЪНИСТРЪ *див.* *ДНИСТРЪ.

ДЪНЧЕЩІИ *див.* ДОНЧЕЩІИ.

*ДЪНЬ¹ *див.* ДАНЬ.

*ДЪНЬ² *див.* ДЕНЬ.

*ДЪНЬОВЪ *прикм.* (2) ◇ селище дънъово (*назва селища у Молдавському князївствї*): а ми тако(ж)... о(т) на(с) есмо дали и потвѣрдили слоуга(м) наши(м) да(н)чоулоу и братоу его драготъ... тоє прѣдрече(н)нои (!) селище на имъ селеще (!) дънъово (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: *наз. одн.* с. дънъово (1493 *ПГВСП*).

*ДЪЩЕРЬ *див.* ДЪЩИ.

ДЪЩИ, ДЪЩЕРЬ, ДЪЩЕРЬ ж. (16) (*цсл.* дъщи) дочка, донька: мы александръ воевода... знаємо чинимъ... оже тота истиннаА маиколА дъщи стоАнова съ своими сны... таАгали на влада... аже имъ была очина тото село о(т) солка и не могли добыти (Баня, 1418 *Cost.* I, 126—127); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы всѣе вышеписанное, а аз господство мы... оучинили есмо въ задоушїе свѣтопочивших даАтеи господства мы Александра воеводи и дъщери нашей Анны (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн.* дъщи I (1418 *Cost.* I, 127); дъщерь I (1432 *Cost.* I, 330); дъщерь I (1480 *BD* I, 241); *зам. дав.* дъщи I (1497 *DC* 8); *род. одн.* дъщере, дъщере 2 (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 217); дъщери I (1499 *BD* II, 154); дъщера I (1476 *BD* I, 211); *дав. одн.* дъщери, дъщери 3 (1464 *DIR* «А» 517; 1484 *BD* I, 278; 1499 *BD* II, 155); *наз. мн.* дъщери (1479 *ПГВСА*; 1493 *Cost.* S. 176); *дав. мн.* дещере(м) I (1429 *Cost.* I, 249); I дѣдъщере(м) I (1429 *Cost.* I, 248); *ор. мн.* дъщери (1480 *BD* I, 241).

Див. ще ДОЧКА, *ДЧИ.

ДЪЯКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДЪАК *див.* ДІЯКЪ.

*ДЫВЕНИЧЪ ч. (I) (*особова назва*): Жаловалъ намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопѣжича, рекучи: увязалъ въ люди мои отчинны... безъ кожного права, на имя въ Дывеничи, а въ Гордеевичи (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

ФОРМИ: *знах. мн.* Дывеничи (1498 *АЛМ* 169).

*ДЫМЪ ч. (I) (*единица оподаткування*) двір: и то, господару, помню: даыввали... княгини великой Витовой, съ дыма по кунцы, а по тры гроши житщины, а въ кухню по курети (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн.* дыма (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

Див. ще *ПОДИМЪЕ.

ДЪВОРАНИНЪ *див.* ДВОРЯНИНЪ.

ДЪВОРАНИНЪ *див.* ДВОРЯНИНЪ.

*ДЪДИЧЬНЫИ *див.* *ДЪДИЧЬНЫИ.

*ДЪМОКУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

ДЪМЪКОУШЪ *див.* ДАМАКОУШЪ.

*ДЪЩЕРЬ *див.* ДЪЩИ.

*ДЪЯВОЛЪ ч. (I) (*цсл.* дьяволъ, гр. διᾱβολος) дьявол: вло(д)славъ... кроль полскин... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ... неприятелемъ людского покольнъа зъеднано было ижъ... александръ воевода... на(с) розгнѣвалъ але ижъ велможныи стефанъ снѣ его... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... а мы... о(т)пушаемы ему все тѣмъ нашимъ листомъ (Ланчция, 1433 *P* 120—121).

ФОРМИ: *ор. одн.* дьяволомъ (1433 *P* 120).

*ДЪЯКОНЪ *див.* ДИАКОНЪ.

ДЪЯКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДЪЯЧКОВИЧЪ, ДЕЯЧКОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): а писалъ... писарь пана старостынъ дьякъ изъ болестрашичъ именемъ дьячковичъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а писалъ... попovichъ болестрашицкии именемъ деячковичъ васильюу снѣ поповъ кость проузвищемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *наз. одн.* деячковичъ I (1366 *P* 12); дьячковичъ I (1359 *P* 10).

*ДЪАКОВЪ ч. (I) (*назва села у Волинскїй землі*): мы... Витовъ чинимъ знаємо... што придали есмо кн(А)зю Федору село... ДѣАковъ (Луцьк, 1396 *AS* I, 20).

ФОРМИ: *знах. одн.* ДѣАковъ (1396 *AS* I, 20).

ДЪАКЪ *див.* **ДІАКЪ.**

***ДЪВИЧИИ** *прикм.* (1) дівочий: Опькалнікохъ (!) дъврячыхъ (XV ст. *СЯ* 9).

ФОРМИ: *місц. мн. дъвичьихъ* (XV ст. *СЯ* 9).

ДЪВКА, ДИВКА, ДЕВКА *ж.* (33) 1. дівчина (13): Што на кременьцьи... челади дво(р)ное што в городе ґ паробьки а чотыри жоньки а две девьце (б. м. н., XV ст. *ИК*); моужьчинько(м) до єї лѣ(т) а девце до ві лѣ(т) нікому оу правѣ о(г)повѣдаты (XV ст. *СЯ* 40 зв.); то емоу оурихъ со оусьмъ доходомъ оу вькы вьчныа томоу и дьтемъ его илїе дѣтѣ илїе девка и оуноучатомъ его и прѣоуноучатомъ его (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84);

дивка волоченая (3), волоченая дивка (2) *див.* **ВОЛОЧИТИ**; волоченїе дивкы (3) *див.* **ВОЛОЧЕНІЕ.**

2. донька (12): тогды... осудили есмы... аже... г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ... к тымъ селомъ... нижли тыи пани Адвига и єи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70); Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталїся есмо с паномъ Юшкомо Камкою за его сестренца за пана Стецка за Шишкиннча, мою девку паньшу Матрушку (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/111, 627); а братъ его, тотъ Петрашъ, тѣжъ вмеръ, одно дѣтя дѣвку съ нею мѣвшы (Троки, 1494 *РИБ* 560).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣвка* 4 (1404 *P* 70; XV ст. *BC* 36, 36 зв.; *СЯ* 41 зв.); *дивка* 1 (1456 *ГПХМ*); *девка* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *дав. одн. дѣвце* 2 (XV ст. *BC* 35 зв.); *девце, девьце* 3 (XV ст. *BC* 8, 31 зв.; *СЯ* 40 зв.); *знах. одн. дѣвкоу, дѣвку* 3 (1494 *РИБ* 560; XV ст. *BC* 25 зв., 36); *дивкоу, дѣоукоу* 5 (1467 *Mih. Doc.* 125; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 257); ! *ди-оукоу* 1 (1466 *BD* I, 95); *девку* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/111, 627); *зам. род. о(г) ! дикоу* 1 (1472 *DIR«А»* 530); *ор. одн. дѣвкою* (1404 *P* 70); *місц. одн. о дѣвце!* (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *о девьце* 1 (XV ст. *BC* 31 зв.); *наз. мн. дѣвкы* (XV ст. *СЯ* 41); *род. мн. девоукъ* (XV ст. *BC* 35 зв.); *дав. мн. дѣвкоумъ* (XV ст. *СЯ* 41); *знах. мн. дѣвкы, дѣвкы* (XV ст. *СЯ* 41); *місц. мн. о дѣвька(х)* (XV ст. *СЯ* 9); *знах. дв. девьце* (XV ст. *ИК*).

***ДѢВЪКА** *див.* **ДѢВКА.**

ДѢД *див.* **ДѢДЪ.**

ДѢДИНА, ДЕДИНА *ж.* (31) 1. (спадщина від діда) дідизна, дідівчина (22): Я, Степанъ Кунацковичъ, вызнаю самъ на себе симъ моимъ листомъ... которое имене отчина и дедина моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); А панъ оলেখно юрьевичъ Жюсичъ продалъ есмь дѣдиною и отъчину свою паню дробышию мжоровичю (Острог, 1458 *ОЖДМ*); а даю и дала есми... зятю нашому пану Стецку Шишкиннчу... мужа своего дїдину и отчину, селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/111, 627); И далей била нам чолом и ждала нас, абыхмо єей (!) дали и призволили имене на име любчо пана єей (!) прадїдину и дїдину и отчїзну по єей (!) животе отдати и записати прирожонымъ своимъ, комубы она хотела (Луцьк, 1487 *AS* I, 241); Ино, коля тому Петку а Петру тыи земли Крупшовы отчина и дѣдина естъ, а тотъ Вьшторть... не гораздо былъ тыи земли выпросилъ за пусто у отца нашого... а въ тыхъ земль наслѣдковъ не поведаячи... и мы тыи земли Петку а Петру присудили (Вільна, 1495 *РИБ* 602); Мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потврьдили есмы єи оу нашей земли оу молдавскон єи правоу и отчїною и дѣдиною, села на имя Драгоєшїи и Лоукъчєши и Ботєши (Сучава, 1498 *BD* II, 125—126).

2. земельний надїл, ділянка землі (9): то все есмо потврьдили... слузѣ нашому вѣрному ходкови быбелскому, и дьтемъ его, со всьми обезды тыхъ дѣдин, што тут писаны сут (Судомир, 1361 *AGZ* 6); мы влодиславъ королъ полски литовски руски... знає(м)ъ чини(м)... аже оставлѣемъ(ъ) и оставили есмо попа м(ихаил)а и его дьти и его шатки при цер(с)кви (!) свто(г) рожс(с)тва (!) бци оу дѣдинъ оу

терлѣ (в ориг. оу нема.— *Прим. вид.*) (Медика, 1415 *P* 86—87); Мы... вызнавамы... иже лопатичъ иван(н) юриевъ сынъ ись его братїеню... позвали суть яна блєдко(г), о дѣдину о бѣлку лежачїю (так.— *Прим. вид.*) оу влостї оу лвовскої (Львїв, 1421 *P* 93).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣдина* 4 (1484 *BD* I, 279; 1495 *РИБ* 602; 1498 *BD* II, 126); *дїдина* 1 (1449 *АЛМ* 8); *зам. знах. дали и потврьдили есми... село Лозна, отнина и дѣдина пана Петра Брьскоула* 2 (1480 *BD* I, 246; 1489 *Cost.* S. 133); *род. одн. дѣдины* (1487 *AS* I, 239); *знах. одн. дѣдиною, дѣдину* 9 (1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1421 *P* 93; 1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS* I, 56; 1467 *AS* I, 63; 1470 *AS* I, 65; 1494 *AS* I, 101; 1498 *BD* II, 126); *дїдиною* 3 (1464 *AS* I, 57; 1487 *AS* I, 240, 241); *дїдину, dīdīnu* 4 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3, 4; 1471 *АрхЮЗР* 8/111, 627); *місц. одн. у дѣдинѣ* (1415 *P* 87; XV ст. *BC* 16); *род. мн. дѣдин* (1361 *AGZ* 6); *дав. мн. дѣдинам* (1361 *AGZ* 6).

Див. ще ***ДИДИЗНА**, ***ДѢДИНИНА**, ***ДѢДИЧНА**, ***ДѢДИЧСТВО**, ***ДѢДНИНА** 1.

***ДѢДИНИНА** *ж.* (5) земельний надїл, ділянка землі: а вьволилъ то па(н) колѣ филь маковичъ... ижъ оу тої половици дѣднїны... нъ можѣ(т) габати филь а ни его братьѣ... оу тої дѣднїнѣ тристаньч(х) (Галич, 1409 *P* 74); а та(к) оузда(л) Ако самъ имѣ(л)... со всьми границами вьчїстыми што изе вѣка к тої дѣднїнѣ прислушало (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: *дав. одн. дѣднїнѣ* (1418 *P* 89); *місц. одн. оу... дѣднїнѣ* (1409 *P* 74; 1418 *P* 89).

Див. ще ***ДѢДИНА** 2, **ДѢДНИНА** 2.

***ДѢДИЧСТВО** *див.* ***ДѢДИЧСТВО.**

ДѢДИЧ *див.* **ДѢДИЧЪ.**

***ДѢДИЧЕВАНЕ** *с.* (1) спадщина: так и мы, з божион волн, их власногю дѣдичеваня поживами (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *род. одн. дѣдичеваня* (1462 *BD* II, 284).

Див. ще ***ДѢДИЧСТВО.**

***ДѢДИЧНА** *ж.* (1) (спадщина від діда) дідизна, дідівчина: прїдоуотъ нехто потваренъ прѣ(д) соудл а прїповедаса, на очїзноу алюбю на дѣдїчноу неймаючи с неї жа(д)на(г)о права (XV ст. *BC* 16).

ФОРМИ: *знах. одн. дѣдїчноу* (XV ст. *BC* 16).

Див. ще ***ДИДИЗНА**, **ДѢДИНА** 1, ***ДѢДНИНА** 1.

***ДѢДИЧНЫИ** *прикм.* (16) 1. (одержаний у спадщину) успадкований, дідїчний (4): Я панъ Ванько Чжоусичъ... чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братанїчо(м) с пано(м) оле(х)но(м)... имяли є(с)мо дѣ(л) оу нашо(н) деди(ч)но(н) о(г)тчїзне (Львїв, 1478 *ЗРМ*); оуоставлѣемъ колї которая панна замоу(ж) пондѣтъ вѣно пѣнєзное оу готовїзне што(ж) боудѣтъ дано прѣ(д) прїетельнїа на томъ имєть досѣтъ а именїе дѣди(ч)ное имєть быздно (!) на корола (XV ст. *BC* 31 зв.);

успадкований від діда (1): Я, Янъ Никлевичъ Подгаєцький, сознаваю... продал есми свое имѣнє отъчїстное и дїдичное Подгаїци (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

2. (який стосується спадщину) спадковий (8): оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х) алюбю вы ины(х) вєлякы(х) не смєетъ вєнцьи братъ адно (!) чєтыри гроши памє(г)но(г) (XV ст. *BC* 22).

3. який стосується маєтку (3): о гранїца(х) деди(ч)ны(х) и рє(ч)ныи (!) частыи споры (XV ст. *BC* 10 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. с. дѣди(ч)ное* 1 (XV ст. *BC* 31 зв.); *зам. наз. мн. имѣнїя дѣди(ч)но которыи(ж) то... запїсоуютъ* 1 (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *знах. одн. с. дїдичное* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *дѣдичне* 1 (XV ст. *BC* 8); *наз. одн. ж. деди(ч)на* (XV ст. *BC* 12 зв.); *місц. одн. ж. оу дѣди(ч)нѣ* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *оу деди(ч)но(н)и* 1 (1478 *ЗРМ*); *наз. мн. дѣди(ч)ны* (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *род. мн. дїдичьны(х)* (XV ст. *BC* 33); *знах. мн. дѣдїчни* (XV ст. *BC* 17 зв.); *місц. мн. во(о) дѣди(ч)ны(х)* 4 (XV ст. *BC* 5 зв., 10 зв., 15 зв.); *оу(о) деди(ч)ны(х), дїдичьны(х)* 3 (XV ст. *BC* 10 зв., 22, 23); *о дѣдичьны(х)* 1 (XV ст. *BC* 12 зв.).

ДЪДИЧЬ, ДЪДИЧ, ДЪДИЧЬ, ДЕДИЧЬ, DEDICZ,

DZIDZICZ ч. (42) 1. спадкоемець (7): А Ивашко, снъ петра воеводы, дѣди(ч) земли валаскоб, знаемо чиню снмъ листомъ, аже... кроль пол(с)ки и... кнА(з)... литов(с)ки смилували(с) надо мною, принали суть мене собъ слугою (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); такижь... слобуемъ... ижь...

пере(ч)нному пану вло(д)славу, кролеви, сномъ освѣченны(м), влодиславови и казимиру, и дѣдичомъ корунъ полской оучинимы вѣру (Сучава, 1434 *Cost.* II, 664); тако мы и тако и наши дѣдичи по том боудоучи... маем быти и пановати... цѣло и безпечне (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

2. (*титлу володаріе*) господар, пан (25): Божіею милостию мы кроль казимир краковской земль, соудомирской земль... поморскыи земль корол велебныи, роуской земль господарь и дѣдичъ вѣчныи землямъ тым, самодръжещъ, явно повѣдаютъ колиж то... Ходко быбелскыи... пожадал есть... абихом потвердили кнАзА львовы листы... тогда мы... дали есмо и потвердили есмо его правого всего имениа (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Влодисла(в)... кроль польски литовскыи рускыи дѣдичъ и нѣ(х) многы(х) зѣмль (так.— *Прим. вид.*) господар чинимо... свѣдо(м)... оже пан петр воево(д) молдавы... пожичило на(м) дѣ тисачъ рубли (Луцьк, 1388 *P* 36—37); мы Стефан воевода... визнавамы... аже мы... слобуемъ... Казимировъ... королевъ полскому... штожь ест найвшій дѣдичъ и пан и господарь... многим землямъ (Сучава, 1468 *BD* II, 301); мы олександръ (в ориг. Оксандръ.— *Прим. вид.*)... великии кн(А)зь литовскыи, рускыи, жомойтскыи и нини пан и дѣдич, чинимъ знаменито... ижь... мы... емоу имъне... Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

3. (*великий землевластник*) дѣдич (10): Мы панъ янъ дѣдичъ тарнувскыи староста рускыи познавами то нашимъ листомъ господарА нашего милостивого корола влодислава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); ПригожаецА частокро(т) што о(т)чичи алюбю дѣдичи езѣдА(т) по чужей земли послоужбама а заставляють намесники во очинне своеи алюбю оу дѣдинъ (XV ст. *BC* 16); а кн(А)зь Семен дѣдичъ и отчичъ Збарзаскыи имает мѣти, держати и поживати ис полми и глоблами, из дубровами... што к тым селомъ слушають (Володимир, 1470 *AS* I, 65).

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣдичъ 9 (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 23; 1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1388 *P* 36; 1390 *P* 175; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 *P* 67; 1433 *P* 120, 124); дѣди(ч)ъ, дѣдичъ 3 (1435 *P* 134; 1470 *AS* I, 65; 1499 *AS* I, 117); дѣди(ч), дѣдичъ 5 (1400 *Cost.* II, 617, 619; 1404 *P* 69; 1440 *P* 142; 1468 *BD* II, 301); дѣдичъ, дѣдичъ 3 (1388 *ZPL* 103; 1489 *PEA* I, 26; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1); *dzidzicz* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); *род. одн.* дѣдича 1 (1478 *ОБРН* 130); дѣдича 1 (1485 *BD* II, 371); *дав. одн.* дѣдичоу 3 (1434 *Cost.* II, 666; 1435 *Cost.* II, 678; 1436 *Cost.* II, 706); дѣдичю, ! дѣчю 4 (1388 *SL* 678; 1393 *Cost.* II, 607; 1439 *Cost.* II, 712; 1479 *BD* II, 351); дѣди(ч) 1 (1386 *P* 30); дѣдѣчу 1 (1470 *AS* I, 65); дѣдичю 1 (1436 *Cost.* II, 697); *ор. одн.* дѣдичомъ (1433 *P* 125); *наз. мн.* дѣдичи (1463 *AS* I, 54; XV ст. *BC* 16; 1499 *BD* II, 419); *дав. мн.* дѣдичомъ 2 (1434 *Cost.* II, 664, 666); дѣдичем 1 (1499 *BD* II, 419); дѣд(ч)оумъ 1 (1434 *Cost.* II, 666); дѣдичем 1 (1499 *BD* II, 425).

*ДЪДИЧЬСТВО с. (45) 1. (*власність, одержана у спадок*) спадщина (26): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинныи што же оуложатъ его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичество собъ оузАти не оусочетъ ли король самъ заплатити дасть тому то дичество (!) кто его потАжетъ (б. м. н., 1352 *P* 6); купилъ панъ петрашь дѣдичство в аныи радивоньковоѣ (Перемишль, 1359 *P* 10); коупилъ панъ ганько сварць мѣстичъ львовскыи старшини в олеска... дѣдичство на ширку (Львѣв, 1368 *P* 15); Кто позываетъ о дичичество алюбю о домъ (XV ст. *BC* 6 зв.);

2. (*земельна власність*) маеток (19): Ачь которая жонька мени(т) собъ дѣди(ч)ство прилоуачючи веномъ а десАть

ле(т) не о(т)была алюбю заме(ш)кала а то деди(ч)ство жалобы чинА(т) алюбю сА напоминаеть а то(т) соупокоемъ держа(л) тогды то(т) изостанетсА прѣ дѣди(ч)стве а тая жонька истратила (XV ст. *BC* 21).

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣди(ч)ство 2 (XV ст. *BC* 20 зв.); дѣди(ч)ство 1 (XV ст. *BC* 21); *род. одн.* дѣди(ч)ства 1 (XV ст. *BC* 35); ! дѣдичество 1 (XV ст. *СЯ* 42); *дав. одн.* дѣди(ч)ствъ 1 (XV ст. *BC* 20 зв.); *знах. одн.* дѣди(ч)ство, дѣдичество 22 (1352 *P* 6; 1368 *P* 15; XV ст. *BC* 6 зв., 10, 17 зв., 21, 21 зв., 39; *СЯ* 41 зв., 42); дѣдичство 2 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12); дѣди(ч)ство, дѣдичество 9 (XV ст. *BC* 6 зв., 8 зв., 14 зв., 17 зв., 20 зв., 21 зв., 23, 34 зв.; *СЯ* 9); дичество 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); дѣди(ч)ство 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); ! дичество 1 (1352 *P* 6); *ор. одн.* дѣди(ч)ствомъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *місц. одн.* во (прѣ) дѣди(ч)стве 1 (XV ст. *BC* 21); во дѣди(ч)ствѣ 1 (XV ст. *BC* 21).

*Див. ще *ДЪДИЧЕВАНЕ, ДЪДИНА 2, *ДЪДНИНА 2. *ДЪДКО див. ДЪТКО.*

*ДЪДНИНА ж. (16) 1. (*власність, успадкована від діда*) дідина (11): купилъ панъ петрашь... в аныи радивоньковоѣ дѣдину еѣ и вотнину што по нюи оць даль (Перемишль, 1359 *P* 10); а се я... воевода ѣлвовскыи освѣдчаю... аже... ходоро (!) шидловоскыи (!)... продалъ пану клювици свою дѣдину на імА шидловъ (Львѣв, 1400 *P* 60—61); тѣмъ мы видѣше его правую и вирною слоужбою до нас... дали и потвердили есмы емоу... его правую отнину и дѣд(н)иноу села на імъ Гостилещи... и Негоеши (Сучава, 1459 *BD* I, 35); Се мы панове Печеневскыи... продали есмо имъне отчиною свою и дѣднину кн(А)зю Александрю Санкушковичю (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64); И такожъ прѣдоша... наши слоуги зърнь и братіа его... и продали свою правую отнину и дѣдину, едно село на імъ Чорсѣчешіи (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

2. (*земельна власність*) маеток, володіння (5): А се А... староста галицкыи (!) свѣдчю то... ижь филь мАковичъ и своєю братьею... познали то ижь суть прода(л) и оузда(л)... па(н) коль далюевьско(м) свою половину дѣднины тристаньць... а ту дѣдину панъ кола вольтъ продати или замѣнати или тунь о(т)дати (Галич, 1409 *P* 74); а се я... староста галицкыи свѣдчю то... аже... созналь... паиъ ходько... аже што имаю (!) посполную дѣднину череросль (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *род. одн.* дѣднины, дѣднины 3 (1409 *P* 74); дѣднины 1 (1487 *ВОРCP* 178); *знах. одн.* дѣднину, дѣднину 10 (1359 *P* 10; 1400 *P* 61; 1409 *P* 74; 1424 *P* 106; 1459 *BD* I, 35; 1469 *AS* I, 64; XV ст. *НППГ*; 1479 *BD* I, 221, 222); дѣднину 1 (1488 *BD* I, 355); *знах. мн.* дѣднины (1471 *DIRA* 525).

*Див. ще *ДИДИЗНА, ДЪДИНА 1, *ДЪДИНИНА, *ДЪДИЧНА, *ДЪДИЧЬСТВО 2.*

*ДЪДОЧИЧИ див. *ДЪДОШИЧИ.

*ДЪДОШИЦКИИ¹ *прикм.* (5): звыше тыхъ вровичъ лѣсъ и поле и доубровы то е(ст) дѣдошицкое (Зудечѣв, 1413 *P* 83); па(н) микъ заложил сА старци обчѣми оуказати свою границу дѣдошицкоюу (Зудечѣв, 1430 *P* 116);

дорога дѣдошицкая (1) див. ДОРОГА 1.

ФОРМИ: *наз. одн. с.* дѣдошицкое (1413 *P* 83; 1421 *P* 96; 1430 *P* 116); *знах. одн. ж.* дѣдошицкоюу (1421 *P* 95; 1430 *P* 116).

*Пор. *ДЪДОШИЧИ.*

ДЪДОШИЦКИИ² ч. (21) (*особова назва*): а на розвѣздѣ были землане... панъ ивашко дѣдошицкыи панъ мацько Ардевовичъ (Зудечѣв, 1411 *P* 79); мы кнА(з) ведоръ лобортови(ч) чинѣмы... знаменито... аже... па(н) игна(т) облазніцкыи жалова(л) и позва(л) па(н) юрѣя дѣдошицкогоу кгоурь(ге)шеви(ч) аже емоу вѣзА(л) вѣрпъ вѣ его доубровъ (Зудечѣв, 1421 *P* 95); а мы есмо на потверженіе тои границъ дали свои листъ па(н)у минькоу дѣдошицкомуу (Зудечѣв, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: наз. одн. дѣдошички (1411 P 79; 1413 P 82, 83; 1419 P 91; 1421 P 95, 96; 1428 P 111; 1430 P 116); род. одн. дѣдошичко(г) (1413 P 83); дав. одн. дѣдошичкому (1421 P 96; 1428 P 111; 1430 P 116); знах. одн. дѣдошичког, дѣдошичко(г) (1421 P 95; 1428 P 111; 1430 P 116).

*ДѢДОШИЧИ мн. (6) (назва села у Львівській землі) Дідушичі: о(т) могыло(к)... к дорозъ котраА дорога идеть из дѣдочичъ до баличъ (Зудечів, 1413 P 83); а тын старци... оуказали старую границу... поченши... о(т) потока о(т) броду дорогою што идеть о(т) зодучева к дѣдошичемъ (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. дѣдочичъ (1413 P 83); дав. дѣдошичемъ (1428 P 111; 1430 P 116); ор. дѣдошичи (1413 P 83; 1421 P 96; 1430 P 116).

ДѢДЪ, ДѢД, ДИДЬ, ДЕД, ДАД ч. (140) 1. (батьків чи материн батько) дід (137); и шобы во(л)ни были они купити собъ во(л)ны и коровы и па(к) шо купили, ли товара или буд(л) шо, въ дни нашего дѣда, александра воево(д), тако(ж) и мы даеми имъ тое право и тое волю (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); мы Стефан воевода... чиним знаменито... даем и потврждаем сим нашим листом дааніе дѣда нашего... Александра воеводи (Бистриця, 1457 BD I, 4); И онъ имаетъ держати тыъ двъ дѣлнничи мои дѣлнны и отчизны моеъ и пожвати со въсьми доходы и приходы, какъ дѣдъ мой и от(е)ць мой имѣли (Добучини, 1487 AS I, 239); И мы въ томъ князя Костентина оправили, и дѣда, и отца его, и матку его, и его самого при чсти есмо zostавили (Вільна, 1495 АЛМ 83); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... оуноукове Креча... продали свою правую отнину от их правого оурика, от оурика дѣда их Креча (Ясси, 1500 BD II, 175).

2. тільки у мн. (люди минулих поколїнь) предки (2): азъ рабъ бжїи... именовъ стефанъ по прозвищу Винць купи(х) съ тетраеу(г)ль за свожъ дшѣ... и сновъ мон(х)... и сестрь... и дѣдовъ и прѣдѣвовъ (б. м. н., 1401 ЗКЕ); и забхали имъ землане и старцево по ихъ правому поколаА держали ихъ предкове ихъ дѣдове ихъ оци (Зудечів, 1411 P 79).

3. (батьків чи материн брат) дядько(1): А тотъ дей Крупша сновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно дво донцѣ, и тые свои дочки подавалъ былъ за ихъ дѣдовъ, за Петра а Грозима (Вільна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: наз. одн. дѣд, дѣдъ, дѣд 11 (1487 AS I, 239; BD I, 310, 312; 1490 BD I, 434; 1491 BD I, 491; 1492 Cost. S. 162; 1499 BD II, 134, 135, 153, 162); дед, дед(д) 4 (1488 BD I, 355; 1490 BD I, 390; 1495 ВК); дидь, ди(д) 2 (1453 Cost. II, 765; 1468 BD II, 301); род. одн. дѣда, дѣда 65 (1449 Cost. II, 743; 1484 BD I, 279; 1490 BD I, 434; 1493 BD II, 14; 1494 BD II, 36; 1495 BD II, 39; 1496 BD II, 92; 1497 BD II, 116; 1499 BD II, 135; 1500 BD II, 173 і т. ін.); дѣда 27 (1476 BD I, 208; 1488 BD I, 342; 1489 BD I, 373; 1490 BD I, 420; DC 148; Cost. S. 141; 1491 BD I, 448; 1493 CVД 6; 1495 BD II, 80; 1496 ПСВВ 192 і т. ін.); дѣда 16 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1457 BD I, 4; 1462 BD II, 66; 1466 BD I, 105; 1468 BD II, 301, 302; 1469 BD I, 134; 1472 BD I, 169; 1480 BD I, 239; 1490 BD I, 400 і т. ін.); дав. одн. дѣду 3 (1480 DC 11; XV ст. ВС 21 зв.; 1495 АЛМ 83); лидови 1 (1453 Cost. II, 766); знах. одн. дѣда (1495 АЛМ 83, 84); наз. мн. дѣдове (1411 P 79); род. мн. дѣдовъ, дѣдов, дѣдов 6 (1492 BD I, 509; 1495 РИБ 602; 1497 BD II, 80, 111; 1499 BD II, 162; 1500 Cost. S. 230); дав. мн. дѣдам (1493 BD II, 18).

*ДѢДЪНИНА див. *ДѢДНИНА.

*ДѢДЪЧЬ див. ДѢДИЧЬ.

*ДѢТЕТИ СА див. *ДѢЯТИ СА.

ДѢЛ, ДѢЛЪ, ДИЛ, ДИЛЪ ч. (122) (молд. дял) пагорбок, гірський хребет, діл: а хотарь... по краи буковины дѣломъ доловъ до валу (Роман, 1392 Cost. I, 7—8); <а

хо>тарь... чръсь дѣль съ лѣсомъ на долиноу (Сучава, 1414 Cost. I, 111); А от толь... на конецъ дѣла и на конецъ доубровы (Сучава, 1438 DBAc 27); а хотар... на врѣхъ дѣла на доубъ... та врѣхомъ дѣла... на ротоу (б. м. н., 1500 SD 7);

(назви пагорбків-вододілія у Молдавському князстві): дѣль проутовъ (2); а хотарь... на дѣль проутовъ на могыл(оу) (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); дѣль слънъ (1); а от толь... черес лозіе на дѣль на слънъ (Сучава, 1438 DBAc 27); дѣль сольевъ (1); дали... есми томоу... монастыроу... виногра(д) о(т) со(л), оу баковъ, о(т) дѣ(л) сольевъ (Сучава, 1462 Cost. D. 10); дил Тимотеов (1): почныши <х>отар тои браничи от обрѣши Лаоур... до дил Тимотеов (Сучава, 1490 BD I, 420); Великни дил (1) див. ВЕЛИКИЙ¹ 1; доловъ дѣль (1) див. *ДОЛОВЪ; липовъ дѣль (1) див. *ЛИПОВЪ; стемниковъ дѣль (1) див. *СТЕМНИКОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от (до) дѣл, дѣль, дѣ(л) 5 (1437 Cost. I, 515; 1462 Cost. D. 10; 1463 BD I, 73; 74); от дил, диль, ди(л) 5 (1428 Cost. I, 224; 1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8; 1479 BD I, 228; 1490 BD 420); род. одн. дѣла 15 (1438 DBAc 27; 1446 ПГСМПР; 1453 Cost. II, 445; 1458 BD I, 19; 1491 BD I, 467; Cost. S. 157; 1492 BD I, 510; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63; 1500 SD 7 і т. ін.); дѣла 13 (1428 Cost. I, 224; 1466 BD I, 114, 115; 1489 BD I, 374; 1490 ДГСХМ; 1491 BD I, 449, 473; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 119); дѣлоу 3 (1428 Cost. I, 22, 41; 1491 BD I, 467); знах. одн. дѣль, дѣль, дѣ(л), дѣль, дѣл, дѣ(л) 27 (1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 121, 122; 1437 Cost. I, 515; 1438 DBAc 27; 1446 ПГСМПР; 1453 Cost. II, 445; 1470 DIR«А» 522; 1479 BD I, 221; 1489 BD I, 374; 1494 BD II, 35 і т. ін.); дил, ди(л) 13 (1428 Cost. I, 224; 1432 ДГВІН; 1475 BD I, 206; 1488 ДГСМП; 1489 BD I, 374; 1491 BD I, 473; 1495 BD II, 63, 78); ! дела 1 (1400 DIR«А» 433); ор. одн. дѣломъ, дѣломъ, дѣлом 21 (1392 Cost. I, 8; 1409 Cost. I, 65; 1411 Cost. I, 84; 1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 121; 1433 Cost. I, 359; 1437 Cost. I, 515; 1446 ПГСМПР; 1473 BD I, 183; 1491 BD I, 473 і т. ін.); дѣломъ, дѣлом 8 (1400 Cost. I, 27; 1425 Cost. I, 168; 1428 Cost. I, 209; 1466 BD I, 114; 1475 BD I, 206; 1491 BD I, 456); деломъ, делом(м) 5 (1400 DIR«А» 433; Cost. I, 37); місц. одн. оу (на) дѣлоу (1415 Cost. I, 121; 1424 Cost. I, 162; 1456 Cost. II, 582).

*ДѢЛАНІЕ с. (1) (про наряду) перебіг, хід: Въ соуботоу... снемъ посполиты земль... роускихъ и подолскихъ и молдавскихъ на полноумъ мѣстыци под Хотинем был и сталь и чинень На которого сонмоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе... князь Грыгоріе... и рада господарА Стефана воеводи... соуть сосланы и наличены и наманены (б. Хотина, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: знах. одн. дѣланіе (1467 BD II, 297).

Пор. ДЕЛАТИ.

*ДѢЛАТИ див. ДЕЛАТИ.

*ДѢЛЕНИЦА див. *ДѢЛНИЦА.

*ДѢЛНИНЪ прикм. (2): А також оустала НастА, дочка Бекова, жена Дѣлина и дала она... одно мѣсто <о>т <по>льни (Сучава, 1471 BD I, 164);

селище дѣлино (1) див. СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: наз. одн. ж. Дѣлина (1471 BD I, 164); знах. одн. с. дѣлино (1443 Cost. II, 160).

Пор. ДѢЛЪ.

*ДѢЛИТИ дієсл. недок. (7) 1. (чого, що, чим із ким, чого, що між ким) (на частини) ділити (що, що між ким, з ким) (5): А се я, Богдан... Мышчичъ, сознаваю монмъ листомъ: делиль есми з братомъ своимъ... отчизною нашоу Холоневомъ (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); обычан именов(т) лакомїи соудья коли за вїноу которого оубого а коли шлА(х)тича закла(д) беруотъ не имѣючи жа(д)ное мл(с)ти межї собою то(г) дела(т) (XV ст. ВС 11); А челяд, и стадо, и статки домовые делили на полы (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); прїказоуемы... абы каждыи соудья и староста и воевода... колї за соудовны вїноу ко(г) за

клады берууть... а любо што иное абы того межї собою не делали (І) (XV ст. *BC* 11—11 зв.); мы кн(А)зь Василей, кн(А)зь Семен, кн(А)зь Солтан Василевичи... созиavamo... дѣлили есмо отчину свою промеж себе перед паном Михайлом Монт(о)втовничом старостою луцким (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

2. (між кого) відділяти, розмежовувати (кого) (І): межї тыхъ рѣка колочинъ дѣлїть (Ланчиця, 1433 *P* 125).

3. (що) перетинати (І): грань... зъ леса Лютыцею подъ задній островъ нашъ Росохи въ стависиче бобровое, къ Соколю, делечи по половине дороги Чорторыское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. дѣлїть (1433 *P* 125); 3 ос. мн. делА(т) (XV ст. *BC* 11); *перф.* 1 ос. одн. ч. делилѣ есми (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); 1 ос. мн. дѣлили есмо (1463 *AS* I, 54); 3 ос. мн. делили (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *баж.-ум. сп.* 3 ос. мн. 1 абы... делали (XV ст. *BC* 11 зв.); *дїепрїсл. одноч.* делечи (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

Див. ще ПОДЕЛИТИ СѦ, ПОДѢЛИТИ, РАЗДЕЛІТЬ, РОЗДЕЛІТИ.

*ДѢЛИТИ СѦ *дїєсл. недок.* (5) (чим, чим з ким і без додатка) ділитися: король... писал до пана старосты и до нас, штобы сѦ тою дѣлнницею брата нашего кн(А)за Солтана не делили (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); О разделе(ч)и хто сѦ дели(т) пре(д) прїетели (XV ст. *BC* 32 зв.); Я кнАзь Михайло Василевичъ Избаразкый съзнаваю... штож есмо сѦ дѣлили з братею отчиною нашою со кн(А)з(е)мъ Семеномъ Избаразкимъ (Вишнївецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. сѦ дели(т) (XV ст. *BC* 8,32 зв.); *перф.* 1 ос. мн. дѣлили сѦ есмо 1 (1475 *AS* I, 71); есмо сѦ дѣлили 1 (1482 *AS* I, 80); *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. штобы сѦ... делили (1475 *AS* I, 70).

Див. ще *ДѢЛИТИ, ПОДЕЛИТИ СѦ, ПОДѢЛИТИ, РАЗДЕЛІТЬ, РОЗДЕЛІТИ.

*ДѢЛНИЦА *див.* *ДѢЛНИЦА.

*ДѢЛНИЦЯ *див.* *ДѢЛНИЦА.

ДѢЛО, ДЕЛО, ДІЛО *с.* (112) 1. (дїя, поведінка) вчинок, діло (5): А кто о(т)иметь о(т) цр(к)ви стго николаы судитсѦ со мною передъ бгмъ егда придетъ праведный судини... оуздати комуждо противу дѣломъ его (б. м. н., бл. 1350 *P* 8—9); мы илїя воевода... чинимъ знаменито... оже... наслѣдоуючи наши(х) прѣдковъ и такъжъ нашего оца дѣла и оучинки, приехали есми до лвова (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712); а коли къ его милости такое дело вчинишь, зъ его милостью оутвердишься, и записы боудоу въ деланы... тогды твоя милость своихъ пословъ къ нашоуму господарю его милости пошли (Троки, 1494 *BD* II, 387);

дѣло обидное (І) несправедливостъ, кривда: А коли бы сѦ пригодили которїи кривды людем... нашим старо(ст)ам... (звех)ати сѦ ... и прав(о) тым дѣлом обидним всим (ч)и(ни)ти (Сучава, 1499 *BD* II, 443).

2. (завданя) работа, діло (2): мы Стефанъ воевод... чиним знаменито ... оже прїидоша пред нами... калоугерици от... монастырѣ... и оуказали намъ лист... шо была имала на двѣ сел(ѣ), абы робили томоу монастырю, а иное дѣло щобы не имали ничего (Дольный Торг, 1475 *BD* I, 199—200); А ин никто... да не смѣет... ни рїбоу ловити ни товар пасти ни иное ни жадное діло робити (Сучава, 1490 *BD* I, 421).

3. (подїя) справа, діло (60): а доконалосѦ тоє дѣло...

в ндлю по (с)тмъ ап(с)лѣ марку евнглстѣ (Луциця, 1388 *P* 39); а записали есмы тые дѣла вѣчне и непорушне въ сїй вѣкъ и въ будучїй (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); колико возовъ пошлю(т)... или по рїбоу или по ме(д) или боу(д) по котороуму дѣлоу боу(д) коли щобы о(т) ни(х) нїгде не оузбыли мыта (б. м. н., 1429 *DIR*«А» 455); ино мы в ты(х) реча(х)... до пана воеводы наших(х) пословъ пошлемъ а о тыхъ делехъ до пана воеводы чере(з) наши

послы вскажемъ (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152—152 зв.); а па tweidost toho dїla у peczat iesmo swoyu prytozyt k setni poiemtu tystu (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

4. (судова справа) позов, тїжба (14): Казимиръ, король Польскїй Смотрели есмо того дела (Краків, 1489 *РИБ* 431); И також про діло кривды границам от обох сторон, мы имаемо лишити на старостах хотинскихъ и черновскихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

5. (збройна сутїчка) бїй, битва (1): мы па(к) не поспѣли есмо и спрАтати (І) всеѣ силы нашеѣ толко што окола на(с) нашъ дворъ есть и с тыми силами есмо противъ того Акаса. Тыи исныи бекбулатъ... насъ выдалъ и побггль о(т) насъ... То дѣло потоль стало (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170);

◇ дѣло имати (3), дело имѣти (І); имати дѣло (22) (у шо, із ким, чим) втручати (у шо), мати відношення (до кого, до чога): а ву тото село што на дупелнои могылы брать его миклоуш не имаеть ни одно дѣло (Сучава, 1411 *DIR*«А» 439); И панове от Хрѣлова а бы никакое дѣло не имат с тоє село (Сучава, 1438 *ДВАс* 28); а тако(ж), ни дворници сочавскы(х) (sic.— *Прим. вид.*) а ни и(н) никто да не имаю(т) дїла с тыми люд(д)ми, ни судити и(х), а ни иное нишо ис ни(х) не брати (Сучава, 1453 *Cost.* II, 462); и да имаєт их соудити... егоумен от Поутенской монастыри, а... дворници... да не имаю(т) ни жадное діло до тих попов (Сучава, 1490 *BD* I, 420); н и к а к и м ъ д ѣ л о м ъ (І), н и к а к и м и д ѣ л (а м и) (І) нїяким чином, нї в якому разї: а на крѣпо(ст) то(г) листа привѣ(с)ли есмо наша печ(а)т) абы то крѣпко здержа(т) не изрушило никакими дѣ(л) (Молодечно, 1388 *P* 43—44); а в то(н) манасты(р) пече(р)скїй ни вче(м) не встоупатисѦ Митрополито(м) кїевски(м) а не криликомъ (І) Соеейскимъ никаки(м) дѣломъ вечно, а нико(му) інше(му) (б. м. н., 1481 *ГПМ*); с ъ м ѣ р т н о е д ѣ л о (І) *див.* *СМЕРТНЫИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣло 8 (1388 *P* 39; 1392—1393 *РФВ*; 1448 *DIR*«А» 491; 1449 *Cost.* II, 391; 1495 *БСКИ*; *ВМЗД*; 1500 *АСД* II, № 3); дело 3 (1489 *РИБ* 438; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448); діло 1 (1447 *Cost.* II, 288); *род. одн.* дѣла 10 (1448 *Cost.* II, 365; 1494 *РИБ* 560; 1495 *АЛМ* 85; *БСКИ*; *ВК*; *ВМБС*; *ВМЗД*; *ВСОб*; *РИБ* 601; 1498 *АЛМ* 169); дела 5 (1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*; 1489 *РИБ* 431; 1496 *ВМКФС*; 1499 *ВФ*); дїла, dїla 6 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *DIR*«А» 491; 1453 *Cost.* II, 462; 1454 *ПГПММ*; 1463 *Cost.* S. 45; 1500 *ДПЖН*); *дав. одн.* дѣлу 1 (1429 *DIR*«А» 455); делу 1 (1487 *РИБ* 435); *знах. одн.* дѣло 14 (1408 *Cost.* II, 633; 1415 *Cost.* I, 122; 1438 *ДВАс* 28; 1448 *ДГПР*; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *BD* I, 9; 1459 *DIR*«А» 514; 1466 *BD* I, 95; 1475 *BD* I, 200; 1495 *ВМЗД* і т. ін.); діло 34 (1454 *Cost.* II, 517; 1459 *DIR*«А» 514; 1466 *BD* I, 106; 1472 *DIR*«А» 530; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 256; 1488 *BD* I, 342; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); дело, die 2 (1494 *BD* II, 387, 389); *ор. одн.* дѣломъ (1481 *ГПМ*); *місц. одн.* оу (о) дѣлѣ 2 (1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391); деле 6 (1484 *ЯМ*; 1496 *ПДСВВ*; 1498 *BD* II, 413); дїлѣ 4 (1453 *Cost.* II, 492; 1459 *DIR*«А» 514; 1472 *DIR*«А» 530); дїли 2 (1470 *BD* I, 140); *наз. мн.* дела (1499 *BD* II, 448); *род. мн.* дѣлѣ (1459—1460 *ЗНТШ* CL, фотокоп.); *дав. мн.* дѣломъ, дѣлом (бл. 1350 *P* 9; 1499 *BD* II, 443); *знах. мн.* дѣла 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1436 *Cost.* II, 706; 1439 *Cost.* II, 712); дела 3 (1496 *BD* II, 405, 407; *ОПВВД*); *ор. мн. ск. н.* дѣ(л) (1388 *P* 44); *місц. мн.* въ (о) делехъ (1493 *ОПВВ* 152 зв.; 1499 *BD* II, 448).

*ДѢЛЧИИ *див.* *ДѢЛЧИИ.

ДѢЛѢ ¹ ч. (23) 1. подїл спадщини (15): Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми дѣлнцоу свою иванскую, што ми сѦ в дѣлу достала (Берестя, 1448 *AS* I, 44); а хтобы имьлѣ той дѣлѣ изроушити и с того встоупити, тогъ бы имьлѣ... триста коп отложити (б. м. н., 1475 *AS* I, 71); и в то(м) листу о жа(д)но(м) праве не пи-

ше(т)... ни(ж)ли то(л)ко его мл(с)ть пишеть... што(ж) Степанъ е(р)моли(ч)... повед(л)... и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дъль еше за великою кѣза жыгимо(н)та (Вільна, 1495 БСКИ); а в том делу закладъ межы собою заложыли: хто бы хотель той дель порушити, то на том господарю королю сто копъ, а межы собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копъ правому (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

2. (частина спадщини, маєтку, подієних між спадкоємцями) ділянка, дільниця, уділ (4): а пришедши... панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... а поєднался на вѣки оже вольчкови не починаю оу дъль николи (Вишня, 1393 P 52); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми нашемоу монастирю... по шести бочо(к) вина, о(т) нашей десатини илї о(т) хрълова илї о(т) котнарА илї па(к) боу(д) ис котораго дъла (б. Поляни, 1448 Cost. II, 365); жаловал на(м)... коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(д)ковичо(в) свои(х)... што(ж) не хотА(т) дати ему ровного делу оу во(т)чинѣ (Вільна, 1495 ВК); коли панъ Петръ прївхалъ до Станкова ись панею своею до дълу своего, а я тогда намѣстникомъ былъ (Вільна, 1498 АЛМ 163);

д ъ л и м ъ б т и (1), и м и т и д ъ л (1) (з ким, з ким у чому) ділитися (чим з ким): што перед осподарем королем его м(н)л(о)устью жаловал кн(А)зь Михайло Васильевича Збаразкий на дадоу своего кн(А)за Семена Васильевича о дъльницю дади своего кн(А)за Солтана, ижбы съ его отцемъ кнАземъ Васильемъ дъл имѣл перед паны... и кн(А)зь Семен... рекль: жаднобъ вѣчности з братом моимъ кнАземъ Васильемъ не имѣл о дъльницю... кн(А)за Солтана (Луцьк, 1475 AS I, 69—70); Я панъ ванько чжоусичъ с kwasилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м)... имяли есмо дѣ(л) оу нашо(н)и де(д)чино(н)и о(т)чизне (Львів, 1478 ЗРМ); на д ъ л п о и т и (1) бути подієним: мы оуоставлАем(и) и(ж) така иевѣста имѣть изостать прї жївотїнѣ и прї винѣ и прї вознико(х) которыми вожона прї мужи, винавѣши кони оу цене тре(х) гривень, которыи(ж) то на дѣ(л) поидоуть то оудове стымї дѣтьками (XV ст. СЯ 40—40 зв.); ч и н и т и д ъ л (1) див. ЧИНИТИ 1.

ФОРМИ: наз. одн. дъль (1495 БСКИ); род. одн. дълсу, дѣ у б (1475 AS I, 70; AS III, 14; 1495 ВК; 1498 АЛМ 163); делу 1 (1495 ВК); дъла 1 (1448 Cost. II, 365); знах. одн. дъль, дѣл, дѣ(л) 10 (1393 P 52; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 69, 71; 1478 ЗРМ; XV ст. ВС 32 зв.; СЯ 40 зв.; 1482 AS I, 81); дель 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); місц. одн. в дѣлу 1 (1448 AS I, 44); в делу 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Див. ще *ДОЛНИЦЯ, *ДЪЛЬНИЦА.

*ДЪЛЬ² див. ДЪЛ.

ДЪЛЬ див. ДЪЛ.

*ДЪЛЬНИЦА ж. (40) (частина спадщини, маєтку, подієних між спадкоємцями) ділянка, дільниця, уділ: панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою и съ еѣ дѣтьми и зАтемъ... поєднался о села вшитка о дъльницю (Вишня, 1393 P 52); Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми дъльницю свою иванскую, што ми сА в дѣлу достала брату своємоу кн(А)зу Ивану Василевичу Острозскому за полседманачат коп грошей (Берестя, 1448 AS I, 44); Тогожь есмо осмотрѣвшо (!) и вельди есмо им тою дъльницею кн(А)за Солтановоу поделити сА на полы (Луцьк, 1475 AS I, 70); Ино де(н) све(т)чы(л) о то(м)... мешчанїнъ смоленски(н)... што(ж)... коли де(д) и(х) семе(н) площевичъ смотрѣвшы межы дѣте(н) свои(х) о(т)цо(в) и(х), и казалъ з доуховничи своеѣ дѣ(л)ницю о(т)ца его иванову выгладити во(н) и па(н)ива(н) вАжеви(ч) длА де(н) того сведе(ц)ства о(т)дали(л) бы(л) о(т)ца его о(т) о(т)чныи (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: наз. одн. дѣ(л)ница (XV ст. ВС 35 зв.; СЯ 41); род. одн. дѣлниця, дѣ(л)нці 3 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; XV ст. ВС 28; СЯ 40 зв.); дельнці 1 (XV ст. ВС 28); дѣ-

леницы 1 (1495 БСКИ); дав. одн. дѣлниця (1495 БСКИ); знах. одн. дѣльнїцю, дѣ(л)нїцю, дѣлницю 14 (1393 P 52; 1475 AS I, 69, 70, 71; 1478 ЗРМ; 1482 AS I, 80; XV ст. ВС 28, 32 зв., 35 зв.; СЯ 40 зв.); дѣл(ь)нїцю, дѣ(л)нїцоу, дѣлницю 5 (1448 AS I, 44; 1463 AS I, 55; 1494 РИБ 560; 1495 ВК; XV ст. РИБ 609); дельнїцю 1 (1478 AS I, 76); дель(ь)нїцю 1 (1494 РИБ 561); ор. одн. дѣльнїцею, дѣ(л)нїцею (1475 AS I, 70, 71; XV ст. ВС 31 зв.); місц. одн. иа (о) дѣльнїцы, дѣл(ь)нїцы 2 (1494 РИБ 560); иа (о) дѣ(л)нїцы 2 (XV ст. ВС 7 зв., 30 зв.); дав. мн. дѣлниця (1487 AS I, 239); місц. мн. на дѣлницях (1487 AS I, 239); знах. дв. дѣлнїцы (1487 AS I, 239).

Див. ще *ДОЛНИЦЯ, ДЪЛЬ¹ 2.

*ДЪЛЬНИЦЯ див. *ДЪЛЬНИЦА.

*ДЪЛЬНІЦЯ див. *ДЪЛЬНИЦА.

*ДЪЛЬЧИИ ч. (2) особа, уповноважена здійснювати поділ земельної власності: а котрыи з нас выстоупить с того дѣлоу, тогдѣ осподарю королю... пАтсоть коп, а дѣльчимъ сто коп (Хвалимичі, 1475 AS III, 14); и мы в то(м) курила и тепе(р) оправнїли... и казали е(с)мо и(х) ты(м) же дѣлчи(м) поделити(ти) (Вільна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: дав. мн. дѣльчимъ, дѣлчи(м) (1475 AS III, 14; 1495 БСКИ).

ДЪЛЪ ч. (3) (особова назва, молд., слов. недѣля): И оуоставше слоуга наш Данчюл Дѣлѣ та запладил оуси тоти пнївзи (Сучава, 1488 BD I, 362).

ФОРМИ: наз. одн. Дѣлѣ (1488 BD I, 362); дав. одн. слоузѣ нашемоу... Дѣлѣ (1488 BD I, 362).

*ДЪЛѢНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а (хотары)... долиною долу оу єднїи бродѣ, та прости оу дѣлѣна оустї долиною (Сучава, 1409 Cost. I, 65).

ФОРМИ: знах. одн. оу дѣлѣна (1409 Cost. I, 65).

*ДЪЛЯ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): Тѣм мы (вн)дѣвшє их правоу слоужбою до нас (... (села)... на нмѣ... Гаоурьнїи, и Далѣшїи на оустї дѣли (б. м. н. 1490 BD I, 434).

ФОРМИ: род. одн. дѣли (1490 BD I, 434).

ДѢЛА, ДѢЛА, ДИЛѢ приім. (11) (цсл. дѣля) (з род.)

1. (виражає цїльові відношення — у постпозиції) для (чого), заради (чого) (9): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... оучинили есмы за душе дѣш (!) дѣлА переже стопочившиїнмъ господаремъ предкомъ наши(х) (Сучава, 1408 Cost. I, 60); Нине пахъ длА нашего бра(ц)ства... добримъ ласкавымъ окомъ посмотри межы тебе и межы мене... братѣства дѣлА нашего (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (виражає причинні відношення — у препозиції) через (шо) (1): колиж... крол полскыи... нас... коу наслідваню... наших предков оупоминал и приводил, дилѣ которон рѣчи мы... вызнавамы тѣм то листом на его освѣденостн... быти повинни и обвезанюу коу держанюу зоуполна чести и вѣры нашеи, коу оуоставичной слоужбѣ (Сучава, 1462 BD II, 284);

(у постпозиції) через (шо) (1): А еше надобѣлА дѣла оу Стрета нисколько поставоѣ есми вЗлѣлъ какъ жлованѣ вчинилъ (б. м. и., 1484 ЯМ).

Див. ще ДЛЯ.

ДѢНИСКО див. ДЕНИСКО.

ДѢНИСОВИЧ див. ДЕНИСОВИЧ.

ДѢНИСЬ ч. (13) (особова назва, цсл. Дионисии, гр. Λιονιδίου) Денис: а на то е(ст) вѣра... пана диниса лрѣоѣта (Сучава, 1432 ДГВІН); и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнАгинню илияша воеводиноюу... и пре(д) паномъ денисомъ и есми смрился и сѣтокмылся (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); А при том был: пан Михайло цѣдлович Хороужий луецкий, а пан Дѣнись Моукосвич (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Дѣнись (1466 AS I, 61); род. одн. диниса (1432 ДГВІН); дав. одн. динису, динисоу, ди(нї)-соу 6 (1435 DIR«А» 465; Cost. I, 425; Cost. II, 682, 687; 1436 Cost. I, 468, 485); дѣнисоу, дѣнїсоу 3 (1435 Cost.

II, 689; 1436 *Cost.* I, 455, 482; денису I (1438 *Cost.* II, 8); *ор. одн.* денисомъ (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.).

*Див. ще ДІЕНИШЬ, *ДІОНИСЬ.*

*ДЪНІСЬ *див.* ДЪНІСЬ.

*ДЪРЄВО *див.* ДЄРЄВО.

*ДЪРЖАТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЪСАТЬ *див.* ДЕСЯТЬ.

*ДЪТЕЛЕВЪ¹ *прикм.* (I) ◇ дѣтелева пасика (назва пасики у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрно службою до нас(с)... дали есми емоу... едно, селище на милковъ... и оу дѣтелева пасика двѣ мѣсть о(т) пустыни (Сучава, 1435 *Cost.* I, 403).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* дѣтелева (1435 *Cost.* I, 403).

*ДЪТЕЛЕВЪ² *ч.* (I) (назва місцевості у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрно слоужбою до нас... дали есми его (sic. — *Прим. вид.*) двѣ мѣсть отъ поустины на Коуль между Боршчаремъ и между Дѣтелева оу нижней Лоужки (Васлуй, 1436 *ВАМ* 33).

ФОРМИ: *род. одн.* Дѣтелева (1436 *ВАМ* 33).

ДЪТИ, ДЪТІ, ДЕТИ, ДИТИ *мн.* (2012) І. (*малолітні, не дорослі*) діти (6): О дѣтєхъ хто(ж) не маєть лє(т) розоуму своего а ведоуть ихъ на соу(д) а о(т)поведаніи дѣдичне (XV ст. *ВС* 8); Горо(д) Житоми(р)... а челѣди вѣ паробки а две жо(н)це а трое дете(и) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

2. (*сини й дочки*) діти (2006): ана продала петрашкови радѣцьовському свою дѣднину и вотнину оу вѣки и дѣтемъ его поль става и со млиномъ (Перемишль, 1359 *P* 10); Коли бы которыи неприАтель... облогло тото... гро(д) галичъ тогда... воевода и бра(т) его и дѣти ихъ... имають... города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); мы възрѣвши на его верну службу и хотѣче по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужил(л) и нашимъ дѣтемъ его дѣти и его щѣтковѣ дали есмо... село надбево (Львів, 1399 *P* 59); а по нашѣмъ живота кто будетъ г(с)п(д)рѣ нашѣи земли о(т) дѣтеи наши(х) или о(т) братєи наши(х) или о(т) нашего племєне... тотъ бы имъ не пороушилъ нашего даанія (Сучава, 1445 *DIR* «А» 483); мы кнгины олеска(н)доваА (!) наста(с)я кне(в)скаА подоулавши есмо с нашими дѣ(т)ми... придали есмо ...к манастырю Сергїевоу двѣ волости наши(х) (Київ, 1459 *P* 174); И потвержаемъ тѣе люди... емоу самому, и его жонѣ, и ихъ дѣтемъ, и на потомъ будучимъ ихъ щадкомъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58).

ФОРМИ: *наз. дѣт.* 64 (1388 *P* 37; 1400 *P* 61; 1411 *P* 77; 1424 *P* 100; 1433 *P* 125; 1449 *Cost.* II, 386; 1459 *BD* I, 32; 1470 *AS* I, 65; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); *лєт.* дєтѣ 11 (1437 *AS* I, 34; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1466 *AS* I, 62; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1475 *AS* I, 72; 1478 *AS* I, 76; 1487 *AS* I, 85; 1492 *AS* III, 23; *XV* ст. *BC* 26 зв.; 1499 *ВФ*); *дѣт.* дѣти, dithi 4 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1445 *P* 151; 1462 *BD* II, 289; 1468 *BD* II, 301); *зам. род.* вѣра... дѣти, дѣтї, о(т) дѣти 137 (1400 *Cost.* I, 27; 1409 *Cost.* I, 70; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 267; 1436 *Cost.* I, 455; 1441 *ДВАС* 35; 1458 *Mih. Doc.* 123; 1468 *BD* I, 126; 1490 *BD* I, 398; 1497 *BD* II, 113 і т. ін.); *вѣра...* дѣти, dithy 2 (1400 *Cost.* I, 27; 1413 *GL* 48); *зам. дав.* емоу и дѣти 2 (1459 *Cost.* S. 22; 1468 *BD* I, 125); *род. дѣтєи, дѣтєі, дѣтєи* 961 (1388 *P* 39; 1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR* «А» 444; 1429 *Cost.* I, 270; 1439 *Cost.* II, 32; 1459 *BD* I, 36; 1471 *DIR* «А» 527; 1486 *DC* 144; 1497 *BD* II, 98; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *лєтєи, дєтєу, дєтє(и)* 28 (1429 *Cost.* I, 239; 1433 *Cost.* I, 353; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 63; 1466 *BD* I, 106; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1473 *BD* I, 181; 1484 *ЯМ*; 1494 *РИБ* 560; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *дѣтєи* 2 (1437 *Mih.* 203; 1445 *DIR* «А» 483); *дѣтєи, дѣтїи* 94 (1366 *P* 12; 1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1400 *DIR* «А» 433; 1409 *P* 74; 1414 *DIR* «А» 441; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 242; 1434 *P* 130; 1448 *Cost.* II, 300; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141 і т. ін.); *дєтїи* 4 (1427 *P* 108; 1436 *Cost.* I, 481); *дѣтїи* 1 (1425 *Cost.* I, 169); ! дѣтїа

1 (1467 *BD* I, 120); *зам. дав.* дѣтїи 1 (1388 *P* 39); *дав. дѣтємъ, дѣтємъ, дѣтемъ, дѣтємо* 485 (1359 *P* 10; 1388 *P* 37; 1400 *Cost.* I, 37; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1433 *P* 121; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1460 *Cost.* S. 41; 1472 *Cost.* S. 88; 1491 *Cost.* D. 37; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); *дєтємъ, дєтємъ, дєтєм* 37 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1376 *P* 22; 1429 *Cost.* I, 248; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1457 *УКР*; 1463 *BD* I, 74; 1487 *AS* I, 86; 1493 *АЛРГ* 56; 1497 *AS* I, 112; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); *дѣтємъ, dytem, dythem, ditem, dithem* 1 (1393 *Cost.* II, 607; 1395 *GL* 166; 1400 *Cost.* I, 27; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); *дѣтємъ, дѣтємъ, дѣтєм* 9 (1400 *Cost.* I, 27; 1452 *Cost.* II, 422; 1455 *Cost.* II, 559; 1469 *BD* I, 138; 1473 *BD* I, 190; 1497 *BD* II, 117, 118, 119; *Cost.* S. 223); *дѣтємъ* 1 (1479 *Cost.* S. 98); *дѣтѣмъ* 2 (1482 *AS* I, 80; 1493 *Cost.* D. 45); *дєтємъ* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *dithom* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); *дѣтѣмъ* 2 (1400 *P* 61; 1409 *P* 74); *дѣтїмъ, дѣтїи* 6 (1414 *Cost.* I, 111; 1436 *Cost.* I, 484; 1458 *BD* I, 19; 1479 *BD* I, 226; 1480 *BD* I, 238; 1489 *Cost.* S. 133); *дѣтїмъ* 1 (1423 *Cost.* I, 157); *дѣтѣмъ, дѣтѣмъ* 4 (1429 *Cost.* I, 249; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1449 *АЛМ* 8; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); *дѣтѣмъ, дѣтѣмъ* 2 (1446 *AS* III, 6; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); *дѣтѣ(м)* 1 (1401 *ЗКЄ*); *зам. род. вѣра дѣтємъ...* и боАри наши о(т) дѣтємъ 2 (1456 *Cost.* II, 569; 1479 *BD* I, 224); *знах.* дѣти, дѣтї 35 (1388 *P* 39; 1394 *P* 54; 1412 *P* 81; 1433 *Cost.* II, 651; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1448 *Cost.* II, 362; 1454 *AS* III, 10; 1461 *BD* I, 45; 1470 *BD* I, 140; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *дєтї* 4 (1394 *P* 54; 1459 *P* 172; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1497 *AS* I, 112); *дѣтєи* 1 (1474 *РГС*); *ор. дѣтєи, дѣ(т)ми, дѣтѣми, дѣтїми* 65 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1388 *P* 43; 1395 *Cost.* II, 612; 1401 *P* 64; 1418 *Cost.* I, 127; 1435 *Cost.* II, 689; 1442 *Cost.* II, 716; 1465 *DIR* «А» 518; 1480 *BD* I, 243; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *дєтєи, дєтєми, дє(т)ми* 15 (1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1440 *P* 142; 1444 *AS* I, 40; 1466 *BD* I, 106; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1491 *BD* I, 452; 1496 *ПЧФГ* 36; *XV* ст. *ИК; СПС*; 1497 *ПМХ*); *дѣтїи* 1 (1462 *BD* II, 289); *дѣтї* 1 (1489 *BD* I, 376); *місц.* о дѣтєхъ, дѣтє(х) 4 (*XV* ст. *BC* 7, 8, 26 зв.; *СЯ* 9); *дѣтѣ(х)* 1 (*XV* ст. *BC* 33); *дєтє(х)* 3 (1484 *ЯМ*; *XV* ст. *BC* 7 зв., 33); *місц. зам. род.* оставши... дѣтѣ(х) 1 (1401 *ЗКЄ*).

Див. ще ДѢТКИ, ДѢТА.

*ДѢТИНИЧИ *мн.* (I) (назва села у Волинській землі) ДѢТИНИЧИ: Се я кн(А)зь Юри Василевич Острожского продал есми... село дѣтиничи (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *знах.* ДѢтиничи (1448 *AS* I, 44).

ДѢТІ *див.* ДѢТИ.

ДѢТКИ *мн.* (12) діти, дітки: а его бо(т) не дан аж бы вонтко с дѣтками с того свѣта шєшь што в имѣль с прибоковою сєстрою... тогдѣ има хмѣль прибоко писаныи положити вонтковымъ ближши(м) м̄ ко(п) и сулимовѣ имѣти (Львів, 1412 *P* 81); Се азъ рабъ бжїи кнзь ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ кїєвъ съ своею жєною и съ своимъ дѣтками (Київ, 1446 *P* 154); а коли наза(д) оусочє(т) поити... имѣ(т) поити доброволне съ своею панєю съ своимъ дѣтками (Снятин, 1454 *P* 163); а без королевскєи воли и богомъ даныхъ дѣток его ничого не имѣемъ чинити (Сучава, 1462 *BD* II, 289—290); а естли пак имъ богъ дѣток не дасть, ино тыи... имѣньА вси маю(т) быти ... св(А)тому Иоанну (Степань, 1489 *AS* I, 89).

ФОРМИ: *наз. дѣтєи* (1489 *AS* I, 89); *род. дѣток, дѣтокъ* 3 (1435 *P* 132; 1489 *AS* I, 89); *дѣтокъ* 2 (1462 *BD* II, 289, 290); *дєтєкъ* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *ор. дѣтѣками, дѣтѣками* 3 (1412 *P* 81; *XV* ст. *СЯ* 40 зв.; 1446 *P* 154); *дѣтѣками* 2 (1454 *P* 163).

Див. ще ДѢТИ, ДѢТА 1.

ДѢТКО, ДѢДКО *ч.* (19) (*особова назва, молд., слов. дѣта*): а на то естѣ... вѣра пана ивана дѣдка (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135—136); а на то е(ст)... вѣра пана ивана дѣтка (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290—291); мы стєфа(н) воевода...

знаменито чини(м)... оже тоти... наши слоуги, нъгое орбескою(л) и бра(т) его, кали(н), и братаничи и(х), дядко и вла(д)... жаловали есми и(х) особноу нашею мл(с)тїю (Сучава, 1491 *Cost. S.* 152—153).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣтко* 1 (1421 *Cost. I.* 142); *дядко* 1 (1491 *Cost. S.* 152); *род. одн. дѣдка* 5 (1420 *Cost. I.* 136; 1423 *Cost. I.* 154, 157; 1425 *Cost. I.* 169, 173); *дѣтка* 12 (1422 *ДГОБ*; 1424 *Cost. I.* 162; 1424—1425 *ДВАС* 20; 1426 *ВАМ* 22; *Cost. I.* 178; 1428 *Cost. I.* 207; 1429 *ДГОБК*; *Cost. I.* 249, 270, 291).

ДЪТРИХЪ, ДИДРИХЪ, ДЕТРИХЪ *ч.* (9) (*особова назва, стч. Dêtrich, свн. Dieterich*): а ти доконали и осоудили... па(н) ольдрихъ медускы дѣтрихъ кромиров(с)кы (Галич, 1401 *P* 66); а панъ дидрихъ бучаскыи шоби волень брати на наши коупци... коли не боудемъ емоу заплавити шо есми емоу записали (Коломия, 1448 *Cost. II.* 305); а мы имаемъ давати пану дѣтрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ (т)оу(рец)кихъ (Сучава, 1449 *Cost. II.* 747).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣтрихъ* 3 (1449 *Cost. II.* 746); *дидрихъ* 2 (1448 *Cost. II.* 305); *дѣтрихъ, дѣтри(х)* 2 (1401 *P* 66; 1420 *ПГАГ*); *дав. одн. дѣтрихоу* (1449 *Cost. II.* 747); *ор. одн. дѣтрихомъ* (1449 *Cost. II.* 746).

***ДЪТЪКИ** *див. ДЪТКИ.*

ДЪТА *с.* (4) 1. (*малолѣтній, не дорослий*) дитина (3): *jestliby kotoryi detia... okormi, tot jako zlodej majet kagan byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 106—107); а брать его, тотъ Петрашъ, тѣжъ вмеръ, одно дѣтя дѣвку съ нею мѣвшы (Троки, 1494 *РИБ* 560).

2. син (1): то емоу оурикъ со оусѣмъ доходомъ оу вѣкы вѣчныа томоу и дѣтемъ его илїе дѣта илїе дѣвка и оуноучатомъ его (б. м. н., 1411 *Cost. I.* 84).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣта* (1411 *Cost. I.* 84); *род. одн. дѣтати* (1388 *ZPL* 107); *знах. одн. дѣтя, дѣтја* (1388 *ZPL* 106; 1494 *РИБ* 560).

Див. ще Дѣти, Дѣтки.

***Дѣяти** *див. ДИАТИ.*

***Дѣяти са** *дїсл. недок.* (15) 1. видбуватися, здїйснюватися, мати місце (11): а то са дѣяло... м(с)цѣ іюла вѣкъ днь (Львїв, 1386 *P* 31); Деялосе въ Луцку, передъ святого Яна светого Хрестителя (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); а то са дѣало в наше(м) дворѣ въ зодучевѣ (Зудечів, 1413 *P* 84); коли бы са то дѣяло около свѣта нарожбнѣя бо(ж)его оуже проминоулого тогды коли есмо очивисте с вами оу князствѣ вѣлико(м) были ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певны паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвади были коу выслоуханью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ (Брест Куявський, 1447—1493 *ЛКБВ*); на том соимъ оусрѣчи... которыи (*в ориг. которыи. — Прим. вид.*) съ дѣяли предъ посолствомъ черес... Яна Рытвынского... до велеможного господарѣ Стефана воеводы... и оуси инши имають быти соуужены (б. Хотина, 1467 *ВД* II, 297).

2. *нас. чинитися, робитися* (3): А дале(и) казалъ его мл(с)ть твое(и) мл(с)ти поведити ижъ о(т)чыне его мл(с)ти земля(м) граничнымъ и поданымъ его мл(с)ти великии кривды и втиски деються отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); а коли(ж) сѣдоуть на соудъ тогды тын(ж) жалобы штосѣ(ж) пре(д) ними дѣють имаю(т) тоужъ соуди(т) а нндѣ (!) воставаючи съ соуда (XV ст. *СЯ* 43); и виделосе на(м), што(ж) курилоу в то(м) кривда са дѣе(т) (Вильна, 1495 *БСКИ*).

3. траплятися, бувати (1): I teź, sudja... kotoraja sia dzieje... prihoda, k sudu ne majet'pered sebe priwoditi, oliźby czerez skarhu byly naweden (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: *мен. 3 ос. одн. са дѣе(т)* 1 (1495 *БСКИ*); *sia dzieje* 1 (1388 *ZPL* 106); *3 ос. мн. деються* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); *са...* дѣють 1 (XV ст. *СЯ* 43); *перф. 3 ос. одн. с. са дѣало, са дѣяло* 6 (1386 *P* 31; 1413 *P* 84; 1419 *P* 91; 1421 *P* 94, 96; 1430 *P* 116); *дѣялось* 1 (1444 *АрхЮЗР* I/VI,

8); *деялосе* 1 (1389 *РЕА* I, 27); *3 ос. мн. съ дѣяли* (1467 *ВД* II, 297); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. с. коли бы са...* дѣяло (1447—1492 *ЛКБВ*); *ка(к) бы...* са дѣело (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

***Дѣяти са** *див. *Дѣяти са.*

ДЯГИЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мой человек Дягил выделал его своею рукою, потому словет Дягилевъ дубъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. Дягил* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ДЯГИЛЕВЪ, ДЯГИЛЕВ *прикм.* (3): тот дуб стоит на моей земли а словет Дягилев дуб (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Дягилев, Дягилевъ* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

Пор. ДЯГИЛ.

ДЯДИНАЯ, ДАДИНАА *ж.* (11) (*дружина дядька*) дядина: а тѣжъ дѣдинаа моѣ княгини Семеноваѣ Марьяѣ и зѣтъ ей князь Семень Юрьевичъ слюбовали ми... ижъ ей того имѣнѣа подъ мною не искати (Вильна, 1482 *AS* I, 79); на тыхъ же Горкахъ и на половици Олеска маеть дядиная моя пани Козариновая — сто гривень на половици Горокъ, а сто гривень на половици Олеска (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); а што кн(А)г(и)ни Семеноваѣ на тыхъ имѣнѣа наложит, я маю кн(А)г(и)ни Семеноваѣ дядиноу своен... наклады отложити (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: *наз. одн. дядиная, дѣдинаа* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1482 *AS* I, 79); *дав. одн. дѣдиной* (1482 *AS* I, 79; 1485—1500 *AS* I, 120—121); *знах. одн. дѣдиною* (1485—1500 *AS* I, 120); *ор. одн. дѣдиною* (1482 *AS* I, 79).

***Дядько** *див. Дядько.*

ДЯДКО, ДАДКО *ч.* (11) (*батьків або материн брат*) дядько: а... бы(л) при то(м)... панъ ивашко дѣдко дѣтни

кнѣзѣ юрьевы(х) (Острог, 1458 *ОЖДМ*); досталъ са деверю моемоу кн(А)зю Семену и дѣдкоу н(а)шему подъ лупкии поветомъ Городокъ (Манів, 1478 *AS* I, 76); а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симѣха (Краків, 1489 *РИБ* 431); И мы пну Станиславу... прывиле(и) дѣ(д)ка своего... казали пере(д) нами положить которы(м) отецъ нашъ дѣ(д)ку его тое именье даль бы(л) (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. дядько, дѣдко* (1458 *ОЖДМ*; 1489 *РИБ* 431); *род. одн. дѣ(д)ка* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1499 *ВФ*); *дав. одн. дѣ(д)ку, дѣдкоу* (1473 *AS* I, 76; 1499 *ВФ*); *ор. одн. дядкомъ, дѣдкомъ* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1478 *AS* I, 76); *наз. мн. дѣдки* (1494 *AS* I, 101); *род. мн. дѣдков* (1492 *AS* II, 23).

Див. ще ДЯДЯ.

ДЯДЬКОВИЧЪ *ч.* (3) (*син дядька*) двоюрідний брат: а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симѣха и сынъ его, дядьковичъ ... Нисанъ (Краків, 1489 *РИБ* 431); жаловаль на(м) бояринъ смоленски(и), коурило ивано(в) сы(н) семенова на дѣ(д)ковичо(в) свои(х) (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: *наз. одн. дядьковичъ* (1489 *РИБ* 431); *знах. одн. дядьковича* (1489 *РИБ* 431); *знах. мн. дѣ(д)ковичо(в)* (1495 *ВК*).

ДЯДЯ, ДАДА *ч.* (15) (*батьків чи материн брат*) дядько: помню князя великого Витовта, дядио твоего (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); Се азъ рабъ бжїи... съ

своею женою... поклонихом са оца свое(г) гробоу... и дадѣ своихъ гробо(м) (Київ, 1446 *P* 154); жаловал кн(А)зѣ Михайло Васильевичъ збаразкий на дядио своего кн(А)зѣ Семена Васильевича (Луцьк, 1475 *AS* I, 69); а брати имъ мыто по староумоу какъ здавна бывало за дѣди нашего за велико(г) князя вито(в)та и за жыкгимонѣта (Петрків, 1489 *АМВ*).

ФОРМИ: *наз. одн. дядя, дѣда* (1454 *AS* III, 10; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1482 *AS* I, 79); *род. одн. дяди, дѣди* 5 (1454 *AS* III, 10; 1475 *AS* I, 69; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1489 *АМВ*); *зам. ор. одн. под княземъ... Витовтомъ дяди твоего* 1 (п. 1444 *АкЮЗР* I,

17); *дав. одн.* дяди (1478 ЗРМ); *знах. одн.* дядю, дАдю (п. 1444 АкЮЗР I, 17; 1475 AS I, 69); *місц. одн. при* дяди (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); *наз. мн.* дАди (1484 ЯМ); *род. мн.* дАдъ (1446 Р 154).

Див. ще ДЯДЬКО.

ДЯКГОРДЪ ч. (1) (*особова назва, лит.* Daugardas): А при томъ были... панъ Петрашъ Монтикгордовичъ... Дякгордъ Дадаукшись и иныхъ много добрихъ людей (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. Дякгордъ (1451 АкЮЗР II, 106).

***ДЯКЛО** с. (3) (*лит.* diokle, dokle) (*подать натурою від урожаю і загального прибутку в селянському господарстві, крім худоби*) дякло: И тотъ ячко тыхъ ихъ земель половину попродашь и съ тои земли службы намъ не служывалъ и дякла не давалъ... и мы тыи земли Петку а Петру присудили: нехай они тыи земли держать а намъ съ того службу служить а дякла дають по давному (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: род. одн. дякла (1495 РИБ 602); *знах. мн.* дякла (1495 РИБ 602).

***ДЯКОВАТИ** *дієсл. недок.* (4) (за що, з чого кому) дякувати (за що кому): Za to waszey miłosti diakiem (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 139); с того пануо воеводе дякуемъ яко прыятелви нашому (Вильна, 1493 ОПВВ 152); Ино за то тебе прыятелю нашому дякуемъ, иже еси въ томъ нашомъ деле посылалъ тамъ къ нему своего посла (б. м. н., 1498 ВД II, 413);

д а к у ю ч и б о г у (*вставні слова*) (1) богу дякувати, слава богу: Се я Ванко Скердбевич... визнаваю, иж я в тот час дакуючи б(о)гу здоров на д(у)ши и на тѣле и с доброю волею и с полным розумом ... продал есми... въчну отчизну свою и дѣдину свою (Володимир, 1470 AS I, 65).

ФОРМИ: теп. з ос. мн. дякуемъ, diakiem (1433 ЗНТШ LX XVI, 139; 1493 ОПВВ 152; 1498 ВД II, 413); *дієприсл.* *одн.* дакуючи (1470 AS I, 65).

ДЯКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДАД *див.* ДѢДЪ.

ДАДИНАА *див.* ДЯДИНАЯ.

ДАДКО¹ *див.* ДЯДЬКО.

ДАДКО² *див.* ДѢТКО.

***ДАДКОВИЧИ** *мн.* (9) (*назва присілка у Волинській землі*) Дядьковичі: Я Ларио(н) игоуме(н) пересопницки(и) визнаваю... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... свои(м) име(н)е(м)... на его име(н)е на да(д)ковичи (Луцьк, 1467 СП № 13); Я петръ янови(ч) староста лоуцки(и)... визнаваю... мѣна(л) есми с ыгумено(м) пересопницки(м)... а промени(л) есми ему тое име(н)е да(д)ковичи, вѣчно и непороушно (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. да(д)ковичи (1490 Пам.); *знах.* да(д)ковичи (1467 СП № 13; 1490 Пам.); *місц.* оу да(д)ковичо(х) (1490 Пам.).

***ДАДКОВИЧЬ**¹ *див.* ДЯДЬКОВИЧЬ.

***ДАДКОВИЧЬ**² ч. (2) (*особова назва*): исталася торгува-ла межи добрыми людьми... аже пани хонька васкова дАдьковича жена... продала естъ тотъ мунастырь (Перемишль, 1378 Р 25—26); мы бискупи маѣи премьски... па(н) ань дѣди(ч) тарнов(с)ки... глѣбъ даДкови(ч) чиними знаемо... како ко(л) та рѣчь... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. даДкови(ч) (1404 Р 70); *род. одн.* даДьковича (1378 Р 25).

***ДАДКОВСКИИ**¹ *прикм.* (1): а тогда маю(т) мнѣ тое име(н)е даДковское подати та(к) доброе и нараѣжное и с то(л)кими(ж) лю(д)ми моими (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: знах. одн. с. да(д)ковское (1490 Пам.).

Пор. *ДАДКОВИЧИ.

***ДАДКОВСКИИ**² ч. (2) (*особова назва*): Я ларио(н)... игоумен пересопницки(и) визнаваю... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... ты(м) свои(м) име(н)е(м)... на его име(н)е... которое жь о(н) купи(л) оу земланина во-лы(н)во(л)ы(н)ского (!) на има оу ва(н)ка ста(н)ковича да(д)ко(в)ского (Луцьк, 1467 СП № 13); Я петръ янови(ч) староста лоуцки(и)... визнаваю... с господаря корола... дозволе(н)е(м)... мѣна(л) есми... ты(м)... своимъ име(н)е(м)... которое жь есми купи(л) оу земланина во(л)ы(н)ского оу ва(н)ка ста(н)ковича да(д)ко(в)ского (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: род. одн. да(д)ко(в)ского (1467 СП № 13; 1490 Пам.).

***ДАДКОВЩИНА** *ж.* (1) спадщина від дядка: и за тоуя сто коп грошей широких продали есмо... дворец наш... которыиже дворец и земли выслужил отецъ мой даДковщиною свою Микитино на кнАзи Иване Юрѣвичи (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: знах. одн. даДковщину (1492 AS III, 23).

***ДАДЬКОВИЧЬ** *див.* *ДАДКОВИЧЬ².

ДАДА¹ *див.* ДЯДЯ.

ДАДА² ч. (1) (*особова назва*): первый поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... осипъ даДА исаи соколникъ (б. м. н., 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. даДА (1392 Р 47).

***ДАКОВАТИ** *див.* *ДЯКОВАТИ.

ДАКЪ *див.* ДІЯКЪ.

***ДАЛ** *див.* ДѢЛ.

ДАЛЕЩІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм мы... (села)... на имѣ Прочелничи... и Далещіи на оусти Дѣли (б. м. н., 1490 ВД I, 434).

ФОРМИ: наз. Далещіи (1490 ВД I, 434).

***ДАЛЪ** *див.* ДѢЛ.

***ДАСЕТИНА** *див.* ДЕСАТИНА.

***ДАТИ** *див.* ДѢТИ.

***ДАЯТИ СА** *див.* *ДѢЯТИ СА.

***ЕВАГГЕЛИСТЬ див. *ЕВАНГЕЛИСТЬ.**

***ЕВАНГЕЛИЕ** с. (10) (цсл. евангелие, гр. εὐαγγέλιον)

евангеліе: застали есмо оу стго спса на красно(м)... евангелъе кованое (б. м. н., бл. 1429 Р 114); И мы, великий князь Швыдригаило Олгердович, сее осмотриль у светомъ евангелиен Влодимерское церкви (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8); а то есми и въ евангеліе уписаль, которое лжить на престоль у Церкви у Пречистое Богоматере (Вильна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: *знах. одн. евангеліе, евангеліе, евангелъе, еу(г)ліе* (бл. 1429 Р 114; 1487 ААР; 1496 ВД II, 402; XV ст. ВОРСР; 1499 АСД VI, 3); *місц. одн. въ (у, на) евангеліен, евангеліи, еу(г)ліи* 3 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; XV ст. ВОРСР); *въ ! евангеліе* 1 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8); *у евангеліе* 1 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8).

***ЕВАНГЕЛИСТЬ** ч. (26) (цсл. евангелисть, гр. εὐαγγέλιότης) евангеліст: а доконалоса тое дѣло оу годъ

(!) лучици в ндлю по (с)тмъ ап(с)ль марку евнглъсть (Луциця, 1388 Р 39); в недыць (!) в недѣлю на завтрѣе ст(ѣ)о луки евнгл(с)та (Медика, 1404 Р 70); а кто бы того не издръжалъ... таковыи да е(ст) проклѣтъ о(т) ба и о(т) прч(с)тыѣ его мтре, и о(т) чѣтыри еу(г)лісти (Сучава, 1435 Cost. II, 682); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... дааніа и потвърж(д)еніа, таковыи да ест проклѣ(т) о(т) га ба... и о(т) сты(х) чѣтыри еу(г)геліста (sic. — Прим. авд.) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: *род. одн. евангеліста, евнгл(с)та* (1404 Р 70); *місц. одн. по евнглъсть* 1 (1388 Р 39); *еуовангелі(с)ты* 1 (1436 Cost. II, 707); *наз. мн. зам. род. еуаггелісти, еу(г)лісти, евангелісти, еу(г)лісти* 14 (1429 Cost. I, 249; 1435 Cost. II, 682; 1439 Cost. II, 59; 1457 ВД I, 5; 1479 ВД I, 222; 1488 ДГСММ; 1489 ВД I, 378; 1490 ВД I, 421; DC 149); *іуаггелісти* 3 (1499 ВД II, 149, 155, 163); *еу(г)лісты, еу(г)лісты* 2 (1435 Cost. II, 689; 1448 Cost. II, 300); *іулісти* 1 (1439 Cost. II, 32); *род. мн. еу(г)лість, еу(г)лість, евангелість, еуглість* 6 (1435 Cost. II, 679; 1438 DIR«А» 472; 1443 ПГСММ; 1444 Cost. II, 208; 1446 Р 154; 1448 Cost. II, 366); *наз. дв. зам. род. мн. о(т)...* чѣтыри еу(г)геліста 1 (1500 Cost. S. 231).

***ЕВАНГЕЛИЕ див. *ЕВАНГЕЛИЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛИЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛИЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛИЕ.**

ЕВАЧЪ ч. (1) (особова назва): Моилони (!) Скурманъ Шникомъ уланомъ... на имя Темешовъ сынъ Евачъ, добрый слуга мой тамъ упаль (б. м. н., 1484 РИБ 351).

ФОРМИ: *наз. одн. Евачъ* (1484 РИБ 351).

***ЕВДОКИМОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Мы кна(з)

двдъ дмитриєви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч)... глѣбъ евдокимови(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебныи дмитри... володиславу... королеви польскому... вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы... моча вши(х) (!) земланъ его... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. евдокимови(ч)* (1388 Р 38).

***ЕВЛАШКО** ч. (1) (особова назва, пор. Евлампии): Я волчько бодє(н)ковський Исвоими дє(т)ми съ евлашко(м) а з романо(м) визнаває(м)... и(ж) есмо то оучинили нижа(д)ны(м) припужение(м) ани звєде(н)є(м) (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *ор. одн. евлашко(м)* (2-а пол. XV ст. СПС).

***ЕВЛАШКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Мы кна(з)

двдъ дмитриєви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч) василии данильєви(ч) фєдоръ евлашкови(ч) хвороща... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебныи дмитри... влодиславу... королеви польскому .. вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы... моча вши(х) (!) земланъ его... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. евлашкови(ч)* (1388 Р 38).

***ЕВНУТЕВИЧЪ** ч. (2) (особова назва): печАТ кнаЗА міхылово (!) евнютєвича (Краків, 1386 СЕV 9); первый поручни(к) кна(з) михайло евнютєви(ч) (б. м. н., бл. 1392 Р 46).

ФОРМИ: *наз. одн. евнютєви(ч)* (бл. 1392 Р 46); *род. одн. евнютєвича* (1386 СЕV 9).

***ЕВНУТЕВИЧЪ див. *ЕВНУТЕВИЧЪ.**

***ЕВПРАКСІЯ** ж. (1) (особова назва, гр. Εὐπραξία): Я Семень с колковъ ... уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши Іоанна... Феодосію... Евпраксию (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: *знах. одн. Евпраксию* (1398 ДГПМ).

ЕВСЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрыє люди королевєе бояре: Олександро Ходковичъ... Ходко Евсеєвичъ... а еше дворяне и мѣщане (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Евсеєвичъ* (1465 АкВАК III, 4).

***ЕВСЕИ** ч. (4) (особова назва, цсл. Евсевии, гр. Εὐσεβίως) Овсѣй. Евсей: ино мы послады вѣжа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ: пана Максима... пана Евсея и пана Кмыту (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: *знах. одн. Евсея* (1430 ГВКЛ 7, 8, 9).

ЕВСТАТИЕ, ЕУСТАТІЕ, ЕУСТАТЫЕ ч., *невідм. (7)* (особова назва, молд., цсл. Евстатии, гр. Εὐστάτιος) Евстахій, Евстафій, Остап: мы петръ воево(да)... знамѣнито чины(м)... аже... дали есмы нашем(оу) монастырю о(т) побраты... идеже е(ст) егоумень еустатые... чѣтыри чєля(ди) цыганъ (Дольный Торг, 1444 DIR«А» 481); да оутверди(м) нашъ монастырь о(т) корочина каменъ где е(ст)

архима(д)ридь (sic. — Прим. вид.) молебъникъ (sic. — Прим. вид.) на(ш), по(п) еустатіе (Сучава, 1462 Cost. D. 10).

Див. ще *ЕУСТАТІИ, СТАХІЕ.

*ЕВФЪМИИ див. *ЕВЪФИМИИ.

*ЕВХИМИИ див. *ЕВЪФИМИИ.

*ЕВЪДАДЬЕВЪ с. (1) (назва села в Київській землі):

Село Евъдадь(в) а в томъ селе шесть члвка (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91).

ФОРМИ: наз. одн. Евъдадь(в) (бл. 1471 ЛКЗ 91).

*ЕВЪФИМИИ ч. (5) (особова назва, цсл. Еуфимъ, гр. Евѳѳіоϩ) Юхим, Ефим: въ ль(т) 6849 сольянь бы(с) колокъ(л) сїи... игуменомъ евѳѳимьемъ (б. м. н., 1341 ОБРН 75); А про льпушо твердостью тыхъ верху писаныхъ рѣчей просла есми... епископа туровского и пинского Евхимѳа абы... печат свою приложилъ (Степанъ, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: род. одн. Евѳѳима I (1489 AS I, 89); ефимѳа I (1385 P 28); Евхимѳа I (1489 AS I, 89); ор. одн. евѳѳимьемъ (1341 ОБРН 75); місц. одн. при евѳѳѳмии (2-а пол. XV ст. С0).

*ЕВЪФѳИМЪ див. *ЕВЪФИМИИ.

ЕГДА спол. (2) (цсл. егда) (приеднуе пидрядні речення часу) коли а) (у постпозиції) (1): А кто о(т)иметь о(т) цркви стго никола судитса со мною передь бгмъ егда придетъ праведныи судии (б. м. н., бл. 1350 P 8);

б) (у препозиції) (1): а егда похочеть архима(н)дри(т)... да сове(р)ши(т) в Манасты(р) Пече(р)скій митрополитъ кіевскій архима(н)дрита ігоумена презвитера, дяккона ку свтой литу(р)гій (б. м. н., 1481 ГЛМ).

*ЕГОВЪ прикм. (4) (цсл. еговъ) (належний йому) йго: то село даль воевода строеви и иванови... емоу и дѣтемъ еговьмъ н(оу)ноучето(м) еговь(м) и праоноучето(м) еговь(м) и праштоурьето(м) еговьмъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 37).

ФОРМИ: дав. мн. еговьмъ (1400 Cost. I, 37).

ЕГОУМЕН див. ЕГОУМЕНЬ.

*ЕГОУМЕНОВЪ прикм. (1): игуменів: А ин никто без егоуменову волоу да не смѣет оу тоту брашишоу ни рибоу ловити ни товар пасти ни иное ни жадное дило робити (Сучава, 1490 BD I, 421).

ФОРМИ: знах. одн. ж. егоуменову (1490 BD I, 421).

ЕГОУМЕНЬ, ЕГОУМЕНЬ, ЕГОУМЕН ч. (32) (гр. ἰγούμενος) игумен: Мы Илѳа воевода... чинимъ знаменито... аже... дало ест господство ми едноу поустыню манастыроу отъ Полъни, где ест егоумень Досоєи (Сучава, 1438 DBAc 27); мы стефан(н) воевода... знаменито чини(м)... оже дали... есмы... монастыроу о(т) нѳмца... где ест егоумень (sic. — Прим. вид.)... по(п) ѳео(к)тисть, дааніе... дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. егоумень, егоумен, егоумень, !еегоумень (1438 DBAc 27; 1444 DIR«A» 481; 1459 DIR«A» 514; 1466 BD I, 105; 1467 Mih. Doc. 125; 1472 BD I, 170; 1482 BD I, 263; 1489 BD I, 377; 1491 BD I, 452; 1500 Cost. S. 230); дав. одн. егоумену (1452 Cost. II, 410; 1470 DIR«A» 523; 1488 BD I, 348); ор. одн. егуменомъ, егоуменом (1447 Cost. II, 288; 1454 Cost. II, 517; 1459 BD I, 29).

Див. ще ИГУМЕНЬ, ИЕГОУМЕНЬ.

ЕДЕН числ. (243) 1. (кількісний) один (209): тамже мы... дали есмы ем(оу) оу нашей земли оу молдавскои... едно село на имѳа поѳна (б. м. н., 1400 Cost. I, 36); а мыто свое правое да платѳ(т), о(т) одного тѳрху, по чотыре гроши (Устя Башя, 1435 Cost. II, 676); мы александръ воевода... чини(м) знаменито ис сѣмъ листомъ нашимъ... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова... и сѣ своимъ синомъ, леоуринце(м), по своєю доброю (!) воли и прода(л) едноу боукатоу землю (Сучава, 1452 Cost. II, 409—410); една част отъ того села да ест Мариць, дочки Симиново (Васлуй, 1495 BD II, 53); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... прїид(е) прѳд нами... отъ синь михаила оцела гра-

матика и сестри его крестина и аноушка... и продали... едно селище на исписиле (б. м. н., 1500 SD 7);

(один з двох або з декількох) один (22): Се азъ пань радоуль ... и жоупань... даємо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... дадоше о(т) своєго оурика три села манастыроу... едно село тересь а дроуго кривчичъ а трегіе кроушево (Сигет, 1404 ГМ); мы по их воли оучинили есми и далисмо томоу нашему свѳѳѳому монастыроу... чѳтыри села на Бистрици ж(е): едно село Слоугани, дроугое село Кикощєци, третєє село Калїенєци, чѳтвѳртєє село Лѳцкани (Ясси, 1500 BD II, 173);

(тільки один) единый (2): тако мы с паны... смолвивши сѳ видѳѳѳи одного бога предо очима а подлугъ смолвы оставили есмы блѣцко (!) при бѣльцѳ (Лѳвїв, 1421 P 94); Протож ненадобъ никоу вѣступати сѳ и еден вѣдаєть тоє село владика орменскїи (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19);

ни оу едно(м) нити (1) див. *НИТЬ; хотъ оу едно(м) нити (1) див. *НИТЬ.

2. (у знач. займенника) (із запереченням) жоден, ні один, ніхто (8): А такожъ оу тихъ вишеписаныхъ митахъ и от каменъ воскоу ни єдин тарканъ да не боудет... ни сѣ нашей землі ани с чоужєи, ни єдѳнымъ нашимъ листомъ Бистриця, 1457 BD I, 4); Того ради никто николи да не имають (!) тѳгати, ани добоувати, на сїє наше привилїє, ни сѣ єдно привилїє (Сучава, 1490 BD I, 392); Прот(о)ж да не имаєт тѳгати ани добоувати (ни) єдними привилїѳми на сїє наше привилїє (Гирлов, 1499 BD II, 155).

ФОРМИ: наз. одн. ч. еден (1445 ЗНТШ СХV, 19); род. одн. ч. єдного (1424 Cost. I, 162; 1435 Cost. II, 676; 1437 Cost. II, 711); дав. одн. ч., с. єдному (1400 Cost. I, 37; 1490 BD I, 420); знах. одн. ч. єдного 3 (1421 P 94; 1445 Cost. II, 236; 1453 Cost. II, 466); єднїи 1 (1409 Cost. I, 65); ор. одн. ч., с. єдиимъ, єднимъ 2 (1459 BD I, 32); 1485 BD II, 372); єдѳнымъ 1 (1457 BD I, 4); ! єдномъ 1 (1490 BD I, 392); місц. одн. ч. оу єдномъ (1447 Cost. II, 289; 1449 Cost. II, 744); наз. одн. с. єдно (1408 Cost. I, 61; 1427 DBAc 22); знах. одн. с. єдно (1400 Cost. I, 36; 1415 Cost. I, 116; 1423 Cost. I, 156; 1442 Cost. II, 88; 1453 Cost. II, 467; 1462 BD I, 52; 1486 BD I, 289; 1490 BD I, 390; 1495 BD II, 87; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); наз. одн. ж. єдна, єдѳна (1415 Cost. I, 122; 1425 Cost. I, 173; 1431 Cost. I, 325; 1446 ЛГСПМР; 1458 Mih. Doc. 122; 1466 BD I, 105; 1479 ВѳМ 61; 1488 BD I, 345; 1495 BD II, 53; 1496 BD II, 92 і т. ін.); род. одн. ж. єднои (1473 BD I, 190; 1475 BD I, 203; 1483 BD I, 269; 1487 BD I, 297; 1490 ЛГСХМ; 1493 BD II, 3, 31; 1495 BD II, 63, 64; 1499 BD II, 153 і т. ін.); знах. одн. ж. єдиоу (1452 Cost. II, 409); ор. мн. єдними (1491 BD I, 491; Cost. D. 37; 1492 Cost. S. 162; 1499 BD II, 155).

Див. ще ЕДИНЬ, ОДИНЬ.

*ЕДИНАЦТВО с. (4) єдність, згода (2): братъ и тєсть нашъ а твой свѳгъ, великий князь Иванъ Васильєвичъ, о томъ къ намъ всказывалъ, абыхмо были сѣ тобою въ миру и въ єдинацѳтве (Троки, 1494 BD II, 387); и если бы онъ вамъ по доконъчанью... правилъ, и ты бы сѣ нимъ взялъ миръ и въ єдинацѳтве былъ (б. м. н., 1498 BD II, 409);

мети єдинацтво (1), єдѳнацтво мїєтї (1) (з ким) бути в злагоді, в згодї: Про то господаръ нашъ... всказалъ и твоей милости абы... мелъ бы еси зъ его милостю приязнь вечную и любовь, по тому какъ и предъковє его милости и отєчь его милости мєли приязнь и єдинацѳтво сѣ предъки твоими (Вїльна, 1494 BD II, 387).

ФОРМИ: знах. одн. єдинацѳтво 1 (1494 BD II, 387); ієдѳнацтво 1 (1494 BD II, 388); місц. одн. въ єдинацѳтве, въ єдинацѳтве (1494 BD II, 387; 1498 BD II, 409).

Див. ще *ЕДИНОЧѳСТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДИНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦѳСТВО, *ОДИНОЦѳСТВО.

*ЕДИНАЦѳТВО див. *ЕДИНАЦТВО.

!ЕДИННО див. ЕДИНЬ.

*ЕДИНОСУЩНЫИ *прикм.* (11) (*цсл.* единосѣштныи, *гр.* ἑνωστικός) единосущий: Во имя святые единосущные и нероздильные Троицы Отца и Сына и Святого Духа (Хриники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2); Въ имѣ отца и сына и свѣтаго духа, троице свѣтаа и единосѣшнаа и неразделимаа (Сучава, 1491 *BD* I, 451).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* единосѣшна I (1490 *DC* 146); единосѣшнаа, единосѣшнаа, единосущнаа (1473 *BD* I, 181; 1488 *ДГСВМЩ*; *ДГСММ*; 1489 *BD* I, 376); *род. одн. ж.* единосущные (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2); *кл. ф. ж.* единосѣшнаа, единосѣшнаа, единосѣшна (1488 *BD* I, 342, 347; 1490 *BD* I, 419; *ДГСХМ*; 1491 *BD* I, 451).

*ЕДИНОСѣШТНЫИ *див.* *ЕДИНОСУЩНЫИ.

*ЕДИНОСѣЩНЫИ *див.* *ЕДИНОСУЩНЫИ.

*ЕДИНОСѣЩНЫИ *див.* *ЕДИНОСУЩНЫИ.

*ЕДИНОСѣШТВО *с.* (1) (*цсл.* единосѣштво) едність, згода: вѣали есмо приАзнь... зъ ... казимиромъ, королевичемъ... быти оу приАзни и въ единосѣштво (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716).

ФОРМИ: *місц. одн. въ единосѣштво* (1442 *Cost.* II, 716).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ I, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦСТВО.

*ЕДИНСТВО *с.* (1) (*цсл.* едність) едність, згода: тогды на роцъ напре(д) реченымъ сторонамъ в медыцъ... оу един(с)твѣ воли нашеи... осудили есмы и осужаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70).

ФОРМИ: *місц. одн. оу един(с)твѣ* (1404 *P* 70).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЦСТВО, ЕДНАНЬЕ I, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦСТВО.

ЕДИНЪ, ЕДИНЬ, *числ.* (126) (*цсл.* единъ) I. (*кѣлѣкскій*) один (98): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(и) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мѣшеръ... дадоше о(т) своего оурика три села манастироу и единъ млинъ (Сигет, 1404 *GM*); а еше есмы дали оброкъ тому манастиреви... по десѣтъ бонокъ вина... и игумену по единъ поль поставъ сѣрого сукна (Сучава, 1411 *Mih.* Alb.); знаменито чиним ис сим нашим листом... оже прѣиде прѣад намъ... слоуга наш Лоупше... и продалъ свою правую отнину... едино село оу Немецкой волости на Чорном потоцѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 144);

(*один з двох або з декількох*) один (1): и ти(ж) слюбье(м) имъ дати и поставити... на граници оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны справе(д)ливы(х)... абы еди(н) бы(л) на(м) старостою хоти(н)скы(м) а друугъ черно(в)скы(м) оустави(ч)ны(м) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

единъ на друогого (1) один на другого, один на одного: Ино за то не имаю(т) опоминати ни еди(н) на друогого за тогду миноу... и ни тѣгати съ никто не имае(т) (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); хота за единъ волосъ (1) *див.* *ВОЛОСЪ; хота за единъ грошъ *див.* ГРОШЪ; ни за единъ нить *див.* *НИТЬ.

2. (*спѣльный*) один (1): О братѣи што единъ мѣльныи (!) имаю(т) (XV ст. *BC* 23).

3. (*у знач. займенника (із запереченням)*) жоден, ні один, нікто (20): Стефанъ воевода... пише(м) вѣсѣмъ бояромъ... варе*кто имае(т) должника оу брашовѣ, шо бы ни единъ залогъ не оуздаль на торговчаны о(т) брашовѣ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692); Сего ради ни единъ нашъ бояри(н) или мытни(к) да не имаю(т) нигде позабавити манастирски возове ни оу че(м) (Сучава, 1470 *DIR* «А» 523); и тиж пак оу том промыслили есмо... та смо потвѣрдили им старѣи закон, како ни един чловѣкъ от которих живоут оу Брѣлад они абы не платили малое мыто тамо оу Брѣладъ, ни от единой трѣговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* единъ, единь, еди(н) (1415 *Cost.* I, 122; 1442 *Cost.* II, 88; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 501, 508, 509; 1459 *BD* I, 29; 1470 *DIR* «А» 523; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257; 1497 *BD* II, 100 i т. ін.); *род. одн. ч.*

единого 2 (1458 *BD* II, 262; 1492 *30C*); ! един(н)о 1 (1452 *Cost.* II, 759); *знах. одн. ч.* единъ, единь, един 56 (1404 *GM*; 1411 *Mih.* Alb.; 1415 *Cost.* I, 122; 1434 *Cost.* II, 668; 1457 *BD* I, 4; 1476 *BD* I, 215; 1489 *BD* I, 373; 1491 *Cost.* S. 157; 1495 *BD* II, 63; 1499 *BD* II, 147 i т. ін.); единого 1 (1466 *BD* I, 106); *наз. одн. с.* едино (1491 *BD* I, 464); *знах. одн. с.* едино (1414 *DIR* «А» 441; 1432 *ДГВН*; 1436 *Cost.* I, 481; 1440 *Cost.* II, 65; 1448 *DIR* № 10 в; 1463 *BD* I, 73; 1488 *BD* I, 325; 1493 *BD* II, 21; 1499 *BD* II, 144 i т. ін.); *род. одн. ж.* единой 1 (1495 *BD* II, 64); едной 1 (1497 *BD* II, 119); *знах. одн. ж.* единою 2 (1462 *Cost.* D. 10; 1463 *BD* I, 73); ! едино (полъноу) 2 (1491 *BD* I, 451).

Див. ще ЕДЕН, ОДИНЬ.

*ЕДНАНІЕ *див.* ЕДНАНЬЕ.

*ЕДНАЛЬНЫИ *прикм.* (1): ◇ листь еднальныи *див.* ЛИСТЪ I.

ФОРМИ: *род. одн. ч.* еднал(ь)ного (1489 *РИБ* 433).

ЕДНАНЬЕ *с.* (25) (*стч., стп.* jednanie) I. едність, згода, (3): Ино ми видѣвши их доброуо волоу и едьяние и заплатоу оусе готовими пинъзи, а ми также есми дали и потвѣрдили... паноу Шефоулоу Чернатоу, тое вишеписанное село Мотышецѣи (Сучава, 1463 *BD* I, 74); ино ми видѣвши и(х) доброуо волю и еднаніе и заплату а ми тако(ж) есми дали i потвѣрдили тое прѣ(д)реченое село на има моунте слоузъ нашему иоанишо изварецу (Сучава, 1466 *DIR* «А» 519);

еднаніе чинити (між ким) (1) приводити до згоди, примиряти (кого): мы оузнаваючи мѣжи прѣтели еднаніе чини(м) (XV ст. *BC* 20 зв.).

2. (*дѣя*) укладення договору за взаємною згодоу (3): а та(к)же на то(м) еднанію есми остали пан(у) михайлоу пА(т)деса(т) гривень (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); А при томъ нашемъ еднаньи были: кнѣзь Михайло Александровичъ, пани Янъ Довойновичъ намѣстникъ Волковѣйскій (Вільна, 1482 *AS* I, 80); а далѣ(и) бори(с) рекъ правда естъ да(л) есми тотъ запнсь ивашку владыше писару (Сѣдрскому а з волею глѣбовою остаѣевича послѣ е(д)нанья (Вільна, 1495 *ВМБС*);

еднанье покоя (6) укладення мирного договора: Естли бы мистръ съ свои(м) закономъ... с нами оу которий хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати к мариборкоу коу пораженью послолоу з радоу короуны о еднанье покоя яко братьи и(х) и приятели... а та(м) коли боудете презъ ясное досветѣчье позна(и)те естли мистръ подлоугъ свои(х) листовъ васъ за срьдники еднанье (1) покоя боудетъ хотѣти мѣти (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).

3. договір (9): и да(л) имъ пани михайл чА(ст) пинъзеи напре(д), а остато(к), имае(т) имъ дати, коли оны выидоу(т) и оуздадоу(т) емоу ве(с) хотарь стары та(х) то селишчъ, по(д)лоу(г) еднанія (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); а кто-бы тое еднанье з насъ с обоу (*в ориг.* собою.— *Прим. вид.*) стороны оузроушилъ, тотъ мае(т) заплатити королю пѣтъ сотъ копъ грошій (Вільна, 1482 *AS* I, 79); И тѣж нѣкоторыи панов... с обох сторон их, длѣ розничи или сказы, абы ти всѣи вишеписаннии наши еднанія и прѣязни не имаю(т) быти зламаны ані престоуплени (Гирлов, 1499 *BD* II, 425); въ ступити у еднан(ь)е (1) *див.* ВСТУПИТИ; мѣти еднанье (1) *див.* ИМѣТИ; при ступити оу еднанье (1) *див.* ПРѢСТУПИТИ.

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* срьдники еднанье покоя (1447—1492 *ЛКБВ*); *род. одн.* е(д)нанья, еднанья 3 (1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМБС*); еднанія 1 (1452 *Cost.* II, 422); *дав. одн.* еднанью (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. одн.* еднанье 8 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1482 *AS* I, 79; 1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМБС*; *РИБ* 620); еднаніе, еднаніе 4 (1463 *BD* I, 74; XV ст. *BC* 20 зв.; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR* «А» 519); *ор. одн.* еднан(ь)-емъ 1 (1495 *РИБ* 620); ! еднаны 1 (1462 *BD* I, 55); *місц. одн.* на еднанію 2 (1458 *P* 169; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фо-

топ.); при еднаиы I (1482 AS I, 80); наз. мн. еднатиА (1499 BD II, 425).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ЗЪЕДНАНЬЕ, *ОДИНОЦЬСТВО, *ОУЕДНАНИЕ.

Пор. *ЕДНАТИ.

*ЕДНАТИ *дiесл. недок.* (3) (*стч.* jednati, *стп.* jednać) 1. (шо з ким) погоджувати (шо з ким), домовлятися (про шо з ким) (2): а на то свѣдковѣ... пан доума браевич... и пакъ панове и радци ливовскѣи, што тымн часы оу нас были и с нами тотоу рѣчь еднали (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); и пакъ панове брѣгаре и радци Ливовскѣи, што тымн часы оу нас были и с нами тотоу рѣчь еднали (Сучава, 1460 *BD* II, 276).

2. (шо мѣж ким) посередничати (мѣж ким у чому) (1): коньдра(т) шесть свѣ(т)ковъ поставиль, по(д)лоугъ приказанія соусоудьи (!) правы бы(л) екоубъ коумъ его которыи же тоу ре(ч) межи ими прѣтельскѣи една(л) (XV ст. *BC* 20).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. една(л) (XV ст. *BC* 20); 3 ос. мн. еднали (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 276).

*ЕДНАТИ СЕ *див.* *ЕДНАТИ СА.

*ЕДНАТИ СА *дiесл. недок.* (4) 1. (*договорюватися*) еднатся, укладати угоду (3): а остато(к) имае(т) имъ дати, коли они... оуздадоу(т) емоу ве(с) хотарь... по(д)лоу(г) еднатиА, заноу(ж) та(к) сА еднали и(ж) бы пра(д)рече(н)ны па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день паноу михайлоу, абы вышли с паны и межнаши и съ и(х) стары(м) привиліе(м), абы дали и оузнаменали паноу михайлоу тотъ оуве(с) хотарь (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); а тое еднан(ь)е, што Борисъ з Гльбомъ едналъ се неслушнымъ еднан(ь)емъ, то есмо зрушили (Вильна, 1495 *РИБ* 620).

2. об'єднуватися, згуртовуватися (1): вси королевѣ и вси хрестиянскѣи господаревѣ... еднають ся и готовать ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 410).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. мн. еднають ся (1498 *BD* II, 410); *перф.* 3 ос. одн. ч. едналъ се I (1495 *РИБ* 620); сА... едналъ I (1495 *ВМБС*); 3 ос. мн. сА еднали (1452 *Cost.* II, 422).

IEDNASTWO *див.* *ЕДИНАЦТВО.

Див. ще *ЗЪЕДНАТИ СЯ, *ПОЕДНАТИ СА, ОУЕДНАТИ СЪ.

ЕДНО *присл.* (5) (*стч.*, *стп.* jedno) тѣльки, лише, лиш: а родитель нашъ, князь великын, та(к)о(же им)а(е)ть намъ прѣтелемъ быти... и прѣтелемъ нашѣмъ прѣтель быти, а не прѣтелемъ нашѣмъ не прѣтель, едно вынимаемъ, нашего господарь, король полского противъ его и противъ короунъ, не имаемъ николи стояти (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691); прото(ж) коли(ж) бѣде(т) братія або сестры во очине разделены алюбю розно разлоучены и пригодитА(ж) некоторомъ ис тое братіи оу жалобъ дѣди(ч)не возме(т) на себѣ соуженіе конечне потомъ прѣиде(т) бра(т) его а хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чаниѣ едно оу своен частѣ очины имее(т) мощь оу жалобъ (XV ст. *BC* 22 зв.); А хотар тои третои вышписанной части от Бѣшешчи, али едно оу село, поченши от берег Молдавъ мало ниже от где выходит топлища от Молдави (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

Див. ще ОДНО.

ЕДНОСТАИНО *присл.* (1) (*стч.* jednostajně, *стп.* jednostajno) однаково, так само: а протожъ мы казимиръ бѣжо мл(с)тью коро(л) по(л)скы(и)... узнали есмо и(ж) по(д)лоугъ стары(х) в земли нашої, жалобы на соуде(х) не бывали соужены едностайно, але по(д)лоугъ розоума головного, и по(д)лоугъ прѣятельства (XV ст. *BC* 10).

*ЕДНОСТЬ *ж.* (1) (*стч.* jednost, *стп.* jedność) ◊ п р и и т о у е д н о с т ь *див.* ПРИИТИ.

ФОРМИ: *знах.* одн. едность (1449 *Cost.* II, 746).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ I, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦЬСТВО.

*ЕДНОТА *ж.* (1) (*стч.*, *стп.* jednota) едність, згода: на тьи то остаточныи рѣчи досы(т) есть емоу на то о(т)писано а особно ниже мы доброую (з)авжды мѣли есмо... волю тако яко коро(л) хрестья(н)скѣи коу покоеви а коу еднотѣ (Брест Куявскѣи, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *дав. одн.* еднотѣ (1447—1449 *ЛКБВ*).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ I, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦЬСТВО.

*ЕДНОЦСТВО *с.* (3) едність, згода (1): и слыбили есмо... быти... с ним оу приАзни и оу едноствѣ (Ясси, 1445 *Cost.* II, 725); оу з А т и е д н о ц с т в о (е д н о ч ь с т в о) (2) *див.* ОУЗАТИ.

ФОРМИ: *знах.* одн. едноство I (1445 *Cost.* II, 725); еднотство I (1447 *АкЮЗР* I, 60); *місц.* одн. оу едноствѣ (1445 *Cost.* II, 725).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ I, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ОДИНОЦЬСТВО.

*ЕДЪНАНИЕ *див.* ЕДНАНЬЕ.

! ЕЕГОУМЕНЬ *див.* ЕГОМЕМЪ.

*ЕЖЕ *спол.* (24) (*цсл.* еже) 1. (*приеднуе пiдряднi означальнi речення — у постпозиції*) який, котрый, шо (19): а кто бы того не задержалъ... таковыи да есть проклѣт о(т) гос-

пода ба... и оучастіе да имаеть съ онѣмъ, еже възъпише на владыка х(ст)а (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679—680); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... еже... даемъ и потврѣждаемъ... дааніе дѣла нашего... Александра воеводи... мито от Баковскаго трѣга и от Тазловъ... еже из вѣка прислоушають тож мита томоу монастырю (Бистриця, 1457 *BD* I, 3—4); Гноу и оцоу нашемоу еиларетоу архимандритоу

печерскому еже о хъ и(з) братіею старци пе(ч)рска(г) монастырА (б. м. н., 1498 *ЧАФ*); А кто сА покоусит порошити нашего дааніА и потврѣженіА, тот да боудет проклѣт... и оучастіе да имаеть съ онѣмъ Іоудий еже възъпиша на господа бога ісу христа (Гирлов, 1499 *BD* II, 149);

(в *інтерпозиції*) шо (2): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... понеже благопрозволи гсвоми... и въ задшии стопочившемъ родителемъ нашимъ... дадо(х) монастыроу пана ивана дворника оуспеніоу стои бци еже е(ст) на хоморю едно село на врѣхъ солонца (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); тое вѣсе да бѣдетъ томоу... монастырю оурикъ съ всѣмъ доходомъ... задшѣ стопочившаго родителъ нашего еже по стомоу дхоу іосифа (Сучава, 1438 *DIR* «А» 472).

2. (*приеднуе пiдряднi додатковi*) шо (3): мы и (sic.— *Прим. вид.*) александръ воевода... чинимъ знаменито... еже дае(м) и потврѣжаемъ даніе наши(х) родителии (sic.— *Прим. вид.*) нашемоу монастырю о(т) побраты, о(т) польны (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377—378); мы Стефанъ воевода... знаменито чини(м)... еже... дали е(с)ми стои црвки (!) о(т) стого монастырѣ о(т) молдавици... тоти цигани на имъ хрѣма(н) и бера (и) бадоу (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЬ¹, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ЕЖЬ, ЕЖЬ *спол.* (3) (*цсл.* ежь) 1. (*приеднуе пiдряднi означальнi речення — у постпозиції*) який, котрый, шо (2): Мы ильАшь воевода... записуемъ сА тымъ пношАмъ што к намъ з литвы приехали на нашу службоу... пну станицлаву з вронова... пну михалови инѣшимъ ежь суть с ними и будуть ежь имаемъ... имъ жолдѣ платити (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); па(к) кто съ покоуси(т) порошити того... дааніА... таковыи да есть проклѣ(т) о(т) га ба... и да има(т)

участіе и съ онѣмъ іоудее, ежь възъпиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (з'ясувальний) (приєднує підрядні додаткові) що (1): Мы нльАшь воевода... записуемьСА тымь пйшАмь... ежь имаемь и слюбуемь имь жолдъ платити (Сучава, 1433—1443 АРМ).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЬ¹, ЄЖЕ, ИЖЕ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ЄЗДИТ дієсл. недок. (8) (чим, у що, по чому, до чого, без додатка) (переміщатися за допомогою якихось засобів пересування, їздити в різні місця) їздити (7): Пани МихайловаА поведила, ижь за великого кнАзА Швитриггайла коли мой пан сына крестил оу пана ВасилА, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати єздит (Лукониця, 1478 AS III, 17); А которыи бы гости хотели мыто нашо объезджчати новыми дорогами, минаючи мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы єздили старыми дорогами (Краків, 1487 РИБ 226—227); а тамь є(з)ди(л) єсми до коузмина ставовъ глАдети (б. м. н., XV ст. ИК); служебніци по землі єздА(т) оубогыя кмети... алобо оубоги(х) землАны оутіскають (XV ст. ВС 14 зв.—15); їздити половати (1): и дворанинь вашей милости перед нами то князю Михайлу говорилъ и тымь земляномъ, абы в дуброву Свинюскую не єздили и не пустошили лововъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21).

ФОРМИ: інф. єздит (1478 AS III, 17); теп. сп. 3 ос. мн. єздА(т), єзьдА(т) (XV ст. ВС 14 зв., 16); перф. 1 ос. одн. ч. Іъзлиль 1 (1498 АЛМ 163); є(з)ди(л) єсми 1 (XV ст. ИК); безос. ф. и(х) много єздило (XV ст. ВС 17); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы єздили, абы... єздили (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1487 РИБ 227).

Див. ще *ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄХАТИ, *ЄЗЪДЖИВАТИ, *ПРИЄДДЖАТИ, *ПРИЄХАТИ, *ПРИЪЗДИТИ, *СИЄНАТУ СІА, *СЪЄХАТИ, ЪХАТИ.

*ЄЗЕРО с. (9) (цсл. єзеро) озеро: дали єсми в потвдилі (1) даниа родителъ нашего стго почившаго александ (1) воеводи, щобы не смьлись оумьшати о(т) наши рь(д)ници и о(т) наши болъри никто оу єзера загорњи заноуже є(ст) дано о(т) наши(х) пере(д)ко(в) монастырю о(т) нѣмца (Нямц, 1456 ДІР«А» 511); А хотар... да єст... от доуба на берест що єст на край ль(с)а, та... до поток до єзеръ (Ясси, 1497 ВД II, 100).

ФОРМИ: род. одн. єзера 3 (1456 ДІР«А» 511; 1458 ВД I, 20; XV ст. ВС 10 зв.); єзеръ 1 (1497 ВД II, 100); ор. одн. єзеромъ 1 (1473 ШКН); єзьро(м) 1 (1459 Cost. S. 22); род. мн. єзер (1464 ДІР«А» 517); знах. мн. єзера (1454 Cost. II, 513); місц. мн. о єзерє(х) (XV ст. ВС 10 зв.).

Див. ще ОЗЕРО, *ЯЗЕРЬ¹.

*ЄЗЕРОВЪ прикм. (1) ◇ потокъ єзеровъ див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: знах. одн. ч. єзеро(в) (1453 Cost. II, 445).

*ЄЗЕРЪНЬ див. *ЄЗЕРАНЬ.

*ЄЗЕРАНЬ ч. (3) (особова назва, молд., слов. єзеро): а на... по(т)верженіє... вѣра пана пе(т)ра єзеръна комиса (Байчани, 1454 ПГПММ); а панове наши по имену... па(н) нА(г) кы(м)пА(н)... па(н) єзерА(н) коми(с)... и па(н) соломонъ (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. єзерА(н) (1456 ЭСФ); род. одн. єзеръна (1454 Cost. II, 509; ПГПММ).

*ЄЗЬ див. *ЯЗЬ².

*ЄЗЪДЖИВАТИ дієсл. недок. многокр. (1) їздити: мы єзъдживали тоут в ловы, коли дворец Березкий над рекою Зелвою на стадо свое панъ Копач селит почал (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. єзъдживали (1478 AS III, 17).

Див. ще *ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄХАТИ, ЄЗДИТ, *ПРИЄДЖАТИ, *ПРИЄХАТИ, *ПРИЪЗДИТИ, *СИЄНАТУ СІА, *СЪЄХАТИ, ЪХАТИ.

*ЄЗЫКЕИЧЬ ч. (1) (особова назва): Пишетъ король е. м.... абы Петругъ не вступал ся въ тыи люди, на имя

въ Єзыкеича зъ дѣтми, а въ Невѣра зъ братєю его и зъ дѣтми (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: знах. одн. Єзыкеича (1498 АЛМ 169).

*ЄЗЪРО див. *ЄЗЕРО.

ЄКИМОВИЧ див. ЯКИМОВИЧ.

*ЄКОБЕСКОУЛЬ ч. (1) (особова назва): Се азь... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Мърена, жена Лоука Єкобескоула... и другая Мърена, непота єи... и проминъли съ господство ми єдино село (Сучава, 1488 ВД I, 347).

ФОРМИ: род. одн. Єкобескоула (1488 ВД I, 347).

ЄКОУБЬ див. ЯКОУБЬ.

ЄКОУШАНИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Ино съ зостали нашємоу вѣрномуу паноу Шефоулови пръкълабоу на его части от тих отнины три села, єдино село на имь Єкоушани (Сучава, 1480 ВД I, 241).

ФОРМИ: наз. Єкоушани (1480 ВД I, 241).

*ЄЛЕНА ж. (2) (особова назва, гр. 'Ελένη) Олена: Азь

рабъ бжїи... стефанъ по прозвищуо винць коупи(х) съ тетраєу(г)ль за свож дшж... и сновъ мой(х) димитра и михаила и марины... и еленж (б. м. н., 1401 ЗКЄ); тамь мы... дали и потврьдили єсмы ємоу... о(т)нины и ди(д)нины жоны его елены (Сучава, 1471 ДІР«А» 525).

ФОРМИ: род. одн. елены (1471 ДІР«А» 525); знах. одн. еленж (1401 ЗКЄ).

Див. ще ОЛЕНА.

*ЄЛЄЦЬ ч. (1) (особова назва): КнАзю Андрею, БрАславскому намєстникоу ѿ копь грошей... а дєсАтъ копь зъ Звагольское дани въ Єльца (Краків, 1489 AS III, 21—22).

ФОРМИ: род. одн. Єльца (1489 AS III, 22).

*ЄЛИЗАВЕТА ж. (1) (особова назва, цсл. Єлисавет, гр. 'Ελισαβετ, гебр. Elizewa): по(д)писана бысть сия капли(ца повельні)ємъ... короля прєсветлого Казимира... и его королевоє... елизаветы (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: род. одн. елизаветы (1478 ОБРН 130).

Див. ще АЛЖБЪТА, *ЄЛИСАӨӨ.

ЄЛИКО займенниковий числ. (19) (цсл. елико) (у знач. сполучника приєднує підрядні речення ступеня і міри — у постпозиції) скільки (16): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... яко да оутвръ(димъ) на(ш) цръковъ, монастырю о(т) быстрици... и съ оусими озерами и гырлами... о(т) червленого кешенева до ди(л) загорни, а выше нистромъ и пони(ж) и оуси пасики, елико соу(т) оу томъ хстаръ (Сучава, 1455 Cost. II, 531); И заплативше господство мы вѣсе исполна елико више пишем (Гирлов, 1499 ВД II, 144);

(у препозиції) (2): и такожде варе кто боуде(т) игоуе(н) оу то(м)... монастырю и елико бжѣ(т) братєи а они имаю(т) грижати за спасєние доуши господства ми (Поляна, 1448 Cost. II, 365); И елико изрекжт вашей милости от господства ми, а вы о вѣсем вѣроуйте (Дольний Тоуг, 1475 ВД II, 336);

(в інтерпозиції) (1): А кто съ покоусит нашего даанїа и потвръженїа, елико єст выше писано, порошити... таковїи да єст прокльть от господа бога (Сучава, 1488 ВД I, 357).

*ЄЛИНСКЪ ч. (1) (назва присїлка у Волинській землі): Поведила перед нами старостинаА луцкаА... кн(А)г(и)ни Федка, штожь пан єей (!) небошиць пан Олизар Шилович... даровал... єей (!) именуА свои на има Здолбицоу с присїлком с Єлинском (Луцьк, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: ор. одн. Єлинском (1487 AS I, 240).

*ЄЛИСАӨӨ ж. (2) (особова назва; цсл. Єлисаф, гр. 'Ελισαβετ, гебр. Elizewa) Єлизавета: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Магда... и оуноукове єи... и дали... єдно село на Винно... та дали слоугам нашим Работъ и сестри его Соръ и братаничем (їх) Анноушки и Єлисаөи, дочкам Жоуржиним (Сучава, 1493 ВД II, 14).

ФОРМИ: дав. одн. Єлисаөи (1493 ВД II, 14).

*Див. ще АЛЖБѢТА, *ЕЛИЗАВЕТА.*

ЕЛИСѢИ ч. (2) (*особова назва*, гр. Ἐλισσαῖος, *гебр.* ʿĒlīša) Елисей: господи помози самоилви кюзнецю и елисѣви писцю и левонтѣви писцю (Краків, XIV—XV в. *ОБРН* 112).

ФОРМИ: *наз. одн. елисѣи* (XIV—XV в. *ОБРН* 112); *дав. одн. елисѣви* (XIV—XV в. *ОБРН* 112).

*Див. ще *ОЛИСѢИ.*

ЕЛЮКИМЪ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ, Тышко братъ его, Елюкимъ, князь Корецкій (Кобринъ, 1465 *АкВАК* III 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Елюкимъ* (1465 *АкВАК* III, 4).

ЕЛОВИЦЬКІЙ ч. (3) (*особова назва*): а при томъ были панове... пан Ивашко Еловицкій... а пан Яцько Еловицкій (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64); А при томъ были: кн(А)зь Михайло Вишневецкій... а пан Ивашко Еловицкій (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Еловицкій* 2 (1469 *AS* I, 64); *Еловицкій* 1 (1497 *AS* I, 112).

ЕЛОВИЧ, ЕЛОВИЧЪ, ЪЛОВИЧ ч. (11) (*особова назва*): а при томъ был пан Андрей Чаплич... пан Еско Елович (Острог, 1464 *AS* I, 57); А при томъ была дочка моа кн(А)г(и)на МарѦ Семенова РовенскаА... пан Енко Елович... пан Бартош Юшкович (Ровно, 1488 *AS* I, 242).

ФОРМИ: *наз. одн. Елович* 8 (1464 *AS* I, 57; 1465 *AS* I, 57; 1481 *AS* I, 77; 1483 *AS* I, 82; 1487 *AS* I, 85; 1488 *AS* I, 88, 242); *Еловичъ* 1 (1478 *AS* I, 76); *Ълович* 2 (1466 *AS* I, 61, 62).

***ЕЛОВЪСКИИ** ч. (1) (*особова назва*): а на то вѣра моА... вѣра пана Станислава еловъского (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14).

ФОРМИ: *род. одн. еловъского* (1393 *Cost.* I, 14).

***ЕМЕЛИНЪ** ч. (1) (*назва села у Львівській землі*) Ямельня: а се бортниці пашко бортикъ и съ емелина юрко мшничъ (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ *род. одн. емелина* (1370 *P* 18).

ЕНЖЕ займ. (1) (*стп. јеѣе*) *відносний* (*приеднує підрядні означальні речення*): о пороучникоу енже са менитъ пре(д) прежне (XV ст. *BC* 8).

ФОРМИ: *наз. одн. енже* (XV ст. *BC* 8).

ЕНКО ч. (7) (*особова назва*, *цсл. Енохъ*, гр. Ἐνώχ): и затым пан Енко Чаплич поехал... проч (Луцьк 1487, *AS* I, 86);

ФОРМИ: *наз. одн. Енко* (1487 *AS* I, 85, 86; 1488 *AS* I, 242); *ор. одн. Енком* (1487 *AS* I, 86).

ЕНКОВАА ж. (5) (*особова назва*): и мы припустили к тому имену п(а)ни Енковуу (Луцьк, 1487 *AS* I, 86).

ФОРМИ: *наз. одн. ЕнковаА* (1487 *AS* I, 85, 86); *дав. одн. Енковой* (1487 *AS* I, 86); *знах. одн. Енковуу* (1487 *AS* I, 86).

***ЕНКОВЪ** *прикм.* (1): ино после живота небожчика пана Енкова и мы припустили к тому имену п(а)ни Енковуу п(а)ни Татану (Луцьк, 1487 *AS* I, 86).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Енкова* (1487 *AS* I, 86).

Пор. ЕНКО.

ЕНЪКОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): при томъ был владыка володимерский Иона... а нанъ Федко Еньковичъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: *наз. одн. Еньковичъ* (1498 *АрхЮЗР* 1/IV, 141); *род. одн. Еньковича* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 142).

ЕОЛЪГАТЬСКІЙ ч. (1) (*особова назва*): Еольгатьскій писарь писалъ (б. м. н., 1484 *РИБ* 351).

ФОРМИ: *наз. одн. Еольгатьскій* (1484 *РИБ* 351).

***ЕПАРХИЯ** ж. (2) (*цсл. епархия*, гр. ἐπαρχία) епархія, епископія: Аще ли хто подь областью нашоу въ епархией Луцкой и Острозской, гординею превозносясь, сия предания отческа и повеления княжения нашего переступит дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а больше того ни-

какое власти да не имает(т) на(д) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)-скимъ и предъли его епа(р)хіи а(р)хима(н)дриты пече(р)-ское, поне(же) далече о(т) на(с) о(т)стои(т) консте(н)тино-поля патріа(р)ховъ (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. епа(р)хіи* (1481 *ГПМ*); *місц. одн. въ епархией* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

***ЕПИСКОПИА** *див. ЕПИСКОУПІА.*

***ЕПИСКОПИЯ** *див. ЕПИСКОУПІА.*

***ЕПИСКОПІЯ** *див. ЕПИСКОУПІА.*

ЕПИСКОПЪ, ЕПИСКОПЪ, ЕПИСКОУПЪ, ЕПЫСКОУП ч. (54) (*цсл. епискупъ, епископъ*, гр. ἐπίσκοπος) епископ: Аще ли хто подь областью нашоу въ епархией Луцкой и Острозской... сия предания отческа... переступитъ дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); А купилъ есть иванъ губька изъ братомъ своемъ на вьки и ко стму іо(н)у еп(с)пи к селу гнѣвновчи д(а)ли еі гривень серебра вьсного (Перемишль, 1378 *P* 26); Тое вьсе... слюбуем... ись вьсьмы архіепископи и епископи... кралю полскомоу... мощне и непоруошенне... дръжати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: *наз. одн. епискоуп, епискоупъ, еп(с)коуп, епискоу, епискоупъ* 13 (1401 *RIR*; 1470 *BD* I, 150, 155; 1473 *BD* I, 186, 187; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 256, 257; 1486 *DC* 144; 1490 *DC* 146); *епископъ, епископъ, еп(с)пъ, еп(с)пъ* 9 (1429 *P* 114; 1470 *BD* I, 141; 1488 *BD* I, 342, 356; 1490 *DC* 147; 1499 *BD* II, 425); *епыскоуп* 2 (1473 *BD* I, 186—187); *род. одн. епискупа* 3 (1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257; 1490 *BD* I, 420); *епископа, епископа* 4 (1465 *GL* 176; 1489 *AS* I, 89; 1490 *BD* I, 420); *дав. одн. еп(с)пи* 1 (1378 *P* 26); *епіскопоу* 1 (1488 *BD* I, 356); *знах. одн. епископа* 1 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *епискупа* 1 (1472 *BD* I, 169); *ор. одн. епискоупомъ, епискоупом, епискоупомъ* 4 (1466 *BD* I, 105; 1470 *BD* I, 150, 155; 1471 *ДГСМПБ*); *місц. одн. при еп(с)пи* 2 (1376 *P* 22; 1480 *DC* 9); *при епискоупъ* 1 (2-а пол. XV ст. *СО*); *наз. мн. епискоупи* 3 (1472 *BD* I, 170; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257); *епыскоупи* 1 (1473 *BD* I, 187); *род. мн. епископов* (1499 *BD* II, 425); *дав. мн. епископомъ* (1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *ор. мн. епископи* 2 (1499 *BD* II, 419, 425); *епискоупы* 1 (1473 *BD* I, 186); *епыскоупы* 1 (1473 *BD* I, 186); *епискоупи* 1 (1472 *BD* I, 169).

*Див. ще БИСКОУПЪ, *ЕПИСКОУПЪ, *ПИСКУПЪ.*

***ЕПИСКОУПІЕ** с. (3) (*молд. епископие, цсл. епискоупия*, гр. ἐπισκοπή) епископія, епархія: мы Стефан(и) воевода... знаменито чиним и(с) симъ листом нашим... оже благопривольи господствами... и съ оусеА нашеА добраА волеА и о(т) ба помощіА и оучинилиесмо въ зѣдшиє ста почившихъ пре(д)ковъ и родителє наших... Ако да оутврьдим и оукрѣпим (!) наше еп(с)коупіє о(т) Радовне(х) ижеде е(ст) храм стго архіера(р)ха и чудотворца Николаа (Сучава, 1486 *DC* 143—144).

ФОРМИ: *дав. одн. еп(с)коупію* (1486 *DC* 144); *знах. одн. еп(с)коупіє* (1486 *DC* 144).

Див. ще ЕПИСКОУПІА.

ЕПИСКОУПІА ж. (22) (*цсл. епискоупия*, гр. ἐπισκοπή) епископія, епархія: се я князь юріа холмський... придали есмо к цркви бжои преч(с)тои бгомтри... села стригово

слепче космово... к столцу еп(с)піи холмсьское при бглоубезномъ калисти еп(с)пи холмсьскомъ и белъзскомъ (Холм, 1376 *P* 22); Мы Георгіє архіепископъ Соучавскій и земли молдавскомъ, Василіє епископъ Долинъ епискоупіи Романова тръга, Іоанікіє епископъ Радовской епископіи... с... Іо Стефаном воеводоу... слюбили есмо... королеви полскому... вьсе мощне а непоруошенно дръжати и ховати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: *наз. одн. епискоупіА* (1490 *BD* I, 420); *род. одн. епискоупіи, еп(с)піи* 4 (1376 *P* 22; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1499 *BD* II, 425); *епискоупіи* 2 (1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 425); *дав. одн. епискоупіи, еп(с)кпи* 8 (1403 *ДГАА*;

1490 DC 147, 148, 149); епискоупѣ 6 (1490 BD I, 420; DC 147, 148); *місц. одн. оу еп(с)копѣи* (1490 DC 148).

*Див. ще *ЕПИСКОУПѢ.*

ЕПИФАНОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди па(н) васко лубчи(ч) ... па(н) Семашко Епифановичъ (Львѣв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. одн. Епифановичъ* (1478 ЗРМ).

ЕПЫСКОУП див. ЕПИСКОПЪ.

***ЕРАРХЪ див. ИЕРАРХЪ.**

ЕРЕМЕИ ч. (2) (*особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהו*). Еремія, Ярема: Тъм мы... дали есми и(м) обомъ посполно ... на милѣтинъ, селище... где бы(л) еремеи (Сучава, 1443 Cost. II, 144); и еще есми ему дали... села... где бы(л) еремеи (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: *наз. одн. еремеи* (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 212).

*Див. ще ЕРЕМІА, ЕРЕМИЕ, *ЕРЕМІИ.*

ЕРЕМІА, ЕРЕМІА ч. (9) (*особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהו*) Еремія, Ярема: ми боАрове... на има па(н) нѣгои... и па(н) ереміа... Авно чини(м)... гды(ж) ... петръ воево(д) ... пренаАснѣшом(у)... пану казимировъ... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне записа(л)сА... про тожъ мы кторою зъ его волю повинни есмы сА згодити (Хотин, 1448 Cost. II, 737—738); Мы кѣзь Семень... о(з)на(ї)моуемо... и(ж) мы деи змилова(в)ши сА но(д) (!) слоугою наши(м) оурожоны(м) Еремию Ша(ш)ко(м) кторой на(м) великіе оуслуги свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) про (т)о... его при (в)сюи о(т)чн(з)ивъ... zostавоуи (Прилуки, 1459 P 171); а господство мы аз оу том оустах та пожаловах нашу слоугоу пана Еремію вистѣрника... и дадох емоу тое прѣдреченное село (Гирлов, 1499 BD II, 144).

ФОРМИ: *наз. одн. ереміа, ереміа* (1448 Cost. II, 737; 1456 ЭСФ; 1495 BD II, 44; 1499 BD II, 125, 444); *род. одн. ереміи* (1483 Cost. D. 31); *дав. одн. ереміи* (1495 BD II, 43); *знах. одн. Еремію* (1499 BD II, 144); *ор. одн. Еремию* (1459 P 171).

Див. ще ЕРЕМЕИ, ЕРИМИЕ, ЕРЕМІИ.

ЕРЕМІЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тъм(м) мы... дали есми емоу оу нашей земли оу мо(л)давскои четьри села на милѣтини, на има беркишещїи и ереміеши и попечи и где е(ст) жоуде пашко (б. м. н., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: *наз. одн. ереміеши* (1425 Cost. I, 168).

***ЕРЕМІИ ч.** (135) (*особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהו*) Еремія, Ярема: А на то ест ввра... боАр наших: в. п. Збѣара... в. п. Ереміа постелника (Сучава, 1479 BD I, 221—222); а на то е(ст) ввра... болъри наши, ввра пана думъ... ввра пана ереміа (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: *род. одн. ереміи, ереміа, ереміа* 134 (1479 BD I, 222; 1481 BD I, 259; 1482 BD I, 264; 1483 BD I, 268, 270; 1487 BD I, 292, 294; Cost. D. 7; 1488 BD I, 318; 1497 BD II, 96; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.), *Ереміа* 1 (1479 BD I, 222).

*Див. ще ЕРЕМЕИ, ЕРЕМІА, *ЕРИМИЕ.*

***ЕРЕТЫКЪ ч.** (1) (*цсл. еретикъ, гр. αἰρετικός*) еретик: маеть... богомолеть нашъ Климентый, владыка Луцкый и Острозскый... еретьковъ и непослушныхъ клясти (Луцкъ, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ФОРМИ: *знах. мн. еретьковъ* (АрхЮЗР I/VI, 3).

ЕРИМИЕ ч., невідм. (2) (*особова назва, молд., цсл. иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהו*) Еремія, Ярема: БоАрїи аноуме: Тъоутоул вел. логофѣт... еримие вел. пост. (Сучава, 1491 BD I, 453, 464).

*Див. ще ЕРЕМЕИ, ЕРЕМІА, *ЕРЕМІИ.*

ЕРИМІИ див. *ЕРЕМІИ.

ЕРЛА ч. (1) (*особова назва*): А при том былъ вл(а)дыка луцкый Ярофѣй... а пан Ерла (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. Ерла* (1483 AS I, 82).

***ЕРМОЛИНИЧЪ ч.** (1) (*особова назва*): жаловаъ на(м) бояринъ смоленски(и), коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(д)ковичо(в) свои(х) на о(р)тюха а на стефана е(р)молинчио(в) (Вильна, 1495 ВК).

ФОРМИ: *знах. мн. е(р)молинчио(в)* (1495 ВК).

JERMOLINCZI мн. (2) (*назва села у Подільській землі*) Ярмолинці: А тако даємо и далезмо иему thuiu naszu didinu па imie Jermolinczi на riczi Werchusziczi v Smotherickowii (!) wolosthi (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3).

ФОРМИ: *наз. Jermolinczi* (1407 АрхЮЗР 8/1, 3).

***ЕРМОЛИЧЪ ч.** (4) (*особова назва*): И степа(н) ермоли(ч) з братьею своею до кни(г) зе(м)ски(х) непослалисА (Вильна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *наз. одн. е(р)моличъ, ермоли(ч)* (1495 БСКИ); *знах. одн. е(р)молича* (1495 БСКИ).

ЕРОМОНАХЪ див. ІЕРОМОНАХЪ.

***ЕРОФЕЕВЪ прикм.** (1): Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскый... князь Олехно Василевичъ Глазына и просилъ въ насъ... села, на имя Давыдкова Сквородина и братаничовъ его, Ерофеевыхъ детей (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *род. мн. Ерофеевыхъ* (1499 РИБ 776).

Пор. ЯРОФЪ И.

***ЕРЫША ч.** (*особова назва*): мы великии кѣзь швитрига(л)... оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбоу... Слоуги нашего вѣрного пана Ерыша терешковича... дали есмо емоу село долъгие шии в лоуцкомъ повѣте (Луцкъ, 1452 P 160—161).

ФОРМИ: *род. одн. Ерыша* (1452 P 161).

***ЕСАКЪ ч.** (3) (*тур. jasaq* «данина, податок», «кара, штраф») (*податок натуроу*) ясак: А тотъ панъ богданъ левковичъ што люди заведаетъ почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали, а тые есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. одн. есака* (1484 ЯМ); *знах. одн. есакъ* (1484 ЯМ); *знах. мн. есаки* (1484 ЯМ).

***ЕСАЧНИКЪ ч.** (1) (*людина, що платить ясак*): ясачник: къ Житомироу село бо(р)диновъ а в томъ селе чотыри слоуги трое сочничо(в) новые люди ещо воли не выседели а коли волю выседятъ они мають слоужити, А есачники имоуть тАглы тАгнуоти какъ и иные люди (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. мн. есачники* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*Див. ще *ЕСАЧНЫЙ.*

***ЕСАЧНЫЙ прикм.** (2) (*у знач. іменника*) ясачный (1): а село къ городу длезско(в) а в томъ селе двана(д)цать слоу(г) на во(и)ноу ходятъ а подымъщиноу не даютъ а еса(ч)ны(х) одина(д)цать чѣвка подымъщиноу даютъ а горо(д) робать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.);

е с а ч н ы и л ю д и (1) (*люди, що платять ясак*) ясачники: А ещо моихъ несколько есачныхъ люде(и) отъ есака бегаючи к тобе прихилилисА (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. мн. есачныхъ, еса(ч)ны(х)* (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1484 ЯМ).

*Див. ще *ЕСАЧНИКЪ.*

ЕСИФЪ ч. (6) (*особова назва, цсл. Иосифъ, гр. Ἰωσὴφ, гебр. יוסף*) Иосиф: А той истный слуга нашъ Бьдунъ, на имя Есифъ, имаеть служити намъ и нашимъ дѣтемъ изъ того села двѣма стрѣльци (Судомир, 1408 АкЮЗР 1, 6); мы великый кѣзь швитригаило... чинимъ знаменито ... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣрного слуги пана есиѣа чусы... даемъ и записуемъ пану чуси имбъня оу луцкомъ повѣте (Луцкъ, 1434 P 128).

ФОРМИ: *наз. одн. Есифъ* (1408 АкЮЗР 1, 6); *род. одн. есиѣа* (1434 P 128); *дав. одн. Есифу* (1408 АкЮЗР 1, 6).

Див. ще ЮСИФЪ, ОСИПЪ, ЮСИП.

ЕСКО див. ЕСЬКО.

ЕСТИ дієсл. недок. (1) їсти: а то на каждую недѣлю каждому теслъ давалъ до сми грои (!) широкихъ и ещи к тому

истраву всьмь дава(л) и ести и пити (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: *инф.* ести (1386—1418 P 35).

ЕСТЛИ, ЕСТЬЛИ, ЕСЛИ *спол.* (41) 1. (*приеднуе умовно-часові речення — у препозиції*) якщо, коли (26): естли мистрь подлоуть свои(х) листови вась за срьдники еднанье покоя боудеть хотеть мьти... рада короуни вась тьжь прииме (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); а естли похочет замоуж пойти, дьти оставивши... тогды дьти мои маюот пенези ей отдати (Кобринь, 1454 AS III, 10); а естли А ис тоєи мены выстоуплю... тогды А алюбю по мнѣ боудучи, королю двесте роубле(в) запла(т)и (Луцьк, 1467 СП № 13); А естли боудемо слышати и видати никоторое неприятелство от которой сторону на короля его милости... имаемо его милости дати виданіе (Коломия, 1485 BD II, 372); а естли (*в ориг.* е(с)тли.— *Прим. вид.*) дорозоуміем какое зло от каких их милости неприятели, мы имаем им дати знати (Гирлов, 1499 BD II, 422); а естли который с тьхъ не хотел емоу служити и он (о)ставивши имьне едь проч зо всимь своимь статкомь (Вильна, 1499 AS I, 118); (*у сполученні естли же, естли ж*) якщо ж, коли ж (10): есть(ли) же кроме свады боуде(т) ранень, тогды петрь имаеть по присаць свои раны (XV ст. ВС 19 зв.); а естьлі жь заме(ш)кае(т), алюбю нео(т)бае(т) за па(т)на(д)це(т) годовь того освеченія оучинить, тогды тоє дьды(ч)ство изгинѣло (XV ст. ВС 21);

(*у сполученні естли пак*) якщо ж, коли ж (3); а естли пак им бог дьток не дасть, ино тыи верху писаныи имьна вси маюот быти по кн(А)за его милости животь св(А)тому Иоанну (Степань, 1489 AS I, 89); естли пакь ваша мл(с)ть з г(с)дремь наши(м) не запишетса в мироу и в прия(з)ни быти тогды... маю(т) тьє люди тагну(ти) любю на королевою землю... або на вашу мл(с)ть оу вашоу землю (б. м. н., 1496 ПДВКА);

(*у сполученні естльї аже*) якщо ж, коли ж (1): а естльї аже не боудемь тамь тогды шесть алюбю четьри наимень (!) прїлоучаемь су(д)и, алюбю по(д)соу(д)ковь (XV ст. ВС 12 зв.).

2. (*приеднуе додатковє — у постпозиції, у формі залежного питанья*) чи (1): и кнги ма(р)я ись сыно(м) свон(м) кнзе(м) федоро(м) ты(м) све(т)комь на то(м) велєла присагнуоти, естли бы то они справне све(т)чили (Береста, 1496 ВМКФС).

ЕСТЛИ БЫ, ЕСТЬЛИ БЫ *спол.* (58) (*приеднуе підряднї умовні речення — у препозиції*) якщо б, коли б: Jestliby ważności peniezej pozyczonych не wcziniła, aby... sudi swojemu, tuju zastawu okazał (Луцьк, 1388 ZPL 107); Естли бы мистрь сь свои(м) закономь... оу которыи хотель оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) иь которыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); естли быса таа ре(ч) такь вла(в)нила, то(г)ды бы тоє дьло вжо во оупокои бы(т) (Вильна, 1495 БСКИ); а естли бы дорозоумили с которой стороны... какое зло... а их милость тогди нам и дьтем нашим... тоє имаюот нам оусе оуказати (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

***ЕСЬ** ч. (1) (*особова назва, пор.* Есифь): продали есмо мыто володими(р)ское... есю (Петрків, 1489 АМВ).

ФОРМИ: *дав. одн.* есю (1489 АМВ).

Див. ще **ЕСЬКО**.

ЕСЬКО, ЕСКО ч. (21) (*особова назва, пор.* Есифь): мы кнзь федорь данильєви(ч)... еско романкови(ч)... поручаемса по олехна што(ж) служи(т) ему сгдрю своему коро(л) верно безо лєти без хитростєи (Луцьк, 1388 P 42); продали есмо мыто володими(р)ское... еською и его братьи на чотыры годы (Петрків, 1489 АМВ).

ФОРМИ: *наз. одн.* есько, еско (1388 P 42; 1437 AS I, 34; 1463 ГГЯ; 1464 AS I, 57; 1478 AS I, 76; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 85; 1488 AS I, 88; 1489 РИБ 431, 432); *род. одн.*

Еська (1489 РИБ 432); *дав. одн.* еську, еською (1427 P 109; 1488 РИБ 222; 1489 АМВ; РИБ 432); *знах. одн.* Еська (1489 РИБ 432).

Див. ще ***ЕСЬ**.

***ЕУАНГЕЛИСТЬ** *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

***ЕУАНГЕЛИЄ** *див.* *ЕВАНГЕЛИЄ.

***ЕУАНГЕЛИСТЬ** *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

***ЕОУВАНЬГЕЛИСТЬ** *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

ЕОУНУТИИ ч. (1) (*особова назва, лит.* Jaunūtis): Вьдаи то каждый члївкь кто на тын листь посмотрить оже я князь Еоунутии и кистютии и любарть юрьи наримонтовичь юрьи корятовичь чинимы мирь твердыи ис королеми казимиромь польскьмь (так.— *Прим. вид.*) (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: *наз. одн.* Еоунутии (1352 P 5).

***ЕУСТАТИИ** ч. (1) (*особова назва, цсл.* Евстатии, гр. Εὐστάθιος) Евстахий, Евстафий, Остап: а на то е(с)т вьра г(с)двами... и вьра архимандрита наше(т), ку(р) еустиа (Сучава, 1455 Cost. II, 544).

ФОРМИ: *род. одн.* еустатїа (1455 Cost. II, 544).

Див. ще **ЕВСТАТИЄ**, **СТАХІЄ**.

***ЕОУФИМКОВЬ** *прикм.* (2) ◇ еоуфимково село (2) (*назва села у Волинській землі*): кь володимирю о(т)стугаеьса потоль по оуимницю по пьсчаныи бродь по еоуфимково село (б. м. н., 1366 P 14).

ФОРМИ: *род. одн. с.* еоуфимкова (1366 P 14); *знах. одн. с.* еоуфимково (1366 P 14).

***ЕФМИИ** *див.* *ЕВЪФМИИ.

ЕФРЕМЄИ ч. (2) (*особова назва, цсл.* Ефреми, гр. Ἐφραίμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: А при томь были: Владыка Луоцкый Ефремеи, а кнз Ивань Василевич (Луцьк, 1446 AS III, 5); А при томь были владыка луцкый Ефремей, а князь Ивань Васильевич (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефремеи, Ефремей (1446 AS III, 5; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61).

Див. ще **ЕФРЕМЬ**, **ЕФРИМЬ**, **ОХРЪМЬ**.

ЕФРЕМЬ, ЕФРЕМ ч. (7) (*особова назва, гр.* Ἐφραϊμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: Я Семень... по повелєнїю господина цтя моего уписалъ есми вь домь Пречистой Богоматери Печерскому монастырю родители наши Иоана Ирину... Ефрема (Київ, 1398 ДГПМ); Билъ намь чоломь богомолецъ нашъ Ефреми, владыка Луцкый и Острозский (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); И оуставше наш слоуга Ефрема та заплатил... двѣ ста злат татарских оу роуки Олюшчи (Сучава, 1499 BD II, 130).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефреми, Ефре(м). Ефрем (1488 ДГСВМЦ; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1499 BD II, 130); *дав. одн.* Ефремоу (1499 BD II, 130); *знах. одн.* Ефрема (1398 ДГПМ).

Див. ще **ЕФРЕМЄИ**, **ЕФРИМЬ**, **ОХРЪМЬ**.

ЕФРИМЬ ч. (1) (*особова назва, молд., цсл.* Ефреми, гр. Ἐφραϊμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: И оучинили есми вь задоуше свѣтопочивших предковь и родителєи наших... Ако да оутврьдимь и оукрпим нашъ свѣтїи монастырь... где есть егоумень молебникъ нашъ кир попь Ефримь (Сучава, 1489 BD I, 377).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефримь (1489 BD I, 377).

Див. ще **ЕФРЕМЄИ**, **ЕФРЕМЬ**, **ОХРЪМЬ**.

ЕФРОСИНА ж. (1) (*особова назва, цсл.* Евфросиния, гр. Εὐφροσύνη) Евфросиня, Фросина: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинный наши слоуги Жоурка Пинтече и брат его Петримань... и друугаА племенїца их Ефросина... жаловали есмы их особною нашею милостию (Сучава, 1495 BD II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефросина (1495 BD II, 249).

ЕФТИМИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Ефтимий, гр. Εὐφίμιος) Евтим: а при томь были свѣдци па(н) ивань жоржевичь... и намьстникъ лавровьскый ефтимии (Погоничи, 1422 P 98).

ФОРМИ: наз. одн. ефтимии (1422 P 98).

ЕХАТИ див. ЪХАТИ.

ЕХАТЬ див. ЪХАТИ.

ЕЩЕ, ЕЩИ, ЕЩО, ЕЩЕ, ИЩИ, ЪЩИ, ЪЩЕ *присл.* (207) 1. (*крім того, до того*) ще, іще (166): А се А король казимиръ... даль есмь слузъ своему иванови дворище заньво матбичича... а и еще даль есмь нъзы на днѣстръ (Казимир, п. 1349 P 3); А губка даль шюбу свою куничюю

... за е гривень пани хоньци и еще ва дали ѿ лисници пани хоньци (Перемишль, 1378 P 26); а на то сведкове, панъ жюржъ староста... панъ Ацко и панъ илѣашъ чашникъ а еще при томъ были послы съ львова ((Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); А piszete wasza miłost, iże Posoł Wasz i druhyu Niemieckiy posoł iedut iz Nimec siudy czerez paszuiu zemlu, sztobychom pak ieszcze my, tretieho naszeho posła przystawiwszy odpustyli ko kniaziu Szwitrykхайtu (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139—140); еще надто, про лепшее сведоцтво и твердость, и печать нашу казалн есмо привесити къ сему нашому листу (Луцьк, 1444 *АрхлОЗР* I/VI, 8); Левону Шаломичу два жеребья пустыхъ... А ещо Левону — жъ Шоломичу призволили есмо Неверово село держати (Берестя, 1463—1478 *РЕА* I, 35); и на(д)то еще ѳе(д)ко сла(л)ся на пѣа миколая радивиловича воеводоу виленьского... ижъ тая речъ имъ звезда (Вільна, 1499 *ВФ*);

(у *сполученнѣ* е щ ѿ и) ще також, ще і, и також (1): а господство ми оу том благопроизволих... и дали есмо... монастиро(у) от Вьликѣи Тазлов... тотоу вишеписанною польною... и ещѣ и тое вишеписанное село (Сучава, 1491 *ВД* I, 452—453).

2. (*до цього часу*) ще, іще (25): а по томъ вовсѣ десѣть гривень приходитъ и і скутъ того есмы ещи не брали

(б. м. н., 1386—1418 P 35); а пак ли бы (е)ще его не было... тогда по его оубхань третин днѣ право мае(т) быти (Галич, 1435 P 134); Село радосто(в) а в томъ селе три чѣвки а четве(р)ты(и) отамо(н) а вси ещо воли не выседели (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); И о сем даю вам веданіе, аже до нинѣшного часъ (!) еще есмь жив (Торговище, 1481 *ВД* II, 358); вжо они два годы ко(р)чмы вари(ли) а третого годоу еще неварили (Краків, 1489 *АКВ*); а какъ полотна подѣлиши, нани (!) ещо зъ клѣти не вышла (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

3. (*з давнѣх часѣв*) ще, іще (11); и потвердили есмы имъ отниоу и(х) еще даніе наши(х) стопочившихъ предковъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); Паве(л) землю де(р)жить глазо(в)шиноу а стое земли хоживало де(и) издавна колода медоу ино таА земла ве(л)ми давно запоустела была, ино ещо грежаньски(и) ѳедько да(л) ему на полоукопьи онъ тое даеть (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ*, л. 93 зв.); его мл(с)тъ пишеть... што(ж) Степанъ е(р)моли(ч)... поведѣ(л) его мл(ст)и и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дѣль еще за великого кнѣа жькгимо(н)та (Вільна, 1495 *БСКИ*).

4. (*знов*) ще, іще (3); и тыми разы тыѣ мешаие вроуцькие... просили насъ абыхмо ещо имъ тыѣ ко(р)чмы на колько годо(в) продали и мы имъ тыѣ ко(р)чмы ещо продали на шесть годовъ (Краків, 1489 *АКВ*).

5. (*при прислѣвниках у вищому ступенѣ — в бѣльшій мѣри*) ще (1): tohdyby pro wsi tyie nakłady naszyie zemli a ieszcze bychmo i onych Dannikow wydali, szto nam dali sia; zaniuz w tomby peremiryi oni bolsze ludey sobe nabyli proti w nas i tym by ieszcze trudney nam ot nich byto (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ЕФИФАНОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были наши вѣрная рада... кидзъ иванъ васильевичъ черторыйскии... панъ семашко ефифановичъ (Луцьк, 1445 P 151).

ФОРМИ: наз. одн. ефифановичъ (1445 P 151).

Ж¹ див. ЖЬ.

! Ж² <ЗЬ> (1): землю шепиньскоую... дароуемы а воро-
чаемы ж (!) нашихъ пановъ и бояровъ вѣданеймъ (Львѣв,
1436 *Cost.* II, 706).

Див. ЗЬ.

***ЖАБЬЕ** с. (1) (*назва поляни у Галицькій землі*) Жаб'е:
дали есмо ему село на има косоуо... а на рѣчь на черемоши
двѣ полань березово а жабье (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: знах. одн. жабье (1424 P 99).

***ЖАВОРОНКОВИЧЬ** ч. (3) (*особова назва*): а се я паиъ
машина воевода Ѡлвовьскый освѣдчаю ть тымъ листомъ
каждому доброму... аже пришедъ предъ наше обличье на
има ходоро шидловскый... и продалъ пану клюсови... дво-
рище Жаворонковича (Львѣв, 1400 *P* 60—61).

*ФОРМИ: род. одн. Жаворонковича 2 (1400 P 61); жаво-
ронковича 1 (1400 P 61).*

***ЖАДАНІЕ** див. ***ЖАДАНЬЕ.**

***ЖАДАНЬЕ** с (8) 1. прохання (7): а прото яко и первѣй
тако и тыми листы ва(с) рада короуни жаданье(м) велики(м)
проси (!) (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Тыми
разы прысылалъ... къ намъ Штефанъ воевода... просечи
и жадаю насъ, абыхмо... его пословъ казали черезъ наши
земли... пропустити Ино мы на его жаданье то вчинили
(Вильна, 1498 *ВД* II, 412).

2. вимога (1): також и сими рази, по жаданію... кроль
его милости... миле пак слоубоуемъ и обещахомъ господа-
реви нашемоу... абыхом съ съ его милости видѣли и годдо-
вали (Новий Град, 1479 *ВД* II, 351).

*ФОРМИ: дав. одн. жаданію (1479 ВД II, 351); знах. одн.
жаданье 3 (1447—1492 ЛКБВ; 1496 ВД II, 407; 1498 ВД
II, 412); жеданье 3 (1496 ВД II, 405; ОПСВВ); ор. одн.
жаданье(м) (1447—1492 ЛКБВ).*

*Див. ще *ПОЖАДАНИЕ.*

Пор. ЖАДАТИ.

ЖАДАТИ, ЖЕДАТИ *дієсл. недок.* (18) 1. (чого від кого,
кого) просити (чого в кого, кого) (14): а коли мы такожъ
отъ нашего прыАтелА старшого боудемъ какои помочи на
нашы неприАтели жедати... и великій кнАзь казимиръ...
такожъ маеть намъ помочь дати безъ хитрости (Сучава,
1442 *Cost.* II, 716—717); Такежъ панъ воевода всказалъ
к намъ оупоминаючы насъ иже старода(в)на пре(д)кове
нашы зъ его пре(д)ки были оу прия(з)ни и записы мали
межи собою и межи землями и жадаеть насъ абы(х) и мы
такимъ жо обычаемъ то межы нами потвердили (Вильна,
1493 *ОПВВ*); и писалъ и всказалъ къ намъ, просечеи и жа-
дая насъ, абыхмо тыхъ его пословъ казали черезъ наши
земли добровольне пропустити (Вильна, 1498 *ВД* II, 412).

2. (чого від кого) вимагати (2): И також нашим поддан-
ным, комоу съ пригодит кривда от подданныхъ кроль
его милости... тот також да имаеть жадати справедливости
от старости каменецкого (Гирлов, 1499 *ВД* II, 424).

3. (зробити що) жадати, бажати, хотіти (1): Не естъ то
ди(в) ани новина иже писа(л) такни рѣчи которыи писа(л)
ка(к) нашъ неприятель... жадаю а хотА своими лстывыми
писмы мысли ваши противоу намъ завжди чисте а вѣр-
ны... оувести оу вотпъне (Брест Куявський, 1447—1492
ЛКБВ);

права жадати (1) див. ПРАВО¹.

*ФОРМИ: инф. жадати (1435 Cost. II, 692; 1468 ВД II,
302; 1499 ВД II, 424); теп. 3 ос. одн. жадаеть (1493 ОПВВ;
ПОСВВ); 2 ос. мн. жадаеть (1447—1492 ЛКБВ); перф.
3 ос. одн. ж. жадала (1487 AS I, 241); 1 ос. мн. жадали
1 (1496 ВД II, 401); есмо жадали 1 (1496 ВД II, 402);
3 ос. мн. жадали (1453 Cost. II, 765); майб. 1 ос. мн. боу-
демъ... жедати (1442 Cost. II, 717); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч.
бы... жадалъ (1442 Cost. II, 716); дієприсл. одноч. жадаючи
1 (1496 ПЧФГ); жадаючи 1 (1496 ОПВВД); жадаю 2 (1447—
1492 ЛКБВ; 1498 ВД II, 412).*

Див. ще ПОЖАДАТИ.

***ЖАДЕНЬ** див. **ЖАДНЫИ.**

ЖАДИН див. **ЖАДНЫИ.**

***ЖАДЛИВОСТЬ** ж. (1) (*снп. żądliwość*) прагнення: мы
иліа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ
наши(х) наслидоуючи оу добротъ обѣтницъ и(х) вѣроу до(с)-
тоиную и оуставичною жадливостію и с ни(м) случити...
пану владиславовы, по(л)скомоу кролювы... тоу, оу лево-
вы... голды ... оучинили е(с)ми (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 697—
698).

ФОРМИ: ор. одн. жадливостію (1436 Cost. II, 697).

! **ЖАДНАЯ** <КАЖНАЯ> (1): о соудъ ко(л)ко жа(д)-
ная (!) имѣеть иметь (XV ст. *BC* 5 зв.).

*Див. *КАЖНЫИ.*

ЖАДНЫИ, ЖАДНИ, ЖАДИН *займ.* (76) жодний, жоден
(67): Też ustawilijesmo, iż żadin... nie mająt prisiahati na
desiatierom bożi prikazani, to jest knihi Mojsejewy (Луцьк,
1388 *ZPL* 105—106); а не оустоупатисА оу тое имъне ни
дѣтем монм ани жадномуу природькоу нашомоу (Креме-
нецъ, 1467 *AS* I, 63); Я Василей Волчкович из братомъ
своимъ Лвомъ... визнаваем... штож безъ жадного прину-
жен(А)... продали есмо кн(А)зю Костентину... отчизну
нашу на реци на Пчици (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); И Бо-
рисъ передъ нами о томъ на него жадного доводу не даль
(Вильна, 1495 *АЛМ* 83); крал и братія его... не имають
такового чловька прїимити, ани мѣста ани жадного по-
живленіА... да не имають емоу давати (Гирлов, 1499 *ВД* II,
420);

жа д н ы м о б ы ч а е м (2) див. **ОБЫЧАИ;**

ніхто (7): A jestliby zastawa... czerez rok deň byla, po-
tom žadpomu... ne mająt opowedati, Nadto, choczem, iżby
žadnyj... k zapřate zastawy jeho v deň swietyj ne pripužat
(Луцьк, 1388 *ZPL* 107); И такж имаемъ быти каждому
королевскомоу приАтелю приАтеле, а неприятельв коро-

левскому имаемъ быти неприАтеле, жадного не вымоуючи (Сучава, 1468 *BD* II, 301—302).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. жадныи, žadnyj* 2 (1388 *ZPL* 105, 107); *жаде(н) I* (1483 *ВОРСР* 178); *žadín* 1 (1388 *ZPL* 105); *жадни I* (1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. ч., с. жадного* 20 (1388 *ZPL* 103; 1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 293; 1468 *BD* II, 301; 1487 *AS* I, 240; 1491 *AS* I, 96; 1495 *АЛМ* 83; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118; 1499 *BD* II, 420 *і т. ін.*); *жадного I* (1439 *Cost.* II, 714); *жа(д)на(г) I* (XV ст. *BC* 32 зв.); *жа(д)но(г) I* (XV ст. *BC* 16); *! жаднаа I* (1456 *ЭСФ*); *ядного I* (1445 *Cost.* II, 236); *дав. одн. ч. жадному, žadnomu* (1388 *ZPL* 107; 1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64; XV ст. *BC* 29 зв.); *знах. одн. ч. жадныи* (XV ст. *BC* 32 зв.); *ор. одн. ч. жаднымъ, жа(д)ны(м)* (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 20 зв., 27 зв., 1499 *BD* II, 424); *наз. одн. с. жа(д)ное* (1457 *Cost.* II, 809; 1479 *DC* 141); *місц. одн. с. о жадно(м)* (1495 *БСКИ*); *наз. одн. жс. жадна I* (1456 *ПМВП*); *жа(д)ная I* (XV ст. *BC* 31); *род. одн. жс. жадной* 10 (1455 *Cost.* II, 774; 1456 *ЭСФ*; 1462 *BD* II, 285, 290; 1468 *BD* II, 302; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1499 *BD* II, 422, 423, 425); *жадное* 9 (1389 *PEA* I, 27; 1494 *AS* I, 102; XV ст. *BC* 11, 15 зв., 24, 28 зв., 29, 36 зв.; 1495 *АЛМ* 83); *жадноѡ* 2 (1448 *Cost.* II, 734; 1475 *AS* I, 69); *знах. одн. жс. жадною* (1462 *BD* II, 292); *наз. мн. жадныи* (XV ст. *BC* 27 зв., 1487 *AS* I, 85); *род. мн. жадныхъ* (1389 *PEA* I, 27; 1448 *Cost.* II, 734; 1467 *AS* I, 63; 1468 *BD* II, 301; 1469 *AS* I, 64; 1491 *AS* I, 94).

*ЖАДОВСКИИ *прикм.* (1) (*пор. Жадова на Буковині*): та есми дали... тон стои нашей епискоупін о(т) радовце(х)...

В црков(в) жадовска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *наз. одн. жс. жадовска* (1490 *DC* 147).

*ЖАКЪ¹ *ч.* (2) (*стч. žak, стп. žak*) (*молодший член церковного причту*) причетник: о жакоу алюбю о каплянь, которни(ж) держитъ очиноу свою (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: *місц. одн. о жакоу* (XV ст. *BC* 5 зв., 12).

ЖАКЪ² *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы... дали н подтвердили есми его очин(н)оу... села на имъ... волосъни... и оу жакъ и оу драгоманъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу жакъ* (1448 *Cost.* II, 342).

ЖАЛОБА *жс.* (52) (*офіційна заява в суд*) скарга (39): Колі хто причиноу оумре(т) алюбю оутоне(т) алюбю с древа спадѣть о томъ не(т) жадное жалобу оу праве (XV ст. *BC* 24); и положи(л) пере(д) нами жалобу Ивашко сови(ч) на бориса семеновича... (Вільна, 1495 *ВМБС*); Пишетъ король е. м. въ листъ своемъ до пана Олехна, вспоминаючи судъ свой, што е. м. смотрѣль со всеми паны радоу своею подлѣ жалобы пана Остафя боярина Полоцкого (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

жа л о б а о ч и н а о ч и (1) скарга з приводу відданих у заставу речей для забезпечення боргового зобов'язання: А бѣде(т) ли жалоба очн на очн о пенези о позычѣ алюбю в некоторо(и) речи записаны а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(н) первы(и) друо(г)и третїи на ро(к) а не станеть тогда сказоуемы то(т) которыи пенези позыча(л) алюбю торы(и) (!) речи записаны по тре(т)ьемъ рокоу имать мошь продатн алюбю оборотиты коуда хочеть (XV ст. *BC* 17 зв.—18); жа л о б у жа л о в а т и (1) подавати скаргу: Головныи пановъ земель наши(х) на велікы(х) соиме(х) седаю(т) о(т) на(с) на соудѣ(х) пре(д) которымиж то паны жалобы велікыи дѣди(ч)ныи бывали жаловани а и(х) сказанїя бывало правдиво ка(к) бы пре(д) нашею облічсьнотью (!) то са дѣло (XV ст. *СЯ* 42 зв.); жа л о б у с т р а т и т и (2) програти справу в суді: а проволоче(т)лисА тая немощь третѣа правая тогда може(т) третью о(т)ложитъ ка(к) еще немощонъ бы(л) тако(ж) ещо емоу нездоровело какъ четвертому рокоу маеть стати алюбю алюбю (!) ре(ч)ника посла(т) а не бѣде(т)ліи тогда жалобы стратитъ (XV ст. *СЯ* 39 зв.—40); жа л о б у ч и н и т и (о у ч и н і т и) (6) (на кого) подавати, подати скаргу (на кого), скаргити,

заскаргити (кого): жалобу чиниль петръ на яна оуже (!) его раниль, Янь о(т)поведа(л) же са(м) его рани(л) а то хотель сведе(ч)ство оуказать емоу (XV ст. *BC* 19 зв.); хочемъ ачъ хто есть оу праве немецкомъ а жалобу оучинитъ противъ вїноватому а виноватыи в томъ праве не слоухаетъ не оумее(т) о(т)поведа(т) може(т) къ своему правоу ре(ч) о(т)ложитъ (XV ст. *BC* 25); жа л о в а т и великою жа л о б о ю (2) *див. ЖАЛОВАТИ*³; и мети за ис канное жалобы (1) *див. ИМѢТИ*.

ФОРМИ: *наз. одн. жалоба* (XV ст. *BC* 12 зв., 14 зв., 17 зв., 26; *СЯ* 43 зв.); *род. одн. жалобы* (XV ст. *BC* 15 зв., 19 зв., 20 зв., 24, 24 зв., 32 зв.; 1498 *АЛМ* 169); *дав. одн. жалобѣ* (XV ст. *BC* 30 зв.; *СЯ* 43 зв.); *знах. одн. жалобу, жалобу* 10 (XV ст. *BC* 6 зв., 12 зв., 13 зв., 17 зв., 19 зв., 21, 25; *СЯ* 43 зв.; 1495 *ВМБС*; 1498 *АЛМ* 169); *! жа I* (XV ст. *BC* 17 зв.); *ор. одн. жалобою* (1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258); *місц. одн. оу (о) жалобѣ* (XV ст. *BC* 22 зв.; *СЯ* 9, 43 зв.); *наз. мн. жалобы* (XV ст. *BC* 10, 14 зв., 22; *СЯ* 42 зв.); *род. мн. жало(б)* (XV ст. *СЯ* 43); *дав. мн. жалобамъ* (XV ст. *BC* 10); *знах. мн. жалобы* (XV ст. *BC* 13, 17 зв., 21; *СЯ* 39 зв., 40, 42 зв., 43, 43 зв.); *місц. мн. въ (оу, о) жалобахъ* (XV ст. *BC* 12 зв., 13, 17 зв., 22, 23 зв.; *СЯ* 43 зв.).

*ЖАЛОВАНЬЕ *с.* (14) надання, пожалування (12): а на подтвержене того нашего жалованья... и печать нашу вельби есмо привѣсити к сему нашему листу (Київ, 1433 *P* 119); а еще надъ то на подтвержене сего нашего жалованья... печать нашу казали есмо привѣсити к сему нашему листу (Луцьк, 1451 *P* 157);

жа л о в а н ь е в ч и н и т и (2) надати, пожалувати: А еще надобѣа дела оу Стрета нисколько поставовъ есми взалѣ какъ жалованье вчиниль (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *род. одн. жалованья, жалованья, жалованья* (1433 *P* 119; 1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; *P* 136; 1438 *P* 139, 141; 1445 *АрхЮЗР* I, 18; *P* 151; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; *AS* I, 43; 1451 *P* 157); *знах. одн. жалованье* (1484 *ЯМ*).

*Пор. ЖАЛОВАТИ*².

*ЖАЛОВАТИ¹ *дієсл. недок.* (5) 1. (чого) оплакувати (що, кого) (1): а каза(л) твое(и) мл(с)ти поведити... ижъ с(т)ца нашего приятеля вашоє мл(с)ти Казимера короля по(л): ко-го... богъ доушу... с того света собралъ чоужъ мы тязко яко сынъ о(т)ца жалуемъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

2. (кого, за що, чого) співчувати (з приводу чого, кому) (3): а веримы твое(и) мл(с)ти приятелю нашему ижъ тоє наше прыгоды и жалостн боудешъ жаловати (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); Пакъ жалуетъ вашу мл(с)ть за сме(р)ть о(т)ца вашоє мл(с)ти своего прытеля касмера што его богъ о(т) сего света взя(л) (Вільна, 1493 *ПОСВВ*);

жа л о в а т и жа л о с т и (1) висловлювати (свій) жалъ (кому, з приводу чого): пришло... мужило буацаско-го... и... барто(ш) изъ язловць ... жалоуочи свои жало(ст) и свои смръть што съ стала на и(х) дѣти и братїи, и ишкоду о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодїевъ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 808—809).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. жалуетъ* (1493 *ПОСВВ*); *1 ос. мн. жалуетъ* (1492—1493 *ПВФЧ*); *майб. 2 ос. одн. боудешъ жаловати* (1492—1493 *ПВФЧ*); *дієприсл. одн. жалоуочи* 1 (1493 *ОПВВ*); *жалоуочи* 1 (1457 *Cost.* II, 809).

*ЖАЛОВАТИ² *дієсл. недок. і док.* (208) 1. (кого чим, кого) обдарувати (обдарувати), нагороджувати (нагородити), надїляти (надїлити) (кого чим) (6): про то слюбую и слюбили есмо нашему г(с)дрю кролю влодиславу... служити върну быти и послушну с тымъ со вѣмъ чи (!) ма жаловали (Віслиця, 1393 *P* 51); а мы есмы жаловали наши слугы, балотоу и оанча и дали есмы имъ тоє село (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327); я, княгини Семенова, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ... жаловали есмы и дали служъ нашему, на имя Іудъ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла, зо всеми доходы и съ приходы (Кобрынъ, 1465 *АкВАК* III, 4); Мы Кнегини

Швитрикрайлова Анна жаловали есмо слугу нашого Ходка землею его отчиною, што была под Рянцем (Дворець, XV ст. СГЧА); А Обрагимъ тольмачъ на се(и) дорозе много томльи мель а и его какъ боудешъ жаловати вы ведаете (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. *док.* (к кому) пожертвувати (що кому) (1): мы Стефан воевод(а)... знаменито чиним... оуже... боАрин пан Юрїи Шербич и матере его Федка... жаловали къ богу и пръчистой его матере и дали от своего оурика правою своєю отчиною нашему монастирю от Хомора (Сучава, 1467 BD I, 120).

3. *док.* (кого) зглянутися (на кого), змилуватися (над ким) (2): а жалова(л) ма кна(з) скирикгаило тоє серебро принести и дати ґрубла (б. м. н., 13ґ7 СП № 12); Takto nam trudno peremirya ta i Waszab miłost ґalowali, syly by ieste nam w tom ne czynili, izby nam peremiryie s nim derżat (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141);

жаловати милостию (198), милостию жаловати (1) (кого) виявити ласку (до кого): ть(м) есмн ихъ особною м(и)л(о)стию жаловали (Сучава, 1393 Cost. I, 13); тамже мы видвше его правою и верною слоуж(ж)бою до на(с) жаловали есмь его оусобною мл(с)тїю и дали есмь ем(оу)... в сели оурикъ съ оусемь доходомъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 36); тьмы мы видвши его правою и вьрною слоужбою до на(с) жаловали есмь его особною нашею мл(с)тїю (Хотин, 1435 DIR«А» 465); Там мы видавше его правою и вьрною слоужбою до нас, жаловали есмь его особною нашею милостию (Гирлов, 1499 BD II, 140).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. жалова(л) (1387 СП № 12); 1 ос. мн. жаловали есмн 117 (1420 Cost. I, 135; 1429 Cost. I, 266; 1438 Cost. II, 7; 1448 Cost. II, 300; 1459 BD I, 27; 1466 BD I, 110; 1472 DIR«А» 528; 1487 BD I, 294; 1493 BD II, 21; 1497 BD II, 112 i т. ін.); жаловали есмь 75 (1400 DIR«А» 433; 1412 DIR«А» 440; 1419 DIR«А» 444; 1428 Cost. I, 202; 1436 DIR«А» 469; 1446 Cost. II, 238; 1462 BD I, 61; 1479 BD I, 228; 1491 BD I, 491; 1499 BD II, 140 i т. ін.); жаловали есмо (есьмо) 7 (1448 Cost. II, 323; 1453 Cost. II, 472; 1465 АкВАК III, 4; 1467 BD I, 117; XV ст. СГЧА; 1469 BD I, 134, 135); жаловали I (1448 Cost. II, 355); есмн... жаловали I (1393 Cost. I, 13); есмь жаловали I (1432 Cost. I, 327); 3 ос. мн. жаловали, жаловали (1393 P 51; 1467 BD I, 120); *майб.* 2 ос. одн. боудешъ жаловати (1484 ЯМ); *баж.-ум. сп.* 2 ос. мн. Waszab miłost ґalowali (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

*Див. ще *ПОЖАЛОВАТИ.*

ЖАЛОВАТИ, ЖАЛОВАТИ, ЖАЛОВАТЬ *дієсл. недок. і док.* (61) I. (на кого, кому на кого, без додатка) подавати (подати) скаргу, скаржитися (43): А ивашко... и па(н) вилчА... слюбуємъ... за романа, аже... романъ... на кна(з) швитриган(л) не имаєть жаловати (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618); мы кна(з) Федоръ любортови(ч) чинїми то знаменито... аже... па(н) игна(т) облазицкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрїя дьдошицкого кгоурь(гешев)и(ч) аже емоу в(з)а(л) вепрь вь его доубровъ чересь границу (Зудечів, 1421 P 95); Жаловаль намъ... Луцький Есько Рабеевич на дядьковича своего, на Симишина сына на Нисана (Краків, 1489 РИБ 431); Смотрѣли есмо того со кн(А)зьми и пань волынскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю королю... землАне (в ориг. земилАне.— *Прим. вид.*) кремАнецкии на имА Цеценевскии на кн(А)за Александра Сонкушковича (Луцьк, 1491 AS I, 94); Жаловали намъ люди наши Берестейского повьту... на землянь Берестейскихъ... (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Жаловали намъ кїгни Федоровая Федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) ... на наместника мце(н)ского и любу(и)кого пана богдана сопежица рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з имене(и) и(х) от(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 ВМКФС); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу дї раны оучинилъ (XV ст. ВС 19); жалова(л) намъ писаръ нашъ наместникъ Стоклишский(и)

Федько григорьевич на воеводича троцкого... штожъ о(н) встоупаетъ вь его лови любецкий за немъно(м) (Вільна, 1499 ВФ); жалобу жаловати (1) *див.* ЖАЛОБА.

2. (кому, перед ким, на кого, без додатка) жалїтиса, скаржитиса (12): а того нАтсва романъ не имаєть оуспомин(а)т, а ни жаловати, ни предоднымъ (sic.— *Прим. вид.*) чоловкомъ... пакли бы романъ почА(л) и жаловаль предк(и)мъ (sic.— *Прим. вид.*) того нАтсва... тогды мы имаєва того исного романа опАть поставити и дати в руцъ нашему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 Cost. II, 618); перед осподарем королем его м(и)л(о)стїю жаловал кн(А)зь Михайло Васильевич Збаразкий на дАдю своего кн(А)за Семена Васильевича о дльницю дАди своего кн(А)за Солтана (Луцьк, 1475 AS I, 69); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... мароушка, сестра вльчи батърескоула, и братанич ей, негрїло... и жаловали нам, аже привилїе великое, що имал вльча батърескоула от дьда нашего... онн загоубили, коли пришли тоурци (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

3. *док.* (о що) обвинуватити (кого в чому) (3): хто боуде(т) жалова(н) о злодївство бчо(л) (XV ст. ВС 19);

жаловати великою жалобою (2) скаржитиса з великим жалем: мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тотъ истинїи слуга наш Мирча, сынъ Микоулов Оргоане... жаловал намъ великою жалобою, рекоучи так: аже (п)ривилиА дїда своего Щефана Оргоне... а он загоубил тота привилиА коли прїйхал царь тоурскїи та плАнил нашу землю (Сучава, 1480 BD I, 238—239); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїиде прАд нами и прАд нашими оусими молдавскими боАри... слуга нашъ Микоуль Боузат и жаловал намъ великою жалобою рекоучи нам так: аже привилїе, що он имал от наших оуиков... на свое правое отчиною... а он загоубил тота привилїе коли пришли Али-бег и брат его Скендеръ-бег и съ Цапалоушем и полленили нашу землю (Сучава, 1481 BD I, 258).

ФОРМИ: *інф.* жаловати I (1435 Cost. II, 692); жаловати 2 (1400 Cost. II, 618); жаловать I (XV ст. ВС 23 зв.); *мен.* 3 ос. одн. жалоуеть I (XV ВС 8 зв.); жалоует I (1480—1484 BD II, 369); 3 ос. мн. жалоуютъ (1435 Cost. II, 677 695); *перф.* 1 ос. одн. ч. жалова(л) есмн (1495 ВМБС); 3 ос. одн. ч. жаловаль, жаловал, жалова(л), жаловаль (1400 Cost. II, 618; 1413 P 82; 1421 P 95; 1428 P 111; 1462 BD I, 66; 1475 AS I, 69; 1489 РИБ 431; 1495 АЛМ 83; XV ст. ВС 19; 1499 ВФ i т. ін.); 3 ос. одн. ж. жаловала (XV ст. ВС 36 зв.; 1494 РИБ 560); 3 ос. мн. жаловали (1413 GL 48; 1491 AS I, 94; 1493 Cost. S. 175; 1495 АЛМ 85, 88; ВМЗД; ВСоб.; 1496 ВМКФС); *баж.-ум. сп.* 3 ос. одн. ч. иж бы... жалова(л) (XV ст. ВС 32); 3 ос. мн. щобы... жаловали (1435 Cost. II, 678); *перф. пас.* 3 ос. мн. ж. жалобы... бывали жаловани (XV ст. СЯ 42 зв.); *майб. пас.* 3 ос. одн. ч. боуде(т) жалова(н) (XV ст. ВС 19).

*ЖАЛОВАТИ СЯ *дієсл. недок. і док.* (7) I. (на кого, перед ким на кого) подавати (подати) скаргу (на кого) (4): илья вїдка премышлеский и самборский жаловаль сА пре(д) кролем на стрьлковцъ аже оубивають сА оу землю оу црквную (Погоничі, 1422 P 97); Лавринъ жалоуетсА на мартина ижъ емоу мѣръ заби(л) (XV ст. ВС 24 зв.); Жаловала сА пани Василева Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ымена своего Зельви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет (Лукоनिया, 1478 AS III, 17).

2. (на кого, кому) жалїтиса, скаржитиса (3): a newstee (l) naszoy wielikoy knehiny Julianie prysiałł po żywote brata naszeho Wielikoho Kniazia Witowta boronity iеie, ipo unia u niatstwo welet iеie umoryty a to sia i waszoy młstoty jawito sia byto ґalowaty (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); присылал до на(с) Бѣомолецъ нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скїи с кїева... жалоуочиса на митропо-

лита кїевского и всея роусїе што(ж) и(м) насилїе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *інф.* sia... żalowały (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); *теп.* 3 ос. одн. жалоуєтса (XV ст. ВС 24 зв., 33); *перф.* 3 ос. одн. ч. жаловаль сА (XV ст. ВС 27; 1422 Р 97); 3 ос. одн. ж. жаловала сА (1478 AS III 17); *дієприсл. одноч.* жалоуючися (1481 ГПМ).

ЖАЛОВАТЬ *див.* ЖАЛОВАТИ².

***ЖАЛОСТЬ** *ж.* (6) горе, жаль, смуток (5): nikak ne mozem... szto bychmo im ne mstyli, zaniaz zemlia nasza pusta ot nich a tym w bolszoi żalosti budet (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); и оучинивши имъ тую жало(ст) и ишкоду, а о(н) сА оуверну(л) до нашей земли мо(л)давскую ис тыми то лиходьшии (Сучава, 1457 Cost. II, 809);

жаловати жалости (1) *див.* ЖАЛОВАТИ¹.
ФОРМИ: *род. одн.* жалости 2 (1492—1493 ПВФЧ; 1493 ОПВВ); жало(ст) 1 (1457 Cost. II, 809); *знах. одн.* жало(ст) (1457 Cost. II, 809); *місц. одн.* w żalosti (1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

***ЖАЛОУДИЕ** *с., зб.* (1) жолуддя: а боудь(т) ли паства великая оу то(м) лѣсь... тогда то(т) па(н) чїи то лѣ(с) имеешь свое жалоудие братї алюбю спаствїтъ на три(д)ца(т) лако(т), обapo(л) дороги (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: *знах.* жалоудие (XV ст. ВС 38).

Див. ще *ЖОЛУДЬ.

***ЖАЛЬ** *предик.* (1) жаль, шкода: Такъже напоминає(м) тебе што еси приславши люди свои горо(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ и люди наши... оу свою землю звель, прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) (б. м. н., 1496 ПЧФГ).

ЖАМИРИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князївствї): тьмъ ми... дали и потвердили есми ему у нашей земли мо(л)давской... села на имъ монмещи и сръби и жамири повы(ш) яского трьга (Сучава, 1472 DIR«A» 528).

ФОРМИ: *наз.* жамири (1472 DIR«A» 528).

ЖАМЫРЪ *див.* ДЖАМЫРЪ.

***ЖАСКОВИЧИ** *мн.* (3) (назва села у Волинській землі): Мы великій князь Швитригаило, чинимъ знаменито... ижъ мы... дали есмо село Жасковичи у Володимерскомъ повѣтъ, сестреницы пана Немиры, старосты Луцкого, пани Костюшковой Фетимы (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 20—21).

ФОРМИ: *дав.* Жасковичомъ I (1452 АкЮЗР I, 21); Жасковичомъ I (1452 АкЮЗР I, 21); *знах.* Жасковичи (1452 АкЮЗР I, 21).

ЖАСКОВИЧЬ *мн.* (1) (назва села у Перемишльській землі): тогда мы, исъ нашей вѣрною радою дали есмо и потвердили есмо, его правого всего именїа, первое, именем рекучи, село быбел и со присълкы, пакковичь, а жасковичь (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: *наз.* жасковичь (1361 AGZ 6).

***ЖАСКОВСКИИ** *ч.* (2) (особова назва): а то есми продал пану Волчку Жасковскому вѣчисте (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154).

ФОРМИ: *дав. одн.* Жасковскому, Жасковському (1476 АрхЮЗР 8/IV, 154).

***ЖАСКОВЪСКИЙ** *див.* *ЖАСКОВСКИЙ.

ЖАСЛАВСКИЙ *ч.* (1) (особова назва): Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал есми пану Семену Олизаровичоу имене на Волыни (Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* Жаславский (1466 AS I, 62).

ЖАТИ *дієсл. недок.* (2) (що) (зрізувати стебла серпом) жати: а мешане вси на толокоу ходать... жати и сено косити (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); а служба дей ихъ тое три дни сена косать, а три дни жита жнуть (Мереч, 1496 АЛРГ 71).

ФОРМИ: *інф.* жати (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); *теп.* 3 ос. мн. жнуть (1496 АЛРГ 71).

***ЖАШКОВИЧИ** *див.* *ЖАСКОВИЧИ.

***ЖБАВЪЛИНІЕ** *с.* (1) спасїня: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... про о(т)ца нашего жбавълинїе души его... кролеви полскому ... за шкоды передь реченыхъ зьм(л)ъ и волостии, то есть коломы(и)скихъ и снятинскихъ... землю шепиньскоую... дароуемы а ворочаемы (Львїв, 1436 Cost. II, 706).

ФОРМИ: *знах. одн.* жбавълинїе (1436 Cost. II, 706).

***ЖГАСНУТИ** *дієсл. док.* (1) (припинитися) жгаснути: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... абы тымъ вятшая вѣра, котораА николи оу на(с) не была жгасла, тому истино(м)... кролеви полскому... за шкоды передь реченыхъ зьм(л)ъ... землю шепиньскоую, котороую молдавская земля (1) о(т) короуны имила... дароуемы а ворочаемы (Львїв, 1436 Cost. II, 706).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ж. была жгасла (1436 Cost. II, 706).

ЖДАТИ, ЖДАТЬ *дієсл. недок.* (8) (кого, чога) ждати, чекати, очїкувати: іхо же ждати имаєтъ намо о(т) тыхо ма(с) пусто за 7 лета (Луцьк, 1388 Р 37); <а п>а(к ли) бы па(н) того с(е)ла рекль <ажъ т>ого чоловіка нѣтъ... тогда має(т) <ис>тець ждати того чолові(ка) другїи три дни (Галич, 1435 Р 134); А комоу дамо в нихъ гроши земАномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 АМЛ); Протож кому коли подаємъ в него пенАзи з мыта, тыи бы нехай року ждали (Вільна, 1498 АЛРГ 83).

ФОРМИ: *інф.* ждати 1 (1388 Р 37; 1435 Р 134); ждатель 1 (1489 РИБ 433); *баз.* -ум. сп. 3 ос. мн. бы ждали 3 (1487 АМЛ; 1498 АЛРГ 82, 83); ждали бы 1 (1487 РИБ 226); *дієприсл. одноч.* жьдоучи (1487 АМЛ).

Див. ще *ДОЖИДАТИ.

ЖДЕ *част.* (2) (цсл. жде) (ототожнюча) ж, же: и дали есми юи (sic.— Прим. вид.) оу нашей земли села на (сн)тїио на има дїякоулово село повыше етраА и селище шо оу томжде (sic.— Прим. вид.) хотару есть (Васлуй, 1438 Cost. II, 14); се азъ рабъ владыкы моего ісу христа, павъ Игнатїе... благопроизволих нашем благымъ произволейемъ... дали есмы трои двери от дамаскы чръвенои... и нарѣквїи от тожде камхы дамаскы (Молдавія, 1462 BD I, 70).

Див. ще ЖЕ¹ 2, ЖО 2, ЖЬ 2.

***ЖДЕЛОУЛ** *ч.* (1) (назва річки у Молдавському князївствї): хота(р)... до... обрѣше и кояждоул до об(рѣшї)є мьгоура до об(рѣшї)є жделоулоуи (Корочин Камїнь, 1458 Мїл. Дос. 121—122).

ФОРМИ: *род. одн. молд.* жделоулоуи (1458 Мїл. Дос. 122).

ЖДОВЖЪ *присл.* (1) здовж, уздовж: Мы Александръ, або Витолдъ... ведомо чинимо... Ижъ ... Городенские... До того копища ихъ... подле пляцовъ ... надъ Городникою до самое речки Городницы, а ждовжъ до пляцу пана Ивана Федоровича... Съ которого того копища... яко и... набытьшыя пляцовъ... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 26—27).

Див. ще ВЗДЛУЖЪ.

ЖДОУЮ <КАЖДОУЮ> *див.* *КАЖДЫИ.

***ЖДЧАРЫ** *мн.* (1) (назва села у Волинській землі) Ждчари, суч. Заставне: записуоу матце своей пане Анне Немириной... Ждчары (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* Ждчары (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ЖЕ¹ част. (626) 1. (підсилювальна) же (549): Се же придалъ юрьнї болковичъ... к цркви... землю пашную (б. м. н., бл. 1350 Р 8); аже самъ не можеть заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдчїство собѣ оузати (б. м. н., 1352 Р 6); А то все перво выписаное держати кн(А)зю Федору вѣчно, непорушно никимже (Луцьк, 1396

AS I, 20); а хотарь тьмь тріемь селомь... да и(м) е(ст) непороушено николиже на вькы (Сучава, 1414 DIR«А» 441); а во всьхъ тыхъ имьннхъ, которыхъ же есмо поступили, ино не было десяти чльва (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); а естлибы хто хотел вступати сА оу мое село Пьянь... нехайже он отложит тридцат копь грошей широких готовых кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костентину Ивановичом (Острог, 1481 AS I, 77); и мы во(д)лу(г) и(х) листу судового погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили (Вільна, 1495 ВМЗД); у zemlam tych folwarkow hranycia mne iest... z rapop Markom hawrylowyczom z folwarki ieho kotoryze on maiet podte mista Beresteyskaho u perwo sieho sluzebnyka rapa pemiryn... kotory ze byl pamisnykom (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (ототожнююча, перев. з формами займ. 3-ї ос.) ж, же (22): которіи бы его не слоушали, мы его исказимы егоже роукою (Сучава, 1401 RIR 45); дали есмо... село... Мутвигице въ Луцькомъ повете, а Ключа в Луцькомъ же повете (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); А також есми дали и потвърдили слоузъ нашемоу Дашкою и сестри его Мали их же праваА отнина (Сучава, 1488 BD I, 323); А по нашем животъ, кто боудеть господарь нашей земли... тот бы не пороушил нашего дааніа... заноуже есми им дали изьмноу за их же правіи отнини (Ясен, 1500 BD II, 173—174).

3. (у знач. сполучника) а) (еднальний) зв'язує члени речення і, а (26): маеть... Климентый, владыка Луцкий и Острозский... соблазны творящихъ изверзати, церкви освещати... еретыковъ и непослушныхъ клясти, никакоже паче благословеня его церкви созидати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); видьвше мл(с)ти нашего милого господарА, корола, до насъ и слюбоуемы... слоужити вьрно и приАати... на оуевского его неприАетла, невынимаючи николи никогоже (Сучава, 1402, Cost. II, 621); Милостію божією мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим листом нашим вьсьм кто нан оузрит алибо его чтоучи оуслишит, колиже того аще комоу потрѣбизна боудет (Васлуй, 1497 BD II, 112);

б) (приеднувальний) (приеднує проті й складні речення) і, а (26): Паки же, снаднейшого ради отправованя хвалы Божое пры церкви соборной, даемо надто подь Острогомъ тому господину отцу владыше... село наше Бусчу (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); протоже, никто, николи, ни съ едними привіліями да не имаєт тьгати а ни добоувати на сіє наше привіліє, николи, на вьки (Сучава, 1492 Cost. S. 162); Какъ же розоумеєм на томъ твоєє милости посольстве, отъ него ничого се намъ не стало (б. м. н., 1498 BD II, 413);

(приеднує вставні речення) і, а (2): слюбоуемъ... иже со имьА поспольсто(м) (1) перво(м), котрыиже то с не(м) нашъ г(с)п(д)рь, петръ воево(да), вьзове(т) оучинити, иже тоты всьхъ рьчен на вер(х) писанны(х) тако(ж)... обьвоАжутсА и запишо(т)... здержати и тримати (Хотин, 1448 Cost. II, 738); Се А кнАгини ИвановаА... записоую мужеви своему кнАзю Ивану Семеновичю на тых двух дьлнцах дьдины и отчизны моеь, которыхъ есми емоу не записала, двѣ тисАчи золотых оугорских, штож мужь мой кнАзь Иван выдал двѣ тисАчи золотых на таА моА имьнА (Добучини, 1487 AS I, 239);

(приеднує вставний дієприслівниковий зворот) і, а (1): и дадо(х) его п(о)поу никіть, да слоужит(ь) вь не(м) до живота своего и по смьрти его да е(ст) дьба(м) его оставши же дьба(х) да е(ст) вноуча(т)о(м) его (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

Див. ще ЖДЕ, ЖО, ЖЬ.

ЖЕ² спол. (21) 1. (приеднує підрядні речення) (додаткові — у постпозиції) що (19): а jestliby nekotoryj kop byłby ... kradenyj, czerez chrest'janina byłby najden, tohdy... własnoju prisiahoju oczistitisia majet', rekuczj, zet toho kopia w deñ wziął, kotoryjze za peniazi moi jest zastawep (Луцьк, 1388 ZPL 108); чини(м)

свьдомо велебноі твоєі мл(с)ти же есми дали тому истинному пану варшавському г тисАчь фрА(ж)кого серебра (Сучава, 1388 SL); Жалобоу чинилъ петръ на яна оу же (1) его раниль, янь о(т)поведал(л) же са(м) его рани(л) (XV ст. BC 19 зв.); А перешедши верховину Ровця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидилъ, же одъ верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лись Мыховъ — паиа Карпова (Новоселица, 1430 ГВКЛ 8).

2. (наслідкове — у постпозиції) так що (1): Знаменіто намъ есть ис права царсько(м) (1) и(ж) пожегъци имають злоу смртню гиноуть... а тежъ частокро(т) бываетъ нмь пособа, алюбо правомъ немецкымъ о(т)бываю(т) же не бывають казнены (XV ст. BC 25 зв.).

3. (підметове — у постпозиції) що (1): пригожаєтсА частокротъ же наши(х) дворАнь алюбо иньши(х) прі наш(о)м) дворе боудоучи нагле и(х) позывають пред(д) соудьи (XV ст. BC 14 зв.).

ЖЕБЫ спол. (10) (стп. зьбу) (зв'язує підрядні речення)

1. (приеднує підрядні додаткові) а) що, щоб, щоби, аби (6): ustawiljesmo, izby..., konej pospolitych w deñ tolko zastawu majut brati jawno... i teź zьby muncary w kniazstwe paszom ustaweny, ... s fałszywymi penezymi, abo z rzecmi inszimi, sami... takowych imati ne smeliby (Луцьк, 1388 ZPL 107—108); Мы... сказоуемъ ондрееви абы то досве(ч)ль жебы то е(г) коупленое (XV ст. BC 31); и мы Борнса спытали: мовиль ли еси на него тые слова, жебы онъ семь волостей нашихъ закраль (Вільна, 1495 АЛМ 83);

(чергуєтсЯ з бы) (1): мы хочемо бе(з) оураза бы того хто тьи светкы вьдъ жебы соудья свиде(ч)ство и(х) пріна(л) (XV ст. BC 20);

б) (з відтінком непевності) начебто, неначебто, буцім-то, нібито (2): а коли(ж) соуд(я) пыта(л) слоуж(е)бніка тогды слоужебникъ заплрль жебы невидь(л) тоє раны тогды то(т) янь... рекль све(т)кы повесть штбы (1) видь(л) тья раны (XV ст. BC 19—19 зв.).

2. (приеднує підрядне умовне) якщо б, коли б (1): а хотбы нмьль той дьль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имьль п(е)рвьє триста коп отложити и тьи наклады тожъ (в копій ктмоужь. — Прим. вид.) оу свою дьлнцю наложит: то, жебы то имало изроушано (1) быти (б. м. н., 1475 AS I, 71).

*ЖЕДАНЬЕ див. *ЖАДАНЬЕ.

ЖЕДАТИ див. ЖАДАТИ.

*ЖЕЖЕНЫИ див. *ЖЬЖЕНЫИ.

ЖЕЖИОРА див. СУХАЯ ЖЕЖИОРА.

ЖЕЖІЯ ж. (19) (назва річки на Буковині) Жижія: а хотарь емоу выше страхотънъ гори жежеію на ворловою могилуоу (б. м. н., 1400 Cost. I, 27); а мьрини, дочци жоуржа жоуметате, еи съ достало оу еи част, село... на жежію (Сучава, 1492 Cost. S. 161); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинніи Таць... и племенница еи Васка... жаловали есмы их особливо нашою милостію и дали и потвърдили есмы им оу нашей земли оу молдавской... три... (села: едно село) на Соучавь... и другоє село на Проуть... и третій село на Жежіи (б. м. н., 1499 BD II, 166—167).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на жежія (1431 Cost. I, 317); род. одн. жежіи (1425 Cost. I, 173; 1438 DIR«А» 472); знах. одн. жежію, Жежію (1400 Cost. I, 27; 1462 BD I, 52); ор. одн. жежію 2 (1462 BD I, 52); жежією 1 (1400 Cost. I, 27); місц. одн. на (по) жежіи 9 (1429 Cost. I, 266; 1459 BD I, 29; 1476 BD I, 208, 209; 1480 BD I, 241; 1491 Cost. D. 37; 1492 Cost. S. 161; 1499 BD II, 167); на 1 Жежію 1 (1487 BD I, 294).

Див. ще *ЗИЖА.

*ЖЕЛИЗО див. ЖЕЛЪЗО.

ЖЕЛЪЗНАА НОГА ч. (1) прівнсько Тимура: по тыхъ посланою по идигіеву посольству вышоль на мене аксаъ

Темирь желѣзнаа нога о(т) Чорного пѣска (б. м. и., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: наз. одн. **желѣзнаа нога** (1392—1393 РФВ 170).

ЖЕЛѢЗО с. (2) залізни виробы (1): А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати, от оусего их товару: или от рыба свижаа... или от платно или от желѣзо... или боуд що имоуті (!) продавати, или пак где боудот коуповати... везде да ест нмь слободно и без мито (Сучава, 1466 ВД I, 96);

п л о у ж н о е ж е л и з о (1) див. *ПЛОУЖНЫЙ.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от **желѣзо** (1466 ВД I, 96); наз. мн. **желиза** (1460 ВД II, 273).

ЖЕМЕРЕШТИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и еше есми потвердили монастырю ншем(у)... села монастырска на имь телебъчинци... и на тополищъ жемерешти (Сучава, 1470 ДИР«А» 522).

ФОРМИ: наз. **жемерешти** (1470 ДИР«А» 522).

ЖЕМИНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастырскимъ о(т) немцъ, на нмь темишешци... и жеминеши (Сучава, 1447 Cost. II, 288).

ФОРМИ: наз. **жеминеши** (1447 Cost. II, 288).

ЖЕМОИТСКИЙ див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

***ЖЕМОИТСКИЙ** див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

ЖЕМОИТСКИЙ див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

ЖЕНА, ЖОНА ж. (194) дружина, жінка, супруга (182): исталасА торгувлА... аже пани хонька васковая дядьковича жена... продала есть тотъ мунастырь... иванови губць (Перемишль, 1378 Р 25—26); А се А панъ бенко... свѣдчу то своимъ листомъ... иже пришелъ передъ насъ панъ гервасъ и въноваль и оправилъ своио женъ варваръ сто гривень (Коломия, 1398 Р 57); Ино мы... тоє мѣстце подле Рожества Христова... потвержаемъ симъ листомъ нашимъ вчно, ему и его женъ (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); А то все запнсуемъ пану чусе а по немъ нно его женъ (Луцьк, 1434 Р 128); а кто въсхочетъ женъ моио и дѣте(м) мои(м) слоужити и они слоужат(т) съ ты(х) имьнїи женъ и дѣте(м) мои(м) (Київ, 1446 Р 154); Ино естли бы што на мене Бог допоустил и жена моА киягини Улиана мает седети на вдовимъ столци и з дѣтми моими (Кобринь, 1454 AS III, 10); так есми емоу продал, ажет ниhto з ближнихъ моихъ ни жона моА, ни дети мои... не мают в то са вступати (Берестя, 1466 AS I, 62); Тежъ жаловаль намъ тотъ Мартинець на Богдана, штожъ деи онъ въ его невѣстки, у Проселковы жоны, пограбилъ челядь (Вильна, 1498 АЛМ 159); и оуоставши слуга на(ш), глиторъ, и съ своею женою, а(л)бою, и заплаптили и(м) оуси тоти... пинъзи (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

ж о н у (ж е н у) п о я т и (п о н а т и, п о и а т ь) (6); п о н а т ь (п о а т и) ж о н у (4) в з я т и с о б і д р у ж и н у, о д р у ж и т ь с я, о ж е н и т ь с я: и волно ему въ здышнемъ панствѣ въ нашомъ жону пята (Луцьк, 1438 Р 141); а естли... по моемъ животе кн(А)зь его милость оусхочетъ собъ иную жону понати... ино тыи имьнѣА вси кн(А)зю его милости (Степанъ, 1489 AS I, 89);

о т д а т и з а ж о н у (1) див. **ОТДАТИ**; с л ю б ь н а я ж о н а (1) див. *СЛЮБЪНЫЙ.

ФОРМИ: наз. одн. **жона** 19 (1440—1491 АкЮЗР II, 105; п. 1450 ПИ № 9; 1466 AS I, 62; 1470 AS I, 65; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1488 AS I, 241; 1492 AS III, 23; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; СЯ 40; 1495 ВМБС і т. ін.); жена 14 (1378 Р 26; 1432 Cost. I, 330; 1454 AS III, 10; 1461 ВД I, 45; 1467 ВД I, 122; 1471 ВД I, 164; 1480 ВД I, 246; 1488 ВД I, 347; XV ст. ВС 39; 1499 ВД II, 147 і т. ін.); наз. одн. зам. род. от **жена** 1 (1479 ВМ 61); род. одн. **жоны** 17 (1424—1425 ДВАС 19; 1434 Р 130; 1453 Cost. II, 472; 1462 ВД I, 55; 1471 ДИР«А» 525; 1482 AS I, 79; 1494 АЛМ 54; XV ст. ВС 24 зв.; СЯ 41; 1498 АЛМ 159 і т. ін.); **жены** 6 (1385 Р 28; 1462 ВД I, 55, 67; 1472 ДИР«А» 528; XV ст. ВС 31 зв.; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); **жони** 2 (1456 Cost.

II, 577; 1491 ВД I, 456); дав. одн. **женъ** 32 (1393 Cost. II, 607; 1398 Р 57; 1410 АкВАК XI, 5; 1427 Cost. I, 196; 1433 Cost. II, 594; 1446 Р 154; 1451 Р 156; 1461 ВД I, 45; 1484 ВД I, 278; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); **жонъ** 20 (1396 AS I, 20; 1421 Cost. I, 142; 1428 Cost. I, 221; 1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1483 AS I, 82; 1494 АЛМ 54; 1495 ВМБС; РИБ 620; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1500 АЛМ вып. 2, 58 і т. ін.); **жоне** 9 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1466 AS I, 62; 1493 АЛРГ 56; 1496 ВМКФС; 1497 ПКПП; ПМХ; РИБ 683; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1499 РИБ 777); **жене** 11 (1444 AS I, 40; 1454 AS III, 9, 10; 1467 ВД I, 122; XV ст. ВС 8, 38 зв.; СЯ 40, 40 зв.; 1499 АЛРГ 94); **жени** 7 (1487 ВД I, 301, 302; 1497 ВД II, 116, 117; 1500 Cost. S. 234); **жони** 2 (1433 Cost. I, 353; 1455 Cost. II, 549); **жоны** 1 (1462 ВД I, 55); **жены** 1 (1464 ДИР«А» 517); **знах. одн. жою** 14 (1434 Р 130; 1435 Р 132; 1438 Р 141; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1459 Р 172; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1489 AS I, 89; XV ст. ВС 28; СЯ 40 зв., 41; 1495 РИБ 620 і т. ін.); **жену** 7 (поч. XV ст. Р 76; XV ст. ВС 7 зв., 19, 26 зв., 28; СЯ 9; 1462 ВД I, 67); **ор. одн. женою** 13 (1393 Р 52; поч. XV ст. Р 76; 1426 ВМ 21; 1446 Р 154; 1482 ВД I, 262; 1483 ВД I, 269; ВОРСР 178; 1487 ВД I, 301; 1492 AS III, 23; 1500 Cost. S. 234); **жоною** 5 (1440 Р 142; 1452 АкЮЗР I, 20; XV ст. СЯ 41; 1466 ВД I, 106); **місц. одн. о жене** 2 (XV ст. ВС 31 зв.; СЯ 9); **по женъ** 1 (п. 1450 ПИ № 9); **по жоне** 1 (1496 ВМКФС); наз. мн. **жоны** 2 (XV ст. ВС 33; 1491 AS I, 97); **жони** 1 (1458 ВД I, 6); **род. мн. женъ, жень** (XV ст. ВС 7, 25 зв.); **дав. мн. жоюм** (1497 AS I, 112); **знах. мн. жоны** (1456 ЭСФ; 1497 AS I, 112); **ор. мн. жонами** 3 (1496 ПЧФГ. 1497 ПМХ); **женами** 1 (1446 Cost. II, 238).

***ЖЕНЬСКИЙ** див. ***ЖЪЖЕНЬСКИЙ**.

***ЖЕНЬСКИЙ** прикм. (2) 1. жіночий (1): прото мы оуоставлаемъ которые чло(и)кы имеютъ соуди(т) напѣрвѣи о соуди(л)ство (!) женское друо(г)е о разбои добровольное дорогы... а въ (инь)ши(х) жалобахъ не маю(т) соуди(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

2. жіночин (1): А боудѣт хто злостивѣ алюбю неправа (!), нехотѣчи къ правоу стати а събъжить алюбю съидѣть а имѣть шкодо чинити земли алюбю земляномъ тогда є(г) имьнїе дѣди(ч)ство вынѣвни (!) вно женское, имѣеть бытї въ(ч)но на на(с) оузато (XV ст. ВС 38 зв.—39).

ФОРМИ: **знах. одн. с. женское** (XV ст. ВС 39; СЯ 43 зв.).

ЖЕРАВЕЦ, ЖИРАВЕЦ ч. (12) (назва річки у Молдавському князівстві): и дали есми емоу оу нашей земли молдавской осемъ сель на имѣ роз(к)а перъ на кобыль... лнещи на оусти жиравца и на хоринчи кавадинещи и ба(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинний шолтоузове... прїдоша прѣд нами ... и оупросили себъ от нас, како абихмо им досмотрили старїи их хотар... Ино мы есмо им досмотрили и познамали коуда (б)ило и прислуухало издавна: почънши ис верха от берегъ Брълада... та оу Жеравецъ, та староу маткою Жерав(ца) долоу пониже от Хрънечи, до где оупадаетъ Жеравец оу Брълад (Бирлад, 1495 ВД II, 62—63); ми Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Стана ... и продала свою правоую отнину... едно село на Жеравецъ (Васлуй, 1497 ВД II, 114—115).

ФОРМИ: наз. одн. **Жеравец** 1 (1495 ВД II, 63); зам. місц. село на **Жиравец** 2 (1491 СВД 3); род. одн. **жиравца** 1 (1436 Cost. I, 488); **Жерав(ца)** 1 (1495 ВД II, 63); **жеравць** 1 (1414 ДИР«А» 441); зам. місц. на **жеравца** 1 (1436 Cost. I, 444); **знах. одн. Жеравецъ** (1495 ВД II, 63); **місц. одн. на Жеравецъ** 2 (1497 ВД II, 115); на **жеравци** 2 (1460 ВД I, 41).

***ZERD' ж.** (2) (назва річки у Волинській землі): My Witold, welyki kniaz tytowskiy... czynim znaminito... iz dali iesmo sluzi naszomu... seliszczu... Nowostawce... y k tomuż prydzali iesmo Swinnuiu i Ostruiu Rudu, a z druhoiey sto-

rony tych setyszcz po Rudu Swiatec y po ryku Żerdzi od se-
lyszcza Woronowa hory rykoiu Żerdziu do werchu Zbor-
nych—Mohyl (Ужів, 1420, AS I, 25).

ФОРМИ: *род. одн. зам. знах.* **ро рыку Żerdzi** (1420 AS I, 25); *ор. одн.* **Żerdziu** (1420 AS I, 25).

***ЖЕРДЕВА ж.** (1) (*назва села у Київській землі*) Жердова: Милостю бо(жо)ю мы князь Семень Александрович дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрию Морозови (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Жердеву** (1459 ЗНТШ XI, 13).

***ЖЕРДЕНЕВЪ ч.** (1) (*назва селища у Київській землі*) Жерденівка: К Житомироу жь селищо Же(р)деневъ а в

гомъ селища три члвки все слуги (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Же(р)деневъ** (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ЖЕРЕБЕЦЬ ч. (2) жеребець: дали Ему село оу теребовльскый волости новосельць а шість кобыль и стада а жеребець (Вишня, 1393 P 52); а тре(т)яка и четвертока (!) и пьгока (!) хто забеть ино по(д)лоугъ дши чїи есть жеребець (XV ст. ВС 36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* **жеребець** (XV ст. ВС 36 зв.); *знах. одн.* **жеребець** (1393 P 52).

***ЖЕРЕБИЙ ч.** (2) (*назва земельного надїлу, без чїтко окресленого виміру, розмір якого визначався днем оранки*) жереб: Левону Шаломичу два жеребїи пустыхъ, а на третемъ два челоувки, дають сорокъ грошей а три ручки меду. А жеребемъ имя: Вороново, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35).

ФОРМИ: *дав. мн.* **жеребемъ** (1463—1478 РЕА I, 35); *знах. мн.* **жеребїи** (1463—1478 РЕА I, 35).

***ЖЕРЕБЯТИЧЬ ч.** (1) (*особова назва*): Сеньку Жеребятичу волость Лопатинъ на сюю осень, на окупъ съ татарь (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: *дав. одн.* **Жеребятичу** (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

***ЖЕРЕБА с.** (4) лоша: которыи имееъ жеребата неоуки а шкды чинїть по полуо жїтоу (XV ст. ВС 8 зв.); Тъ(ж) оуоставляемъ хто комуо забеть жереба три грївны маеть платитъ (XV ст. ВС 36 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* **жереба** (XV ст. ВС 36 зв.); *знах. мн.* **жеребата** (XV ст. ВС 8 зв., 37 зв.).

***ЖЕРЕБАЧЬИ прикм.** (1) лошацій: Тъжь оуоставляемъ хто имаеть ста(до) (!) конная алюбю жеребачья имаеть по(д)стороже (!) паствить о(т) юрьева дна до мїхаилова дна (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн. с.* **жеребачья** (XV ст. ВС 37 зв.).

***ЖЕРОВЛЕВЩИНА ж.** (1) (*назва земельного володїння у Київській землі*): холо(р) землю де(р)жить Жеро(в)ле(в)щїноу а дани даеть десеть веде(р) меду (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Жеро(в)ле(в)щїноу** (бл. 1471 ЛКЗ 93).

***ЖЕРСТВИЛО с.** (4) прядильна вовни: тьмже мы... жаловали есми его особливо нашою мило(ст)їю и дали есми ем(оу)... мисто наши(х) млиновъ ... да оучини(т) собь млины и що коли боуде(т) его вольт, или жерствило, или валила, или боуд(д) що (Сучава, 1448 Cost. II, 313); тое оусе вишеписаннаа села и млинове и ставове и жорствила и пастики и монастыреве и озера... да е(ст) монастыроу нашему о(т) корочина камена, о(т) на(с) оури(к), съ оуси(м) доходо(м) (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *знах. одн.* **жерствило** (1448 Cost. II, 313, 324); *ор. одн.* **жорствило(м)** (1462 Cost. D. 10); *наз. мн.* **жорствила** (1462 Cost. D. 11).

***ЖЕРОУЛЬ ч.** (4) (*назва річки у Молдавському князівствї*): тьмъ мы... дали и потврїдили есмо имъ... села... на обръшина(х) жероула (Сучава, 1448 Cost. II, 323); А пак оу озеро оу Брїлад, що на оустїе Жероула, да имаеть съ паном Тоадером писарем нашим оба чьтврьтоую част (Сучава, 1496 BD II, 89).

ФОРМИ: *род. одн.* **жероула** (1448 Cost. II, 323; 1468 BD I, 130; 1496 BD II, 89).

***ЗЕСЗУ дієсл. недок.** (1) (що) палити: Как же і tymi газу, kudy Rattia szlab ich, cerkwi naszymu zhlі (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн.* **zhlі** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

Див. ще ***ВЫЖЕЧИ**, ***ЗЖЕЧИ**, ***ПОЖЕЧИ**, ***ПОЖИГАТИ**.
ЖИВЕРТЬ ч. (1) (*особова назва*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м) ссь(м) наши(м) листо(м)... оже прїидоша пре(д) нами... живерть и рома(н) о(т) козьрещи... и продали свою правою о(т)ниноу (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *наз. одн.* **живерть** (1479 Cost. S. 98).

***ЖИВИТИ СЕ дієсл. недок.** (2) (чим) годуватися, живитися: тьмъ млыномъ може(т) се городъ живити хлебомъ (б. м. н., XV ст. ИК); I jakże iesmo k waszoy miłosty ne odnowa psali, sztoż dannaia miста wsia otniała w nas; med, srebro, kupicy, wsiakaia dań newidaty czymbysia i do zimy żywity (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *інф. се...* **живити** I (XV ст. ИК); *сія...* **żywity** I (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***ЖИВОНАЧАЛНЫИ прикм.** (1) (*цсл. живоначальнъ, гр. ζωαρχικός*) той, хто дав початок, начало життю, живому: А хто сеи на(ш) листь пороуши(т) и в наше при(д)а(н)е имет сА устоупати то(т) сА с нами ро(з)соуди(т) пре(д) живоначА(л)ною тр(о)цею (Київ, 1459 P 174).

ФОРМИ: *ор. одн. ж.* **живоначА(л)ною** (1459 P 174).

***ЖИВОТВОРАЩИИ прикм.** (1) (*цсл. животворащїи*) животворний: мы александръ воевода... чинимъ знамени-то... оже блгопроизволи г(с)вами... и дали есми се(с) ли(ст) нашъ... монастырю о(т) город(н)ника, иде(ж) е(ст) хра(м) чесного и животвор(и)щаго (!) възви(д)жение кр(с)та а на имь людє(м) о(т) балосиновци (Сучава, 1453 Cost. II, 492).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* I **животвор(и)щаго** (1453 Cost. II, 492).

***ЖИВОТЬ ч.** (509) (*цсл. животь*) життя (1): Спо(л)на ...оле(х)но имае(т) давати... хо(л)мскомоу дань...

доколи бгъ пїоу...живо(т) продо(л)жи(т) (Львів, 1478 ЗРМ); до ж и в о т а (51) а) до смерті, до кїнця життя (50): а што мы оускаже(т) осподаръ мой тое радъ чїноу... и до живота (б. м. н., 1386 P 30); а на лихо ему короле(в) не гадати ио служи(т) ему королеви верно и до свое(г) живо(т) (Луцьк, 1388 P 42); и присагль есмъ бгю... ижь хочу вврне и пїлно служити крулеви полско(м) ... до моего живота безъ перестани (Черняхів, 1435 P 133); а то все выше писаное даемъ емоу до е(г) живота (Снятин, 1454 P 163); имаемъ бы(т)... ис паномъ Михаиломъ оу врній приязни до наше(г) живота (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ, СЛII, фотокоп.); Тое да боудет непрѣмАнно до их живота (Гирлов, 1499 BD II, 156);

б) за все свое життя, на протязї всього свого життя (1): чомъ коли есми могъ до живота, и я есми даваль, а теперъ есми недоужъ ничого давати безъ вашоє милости (б. м. н., 1481 BD II, 364); в ж и в о т е (1) при житті, в живих, серед живих: Ино тотъ листь отда нашего в животе не засталъ (Вільна, 1493 АЛРГ 55—56); за ж и в о т а (3) при житті, за життя: а коли оїъ за своего живота дьвоку замоужъ выдасть, а о(т)прави(т) вьномъ тогды по смртї его иная братїя е(г) не могу(т) иньше(г) изыска(т) алъ в то именеї имбтї досить в чомъ о(т)прави(т) оїъ (XV ст. ВС 36); а моу(ж) мой па(н) василеї тыи име(н)я я(б)ло(н)но а пол(л)жи воле(н) за живота моего и по животъ мое(м) да(ти)... и коу своемоу ле(н)шомоу е(г) оберноу(ти) гдъ е(г) до(б)рая воля боудеть (Луцьк, 1490 ЗХП); н а (ч и й) ж и в о т ь (3) важити на чїе життя: а хто на ильи воеводы животъ погадаеть, а забезжитъ оу нашо землю, и мы такожъ имаемъ того израдоу с наше землї ильи воеводъ выдати (Троки, 1442 Cost. II, 719); по ж и в о т ь (405) по смерті: а по его животъ кого бъ избреть н стїи никола

тому все (то) што к цѣ(кви) предаль есмь и своєю братию (б. м. н., бл. 1350 P 8); А то все перво выписаное держати кн(а)зю Федору вѣчно, непорушно никимже, и до его живота, а по его животе жонь его и дѣтем его оу вѣки (Луцьк, 1396 ASI, 20); А не останут ли са дѣти по ленкове животь ино ленкову ближнему а любю кому ленко прикажетъ по свое(м) животь тому тако жь таа села держати вѣчно непорушно (Житомир, 1433 P 127); А по животь Пѣна Ваньковѣ тая да(н) медовая оу селе оу новгоро(д)чичо(х) пѣно оле(х)ноу вечно непорушно (Львѣв, 1478 ЗРМ); А намь ся вже не надобь уступати въ тое... ани иншнмъ наследкомъ нашимъ, которн коли по нашомъ животь будутъ (Вильна, 1499 АСД VI, 3); а по наши(м) животи, кто буде(т) г(с)п(д)рь нашей земли, а то(т) а би и(м) оутвь(р)ди(л) и оукрѣпи(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234); п о с л е (о п о с л ъ) ж и в о т а (6) по смерти: а записаль есми на своемъ имѣнии въ оум(о) Пречистой в годь же въ годь, копу гроши взять въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животь и опослѣ моего животь (!) кто иметь тое имѣния (!) держати (Киѣв, 1398 ДГПМ); ино после живота небожчика пана Енкова и мы припустили к тому имено п(а)ни Енкову п(а)ни Татану (Луцьк, 1487 AS I, 86); п р и ж и в о т ъ (9) при життѣ, за життѣ: а се Азъ чюрило бродовьскни даль есмь(е) село свое(е) бродово инАзу Федору данильевичю и дѣтемъ его при своемъ животь и по своемъ животь (б. м. н., 1385 P 28); Сѣъ прѣ животь Оѣа Своє(г) не имає(ть) печата(т)и ошвы пожива(т) (XV ст. ВС II зв.); продал есми... село свое... вѣчно и непорушно, при моем животь и по моем животь (Острог, 1466 AS I, 61); при животь п о д р ѣ ж а т и (1) залишити при життѣ, залишити живим: а то дал есмо оу до(м) Сѣйи тр(о)ци на пѣма(т) (sic.— Прим. вид.)... съ тцо(м) (!) праоце(м) а на(м) на здоро(в)е кого бо(г) при животь подрѣжи(т) а по животь та(к) же на пѣма(т) (!) (Киѣв, 1459 P 174); (са м) своимъ животомъ (8), своимъ животомъ (10), своими животы (1), своему животу (1) особисто: а кнАзю Дмитрию помагати королеви на всАкого неприятеля(а) опроче своеѣ братьѣ безо всАкоѣ хитрости и лѣсти своимъ животомъ (б. м. н., 1366 P 14); слюбуемъ... подду(г) ихъ стати своими животы и со всею нашею мочью... и со всеъмъ посольствомъ земли молдав(с)кой противу крола оугор(с)кого (Сучава, 1395 Cost. II, 612); тогды А па(н) староста на той рокъ своимъ животомъ выѣхаль на ту границу (Галич, 1401 P 65); И боудет ли нам оусилно... тогды и сам пан наш наимилостѣвѣиши корол его милость и сам своимъ животом подли нас имаєть стати (Сучава, 1468 BD II, 302); с в о и м ъ ж и в о т о м ъ п о м а г а т и (1) помагати особито: а коли бы была отъ нѣкоторыхъ нашихъ неприятелей налога на нашу землю Перемыскую, тогды имаєть слуга нашъ Бѣдунь... самъ своимъ животомъ полагати (!) со всеми своимъ людьми на оборонѣя нашей земли Перемыской (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); дати по своем животе (3), по своем животь дати (2) *див.* ДАТИ; здоровымъ животомъ (1) *див.* ЗДОРОВЪ.

ФОРМИ: *род. одн. живота, живо(т)* 20 (1386 P 30; 1396 AS I, 20; 1402 Cost. II, 621; 1421 Cost. I, 142; 1439 Cost. II, 714; 1443 Cost. II, 185; 1460 BD II, 270; 1487 AS I, 86; 1490 ЗХП; 1499 BD II, 156 і т. ін.); *живота I* (1454 P 163); *животъ I* (1398 ДГПМ); *дав. одн. животоу* (1449 Cost. II, 746); *знах. одн. животь, живот* (1366 P 14; 1395 Cost. II, 612; 1401 P 65; 1442 Cost. II, 716, 719; 1445 Cost. II, 726; 1447 Cost. II, 289; 1449 Cost. II, 746; 1464—1496 Gh. S.; 1478 ЗРМ); *ор. одн. животомъ, животом, животомъ, живото(м)* 12 (1366 P 14; 1400 P 61; 1401 P 65; 1408 АкЮЗР I, 6; 1439 Cost. II, 714; 1447 Cost. II, 289; 1455 Cost. II, 770; 1457 Cost. II, 811; 1468 BD II, 302 і т. ін.); *! житомъ I* (1447 Cost. II, 289); *животомъ I* (1442 Cost. II, 716); *місц. одн. по (при) животь, животь, живота* 372 (1350 P 8; 1385 P 28; 1400 Cost. I, 37; 1407 Cost. I, 57; 1411 Cost. I, 95;

1424 Cost. I, 162; 1432 Cost. I, 338; 1470 BD I, 148; 1493 BD II, 27; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *по (в) животе, животе* 20 (1396 AS I, 20; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1444 AS I, 40; 1451 AS I, 44; 1462 BD I, 67; 1470 AS I, 67; 1487 AS I, 87; 1491 CVD 4; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1493 АЛПГ 55 і т. ін.); *по животи* 12 (1403 ДГАА; 1423 Cost. I, 154; 1428 Cost. I, 210; 1432 ДГВІН; 1446 Cost. II, 248; 1470 AS I, 67; 1480 BD I, 245; 1484 BD I, 279; 1490 BD I, 398; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *по животоу I* (1476 BD I, 212); *ор. мн. животы* (1395 Cost. II, 612).

ЖИВЬ *прикм.* (16) 1. (*нечленна форма в предикативній функції*) живий (10): а тижь коли бы которыи неприятель своею силою облогло тото исныи гро(д) галич тогды тото исныи воевода и бра(т) его и дѣти ехъ или которы из нихо жи(в) останеть имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 P 37); мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгини ри(м)-гаиль... и к тому на каж(д)ый го(д) ше(с)то(с)т золоты(х) дукато(в)... доку(л) она жива (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); а о слюжбоу коли на воиноу поанты (!) тогды А имаю за пана дробыша застоупати докоуль е(с)ми живь (Острог, 1458 ОЖДМ); А пак кто боудет епископъ оу нашен свѣтот митрополѣи от Романова трѣга, съ вѣсьми братіями... а они покова боудемо мы от бога живи, а они да имают нам слюжити на вѣських неделѣхъ оу четвѣрток вечеръ параклис, а в пѣток литоургію (Сучава, 1488 BD I, 356).

2. (*членна форма (про бога)*) живий, безсмертний (2): а nam semkrotъ prysiahał, klenasia żywymъ Bohom i wsie izłomii (Липнишкн, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); Мы... Іо Стефан воевода... слюбуем ... кралю полскомоу... през бога живаго... имѣти... мир (Гирлов, 1499 BD II, 419—420).

3. (*членна форма у знач. іменника*) живий, живущий

(1): а кто о(т)иметь о(т) цркви сѣго микола судитса со мноу передъ бѣмъ егда придетъ праведныи судни хотА судити живымъ и мртвьымъ (б. м. н., бл. 1350 P 8—9);

◇ жи в ы и т о в а р ь (2) худоба як предмет торгівлі: а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слобо(д)но о(т) (!) доброво(л)но ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рибу или живы(м) товаро(м) име(т) ходити или мртвы(м)... а мыто нигде да не да(ст) ни гро(ш) (Сучава, 1453 Cost. II, 461—462); А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати от оусего их товароу... или живих товаръ или мертвих ... а имъ ничто да (*в ориг.* никто даа.— Прим. вид.) не заборонено ... боуди... (Сучава, 1466 BD I, 96); жи в ы А р ѣ ч и (1) все живе: гды(ж) всАко(а) прирожыне насльдоує(т) свои(х) пре(д)ко(в), мы которыи(ж) всА живыА рѣчи розоумо(м) превышає(м) нѣ имаємъ шлАхетны(м) обычаємъ нашн(х) пре(д)ко(в) противити са (Хотин, 1448 Cost. II, 733).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. живь, жи(в), живо* (1388 P 37; 1458 ОЖДМ; 1481 BD II, 358); *знах. одн. ч. живаго* (1499 BD II, 420); *ор. одн. живы(м), żywymъ* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1453 Cost. II, 462); *наз. одн. ж. жива* (1421 Cost. I, 142; 1463 AS I, 55); *наз. мн. живи I* (1488 BD II, 356); *живы I* (1449 Cost. II, 746); *род. мн. живих* (1466 BD I, 96); *дав. мн. живымъ* (бл. 1350 P 9); *знах. мн. ж. живыА* (1448 Cost. II, 733).

ЖИГМОНТЬ, ЖИГМОНТ, ЖЫКГМОНТЬ, ЖЫКГИМОНТЬ, ZIMONT ч. (17) (*особова назва, стп.* Zygmunt, lat. Sigismundus): А pritomо byli tyje sweikowe; kniazъ Fedor wojewoda Łuckij, buduczci toho czasu Zimontъ gycere а Łuba (!) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); Bratъ waszъ menszyy Welikyы kniazъ Żykhimontъ czetomъ biet (Липнишкн, 1433 ЗНТШ LXXVI, 142); и о(т)писаль есмь своеи женѣ кѣгни Марїи... свою очиноу, и свою выслоугоу Иже есмь выслоужи(л)... на вели(ком) кизи... жикгмонть (Киѣв, 1446 P 154); по(д)писана бьсть сня капли(ца) повельнїемъ... короля пресветлого казимира... іс поколеньи цѣ(са)рьского вноука пренанезвїтяжнїешого цесаря Жи-

кгимонта (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и в то(м) листу... его мл(с)ть пишеть... што(ж) степань е(р)моли(ч), з братьею своею, поведаль его мл(сти) и(ж) о(т)цо(м) и(х) был(л) дьль еще за великого князя жыкгимон(н)та (Вильна, 1495 *БСКИ*); Такъ иж межи нами и межи... кнежатем Жигмонтом... имаеи быти покоуи у мир вьчній (Гирлов, 1499 *ВД II*, 419).

ФОРМИ: *наз. одн. жыкгимонтъ I* (1389 *PEA I*, 28); *жыкгимонтъ, Żykhimont 2* (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 142; 1496 *ПСВВ*); *жигмонтъ, жигмонт 2* (1499 *ВД II*, 420, 423); *Жигмонт I* (1388 *ZPL* 109); *род. одн. Жиггимонта I* (1478 *ОБРН* 130); *жыкгимон(н)та, жыкгимонъта 2* (1489 *АМВ*; 1495 *БСКИ*); *Жигмонта I* (1499 *ВД II*, 419); *дав. одн. Жигмонтоу* (1435 *Cost. II*, 691; 1499 *ВД II*, 419, 425, 426); *ор. одн. Жигмонтом* (1499 *ВД II*, 419, 420); *місц. одн. на жиггимонтъ* (1446 *P* 154).

*Див. ще *ЖИДИМОТЬ, *ЗИГМУНТЬ.*

***ЖИГЪЛІЯ ж.** (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): мы stefan воевода ... знаменито чиним... оже прїидоша прад намн... іонь боузь и сестра его, дръгълинь... и продали свою правую (!) отнину... едно село, на жигъліе (Ясса, 1495 *Cost. S.* 193).

ФОРМИ: *місц. одн. на жигъліи, жигъліе* (1495 *Cost. S.* 193).

***ЖИГЪРЪНІИ мн.** (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьм (sic. — Прим. вид.) мы... дали есми и(м) оу нашей земли молдавского села на имь боучоумьніи... и по(д) боуковиною жигъръніи (Сучава, 1439 *Cost. II*, 41).

ФОРМИ: *наз. жигъръніи* (1439 *Cost. II*, 41).

***ЖИГЪЛІЯ див. *ЖИГЪЛІЯ.**

ЖИД див. ЖИДЪ.

ЖИДЕЩІЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми ему два села оу нашей землею оу молдавско(м) (!)... на имь жидещіе и аверещіе (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7).

ФОРМИ: *наз. жидещіе* (1438 *Cost. II*, 7).

***ЖИДИМОТЬ ч.** (1) (особова назва, стп. Zygmunt, лат. Sigismundus): а на то(м) ро(з)вздъ был(л) па(н) калени(к) а па(н) жидимо(т) (б. м. н., 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *наз. одн. жидимо(т)* (1458 *P* 168).

*Див. ще ЖИГМОНТЬ, *ЗИГМУНТЬ.*

***ЖИДОВА ж., зб.** (3) еврей: Umyslili jesmo s pany radami naszimi i dali prawa i wolnosti wsej Zidowe wyszej melenoi meszkajuczim w tem panstwie naszym (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Продали есмо мыто Берестейское и Дорогицкое, и Бельское, и Городеиное жидове Луцькой... на три годы (Краків, 1487 *РИБ* 226); Продали есмо мыто Звягольское и корчму жидове Луцькой... на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

ФОРМИ: *дав. Zidowc, жидове* (1388 *ZPL* 103; 1487 *РИБ* 226; 1488 *РИБ* 222).

Див. ще ЖИДЪ, ЖИДОВИНЪ.

***ЖИДОВИНЪ ч.** (1) яр, байрак, балка: А хотар томоу селоу... оу краи доуборови от Брошан... от толь по поуд дила оу жидовинъ (Сучава, 1491 *ВД I*, 449).

ФОРМИ: *знах. одн. жидовинъ* (1491 *ВД I*, 449).

***ЖИДОВКА ж.** (1) еврейка: I też jestliby chrestianin, nekotoroj zidowce rukouju khwatnowoju mei szto wcziniti, abo wdarił, majet byti karan podtuh prawa paszoje zemli (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: *дав. одн. zidowce* (1388 *ZPL* 106).

***ЖИДОВСКИЙ див. *ЖИДОВСКИЙ.**

***ЖИДОВЧИЧ ч.** (1) (особова назва): Мы кня(з) дѣдъ дмитриевич(ч)... ива(н) жидовчи(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды... кня(з) велелбны дмитрии... волониславу... королеви польскому... вьрность праваА... слюби(л)... а мы... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. жидовчи(ч)* (1388 *P* 38).

ЖИДЪ¹, ЖЫДЪ, ЖИД ч. (87) еврей: A jestliby žid žida ganił, winu sud'ı swojemu, wodłuh obyczaja zemskoho za-

platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Продали есмо мыто лоуцькое жидови ша(х)ноу печеховичоу... на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*); коли вашей милости посоль, Богушь дьякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашоль оу одного жыда одну паню отъ Татаръ выкуплена и не мелъ вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню отъ того Жыда (б. м. н., 1499 *ВД II*, 450).

ФОРМИ: *наз. одн. жидъ, žid 28* (1388 *ZPL* 103, 104, 105, 106, 107, 108; *XV ст. BC 39 зв.*; 1466 *AS I*, 61—62 і т. ін.); *жыдъ 2* (1487 *РИБ* 228; 1489 *РИБ* 431); *род. одн. žida, жыда* (1388 *ZPL* 106, 107, 108; 1499 *ВД II*, 450); *дав. одн. жидоу, židu, жыдоу 5* (1388 *ZPL* 103, 104; 1487 *РИБ* 227; 1489 *АМВ*); *жидови I* (1487 *АМЛ*); *židowe I* (1388 *ZPL* 103); *знах. одн. žida* (1388 *ZPL* 103, 104, 105, 106, 107); *наз. мн. жидове, жидове, židowe II* (1388 *ZPL* 104, 105, 106, 107, 108; *XV ст. BC 28 зв.*; 1495 *АЛМ* 88, 89); *жыдове I* (1389 *PEA I*, 26); *род. мн. židow* (1388 *ZPL* 106, 108); *дав. мн. жидом, židom 6* (1388 *ZPL* 106; 1389 *PEA I*, 27; 1495 *АЛМ* 88); *жидовомъ, жидовом 4* (1407 *Cost. I*, 57; 1408 *Cost. I*, 61; 1409 *DIRK»* 437; 1411 *Cost. I*, 95); *жидам I* (1389 *PEA I*, 26); *знах. мн. жидовъ I* (1389 *PEA I*, 27); *жыдовъ 2* (1495 *АЛМ* 88; 1497 *АЛРГ* 79); *ор. мн. židy* (1388 *ZPL* 106, 107); *місц. мн. о жиде(х) 3* (*XV ст. BC 9 зв., 27 зв.*; *СЯ* 43 зв.); *жидъ(х) I* (*XV ст. BC 9*).

*Див. ще *ЖИДОВА, ЖИДОВИНЪ.*

ЖИДЪ² ч. (1) (особова назва): а при первомъ соудъ, былъ... па(н) михалко жидъ гануосовъ зать (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: *наз. одн. жидъ* (1401 *P* 66).

***ЖИКГИМОНТОВЪ прикм.** (1): печать жикгимонтоба(1) (Ковно, 1398 *СЕВ* 56).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. ! жикгимонтоба* (1398 *СЕВ* 56).

Пор. ЖИГМОНТЬ.

***ЖИКГИМОНТЬ див. ЖИГМОНТЬ.**

ЖИКОВ¹ ч. (1) (особова назва): мы Иліа воевода... чинимъ знаменито... оже тот истинны слоуга наш панъ Влад Жиков слоужилъ намъ право и вьрно (Болгарс, 1441 *ДВАС* 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Жиков* (1441 *ДВАС* 34).

***ЖИКОВЪ² ч.** (1) (назва села у Молдавському князівстві): и дали есми томоу стомоу нашемоу монастыроу о(т) поутнон... малое мито на соучавъ шо е(ст) оу жикове (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *місц. одн. оу жикове* (1488 *ДГСПМ*).

Див. ще ВИШНІИ ЖИКОВ, НИЖНІИ ЖИКОВ.

ЖИЛЧИЧ ч. (1) (особова назва): продал есми отчину свою и дединоу на имА... озеренское дворицо, што Жилчич держал (Острог, 1464 *AS I*, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Жилчич* (1464 *AS I*, 57).

ЖИЛЬХОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а на ть свѣдци паню Ашко мазовшанинъ... михаль жильховскийн (Львѣв, 1400 *P* 61).

ФОРМИ: *наз. одн. жильховскийн* (1400 *P* 61).

***ЖИМОИТСКИЙ див. ЖОМОИТСКИЙ.**

ЖИРАВЕЦ див. ЖЕРАВЕЦ.

***ЖИРАВА ж.** (1) (назва села у Львівській землі): а тыи старци... оуказали староую границу и врочища межи дьдошичи а межи жирАвою (Зудечів, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: *ор. одн. жирАвою* (1430 *P* 116).

***ЖИРАВЬСКИЙ прикм.** (3): а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды заложил сА листы оуказати свою границу жирАвскоую (Зудечів, 1430 *P* 116);

ж и р А в ь с к и и п у т ь (1) (назва дороги у Львівській землі): а потола заѣхали имь по колтовецкое перехрестье... а жирАвскимъ путемъ на облазничъ нивы (Зудечів, 1411 *P* 79); дорога жирАвская (1) *див. ДОРОГА I*.

ФОРМИ: *ор. одн. ч. жирАвскимъ* (1411 *P* 79); *род. одн. ж. жирАвское* (1430 *P* 116); *знах. одн. ж. жирАвскоую* (1430 *P* 116).

*Пор. *ЖИРАВА.*

*ЖИТАНИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі) Житани: записую жонь своей Мари: Стволовичи, село Житани (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* Житани (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ЖИТИ *дिएсл. недок.* (28) 1. (бути живим) жити (1):

Се азъ рабъ бжѣи кнѣз ан(д)ре(и) владимирови(ч) призь(д)илъ есмь въ кѣвъ... и поклонихом сА оца свое(г) гробоу... и всѣх стыхъ старцевъ гробо(м) въ печерь и размисли(х) на свое(м) ср(д)ци Колико то гробовъ а вси тыи жили на семь свѣтъ (Київ, 1446 *P* 154).

2. (у чѣм, на чѣм) жити, проживати, мешкати (24): пакъ ли тотъ кто иметь жити, у томъ домъ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда му-сить (!) съ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а к город(у) к Вишнѣвцю достали сА тые села на имѣ: Олексинѣць... а гдѣ Мишко живѣт, а гдѣ Юхно живѣт (Вишневецъ, 1482 *AS* I, 81); И благословляю вашу милость... что-бы и нынѣ вашимъ опьканъмъ та богомолѣя стояла с покоемъ, а тотъ бы попь... жиль бы туто и молилъ Бога, никимъ не оближенъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); па(к) ли его попроси(т), а о(н) где иметь жити, оу нашемъ земли, тамъ да живѣ(т) слободно, на волоско(м) законъ (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); а тые двѣ части того имени, на которомъ есмь мѣль самъ жити, запродалъ есми (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); Я кн(А)зъ Юри Василевичъ Жаславский вызнаваю... ижегъ продал есми пану Семену Олзаровичоу имене на Волыни свое власное из людми своими, коториеж в том имени живут (Берестя, 1466 *AS* I, 62); И тиж пак оу том промыслили есмо... како нн един чловѣкъ от которих живоут оу Брѣладани абы не платили малое мыто тамо оу Брѣладъ, ни от единой трѣговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

3. (з ким) (бути у взаємовѣдносинах, співіснувати) жити (2): але нжъ велможный стефанъ... воевода земль молдавскон... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили слюбуючи... с нами... върнъ безо лети и без хитрости жити а мы... про то жь его... правого чиними (Ланчяця, 1433 *P* 121); Штожь одинъ слюга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоушь въпалъ а (з)де такъ слышимъ штожь добръ здоровъ естъ ино мы с вами коли сАкъ живемъ оу сласти хотА бы сто такихъ было постоупилнА быхмо (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

4. (чим) живитися, годуватися (1): Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавила... а сказываетъ, чтоже дей обидъ чинитися ему вельми много, да и садъ дей церковный у него обирають, а нимъ то онъ у тое церквь живѣтъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *інф.* жити (1433 *P* 121; 1449 *АЛМ* 8); *теп.* 3 ос. *одн.* живѣт 1 (1482 *AS* I, 81); *живѣть* 1 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *живѣть* 1 (XV ст. *BC* 32 зв.); *живѣ(т)* 1 (1443 *Cost.* II, 119); *живѣт* 1 (1482 *AS* I, 81); *1 ос. мн.* живемъ (1484 *ЯМ*); *3 ос. мн.* живуть, живоуть 3 (XV ст. *BC* 5 зв., 10 зв., 32 зв.); *живут*, живоут 3 (1466 *AS* I, 62; 1470 *BD* I, 140; 1495 *BD* II, 64); *! жи* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *перф.* 3 ос. *мн.* жили (1446 *P* 154); *маиб.* 3 ос. *одн.* иметь жити 2 (1408 *Cost.* II, 633; 1456 *Cost.* II, 791); *имет* жити 2 (1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276); *иметь* жити 1 (1445 *Cost.* II, 236); *боуде(т)* жити 2 (1458 *DIR* «А» 512; 1470 *BD* I, 140); *бас.*-*ум. сп.* 3 ос. *одн. ч.* жилъ бы (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *3 ос. мн.* щобы... жили (1470 *BD* I, 140); *нак. сп.* 3 ос. *одн. да* *живѣ(т)* (1445 *Cost.* II, 236); *дिएприкм. акт. теп. дав. одн. ч. зам. род. мн.* от оусих братѣа живащомоу (1470 *BD* I, 155).

ЖИТИЧИНСКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Жидичин у Волинській землі): А при томъ былъ... архимандрит житичинский Тихон (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* житичинский (1483 *AS* I, 82).

ЖИТО *с.* (30) 1. збѣжжя (27): и тако(ж) коли приде(т) ме(д) и жито нашего монастырѣ о(т) побратъ на цоцори(н) брод(д) що бы провозници провозили его без никоторого мАшканѣа (Побрата, 1448 *ДГПР*): а мещане вси на толо-

коу ходѣтъ жита жати и сено косити (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а хто не въсхочетъ по мнѣ давать того жита, судитъ ему богъ (Березовець, 1486 *АкЮЗР* I, 295); колѣ которо(г) пана алюбю мещанѣна... слѣга оу ноцѣ некто(г) кмет жѣто бѣре(т) годи(т)сА г(с)дрю то(г) жѣта боронѣтъ (XV ст. *BC* 29); и они мають тые двѣ копѣ грошей давати и петнатцѣть бочокъ жита солянкоу на соборную церковь (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

2. (*рослина*) жито (3): и записала есми... десятина къ светому Спасу къ Кобрыню... десятыю мѣрку отъ жита, десятыю копу въ Кобрыни, и отъ ярины всякое — десятыю копу у Кобрыни жь (Кобрынъ, 1401 *АкВАК* III, 2); а пашнѣ естъ жита и пшеница и ове(с) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); Се я па(н) олизаръ кирдеевичъ... запи(соу)вае(м) ись... своего двора десятиною, оу поли нсь озимн и съ ярины и съ жита и съ пшеница и съ овса и съ ячменю... и къ стомоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178).

ФОРМИ: *наз. одн. жито* (1448 *ДГПР*; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93); *род. одн. жита, жѣта* (1401 *АкВАК* III, 2; 1470 *AS* I, 67; 1486 *АкЮЗР* I, 295; 1487 *ВОРСР* 178; XV ст. *BC* 29, 30; *ИК*; 1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. жито, жѣто* (1453 *Cost.* II, 461; XV ст. *BC* 7 зв., 25, 29; *ИК*; 1486 *АкЮЗР* I, 295); *ор. одн. житомъ* (1471 *BD* I, 159); *місц. одн. в жѣтѣ* (XV ст. *BC* 7); *наз. мн. жита* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *знах. мн. жита* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1496 *АЛРГ* 71).

*ЖИТОМИРСКИЙ *див. ЖИТОМИРСКИЙ*

*ЖИТОМИРЬ *ч.* (14) (*назва міста у Київській землі*) Житомир: А пса(н) в граде житомири... (Житомир, 1433 *P* 127); Горо(д) житоми(р) а на городе чотыри поушки велики(х) а пѣтъ торасни(ц) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. житоми(р)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *дав. одн. житомироу* 9 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.); *къ житомири* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *місц. одн. в (оу) житомири* (1433 *P* 127; бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ЖИТОМИРСКИЙ *прикм.* (3): даем и дали есмо тому предеченому Каленнуку житомирскомъ повете село Боурковцы (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); а на то(м) ро(з)вѣдъ бы(л)... па(н) жидимо(т) (!) Старо(с)та житомирский (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); Што король е. м. волости давалъ боярамъ житомирскимъ въ Клодовъ, апрѣль 2 дн., индиктъ 5 (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. житомирский* (бл. 1458 *P* 168); *місц. одн. ч. оу житомирском* (1437 *AS* I, 33); *дав. мн. житомирскимъ* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

Пор. *ЖИТОМИРЬ.

*ЖИТЩИНА *ж.* (1) податок від збѣжжя, житщина: и то, господару, помню: даывали пятдесять куницъ княгини великой Витовтовой, съ дѣмы по куницѣ, а по тры гроши житщины (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн. житщины* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

*ЖИЦА *ч.* (1) (*особова назва*): тѣ(м) мы... дали и потвердили есми ему, оу нашей земли, оу молдавской, село на тутовъ, на имѣ грѣдещи... и па(д)ина его о(т) жиць (Сучава, 1455 *Cost.* II, 543—544).

ФОРМИ: *род. одн. жиць* (1455 *Cost.* II, 544).

ЖІВОТІНА¹ *ж., зб.* (12) худоба, скот: ачь хто комоу потравить жѣто жѣвотіноу а на чѣій шкоде боудѣтъ занѣто оуоставляемъ платѣтъ чѣя жѣвотіна с ка(ж)ное жѣвотіны четверта(А) часть пенезей имеетъ заплатитъ (XV ст. *BC* 25); Се я кнѣзъ михаил... придаю с(с)томоу (!) Сп(с)у и своего дворца... о(т) животины и о(т) гоусни о(т) коуръ... и о(т) всего приплодька десѣтое (Луцьк, 2-а пол. XV ст. *СО*).

ФОРМИ: *наз. жѣвотіна* (XV ст. *BC* 25); *род. животины, животіны, жѣвотіны* 4 (XV ст. *BC* 25, 28, 35 зв.; 2-а пол. XV ст. *СО*); *животи(н)и* 1 (XV ст. *BC* 25); *знах. жѣвотіня, жѣвотіноу* (XV ст. *BC* 17, 25 зв.); *ор. животиною, жѣвотіноу* (XV ст. *BC* 7, 25); *місц. прѣ жѣвотінь* (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

*ЖІВОТІНА² *ж.* (3) худобина, животина: а боудѣтъ лѣ такыи найдены што не о(т)баючи (!) а свое лакомство по(л)-

на аж котороу жівотіноу ис ты(х) истрата(т) тогда имаю(т) платіті по тому чіа боудеть (XV ст. *BC* 11 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. жівотныи* (XV ст. *BC* 25); *знах. одн. жівотіноу* (XV ст. *BC* 8 зв., 11 зв.).

*ЖІВОТЬ *див.* *ЖИВОТЬ.

ЖІДОВИНЪ ч. (1) еврей: коли бы до(л)жникъ рекль тое имене што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо тотъ што тобъ прода(л) а мнѣ бы(л) до(л)женъ первіе ни(ж)ли ты коупиль а колижъ такыи боудѣ(т) колі христіАни(н) алубо жідовинъ молчалъ три лѣта и три м(с)ци тогда емоу мо(л)-чаны твори(м) на веку вѣчныи (XV ст. *BC* 35).

ФОРМИ: *наз. одн. жідовинъ* (XV ст. *BC* 35).

Див. ще *ЖИДОВА, ЖИДЪ¹.

*ЖІДОВСЬКЫИ *прикм.* (15) еврейський (14): Też, jest-lyby chto как na szkolu židowskiju metał, tot majet' staroste paszomu zaplatiti dwa funty persu (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Ли(х)ва жідовская не имае(т) нігдѣ насыщение (XV ст. *BC* 28 зв.); szto iesmy kupy!... folwarku żydowski... y zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

з а к о п ž i d o w s k y j (1) *див.* ЗАКОНЪ¹.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. жідо(в)ськыи* I (XV ст. *BC* 39); *жідовскій* I (1388 *ZPL* 106); *місц. одн. ч. w židowskom* (1388 *ZPL* 103, 106); *знах. одн. с. židowskoje* (1388 *ZPL* 106); *наз. одн. ж. жідовска* I (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *жідовская* I (XV ст. *BC* 28 зв.); *жыдовская* I (1389 *PEA* I, 27); *род. одн. ж. židowskoje* I (1388 *ZPL* 103); *! жндавской* I (1389 *PEA* I, 27); *знах. одн. ж. židowskiju* (1388 *ZPL* 105); *місц. одн. ж. о жідовскои* I (XV ст. *BC* 7 зв.); *! жи(да)* I (XV ст. *BC* 28 зв.); *род. мн. жідовскихъ* (1389 *PEA* I, 27); *знах. мн. ч. žydowskije* (1500 *ДПЖН*).

*ЖІДЪ *див.* ЖИДЪ¹.

*ЖІКГИМОНТЪ *див.* ЖИГМОНТЪ.

*ЖІТО *див.* ЖИТО.

*ЖЛОМИТИ *див.* *ЗЛОМИТИ.

ЖМУДСКІЙ, ŻMUDSKI *прикм.* (2) (*лит. žemaitis*) жмудський: Kazimir, Bozoiu miłostiu korol Polski weliki kniaz Litowski, Ruski, kniaz Pruski, žmudski i innych (Луцьк, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); Самъ Александръ, Божою милостію, великий князь Литовскій, Русскій, Жмудскій и инныхъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Жмудскій* I (1498 *ГВКЛ* 22); *žmudski* I (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

Див. ще ЖОМОЙТСКИЙ.

*ЖНИВО с. (1) жнива: и то, господару, помню... къ жниву три дни, и на яръ трижъ дни (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. жниву* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ЖО *част.* (12) I. (*підсилювальна*) же, ж (7): А толко не приспею на тотъ днѣ ино ми платити оу десѣторо (!) толко солжу как жо на сеи грамоте написано (б. м. н., 1387 *СП* № 12); мы великий кнѣзь казимиръ, королевичъ литовскыи... чинимъ знаменито... каждому комужо того будетъ потребна аже взѣли есмо приѣзны с нашими паны (Троки, 1442 *Cost.* II, 718); Не ест то ди(в) ани новина иже писа(л) такыи рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприятель... жадая... мысли ваши противоу намъ завжды чисте а вѣрны о которы(х) жо непорушоны вѣ вѣре оуставичнѣ а вѣполнѣ мы доуѣамы... нѣкоторое о на(с) оувести оу вопгѣнне (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*); А дали есмо напредъ реченой паней Костошковой Ѳетимьи... зверху выписаное имѣнье ей самой вѣчно и непорушно... и ближнему ее, который жо будетъ ближній къ тому имѣнью брать ее (Луцьк, 1452 *АкЮЗР* I, 21); Што пишеть къ намъ, ижъ перво сего писалъ еси до насъ за слугою своимъ за Матвеемъ о близкостъ имения тетъки его ... штожъ она его взела къ собе вѣ тое имене за сына место, на которомъ жо имении мужъ ее первый... ее оставилъ (Краків, 1489 *РИБ* 437).

2. (*ототожнююча*) же (3): а писа(н) в олтушкъовѣ во вторни(к) оу тыи жо днѣ (Олтушкѣв, 1424 *ДГВВ*); з нового места послано кнѣзю великому тѣе(р)скому шуоба собольА... а в колоде медуо пресного... а и бочокъ овѣса на кони тамъ жо а Ѳ сти(р)ть сена (б. м. н., 1488 *УКТ*); онъ жо положилъ личбу зѣ... мыта Смоленского (Вильна, 1499 *PEA* III, 34).

3. (*у знач. сполучника*) і а) (*еднальний — зв'язує дієприслівникові звороти*) (1): и глѣбъ рекъ, я в тебе проси(л) того запису... и ты мнѣ его неда(л) ни видети ани слышети... и прине(с)шы еси его до пана Ивана в Троце(х) бе(з) мене... са(м)жо его зрѣзавшы и в ого(н) вкинул (Вильна, 1495 *ВМБС*);

б) (*приєднувальний — приєднує речення*) а, і (1): И Сопега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятемъ его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тыи люди о Дексевичи... передъ господаремъ... у Вилни (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

Див. ще ЖДЕ, ЖЕ¹, ЖЪ.

*ЖОИМОЙЦКИЙ *див.* ЖОМОЙТСКИЙ.

*ЖОЛВЯЖЪ ч. (2) (*назва волості у Київській землі*): Юшку Попковичу волость Жолвяжъ на годъ послѣ первыхъ... Владычь Попковичу волость Жолвяжъ на годъ послѣ первыхъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *знах. одн. Жолвяжъ* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ЖОЛДОУНАРЬ ч. (1) вербувальник до війська: про(т)о ни єдинъ болѣринъ, ни дворникъ, ни ослоухаръ, ни жолдоунарь... а ні инъ никто о(т) наши(х) оурѣдниковъ, да не имаеть ни постати до того села (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208).

ФОРМИ: *наз. одн. жолдоунарь* (1444 *Cost.* II, 208).

*ЖОЛДЪ ч. (10) (*стч. žold, стп. žold, мад. zsold, сѣн. solt*) оплата найманым солдатам, жолд. (5): Мы ильшѣ

воевода... записуемъСА тымъ пношамъ... ежъ имаемъ и слюбуемъ имъ жолдъ платити (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию (!) за є лѣт... и да не даст нам ни илиш, ни подводоу, ни посадоу, ни жолдъ (Сучава, 1466 *BD* I, 95);

на жолдъ ходити (3), оу жолдъ ходити (1), ходити на жолдъ (1) відбувати військову повинність: да не да(ст) тое село ни да(н) ні илиша... ни на воиско и ніколи да не ходѣтъ, ни на жолд(д) и ни иноуи никотороу нашоу слоужбоу (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207—208); и тако(ж) оу посаду и на жо(лд) на(д)нистрѣ тоты лю(д) да не ходѣ(т) (Побрата, 1448 *ДГПР*); Щоби не плати да(н) ни посадоу ни по(д)водоу, ни или(ш) що би не давали на(м) николи, ни на жо(лд) що би не ходили (Сучава, 1456 *ГПХМ*).

ФОРМИ: *род. одн. жолдѣ* I (1433—1443 *АРМ*); *жо(лду)* I (1447 *Cost.* II, 288); *знах. одн. жол(д), жо(лд), жолдъ, жолдъ, жолдъ* (1433—1443 *АРМ*; 1444 *Cost.* II, 208; 1448 *ДГПР*; 1454 *Cost.* II, 517; 1456 *ГПХМ*; 1458 *Cost.* II, 815; 1466 *BD* I, 95); *місц. одн. оу жо(лдоу)* (1448 *DIRA*» 491).

*ЖОЛДЪ *див.* *ЖОЛДЪ.

*ЖОЛНЕРЪ *див.* *ЖОЛНИРЬ.

*ЖОЛНИРЬ ч. (2) (*стп. żołnierz, стч. zoldneř, сѣн. soldenier*) I. кінотник шляхетського стану (1): При томъ были люди зацные: Ѳедоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкій; Рымонъ и Жыкмонъ, жолнере альбо бояре з Литвы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 28).

2. (*воїн-найманець*) жовнір (1): а кроль его мл(с)ти имаеть на(с) оборонити и по(д)ле на(с) стати противъ каждого нашего неприятелиА, а ни жа(д)него не вынимуючи, а ни жолниревъ с короиы королевства противко намъ нашимъ неприятели(м) не пропустити (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714).

ФОРМИ: *наз. мн. жолнере* (1389 *PEA* I, 28); *род. мн. жолниревъ* (1439 *Cost.* II, 714).

***ЖОЛОБОВО** с. (1) (назва села у Волинській землі): записали есми и даль село... зь пусчами, зь лесеы и болоты подь лесомъ, зь ловы, погонными и осочьными нашими Жолобовомъ а Чудановомъ, што иадъ Стыромъ седять а стерегутъ пушы нашео Ретовское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *ор. одн.* Жолобовомъ (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

***ЖОЛОБЪ** ч. (1) видолинок, жолобинка, улоговина: а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... аж до верхъх тое Смыжали, а отгол жолобомъ до Пропастищъ (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *ор. одн.* жолобомъ (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

***ЖОЛТЫЗЪ** *див.* ШОЛТОУЗЪ.

***ЖОЛОУДЪ** ч., зб. (3) жолуддя: Сказоуемъ ть(ж) хто коли свои свѣньи оу чѣ(ж)и(н) (!) гай на жолоудъ оуғони(т) а то(т) застанеть чѣи ль(с) имаеть одно(г) въпра справомъ забить (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* жолоудъ, жолоу(д), жо(лоу) (XV ст. ВС 8 зв., 37 зв.).

Див. ще *ЖАЛОУДИЕ.

***ЖОЛЪДЪ** *див.* *ЖОЛДЪ.

***ЖОМЕГАТЕ** *див.* ЖУМЕТАТЕ.

***ЖОМЕТАТЕВИЧЪ** *див.* *ЖУМЕТАТЕВИЧЪ.

***ЖОМЕТАТЕВЪ** *див.* *ЖОУМОТАТЕВЪ.

ЖОМОЙТСКИЙ, ЖЕМОЙТСКИЙ, ЖОМОИТЬСКИЙ, ЖОМОИТЬСКИЙ, ЖОМОЙСКИЙ, ЖЕМОЙСКИЙ, ЖЕМОИТСЫ *прикм.* (37) (*лит.* žemaitis) жмудський: Александеръ, Божою милостью король польскій, великій князь Литовскій, Русскій, княжа Пруское, Жомоитское и иныхъ (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); милостью божьею, мы великии кнѣзь казимиръ, королевичъ литовьскіи, жемоитьскіи, роускии и иныхъ (Троки, 1442 Cost. II, 718); Казими(р) бо(ж)ею мл(с)тью коро(л) полскіи Велики(и) кнѣзь литовьскіи роускии кнѣжа проуское и жомои(т)скіи и иныхъ (Брест Куявскій, 1447—1492 ЛКБВ); Казимир Божю мил(остью) корол полскій, великій кн(А)зь лит(о)вскій, роускій, кн(А)-жа проуское, жомойтскій и иныхъ (Луцьк, 1487 AS I, 87); И мы пну Станиславу старосте жомои(т)скомоу прывиле(и) дя(д)ка своего пана миха(и)ловъ казали пере(д) нами положыти (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* жомойтскій, жомои(т)скіи, жомоитьскіи, жомоитський 18 (1447—1492 ЛКБВ; 1487 AS I, 87; 1492 АЛМ 30; 1495 АЛМ 85; 1496 ПДСВВ; 1497 РИБ 683; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; ВД II, 413; ГВКОО; 1499 АЛМ вип. 2, 36; AS I, 117 і т. ін.); жомойтскій 1 (1454 АЛМ 12); жемоитьскіи 1 (1442 Cost. II, 718); жемоитскы 1 (1445 Cost. II, 725); *ск. н.* жо(м) 1 (1496 ВМКФС); жомои(т) 1 (1499 ВФ); *род. одн. ч.* жомоитского 1 (1453 Cost. II, 765); жимоитского 1 (1485 ВД II, 371); *дав. одн. ч.* жомоитскомоу, жомои(т)скомоу, жонмонцкомоу (1462 ВД II, 289, 292; 1468 ВД II, 301; 1479 ВД II, 351; 1499 ВФ); *ор. одн. ч.* жомоитскимъ (1442 Cost. II, 716; 1447—1492 ЛКНKB); *наз. одн. с.* Жомоитское (1410 АкВАК XI, 5; 1487 AS I, 240); *род. одн. ж.* жо(моитскою) (1499 ВД II, 442); *род. мн.* жемоитскихъ (1499 ВД II, 443).

Див. ще ЖМУДСКІЙ.

***ЖОМОТАТЕВИЧЪ** *див.* *ЖУМЕТАТЕВИЧЪ.

***ЖОМОТАТЕВЪ** *див.* *ЖОУМОТАТЕВЪ.

***ЖОМОТАТИЧЪ** ч. (12) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана жоуржа жомътатича (Сучава, 1433 Cost. I, 359); и дали есми ему... села... шо и(х) купи(л) о(т) мы(н)дръ жумататича (Сучава, 1455 Cost. II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн.* жомотатичъ (1433 Cost. II, 650); *род. одн.* жомътатича 1 (1433 Cost. I, 359); жумататича, жоумататича 2 (1437 Cost. I, 515; 1455 Cost. II, 540); жомътатича 3 (1435 або 1436 Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 460; 1437 Cost. I, 542); жоуметатича 1 (1448 Cost. II, 306);

наз. мн. зам. род. одн. жоумътатичи 2 (1441 ДВАС 38; 1442 Cost. II, 93); жумътатичи 1 (1439 Cost. II, 52); жумътатичи 1 (1438 Cost. II, 15).

***ЖОМОТАТОВЪ** *див.* *ЖОУМОТАТЕВЪ.

***ЖОМОТАТА** *див.* ЖУМЕТАТЕ.

***ЖОМОТАТАВЪ** *див.* *ЖОУМОТАТЕВЪ.

***ЖОМЪТАТЕВЪ** *див.* *ЖОУМОТАТЕВЪ.

***ЖОМЪТАТИЧЪ** *див.* ЖОМОТАТИЧЪ.

***ЖОМЪТЪЦЪНЬ** *див.* ЖОУМЪТЪЦЪНІИ.

ЖОНА *див.* ЖЕНА.

ЖОНКА, ЖОНЪКА *ж.* (11) 1. замѣжня жінка (5): Гдѣ колѣ дѣвка алобо жонъка алобо вдова боудѣ(т) на поли алобо в сель боудѣ(т) оуилована... тогды то(т) имаеть казенья по(д)лоу(г) вины, пісаны о сѣлстве (XV ст. ВС 36—36 зв.); а челади дво(р)ное што в городе ѣ паробъки а чотыри жонъки а две девъце (б. м. н., XV ст. ИК).

2. (*особа жіночої статі*) жінка (6): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ... и(ж) хто буде(т) ва(с) держа(т) чела(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робАтти бы есте при нашеи мл(с)ти воли... собравши всю тую че(ла)дь въ шполи поставите на стго михаила де(н) (Перемисьль, 1447—1492 ЛКНKB); Горо(д) житомі(р) а на городе чотыри поушки... а челади ѣ паробки а две жо(н)це а трое дете(н) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92).

ФОРМИ: *наз. одн.* жонка, жонъка (XV ст. ВС 21, 36, 36 зв.); *знах. одн.* жонок, жонъкоу (XV ст. ВС 25 зв.); *наз. мн.* жонъки (XV ст. ИК; бл. 1471 ЛКЗ 31 зв.); *знах. мн.* жоно(к) (1447—1492 ЛКНKB); *місц. мн.* о жонъка(х) (XV ст. СЯ 9 зв.); *наз. дв.* жо(н)це (бл. 1471 ЛКЗ 92).

ЖОРАВЪНИКИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Журавники: досъталосъ пану Барсану Аньдрѣви Жоравъники (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз.* Жоравъники (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); *дав.* Журавъникомъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

***ЖОРАТЬ** ч. (1) (*молд.* жураг) присяжний: та есми дали и потвръдили тои стои нашеи епискоупіи о(т) радовце(х)... црков... оу костини оу жората драгомира (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *род. одн.* жората (1490 DC 147).

Див. ще ДЖОУРАТОУЛ.

***ЖОРСТВИЛО** *див.* *ЖЕРСТВИЛО.

ЖОСЛАВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при том были светки: кн(А)зь Иван Юревичъ Жославскій, а пан Еско Слович (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн.* Жославскій (1481 AS I, 77).

ЖОУДЕ, ЖЮДЕ, ЖУДЪ ч. (35) (*молд.* жуде) урядник з адміністративными і судовими повноваженнями, суддя: и дали есмъ ему... села о(т)нина его на имъ (оунгоурьн) и где домъ его... и негрилещи и нѣгъ где е(ст) нѣгъшь жудъ (Сучава, 1409 Cost. I, 64); Стефанъ воевода... пише(м) всѣмъ бояромъ и дворнико(м) и шо(л)тузомъ и прѣгаремъ и жудемъ и ватаманомъ... шо бы ни единъ залогъ не оузалъ на торговчАны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... архимандритъ Бистричского монастыра, и съ всѣми яже о Христѣ братіями... и дали господствоу мы петь сель: едно на Краковъ на имъ Каоучелещи, где были жоудеве Михайль и Діенишь... дроугое на Сереть на имъ Гыдинци... три на Бистрици (Ясси, 1500 ВД II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* жоуде 30 (1425 Cost. I, 168; 1434 Cost. I, 386; 1448 Cost. II, 323; 1455 Cost. II, 540; 1488 ВД I, 362; 1493 ВД II, 27; 1495 ВД II, 57; 1497 ВД II, 115 і т. ін.); жудъ 1 (1409 Cost. I, 64); жуде 1 (1433 Cost. II, 594); *наз. мн.* жоудеве (1443 Cost. II, 179; 1500 ВД II, 173); *дав. мн.* жудемъ (бл. 1435 Cost. II, 692).

ЖОУДЕЧІА *ж.* (15) (*молд.* жудечие) (*частина села, де знаходилася резиденція судді*): и потвръдили есми емоу оу нашеи землі оу молдавскон... села на имъ боучомбни... и на оусти стоуденца темешещи обѣ части жоудечіе (Суча-

ва, 1434 *Cost.* I, 386); слоузъ нашемоу, михоулоу пожароу, да е(ст) село, на имь богдъиешїи, и половина о(т) оа(н)-чиноу жоудечїю, що е(ст) повише моголи (Сучава, 1491 *Cost.* D. 37).

ФОРМИ: *наз. одн. жоудечїА* (1434 *Cost.* I, 398); *знах. мн. жоудечїи* 6 (1436 *Cost.* I, 467; 1439 *Cost.* II, 41; 1442 *Cost.* II, 93; 1455 *Cost.* II, 540; 1458 *BD* I, 19; 1488 *BD* I, 356); жоудечїе 3 (1434 *Cost.* I, 386; 1436 *DIR*«А» 469; *Cost.* I, 475); *молд. жоудечїиле* 2 (1488 *BD* I, 361, 362); жоудѣчи 1 (1458 *BD* I, 19).

ЖУДЪ *див. ЖОУДЕ.*

*ЖОУДѢЧИЕ *див. ЖОУДЕЧІА.*

*ЖУКОВЕЦКІЙ *прикм.* (I) ◇ дорога Жуковецкая *див. ДОРОГА* I.

ФОРМИ: *знах. одн. Жуковецкую* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

Пор. *ЖУКОВЪ.

*ЖУКОВЪ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*) Жуків: и мы... дали есмо емоу имене в Лоуцкомъ повете оу Жоукове село Альшовъ (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); въ Жуковъ одъ воза по грошу, а одъ коня не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Жоукове* 1 (1446 *AS* III, 5); въ Жуковъ 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*ЖУКЪ ч. (1) (*особова назва*): ми кнА(з) великии швидригано... дали есми и(м) рычеговъ... о(т)мъноу шлахетно(му)у Фе(д)ороу жоукови половиноу рычегова (Луцьк, 1445 *P* 148).

ФОРМИ: *дав. одн. жоукови* (1445 *P* 148).

ЖОУЛА ч. (6) (*особова назва, молд., пор. Жулие*): Мы Александръ воевода... чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ... оже есмы дали шолданъ петрови и женъ его дщери пана жули... едно село на шумузи (Сучава, 1411 *DIR*«А» 439); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинни наши слоуги Жоурка Пънтече и брат его Петриманъ... сынове Жоула Пънтече... жаловали есмы их особноу нашею милостїю (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. Жоула* 3 (1491 *BD* I, 451; 1495 *BD* II, 248); *род. одн. жули* 2 (1411 *DIR*«А» 439); *жу* 1 (1465 *GL* 176).

Див. ще ЖОУЛКА.

ЖОУЛЕЩИ, ЖОУЛЕЩИ *мн.* (6) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣше пра(во)ую и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... едно село на имь жоулещїи (Сучава, 1437 *Cost.* I, 520); А хотарь томоу... сѣлоу... на имь Жоулеши да ест... по коуда из вѣка оживали (Гирлов, 1499 *BD* II, 144).

ФОРМИ: *наз. Жоулеши* 5 (1453 *Cost.* II, 472; 1455 *Cost.* II, 553; 1499 *BD* II, 144); жоулещїи 1 (1437 *Cost.* I, 520).

*ЖОУЛИНЪ *прикм.* (2): Ио Стефан воевод... знаменито чиним... ож прїдоша пред нами... Негша... и пак наше слоуги Грозе и брат его Негриль... сынове Жоулини... и продали свою... отниноу (Сучава, 1491 *BD* I, 451); Там мы видѣше его право... слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... село... що бил коупил те село Аврам вистарник от... Манчюл и от племинник его от Ion Лога, сестричичи Жоулини (Сучава, 1493 *BD* II, 21—22).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. жоулини* (1491 *BD* I, 451; 1493 *BD* II, 22).

Пор. ЖОУЛА.

ЖОУЛИЧОУ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): а хотарни(к) былъ оана жоуличоу (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

*Див. ще *ЖОУЛИЧЪ.*

*ЖОУЛИЧЪ ч. (41) (*особова назва, молд. Жоулич, лат. Iulius*): мы боАре... алехсандра воеводи... па(н) Аки(м) калїАнови(ч)... па(н) да(н)чу(л) жули(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сѣре(т) мисто... сестрѣ господарА нашего корола (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А на то ест... вѣра и доуша пана... Оана Жоулича (Баків, 1457 *BD* II, 258).

ФОРМИ: *наз. одн. жули(ч)* (1421 *Cost.* I, 142; 1445 *Cost.* II, 730; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 562); *род. одн. жоулича, жули(ч)* 36 (1441 *Cost.* II, 138; 1443 *Cost.* II, 156; 1445 *DIR*«А» 483; 1447 *Cost.* II, 282; 1448 *Cost.* II, 317; 1453 *DIR*«А» 503; *Cost.* II, 496; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 526; 1456 *Cost.* II, 569; 1457 *BD* I, 4 і т. ін.); жоуличи 1 (1448 *Cost.* II, 355).

Див. ще ЖОУЛИЧОУ.

ЖОУЛКА ч. (1) (*особова назва, молд., лат. Iulius, пор. Жулие*): мы Стефан воевода... знаменито чиним и сим листом нашим... оже прїдоша прАд нами... слоуга наш Иванко Левич... и племеникъ их Жоулка Пънтече... и продали свою право отниноу (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоулка* (1492 *BD* I, 509).

Див. ще ЖОУЛА.

*ЖУМАТАТЕВИЧЪ *див. ЖУМАТАТЕВИЧЪ.*

ЖУМАТАТИНСКІЙ ч. (1) (*особова назва*): Мы панове господарѣ нашего, илїи воеводи, на имА панѣ вилча о(т) липники... и панѣ мындрѣ жумататинскїи... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ... господарѣ нашѣ кролю по(л)скомоу... голдъ... оучини(л)... мы такоже... обичоуемъ... тотъ... голдъ... королеви полскомоу... илїаша воеводи... его листомъ потверженни... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *наз. одн. жумататинскїи* (1436 *Cost.* II, 701).

*ЖОУМАТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖУМЕТАТЕ, ЖОМЕТАТЕ, ЖОМОТАТА, ЖУМТАТЪ, ЖУМЪТАТЕ, ЖУМЪТАТЪ, ЖУМЕТАТЕ ч., *невідм.* (21) (*особова назва, молд. «половина»*): А на то... вѣра пана Жуметате Иона (Сучава, 1403 *RS* 338); а мърини, дщци жоуржа жоуметате, ен сѣ достало, оу еи част, село (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161).

*ЖУМЕТАТЕВИЧЪ ч. (27) (*особова назва*): а на то... вѣра пана жуметатевича (Сучава, 1412 *DIR*«А» 440); а на то... вѣра пана шефоула жомотатевича (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300).

ФОРМИ: *род. одн. жоумътатевича* 12 (1428 *Cost.* I, 218, 224; 1436 *ВАМ* 34; *Cost.* I, 488; 1437 *Cost.* I, 529; *Mih.* 203; 1438 *DBAc* 27; *DIR*«А» 472; 1439 *Cost.* II, 32, 35, 42, 62); жуметатевича, жоумотатевича 6 (1412 *DIR*«А» 440; 1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 267; 1436 *Cost.* I, 468; 1439 *Cost.* II, 46; 1441 *DBAc* 40); жоумататевича, жумататевич(ч) 3 (1436 *ВАМ* 29; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *Cost.* II, 7); жоумотатевича 2 (1436 *Cost.* I, 455, 481); жометатевича 1 (1428 *Cost.* I, 207); жомотатевича 1 (1428 *Cost.* I, 202); жоуметатевичА 1 (1419 *DIR*«А» 444); жоумотатевича 1 (1448 *Cost.* II, 300).

*ЖУМЕТАТЕВЪ *див. *ЖОУМОТАТЕВЪ.*

*ЖУМЕТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

*ЖОУМОТАТЕВЪ *прикм.* (25): а на то вѣра... пана иона жуметатева (Сучава, 1403 *ДГАА*); а на то е(ст)... ви(ра) жоуметатеви(х) сновъ (I) (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 169); А на то е(ст)... вѣра пана шефоула жоумътатѣва (Сучава, 1442 *Cost.* II, 97).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. жомотатева* 7 (1428 *Cost.* I, 221; 1429 *ДГОБК*; *Cost.* I, 249, 270, 291; 1431 *Cost.* I 318; 1433 *Cost.* I, 353); жоумотатева 3 (1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 484; 1442 *Cost.* II, 101); жоумътатева 3 (1436 *Cost.* I, 473; 1439 *Mih.* 206; 1442 *Cost.* II, 88); жометатева 2 (1427 *Cost.* I, 182; 1427 *DIR*«А» 450); жомотатева 2 (1427 *Cost.* I, 196; 1429 *Cost.* I, 259); жуметатева, жоуметатева 2 (1403 *ДГАА*; 1429 *Cost.* I, 280); жомътатева 1 (1429 *Cost.* I, 239); жомотатѣва 1 (1428 *Cost.* I, 234); жоумътатѣва 1 (1442 *Cost.* II, 97); *род. мн. жоуметатеви(х)* (1425 *Cost.* I, 169).

Пор. ЖУМЕТАТЕ.

ЖУМТАТЪ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

ЖУМЪТАТЕ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

*ЖОУМЪТАТЕВИЧЪ *див. ЖУМЕТАТЕВИЧЪ*

*ЖОУМЪТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖОУМЪТАТЪ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

ЖОУМЪТЪЦЪНИИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавскому князівстві*): а мърини... еи съ достало... село на имь жоумътцънни (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161).

ФОРМИ: *наз. жоумътцънни* (1492 *Cost.* S. 161); *знах. жоумътцънъ* (1492 *Cost.* S. 161).

*ЖУМЪТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

*ЖУМЪТАТЪВЪ *див. *ЖОУМОТАТЕВЪ.*

*ЖУМЪТЯТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖОУПАНЪ, ЖЮПАНЪ *ч.* (62) (*старшина, також титул молдавської феодалної знаті*) **жупан:** а на то вбра моА и моихъ сино(І) вбра, вбра жупанаяги жо(р)жевича вбра жоупана стецкова и съ братиАми его (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); А (на болшоую крѣпост и потвърждѣніе т(о)моу всемоу... вельли е)сми нашему ввриоמוу жоу(пан)у Тью(то)улоу логотѣоу писаті и нашоу (печат привѣсити к) семоу листоу нашему (Ясси, 1497 *BD* II, 97).

ФОРМИ: *наз. одн. жоупанъ* 3 (1400 *Cost.* I, 36; *DIR* «А» 433; 1404 *GM*); *жюпанъ* 1 (1407 *Cost.* I, 56); *род. одн. жупана, жоупана* 9 (1392 *Cost.* I, 8; 1400 *Cost.* I, 37; 1414 *Cost.* I, 111; 1422 *DIR* fig 35; 1433 *Cost.* I, 350); *жюпана* 4 1.392 *Cost.* I, 8; 1393 *Cost.* I, 14; 1407 *Cost.* I, 56); *дав. одн. жоупаноу, жоу(пан)оу* (1448 *Cost.* II, 314; 1449 *Cost.* II, 380; 1453 *Cost.* II, 466; 1462 *Cost.* D. 12; 1484 *BD* I, 279; 1487 *BD* I, 294; 1492 *BD* I, 511; 1493 *BD* II, 4, 6; 1497 *BD* II, 97 і т. ін.); *знах. одн. жупана* (1475 *BD* II, 336); *ор. одн. жоупаномъ* (1411 *Cost.* I, 84).

*ЖУРАВЪНИКИ *див. ЖОРАВЪНИКИ.*

ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖА, ЖОУРЖЪ *ч.* (55) (*особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу*): а на то е(ст)... вбра паиа жоуржи фратов(ско)го и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); И оуоставше слоуга наш Жоуржа Поуцъноул та заплатил оуси тоти пинъзи р злат оу роуки слоугам нашим (Васлуй, 1497 *BD* II, 107).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоуржа* *Zurza* 13 (1465 *GL* 176; 1467 *BD* I, 118; 1483 *BD* I, 267; 1487 *BD* I, 301; 1488 *BD* I, 354; 1489 *BD* I, 367; 1493 *CVD* 6; 1495 *BD* II, 46; 1497 *BD* II, 107 і т. ін.); *журжА* 3 (1449 *Cost.* II, 386; 1453 *Cost.* II, 495; 1456 *Cost.* II, 568); *журжъ* 3 (1443 *Cost.* II, 179; 1453 *Cost.* II, 459; 1456 *Mih.* 213); *зам. дав. паноу жоуржа* 3 (1460 *Cost.* S. 33; 1487 *BD* I, 301, 302); *род. одн. журжи, журжі* (1428 *Cost.* I, 224; 1441 *DBAc* 40; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *Cost.* II, 446, 454, 462, 473, 496; 1454 *Cost.* II, 501; 1491 *BD* I, 451 і т. ін.); *дав. одн. журжи* (1483 *BD* I, 267; 1487 *BD* I, 302; 1489 *BD* I, 367; 1493 *CVD* 6; 1495 *BD* II, 59, 87; 1497 *BD* II, 107, 116); *знах. одн. дчоуржоу, дчоу(р)жоу* 2 (1496 *ПДСВВ*); *чжоуржоу, сзигъи* 2 (1494 *BD* II, 386, 388); *дчоуръжа* 1 (1496 *BD* II, 407); *ор. одн. Дчуръжею, Дчуржою* (1496 *BD* II, 401).

*Див. ще ГЕРГЕ, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЖА² *ж.* (2) (*особова назва*): И оуоставши господство ми и заплатили есми оуси тоти вишеписанныи пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Данкоу... и оу роуки сестричичи его Жоуржи (Сучава, 1481 *BD* II, 248).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоуржа* (1481 *BD* I, 248); *дав. одн. Жоуржи* (1481 *BD* I, 248).

ЖОУРЖЕВИЧЪ, ЖЮРЖЕВИЧЪ (8) (*особова назва*): а на то... вбра жупана юги жо(р)жевича (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а при томъ были свѣдъци па(н) иванъ жюржевич па(н) петръ судия (Погоничі, 1422 *P* 98); а тому свѣдъци панъ миколаи спичникъ... панъ ивашко жчюръ(ж)вичъ (І) (Галич, 1424 *P* 106); ТА(м) мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми емоу... половина село (І) на имь Жоуржеши на Ставницъ, шож он коупил от Косте и от Стана, сынове Жоуржевич(и), за п злат (Васлуй, 1465 *BD* I, 88).

ФОРМИ: *наз. одн. жоуржевичъ* 1 (1436 *Cost.* II, 701); *жюржевичъ* 1 (1436 *Cost.* II, 701); *жюржевичъ* 1 (1422 *P* 98); 1 *жчюръ(ж)вичъ* 1 (1424 *P* 106); *род. одн. жо(р)жевича* 2 (1392 *Cost.* I, 8; 1393 *Cost.* I, 14); *зам. дав. къ жюржовича* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *наз. мн. Жоуржевич(и)* 1465 *BD* I, 88).

*ЖУРЖЕВЪ *прикм.* (4): а на то... вбра... пана жюржева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); тое въсе вышеписанное да е(ст) имь о(т) на(с) оури(к) и съ въсѣмъ доходо(м) имь и дѣтемъ жоуржевимъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 569).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. жюржева* 1 (1392 *Cost.* I, 8); *журжева* 1 (1429 *Cost.* I, 258); *дав. мн. жоуржевымъ* 1 (1429 *Cost.* I, 242); *жоуржевимъ* 1 (1456 *Cost.* II, 569).

Пор. ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ.

ЖОУРЖЕШИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): ТА(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми емоу ... половина село на имь Жоуржеши на Ставницъ (Васлуй, 1465 *BD* I, 88).

ФОРМИ: *наз. Жоуржеши* (1465 *BD* I, 88).

*ЖОУРЖИКА *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу*): и дали есми емоу... еще село где би(л) мали(ч) оу жоуржики (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); а на то е(ст)... вбра пана жоуржики комиса (б. м. н., 1453 *Cost.* II, 496).

ФОРМИ: *род. одн. жоуржики* (1437 *Cost.* I, 541; 1453 *Cost.* II, 496).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.

*ЖОУРЖИНЪ *прикм.* (5): а мы... есми дали и потвърдили... дочкам Жоуржиним... тое село на Винной (Сучава, 1493 *BD* II, 14); а мы такожде и от нас есми дали и потвърдили... сыном Жоуржином... село на имь Недеяни (Ясси, 1497 *BD* II, 96).

ФОРМИ: *наз. мн. Жоуржини* (1495 *BD* II, 64); *дав. мн. Жоуржиним* 2 (1493 *BD* II, 14); *Жоуржином* 1 (1497 *BD* II, 96).

Пор. ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖА².

ЖОУРЖОУ *ч., невідм.* (10) (*особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу*): а на то е(ст)... вбра пана жоуржоу жоумътаевича и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); дали и потвърдили есми и(м)... на имь съкоуяніи ... и доумбръвица, где би(л) жоуде жоуржоу (Сучава, 1491 *Cost.* D. 37).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЖЪ, ЖУРЖЪ, ЖЮРЖЪ *ч.* (208) (*особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу*): Іо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже тотъ слуга наш тодоръ исъ своею братнею... жюржъ слоужили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); созналъ то передъ нами панъ ходько своею доброю волею... аже продалъ свою половицю переросли брату своему ж(ч)юржеви (Галич, 1424 *P* 106); и оуоставше пан Жоуржъ гоуменник та заплатил оуси тоты вишеписанніи пинъзи (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. журжъ* 15 (1409 *Cost.* I, 64; 1421 *Cost.* I, 141; 1426 *Cost.* I, 178; 1432 *Cost.* I, 343; 1433 *Cost.* I, 361; 1434 *Cost.* II, 665; 1439 *Mih.* 205; 1443 *Cost.* II, 148; 1445 *Cost.* II, 218; 1470 *BD* I, 153 і т. ін.); *журжъ, Журжъ, журжъ* 14 (1418 *Cost.* I, 127; 1424 *Cost.* II, 956; 1429 *Cost.* I, 242; 1432 *Cost.* I, 327; 1434 *Cost.* I, 398; 1454 *ПГПММ*: 1456 *Cost.* II, 569; 1471 *BD* I, 164; 1499 *BD* II, 135, 162 і т. ін.); *жюржъ* 5 (1393 *Cost.* I, 13; 1407 *Cost.* II, 623, 629; 1408 *Cost.* II, 633); *род. одн. журжа, журъжа* 142 (1412 *DIR* «А» 440; 1420 *Cost.* I, 136; 1426 *VAM* 22; 1431 *Cost.* I, 318; 1437 *Cost.* I, 536; 1442 *Cost.* II, 93; 1452 *Cost.* II, 432; 1468 *BD* I, 130; 1487 *BD* I, 302; 1499 *BD* II, 135 і т. ін.); *жюржА* 6 (1407 *Cost.* I, 56; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437; *Cost.* I, 69; 1411 *DIR* «А» 439; *Cost.* I, 95); *жюржА* 6 (1403 *ДГАА*; *RS* 338; 1407 *Cost.* I, 56; 1409 *Cost.* I, 65; 1411 *Mih. Alb.*; 1436 *Cost.* I, 481);

жоуржі 1 (1411 *Cost.* I, 85); жоуржъ 1 (1484 *BD* I, 286); *дав. одн. жоуржоу, žurju* 8 (1426 *Cost.* I, 182; 1429 *Cost.* I, 290; 1436 *Cost.* I, 444; 1460 *Cost.* S. 33; 1465 *GL* 176; 1471 *BD* I, 164; 1499 *BD* II, 135); ж(ч)юр(ъ)єви, ж(ч)юржеви 2 (1424 *P* 106); жоуржеви 1 (1434 *Cost.* I, 391); *знах. одн. журжа* (1432 *Cost.* I, 327; 1496 *PCBB*); *ор. одн. жоуржемь* 1 (1458 *BD* I, 6); ж(ч)юр(ж)мъ 1 (1424 *P* 106).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКОВЬ, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЖЪ *див. ЖОУРЖА¹.*

ЖОУРЖА *див. ЖОУРЖА¹.*

ЖОУРКА *ч. (3) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу):* мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ жоурка драготескоуль слоужиль намъ право и върноу службу (I) (Сучава, 1412 *DIR* «А» 440); мы Стефан воевода... знаменито чиним ... оже тотъ истинный нашъ слоуги Алекса и Журка... слоужили намъ право и върно (Васлуй, 1495 *BD* II, 45—46).

ФОРМИ: наз. одн. жоурка, Журка (1412 *DIR* «А» 440; 1495 *BD* II, 46, 248).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКОВЬ, ЖОУРЪ.*

***ЖОУРКАНИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* дали и потвърдили есми им... их правоу отниноу, едно село на имъ Жоуркани (Сучава, 1495 *BD* II, 84).

ФОРМИ: наз. Жоуркани (1495 *BD* II, 84).

ЖОУРКОВЬ *ч. (1) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу):* и також есмо дали... томоу свѣтому нашему монастыроу а фалчоу и три фертали винограда... що был дал тогоу фалчоу и три фертали томоу свѣтому нашему монастыроу пан Юга вистіарник, що же был он коупил тот виноград от Жоурковъ мѣсникъ, сына киш Ласлюу от Хрълови, за ке златы оугръских Червлини (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Жоурковъ (1499 *BD* II, 148).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЪ *ч. (2) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу):* и дали есми... монастыроу... цигане на имъ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею ... и Жоуръ съ чельдею (Сучава, 1487 *BD* I, 312).

ФОРМИ: наз. одн. Жоуръ (1487 *BD* I, 310, 312).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЬ.*

***ЖЧЮРЖЪ** *див. ЖОУРЖА¹.*

***ЖЧЮРЪ** *див. ЖОУРЖЪ.*

***ЖЧЮРЪЖВИЧЪ** *див. ЖОУРЖЕВИЧЪ.*

ЖЪ *див. ЖЪ.*

***ЖЪДАТИ** *див. ЖДАТИ.*

ЖУВИТУ СІА *див. *ЖИВИТИ СЕ.*

***ЖЫВОТЬ** *див. *ЖИВОТЬ.*

***ЖУВУЈ** *див. ЖИВЪ.*

***ЖЫДИЧЫНЪ** *ч. (3) (назва села у Волинській землі)* Жидичин: у того гостинца кгрунтъ Теременский по левой руке, а по правой Поддубецкий, просто ку гостинцу до жидичина отъ ольки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ФОРМИ: род. одн. жидичина (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

***ЖЫДОВСКИЙ** *див. *ЖИДОВСКИЙ.*

ЖЫДЪ *див. ЖИДЪ¹.*

ЖЫКГИМОНТЬ *див. ЖИГМОНТЬ.*

***ЖЫКГИМОНТЬ** *див. ЖИГМОНТЬ.*

ЖЫКГМОНТЬ *див. ЖИГМОНТЬ.*

***ЖЫТИ** *див. ЖИТИ.*

***ЖЫТЬЕ** *с. (2) згода, злагода, мир (1):* Такежъ и панове рада наша намъ поведали штожъ ты писалъ о томъ къ намъ, абы намъ мовили быхъ были съ тобою въ жытѣи и въ добромъ прыятельстве (Троки, 1494 *BD* II, 387); а тыми разы

до тебе твоими послѣ о(т)казали есмо што пановъ рады наше пры насъ супо(л)на не было а жы(т)я с тобою не о(т)мови(ли) есмо и тыми разы (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*).

ФОРМИ: род. одн. жы(т)я (1496 *ПДСВВ*); *місц. одн. въ жытѣи* (1494 *BD* II, 387).

ЖЪ, ЖЪ, Ж *част. (605) 1. (нідсилювальна) ж, же* (465): А се А король казимиръ... далъ есмь служъ своему иванови дворище занъво (так.— *Прим. вид.*) матъчича што жъ слушаеъ перемыскоу волости (Казимир, п. 1349 *P* 3); а што може причинити болше межѣ тѣми вжитки то на свое польшбъне яко жъ торговла исталася (Львів, 1370 *P* 18); мы кнА(з) литовский кнА(з) олександро корѣатовичъ... чинимъ свѣдочно своимъ листомъ всѣкому доброму кто жъ на сеи листъ посмотритъ што жъ былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви (Смотрич, 1375 *P* 20); А се я пан Ивашко Дичко Васильевич сознаваю симъ моимъ листомъ каждому доброму комуужъ коли его потрѣбно боудеть видети што жъ былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви (Луцьк, 1461 *AS* I, 53); а коли(ж) кто моу(ж)оубоиство учи(т) (!) а не ведаю(т) его староста не имаеъ прото жалобы чини(т) (XV ст. *BC* 24—24 зв.); у hranyciu y mezu samy iestno protezyu sebe potozylu y korcu zaspaty poczonszy od toley wetykoyi dorohy... w tuju rozplutu ktoruiuz mykasz zawedyly pana nemiryn pamisnyk (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

2. (*ототожнююча, з формами займ. з ос.*) ж, же (4): а се zde ему жъ сѣ маневъ досталъ (Манів, 1478 *AS* I, 76); И пак оу томъ и оу тотже час прїиде прѣд нами и прѣд нашими бояре Наста... по еиж доброй воли... и прода(ла) свою правоу отниноу (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

3. (*виділювально-приєднувальна*) теж, також (39): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую... исполна жъ (б. м. н., 1352 *P* 6); просимо вашей мл(с)ти штобы есте оучинили иный листо... на 7 тисѣчи подо кроловою жъ печатию (Сучава, 1388 *SL*); Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ кобрыню, и зъ млына... десятую мѣрку... и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрыни жъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); Мы... кнѣзь Александро... чинимъ знаменито... иже... дали есмо емоу имене... село Альшовъ на рече на Стоубле... а Деков на Стоублежъ (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); А ещо Левону жъ Шоломичу призволили есмо Неверово село держати (Берестя, 1463—1478 *PEA* I, 35); Село радосто(в) а в томъ селе три чѣвки а четє(р)ты(и) отамо(н) а вси ещо воли не выседали оди(н) чѣвкъ стары(и) и тотъ подымъщиноу даеъ а тые выседе(в) волю подымъщиноу жъ боудоутъ давати (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); Жаловали намъ очивисто люди нашы бортеве... на бортина жъ, на Яцка Вьштортовича (Вільна, 1495 *РИБ* 601—602); Такъ же ваша милость абы есте знали, бо послали есмо нашего посла до Мендлі Кгерѣа цара Перекопского, вѣше жъ милости тоежъ для прыгоды (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

4. (*у знач. сполучника*) (*зв'язує речення*) (96) а (*єднальний*) і (79): знаемо чинимъ симъ нашимъ листомъ(м) каждому(му) доброму(у) кто коли на сеи листъ оузритъ или оуслышитъ его чтоучи ко(м)у ж то(г) листоу боудеть потрѣбизна (Медика, 1407 *P* 72); мы выликій кнѣзь швітриг(а)л) свѣдомо чинимъ всѣкому симъ нашимъ листомъ кто во не возиритъ или оуслышитъ чтучи комуужъ будеть того потребно (Житомир, 1433 *P* 126); протъ жъ Азь... приступилъ есмь ку...

па(н) володиславови бжїею мїлстїю королю польско(м)... ис тыми горо(д) исъ кремѣницемъ и съ братславлемъ и съ иными города и землѣми штожъ тыми ра(з) оу моюмъ держаниюу су(т) которьжъ жь то исъ(с)тара давна ку свѣтои корунъ пильской (!) прїслушаютъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); Мл(с)тею бжїею мы петръ воевода г(с)п(д)рѣ землі мо(л)давской чини(м) знаменито ис сѣмъ листомъ(м) иаши(м) каждому добромому коли(ж) то(г) кому будеть потрѣбизна оже... дали есми се(с) на(ш) ли(ст) наши(м) прїѣтелемъ

(Сучава, 1456 ПМВП); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотришь, або чтучи его вслышитъ, комужь будетъ того потреба въдати (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); чинимо ведати симъ листомъ нашимъ хто на него посмотришь або чтучи его услышитъ ксмужь того потреба (!) будетъ ведати (Троки, 1498 ГВКОО);

б) (преддвуальный) а, і (17): кто жь коли зломи(т) нашу грамоту су(д) пре(д) б(г)мъ (Перемишль, 1390 Р 176); коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому призолили быхомъ выкупити и тогда имбемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесятъ копъ туу подольскими полугрошники (Турейськ, 1429 Р 112—113); Колижъ всего прирощена постат своего передоку видъ на быванна наслѣдовати, про тож и мы... от родителей нашихъ обычаевъ цнотами ошлѣхтеныхъ и похвалиныхъ отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 ВД II 283); И пани вошла въ клѣтъ со мною посполу и велѣла мнѣ передъ собою полотна подѣлити на нолю (!), и я подѣлилъ; половину жь полотень собѣ взяла, а половину велѣла мнѣ послати до Крозь до сестры (Вильна, 1498 АЛМ 163);

(преддвуе вставне речення) і, а (1): И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслушавшы и съ паны радою нашею то помыслившы, ижъ то ест(ъ) речъ неслушная, не видевшы записовъ, всказывати третью часть Совѣ або вноу Борисовой жонѣ на его поведанье, который жѣ самъ записы поламалъ, а передъ тымъ третее части Совѣ не поведаячы (Вильна, 495 РИБ 620).

Див. ще ЖДЕ, ЖІЕ¹, ЖО.

*ЖЪЖЕНЫИ прикм. (4) ◇ серебро жъженое див. СЕРЕБРО.

ФОРМИ: знах. одн. с. жъженое, женое 3 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II 791; 1460 ВД II, 275); жеженое 1 (1434 Cost. II, 670).

І ЖЪНЫИ <КАЖНЫИ> (1): колі шлА(х)ТА шлА(х)тіча забье(т) за голову шестьдеса(т) гривенъ за жьны(и) (!) члонокъ оутѣтыи три(д)ца(т) гривенъ (XV ст. ВС 24 зв.).

Див. *КАЖНЫИ.

ЖЮДЕ див. ЖОУДЕ.

ЖЮМЕТАТЕ див. ЖУМЕТАТЕ.

*ЖЮМОТАТЕВИЧЪ див. *ЖУМЕТАТЕВИЧЪ.

*ЖЮМОУТАТЕВИЧЪ див. *ЖУМЕТАТЕВИЧЪ.

ЖЮПАНЪ див. ЖОУПАНЪ.

*ЖЮРЖЕВИЧЪ див. ЖОУРЖЕВИЧЪ.

ЖЮРЖЕВИЧЪ див. ЖОУРЖЕВИЧЪ.

*ЖЮРЖЕВЪ див. *ЖУРЖЕВЪ.

ЖЮРЖЪ див. ЖОУРЖЪ.

*ЖЮРКОВЪ ч. (1) (назва села у Галицькій землі):

А се А панъ бенко староста галицький и снѣтинський свѣдчю то... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и ввновалъ и оправиль своєю женѣ варварѣ сто гривенъ на своєюмъ селѣ на тольмачи и жюрковѣ (Коломия, 1398 Р 57).

ФОРМИ: місц. одн. на жюрковѣ (1398 Р 57).

ЖЮСИЧЪ ч. (1) (особова назва): А панъ Олехно юрьевиць Жюсичъ продалъ есмь дѣдиною и отъчиною своєю (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: наз. одн. Жюсичъ (1458 ОЖДМ).

*ЖАБОКРИЦКИИ ч. (1) (особова назва): Мы бискупии мацѣи премьски(и) ... па(н) твориАнъ подчѣши(и) Ашко решев(с)ки(и) бьнко жАбокрицки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. жАбокрицки(и) (1404 Р 69).

*ЖАВОРОНКОКИЧЪ див. *ЖАВОРОНКОВИЧЪ.

*ЖАЛОВАТИ¹ див. *ЖАЛОВАТИ².

*ЖАЛОВАТИ² див. ЖАЛОВАТИ³.

З¹ див. ЗЬ.

! З² <ЗА> (I): О пісарє(х) земьскы(х) ко(л)ко має(т) бра(т) з (!) записное (XV ст. СЯ 43 зв.).

Див. ЗА¹.

! З³ <З> (I): а і му к waszoy milosty (!) kolkiz (!) dej przykazywali, prosia welmi, szto b i wasza milost postow k temu nestali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

Див. ЖЬ¹.

ЗА¹ прийм. (1372) I. (з род.) за (Зб) I. (виражає часові відношення, вказує на час, протягом якого щось відбувалося) (ЗЗ): а такъ(ж) оставляемъ (его) Ако за кнА(з) льва были за руски(х) кнАжатъ (Медика, 1415 Р 87); но покоуль вода сА взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть сьножатими своїми о(т)мьнити волбыревце(м) какъ было за отца моего при витовтѣ (Острог, 1458 ОЖДМ); А подымъщиною де(и) давали за великого кнАзА витовта на трети(и) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); а брати имъ мыто по старемоу какъ здавна бывало за дАди нашого за велико(г) кнАзя вито(в)та и за жыкгимоньта (Петрків, 1489 АМВ); и мы листу того выслушавшы и в то(м) листу... его мл(с)ть пишеть... што(ж) степанъ є(р)моли(ч), з братьею своею, поведА(л) его мл(ст)и и(ж) о(т)ц(о)м) и(х) бы(л) дьль еще за великого кнАзА жыкгимоньта (Вільна, 1495 БСКИ); а коли оиъ за своего живота дьвку замуожь выдасть а о(т)прави(т) вьномъ тогды по смрті его иная братія є(г) не могу(т) иньше(г) изьска(т) (XV ст. ВС 36); Што твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ... и въсказалъ еси къ намъ напоминаючи насъ, абыхмо съ тобою прыязнь и миръ вечный взяли... какъ... за предьковъ нашихъ бывало (б. м. н., 1496 ВД II, 407).

2. (виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, які є приводом чогось) (З): Оуставляемъ и(ж) пре(д) нашею обли(ч)ностію алюбю пере(д) нашими паны алюбю пре(д) нашимъ старостою соу(д)я соудачи соуды не може(т) быти кора(н) (!) за зло(г) соуда бо не о(н) самъ соу(д)ить але пановъ (XV ст. ВС 33 зв.).

II. (зі знах.) (1273) I. (виражає об'єктні відношення) (469) а) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) за (147): Тыє вси села... маеть держати... Климентый, владыка Луцкий... а за насъ и чада наша Господа Бога

молити (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); просити му ба за корола и за королевы намьстькы (Казимир, п. 1349 Р 4); мы панове, боАре... слюби(л) есми за наше(г) г(с)дрА стефана воеводу земли молдавскоѣ (б. м. н., 1395 Cost. II, 609—610); а слюбуемъ и слюбили есмо за романа аже имаеть романъ служити... кроло владиславу пол(с)кому... безо лсти и безхитрости (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618); александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинный верига... тАгалъсА съ ротымпановы сыны за хатаръ (Сучава, 1423 ДІР«А» 447); И такожде ни паркалабо-

ве от Немць, ани старости от тою волости... за тадбѣ, ни за доушегоубство... ани за корою дьло... никто их да не смьют их соу(д)ити, лише сам митрополит или его оурьд-нищи (Сучава, 1466 ВД I, 95); маеть настоятель того монастыра... тую землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завьдати, а за насъ Бога просыты (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4);

(у знач. прийм. п р о) (7): а то есми емоу дали оури(к)... што бы они и в(х) племА за равасова села и за татаръ, николи неопомниали (Сучава, 1425 Cost. I, 173); И по сем да знат ваша милость за работоу що сте поустили къ нам поклицари... а мы въсемоу добръ оуразоумехмо, въсе по дробноу (Дольний Торг, 1475 ВД II, 336);

б) (вказує на предмет, в обмін на який виконується щонебудь, а тькож на ціну, за яку щось купується або продається) за (306): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дьдичество собѣ оузАти (б. м. н., 1352 Р 6); игнаткови черневи(ч) дали есмы о(т)мьну за пекули(ч) (Перемисьль, 1390 Р 175); и мы... оставили есмы воитка при сулимовъ бо вонте(к) за другую половину да(л) ѿ ко(п) (Львів, 1412 Р 81); а не оусьхочет ли мА король его мйсть при соколици оставить ино имаеть ми его мйсть дати ми о(т)мьну за соколець (Кременець, 1434 Р 130); А пак господство ми дал есмъ Марини Лолкі за тоти два села еи, за Борилещи и за Дрьготещи, вышпенанное село Селивестриі... оба коути (Сучава, 1481 ED I, 248—249); и они рекли: так правда есть, записывали сА отцы наши по неволи, а пьнАзей жадных за тоє не брали (Луцьк, 1491 AS I, 94); А по нашемъ животѣ, <кто боудет господарь нашей земли... тот бы им не пороушил нашего даан(іа) и> потвьрженіа... заноуже они соби <коупили> за свои правіи пиньзи (Васлуй, 1497 ВД II, 103); И господство мы... дали смо томоу нашему свАтому мнастироу Бистрицьскому измьноу за тоти вышпенанніи села... на Бистричи ж(є) (Яеси, 1500 ВД II, 173);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. д о) (I): И тиж за припасни що съ знайдоут оу Радовецхъ и оу Коцмане... никто аби не имал ни жадное дило (Сучава, 1481 ВД I, 257);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. н а) (3): а на то есмы емоу дали оури(к) за равасова села о(т) сочавъ и о(т) жежїи и за татары (Сучава, 1425 Cost. I, 173); Ино его лиши, за нашу волю (Васлуй, 1476 ВД II, 337);

(у грамотах молдавських канцелярій, відповідає безприменниковій конструкції) (3): А кто що имит имати до их люд(и) боуд которое дьло, или великое или за малое, а их оу(р)едник сам своего чловька да соу(д)Ат (Дольний Торг, 1458 ВД I, 9); Того ради молмома вас коу наши прїА-тели добрїи, оучините за нашу волю та вериите тоти Д

злат(и), понезе соут наши пинъзи (Сучава, 1480—1484 BD II, 369—370);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (2): а тако(ж) ивашко снъ горайцевъ и его бра(ти)... (да) не имаю(т) оуспоминати за тоуою половиною села николи на вькы (Сучава, 1439 *Cost.* II, 36); И оуоставши наши слоуги Тоадерь и брат его Доума... та дали свою част село половина от Броудоурещи...нашему вьрномуу паноу Доума ключникоу... а он имь дал за тотоу половина от Броудоурещи едино село на имь Грозещи (Сучава, 1488 BD I, 325).

2. (виражає причинові відношення) за (281): А jestliby repezej pemeš, tohdy za postupok, jako pгawo pajdet', majet byti kaгan (Луцьк, 1388 ZPL 105); мы великии кйъз швитрикгаиль... чини(м) знакомито... иже даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью за его вьрную службу село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 P 118); Толко за свадоу торговскою и за татбоу, що сь застанет лицем оу трьгоу, аби соудили дворници торговскои тоти люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 257); и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своее, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копъ грошей на томъ имьни (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Биль намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ и поведиль передь нами, штожъ... кнегиня Маря Пинская, и сынъ ее... за его службу дали ему именъ(ь)ице на имя Терепенское (Городно, 1497 РИБ 683); служебникъ за вѣноу не имееть позывать кметѧ его ани теуж пана за виноу кмет(т) (XV ст. BC 13 зв.); Ино мы... за его службу, тые люди... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2,58);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. з чого) (1): И тыми часы его милость вишереченй крал за волю и на причину наияснѣшого кнѧжате пана и пана Владислава... нам вьси мерзѧчки... отпоустил (Гирлов, 1499 BD II, 419);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (зі знах.) (3): а по нашемъ животь... (що бы имь не пор)ушилъ наше даанїА... за нуже есмы (имь) дали за ихъ правою и вьрною службою (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); А по нашемъ животь кто боудет господаръ нашей земли... тотъ що бы имь не пороушил нашего даанїа, али што би имь оутврьдиль... за ихъ правою и вьрною службою (Сучава, 1443 ВАМ 41).

3. (виражає кількісні відношення) за (254): а купиль панъ петрашъ за сорокъ гривенъ (Перемишль, 1359 P 10); созналь то передь нами панъ холько... аже продалъ свою половицю переросли брату своему ж(ч)юржеви за тридцѧтъ гривенъ (Галич, 1424 P 166); Се я кн(д)зъ Юри Василевич Острозского продал есми дьлницю свою иванскую... за полседманатат коп грошей (Берестя, 1448 AS I, 44); а продали есмо емоу вьчьно... за тридцѧтъ копъ широких грошей (Кременець, 1467 AS I, 63); А такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битѧ на годъ... по камьце штобы стоАла за двадцѧтъ копъ г(р)ше (Краків, 1487 АМЛ); Продали есмо мыто берестейское, и дорогикское... краковѧнину Гендрьху Карловичу на тры годы за тисѧчу копъ грошей и за чотыриста копъ грошей (Вільна, 1498 АЛРГ 82—83); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїидоша прѣ(д) нами... наши слоуги... и продали свою правою о(т)ниною... за ле зла(т) татарски(х) (Сучава, 1500 *Cost.* S. 233—234).

4. (виражає відношення мети) за (221): Азъ рабъ бжїн... именемъ стефанъ по прозвищюу винць коупи(х) сь тетрае-

у(г)лъ за своѧ дшѧ и подроужїа ми марѧж и ро(д)тель мой(х) ан(д)реа и марїѧ (б. м. н., 1401 ЗКЄ); про то(ж) митрополи(т) кто боуде(т) оу нашей земли... да не имает(т) ни едно дьло... до ты(х) попо(в), заноу(ж) есми дали то(т) прихо(д) храмоу стого нїколы, за наше здравие и за дшоу нашн(х) родителии и братии наши(х) (Яссн, 1449 *Cost.* II,

392); пакъ оу то(м) оучинили есмы вь за дшїе сѣпочивши(х) пре(д)ко(в), дьдо(в) и родителии наши(х), и за наше здравїе и сп(с)енїе и за здравїе и сп(с)енїе г(с)пж(д)и нашей, мрїи (Яссн, 1500 *Cost.* S. 230);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. д л я) (2): а за большее потверженїе присьгали есми межн собою и кльби сь есми на ч(ст)нын кр(с)тгъ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (зі знах.) (3): мы илїа воевода... чини(м) знаменїто... оже даемъ се(с) нашъ листъ и потвержаемъ даанїа о(т) нашего родителя храмоу оуспенїе свѧтѣи богородици о(т) быстрици за дша нашего родителя (Устя Кракова, 1439 *Cost.* II, 59); да боудет от нас тое произволенїе, за вашѧ здравїемъ и за вашѧм доушамъ (Путна, 1476 BD I, 211—212).

5. (виражає часові відношення) (26) (вказує на відрізок часу, протягом якого щось відбувалося) протягом, на протязї (15): а городовъ оу рускои земли новыхъ не ставити ни сожъженого не рубити докола миръ стоить за В ль(т) (б. м. н., 1352 P 6); А глиняромъ што льпѣли (л) около дому а клепачъ наемаль .3.ехъ льпило за .Д. недѣ(л) (б. м. н., 1386—1418 P 35); идїи о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) селе во одно(м) селе в ноци и вь дїѧ а за две лете николи емѧ не оупомина(л) сѧ ни однимъ словомъ о тое гороженїе (XV ст. BC 21); а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию за е льт о вьськом наше даанїе и слоужбъ (Сучава, 1466 BD I, 95);

(вказує на часову межу дії) після (6): по ишествїи сѣго дѧ за В не(д)ли литовьскимъ кнѧземъ стати оу холмѧ а королеви оу сточьць (б. м. н., 1352 P 6); мы сказоуемъ матееви то(г) конѧ две недѣли хова(т) а боудеть здоровъ за тьи две неделї ино добро а не боуде(т) здоро(в)имееть приетельскии сѧ справи(т) (XV ст. BC 23 зв.— 24); ино есми слюбиди заплати(т) пан(у) михаилу по матцъ бжїи оу па(т)кѣ К гриве(н) а тридеса(т) гривенъ имаемъ заплати(т) п(о) рож(с)твѣ х(с)вѣ за чотыри недѣли (Сабїр, 1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.);

(вказує на відрізок часу, що передував якомусь термінові або якїйс події) за (або відповідає безпрямийменниковій конструкції) (5): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... пак слоубоуемъ и обедахомъ господареви нашему миломоу кроль (л) его милости, абихом мы на того дне и тѣи час, що коли нам его освещенною милость изѧвльѣтъ по его милости посломъ, переж(е) того дне и переж(е) нашего соимоу за S мьсаць, и на мисць оу Коломыи, абихом сь сь его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 BD II, 351); а де(р)жати имь тое мыто до того жъ рокоу за неделю пере(д) свѧтѣки какъ чоты(р)и годы вы(и)доутъ (Петрків, 1489 АМВ); а держати ему тьи мыта тры годы до того ж року до Матки Божее дна первое за неделю (Вільна, 1498 АЛРГ 83).

6. (виражає просторові відношення, вказує на напрям руху або межової лінії) за (що), по той бїк (чого) (10): я Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и далъ село свое Рожьсче... соборной перкви у Луцку... почонь отъ Песчаньки бродку... Бродницею берегъ леса подъ Белую гору, Стыромъ, за монастырь Дубинский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР I/VI, 1—2*); которын то границы и за рику, также копци и грунтъ Карпа Мыкулинского потверждаемъ (Новоселцин, 1430 ГВКЛ 9); а тая землѧ пошла харько(в)ская по коде(н)скоую роудоу за трибьсовъ (б. м. и., бл. 1458 P 167); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми монастырю нашему о(т) нѣмца... киприѧнова пасика... по(ч)нше о(т) приходища молватцу вода вишнївцу... за прѣко(п) на дьл (Сучава,

1470 DIR«А» 522); И мы пытали пани Михайловоє, по чо-моубы она оу поушоу за рекоу оуеждчала (Лукониця, 1478 AS III, 17).

7. (виражає модальні відношення) за, на (8): а приписаль есмь микитино дворище т кому (!) жь дворищю къ перемышльскому ижь было на двоє але А далъ за одною (Казимир, п. 1349 P 3); а кто тоє наше данне пороуши(т), хотА за еди(н) волось, да є(ст) проклѣ(т) о(т) ба (!) (Ясси, 1449 Cost. II, 392); А кто сѣ имет покоусити черес сє лист наш та возмет имѣ циноу, хотА за єдин грош, а тот єст противник нам (Сучава, 1466 BD I, 96); и былъ бы твоя милость зѣ нашимъ господаремъ... въ добромъ пріятелиствє за одинъ на кождого его милости неприятеля (Троки, 1494 BD II, 387).

8. (виражає означальні відношення) (у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. д л я) (4): Тѣм мы... дали и потврѣдили есмы емоу оу нашеи земли... села... на имѣ: Фаоурие на Бистрици и сѣ мѣстъ за став оу Бистрицоу (Сучава, 1468 BD I, 125); И пак дадох и помиловах господство ми... сѣ єдино село... що ... прислушно бѣ къ Бавовских дворов, и сѣ мѣсто за пасику через Сърет оу поустици (Сучава, 1491 BD I, 464).

III. (з ор.) (63 I). (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувалася дія або знаходилося щось) за (38): а потомъ... увєсь лесъ Ретовъ, за Ретовкою... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхІОЗР I/VI, 2); а придалъ есмь ему озера рыбнаА за днѣстромъ (Казимир, п. 1349 P 3); мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... дали есмы цркви тон двѣ сель... єдно єсть леукушовци... а другое єсть за молдавою (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); а одѣ леса аж до урочища Вирной долины, где засталысмо боярѣ Хмельницкихъ... которыи призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкульнскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8—9); Писанъ на прилоуце за (д)непромъ (Прилуки, 1459 P 172); жалова(л) намъ писарѣ нашъ... на воевода троцкого... штожъ о(н) встоупаєтсѣ въ его ловы любецькии за немъно(м) (Вильна, 1499 ВФ);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками, у знач. прийм. н а) (2): мы александръ воевода ... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане... прода(л) єдноу боукату землю... монастырю нашємоу о(т) нѣмца... на имѣ за соухо(м) потоць (Сучава, 1452 Cost. II, 409—410); Сє азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потврѣдили есмы тои свѣтои нашеи цркви... двѣ села на имѣ Левкоушаніи... и Драгомирещіи... за Молдавѣ (Сучава, 1488 BD I, 342).

2. (виражає об'єктні відношення) (12) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) за (9): и кто бы єму неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637—638); которыи (ж) пріходА(т) сілоу алюбо квалъто(м) къ соуду за племенемъ алюбо за слоугамі (XV ст. BC 6); Мы михаль бучацкыи... и кола судья галицкыи... вызнавамы... ижь поидетъ к(то) за своємъ злодѣемъ горАчи(м) пыто(м) а где прииде(т) за ни(т) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣА своего оу (сель) тогда право єму має(тъ) быти третии дѣи по его оуѣ(х)а-нѣъ оу село бе(з) о(т)волоки (Галич, 1435 P 134); И також за тым єднаны и ток(меж)и а (Ма)рена... а она по своеиж(є) воли продала и своего правого оурика єдно сєлище... за сєм дєсѣт злат тоурецьскы(х) (Баків, 1462 BD I, 55);

(у знач. прийм. п р о) (2): Што пишєтъ къ намъ, ижь перво сєго писаль єси до насъ за слугоу своимъ за Матѣємъ о близкостъ имения тєтѣки его (Краків, 1489 РИБ 437);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками, відповідає безприменниковій конструкції) (1): а по наше(м) животѣ, кто боуде(т) господарѣ нашеи земли...

то(т) бы емоу не пороуши(л) нашего дааніа... заноу(ж) есми емоу дали за стоמוу възнесенію (Сучава, 1455 Cost. II, 564).

3. (виражає модальні відношення) (4) за (3): И мы то имѣ призволяємъ: нехай они людей за себе зовуть и нановѣ за собоу посадытъ на церковной земли (Мстиславль, 1500 ACD II, № 3);

(у знач. прийм. н а зі знах. або відповідає безприменниковій конструкції з ор.) (1): и тыи кнѣги имєю(т) быти за трємі ключи замькнути (XV ст. СЯ 42 зв.).

4. (виражає причинові відношення) за (чим), з (чого), через (шо) (4): за повелинимъ велького князя Свядрыгаила... мы дворанє господарскіє... былысмо у... пана Карпа Ивановыча Мыжульнского (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); по(д)писана бысть сѣя капли(ца повєльн)ємъ великодержавного короля прєсвєтлого казимира за божєю млїною короля польского (Краків, 1478 ОБРН 130); иномѣ (!) за челоби(т)ємъ и(м) то єсмо в кїга(х) стары(х) патрїа(р)шєски(х) о(б)рєли и тоую Ста(в)ропигїю мн(с)тырю печє(р)ско(м) с прєдѣлами его ствє(р)жаємъ (б. м. и., 1481 ГПМ).

5. (виражає відношення належності кому) за (3): Сє здєсь просилъ у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходєвичъ землицъ пустныхъ у Каменецкой волости... што дєи за великого князя Витовта бывали за бояры (Краків, 1454 АЛМ 12); а тотъ небо(ж)чикъ бра(т) мо(н) а(н)дрє(и) о(т)хода з сєго свѣта о(т)писа(л) мнѣ имє(н)є о(т)чины своєє третюю частъ... а на дву частє(х) имє(н)А своєго записалъ жонѣ своє(и) вѣно, котораА тыми разы за борисо(м) єсть (Вильна, 1495 ВМБС).

6. (виражає означальні відношення) за, з (2): и мы длА потврѣженА выше писаных рѣчей дали єсмо кн(А)зю Семену сей листъ за нашими печатѣми (Луцьк, 1463 AS I, 56); а длА памѣти соуду нашог(о) дали єсмо кн(А)зю Семену (в ориг. Мєменуоу.— Прим. вид.) Васильевич(ю) сей нашъ листъ за нашими печатѣми (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ІЗА² <ЗЪ> (1): О слоужєбнїко(х) што имоу(т) за зубїто(г) (!) чѣйка одєжоу дра(ти) (XV ст. BC 7).

Див. ЗЪ.

ЗА³ част. (4) (підсилювальна) (у сполуч. щ о з а) за: а мито своє правое да платА(т)... по чотыре гроши, о(т) гривны, шо коли за товара имуть купити, оу нашеи земли (Устя Башія, 1435 Cost. II, 676); А пак они шо за привиліє имали старое на тѣх вышєписаных сєл, от дѣда нашего от Александра воеводи, а она єст скажєна (Сучава, 1490 BD I, 392).

ІЗА⁴ <ЗАСА> (1): Колї шлА(х)тичъ шлА(х)тичу лаєтъ до мѣри а за (!) того того (!) не о(т)зовєтъ алюбо недоканєшт што говори(л) имєє(т) плати(т) за соромотоу ка(к) за головоу шєстьдєсѣ(т) ко(п) гро(ши) (XV ст. BC 29).

Див. ЗАСА.

! ЗАПИСУ див. ЗАПИСЬ.

ЗАБАВА ж. (14) перешкода, затримка: жалують намъ брашевльнє, аже по ти(х) сторонъ много ишкоды чинѣтъ людемъ и(х) и торговлємъ и(х) и забавы (Устя Башія, 1435 Cost. II, 677—678); да єст имѣ слободно и доброволно и бєзъ забавѣ прїєхати до нашеи земли сѣ оусим вашимъ торговлєю и товаром (Сучава, 1475 BD II, 329).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. ! безабава (1453 Cost. II, 445); род. одн. забавѣ 5 (1437 Cost. II, 709; 1454 Cost. II, 508; 1475 BD II, 329); забавы 4 (1453 ПГОВ; 1454 Cost. II, 513; 1457 BD II, 257; 1460 BD II, 269); забавы 3 (1435 Cost. II, 678; 1457 Cost. II, 811; 1463 BD II, 295); знах. одн. зам. род. бє(з) забаву (1456 ПМВП).

ЗАБАВИТИ дієсл. док. (1) (що) затримати (шо), чинити перешкоду (чому): а не имєє(т) тоти два вози никто забавити нигдѣ ни оу чо(м)... въ земли г(с)твами (Сучава, 1446 DIR«А» 485).

ФОРМИ: інф. забавити (1446 DIR«А» 485).

Див. ще **ЗАБАВЛАТИ, ПОЗАБАВИТИ.**

ЗАБАВЛАТИ дієсл. недок. (1) (кого) чинити перешкоду (кому), затримувати (кого): а которыи люди оусхотѣт пойти ис того села за кн(А)за Михайла и за кнѣза Костентина Иванович(ов) Острозких, тыи мают пойти доброволно, а тот их не мает забавляти нивчем кто мает тоє имене выкупати (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: *інф.* забавляти (1488 AS I, 88).

Див. ще **ЗАБАВИТИ, ПОЗАБАВИТИ.**

***ЗАБВЕНІЄ** с. (1) (*цсл.* забвение) ◇ въ забвеніє о с т а в и т и (1) забути, пустити в непам'ять: А кто порошит или въ забвеніє оставит, таковыи да даст ответъ въ день страшного съда христова (*в ориг.* х(с)ва.— *Прим. вид.*) (Гирлов, 1499 VD II, 156).

ФОРМИ: *знах. одн.* забвеніє (1499 VD II, 156).

Пор. ***ЗАБИВАТИ** 2.

***ЗАБЕЖАТИ** дієсл. док. (6) утекти: а хто погадаєт на великого кнѣза животь, а забъжыть въ нашюу землю, того зрадуоу (1) маємъ великомуу кнѣзю, зъ нашов земли выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а хто на ильи воеводи животь погадаєт, а забежить оу нашу землю, и мы такожь имаємъ того израдуоу (1) с нашое земли ильи воеводѣ выдати (Троки, 1442 Cost. II, 719); а кто иметь погадати на наш(ъ) животь и забежить оу кнѣза великого землю, а кнѣз, великин казимирь, имаєт того нашего зрадуА (1) намъ выдати (Ясси, 1445 Cost. II, 726).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн.* забежить 2 (1442 Cost. II, 719); *забежить* 2 (1445 Cost. II, 726); *забъжыть* 2 (1442 Cost. II, 716).

Див. ще ***БЕГАТИ, *ПОБЕЖАТИ, *ПОБѢГНОУТИ, *ПОБѢЧИ, *СБѢЖАТИ.**

***ЗАБИВАТИ** 1 дієсл. недок. (1) (що) (*всаджувати в що*) забивати: ...иа Усоячи въ забивають (б. м. н., п. 1444 АкіОЗР I, 17).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн.* забивають (п. 1444 АкіОЗР I, 17).

Див. ще **ЗАБИТЫ.**

***ЗАБИВАТИ** 2 дієсл. недок. (2) (кого) забувати: И такожде мене не забиваєт (!), але варе как съ вам видит наилучше, так оучините, щобих не загиблѣ (Торговище, 1481 VD II, 358).

ФОРМИ: *нак. сп. 2 ос. мн.* забиваєт 1 (1481 VD II, 358); *1 забиваєт* 1 (1481 VD II, 358).

ЗАБИТЬ дієсл. док. (28) (кого) убити: Теж jestliby... zabit, majet byti kagan jako winpuj (Луцьк, 1388 ZPL 104); Лавринь жалоуетса на мартина ижь емоу мѣръ заби(л) (XV ст. BC 24 зв.); и о(н) пере(д) нами повѣди(л) што(ж) тоє вышеписаное село сомнио... держа(л)... тишко и того тишка тын(ж) лю(д)и соминци забили (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *інф.* забить 1 (XV ст. BC 37 зв.); *заби(т)* 1 (XV ст. BC 37 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч.* забиль, *заби(л)* (XV ст. BC 24, 24 зв.); *3 ос. мн.* забили (1499 ГОКІР); *майб. 3 ос. одн.* забьеть 11 (XV ст. BC 7, 7 зв., 8 зв., 24 зв., 29, 29 зв., 36 зв.); *забьє(т)* 4 (XV ст. BC 7, 24 зв., 29 зв., 36 зв.); *изабьє(т)* 1 (XV ст. BC 24); *3 ос. мн.* забьють (XV ст. BC 37 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by* (jestliby)... *zabil* (1388 ZPL 104, 106); *3 ос. одн. с.* jestliby... *zabilo* (1388 ZPL 106); *перф. пас. 3 ос. мн.* былъ забиты (XV ст. BC 25); *майб. пас. 3 ос. одн. ч.* бѣде(т) лѣ заби(т) (XV ст. BC 29).

Див. ще **ВІТІ 2, *ЗАБИВАТИ, *ПОБИТИ 1, *ОУБИТИ**

***ЗАБИТЫИ** ч. (2) убитий: мы оуставляємъ... хто его приведѣтъ к томоу забитомоу алюбю велѣтъ ты(х) призва(т) боле емоу не придѣтъ одно одинѣ гро(ш) взАтъ (XV ст. BC 25).

ФОРМИ: *дав. одн.* забитомоу (XV ст. BC 25); *род. мн.* забиты(х) (XV ст. BC 25).

***ЗАБИВАТИ** дієсл. недок. (2) (кого) убивати: соу(д) не которыи ка(к) непріятеве (1) свою кро(в)а пріро(ж)нѣю роз-

лѣвають бра(т) алюбю сестроу забивають дла то(г) абы емоу именѣ застало (XV ст. BC 29 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн.* забивають (XV ст. BC 29 зв.).

Див. ще **ВІТІ 2, ЗАБИТЬ, *ПОБИТИ 1, *ОУБИТИ.**

***ЗАВІТІЄ** с. (1) (*стп.* zabicie) убивство: jestliby nekotoryj... o zabitiu detiati... byl obwipen, takowu majet' byti poswetczon trema chrest'janu (Луцьк, 1388 ZPL 107).

ФОРМИ: *місц. одн. о* zabitii (1388 ZPL 107).

Пор. **ЗАБИТЬ.**

***ЗАБИТЫИ** див. ***ЗАБИТЫИ.**

***ЗАБОЛОТЦИ** мн. (1) (*назва села у Волинській землі*) Заболотци: и я ... записую матце своей пане Анне Немирной... Заболотци (б. м. н., XV ст. АкіОЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* Заболотци (XV ст. АкіОЗР 8/IV, 27).

***ЗАБОРОЛ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Заборол: Я кн(А)г(и)ни СеменоваА кн(А)г(и)ни НастасьяА... записую мужу своему имѣнѣА Заборол, а Городок (Степань, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: *знах. одн.* Заборол (1489 AS I, 89).

***ЗАБОРОНЯТИ** дієсл. недок. (1) (шо кому) забороняти: А кто оусхочет тих люди соудити, или дичковати, или мито от них брати... а имь ничто да не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣствѣ... везде да ест имь слободно (Сучава, 1466 VD I, 96).

ФОРМИ: *нак. сп. пас. 3 ос. одн. с.* да не заборонено (1466 VD I, 96).

Див. ще **БОРОНИТИ 3.**

***ЗАБРАТИ** дієсл. док. (3) (кого, що) забрати, загарбати: Жаловаль намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребѣтович иа землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали въ томъ его имени, которое мы ему дали въ Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 РИБ 432—433); И мы Бориса Семеновича пытали: маєшь ли ты, Борисе, о томъ на него доводѣ, штобы онъ наши бояре забралъ мощне за себе съ имѣни, и намъ службы не было (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч.* штобы (ижбы)... *забралъ* (1495 АЛМ 83); *3 ос. мн.* абы... *забрали* (1489 РИБ 433).

Див. ще **БРАТИ 2. *ПОБРАТИ 2.**

***ЗАБѢЖАТИ** див. ***ЗАБЕЖАТИ.**

ЗАБИТЫ дієсл. док. (1) (що) (*всаджити в що*) забити: тамъ же противъ той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку палъ забыты казальы есмо и тую граныцю скончылы (Новоселица, 1430 ГВКЛ 9).

ФОРМИ: *інф.* забыты (1430 ГВКЛ 9).

Див. ще ***ЗАБИВАТИ 1.**

***ЗАВАДА** ж. (1) перешкода: про тоже... слюбили есмо нашему милому господареви, королеви... не помѣноути ты(х) листовъ королевскы(х) и панскы(х), ко ишкоди королеви и къ завади и пано(м) его (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: *дав. одн.* завади (1435 Cost. II, 679).

ЗАВЕДАТИ див. **ЗАВѢДАТИ.**

***ЗАВЕЗАНЄ** с. (1) (*стп.* zawierzenie) договір: И такиж потвержаем и далеи слюбоуем и обещем, иж ест было старыи записы алюбю завезанѣ пригдоло(!) бы съ нам оучинити которыи бывлы (!), алибо на потоум могли бы быти (Сучава, 1462 VD II, 285).

ФОРМИ: *знах. мн.* завезанѣ (1462 VD II, 285).

***ЗАВЕЗКА** див. **ЗАВѢСКА.**

***ЗАВЕРШАНЫ** мн. (1) (*назва людей за місцем проживання*) завершани: Левону Шаломичу шесть челоувѣкъ Завершанъ (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 36).

ФОРМИ: *род.* Завершанъ (1463—1478 РЕА I, 36).

***ЗАВЕСИСТЫИ** *прикм.* (1) ◇ печать завесиста я див. **ПЕЧАТЬ** 1.

ФОРМИ: *ор. одн. ж. завеси(с)тоу* (1387 СП № 12).

ЗАВЕСИТИ *див. ЗАВЪСИТИ.*

ЗАВЕСИТИ *дієсл. док. (7)* (що, що кому) (*провести между*) визначити: Ведаем гораздо в границах и в соуседестве по рекоу Зелвоу к Деречиноу в низ и в верх и тое поле Малеевское розъроблено, на том хочем заведши, присагнoutu (Лукониця, 1478 AS III, 17); Рап пемуга... казат им мпи hranyciu zawesty у Ja tam na tuiu zemlu wyiechat posrotu z рапот Markom (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *інф. завести, zawesty* (1495 ВМЗД; 1500 ДПЖН); *перф. 3 ос. одн. ч. zawel* (1500 ДПЖН); *3 ос. мн. завели, zawely* (1495 ВМЗД; 1500 ДПЖН); *дієприсл. перед. заведши* (1478 AS III, 17).

*Див. ще *ВЫВОДИТИ, *ЗАВОДИТИ.*

ЗАВЖДЫ, ЗАОУЖДЫ, ЗАОУЖДИ, ЗАОУЖДЫ *присл. (13)* завжди: мы... боАри и рада... илѣша воеводи... визнаваемъ... колижь... господарь нашъ... кролю по(л)-скомоу... голдъ вырности... оучини(л)... иже повинни есмы его воли пристати и заоуждын вирнь послушни быти... слюбоуемъ... тотъ истинныи голдъ... ховати (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702); Не есть то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи... наши неприятель... хотѣ своими льстивыми писмы мысли наши противоу намъ завжды чисте а вѣрны... хотѣли бы зроуштити а розорвати (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ); и они поведали пере(д) нами што жъ... тогда любьчо к новоугоро(д)ку слоужаю завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали (Вильна, 1499 ВФ).

Див. ще ОУЖДЫ.

***ЗАВИДОВЪ** *прикм. (1)*: и еще есми потвепотвердили (1) нашем(оу) монастырю оуси монастырски цигане на имъ снѣ завидови оанца и братѣа его цинка и попоушѣ своими чель(д)ми (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. завидови* (1470 DIR«А» 522).

*Пор. *ЗАВИДЪ.*

***ЗАВИДЪ** *ч. (2)* (*особова назва, молд., слов. завида*): мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стоמוу нашемоу пре(д)реченномоу монастырю чельди цигански(х), на имъ вла(д) и лацка и зави(д) и хѣртъ (Сучава, 1448 Cost. II, 352—353); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стоמוу нашему пра(д)рече(н)ному монастырю чельди циганскии на имъ наноу(л)... алекса и зави(д) съ чель(д)ми своими (Сучава, 1453 DIR«А» 503).

ФОРМИ: *наз. одн. зави(д)* (1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«А» 503).

ЗАВИСИТИ *див. ЗАВЪСИТИ.*

***ЗАВИСТЬ** *ж. (1)* заздрѣсть, зависть: прѣгожае(с)а и(ж) зъ гневоу алюбю з зависти то(т) то пана габають кмети приказоуемъ абы вина была на томъ которыи такъ габае(т) позовомъ па(т)на(д)це(т) (XV ст. ВС 14).

ФОРМИ: *род. одн. зависти* (XV ст. ВС 14).

ЗАВИТЕ *присл. (1)* (*стп. zawicie*) остаточно: тогда на роцъ напре(д) реченымъ строунамъ в медыць... завите и конечно вложенымъ намъненымъ з добрымъ розмышлениемъ... осудили есмы и осуждаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши есть к тому мѣсту к тычину... нижли тын пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70).

***ЗАВИТЫИ** *прикм. (2)* \diamond *завитыи рокъ (1), ро к ъ з а в и т ы и (1)* (*стп. zavity rok, стп. zawity rok*) (*строк, під час якого покликана сторона повинна обов'язково прибути*) остаточный строк: тогда я па(н) староста петрашъ с землѣны оучинили есмы межѣ ими завитыи рокъ на (вы)-ведьные границы (Галич, 1401 P 65).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. завитыи* (1401 P 65, 66).

! ЗАВИТЬ (ЗАСТАВИТЬ) (1): но коли панъ дробышъ став завить (1) но покоуль вода сѣ вольеть пото(л) панъ дробышъ) маеть сьножатими своими о(т)мѣннѣи волбыреце(м) какъ было за отца моего при витовтѣ (Острог, 1458 ОЖДМ).

*Див. ЗАСТАВИТИ *.*

ЗАВИША *ч. (3)* (*особова назва*): А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянъ... а панъ Завиша, дворенинъ королевскій, а бояре Кобринские (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); панъ Завиша печатъ приложил (Добучини, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *наз. одн. Завиша* (1401 АкВАК III, 2; 1487 AS I, 239, 240).

***ЗАВИШЕНЬЕ** *с. (1)* (*печатки*) привішення: На што И листъ Нашъ с притисъненьемъ И завишеньемъ Печати Нашое Дали Есмо (Прилуки, 1459 P 172).

ФОРМИ: *ор. одн. завишеньемъ* (1459 P 172).

Пор. ЗАВЪСИТИ.

***ЗАВОДИТИ** *дієсл. недок. (4)* (що, що кому) (*проводити между*) визначити: А коли есмо тые земли заводиль, было при томъ иныхъ добрыхъ людей много Волковянь и иныхъ сторонныхъ (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); У оны тuiu hranyciu мпи zawodytu (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есмо... заводиль* (1451 АкЮЗР II, 106); *3 ос. одн. ч. zawodyt* (1500 ДПЖН); *3 ос. мн. zawodytu* (1500 ДПЖН).

*Див. ще *ВЫВОДИТИ, ЗАВЕСТИ.*

***ЗАВОЛАНЫИ** *дієприсл. (1)* (*стп. zawolany*) оголошений: А с того на(м) Имаю(т) слоужити И наши(м) Намѣстко(м) \tilde{B} . ма стрѣлцема На заволаноую воиноу яко инни землѣне слоужа(т) (Луцьк, 1445 P 148).

ФОРМИ: *нас. мин. знах. одн. ж. заволаноую* (1445 P 148).

ЗАВСЕ *присл. (1)* (*стп. zawsze*) завжды, повсякчас: мы боАре молдавскы... знаменито чинимъ... ижъ... записали сѣ есмы... пану владиславоу, кролеви... вѣрнь слоужити... за все и на вѣкы (Сучава, 1434 Cost. II, 665—666).

Див. ще ОУЗАВСЕ.

***ЗАВСКИЙ** *прикм. (1)* (*пор. Завшьє у Київській землі*): Бил намъ чолом земаинн киевскій... и поведил перед нами, штож, люди его въ Завской волости... издавна даивали в ключъ Киевскій ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: *місц. одн. ж. въ Завской* (1496 АЛРГ 69).

ЗАВЪДАТИ, ЗАВЕДАТИ *дієсл. недок. (5)* (що) відати (чим): Мы приказали тымъ ловцьдомъ вашей милости свиношаномъ и тые новини заведати (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); а тежь што бы еси и самъ в мыто нашо и въ промытоу не встоупальсѣ, неха(н) заведоу(т) мыто нашо и промытоу мытники наши (Краків, 1487 АМЛ); маеть настоятель того монастыря... тую землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати, а за насъ Бога просыты (Мстиславъ, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *інф. завѣдати 1* (бл. 1500 АСД II, № 4); *заведати 1* (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); *мен. 3 ос. одн. заведаетъ* (1484 ЯМ); *нак. сп. 3 ос. мн. неха(н) заведоу(т) 1* (1487 АМЛ); *нехаи заведоу(т) 1* (1488 РИБ 223).

*Див. ще ВЪДАТИ *.*

ЗАВЪЗАТИ *дієсл. док. (1)* (к чому) зобов'язатися (до чого): Мы илѣа воевода... знаменито чини(м)... како... пану нашему мл(с)тивомоу... ко... оуставичноу слоужбы завъзати хотѣчи... тоу, оу левовы... голдъ... оучинили е(с)ми (Львѣв, 1436 Cost. II, 697—698).

ФОРМИ: *інф. завъзати* (1436 Cost. II, 697).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СѦ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СѦ, *ЗАВАЗАТИ СѦ, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СѦ, *ОБАЗОВАТИ СѦ.*

***ЗАВЪЗКА** *див. ЗАВЪСКА.*

***ЗАВЪЗОВАТИ** *дієсл. недок. (1)* (кого робити що) зобов'язувати: и къ оусимъ наши(м) на(с) и наше по(д)данны... завъзоуеми оучинити и полнити то(т) истинныи голдъ (Львѣв, 1436 Cost. II, 698).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. завъзоуеми* (1436 *Cost. II*, 698).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

*ЗАВЪЗОВАТИ СА *дієсл. недок.* (1) зобов'язуватися: оучинили є(с)ми... доброво(л)но сА завъзоуючи... голдъ прв(д)реченными... на каждый ча(с), ховати (Львів, 1436 *Cost. II*, 698).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. сА завъзоуючи* (1436 *Cost. II*, 698).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

*ЗАВЪЗСКА *див. ЗАВЪЗКА.*

ЗАВЪСИТИ, ЗАВЕСИТИ, ЗАВИСИТИ *дієсл. док.* (47) (ш) (*печатъ*) привіснті, прикріпнті шнурком: А на то дали есмо свои листъ и печать завъсили своего князтва (Смотрич, 1375 *P 20*); а на то дали есмы грамоту нашу и печать завъсяли на потвержънъе ть(х) дворищъ (Перемишль, 1390 *P 176*); и на(т) печАть нашу завъсили есмы (Кременець, 1434 *P 131*); а для болшого твердості печать нашу завесити розказали есмо (Городно, 1498 *АрхЮЗР I/VI*, 4); на которыж рѣчи лепѣйше сведетство а болшее потвержене печат н(а)ша ест к семоу н(а)шомоу листу завъшена (Вільна, 1499 *AS I*, 118); А на болшоую крѣпость... велья есмы... нашоу печат завъсити к семоу листоу нашомоу (Яеси, 1500 *BD II*, 176).

ФОРМИ: *інф. завъсити* 28 (1393 *Cost. II*, 607; 1403 *ДГМ*; 1428 *Cost. I*, 210; 1445 *Cost. II*, 727; 1451 *Cost. II*, 403; 1462 *BD I*, 62; 1471 *DIR«A»* 527; 1483 *BD I*, 270; 1499 *BD II*, 163; 1500 *BD II*, 176 і т. ін.); *завесити, завесити* 5 (1459 *BD I*, 35; 1460 *BD I*, 41; *DIR«A»* 515; 1462 *BD I*, 67; 1498 *АрхЮЗР I/VI*, 4); *зависити* 1 (1479 *DC 141*); *перф. 3 ос. одн. ч. завъсилъ* (1386 *P 31*); *1 ос. мн. завъсили есмы* 4 (1391 *P 45*; 1412 *P 81*; 1434 *Cost. II*, 664; *P 131*); *завъсили есмо* 2 (1388 *P 41*; 1414 *P 85*); *есмо... завъсили* 1 (1375 *P 20*); *есмы... завъсили* 1 (1390 *P 176*); *завъсили* 1 (1470 *AS I*, 65); *теп. пас. 3 ос. одн. ж. ест... завъшена* (1499 *AS I*, 118); *3 ос. мн. соугъ завъшены* 1 (1434 *Cost. II*, 666); *завъшены* 1 (1433 *P 123*); *дієприм. пас. мн. ор. одн. ж. завишеноу* (1462 *BD II*, 293).

*Див. ще ПРИВЪСИТИ, *ПРИВЕШАТИ, *ПРИВЪШАТИ.*

ЗАВЪСИТЬ *дієсл. док.* (1) (що) відкласти, відстрочити (1): О дътъ(х) што(ж) не маю(т) ль(т) розоуюмоу своего а боудоу(т) на соу(д) позваны имае(т) имъ соу(д)я ро(к) завъсятъ и запи(с) до ль(т) розоуюмоу ихъ (XV ст. *BC 33*).

ФОРМИ: *інф. завъсиль* (XV ст. *BC 33*).

ЗАВЪЗСКА *жс.* (24) (*грошовое забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди*) закладъ и завъску поставили есмы и рубли чистого сребра тьмъ шо тое село дръжали (Сучава, 1415 *Cost. I*, 116); А кто коли оупоминет, боуд оу которых днох и часох... тот да заплатит завъзкою ̅ рубли сребра (Яеси, 1459 *BD I*, 32); а кто съ покуси(т) тегати бу(д) оу которы(х) дѣе(х) и часох... то(т) тогда да заплати(т) завъзск(у) ̅ рубли сребра чистого (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. онъ* (тот)... заплатилъ завъска (1436 *Cost. I*, 468; 1440 *DBAc 32*); *знах. одн. завъзкою, завъзку* 13 (1418 *Cost. I*, 127; 1423 *DIR«A»* 447; 1448 *Cost. II*, 362; 1449 *Cost. II*, 386; 1452 *Cost. II*, 410, 422; 1453 *Cost. II*, 458; 1455 *Cost. II*, 526, 562; 1459 *BD I*, 32); *завъску* 4 (1415 *Cost. I*, 116; 1440 *DBAc 32*; 1448 *Cost. II*, 362); *завъзкою* 4 (1460 *BD I*, 41; 1462 *BD I*, 67); *завъзск(у)* 1 (1474 *РГС*).

*ЗАВАЗАТИ СА *дієсл. док.* (1) зобов'язатися: и подлу(х) того, яко пере(д)кове наши... присАгою завАзалиСА пол-

нїи держали, а мы такижъ слюбили есми и олдовали (Сучава, 1434 *Cost. II*, 663—664).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. завАзалиСА* (1434 *Cost. II*, 664).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

*ЗАВАЗКА *див. ЗАВЪЗКА.*

*ЗАГАСИТИ *дієсл. док.* (1) (що) загасити: жалова(л) ди(к) на ѳа(л)ка и(ж) у є(г) домоу у вечерА стало(с) (1) свАда прїше(д)ши ѳа(л)ко и загасиль свечю (XV ст. *BC 27*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. загасиль* (XV ст. *BC 27*).

*Див. ще *ПОГАСИТИ.*

*ЗАГАШЕНІЄ с. (3) гасіння: жалова(л) ди(к) на ѳа(л)ка и(ж) у є(г) домоу у вечерА стало(с) (1) свАда прїше(д)ши ѳа(л)ко и загасиль свечю а в томъ то загахенїи дика не веда(л) кто оуранїль (XV ст. *BC 27*).

ФОРМИ: *місц. одн. загахенїю* 1 (XV ст. *BC 27*); *в загахенїи* 1 (XV ст. *BC 27*); *о загахенїи* 1 (XV ст. *BC 27* зв.).

*Пор. *ЗАГАСИТИ.*

ЗАГВОЗДИЄ с. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Загвїздя: оставлАемъ и оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли коупиль или пакъ о(т)мъну ему дали на имА подъ галичемъ чАгрово загвоздие с манастыремъ (КрАків, 1394 *P 54*).

ФОРМИ: *наз. одн. загвоздие* (1394 *P 54*).

ЗАНВОСКЈ ч. (1) (*особова назва*): А па то swidczy rap Michał Bukgrabia Haliczki, pan Indrych Zahwoski (Галич, 1413 *GL 48*).

ФОРМИ: *наз. одн. Zahwoski* (1413 *GL 48*).

*ЗАГИБНУТИ *див. ЗАГИНУТИ.*

ЗАГИНУТИ *дієсл. док.* (12) 1. (*зникнути невідомо куди*) пропасти (8): а шо есмо имѣли листы записани о(т) нашего господарА, о(т) корола... такъ на(м) загыбли по купичевоу смерти, не може(м) и(х) нанти (Бирлад, 1435 *Cost. II*, 679); А и привилїе шо имали Марушка ... и племеница ей... на тое село на Ілїешевци... от дада нашего от Александра воевод(ы, а) тотА привилїА загыбла (Гирлов, 1499 *BD II*, 155).

2. (*перестати існувати, вмерти*) загинути (4): ино оузрѣвши невинность мою велимужинни панови свАтов коруны польсково... не хотАчи да(т) загину(т) мнѣ вѣрно(м) княжАтю... выбавили ма бго(м) ... ис того Атсва (1) и с того оусего злого (Кременець, 1434 *P 130*); а че(и) да(л) бы богъ тобы не загыбло хрестиянство межы вашео мл(с)ти днехъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ 152*).

ФОРМИ: *інф. загинути* 1 (1435 *P 132*); *загину(т)* 1 (1434 *P 130*); *перф. 3 ос. одн. ж. загыбла* (1490 *BD I*, 434; 1499 *BD II*, 155); *3 ос. одн. с. загыбло* (1491 *BD I*, 491); *3 ос. мн. загыбли* 2 (1491 *BD I*, 445; 1492 *Cost. S. 162*); *загыбли* 1 (1435 *Cost. II*, 679); *майб. 3 ос. одн. загинет* (1475 *BD I*, 200); *бжс.-ум. сп. 1 ос. одн. ч. щобих...* загыблѣ (1481 *BD II*, 358); *3 ос. одн. с. бы (щобы)...* загыбло (1481 *BD II*, 358; 1493 *ПОСВВ 152*).

! ЗАГОНЪИ (ЗАГОРНЪИ) *див. ЗАГОРНА 1.*

ЗАГОРНА 1 *жс.* (5) (*назва маєтку у Молдавському князівстві*): а тако(ж) оу тои хота(р) десАтинуо о(т) пчюли бу(д) чин буде(т) да имае(т) бере(т) десАтинуо монастирском(у) рѣ(д)ци а тако(ж) мыта шо будутъ брати рѣбу у хотар загорнѣи (Нямц, 1456 *DIR«A»* 511); а кто... име(т) сА умъшати, бу(д) оу че(м), оу манастире(и) хотарь о(т) загорна, то(т)... узри(т) на(д) собою нашу казнъ (Сучава, 1463 *Cost. S. 45*).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) загорна* (1463 *Cost. S. 45*); *род. одн. молд. загорнѣи* 1 (1456 *DIR«A»* 511); *1 загонѣи* 1 (1456 *DIR«A»* 511); *місц. одн. оу загорнон* (1463 *Cost. S. 45*).

***ЗАГОРНА** ² ж. (2) (назва пагорбка у Молдавському князівстві): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже благопроизволи господство ми... яко да оутвър(димъ) на(ш) црѣковъ, монастырю о(т) быстрици... съ оусими озерами... о(т) червленого кешенева до ди(л) загорни (Сучава, 1455 Cost. II, 531); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже благопроизволи господство ми... яко да оутвърдим црѣковъ монасты(роу) от Быстрици... съ оусими озерами... от Червленого Кешенева до дил Загорни (Дольный Торг, 1458 BD I, 8).

ФОРМИ: род. одн. загорни, Загорни (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8).

***ЗАГОРНА** ³ ж. (7) (назва озера у Молдавському князівстві): мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастырскимъ о(т) немць... и озеры и(х) лучио и захорна (Сучава, 1447 Cost. II, 288); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже дали и потвърдили есмы нашему стмоу монастыроу о(т) нѣмца... едно озеро, на днистръ, на имъ захорна (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. захорна 2 (1447 Cost. II, 288; 1500 Cost. S. 230); зам. знах. оупадаеть... оу захорна 1 (1500 Cost. S. 230); род. одн. молд. загорнѣи (1456 DIR«A» 511); місц. одн. оу загорнѣ (1456 DIR«A» 511).

Див. ще ЗАГОРНОЕ.

ЗАГОРНОЕ с. (2) (назва озера у Молдавському князівстві): мы александр воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю о(т) нѣмца... озеро на (д)нистръ на имъ загорное (б. м. н., 1429 DIR«A» 455).

ФОРМИ: наз. одн. загорное (1429 DIR«A» 455); місц. одн. на загорно(м) (1429 DIR«A» 455).

Див. ще *ЗАГОРНА ³.

***ЗАГОРОВО** с. (1) (назва маєтку у Волинській землі): мы великий кнѣз швитригаиль... чини(м) знакомито... иже... дали есмо тому пре(д)реченому пану андрію за его вѣрную службу село михлинь оу луцкомъ повѣте противъ его отчизны загорова (Київ, 1433 P 118).

ФОРМИ: род. одн. загорова (1433 P 118).

ЗАГОРОВСКИЙ, ЗАГОРОВЪСКИЙ ч. (3) (особова назва): а при то светки были: велможный пан Михайло Монтовтович староста луцкий... а пан Михайло Загоровский (Луцьк, 1474 AS I, 69); а при нас в тотъ часъ былъ Зиновей, нареченый владыка луцкий... панъ Михайло Загоровский (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Загоровский, Загоровский (1474 AS I, 69; 1475 AS III, 14; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ЗАГОРОДИТИ дієсл. док. (3) 1. (що) (відокремити) відгородити (2): да не имають ніколи оупоминати илѣшавы сынове... о то(м) вышписанномъ хотари, половина що къ былне(ш)ем (sic.— Прим. вид.) прислушаеть... развъ тота новаа царина, що си(м) разомъ загорожена (Сучава, 1443 Cost. II, 131—132).

2. (що) (вчинити перешкоду) загородити, перегородити (1): а передьтмы... до руденского подвора(а) дороги жадное не бывало ани оулицы, ино кн(е)г(и)ни еє милость маєт тыи ворота Руденской загородити (Луцьк, 1494 AS I, 101—102).

ФОРМИ: інф. загородити (1494 AS I, 102); перф. 3 ос. мн. загородили (1443 Cost. II, 131); теп. пас. 3 ос. одн. ж. загорожена (1443 Cost. II, 132).

***ЗАГОРЪНИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имъ... селище добринново... и загоръны выше гочмана (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: знах. загоръны (1429 Cost. I, 269).

*ЗАГОШЕНІЕ див. *ЗАГАШЕНІЕ.

***ЗАГОУБИТИ** дієсл. док. (9): (що) втратити: тѣмъ мы... дали есми емоу оу нашей землі оу молдавской села на имъ собранецъ... мишино село, аже мишь загубиль свое имѣніе оу хитльнѣствы (Хогин, 1435 DIR«A» 465); И загубил

Аврам вистарник тоє село оу хитльнѣствы, коли побежал от нас до литовской землі (Сучава, 1493 BD II, 22).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. загубил, загубиль (1435 DIR«A» 465; 1462 BD I, 67; 1480 BD I, 239; 1481 BD II, 258; 1493 BD II, 22); 3 ос. мн. загубили (1491 Cost. DE 37; 1493 Cost. S. 175).

*ЗАГЫБНОУТИ див. ЗАГИНУТИ.

***ЗАДАТИ** дієсл. док. (2) (що кому) завдати, заподіяти: Ktomu, jestliby... гапу nekotoruju zadal, winnyj takowuj, majet' winy zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 104); Я, Война, паид Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану: маю от Александра Ладяты, штожъ ми еє задалъ зрадне своею рукою (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. задалъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. jestliby... zadal (1388 ZPL 104).

ZADEREWACZKY ч. (1) (особова назва): а prythom switcowie bily... nasz pan Kuczry у pan Danylo Zaderewaczky... у yppnich mnoho dobrych ludij bylo pry tem (Глинниа, 1395 GL 166).

ФОРМИ: наз. одн. Zaderewaczky (1395 GL 166).

Див. ще ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ.

ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ, ЗАДЕРЪВЕЦКИЙ ч. (5) (особова назва): мы Вѣликий коро(л) влодиславъ... знаємо чинимъ... аже нашъ верный слоуга данило дамбогович(ч) задеревецкий... послужилъ намъ и оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюу слоужбоу (Краків, 1394 P 53—54); а при то(м) были свѣдци па(н) ленко староста па(н) задеревецкий дмитръ па(н) сенко процеви(ч) (Зудечів, 1413 P 83); А се я панъ данило, дамбогович (!), Задеревецки(и) Вѣдомо чинимо... Аже я дорадивса и своими приятelmi... Дали Есмъ на имѣ шандрови... дворищ ов тоу стороною рѣки Соукила (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. задеревецкий, Задеревецки(и) 4 (1404 P 70; 1411 P 79; 1413 P 83; 1473 ЗНТШ V, 3); задерѣвецкий 1 (1394 P 53—54).

Див. ще ZADEREWACZKY.

ЗАДЕРЖАТИ, ЗАДРЪЖАТИ дієсл. док. (6) 1. (кого, що) (на якийсь строк) задержати, затримати (3): а кто би позабави(л) или задръжа(л) тыє вози ис си(м) листо(м)

то(т) на(м) имає(т) намъ заплатити Н золоты(х) иначе не боуде(т) (Сучава, 1446 DIR«A» 485); а тако(ж) варе кто оусхоче(т) о(т) наши(х) бояръ ти(х) циганъ задръжати или затати прѣд(д) калугерми то(т) да заплатити свою шію (Сучава, 1453 DIR«A» 503);

(що) порушити (1): а кто коли которыи на(с) оурѣдн(и) задержати и прѣстоупи(т) на(ш) листь и наше даніе, то(т) оузри(т) нашу казнъ и оргию господства ми (Дольный Торг, 1449 Cost. II, 378).

2. (чо) (виконати що) додержати (2): а кто бы того не задержаль... таковы да есть проклатъ (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: інф. задержати 2 (1448 Cost. II, 353; 1449 Cost. II, 378); задръжати 1 (1453 DIR«A» 503); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... задержаль 1 (1435 Cost. II, 679); би... задръжа(л) 1 (1446 DIR«A» 485); 1 ос. мн. бихомъ... задержали (1435 Cost. II, 679).

Див. ще ДЕРЖАТИ 2, ЗДЕРЖАТИ.

ЗАДЕРЪВЕЦКИЙ див. ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ.

***ЗАДНИЙ** прикм. (2) 1. останній (1): я Любарть Кгедеминович... записаль есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонъ отъ Песчаньки бродку... Лютышею подъ задний островъ нашъ Росохи (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2).

2. попередній, давніший (1): мы имъ слюбоуемъ... аже не имаемъ пана михаила староста прѣдреченого... оупоминати, ани габати оу вѣкы, писаниа ни листовъ заднихъ ховати никакого (Кам'янець, 1458 Cost. II, 815).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. задний* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *род. мн. заднихъ* (1458 *Cost.* II, 815).

ЗАДРЪЖАТИ *див. ЗАДЕРЖАТИ.*

***ЗАДОУШЕ** *див. ЗАДОУШІЕ.*

***ЗАДОУШІЕ** *див. ЗАДОУШІЕ.*

***ЗАДОУШІЕ** *с.* (75) *благодіяння, жертва для спасіння души: мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... оучинили есмы за душе дшъ дела пережестопочившимъ господаремъ предкомъ наши(х) и за здравіе гва нашего (Сучава, 1408 Cost. I, 60); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшїе сѣпочивши(х) пре(д)ко(в), дѣ(в) и родителен наши(х), и за наше здравіе (Ясси, 1500 Cost. S. 230).*

ФОРМИ: *знах. одн. задоушіе, за душе, задоушие, задшіе, за дшїе, задшіе, задшіе, задшіе* 66 (1408 *Cost.* I, 60; 1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR«A»* 450; 1443 *Cost.* II, 128; 1459 *BD* I, 34; 1470 *DIR«A»* 522; 1487 *BD* I, 310; 1490 *BD* I, 419; 1497 *BD* II, 100; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *за дшїе* 1 (1409 *DIR«A»* 437); *задшіе* 1 (1444 *DIR«A»* 481); *за доушіа* 1 (1491 *BD* I, 452); *! дшїе* 1 (1448 *Cost.* II, 352); *знах. мн. задши, задоуши* 4 (1452 *DIR«A»* 500; 1453 *Cost.* II, 446, 491; 1467 *BD* I, 121); *задоуша* 1 (1467 *BD* I, 120).

***ЗАДОУШІЕ** *див. *ЗАДОУШІЕ.*

***ЗАДОУШІЕ** *див. *ЗАДОУШІЕ.*

***ЗАДЫБЫ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) *Задби:* мы великий кйзъ швитригаль олькгирдови(ч) чини(м) знаменито... иже... дали есмо ему... село оу тырыско(м) (1) *повѣте задыбы* (Луцьк, 1446 *P* 152).

ФОРМИ: *знах. задыбы* (1446 *P* 152).

ЗАЕДНО *присл.* (6) *заодно, разом: а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе... абыхо(м) могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в мирѣ (Сучава, 1457 Cost. II, 810); боудем ли тогда оу котороу немочи, та не мочи мем самы ехати заедно с ными, он бы тогда имал ехати заедно с ными сынъ нашъ Богдан воевода, и съ своею парсоною (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).*

Див. ще ЗАОДНО.

ЗАЕЦЕВА КРЪНИЦЪ *ж.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и достало мѣрини, оу еи ча(ст), села, на доумитръ, на имѣ... заецева крѣницъ и шоломонова крѣницъ (Сучава, 1493 *Cost.* D. 45).

ФОРМИ: *наз. одн. заецева крѣницъ* (1493 *Cost.* D. 45).

***ЗАЕЧИИ** *прикм.* (1) *ловъ за ечи и див. *ЛОВЪ.*

ФОРМИ: *місц. одн. ч. о заечьемъ* (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

***ЗАЕЧИЦЬКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Заячници у Волинській землі*): а котороу моего человека волковницького, заечицького в дуброве имуть, нехай его узвесятъ (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. заечицького* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ЗАЖИВАТИ *дієсл. недок.* (7) (*стп. zażywać*) (чого) *користуватися (чим): Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ... заровно з мешаны до скарбу Нашого платечи, заживати мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); и волно ему въ здбншемъ паньствѣ нашомъ... волности шляхецкобъ... заживати (Луцьк, 1438 *P* 141); При чомъ всюмъ Его Самого... зоставоу и мѣти хочоу Какъ Продькове Его заживали штобы И оунъ тое о(т)чи(з)ни И дидизни Свое заживали И по не(м)ъ Сча(д)ки Его (Прилуки, 1459 *P* 172).*

ФОРМИ: *інф. заживати* (1389 *PEA* I, 27; 1438 *P* 140, 141); *теп. 3 ос. мн. заживають* (1438 *P* 140); *перф. 3 ос. мн. заживали* (1459 *P* 171, 172); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. штобы... заживаль* (1459 *P* 172).

Див. ще ЗАЖЫЯТИ, ПОЖИВАТИ 1.

***ЗАЖЫВАТИ** *див. ЗАЖИВАТИ.*

ЗАЖЫЯТИ *дієсл. недок.* (1) (*стп. zażywać*) (чого) *користуватися (чим): А такъ мы... оного пріймуемо и прыя-*

*ли есмо, яко человѣка зацного... котороу... зъ ласки нашое надаемо волности в(шеля)кобъ... заживати, такобъ, какъ иншыи князи... заживають и зажыяти будутъ (Луцьк, 1438 *P* 140).*

ФОРМИ: *майб. 3 ос. мн. зажыяти будутъ* (1438 *P* 140).

Див. ще ЗАЖИВАТИ, ПОЖИВАТИ 1.

ЗАЗВАТЬ *дієсл. док.* (4) (кого) *позвати до суду* (2): а не бжде(т) ли розделены братія и сестры во очине тогда бє(з) слѣжебніка имаю(т) быти зазваны по(д)лоу(г) права (XV ст. *BC* 22 зв.); *з а з в а т ь к ъ п р а в о у* (1), *з а з в а т ь н а п р а в о* (1) *позвати до суду:* Коли(ж) очичи в чюжеи земли боудоутъ менова(н) пре(д) соудомъ тогда соудья слоужебніко(м) его имаеть зазвать триичи къ правоу абы о(т)поведа(л) к томуо хто сѧ пріповеда(л) къ его очизне (XV ст. *BC* 16); по некоторо(м) дни зазваль миколан пороучника на право о ты пенези (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: *інф. зазвать* (XV ст. *BC* 16); *перф. 3 ос. одн. ч. зазваль* (XV ст. *BC* 31); *майб. 3 ос. одн. зазоветь* (XV ст. *BC* 10); *інф. пас. быти зазваны* (XV ст. *BC* 22 зв.).

Див. ще ЗАЗЫВАТИ, ЗВАТИ 3, ПОЗВАТИ 2, ПОЗЫВАТИ 1.

ЗАЗРАСТЬ *ж.* (1) *заздрість, зависть: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (!) гневъ имѣсца имеетъ ані зазрасть помѣсты ани те(ж) боянъ о правдоу имеетъ соу(д) каково(г) имети в роуце а бѧ пре(д) очима а сказанія бы чиниль справедливо (XV ст. *BC* 33 зв.).*

ФОРМИ: *наз. одн. зазрасть* (XV ст. *BC* 33 зв.).

***ЗАЗРЪТИ** *дієсл. недок.* (1) (чому) *заздрити, завидувати: а противоу радѣ королевства нашего Братськоую пріязнъ котороу они зазрѧ(т) хотѣлибы зрочити а розорвати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).*

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. зазрѧ(т)* (1447—1492 *ЛКБВ*).

ЗАЗЪБА *ч.* (1) (*особова назва*): Поручили(с) кнѧ(з) велико(м) скиргайлу за гридка за костантинови(ч)... озарѧ мишотинъ мелешко стѣпанъ зазъба (б. м. н., 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн. зазъба* (1392 *P* 47).

ЗАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого) *позивати до суду: мы то сказоуемъ же лоуцея боудочи свонмъ мужемъ три годы и три м(с)ци, а его не зазывала ани сѧ емоу оупомінала а дале на веки не иметсѧ оупоміна(т) (XV ст. *BC* 21 зв.).*

ФОРМИ: *інф. зазывати* (XV ст. *BC* 6); *перф. 3 ос. одн. ж. зазывала* (XV ст. *BC* 21 зв.).

Див. ще ЗАЗВАТЬ, ЗВАТИ 3, ПОЗВАТИ 2, ПОЗЫВАТИ 1.

ЗАЙМАТИ *дієсл. недок.* (10) 1. (що) (*забирати*) *займати* (8): а на сирѧть имуть дати отъ гривну по польвтора гроша, а рыбы и воза не займати (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А Ливовчане що имоут ходити до Браила или до Келеи по рибоу... имаот давати мыто от гривны полтора гроша, а от воза рибоу не займати (Сучава, 1460 *BD* II, 275);

(що) (*захоплювати*) *займати* (1): а за великого кнѧза олькѣрта и за корѣята... мы ислбоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всѧкоб хитрости не займати намъ королевы землѣ ни его людии што его слухають (б. м. н., 1352 *P* 5—6).

2. (кого) (*чинити перешкоду*) *затримувати* (1): а кто поидеть съ сею грамотою... до лучьска торговать ис торунѧ азъ кнѧзъ кестути не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 *P* 2).

ФОРМИ: *інф. займати* (п. 1341 *P* 2; 1352 *P* 5; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275).

***ЗАЙМИЩЕ** *с.* (1) (*недавно освоєна ділянка землі, що знаходилася віддалік від інших земель*) *займище: И мы... казали есмо светком присѧгнуоти, они обвели от Березое... к Кроупомоу и займищам по Крешеноую (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).*

ФОРМИ: *дав. мн. займищам* (1478 *AS* III, 17).

***ЗАЙСКАННЫМ** *прикм.* (2) виграный (1): Коли(ж) который члвкъ домъинимаетъ сѧ (!) имаетъ право ко деди-(ч)ствѧ што(ж) ннѧишн держать а оу три годы и за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогды мы сказоуемъ томуо первомуо зайсканное (XV ст. *BC* 20 зв.);

имети зайсканное жалобы (1) *див.* **ИМѢТИ.**

ФОРМИ: *наз. одн. с. зайсканное* (XV ст. *BC* 20 зв.); *знах. одн. с. зайсканное* (XV ст. *BC* 20 зв.).

ZAISTO *присл.* (1) (*стп. zaiste*) справді: Soczieto (!) jestliby tak zaisto mytnyk szto brat na nich, az by jako rozbojnik karap byt (Луцьк, 1388 *ZPL* 105).

***ЗАКАЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*стп. zakazać*) (кому) за-казувати, забороняти: што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучцька тѣрговать) через берестне абы вамъ не закажали мы хочемъ ради то оучинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. I ос. мн. абы... закажали* (п. 1341 *P* 2).

***ЗАКАЗНИКЪ** *ч.* (2) 1. управитель архіерейскаго дому або монастыря (1): Благословенъ Исидора, митрополита Киевскаго и всея Руси... старостамъ Холмскимъ и воеводамъ, кто коли ни естъ, такъ-же и заказникомъ и всимъ православнымъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

2. повноважний представник правителя у волости (1): Кнѧземъ нашимъ, паномъ и воеводамъ... и тивуномъ и всимъ заказникомъ по нашому господарству по великому князству литовскому (Вильна, 1498 *BD* II, 412).

ФОРМИ: *дав. мн. заказникомъ, заказникомъ* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1498 *BD* II, 412).

***ZAKAZUJUCZYJ** *дієприкм.* (1) (*у знач. іменника*) той, що забороняе, не дозволяє: I też ustawilijesmo, iżby... sprzedawali wsiakuju rzecz dobrowolne, i mająt' kupowati i chleba sia dotikati, ... a zakazujuczi im, winu pam mająt' zapłatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *акт. теп. наз. мн. zakazujuczi* (1388 *ZPL* 108).

***ЗАКАЗЦЯ** *ч.* (1) судовий службовець: коли которая пани алибо панна позвана была а пріде(т) на ро(к) данныи и соудья сѧде(т) на соудъ имее(т) посла(т) заказцю своего съ еє съпоромъ до еє доумоу и тамъ она иметь свою ре(ч) оуздати ре(ч)нікови комоу она хочеть (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: *знах. одн. заказцю* (XV ст. *BC* 12).

***ЗАКАЗНИКЪ** *див.* ***ЗАКАЗНИКЪ.**

***ЗАКЛАДНЪ** *присл.* (2) у заставі: хто держитъ именіе закла(д)нѧ (XV ст. *BC* 20 зв.).

***ЗАКЛАДЪ** *ч.* (25) 1. (*предмет, взятый як забезпечення одержуваної позички, відшкодування*) застава (6): а возьметъ два вола алибо два конѧ тогды имѣеть одно(г) собѧ дръжаті а друого(г) поусти(т) маеть на пороукоу и мае(т) знаменіе оучинити(т) на дѣревѧ гдѣ то(т) оузѧлъ закладъ (XV ст. *BC* 37).

2. судово заборона на майно (10): а бѣ(де)ть ли оутретее позванъ съ своими кмети а не стане(т) къ правую тогды всю свою стратити (!) ре(ч) а волю которы(и) побраны в за-кладъ тогды пріидоуть на соудьи (XV ст. *BC* 16 зв.);

з а к л а д ѧ б р а н і е (1) накладення судової заборони на майно: соудья не име(т) венци сла(т) одно (!) два слоу(г) своихъ слоужебникомъ (!) на закла(д) бранія (XV ст. *BC* 6); з а к л а д ѧ б р а т и (4) накладати судову заборону на майно: обычаи имее(т) лакоміи соудья коли за віноу которого оубого (!) а коли шлѧ(х)тича закла(д) берууть не имее(т) жа(д)ное мл(с)ти межі собою то(г) делѧ(т) (XV ст. *BC* 11); <оу п а с т и > оу з а к л а д ѧ (2) *див.* ***ОУПАСТИ.**

3. (*грошове забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди*) закладъ (2): а в том делу закладъ межы собою заложыли: хтобы хотель той дель порушити, то на том господару королю сто копъ, а межы собою собѧ заложыли на виноватомъ другую сто копъ правому (Звиняче, XV ст.

АрхЮЗР 8/IV, 193); в котороеж то имене Дажев вжо я сам ани мои дети... не (*в ориг. на. — Прим. вид.*) маемо ся вступовати... под закладомъ на господара короля его м(и)-л(о)сть трымасты копами грошей, а на п(а)на Оножка... другимъ трымасты копами грошей (Володимир, 1475 *AS* 1, 72).

ФОРМИ: *род. одн. закладу* (XV ст. *BC* 17); *знах. одн. закладъ, закла(д)* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; *BC* 6, 11, 16 зв., 18, 37, 39 зв.); *ор. одн. закладомъ* (1475 *AS* 1, 72); *місц. одн. оу(в) закладъ 4* (XV ст. *BC* 16 зв., 17, 20 зв.); ! о з а к л а (XV ст. *BC* 11); *знах. мн. заклады* (XV ст. *BC* 11 зв., 17, 27 зв., 34); *місц. мн. о закладъ(х) 2* (XV ст. *BC* 8 зв., 11); о з а к л а д е (х) 2 (XV ст. *BC* 5 зв., 33 зв.).

ЗАКЛИКА *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумольвили ис пред(д)речеными паны и с коруны по(л)скоѧ... на имѣ, панъ янъ с чижева, панъ и староста краковскы... панъ заклика тарло, староста и державца стрыискы и краичы королевства (!) по(л)ского (Серег, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн. заклика* (1445 *Cost.* II, 729).

ЗАКОНЪ 1, **ЗАКОНЪ** *ч.* (49) закон, право (27): своимъ тивуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоватися въ тые рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); да су(т) волныи и слобо(д)ны продавати и свои крамаріа, ка(к) било имѣ закон(н)... при александра воеводи (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); Занъ же кто обидитъ церковь Божию, тотъ са-мому Божию закону противляеться (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); По(д)лоу(г) оуставленія стѣ(х) оіевѣ зако(н) естъ томуо право страти(т) хто своего права не поживаетъ (XV ст. *BC* 26); А також крал его милостъ и кнѧз великій литовскій да имаю(т) лишити коупцемъ нашимъ... абы ходили и торговали слободно и доброволно... по старому закону (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

волоксы законъ (5) *див.* **ВОЛОСКИ**; и скати закономъ (съ закономъ) (2) *див.* **ИСКАТИ**; 2; стояти на законъ (3) *див.* **СТОЯТИ** 1; оучинити законъ (2) *див.* **ОУЧИНИТИ** 1;

◇ з а к о н ѧ з і d o w s k y j (1) иудейска віра, іудаїзм: Naperwej ustawilijesmo iżby za peniazі ruchajuczi або wynszoj rzeci ktoroje sia tyzczet' parnyu Zidowskoje napretiwku zidowe dwum chrest'janom a tretemu zidu, ktoroyj by sia dobre chowat w zakone swojem zidowskom, swedectwo dopuszczono mająt' byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); з а к о н ѧ греческий (1), греческий законъ (4) *див.* **ГРЕЧЕСКИЙ**; рымьскый законъ (4) *див.* ***РЫМЬСКИЙ**.

ФОРМИ: *наз. одн. законъ, законъ, зако(н)* (1435 *Cost.* II, 695; 1448 *Cost.* II, 741; 1455 *Cost.* II, 771; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *BC* 26; 1474 *PGC*); *род. одн. закона* 5 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; *Cost.* S. 33); *закону, закону* 3 (1388 *ZPL* 107; 1499 *BD* II, 448); *зам. ор. прѧд оусего закона* 1 (1474 *PGC*); *зам. місц. держати оу тон прави и закона* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *дав. одн. закоиу* 7 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1499 *BD* II, 424, 448); *знах. одн. законъ, зако(н)* (1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 261; 1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258; 1495 *BD* II, 64; XV ст. *BC* 10; 1499 *BD* II, 448); *ор. одн. закономъ, закономъ, законом(м)* (1435 *Cost.* II, 677; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *BD* I, 29; 1470 *BD* I, 140, 141); *місц. одн. на законъ* 2 (1445 *Cost.* II, 236; 1449 *Cost.* II, 743); *на зако(н)* 2 (1452 *Cost.* II, 760; 1458 *BD* II, 262); *w zakone* 1 (1388 *ZPL* 103).

***ЗАКОНЪ** 2 *ч.* (6) (*стп., стп. zakon*) (*чернеца община*) орден: мы ... кнѧ(з) олександро корьѧтовичъ... чинимъ свѣдочно... што жъ... дали есмо на вѣки тои млннѧ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 *P* 20); Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра

крижевницького... которми(ж)... оуспоминаеть свои пер-
вѣишии листы Выкладючи оны... в то(м) какъбы вась
межи нами з одное стороны а межи собою и тѣжъ съ свои(м)
законо(м) крижевничим(з) з другою стороны правъ за срѣд-
ники коу еднаню покоя хотѣлъ бы мѣти (Брест Куявський,
1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *род. одн. закону* (1375 Р 20); *дав. одн. закону*
1 (1443—1452 AS I, 39); *законови* 1 (1447—1492 ЛКБВ);
знах. одн. законъ (1447—1492 ЛКБВ); *ор. одн. закономъ,*
законо(м) (1447—1492 ЛКБВ).

*ЗАКОПАТИ *дієсл. док.* (4) (що) (*укопати в землю*)
закопати: туто есмо остаточныи закопа(л) закоп(п)... на
одну сторону до кутипц а на другую к полагаичо(м) и ко
локотко(м) и конемАтиччо(м) (б. м. н., 1419 Р 91); Се А
гричко Аглишевич и своєю маткою с одвотьею... продали
есмо пану сенкоу хомаковичу коутъ пола ись садкомъ
по роудкоу... и (пошкоджено. — *Прим. ред.*) есмо закопали
(б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо закопали, закопалі* 2 (1424
Р 104; 1463 ГГЯ); *есмо... закопа(л)* 1 (1419 Р 91); *есмъ...
закопали* 1 (1419 Р 90).

*ЗАКОПЕЦЬ *ч.* (1) (*невеликий рив з насипом*) закіп:
А коу томуу придал есми на тоую црквъ... землю пашноюу
и бортноую и з снужатнн почении о(т) сѣго озера... по
закопци старын (Перевали, 1440 Р 142).

ФОРМИ: *знах. мн. закопци* (1440 Р 142).

*ЗАКОПЪ *ч.* (5) 1. (*рив з насипом*) закіп, межовий копець
(3): а закопы копали Панъ михалъ малеховскіи панъ гри-
горъ бартошовскіи (б. м. н., 1424 Р 104); поше(д)ши горъ
баярьскоу роудоу прише(д)ши к ива(н)ко(в)скимъ к за-
копамъ ива(н)ко(в)скимъ закопами прише(д)ши к гоуиве
то есть земля пана скипореза объхана (б. м. н., бл. 1458
Р 168).

2. межовий камінь (2): туто есмо остаточныи закопа(л)
закоп(п) (б. м. н., 1419 Р 91); а се я панъ ленко староста
Зоуденовскіи Свѣдчо... аже есмо розъхалі границю межи
паномъ юрковскіимъ и паномъ ивашкомъ борынцкимъ...
и закопы есмо закопалі вѣчныи (б. м. н., 1424 Р 104).

ФОРМИ: *знах. одн. закоп(п)* (1419 Р 91); *дав. мн. зако-
памъ* (бл. 1458 Р 168); *знах. мн. закопы* (1424 Р 104);
ор. мн. закопами (бл. 1458 Р 168).

*ЗАКРАСТИ *дієсл. док.* (4) (що) привласнити, украсти:
Жаловалъ намъ князь Костентинъ Крошинскіи на Бориса,
звалъ мя, господарь, Борисъ татемъ... абыхъ я семь волостей
твоеи милости, господаря моего закралъ безъ данины
отца вашео милости и вашео милости, господаря моего
(Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 1 ос. одн. ч. быхъ (абыхъ) ...за-
кралъ* (1495 АЛМ 83); *3 ос. одн. ч. абы (жебы) закралъ*
(1495 АЛМ 83).

*Див. ще *КРАСТИ, *ПОКРАСТИ, *ОУКРАСТИ.*

*ЗАКОУПИТИ *дієсл. док.* (2) (що) купити: Я Петръ
Боговитинович сознаваю... нж... дал есми братаничоу
своемоу Богдану... имънье, которое есми закоупил за
ВІ коп грошей без десѣти грошей на има Тоурьюю... оу
ТоурьАнских и Сынковичов (Боковичі, 1496 AS I, 244).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есми закоупил* 1 (1496 AS
I, 244); *закоупил* 1 (1496 AS I, 245).

Див. ще КУПИТИ, КОУПОВАТИ, ПОКУПИТИ.

*ЗАЛЕЖАТИ *дієсл. недок.* (3) 1. (у чому) залежати (від
чого) (1): Іже оу доспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская
и оборонение всей земли залежить а то слоуши(т)... на
кажньо(г) поспо(л)наго чѣвка абы ка(ж)дыи... бы(л) го-
то(в) къ слоу(ж)бѣ земьскои на валкоу (XV ст. ВС 34 зв.).

2. (кому) належати (2): О удова(х) и о малъжо(н)кахъ
имже поспо(л)но записаніе не залежіть (XV ст. ВС 8—
8 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. залежить, залежіть* 2 (XV ст.
ВС 8 зв., 34 зв.); *залежи(т)* 1 (XV ст. ВС 33).

Див. ще НАЛЕЖАТИ 1.

*ЗАЛЕЖНОСТЬ *ж.* (1) усе, шо належить до чогось:
Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславскіи вызнаваю... иже
продал есми пану Семену Олизаровичу имене на Волныи
свое власное... зо всеми (*в ориг. свими. — Прим. вид.*)
залежностями, которыеж ест ис стародавна к тому имену
(Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *ор. мн. залежностями* (1466 AS I, 62).

*Див. ще *ПРИНАЛЕЖНОСТЬ.*

*ЗАЛЕЧИ *дієсл. док.* (2) (*стп. залес*) 1. залишитися не-
сплаченим, невідданнм (1): къ Житомироу село Крошна
а в томъ селе данънико(в) три а дани дають колодоу медуу
бе(з) двоу веде(р) а два ведра медуу залегло на поустовъ-
ско(и) земли (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

2. (*пробути, опинитися в якомусь стані*) пролежати
(1): а с тое земли хоживало семь веде(р) медуу а полюдиА
ведро медуу а две коуници... ино таА земля много леть
залегла поуста ничего с нее не хоживало (б. м. н., бл. 1471
ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. залегла* (бл. 1471 ЛКЗ 93);
3 ос. одн. с. залегло (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*ЗАЛОГЪ *ч.* (2) (*забезпечення*) застава: варе кто имаеть
должника оу брашовъ, шо бы ни единъ залогъ не оузалъ
на торговчАны о(т) брашова, развъ (*в ориг. раздѣ. — Прим.
вид.*) коли познаеть своего дѣлжника лицемъ, тогда има-
еть заплаити то(т) истинныи должни(к) (Сучава, 1435
Cost. II, 692); Иоанъ Александръ... вѣрны воевода и геднь
въсеи земли мльдовскои откоупи сы тетроеугль шо е былъ
оу залогѣ (б. м. н., 1464—1496 Gh. S.).

ФОРМИ: *знах. одн. залогъ* (1435 Cost. II, 692); *місц. одн.
оу залогѣ* (1464—1496 Gh. S.).

*ЗАЛОЖИТИ *дієсл. док.* (6) 1. (що) (*установити*) ви-
значити (4): тамъ же противъ той долины... для вечистого
знаку паль забыты казалы есмо и тую граныцю скончылы,
и, штобы ее никто не нарушилъ, заруку на Господара его
мылосты чотыриста гривень Подольскихъ (sic. — *Прим.
вид.*) заложилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 9); а в томъ делу
закладъ межи собою заложыли: хтобы хотелъ той дель по-
рушити, то на томъ господару королю сто копь, а межи
собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копь пра-
вому (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); и отправили
есмо пани Василевоюу, заложилы гран и заруки сто руб-
лев грошей, абы за рекоу Зельвою не переходила (Луко-
ниця, 1478 AS III, 17).

2. (що) (*віддати в заставу*) заставити (1): сказоуемъ
мы(ж) то(т) которыи то застави(л) а не бѣде(т) ли того
тогды его бли(ж)ніи... имаеть освѣ(т)ченіе оучини(т) иже
то деди(ч)ство оу такы(х) пенезА(х) заложено (XV ст. ВС
20 зв.).

3. (що) взяти в заставу (1): и такожь торговцемъ и(х)
и людемъ и(х) никто да не заложить товара и(х) за чужего
товара, развъ коли кто знаидеть своего должника (Устя
Башя, 1435 Cost. II, 676).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. заложыли* 2 (XV ст. *АрхЮЗР*
8/IV, 193); *заложилы* 1 (1478 AS III, 17); *заложилы* 1 (1430
ГВКЛ 9); *нак. сп. 3 ос. одн. да... заложить* (1435 Cost.
II, 676); *дієпрікм. пас. мин. наз. одн. с. заложено* (XV ст.
ВС 20 зв.).

*ЗАЛОЖИТИ СА *дієсл. док.* (5) 1. (зробити що) зобо-
в'язатися (4): а па(н) игна(т) заложил(л) сА обѣими старци
оуказати свою границю облазни(ц)коюу (Зудечів, 1421 Р
95); а па(н) дмитрь данилови(ч) з роуды заложил сА листы
оуказати свою граныцю жирАвскоую (Зудечів, 1430 Р
116).

2. (чому) довести, представити докази (1): Фалко жа-
лова(л) о деди(ч)ство на индриха и индри(х) сА заложилъ
давнымъ записамъ и досве(т)чилъ (XV ст. ВС 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. заложил сА, заложил(л) сА* 4
(1421 Р 95; 1430 Р 116); *сА заложилъ* 1 (XV ст. ВС 23).

*ЗАЛОЖИТИ *див. *ЗАЛОЖИТИ.*

ЗАЛУЖЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Залужья: кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села... Вернаковцы, Залуже (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. *Залуже* (1463 AS I, 54).

***ЗАЛЪСІЕ** с. (1) (назва маєтку у Перемишльській землі): Мы бискупы... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межы наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной стороны межы панею Адвигию отиною пилецкою... с другою стороны о волость о зальсье... в земли саноцкой на многи(х) роцьхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70).

ФОРМИ: *знах. одн. зальсье* (1404 P 70).

***ЗАЛЪСКИИ**¹ *прикм.* (2): тогда на роць... в медыць... осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ напре(д) реченыи ближши есть... ко вше (sic.— *Прим. вид.*) волости зальской нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70).

ФОРМИ: *род. одн. ж. зальскоѣ* (1404 P 70); *дав. одн. ж. зальскои* (1404 P 70).

Пор. ЗАЛЪСІЕ.*

ЗАЛЪСКИИ² ч. (1) (*особова назва*): а се бортники пашко бортики и съ емлина... тихо великопольскнии голко зальскнии (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: *наз. одн. зальскнии* (1370 P 18).

***ЗАМЕЖОКЪ** ч. (1) смуга землі за межею: а Клиноватой ниве границу положилъ есми уверхъ подлѣ малое долины и замежокъ малое нивки (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *знах. одн. замежокъ* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ЗАМЕНИТИ *див. ЗАМЪНИТИ.*

***ЗАМЕШКАНЬЕ** *див. ЗЪМЕШКАНЬЕ.*

***ЗАМЕШКАТИ** *дієсл. док.* (7) (*стп. zamieszkać*) (що і без додатка) занедбати, пропустити: ачь которая жонька мени(т) собѣ дѣди(ч)ство прилоучаючи веномъ а десѣть ле(т) не о(т)была алюбю заме(ш)кала а то деди(ч)ство жалобы чина(т) алюбю сѣ напоминаеть а то(т) с оупокою держа(л), тогда то(т) изостанетсѣ прѣ дѣди(ч)стве а тая жонька истратила (XV ст. *BC* 21); оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбоу а нидкы не замешканоую Слоуги нашего вѣрного пана Ерша терешковича... даемъ И дали есмо емоу село долъгие шиы в лоуцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 P 160—161).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. ! замешька(х)* (XV ст. *BC* 20); *3 ос. одн. ж. заме(ш)кала* (XV ст. *BC* 21); *майб. 3 ос. одн. заме(ш)кае(т) 2* (XV ст. *BC* 21, 22 зв.); *замешькаеть 1* (XV ст. *BC* 7); *дієприкм. пас. мин. знах. одн. ж. замешканоую* (1451 P 158; 1452 P 161).

*Див. ще *ОМЕШКАТИ 1.*

***ЗАМЕШКАТИ** *див. *ЗАМЕШКАТИ.*

***ЗАМКНОУТИ** *див. *ЗАМЬКНОУТИ.*

***ЗАМКОВЫИ** *прикм.* (1) замковий: на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперь мешкають, то есть, почавши отъ мосту замку Городенского ку рынку, обаполь улицы, до улицы, которая идетъ зъ улицы Замковое ку Подолю... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26—27).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Замковое* (1389 *PEA* I, 27).

ЗАМКОУЦИ *мн.* (1) (назва села на Буковині) *суч.* Санківці: тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣше е(г) правую и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрдили есмы ему о(т)ниноу жони е(г)... села на имъ шизкоуци... и замкоуци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: *наз. замкоуци* (1456 *Cost.* II, 577).

***ЗАМОКЪ**¹ ч. (5) замо́к: А около ку замку до малое церкви (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хапка до землянь Браславскихъ... абы до насъ прыхалы и зъ паномъ Карпомъ потокомылься (sic.— *Прим. вид.*) (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); естли бы съ пригодило... иж бы мы... та вѣдемо ис нашей земли... до их милости королевства полскаго, тогда

их милости земли да соут отворени нам, Стефану воеводі... прѣйти... до их милости земляхъ и мѣстахъ и замкохъ, где колые оу предреченомъ королевствѣ их милости боудем хотиы мешкати (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422).

ФОРМИ: *род. одн. замку* (1389 *PEA* I, 26; 1430 *ГВКЛ* 7); *дав. одн. замку* (1389 *PEA* I, 27); *знах. мн. замьки* (1498 *BD* II, 413); *міщ. мн. зам. род. прѣйти до... замкох* (1499 *BD* II, 422).

***ЗАМОКЪ**² ч. (1) замо́к: а коли панъ Петръ взлилъ (!) по тымъ имвнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбываль (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *знах. мн. замки* (1498 *АЛМ* 163).

***ЗАМОРСКЫИ** *прикм.* (1) заморський, заграничний: А коли имоут коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу Сочавѣ: или шолкоу, и перецъ, и камхи, и тебенкы... или инбир, или перецъ, а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. заморскыи* (1460 *BD* II, 273).

***ЗАМОСТІЕ** с. (1) (назва села на Буковині) Замостя: та есми дали и потвѣрдили... епискоупиі о(т) радовце(х)...

КГ црко(в) замостіа и(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *род. одн. замостіа* (1490 *DC* 147).

ЗАМОСТЬЕ с. (1) (назва села у Галицькій землі) Замостя: а межы нашими селы замостье и вилавче а межы волоскою землею какъ издавна оу льсь ходили такъ и нинѣ ходити имбюты на вѣки вѣчныи (Ланчиця, 1433 P 125).

ФОРМИ: *наз. одн. замостье* (1433 P 125).

ЗАМОУЖЪ, ЗАМОУЖЪ, ЗАМОУЖ *присл.* (21) ◇ з а м о у ж ѣ д а т и (2) видати (віддати) заміж: О оїи которыи маеть до(ч)коу свою замоужъ (дати) (XV ст. *BC* 35 зв.); з а м о у ж ѣ о т д а в а т и (1) віддавати заміж: и тая Ганка передъ нами повидѣла, штожъ тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кедикгелдовича, коли замужъ ее отдавала (Троки, 1494 *РИБ* 560); з а м о у ж ѣ п о и т и (3), п о й т и з а м о у ж ѣ (2), (п о и т и) з а м о у ж ѣ (1) вийти заміж: колі... панна замоужъ поидеть вѣно пнезъное оу готовизне што(ж) боудеть дано пре(д) прістельми на томъ имееъ досыть (XV ст. *BC* 31 зв.); пакъ ли жона моя Маря поидет замужъ, ино зять мой ... и сестра моя ... отложить за вся тая имена триста копѣ грошей готовыхъ широкихъ, а тые имена, што есми ери записал, усь собѣ возмутъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); а естли похочет за моужъ пойти, дѣти оставивши, а не вхочет сeditи на вдовимъ столцы, тогда дѣти мои маютъ пенези ей отдати (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); и тая Ганка мешкала на той дѣльницы мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, пока пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 *РИБ* 560); быти з а м о у ж ѣ (1) *див. БЫТИ*¹; выдавати з а м о у ж ѣ (3) *див. *ВЫДАВАТИ*; выдати з а м о у ж ѣ (1), з а м о у ж ѣ выдати (5) *див. ВЫДАТИ* 5; годна замоужъ (1) *див. *ГОДНЫИ*; давати з а м о у ж ѣ (1) *див. ДАВАТИ*.

***ЗАМЫКАТИ** *дієсл. недок.* (1) (що в чому) вміщувати, поміщати: а прото естли на первыиши ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не есть к ва(м) принесено можете... о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. замыкамы* (1447—1492 *ЛКБВ*).

***ЗАМЬКНОУТИ** *дієсл. док.* (2) (*без додатка*) замкнути: и тыи кнѣгы имаю(т) быти за тремі ключи замькноути (XV ст. *СЯ* 42 зв.); И повѣдиль ми Рела, штожъ вто (!) въ той клеті не остало ся ничого скарбу, только зброи осталися... и скрныя не замкнена зъ листы и списки (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *інф. пас. мин. наз. одн. ж. замкиена* (1498 *АЛМ* 163).

ЗАМѢНИТИ, ЗАМѢНИТИ *дієсл. док.* (28) (що за що, що кому) обміняти (що на що), замінятися, обмінятися (чим з ким): волень продати: волень замѢнители тако доброму яко есть самъ (Бохур, 1377 P 24); волни продати, и замѢнители, отдати (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а ту дѣднину пѢнь кола волнь продати или замѢнители или тунь о(т)дати (Галич, 1409 P 74); тѣм мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу и потвердили... села оу нашей земли на има хенцовци... и шепелевы(х) село што замѢнители за добриновци (Сучава, 1431 Cost. I, 317); а волен и отдати, и замѢнители, и по души дати (Луцьк, 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); а кн(А)зь Семен Василевич волен тыи имѣнѣА продати и замѢнители и по души дати (Володимир, 1470 AS I, 65); Волень онъ то отдати и продати, и замѢнители (Вільна, 1499 РИБ 777); Волень онъ то отдати, и продати, и замѢнители (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

ФОРМИ: *інф.* замѢнители 12 (1446 AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; P 161; 1464 AS I, 57; 1466 AS I, 62; 1470 AS I, 65; 1475 AS I, 72; 1488 AS I, 241, 242; 1491 AS I, 97; 1499 РИБ 777); замѢнители 9 (1377 P 24; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1391 P 45; 1394 P 54; 1409 P 74; 1410 АкВАК XI, 5; 1466 AS I, 60; 1492 AS III, 24; 1500 АЛМ вип. 2, 59); замѢнители(т) 3 (1399 P 59; 1424 P 100; 1499 ГОКІР); *перф.* 3 ос. *одн.* ч. замѢнители, замѢнители(л) (1431 Cost. I, 317); *інф. пас.* быти... замѢнено (1499 AS I, 118).

Див. ще *ЗАМѢНИТИ СѦ, *МѢНИТИ І, *МѢНЯТИ, *МѢНЯТИ СЯ, *ОТМѢНИТИ, ПРОМЕНИТИ І, ПРОМЕНИТИ.

***ЗАМѢНИТИ СѦ** *дієсл. док.* (3) (чим з ким) обмінятися: мы кнѣзь Федоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно... Аже што панъ данило задеревецкии дажбеговичъ замѢнители сѦ сѣлы ис воитомъ исъ зудековскимъ и сулкоомъ черемховомъ (Зудецив, 1411 P 78—79); А се я па(н) миха(л) бучацеккии, староста галицкии свѣдчю... иже пришедши передъ на(с) и передъ земелѣАны тучнѣ(к) ива(н) ис панѣю росовою ис марегорѣтою... познали передъ нами и передъ земелѣАны иже сѦ замѢнители сѣлы (Галич, 1418 P 88—89).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. *одн.* ч. замѢнители сѦ (1411 P 79); 3 ос. *мн.* сѦ замѢнители (1418 P 89); *дієприсл. перед.* сѦ замѢнители (1411 P 79).

Див. ще ЗАМѢНИТИ, *МѢНИТИ І, *МѢНЯТИ, *МѢНЯТИ СЯ, *ОТМѢНИТИ, ПРОМЕНИТИ І, ПРОМЕНИТИ.

***ЗАМѢРИТИ** *дієсл. док.* (1) (що) відмірити: мы Олександръ (в ориг. Оксандръ.— *Прим. вид.*)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрнии службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(А)ше именемъ Звѣгол... дали есмо... так широко... якъ тоє имѣне... въ своихъ границахъ замѢрено есть (Вільна, 1499 AS I, 117—118).

ФОРМИ: *теп. пас.* 3 ос. *одн.* с. замѢрено есть (1499 AS I, 118).

ЗАМАТНА *ж.* (1) непорозуміння: оу другомъ пакъ лѣтъ стала межи на(с) замѢтнѣА (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170). **ФОРМИ:** *наз. одн.* замѢтнѣА (1392—1393 PФВ 170).

***ЗАНЄВЩИНА** *ж.* (1) (назва земельного володіння у Київській землі): Бе(з)но(с) де(р)жить землю занєе(в)-щинуо а с тоє земли дани даєть по(л)копы гроше(н) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* занєе(в)щинуо (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.). **ЗАНЄЖЕ, ЗАНЄЖ, ЗАНЖЕ, ЗАНЅЖЕ, ЗАНЅЖЕ** *спол.* (13) (*цсл.* занєже) (*приєднує підрядні речення причини — у постпозиції*) тому що, через те що, бо (8): а не имаетъ тои корьчму о(т) не(г) отнѣАти ни одинъ староста... занєже (так.— *Прим. вид.*) есмь дали ивану волошинвичю тую корьчму... до нашей воли (Медика, 1407 P 72); и то и бщи взнали аже вѣдции люде слѣдъ гонѣАть по лисичии бро(д) и оуздають тополничаномъ занєже тополничане имѣють с уйадкою гранцио (Погоничі, 1422 P 98); а кто имет бантовати тых люд от тыхъ сел, боуд оу чем... тот

оузрит великое казни господства ми, занєже(е) есми милували того монастырь от нашей милостѣ(ї)ю (Дольний Торг, 1475 BD I, 200); Първы(х) обычаевъ соуды бывали соужены безъ часоу... а такъ негдѣ сѣльнии оубогъ премоглъ, зань(ж) не по(д)лоугъ часовъ соудъ бываль (XV ст. ВС 13); И теперь бо(ж)ею волею былобы и по добро заньже кто есть ива(н) васи(л)еви(ч) велики(и) кнѣ(з) моско(в)ски(и) г(с)дрѣви нашому воеводе е(ст) свѣ(т) а ваше(и) мл(с)ти тестъ (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

Див. ще ZANIAZ, ЗАНУЖЕ, ПОНЄЖЕ.

ZANIAZ, ZANIAZ *спол.* (3) (*приєднує підрядні речення причини — у постпозиції*) тому що, через те що, бо: nikak ne mozem na sebe polozyty, szto bychmo im ne mstyli, zaniaz zemlia nasza pusta ot nich (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 140).

Див. ще ЗАНЄЖЕ, ЗАНУЖЕ, ПОНЄЖЕ.

ZANIUZ *див. ЗАНУЖЕ.*

ZANIUZ *див. ЗАНУЖЕ.*

ЗАНКОВЦЫ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зью Василью осталсѦ городъ Збараж, а к тому села... Залуже, Занковцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз.* Занковцы (1463 AS I, 54).

ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЕ

ZANIUZ, ZANIUZ *спол.* (304) (*приєднує підрядні речення причини — у постпозиції*) тому що, через те що, бо (298): <А по> нашемъ животь кто иметь быти господарь оу земли молдавской... то имъ да не порушатъ нашего данья и нашего оутверженія безъ вины ихъ занужъ (есмы имъ) дали за правовѣрною ихъ скужбу (!) (Сучава, 1403 RS 338);

тогда панъ данило не добыль на воитъ того дворнища што на гугни занужъ не оу свое оубиваль сѦ (Зудецив 1411 P 79); Васи(л) землю де(р)жить Соупроуно(в)щинуо а с тоє земли хоживоло (!) три(д)цать гроше(и) и ведро меду... а наханѣа того неиспольнѣеть занюж(ж) приго(л)тѣе(л) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); а мнѣ... ненадобъ того имѣнѣА... искати подъ дѣдиною моею ... занюжъ постоупилъ есми имъ того имѣнѣА... вѣчно и непорошно (Вільна, 1482 AS I, 79); А по нашемъ животь, кто боудеть господарь нашей земли... тот бы не пороушилъ нашего даанѣА... занюже есми им дали измѣною за их же правій отнини (Яеси, 1500 BD II, 173—174).

Див. ще ЗАНЄЖЕ, ZANIAZ, ПОНЄЖЕ.

! ЗАНУЖНУЖЪ *див. ЗАНУЖЕ.*

ЗАНУЖЪ *див. ЗАНУЖЕ.*

ЗАНУЖЪ *див. ЗАНУЖЕ.*

ЗАНЧА *ч.* (4) (*особова назва, молд., болг.* Занчо): пи(с) занча дѣакъ (Сучава, 1435 Cost. I, 425); пи(с) занча (sic.— *Прим. вид.*) дѣ(к) (Сучава, 1436 Cost. I, 485).

ФОРМИ: *наз. одн.* занча (1435 Cost. I, 425; 1436 Cost. I, 485); *род. одн.* занчѣ (1435 Cost. I, 403; МЗФ 3).

ЗАНЅЖЕ *див. ЗАНЄЖЕ.*

! ЗАНЬВО <ЗАНЬЕВО> *див. *ЗАНЬЕВО.*

***ЗАНЬЕВО** *с.* (1) (назва дворнища в Перемишльській землі): А се А король казимиръ краковский и куѣвский... даль есмь служъ своему иванови дворнице заньюво (так.— *Прим. вид.*) матвичича што жъ слушаєть перемишльсково волости (Казимир, п. 1349 P 3).

ФОРМИ: *знах. одн.* ! заньюво (п. 1349 P 3).

ЗАНЬЖЕ *див. ЗАНЄЖЕ.*

ЗАНЮЖЪ *див. ЗАНУЖЕ.*

ЗАНЮЖЪ *див. ЗАНУЖЕ.*

***ЗАНЯТИ** *дієсл. док.* (4) 1. (що) (захопити чужу худобу на потраві) зайняти (3): хто займе(т) животиноу чужоюу на своемъ збожю а чере(с) но(ч) боуде(т) оу себе ховать по(д) свиде(ч)ствомъ своихъ соусе(л) а на заоутрее имеешь гна(т) да (!) обороы городьское (XV ст. ВС 25 зв.).

2. (відбутися протягом якогось часу) протривати (1): а покул оусхочет кн(А)зь Семень тои гребли держати

высоко, тое есть оу его воли; а покоул тои оузлон займеть, потол кн(А)зем не ловити оу том ставоу ани ихъ людем (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. займе(т) 2* (XV ст. BC 25 зв., 37 зв.); *займеть 1* (1475 AS I, 71); *майб. пас. 3 ос. одн. с. боудеть занАто* (XV ст. BC 25).

***ЗАОВВАЗАТИ** *дієсл. док. (1)* (кому) зобов'язатися: мы Стефан, воевода знакомито чинимъ... яко хотА... предкоув наших... обычаем... наслідова(ти)... абы яко тыи то передкове... кролюм полским... записали и заоввазали, так и мы... их воли вѣрным наслідованем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 BD II, 283—284).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. заоввазали* (1462 BD II, 284). *Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ОВВЕЗАТИ, *ОВВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

ЗАОДНО *присл. (1)* заодно, разом: какъ оѣць нашъ какъ оѣи ваши были за одно послы сылали межи собою а мы также хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 PFB 171).

Див. ще ЗАЕДНО.

***ЗАПАДЪ** ч. (4) 1. (одна з чотирьох частин світу) захід (3): а покинувши гостинець Колковський, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичына на западъ летний (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

2. (Західна Європа) Захід (1): вси королеве и вси хрестияньский господареве, колько ихъ суть, и всее стороны западоу и италейскихъ стронъ, еднаються и готовятъ ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 BD II, 410).

ФОРМИ: *род. одн. западоу* (1498 BD II, 410); *знах. одн. западъ* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ЗАПЕЧАТАТИ** *дієсл. док. (3)* (зачинити з накладенням печатей) запечатати: а тая клетъ не запечатана была никакою печатю (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *перф. пас. 3 ос. одн. ж. запечатана была* (1498 АЛМ 163); *дієприкм. пас. мин. знах. одн. ж. запечатана* (1498 АЛМ 163).

***ЗАПИРАТИ** *дієсл. недок. (1)* (що) замикати, запирати: Те(ж) гдъ колі соутъ двори наши далека (!), тогда землАнА (!) наши могоутъ заклады бѣручи запира(т) оубороу старостінЯ (XV ст. BC 34).

ФОРМИ: *інф. запира(т)* (XV ст. BC 34).

ЗАПИС *див. ЗАПИСЬ.*

***ЗАПИСАНІЕ** *див. ЗАПИСАНІЕ.*

ЗАПИСАТИ *дієсл. док. (98) 1.* (що) (викласти у письмовій формі) написати (6): а що есмо имѣли листы записани о(т) нашего господарА, о(т) корола... ты(х) листовъ... такъ на(м) загыбли по купчичевоу смерти, не може(м) и(х) наити (Бирлад, 1435 Cost. II, 679); а тотъ листь, который же былъ записаль дада мои небожчикъ кнАзь Семень на таА имѣнѣА мнѣ, тотъ есми листь содраль (Вільна, 1482 AS I, 79); (що) (письмово зафіксувати) записати (3): а записали есьмо тые дѣла вѣчне и непорушне въ сій вѣкъ и въ будущій (Кобринъ, 1401 АкВАК III, 2); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки нашею в тых его трех годех, мает он то записати, што бы ма(л)о того мыта прийти (Вільна, 1498 АЛРГ 82).

2. (що) підтвердити записом, офіційно засвідчити (20): Мы великий кн(А)зь Витовт чиним знаемо... иж запикуем и записали есмо кн(А)зю Федору Данилевичу Острог (Луцьк, 1396 AS I, 20); и мы емоу дали и записали за его верную службу тые села верхоу описаные (Київ, 1437 AS I, 34); а по наше(м) животь, кого бѣ избере(т) быти г(с)дарем (sic.— *Прим. вид.*) оу нашей земли... то(т)... абы емоу отвырди(л) и записа(л), зану(ж) есми ему дали за его вѣрную службу (Сучава, 1453 Cost. II, 473); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придалъ есми и записаль зъ выслуги своее... имѣнье Здетелу (Вільна, 1499 АСД VI, 2);

(що, що на чім, що з чого, що на що, що в чім) забезпечити записом боргове зобов'язання, легат (що у чому, що

з чого) (25): а записаль есми на своємъ имѣннн въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши (Київ, 1398 ДГПМ); на тыи двѣ селищи записали есмо ему Сею наше грамотоу шестьдесѣть копъ подольскими полугрошники (Турейськ, 1429 P 112); а панъ дидрихъ бучаскын шоби волень брати на наши коупци... коли не боудеть емоу заплатити шо есми емоу записали (Коломия, 1448 Cost. II, 305); а заставила есми тое село свое Пѣанъ кн(А)зем их м(н)л(о)сти по томуж, в чом мне пан мой Игнат Боровик записал оу моем вене, оу тридцати копах широких грошей (Острог, 1481 AS I, 77); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ... съ того имѣнья своего Здетелы записаль есми... на соборную церковь... у Вилни... съ плату нашего... двѣ копъ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

3. (що кому, що на кого) заповісти, відписати, відказати (що кому) (35): я Любарть Кгедеминовичъ, луцкий и Володимирский князь... записаль есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Волень то онъ продати, отдати и замѣнити и на церковь записати (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); записали есмо... тую землю свѣтому Ивану церквы (Городок, 1443 P 145); и волень пан вѣленский кн(А)зь Костентинъ... тые земли... на церковь записати (Ставкив, 1491 AS I, 97); Волень онъ то... на церковь записати (Вільна, 1499 РИБ 777).

4. (кому, що, що кому) (письмово) засвідчити (що), зобов'язатися (до чого) (6): и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) перед(д)ковъ вѣрнА, как(к) коли наши пере(д)ци записали королеви его мл(с)ть (Серет, 1445 Cost. II, 729); перед осподарем королем его м(н)л(о)стью жаловал кн(А)зь Михайло Васильевичъ Збарзкий на дадоу своего кн(А)зА Семена Васильевича о дѣлницю дади своего кн(А)зА Солтана, ижбы съ его отцемъ кнАземъ Васильемъ дѣл имѣл перед паны, и листы промежи себе записали вѣчно (Луцьк, 1475 AS I, 69); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже слоубоуем и слоубили есми... на то якоже есми били слоубили и обѣцали и записали и переж(с) сего господаревы нашему милостивоу кроль (!) ... абином съ съ его освѣщенои милость видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 BD II, 351).

5. (що) віддати в заставу (2): а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(н)... на ро(к) а не станеть тогда сказоуемы то(т), который пенези позыча(л) алюбю торы(и) (!) речи записаны по тре(т)ьемъ рокоу имаеть моцъ продати алюбю оборотить коуда хочеть (XV ст. BC 18).

6. (внести до книг) записати (1): Земьскыи пѣсари во все(х) землА(х) корольвѣства нашего... за запи(с) имею(т) бра(т) яко пѣсари краковьскыи и соудомирьскыи за одну жалобу записанъ веньци нетъ одинъ гро(ш) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: *інф. записати* (1401 АкВАК III, 2; 1410 АкВАК XI, 5; 1475 AS I, 72; 1487 AS I, 87, 241; 1490 ЗХП 136; 1491 AS I, 97; 1498 АЛРГ 82; 1499 ГОКІР; РИБ 777); *перф. 1 ос. одн. ч. есми... записаль, записал, записал(л) 6* (п. 1450 ПИ № 9; 1496 AS I, 244; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1499 АСД VI, 2); *записаль есми 4* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1398 ДГПМ; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 АСД VI, 2); *есми записал 1* (1470 AS I, 67); *1 ос. одн. ж. записала есми 3* (1401 АкВАК III, 2); *есми... записала 1* (1487 AS I, 239); *3 ос. одн. ч. записале, записал, записал(л)* (1448 Cost. II, 738; 1463 AS I, 56; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 87, 240; 1488 AS I, 241; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; BC 35; 1495 ВМБС); *3 ос. одн. ж. записала* (1487 AS I, 240; 1494 АЛМ 54; 1496 ВМҚФС); *1 ос. мн. есмо ... записали 11* (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 126; 1437 P 136; 1438 P 138; 1443 P 145; 1444 AS I, 40; 1445 ЗНТШ СХV, 19; п. 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 AS I, 42; P 152; 1492 АЛМ 31); *записали есмо (есмо) 4* (1396 AS I, 20; 1401 АкВАК III, 2; 1429 P 112; 1443 P 145); *есми... записали 4* (1448 Cost.

II, 305; 1463 *BD* II, 295); записали 3 (1437 *AS* I, 34; п. 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); есьмо записали I (1401 *АкВАК* III, 2); 3 *ос. мн.* записали (1445 *Cost.* II, 729; 1475 *AS* I, 69; 1489 *РИБ* 433; 1496 *ВМКФС*); *пперф.* 3 *ос. одн. ч.* записаль, записа(л) былъ (был) 3 (1443—1452 *AS* I, 39; 1482 *AS* I, 79; 1499 *ПИ* № 9); былъ записаль I (1482 *AS* I, 79); 3 *ос. одн. ж.* была... записала (1494 *АЛМ* 54); I *ос. мн.* есми били... записали (1479 *BD* II, 351); *майб.* 3 *ос. одн.* запишетъ (XV ст. *BC* 35 зв.); 3 *ос. мн.* запишоу(т) (1448 *Cost.* II, 738); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы (щобы, коли бы)... записал, записал(л) (1443 *Cost.* II, 121; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *Cost.* II, 473; 1462 *BD* II, 284; XV ст. *BC* 35; 1489 *AS* I, 89); *теп.нас.* 3 *ос. одн. ч.* записанъ (1401 *АкВАК* III, 2); 3 *ос. одн. ж.* записана (1495 *ВМБС*); 3 *ос. мн.* записаны (1439 *Cost.* II, 713); *перф. нас.* 3 *ос. одн. ж.* была... записана (1495 *ВМБС*); *баж.-ум. сп. нас.* 3 *ос. одн. ж.* а(ж) бы... записана I (1495 *ВМБС*); абы... записана была I (1495 *ВМБС*); *днєприкм. нас. мин. знах.* одн. ж. записанъ (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *наз. мн. ж.* записаны (записаны) (XV ст. *BC* 18); *знах. мн. ч.* записани (1435 *Cost.* II, 679).

Див. ще **ВПИСАТИ** I, ***ВЫПИСАТИ** I, ***ВЫПСАТИ**, **ЗАПИСАТИ СІЕ**, ***ЗАПИСОВАТИ**, ***ЗАПИСОВАТИ СЯ**, ***ЗАПИСЫВАТИ**, ***ЗАПИСЫВАТИ СЯ**, ***ЗАПСАТИ**, **ИСПИСАТИ**, ***НАПИСАТИ**, ***НАПСАТИ**, ***ОТПИСАТИ**, ***ОТПИСЫВАТИ**, **ПИСАТИ**, **ПОПИСАТИ** I, ***ПОПИСОВАТИ** 2, ***ПСАТИ**.

ЗАПИСАТИ СІЕ *дієсл. док.* (36) I. (кому, кому робити що і без додатка) (*письмово*) зобов'язатися (до чого), засвідчити (що) (31): мы Иванъ Мирча... Господаръ земли Бесарабскоѣ... слубуюемо... велебному Владиславу... сдержати записы нашъ, якося есмо предъ тым оу нашихъ листехъ записали (Чжоржев, 1403 *ДГМ*); мы александръ воевода... потверже(с)м)... велебному владиславу... тотъ листъ, што есмы дали... коли сА есмы записали его мл(с)ти, што быхомъ то вѣчно оуздержали, яко сА есмы тогда... записали (Львѣв, 1407 *Cost.* II, 628—629); а стецко прере(ч)ныи воевода... записаль сА кролеви... служити (Ланчица, 1433 *P* 123); а мы... подлоугъ его милости записоу, въ що... записаль сА чинити добро намы, а мы слобили есмо и записали есмы сА, яко нашего милого отца (Колюмия, 1448 *Cost.* II, 305); а естли я князъ Семень хотѣл-быхъ тот дѣл порушты(т), и тот записъ какъ есмо записали сА, и я имаю отложыти оспод(а)рю королю двѣ тысячы рублов шыроки(ми) грошми (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81); естли сА г(с)дръ нашъ помири(т) з вашею мл(с)тью и запише(т) тогда они коне(чно) маю(т) потагнути в землю г(с)дра нашего (б. м. и., 1496 *ПДВКА* 61).

2. (з ким, к кому) скласти письмовий договір (з ким) (3): и князь Михайло положил листъ передъ королемъ его м(и)л(о)стью а рекль: тым обычаемъ записал сА ты с моимъ отцемъ передъ добрыми свѣтки (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); а коли к Jeho Miłosti takoie dieło wczynisz, а Jeho Miłost' hosudar nasz z bożeju pomocziu takimżo obycaiem chczet k tobie utwerditi sia i zapisati sie (Вільна, 1494 *BD* II, 389).

3. (кому, що кому) віддати в заставу (2): хто сА и(м) записа(л) не имее(т) имъ записоу своего полнѣт (XV ст. *BC* 28 зв.); Я князь Федоръ Василевичъ Збарзский сознаваю... штож... записал сА есми дадиной своей кня(г)и(ни) Семеновой Мари имьна свои (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 120).

ФОРМИ: *перф.* I *ос. одн. ч.* записал сА есми (1485—1500 *AS* I, 120); 2 *ос. одн. ч.* записал сА (1475 *AS* I, 70); 3 *ос. одн. ч.* записаль, записал, записал(л) сА (сѣ, ся, sia) 6 (1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 305, 738; 1462 *BD* II, 285; 1489 *РИБ* 431); сА... записа(л) I (XV ст. *BC* 28 зв.); I *ос. мн.* сА есмы... записали 3 (1407 *Cost.* II, 629; 1411 *Cost.* II, 637); есмо записали сА 2 (1482 *AS* I, 81); записали сА есмы I (1434 *Cost.* II, 666); записали сѣ есми I (1435 *Cost.* II,

682); записали есмы сА I (1448 *Cost.* II, 305); есмы сА... записали I (1411 *Cost.* II, 638); есми... записали сА I (1439 *Cost.* II, 712); есмо сА записали I (1442 *Cost.* II, 717); записали сА есмо I (1435 *Cost.* II, 679); сА есмо записали I (1435 *Cost.* II, 679); ся есмо... записали I (1403 *ДГМ*); 3 *ос. мн.* сА (ся) записали 4 (1434 *Cost.* II, 663; 1489 *РИБ* 433); записали сА 3 (1433 *Cost.* II, 652; 1434 *Cost.* II, 663; 1475 *AS* I, 70); сА (ся)... записали 3 (1448 *Cost.* II, 733; 1489 *РИБ* 433); *пперф.* 3 *ос. мн.* были... записали сА (1433 *P* 123); *майб.* 3 *ос. одн. сА*... запише(т) I (1496 *ПДВКА* 61); chczet... zapisati sie I (1494 *BD* II, 389); 2 *ос. мн.* запишете сА (1496 *ПДВКА* 61); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* абу... iesi... zapisal sia (1494 *BD* II, 388).

Див. ще **ЗАПИСАТИ**, ***ЗАПИСОВАТИ**, ***ЗАПИСОВАТИ СЯ**, ***ЗАПИСЫВАТИ**, ***ОТПИСАТИ** 2.

***ЗАПИСИВАТИ СЯ** *див.* ***ЗАПИСЫВАТИ СЯ**.

***ЗАПИСНОЕ** с. (2) (*те, що внесене до книги*) запис: О писаре(х) земьскы(х) ко(л)ко мае(т) бра(т) з (l) записное (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* записное I (XV ст. *СЯ* 43 зв.); I записа(н) I (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

***ЗАПИСНЫЙ** *прикм.* (5) \diamond записный листъ (2), листъ записный (2) (*документ, що засвідчує якийсь юридичний факт*) акт: а надѣто еше есмо кня(з)ю Александроу Санкгоушковичоу листъ свой дали записный (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); А при... сем моемъ записномъ листе были панове люде добрые (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); А при том моемъ записномъ листу был: от(с)ць нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій, а князь Михайло Сенгоушковичъ (Добучини, 1487 *AS* I, 239); к н и г и з а п и с ь н ы е (l) *див.* **КНИГА** 2.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* записный, записный (1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64); *місц. одн. ч.* при записномъ (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 239); *місц. мн.* въ записныхъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

! **ЗАПИСО** *див.* **ЗАПИСЬ**.

***ЗАПИСОВАТИ** *дієсл. недок.* (20) I. (що кому) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (5): Мы великий кня(з)ъ Витовт чинимъ знаемо... иж записуемъ и записали есмо кня(з)ю Федору Данилевичу Острогъ (Луцьк, 1396 *AS* I, 20); Ино я, Степанъ Куиачковичъ Гуша... записую князю Федору... тую третюю часть отчизны имения моего, которую есми е. м-ти зъ моею доброю воли далъ (Степанъ, 1449 *АЛМ* 8); мы Олександръ (*в ориг.* оксандръ.— *Прим. вид.*)... великий кня(з)ъ литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кня(з)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имьне... Звагол... дали есмо... даемъ и записуемъ зо всеми людьми к тому имьно здавна прислушающими (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(що кому) забезпечувати записомъ боргове зобов'язання, легат (4): и я жене своей княгини Улиане записоую противъ ее тисачи копъ другоую тисачу копъ (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); записоую мужеви своему... на тыхъ двухъ дѣлнихъ дѣдыни и отчизны моеѣ... двѣ тисачи золотыхъ оуорскихъ (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

2. (що кому) заповідати, відказувати, відписувати (6): Се азъ па(н) олиза(р) кирдєви(ч)... староста луцкни с женою своею вєдосьєю записоувае(м) на вѣки веко(м)... село доросы(н) стму великому споу (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178); записоую мужу своему кня(з)ю Семену Юрьевичу оу отчине моеѣ имьнѣ Заборол, а Городокъ (Степанъ, 1489 *AS* I, 89).

3. (кому робити що і без додатка) (*письмово*) засвідчувати (що), зобов'язуватися (до чого) (3): мы панове и посольство оусеї земль волошь(с)кої... записуемъ велебному владиславу, кролеви польскому... вѣрно служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); и тоты оуси подданныи оусею подданности записовали и въ едно оучинили (Колюмия, 1485 *BD* II, 371).

4. (що) віддавати в заставу (1): Имѣнїя дѣди(ч)но которїи(ж) то оу пеназа(х) записоуютъ некоторы(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до .ИИ. ль(т) а потомъ са выстояло (XV ст. СЯ 41 зв.).

5. (що) (письмово зафіксувати) записувати (1): Записи оучинены для пано(в) а для исправдливости прото мы оуставляемъ и записуемъ коли(ж) которїи чѣвкъ домнїи имеетъ са (!) имеетъ право ко деди(ч)ствѣ што(ж) ннѣшїи держатъ а... не габаеть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуемъ томуо первомуо зансканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. записую, записоую (1449 АЛМ 8; 1454 АС III, 9, 10; 1483 АС I, 82; 1487 АС I, 239; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 28; 1489 АС I, 89); 1 ос. мн. записуемъ, записуемъ, записуем 7 (1393 Cost. II, 607; 1396 АС I, 20; 1434 Р 128; XV ст. ВС 20 зв.; 1499 АС I, 117); записувае(м) 2 (1483 ВОРСР 178; 1487 ВОРСР 178); 3 ос. мн. записоуютъ (XV ст. СЯ 41 зв.); *перф.* 3 ос. мн. записовали (1485 ВД II, 371).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ZAPISATI SIE, *ЗАПИСОВАТИ СА I, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СА, *ЗАПСАТИ, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ I, *ОТПИСАТИ, *ОТПИСЫВАТИ, ПИСАТИ.

*ЗАПИСОВАТИ СА *дієсл. недок.* (6) 1. (кому) (письмово) засвідчувати (що), зобов'язуватися (до чого) (5): тако яко инїи панове... воеводамъ земель молдавской слюбили были и записали са так же и мы нѣ... записуемъ са степку воеводѣ (Ланчиця, 1433 Р 123); А сет мы Феоктисть, митрополит молдавскїи... записуваем са... королеви полскомоу... абыхом мы не имали николи на вѣки отстоупити и отхилити са от нашего милого господарѣ (Сучава, 1462 ВД II, 288—289).

2. *пас.* (між ким) писатися (ким) (1): А пан и господарь наш корол его милость и короуна абы нам полнили и здержали, подлоуг слюбов и записов што са записовали и конали межї нами (Сучава, 1462 ВД II, 292).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. мн. записуемъ са I (1433 Р 123); записуемї са I (1439 Cost. II, 714); записуемъ са I (1433—1443 АРМ); записуваем са I (1462 ВД II, 289); *перф.* 3 ос. мн. записовались I (1435 Cost. II, 687); са записовали I (1462 ВД II, 292).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ZAPISATI SIE, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СА, *ОТПИСАТИ 2.

ЗАПИСЬ, ЗАПИС ч. (180) 1. (юридичний акт про надання матку) запис (23): а по нашемъ животѣ, кто боуде(ть) господарѣ(мь) оу земли, да емоу не во(з)ме(т) нашего приданиѣ и нашихъ записо(в) безъ его вины (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27); И мы, великий князь Швыдрїгаїло Олгердовичь, сее осмотрилъ у светомъ евангелїеи Володимерское церкви тые записы и обыскали есмо съ нашоу княгїнею... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церкви Володимерской епископїи, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей подтвердили есмо (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8); А хто потомъ порушитъ сей нашъ записъ, разсудитъсе предъ Богомъ (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); а кто съ покуси(т) порушити сїе наше данїе и записоу (!) шо выше пише(м) то(т) боде(т) (!) по(д) нашеи великой казни (Сучава, 1467 Мїн. Doc. 126).

2. (документ про забезпечення легату, боргу) запис (39): Се яз кн(А)зь Василей Федорович Острозскїи: иже отец мой кн(А)зь Федоръ ставил ц(е)рков матку б(о)жею на клаштор томуо закону св(А)т(о)го Доминика, а также записал былъ и дал запис кн(А)зю Яну мнїхоу Чехоу и азъ теж записываю тую ц(е)рков на клашторъ (б. м. н., 1443—1452 АС I, 39); а в том же запису и мне третїя часть записана (Вільна, 1495 ВМБС); Фалко жалова(л) о деди(ч)ство на индриха и индри(х) са заложил давнымъ записамъ (!) и досве(т)чилъ (XV ст. ВС 23); и богда(н) вказа(л) пере(д) нами то(т) записъ и(х) на тые именья и они томуо

записоу приганили, рекли и(ж) бы то(т) записъ бы(л) фа(л)шовыи (Берестя, 1496 ВМКФС);

письмове зобов'язання, договір (61): а на то оусе и слюбуемъ... вѣчнїи тонь (!) записъ твердо держати (Сучава, 1393 Cost. II, 607); Ипо и zapisach Waszych i w naszych, sztoż waszoi miłosti a bez naszego wedaniia nesyłaty sia so kniazem Szwitrykhaytom, ani posłow k nemu sїat (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 140); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листо(м) (Ланчиця, 1433 Р 124); И мы того смотрѣвшо (!) кн(А)за Семена оправдили, а кн(А)за Михайла обвинили; его свѣтки не посведчили ни дѣлоу, ани записоу (Луцьк, 1475 АС I, 70); Тое все вышеписанное мы вышеписаннїи Іо Стефаи воевода... о всѣхъ рѣчах и работахъ и записов, на наше право и на нашу вѣроу христїянскоую, слюбуемъ (Гирлов, 1499 ВД II, 425);

з а п и с ь в д е л а т и (о у д и л а т и) (8) скласти договір (письмову угоду): Сим листомъ слюбуемъ... против его милости... ны съ єдинмъ чловѣкомъ сего свѣта николи не бити, ани которїи ричи имати, ани записи оудилати против кроль его милости (Колѣмїя, 1485 ВД II, 371—372); и записъ его мл(с)гь каза(л) вделати по(д)лугъ обычая (б. м. н., 1496 ОПСВВ 62); записъ вписати (3) скласти договір (письмову угоду): и г(с)дръ нашъ стефанъ воевода такежъ має(т) ваше(и) мл(с)ги потому(ж) запис(с) вписати... и тогъ записъ вашимъ посломъ дати (б. м. н., 1496 ПДВКА 60—61); записъ имати (мати) (3), имати записъ (1), записъ имети (мети) (2) мати договір (письмову угоду): И такожъ естли бїхом мы имали которїи ричи алыбо записоу (!) алыбо присягоу съ которимъ чловѣкомъ против его милости и короуни полскої... тое оусе казимо и оуморѣмо ис симъ нашимъ листомъ (Коломїя, 1485 ВД II, 372); и ваша милость бы есте тыхъ людей оу васъ не деръжали, але до его земли отослали, по присягахъ и по записехъ што маєте ваша милость промежи нами (б. м. н., 1499 ВД II, 449); записъ оучинити (1), записъ чинити (1) укласти (укладати) договір (письмову угоду): ачы есмо козъ записы с которы(м) коли члонко(м) оучинили кторыѣ бы проти (в)... королеви, и короунъ его, а лыбо бы могли быти тоты всѣ оуморѣемъ (Хотин, 1448 Cost. II, 734); доконъчальныи записъ (1), записъ доконъчальныи (1) *див.* *ДОКОНЪЧАЛЬНЫИ;

боргове зобов'язання (8): кто к намо принесеть записо на .Г. тиса(ч) тому мы дамы вашъ листо што писано на .Д. тиса(ч)и (Сучава, 1388 SL 678—679); а по двоу годѣ(х) оуже и(м) дале(и) не(т) лїхвы жадное и ни записомъ имейотъ поминаю(т) ані то(т) хто са и(м) запис(а) не имее(т) имъ записоу своего полнїть (XV ст. ВС 28 зв.); а такежъ коли бїхомъ имъ жольду не поплатили и шыкодъ тогда имъ поволеваемъ... насъ оупоминати намъ лаати нашихъ куп(ц)їехъ брати нашихъ людехъ доколи свои записъ о(т) нихъ выправимы (Сучава, 1433—1443 АРМ);

(письмовий документ юридичного характеру) грамота (25): а кто не боуде(т) послушенъ нашему повельнїю и записоу, то(т) имеетъ быти по(д) великой казни г(с)вами (Сучава, 1435 Cost. II, 692); а на болшеи крѣпость семоу нашему записоу велїли есми нашемуо вѣрномуу... боарїноу... нашоу печать привѣснїи (Коломїя, 1448 Cost. II, 306); а просили нас што-бїхмо (в ориг. бїхмо.— *Прим. вид.*) къ ихъ записамъ печати свои приложили (Луцьк, 1475 АС I, 70); А для лыпшой твердостї я, Янъ Никлевич, и печать свою приложил, к сему моему запису (Володїмир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

3. *письмово розпорядження* (3): Записи оучинены для пано(в) а для исправдливости (XV ст. ВС 20 зв.).

4. (внесенїи до кнїги) запис (1): Земьскїи писари во все(х) земля(х) корольвѣс(т)ва нашего... за запис(с) имено(т) бра(т) яко писари краковьскїи и соудомїрскїи за одноу жалобу записанъ вѣнчи нетъ одинъ гро(ш) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. запись, запис, запи(с)* 5 (1443—1452 AS I, 39; 1445 *Cost.* II, 726; 1489 *РИБ* 431; 1495 *ВМБС*; 1496 *ВМКФС*); *! записьн* 1 (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *род. одн. записоу, записоу, записѣ* 26 (1429 *Cost.* I, 280; 1434 *Cost.* II, 666; 1448 *Cost.* II, 305; 1453 *Cost.* II, 776; 1460 *DIR«A»* 515; 1467 *BD* I, 118; 1475 AS I, 70; 1488 AS I, 241; XV ст. *BC* 18 зв.; 1496 *ВМКФС* і т. ін.); *! запису* 1 (1445 *Cost.* II, 212); *дав. одн. запису, записоу* (1435 *Cost.* II, 692; 1448 *Cost.* II, 306; 1496 *ВМКФС*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141, 142; *BD* II, 414; 1499 *BD* II, 449); *знах. одн. запись, записъ, запис, запи(с)* 52 (1393 *Cost.* II, 607; 1401 *АкВАК* III, 2; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1458 *BD* I, 9; 1465 *АкВАК* III, 4; 1482 AS I, 81; 1495 *ВМБС*; XV ст. *СЯ* 43 зв.; 1496 *BD* II, 405; *ВМКФС*; *ОПСВВ* 62; *ПДВКА* 60, 61 і т. ін.); *записо* 1 (1388 *SL* 678); *! записоу, ! записоу* 3 (1459 *DIR«A»* 514; 1467 *Mih. Doc.* 126; 1485 *BD* II, 372); *ор. одн. записомъ, записомъ, записом* 3 (1462 *BD* II, 289; XV ст. *BC* 28 зв.; 1495 *РИБ* 620); *! записам* 1 (XV ст. *BC* 23); *місц. одн. въ (в) запису* 6 (1495 *ВМБС*; *РИБ* 620); *въ записе* 1 (1496 *BD* II, 405); *наз. мн. записы, записы* 9 (1436 *Cost.* II, 707; 1442 *Cost.* II, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1494 *BD* II, 387; XV ст. *BC* 20 зв.; 1496 *ОПСВВ* 61); *записи* 1 (1442 *Cost.* II, 716); *род. мн. записовъ, записовъ, записов, записо(в)* 20 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1433 *Cost.* II, 651; *P* 121, 124; 1436 *Cost.* II, 707; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1445 *Cost.* II, 729; 1457 *Cost.* II, 810; 1462 *BD* II, 289; 1495 *РИБ* 620; 1496 *BD* II, 405 і т. ін.); *записоув* 1 (1462 *BD* II, 293); *зам. місц. мн. о въсахъ рѣчех...* і *записов* 1 (1499 *BD* II, 425); *дав. мн. записом* 1 (1475 AS I, 70); *записамъ* 1 (1475 AS I, 70); *знах. мн. записы, записы* 29 (1403 *ДГМ*; 1433 *Cost.* II, 651; 1436 *Cost.* II, 707; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1448 *Cost.* II, 305, 734; 1462 *BD* II, 285; 1493 *ОПВВ* 152; 1495 *ВМБС*; XV ст. *BC* 28 зв.; 1498 *BD* II, 410 і т. ін.); *записовъ* 4 (1433 *Cost.* II, 651; 1439 *Cost.* II, 712; 1496 *ОПВВД*; *ПДСВВ*); *записи* 3 (1400 *Cost.* I, 41; 1448 *Cost.* II, 305; 1485 *BD* II, 372); *місц. мн. по записехъ* 4 (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 449); *и zapisach* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

*Див. ще *ЗАПИСЬ, ЗАПИСАНІЄ.*

**ЗАПИСЬНЫЙ див. *ЗАПИСНЫЙ.*

**ЗАПИСЫВАТИ дієсл. недок. (7) 1. (що) (викладати у письмовій формі) писати (1):* і они перед нами сознали: тымъ обычаемъ кн(А)зю Семену со кн(А)земъ Васильемъ были рѣчи перед нами, а конца ни одного межи собою не вчинили, ни листа перед нами не записывали (Луцьк, 1475 AS I, 70).

2. (що кому, що на що) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (що кому) (5): і азъ тежъ записываю тую ц(є)рков на клашторъ по отца своего записанно, занежъ отца моего запис в тьи валки изгыблѣ, и аз н(и)нѣ записываю ту ц(є)рков на клашторъ (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); паклибы он в г(о)с(по)д(а)рѣ великого кн(А)за тоє имънѣе выпросил на вѣчность, ино А емоу тоє имънѣе записываю вѣчнѣ (Боковичі, 1496 AS I, 245);

(що на чому) забезпечувати записом боргове зобов'язання, легат (що у чому) (1): а про то(ж) еи записываю на свои(х) имънѣе(х)... три(сс)та (!) ко(п) ширико(х) гро(ш)и че(с)кои монвты (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн. записываю* (1443—1452 AS I, 39; п. 1450 *ПИ* № 9; 1488 AS I, 88; 1496 AS I, 245); *1 ос. мн. записываем* (1487 AS I, 86); *перф. 3 ос. мн. записывали* (1475 AS I, 70).

*Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСАТИ СІЄ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СѦ, *ЗАПСАТИ, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ 1, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ, *ПСАТИ 1.*

**ЗАПИСЫВАТИ СѦ дієсл. недок. (3) 1. (чим і без додатка) (письмово) зобов'язуватися (до чого) (2):* а кн(А)зь Семенъ томуо листоу приганоу дал, а мовилъ такъ: я с моимъ братомъ, с отцемъ твоимъ не записывал сѦ тымъ листомъ (Луцьк, 1475 AS I, 70); і они рекли: такъ правда есть,

записывали сѦ отцы наши по неволи (Луцьк, 1491 AS I, 94).

2. (чим кому) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (1): А се я пани Енковаа Чаплича пани Татана... записываю сѦ... снм моимъ листом... кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костентиноу Ивановичомъ Острозскимъ: штожъ небожчикъ пан мой пан Енко Чаплич менѣл (!) со кн(А)земъ Иваномъ Острозскимъ отчиною своею Голчем на кн(А)зжи двор... на Межирече (Луцьк, 1487 AS I, 85).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн. записываю сѦ* (1487 AS I, 85); *перф. 1 ос. одн. ч. записывал сѦ* (1475 AS I, 70); *3 ос. мн. записывали сѦ* (1491 AS I, 94).

*Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСАТИ СІЄ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СѦ, *ЗАПИСЫВАТИ.*

**ЗАПИСЬ ж. (2) 1. (документ про забезпечення легату) запис (1):* И глѣбъ ре(к) ты мнѣ ты(х) записе(и) не давалъ ани есми очима своима и(х) вида(л) ани чтужи и(х) слыхалъ, ни(ж)ли сѦ с тобою еднѣлъ (Вільна, 1495 *ВМБС*).

2. *письмове зобов'язання, договір (1):* Я, кнегини Ивановая Семеновича Кобрынская Федора, для потверженья сего нашего листу и нашихъ сихъ записей, приложила есмы на то печать свою (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *род. мн. записей, записе(и)* (1401 *АкВАК* III, 2; 1495 *ВМБС*).

Див. ще ЗАПИСЬ, ЗАПИСАНІЄ 2

**ЗАПИСЬНЫЙ див. *ЗАПИСНЫЙ.*

! ЗАПИСАН¹ (ЗАПИСАНІЄ) (1): О братоу старшомъ которы(и) замешкаеть записѣ(и) (!) (XV ст. *BC* 7).

Див. ЗАПИСАНІЄ.

! ЗАПИСАН² (ЗАПИСНОЄ) (1): О пісарє(х) земьскы(х) ко(л)ко имеешь бра(т)а за записѣ(и) (!) (XV ст. *BC* 9 зв.).

*Див. *ЗАПИСНОЄ.*

ЗАПИСАНІЄ с. (7) 1. заповітний запис (5): а по нашомъ (sic.— *Прим. вид.*) животѣ кто иметъ сыти господарь нашєи земли... щобы имъ непорушили нашего даніа и оутвержденіа и записаніа... заноу(ж) дали есмы имъ за и(х) правовѣрноюу слоужбою (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); и азъ тежъ записываю тую ц(є)рков на клашторъ по отца своего записанно, занежъ отца моего запис в тьи валки изгыблѣ (Острог, 1443—1452 AS I, 39).

2. (заповіданє майно) запис, легат (2): О оудова(х) и о ма(л)жонька(х) имже поспо(л)но записаніє незалежи(т) ни(коли) (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: *наз. одн. записаніє* (XV ст. *BC* 33); *род. одн. записаніа, записаніа* (1428 *Cost.* I, 202; 1429 *Cost.* I, 243); *дав. одн. записаню* (1443—1452 AS I, 39); *знах. одн. записаніє* 1 (XV ст. *BC* 8—8 зв.); *! записѣ(и)* 1 (XV ст. *BC* 9 зв.).

*Див. ще ЗАПИСЬ 2, *ЗАПИСЬ 1.*

! ЗАПИСАНЪ (ЗАПИСЪ) (1): вѣдълосѣ на(м) за непо(до)бноє иже такыи кро(т)кыи записанъ (!) бе(з) оумо(л)вы не былъ дѣржанъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

Див. ЗАПИСЬ 2.

**ЗАПИСАТИ див. ЗАПИСАТИ.*

**ЗАПИСОВАТИ див. *ЗАПИСОВАТИ.*

**ЗАПИСЪ див. ЗАПИСЪ.*

**ЗАПЛАКАТИ дієсл. док. (1) заплакати:* Uslysawsza to wsi zaplakali i motwili; «woleli bychmo, szto b i nas korol sam kaznił, kak ieho wolja, niżbychmo to wideli, zaniąż to wże nas iemu wydaieł, koli peremirya s nim czynił» (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zaplakali* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

**ЗАПЛАТ ч. (10) плата, заплата:* (Ино) мы видѣвши ихъ добры токмежъ и заплата полны, а мы такожъ дали и потвердили... братоу его Кости тото вышєписанное мѣсто на Крѣльгѣтоурѣ (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 114); Ино мы видѣвши ихъ доброую волю и токмежъ и полній заплата, а мы такожъ дєре и от нас есмы дали и потвѣрдили слоужъ нашємоу Томи тоє прѣдречєное село оу Кобѣлєх (Сучава, 1494 *BD* II, 36).

ФОРМИ: *знах. одн. заплат* (1466 *BD I*, 114; 1476 *BD I*, 208; 1487 *BD I*, 291, 302, 517; 1488 *BD I*, 317; 1490 *BD I*, 397, 432; 1491 *BD I*, 449; 1494 *BD II*, 36).

Див. ще ЗАПЛАТА.

ЗАПЛАТА *ж.* (88) плата, заплата (85): Nadto, chczeniem, iż by żadnyj... k zapłate zastawy jeho w deń swietyj ne grizużal (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); Кто прода (!) дядичество а половіноу заплаты возьме(т) (XV ст. *BC* 6 зв.); имає(м) имъ заплату всю заплатити (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Ино мы видѣвши их доброй воли и токмеж и полноую заплату, а мы такожере и от нас есмы дали и потврьдилн слоугам нашим Сими и братоу его Оники тоє прАдреченое село на има Ботещи (Ясси, 1500 *BD II*, 175);

заплатоу вчинити (кому) (1) заплатити: какъ емоу заплатоу вчинити ты ведаєшь (б. м. н., 1484 *ЯМ*); заплатоу дилати (2) платити: але коли боудеть намъ надоби илї сукно илї инаа торговла... а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши, и надобное оузали (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); але коли боудеть намъ надоби или соукно или инаа торговль... а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши и надобное оузати (Сучава, 1460 *BD II*, 275).

ФОРМИ: *наз. одн. заплата* (XV ст. *BC* 22); *род. одн. заплаты* (XV ст. *BC* 6 зв.); *дав. одн. zaplate* (1388 *ZPL* 107); *знах. одн. заплату, заплатоу* (1453 *Cost.* II, 495; 1457 *Cost.* II, 810; 1460 *BD II*, 275; 1466 *DİR«A»* 519; 1479 *BD I*, 224; 1484 *ЯМ*; 1489 *Cost.* S. 133; 1490 *BD I*, 400; 1494 *BD II*, 32; 1497 *BD II*, 96; 1500 *BD II*, 175 і т. ін.).

*Див. ще *ЗАПЛАТ.*

ЗАПЛАТИТИ, ЗАПЛАТИТЬ *дієсл. док.* (242) (що, що кому і без додатка) заплатити (239): не оуохочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичество (!) кто его потаждеть (б. м. н., 1352 *P* 6); А кто на то оустанеть тотъ заплатити гривну золота вини а гривну золота послухоомъ (Львів, 1368 *P* 16); и на болшо крпность нашего осужения помощное взалл есмы оу крола... а то тако аже король заплативъ па(т) сотъ гривенъ тымъ пана(м) има вечисто держа(т) (Медика, 1404 *P* 70); а не маемъ оуступати са оу тьи имьнья оли жъ заплативши триста копъ широки(х) грошен пану чусе (Луцьк, 1434 *P* 128); а ктобы тоє еднанье з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тотъ маєт заплатити королю пать сотъ копъ гроший (Вільна, 1482 *AS I*, 79); Фра(н)цижъ прода(л) юрьєви дед(ч)ество за сто гривенъ а юре(н)и заплатилъ емоу тогды соро(к) гривенъ а остатокъ на оуре(ч)ныи дні слюбилъ заплатити (XV ст. *BC* 21 зв.); И оуоставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоти вышєписаннїи пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Сими Бень (Ясси, 1500 *BD II*, 175);

◇ заплатити і шїю (2) бути покараним на смерть через повшання: а тако(ж) варе кто о(т) наши(х) боярь, боуд(д) кто оуохоче(т) ти(х) цигани задержати или затаити пре(д) калуогерми, то(т) заплати(т) свою шїю (Сучава, 1448 *Cost.* II, 353); а тако(ж) варе кто оуохоче(т) о(т) наши(х) боярь ти(х) циганъ задръжати или затаити прѣ(д) калуогерми то(т) да заплатитъ свою шїю (Сучава, 1453 *DİR«A»* 503); головоу заплатити (1) *див. ГОЛОВА.*

ФОРМИ: *інф. заплатити, zaplatiti* 36 (1352 *P* 6; 1388 *ZPL* 103; 1411 *P* 77; 1427 *P* 109; 1435 *Cost.* II, 692; 1446 *DİR«A»* 485; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19; 1482 *AS I*, 79; 1494 *АЛМ* 54; 1499 *BD II*, 450 і т. ін.); *заплатитъ, заплатитъ* 9 (XV ст. *BC* 16, 16 зв., 22, 22 зв., 24, 24 зв., 25, 31, 37); *заплати(т)* 2 (XV ст. *BC* 32; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *аор. I ос. одн. заплатих, заплатых, заплати(х)* (1479 *BD I*, 221; 1488 *ДГСХМ*; 1489 *BD I*, 376; 1490 *BD I*, 436; *ДГСХМ*; 1491 *BD I*, 451; 1492 *BD I*, 509; 1495 *BD II*, 64; 1497 *BD II*, 99; 1499 *BD II*, 144 і т. ін.); *перф. I ос. одн. ч. заплатил* (1488 *BD I*, 354, 355); *3 ос. одн. ч. заплатил, заплатилъ, заплатилъ, заплатил(л)* (1453 *Cost.* II, 472; 1463 *BD I*, 74; 1473 *BD I*, 190; 1479 *Cost.* S. 98; 1487 *BD I*, 297; 1489 *РИБ* 432; 1491 *BD I*, 447; 1494 *BD*

II, 36; 1497 *BD II*, 98; XV ст. *BC* 21 зв.; 1499 *BD II*, 130, 168 і т. ін.); *3 ос. одн. ж. заплатила, заплатил(ла)* (1462 *BD I*, 52; 1473 *BD I*, 186; 1480 *BD I*, 244; 1494 *BD II*, 32; 1495 *BD II*, 57); *1 ос. мн. заплатили есми* 2 (1472 *BD I*, 169; 1481 *BD I*, 248); *есми заплатили* 1 (1470 *BD I*, 150); *3 ос. мн. заплатили* (1466 *BD I*, 114; 1479 *BD I*, 223; 1483 *BD I*, 275; 1486 *BD I*, 289; 1489 *BD I*, 367; 1492 *BD I*, 506; 1495 *BD II*, 55; 1496 *BD II*, 92; 1497 *BD II*, 96; 1500 *BD II*, 175 і т. ін.); *майб. I ос. одн. заплачоу* (1490 *Пам.*); *3 ос. одн. заплатитъ, заплатитъ* 6 (1368 *P* 16; 1415 *Cost.* I, 116; 1418 *Cost.* I, 127; XV ст. *BC* 35 зв., 37 зв.; 1494 *РИБ* 561); *заплатит, заплатитъ* 3 (1436 *Cost.* I, 468; 1460 *BD I*, 41; 1462 *BD II*, 67); *заплати(т)* 9 (1423 *DİR«A»* 447; 1432 *Cost.* I, 343; 1448 *Cost.* II, 353, 362; п. 1450 *ПИ* № 9; 1452 *Cost.* II, 422; XV ст. *BC* 24, 30; 1456 *ГПХМ*); *1 ос. мн. заплатимы* 2 (1411 *P* 77); *имѣемъ... заплатити* 1 (1411 *P* 77); *буудемъ... заплатиты* 1 (1448 *Cost.* II, 305); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... zaplatit* (1388 *ZPL* 106); *1 ос. мн. быхми... заплатили* (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *3 ос. мн. щобы... заплатили* (1434 *Cost.* II, 675); *нак. сп. 3 ос. одн. да заплатитъ* 2 (1452 *Cost.* II, 410; 1453 *DİR«A»* 503); *да заплатит* 2 (1440 *ДВАС* 32; 1459 *BD I*, 32); *да заплати(т)* 4 (1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 526, 562; 1474 *РГС*); *дієпримк. пас. мн. наз. одн. ч. заплачо(н)* (XV ст. *BC* 31); *наз. мн. заплачены* (XV ст. *BC* 31 зв.); *дієприсл. перед. заплативше* 15 (1488 *BD I*, 355; 1489 *BD I*, 376; 1490 *BD I*, 436; *ДГСХМ*; 1491 *BD I*, 452; *Cost.* S. 156; 1492 *BD I*, 509; 1495 *BD II*, 64; 1497 *BD II*, 99; 1499 *BD II*, 144 і т. ін.); *заплативши, заплати(в)ши* 8 (1434 *P* 128; 1456 *ПМВП*; 1475 *AS I*, 72; 1488 *BD I*, 347; 1491 *BD I*, 472; XV ст. *BC* 21 зв.; 1499 *BD II*, 147, 154); *заплатившы* 1 (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106); *заплативъ* 2 (1404 *P* 70); *предик. пас. дієпримк. заплачено* (XV ст. *BC* 8).

*Див. ще ПЛАТИТИ, *ПЛАТИТИ СА, ПОПЛАТИТИ.*

ЗАПОВЕДАТИ *дієсл. недок. і док.* (3) (*стп.* zapovědět, *стп.* zapowiedać) (кому) забороняти, заборонити: о игрецо(х) косто(ч)ны(х) ка(к) имъ заповедаю(т) (XV ст. *BC* 27 зв.); а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривѣды не чинилъ и корьчмы бы еси своей не держалъ въ месте, и заповедалъ бы еси слугамъ своимъ и мешаномъ, штобы корьчмы въ месте не варили (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

ФОРМИ: *інф. заповедати* (XV ст. *BC* 7 зв.); *теп. 3 ос. мн. заповедаю(т)* (XV ст. *BC* 27 зв.); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. заповедалъ бы еси* (1488 *РИБ* 222).

*ЗАПОВѢДАНІ *див. *ЗАПОВѢДАННЫ.*

*ЗАПОВѢДАННЫ *див. *ЗАПОВѢДАННЫИ.*

*ЗАПОВѢДАННЫ *див. *ЗАПОВѢДАННЫИ.*

*ЗАПОВѢДАННЫИ *примк.* (4) заборонений: а у черновци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаєт заповѣданныи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А оу Черновцех возы не трасти, але коупецъ абы дал свое право, аже не имаєт заповѣдани товаръ на своемъ возы (Сучава, 1460 *BD II*, 275).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. заповѣданныи, заповѣданы* 2 (1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790); *заповѣдані* 1 (1460 *BD II*, 275); *заповѣданныи* 1 (1408 *Cost.* II, 632).

*ЗАПОВѢДЬ *ж.* (1) (*настаново*) заповіт, завіт: аще ли кто прѣстѣпиль заповѣ(д) сіжъ безь(о)т(ч)ество(м) (!) или небрѣженіє(м) и полоаконтса добытку книги сеа и прода(ст) ж да е(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

ФОРМИ: *знах. одн. заповѣ(д)* (1401 *ЗКЕ*).

ЗАПОДІА, ЗЪПОДІА *ж.* (14) (*молд.*) плоскогір'я (13): а хотаръ оуси(м) ти(м) чєтыремъ сєломъ почєнєше... о(т) тои могилу... заподією выше пашка на глод(д) (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 168—169); А хотар тон вышєписанной сєлицци да ест от Драгоєщи... чєрес зъподією оу сєред доубровоу на могилоу (Сучава, 1493 *BD II*, 27);

бєлошєва заподіа (1) *див. *БЕЛОШЄВЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. заподіа* 1 (1425 *Cost.* I, 168); *зам. род. гори зъподіа* 1 (1468 *BD I*, 127); *род. одн. зъподіи* (1492

BD I, 510); *знах. одн. зъподію* (1490 ДГСХМ; 1492 BD I, 510; 1493 BD II, 27); *ор. одн. заподією, зъподією* (1425 Cost. I, 168, 169; 1492 BD I, 510); *знах. мн. заподіи, зъподіи* (1488 ДГСХМ; 1490 ДГСХМ).

ЗАПОМНЕНА с. (2) (*стп. заромнєні, стп. заромнєніє*) забуття (1): Абы запомненА рѣчи с часов вдѣланыхъ не вдѣлало бы шкоды, слушно ест ажбы вчинки людьскіи которыижь (съ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ былибы явны (Вільна, 1499 AS I, 117);

бывати въ запомненю (1) *див. *БЫВАТИ*.
ФОРМИ: *наз. одн. запомненА* (1499 AS I, 117); *місц. одн. въ запомненю* (1389 PEA I, 26).

***ЗАПРЕНІЕ** с. (1) заперечення, відмовлення: а коли(ж) соу(д)я пыта(л) слоу(ж)бніка тогды слоужбникъ заперель жебы не видь(л) тое раны тогды то(т) янь по заперенію того слоужбника рекль све(т)кы повесть шт (1) бы видь(л) тыя раны (XV ст. BC 19—19 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. по заперенію* (XV ст. BC 19 зв.).

*Пор. *ЗАПРЕТИ*.

***ЗАПРЕТИ** *дієсл. док.* (6) (чого і без додатка) заперечити (що), відмовитися (від чого): Tež jestliby... op... zapreť to... majet' zaplatiti albo prisiahoju sia oczistiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу четыри па(л)ди оутАль оу роу(к) и янь того запре(л) (XV ст. BC 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. заперель, запре(л)* (XV ст. BC 19 зв., 23, 27); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by zapreť I* (1388 ZPL 103); *by... zapreť I* (1388 ZPL 103).

*Див. ще *ЗАПРѢТИ СА, *ПРЕТИ, *ОУПРИТИ СѢ.*

***ЗАПРИСАГАТИ** *дієсл. недок.* (1) (що, робити що) заприсягати (що), зобов'язуватися під присягою (робити що): Тое оусе вышеписаное слюбоуемъ, заприсагаемъ здержат... подлоуг того нашего листоу и присаг наших (Сучава, 1462 BD II, 290).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. заприсагаемъ* (1462 BD II, 290).

*Див. ще *ОТПРИСАЧЬ, *ОТПРИСАЧЬ СА, *ПОПРИСАЧЬ, ПРИСАГНОУТИ, ПРИСАЧЬ, ПРИБЯГАТИ.*

***ЗАПРИТИ СА** *див. *ЗАПРѢТИ СА.*

***ЗАПРИТИ СА** *див. *ЗАПРѢТИ СА.*

***ЗАПРОДАТИ** *дієсл. док.* (2) (що кому) продати: а тые двѣ части того имени... запродадъ есми е. м. за пятьдесать копъ гроши (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А се я пан Грнб Ивешеневич... запродад есми имене свое на има Торокановъ... во осми десАт копах готовых грошей широкой личбы чешкой манеты (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. запродадъ (запродад) есми* (1449 АЛМ 8; 1488 AS I, 88).

*Див. ще *ПОПРОДАВАТИ, *ПОПРОДАТИ, PRZEDATI, ПРОДАВАТИ, ПРОДАТИ I.*

***ЗАПРѢТИ СА** *дієсл. док.* (3) (за що і без додатка) відмовитися (від чого), заперечити (що): оуставлаемъ коли(ж) которыи мешанінь алюбю соузна алюбю иныи торговли а которомуу земленіоу бе(з) записѣ повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогды имеетъ тотъ мешанінь добрыми лю(д)ми на не(г) досве(т)чи(г) а запрѣтца ль тогды имеетъ самъ своєю роукою о(т)присачь (XV ст. BC 18 зв.); Ино Илка не заприла сА за (т)отоу сьмрътъ Андрицева, що его оубил... отецъ Илць, але оустала прАд нами и прАд нашим митрополитом (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. сА... запрѣль* (1449 Cost. II, 385); *3 ос. одн. ж. заприла сА* (1473 BD I, 186); *майб. 3 ос. одн. запрѣтца* (XV ст. BC 18 зв.).

*Див. ще *ЗАПРЕТИ, *ПРЕТИ, *ОУПРИТИ СѢ.*

***ЗАПСАТИ** *дієсл. док.* (1) (на що кому) записати, підтвердити записом (легат): а на то дворище записали есмо емоу сею нашею грамою (!) пАтьдесАтъ гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. записали есмо* (1427 P 109).

*Див. ще ЗАПИСАТИ 2, *ЗАПИСОВАТИ 1, *ЗАПИСЫВАТИ 2.*

***ЗАПОУСТЬ** ч. (2) (*ділянка непрорубаного, непрочищеного лісу*) запуст: О кметь(х) которыи(ж) держать борти в запоусте (XV ст. 9 зв.); у dali iesmo tomu sluzi naszomu Pawlu tuiu zemlu paszu... z polmi, z dubrowami... у z zapustami (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: *місц. одн. в запоусте* (XV ст. СЯ 9 зв.); *ор. мн. zapustami* (1420 AS I, 25).

***ЗАПУСТЫ** *мн.* (4) < запусты великіи (1) (*останній тиждень перед великоднім постом*) запусти, масляна: И мы казали и тотъ листь очистити, и рокъ есмо положили теши его передъ нами стати на запусты на наши великіи (б. м. н., 1498 АЛМ 169); мясны е запусты (3) *див. *МЯСНЫИ*.

ФОРМИ: *знах. запусты* (1487 РИБ 228; 1489 АКВ; 1498 АЛМ 169).

***ЗАПОУСТѢТИ** *дієсл. док.* (3) запустити: а с тое земли хоживоло (!) де(и) издавна колода медуо ино таА земля ве(л)ми давно запоустела была (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. запоустела* (бл. 1471 ЛКЗ 93); *3 ос. одн. с. запоустело* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *перф. 3 ос. одн. ж. запоустела была* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЗАРАДИ *прійм.* (1) (*з род.*) (*виражає причинові відношення*) через (що), заради (чого): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... монастироу... цигане на имь: Лоука... и Нанчюл холтъюл, що дали его калоугери от Бистрици за ради сьмръти Козми татарина, за що оубили того Козма татарина цигане от Бистричскаго монастирь (Сучава, 1487 BD I, 312).

Див. ще РАДИ.

ЗАРОВОНО *присл.* (2) (*стп. zagówno*) однаково, нарівні: Гандле и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мешаны заровно отпраовати и усжывати (!) мають (Луцьк, 1389 PEA I, 27).

***ЗАРОСЛИ** *мн.* (1) перелісок: и мы, дорадившысы з нашими князи... дали есмо ему... село Вербяев въ Луцькомъ повете... с полми, з ролями, з гаи, и з заросльми, з дубровами, з лесы (Луцьк, 1445—1452 АрхІОЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *ор. заросльми* (1445—1452 АрхІОЗР 8/IV, 12).

*Див. ще *ПОРΟΣЛЬ.*

ЗАРУБА ч. (1) (*особова назва, стп. Zaręba*): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнъзденский збыкгнъвъ краковский... добеславъ съ сєнна любелский ваврѣнець заруба сирадский воицехъ з малого ланчицкии... слюбуемъ и записуемъ сА стецку воеводъ земль молдавсон и дѣтемъ его (Ланчица, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. заруба* (1433 P 122).

***ЗАРУБАТИ** *дієсл. док.* (3) (що) закарбувати, зарубати: Мы Бовблян опытали, и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригайло привернулъ свой кон и, вынемши кордь, своєю роукою тые грани зарубал...» (Володимир, 1498 АрхІОЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есми зарубал* (1498 АрхІОЗР 8/IV, 120); *3 ос. одн. ч. зарубал* (1498 АрхІОЗР 8/IV, 119).

ЗАРУБИЧЬ ч. (5) (*особова назва*): а на розъѣздъ были землАне и панъ ленько зарубичь воевода зудчовський (Зудчів, 1411 P 79); а имѣть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (!) (Жнтомир, 1433 P 126—127).

ФОРМИ: *наз. одн. зарубичь, заруби(ч)* (1411 P 79, 80; 1433 P 127); *род. одн. зарубича* (1411 P 80); *дав. одн. зарубичю* (1433 P 126).

***ЗАРУКА** ж. (3) (*грошове забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди*) заклад: тамъ же противъ той долины... для вечистого знаку пальъ забыты казали есмо и тую граньцо скончылы, и, штобы еє никто не нарушилъ,

заруку на Господара его мылосты чотыриста гривень Подольських (sic.— *Прим. вид.*) заложилы (Новоселция, 1430 ГВКЛ 9); а заплативши заруки, предя се лист мои пры моцы захован быти маєт в каждого права (Володимир, 1475 AS I, 72); мы... отравили есмо пани Василевою, заложили гран и заруки сто роублев грошей, абы за рекоу Зельвою не переходила (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн. заруку* (1430 ГВКЛ 9); *знах. мн. заруки, заруки* (1475 AS I, 72; 1478 AS III, 17).

ЗАСЄ див. ЗАСЯ.

*ZASYRATY *дієсл. док.* (1) (що) (*спорудити*) насипати: у hranciu у mezu samy iesmo promezu sebe polozyli у кор-су zasyrały (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zasyrały* (1500 ДПЖН).

*ZASLOUGA *ж.* (2) 1. (*те, що хто заслужив*) заслуга (1): О косторе(х) што(ж) частокро(т) находА(т) на пьяны(и) лю(ди) ведоутсА к игръ а беруотъ пенАзи на заклады алюбю негдѣ на очиноу а проигравши пріходА(т) оу спа(ч) (!) алюбю во оубо(ж)ство а такін не входА(т) наше(г) осожне-нія по(д)лоугъ заслугы (XV ст. BC 27 зв.).

2. (*вчинок, гідний похвали*) заслуга (1): мы Стефан, вое-вода... знаменито чинимъ... яко хотА... памАти... предкоув наших... наслідова(ти), и тиж их вѣры, пилнои заслугы коу наияснѣишю з божию памАти наияснѣиших кнАжат и панов кролюв полскихъ их воли... послухохати заоужды винни есми (Сучава, 1462 BD II, 283—284).

ФОРМИ: *род. одн. заслугы* (XV ст. BC 27 зв.; 1462 BD II, 283).

*ZASPIČЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а къ тому дали есмо... ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского... и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка на имя Безхевича, и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки, на имя Заспичи а Носовичи а Михеевичи (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: *наз. мн. Заспичи* (1497 РИБ 683).

ZASTAWA *ж.* (19) (*речове забезпечення одержуваної по-вчкы*) застава (18): Też jestliby... котораја by jemu była czerez złodejstwo або czerez khwałt wziata, па тују istenuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedał koli jemu wkra-депо, або khwałtom wziato (Луцьк, 1388 ZPL 104);

(*забезпечення боргового зобов'язання маєтком, який пере-давався в користування кредиторів*) застава (1): Я, Сте-панъ Кунацкович, визнаю... симъ моимъ листомъ... ко-торое имене отчина и дедина моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырна-дцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8).

ФОРМИ: *наз. одн. zastawa* (1388 ZPL 104, 107); *род. одн. zastawy* (1388 ZPL 103, 107); *знах. одн. zastawu* (1388 ZPL 103, 104, 106, 107, 108); *місц. одн. въ заставѣ* (1449 АЛМ 8); *род. мн. zastaw* (1388 ZPL 106); *знах. мн. zastawy* (1388 ZPL 103); *ор. мн. zastawami* (1388 ZPL 104).

ЗАСТАВИТИ ¹ *дієсл. док.* (22) (що, що кому) (*дати в заставу*) заставити: а се я панъ михайло ивановичъ за-ставиль свое село черепыне григореву сѣу двѣвського о-сташкови... во к гривень без однов гривны (Львѣв, 1386 P 31); и я есми в тыхъ тридцати копахъ широкихъ грошей кнА-зем их м(и)л(о)сти заставила село свое Пьянь кнАзю Михайлу и кнАзю КостАнтину Ивановичом (Острог, 1481 AS I, 77); Колѣ хто держить оу закладѣ деди(ч)ство сказоуемъ мы(ж) то(т) которыи то застави(л)... имаетъ осве(т)ченѣ оучини(т) иже то деди(ч)ство оу такы(х) пен-незА(х) заложено (XV ст. BC 20 зв.); а тоє выше писанное (*в ориг.* выше писанного.— *Прим. вид.*) через шлах(о)утне вроженого кнАза Костентина... <маеть> быти держано и поживано спокойне... маєт быти продано, и заменено, и заставлено, и отдано доброволне... какъ ему... лепей а вжиточне звидит сА, вѣчне на вѣки (Вильна, 1499 AS I, 118).

ФОРМИ: *інф. заставити* 4 (1388 P 37; 1445 P 151; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1451 P 156); *застави(т) І* (1424 P

100); *перф. 1 ос. одн. ч. заставиль* (1386 P 31); *1 ос. одн. ж. заставила есми* 3 (1481 AS I, 77); *есми заставила І* (1481 AS I, 77); *есми... заставила І* (1481 AS I, 77); *я есми... заставила І* (1481 AS I, 77); *3 ос. одн. ч. застави(л)* (XV ст. BC 20 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by (izby)...* zastawil (1388 ZPL 103, 104); *інф. пас. быти... заставлено* (1499 AS I, 118); *теп. пас. 3 ос. одн. ч. jest zastawen* (1388 ZPL 108); *перф. пас. 3 ос. одн. ч. былъ... заставленъ* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. мн. by byli...* zastaweny (1388 ZPL 103); *дієприкм. пас. мн. знах. одн. ч. zastawlenoje* (1388 ZPL 106); *наз. ж. zastawena* (1388 ZPL 104); *знах. мн. заставлены* (XV ст. BC 10); *ор. мн. zastawlenymi* (1388 ZPL 104).

ЗАСТАВИТИ ², ЗАСЪТАВИТИ *дієсл. док.* (9) (що) (*перегородити греблю*) загатити: а доброва всА ис нашими ловы по горюховъскую дорогу а старое Ставище велили были есмо заставити пану данку мукосевичю (Луцьк, 1445 P 150); а на той часъ, коли ся есмо мѣняли, Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (6. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); а на горине ставъ што небожчикъ семень заставиль а ступа а с того млына идеть на городъ мерьки (XV ст. ИК); и тыи наклады отложит (*в ориг.* отложити.— *Прим. вид.*) што кнАзи их м(и)л(о)сть на тоє имене Пьян наложат: або став заставАт або инший который наклад на тоє имене наложат (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: *інф. заставити, засътавити* (1445 P 150; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1463 AS I, 55); *перф. 3 ос. одн. ч. заставиль, заставил* (XV ст. ИК; 1475 AS I, 71); *майб. 3 ос. одн. ! завить* (1458 ОЖДМ); *3 ос. мн. заставАт* (1481 AS I, 77); *перф. пас. 3 ос. одн. ч. былъ... заставленъ* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

! ЗАСТАВИТЬ див. ИЗОСТАВИТЬ.

! ЗАСТАВЛЯЮТЬ <ЗОСТАВЛЯЮТЬ> див. *ЗОСТАВ-ЛАТИ.

! ЗАСТАЛО <ЗОСТАЛО> див. ЗОСТАТИ ¹.

! ЗАСТАНЕТ <ЗОСТАНЕТ> див. ЗОСТАТИ ¹.

*ЗАСТАТИ *дієсл. док.* (16) (кого, що) (*знайти в якомусь стані або місці*) застати, знайти (2): се язъ сомиреньи еп(с)пль олк(с)ѣи... застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м) Дї иконы кованы(х) а Гї иконы з вѣнчи (6. м. н., бл. 1429 P 114); Ино тотъ листь отпа нашего в животе не засталь (Вильна, 1493 АЛРГ 55—56);

(*побачити*) застати, зустріти (8): а потомъ черезъ ричку Ровець повель до урочища Песочное, одѣтьоль до Цецу-лыны дольныи, где есмо засталь людеи Салискихъ, которыи поведылы, же в право грунтъ Салискій, а влево до Мику-линецъ (Новоселция, 1430 ГВКЛ 8);

(*зловити*) застати, спіймати (6): сказоуемъ тѣ(ж) хто коли свои свѣнны оу чї(жи)и (!) гай на жолоудъ оугони(т) а то(т) застанеть чїи лѣ(с) имаетъ вѣпра одно(г) с пра-вомъ забить (XV ст. BC 37 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. засталь* (1493 АЛРГ 55); *1 ос. мн. засталисмо* 2 (1430 ГВКЛ 8); *застальсмо* 2 (1430 ГВКЛ 8); *есмо засталь* 2 (1430 ГВКЛ 8); *есмо... засталь* 1 (1430 ГВКЛ 8); *застали есмо* 1 (бл. 1429 P 114); *застальсь-мы* 1 (1430 ГВКЛ 8); *майб. 3 ос. одн. застанеть* 3 (XV ст. BC 37, 37 зв.); *застане(т) 2* (XV ст. BC 37, 37 зв.); *3 ос. мн. застайж(т)* (XV ст. BC 37).

*ЗАСТАТИ СѢ *дієсл. док.* (2) <застати сѣ ли-це мѣ> (2) (*про крадіжку*) бути виявленим у момент вчи-нення: то(л)ко за свадоу торговскою и за та(т)бою що сѣ застане(т) лицемъ оу трѣгоу аби соудили дво(р)ничи тер-го(в)ск(и)и то(т)и люди (Сучава, 1479 DC 140); Только за свадоу торговскою и за татбою, що сѣ застане(т) лицемъ оу трѣгоу, аби соудили дворничи торговскои тоти люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 257).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. сѣ застане(т), застане(т)* (1479 DC 140; 1481 BD I, 257).

! ЗАСТАТЬ <ЗОСТАТЬ> див. ЗОСТАТИ ¹.

*ЗАСТАТЬЕ с. (1) спійманья: Тъ(ж) оуоставлаемъ хто с коимъ имееъ границу о ль(с) а войдъ(т) чере(с) границу оу ле(с) а то(т) его застанетъ мае(т) оу него оузА(т) за первое застатье сокироу а въ другое застанА(т) любо матель (1) алюбо соукноу (XV ст. *BC* 37).

ФОРМИ: *знах. одн. застатье* (XV ст. *BC* 37).

Пор. *ЗАСТАТИ.

*ЗАСТОЛПНИКЪ ч. (1) духовне званья для ченців:

присылалъ да (!) на(с) Бгомалець нашъ архима(н)дри(т) пече(р)скій с кїева и вся братія мн(с)тыря пече(р)ского че(р)ницы крылошанъ и засто(л)пники жалоуочюся на митрополита кїевского и всея роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *знах. мн. засто(л)пники* (1481 *ГПМ*).

ЗАСТОУПАТИ *дієсл. недок.* (1) (за кого) заступатися (за кого), боронити, захищати (кого): а о слоужбоу коли на войноу поити (1) тогды А имаю за пана дробыша застоупати докоуль е(с)ми живъ окромъи инши(х) слоужебъ (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *інф. застоупати* (1458 *ОЖДМ*).

ЗАСТУПИТИ, ЗАСТУПИТЬ *дієсл. док.* (3) (без додатка) гарантувати (що кому) (2): пакли бы кто нагабалъ тученака оу тои дѣдининѣ... то пани марегорѣта росоваА имаеъ заступити отправи(т) подлугъ земеско(г) права (Галич, 1418 *P* 89);

◇ шкоду заступитъ (1) *див. ШКОДА*.

ФОРМИ: *інф. заступити* 2 (1418 *P* 89); *заступитъ* 1 (1463 *AS I*, 56).

ЗАСТУПОВАТИ *дієсл. недок.* (3) ◇ службу заступовати *див. СЛОУЖБА* 1.

ФОРМИ: *інф. заступовати* (1489 *РИБ* 437); *перф. 3 ос. одн. ч. заступовалъ* (1489 *РИБ* 437, 438).

ЗАСЪТАВИТИ *див. ЗАСТАВИТИ* 2.

ЗАСЪ *див. ЗАСЯ*.

*ЗАСЪВЪ ч. (1) (*те, що посяєне*) засів: Я, княгини Семеновая, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ... жаловали есьмо и дали служъ нашему на имя Іудъ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла... и зо всеми пашнями, и съ десятинами, и зъ засъвы (Кобрынъ, 1465 *АкВАК III*, 4).

ФОРМИ: *ор. мн. засъвы* (1465 *АкВАК III*, 4).

*ЗАСЪСТИ *дієсл. недок.* (1) (без додатка) (*підстерегти*) засісти (на кого): Я, Война, панъ Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовнику своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладяты, штожъ ми ея задалъ зрадне своею рукою, засъд на добровольной дорозе у своемъ имени у Колпыничи (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. засъд* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ЗАСЯ, ЗАСА, ЗАСЪ, ЗАСЕ *присл.* (34) (*смп. zasię, стч. zase*) 1. назад (30): а мито да не даду(т) нигде, оу нашеи земли, али да иду(т) доброво(л)но бе(з) вьсько(і) забави и тамо идоучи и опА(т) засе (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); Коли(ж) о(т) на(с) алюбо о(т) наше(г) пана на(м) послу(ш)но(г) кметъ оутечетъ дла гнѣва пана свое(г) а панъ правомъ дабоудъ(т) (1) а о(н) сА не хоче(т) верноту засА тогды мы сказоуемъ же тотъ кметъ име(т) плати(т) па(и)у своему вїноу Г гривны (XV ст. *BC* 39); въ Корцы одъ накладного воза по два гроши, а одъ порожнего не надобе, а проѣдетъ, а промъшкаетъ большъ чотыръ недѣль хотя одинъ день, ино за ся вдуци, такожъ по два гроши (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); маеъ онъ съ тыми его послы ехати черезъ нашо панѣство до границы московское и зася отъ границы московское тоужъ дорогою до волоское границы (Вільна, 1498 *BD II*, 412); И коли нам богъ поможет та добоудемъ засъ нашу очизноу землю молдавскоую, а тогды нам, Стефануоу воеводі, да ест слободно... вѣйти ис их милости землАх (Гирлов, 1499 *BD II*, 422).

2. знов, знову (3): Też jestliby... prisiahszi na ważności opoje zastawy, a zasia prisiahszi chrest'janin doswetcziby to pa neho, *majet' jemu to zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); И тыми разы они zase к н(м) прие(ж)джали и жалова(л) на(м) тотъ Степа(н) е(р)моличъ збра(т)ею своею на Курила (Вільна, 1495 *БСКИ*).

3. в свою чергу (1): дали на границы оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны... которы имутъ они межи нашими паны мо(л)давскими выбирать... абы оуже они имѣли ихъ остерегати о(т) оуси(х) кривд(ѣ), ка(к) сами себе, а они ти(ж) бы имѣли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ЗАТАИТИ *дієсл. док.* (3) (кого) заховати: а тако(ж) варе кто о(т) наши(х) боярь, боу(д) кто оусхоче(т) ти(х) цигани задержати или затаити пре(д) калоугерми, то(т) заплати(т) свою шїю (Сучава, 1448 *Cost.* II, 353); а хто немецкую чела(л) держа бы однс(г) затанлъ довѣдавса: ты(х) буде(м)-казни(т) великими казньми (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *інф. затаити* (1448 *Cost.* II, 353; 1453 *DIR* «А» 503); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... затаилъ* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

ЗАТИМ *див. ЗАТЫМЪ*.

ЗАТИМЪ *див. ЗАТЫМЪ*.

ЗАТО *присл.* (6) тому: за(т)жъ чинимо сесь листо о Г тисАчи а вашей мл(с)ти стоить листо о чотири тисАчи оу насо (Сучава, 1388 *SL* 678); але вжды хвала милому богу што ваша мл(с)ть zostali оу вашею мл(с)ти стольчы оу великомъ кня(з)стве литовьскомъ и зато ве(л)ми г(с)дрюу нашому Стефану воеводе доброся видить и хвала милому богу вздаеъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 151 зв.); Ино за то, кажеъ, ажъ межы васъ тыи дела такъ стали се, а онъ былъ съ нами взялъ любовь и доконъчанье и свойство съ вами вчыниль, хотечы съ вами доброго пожытъя и до века (б. м. н., 1499 *BD II*, 448).

*ЗАТОКА ж. (1) (*рики*) затока: Я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижеъ продал есми пану Семенуоу Олизаровичоу имене на Вольны свое власное... з боры, з лесь... из реками, из малыми рѣчками, из затоками (Берестя, 1466 *AS I*, 62).

ФОРМИ: *ор. мн. затоками* (1466 *AS I*, 62).

ЗАТЫМЪ, ЗАТИМЪ, ЗАТЫМ, ЗАТИМ (10) 1. *присл.* (7) (*стп. zatum, стч. zatem*) потім (7): за тымъ пак король его м(и)л(о)сть, г(о)сп(о)уд(а)рь наш, писал до нас штобыхмо (*в ориг. быхо. — Прим. вид.*) того досмотрѣли и свѣтково опытали (Луцьк, 1475 *AS I*, 70); а за тымли пак оуставши мароушка, сестра вльчина... и продала свою част от села, от батьрещи... братаничоу своему, негрилови, за Г злат татарских (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176); и за тымъ дей отецъ того Яцка Вѣшторгъ тыи ихъ земли выпросиль за пусто у отца нашего (Вільна, 1495 *РИБ* 602).

II. *спол.* (3) (*у сполуч. и за тым зв'язує члени речення (приєднувальний)*) а також (2): а мы подлоуг прозбы кроль его милость и подлоуг прозбы пануоу его милости и подлоуг просбы митрополитов наших, и за тым и пануоу наших, великихъ и малых, а мы есмы простили пана Михаила логовета (Сучава, 1468 *BD II*, 305—306);

(*у сполуч. а за тымъ зв'язує сурядні речення (приєднувальний)*) а отже (1): а мы затимъ оуставши нашею доброу волею ... да утвѣдимъ и укрьпи(м) на(ш) монастыр о(т) пу(т)нои (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*).

Див. ще НАПОТОМЪ, НАПОТЫМЪ, ПОТЕМЪ, ПОТОМЪ, ПОТЫМЪ.

ЗАОУЖДИ *див. ЗАВЖДЫ*.

ЗАОУЖДЫ *див. ЗАВЖДЫ*.

ЗАОУЖДЫМ *див. ЗАВЖДЫМ*.

ЗАОУТРА *присл.* (2) (*цсл. заоутра*) ранком: и еше дали есми а сто злат оугрьских... яко да творѣт ми памѣть на вѣки вѣчнаА ген. а въ день свАтаго Василія Великаго,

вечерь парастас а заоутра свѣтаа литоургіа (Путна, 1476 BD I, 217).

ЗАХАРІА ч. (2) (особова назва, цсл. Захарія, гр. Ζαχαρίας, гебр. Zecharjah) Захарій, Захар: коупиль пань петръ радѣвськии дѣдичтво пнекольтъ оу шюлжичювь оу хлипла и оу брата его захарьѣ (Перемишь, 1366 P 12); И оуставши наши слоуги Тоадер... и Захаріа... и запла-тили оусн готовими пиназми оу роуки Аноуши (Сучава, 1479 BD I, 223).

ФОРМИ: наз. одн. **Захаріа** (1479 BD I, 223); род. одн. **захарьѣ** (1366 P 12).

Див. ще ***ЗАХАРІИ**.

***ЗАХАРІИ** ч. (3) (особова назва, цсл. Захарія, гр. Ζαχαρίας, гебр. Zecharjah) Захарій, Захар: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слоуга нашъ вльча снѣ попа захаріа жаловали есмы его особноу нашуе мл(с)тію и потвердили есмы емоу отниноу его (Сучава, 1428 Cost. I, 206); а ми такожде и от нас (дали) и потвердили слоугам нашим Тоадероу и братіам его Іоноу и Поую и Захарію... тое прадреченое селище (Сучава, 1479 BD I, 224).

ФОРМИ: род. одн. **захаріа** (1428 Cost. I, 206); дав. одн. **Захарію** (1479 BD I, 223, 224).

Див. ще ***ЗАХАРІА**.

ЗАХАРІИНЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському княвстві): тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрною слоужбоу до нас(с)... дали есмы имъ... села и(х) на има... строици... и захаріинци (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. **захаріинци** (1429 Cost. I, 269).

ЗАХАРОВЦИ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Захарівци: мы великии кн(я)зь Швитрикрайл... даемъ вдати... иж оузревше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги Михайла Олехновича, мы есмо ему и записали за его верную службу съла оу кременецкой волости на има: Цеценовци... а Захаровци на Богу (Луцьк, 1444 AS I, 140).

ФОРМИ: наз. **Захаровци** (1444 AS I, 140).

***ЗАХОВАНЕ** с. (1) (стп. zachowanie) додержання, дотримання: Але колиж... пан Казимир, крол полскын... нас недавному захованю, здержаню чистои, явной вѣры а певной его освѣчености... напомяноул... дилъ которой рѣчи мы... визнаваме... быти повинни... коу держаню зоуполна чести и вѣры (Сучава, 1462 BD II, 284).

ФОРМИ: дав. одн. **захованю** (1462 BD II, 284).

Пор. **ЗАХОВАТИ** 3.

ЗАХОВАТИ дієсл. док. (7) (стп. zachować, стч. zachovati) 1. (кого) затримати, залишити (1): А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного пріймуемо и пріяли есмо яко челоуѣка зацного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 P 140).

2. (у чому) зберегти (1): Иже оу доспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всей земли залежить а то слоушн(т) на ка(ж)до(г) рыцерська(г) члѣка... абы ка(ж)дый по(д)лоугъ великості имения своего бы(л) гото(в) къ слоу(ж)бѣ земьской на валкоу о(т)воренои абы и(х) имения оу покои захованы были (XV ст. BC 34 зв.);

(що на кого) (дати можливість кому зробити що) залишити (що за ким) (1): sud'ja mesta naszoho žadnoho perezuda na nich ne majet' brati; ale my tolko, albo nas starosta, budietli ich suditi, а на nichby котораја вина або проступка przisła; tot sud majet' byti на нас zachowan (Луцьк, 1388 ZPL 104);

пры моцы заховати (1) див. **МОЦ** 2.

3. (що) (не порушити) додержати, дотримати (1): А даley слюбоуем, иж въсь послонито и особ листы и записы и обвезана и твердосты реченых предков наших... здержим и заховамо (Сучава, 1462 BD II, 285);

◇ боже захован того (1) див. **БОГЪ**¹; чого Боже заховай (1) див. **БОГЪ**¹.

ФОРМИ: інф. **заховати** (1438 P 140); майб. 1 ос. мн.

заховамо (1462 BD II, 285); *нак. ст. 2 ос. одн. заховам, заховай* (1437 Cost. II, 709; 1490 AS I, 92); *інф. пас. byti...* **zachowan** I (1388 ZPL 104); **заховаи быти** I (1475 AS I, 72); *баж.-ум. ст. пас. 3 ос. мн. абы... захованы были* (XV ст. BC 34).

Див. ще ***ЗАХОВЫВАТИ, ХОВАТИ** 4, ***CHOWATI SIA. *ЗАХОВЫВАТИ** дієсл. недок. (1) (стп. zachowywać) (що кому) залишати (що за ким): а тые земли продалъ есми со всѣми ужитки... ни одного права собъ ани своимъ послѣткомъ у тыхъ земляхъ не заховывая, але со всѣмъ правомъ ... бискупу (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. заховывая* (1451 АкЮЗР II, 106).

Див. ще **ЗАХОВАТИ** 2.

ЗАХОРНА див. ***ЗАГОРНА** 3.

***ЗАЦНЫИ** прикм. (4) (стп. зацпу) (*аристократичного, шляхетського походження*) благородный, шляхетный: Пры томъ были люди зацные: Федоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкій; Рымонъ и Жыкгмонтъ, жолнере, альбо бояре з Лнтыы (Луцьк, 1389 PEA I, 28); мы великий (!) князь Швидрикяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрную... нашего вѣрного слуги, пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного... до земли и панства нашего, великого князтва Литовского, значне и оказа(ле) выхаль (Луцьк, 1438 P 140).

ФОРМИ: род. одн. ч. **зацного** (1438 P 140); *знах. одн. ч. зацный I (1438 P 140); **зацного** I (1438 P 140); *наз. мн. зацные* (1389 PEA I, 28).*

***ZACZEPITI** дієсл. док. (1) (що) захопити: а jiszcze wolosty ty Pruszanuiu, Kobryn... zaczepili... to wse wypustozyli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zaczepili* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***ЗАШКОДИТИ** дієсл. док. (2) (кому) завдати шкоди: а боудь(т) ли емоу прісоужено свѣде(ч)ствомъ са очиститъ а оди(н) свѣтокъ не боудь(т) зго(д)ный дла то(г) не боудь(т) оу соромотъ аще шкодныкови комоу зашк(о)д(и)ль имееъ досытъ оучини(т) (XV ст. BC 36 зв.); а... твоимъ людемъ коли шкода станеть, а о томъ деле коли А боудоу ведати и тобе коли рать свою поучоу або отъ иное стороны рать моА прибегыши, твоимъ людамъ зашк(о)д(а)т) а я о томъ оузьведавши, а таА рать и (з)де ко мне при(и)деть потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шлю (б. м. и., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. зашк(о)д(и)ль* (XV ст. BC 36 зв.); *майб. 3 ос. мн. зашк(о)д(а)т* (1484 ЯМ).

***ЗАШЛИИ** прикм. (1) (стч. zaśliły, стп. zasły) давній: И оучили(с) (!) некоторы(и) люди) потварю иныи(х) людеи о моужебойство объмо(л)ва(т) а дла давности алюбо зашли(х) часовъ не можетса оу то вымовить (XV ст. BC 33).

ФОРМИ: род. мн. **зашли(х)** (XV ст. BC 33).

***ЗАШКОДИТИ** див. ***ЗАШКОДИТИ**.

***ЗАЪХАТИ** дієсл. док. (3) (кому) об'їхавши якусь територію, визначати її межі: А потолка заъхали имъ по колтовецкое перехрестье а по великую могилу (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. заъхали* (1411 P 79).

Див. ще ***ВЫЪЗДИТИ, ОБЪИХАТИ, *ОБЪЪЗДИТИ, ОТЪХАТИ, *РОЗЕЖЧАТИ, РОЗЪЪХАТИ, *ОУЪХАТИ**.

ЗААЧИЦА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Заячици: а кназю Михайлоу Сонкгоушковичоу досталос: Хвалимичи, Тишковичи, ЗаАчица (Хвалимичи, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. **ЗаАчица** (1475 AS III, 14).

ЗБАРАЖ ч. (2) (назва міста у Волинській землі) Збараж: кн(А)зю Василью осталса город Збараж (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. **Збараж** (1463 AS I, 54); *місц. одн. оу Збаражи* (1463 AS I, 55).

*ЗБАРАЖСКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЖЬСКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЗКАА ж. (2) (особова назва): а кн(А)гини Васильевой Збаразкой... досталь сА... Вишневецъ (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ЗбаразкаА (1478 AS I, 75); дав. одн. Збаразкой (1478 AS I, 76).

ЗБАРАЗКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЗКЫЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

*ЗБАРАЗСКИЙ ¹ прикм. (3): а мене его мйльсть... при моют вотнинъ при исбаразском... имаеть ма его мйсть оставитъ (Кременецъ, 1434 P 130); а кн(А)зю Солтану оу Вишневцы пол гроша из збаразского мыта (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: род. одн. с. збаразского (1463 AS I, 55); місц. одн. ч. в збаразском (1463 AS I, 55); місц. одн. ж. при исбаразском (1434 P 130).

Пор. ЗБАРАЖ.

ЗБАРАЗСКИЙ ², ИЗБАРАЗКИЙ, ЗБАРАЗКИЙ, ЗБА-

РАЗКЫЙ, ЗБАРАЖЬСКИЙ, ИЗБАРАЗЬКИЙ ч. (21)

(особова назва): Пришоль передь нас кн(А)зь Василей из братом своимъ съ кн(А)земъ Семеномъ Васильевичи Збаражский, а поведали намъ, штож оумовили межи собою о ивачесьский ставы (Луцьк, 1463 AS I, 55); Я князь Михайло Васильевич Збаражский чиню знаменито... штож коли записалъ былъ мнѣ дада мой... имънье... ино ми того имъньА отпирали дадинаА моА... а зАть еи (Вильна, 1482 AS I, 79); Я князь Федор Василевич Збаразский сознаваю сим моимъ листомъ, штож был еси винен дадиной сво(е)й... тисачу коп грош(ей) (Черлехів, 1485—1500 AS I, 120).

ФОРМИ: наз. одн. Збаразкий 3 (1475 AS I, 69, 75; 1491 AS I, 95); Збаразский 2 (1470 AS I, 65; 1485—1500 AS I, 120); Избаразкий 1 (1482 AS I, 80); Избаразкий 1 (1482 AS I, 81); Збаражский 1 (1482 AS I, 79); дав. одн. Избаразкому 3 (1482 AS I, 80, 81); Збаражскому 1 (1482 AS I, 79); Збаразскому 1 (1470 AS I, 65); ор. одн. Избаразкимъ 3 (1482 AS I, 80); Збаразкимъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); наз. мн. Збаразский 2 (1463 AS I, 54; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); Збаражский 1 (1463 AS I, 55); Зба(ра)зкий 1 (1475 AS I, 71).

*ЗБЕРА див. ЗБІАРА.

*ЗБЕРѢ див. ЗБІАРА.

*ЗБИАРА див. ЗБІАРА.

*ЗБИЯРѢ див. ЗБІАРА.

*ЗБИАРА див. ЗБІАРА.

*ЗБИАРѢ див. ЗБІАРА.

ЗБІАРИИ, ЗБЮАРУ ч. (2) (особова назва): а на то jest' martorya... bojar paszych Pap Duma Woawycz (!)... P. Zbyary Stolnyk (Сучава, 1465 GL 176); А на то е(ст) велика мартоуріА... пан Стаңчуол пръкалаб белогород(ски)... пан Збіаріи пръкалаб белогород(ски) (Сучава, 1470 BD I, 155—156).

ФОРМИ: наз. одн. Збіаріи 1 (1470 BD I, 156); Zbyary 1 (1465 GL 176).

Див. ще ЗБІАРА.

ЗБІАРА, ЗБИАРѢ, ЗБИЯРѢ, ЗБІАРѢ, ЗБИАРА,

ЗБИАРѢ, ЗБИЕРА, ЗЕБѢРѢ, ЗБѢРЯ, ЗБЯРѢ ч. (124)

(особова назва): А на то е(ст)... вѣра паиа Збиари сто(л)ника (Сучава, 1457 UKP); А на то ест велика мартоуріА... пан Бодъ дворник, пан Збіара (Сучава, 1472 BD I, 170); (печатъ) паиа сбіа(ри) сто(л)н(ика) (Сучава, 1499 BD II, 444).

ФОРМИ: наз. одн. ЗбиарѢ, ЗбіараА, ЗбиарѢ, ЗбиарѢ, збіарѢ, ЗбіараА, збиарѢ 18 (1459 BD I, 32; 1462 BD I, 54; 1464 DIR«А» 517; 1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1473 BD I, 187; 1474 PГC; 1479 Cost. S. 98; 1480 BD I, 241 і т. ін.); ЗбярѢ, ЗбѣрѢ 6 (1462 BD I, 52, 56; 1464 BD I, 84; 1467 Cost. S. 69; 1471 ДГCМПБ; 1479 BD I, 224); Збіера 1 (1470 BD I, 153); зам. род. в. п. Станчуола... в. п. Збѣря 1

(1468 BD I, 126); в. п. Збиара 1 (1479 BD I, 222); род. одн. Збіари, Збіари, Збиари, Збиари, Збиари, Збиари 69 (1457 UKP; 1462 BD I, 62; 1466 BD I, 106; 1469 BD I, 134; 1473 BD I, 182; 1479 ВАРМ 62; 1481 BD I, 249; 1484 BD I, 277; 1487 BD I, 292; 1489 BD I, 374 і т. ін.); ЗбіарѢ, ЗбіарѢ 6 (1467 BD I, 117; 1469 BD I, 136; 1487 BD I, 310, 312; 1488 BD I, 323, 364); Збиары, Збиары 5 (1465 DIR«А» 518; 1468 BD II, 306; 1471 BD I, 164; DIR«А» 525; 1479 BD I, 228); Збѣри 5 (1457 BD II, 258; 1458 BD I, 6; 1467 BD I, 119; 1472 DIR«А» 528; 1486 BD I, 290); Збяри, Збяри 4 (1467 BD I, 121; 1483 BD I, 268; 1484 BD I, 283; 1489 BD I, 376); Збѣръ 3 (1458 BD II, 262; 1464 Cost. S. 60; 1465 BD I, 88); Збери 2 (1462 BD I, 67; 1489 BD I, 376); Збѣры 1 (1457 BD I, 4); Збере 1 (1459 Cost. S. 22); сбіа(ри) 1 (1499 BD II, 444).

Див. ще ЗБІАРИИ.

*ЗБОЖЕ с., зб. (1) (стп. zboże) збіжжа, пашня: хто займе(т) жівотіноу чужою на своемъ збожю а чере(с) но(ч) боуде(т) оу себе ховать по(д) свиде(ч)ствомъ своихъ соусе(д) а на заоутрее имаеть гна(т) да обору городьскее (XV ст. ВС 25 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. на збожю (XV ст. ВС 25 зв.).

*ЗБОРНЫЙ прикм. (2) ◇ зборна церковь (1) головна або велика церква в місті, собор: Се язъ кн(А)зь Василей Юевичъ... отходачи с сего свѣта дал еси и записал къ пр(е)ч(и)стой б(о)гоматери къ зборной церкви къ Смоленску... село на има Совоу и данники (б. м. н., 1470 AS I, 67); Z b o r n y i M o h y ł y (1) (назва урочища у Волинській землі): у k томуз прыдали iesmo Swinniu i Ostruiu Rudu, а z druhoiey storony... od sełyszca Woropowa... do werchu Zbornych-Mohyl (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: дав. одн. ж. зборной (1470 AS I, 67); род. мн. Zbornych (1420 AS I, 25).

Див. ще *СОБОРНЫИ.

*ЗБОРЪ ч. (1) (стп. zbór) натовп, юрба: О пане(х) алюбо о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи паней и панень бытность дла крепості (!) и(х) вынеты соуть о(т) збора лю(д)ска(г) и моузького абы не мелі оутіскоу моузьско(г) (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: род. одн. збора (XV ст. ВС 12).

ЗБРОЙНО присл. (1) збройно, зі зброєю: нехай оны тын земли свои держать... а намъ службу земскую служатъ конно, збройно, посполу зъ иншими земями вруцкими (Мозир, 1498 ГВКЛ 22—23).

ЗБРОХ ч. (1) (особова назва, пор. Зброслав): а при (томъ)

(в ориг. а при мл. были.— Прим. вид.) были: ключникъ луцкии Богдан Сенкович Гоский, кн(А)зь Федор Четвертенский... пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. Зброх (1494 AS I, 102).

*ЗБРОЯ ж. (4) збруя: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земљи... и поведили г(с)древи нашему... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрые юнаки и люди... кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ теплю боуде(т) маю(т) на кони всѣсти и потагнути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); И повѣдиль ми Репа, штожъ... въ той клети не остало ся ничего скарбу, только зброи осталися, а мисы зламаныи (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: ор. одн. ! зорю (1498 АЛМ 163); наз. мн. зброи (1498 АЛМ 163); знах. мн. зброи (1496 ПДВКА 61).

*ЗБУДОВАНЫИ диеприкм. (2) збудований: Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал еси пану Семену Олизаровичоу имене... Белашов... зо всеми залежностями... из млыны, из будованыи (!) и незбудованыи... и со всеми данми (Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: пас. мин. ор. мн. збудованыи (1466 AS I, 62).

ЗВУАРУ див. ЗБІАРИИ.

ЗБЫГНІВЪ, ЗБЫКГНІВЪ ч. (3) (особова назва, стп. Zbygniew): а свѣдкозе на то панъ хрещенъ судомирски

панъ збыгнѣвъ маршалко панъ гнѣвошь подкоморин (Львѣв, 1399 P 59); A przi thim bili swidczy; pan Jan krakowski... pan Zbygniew marszałkowei (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденскнн збыгнѣвъ краковскнн станицславъ познанскнн... слюбуемы... ижъ вшитки оурады и зъеднанья и записы... владиславъ кроль и дѣти его... держати непорушно... имѣють (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. збыгнѣвъ, Zbygniew, збыгнѣвъ (1399 P 59; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1433 P 122).

*ЗЫТОКЪ ч. (1) ◇ имати збытокъ див. ИМАТИ².

ФОРМИ: род. одн. збыткы (XV ст. BC 25 зв.).

! ЗБѢГА (ЗБѢГАЮТЬ) див. *ИЗБЕГАТИ.

*ЗБѢГАТИ див. *ИЗБЕГАТИ.

*ЗБѢРА див. ЗБІАРА.

ЗБѢРѢ див. ЗБІАРА.

ЗБѢРЯ див. ЗБІАРА.

*ЗБѢЧИ дієсл. док. (2) (стп. zbіec) утекти: а пак ли бы збѣгль чоловѣкъ и николи его не бы(ло) бы тогда тому истцеви маеетъ (1) па(н) того села запла(тн)ти имѣньемъ того збѣгло(г)о чоловѣка (Галич, 1435 P 134).

ФОРМИ: баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. пак ли бы збѣгль (1435 P 134); дієприкм. акт. мин. род. одн. ч. збѣгло(г)о (1435 P 134).

Див. ще *БЕГАТИ.

ЗБЯРѢ див. ЗБІАРА.

*ЗБЯРѢ див. *ЗБІАРА.

*ЗВАЖИТИ дієсл. док. (1) (що) (на вагах) зважити: то па(к) я Ѳедо(с)и... остато(к) то(г) сребра собра(в) тое сребро зваживъ и... важило по тре(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. ВОРСП 179).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. зваживъ (XV ст. ВОРСП 179).

Див. ще *ВАЖИТИ СА.

*ЗВАРТОВЪ ч. (1) (назва села у Львівській землі) Звертѣв: мы па(н) ива(н) срѣ(м)скнн староста рускнн визнава(м) то... иже пришедши предъ на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова панъ яхнѣ кысской... со усѣми границами яко з вѣка к звартову слушало (Львѣв, 1414 P 85).

ФОРМИ: дав. одн. звартову (1414 P 85).

Див. ще *УЗВАРТОВЪ.

ЗВАТИ дієсл. недок. і док. (8) 1. (що) (давати назву, найменування) називати, іменувати (2): хотя(р)... о(т) доуба... на оустіе потока зовомы стѣжароу(л) (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 121—122); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовский... чиннимъ знаменити... ижъ вбачивши вѣрины службы... Костентина Ивановича Острожского... емоу имѣне н(а)ше именовемъ Звагол... дали есмо... зо всими доходы и зо всими потребами, которыи которымколле (в ориг. колве которым.— Прим. вид.) именовемъ званы будутъ (Вільна, 1499 AS I, 117—118);

(кого ким) прозивати, називати (1): Жаловаль намъ князь Костентинъ Крошинский на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ, будучи въ Смоленску, абыхъ я семь волостей твоен милости, господара моего, закраль (Вільна, 1495 АЛМ 83).

2. (кого) (запрошувати) звати, кликати, прикликати (3): и варе кто име(т) звати или о(т) чужей земли или о(т) ла(д)цкую землю... а тоты люди оуси... да е(ст) и(м) слобод(н)о оралы (sic.— Прим. вид.) соби и жито сіати и сино косити (Сучава, 1453 Cost. II, 461); и мы то имъ призволяемъ: нехай они людей за себе зовуть и нановъ за собою посадятъ (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

3. (кого о що) позивати (кого за що) (1): а коли(ж) оубоги бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалтъ иметса очистити свѣ(т)кы (XV ст. BC 30);

звати к правоу (1) позивати в суд: а коли(ж) одна старона (1) станеть а друуги(и) не боудеть а троици

звалъ к правоу а не о(т) то(г) тогда страти(т) всю свою речъ (XV ст. BC 13 зв.).

ФОРМИ: инф. звати (1457 Cost. II, 809); теп. 3 ос. одн. зове(т) (XV ст. BC 30); перф. 3 ос. одн. ч. звалъ (XV ст. BC 13 зв.; 1495 АЛМ 83); майб. 3 ос. одн. име(т) звати (1453 Cost. II, 461); нак. сп. 3 ос. мн. хай... зовуть (1500 АСД II, № 3); майб. пас. 3 ос. мн. званы будутъ (1499 AS I, 118); дієприкм. пас. теп. наз. одн. ч. зовоми (1458 Mih. Doc. 122).

Див. ще *ВЫЗВАТИ, ЗАЗВАТЬ, ЗАЗЫВАТИ, *НАЗВАТИ, ПОЗВАТИ, ПРИЗВАТИ.

*ЗВАТИ СА дієсл. недок. (14) називатися, зватися: а отъ крамныхъ рѣчен... що са зовоут крамны рѣчи, от того от оусего абы платили, оу сереть, мыто от гривны, тои (!) гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788); А пак наияснѣший Ян Олбрахтъ, крол полскій, не прѣреченою братію его милости, тогда имали би перевозити съ також на земли тоурецкого чьсаръ черес Доунай, али оу брод що съ зовет Облоучица... по коуда съ им... боудет видити маиполишши, маипожиточнѣи, тоуда перевозити съ (Гирлов, 1499 BD II, 423).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. съ (се, са) зоветъ 11 (1463 BD I, 73; 1467 BD I, 117; 1473 BD I, 190; 1487 BD I, 516; 1491 BD I, 473; 1492 BD I, 510; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 78; 1499 BD II, 423); съ зоветъ 2 (1473 ШКН 165; 1488 ДГСЛМ); 3 ос. мн. са зовоут (1456 Cost. II, 788).

Див. ще НАЗВАТИ СѢ.

*ЗВЕДЕНЕ с. (1) (стп. zwiedzenie) обман: Я волчько бодѣ(н)ковський Искоими де(т)ми съ евлашко(м) а з романо(м) визнавае(м)... и(ж) есмо то оучинили ни жа(д)ны(м) припужене(м) ани зведе(н)е(м) ни(ж)ли своее доброе воли (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: ор. одн. зведе(н)е(м) (2-а пол. XV ст. СПС).

ЗВЕДОМО див. СВѢДОМО.

*ЗВЕДОМЪ див. СВѢДОМЪ².

3 ВЕКА див. 3 ВѢКА.

*3 ВЕКОВЪ див. 30 ВЕКОВ.

3 ВЕКОВ присл. (1) відвіку, звіку: а РуденкаА мает ... ворота поставити на влицу (!), што з веком оулиця промеж подворей положена (Луцьк, 1494 AS I, 102).

Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВУКУ.

*ЗВЕР див. *ЗВЕРЬ.

*ЗВЕРИННЫЙ див. *ЗВѢРИНЫИ.

*ЗВЕРИНЪННЫЙ див. *ЗВѢРИНЫИ.

*ЗВЕРИНЫИ див. *ЗВѢРИНЫИ.

*ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ прикм. (2) вишеназваний: и мы ему дали и записали, за его къ намъ вѣрную службу, тое село зверху выписаное Сенно (Луцьк, п. 1445 АкЮЗР I, 17); А дали есмо на предъ реченой паней Костюшковой Ѳетимья... зверху выписаное имѣнье (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 21).

ФОРМИ: знах. одн. с. зверху выписаное (п. 1445 АкЮЗР I, 17; 1452 АкЮЗР I, 21).

Див. ще *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ, *ВЕРХОУОПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЕРХУПСАНЫИ, *ВЫШЕПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРѢДЪВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОПИСАНЫИ, *ПЕРВЪИНАПИСАНЫИ, *ПЕРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРѢЖЕНАПИСАНЫИ, *СВЕРХАВЫПИСАНЫИ, *УВЕРХУВЫПИСАНЫИ.

*ЗВЕРЬ ч., аб. (3) звірииа: Жаловала са пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменаА своего Зелви за мост переходечи... звер поужает, бобры оукрадомъ бьютъ (Лукониця, 1478 AS III, 17); и Ѳе(д)ко мови(л) перед(д) нами штожъ тыи люди здавна осочники бывали того двора любецкого зверъ сочывали на ты(х) пано(в) которий пере(д) тымъ тотъ дворъ Любечь держывали (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *знах. одн. зверь, звер* (1478 AS III, 17; 1499 ВФ).

*Див. ще *ЗВѢРЬ, *ЗВѢРА 1.*

**ЗВЕРЫНЪНЫИ див. *ЗВѢРИНЫИ.*

**ЗВѢРА див. *ЗВѢРА.*

**ЗВЕСТИ* *дієсл. док. (1) (стл. zwieść) (кого) привести, завести:* Такъ же напоминае(м) тебе што еси приславши люди свон горо(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ и люди наши головами з жонами з дѣтьми со всеми ихъ статыки оу свою землю звель (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. звель* (1496 ПЧФГ 36).

**ЗВЕЧИСТЫИ* *прикм. (2) одвічний:* я Любарть Кгеденинович... записалъ еси и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонъ отъ Песчаньки бродку... дорогою звечыстою до Любецкого мосту (Луцьк, 1322

АрхЮЗР 1/VI, 1—2); присылалъ да (!) на(с) Бгомольць нашъ архима(н)дри(т) пече(р)скіи с кіева... че(р)нцы... жалоуючися на митрополита кіевского и всея роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) и права имъ давные и (з)вечныые ламати хоше(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. звечыстою* (1322 *АрхЮЗР 1/VI, 2);* *знах. мн. с. (з)вечыстые* (1481 ГПМ).

**ЗВЕЧЫСТЫИ див. *ЗВЕЧИСТЫИ.*

**ЗВИЖИНЦИ див. ЗДВИЖИНЪЦИ.*

ЗВИНАЧЕЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Звиняче: къ Житомироу жъ село Звиначее а в томъ селе чотыри слоуги а пАты(и) тАглы(и) подымъщиною дае(т) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Звиначее* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*Див. ще *ЗЪВНЯЧАЯ.*

**ЗВИНИГОРОДСКИЙ* *прикм. (1) (пор. Звенигородъ у Київській землі):* мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... старости браславского и звинигородского в тот час будучого... емоу имъне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вільна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. ч. звинигородского* (1499 AS I, 117).

**ЗВИНКЕНЕВИЧ ч. (1) (особова назва):* Мы кн(А)зь дѣдъ дмитриєви(ч)... русанъ плакси(ч)... юрья звинкеневи(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды... дмитрии инѣмъ имене(м) кориб(т)... голдование... королеви польскому... слюб(л)... а мы... ислубуеми за него (Лучиця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. звинкеневи(ч)* (1388 Р 38).

**ЗВИРЬ див. *ЗВѢРЬ.*

**ЗВИЩАЛА ч. (2) (особова назва, молд., слов. свѣщило):* а мы також есмы дали (и) потврѣдили... паноу Тоадероу Звищали его село Звищелещи (Ясси, 1469 ВД I, 138).

ФОРМИ: *дав. одн. Звищали* (1469 ВД I, 138).

*Див. ще *ЗВЫЩАЛЪ.*

**ЗВИЩЕЛЕЩИ див. ЗВЫЩЕЛЕЩИ.*

**ЗВОЛИТИ* *дієсл. док. (1) (що) зволити, дозволити:* а коли мы не боуде(м) с тоє земли дани полни(ти) на цркъвѣ бжю и ѿ(г) мл(с)ти архимандритоу тоую землю о(т) на(с) о(т)на(ти) и да(ти) комоу е(г) мл(с)ть зволи(т) (б. м. н., 1498 ЧАФ).

ФОРМИ: *маиб. 3 ос. одн. зволи(т)* (1498 ЧАФ).

*Див. ще *ИЗВОЛИТИ 1 *ПОВОЛИТИ, *ПОЗВОЛИТИ, *ПОЗВОЛЯТИ, *ПРИВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛАТИ, *ПРОИЗВОЛИТИ 2.*

ЗВОЛОХИ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Волохи, суч. Підгір'я: кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села... Гдъхонецъ, Зволохи под Мечитовомъ (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Зволохи* (1463 AS I, 54).

З ВЫШЕ¹ *присл. (1) вище:* а от толь черес долиноу... та же черес поле прости на край трънїа из выше (1) на стлѣпъ межи моголами (Сучава, 1438 ДВАС 27).

Див. ще ВЫШЕ¹, ПОВЫШЕ¹.

ЗВЫШЕ² *прийм. (2) (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на предмет або на місце, за яким щось проходить або відбувається) вище (чого), понад (чим):* звыше тыхъ вровичъ льсь и поле и доубровы то е(ст) дѣдошничкоє (Зудечів, 1413 Р 83); а тыи старци смовиыше са с обою стороновоу вызнали и оуказали староую границу... межи дѣдошичи а межи жиравоу... дорогою што идеть о(т) зоудечева к дѣдошичемъ... а звыше тои дороги дѣдошничкоє а зниже тои дороги жиравьское (Зудечів, 1430 Р 116).

Див. ще ВЫШЕ², ПОВЫШЕ².

**ЗВЫЩАЛЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. свѣщило) мы Стефан воевода... (зна)менито чиним... оже при(до)ша прѣд нами... панъ Тоадер Звы(щ)алъ (и съ) своими сестрами... и потокимили съ оны оуси поспол... та отст(оуп)или оны братоу своему паноу Тоадероу Звищали едно село (Ясси, 1469 ВД I, 138).*

ФОРМИ: *наз. одн. Звы(щ)алъ* (1469 ВД I, 138).

*Див. ще *ЗВИЩАЛА.*

ЗВЫЩЕЛЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... (зна)менито чиним... оже при(до)ша прѣд нами... панъ Тоадер Звы(щ)алъ (и съ) своими сестрами... и потокимили съ оны оуси поспол... та отст(оуп)или оны братоу своему паноу Тоадероу Звищали едно село на имъ селоу Звыщелещи (Ясси, 1469 ВД I, 138).

ФОРМИ: *наз. Звыщелещи* (1469 ВД I, 138); *знах. Звищелещи* (1469 ВД I, 138).

**ЗВѢДОМЪ¹ див. *СВѢДОМЪ¹.*

**ЗВѢДОМЪ² див. СВѢДОМЪ².*

З ВѢКА, ЗЪ ВѢКА, З ВЕКА *присл. (12) одвіку, споконвіку:* и мы, подумав с нашими князи н с паны... дали есмо и записали за его вѣрною службу села... зо всемъ с тым, што к тымъ селамъ звѣка здавна слушало (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР 8/IV, 8);* и мы порадивса с нашими кїзи дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ оу луцкомъ повѣте... со всемъ с тымъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало (Київ, 1433 Р 118); А хотар томоу вишечисанномуу селоу да ест по старому хотароу, коуда оживали з вѣка (Сучава, 1487 ВД I, 306); я еще будучи в добромъ здоровю... дала есми емоу по своемъ животе имене оу вотчизну на имА Любчо... зо всимъ тымъ, што к тому имену з века прислухает (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

*Див. ще *ВѢКЪ, З ВЕКЪ, ЗО ВЕКЪ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, SWYKU.*

**ЗВѢРИНЫИ* *прикм. (6) ◊ ловища звериниы е (1) див. *ЛОВИЩЕ; ловы звѣриные (4) див. ЛОВЫ; топыль звериньныи (1) див. *ТОПЫЛЬ.*

ФОРМИ: *ор. мн. звериньныи 2* (1434 Р 128; 1499 AS I, 117); *звериньныи 1* (1498 ГВКОО); *зверынъныи 1* (1499 ВФ); *звѣриньныи 1* (1424 Р 100); *місц. мн. в звериньныхъ* (1475—1480 *АрхЮЗР 8/IV, 21).*

*Див. ще *ЗВѢРАЧИИ.*

**ЗВѢРЬ ч. (2) (дика тварина) звір:* имѣеть ленько заруби(ч) тые села держати... съ ставы с ловищи и со звѣри (Житомир, 1433 Р 127); А кто оусочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати от оусего их товароу... или живих товаръ или мертвих... или звѣри: или коунищи или билци(и)... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 ВД I, 96).

ФОРМИ: *знах. мн. звѣри* (1466 ВД I, 96); *ор. мн. звѣри* (1433 Р 127).

*Див. ще *ЗВЕРЬ, *ЗВѢРА 1.*

**ЗВѢРА с. (2) 1. (дика тварина) звірина (1):* а кн(А)зь Семен дѣдич и отчич Збаразский имает мѣти, держати... из ловищи з малыми и з великими звѣраты, из бобровыми гоны (Володимир, 1470 AS I, 65).

2. (*жива істота*) створіння (1): Колиж всего прироченя постат своего передкою видь на быванна насладовати, про тож и мы, иж ишла звѣрѣта розоумом н смыслом проходимо, от родителеш наших обычаев цнотами ошлѣхтеных и похвалных отстоуповати не имаємо (Сучава, 1462 *BD* II, 283).

ФОРМИ: *знах. мн. звѣрѣта* (1462 *BD* II, 283); *ор. мн. зверѣты* (1470 *AS* I, 65).

*Див. ще *ЗВЕРЬ, *ЗВѢРЬ.*

*ЗВЪРАЧИИ *прикм.* (1) ◇ ловища звѣрачи (1) *див. *ЛОВИЩЕ.*

ФОРМИ: *ор. мн. звѣрачими* (1445 *P* 148).

*Див. ще *ЗВѢРИНЫ.*

*ЗВЯГОЛЬСКИЙ *див. ЗВАГОЛСКИЙ* ¹.

ЗВАГОЛ *ч.* (3) (*назва села у Київській землі*) *суч.* Новоград-Волинський: мы великий княз Швитрикгайл... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предречену Каленику... слободища во Звѣгли (*в ориг. во в Звѣгли.— Прим. вид.*) (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); и мы... емоу имьне н(а)ше именемъ Звѣгол... дали есмо ласкаве черес сес н(а)шъ листь (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Звѣгол* (1499 *AS* I, 117); *місц. одн. во (въ) Звѣгли, Звѣгли* (1437 *AS* I, 34; 1499 *AS* I, 118).

ЗВАГОЛСКИЙ ¹ *прикм.* (4): Продали есмо мыто Звягольское и корчму... Израилу и Еську, а Юдъце, на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222); Биль намъ чоломъ наместникъ звѣголский Яцько Мезь и просил в нас во Вручскомъ повете человека на има Лазарка Мошькевича (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. звѣголский* (1496 *АЛРГ* 71); *дав. одн. ч. Звягольскому* (1488 *РИБ* 222); *знах. одн. с. Звягольское* (1488 *РИБ* 222); *род. одн. ж. Звѣгольское* (1489 *AS* III, 22).

Пор. ЗВАГОЛ.

*ЗВАГОЛСКИЙ ² *див. ЗВАГОЛЬСКИЙ* ¹.

ЗВАГОЛЬСКИЙ ¹ *ч.* (2) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки: кн(а)зь Иванъ Борисовичъ Звѣгольскый, пан Олизаръ Гавриловичъ староста володимерский (Луцьк, 1461 *AS* I, 54); и мы... емоу имьне н(а)ше именемъ Звѣгол... што держал первый сего кн(а)зь Василей а кн(а)зь Андрей Семеновичи Звѣголские, дали есмо ласкаве черес сес н(а)шъ листь (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Звѣгольскый* (1461 *AS* I, 54); *наз. мн. Звѣголские* (1499 *AS* I, 117).

*ЗВАГОЛЬСКИЙ ² *див. ЗВАГОЛСКИЙ* ¹.

*ЗГАДАТИ *дієсл. док.* (3) **І.** (з ким) порадитися (2): тогда А па(н) староста згадалъ земланы і оправили есмы кундра(т) оу тон граници покола̄ ему князь левъ оубхалъ (Галич, 1401 *P* 66); ино мы... згадавши зъ паны радами нашими, тую данину во всюмо ему... потвержаемъ (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 3—4).

2. (о чім) (*подумати*) згадати (про що) (1): я Любарть Кведеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь, изгадалъ есми самъ о своєю души... записалъ есми и даль село свое Рожысче... соборной церквн у Луцку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. изгадалъ есми* I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); *згадалъ* I (1401 *P* 66); *дієприсл. перед. згадавши* (1498 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

*ЗГАРЬ *ч.* (4) (*назва річки в Подільській землі*) Згар: тамъ же противъ той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку палъ забыты казали есмо и тую граныцю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9).

ФОРМИ: *род. одн. Згару* (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *місц. одн. в Згару* (1430 *ГВКЛ* 9).

*ЗГИНОУТИ *дієсл. док.* (8) (кому і без додатка) (*зникнути*) пропасти (7): ино ми видьчышы сведете(л)ство иашы(х) бояр... аже тота и(х) привилиа о(т) наши(х) пре(д)ков що имали на тое село... та(к) згиноули ка(к) они свѣ-

дете(л)ствоую(т) (Васлуй, 1464 *DIR*«А» 517); Наглод(л) кме(т) жалова(л) на сво(н) сѣсе(ди) ижъ емоу в ночи конь украде(н) а о(н) и(х) проси(л) абы с нѣм во след(л) пошли за злодеемъ и онѣ не хотелѣ а оу томъ емѣ ко(н) изъгиноуль (XV ст. *BC* 22 зв.); и повелили передъ нами шожъ ихъ привилей на ихъ село отчизное Осекрово зъ церкви ихъ згиноуль (Троки, 1498 *ГВКОО*);

(без додатка) (*бути втраченим*) пропасти (1): а такое свѣдечество чиначи оу три(д)цати годовъ може(т) окоупити тое дьди(ч)ство а естль жъ заме(ш)кае(т)... за па(т)на(д)це(т) годовъ того освещенія оучинить тогды тое дьди(ч)ство изгнѣло (XV ст. *BC* 20 зв.— 21).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. изъгиноуль* I (XV ст. *BC* 22 зв.); *згиноуль* I (1498 *ГВКОO*); *3 ос. одн. с. изгнѣло, изгѣноуло* (XV ст. *BC* 21, 27 зв.); *3 ос. мн. згиноули* 2 (1464 *DIR*«А» 517; 1489 *РИБ* 431); *изгиноули* 1 (1464 *DIR*«А» 517); *І изъгили* 1 (1464 *DIR*«А» 517).

*Див. ще *ИЗГЫБНУТИ.*

*ЗГОДИТИ *сѣсл. док.* (6) **І.** (з ким о що, між ким о що) згодитися, погодитися (з ким на що або у чому), дійти до згоди (з ким у чому, з ким щодо чого) (2): На котороумъ соимъ тоты панове съ (о)бох сторонь... визволили и оуоставили, на томъ соимъ оуси рьчи, о которыхъ съ не могли изгодити промеж собою (під Хотиню, 1467 *BD* II, 297); изгодила сѣ есми из деверемъ ись своимъ со кн(а)земъ Семеномъ и дети мои изъ дѣлкомъ своимъ о кн(а)зѣ Солтановоу дельницю (Манів, 1478 *AS* I, 76);

(з чим) (*не заперечувати*) згодитися (1): про тожъ мы кторою зъ его волюю повинни есмы сѣ згодити, а вѣрно службою послушни быти (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738);

◇ изгодити сѣ (сгодити сѣ) на одно (один о) слово (2) прийти до одностайної думки: тоти старци сгодили сѣ с обою стороною на одно слово (Зудечів, 1413 *P* 83); а тыи старць изгодили сѣ со обою стороною (sic.— *Прим. вид.*) на одно слово (Зудечів, 1421 *P* 96).

2. (на що) домовитися (про що) (1): и мы старцов роспытали и старцы снем сѣ и згодив сѣ на одно место и сознали передъ нами, аж з давныхъ давенъ естъ ступенское, а Ступляне сами тутъ дворы своими седили на той Мощаницы (Ступно, 1444 *AS* I, 42).

ФОРМИ: *інф. сѣ згодити* I (1448 *Cost.* II, 738); *сѣ... изгодити* I (1467 *BD* II, 297); *перф. 1 ос. одн. ж. изгодила сѣ есми* (1478 *AS* I, 76); *3 ос. мн. изгодили сѣ* I (1421 *P* 96); *сгодили сѣ* I (1413 *P* 83); *дієприсл. перед. згодив сѣ* (1444 *AS* I, 42).

*ЗГОДНЫЙ *прикм.* (1) (*який дав згоду*) згідний: а боудь(т) ли емоу присоужено свѣде(ч)ствомъ сѣ оचितъ а один(и) свѣтокъ не боудь(т) зго(д)ны(и) дла то(г) не боудь(т) оу соромотъ (XV ст. *BC* 36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. зго(д)ны(и)* (XV ст. *BC* 36 зв.).

ЗДАВНА, ЗЪДАВНА, ЗДАВЪНА *присл.* (58) здавна: Tež jestliby kotoryj... byt' najden sud'i swojemu u wine penežnoj abo wynszoj kotoroj, kotoraja z dawna ułożona, to majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а имьте тое село держати и оуживати со всьми его пожитки и оужитки што к нему здавна прислухають (Коломия, 1424 *P* 102); мы великии кнѣзъ швитрикгайл... чини(м) знакомото... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченуому пану андрѣю за его вѣрную службу село михлинъ оу луцкомъ повѣте... со всимъ с тымъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало (Київ, 1433 *P* 118); Се я... Юри Василевич Острозского продал есми дѣлнцоу... первое село Мнѣтин, другое село Головичичи, а Подборци, а Дьгиничи со всемъ стымъ, што к тымъ селамъ здавна тагнетъ (Береста, 1448 *AS* I, 44); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... пан Братоул... продал... едно село... и польны оуси колко слоухали здавна того села (Сучава, 1462 *BD* I, 51—52); и Ѳе(д)ко мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зьдавна

осочники бывали того двора любецкого (Вильна, 1499 ВФ); И потвержаемъ тые люди... со всимъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислухало (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

*Див. ще ИЗДАВНА, ИЗДАВНО, *ОТДАВНА.*

ЗДАЛИ (ОУЗДАЛИ) (1): Се я Ванко Скердъевич сын Джусин ис Квасилова... визнаваю, иж я... кн(А)-зю Семену Василевичу дъдичу Збаразскому продал есмо емоу вчнуню отчизну свою... а продали есмо и здали (! — *Прим. вид.*) есмо з доброе воли на веки веком (Володимир, 1470 АС I, 64—65).

Див. ОУЗДАТИ.

ЗДВИЖИНЪЦИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и потвердили есмо томоу сѣмоу монастыроу села... мли(н) шо е(ст) н(а) бис(трици) и оу здвигинъци о(т) доамна и соболещи (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10); никто да не смѣеть ты(х) монастырски(х) люди о(т) зви(жи)нци... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) зви(жи)нци (1467 Mih. Doc. 125); оу здвигинъци (1462 Cost. D. 10).

ЗДЕ *присл.* (9) 1. тут (8): да пребудуть же непоружно подъ анаеемоу за што zde даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвие (Холм, 1376 Р 22); А кто имъ пороушит и разорит, того да побить богъ zde телом (Сучава, 1466 *BD* I, 106); Бъдага (*sic.* — *Прим. вид.*) прости и да моу дароуе животъ вчныи и zde многъ лътныи животъ (б. м. н., 1464—1496 *Gh. S.*).

2. сюди (1): а я о томъ оузъведевши, А таа рать и(з)де ко мне при(и)деть (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

Див. ще ЗДЕС.

***ЗДЕРЖАНЕ** *с.* (1) додержання: Але колиж... Казимир, крол полскыи... нас недавномоу захованю, здержаню чистои, явнойъ вьры... наполюноул... мы... визнавамы... быти повинни... коу держаню... чести и вьры иашей (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: дав. одн. здержано (1462 BD II, 284).

Пор. ЗДЕРЖАТИ.

ЗДЕРЖАТИ, ЗДРЖАТИ, ИЗДЕРЖАТИ, СДЕРЖАТИ *дієсл. док.* (32) (шо) (*виконати*) додержати, дотримати: а на крѣпо(ст) то(г) листа привъ(с)ли есмо наша печа(т) абы то крѣпко здержа(т) (Молодечю, 1388 Р 43); тое и слубуемо... великому и велебному Владиславу... сдержати и полнити тыго листы и записы нашъ (Чжюрзев, 1403 *ДГМ*); а кто не съдержитъ нашъ запись, тогъ да естъ проклатъ (*в орг.* прократъ. — *Прим. вид.*) (Коломия, 1448 *Cost. II*, 306); Тоe оусе вышеписанное слубоуемъ, записАгаемъ здержат и полнити господаревн нашемоу королево... подлоуг того нашего листоу (Сучава, 1462 *BD* II, 290); Тоe вьсе вышеписанное мы... Стефан воевода... имаемо... здержати и наполнити, безъ вьського хитльнства и безъ жадной зрадї (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: инф. здержати 18 (1448 Cost. II, 738; 1454 Р 163; 1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 270, 276; 1470 BD II, 310; 1475 BD II, 329; 1479 BD II, 352; 1485 BD II, 372; 1499 BD II, 425 і т. ін.); издержати 4 (1402 Cost. II, 621; 1445 Cost. II, 729; 1468 BD II, 302); здржати 1 (1472 ДГСВМ); сдержати 1 (1403 ДГМ); здержат 1 (1462 BD II, 290); здержа(т) 1 (1388 Р 43); майб. 3 ос. одн. съдержитъ (1448 Cost. II, 306); 1 ос. мн. здержим 1 (1462 BD II, 285); хочемъ здержати 1 (1463 BD II, 295); хочемъ... здержати 1 (1471 BD II, 285); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... издръжалъ (1435 Cost. II, 682); 3 ос. мн. абы... здержали (1462 BD II, 292).

Див. ще ДЕРЖАТИ 2, ЗАДЕРЖАТИ 2.

ЗДЕС, ЗДЕСЕ, ЗДЪСЯ *присл.* (4) тут: *koliżby nieneczy tof wasz posoł iechał czerez naszuiu zemliu k niemu, ludziem by zdiesie mnoho sercdia upato* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а зде по Бутыр и по Виноградную гору... потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11); Се здыся просиль у насъ

дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землищ пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 АЛМ 12); И тыми разы здеде мешане были въ насъ и били намъ чоломъ, абыхмо ихъ не отдаляли отъ тыхъ корчомъ (Радомль, 1487 *РИБ* 227).

Див. ще ЗДЕ.

***ЗДЕТЕЛА** *ж.* (4) (*назва маєтку у Троцькому воеводстві*): ино съ того имъня своего Здетелы записаль есмо на вьчность на соборную Церковъ на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копь грошей (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

ФОРМИ: род. одн. Здетелы (1499 АСД VI, 2); дав. одн. Злетель (1499 АСД VI, 3); знах. одн. Злетелу 1 (1499 АСД VI, 2); Здетелю 1 (1499 АСД VI, 3).

*Див. ще *ЗДЕТЕЛЪ.*

***ЗДЕТЕЛЪ** *ч.* (1) (*назва маєтку в Троцькому воеводстві*): А... тое имъне Здетель (дер)жати и они маюгъ тые двѣ копь грошей давать (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

ФОРМИ: знах. одн. Здетель (1499 АСД VI, 3).

*Див. ще *ЗДЕТЕЛА.*

***ZDITOW** *ч.* (1) (*назва містечка у Троцькому воеводстві*): a jiszcze wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn, Zditow... *zaszeplili* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: знах. одн. Zditow (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***ЗДОЛБИЦА** *ж.* (2) (*назва маєтку у Волинській землі*) Здовбица: Поведила перед нами старостинаа Луцкаа кн(А)-г(и)ни Олизароваа Шиловича кн(А)-г(и)ни Федка, штожь... небошикъ пай Олизар Шилович... записал еей (!) имена свои на има Здолбицоу... а Горухов (Луцьк, 1487 *АС* I, 240).

ФОРМИ: знах. одн. Здолбицу (1487 AS I, 240).

ЗДОРОВ *див. ЗДОРОВЪ.*

***ЗДОРОВЕ** *див. *ЗДОРОВІЕ.*

***ЗДОРОВІЕ** *с.* (16) 1. здоров'я (12): мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... учинили есмо за наше здоровье и за дшъ переже сѣо почившїи(х) господарей... и дали есмь сѣти еп(с)кпий нашои... два села (Сучава, 1403 *ДГАА*); ино оузрввши невинность мою велимужинни (!) панови сватовъ коруны польсково... не хотѣчи да(т) загину(т) мнѣ вьрно(м) кнѣжатю... на чить и на здоровию и на имънню и выбавили ма бѣо(м)... ис того Атсва (так. — *Прим. вид.*) (Кременецъ, 1434 Р 130); а то дали есмо оу до(м) сѣти тр(о)ци на пама(т) (так. — *Прим. вид.*) родителе(м) нѣшимъ... а на(м) на здоро(в)е (Київ, 1459 Р 174); коли похочеть Стефанъ воевода... своихъ пословъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича наведити здоровья дочки своее великое кнѣгини... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю до Москвы и отъ толь зася до его земли (б. м. н., 1496 *BD* II, 405);

в добромъ здоровю (3) *див. ДОБРЫИ.*

2. згода, дозвіл (1): Божью милостію и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ придалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортную Измаловскую на Блинь вьчна (!) (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: род. одн. здоров'я, здоровья (1484 ЯМ; 1496 BD II, 405); знах. одн. здоровье, здоровие 5 (1439 Cost. II, 59; 1441 DIR«А» 477; 1465 DIR«А» 518; 1475 BD I, 200); здоровье 2 (1403 ДГАА; 1409 DIR«А» 437); здоров'е 1 (1459 Р 174); ор. одн. здоровьемъ (бл. 1500 АСД II, № 4); місц. одн. в (на) здоровю, здоровью 3 (1435 Р 132; 1488 AS I, 241); на здоровию 1 (1434 Р 130); в здорови 1 (1489 AS I, 89).

*Див. ще ЗДРАВІЕ, *ЗДРОВІЕ.*

ЗДОРОВЪ, ЗДОРОВ *прикм.* (8) (*нехворий*) здоровий (5): Оуставляемъ право коли(ж) некоторы(н) сы(н) держитъ оїа здорового и мѣръ здоровоу инаграеть на себѣ

некотороу собоноу пенезен а оѣ и ма(т)ка не повинні за не(г) платити ты(х) пенезен (XV ст. BC 27—27 зв.);

з д о р о в н а д о у ш и и н а т ѣ л е (1) здоровий і при здоровому разумі: Се я Ванко Скердбевич... визнаваю, иж я в тот час... здоров на д(у)ши и на тѣле и с добродо волю и с полным разумом... кн(А)зю Семену Василевичу... продал есми емоу вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 AS I, 64—65); з д о р о в ы м ъ ж и в о т о м ъ (1) при доброму здоров'ї: а се я панъ мащина воевода ілвовскыи освѣдчаю... аже пришедь предъ наше обличье на има ходоро шидловскыи (!) своею доброю волюю здоровымъ животомъ ничимъ не принуженъ и продалъ пану клюсови свою дѣдину на има шидловъ (Львів, 1400 P 60—61); д о б р ь з д о р о в ь (1) див. ДОБРЫИ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. здоровъ, здоров, здоро(в) (XV ст. BC 23 зв.; 1470 AS I, 65; 1484 ЯМ); знах. одн. ч. здорового (XV ст. BC 23 зв., 27); ор. одн. ч. здоровымъ (1400 P 61); знах. одн. ж. здоровоу (XV ст. BC 27).

*ЗДОРОВЬЕ див. *ЗДОРОВІЕ

*ЗДОРОВЫИ див. ЗДОРОВЬ.

*ЗДОРОВЬЕ див. *ЗДОРОВІЕ.

ЗДРАВИЕ с. (135) (цсл. здравие) здоров'я: да пребудуть же непорушно подъ анаемоу за што zde дай г(с)ди намъ побыть и з(д)рвіе (Холм, 1376 P 22); ино ми... оучинили есмо за наше з(д)равіе и за нашихъ дѣт(еи и) да(ль) есми тое прѣ(д)реченое посадоу... да естъ монастырю нашему о(т) молдавиць оурикъ (Дольний Торг, 1449 Cost. II, 379); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дѣше стопочивши(х)... родителей наши(х), и за наше здравіе и сп(с)еніе и за здравіе и сп(с)еніе г(с)пж(д)и нашей, мрїи, и за здравіе и сп(с)еніе дѣтей наши(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. много здравие (1480—1484 BD II, 369); знах. одн. здравие, здравіе, з(д)равіе, з(д)рвіе 129 (1376 P 22; 1408 Cost. I, 60; 1415 Cost. I, 116; 1429 DIR«А» 455; 1443 Cost. II, 126; 1452 DIR«А» 500; 1478 BD I, 219; 1487 BD I, 310; 1497 BD II, 100; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); здравые 2 (1444 DIR«А» 481; 1466 BD I, 105); здравье 1 (1451 Cost. II, 401); ор. одн. зам. зн. мн. за вашѣ здравіемъ (1476 BD I, 212); знах. зам. здравіа (1476 BD I, 211).

Див. ще *ЗДОРОВІЕ, *ЗДРОВІЕ.

*ЗДРАВСТВОВАТИ дїєсл. недок. (1) (цсл. здравствовати) бути здоровим: здравствоуйте о господи, амин (Сучава, 1480—1484 BD II, 370).

ФОРМИ: нак. сп. 2 ос. мн. здравствоуйте (1480—1484 BD II, 370).

*ЗДРАВЫЕ див. ЗДРАВИЕ.

*ЗДРАВЬЕ див. ЗДРАВИЕ.

ЗДРЖАТИ див. ЗДЕРЖАТИ.

*ЗДРОВІЕ с. (1) (стп. zdrowie) здоров'я: А на то ест наше вѣра и доуша господства ми Стефана воевода... заноуже есми дал(и) свѣтой цркви за доуше свѣтопочившим родителям нашим и за нашу здравіе (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: знах. одн. здровіе (1466 BD I, 96).

Див. ще *ЗДОРОВІЕ, ЗДРАВИЕ.

ЗДѢСЯ див. ЗДЕС.

*ЗДѢШНИИ прикм. (4) (цсл. здѣшнии) тутешній: волно ему въ здѣшнемъ панѣствѣ нашомъ жону пояти (Луцк, 1438 P 141).

ФОРМИ: місц. одн. с. въ здѣшимъ (1438 P 140, 141).

*ЗДЯТЕЛСКИЙ прикм. (1): съ того имѣнья своего Здѣтели записалъ есми на вѣчность на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни ... двѣ копы грошей, а съ пашни наше Здѣтелское пятнадцать бочокъ жита солянокъ (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: род. одн. ж. Здѣтелское (1499 АСД VI, 3).

Пор. *ЗДЕТЕЛА, *ЗДЕТЕЛЬ.

ZE¹ прийм. (1) (стп. ze) (з ор.) (виражає модальні відношення) з, зі, із: A tako daitemo i daleszmo iemu thuiu paszu didipiu... ze wszim prawem (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4).

Див. ще ЗЪ, ИЗЕ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.

ZE² див. ЖЕ¹.

ZJEDNATY SIA див. *ЗЪЕДНАТИ СЯ.

*ЗЕЛВА¹ ж. (5) (назва річки у Троцькому воеводстві) Зелва: мы ездживали тоут в ловы, коли дворец Березкий над рекою Зелвою на стадо свое панъ Копач селит почал и за брата его пана Менторта по рекою Зелвою на сюю сторону нет пануо Нацоу и потом (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. одн. Зелвоу, Зелвою (1478 AS III, 17); ор. одн. Зелвою (1478 AS III, 17).

*ЗЕЛВА² ж. (1) (назва маєтку у Троцькому воеводстві) Зелва: Жаловала сѣ пани Василеваа Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменаа своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. одн. Зелви (1478 AS III, 17).

*ЗЕЛЕТИНЪ ч. (5) (назва річки у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши его право и вѣрноу слоужбою до насъ... дали и потвердили есми емоу... на зелетинъ половина о(т) петречи (Сучава, 1452 Cost. II, 426); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвердили есми им оу нашей земли оу молдавской их праваа отнина, села ... на имъ Ласльоаніи на Краковъ... и на Зелетинъ Петречи (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: род. зелети(н) (1491 Cost. S. 156); місц. одн. иа Зелетинъ, зелетинъ, зелетинѣ (1452 Cost. II, 426, 432; 1495 BD II, 59).

! ЗЕМЕЛЕЮ (ЗЕМЛЕЮ) див. ЗЕМЛЯ.

! ЗЕМЕЛАНЫ (ЗЕМЛАНЫ) див. ЗЕМЛАНИНЪ.

ЗЕМЕНИНЪ див. ЗЕМЯНИНЪ.

*ЗЕМЕНСКИЙ див. *ЗЕМЕНЬСКИЙ.

ЗЕМЕНЫИ див. ЗЕМЯНИИ.

*ЗЕМЕНЬСКИЙ прикм. (3) (земельская криница (2) (назва джерела у Волинській землі): а се zde есмо положили границы межи Манева и Вишнева... протсе къ земельской криници а от земельское криници протсе череш доубровоу до кременецкое земли (Манів, 1478 AS I, 76); Земельское село (1) (назва села у Волинській землі) Земно, суч. Зимне: и я, познав по соби, иже с тое раны маю пойти перед Бог, записую Пресвятой Божей Матери Земельского села по своей души Марков Ставъ (6. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: род. одн. с. Земельского (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); род. одн. ж. земельское (1478 AS I, 76); дав. одн. ж. земельской (1478 AS I, 76).

Пор. ЗЕМНО.

*ЗЕМЕСКИЙ див. ЗЕМСКИЙ.

ЗЕМЛЯ див. ЗЕМЛЯ.

ЗЕМЛЕНІИ див. ЗЕМЛАНІИ.

ЗЕМЛЕНЫИ прикм. (4) земельный: Прот(о) нагорожаючи емоу Самому жонъ И потот(м)ствоу Его При (в)скои о(т)чи(з)нѣ И диди(з)нѣ Его земляной... Е(го) заставаю (Прилуки, 1459 P 171); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: наз. одн. ч. земельный (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); ор. одн. ж. земляною (1459 P 171); місц. одн. ж. при земляной (1459 P 171).

ЗЕМЛИЦА ж. (8) (земельне угіддя) земля, грунт (6): Се я Янъ, иначей Корыва Ядукговичъ, продалъ есмы доброволно... земелью свою питомую у волости Волковской... и съ тою землицею, которую купилъ есми у Мацка Вовлковлянина, ксензю Матю, бискупу Виленьскому (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хреиникъ...

до Могилокъ и Язвинокъ, от Язвинокъ до дороги... тотъ обрубъ земляца Лопавъшская (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); Билъ нам чолом старый войт места Луцкого Трушь и просил в нас земляцы в Луцкомъ повете (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

землица пашнаА (1) нива, рілля: продали есмо Его Милости дворец наш... зъ землАми своими... а на озере землю пашною на имА Коудричи... а на озере земляца пашнаА Коузнєвщина (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); земля пашнаА (1) покинута земля, земля без господаря: Се здысь просилъ у насъ дворянинъ назъ Тишко Ходкевичъ земляць пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 *АЛМ* 12).

ФОРМИ: наз. одн. земляца, земляца (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1492 *AS* III, 23); род. одн. земляцы (1499 *АЛРГ* 94); знах. одн. земляцу (1499 *АЛРГ* 94); ор. одн. земляцею (1451 *АкЮЗР* II, 106); род. мн. земляць (1454 *АЛМ* 12).

ЗЕМЛѢ див. ЗЕМЛѢ.

*ЗЕМЛѢНИНЪ див. ЗЕМЛѢНИНЪ.

ЗЕМЛѢ, ЗЕМЛѢ, ЗЕМЛѢ, ЗЕМЛѢ, ЗЕМЛѢ ж. (2209)

1. (верхній шар земної кори) земля (1): Какъ же і тymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi paszy zhli, Bozeie тіlo wуу-таіа, месца па ziemiіu, nohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

2. (планета) земля (3): А полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) нео(т)шлю... землю и небо котори(и) и створи(л) богъ мене поби(й) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А кто съ покусит нашего дааніа и потврѣженіа... пороушити или раздроушити, тотъ таковіи да ест прокльѣтъ отъ господаря бога... сътворшаго небо и земля (Сучава, 1488 *BD* I, 357).

3. (земельне угіддя) земли, грунт (298): ана (!) продала петрашкови радцьвовському свою дьднину и вотнину... и землею и съ з (!) дворищи (Перемишль, 1359 *P* 10); купилъ панъ ганько сварѣ мьстичъ лвовский старшии в олеска оу оу (!) малечковича дьдичество на щирку село и землю (Львѣв, 1368 *P* 15); филь маковичъ и своею братьею... оуздали и от(с)тупили тотъ дьднини пану коль... и с польмъ и землю и с лсы и зу (!) дубровами (Галич, 1409 *P* 74); та(к) король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ а быхмо выбхали и землАны и старьци и розьбхали межи влдою а межи стрьлковци о землю о цркъву и лъс (Погоничі, 1422 *P* 97); а увзялъ есми за тые земли у него двацягъ и пять копъ грошей (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); мы кйгины (так. — *Прим. вид.*) олеска(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА... придали есмо оу до(м) стья тр(о)ци (!) к манастырю Сергьевоу двѣ волости наши(х)... и съ землАми и(з) водами (Київ, 1459 *P* 174); А хотарь тои боукатоу земли да ест от оусего хотара Петрещилоръ шестая часть (Сучава, 1487 *BD* I, 297); а продал есми кн(А)г(и)ни тотъ своей домъ... из землею и с синожатю (Луцьк, 1490 *AS* I, 92); и мы то имъ призволяемъ: нехай они людей за себе зовуть и иановъ за собою посадятъ на церковной земли (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

землА колоднаА (1) ділянка землі в лісі з колодами (пнями), відведена для розведенія бджіл: полазная землА колод(н)ная (б. м. н., бл. 1458 *P* 167); землА пашнаА (1) ділянка землі, відведена для полювання на звірів: придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушичню и зъ даню медовою и грошовою... и землею довною (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); землА пашнаА (14) нива, рілля: Се же придалъ юрьїи болковичъ и своею братьею к цркъви сѣму николь землю пашною и землю бортноую (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); А коу тому придалъ есми на тоую цркъву... землю пашною и бортноую и з синожатми (Перевали, 1440 *P* 142); И мы, великий князь Швыдригайло Олкгердовичъ... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой цркви Володимерской епископин, подлугъ записовъ продка нашего, опять црк-

ви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); И в томъ привилы стоить ижъ оте(ц) нашъ пану ма(р)тиноу дальъ тьи люди и(з) ихъ земьлАми пашными и(з) борьтными и(з) сеножатями и(з) ихъ хлодоы и ловы (Вільна, 1499 *ВФ*); И потврѣжаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ... ему самому, и его жонь... со всеми ихъ землями пашными и бортными, и сьножатми (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); землА подълазнаА (1), земля подлознаА (1) (1) ділянка землі, яку обробляли нерегулярно, иаіздом: а тые земли продалъ есми со всіми ужитки и изъ полми продьбланными и непродьбланными и съ землями подлозными (!) и зъ борми и сь лсьми и сь дубровами и сь бортами (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); а в томъ же селе землА поустаА подъла(з)наА (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90); землА пу(с)товъскаА (1), пу(с)товскаА землА (3) необроблена, покинута земля, земля без господаря: а дани дають колодоу медоу бе(з) двоу веде(р) а два ведра медоу залегло на поу(с)товско(и) земли (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); я Василей Волчкович из братом своимъ Львомъ... визнаваемъ... штож... продали есмо кн(А)зю Костеитину... Острозскому... отчизну нашу на рєци на Пичи на имА землю пу(с)товскую обарицкую (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); землА ролнаА (3) нива, рілля: а даль есмь и землю ролною и сь сьножатями што к тому дворищу слышеть (Казимир, п. 1349 *P* 3); бортнаА земля (25), земля бортнаА (16) див. *БОРТНЫИ; полазнаА землА (2) див. *ПОЛАЗНЫИ.

4. держава, країна (1680): majet па nem wіpa byti wоd-іuh obuczaja paszoje ziemiі (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); пак ли бы...хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ (!) исны кнА(з) корибу(т)... тогда мы со всімъ посольство(м) земли есмо хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 *P* 39); и доконали есмы съ ними, штобы ходили, у нашей земли, и сь своими торговлАми (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); Тымже обичаем и мы оудилали, не хотьчи, мы и земль наша, отдалити сь от повиности и подданости предковъ наших, видьчи и знаючи ласкою... Казимира, кроль полского (Коломия, 1485 *BD* II, 371); А по нашемъ животь, кто боудеть господарь нашей земли... или пакъ боуд кого богъ избереть господаремъ быти наше земли молдавской, тотъ бы не пороушилъ нашего дааніа, али бы оутврѣдилъ и оукрѣпилъ (Яссн, 1500 *BD* II, 173—174);

земля королевская (2), королевская земля (3) королевство: а коли не будемъ подлоугъ держати записи нашего родителя иліа воеводы и наши записи, а панъ дидрихъ бучаскый щоби воленъ брати на наши коупци, оу земли королевской и оу нашей земли, коли не боудемъ емоу заплайти що есми емоу записали (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); О моніте короле(в)ско(и) зем(ли) (XV ст. *BC* 34); А поу(т)а просить одъ Стефана воеводу на землю королевскоую (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); землА литовская (5), литовская земля (4) Литовська феодальна держава, Велике князівство Литовське: мы романъ воевода... слюбили есми и слюбуемъ... королевы... и коруи польскої вьрне служити и помагати... на его оусь неприятель... выавьши землю... литовскую (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); А се А кнА(з) левъ вызвали есмы с литовської земль два братьнѣца тутениА а моижька (Львѣв, 1443—1446 *P* 147); И загоубил Аврамъ вистАрникъ тое село оу хитльнстви, коли побегалъ от нас до литовской (1067), молдавская земля (5) Молдавская феодальна держава, Молдавське князівство: велики самодержавиѣ мл(с)ти бжи гнъ іо романъ воевода обладаА землю молдавскоую о(т) планины до морА даль есмь... служъ нашему иванышю витазю за его вьрною службу г села на серетѣ (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а такъ жь мы видьвше его мѣрдые к намъ и добровольное пристанье дали есмы... стефанови воеводѣ земль молдавской иашъ листы (Ланчиця, 1433 *P* 124); и тоутъ перед(д) и(х) мл(с)тію есмо слюбили

и правдоу свою оуказали мы и с нашими паны и съ оусею мо(л)давскою землею, абыхом инои стороны жадной не имали (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); А по нашамъ живота, кто боудет господарь... нашии земли молдавской, тот бы им не пороушил нашего дааніа и потвржденіа (Ясси, 1500 *BD* II, 175—176); земля ракусьская (1) Австрійська феодальна держава, Австрія: по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука пренанезвитяжнѣшого цесаря жикгимонта пана земли ракусьскоіе (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); земля тоурецкая (1), тоурецкая земля (1) Турецька феодальна держава, Туреччина: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего людн пришли с тоур(ц)кое земли... и поведили г(с)древн нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоур(ц)ко(н) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61); земля угорьская (1), оугрская (оугурская) земля (2) Угорська феодальна держава, Угорщина: а пакли бы потагнуль король оугорьскын на мене, на александра воеводу... тогда господарь нашъ, король полскын, имаеть насъ боронити и потагнути во оугурьскую землю (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука пренанезвитяжнѣшого цесаря жикгимонта пана земли... угорьскоіе (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); земля чеськая (1) Чеська феодальна держава, Чехія: по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука... цесаря жикгимонта пана земли... чеськое (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); земля волоская (II), волоская земля (5) *див.* **ВОЛОСКИ**; ладцкая (лѣская) земля (2) *див.* **ЛАДСКИИ**.

5. (адміністративно-територіальна одиниця або історично-географічна територія) земля (194): А се А... господарь русков земль даль есмь слузъ своему иванови дворище заньво (1) матвичича што жь слушаеть перемысков волости (Казимир, п. 1349 *P* 3); мы... олександро корѣатовичъ... князь и гдръ подольской земли чинимъ свдочно... штожь былъ братъ нашъ кня(з) юрьин корѣатович(ч) придалъ млынъ къ цркви къ матцъ быи оу смотричи то и мы князь олександро потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); ми князь Володиславъ Опольской земль господарь, Велунской земль, Руской земль господарь и лядичъ природной тѣмъ землямъ усѣмъ Узрвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ селъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); также хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю, кро(л) пол(с)кому, тоъ земли шепин(с)ковъ (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); а при томъ были свѣдки... панъ Юрша, пан Хохлевский... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Вологовичъ (Луцкъ, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); мы алекса(н)дръ воевода... знаменито чини(м)... о(ж)... дали есми се(с) лі(ст) нашъ... оуси(м) брашовно(м)... и оусен земли о(т) брьсь... на то да имаю(т) о(т) на(с) тоъ зако(н) и тое право што имали о(т) наше(г) дида, о(т) алекса(н)дра воево(д) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); А с нами в тот часъ были панъ Олехно Скорута, подкоморній земли Холмское (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Старость луцкому, маршалку Вольнское земли, князю Семену Юревичу (Вільна, 1495 *АЛРГ* 55); Старость луцкому и Каменецкому, маршалку Вольнское земли, князю Семену Юревичу (Краків, 1499 *АЛМ* вып. 2, 36).

6. (населення) народ (2): A to weremia siechalisia byli k pam Kniazi, Rapowe, Voiare i wsia zemlia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

7. маеток, земля (20): про то жь мы оузрвше... аже тое дворище пысковича што на гугни стоить на облазничъ земли и мы... оставили есмы облазничъ при томъ дворищи пысковича што на гугни (Зудецив, 1411 *P* 79); Се А князь долгодатъ долгодатови(ч)... даю... по свои дши... сѣму

николе поуытнскомоу ионноу манастирю тоую зе(м)лю на има(т)ольско(г) конона (Київ, 1427 *P* 108); ведже оны не хотили, мовячи: «не поѣдемътамъ (!), бо мы о томъ ведаемъ, але своей петки земли пылнуемо» (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); жаловали на(м) погоре(л)скый на него, што(ж) о(т)на(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

8. (територія, що перебуває під владою короля, князя і т. ін.) володіння, земля (II): а за велкого княза олькврта и за корьята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислубоуемъ тогъ миръ держати вѣлми твердо... не займати намъ королевъ земль ни его люднн што его слухають (б. м. н., 1352 *P* 5—6); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть и потверде(т) (так. — *Прим. вид.*) держаніе прореченыхъ городовъ и зѣмль до моего живота и азъ ислубоую при моюи чти и вѣрѣ князю... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д) а ни бурькрабъ... толико того которын жь бы присагнъ вѣре(н) быти королеви его мѣсть (Кременецъ, 1434 *P* 131); и ваша бы милость сихъ пословъ, иашого а и московского, пропустили мирноу черезъ нашей милости земли, для нашое воли (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

ФОРМИ: наз. одн. земля, земль, земля, zemlia 34 (п. 1349 *P* 3; 1422 *P* 9; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1443 *P* 145; 1455 *Cost.* II, 769; 1459 *P* 171; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1485 *BD* II, 371; XV ст. *BC* 12 зв.; 1498 *АЛМ* 159 і т. ін.); земля 1 (1436 *Cost.* II, 706); род. одн. земли, землі, земли, zemli 1292 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1375 *P* 20; 1415 *Cost.* I, 116; 1438 *Cost.* II, 27; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1467 *BD* II, 297; 1475 *AS* I, 69; 1488 *РИБ* 424; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); земль, земль 47 (п. 1349 *P* 3; 1368 *P* 16; 1378 *ЗНТШ* LI, 4, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1448 *Cost.* II, 737; 1463 *AS* I, 55; 1483 *ВОРСР* 177 і т. ін.); земле 2 (1458 *Mih. Doc.* 121, 123); zemly 1 (1465 *GL* 176); землие 1 (1475 *Rev.*); zemley 1 (1421 *AS* I, 27); зѣмли 1 (1394 *P* 54); ! землими 1 (1499 *BD* II, 148); ! зль 1 (1370 *P* 18); дав. одн. земли, земли, землі (1423 *DIRKA* 447; 1433 *P* 125; 1449 *Cost.* II, 742; 1456 *Cost.* II, 788; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 302; 1472 *ДГСВМ*; 1499 *BD* II, 419; XV ст. *BC* 14 зв.; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); знах. одн. землю, землю, zemliu, zemlu, ziemlu, ziemiui 138 (п. 1349 *P* 3; бл. 1350 *P* 8; 1368 *P* 15; 1393 *Cost.* II, 607; 1411 *P* 77; 1431 *Cost.* I, 317; 1440 *P* 142; 1459 *P* 171; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1484 *ЯМ*; 1495 *В. Соб.*; бл. 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); зам. одн. землю, бочкутъ землю 6 (1452 *Cost.* II, 409, 410; 1487 *BD* I, 297; 1489 *BD* I, 373); господарь землю 1 (1479 *BD* I, 221); до и(х) землю 1 (1437 *Cost.* II, 709); зам. дав. да е(ст)... землю... оурикъ 1 (1455 *Cost.* II, 526); зам. місц. оу нашей землю 3 (1437 *Cost.* II, 709; 1438 *Cost.* II, 7; 1466 *BD* I, 96); ор. одн. землю, землю, zemleiu, ziemeiu 36 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1388 *P* 39; 1400 *Cost.* II, 619; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1459 *P* 171; 1468 *BD* II, 301; 1485 *BD* II, 371; 1498 *ЧАФ*; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); землю 2 (1409 *P* 74; 1418 *P* 89); зѣмлю 1 (1394 *P* 54); ! землею 1 (1418 *P* 89); місц. одн. оу (в, въ, во, на, при, о, по) земли, землі, ziemi 385 (1352 *P* 6; 1393 *Cost.* I, 13; 1400 *Cost.* II, 619; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *P* 79; 1457 *Cost.* II, 809; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1485 *BD* II, 372; 1496 *BD* II, 495; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); зам. знах. потагнуль... на мене... и на мои земли 1 (1411 *Cost.* II, 638); наз. мн. земли (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1491 *AS* I, 97; 1495 *АЛМ* 85; *РИБ* 602; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *ГВКЛ* 22; 1499 *BD* II, 422); род. мн. земль, земль, zeml 44 (1386 *P* 30; 1393 *P* 50; 1402 *Cost.* II, 623; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1420 *AS* I, 25; 1433 *Cost.* II, 652; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 284; 1495 *В. Соб.*; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58 і т. ін.); зѣмль 21 (1388 *SL* 678; 1394 *P* 53; 1395 *Cost.* II, 612; 1407 *P* 72; 1413 *ОБРН* 115; 1415 *P* 86; 1433 *P* 120, 124; 1434 *P* 131; 1435 *P* 132; 1439 *Cost.* II, 712 і т. ін.); земли, ziemi 2 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3; 1436 *Cost.* II, 697); ! зѣмль 1 (1388 *P* 36);

zemel 1 (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); zemlej (1395 *GL* 166); *дав. мн.* землѣмъ, землѣамъ, землѣам, землѣмъ, землѣм, zemlat 29 (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 23; 1434 *P* 130; 1445 *Cost.* II, 726; 1462 *BD* II, 285; 1468 *BD* II, 301; 1479 *BD* II, 351; 1485 *BD* II, 372; 1499 *BD* II, 421; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); землямъ 1 (1436 *Cost.* II, 706); *знах. мн.* земли 40 (1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1457 *Cost.* II, 809; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1489 *РИБ* 433; 1492 *AS* III, 23; 1495 *АЛМ* 83; 1497 *РИБ* 683; 1498 *BD* II, 412; 1499 *AS* I, 118; *BD* II, 449 і т. ін.); земль 5 (1433 *P* 125; 1434 *P* 131; 1481 *BD* I, 258; 1488 *BD* I, 348, 357); зѣмли 1 (2-а пол. XV ст. *СПС*); *ор. мн.* землѣми, землѣми, землѣями, землѣями 52 (1352 *P* 5; 1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1444 *AS* I, 40; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1470 *AS* I, 65; 1491 *AS* I, 97; 1498 *ГВКОО*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); землѣми 3 (1448 *Cost.* II, 737; 1499 *BD* II, 420, 423); *місц. мн. оу* (на, во, по) землѣх, землѣ(х), земляхъ, землѣ(х) 10 (1436 *Cost.* II, 701; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1454 *АЛМ* 12; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.; XV ст. *BC* 43 зв.; 1499 *BD* II, 420, 421, 424); *зам. род.* от, из, до... их землѣх 9 (1499 *BD* II, 421, 422, 424); *королевничом...* інших землѣх 1 (1445 *Cost.* II, 725); *наз. дв.* две земли (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *знах. дв.* земли (бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

*Див. ще *ЗЕМЯ.*

ЗЕМЛАНІНЬ, ЗЕМЛЕНІНЬ, ЗѢМЛАНІНЬ ч. (71) (*стп. ziemiańin*) (особа шляхетського стану, яка володіла земельною власністю) дрібний землевласник: а се землане пань ходько быбельский кадольфовичъ друздъ иванько польпричиць богданъ тивунъ (Перемишль, 1359 *P* 10); Але то што же коли вси боѣре и землане будутъ городъ твердиги тогда тии люди тако же имьють твердиги городъ смотричь (Смотрич, 1375 *P* 20); а облазничеве оуказали свою границу и землѣны и старци (Зудечів, 1411 *P* 79); А се а пань миха(л) буцаекии... свѣдъють то и познаваю... иже пришедъши передъ на(с) и передъ землѣны (!) тучна(ж) ива(н) ис панею росовою... ничимъ не примучени познали передъ нами и передъ землѣны (!) иже са замѣнили селы (Галич, 1418 *P* 88—89); И тиж иаши слоуги перероубчи аби не го(н)или тоти люди от Коцмани ни на город, ни на млини, ни на наши дворове, съ иними землѣне (Сучава, 1481 *BD* I, 257); Смотрѣли есмо того со кн(А)зьми и паны волынскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю королю его м(и)л(о)сти землѣне кремѣнецкии на имѣ Цеценевскии на кн(А)за Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них вѣзал имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: наз. одн. землѣнни, землѣнни, землѣнни(н) 4 (1435 *P* 194; XV ст. *BC* 27 зв.; 2-а пол. XV ст. *СПС*; 1466 *AS* I, 62); зѣмлѣнни 3 (1394 *P* 54); земленінь 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *род. одн.* землѣнина (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *дав. одн.* земленіноу (XV ст. *BC* 18 зв.); *наз. мн.* землѣне, зѣмлѣне 15 (1359 *P* 10; 1375 *P* 20; 1391 *P* 45; 1395 *Cost.* II, 612; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *P* 79; 1445 *СРК*; 1458 *ОЖДМ*; XV ст. *BC* 38 зв.; 1491 *AS* I, 94 і т. ін.); землѣны 2 (XV ст. *BC* 29 зв.; 1404 *Cost.* II, 625); ! землѣнѣ 1 (XV ст. *BC* 34); *род. мн.* землѣнъ, землѣ(н) (1388 *P* 39, 40; 1391 *P* 45; XV ст. *BC* 28, 35 зв.; 1411 *P* 79); *дав. мн.* землѣномъ, землѣномъ, землѣномъ (1386 *P* 30; XV ст. *BC* 14, 38 зв.; 1430 *P* 130); *зам. ор. мн.* передъ землѣномъ (1448 *Cost.* II, 306); *знах. мн.* землѣны 6 (1391 *P* 45; 1393 *P* 52; 1409 *P* 74; 1424 *P* 106; XV ст. *BC* 14 зв.; 1434 *P* 130); ! землѣны 1 (1418 *P* 89); землѣне 1 (XV ст. *BC* 39 зв.); *ор. мн.* землѣны, zemlanu, землѣны 13 (1395 *Cost.* II, 612; 1401 *P* 65, 66; 1404 *P* 68; 1407 *Cost.* II, 628; 1411 *P* 79; 1413 *GL* 48; 1434 *P* 130; 1435 *P* 132, 134; 1488 *РИБ* 424); землѣне 2 (1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257); ! землѣны 1 (1418 *P* 89); *місц. мн.* на землѣнохъ, землѣно(х) 2 (1386—1418 *P* 34; 1421 *Cost.* I, 142); о землѣне(х) 2 (XV ст. *BC* 7 зв., 34 зв.); о землѣнѣ(х) 1 (XV ст. *BC* 27 зв.); ! о земли(х) 1 (XV ст. *BC* 8 зв.).
! *Див. ще ЗЕМЯНИНЬ.*

***ЗЕМЛАНЫИ див. ЗЕМЛЕННЫЙ.**

***ЗЕМЛАНЬСКИЙ** *прикм.* (1) (*стп. ziemiański*) (який стосується землянина-шляхетича) шляхетський: а на то есмь дали облазничомъ сѣсь нашъ листь под нашею печатью а к тому и нашихъ слугъ землѣнскнъ печати (Зудечів, 1411 *P* 80).

ФОРМИ: наз. мн. ж. землѣнскѣ (1411 *P* 80).

ЗЕМНО с. (1) (*назва села у Волинській землі*) Земно, *суч.* Зимне: Земно у матки моее воли, у подани и в опекани, якже было и у моей во(ли) (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: наз. одн. Земно (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 3).

*Див. ще *ЗЕМЕНЬСКИЙ* (Земейское село о).

! ЗЕМНЫХ (ЗЕМЛАНЕХ) див. ЗЕМЛАНІНЬ:

ЗЕМСКИЙ, ЗЕМЬСКИЙ, ЗЕМСКИЙ, ЗЕМЬСКИЙ *прикм.* (50) 1. (який стосується землі як адміністративно-територіальної одиниці) земський (4): а не можетъ ли тотъ староста в на(с) того о(т)рима(т)... тогда то(т) староста имее(т) его выпроводитъ до границы земское (XV ст. *BC* 38 зв.); о о(т)кладанію роковъ земскы(х) (XV ст. *СЯ* 40);

земьскни гроши (1) гроші, що були в обігу на даній території: а пакли быхо(м) имѣли оу него тое село о(т)нати и мы имаемъ дати сорокъ гривенъ земьскими грошми (Олтушків, 1424 *ДГВВ*); земьскыи пісарь (3), пісарь земьскыи (2) (*службова особа, що брала участь у земських судах з дорадним голосом, мотивувала вирок, давала вписи, посвідчувала їх згідність з оригіналом і складала звіти про кількість справ і записів*) земський писар: а тыи кнѣги имео(т) быти за тремі ключи замькноути оди(н) ключ(ч) имаетъ иметі соудья а дроу(г)и по(д)соудо(к) а третіи земьскыи пісарь (XV ст. *СЯ* 42 зв.); О пісарь(х) земскы(х) ко(л)ко имее(т) бра(т) за записан(н) (!) (XV ст. *СЯ* 9 зв.); земское право (3), (прав)о з ъ м ѣ с к о е (1) (*правові норми, прийняті в земських судах, станових судах феодальної Польщі, на яких розглядалися переважно цивільні справи шляхти*) земське право: пак ли бы кто нагабалъ тученѣако оу тои ддиннѣ оу сержьку... то пани марегорьта росоваѣ имаетъ заступити оправи(т) подлугъ земско(г) права (Галич, 1418 *P* 89); Ино мы есми досмотрили ис нашими болъри... и оучинили есми емоу закон, подлоуг земскаго права (Сучава, 1481 *BD* I, 258); што оу рускомъ правѣ сѣдѣть кмети оу зѣмьскомъ ис тѣхъ брали есмы ис подимья по колодѣ вовса (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); кнѣги земьскіе (7) *див. КНИГА 2*; маршалокъ земский (14) *див. МАРШАЛОКЪ*; обычаи земьскии (2) *див. ОБЫЧАИ 3*; подскарбий земский (1) *див. ПОДСКАРБИЙ*; слоужба земская (6) *див. СЛОУЖБА 1*; сонмъ земьскии (1) *див. *СОИМЪ*; соудъ земьскыи (1) *див. СУДЪ 1 4*.

2. місцевого походження (4): а у черновци, возы не страсти але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданыи товаръ на свои возы, куничи, серебро, воскъ и кони добріи земьстѣи (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А оу Черновцех возы не трасти, але коупецъ абы дал свое право, аже не имаетъ заповѣданіи товаръ на своемъ возы: коуничи, серебро, воскъ, алибо кони добры земскии (Сучава 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: наз. одн. ч. земскии, земский, земський 11 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *AS* I, 43; *AS* III, 5; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *AS* I, 45; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1491 *AS* I, 97; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *РИБ* 621; 1499 *AS* I, 118); земьскыи 1 (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *ск. н.* зем 1 (1498 *ГВКОО*); *род. одн. ч., с.* земьского, земско(г), zemskoho 3 (1388 *ZPL* 105; XV ст. *СЯ* 41; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); земскаго 2 (1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258); земско(г) 1 (1418 *P* 89); *дав. одн. ч.* земьскомуу, zemskomu (1475 *AS* I, 71; XV ст. *BC* 30 зв.; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *місц. одн. ч., с.* оу зѣмьскомъ 1 (1386—

1418 P 35); на земско(м) 1 (XV ст. BC 25 зв.); род. одн. ж. земское (XV ст. BC 38 зв.); дав. одн. ж. земской (XV ст. BC 34); знах. одн. ж. земскую, земскую (1489 РИБ 437, 438; 1498 ГВКЛ 22); наз. мн. ч. земьскыи (XV ст. СЯ 43 зв.); род. мн. земьскых, земьскых(х) 4 (XV ст. СЯ 9, 39 зв., 40); зе(м)скы(х) 2 (1495 БСКИ); знах. мн. ч. земский, земскіи 2 (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275); земстїи, земьстїи 2 (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669); знах. мн. ж. земьскы 1 (XV ст. СЯ 42 зв.); зе(м)ские 1 (1495 БСКИ); ор. мн. земьскими (1424 ДГВВ; 1489 РИБ 433); місц. мн. о земьскы(х), земьскых, земьскы(х) 3 (XV ст. СЯ 9,9 зв., 43 зв.); въ земьскихъ 1 (1489 РИБ 433).

*ЗЕМЬЛА див. ЗЕМЛЯ.

*ЗЕМЬЛАНИНЪ див. ЗЕМЛАНИНЪ.

ЗЕМЬСКИЙ див. ЗЕМСКИЙ.

*ЗЕМЬЛИЦА див. ЗЕМЛИЦА.

ЗЕМЬЛА див. ЗЕМЛЯ.

*ЗЕМЬЛАНИНЪ див. ЗЕМЛАНИНЪ.

ЗЕМЬСКИЙ див. ЗЕМСКИЙ.

*ЗЕМЯ ж. (7) (стп. ziemia) 1. (земельне угіддя) земля, грунт (2): то все есмо потвердили, непорушно на вькы служъ нашому вьрному ходкови быбелскому... съ всеми границами... ись земею, ись сьбножати, ись га(я)ми, ись дубровами (Судомир, 1361 AGZ 6); исталосА при держаь пана оты старосты рускоь зль (!) оже купилъ панъ ватславъ дмитровьский двориче ись земею (так.— Прим. вид.) (Львів, 1370 P 18).

2. держава, країна (2): про то(ж) коли(ж) кто име(т) рубити десАтиноу о(т) вина о(т) нас по нашей земли (в ориг. земі.— Прим. вид.), а о(н) бы далъ нашему монастырю вышешанному по седе(м) бочо(к) вина (Сучава, 1449 Cost. II, 378); а они ти(ж) бы имьбли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м) оуже могли с вами по(с)полу земли осАсти и кроле(в)скую и нашу и абыхо(м) могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в мирь, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 Cost. II, 810);

земА молъ давьскаА (1) Молдавська феодальна держава, Молдавське князівство: мы ильАшь воевода... господарь земли молдавской записуемьсА тымъ пшошамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службу (Сучава, 1433—1443 АРМ).

3. (адміністративно-територіальна одиниця) земля (1): Семень Юр: стар: луц: мар. вол. зем: (Троки, 1498 ГВКОО).

4. маеток, земля (1): ино мы имь тые земли ихъ отчизные и дворища потверждаемъ... нехай оны тые земли свои держать... а намъ службу земскую служить... посполу зь иными землями вруцкими (Мозир, 1498 ГВКЛ 22—23).

ФОРМИ: род. одн. земли 1 (1433—1443 АРМ); ск. н. зем. 1 (1498 ГВКОО); дав. одн. земли (1449 Cost. II, 378); ор. одн. земею (1361 AGZ 6; 1370 P 18); род. мн. зе(м) (1457 Cost. II, 810); ор. мн. землями (1498 АЛРГ 23).

Див. ще ЗЕМЛЯ.

ЗЕМЯНИНЪ, ЗЕМАНИН, ЗЕМЕНИНЪ, ЗЕМЕНЫНЪ ч. (32) (стп. ziemiąnin) (особа шляхетського стану, яка володіла земельною власністю) дрібний землевласник: Тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Қлиментый, владыка Луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандрты благословити, игумены наставляти, попы и дяконы совершати... въ Луцку и въ Остроге, и въ селахъ до нихъ прислухаючихъ также и боярь и землянь нашихъ (Луцк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); та(к) король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ а быхмо выьхали и земАны и старьци и розььхали межи вїдкою а межи стрьлковци о землю о цркъву и льс (Погоничі, 1422 P 97); Мы, Свдырыгаило, Великій князь, чиньмо знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ землянинъ нашъ повету Браславского, Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ, покладалъ передъ нами льсть отъ князя Василія Сангушковича (Новосели-

ця, 1430 ГВКЛ 7); а при том был великого корола земАнин пан Мишко Глоуский (Острог, 1463 AS I, 56); Што първо сего жаловалъ намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребьтовичъ на землянь Дорогицкихъ... абы они земли его забрали въ томъ его имени (Краків, 1489 РИБ 432—433); Жаловали намъ люди наши Берестейского повьту... на землянь Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); тою присекою есмо прьсягали твоей милости и паномъ твоей милости и земляномъ твоей милости (б. м. н., 1496 BD II, 402); а pry tom bytu z moiey ruki zemiane Beresteyskiyi... a boiary kniahynи rypnskoу (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: земАнин, землянинъ, земАни(н) 5 (1430 ГВКЛ 7; 1463 AS I, 56; 1494 AS I, 101; 1496 АЛРГ 69; 1499 ГОКІР); земенинъ 1 (1471 АрхЮЗР 8/III, 628); земляныи 1 (1498 ГВКЛ 22); род. одн. землянына (1430 ГВКЛ 7); наз. мн. земАние, zemiane (1422 P 97; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1495 ВМЗД; 1498 ГВКОО; 1500 ДПЖН); род. мн. землянь, земА(н) (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1430 ГВКЛ 7; 1495 ВМЗД); дав. мн. земАномъ, земляномъ (1422 P 97; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20, 21; 1487 АМЛ; 1496 BD II, 402); знах. мн. землянь 3 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1489 РИБ 433; 1495 АЛМ 85); земАны 1 (1422 P 97); ор. мн. земАны (1422 P 97, 98; 1430 ГВКЛ 7; 1438 P 141).

Див. ще ЗЕМЛАНИНЪ.

ЗЕНКО див. ЗЪНЬКО.

ЗЕНКОВИЧ, ЗЕНЬКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): А се я, пан Аньдрьй Вологовичъ, староста перемильский, и панъ Иваиъ Долзьский Зеньковичъ... созьнаваемъ симъ нашимъ листомъ: просили насъ два брата рожная... быхьмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звнйяче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); А при том были светки: кн(А)зь Иван Юревичъ Жославский ... пан Юхно Зенкович, пан Андрей Кортевич (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: наз. одн. Зенкович, Зеньковичъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1481 AS I, 77).

*ЗЕРЕМА с. (15) угіддя, де водилися бобри; угіддя з бобровыми норами: мы, великий князь Швитригаил... чинимъ знаменито... иже видев и знаменав службу намъ вьрную... пана Ивана Мукосевича... дали есмо и записали за его вьрную службу села... з бобровыми гоны, и з еремяны (Луцк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7—8); и мы порадив сА с нашими кнзи и с паны... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченному пану андрью... село михлинъ оу луцкомъ повьте... з бобровыми гоны и з зеремАны (Київ, 1433 P 118—119); и мы, порадившись с нашими князи, и паны... даемъ и дали есмо ему... село Холопы... з бобровыми гоны, и еремяны (Луцк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60—61).

ФОРМИ: знах. одн. зеремАны, еремяны 12 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 119; 1437 АрхЮЗР I, 12; 1438 P 138; 1446 АрхЮЗР I, 18; AS I, 43; AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; P 156; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61 і т. ін.); зеремены 2 (1445 P 150; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13).

*ЗЕТЬ див. ЗАТЬ.

*ЗЖЕЧИ дієсл. док. (2) (що) спалити: а городовъ оу руской земли новыхъ не ставити ни сожьженого не рубити докола миръ стоитъ (б. м. н., 1352 P 6); Также напоминае(м) тебе што еси приславши люди свои город(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. зжогъ (1496 ПЧФГ 36); дієпримк. пас. мин. род. одн. ч. сожьженого (1352 P 6).

Див. ще *ВЫЖЕЧИ, *ЗЕСЗУ, *ПОЖЕЧИ, *ПОЖИГАТИ.

*ЗИГМУНТЬ ч. (1) (особова назва, стп. Zygmunt, лат. Sigismundus) Сигізмунд: мы александръ воевода... знаменито чини(м)... оже есмо просили велеможныхъ паны в шла(хо)тини пано(в) ра(ді) королевской... пана подолца, по(д)комори подолского, пана зигмунта, судіа подо(л)ского, паиа яна баговского... иже мы слобуемъ и слюби(л) есми

служити королю его мл(с)ти и сѣои коруни (Банилів, 1455 Cost. II, 769).

ФОРМИ: *знах. одн. зигмунта* (1455 Cost. II, 769).

*Див. ще ЖИГМОНТЬ, *ЖИДИМОТЬ.*

*ЗИЖА *ж.* (2) (*назва ріки у Молдавському князівстві*) Жижія: а ми видѣ(в)ши вѣрною и правою его слоужбою и ми есми дали емоу два селищи на зижі (Сучава, 1439 Cost. II, 35); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем... свѣтому нашему монастироу от Хомора... села ... на имѣ селам: Дворничаніи... и на Зижі село на имѣ Кълоугърѣ(ни) (Сучава, 1475 *BD* I, 203).

ФОРМИ: *місц. одн. на Зижі* (1439 Cost. II, 35; 1475 *BD* I, 203).

Див. ще ЖЕЖІЯ.

ЗИМЕ *присл.* (1) (*стп. zimie*) зимку, зимою: <...> ли што лете ино две недели ма<...> і заклады а боуде(т) ли зиме и <...> а коли оу кого оуза(т) а не <...> сѣ томоу алобо досыть не <...> в томъ часоу (XV ст. *BC* II зв.).

ЗИМИРЪСТАМЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а еще при томъ были послы съ львова, што съ нами сесе дѣло доконали, мычко куликовскыи и зимирѣстамъ ханысь и ханысь верзѣсть (Сучава, 1408 Cost. II, 633).

ФОРМИ: *наз. одн. зимирѣстамъ* (1408 Cost. II, 633).

*ЗИМНЫЙ *прикм.* (2) північний: а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкии — польский, а оттоль до дороги... прозывается Острозское... по левой стороне Теременское (Луцк, 1322 *АрхЮЗР* I/IV, 2).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. зимный* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ЗИНОВЕЙ *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Зиновии, гр. Ζηνοβιος*) Зиновій: а при нас в тотъ часъ былъ Зиновой, нареченый владыка луцкий, а князь Семень Васильевичъ, наместникъ Кремьяницкий (Луцк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Зиновой* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20).

ЗИНОВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) суч. Динівці: тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... подтвердили села его... на имѣ село кинди(н)ци... еще село зиновци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *наз. зиновци* (1437 Cost. I, 541).

*ЗИСКЪ *див. ИЗЫСКЪ.*

ЗИД *див. ЖИДЪ*¹.

*ЗИМА *ж.* (1) зима: I jakże iesmo k waszoy mitosty ne odpowa psali, sztoż dannaia mista wsia otniata w nas... newidaty szymbysia i do zimy żywity (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

ФОРМИ: *род. одн. зимы* (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

ЗИМОНТ *див. ЖИГМОНТЬ.*

*ЗЛАМАТИ *дієсл. док.* (6) І. зламати, поламати (4): И повѣдилъ ми Рѣпа, штожъ... въ тои клетѣ не остало ся ничего скарбу, только зброи осталися, а мисы зламаныи (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (шо) (*не дотримати*) зламати, порушити (2): И тыж нѣкоторых панов або которих подданних наших... длѣ розници или сказы, абы тѣи вѣси вышписаніи наши еднаніа и пріязни не имаотъ быти зламаны ані престоупленіи (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: *інф. пас. быти зламаны* (1499 *BD* II, 425); *базж.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. ч. абн... бил зламан* (1499 *BD* II, 424); *дієприм. пас. мн. наз. мн. зламааныи 3* (1498 *АЛМ* 163); *зломаныи 1* (1498 *АЛМ* 163).

*Див. ще *ЗЛОМИТИ, ЛАМАТИ, ЛОМИТИ, *ПОЛАМАТИ.*

*ЗЛАТАРЕВЪ *прикм.* (1) ◇ З л а т а р е в а п о л ъ н а (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): А хотаръ томоу селу... доловъ Шоумузомъ до устіа его и половина Златареви польвы (Сучава, 1424—1425 *DBAc* 19).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Златареви* (1424—1425 *DBAc* 19).

*ЗЛАТО *с.* (1) (*цсл. злато*) (*позолочена нитка*) золото: къ свѣтому мѣстоу... дали есмы трои двери от дамасы чръвенои съ златом (Молдовица, 1462 *BD* I, 70).

ФОРМИ: *ор. одн. златом* (1462 *BD* I, 70).

*Див. ще *ЗОЛОТО.*

*ЗЛАТОВЕРХИИ *прикм.* (1) (*цсл. златовърхъ*) золотоверхий, златоверхий: а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Іона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ Святаго Михайла златоверхого игумень Стефанъ Переломило поплъ Лисинскій Фалелей (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. златоверхого* (1398 *ДГПМ*).

ЗЛАТООУСТЬ *ч.* (1) (*цсл. златоусть*) (*назва богослужбеної книги*) «Златоусть»: се азъ сомиренны еп(с)пъ олк(с)ѣи... застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м) дѣнкны кованы(х)... половина прилога (!) осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) кири(л) книга златоусть (б. м. н., 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *наз. одн. златоусть* (1429 *P* 114).

*ЗЛАТЬ *див. *ЗЛАТЫИ*².

*ЗЛАТЫИ¹ *прикм.* (1) (*цсл. златыи*) золотий: мы петръ воевода... вызнаваемъ... оуже (!) тоты златыи пинъзи, котори есмы были дали на жолдѣ оруженомоу пануо бартьшовы з боучача... брать роженъ паиа бартоша, намъ вериоуль и заплапиль исполною (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815).

ФОРМИ: *знах. мн. златыи* (1458 Cost. II, 814).

*Див. ще *ЗОЛОТЫИ*¹.

*ЗЛАТЫИ² *ч.* (326) (*цсл. златыи*) (*назва монети*) золотий (72): тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрною(ю) его слоужбою до на(с)... дали есми емоу... едно есмо... що емоу продаль... панъ ива(н) болдоръ за па(т) дѣсть златы(х) (Нямц, 1443 Cost. II, 119); и герге... ре(к) прѣ(л) на(с): правда, еси да(л) оу мон(х) роу(к) твои злати, иа подержаніе (Сучава, 1449 Cost. II, 385); И оуставше слоуга наш Иван та заплапиль оуси тоти пинъзи рк злат оу роуки Стани (Васлуй, 1497 *BD* II, 115);

з л а т ы и т а т а р с к и и (240) татарскій золотий: тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми емоу... село... щоже емоу продали тое село... племеници его... за рл зла(т) татарски(х) (Сучава, 1446 Cost. II, 247); Тѣмъ мы видѣвши их правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмо им... одно селище... що они коупили от Кости... за рке златых татарских (Сучава, 1467 *BD* I, 117); и оуставши слуга на(ш), глиторъ, и съ своею жеюю, а(л)бою, и заплапиль и(м) оуси тоти вишписаніи(х) пинъзи, ѡе зла(т) татарски(х) (Сучава, 1500 Cost. S. 234); з л а т ы и т о у р е ц ь с к ы и (5) турецкій золотий: а мы имаемъ давати пануо детрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ <т>оу(рец)кихъ (Сучава, 1449 Cost. II, 747); *pasz wirnyj bojarun Pap Zurza Rotompan... prodat swoje pyto- moje selo...* Куг Theoktystu mytropytu i сепи за 270 zlaty tureskych (Сучава, 1465 *GL* 176); з л а т ы и т о у р с к ы и (1) турецкій золотий: А що привезоут от Басараб

или от Тоуркох... от воза по В златы тоурских (Сучава, 1460 *BD* II, 274); з л а т ы и о у г о р с к ы и (6), о у г о р с к ы и з л а т ы и (1) угорскій золотий: мы пе(т)ро воево(да)... с паны радою нашею мо(л)да(в)скои... радилі есмы и много подоумали ме(ж) собою о оутисненіе и погибели земли нашей що(ж) съ оуси(ч) сторо(н) имае(м) а иан- бо(л)ше о(т) тоурко(в) иже... проса(т) оу на(с) даны двѣ тисѣчи оугорскы(х) зла(т) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); и еще дали есми а сто злат оугрских, и а село (Путна, 1476 *BD* I, 217); з л а т ы и о у г р ь с к ы и ч е р в л и н и (1) угорскій дукат, угорскій червінець: И також есмо дали и потврдили томоу свѣтому нашему монастироу а фал- чоу и три фертали винограда... що же был он коупил тот виноград... за ке златы оугрских червліни (Гирлов, 1499 *BD* II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. мн. зам. род. за Ѣ (М, Р) злати 45* (1453 Cost. II, 495; 1460 *BD* II, 274; 1463 *BD* I, 74; 1466 *DIR* «А»

519; 1479 *BD I*, 223; 1486 *BD I*, 289; 1488 *BD II*, 247; 1490 *BD I*, 396; 1495 *Cost. S.* 193; 1499 *BD II*, 154 і т. ін.); за кє (М, СЛ) **златы**, *zlaty* 20 (1445 *Cost. II*, 231; 1459 *BD I*, 27; 1465 *GL* 176; 1472 *BD I*, 169; 1478 *BD I*, 219; 1479 *VAM* 61; 1497 *Cost. S.* 223; 1499 *BD II*, 147, 153, 154 і т. ін.);

за Р **златыи** 1 (1462 *BD I*, 63); *род. мн.* **злат, зла(т), злать** 228 (1446 *Cost. II*, 247; 1452 *Cost. II*, 422; 1456 *ЗСФ*; 1462 *BD I*, 52; 1468 *BD I*, 130; 1476 *BD I*, 217; 1480 *BD I*, 246; 1487 *BD I*, 517; 1497 *BD II*, 115; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); **златых, златыхъ, златыхь, златы(х)** 22 (1443 *Cost. II*, 119; 1449 *Cost. II*, 747; 1452 *Cost. II*, 410; 1456 *Cost. II*, 789; 1462 *BD I*, 70; 1467 *BD I*, 117; 1471 *ДГСМПБ*; 1479 *VAM* 61; *BD I*, 228 і т. ін.); *знах. мн.* **злати, злат(и)** 5 (1449 *Cost. II*, 385; 1456 *BD I*, 456; 1460 *BD II*, 274; 1480—1484 *BD II*, 369, 370); **златы 2** (1460 *BD II*, 274); ! **златиь 1** (1500 *SD 7*); *знах. дв.* **злата** (1479 *BD I*, 221).

Див. ще ***ЗЛОТЫИ**, ***ЗОЛОТЫИ** 2.

***ЗЛІИ** *див.* ***ЗЛЫИ**.

***ЗЛО с.** (3) лихо (2): а естли бы дорозоумили с которон стороны от каких наших неприятели какое зло, або шкоді алибо прекаженіа, а их милость тогда нам... тоє имают нам оусе оуказати и оповести (Гирлов, 1499 *BD II*, 422—423); **з л о о у ч и н и т и** (кому) (1) учинити лихо: а бо(л)ше о(т) того не имаемъ перепустити зло оу(чи)нити нашимъ лю(д)мъ оу коруна (Серет, 1445 *Cost. II*, 729).

ФОРМИ: знах. одн. **зло** (1445 *Cost. II*, 729; 1499 *BD II*, 422).

***ЗЛОБНЫИ** *прикм.* (1) (*у знач. іменника*) злочинець (1): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый, владыка луцкый и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... благихъ миловати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР I/VI*, 3).

ФОРМИ: знах. мн. **злобныхъ** (1322 *АрхЮЗР I/VI*, 3).

***ЗЛОДЕИ** 1 *див.* ***ЗЛОДЪИ**.

! **ЗЛОДЕИ** 2 (ЗЛОДЕИСТВО) *див.* ***ЗЛОДЪИСТВО**.

***ЗЛОДЕЙСКИЙ** *див.* ***ЗЛОДЪИСКИЙ**.

***ЗЛОДЕЙСКИЙ** *див.* ***ЗЛОДЪИСКИЙ**.

***ЗЛОДЕИСТВО** *див.* ***ЗЛОДЪИСТВО**.

***ЗЛОДІИ** *див.* ***ЗЛОДЪИ**.

***ЗЛОДИСКИЙ** *див.* ***ЗЛОДЪИСКИЙ**.

***ЗЛОДЪИ ч.** (15) 1. злочинець (5): Теъ jestliby kotoryi detia... okormij, tot jako złodej majet' karan byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106—107); а кторы бы на(ш) неприяте(л) оутекль на и(х) сторону или злодїи, то(г) имает(т) ввсити, або на(м) назад(д) выдати (Сучава, 1457 *Cost. II*, 810).

2. злодїи (10): Нагло(д) кме(т) жалова(л) на сво(и) сѣсе(ди) ижъ емоу в ночи конь украде(н) а о(и) и(х) проси(л) абы с нимъ во сле(д) пошли за злодеемъ и онї не хотелї (XV ст. *BC* 22 зв.); Мы михалъ бучацкын... и кола судья галицкын... вызнавамы то и земланы иж(ъ) та(к) есмо то оуложили колик(о) сѣ пригодити ижъ пондетъ к(то) за своємъ злодѣемъ горѣчи(м) пыто(м) а где приде(т) за ни(т) (!) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣа своего оу (сель) тогда право ему мает(ъ) быти тре(т)и днь по его оу(ч)а(н)ь оу се(л)о бе(з) о(т)волоки (Галнч, 1435 *P* 134); а привилїе що има(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (!) коли ем до(м) злодѣи покрадили (!) (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22).

ФОРМИ: наз. одн. **злodej** (1388 *ZPL* 106); *род. одн.* **злodeя** (1435 *P* 134); *ор. одн.* **злodeемъ 1** (XV ст. *BC* 22 зв.); **злodeемъ 1** (1435 *P* 134); *місц. одн.* о **злodeи 1** (XV ст. *BC* 6 зв.); о **злodeю 1** (XV ст. *BC* 22 зв.); *наз. мн.* **злodeїи 1** (1457 *Cost. II*, 810); **злodeїи 1** (1459 *Cost. S.* 22); *род. мн.* **злodeїевъ** (1457 *Cost. II*, 809); *дав. мн.* **злodeїемъ 1** (XV ст. *BC* 28 зв.); **злodeїе(м) 1** (1457 *Cost. II*, 810); *знах. мн.* **злodeїевъ** (1457 *Cost. II*, 810); ! **зло(и)де(и)** (XV ст. *BC* 28 зв.); *місц. мн.* о **злodeїехъ** (XV ст. *BC* 7 зв., 28).

***ЗЛОДЪИСКИЙ** *прикм.* (5) украденый (1): Оуставлаемъ и сказоуемъ колї хто боудь(т) трїичи обажень перед(д) соуд(ом) о злодѣиство алибо о разбои, и пережоженъ алибо некотороую ре(ч) злодѣискою лицомъ выимоу(т) алибо върне(т), на веки жа(д)ное чти не имее(т) иметъ (XV ст. *BC* 36 зв.);

з л о д е и с к ы и д о л г ь (1) боргове зобов'язання злодія відшкодувати вкрадене: а оуводитъ (!) лї того нѣства (!) своего соутѣ(ж)ци тогда пороженъ его и долгоу его вынѣмщи злодеиски(и) долгъ иже имееъ за все платїти (XV ст. *BC* 11); **З л о д е й с к а я с т е ж к а** (1) (*назва урочища у Волинській землі*): досталася ему стороиа тая, где его дворъ, люди... и селище за его дворомъ... до Салишова за Злодейскую стежку, по долину (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР 8/IV*, 18); **с л и д ь з л о д і и с к и и г о н и т и** (1) *див.* ***СЛѢДЪ 1**; **с л и д ь з л о д і и с к и и п л а т и т и** (1) *див.* ***СЛѢДЪ 1**.

ФОРМИ: род. одн. ч. **злodeйского** (1454 *ПГПММ*); *знах. одн. ч.* **злodeиски(и)** (XV ст. *BC* 11); *знах. одн. ж.* **злodeйскоую 1** (XV ст. *BC* 36 зв.); **злodeйскую 1** (1459 *АрхЮЗР 8/IV*, 18); *род. мн.* **злodeиски(х)** (1458 *ПГСММЦ*).

***ЗЛОДѢИСТВО с.** (17) злодѣйство, крадіжка: Теъ jestliby... nahabat... o zastawu... kojaja by jemu byta czerez złodejstwo, або czerez khowat' wziata, na tuju istenuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedat kolї jemu wkradeno, або khowatom wziato (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); Хто боуде(т) ожалованъ о злодѣистве бчо(л) алю(б) мѣ(оу) (XV ст. *BC* 6 зв.).

ФОРМИ: знах. одн. **злodeйство 6** (XV ст. *BC* 18, 19, 30, 32 зв., 36 зв.); **злodeйство, złodejstwo 3** (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 26 зв., 32 зв.); *місц. одн.* о **злodeйстве 3** (XV ст. *BC* 6 зв., 18); о **злodeйстве 1** (XV ст. *BC* 8); о **злodeйствѣ 1** (XV ст. *BC* 29); ! о **злode(и) 2** (XV ст. *BC* 7 зв., 8 зв.); *знах. мн.* **злodejstwa** (1388 *ZPL* 104).

! **ЗЛОИДЕИ** (ЗЛОДЕИ) *див.* ***ЗЛОДЪИ**.

***ЗЛОМАТИ** *див.* ***ЗЛАМАТИ**.

***ЗЛОМИТИ** *дієсл. док.* (6) (що) (*не дотримати*) зламати, порушити (5): кто жъ коли зломн(т) нашю грамотоу су(д) пре(д) б(г)мъ имаю с нимъ (Перемишль, 1390 *P* 176); вло(д)славъ... кроль полскин... знаменито чинимы... иже... александръ воевода землѣ молдавской... присѣгъ слобовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненныхъ... переступивши и зломивши былъ напрогнву иамъ и на(с) розгнѣвалъ (Лячица, 1433 *P* 120—121); а пам semkrot prisiahot, klenasia żywym Bohom i wsie izłomit (Липнишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139); а пакли быхомъ тыхъ записовъ передъ реченыхъ, што имили передькове наши о(т) королевства полско(г), не дали, подьлоугъ слоубоу нашего... тогда ть оусъ записы и листы передьковъ нашихъ што имили ть о(т) королевства полско(г) чинимо снмъ нашимъ листомъ скаженымъ и жломьленымъ (!) и ни во што (Львів, 1436 *Cost. II*, 707).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. **izłomit 2** (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139); **isłomit 1** (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139); *майб. 3 ос. одн.* **зломит(т)** (1390 *P* 176); *дієприсл. перед.* **зломивши** (1433 *P* 121); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. ч.* ! **жломьленымъ** (1436 *Cost. II*, 707).

Див. ще ***ЗЛАМАТИ 2**, **ЛАМАТИ**, **ЛОМИТИ**, ***ПОЛАМАТИ**.

***ЗЛОСТИВЫИ** *див.* **ЗЛОСТІВІИ**.

ЗЛОСТІВЕ *присл.* (1) (*стп. złościwie*) злісно: а боудь(т) хто злостїве алибо неправа нехотѣчи къ правоу стати а събъжитъ алибо съидеть а иметъ щкоды чинити землі а(либо) землѣаномъ тогда е(г) имьнїе дѣди(ч)ство вынѣвни (!) вьно женское имееъ бытї вь(ч)но на на(с) оузѣто (XV ст. *BC* 38 зв.—39).

ЗЛОСТІВІИ *прикм.* (2) (*стп. złościwy*) злісний: Обычаи злостївїи бы(л) слоужебнїчи колї и(х) прївожено до забї(т)ы(х) на дорозе тогда онї и(х) лоупилї с тго (!) именїа

оу котормь былі забиты мѣна(т) собь за кровно (XV ст. BC 25).

ФОРМИ: наз. одн. ч. злостіви (XV ст. BC 25); знах. одн. ч. злостивы (XV ст. BC 11).

ЗЛОСТЬ ж. (4) 1. зло, лихо (1): вло(д)славъ... кроль полский... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ росьсѣвцею злости неприятелемъ людского покольнѣя зъеднано было ижъ нѣкды преможныи панъ александръ воевода землѣ молдавской... присагъ слобовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланчниця, 1433 P 120—121);

и а з л о с т ь (1) на зло, иа злѣсть: и ваша бы милость сѣхъ послывъ... пропустили мирноу черезъ вашей милости земли... бо си послове не ходять на злость вашей милости, але на доброту вашей милости (б. м. н., 1499 BD II, 449).

2. злѣсть, злоба (2): Коли(ж)... оумыслъ и злость и(х) є(ст) на то какъбы хрѣстіанство обажлі є(ст) са на(м) за по(до)бно вѣдло штобы ні одны... оу нашомъ земли нашому хрѣстіанинъ пнѣзеи бы не дова(л) (1) иа записы ані на лѣсты одно на закла(д) по(д)лѣжъ старо(г) обычая (XV ст. BC 39—39 зв.); а мы обличнѣ к нему... при чти и при вѣрѣ нашомъ, и по(д) хрѣстіанскою вѣроу, безъ (з)лосты и безъ хитросты прїидемъ, а пере(ч)нному пану вло(д)славу, кролеви... оучинимы вѣру (Сучава, 1434 Cost. II, 664).

ФОРМИ: наз. одн. злостъ (XV ст. BC 39); род. одн. злосты, (з)лосты (1433 P 120; 1434 Cost. II, 664); знах. одн. злостъ (1499 BD II, 449).

***ЗЛОТЫИ** ч. (1) (стп. złoty) ◇ з л о т ы и т у р е ц к и и (1) турецкий золотий: Мы ильашъ воевода... записуемъса тымъ пшошамъ... ежъ имаемъ и слобуемъ имъ

жольдъ платити на каждыи мѣсѣцъ по ̄Є гривень ладскихъ на копѣе и злотые по три турецкие за гривну а за шкоды стоймы (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: знах. мн. злотые (1433—1443 АРМ).

Див. ще ***ЗЛАТЫ** 2, ***ЗОЛОТЫИ** 2.

***ЗЛЪТЪРОНА** ж. (2) 1. (назва поля у Молдавському князівстві) (1): мы Стефан воевод(а)... знаменито чиним... оуже... прїдоша перед нами... нашъ вѣрни бодрин пан Юри Шербич и матере его Федка... и дали... нашому монастырю от Хомора... половина от тоє поле иа имъ на Злѣтронны (Сучава, 1467 BD I, 120).

2. (назва пасіки у Молдавському князівстві) (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем и дали есмо свѣтому нашому монастырю от Хомора... еднору пасику на имъ Злѣт(ро)ны (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: род. одн. молд. Злѣтронны, Злѣт(ро)ны (1467 BD I, 120; 1475 BD I, 203).

***ЗЛЫИ** прикм. (14) 1. злий, злісний (2): Мы кна(з) дѣдъ дмитриевич(ч) кна(з) русаиъ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то времѣ коли кна(з) велебныи дмитрии... голдование и вѣрность и послушество... не приневолены а никотораа зла волѣ примучены велико(м) и славнему володиславу... со вси(м) своими землѣми... вѣрность права(а) и не изрушстаа слобу(л) а мы именемъ и моча вши(х) земланъ... ислобуемы за него (Луциця, 1388 P 38—39); а онъ имаєтъ насъ остеречи, яко нашъ милыи прїатель, от оусихъ злы(хъ) чловков, и имаєтъ намъ радити и на оусе наше доброе (Сучава, 1449 Cost. II, 746—747).

2. (непридатний) негодящий, поганый (1): А хотаръ томоу селу на имъ Беркишешем... поченше от блота Мѣстакينوулоу на зліи брод (Сучава, 1473 BD I, 183).

3. несправедливый, неправый (3): Оуставлаемъ и(ж) прѣд) нашею обли(ч)ностію алюбю пере(д) нашими паны... соу(д)я соудаччи соуды не може(т) быти кора(н) (1) за зло(г) соуда бо не о(н) самъ соудитъ але пановъ (XV ст. BC 33 зв.).

4. (жорстокий) лютий, злий (1): Знаменито намъ есть ис права цесарьско(м) (1) и(ж) пожегъци имають злоу смртію гиоууть (XV ст. BC 25 зв.).

5. (у знач. іменника с. р.) нещастя, лихо (4): ино оузрѣвши невинность мою велимужинии (1) панови... выбавили ма бго(м) и жону мою и дѣти мѣв... истого Атсва (1) и с того оусего злого (Кременецъ, 1434 P 130); Презъ велікыи заклады частокро(т) оубогыи люди) бывають оутіснены а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили и квалтомъ брали (XV ст. BC 17); и оузвѣдаєтъ нашъ милыи прїатель панъ детрихъ о наше злое боудъ от (как)ова и от которои стороны а онъ имаєтъ насъ остеречи (Сучава, 1449 Cost. II, 746);

◇ з л ы е р ь ч и (2) зло, біда: а тако имаємы его остерегати о(т) усѣхъ злыхъ рѣчей (Кам'янецъ, 1404 Cost. II, 625); и также имаємы его выстерегати о(т) всѣхъ злы(х) речей и имаємъ доброую раду радити (Сучава, 1433 Cost. II, 653); з л ы и л ю д и (1) злочинці: они имаю(т)... на то стояти... како бы могли... оучинити на(м) ми(р)... яко быхо(м) имѣли собь, покои с ти(х) съ вси(х) сторо(н)и, яко быхо(м) могли злы люде показнити, а правы(м) покои оучинити и сами оу наше(м) покоѣ быти, оу нашей земли (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: род. одн. ч., с. злого, зло(г) (XV ст. BC 8 зв., 17, 33 зв.; 1434 P 130; 1435 P 132); знах. одн. ч. зліи 1 (1473 BD I, 183); знах. одн. с. злое (1449 Cost. II, 746); наз. одн. ж. зла (1388 P 39); ор. одн. ж. злоу (XV ст. BC 25 зв.); род. мн. злыхъ, злы(х), злы(хъ) (1404 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 653; 1449 Cost. II, 747); знах. мн. злы (1457 Cost. II, 809).

***ЗМЕРЛЫИ** ч. (1) (стп. zmarły) померлий: на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперъ мешкають, то есть, почавши отъ мосту замку Городенского... До того колища ихъ, гдѣ змерлыхъ своихъ ховають... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 26—27).

ФОРМИ: знах. мн. змерлыхъ (1389 РЕА I, 27).

***ЗМЕРТИ** дієсл. док. (2) (стп. zemrzeć) померти: а коли бы обадва змерли а не зостанеть ся ни по одномъ сыновъ и щадковъ музского... полу то тоє село Осекрово на насъ прїйтии будєтъ (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. зомреть (1498 ГВКОО); баж.-ум. ст. 3 ос. мн. коли бы... змерли (1498 ГВКОО).

ЗМѢТЫ мн. (1) (назва озера у Чернівецькій землі): Я волчкыи бодє(н)ковьскии и своими де(т)ми... визнаває(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину красто(в)товичю сѣлица наши... Ис тыми озѣри... на имѣ озѣро нѣже(н) а... зметы (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. зметы (2-а пол. XV ст. СПС).

***ЗМИИНЕЦЪ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Зміинець: Се я князь михаил костѣ(н)тинович... прїдаю сѣтому сп(с)у и своего дворьца и зминца десѣтиноу озими пшеници и рьжи от всеє Арины (Луцьк, 2-а пол. XV ст. СО).

ФОРМИ: род. одн. зминца (2-а пол. XV ст. СО).

***ЗМИЛОВАТИ СА** дієсл. док. (5) (на кого, над ким) змиловатися, змилосоудитися (над ким), зглянутися (на кого): А ивашко... дѣди(ч) земли валаскоѣ, знаємо чинно... аже велебныи г(с)дрѣ, влодиславъ, из божьей мл(с)ти кроль пол(с)ки и велебныи кна(з), витовтъ литов(с)кии, смиловали(с) иадо мноу, прїнали суть мене собь слугою (Берестя, 1400 Cost. II, 619); и па(н) косте са смилова(л) на не(г) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); Мы князь Семень Алекс(а)ндрови(ч)... о(з)на(і)моуемо... И(ж) мы деи змилова(в)ши са Но(д) (1) слоугою Наши(м) оурожены(м) Єремиєю Ша(ш)ко(м)... при (в)сѣхъ Городишо(х) И оурочища(х) Є(го) зоставоуоу И си(м) Листо(м) моимъ Надаю (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. са смилова(л) (1449 Cost. II, 385); 3 ос. мн. смиловали(с) (1400 Cost. II, 619); майб.

3 ос. одн. сѣ... смилуе(т) (1456 ЭСФ); *дiєприсл. перед.* змилова(в)ши сА I (1459 P 171); смиловавшы ся I (1436 Cost. II, 706).

***ЗМОВИТИ СА** *дiєсл. док.* (7) (з ким) договоритися, домовитися: тог(д)ь есмо выиха(л) и сь землАны и сь старци смолвивши сА и вона два прилюбила (Галич, 1404 P 68); тако земАне исмовивши сА и старци и вызнали аже по лисичи бро(д) землА црквна сѣго сѣса из вѣка из давного (Погоничі, 1422 P 97—98); а змовивши есми зь своими детми, дали есмо имь вечно и непорушно зо всимь с тым, што к тому селу слушае(т) и належить (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); и даль (!) пань воевода всказал к намь иже оть всехь стороиъ поганьство на хрестия(н)ство наступае(т) и в томь (!) чась жадае(т) абыхмо змовилися зь братьею нашою противь поганьства за хрестияньство (Вильна, 1493 *ОПВВ*).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхмо змовилися* (1493 *ОПВВ*); *дiєприкл. акт. мин. наз. мн. ч. смовивше сА* (1430 P 116); *дiєприсл. перед. смолвивши сА, смолвивши сА 2* (1404 P 68; 1421 P 94); *исмовивши сА 2* (1422 P 98); *змовивши ся 1* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

*Див. ще *ИЗМОВИТИ, *СМОЛВИТИ.*

! ЗМОЛЫШЬ <ЗМОЛЫШЬ> *див. *СМОЛВИТИ.*

***ЗМОЦНИТИ** *дiєсл. док.* (1) (*стн.* змосниті, *стп.* змосніс) (шо чим) скріпити, засвідчити: Абы тогды тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листь Нашъ, выразишы нижей именами светки при томь былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашою змоцнили (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо... змоцнили* (1389 *РЕА* I, 27).

*Див. ще *ЗМОЦНЯТИ.*

***ЗМОЦНЯТИ** *дiєсл. недок.* (1) (*стп.* змосніає) (шо) скріплювати, засвідчувати: и тоую ста(в)ропигію мн(с)тырю пече(р)ско(м) с предьлами его стве(р)жаємь и (з)моцняе(м) на вѣчные часы по(д)лоугъ листоу и характїи писме(н)ныи грамотное о(т) великого кнзя роуского (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. (з)моцняе(м)* (1481 *ГПМ*).

*Див. ще *ЗМОЦНИТИ.*

ЗМОУЛЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмь мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали и потврдїили есмо имь... села... на имь пѣткѣши... и змоулци (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *наз. змоулци* (1448 *Cost.* II, 323).

***ЗМЫСЛИТИ** *дiєсл. док.* (2) (*стп.* змыслиѣ) (шо) задумати, замислити: Што былъ мой мужь, князь Ивань Семеновичъ Кобрынскїи, небошїкь, змыслилъ былъ со мною и хотѣлъ былъ записати десетину къ манастыру, къ Светому Спасу и къ Кобрыню, ино онъ небошїкь, князь Ивань Семеновичъ, мужь мой, зь свѣта того изшоль, а тое десетины не послѣлъ записати (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а прото и на то(т) чась стереглисмысА абы... того лѣта ты(х) то противоу на(м) листовъ хитре не змыслили (Брестъ Кувяскїи, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. змыслылъ былъ* (1401 *АкВАК* III, 2); *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абы... змыслили* (1447—1492 *ЛКБВ*).

ЗНАЕМО, ЗНАЕМЪ *присл.* (46) <знаемо(знаемъ) чинити (37), знаемо(чинити) (1), чинити(знаемо(шо кому)) (8) повідомляти, сповіщати (шо, про шо), доводити до відома (шо): Мы дмитрии иньмь именемъ корибу(т) кна(з) литовскїи чинимъ то знаемо всьмь... иже... велебному г(с)лдрю володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 P 40—41); мы юга воевода... знаемо чини(мь)... оже ты(н) истыннїи слоуга нашъ пань браА слоужилъ... на(мь) право и вѣрною слоужбоу (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 26); мы кназь Федоръ лобортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже... пань данило задеревецкїи дажбоговичъ замѣнилъ сА селы ис войтомъ исъ зудечовскїмъ и сулкомъ черем-

ховомъ (Зудечів, 1411 P 78—79); Мы болеславъ инако швѣтрикгаило... кназь черниговскїи и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служь нашему юркови

козенАти на своемъ селѣ на хватовцехъ Ѣ копь руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 P 102); мы пе(т)рѣ воево(д)... знае(мо) чини(м)... оже дали есми сесъ ли(ст) наше(м) сѣ(м) монастирю... на шо соу(т) села и(х) на имь прѣтши и дїонишево селище (Сучава, 1456 *ГПХМ*); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... яко коли от давного а преминоулого часоу нѣкатораА неприязнь... была межи нами и межи наияснѣшимъ княжатемъ паномъ Яномъ Олбрахтомъ з божїен милости кралемъ полскымъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

***ЗНАЕМОСТЬ** *ж.* (4) <знае(мо)сть имати (1), знае(мо)сть имѣти (чо(го)) (1) ознайомитися (з чим), взяти до відома (шо): ми боАрове и рада велможно(г) петра воево(д)... Авно чини(м) ты(м)то листо(м), котрыи того листа боудоу(т) знае(мо)сть имѣти, гды(ж)... петрѣ воево(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбоу вѣчне записа(л) сА... про тожъ мы... зь его волюю повинни есмы сА згодити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); А дилъ того, мы Стефан, воевода... знакомито чинимъ... всьмь... того листа знае(мо)сть имаючи, яко хотА... предкоувъ нашихъ... наслїдова(ти)... мы... их воли... послоухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283); коу знае(мо)сти приити (1), приити къ знае(мо)сти (1) стати вїдомим: рвчи... ажбы не проминулы сь проминуцими часы подобно есть имѣлы ли бы приити къ будушій знае(мо)сти аж бы вѣчностью листовъ были потвержены (б. м. н., 1424 P 99); где бы коли того исного пана нашего, наимл(с)тнїишого кроль полского, и короуны его, намѣсто(м) лихое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мили зь и(х) оусъ(х) противны(х) речїи которы бы коли коу нашей знае(мо)сти пришли оуставичїии обсылати и выстеречи (Львїв, 1436 *Cost.* II, 698).

ФОРМИ: *дав. одн. знае(мо)сти* (1424 P 99; 1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн. знае(мо)сть* (1448 *Cost.* II, 738; 1462 *BD* II, 283).

*Див. ще *ЗНАМОСТЬ.*

ЗНАЕМЪ *див. ЗНАЕМО.*

***ЗНАЙТИ** *дiєсл. док.* (15) 1. (шо) (*несподівано побачити загублене, сховане*) знайти (1): О томь хто што коли изнаидеть (XV ст. *BC* 8);

(кого) виявити, знайти (5): мы оуоставляемъ сь своимъ паны где боуде(т) (!) знаидены боудоутъ в селе(х) алюбѣ в месте(х) немецькы(х) имають быти инАты и выведены а имають быти по(д)скымъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. *BC* 25 зв.); але такового чловька, где оучують и изнаидоутъ оу их землАх... а их милости мают его възгнати и вьпоудити проч из их милости землАх (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421); (шо) виявити, встановити (1): Гдѣ колї дѣвка алюбѣ жонька алюбѣ вдова... боудѣ(т) оуслована... а повала а знамена не изнадѣны боудоутъ а люди(т) то пересоуд(м), визнають которыми она све(т)чена тогды то(т) имее(т) казненъ по(д)лоу(г) вини писаны о сїльстве (XV ст. *BC* 36—36 зв.).

2. (кого) (*натрапити на кого*) зустрїти, застати (2); и такожъ торговцемъ и(х) и людемъ и(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего товара, развѣ коли кто знаидеть своего должника (Устя Башїя, 1435 *Cost.* II, 676); И такъ же бы есте знали ваша милость: коли вашей милости посоль, Богушъ дьякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашоль... одну паню отъ Татаръ выкуплена (б. м. н., 1499 *BD* II, 450).

3. (кого в чому) визнати, знайти, вважати (кого шо(до чо(го)) (3): И мы того со кн(А)зми и паны досмотрѣвшїи и в том есмо кн(А)за Олександра знашли правого (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); И мы в томъ шевцовъ знашли правыхъ Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

4. (шо) захотіти, забажати (1): а съ тѣми гроши волно имь ходити и торгувати соби, по усъхъ торгахъ нашихъ, што коли изнаидуть (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631).

5. (шо) постаиовити, вирішити (2): и таки(ж) котораА <бы са> шкода стала о(т) нашеА землА, оу коруни и паномъ и мѣсчаномъ и купцемъ... а коли обвинА(т), оу нашеи землѣ, того имаемъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мѣстци, гдѣжъ наши пере(д)ци положили мѣстце, на колочини, и шо право изнаидеть, то нехан терпи(т) виноваты (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* знашоль (1499 *BD* II, 450); 1 *ос. мн.* знашли (1491 *AS* I, 94; 1495 *АЛМ* 88); *майб.* 3 *ос. одн.* изнаидеть 1 (1445 *Cost.* II, 729); изнаидеть 1 (XV ст. *BC* 8); знаидеть 1 (1435 *Cost.* II, 676); знаиде(т) 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); 3 *ос. мн.* изнаидоуть, изнаидоут 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1499 *BD* II, 420); изнаидуть 1 (1408 *Cost.* II, 631); знаидоуть 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *майб. пас.* 3 *ос. одн. ч.* бѣдеть... зна(и)де(и) (XV ст. *BC* 17); 3 *ос. мн.* изнаидѣны боудоуть 1 (XV ст. *BC* 36); 1 боудеть... знаидены 1 (XV ст. *BC* 15); 1 боуде(т) знаидены боудоуть 1 (XV ст. *BC* 25 зв.).

Див. ще *ЗНАЙТИ СА, НАЙТИ¹, *НАЙТИ СА.

*ЗНАЙТИ СА *дієсл. док.* (9) знайтися, виявитися (7): а тѣми (!) селамъ от турлуи съ оусими поени... непогушено (!) имь... и дѣтемъ его... и всему роду его ко(моу) са изнаидеть изнаиближни (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); а кто би се знашо(л) ловити рибуу или роубати лисъ оу и(х) хотарю без и(х) воли на то(м) глоба В1 гривни (Сучава, 1456 *ГПХМ*); али такового чловѣка (в *ориг.* чѣка.— *Прим. вид.*), гдѣ съ оучоет и знаидет оу нашеи землѣ... мы да имаюм его вѣгнати и вѣпоудити проч ис нашеи землѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

знайти са лицемъ (1), лицемъ знайти са (1) бути в наявности, бути наявним, виявитися: а мы... оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) съ и(м) оувернули ишкоду и казали есми вернути, шо коли са знаиде(т) лице(м) оу нашеи землѣ, бу(д) оу ко(г) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн. са* знаиде(т) 1 (1457 *Cost.* II, 809); са изнаидеть 1 (1409 *Cost.* I, 65); съ... знаидет 1 (1499 *BD* II, 421); 3 *ос. мн. съ* знаидоу(т) (1435—1436 *Cost.* I, 495; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257; 1490 *DC* 148); *баж.-ум. сл.* 3 *ос. одн. ч. би се* знашо(л) (1456 *ГПХМ*); 3 *ос. одн. ч. бы са*... знашло (1457 *Cost.* II, 809).

Див. ще *ЗНАЙТИ, НАЙТИ¹, *НАЙТИ СА.

ЗНАКОМИТО *присл.* (8) (*стп.* *znakomito*) відомо (1): А только такъ не боудеть братство наше почому знакомиито боудеть какъ рекоучи ярьлыкъ послали есмо (б. м. и., 1484 *ЯМ*);

◇ знакомиито чинити (1), чинити знакомиито (шо) (6) (*стп.* *czupić znakomito*) повідомляти (шо, про шо), доводити до відома (шо): мы великий князь швитригаиль литовський... чини(м) знакомиито... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю за его вѣрную службу село михлинь оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 *P* 118); А дилъ того, мы Стефан воевода... знакомиито чинимъ... яко хотА часной памѣти велможныхъ панов предкоув наших воевод молдавскихъ... обычаем и стопенюм наслидова(ти)... их воли вѣрным наслидованем послухати заоуждхати винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284); се А пани Федка... чиню знакомиито... есми била чолом г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(ость) допустил мене ко именАм моим (Ровно, 1488 *AS* I, 241); Я князь Константынь Ивановичъ Острозкій... чиню знакомиито... штожъ придадъ есми и записалъ зъ выслуги своее... имъне Здетелу... на соборную Церковь... у Вилни (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2).

*ЗНАКОМИТЫ *прикм.* (1) (*стп.* *znakomity*) явный, очевидный: Пак ли бы тот ден так намъненны, нам, землѣмъ нашим молдавскимъ нѣкотора потребизна знакомиита, яко валка алибо война с Татары... алибо инша котора потребизна нам пригодила съ... на инши час подобны имае(т) его милость ден и мѣсце отложити (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* знакомиита (1462 *BD* II, 285).

*ЗНАКЪ *ч.* (2) 1. (*свідчення*) знак (1): тамъ же противъ той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку паль забыты казалы есмо и тую граныщю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9).

2. (*уловна позначка*) знак (1): и Мокрычаие нам жадного знаку не вказали, а ни грани (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *род. одн. знаку* (1430 *ГВКЛ* 9; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

*ЗНАМЕНАНЪ *прикм.* (28) значений, мічений: А хотар томоу мѣстоу да ест почениши от потока Драгошева... оу знаменаны доуб, а от доуба черес рѣдѣ до великой дороги та оу знамена(ны) другѣи доуб (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 114); А хотар тои пасици и тои боукати землѣ... да ест... почениши ис верха от край лѣса... на един берест знаменан (Ясси, 1497 *BD* II, 100).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* знаменан, знаменань, знамена(н) 19 (1488 *ДГСЛМ*; 1489 *BD* I, 374; 1490 *ДГСХМ*; 1493 *BD* II, 3; 1494 *BD* II, 34; 1495 *BD* II, 63; 1497 *BD* II, 100); знаменаны, знамена(ны) 2 (1466 *BD* I, 114); *род. одн. ж.* знаменанои (1488 *BD* I, 348); *знах. одн. ж.* знаменаноу (1490 *ДГСХМ*); *наз. мн. ч.* знамениани (1495 *BD* II, 63); *знах. мн. ч.* знаменани (1489 *BD* I, 374; 1495 *BD* II, 63).

*ЗНАМЕНАНЫИ *див.* *ЗНАМЕНАНЪ.

*ЗНАМЕНАНЬ *див.* *ЗНАМЕНАНЪ.

*ЗНАМЕНАТИ *дієсл. док.* (10) 1. (*без додатка*) визначити, позначити (шо) (1): А хотаръ тое село на имь Подольнѣи да ест по коуда хотарил и зн(а)мена(л) пан (Мик)о(т)ъ и пана Рацеша прѣкляби от Нѣмца (Сучава, 1479 *BD* I, 221).

2. (шо) (*взяти до уваги*) відзначити (9): мы, великий князь Швитригаиль... чинимъ знаменито... иже вивед и знаменав службу намъ вѣрнюю... пана Ивана Мукосѣвича, и мы подумав с нашими князи и с паны... дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов, а Охматковъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); мы великий князь швитригаиль... чини(м) знакомиито... иже виведъ и знаменавъ службу намъ вѣрную... пана андрѣя волотовича и мы порадив са с нашими кнзи и с паны... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинь оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 *P* 118); мы великий кн (А) зъ Швитригаиль... чинимъ знаменито... иж вивед и знаменав службу намъ вѣрную... н(а)ш(о)го верного слуги Олыфера и мы порадивъ с нашими кн(А)з(А)ми и паны... даемъ и дали есмо тому верному нашему слоузе Олфероу... село Глухни (Луцьк, 1446 *AS* I, 42).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* зн(а)мена(л) (1479 *BD* I, 221); *дієприсл. перед.* знаменав, знаменав, знаменавъ (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 118; 1434 *P* 128; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138, 140; 1445 *P* 150; 1446 *AS* I, 42; *P* 152).

Див. ще *ЗНАМЕНОВАТИ, *ПОЗНАМЕНАТИ.

! ЗНАМЕНИМО (ЗНАМЕНИТО) *див.* ЗНАМЕНИТО.

ЗНАМЕНИТЕ *присл.* (2) (*стп.* *znapienicie*) ◇ чинити и знаменити *див.* ЧИНИТИ 2.

Див. ще ЗНАМЕНИТО, ЗНАМЕНИТОСТО.

ЗНАМЕНИТО, ЗНАМѢНИТО, ЗНАМѢНИТО *присл.* (550) 1. відомо (7): А се знаменито буду(т) (!) и свѣдочно есьмъ добрымъ што на тотъ листъ оуоздрѣть (Перемишль, 1390 *P* 175); Во има божье знаменито бу(д) и свѣдочно каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листъ позритъ албо услы-

ши(т) его чтучи кды его буде(т) потребно (Львів, 1412 P 81); Знаменіто намъ есть ис права цесарьско(м) (I) и(ж) пожегыи имають злою смртню гиноубь (XV ст. BC 25 зв.); а коли бы... коро(л) его мл(с)ть, имае(т) на(с), абыхо(м)

к тому выименованому мистцю и дневи были, а мы быхо(м) того... не хотили пополнити по(д)лу(г) слюбоу и того запису... не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т)... абы то было знаменито и пану нашему королеви его мл(с)ти... то(г)ды... коро(л) его мл(с)ть, имае(т) на(с) казнити и карати (Серет, 1453 Cost. II, 766).

2. (*дуже добре*) відмінно, бездоганно (4): а мы па(к) имаемъ его мл(с)ти врно и знаменито служити... яко(ж) бы(л) обычаи пере(д)ко(в) наши(х) (Серет, 1453 Cost. II, 766); и голдовавши его мл(с)ти, а мы имаемъ врно и знаменито его мл(с)ти служити (Хотин, 1455 Cost. II, 774);

◇ знаменито оузАвлАти (шо) (I) повідомляти (що, про що), доводити до відома (що): мы алексаидръ воевода... знаменито оузАвлАми... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казмира, корола по(л)ского (Серет, 1453 Cost. II, 765); з н а м е н и т о ч и н и т и (262), ч и н и т и з н а м е н и т о (шо) (276) повідомляти (що, про що): Мы кнА(з) дмитрин олгърдович(ч) чинимъ знаменит(т)... иже... королеви володиславу польско(м)... слюбуемъ держати цблую правду и чиста втра (Молодечно, 1388 P 43); мы алексаидръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали съ радАми и съ мьстчАны илвовского мьста и съ усьмъ посполствомъ ихъ (Сучава, 1408 Cost. II, 630); мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) чинимъ то знаменито... аже пріше(д) пре(д) на(с) па(н) игна(т) облазніцкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дбдошицкого... аже емоу взА(л) вепръ въ его доубровъ чересь границо (Зудечів, 1421 P 95); мы великии кнАз Швитрикрайл литовский... чинимъ знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирском повете село Боурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34); я кн(А)зь Семен Юрьевич чиню знаменито сим моим листом... записую жь своей кн(А)г(и)ни Настасья... оу вьне двъ тисащи коп на своихъ имбнАх (Ровно, 1483 AS I, 82); Самъ Александръ Божію милостию... чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотриет, або чтучи его услышитъ, кому того потребе будетъ вьдати (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58).

Див. ще ЗНАМЕНІТЕ, ЗНАМЕНІТОСТО.

! ЗНАМЕНИТОМ (ЗНАМЕНІТО) див. ЗНАМЕНІТО.

ЗНАМЕНІТОСТО присл. (I) ◇ знаменитосто чинити (шо) (I) повідомляти (що, про що), доводити до відома (що): знаменитосто чинимъ презъ тьнь листь... иже мы романъ воевода молдавский и дбдичъ оусен земль волошської... слюбили есми и слюбуемъ... вьриа служба служити... непреможеному владиславови из божееі мл(с)ти королеви польскому (Сучава, 1393 Cost. II, 607).

Див. ще ЗНАМЕНІТЕ, ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМЕНІТЫИ див. ЗНАМЕНІТЫИ.

*ЗНАМЕНІЕ с. (2) (*цсл.* знамение) знак, мітка (I): а возьметъ лї два вола алюбю два конА тогда имьеть одно(г) собъ дръжаті а друогу(г) поустьт маеть на пороукоу и мае(т) знаменіе оучини(т) на дьревъ гдъ то(т) оузАль закладъ (XV ст. BC 37);

◇ дати оу знаменье (I) див. ДАТИ.

ФОРМИ: *знах. одн. знаменіе I* (XV ст. BC 37); *знаменье I* (1481 BD II, 364).

ЗНАМЕНІТЫИ *прикм.* (19) 1. (*дуже добрий*) відмінний, бездоганний (8): мы великий кнАз Александро... чинимъ знаменито... ижет видевъ есми знаменитоую службу... верного нашего кнАза Михайла Васильевича... даемъ и и дали есмо емоу имене в лоуцкомъ повете (Луцьк, 1446 AS III, 5); мы великий кнз швитрикрайл олгьгирдович чинимъ знаменито... оузрвши есмо знаменитоую намъ

службу... Ерша терешковича... даемъ И дали есмо емоу село долгие ши в лоуцкомъ повте (Луцьк, 1452 P 160—161).

2. (*розпізнавальний*) примітний (2): а не боуде(т) (I) ли обало(л), знамена знаменита тогда повода припоуститъ и свьткы до освеченію граніци (XV ст. СЯ 42).

3. (*високого роду, становища*) значний, важний (2): I też jestliby... na imienie, або na listy panow znamenitych peniazek by pozyczil, а тоho czerez свои listy, або peczati doswiadczył by, my... mesto inszych zastaw imenie zastawlepoje naznamenujemy, а jemu toho to imenia па protiwku khwaltowi choczem boropiti (Луцьк, 1388 ZPL 106); Ко(л)и(ж) кме(т) па(н)у алюбю шлА(х)тичу раноу оучини(т)

две(и) алюбю три(и) за к(ж)ноюу раноу ЕІ а соудую ЕІ... а боудь(т) лї знаменітыи шлА(х)тичу тогда шестьдеса(т) гривень (XV ст. BC 30 зв.—31).

4. (*що має велике значення*) важливий, важний (2): мы алексаидръ воевода... знаменито оузАвлАми ис тьмъто нашимъ знамениты(м) листо(м)... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казмира, корола по(л)ского... и жадали на(с), абыхо(м) имали понти пере(д)... пана казмира, корола по(л)ского, и абыхо(м) пере(д) его мл(с)тію повины(и) гол(д) оудилали (Серет, 1453 Cost. II, 765); мы Стефан воевода... вызнавами и врно чиним ис тьмъто нашимъ листом и знаменитым и явным и хр(ис)тіанским маистатом... аже мы слюбуемъ... и обазоуем са... Казмирови, королеви полскому... аже абыхом его милости верни и справедливи были (Сучава, 1462 BD II, 292).

5. (*славновісний*) знаменитий (I): Што пережъ сего посылаи есмо къ тебе нашего посла, поведаяючи нашу прыгоду, которая жъ се намъ стала отъ тсяг нашего... штожъ намъ зъ доконьчанья своего и хрестьного целованья выступилъ... замьки знаменитыи и волости нашы побралъ и поселъ и шкody намъ великии поделалъ (б. м. н., 1498 BD II, 413).

6. явний, очевидний (4): и дальи слюбуемъ имаемъ... ему... вьрнъ голдовати, а то тако иже пре(д)реченыи па(н)

кро(л)... имае(т) на(с) пре(д) ты(м) днемъ голдованіа два алюбю три м(с)ць обьслати, ижбы есмо тогда нькоторымъ валками знаменитыи с нашими землАми. Ако то о(т) татаръ алюбю о(т) инши(х) неприяте(л) иагабани, алюбю знамьбитоу иемоцью обтАжени, а то бы кролеви его мл(с)ти пре(з) его послы исныА знаменито было, тогда коро(л) и его короуна имае(т) пре(д)реченыи де(н) голдованьА, на инны ча(с) предложити (Хотин, 1448 Cost. II, 734); А коли св прилучит нькотораа знаменитаА кривда а низгода между старостамы, тогда мы имаемъ дати знати кролеви его милости (Гирлов, 1499 BD II, 424).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. знаменітыи* (XV ст. BC 30 зв.); *ор. одн. ч. знаменитыи, знамениты(м)* (1453 Cost. II, 765; 1462 BD II, 292); *наз. одн. ж. знаменитаА, знаменитаа* (1499 BD II, 419, 424); *знах. одн. ж. знаменитоую* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; AS I, 44; P 156, 158; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; P 161); *ор. одн. ж. знамьбитою* (1448 Cost. II, 734); *наз. мн. с. знаменитая* (XV ст. СЯ 42); *род. мн. znamenitych* (1388 ZPL 106); *знах. мн. ч. знаменитыи* (1498 BD II, 413); *знах. мн. с. знаменітая* (XV ст. СЯ 42); *ор. мн. знаменитыи* (1448 Cost. II, 734).

ЗНАМЕНІТО див. ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМЕНОВАТИ *дієсл. док.* (I) (що) (*взяти до уваги*) відзначити: мы великий кнАз Швитрикрайл литовский... чинимъ знаменито... иж видев и знаменовав нам службу верную... и(а)шого верного слуги п(а)на Каленика Мишковича... даем и дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирском повете село Боурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. знаменовав* (1437 AS I, 33).

Див. ще *ЗНАМЕНАТИ 2.

*ЗНАМЕНЬЕ див. *ЗНАМЕНІЕ.

! ЗНАМЕТО (ЗНАМЕНИТО) див. ЗНАМЕНИТО.

*ЗНАМОСТЬ ж. (1) (стч. златост, стп. златоść) ◇ и а знамость чинити (шо) (1) повідомляти (шо, про шо), доводити до відома (шо): Про то(ж) мы швитригнали инако болеславъ... на знамость то чинимы си(м) наши(м) листо(м)... аже взозръвше есмо на вѣрную службу нашего вѣрно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо село на има косово (Снятин, 1424 P 99).

ФОРМИ: *знах. одн. знамость* (1424 P 99).

Див. ще *ЗНАЕМОСТЬ.

ЗНАМЪНИТО див. ЗНАМЕНИТО.

*ЗНАМЪНИТЫИ див. ЗНАМЕНІТЫИ.

ЗНАМА с. (17) 1. межовий знак (13): тогды А па(н) староста заглядъ земляны і оправилн есмы кундра(т) оу тои граници покола ему кнѣзь левъ оубхалъ и мы емоу тола оубхали по та знамена (Галич, 1401 P 66); А хотарь тое село на нмъ Подольніи да ест... поченше от рѣць Бистрица... таже от знамень и до знаменъ(ь) до могила До(м)-нева (Сучава, 1479 *BD* I, 221); а не боуде(т) (!) ли обало(л) знамена знаменитая тогды повода пріпоустіть и свѣтъки до освещенію граніци (XV ст. *СЯ* 42); будуть воны тое село Осекрово какъ отчизну свою держати и уживати зо всеми людьми и со всеми землями пашными и бортными и з старыми знаменами и новыми (Троки, 1498 *ГВКОО*).

2. карб, зарубка (2): а игдѣ колн тын вепрї забьють оу лесь тогды имееъ знама на деревъ оучинїть (XV ст. *BC* 37 зв.).

3. слід, знак (2): Гдѣ колї двѣка алюбо жонъка алюбо вдова боудѣ(т) на поли алюбо в сель боудѣ(т) оусилована... а знамена не изнадъны боудоуть а люди то пересоудо(м) визнають которыхы она све(т)чена тогды то(т) имееъ казень по(д)лоу(г) вины писаны о сїльстве (XV ст. *BC* 36—36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. знама* (XV ст. *BC* 38); *род. одн. знамена* I (XV ст. *BC* 36 зв.); *знамени* I (1498 *ЧАФ*); *знах. одн. знама* (XV ст. *BC* 37 зв.); *наз. мн. знамена* (XV ст. *BC* 36, 36 зв.; *СЯ* 42); *род. мн. знамени, знамень, знаменъ(ь)* (1479 *BD* I, 221); *знах. мн. знамена* (1401 P 66; XV ст. *СЯ* 42); *ор. мн. знамены* (1401 P 65; 1498 *ГВКОО*); *місц. мн. по знаменах* (1493 *BD* II, 15).

ЗНАНІЕ с. (3) 1. знання (1): а хочемъ абы то(т) которыхы клАтвоу выдалъ а на пороукоу прїагноуль и на просбоу по(до)бноу абы да(л) разрешенїе тымъ све(т)комъ штобы правда не была оутісна а ле (!) хоче(т)ли то(т) о(т)пѣстїти алюбо разрешенїе дасть на проспоу (!) кы (!) знанїю правды тогды оба сѣ(т) разрешенъая (XV ст. *BC* 20); бѣ з н а н і я (1) без відома: ае(т) (!) тамо овці пасїти илї рїбоу гонити... илї боуд шо бези(х) (!) знанїе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

2. показання (1): ино мы видѣвши добро изнанїе и свѣдѣтельство, а ми такождере и от нас есми им дали и потврѣдили тое село, батѣрешїи (Сучава, 1493 *Cost. S.* 175).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. без...* знанїе (1458 *Mih. Doc.* 122); *дав. одн. знанїю* (XV ст. *BC* 20); *знах. одн. изнанїе* (1493 *Cost. S.* 175).

Пор. ЗНАТИ.

ЗНАТИ, ЗНАТ дієсл. недок. (3б) 1. (шо, за шо, о чїм) (мати знання про шо, бути поінформованим) знати (15): але наясненїши па(н) на(ш) кро(л) его мл(с)ть... имае(т)... на(с) обыслати десАтми недїлами пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(н) (Серет, 1453 *Cost. II*, 765—766); а мы знаемъ иже въ дворце не имаеъ быти жа(д)ная рана (XV ст. *BC* 31); И такъ абы есте знали ваша милость, бо ись тымъ вашымъ посломъ и великого князя московьского посоль до насъ прышоль (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

2. (кого) (бути знайомим з ким) знати (1): ино за то даль вашо(н) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили

братью ваше мл(с)ти... и пакъ другни ваше мл(с)ти прятельи кого ваша мл(с)ть знаеъ абы вси оберънули лица своего к поганьству (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152).

3. (чого) (із запереченням) бути зобов'язаним (до чо-го) (7): Село слобода а в томъ селе десАть слоугъ на во(н)ноу идоуть а врокоу даю(т) чотыри копы гроше(н)... а ины(х) никоторы(х) пошли(н) не знають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а нам ему и с тои земли служитъ конем, а иншеи службы никоторой незнат (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*); ино нашымъ намѣстникомъ и тивуномъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать... ни службы имъ нашей никоторой не знати (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

4. (без додатка) знати, розумїти, вважати за потрібне (4): можеъ себе полепѣшивати и розширивати, на новомъ корени осадити и примножити, какъ самъ налепей знаючи (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13); сами калугери о(т) монастирь о(т) немць съ егуменомъ и с ки(м)они знаю(т) шобы соудили свои лю(д)... и шо бы они оучинили с тою глобою ка(к) знаю(т) (Сучава, 1447 *Cost. II*, 288); Про тожъ, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаеъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449).

5. (кого) вимагати (від кого) (2): а толко измени(т) оলেখно сою поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 P 42); про тожъ смотрите наши листы, шо есми имъ дали... а не лишаите имъ кривды быти ни о(т) кого, шо бы намъ болше нежаловали, за нуже мы знаиомъ ваша голова, а бы намъ покои былъ (Устя Башїя, 1435 *Cost. II*, 678).

6. (шо) відчувати (1): Тымже обичаем и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкоу и доброволенїе наяснѣшого кнѣза пана Казимра, кроль полского (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

7. (?) (1): А коли шо загинет того монастирь, или не имоут робити шо требъ боудет томоу монастирю (... — *Прим. вид.*) мы знати (... — *Прим. вид.*) тым людем, шо соут съ тих сел вишеписанних (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200);

◇ бога и правду знаючи (1) див. БОГЪ¹; дати знати (4) див. ДАТИ.

ФОРМИ: *інф. знати* 8 (1388 P 42; 1475 *BD* I, 200; 1481 *ГПМ*; 1499 *BD* II, 422, 424, 449; 1500 *АСД* II, № 3); *знат* 2 (XV ст. *СГЧА*; 1478 *AS* III, 17); *теп. I ос. одн. знаю* (1495 *АЛМ* 83); *1 ос. мн. знаемъ, знаемъ* 2 (XV ст. *BC* 31; 1496 *BD* II, 401); *знаюмъ* 1 (1435 *Cost. II*, 678); *2 ос. мн. знаеъте* (1493 *ПОСВВ* 152; 1499 *BD* II, 449); *3 ос. мн. знаю(т)* 3 (1447 *Cost. II*, 288; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *знають* 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *перф. 3 ос. мн. знали* (бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1481 *BD* I, 258); *баз.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхо(м) знали* (1453 *Cost. II*, 765); *2 ос. мн. бы (абы, шобы) есте знали* (1481 *BD* II, 358; 1480—1484 *BD* II, 370; 1499 *BD* II, 447, 449, 450); *3 ос. мн. абы знали* (1496 *ПДСВВ*); *нак. сп. 3 ос. одн. да знат* (1475 *BD* II, 336); *дієприсл. одноч. знаючи, знаю(ч)* (1404 P 70; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1485 *BD* II, 371).

*ЗНАТИ СА дієсл. док. (1) (к чому) (із запереченням) признатися (до чо-го): и Богда(н) пере(д) нами рекъ што(ж) теща его кнги ма(р)я ись сыномъ своим(н) кнзе(м) Федоромъ подавали и записали ему тые две имє(н)и свои вечно в чотыро(х) сотъ кола(х) гроше(н)... и кнги ма(р)я и сынъ еє кнзь Федо(р) к томоу сА не (з)на(ли) (Берестя, 1496 *ВМКФС*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. сА не (з)на(ли)* (1496 *ВМКФС*).
! ЗНАТО (ЗНАМЕНИТО) див. ЗНАМЕНИТО.

ЗНАЧНЕ присл. (1) (стч. зпаспє, стп. зпаспїе) величаво: мы великий (!) княз Швидрикгяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи зъ земли Сяверскоъ отъ Новагородка, роду зацного... до земли и панства на-

шого, великого князтва Литовского, значне и оказа(ле) выѣхалъ (Луцьк, 1438 Р 140).

***ЗНАЧНЫИ** прикм. (2) 1. розмежувальний (1): тамже копчы значныи усыпатысмо велилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

2. значний, чималий (1): А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного прыймуемо и прыяли есмо, яко челоувѣка зацного... обѣцуючи ему... и опатренье вшелякое яко значное дати (Луцьк, 1438 Р 140).

ФОРМИ: *знах. одн. с. значное* (1438 Р 140); *знах. мн. ч. значныи* (1430 ГВКЛ 8).

ЗНЕТИ дієсл. док. (1) (що) знати, повалити, зруйнувати: они обвели от Березое к Березкам к мостоу... а зъ друогое стороны от Милшевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани МихайловаА гоумно селит почела, мы его знети казали (Лукониця, 1478 АС III, 17).

ФОРМИ: *інф. знети* (1478 АС III, 17).

ЗНИЖЕ, ИЗНИЖЕ, ИСНИЖЕ прикм. (3) (з род.) (виражає просторові відношення) ниже: изниже ты(х) вричишь лѣсь и балина вокно солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечів, 1413 Р 83); <а хотарь емоу почавши о(т) лѣвѣтъ... исниже доловь дѣло(м) до ниже поутъ что иде(т) о(т) хлапещи (Сучава, 1414 Cost. I, 111); а звыше той дорогы дѣлошцкое а зниже той дорогы жиравьское (Зудечів, 1430 Р 116).

Див. ще **НИЖЕЙ**², **ПОНИЖЕ**².

ЗО див. **ЗЪ**.

ЗО ВЕКОВ присл. (2) відвіку, споконвіку: ї то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скій былъ звеко(в) с предѣлами свои(ми) вышерече(н)ными самъ в себѣ ставропигія о(т) велики(х) кизей роуски(х) (б. м. н., 1481 ГПМ); а што с подворья пани Михайловы Руденский ворота поставланы на тое подворье, а передтым зо веков через тыи подвора чаруковское до руденского подвора дороги жадное не бывало ани оулци, ино кн(е)г(и)ни ее милосте мает тыи ворота Руденской загородити (Луцьк, 1494 АС I, 101—102).

Див. ще ***ВЪКЪ, З ВЪКОМ, З ВЪКА, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВЪКА, ИЗ ВЪКУ, ИЗЪ ВЪКИ, ОТ ВЪКА, SWYKU.**

***ЗОГРАФЪ** ч. (1) (молд. зуграв, гр. Ζωγράφος) іконописецъ: мы александръ воевода... чини(м) знаменито оже тоты истинныи слоугы наша никыта и добре зографи дали есмы имъ оу нашей земли оу молдавской два села на дрѣслвици (б. м. н., 1415 Cost. I, 121).

ФОРМИ: *наз. мн. зографи* (1415 Cost. I, 121).

ЗОИКА ж. (6) (особова назва, молд., гр. Ζωή) Зоя: Тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... третїаА част шо коупилъ от Зоика оуноука... юдева (Сучава, 1479 ВАМ 61); И оуоставше слоуга наш Негриль Бати(рес)коул и заплатил оуси тоти пиньзи... оу роуки сестрам их Зоики и Насти (Сучава, 1490 ВД I, 432).

ФОРМИ: *наз. одн. (Зоика I (1490 ВД I, 432); зам. род. от Зоика I (1479 ВАМ 61); род. одн. Зоики (1488 ВД I, 361, 362); дав. одн. Зоики (1490 ВД I, 432).*

***ЗОЛОТЕЕВО** с. (1) (назва села у Троцькому воеводстві): И мы видечи речъ справедливоую, кграни самые по рекоу Зелвоу... казали есмо светком присагнути, они обвели от Березое... ажъ к Ментортовоу оуглоу и Золотеевоу (Лукониця, 1478 АС III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Золотеевоу* (1478 АС III, 17).

***ЗОЛОТО** с. (2) золото: А кто на то оустанеть тотъ заплатитъ гривну золота вины а гривну золота послухоу (Львів, 1368 Р 16).

ФОРМИ: *род. одн. золота* (1368 Р 16).

Див. ще ***ЗЛАТО**.

***ЗОЛОТЫИ**¹ прикм. (5) золотий: на то все послали есмо сеи нашъ Арлыкъ и с нашею печатью золотою абы то крпко было (б. м. н., 1392—1393 РФВ 171); па(к)ли быхо(м)

не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и часы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому, господареви нашему по(д) другуую ше(ст) со(т) *золоты(х)* дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); коли зять нашъ, панъ Юрша, небощикъ, вмерь и по смерти пана Юршиной, Ивашко Рела, сестриницы мон, пана Юршина дочки, привезъ до мене до Крозь и скарбы пана Юршина вси золотыи... все то привезъ до мене (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. золотую* (1392—1393 РФВ 171); *род. мн. золоты(х)* (1421 Cost. I, 142; 1429 Р 114); *знах. мн. ч. золотыи* (1498 АЛМ 163).

Див. ще ***ЗЛАТЫИ**¹.

***ЗОЛОТЫИ**² ч. (41) (назва монети) золотий (26): па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) *золоты(х)* которого року на оу(м)олвенїи дни и часы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому, господареви нашему по(д) другуую ше(ст) со(т) *золоты(х)* дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); они же не послали,

а соу(д)ци оузыли теперь мѣъ І зола(т) (Бирлад, 1434 Cost. II, 675); а коли ближнїи мѣъ отложать двѣ тисачи золотых и онъ имаеть тых двух дѣлниц дѣдныи и отчизны мѣъ постоупити им (Добучини, 1487 АС I, 239); А потомъ ся о томъ з Нисаномъ Симъшиничомъ зєдналь... и записался ему, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маеть искати, а ни отецъ его, а ни братъ (Краків, 1489 РИБ 431);

з о л о т ы и в г о р с к и и (о у г о р с к и и) (9) угорський золотий: а кто о(т) ни(х) почне(т) за то(т) хотарь бу(д) которою лихотою или свадюу бу(д)коли то(т) запла(т)и(т) завѣзку сто золоты(х) оухоскы(х) (1) (Сучава, 1423 ДІР«А» 447); А коли быхомо хотѣли тое урушити, тогда быхомо имѣли первои... королю положити триста золотыхъ угорьскихъ, а князю Семену двѣстъ копъ широкихъ гроши (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); записую мужеви своему кизаю Иваноу Семеновичо... двѣ тисачи золотых оугорскихъ (Добучини, 1487 АС I, 239); отецъ дей мой Рабей сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ былъ пивницы, а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симъха и сынъ его... а и ключи отъ тое пивницы были въ нихъ, и потомъ тыи золотыи въ насъ згнули (Краків, 1489 РИБ 431);

з о л о т ы и т а т а р с к и и (1) татарський золотий: мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїидоша прѣ(д) нами... живертъ и рома(н) о(т) козрещи... и продали свою правую о(т)ниноу... за с̄ золоты(х) татарски(х) (Сучава, 1479 Cost. S. 98); з о л о т ы и т о у р е ц к ы и (1) турецкий золотий: мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже прїиде прѣ(д) нами... митрополит сочакский кир Феоктисть... и продал нашему вѣрномуу паноу Талору Проданоу... одно село... на имъ Гриковоу... за три ста золотых тоурецкихъ (Сучава, 1464 ВД I, 83); з о л о т ы и о у г о р ь с к и и ч е р ь л е н ы и (1), ч е р л е н ы и з о л о т ы и о у г о р с к ы и (2) угорський дукат, угорський червінець: па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и часы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому... по(д) другуую ше(ст) со(т) *золоты(х)* дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню... але поручылъ за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотых оугорьскихъ черьленыхъ, и имель ихъ послати къ нему до Хотена на день вознесенья христово (б. м. н., 1499 ВД II, 450); и стинныи з о л о т ы и (1) див. ***ИСТИННИИ**².

ФОРМИ: *наз. мн. золотыи* (1489 РИБ 431); *род. мн. золотыхъ, золотых, золоты(х)* 35 (1421 Cost. I, 142; 1423 ДІР«А» 447; 1446 ДІР«А» 485; 1453 Cost. II, 472; 1464 ВД I, 83; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1479 Cost. S. 98; 1487 АМЛ; 1489 РИБ 431; 1499 ВД II, 450 і т. ін.); *зола(т)* 2 (1434 Cost. II, 675); *знах. мн. золоты* (1421 Cost. I, 142);

ор. мн. золотыми (1489 РИБ 431); місц. мн. о зол(о)тихъ (1458 Cost. II, 815).

Див. ще *ЗЛАТЫИ ², *ЗЛОТЫИ.

ЗОЛОЧОВ ч. (2) (назва села у Волинській землі) Золочівка: мы, великий князь Швитригаил... чинимъ знамени-то... иже видев и знаменав службу намъ вѣрную... лана Ивана Мукосѣевича... дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов... а Золочов у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7—8); У Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе... Въ Золочовъ не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: наз. одн. Золочов (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); місц. одн. въ Золочовъ (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

! ЗОРОЮ (ЗБРОЮ) див. *ЗБРОЯ.

ЗОРЪ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Лазарь) Лазар: а оу то(м) сели десѣть хыжъ татарскы(х), на има мамаи съ своими дѣтми... и зорь съ анепсеи своими (Сучава, 1435—1436 Cost. I, 494).

ФОРМИ: наз. одн. зоръ (1435—1436 Cost. I, 494).

ЗОСЛАТИ дієсл. док. (1) (кого) послати, вирядити: Естли бы мистръ съ свои(м) закономъ подлоугъ свои(х) трои(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу которыи хотѣль оустоупити талдынки о еднање покоя ижбыте з ва(с) нѣ которыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: інф. зослати (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *ВЫСЛАТИ, *ВЫСЫЛАТИ, ОДОСЛАТИ СЪ, *ОТОСЛАТИ 2, ПОСЛАТИ 1, ПОСЫЛАТИ, *ПРЫСЫЛАТИ, *СЛАТИ 1, СЪСЛАТИ, *СЫЛАТИ.

ЗОСОБНА, ЗОСОБНО присл. (4) зокрема: а мы такижъ слобили есмы и олдовали и присѣгли в руцъ писанного (в орг. пасанного.— Прим. вид.) лана михаила з бучача... з особна освѣченнымъ княжатомъ, паномъ владиславомъ, пере(ч)ннымъ крелемъ полскимъ (Сучава, 1434 Cost. II, 664); и далъи слобуеумъ имаемъ коли намъ пререченныи господарь, коро(л) казимиръ... де(н) и мѣсце намени(т), ему... по(д)лу(г) обычаѣ пре(д)ковъ наши(х)... азособно(1) олександра воево(д), о(т)ца(н) нашѣго, и ильѣша и стефана воево(д), братьи наши, вѣрнѣ голдовати (Хотин, 1448 Cost. II, 734); Пак ли бы тот ден так намъненны, нам... нѣкотора потребизна... пригодила съ... имае его милость ден и мѣсце отложити... а то зособна вымънивши, иж корол его милость... имае напред намъненное тот ден и мѣсце двома алюбю трема мѣсѣцма обвѣстити (Сучава, 1462 BD II, 285).

*ЗОСТАВИТИ див. ИЗОСТАВИТИ.

***ЗОСТАВЛАТИ** дієсл. недок. (3) 1. (що собі) залишати собі на власність (1): А панъ Ань шькотьскии... свѣдцю то... ижъ... филь маковичъ и своею братьею оуздали и о(т)ступили товъ дѣдныи пану коль... ничьго собъ... ни зоставляючи (Галич, 1409 P 74);

(що при кому) (не мінати чийого стану власності) залишати (1): а пакъ мы тое село ихъ колижъ воиы и тепрь его держатъ при нихъ тымъ способомъ зоставляемъ (Троки, 1498 ГВКОО).

2. (кого) (вирушаючи кудись, призначати когось замість себе) залишати (1): Пригожаеѣа частокро(т) што о(т)ичи чило алюбю дѣдичи звѣдѣ(т) по чужей землі по слоужьбамамъ а заставляють (1) намесники во очине своєї (XV ст. ВС 16).

ФОРМИ: теп. 1 ос. мн. зоставляемъ (1498 ГВКОО); 3 ос. мн. 1 заставляють (XV ст. ВС 16); дієприсл. одноч. зоставляючи (1409 P 74).

Див. ще *ЗОСТАВОВАТИ, ИЗОСТАВИТИ, ОСТАВИТИ ¹ 1, *ОСТАВЛАТИ 2, *ОСТАВОВАТИ, ОСТАТИ 1.

***ЗОСТАВОВАТИ** дієсл. недок. (3) (кого при чім) (не мінати чийого стану власності, права на що) залишати: и тыхъ... Городенскихъ при томъ же правѣ зоставуемъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); При чомъ всюмъ Его Самого жону дети И напотомъ Боудоучіе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ зоставоую (Прилуки, 1459 P 172).

ФОРМИ: теп. 1 ос. одн. зоставоую (1459 P 171, 172); 1 ос. мн. зоставуемъ (1389 РЕА I, 27).

Див. ще *ЗОСТАВЛАТИ 1, ИЗОСТАВИТИ, ОСТАВИТИ ¹ 1, *ОСТАВЛАТИ 2, *ОСТАВОВАТИ, ОСТАТИ 1.

ЗОСТАТИ, ЗОСТАТЬ, ИЗОСТАТЬ дієсл. док. (19) 1. (при кім, на чім, в чім) (не покинути) залишитися (при

кому, на чому) (4): также коли ми бѣгъ поможе(т) ку моеи отнинъ буду господаремъ и воеводою, оу земли валаской, слубую... кролю пол(с)кому... и... кня(з) витовту... со всѣми моими боѣры валаскими... при ни(х) и зоста (!) на вѣки (Берестя, 1400 Cost. II, 619); хвала милую богу што ваша мл(с)ть зостави оу ваше оу мл(с)ти столыцы оу великомъ кня(з)стве литовьскомъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.); (по кім, без кого) (опинитися в якумусь стані, положенні) залишитися (3): Коли(ж) дегі молодьи ни(ж) двоуна(д)-

цеті ле(т) изостанууть по мтри алюбю бе(з) оца на(м) (!) са кривда какаѣ кри(в)да оучини(т) придоуть в розоумъ и в лета своя могоутьѣа правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. ВС 26 зв.); Што писалъ еси до насъ, што тамъ держалъ землю Карпъ Лупанъдичъ... и потомъ тотъ Карпъ Лупанъдичъ побегъ до Волохъ, а тая земля пуста зоставла, а служьбы намъ съ нее не было (Краків, 1487 РИБ 434);

(при чім) (не втратити чого) залишитися, остатися (3): О удове прі чомъ зоставъ колі моужъ умереть (XV ст. СЯ 9); (на кім) (затриматися) залишитися (1): мы оуоставляемъ коли хто ко(г) о моужебонство оба(ди)т а вины головъное собъ добываеъ а въ три лѣта къ праву не пріводи(л) а по трехъ лѣт(х) на самомъ изостане(т) тая вина головнаѣ (XV ст. ВС 33).

2. (кому, кому від кого) дістатися у власність (2): Соу(д)(!) ниторыи ка(к) непріятеве (!) свою кро(в) пріро(ж)-нью розлівають бра(т) алюбю сестроу забівають дла то(г) абы емоу имене зоставло (!) (XV ст. ВС 29 зв.); а азъ господство ми есмъ дал Мърни, дочки Тоадера Продана... за тое село за Грекове, едноу нашуо селищоу... шо намъ зоставла тога селища от Вльчи (Сучава, 1488 BD I, 347).

3. (ким) (у знач. допоміжного дієслова) стати (1): г(с)дромъ есмо зоставли с того лануо воеводе дякуемъ яко прыятелеви нашому (Вільна, 1493 ОПВВ 152);

◇ зостати оу винѣ (чий) (1) залишитися винуватимъ через кого, мати на сумлінні вину (чию): велможныи стефанъ... воевода земль молдавской пришлол за са ку доброн памѣти не хотѣчи зостати оу винѣ оѣа своего прере(ч)ного александра воеводы просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили (Ланчица, 1433 P 121); и зостати в и н ѣ (оу в и н ѣ) (чим) (1) бути покаранимъ штрафом: а не стане(т) ли виноватыи къ правѣа пово(д) станет алюбю слѣжѣ пошлетъ тогда виноватыи изостане(т) винѣ двома воли (XV ст. ВС 17); и зостати оу молодості (1) залишитися неповнолітнім: Сироты што по оѣи и мѣтри изостанууть оу молодості а имаю(т) нагабаніе частое о(т) людеи (XV ст. СЯ 40 зв.); на души зостати (1) див. ДОУША 2; оу сїротствѣ зостати (1) див. *СІРОТСТВО.

ФОРМИ: інф. зостати 1 (1433 P 121); зоставъ 1 (XV ст. СЯ 9); изоставъ 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); 1 и зоста 1 (1400 Cost. II, 619); 1 заста(т) 1 (XV ст. ВС 31 зв.); перф. 3 ос. одн. ж. зоставла (1487 РИБ 434; 1488 BD I, 347); 1 ос. мн. зоставли 1 (1448 Cost. II, 733); есмо зоставли 1 (1493 ОПВВ 152); 3 ос. мн. зоставли (1493 ПОСВВ 151 зв.); майб. 3 ос. одн. изостане(т) 2 (XV ст. ВС 17 зв., 33); 1 застане(т) 1 (XV ст. СЯ 9); 1 ос. мн. хоч(е)м... зостати (1448 Cost. II, 738); 3 ос. мн. изостанууть 2 (XV ст. ВС 26 зв.; СЯ 40 зв.); зоставлю 1 (XV ст. ВС 35 зв.); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. абы... зоставло 1 (1433 P 121); 1 абы... заставло 1 (XV ст. ВС 29 зв.).

Див. ще *ЗОСТАТИ СА, *ИЗОСТАВАТИ, ОСТАТИ, *ОСТАТИ СА.

! ЗОСТАТИ ² (ЗОСТАВИТИ) див. ИЗОСТАВИТИ.

***ЗОСТАТИ СА** дієсл. док. (4) 1. (бути в наявності) залишитися (1): а коли би обадва змерлы а не зостанеться ни по одному сыновъ и щадковъ музского... полу то тое село Осекрово на насъ прийти будетъ (Троки, 1498 ГВКОО).

2. (при чім) залишитися власником чого (2): соупоръ имееъ бытї прїпоушонъ на свѣ(т)ки а не боуде(т) лї иметї добры(х) свѣ(т)ко(в) ино очичъ сА изостанеть при очинъ (XV ст. СЯ 41 зв.—42);

(кому) дістатися у власність (1): Ино сѣ зостали нашемоу вѣрномуу пануу Шефолови прѣкалабоу на его части от тих отнини три села (Сучава, 1480 ВД I, 241).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. сѣ зостали (1480 ВД I, 241); майб. 3 ос. одн. зостанеться 1 (1498 ГВКОО); изостанетсА 1 (XV ст. ВС 21); сА изостанеть 1 (XV ст. СЯ 42).

Див. ще **ЗОСТАТИ**¹, ***ИЗОСТАВАТИ**, **ОСТАТИ**, ***ОСТАТИ СА**.

ЗОСТАТЬ див. **ЗОСТАТИ**¹.

***ЗРАДА** ж. (6) (стч. zrada, стн. zdrada) зрада, віроломство: а дальи хочемъ и словоуемъ вишитки записы прѣд(речены(х) прѣд)ковъ наши(х), воево(д) молдавски(х), держати и наполнити, торы, ми сѣА прѣд(р)е(ч)ены(м) кролемъ полскимъ... бе(з) зрады и безъ всеи хитро(с)ти, держати и тримати (Хотин, 1448 Cost. II, 734—735); Тое всѣе... словоуем... Януу Олбрахтоу... и братїям его... незламанно и неоураженно имаемо дръжати... без жадной зрадї и без въськон хитрости (Гирлов, 1499 ВД II, 425).

ФОРМИ: род. одн. зрадї, зрадн 3 (1499 ВД II, 425, 426, 443); израды 1 (1462 ВД II, 285); зрады 1 (1448 Cost. II, 735); ор. одн. зам. род. без израдо(м) (1448 Cost. II, 738).

***ЗРАДЕЦЬ** ч. (4) (стн. zradziec) зрадник: а кто иметь погадати на наш(ъ) животъ и забекить оу кнАзА великого землю, а кнАз, великїи казимиръ, имаеть того нашего зрадуА (!) намъ выдати (Ясси, 1445 Cost. II, 726); дали есми имъ того и(с)того зра(д)ць лева с тьми то лихо(т)ники, и оучинили они на(д) ними по(м)ста (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: знах. одн. зра(д)ць 1 (1457 Cost. II, 809); ! зрадуА 2 (1445 Cost. II, 726); род. мн. зра(д)це(в) (1457 Cost. II, 809).

Див. ще ***ЗРАДЦА**.

ЗРАДНЕ присл. (1) (стч. zrádně, стн. zradnie) зрадливо, віроломно: Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сїю духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Лядты, штожъ ми ее задалъ зрадне своею рукою (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

! **ЗРАДУОУ** (ЗРАДЦОУ) див. ***ЗРАДЦА**.

! **ЗРАДУА** (ЗРАДЦА) див. ***ЗРАДЕЦЬ**.

***ЗРАДЦА** ч. (4) (стч. zradca, стн. zradzca) зрадник: а хто погадаеть на великого кнАзА животъ, а забъжить въ нашюу землю, того зрадуоу (!) маемъ великомуу кнАзю, зъ нашов земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716).

ФОРМИ: знах. одн. ! зрадуоу 2 (1442 Cost. II, 716); ! израдуоу 2 (1442 Cost. II, 719).

Див. ще ***ЗРАДЕЦЬ**.

***ЗРАДЧИЧЬ** ч. (1) син зрадника: И Борисъ передъ нами рекъ: мовилъ деи ему противъ его словъ, што мя онъ назвалъ лихого батька сыномъ зрадничомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: ор. одн. зрадничомъ (1495 АЛМ 83).

***ЗРЕЗАТИ** див. ***ЗРЪЗАТИ**.

***ЗРОЗОУМЕТИ** дієсл. док. (1) (чому) зрозуміти (шо): Милостивый королю! Што еси приславъ МатыАса бискоупа о шькодоу Каменецкою до насъ, а мы есмо добре зрозоумели тьмъ речамъ (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. есмо... зрозоумели (1481 ВД II, 365).

Див. ще ***ВРОЗУМЪТИ**, **ПОРОЗОУМЪТИ** 1, ***ОУРАЗУМЪТИ** 1.

***ЗРОУБИТИ** дієсл. док. (1) (кому шо) зрубати: а хто кому дѣрево зрубить со пчелами имьеть заплатити гривнюоу чїи пчолы а соудови друоугоюу гривноюу (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. зрубить (XV ст. ВС 37).

Див. ще **ИЗРОУБАТИ**, ***ПОРОУБИТИ**, **РОУБАТИ** 1.

ЗРОУШИТИ, **ЗРУШЫТЬ**, **ИЗРОУШИТИ** дієсл. док. (5) 1. (шо) зруйнувати, знищити (1): Не есть то ди(в)... иже писа(л) такин рѣчи... жадаа а хотА ... Братськоую приязнь... зроушити а розорвати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

2. (шо) (не додержати) порушити (4): пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогда виноватый я и воны, по нимъ и щадки ихъ, по нихъ вини господарю королю заплатити сто копъ грошей (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105—106); а хтобы имьль той дѣль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имьль п(є)рвїе триста коп отложити (б. м. н., 1475 AS I, 71); а тое еднан(ъ)е, што Борисъ з Гльббомъ едналь се неслушнымъ еднан(ъ)емъ, то есмо зрушили (Вільна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: инф. зроушити 1 (1447—1492 ЛКБВ); зрушыть 1 (1440—1492 АкЮЗР II, 105); зроушити 1 (1475 AS I, 71); перф. 1 ос. мн. есмо зрушили (1495 РИБ 620); инф. пас. изроушаю быти (1475 AS I, 71).

Див. ще **НАРОУШИТИ** 2, **ПОРОУШИТИ** 1, ***ПОРОУШИТИ СЪ**, **РАЗДРОУШИТИ**, **РОУШАТИ**, **РУШИТИ**, **РОУШИТИ СЪ** 2, **УЗРУШИТИ**.

***ЗРЪНОВЪ** прикм. (1) ◇ селище з ръново див. **СЕЛИЩЕ** 1.

ФОРМИ: знах. мн. с. зрънова (1443 ПГСММ).

Пор. **ЗЪРНЪ**.

***ЗРЪЗАТИ** дієсл. док. (3) (шо) порізати: и яну(ш)ко ре(к) та(к) вл(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него бори(с) дла листу потвѣ(р)женого г(с)дрьского и прине(с) тотъ запи(с) и взА(в)шы но(ж) са(м) же его зръзавшы и в ого(н) оукну(л) (Вільна, 1495 ВМБС).

ФОРМИ: дієприсл. перед. зръзавшы 2 (1495 ВМБС); зрезавшы 1 (1495 ВМБС).

***ЗРАЖЕНЬЕ** с. (1) (стн. zrzádenie) розпорядження, воля: про то жь... о(т)пушаемы ему все... а то такъ а(ч) прере(ч)ныи воевода з дѣтми и намѣстки и с паны и его под(д)анными намъ и дѣтемъ нашимъ и намѣсткумъ и корунъ вѣроу пристанеть яко его передькове вѣрнїи были и служили подлугъ выписанья и зраженья первыхъ листовъ оїа и предковъ его воеводъ молдавскихъ (Ланчица, 1433 P 121).

ФОРМИ: род. одн. зраженья (1433 P 121).

ZSTARODAWNA див. **СЪСТАРОДАВНА**.

ЗУ див. **ЗЪ**.

ЗУБРЄВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Зубрівка: тьмъ мы видѣвш(и) его правоую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села на имА полова и зубревци на проутъ (Сучава, 1429 Cost. I, 280).

ФОРМИ: наз. зубревци (1429 Cost. I, 280); дав. зубревцемъ (1429 Cost. I, 280).

ЗОУБРИКОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьм(ъ) мы в(и)дѣвшє его правую и вѣрноюу службоу до насъ... дали есмы емоу... двѣ селъ... на имь... зюбrikовци оже иванковци (Сучава, 1429 Cost. I, 258).

ФОРМИ: наз. зюбrikовци (1429 Cost. I, 258).

***ЗОУБРИЧАНИ** див. **ЗОУБРИЧАНИ**.

ЗОУБРИЧАНИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїдоша прѣд) нами... живертъ и рома(н) о(т) козьрещи и васко... и продали... села на имъ зюбричанїи и оу іномъ же хотари ванковци (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: наз. зюбричанїн (1479 Cost. S. 98); знах. зюбричани (1479 Cost. S. 98).

ЗОУБРОВСЬКИЙ ч. (1) (особова назва): Мы панове господаръ нашего, илїи воеводы, на имА панъ вилча о(т) лип-

ники... пань оуклаѣть зюбровскыи... вызнаваемъ... колижъ велемѣжній илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... до(с)тоинныи (!) голды вырности и присъгы... е(ст) оучини(л)... мы также... повинны есмы его воли пристати и заоуждын вирнѣ послушни быти (Львѣв, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. зюбровскыи (1436 Cost. II, 701).

ЗУБРСКИЙ див. **ЗУБЪРСКИЙ**.

ЗУБЪРЬ, ЗОУБЪРЬ ч. (3) (особова назва): тогда па(н) пѣрашь пиликовичъ не моглы быти к тому розъизду, але полѣтиль своа села тисманчаны и то(т)ъ (!) розъиздъ прателю (так.— Прим. вид.) своему пану Аньчѣеви зубреви себе мѣсто (Галич, 1404 P 68); а хотарь тѣма двѣма поустьиьма по стары(м) хотаро(м) куда зюбръ ожива(л) (Сучава, 1425 Cost. I, 173).

ФОРМИ: наз. одн. зубръ, зюбръ (1418 P 89; 1425 Cost. I, 173); дав. одн. зубреви (1404 P 68).

ЗУБЪРСКИЙ, ЗУБРСКИЙ ч. (2) (особова назва): а при томъ были шлѣхетни панове олешко судия илвский (так.— Прим. вид.) панъ янъ виницкый па(н) янъ зубрскый (Львѣв, 1421 P 94); а при томъ свѣдшѣ былѣ ... панъ янъ зюбърскыи а панъ куликъовскыи (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: наз. одн. зюбърскыи, зубрскый (1421 P 94; 1424 P 104).

***ЗОУГРАФЪ**¹ ч. (3) (назва мѣцевости на Афонѣ) Зограф: И поставили есми обро(к) нашеи бо(л)нищи о(т) нашего сѣга монастырѣ о(т) зоуграфа шо ми по бжѣен воли то(т)оу бо(л)нищю сами смо оутврѣдили (Сучава, 1471 DIR«А» 527).

ФОРМИ: наз. одн. зоугра(ф) (1471 DIR«А» 527); род. одн. зоуграфа (1471 DIR«А» 527).

***ЗОУГРАФЪ**² ч. (4) (особова назва, молд. зуграф «маляр»): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... оже то(т) истинныи на(ш) слоуга шефа(н) зоугра(ф) служи(л) на(м) правою и вирною службою (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); и еше есми ему дали и потврѣждаемъ ем(у) села на милѣтинъ... где была села шефана зуграфа (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: наз. одн. зоугра(ф) (1425 Cost. I, 168); род. одн. зуграфа (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 212).

***ЗОУДЕЧЕВСКИЙ** прикм. (4): мы есмо выслали нашего оурадника па(н) ленка старостоу зоудечевско(г) на тоу тоу границу (Зудечѣв, 1413 P 83); мы есмо выслали нашего старосту зоудечевско(г) па(н) ленка с паны на тоую границу (Зудечѣв, 1430 P 116);

дорога зоудечевская (2) див. **ДОРОГА 1**.

ФОРМИ: знах. одн. ч. зоудечевско(г) (1413 P 83; 1430 P 116); наз. одн. ж. зоудечевскаА (1413 P 83); ор. одн. ж. зоудечевскою (1413 P 83).

Див. ще **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

Пор. ***ЗОУДЕЧЕВЪ**.

***ЗОУДЕЧЕВЪ** ч. (6) (назва мѣста у Львѣвскѣи землѣ) Жидачѣв: а то са дѣало в наше(м) дворѣ въ зоудечевѣ (Зудечѣв, 1413 P 84); а то са дѣало оу нашемъ дворѣ оу зоудечевѣ (Зудечѣв, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. одн. зоудечева (1413 P 83; 1430 P 116); мѣсц. одн. оу (въ) зоудечевѣ (1413 P 84; 1421 P 96; 1428 P 111; 1430 P 116).

Див. ще ***ЗОУДЕЧОВЪ**.

ЗОУДЕЧОВСКИЙ див. **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

ЗОУДЕЧОВСКИЙ див. **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

***ЗОУДЕЧОВЪ** ч. (3) (назва мѣста у Львѣвскѣи землѣ) Жидачѣв: мы Вльикии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ... аже... оставили есмо его ... при томъ при всѣмъ што коли коупиль или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали на имѣ подѣ галичемъ чѣгрово... а подѣ зудечовомъ джуровѣ (Краков, 1394 P 53—54); а мы есмо выслали врадика (!) нашего... на тоу границу сталѣ по(д)лѣ потока малого крѣховца оу кроуглы(х) лозѣ кде переходи(т) дорога о(т) зоудечева к долинѣ (Зудечѣв, 1421 P 95—96).

ФОРМИ: род. одн. зоудечева (1421 P 96); ор. одн. зудечовомъ (1394 P 54); мѣсц. одн. оу зоудечовѣ (1411 P 80).

Див. ще ***ЗОУДЕЧЕВЪ**.

ЗУДЕЧОВСКИЙ, ЗОУДЕЧОВСКИЙ, ЗОУДЕЧОВСКИЙ прикм. (10): мы князь фѣдоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже што панъ дайно задревецкый дажбоговичъ замѣнилъ са сѣлы не воитомъ нѣъ зудечовскимъ и сулкомъ черемховомъ (Зудечѣв, 1411 P 78—79); А се я панъ ленко староста Зоудечовскый свѣдчю сѣмъ своимъ листомъ... аже есмо розвѣхалѣ границу межѣ паномъ юрковскимъ и паномъ ивашкомъ борыницкимъ межѣ острова и дрововичѣ (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: наз. одн. ч. зудечовскый, зоудечовскый, Зоудечовскый (1411 P 79, 80; 1421 P 96; 1424 P 104); род. одн. ч. зудечовского (1411 P 80); знах. одн. ч. зоудечовского, зоудечовского (1411 P 79; 1421 P 95); ор. одн. ч. зудечовскимъ (1411 P 79); знах. одн. с. зудечовское (1411 P 79).

Див. ще ***ЗОУДЕЧОВСКИЙ**.

Пор. ***ЗОУДЕЧОВЪ**.

ЗОУПОЛНА прикм. (1) повнѣстю, цѣлковито: Але колиж... Казмир, крол полскый... нас... заховано... вѣры... напомяноул... мы, хотѣчи его освѣчености... оу ... вѣры нашоу оупевнити, вызнавама тѣм то листом... быти повинни и обвезаноу коу держаню зоуполна чести и вѣры нашеи (Сучава, 1462 BD II, 284).

Див. ще **ИСПОЛНОЮ, СПОЛНА, СОУПОЛНА**.

***ЗХАРБИНОВИЧЪ** див. ***СХАРБИНОВИЧЪ**.

***ЗХОДИТИ** дієсл. недок. (1) ◇ з х о д и т и з ъ т о г о с в ѣ т а (1) умирати, покидати цей свѣт; и зходити зъ того свѣта, князь Иванъ небощикъ... казалъ записати по души своей къ монастыру Святому Спасу въ Кобрыни — село Корчичи (Кобрынѣ, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. зходечи (1401 АкВАК III, 2).

ЗЪ, ЗЬ, З, ЗО, ЗУ прикм. (737) I. (з род.) (194) з, із, зі 1. (выражае об'єктні відношення) (53) а) (вказує на належність) (33): А што есми на брата своего мовиль, штобы не з дельного платиль за Микуличы, ино ся есми доведаль, што и з дельного платиль (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); таА земля довна (!) запоустела ничого з нее не хожи-вало (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); i oni maіut pam z toiei zemli službu služyt, potomu, jak i perwei toho zdawpa z toiei zemli služba szła (Люблін, 1478 АрхЮЗР 4/I, 8); а зъ ихъ имъней... сполна господару е. м. служба идеть (Вильна, 1495 АЛМ 83); Биль намъ чоломъ панъ Виленскый... и повѣдилъ намъ, штожъ зъ тыхъ людей намъ идеть семь служобъ (Краков, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

б) (вказує на сукупність об'єктів, з яких виділяється один або більше) (10): а то есмо себе поделили ровно вѣчно и непорушио и никоторому з нас не вступати са нивичю дѣлницу (Луцьк, 1463 AS I, 55); так есми ему продал, ажет ниhto з ближних моих... ниhto з нихъ не мают в то са вступати (Берестя, 1466 AS I, 62); Я княз Михайло Иванович Роговицкый... Продал есми имене мое отчизное Дажев... вияввши за третью част зо всихъ именеи моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленых в земельи тутошней вольнской (Володимир, 1475 AS I, 72); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не оставитъ по себе сыновъ и шадковъ музского полу то его половица того села Осекрова на того маеть спасти который ся останеть (Троки, 1498 ГВКО);

в) (вказує на джерело відомостей або дії) (2): какъ бы были мистровы послове оу князьство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозоумѣли были которыми дорогами аллюбо посредки оу такии тадынки с нами хотѣли бы были оустопити (Брест Куявскый, 1447—1492 ЛКБВ); а пры томъ буѣу з moiey ruki zemiane Berestevskiyi Bohdan a Jakub Rypnozszczy (Тришин, 1500 ДПЖН);

г) (вказує на об'єкт якоїсь дії) (3): О слоужебнѣко(х) што имоу(т) за з убѣто(г) чѣвка одежоу дра(ти) (XV ст. ВС

7); Ино де(и) све(т)ч(л) о то(м) пере(д) ни(м) мешанин(и) смоленски(и)... ты(м) обычае(м), што(ж)... коли де(д) и(х) смотревшы межы дете(и)... и казал з доуховницы своее дь(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вільна, 1495 ВК);

д) (вказує на зв'язки, організацію, з яких хтось виходить) (4): Што пережъ сего посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаячи нашу прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ тстя нашего... штожъ намъ зъ доконъчанья своего и хрестьного целованья выступилъ (б. м. н., 1498 ВД II, 413); А нине... къ дочери его прислалъ еси... владыку Смоленского, да бискупа Виленского и черньцовъ Бернадыновъ, съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону (б. м. н., 1499 ВД II, 448);

е) (вказує на стан, що зазнає зміни або порушується дією) (1) перекладається сучасною неприйнятною конструкцією: и такъ намъ поведаете про то, што тоє дело межы вами такъ стало се, што Александръ зять вашъ зъ доконъчанья своего и крестного целованья, што съ вами ималь, вамъ не исправляеть (б. м. н., 1498 ВД II, 409).

2. (виражає означальні відношення) (57) а) (з просторовим відтинком) (48): А притомо быи... гусере а Luba (!) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); право такъ нашло аже па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды имаеть свои листы по(д)перети свьдкы и очистити (Зудечів, 1428 P 111); мы богданъ воевода... визнавами ... оже пришли есмо оу вечную едностъ... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ з Азловца (Сучава, 1449 Cost. II, 746); мы петръ воевода... визнаваемъ... оуже тоты златиу пинъзи, котори есми были дали на жолдъ оруженомоу пану баръшовы з боучача... урожены панъ миханло з боучача... братъ роженъ пана бартоша, намъ верноуль и заплатилъ исполною (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); и пани Василея... поставила перед нами Лоуконичан, королевских людей из Ярнева и зъ Сынковичъ (Луконича, 1478 AS III, 17); Билъ намъ чоломъ игуменъ Пречистой Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати и нановъ за собою посадыти на церковной земли (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

б) (без просторового відтинку) (9): тогдъ есмо выслышали (так. — Прим. вид.) рьчь обою зо обоу сторону и прибокову и воиткову (Львів, 1412 P 81); а мнъ хве(д)це па(ш)ко(в)ои дохновича напроти(в)коу то(г) ничо(г) еи мови(т)и ани дьте(м) мой(м) и ни бли(ж)ни(м) мой(м) з родоу мое(г) (Луцьк, 1490 ЗХП 136); А намъ ся вже не надобъ уступати въ тоє, ани ближнимъ зъ роду нашего, ани инымъ наследкомъ нашимъ (Вільна, 1499 АСД VI, 3).

3. (виражає причинові відношення) (46): My Alexandr, abo Witolt z bozi łaski wielikij kniaz Litowskij... dali prawa i wolnosti ... meszkajuczim w tom ranstwie paszom (Луцьк, 1388 ZPL 103); знаменитостю чинимы... иже мы романъ воевода молдавский... и(з) доброу воль, а никимъ не прииужень, али з доброу и з мудроу рады своіхъ слугъ... слюбили есми и слюбуемъ, общезаяочн чистою вврою и чистою правдою врна служба служити ... владиславоу... королеви польскому (Сучава, 1393 Cost. II, 607); Мы болеславъ... з божьей мл(с)ти князь черниговский... знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ слузъ нашему юркови козенати на своемъ сель... Н копь рускон личбы краковской моньты (Коломия, 1424 P 102); вло(д)славъ бжиною мл(с)тью кроль полский... знаменито чинимы... ижъ нъкгды преможныи панъ александръ воевода земль молдавской з направи а рады неприятели нашихъ... присагъ слюбовъ ... намъ оучиненныхъ... переступивши и зломивши былъ на противу намъ (Ланчица, 1433 P 120—121); Ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыский... тоє мое имъние въ пана Васня выкупилъ зъ моеє воли (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Ино мы, зъ ласки нашое, за

его службу тые люди... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

4. (виражає просторові відношення) (30) а) (вказує на місце, вихідну точку дії) (27): дорогою... на гостинець Луцкій — полеский, а оттоль до дороги, которая идеть зъ Жыдичына до Крупой (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); А коу томоу придалъ есми на тоую цркъвь... землю пашноюу и бортноюу... поченши о(т) стго озера льсо(м) мошенски(м) а з льса мошенского по долгие лозы (Перевали, 1440 P 142); а хто погадаеть на великого княза животь, а забъжить въ нашюу землю, того зрадоу (!) маемъ великомуу князю, зъ нашовъ земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); и ть(ж) имъ тая любя была новина которая на(м) тогды коли есмо ехали зъ великого литовского кйзства была повъдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А... никому не надобе через тот обруб и границу з Лопавшъ у мою землю Хренницькую уступати (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); И слухи насъ еше тьи доходятъ отъ туль зъ его земли, иже весь вжо въ готове, и людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 ВД II, 414); а хотар вишчеписани... до оусти лопатной где оупадаеть зъ безинъ оу ставоу (б. м. н., 1500 SD 7);

б) (вказує на місце дії) (3): у k tomuż pryдали iesmo Swinniuu i Ostruiu Rudu, а z druhotey storony tych seyszcz po Rudu Swiatec у ро гуку Zerdi (Ужів, 1420 AS I, 25); они обвели отъ Березое к Бережкам... по Крешеноую, а зъ другоює стороны отъ Милошевич зъ Ивашковцы по дорогоу (Луконича, 1478 AS III, 17).

5. (виражає часові відношення) (4): и старцы снем са и згодив са на одно место и сознали перед нами, аж з давныхъ давен есть ступенское (Ступно, 1444 AS I, 42); про тожъ мы ктороу зъ его волюи повннини есмы са згодити... гди(ж) вьдаюмъ иже пре(д)реченыа земля молдавская своа панствы давны(х) часовъ коу королевствоу полском(оу) прислушають... слюбуемъ... иже хочемъ... слюбы, которыажъ... петръ воевод(д)... казимиру, королеви полскому... оучини(л)... вьрне... держати (Хотин, 1448 Cost. II, 738); оуъ жъ положилъ личбу зъ (другого? — Прим. вид.) году, зъ мыта Смоленского положилъ на личбъ, што выдалъ трыста копь и 30 копь и 3 копы и 40 грошей (Вільна, 1499 PEA III, 34—35).

6. (виражає модальні відношення) (3): мы... слюбуемы... ижъ вшитки оурады и зьеданья и записы... межы наияснъншимъ кйжатемъ а паномъ... вло(д)славомъ з бжиен мл(с)ти кролемъ полскимъ... с одной стороны а межы преможнымъ степкомъ воеводоу земль молдавской... з другоює стороны прере(ч)ныи владиславъ кроль и дьтн его... на вькн ховати имбють (Ланчица, 1433 P 123); И о(т) вьрховины еє Котораа Впадаеть В дньстръ з обоу двоухъ Сторонъ тоє рьчки Каменници землю Деръжати Маеть (Прилуки, 1459 P 171).

7. (виражає кількісні відношення) (1): дай мне г(о)с(т)по(д)арюу розездыцы з десАти копь (Ступно, 1444 AS I, 42).

II. (зі знах.) (3) (у сполуч. з числівником виражає кількісні відношення, вказуючи на приблизну кількість чого) з (що), близько (чого): а едучи дорогоу зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкій — полеский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а мыта при(и)де(т) копь з два(д)цать на годъ (б. м. н., XV ст. ИК); а мытьце есть с тымъ наместъникомъ город(д) де(р)жить а поведаяте на го(д) со всимъ зъ десА(т) копь гроше(и) при(и)деть того мытъца (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

III. (з ор.) (540) з 1. (виражає об'єктні відношення) (501) а) (вказує на супровід одних предметів або осіб іншими) (346): даемо иадто подь Острогомъ томоу господину отцу владыце... село наше Бусчу, зъ дворычомъ Борсчовскимъ... зъ лесами... зъ гаями, ловами и зо всякими пожитками (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); ана (!) про-

дала петрашкови радѣцѣвскому свою дѣднину и вотнину оу вѣки... и землю и съ з дворци (Перемисьль, 1359 P 10); а тако продалъ яко самъ держаль... и со льсы и з доубровами (Львѣв, 1400 P 61); мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто а волховець ись селы и присе(л)кы, со млыны... и з данми (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); а иде(т) с не(г) колода меду и съ всеми пошлинами з бобры и с куницами и с полло(д)емъ (Київ, 1427 P 108); продал есми ему зо всим: з боры, з лesy, з доубровами, з ловы, зъ гайми и зо всими ролАми выкопаными и не выкопаными (Берестя, 1466 AS I, 62); и за тоу сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... и люди в Лихиннох зъ землами своими (Друцьк, 1492 AS III, 23); Ино мы... з ласки наше, тыи сельца вышайписаны... дали есмо ему, со всеми ихъ землями пашными и з сеножат(ь)ми и з бортноу землѣю церьковною Михайловскою (Вильна, 1499 РИБ 777); И потвержаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ... емо саму... со всеми ихъ землями пашными и бортными... и со всемъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислуhalo (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58);

б) (вказує на зв'язок або взаємодію між особами та предметами) (155): а отъ монастыра речкою Чолницею до мосту, на дорозе зъ Дубисчъ до Своза, где се Чолница зъ Ретовкою сходитъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Кругнотвъ оромыхъ и сеножатныхъ... заровно з мешаны до скарбу Нашого платече, заживати маюгъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); а ведже мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карломъ чыныгы грани поехали (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); про то жь... о(т)лушаемы емо все... слобуючи... стефана воеводу... миловати а то такъ а(ч) прере(ч)ный воевода з дѣтми и намѣсткы... намъ и дѣтемъ нашимъ и намѣсткумъ и корунъ вѣроу пристанеть (Ланчиця, 1433 P 121); и мы порадив сА з нашими кн(А)зи и л(а)ны, з нашоу верноу радою, даем и дали есмо... село Бурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34); мы ильА воевода... чынимъ знаменито... ожъ взяли есмо прыАзнь... зъ нашимъ старшимъ прыАтелемъ, зъ великимъ кнАземъ казимиромъ, королевичемъ (Сучава, 1442 Cost. II, 716); А къ тому лысту и печати свое привесли: пани Вохнова зъ своими дѣтми свою печать, а панъ Юшко Камка свою печать (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628); Видѣвши есмо службу намъ вѣрною... пана Петра Мушчича и подумавши есмо зъ нашими князьями и паны, зъ нашоу вѣроу радою, дали есмо Петру Мушчичу у Перемилскомъ повѣтъ тая имѣнія (Вильна, 1492 АЛМ 30); хто матѣце моей в чомъ коли будетъ кривду делати, тот ся зо мною розсудитъ перед Богови (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); у ziemiam tych folwarkow hrabstwa mne jest z burmystrom mista Beresteyskocho z rapom Markom hawryłowyczom (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (выражає означальні відношення) (10): се азъ сомиренныи еп(с)пль олк(с)ѣи... застали есмо оу стго спаса на красно(м) Дѣ иконы кованы(х) а Г иконы з вѣнцьи (б. м. н., 1429 P 114); и на то дали есмо ему се(с) нашъ листъ з нашоу печатю (Овруч, 1450 ЗНТШ XI, 7); а на то есмо емо сес листъ нашъ дали з нашоу печатю (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13); И на то есми дал кнАзю Василию... сес мой лист з моею печатю (Друцьк, 1492 AS III, 24); и тотъ записъ свой зъ болшою своею печатю и съ печатями пановъ рады своее тымижъ нашимы послы рачиль бы твоя милость къ намъ его прислати (б. м. н., 1496 ВД II, 407).

3. (выражає модальні відношення) (26): тогда на роць... в медыць... з добрымъ розмышлениемъ мно(г) добры(х) люди... осудили есмы и осужаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши етъ к тому мѣсту к тычину... нижли тыи пани Адвига и ен дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); Я ларио(н) игуеме(н) пересопници(н) вызнаваю... што(ж) ог(с)дръ (!) коро(л) его мл(с)тъ пожалова(л) менъ бѣомо(л)ца свое(г)... ты(м) име(н)емъ которе(ж) придано к цркви

бо(ж)ен стѣмоу монастырю на има чемери(н) з дозволе(н)ем ог(с)дрА (!) корола его мл(с)ти и с митрополитовы(м) (Луцьк, 1467 СП № 13); Се мы панове Цеценевскыи... боудоучи есмо у добром розоумъ и з доброу ламАтью... продали есмо имъне отчиною свою... ки(А)зю Александроу Санкушковичю (Кременецъ, 1469 AS I, 64); одно ж позволяю зяту моему и дочце моей... з ведомомъ моим у дуброве моей Хренницкой дерева утяти и травы укосити (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); И панъ Петръ повхаль до тыхъ имѣней зъ моимъ дозволениемъ (Вильна, 1498 АЛМ 163).

4. (выражає кількісні відношення) (3): Коли комоу чѣтыри волы возме(т) силою а боуде(т) на то освѣ(т)ченъе за замешканъе ты(х) воло(в) и работы за кажноую недѣлю имее(т) платити Дѣ скотца з виною ЁІ а соудовн другая ЁІ (XV ст. ВС 30).

Див. ще ЗЕ¹, ИЗЕ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.

*ЗЪБЛАНЫ мн. (1) (назва села у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светком присАгноути, они обвели от Березое к Березкам к мосту и къ Зъбланомъ (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: дав. ЗъблАномъ (1478 AS III, 17).

*ЗЪВИНЯЧАЯ ж. (1) (назва села у Волинській землі) Звиняче: Писанъ у Зъвинячой (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 194).

ФОРМИ: місц. одн. у Зъвинячой (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 194).

Див. ще ЗВИНАЧЕЄ.

*ЗЪВАГОЛЬ див. ЗВАГОЛ.

*ЗЪДАВНА див. ЗАВНА.

*ЗЪДОРОВЪЄ див. *ЗДОРОВІЄ.

*ЗЪДЧАРКИ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Ждчарки, суч. Білопілля: записую матце своей пане Анне Немировой... Ждчары и Зъдчарки (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: знах. Зъдчарки (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

*ЗЪЄДНАНЬЄ с. (2) договір, угода (1): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденский збыгнѣвъ краковский... слобуюемы и записуемы сА стѣкку воеводъ земль молдавской... ижъ вшитки оурАды и зъеднаиѣя и записы... межи наияснѣшимъ кнѣжатемъ а паномъ... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... с одной стороны а межи преможнымъ стѣчкомъ воеводу земль молдавской... з другою стороны прере(ч)ный владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчиця, 1433 P 122—123);

на изъеднанію стоати (1) дотримуватись договору (угоди): а которыи бы не хотиль на томъ изъеднанію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждый добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 Cost. II, 682).

ФОРМИ: місц. одн. на изъеднанію (1435 Cost. II, 682); знах. мн. зъеднаиѣя (1433 P 123).

Див. ще ЄДНАНЬЄ.

Пор. *ЗЪЄДНАТИ.

*ЗЪЄДНАТИ дієсл. док. (1) скоїти, спричинити (шо): вло(д)славъ бжиєю мл(с)тєю кроль полский... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ росѣсѣвцею злости... зъеднано было ижъ нѣкгды преможныи панъ александръ воевода земль молдавской з направы а рады неприятелии нашихъ... присАгъ... и записовъ намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣввалъ (Ланчиця, 1433 P 120—121).

ФОРМИ: предик. пас. дієприкм. зъеднаио было (1433 P 120).

*ЗЪЄДНАТИ СЯ дієсл. док. (9) (з ким, з ким о чім) згодитися, дійти до згоди (з ким, з ким на чому) (2): даемъ вашей мл(с)ти виданіе, аже мы и с нашимъ братомъ, стефаномъ воеводу, исьеднали съ и помирили съ есми

(Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); у оны туйу hranciuu mni zawo-
dyuу у туй моуі луде даѣу hranciuу zaweу... w рана мар-
kowa zemlu у туй choŃoty о том з паном марком zjednatysia
(Тришин, 1500 *ДПЖН*);

скласти угоду, з'єднатися (7): И Нагорка и Шпица не
хотели того ждаты и вѣступили съ нимъ у еднан(ь)е передь
добрыми людьми, и з(ь)едналися съ нимъ, и листомъ ся
записали, какъ тая речъ маеъ межѣ ними стояти (Краків,
1489 *РИБ* 433); и бори(с) ре(к) коли(м) са з гльбомъ зье(д)-
на(л) то(г)ды тыи записы гльбу о(т)да(л) (Вільна, 1495
ВМБС).

ФОРМИ: *інф.* zjednatysia (1500 *ДПЖН*); *перф.* 1 *ос.*
одн. ч. коли(м) сА... зье(д)на(л) (1495 *ВМБС*); 3 *ос. одн. ч.*
ся... зьедналь (1489 *РИБ* 431); 1 *ос. мн.* исьеднали сь...
єсми (1435 *Cost.* II, 682); 3 *ос. мн.* ся... зьеднали 2 (1489
РИБ 433); з(ь)едналися 1 (1489 *РИБ* 433); *дієприсл. пер.*
зьеднавшыся 1 (1495 *РИБ* 620); зье(д)навшисА 1 (1495
ВМБС).

Див. ще *ЄДНАТИ СА, *ПОЄДНАТИ СА, ОУЄДНАТИ СЪ.
*ЗЪБРЕМЯ *див.* *ЗЕРЕМА.

ЗЪМЄШКАНЬЄ *с.* (*стч.* zmęskanł, *стп.* zmieszkanie)
задержання, затримання (1): Коли комоу чєтыри волы
возме(т) силоу а боуде(т) на то осве(т)чєньє за замєш-
каньє ты(х) воло(в) и работы за ка(ж)ноюу недєлю имєє(т)
платити Д̃ скотца з виною ЄІ а соудови дроугая ЄІ (XV ст.
ВС 30);

(*гаєння часу*) затримка, задержка (1): Сами порозоумѣти
можете коли ани в короунѣ ани въ князьствѣ велико(м)
обличне не были быхо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая
бы была нелацность а зьмєшканьє (Брест Куявський,
1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* зьмєшканьє (1447—1492 *ЛКБВ*);
знах. одн. замєшканьє (XV ст. *ВС* 30).

ЗЪПОДІА *див.* ЗАПОДІА.

ЗЪРНЬ *ч.* (2) (*особова назва*): И також прїдоша прад
нами... наши слоуги Зьрнь и братїа его Тома и Іон... и
продали свою правоу отниноу (Сучава, 1488 *ВД* I, 355).

ФОРМИ: *наз. одн.* Зьрнь 1 (1488 *ВД* I, 355); *зам. дав.*
оу роуки Зьрнь и братїамъ его 1 (1488 *ВД* I, 355).

ZYZMORSKI *прикм.* (1) (*пор.* Жижмори в *Троцькому*
воеводстві): Ja Fedko Janusz(k)owicz pysar wetykoĥo knia-
zia aleksandra pamisnyk Zyzmorski (Тришин, 1500 *ДПЖН*).
ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Zyzmorski (1500 *ДПЖН*).

*ЗЫСКАТИ *див.* *ИЗЫСКАТИ.

*ЗЫЧИТИ *дієсл. недок.* (2) (*стч.* žičiti, *стп.* žycyć)
(що кому) зичити, бажати: естли мистръ... васъ за срѣд-
ники еднаньє покоя боудеть хотѣти мѣти... рада короуны
васъ тѣжъ примє всѣкое чти ва(м) яко сами собъ зыча
(Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* зыча 1 (1447—1492 *ЛКБВ*);
зычоучо 1 (1447—1492 *ЛКБВ*).

ЗЬ *див.* ЗЬ

*ЗЬМЛАНІНЬ *див.* ЗЕМЛАНІНЬ.

*ЗЬИКО *див.* ЗАИКО.

ЗЬИКОВ *прикм.* (2): Мы Стефан воевода... знаменито
чним... оже прїде прад нами... слоуга сын Зьиков ... и
продал свою правоу отниноу (Сучава, 1494 *ВД* II, 32).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Зьиков (1494 *ВД* II, 32); *дав. одн. ч.*
Зьиковоу (1494 *ВД* II, 32).

Пор. ЗАИКО.

ЗЬМЄШІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князів-*
стві): Тѣмъ ми видѣвши его правоу и вирноюу слоужбоу
д(о) нас... дали и потвердили єсми емоу... села... на нмѣ
Зьмєшіи... и Сакълїшєшіи (Сучава, 1462 *ВД* I, 63).

ФОРМИ: *наз.* Зьмєшіи (1462 *ВД* I, 63).

*ЗЬМИНЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а што
заставил Роман Чюс, ставъ на Горини противъ Зьмина,
и той ставъ къ Манєвоу (б. м. н., 1475 *АС* I, 71).

ФОРМИ: *род. одн.* Зьмина (1475 *АС* I, 71).

*ЗЬМЛА *див.* ЗЕМЛА.

ЗЬМЛАНІНЬ *див.* ЗЕМЛАНІНЬ.

ЗЬМЬ *ч.* (5) (*особова назва*): и оусна(х) а(з), г(сд)воми,
(и за)плати(х) оусн тоти пиньзи... оу роуки слоузъ на-
шемоу, оана зьмь... сїо(м) драгоше зьмь о(т) зелети(н)
(Сучава, 1491 *Cost.* S. 156).

ФОРМИ: *наз. одн.* зьмь 1 (1491 *Cost.* S. 156); *зам. род.*
о(т)... зьмь 3 (1491 *Cost.* S. 156); *зам. дав.* оу роуки слоузъ
нашемоу, оана зьмь 1 (1491 *Cost.* S. 156).

*ЗЬМЬСКИЙ *див.* ЗЕМСКИЙ.

ЗЬНЬКО, ЗЬНКО, ЗЕНКО *ч.* (10) (*особова назва, пор.*
Зиновеи Зіновій, *розм.* Зінько: а на то свѣдкы при то(м)
были тогды земланє королевскыи на има панъ онаньА...
и панъ зьнко лобоуньскыи (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Искаль
Мєзкыр(ъ) на братє на своемъ, на Зєнку, отчины своеє
(Вільна, XV ст. *РИБ* 609); Жаловали намъ люди наши...
на имя Зєнка, а Наливайко, а Левонъ Пужичанє, на зє-
манъ Берєстейскыхъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85).

ФОРМИ: *наз. одн.* Зєнко 4 (XV ст. *РИБ* 609, 610; 1464
АС I, 57; 1495 *АЛМ* 85); Зьнко, зьнко, Зьнько 4 (1458
ОЖДМ; 1465 *АС* I, 57; 1466 *АС* I, 61); *знах. одн.* Зєнка
(XV ст. *РИБ* 609); *місц. одн. на Зєнку* (XV ст. *РИБ* 609).

ЗЬТ *див.* ЗАТЬ.

ЗЬТЪ *див.* ЗАТЬ.

ЗЯТ *див.* ЗАТЬ.

ЗЯТЬ *див.* ЗАТЬ.

ЗАИКО *ч.* (2) (*особова назва, пор. рум.* zaică «сойка»):
а панове наши по имену... па(н) драгоше чашни(к) па(н)
Зайко па(н) доума мика(ч) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А пак
привилїє що имал Лоука, отпа его Зьика, от наших оунков
от Ілїаша воеводі и от Стефана воеводи, а она єст оу роуки
слоузъ нашему Юрши апродоу (Сучава, 1494 *ВД* II, 33).

ФОРМИ: *наз. одн.* Зайко (1456 *ЭСФ*); *род. одн.* Зьика
(1494 *ВД* II, 33).

ЗАТЬ, ЗЯТЬ, ЗАТЬ, ЗЬТ, ЗЬТЪ, ЗАТ, ЗЯТ *ч.* (59)

(*чоловік сестри або дочки*) зять: и еше ва дали ВІ лисици
пани хоньци и єъ зѣтеви ивашкови и дѣтемъ єъ (Перемишль,
1378 *P* 26); А се А панъ Анъ щькотьскыи ... свѣдчу то и по-
знаваю... ижъ прида пьрьдъ на(с)... филь маковичъ и своєо
братьєю и на има изъ гринько(м) сочивьвичьмъ и с минь-
ко(м) и зѣт(м) и сєстрою... познали то ижъ сучъ прода(л)...
па(н) коль далюєвьско(м) остаточную свою половину дѣд-
нины тристаньчъ за С и за К копѣ (Галич, 1409 *P* 74); А зятю
моему и дочцъ моею... не надобе через тот обруб и границу
з Лопавшъ у мою землю Хренницькую уступати и пере-
ходити николи (Хрїніки, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); а к моею
роуцъ мнѣ постоупила дадинаа моа княгини СеменоваА
МарьА и зѣтѣ єи князь Семенъ Юрьевич имьнє на има
Манєвъ (Вільна, 1482 *АС* I, 79); Што и передь тьмъ посы-
лали были єсмо до васъ нашего посла, Паньдра дьяка,
абы єсте зъ зьятємъ вашимъ зъ Алексаньдромъ великимъ
княземъ миръ взяли (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн.* зѣть, зятъ 11 (1385 *P* 28; 1388 *P* 37;
1401 *P* 66; 1482 *АС* I, 79); XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1498
АЛМ 163; *ВД* II, 409); зят, зѣт, зѣт 4 (XV ст. *АрхЮЗР*
8/IV, 27, 28; 1458 *ВД* I, 20; 1484 *ВД* I, 278); зѣть, зѣтъ
2 (1434 *DIR* «А» 464; 1461 *ВД* I, 45); зѣ(т) 1 (1453 *Cost.* II,
472); *род. одн.* зѣта, зѣта 10 (1443 *ПГСММ*; *Cost.* II, 120,
126, 129, 132, 141, 145, 180; 1446 *Cost.* II, 241; 1447 *Cost.* II,
273); зѣтА, зятя, зѣтъ, зѣтъ 8 (1443 *ВАМ* 41; *ДГСПМН*;
Cost. II, 138, 149, 156; 1446 *Cost.* II, 238; 1472 *АрхЮЗР*
8/III, 3; 1498 *ВД* II, 409); *дав. одн.* зятю, зѣтю 8 (1471
АрхЮЗР 8/III, 627; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 28; 1472
АрхЮЗР 8/III, 3; 1482 *АС* I, 79); зєтоу 2 (1464 *DIR* «А»
517; 1467 *ВД* I, 122); зѣтеви 1 (1378 *P* 26); *ор. одн.* зѣтемъ,
зятємъ, зѣтем 9 (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1482 *АС* I, 79; 1487
АС I, 85; 1498 *АЛМ* 169; *ВД* II, 409, 410); зѣть(м) 1 (1409
P 74); *наз. мн.* зѣтеве (1487 *АС* I, 85); *ор. мн.* зѣтми (1487
АС I, 85).

И, І, Ї, У *спол.* (21961) **І.** (*зв'язує члени речення*) (20616) **І.** (*перелічувальний*) і, та (10090): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... противъ островов нашихъ: Перделокъ и Струги, Глименца и Висчопа, и Тополного, и Мошонки, и Свинки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); По бжьи нарожбньи тисача ль(т) и ѿ и ѿ и ѿ ль(т)... коупилъ панъ ганько сварць... в оleshка оу оу (!) малечковича... село и землю и доубровы и льсь и рькоу и ставы и все дьдичьство его (Львів, 1368 *P* 15); а при томъ при всьмъ оставлаемъ его и его дьти и его намьстки и его шатки на вьки вьком (Краків, 1394 *P* 54); тогды влдка почалъ вказовати и рьклъ... то есть цркъвная земля стго сїса по лисичи брод(у) и за княза льва и за княза юрья и за ины(х) многихъ державецъ (Погоничі, 1422 *P* 97); а даемъ тому предреченому пану Каленику вечно и непорушно ему, а по немъ и детемъ его и внучатомъ, его ближнимъ, щадкомъ его (Київ, 1437 *AS* I, 34); а на(ш) милостивыи па(н), наяснейшии коро(л) казими(р)... имае(т)... на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти и ми(р) и покой оудилати о(т) нашихъ неприАтелевъ послы своими и мече(м) своимъ и радюу и оусими добрыми оучи(н)ки (Серет, 1458 *Cost.* II, 766); А мнѣ кня(зю) Михайлу Васильевич(у) Избаразкому досталъ сѧ городъ Вишньвецъ ис мьстьчкомъ и с тымъ селом, што под мьстьчкомъ, и з мьтомъ вышньвьцкимъ (Вишньвецъ, 1482 *AS* I, 81); и волен пан вьленский кн(А)зь Костентинъ его милость и его (*в ориг.* иго.— *Прим. вид.*) милости кнегина и их милости дьти и на потомъ боудоучи и их милости щадки тые земли выше мьненые (*в ориг.* дьненые.— *Прим. вид.*) отдати и продати (Ставків, 1491 *AS* I, 97); и оучинили есми и вь задоушыє свАтопочившихъ предковъ и родителей нашихъ, и за наше здравіє и спасеніє, и за здравіє и спасеніє госпожди господства мы Марїи, и за здравіє и спасеніє дьтей нашихъ, и дали есми томоу свАтому нашему монастыроу тоє вышеписанное село (Сучава, 1492 *BD* I, 510); А кого коли они за себе людей прызовуть и наново за собою посаждать, ино нашымъ намьстникомъ и тивуномъ и иншымъ нашымъ урядникомъ не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*чергується з а*) (45) *див. А.*

(*у сполуч.* и те жъ, и ты ж, и ти ж, и та ж, и ть жъ, и такъ жъ, и такъ б) і також, і теж, а також, а теж (35): Мы кня(з) дьдъ дмитриеви(ч)... тымъ то листомъ чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кня(з) велєбныи дмитрии... голдование и вьрность и послушество и такъ(ж) служба и хс(с)та цьлоние (!) ... володиславу... королеви польскому... вьрность праваА и не изрунистаА слюби(л), а мы... ислубоуємы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); A pritomо byli tyje swetkowe: kniaz Fedor wojewoda Luckij... i teж Minchajto i z Oszmeny i teж z Litwy inszije

bojage (Луцьк, 1388 *ZPL* 108—109); мы великийи кнѣзь швитрикрайль... чини(м) знакомито и даемъ вьдати... иже... дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ ... со всеми оуходы и приходы... съ селищи и с нивами и с пашнѧми... и з болоты и с рудами и такъ што в тыхъ имьньи примыслить собь... и со всеми платы што к тому имьньи слушаєть и пре(д) тымъ слушало и такъ с луги и съ сеножатьми и со всеми пожитки (Київ, 1433 *P* 118—119); а къ тому дали есмо ч(о)л(о)в(е)ка у Теревени жь, на имя Баламутова сына, и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского... и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Беззєбича, и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки... и тежъ дали ему вь месте Пинскомъ огорода своего дворъ себе поселити (Городно, 1497 *РНБ* 683); И оуоставше пан Жоуржъ гоуменникъ та заплапиль оуси тоты... ѿ златъ татарскихъ оу роуки слоузъ нашему Гоурбану... и сестричичи его Насти... и братаничемъ Настиним... и тыжъ братаничи тогожъ Гоурбана Насти... и сыноу тои Насти Драготъ (Сучава, 1499 *BD* II, 135);

(*у сполуч.* и п а к ь) і також, і теж, а також, а теж (10): а на то свьдкове... пан доума браевич, пан станчоул... пан микоуло (!) постелник, и пакъ панове и радци ливовскїи (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); Ино мы видьвши меже ними ихъ доброую волю и токмежъ и пакъ и полнуюу заплапату, а мы такожде и от нас есмы дали и потвьрдили слоузъ нашему вьрномуу пану Или комисоу... селище... на имь Бьль (Гирлов, 1499 *BD* II, 160);

(*у сполуч.* и т а к о, и т а к ы) і також, і теж, а також, а теж (8): и такы имаємы ему служити и помагати на усьхъ его неприАтели... и тако имаємы его остерегати о(т) усьхъ злыхъ рьчен (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); и мы емоу дали... тые села... со всемъ с тымъ што к нимъ з века и здавна слушало (*в ориг.* слоужало.— *Прим. вид.*) и тАгло и такъ сѧ слушаєть вѣчисто и непорушно со всеми входы и приходы... и такъ што в тыхъ именѧхъ собє примыслить... и со всеми платы... и такъ: з луги, из сеножатми и со всеми пожитки (Київ, 1437 *AS* I, 34); мы великийи кн(А)зь Швитрикрайль... чинимъ знамени(т)... иж... дали есмо тому вьрномуу нашему слоузе Олфероу (!)... село Глухни... ис ставы и ставищи, и з мыты, и такъ што в тыхъ именехъ собє примыслит... и такъ ис луги, из доубровами, и сеножатми, ис пасаками и со всеми пожитки (Луцьк, 1446 *AS* I, 42—43);

(*чергується з т а*) (2): А хотар тои пасици... да ест... поченши ис верхѧ от край льса от един пискъ, та черєс потокъ и черєс полъноу и черєс лѧс до дороги, та долоу дорогоу до Михалчевъ потокъ на един берест знамениан (Ясси, 1497 *BD* II, 100);

(*виступає перед останнім з перелічуваних членів речення*)

і, та (441): Вьдаи то каждый члькь... оже я князь еоунутии и кистютии... чинимы миръ твердыи ис королеми кази-

миромь польскыи... и съ его землѣми краковскою и судомирскою сиразъскою кувявскою лучичскою добрыньскою плотъскою мазовскою люблинскою сетъховскою и со львовскою (6. м. н., 1352 P 5); My Alexandr, abo Witolt z bozi łaski wieliki kniaz Litowski i dedicz Horodenski, Berestejski, Dorohicki, Lucki, Wołodimerski, i in szich znamenito czynim tym naszym listom, ninisznim i potom buduczim (Луцьк, 1388 ZPL 103); Мы Вѣликии коро(л)

влодиславъ Бѣ мл(с)ти польски литовьскии и роускии... знаемо чинимъ... аже нашъ верныи слоуга данило дажбогови(ч)... оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюу слоужбу (Краків, 1394 P 53—54); А на то вѣра моя вышеписаннаго александра воеводи и вѣра пана станислава ротомпана... вѣра пана бырговъ штефанова... вѣра пана мика бѣлого... вѣра пана жюржа волховецкого... и вѣра оусыхъ бсАръ молдавскихъ (Сучава, 1403 RS 338); A to (!) weremia siechalisia byli k nam Kniazi, Panowe, Boiare i wsia zemlia (Липнишки, 1433 ЗНТШ, LXXVI, 140); Мы панъ моужыло боуцацки... па(н) бартошъ боуцацки... Вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ... хотячы пана михайла канцлира молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучинити... дали есми емоу оу ка(ж)доу его пригодоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане съ его панею съ е(г) дитками и съ слоугами (Снятин, 1454 P 162—163); При чомъ всюмъ Его Самого жону дети И напотомъ Боудоучіе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ zostавоуи (Прилуки, 1459 P 172); <ино> мы видѣвши их доброй воли токмеж и полноую заплатоу мы так(ож)дере и от нас есмы) дали и потвѣрдили есми слоуги наши доум(а) покшескоул и мани тоа прѣдреченое сел)ище (6. м. н., 1500 SD 7).

2. (еднальний) і, та (9857): Аще ли хто подь областію нашою въ епархией Луцкой и Острозской, гординею превозносаяся, сия предания отческа и повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ... да казнится и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); то все есмо потвѣрдили... служъ нашому вѣрному ходкови быбелскому, и дѣтем его (Судомир, 1361 AGZ 6); дали есмо на вѣки тои млинъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнѣхомъ казателевоу закону (Смотрич, 1375 P 20); а Ако ко(л) тако(ж) ислюбили бы(л) есмо кнА(з) дмитрию московско(м) и правду дали оужъ вде(м) и хоче(м)сА порожни оучинити тоъ прав(д)ы про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣиши (так.— Прим. вид.) оу нашии службъ и оу правдъ (Молоденно, 1388 P 43); мы александръ воевода... дадо(х) мона-

стироу пана ивана дворника оуспеніоу стои бци... едно село на връхъ солонца где е(ст) былъ татомиръ и прѣта и селиште диеннишево (Сучава, 1415 Cost. I, 116); Мы болевлава... кнАзь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служъ нашему юркови козенати на своемъ селъ на хватовцехъ ѿ копъ рускои личбы краковской монѣты а имѣть тое село держати и оуживати со всеми его пожитки и оужитки (Коломия, 1424 P 102); волни во всехъ тыхъ именАх кому отдати, продати и променити: пан Каленик и его ближнии по нем будучие (Кнѣв, 1437 AS I, 34); одно ж позволяю зятю моему и дочце моей... у дуброве моей Хренницкой дѣрева утяти и травы укосити, а дубровы моей Хренницкой не копати и сѣна въ стогі не кидати (Хрѣнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а се zde емужъ сА Маневъ досталъ съ всеми приселькии и съ селищи, што к тому двору издавна слушало (Манів, 1478 AS I, 76); а на то есть вѣра... пана тоадера и пана негрила, паркалабове хотинский, вѣра пана еремѣА и пана драгоша, паркалабове немецкыи (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

(поєднне другорядний присудок з головним, перев. з второним підметом) і, а, та (32): про то жь мы оузрѣвши на королевьскии листъ и на оуздавнѣи листы... аже тое дворище пысковича што на гугни стоить на облазничъ земли и мы оусудивше и оуправивше с нашими землѣны... и

оставили есмы облазничъ при томъ дворищи пысковича што на гугни (Зудечів, 1411 P 79); того ради мы видѣвши и(х) доброу(ю) волю и лагодоу... и мы дали есми нашему вѣрному пану михоулови писарию тое выше писанное ело (!) (Нямц, 1443 Cost. II, 120); Узривши есмо знамени-тую намъ службю... слоуги нашего верного пана... маршалъка земьского, и мы... дали есмо ему село Киселинь (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); И мы, то устне въ того Еська Рабеевича слышавъши и тотъ запись его выслушавши, и на то есмо дали Нисану Симъсичу нашъ листъ зъ нашою печатью (Краків, 1489 РИБ 432); и какъ за него вжо пошодшы, и тую дѣл(ь)ницу первого мужа сего держала у вѣни своемъ въ тридцати гривнахъ аж и до тыхъ часовъ (Троки, 1494 РИБ 560); и оуставши слоуга на(ш), глгорь, и съ своею женою, а(л)бою, и заплатили и(м) оуси тоти вишеписа(н)ни(х) (!) пинъзи (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(у сполуч. и такожъ, и такъ жь, и так, и такъ, и тежъ, и тиж, и тѣ жь, и ты ж, и також, и теж) і також, і теж, а також, а теж (51): Też jestliby... niekoleguj przypisuj... czasu pocznoho wołałby, a jestliby jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakiej sused... i też... tridcat szelahow majet zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 108); Билъ намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медъ держати (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); тако мы с паны огладавши его листовъ... оставили есмы бѣлцко(!) при бѣлцъ и такъ цо (так.— Прим. вид.) же межѣ тыми границѣми (так.— Прим. вид.) котрая прозвиска суть со оусымъ (Лѣвѣв, 1421 P 94); А хотаръ томоу селуоу фундешіи на Албини и тиж хотар Лацканом... да ест по старим хотаром от оусихъ сторон, коуда из вѣка оживали (Сучава, 1484 BD I, 278); и отецъ нашъ, король его милость, казалъ имъ тые земли ихъ зася поодавати и на то передъ нами лысть отца нашего, короля его мылости, показовали и тежъ пана Мартина Гаштолтовича (Мозир, 1498 ГВКЛ 22); а тое выше писанное (в ориг. выше писанное.— Прим. вид.) через шлах(о)тне вроженого кн(А)за Костентина и теж на его наследъки власныи и зо всим правом панством и власностю (маеть) быти держано и поживано спокойне и скромливе (Вильна, 1499 AS I, 118);

(у сполуч. и па к ъ) і також, і теж, а також, а теж (22): а сучавское мито нигде да не платъть лише оу сучавъ... и па(к) вьнгре(х) да перешли бы съ тръговлею своею, еше да платА(т) оу сучавъ мыто соучавское (Васлуй, 1452 Cost.

II, 759); ино за то даль вашо(и) мл(с)ти проситъ абы вша (!) мл(с)ть просили братьюу вашею мл(с)ти которыи суть на свое(м) па(н)стве и пакъ другии вашею мл(с)ти прытели... абы вси оберънули лица своего к поганьству (Вильна, 1493 ПОСВВ); И оустахъ аз господство мы и заплатих оуси исполна тоты вышеписанныи пинъзи сл злати татарскихъ оу роукы слоугам нашим Дръгоушоу Карьмбуоу... и пак оу роукы Наси кнѣгыни пана Югы вистіАрника (Гирлов, 1499 BD II, 147);

(у сполуч. и ещ е) і ще, а ще (4): Мы кнАзь володиславъ опольскоѣ земли... господарь... то есмы вчинили взозрѣвши на нашего вѣрного слоугу именовъ рекучи ладомиръ волошинъ што же есть намъ вѣрно послужилъ и ещи (!) служити будетъ (Бохур, 1377 P 23—24); те(м) мы... дали и потвѣрдили есмы емоу... его о(т)нни (!) и села(м) (!), на има роуживнѣи и ботышаніи... съ гри(н)дъ о(т) богата... і еше съ шипоте, где оупадае(т) оу проутцоу (Сучава, 1459 Cost. S. 21—22).

3. (приєднувальний) (приєднне до попереднього тексту зв'язані змістом окремі члени речення) і, та (19): Я Любарть Кгедеминовичъ ... записалъ есми и даль село свое

Рожысче... до церкви Божое со всякими пожытками при- даемо; к тому село наше Теремное под Луцкомъ, почонъ от того копча при дорозе, грани Теремное, и отъ того копча къ великому копцу Грицевы могилы (Луцкъ, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); але тое дворище пысковича стоить оуписано на королевскомъ листъ и на оуздавныхъ листовъ што оу сель оу ловчичохъ и другое недорззовича дворище (Зудечів, 1411 *P* 79); и онъ вжо съ того именья службу нашу земьскую заступоваль и не однокроть (Краків, 1489 *РИБ* 438); А хотаръ тон половини села да есть от оусего хотара половина, и по старому хотароу, коуда из вька оживвали (Васлуй, 1495 *ВД* II, 43).

II. (зв'язує речення) (1345) А. (сурядні) (1268) I. (розповідний) а) (нанизує речення у послідовній розповіді) і, а

(788); Фанаси влдка перемышльскіи... продалъ есть оу бышковичихъ два дворища пану яшкови испрувському на вьки... и оуздалъ есть влдка передъ нами пану Яшкови испрувському та дворища на вьки (Перемисьль, 1391 *P* 45); а на розвздь были землАне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовскіи... и завхали имъ по ихъ правон правдъ и остали сА облазничеве при томъ дворищи пыско- вича што на гугни (Зудечів, 1411 *P* 79); и оста(л) жоуржъ намъ окоупити свою шю и за тотоу глобоу то(т) жоуржъ даль прѣ(д) нами свою чАсть о(т) села о(т) тамрѣташи(ни) слоуга(м) наши(м) балотъ и оанчѣ (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327); мы великий кнАз Швитриггайл литовскіи... даем ведати... иж видев... службу верную... п(а)на Каленика Мишковича и мы... даем и дали есмо тому... Каленикоу оу житомирскомъ повете село Боурковцы... а в овручкомъ повете село Остафьево... и мы емоу дали и записали за его верную службу тые села (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); и мы порадивши сА из нашою радою... дали есмо ему село оу туровскомъ повѣте Храпино подле Глинного... и мы ему по томуж дали ис поли, з доубровами... из бобровыми гоны, вечно и непорушно до его живота (Луцкъ, 1451 *AS* I, 44); И мы пытали пани Михайловоє, по чомоубы она оу поущоу за рекоу оуездчала, сеножати косила... дерево возила на оселене? Пани МихайловаА поведила, ижъ... коли мой пан сына крестил оу пана ВасиЛА, Яцка, дозво- лил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати здзит; и пани ВасилеваА шапкоу ставила до людей добрых (Лу- коница, 1478 *AS* III, 17); и мы были тоє именье ему дали во опеканье до нашего... приеханья. И потомъ говорил намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотъкановичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежъ тетька была, а тоє именье ему полетали во опеканье, и мы были Якубу Домоткановичу казали тымъ именьемъ опекатися до нашего... при- еханья подле его поведанья. И тыми разы пишешъ къ намъ, што жъ она Якубу того именья не полечала во опеканье... и онъ вжо съ того именья службу нашу земьскую засту- поваль и не однокроть (Краків, 1489 *РИБ* 437—438); и тоє имьне спало на отца нашего, и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своеє, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копъ грошей на томъ имьни, а 100 копъ вельзь запла- тити тому Петру Холневскому ввно... и въ той полтору- сту копъ грошей даль ему тоє имьне до его живота (Кам'я- нець, 1494 *АЛМ* 54); *y* ziemiam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaha z panom Markom hawryłowyczom z folwarki ieho... *y* perwo sieho słuzeb- nyka pana nemiryn... kotory ze był namisnykom ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam słuham moyim zawodył y mni sia wtom krywda wydeta... *y* ia otom obywał pana nemiru y pan nemura prysłał ko mni pamisnykom zsoieho posowskoho lwaszka a słuzebnyka swoieho tohoz mykłasza y kazał im mni hranyciu zawesty *y* ia tam na tuiiu ziemiu mni zawodyły y tyi moi lude datey hranyciu zawety poczaly mni powidaty w pana markowa zemlu *y* my chotily o tom z panom markom zjednatysia (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

б) (у стандартних формулах грамот) а, і (6); и на крпстьи сему наши печАти привѣсили есми к сему листу (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); и на(т) печАть нашу завѣсили есмы (Кременецъ, 1434 *P* 131); И писан у Вовруч- скомъ феврала девятогонадцят дна индикта третегонадцять (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7).

2. (еднальний) і (226): будетъ ли язь его король по крив- дѣ лобартъ будетъ правъ и я кнАзь кистютти буду правъ передъ вьгорскимъ королемъ (б. м. н., 1352 *P* 6); А на крпlost сему всему печать нашу привѣсили есмо и па- нове рада наша земли литовское свои печати привѣсили к сему нашему листу (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); а кто се слово наше пороуши(т)... разоудит сА съ мною прѣ(д) бгомъ и боуди емоу клАтва о(т) ба оца и сна и ста(г) дха (Київ, 1446 *P* 154); А я имаю кн(А)зю его м(с)л(о)сти с того имьнА слоужити вьчно до моего живота и дѣти моѣ мають его дѣтем слоужити вьчно (Острог, 1466 *AS* I, 60); И тые Токаревскіе рекли: мы дей вамъ не боронимъ стада господарского паствити тамъ, а то земли наши и васъ дей о томъ смотрѣли межи насъ намѣстникъ Берестейскіи панъ Янъ Пасутичъ, а намѣстникъ Мельницкіи панъ Алек- сандръ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); коли кторая пани алюбю панина позвана была а пріде(т) на ро(к) даннии и соудья сАде(т) на соудъ имеетъ посла(т) заказоу своего съ еє сыпороу до еє домоу (XV ст. *BC* 12); мы стефа(н) вое- во(д)а... знаменито чини(м)... оже дали... есмы нашему сѣмоу монастироу от нѣмца, идеже есть хра(м) вьзне(с)нїА га ба... и где есть егоумень (sic. — *Прим. вид.*) молебникъ нашъ, ку(р) по(п) вео(к)тисть, даанѣ и потвѣрж(д)енїА дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

3. (приєднувальний) (248) а) (приєднує до попереднього тексту зв'язані змістом прості речення) і, а (66): Аще ли хто подъ областію нашою въ епархїи Луцкой и Острозкой... сїя предания отческая... преступитъ дерзнеть, десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнится и отъ Бога проклять будетъ. И на то есми даль господину отцу владыке сїю грамоту мою (Луцкъ, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); Протож ненадобъ никому вступати ся и еден вьдаеть тоє село владика арменскіи (Київ, 1445 *ЗНТШ* CXV, 19); а то все вьше писаное слюбоуе(м) здержати и попо(л)нити при ншои чти и при хри(с)анскои (!) вѣрѣ и на свѣдомость (!) се(г) нше(г) листа печати нашѣ соу(т) привѣшны (Снятин, 1454 *P* 163); А потомъ ся о томъ з Ни- саномъ Симьшиничомъ зьєдналь и... устне позналь, ижъ его тыми золотыми клепаль, и записался ему, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маєтъ искати, а ни отецъ его, а ни братъ его; и тотъ запись его передъ нами чтенъ (Краків, 1489 *РИБ* 431—432); а с того (!) вѣра наша и вѣра нашего сына Богдана воеводѣ и вѣра наших бояр и покои стокмле- нїи жаднымъ обичаем аби не бил зламан (Гирлов, 1499 *ВД* II, 424);

(у сполуч. и такожъ, и такожде, и такождере, и такижъ, и также, и такоже, и такъж, и такъ, и тежъ, и тижъ, и тыжъ) і також, і теж, а також, а теж (46): I też żeby muncare w kniazstwie naszym ustaweny ...s fałszywymi penezmi... sami czerez posta naszoho wojewody... kotorym kolwe obyczajem, takowych imati ne smeliby (Луцкъ, 1388 *ZPL* 108); а имьеть тоє село держати и оуживати со всьми его пожитки и оужитки што к нему здавна прислухають и такъ(ж) по но(м) (так. — *Прим. вид.*) его дѣти (Коломия, 1424 *P* 102); А пан наш наимилостивѣишии корол и Короуиа имаєтъ нас оборонити и остеречи и послы своими и оружиємъ своимъ и войсками своимъ... и такожъ ни одинъ наш неприАтел... абы не имал жадной ласки и поживлениа ни оу дворѣ пана нашего корола... ани оу Короуиъ (Сучава, 1468 *ВД* II, 302); Тогда имаєм с обохъ сторонъ послати своих панов, абы та-

ковьи рѣчи досмотрили и справедливост оучинили. И тыхъ нѣкоторыхъ панов... абы тѣи вѣси вышписаннїи наши еднанїа и прїязни не имають быти зломаны (Гирлов, 1499 *BD* II, 425);

(у сполуч. и е щ е, и е щ ѿ, и ѣ щ е) і ще, а ще, і до того ж, а до того ж (20): А губка даль шюбу свою куничюу дорогимъ сукномъ брунатънымъ пошита за 6 гривень пани

хоньци и ещѣ ва дали вѣ лисици пани хоньци и еѣ заТевивашкови и дѣтемъ еѣ (Перемишль, 1378 *P* 26); нашъ племеивни(к) бекбула(т)ъ и хожа мединъ оучинилсА намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) и бще к тымъ бекгичъ и турду-чакъ берди давидъ ти кнА(з) головни мон были слуги и тии стали намъ ворогъ (б. м. н., 1392—1393 *PФВ*, 170); мы александръ воевода... знаемо чины(м)... понеже изволили есмы добрїимъ нашимъ оумысломъ и дали есмы монастыроу... што е(ст) на бистрици... двѣ паськы, една на лопашной и друога паська на итькылю... и ещѣ есмы дали прѣд-реченному монастыроу домъ крачоуновъ отъ камена (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); А пры томъ были свѣтки добрые: былъ панъ Немира Цевовъский, панъ Вольчъко Ошовский а панъ Пашько Смыковъский, и ещѣ надъ то про лѣпшюу справедливостъ и про лѣпшѣе сведоцтво и печати есмо свои прывѣсили (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193—194); да ест им от нас оурик и ес въсем доходом. И ещѣ есмы им дали и потврѣдили... едно селище на имѣ Бибарцово селище (Сучава, 1493 *BD* II, 19);

(у сполуч. и п а к ѣ, и п а к и) а також, а теж, і ще, а ще (9): а вы прїидѣте к на(м)... съ оусими своими торговльми и товаро(м) не боАчи сѣ... зану(ж) е(ст) ва(м) наша земля отворена и не будете имати о(т) на(с) инк(о)торой кривды, але хочѣ(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (sic.— *Прим. вид.*), како ли естѣ имали при спочочившаго родитель нашого, александра воево(д) и па(к) имаемъ миру на оуси стороны (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... наши слоугы Дръгоуш Каръмбъ и племениковѣ его... продали свою правую отнину... едно село... на имѣ Милчинещї... И пак оу том и оу тотже час прїиде прад нами... НастА, кнѣгина пана Юга вистарника... и прода(ла) свою правую отнину и выкоупленїе, одну фалчоу винограда... (Гирлов, 1499 *BD* II, 146—147);

(у сполуч. и ч то б ы, и щ о б ы) і щоб, і щоби (3): и слюбиль ми миловати мА до своего живота, яко отца (!) сына своего милуетъ, и чтоби его милости стоАль подли насъ добыти наша очизна (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); И пак (до) Вьнгрех да перешли бы съ торговлею своею, ещѣ да платѣтъ оу Сочавѣ мыто Сочавское, а нидѣ нидѣ оу нашѣн земли. И щобы они волни (были) коупити собѣ и вол и коров (Сучава, 1458 *BD* II, 262);

(вводитъ вставне речення) і, а (1): И мы видечи речъ справедливоую, кграни самыѣ по рекоу Зелвоу — и пани НацоваА нїАкого доводу слоушного не дала — казали есмо светком присАгнуоти (Лукониця, 1478 *AS* III, 17);

б) (прїедне до попереднього тексту зв'язанї змїстом складнопідряднї речення) а, і (35): Биль намъ чоломъ писарь... о тымъ, што... дали есмы емоу мѣстце городское... и биль намъ чоломъ, абыхмо то емоу подтвердили (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); и дали есмы емоу оу нашей земли село его поурчелечи где естѣ домъ его и половина млина... въ томъ сель и ащѣ би инны млинъ оучинилсА оу томъ по-тощъ такожъ да боудѣтъ половина отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); а ведже мы... зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали, и колы есмо проишхалы черезъ лїсѣ Почапинский до долины Кобелька... ажъ тамъ есмо... застали бояръ Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а такожъ штобы еси ихъ кривдъ борониль, и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень и где надобе боудѣтъ имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте (Краків, 1487 *АМЛ*); Такъ же ваша милостъ абы естѣ знали,

бо послали есмо нашего посла до Мендли-КгереА... вашѣе жъ милости тоежъ для прыгоды, и какъ тотъ нашъ посоль отъ Татаръ прїидѣтъ... мы такжежъ... дамо вашей милости знати (б. м. н., 1499 *BD* II, 449);

(у сполуч. и т а к о ж ѣ, и т а к и ж ѣ, и т а к о ж д е, и т а к о ж д е р е, и т а к о ж е, и т е ж ѣ, и т и ж ѣ, и т ѣ ж ѣ) і також, і теж, а також, а теж (51): а jestliby chrest'jane jemu ku pomozeniu nie pribehli... tridcat' zelahow majet zaplatiti... I też, ustawili jesmo, izby prodawali wsiakuju recz dobrowolne (Луцьк, 1388 *ZPL* 168); И также-дере мене не забиваете, але варѣ какъ съ вамъ видитъ наилпше, такъ оучините, щобы не загнблѣ. И такжедере щоби естѣ знаи, аже Солтан... а онъ естъ съ мною живѣ (Торговище, 1481 *BD* II, 358); у my chotily o tom z panom markom zjednatysia. Ja iemu inszoho pola swoieho uhoť u tez postu-rytsia mnie druhoho pola uhoť swoieho do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworcу (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(у сполуч. и е щ е) і ще, і до того ж, а ще, а до того ж (9): И дали есмы монастыроу нашомоу... да даваеми на каж-дын го(д) по десѣтъ бочокъ вина и ещѣ к томоу есмы при-дали къ монастыроу посадоу що е(ст) на молдавѣ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); и дали есмо тоѣ вышписанное село що на Крълингатури... и тотоу фалчоу винограда що на Хръловскоу гороу, и ещѣ есмо дали два фалчи... винограда... што есмо осадили господствоу мы отъ поустини (Гирлов, 1499 *BD* II, 147);

(у сполуч. и п а к ѣ) а також, а теж, і ще, а ще (8): а сочавское мыто нидѣ... да не платѣтъ... хотѣ бы за моремъ ходили. И па(к) до оугоръ перешли бы съ торго(вл)ю свои, ещѣ да платѣтъ оу сочавѣ мыто сочавское (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); мы Стефан воевода... явно чиним... аже мы слюбюемъ... королеви полскомоу... аже абыхомъ его милости верни и справедливи были, и мы и сѣ оусими паны... И пакъ тоты истины Седи-Ахматови сынове, што соутъ нидѣчѣ... оу нашихъ роукахъ (Сучава, 1462 *BD* II, 292); але вждѣ хвала милому богу што ваша мл(с)тѣ зостали оу вашоѣ мл(с)ти столы... и за то ве(л)ми г(с)дрюу нашому... доброся видить... и пакъ прѣслалъ насъ г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода до вашоѣ мл(с)ти... оупоминаючи вашо(и) мл(с)ти иже о(т)стародавна прѣ(д)ковѣе вашоѣ мл(с)ти... были братове и прѣятелеве нашы(м) прѣ(т)ко(м) (Вильна, 1493 *ПОСВВ*).

Б. (підрядні) (77) (вживається на початку головних речень з підрядними — у препозиції) 1. (умовними) то (33): а tycho lichw, jestliby czerez mesiec pedal, i opum primpo-żajut' druhij lichwy (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); коли жъ бы-хомъ хотѣли тыи двѣ Селищи любо сами оуАти оу него Или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесѣтъ копъ тую подольскими полугрошники (Турейськ, 1429 *P* 112—113); а пакъ-ли бы самихъ насъ нашъ мильн прѣАтель на помочъ жа-далъ, и мы сами нашомоу прѣАтелю маемъ быти, со всемъ жывоотомъ, до помочы (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); а хто не въсхочѣтъ женѣ моеи и дѣте(м) мои(м) слоужи(т) и азъ тыѣ имѣнїа да(л) женѣ своеи и дѣте(м) свои(м) (Київ, 1446 *P* 154); Ино естлибы што на мене Бог допустилъ и жена моА кнѣгини УлиАна маѣт сѣдѣти на двовим столци и з дѣт-ми моими (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); а такжежъ штобы еси ихъ кривдъ борониль и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень и где надобе боудѣтъ имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте (Краків, 1487 *АМЛ*); а не боудѣ(т)ли чимъ заплатѣтъ а имоутъ е(г) и о(н) головою своею запла(т)и(т) (XV ст. *BC* 24); а которымъ слугамъ тыи... кн(А)жата будутъ подавали имена въ ЗвъАгли естли будутъ емоу хотѣтъ служити и онъ ихъ с тыхъ имѣней не маѣт рухати (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

2. (часовими) то, тоді (16): коли пакъ стала валка оу зем-ли и они пошли подъ лесъ к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 *AS* I, 42); докола и на(ш) посо(л) исходи(т) до господарА нашего, до королаА его мл(с)ти, и мы сами

и с нашимъ живото(м) боуде(м) пере(д) его мл(с)тїю (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); А се мы панъ Янъ Боучацкинъ исъ Литвинова визнавамъ то... аже што коли есми имали межн мерзачку и с паномъ Михаиломъ канцлѣремъ Александра воеводинымъ и мы есми приходши предъ княгиню Илияша воеводиноюу... и есми смирилсѧ и сътокмилсѧ (Самбір, 1458 *P* 169); а ты(х) досытъ люде(н) которые ещо воли не выседели, а коли выседятъ и они такоужъ боудоуть платити платъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а тежъ какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоупцькое и личьбоу намъ дали с тре(х) годовъ, и мы имъ двема остали винъны Ша(х)ноу сто копъ гроше(н) и три(д)ца(т) копъ и шесть копъ (Краків, 1487 *АМЛ*); а коли стадо...гонятъ у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночноють (!) (Вільна, 1499 *РИБ* 776);

(*чергується з а при повторному підметі*) то (!): коли пришолъ цесарь тоурский на насъ и на нашу землю, а наши оубогии люди отъ Сочавы и они побегли до Камеица (б. м. н., 1481 *ВД* II, 365).

3. (*додатковими*) то (!): што еси милостивыи королю казалъ пописати овесъ шитокъ што есмы выбрали на земланохъ, и мы то вчинили твою казнь (б. м. н., 1386—1418 *P* 34); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ боронилъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и о колко земли оне (!) с паномъ Чичинскимъ спор мели, и я есми того половицу отехал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

4. (*підметовими*) то (!): И што оузможеть осадити на тѧ хотарѧхъ, и тоє да мою боудеть оурик и съ вьсьмъ правомъ вышеписаннымъ (б. м. н., 1426 *ВАМ* 22); а кто высочетъ женъ моиє и дѣте(м) мои(м) слоужи(т) и они слоужа(т) съ ты(х) имьнѧи женъ моиє и дѣте(м) мои(м) (Київ, 1446 *P* 154); а комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); а кто будетъ тоє имєне выкупати и он маєт тот наклад отложити кн(А)зю Михайлоу и кн(А)зю Костентиноу Ивановичом (Острог, 1488 *AS* I, 88); А если ся надъ нами Божья воля станеть, ино коли хто по нашомъ животѣ съ наслѣдниковъ нашихъ будетъ тоє имьне Здетелю держати, и они мають тые двѣ копъ грошей давати... на соборную Церковь... у Вилни на крылось у годъ (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3).

5. (*означальними*) то (!): што же мишь мужикови(ч) держалъ та дворища оу тьшькови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мншеви и его дѣтемъ дали есмы Фецеви(ч) дворище и бугданъчича оу новосльцехъ на вьки (Перемишль, 1390 *P* 175—176); а што заставил Роман Чюс, ставъ на Горнини противъ Зьмина, и той ставъ къ Маневоу (б. м. н., 1471 *AS* I, 71); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вьно далъ дворець свой, на имя Старинки, а двоє данники... и мы в тотъ дворець и въ данники Гльбу дали увязаньє по близкости жоны его (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621); а што есте его записъ отъ него къ намъ принесли, и мы тотъ записъ есмо прыняли (б. м. н., 1496 *ВД* II, 405).

6. (*причини*) то (!): Якоужъ проАвилъ есми переже сего королю его милости, и король бы его милость о томъ розьсмотрелъ и намъ допомагалъ тыми разы, пенАзми ль, людьми ль, или именьемъ (б. м. н., 1481 *ВД* II, 364).

7. (*допустовими*) то (!): ачь пакъ хотА и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

8. (*місяц*) то (!): тогда А па(н) староста згадалъ землАны і оправили есмы кундра(т) оу той граници покола ему князь дєвъ оубхалъ и мы емоу толА оубхали по та знамена (Галич, 1401 *P* 66).

9. (*способу дії*) то (!): какъ мужъ мой держалъ, и мы емоу по тому жъ дали (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

И², I част. (567) I. (*підсилювальна*) (557) а) і (338): то все далъ есми церкви Божой. К тому и кунцицы отъ поповъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); А се А король казимиръ... далъ есмъ слузѣ своему иванови дворище заньво...

а далъ есмъ и землю рольную... што к тому дворищу слушаєтъ (Казимир, п. 1349 *P* 3); да пребудуть же непорушно подъ анаѣмоу за што зде дай г(с)ди намъ побыть и з(д)рвїє а по есмъ и дегемъ нашимъ вечную аминь (Холм,

1376 *P* 22); и то и бщи възнали аже влдчни люде слѣдъ гонАтъ по лисичини бро(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); а на Даниле на Волошине вziali есмо проездъ десАт коп а на то и листъ наш соудовыи дали есмо пану федкоу (Ступно, 1444 *AS* I, 42); абы тоє што к ва(м) писали безо лъсти писали, бо ровными таковыми хитростАми а лъстАми през мистра... частокро(т) обольщонымы а прото и на то(т) часть стереглисмыА абы... ты(х) то противоу на(м) листовъ хитре не змыслили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); И боудет ли нам оусилно... тогда и сам пан наш иаимлоствѣвшии корол его милость и сам своимъ животомъ подли нас имаєт стати (Сучава, 1468 *ВД* II, 302); а про оутвержьнє сего моего листа и печат есми свою приложила къ семоу моему листоу и тыхъ добрыхъ людїи есми просила, штобы и своѣ печати приложили къ семоу моему листоу (Добучини, 1487 *AS* I, 239—240); и на чо(м) бы тыи свѣ(т)ки присА(г)нули, то мѣли и завести, и потола и(м) и граници положи(ти) (Вільна, 1495 *ВМЗД*); тоє вьке (!) вышеписанное да естъ томоу нашемоу стмоу монастыроу о(т) на(м)ца и о(т) иа(с) оурыкъ и съ вьсьемъ доходомъ, непорушено, николи, на вькы вьчноА (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230—231);

б) (*навіт*) і (5): Биль чоломъ королю е. м. бояриинъ Кїевскїи Пирхайло, штожъ давно ему дана волость Олевско, и онъ тоє волости ещо и до тыхъ мѣстъ не держалъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9—10); и теперъ бо(ж)єю волею былобы и подобно занъ же кто естъ, ива(н) васи(л)єви(ч)... г(с)дрєви нашому воеводе є(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тєстѣ (б. м. н., 1496 *ПСВВ*); И Сапѣга рекъ: я ещо тогда и дочки въ иєє не понялъ, коли тотъ листъ взяла тєща моя въ короля е. м. черезъ жалобу пана Остафєву (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

а и (5) *див.* А¹; а и єщє (13) *див.* А¹; да и (8) *див.* ДА²; єщє і и (1) *див.* ЄЩЄ; какъ же и (2) *див.* КАКЪ; какъ и (21) *див.* КАКЪ; пакъ и (2) *див.* ПАКЪ; та и (1) *див.* ТА; та же ж и, таки ж и, таки ж и (5) *див.* ТАКЕЖЪ; та же ж и (5) *див.* ТАКЖЕ; тако и (3) *див.* ТАКО; тако же и (10) *див.* ТАКОЖДЕ; тако же же и (1) *див.* ТАКОЖДЕ; тако же же и (58) *и.* ТАКОЖДЕ; тако ж и (31) *див.* ТАКОЖЪ; тако же и (2) *див.* ТАКОЖЪ; такъ и (11) *див.* ТАКЪ; такъ же и (7) *див.* ТАКЪ; тежъ и, тижъ и (2) *див.* ТЕЖЪ; яко и, А ко и (23) *див.* ЯКО; яко же и (1) *див.* ЯКО; якъ и (3) *див.* ЯКЪ.

2. (*підсилювально-обмежувальна*) аж (7): а што ми оускаже(т) осподаръ мой тоє радъ чино и всею мыслыю моею и до живота (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); а на лихо емоу короле(в) не гадати но служи(т) ему королеви верно и до своє(т) живо(т) (Луцьк, 1388 *P* 42); и присАглъ есмъ бгу... ижъ хочу... служить крулеви полско(м)... и хочу стоАти при нихъ вьрно... противу кажтому (!) члвку и неприАтелю нико(т) не выимуючи и до моего живота безъ перестани (Черняхів, 1435 *P* 133); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прїдоша прАд нами... слоуга наш Татоул... и продал... едно мѣсто отъ поустини на Брѣзотъ ... и до хотар Крач(ю)нов (Дольний Торг, 1466 *ВД* I, 113); Се я па(н) Олизаръ кирдєєвич... и съ своєю жєною теодосїєю, запи(соу)ває(м) исъ своеє очины... десятиноу, оу поли и съ озими... и съ всеє ярины почєнь о(т) малы(х) и до велики (!) (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178);

ажъ и (2) *див.* АЖЪ².

(*зайві написання*) (2): мл(с)тїю бжїю и мы и (sic.— *Прим. вид.*) александъръ воевода... чинимъ знаменито... оже... потвержаємъ данїє наши(х) родителии (sic.— *Прим.*

вид.) нашему монастырю о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377).

*И³ *займ.* (32) (цсл. и) 1. (вказивний з анафоричним відтінком) цей (26): знаменито бу(д)... каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листь позрить албо услыши(т) его чтучи кды *его* буде(т) потребно (Львів, 1412 *P* 81); а по *его* животь въ жоны *его* и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣнїя выкупати, нижли отецъ нашъ... коли бы *его* ему потребно (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

2. (відносний) (вживається тільки в род. одн. с., приєднує *оставні речення із значенням побажання нездійснення того, що виражає підрядне умовне*) чо(г) *его* б̃ не даи што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кнА(з) витовту по *его* животь не имамъ искати иныхъ г(с)дрвѣ мимо... корола влодислава (Мереч, 1401 *P* 64); а *его* бо(г) не даи аж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшель... тогдѣ има Хмѣль прибоко... сулимовъ имѣти (Львів, 1412 *P* 81); а, *его* бже не даи, аж бы сА што стало над нами самими албо над нашими паны, а землямъ миръ... держати... нероушенъ (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. его* (1401 *P* 64; 1412 *P* 81; 1420 *ПГАГ*; 1424 *P* 104; 1428 *P* 110; 1430 *P* 116; 1433 *P* 118; 1444 *AS* I, 40; 1445 *P* 150; 1448 *P* 148; 1494 *АЛМ* 54 і т. ін.).

! И⁴ (ИЗЪ) (1): а мѣняли есмо своею доброю волею ани и (!) жадной наглости (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

Див. ИЗЪ.

! И⁵ (К) (1): а тотъ иашъ перъвый записъ вамижъ и (!) немую шлемъ (б. м. н., 1496 *BD* II, 405).

Див. КЪ¹.

! И⁶ (О) (1): И (!) жене корон (!) моужъ оумре(т) прї чо(м) мае(т) оста(т) (XV ст. *BC* 8).

Див. О.

*ИАКОУШЪ *див. ЯКОУШЪ.*

ИБО *спол.* (1) (цсл. *ибо*) (*приєднує підрядне речення причини — у постпозиції*) бо: н своимъ тывуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, *ибо* мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоваться въ тые рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

Див. ще БО¹.

ИВАН *див. ИВАНЪ.*

*ИВАНЕЦЪ ч. (1) (*особова назва, пор. Иванъ*): Я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынами... били есмо чело(м) е(г) мѣ(с)ти штобы е(г) мѣ(с)ть пожалова(л) на(с) землю ирко(в)ною оу порѣчьи на има мехо(в)шиною половиною сотчи(...).) полы со ива(н)цо(м) меховичо(м) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: *ор. одн. ива(н)цо(м)* (1498 *ЧАФ*).

Див. ще ИВАНИШЪ, ИВАНКА, ИВАНКО, ИВАШКО.

ИВАНИНА ч. (1) (*особова назва, пор. Иванъ*): а при томъ были панове: пан Ивашко Калениковичъ... а тивоун кремьнешкї Иванина (Кременець, 1467 *AS* I, 63).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванина* (1467 *AS* I, 63).

YWANYNOWSKI *прикм.* (1): Ja Fedko Januszkowicz... szto iesmy kupyl umineycso w pamysnyka melnykoho... folwarku... na Imia gankowski ywanynowski a paszkowski у землѣ тых folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskoho z panom Markom hawrytowyczom (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ywanynowski* (1500 *ДПЖН*).

Пор. ИВАНИНА.

*ИВАНИЦКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Иванчани у Волинській землі*): я еще будучи в добромъ здоровю... выдечи сестренца своего кн(А)зѣ Богдана Василевича службу и пилност до себе, дала есми ему... имене... на има Любчо... с приселки... и ограничоное почонши посередъ Мухотолок рекою Лютницею... до Пещаного Броду ... к иваницкой граници (Ровно, 1488 *AS* I, 241—242).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. иваницкой* (1488 *AS* I, 242).

ИВАНИШЪ ч. (3) (*особова назва, молд., пор. Иванъ*): [о романъ воевода... даль есмь... служъ нашему иваншю витязю... села на серетъ (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); мы александръ воевода... и мы боАре господарѣ нашего александра воеводы, па(н) михаило дорогу(н)скимъ... па(н) иваны(ш)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАГини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. иванишъ* 1 (1395 *Cost.* II, 612); *иваны(ш)* 1 (1421 *Cost.* I, 141); *дав. одн. иванышю* (1392 *Cost.* I, 7).

*Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНКА, ИВАНКО, ИВАШКО.*

ИВАНКА ч. (4) (*особова назва, пор. Иванъ*): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есми нашему монастырю (!) о(т) польны... ѳ тата(р), на има иванчоу(к) и съ брато(м) своимъ... и иванка съ брато(м) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128); И оуоставше слоуга нашъ Иванка и сестри *его* Нѣгша и Анноушка... та заплатили оуси тоти... пинѣзи злат татарскихъ оу роуки слоузъ нашему Шербану (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

ФОРМИ: *наз. одн. иванка* 2 (1443 *Cost.* II, 128; 1494 *BD* II, 38); *зам. дав. нашему Иванка* 2 (1494 *BD* II, 38).

*Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЪ, ИВАНКА, ИВАШКО.*

ИВАНКО, ИВАНЪКО, ИВАНКО ч. (44) (*особова назва, пор. Иванъ*): а се земляне панъ ходько быбельский... иванъко польпричичъ (Перемисьль, 1359 *P* 10); пак ли бы кто нагабалъ оу тои дѣдининѣ панюю росовую марекрѣту... то иваноко тучнАкъ имае заступити (Галич, 1418 *P* 89); а при то(м) были сведоки наша рада, а па(н) мониви(д) староста подольский и кременецкий... а па(н) иванко муко съези(ч) (Луцьк, 1438 *P* 138—139); а при то(м) бы(л) оць нашъ никола архиман(д)ритъ печерский... иванко дадлови(ч) (*зам. двдови(ч).*— *Прим. вид.*) (Київ, 1446 *P* 154); Мы Георгіе архієпископъ Соучавский... Иванко и Алекса прѣкалаби орхенский... слюбили есмо... кролеви полскомоу ... все мощне а непорушено дръжати и ховати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425—426).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванко, иванко, иванъко* 27 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1438 *P* 139; 1446 *P* 154; 1455 *Cost.* II, 769; 1466 *DIR«A»* 519; 1468 *BD* I, 128; 1488 *BD* I, 317; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); *иваноко* 1 (1418 *P* 89); *зам. дав. паноу Иванко* 2 (1488 *BD* I, 317; 1491 *BD* I, 458); *зам. ор. съ Иванко* 1 (1489 *BD* I, 376); *род. одн. Иванка* (1491 *BD* I, 445, 458, 459); *дав. одн. Иванкоу* 9 (1467 *BD* I, 122, 123; 1487 *BD* I, 302; 1489 *BD* I, 376; 1490 *BD* I, 384; 1491 *BD* I, 458, 459); *ива(н)кови* 1 (1474 *РГС*).

*Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЪ, ИВАНКА, ИВАШКО.*

*ИВАНКОВО с. (1) (*назва села у Київській землі*) Іванків: К Житомироу жъ (...).) ло Ива(н)ково (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Ива(н)ково* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

*ИВАНКОВСКИЙ *прикм.* (2): поше(д)ши горъ боярьскою роудою прише(д)ши к ива(н)ко(в)скимъ к закопамъ ива(н)ко(в)скимъ заколами прише(д)ши к гоуиве то есть земля пана скипорева объхъная (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *дав. мн. ива(н)ко(в)скимъ* (бл. 1458 *P* 168); *ор. мн. ива(н)ко(в)скимъ* (бл. 1458 *P* 168).

*Пор. *ИВАНКОВО.*

ИВАНКОВЦИ мн. (3) (*назва села на Буковині*) Іванківці: тѣмъ(с) мы в(в)идѣвше *его* правую и вѣрную службу до насъ... дали есмы емоу...¹ двѣ сель... на имѣ... зоубриковци оже иванковци (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); и дали есми ему и потвѣрили е(г) правовѣрное выслуженіе... по(д) снѣтникомъ, гавриловци и пони(ж) того иванковци (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. иванковци* (1429 *Cost.* I, 258; 1452 *Cost.* II, 422); *знах. иванковци* (1455 *Cost.* II, 540).

ИВАНКОВЬ *прикм.* (4): И пак оу томъ прїдоше прѣд нами... Анноушка и... сынове Иванкови... и продали свою

правоую отниоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 64); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоугы наши Тоадер Тоуркоул и брат его Михоуца и братаны их Шандир, сынъ Иванковъ... и продали их правоую отниоу (Васлуй, 1497 *BD* II, 106—107);

п а с и к а и в а н к о в а (1) *див.* ПАСИКА 1.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Иванковъ (1497 *BD* II, 107); *наз. одн. ж.* Иванкова (1495 *BD* II, 57); *наз. мн. ч.* Иванкови 1 (1495 *BD* II, 64); *наз. мн. ж. зам. ор. одн. ж.* ись пасикою иванковы 1 (1456 *DIR* «А» 511).

Пор. ИВАНКО.

ИВАНОВИЧЪ, ИВАНОВИЧЪ, ИВАНОВИЧ, ИВАНОВЫЧЪ ч. (41) (*особова назва*): а на то послуси влдка ларивунъ ис кр(и)лошаны... панъ петръ ивановичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); а на то послуси князь юрьи гльбовичъ белзьский... панъ петръ ивановичъ (Львѣв, 1368 *P* 16); а при томъ были сведоки... кнѣзь олександръ иванови(ч) нось... панъ андрѣи дчюса маршалокъ нашъ панъ савастьянъ (Киѣв, 1433 *P* 119); а не маем быти отхил(е)ны нигде от Острога, иижли маем служити с того имениа кн(а)зю Михайлу и кн(а)зю Костентину Ивановичом Острозким вечно и иепорущно (Луцьк, 1487 *AS* I, 85); мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прѣдалисмо на храмъ Пречистой Богоматери землю бортуноу (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *наз. одн. ивановичъ, Иванович* 10 (1430 *ГВКЛ* 7; 1475 *AS* I, 72; 1483 *AS* I, 82; 1488 *AS* I, 88; 1491 *AS* I, 95, 97; 1495 *АЛМ* 88; 1499 *АСД* VI, 3; 1500 *АСД* II, № 3); *Иванович* 6 (1368 *P* 16; 1386 *P* 31; 1434 *P* 128; 1463 *ГГЯ*; 1499 *АСД* VI, 2, бл. 1500 *АСД* II, № 4); *иванови(ч)* 4 (1388 *P* 42, 44; 1433 *P* 119; 1495 *БСКИ*); *Ивановичъ* 1 (1366 *P* 12); *род. одн. Иванович(а)* 3 (1475 *AS* I, 70; 1492 *AS* III, 24; 1499 *AS* I, 117); *Ивановича* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *дав. одн. Ивановичу* (1491 *AS* I, 96; 1495 *ВК*; 1499 *РИБ* 776); *наз. мн. Ивановичи, Иванович(и)* (1487 *AS* I, 86; 1488 *AS* I, 88); *род. мн. Иванович(ов)* (1488 *AS* I, 88); *дав. мн. Ивановичомъ, Ивановичом* (1481 *AS* I, 77; 1487 *AS* I, 85; 1488 *AS* I, 88); *ор. мн. Ивановичи* (1487 *AS* I, 85).

***ИВАНОВСКИЙ** *прикм.* (1): тыломъ тые пляцы до домовъ церковныхъ и дому Ивановского. А з другое стороны улицы до цмынтару (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Ивановского (1389 *РЕА* I, 27).

Пор. ИВАНЪ.

ИВАНОВЪ, ИВАНОВЪ *прикм.* (20): а писалъ Ивашко Петровичъ, писарь кнегини Ивановое Кобрынское теодоры (Кобрынъ, 1401 *АкВАК* III, 2); а хотаръ тѣмъ селомъ што на проутъ на има о (!) тьсного оугла што повыше иванова села тоуринского, та долоу проутомъ до болота (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269); а при томъ был великого корола землани пан Мишко Глоускій... а пан Катоуна маршалко кн(а)за Ивановъ Острозкого (Острог, 1463 *AS* I, 56); Отъпустили есмо войту Володимирскому Иванову сыну, на имя вѣдку, зъ войтовства Володимирского... на войну не ходити (Судомир, 1488 *РИБ* 424); и мы порозумевши то(моу) и того курила Иванова сына допустили есмо ровного дѣлоу во все(и) от(г)чине и(х) (Вильна, 1495 *ВК*);

и в а н о в ъ п о т о к ъ (1), п о т о к ъ и в а н о в ъ (1) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ... селомъ... на колодѣзи ивановѣмъ потокомъ (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Ивановъ, ивановъ (поч. XV ст. *P* 75; 1463 *AS* I, 56; 1488 *BD* I, 354; 1494 *ДБСН*; 1495 *ВК*); *род. одн. с. иванова* (1429 *Cost.* I, 269); *дав. одн. ч. Иванову* (1488 *РИБ* 424); *знах. одн. ч. ивановъ, ивано(в)* 2 (1415 *Cost.* I, 122; 1495 *ВК*); *Иванова* 1 (1495 *ВК*); *ор. одн. ч. ивановѣмъ* (1415 *Cost.* I, 121); *наз. одн. ж. Ивановая, Иванова* (1401 *АкВАК* III, 1, 2; 1487 *AS* I, 239; 1494 *AS* I, 101); *род. одн. ж. Ивановое* 1 (1401 *АкВАК* III, 2); *иванови* 1 (1459 *BD* I, 27); *знах. одн. ж. иванову* (1495 *ВК*); *ввах. мн. Ивановы* (1448 *AS* I, 44).

Пор. ИВАНЪ.

***ИВАНОВЪСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): мы великыи князь Швитрикайло... чинимъ... знаменито... ижъ потъвердили брата нашего есмо данье... и попу Васью Ивановскому, дали есмо и записали землю црковъноюу (Городок, 1443 *P* 144—145).

ФОРМИ: *дав. одн. Ивановскому* (1443 *P* 145).

***ИВАНОВЫИ** *див.* ИВАНОВЪ.

ИВАНОВЫЧЪ *див.* ИВАНОВИЧЪ.

ИВАНОВЪ *див.* ИВАНОВЪ.

ИВАНОКО *див.* ИВАНКО.

***ИВАНСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Иванинъ у Волинській землі*): Се я кн(а)зь Юри Василевич Острозского продал есмо дѣлницю свою иванскую (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. иванскую* (1448 *AS* I, 44).

ИВАНЦКЫЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были люди добры: пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Гръцко Иванцкый и з братомъ (Хвалимици, 1475 *AS* III, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванцкый* (1475 *AS* III, 14).

ИВАНЧА¹ ч. (1) (*особова назва*): писал иванча дѣакъ, оу сочавѣ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670).

ФОРМИ: *наз. одн. иванча* (1434 *Cost.* II, 670).

ИВАНЧА² ж. (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): И пак оу томъ прїдоше прад нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и продали... едно селище на Тоутовѣ на имѣ Иванча от Татарки (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванча* (1495 *BD* II, 64).

ИВАНЧАНЫ мн. (1) (*назва села у Волинській землі*): Иванчаны: а кн(а)зю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов... Иванчаны (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Иванчаны* (1463 *AS* I, 54).

***ИВАНЧИКОВЦИ** мн. (1) (*назва села на Буковині*)

Ванчиківци: били дани тоти и цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра воеводи... а црко(в) на лоукавци... лѣв црко(в) оу ива(н)чико(в)ци н(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу ива(н)чико(в)ци* (1490 *DC* 147).

ИВАНЧОУКЪ ч. (2) (*особова назва*): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... иванчоукъ драгомиръ даемо вѣдомо... аже балица воевода...

сьзидаше црковь въ име стго архаггла михаила (Сигет, 1404 *ГМ*); мы стефанъ воевод(д)... знаменито чиним... оже произволи господство ми... и дали есми... монастырю (!) о(т) польны... ѿ тата(р), на има иванчоук(к) и съ брато(м) своимъ и съ оусими чельдми и(х)... шефъне(л) съ чельдми своимъ (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128).

ФОРМИ: *наз. одн. иванчоукъ, иванчоук(к)* (1404 *ГМ*; 1443 *Cost.* II, 128).

ИВАНЪ, ИВАНЪ, ИВАН ч. (360) (*особова назва, пор. Иоанъ*): А се А король казимиръ краковский... даль есмь служъ своему Иванови двориче занью (так.— *Прим. вид.*) матвичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); А се дѣцки степанъ мелехови(ч)... иванъ кузми(ч) (Львѣв, 1370 *P* 18); мы кнѣзь

федоръ данильеви(ч)... кнѣзь алек(с)андро четвертенский иванъ несвизский... поручае(м)са по оলেখна (Луцьк, 1388 *P* 42); а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жюржевичъ... и крилошане самборьсци и мно(г)и добры(х) (Погоничі, 1422 *P* 98); А при томъ были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей, а кнАз Иван Пута(т)а (Киѣв, 1437 *AS* I, 34); И мы имѣ, на имя Ивану а Гаврылу, а Петруши, тые корчмы Вруцкѣе продали (Радомль, 1487 *РИБ* 227—228); и они повѣдили пере(д) нами, што(ж) де(н) о(т)цы наши мели о то(м) право со от(г)це(м) его пере(д) пано(м) ивано(м) в(а)жевичо(м) (Вильна, 1495 *ВК*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Кръстина... и сестричича Кръстинина Настасіа... и из-

мбили съ господство мы свои правїи отнини... от оурика и ис привилїа дѣда ихъ Ивана Даміановича, що ималѣ он от дѣда нашего от Александра воеводи (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162);

свѣтъи Иванъ (6) *див.* **СВАТЫИ I**; оуськновѣнье главы святого ивана (1) *див.* ***ОУСЬКНОВѢНЬЕ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* иванъ, ивань, Иван, ива(н) (1366 *P* 14; 1388 *P* 42; 1400 *Cost.* I, 36; 1412 *P* 81; 1428 *P* 111; 1438 *P* 141; 1458 *P* 168; 1475 *AS* I, 72; 1494 *BD* II, 36; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *род. одн.* ивана, ива(н), Иван, иван(а), івана, і иванна (1378 *P* 25; 1388 *ZPL* 108; 1400 *Cost.* I, 36; 1415 *Cost.* I, 116; 1436 *DIR* «А» 469; 1458 *P* 168; 1488 *BD* I, 323, 324; 1469 *BD* I, 136; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); *дав. одн.* ивану 31 (1378 *P* 26; 1407 *P* 72; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1443 *P* 145; 1463 *AS* I, 56; 1465 *AS* I, 57; 1483 *BD* I, 272; 1487 *BD* I, 291; 1488 *BD* I, 354; 1498 *BD* II, 409 і т. ін.); *иванови* 5 (п. 1349 *P* 3, 4; 1378 *P* 26; 1414 *Cost.* I, 111); *знах. одн.* Ивана (1395 *GL* 166; 1495 *БСКИ*; 1498 *BD* II, 409); *ор. одн.* Ивановь, Иванов, ивано(м) (1388 *P* 38; 1465 *Ак ВАР* III, 4; 1487 *AS* I, 85; 1490 *Пам.*; 1492 *ЗОЕ*; 1495 *ВК*; 1496 *BD* II, 402); *місц. одн. на Иване* (1492 *AS* III, 23).

ИВАНЬКО *див.* **ИВАНКО**.

***ИВАНЬШЪ** *див.* **ИВАНИШЪ**.

***ИВАНЬ¹** *прикм.* (2) ◇ иванъ день (2) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) день святого Ивана: а миръ о(т) покровѣ бѣдъ до ивана дне до купаль а о(т) ивана дне за в. ль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* ивана (1352 *P* 6).

Пор. **ИВАНЪ**.

ИВАНЬ² *див.* **ИВАНЪ**.

ИВАЧЕВ ВЕРХНИЙ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Івачів Горішній, *суч.* Верхній Іванів: а кн(А)зю Семѣну досталса город Колоден а села: Чернехов, Івачев верхній (Луцьк, 1463 *AS* I, 54—55).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачев верхній (1463 *AS* I, 54).

ИВАЧЕВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Ивачовъ у Волинській землі) ◇ Ивачевский ставъ (2) (*назва ставу у Волинській землі*): Пришоль перед нас кн(А)зь Василей из братом своимъ... а повѣдали намъ, штож оумовили межи собою о ивачевскїи ставы (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); а на той часъ, коли ся есмо мбняли, Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Ивачевский (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *знах. мн. ч.* ивачевскїи (1463 *AS* I, 55).

***ИВАЧЕВСЬКИЙ** *див.* **ИВАЧЕВСКИЙ**.

***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Івачів Долішній, *суч.* Нижній Іванів: и с своей дѣлници поступили ся есмо Ивачевъ Нижний и ставомъ, а Янковци (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *знах. одн.* Ивачевъ Нижний (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

Див. ще **ИВАЧОВЪ, ИВАЧОВЪ НИЖНИЙ**.

ИВАЧОВЪ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Івачів Долішній, *суч.* Нижній Іванів: Кн(А)зю Семѣну Избарзкому... досталса Ивачовъ... а Возова (Вишнівевъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачовъ (1482 *AS* I, 80).

Див. ще ***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ, ИВАЧОВЪ НИЖНИЙ**.

ИВАЧОВЪ НИЖНИЙ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Івачів Долішній, *суч.* Нижній Іванів: кн(А)зю Василью осталса город Збараж а к тому села: Янковци, Обаринци, Ивачовъ нижнїи (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачовъ нижнїи (1473 *AS* I, 54).

Див. ще ***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ, ИВАЧОВЪ**.

! ИВАШИ (КВАШИ) *див.* **КВАША**.

ИВАШЕВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): и мы имъ... на имя... Квашы, а Ивашевичу, а Радивону, тые корчмы Вруцькіе

продали (Радомль, 1487 *РИБ* 227—228); и тыми разы тые мешане вруцькіе... кваша а ивашевичъ просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чмы на колико годо(в) продали (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ивашевичъ (1489 *АКВ*); *дав. одн.* ивашевичоу (1487 *РИБ* 228; 1489 *АКВ*).

***ИВАШЕВЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): морхина даєтъ двѣ ведръ медуо из некрашевщины пол(л)тора ведра медуо Степановщины двѣ ведръ медуо ивашевщины (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* ивашевщины (1458 *P* 167).

ИВАШКО, ИВАШЬКО, ИВАШЬКО *ч.* (210) (*особова назва, пор.* Иванъ); а при томъ оуздананъ были бояре землане панъ ходько быбельский... панъ ивашко дроздъ (Перемишль, 1378 *P* 26); а имаю пану Ивашкови дати ту

сто купъ... на другую матыки (!) бжъ (Львів, 1421 *P* 92); А при томъ были сведоки... кн(А)зь олександро ивановичъ носъ панъ ивашко монивдовичъ (Луцьк, 1434 *P* 128); мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ Григоревичомъ Ивашку и брату его Петру... селишо (Київ, 1451 *ЗНТШ* XI, 10); А при нас былъ... пан Ивашко (Лукуница, 1478 *AS* III, 17); А на то ест... в. п. Ивашко (Сучава, 1481 *BD* I, 249); Бы(л) на(м) чоло(м) дворяни(н) на(ш) ивашко роусинович и проси(л) в на(с) оу воло(ди)мирско(м) повѣте села на има сомина (Вільна, 1499 *ГОКІР*); у пан nemyra gruszał ko mni pamisnyka swoieho posowskoho Iwaszka (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ивашко, ивашько, ивашько 113 (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1413 *P* 83; 1433 *P* 119; 1451 *P* 159; 1465 *AS* I, 57; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1487 *AS* I, 241; 1494 *AS* I, 102; 1499 *BD* II, 144 і т. ін.); *зам. род.* вѣра пана ивашко 2 (1480 *BD* I, 243; 1481 *BD* I, 249); *род. одн.* ивашка (1407 *Cost.* I, 57; 1421 *P* 92; 1439 *Cost.* II, 35; 1467 *BD* I, 119; 1469 *BD* I, 134; 1483 *BD* I, 275; 1495 *BD* II, 69; 1497 *BD* II, 96; 1499 *BD* II, 144 і т. ін.); *дав. одн.* Ивашку, Ивашьку 14 (1419 *DIR* «А» 444; 1451 *ЗНТШ* XI, 10; 1460 *BD* I, 41; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1488 *РИБ* 424; 1495 *ВК*; *ВМБС*; *БСКИ*; 1496 *АЛРГ* 72; 1497 *РИБ* 683; 1499 *ГОКІР*); *ивашкови* 10 (1378 *P* 26; 1421 *P* 92; 1427 *Cost.* I, 197; 1429 *Cost.* I, 242, 243, 281; 1435 *Cost.* I, 409; 1437 *Cost.* I, 529); *знах. одн.* Ивашка (1429 *Cost.* I, 242; 1460 *BD* I, 41; 1495 *АЛМ* 85; *БСКИ*; 1500 *ДПЖН*); *ор. одн.* ивашкомъ, ива(ш)ко(м), Ивашком (1378 *P* 25; 1424 *P* 104; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1487 *AS* I, 85; 1495 *ВМБС*).

Див. ще ***ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЪ, ИВАНКА, ИВАНКО**.

ИВАШКОВЦЫ¹ *мн.* (2) (*назва людей за місцем прохивання, пор.* Ивашковцы²) ивашківці: И поставила передъ нами пани Василева Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов, Слоимцов, Ивашковцов и Клепачов (Лукуница, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз.* Ивашковцы (1478 *AS* III, 17); *знах.* Ивашковцов (1478 *AS* III, 17).

***ИВАШКОВЦЫ²** *мн.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светком присагноути, они обвели... от Милошевичъ з Ивашковцы по дорогоу... (Лукуница, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *ор.* Ивашковцы (1478 *AS* III, 17).

ИВАШКОВЪ *прикм.* (9): право такъ нашло ажъ па(н) ивашковы листи оуморени на вѣкы (Зудечів, 1413 *P* 83); ино тых свѣтков которыиъ в том привили написаны: пана Ивашкова Калениковича... пана Гринка Мжачича, всех печати привѣшоны к томуо листоу (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); И оустах аз господство мы та заплатили вѣси тоти... пинѣзи... оу роукы слоузъ нашемоу Лоупше от Сирецела, сыноу Ивашковоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 144).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Ивашковъ (1499 *BD* II, 144); *дав. одн. ч.* Ивашковоу (1499 *BD* II, 144); *знах. одн. ч.* Ивашков (1460 *BD* I, 41); *ор. одн. ч.* ивашковы(м) (1413 *P* 83); *знах. одн. с.* Ивашково (1459 *BD* I, 32); *наз. одн. ж.* Ивашкова

(1491 AS I, 94); *наз. мн. ч. ивашковы* I (1413 P 83); *ивашковн* I (1499 BD II, 130).

Пор. ИВАШКО.

ИВАШЬКО *див. ИВАШКО.*

***ИВАШЬКОВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва):* Самъ Казимиръ Наместнику Вруцкому, пану Роману Ивашковичу (Радомль, 1487 РИБ 227).

ФОРМИ: дав. одн. Ивашковичу (1487 РИБ 227).

ИВАШЬКО *див. ИВАШКО.*

***ИВЕНКА** *див. *МАЛАЯ ИВЕНКА.*

ИВЕШЕНЕВИЧ *ч. (1) (особова назва):* А се я пан Гриб Ивешеневич... запродад есми имене свое на има Торокановъ оу луцком повете (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: наз. одн. Ивешеневич (1488 AS I, 88).

ИВКИ *мн. (1) (назва озера у Чернігівській землі):* продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сълица наши на има крѣхае(в)... ис тыми озѣры... на има озѣро нѣже(н) а богачь... а ивки... а вѣликое озѣро (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. ивки (2-а пол. XV ст. СПС).

***ИВНИЦЬКИЙ** *прикм. (1) ◊ ивницькая дорога* (1) (*назва дороги*): а писали есмо г(с)дрю своемоу на пама(т) та(м) г(с)дрю нашему по волю(н)ци по ивницькоюу дорогоу а по калиновъ коусть (б. м. н., 1458 P 167).

ФОРМИ: знах. одн. ж. ивницькоюю (1458 P 167).

*Пор. *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦА.*

***ИВНИЦА** *див. *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦА.*

***ИВОНИНЦЫ** *мн. (1) (назва села у Київській землі):* Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... шго(ж) небожчикъ оць мов па(н) лисица записа(л) бы(л) стоу николе поусты(н)скомоу монастырю половиноу селища ивони(н)цо(в) (Пустинька, 1499 ПИ №3).

ФОРМИ: род. ивони(н)цо(в) (1499 ПИ №3).

ИВОУЛ *див. ИВОУЛЬ.*

***ИВОУЛОВЪ** *прикм. (2):* И дал Ивоул Богдану и оуноуць свои Станъ едно привиліе от старого Александра воевод(ї)... от Ивоуловоу част ѿ хижи и едноу слатиноу (Сучава, 1461 BD I, 45).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Ивоулова (1461 BD I, 45); *знах. одн. ж. Ивоуловоу* (1461 BD I, 45).

Пор. ИВОУЛОУ, ИВОУЛЬ.

ИВОУЛОУ *ч., невідм. (1) (особова назва):* мы стефа(н) (воевода... знаменито чини(м)... оже то(т)и исти(н)ній наши слоуги, по(п)н ивоулоу и племе(н)ни(к) его, ма(н)чюлоу, с(лоужили на(м) право и вѣрно (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

Див. ще ИВОУЛЬ.

ИВОУЛЬ, ИВОУЛ *ч. (17) (особова назва):* мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тогы истинны слоугы наши Ивоул... и съ непотомъ его съ Негра, придоше прѣд нами... и дали нашему вѣрному пану Игнатоу села Столникова Данчулова (б. м. н., 1440 DBAc 31); И оуоставше пан Иль комис та заплатил оуси тоты вишеписанній пивъзи... оу роукы слоузъ нашему Ивоулоу (Гирлов, 1499 BD II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. Ивоуль, Ивоул (1440 DBAc 31, 32; 1441 DBAc 37; 1460 Cost. S. 41; 1461 BD I, 45; 1482 BD I, 260; 1493 BD II, 18; 1499 BD II, 160); *род. одн. Ивоула* (1448 Cost. II, 316); *дав. одн. Ивоулоу* 5 (1482 BD I, 260; 1493 BD II, 18, 19; 1499 BD II, 160); *Ивоулови* I (1461 BD I, 45); *знах. одн. Ивоула* (1461 BD I, 45).

Див. ще ИВОУЛОУ.

ИВЪНЄЩІЙ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* Там ми видѣвше их правую и вѣрноюу слоужбою до нас... дали и потвердили есми им... села на имъ: Обръшѣа... и Ивѣнѣщій (Сучава, 1483 BD I, 272).

ФОРМИ: наз. Ивѣнѣщій (1483 BD I, 272).

ИГДЕЖЪ *спол. (1) (привѣднє підрядні речення означальні — в препозиції):* де: игдежь боуде(т) простоупька

по(д) которы(м) правомъ тымъ(ж) правомъ боуде(т) осоужень (XV ст. BC 26).

Див. ще ГДѢЖЪ, ИДЕЖЕ.

ИГДѢ *спол. (4) (привѣднє підрядні умовно-часові речення — у препозиції)* коли, якщо (3): Тѣ(ж) оуоставляемъ хто комуу забьеть жереба три грѣвны маеть платить а игдѣ рана боудѣть емоу хребтінъ то польторы гривны (XV ст. BC 36 зв.);

(у постпозиції) (1): а па(н) григорен стреченови(ч) имаеть, служити с того имѣнья копье(м) игдѣ будеть на(м) потребно (Острог, 1437 P 136).

Див. ще ГДѢ.

ИГНАТ *див. ИГНАТЬ.*

ИГНАТІЕ *ч., невідм. (4) (особова назва, молд., цсл. Игънатин, гр. Ἰγνάτιος) Игнатій, Гнат:* се азъ... панъ Игнатіе реком(ъ)и Юга... къ свѣтомуу мѣстоу... дали есмы трой двери от дамаскы чръвенои съ златом (Молдовиця, 1462 BD I, 70); Се азъ... Игнатіе рекоми Юга... къ свѣтомуу мѣстоу... дали есмы а кадилницоу (Путна, 1476 BD I, 216).

*Див. ще *ИГНАТІЙ.*

***ИГНАТІЙ** *ч. (1) (особова назва, цсл. Игнатин, гр. Ἰγνάτιος)*

Игнатій, Гнат: оу соучавѣ въ ль(т) ѿікв м(с)ца де(к) к въ днь стго игнатіа бгоно(с)ц(а) (Сучава, 1414 Cost. I, 112).

ФОРМИ: род. одн. игнатія (1414 Cost. I, 112).

Див. ще ИГНАТІЕ.

ИГНАТКО *ч. (6) (особова назва, пор. Игнати):* а при томъ оудаванъ были бояре земляне панъ ходько быбельский... игнатко черневи(ч) (Перемишль, 1378 P 26); И такъ(ж) шлАхетно(м)у ходорови съ брато(м) съ его съ игнатко(м) дроугую половицю рычегова (Луцьк, 1445 P 148); а при томъ были свѣтки добрыи люде кнзъ гльбъ ивановичъ... панъ игнатко мнАтиньский (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. игнатко (1378 P 26; 1463 ГГЯ); *род. одн. Игнатка* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); *дав. одн. игнаткови* (1390 P 175); *ор. одн. игнатко(м)* (1445 P 148).

Див. ще ИГНАТЬ.

***ИГНАТОВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва):* и мы тых Цеценевскихъ пытали, Ондрѣа Нѣмцевича, а Васка Игнатовича: ест-ли ваша печат оу того привіла? (Луцьк, 1491 AS I, 94).

ФОРМИ: знах. одн. Игнатовича (1491 AS I, 94).

***ИГНАТОВСКИЙ** *прикм. (1):* продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сълица наши на има крѣхае(в) а къ тому сълицю зѣмли бортные алька(н)дров(с)кая (в)ская (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ж. игнато(в)ская (2-а пол. XV ст. СПС).

Пор. ИГНАТЬ.

***ИГНАТОВЪ** *прикм. (4):* такосмы мы опытали старцевъ кунцѣреви(х) игнатовы(х) (б. м. н., 1419 P 90); па(н) юрѣни дѣдошицкии пригна(л) (!) па(н) игнатовы(м) лісто(м) аже соуть неправий еалшованій (Зудечів, 1421 P 95); Я пани Лукерѣа, пани ИгнатоваА БоровиковаА... заставила есми село свое Пѣан кн(А)зю Михайлу (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ИгнатоваА (1481 AS I, 77); *наз. мн. игнатовы* (1421 P 95); *дав. мн. игнатовы(м)* (1421 P 95); *знах. мн. ч. игнатовы(х)* (1419 P 90).

Пор. ИГНАТЬ.

ИГНАТЬ, ИГНАТЬ, ИГНАТ *ч. (40) (особова назва, пор. Игнатіи) Игнатій, Гнат:* А па то swidczu pap Michał Bukgrabia Haliczki... Innat krechowicz Mitropolicz namisznik (Галич, 1413 GL 48); па(н) игна(т) пово(д) постави(л) старцъ обчий (Зудечів, 1421 P 96); Мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ, Григоревичом... селищю, со всимъ с тымъ, якъ перво того панъ Игнатъ Шумаков держаль (Київ, 1451 ЗНТШ XI, 10); а при томъ был... пан Игнат Промчійкович (Острог, 1463 AS I, 56); Ино ми видѣвше межи ними добрую волю и токмеж...

а ми такожде и от нас есми им дали и потврѣдили слоугам нашим Игнаѳоу и братоу его... тои прАдреченои половина селищи (Сучава, 1483 *BD* I, 275); и оуставше наши слоуги... игнать и сестра его, мѣря, и заплатили оуситоты вышеписанній пинѣзи (б. м. н., 1497 *Cost. S.* 208).

ФОРМИ: наз. одн. Игнать, игнать, Игнат, *Jhnat* (1413 *GL* 48; 1419 *P* 90; 1421 *P* 95, 96; 1451 *ЗНТШ* XI, 10; 1463 *AS* I, 56; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1481 *AS* I, 77; 1491 *AS* I, 94; 1497 *Cost. S.* 208); род. одн. игната (1454 *Cost. II*, 509; 1481 *AS* I, 77; 1492 *AS* III, 23); дав. одн. Игнаѳоу I (1440 *DBAc* 31; 1441 *DBAc* 37; 1483 *BD* I, 274, 275; 1490 *BD* I, 442; 1497 *Cost. S.* 208, 209); игнатови I (1419 *P* 90); ор. одн. игнатом (1490 *BD* I, 442); знах. одн. Игната (1440 *DBAc* 35); кл. ф. Игнате (1462 *BD* I, 70).

Див. ще ИГНАТКО.

*ИГРА ж. (8) (азартна розвага) гра (4): о снѳоу которых не о(т)делень о(т) оца и на костка(х) стратѣтъ алѳубо на иньшен игръ (XV ст. *BC* 8);

◇ игра косточная (3) гра в кости: О игра(х) косточны(х) какъ и(м) заповедати (XV ст. *BC* 7 зв.); вес-тиса к игръ (1) див. *ВЕСТИ СА.

ФОРМИ: дав. одн. игръ (XV ст. *BC* 27 зв.); місц. одн. о (на) игръ 3 (XV ст. *BC* 7 зв., 8, 27); в ыгрѣ I (XV ст. *BC* 8); в ыгре I (XV ст. *BC* 31); род. мн. игръ (XV ст. *BC* 30 зв.); місц. мн. о игра(х) (XV ст. *BC* 7 зв.).

*ИГРАТИ *дв. недок.* (1) (що з ким) грати (у що з ким): прото прѣказоуемъ абы земланинъ на(ш) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чужоземьцо(м) косто(к) (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: баж.-ум.сп. 3 ос.одн.ч. абы... не игра(л) (XV ст. *BC* 27 зв.).

*ИГРЕЦЪ ч. (1) ◇ игрецъ косточныи (1) гравецъ у кости: о игрецо(х) косто(ч)ныи(х) ка(к) имъ заповедаю(т) (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: місц. мн. о игрецо(х) (XV ст. *BC* 27 зв.).

І ИГРОВОА (СПРОВЫ) (1): мы александръ воевода... знаменито чини(м) ... оуж есмо просили велеможны(х) паны... ра(д)і хрѳлевской, то е(ст), панъ андри ондрѳво(ш) ись игровоА (!) ... и иньи панове русци, иже мы слѳбуемъ... служити королю его мл(с)ти и стои коруни (Банялів, 1455 *Cost. II*, 769).

Див. *СПРОВА.

ИГОУМЕНЬ, ИГОУМЕНЬ, ИГОУМЕНЬ, ИГОУМЕН ч. (51) (гр. ἰγοῦμενος) игумен: Тые вси села... маегъ держати... Климѳенъ, владыка Луцкій и Острѳскій... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандриты благословити, игумены наставляти (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); се азъ панъ крѣсть да(л) есмь едино село монастыроу нѣмецком(оу) идеже е(ст) игоумен по(п) силоуанъ (Сучава, 1448 *DIR* № 10 б); Я, Андрей Александровичъ... державца кѣвскій на тот часъ што гдръ нашъ король его мльст даль игумену и старцом... мнстря Пустынского двѣ нивки городское земли (Киѳ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Тежь паномъ владычнѣмъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе, а владыцъ Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской, не судити (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: наз. одн. игумень, игумень, ігоумень, игоумен, игоуме(н) (1398 *ДГПМ*; 1429 *Cost. I*, 248; 1443 *Cost. II*, 126; 1453 *Cost. II*, 445; 1467 *СП* № 13; 1470 *BD* I, 150; 1475 *BD* I, 203; 1491 *BD* I, 473; XV ст. *ВОРСР* 179; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); род. одн. игумена (1470 *BD* I, 155; 1500 *АСД* II, № 3); дав. одн. игумену (1401 *АкВАК* III, 2; 1411 *Міх. Аль.*; 1490 *Пам.*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); знах. одн. ігоумена (1481 *ГПМ*); ор. одн. игуменомъ, игоумено(м), ігоуменоу 5 (1341 *ОБРН* 75; 1446 *Cost. II*, 251; 1449 *Cost. II*, 391; 1470 *BD* I, 153; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); ыгумено(м) I (1490 *Пам.*); наз. мн. игоумени (1464 *BD* I, 84; 1470 *BD* I, 150); дав. мн. игуменомъ (1401

АкВАК III, 2); знах. мн. игумены (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); ор. мн. игоумени (1470 *BD* I, 150).

Див. ще ЕГОУМЕНЬ, ИЕГОУМЕНЬ.

ИДЕЖЕ *спол.* (11) (цсл. идеже) (приеднуе підрядні речення) I. (означальні — у постпозиції) де (109): мы петръ воево(д)а... знамѣнито чины(м)... аже... дали есмы нашем(оу) монастыроу о(т) побраты гдѣ естъ хра(м) стѳго архыереа и чудотворца николаы идеже е(ст) егоумень еустатѣе и дали есмы том(оу) вышеписанном(оу) монастыроу четиры челя(ди) циганъ (Дольний Торг, 1444 *D IR* «А» 481); Сего ради мы оу томъ видѣвши их добре произволеніе и доброу лагоду меж нами на то, а мы са есмиоумыслилн... яко да оутврѣдим и оукрѣпим наш мо(на)стирь от Пютнон... идеже ест егоумен по(п) кир Іоасафъ (Сучава, 1472 *BD* I, 169—170); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потврѣдили есмы нашему стѳоу монастыроу о(т) нѣмца, идеже естъ хра(м) възне(с)ніА... дааніе и потврѣж(д)еніА дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost. S.* 230).

2. (місця — у постпозиції) де (2): А хотарь томоу селоу на имъ Беркншещен... по срѣдъ поеница, идеже оупадает друом оу брод старіи топлици (Сучава, 1473 *BD* I, 183—184).

Див. ще ГДѢЖЬ, ИГДЕЖЬ.

*ИДИКГИЕВЪ *прикм.* (1): по тыхъ посланию по идикгиеву посольству вышоль на мене аксакъ темнръ желѣзнаА нога о(т) чорного пѣска (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170). ФОРМИ: дав. одн. с. идикгиеву (1392—1393 *РФВ* 170).

Пор. *ИДИКГИИ.

*ИДИКГИИ ч. (1) (особова назва, тат. Idige, Edige): и ѳще к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди давьдъ ти кнА(з) головнии мои были слуги н... послалисаА одного на има идикгнА до аксакъ темираА на мене ли(хо)го мыслАче (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: знах. одн. идикгнА (1392—1393 *РФВ* 170).

ИДИКЪ ч. (8) (особова назва, стч. Idik, лат. Edigius): Иди(к) жалова(л) на фа(л)ка и(ж) его потщѣва(л) собакою своею а собака его ужоусила а стго (!) менѣльса хро(м) фа(л)ко запрел(л) жебы его не потщѣва(л) идикъ не могль на него досвичи(т) (XV ст. *BC* 27).

ФОРМИ: наз. одн. Идикъ, Иди(к) 4 (XV ст. *BC* 26 зв., 27); I ди(к) I (XV ст. *BC* 27); дав. одн. идѣкови I (XV ст. *BC* 27); I докови I (XV ст. *BC* 27); знах. одн. I дика (XV ст. *BC* 27).

Див. ще ИДІИ.

ИДІИ ч. (2) (особова назва, стп. Idzi, лат. Edigius): идіи о(т)поведа(л) же то(т) франци(к)... за две лете николі емѣ не оупомина(л)са ни однимъ словомъ о тое горженіе мы сказоуемъ тогда идіи зыска(л) а франци(к) страти(л) (XV ст. *BC* 21—21 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. идіи (XV ст. *BC* 21, 21 зв.).

Див. ще ИДИКЪ.

*ИЕВЪЛИЧЬ ч. (1) (особова назва): А прѣ томъ были Светки ра(д) наша кнѣзъ Ива(н) васильевичъ... а ивашко Иевъли(ч) (Луцьк, 1451 *P* 159).

ФОРМИ: наз. одн. Иевъли(ч) (1451 *P* 159).

Див. ще *ИЕВЪЛЕВИЧЬ.

! ИЕГРИЛА (НЕГРИЛА) див. НЕГРИЛЬ.

ИЕГОУМЕНЬ, ИЕГОУМЕНЬ, ИЕГОУМЕН, ИЕГОУМЕН ч. (18) (гр. ἰγοῦμενος) игумен: мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... о(ж) прѣидо(ш) прѣ(д) нами...е(р)мо-на(х) е(в)статіе іегоумен(н) и а(р)хіма(н)дри(т) Бистрычѣвскаго монастырѣ... и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженіе съ оурн(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камінь, 1458 *Міх. Doc.* 121); тое всѣ вышеписанное дали есмо свѣтому нашему монастыроу... где ест іегоумень іеромонах... Мака(р)іе (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. иегоумень, іегоумень, иегоумен, іегоумен, іегоуме(н) (1458 *Міх. Doc.* 121; 1471 *DIR* «А» 527;

1473 *BD* I, 181; 1490 *BD* I, 436; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 148, 154, 162 і т. ін.; *дав. одн. мегоумен(оу)* (1491 *BD* I, 453).

Див. ще ЕГОУМЕНЪ, ИГУМЕНЪ.

*ИЕРАРХЪ ч. (2) (*гр. ierarchis*) иерарх, епископ: мы Стефан воевода ... чиним знаменито... оже благопроизволи господство ми... и оучинили есми въ задоушне свѣтопочивших род(и)телен наших... яко да оутвѣдимъ наш монастырь от Побраты, идеже ест храм свѣтаго иерарха чудотворца николы (Путна, 1471 *BD* I, 158); ю Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣдили есми стои нашей епископуин о(т) радѣвце(х) и идеже е(ст) хра(м) стго ерарха и чудотворца николи... и црکو(в) ис попи (Сучава, 1490 *DC* 146—147).

ФОРМИ: *род. одн. иерарха* I (1471 *BD* I, 158); *ерарха* I (1490 *DC* 146).

*ИЕРОМОНАХЪ *див. ИЕРОМОНАХ.*

! ИЕТЬ (ИМЕТЬ) (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (!) гневъ и мѣсца имееъ ані зарастъ помѣсты ани те(ж) боязнь о правдоу имееъ соу(д) каково(г) имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. *BC* 33 зв.).

Див. ИМѢТИ.

ИЖ¹ *див. ИЖЪ².*

! ИЖ² (НЕ) (2): Ачъ рыцерь алюбо шла(х)та шла(х)тїчно раноу оучини(т) до крови нмѣе(г) емѡ платїтн за ранѡ еї а е(сли) и(ж) (!) рыцерьскыи члвкѣ инно гро(ш)и гривѣна (XV ст. *BC* 29 зв.).

Див. НЕ.

ИЖА *див. ИЖЕ².*

ИЖБЫ, ИЖЬБЫ *спол. (35) (приведуе підрядні речення)* 1. (*додатковї — у постпозиції*) щоб (18): *Téz, ustawilijesmo, iżby w deń tolko zastawa mająt' brati jawno* (Луцьк, 1388 *ZPL* 107—108); *i Waszab miłost żatowali, syły by jeste nam w tom ne szynili, iżby nam peremirjye s nim derżat* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); И мѣщане мовили, ижбы имъ то волно здавна тые малые кожи купити, и тымъ торговали (Луцьк, 1485 *АЛМ* 88); И такожъ слюбыл нам наияснѣшїи Янь Олбрахтъ, крал полскїи... естли бы сѣ пригодило с которого допоушенїа божїего... иж бы мы от нѣкоторого неприятелѣ мощного, которому би мы отператы не могли, та выидемо ис нашей земли... тогда их милости земли да соут отворени нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422); *ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zelpam stubam moyim zawodyt u mni sia wtom krywda wydeła iz by pamisnyk rapa nemiryn Muktas zawet zemli moiey rapu Marku* (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(з відтїнком сумнїву) нїбито, буцїмто (7): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина, ижбы онъ бояръ нашихъ Смоленскихъ... за себе забралъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); и они томоу записоу приганили, рекли и(ж)бы то(г) запись был(л) фа(л)шовы(и) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); Мартинъ жалова(л) на мнкоулоу и(ж) емоу вынѣ(л) не калиты осмь копъ гро(ш)и квалѣто(м)ъ на (до)бровольнои дорожѣ оу торговоюу днин(оу) мїкоула о(т)повѣда(л) и(ж) бы не по правдѣ на не(г) жалова(л) (XV ст. *BC* 31 зв.—32); а коли панъ Петръ вѣзлнл (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбывалъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (*мети — у постпозиції*) щоб (4): а записала есми... къ монастырю Светого спаса въ Кобрыню село Корчичи... игумену Спаскому Андрею и на потомъ иншимъ игуменомъ ижъ бы себѣ держалъ попа, ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); мы великїи кїзь швїтрик(а)л) свѣдомо чинимъ всѣакому... комужъ будетъ того потребно ижъ бы добре вразумѣл иже дали есмо... леньковн зарубнцю таА села в луцкої земли

(Житомир, 1433 *P* 126); Колибы са то дѣяло около свѣта нарожнѣнъ бо(ж)его... тогда коли есмо очивисте с вами оу князствѣ велико(м) были ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певными паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу выслушанью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

3. (*умовне — у препозиції*) (*надае головному реченню значення спонукальної модальности*) щоб (1): Естли бы мистръ сѣ свои(м) закономъ подлогуъ свои(х) ты(х) трои(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу которыхы хотѣлъ оустоупити тадынки о еднање покоя ижбысте з ва(с) и(ж)которыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

4. (*умовно-часове — у препозиції*) якщо б, коли б (1): ижбы есмо тогда нѣкоторыми валками значенитыми с нашнми землами Ако то о(т) татарь... алюбо знамѣнитоу немощю обѣажени... тогда коро(л) и его короуна имает(т) пре(д)реченыи де(н) голдованѣа, на инши ча(с) преложити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).

5. (*означальне — у постпозиції*) щоб (1): никды межи радоу кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжъ скончана ижбы ва(м) алюбо с которого подозрѣнѣа не дооуаю(ч)... в таковыи тадынки оустоупити варовали бысА алюбо стерегли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

6. (*способу дії — у постпозиції*) щоб (1): а остато(к) имает(т) имъ дати... по(д)лоу(г) еднанїа, заноу(ж) та(к) са еднали и(ж) бы прА(д)рече(н)ны, па(н) мѣсц... да(л) по(д)бны день паноу михайлоу (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422).

7. (*підметове — у постпозиції*) щоб (1): але ижъ велможныи стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили... слюбуючи намъ... служити прияти... по(д)лугъ листовъ оца первыхъ и передковъ его якожъ на нихъ досмгъ явно есть выписано ижъ бы такъ вѣрнѣ служити помагати и пристати хотѣлъ а с нами ... вѣрнѣ безо лстн и без хитрости жити (Ланчиця, 1433, *P* 121).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЪ, ИЖЕ², ИЖЕБЫ, ИЖЕТЬ, ОЖЕ, ОЖЪ, АЖЕ.

ИЖЕ¹ *займ. (114) (цсл. иже) (відносний) 1. (живається тїльки в наз. одн. ч. і с., приведуе пояснювальні речення, які виражають додаткове повідомлення до попереднього висловлення)* що (10): яко жъ торговлѣ исталасА купиль панъ вѣтславъ оу вѣки оу васила... и въ его брата... и въ ехъ (!) сноуца оу ленка иже купиль панъ вѣтславъ (Львїв, 1370 *P* 8); А кто имъ пороушит и разорит, того да побиетъ богъ... и да ест подобенъ Иудѣ предателю... крѣвь его на них и на чадахъ их, иже ест и бѣдетъ въ безконечныи вѣкы, амин (Сучава, 1466 *BD* I, 106); па(к) кто сѣ покоуси(т) пороушити того... даанїа... таковїа да есть прокля(т) о(т) га ба... и да... има(т) оучастїе и сѣ онѣмы іоудеие, ежъ възпнїша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х), еже есть и бѣде(т) въ вѣкы (Яеси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (*приведуе підрядні речення означальні — у постпозиції*) який, котрий (99): купиль панъ вѣтславъ... оу васила емоу жъ рѣчють скибичъ (Львїв, 1370 *P* 8); а хто бы то порушилъ после его живота... да будетъ на немъ клятва свѣтыхъ триста и осмнадесять отецъ нже въ Ннкен (Луцьк,

1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); Іо Стефа(н) воевода... оукраси гробъ сѣ(и) своемоу прѣдѣоу Іоанноу старому Стефану воеводу — иже поби оугры на хиндовъ (б. м. н., 1480 *DC* 10); О сирота(х) иже нїко(г) не маю(т) (XV ст. *СЯ* 9); о томъ члвче емоу(ж) не прїганено нїдѣ на соу(д) (XV ст. *BC* 26 зв.); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїдоша прѣд нами... молебннкъ нашъ кир попь Григорїе... и сѣ всѣмн яже о христѣ братїями... и измѣнили сѣ господство мы правоу монастырскоу отниоу (Яеси, 1500 *BD* II, 173);

хто (2): знаменитосто чинимы презь тьнь листь імѣже потребизна нинѣ а потомъ будущимъ того листа (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); да ѣ... за ть(х) дшѣ, их же въспомбнѣхо(м) пр(ѣ)ж(д)е (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

3. (тільки в род. одн. с., вводить вставні речення із знач. побажання нездійснення того, що виражає підрядне умовне) що (4): пак ли бы его жь бѣ не дай хо(т)л бы коли о(т)стати тонь исны кнА(э) корибут(т)... тогда мы со всімъ посольство(м)... хочемы его о(т)стати (Луцьк, 1388 *P* 39); а потАгнет (sic.— *Прим. вид.*) ли король оугорський на нашего господарА... егоже бѣ не даи, тогда мы імѣемъ на его землю потАгнути (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); нижли, егожь боже не да(и), будем ли нмѣти какую налогу на нашу землю... оу томъ миръ не рушит сА (Троки, 1442 *Cost.* II, 719).

ФОРМИ: наз. одн. ч. иже (1454 *Cost.* II, 508; 1466 *BD* I, 106; 1480 *DC* 10; 1487 *BD* I, 310; XV ст. *BC* II, 33 зв.; 1491 *BD* I, 463 і т. ін.); ! яже (1447 *Cost.* II, 288); род. одн. ч., с. егожь 4 (1388 *P* 39; 1404 *P* 70; 1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 719); егоже 2 (1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 719); его жь 1 (1442 *Cost.* II, 719); дав. одн. ч. ему жь, емоу(ж) (1370 *P* 18; XV ст. *BC* 7 зв., 26 зв.); наз. с. еже 3 (1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163; 1500 *Cost.* S. 231); ! иже 6 (1462 *BD* I, 70; 1466 *BD* I, 106; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1479 *BD* I, 222); ! яже 1 (1462 *BD* I, 70); знах. одн. с. еже 1 (1437 *Cost.* I, 541); ! иже 2 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670); наз. одн. ж. яже, таже (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1497 *DC* 8); наз. мн. иже (1393 *Cost.* II, 607; 1429 *Cost.* I, 249; 1431 *Cost.* I, 325; 1443 *ДГСПМН*; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 313; 1489 *BD* I, 378; 1497 *BD* II, 101; 1499 *BD* II, 163; 1500 *Cost.* S. 231); Аже (1457 *BD* I, 5); наз. мн. ч. иже 9 (1395 *GL* 166; 1421 *P* 94; 1435 *Cost.* II, 689; 1439 *Cost.* II, 32; 1453 *Cost.* II, 466; 1457 *BD* I, 5; 1479 *BD* I, 222; 1489 *BD* I, 378; 1499 *BD* II, 149); яже 1 (1500 *BD* II, 173); наз. мн. ж. я(ж) (1458 *Mik. Doc.* 121); наз. мн. с. яже (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211, 217); род. мн. их же (1401 ЗКЕ); дав. мн. имъ (им) же, імѣже (1393 *Cost.* II, 607; 1412 *P* 81; 1414 *P* 85; 1421 *P* 94; XV ст. *BC* 9 зв., 33).

Див. ще ИЖЬ¹.

ИЖЕ², ИЖА спол. (86) (приєднує підрядні речення) І. (додаєткві — у постпозиції) що (72): а мы... ислубуемы за него... иже... вѣре(н) буде(т) королеви и королици (Луцьк, 1388 *P* 39); мы кнА(э) дмитрин олгѣрдови(ч) чинимъ знаменит(т) тымъ листо(м) иже... слубуемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 *P* 43); А се А панъ бенко староста галицький и снАтинський свѣдѣю то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправилъ своихъ женѣ варваръ сто гривенъ на своему сель (Коломия, 1398 *P* 57); Мы ива(н) па(н) сръмскии а староста рускии визнавамы тымъ листо(м) каждому добро(м)у... иже королевскимъ приказаниемъ съдѣли есм(ы) на судѣ (Львов, 1421 *P* 93); А piszete wasza miłost, iże Posol wasz i druhyu Niemickiy posol iedut iz Nimec siudy czerez pazsiu ziemi (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139—140);

мы великий кнзъ швѣтрика(л) свѣдомо чинимъ всАкому... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таА села в луцкої земли (Житомир, 1433 *P* 126); сами порозоумѣти можете коли ани в короунѣ аны въ кнАзѣствѣ велико(м) объличне не были бихо(м) иже в таковы(х) рѣч(а)хъ велика бы была неладность а зъмешканье (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... дали и потвѣрили есмъ хотаръ стому монастырю о(т) молдавци селоу н(х) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); и даль (І) панъ воевода всказалъ к намъ иже отъ сторонѣ поганѣство на хрестия(н)ство наступаєт (Вільна, 1493 ОПВВ); уставляемъ иже ка(ж)ды(и) рыцерь алюбю просты(и) землинь коли хороужь(ви) по(д)несоужъ што

умель своего местца стере(ч) (XV ст. *BC* 10 зв.); Ино за то тебе прятелю нашему дякуемъ, иже еси въ томъ нашомъ деле послалъ тамъ къ нему своего посла (б. м. н., 1498 *BD* II, 413).

2. (причини — в препозиції) тому що, оскільки (7): иже из многы(х) соудовъ одна жалоба быває(т) розно соужена прото мы хотАчї имети ведомыи соудья уставляемъ одинъ у краковской землі а друо(г)и у соудомірьскыи наш соудья имееъ быти (XV ст. *BC* 12 зв.).

3. (ознакальні — в постпозиції) що (3): И о(т)писалъ есмъ своей женѣ Кѣгни марїи... свою очиноу и свою vyslougoу. Иже есмъ vyslouжи(л) на свои(х) г(с)дарехъ своею вѣрною слоужбою (Київ, 1446 *P* 154); И слухи насъ еще тыи доходятъ... иже весь вжо въ готове (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

4. (умовно-часові — в препозиції) якщо (1): иже то што жь коли вси землане имуть давати дань оу татары то серебро имѣють такоже тыи люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20).

5. (способу дії — у постпозиції) що (1): а то тако иже предреченыи па(н) кро(л)... имає(т) на(с) пред(л) ты(м) днемъ голдования два алибо три м(с)цѣ обыслати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).

6. (підметові — у постпозиції) що (1): Не есть то дн(в) ани новина иже писа(л) такни рѣчи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЬ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЬБЫ, ИЖЕБЫ, ИЖЕТЬ, ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

! ИЖЕ³ (?) (1): а так то справил иж она волна по своемъ животе тые имена отдати тому, кому хочет и обернути иже подлуг своей воли (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

! ИЖЕ⁴ (ИДЕЖЕ) (1): мы петръ воевода... знаменито чинимъ оже... оучинили есмъ въ задшіе стопочивши(х) родители наши(х) и за наше здравіе яко оутвѣдимъ на(ш) монастырь о(т) польноу иже е(ст) хра(м) стго николя (Поляна, 1448 *D/RA* 491).

Див. ИДЕЖЕ.

ИЖЕБЫ спол. (1) (з пропуском підрядного речення у заголовку одною з параграфів статуту) (приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції) нібито: хто приганї соуд(и) на соуде сАдАчому ижебы (XV ст. *BC* 34).

Див. ще ИЖЬБЫ.

ИЖЕТЬ, ИЖЕТ спол. (6) (приєднує підрядні речення) І. (додаєткві — у постпозиції) що (5): мы великий кнАзъ Александр... чинимъ знаменито... ижет видеъ есм... слоужбою намъ... кнАзА Михайла Васильевича и мы... дали есмо емоу имене в Лоуцкомъ повете (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); Я кнА(э)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есм... имене на Волыни свое власное (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

2. (способу дії — у постпозиції) що (1): продал есм емо... так, ижет он волен... кому оусхочет продати... або заменити (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЬ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЬБЫ, ИЖЕБЫ, ИЖЕ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ИЖЬ див. ИЖЬ².

ИЖЬБЫ див. ИЖЬБЫ.

ИЖЬ¹ займ. (8) (відносний) (приєднує підрядні речення ознакальні — у постпозиції) який, котрий: а приписалъ есмъ микитино дворище т кому жь (!) дворищу къ перемышльскому нжь было на двое але А дальъ за одно (Казимир, п. 1349 *P* 3); Коу вѣчноу рѣчи и памѣАти гды(ж) покоя и сладкость, иже е(ст) на(д) вшытки смыслы, жадни сѣа не о(т)хилоАе(т) (!) едно о всѣмъ, члїкъ неславныи то по дѣла (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737); про тож и мы, иж инша звѣрАта розоумом и смыслом проходимо, от родителей нашихъ обычаев цногами ошлАхтеных и похвалныхъ отстоуповати не имаємо (Сучава, 1462 *BD* II, 283).

ФОРМИ: наз. одн. с. ижь (п. 1349 *P* 3); наз. одн. ж. ижь (1448 *Cost.* II, 737); наз. мн. иж, и(ж) (XV ст. *BC* 24 зв.;

1462 *BD* II, 283); наз. мн. ч. **иж, ижь, и(ж)** (XV ст. *BC* 8 зв., 27 зв.; *СЯ* 43 зв.; 1452 *Cost.* II, 462).

Див. ще ИЖЕ¹.

ИЖЬ², ИЖЬ, ИЖ, ! ОУЖЕ спол. (138) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*додаєткві — у постпозиції*) що, щоб (106): *Tež ustawiljesmo, iż ... nie majet' prisiahati na desiateterom boží prikazani* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); а виволиль то па(н) коль филь мАковичь... ижь оу тои половици дьднины... нь можь(т) габаты филь а ни его братьА (Галич, 1409 *P* 74); *My Witold... szynim znaminito... iż dali iesmo sluzi naszomu Pawłu seliszcze naszo Nowostawce* (Ужів, 1420 *AS* I, 25); а тыхъ всьхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листо(м) ижь имьбеть нашъ мылыи приятьль стефанъ воевода... свою землю волоскую всю держати (Ланчиця, 1433 *P* 124); *A piszete wasza miłost, iż i kniaź Szwitrykhaŭto u tomže regetmiry byt* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139); *мы великий княз Швитрикгайл... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченому Калеику у житомирском повете село Бурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34); Пишемъ вашей милости, ижь биль намъ чоломъ попь Вавила отъ светого Спаса отъ Стольпа (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); даемъ ва(м) вьда(т) ... и(ж) хто боуде(т) ... держа(т) чела(д) немецкую... бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемисьль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А далє слобуем, нж всьхъ посполито и особ листы и записы... предков наших воевод молдавских... с полностью эдержим и заковамо (Сучава, 1462 *BD* II, 285); Онн поведили, ижь з нами соуграничники Волчкєвичи и Ивашковцы и Клєпачи (Лукония, 1478 *AS* III, 17); и тотъ Есько Рабєєвичъ и тоє передъ нами созналъ, ижь вжо ему Нисанъ тыи стумьбреты заплатилъ подлє нашего суда (Краків, 1489 *РИБ* 432); и на(д)то ещє Оє(д)ко сла(л)ся пна миколая радивилевича воеводу вилєньского канцлєра нашего а на пна ю(р)А папювича намєстника полюцького ижь тая рєчь имь звєдома (Вильна, 1499 *ВФ*).*

2. (*причини — у постпозиції*) тому що, оскільки (11): *мы сказоуемъ яново свидє(ч)ство имєє(т) свиди (!) припоущєно и(ж) гдъ на оулици петрь яна гониль и раниль не борониль петрь своего живота але мьстѣ учиниль (XV ст. *BC* 18 зв. — 19); Петрь жалова(л) на соуд(у) и(ж) несправедливне его соудиль (XV ст. *BC* 23); ино я ис того брата своего вызволяю. иж естъ невинєнь (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18);*

(*у препозиції*) тому що, оскільки (1): але ижь велможныи стефанъ... пришоэль за сА ку доброй памАти не хотАчи зостати оу вниь оца своего... просиль на(с) а быхомъ ему о(т) пустили (Ланчиця, 1433 *P* 121).

3. (*підметові — у постпозиції*) що (10): *ПрїгожаєтсА частокро(т) и(ж) из наши(х) землА(н) не о(т)бываю(т) своєи чти чинАтсА розбоиници... а оу на(ш) у велікы(и) гнєвьхъ оупадаю(т) (XV ст. *BC* 28—28 зв.); колик(о) сА пригодить ижь поидеть к(то) за своємъ злодєємъ горАчи(м) пыто(м) ... а которого чоло(в)кА обвини(т)... тогда право ему маєт(ъ) быти (Галич, 1435 *P* 134).*

4. (*способу дії — у постпозиції*) що (5): *Мы Александръ... ведомо чинимо... ижь... права и вольности... надаемъ и позволяемъ, яко нижей описано такъ выражаемъ. Ижь... на пляцахъ тыхъ... жадныхъ податковъ... давати не мають (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 26—27); О часты(х) простѣпка(х) борзость быває(т) добрая але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаєть быти розоумно ро(з)патрена и(ж) соудья имєє(т) вси жалобы ро(з)мысли(ти) (XV ст. *BC* 17 зв.); а так то справил иж она волна по своємъ животе тыє именА отдавати тому, кому хочєт (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).*

5. (*означальні — у постпозиції*) що (2): а каза(л) твоє(и) мл(с)ти поведити прыгодоу нашу... нжь о(т)ца нашего... Казимєра короля пол(с)кого... богъ доушу его млти с того света собралъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

6. (*у сполуч. т а к ъ и ж, наслідкові — у постпозиції*) так що (2): *мы Іо Стефан воевода... знаємо чиним... яко коли... нь котораА неприязнь... была межє нами и межє... Яном Олбрахтом... кралєм полским... и тыми часы его милость... нам всєи мєрзАчки и шкody и кривды... отпоустиль... Такъ иж межє нами и межє... паном Яном Олбрахтом... имаєт быти покoуи и мир вьчнии так иж и от тых мьстъ и на потом (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).*

7. (*вводить вставне речення*) що (1): а пакли быхмо тыхъ записовъ передъ рєчєныхъ... не дали... ижь того бѣ не даи, тогда тыь оуєь записы... чинимо... скажєныѣ и жломьленьѣ (Львєв, 1436 *Cost.* II, 707).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЕ-БЫ, ИЖЫ, ИЖЕТЬ, ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ИЗ *див. ИЗЪ.*

***ИЗАБИТИ** *див. ЗАБИТЬ.*

ИЗБАВИТИ, ИЗБАВИТЬ *дієсл. док. (2) ◇ горла избавити (1), избавить горла (1) див. *ГОРЛО. ФОРМИ: инф. избавити I (1435 P 132); избавить I (1434 P 130).*

ИЗБАРАЗКІЙ *див. ЗБАРАЗСКИЙ².*

ИЗБАРАЗЬКІЙ *див. ЗБАРАЗСКИЙ².*

***ИЗБЕГАТИ** *дієсл. недок. (4) (цсл. избѣгати) вибігати: который съ соуда избегають во гнєвь (XV ст. *BC* 5 зв.); ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. избегають I (XV ст. *BC* 5 зв.); избегаю(т) I (XV ст. *BC* 11); збѣгают I (XV ст. *BC* 11); ! збѣга I (XV ст. *BC* 11).*

***ИЗБЕЖНЫЙ** *прикм. (1) (який відступив від чогось) забудлий: а кто би хотАль пороушити сє наше даніє и потврѣж(д)єніє... да є(ст) проклАть о(т) вьсєдрѣжитєлА ба и о(т) прѣч(с)тїА его мтрє... и да є(ст) подобєнь иудѣ прѣдатєлю избежному арїи (Сучава, 1440 *Mh.* 208).*

*ФОРМИ: дав. одн. ч. избежному (1440 *Mh.* 208).*

ИЗБИШЧА *ж. (2) (назва села на Буковині): и тако(ж) потвержаемъ ему его села... на имь прокопъне... и избишча (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); там мы видѣвшє е(г) правую и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми ему... села на имь... прокопъни... и избишчоу (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).*

*ФОРМИ: наз. одн. избишча (1453 *Cost.* II, 472); знах. одн. избишчоу (1455 *Cost.* II, 540).*

***ИЗБЛАНСКИЙ** *прикм. (1): Би(л) намъ чоломъ конюши(и) нашъ дво(р)ны(и) намєстникъ изблА(н)ски(и) па(н) ма(р)тинъ хрєбтови(ч) и проси(л) в насъ дву(х) и члвогов(д)скомъ повете (Луцьк, 1497 *ПМХ*).*

*ФОРМИ: наз. одн. ч. изблА(н)ски(и) (1497 *ПМХ*).*

*Пор. *ЗЪБЛАНЫ.*

***ИЗБРАТИ** *дієсл. док. (309) (цсл. избѣрати) избрати: Се же коли сна моего избємьлтсА... валфромья а по его животъ кого бѣ избѣреть... и стѣи никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмь и своєю братиєю (б. м. н., 1350 *P* 8); А по нашемъ животъ, кто боудеть господарь нашей земли, от дѣтей наших или от нашего родоу, или пакъ боуд кого богъ избєреть господаремъ быти нашей земли молдавской, тот бы не пороушилъ нашего даанїа (Ясси, 1506 *РД* II, 173—174).*

*ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. избєре(т), избєрет 204 (1414 *Cost.* I, 112; 1436 *ВАМ* 34; 1441 *ДВАС* 35; 1448 *Cost.* II, 366; 1453 *Cost.* II, 494; 1462 *Cost.* D. 12; 1473 *BD* I, 182; 1480 *BD* I, 245; 1490 *BD* I, 401 і т. ін.); избєреть 73 (1420 *Cost.* I, 136; 1426 *Cost.* I, 178; 1429 *Cost.* I, 259; 1433 *Cost.* II, 594; 1437 *Cost.* I, 536; 1439 *Cost.* II, 62; 1442 *Cost.* II, 93; 1446 *Cost.* II, 241; 1455 *Cost.* II, 550; 1489 *BD* I, 377 і т. ін.); избєреть, избѣреть 32 (1350 *P* 8; 1414 *DIRA* 441; 1432 *Cost.* I, 388; 1436 *Cost.* I, 455; 1442 *Cost.* II, 88; 1472 *BD* I, 170; 1479 *BD* I, 222; 1484 *BD* I, 286; 1487 *BD* I, 296; 1489 *BD* I, 367; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.).*

***ИЗБРАТИ СА** *диесл. док.* (162) виявится: мы александр воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинный слоугы наша никыта и добре зографи дали есмы имь... два села... што бы имь оурик съ въсьмь доходомь нмь и дбтемь и(х)... и племени и(х) кто са изберець ближе непоурошено николиже на въкы (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); а мы ... есмы дали и потврдили... како да ест им от нас оурик и съ въсем доходом, им и дбтем их... и въсеому родоу их, кто са им изберець наближний, непоурошено николиже на въкы (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. сА (сѣ)... избере(т), избере(т) 127 (1428 *Cost.* I, 209; 1433 *Cost.* I, 350; 1442 *Cost.* II, 96; 1458 *BD* I, 20; 1462 *BD* I, 52; 1475 *BD* I, 206; 1480 *BD* I, 241; 1488 *BD* I, 323; 1492 *Cost.* S. 162; 1500 *Cost.* S. 234 i т. ин.); сА (сѣ)... изберець 18 (1415 *Cost.* I, 121; 1479 *ВАН* 62; 1480 *BD* I, 243; 1484 *BD* I, 306; 1488 *BD* I, 325; 1490 *BD* I, 392; 1493 *BD* II, 22; 1495 *BD* II, 82; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175 i т. ин.); сА (сѣ)... изберець 16 (1420 *Cost.* I, 135; 1427 *Cost.* I, 196; 1429 *Cost.* I, 270; 1431 *Cost.* I, 317; 1451 *Cost.* II, 403; 1468 *BD* I, 126; 1482 *BD* I, 260; 1491 *BD* I, 456; 1495 *BD* II, 47; 1500 *SD* 7 i т. ин.); се... избере(т) 1 (1479 *Cost.* S. 101).*

***ИЗБЪГЪ** ч. (1) утїкач. а за избѣга можемь его добыти и выдати (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *знах. одн. избѣга* (1352 *P* 6).

***ИЗВАРЕЦЪ** ч. (2) (*особова назва*): ино мы видѣвши и(х) доброую волю и еднане и заплату а мы тако(ж) есми далї... тое пра(д)реченое село на има мунте слоузѣ нашешоу иоаншио изварецоу (Нямц, 1466 *DIR* «А» 519).

ФОРМИ: *дав. одн. изварецоу 1 (1466 *DIR* «А» 519); изварецоу 1 (1466 *DIR* «А» 519).*

ИЗ ВѢКА *див. ИЗ ВѢКА.*

ИЗ ВЕКОВЪ *присл.* (1) з давнього часу, здавна, одвіку: Слоуги ꙗ на(и)ма Олизаровичи из веко(в) слоужать о двоу коне(х) и(з) слоугоу (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

*Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКЪ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВѢКУ.*

ИЗВЕРЗАТИ *диесл. недок.* (1) (*цсл. изврѣзати*) (кого) усувати, вигаяти: Тые вси села... маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентий... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандриты благословити... а соблазны творящихъ изверзати, церкви освесчати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *инф. изверзати* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ИЗ ВИКА *див. ИЗ ВѢКА.*

ИЗВОЛЕНІЕ с. (8) (*цсл. изволение*) 1. воля (7): Изволеніемь отца, поспьшеніемь сына и съвршеніемь свѣтаго доуха, се азъ... пань Игнатіе... оже... къ свѣтагоу мѣстоу свѣтаго... благовѣщеніа... дали есми трой двери от дамакы чръвеной зъ златом (Молдовия, 1462 *BD* I, 70); изволеніемь божемь мы есмо господарь земли молдавской (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

2. дозвіл (1): О (!) ніхто не можетъ коупити ше(л)тїства безъ изволенія брата своего (XV ст. *BC* 8).

ФОРМИ: *наз. одн. изволеніе* (1476 *BD* I, 216); *род. одн. изволенія* (XV ст. *BC* 8); *ор. одн. изволеніемь, изволеніемь* (1462 *BD* I, 70; 1467 *BD* I, 120; 1476 *BD* I, 211, 215, 216; 1485 *BD* II, 371).

*Див. ще *ДОЗВОЛЕНЕ, *ПРИВОЛѢНЬЕ, *ПРИЗВОЛЕНЬЕ, ПРИЗВОЛЕНІЕ.*

Пор. *ИЗВОЛИТИ.

***ИЗВОЛИТИ** *диесл. док.* (2) (*цсл. изволити*) 1. (шо) дозволити, зволити (1): тежь то изволи(л) есмы ему аж бы его аж бы коли нѣкото(р)а(а) пригода ему ста(л) тогды има то село замѣни(т) (Львїв, 1399 *P* 59).

2. (*чим*) захотїти, забажати (1): мы александр воевода... знаемо чини(м) смѣ листомь нашнмь понеже изволили есмы добрїемь нашнмь оумьсломь и дали есмы монастыроу оуспеніоу прѣ(с)вѣты богородици... двѣ паськы (*sic.* — *Прим. вид.*) (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. изволили есмы, изволи(л) есмы* (1399 *P* 59; 1431 *Cost.* I, 325).

*Див. ще *ЗВОЛИТИ, *ПОВОЛИТИ, *ПОЗВОЛИТИ, *ПОЗВОЛЯТИ, *ПРИВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛЯТИ, *ПРОИЗВОЛИТИ.*

***ИЗВОРЪ** ч. (9) (*болг., молд. извор*) джерело: и тако(ж)... даемь стоמוу монастырю молдавици посадоу... и съ оусими приходы и хотаре(м) и изворы (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453); И еще сми (п)отврдили монастыроу от Пouthнои и бракишоу около монастырѣ: Соучава съ оусими еи изворами (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн. извора* (1490 *ДГСХМ*); *ор. одн. изворо(м)* (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн. на извороу* (1453 *Cost.* II, 454); *знах. мн. извори* (1488 *ДГСВМЩ*); *ор. мн. изворами* 2 (1488 *ДГСВМЩ*; 1490 *BD* I, 420); *изворы* 1 (1453 *Cost.* II, 453); *извори* 1 (1488 *ДГСВМЩ*).

ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВИКА, ИЗ ВѢКА, ИЗЪ ВѢКА, ИЗВѢКА, ИЗЪ ВИКА, ИЗЪ ВѢКА *присл.* (301) здавна, споконвіку, одвіку: то все есмо потвердили... слузѣ нашому вѣрному ходкови быбелскому... съ всѣми границями яко из вѢКА, вѣчно прислушало к тым селумь (Судомир, 1361 *AGZ* 6); италоса при державѣ пана оты старости рускоб зль (!) оже купилѣ пань вѣславъ дмитровъски дворище исъ землею (так. — *Прим. вид.*) яко из вѢКА слухало к тому дворицоу (Львїв, 1370 *P* 18); тако есмо оуѣхали вїдѣць и земѣны по лисичи бро(д) яко было из вѢКА и вызнано (Погоничі, 1422 *P* 98); и мы ему дали... тая села...со всимь съ тымь, што къ нимь ізъ вѢКА и здавна слухало и тягло (Кїїв, 1437 *АкЮЗР* I, 12); што(ж) ізъ вѢКА к то(м)у рычеговоу прислухаеть то и нїѣ имаеть Слоухати (Луцьк, 1448 *P* 148); А хотар томоу вышешанному селоу... да ест... по коуда из вѢКА оживали (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

*Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКЪ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВЪ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВѢКУ.*

ИЗ ВѢКУ *присл.* (2) здавна, споконвіку, одвіку: мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемь наше село надѣво... со всѣмь оужиткомь како к нему из вѢКУ прислушало (Львїв, 1399 *P* 59); а такъ даемь ему... с вѣчными границами како широ(к) и долго што к тои корчѣмь из вѢКУ слухало и слоушаеть (Медика, 1407 *P* 72).

*Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКЪ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВЪ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВѢКУ.*

ИЗ ВАКА *див. ИЗ ВѢКА.*

***ИЗГАДАТИ** *див. *ЗГАДАТИ.*

***ИЗГИНОУТИ** *див. *ЗГИНОУТИ.*

***ИЗГИНЖИ** *див. *ЗГИНОУТИ.*

***ИЗГІНОУТИ** *див. *ЗГИНОУТИ.*

***ИЗГОДИТИ СѢ** *див. *ЗГОДИТИ СА.*

***ИЗГОДИТИ СА** *див. *ЗГОДИТИ СА.*

***ИЗГОРИЩЕ** с. (1) згарище: а хотары оунгоурь(номь) от бакова поченши о(т) врѣха... та оузлисемь о(т) тоудора гори на конецъ по(лѣ)на изгорища о(т) крѣлигатою, та прости оу потокъ (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64).

ФОРМИ: *род. одн. изгорища* (1409 *Cost.* I, 64).

***ИЗГОРЪТИ** *диесл. док.* (1) (*цсл. изгорѣти*) згорїти: а прївнлїе шо нмали они от оуиков наших... а тоти их привилїа пожегла оу дом Бьлошев от Боудещи, коли емоу изгорил дом (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. изгорил* (1488 *BD* I, 323).

***ИЗГЫБНУТИ** *диесл. док.* (1) (*цсл. изгынѣти*) пропасти, зникнути: и азъ тежь записываю тую ц(е)рков на клашторь по отца своего записано занеж отца моего запис в тьи валки изгыблѣ (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. изгыблѣ* (1443—1452 *AS* I, 39).

*Див. ще *ЗГИНОУТИ.*

***ИЗГЪРЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы панове господарь нашего, илїи воеводы, на има...

пань стань бырличь вороницьскыи ... и пань сима миханлашевь о(т) изгърць... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ велемъжнїи илїашъ воевода... кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... оучини(л)... мы также иже повинни есмы его воли пристати (Львїв, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: *род. изгърць* (1436 Cost. II, 701).

ИЗДАВНА *присл.* (32) здавна, відавна, з давнїх часів: гъмь мы видѣше и(х) правою и вѣрноую слоужбою до насъ... дали есми имъ... двѣ сель... и съ оусими полѣнамъ... и миходрею що къ нимъ тагло... издавна (Сучава, 1428 Cost. I, 202); а покутская земля какъ издавна слушала съ своею границею из вѣка наша такъ и тагнетъ (Ланчиця, 1433 P 125); Дали есмо и записали владницъ орменскому под Луцком село... на имя Цѣпорово... со всимъ с тымъ, што к тому селу издавна слушаеъ (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); а се zde емужъ са Маневъ досталъ съ всеми присельки и съ селищи, што к тому двору издавна слушало (Манів, 1478 AS I, 76); Бил намъ чолом... Аньдрей Пражовський и поведиль перед нами, штож, люди его въ Завско(и) волости на имѣ Шершневичи издавна даивали в ключъ Киевський ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69); Я боудга(к) лиснчи(н) сын(а) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж)... па(н) лисица записа(л) бы(л)... поусты(н)скомоу монастырю половиною селища ивони(н)цов... со вси(м) ... што к тому селищю издавна слоухало (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

Див. ще **ЗДАВНА, ИЗДАВНО, *ОТДАВНА.**

ИЗДАВНО *присл.* (1) здавна, відавна, з давнїх часів: а о(т) сукна и о(т) плотна... имаю(т) платити мыта, яко бы(л) право издавно (Сучава, 1448 Cost. II, 741).

Див. ще **ЗДАВНА, ИЗДАВНА, *ОТДАВНА.**

ИЗДЕРЖАТИ *див. ЗДЕРЖАТИ.*

ИЗ ДОЛОУ *присл.* (8) знизу: А хотаръ Драгосинешомъ... почениши от издолю... до верха (б. м. н., 1426 ВАМ 22); А хотар той третой част от село... почениши из долоу от похребъ та прости на дил (Сучава, 1495 ВД II, 78).

**ИЗДРЪЖАТИ* *див. ЗДЕРЖАТИ.*

ИЗЕ *прїйм.* (1) (з ор.) (виражае об'єктні відношення — *вказуе на супровід одних предметів іншими*) *изо, із, зі*: а записала есми по души его князя небошика... къ монастырю Светого Спаса въ Кобрыно село Корчичи, и зе всими доходы (Кобринь, 1401 АКВАК III, 2).

Див. ще **ЗЕ¹, ЗЪ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.**

***ИЗЕХАТИ СЪ** *дієсл. док.* (і) з'їхатися: <А коли бы са пригодили которїи кривди людем и подданым...> прїталаъ наше(го) Александра великого кнѣзь... ино нашим старо(ст)ам и вѣднц(ком) граничним <обославши са съ обоу сторон изех>ати съ на границах (Сучава, 1499 ВД II, 443).

ФОРМИ: *інф.* (изех)ати съ (1499 ВД II, 443).

**ИЗИСКЪ* *див. ИЗЫСКЪ.*

***ИЗИМАТИ СА** *дієсл. док.* (1) (цсл. изиматиса) (?): Се же коли сіа моего изьемльтса ~ (так.— *Прим. вид.*) валфромья а по его животь кого бь избьреть и стьти никола тому все (то) што к цѣ(к)ви предаль есмъ и своею братнею (б. м. и. 1350 P 8).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. *одн.* изьемльтса (1350 P 8).

***ИЗИТИ** *дієсл. док.* (3) (цсл. изити) (від чого, з чим, без чого) **1.** взяти початок, виникнути, вийти (1): а изше(д)ше о(т) того корене и плѣмень... никто да нъ воленъ продати ѿ ни на мнзовѣ ни на малъ (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

2. вийти, виїхати (1): они да си изидоу(т) съ всѣмъ сво-и(м) товаро(м), до и(х) земли без вськои забавъ (Васлуй, 1437 Cost. II, 709);

◇ зъ свѣта того изити (1) *див. *СВѢТЪ.*

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. *одн.* ч. изшоль (1401 АКВАК III, 2); *нак. сп.* 3 ос. *мн.* да изидоу(т) (1437 Cost. II, 709).

Див. ще **СЪИТИ.**

***ИЗЛЕМЪ** *ч.* (3) (назва пагорбка у Молдавському князівстві): а друугъ хотаръ друугомоу селю о(т) оустіе пото-

ко(м) гори... оу и(з)лемь до доуба могшла, из(л)емь, на и(з)лемь могилоу (б. м. н., 1400 Cost. I, 37).

ФОРМИ: *наз. одн.* из(л)емь (1400 Cost I, 37); *знах. одн.* и(з)лемь (1400 Cost. I, 37).

**ИЗЛОМІТИ* *див. *ЗЛОМИТИ.*

***ИЗЛОМЛЕНІЕ** *с.* (1) порушення, недодержання, зламання: а которынъ то листы и записы хочемъ имѣти въ оусьхъ рѣче(х) и члонкохъ... досвѣдчаючи тымъто нашимъ снмъ листомъ на вѣчныи часы мощи держати и ховати вѣрно, безъ порушеньїа и безъ изломленїа (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713).

ФОРМИ: *род. одн.* изломленїа (1439 Cost. II, 713).

*Пор. *ЗЛОМИТИ.*

***ИЗМАЛОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Измайлово у Волинській землі*): мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прьдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортовую Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* Измаловскую (бл. 1500 АСД II, № 4).

**ИЗМЕНА* *див. *ИЗМѢНА¹.*

**ИЗМЕНИТИ* *див. *ИЗМѢНИТИ.*

**ИЗМИНА¹* *див. *ИЗМѢНА¹.*

**ИЗМИНА²* *див. *ИЗМѢНА².*

***ИЗМОВИТИ** *дієсл. док.* (1) (з кнм) домовитися, договоритися: але на после измовили есмо и втокъмели есмо ись послы твоей милости, абыхъ оучинилъ твоей милости нашъ листь и подъ нашою прьсягою (б. м. н., 1496 ВД II, 401—402).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. *мн.* измовили есмо (1496 ВД II, 401).

Див. ще **ЗМОВИТИ СА, *СМОЛВИТИ.**

***ИЗМѢНА¹** *ж.* (10) (цсл. измѣна) **1.** заміна, обмін (1): н то имѣ(м) еи мл(с)ти о(т) сего часоу держати непорушено изминою за хоти(н) (Хотин, 1455 Cost. II, 774);

дати и з м ѣ н о у (8) *див. ДАТИ 2.*

2. змѣна, переміна (1): Ачь по(д)лоугъ часовъ розны(х) обыча(и) и учи(н)кы члѣвчи измены колижъ каждьмоу члѣвоку въ его доспехоу во его щюдностї и во его сїль не е(ст) досьтъ окрашенїа колї не боудеть правы окрашень (XV ст. ВС 9 зв.— 10).

ФОРМИ: *знах. одн.* измѣною 7 (1490 ВД I, 436; DC 148; ДГСХМ; 1499 ВД II, 162; 1500 ВД II, 173, 174); *изминою* 2 (1455 Cost. II, 774; 1490 DC 147); *наз. мн.* измены (XV ст. ВС 9 зв.).

***ИЗМѢНА²** *ж.* (4) ◇ быти въ измѣною *див. БЫТИ¹.*

ФОРМИ: *знах. одн.* измѣною 2 (1442 Cost. II, 716; 1445 Cost. II, 726); *изминою* 1 (1445 Cost. II, 726); *измену* 1 (1442 Cost. II, 719).

Див. ще ***БЕЗМѢНА.**

***ИЗМѢНИТИ** *дієсл. док.* (4) (цсл. измѣнिति) **1.** (що, що з ким) замінити (3): Пакъ господство мы даль сѣмъ имъ чьтири села измѣною за тоти села... и привилїе от Александра воеводї дѣда нашего ещѣ есмо имъ дали що на тоти села, що былъ измѣнилъ тоти двѣ села дадъ нашъ Александръ воевода от Бистричьскаго монастыра (Гирлов, 1499 ВД II, 162); прїидоша прѣд нами... попь Григорїе... и съ вѣсьми яже о христѣ братїями... и измѣнилъ сѣ господство мы правую монастырскоую отниною (Ясси, 1500 ВД II, 173).

2. (що) порушити, зламати (1): а толко измени(т) оলেখно слою поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 P 42).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. *мн.* измѣнили (1499 ВД II, 162; 1500 ВД II, 173); *пперф.* 3 ос. *одн.* ч. былъ измѣнилъ (1499 ВД II, 162); *майб.* 3 ос. *одн.* измени(т) (1388 P 42).

**ИЗНАИТИ* *див. *ЗНАИТИ.*

**ИЗНАИТИ СА* *див. *ЗНАИТИ СА.*

**ИЗНАНІЕ* *див. ЗНАНІЕ.*

ИЗНИЖЕ *див. ЗНИЖЕ.*

ИЗО *див. ИЗЪ.*

ИЗОРАТЬ *дієсл. док.* (1) (що кому) виорати, зорати: а коли оу немецкомъ правъ кметъ осадь(т) тогда не можетъ о(т)ити о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оу мѣсто себѣ кмета такъ богато(г) ка(к) себѣ о(т)са(ди)ть (!) алюбю пола емоу изорать (XV ст. *BC* 39).

ФОРМИ: *інф.* изорать (XV ст. *BC* 39).

Див. ще *ОРАТИ, *ПООРАТИ, *ПРООРАТИ.

***ИЗОСТАВАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*цсл.* изостати) залишатися, оставатися: Коли прігожаеця по смрти оѣве н(ж) дѣвки не имѣючи роженое бра(т)и изоставаю(т) въ имени, находя(т)са имъ такимъ дѣвкомъ опекальникі што(ж) и(х) хотять пнѣзми о(т)правити коли замоужъ поидоуть аби имение о(т)рималі (XV ст. *СЯ* 41).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. *мн.* изоставаю(т) (XV ст. *СЯ* 41).

Див. ще ЗОСТАТИ 1, *ЗОСТАТИ СА 1.

ИЗОСТАВИТЬ *дієсл. док.* (6) (*цсл.* изоставити) (кого, кого в чім,кого по кому) залишити, оставити (4): а ньколи бы тѣжъ иншии котрыи коли пановъ г(с)п(д)ри наши алюбю иншии хотьлі и(х) зостати (!) мы слюбуемъ не оставати

(Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); а о(т)ць по смрти тымъ то дѣтемъ и то (!) жене боудь(т) лі ее вола можетъ изоставити опѣкательника оу томъ имени докоуль доростоуць дѣти ты(х) ль(т) (XV ст. *СЯ* 40 зв.); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не зоставитъ по себе сыновъ и шадковъ музского полу то его половица того села Осекрова на того маецъ спасти который ся останеть и на его шадки музского полу (Троки, 1498 *ГВКОО*);

◇ при чсти зоставити (2) *див.* ЧЕСТЬ 2.

ФОРМИ: *інф.* изоставити 1 (XV ст. *СЯ* 40 зв.); ! зостати 1 (1448 *Cost.* II, 738); *перф.* 1 ос. *мн.* есмо зоставили (1495 *АЛМ* 83, 84); *майб.* 3 ос. *одн.* зоставити 1 (XV ст. *BC* 29 зв.); ! заставити 1 (1498 *ГВКОО*).

Див. ще *ЗОСТАВЛЯТИ, *ЗОСТАВОВАТИ, ЗОСТАТИ 1,

ЗОСТАТИ СА, ОСТАВАТИ, ОСТАВИТЬ 1, *ОСТАВОВАТИ.

*ИЗОСТАТИ СА *див.* *ЗОСТАТИ СА.

ИЗОСТАТЬ *див.* ЗОСТАТИ 1.

*ИЗРАДА *див.* *ЗРАДА.

! ИЗРАДУЮ (ИЗРАДЦЮ) *див.* *ЗРАДЦА.

*ИЗРАИЛЬ *ч.* (1) (*особова назва, цсл.* Издраиль, *гебр.* Yisrael): продали есмо мыт Звигольское и корчму... Израилу... на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

ФОРМИ: *дав. одн.* Израилу (1488 *РИБ* 222).

ИЗРАНА *присл.* (4) зранку: соудїи имаец(т) бытї израна потрзвю соуд(д) соуд(д) израна алюбю до обѣда алюбю да (!) полоудни имаец(т) бытн соуженъ (XV ст. *BC* 6).

*ИЗРЕЧИ *дієсл. док.* (1) (*цсл.* издрещи) сказати: И елико изрекѣт вашей милости от господства мн, а вы о вѣсем въ роуите их, яко быхмо самы съ вашим милостїем говорили (Дольний Торг, 1475 *ВД* II, 336).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. *мн.* изрекѣт (1475 *ВД* II, 336).

*ИЗРОУБАТИ *дієсл. док.* (1) (що) зрубати: Оуставляемъ и(ж) за ка(ж)ное дерево оwoць имаючи а боуде(т) ли изроубано алю (!) скажено вї гро(ш)и заплатит(т) шкодоу а вины еї (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *майб. пас.* 3 ос. *одн.* с. боуде(т)... изроубано (XV ст. *BC* 32).

Див. ще *ЗРОУБИТИ, *ПОРОУБИТИ, РОУБАТИ 1.

*ИЗРОУШИТИ *див.* ЗРОУШИТИ.

ИЗСТАРИНИ *див.* ИСТАРИНЫ.

ИЗСТАРОДАВНА *див.* ИСТАРОДАВНА.

*ИЗЧАТЬЕ *с.* (1) ◇ изчатъе матки божьей (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) зачаття матерї божї: в городъ берестю... пзчатъа (!) матки б(ж)ьей полдты (sic.— *Прим. вид.*) роз(с)тва х(с)ва тисача лѣты и чотыри ста лѣтъ (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619).

ФОРМИ: *род. одн.* !пзчатъа (1400 *Cost.* II, 619).

ИЗЪ, ИЗЪ, ИЗ, ИЗО, ИЗО, ! И *прїйм.* (130) з, із 1. (*з род.*) (97) 1. (*виражае об'єктні відношення*) (25) а) (*вказа*

зуе на об'єкт, що є одиницею якогось обчислення або з якого щось забирається, відділяється) (20): А изъ рашовской волости приходитъ польъ третья ста коло(д) (6. м. н., 1386—1418 *P* 35); Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрнню, н зъ млына, што на рѣцѣ на Кобринцѣ, десятую мѣрку отъ жита (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А той истный слуга нашъ Бѣдунъ... имаецъ служити намъ и нашимъ дѣтемъ изъ того села дѣвма стрѣлци (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); а кн(д)зю Солтану оу Вишневецъ пол гроша изъ збарзского мыта (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); кн(д)зю великому тое(р)скому дано въ кракове... вѣ поставы соукна ма(л)ско(г)... а л(к)о(п) г(р)ше(н) и(з) ска(р)бу (6. м. н., 1488 *УКТ*);

б) (*вказуе на сукупність об'єктів, з яких виділяється один або більше*) (5): а тижъ коли бы которыи неприятель своєю силою облогло тото исныи гро(д) галичь тогда тото исныи воевода и бра(т) его и дѣти ихъ или которы изъ нихо жн(в) останеть имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); некоторы(и) изъ наши(х) пано(в)х) коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ месцо дано боуде(т) а онї того месца не смотратъ не деръжа сорому а инде(с) станова(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); тое щобы тому прѣ(д)ре(с)нноу монастырю оуриць съ оусымъ доходомъ... и ни единъ о(т) наши(х) радца примѣса къ тѣмъ вышеписаннымъ цыганомъ да не имаецъ такожде и къ дѣтемъ и(х) и къ вѣсему племени и(х) шо и(з) тѣ(х) дѣв вышере(ч)нны(х) чельде(х) выидеть (Дорогуня, 1434 *ДГСММ*).

2. (*виражае просторові відношення*) (*вказуе на місце або предмет як вихідну точку дії*) (38): а львовчане што имуть принести самн изъ угоръ серебро жъженое, отъ того серебра што быхомъ мы купили собѣ колко будеть намъ надобно (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); о(т) могыло(к)... к дорозъ котраа дорога идеть изъ дѣдочичь до баличи (Зудечів, 1413 *P* 83); A piszete wasza miłost, iże Posoł Wasz i druhyy Niemieckiuy posoł iedut iż Nimec siudy czerez paszuu zemlu (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); записоую жене своей... на своихъ именахъ отчизнихъ на Кобрини... тоую тисач коп, штож она принесла отъ брати своихъ изъ Голшан (Кобринь, 1454 *AS* III, 9—10); а коли панъ Петръ взилял (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, иж бы онъ печати рвалъ або замки отбывалъ, або листы бы бралъ изъ тое скрини, которая была не замкнена (Вільна, 1498 *АЛМ* 163); О ты(х) што(ж) изъ своае земли идоу(т) на воиноу (XV ст. *BC* 27 зв.— 28); и дали и приложили есмы о(т) на(с)... стмоу монастыроу о(т) немца болото криваа (!) озеро, на имѣ по(д) дубровку, и съ грѣлю... о(т) где выходитъ грѣла изъ днистра (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

3. (*виражае означальні відношення з просторовим відтінком*) (19): A pri tomo byli swetkowie; kniaz Fedor wojewoda Łuckij... i też Minkhajto iz Oszmepu (Луцьк, 1388 *ZPL* 108—109); а писалъ грамоту писарю пана старостынъ дѣякъ изъ болестрашичъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а се азъ вѣдка иванъ изъ луцка знаемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(с)дрь мой великыи король митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); а при то(м) свѣдчи были кн(д)зь Анъ архибискупъ льв(овс)ки па(н) м**жи(к) изъ дубровы (Медика, 1415 *P* 87); и панн Василея... поставила передъ нами Лоуконничан, королевскихъ людей изъ Ярнева и зъ Сынковичъ (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

4. (*виражае причинів відношення*) (13): мы романъ воевода... слобили есми... владиславоу изъ божеї мл(с)ти королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); фра(н)цикъ оунжкѣ свою лоцію во опеканіе съ именемъ ста гривень а коли(ж) по некоторы(х) часе(х) выда(л) ее замоужъ с того имениа изъ ее молодости на нее наклада(л) потомъ... изъ своимъ мѣжемъ нела(с) напоминать с того (!) имениа своему дѣдоу (XV ст. *BC* 21 зв.); Пригожаеця н(ж) о неко-

торыи простоупки позывани боудоутъ пред) насъ а они(с) вымользвють своими старшими... а изъ и(х) же приказанія то чина(т) а чере(с) то частокро(т) бывають то поро(ж)-ни о(т) казни а то е(ст) противъ приказань(ю) бжъему и противъ праву цр(с)комоу (XV ст. BC 15); мы илиа воевода... чинимъ знаменито... оже... приехали есми до Льова... к нашему милому господарю, из милости божии владиславу королю пол(л)скому (Сучава, 1439 Cost. II, 712).

5. (виражає модальні відношення) (1): Такъ иж межи нами... из обохъ сторон, имаєт быти покоуи и мир вчній (Гирлов, 1499 BD II, 419);

◇ из старины (1) див. СТАРЫНА.

II. (з ор.) (88) 1. (виражає об'єктні відношення) (78) а) (вказує на зв'язок або взаємодію між особами або предметами) (52): а купиль естъ иванъ губька изъ братомъ своемъ на вьки (Перемишль, 1378 P 26); та(к) король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ а быхомъ вывхали и земаы и старьи и розьбхали межн влдоку а межн стрьлковци о землю о црковну и лъс (Погоничі, 1422 P 97); изгодила са есми из деверемъ исъ своимъ со кн(А)земъ Семеномъ и дети мои из дадкомъ своимъ о кн(А)за Солтановоу дельницю (Манів, 1478 AS I, 76); ино я... при том остала Межиречи... подлуг оураду пана моего и зъ (в ориг. изътем.— Прим. вид.) зътем своим с паном Михном Омеланским (Луцьк, 1487 AS I, 85); на той долине мои люде мають слндогонъ и з Блаженичаны (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); мы тогда Стефан воевода, сам своею парсоуном... из их милостми обличне боудоум ехати на тоурецкого чьсаръ (Гирлов, 1499 BD II, 423);

б) (вказує на супровід одних дій іншими або одних предметів та осіб іншими) (26): Мы... чинимъ знаемо... иж записуем... кн(А)зю Федору Данилевичу Острогъ... из селы (Луцьк, 1386 AS I, 20); Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о томъ, што перво сею дали есьмо ему мьстце городское и зъ малою улочкою (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); А коу томуу придадъ есми на тоую црковъ ... землю пашноюу и бортноюу и з синожатми (Перевали, 1440 P 142); вызнавамы тым то листом... и з доткъненемъ свтаго хреста... быти повнни и обвезану коу держану зоуполна чести и вьры нашеи (Сучава, 1462 BD II, 284); и врозумивши то пани Олизаровая... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Вольтни... на има Здолбичу из приселки (Луцьк, 1487 AS I, 240); лише... боудем ли тогдн оу которон немочи, та немочи мем самы ехати заедно с ными, он бы тогди кнал ехати заедно с ными сынъ нашъ Богдан воевода... или кого мы из их милости пошлемо (Гирлов, 1499 BD II, 423);

в) (вказує на знаряддя або засіб дії) (5): мы петръ воевода... знаменито чини(м) из си(м) наши(м) листо(м) ... оже то(т) истинный калоугери наши о(т) молдавици приесли привиліе наши(х) пред(л)ко(в) прь(д) нами на потверженіе (Байчани, 1454 ПГПММ); яко есмо послали такоєжъ копие изъ нашими послы (б. м. н., 1496 BD II, 401).

2. (виражає модальні відношення) (4): а иванъ губька... купиль естъ тотъ мунастыре именовъ калениковъ... изъ блг(с)вльньемъ пискупа ларивона (Перемишль, 1378 P 26); А пак коли оусхочет наияснвншіи Владислава, крал оугръскін и чьскїи... оучинат вонска и, из божїю помощію, поидоут сами своими парсоунамы... на тоурецкого чьсаръ (Гирлов, 1499 BD II, 423).

3. (виражає означальні відношення) (1): а на то есми даль им сесь мой листъ из моею печатью (Кнів, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

Див. ще ZE 1, ЗЪ, ИЗЕ, ИСЪ, СЪ.

ИЗЪ ВЪКА див. ИЗ ВЪКА.

ИЗЪ ВЪКИ присл. (1) здвана, споконвчно, од вкїи: а хотаръ тьмъ села(м) по старомъ хотару да е(ст), куды изъ вьки ожнвали (Сучава, 1443, Cost. II, 156).

Див. ще *ВЪКЪ, 3 ВЕКЪ, 3 ВЪКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВЪКА, ИЗ ВЪКУ, ОТ ВЪКА, SWYKY.

*ИЗЪВЯТИ дієсл. недок. (3) (цсл. изъвляти) (кому) заявляти, повідомляти: мы Иванъ Мирча Божь милости воевода великии Господарь земли Бесарабьскоѡ. Изъвьямъ и освъчаю тымъ листомъ каждому доброму... кто оузрит или оуслышит (Чюрзев, 1403 ДГМ); Мы Іо стефан воевода... знаемо чинимъ и явно изъвльемъ с тымъ нашимъ листомъ вьсамъ посполитымъ ... яко коли... неприязнь... и валка была межн нами и межн... кролемъ полскимъ... и тыми часы его милость... намъ вьси мерзачьки и шкоды... отпоустилъ (Гирлов, 1499 BD II, 119).

ФОРМИ: теп. 1 ос. одн. изъвьямъ (1403 ДГМ); 3 ос. одн. изъвльеть (1479 BD II, 351); 1 ос. мн. изъвльемъ (1499 BD II, 419).

Див. ще *ИЗЪВИТИ.

*ИЗЫСКАНИЕ с. (1) выгращъ судової справи; и тамъ она иметъ свою ре(ч) оуздати ре(ч)ніковн комоу она хочетъ и на изысканїи и на истраценїи (XV ст. BC 12).

ФОРМИ: місц. одн. на изысканїи (XV ст. BC 12).

Див. ще ИЗЫСКЪ 2.

Пор. *ИЗЫСКАТИ 2.

*ИЗЫСКАТИ дієсл. док. (10) 1. (чого) одержати у власність (шо) (3): а коли оць за своего живота дьвкоу замужъ выдасть а о(т)прави(т) вьномъ тогды по смрті его иная братія е(г) не могу(т) иньше(г) изыска(т) алъ в то именьіе имьтї досеть в чомъ о(т)прави(т) ойъ (XV ст. BC 36).

2. (без додатка) (про судову справу) выграти (шо) (5): кто межн ими оукажетъ твердъшимъ листомъ и знамены што соутъ на листъ тотъ зыскаль (Галич, 1401 P 65); Пошовъ иметъ позвать вїновато(г) ко правж тогды виноватыи (1) изыще(т) а не стане(т) ли виноватыи къ правж а пово(д) станеть алюбю слжгж пошлетъ тогды виноватыи изостане(т) винъ двема волю (XV ст. BC 17 зв.); па(н) татомиръ балнички довелъ свонхъ границъ и зыскаль (Зудечів, 1413 P 83); не имаю(т) оуспоминати тоти прьдречены панове о тьто вышписаны села на пана шендрика... заноу(ж) зыскаль шендрика (съ вь(с)е)го права (о(т) вышписанни(х) болърь) (Сучава, 1447 Cost. II, 273);

(шо) одержати перевагу (над чим) (1): а стана польново привиліе да не изысче(т) сіе привиліе наше николи на вьки (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

3. (без додатка) розшукати (1): Нине пакъ для нашего брацтва, какъ наше слово почастоваше, намъ отъ васъ войтянье вчинишь, у кажьдомъ месте и вь городехъ изыскавши, отъслали бы есте къ намъ (б. м. н., 1484 РИБ 351).

ФОРМИ: инф. изыска(т) (XV ст. BC 36); перф. 3 ос. одн. ч. зыскаль, зыскаль, зыскал, зыска(л) (1401 P 65; 1413 P 83; XV ст. BC 21 зв.; 1447 Cost. II, 273); майб. 3 ос. одн. изыщеть 1 (XV ст. BC 10); изыще(т) 1 (XV ст. BC 17 зв.); нак. сп. 3 ос. одн. да... изысче(т) (1439 Cost. II, 41); дієприсл. перед. изыскавши (1484 РИБ 351).

ИЗЫСКЪ ч. (4) (стч. zisk, стн. zysk) 1. зиск, прибуток (2): Хоче(м) о(т)коуль изыскъ алюбю прїбытокъ прїход(ди)ть о(т)тоуле те(ж) и казнъ иметъ быти (XV ст. BC 29 зв.); и герге... ре(к) прь(д) на(с): правда, еси да(л) оу мои(х) роу(к) твои златы, на подержанїе, али я есмь хоти(л) себъ зискъ оучинити твоими пиньзми (Сучава, 1449 Cost. II, 385).

2. выгращъ судової справи (2): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прїидоша пред нами... наши слоугы на имъ Ивашко комис и Тома (в ориг. Тогома.— Прим. вид.) Димнтрескоул и Косте Тоурбоуре и тагали са за села на имъ Сьсеци на Брьладъ и за село Ромьнещи... але Ивашко съ прївилиями тетьъ своего пана Ивана виштиарника добыл съ вьсею права и соудоу, а Тома Доумитрескоул и Косте Тоурбоуре... стратили... Ино мы видьвше изыскъ пана Ивашков, и мы також есми дали и потврдьни

таа прѣдначеннаа села... слоузъ нашему пану Ивашкоу комисоу (Бирлад, 1460 *BD I*, 40—41); мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже прѣдоша пра(д) нам(и)...

ива(н) снъ васко(в)... исъ своими братѣями и тѣгалн на кнѣгину пана андрейкова шербича... рекучи аже они су(т) оунуки ку(п)чичевн по и(х) матери... прото(ж) марушка ставши оу то(т) нареченыи де(н) и присъгла пра(д) нами... аже ива(н) исъ своими братѣями нѣ(ст) оунуки ку(п)чичеви ани еи самой марушки ани ми(х)нови сего ра(дѣ) ми видѣвши изнскъ марушки... есми дали и потверднли марушкн и ми(х)нови племенику еи оу сѣ села ку(п)чичева и всѣ имѣнїе его (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: наз. одн. **изыскъ** (XV ст. *BC 29 зв.*); знах. одн. **изыскъ** 1 (1460 *BD I*, 41); **изискъ** 1 (1474 *РГС*); **зискъ** 1 (1449 *Cost. II*, 385).

Див. ще ***ИЗЫСКАНИЕ**.

ИЗЪ див. **ИЗЪ**.

***ИЗЪБИЩНЫЙ** прикм. (1) ◊ изъ би щ н ы и п е р е в о з ь (1) (назва перевозу в *Перемисьській землі*): а и еще далъ есмъ ему ловнща оуюноваА ото изъбищного перевоза... до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 *P 3—4*).
ФОРМИ: род. одн. ч. **изъбищного** (п. 1349 *P 4*).

ИЗЪ ВѢКА див. **ИЗ ВѢКА**.

ИЗЪ ВИКА див. **ИЗ ВѢКА**.

***ИЗЪГИНОУТИ** див. ***ЗГИНОУТИ**.

***ИЗЪЕДНАНИЕ** див. ***ЗЪЕДНАНИЕ**.

***ИЗЪЯВИТИ СѢ** дїесл. док. (1) з'явитися, знайтися, стати наявним: А пак привилїи Аврамово, що имал он на тое село от нас же, от коупеж, а тоты его привилїи, аже сѣ коли изъявАт, а они да не имают добуовати на сѣ иаше привилїе николи на вѣки (Сучава, 1493 *BD II*, 22).

ФОРМИ: майб. 3 ос. мн. сѣ... **изъявАт** (1493 *BD II*, 22).

***ИЗЪЯВИТИ** дїесл. док. (1) (цсл. изъявити) (кому) заявн-ти, повѣдомити: изъе(д)навшисА е(с)мо и запи(с) межы собою вдѣлали, и г(с)дру его мл(с)ти и(з)явили, и г(с)дръ его мл(с)ть на(м) то и листо(м) свои(м) потве(р)дилъ (Вильна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. е(с)мо... и(з)явили (1495 *ВМБС*).

Див. ще ***ИЗЪЯВЯТИ**.

***ИЗЪВЛѢТИ** див. ***ИЗЪЯВЯТИ**.

ИКЪ див. **ИКЪ**.

! **ИКОМИВИЧ** <ЯКИМОВИЧ> див. **ЯКИМОВИЧ**.

***ИКОНА** ж. (2) икона: застали есмо оу стго спса на крас-но(м) дѣ иконы кованы(х) а гѣ иконы з вѣнцїи (б. м. н., 1429 *P 114*).

ФОРМИ: знах. мн. **иконы** (1429 *P 114*).

***ИКРА** ж. (1) икра, кав'яр: мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволили есми наши(м) добри(м) произволенїе(м)... и дали есми том(оу) монастырю на каждое лѣто по(д) вѣ (1) мажн рѣбу о(т) келїи а о(т) нашей кнегини три кантари икру чорную (Сучава, 1446 *DIR«A» 485*).

ФОРМИ: знах. одн. зам. род. три кантари **икру** (1446 *DIR«A» 485*).

ИКЪ, **ИК** прийм. (20) (з дав.) до **И**. (выражае объектнїи відношення) (17) а) (вказуе на приеднання, додавання чого до чого) (14): а на болшее потврѣженїе том(оу) вѣсем(оу) вышеписанном(оу) вельѣи есми нашем(оу) логобетоу, панноу станчюлоу, привѣсити нашу печать нк сем(оу) ли(с)тоу (Сучава, 1448 *Cost. II*, 300); мена(л) есми с ыгумено(м) пересопницки(м), з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ име(н)е(м) на нма да(д)ковичи... на е(г) име(н)е... на чемерн(н), которежъ придано ик монастырю (Луцьк, 1490 *Пам.*); А для липшон твердостки и печат есми свою приложили ик сему моему листу (Володимир, 1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 120);

б) (вказуе на зв'язок дії з якоюсь особою або з якимсь предметом) (3): иногo соу(д)ца да не имаеъ развѣ г(с)дво-

ми икъ нашему градуу къ сочавѣ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 520); едучи от Бовбол к Блаженнку, к лесу приехавши, по левон руке подле самой дороги тот дуб стонт, и оттоль через гребли конецъ пропаханых нив и озли тое смужали што и къ Блаженнику слушают, олижъ до самое реки (Володимир, 1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 120).

2. (выражае просторовї відношення — вказуе на місце, точку, куди спрямована дія) (3): а хотары тѣмъ селомъ... отъ киприяновы полѣны... икъ поросъчон (Сучава, 1420 *Cost. I*, 135); и от того привел нас пан Янчинский и к границам и рек: тут тѣе грани сам князь великий Швитригайло... своею рукоу тѣе грани зарубал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 119).

Див. ще **КОУ**, **КЪ** 1.

! **ИЛА** див. **ИЛЬЯ**.

ИЛАРИОНЪ ч. (5) (особова назва, гр. 'Ιλαρίων) Іларіон, Іларіон: (и)с(пис)ах (м)онах Іларіонъ (Молдовици, 1462 *BD I*, 71); а тое име(н)е чемери(н) маю подати игоуменуоу пересопницкомоу ларионоу (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. **Иларионъ** 1 (1462 *BD I*, 71); **ларио(и)** 2 (1467 *СП № 13*; 1490 *Пам.*); дав. одн. **ларионоу** (1490 *Пам.*); ор. одн. **ларионо(м)** (1490 *Пам.*).

Див. ще **ЛАРИВУНЪ**.

***ИЛВОВСКИЙ** див. **ЛВОВСКИЙ**.

***ИЛВОВЪ** див. ***ЛВОВЪ**.

***ИЛВОВЬСКИЙ** див. **ЛВОВСКИЙ**.

ИЛВСКІИ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ИЛВЪВСКИЙ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ІЛЕ див. **ИЛИ**.

***ИЛЕМНИЦИ** мн. (1) (назва села у Віленському воеводствї): Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... о(т)писалъ есмъ своеи женѣ Книги марїи ... свою очиноу... имѣнїе прѣвое, а нноу словенескъ могылное каменецъ логожескъ илемници полоное (Київ, 1446 *P 154*).

ФОРМИ: знах. илемници (1446 *P 154*).

ИЛИ, **ИЛІ**, **ІЛИ**, **ІЛЕ** стол. (1702) **И**. (зв'язуе члени речення) (1348) **И**. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи (666): Тѣе вси села... маеъ держатн... владыка Луцкий... никакоже паче благословеня его церкви созиждати, или самовласте разорити, или свесченниковъ отъ него благословенныхъ отъ церкви отганяти, или дидаскалюи основати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 3); а коли имуть купити татарский товаръ, у сочавѣ, или шолкъ, или перецъ, или камкы, или тебенкы, или тембАнъ, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавѣ по три гроши (Сучава, 1408 *Cost. II*, 630); а ту дѣдннуоу панъ кола вольнѣ продати или замѣнити или тунъ о(т)дати (Галич, 1409 *P 74*); а пак ли бы хотѣ(л) хто по(д) пано(м) гринко(м) стреченовичо(м) тѣхъ имѣнїе добывати или по(д) его детми... или по(д) его внучаты... имаеъ дати триста ко(п), широки(х) грошеи пану гринку (Острог, 1437 *P 136*); А пак аж сА прилоучит та побгнет нѣкоторїи наш боярин или наш слоуга до краль его млности, или до прѣреченних его млности братїях, или боуд где до их млности землях или до их подданных, тотбы имал одослати сѣ до нас до своего господарѣ (Гирлов, 1499 *BD II*, 421);

(чергується з а л ю б о, а л ю б ь, л и, л и б о, л ю б о, л ь) (16): а коли быхомъ хотѣли любо сами звАти в него то селище его осаженѣе и роспашъ или кому быхо(м) приволили выкути (!) тогды имаемъ заплатити ему пАтьдесАтъ гриве(н) полугрошки (Острог, 1427 *P 109*); коли жъ быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи алюбю сами оузАти оу него Или кому приволили быхомъ выкупити и тогды имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесАтъ копъ тую польскими полугрошинки (Турейськ, 1429 *P 112—113*); а кто иметъ коупити скотъ или бараны, оу баковѣ, или оу романовъ трѣгоу лѣбо оу бани, либо на нѣмци, либо оу иныхъ торгох наших, не надобѣ нигде мыто дати, нижъ тамъ где коупил (Сучава, 1434 *Cost. II*, 669); и король бы его ми-

лость о томъ розьсмотрелъ и намъ допомагалъ тыми разы, пеназъми ль, людъми ль, или именъемъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 364).

2. (*розділовий*) або, чи, чи то (525): а што ко(л) о(т) кого оуслышо на господарѣ нашего дихо или добро то(м) не оутати господарѣ нашего велико(г) корола (б. м. н., 1386 *P* 30); А се я панъ миханло боучатьскій... свѣдчу то и познавамъ смъ своимъ листомъ... кто на сии листь позрнѣ или слышнѣ его чтучи (Галич, 1424 *P* 106); мы великий кнѣзъ Швнтрикгайл... чинимъ знаменито и даемъ ведати каждому н(н)нешнимъ и (н)а потомъ будущимъ, хто на него возритъ или его чтучи оуслышитъ (Київ, 1437 *AS* I, 33); вълни продати или за даръ дати (Луцьк, 1445 *P* 148); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ ис симъ листомъ нашимъ вѣсьмъ кто нан оузритъ или чтоучи его оуслышитъ (Ясн, 1500 *BD* II, 175);

(у *сполуч.* или пакъ) або ж (8): Мы кнѣ(з) федоръ любортови(ч) (!) знаемо чинимъ смъ нашимъ листомъ кто коли на нь возри(т) или пакъ оуслыши(т) (Віслиця, 1393 *P* 50—51); мы Стефанъ воевода землѣ молдав(с)кон знаемо и чинимъ смъ нашимъ листомъ, кто нанъ коли возрнѣ или пакъ оуслышитъ (Сучава, 1395 *Cost.* II, 611); Мы бискупъ мацѣи премыски(и) и офанасѣи владыка премыски(и) ... чинимъ знаемо симъ нашимъ листомъ кто на нь возрн(т) или пак(к) оуслыши(т) (Медица, 1404 *P* 69—70).

3. (*приведувальний*) а також, а теж (106): (а по) нашемъ животѣ кто имѣть быти господарь оу землѣ Молдавской, братѣи нашихъ или отъ наше племѣ намъ будь кто то имѣ да непорушати... нашего оутверженія безъ вины ихъ (Сучава, 1403 *RS* 338); пакъ ли бы кто нагабалъ тученѣка оу тонъ дѣдиннѣ оу сернѣку или кро(л) господарь то пани марегор(г)а росоваѣ имѣать заступити оправити(т) подлугъ земско(г)а права (Галич, 1418 *P* 89); естли бы съ пригодило нѣкоторому подданному, или боуд комоу отъ землѣхъ кроль его милости... котораѣ кривда и шкода отъ подданныхъ нашихъ... а таковій... да имѣать жадати справедливостъ отъ старостъ хотинскихъ и черновскихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

(у *сполуч.* или пакъ) а також, а теж (8): возревше есмо на на его (так. — *Прим. вид.*) вѣрною службу... даемъ емоу... и оставлѣемъ... его... при вѣсьмъ што коли коупиль или пакъ о(т)мъну есмо ему дали (Краків, 1394 *P* 54); А хто сѣю грамоту мою порушитъ родителей моихъ кто или пакъ иншій хто, тому судитъ Богъ (Київ, 1398 *ДГПМ*); А по нашемъ животѣ, кто боудетъ господарь нашей землѣ, отъ дѣтенъ нашихъ, или пакъ боудъ кто кого богъ избереетъ господаремъ быти оу нашей землѣ... тотъ бы не порушилъ нашего даанія (Сучава, 1458 *BD* I, 6).

4. (*пояснювальний*) тобто (19): а кто бы хотѣль сѣе наше дааніе и запи(с) порушити или прѣстѣпити... то(т) да е(ст) прокле(т) о(т) господа бога (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а кто би позабави(л) или задръжа(л) тые вози ис си(м)

листомъ то(т) на(м) имѣе(т) намъ (!) заплатити къ золоты(х) (Сучава, 1446 *DIR«A»* 485); А кто съ покоуситъ нашего даанія и потвѣрженія порушити или раздрошати, таковій да естъ проклѣт отъ господа бога (Сучава, 1492 *BD* I, 511).

II. (*зв'язує сурядні речення*) (354) (*розділовий*) або (15): А се А панъ бенко староста галицькїи и снѣтннскїи свѣдчу то своимъ листомъ каждому доброму кто на сии листь оузритъ или передъ кымъ будетъ чтюнь (Кооломия, 1398 *P* 57); А се я панъ ленко староста Зоудечовскїи свѣдчу симъ своимъ листомъ Каждому доброму кто коли на нь оузритъ или хто коли его оуслышнѣ чтоучи (б. м. н., 1424 *P* 104); а коли боудетъ ледъ или имоутъ ходити оу бродъ тогди перевоза ни гроша да не дадоутъ (Сучава, 1460 *BD* II, 275); боудемъ ли тогди оу которою немощи... онъ (!) бы тогди имѣлъ ехати заедно съ нымъ сынь нашъ Богданъ воевода и съ своєю парсоуною... или кого мы изъ ихъ милостн пошлемо (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

(у *сполуч.* или пакъ) або, або ж (339): а по наше(м) животѣ кто боуде(т) г(с)п(л)рѣ нашей землѣ молдавской, о(т) дѣтенъ нашихъ или о(т) нашего родоу или пак(к) боудъ кого бѣ избере(т) г(с)п(л)дремъ бити нашей землѣ, то(т) шоби емоу не поруши(л) нашего дааніе и потвѣрж(д)еніе (Сучава, 1428 *Cost.* I, 210); А по нашемъ животѣ, кто боудетъ господарь нашей землѣ, отъ дѣтенъ нашихъ или отъ нашего рода, или пакъ боудъ кого богъ избереетъ господаремъ быти нашей землѣ молдавской, тотъ бы нмъ не порушилъ нашего даанія и потвѣрженія (Ясн, 1500 *BD* II, 175—176).

Див. ще ИЛІЕ².

ИЛИА *див.* ИЛЪЯ.

ИЛИШЕВЦИ *див.* ИЛІЯШЕВЦИ.

ИЛИНИЧЬ *див.* ИЛІНИЧЬ.

*ИЛИНЪ *див.* *ИЛІНЪ.

*ИЛИХНО *ч.* (1) (*особова назва, пор.* Илъя): а на то е(ст) вѣра г(с)дѣва ми, рома(н) воеводы, и вѣра възлюбленнаго брата г(с)дѣвами, илхна, и вѣра боярь нашихъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300).

ФОРМИ: *род. одн.* илхна (1448 *Cost.* II, 300).

*ИЛИЧЬ *див.* ИЛЫЧЬ.

ИЛИШАРЬ *ч.* (6) збѣрачъ данини зерномъ: прото(ж) ни единъ болѣринъ, ни дворникъ, ни ослоухарь, ни жолдоунаръ, ни посадникъ, ни глобникъ, ни илишарь аніи ньъ никто о(т) нашихъ оурѣдникъ, да не имѣать ни постати до того села (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а тако(ж) дали есми слобозію селу манастир(с)кому на имѣ борхиници яко да не ходѣть оу ту(м) сели ни глобици (!) о(т) со(ч)вѣи ни (и)лишари (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* илишарь (1444 *Cost.* II, 208); *наз. мн.* илишаре 3 (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 517; *ПГПММ*); *илишари, (и)лишари* 2 (1454 *Cost.* II, 509; 1458 *ПГСММЦ*).

*ИЛИШЪ *ч.* (12) (*молд., мад. élés*) данина зерномъ: да не да(ст) тое село ни да(н), ні илиша, ни подводу, ни десѣтиноу, ни ослоу(х), ни посадоу, ни на мли(н) да не робѣтъ (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207); и дали есмы тымъ селамъ вишеписаннымъ сесъ листь нашъ на то, шоби не платити намъ данъ, ни посадъ, ни подводъ, ни илишъ, ни на городъ (д)а не робѣтъ... ни оу войскоу да не ходѣть (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200).

ФОРМИ: *род. одн.* илиша (1444 *Cost.* II, 207; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *DIR«A»* 512); *знач. одн.* или(ш), илиш (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР; DIR«A»* 491; 1453 *Cost.* II, 461; 1456 *DBAc* 46; 1466 *BD* I, 95; 1475 *BD* I, 200).

*ИЛИЯСОВО *с.* (1) (*назва села у Київській землі*) Илѣшѣвка: а ндоучи о(т) города... доходѣчи тоули(н) по(л)мили коурьга(н)ци о(т) ты(х) коурьга(н)це(вѣ) ниже илиясова къ гоуиве (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* илиясова (1458 *P* 167).

ИЛИЯШ *див.* ИЛЪАШЪ.

*ИЛИАШЕВЪ *див.* *ИЛІЯШЕВЪ.

ИЛІ *див.* ИЛИ.

ИЛІА *див.* ИЛЪЯ.

*ИЛІАШ *див.* ИЛЪАШЪ.

*ИЛІАШЕВЪ *див.* *ИЛІЯШЕВЪ.

ИЛІАШЪ *див.* ИЛЪАШЪ.

ИЛІАШЪ *див.* ИЛЪАШЪ.

ИЛІЕ¹ *ч.* (1) (*особова назва, молд., цсл.* Илия, *гр.* Ἰλιᾶς, *гебр.* Elyahu): мы илїе воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истиннїи слоуга... служилъ намъ право и вирно (Сучава, 1439 *Cost.* II, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* илїе (1439 *Cost.* II, 61).

Див. ще ИЛЪЯ.

ИЛІЕ² *спол.* (2) (*зв'язує члени речення*) (*розділово-перелічувальний*) або... або, чи... чи: то емоу оурикъ со оушьмъ доходомъ... и дѣтемъ его илїе дѣтѣ илїе дѣвка (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84).

Див. ще ИЛИ.

ИЛІШЕВЦИ див. **ИЛІЯШЕВЦИ**.

ИЛІШЕЦІ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и дали и потврѣдили есми и(м), оу нашей земли, оу молдавскои, и(х) праваа о(т)нина, села на имѣ рѣспои и илїешци (Сучава, 1491 *Cost. S.* 153).

ФОРМИ: наз. илїешци (1491 *Cost. S.* 153).

***ИЛІИИИ** прикм. (3): <и па(н) пѣтроу сто(л)ни(к) да(л) влѣкоу поурчелескоудоу... и <непо(т)и его, а(н)ноуши, до(ч)ка илина поурчелескоула, едно село (Сучава, 1483 *Cost. D.* 30);

◇ илїиинь день (1) (назва церковного свята, також календарна дата) день святого Іллі: а тако(ж) варе колико люди слоухають кѣ митрополіоу да не имае(т) и(х) соудоути (!) ни шолтоузы ани пргаре ни гло (!) брати и(с) ни(х) ни ра(д)ци трѣговскы(х) ни за сва(доу) ни за илїиинь днь (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512).

ФОРМИ: знах. одн. ч. илїиинь (1458 *DIR«A»* 512); наз. одн. ж. илина (1483 *Cost. D.* 30).

Пор. **ИЛІЯ**.

ИЛІЯ див. **ИЛІЯ**.

ИЛІЯШЕВЦИ, **ИЛИШЕВЦИ**, **ИЛІШЕВЦИ** мн. (7) (назва села у Молдавському князівстві): а от оустїа хотарѣ єму на Срегѣ... а от Илїяшеви... на оустїе потока (Сучава, 1403 *RS* 338); А хотарѣ там селам да ест тому... селу на има Илїешевци <от вѣсѣх> сторон по старому хотароу (Гирлов, 1499 *BD II*, 154).

ФОРМИ: наз. Илїешевци 2 (1499 *BD II*, 153, 154); зам. род. от Илїяшеви 1 (1403 *RS* 338); пониже Илишевици 3 (1499 *BD II*, 153—154); знах. Илїешевци (1449 *BD II*, 155).

***ИЛІЯШЕВЪ** прикм. (5): а иа то... вѣра пана илїяшева (Сучава, 1411 *Cost. I*, 95); и не имае(т) оу себе кормити ани ховати оу своихъ мистихъ... ни самого олександра, илїяшева сына, ани кнѣгиню маткоу его (Сучава, 1449 *Cost. II*, 746).

ФОРМИ: род. одн. ч. илїяшева (1449 *Cost. II*, 746); наз. одн. ж. илїяшева (1411 *Cost. I*, 95); наз. мн. ч. илїяшевы (1443 *Cost. II*, 131, 132); род. мн. илїяшевы(х) (1443 *Cost. II*, 131).

Пор. **ИЛЪАШЬ**.

ИЛІЯШЪ див. **ИЛЪАШЬ**.

ИЛІА див. **ИЛІА**.

ИЛІАШ див. **ИЛЪАШЬ**.

ИЛІАШИНЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): били дани тоти ѣ цркви ис попи о(т) деда нашего

о(т) олександра воеводи... ле црکو(в) илїашинци и(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: наз. илїашинци (1490 *DC* 147).

ИЛІАШЪ див. **ИЛЪАШЬ**.

ИЛІАШЪ див. **ИЛЪАШЬ**.

ИЛКА ж. (22) (особова назва, молд., пор. Иліе): Ино Илка не запрїла сѣ за (т)отоу смъртъгъ Андрицева, шо его оубил Петроу Понич, отецъ Илць (Сучава, 1473 *BD I*, 186); а пак ѣ злат татарскыхъ заплаших оу роуки Мърини... и племеници еи Илкы (Гирлов, 1499 *BD II*, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Илка 7 (1473 *BD I*, 186; 1489 *BD I*, 373; 1490 *BD I*, 391, 436; *ДГСХМ*; 1497 *BD II*, 97; 1499 *BD II*, 153); зам. род. от илка 3 (1479 *ВАМ* 61; 1490 *BD I*, 437; *ДГСХМ*); зам. дав. сестрн... илка 1 (1489 *BD I*, 373); род. одн. Илки (1493 *BD II*, 18); дав. одн. илць 3 (1473 *BD I*, 186); илки 3 (1490 *BD I*, 392, 436); илки 2 (1497 *BD II*, 98; 1499 *BD II*, 154); и(л)ци 1 (1490 *ДГСХМ*); місц. одн. зам. знах. на дочкоу... на илць (1473 *BD I*, 186).

***ИЛКИИИ** прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинниі наши слоуги... сынове Илкини... жаловали есми их особною нашею милостію (Васлуй, 1495 *BD II*, 59).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Илкини (1495 *BD II*, 59).

Пор. **ИЛКА**.

ИЛКО ч. (1) (особова назва, пор. Илья) Ілько: а закопы копали панѣ михалѣ малеховскїи... а слуга мои илко (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: наз. одн. илко (1424 *P* 104).

***ИЛЪВОВЪ** див. **ИЛЪВОВЪ**.

***ИЛЪЯ** див. **ИЛЪЯ**.

ИЛЪВЪСКИИ див. **ЛЪВОВСКИИ**.

ИЛЪИНИЧЪ, **ИЛИНИЧЪ** ч. (7) (особова назва): Прн томѣ был(и): панѣ Вилен(скїй), иам(естникъ) Городен(скїй)... п(а)нѣ М(и)к(о)лай) Илѣ(и)н(и)ч(ь) (Городно, 1497 *РИБ* 684); Маршалѣку нашому... пану Миколаю Ивановичу Илинича (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: наз. одн. Илѣ(и)н(и)ч(ь), илиничъ 3 (1478 *AS III*, 17; XV ст. *РИБ* 609; 1497 *РИБ* 684); и(л)иин(и)ч(ь) 1 (1499 *ВФ*); род. одн. Илинича, и(л)иинича (1495 *БСКИ*; 1499 *РИБ* 776); знах. мн. и(л)иинич(ь) (1495 *ВК*).

Див. ще **ИЛЪИЧЪ**.

***ИЛЪИЧИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Продали есмо мыто Берестейское... Остачьку а Онатану Илѣичичомѣ (Краків, 1487 *РИБ* 226).

ФОРМИ: дав. мн. Илѣичичомѣ (1487 *РИБ* 226).

ИЛЪИЧЪ ч. (2) (особова назва): А при томѣ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ... Александро Илѣичъ (Кобринь, 1465 *АкВАК III*, 4); жалова(л) на(м) боАринѣ смоле(н)ски(и) на (и)ма курило Иванович(ч) на бра(т)ю свою... а на Ивашка И(л)иича (Вільна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: наз. одн. Илѣичъ (1465 *АкВАК III*, 4); знах. одн. И(л)иича (1495 *БСКИ*).

Див. ще **ИЛЪИНИЧЪ**.

ИЛЪЯ, **ИЛЪА**, **ИЛИА**, **ИЛІА**, **ИЛІЯ**, **ИЛІА**, **ИЛЪ** ч.

(201) (особова назва, гр. Ἰλιάς, гебр. Elyahu): а на то е(ст)... вѣра пана илїа чашника (Сучава, 1490 *Cost. I*, 65); A pisan listh v Haliczu w Sredu na kopaniu (!) swietoho Iliju dnie (Галич, 1413 *GL* 48); Илья вѣдка премошлескыи и самборскыи жаловалѣ сѣ пре(д) кролемѣ на стрѣлковцѣ (Погоичи, 1422 *P* 97); И оуставше пан Илѣ комис та заплалил оуси тоты вишеписанниі пинѣзи (Гирлов, 1499 *BD II*, 160).

ФОРМИ: наз. одн. илїа, илиа 57 (1432 *ДГВІН*; *Cost. I*, 330; 1433 *Cost. II*, 652; 1435 *DIR«A»* 465; *Cost. II*, 691; 1436 *Cost. I*, 475; 1437 *Cost. I*, 515; 1438 *Cost. II*, 7; 1442 *Cost. II*, 87 і т. ін.); Илѣ 18 (1442 *Cost. II*, 87; 1455 *Cost. II*, 562; 1467 *BD I*, 121; 1472 *Cost. S.* 88; 1473 *BD I*, 187; 1474 *РГС*; 1479 *BD I*, 228; 1490 *BD I*, 396; 1495 *BD II*, 84; 1499 *BD II*, 160 і т. ін.); илѣА, ИлѣА 10 (1422 *P* 97; 1437 *АкЗР I*, 48; 1442 *Cost. II*, 716, 719; 1448 *Cost. II*, 737; 1463 *ГГЯ*; 1490 *Пам.*); зам. род. вѣра осподарѣ і т. ін. илїа, илїА, илїя, илиа 28 (1409 *Cost. I*, 65; 1428 *Cost. I*, 218; 1435 *DIR«A»* 465; 1436 *ВАМ* 29; 1437 *Cost. I*, 515; 1438 *Cost. II*, 7; 1442 *Cost. II*, 101; 1448 *Cost. II*, 305; 1464 *DIR«A»* 517; 1481 *BD I*, 258 і т. ін.); род. одн. илїи 35 (1432 *Cost. I*, 331; 1433 *Cost. I*, 350, 353, 361; 1436 *DIR«A»* 469; 1437 *Cost. I*, 536; 1438 *Cost. II*, 15; 1440 *Cost. II*, 65; 1441 *DIR«A»* 477 і т. ін.); или 10 (1445 *Cost. II*, 218; 1455 *Cost. II*, 564; 1456 *Cost. II*, 578; *Mih. Doc.* 213; 1471 *BD I*, 164; 1473 *ШКН* 165; 1475 *BD I*, 204, 206; *Cost. D.* 4); илѣи 4 (1442 *Cost. II*, 719); илѣз 3 (1472 *BD I*, 173; 1473 *BD I*, 182, 184); Илїу 1 (1413 *GL* 48); дав. одн. или 13 (1442 *Cost. II*, 87; 1490 *BD I*, 396; 1495 *BD II*, 85; 1497 *BD II*, 118, 119; 1499 *BD II*, 160); илїи 10 (1442 *Cost. II*, 87; 1447 *Cost. II*, 289; 1448 *Cost. II*, 314, 317, 325, 343, 353, 356, 359, 366); ! илѣи 1 (1490 *BD I*, 396); илѣи 1 (1444 *DIR«A»* 481); ор. одн. илѣю (1442 *Cost. II*, 719).

Див. ще **ИЛІЕ**.

ИЛЪАШЪ, **ИЛІАШЪ**, **ИЛІЯШЪ**, **ИЛІАШЪ**, **ИЛІАШЪ**, **ИЛІАШЪ**, **ИЛІЯШЪ**, **ИЛИЯШЪ**, **ИЛИЯШ** ч. (159) (осо-

бова назва, пор. Іліе⁴) Ілля: мы александръ воевода... ис нашими землѣны, паны молдавскими, на има, панъ жоржъ староста... панъ иляшъ думитровский... слюбили есмы... господареви нашему... королеви польскому (Львів, 1407 *Cost.* II, 629); а па(к) привиліе, що имали слоуга на(ш), моуша и калина, о(т) наши(х) оуикове, о(т) иляша и о(т) стефана воеводе... а оии дали оу ру(к) слузъ нашему, глигорови (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: наз. *одн.* иляшъ, илѣашъ, илѣашъ 15 (1407 *Cost.* II, 629; 1408 *Cost.* II, 633; 1419 *DIR*«А» 444; 1421 *Cost.* I, 141; 1433 *Cost.* II, 651; 1436 *Cost.* II, 701; 1442 *Cost.* II, 101; 1445 *Cost.* II, 226; 1448 *Cost.* II, 369a; 1458 *BD* II, 263 і т. ін.); илѣа(ш), илѣя(ш), илѣаш 5 (1421 *Cost.* I, 142; 1490 *BD* I, 434; 1493 *BD* II, 14; 1497 *BD* II, 96); илѣашъ, илѣашъ 2 (1432 *Cost.* I, 327; 1499 *BD* II, 153); илѣашъ, иляшъ 2 (1433—1443 *APM*; 1436 *Cost.* II, 706); *род. одн.* илѣаша, илѣаша, иляша, иляша, иляша 116 (1408 *Cost.* I, 61; 1412 *DIR*«А» 440; 1419 *DIR*«А» 444; 1425 *Cost.* I, 173; 1435 *Cost.* II, 679; 1446 *Cost.* II, 247; 1455 *Cost.* II, 771; 1482 *BD* I, 265; 1488 *BD* I, 356; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); иляша 5 (1460 *BD* II, 270; *Cost.* S. 33; 1462 *BD* II, 283, 285; 1473 *BD* I, 182); илѣаша, илѣаша 3 (1448 *Cost.* II, 733, 734; 1457 *BD* I, 4); илѣаша 2 (1422 *RIR* № 35; 1423 *Cost.* I, 154); илѣаше, илѣаше 2 (1472 *BD* I, 177; 1491 *BD* I, 452); *дав. одн.* илѣашоу 3 (1435 *Cost.* II, 679; 1497 *BD* II, 96); илѣашю 1 (1435 *Cost.* II, 689); *ор. одн.* илѣашемъ (1435 *Cost.* II, 689).

ИЛЬА *див.* **ИЛЬЯ**.

ИЛѢНЬ *див.* **ИЛЬЯ**.

ИЛѢНЬ *ж.* (6) (*собова назва, молд., пор. Елена*): И тажж прїиде прѣд нами и прѣд оусними нашими молдавскими бояре Илѣнь... и продала свою правоу отниноу (Сучава, 1488 *BD* I, 355); Ино мы... дали и потвѣдили тоє прѣдреченное село... Илѣни и братаничоу ей Драгогъ (Васлуй, 1497 *BD* II, 103).

ФОРМИ: наз. *одн.* Илѣни (1488 *BD* I, 355; 1497 *BD* II, 102); *дав. одн.* Илѣни (1488 *BD* I, 355; 1497 *BD* II, 102, 103); *род. мн.* илѣни (1489 *BD* I, 367).

ИЛЯШЪ *див.* **ИЛЬАШЪ**.

ИМАТИ² *дієсл. недок.* (3) 1. (що з кого, од чого) стягати, брати (що з кого, з чого) (2): а ему своѣ люди судити и вину и персудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 *CPK*); еще е(с)ми дали своєю шлоузы... що бы имали о(т) ихъ млинъ, на каж(д)ы год(д), по дванадесъ(т) коло(д) соло(д) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

2. (кого) (*брати силою*) схоплювати, хапати, затримувати (1): I też żeby myncare w kniaźstwie naszym ustaweny... s fałszywymi penezmi, abo z recznymi inszymi... imati me smelby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *інф.* имати, imati (1388 *ZPL* 108; 1445 *CPK*); *блж.-ум. ст.* 3 *ос. мн.* бы имали (1453 *Cost.* II, 445).

Див. ще **ИМИТИ**¹, **ИНАТЬ**, ***UNIATY**.

ИМАТИ² *дієсл. недок.* (1021) 1. (*повнозначне дієслово*) (1003) 1. (що, що від кого, що під ким і без додатка) (*бути власником чого*) мати, держати (що), володіти (чим) (137): Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ, которыи теперь *маютъ* и напотомъ набудуть... заживати мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); сознал то передъ нами панъ ходько... аже што имаю (!) посполную дѣднину переросль (Галич, 1424 *P* 106); Што ваша милость мне очивисте приказали... абыхъ отъ вашей милости... тымъ земьяномъ, которые имена свои мають под ловы Свинюские, пригрозишь, штобы лововъ вашей милости не пустошили (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); а пак они привиліе, що имали на тоє село от оуиков наших... дали оу роуки господствоу ми (Сучава, 1488 *BD* I, 355); служатъ въ мене бояре Смоленскіе... а зъ ихъ имьней, што подъ господаромъ мають, сполна господару е. м. служба идегъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); о бра(т)и што оди(н) млинъ имають (XV ст. *BC* 7); у ziemiam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom

mista Beresteyskaho... z folwarki ieho kotory že on maiet podte (!) mista Beresteyskaho (Триши, 1500 *ДПЖН*).

2. (шо) користуватися (чим, з чого), мати (шо) (12): але хочє(м) ва(с) держати оу тои (!) прави и закона (sic.— *Прим. вид.*), како ли есте имали при... александра (!) воевод(д) (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... дали есми сес наш лист... оусим Брашовѣном... на то да имают от нас тот закон и тоє право що имали от нашего дида от Александра (Сучава, 1458 *BD* II, 261).

3. (кого) (*перебувати в якихось стосунках з ким*) мати (24): и слюбили есми и слубуємъ вѣрне быти а ни иного господарѣ шокати, ане имати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); О сирота(х) иже ніко(г) не маю(т) ні оѣа ні мѣри (XV ст. *СЯ* 9); Сим листом слубуєм, мы и наши сынове... иного пана не... имати... ани иномоу никотороу пристоуповати... тькмо... Казимирови кролю (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

4. (в чому, до чого) містити в собі, включати в себе (2): мы великыи князь швитригаило... чинимъ знаменито... иже... записуємъ пану чуси имьня... і къ тая всѣ верхъ мененая имьня сама в собъ и во обходе(х) свои(х) маеть (Луцьк, 1434 *P* 128); Мы князь Семень Алекса(н)дрови(ч)... О(з)наимоуемо... И(ж)... си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городища Селища И оурочища... и(з) ихъ Приле(г)лостАми Ко(ж)идое до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171).

5. (що, що над ким) підлягати (чому), мати (шо) (2): ако(ж) кто коли имє(т) познати оу ни(х) кони или волю... и доведе(т) на(ш) члѣк на брашовѣни... а они брашовѣни не мочи иму(т) поставити содыша за то(т) конь алибо за то(т) во(л), а брашовѣни да стратъть того конь или во(л) буде(т), а болше ничего глобуа да не *имаю(т)* на(д) собою (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а тако(ж) кто коли иму(т) познати оу ни(х) кони или волю... и доведе(т) на(ш) члѣк на брашовѣнина... а они брашовѣни не мочи иму(т) постави(т) содыша за то(т) ко(н) или за во(л), а брашовѣни да стратъть то(г) конь или вола, а булше ничє(г) глобуа не *имаю(т)* на(д) собою (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759—760).

6. (*з інфінітивом*) (*бути зобов'язаним, мусити*) мати (зробити шо) (517): А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братїєю своєю, и съ их дѣтми и мают служити намъ... трими стрълци (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); winnyj takowuj, majet winy zaplatiti, czim majet' nam szolom biti, a gap-pomu majet' dosyt' wcziniti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); тако Ако и иная княжата кр(с)тьѣаньская... и тако Ако наши предкове... имаемы ему вѣрни быти и послушни (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); а коли бы была отъ нѣкоторыхъ нашихъ неприятелихъ налога на нашу землю Перемыскую, тогды имаетъ слуга нашъ Бѣдунъ, на имя Есифъ, самъ своимъ животомъ полагати... на оборонѣня нашей землѣ Премьской (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* I, 6); а по моемъ животоу имають вѣрне спустити тѣи городы и таѣ держанья королю по(л)скомоу (Черняхів, 1435 *P* 133); и такожъ торговцемъ и(х) и людемъ и(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего товара, развъ коли кто знаидеть своего должника, та еще имаетъ его искати закономъ прѣ(д) на(с) (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 676—677); Ино если бы што на мене Бог допоустил и жена моѣ княгини Оулиана мает сєдети на двовим столци и з дѣтми моими, а дѣти маеть ходовати (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); а кто-бы тоє еднанье з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тогъ мает заплатити королю пѣтъ сотъ копъ гроший (Вільна, 1482 *AS* I, 79); а коли ближнии мов отложать двѣ тисѣчи золотыхъ и онъ имаетъ тѣх двухъ дѣлницъ дѣднине и отчизны моеѣ постоупити им (Добучини, 1487 *AS* I, 239); а напередъ намъ маю(т) дати на годъ тисѣчоу золотыхъ вго(р)скихъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и тѣи кнїгы имєю(т) быти за тремі ключи замькнуоуть оди(н) ключ(ч) *имаетъ* иметі соудья а дроу(г)и по(д)соудо(к) а третїи земьскыи пісаръ (XV ст. *СЯ* 42 зв.); маеть настоя-

тель того монастыря Светое Пречыстое въ Пустынцъ нѣвшны и напогомъ будучы тую землю... какъ здавна было, по тому завѣдати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4).

7. (з *інфінітивом*) (бути в праві) мати (зробити що) (164): Ты вси села, отъ насъ коу церкви Божой пряданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); а панъ клюсь имаеть того існого села шидлова оуживати... на въкы (Львів, 1400 Р 61); прото(ж) ни единъ болъринъ, ни дворникъ... да не имаеть ни постати до того села (Сучава, 1444 Cost. II, 208); И о(т) верховины еє КотораА упадаеть в днѣстръ з обоу двоухъ Сторонъ тоє рѣчки Каменичи землю Держати Маеть (Прилуки, 1459 Р 171); А мають только жъ коръчомъ мети, колько передъ тымъ было (Радомль, 1487 РИБ 228); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тые земли вступати ся, нижли только стадо мають паствити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Снъ при жівотѣ оца своего не имаеть оцѣвы печати пожваті (XV ст. ВС 5 зв.); а которымъ слугамъ тьи верху писанны кн(А)жата будут годачали имена... и он ихъ с тыхъ имѣней не маеть рухати (Вільна, 1499 AS I, 118).

8. (з *інфінітивом*) (бути спроможним) мати (зробити що) (1): и соу(д)я пыта(л) петра неоднова могль ли бы досве(т)чи(т) на не(г) хтобы видѣль тогды петръ о(т)поведалъ же не маеть кимъ досветъчи(т) (XV ст. ВС 19);

◇ и маючи бога пред очима (зробити що) (2) справедливо, по совѣсти: а староста каменецкїи тьж абы имал моц от своего господарь... над каждым от подданныхъ кроль его милости оучинити справедливостъ людем и подданнымъ нашимъ, имаючи бога пред очима (Гирлов, 1499 ВД II, 424); м а т и в и н у (1) підлягати покаранию: коли которо(г) пана... слѣга оу ноці некоторо(г) кмета жїто бьре(т) годи(т)са г(с)дрю то(г) жїта боронїть своего... а забьеть лї того хто жїто бьре(т) тогды не мае(т) жадное вини (XV ст. ВС 29); и м а т и в о л ю (зробити що) (4) бути в праві, мати право: а поставы сукна имають ихъ продати на искладѣ, у сочавъ, а у иншихъ торгохъ не имають волю продати ихъ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А постави соукна имають ихъ продати на складѣ оу сочавъ, а оу иныхъ торгохъ нашихъ не имают волю продати ихъ (Сучава, 1460 ВД II, 273); и м а т и с о б е с в о ю в о л ю (1) діяти за власнимъ бажаннємъ, мати цілковиту свободу дії: Старосты алюбю воеводы имають себе сво(ю) волю и оуставляю(т) собѣ по(д)дѣлю съвое воли мѣсца соудоу (XV ст. ВС 13 зв.); и м а т и в ы м о л в у (1) мати виправданія: а то е(ст) противъ прїказанью(ю) бжѣму и противъ правоу цр(с)комоу иже вина не имае(т) собе вымо(л)вы (XV ст. ВС 15—15 зв.); и м а т и в ѣ ч н о е м о л ч а н и е (1) не мати права домагатися чого съ судовимъ шляхомъ: а не имают сА юже о то нїкды оупоминати нѣжли имають вѣчное молчаніе на въкы (Львів, 1421 Р 94); и м а т и п р и д у ш и (шо) (1) мати у власности: а герге стоявши ре(к): не имаю иное при дши тоу(л)ко село що ми да(л) стефа(н) воево(д) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); и м а т и з б ы т о к ъ (1) зазнавати покаранія: знаменїто намъ есть ис права цесарьско(м) и(ж) пожегъци имають злюю смртїю гиноуть а бждоуть лї найдены а да (!) костела оутекоуть не имають збытъкоу (XV в. ВС 25 зв.); и м а т и к р и в д у (2), к р и в д у и м а т и (від кого) (1) зазнавати шкоди: дале комоу име(т) сѣ видѣти, аже имаеть кривда (!) о(т) ты(х) людеи ис та(х) села(х), а о(н) да и(х) ищче(т) прА(д) игоумено(м) о(т) нѣмца и прА(д) оурадники монастырьскыи (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); але комоу сѣ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) тн(х) люди и(с) та(х) села(х)... а они да тьжоуть... и(х) прА(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 ДИР«А» 530); и м а т и л а с к у (1) зазнавати прихильности, знаходити покровительство: И такожь ни одинъ нашъ неприАтел, што сА назоветъ господарскимъ именемъ, абы не имал жадной ласки и поживления ни оу дворѣ пана нашего корола...

ани оу Короунъ (Сучава, 1468 ВД II, 302); и м а т и л е т а р а з о у м о у (1), и м а т и (м а т и) л е т а р о з о у м о у (4) бути повнолітнім, досягати повноліття: о дете(х) которы(и) не имаю(т) ле(т) розоумоу своего а ве-доуть и(х) на соу(д) (XV ст. ВС 33); и м а т и м е р - з А ч к у (між ким) (1) бути у незгоді (з ким): мы панъ янь боуачкии... вызнава(м) то симъ листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межы нами мерзАчку ис паномъ михайломъ канцльремъ... и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнАгню илияша воеводиноюу... и есми смирилисА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); и м а т и м и р ъ (м и р у) (2), м и р ъ и м а т и (2) перебувати у мирнихъ відносінахъ з ким: и па(к) имаемъ миру на оуси стороны (Баків, 1447 Cost. II, 732); и мы тогды вашей милости, для прятеля нашего милого, нашего посла до великого князя московьского послали, напоминаючи ему, штобы онъ... зъ вамн бы миръ ималь (б. м. н., 1499 ВД II, 447); и м а т и м о ц ъ (4), м о ц ъ м а т и (над ким, зробити що) (1) мати право (зробити що), мати владу (над ким): Коли боудеть хто о злодїство ожалованъ оуставляемъ иже в го(д) того обжалованнаго имаеть моць къ правоу позва(т) (XV ст. ВС 18); а староста каменецкїи тьж абы имал моц от своего господарь от краль... над каждым от подданныхъ кроль его милости оучинити справедливостъ (Гирлов, 1499 ВД II, 424); и м а т и м ѣ с ц е (1) бути наявним, мати мїсце: Коли(ж) хто на соудѣ бждѣ(т) о злодїство алюбю о разбїи обаженъ, а естлы што(ж) с ни(м) живеть во одномъ сель алюбю к одной цркви прибгають то(т) которы(и) его обади(л) и на него пото(м) не конаеть а потомъ хотАбы хотель на него конати тогды оуже не имаеть мѣсца жалобы коли првее не кональ (XV ст. ВС 32 зв.); и м а т и н а г а б а н і е (від кого) (1) зазнавати нападок, переслїдуванія:

Сироты што по оци и мтри изостанууть оу молодості а имаю(т) нагабаніе частое о(т) людеи што(ж) и(х) на право: пзывають а они еше не оумею(т) правова(т) (XV ст. ВС 40 зв.); и м а т и н а л о г о у (1) зазнавати нападку: а коли бы... коро(л) ... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому вынмено-ваному мїстцю и днєви были, а мы быхо(м) того какими лици не хотили пополнити по(д)лу(г) слюбоу... але быхо(м) ступили, не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т) ...алебо котороу налогоу... абы то было знаменито и пану: нашему королевн (Серет, 1453 Cost. II, 766); н е и м а т и н а с ы щ е н і я (1) бути ненаситним: Ли(х)ва... не имае(т) нїгдѣ насыщенія (XV ст. ВС 28 зв.); и м а т и н е в о л ю

(від кого) (1) бути поневоленим, зазнавати неволі: бже, то(т) не даи, ажьбы коли имала неволю земла корола его мл(с)ти... о(т) татаръ (Банилів, 1455 Cost. II, 769); и м а т и н е м о ц ъ (1) бути хворим, хворіти: на треемъ (!) рокоу имаеть прїсАчъ иже не имаеть правоу нѣмоцью (XV ст. СЯ 39 зв.); и м а т и п р а в о (к кому, к кому, зробити що, на що) (3) мати право (до чого, на що): ПригожаецсА частокро(т) што о(т)чичи алюбю дѣдичи езьдА(т) по чюжеи своєи по слоужьбамъ а заставляють намесники во очинне земли алюбю оу дѣдинъ прїдоууть нехто потварень пре(д) соудѣ а припозедасА на очизноу алюбю на дѣдинчу не имаючи к неи жа(д)на(г)о права (XV ст. ВС 16); и м а т и п р и к р о с т ѣ (2) зазнавати прикрости: а коли бы па(н) на(ш)... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому... мїстцю... бы... быхо(м) мы (на)шею доброу волею оудилили, не имаю-чи котороу(ю) прикрость (Серет, 1453 Cost. II, 766); и м а т и п р и м ѣ с ѣ (4), п р и м ѣ с ѣ и м а т и (к кому, до чого, робити що) (1) втручатися (у що), вступати в справи (кого): и ни единъ о(т) наши(х) рАдн прїмьса къ тьмъ... циганомъ да не имаеть (Дорогуя, 1434 ДГСММ); а ти(ж)...

жа(д)на дша да не имае(т) жадного примьсу до мана-сти(р)ски(х) пасиках (!) (Сучава, 1463 Cost. S. 45); и м а т и п р и с ѣ г о у (з ким проти кого) (1) заприся-гатися: и такожь естли бихомъ мы имали которїи ричи алюбю

записоу алибо присягоу съ котрым чловѣком против его милости... тое оусе казимо и оуморѣемо ис сим нашим листом (Коломия, 1485 *BD* II, 372); и м а т и п р о щ е н і е (2), и м а т и (п р о щ е н і е) (1) (від кого) бути прощеним, одержати прощення: пак ли не имал бы прощениА, нам не держати его ни оу нас, ани где оу нашей земли не мешкати емоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421); и м а т и к о т о р і и р и ч и (1), к о т о р і и р и ч и и м а т и (1) (з ким проти кого) бути в з м о в і: И також естли бихом мы имали которіи ричи... съ котрым чловѣком против его милости... тое оусе казимо (Коломия, 1485 *BD* II, 372); и м а т и с л о б о д у (3), и м а т и с л о б о з і ю (2) (від кого, о чім і без додатка) бути звільненим від феодальных повинностей: а тих люди, варе кто имоут сА селити оу том село, а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозію за є лѣт (Сучава, 1466 *BD* I, 95); и далн (е)сми се(с) на(ш) листь нашемоу монастырю о(т) бистрици ...на то аби оуси и(х) люди имали о(т) на(с) слобозію (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); и м а т и с м е р т н у ю б о л е з н ю (1) бути смертельно хворим: а коли бы... коро(л)... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и днєви были, а мы быхо(м) того какими лици не хотили попо(л)нити по(д)лу(г) слобоу... не имаючи котороу(ю) смертн(ую) болєст(т)... абы то было знаменито и пану нашему королеви (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); п р ы с о б е м а т и (кого) (1) мати в наявности, мати біля себе: Господа(р) наш... прья(з)ни... с пано(м) воеводоу волоскимъ ...не о(т)мавляе(т) вделати, нижли... тыми разы пановъ рады его мл(с)ти соуло(л)на пры себе не маеть (б. м. н., 1496 *ОПВВД*); м а т и з а с о б о ю (кого) (1) бути одружением (на кому, з ким): а пото(м) бори(с) рекъ а на(д) то кэмо есми еднанье з глѣбо(м) остаѣевичо(м), которы(и) маеть за собою рожоную дочку васи(л)єву о(т)чи(ч)ку ты(х) имьне(и) (Вільна, 1495 *ВМБС*); и м а т и н а д с о б о ю (1), н а д с о б о ю и м а т и (2) (кого) підкорятися, підлягати (кому): А комоу шо съ оузрит криво(д) на tych люди, тот да ищеть их съ закономъ прѣд егоуменом или прѣд их урѣдником, а иного соудцъ да не имают над собою (Сучава, 1459 *BD* I, 29); а ле да соудд(т) наши калоугери о(т) бистрици сами свои люди... а иного соудцъ на(д) собою да не имаю(т) (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); и м а т и т а р к а н с т в о (від кого о чім) (1) бути звільненим від повинностей і податків: а тих люди, варе кто имоут сА селити оу том село, а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозію за є лѣт о в ѣ с ъ к о м н а ш е д а а н і е и с л о ж ѣ б ѣ (Сучава, 1466 *BD* I, 95); м а т и т в е р д о с т ь (1), т в е р д о с т ь и м а т и (1) (на що) мати законне право: тако янъ бѣлєцкии положилъ листь королевскии и такъ иньъ листь судовьш што же на бѣлку твердост(и) имаеть (Львів, 1421 *P* 94); а на тоє маю твердость привилє их, што они продавши мнѣ тоє имьне вѣчно и непорушно (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); и м а т и о у ч а с т і е (13), о у ч а с т і е и м а т и (4), и м а т и ч а с т ь (1) (з ким) зазнавати однакової долі: а коли которы господарь порушитъ таковыи да есть проклатъ... и... таковыи да имаеть оучастіє съ оньми рекшимы на ха кровь его на ни(х) и на чѣдохъ ихъ (Сучава, 1403 *ДГАА*); А кто сА покоусит пороушити нашего дааніА... тот да буде(т) проклат... и оучастіє да имаєт съ оньми Іоудіи еже възълиша на господа бога ієсу христа (Гирлов, 1499 *BD* II, 149); и м а т и ш к о д о у (1), ш к о д у и м а т и (2) (від кого) мати шкоду, зазнати шкоди: а мыто правое заплаати(в)ши а о(т) иа(с)... шкодоу абы не имали (Сучава, 1456 *ПМВП*); а тежъ, милостивый королю, имаємъ велими великоюу шкодоу отъ Каменъчанъ (б. м. и., 1481 *BD* II, 365); б е с е д о у и м а т и (1) *див.* ***БЕСЕДА**; д а а н і е (ямати) (1) *див.* ***ДААНІЕ**²; д е р е в о (1) *див.* ***ДЕРЕВО**; д о б р о у ю

(м а т и) в о л ю (1) *див.* ***ДОБРЫИ**; д о к о н ь ч а н ь е и м а т и (2) *див.* ***ДОКОНЧАНЬЕ**; д р е в о о в о щ ь и м а ю ч и (и мающи) (2) *див.* ***ДРѢВО**; д ѣ л о и м а т и (3), и м а т и д ѣ л о (22) *див.* ***ДѢЛО**; з а п и с ь и м а т и (м а т и) (3), и м а т и з а п и с ь (1) *див.* ***ЗАПИСЬ** 2; з н а е м о с т ь и м а т и (1) *див.* ***ЗНАЕМОСТЬ**; к р е с т ь н о е ц е л о в а н ь е и м а т и (2) *див.* ***КРЕСТЬНЫИ**; н а д ь ю м а т и (2) *див.* ***НАДЬЯ**; п о г и б е л ь и м а т и (1) *див.* ***ПОГИБЕЛЬ**; п о д п о р у и м а т и (1) *див.* ***ПОДПОРА**; с л о ж ь б о у и м а т и (5) *див.* ***СЛОУЖБА** 2; с у д ь и м а т и (1), с о у д ь м а т и (1) *див.* ***СУДЬ**¹ 2; о у т и с н е н і е и м а т и (1) *див.* ***ОУТИСНЕНІЕ**; о у ч а с т о к ь и м а т и (1) *див.* ***ОУЧАСТОКЪ**; х о т а р ь и м а т и (2) *див.* ***ХОТАРЬ**.

II. (допоміжне дієслово у складі майб. I) (19): а слюбуємъ и слюбили єсмо за романа аже имаєть романъ служити нашему го(с)дрю... и веренъ быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); о оїи которы имаєть до(ч)коу свою замоужъ дати (XV ст. *BC* 35 зв.); и я, познав по соби, иже с тоє раны маю пойти перед Бог (I), запишу Пресвитой Божей Матери Земенского села по своей души Марков Ставъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); Ино чтобы есте индѣ на новыхъ мытєхъ... мыта на нихъ не брати (I), а хто маєть но (!) новыхъ мытєхъ... мыто брати, в тыхъ имьня пооднимаємъ (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); А також мы, Стефан воевода, слюбили єсмо и слюбуємъ прѣреченому кролеви... иж николи жадной шкоді и прикази оучинити не имаєм... ани явно ани потаємно (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

ФОРМИ: *інф.* и м а т и (1388 *ZPL* 108; 1393 *Cost.* II, 607; 1409 *Cost.* I, 69; 1445 *СРК*; 1485 *BD* II, 371, 372; 1498 *BD* II, 410); *мен. I ос. одн.* маю 17 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1466 *AS* I, 60; 1485—1500 *AS* I, 121; 1489 *AS* I, 89; 1490 *Пам.*; 1491 *AS* I, 94; 1492 *AS* III, 23; 1494 *AS* I, 101; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); и м а ю 8 (1390 *P* 176; 1421 *P* 92; 1424 *P* 106; 1449 *Cost.* II, 385; 1458 *ОЖДМ*; 1466 *AS* I, 60; 1482 *AS* I, 81; 1490 *Пам.*); 2 *ос. одн.* маєшь, маєшь (1495 *АЛМ* 83); 3 *ос. одн.* имаєть 95 (1388 *P* 37; 1394 *P* 54; 1407 *P* 72; 1418 *P* 89; 1430 *P* 116; 1442 *Cost.* II, 719; 1462 *BD* II, 294; 1467 *BD* II, 298; 1475 *AS* I, 70; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); маєть 90 (1388 *ZPL* 103; 1438 *P* 141; 1458 *ОЖДМ*; 1488 *РИБ* 424; 1493 *АЛРГ* 56; 1495 *РИБ* 621; 1498 *АЛРГ* 82; XV ст. *BC* 31 зв.; *СЯ* 40; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); має(т), маєт 52 (1395 *GL* 166; 1435 *P* 134; 1467 *СП* 13; 1475 *AS* I, 72; 1483 *ВОРСР* 178; 1487 *AS* I, 86; 1489 *AS* I, 89; 1490 *Пам.*; XV ст. *СЯ* 43 зв.; 1499 *AS* I, 89 і т. ін.); и м а є т (т), и м а є т , і м а є т 43 (1434 *Cost.* II, 669; 1438 *P* 138; 1446 *DIR* «А» 485; 1448 *Cost.* II, 734; 1458 *BD* II, 262; 1466 *BD* I, 95; 1470 *AS* I, 65; 1488 *AS* I, 242; XV ст. *BC* 6; 1499 *BD* II, 419 і т. ін.); и м а є т ь 37 (1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *Cost.* II, 638; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 714; 1444 *Cost.* II, 208; 1447 *АрхЮЗР* I, 60; 1456 *Cost.* II, 790; 1487 *AS* I, 239 і т. ін.); и м а є 1 (1390 *P* 176); и м а є 1 (1418 *P* 89); и м а 1 (1404 *P* 70); і м а є є т ь 1 (1434 *P* 134); 1 *ос. мн.* и м а є м ь , и м а є м ь 58 (1411 *P* 77; 1427 *P* 109; 1442 *Cost.* II, 719; 1445 *Cost.* II, 729; 1447 *Cost.* II, 732; 1449 *Cost.* II, 747; 1453 *Cost.* II, 766; 1491 *AS* I, 97 і т. ін.); и м а є (м), и м а є м 17 (1421 *Cost.* I, 142; 1448 *Cost.* II, 734; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 765; 1455 *Cost.* II, 774; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 809, 810; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 419 і т. ін.); маємо 12 (1388 *P* 37; 1402 *Cost.* II, 621; 1448 *Cost.* II, 365; 1449 *Cost.* II, 746; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 372; 1499 *BD* II, 420, 424, 425); маємъ, маємъ 11 (1434 *P* 128; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1442 *Cost.* II, 716; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 301, 302); и м а є м ы 11 (1388 *P* 37; 1404 *Cost.* II, 625; 1411 *P* 77; 1433 *Cost.* II, 652, 653; 1436 *Cost.* II, 707; 1439 *Cost.* II, 714); и м а є м и 3 (1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401); м а м ы 3 (1447—1492 *ЛКББ*; 1489 *РИБ* 433); маєм 3 (1491 *AS* I, 94; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118); маємо

2 (1475 AS I, 72; 1499 BD II, 449); **имаюм** 2 (1499 BD II, 421); **имаим** 1 (1462 BD II, 289); **мами** 1 (1499 BD II, 420); 2 *ос. мн. имаєте* 1 (1463 BD I, 295); **маєте** 1 (1499 BD II, 449); 3 *ос. мн. имаю(т)*, **имают** 78 (1378 ЗНТШ L1, 5; 1442 Cost. II, 88; 1458 BD II, 262; 1460 BD II, 272; 1468 BD II, 302; 1471 BD I, 159; 1474 PГC; 1487 AS I, 86; 1491 BD II, 425; 1499 BD II, 420 і т. ін.); **имають** 41 (1388 P 37; 1399 P 59; 1413 P 83; 1421 P 94; 1430 P 116; 1434 P 131; 1456 Cost. II, 790; 1467 BD II, 298; XV ст. BC 25 зв.; 1475 P 133 і т. ін.); **мають** 38 (1388 ZPL 105, 106, 107, 108; 1389 PEA I, 27; 1466 AS I, 60; 1467 СП 13; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; XV ст. BC 33; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); **маю(т)**, **мают** (1466 AS I, 62; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1487 AS I, 86; АМЛ; 1489 АМВ; AS I, 89; 1491 AS I, 94; XV ст. СЯ 43 зв.; 1496 ПДВКА і т. ін.); **мають** 18 (1389 PEA I, 27; 1395 GL 166; 1454 AS III, 10; 1456 Cost. II, 788; 1482—1491 АрхЮЗР 7/III, 10; 1495 АЛМ 85, 88; 1498 ГВКОО і т. ін.); **имають** 8 (1378 ЗНТШ L1, 5; 1408 Cost. II, 631; 1420 P 94; 1434 Cost. II, 668; 1444 Cost. II, 208; 1449 Cost. II, 746, 747; 1456 Cost. II, 789); **емлю(т)** 1 (XV ст. BC 7); **ма(т)** 1 (XV ст. СЯ 43 зв.); 1 *ос. дв. имаева* (1400 Cost. II, 618; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *у складі майб.* 1 *ос. одн. имаю* (вступатиса) 1 (1482 AS I, 81); **маю** (пойти) 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); 3 *ос. одн. имаєть* (служити, оуживати і т. ін.) 6 (1400 Cost. II, 618; XV ст. BC 8 зв., 35 зв.; 1443 P 145); **имає(т)**, **имаєт** (видѣти) 2 (1453 Cost. II, 492; 1470 BD II, 141); **маєть** (живити) 2 (XV ст. BC 38; 1440—1492 АжЮЗР II, 105); **маєть** (брати) 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); **имит** (имати) 1 (1458 BD I, 9); 1 *ос. мн. имаємь*, **имає(м)** (служити, чинити і т. ін.) (1433 Cost. II, 651; 1433—1443 АРМ; 1455 Cost. II, 774; 1499 BD II, 422); 3 *ос. мн. имаю(т)* (держа(т)) (1433 Cost. I, 249); **mayuth** (sluzithi) 1 (1395 GL); *аор.* 1 *ос. мн. имахмо* (1475 BD II, 336); *перф.* 3 *ос. одн. ч. има(л)*, **ималь**, **имал** (1440 DBAc 31; 1456 Cost. II, 789; 1459 Cost. S. 22; 1460 BD II, 273; 1478 BD I, 219; 1481 BD I, 258; 1488 BD I, 377; 1494 BD II, 33; 1498 BD II, 409 і т. ін.); 3 *ос. одн. ж. имала* (1455 Cost. II, 769; 1470 BD I, 152; 1488 BD I, 355; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 420; 1495 BD II, 82; 1499 BD II, 130); 3 *ос. одн. с. мало* (XV ст. ВОРСР 179); 1 *ос. мн. есми имали* (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); 2 *ос. мн. есте имали* 1 (1447 Cost. II, 732); **имали есте** 1 (1498 BD II, 409); 3 *ос. мн. имали* (1435 Cost. II, 676; 1439 Cost. II, 52; 1448 Cost. II, 741; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261; 1464 DIR«A» 517; 1483 Cost. D. 30; 1490 Cost. S. 141; 1495 BD II, 80; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *перф.* 3 *ос. мн. были имали* (1475 BD I, 199); *майб.* 1 *ос. мн. боудет имати* (1499 BD II, 422); 2 *ос. мн. будете имати* (1447 Cost. II, 732); 3 *ос. мн. имут(т)* (**имут**) имати 6 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261); 1 **боудот има** 2 (1458 Cost. II, 743; Mih. Doc. 122); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч. аби* (**абы**) **има(л)** 5 (1466 BD I, 106; 1468 BD II, 302; 1479 DC 141; 1481 BD I, 257); **бы...** **ималь** (**имал**) 4 (1499 BD II, 421, 443, 447); **имал бы** 3 (1499 BD II, 421, 423); 1 *ос. мн. абыхомь* (**абыхом**) **имали** 3 (1453 Cost. II, 765; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 289); **абыхом...** **имали** 1 (1485 BD II, 372); 3 *ос. мн. абы...* **имали** II (1448 Cost. II, 741; 1454 ПГПММ; 1455 Cost. II, 771; 1456 ПМВП; 1461 BD I, 45; 1467 Mih. Doc. 125; 1479 DC 141; 1481 BD I, 257); **шобы** (**шоби**)... **имали** II (1429 Cost. I, 258; 1447 Cost. II, 288; 1448 DIR«A» 491; Cost. II, 741; 1453 Cost. II, 445; 1454 Cost. II, 509; 1455 Cost. II, 771; 1463 Cost. S. 45; 1475 BD I, 200); **имали бы** (**би**) 2 (1499 BD II, 422, 423); *нак. сп.* 3 *ос. одн. да...* **имаєть** (**имаєт**) 27 (1403 ДГАА; 1411 DIR«A» 439; 1434 ДГСММ; 1443 Cost. II, 185; 1459 BD I, 34; 1466 BD I, 95; 1488 BD I, 343; 1490 BD I, 421; 1495 BD II, 89; 1499 BD II, 136 і т. ін.); *да...* **имає(т)** II (1435 Cost. II, 689; 1449 Cost. II, 392; 1491 BD I, 491; 1492 BD I, 511; Cost. S. 162; 1495 BD II, 89; 1499 BD II, 136, 142, 149, 155, 163); **да имаєть** 2 (1435 Cost. II, 680; 1479 BD I, 222); 3 *ос. мн. да...* **имають**

(**имают**) 34 (1431 Cost. I, 315; 1434 Cost. I, 398; 1443 Cost. II, 185; 1446 Cost. II, 251; 1454 Cost. II, 517; 1457 BD I, 4; 1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67; 1466 BD I, 96; 1481 BD I, 257; 1488 BD I, 356; 1490 BD I, 420; XV ст. BC 7; 1499 BD II, 424 і т. ін.); **да...** **имаю(т)** 28 (1439 Cost. II, 36; 1443 Cost. II, 132; 1449 Cost. II, 391, 742; 1452 Cost. II, 759; 1453 Cost. II, 461, 462, 492; 1454 Cost. II, 501, 513, 517; 1458 DIR«A» 512; 1467 Mih. Doc. 125; 1470 DIR«A» 523; 1472 DIR«A» 528, 530 і т. ін.); **да...** **имають** 3 (1458 Mih. Doc. 122; 1472 DIR«A» 530; 1488 BD I, 342); *дієприкм. акт. мен. знах. мн. маючине* (1459 P 171); *дієприсл. одноч. имаючи* 10 (1453 Cost. II, 766; 1462 BD II, 283; XV ст. BC 15 зв., 16, 32; 1499 BD II, 424); **маючы** 1 (1492 ПВФЧ); **маю(ч)** 1 (1447—1492 ЛКБВ); *дієприсл. у знач. означення имаючи* 1 (XV ст. BC 8).

*Див. ще *ИМАТИ СЯ, ИМѢТИ, ИНАТЬ.*

***ИМАТИ СЯ** *дієсл. недок. і док.* (19) I. (*лише безос.*) (зробити що) належить, треба (4): а имаєть сА поставити цѣну сукнѣ у сочавѣ, Ако во лвовѣ (Сучавѣ, 1408 Cost. II, 632); а кто не оуверне(т), а мы казали старосты наши(м) право оучинити тѣм оубоги(м), которые буде(т) право(м) добувати, томуу имає(т) сѣ шкода е(г) заплатити (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

2. (в чому і без додатка) містити в собі, включати в себе (11): даємо надто подат Острогомъ тому господину отцу владыце... село наше Бусчу... какъ се въ собе широко и долго маєть (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); Про (то) нагорожачи Емоу Самомоу ... При (в)сюю о(т)чи(э)нь... е(го) заставоую И сн(м) Листо(м) моимъ Надаю... городища селища и оурочища... Своєю Широко(ст)ю Какъ се оны маю(т) (Прилуки, 1459 P 171); И мы... тоє имѣнїе на имя Микуличи дали есмо ему... со всимъ тѣмъ, што къ тому имѣнїю здану слухало... какъ ся маєть въ своихъ границахъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); ино мы имъ тѣе земли ихъ отчизные и дворища подтверждаемъ нинейшимъ lystомъ, нехай оны тѣе земли свои держатъ со всимъ тѣмъ, як ся тѣи земли и дворища во всемъ мають (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

3. (*про письмовий документ*) (в чому) гласити (2): Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого... которыми(ж) напред) оузнаеяеть... выкладаючи оны нѣвкаторы(х) члонце(э) нын(м) обычає(м) и розоум(м) нижи сА оны сами в собе маю(т) (Брест Кюявський, 1447—1492 ЛКБВ); Биль намъ... Ефремъ, владыка Луцкии... и покладаль передъ нами листь... Люборта Кредиминовича, который такъ се в собе маєть (Луцьк, 1498 АрхЮЗР I/VI, 1).

4. (по чому) бути у стосунках, мати стосунки (між ким) (1): И мы имъ того еднанья допустили, нехай ся по тому мають, какъ ся въ томъ зъеднали и записали (Краків, 1489 РИБ 433);

◇ **имати сА** под присъгою (на шо) (1) зобов'язатися під присягою (до чо): где шо мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тоє имає(м) имъ вернути бо сА есмо им(л)и на то по(д) присъгою (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *мен.* 3 *ос. одн. ся...* **маєть** 4 (1449 АЛМ 8; 1483 ВОРСР 178; 1494 АЛМ 54; 1498 ГВКЛ); **имаєт сА**, **имає(т) сѣ** 3 (1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1457 Cost. II, 810); *се...* **маєть** 2 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1498 АрхЮЗР I/VI, 1); **имаєть сА** 1 (1408 Cost. II, 632); *се...* **маєть** 1 (1445 АжЮЗР I, 17); **сА...** **маєт** I (1492 AS III, 23); 3 *ос. мн. сА...* **маю(т)**, **сА...** **мают** 3 (1447—1492 ЛКБВ; 1491 AS I, 97; 1492 AS III, 23); **ся...** **мають** 1 (1488 ГВКЛ 22); **ся...** **мають** 1 (1489 РИБ 433); *се...* **маю(т)** 1 (1459 P 171); *перф.* 1 *ос. мн. сА есмо им(л)и* (1457 Cost. II, 809).

Див. ще ИМАТИ ² 4.

ИМБРИВЬ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. мад.* Emerik, *герм.* Americus, *ит.* Amerigo): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже придоша прѣд нами... наши оубози

люди... на имь Карлакь Ласловь... и Имбривь... и продали намъ свою правою и питомою о(т)нуиноу (Сучава, 1470 *BD* I, 150).

ФОРМИ: *наз. одн. Имбривь* (1470 *BD* I, 150).

*ИМЕ *див. ИМЯ*.

ИМЕНЕ *див. ИМЪНІЕ*.

*ИМЕНЕЙЦО *див. *ИМЕНЬИЦЕ*.

ИМЕНИЕ *див. ИМЪНІЕ*.

*ИМЕНИТЫИ *прикм.* (1) названий, вказаний: але... кро(л) его мл(с)тъ... имае(т)... на(с) обыслати десѣтми недѣлами пере(д) ты(м), абыхо(м), знали и готови были на то(т) де(н) и на именитое мистце (Сучава, 1453 *Cost.* II, 765—766).

ФОРМИ: *знах. одн. с. именитое* (1453 *Cost.* II, 766).

*ИМЕНИЦЕ *див. *ИМЕНЬИЦЕ*.

ИМЕНИЕ *див. ИМЪНІЕ*.

ИМЕНИЯ ¹ *ж.* (1) майно: И щоби съ есте не сварили за моею именью, докоул ме имете слышати аже есмь жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *знах. одн. именью* (1481, *BD* II, 358).

Див. ще ИМЪНІЕ 2.

1 **ИМЕНИЯ**² <ОДЪНІЯ> (1): Обычаи злостивіи бы(л) слюжебнѣи, колѣ и(х) привожено до забиты(х) на дорозе тогда онѣ и(х) лоупилѣ с тго именья (1) оу которомъ былѣ забиты (XV ст. *BC* 25).

*Див. *ОДЪНІЕ*.

*ИМЕНОВАНИИ *прикм.* (2) 1. сановний, визначний (1): и ти(ж) слюбуе(м) имь дати и поставити... на границѣ... два паны справе(д)ливы(х) и именованни(х) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

2. відомий (1): и ти(ж) имае(м) с вашей мл(с)ти... такую справе(д)ливо(ст) дръжати ме(ж) нами... яко быхо(м) могли злодѣевъ именовани(х) або лице(м) нѣты(х) вишали на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. именовани(х), именованни(х)* (1457 *Cost.* II, 810).

ИМЕНОВАТЬ *дієсл. недок. і док.* (16) (*цсл.* именовати) називати, назвати: купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу василѣ ему жь рѣчють скибичъ и въ его брата на имѣ оу гвнка и въ ехъ снова оу оленка иже купилъ панъ вѣтславъ во всѣхъ трии то жь ту именовани (Львів, 1370 *P* 18); а tako daitemo i dalezszto itemu thuiu naszu didinu na imie Jermolincki... y z thom lizsom imienycy Hacziszca (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); и мѣсти(ч) добри люди, при то(м) были, именуе(м) ихъ василчъ мытнн(к), ннки(л) вои(т)... и жыи добры люди (Сучава, 1449 *Cost.* II, 386); а хто первей позвалъ того первей именовати а хто другы(и) позоветь того уторый именовати (1) (XV ст. *BC* 13 зв.); И такожь коли дасть милы богъ та прѣдет пай наш корол (в *ориг.* кокорол.— *Прим. вид.*)... на роускій стороны и на именована мистца до Каменца... або пак до Снѣтина... мы имаемъ до его милости поехати... и имаемъ его милости... голдъ оудилати (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: *інф. именовати* 2 (XV ст. *BC* 13 зв., 19 зв.); *именова(т)* 1 (XV ст. *BC* 20); 1 *именова* 1 (XV ст. *BC* 20); *теп. 1 ос. мн. именуе(м)* (1449 *Cost.* II, 386); *теп. пас. 3 ос. мн. именовани* (1370 *P* 18); *дієприкм. пас. теп. знах. одн. ч. именуе(м)* (1459 *BD* I, 34); *знах. одн. с. именуемо* (1443 *ДГСММ*); *знах. мн. с. именуема* 1 (1459 *BD* I, 32); *ИМЪИУЕМА* 1 (1429 *ДГОБК*); *именуема* 1 (1443 *ДГСММ*); *зам. знах. одн. за село именуема* 1 (1455 *Cost.* II, 561); *знах. дв. ч. именуема* (1458 *BD* I, 6); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. жс. именованни* (1462 *BD* II, 284); *знах. мн. с. именована* (1446 *P* 152; 1468 *BD* II, 302); *дієприсл. одноч. именуу* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*Див. ще *ИМЕНОВАТИ СѦ, *МЕНИТИ 1, *МЕНИТИ СѦ 1.*

*ИМЕНОВАТИ СѦ *дієсл. недок.* (3) називатися; и пак дадох и помилвах господство ми... монастыри Тазлове съ едино село именов (1) Боурешіи на Сърет идеже и-

нуеет сѦ фондуол... и съ мѣсто за пасикуу черес Сърет оу поустиин, идеже именуеет сѦ монастыр (Сучава, 1491 *BD* I, 464); и да(ли) есмь емоу оу (в *ориг.* о.— *Прим вид.*) нашей земли оу молдавской съ едно силищъ на водоу (!) Тазловъ что с(Ѧ) имѣнуеетъ Стецьканы (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. именуеет сѦ* 1 (1491 *BD* I, 464); *имѣнуеет сѦ* 1 (1491 *BD* I, 464); *сѦ имѣнуеетъ* 1 (1493 *BD* II, 6).

*Див. ще ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ 1, *МЕНИТИ СѦ 1*

*ИМЕНЬЕ *див. ИМЪНІЕ*.

*ИМЕНЬЕ *див. ИМЪНІЕ*.

*ИМЕНЬИЦЕ *с.* (10) (*невелике землевлодіння*) маеточок: отдал есми... дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону и поступил есми ему у вѣне... именьцо мое Лопавши (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2—3); Биль намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ и поведиль... штожь... инегиня Маря Пинская, и сынъ ее... за его службю дали ему имень(ь)ице на имя Терепенское (Городно, 1497 *РИБ* 683); szto iesmy kurył umineycu w patnysyka melnycokoho papu nemiry hrymayłowycza folwarku... na imia rankowski ywanowski a paszkowski... ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moym zawodył y mni sia wtom krywda wydeta (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн. именица, имень(ь)ица* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1497 *РИБ* 683); *дав. одн. именицу, имень(ь)ицу* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1497 *РИБ* 683); *знах. одн. имень(ь)ице* 1 (1497 *РИБ* 683); *имень(ь)ице* 1 (1497 *РИБ* 683); *именейцо* 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *umineycu* 1 (1500 *ДПЖН*).

*ИМЕНЬИЦО *див. *ИМЕНЬИЦЕ*.

*ИМЕТИ *див. ИМЪТИ*.

ИМЕТЬ *див. ИМЪТИ*.

*ИМИ *див. ИМЯ*.

*ИМІНЕУСО *див. *ИМЕНЬИЦЕ*.

*ИМИНИЕ *див. ИМЪНІЕ*.

*ИМИНЬЕ *див. ИМЪНІЕ*.

ИМИТИ, **ИМИТЬ** *дієсл. док.* (3) 1. (кого) спіймати, схопити (2): а вонъ не досмотривши моеъ вѣрноъ службы и велель мѣ имить бѣ(з) моеъ вины (Кременецъ, 1434 *P* 129); а вонъ не досмотрѣвши моѣ вѣрноѣ службы и велель мѣ имити (Черняхів, 1435 *P* 132).

2. взяти, охопити (1): А тернаву рѣку имивши с убою стороною оли же до верха рѣки товъ и пола всѣ што суть по рѣчъ тои... то все даль есмь ладомирви садити село оу волоское право (Бохур, 1377 *P* 24).

ФОРМИ: *інф. имити* 1 (1435 *P* 139); *имить* 1 (1434 *P* 129); *дієприсл. перед. имивши* (1377 *P* 24).

*Див. ще ИМАТИ¹ 2, ИНАТЬ, *UNIATY.*

*ИМИТИ² *див. ИМЪТИ*.

ИМЪ *див. ИМЯ*.

*ИМЪНЕ *див. ИМЪНІЕ*.

ИМЪНІЕ, **ИМЕНІЕ**, **ИМЕНИЕ**, **ИМЕНЕ** *с.* (422) (*цсл.* имѣние) 1. (*землевлодіння*) маеток (404): тогда пожадал естъ, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абихом потвердили... его всего имѣня (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а записаль есми на своемъ имѣнѣи въ домъ Пречистой... копу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); не о(т)лучитисѦ ми еи с моими дѣтми никоторы (1) веремемъ со всѣмъ с моимъ имѣниемъ (Мереч, 1401 *P* 64); и дали есми емоу оу нашей земли оу молдавской... мишино село, аже мишъ загубиль свое имѣнѣи оу хитльнѣсты (Хотин, 1435 *DIR«А»* 465); а которымъ слугамъ тыи верху писанныи кн(Ѧ)жата будут подавали имена въ Звъагли естли будут ему хотѣтъ служити и он ихъ с тых имѣней не мает рухати (Вільна, 1499 *AS* I, 118);

имение отчизное (5), имѣнѣе отъчистое (1), отчизное имене (1), ымене отчинное (1) (*успадкований по батькові маеток*) вотчина: записоую жене своей... на своих имѣнахъ отчизныхъ...

тисач коп (Кобринь, 1454 AS III, 9—10); продал есми свое имѣнѣе отчистое (Володмир, 1493 АрхЮЗР 8/IV, 141); быти в имении (2) *див.* БЫТИ¹.

2. майно (8): того ради тоты четири чельди да боудоуть нашему монастырю оури(к) и съ оусемь ихъ имѣниемъ (б. м. н., 1443 Cost. II, 126); тогда имаемъ доброволно выити от его имѣнна... съ оусимъ нашимъ *имѣнѣемъ* (Сучава, 1449 Cost. II, 747); свободно и доброволно... емоу к нам прити... и съ всѣмъ своимъ имениемъ (Баків, 1457 BD II, 257).

ФОРМИ: *наз. одн.* имение, имение 13 (XV ст. BC 12, 29 зв., 35, 35 зв., 36; 1499 АЛМ 8); имѣиѣ 3 (1474 РГС; XV ст. BC 39; 1494 АМЛ 54); имение 2 (1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 72); *зам. місц.* при имѣнїе 1 (1448 Cost. II, 741); *род. одн.* имениа, имениа, имениа 22 (1361 AGZ 6; 1388 ZPL 106; XV ст. BC II зв., 15, 21 зв., 23 зв., 24 зв., 29 зв.; 1449 АЛМ 8 і т. ін.); имѣнѣа, имѣнѣа 14 (1435 Р 132; 1437 Р 136; 1438 Р 138; 1440 Р 142; 1466 AS I, 60; 1470 AS I, 65; 1482 AS 79; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 АСД VI, 2 і т. ін.); имениа, имениа 12 (1444 AS I, 40; 1466 AS I, 62; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1487 AS I, 85, 86, 241; 1495 ВМБС; 1499 AS I, 118); имениа 4 (1489 РИБ 437); имѣнѣа, имѣнѣа 7 (1361 AGZ 6; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1491 AS I, 94; 1494 AS I, 101; 1499 AS I, 118); именинѣа 1 (1445 Р 150); имениа 1 (1361 AGZ 6); именинѣа 1 (XV ст. BC 21 зв.); имениа 1 (1478 AS III, 17); *зам. знах.* тое имѣнїа 1 (1398 ДГПМ); *дав. одн.* имѣнью, имѣнью 16 (1433 Р 119; 1452 АкЮЗР I, 21; 1466 AS I, 60; 1465 AS I, 57; 1466 AS I, 61; 1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 79; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); имению 10 (1466 AS I, 62; 1467 ПИ № 13; 1487 AS I, 85, 86; 1488 AS I, 242; 1490 Пам.); имению 5 (1489 РИБ 434; 1499 ВФ); имѣнью 4 (1400—1492 АкЮЗР II, 105; 1491 AS I, 97; 1499 AS I, 117, 118); имѣнью 1 (1494 АЛМ 54); *знах. одн.* имение 33 (1446 AS III, 5; 1446 AS I, 62; 1475 AS I, 72; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 87, 240, 241; 1488 AS I, 88; 1490 Пам.; 1495 ВМБС і т. ін.); имѣнѣе 29 (1437 Р 136; 1445 Р 151; ПИ № 9; 1451 Р 156; 1463 AS I, 56; 1467, AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 79; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); имѣне 16 (1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1454 AS III, 10; 1487 AS I, 86, 87; 1491 AS I, 94; 1499 АСД VI, 3; AS I, 117, 118); имѣиѣ 16 (1446 Р 154; 1449 АЛМ 8; XV ст. BC 6 зв., 35, 35 зв., 38, 39; 1494 АМЛ 54); имение, имение 10 (1388 ZPL 106; XV ст. BC 6 зв., 12, 20 зв., 36, 39, 40, 41 зв.; 1449 АЛМ 8); имение 10 (1489 РИБ 437; 1499 ВФ); имение 1 (XV ст. BC 26 зв.); *ор. одн.* имѣниемъ, имѣниемъ (м) имѣнѣемъ, именинем 6 (1401 Р 64; 1443 Cost. II, 126, 129; 1444 ДІР«А» 481); именинемъ, именинемъ, именинемъ, именинемъ (м), именинемъ 5 (1449 Cost. II, 749; 1453 Cost. II, 445; XV ст. BC 21 зв., СЯ 42; 1457 BD II, 257); имѣнѣемъ, имѣнѣемъ 2 (1435 Р 134; 1466 AS I, 60); имѣнѣемъ, имѣнѣемъ (м) 2 (1467 ПИ № 13); именинемъ 2 (1481 BD II, 364; 1489 РИБ 437); имѣнѣемъ (м) 1 (1490 Пам.); имѣнѣемъ (н) 1 (1447—1492 ЛКНБ); *місц. одн.* оу (въ, во, о, при, на) имении 7 (XV ст. BC 17 зв., 21, 32 зв., 36; СЯ 40, 40 зв., 41); имѣнїи, имѣнїи 6 (1398 ДГПМ; XV ст. BC 38 зв.; СЯ 41; 1455 Cost. II, 772; 1459—1460 ЗНТШ СЛІІ, фотокоп.); имении 6 (1466 AS I, 62; 1488 AS I, 38; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1490 Пам.); имению 5 (1430 ГВКЛ 7; 1447 АрхЮЗР 8/IV, II; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1488 AS I, 242); имѣнїи 4 (1445 АкЮЗР I, 17, 18; п. 1450 ПИ № 9; 1451 Р 156); имении 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); имении 2 (1489 РИБ 433, 437); имѣнью 2 (1434 Р 130); имении 2 (1495 АЛРГ 55); имѣнью 1 (1435 Р 132); имению 1 (1475 AS I, 72); имѣнїи 1 (1452 Cost. II, 422); имении 1 (1496 AS I, 244); имѣнїи 1 (1496 AS I, 245); имении 1 (XV ст. BC 6 зв.); имении 1 (XV ст. BC 36); имение 1 (1493 АЛРГ 56); *зам. род.* о выпісанію имению (XV ст. СЯ 9); *наз. мн.* имениа, имениа 4 (1388 ZPL 105; XV ст. BC 34; СЯ 41 зв., 42 зв.; 1460 BD II, 270); имениа 1 (1457 Cost. II, 811); имѣнѣа 1 (1482 AS I, 80); *род. мн.* имѣнѣи 6 (1446 АкЮЗР I, 18; 1495 АЛМ

83; ВМБС; 1498 АЛМ 163; 1499 AS I, 118); имении 2 (1475 AS I, 72); имѣнїи 2 (1398 ДГПМ; 1446 Р 154); имение (н) 1 (1496 ВМКФС); *дав. мн.* имѣнемъ, имѣнемъ 4 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1475 AS III, 14; 1498 АЛМ 163); имѣнѣемъ (м) 4 (1437 Р 136; 1438 Р 138; 1498 АЛМ 163); имениемъ (м) 3 (1437 AS I, 34; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХП 136); имѣнѣемъ 1 (1489 AS I, 89); именинемъ 1 (1446 AS I, 43); имѣнѣемъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); именинѣемъ 1 (1492 АЛМ 30); *знах. мн.* имениа, имениа 16 (1430 ГВКЛ 7; 1487 AS I, 85, 240; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХП 136; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1499 AS I, 118 і т. ін.); имѣнѣа, имѣнѣа 15 (1434 Р 128; 1438 Р 138; 1470 AS I, 65; 1482 AS I, 79; 80, 81; 1487 AS I, 239; 1489 AS I, 89 і т. ін.); имѣиѣа, имѣиѣа 8 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1485—1500 AS I, 120, 121; 1492 АЛМ 31; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); именинѣа, имѣнїнѣа, имѣнїнѣа 8 (1446 Р 154; 1449 Cost. II, 746; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1492 АЛМ 30); имениа 4 (XV ст. BC 12, 36; СЯ 42 зв.); именинѣа, именинѣа 3 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1496 ВМКФС); именинѣа 2 (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1490 ЗХП 136); именинѣа 1 (XV ст. BC 24 зв.); именинѣа 1 (1491 ВМКФС); *ор. мн.* именинѣи 3 (1490 ЗХП 134; 1495 ВМБС); имѣнѣи 1 (1470 AS I, 65); имѣнїи 1 (1495 АЛМ 83); имении 1 (XV ст. BC 10 зв.); *місц. мн.* оу (въ, во, на) имениахъ, имениахъ 9 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1437 AS I, 34; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1454 AS III, 9—10; 1488 AS I, 241); имѣнѣехъ 5 (1437 Р 136; 1438 Р 138; 1446 Р 152; 1450 ПИ № 9); имѣнѣахъ, имѣнѣахъ 4 (1433 Р 119; 1446 АкЮЗР I, 18; 1483 AS I, 82; 1495 РИБ 620); именинѣахъ, именинѣахъ 2 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1496 ВМКФС); именинѣахъ 1 (1446 AS I, 43); именинѣахъ 1 (1493 АрхЮЗР 8/IV, 141); имѣнѣнѣехъ 1 (1482 AS I, 81); в тыхъ имѣнїи 1 (1433 Р 119); имѣнѣнѣехъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

Див. ще *ИМЕНІЯ¹.

*ИМѢНОВАТИ СА *див.* *ИМЕНОВАТИ СА.

*ИМѢНѢЕ *див.* ИМѢНІЕ.

*ИМѢННѢЕ *див.* ИМѢНІЕ.

*ИМѢННѢЕ *див.* ИМѢНІЕ.

ИМѢТИ, ИМѢТИ, ИМѢТЬ, МѢТИ, МѢТИ, МІЕТ *дієсл. недок.* (398) I. (*повнозначне дієслово*) (395) I. (що, чого, що від кого і без додатка) (*бути власником чого*) мати, держати (що), володіти (чим) (41): A jestliby penezej pelet, tohdy za postupok... majet byti karap (Луцьк, 1388 ZPL 105); а... аж бы воитко с дѣтками с того свѣта шель... тогда има хмѣль прибок... сулимовъ *имѣти* (Львів, 1412 Р 81); а що есмо имѣли листы записанн о(т) нашего господарѣа... такъ на(м) загыбли (Бирлад, 1435 Cost. II, 679); и свой(х) привѣліи да(л) оу руки пауу михаилу логовет(у)... що имѣ(л) на тое селище (Сучава, 1445 Cost. II, 218); А мають только жъ корьчомъ *мети*, колько передъ тымъ было (Радомль, 1487 РИБ 228); Которыи имѣетъ жеребѣта неоуки а щкоды чинїть по полоу (!) житоу (XV ст. BC 8 зв.); и туоу землю Проселкову а Мартинцову... присудили есмо Богдану Остафїевичу имѣти (Вільна, 1498 АЛМ 159).

2. (що) користуватся (чим, з чого), мати (що) (4): есть болен пановъ штожъ имѣють права немецкая оу свой(х) селехъ о(т) на(с) позычени (XV ст. BC 26).

3. (кого, що від кого) (*одержувати*) мати (2): Иди(к) жалова(л)са на пастоуха и(ж) да(л) емоу овцо во стадо(у) его паствїтї, а опѣть овци зася не мелъ о(т) пастоуха (XV ст. BC 27); мѣли есмо о(т) вась листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

4. (кого, кого ким, кого з ким, кого за кого, кого к чому) (*перебувати в якихось стосунках з ким*) мати (кого, кого ким, кого за кого) (30): коли имьль й тесьл на недѣ(л) А коли љ тесьл (б. м. н., 1386—1418 Р 35); Tež žadpoło w domu... ne chcзем hostem meti (Луцьк, 1388 ZPL 106); а... аж бы воитко с дѣтками с того свѣта шель што ъ *имѣль*

с прибоквою сестрою с алжкою тогдъ има хмьль прибок... сулимов имъти (Львѣв, 1412 P 81); а того дѣла приказуемы дѣтемъ нашимъ... абы... прере(ч)ному воеводѣ... на вѣки не оупоминали але за добрыи и певныи приятели имъли (Ланчича, 1433 P 121); а та(м) коли боудете презъ ясное досветъчѣнье познате (!) естли мнстръ подлоугъ свои(х) листовъ гасъ за срьдники еднанье (!) покоя боудеть хотѣти мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Наиперво иж никого иного за пана нашего мимо реченного пана нашего Казимира... не хочем имѣти (Сучава, 1462 ВД II, 284); Биль намъ чоломъ часникъ нашъ, Федко Гавриловичъ, и положилъ передъ нами листь отца нашего... которымъ ему... дозволилъ выкупити имѣние... што была ему жена его записала у своемъ вѣнѣ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнію никого не мѣла (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Те(ж) то(г) хоче(м) штобы каж(д)ый соу(д)я оу своемъ соуде мель оуставнаго слоужбника (XV ст. ВС 15 зв.); а тотъ дей Крушна сыновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно двѣ дочь (Вільна, 1495 РИБ 602).

5. (шо в чому) містити в собі, включати в себе (2): Порозумѣти можете в той мѣре какъ много правды тынто мистровы ласты в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

6. (шо) відчувати (шо), зазнавати (чого) (8): Мы кна(з) дмитрий олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже имѣюще чистовъ мысли... к велико(м) королеви володиславу... слобуемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 P 43); про то(ж) прошу твою мл(с)ть, учини на(м) правду за тоты люди, зану(ж) мы хоче(м) узѣти ваши(м) чл(к)о(м) за тото кезъшство, поне(ж) има(м) пагубу (Бирлад, 1434 Cost. II, 675); а обрагимъ тольмачъ на се(и) дорозе много томъли мель (б. м. н., 1484 ЯМ).

7. (з инфинитивом) (бути спроможним) мати (зробити шо) (1): и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню (б. м. н., 1499 ВД II, 450).

8. (з инфинитивом) (бути зобов'язаним, мусити) мати (зробити шо) (148): Але то што жъ коли вси боАре и земла не будуть городъ твердити тогды тии люди тако же имѣють твердити (Смотрич, 1375 P 20); а тое село перво реч(ч)ное имѣють на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты то доходы што(ж) с пол(н)ничъ **аю(т) (Снятин, 1424 P 100); и мы имѣемъ нашому приАтелю, ильи воеводѣ, приАти и его доброго смотрѣти (Троки, 1442 Cost. II, 719); а онн(ж) бы имѣли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а те(ж) коли потребизно (!) соу(д)я и по(д)соудокъ имѣють люд(ь)м право чинити какъ оу велико(м) (!) по(д)ше оуставлае(м) (XV ст. СЯ 43); и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню... але поручьль за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотыхъ оугорьскихъ черъленыхъ, и имель ихъ послати къ нему до Хотена (б. м. н., 1499 ВД II, 450).

9. (з инфинитивом) (бути в праві, могли) мати (зробити шо) (39): тежъ то изволи(л) есмы ема аж бы его... коли нькоторая пригода оу ста(л) тогды има то село замбни(т) продати (Львѣв, 1399 P 59); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотѣчи... господарию нашему, оуказати наше голдованіе... и наше листы... которыми са есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли протнѣвъ ему быти (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 637); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниго не мѣль того имѣнія выкупати, нижли отецъ нашъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); а возьмѣт лѣ два вола алобо два конА тогды имѣеть одно(г) собѣ дрѣжати (XV ст. ВС 37); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... штожъ деи они купуютъ въ мѣсть кожи малые неварунковые... а передъ тымъ деи здавна того не бывало, ижбы мѣщане... мѣли тые кожи малые купити (Луцкъ, 1495 АЛМ 88).

10. (з инфинитивом) (наміряться, збираться, бути по-

винним) мати (робити шо) (3): а се азъ кна(з)ъ Федико несвидискин староста кремАнецкий и братславский визнаваю... какъ есмь вѣрнѣ служилъ освѣченному кна(з)у швидригайлови противоу сторонамъ тымъ с которыми жъ во(н) нѣшито имѣль чинити (Кременецъ, 1434 P 129); а тые двѣ части того имениа, на которомъ есмы мѣль самъ жити, запродамъ есмы е. м. за пятьдесятъ коп гроши (Луцкъ, 1449 АЛМ 8).

11. (у формі баж.-ум. сп. з инфинитивом) (вказує на сумнівність передбачуваної дії) мати (зробити шо) (16): I też, jestliby chrestianip... mel szto wczinit, abo wdarił, mażet byti karan (Луцкъ, 1388 ZPL 106); а хотя бы есть мѣль инший вступати въ тые дѣла... тотъ ся розсудитъ со мною на ономъ страшномъ судѣ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); рѣчи, которыи жъ в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно есть имѣлы ли бы прийти къ будущон знаемости аж бы вѣчностью листовъ были отвержены (Снятин, 1424 P 99); Колибы са то дѣяло около свАга нарожьня бо(ж)его... тогды коли есмо очивисте с вами оу кна(з)ствѣ велико(м) были ижбыхо(м) дѣла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до латвы призвали были коу выслуоханью обычаевъ доро(г) посрьдковъ которыми оу таковыи тадычки мѣли бы были початы быти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); а с которое б(ь)у то стороны хто имель рушити, а с того выступити, тотъ бы имель г(о)с(по)дарю королю триста коп отложити, а себе двесте копъ тожъто бы имель то рушити (Манив, 1478 AS I, 76); Ино мы тое вышнейписаное имен(ь)ицо... взяли къ своей руше отъ всихъ тыхъ, которіе бы мели близкіе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 РИБ 683);

◇ имети бога предъ очима (1) бути справедливим: имеешь соу(д) како во(г) (!) имети в роуце а ба пред(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); мети братство (межи собою) (1) перебувати в дружныхъ взаимнахъ (з ким): Дроугое воспоминаеть г(с)дрѣ нашъ воевода... яко были пред(д)ки деда нашего алекса(н)дра воеводы волоского, и пред(д)ки вито(в)то(в) великого князя лито(в)ского яко они мели межы собою бра(т)ство и приятелиство и ми(р) (б. м. н., 1496 ПСВВ); мѣти еднанье (з ким) (1) укласти угоду: а пото(м) бори(с) рекъ а на(д) то мѣль есмы еднанье з глѣбо(м) остаѣвничо(м)... и зѣ(д)навши са е(с)мо и запи(с) межы собою вдѣляли (Вільна, 1495 ВМБС); и мети заисканное жалобъ (1) виграти судову справу: тогды тогъ доминикъ... хоте(л) имети заисканное свое жалобы (XV ст. ВС 20—20 зв.); мети в л а с ц ѣ (кого) (1) виявляти прихильність, ласку (до кого); и врозумнвши то пани ОлизароваА, штожъ мы... п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашей... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Волыни по своемъ живоуге (Луцкъ, 1487 AS I, 240); и мети л ѣ т р о з о у м о у (1) стати повнолітнім, досягти повноліття: о дѣте(х) которыи коли еще не имею(т) лѣ(т) ро(зо)ум(оу) (XV ст. ВС 26 зв.); мети любовъ (6), любовъ мети (з ким) (3) перебувати в дружныхъ взаимнахъ (з ким), прихильно ставитися (до кого): И твоя милость къ намъ всказывалъ, абыхмо и мы зъ вашою милостію по томужъ мели приятельство и любовь (Троки, 1494 ВД II, 387); а koli k Jeho Miłosti takoie dzieło wczynisz, a Jeho Miłost hosudar nasz z bożeju pomoczią takimżo obuczaiem choczet k tobie utwrditi sia i zapisati sie, i lubow i przyaźni mięt s toboiu (Вільна, 1494 ВД II, 389); и м ѣ т и м е р з е ч к у (на кого, від кого) (2) бути в сварці, у незгоді (з ким): мы Стефанъ воевода знаемо чинимъ... што коли есмы имѣли мерзечку на нашего г(д)на и брата старшего... о то(м) мы... оумисльвши доброу мысль и оучинили есмы врною (!) покороу (Бирлад, 1435 Cost. II, 678—679); и оузрѣвши нашу правую пра(в)ду... а они за то на(м) слобовали и слобили... аже мы не буде(м) имѣли жа(д)ное присловіе ани мерзА(ч)ки о(т) г(с)п(д)ра наше(г) (Сучава, 1457 Cost. II,

809); и мѣти (мети) миръ (3), миръ мети (1) (з ким і без додатка) перебувати у мирних відносинах, зберігати мир: Иио г(с)дръ нашъ его мл(с)тъ то вчини(л) на жеданье г(с)дрѧ вашого хочеть ми(р) вечны(и) мети съ г(с)дремъ ваши(м) (б. м. н., 1496 ПСВВ); а мы имаемо имѣти и ховати вѣчній и непороушенныи и незламанныи мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 420); и мѣти мѣсце (1) бути наявним: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (1) гневъ (1) и мѣсца... имеетъ соу(д) како во(г) (1)

имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); и мѣти на логу (на що) (5) зазнавати напад: а пакъли бы самихъ насъ нашъ милый прыѧтель на помочъ жадаль, и мы сами нашомоу прыѧтелю маемъ быти... до помочы, вымѣняючы то... нижъли боудемъ имѣти какоую налогоу, на нашу землю (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а коли кнѧзь велікій... иметь от нас пожадати какоую помочъ на его неприятели, а мы имаемъ дати кнѧзю великому помоч, без хитрости, нижли того, бже не даи, боудомъ (1) имѣти какоую налогоу с которыхъ сторонъ, на нашу землю (Ясси, 1445 Cost. II, 726); и мѣти и емоць (немоць, и емоць) (4) бути хворим: а пакъли бы самихъ насъ нашъ милый прыѧтель на помочъ жадаль, и мы... нашомоу прыѧтелю маемъ быти... до помочы, вымѣняючы то... нижъли боудемъ имѣти... немоць отъ бога на насъ (Сучава, 1442 Cost. II, 716); али оу црѧ имаеть намъ помагати... и о всемъ нашимъ добромъ стоѧти, какъ самъ о собъ нижли... боудет имѧти какоую налогоу... алибо от бга немоць на себе (Ясси, 1445 Cost. II, 726); и мѣти покои (покою) (2) перебувати у мирних відносинах: они маю(т)... на то стоѧти... како бы могли оучинити на(м) ми(р)... яко быхо(м) имѣли собъ, покои с ти(х) съ вси(х) сторо(и) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); а мы имаемо имѣти и ховати вѣчній и непороушенныи и незламанныи мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 420); мѣти право (2), правомети (1) (з ким о що, о чому з ким) позиватися, судитися (з ким за що): какъ тот Его Милости боѧрин Раман (1) о тыи пѣнѧзи мѧл со мною право пвред намѣстникомъ кнѧза Михаила (Друцьк, 1492 AS III, 23); и они Повѣдили пере(д) нами, што(ж) деи о(т)цы наши мели о то(м) право со о(т)це(м) его пере(д) пано(м) ивано(м) вѣжнечо(м) (Вильна, 1495 ВК); и мѣти прикрости (від кого) (2) зазнавати прикростей: Се мы панове Цеценевъскыи... боудючи есмо оу добромъ розоумъ з доброю памѧтью, не имѣючи жадныхъ прикростей ниоткого... продали есмо имѣнье отчиноу свою (Кременецъ, 1467 AS I, 63); Се мы панове Цеценевъскыи... боудючи есмо у добромъ розоумъ и з доброю памѧтью не имѣючи жадныхъ прикростей ниоткого... продали есмо имѣнье отчиноу свою (Кременецъ, 1469 AS I, 64); и мѣти при словіе (від кого) (1) зазнавати докорів, закидів: и оуэрвши нашу правую пра(в)ду... а они за то на(м) слобовали и слобили листо(м) свои(м), аже мы не буде(м) имѣли жадное присловіе ани мерзѧ(ч)ки о(т) г(с)п(д)рѧ наше(г) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); мети приязнь (4), приязнь мети (з ким, к кому) (2) перебувати у дружнихъ взаєминах (з ким): Про то господаръ нашъ... всказалъ и твоей милости абы... мель бы еси зъ его милостью приязнь вечную и любовь, по тому какъ и предъкове его милости и отецъ его милости мели приязнь и единацтво съ предъки твоими (Троки, 1494 ВД II, 387); Pro to ho-sudar nasz... wskazał k Twoiey Miłosti, aby... miał by k Jeho Miłosti przyjaźń wiecznui (Вильна, 1494 ВД II, 388);

мети прыѧтельство (5), прыѧтельство мети (з ким) (1) перебувати у дружнихъ взаєминах, приятелювати (з ким): И твоя милость къ намъ всказываль, абыхмо и мы зъ вашоу милостью по тому(ж) мели приѧтельство (Троки, 1494 ВД II, 387); czerez tyi swoi posty wskazywał iesi do nas, wspominauczay nam sztoż z starodawna paszy predkowie... s twoimi predki... mieli przyiatel-

stwo i lubow (Вильна, 1494 ВД II, 388); и мети речи (з ким) (1) мати розмову, розмовляти: И имели есмо о томъ много речей исъ послы твоей милости (б. м. н., 1496 ВД II, 401); и мети в роуце (кого) (1) держати, мати в руках: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (1) гневъ (1) и мѣсца... имеетъ соу(д) како во(г) (1)

имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); мети склады (1) мати дозвіл на складчину для виготовлення хмільних напоїв перед великими святами: И во всемъ бы еси мѣту нашому и корчме былъ помочонъ... и заповедалъ бы еси слугамъ своимъ и мешаномъ, штобы корчмы въ месте не варили и по селомъ нижъли бы нехай только мели два разы, або три въ году склады (Судомир, 1488 РИБ 222); и мѣти слобозію (від кого) (1) бути звільненням від повинностей, податків: То тіе людї що коли соу(т) оу тихъ селах, що би имѣли о(т) на(с) слобозію о(т) оуси(х) наши(х) даанихъ (1) и робот (Сучава, 1456 ГПХМ); мети оу тїс къ (1) терпіти тисняву, товчю (в юрбі, натовпі): Паней и паненъ бытность дла крепості (1) и(х) вынеты соу(т) о(т) збора лю(д)ска(г) и муозького абы не мелі оутїскоу муозьско(г) (XV ст. ВС 12); и мѣти оучастіе (4), оучастіе имѣти (з ким) (4) зазнати однакової долі, поділити долю: аще ли кто пр(ѣ)стѣпнъ заповѣ(д) сіѧ... да е(ст) прокля(т)... и сѧ іоудо(ж) іскарію(т)скы(м) оучастіе да има(т) (б. м. н., 1401 ЗКЕ); и да естъ подобнь іоудъ и прокльтомуу ари и да има(т) оучастіе и съ оньми іоудене, ежъ възъпиша на гѧ хѧ (Ясси, 1500 Cost. S. 231); мети во чти (кого) (1) виявляти пошану, шанувати: и врозумивши то пани Олизарова, што(ж) мы слугу нашего п(ѧ)на еей (1) п(ѧ)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашой... волне даровала нас и дала и записала тѣе две именѧ оу Волыни по своемъ животе (Луцьк, 1487 AS I, 240); и мѣти чѧ(ст)ъ (з ким) (1) поділити долю (з ким): а кто пороушить сіе даніе наше то(т) да бѣдетъ проклять о(т) гѧ ба... и да имать чѧ(ст)ъ съ оньми иже възъпиша на вл(д)кѧ х(с)ѧ и крѣвь его на ни(х) ина чѧдѣ(х) и(х) (Сучава, 1438 DIR«А» 472); ничого не имѣти (до чо(г)о) (1) не мати претензій: а... ажбы са што мѣло надо мною стати, тогды до моеѣ отчины до Голчѧ не имають ничого имѣти брата моя ни ближнии мов (Острог, 1466 AS I, 60—61);

вымолву имети (1) див. *ВЫМОЛВА; вѣчность имѣти (1) див. *Вѣчность; добрую (мѣти) волю (1) див. ДОБРЫЙ; докончанье имети (1) див. ДОКОНЧАНЬЕ; досыть имети (1), имѣти досыть (2) див. ДОСЫТЬ; дѣл имѣти (1), имѣти дѣл (1) див. Дѣлѣ; дѣло имѣти (1) див. Дѣло; мети единацтво (1), једнацтво mietі (1) див. ЕДИНАЦТВО; записъ имети (мети) (2) див. ЗАПИСЬ; знаемость имѣти (1) див. *ЗНАЕМОСТЬ; крѣстьноу целованье имѣти (1) див. *КРЕСТЬНЫЙ; некогогого родозгенпоно мети (1) див. *RODOZRENŮJ; обычаи имети (2) див. *ОБЫЧАИ; опѣканье имѣти (1) див. *ОПѣканье; на сердци имѣти (1) див. *СЕРДЦЕ 2; спор мети (1) див. СПОР; тяжумети (1) див. *ТЯЖА; уход мети (1) див. *УХОДЪ; оучастіе имѣти (2) див. *ОУЧАСТІЕ; чти не имети (2) див. ЧЕСТЬ 2; шкodu имети (2) див. ШКОДА.

II. (допоміжне дієслово в складі майб. I) (12): а в поли кде собъ проорюють нивы то ихъ имѣть прислушати (Сморич, 1375 P 20); а до спѣова дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опѧтъ до другого року (Львів, 1386 P 31); пак ли не имѣемъ ему заплатити на тотъ днь яко ту выписано, тогды мы в то(т) днь безъ никоторые о(т)волоки имаемъ ему дати нашъ городъ снѧти(н) (б. м. н.,

1411 P 77); Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оць хочеть друоугоу пона(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оца дѣлнїи своени а потомъ истративши оїю докоучають оу то(м) бываеть клопо(т) межи ними (XV ст. *BC* 40 зв.); Тиж не имаемо ани хочемъ никоторыхъ земль... прѣз воли и прѣз особного призволеня... нашего король... отдалѣти (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *инф.* мети 10 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 4; 1388 *ZPL* 106; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1487 *РИБ* 228; 1494 *BD* II, 387; 1495 *АЛРГ* 55; 1496 *ОПСВВ*); имѣти, имѣти 8 (1412 *P* 81; 1439 *Cost.* II, 713; 1456 *ЭСФ*; 1462 *BD* II, 285; 1466 *AS* I, 61; 1498 *АЛМ* 159; *XV* ст. *BC* 36; 1499 *BD* II, 420); имети, иметї 8 (*XV* ст. *BC* 5 зв., 11 зв., 12 зв., 18 зв., 20 зв., 33 зв., 42 зв.); имет(т) 5 (*XV* ст. *BC* 6, 12, 18, 22 зв., 35 зв.); мѣти 4 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1470 *AS* I, 65; 1495 *АЛРГ* 55); иметь 4 (*XV* ст. *BC* 5 зв., 13, 15, 36 зв.); имѣ(т) 1 (*XV* ст. *СЯ* 39 зв.); *мен.* 1 *ос. одн.* имамъ, има(м) 2 (1434 *Cost.* II, 675; 1462 *BD* II, 293); имѣю 1 (1487 *AS* I, 239); 3 *ос. одн.* имеешь 71 (*XV* ст. *BC* 9 зв., 11, 12, 12 зв., 13, 16, 18 зв., 25 зв., 33 зв., 35 зв. і т. ін.); имее(т), имееет 31 (*XV* ст. *BC* 6 зв., 14, 17 зв., 18, 18 зв., 22 зв., 26 зв., 29, 34 зв.; *СЯ* 43 зв. і т. ін.); имѣе(т), имѣет 12 (1377 *P* 24; 1412 *P* 81; *XV* ст. *BC* 5 зв., 29 зв., 36 зв., 37; *СЯ* 40 зв., 41 зв., 1433 *P* 124, 126); има(т), имат 6 (1378 *ЗНТШ* I, 5; 1390 *P* 176; 1443 *ДГСММ*); имѣеть 3 (*XV* ст. *BC* 35 зв., 37; *СЯ* 40 зв.); има 3 (1399 *P* 59; 1412 *P* 81); имие(т) 2 (1421 *Cost.* I, 142); мѣеть 1 (1376 *ЗНТШ* V, 3); имать 1 (*XV* ст. *СЯ* 9); і неть (*XV* ст. *BC* 33 зв.); і смееть 1 (*XV* ст. *BC* II зв.); *1 ос. мн.* имамы 5 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1433—1443 *АРМ*); имѣемъ 4 (1411 *Cost.* II, 638; 1429 *P* 112; 1442 *Cost.* II, 719); имамо 3 (1462 *BD* II, 284); имие(м) 1 (1421 *Cost.* I, 142); 3 *ос. мн.* имѣють 11 (1375 *P* 20; 1422 *P* 98; 1424 *P* 100; *СЯ* 43; 1433 *P* 123, 125); имею(т), имеют 8 (*XV* ст. *BC* 13, 17, 24; *СЯ* 41, 42 зв., 43, 43 зв.); имеють 7 (*XV* ст. *BC* 25 зв., 28 зв., 35, 36; *СЯ* 43, 43 зв.); і мѣюти 1 (*XV* ст. *BC* 35 зв.); *у складї* майб., *1 ос. одн.* имѣю (держат), стати 2 (1402 *Cost.* II, 623); имамъ (остерегати) 1 (1402 *Cost.* II, 623); 3 *ос. одн.* имѣть (прислушати, держати) 2 (1375 *P* 20; 1386 *P* 31); имѣе(т) (служи(т)) 1 (1424 *P* 99); *1 ос. мн.* имамо (отдалѣти) 2 (1462 *BD* II, 284); имѣемъ (заплатити) 1 (1411 *P* 77); имее(м) (отдалити) 1 (1448 *Cost.* II, 734); 3 *ос. мн.* имѣють (просит) 1 (*XV* ст. *СЯ* 40 зв.); имѣю(т) (полнити) 1 (1423 *Cost.* I, 143); *перф.* *1 ос. одн.* ч. имѣл 1 (1475 *AS* I, 70); мѣль есмї 1 (1495 *ВМБС*); есмї... мѣль 1 (1495 *ВМБС*); есмн мѣль 1 (1448 *АЛМ* 8); *ж.* мела есмї (1481 *AS* I, 77); 3 *ос. одн.* ч. имѣль, имѣль, имѣ(л), имѣл 9 (1386—1418 *P* 35; 1390 *P* 176; 1412 *P* 81; 1418 *P* 89; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132; 1444 *Cost.* II, 218; 1456 *ЭСФ*; 1496 *РИБ* 602); мель 6 (1484 *ЯМ*; 1487 *AS* I, 86; *РИБ* 227; 1494 *BD* II, 338; *XV* ст. *BC* 27; 1499 *BD* II, 450); мѣль 4 (1449 *АЛМ* 8; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 85; *РИБ* 602); имель, имел(л) 3 (*XV* ст. *BC* 15 зв.; *СЯ* 42; 1499 *BD* II, 450); мяль, мал 2 (1489 *РИБ* 437; 1492 *AS* III, 23); мїл 1 (1388 *ZPL* 107); ма(л) 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *ж.* мѣла 3 (1494 *АЛМ* 54; 1495 *ВМБС*; 1498 *АЛМ* 159); мѣла 1 (1418 *P* 89); имила 1 (1436 *Cost.* II, 706); *с.* imielo 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *1 ос. мн.* есмо имѣли 2 (1435 *Cost.* II, 679; 1458 *Cost.* 815); мѣли есмо 2 (1447—1492 *ЛКБВ*); имели есмо 1 (1496 *BD* II, 401); имяли есмо 1 (1478 *ЗРМ*); мели есмо 1 (1484 *ЯМ*); есмы имѣли 1 (1435 *Cost.* II, 679); мели 1 (1487 *AS* I, 240); 2 *ос. мн.* имели есте (1498 *BD* II, 409); 3 *ос. мн.* мели, мїелї 13 (1493 *ПОСВВ*; 1494 *BD* II, 387; 1495 *ВК*; 1496 *ПСВВ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118, 119 і т. ін.); мѣли 7 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1459 *P* 172; 1495 *АЛМ* 88, *БСКИ*, *ВМЗД*); имѣли 3 (1456 *ЭСФ*; 1475 *AS* I, 70; 1487 *AS* I, 239); имели, имелї 3 (*XV* ст. *BC* 39 зв., *СЯ*, 42; 1494 *РИБ* 560); имили 3 (1436 *Cost.* II, 707); (и)мїли 1 (1479 *DC* 140); майб. *1 ос. одн.* мѣти хочоу (1459 *P* 172); 2 *ос. одн.* боудешъ метї (1494 *BD* II, 387); 3 *ос. одн.* боудеть имѣти 1 (1442 *Cost.* II, 719); боуде(т) иметї 1 (*XV* ст.

СЯ 42); боудет имти 1 (1445 *Cost.* II, 726) имет имити 1 (1457 *BD* II, 257); choczet... miet 1 (1494 *BD* II, 389); *1 ос. мн.* будемъ имѣти, буде(м) имѣти, будемъ имѣти, боудоумъ имѣти 5 (1442 *Cost.* II, 716; 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1447 *АКЗР* I, 61; 1457 *Cost.* II, 811); хочемъ имѣти 1 (1462 *BD* II, 284); 3 *ос. мн.* боудоу(т) имѣти (1448 *Cost.* II, 737); майб. *II 1 ос. мн.* буде(м) имѣли (1457 *Cost.* II, 809); *баж. ум. сп.* 2 *ос. одн.* ч. мель бы еси (1494 *BD* II, 387); 3 *ос. одн.* ч. бы (ижбы) имѣль, имѣль, имѣл 4 (1475 *AS* I, 69, 71; 1487 *ВОРСР* 178); бы (jestliby, штобы, хтобы) мель, мел 4 (1388 *ZPL* 105, 106; *XV* ст. *BC* 15 зв.; 1494 *AS* I, 101); бы имель 3 (1478 *AS* I, 76); мель бы, miet by 2 (1494 *BD* II, 387, 388); бы естъ мѣль 1 (1401 *АкВАК* III, 2); хто(б) мѣль 1 (1483 *ВОРСР* 178); имел(л) бы 1 (1467 *СП* № 13); *с.* бы... мѣло 1 (1495 *БСКИ*); бы малло 1 (1498 *АЛРГ* 82); ажбы мѣло 1 (1461 *AS* I, 60); жебы ималло 1 (1448 *АЛМ* 8); *1 ос. мн.* быхомъ, быхо(м) имѣли 3 (1411 *Cost.* II, 637; 1435 *Cost.* II, 879; 1457 *Cost.* II, 809); быхмо имѣли 3 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); абыхмо... мели 2 (1494 *BD* II, 387, 388); 2 *ос. мн.* бы есте мѣли 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); чтобы есте... имѣлн (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); 3 *ос. мн.* бы (абы, ажбы, шобы)... мели, meli 4 (1388 *ZPL* 107; 1488 *РИБ* 222; *XV* ст. *BC* 12; 1497 *РИБ* 683); абы (ажбы, шобы) имѣли 3 (1433 *P* 121; 1456 *ГПХМ*; 1457 *Cost.* II, 810); бы имѣли 1 (1429 *P* 99); ижбы мѣли 1 (1495 *АЛМ* 88); мѣли бы были 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); мели бы 1 (1490 *Пам.*); і панове абы... дѣло не имат (1438 *ДВАС* 28); *нак. сп.* 3 *ос. одн.* да имать (има(т), имат) (1429 *Cost.* I, 149; 1438 *ДІРКА* 472; 1443 *ДГСММ*; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 311, 313; 1500 *Cost.* S. 231); *дїеприсл. одноч.* имѣючи 3 (1467 *AS* I, 63; *XV* ст. *СЯ* 41; 1469 *AS* I, 64); имеючи 1 (*XV* ст. *BC* 11); имѣюче 1 (1388 *P* 43); *дїеприсл. перед.* мѣвыи (1495 *РИБ* 560).

Див. ще ИМАТИ², *ИМАТИ СЯ, ИНАТЬ.

ИМЯ, ИМА, ИМѢ с. (925) 1. (людини) ім'я, ймення (4): Абы тогды тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листь Нашъ выразивши нижей именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью нашуо эмоцилли (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); и еще дали есмї а сто злат оугрскихъ... яко да творѣт мї памѣть... а по смирѣти нашеи... за доушѣ нашѣ и за доушѣ подроужѣ нашѣ, имѣ еи Настѣ (Путна, 1476 *BD* I, 217); и све(т)ки посве(т)чили што(ж) тая кн҃ги пере(л) нами то(т) запись емоу на то дала и имена и(х) в то(т) листь оуписала (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

и м е н е м ь (7) на ім'я, званий, що його прозивають: а писаль грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ боле-страшичъ именемъ дьячковичъ (Перемишль, 1359 *P* 10);

Мы кна(з) двѣ дмитрневи(ч) кна(з) русанѣ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время(л) кна(з) вельбныи дмитрии инѣмъ имене(м) корибут(т)... колдование и вѣрность и послушество... володиславу... королеви польскому... слюби(л) а мы... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); Того радѣ мы видѣвши доброе произволеніе и даніе що дает Анна слоугам нашим... тих прѣдреченныхъ сел, що их коупил сынъ еи... от игоумена именемъ Иоасафъ... ино мы также есмї дали им тих... сел (Сучава, 1470 *BD* I, 155); и м е н е м ь (кого) (1) за дорученням, від імені: а мы именемъ и моча (л) вши(х) земланъ его повельниемъ его ислюбуемы за него... иже со всею своею землею ... вѣре(н) буде(т) (Луциця, 1388 *P* 39); и м е н е м ь р е к у ч и (1) на ім'я: Мы кназь володиславу опольскоу земли... иашею доброю волею... то есмы вчинили взорѣвши на нашего вѣрного слугу именемъ рекучи ладомирши волошинъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); на ім'я (113) на ім'я: купиль панъ вѣтславъ оу вѣки оу василѣ... и въ его брата на имѣ оу гнѣка и въ ехъ сновиѣ... то жь ту именовани (Львів, 1370 *P* 18); ино оузрѣвши невности мою велимужини панови свѣтоу коруны поль-

скобъ рада на има па(н) вАценць ись шАмоту(л) па(н) мѣжирѣцкии староста русскихъ збѣль... выбавили ма... ис того Атса (І) (Кременецъ, 1434 Р 130); Я, княгиня Семановая, Ульяна Кобрынская... жаловали есмо и дали слузѣ нашому на имя Іудѣ: у Кобрини на городи—церковъ святыхъ апостолѣ Петра и Павла (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); Слуги ѣ на (н)ма Олизаровичи из веко(в) служать о двоу коне(х) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); А пак оу том також прѣндоша прѣд) нами... слоуга иаш Пѣтроу... ись своими детми, на имѣ Исаико и Тома и Андреика и Иоан... и продали свою ... отниоу (Сучава, 1491 ВД I, 452); Жаловали намъ люди наши Берестейского поѣвту, на имя Зенко, а Наливайко, а Левонѣ Пужичане, на землянь Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Ино мы... за его службу, тые люди, семь служобѣ, у Скидельской волости, на имя Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58); по и м е н и (б) поименно: а мы боАре земли мо(л)давской на верху листа сего по имени попсани яко истци и рукоимъ слобуемы и ручимы... и(ж) на(ш) господра(р) александрѣ воевода... а по не(м) будущи (І) имѣю(т) по(л)нити (б. м. н., 1423 Cost. I, 142—143); а на то е(ст) велика марторіа са(м) г(с)д(в)ами вышенисаны(и) стефа(н) воевода... и ины(и) оуси наши боАры що при то(м) били по имени великыи и малыи (Васлуй, 1474 РГС).

2. (найменування місцевостей, населених пунктів і предметів) назва (б): I teŹ moh by... wziałi imieniem zastawy, wsiakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byliby wypoweni (Луцьк, 1388 ZPL 103); имена селом чорсачвци (І) и владимировъци и букурочи (Роман, 1392 Cost. I, 7); А жеребьемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35); и мы... емоу имѣне н(а)ше... дали есмо... из млины и их вымилки, а послодите мовачи зо всеми доходы и зо всеми потребами, которыи которымколле (в ориг. колвекоторым.— Прим. вид.) именемъ званы будут (Вильна, 1499 AS I, 117—118);

и м е н е м н а з в а т и (що) (І) дати назву (чому), найменовати (що): продали есмо... землю... со всакими... поплатки... которымъ колвек именем могуот названы... Сыти (Друцьк, 1492 AS III, 23); и м е н е м ъ (7) під назвою: и потверждаемъ тому прѣд)реченно(м) монастырю ... село псь млино(м) именемъ съшчори (Сучава, 1443 ПГСММ); и мы ... емоу имѣне н(а)ше... именемъ ЗвАгола... дали есмо ласкаве (Вильна, 1499 AS I, 117); и м е н е м р е к у ч и (І) під назвою: тогда мы... дали есмо... его правого всего имѣнѣа, первое, именем рекучи, село быбел... а Жасковичѣ (Судомир, 1361 AGZ 6); н а и м я (706) під назвою: Узрѣвши еси на вѣрную службу Драгумиру (І) и на Некрину, дали еси имѣ двѣ селѣ на имя село Старуна, а другое село Новое (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 4—5); а tako dalem i daleszmo jemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... па wiki wieczni (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4); Дали есмо и записали владыцѣ орменскому под Луцкомъ село, што Врусѣ держалъ, на имя Цѣпорово (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); ино мы видѣвши и(х) доброую волю... а ми тако(ж) есми далі и потвердили тое прѣд)реченое село на има моунте слозуѣ нашемоу (Сучава, 1466 DIR«А» 519); а к моей роуцѣ мнѣ постоупила дадинаа моа княгини Семановаа Марѣа... имѣнѣе на има Маневѣ (Вильна, 1482 AS I, 79); Жаловали намъ кѣгни Федорова Федоровича Соколи(н)скаа ись сыномъ свои(м)... на наместника мце(н)ского... рекою бы онѣ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чиньны(х), на(и)ма с черей (Берестя, 1496 ВМКФС); А хотарь томоу вышенисанномуу селюу на имѣ Ботемичи... да ест... по старомоу хотароу (Яеси, 1500 ВД II, 175).

3. (титул) ім'я (2): а мы именемъ и моча(І) вши(х) земланѣ его повелѣнимъ его ислобуемы за него и за его дѣти иже со всею своею землею и с городи вѣре(н) буде(т) (Луциця, 1388 Р 39); И такожъ ни одинъ наш неприятел, што са назовет господарским именем, абы не имал

жадноу ласки и поживления ни оу дворѣ пана нашего... ани оу Краоунѣ (Сучава, 1468 ВД II, 302);

◇ i m e n e m (чого) (І) під приводом (чого), як (що): I teŹ moh by... wziałi imenem zastawy, wsiakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny (Луцьк, 1388 ZPL 103); в о и м а (кого) (67) (у трафаретних зворотах з посиляннѣа на бога, трійцю): Во имя отца и сына и свѣтого духа амнн (Судомир, 1361 AGZ 6); Въ ыме Панское, амнн (Луцьк, 1389 РЕА I, 26); Во има г(д)не аминѣ (Житомир, 1433 Р 126); Въ имѣ отца и сына и свѣтого доуха, троицѣ свѣтаа единосъштнаа и неразделѣмаа (Сучава, 1473 ВД I, 181); Во има с(вѣ)тыа троица станѣ са (Добучини, 1487 AS I, 239); Во имя Светое и нераздѣльное Троицы. Аминѣ (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3); в ъ и м е (кого) (І) в честь, на честь: Се азъ панъ радоуль вицашпанѣ марамоуре(ш)скы(м) (І) и жоупанѣ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерѣ съзидаше црковь въ ыме стго архаггла михаила (Сигет, 1404 ГМ); л и ш и т и о у п р а в о е и м а (І) див. ЛИШИТИ.

ФОРМИ: наз. одн. имя, имА, имѣ (1425 Cost. I, 168; 1463—1478 РЕА I, 35; 1476 ВД I, 217; дав. одн. имени (1423 Cost. I, 142; 1466 ВД I, 115; 1465 Cost. S. 69; 1459 ВД I, 136; 1474 РГС); знах. одн. имѣ, имА, имя, имѣ 878 (1361 AGZ 6; 1407 Р 72; 1425 Cost. I, 168; 1438 Cost. II, 26; 1448 Cost. II, 362; 1453 Cost. II, 472; 1479 ВД I, 228; 1489 ВД I, 376; 1500 ВД II, 175 і т. ін.); имне, imie II (1388 ZPL 103; 1404 ГМ; 1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1413 GL 48; 1414 DIR«А» 441; 1445 Cost. II, 218; 1448 DIR № 10b; 1465 АкВАК III, 4; 1479 ВД I, 226; 1487 AS I, 241); ими, имі 3 (1451 Cost. II, 403; 1465 GL 176; 1490 ВД I, 432); ыме I (1389 РЕА I, 26); ор. одн. именемъ, именемъ, итепеп, имене(м), именем 20 (1359 Р 10; 1361 AGZ 6; 1388 ZPL 103; 1401 ЗКЕ; 1443 ПГСММ; 1468 ВД II, 302; 1472 DIR«А» 530; 1473 ВД I, 186; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 117); именим 2 (1491 ВД I, 463, 464); мѣц. одн. по имени (1456 ЭСФ); наз. мн. имена (1392 Cost. I, 7); знах. мн. имена (1496 ВМКФС); ор. мн. именами (1389 РЕА I, 27).

*ИМАТИ див. ИМѢТИ.

ИНАК див. ИНАКЪ.

ИНАКО присл. (8) (цсл. инако) инакше, по-иному: мы александрѣ воевода... и тнѣжъ мы илѣашъ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ... великого кня(з) алекса(н)дра инако вивота... до ие живота (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); Мы болеславъ инако швитригаило з божьей мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо чини(м)... аже даровали есмо... слузѣ нашемоу... на своемъ селѣ... ѣ копъ руской личбы краковской монѣты (Коломня, 1424 Р 102); а (з)нати и(м) тимѣ а(р)хима(н)дритско(м) пече(р)скимъ ста(р)помъ и брати(и) нашего патр(я)р(т)ского благословеніа, а велики(и) господарей свои(х) владыющи(х) ... кѣво(м)... онѣ же наречетса мати градо-во(м) роускіе земли а не инако (б. м. н., 1481 ГПМ).

Див. ще ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ.

ИНАКЪ, ИНАК присл. (5) (смч. jnak, смн. inak) инакше, по-иному: а которы мытныкъ и двори(к) (І) или боу(д) каки ра(д)ца бы оучини(л) чере(с) на(ш) ли(ст) ина(к) томоу шна плати(т) (Дорохой, 1437 DIR № 8); пак ли бы хто хотѣлъ тые имѣнѣа подѣ пано(м) петро(м) взѣти... тогда первѣе имаеъ пану петру ина(к) мыще дати четыри стако(п) широкихъ грошей (Луцьк, 1438 Р 138); А инак и не бѣдет (Пугна, 1476 ВД I, 217).

Див. ще ИНАКО, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ.

ИНАЧЕ присл. (2) инакше, по-иному: а кто би позабави(л) или задрѣжа(л) тые вози ис си(м) листо(м) то(т) на(м) имае(т) намѣ заплатити к золоты(х) иначе не соуде(т) (Сучава, 1446 DIR«А» 485); и тако(ж) завѣзку поставлѣе(м) и поставили есмы ме(ж) ними па(т) деса(т) гриве(н) сребра, кто о(т) ни(х) почне(т) иначе або оусхоче(т) оувер-

ноути... а то(т) заплати(т) завязкою вн(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422).

Див. ще **ИНАКО, ИНАКЪ, ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЕЙ *присл.* (1) (*стп.* inaszej) иначе, по-иному: Се я Янь, иначей Корѣйва Ядуговичь, продалъ есмы... землю свою питоумоу у волости Волковнской (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

Див. ще **ИНАКО, ИНАКЪ, ИНАЧЕ.**

***ИНГБИР** *див.* ***ИНГБИР.**

***ИНГБИР** *ч.* (2) (*стп.* inbir, ingwer, ingber, *свн.* ingeber, *лат.* zingiber) имбир: а колн имоут коупити татарскін товар, оу сочавъ, илї шолкъ, илї перецъ, илї камхи... илї ингбир, а они абы платили от гривны три гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); А коли имоут коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу Сочавъ: или шолкоу, и перецъ... или инбир, или перецъ, а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн.* ингбир 1 (1456 *Cost.* II, 788); инбир 1 (1460 *BD* II, 273).

ИНДЕ, ИНЪДЕ, ИНДЪ *присл.* (*цсл.* инъде) (13) деінде (5): про то мы оуставляемъ иже краковъскыи староста на тре(х) месце(х) имеетъ соуды соудити: оу кракове во ондреевъ оу вѣслиа а боудеть инде соуди(л) тогда его соудъ моцы не маеть (XV ст. *BC* 13 зв.); в томъ селе в Те(те)ревьще гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ а и(нде) бо(р)тннски гонать оу чодно(в)ско(и) же волости (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.— 92);

и н д е н и г д е (8) инде инде, больше инде: сочавское мыто лише оу сочавъ, чтобы платили... а инде нгде шо бы не имали еи платити (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); а мыто нгде да не имаю(т) платити ни по тръго(м) ни по село(м) ни инде нгде (Сучава, 1470 *DIR* «А» 523).

ИНДИКТЪ, ИНЪДИКТЪ, ИНДЫКТЪ, ИНДИКТ, ИНДЫКЪ, ИНЪДИКЪ, ИНДИК *ч.* (185) (*цсл.* инъдиктъ, *гр.* ἰνδῖκτος) (*наименования року в церковномъ летоисчисленнї за 15-рѣчными циклами*) индикт: Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830 индикта сегого (Луцкъ, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); Писанъ у Люблини, въ лѣто тысяча чтериста десятое... индикта девятого (Люблїн, 1410 *АкВАК* XI, 5); П(и)сан оу Берести, м(ь)с(а)ца апрїлѣ к ден, индикт аї (Береста, 1448 *AS* I, 44); да(н) оу киевъ... Во лто ꙗ̄ ̄ ̄ инди(к) (Київ, 1457 *P* 166); пса(л) и дата (l) во (л)вовее... кану(н) преображения хва инди(т) (l) ̄ (Львїв, 1478 *ЗРМ*); Псан у Вилни, въ лет 7001 мца, маяя 7 ден, индик. II (Вильна, 1493 *АЛРГ* 56); Данъ во Мстиславлї. Лѣто семь тысячей осмое... индыктъ третїй (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* индиктъ, индикт, инъдикт, инъдиктъ 80 (1401 *АкВАК* III, 2; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9; 1446 *AS* I, 43; 1454 *АЛМ* 12; 1466 *AS* I, 63; 1489 *РИБ* 438; 1498 *АЛМ* 163; 1499 *АЛМ* 36; 1500 *АЛМ* *внп.* 2, 59 і т. ін.); инди(к), инъди(к), индик, индикъ, инъдикъ 25 (1442 *Cost.* II, 719; 1459 *P* 174; 1488 *УКТ*; 1493 *АЛРГ* 56; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1495 *АЛРГ* 55; 1496 *АЛРГ* 72; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 82; 1499 *ВФ* і т. ін.); индыктъ 3 (1431 *ГВКЛ* 9; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120; 1500 *АСД* II, № 3); ! инди(т) 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн.* индикта, инди(к)та, инди(к)та, инъдикта, индкта 47 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1389 *PEA* I, 28; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1433 *P* 119; 1443 *P* 145; 1450 *ЗНТШ* XI, 7; 1463 *AS* I, 55; 1475 *AS* I, 70; 1483 *AS* I, 82; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); индикт(а), индик(та) 18 (1437 *AS* I, 34; 1451 *AS* I, 45; 1463 *AS* I, 56; 1470 *AS* I, 67; 1481 *AS* I, 78; 1487 *AS* I, 87; 1489 *AS* I, 89; 1490 *AS* I, 92; 1494 *AS* I, 102; 1497 *AS* I, 112 і т. ін.); индыкта, индыкта 6 (1420 *AS* I, 26, 27; 1431 *ГВКЛ* 9; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1498 *ГВКЛ* 23; 1500 *ДПЖН*); индикту 1 (1494—1495 *АЛРГ* 60); *ск. н.* ин 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); инд. 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); и(н)д(к) 1 (1483 *ВОРСР* 178); и(дъ) 1 (1401 *P* 66).

Див. ще ***ИНДИКТІОНЪ.**

***ИНДРИННИИ** *прим.* (1): Тое вѣсе вышеписанное да ест имъ от нас оурик ... им равно и дѣтем их, и дѣтем Индринним (Сучава, 1469 *BD* I, 134).

ФОРМИ: *дав. мн.* Индринним (1469 *BD* I, 134).

***ИНДРИХ** *ч.* (7) (*особова назва, стп.* Jindřich, *стп.* Indrych, *свн.* hindřich): бра(н)ци(к) а ба(л)ко индри(х) три(и) братенїкы держали одно(г) млынарѣ индри(х) третїи бра(т) о некоторы (l) простоупкы выда(л) во право (XV ст. *BC* 23, 23 зв.); A na to swidczy pan Michał Bukgrabia Haliczki, pan Indrych Zahwoski (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* индри(х) 3 (XV ст. *BC* 23); *Indrych* 1 (1413 *GL* 48); *знах. одн.* индриха (XV ст. *BC* 23, 23 зв.).

ИНДЫКТЪ *див.* **ИНДИКТЪ.**

ИНДЪ *див.* **ИНДЕ.**

ИНКАШЪ (ЮКАШ) (1): и дали есми имъ оу нашеи земли села на има брадичеши на краснон... где былъ инка(ш) (l) (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 449).

Див. **ЮКАШ.**

***ИННИИ** *див.* **ИННЫ.**

ИННЫ *займ.* (21) (*стп.* inny) 1. (*не цей*) другїй, ишїий (1): и дали есмы емоу оу нашеи земли село его поурчелешн где есть домъ его н половина млина... въ томъ сель и аще би инны млинъ оучинилсѣ оу томъ потоцъ такожь да боудеть половина отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239).

2. (*крїм названого*) другїй, ишїий (19): а инни то шитко свидци (Львїв, 1370 *P* 18); My Witold wetyki kniaz tytowski y innych zeml czynemuy znamenito... iż dali iesmo sluzi naszomu... Rydkuiu na guse Semenowce (Ужїв, 1421 *AS* I, 27); Тыми жъ разы а другїй записъ Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инны села... осмотрели въ томъ светомъ евангелии (Луцкъ, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); а при то(м) бы(л) мартори, па(н) думъ браеви(ч) дворни(к) и па(н) маonoло... и ннны(х) оуси(х) наши(х) боярь великы(х) и малы(х) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 458—459); Самъ Александеръ, Божою милостыю, великий князь Литовскїй, Русскїй, Жмудскїй и иннны(х) (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22);

хто инны (l) *див.* **КТО**!

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* инны (1429 *Cost.* I, 239; 1481 *ГПМ*); *наз. мн.* нини 1 (1445 *СРК*); *инные* 1 (1454 *P* 162); *род. мн.* инныхъ, инны(х), инныхъ, инныхъ 10 (1421 *AS* I, 27; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1453 *Cost.* II, 459; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1474 *РГС*; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1497 *РИБ* 683; 1498 *ГВКЛ* 22); *innich, innijich* 2 (1395 *GL* 166); *дав. мн.* инны(м) (1435 *Cost.* II, 678); *знах. мн. с.* инные (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); *ор. мн.* инными (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 7).

Див. ще **ИНШІИ, ИНЫИ, ИНЪ.**

ИНО *стол.* (273) (*зв'язує речення*) 1. (*сурядні*) (245) 1. (*приєднувальний з відтїнком наслідковости*) отже, отожд, тожд (221): Былъ намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскїй... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есмы емоу мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... абыхмо то ему подтвердити листомъ нашимъ на вѣчность. Ино мы, зъ ласки нашею... тое мѣстце подле Рождества Христова и зъ малою улочкою и зъ корчмою вольною потвержаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно (Люблїн, 1410 *АкВАК* XI, 5); былысмы у землянына повету Браславского, пана Карпа Ивановича Мыкулынского, в имено его Почапънцяхъ и покладалъ передъ нами лысть господара его милости, Велького князя Швыдрыгаила, которымъ пишеть, абысмы кривду его зъ земляны Браславскыи... разсудылы, и грани около маетностей его учинылы: ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до земляны Браславскыи... абы до насъ принехала и зъ паномъ Карпомъ потокмылыся (*sic.*— *Прим. вид.*) (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Обычан имею(т) лакомии соудья коли за вїноу которого оубого (l) а колн шла(х)тица заклад(д) беруоуть не имеючи жа(д)ное мл(ѣ)тн межї собою то(г) дела(т) ино хто (l) исказить тотъ обычан злостивыи прїказоуемы прї

наше(и) мл(с)ти абы кажды соудья и староста... коли за соудовны вѣны оу ко(г) заклады беруоть... абы то же межі собою не делали (!) (XV ст. *BC* 11—11 зв.); и оставши наши слоуги Сима и брат его Оннка та заплатили оуси тоти вышеписаннїи пиньбзи... прад нами и прад нашими бояре. Ино мы видѣвши их доброй воли... а мы такождере и от нас есмы дали... Сими и братоу его Оники тое прадреченное село (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

2. (*протиставный*) але, а (15): тогды пань данило приида пред аты и тагал на вонта зодучовского на сулка... и положили пред нами королевское привиле вонтово и оуздавалннѣ листы ино и на королевскомъ листъ на вонтово и на оуздавалннѣ листохъ не стоить оуписано тое дворище пысковича што на любши и на гугни (Зудечив, 1411 *P* 79); а newstee paszoj wielikoj knehiny julianie prysiahł po żywote brata naszego Wielikoho Kniiazia Witowa boronity iete, ино unia w niatstwo weleł iete umoryty (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); а вонь не досмотривши моегъ вѣрно служибы... велѣль ма былъ избавитъ горла моего... ино оузрѣвши невинность мою велимужинни панови сватоѣ коруны польскоѣ рада... выбавили ма... ис того Атсва (Кременець, 1434 *P* 129—130); Мы пе(г)ро воево(да) ... с паны радоу нашею... радили есмы... о оутсненїе и погибели земли нашей що(ж) съ оуси(х) сторо(н) имае(м) а найбоу(л)ше о(т) турко(в) иже... проса(т) оу на(с) даны двѣ тысячи оугорскы(х) зла(т) ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити съ на(м) ника(к) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); а рокъ было ему почати корчмы варыти на Божье Нароженье. Ино мешане Вруцкїе, которые корчмы варыли, и не допустили ему корчмъ варыти (Радомль, 1487 *РИБ* 227); пан Юрен о томъ доведавшиса и до его милости отпсал. Ино тотъ листъ отца нашего в животе не засталъ (Вильна, 1493 *АЛРГ* 55—56).

3. (*у стівідношеннїи ш то — и н о зв'язує речення, перше з яких є поясненням другого*) що... то (9): Што былъ мой мужь, князь Иванъ Семеновичъ Кобрынскїй, небощикъ, змыслилъ былъ со мною и хотѣлъ былъ записати десетину къ манастыру, къ Светому Спасу и къ Кобрыню, ино онъ небошнкъ... зъ свѣта того изшоль, а тое десетины не поспѣлъ записати (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); Што твоя мнлость пишешъ, господарь мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушанѣхъ, о пошлинахъ, ино я, господарю, Олькирда не помню (б. м. н., 1444 *АкЮЗР* I, 17); Штожь одинъ слоуга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоусъ выпаль а де(и) такъ слышимъ штожь добръ здоровъ естъ ино мы с вами коли сакъ живемъ оу сласти хотѣ бы сто такнхъ было постоупилса быхмо (б. м. н., 1484 *ЯМ*); Што г(с)дръ вашъ штефанъ воевода всказал(к) намъ жалоуочы жалости нашею ижъ богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти стога света взялъ ино в то(м) е(ст) божья воля што было его свето(и) мл(с)ти любо такъ вчини(л) (Вильна, 1493 *ОПВВ*).

II. (*підрядні*) (*розпочинає головне речення*) (128) I. (*з підрядними умовними — у препозиції*) то (23): а толко не приспею на тотъ днѣ ино ми платити оу десѣтору (I) (б. м. н., 1387 *СП* № 12); а толко измени(т) олехно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 *P* 42); а не останут ли са дѣти по ленково животъ ино ленкову ближеру (так.— *Прим. вид.*) ... таа села держати вѣчно непорушно (Житомир 1433 *P* 127); га(к) ли бы оухотил(л) оу коропци мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ съ мытоомъ съ млино(м) (Снятин, 1454 *P* 163); Паклибы он в г(о)с(по)д(а)рд великого кн(а)за тое имѣнье выпросил на вѣчность, ино да емоу тое имѣнье записываю вѣчнѣ (Боковичі, 1496 *AS* I, 245); А коли бы са пригодили которїи кривди людем и подданым или людем подданым прїатель наше(го) Але(ксандра) великого кнѣзѣ... ино нашим старостам и врѣдникомъ граничним... прав(о) тым дѣломъ обыдним всим (ч)и(ни)ти (Сучава, 1499 *BD* II, 443); А если ся надъ нами Божья воля станеть, ино коли хто по нашомъ животъ... будеть тое имѣнье Здетелю держати,

и они мають тые двѣ коль грошей давати... на соборную Церковъ... у Вилни (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); А кого коли онн за себе людей призываютъ и наново за собою посадятъ, ино нашымъ намѣстникомъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

2. (*з підрядним часовим — у препозиції*) то (3): почонъ здавна и досюла, съ вашими предкы наши предкы отъщи и дади наши, коли были оу приаъни и въ братѣстве ино межи ними тогды многие доброты были (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А какъ повегнее почалоса велмн от последнее Матки Божїи, ино дьякъ умер, писати было некому (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

3. (*з підрядним додатковим — у препозиції*) то (1): И маеть онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и онъ противко тому маеть быти несмѣренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

4. (*з підрядним підметовим — у препозиції*) то (1): а тре(т)яка и четвертока и пѣтока хто забѣеть ино по(д)лоугъ дїи чїи естъ жеребѣц и его ошесованью имѣ(т) емоу плати(т) (XV ст. *BC* 36 зв.— 37).

ИНО³ *присл.* (9) I. також, теж (6): а даемъ тому предъписаному пану андрѣю волотовичю верху менованая мѣста вѣчно и непорушно ему а по немъ ино его дѣтемъ и его внучаго(м) и его ближнимъ счеткомъ (Київ, 1433 *P* 119); и мы ему по томуж дали ис поли, з доубровами... вечно и непорушно до его живота, а по его животѣ ино его детем и ближнимъ его (Луцьк, 1451 *AS* I, 44).

2. тільки, лише (3): Ачъ рыцерь алобо шла(х)та шла(х)тїю рану оучини(т) до крови имѣ(т) емѣ платїти за рнѣ... а е(с)ли и(ж) рыцерьскїи члвкъ ино гро(ш)и гривна а бѣде(т) ли кме(т) ино шесть скотъ (XV ст. *BC* 29 зв.); а так(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикѣ абы не платили мыта ино оу Асо(х) ни инде нигде (Сучава, 1453 *ПГОВ*).

ИНО³ *част.* (1) (*підсилювально-видільна*) навіть: а во всѣхъ тыхъ имѣнїихъ, которыхъ же есмо поступили, ино не было десяти члвка (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ИНОГДИ *присл.* (1) (*цсл.* иногда) ◇ нногди николи (1) бїльше ніколи: коли прилучит са самому г(с)ва мн ити на вон(с)ко тогды и тоты люди да идут(т) на воску (I) а иногды николи (Дольный Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

***ИНОХОДКОВЪЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): Село Иноходковцын а в томъ селе отамо(н) (I) самъ трете(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ФОРМИ: *наз.* Иноходковцы (бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ИНОУДЫ *присл.* (1) (*цсл.* инѣдоу) деінде: прото(ж) рекы текоу(т) межі именьи а ка(ж)ннїи имееъ свои бѣре(т) а коли(ж) тая река оучини(т) собе иноуды бере(т) а не члвчнмъ оученїемъ (I) але своею сілоу а колї первеншая тоутъ имаетъ бытї правая гранїа (XV ст. *BC* 10 зв.).

***ИНФУНДЪТОУРА** *ж.* (1) (*назва місцевостї у Молдавському князівствї*): а хота(р) ... до ди(л) не(р)еще(м) оу могилоу та о(т) толь... до глед(о) о(т) негрещи оу и(н)фоу(н)дѣтоурѣ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224).

ФОРМИ: *місц. одн.* оуи(н)фоу(н)дѣтоурѣ (1428 *Cost.* I, 224).

ИНСИ, ИНЫШИ, ИНЫШИ *займ.* (129) I. (не цей) другий, инший (49): Napierzej ustawiljesmo izby za peniaz guchajuczji abo wupnzozj reczji... swedectwo dopuszczono majet, byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); а поставы сукна имають ихъ продати на искладъ, у сочавъ, а у иншихъ торгохъ не имають волю продати ихъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); Про тожь, коли она его въ тое именье приняла за сына место своею доброу волею, а онъ къ тому именью близшїй, а иньшого близшїго къ тому именью никого нетъ (Краків, 1489 *РИБ* 438); прїгожаецса частокротъ же наши(х) дворѣан алобо иньши(х) прї нашом(о) дворе боудоучи нагле н(х) познавають пре(д) соудьи (XV ст. *BC* 14 зв.); у ту chotily o tom z panom markom zjednatysia Ja iemu inszohu

pola swojego uhoł y tez postupałsja mnie druhocho pola uhoł swojego do dorohy (Тришин, 1500 ДПЖН);

и н ш і й хт о (1), хт о и н ь ш и и (1), кт о і н ш и и (1) хт о і н ш и й, хт о сь д р у г и й: А хт о сїо г р а м о т у м о порушитъ родителей моихъ кто или пакъ иншій хт о, тому судитъ Богъ (Київ, 1398 ДГПМ); а б ѣ д е т (т) л и хт о и н ь ш и и м е н и (л) с а п р а в о и м е (т) к ѣ т о и о ч и н е и м е е (т) п р і й т и п р е (д) с о у (д) е ю а о у к а з а (т) с в о е п р а в о (XV ст. ВС 22 зв.); а в т о (н) м а н а с т ы (р) п е ч е (р) с к і и н и в ч е (м) н е в с т о у п а т и с ь М и т р о п о л и т о (м) к і е в с к и (м) а н е к р и л и к о м ѣ (1) С о в е і с к и м ѣ н и к а к и (м) д ѣ л о м ѣ в е ч н о, а н и к о (м у) і н ь ш е (м у) (б. м. н., 1481 ГПМ); и н ш и и н и к т о (2): н і хт о і н ш и й, н і хт о д р у г и й: А н е в с т у п а т и с ь в ѣ т ь е д ѣ л а и и н ш о м у н и к о м у, шт о ж ѣ е с ь м о записали по души князя небожика (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); П р о т о ж ѣ шт о б о е с и і х ѣ о (д) к р и в д ѣ б о р о н и л ь, и н е д а л ь б ы е с и т а м ѣ и н ь ш о м о м у н и к о м о м у к о (р) ч м ы в а р и т и (Краків, 1489 АКВ); и н ш о г о н и ч о г о (1) н і ч о г о і н ш о г о, н і ч о г о д р у г о г о: И Б о р и с ь п е р е д ѣ н а м и і н ш о г о н и ч о г о н е м о в и л ь и д о в о д у н е в ч и н и л ь (Вільна, 1495 АЛМ 84); к о т о р ы и н ь ш и (1) д и в. К О Т О Р Ы Й.

2. (к р і м н а з в а н о г о) і н ш и й, д р у г и й, р е ш т а (73): А p r i t o m o b u l i t y j e s w e t k o w e; k n i a ż F e d o r w o j e w o d a Ł u c k i j ... g y s e r e a ł u b a (!) b o j a r e z L i t w y (Лужьк, 1388 ZPL 108—109); А т ы н р о б о т ы и д а н и и п о л п а т к и и м а е т ѣ р о б и т и и д а в а т и к ѣ н а ш е ї п о т р е б и з н ь, я к о і н ь ш е з е м л ь н е (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); и т о у ж ѣ с н и м а л и с ь е с м и н с н а ш и м и м и л ь м и п р и а т е (л) м и ... и с п а н о (м) о (н) д р о в о ш е м ѣ, в о е в о д о у р у с к и (м) ... і с ь і н ь ш и м и п а н ы і ч е с н и к о п о (л) с к и м и (Хотин, 1455 Cost. II, 774); П р о (т) о н а г о р о ж а ю ч и е м о у ... N a d a ю ... G o r o d i Ź c e T i m o l o (в) i z l ь s o (м ѣ) G n i l e (ц) k i (м ѣ) T o m i l o w o м ѣ ... и (н) ш и м и Л е с а м и і л е с к а м и (П р и л у к и, 1459 P 171); к о л и з ь т ь n a ш ѣ, п а н ь Ю р ш а, н е б о ж и к ѣ, в м е р ь і п о с м е р т и п а н а Ю р ш и н о ї, I в а ш к о Р е п а ... п р и в е з ь д о м е н e d o K r o z ь і s k a r b ы p a n a Ю р ш и н ы в с и з о л о т ы и, і г р о ш и, і с е р е б р о, і ш а л и, і и н ь ш е р е ч и (Вільна, 1498 АЛМ 163); А к о г о к о л и о н и з а с е б е л ю д е ї п р ы з о в у ю т ь ... і н о n a ш ы м ѣ n a м ь с т н и к о м ѣ і т и в у н о м ѣ і н ь ш ы м ѣ ... n e n a д о б ѣ y т ь x і х ь л ю д е ї в с т у п а т ь (М е т н с л а в ь, 1500 АСД II, № 3).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ь ш і й 3 (1398 ДГПМ; 1401 АкВАК III, 2; 1445 Cost. II, 729); и н ь ш и и 1 (XV ст. ВС 22 зв.); и н ь ш и 1 (XV ст. ВС 32 зв.); р о д. о д н. ч., с. и н ш о г о, и н ь ш о г о 5 (1489 РИБ 431, 437, 438; 1495 АЛМ 84; 1500 ДПЖН); и н ь ш е г о, и н ь ш е г о, и н ь ш е (г) 3 (1436 Cost. II, 698; XV ст. ВС 22, 36); д а в. о д н. ч., с. и н ш о м о м у, и н ь ш о м о м у (1401 АкВАК III, 2; 1489 АКВ); з н а х. о д н. ч. и н ш и и 1 (1481 AS I, 77); и н ш и 1 (1462 BD II, 285); з н а х. о д н. с. і н ь ш е е (1436 Cost. II, 701); н а з. о д н. ж. и н ш а (1462 BD II, 285); р о д. о д н. ж. и н ш е і 2 (XV ст. СГЧА; 1468 BD II, 306); и н ь ш е і 1 (XV ст. ВС II зв.); д а в. о д н. ж. и н ш о ї (1438 P 140); з н а х. о д н. ж. и н ш о ю, и н ь ш о ю 2 (XV ст. ВС 29 зв.; 1468 BD II, 305); и н ш о 1 (1468 BD II, 305); о р. о д н. ж. и н ш о ю (1438 P 141); м і с ц. о д н. ж. w (n a) y n s z o j 2 (1388 ZPL 103, 105); и н ь ш е і 1 (XV ст. ВС 8); н а з. м н. и н ш и е, и н ь ш и е 2 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); и н ь ш ы н 3 (1438 P 140; Cost. II, 368); и н ь ш і н 3 (1448 Cost. II, 737; XV ст. ВС 20 зв.; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); и н ь ш і е 2 (1388 ZPL 109; 1408 АкЮЗР I, 6); i n s z y j e 1 (1388 ZPL 105); и н ш и 1 (1467 BD II, 297); н а з. м н. ж. и н ш и и, и н ь ш і и (XV ст. СЯ 42 зв.; 1460 BD II, 273); з а м. р о д. и н ш и л ю д е (и) (XV ст. ВОРСР 179); р о д. м н. и н ш и х ѣ, и н ь ш и х ѣ, и н ь ш и х ѣ, и н ш и (х), и н ь ш и (х), и н ш и х (1388 ZPL 103; 1445 Cost. II, 725; 1462 BD II, 285; 1467 СП № 13; 1489 РИБ 433; 1491 AS I, 95; 1493 BD II, 27; XV ст. ВС 20; 1499 BD II, 163); з а м. н а з. м н. ч. и н ш и и (х) п а н о в е (1456 Cost. II, 583); д а в. м н. и н ш и м ѣ, и н ь ш и м ѣ, и н ш и м ѣ, и н ш и м 5 (1401 АкВАК III, 2; 1433—1443 АРМ; 1468 BD II, 301; 1489 AS I, 89; 1499 АСД VI, 3); и н ш ы м ѣ 1 (1500 АСД II, № 3); з н а х. м н. ч. и н ш и х ѣ, и н ш и х ѣ, и н ь ш и х ѣ 3 (1468 BD II, 305; XV ст. ВС 14 зв.; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10); и н ш е і 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); и н ь ш і і 1 (XV ст. ВС 19 зв.); и н ь ш а

1 (1448 Cost. II, 738); з н а х. м н. ж. и н ш і и 4 (1462 BD II, 284; XV ст. ВС 17; 1499 BD II, 419, 420); и н ш і е 2 (1498 АЛМ 163); з н а х. м н. с. и н ь ш і е, и (и) ш і е 2 (1459 P 171; 1481 ГПМ); и н ь ш ы е 1 (1389 PEA I, 27); і н ь ш е е 1 (1436 Cost. II, 801); и н ш а 1 (1462 BD II, 283); о р. м н. и н ш и м и, и н ь ш и м и, и н ь ш и м и 6 (1455 Cost. II, 774; 1459 P 171; 1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1498 ГВКЛ 23; 1499 BD II, 155); ы н ш и м и 3 (1481 ГПМ; 1487 AS I, 240; 1488 AS I, 242); ы н ш ы м и 1 (1451 ДГШХ); и н ь ш ы м и, и н ь ш ы м и 3 (1388 ZPL 108; 1489 АМВ; 1498 АЛМ 163); м і с ц. м н. у (в ѣ, и а, п о) и н ш и х ѣ, и н ш и (х), и н ш и х, (и н ь) ш и (х) (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; XV ст. ВОРСР 179; СЯ 43 зв.; 1458 DIR«А» 513).

Д и в. ш е И Н Н Ы, И Н Ы И, И Н Ъ.

*И Н Ш ы И д и в. И Н Ш І И.

И Н Ъ з а й м. (47) (ц с л. н ь ѣ) 1. (н е ц е ї) д р у г и й, і н ш и й (8): М ы д м и т р и и и н ь м ѣ и м е н е м ѣ к о р и б у т ... ч и н и м ѣ т о з н а е м о ... і ж е ... к о р о л е в и п о л ь с к о м у ... г о л д о в а л и е с м o (Краків, 1388 P 40); м ы с т е ф а (н) в о е в о д а ... з н а м е н и т o ч н и (м) ... о ж е п р і й д о ш а п р e (д) n a м и ... ж и в е р ь т ь і r o m a (н) o (т) k o z ь p e ш и ... і p o d a л и ... с e л a n a і м ь z o u б р и ч а н і и o y і н о м ѣ ж е х o т a р и в a н k o в ц і и (Сучава, 1479 Cost. S. 98); и н ѣ н и к т o (15) н і хт о і н ш и й, н і хт о д р у г и й: п р o т o (ж) n i e д и н ь б o л ь r и н ь, n i d в o р н и к ѣ ... и n і l и ш a р ь a n і i n ь n i k t o ... d a n e і м а е т ь n i п o c т a т и d o т o г o с e л a (Сучава, 1444 Cost. II, 208); А и n n i k t o б e з e o y e м н о в о л о y д a n e c м ь e г o y т o т o y б р а н и ш o y n i p и б o y л o в и т и n n т o в a p п a c т и (Сучава, 1490 BD I, 421); б у д ь к т o i n (1) д и в. Б О У Д ь К Т О; к т o i n (1) д и в. К Т О 1.

2. (к р і м н а з в а н о г о) і н ш и й, д р у г и й (22): В л o d н с л a (в) ж е ю м л (с) т o (т a к. — П р и м. в и д.) k р o л ь п o л ь с к и л и т o в ь с к и ... і i n ь (х) m н o г ы (х) z ь m ь l (т a к. — П р и м. в и д.) г o c п o d a р ь ч и н и м o т o s ь в ь d o (м) ... o ж e п a н o п e t r в o e v o (д) ... п o ж и ч и л o n a (м) d ь t и c a ч ь p у б л и ф р a ж ь с k o м o с e р e б p a (Лужьк, 1388 P 36—37); А p r i т o м ѣ б ы л и z e м л ь n e і n ш и і s в ь d ц и п a н ь х o д ь k o б ы б e л ь с k и и, p a n ь a d a м ѣ o p e c k и ... і n ь x ѣ d o б р ы х л ю д и z e м л a н ь m н o г o б o л o p r i т o м ѣ (P e r e m n ь ш ь, 1391 P 45); м ы С т e ф а n в o e v o d a ... z н a м e н и т o ч и н и м ... o ж e c л o у б o y e м ... г o c п o d a p e в и n a ш e м o u ... k р o л e в ь п o л с k o м o y і v e л и k o м o м у k н ь з ю л и t o в s k o м o m u ... і i n ь m ѣ m н o г и м ѣ z e м л ь m г o c п o d a р ь (N o в ы й Г р a д, 1479 BD II, 351).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ь, и н, и (н) (1444 Cost. II, 208; 1446 Cost. II, 251; 1449 Cost. II, 391; 1453 Cost. II, 454; 1454 Cost. II, 517; 1457 BD I, 4; 1458 DIR«А» 512; 1472 DIR«А» 530; 1481 BD I, 257; 1490 BD I, 421 і т. і н.); о р. о д н. ч. и н ь m ѣ (1388 P 39, 40); м і с ц. о д н. ч. o y і н o м ѣ (1479 Cost. S. 98); н а з. м н. и н ы (1449 Cost. II, 386); н а з. м н. ч. и н ы 7 (1446 P 154; 1456 ЭСФ; 1459 BD I, 32; 1466 BD I, 113; 1470 BD I, 150, 151; 1474 PГС); и н и, и и ї 3 (1461 BD I, 45; 1472 BD I, 170; Cost. S. 88); н а з. м н. с. и н ы (1456 Cost. II, 788); з а м. р o d. и н ы (б o л ь ш ь і т. і н.) (1453 Cost. II, 765; 1462 BD I, 54, 56; 1469 BD I, 138; 1470 BD I, 151); р o d. м н. и н ь x ѣ 3 (1388 P 36; SL 678; 1391 P 45); и н ь, и н ь 4 (1431 Cost. I, 315; 1435 Cost. I, 398; XV ст. ДГВІС; 1459 DIR«А» 514); з н а х. м н. с. и n a (1442 Cost. II, 88).

Д и в. ш е И Н Н Ы, И Н Ш І И, И Н Ы И.

И Н Ъ Д Е д и в. И Н Д Е.

И Н Ъ Д И К Т Ъ д и в. И Н Д И К Т Ъ.

И Н Ъ Д И К Ъ д и в. И Н Д И К Т Ъ.

И Н Ъ Д Р И Х О В Ъ п р и к м. (1): а p r i т o м ѣ б ы л и і s в ь d ц и п a н ь с у д и в o ї s т a p o c т a k p a k o u в ь с k и ... p a n ь m i k ш и k ѣ i n ь d р и х o в ь с і ѣ (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ь d р и х o в ь (1377 P 24).

П о р. *И Н Д Р И Х.

*И Н Ъ Н Ы И д и в. И Н Н Ы.

*И Н Ъ Ш И И д и в. И Н Ш І И.

*И Н Ъ Ш Ы И д и в. И Н Ш І И.

И Н Ы И, И Н Ы з а й м. (309) 1. (н е ц е ї) д р у г и й, і н ш и й (102): т o г д ы o n i п р и ш e д ь n i ш и t и c i o в ь с в o і м ѣ п л e м e н e м ѣ o u з d a л и p a n y в a t c л a в y c o в с ь м и o б ь ь z d ы т o г o d в o р н и c h a

по своен доброй воли и за иньъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (I) (Львѣв, 1370 P 18); и слубили есми и слубуемъ вѣрне быти а ни иного господара шюкати, ане имати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Се азъ кна(з) александъ (I) патриѣви(ч) стародуб(с)ки знаменит(т) чиними... аже слобую... по смерти на(ш)го г(с)дра великого кна(з) витовта не исхати ми иньхъ господаревъ (б. озера Круди, 1400 P 62); и что-бы и нынѣ вашимъ опъканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы попь отъ нее прочъ къ иной церкви не шель (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); Мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ Григоревичом... селищо... а иньымъ в тое никому се не вступати (Киѣв, 1451 *ЗНТШ* XI, 10); Старосте Луцкому... и иньымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ... деръжатъ (Судомир, 1488 *РИБ* 424); А далей Борисъ на князя Костантина передъ нами рекъ: вѣдаю бо я ещо на тебе и иньхъ рѣчей много (Вильна, 1495 *АЛМ* 83); Кто пшеніци позычае(т) Любои ино(г) чо(г) (XV ст. *BC* 6 зв.); а къ недругомъ его... а наводишь ихъ на его, да и къ иньымъ недругомъ его на его лихо посылаешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

и н ы и... а н н ы и... (б) один... а інший, один... а другой: инье люди выседели а инье не выседели (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); А иное на листы твое милости давал пану Станиславу Глебовичу, а иное выдал князю Дмитрею Путатичу, воеводе киевскому (Вильна, 1496 *АЛРГ* 72); А иньи квантанци, што не въ его году... тыи квантанци за ся ему вернуты; а нны безъ подписей писарей старшихъ, тыи тежъ за ся ему вернуты (Вильна, 1499 *РЕА* III, 35); и н ы и кто (I), кто и н ы н (2) хто інший, хтось другой: а николи не хочеме быти оу ради смо(л)вы снѣтѣю, чере(с)са, а любо чере(с) кого иного (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); а николи не имаемъ быти в ради, алибо оу выморѣ, праз са алибо праз ко(г) иного (Сучава, 1462 *BD* II, 284); и н ы и н и кто (II), н и кто и н ы н (2) нікто інший, нікто другой: и по(д) оурикъ да са не дадутъ иному никому (Баскакиві, 1431 *Cost.* I, 315); тое все... да е(ст) нашеи епн(с)копїи... о(т) на(с) оури(к) и съ все(м) доходи(м) непорушено... ии о(т) патриарха ни о(т) митрополито(в) ни о(т) иного никогоже (Сучава, 1490 *DC* 148); иное ни чо(г) (3), и ное ни що (5), и оно о ни чо(г) (3) нічо(г) іншого, нічо(г) друго(г) прото(ж)... да съ не оумъшае(т) оу ты(х) озеры ни оу чо(м) ни мыто оузати... ани иное нищо (Васлуй, 1452 *DIR* «А» 500); а герге стоявши ре(к): не имаю иное при дши тоулко село... по(д)ли васлуя... возми, пане косте, тое, бо иное ницо(г) не имаю (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385);

Село Глевака а в томъ селе и члѣва а тые люди на толоку хоживали до белогорода, а иного ницо(г) не(з)нали (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

2. (крім названого) інший, другой, решта (172): тогды пожадал есть, оу нас... ходко быбелскыи, абихом подтвердили кназа львовыи листы, и иньхъ старыхъ кназиинъ листов (Судомир, 1361 *AGZ* 6); мы стефанъ воевода... знаемо и чинимъ... ажъ изъ бѣжью помочью велебного кро(л) влодслава пол(с)кого, лтв(с)кого и ру(с)к(о) (и)ины(х) многи(х) зѣмль... г(с)дра, посади(л) на(с) и сѣли есмъ на воевод(с)тѣвъ землн молдав(с)кою (Сучава, 1395 *Cost.* II, 611—612); а тому свѣдци па(н) Анъ количъ па(н) волканъ оугорницкки... и нныхъ много добрыхъ при то(м)ъ было (Медика, 1404 P 68); а право имаеть его мльстѣ имаеть (I) да(т) мнѣ и монмъ дѣтемъ и земланомъ оусѣмъ... како иньымъ землямъ польскимъ (Кременецъ, 1434 P 130); мы великий кназъ Швитриггайл литовский и русский и нныхъ, чинимъ знаменито... иж... мы... дали есмо тому... Каленику... село Боурковцы (Киѣв, 1437 *AS* I, 33—34); Са(мъ) Александръ бжю мл(с)тѣю велики(и) кйзъ ли(т)вски(и) роуски(и) жомоит(с)скии и ины(х) (Вильна, 1499 *ГОКР*).

3. ні один, жодний (2): а тутъ нѣтъ иному чаиковцю ни

земль ролноъ а ни сѣножати (Казимир, п. 1349 P 3); и тако(ж) ни оди(н) игоуме(н) илї ины калоугеръ, да не имаеть иного прѣмсоу ни оу че(м) къ нашему калоугероу саъ, а ни къ томуу намѣсто (Дольний Торг, 1443 *Cost.* II, 185).

ФОРМИ: наз. одн. ины 5 (1443 *Cost.* II, 185; 1452 *DIR* «А» 500; 1458 *BD* II, 262; 1462 *BD* I, 53); нныи I (1459 *ЗНТШ* XI, 13); род. одн. ч. иного, ино(г) (1393 *Cost.* II, 607; 1402 *Cost.* II, 621; 1434 P 131; 1437 *Cost.* I, 520; 1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391; 1459 *BD* I, 29; 1472 *DIR* «А» 512; XV ст. *BC* 6 зв.; 1490 *DC* 148); дав. одн. ч., с. иному (п. 1349 P 3; 1431 *Cost.* I, 315; 1448 *Cost.* II, 734; 1449 *Cost.* II, 746; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* II, 289; 1468 *BD* II, 301; 1485 *BD* II, 371); знах. одн. ч. иного 5 (1436 *Cost.* II, 698; 1444 *Cost.* II, 208; 1458 *BD* I, 9; 1462 *BD* I, 284; 1481 *BD* II, 365); нныи, нныи 2 (1388 *SL* 678; 1448 *Cost.* II, 734); ины I (1467 *BD* II, 297); ор. одн. ч., с. инѣмъ 2 (1388 P 39, 40); иньымъ 2 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1449 *Cost.* II, 386); місц. одн. ч. оу іномъ (1479 *Cost.* S. 98); наз. одн. с. иное 3 (1408 *Cost.* II, 632; XV ст. *BC* II зв.; 1434 *Cost.* II, 670); ино I (1476 *BD* I, 212); знах. одн. с. иное (1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 385; 1453 *Cost.* II, 492; 1454 *Cost.* II, 517; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1472 *DIR* «А» 530; 1481 *BD* I, 257; 1490 *BD* I, 421; 1496 *АЛРГ* 72); наз. одн. ж. инаА, иная (1456 *Cost.* II, 791; XV ст. *BC* 36; 1460 *BD* II, 275); род. одн. ж. иное 5 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91 зв.; 1484 *ЯМ*); инои I (1455 *Cost.* II, 774); дав. одн. ж. иной (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); знах. одн. ж. иноюю (1444 *Cost.* II, 208; 1455 *Cost.* II, 770; 1457 *Cost.* II, 809; 1462 *BD* II, 292; 1489 *AS* I, 89; 1492 *BD* II, 292); наз. мн. иные 4 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1496 *ОПСВВ* 61); нныи I (1496 *BD* II, 405); нны I (1449 *Cost.* II, 386); ! иное люди I (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); наз. мн. ч. нныи 17 (1395 *Cost.* II, 610; 1436 *Cost.* II, 698; 1448 *Cost.* II, 362; 1455 *Cost.* II, 769; 1463 *BD* I, 74; 1466 *BD* I, 115; 1472 *BD* I, 172; 1476 *BD* I, 209; 1479 *BD* I, 224; 1496 *ОПВВД*); нини, иини 9 (1433 P 123; 1445 *СРК*; 1448 P 148; 1455 *Cost.* II, 769; 1462 *BD* I, 52; 1464 *BD* I, 84; 1467 *Cost.* S. 69; 1471 *ДГСМПБ*; 1479 *Cost.* S. 98); нные, нны(е) 3 (1395 *Cost.* II, 612; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *РИБ* 621); зам. род. нны (господаревъ, болърь) 6 (1400 *Cost.* II, 619; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *BD* I, 54, 56; 1469 *BD* I, 139; 1470 *BD* I, 141); наз. мн. ж. инии I (1408 *Cost.* II, 633); нныи I (1434 *Cost.* II, 670); нны I (1456 *Cost.* II, 788); наз. мн. с. инаА, иная 3 (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652; 1435 P 133); инаа I (1435 *Cost.* II, 687); ина I (1442 *Cost.* II, 88); род. мн. нныхъ, нны(х), ипучъ 118 (1361 *AGZ* 6; 1386 P 30; 1400 P 62; 1413 P 84; 1424 P 106; 1439 *Cost.* II, 712; 1448 P 149; 1462 *BD* II, 289; 1495 *АЛМ* 85; 1499 *АЛМ* 36); инихъ 5 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3; 1472 *BD* I, 169; 1485 *BD* II, 371; 1499 *AS* I, 117); зам. наз. нны(х) (боАре) I (1460 *Cost.* S. 34); дав. мн. ннымъ, ннымъ, нны(м), ннымъ 20 (1403 *RS* 338; 1429 *Cost.* I, 248; 1434 P 130; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1488 *РИБ* 424; 1495 *РИБ* 601; 1496 *АЛРГ* 69, 71; 1499 *BD* II, 448; *РИБ* 776); ннимъ I (1449 *Cost.* II, 385); ннѣмъ I (1479 *BD* II, 351); знах. мн. ч. нныхъ, нны(х) 4 (1431 *ГВКЛ* 9; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10; 1495 *АЛМ* 88; 1496 *ПДВКА* 61); нныхъ 2 (1370 P 18; 1421 P 94); нныи I (1498 *АЛМ* 159); знах. мн. ж. ннынъ 2 (XV ст. *BC* 18 зв.; 1499 *РЕА* III, 35); нные I (1496 *АЛРГ* 71); ор. мн. нныими 4 (1434 P 130; 1435 P 132; 1462 *BD* II, 293); нныи 3 (1458 *DIR* «А» 512; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257); нныими 3 (1434 P 130; 1492 *AS* III, 23; 1499 *AS* I, 117); місц. мн. оу (въ, при) нныхъ, нныхъ 10 (1408 *Cost.* II, 630, 632; 1434 *Cost.* II, 668, 669; 1449 *Cost.* II, 386; 1456 *Cost.* II, 788, 789, 790, 1460 *BD* II, 273, 274); нныхъ I (1499 *BD* II, 448).

Див. ще **ИННЫ**, **ИНШІИ**, **ИНЬ**.

ИНШІИ див. **ИНШІИ**.

ИНАТЬ дієсл. док. (222) **I.** (повнозначне слово) (12) **I.** (кого) схопити, піймати, взяти силою (7): будеть ли яль его король по кривдѣ любарть будеть правъ и я... буду правъ передъ вьгорьскимъ королеми (б. м. н., 1352 P 6); а боу-

дѣ(т) лї инА(т) тогда то оу нашо(л) волї боудѣть а жена его именїе свое вѣно продасть комуо хоче(т) (XV ст. *BC* 39); а которого моего человека... в дуброве имуть, нехай его узвезать (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

2. почати, стати (робити ш) (3): тогда емоу кондрать не хотѣль огповѣдити олижъ пришедь вотчичъ даль свою рѣчь васковъ в роуць любо стратитъ а любо добоудеть васко то жь емоу Алъ кондрать огповѣдати его рѣчь (Галич, 1401 *P* 65); а колї вышо(л) тотъ ро(к) тогда нали его нагабать о граница(х) (XV ст. *СЯ* 42).

3. (обрати напрямок) взяти, повернути (1): а се зде есмо положили границу межи Манева и Вишнева и немъши от дороги што идеть от Манева... просте къ земеньской криници (Манів, 1478 *AS* I, 76);

лнцѣмъ нѣти (1) *див.* *ЛИЦЕ.

II. (допоміжне дієслово) (у складі аналітичних форм майбутнього часу) (210): коли вси землане имуть давати дань оу татары то серебро имьють тако же тии люди дати (Сморич, 1375 *P* 20); а записалъ есми на своемъ имьнїи в домъ Пречистой въ годъ же в годъ, копу гроши взятъ въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животѣ и опослѣ моего животѣ (!) кто иметь тое имьнїя (!) держати (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); а колн имоуть коупити татарскы товаръ, оу иныхъ нашихъ трѣгохъ, тамъ имоуть дати, где его коупат, от гривноу два гроши (Сучава, 1434 *Cost.* II, 668); И шоби съ есте не сварили за моего именїю, докоул ме (!) имете слышати аже есмъ жив (Торговише, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *инф.* инАТЬ (XV ст. *BC* 11); *перф.* 3 ос. одн. ч. Алъ (1401 *P* 65); 3 ос. одн. ж. нела (XV ст. *BC* 21 зв.); 3 ос. мн. нАли (XV ст. *СЯ* 42); *майб.* 1 ос. одн. имоу (1415 *Cost.* I, 122; 1481 *BD* II, 365); 2 ос. одн. имеш (1460 *BD* II, 270); 3 ос. одн. иметь 39 (1398 *ДПГМ*; 1403 *ДГАА*; 1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* II, 631; 1411 *DIR*«А» 439; 1412 *DIR*«А» 440; 1419 *DIR*«А» 444; 1420 *Cost.* I, 135; 1427 *Cost.* I, 197; 1460 *BD* II, 274 і т. ін.); иметь 8 (1408 *Cost.* II, 632, 633; 1409 *Cost.* I, 65; 1434 *Cost.* II, 669; 1435 *Cost.* II, 689; XV ст. *BC* 15 зв., 38 зв.; 1456 *Cost.* II, 791); имет, имѣ(т), имуѣт 71 (1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR*«А» 437; 1413 *GL* 48; 1427 *P* 108; 1434 *Cost.* I, 386; 1443 *Cost.* II, 120; 1449 *Cost.* II, 378; 1456 *ЭСФ.* XV ст. *BC* 6; 1466 *BD* I, 96 і т. ін.); имит I (1458 *BD* I, 9); имѣ(т) I (1446 *P* 154); 1 ос. мн. имемъ, имѣ(м) (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670; 1456 *ЭСФ.*; 1457 *Cost.* II, 809); 2 ос. мн. имете (1481 *BD* II, 358); 3 ос. мн. имоуть, (н)моуть 12 (1429 *Cost.* I, 258; 1434 *Cost.* II, 668, 669; 1435 *Cost.* I, 676; 1457 *Cost.* II, 810); имоуть; имуть 17 (1375 *P* 20; 1408 *Cost.* II, 631; 632, 633; 1415 *Cost.* I, 122; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; XV ст. *BC* 24, 24 зв., 38 зв.; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); имоут, имоу(т) 51 (1434 *Cost.* II, 670; 1437 *Cost.* II, 709; 1440 *DBAc* 32; 1448 *Cost.* II, 366; 1449 *Cost.* II, 743; 1453 *Cost.* II, 461; 1454 *Cost.* II, 513; 1456 *Cost.* II, 788; 1457 *Cost.* II, 810; 1472 *BD* II, 315 і т. ін.); ! имоутї, ! имоути 2 (1466 *BD* I, 96); *майб.* 3 ос. одн. ч. будѣть... яль (1352 *P* 6); *майб. пас.* 3 ос. одн. ч. боудѣ(т) инА(т) (XV ст. *BC* 39); 3 ос. мн. имають быти инАты (XV ст. *BC* 25 зв.); *дієприк.* *пас. мн.* знах. мн. нѣты(х) (1457 *Cost.* II, 810); *дієприсл. перед.* кемъши (1478 *AS* I, 76).

Див. ще ИМАТИ, ИМИТИ, *UNIATY, *АТИСА.

ИОАНЪ, ИОНА ч. (32) (*особова назва, гр.* Ἰωάννης, *гебр.* יוחנן) Иван (29): Я Семень с колковъ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери... родители наши Иоана Ирину теодосію (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); А на то ест въра... Иоана комиса (Баків, 1457 *BD* II, 258); Кузьма, пантелѣмонъ, демьянъ, Киръ, иоанъ... то все безмезници (Краків, XV ст. *ОБРН* 112); ищи писа(л) иоан(н) диаковъ... петрикову (б. м. н., 1492 *ЗСОЕ*);

святѣи Иоаннъ Богословъ (1), сватѣи Иоаннъ (2) *див.* СВАТЫИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* Иоса(н), Иса(н), Исѣи (1433 *ДГМ*; 1453 *Cost.* II, 467; XV ст. *ОБРН* 112; 1491 *BD* I, 452;

1492 *ЗСОЕ*); *род. одн.* исана, іоана, Иоана 7 (1411 *Cost.* I, 84; 1414 *DIR*«А» 441; 1457 *BD* II, 258; 1465 *GL* 176; 1466 *BD* I, 106; 1491 *BD* I, 448); Иоанна, Иоанъна 3 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн.* Иоанну (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1489 *AS* I, 89); *знах. одн.* Иоанна 2 (1398 *ДГПБ*; 1401 *ЗКЕ*); Иоана I (1398 *ДГПМ*); *місц. одн.* при іоан (бл. 1470 *ОБРН*).

Див. ще *ИОНОУЛЬ, ИОНЪ.

ИОАНЫШЪ, ІОАНЫШЪ, ІОАНЫШ, ІОАНЪШЪ, ІОАНЪШЪ, ІОАНЪШ ч. (19) (*особова назва, молд., пор.* Иоанъ) Иван: а на то въра... іоаныша (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84); а пак сїи злати татарскыхъ заплатихъ оу роуки Олах Иоанышоу и Гашпароу (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн.* Іоаныш 3 (1497 *BD* II, 115; 1499 *BD* II, 154); Іоанъшъ 2 (1419 *DIR*«А» 444; 1492 *Cost.* S. 162); Іоанъш I (1495 *BD* II, 69); Іоанъшъ I (1436 *Cost.* II, 701); іоанышъ I (1433 *Cost.* II, 650); іоанышь I (1495 *BD* II, 69); *род. одн.* іоаныша, Іоанъша 5 (1400 *DIR*«А» 433; 1411 *Cost.* I, 84; 1481 *BD* I, 248; 1493 *BD* II, 3); іоанышъ I (1442 *Cost.* II, 88); іоаниша I (1432 *ДГВІН*); *дав. одн.* Иоанышоу I (1499 *BD* II, 154); іоанышу I (1466 *DIR*«А» 519); іоанышю I (1466 *DIR*«А» 519).

ИОАСАФЪ, ИОАСАФЪ, ИОСАФЪ, ІОАСАФЪ ч. (8) (*особова назва*) Иоасаф: А на то ест вѣлика марториа сам господство мн... и егоумен кур Иоасаф (Сучава, 1470 *BD* I, 141); и дал сїе... село на имѣ Шировци ... монастырю нашему от Поутной... где ест егоумен поп коур Іоа(саф) (Сучава, 1478 *BD* I, 219).

ФОРМИ: *наз. одн.* Иоасафъ, іоасафъ, Иосафъ, Іоа(саф), Іоасафъ (1470 *BD* I, 141, 155; 1471 *ПГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1478 *BD* I, 219).

*ИОИЛЕВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): пис(с) жоуржъ иоилеви(ч) оу баичане(х) (Байчани, 1454 *ПГПММ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* иоилеви(ч) (1454 *ПГПММ*).

Див. ще ИОИЛЕВИЧЮ.

ИОИЛЕВИЧЮ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): мы, петръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинны слоуга нашъ вѣрны жоуржъ иоилевицю ... слоужи(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

Див. ще *ИОИЛЕВИЧЪ.

*ИОИЛЕЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд., пор.* Иоиль): дали... есми емоу... шоуевАнн о(т)нина его, що съ да(л) бута(ш) по своєю доброю волею иоилену пре(д) нѣми (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *дав. одн.* иоилену (1456 *Mih.* 213).

*ИОИЛОВЪ ч. (1) (*назва населеного пункту у Молдавському князівстві*): а скоутгоуль и козма не имаю(т) добыти на ионла съ привилѣемъ що они оучинили о(т) александра воево(д) оу иоиловъ бе(з) веременїи (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу иоиловъ (1456 *Mih.* 213).

ИОИЛЬ, ІОИЛ ч. (5) (*особова назва, цсл.* Иоиль, *гр.* Ἰωήλ, *гебр.* יוהל) а скоутгоуль и козма не имаю(т) добыти на ионла съ привилѣемъ (Сучава, 1456 *Mih.* 213); мы Стефанъ воевод... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... слоугы Оана и брат его Іоул... и продали свою правою огниоу (Сучава, 1486 *BD* I, 289).

ФОРМИ: *наз. одн.* иоиль, Іоил (1456 *Mih.* 213; *Cost.* II, 568; 1486 *BD* I, 289, 290); *знах. одн.* ионла (1456 *Mih.* 213).

ИОН *див.* ИОНЪ I.

ИОНА ч. (6) (*особова назва, гр.* Ἰωνᾶς, *гебр.* יונאס) Йоана: а при томъ были старци Печерского монастыря Дублянски Иона Авраамъ ключникъ (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); а при томъ с нами были: кн(А)з Михайло Санкгушкович, а вл(а)д(ы)ка луцкий Иона (Луцьк, 1491 *AS* I, 95); И заплати господство ми и тоги рїи злат оу роуки Пьтроу в сыномъ его Исаико... и Ион(и) (Сучава, 1491 *BD* I, 452); А коли есми у пана Василя пенязи брал... при томъ был владыка володимерский иона (Воледимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: наз. одн. **Иона, йона** (1398 ДГПМ; 1446 P 154; 1491 AS I, 95; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141; ЧІАФ); дав. одн. **Ион(и)** (1491 BD I, 452).

***ИОНИНЪ** *прикм.* (1): Се А кнзь долголдаты долголдатови(ч)... даю... стмоу николе поуствыньскому ионнню монастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 P 108).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **ионоу(л)** (1427 P 108).

Пор. **ИОНА**.

***ИОНОУЛЬ** ч. (1) (*особова назва, молд.*): што бы емоу оурикъ съ оусьмъ доходомъ и жони его мароушъ и братоу еи ионоу(л) и дѣтемъ и(х) (Сучава, 1433 Cost. I, 352).

ФОРМИ: дав. одн. **ионоу(л)** (1433 Cost. I, 353).

Див. ще **ИОНЪ, ИОНЬ¹**.

ИОНЬ¹, ИОНЬ, ИОН, ИОН ч. (233) (*особова назва, молд., цсл.* **Иоанъ, гр.** Ἰωάννης, *гебр.* יוחנן) **Иван**: А на то вѣра моя вышесаннаго александра воеводи и... вѣра пана Жуметате Иона (Сучава, 1403 RS 338); Писа Ион Попович оу Ясох (Ясси, 1500 BD II, 176).

ФОРМИ: наз. одн. **ионъ, ионь, но(н), ион, йон** 85 (1404 Cost. II, 625; 1437 Cost. I, 536; 1448 Cost. II, 316; 1456 ЭСФ; 1463 BD I, 74; 1475 Cost. D. 4; 1483 Cost. S. 122; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 59; 1500 BD II, 176 і т. ін.); *зам. род. в. п.* **Ион, ио(н)** 27 (1460 Cost. S. 34; 1487 BD I, 305; 1488 BD I, 362, 364; 1489 BD I, 367, 372, 374; 1490 Cost. S. 141; 1491 BD I, 449 і т. ін.); *зам. дав. слоузи...* **Ион** 4 (1483 BD I, 275; 1487 BD I, 302; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 69); *зам. знах. слоугоу...* **йо(н)** 1 (1491 Cost. S. 156); *род. одн.* **иона, йона, йона, йона** (1403 RS 338; 1408 Cost. I, 65; 1415 Cost. I, 116; 1440 Cost. II, 66; 1454 Cost. II, 509; 1460 DIR«A» 515; 1478 BD I, 219; 1488 BD I, 325; 1492 Cost. S. 161; 1500 Cost. S. 231); *дав. одн.* **ионоу, йо(н)у** 31 (1378 P 26; 1456 BD I, 456; 1459 BD I, 32; 1467 Cost. S. 69; 1483 BD I, 267; 1479 BD I, 224; 1488 BD I, 363; 1490 BD I, 386; 1495 BD II, 53; 1499 BD II, 147 і т. ін.); *зам. род. от* **ионоу** 1 (1460 Cost. S. 41); *ор. одн.* **ионом, йономъ** (1458 Cost. II, 814; 1459 BD I, 31).

Див. ще **ИОНЪ, *ИОНОУЛЬ**.

ИОНЬ² ч. (2) (*титул, що передував імені молдавських господарів, гр.* Ἰωάννης): Ионъ Стефанъ воевода... господаръ земли молдавское, велель тобе великому князю Ивану Васильевичу говорыти (б. м. н., 1498 BD II, 409).

ФОРМИ: наз. одн. **Ионъ** (1498 BD II, 409).

Див. ще **Ю, ЮАНЬ**.

ИОНЬ *див.* **ИОНЬ¹**.

ИОСАФЪ *див.* **ИОСАФЪ**.

***ИОСИФОВЪ** *прикм.* (1): и дали есми прѣдреченному монастырю единъ монастырь оу боищи, где была келія влдкѣ иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **иосифова** (1446 Cost. II, 263).

Пор. **ЮСИФЪ**.

ИОСКО ч. (3) (*особова назва, пор.* Иосифъ): и продали свою правую огниноу... от оурика дѣда их Жоуржа Фратовского, двѣ села на Днистри, едно на имѣ Дрисливое а другое где бил Иоско (Сучава, 1491 BD I, 458).

ФОРМИ: наз. одн. **Иоско** (1491 BD I, 458).

Див. ще **ЮСКО**.

***ИРЕЧИПЪ** ч. (1) (*назва сьомого місяця мусульманського місячного календаря, тат.* irädzir, *тюрк.* gadzab): а тон Арлыкъ писанъ оу ордъ на оустыи дону курдчего лѣта а мѣсаца иречипа (б. м. н., 1392—1393 PФВ 171).

ФОРМИ: *род. одн.* **иречипа** (1392—1393 PФВ, 171).

***ИРИНА** ж. (2) (*особова назва, гр.* Εἰρήνη): Я Семень... уписалъ въ домъ Пречистой Богоматери... родители наши Иоана Ирину (Київ, 1398 ДГПМ); Прокоп Чюрин пани... Иринъ положеныи к. в. лѣто (б. м. н., XV ст. ОБРН 151).

ФОРМИ: дав. одн. **Иринъ** (XV ст. ОБРН 151); *знах. одн.* **Ирину** (1398 ДГПМ).

Див. ще ***ОРИНА**.

ИС *див.* **ИСЪ**.

ИСАЕВИЧЪ ч. (3) (*особова назва*): Билъ намъ чоломъ

писарь нашъ... панъ Григорей Исаевнчъ Громька (Люблин, 1410 АКВАК XI, 5); и вы нашими послы, федоромъ Исаевичомъ и тымъ Шаньдромъ дьякомъ... до насъ прислали есте (б. м. н., 1498 BD II, 409).

ФОРМИ: наз. одн. **Исаевичъ** (1410 АКВАК XI, 5); *ор. одн.* **Исаевичомъ** (1496 BD II, 402; 1498 BD II, 409).

***ИСАЕСКО** ч. (1) (*особова назва, пор.* ИсаиА): а на то е(ст) вѣра... пана доумы исаеска (Васлуй, 1436 Cost. I, 450).

ФОРМИ: *род. одн.* **исаеска** (1436 Cost. I, 450). **ИСАИ** ч. (99) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.* Ἰσαίας, *гебр.* Yshayâh) **Исай**: первы(и) поручни(к) кна(з) михайло евнутеви(ч)... ива(н) ру(с)нови(ч) осипъ дада Исаи соколникъ (б. м. н., 1392 P 46—47); а третья част от тахже сел да ест Исаю, сыноу Оани Моугги (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: наз. одн. **исаи** (1392 P 47; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 650; 1434 Cost. II, 670; 1458 BD I, 9); *род. одн.* **исаня, исанА, исайя, исайА, исана, йсайА** 6 (1419 DIR«A» 444; 1423 Cost. I, 154; 1426 Cost. I, 178; 1428 Cost. I, 221; 1429 Cost. I, 249; 1434 DIR«A» 463; 1436 Cost. I, 455; 1457 BD II, 258; 1468 BD II, 306; 1489 BD I, 376 і т. ін.); **исая**, **исаА** 22 (1422 DIR fig. № 35; 1428 Cost. I, 202; 1429 Cost. I, 280; 1432 Cost. I, 338; 1433 Cost. I, 350, 354, 359; 1436 Cost. I, 444; 1457 UKP і т. ін.); *дав. одн.* **Исаю** 2 (1490 BD I, 403; 1495 BD II, 59); **исаневни** 2 (1415 Cost. I, 117, 122); **исаевн** 1 (1420 Cost. I, 136); **исаино** 1 (1409 Cost. I, 65).

Див. ще **ИСАИА, ИСАІЕ, ИСАЮ**.

ИСАИА *див.* **ИСАИА**.

***ИСАИЕВЪ** *прикм.* (12): а на то е(ст)... вѣра пана доумы исаіева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515); а на то е(ст)... вѣра пана доумы исаіева (Сучава, 1446 Cost. II, 238).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **исанева, исаіева** (1437 Cost. I, 515; 1438 DBAc 28; 1439 Cost. II, 42, 46, 62; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 88; 1443 Cost. II, 180; 1446 Cost. II, 238).

Пор. **ИСАИ, ИСАІЕ**.

ИСАИКО ч. (8) (*особова назва, пор.* ИсаиА): се азь... Иоан Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша пред нами... Моуша... и съ своими братиами... съ Тоадер столникъ и братъ его Исаико... и продали свою правую очиноу (Сучава, 1489 BD I, 376); И пак оу том прѣидоше прѣд нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и племеники их Исаико и брат его Силіон... и продали свою правую огниноу (Бирлад, 1495 BD II, 64).

ФОРМИ: наз. одн. **Исаико** 4 (1489 BD I, 376; 1491 BD I, 452, 458; 1495 BD II, 64); *зам. дав. братіам...* **Иванко** и **Исаико** 2 (1491 BD I, 452, 458); *род. одн.* **исаика** (1493 BD II, 6); *дав. одн.* **исаикоу** (1489 BD I, 376).

Див. ще **ИСАИЛЕ**.

ИСАИЛЕ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд., пор.* ИсаиА) **Исай**: а на то есть... в. п. Исайле... и вѣра оусих наших бояръ (Сучава, 1468 BD I, 126).

Див. ще **ИСАИКО**.

ИСАИА, ИСАІА, ИСАІА, ИСАИЯ, ИСАИА, ЙСАІА ч. (54) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.* Ἰσαίας, *гебр.* Yshayâh) **Исай**: а на болшее потверж(д)еніе томоу вѣсемоу вышесанному велѣли есмы слоужъ нашему исай грѣдовичю писатн и привѣсити нашу печать к сем(оу) листоу нашему (Сучава, 1414 Cost. I, 112); пи(с) иса(и)А у соучавѣ (Сучава, 1472 ДГСВМ).

ФОРМИ: наз. одн. **исанА, исана, исайА, исаия, йсайА, йсайа** (1418 Cost. I, 127; 1434 Cost. II, 665; 1436 Cost. II, 701; 1458 BD I, 25; 1460 BD I, 41; 1462 BD I, 62; 1463 BD I, 74; 1465 DIR«A» 518; 1467 Cost. S. 69; 1472 ДГСВМ і т. ін.); *род. одн.* **исайи, исани** 18 (1437 Cost. I, 536; 1438 DBAc 27; 1439 Cost. II, 32, 62; 1458 DIR«A» 512; 1459 BD I, 28, 34; 1460 DIR«A» 515; 1464 Cost. S. 60; 1470 BD II, 310 і т. ін.); **исаи** 1 (1422 ДГОбБК); *дав. одн.* **исайи, йсайи, йсайи** (1414 DIR«A» 441; Cost. I, 112; 1415 Mih. Alb.).

Див. ще **ИСАИ, ИСАІЕ, ИСАЮ**.

ИСАІЕ ч., *невідм.* (2) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.*

'ИсаіаС, гебр. Yshayāh) Исай: пнса(л) нсаіе оу сучаве (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

Див. ще ИСАИ, ИСАИА, ИСАЮ. * ИСАІА див. ИСАИА.

ИСАК ч. (79) (особова назва, гр. 'Ισαάκ, гебр. Isaac) Исак: а на то е(ст) вѣра... па(н) исака вѣстѣрника (Короцин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); Я, княгини Семенова, Ульяна Кобринская, и съ сыномъ своимъ Ивановомъ... жаловали есьмо и дали слузѣ нашему на имя Іудѣ... церковь святыхъ апостолѣ Петра и Павла... и съ тыми со всеми, како же было передѣ тымъ... при старомъ попѣ Петровскомъ, на име Исаѣ (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); а на то е(ст)... вѣра пана исака вѣстѣрника (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: наз. одн. **исак**, **иса(к)**, **іса(к)** (1490 *Cost.* S. 140, 141; 1499 *BD* II, 425, 444); род. одн. **исака**, **Ісака** (1458 *Mih. Doc.* 122; 1491 *Cost.* S. 153; 1492 *BD* I, 506; 1493 *BD* II, 22; 1494 *BD* 38; 1495 *BD* II, 43; 1496 *BD* II, 93; 1497 *BD* II, 111; 1498 *BD* II, 126; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); дав. одн. **исакоу** (1490 *Cost.* S. 140, 141); місц. одн. **прн Исаѣ** (1465 *АкВАК* III, 4).

ИСАЧКО ч. (1) (особова назва, пор. Исак): А при мнѣ былъ панъ Яско Хвалелиевичъ... а панъ Исачко Пузовский (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ФОРМИ: наз. одн. **Исачко** (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ИСАЮ ч., невідм. (7) (особова назва, молд., цсл. Исана, гр. 'Ισαίας, гебр. Yshayāh) Исай: а на то е(ст) вѣра... пана исаіо (Сучава, 1438 *Cost.* II, 7); мы Стефан воевода... знаменито чиним... сже тоти истинніи наши слоуги Тоадер Юкаш и братаничъ его Фарко аprod... и племеник их Исаю... жаловалн есми их особноу нашею милостию (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

Див. ще ИСАИ, ИСАИА, ИСАІЕ.

*ИСБАЗИСКИИ див. *ЗБАРАЗСКИИ*.

*ИСВѢДОКЪ див. *СВѢДОКЪ*.

ИСЗО див. ИЗЪ.

ИСИДОРЪ ч. (3) (особова назва, гр. 'Ισιδωρος) Сидір, Исидор: Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); Я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынами... били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: наз. одн. **Исидоръ**, **исидо(р)** (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1498 *ЧАФ*); род. одн. **Исидора** (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

Див. ще СИДОРЪ.

*ИСКАЗИТИ див. *СКАЗАТИ*.

*ИСКАЗНИТИ див. *СКАЗНИТИ*.

*ИСКАРИОТСКИЙ прикм. (3) (цсл. искаріотъскъ) із Каріота: аще лн кто прѣ(ст)ѣпнѣт заповѣ(д) сіѣ... да е(ст)

проклѣ(т) о(т) ба... и съ іоудоѣ искаріо(т)скы(м) оучѣстѣ да има(т) (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); а кто съ покуситъ възвѣти илѣ порушити имъ бу(д) шо... да е(ст) проклѣт о(т) г(с)а ба... и да е(ст) подобе(н) искаріо(т)ском(у) ноудѣ прѣдателью (Сучава, 1443 *ПГСММ*).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **искаріо(т)ском(у)** 1 (1443 *ПГСММ*); **скаріотъскому** 1 (1409 *DIR«А»* 437); ор. одн. ч. **искаріо(т)скы(м)** (1401 *ЗКЕ*).

ИСКАТИ, ИСКАТЬ дієсл. недок. (30) 1. (кого, чого, шо) (намагатися знайти) шукати (11): а за избѣга можемъ его добыти и выдати аже его не можемъ добыти можемъ его иска (1) съ обою сторону (б. м. н., 1352 *P* 6); се Азъ кна(з) александъ (1) патриѣви(ч) стародуб(с)кн знаменит(т) чинимы... аже слобую и слюби(л) есми... по смерти на(ш)го г(с)дрѣ... не искати ми иныхъ господаревъ (б. озера Круди, 1400 *P* 62); а николи инѣшого собъ пана мимо... владслава, кроль... искати и выбирати... завѣзуемо оучинити и полнити то(т) истинный голдъ (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); а... коли бы стала какаа налога на александра воево(доу), а о(н) штобы не иска(л) иную сторону (Банилів, 1455 *Cost.* II, 770); мы Іоан Стефан воевода... слю-

боуем... кролю... и нн жадного иного пана не искати (Коломия, 1485 *BD* II, 371);

искать ласкы (1) просити, шукати ласки: а оу то(т) год(д) имееть оу завсе (1) искать ласкы нашее (XV ст. *BC* 38 зв.).

2. (чого, чого під ким, на кім) (судским шляхом) добиватися, шукати (чого) (9): а мнѣ тѣжь... не надобѣ того имѣнѣА... Городка ис приселки, искати подѣ дадиною моею (Вільна, 1482 *AS* I, 79); А которое будетъ дело Якубу до него близкостью къ тому имению, и онѣ нехай передѣ намн на немъ ищеть (Краків, 1489 *РИБ* 438); а хтобы мелого имѣнѣА под кн(е)гннею искати... ино кн(е)г(н)ни... не надобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 *AS* I, 101);

(кого перед ким, кого за шо) подавати скаргу (на кого), скаржитися (на кого за шо) (6): а кому съ оузри(т) кри(в)да на ты(х) люди, а о(н) да ище(т) н(х) пра(д) старицъ, алибо пра(д) свои моужи, иного су(д)шѣ да не имаю(т) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 462); искаль онѣ того Мартынца за непохожого слугу (Вільна, 1498 *АЛМ* 159);

искати закономъ (съ закономъ) (2) (кого перед ким, кого перед кого) переслѣдувати закономъ (кого); и такожь торговцемъ и(х) и людемъ н(х) никто да не положитъ товара и(х) за чужего товара, развѣ коли кто знаидеть своего должника, та еще имееть его искати закономъ прѣ(д) на(с) (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 676—677); А кому шо съ оузрит кривдо (!) на тых люди, тот да ищеть их съ закономъ прѣд егоуменом (Сучава, 1459 *BD* I, 29); правомъ искати (1) див. ПРАВО¹ 2.

ФОРМИ: інф. **искати** 11 (1395 *Cost.* II, 612; 1400 *Cost.* II, 619; *P* 62; 1435 *Cost.* II, 676; 1436 *Cost.* II, 698; 1482 *AS* I, 79; 1485 *BD* II, 371; 1489 *РИБ* 431; 1494 *AS* I, 101); **искать** 1 (XV ст. *BC* 38 зв.); **иска** 1 (1352 *P* 6); *теп.* 3 ос. одн. **ищеть** (XV ст. *BC* 25); *аор.* 1 ос. мн. **искахом** (1458 *Mih. Doc.* 122); *перф.* 3 ос. одн. ч. **искаль** (XV ст. *BC* 22; *РИБ* 609; 1498 *АЛМ* 159); 3 ос. одн. ж. **искала** (1494 *РИБ* 560); *жалоб.* 1 ос. одн. **имамъ искати** (1401 *P* 64); *блж.-ум. сп.* 3 ос. одн. ч. **штобы...иска(л)** (1455 *Cost.* II, 770); *нак. сп.* 3 ос. одн. да **ище(т)** 2 (1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 462); да **ишет** 1 (1459 *BD* I, 29); да **ищеть** 1 (1454 *Cost.* II, 517); **нехай ищеть** 1 (1489 *РИБ* 438); 2 ос. мн. **ищите** (1392—1393 *РФВ* 170); 3 ос. мн. да **ишоу(т)** 1 (1449 *Cost.* II, 391); да **иштоу(т)** 1 (1472 *DIR«А»* 530); *дієприсл. одноч.* **ишоущи** (1402 *Cost.* II, 621).

Див. ще *ПОДИСКИВАТИ, *ПОИСКАТИ, *ПОИСКИВАТИ.

*ИСКЛАД див. *СКЛАДЪ.

*ИСКЛАДАТИ див. СКЛАДАТИ.

*ИСКЛАДЪ див. *СКЛАДЪ.

*ИСКОНЬЧАНЪ прикм. (1) скінчений, закінчений: а в томъ жалобы не бывали искомъчаны (XV ст. *BC* 10).

ФОРМИ: наз. мн. ж. **искомъчаны** (XV ст. *BC* 10).

*ИСКОНЬЧАТИ СЯ дієсл. док. (1) (цсл. искомъчатисѣ) бути закінченим, завершеним: по(д)ъ лѣ(т) 1 лѣт и 4 ст(а) и (тр)ѣтие на 10 лѣто искомъчасѣ (с)ні костель... на память стго лаврѣн(т)ня (Люблін, 1413 *ОБРН* 115).

ФОРМИ: *аор.* 3 ос. одн. **искомъчасѣ** (1413 *ОБРН* 115).

Див. ще *ДОКОНЧАТИ, *СКОНЧАТИ 1, *СКОНЧЫТЫ.

*ИСКОУПИТИ дієсл. док. (1) (цсл. искоупити) (кого від чого) викупити: а они его искоупили о(т) той глобы (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. мн. **искоупили** (1432 *Cost.* I, 327).

*ISŁOMITŪ див. *ЗЛОМИТИ.

*ИСЛУГА див. СЛОУГА.

*ИСЛЮБИТИ див. СЛЮБИТИ.

*ИСЛЮБОВАТИ див. *СЛЮБОВАТИ.

*ИСМОВИТИ СѦ див. *ЗМОВИТИ СѦ.

ИСНИЖЕ див. ЗНИЖЕ.

*ИСНИМАТИ СѦ див. *СНИМАТИ СѦ.

ИСНЫИ, ИСНЫ, ИСТНЫЙ прикм. (23) (стч. jistny, стп. istny, isny) (звичайно у столуч. з займенником то т)

згаданий: пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ исны кна(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 P 39); што же мишь мужикови(ч) держаль та дво-рища оу тышкови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мишеви и его дбтемъ дали есмы фецеви(ч) дворнше и бугданчича оу новосельсьехъ (Перемишль, 1390 P 175—176); пакли бы романъ почА(л) и жаловалъ пред кимъ того нАтсва... тогда мы имаева того исного романа оПАТЬ поставити и дати в руцъ (Берестя, 1400 Cost. II, 618); а мы такъжь оуrozumъвши его такое обьщованье и слобы... про то жъ его со всьми по(д)данными о тую исную мерзачку... правого чинимы (Ланчиця, 1433 P 121); а николи не хочемы быти оу ради смо(л)вы снбтїю, чере(с) са, а любо чере(с) кого иного, а любо иныи где бы коли того исного пана нашего... кроль полского, и короуны его, намстко(м) лихое оу волостство ражено (Львѣв, 1436 Cost. II, 698); а то бы кролеви... пре(з) его послы исныа знаменито было, тогда коро(л)... имае(т)... де(н) голдованья на иныи ча(с) преложити (Хотин, 1448 Cost. II, 734).

ФОРМИ: наз. одн. ч. исныи 2 (1388 P 37; 1392—1393 P 170); исны 1 (1388 P 39); истный 1 (1408 АкЮЗР 1, 6); род. одн. ч., с. исного 6 (1388 P 37; 1400 P 61; 1433 P 125; 1436 Cost. II, 698, 702); дав. одн. ч. исному, исномуу 4 (1388 P 37; 1390 P 175; 1436 Cost. II, 697, 698); знах. одн. ч. исного 4 (1400 Cost. II, 618; 1436 Cost. II, 698); исныи 3 (1388 P 37); наз. одн. ж. istnaja (1388 ZPL 107); знах. одн. ж. истную 2 (1408 АкЮЗР 1, 6; 1421 P 94); исную 1 (1433 P 121); знах. мн. ч. исныа (1448 Cost. II, 734).

Див. ще **ИСТИННИИ**¹, ***ИСТЫИ**.

ИСО див. **ИСЪ**.

ИСПЕРВА присл. (2) спершу, спочатку: да соу(т) нашемоу монастирю оури(к) съ въсб(м) доходо(м) не(под)вижено николи на вьки, яко да(л) и(х) исперва братие(м) наши(м) (sic.— Прим. вид.) (Дольный Торг, 1451 Cost. II, 400); а оу Тигини да платятъ какъже ис перва платили мыто, тымъже обычаем и теперъ имають платити (Сучава, 1460 BD II, 273).

Див. ще **ИС ПРЬВА**, **НАИПЕРВЫ 2**, **ПЕРВО 3**, **ПРЬВО 1** **ИСПИСАЛИ** (ИТКИЛЪ) див. ***ИТКИЛЬ**.

ИСПИСАТИ дієсл. док. (1) (викласти на письмі) написати: А на (в ориг. нап.— Прим. вид.) боульшеи крѣпостю и потвържденіе, вельби есми нашемуе вѣрномуу паноу Тьоутоулови логофетоу исписати и нашоу печат привѣсити к семоу листоу нашемуе (Васлуй, 1497 BD II, 113).

ФОРМИ: инф. исписати (1497 BD II, 113).

Див. ще ***ВЫПИСАТИ 1**, ***ВЫПСАТИ**, **ЗАПИСАТИ 1**, ***ЗАПИСЫВАТИ 1**, ***НАПИСАТИ**, ***НАПСАТИ**, ***ОТПИСАТИ 2**, **ПИСАТИ**, **ПОПИСАТИ 2**, ***ПОПИСОУВАТИ**, ***ПСАТИ**.

1 **ИСПИСЛЕ** (ИТКИЛЕ) див. ***ИТКИЛЬ**.

***ИСПЛЪНИТИ** дієсл. док. (1) (цсл. исплѣнити) (чому що) виконати (що), додержати (чого); ашелибн кто о(т) ны(х) или по ны(х) б.д.д.щїи(х) начАлнн(к), томоу монастирю не исплѣнитъ тое, ты да въздада(т) слово прѣ(д) х(с)мъ въ днь страшнаго сѣда (Сучава, 1430 Cost. I, 308).

ФОРМИ: баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. ащелибы... не исплѣнилъ (1430 Cost. I, 308).

Див. ще **ИСПОЛНИТИ**, **ИСПОЛНЯТИ 2**, **НАПЛЪНИТИ**, **НАПОЛНИТИ**, **ПОЛНИТИ**.

***ИСПОВѢДАТИ** дієсл. док. (1) (цсл. исповѣдати) (що кому) сповістити, сказати (кому про що): И я ему исповѣдалъ платнеры, и онъ ми вельбъ зороу (!) (zogoіu.— Прим. вид.) чистити... и пошоль съ клѣти вонъ передъ мною (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: перф. 1 ос. од. ч. исповѣдалъ (1498 АЛМ 163).

Див. ще ***ИСПОВѢДАТИ**.

***ИСПОВѢДИТИ** дієсл. док. (1) (цсл. исповѣдѣти) (що сповістити, сказати (про що): и пани его позвала мене

и пытала мене, есть ли полотна, и я исповѣдилъ полотна въ тон клѣти, въ которой скарбъ былъ (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: перф. 1 ос. одн. исповѣдилъ (1498 АЛМ 163). Див. ще ***ИСПОВѢДАТИ**.

***ИСПОВѢДНИКЪ** ч. (1) (цсл. исповѣдникъ) святей, що зазнавав переслѣдуванъ за віру: а писана грамота оу погоничи(х) оу четверто(к) м(с)ца генъварА оу ка днь на памать што оца макксима (!) исповѣдника (Погоничи, 1422 P 98).

ФОРМИ: род. одн. исповѣдника (1422 P 98).

ИСПОЛНА див. **СПОЛНА**.

ИСПОЛНИТИ дієсл. док. (1) (що подлуг чого) виконати (що згідно з чим): Тое оусе вышеписанное слюбоуем и присьгаем здержати и исполнити подлоугъ сего нашего листа (Коломия, 1485 BD II, 372).

ФОРМИ: инф. исполнити (1485 BD II, 372).

Див. ще ***ИСПЛЪНИТИ**, **ИСПОЛНЯТИ 2**, **НАПЛЪНИТИ**, **НАПОЛНИТИ**, **ПОЛНИТИ**.

ИСПОЛНОУ присл. (1) сповна, повністю: мы петръ воевода... вызнаваюмъ ... оуже (!) тоты златии пиньзи... панъ михайло з боучача... намъ верноюуль и заплатилъ исполною (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815).

Див. ще **ЗОУПОЛНА**, **СПОЛНА**, **СОУПОЛНА**.

ИСПОЛНЯТИ дієсл. недок. (2) 1. (що) утверждувати, установлювати (1): а намъ сущимъ православнымъ христіяномъ Ляхомъ и Руси достоитъ исполняти Божия церкви и ихъ свещенънниковъ, а не обидети (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

2. (що) виконувати (що), додержувати (чого) (1): Васи(л) землю де(р)жить Соупроуновичиноу а с тое земли хоживо(л) три(д)цать гроше(и) и ведро меду... а нанАчи того не исполняеть заню(ж) приго(л)тАеве(л) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: инф. исполняти (1440 АрхЮЗР I/VI, 5); теп. 3 ос. одн. исполняеть (бл. 1471 ЛКЗ 93).

Див. ще ***ИСПЛЪНИТИ**, **ИСПОЛНИТИ**, **НАПЛЪНИТИ**, **НАПОЛНИТИ**, **ПОЛНИТИ**.

***ИСПРАВА** див. ***СПРАВА**.

ИСПРАВЕДЛІВЕ див. **СПРАВЕДЛИВЕ**.

***ИСПРАВЕДЛИВОСТЬ** див. **СПРАВЕДЛИВОСТЬ**.

ИСПРАВИТИ див. **СПРАВИТИ**.

***ИСПРАВИТИСЯ** див. ***СПРАВИТЬСЯ**.

***ИСПРАВЛЯТИ** дієсл. недок. (5) (кому, кому в чому, кому з чого) додержувати, дотримувати (чого) (3): и вы нашими послы... до насъ прислали есте и такъ намъ поведаете про то, што тое дело межы вами такъ стало се, што Александръ зять вашъ зъ докончачья своего и крестного целованья... вамъ не исправляеть (б. м. н., 1498 BD II, 409); И ты, по своей оутвержоной грамоте и какъ панове твои оуговорыли, ему ни въ чомъ не исправляешъ: дочерь его ноудншъ прыступити къ римьскому закону (б. м. н., 1499 BD II, 448);

⟨⟩ и с п р а в л я т и п о з о в ъ (проти кого) (2) позивати до суду (кого): Которыи исправляеть позовъ противъ ко(т) бе(з) правого повода (XV ст. ВС 6).

ФОРМИ: теп. 2 ос. одн. исправляешъ (1499 BD II, 448); 3 ос. одн. исправляеть, исправлАеть, испра(в)ляеть (XV ст. ВС 6, 15 зв.; 1498 BD II, 409).

Див. ще **СПРАВИТИ**.

ИСПРАВНО див. **СПРАВНО**.

***ИСПРАВЪДЛИВОСТЬ** див. **СПРАВЕДЛИВОСТЬ**.

***ИСПРОСИТИ** див. **СПРОСИТИ**.

***ИСПРУВЪСКИЙ** ч. (2) (особова назва): и оуздалъ естъ влѣка передъ нами пану яшкови испрувскому та дворища на вьки (Перемишль, 1391 P 45).

ФОРМИ: дав. одн. испрувскому (1391 P 45).

ИС ПРЬВА присл. (1) (цсл. исъ прьва) спершу, спочатку: А хотаръ томоу селю... д(о) оусті(а) Черленон, идеже

ест блато Мьстекъжоул и от къдоу ис прьва начахом (Сучава, 1473 *BD* I, 183—184).

Див. ще **ИСПЕРВА, НАИПЕРВЫ 2, ПЕРВО 3, ПРЬВО.**

ИСПРАТАТИ *двсл. док.* (2) (кого, що) зібрати: а кого коли испрачатють люди к собь оу томъ мьсть оу млина тыб люди далъ есмъ имъ (Смотрич, 1375 *P* 20); мы па(к) не поспьли есмо испратати всеб силы нашеб толко што около на(с) нашъ дворъ ест и с тымы стали есмо противъ того аксака (б. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170).

ФОРМИ: *инф.* испрАтати (1392—1393 *PФВ* 170); *майб.* 3 *ос. мн.* испрАчатють (1375 *P* 20).

ИСПУСТИТЬ *див.* СПУСТИТИ.

ИСТАРАДАВНА *див.* ИСТАРОДАВНА.

ИСТАРИНЫ, ИЗСТАРИНЫ *присл.* (3) з давніх-давен,

здавна: И благословляю вашу милость... какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необходны ... заиъ же дей истарины тои Божей церкви и попомъ ее ни отъ кого обидъ не чинилося (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); А кнА(з) Сем(е)н оув(е)л бы(л) на ни(х) новиноу сено косити на толоку ходити а став сыпати а того де(и) ни и старины не бывало (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ*, 90).

ИСТАРОДАВНА, ИСТАРАДАВНА, ИСТАРОДАВНА,

ИСТЪСТАРАДАВНА, ИСТЪСТАРОДАВНА, ИСТАРОДАВНА

присл. (9) з давніх-давен, здавна: про ть жь Азь... приступилъ есмъ ку... корунъ польскои ис тыми горо(д) ись кремѣницею и сь братславемъ... которьб жь то ись (стара давна ку сватои корунъ пильскои (!) прислухаютъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); про то жь А про тее ихъ добродѣство... приступаю... ку... королеви польскому... ис тыми города... што тыми разы суть оу моемъ держанью котори жь то и истаара давна ку коруне прислухали и прислушаютъ (Черняхів, 1435 *P* 132—133); Я кнА(з)ъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есми... имене... так долго и так широко какже есми сам держал во всех границах и во всех околицах как ис стародавна (*в ориг.* ис стародавна.— *Прим. вид.*) ест (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

Див. ще *ОТСТАРОДАВНА, СЪСТАРОДАВНА.

ИСТАТИ СА *див.* СТАТИСА.

*ИСТВОРИТИ *див.* *СТВОРИТИ.

*ИСТВОРѢНЬЕ *с.* (1) створення: Во има от(т)ца (!) и сна и стго дха бжимъ истворѣнемъ оу вѣки аминъ (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *ор. одн.* истворѣнемъ (1370 *P* 18).

*ИСТЕЦЪ *ч.* (3) 1. позивач (2): <а п(а)к(ли) бы па(н) того с(е)ла рекъ (ажъ т)ого чоловъка... <...оу с(е)лѣ нѣтъ тогды мае(т) <ис)тець ждати того чоловъ(ка) другьб три дни (Галич, 1435 *P* 134).

2. відповідальна особа (1): а мы боАре землн мо(л)давскои на верху листа сего по именн попсани яко истици и рукоимъ слобуемы и ручимы... и(ж) па(ш) господа(р) александръ воевода... а по не(м) будущей нмѣю(т) по(л)нити (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 143).

ФОРМИ: *наз. одн.* (ис)тець (1435 *P* 134); *дав. одн.* истцеви (1435 *P* 134); *наз. мн.* истици (1421 *BD* I, 143).

ИСТИГАТИ *двсл. недок.* (1) (що на кім) (*вилагати сплати*)

стягати (що з кого): па(к)ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришы(х) шестн со(т) золоты(х), то(г)да коро(л)... имие(т) истигати ты(х) двананца(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на землано(х) (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

ФОРМИ: *инф.* истигати (1421 *Cost.* I, 142).

Див. ще ВСТАГАТИ.

ИСТИНИ *див.* ИСТИННЫЙ¹.

ИСТИНИИ *див.* ИСТИННИИ¹.

*ИСТИННА *ж.* (1) (*смч.* jistina, *смн.* iścina) належна комусь основна грошова сума без додаткових нараховань: па(к)ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х)... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш)... имие(т) ихъ брати и вста-

гати та(к) долго, али(ж)... кнАгини ри(м)гаили попо(л)нимы истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

ФОРМИ: *знах. одн.* истинну (1421 *Cost.* I, 142).

Див. ще *ИСТИННЫЙ².

ИСТИННЫЙ¹, ИСТИНЬИ, ИСТИННЫ, ИСТИННИИ, ИСТИНЫ, ИСТИНИ, ИСТЫНИ, ИСТЫНИИ, ИСТЫННИИ, ИСТЫНЬИ, ИСТИНЬНЫИ, ИСТИНЬИ, ИСТИНЬИ, ИСТЫННИ, ИСТЫННЫ, ИСТИНИ *прикм.* (238): 1. справжній, правдивий (1): ино они тое видѣше и оуrozumѣвши, аже есми и(с)ти(н)ныи пріате(л) и слуга вѣре(н) быти и служити г(с)п(д)ви ншму, кролеви е(г) мл(с)ти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

2. (*звичайно у сполуч.* з займенниками тотъ, сеи) згаданий (237): аже самъ не можеъ заплатити тотъ истиньныи што же оуложать его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собь оузати (б. м. н., 1352 *P* 6); а также слобуемы и имаемы воротни оу сѣ записы тому истинно(м) королеви полскому (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 707); мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) тот истиний слоуга... пан Доума Броудуръ слоужил нам право и вѣрно (Гирлов, 1499 *BD* II, 140).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* истинный, истиньный, истиньныи 92 (1352 *P* 6; 1400 *Cost.* I, 36; 1409 *Cost.* I, 64; 1414 *Cost.* I, III; 1423 *Cost.* I, 156; 1427 *Cost.* I, 196; 1440 *Cost.* II, 65; 1447 *Cost.* II, 273; 1453 *Cost.* II, 495; 1495 *BD* II, 89; 1499 *BD* II, 140 і т. ін.); истинны 28 (1414 *DIR«A»* 441; 1420 *Cost.* I, 135; 1426 *Cost.* I, 178; 1429 *Cost.* I, 239; 1443 *Cost.* II, 138; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 553; 1457 *Cost.* II, 810; 2-а пол. XV ст. *ДГВІС*; 1460 *Cost.* S. 41 і т. ін.); истиниини, истиньнии 18 (1428 *Cost.* I, 209; 1446 *Cost.* II, 247; 1451 *Cost.* II, 403; 1458 *Cost.* I, 18; 1472 *BD* I, 177; 1480 *BD* I, 237; 1487 *BD* I, 294; 1492 *BD* I, 504; 1495 *BD* II, 41, 44 і т. ін.); истиньи, истыныи 16 (1433 *Cost.* I, 358; 1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 481; 1441 *DBAc* 40; 1445 *Cost.* II, 211; 1448 *Cost.* II, 359; 1453 *Cost.* II, 471; 1466 *BD* II, 110; 1487 *BD* I, 295; 1493 *BD* II, 5); истини 8 (1443 *Cost.* II, 141, 185; 1446 *Cost.* II, 237; 1452 *Cost.* II, 425, 426, 431; 1468 *BD* I, 125; 1469 *BD* I, 135; 1471 *DIR«A»* 525); истини 8 (1428 *Cost.* I, 218; 1480 *BD* I, 238; 1484 *BD* I, 178; 1487 *Cost.* D. 6; 1491 *BD* I, 491; 1495 *BD* II, 43, 79; 1499 *BD* II, 140); истынн 2 (1499 *BD* II, 21; 1497 *BD* II, 112); истынны 2 (1457 *UKP*; 1488 *BD* I, 323); истини 1 (1438 *Cost.* II, 26); истынныи 1 (1462 *BD* I, 63); истыннии 1 (1400 *Cost.* I, 26); истини 1 (1466 *BD* I, 95); *дав. одн. ч.* истинно(м) 4 (1436 *Cost.* II, 706, 707; 1458 *Mih. Doc.* 123); истинному 2 (1411 *P* 77); истинному 1 (1388 *GL* 678); *знах. одн. ч.* истинно(г) 1 (1453 *ПГОВ*); исти(н)го 1 (1436 *Cost.* II, 706); *наз. одн. ж.* истиннаа 2 (1438 *Cost.* II, 14; 1497 *Cost.* S. 212); истинна 2 (1480 *BD* I, 244; 1498 *BD* II, 126); истиннаА 1 (1418 *Cost.* I, 126); истина 1 (1499 *BD* II, 31); *род. одн. ж.* исти(н)ноѣ (1436 *Cost.* II, 706); *знах. одн. ж.* истепију (1388 *ZPL* 104); *наз. мн.* истини 3 (1469 *BD* I, 134; 1489 *BD* I, 371; 1490 *BD* I, 391); истиннии 1 (1495 *BD* II, 53); истинни 1 (1452 *Cost.* II, 409); *наз. мн. ч.* истинны 11 (1426 *Cost.* I, 182; 1427 *Cost.* I, 193; 1428 *Cost.* I, 221, 223; 1429 *Cost.* I, 269; 1439 *Cost.* II, 51; 1440 *DBAc* 31; 1453 *Cost.* II, 467; 1467 *Cost.* S. 68; 1471 *BD* I, 164; 1478 *BD* I, 218); истиннии, истиннии 10 (1479 *BD* I, 228; 1488 *Cost.* S. 127; 1491 *Cost.* S. 152; 1495 *BD* II, 39, 46, 47, 48, 59, 62, 248); истиньны 8 (1415 *Cost.* I, 121; 1428 *Cost.* I, 201; 1442 *Cost.* II, 87; 1443 *Cost.* II, 144, 149; 1448 *Cost.* II, 316, 323; 1483 *BD* I, 267); истинны 4 (1462 *BD* II, 292; 1467 *BD* I, 117, 118; 1468 *BD* I, 127); истиньн 3 (1419 *DIR«A»* 444; 1454 *Cost.* II, 508; 1483 *BD* I, 272); истини 1 (1495 *ВМ* 70); истинни 1 (1490 *BD* I, 434); *наз. мн. ж.* истиньи 1 (1499 *BD* II, 166); исти(н)ни 1 (1479 *Cost.* S. 101).

Див. ще ИСНЫИ.

*ИСТИННЫЙ² *прикм.* (2) (*смч.* jistinny, *смн.* iścinnyy)

◇ истинныи золотыи (1), истини пннѣзи (1) належна комусь основна грошова сума без додатко-

вих нарахувань: па(к) ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ный золоты(х)... то(г)да коро(л)... имие(т) истигати тых дванаицА(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на землАно(х) (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142); А по нашем животе, кого богъ избере(т) господарь бит(и... тот би) емоу не пороушил нашего даанА и потврѣж(ден)ѧ, али би оутв(р)дил и оукрѣпил, (з)аноуже есмо емоу дали и потврѣдили (за его пра)воую слоужбоу и за що он соби коупил за свои правий и истини пинѣзи (Сучава, 1491 *CVD* 4).

ФОРМИ: наз. мн. ч. зам. род. исти(н)ный золоты(х) (1421 *Cost.* I, 142); *знах.* мн. ч. истини (1491 *CVD* 4).

Див. ще *ИСТИННА.

ИСТИННЬИ *див.* ИСТИННЫЙ¹.

ИСТИНЬИИ *див.* ИСТИННЫИ¹.

ИСТНЬИ *див.* ИСНЫИ.

*ИСТОКЪ ч. (1) (*цсл.* истокъ) джерело: а тако ему дае(м)... со млыны... съ водами и съ ихъ истоки (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. мн.* истоки (1424 *P* 100).

*ИСТОКЪМИТИ *дїесл. док.* (1) (з ким) домовитися: А твоя милость не далъ еси намъ листа по тому копию, яко есмо были истокъмили ись перѣвыми послы твоее милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 401).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. мн.* есмо были истокъмили (1496 *BD* II, 401).

*ИСТРАВА *див.* *СТРАВА.

ИСТРАТИТЬ *дїесл. док.* (28) 1. (кого, що) втратити (7): ако(ж) кто коли име(т) познати оу ни(х) кони или во(л)ы, бу(д) где оу наше(и) земли и доведе(т) на(ш) чѣкъ на брашовѣни из добрими лю(д)ми, а они брашовѣни не мочи иму(т) поставити содыша за то(т) конь алибо за то(т) во(л), а брашовѣни да стратѣтъ того конь али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); Ачъ хто чожоую ро(л)ю оре(т) алибо сееть своею насееньє (1) истрати(т) а виноу запла(т)и(т) еі (XV ст. *BC* 30); А також, кто коли имоут познати оу них кони или во(л)ы... и доведет наш чловѣкъ на Брашовѣне... а Брашовѣни да стратѣтъ того кон(ѣ) или вол(а) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

2. (що) розтратити (3): Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оиѣ хочетъ другоую понА(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оца дѣлнїци своєи а потомъ истративши о(т)цю докоучать оу(т)о(м) бываєть клопо(т) межи ними (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

3. (на чому) (*у гри*) програти (в що) (2): о сноу которын не о(т)деленъ о(т) оца и на костка(х) стратѣтъ алибо на иньши игръ (XV ст. *BC* 8).

4. (*справу в судї*) програти (11): а кто на рокъ не станеть а ни вкажетъ тотъ стратилъ (Галич, 1401 *P* 65); Францо(к) жалобоу оучини(л) его(ж) пло(т) горо(д)илъ во е(г) дѣди(ч)ствѣ а што коли сеель оу томъ огороженъ то все бра(л) идїи о(т)поведа(л) же то(т) франци(к) бы(л) с нимъ во од(н)о(м) селе в ночи и въ днѣ а за две лете николї емѣ не оупмина(л)СА ни однымъ словомъ о тоє гороженїє мы сказуємъ тогды идїи зыска(л) а франци(к) страти(л) (XV ст. *BC* 21—21 зв.); а такождере чернъ и ромъне(л)... да не имаю(т) о(т) сель напрА(д) болше тѣгати ани оупоминати за тота села... на пана шандра... зану(ж) чернъ и ромъне(л) и дрѣгой стратили своими привилїями зану(ж)ну(ж) (1) была фа(л)шевна и есми и(х) сказили (Сучава, 1472 *DIR* «А» 528); и також(д)ере ива(н) ... ись своими братїями да не имаю(т) тѣгати на марушку... поне(ж) страти(л) ива(н) ись братїями своими прА(д) оусего праваго закона (Васлуй, 1474 *РГС*);

◇ жалобу стратити (2) *див.* ЖАЛОБА; пра(в)о стратити (1), стратити пра(в)о (1) *див.* ПРАВО¹.

5. (*привести до загибелї*) згубити (1): а боудеть лї такын найдены што не о(т)баючи а свое лакомство по(л)нА ажъ

котороую жївотиноу ис ты(х) истратА(т) тогды имаю(т) платїти по томоу чїя боудеть (XV ст. *BC* 11 зв.).

ФОРМИ: *инф.* истратїти 1 (XV ст. *BC* 28); **страти(т)** 1 (XV ст. *BC* 26); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* стратилъ, страти(л), стратил (1401 *P* 65; 1421 *P* 94; 1428 *P* 111; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *Cost.* I, 32; XV ст. *BC* 21 зв., 22, 30 зв.; 1474 *РГС*); 3 *ос. одн. ж.* стратила 1 (XV ст. *BC* 21); **истратила** 1 (XV ст. *BC* 21); **страти(т)** 2 (XV ст. *BC* 13 зв., 30); **стратити** 1 (XV ст. *BC* 16 зв.); 3 *ос. мн.* истратА(т) (XV ст. *BC* 11 зв.); *баж.*-*ум.* *сп.* 3 *ос. одн. ч.* бы стратилъ (1404 *P* 68); *нак. сп.* 3 *ос. мн.* да стратѣтъ (стратѣтъ) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760; 1458 *BD* II, 262); *дїєприкм.* *нас. мин.* наз. мн. ис(т)рачоны (XV ст. *BC* 32); *дїєприсл.* *перед.* истративши (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

*ИСТРАЦЕНІЄ *див.* *СТРАЧѢНЬЄ.

ИСТУПИТИ *дїесл. док.* (1) (чого) (*порушити що*) відступити (від чого): и того не хочю иступити и на то есмь свои листъ да(л) и печАть привѣсилъ (Опатів, 1398 *ЗЛЄІК*).

ФОРМИ: *майб.* 1 *ос. одн.* хочю иступити (1398 *ЗЛЄІК*).

*ИСТЫИ *прикм.* (7) (*стч.* jistý, *стн.* isty) згаданий: мы кна(э) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) ... иже имѣоче чистое мысли... по(ж)дание к велико(м) королеви володиславу... тому истому королеви володиславови... слобуємъ держати цѣлую правду (Молодечно, 1388 *P* 43); и дали есми имъ того ис(с)того зра(д)цѣ лева (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *род. одн. с.* истого (1447—1492 *ЛКБВ*); *дав. одн. ч. истому* (1388 *P* 41, 43); *знах. одн. ч. ис(с)того* (1457 *Cost.* II, 809); *наз. мн. ч. истыи* (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. мн. истыми* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ИСНЫИ, ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫИИ *див.* ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННИ *див.* ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННИИ *див.* ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННЫ *див.* ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННЫИ *див.* ИСТИННЫИ¹.

*ИСОУСОВЪ *прикм.* (2) ◇ Исусово рожество (1) (*пїсля компонента подъ лѣты — календарна дата, початок христїанського літочислення*): Дѣляосъ въ Луцку, подъ лѣты Исусова рожества тысяча четьреста сорокъ четвертого (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8—9); рожество Исусово Христово (1) *див.* *РОЖДЕСТВО.

ФОРМИ: *род. одн. с.* Исусова, Исоусова (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 9; 1446 *AS* I, 43).

Пор. ИСУСЬ.

ИСУСЬ ч. (74) (*особова назва, гр.* Ἰησοῦς) (57): а кто бы покуси(л) порушити или възАти боу(д) о(т) того вышєписаннаго то да е(ст) проклАть о(т) га ба и спса нашего їу хА (Сучава, 1443 *ДГСПМН*); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего даанїА... таковїи да есть проклА(т) о(т) га ба и спса нашего, їу хА (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

◇ исус христово рожество (5), рожество исус христово (10) (*пїсля компонента подъ лѣты — календарна дата, початок христїанського літочислення*): Писан в Луцку, под лѣты Рожества Исус Христова тисечу лѣть и чотыриста и тридцатого лѣта (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9); А псан в Кїеве под лѣты ржтва Исус Хсва тысяча лѣть и чотыриста чотырєдєятъ пятого лѣта (Кїїв, 1445 *ЗНТШ* СХV, 19); Псан листъ... под лїть Рожества Исусъ Христова 1000 лєть и 400 и пятьдєсятъ (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); обрѣзанїє Исоуса Христа (1) *див.* *ОБРѢЗАНІЄ; рожество Исус Христа (1) *див.* *РОЖДЕСТВО.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. рождества Исусъ Христова (1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1433 P 119; 1445 АкЮЗР I, 18; ЗНТШ СХV, 19; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); род. одн. исюсу (1368 P 15; 1446 AS I, 5); ск. н. ису 44 (1447 Cost. II, 288; 1451 P 157; 1454 Cost. II, 502; 1458 BD I, 9; 1470 BD I, 147; 1476 BD I, 211; 1487 BD I, 312; 1489 BD I, 376; 1492 BD I, 511; 1499 BD II, 149 i т. ін.); iy 11 (1404 Cost. II, 625; 1470 DIR«A» 522, 523; 1486 DC 144; 1488 ДГСПМ; 1490 DC 146, 149; 1500 Cost. S. 230, 231); ису(с) 3 (1434 P 128; 1437 P 137; 1451 P 159); ic 3 (1438 P 139; 1453 DIR«A» 503; 1488 ДГСПМ); ic(c) 2 (1433 P 127; 1445 P 151).

*ИСХОДИТИ *дієсл. недок. і док.* (4) (цсл. исходити) 1. (до кого) відправлятися, виряджати (1): докола і на(ш) посо(л) исходи(т) до господра нашего, до корола... и мы сами и с нашимъ живото(м) боуде(м) пере(д) его мл(с)тію (Хотин, 1455 Cost. II, 774).

2. (від чого, з чого) (брати початок) виходити (з чого) (3): а хотары оунгоурь(номъ) от бакова... та дѣл(омъ) горы долина що исходить о(т) лиса (Сучава, 1409 Cost. I, 64); и хотарь о(т) оусты каковъ (I), що поу(т) злѣса исходи(т) (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: мен. 3 ос. одн. исходить 2 (1409 Cost. I, 64; 1424 Cost. II, 956); исходи(т) 1 (1453 Cost. II, 445); майб. 3 ос. одн. исходи(т) (1455 Cost. II, 774).

*ИСЧАДОКЪ *див. *СЪЩАДОКЪ.*

*ИСЧАСНЫИ *див. *ЩАСНЫИ.*

ИСЪ, ИСЬ, ИСО *прим.* (1016) I. (з род.) (125) 1. (виражає об'єктні відношення) (67) а) (вказує на об'єкт, що є одиницею якогось обчислення або з якого щось належить взяти, відняти, виділити) з, від (кого, чого) (50): А осадивши ис каждого кмета по два гроша широкая оу князю комору давати на каждый рокъ (Бохур, 1377 P 24); ис нашимъ вѣданьемъ волньъ продати замѣнати тако доброму Ако коли самъ имаєт служити ис того всего намъ и нашимъ дѣтемъ (Краків, 1394 P 54); а не надобъ оу его люди никому оуступатиса а ему своѣ люди судити и вини и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 СРК); а господвоми (!) да даває(т) на каждый год(л) томоу прѣдреченному монастырю по вѣ бочки вина ис нашей десатини (Сучава, 1453 Cost. II, 453); оу Житомиры оу месте ко(р)чомъ два(дцать а ис ты(х) ко(р)чомъ на годъ идетъ с ни(х) по копе гроше(и) платоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); исъ тоє земли бортноє маєтъ онъ дань давати Светому Михайлу по давьному (Вільна, 1499 РИБ 777);

б) (вказує на стан, який зазнає зміни, порушується дією) з, із (чого) (7): ино... велимужнии панови... выбавили ма... ис того Атсва (так.— Прим. вид.) ис того оусего злого (Кременець, 1434 P 130); и имаємъ (або имаємо.— Прим. вид.) ємоу на то оуставно радѣти... абы тымъ обычаємъ был и держал са яко и передковє его стары воеводы молдавскій, и ис тыхъ обычаєв его милость, абы николи до смерти и не вышол, ис нами послопоу (Сучава, 1462 BD II, 289); а естли А ис тоє мены выстоуплю... тогда королю... двѣсте рубливъ заплачу (Луцьк, 1490 Пам.);

в) (вказує на суцїїність осіб, об'єктів, з яких виділяється частина) з, із (кого, чого) (8): дали ємоу село оу теребовльскій волости новосельца а шість кобылъ и стада (Вишня, 1393 P 52); протю(ж) коли(ж) бѣде(т) братія або сестры во очине разделены... и пригидитса(ж) некоторомъ ис тоє братіи оу жалобѣ дѣди(ч)не возме(т) на себѣ соуженіє конечне потомъ приїде(т) бра(т) его а хоче(т) тоую обновити мы кладемъ ємоу мо(л)чаніє (XV ст. ВС 22 зв.); мы стѣфанъ воевода... чинимъ знаменито... оже приїде прад нами... слоуга наш петръ вина... и дал своим оуноуком... ис своего праваго оурика, третю част от хотарь (Васлуй, 1472 Cost. S. 87—88);

г) (вказує на джерело відомостей) з, із (чого) (1): Знаменито намъ єсть ис права цесарьско(м) (!) и(ж) пожегъши имають злоую смртію гиноуть (XV ст. ВС 25 зв.);

д) (вказує на вмістилище, звідки щось виймається) з, із (чого) (1): Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) ємоу вына(л) ис калиты осмь копъ гро(ши) (XV ст. ВС 31 зв.);

е) (вказує на предмет, на який спрямована думка, намір) в (чїм) (1): колиж... крол полскый... коу наслѣдованю... нашихъ предков оупоминал и приводил, дилъ которон рѣчи мы, хотѣчи его освѣчености... оу прореченноую ис полности вѣры нашей оупевнити, вызнаваемы... быти повинни... коу держаню зоуполна чести и вѣры нашей (Сучава, 1462 BD II, 284).

2. (виражає просторові відношення) (вказує на напрям або вихідну точку дії) з, із (чого) (28): а коли который торговецъ поидеть торговать ис торуна через берестіє до Лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 P 2); а тако даємо i daleszmo iemu thuiu paszu didinu па imie Jermolinczi... y z rykami... i s kriticzami, stho szuth ys toho lisza Haczyszcy witekli (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3—4); а то все выше писаное даємъ ємоу до є(г) живота ко(л)ко кра(т) бы ся ємоу пригодило выти исъ земли мо(л)давскоєи (Снятин, 1454 P 163); але коли тыми часы оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана прехзати, а(на)ш)... милостивы(и) па(н) имає(т) на(с) глєитовати своими чотырма великими паны и радцами... и(с) нашей граници до... корола его мл(с)ти (Серет, 1453 Cost. II, 766); мы Стефанъ воевод... чинимъ знаменито... оже даємъ и дали єсмы сєс нашъ лист нашємоу татарин(оу) и холопоу, що он побигль от нас а ис нашей земли до льской земли (Сучава, 1470 BD I, 140); и дали... єсмы о(т) на(с) томоу(ж) вышеписанномоу... монастыроу о(т) немца болото криваа и озеро... що єсть исверха, о(т) по(д) конецъ писка (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

3. (виражає означальні відношення з просторовим відтинком) з, із (чого) (28): а сє бортниці пашко бортикъ (!) и сь ємелина (Львів, 1370 P 18); а тому свѣдци... панъ иванъ дровичъ ис торговиць и иныхъ много добрыхъ при то(м) было (Галич, 1404 P 68); Мы па(н) сташко исъ давидова... приводимо то ку вѣчной памати (Погоничі, 1422 P 97); ино оузрѣвши невиность мою велимужнии панови... рада на има па(н) вацєньць исъ шамоту(л)... и сынами... выбавили ма... ис того Атсва (так.— Прим. вид.) (Кременець, 1434 P 130); а тако(ж) тоти люди ис та(х) монастырскы(х) сель да не имає(т) никто... соудити и(х) (Ясси, 1449 Cost. II, 391); по(д)писана бысть сия капли(ца повельн)іємъ великодержавного короля... и его королевое пренаяснѣише паней елизаветы іс поколенья цѣ(са)рського внуока... цесаря жїгимонта (Краків, 1478 ОБРН 130).

4. (виражає модальні відношення) із, з (2): осподарь мон великий король дал ми намѣстничати оу луцьску исъ его руки сьлз єсмъ (б. м. н., бл. 1386 P 30); можеть о(т)дати й продати й на црковь по своей дѣи дати и ближнему своему исъ своей роуки дати и по(д)рвати по немъ боудоучомъ (Луцьк, 1451 P 159).

II. (з ор.) (891) 1. (виражає об'єктні відношення) (871) а) (вказує на супровід одних предметів або осіб іншими) з, із (ким, чим) (214): Сє же придалъ юрїї болковичъ и своєю братьєю к цркви стму никольъ землю пашную (б. м. н., бл. 1350 P 8); а и с тымъ полемъ што придалъ былъ григорєви шеломыньское поле и сьножати (Львів, 1386 P 31); а васковци стецку воевод(т)уписали єсмы к волоской земли и с тымъ со всьмъ што к тому селу здавна прислушаєтъ (Ланция, 1433 P 125); и так са слушаєт вєчисто и непорушно со всеми входы и приходи... с приселки, из селици, с нивами, ис пашнами... з гай, ис пасєками (Київ, 1437 AS I, 34); А панъ оলেখно юрєвичъ Жюсичъ продалъ єсмъ дѣдино(у) и отьчино(у) свою пано(у) дробышко мжуро-вичю село на има конюхи...изо всьмъ исъ тьмъ штожъ к то-

мо(у) тагло изъ вѣка и теперъ (Острог, 1458 ОЖДМ); Тое вѣсе вышписанное да естъ слоуѣзъ нашему Корлатоу от нас оуричь исъ вѣсѣмъ доходомъ (Сучава, 1473 ВД I, 183); достъалося пану Барсану Анѣдрѣви Жоравнѣики и Высоцко селище и съ тѣмъ, што к Журавнѣиномъ и къ Высоцку селищу изъ вѣка вѣчного тѣгло (Звинячѣ, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); да естъ им от насъ оуричь исъ вѣсемъ доходомъ им и дѣтемъ ихъ (б. м. н., 1500 SD 7);

б) (вказуе на знаядѣа або засѣб дѣи) з, із (ким, чим) (449): мы александръ воевода... ис нашими землѣны... слюбилъ есмы и ислубуемъ и потверждае(м) ис симъ листомъ наши(м) господареви нашему, велебному владиславови, королеви польскому (Львѣв, 1407 Cost. II, 628—629); мы александръ воевода... чинимъ знаменито и симъ нашимъ листомъ... оже есмы доконали съ радуАми и съ мѣстѣАны илвоваго мѣста (Сучава, 1408 Cost. II, 630); а любо отъ иное стороны гдѣ моА сила нестечеть а рать на конь оузсАдетъ, а я о томъ оузсѣдаю а к тебе исъ птичею языкъ вести не пошло... богъ мене поби(и) (б. м. н., 1484 ЯМ); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ ис симъ листомъ вѣсамъ кто нан оузрызт... оже прѣиде прѣд нами... слоуга нашъ Ивоуль... и продалъ свою правую отниноу (Гирлов, 1499 ВД II, 160); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ ис симъ листомъ нашимъ вѣсѣмъ кто нан възрызт (б. м. н., 1500 SD 7);

в) (вказуе на зв'язок або взаємодію між особами чи предметами) з, із (ким, чим) (208): аже пондуть тарове (!) на лѣхы тогда руси невола понти ис татары (б. м. н., 1352 Р б); а на то оусе и слобуемъ безъ льсти и безъ хитрости и с тѣми со оусѣми выше писаными вѣчныи тонь записъ твердо держати (Сучава, 1393 Cost. II, 607); тако землѣне исмовивши сА и старци и визнали аже по лѣсични бродъ земля цркваная стго спаса изъ вѣка изъ давного (Погоничи, 1422 Р 97—98); и пан Яничинский рекъ: ту я маю слидогонъ и с Мокрычаны (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (выражае модальні відношення) з, із (чим) (7): воленъ продати воленъ замѣнати тако доброму яко естъ самъ исю кнѣжею волею (Бохур, 1378 Р 24); мы бояре... чинимъ знаменито... аже мы добры(м) оуммысломъ и съ нашею доброю волею... королю полскому... и слобуемъ... аже имаемъ вѣрно слоужити королю (Сучава, 1435 Cost. II, 689); А се я пани ЄнковаА Чаплича пани Татѣна сознаваю и записываю сА посолити ис призволенемъ дочокъ своихъ симъ моимъ листомъ... кн(А)зю Михайлу (Луцьк, 1487 AS I, 85); И оутокмивше и заплативше господство ми оусе съ готовими пинѣзми... а господство ми благопривольныхъ... исъ оусеА нашеА добра волеА (Сучава, 1488 ВД I, 355).

3. (выражае означальні відношення) з, із (3): на то все послали есмо сеи нашъ Арлыкъ и с нашею печатью золотою абы то крѣпко было (б. м. н., 1392—1393 РФВ 171); и записъ его мл(с)ть каза(л) вделати по(д)лугъ обичая... тежъ ис печат(т)ми пановъ рады его мл(с)ти (б. м. н., 1496 ОПСВВ).

Див. ще ЗЕЛ, ЗЪ, ИЗЕ, ИЗЪ, СЪ.

*ИСЪЕДНАТИ СЯ див. *ЗЪЕДНАТИ СЯ.

*ИСЪЕСКОУЛЬ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Исаия): И азъ господство ми заплатихъ оуси тоти пинѣзи... оу роуки Моуши... и сестричимъ (!) еи Тоадероу столчнику и братоу его Исаикоу... и племеници ихъ Марини, дочк(и) Доума Исъескоула (Сучава, 1489 ВД I, 376).

ФОРМИ: род. одн. Исъескоула (1489 ВД I, 376).

*ИСЪПРАВА див. *СПРАВА.

*ИСЪПРАТАТИ див. ИСПРАТАТИ.

ИСЪСТАРАДАВНА див. ИССТАРОДАВНА.

ИСЪСТАРОДАВНА див. ИССТАРОДАВНА.

ИСЪСАСТИ див. док. (1) зібратися на засідання: а е(ст)ли то(г) ча(с)у докоула соудны соудать алибо соудъ исъсАдетъ безъ праволѣнія (!) алибо бе(з) потреби оувойдетъ то(т) имаеъ быти казенъ (XV ст. ВС 13 зв.).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. исъсАдетъ (XV ст. ВС 13 зв.).

Див. ще СЕДИТИ 1, СЕСТИ 1, *СЪДАТИ 1.

*ИСЫПАТИ див. док. (1) (що) насыпати: а ту исыпали могилу межѣ дубо(м)ъ а межѣ буко(м)ъ (Галич, 1404 Р 68). ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. исыпали (1404 Р 68).

Див. ще СЫПАТИ, *СЫПЫВАТИ, *УСЫПАТИ.

Исвъ див. ИСЪ.

*ИТАЛЕЙСКИЙ прикм. (1) италійський: вси королеве и вси хрестиянскіи господареве, колько ихъ суть, и все стороны западоу и италейскихъ стронъ, еднаются и готовятъ ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 ВД II, 410).

ФОРМИ: род. мн. италейскихъ (1498 ВД II, 410).

ИТИ див. док. (111) I. (в що) їти, вступати, входить (1): Ино, господару, князъ Михайло отъказалъ: я дей самъ ничимъся в ловы господарские не вступую, ани мои люди с поля старого пяди в дуброву Свиноскую безъ упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

2. прямувати, їхати (31): kotory iduth k torzowi (мабути, k torhowi.— Прим. вид.) czerez ieho didinu od kozdoho woza po hrosik (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); а кто идеть до илвова, на головное мыто, у сочавъ, отъ скота одинъ грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); Idem pered siebie па try dorohy, nekotoryze naszy uze u ich zemli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140—141); мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми се(с) на(ш) листъ нашему монастырю... на то яко да е(ст) во(л)но и слобо(д)но послати свои в мажи по рыбу на кажды го(д)и щобы на годоувлю брати(а) или до келїи или на озера или боу(д) где оу нашеи земли ни та(м) идут(т) по рыбу ни па(к) с рыбою до монастырь (Сучава, 1472 ДГСВМ).

3. (на що) вирушати, їти (8): а на войско то кто да идоу(т) тоти люди коли прилучит сА... г(с)ва ми їти на войско тогда и тоты люди да иду(т) на воску (!) (Дольний Торг, 1458 ПГСММП); о землѣА(х) которы(и) на войну идоу(т) (XV ст. ВС 27 зв.); Село Слобода а в томъ селе десѣть слоугъ на во(и)ноу идоу(т) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

4. (мѣняти місцеперебування) переходити (1): много смердовъ изъ одно(г) села да друога села не могу(т) безъ воли пана своего їти (XV ст. ВС 7);

и т н п р о ч ь (2), п р о ч ь и т и (1) (від кого, від чого) відходити, їти геть: Частокро(т) бываю(т) села поуста пановъ коли селѣАА (!) идоу(т) про(ч) о(т) свои(х) пановъ бе(з) вины (XV ст. ВС 26); и что-бы и нынѣ вашимъ опьканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы поль отъ нее прочъ къ иной церквѣ ни шель (Луцьк, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5);

(з чого) виходити, покидати, залишати (що) (1): д члонокъ коли хто бѣдет(т) осѣженъ но (!) досеть оучиненїя алибо на роукоимство а они не (т)бають и зъ соудоу идоу(т) про(ч) (XV ст. ВС 17 зв.).

5. їти, прямувати (2): а въ лево... ку Пруднику идучи, увесъ лесъ Ретовъ... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а идучи о(т) города по левою тоули(н)ское а по правую скомор(с)кое (б. м. н., 1458 Р 167).

6. (про дорогу, шлях) мати напрям, вести (28): а покинувши гостинецъ Олышский въ право, а другую дорогу до Поддубцевъ, поехати гостинцомъ, который идеть до Колковъ ку полносчы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); о(т) моголы(к) попере(к) рѣки соукила к дорозъ котраА дорога идеть изъ дводичь до баличъ (Зудецъ, 1413 Р 83); а обрубъ земельны тому именицу моему Лопавшомъ по старине: отъ имениа моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавши идеть до Корытна (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и я... обедвъ тые нивки отехалъ к цркѣ Бжїей к стоуму Николе и границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, которажъ идеть отъ Печерского мнстря к Лыбеди к рѣще (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); А хотар тои... части... отъ толь... та на поут шо идет до Бани (Сучава, 1499 ВД II, 136); у hpanyciu у пезу samу їesto pomezу

sebe polożyły u kopcy zasypaty poczonszy od toiej wetykoyi dorohy szto od mista ydet berehom muchawca (Тришин, 1500 ДПЖН).

7. (про річку) текти, протікати (2): по половине зъ Любчемъ грань, куды речка идетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Про (т)о... надаю... городище... и зо (в)сею зе(м)лею ка(д) рекою роусавою... какъ таА роусава сама в себе рькою идетъ и в дньстръ оупадаеть (Прилуки, 1459 Р 171).

8. (про долину) простягатися (1): на первой повел нас пан Янчинский по своимъ граниямъ долиною, што от Блаженника идет подле реки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

9. (на що) прагнути, стреміти (до чого) (1): Превротность (!) ...на то иде(т) ка(к) бы християнство оубожело (XV ст. СЯ 43 зв.).

10. (з кого, з чого) належати (17): а иде(т) с не(г) колода медуо нсь всеми пошлинами (Київ, 1427 Р 108); а ис тых людей дани идет три кади медуо без поуда (б. м. н., 1470 AS I, 67); И князь Костянтинъ передъ нами рекъ: правда есть, служатъ въ мене бояре смоленскіе... а зъ ихъ имвней... сполна господарю е. м. служба идетъ (Вильна, 1495 АЛМ 83); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій... и просилъ въ насъ людей... и повѣдилъ намъ, штожъ зъ тыхъ людей намъ идетъ семь служобъ (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58).

11. (через що) іти, проходити, проїжджати (1): а што коли идет ис нашей земли черес сочавоу, на серет, та колко мыта давали оу сочавъ, того половина имають давати оу серетъ (Сучава, 1456 Cost. II, 790).

12. (к чому, на що) (на чюю користь) надходити (6): але ве(с) прих(о)д(т) того села да иде(т) къ вышеписаніюмоу монастыроу (Байчани, 1454 ПГПММ); а на горине ставъ што небожчикъ семень заставилъ а стоупа а с того млына идетъ на городъ мерьки (б. м. н., XV ст. ИК); и сь тое земли бортное маеть онъ данъ давати Светому Михаилу по давьному и со всеми ихъ службами, и сь пошлинами... што къ двору нашому, къ Глушыцы, шло (Вильна, 1499 РИБ 777).

13. (мати ціну) коштувати (3): пакли не будетъ лито(г) серебра а мы заплатимы грошми по че(м) фразьское серебро идетъ (б. м. н., 1411 Р 77).

14. (про грошовий курс) бути встановленим, прийнятим (2): а коли быхомъ хотѣли любо сами взати в него то селище...тогда имаемъ заплатити ему патьдесать гриве(н) полу-грошки по той личбе какъ оу подольской земли идетъ (Острог, 1427 Р 109); коли жь быхомъ хотѣли тьи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имьемъ дати ему за тьи двѣ селищи шестьдесать копъ тую подольскими полугрошники по той личбѣ какъ оу подольи идетъ (Турейскъ, 1420 Р 112—113).

15. (за кого) (про заміжжя) виходити заміж (1): Записою жене своей, кнѣгини Улиѣне Семеновне... тоую тисач коп, штож она принесла от брати своих из Голшан... от кнѣза Семена Семеновича принесла за мене идоучи (Кобринь, 1454 AS III, 9—10);

◇ нї во што не ити (1) бути недійсним: про то мы оуоставлаемъ абы ка(ж)ны(и) велікыи па(н) ани которыи иньши и(х) не коупова(л) собъ ше(л)тиствя нї которыи вси кромъ па (!) своего чїя весь а коупити ли хто тогда тое коуплнїе нї во(ш)то не иде(т) (XV ст. ВС 32 зв.); правом ити (2) див. ПРАВО¹.

ФОРМИ: инф. ити 2 (XV ст. ВС 7; 1458 ПГСММЦ); I ти 1 (XV ст. ВС 8 зв.); мен. 3 ос. одн. иде(т), идет, ydet 32 (1414 Cost. I, 111; 1427 Р 108; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275; 1470 AS I, 67; 1488 ДГСММ; XV ст. ВС 7; СЯ 43 зв.; 1500 ДПЖН і т. ін.); идетъ 22 (1411 Р 77; 1413 Р 83; 1427 Р 109; 1429 Р 113; 1458 Р 168; бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.; XV ст. ВС 38; 1499 РИБ 776 і т. ін.); идетъ 17 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1399 РЕА I, 27; 1408 Cost. II, 631; 632; 1424 Cost. I, 162; 1434 Cost. II, 668; 1459 Р 171; 1460 BD II, 273; 1495 АЛМ 83; 1500 АЛМ вып. 2, 58

і т. ін.); 1 ос. мн. Idem (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); 3 ос. мн. идоу(т), идоут, iduth 8 (1407 АрхЮЗР 8/1, 3; XV ст. ВС 17 зв.; 26, 27 зв.; 1456 Cost. II, 789); идоуть 5 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 790; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. ВС 7 зв.; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); идоуть 4 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668, 669; 1460 BD II, 274); перф. 3 ос. одн. ж. шла (1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1487 РИБ 435); 3 ос. одн. с. шло (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1499 РИБ 777); баж.-ум. сн. 3 ос. одн. ч. бы... шелъ (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); 3 ос. одн. ж. szlab (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); нак. сн. 3 ос. одн. да иде(т) (1454 ПГПММ); 3 ос. мн. да иду(т) (1454 Cost. II, 513; 1458 ПГСММ); дїєприсл. одноч. идучи, иду(ч) (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1447 Cost. II, 281; 1454 AS III, 9; Cost. II, 509, 513; 1458 Р 167; 1470 ДІР«А» 523; 1471 BD I, 159; 1472 ДГСВМ).

Див. ще ПРІТИ, ПРОИТИ.

*ИТКИЛЬ ч. (6) (назва потоку у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... дали есмы монастыроу оуспеніоу... двѣ паськи, една на лопашино и друга паська на итъкылю (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); мы стефа(н) воевода... дали и потвердили есми томоу стоумоу монастыроу... и пасика от итъки(л) (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11).

ФОРМИ: род. одн. итъки(л) (1462 Cost. D. 11); місц. одн. на итъкыль 1 (1436 Cost. I, 459); на итъкылю 1 (1431 Cost. I, 325); ! на исписали 1 (1500 SD 7); ! на исписле 1 (1500 SD 7).

*ИТОВОЄВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и дали есми емоу ... еще село доли на проути итовоевци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: знах. итовоевци (1437 Cost. I, 541).

ИТРИНЄШІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): али да ест слоуз(ъ) нашѣмоу Лоука Бошь... половина село от Итринєшь (Сучава, 1491 BD I, 491).

ФОРМИ: наз. Итринєши (1491 BD I, 491); род. Итринєши 1 (1491 BD I, 491); Итринєшь 1 (1491 BD I, 491).

*ИТЪКИЛЬ див. *ИТКИЛЬ.

*ИТЪҚЫЛЬ див. *ИТКИЛЬ.

*ИОУДА див. ЮДА.

*ИОУДЕИ див. *ЮДЕИ.

*ИХАНЕ с. (1) наїзд, набїг: А також мы, Стефан воевода, до того часоу коли оуслышим о ихани тоурецком на земли а на панства наияяснѣших пререченых панов кроулев оугръскаго и полскаго... тогда им обом краем и братїям их имаем дати вѣдати (Гирлов, 1499 BD II, 423).

ФОРМИ: місц. одн. о ихани (1499 BD II, 423).

Пор. ЪХАТИ.

*ИШЕСТВЬЕ с. (1) (цсл. шьствие) ◇ и ш е с т в ь е с в я т о г о д у х а (1) (назва церковного свята, також календарна дата) зїшестя святого духа, тройця: по ишествїи стго дха за в̄ не(д)ли литовскимъ кнѣземъ стати оу холмъ а королеви оу сточць (б. м. н., 1352 Р 6).

ФОРМИ: місц. одн. по ишествїи (1352 Р 6).

!ИШКОД див. ШКОДА.

*ИШКОДА див. ШКОДА.

*ИШКОДНИКЪ ч. (1) порушник законів, злочинець, шкідник: а тако(ж) коли бы выше(л) андрєн тру(ш)кови(ч) или боу(д) какыи ишкодни(к) поукутсы до нашей земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 Cost. II, 770).

ФОРМИ: наз. одн. ишкодни(к) (1455 Cost. II, 770).

ИЩИ див. ЕЩЕ.

ИЩФАНЬ ч. (1) (особова назва, молд., мад. Istvan, цсл. Стефанъ, гр. Στέφανος) Стефан: мы Стефанъ воевода... чиними знаменїто ... оже прїидоша прѣд нами... наши оубнзи люди от Хорловскаго тръгоу на имъ Карлакъ Ласловъ и Тотъ Ищфанъ... и продали намъ свою правуюю и пито-моую о(т)ниноу (Сучава, 1470 BD I, 149—150).

ФОРМИ: наз. одн. Ищфанъ (1470 BD I, 150).

Див. ще СТЕПАНЪ, СТЕФАНЪ, ЩЕПАНЪ.

***ИЮЛИИ** ч. (16) (*цсл.* июлии, *гр.* Ἰούλιος, *лат.* iulius) (*назва місяця*) липень: а писано оу Соучавъ... оу лѣто ꙗко сѣо, Іоуліа оу ѿ (Сучава, 1401 *RIR*); Pysan w Urzowe, w lito szesty tysiacznoie dewiatsotnoye dwadziatoie osmoie, misiacia jūliūa trytciatoho dnīa (Ужів, 1420 *AS I*, 25—26); А писанъ листь въ Холмъ, месеца июлия во 27 день, въ лѣто 6948, инѣдикта во 3 (Холм, 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5); пи(с) dobroу(л), оу со(ч)въ, в лѣто ꙗко сѣо м(с)ца юліа ѿ днѣ (Сучава, 1455 *Cost. II*, 541).

ФОРМИ: *род. одн.* юліа 9 (1432 *ДГВІН*; 1436 *ВАМ 34*; *Cost. I*, 468; 1439 *Cost. II*, 52; 1441 *ДВАс 38*; 1445 *DIR«А» 483*; 1448 *Cost. II*, 317, 343; 1455 *Cost. II*, 541); *июлия 2* (1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5; 1453 *Cost. II*, 492); *іоуліа 2* (1401 *RIR*; 1415 *Mih. Alb.*); *jūliūa 1* (1420 *AS I*, 26).

Див. ще **ІЮЛЬ.**

ІЮНЬ, ІОНЬ, ІЮН, ІОН ч. (55) (*цсл.* июнь, *гр.* Ἰούνιος, *лат.* iunius) (*назва місяця*) червень: Деялося въ Луцку... року... тысяча трыста осмѣдсѣятъ девятого, месеца Іюня осмнадцатого дня, индикта третего (Луцк, 1389 *РЕА I*, 27—28); оу сочавъ, по(д) лѣты рож(д)ѣства х(с)ва ѿ лѣ(т) и улг, іоу(н) ѿ (Сучава, 1433 *Cost. II*, 653); а пи(с)на въ кіевъ... Въ лѣ(т) ꙗко сѣо м(с)ца іонѣ въ ѿ (Київ 1446 *P 155*); пса(н) оу коуевъско(м) бръствѣ

іюн ꙗко сѣо де(н) (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Писанъ на прилоуце за (д)непромъ іон ѿ де(н) в лѣто ꙗко сѣо (Прилуки, 1459 *P 172*); п(и)сан оу Берести, іюн(А) ꙗко сѣо ден, индикт ді (Берестя, 1466 *AS I*, 63); Писанъ въ Судомири, іонъ 20 день инѣдиктъ 6 (Судомир, 1488 *РИБ 223*); Дано оу Вилни, в лѣто сем тисѣч семое, м(ѣ)с(А)ца іюна ꙗко сѣо ден, индикт вторыи (Вільна, 1499 *AS I*, 118).

ФОРМИ: *наз. одн.* іюни, іюн 6 (1459 *BD I*, 32; *P 172*; 1464 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 62; 1475—1480 *АрхЮЗР 8/IV*, 21; *AS III*, 14); *іюнь, іонъ 5* (1488 *РИБ 223*; 1495 *РИБ 603*; 1498 *АЛМ 159*; *BD II*, 412; 1499 *РЕА III*, 35); *род. одн.* іюня, іюнѣ, іоунѣ, іюня 16 (1389 *РЕА I*, 28; 1446 *P 155*; 1458 *ОЖДМ*; 1466 *AS I*, 61; 1473 *ЗНТШ V*, 3; 1478 *AS I*, 76; 1488 *AS I*, 88; 1490 *Пам.*; 1498 *АЛМ 163*; 1499 *РИБ 777* і т. ін.); *іонъ 1* (1456 *Cost. II*, 583); *ск. н.* ю(н), юн 19 (1429 *Cost. I*, 281; 1431 *Cost. I*, 318; 1436 *Cost. I*, 445; 1443 *Cost. II*, 156; 1449 *Cost. II*, 386; 1453 *Cost. II*, 473; 1456 *Cost. II*, 791; 1464 *DIR«А» 517*; 1469 *BD I*, 136; 1476 *BD I*, 216 і т. ін.); *ію(н), іоу(н) 5* (1433 *Cost. II*, 653; 1449 *Cost. II*, 392; 1467 *СП № 13*; 1495 *ВМЗД*; 1498 *ЧАФ*); *і не(н) 1* (1456 *Mih. Doc. 214*).

Див. ще. ***ІОУНІИ.**

***ИЮРІЄВЪ** *див.* ЮРЬЄВЪ.

І, І *див. И 1.*

ІА *див. Я.*

ІАКО *див. ЯКО 1.*

ІАКУВ *див. ЯКОУБ.*

***ІАНЪ** *див. ЯНЪ.*

***ІАЦКО** *див. ЯЦКО.*

***ІWANYNOWYCZ** *ч. (1) (особова назва):* у hranyciu y mezu samy ieszno pomezny sebe polozyty... od sosply do iwanyupowycza mezu (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: род. одн. iwanyupowycza (1500 ДПЖН).

***ІЕВЪЛЕВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва):* што пишешъ къ намъ, ижъ перво сего писалъ еси до насъ за слугою своимъ за Матеемъ о близость имения тетъки его Ивашъ-ковое Іевълевича (Краків, 1489 РИБ 437).

ФОРМИ: род. одн. Іевълевича (1489 РИБ 437).

*Див. ще *ІЕВЪЛИЧЪ.*

ІЕГОУМЕН *див. ІЕГОУМЕНЬ.*

ІЕГОУМЕНЬ *див. ІЕГОУМЕНЬ.*

***ІЕПІСКОУПЪ** *ч. (1) (гр. ἐπίσκοπος) епископ:* мы Стефанъ воевода... чиним знаме(ни)то... оже прїидоша прад нами... и перед нашими іепискоупи кир Тарасіе... и перед Іоанікиа... и торговали съ съ господство ми за одіо село... на имъ Острица (Сучава, 1474 BD I, 169).

ФОРМИ: ор. мн. іепискоупи (1472 BD I, 169).

*Див. ще БІСКУПЪ, ЕПІСКОПЪ, *ПІСКОУПЪ.*

ІЕРОМОНАХ, ІЕРМОНАХ *ч. (8) (гр. ἱερομόναχος) (монах у чині священика) іеромонах:* мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... о(ж) прїидо(ш) прѣ(д) нами...

млбныкъ наши (!) ку(р) е(р)мона(х) евстатіе... и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженіе съ оури(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камінь, 1458 Mh. Doc. 121); Тое вѣсе вышеписанное дали есмо свѣтому нашему монастырю шо на Воронец... и где ест іегоумень іеромонах кир поп Мака(р)іе (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. іермонах 4 (1476 BD I, 212, 216, 217; 1499 BD II, 154); іеромонах, іеромона(х) 3 (1471 DIR«А» 527; 1499 BD II, 148); е(р)мона(х) 1 (1458 Mh. Doc. 121).

Див. ще СВАЩЕННОМОНАХ.

**ІЗЛОМІТИ див. *ЗЛОМИТИ.*

ІЛВОВСКЫИ *див. ЛВОВСКИЙ.*

ІЛВОВЪСКЫИ *див. ЛВОВСКИЙ.*

ІЛИ *див. ИЛИ.*

***ІЛИАШКО** *ч. (1) (особова назва, пор. Илия):* тое вышеписанное даль есмъ за своа дшѣ и за дшѣ възлюбленнаго ми сна ілиаш(ка) (Сучава, 1448 DIR № 10 b).

ФОРМИ: род. одн. Ілиаш(к)а (1448 DIR № 10 b).

**ІМАТИ див. ИМАТИ 2.*

**ІМЕНІЕ див. ИМѢНІЕ.*

***ІНДИКТІОНЪ** *ч. (1) (гр. ἰνδικτίων, лат. indictio) (единица церковного літочислення, що дорівнює 15-ти ро-*

кам) індикт: Писа(н) в лѣто 6989 (г) йона 14 індиктіона 14 (г) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: род. одн. індиктіона (1481 ГПМ).

Див. ще ІНДИКТЪ.

**ІНЪШИИ див. ИНШІИ.*

ІО *ч., невідм. (80) (титул, що передував імені молдавських господарів, гр. Ἰωάννης):* велики самодержавнѣи... іо романъ воевода... даль есмъ... служъ нашему иванышо... села на серетъ (Роман, 1392 Cost. I, 7); Печать іо стефанъ воево(да) господар) земли молдавской (Ясси, 1500 BD II, 176).

Див. ще ІОНЪ 2, ІОАНЬ.

ІОАКИМЪ *ч. (1) (особова назва, гр. Ἰωάνημ, гебр. Yehōjakīm) Яким:* Мы панове господарѣ нашего... на има панъ вилча... и панъ іоакимъ ... визнаемъ тымъ то нѣши(м) листомъ (Львів, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. іоакимъ (1436 Cost. II, 701).

ІОАН' див. ІОАНЬ.

ІОАН 2 див. ІОАНЬ.

ІОАНИКІЕ *ч., невідм. (11) (особова назва, молд., цсл. Иоаникия, гр. Ἰωαννίμιος) Оникій:* А на то ест велика марторіа сам господствоми... и кир Іоаникіе, епискоуп от Радовци (Сучава, 1473 BD I, 187); мы Георгіе архієпископъ Соучавскыи... Іоанікіе епископъ Радовской епископїи... слюбили есмо... вѣси рѣчи вишеписаннїи... кролеви полскомоу... вѣсе мощне... дрѣжати и ховати (Гирлов, 1499 BD II, 425—426).

*Див. ще *ІОАНИКИЙ.*

***ІОАНИКИЙ** *ч. (4) (особова назва, гр. Ἰωαννίμιος) Оникій:* А на то ест велика мартуріа... Стефана воеводы... и кир Іоаникиа от Радовцех (Сучава, 1472 BD I, 170); и еще есми дали... монастыроу от Поутною (!), мы и пак съ благословеніем молебника и родітель нашего Іоаникіа епископа от Радовцех, еще с црков (Сучава, 1490 BD I, 420).

ФОРМИ: род. одн. Іоаникиа, Іоаникіа (1472 BD I, 170; 1490 BD I, 420); знах. одн. Іоанікиа (1472 BD I, 169); місц. одн. при Іоанікіи (1480 DC 9).

Див. ще ІОАНИКІЕ.

**ІОАНИШЪ див. ІОАНЫШЪ.*

**ІОАНН див. ІОАНЬ.*

**ІОАНЪШЕЛЪ див. *ІОНЪШЕЛЪ.*

ІОАНЪШЪ див. ІОАНЫШЪ.

ІОАНЪШЪ див. ІОАНЫШЪ.

ІОАНЫШ див. ІОАНЫШЪ.

ІОАНЫШЪ див. ІОАНЫШЪ.

ІОАНЬ, ІОАН *ч. (9) (титул, що передував імені молдавських господарів, гр. Ἰωάννης):* а на то вѣра моа... Іоанна александра воеводи (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); снѣ Стефан воеводе Іоанъ Александръ... откоупи съ тетроеугль (б. м. н., 1497 Gh. S).

ФОРМИ: наз. одн. Юан, Юань (1485 *BD* II, 371; 1489 *BD* I, 376; 1497 *Gh. S.*); род. одн. Юана 3 (1476 *BD* I, 211, 215, 216); Юанна 2 (1411 *Cost. I*, 84; 1462 *BD* I, 70); дав. одн. Юанноу (1480 *DC* 10).

Див. ще Ю, ИОНЪ².

ЮАСАФЬ див. ИОАСАФЬ.

ЮИЛ див. ИОИЛЬ.

ЮН див. ИОНЪ¹.

*ЮНИКІИ див. *ЮАНИКІИ.

*ЮНОВЪ прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїйдоша прад нами... слоуга наш Юн... и братове его... и продали свою правоую отниною... от оурика отца Юнова (б. м. н., 1497 *BD* II, 123).

ФОРМИ: род. одн. Юнова (1497 *BD* II, 123).

Пор. ИОНЪ¹.

*ЮНЪШЕЛЬ ч. (4) (особова назва, молд., пор. Ионъ¹): (И оус)тавши наши слоуги, Братоул и брат его Косте та заплатали... и злат татарскы оу роуки Юноу сыноу Ю(н)шел)а апрода и ... оуноуком Юнъшела апрода (б. м. н., 1497 *BD* II, 123—124).

ФОРМИ: род. одн. Юнъшела 3 (1497 *BD* II, 123, 124); Юанъшела 1 (1497 *BD* II, 123).

ЮНЪШЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Ино мы видѣвше межи ними их доброй воли и токмежь... а мы такождере и от нас есми дали и потврдили слоузъ нашему Иванову тое прадреченное село на Жиравць на имѣ Юнъшещи (Васлуй, 1497 *BD* II, 115).

ФОРМИ: наз. Юнъшещи (1497 *BD* II, 115).

ЮСИФЪ ч. (4) (особова назва, гр. Ἰωσήφ, гебр. Yōseph) Юсип, Юсиф: а на потверже(н) писали есм(ы) оу сочавѣ при осценно(м) митрополитѣ Юсифѣ (Сучава, 1408 *Cost. I*, 61); А при томъ были... Олександро Ходковичъ... Юсифъ Верешака (Кобрын, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: наз. одн. Юсифъ (1465 *АкВАК* III, 4); род. одн. Юсифа (1438 *DIR«A»* 472); дав. одн. Юсифови (1414 *Cost. I*, 111); місц. одн. при Юсифѣ (1408 *Cost. I*, 61).

Див. ще ЕСИФЪ, ОСИПЪ, ЮСИПЪ.

*ИРИНА див. *ИРИНА.

ИСАИЯ див. ИСАИЯ.

ИСАІА див. ИСАИА.

ИСАІА див. ИСАИА.

*ISKAZATI. дієсл. недок. (1) (цсл. искажати) (що) руйнувати, нищити: Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zaniuzsia (l) perugiately paszuiu zemliu iskażali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. iskażali (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

Див. ще *КАЗИТИ, *СКАЗИТИ.

*ИСКАРИОТСКИЙ див. *ИСКАРИОТСКИЙ.

*ISTENYJ див. ИСТИННЫЙ¹.

*ИСУСОВЪ див. *ИСУСОВЪ.

*ИУАГГЕЛИСТЬ див. *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

*ЮУДА див. ЮДА.

*ЮУЛІИ див. *ИЮЛИИ.

*ЮУЛЬ див. ЮЛЬ.

*ЮУН див. ИЮНЬ.

*ЮУНИИ ч. (13) (цсл. юнии, гр. Ἰουνίους, лат. iunius)

(назва місяця) червень: писанъ оу лѣто шци (l) м(с)ца Юуниѣ в кѣ днь стго ап(с)ла петра и павла (б. м. н., 1400 *Cost. I*, 37); пис тьтутул, оу васлуи, влѣт шци мсца юниѣ ѿ ден (Васлуй, 1472 *Cost. S.* 88).

ФОРМИ: род. одн. Юниѣ 9 (1429 *Cost. I*, 270; 1433 *Cost. I*, 362; *Cost. II*, 651; 1434 *DIR«A»* 464; 1437 *Cost. I*, 520; 1441 *DBAc* 35; 1445 *Cost. II*, 727; 1456 *Cost. II*, 578; 1472 *Cost. S.* 88); Юуниѣ 4 (1400 *Cost. I*, 37; 1411 *Cost. I*, 85; 1429 *Cost. I*, 267; 1433 *Cost. I*, 359).

Див. ще ИЮНЬ.

*ЮУНЪ ч. (1) (особова назва): та продали тое село

слоуга(м) наши(м), Юуноу папи и братоу его, нъюлоу..

за нг зла(т) татарскы(х) (б. м. н., 1497 *Cost. S.* 208).

ФОРМИ: дав. одн. Юуноу (1497 *Cost. S.* 208).

*ИЮНЬ див. ИЮНЬ.

ЮРИА див. ЮРИА.

ЮДА ч. (47) (особова назва, гр. Ἰουδᾶς, гебр. Yehūdāh) Юда, Юда: а кто пороуш(ить та)ковы да есть проклеть

о(т) га ба... и да есть подобникъ арюу (<и> Юудъ (б. м. н., 1400 *Cost. I*, 37); Я, княгини Семенова, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ Ивановъ... жаловали есмы и дали слузъ нашему на имя Юудъ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла (Кобрын, 1465 *АкВАК* III, 4); па(к) кто съ покусит(т) пороушити того вышеписанного нашего дааніѣ и потврж(де)нѣѣ, таковїи да есть прокла(т) о(т) га ба... и да есть подобнь Юудъ и прокльтому арїи (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

ФОРМИ: наз. одн. зам. дав. да е(ст) подобе(н) Юуда 1 (1435 *Cost. II*, 680); Юуда 1 (1479 *BD* I, 222); род. одн. Юуды (1487 *РИБ* 226); дав. одн. Юудъ, Юудъ, Юудъ 22 (1400 *Cost. I*, 37; 1408 *DIR«A»* 437; 1435 *DIR«A»* 465; 1486 *DC* 144; 1489 *BD* I, 378; 1490 *BD* I, 421; 1500 *Cost. S.* 231 і т. ін.); Юудъ, Юудъ 14 (1407 *Cost. I*, 57; 1408 *Cost. I*, 61; 1411 *Cost. I*, 95; 1435 *Cost. II*, 682; 1438 *DIR«A»* 472; 1487 *BD* I, 313; 1483 *BD* I, 343; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); Юудъ 4 (1411 *Mih. Alb.*; 1415 *Cost. I*, 117; 1435 *Cost. II*, 689; 1487 *BD* I, 311); Юуд 2 (1499 *BD* II, 149, 155); оп. одн. Юудо-ж (1401 *ЗКЕ*).

*ИЮДЕИ ч. (14) (цсл. Юудей, Юудей, гр. Ἰουδαίος, лат. Iudaeus) Юудей: А кто сА покуснтъ нашего дааніе и потвржденіе... раздрюшити... таковїи да ест прокльот от господа бога... и да имаеь оучастіе съ оньми Юудене (Сучава, 1479 *BD* I, 222); па(к) кто съ покусит(т) пороушити того вышеписанного нашего дааніѣ и потврж(де)нѣѣ, таковїи да есть прокла(т) о(т) га ба... и да има(т) оучастіе и съ оньми Юудене (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

ФОРМИ: оп. мн. Юуде 4 (1490 *BD* I, 421; *DC* 149; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163); Юуде 2 (1488 *BD* I, 343; *ДГСЛМ*); Юудене, Юудене 2 (1479 *BD* I, 222; 1500 *Cost. S.* 231); Юуден 2 (1486 *DC* 144; 1499 *BD* II, 155); Юуден 2 (1488 *ДГСВМЩ*; 1489 *BD* I, 378); Юудїи 1 (1499 *BD* II, 149); Юудѣми 1 (1488 *BD* I, 349).

ЮЛЬ, ИЮЛ ч. (36) (цсл. июль, июль, гр. Ἰούλιος, лат. iulius) (назва місяця) липень: а то сА дѣяло в лѣ(т)

≠ збѣд м(с)ца Юула въ кз днь (Львїв, 1386 *P* 31); Записанъ у Кобрыни, Юуля десятый день, въ лѣто 6909 (1401) (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2); А писанъ у Луцку подь лѣты Рожества Исусъ Христова 1000 лѣтъ и 445 лѣта, мѣсяца Юуля 24 день (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 18); Дан в Києве Юуля двадцать третего дня в лѣто семое тисечи осмъ сотъ шестдесятъ семое (Київ, 1459 *ЗНТШ* XI, 13); Писано оу

Хрѣловъ... мѣсаца Юуль вї (Гирдов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. Юуль, Юуль (1401 *АкВАК* III, 2; 1442 *Cost. II*, 719; 1446 *AS* I, 43; 1463 *AS* I, 55; 1488 *РИБ* 424; 1494 *AS* I, 102; *РИБ* 561; 1495 *АЛРГ* 55; *РИБ* 621; 1499 *BD* II, 425); род. одн. Юуля, Юуля 10 (1386 *P* 31; 1445 *АкЮЗР* I, 18; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1463 *AS* I, 56; 1475 *AS* I, 70; 1488 *AS* I, 242; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); Юули 1 (1451 *Cost. II*, 400); Юуль, Юуль 13 (1428 *Cost. I*, 219; 1431 *Cost. I*, 325; 1436 *Cost. I*, 455; 1439 *Cost. II*, 47; 1448 *Cost. II*, 325; 1453 *Cost. II*, 494; 1460 *Cost. II*, 276; 1463 *Cost. S.* 45; 1466 *BD* I, 106; 1468 *BD* II, 303; 1470 *BD* I, 156; 1475 *BD* II, 329); Юуль(л), Юуль(л) 2 (1436 *Cost. I*, 460; 1495 *В.Соб.*).

Див. ще *ИЮЛИИ.

ИЮН див. ИЮНЬ.

ИЮНЬ див. ИЮНЬ.

К¹ див. КЪ.

К² (?) (1): а кѣѣ юрьевы(х) боАръ бы(л) при то(м) панъ патрикѣи краевский и па(н) га(в)рило маршалко к его (1) а панъ митко воевода подоланский (Острог, 1458 ОЖДМ).

! КА <какъ> (1): кот(ор)ыи забъеть животоу неоукоу ка (1) конА (XV ст. ВС 8 зв.).

Див. КАКЪ II, 2.

КАБА ч. (2) (особова назва, молд., мад. kaba, болг., тур. kaba «простака»): и еще есми дали два челА(д) цига(н)скы(х) на имъ черна(т) и каба (Сучава, 1458 DIR«А» 512); и дали и потвърдили есмы нашей митрополїи о(т) до(л)него тръга... еи питомы циганы на имъ мъчкать... и каба и своими дѣтми и чель(д)ю (Сучава, 1465 DIR«А» 518).

ФОРМИ: наз. одн. каба (1458 DIR«А» 512; 1465 DIR«А» 518).

КАБАКОВО с. (1) (назва села у Волинскїй землі): мнѣ пноу ванкоу досталосе на мою дѣлницю квасилово... а славноѣ кабаково а ростово (Львїв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. кабаково (1478 ЗРМ).

КАВАДИНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князївствї): тѣмъ мы видѣвше правую и вѣрноую его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей землі молдавской осемъ селъ на има... кавадинеши и ба(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: наз. кавадинеши (1436 Cost. I, 488).

*КАВТЕШЬ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменїто чиним... оже... пан Албоул... продал и отстоупил село Бабишево... паноу Лоуку Кавтешоу (Сучава, 1467 ВД I, 122).

ФОРМИ: дав. одн. Кавтешоу (1467 ВД I, 122).

КАДЕЛНИЦА, КАДЕЛЬНИЦА ж. (4) кадилница: се азъ... панъ Игнатїе, реком(ь) Юга... оже благопроизволих... къ свАтому мѣстоу... иже ест на Молдавици дали есмы трои двери от дамаскы чръвеной съ златом ... и една каделница сребрнаа и по(з)лашена (Молдавица, 1462 ВД I, 70); Се азъ... Игнатїе, рекоми Юга... оже произволих... къ свАтому мѣстоу... иже на Поутнои и дали есми а кадилницоу от І соми сребра и позлашена (Путна, 1476 ВД I, 217).

ФОРМИ: наз. одн. зам. знах. дали есмы... каделница 1 (1462 ВД I, 70); даль... а кадельница 1 (1476 ВД I, 211); знах. одн. кадели(цоу) 1 (1476 ВД I, 215); кадилницоу 1 (1476 ВД I, 217).

*КАДИЛНИЦА див. КАДЕЛНИЦА.

КАДОЛЪФОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): а се землАне панъ ходько быбельский кадолъфовичь друздъ иванько польпричичь (Перемишль, 1359 Р 10); а на то послуси... панъ лѣсота друздъ кадолъфовичь васько кузмычь (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: наз. одн. кадолъфовичь (1359 Р 10; 1366 Р 12).

*КАДЬ ж. (3) (міра місткостї) кадіб: всее дани пат кадей меду... а ис тых людеи дани идет три кади меду без поуа (б. м. н., 1470 AS I, 67).

ФОРМИ: наз. мн. кади (1470 AS I, 67); род. мн. кадей (1470 AS I, 67); знах. мн. кади (1470 AS I, 67).

КАЖДЫИ, КАЖДІИ, КАЖДЫ займ. (218) 1. (будь-

який з даного ряду) кожний (187): Вѣдаи то каждый члвкъ кто на тыи листъ посмотреть оже я князь Соунутин и кистоути... чинимы миръ твердыи ис королеми казимиром польскѣмъ (б. м. н., 1352 Р 5); А се А панъ бенко староста галицький и снАтинский свѣдцю то своимъ листомъ каждому доброму кто на сеи листъ оузритъ... иже пришедъ передъ иасъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своєю женѣ варварѣ сто гривенѣ (Коломия, 1398 Р 57); мы па(н) ива(н) сръ(м)ский староста руский визнава(м) то си(м) наши(м) листо(м) каждо(м) доброму... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пани яхнѣ (Львїв, 1414 Р 85); мы великий князь Швитриггал литовский, руский и иных Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму, хто нанъ возрїть (Кїїв, 1445 ЗНТШ СХV, 19); А се я пан Ивашко Дичько Васильевич сознаваю смнѣ моимъ листомъ каждому доброму кому жь коли его потрѣбно боудеть видети... прод(а)ль есми свою отчину (Луцьк, 1461 AS I, 53); Нине пакъ для нашего брацтва, какъ наше слово почастовавше, намъ отъ васъ войтянѣ вчинишь, у каждомъ месте и въ городехъ изыскавши, отъслали бы есте къ намъ (б. м. н., 1484 РИБ 351); Те(ж) то(г) хоче(м) штобы каж(дыи) соу(д)я оу своемъ соуде мель оуставнаго служебника черес которо(г) иметь позывати (XV ст. ВС 15 зв.); крал... и братїя его милости... землю нашу молдавскоую... с каждой стороны, мечем и радоу и людмы... боудоут боронити (Гирлов, 1499 ВД II, 420);

(у знач. именника) кожний (23): Swidoczno budeth kaszdomu (1) kto koly list wzozdrith (Галич, 1413 GL 48); мы великий кнАз Швитриггал литовский... чиним знаменито и даем вѣдати каждому н(и)нешним и (н)а потом будущимъ... иж... мы... даем и дали есмо... каленику... село Боурковцы (Кїїв, 1437 AS I, 33); Мы панъ моужыло боучаский... па(н) бартошь боучаский... визнаваемъ смнѣ нашимъ листомъ ка(ж)домоу комоу того боуде(т) потребзна... и(ж)... дали есми емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 Р 162—163); а старости хотинский и черновскїи да имают моч над каждым от подданных наших... абы оучинили каждомус праведливост (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

2. (з приименником безъ) жодний, нїякий (6): Я панъ ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)-но(м) жуюсоу по нашо(и) по добро(и) воли бе(з) каж(дого

приноу(ж)дения имали е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львів, 1478 ЗРМ); Жаловали намъ кнгины Федорова Федоровича Соколи(н)ская нсь сыномъ своим(м)... на наместника мце(н)ского и любу(ц)кого пана богдана сопежича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) зъ имене(и) и(х) о(т)чинны(х) бе(з) ка(ж)дого права (Берестя, 1496 ВМКФС); Продад есми свое имбнье отъчистое и дедичное Подгайци у Володимерскомъ повете своею доброю волею, безъ каждо(г)о примушеня (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); Тое вѣсе вы(шеписа)нное мы вышеписаннйй Іо Стефан воевода... (с)любоему и слюбили есмо... безъ каждо(г)о зради (Сучава, 1499 ВД II, 443).

3. всілякий (2): досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и кажде поле маева (sic.— Прим. вид.) на полы (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); А пан наш корол его милость... имает нас миловати и оуч(я)ти, держати оу каждыхъ ласкавыхъ и верныхъ и оучливыхъ оучинкохъ и члонкохъ (Сучава, 1468 ВД II, 302).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кажды, кажды(и), каж(д)ыи 18 (1352 P 5; 1394 P 54; 1435 Cost. II, 689; 1439 Cost. II, 59; XV ст. ВС 5 зв., 10 зв., 13, 15 зв., 35 зв.; 1447—1492 ЛКНKB і т. ін.); кажды 3 (1448 Cost. II, 737; 1449 Cost. II, 746; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); каждіи 1 (1436 Cost. II, 701); род. одн. ч., с. каждо(г)о, каждо(г)о, ка(ж)до(г)о (1377 P 24; 1408 Cost. II, 631; 1424 P 100; 1434 Cost. II, 668; 1449 Cost. II, 743; 1456 Cost. II, 789; 1468 ВД II, 302; 1478 ЗРМ; 1487 AS I, 239; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141 і т. ін.); дав. одн. ч. каждому, каждому, каждому 93 (1386—1418 P 35; 1411 Cost. II, 637; 1424 P 104; 1436 Cost. II, 698; 1445 ЗНТШ CXV, 19; 1457 Cost. II, 808; 1467 СП № 13; 1474 AS I, 69; 1483 AS I, 82; 1499 ВД II, 419 і т. ін.); ! каждому 2 (1435 P 133; 1443 P 144); каждо(м) 1 (1414 P 85); kazdomu 1 (1407 АрхЮЗР 8/І, 3); ! kaszdomu 1 (1413 GL 48); ! каждому 1 (1418 P 88); ! калждому 1 (1468 ВД II, 300); знах. одн. ч. кажды, кажды, каждыи, кажды(и) 17 (1377 P 24; 1407 P 72; 1411 Mih. Alb.; 1421 Cost. I, 142; 1433—1443 АРМ; 1436 Cost. II, 698; 1439 Cost. II, 31; 1448 Cost. II, 738; 1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82 і т. ін.); кажды 8 (1447 Cost. II, 281; 1449 Cost. II, 746, 747; 1451 Cost. II, 401; 1453 Cost. II, 445, 453; 1459 ВД I, 34; 1472 ДГСВМ); каждо(г)о, каж(д)о(г)о, ка(ж)до(г) 5 (1401 АкВАК III, 2; 1448 Cost. II, 733, 738; XV ст. ВС 34; 1455 Cost. II, 774); каждіи 3 (1466 ВД I, 105; 1470 ВД I, 148; 1473 ВД I, 181); ! каждыи 1 (1449 Cost. II, 378); ор. одн. ч. каждим 1 (1499 ВД II, 424); каждым 1 (1499 ВД II, 424); місц. одн. с. у каждомъ (1484 РИБ 351); кл. ф. одн. кажди (1435 Cost. II, 679); знах. одн. с. каждое (1446 DIR«А» 485; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); род. одн. ж. каждои 4 (1456 Cost. II, 789; 1460 ВД II, 273; 1499 ВД II, 420, 443); ! калждои 1 (1468 ВД II, 302); знах. одн. ж. каждую, ка(ж)доую 4 (1390 P 176; 1386—1418 P 35; 1408 АкЮЗР I, 6; 1454 P 162); каждою 1 (1471 DIR«А» 527); ! ж(д)оую 1 (XV ст. ВС 12); наз. мн. кажды(и) (XV ст. ВС 36); дав. мн. каждым (1460 ВД II, 269); знах. мн. ч. кажды (1468 ВД II, 301); місц. мн. оу каждыхъ (1468 ВД II, 302).

Див. ще *КАЖНЫЙ, *КОЖДЫИ, *КЪЖДО.

! КАЖЕДОМУ <КАЖДОМУ> див. КАЖДЫИ.

*КАЖЪ УТ У див. *КАЗИТИ.

! КАЖНЕНИ <КАЗНЕНИ> див. КАЗНИТИ.

*КАЖНЫЙ займ. (25) (будь-який з даного ряду) кожний

(21): Мы великий князь швитрикгалъ олькгирдови(ч) чини(м) знаменито симъ наши(м) листо(м) кажно(м)у добро(м)у... иже видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрную... пана ходька... дали есмо емоу... Села миловъши... а задыбы (Луцьк, 1446 P 152); ОуставлА (!) и(ж) по(д)рочни(к)ы ка(ж)номъ(ж) повете однава (!) оу мць имають быти положены (XV ст. СЯ 43); Мы великий князь швитрикга(л) олькирдови(ч) чинимъ знаменито симъ нашимъ листо(м) И даемъ

Вѣдати каждому доброму... кто жъ на него оузритъ (Луцьк, 1452 P 160);

(у знач. іменника) кожний (4): Ка(ж)ны(и) мо(ж)ть име(т) ре(ч)ника у пра(в) (XV ст. ВС 12); Абы ка(ж)ныи варовальсА своему соседуо щкоды чїни(т) (XV ст. ВС 25).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ка(ж)ный, ка(ж)ны(и) 4 (XV ст. ВС 10 зв., 12, 25, 32 зв.); ! кажны 1 (XV ст. ВС 13); дав. одн. ч., с. каждому, кажно(м)у, кажно(м)у, кажно(м)у (1446 P 152; 1451 P 156, 158; XV ст. ВС 9 зв., 12, 23 зв., 30 зв.; 1452 P 160); знах. одн. ч. кажны(и) 1 (XV ст. ВС 37); кажно(г) 1 (XV ст. ВС 34); ! жъны(и) 1 (XV ст. ВС 24 зв.); місц. одн. ч. ка(ж)номъ(ж) (XV ст. СЯ 43); знах. одн. с. ка(ж)ное (XV ст. ВС 32); наз. одн. ж. ка(ж)на(А) 1 (XV ст. ВС 12 зв.); ! жа(д)ная 1 (XV ст. ВС 5 зв.); род. одн. ж. ка(ж)ное (XV ст. ВС 25); дав. одн. ж. кажнои (XV ст. ВС 35 зв.); знах. одн. ж. ка(ж)ноюу (XV ст. ВС 30, 30 зв.).

Див. ще КАЖДЫИ, *КОЖДЫИ, *КЪЖДО.

! КАЖТОМУ <КАЖДОМУ> див. КАЖДЫИ.

*КАЖЪДЫИ див. *КАЖДЫИ.

! КАЖЫИ <КАЖНЫИ> див. *КАЖНЫИ.

*КАЖЪДЫИ див. *КАЖДЫИ.

*КАЖЪНЫИ див. *КАЖНЫИ.

*КАЗАНИЕ с. (1) (стч. kazani, стп. kazanie) наказ, розпорядження: тако смы мы господарески(м) казаниемъ королевски(м) и кнА(з) федушковымъ выиха(л) та(м) а кунцѣре игнать вывели старцъ (б. м. н., 1419 P 90).

ФОРМИ: ор. одн. казаниемъ (1419 P 90).

Див. ще *КАЗНЬ², ПРИКАЗАНИЕ І, ПРИКАЗЪ, *РОЗСКАЗАНЕ.

Пор. *КАЗАТИ І.

КАЗАРИН див. КОЗАРИНЪ.

КАЗАРИНЪ див. КОЗАРИНЪ.

*КАЗАТЕЛЕВЫЙ прикм. (1) (стч. kazatelový) проповідницький: дали есмо на вѣки той млинъ и мѣсто оу млина кац цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 P 20).

ФОРМИ: род. одн. ч. казателево (1375 P 20).

*КАЗАТИ дієсл. недок. і док. (96) 1. (що, зробиши що) (наказувати робити що-небудь, веліти) казати (93): што еси милостивый королю казалъ пописати овесь вшитокъ што есми выбрали на землАнохъ, и мы то вчинили твою казнъ, пописали есмы вшитокъ (б. м. н., 1386—1418 P 34); и тому на крѣпость печать нашу казали есмы привѣсити (Львів, 1399 P 59); а наи (!) льпшее свѣдоцтво казали есмо печат(и) нашу привѣсити къ семоу нашему листоу на потвѣрждѣние (Луцьк, 1445 P 148—149); казали есмы вернути все, що коли сА знаиде(т) лице(м) оу нашей земли, бу(д) оу ко(г) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); А тежъ бы еси ихъ не судиль, не радиль, а наместнику своему не казалъ судити (Краків, 1487 РИБ 226); то есми велель держати виноградником, а ігумену и старцом не казалъ есми в тое вступатися (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); А на твердость того и печать нашу казали есмо привѣсити къ семоу нашему листу (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); и мы... Того курила Иванова сына допустили есмо ровного дѣлоу во все(и) о(т)чине и(х) и казали есмо и(м) тую о(т)чину и(х) поделити боАро(м) смоленски(м), око(л)ничомоу смоле(н)скому ивашку кривцоу, а Вася(л)ю Мирослави(ч)у (Вільна, 1495 ВК); у Рап nemyга Przystał ko mni namisnyka swoielieo posowskoho Iwaszka a sluzebnyka swoielieo tohoz Mykłasza u Kazał im mni hranyciu zawesty (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (говорити, висловлювати що) казати (2): Ино за то, каже(т), ажъ межы васъ тыи дела такъ стали се, а онъ былъ съ вами взялъ любовь и докончанье и своество съ вами вычинилъ, хочещы съ вами доброго пожитья и до века (б. м. н., 1499 ВД II, 448).

3. викликати (кого) (1): а то такимъ обычаемъ и(ж) пїсарь што жалобы пописоуетъ по(д) віною сиденія (!) вРадоу его наче (!) каза(т) одно по(д)лоу(г) Радо(в) позововъ презъ слоужбника (XV ст. ВС 13—13 зв.).

ФОРМИ: *інф.* каза(т) (XV ст. *ВС* 13 зв.); *теп.* 3. *ос. одн.* кажець (1499 *ВД* II, 448); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* есми казаль 2 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); казаль есми 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); 2 *ос. одн. ч.* казаль еси 1 (1386—1418 *P* 35); еси... казаль 1 (1386—1418 *P* 34); ! ес... казаль 1 (1386—1418 *P* 35); 3 *ос. одн. ч.* казаль, казал, каза(л) (1386—1418 *P* 35); 1401 *АкВАК* III, 2; 1419 *P* 90; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1493 *АЛРГ* 55; 1495 *ВК*; 1496 *ОПСВВ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; *ГВКЛ* 22; 1500 *ДПЖН*; 1 *ос. мн.* казали есмо (есмо) 42 (1388 *ZPL* 108; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1421 *AS* I, 27; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 9; 1451 *AS* I, 45; 1478 *AS* III, 17; 1489 *РИБ* 432; 1495 *АЛМ* 85; 1499 *ГОКІР*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59 і т. ін.); казали 8 (1457 *Cost.* II, 810; 1478 *AS* III, 17; 1489 *РИБ* 431; 1495 *ВК*; *ВСоб.*; 1498 *АЛМ* 169; 1499 *ВФ*); казали есми 2 (1457 *Cost.* II, 809; 1462 *ВД* II, 285); казали есмы 2 (1399 *P* 59; 1415 *P* 87); казали есмо 2 (1420 *AS* I, 25; 1430 *ГВКЛ* 9); *kazale iestno* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); казали есмь 1 (1407 *P* 72); есмо... казали 1 (1403 *ДГМ*); 3 *ос. мн.* казали (1487 *AS* I, 86); *перф.* 1 *ос. мн.* казали были есмо (1495 *БСКИ*); были... казали (1489 *РИБ* 437); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* бы еси... казаль (казал) 3 (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82, 83); казаль бы еси 1 (1488 *РИБ* 222); 3 *ос. одн. ч.* бы... казаль (1492—1493 *ПВФЧ*); 1 *ос. мн.* абыхмо (абысьмо) казали (1496 *ВД* II, 465; 1498 *ВД* II, 412); 3 *ос. мн.* абы ...казали (1487 *AS* I, 86).

Див. ще *ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ, *ПРИКАЗЫВАТИ 1, *ПРЫКАЗАТИ 1, РОСКАЗАТЬ 3, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ, *СКАЗЫВАТИ.

КАЗИМЕР *див.* КАЗИМИРЬ 1.

КАЗИМИРЬ¹, КАЗИМИР, КАЗИМЕР *ч.* (87) (*особова назва, стч.* Kazimir, *стп.* Kazimirz, Kazimierz): А се А король казимирь краковський и куАвьський... даять есмь слузъ своему иванови дворище занъво матъичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); Се азъ... ан(дре)и владимирови(ч) ... о(т)писалъ есмь своеи женѣ Кѣтти маріи... свою выслоугу Иже есмь выслоужи(л)... на своемъ г(с)дари велико(м) кѣзи казимиръ (Кѣв, 1446 *P* 154); А сет мы Стефанъ воевода... вызнаваме... аже мы... слубили есми... пану и господаревъ нашему... Казимировъ ... королевъ полскому... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были (Сучава, 1468 *ВД* II, 300—301); Казимиръ Божию милостию король Польскій... Чинимъ знаменито... дали есмо пану Петру Мушчичу у Перемилскомъ повѣтъ тая имвнѣя, на имя Хулевъ, а Холуневецъ (Вильна, 1492 *АЛМ* 30).

ФОРМИ: *наз. одн.* казимиръ, казимир, казими(р) 32 (п. 1349 *P* 3; 1361 *AGZ* 6; 1442 *Cost.* II, 716; 1447—1492 *ЛКНКВ*; 1453 *Cost.* II, 766; 1462 *ВД* II, 284; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1487 *АМЛ*; 1492 *АЛМ* 30 і т. ін.); Казимер 1 (1487 *AS* I, 240); *род. одн.* казимира 13 (1370 *P* 18; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 726; 1448 *Cost.* II, 734; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1453 *Cost.* II, 765; 1475 *AS* I, 69; 1478 *ОБРН* 130; 1485 *ВД* II, 371; 1486 *АкЮЗР* I, 295 і т. ін.); Казимира 5 (1478 *AS* III, 16; 1488 *AS* I, 241; 1492—1493 *ПВФЧ*; XV ст. *ВС* 5 зв.; 1493 *ОПСВВ* 151 зв.); *дав. одн.* казимирю, казимирюу 13 (1433 *Cost.* II, 651; *P* 121; 1434 *Cost.* II, 664; 666; 1435 *Cost.* II, 687; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 726; 1462 *ВД* II, 284; 1484 *ЯМ*); казимирови 5 (1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *ВД* II, 289, 292; 1485 *ВД* II, 371); Казимировъ, казимировъ 4 (1448 *Cost.* II, 738; 1453 *Cost.* II, 765; 1468 *ВД* II, 301; 1479 *ВД* II, 351); казимеру, казимеруу 3 (1433 *Cost.* II, 652; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1488 *AS* I, 241); казимирюу 2 (1435 *Cost.* II, 689; 1448 *Cost.* II, 738); казимирови 1 (1434 *Cost.* II, 666); *знах. одн.* казимира (1448 *Cost.* II, 733; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *ВД* II, 284); *ор. одн.* казимиромъ, казимиромъ (1352 *P* 5; 1433 *P* 123; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 725); *місц. одн. на (при)* казимиръ (1446 *P* 154; бл. 1470 *ОБРН* 129).

Див. ще КАЗИМИРЬ.

КАЗИМИРЬ² *ч.* (1) (*назва міста у Польщі пор.* Kazimierz): А писанъ листь оу днѣ пѣдесатьны на городъ казимиръ (Казимир, 1349 *P* 4).

ФОРМИ: *місц. одн. на казимиръ* (1349 *P* 4).

КАЗИМИРЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд.*): а про тожь гды(ж) прена(ї)аснвишее кнѣжа и па(н) Казимиръ... коро(л) полски... на(с) иапоманоу(л), абы есмо ем(оу) и его короунъ стои полскои чистою вѣроу и певною, Акои пре(д)кове наши тримали и держали прото(ж), мы... вызнавае(м) ты(м) то ли(с)томъ иже есмо са о(бо)вазали по(д) присагоу нашю... иже ем(оу)... чистою вѣроу и певноюу боуде(м) держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733—734).

ФОРМИ: *наз. одн. казимиръ* (1448 *Cost.* II, 733).

Див. ще КАЗИМИРЬ 1.

*КАЗИТИ *дієсл. недок.* (3) (що) 1. руйнувати, нищити (2): Też jestliby chrest'janin kopiszczca ich kazni, abo khałtom pachodit' chocczemo, iżby, podtuh obuczaja paszoje zemli praw naszich, był karan (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zapnuzsia nepřiateli naszuiu zemliu iskažali ieszczе hosti... a tyiez zemliu paszuuiu takoż kažat (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

2. (робити недійсним) уневажнювати (1): И також если бихом мы имали которїи ричи алибо записоу алибо присъгоу съ которим чловѣком против его милости и Короуни полскои и земльмъ и панством его милости тое оусе казимо и оуморъемо нс сим нашим листом (Коломия, 1485 *ВД* II, 372).

ФОРМИ: *теп.* 1 *ос. мн.* казимо (1485 *ВД* II, 372); 3 *ос. мн.* каžat (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* казиї (1388, *ZPL* 105).

Див. ще *ІСКАЗАТИ, *СКАЗИТИ.

КАЗНАЧЕЙ *ч.* (1) скарбник: Стояли передъ нами въ правъ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ, зъ Борисомъ Семеновичомъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *наз. одн. казначей* (1495 *АЛМ* 83).

! КАЗНИ *див.* КАЗНЬ 1.

КАЗНИТИ, КАЗНІТИ *дієсл. недок. і док.* (19) (*цсл.* казнити) карати, покарати за що-небудь: Тыє вси села... маегъ держати господинъ богомолецъ нашъ Климентий... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... благихъ милувати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); woleli bychmo, szto b i pas korol sam kazni, kak ieho wolia, niźbychmo to wideli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140); а котори бы не хотилъ на томъ изьеднанїю стоати, и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрии на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); А я о томъ оузъевавши, А таа рать и(зде) ко мне при(и)детъ потомъ я ихъ только боудоу не казнити, А полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шло (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *інф.* казнити, казнїти (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1435 *Cost.* II, 679, 682; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 314; 1453 *Cost.* II, 766); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* казниль (1435 *Cost.* II, 687); *майб.* 1 *ос. одн.* боудоу казнити (1484 *ЯМ*); 3 *ос. одн. иметь...* казнїти (1435 *Cost.* II, 689); 1 *ос. мн.* буде(м) казнити (1447—1492 *ЛКНКВ*); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* szto b... kazniť (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140); *нак. сп.* 2 *ос. мн.* казнити (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 139); *інф.* пас. быти казненъ 2 (XV ст. *ВС* 13 зв., 15 зв.); казнены быти 1 (XV ст. *ВС* 24); ! казнени быти 1 (1468 *ВД* II, 302); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. ч.* казненъ (XV ст. *ВС* 36); *наз. мн. ч.* казнены (XV ст. *ВС* 25 зв.); *предик. пас. дієприкм.* казнено (XV ст. *ВС* 24).

Див. ще *КАЗНИТИ СЯ, ПОКАЗНИТИ, *СКАЗНИТИ, *ОУКАЗНИТИ СЯ.

*КАЗНИТИ СЯ *дієсл. док.* (1) бути покараним: А ще ли хто подъ областю нашою въ епархїи Луцкои и Острозкои... сия предания отческа и повеления княженія

нашого переступити дерзнуть... да казнитися и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн.* да казнитися (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

Див. ще КАЗНИТИ, ПОКАЗНИТИ, *СКАЗНИТИ, *ОУКАЗНИТИ СЛ.

КАЗНІТИ *див.* КАЗНИТИ.

КАЗНЬ ¹ *ж.* (28) (*цсл.* казнь) кара, покарання (22): а не исправива судить намъ бѣ и честныи крѣ(с)тъ и осподарева казнь и гроза (б. м. н., 1386 *Р* 30); и никто нигде да не смѣть ихъ становити, при наших казни (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); а хто немецкую чела(д) держа (!) бы одно(г) за-тайль довьдава: ты(х) буде(м) казни(т) великими казнями (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А кто имет бантовати тых люд (!) от тыхъ сел, боуд оу чем, яко више писанно, тот оузрит великою казни господства ми (Дольний Торг, 1475 *ВД* I, 200);

б ы т и к а з н и (!) *див.* БЫТИ; б ы т и п о д к а з н и (к а з н и ю) (5) *див.* БЫТИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* казнь 2 (1386 *Р* 30; XV ст. *ВС* 29 зв.); ! казни 2 (1446 *Cost.* II, 251; 1466 *ВД* I, 96); *род. одн.* казни (1435 *Cost.* II, 692; 1449 *Cost.* II, 744; 1452 *Cost.* II, 760; 1455 *Cost.* II, 531; 1459 *DIR*«А» 514; XV ст. *ВС* 15; 1467 *Mih. Doc.* 126); *знах. одн.* казнь, казнь 7 (1453 *Cost.* II, 492; 1454 *Cost.* II, 513; 1463 *Cost.* S. 45; 1470 *ВД* I, 141; 1471 *ВД* I, 159); казни 4 (1447 *Cost.* II, 289; 1448 *DIR*«А» 491; 1458 *DIR*«А» 513; 1475 *ВД* I, 200); *ор. одн.* казнию (1458 *ВД* I, 9); *місц. одн.* при казни (1429 *DIR*«А» 455; 1435 *Cost.* II, 695; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *ВД* II, 262); *ор. мн.* казнями (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*КАЗНЬ ² *ж.* (1) (*цсл.* казнь) наказ, розпорядження: што еси милостивыи королю казалъ пописати овесъ вшитокъ, што есмы выбрали на землѣнохъ, и мы то вчинили твою казнь, пописали есмы вшитко (б. м. н., 1386—1418 *Р* 34).

ФОРМИ: *знах. одн.* казнь (1386—1418 *Р* 34).

Див. ще *КАЗАНІЄ, ПРИКАЗАНІЄ I, ПРИКАЗЪ, *РОЗСКАЗАНЄ.

*КАЗНЯ *ж.* (1) казна, скарбниця: Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничей Смоленській... князь Олехно Василевич Глазына... и поведиль передъ нами, штожь... на Глушыцы съ тыхъ селець къ двору нашему меру ржи сеютъ и меру овса а посошину дають въ казню нашу (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

Форми: *знах. одн.* казню (1499 *РИБ* 776).

*КАЗЫМИРЬ *див.* КАЗИМИРЬ I.

КАК *див.* КАКЪ.

*КАКИЙ *займ.* (23) I. (*неозначений*) який, який-небудь, якийсь (20): а коли нашъ старшыи, великіи князь казимиръ отъ насъ какобъ помочы пожадаеть, на его неприАтела, и мы маемъ такуюю помочъ его милости дати, безъ хитрости (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); Вызнаваемъ... и(ж)... дали есмы емоу... коли бы ся емоу пригодило выти ись земли мо(л)давскои пере(д) каки(м) натискомъ оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 *Р* 162—163); а естли бы дорозоумили с которои стороны от каких наших неприАгелен какое зло... а их милость тогда нам... тое нмают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422—423).

2. (*питально-відносний*) (2) який (1): И поведиль ми Репа, штожь в то (!) въ той клети... скрыня не замкнена зъ листы и списки, нѣтъ вѣдома съ какими (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

(*приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції*) (1): И мы о то(м) сами очивисто опытывали намѣстника воло(ди)мирського пана василья хрѣ(б)товича какое то есть село (Вільна, 1499 *ГОКІР*);

к а к и м и л н ц и (!) *див.* *ЛИЦЄ.

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* каки(м) (1454 *Р* 162); *наз. одн. с.* какое (1499 *ГОКІР*); *знах. одн. с.* какое (1499 *ВД* II, 422); *наз. одн. ж.* какаА I (XV ст. *ВС* 26 зв.); какаа I

(1455 *Cost.* II, 770); *род. одн. ж.* какое 2 (1442 *Cost.* II, 719); какои 1 (1442 *Cost.* II, 716); какоѣ 1 (1442 *Cost.* II, 716); *знах. одн. ж.* какою, какоюю (1442 *Cost.* II, 716, 719; 1445 *Cost.* II, 726); *наз. мн. ч.* какы (1453 *Cost.* II, 492); *род. мн. каких* (1499 *ВД* II, 422); *знах. мн. ж.* какиє (1495 *АЛМ* 84); *ор. мн. какими* (1453 *Cost.* II, 766; 1498 *АЛМ* 163).

Див. ще *КАКОВЫИ, *ЯКЫИ.

КАКО ¹ *спол.* (24) (*цсл.* како) I. (*зв'язує члени речення*) (*порівняльний*) як, немов (I): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иметь (!) гневъ и мѣсца иметь ані зазрасть помѣсты ани те(ж) боязнь о правдоу иметь соу(д) како во(г) (!) имети в роуце а ба пре(д) очима а сказанія бы(ч)инилъ справедливо (XV ст. *ВС* 33 зв.).

II. (*зв'язує речення*) (23).

A. (*вводитъ вставні речення*) як (5): мы александръ воевода... посполу с нашими паны, како чинимъ знаменито симъ наши(м) листомъ... аже хотАчи нашею вѣрою и нашею правдою... владиславови, великому королю полскому... оуказати наше голдованіє... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 637); А и привиліє шо имали Мароушка, дочка Настина, и племенница еи другая М(ароушка)... от дѣда нашего от Александра воевод(ы, а) тотя привиліѣа загибла, како ест вѣдомо нам и бояром (Гирлов, 1499 *ВД* II, 155).

Б. (*приєднує підрядні речення*) (18) I. (*способу дії*) як (9) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (6): мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемъ наше село надѣво... со всѣмъ оужиткомъ како к нему из вѣку прислушало (Львів, 1399 *Р* 59); а право

имаетъ его мльсть имаетъ да(т) мльъ и моимъ дѣтемъ и землѣноу оусѣмъ тыхъ то зѣмль польское оу вѣжи како инымъ землѣмъ польскимъ (Кременець, 1434 *Р* 130); А такожъ мы, Стефан воевода, до того часоу коли оуслышимъ о ихани тоурецком на земли а на панства наияснѣишихъ пререченых панов кроулев оугръскаго и полскаго... тогда им обом кра-лем и братіям их имаем дати вѣдати и оуказати, како мочи моум маиборзо (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423);

(*із співвідносним словом в головному реченні*) (3): кеди, коли кроль, г(с)дръ его и нашъ, влодиславъ пол(с)кин... пошлетъ по на(ше)го г(с)дрѣа stefana, тогда онъ имать до него приѣхати и своими боАры и с паны слюбиты и голдовати, тако како иныи воеводы голдовали и чинили и тако како коли иныи слуги, панове его чили (!) (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а такъ даемъ ему и дали есмы со всимъ право(м)... и со вси(м) оужиткы с вѣчными границѣми како широ(к) и долго што к тои корьчмъ из вѣку слушало и слоушѣеть (Медика, 1407 *Р* 72); А тако дали есмы ему и его дѣтемъ и его намѣсткомъ со всѣмъ правомъ... што къ тому селу изъ вѣка прислушало и слушаеть, како широко и долго округлоу его границѣхъ (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* I, 6).

2. (*додаткові — у постпозиції*) шо (5): Я панъ дѣтри(х) изъ бучА(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣіко сънь гриньковъ пре(д) на(с) изъ вѣчнымъ листомъ есть пре(д)ль (!) село гриньковъ (Кам'янець, 1420 *ПГАГ*); того дѣла явно чини(м), ты(м)го листо(м) како хотАчи наслѣдовати обычаАА добровъ памѣти вѣлможны(х) пано(в) пре(д)-ко(в) наши(х)... мы... виновати есмо вѣрне ихъ воля наслѣдовати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733);

(*у сполуч.* к а к о д а — у функції спонукального) хай же (I): мы Стефа(н) воевод(а) гп(д)рѣ земли мо(л)давскои знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(д)вами нашимъ блг(м) произволеніємъ... како да оутвѣрди(м) и оукрѣпимъ стоуи црковъ нашу митрополею о(т) Радовце(х) (Сучава, 1479 *DC* 140);

(*у сполуч.* к а к о а б и) шоб (I): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинніи шолтоузове и паргарове... от мѣста от Брѣлад... прїйдоша прѣд нами... и оу-

просили себѣ от нас, како абихмо им досмотрили старіи их хотар (Бирлад, 1495 *BD* II, 62—63).

3. (*підметові — у постпозиції*) як (1): Ако жь Авио было приАтелемъ моимъ и неприАтелемъ како есмь А вѣрне служилъ освАтоному кнА(з) швитриггаилу противу сторонамъ тымъ ис которыми жь вонъ нѣшто имѣлъ чинити (Черняхів, 1435 *P* 132).

4. (*означальні у сполуч.* к а к о... а б ы — у постпозиції) шоб (1): И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали шолтоузове и паргаре... та смо потвѣрили им старій закон, како ни един чловѣкъ от которих живоут от Брълад они абы не платили малое мыто тамо оу Бръладъ, ни от единой трѣговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

Див. ще **КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ.**

КАКО² част. (36) (*цсл.* како) 1. (*підсилювальна, в окличних реченнях*) як (1): И тѣж како велико веселиласА есть рада кроле(в)ства коли черес посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оусхотѣлъ вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

2. (*підсилювальна, у грамотах молдавських канцелярій у сполученні к а к о д а при формах наказового способу*) хай же (35): тое вѣсе више писа(н)ное како да е(ст) о(т) на(с) емоу оури(к) съ вѣсе(м) доходе(м) (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22); тоти з цѣркви и съ тоти з попи оу волости черн(в)ской како да соу(т) пол(л)ни тоти й цѣркви и съ тоти й попи нашей епискоупин о(т) радовце(х) (Сучава, 1490 *DC* 148); Ино мы... такожде и от нас есмы дали и потвѣрили слоугам нашим Сими и братоу его Оники тое прАдреченное село... како да ест им от нас оурик и съ вѣсем доходом (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

КАКО БЫ присл. (1) (*відносний*) (*приєднує підрядні речення способом дії, у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) як(и) и на то ст(о)аати (1) оуси(м) розумо(м) и оусими своими рѣчи (и) оумисло(м), съ оусими своими приАте(л)ми, како бы могли (Сучава, 1457 *Cost. II*, 809).

Див. ще **КАКО¹, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.**

***КАКОВА ж.** (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): и дали и потвѣрили есми... нашем(у) монастири о(т) побрати... млинъ оу топилицю и хотаръ о(т) оусти каковъ... та на столпъ (Сучава, 1453 *Cost. II*, 445).

ФОРМИ: *род. одн.* каковъ (1453 *Cost. II*, 445).

***КАКОВЫИ займ.** (1) (*цсл.* каковыи) (*підметально-відносний*) (*приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції*) як(и): А о дочку твою и о внука твоего, твои послы твоей милости ширей поведаять въ каковой почѣстивости ихъ ховаеть (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

ФОРМИ: *місц. одн. ж.* въ каковой (1498 *BD* II, 414).

Див. ще ***КАКИИ 2.**

КАКО КЕДИ стол. (1) (*приєднує підрядні речення причини — у препозиції*) (*без співвідносного слова в головному реченні*) оскільки: Мы кнА(з) дѣдъ дмитриєви(ч)... чиними знамени(т) ... како кеды в то время коли кнА(з) велебный дмитрини инѣмъ имене(м) корибут(т)... голдование и вѣрность... велико(м) и славнеу володиславу Бжѣи мл(л)сти (1) королеви польскому... слуби(л) а мы имене(м) и моча виши(х) земланъ его повельниємъ его ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39).

КАКО КОЛІ присл. (4) (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*способу дії*) як (3) а) (*у постпозиції*) (2) (*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): а даемъ и дали есмо со вѣсми оужитки с лесомъ съ дубровами с водою и съ зѣмлею и ставы како коли каждый зѣмлАнинъ приймаеть (Краків, 1394 *P* 54);

(*із співвідносним словом в головному реченні*) (1): кеды коли кроль... пошлетъ по на(ш)е(г)о (*в ориг.* наго — *Прим.*

вид.) г(с)дрА, стефана, тогда онъ имаеть до него приѣхати... голдовати ... тако како коли иныи слуги (б. м. н., 1395 *Cost. II*, 610);

б) (*у препозиції — із співвідносним словом в головному реченні*) (1): како колы оу наших листвох оу первописаныхъ стоить так и тѣми разы, то усе слубуемо и хочемо то оусе держати и полнити (Чжурзев, 1403 *ДГМ*).

2. (*додаткові*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як (1): Мы бискупы... чиними знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) с одной стороны межѣ панею Адвигою отиною пилецкою... с другоѣ стороны... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

Див. ще **КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО ЛИ, КАКЪ 1, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.**

КАКО ЛИ присл. (1) (*відносний*) (*приєднує підрядні означальні речення — у постпозиції, із співвідносним словом у головному реченні*) як: але хоче(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (sic.— *Прим. вид.*) како ли есте имали при стѣпочившаго родителя нашего, александра воево(д) (Баків, 1447 *Cost. II*, 732).

Див. ще **КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ.**

КАКЪ, КАК. КАКЪ (284) 1. присл. (6) 1. (*способу дії*) як (4): О игрего(х) косто(ч)ны(х) ка(к) имъ заповедаю(т) (XV ст. *BC* 27 зв.); На память, какъ староста повѣдиль передъ господаремъ, княземъ великимъ, тымъ обычаемъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (*неозначений*) як-небудь, якость (2): Tež jestliby chto kak na szkolu... metał tot majet' staroste naszomu zaplatiti dwa flinty percu (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); пакли быхъ я самъ а любъ жона, дѣти или шадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогда виноватый я и воны (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105—106).

II. *стол.* як (278) А. (*зв'язує члени речення*) (26) 1. (*порівняльний*) (23): маеть... господинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкии и Острозский... архимандритъ благословити... попы и дяконы совершати, какъ въ нашей области... такожде и боярь... нашихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); вы ка(к) они та(к) много чинили е есте (1) и радили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А тыи люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподарА съвоиго (Київ, 1457 *P* 166); и какъ предки ихъ такъ и воны сами и ихъ шадки музского полу держати мають (Троки, 1498 *ГВКО*);

(*у сполуч.* к а к ъ и, к а к ж е і) (2): а кто бы ему неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольный Торг, 1411 *Cost. II*, 637—638); Kak že i tymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi naszy zhli (Липнишки, 1433 *ЭНТШ* LXXVI, 141).

2. (*приєднує звороти у знач.* «як хто, що», «будучи») (1): Не ЕСТЬ то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприАтель и кроле(в)ства нашего (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Б. (*зв'язує речення*) (252) 1. (*сурядні*) (9) а) (*приєднувальний*) як (8) (*у постпозиції*) (6): а тота их привилія пожегла оу дом Бѣлошев от Боудещи, коли емоу изгорил дом, как ест нам видомо и бояром нашим (Сучава, 1488 *BD* I, 323); а прѣвиліе шо имал дѣд их, іон Жометате, о(т) дѣда иашего... а они загибли, как ест нам вѣдомо и бояром нашим (Сучава, 1492 *Cost. S.* 162);

(*у препозиції*) (1): какъ же розоумеемъ на томъ твоєе милости посольстве, отъ него ничего се намъ не стало (б. м. н., 1498 *BD* II, 413);

(*в інтерпозиції*) (1): и тотъ нашъ посоль отъ толе ся вернулъ и до насъ прѣехалъ, и ваша милость, какъ же розоумеете съ того посольства, ничего не стало вамъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447);

б) (пояснювальний) (1): Розво(д) есть меж(и) лю(д)ми ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны (XV ст. ВС 33).

2. (приднує підрядні речення) (243) а) (способу дії) як (168) (у постпозиції) (141) (без співвідносного слова в головному реченні) (93): А мыта не примышлати но какъ из вѣка пошло (б. м. н., 1366 Р 14); дали есмы ему оу нашеи земли оу молдавской два села со оусьми своими старыми хотарми какъ изъ вѣка вѣчного (оживали) (Сучава, 1407 *Сост.* I, 56); А се А кнА(з) левъ вызвали есмы с литовьсково земль два братынца тутениА а моижька да(л) есмы ъма оу перемысково вольность село добаневичъ... со оусьми оужитки какъ есмы са(м) держА(л) (Львів, 1443—1446 Р 147); И мы... тоє имѣнє на имя Микуличи дали есмо ему... какъ ся маеть въ своихъ границахъ... какъ предкове его тоє имѣнє держали и вжывали (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Про тожъ, если ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете, какъ меж(и) васъ доконъчанье было (б. м. н., 1499 *ВД II*, 449);

(у сполуч. к а к ъ и) (13): А jestliby kotoryje reczi krampnuye wez, majet' myto platiti czerez wsi myta polożonyje kak i pszyje dajut' myto (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); ино мы недоу(ж) быхо(м) дати... а не да(в)ши и(м) сами собъ возмоу(т) ка(к) и догоу(л) брал жоны и дѣти братеи наши(х) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А с того села служити ему Намъ, какъ и Неверь Намъ служилъ (Берестя, 1463—1478 *РЕА I*, 35—36); напоминаемъ твою мл(ст) ажъ бы еси в тыи прыязни по(д)ле тыхъ записовъ с нами былъ какъ и пре(д)кове наши ис твоими пре(д)ки, а твоя мл(ст)ъ з нашымъ отъцомъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*);

(приднує дієприслівникові звороти) (6): Воленъ то онъ продати, отдати и замѣнити... какъ самъ найльпѣй розумьючи (Люблін, 1410 *АкВАК XI*, 5); Волна кн(А)г(и)на тот домъ и землю отдати, и продати, и променити, какъ хоча чи так ку потребезности своеи повернути (Луцьк, 1490 *АС I*, 92); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замѣнити, и прибавити... какъ самъ нальпѣи розумьючи (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59);

(із співвідносним словом у головному реченні) (22): и я есми тоє свое имѣнє на имя Конюхи... продал осподарю своему кн(А)зю Ивану Васильевич(у) Острозком(у)... по томуу как сам есми оу него коупилъ (Острог, 1463 *АС I*, 56); а продал есми пану Андрушкоу Федоровичоу вечно даники з данью и со всеми податки и пожитки... такъ широко и долго и округло какъ я держал (Луцьк, 1474 *АС I*, 69); И он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведаль (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

(у сполуч. к а к ъ и) (7): мы кнѣзь Семень александрович (!) дали есми слоузи йше(м) кнзю юрью борисовичоу селище на имя серако(в) со всемъ с тымъ и потомуу какъ и перви та(к) к томуу селищоу прислухало (Київ, 1465 *ДГСОС*); а тыи чтыри члѣвки о(т)чичи мои мають емоу слоужити та(к) ка(к) и пере(д) ты(м) мнѣ слоуживали (Луцьк, 1467 *СП* № 13); И мы ему того человека Дитатковича дали вечно емоу... и со всеми платы и доходы потому, какъ и отцу нашему слоуживалъ и дан даивал (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56); (в інтерпозиції) (22) (без співвідносного слова в головному реченні) (19): Паки же, снаднейшого ради отправоанна хвалы Божое пры церкви соборной даемо надто подъ Острогомъ тому господину отцу владыце и воспрыемникомъ (!) его село наше Бусчу, зъ дворясчомъ Борсчовскимъ... Точывско какъ се въ себе широко и долго маеть до Чудовы могилы... зо всякими пожитками (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3); И мы, великий князь Швыдригаило Олгердовичъ, сее осмотрилъ у светомъ евангелии Володимерское церкви тые записы... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церкви Володимерской епископии, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); И ты, по своей оутвержьонной грамоте и какъ панове твои оуго-

ворыли, ему ни въ чомъ не исправляешъ (б. м. н., 1499 *ВД II*, 448); маеть настоятель того монастыра светое Пречыстоє въ Пустыницъ нинѣшны и напотомъ будучи тую землю верху писанную, какъ здавна было по тому завудати (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 4);

(із співвідносним словом у головному реченні) (3): Я хве(д)ка... даровала есми... моужа свое(г) пана васи(л)я хре(б)товича своими име(н)и о(т)чизными... та(к) до(л)го и широко ка(к) есми сама держала не оставлѣючи на себе ничо(г) (Луцьк, 1490 *ЗХП* 134—136); и он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведаль, иж только тоє землици мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

(у препозиції) (5) (із співвідносним словом у головному реченні) (4): какъ отць нашъ какъ оїи ваши были за одно... а мы такоже хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171); Если она прѣхавши и тотъ листь очистить, што люди тыи, какъ она гораздо держала, такъ и Сопьга гораздо держати будеть (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

к а к ъ б ы т и (1) (кому) якъ бути, що робити: а о дочерь его твои панове изъ его бояры оуговорыли, какъ его дочеры быти и греческии законъ деръжати (б. м. н., 1499 *ВД II*, 448);

б) (часові) коли, як (45): (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (15): Але к нам прїиди, какъ оуделашъ нам тотоу слоужбоу (Баків, 1457 *ВД II*, 257); А держати имъ тоє мыто до того жъ року — две недели по семой суботе какъ выйдуть тры годы (Краків, 1487 *РИБ* 226); Въ Берести, какъ тыми разы былъ господаръ е. м., Декабря 2 день (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); еше надъ то тетка моя, кнегини Ѡедоровая, прислала тыми часы листь небощика, господаря, короля е. м., писаный до пана Олехна Судимонтсвича, воеводы Виленского, какъ еше Полотско держаль (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(у препозиції) (26) (без співвідносного слова в головному реченні) (21): какъ бы были мистровы послове оу кнѣзьство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозоумьли были которыми дорогами (Брест Кувяський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньи, а ка(к) де(и) Бори(с) му(ж) мо(и) о(т)то(л) вы(и)детъ и запи(с) положить (Вільна, 1495 *ВМБС*); и какъ тотъ нашъ посоль отъ Татаръ прїидеть исъ которымъ поселствомъ, мы такжеж вашей милости пошьлемо и дамо вашей милости знати (Сучава, 1499 *ВД II*, 449);

(із співвідносним словом у головному реченні) (5): А какъ дастъ Богъ будемъ у вотчине нашей... а ты тогда при насъ жо будешъ (Краків, 1487 *РИБ* 435); а проволочет(т)лиса тая немощъ третєа правая тогда може(т) третью о(т)ложить... какъ четвертомоу рокоу маеть стати... а небоудет(т) лї тогда жалобы стратитъ (XV ст. *СЯ* 39 зв.—40); и они поведали пере(д) нами што жъ какъ они новгородокъ деръжали отъ о(т)ца нашего и тогда любьчо к новоугоро(д)ку слоушало (Вільна, 1499 *ВФ*);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (4): ино король е. м. тотъ годъ его первый даль ему тую волость vybrati на сесь годъ, какъ часть прїидеть, отодвинувши иныхъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); И поведилъ передъ нами: рекомо, быхмо мы его и съ Симьхою, и сыномъ его з Нисаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были есмо Лони въ Луцьку, и присудили ему на нихъ пять сотъ золотыхъ (Краків, 1489 *РИБ* 431);

в) (додаткові) як (9) (у постпозиції) (8) (без співвідносного слова в головному реченні) (6): а панъ иванъ мушата рекъ предъ нами о г(с)не какъ коли не было десѣтины (Луцьк, 1445 Р 150); И Нагорка а Шпица... вступили съ нимъ у еднан(ь)е... и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть меж(и) ними стояти (Краків, 1489 *РИБ* 433); а о дочерь его твои панове изъ его бояры оуговорыли,

какъ его дочери быти и греческий законъ держати (б. м. н., 1499 *ВД II*, 448);

(із співвідносним словом у головному реченні) (2): тоје u sweje prisiahі wуowiti majet, kak jemu taja zastawa zastawepa (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); по своем животе волна она тоє імѣне Хоцен дати, записати дочце своеи... водлуг того как то пан Олизар справил и записал (Луцьк, 1487 *AS I*, 87);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (1): какъ емоу заплатоу вчинишъ то ты ведаешъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*);

какъ боръздо (1), какъ рихло (1) як тільки, тільки-но: а рокоу а о(т) трехъ неде(л) далей не имаю(т) о(т)клада(т), ка(к) боръздо жалоба станеться деди(ч)на тогды соудья, а любо по(д)судо(к), мають на(м) скозати (!) тоую жалобу (XV ст. *BC* 12 зв.); слюбуемъ... ижь... какъ рихло... кроль полскы... приидеть до рускы(х) земель... Стефанъ воевода... имаеть прихати обличнѣ (Сучава, 1434 *Cost. II*, 666);

г) (означальні) як (1) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (8): а коли быхомъ хотѣли... сами взѣти в него то селище... тогды имаемъ заплатити ему пѣтдесѣтъ гриве(н) полугрошки по тои личбе какъ оу подольской земли идеть (Острог, 1427 *P* 109); ино мы... потвердили есмо имъ того права как мают ходити по нашей земли их коупци (Сучава, 1456 *Cost. II*, 788); Ино мы памятоучи давныи дела, какъ предъковъ наши ись твоими предъками... бывали оу прыязни... миръ вечный... съ тобою есмо взяли (б. м. н., 1496 *ВД II*, 407);

(в сполуч. к а к ж е и) (1): даемъ и записуемъ... к томоу имѣню... тымъ же обычаемъ какъ же (в ориг. такъ же. — *Прим. вид.*) и перво того держали тыи выше мен(е)нныи кн(А)жата (Вільна, 1499 *AS I*, 117—118);

(із співвідносним словом у головному реченні) (2): але ижь велможный стефанъ... не хотѣчи зостати оу винѣ оѣа своего... просил на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... и слюбуючи намъ... такую и болшую вѣру, какъ намъ передковъ его воеводы оуказывали (Ланчиця, 1433 *P* 121); А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати... зъ ласки нашомъ надаемо волности (вшеля)ковъ въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ... заживати, такоѣ, какъ иншыи князи (Луцьк, 1438 *P* 140);

д) (міри або ступеня) (4) (у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні) як: Порозоумѣти можете в тои мѣре какъ много правды тыито мистровы листы в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тоє име(н)е чемери(н) маю подати игоумоу пересопнищкому ларноноу... та(к) доброе и нараженое... ка(к) я в не(г) взѣ(л) (Луцьк, 1490 *Пам.*); а естлибы вже не мог того подвора оправити я, вже тогды маю пѣнази кн(е)г(и)ни еє милости отложити шест копѣ грошен широкое личбы так добрыми грошми какъже есми самъ оу еє милости брал (Луцьк, 1494 *AS I*, 101);

е) (підметові) (4) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) як: Прішло е(ст) пере(д) на(с) ка(к) старосты наши соуд(а)т(г) соуды и жалобы (XV ст. *СЯ* 43 зв.); Аю жь Авно было приАтелю(м) и неприАте (!) (моимъ) какъ есмъ ввриѣ служил освѣченому кн(а)з(и) швидригаиловн (Кременецъ, 1434 *P* 129).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

КАКЪ БЫ спол. (12) (*приеднує підрядні речення*) 1. (*додаткові*) (2) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) як би (1): мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого... Которыми(ж) напред(д) оузноулаеть и оуспоминаеть свои первѣшныи листы. Выкладаючи... какъ бы васъ между нами з одноє стороны а между собою и тѣжь съ свон(м) законо(м) крижевнич(м) з другоє стороны правѣ за срдники коу еднаню покоя хотѣль бы мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(із співвідносним словом у головному реченні) щоб (1); И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опѣканынмѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попъ никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/V/1, 5).

2. (*способу дії*) (6) (із співвідносним словом у головному реченні) щоб (4): Прото его мѣ(с)ть казалъ твоє(и) мѣ(с)ти мовити ажъ бы твоя мл(с)ть то намъ казалъ такъ какъ бы границамъ и по(д)даннымъ нашимъ кривды и втиски не деяли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36);

немов би (2): I też jestliby... chrestianin, zastawu swoju wyzwolil, tak, kak by jemu lichwy ne zaplatil (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

3. (*мети*) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) щоб (3): прото(ж)... просили есмы... пана михайла ло(г)ѣта абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити на(м) миръ ка(к) бы наша зе(м)ль не гйбла дале (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); И во всемъ бы еси мыту нашому былъ помочонъ, какъ бы ся мыто нашо не понижало (Краків, 1487 *РИБ* 227); и то г(с)дръ нашъ воевода поставилъ день с тыми вашы(ми) послы такъ абы есте ваша мл(с)ть прислали до г(с)дра нашего до воеводы оп(а)т(г) свон(х) пословъ какъ бы се между вами тоє оутомило (!) и доконъчало (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

4. (*означальні*) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) нібито (1): дален тыи то исьтыи листы мистровы послѣднии мѣли в собѣ таковою рѣчь какъ бы(х)о(м) мы кн(а)з(а) бискоупа роудолфа полца (!) апоустальского леггата а тоу(т)жо и ва(с) тѣжь оузгордѣли а не хотѣли бы(х)о(м) имѣти за срдники а за едначи покоя (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ. КАКЪ КОЛИ спол. (3) (*приеднує підрядні речення*) (*допустові* — у препозиції) хоча (1): вло(д)славъ... кроль полскый... знаменито чинимы... иже какъ коли дяволомъ росѣсвѣцю злости... зъедиано было ижь... александръ воевода земль молдавской... былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ але ижь... стефанъ сѣи его... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили (Ланчиця, 1433 *P* 120—121).

2. (*способу дії*) як (2): (у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (1): тог(ды), коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обышле(т) на го(д)номъ (!) мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)щи хо(л)дъ чинили и служили (Серет, 1445 *Cost. II*, 729);

(без співвідносного слова у головному реченні) (1): и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна ка(к) коли наши пере(д)щи записали королеви его мл(с)ть (Серет, 1445 *Cost. II*, 729).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

КАКЪ БЫ див. *КАКИИ.

КАКЪ див. КАКЪ.

КАКЪ ТО спол. (3) 1. (*зв'язує члени речення*) (*порівняльний*) як (2): А тыи люди што оу тулинахъ што бы его были; послушни ка(к) то осподара сьвоиго (!) (Київ, 1457 *P* 166); хочем ми(р)... мети съ г(с)дремъ ваш(м) какъ то приятеле(м) (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 62).

2. (*приеднує підрядні речення*) (*додаткові*) що (1): мы стефан(н) воевода... знаменито чинимъ тымъ то листо(м)... какъ то потвердили есмы тымъ листомъ... нашимъ и потверджуемъ записы, присланы и олды наши(х) пере(д)ковъ (Сучава, 1434 *Cost. II*, 663).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, ЯКО¹, ЯКЪ. КАЛАФЕНДЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Се азъ... іо Стефа(н) воевода... знаменито чи-

ни(м)... оже... дали и потвърдили есми сѣои нашеи епискоупїи о(т) радѣвце(х)... КС цр̀ко(в) оу калафендещи и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. зам. *місц.* оу калафендещи (1490 DC 147).

КАЛЕНИК ч. (5) (*особова назва, цсл.* Калиникъ, гр. Καλλίνικος): волни во всех тых именах кому отдати, продати и променити: пан Каленик и его ближний по нем будучие (Київ, 1437 AS I, 34); а на то(м) ро(з)вздѣ бы(л) па(н) калени(к) а па(н) жидимо(т) (!) Старо(с)та житомирский (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. *одн.* Каленик, калени(к) (1437 AS I, 34; бл. 1458 P 168); *род. одн.* Каленика (1437 AS I, 33); *дав. одн.* Каленику (1437 AS I, 33, 34).

КАЛЕНИКОВИЧЪ, КАЛЕНИКОВИЧ, КАЛЕННИКОВИЧЪ ч. (17) (*особова назва*): А при томъ были светки рада иаша кйзѣ Михаило васильевичъ... а панъ сенко калениковичъ подѣскарбин И подѣканыдлѣри нашъ (Луцк, 1452 P 161); А при томъ были добрые люде ва(н) васко любн(ч) писа(р) королевски(и)... панъ Сенько калениковичъ (Львів, 1478 ЗРМ); Казимиръ... король Полскій Намеснику Звягольскому, пану Окушѣку Калениковичу (Судомир, 1488 РИБ 222); ино тых свѣтков которыхъ в том привили написаны: пана Ивашкова Калениковича, пана Сенка Денисковича... всех печати привѣшоны к томуо листу (Луцк, 1491 AS I, 94).

ФОРМИ: калениковичъ, Калениковичъ 7 (1452 P 161; 1455 AS I, 57; 1467 AS I, 63; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 103; 1478 AS I, 76); калениковичъ 5 (1466 AS I, 60, 61; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 88); калениковичъ 1 (1478 ЗРМ); каленикович(ч) 1 (2-а пол. XV ст. СПС); *род. одн.* Калениковича (1491 AS I, 94); *дав. одн.* Калениковичу (1488 РИБ 222).

***КАЛЕНИКОВЪ** *прикм.* (2) ◇ монастырь калениковъ *див.* **МОНАСТЫРЬ**.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* калениковъ (1378 P 26).

Пор. **КАЛЕНИК**.

КАЛЕННИКОВИЧЪ *див.* **КАЛЕНИКОВИЧЪ**.

! **КАЛЖДОМОУ** <КАЖДОМОУ> *див.* **КАЖДЫИ**.

КАЛИМАНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): Мы илїа воевода и бра(т) г(с)вами стефанъ воевода... чини(м) (знамен)ито... оже тоты истинны слуги наши... служили намъ прavo и вѣрно и мы... потвердили есми имъ села... на има калиманеши повыше лалещи (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: наз. калиманеши (1439 Cost. II, 52).

***КАЛИМАНЪ** *див.* **КЪЛИМАНЪ**.

КАЛИНА ч. (2) (*особова назва, молд., пор. болг.* Калин, Калиникъ і калина «дерево»): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоты исти(н)нїи наши слуги, ибгое орбескоу(л) и бра(т) его, кали(н)... жаловали есми и(х) особноу нашею мл(с)тїю (Сучава, 1491 Cost. S. 152—153); а па(к) привилїе, що имали слуга на(ш), <моуша и> калина... а они дали оу ру(к) служѣ нашему, глигорови (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: наз. *одн.* калина 1 (1500 Cost. S. 234); кали(н) 1 (1491 Cost. S. 152).

***КАЛИНИНЪ** *прикм.* (1): Мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(д) нами... наши слуги, оана ришкану(л)... и племени(к) и(х), доума, сїѣ калини(н)... и продали свою правою о(т)тниную (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* калини(н) (1500 Cost. S. 234).

Пор. **КАЛИНА**.

***КАЛИНОВО** с. (1) (*назва села в Польщі, пор.* Kalinowa або Kalinowo): Мы воицехъ з бжнїи мл̄(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... спытекъ с тарнова судомирский, андрѣи з домаборѣ калиский, марцинь с калинова сирадский... слобуемы и записуемы сѣ стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* калинова (1433 P 122).

***КАЛИНОВСКИЙ** *прикм.* (1): Се азь... їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми сѣои нашеи епискоупїи о(т) радѣвце(х)... цр̀ко(в) калиновска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. *одн. ж.* калиновска (1490 DC 147).

Пор. **КАЛИНОВЦИ**.

КАЛИНОВЦИ *мн.* (2) (*назва села на Буковині*) Калинівці: також(е) есми дал(и) сел(о) к(р̄)стѣ на има калиновци (Сучава, 1429 Cost. I, 248); Се азь... їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми сѣои нашеи епискоупїи о(т) радѣвце(х) ...цр̀ко(в) оу калиновци и(с) попом (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. калиновци (1429 Cost. I, 248); зам. *місц.* оу калиновци (1490 DC 147).

***КАЛИНОВЪ** *прикм.* (2) калиновий: та(м) г(с)дрю нашемоу... по ивницюкою дорогоу а по калиновъ коустъ а о(т) калинова коуста по великою ивницю (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* калинова (бл. 1458 P 167); *знах. одн. ч.* калиновъ (бл. 1458 P 167).

КАЛИНЧА ч. (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Калин, Калиникъ і калина «теревъ»): Мы Стефан воевода... знаменито чиним ... оже... дали есми и потвердили томуо свѣтому монастыроу цигане... на имѣ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею... и Калинча сынъ Тотин съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 311—312).

ФОРМИ: наз. *одн.* Калинча (1487 BD I, 312).

КАЛИСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Kalisz в Польщі): Мы во

ицехъ з бжнїи мл̄(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... андрѣи з домаборѣ калиский... слобуемы и записуемы сѣ стецку воеводѣ землѣ молдавской... ижѣ вшитки оурады и зѣднанья и записы... прере(ч)ныи владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* калиский (1433 P 122).

***КАЛИСТЪ** ч. (2) (*особова назва, цсл.* Калисть, гр. Καλλιστος): се я кнѣзь юрія холмьский... придали есмо к цр̀кви бжои преч(с)тои бгомѣри... села... к столцу еп(с)пи

холмьское при бголюбезномъ калисти еп(с)пи и холмьскомъ и белѣзскомъ (Холм, 1376 P 22); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы вѣсеосщенному (!) митрополитоу киръ калистоу романскому едного татарина на имѣ пашка (Дольний Тсрг, 1445 Cost. II, 236).

ФОРМИ: *дав. одн.* калистоу (1445 Cost. II, 236); *місц. одн.* при калисти (1376 P 22).

***КАЛИТА** ¹ *ж.* (1) (*шкіряний мішечок на гроші, що його звичайно прив'язували до пояса*) калита: Мартинъ жалова(л) на микоуду и(ж) емоу вынѣ(л) ис калиты осмь копъ гро(ш)и и квалѣто(м)ъ (XV ст. ВС 31 зв.).

ФОРМИ: *род. одн.* калиты (XV ст. ВС 31 зв.).

***КАЛИТА** ² ч. (1) (*особова назва*): Мы кнѣ(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... воилови(ч) гриць с брато(м) степано(м), кали(т) ива(н) балакѣрови(ч) ... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кнѣ(з) велебный дмитрий... голдование и вѣрность и послушество и такѣ(ж) служба ... володиславу... королеви польскому вѣрность... слюби(л) а мы... именемъ... вши(х) земланъ... ислобуемы за него (Лучиця, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: наз. *одн.* кали(т) (1388 P 38).

КАЛІАНЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрною службою... дали есми имъ оу нашей земли село... на има каліанеши (Васлуй, 1437 Mih. 202—203); и мы ... дали смо томуо нашемоу свѣтому монастыроу Бистричскому... село Каліанеши (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: наз. каліанеши (1437 Mih. 203); *род.* Каліанеши (1500 BD II, 173); *знах.* Каліанеши (1500 BD II, 173).

КАЛІАНОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): мы боАре... александра воеводы... па(н) Аки(м) каліАнови(ч), па(н) гораець и бра(т) его станица(в) ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господА нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); Мы панове... на има... пань мисѣ равасовскыи и пань іоакимъ каліановичъ... визнаваемъ... колижъ велемъ жиіи илаішь воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности и присвгы... е(ст) оучини(л)... мы такоже... обицоуемъ... тотъ истинный голдъ... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. каліановичъ 1 (1436 *Cost.* II, 701); каліанови(ч) 1 (1421 *Cost.* I, 142).

*КАЛІЕНЕШИ див. КАЛІАНЕШИ.

*КАЛІАНОВИЧЬ див. КАЛІАНОВИЧЬ.

КАЛОГЕРИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есмы ему два села... на има скорцевци... а... паиковци што выше калогери о(т) дубровѣ (Сучава, 1407 *Cost.* I, 56).

ФОРМИ: наз. калогери (1407 *Cost.* I, 56).

КАЛОЯНЪ ч. (1) (особова назва молд., болг. Калоян): мы Иліа воевода... и брат господства ми, Стефанъ воевода, знаменито чинимъ... оже тот истинный слоуга и болъринъ нашъ, вѣрныи панъ Калоянъ, слоужилъ намъ правую и вѣрною слоужбою (Сучава, 1441 *ДВАС* 39—40).

ФОРМИ: наз. одн. Калоянъ (1441 *ДВАС* 40).

*КАЛУГЕРИЦА¹ ж. (2) (цсл., молд., калюгерница) монахиня, черниця: мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... благопроизволи господство ми... и дали есмы прАдреченному монастырю единъ монастырь оу боиши... иде(ж) соу(т) калюгерници (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); Мы Стефанъ воевод... чинимъ знаменито... оже придоша пред нами и пред нашими бояре калюгерници от нашего монастыря от Хородника, и оуказали намъ лист от нашего родителя от Александра воевода (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 199).

ФОРМИ: наз. мн. калюгерници (1446 *Cost.* II, 263; 1475 *BD* I, 199).

КАЛУГЕРИЦА² ж. (1) (особова назва, молд. «монахиня»): и дали есмы емоу оу нашей землі оу молдавской села на имѣ прокопани на ревтА и за прутомъ противъ по(д)лане(х) где е(ст) калюгерница и где е(ст) ванца (Сучава, 1445 *DIR*«А» 483).

ФОРМИ: наз. одн. калюгерница (1445 *DIR*«А» 483).

*КАЛУГЕРИЦА³ ж. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): А хотар тому выш(є)реченому село Степкани... въ оусти Калюгерници (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: род. одн. Калюгерници 1 (1493 *BD* II, 6); Калюгернице 1 (1493 *BD* II, 6).

КАЛУГЕРИЧИНЪ прикм. (3) чернечий (1): хотаръ тому селу поченши о(т) великой дорогъ со(ч)вѣской... до калюгеричини ставъ... та о(т) того става гори и оуси иввы калюгеричини (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582).

калугеричинъ ставъ (1), ставъ калугеричинъ (1) (назва ставу в Молдавському князівстві): хотаръ тому селу... до калугеричинъ ставъ; абы было стому маиастырю и съ селомъ и съ ставомъ калугеричинъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582).

ФОРМИ: наз. одн. ч. калугеричинъ 1 (1456 *Cost.* II, 582); наз. одн. ч. зам. ор. съ ставомъ калугеричинъ 1 (1456 *Cost.* II, 582); наз. мн. ж. калугеричини (1456 *Cost.* II, 582).

Див. ще *КАЛОУГЕРСКИЙ, *КАЛОУГЕРОВЪ.

*КАЛОУГЕРОВЪ прикм. (1) ◇ крѣниця калюгерова див. КРѢНИЦА.

ФОРМИ: род. одн. ж. калюгеровъ (1468 *BD* I, 130).

Див. ще КАЛУГЕРИЧИНЪ, *КАЛОУГЕРСКИЙ.

*КАЛОУГЕРСКИЙ прикм. (3) ◇ калюгерски и бродъ (2), бродъ калюгерски и (1) див. БРОДЪ.

ФОРМИ: род. одн. ч. калюгерского (1447 *Cost.* II, 281);

місц. одн. ч. оу калюгерскому 1 (1454 *Cost.* II, 508); калюгерски(м) 1 (1470 *DIR*«А» 523).

Див. ще КАЛУГЕРИЧИНЪ, *КАЛОУГЕРОВЪ.

КАЛОУГЕРЪ¹, КАЛОУГЕРЪ ч. (35) (цсл., молд. калюгеръ, гр. Καλόγερος) монах, чернець: и тако(ж) ни оди(н) игоуме(н) илі ины калюгеръ, да не имаеът ниого прѣмъсоу ни оу че(м) къ нашему калюгероу савъ, ани къ томуу наместю (Дольний Торг, 1443 *Cost.* II, 185); и також дали монастыреви нашему от Нѣмца калюгери от нашего монастыря от Бистрици един циганин на имѣ Нѣнчул (Сучава, 1487 *BD* I, 312).

ФОРМИ: наз. одн. калюгеръ, калюгеръ (1443 *Cost.* II, 185); род. одн. калюгера (1443 *Cost.* II, 185); дав. одн. калюгероу (1443 *Cost.* II, 185); наз. мн. калюгери, калюгери 18 (1447 *Cost.* II, 289; 1448 *DIR*«А» 491; 1449 *Cost.* II, 378; 1452 *DIR*«А» 500; 1453 *Cost.* II, 454; 1454 *Cost.* II, 508; 1455 *Cost.* II, 561; 1458 *DIR*«А» 513; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1487 *BD* I, 312 і т. ін.); ка(лю)гере 1 (1446 *Cost.* II, 251); калюгери 1 (1459 *DIR*«А» 514); зам. род. о(т) калюгери 1 (1455 *Cost.* II, 561); знах. мн. калюгери (1455 *Cost.* II, 561, 562; 1458 *DIR*«А» 513); ор. мн. калюгерми, калюгерми 2 (1448 *Cost.* II, 353; 1453 *DIR*«А» 503); калюгери, калюгери 2 (1464 *BD* I, 83; 1467 *Mih. Doc.* 125); калюгеры 1 (1443 *ПГСММ*); калюгеры 1 (1459 *DIR*«А» 514).

КАЛОУГЕРЪ², КАЛОУГЕРЪ ч. (3) (особова назва, молд. «монах»): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до иа(с)... дали и потврѣдили есмо имѣ ... една пасика, оу крѣниці, где бы(л) калюгеръ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323); дали есмы томуу свАтому нашему монастырю села шо на Добровецъ... едно на имѣ Роуси... другое село Калюгеръне, где былъ Жоуржъ калюгеръ (Гирлов, 1499 *BD* II, 162—163).

ФОРМИ: наз. одн. калюгеръ, калюгеръ (1448 *Cost.* II, 323; 1499 *BD* II, 162, 163).

КАЛОУГЕРЪ³ див. КАЛОУГЕРЪ¹.

КАЛОУГЕРЪ² див. КАЛОУГЕРЪ².

*КАЛУГОРСКИЙ див. *КАЛОУГЕРСКИЙ.

*КАЛУГЪРЪ див. КАЛОУГЕРЪ¹.

КАЛОУГЪРЪНЕ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): дали есмы томуу свАтому нашему монастырю... села шо на Добровецъ; едно на имѣ Роуси... другое село Калюгеръне где былъ Жоуржъ калюгеръ (Гирлов, 1499 *BD* II, 162—163).

ФОРМИ: наз. Калюгеръне (1499 *BD* II, 162, 163).

*КАЛУГЪРЪ див. КАЛОУГЕРЪ¹.

КАЛУСОВСКИЙ ч. (2) (особова назва): а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые: княз Иван Василевич Курцевич... а пан Михно Калусовский (Володимир, 1475 *AS* I, 72); А... при том был владыка володимерский Иона... а панъ Янъ Калусовский (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: наз. одн. Калусовский (1475 *AS* I, 72; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

! КАЛЬЦНЪРѢВЪ див. *КАНЦЛѢРѢВЪ.

! КАЛЬЦНЪРЪ див. КАНЦЛѢРЪ.

*КАЛЮГЕРИЦА див. *КАЛОУГЕРИЦА³.

*КАМАРИНОВЪ прикм. (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... о(же)... аноушка и маріе дъщери камаринови жаловали есмы и(х) осо(б)ною нашею мл(с)тію (Сучава, 1479 *ПГВСА*).

ФОРМИ: наз. мн. ж. камаринови (1479 *ПГВСА*).

Пор. *КАМАРИНЪ.

*КАМАРИНЪ ч. (1) (особова назва): и дали и потврѣдили есмы... правое и(х) о(т)нину о(т)нина о(т)ца и(х) камарина села (Сучава, 1479 *ПГВСА*).

ФОРМИ: род. одн. камарина (1479 *ПГВСА*).

КАМЕНЕЦКИЙ, КАМЕНЕЦКІЙ, КАМЕНИЦКИЙ прикм. (11): мы богданъ воевода... визнавами ис тымъто нашимъ листомъ... оже пришли есмо оу вечноую едностъ... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ з Азловца, старостою каменецкимъ и подолскимъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746);

Се здься просиль у насъ дворининъ нашъ Тишко Ходкевичъ землихъ пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 АЛМ 12); А при томъ были и тому добре звѣдомы: кн(А)зь Юрей Ивановичъ Дубровницкий... и писаръ г(о)с(по)д(а)р(А) короля его милости, староста каменецкий (Ставків, 1491 АС I, 97); а староста каменецкий тыжъ абы ималъ моцъ... отъ кралея его милости надъ каждымъ отъ подданныхъ кралея его милости оучинити справедливостъ людемъ и подданнымъ нашимъ (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

ФОРМИ: наз. одн. ч. каменецкий, каменецкѣи 2 (1491 АС I, 97; 1499 ВД II, 424); каменецкий 1 (1437 АС I, 34); ск. н. кам 1 (1498 ГВКОО); род. одн. ч. каменецкого (1499 ВД II, 424); дав. одн. ч. Каменецкому (1454 АЛМ 12; 1499 АЛМ вип. 2, 36); ор. одн. ч. каменецкимъ, каменецкимъ (1449 Cost. II, 746; 1462 ВД II, 292); знах. одн. ж. каменецкою (1481 ВД II, 365); місц. одн. ж. у Каменецкой (1454 АЛМ 12).

Див. ще *КАМЕНСКИЙ.

Пор. *КАМЕНЕЦЬ¹, *КАМЕНЕЦЬ².

*КАМЕНЕЦЬ¹ ч. (11) (назва міста у Подільській землі) Кам'янець-Подільський: на крепості тсму и на великое потверженье сему нашому листу привѣсили есмо наши печати оу городи оу камѣнци (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а кто иметъ повезти кони или кобылы до каменци, што было емоу дати оу серети, то иметъ дати оу дорогоуни (Сучава, 1434 Cost. II, 669); коли пришлоу цесарь тоурский на насъ и на нашу землю, а наши оубогни люди отъ Сачавы (!) и они побегли до Каменьца (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: род. одн. каменца, каме(н)ца, каменць 4 (1453 Cost. II, 765; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 274; 1468 ВД II, 302); камѣнци 1 (1408 Cost. II, 632); Каменьца 1 (1481 ВД II, 365); каменци 1 (1434 Cost. II, 669); місц. одн. оу камѣнци 2 (1404 Cost. II, 625; 1407 Cost. II, 629); оу каменци 1 (1458 Cost. II, 815); ! каменци 1 (1420 ПГАГ).

*КАМЕНЕЦЬ² ч. (4) (назва міста у Берестейській землі) Кам'янець: Pryszecъ z Lucksа окоło Berestia окоło Каменца wse pusto wczynili (Липницьки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); Писанъ у Каменцу (Кам'янець, 1495 АЛМ 85).

ФОРМИ: род. одн. Каменца (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); місц. одн. оу Каменцы 1 (1441—1443 АС III, 2); въ каменци 1 (1494 АЛМ 54); у Каменцу 1 (1495 АЛМ 85).

*КАМЕНЕЦЬ³ ч. (1) (назва матерку у Влеському воеводстві): И о(т)писалъ есмь своей жень Кѣнгни Маріи... свою выслоугоу... имьнѣе пръвое, а иноу словенескъ могылное каменецъ логожескъ (Київ, 1446 Р 154).

ФОРМИ: знах. одн. каменецъ (1446 Р 154).

КАМЕНИ прикм. (12) ◇ камена гора (2) (назва гори у Київській землі): тое свѣ(т)чили два братенники... покоуль ествъ г(с)дрѣА наше(т) тоули(н)ское земли... а о(т) калинова коуста по великою ивницю а великою ивницю по каменю гороу а о(т) камены горы по до(л)же(к) (б. м. н., бл. 1458 Р 167); каменая крѣпость (2) (назва джезела у Молдавському князівстві): А хотар да естъ тымъ селамъ и селищамъ почънши отъ пискоу Бахлоуи... до камънои крѣпости (Сучава, 1468 ВД I, 127); А хотаръ томоу селоу Грекомъ почени отъ берегъ Сирета... чересъ поле оу каменомъ крѣпости на копаню могылоу (Сучава, 1488 ВД I, 348); каменная печь (1) (назва місця у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светкомъ присѣгнути, они обвели отъ Березое... к каменной печи (Лукониця, 1478 АС III, 17); каменныи брод (5) (назва броду у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села... на чоухри михайловци оу каменного броду (Сучава, 1431 Cost. I, 317); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... село на ревити где е(ст) каменни брод(д) и повыше каменого броду (Сучава, 1437 Cost. I, 541); каменныи брод (2) (назва броду у Троцькому воеводстві): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... ты(х) погорѣлски(х) в то(м) справили, и границы и(м) за-

вели по тыи рѣчки по мѣзною а по кривоцоу и по каме(н)ны(и) брод(д) (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: наз. одн. ч. камеи (1437 Cost. I, 541); род. одн. ч. каменного 3 (1431 Cost. I, 317); каменого 1 (1495 ВМЗД); каменого 1 (1437 Cost. I, 541); знах. одн. ч. каме(н)ны(и) (1495 ВМЗД); род. одн. ж. каменой 1 (1488 ВД I, 348); камънон 1 (1468 ВД I, 127); каменыи 1 (бл. 1458 Р 167); дав. одн. ж. каменной (1478 АС III, 17); знах. одн. ж. каменюу (бл. 1458 Р 167).

КАМЕНИЦКИЙ див. КАМЕНЕЦКИЙ.

*КАМЕНИЦЬКИЙ див. КАМЕНЕЦКИЙ.

*КАМЕНИЦЯ ж. (2) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о... Емоу самомоу... Надаю... Городища... На(д) рѣчкоу Каменцею... з обоу двохъ Сторонъ тое рѣчки Каменци землю Деръжати Маега (Прилуки, 1459 Р 171).

ФОРМИ: род. одн. Каменци (1459 Р 171); ор. одн. Каменцею (1459 Р 171).

Див. ще *СОУХАЯ КАМЕНИЦЯ.

*КАМЕННЫЙ див. КАМЕНИ.

КАМЕНОС с. (1) (назва села у Молдавському князівстві) Кам'яна: тѣмъ мы видѣше его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на гма хенцовци... и каменое на сереть (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: наз. одн. каменое (1431 Cost. I, 317).

*КАМЕНСКИЙ прикм. (2): мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскыи, старсствъ подолоскоу земли и каменскомоу... слюбилъ ми и записалъ са стоати подли насъ (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

Крѣсть Каменскіи (1) див. КРѢСТЬ¹.

ФОРМИ: дав. одн. ч. каменскомоу (1448 Cost. II, 305); знах. одн. ч. Каменски (1438 ДВАс 27).

Див. ще КАМЕНЕЦКИЙ.

Пор. *КАМЕНЕЦЬ¹.

*КАМЕНЬ¹ див. КАМЕНЬ¹.

*КАМЕНЬ² ч. (4) (назва городка у Молдавському князівстві): еще есмы дали прѣдреченномуу монастыроу домъ крачоуновъ отъ камена (Сучава, 1431 Cost. I, 325); Тижъ Стефанъ воевода... оукрѣпихъ нашъ свѣтлыи монастыр... що тоти словесе быше отъ околъ дворовъ нашихъ отъ Камен (Сучава, 1491 ВД I, 463).

ФОРМИ: род. одн. камена 2 (1431 Cost. I, 325; 1457 ВД I, 5); каменюу 1 (1475 ВД I, 206); Камен 1 (1491 ВД I, 463).

КАМЕНЬЧАНЕ мн. (3) (особова назва за місцемъ проживанья, пор. Каменецъ у Подільській землі): Милостивый королю! Прошу твое милости, оучини ми право съ Каменьчаны о мой шкюды, а я такъжо оучиню какъ ми оузвелишь (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: наз. Каменьчане (1481 ВД II, 365); род. Каменьчанъ (1481 ВД II, 365); ор. Каменьчаны (1481 ВД II, 365).

КАМЕНЬ¹ ч. (10) 1. камінь (6): а хотары оунгоурь(и)омъ отъ бакова почениши о(т) вѣрха... прости <...> оу камень (Сучава, 1409 Cost. I, 64—65); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбою... дали есмы емоу... села на ревтѣ... и на иткыль меж(д)у кротолчи, пониже где камень стоить (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); а хотарь... на дорогоу... та на каме(н) на верхъ хлоубокою долиною (Сучава, 1488 ДГСПМ).

2. надгробный камінь, надгробник, надгробна плита (1):

Прѣстави са Іо Вльдиславъ воеводъ в лѣ(т) SĪŹГ, м(с)ца Авгоу(ст) кѣ. дѣя. И сътвори си камень въ дни Іо Нѣгое воевода (Дял, 1455 Nic. Doc.);

камень андоніевъ (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а хотарь... на еди(н) топо(л)... на каме(н) андоніевъ (Сучава, 1490 ДГСХМ); Камень Крѣковъ (1) (назва пагорка у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній наши слоуги... жаловали есмы их... дали и потвѣдили есмы им... села... под Каменемъ Краковъ (Васлуй, 1495 ВД II, 59); Камень лесъ (1) (назва урочища у Волин-

свкій землі): по половине зъ Любчемъ грань, куды речька идетъ... болоты голыми до Каменя леса (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: *наз. одн. камень* (1436 *Cost.* I, 459); *род. одн. Каменя* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *знах. одн. камень, камень, камєн, каме(и)* (1409 *Cost.* I, 64; 1455 *Nic. Doc.*; 1479 *BD* I, 221; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*); *ор. одн. Камєнем* (1495 *BD* II, 59).

*Див. ще *КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.*

*КАМЕНЬ² *ч.* (14) единица виміру ваги: а мыто имуть дати отъ камене, у баковъ одинъ грошъ, а на искладъ, у сочавъ, отъ камене одинъ грошъ, а у сирать отъ камене одинъ грошъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632—633); дали есми томоу сѣтому нашему монастыроу о(т) поутнои на(ш) правіи прих(о)д) вси камєни отъ воскоу о(т) нашего серецкого тръга (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. камене* 6 (1408 *Cost.* II, 632, 633; 1434 *Cost.* II, 670); *каменА, каменѢ* 3 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275); *камен* 1 (1466 *BD* I, 105); *знах. одн. каменѢ* (1457 *BD* I, 4); *род. мн. каменѢ, камен* (1457 *BD* I, 4; 1466 *BD* I, 105); *знах. мн. каменѢ* 1 (1488 *ДГСПМ*); *каменѢ* 1 (1457 *BD* I, 4).

*КАМЕНЬ³ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Камінь: *My Witold, welyki kniaz ȳtowskiy... czynim zпаминито... iz dali iesmo sȳzi nazomu Pawlu... setyszcze Kameń w zemli woȳnskojey* (Ужів, 1420 *AS* I, 25).

ФОРМИ: *знах. одн. Камєн* (1420 *AS* I, 25).

*КАМЕНЬЕ *с. зб.* (1) дорогоценне каміння: Се азъ сомнренны еп(с)пъ олк(с)бѣи... застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м)... кр(с)тѣ оузвизалныи с каменье(м) (б. м. н., 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *ор. каменье(м)* (1429 *P* 114).

*КАМЕНЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Камієн у Польщі*):

Мы воицехъ зъ бжени мѣ(с)ти ярцибискупъ гѣзденский... доброкгость с колна каменский ... слюбуемы и записыемы са стецку воеводѣ землѣ молдавскон (Ланчица, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. каменский* (1433 *P* 122).

*КАМИЛИНЪ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чи(ни)мъ... оже прїиде прад нами... слоуга наш Шефоулъ Спинѣноулъ и съ своею женою Феткою, дочка Камиллина... и продали одно село на имѣ Кобыліа на Днистри (Сучава, 1482 *BD* I, 261—262).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Камиллина* (1482 *BD* I, 262).

*Див. ще *КАМИЛОВЪ.*

*Пор. *КЪМИЛЪ.*

*КАМИЛОВЪ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чи(ни)мъ... оже прїиде прад нами... слоуга наш Шефоулъ Спинѣноулъ и съ своею женою Феткою, дочка Камиллина... и продали одно село на имѣ Кобыліа на Днистри, очина Феткова, дочка Камилова (Сучава, 1482 *BD* I, 261—262).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Камилова* (1482 *BD* I, 262).

*Див. ще *КАМИЛИНЪ.*

*Пор. *КЪМИЛЪ.*

! КАМИЦИ *див. *КАМЕНЕЦЪ* 1.

*КАМКА¹ *ж.* (8) (*тюрк. kâpkâ, kîpkâ*) узорчата турецька шовкова тканина (7): а коли имуть купити татарский товаръ, у сочавъ, или шолкъ, или перецъ, или камкы, или тебенкы, или темъань, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавъ, по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); а коли имоут коупити татарскій товар, оу сочавъ, илѣ шолкъ, илѣ перецъ, илѣ камкы... а они абы платили отъ гривны три гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); А такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битьа на годъ поплати коуотере(и) коро(т)кяхъ А по пати коне(и), А по камъце што бы стоАла за двадцать копъ г(р)ше (Краків, 1487 *АМЛ*);

к а м х а д а м а с к а (1) адамашок: Се азъ... пань Иг-

натѣ... къ сватомоу мѣстоу... дали есмы трой двери отъ дамаскы чръвенои съ златомъ и едины покровецъ, и нарѣживици отъ ѿжде камкы дамаскы (Молдовица, 1462 *BD* I, 70).

ФОРМИ: *род. одн. камкы* 1 (1462 *BD* I, 70); *камкы* 1 (1449 *Cost.* II, 747); *дав. одн. камъце* (1487 *АМЛ*); *ор. одн. камъкою* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 8); *знах. мн. камкы* 2 (1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II, 273); *камкы* 1 (1408 *Cost.* II, 630); *камкы* 1 (1434 *Cost.* II, 668).

КАМКА² *ч.* (3) (*особова назва*): а пань Юшко Камка далъ пану Стецку Шишкиничу, противъ нашего села, таково ж село... на имя Будятичи (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *наз. одн. Камка* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627, 628); *ор. одн. Камкою* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

*КАМХА *див. *КАМКА* 1.

*КАМЪКА *див. *КАМКА* 1.

*КАМЪНЫИ *див. КАМЕНИ.*

*КАМАНЕЦЪ *див. *КАМЕНЕЦЪ* 1.

*КАНДИТОВЪ *ч.* (1) (*назва селища у Волинській землі*): мы великкыи кнѣзь швитриганль... чини(м) знаменито... ижь... мы... дали есмо ему и записыали... оу кременецко(м) побъте... Селище кандитовъ (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: *знах. одн. кандитовъ* (1438 *P* 138).

КАНДРЪБЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. Кондрать*): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито ... оже тот истинныи слоуга наш пань Кандрѣ, сынъ Греоулов, служилъ нам право и вѣрно (Васлуй, 1465 *BD* I, 87—88).

ФОРМИ: *наз. одн. Кандрѣ* (1465 *BD* I, 88).

Див. ще КОУДРЪБЪ.

КАНЕВЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Канєвь*): а при то(м) были докторъ с кракова кнѣзь янь рекгула... а воитъ канєвский юшко (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. канєвский* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

КАНОВНИКЪ *ч.* (2) (*стч. kapovnik, стп. kanonik, kapovnik, лат. canonicus*) (*вищій чин у католицькому світському духовенстві*) канонік: А псанъ у Вилни... Матыся, кановникъ Виленьск(ий) (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А нное давал на руский церкви и бискупу киевському и каноникомъ и инымъ давалъ (Вільна, 1496 *АЛРГ* 72).

ФОРМИ: *наз. одн. кановникъ* (1451 *АкЮЗР* II, 106); *дав. мн. каноникомъ* (1496 *АЛРГ* 72).

*КАНОНИКЪ *див. КАНОВНИКЪ*.

*КАНОНЪ *див. *КАНУНЪ*.

*КАНТАРЪ *ч.* (12) (*тюрк. kantar «вага»*) единица вимірювання ваги: а на головное мыто, у сочавъ, отъ ВІ кантари одинъ рубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А кто идетъ до татарской стороны, отъ дванадесат кантари што съ важит оу Сочавъ одинъ роубль (*в ориг. роубли.*— *Прим. вид.*) серебра (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *род. мн. кантари* 10 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 273, 274); *кантар* 1 (1456 *Cost.* II, 789); *знах. мн. кантари* (1446 *DIR«А»* 485).

*КАНУНЪ *ч.* (6) передень (1): пса(н) и дата (!) во (л)вове по(д) лѣты рожества х(с)ва ꙗзъ лѣ(т) нуои м(с)ца аюуста (!) въ є де(н) кану(н) преображения хва инди(т) (!) г (Лѣвѣ, 1478 *ЗРМ*);

н а к а н у н ъ (4) напередодні: А писана грамота въ Львовъ, в недѣлю на канонъ святого филипа (Лѣвѣ, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); писанъ листь оу сочавъ, оу нѣделю, на канунъ водохрщъ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 608); А pisani listy v Halicyz w Sredu na kanoniy swietoho Ily dne (Галич, 1413 *GL* 48); о у к а н у н ъ (1) напередодні: оув озера оу круды межы городна и мере(ч) по розвъ х(с)въ оу па-токъ оу канунъ сѣго обрѣзаниа хва (б. озера Крудн., 1400 *P* 62).

ФОРМИ: *наз. одн. кану(н)* (1478 *ЗРМ*); *знах. одн. канунъ* (1400 *P* 62); *місц. одн. на канунъ* 2 (1385 *P* 28; 1393

Cost. II, 608); на каионѣ, капопю 2 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1413 GL 48).

*КАНЦЛЕРЕВЪ *прикм.* (1) канцлерів: Прика(з) пана ое(д)ко(в) кальцнѣревъ (!) (б. м. н., 1446 P 153).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ! кальцнѣревъ* (1446 P 153).

КАНЦЛЕРЪ, КАНЦИЛЕРЪ, КАНЦЛЕР, КАНЦЛИРЪ, КАНЦЛЪРЪ, КАНЦНЪРЪ, ч. (21) (*стч. kapclerz, стп. kapclerz, лат. cancellarius*) (*хранитель печати, керівник канцелярії*) канцлер (20): мы панове господарь нашего, илѣн воеводи, на има... пань стань бырличь вороницьскыи... и пань динско канцлерь хропотовскыи... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижь... илѣашъ воевода... владиславоу, кролю по(л)скомоу... голдь... ес(т) оучини(л)... мы также... обшоуемъ... тотъ... голдь... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702); А при томъ были: Владыка Лоуцкый Сфремен... а пань Федко канцлеръ нашъ (Луцьк, 1446 AS III, 5); Кнѣзю николау бискоупоу виленьскомоу И воеводъ виле(н)скомоу паноу михайлоу кезькгаилвиоу каньслѣрю... нашему (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ... и(ж) съ нашей доброю воли и розмыслу хотячь пана миханла канцлира молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучинити... дали есми емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); а на то свѣдкове... пан дума браевич... пан петръ канцлирь (Сучава, 1456 Cost. II, 791);

к а н ц л е р ь д в о р н ы и (1) придворный канцлер: при то(м) были в(о) в(ѣ)л(л) па(н) мй(к) ра(ди) па(н) а ка(н)цлѣрь дво(р) на(м) мѣ(р) (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *наз. одн. канцлеръ, канцлеръ* 5 (1444 AS I, 41; 1446 AS III, 5; 1494 АЛМ 54; 1495 РИБ 621; 1499 AS I, 118); *канцнѣр* 1 (1446 P 151); *! кальцнѣр* 1 (1446 P 152); *канцлирь* 1 (1456 Cost. II, 791); *канцлирь* 1 (1436 Cost. II, 701); *ка(н)цлѣрь* 1 (1499 ГОКІР); *ск. н. кан, ка(н)* 3 (1493 АЛГР 56; 1496 ВМКФС; 1499 ВФ); *к(н) 1* (1495 ВК); *род. одн. каньцлера* 2 (1499 ВФ); *канцлири* 1 (1454 P 162); *дав. одн. канцлиреви* 1 (1439 Cost. II, 714); *канцлиру* 1 (1445 Cost. II, 730); *каньслѣрю* 1 (1447—1492 ЛКБВ); *ор. одн. канцлѣремъ* (1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.).

*Див. ще *КАНЬЦЛЪРНИ.*

КАНЪТУРЪ ч. (1) (*особова назва*): а се землане пань ходько быбельскыи... пань воить перемышльскыи канътуръ из угоръ гость (Перемисьль, 1359 P 10).

ФОРМИ: *наз. одн. канътуръ* (1359 P 10).

*КАНЪЦЛЕРЪ *див. КАНЦЛЕРЪ.*

*КАНЬСЛЪРЪ *див. КАНЦЛЕРЪ.*

*КАНЬЦЛЪРНИ ч. (2) (*стп. kapclerzy, лат. cancellarius*) (*хранитель печати, керівник канцелярії*) канцлер: князь Борис канциерии (!) приказалъ (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); прика(з) па(н) вѣдка каньцлѣрего (Луцьк, 1445 P 149).

ФОРМИ: *наз. одн. ! канциерии* (1445 ЗНТШ СХV, 19); *род. одн. каньцлѣрего* (1445 P 149).

Див. ще КАНЦЛЕРЪ.

*КАПЛАНСКИЙ *прикм.* (1) (*стп. kapłanski*) (*який стоується священника*) священників: Я Оношко Витонизкий... продал есми... кн(а)г(и)ни Мари Ровенской дом свой оу Луцком мѣсти промеж орменское ц(є)ркви и капланского домоу на берези Стѣра (Луцьк, 1490 AS I, 92).

ФОРМИ: *род. одн. ч. капланского* (1490 AS I, 92).

*КАПЛАНЪ ч. (3) (*стч. kapłan, стп. kapłan, лат. capellanus*) священник: а мыта со осмь ко(п) гроше(и) при(и)детъ коли тихо а н то половица на це(р)ковъ каплауоу идет (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); о жакоу алюбю о капланъ которыи(ж) держить очинуоу свою (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: *дав. одн. каплауоу* (бл. 1471 ЛКЗ 92); *місц. одн. о каплане 1* (XV ст. ВС 5 зв.); *о капланъ 1* (XV ст. ВС 12).

*КАПЛИЦА *ж.* (2) (*стч. kaplice, стп. kaplica, лат. capella*) каплиця: блгоизволениемъ мудртю бга(!) оѣа всемоу-

щаго по(д)писана бысть сия каплиця(ца повелѣні)емъ великодержавного короля пресветлого казмира (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: *наз. одн. каплиця(ца)* (1478 ОБРН 130); *знах. одн. каплицю* (1478 ОБРН 131).

*КАПНЫЙ *прикм.* (1) ◊ капныи пенези (1) (*за право варити і продавати пиво і мед*) шинковий податок: Володимерскыи капныхъ пенезей и верховщины а циншовыхъ литовижскыи пѣтдесѣть копъ и чотыри копы и полтретадцѣть грошей (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: *род. мн. ч. капныхъ* (1497—1498 АЛРГ 79).

*КАПРИНЪ *прикм.* (1) ◊ доуброва каприна *див. ДОУБРОВА 1.*

ФОРМИ: *знах. одн. ж. каприну* (1425 Cost. II, 169).

КАПОУСТА ж. (3) капуста: и тако(ж) тоты(и) лю(д)и и(с) та(х) се(л) да не имаю(т) ни мито о(т) и(х) тръговли платити ни о(т) рибоу ни о(т) капоуста (Сучава, 1458 DIR«A» 512); Се азь... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есми тои свѣтои нашеи цркви... двѣ села на имѣ Левкоушанїи... и съ десѣтиною от капоустоу от того села, и Драгомиреши (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) капоуста* (1458 DIR«A» 512; 1466 BD I, 96); *знах. одн. зам. род. о(т) капоустоу* (1488 BD I, 342).

КАРАБЪЧЕВЪСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А свѣди на то гринко пань староста подольскыи смотрниcki воевода рогозка прокопъ семенко карабъчевскыи (Смотрич, 1375 P 20).

ФОРМИ: *наз. одн. карабъчевскыи* (1375 P 20).

*КАРАГОУНИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... село где карагоуничеве (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *наз. мн. карагоуничеве* (1437 Cost. I, 541).

КАРАЕВИЧИ мн. (2) (*назва села у Волинській землі*) Караевичи: а кн(а)зю Солтану оу лоуцком повѣте городокъ Двор а села: Караевичи, Обаров (Луцьк, 1463 AS I, 55); досталъ са деверю моемоу кн(а)зю Семену ... подъ луцкимъ поветомъ Городокъ, а к двору приселки и селища: Бегонь, Караевичи (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: *наз. Караевичи* (1463 AS I, 55; 1478 AS I, 76).

*КАРАЖИН ч. (5) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... село поу(д) (sic.— *Прим. вид.*) каражиномъ где симбо(н) кнѣ(з)... еще село по(д) каражиномъ доброуша и село по(д) каражиномъ мордвина (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *ор. одн. каражиномъ* (1437 Cost. I, 541).

*КАРАИМАНЪ ч. (11) (*тюрк. qaraqan «в'яз» або qurqan, ар. qurqan «жертва», також особова назва або qaraqan «назва провінції в Малій Азії» міра місткості: а оди(н) слоуга девѣтыи(и) слоуж(ж)боу слоужитъ и здавна за великого кнѣзѣ вито(в)та два караимона меду а два члѣвка новы(х) ещо воли невѣседели тре(х) годовъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); Пан Юрей пишеть, иже тотъ целоуекъ Дитѣтковичъ даиваль отцу нашему с тое земли, на которой он седитъ, дани чотыри карамоны меду пресного а две ведре, а две кузни меду (Вільна, 1493 АЛРГ 56); Пришло приходу двесте караиманов и дванадцѣть (!) караиманов (б. м. н., 1494—1495 АЛРГ 60).*

ФОРМИ: *род. мн. караимановъ, караиманов* 5 (1494—1495 АЛРГ 60); *! караимамов 1* (1494—1495 АЛРГ 60); *караимановъ 1* (1496 АЛРГ 72); *дав. мн. караиманом* (1494—1495 АЛРГ 60); *знах. мн. карамоны* (1493 АЛРГ 56); *наз. дв. караимона* (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

*КАРАИМОНЪ *див. *КАРАИМАНЪ.*

*КАРАМАНЪ ч. (1) (*особова назва, тюрк. qaraqan «в'яз» або qurqan, ар. qurqan «жертва» або qaraqan «назва провінції в Малій Азії»*): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже то(т) истинныи калоугери наши о(т) молда-

вици принесли привиліе... що дали наши родителе за свою дїюу монастыроу... цигани на имъ бѣра и бадю и комана и съ дѣтм(и) н(х) и карамана брата берина и съ дѣ(т)ми его (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *знах. одн. карамана* (1454 ПГПММ).

*КАРАМОНЪ *див. *КАРАИМАНЪ.*

КАРАТИ *дїесл. док.* (14) (кого, кого за що) покарати: Też jestliby chrest'janin... zabił, majet byti kagan jako wipuj (Луцьк, 1388 ZPL 104); а коли бы па(н) на(ш) милостивы... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выменованому мистцю и дїеви были, а мы быхо(м) того какими лица не хотили пополнити по(д)лу(г) слюбою и того запису... то(г)ды на(ш) милостивый па(н)... имае(т) на(с) казнити и карати (Серет, 1453 Cost. II, 766); И мы хочомо (!) о томъ до намѣстниковъ нашихъ пограничныхъ писати, ажъ бы лихнхъ людей за то карати (б. м. н., 1496 BD II, 405).

ФОРМИ: *инф. карати* (1453 Cost. II, 766); *баз.-ум. сп. 3 ос. мн. ажъ бы...* карати (1496 BD II, 405); *инф. пас. быти каган, быти кара(н)* 6 (1388 ZPL 104, 105, 106, 107; XV ст. BC 8 зв.); *каган быти* 1 (1388 ZPL 107); *быти! кара(н)* 2 (XV ст. BC 33 зв.); *перф. пас. 3 ос. одн. ч. był kagan* (1388 ZPL 105); *баз.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. ч. азбу каган był* (1388 ZPL 105).

*КАРВАК ч. (1) (*особова назва*): И пак оу том и оу тотже час приде прѣд нами... Наста... и прода(ла) (*в ориг. прода. — Прим. вид.*) едноу фалчоу винограда на Хрѣло(в)скоу (*в ориг. Хрѣлоскоу. — Прим. вид.*) гороу, що же была коупила тотоу фалчоу винограда от Агѣта, жена Карвак Леоуринци от Хрѣлова, за м златы татарскихъ (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: *род. одн. Карвак* (1499 BD II, 147).

КАРЛАКЪ ч. (1) (*особова назва*): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже придоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскоу трѣгоу на имъ Карлак Ласловъ и Тотъ Ищфанъ... и продали намъ свою правоу и питоую о(т)ниноу (Сучава, 1470 BD I, 149—150).

ФОРМИ: *наз. одн. Карлакъ* (1470 BD I, 150).

*КАРЛОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Продали есмо мыто берестейское... кракованину Гендрыху Карловичу на три годы (Вильна, 1498 АЛРГ 82).

ФОРМИ: *дав. одн. Карловичу* (1498 АЛРГ 82).

*КАРЛОВЪ ч. (1) (*назва маестку у Галицкій землі*) *суч.* Прутівка: а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) михаилу на тоты дни вышеписа(н)ны(х) а мы са по(д)даемъ ажбы оуза(л) оу нашемъ имѣнии оу карловъ па(т)десѣтъ воловъ (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.).

ФОРМИ: *місц. одн. оу карловъ* (1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.).

*КАРПОВЪ *прикм.* (1): А перешедши верховину Ровця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидиль, же одъ той верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лись Мыховъ — пана Карпова до Почапынець (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Карпова* (1430 ГВКЛ 8).

Лор. КАРПЪ.

КАРПЪ ч. (10) (*особова назва, цсл. Каръпъ, гр. Кάρπος*) Карпо: за повелниемъ великого князя Свядрыгайла, васылый Сангушковичъ... и мы дворане господарские... былismo у землянына повету Браславского, пана Карпа Ивановыча Мыкулынского (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); Ино мы, зъ ласки нашое, за его службу, тые люди, семь служобъ у Скидельской волости, на имя: Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58).

ФОРМИ: *наз. одн. Карпъ* (1430 ГВКЛ 7; 1487 РИБ 434); *род. одн. Карпа* (1430 ГВКЛ 7, 9); *знах. одн. Карпа* (1500 АЛМ вып. 2, 58); *ор. одн. Карпомъ* (1430 ГВКЛ 7).

КАРФИНА ч. (2) (*особова назва*): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврдили есмы на-

шеи митрополїи о(г) до(л)него трѣга... питомы циганы на имъ мѣчкаты и своими дѣтми и чельдию... и карфина и своими да(т)ми и чельдию (Сучава, 1465 DIR«А» 518); И такожде есми дали и потврдили тои свѣтан нашен црѣкви, митрополїи от Романова трѣга, и татаре на имъ Бачюл съ чельдею... и Карфина холтѣюл (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. Карфина* (1465 DIR«А» 518; 1488 BD I, 342).

КАРЪМБЪ ч. (4) (*особова назва*): И заплатих господство мы оуси тоти пинѣзи о злат оу роуки Драгоушоу Каръмбоу... прѣд оусими нашими молдав(ски)ми бояре (Ясси, 1497 BD II, 99); И оустах аз господство мы и заплатих...

пинѣзи СЛ злати татарскихъ оу роуки слоугам нашим Дрѣгоушоу Каръмбоу и племеником его (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: *наз. одн. Каръмбъ* (1499 BD II, 146); *дав. одн. Каръмбоу* (1497 BD II, 99; 1499 BD II, 147).

*КАСАПЪ ч. (1) (*особова назва, молд. касап «мясник»*): а такоже есми потврдили монастыроу... (оуси татарове)... на имъ татаро(м)... тора и(с) чельдью си каса(п) и(с) чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. каса(п)* (1462 Cost. D. 11).

КАСПАРЪ *див. ГАШПАР.*

КАТАМАРЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноую слоужбоу... дали есмы емоу... села... на има... васковци... и катамаревци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: *наз. катамаревци* (1431 Cost. I, 317).

*КАТАМАРЪ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на има... васковци... и катамаревци што замѣнилъ съ катамаре(м) за шербовци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: *ор. одн. катамаре(м)* (1431 Cost. I, 317).

*КАТАНСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Катинь у Смоленській землі*): Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленскій, намѣстникъ Лучина Городка, князь Олехио Василевичъ Глазына и просиль въ насъ въ Смоленскомъ повете, въ Катанской волости, села (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *місц. одн. ж. въ Катанской* (1499 РИБ 776).

*КАТАСТИХЪ ч. (2) (*молд. катастиф, гр. Κατάστιχο*) реестр, книга для записів: а кто бы хотил(л) крѣчмоу чинити да не иметса написати оу катасти(х) оу калоугери (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

ФОРМИ: *знах. одн. катасти(х)* (1458 DIR«А» 513).

КАТИНА ч. (2) (*особова назва*): а мы такожде и от нас есмы дали и потврдили слоузъ нашему... селнице на Поутной на имъ Бѣл, где был Миклѣоушь Катина (Гирлов, 1499 BD II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. Катина* (1499 BD II, 160).

КАТОУНА ч. (1) (*особова назва*): а при том был великого корола земанин пан Мишко Глоускій... а пан Катоуна маршалко ки(А)за Ивановъ Острозского (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: *наз. одн. Катоуна* (1463 AS I, 56).

КАОУЧЕЛЕШИ *див. КЪОУЧЕЛЕШІ.*

*КАФИНЪСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Кафа в Криму*) *суч.* Феодосія: а цесарь тоурецкый прислалъ до насъ и просиль тыхъ паробковъ Кафинскихъ (б. м. н., 1481 BD II, 365).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Кафинские* (1481 BD II, 365); *род. мн. Кафинскихъ* (1481 BD II, 365).

КАЧЮРЮВЪ *прикм.* (1): не единого то родоу были оушитки единъ бы(л) костоѣ (!) а дроу(г) бы(л) качюрювъ а третии бы(л) поповАть (!) (б. м. н., 1492 ЗОЕ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. качюрювъ* (1492 ЗОЕ).

*KASZDYJ *див. КАЖДЫИ.*

! КАШЕНІЕ *див. *КОШЕНІЕ.*

КАШИН ч. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше правоу вѣрноую его слоужбоу до

нас... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскои... сляше (1) на кашин (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. на кашин* (1443 *Cost.* II, 160).

*КАШИНЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Кашин): тѣм мы видѣвше правоу вѣрноюу его слоужбоу до нас... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскои и потвѣрдили есми емоу очиноу его... повыше стана кашина (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 160).

ФОРМИ: *род. одн. кашина* (1443 *Cost.* II, 160).

КАШОТЬ *ч.* (8) (*особова назва*): и оустал пань Могила кашник та заплатил оуси тоти пинѣзи рїи злат оу роуки Стани, дочка Драгомира Кашотъ, и... сыновом Мирча Кашотъ... и сестричнем Оудръ... оуноукове Грозъ Кашотъ (Сучава, 1491 *BD* I, 447).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. Кашотъ, Кашот* (1491 *BD* I, 445, 447).

*КАШПАРЬ *див. ГАШПАР.*

*КАТОЛИЧЕСКИЙ *прикм.* (1) (*цсл. католический, гр. Καθολικός* вселенский, соборный: і то(т) ми(с)ты(р) пече(р)скій былъ з веко(в) с предѣлами свои(ми) вышерече(н)ными самъ в себѣ ставропигія о(т) велики(х) кїзей роуски(х) и Святы(х) потраіа(р)хъ (1) ко(н)сте(н)тинаполски(х) нового рима сѣтое католическое восточные цѣркви хр(с)товы Святы(х) апостоль и сѣты(х) о(т)цъ (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. ж. католическое* (1481 *ГПМ*).

*КВАЛТОВНИЙ *див. *КНWALTOWNYJ.*

КВАЛТОМЪ *див. КГВАЛТОМЪ.*

*КВАЛТЬ *див. *КГВАЛТЬ.*

!КВАЛЪТОЛТОМЪ (КВАЛЪТОМЪ) *див. КГВАЛТОМЪ.*

КВАЛЪТОМЪ *див. КГВАЛТОМЪ.*

КВАЛЪТОМЪ *див. КГВАЛТОМЪ.*

*КВАЛЪТЬ *див. *КГВАЛТЬ.*

КВАСИЛОВ *ч.* (3) (*назва села у Волинській землі*) Квасилів: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоа, которын же са иснимали с нами, оу серета, на имъ, панъ янъ с чижева... панъ ванко с квасилова (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); Се я Ванко Скердвевич сын Джусии ис Квасилова... визнаваю, иж я... кн(а)зю Семену Василевичу дѣдъчу Збарзкому продал есми емоу вѣчную отчизну свою и дѣдину свою на веки веком (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65).

ФОРМИ: *наз. одн. Квасилов* (1470 *AS* I, 65); *род. одн.*

Квасилова (1445 *Cost.* II, 729; 1470 *AS* I, 64).

Див. ще КВАСИЛОВО.

КВАСИЛОВО *с.* (2) (*назва маєтку у Волинській землі*) Квасилів: Я панъ ванъко чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито ... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... имали е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. квасилово* (1478 *ЗРМ*); *род. одн. квасилова* (1478 *ЗРМ*).

Див. ще КВАСИЛОВ.

*КВАСЬ *ч.* (4) ◊ *грецкыи квась див. *ГРЕЦКЫИ.*

ФОРМИ: *знах. одн. квась, квас* 3 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 788); *кфас* 1 (1460 *BD* II, 273).

КВАША *ч.* (3) (*особова назва*): И мы имъ, семи чловекомъ, на имя Ивану и Гаврылу... а Квашы... тые корчмы Вруцкїе продали (Радомль, 1487 *РИБ* 227—228); и тыми разы тые мешчане вруцкїе... на (и)ма иванъ А гаврыло... а кваша а ивашевичъ просили насъ абыхомъ ещо имъ тые ко(р)чмы на колико годо(в) продали (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *наз. одн. кваша* (1489 *АКВ*); *дав. одн. Квашы* 1 (1487 *РИБ* 228); *! иваши* 1 (1489 *АКВ*).

*КВИТАНЦІЯ *див. *КВИТАЦІЯ.*

*КВИТАНЦІЯ *див. *КВИТАЦІЯ.*

*КВИТАЦЕЯ *див. *КВИТАЦІЯ.*

*КВИТАЦІЯ *див. *КВИТАЦІЯ.*

*КВИТАЦІЯ *ж.* (14) (*стп. kwitacja, лат. quitatio*)

письмове доручення про выдачу з митного збору певной грошової суми: А кому коли въ нихъ подаемъ пенязи на квитацияхъ з мыта нашего, они мають имъ платити по рокомъ, а до року бы ихъ не габали (Краків, 1487 *РИБ* 226); толкожъ квитациі положили, на которыижъ роздали, кому е. м. подавалъ пенязей въ нихъ зъ мыта (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); А иныи квитанциі, што не въ его году, индикъ 5 (? — *Прим. вид.*) іюнь 14, тыи квитанциі за ся емоу вернуты (Вільна, 1499 *РЕА* III, 35).

ФОРМИ: *род. мн. квитанцен* 5 (1497—1498 *АЛРГ* 80; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *квитациі* 2 (1494—1495 *АЛРГ* 60, 79); *квитациі* 1 (1496 *АЛМ* 128); *знах. мн. квитациі* 1 (1497—1498 *АЛРГ* 79); *квитанциі* 1 (1499 *РЕА* III, 35); *квитанциі* 1 (1499 *РЕА* III, 35); *місц. мн. на квитацияхъ* 2 (1497 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 82); *на квитацияхъ* 1 (1487 *РИБ* 226).

КДЕ, КЪДЕ *стол.* (9) (*цсл. кѣде, стч. kde*) (*приеднуе підрядні речення місця*) де а) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (7): а хотаръ имъ нижни о(т) марышевъци валь... до великої буковины кде вышель путь (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а мы есмо выслали врадика нашего... на тоу границу сталї по(д)лі потока малого крїховца оу круглы(х) лозь кде переходи(т) дорога о(т) зоудеова к долїнъ (Зудевич, 1421 *P* 95—96); Дали есмъ на има Шандрови и братии его радевитей дворищ' ов'тоу стороноу рьки Соукила, о(т) стріа, кде доброславецъ сидѣль (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3);

б) (*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (1): кде смолвѣть тутъ будеть судъ тагати са ис королеми (б. м. н., 1352 *P* 6);

в) (*у препозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (1): а в поли кде собъ проорють нивы то ихъ имѣть прислушати (Смотрич, 1375 *P* 20).

Див. ще ГДЕ¹ 2.

КДЕ БЫ *стол.* (1) (*приеднуе підрядні речення місця*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де б: и такижъ... слюбуемъ... ижъ вѣрнъ ихъ мл(с)ти служити и приаати на противу каж(д)ому и(х) неприѣтелю... кде бы толко было потрѣбно (Сучава, 1434 *Cost.* II, 664).

Див. ще ГДЕ БЫ.

КДЫ *див. КНДУ.*

КДЫЖЬ, КДЪЖЬ *стол.* (2) (*стч. kdyz, стп. gdyż, kdyż*)

(*приеднуе підрядні речення причини — у постпозиції*) тому шо, бо ж: а ми мовжды (1) бы есмо были хотѣли Коу досветѣчьню и(х) правды алюбо хитрости о(т)сю(л) с коруны нѣкоторыи паны радныи коу покоушѣню таковы(х) тадынковъ к ва(м) до кнѣзства великого послати кдыжъ с коруны до проусъ тагне(м) з божею помощю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ГДЫЖЬ.

*КЕГИЧЬ *див. *КИГАЧЬ².*

*КЕГАЧЬ *див. *КИГАЧЬ².*

*КЕДИМИНОВИЧЬ *див. КГЕДЕМИНОВИЧЬ.*

КЕДЫ КОЛИ (3) 1. *присл. (неозначеный)* (2) будь-коли: таке(ш) кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ надалекиѣ стороны... тогды коли на(с) обошлють и оупомануть кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии имамы помагати (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

2. *стол.* (1) (*приеднуе підрядні умовно-часове речення*) (*у препозиції — із співвідносним словом в головному реченні*) якшо, коли: кеды коли кроль, г(с)дръ его и нашъ, влодиславъ пол(с)кии... пошлетъ по на(ше)го (*в ориг. наго. — Прим. вид.*) г(с)дра стефана, тогды онъ имаеть до него приѣхати и своими боАры (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610).

*КЕЗЬКГАЙЛОВИЧЬ *див. *КЕЗКГАЙЛОВИЧЬ.*

КЕЗЪШЪ ч. (1) (молд., мад. kezes) поручитель: про то(ж) азь ес(ж) м) кезъшъ, за тоты лю(д)и, щобы они запла- тили соу(д)це(м) (Бирлад, 1434 Cost. II, 675).

ФОРМИ: наз. одн. кезъшъ (1434 Cost. II, 675).

***КЕЗЪШЪСТВО** с. (1) (молд., мад. kezeség) порука: про то(ж) прошу твою мл(с)ть, учини на(м) правду за тоты люди, зану(ж) мы хоче(м) узъти ваши(м) чл(к)о(м) за того кезъшъство, поне(ж) има(м) погубу (Бирлад, 1434 Cost. II, 675).

ФОРМИ: знах. одн. кезъшъство (1434 Cost. II, 675).

***КЕИГАЧЪ** див. ***КИГАЧЪ** 2.

КЕЛАРЪ ч. (1) (гр. κελάριος) (монах, що завідував монастирськими припасами) келар: а при то(м) бы(л) оиъ нашъ никола архиман(д)ритъ печерскыи оуставни(к) йона философъ ключникъ двдъ келаръ гераси(м) (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: наз. одн. келаръ (1446 P 154).

КЕЛЕИСКИ див. **КЕЛІЙСКИИ**.

***КЕЛЕИССКЫИ** див. **КЕЛІЙСКИИ**.

***КЕЛЕЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕЛИА див. **КЕЛІА**.

***КЕЛИЙСКИЙ** див. **КЕЛІЙСКИИ**.

***КЕЛИЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕЛІА, КЕЛИА ж. (6) (цсл. келия, гр. κελλίον) (жит- ло монаха) келия: мы стефанъ воево(д)... знаменито чинимъ... оже то(т) истины калоугеръ и молебни(к) нашъ сава коупи(л) винограда(д) оу андрика о(т) немца... и дали есми емоу тое мѣсто да оучини(т) собъ келию (Дольный Торг, 1443 Cost. II, 185); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... ми дали есми прадреченному мона- стирю единъ монастирь оу боищи, где была келиа влдк(ж) (!) иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263); мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) прїдоша прад нами... слоуга наш Холоватїи и съ своими падчерицами... и продали... едино мѣсто от млинъ на Брьдъцел, полли старих килиах, где выходит Брьдъцел ст лиса (Сучава, 1484 BD I, 285).

ФОРМИ: наз. одн. келиа, келна (1443 Cost. II, 185; 1446 Cost. II, 263); род. одн. келїи (1443 Cost. II, 185); знах. одн. келию (1443 Cost. II, 185); род. мн. подли килїах (1484 BD I, 285).

***КЕЛІЕ МАНАСІЕВИ** мн. (1) (назва селища у Молдав- ському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноу слоужбою до нас(с)... дали есми емоу оу нашей земли... селище рошчино и келїе манасїеви (Васлуй, 1436 Cost. I, 444).

ФОРМИ: знах. келїе манасїеви (1436 Cost. I, 444).

КЕЛІЙСКИИ, КЕЛІЙСКИИ, КЕЛІЙСКИ, КЕЛІЙСКИ, **КЕЛЕИСКИ** прикм. (67): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвѣрдили есмы нашей митро- полии о(т) до(л)него трѣга... еи питомы циганы... що его даль панъ исаиа прѣкала(б) келїиски сѣои параскевиї (Сучава, 1465 DIR «А» 518); а на то ест... вѣра бояр на- ши(х)... в. п. Ивашка (и) в. п. Максина (!) прѣкалабове келїиских (Сучава, 1484 BD I, 283).

ФОРМИ: наз. одн. ч. келеиски 4 (1466 BD I, 113; 1470 BD I, 155; 1472 BD I, 170; 1480 BD I, 241); келїискии, келїјски 2 (1465 GL 176; 1467 BD I, 123); келїиски 2 (1465 DIR «А» 518; 1470 BD I, 141); келїиски 2 (1470 BD I, 150, 151); келїискиї 3 (1470 BD I, 155); зам. род. в. п. келїй- скин 2 (1467 BD I, 121); род. одн. ч. келїискаго, келїискаго 5 (1468 BD I, 128; 1470 BD I, 148; BD II, 310); келеиского, келеиско(г) 4 (1470 DIR «А» 522; 1478 BD I, 219); келїй- ского 2 (1468 BD I, 130; BD II, 306); кнлїискаго, килий- скаго 2 (1468 BD I, 130; 1470 BD I, 153); наз. мн. ч. келїй- ски 5 (1472 Cost. D. 26; Cost. S. 88; 1475 BD I, 206; 1482 BD I, 262; 1483 Cost. D. 30); келїискии, келїискии 3 (1475 BD I, 203; Cost. D. 4; 1476 BD I, 209); келїиски 3 (1472 BD I, 172; 1473 BD I, 187; ШКН 165); келеискии, келеис- киї 2 (1479 ПГВСА; 1481 BD I, 249); келїиски 2 (1471 BD I, 164; DIR «А» 525); келїискиї 1 (1473 BD I, 182); келеиски

1 (1482 BD I, 264); кнлїискии 1 (1473 BD I, 184); !келїй- стн 1 (1474 ПГС); род. мн. келїиских, келїиски(х) 6 (1465 DIR «А» 518; 1466 BD I, 106; 1479 BD I, 228; 1484 BD I, 277, 283, 286); келеиских, келеискиих 5 (1480 BD I, 245, 246; 1481 BD I, 259; 1482 BD I, 260; 1484 BD I, 279); кн- лїиских 5 (1480 BD I, 239; 1483 BD I, 266, 270, 273, 275); келїиских, келїиски(х) 3 (1467 BD I, 119; 1472 DIR «А» 528; 1479 ВАМ 62); келеисски(х) 1 (1479—1480 Cost. S. 105); кїлїйских 1 (1482 BD I, 266); келїискии(х) 1 (1479 Cost. S. 98).

Пор. **КИЛІЯ**.

КЕЛІХЪ ч. (1) (стч. kelich, стп. kielich, свн. kelch, лат. calix) чаша: Коли ж некоторые лю(ди) алюбю кметъ ум- ре(т) бе(з) детеи тогда панъ его уВазоуетСА в постовщнн(ж) прото мы нїѣ укладаемъ то(т) обычаи а ис то(г) именїя боуде(т) лї оуставляемы бы келїхъ оучиненъ за пол(т)оры гривны къ цркви гдѣ прїбѣга(л) (XV ст. ВС 23 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. келїхъ (XV ст. ВС 23 зв.).

***КЕЛІЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕРДІЕВИЧЪ див. **КИРДІЕВИЧЪ**.

КЕРДУТИ ч. (1) (особова назва, лит. Girdūtis): первый поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... степанъ зазѣба кгастовтъ кердути (б. м. н., 1392 P 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. кердути (1392 P 47).

КЕРШОНЪ ч. (2) (особова назва): А при том был... пай Кершонъ... слоуцкии (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Кершонъ (1466 AS I, 61, 62).

КЕСТУТИ див. **КИСТЮТИ**.

КЕЦЕЛЕШЫ див. **КЪЦЕЛІШЫ**.

***КЕШЕНЕВЪ** 1 ч. (1) (назва села у Молдавському князів- стві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноу слоужбою... дали есмы ему и потвѣрдили выслуженъ его, села... про- ти(в) албашева кешенева оу крѣници (Васлуй, 1436 Cost. I, 459).

ФОРМИ: род. одн. кешенева (1436 Cost. I, 459).

***КЕШЕНЕВЪ** 2 ч. (2) ◊ Червленены и Кешеневъ ъ див. ***ЧРЪВЕНЫИ**.

ФОРМИ: род. одн. кешенева (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8).

КЕШЪНОУЛ ч. (3) (особова назва): (И оуставше) слоуга нашъ Лоупе Кешъноул и заплатилъ оуси тоти вышеписан- ныи пинѣзи (Сучава, 1499 BD II, 168).

ФОРМИ: наз. одн. Кешъноул (1499 BD II, 168); дав. одн. Кешъноулоу (1499 BD II, 168).

***КИВОТ** ч. (3) (гр. κιβωτός) кивот, кивот: Се азь... панъ Игнатїе... даль есмы... ѿ кадельница, и ѿ кивот серебряних и позла(ш)тених о(т) Гї соми (Путна, 1476 BD I, 211).

ФОРМИ: знах. одн. кивот (1476 BD I, 211, 215, 217).

***КИВЪЖДА** ж. (4) (назва річки у Молдавському князів- стві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрдили есми томоу сѣоумоу монастироу села... на кивѣжди (Сучава, 1462 Cost. D. 10).

ФОРМИ: знах. одн. зам. род. о(т) Кивѣждоу 1 (1462 Cost. D. 11); зам. дав. кивѣжду 1 (1462 Cost. D. 11); місц. одн. на кивѣжди (1462 Cost. D. 10).

***КИГИЯЧЪ** ч. (1) (назва волости у Молдавському князів- стві): мы, Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есми тому свѣтоумоу нашему монастирю от Молдавица... села на имѣ Сингурьниї, що соуть у во- лости Кигиячо (Сучава, 1437 ШКН 164).

ФОРМИ: місц. одн. у Кигиячо (1473 ШКН 164).

***КИГАЧЪ** 1 ч. (1) (назва місця у Молдавському князів- стві): И мы видѣвши его правовѣрноую слоужбоу до нас... дали есми емоу... (села) на има Микоушани и на Кигач оу Салчи Мирослѣвечи и Кѣлинеши (Болгари, 1441 ДВАС 34—35).

ФОРМИ: місц. одн. на Кигач (1441 ДВАС 35).

***КИГАЧЪ** 2 ч. (4) (назва річки у Молдавському князів- стві): тѣмъ мы ... дали есми емоу оу нашей земли села на има, на богданѣ где е(ст) баланъ... и на кигачъ на пото(к)

кѡлѣницамъ где былъ оана албоуль (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 414); яко да оутвѣрднмъ... монастырю... дааніе... александра воево(д)... на кигачи една паска, на имѣ броумарева пасика (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281).

ФОРМИ: *род. одн. кегича* I (1447 *Cost.* II, 281); *зам. місц. на кегича* I (1436 *Cost.* I, 444); *знах. одн. зам. місц. на кегича* (1436 *Cost.* I, 444); *місц. одн. на кигачи* (1447 *Cost.* II, 281).

КИДАТИ *дієсл. недок.* (1) складати: одно ж позволяю зято моему и дочце моей на потребу имѣ самим... травы укосити, а дубровы моей Хренницкой не копати и сѣна въ стоги не кидати (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *інф. кидати* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

КІЄВСКИЙ, КІЄВЪСКИЙ, КІЄВСКІЙ *прикм.* (36): А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а воевода киевский пан Юрша (Київ, 1437 *AS* I, 34); Самъ Қазимиръ, Божью милостью. Воеводе Кіевскому, пану Юрю Пацевичу (Краків, 1487 *РИБ* 434); Бил намъ чоломъ наместникъ вручкии панъ Горностаѣ Романовичъ а поведал нам, штожъ небошикъ отецъ нашъ король его милость далъ ему въ Кіевскомъ повете человека на има Дитатъковича (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55); я макси(м) харитонович(ч) горкавы(и) мѣщани(н) кієв(в)ски(и) сознаваю симъ мой(м) листо(м) (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. киевский, киевський, кіевскій, кне(в)ски(и)* (1437 *AS* I, 34; 1438 *P* 138; 1481 *ГПМ*; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1494—1495 *АЛРГ* 60; 1496 *АЛРГ* 69, 72; 2-а пол. XV ст. *СПС*; бл. 1500 *ПИ* № 2); *род. одн. ч., с. Киевского, Кне(в)ского* 6 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1459 *P* 171; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1496 *АЛРГ* 69; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *Киевска(г)* 1 (1498 *ЧАФ*); *дав. одн. ч., с. Кіевскому, киевскому, кне(в)скому* (1478 *АрхЮЗР* 1/IV 8; 1487 *РИБ* 434; 1494—1495 *АЛРГ* 59, 60, 69, 72, 73); *знах. одн. ч. кіевского* 1 (1481 *ГПМ*); *Киевский* 3 (1496 *АЛРГ* 69); *місц. одн. ч. въ (при) Кіевскомъ, киевскомъ, кіевском* (бл. 1470 *ОБРН* 129; 1493 *АЛРГ* 55; 1499 *AS* I, 117); *наз. одн. ж. кне(в)ска(а)* (1459 *P* 174); *род. мн. киевских, киевскихъ* (1494—1495 *АЛРГ* 60; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *дав. мн. кіевски(м)* (1481 *ГПМ*).

*Див. ще *КІЮВСКŪЙ.*

*Пор. *КІЄВЪ.*

***КІЄВЪ** *ч.* (16) (*назва головного міста в Кієвській землі*) Київ: а пса(н) в киеве (Київ, 1433 *P* 119); Бил намъ чоломъ наместникъ вручкии панъ Горностаѣ Романовичъ а поведал нам, штожъ небошикъ отецъ нашъ король его милость далъ ему въ Кіевскомъ повете человека на има Дитатъковича, а казалъ его милость о томъ доветатса (!) пану Юрю Пацевичу, какъ держалъ от его милости Киев (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: *род. одн. кіева* (1481 *ГПМ*); *знах. одн. Кіевъ, Кне(в)* (1446 *P* 154; 1493 *АЛРГ* 55); *ор. одн. кієво(м)* (1481 *ГПМ*); *місц. одн. в (оу) киеве, Кіеве* 5 (1433 *P* 119; 1437 *AS* I, 34; 1451 *ЗНТШ* XI, 10; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *въ (оу) Кієвѣ, Кієвѣ* 5 (1446 *P* 155; 1457 *P* 165, 166; 1469 *P* 174; 1481 *ГПМ*); *Кієвѣ* 1 (1445 *ЗНТШ* CXV, 19); *1 в Кієво* 1 (1465 *ДГСОС*).

КІЄВЪСКИЙ *див. КІЄВСКИЙ.*

***КІКОШЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И господство мы... по их воли оучинили есми и дали смо томуо нашемуо свѣтомуо монастыроу Бистричьскому измѣну... село Кикощеши (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *знах. Кикощеши* (1500 *BD* II, 173).

***КІЛЖЪ** ⟨?⟩ (1) (*назва села*): Се азъ па(н) олиза(р) кирѣвечи(ч) маршала(к) волю(н)ско(и) землѣ староста лоуцкии с женою своею ѳедосьею записоувае(м) на въки веко(м) имѣ(н)е о(т)чизны нше(и) то ест село доросы(н) а кил(ж) со всѣ(м) на все я(к) ся в соб(ѣ) маеть (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178).

***КІЛІИСКИЙ** *див. КЕЛІСКИЙ.*

***КІЛІА** *див. КЕЛІА.*

***КІЛІСКИЙ** *див. КЕЛІСКИЙ.*

КІЛІЯ *ж.* (16) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Кілія: а мы есми дали нашемуо миломоу братоу, стефануо воеводи, о(т) нашеи очезны (!), державу на имѣ, городъ келію и с мыто(м) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дае(м) и дали есми се(с) на(ш) листь нашему монастырю... на то яко да е(ст) во(л)но и слободно послати свои Ѣ мажи по рыбу на калды год(д) шобы на годоувлю братіа(м) или до келіи или на озера или боу(д) где оу нашеи земли (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Кілія* (1470 *BD* I, 153); *род. одн. келіи* 6 (1446 *DIR«A»* 485; 1467 *BD* I, 117; *Cost.* S. 69; 1471 *BD* I, 158; *ДГСМПБ*; 1472 *ДГСВМ*); *келен* 1 (1460 *BD* II, 275); *кѣліи* 1 (1456 *Cost.* II, 790); *знах. одн. келію* 1 (1435 *Cost.* II, 682); *зам. род. Келію* 3 (1460 *BD* II, 274; 1466 *BD* I, 110; 1470 *DIR«A»* 523); *місц. одн. оу келіи* 1 (1446 *DIR«A»* 485); *оу !Кієліи* 1 (1466 *BD* I, 96); *Келію* 1 (1470 *DIR«A»* 523).

КІНДЕ, КЫНДЕ, КНЪДЕ *ч., невідм.* (33) (*особова назва, молд., лат. Candidus*): А на то ест... в. п. Томъ Кинде (Сучава, 1458 *BD* I, 20); А на то ест вбра... бояръ наших, по имени: в. п. Станчула... в. п. Тома Кынде (Сучава, 1469 *BD* I, 136).

*Див. ще *КІНДЯ.*

***КІНДИНЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на имѣ село кинди(н)ци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. кинди(н)ци* (1437 *Cost.* I, 541).

***КІНДЯ** *ч.* (5) (*особова назва, молд., лат. Candidus*): А на то ест... вбра бояръ наших... в. п. Хотка Щибора, в. п. Томъ Кинди (Сучава, 1459 *BD* I, 36); А на то ест... в. п. Томы Кынди, в. п. Петра Понича (Васлуй, 1465 *BD* I, 88).

ФОРМИ: *род. одн. Кынди* 3 (1465 *BD* I, 88); *Кинди* 1 (1459 *BD* I, 36); *Кинды* 1 (1464 *BD* I, 86).

Див. ще КІНДЕ.

KINSZ *ч.* (1) (*особова назва*): А па то swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczki... pap Kinsz (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн. Kinsz* (1413 *GL* 48).

***КІПРИНЪ** *прикм.* (1) ◊ *киприна пасика* (1) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... едно селище на милковѣ, на има лумирані, на киприна пасика (Сучава, 1435 *Cost.* I, 402—403).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. киприна* (1435 *Cost.* I, 403).

***КІПРИАНОВЪ** *прикм.* (4) ◊ *Киприанова пасика* (3) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): Ино мы видѣвше их доброй волю и даніе, а мы также есми и от насъ дали и подтвердили тота прѣдреченаа пасика на имѣ Киприанова пасика оу Ботнех (Сучава, 1470 *BD* I, 147—148); *кипріяиова польна* (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): а хотары тѣмъ селомъ... на терновскоу польноу, отъ киприяновъ польны, моловати емоу на быковци (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Киприанова* (1470 *BD* I, 147, 148; *DIR«A»* 522); *род. одн. ж. киприяновы* (1420 *Cost.* I, 135).

Пор. КИПРІАНЪ.

КИПРІАНЪ *ч.* (2) (*особова назва, цсл. Киприянь, гр. Κυπριανός*): Мы олександръ воевода... чинимъ знаменито... дали есми жонѣ нашеи кна(г)ини) марены монастырь на вышневиѣ где е(ст) (и)г(о)уме(н) кипрїанъ (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и подтвердили есми монастырю нашему о(т)нѣмца... киприанова пасика оу ботне(х)... и съ оусими

польнами и паси(ч)ками... шо по(п) киприа(н) держа(л) (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

ФОРМИ: *наз. одн. кнпріанъ, киприа(н)* (1429 *Cost.* I, 248; 1470 *DIR* «А» 522).

*КИПРИАНЪ *див. КИПРІАНЪ.*

КИР *див. КИРЬ* ¹.

КУР *див. КИРЬ* ¹.

КИРАКОЛ *ч.* (18) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана кираколъ вистіарника (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105); а на то ест вел(ика) мартоуріа... бодрі наш(и) пан В) лаикоул... пан Киракол вистіарникъ (Сучава, 1480 *BD* I, 241); А на то есть... в. п. Киракола вистіарника (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: *наз. одн. Киракол* (1480 *BD* I, 241); *род. одн. Кираколъ, кираколъ* 10 (1479—1480 *BD* I, 239, 245, 247; *Cost.* S. 105; 1481 *BD* I, 249, 259; 1482 *BD* I, 260, 262, 264; 1484 *BD* I, 279); *Киракола* 7 (1480—1484 *BD* II, 369; 1483 *BD* I, 270, 273, 275; 1484 *BD* I, 277, 283, 286).

КИРДѢВИЧЬ, КИРДЕВИЧЬ, КИРДЕВИЧЬ, КИРДѢВИЧЬ *ч.* (12) (*особова назва*): а на то есм(ь) приложилъ свою печать н... васко кирдѣвичь (б. м. н., 1366 *P* 14); мы кѣзь федоръ данилѣви(ч)... васко кирдѣви(ч)... поручае(м)са по оলেখн (Луцьк, 1388 *P* 42); а при томъ были сведоки... панъ иванъ гулѣвичь панъ грицко кирдѣвичь (Київ, 1433 *P* 119); Се я па(н) олизаръ кирдѣвичь моршалко (!) земли вольн(с)кое староста лоуцкый и съ своею женою теодосією, запи(соу)вае(м) ись своею очины... десятиною... и къ сѣмоу спсоу (!) на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 177—178).

ФОРМИ: *наз. одн. кирдѣви(ч)* 3 (1388 *P* 42; 1404 *P* 70; 1483 *ВОРСР* 178); *кирдѣвичь* 2 (1366 *P* 14; 1433 *P* 119); *Кирдѣви(ч)* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13); *кирдѣви(ч)* 1 (1487 *ВОРСР* 178); *кирдѣви(ч)* 1 (1445 *P* 151); *кирдѣви(ч)* 1 (1445 *Cost.* II, 728); *род. одн. Кирдѣви(ч)* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *кирдѣвица* 1 (XV ст. *P* 75); *дав. одн. Кирдѣви(ч)* (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13).

КИРИЛЪ *ч.* (3) (*особова назва, гр. Κίριλλος*) Кирило: застали есмо оу сѣго спса на красно(м) Дѣ иконы кованы(х)... с каменье(м) евангелѣе кованое ап(с)лъ половина прилога осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) кири(л) книга златоусть паремья минѣи и м(с)ци е (б. м. н., 1429 *P* 114); а то под сведомом... г(о)с(по)д(и)на отца нашего владыки луцкого Кирила (Луцьк, 1494 *AS* I, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. Кирилъ* (1449 *АЛМ* 8); *род. одн. Кирила* 1 (1494 *AS* I, 102); *кирил(л)* 1 (1429 *P* 114).

Див. ще КУРИЛО.

КИРКИДИИ *ч.* (1) (*особова назва, лит. Girgedas?*): А при томъ были сведоки... панъ юрша панъ киркидии (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: *наз. одн. киркидии* (1434 *P* 128).

КИРСТА *див. КРЪСТА.*

КИРЬ ¹, КИРЬ, КИР, КОУРЬ, КУР, КУР *ч., невідм.* (140) (*гр. κύριος* «господь») (*титул осіб вищого священничаго сану грецького віросповідання*) кір: мы александръ воевода... чиннымъ знаменито... понеже бѣгопроизводи г(с)воими... и дадо(х) монастыроу о(т) нѣмца где старецъ ки(р) силоанъ двѣ сель (Сучава, 1427 *DIR* «А» 450); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже благопроизволи господство ми... яко да оутвѣдим... наш монастырь от Нѣмца... где ест егоумен молебник наш коурь попь теоктисть, и дали есми и потвѣдили тому свѣтому монастыроу цигане (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣдили есмы нашему сѣмоу монастыроу о(т) нѣмца ... где ест егоумень (*sic.* — *Прим. вид.*) молебникъ наш, ки(р) по(п) тео(к)тисть, дааніе... дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясы, 1500 *Cost.* S. 230).

*КИРЬ ² *ч.* (1) (*особова назва, гр. Κύρος*): а на то е(ст)... вѣра пана кира (б. м. н., 1479 *ПГВСА*).

ФОРМИ: *род. одн. кира* (1479 *ПГВСА*).

КИРЬ *див. КИРЬ* ¹.

*КИРЬДѢИ *ч.* (1) (*особова назва*): Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с) изъ вѣчнымъ листомъ есть пре(д)лъ село гриньковъ пану Анушеви кирьдѣеви (Кам'янець, 1420 *ПГАГ*).

ФОРМИ: *дав. одн. кирьдѣеви* (1420 *ПГАГ*).

КИСЕЛ, КЫСЕЛ *ч.* (2) (*особова назва*): а при томъ были и того добре свѣдомы люди добрые... панъ Тихно Кисел а пан Мяхно Калусовский (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *наз. одн. Кисел* 1 (1475 *AS* I, 72); *Кысел* 1 (1475 *AS* III, 14).

*КИСЕЛИНЪ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Киселин: Узривъши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдѣевича Мылского, маршалка земського, и мы... дали есмо ему село Киселинъ (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

ФОРМИ: *знах. одн. Киселинъ* (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

КИСТЮТИИ, КЕСТУТИ *ч.* (4) (*особова назва, лит. Kęstūtiis*): о(т) кназа о(т) кестута и о(т) кназа о(т) либорта у торунь к мстычѣмъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); Вѣдай то каждыи чѣвкъ кто на тыи листь посмотри оже я кназь Соунутии и кистютии и любартъ юрьи наримонътовичъ юрьи корьятовичъ чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 *P* 5).

ФОРМИ: *наз. одн. кистютин* 2 (1352 *P* 5, 6); *кестутин* 1 (п. 1341 *P* 2); *род. одн. кестута* (п. 1341 *P* 2).

КИЧА *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. болг. Кичо*): а на нмѣ цигано(м)... кича и съ чельдью си, на(н) и съ чельдью си (Сучава, 1462 *Cost.* D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. кича* (1462 *Cost.* D. 11).

*КИЧЕРЫ *мн.* (1) (*назва хутора у Молдавському князівстві*): А хотар да ест тым селам... почѣнши от пискоу... а от толь (прос)ти оу пискъ, помеже Кичеры (Сучава, 1468 *BD* I, 127).

ФОРМИ: *знах. Кичеры* (1468 *BD* I, 127).

КУСЗРУ *ч.* (1) (*особова назва*): а пры томъ switcowie były... Kurowski nasz pan Kuczru у pan Danylo Zaderewaczku (Глиняни, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: *наз. одн. Кусзру* (1395 *GL* 166).

КИШ *ч.* (1) (*особова назва, мад. kis* «малій»): И також есмо дали и потвѣдили... томуо свѣтому нашему монастыроу а фалчоу и три фертали винограда... шо был дал... томуо... монастыроу пан Юга вистіарникъ, шо же был он коупил тот виноград от Жоурковъ мѣсникъ, сына Киш Ласльоу от Хрълова (Гирлов, 1499 *BD* II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. сына Киш* (1499 *BD* II, 148).

*КИШКА *ж.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): а хотаръ еи долоу нистро(м) о(т) киш(к)а долу до устие загорнѣи (Нямц, 1456 *Cost.* II, 575).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) киш(к)а* (1456 *Cost.* II, 575).

*КИТВЪ *див. *КИЕВЪ.*

КИВЪЖНА *ж.* (1) (*особова назва*): мы Стефан (воевода) ... чиним знаменито... оже прїиде прад нами... тютка наша Кивъжна... и дала... монастыреви нашему о(т) Нѣмца... Киприанова пасика оу Ботнѣх (Сучава, 1470 *BD* I, 147).

ФОРМИ: *наз. одн. Кивъжна* (1470 *BD* I, 147).

КІЕВСКІЙ *див. КИЕВСКИЙ.*

*КІЕВЪ *див. *КИЕВЪ.*

*КІЕВЪСКИЙ *див. КИЕВСКИЙ.*

*КІЕЛІЯ *див. КИЛІЯ.*

*КІОУСЬКУ *прим.* (1) (*стп. kijowski*): Marszałku ziemskomu, pamisniku kiiowskomu, panu Martynu Gasztołtowiczu (Люблин, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. kiiowskomu* (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

Див. ще КИЕВСКИЙ.

*КІЛІСКИЙ *див. КЕЛІСКИЙ.*

***КІЛІЯ** *див. КИЛІЯ.*

КІАНСКЫ *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пред(р)речеными паны... на имъ, панъ янъ с чижева... панъ янъ кіанскы, и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн. кіанскы* (1445 *Cost.* II, 729).

КЛАЙКОУЛОВИЧ *див. *ВЛАЙКОУЛОВИЧ.*

КЛАСТИ *дієсл. недок. і док.* (5) 1. (док.) (що перед ким) (*пред'явити*) покласти (3): И листъ пана Юревъ, который писаны до отца нашего, передъ нами клалъ (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56); и панъ староста тотъ привиле(и) пере(д) нами кла(л) (Вільна, 1499 *ВФ*).

2. (*недок.*) (що) накладати, навантажувати (чим) (1): и где иму(т) класти рибоу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) нигде (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513);

класти молчаніе (кому) (1) позбавити (кого) права заскаржити вирок: прото(ж) коли(ж) бѣде(т) братія або сестры во очине разделены албо розно разлучены и пригодитса(ж) некоторо(ж) не тое братіи оу жалобѣ дѣд(ч)не Возме(т) на себѣ соуженіе конечно потомъ прінде(т) бра(т) его и хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чаніе едно оу своен часті очины имее(т) моць оу жалобѣ (XV ст. *BC* 22 зв.).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. кладемъ* (XV ст. *BC* 22 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. клалъ, кла(л)* (1493 *АЛРГ* 56; 1497 *РИБ* 683; 1499 *ВФ*); *майб. 3 ос. мн. нму(т) класти* (1454 *Cost.* II, 513).

*Див. ще *ПОКЛАДАТИ 1, ПОКЛАСТИ.*

КЛАШТОРЪ *ч.* (4) (*стп.* klašter, *стп.* klasztor, *свн.* klöster, *лат.* claustrum) католицький монастир, кляштор: а по семоу записаню ненадобе вступатиса светским попом в тот кляштур, лише мнихом (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *знах. одн. кляшторъ, кляштор 3* (1443—1452 *AS* I, 39); *кляштур 1* (1443—1452 *AS* I, 39).

КЛЕБАН *ч.* (1) (*стп.* kleban, pleban, *лат.* plebanus) парафіяльний священник: А при том был духовник мой поп Иванъ Стволовицкий, а князь Янъ Клебан (*sic.*— *Прим. вид.*) Крошинский (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ФОРМИ: *наз. одн. Клебан* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

Див. ще ПЛЕБАНЪ.

***КЛЕБАНОВЦЫ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Клебанівка: кн(А)зю Василью остался город Збараж, а к(А)тому села: Янковцы... Клебановцов половина (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *род. Клебановцов* (1463 *AS* I, 54).

***КЛЕВАНЪ** *ч.* (1) (*назва містечка у Волинській землі*) Клеванъ: мы великий кнАзь Александро... чинимъ знаменито... и жет видевъ есми знаменитоуоу слоужбоу... верного нашего кнАза Михайла Васильевича... даемъ и дали есмо емоу имене в Луцкомъ повете... манастир светого Николи на Клевани над Стоублемже ис церковнымъ дво-ришомъ (Луцьк, 1446 *AS* III, 5).

ФОРМИ: *місц. одн. на Клевани* (1446 *AS* III, 5).

***КЛЕЙНО** *с.* (1) клеймо, знак: и они рекли: так правда есть, записывали сА отцы наши по неволи, а пнАзей жадных за тое не брали, ани печати нашей в того листу нѣт, ани клейна жадного мы в себе не маем (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: *род. одн. клейна* (1491 *AS* I, 94).

КЛЕМЕНТЬ *див. КЛИМЕНТЬ.*

***КЛЕПАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого чим) неправдиво обвинувачувати (кого в чому): А потомъ ся о томъ з Нисаномъ Симъшиничомъ зѣдналъ и, приходши передъ насъ, устне позналъ, ижъ его тыми золотыми клепалъ, и записался ему, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маеть искати, а ни отецъ его, а ни братъ его (Київ, 1489 *РИБ* 431).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. клепалъ* (1489 *РИБ* 431).

***КЛЕПАЧОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Клепачі у Троцькому воеводстві*) ◇ дорога Клепачовская *див. ДОРОГА 1.*

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Клепачовскоую* (1478 *AS* III, 17).

***КЛЕПАЧИ** *ч.* (2) (*назва людей за місцем проживання, пор. Клепачі у Троцькому воеводстві*): И поставила передъ нами пани Василеваа Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов, Слонимцов, Иванковцов и Клепачов (Луко-ница, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз. мн. Клепачи* (1478 *AS* III, 17); *знах. мн. Клепачов* (1478 *AS* III, 17).

КЛЕПАЧЪ *ч.* (4) коваль: взАлъ оу мене клепачъ иі гривень лацкихъ (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: *наз. одн. клепачъ* (1386—1418 *P* 35).

KLESTYSIA** *див. *КЛАСТИ СА.*КЛЕТКА** *див. *КЛѢТКА.***КЛЕТЬ** *див. КЛѢТЬ.*

***КЛЕСК** *ч.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*): I poszli rati od Hogodka, pruchodili byli k Klecku i Boh paszum pomohł, pobili ich (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *дав. одн. Klecku* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141). *Див. ще *KLECZESK.*

***КЛЕЦКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): Мы бискупи маѣви премыски(и)... па(и) ань дѣд(ч) тарнов(с)ки(и) староста ру(с)ки(и)... иванъ клецки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о зальсив... на многи(х) роуьхъ предъ на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн. клецки(и)* (1404 *P* 70).

***KLECZESK** *ч.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*): a jiszcze wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn... i Stonimskioie wołosty zaczepili... Łupeck, Kleczesk to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн. Kleczesk* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141). *Див. ще *KLECK.*

***КЛИКАТИ** *дієсл. недок.* (1) закликати: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с(а) тоуре(ц)кое земьли... и повелиди г(с)древи нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(и)... што(ж) везде по всемъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрые юнаки и люди вси которые доужы... какъ тепльо боуде(т) маю(т) на кони всѣсти и потАгнути... в землю г(с)дра нашего (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. кличу(т)* (1496 *ПДВКА* 61).

КЛИМЕНТОВЪ *ч.* (1) (*назва присілка у Волинській землі*) Климентівка: досталъ сА деверю моемоу кн(А)зю Семену и дадкоу н(а)шемоу подъ луцкимъ поветомъ Городокъ, а к двору приселки и селища: Бегонь ... Климентовъ (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. Климентовъ* (1478 *AS* I, 76).

КЛИМЕНТЬ, КЛЕМЕНТЬ, КЛИМАНТЬ *ч.* (3) (*особова назва, гр. Κλήμης, лат. Clemens*) Климент, Климентій: Мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... гавсъ, климантъ, юрьи... чинимы знамени(т)... како... коли кнА(з) велебны дмитрия... голдование и вѣрностъ... володиславу Бжъи м(л)сти королеви польскому... слюби(л) а мы... ислюбуемы за него... иже... вѣре(н) буде(т) корлеви (Луцкия, 1388 *P* 38—39); а пакъ панове бръгаре и радци Ливовскыи шотымы часы оу нас были и с нами тотору рѣчь еднали, на имѣ: пан Климентъ, пан Михал (Сучава, 1460 *BD* II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. Климентъ 1* (1460 *BD* II, 276); *Клементъ 1* (1408 *АрхЮЗР* I, 6); *климантъ 1* (1388 *P* 38).

Див. ще КЛИМЕНТЫЙ.

КЛИМЕНТЫЙ *ч.* (1) (*особова назва, гр. Κλήμης, лат. Clemens*) Климент, Климентій: Тыѣ вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые маеть держати господинъ богомолець нашъ Климентый... вѣчно и непорушоно (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. Клементый* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

Див. ще КЛИМЕНТЬ.

*КЛИМОВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Климова: и еще еси дали... монастироу... а црѣков оу Климовцех и с попом (Сучава, 1490 *BD I*, 420).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу Климо(в)ци (1490 *DC 148*); місц. оу Климовцех (1490 *BD I*, 420).

СЛИМОТН ч. (1) (особова назва, стп. Climoth): A przy thim bili swidczy pan Jan krakowski... pan Climoth s Corewa — wisliczki (Краків, 1407 *АрхЮЗР 8/1*, 4).

ФОРМИ: наз. одн. Climoth (1407 *АрхЮЗР 8/1*, 4).

*КЛИМЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвердили еси его очи(н)оу, оу нашей земли... села на имѣ... волосѣни... и оу клима (Сучава, 1448 *Cost. II*, 342).

ФОРМИ: род. одн. клима (1448 *Cost. II*, 342).

КЛИМАНТЬ див. КЛИМЕНТЬ.

*КЛИНОВАТЫЙ прикм. (6) ◊ Клиноватая нива (2), нива Клиноватая (3) (назва ниви біля Києва): а Клиноватой ниве границу положили еси увержъ подлѣ малое долины и замежокъ малое нивки, котораяж послопито с Клиноватою, и то еси привернулъ к той ниве Клиноватой (Київ, 1491 *АрхЮЗР 8/IV*, 158); нивка Клиноватая (1) див. НИВЪКА.

ФОРМИ: род. одн. ж. Клиноватое (1491 *АрхЮЗР 8/IV*, 158); дав. одн. ж. Клиноватой (1491 *АрхЮЗР 8/IV*, 158); знах. одн. ж. Клиноватую (1491 *АрхЮЗР 8/IV*, 158); ор. одн. ж. Клиноватою (1491 *АрхЮЗР 8/IV*, 158).

*КЛИРИКЪ ч. (1) (цсл. клирикъ, гр. Κληρικὸς) (член кліру, церковнослужитель) клірик: а в то(т) манасты(р) пече(р)скій нивче(м) не встоупатися митрополито(м) киевски(м) а не криликомъ (1) Софейскимъ никаки(м) дѣломъ вечно, а нико(му) інше(му) (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: дав. мн. Ікриликомъ (1481 *ГПМ*).

*КЛИШЕВЪСКЄ с. (1) (назва присілка у Волинській землі): оузрѣвши есмо знаменитоую намъ службою... Слоуги нашего вѣрного пана Ерша терешковича И мы... даемъ и дали есмо емоу... приселокъ... клишевское (Луцьк, 1452 *P 160—161*).

ФОРМИ: знах. одн. клишевское (1452 *P 161*).

КЛИШКОВЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) сун. Остриця: Се азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили еси томоу свѣтомоу... монастироу от Поутной... оу Черновской волости... з црѣков оу Клишковци с попом (Сучава, 1490 *BD I*, 419—420).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу Клишковци (1490 *BD I*, 420).

*КЛОДОВА ж. (1) (назва села у Польщі, пор. Kłodowa): Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР 7/II*, 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ Клодовъ (1482—1491 *АрхЮЗР 7/II*, 9).

КЛОКОЧНА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы петръ боево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали еси се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немцъ на имѣ темишешчи... клокочна (Сучава, 1447 *Cost. II*, 288).

ФОРМИ: наз. одн. клокочна (1447 *Cost. II*, 288).

*КЛОПОТИТИ СА дієсл. недок. (1) (о чім) сперечатися (через що): Бра(т)я ро(д)ная частокро(т) клопотѣтса о имени (XV ст. *BC 32 зв.*).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. клопотѣтса (XV ст. *BC 32 зв.*).

*КЛОПОТЬ ч. (4) суперечка: тогда хочемъ... абы другою дна соудъ скончанъ тако(ж) полоудна жебы кажны (1) чѣвкъ свою поволі оправилъ жалобоу безъ клопотоу и безъ свароу (XV ст. *BC 13*); Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оѣ хочеть другоую понѣ(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оѣ дѣлнці своєи а потом истративши оѣю докору-

чають оу то(м) бываеть клопо(т) межн ними (XV ст. *СЯ 40 зв.*).

ФОРМИ: наз. одн. клопо(т) (XV ст. *СЯ 40 зв.*); род. одн. клопотоу (XV ст. *BC 13*); ор. одн. клопотомъ (XV ст. *BC 18 зв.*); наз. мн. клопоты (XV ст. *BC 10 зв.*).

*КЛОЧА ж. (1) (назва села у Волинській землі): и мы... дали есмо ему село Киселинъ... а Клоча в Луцкомъ же повете (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР 8/IV*, 12).

ФОРМИ: знах. одн. Клоча (1445—1452 *АрхЮЗР 8/IV*, 12).

*КЛУЧЪ див. *КЛЮЧЪ².

КЛЪНЪВОУ див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОА див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУ див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУА див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУ див. КЪЛНЪОУ.

!КЛЪБА (ХЛЪБА) див. ХЛѢБЪ.

*КЛЪСТИ СЪ див. *КЛАСТИ СА.

*КЛЪТВА див. КЛАТВА.

*КЛЪТКА ж. (4) (рід торгової палатки) ятка: Се же придалъ юрьїи болкович и своею братѣю к цркви стму николь... клѣтку торговую (б. м. н., бл. 1350 *P 8*); Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ, своихъ... кому хотя продавати волно (Луцьк, 1389 *PEA I*, 27); а еще еси имъ дали волю што бы собъ держати, оу сочавѣ, один домъ, а оу том домоу корчмоу не держати... ни масныи клѣтки (? — Прим. вид.) держати (Сучава, 1434 *Cost. II*, 670).

ФОРМИ: род. одн. клѣтки (1434 *Cost. II*, 670); знах. одн. клѣтку (бл. 1350 *P 8*); місц. мн. в клеткахъ (1389 *PEA I*, 27).

КЛЪТЬ, КЛЕТЬ ж. (15) комора: а коли Павелъ давалъ мнѣ наместничество въ тыхъ дворахъ, а тая клѣть не запечатана была ничимъ, а скрыня была тая не замкнена (Вільна, 1498 *АЛМ 163*).

ФОРМИ: наз. одн. клѣть 1 (1498 *АЛМ 163*); клеть 1 (1498 *АЛМ 163*); знах. одн. клѣть (1498 *АЛМ 163*); клѣти (1498 *АЛМ 163*); місц. одн. въ клѣти 4 (1498 *АЛМ 163*); въ клети 1 (1498 *АЛМ 163*).

КЛЪЦИНЪ ч. (1) (особова назва): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали еси емоу... село где би(л) клѣцинъ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: наз. одн. клѣцинъ (1437 *Cost. I*, 541).

КЛЮСЪ ч. (7) (особова назва): а пришедши предъ наше обличье... панъ вольчко... ис пани ходьковою женою... и затѣмъ ебъ ключомъ поедналиса о села вшитка о дѣлнцю (Вишня, 1393 *P 52*); а при то(м) были свѣдѣи па(н) дмитръ ходоровьскыи, па(н) ключъ из вижнанъ (Зудечів, 1430 *P 116*).

ФОРМИ: наз. одн. ключъ, ключ(с) (1400 *P 61*; 1404 *P 69*; 1414 *P 85*; 1430 *P 116*); дав. одн. ключови (1400 *P 61*); ор. одн. ключомъ (1393 *P 52*).

*КЛЮЧЕВЪ прикм. (1) ◊ лѣсь Ключевъ див. ЛѢСЪ.

ФОРМИ: ор. одн. Ключево(мъ) (1459 *P 171*).

КЛЮЧНИКЪ, КЛЮЧНИКЪ, КЛЮЧНЫКЪ, КЛЮЧНИК ч. (51) 1. (той, хто зберігав ключі від комори) ключник (1): И велѣла ми ключника позвати и клѣть отомкнути (Вільна, 1498 *АЛМ 163*).

2. (монах, який завідував церковною ризницею) ключар, ключник, ризничий (4): а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Іона Авраамъ ключникъ (Київ, 1398 *ДГПМ*); а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з) а ключни(к) пе(ч)рскы андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*).

3. (приворний, який віддав коморамі молдавського воеводи, також титул) ключник (18): а на то е(ст)... вѣра пана шефана ключника (Сучава, 1425 *Cost. I*, 173); И пак оу том... прїиде прѣд нами... тотаж(е) вышелісання Дръгльинъ, дочка Настяна, оуноука Нана ключника (Васлуй, 1497 *BD II*, 119).

4. керівник «ключа», відомства, що збирало і зберігало медову та інші данини (28): А при томъ былъ... панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Былъ намъ чоловъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій, намѣстникъ Свислочкий, панъ Григорей Исаевич Громыка (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); а при томъ с нами были: кн(а)з Михайло Сонкушкович (!)... а ключникъ Луцкий пан Богдан Сенкович (Луцьк, 1491 AS I, 94—95); И мы о томъ писали до ключника луцкого до пана Богдана Сеньковича (Вільна, 1499 АЛРГ 94).

ФОРМИ: наз. одн. **ключникъ**, **ключникъ**, **ключникъ**, **ключникъ**, **ключникъ** 25 (1398 ДГПМ; 1410 АкВАК XI, 5; 1433 Cost. I, 359; 1451 P 157; 1480 BD I, 246; 1487 AS I, 239; 1491 AS I, 94; 1495 АЛРГ 60; 1497 AS I, 112; 1498 ЧІАФ і т. ін.); **ключникъ** 1 (1426 ВАМ 21); *род. одн. ключника* II (1425 Cost. I, 173; 1433 Cost. II, 594; 1489 AS III, 21; 1494—1495 АЛРГ 59; 1497 BD I, 112; BD II, 118, 119; 1497—1498 АЛРГ 80; 1499 АЛРГ 94); **ключник** 1 (1469 BD I, 136); *дав. одн. ключникоу, ключнику, ключнику* 6 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1480 BD I, 246; 1488 BD I, 325; 1494—1495 АЛРГ 59, 60; 1496 АЛРГ 69); *зам. наз.* а пан Дуума **ключникоу** I (1488 BD I, 325); *знах. одн. ключника* (1498 АЛМ 163); *ор. одн. ключникомъ, ключникомъ* (1496 АЛМ 128; 1497 АЛРГ 79); *наз. мн. ключници* (1443 Cost. II, 185); *дав. мн. ключникомъ* (1496 АЛРГ 69).

***КЛЮЧЬ**¹ ч. (3) ключ: отецъ дей мой Рабей сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ въ пивницы, а въ туо пивницу хоживаль дядько мой Симъха и сынъ его, дядьковичъ мой Нисанъ, а и ключи отъ тое пивницы были въ нихъ (Краків, 1489 РИБ 431); и тыи кнѣгы имею(т) быти за тремѣ ключи замькнуоты оди(н) ключи имае(т) иметѣ соудыа а дроу(т)и по(д)соудок а третѣи земьскыи писарь (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ключи* (XV ст. СЯ 42 зв.); *наз. мн. ключи* (1489 РИБ 431); *ор. мн. ключи* (XV ст. СЯ 42 зв.).

***КЛЮЧЬ**² ч. (8) відомство, що збирало і зберігало медову та інші данини: З нового места послано кнѣзю великомуу тое(р)скомоу... въ колде медоу пресного с ключа лоуцького (б. м. н., 1488 УКТ); Кнѣзю Андрею, БрАславскомоу... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под ключомъ (Краків, 1489 AS III, 21—22); Андрею Пражовскому на отпушене людем его Шершневскимъ ведра меду до ключа Киевского давнанога, на вечность (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: *род. одн. ключа, ключа* (1488 УКТ; 1494—1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 69); *знах. одн. Ключъ, ключ* (1496 АЛРГ 69); *ор. одн. ключомъ* (1489 AS III, 22).

***КЛЮЧЪНИКЪ** *див. КЛЮЧНИКЪ*.

КЛЯСТИ *дієсл. недок.* (2) (кого) 1. відлучати від церкви (1): а соблазны творящихъ изверзати, церкви освесчати, антѣмисы благословити, еретьковъ и непослушныхъ клясти (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

2. (проклинати) клясти (1): Вы стѣи о(т)ци чтите але не к(л)инѣте которое емъ слово(т) о(т)писал а которы(т)мъ въ ествъ ль(п)ше оправлаите (б. м. н., 1492 ЗОЕ).

ФОРМИ: *інф. клясти* (1322 АрхЮЗР I/VI, 3); *нак. сп. 2 ос. мн. к(л)инѣте* (1492 ЗОЕ).

КЛЯТВА *див. КЛАТВА*.

КЛАВКО ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были исвѣдѣнци... панъ маршалко шофъ, панъ клавко (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: *наз. одн. клавко* (1377 P 24).

***КЛАСТИ СЯ** *дієсл. недок. і док.* (3) клястися (1): а пам setkrotъ grysiał, klepasia żywymъ Bohomъ і wsie izłomij (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139);

(на шо) присягати (2): а за болшее потверженѣ присагали (!) есмо межѣ собою и клѣли сѣ есмо на чьстныи крѣсть и на оуси сѣи (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: *перф. I ос. мн. клѣли сѣ есмо* I (1435 Cost. II, 679); *кѣли сѣ есмо* I (1435 Cost. II, 682); *дієприсл. одноч. klepasia* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139).

КЛАТВА, **КЛЯТВА** *ж.* (9) 1. прокляття (4): а хто

бы то порушилъ после его живота и начнетъ уступатисе у туоу данину... да будетъ на немъ клятва святыхъ триста и осмадесять отецъ иже въ Никеи (Луцьк, 1444 АрхЮЗР

I/VI, 8); и боуди емоу клѣтва, о(т) ба оѣа и сѣа и сѣа(г) дѣа (Київ, 1446 P 154); кто не боудетъ стоати въ симъ нашимъ токмъжим (!), таковы боуд(е)т под клѣтвою отеческою (Путна, 1476 BD I, 212); а хто учне(т) оустоупатиса и пакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) клѣ(т)ва в се(и) вѣ(к) и в боудощен ана(ѳ)тема (б. м. н., 1481 ГПМ).

2. відлучення від церкви (4): коли(ж) которымъ све(т)-комъ боуде(т) вырочена (!) *клатва* тогды то(т) которыи све(т)кы веде(т)... имее(т) мощь иньшии све(т)кы именовати и вествъ а не мо(ж)уть ли иньши(х) све(т)ко(в) именовати(т) одно тыи што имъ *клатва* выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клѣтвою выдалъ... абы да(л) разрешенѣ тымъ све(т)комъ (XV ст. ВС 19 зв.—20);

клатвоу выдати (1) проголосити анафему: а хочемъ абы то(т) которыи клѣтвою выдалъ а на порокуу присагноуль и на просбоу по(д)боу абы да(л) разрешенѣ тымъ све(т)комъ (XV ст. ВС 20).

ФОРМИ: *наз. одн. клѣтва, клятва, кля(т)ва* (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1446 P 154; XV ст. ВС 19 зв., 20; 1481 ГПМ); *знах. одн. клѣтвою* (XV ст. ВС 20); *ор. одн. клѣтвою* I (XV ст. ВС 19 зв.); *кѣтвою* I (1476 BD I, 212); *місц. одн. у клѣтве* (XV ст. ВС 26 зв.).

***КЛАТКА** *див. КЛѢТКА*.

***КЛАЧА** *ж.* (1) кобила: а оу дворцы в королево(м)... жонька з де(т)ми сама четверьта, а клѣчъ трое, а волы три (б. м. н., XV ст. ИК).

ФОРМИ: *род. мн. клѣчъ* (XV ст. ИК).

***КЛАШТУРЪ** *див. КЛАШТОРЪ*.

! **КМАТ** <ИМАТ> (1): и(ж) пенезеи на кма(т) (!) да(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

*Див. ИМАТИ*².

***КМЕТЕВЪ** *прикм.* (2) кметів: Слоужебнѣкъ за вѣноу пановѣ... не има(т) позывати кмета е(т) ани пана за вѣнѣ кметевоу (XV ст. ВС 6).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. кметевоу* (XV ст. ВС 6, 13 зв.).

КМЕТЬ ч. (43) (*незакрѣпаченый оброчный селянин з правомъ вихоуду*) кметъ: А осадивши ис каждого кмета по два гроша широкая оу кнѣзю комору давати на каждыи рокъ (Бохур, 1377 P 24); а и гдѣ коли слоужебникъ бере(т) волы а па(н) свои(м) село(м) и зъ свои кмети боронитъ а не хочетъ выда(т) тогды на(м) мае(т) заплатитъ винѣ (XV ст. ВС 16 зв.); и таки(ж) котораА <бы сА> шкода стала о(т) нашеА землѣ... купцемъ и кметемъ... того нмаемъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мѣстци (Серет, 1445 Cost. II, 729).

ФОРМИ: *наз. одн. кме(т), кмет* (XV ст. ВС 22 зв., 23 зв., 24, 29, 29 зв., 30 зв., 31, 39); *род. одн. кмета, кме(т)* (1377 P 24; XV ст. ВС 6, 7 зв., 14, 29; 1424 P 100); *знах. одн. кмета* 3 (XV ст. ВС 13 зв., 39); *кметѣ* I (XV ст. ВС 24); *місц. одн. о кметю* 3 (XV ст. ВС 9, 24; СЯ 9 зв.); *о кмети* 2 (XV ст. ВС 8, 30 зв.); *наз. мн. кмети* (1386—1418 P 35; XV ст. ВС 14, 16 зв. 17); *род. мн. кметев(в)* (XV ст. ВС 26); *дав. мн. кметемъ, кметемъ* (1445 Cost. II, 729; XV ст. ВС 17); *знах. мн. кмети* 1 (XV ст. ВС 14 зв.); *кmete* I (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); *ор. мн. кмети* (XV ст. ВС 16 зв.); *місц. мн. о кметѣ(х)* (XV ст. СЯ 9 зв.).

КМИТА ч. (7) (*особова назва*): А при томъ были свѣдци... панъ кмита, панъ Ашко олешински (Краків, 1394 P 54); А при томъ были свѣтки: намѣстникъ цутивльскій Митко Голенка, а намѣстникъ вѣнницкй пан Кмита Александрович (Черлехів, 1485—1500 AS I, 121).

ФОРМИ: *наз. одн. кмита* (1394 P 54; 1404 P 69; 1453 Cost. II, 765; 1485—1500 AS I, 121); *знах. одн. Кмыту* (1430 ГВКЛ 7, 8); *ор. одн. Кмитю* (1492 AS III, 23).

***КМЫТА** *див. КМИТА*.

***КМЪТЬ** *див. КМЕТЬ*.

КНАЗЬ див. **КНАЗЬ**.

КНЕГИНИ див. **КНАГИНИ**.

КНЕГИНИНЬ див. **КНАГИНИНЬ**.

КНЕГИНЯ ¹ див. **КНАГИНИ**.

***КНЕГИНЯ** ² ж. (1) (назва села у Волицькій землі):

Одложили есьмо: на Гнидовъ не надобе мыта давати... у Кнегинъ не надобъ (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: місц. одн. у Кнегинъ (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

КНЕГИНА див. **КНАГИНИ**.

***КНЕЖА** див. **КНАЖА** ¹.

КНЕФЛЬ, КНОФЕЛЬ ч. (3) (особова назва): А на то послуши... о(т) мѣстичовъ короткий павель григоръ павель писарь... кнофель хородичъ (Львів, 1368 Р 16); а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль миخن воитъ ярославскыи (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: наз. одн. кнефль 1 (1370 Р 18); кнофель 1 (1368 Р 16); род. одн. кнефль (1370 Р 18).

!КНЕХИНЯ див. **КНАГИНИ**.

КНИГА ж. (25) 1. церковна книга (3): аще ли кто пр(ѣ)с-тѣлитъ заповѣд(л) сія безбо(т)чѣство(м) (!) или небр(ѣ)жені-е(м) и полакомитсѣ добытку книги сеѣ, и прода(ст) ѿ да є(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 ЗКЕ); застали есмо оу сѣго спаса на красно(м) дѣ иконы... евангелъе кованое... кири(л) книга златоустъ (б. м. н., 1429 Р 114); Сію кни-гоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ (б. м. н., 1492 ЗОЕ);

к п і h i М о j с e j e w y (1) книги старого завіту, «п'яти-книжжя» Мойсея: Też ustawili jeśmo iż żadim... nie mająt' prisiąhaci na desiatorem bożi prikazani, to jest knihi Mojszej-ewy (Луцьк, 1388 ZPL 105—106).

2. (звід актів) книга (5): ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашому уписаты велики (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); курило послалъ са о то(м) до книгъ зе(м)ски(х) што(ж) в книги таѣ ре(ч) выше(и) писанаѣ неоуведена (Вільна, 1495 БСКИ);

книги записныє (1) (книги документів різного рсду зобов'язань) записні книги: мы оуоставляемъ такыи запісь ѿ годо(в) держать а въ ѿ год(д) въ тотъ запісь можетъ пре(д) соудьею обновитъ въ книгахъ записныхъ (XV ст. СЯ 41 зв.); книги земьскіє (7) (зводи актів земських судів) земські книги: И мы имъ того еднанья до-пустили, нехай ся по тому мають, какъ ся въ томъ зъеднали и записали; а вы бы то имъ книгами земьскими оправили подле обычая тамошного права (Краків, 1489 РИБ 433); И степа(н) ермоли(ч) з братьєю своею до кни(г) зе(м)ски(х) непослалисѣ (Вільна, 1495 БСКИ); книги патріа-ршескии (2) (зводи патріарших постанов) патріарші книги: и номъ (!) за челоби(т)емъ н(х) то есмо в кнѣ(х) стары(х) патріа(р)шески(х) о(б)рели, и тоую ста(в)ропиگیю мн(с)тырю пече(р)ско(у) с предѣлами его стве(р)жаемъ и(з)моцняе(м) на вѣчныє часы по(д)логуъ листую и харак-тій (!) писме(н)ныи грамотное о(т) великого кнѣзя роуского андрея в мн(с)ты(р) пече(р)скій даного и зде до кнѣ(х) наши(х) патріа(р)шески(х) уписаного (б. м. н., 1481 ГПМ); книги праведныє (2) а) (зводи судових вироків) правові книги (1): а стокро(т) потребоують с ты(х) кни(г) праведны(х) списьковъ прото(ж) соудъ колижъ хотѣ оуз-ри(т) ча(с) по(д)обныи имеетъ дѣть вола(т) слоужебнікомъ явне ижа по(д) такы(м) повѣтомъ а иа коемъ мѣстѣ оу такыи дѣи книги правыи положены о(т)варены (XV ст. СЯ 43); б) зведения законів (1): Въ книга(х) праведны(х) на-ши(х) пре(д)ковъ нашихъ (!) писано коли мужъ жене оум-реть тогда жона все имене свое брала а оу томъ дѣти шкодила (XV ст. СЯ 40); книги правыє (3) а) (зводи судових вироків) (1) правові книги: соудъ... имеетъ дѣть вола(т) слоужебнікомъ явне ижа по(д) такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи дѣи книги правыи положены о(т)варены (XV ст. СЯ 43); б) зведения законів (2): Раистръ

кни(г) прѣвы(х) правы(х) крола казимера о оуоставлени(и) пра(в) коли(ж) всѣ права то есть прѣвѣе (XV ст. ВС 5 зв.); кн и г и с у д о в ы е (1) книги судових вироків: и мы казалы и(мъ) тотъ листъ судовы(и) пана ивано(в) вѣжевича пере(д) нами положить, и они того листа судового пере(д) нами иположили, ни(ж)ли повѣдили на(м) што(ж) дѣ(и) тотъ листъ вписа(н) естъ в книги судовыи (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: наз. одн. книга (1429 Р 114); род. одн. книги (1401 ЗКЕ); знах. одн. книгу, книгоу (1430 ГВКЛ 7; 1492 ЗОЕ); наз. мн. кнѣгы, кнѣгы (XV ст. СЯ 42 зв., 43); род. мн. кнѣгъ, кнѣ(г), кнѣ(и)гъ (1481 ГПМ: XV ст. СЯ 5 зв., 9, 42 зв., 43; 1495 БСКИ: ВК); знах. мн. книги, кнѣи 3 (1388 ZPL 105; 1495 БСКИ; ВК); кнѣгы і (XV ст. СЯ 42 зв.); ор. мн. кнѣгами (1489 РИБ 433); місц. мн. в (въ)

книгахъ, кнѣга(х), кнѣга(х) (1481 ГПМ; XV ст. СЯ 40, 41 зв.; 1489 РИБ 433).

КНОФЕЛЬ див. **КНЕФЛЬ**.

КНѢДЕ див. **КИНДЕ**.

КНѢГИНИ див. **КНАГИНИ**.

***КНѢГИНИНЬ** див. **КНАГИНИНЬ**.

КНѢГИНѢ див. **КНАГИНИ**.

КНѢГИНА див. **КНАГИНИ**.

КНѢГЫНѢ див. **КНАГИНИ**.

***КНѢЖА** ¹ див. **КНАЖА** ¹.

КНѢЖА ² див. **КНАЖА** ².

***КНѢЖНИЧЬ** ч. (1) (особова назва): а панове нашн по имену... па(н) васко леви(ч) панъ хри(и)ко леви(ч) па(н) да(н)чоу(л) кнѣжнич(ч) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. кнѣжнич(ч) (1456 ЭСФ).

***КНѢЖА** див. **КНАЖА** ¹.

КНѢЗЬ див. **КНАЗЬ**.

КНѢЗЬ див. **КНАЗЬ**.

КНЯГИНИ див. **КНАГИНИ**.

КНЯГИНИНЬ див. **КНАГИНИНЬ**.

КНЯГИНЯ див. **КНАГИНИ**.

КНЯЖА див. **КНАЖА** ¹.

КНЯЖЕ див. **КНАЖА** ¹.

***КНЯЖЕНИЕ** с. (5) 1. князівська влада (1): Аще ли хто... сия предания отческа и повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ, десять тысячъ рублей на насъ и на епископа да казнитсѣ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

2. (країна) князівство (3): все то што колн кнѣжнѣя пустинѣ... и о(т) ярославльскоѣ волости пустыню лѣсъ и добровы и пола што же коли естъ тамъ тоб пустынь кнѣжнѣя то все даль есмъ ладомировн садити село оу воло-ськое право (Бохур, 1377 Р 24); (а) што межн твоѣе земль суть кнѣ(ж)ниѣ волости давали выходъ бѣлои ордѣ то намъ наше дайте (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170);

великое княженіе (1) див. **ВЕЛИКИЙ** ¹ 7.

ФОРМИ: род. одн. княжения, кнѣ(ж)ниѣ 3 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1392—1393 РФВ 170); кнѣжнѣя 1 (1377 Р 24); ор. одн. княженіе(м) (1481 ГПМ).

Див. ще ***КНАЗЬСТВО**.

!КНЯЖИ див. **КНАЗЬ**.

***КНЯЖЬСТВО** див. ***КНАЗЬСТВО**.

***КНЯЖѢНЬЕ** див. ***КНЯЖЕНИЕ**.

КНЯЗ див. **КНАЗЬ**.

***КНЯЗТВО** див. ***КНАЗЬСТВО**.

КНЯЗЬ див. **КНАЗЬ**.

КНЯЗЬ див. **КНАЗЬ**.

!КНЯИНИ див. **КНАГИНИ**.

!КНЯНИНЕНИХЪ <**КНЯГИНЕНИХЪ**> див. **КНАГИНИНЬ**.

КНАГИНИ, КНАГИНА, КНЯГИНЯ, КНЯГИНИ, КНЕГИНИ, КНЕГИНА, КНЕГИНЯ, КНАГЫНА, КНѢГЫНѢ, КНѢГИНИ, КНѢГИНА, КНѢГИНѢ, !КНЕХИНЯ, !КНЯИНИ ж. (121) 1. (титул) княгиня (81): а на то вѣра моѣ вѣра матиы (!) нашѣ кнѣгнѣ мушаты вѣра сына на-

шего (олександра)(Сучава, 1393 *Cost.* 1, 14); Се я княгини Ивановя Семеновича Кобрынская Федора, дочка пана Рогатинского (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 1—2); а вса таа имбѣня полаци(л) и дал(л) есмь женѣ своєю княгини мѣри (Київ, 1446 *Р* 154); и записью жонѣ своєю кн(А)г(и)ни Настасьи против ея отчизны оу вѣне двѣ тисачи коп на своихъ имбѣнях на Барани на Глуску (Ровно, 1483 *AS* I, 82); а ргу том быту з тоєю рuki zemiane Berestejskiyi Bohdan a iakub Prunozczyszcy a boiary kniаhуny рупскоу (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

великаа кнагини (3), кнагини великаа (2) *див.* **ВЕЛИКИЙ** 8.

2. дружина, жінка, супруга (35): а и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнагину илиша воеводиноюю... и есми смирилса и сътокмилса и оушѣ мерзачки есми пустили мимо са (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); а пак рн злати татарскихъ заплатих оу роуки Наст(и) кнагини пана Югы вистАрника (Гирлов, 1499 *BD* II, 154); И тогда кроул его милость предреченїи и братїя его милости... имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣгину нашу и дѣти наши... миловати и в ласцѣ и въ чти держати (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнагини, княгини 15 (1396 *AS* I, 20; 1401 *АкВАК* III, 1; 1454 *AS* III, 10; 1465 *АкВАК* III, 4; 1478 *AS* I, 75; 1482 *AS* I, 79; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 239, 240; 1489 *AS* I, 89); кнагиня, княгиня, кнѣгинь, кнѣгиня 7 (1488 *AS* I, 242; *BD* I, 361; 1489 *BD* I, 376; 1490 *AS* I, 92; 1492 *AS* III, 24; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1499 *BD* II, 147, 153); кнги 5 (1496 *ВМКФС*); кнегини 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1494 *AS* I, 102; XV ст. *СГЧА*; 1498 *АЛМ* 169); кнегиня, кнегиня 4 (1491 *AS* I,

97; 1494 *AS* I, 101; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 169); кнѣгини 1 (1459 *Р* 174); кнагиня 1 (1408 *Cost.* I, 60); ! кнегиня 1 (1497 *РИБ* 683); ! княини 1 (1466 *ОБРН* 128); *зам. знах.* за... кнѣгынѣ 2 (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211); кнѣгынѣ 1 (1457 *Cost.* II, 811); *зам. ор.* и съ... кнѣгини 1 (1470 *BD* I, 152); *род. одн.* кнагини, кнѣгини 7 (1429 *Cost.* I, 249; 1438 *DIR* «А» 472; 1447 *Cost.* II, 281; 1465 *AS* I, 57; 1488 *BD* I, 345, 347; 1496 *BD* II, 405); кнегини 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1446 *DIR* «А» 485; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 169); кнагѣнь 1 (1393 *Cost.* I, 14); кнегини 1 (1466 *BD* I, 105); кнагину 1 (1500 *ДПЖН*); кнѣгын(и) 1 (1478 *BD* I, 219); ! кнагини 1 (1429 *Cost.* I, 248); *дав. одн.* кнагини, княгини, кн(А)г(и)ни, кнѣгини 29 (1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 248; 1446 *Р* 154; 1454 *AS* III, 9; 1478 *AS* I, 76; 1482 *AS* I, 79; 1487 *AS* I, 87; 1490 *AS* I, 92; 1492 *AS* III, 23; 1497 *AS* I, 112 і т. ін.); кнегини 11 (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139; 1449 *АЛМ* 8; 1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 101; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28, 29; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36); кнагѣни,

кнѣгынѣ 2 (1499 *BD* II, 147, 154); кнѣгн 1 (1446 *Р* 154); *знах. одн.* кнагину, кнѣгину (1449 *Cost.* II, 746; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); 1474 *РГС*; 1499 *BD* II, 422); *ор. одн.* кнагинею, княгинею, кнѣгинею 6 (1429 *Р* 113; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1446 *Р* 154; 1482 *AS* I, 79; 1499 *BD* II, 422); кнегинею 1 (1494 *AS* I, 101); кнѣгинею 1 (1427 *Р* 108); *дав. мн.* кнѣгнѣм (1499 *BD* II, 422).

КНАГИНИНЬ, КНЯГИНИНЬ, КНЕГИНИНЬ *прикм.* (13) княгини: а на то ес(т) ... вѣра пана братоула кнагинина брата и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228); А писалъ Сенько дьякъ княгининѣ Серговици (Кобрын, 1465 *АкВАК* III, 4); княини (1) олена вышила сии вздоху... князю михаилоу ондрѣвицию и его княининихъ (1) дѣтемъ (6. м. н., 1466 *ОБРН* 128); А хотарь тои пасици: поченши из долоу где оупад(а)еть Моловатецъ оу Вышинець... до хотарь кнѣгинина, а от монастыря поперекъ на Трънавкоу та... опать до кнѣгинин хотарь (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* кнагининь, княгининь 2 (1432 *Cost.* I, 327; 1465 *АкВАК* III, 4); кнегининь 1 (1428

Cost. I, 219); *род. одн. ч.* кнагинина, кнѣгинина 5 (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 248, 280; 1443 *Cost.* II, 121; 1470 *BD* I, 148); кнѣгинин 1 (1470 *BD* I, 148); ! кнагиня 1 (1428 *Cost.* I, 202); ! кнагинина 1 (1429 *Cost.* I, 248); *наз. мн. с.* кнѣгинина (1437 *Cost.* I, 541); *род. зам. дав. мн.* ! княининихъ дѣтемъ (1466 *ОБРН* 128).

КНАГИНСКЫ *ч.* (1) (*особова назва*): Мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны... на имѣ, панѣ янѣ с чижева... панѣ янѣ кнагинскы и панѣ галичскы (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнагинскы (1445 *Cost.* II, 729).

***КНАГИНЬ** *див.* **КНАГИНИНЬ**.

***КНАГИНЫ** *див.* **КНАГИНИ**.

КНАГИНА *див.* **КНАГИНИ**.

КНАГИНА *див.* **КНАГИНИ**.

***КНАГѢНЯ** *див.* **КНАГИНИ**.

КНАЖА 1, **КНЯЖА, КНАЖА, КНЯЖЕ** *с.* (45) (*стч.* кпезѣ) (*глава держави, князівства*) князь (43): Про то Мы Александръ, або Витолдъ... Княжа Литовское и дедичъ Городенский... ведомо чынимо... Ижъ... Нашимъ Городенскимъ права и вольности... надаемъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26); Александръ... король польскїй, великий князь Литовскїй, Русскїй, княжа Пруское, Жомойтское и иныхъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); ино оузрѣвши невинность мою велимужиини панови (!) свѣтоу коруны польское рада... не хотѣчи да(т) загину(т) мнѣ вѣрно(м) кнажѣтоу... и выбавили ма... ис того Атсва (!) (Кременецъ, 1434 *Р* 130); Самъ король Казимиръ Божїю Мил. великий князь Литовскїй, княже Пруское, Жомойтскїй и иныхъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 8); Мы, пререченыи Іо Стефан воевода... присѣгаемъ и слюбоуемъ наияснѣшомоу кнѣжѣтоу паноу Яноу Олбрахтоу, кралю полскомоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 419—420);

(*титул бояр, вельмож*) князь (2): Пры томъ были люди зацнѣе: Федоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкой, Рымонъ и Жыкмонть, жолнере альбо бояре з Литвы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 28); мы Александръ (*в ориг.* Оксандръ.— *Прим. вид.*)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и шлѣхотне вроженого кн(А)жѣти Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ Зѣагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн.* княжа, кнажа, кнжа 10 (1389 *PEA* I, 26, 28; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1433 *Р* 120, 124; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1462 *BD* II, 284; 1487 *AS* I, 87, 240; 1499 *АЛМ* вип. 2, 38); кнажа 2 (1448 *Cost.* II, 733; 1467 *BD* II, 297); княже 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 8); *род. одн.* кн(А)жѣти, кнѣжѣти 2 (1478 *ОБРН* 130; 1499 *AS* I, 117); кнажѣте 1 (1499 *BD* II, 419); *дав. одн.* кнажѣти, кнѣжѣти 4 (1436 *Cost.* II, 697, 701; 1462 *BD* II, 289, 292); кнажѣтоу 3 (1434 *Р* 130; 1435 *Р* 132); княжѣтоу, кнѣжѣтоу 3 (1436 *Cost.* II, 706; 1499 *BD* II, 419); кнажѣти 1 (1435 *Р* 132); ! кнѣжѣта 1 (1479 *BD* II, 351); ! кнажѣ(с)тоу 1 (1448 *Cost.* II, 737); *ор. одн.* кнѣжѣтемъ 1 (1499 *BD* II, 419); кнежѣтемъ 1 (1499

BD II, 419); кнажѣтомъ 1 (1434 *Cost.* II, 664); кнѣжѣтемъ 1 (1433 *Р* 123); *наз. мн.* кнажѣта, кн(А)жѣта 4 (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652; 1499 *AS* I, 118); кнажѣта, кнѣжѣта 2 (1435 *Cost.* II, 687; *Р* 133); *род. мн.* кнажѣть, кнажѣт (1415 *Р* 87; 1462 *BD* II, 283); *дав. мн.* кнажѣтомъ 1 (1435 *Cost.* II, 689); кнѣжѣтомъ 1 (1435 *Cost.* II, 687); кнѣжѣтемъ 1 (1499 *BD* II, 419); *ор. мн.* кнежѣти (1499 *BD* II, 419).

Див. ще **КНАЗЬ**.

КНАЖА 2, **КНѢЖА** *ж.* (3) (*назва річки у Молдавсько-му князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правоую и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имѣ оу нашеи земли... селище комѣнеще(м), на оус(тїи) кнажа (Сучава,

1448 *Cost.* II, 323); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній слоуга наш Микль и сестри его... жаловали есмы их особноу нашею милостію, дали и потвърдили есмы им оу нашей земли... едно село иа Кнѣжа (Васлуй, 1495 *ВД* II, 39).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. на оус(тін) кнѣжа* I (1448 *Cost.* II, 323); *зам. місц. на Кѣжа* I (1495 *ВД* II, 39); *місц. одн. на Кнѣжъ* (1459 *ВД* I, 35).

*КНАЖА ЛОУКА *ж.* (I) (*назва села у Галицькій землі*) Княжолуки: даемъ емоу и дали есмо и оставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали... а о(т)мѣна... противу сѣхова кнѣ(ж) лоука (Краків, 1394 *P* 54).

ФОРМИ: *наз. одн. кнѣ(ж) лоука* (1394 *P* 54).

*КНАЖЕНІЕ *див.* *КНЯЖЕНІЕ.

КНАЖИИ *прикм.* (6) княжий: А коли братья кнѣжа поидуть на корола кнѣзю дмитрию братья не помагати (б. м. н., 1366 *P* 14); воленъ продати воленъ замѣнити тако добруму яко естъ самъ исо кнѣжею волею (Бохур, 1377 *P* 24); кн(ж)ни писарь хомѣкъ писалъ (Ольховецъ, 1445 *СРК*); А се я пани Єнкова Чаплича пани Татана сознаваю... штож небожчик пан мой пан Єнко Чаплич мѣнал со кн(А)зем Иваном Острозким отчиною своею Голчем на кн(А)жжи двор отчизный (*в ориг. на кнѣжжи двор отчизный.* — *Прим. вид.*) на Межиречче (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кнѣжии, кн(ж)ни* (1377 *P* 24; 1445 *СРК*); *знах. одн. ч. ! кнѣжии* (1487 *AS* I, 85); *наз. одн. ж. кнѣжа* (1366 *P* 14); *знах. одн. ж. кнѣжю* (1377 *P* 24); *ор. одн. кнѣжею* (1377 *P* 24).

Див. ще *КНАЖА ЛОУКА, *КНАЖАЧИИ.

*КНАЖНА *ж.* (5) княжна: а вса таа имѣна полаци(л) и да(л) есмь... дочьчѣ своеи кнѣжнѣ овдотіи (Київ, 1446 *P* 154); а мнѣ тѣжъ кнѣзю Михайлоу Васильевичу Збаражскомуу ненадобъ того имѣнѣя верхоу выписаного, Городка ис приселки, искати... подъ сестрою моею кнѣжною Настасьею (Вільна, 1482 *AS* I, 79).

ФОРМИ: *род. одн. кнѣжны* (1482 *AS* I, 79); *дав. одн. кнѣжнѣ* I (1446 *P* 154); *кнѣжнн* I (1497 *DC* 8); *знах. одн. кнѣжноу* (1481 *ВД* II, 365); *ор. одн. кнѣжноу* (1482 *AS* I, 79).

*КНАЖЪНА *див.* *КНАЖНА.

! КНАЖЪ(С)ТОЮ (КНАЖАТЮ) (I): ми бодрове и рада велможно(г) петра воево(д)... Авно чни(м) ты(м) то листо(м)... гды(ж) переченыи (!) велможныи петръ воево(д)... пренадснѣшом(у) кнѣжѣ(с)тою па(н) (!) и паню казимировъ... королеви полском(у)... виною слоужбою вѣчне записа(л) сѣ и обовѣзалъ про тожъ мы кторю зъ его волию повинни есмы сѣ згодити слюбуемъ... вшитки слоужбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

Див. КНАЖА ¹.

*КНАЖЪНЪЕ *див.* *КНЯЖЕНІЕ.

КНАЖА *див.* КНАЖА ¹.

КНАЗ *див.* КНАЗЬ.

*КНАЖИ *див.* КНАЖИИ.

КНАЗЬ *див.* КНАЗЬ.

*КНАЗЪСТВО *див.* *КНАЗЪСТВО.

*КНАЗЪСТВО *див.* *КНАЗЪСТВО.

КНАЗЬ, КНЯЗЬ, КНАЗЬ, КНАЗ, КНЯЗ, КНЯЗЬ, КНѢЗЬ, КНѢЗЬ, КНАЗЬ *ч.* (880) I. (*глава держави, князівства*) князь (88): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцький и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село Рожысче святому Иоанну Богослову на веки вечные соборной церкви у Луцьку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); тогда пожадал естъ, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко бѣлскыи, абихом потвердили кнѣзѣ Львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); ми князь Володиславъ Опольской землѣ господарь... Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру... дали есми имѣ двѣ сельъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—

5); Се азъ рабъ бжїи кнѣзъ ан(д)ре(н) владимировн(ч) приѣз(д)илъ есмь въ кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками (Київ, 1446 *P* 154); А пак до того веремеи и до того часоу наянснѣ(и)шїи вишеписанній кралеви: Владислав... и Александроу, кнѣз великїи литовскїи, и кнѣз Жигмонт тако слюбили нам... оборонити нас завжды (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423);

(*титул бояр, вельмож*) князь (528): А на то послуши кнѣзъ юрїи глѣбовичъ бѣлзскїи панъ ота пилецкїи староста русьскоб землѣ (Львів, 1368 *P* 16); Мы кнѣ(з) иванъ олкимонтовн(ч) знаемо чиню симъ своимъ листо(м)... аже слубую и слюбилъ есмь... што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кнѣ(з) витовту по его животъ не имамъ искати иныхъ г(с)дрѣвъ (Мереч, 1401 *P* 64); Приказанье князя Борисовъ Снакаръ (Луцьк, 1446 *АрхЮЗР* I, 18); основана быс. црковь прстыа бѣда печерскаа на старом основани при великом короли казимиръ блговѣрн. княем семеноном александрові отчичи кїевском прї архимандритъ іоан (Київ, бл. 1470 *ОБРН* 129—130); Я кнѣзъ Михайло Васильевичъ Збаражский чиню знаменито моимъ листомъ... комоу того потрѣбъ боудеть (Вільна, 1482 *AS* I, 79); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскїи, староста Городенскїи, князь Александро Юревичъ и просиль въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

кнѣзъ темнии (I) (*начальник «тьмы», 10 000 воїнів*) темник: а поидеть ли царь на лѣхи а лубо кнѣзи темнии кнѣземъ литовськимъ помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); великии кнѣзъ (191), кнѣзъ великии (57) *див.* ВЕЛИКИЙ ¹ 8; велкин кнѣзъ (I) *див.* *ВЕЛКИИ.

2. (*католицький священник*) ксьондз(7): апри то(м) свѣдци были кнѣзъ Анъ арцибискупъ льв(овс)кн... па(н) бѣцкии (Медика, 1415 *P* 87); Кнѣзю николаю бискоупоу виленскомоу... и вси(м) кнземъ и пано(м) радъ нашей великого литовского князства (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКВВ*); Въ соуботоу... снемъ... под Хотинем был... На которого соймоу кончанїе и длѣанїе... наоучтѣвшии оу бозѣ отецъ кнѣзъ Григорие, божїею милостію и свѣтои церкве Илвовской архиепископъ, и також велможныи панове... соуть сосланы и налицены и намѣнены (під Хотинем, 1467 *ВД* II, 297); А при томъ были добрые люди: панъ Взятъ... а духовныхъ были: плебанъ Володимирский князь Станиславъ... а пупъ Иванъ Пятницкїи (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

3. (*старшина сільської общини на волоському праві*) князь (7): тѣмъ мы видѣвше ихъ правую и вѣрную службу до нас... дали есми емоу... село на брѣладъ губе мою е(ст) друугы домъ где е(ст) тамашъ и иванъ кнѣзове (Сучава, 1414 *DIR* «А» 441); И також прїиде прѣд нами и прѣд оусими нашими молдавскими бояре Ильнѣ, дочка Некитова... и продала... двѣ сель... на имѣ Польна, где били кнѣзове Бѣлош и Данчюл, самомоу господствоу ми (Сучава, 1488 *ВД* I, 355).

ФОРМИ: *наз. одн. кнѣзь, князь, кнѣзь, кнѣз, княз, князь, кпѣз, кнѣзь, кнѣзь, кн(А)зь, кнѣ(з), кнѣз, кнѣ(з), кнѣзь, кн(язь), кнѣ(з), кн(з)* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1352 *P* 5; 1375 *P* 20; 1393 *P* 50; 1420 *AS* I, 25; 1437 *AS* I, 33; 1442 *Cost.* II, 716; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1466 *AS* I, 61;

1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); *род. одн. кнѣзѣ, князѣ, князя,*

кнѣ(з), кнѣзѣ, кнѣзѣ, кнѣзѣ, кнѣзѣ 150 (п. 1341 *P* 2; 1361 *AGZ* 6; 1386 *CEV* 10; 1400 *P* 62; 1427 *P* 108; 1437 *P* 137; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1464 *AS* I, 57; 1489 *AS* I, 89; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); ! *пнѣзѣ* I (1482 *AS* I, 79); *дав. одн. кнѣзю, кнѣзю, кнѣзю, князю, кпѣзю, кнѣзю, кнѣзю, кнѣзю, кпѣзю, кн(А)зю* 160 (1352 *P* 6; 1377 *P* 24; 1393 *Cost.* II, 607; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139;

1442 *Cost.* II, 716; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1465 *ДГСОС*; 1475 *AS* I, 71; 1488 *УКТ*; 1499 *BD* II, 425 і т. ін.); **кнА(з)** 6 (1388 *P* 43; 1392 *P* 46; 1400 *Cost.* II, 619; 1401 *P* 64; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132); **кнАзу**, **кнАзоу** 4 (1385 *P* 28; 1434 *Cost.* II, 666; 1435 *Cost.* II, 691; 1436 *Cost.* II, 697); *знах. одн.* **кнАза**, **кнАзя**, князя, **кнА(з)**, **кн(А)за**, **кнза** (1352 *P* 5; 1400 *Cost.* II, 618; 1415 *P* 87; 1442 *Cost.* II, 716; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1475 *AS* I, 70; 1484 *УКТ*; 1491 *AS* I, 94; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *ор. одн.* **кнАземь**, **кнАземь**, княземь, **кнАзем**, **кн(А)земь**, **кпiazem**, **кнзмь**, **кнзем** (1366 *P* 14; 1387 *СП* № 12; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1445 *Cost.* II, 725; 1462 *BD* II, 292; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1482 *AS* I, 80; 1489 *AS* I, 89; 1497 *AS* I, 112; 1499 *BD* II, 419 і т. ін.); *місц. одн. при (на) князи*, **кнзи**, **кнАзи** 9 (1341 *ОБРН* 75; 1446 *P* 154; 1451 *ДГШХ*; 1492 *AS* III, 23; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1499 *АСД* VI, 2); **князь** 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *кл. одн.* **кн(А)же** (1444 *AS* I, 42); *наз. мн.* **кнАзи**, князи, **кн(А)зи**, **кнзи**, **кнА(з)**, **кпiazи** 13 (1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1434 *P* 128; 1438 *P* 140, 141; 1445 *P* 151; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1475 *AS* I, 71; 1481 *AS* I, 77; 1492 *АЛМ* 31; 1493 *ПСВВ* 151 зв. і т. ін.); **кнАзове**, **кнАзове** 4 (1414 *DIR* «А» 441; 1471 *DIR* «А» 525; 1488 *BD* I, 355); *род. мн.* **князей**, **князе(и)**, **кн(А)зеи** 7 (1481 *ГПМ*; 1491 *AS* I, 95; 1494 *AS* I, 102; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); **кнАзии** 3 (1352 *P* 6; 1361 *AGZ* 6); **князевь** 1 (1322

АрхЮЗР I/VI, 3); *зам. місц. о (при) князе(и)*, **кнзе(и)** литовських 2 (1496 *ПСВВ* 192, 192 зв.); *дав. мн.* **кнАземь**,

кнземь, **княземь**, **кн(А)зем** (1352 *P* 6; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1449 *АЛМ* 8; 1475 *AS* I, 71; 1481 *AS* I, 77; 1485 *BD* II, 371; 1487 *AS* I, 85; 1488 *AS* I, 88; 1498 *BD* II, 412; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); *знах. мн.* **кнАзи** (1352 *P* 6); *ор. мн.* **кнАзи**, князи, **кнзи**, **кн(А)зи** 21 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1437 *AS* I, 33; 1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; *АрхЮЗР* 8/IV, 60; *P* 160; 1478 *AS* I, 75 і т. ін.); **князми**, **кнзьми**, **кнзми**, **кнА(з)ми**, **кн(А)зьми** 6 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1446 *P* 152; 1451 *ДГШХ*; 1459 *P* 174; 1491 *AS* I, 94); **князьями**, **кн(А)з(А)ми** 2 (1446 *AS* I, 42; 1492 *АЛМ* 30); **князи** 1 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); **княжми** 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

Див. ще **КНАЖА**¹, ***КСЕНЗЬ**.

***КНАЗЬСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): а при том были свѣтки... пан Богдан Янчинский, пан Волчко Кн(А)зьский (Володимир, 1470 *AS* I, 65).

ФОРМИ: наз. одн. **Кн(А)зьский** (1470 *AS* I, 65).

***КНАЗЬСТВО** с. (13) князівство (3): А на то дали есмо свои листь и печать завѣсили своего кнАзьства (Смотрич, 1375 *P* 20); А на то дали есмы грамоту нашу и печать привѣсли велебного кнАзьства нашего (Бохур, 1377 *P* 24); I też żeby mupcare w kniazstwie naszym ustaweny... s fałszywymy penezmi, abo z rzeczymi, inszymi... takowych imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108);

кнАзьство литовское (1) литовське князівство: а король... писал до пана старосты и до нас, штобы сА то длничею... не делили до того часоу, поки аж... корол его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(А)зствѣ литовском (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); великое князство (5), князство великое (4) *див.* **ВЕЛИКИЙ**¹ 7.

ФОРМИ: род. одн. **князства**, **кнзьства** 3 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1459 *P* 171); **кнАзьтва**, **кнАзьтва** 2 (1375 *P* 20; 1377 *P* 24); *дав. одн.* **кня(з)ствоу**, **кпiazstwo** (1494 *BD* II, 389; 1499 *ВФ*); *знах. одн.* **кнзьство** (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. одн.* **кнАзьство(м)** (1496 *ОПСВВ* 61); *місц. одн. въ (оу) кнАзьствѣ, **кнзьствѣ**, **кн(А)зствѣ** 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1475 *AS* I, 70); *w kniazstwie* 1 (1388 *ZPL* 108).*

Див. ще ***КНЯЖЕНИЕ 2**, ***ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ**.

***КНАЗЬТВО** *див.* ***КНАЗЬСТВО**.

***КНАЗАЧИЙ** *прикм.* (1) княжий: а дасть ли ми коро(л)

его млсть и подтверде(т) (так.— *Прим. вид.*) держание прореченыхъ гродовъ и зѣмль до моего живота и Азь ислубоу при моиоу чти и при вѣрь кнАзачно... ижъ не оставлю на тыхъ городьхъ иного воево(д) а ни бурькрабъ а никоторого старьшего по собоу толико того которы жь бы присАгль вѣре(н) быти королеви (Кременець, 1434 *P* 131).

ФОРМИ: місц. одн. ж. **при кнАзачноу** (1434 *P* 131).

Див. ще **КНАЖИИ**.

! КНАКИНИНА *див.* **КНАГИНИНЬ**.

КО¹ *див.* **КЪ**¹.

! КО² (?) (1): а коли ильА воевода, нашъ приАтель, пожадаеть оу насъ какое помочи на свои неприАтели, и мы нимбемъ ильи воеводе такоуюжъ помочъ дати, без хитрости, выменяюго (sic.— *Прим. вид.*) брата нашего, корола польского и оугорьского и царА (sic.— *Прим. вид.*) татарьского, занюжъ царь (sic.— *Прим. вид.*) есть волнын, ко (!) оу цар(р)А помагати ему намъ прозбоу и послы (Троки, 1442 *Cost.* II, 719).

! КОБЕЛЫКОЙ (КОБЕЛЫЦКОЙ?) *прикм.* (1) ◇ до-лына Кобелыцкая *див.* **ДОЛИНА**¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. **! Кобелыкой** (1430 *ГВКЛ* 7).

Пор. *** КОБЕЛЫКЪ**.

*** КОБЕЛЫКЪ** ч. (2) (*назва долины у Подільській землі*): и колы есмо проихали черезъ лѣсъ Почапинский до долины Кобелыка, вгору рички Згару... тамъ есмо, при той долины Кобелыку, застала боярь Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: род. одн. **Кобелыка** (1430 *ГВКЛ* 7); *місц. одн.* **при Кобелыку** (1430 *ГВКЛ* 7).

Див. ще **ДОЛИНА**¹ (доляна Кобелыцкая).

*** КОБИЛА** *див.* *** КОБЫЛА**¹.

*** КОБЛИНЪ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) **Коблин**: у Коблини не надобе... давати мыта (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. у **Коблини** (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*** КОБЛЪЧИНИ** *мн.* (2) (*назва села на Буковині*) **Коблчин**: мы петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есмн се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немць, на имь темишещи... и кобы(л)чи(н) (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прАд нами... Ана, сестра Доброулова ло-гофет(а)... и дала своимъ племеником... два села на имь Коблччи(н) и Билосовци, иа Днистри (Сучава, 1470 *BD* I, 155).

ФОРМИ: наз. **Коблччин(н)** 1 (1470 *BD* I, 155); **кобы(л)чи(н)** 1 (1447 *Cost.* II, 288).

*** КОБРИНКА** ч. (1) (*назва річки у Троцькому воеводстві*): Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зъ млына, што на рѣцѣ на Кобринцѣ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: місц. одн. на **Кобринцѣ** (1401 *АкВАК* III, 2).

КОБРИНСКИЙ *див.* **КОБРЫНСКИЙ**².

*** КОБРИНЬ** *див.* *** КОБРЫНЬ**.

КОБРЫНСКАЯ, **КОБРЫНСКАА** *ж.* (5) (*особова назва*): Се я княгини Ивановая Семеновича Кобрынская Федора, дочка пана Рогатинского (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 1—2); Се А княгини Ивановая Семеновича Кобрынская кн(А)гини Федка, пана Ивана Рогатинского дочка... записоуо мужеву своему... двѣ тисАчи золотыхъ оугорскихъ сымь моимъ листом (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: наз. одн. **Кобрынская**, **КобрынскаяА** (1401 *АкВАК* III, 1, 2; 1465 *АкВАК* III, 4; 1487 *AS* I, 239); *род. одн.* **Кобрынское** (1401 *АкВАК* III, 2).

КОБРЫНСКИЙ¹ *прикм.* (3): А при томъ былъ... Мрочко и Некрашъ, намѣстникъ Кобрынскій (Кобринь, 1401

АкВАК III, 2); А при томъ были добрые люди королевые бояре... а къ тому бояре наши Кобринские (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Кобринский (1401 АкВАК III, 2); наз. мн. ч. Кобринские (1401 АкВАК III, 2; 1465 АкВАК III, 4).

Пор. *КОБРЫНЬ.

КОБРЫНСКИЙ², КОБРИНСКИЙ ч. (2) (особова назва): Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичъ Кобринский, небожикъ... хотѣлъ былъ записати десетину къ монастыру, къ Светому Спасу и къ Кобриню, ино онъ... тое десетины не поспѣлъ записати (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Се я князь Семен Романовичъ Кобринский чиню твердост сею моею грамотою (Кобринь, 1454 AS III, 9).

ФОРМИ: наз. одн. Кобринский I (1401 АкВАК III, 2); Кобринский I (1454 AS III, 9).

***КОБРЫНЬ ч.** (16) (назва міста у Троцькому воеводстві): а записала есми по души моего мужа... къ монастыру Светого Спаса двѣ корчмы вольныхъ у Кобрини (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Писанъ в Кобрини (Кобринь, 1454 AS III, 10).

ФОРМИ: род. одн. Кобриня (1454 AS III, 10); дав. одн. Кобриню (1401 АкВАК III, 2); знах. одн. Кобрун (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); місц. одн. въ (у) Кобрини 9 (1401 АкВАК III, 2; 1465 АкВАК III, 4); на (в) Кобрини 2 (1454 AS III, 10); въ Кобриню I (1401 АкВАК III, 2).

КОБРЫНСКАЯ див. КОБРИНСКАЯ.

***КОБУЧЬ ч.** (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкый и Володимирскый князь... записалъ есми и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... з... бобровыми гоны... против острова Кобуча (Луцкъ, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2).

ФОРМИ: род. одн. Кобуча (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

***КОБЪЛА¹ див. *КОБЫЛА².**

***КОБЪЛА² див. КОБЫЛА³.**

***КОБЪЛИ див. *КОБЫЛЫ¹.**

КОБЪЛІЕИ ВИШНИИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Ино ми видѣвши их доброую волю и токмежъ и заплатоу, а ми такоже есмо дали и подтвердили тое вишенианное село Вишніи Кобъліеи (Сучава, 1467 BD II, 122—123).

ФОРМИ: наз. Кобъліеи Вишнии (1467 BD I, 122); знах. Вишніи Кобъліеи (1467 BD I, 123).

***КОБЫЛА¹ ж.** (20) кобила (19): о(т)дѣлили волччка о(т) себе дали ему село... а шистъ кобыль (Вишня, 1393 P 52); а кто идет до ливова, на головномъ мыть, оу сочавъ... от кобылы по шест гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788—789); прачте и милуйте кони и кобили и овци и свини и оусе товар коулко ест (Торговище, 1481 BD II, 358);

к о б ы л а с т а д ъ н а я (1) стадна кобила, конематка: И уделил есми панъ Борсанъ... своего стада пять кобыль стлдныхъ, а двѣ конь (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: род. одн. кобылы 6 (1408 Cost. II, 631, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 789; 1460 BD II, 275); кобылы 2 (1434 Cost. II, 668); знах. одн. зам. род. от кобылоу I (1460 BD II, 273); наз. мн. кобили (1466 BD I, 96); род. мн. кобыль, кобыл (1393 P 52; 1456 Cost. II, 790; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1460 BD II, 274); знах. мн. кобылы 2 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 790); кобылы 2 (1434 Cost. II, 669; 1460 BD II, 274); кобили I (1481 BD II, 358).

***КОБЫЛА² ж.** (5) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томуо селу Селивестрїи, оба коути, оу Кобыле, да ест съ всѣми старими хотари (Сучава, 1481 BD I, 249); и продала свою отиноу от оурика отца еи Драгомира, едино село на имѣ Черетїани оу Кобыле (Сучава, 1491 BD I, 456).

ФОРМИ: род. одн. Кобыле, Кобыле (1481 BD I, 248, 249; 1491 BD I, 456).

КОБЫЛА³ ж. (4) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... едно мѣсто между леуринцемъ и бѣксънешъ и повыше кобыла (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); И оуставше наши слоуги Петръ и братъ его Ион и заплатили оуси тоти вишениантин пинъзи... оу роуки Драголе, дочка Драгомира от Кобыле (Сучава, 1491 BD I, 456).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. повыше кобыла (1436 Cost. I, 444); род. одн. Кобыле (1491 BD I, 456).

КОБЫЛІА ж. (3) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрноую слоужбою до на(с)... дали и подтвердили есми и(м)... села на имѣ онеши ... и кобыліа (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569); Ино ми видѣвши меже ними доброе их воли... а ми... и от нас есми дали и подтвердили слоузъ нашему пану Козмъ оушарю тое вишенианное село Кобыліа на Днистри (Сучава, 1482 BD I, 262).

ФОРМИ: наз. одн. кобыліа (1456 Cost. II, 569); зам. знах. дали село Кобыліа (1482 BD I, 262).

***КОБЫЛЫ¹ мн.** (8) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше и(х) правую и вѣрною службою до нас... дали есми имѣ... и(х) отина, где домъ драгомировъ на кобыла(х) (Васлуй, 1437 Mih. 202—203); а мы такожде и от нас есми дали и подтвердили слоузъ нашему Томи тое прадреченое село оу Кобылех (Сучава, 1494 BD II, 36).

ФОРМИ: місц. на Кобыле(х), Кобылех 6 (1491 Cost. D. 37; 1494 BD II, 34, 36); на кобыла(х) I (1437 Mih. 203); зам. род. от кобылех I (1472 BD I, 169).

Див. ще **КОБЫЛЪ.**

КОБЫЛЫ² див. КОБЫЛЪ.

КОБЫЛЧИНА ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше ... его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми... села на днистри... и на оустье кобылчина (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. кобылчина (1447 Cost. II, 273).

***КОБЫЛЧИНИ див. *КОБЪЛЧИНИ.**

КОБЫЛЪ, КОБЫЛЫ, КОБЪЛЄ с., невідм. (5) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... видѣвше его правую и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашей земли оу молдавской красныи потокъ што на кобылы (Сучава, 1403 RS 338); тѣмъ мы видѣвше правую и вѣрноую его слоужбою... дали есми емоу... осемъ сель на имѣ роз(к)а петръ на кобыль (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

Див. ще ***КОБЫЛЫ¹.**

***КОБЫЛАНЫ мн.** (1) (назва села у Польщі, пор. Кобылану): а при то(м) свѣдци были князь Анъ архибискупъ льв(овски па(н) м**жи(к) из дубровы (домарать с ко)быланъ па(н) бѣцкии (Медика, 1415 P 87).

ФОРМИ: род. (ко)быланъ (1415 P 87).

КОБЪЛЄ див. КОБЫЛЪ.

***КОВАЛЕВЪ прикм.** (1): Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленскый... и просилъ въ насъ въ Смоленскомъ повете, въ Катанской волости, села, на имя Давыдкова Сквородина... а Деменътисова Ковалева (Вільна. 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: род. одн. с. Ковалева (1499 РИБ 776).

***КОВАНІЙ прикм.** (2) з кованою оправою; (про ікону) з окладом чеканной роботы: застали есмо оу стго спаса на красно(м) Д іконы кованы(х)... евангелье кованое (б. м. н., 1429 P 114).

ФОРМИ: знах. одн. с. кованое (1429 P 114); род. мн. кованы(х) (1429 P 114).

КОВАСНА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже дали есми монастырю нашему о(т) нѣмца... о(т) нашей браниши о(т) бохотинъ, а на имѣ... ковасна, съ всѣми ежъ обръшїи (Сучава, 1454 Cost. II, 501).

ФОРМИ: наз. одн. **ковасна** (1454 *Cost.* II, 501).

КОВЕНСКИЙ, КОВЕНЬСКИЙ *прикм.* (3) (*пор.* Ковень у *Троцькому воеводстві*): нашымь намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому (Перемисьль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А при томъ нашемъ еднаньи были: кнАзь Михайло Олександровичъ... а маршалокъ корольевъ пан Юрый Пацевичъ намѣстникъ ковенский (Вильна, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Ковеньскій** I (1451 *АкЮЗР* II, 106); **ковенский** I (1482 *AS* I, 80); *дав. одн. ч.* ковенскому (1447—1492 *ЛКНКВ*).

***КОВОРЛОУИСКЫИ** *див.* **КОВРЪЛОУИСКІИ**.

***КОВРЪЛОУИ** *див.* ***КОВОУРЛОУИ**.

КОВРЪЛОУИСКІИ *прикм.* (4): а мы есми дали... стефануоу воеводи, о(т) нашей очезны (1), державу на имъ, городъ келію и с мыто(м)... и млины коворлоуиския (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); тѣмъ мы видѣвши его правуюю и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрили есмо имъ... половина о(т) млино(в) наши(х) коврѣлоуиски(х), на проуть (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324);

озеро Ковоурлоуиское (1) *див.* **ОЗЕРО**; язерь коврѣлоуискіи (1) *див.* ***ЯЗЕРЬ** I.

ФОРМИ: наз. одн. ч. **коврѣлоуискіи** (1448 *Cost.* II, 324); *наз. одн. с.* зал. *род.* половина озера Ковоурлоуиское (1468 *BD* I, 130); *род. мн.* коврѣлоуиски(х) (1448 *Cost.* II, 324); *знах. мн. ч.* коворлоуиския (1435 *Cost.* II, 682).

Пор. ***КОВОУРЛОУИ**.

***КОВОУРЛОУИ** ч. (4) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ же мы видѣвши емоу его правуюю и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли, оу молдавскои, села на коврѣлоуоу (Сучава, 1448 *Cost.* II, 355); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоти исти(н)иі наши слоуги... жаловали есми и(х) особною нашею мл(с)тію и дали и потвѣрили есми и(м) оу нашей земли... села... на коворлоуи (Сучава, 1491 *Cost.* S. 153).

ФОРМИ: *місц. одн.* на коворлоуи 2 (1468 *BD* I, 130; 1491 *Cost.* S. 153); на коврѣлоуи I (1448 *Cost.* II, 324); на коврѣлоуи I (1448 *Cost.* II, 355).

***КОВОУРЛОУИСКІИ** *див.* **КОВРЪЛОУИСКІИ**.

КОГАНОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ былъ... Мордвинъ Когановичъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: наз. одн. **Когановичъ** (1401 *АкВАК* III, 2).

***КОГОЛЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и(н)и никто да несмѣтъ ты(х) монастырски(х) люди о(т) зви(жи)нци и о(т) коголеши... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *род.* коголеши (1467 *Mih. Doc.* 125).

***КОДЕНСКИЙ** *прикм.* (4) ◊ коденская дорога (2) (*назва дороги у Київській землі*): а о(т) коде(н)ское дороги по(дъ) кодною по великоюу роудоу (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); коденская руда (2) (*назва місцевості у Київській землі*): а тая землѣ пошла харьковская по коде(н)скоую роудоу за трибѣсовъ (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* коде(н)ское (бл. 1458 *P* 167, 168); *дав. одн. ж.* коде(н)ской (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн. ж.* коде(н)скоую (бл. 1458 *P* 167).

Пор. ***КОДНЯ**.

***КОДНЯ** *ж.* (2) (*назва містечка у Київській землі*) Кодня: та(м) г(с)дрюоу нашемоу по волы(н)ци по ивницкоюу дорогоу... а о(т) коде(н)ское дороги по(дъ) кодною по великоюу роудоу (б. м. н., бл. 1458 *P* 167—168).

ФОРМИ: *дав. одн. кодин* (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн.*

кодною (бл. 1458 *P* 168).

***КОЖА** *ж.* (35) шкіра: а у которомъ торгу иметь купити, тамъ иметь дати ... отъ сто кожи воловыхъ десѣть гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); И они передъ нами повѣдили, штожъ деи и передъ тымъ здавна тыи кожи малые неварун-

ковые телятины, баранины, козины шевци купують (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88—89).

ФОРМИ: *род. одн. кожи* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); *род. мн. кожи* 16 (1408 *Cost.* II, 631, 632; 1434 *Cost.* II, 668, 669; 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273, 274); *кожъ, кож* 8 (1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 273, 275; 1495 *АЛМ* 88, 89); *кожін* 2 (1434 *Cost.* II, 668, 669); *знах. мн. кожи* (1495 *АЛМ* 88, 89).

***КОЖДЫИ** *займ.* (36) I. (*будь-який з даного ряду*) кожний (29): а записала есми по души его князя небощика... къ монастыру светого Спаса въ Кобриню село Корчичи... ижъ бы себъ держаль попа, ижъ бы кожного дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А tako daitemo i daleszmo iemu thuiu paszu didipiu... yz mythom... od koždoho woza po hrosik (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3—4); мы великий князь Швитрикрайл... чинимъ знаменито и даемъ ведати симъ нашимъ листомъ каждому доброму... хто на и возрит... иже видев... службу... нашего вѣрного слуги пана Ивана Мукосѣвича, и мы... даемъ и дали есмо и записали за его вѣрноюу службу села (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); Про (то) нагорожаючи Емоу Самомоу... си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городища... и(3) ихъ Приле(г)лостАми Ко(ждо)е до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171); Казимиръ... король польскій... Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати каждому доброму... кому то его потребизна будетъ вѣдати (Вильна, 1492 *АЛМ* 30); Про то господаръ нашъ великий князь Александро всказаль... абы еси зъ его милост(ью) оутвердился... и былъ бы твоя милость зъ нашимъ господаремъ зъ его милостюю въ добромъ прятельстве за одинъ на кождо его милости непрятеля (Троки, 1494 *BD* II, 387); будь-який, всякий (1): а заплативши заруки, предся сес лист мой пры моцы захован быти мает в каждого права (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

2. (*з прийменником безъ*) жодний, някий (1): Жаловаль намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопъжича, рекучи: увязаль ся въ люди мои отчinyи тыми разы безъ каждого права (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

3. (*у знач. іменника*) кожний (5): мы велики князь Швидрикгяль руски и иныхъ, чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ каждому... хто на него возритъ... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣриую... пана Богуша Оверкича Тимоха... мы... его... прымемо и прыяли есмо... зъ ласки нашею надаемо волности в(шеля)коу (Луцьк, 1438 *P* 140); Я князь Константынъ Ивановичъ Острозкий... чинно знакомио симъ моимъ листомъ каждому, кому буде потреба его видѣти... штожъ придалъ есми и записаль зъ выслуги своее... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с.* кожного, кождого, koždoho (1401 *АкВАК* III, 2; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1475 *AS* I, 72; 1498 *АЛМ* 169); *дав. одн. ч.* кождому, кождому (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1438 *P* 140; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 7; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1464 *AS* I, 57; 1470 *AS* I, 64; 1475 *AS* I, 72; 1487 *AS* I, 87; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *знах. одн. ч.* кождыи 4 (1487 *РИБ* 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*); *кождого* I (1494 *BD* II, 387); *наз. одн. с.* Ко(жд)ое (1459 *P* 171).

Див. ще **КАЖДЫИ, *КАЖНЫИ, *КЪЖДО**.

***КОЖИНЪ** *прикм.* (1): та(м) мы видѣвш(є) и(х) правуюю и вѣрноюу слоужбоую до на(с)... дали есми и(м) оу нашей земли, села на имъ кълимънещи... и... брошѣни, где е(ст) домъ кожи(н) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ *наз. одн. ч.* **кожи(н)** (1448 *Cost.* II, 316).

Пор. **КОЖЪ**.

! **КОЖИЕМ** (БОЖЬЕМ) (1): по кожейемъ (1) нароженіемъ (Краків, 1491 *КЕ*).

Див. **БОЖІИ**.

! **КОЖОКАРЬ** *див.* ***КОЖУХАРЬ**.

***КОЖОХАРЬ** *див.* ***КОЖУХАРЬ**.

***КОЖУХАРЬ** ч. (3) кожухар, кожущник: и варе ку(л)ко кожохари соу(т) оу ты(х) се(л) или бу(д) какин мастеры шобы монастирю бы(л) то(т) ве(с) прих(о)д(д) (Поляна, 1448 *DIR*«А» 491); а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу, или мастрове (!) иму(т) бы (!) или кожухари ... да не да(ст) ты(х) люди ни да(н), ни посаду (Сучава, 1453 *Cost.* II, 161).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! **кожочарь** (1448 *ДГПР*); *наз. мн.* кожохари 1 (1448 *DIR*«А» 491); кожухари 1 (1453 *Cost.* II, 461).

***КОЖУХЪ** ч. (3) кожух, шуба: Отписую Пречистой до Печерского монастыря панцыр и кожух куний (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); продал есми тое имене Дажев... за двесте коп широкихъ грошей монети чешское и за кожух бобровый сукномъ поръпрыномъ крытый (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кожух** (1475 *AS* I, 72; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

***КОЖЧИЧИ** мн. (1) (*назва маестку у Віленському воеводстві*): Биль намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ и поведиль передь нами, штожъ кнехния (sic! — *Прим. вид.*) Семеновая Александровича, кнегиня Маря Пинская и сынъ ее, князь Василей Семеновичъ, за его службу дали ему... в Кожничох две двориче на пашню (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *місц. в* **Кожничох** (1497 *РИБ* 683).

!КОЖШНО *див.* **КОЖЮШНО**.

***КОЖЪДЫИ** *див.* ***КОЖДЫИ**.

КОЖЪ ч. (3) (*особова назва, молд., слов.* кожа): мы илѣ воевода... чини(м) знамен(ито)... оже тоты истинны слуги наши панъ сана рошка граматикъ и братъ его кожъ пьтру служили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 51); еще два цигани... и еди(н) татари(н), на имъ кожъ ись чель(дю) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кожъ** (1439 *Cost.* II, 51; 1448 *Cost.* II, 316; 1453 *Cost.* II, 445).

КОЖЮШНО ч. (2) (*особова назва*): а при то(м) бы(л) боАре бра(т)ша минигаило кна(з) юрьи кожюшно (так. — *Прим. вид.*) иванови(ч) (Молодечно, 1388 *P* 44); первый поручни(к) кна(з) михаило внутеви(ч)... кна(з) юрьи кожюшно (б. м. н., 1392 *P* 46).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кожюшно** (1392 *P* 46); ! **кожшио** (1388 *P* 44).

***КОЗА** ч. (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана кози (Сучава, 1432 *ДГВІН*).

ФОРМИ: *род. одн.* **кози** (1432 *ДГВІН*).

***КОЗАЕЩИ** мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрили есмо имъ... една пасика... проти(в) козаеци, где была пасика рошкова (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *род. козаеци* (1448 *Cost.* II, 323).

***КОЗАНЧА** ж. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ ми, видѣвши е(т) правою и вирноюу слоужбоу до(о) на(с)... далі и потвѣдил(и) есми емоу... село его... на имъ Корчешіи на Козанчи (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: *місц. одн.* на **Козанчи** (1457 *УКР*).

КОЗАРЕВЦИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села на имѣ козаревци и ползаловци (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317); тѣм (sic. — *Прим. вид.*) мы видѣвши правою и вѣрноую и(х) слоужбоу до на(с)... дали есми и(м)... села на имѣ боучумъни... и на ревти козаревци (Сучава, 1439 *Cost.* II, 41).

ФОРМИ: *наз. козаревци* (1431 *Cost.* I, 317; 1439 *Cost.* II, 41).

Див. ще **КОЗАРОВЦИ**.

КОЗАРИН *див.* **КОЗАРИНЪ**.

КОЗАРИНОВАЯ ж. (1) (*особова назва*): на тых же Горках и на половици Олеска маеть дянина моя пани Козари-

новая — сто гривень на половици Горожъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Козариновая** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

***КОЗАРИНОВЪ** *прикм.* (1): и о(н) пере(д) нами повѣди(л) што(ж) тое вышеписаное село сомино держал(л) козари(н) а послѣ того козари(н) держал(л) братаничъ козари(н)о(в) тишко (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* козарино(в) (1499 *ГОКІР*).

Пор. **КОЗАРИНЪ**.

КОЗАРИНЪ, КОЗАРИН, КОЗАРЫН, КАЗАРИНЪ, КАЗАРИН ч. (18) (*особова назва*): А при томъ были сведѣки, наша верная рад(а): владыка луцкый Феодосий... пан Козарин (Луцкъ, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); Би(л) на(м) чоло(м) дворяни(н) на(ш) ивашко русиновичъ и проси(л) в на(с) су воло(ди)мирьске(м) повѣте села на имѣ сомина которое(ж) держал(л) земѣни(н) воло(ди)мирьски(н) на имѣ козари(н) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Козаринъ, Козарин, козари(н)** 11 (1438 *P* 139; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1445 *P* 151; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *AS* I, 43; *AS* III, 5; 1499 *ГОКІР*); **Казарин, Казаринъ** 4 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1443 *P* 145; 1451 *P* 156; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); **Козарын** 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *род. одн.* **козарына** (1499 *ГОКІР*).

КОЗАРОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на имѣ прокопинци... и козаровци (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *наз. козаровци* (1436 *Cost.* I, 459).

Див. ще **КОЗАРЕВЦИ**.

КОЗАРЫН *див.* **КОЗАРИНЪ**.

!КОЗЕНИ (<КОРЕНИ) *див.* **КОРЕНЪ**.

***КОЗЕНАТА** ч. (1) (*особова назва*): Мы болеслави инако швистригаило... знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ слузѣ нашему юркови кривоу на нашемъ селѣ на хватовцехъ Н копъ руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: *дав. одн.* **козенАти** (1424 *P* 102).

***КОЗЕЧИЧЬ** ч. (2) (*особова назва*): а при то(м) бы(л)

вл(д)ка луцкый никифор... кнѣзь василей козечи(ч) (Луцкъ, 1467 *СП* № 13); а при то(м) бы(л) вл(д)ка луцкый, никифор... кна(з) василей козечи(ч) (Луцкъ, 1490 *Пам*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **козечи(ч)** (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам*).

***КОЗИИ** *прикм.* (4) (?): (1): ачыбы есмо козь записы с которы(м) коли члонко(м) оучинили кторыА бы проти(в) преречено(м) господарѣви нашем(у), королеви... бы могли быти тоты всѣ... ни во што обертае(м) (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734);

◇ **пасика козиА** (1) *див.* **ПАСИКА** I; **потокъ козіи** (1) *див.* ***ПОТОКЪ**¹; **роуда козія** (1) *див.* ***РОУДА**¹.

ФОРМИ: *род. одн. ч.* **козіА** (1455 *Cost.* II, 559); *наз. одн. ж.* **козиА** (1462 *Cost.* D. II; 1488 *ДГСПМ*); *знах. мн. ч.* **козь** (1448 *Cost.* II, 734).

***КОЗИЙ МИСТРЪ** ч. (1) (*особова назва, пор. стч. mistr kozieho tleka «вирсбник, продавецъ лікувальних мастей»*): Се я Янъ, иначей Корѣва Ядукговичъ, продалъ есмы... землю свою питомую... которуюто землю купилъ есми былъ у Бартоша прозвищемъ Козего Мистра (Вильна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* **Козего Мистра** (1451 *АрхЮЗР* II, 106).

КОЗИКА ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были наша вѣрная рада кнази и панове... кназь бедоръ козика панъ Семашко ефифановичъ (Луцкъ, 1455 *P* 151).

ФОРМИ: *наз. одн.* **козика** (1445 *P* 151).

***КОЗИНА** ж. (1) *вчинена* козяча шкура: Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... Луцкихъ, штожъ деи они купують въ мѣсть кожи малые неварунокыевы телатины, баранины, козины (Луцкъ, 1495 *АЛМ* 88).

ФОРМИ: *знах. мн. козины* (1495 АЛМ 88).

*Див. ще *КОЗЛИНА.*

КОЗИНСКИЙ, КОЗИНСКИЙ ч. (2) (*особова назва*):

а при (томъ) (*в ориг. а при мл были. — Прим. вид.*) были. пан Гринко Козинский хоружий луцкий, пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 АС I, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. Козинский, Козинский* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 195; 1494 АС I, 102).

***КОЗИНЪ** ч. (4) (*назва селища у Волинській землі*): на Гнидовъ не надобе мыта давати... въ Козинъ не надобе (Степан, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Козинъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

КОЗИНСКИЙ *див. КОЗИНСКИЙ.*

КОЗІЯ ж. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пасика щобы была о(т) страни козію къ великон тои гороу и да осадитъ собъ люди, колко оузмогоутъ осадити до тои пасикоу (Сучава, 1454 Cost. II, 501); а хота(р) до обрыше а о(т) толь на козію къ великою гороу (Корочин Камінь, 1458 Міл. Дос. 122).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. козія* (1458 Міл. Дос. 122); *знах. зам. род. о(т) страни козію* (1454 Cost. II, 501).

***КОЗЛИНА** ж. (2) *вичинена козляча шкура*: И они передъ нами повѣдили, штожь дей и передъ тымъ здавна тые кожи малые неварунковые телятины, баранины, козлины шевци купуютъ (Луцьк, 1495 АЛМ 88—89).

ФОРМИ: *знах. мн. козлины* (1495 АЛМ 89).

*Див. ще *КОЗИНА.*

КОЗЛОВСКИЙ, КОЗЛУВЪСКИЙ, КОСЛОВСКИЙ ч. (3) (*особова назва*): а при томъ были наша върная рада... панъ Федко колодазкин, панъ Федко козлувский (Луцьк, 1445 P 151); а се я Хведко Кословский... светчио... и жж... продал еси село свое Стоупно (Луцьк, 1474 АС I, 69).

ФОРМИ: *наз. одн. Козловский* 1 (1470 АС I, 65); *козлувский* 1 (1445 P 151); *Кословский* 1 (1474 АС I, 69).

КОЗЛОВЪ ч. (1) (*назва села у Подільській землі*) Козлів: Мы кій(з)ъ швитриганло г(с)дръ подолскон зм(л)н знаменито ч нимь... аже дали есмо служъ нашъму (!) радеви и дѣтемъ... сьло (!) козловъ (Ольховець, 1445 СРК 135).

ФОРМИ: *наз. одн. козловъ* (1445 СРК 135).

КОЗЛУВЪСКИЙ *див. КОЗЛОВСКИЙ.*

КОЗМА, КОЗМЪ ч. (92) (*особова назва, гр. Κοσμάς*) Козьма: мы александръ воевода... знаемо ч нимь... оже тота истиннаа майкола... съ своими сны, съ козмою и съ сыною... тагали на влада и на кръстю (Баня, 1418 Cost. I, 126—127); И оуставше наши служеи Козма и брат его Влад... та заплатили оуси тоты вишписаніи пиньзи (Сучава, 1495 ВД II, 74).

ФОРМИ: *наз. одн. козма* 20 (1428 Cost. I, 202; 1433 Cost. II, 650; 1449 Cost. II, 386; 1452 Cost. II, 422; 1456 ЭСФ; 1462 Cost. D. II; 1471 ВД I, 164; 1475 ВД I, 205; 1483 ВД I, 269; 1495 ВД II, 74 і т. ін.); *козмъ* 2 (1453 Cost. II, 458; 1486 ВД I, 289); *зам. род. въра пана козма* 5 (1436 ВАМ 29; 1439 Cost. II, 52; 1442 Cost. II, 93; 1455 Cost. II, 550; 1457 ВД II, 258); *зам. дав. Козма* 1 (1481 ВД II, 358); *зам. знах. убили того козма* 1 (1487 ВД I, 312); *род. одн. козмы* 31 (1432 Cost. I, 331; 1436 Cost. I, 482; 1437 Cost. I, 530; 1439 Cost. II, 32; 1440 Cost. II, 65; 1442 Cost. II, 88; 1443 Cost. II, 138; 1446 Cost. II, 238; 1452 Cost. II, 432; 1457 ВД I, 4 і т. ін.); *козми* 21 (1435 DIR«А» 465; 1438 Cost. II, 8; 1443 Cost. II, 149; 1453 DIR«А» 503; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 564; 1456 Cost. II, 569; 1462 Cost. D. 10; 1487 ВД I, 312 і т. ін.); *козмъ* 2 (1438 Cost. II, 27; 1448 Cost. II, 306); *дав. одн. козмъ* 6 (1454 Cost. II, 509; ПГПММ; 1479 ВД I, 228; 1482 ВД I, 262; 1486 ВД I, 290); *Козми* 2 (1495 ВД II, 74); *ор. одн. козмою* (1418 Cost. I, 127).

КОЗМИН *прикм.* (1): И такождере щобы есте знали, аже Солтан, брат Козмин, а он ест съ мноу жив (Торговище, 1481 ВД II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Козмин* (1481 ВД II, 358).

Пор. КОЗМА.

***КОЗМИНЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пак оу Черновской волости Ш црѣков оу Козмин с попом (Сучава, 1490 ВД I, 419—420).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Козмин* (1490 ВД I, 419).

*Див. ще *КОЗМИНОУЛЬ.*

***КОЗМИНОУЛЬ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еще есми дали и потврѣдили томоу нашему сто-моу монастыроу о(т) поутной наше питомое село на имъ козминоу(л) оу черновской волости (Сучава, 1488 ДГСПМ)

ФОРМИ: *наз. одн. козминоу(л)* (1488 ДГСПМ).

*Див. ще *КОЗМИНЪ.*

КОЗМИЦА, КОЗМИЦЪ ч. (18) (*особова назва, молд., пор. Козма*): а на то е(ст)... въра пана козми(ца) (Поляна, 1448 Cost. II, 365—366); А хотар Микоулетем коуда им хотарил пан Албоул... и пан Козмица (Сучава, 1461 ВД I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн. Козмица* 6 (1458 ВД I, 19; 1459 ВД I, 32, 36; 1460 ВД II, 276; Cost. S. 34; 1461 ВД I, 45); *козмиць* 2 (1452 Cost. II, 422; 1460 ВД I, 41); *зам. род. въра пана козмица, козми(ца)* 2 (1448 Cost. II, 366; 1460 Cost. S. 41); *род. одн. козмици, ко(з)мици* 9 (1458 ВД I, 20, 25; 1459 ВД I, 28, 34, 36; Cost. S. 22; 1460 DIR«А» 515); ! *козмиць* 1 (1458 ВД II, 262).

***КОЗМИШЪ** ч. (1) (*особова назва, молд., пор. Козма*): а на то е(ст) въра... пана козмиша (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1453 Cost. II, 462).

ФОРМИ: *род. одн. козмиша* (1453 Cost. II, 462).

КОЗМЪ *див. КОЗМА.*

***КОЗЪРЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знамениито чини(м)... оже придоша предъ нами... живертъ и рома(н) о(т) козъреши... и продали свою правоу о(т)ниноу (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *род. козъреши* (1479 Cost. I, 462).

КОЙКА ч. (1) (*особова назва, молд., пор. Костантынъ*): И такождере есми дали и потврѣдили тои свѣтои нашеи црѣквы... татаре на имъ Бачюл съ чельдею, и Конка съ чельдею (Сучава, 1488 ВД I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. Койка* (1488 ВД I, 342).

***КОЙЛИКОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): первый поручни(к) кНА(з) михайло евнутеви(ч)... дмитриеви(ч) монивидъ койликкови(ч)и (б. м. н., 1392 P 46—47).

ФОРМИ: *наз. мн. койликкови(ч)и* (1392 P 47).

КОЛА ч. (9) (*особова назва*): а ту дѣднину панъ кола вольнь продати или замѣнити (Галич, 1409 P 74); Мы михалъ бучачкыи па(н) и ст(а)роста галицкыи и кола судья галицкый дѣдичъ з далеова вызнавамы то и земланы иж(ь) та(к) есмо то оуложили (Галич, 1435 P 134).

ФОРМИ: *наз. одн. кола* (1409 P 74; 1413 GL 48; 1435 P 134); *род. одн. колы* (1409 P 74); *дав. одн. колъ* (1409 P 74).

***КОЛАНЪНЫИ** ч. (1) (*закрѣпачений селянин без права виходу*) коланний: Село цве(т)ковъ а в томъ селе отамо(н) а два члѣвка оди(н) слоуга а друуги(н) коланъны(н) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: *наз. одн. коланъны(н)* (бл. 1471 ЛКЗ 90).

***КОЛѢНО** с. (2) (*рід, покоління в родоводі*) коліно: ачь хто менѣтса шлахътичомъ тогды имеетъ шесть оружены(х) стары(х) а добры(х) шлатичов (!) поставитъ на свидѣ(ч)ство двѣ свое(г) родоу а друо(г)и два изъ друогаго колена, а тре(т)ихъ два съ тре(т)его колена (XV ст. ВС 18 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. колена* (XV ст. ВС 18 зв.).

КОЛѢШЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Кулішівка: тѣмъ мы видѣвше его правоу и върною слоужбоу до на(с)... дали есми... села на днистри, (на) имъ колешевици и рьшчици (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: наз. колешевци (1447 *Cost.* II, 273).

*КОЛЄШЬВА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и мы видѣше и(х) <правое и вѣрною служу>бою до на(с)... подтвердили есми имъ... села... поннже колешьвъв где бы(л) ходко и мѣчюкъ (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 51—52).

ФОРМИ: род. одн. колешьвъв (1439 *Cost.* II, 52).

КОЛИ, КОЛЫ (442) I. присл. (13) (неозначений) будь-

коли, коли-небудь (11) : пак ли бы его жь бѣ не даи хо(т)л бы коли о(т)стати тонь (l) исный кна(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати (Луцица, 1388 *P* 39); где бы коли того исного пана нашего, наймл(с)тннишого кроль полсского, и короуны его, намѣтко(м) ликое оу волотство ражено, а лубо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусть(х) противны(х) речіи которы бы коли коу нашей знаемости приили оуставичній обыслати и выстеречи (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); А пак привиліи Аврамово, що имал он на тоє село... от коупеж, а тоты его привиліи, аже съ коли изъыват, а они да не имаюу добуовати на сѣе наше привиліе никили на вѣки (Сучава, 1493 *BD* II, 22);

(у сполуч. кол и ... а коли) коли... а коли, іноді...

а іноді (2): коли имьль и тесьла на медь(л) А коли Ѡ тесьла (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); обычай имь(т) лакоміи соудыя коли за вѣноу которого оубого (l) а коли шла(х)тича закла(д) беруотъ не имеюн жадное мл(с)ти межі собою то(г) дела(т) (XV ст. *BC* II).

II. спол. (429) (зв'язує підрядні речення) 1. (приєднує підрядні умовно-часові) коли, якщо (271) а (у препозиції) (162) (із співвідносним словом в головному реченні) (30): коли вси боаре и землане боудуть городъ твердити, тогды тии люди тако же имьютъ твердити городъ смотряч (Смотрич, 1375 *P* 20); а о службу боу коли на воиноу поити (l) тогды А имаю за пана дробыша застоупати (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Нижзлі коли мы сами где своєю головою потягнемъ, тогды онъ съ нами тамъ маеть поити подле обычая (Судомир, 1488 *РИБ* 424); Коли(ж) кме(т) бѣде(т) ране(н) до крови... тогды емоу прїидеть две часті за раны а третя часть сѣдоу (XV ст. *BC* 29); А пак коли оусочет наияснѣиши Владислав, крал оугрскій и чьскій... и... Ян Олбрахтъ, кроль полскій... и оучинат войска и... поидоут... на тоурецкого чьсаръ и на его земли, и тогды наияснѣиши Владислав... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(без співвідносного слова в головному реченні) (51): также

коли ми бѣгъ поможе(т) ку моеи отнинъ буду господаремъ и воеводу, оу земли валаскои, службу и сеи листь на себе даю, аже хочю тымъ лепши служи(т) нашему милую г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); kolizby ninczyz tot wasz posol iechat czerez naszuu zemlu k niemu, ludem by zdiesie mnoho serdcia upato (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); но коли панъ дробышь ставъ завить (!) но покоуль вода са взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть сѣножатиными своими о(т)мѣнити волбырвец(м) (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Про тожь, коли она его въ тоє именье приняла за сына место... а онъ къ тому именью близійшій (Краків, 1489 *РИБ* 438); коли похочеть Стефанъ воевода... своихъ пословъ послати до свата своего... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 *BD* II, 405);

(у сполуч. а коли, але коли, и коли) а коли, але коли, і коли (64) (із співвідносним словом в головному реченні) (19): а коли оухотъ(т) выгнати волю о(т) наше(і) земли до оугоръ, тогды имаюу платити о(т) каждого вола по Ѡ гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а коли на во(н)ноу ходять тогды подымъцины не дають (б. м. н., бл. 1470 *ЛКЗ* 90); И коли иам богъ поможет та добуодем засъ нашю очизноу землю молдавскоую, а тогды нам, Стефану воеводи, да ест слободно и добровольно... выити ис их милости землах (Гирлов, 1499 *BD* II, 422);

(без співвідносного слова в головному реченні) (45): а коли которыи торговецъ поидеть торговать ис торуна черес берестіе до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 *P* 2); а коли которыи господарь имъ <поруши>тъ без вины ихъ таковыи штобы былъ проклатъ о(т) га ба (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а коли б(г)ъ дасть спустъ будеть и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мѣтръ десАтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 *P* 150); а коли наза(д) оускоче(т) поити до земли мо(л)давскоєи имае(т) поити добровольне съ своєю панею (Снятин, 1454 *P* 163); а коли мы не боуде(м) с тоє земли дани полни(ти) на цркъвь бжїю и е(г) мл(с)ти архимандритоу тоую землю о(т) на(с) о(т)на(ти) и да(ти) комоу е(г) мл(с)ть зволи(т) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*);

(сполучник «коли» повторюється перед двома і більше супірядними реченнями) (17): а тако(ж) коли коро(л) его мл(с)ть то(т) буде(т) оу коруна, а либо иншіи коро(л) его мл(с)ть будеть оу коруна, тог(д)ы, коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обшыле(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати королеви его мл(с)ти по(л)скому (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); А отъ мене коли змолышь и отъ слоугъ моихъ твоимъ оулоусомъ коли шкода станеть отъ правое руки або отъ левое або которие подле мене стоАтъ отъ братьи(и) мои о(т) дете(і) мои(х) твоимъ людемъ коли шкода станеть, а о томъ деле коли А боудоу ведати и тобе коли рать свою поущоу... я ихъ только боудоу не казнити (б. м. н., 1484 *ЯМ*);

б) (у постпозиції) (98) (без співвідносного слова в головному реченні) (82): А па(н) птръ влодковичъ дѣдичъ схарбиновскіи ... свѣдчю... тым то листомъ каждому доброму... коли буде того листу ко(м)у потребизна аже миха(л) грабовецкии а па(н) птрашь пиликовичъ просили крола о граници промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68); а волень отъдати, и заманити, и продати, коли хотя и по души отъдати (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... вѣсам... коли комоу потребизна боудет яка... крал... нам всь мерзачк... отпоустиль, и покоуи... оставил (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

(у сполуч. кол и... а щє) якщо, коли (14): мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим листом... коли того комоу аще потребизна боудет оже прїиде прѣд нами... пан Ивоул Солка... и дал Ивоул Богдану... едио привиліе... на три села (Сучава, 1461 *BD* I, 44—45); мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим лнстом нашим... коли же того аще комоу потребизна боудет, оже тот истыйшій слоуга наш Борча... слоужил нам правую и вѣрною службою (Васлуй, 1487 *BD* II, 112);

(у сполуч. а ле коли) але коли (2): а на перевози от воза, илі от немецких илі от орменских, по четири гроши, але коли имоут возити поромомъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); а на перевозы от воза, или от немецких или орменских, по четири гроши, але коли имоут возыты поромом (Сучава, 1460 *BD* II, 275);

в) (в інтєрпозиції) (11): а о цеци(н) и о хмельвъ, коли нашъ г(с)дръ будеть, оу своего г(с)дра и в наше(г) крола, влодислава пол(с)кого, о то(є) имаеть намылвити (!) и обровнати, подлугъ королевы воли (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); уставляемъ иже ка(ж)ды(и) рышеръ алубо просты(и) земленій коли хоругви под(л)несоуть што (!) умель своего мѣста стере(ч) а хороугви своєи боронитъ (XV ст. *BC* 10 зв.); а не заседельи коли оусхотя(т) о(т) не(г) про(ч) поити, ка(к) в зе(м)ли обычай есть, выхо(д) о(т)да(в)ши волно емоу поити гдъ хоче(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*);

2. (приєднує підрядні часові) коли (140) а (у препозиції) (83) (із співвідносним словом в головному реченні) (15): коли ж то прїшедши пред наше обличє слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, и оуказал естъ кназа львовы листы...

тогда пожадал есть, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абихом подтвердили кнѣза львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); коли чоловѣкъ то(т) обвиненый домовъ приѣде приѣде(т) (так.— *Прим. вид.*) тогда по его оууханьѣ третии дн(с)ъ право має(т) быти (Галич, 1435 *P* 134); а бори(с) ре(к) коли(м)са з гльбомъ зъѣ(д)на(л) то(т)ды тын записы гльбу о(т)да(л) (Вільна, 1495 *ВМБС*);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (35): Се же коли сна моего изъемльтса (так.— *Прим. вид.*) валфромья а по его животь кого бѣ избѣреть (так.— *Прим. вид.*)

и стын никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмь и своюю братиею (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); коли пак стала валка оу земли и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 *AS* I, 42); коли кн(а)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(а)зю Василью спустити свой ставъ нижній (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); А тако аже коли мы послали наши вирны боары... до господаря нашего кроль его милость, а... крол... просил нас... абыхом простили пана Миханла логобета (Сучава, 1468 *BD* II, 305—306); ино коли хто по нашомъ животь съ наслѣдниковъ нашихъ будеть тое имъне Здетелю держати, и они мають тые двѣ копѣ грошей давати (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3);

(у *сполуч. а коли, из співвідносним словом в головному реченні*) а коли (7): а коли панъ Петръ възилъ (!) по тымъ имънямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра (Вільна, 1498 *АЛМ* 163); А коли съ прилоучитъ нѣкото-раа знаменитаа кривда а низгода межн старостамы, тогда мы имаем дати знати кролеви его милости (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

(у *сполуч. а коли, але коли, и коли, без співвідносного слова в головному реченні*) а коли, але коли, і коли (26): а коли миръ станеть юрью кнѣзю города лишитиса (б. м. н., 1352 *P* 6); и коли есмо проихалы черезъ лись Почапинский до долины Кобелька... ажь тамъ есмо... застала боярь Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а коли стадо Глушыцкое гонятъ у волость въ Дубровенъскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночоють (!) (Вільна, 1499 *РИБ* 776);

б) (у *постпозиції*) (38) (из *співвідносним словом в головному реченні*) (4): а тоти его привиліе, що имал, оуси емоу пахорили въ домо(у) Роусо(у)лов от Флорещи, тогда коли погорили и привиліе пана Влакоула, оука нашего (б. м. н., 1472 *BD* I, 177); а боуде(т) имъ тая ре(ч) о(т)новлена тогда они мають о(т)поведати ка(к) и тогда коли были позваны первое къ правоу (XV ст. *BC* 33); Я ещо тогда и дочки въ нее не понялъ, коли тотъ листь взяла теща моя въ короля е. м. (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (34): а города луцьска блюсти ми а никому не дати алижъ осподарь мо (!) великий король возьметъ коли оусхочеть (б. м. н., 1386 *P* 30); а писанъ листь оу коломыи оу тыжъднѣ по стъмъ ми-

ханлъ коли са пишеть подь лѣты ржства хва ≠ аль(т) и ꙗ льб(т) и деваносто льб(т) и осмое льб(т) (Коломия, 1388 *P* 57—58); а привиліе що имал(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (!) коли ем до(м) злодѣи покрадили (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22); и надто маю свѣтки люди добрыи, которые ж при томъ были, коли они мнѣ тоѣ имъне продали вѣчно и непорушно (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); и листь есми на то г(с)дра корола его млсти мѣль але ми на москве взА(л) коли бы(л) есми по(и)манъ (Вільна, 1495 *ВМБС*);

в) (в *интерпозиції*) (19): и тѣ(ж) имъ тая люба была новина которая на(м) тогда коли есмо ехали з великого литовского кнѣзства была повѣдена (Брест Кувявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); а иа той часть, коли ся есмо мѣняли, Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); а па(к) привиліе, що имали слоуга

на(ш) (моуша и) калина... о(т) илѣяша и о(т) стефана воеводове, коли били оу миру, на тое половины о(т) ршкани, а они дали оу ру(к) слузѣ нашему глигорови (Сучава, 1500 *Cost. S.* 234).

3. (*приеднує підрядні умовні*) (3) (у *препозиції* — у *сполуч. а коли, из співвідносним словом в головному реченні*) а якщо (1): а коли жъ такыи боудѣ(т)... тогда емоу мо(л)чаны твори(м) на веки вѣчныи (XV ст. *BC* 35);

(у *сполуч. а коли, але коли, без співвідносного слова в головному реченні*) а якщо, але якщо (2): але коли боудет намъ надоби илѣ соукно илѣ инаа торговла... а мы а либо наши мытници абы торговали (Сучава, 1456 *Cost. II*, 791); але коли боудеть намъ надобы или соукно или инаа торговль... а мы алибо наши мытници абы торговали (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

4. (*приеднує підрядні пояснювально-причинні*) оскільки, тому що (12) а) (у *препозиції*) (8) (из *співвідносним словом у головному реченні*) (3): колижъ межн рожаемъ людьскимъ ничего не есть пилнишее, нижъли памяти потребизна есть... протожъ мы иляшь воевода... знаменито чинимо оурадомъ... пану нинейшему владисла(в) ... тому истино(м) королеви... у держаніе и триманіе на вѣки вѣчныя слоубоуемы (Львѣв, 1436 *Cost. II*, 706—707); Коли жъ всего прирореня постат своего передкоу видѣ на быванна наслѣдовати, про тож и мы... от родителей нашихъ обычаев... отстоуовати не имаемо (Сучава, 1462 *BD* II, 283);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (5): коли жъ велемъжнѣи илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скому... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы такоже иже повинни есмы его воли пристати (Львѣв, 1436 *Cost. II*, 701); Коли ж... оумыслъ и злость и(х) е(ст) на то какъ бы христѣянство обажли... штобы ні одныи... оу нашей земли нашомоу христѣяннѣ пнѣзези бы не дова(л) (!) (XV ст. *BC* 39—39 зв.); коли тому Петку а Петру тын земли Крупшовы отчина и дѣдина есть ... и мы тын земли Петку а Петру присудили (Вільна, 1495 *РИБ* 602);

б) (у *постпозиції*—без *співвідносного слова в головному реченні*) оскільки (2): Раистръ кни(г) прѣвы(х) правы(х) крола казимера о оуставлени(и) пра(в) коли (ж) вса права то есть прѣвое (XV ст. *BC* 5 зв.);

в) (в *интерпозиції*) (2): а пакъ мы тое село ихъ коли жъ воны и теперь его держитъ при нихъ тымъ способомъ заставляемъ (Троки, 1498 *ГВКОО*).

5. (*приеднує підрядні додаткові*) коли (3) (у *постпозиції* — из *співвідносним словом у головному реченні*) (2): И мы пытали Сопѣги: свѣдомъ ли онъ того, коли тотъ листь брали въ небожика короля е. м. (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (1): Też jestliby chrest'janin pahabał... o zastawu... na tuju istnuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedał koli jemu wkradeno, abo kważtom wziało (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

КОЛИ БЫ *спол.* (28) (*зв'язує підрядні речення*) 1. (*приеднує підрядні умовні*) якщо б, коли б а) (у *препозиції*) (23) (из *співвідносним словом у головному реченні*) (6): а тижъ коли бы который неприАтель своєю силою облогло тото исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); а также же коли быхомъ имъ жолъду непоплатили и шькодъ тогда имъ поволеваемъ (!)... намъ лаАти нашихъ купцехъ (Сучава, 1433—1443 *АРМ*);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (6): ино коли бы... вонте (!) с того свѣта шеддѣ (!) ано на его дѣти сулимовъ има сполна спасти (Львѣв, 1412 *P* 81); Коли быса то дѣяло около свѣта нарожънъя бо(ж)его оуже проминоулого... ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до Литвы призвали были (Брест Кувявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тако(ж) коли бы вышо(л) андреи тру(ш)ковли(ч) или боуд(д) какыи шкодни(к) покускы до нашей земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 *Cost. II*, 770);

(у сполуч. а коли бы) а якщо б (11) (без співвідносного слова в головному реченні) (7): а коли быхомъ противъ тому молъви(л) то быхомъ молъвили противъ нашеи чти (Сучава, 1433—1443 АРМ); А коли бы кн(А)зь Василей не спустилъ своего ставу в тот час коли кн(А)зь Семень спуститъ, а была бы шкода кн(А)зю Семену, и кн(А)зь Василей имаеть шкоду заступитъ (Луцьк, 1463 АС I, 55—56); а коли бы обадва змерли а не зостанеться ни по одному сыновъ... то тое село Осекрово на насъ прийти будетъ (Троки, 1498 ГВКОО);

(із співвідносним словом в головному реченні) (4): а коли бы была отъ нъкоторыхъ нашихъ неприятелихъ налога на нашу землю Перемыскую, тогда имаеть слуга нашъ Бъдунъ... самъ своимъ животомъ полагати... на обороньня нашей земль (Судомир, 1408 АжЮЗР I, 6); а коли быхъ мо хотъли тое узрушити, тогда быхомъ имъли первой (господарю) королю положити триста золотыхъ угорьскихъ (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102);

б) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (2): а по его животъ въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мълъ того имѣнїя выкупати, нижли отецъ нашъ е. м., коли бы его ему потребъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); А такожъ мы... ани жадно радї ани помочи Тоуркомъ не имаемъ дати, вьнѣвши коли бы нъкотораА моцъ або сила тоурецкого чъсарь... пришла бы (Гирлов, 1499 ВД II, 423—424);

в) (в інтерпозиції) (2): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотАчи... владислави... королю полскому... оуказати... наше листы... которыми сА есмы ему записали... иже быхомъ николи не имъли противъ ему быти... але быхомъ ему и его корунъ помагали коли бы того трѣба, безо лсти и безъ хытрости (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637); Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михаила... намъ братомъ... оучинити... дали есми емоу оу ка(ж)доу его приgadoу... коли бы ся емоу приgadoу выти исъ земли мо(л)давскоей пере(д) каки(м) натискомъ оу снятинъ оу горо(д) мешкане съ его панею (Сятин, 1454 Р 162—163);

(у сполуч. колко крот коли бы): скільки раз, коли б (1): Тиж от сего часоу... слюбуемъ тому пану Казмироу кролю... противко каждому неприателєви ихъ пристати и помагати... колко крот коли бы было потребизна (Сучава, 1462 ВД II, 284).

КОЛИКО (18) (цсл. колико) I. *займенниковий числ.* (4) (неозначено-кількісний) скільки-небудь (1): колико возовъ пошлю(т) о(т) нъмецкого монастырь или по рибоу или по ме(д)... щобы о(т) ни(х) нигде не оузьли мыта по нашеи земли (б. м. н., 1429 ДІР«А» 455);

декілька (1): и тыми разы тые мещане вроуцкые... шесть ихъ... просили насъ абыхомъ ещо имъ тые ко(р)чмы на колко годо(в) продали (Краків, 1489 АКВ);

трохи (1): Се азъ... Игнатіе, рекомїи Юга, великіи вистърникъ Іо(а)на Стефана воеводы, оже... къ свѣтому мѣстоу... иже на Поутной, дали есми... едии виноградъ близъ винограда монастырскаа оу Хьрьлов, и полю колко (1) (Путна, 1476 ВД I, 215);

(означає велику кількість чого) скільки (1): Колико то гробовъ а вси тьи жили на семъ свѣтъ а пошли вси къ боу (Київ, 1446 Р 154).

II. *числівниковий займ.* (14) (у відносному значенні — зв'язує підрядні речення)

1. (приєднує підрядні міри і ступеня) скільки (12) а) (у простпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (11): а хотаръ єи долоу нистро(м)... на устие загорньи исъ вьсьми грълами колко оупадаєт оу загорньи (Нямп, 1456 ДІР«А» 511); а мы такождере и от нас есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашему вьрномуу пану Жоуржоу гоуменнику тоую прѣдреченноюу третоую част села от Бъшешчи, от колко ест част Оани Бъшешскоула (Сучава, 1499 ВД II, 135);

б) (в інтерпозиції) (1): а Тоурком, колико боудоум мочи, быти им неприятели (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

2. (приєднує підрядні часові — у препозиції) скільки раз (2): (із співвідносним словом у головному реченні) (1): коли(к) сА пригодить ижъ поидеть к(то) за собьмъ злодѣемъ горАчи(м) пыто(м) ... а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣа своего оу (сель) тогда право ему маєт(ъ) быти трѣтти дн(с)ъ по его оуь(х)а(нъь) (оу се)ло бе(э) о(т)волоки (Галич, 1435 Р 134);

(без співвідносного слова в головному реченні) (1): и пак колико беседе имахмо къ вашей милости, а мы по рѣдоу вьсе къ нимъ разброихмо (Дольний Торг, 1475 ВД II, 336).

Див. ще **КОЛКО**¹, **КОЛКИ**, **СКОЛКО**.

КОЛИЧЬ ч. (3) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ, па(н) волканъ оугорничкии (Галич, 1404 Р 68); тьм (sic. — Прим. вид.) мы видѣвше правоую и вьрноюу ихъ слоужбоу до на(с)... дали есми и(м) оу нашеи земли молдавской села на имъ боучоумьнїи... и где бы(л) михаило количъ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: наз. одн. **количъ** 2 (1404 Р 68; 1436 ДІР«А» 469); **количъ** 1 (1439 Cost. II, 41).

! **КОЛІ** <ТОГДЫ> (1): прото(ж) реку текоу(т) межї именьи а ка(ж)нныи имєєтъ свои бѣре(г) а коли(ж) тая река оучини(т) собе иноуды бере(г) а не члвчымъ оученїемъ (1) але своєю сілоу а колї первейшая тоутъ имєєтъ быї правая граница (XV ст. ВС 10 зв.).

Див. **ТОГДЫ**.

***КОЛКИ** мн. (2) (назва містечка у Волинській землі) Колки: а покинувъши гостинецъ Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идегъ до Колковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); Я Семень с колковъ ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерского монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: род. **Колковъ** (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1398 ДГПМ).

КОЛКИ *займенниковий числ.* (1) скільки, скільки раз: а і ту к waszoy miłoty kolkiz dej przykazywali, prosia welmi, szto b i wasza miłost postow k temu pestati (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

Див. ще **КОЛИКО**, **КОЛКО**¹, **СКОЛКО**.

КОЛКО I. **КОЛЬКО**, **КУЛКО** (70) I. *числ.* (10) I. (неозначено-кількісний) декілька (2): А што есмо того Еська Рабєєвича съ Нисаномъ смотрели... о стунъбреты и прысудили ему, тому Еську, на Нисане колко стуиъбретовъ (Краків, 1489 РІВ 432).

2. (питальний) скільки (8): О наметномъ (1) ко(л)ко гро(ш)и имать брать (XV ст. СЯ 9).

II. *числівниковий займ.* (60) (у відносному значенні) (приєднує підрядні речення) I. (міри і ступеня) скільки (52): а) (у постпозиції) (49) (без співвідносного слова в головному реченні) (30): а львовчѣне што нмутъ принести сами изъ угоръ серебро жъженое, отъ того серебра што быхомъ мы купили собъ колко будетъ намъ надобно (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а пак хотар нустини що по тои сторони Подраги... да ест колко оузмогут оживати досит (Сучава, 1492 ВД I, 510);

(із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (19): а кто не идєтъ на бълны городъ, толко имєтъ дати на та(г)АнА(к)Ачно колко у бълномъ городъ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а маю(т) они только жъ ко(р)чомъ мети колко передъ тымъ бывало (Краків, 1489 АКВ); и дали и потвѣрдили есми томуу свѣтомуу нашему монастыроу от Поутнон... оуси прѣкви и с попи колко соут оу оусихъ селахъ (Сучава, 1490 ВД I, 419);

б) (в інтерпозиції — з узагальнюючим словом у головному реченні) (3): и варе кто имє(т) звати или о(т) чужєи земли... или о(т) нашеи земли, а тоты люди оуси кулко иму(т) быти, оу тоту монасты(р) да є(ст) и(м) слобо(д)но орали (sic. — Прим. вид.) соби и жито сіали (Сучава, 1453

Cost. II, 461); вси королеве и вси хрестияньскии господа-реве, колко ихъ суть... еднаються... напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 *BD II*, 410).

2. (додаткові) скільки (8) а (у препозиції—із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (5): а што коли идеть ізъ земли чересь сочавы на сирать, колко давали на сочавъ половина отъ того мыта имуть дати на сирать отъ оусего и отъ кожи и отъ волны и отъ овчины (Сучава, 1408 *Cost. II*, 632); А што коли идет ис нашей земли черес Соучавоу на Серет, та колко мыта давали оу Сочавъ, того половина имають дати оу Серети от оусего (Сучава, 1460 *BD II*, 275); и о колко земли оне с паном Янчинским спор мели, и я есми того половицу отехал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 119);

(без співвідносного слова в головному реченні) (2): а колько ихъ не было, што ихъ Каменъчане оузади, и мы давали за тоуо к паробъковъ за пать подевати тисачъ (б. м. н., 1481 *BD II*, 365);

б) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (1): Му з княземъ Schwitrykhaуtom peremirya pehochzem derzatъ zapiuzъ wasza miłostъ sami wedaie te, skolkо prysiahъ Schwitrykhaуto... istomił (1), kolko pakъ bratu naszemu rokoyniku... prysiahъ izłomił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139).

ФОРМИ: дав. одн. ч. по... колку ден (XV ст. *BC 31*).

Див. ще **КОЛИКО**, **КОЛКИ**, **КОЛКО**.

КОЛКО ² <ТОЛКО> (1): Те(ж) гдъ колї соутъ дворы наши далека тогды земляна (1) наши могоуть заклады бьроучи запира(т) оубороу старостѣнъ а то слоужебникомъ которо(г) слоужебника ниhto не стави(т) кол(л)ко (1) староста и е(г) соуди(т) (XV ст. *BC 34*).

Див. **ТОЛКО** ³ 2.

***КОЛКОВЪСКИЙ** прикм. (1) ◇ гости нець Колковъский див. ***ГОСТИНЕЦЪ**;

ФОРМИ: знах. одн. Колковъский (1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2).

Пор. ***КОЛКИ**.

КОЛКОКРАТ числівниковий займ. (1) (стч. kolikokrat) (у відносному значенні) (приєднує підрядні часові — у постпозиції) скільки разів: а то все выше писаное даемъ емоу до е(г) живота кол(л)кократ(т) бы ся емоу пригодило вѣти исъ земли мо(л)давскоєи (Снятин, 1454 *P 163*).

Див. ще **КОЛКОКРОТЪ**.

КОЛКОКРОТЪ, **КОЛКОКРОТ** числівниковий займ. (3) (стч. kolikroś) (у відносному значенні) (приєднує підрядні часові — в інтерпозиції) скільки разів (2): вь всеи покори и почестьнос(т)и оучинили е(с)ми къ сеи слоужбъ томоу исномоу паноу нашему... владиславоу, кролеви... колкокро(т) боуде(т) потрѣбизна, на вькы вьчній часы (Львів, 1436 *Cost. II*, 698);

(у сполуч. колкокрот коли бы — у постпозиції) (1): Ти ж от сего часоу и на потоум далшїи часы слюбоуєм томоу паноу Казимиру... противко каждому неприателєви их пристати и помагати... колко крот коли бы было потребизна (Сучава, 1462 *BD II*, 284).

Див. ще **КОЛКОКРАТ**.

***КОЛНО** с. (1) (назва міста у Польщі, пор. Kolno): Мы вонцехъ з бжїєи мл(с)ти ярицискупъ гнъзденскии... в Анєнєць сь шамотуль межирьцкии доброкгость с колна каменьскии... слюбуємы... и записуємыса стєцку воеводъ земль молдавскоєи (Ланцица, 1433 *P 122—123*).

ФОРМИ: род. одн. колна (1433 *P 123*).

КОЛНЯТИЧИ див. **КОЛЪНЯТИЧИ**.

КОЛО ¹ прикм. (3) (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на предмет, біля якого розташований інший предмет) коло, біля: мы кня(з) фе(л)оръ любортови(ч) чинимо то знаменито... аже па(н) ивашко дъдошицкии мильичичъ жаловаль и позваль па(н) татомира балицко(г) аже емоу побралъ па(н) татомиръ вєпръ оу черно(м) лъсѣ коло тоурьи (Зудєчів, 1413 *P 82—83*); А тые, господару,

земяне вси тоєжъ отъказали и тыхъ всихъ новинъ коло рачовъ, коло воинина отреклися (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР 8/IV*, 21).

Див. ще **ОКОЛО** ² 1.

! **КОЛО** ² <?>(1): а prythom switcowie bily <...> lohy Kurowski nazъ panъ Kuczry... у panъ Stepanъ Boritowicz (1) Vladi kolo<...>у ynnichъ pnoho dobrychъ ludiъ bylo pry tem (Глиняни, 1395 *GL 166*).

КОЛОДА ж. (23) міра місткості рідких і сипучих тіл:

ис тѣхъ трии волости и взали есмы вовса єї сотъ коло(д) вовса и шість десать колодъ вовса (б. м. н., 1386—1418 *P 35*); а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора на каждый годъ цѣлыи по десать бочокъ вина и по десать колоды пшеничны(х) (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); а иде(т) с не(г) колода меду и сь всеми пошлинами (Київ, 1427 *P 108*); и те(ж) повьди(л) пере(д) нами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са (Вільна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. колода (1427 *P 108*; бл. 1458 *P 167*; бл. 1471 *ЛКЗ 93* зв.); род. одн. колоды (XV ст. *ИК*; 1470 *BD I*, 140); дав. одн. колодъ (1386—1418 *P 35*); знах. сдн. колоду (1386—1418 *P 35*; бл. 1471 *ЛКЗ 92* зв.); місц. одн. по колодъ (1386—1418 *P 35*); наз. мн. колод 2 (бл. 1471 *ЛКЗ 92* зв.; 1499 *ГОКІР*); зам. род. по десать колоды 1 (1411 *Mih. Alb.*); род. мн. колодъ, коло(д) (1386—1418 *P 35*; 1453 *Cost. II*, 445; бл. 1471 *ЛКЗ 92*); знах. мн. коло(д) (1453 *Cost. II*, 445); знах. дв. две колоде (бл. 1471 *ЛКЗ 92*, 92 зв.; 1488 *УКТ*).

***КОЛОДЕЗЬКИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): по половине зъ Любчємъ грань, куды рєчъка идеть, лєсы, урочысчы до Колодезьковъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2).

ФОРМИ: род. Колодезьковъ (1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2).

КОЛОДЕН ч. (2) (назва міста у Волинській землі) Колодно: а кн(А)зю Семену досталса город Колоден (Луцьк, 1463 *AS I*, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Колоден (1463 *AS I*, 54); місц. одн. оу колодне (1463 *AS I*, 55).

КОЛОДЕНСКИЙ ч. (1) (особова назва): Я князь Михайло Васильєвичъ Збаражський чино знаменито... штожъ коли записаль былъ мнѣ дада мой небожчикъ князь Семень Васильєвичъ Колоденский имьньє на има Манєвь... ино ми того имьньа отпирали дадинаа моа... а зать єи (Вільна, 1482 *AS I*, 79).

ФОРМИ: наз. одн. Колоденский (1482 *AS I*, 79).

КОЛОДНОЄ, **КОЛОДНОЄ** с. (2) (назва села у Волинській землі) Колоденка: Се я Ванко Скердєвичъ сынъ Джусин ис Квасилова, пан холмський чиним знаменито... иж я... освєconoму кн(А)зю Семену Васильєвичу дьдъчу Збарзкому продал есми емоу вьчную отчину свою... а то єсть на има... Колодноє... в луцкомъ повьте (Володимир, 1470 *AS I*, 64—65); мнѣ пноу ванкоу досталосє на мою дьлницю квасилово а... колодноє (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. Колодноє 1 (1470 *AS I*, 65); колодноє 1 (1478 *ЗРМ*).

***КОЛОДНЫЙ** прикм. (1) ◇ земля колодная див. **ЗЕМЛЯ** 3.

ФОРМИ: наз. одн. ж. колодная (бл. 1458 *P 167*).

***КОЛОДНЯ** ж. (1) (назва села у Волинській землі) Колодня: Одложили есьмо: на Гнидовъ не надобе мыта давати вь Колодни не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ФОРМИ: місц. одн. вь Колодни (2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

***КОЛОДЪЗЬ** див. ***КОЛОДАЗЬ**.

КОЛОДАЗКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были наша вьрная рада князи и панове князь иванъ васильєвичъ черторыйский... панъ вєдко колодазкий (Луцьк, 1445 *P 151*).

ФОРМИ: наз. одн. колодазкий (1445 *P 151*).

***КОЛОДАЗЬ** ч. (6) джерело: коупилъ панъ петръ радцьовський дьдицтво пнеколтъ... со вьсьмъ оуездомъ того села и сычємъ и с колодазємъ (Перемишль, 1366 *P 12*);

а котарь тьмь два селомь поченше о(т) горь... на колодъзи ивановьмь потокомь, а о(т) колодъзи прости на дьлоу (б. м. н., 1415 *Cost. I, 121*); мы великий князь Швитри-кайло олькирьдовичь чинимь... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црьковноюю ... и сеножать о(т) колодъза до колодъза по оувозищъ по Добраньский путь (Городок, 1443 *P 144—145*).

ФОРМИ: *род. одн. колодъза* (1443 *P 145*); *ор. одн. колодъземь* (1366 *P 12*; 1378 *P 26*); *род. мн. о(т) колодъзи* (1415 *Cost. I, 121*); *знах. мн. колодъзи* (1415 *Cost. I, 121*).

КОЛОКОЛИНЬ ч. (1) (*назва присілка у Галицькій землі*): возревше есмо на на его (так.— *Прим. вид.*) вьрноюу службу... даемь емоу и дали есмо и оставдемь и оставили есмо его... при томь при всемь што коли коупиль или пакь о(т)мьну есмо емоу дали на има... подь зудечовомь джюровь со трима присілки колоколинь михалевь черемково (Краків, 1394 *P 54*).

ФОРМИ: *наз. одн. колоколинь* (1394 *P 54*).

***КОЛОКЪЛЬ ч. (1)** дзвін: вь лъ(т) 6849 сольянь бы(с) колокъл) сні стму юрью при князи дмитриі игуменомь евѣфимьемь (б. м. н., 1341 *ОБРН 75*).

ФОРМИ: *наз. одн. колокъл)* (1341 *ОБРН 75*).

КОЛОМЫСКИЙ, КОЛОМЫСКИ, КОЛОМЫСКИ *прикм.* (9): а при томь были свѣдци пань николаи спичникь воевода снѣтинский... воронко войтъ коломыский руски (Коломия, 1398 *P 57*); мы иляшъ воевода... знаменито чинимо... како пилии оу розюми и оу сердци своєм рожложивьшы шкоды... землямь роускимь, то есть коломь(и)-скимь и снѣтинскимь волостямь, презь велеможн(о) александра воеводу... оучинень... за шкоды... передь реченыхъ зьм(л)ь ... землю шепиньскоую ... дароуемы (Львів, 1436 *Cost. II, 706—707*); на которого соймоу кончаніе и дьланіе и рьженіе и справленіе ... велеможны панове... пань Михайло Боучачскы, воевода Подолскы, староста снѣтинскы и Коломыскы... и велеможны господарь нашъ кролъ Казимирь... и також велеможны панове пань Влаикоуль и пань Гоань... соутъ сосланы и налицены и наманены (під Хотином, 1467 *ВД II, 297*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. коломыский I* (1398 *P 57*); *коломыскы I* (1467 *ВД II, 297*); *коломыски I* (1454 *P 162*); *род. одн. ч., с. коломыского I* (1455 *Cost. II, 769*); *коломыско(г) I* (1454 *P 163*); *ор. одн. ч. Коломыским* (1462 *ВД II, 292*); *род. одн. ж. коломыскы I* (1457 *Cost. II, 809*); *род. мн. коломь(и)скихь* (1436 *Cost. II, 706*); *дав. мн. коломь(и)скимь* (1436 *Cost. II, 706*).

Пор. КОЛОМЫА.

КОЛОМЫА ж. (15) (*назва замку у Галицькій землі*) Коломия: также слобуемь о коломью и о снѣтинь и о покутее (б. м. н., 1395 *Cost. II, 610*); а на(ш) господарь, кроль, о(т)пустиль намь тотъ гнивь, що о(т)ць нашъ, александръ воевода, воевалъ коломью и снѣти(н) (Сучава, 1435 *Cost. II, 687*); Пис(ань) оу Коломыи (Коломия, 1485 *ВД II, 372*).

ФОРМИ: *наз. одн. коломьА* (1457 *Cost. II, 811*); *род. одн. Коломые I* (1453 *Cost. II, 765*); *коломь(и) I* (1468 *ВД II, 302*); *знах. одн. коломью* (1395 *Cost. II, 610*; 1411 *P 77*; 1435 *Cost. II, 687*); *місц. одн. оу коломьи* (1398 *P 57*; 1424 *P 102*; 1448 *Cost. II, 306*; 1454 *P 163*; 1479 *ВД II, 351*; 1485 *ВД II, 372*).

***КОЛОНЕВЪ** *прикм.* (1) що стосується кельньського сука: а мыто имаю(т) плати(т) о(т) еди(н)о (sic.— *Прим. вид.*) вига колонева по Ві гро(ш) (Васлуй, 1452 *Cost. II, 759*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. колонева* (1452 *Cost. II, 759*).

*Пор. *КОЛОНИИ.*

***КОЛОНИИ ч. (1)** кельньське сукио: а мыто имаю(т) платити о(т) одного постава колонію по Ві гро(ш) (Васлуй, 1449 *Cost. II, 743*).

ФОРМИ: *род. одн. колонію* (1449 *Cost. II, 743*).

КОЛОЧИНЬ ч. (3) (*назва річки у Галицькій землі*): Межи тьхъ рька колочинь дьлить и о(т) рьчи (1) колочина прамо поперекъ пола болохова (Ланция, 1433 *P 125*); а коли кого обвинА(т), оу наша земли, того имаеть поставити, ку праву, оу нарочитомь мьстци... на колочини (Серет, 1445 *Cost. II, 729*).

ФОРМИ: *наз. одн. колочинь* (1433 *P 125*); *род. одн. колочина* (1433 *P 125*); *місц. одн. на колочини* (1445 *Cost. II, 729*).

КОЛОЧКО ч. (1) (*особова назва*): а при томь были свѣдци, пан петрь неоря, воевода судомирский, пан яшко колочко маршалок королюв (Судомир, 1361 *AGZ 6*).

ФОРМИ: *наз. одн. колочко* (1361 *AGZ 6*).

***КОЛПЫНИЦЯ ж. (1)** (*назва села у Волинській землі*): Я, Война, пана Немиринь синь, на имя Яков, пишу сию духовницу своимь целымь умом, лежа у рани на постелн, которуюжъ рану маю от Александра Ладяты, штожь ми ее задалъ зрадне своею рукою, засѣд на добровольной дороу у своемь имени у Колпыници (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР 8/IV, 27*).

ФОРМИ: *місц. одн. у Колпыници* (XV ст. *АрхЮЗР 8/IV, 27*).

КОЛПЫТОВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томь был... Ивашко Колпытовский (Луцьк, 1487 *AS I, 86—87*).

ФОРМИ: *наз. одн. Колпытовский* (1487 *AS I, 87*).

***КОЛТОВЕЦКИЙ прикм.** (1) (*пор. Колтовець у Львівській землі*) ◇ колтовецкое перехрестье (1) (*назва перехрестя у Львівській землі*): А потолка заѣхали имь по колтовецкое перехрестье (Зудечів, 1411 *P 79*).

ФОРМИ: *знах. одн. с. колтовецкое* (1411 *P 79*).

КОЛЧЕЕВИЧ ч. (1) (*особова назва*): А се я Некраш Колчевич из братьею своею... сьзнаваем сим н(а)шим листом... иж есмо отчизну и дедизну свою продали ки(А)зю Михайлу Александровичу (Кременець, 1497 *AS I, 112*).

ФОРМИ: *наз. одн. Колчевич* (1497 *AS I, 112*).

***КОЛЪБАЕВЪСКИЙ прикм.** (1) (*пор. Колбаевичи у Перемишльській землі*) ◇ гостиньць колъбаевьскыи див. ***ГОСТИНЕЦЪ.**

ФОРМИ: *знах. одн. ч. колъбаевьский* (п. 1349 *P 3*).

КОЛЫ див. КОЛИ.

КОЛЪКО див. КОЛКО 1.

КОЛЪНЯТИЧИ, КОЛНЯТИЧИ мн. (4) (*назва маатку у Волинській землі*): ино я... даль есми... зь моее воли, третью часть того имения отчизны моее Колънятич (Степань, 1449 *АЛМ 8*).

ФОРМИ: *наз. Колънятичи I* (1449 *АЛМ 8*); *Колънятичи I* (1449 *АЛМ 8*); *род. колънятич I* (1449 *АЛМ 8*); *Колятич I* (1449 *АЛМ 8*).

КОМАНОВ прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... монастироу цигане... на имь: Лоука сынъ Ляцков сь чельдею ... и Данчул сынъ Команов сь чельдею (Сучава, 1487 *ВД I, 311—312*);

К о м а н о в о с е л и ш ч е (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): А тое селище, на имь Команово селище, та ис польною... а оно абы било от нас оурик слоузъ нашем(оу с)ими (Баків, 1462 *ВД I, 55*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Команов* (1487 *ВД I, 312*); *наз. одн. с. Команово* (1462 *ВД I, 55*).

Пор. КОМАНЪ.

***КОМАНОВИЧИ мн. (1)** (*назва тюркської народності*) кумани: и на то ст(о)аати (1) оуси(м) розумо(м)... сь оусими своими пріАте(л)ми, како бы могли... оучинити на(м) ми(р) и покои о(т) басара(б) и о(т) оугорь и о(т) то(г) то команови(ч) (Сучава, 1457 *Cost. II, 809*).

ФОРМИ: *род. команови(ч)* (1457 *Cost. II, 809*).

***КОМАНОВЦИ мн. (1)** (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмь мы вьдѣвше его правую и вьрну служ(ж)бу до насъ... дали есмы емоу... два села комановци и крьмнешти (Сучава, 1403 *RS 338*).

ФОРМИ: *знах. комановци* (1403 *RS 338*).

КОМАНЧА ч. (2) (особова назва, молд., тюрк. Команџă, перс. Кетанџă «скрипка»): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... есми подтвердили монастырю нашему... цигане... на имь циганом... команча и съ чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... цигане на имь... Команча съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: наз. одн. **Команча, кома(н)ча** (1462 Cost. D. 11; 1487 BD I, 310).

КОМАНЪ ч. (5) (особова назва, молд., тюрк. Ситап «половец»): тьмь мы выдѣвше его правою и вѣрною службу до на(с)... дали есмь (sic.— Прим. вид.) ему... села... негрилещи и нѣгъ... поннже где е(ст) команъ (Сучава, 1409 Cost. I, 64); мы Стефан воевода... знаменито чини(м)...

еже... дали е(с)ми стои цркви (!) о(т) стога монастырѣ... тоти цигани на имь хрѣма(н)... и команъ (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: наз. одн. **команъ, кома(н)** (1409 Cost. I, 64; 1434 ДГСММ; 1458 ПГСММЦ); род. одн. **комана** (1438 Cost. II, 15); знах. одн. **комана** (1454 ПГПММ).

КОМАРИЧЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. болг. кѣмѣр): тьмь мы выдѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... на жежія землю осадити... о(т) оусти лазировы долины горь по обѣ сторонѣ до хорасевь(х) комаричъ (Сучава, 1431 Cost. I, 317); мы иліа воевода... знаменито чини(м)... оже... на(н) комаричъ служи(л) на(м) правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1438 Cost. II, 7).

ФОРМИ: наз. одн. **комаричъ I** (1438 Cost. II, 7); зам. род. **комаричъ I** (1431 Cost. I, 317).

КОМАРОВИЧИ мн. (1) (назва села у Перемишльській землі) Комаровичі: тогды мы... дали есмо и подтвердили есмо, его правою всего имениа, первое, именем рекучи, село быбел... а... комаровичи село (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: наз. **комаровичи** (1361 AGZ 6).

***КОМЕЛЬ** ч. (1) (особова назва): Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди... Федора Денковича... а Сидора Комеля, ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: знах. одн. **Комеля** (1500 АЛМ вип. 2, 58).

КОМИС, КОМИСЬ ч. (313) (молд. комис, цсл. комисъ, гр. жѣмѣс) (боярин, що відав кінним господарством молдавського воеводи, також титул) конюший: а на то е(ст) вѣра наше(г) г(с)п(д)ва Ілїа воеводи и вѣра... станчоула комиса (Сучава, 1432 ДГВІН); а на то ест... вѣра пана петрика комиса (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. **комис, комисъ, коми(с), копус, комис** (1436 Cost. II, 701; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 769; 1459 BD I, 32; 1464 BD I, 84; 1467 BD I, 123; 1472 BD I, 170; 1476 BD I, 209; 1480 BD I, 241; 1499 BD II, 444 і т. ін.); род. одн. **комиса, комис(а), коми(с), комиса** 259 (1432 ДГВІН; 1437 Cost. I, 536; 1442 Cost. II, 97; 1452 Cost. II, 432; 1458 BD I, 20; 1465 BD I, 88; 1471 BD I, 164; 1483 BD I, 275; 1490 BD I, 436; 1500 BD II, 175 і т. ін.); ! **кописа I** (1486 DC 144); дав. одн. **комисоу** (1460 BD I, 41; 1470 BD I, 155; 1493 BD II, 22; 1497 BD II, 118, 119; 1499 BD II, 160).

Див. ще **КОМИСОУЛ**.

КОМИСОУЛ ч. (3) (молд. комис, цсл. комисъ, гр. жѣмѣс) (боярин, що відав кінним господарством молдавського воеводи, також титул) конюший: а на то е(ст)... вѣра пана жоуржи комисоула (Сучава, 1453 Cost. II, 446); БоАрїи аноуме: Тьоутоул вел. логофѣт... Шандрѣ комисоул (Сучава, 1491 BD I, 453).

ФОРМИ: наз. одн. **комисоул** (1491 BD I, 453, 464); род. одн. **комисоула** (1453 Cost. II, 446).

Див. ще **КОМИС**.

КОМИСЬ див. **КОМИС**.

***КОМІЛОВЪ** прикм. (1): а на то е(ст)... вѣра пана комілова (Сучава, 1435 Cost. I, 424).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **комілова** (1435 Cost. I, 424).

***КОМІСЬ** див. **КОМИС**.

***КОМОРА** ж. (3) (стч., стп. комога, лат. самега)

1. державна скарбница, казна (2): ис каждого кмета по два гроша широкая оу княжю комору давати на каждый рокъ (Бохур, 1377 P 24); Частокро(т) прїгожае(с)а и(ж) некоторы... приходѣть мощью на сѣ(д) а сілою права о(т)водѣть прото прїказоуемь мы абы того дала не было а которыи боудеть оу томь знайдены тогда вина на нихъ у нашом коморе пА(т)на(д)шесть (XV ст. ВС 15).

2. будинок (1): Я максн(м) харитоновн(ч) горкавы(н) мѣщани(н) кие(в)ски(н)... прода(л) есми мѣстцо свое коморне на мѣсте подле болницко коморы орнѣ андрѣвѣ женѣ (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: род. одн. **коморы** (бл. 1500 ПИ № 2); знах. одн. **комору** (1377 P 24); місц. одн. у **коморе** (XV ст. ВС 15).

КОМОРНИКЪ ч. (5) (стч. котогнік, стп. котогнік) судовий виконавець, возний: Колі хто нагани(т) алюбо наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имеетъ емоу о(т) кладати лоупежмы гор(н)остайными... по(д)соудькомъ лісницами, по(д) коморьимъ по шесті грѣв(н), коморніко(м) по шесті ско(т) (XV ст. ВС 30 зв.); Оура(д)ніици соу(д)и коморники о жало(б) малы(х) которыхъ то покладаемъ (!) о(т) трицати гнѣвнѣ (!) ажъ нїже не (име)ють вѣнчи бра(т) паме(т)но(г) одна два гро(ш) (XV ст. СЯ 43—43 зв.); тьмь мы выдѣвше правою и вѣрною(ю) его слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село... пра(д) нашими паны, на има пра(д) пано(м) нагоемъ... и панъ вана коморни(к) (Нямец, 1443 Cost. II, 119—120).

ФОРМИ: наз. одн. **коморникъ, коморни(к)** (1443 Cost. II, 120; XV ст. СЯ 43); наз. мн. **коморнікы, коморники** (XV ст. СЯ 43); дав. мн. **коморніко(м)** (XV ст. ВС 30 зв.).

***КОМОРНІКЪ** див. **КОМОРНИКЪ**.

***КОМОРНЫИ** прикм. (2) назначений на будинок: Я максн(м) харитоновн(ч) горкавы(н) мѣщани(н) кие(в)ски(н)... прода(л) есми мѣстцо свое коморное... орнѣ андрѣвѣ женѣ... мнѣ вже максмоу и женѣ мои и бли(ж)ни(м) наши(м) не надобѣ того мѣстца коморно(г) по(д) оринею по(д)искива(ти) (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: род. одн. с. **коморно(г)** (бл. 1500 ПИ № 2); знах. одн. с. **коморное** (бл. 1500 ПИ № 2).

***КОМЪНѢЩИ** мн. (2) (назва селища у Молдавському князівстві): тьмь мы выдѣвши его правою и вѣрною слоужбою... дали и потврѣдили есмо имь... селище лацка фоуроула... и селище комънѣше(м) (Сучава, 1448 Cost. II, 323); Тьмь мы выдѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потврѣдили есми емоу... селище... поннже Комънѣщи (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: род. **Комънѣщи** (1459 BD I, 35); дав. **комънѣше(м)** (1448 Cost. II, 323).

КОН див. **КОНЪ**.

***КОНАТАСОВЪ** прикм. (1): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова о(т) нѣмца и съ своимъ синомъ (sic.— Прим. вид.) леуоринце(м)... прода(л) одноу боукатоу землю... монастырю нашему о(т) нѣмца (Сучава, 1452 Cost. II, 409—410).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **конатасова** (1452 Cost. II, 409).

КОНАТИ, КОНАТЬ дієсл. недок. і док. (4) (стч. конати, стп. конас) (на кого) давати показання (проти кого): Коли(ж) хто на соудѣ бѣдѣ(т) о злѣднство алюбо о разбои обаженъ а естѣли што(ж) с ним(м) живеть во одномъ сельѣ алюбо к одной цркви прибѣгають то(т) которы(н) его обади(л) а на него пото(м) не конаетъ а потомъ хотѣ(б)и хотѣ(л) на него конати тогды оуже не имаетъ мѣсца жалобы коли прѣвѣи не кональ (XV ст. ВС 32 зв.).

ФОРМИ: инф. **конати I** (XV ст. ВС 32 зв.); **конать I** (XV ст. ВС 34); перф. 3 ос. одн. ч. **кональ** (XV ст. ВС 32 зв.); майб. 3 ос. одн. **конаетъ** (XV ст. ВС 32 зв.).

***КОНАТИ СА** *дієсл. недок.* (2) (*стч.* kopati se, *стп.* ко-пас sie) відбуватися, мати місце: А пан и господарь наш корол его милость и Короуна абы нам полнили и здержали, подлоуг слюбов и записов штосА записовали и конали межи нами и межи тыми то трима великими и королевскими чесники (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. мн.* сА... конали I (1462 *BD* II, 292); сА конали I (1462 *BD* II, 292).

КОНАТЬ *див.* **КОНАТИ**.

***КОНАХОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а к город(у) к Вишнівцю достали сА тые села на има: Олексиньць... а Конахович(и) (Вишнівць, 1481 *AS* I, 81).

ФОРМИ: *наз.* **Конахович(и)** (1481 *AS* I, 81).

***КОНВИЦА** *ж.* (1) коновка: Поченши где есть головное мыто... от коси, и от серпи, циновии рьч(и), миси, конвици, поАси покочини... а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *наз. мн. зам. род.* от конвици (1460 *BD* II, 273).

KONDRATH *див.* **КОНДРАТЬ**.

КОНДРАТОВИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): А при том моем записном листу был: от(е)ць нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій... а двораиниъ королевъ пан Юрїй Кондратович (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: *наз. одн.* Кондратович (1487 *AS* I, 239).

КОНДРАТЬ, КУНДРАТЬ, KONDRATH *ч.* (12) (*особова назва, цсл.* Кондрать, Кодраць, *гр.* кодράτος, *лат.* Condratus, Codratus, quadratus) Кіндрат: а на ть свѣдци пано Ашко мазовшанинъ пано мичко куликровскыи михаль жильховскыи воїтъ ілвовскыи кундрать (Львів, 1400 *P* 61); ажъ тамъ есмо, при той долини Кобельку, застали боярь Хмельницкихъ, пана Васка и пана Кондрата (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *наз. одн.* кондрать, Kondrath, Коньдра(т) 5 (1401 *P* 65; *XV ст.* *BC* 20; 1413 *GL* 48); коундрать, кундрать 2 (1400 *P* 61; 1401 *P* 65); *дав. одн.* кундратови (1401 *P* 66); *знах. одн.* коундрата, кундра(т) 2 (1401 *P* 65, 66); Кондрата 1 (1430 *ГВКЛ* 7).

***КОНЕЛА** *ж.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотары тьмъ селомъ... на оустіе конелы, а отъ оустіа конелы верхомъ до врьзарева монастырь (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *род. одн.* конелы (1420 *Cost.* I, 135).

КОНЕЦ *див.* **КОНЕЦ**¹.

КОНЕЦ² *див.* **КОНЕЦ**².

КОНЕЦНЬ *див.* **КОНЕЧНЬ**.

КОНЕЦ¹, **КОНЕЦ**, **КОНЕЦ** *ч.* (62) **I.** (*межа у просторі*) край, кінець (47): а даль есмь и землю рольную и съ сьножатями... о(т) бреховича дубья по долъшньи коньць деречину гаику (Казимир, п. 1349 *P* 3); и дали и приложили есмы о(т) на(с)... стмоу монастыроу о(т) немца... озеро, на имь по(д) доубровка, и съ грълоу, на имь кышина, що есть исверха, о(т) по(д) коньць писка (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(*частина місцевості*) окраїна, кінець (4): а и еще даль есмь ему ловища оуюноваА ото избыишьного перевоза поперекъ вольшины верхнии коньць (Казимир, п. 1349 *P* 3—4); тьмъ мы видеши его правою и врною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где грабовци сида(т) оу вишньи коньць коулисєва (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

2. (*межа часового відрізка*) кінець (1): а то(т) юрені чєтьри лета держа(л) с оупокоемъ не заплативши сполна пенези за то дьди(ч)ство на конци четвертаго лета ть(и) юрені прїнесъ тьи пенАзи да хоте(л) заплатіть (*XV ст.* *BC* 21 зв.— 22).

3. (*завершення якоїсь дії*) кінець (2): Въ има отца и сына и доуха свАтого, троїца свАтаА и нероздѣлимаА, штож ест добры початок и коньць коу каждомоу (*в ориг.* колж-

домоу.— *Прим. вид.*) и справедливомоу пожиткоу (Сучава, 1468 *BD* II, 300); а хто первой позвалъ того первой именовать а хто друугы(и) позвоветъ того оуторыи именована (1) тако(ж) и до конца (*XV ст.* *BC* 13 зв.).*

конєць вчинити (7), учинитъ конєць (1) а (чому) винести рішення (щодо чого) (4): А какъ дастъ Богъ будемъ у вотчине нашой, у великомъ княжестве Литовскомъ... и мы тогды, доведавшися гораздъ о томъ, и тому делу конєць вчинимъ (Краків, 1487 *РИБ* 435); и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м) по(д)лу(г) ты(х) свѣтко(в) сведо(ц)ства конє(ц) тому таки(н) вчинили, и ты(х) погорѣлски(х) в то(м) оправили (Вільна, 1495 *ВМЗД*) **б** (між ким, з ким о чім) дійти згоди (з ким щодо чого) (2): кн(А)зю Семену со кн(А)земъ Васильемъ были рьчи перед нами, а конца ни одного межи собою не вчинили (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); Ино... мы... посылали есмо до тебе наши(х) посл(о)в... и ты о томъ с нами коньца не вчынилъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); **в** (чому) припинити (що), покласти край (чому) (2): про то(ж)... што (1) учинитъ конєць жалобамъ выдаваемы и оуоставляемы права (*XV ст.* *BC* 10).

ФОРМИ: *наз. одн.* конєць I (1468 *BD* II, 300); *зам. род.* о(т), до конєць, конєць, конєц I3 (1414 *Cost.* I, 111; 1424 *Cost.* I, 182; 1446 *BD* II, 300; 1475 *BD* I, 206; 1487 *BD* I, 292; 1491 *BD* II, 456; 1494 *BD* II, 34; 1497 *BD* II, 100 і т. ін.); *род. одн.* конца, коньца (1440 *P* 142; 1475 *AS* I, 70; *XV ст.* *BC* 13 зв.; 1496 *ПДСВВ*); *знах. одн.* конєць, конєць 18 (п. 1349 *P* 3; 1409 *Cost.* I, 65; 1424 *Cost.* I, 162; 1429 *Cost.* I, 280; 1432 *Cost.* I, 330; 1438 *DBAc* 27; 1451 *Cost.* II, 403; 1487 *РИБ* 435; 1495 *ВМЗД* і т. ін.); **коньць**, **конєць** I3 (п. 1349 *P* 3; 1400 *DIRA* 433; 1424 *P* 99; 1455 *Cost.* II, 559; 1465 *BD* I, 88; 1489 *BD* I, 373; 1491 *BD* I, 449; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 63; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); **конє(ц)**, **конєц** 8 (1447 *АрхЮЗР* 8/*IV*, 10; 1458 *BD* I, 24; 1473 *BD* I, 190; 1479 *BD* I, 221; 1490 *ДГСХМ*; 1493 *BD* II, 27; 1495 *BD* II, 63; *ВМЗД*); *місц. одн.* оу (на) конци, коньци (1392 *Cost.* I, 7; *XV ст.* *BC* 21 зв.).

КОНЕЦ², **КОНЕЦ** *прійм.* (3) (*з род.*) (*виражає просторові відношення, вказує на межу в просторі*) кінець: а поля есмь ему дали... от могилы к Стырову болонью конєц Михалковы нивьки (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/*IV*, 10); едучи от Бовбол... по левой руке... дуб стоит, и отголь через гребли конєць пропаханых нив (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/*IV*, 120).

1 **КОНЕЦ**³ *див.* ***КОПЕЦ**.

КОНЕЦ *див.* **КОНЕЦ**¹.

***КОНЕЦПОЛЕ** *с.* (1) (*назва містечка у Польщі, пор. Конієсполь*): мы александръ воевода... знамеинито оузАлами... оже до на(с) приехали соу(т) оу посолство панове... а на има приехали су(т) па(н) предбо(р) с конєцьпола, па(н) соудмирскій и староста перемьслскій и па(н) янь кмита з вижнича, па(н) ливовскій... и жадали на(с), абыхо(м) имали поити пере(д)... корола по(л)ского (Серет, 1453 *Cost.* II, 765).

ФОРМИ: *род. одн.* конєцьпола (1453 *Cost.* II, 765).

КОНЕЧНО *присл.* (1) обов'язково, невідклично: естлисА г(с)дръ нашъ помири(т) з вашєю мл(с)тью и запише(т) тогды они конє(ч)но маю(т) потАгнути в землю г(с)дра нашего (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

Див. ще **КОНЕЧНЬ**.

***КОНЕЧНЫИ** *прікм.* (1) остаточний, невідкличный: прото(ж) коли(ж) бѣде(т) братїя або сестры во очине разделены алюбю розно разлоучены и пригодитсА(ж) некоторомѣ ис тоє братїи оу жалобѣ дьди(ч)нь Возме(т) на себѣ соуженіе конєчне потомъ прїнде(т) бра(т) его а хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чаніє (*XV ст.* *BC* 22 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. с.* конєчне (*XV ст.* *BC* 22 зв.).

КОНЕЧНЬ, КОНЕЦНЬ *присл.* (2) (*стч.* копєспє, *стп.* копєспїє) остаточіо, невідклично: тогды на роцъ на пре(д) речєнимъ странама в медьць... завите и конєчнь вложенемъ намъненемъ з добрымъ розмышлениемъ... оу-

дили есмы и осуждаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту к тычину... нижили тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 Р 70); а тые земли продалъ есми... конецнъ со всѣми ужитки, которые нинѣчи суть или напотомъ могутъ быти (Вильна, 1451 АКУОЗР II, 106).

Див. ще КОНЕЧНО.

КОННО *присл.* (I) кінно, на конях: нехай они тые земли свои держать ... а намъ службу земскую служатъ конно, збройно (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

***КОННЫИ** *прикм.* (I) кінний: Тѣжь оуоставляемъ хто имаеъ стад(д) конная алубо жеребѣчья имаеъ по(д)стороже (I) паствить о(т) юрьева дна до мѣхаилова дна (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн. с. конная* (XV ст. ВС 37 зв.).

***КОНОВИЦИ** *мн.* (I) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвше его право и вѣрною службою до на(с)... дали же и потвердили есми право вѣриое его выслуженіе... и... колко възможеть собѣ села и прикуткы осадити на коновице(х) (Васлуй, 1436 ДІР«А» 469).

ФОРМИ: *місц. на коновице(х)* (1436 ДІР«А» 469).

***КОНОКОРМЦИ** *мн.* (I) феодално залежні селяни, що доглядали королівські кінні стада: а в конюхи и в конокоормци наши оу басови оу ко(ст)ковчи... пану чусе не надобе оуспутати сѧ (Луцьк, 1434 Р 128).

ФОРМИ: *знах. конокоормци* (1434 Р 128).

***КОНОНОВЪ** *прикм.* (I): Тѣмь мы видѣвше его право и вѣрною (в ориг. и вѣрною повторено.— *Прим. вид.*) слоужбою до нас... дали и потврдили есми емоу... селнице що было Кононово на Ребричи (Сучава, 1459 ВД I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Кононово* (1459 ВД I, 27).

*Пор. *КОНОНЪ.*

***КОНОНЪ** *ч.* (I) (особова назва, гр. Κόνων) Конон, Кононш: Се А кнзъ долгодатъ долгодатови(ч)... даю о(т) своее выслough... стмоу николе поустыньскомуу... тоую зе(м)лю на има то(л)стольсьско(г) конона (Київ, 1427 Р 108).

ФОРМИ: *род. одн. конона* (1427 Р 108).

***КОНОПЛЯ** *ж., зб.* (I) конопельник: а хота(р) тои половнина село о(т) а(н)дрѣ поче(н)ше... по више конопли, та о(т) толь на винограда(д) (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

ФОРМИ: *род. конопли* (1488 Cost. S. 127).

***КОНСТАНТИНОВЪ** *прикм.* (I): А далей Борисъ примовиль ку чсти дѣду, и отцу, и матцѣ князя Константиновой и широко о томъ передъ нами межи собою розмовляли (Вильна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *дав. ж. Константиновой* (1495 АЛМ 83).

Пор. КОНСТАНТЫНЪ.

КОНСТАНТЫНЪ, КОСЯНТИНЪ, КОСАНТИН, КОСЕНТИНЪ, КОСТЕНТИНЪ, КОСЕНТИН *ч.* (36) (особова назва, гр. Κωνσταντίνος) Костянтин: А на тое есми село Пѣан ки(А)зем их м(и)л(о)сти кн(А)зю Михайлу а кн(А)зю Костянтину Ивановичомъ листь мой дала (Острог, 1481 AS I, 77); Я князь Костантынь Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожь придалъ есми и записаль зъ выслуги своее... на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: *наз. одн. Костянтин, Костянтинъ 6* (1491 AS I, 94; 1495 АЛМ 83, 84); *Костентин, Костентинъ, Костентинъ 6* (1487 AS I, 86; 1488 AS I, 88; 1491 AS I, 97; 1495 АЛМ 83, 88); *Костантынь 2* (1499 АСД VI, 2); *род. одн. Костентина* (1488 AS I, 88; 1499 AS I, 117, 118); *дав. одн. Костентину, Костентину 7* (1481 AS I, 77; 1487 AS I, 85; 1488 AS I, 88; 1491 AS I, 96); *Костянтину, Костянтину 4* (1481 AS I, 77); *знах. одн. Костентина 3* (1495 АЛМ 83); *Костантина 3* (1495 АЛМ 83, 84); *Костантына 1* (1498 ВД II, 409); *ор. одн. Костентином* (1487 AS I, 85).

***КОНСТЕНТИНАПОЛСКИЙ** *прикм.* (I): I то(т) ми(с)ты(р) пече(р)скій былъ з веко(в)... самъ в себѣ Ставропигѣя о(т) велики(х) кнзѣй роуски(х) и святы(х) патр(я)рхъ (I) ко(н)сте(н)тинаполски(х) нового рима (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. мн. ко(и)сте(н)тинаполски(х)* (1481 ГПМ).

*Пор. *КОНСТЕНТИНОПОЛЬ.*

***КОНСТЕНТИНОПОЛЬ** *ч.* (3) (назва столиці Візантії) Константинополь, Царгород, *суч.* Стамбул: мы Олександро воевода... знаемо чинимъ ... оже тотъ истинный Оганесъ епискоупъ ворменскій пришелъ к намъ, на нашъ столъ, на молдавскыи, и оуказалса намъ правыми листы воселеньского патр(я)рха, Антоніа Костантинопола (Сучава, 1401 РІР); Максимъ мл(с)т(і)ю Бж(і)ю Арх(і)епискоупъ косте(н)тинаполя нового рима, и вселе(н)скій Патр(я)рхъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. одн. консте(н)тинополя 1* (1481 ГПМ); *Костантинопола 1* (1401 РІР); *косте(и)тинаполя 1* (1481 ГПМ).

КОНЦЕЩИ *мн.* (I) (назва села у Молдавському князівстві): И отнины села есми тобѣ оуверноули, на имъ Негоещи и Концещи (Дольный Торг, 1470 ВД II, 309—310).

ФОРМИ: *наз. Концещи* (1470 ВД II, 310).

***КОНЧАНІЄ** *с.* (I) хід нарад: Вѣ соуботоу... снемъ посполиты земель... роускых и подолскых и молдавских... под хотинем был... На которого соймоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе... велеможны панове... соуть сосланы и налицены и наманены (під Хотинем, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: *знах. одн. кончаніе* (1467 ВД II, 297).

***КОНЧАТИ Сѧ** *дієсл. недок.* (I) відбуватися, діятися:

а то сѧ конча(л) в ль(т) бж(і)е а ꙗ ꙗ ꙗ е ль(т) (Молодечно, 1388 Р 44).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с. сѧ конча(л)* (1388 Р 44).

***КОНЪДРАТЬ** *див. КОНДРАТЬ.*

КОНЬ, КОН *ч.* (101) кінъ (96): а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слоубоую и хочю дати... моему милому гдрю королю двѣ стѣ гривень роускихъ а тридцѣть коніи безъ хитрости (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); а кто идет до ливова, на головномъ мытѣ, оу сочавъ... от каждого конѧ по шести гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788—789); И мы емоу того человека Дитѣтьковича дали... потому какъ и отцу нашему служиваль и дан давал, выименѣ конѧ маеъ, ставишь на неделю в Чернобыли по давному (Вильна, 1493 АЛРГ 56); а возьмѣтъ два вола алубо два конѧ тогда имѣеть одно(г) собѣ дръжаті а друго(г) поустіть маеъ на пороукоу (XV ст. ВС 37); тут тые грани сам князь великий Швтригаило, привернувши свои кон и вынемши кордѣ, своею рукою тые грани зарубал (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118);

к о н ь м и (о д в у к о н е х) с л у ж и т и (к о м у) (2), с л у ж и т и (к о м у) к о н е м (1), к о н а с т а в и т и (1), (к о н а) с т а в и т ь (1) вирядити в чие розпорядженія одного або більше кіннотників: Слоуги г... слоужать о двоу коне(х) и(з) слоугоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); село водотыинъ а в томъ селе девѣть слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); а нам ему и с той земли служить конем (Дворецъ, XV ст. СГЧА); пан Юрей пишеъ, ижъ тотъ человекъ... даиваль... с той земли... дани чотыри карамоны меду... а конѧ ставиль на неделю къ чернобылю (Вильна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: *наз. одн. конь, коп, ко(н)* (1388 ZPL 108; XV ст. ВС 22 зв., 23 зв.); *род. одн. конѧ, коня, конь* (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 274; XV ст. ВС 7; 1464 ДІР«А» 517 і т. ін.); *знах. одн. конь, конь, ко(и), кон 9* (1420 ПГАГ; 1445 Cost. II, 218; 1449

Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262; 1462 BD I, 70; 1484 ЯМ; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); **копА**, **копіа**, **копѣ** II (1388 ZPL 108; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262; XV ст. ВС 8 зв., 22 зв., 23 зв., 37; 1493 АЛРГ 56); **кунь** I (1400 P 61); *ор. одн. конемъ, конем* (п. 1444 АкЮЗР I, 17; XV ст. СГЧА); *наз. мн. кони, коні* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 669; XV ст. ВС II зв.; 1456 Cost. II, 789); *род. мн. кони* 8 (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1460 BD II, 274, 275; 1466 BD I, 96); **конеи**, **копей**, **копе(н)** 7 (1388 ZPL 108; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; XV ст. ВС 28; 1487 АМЛ); **копнї** 2 (1398 ЗЛЕІК; 1460 BD II, 274); **копѣ** I (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); *дав. мн. конемъ, конемъ* (1433—1443 АРМ; XV ст. ВС 28); *знах. мн. кони* (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1449 Cost. II, 743; 1456 Cost. II, 790; 1481 BD II, 358; 1488 УКТ; XV ст. СЯ 40 зв.; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); *ор. мн. конми, ко(н)ми* (1449 Cost. II, 747; бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); *місц. мн. на копе(х)* (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); *знах. дв. копА* (XV ст. ВС 37).

***КОНЫЦЬ** *див. КОНЕЦЬ*¹.

КОНОСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А се я пан Панаско Голубович... а я пан Лях Конюский сознаваем симъ нашимъ листомъ — жаловал перед нами пан Федко канцлер... кн(А)зю... Швитрыгайлоу на Данила на Волошина (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. Коноский* (1444 AS I, 41).

***КОНОУХИ**¹ *мн.* (1) (*феодално залежні селяни, що сте-регли королівські кінні стада*) конюхи: а в конюхи и в конюкорми наши оу басови... пану чусе не надобе оуступа-тиса (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: *знах. конюхи* (1434 P 128).

КОНОУХИ² *мн.* (3) (*назва села у Волинській землі*) Коноушки: А панъ Олехно юрьевичъ Жюснчъ продалъ есмь... панюу дробышю мжюрювичю село на имА конюхи (Острог, 1458 ОЖДМ); и я есмю твое сьво имьнѣ на имА Конюхи... продал... кн(А)зю Иванюу Васильевич(у) Острозком(у) (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: *наз. Коноухи* (1458 ОЖДМ; 1463 AS I, 56).

КОНОУШІЙ ч. (3) (*боярин, що відав королівськими або князівськими конюшнями, також титул*) конюший (2): А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюший Волковиский, и съ сынчомъ Миколаемъ (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); мы великий кн(А)зь Швитригайло Олигирдович чинимъ знаменито... ижегъ оузрели есмю... службу королю и нам... верного слуги и конюшого королева п(а)-на Гринка... и... дали есмю ему село оу туровскомъ повѣте (Луцьк, 1451 AS I, 44);

к о н ю ш и и д в о р н ы и (1) придворний конюший: Би(л) намъ чоломъ конюши(и) нашъ дво(р)ны(и) наместникъ избла(н)ски(и) па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) и про-си(л) в насъ дву(х) члвковъ в новгоро(д)скомъ повѣте (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: *наз. одн. конюшій, конюши(и)* (1451 АкЮЗР II, 106; 1497 ПМХ); *род. одн. конюшого* (1451 AS I, 44).

КОПА ж. (251) I. (*міра кількості*) копа (5): Про то я... записала есмю ... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зъ млына, што на рѣцѣ на Кобринцѣ, десятую мврку отъ жита, десятую копу въ Кобрыни, и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрыни жъ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а оу стирѣте по двесте копъ ржи (б. м. н., XV ст. ІК); Се я панъ Иванъ Александровичъ Стретовичъ, записалъ есмю сь своего имьнѣ, зъ Березовца, тридцать копъ жита къ церкви пречестое Богоматере къ Лаврашеву монастырю (Березовець, 1486 АкЮЗР I, 295).

2. (*одиниця грошової лічби*) копа (245): а пять могорич оу быбичкого оу дому за копу грошій (Перемисьль, 1359 P 10); далъ имъ панъ вАтслѣвъ Š(т) копъ гро(ш) вьсного сръбра (Львів, 1370 P 18); а с тыхъ имьнівъ маеть тую копу гроши давати на Воведеніе святяга Богородица (Київ,

1398 ДГПМ); Я, Степанъ Кунаковичъ визнаю самъ на себе симъ моимъ листомъ... которое имене... на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Се я Ванко Скердѣвич ... визнаваю, иж я... освещеному кн(А)зю Семену Василевичу дѣдбчу Збаразскому продалъ есмю емоу вѣчную отчизну свою... за тисА(ч) копъ широкихъ грошей чешко монеты, покладаючи в копу по шестьдеса(т) грошей (Володимир, 1470 AS I, 64—65); Онъ жо положилъ личбу зъ (другого? — *Прим. вид.*) году, зъ мыта Смоленского положилъ на личбѣ, што выдалъ трыста копъ и 30 копъ и 3 копы и 40 грошей (Вильна, 1499 РЕА III, 34—35);

копа руская (1) (*назва грошової одиниці, що мала обіг у староукраїнських землях*) руська копа: и продалъ дѣднину... а к тому дворище жаворонковича ть есть продалъ за ѿ копъ рускихъ безо дву копу (Львів, 1400 P 61).

ФОРМИ: *наз. одн. копа* (1470 AS I, 67; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *род. одн. копы* 3 (1487 АМЛ; 1491 AS I, 97; 1497—1498 АЛРГ 79); **ко(п)** I (п. 1450 ПИ № 2); *дав. одн. по копе* (бл. 1471 ЛКЗ 92; 1488 AS I, 88); *знах. одн. копу* (1359 P 10; 1398 ДГПМ; 1401 АкВАК III, 2; 1440 P 142; 1470 AS I, 65; бл. 1471 ЛКЗ 93,93 зв.; XV ст. ВС 26; СПС; 1485—1500 AS I, 121); *род. мн. копъ, копъ, коп, ко(п)* 188 (1370 P 18; 1400 P 61; 1409 P 74; 1424 P 102; 1448 AS I, 44; 1454 AS III, 9; 1467 AS I, 63; 1475 AS I, 71; 1487 АМЛ; 1499 РЕА III, 35 і т. ін.); **купъ** 3 (1421 P 92); *знах. мн. копы* 13 (1449 АЛМ 8; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1491 AS I, 97; 1493 АЛРГ 56; 1495 АЛМ 128; 1497 АЛРГ 79; 1497—1498 АЛРГ 79, 80; 1499 РЕА III, 34, 35); **копи** 2 (1470 AS I, 67; XV ст. ВОРСР 179); *ор. мн. копами* (1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 72; 1481 AS I, 77; 1485—1500 AS I, 120); *місц. мн. оу (въ) копахъ, копа(х)* (1434 P 128; 1437 P 136; 1449 АЛМ 8; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1481 AS I, 77; 1485—1500 AS I, 120; 1488 AS I, 88; 1494 АЛМ 54; 1496 ВМКФС); *род. дв. копу* (1400 P 61); *знах. дв. копъ* 3 (1499 АСД VI, 3); **копе** 3 (бл. 1471 ЛКЗ 91; 1494 АЛРГ 59; 1495 АЛРГ 60).

***КОПАНЬ** ж. (1) (*выкопаний межовий знак*) копанка, копань: А се я, Богдан Холоневский Мышчичъ... делилъ есмю зъ братомъ своимъ и зъ Дмитромъ отчизною нашою Холоневою; досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и каждое поле маева (sic.— *Прим. вид.*) на полы; а копани свои кажды челоувкъ свое ввлаеть (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *знах. мн. копани* (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

КОПАТИ *дієсл. недок. і док.* (51) I. (*док.*) (*що выкопати*) (2): а закопы копалн панъ михалъ малеховскій панъ григоръ бартошовскій (б. м. н., 1424 P 104); Ино мы есмю им досмотрили и познаменали... почьнши ис верха от берегъ Брълада... оу доубровоу, где ест яма копана (Бирлад, 1495 BD II, 63);

копана могила (26), могила копана (22) (*межовий знак*) копецъ: (а хотаръ емоу почавши о(т) лѣвѣтъ на бръгъ пото(ка) мюгила копана, о(т) толь простъ(и) на полъ на копанюу могилоу (Сучава, 1414 Cost. I, 111); А хотар томоу... селюу... да ест... черес поле... на врѣх дѣла на копанюу могилоу... от толь на врѣх дѣла на копанюу могилоу (Гирлов, 1499 BD I, 148).

2. (*недок.*) корчувати (1): одно ж позволяю зятю моему и дочке моей... у дуброве моей Хренникой дерева утяти и травы укосити, а дубровы моей Хренникой не копати (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *інф. копати* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); *перф. 3 ос. мн. копали* (1424 P 104); *теп. пас. 3 ос. одн. ж. ест...* **копана** 2 (1492 BD I, 510); **копана** I (1488 ДГСПМ); *діє-прикм. пас. мин. наз. одн. ж. копана 4 (1414 Cost. I, III; 1479 BD I, 221; 1495 BD II, 63); **коупана** I (1492 Cost. S. 162); *род. одн. ж. копанюу* (1429 Cost. I, 280; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100); *знах. одн. ж. копанюу* 27 (1492 BD*

1, 510; 1495 *BD* II, 63, 64; 1499 *BD* II, 148); **копаную** 6 (1414 *Cost.* I, 111; 1489 *BD* I, 374; 1490 *ДГСХМ*; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100); **копаню** 5 (1414 *Cost.* I, 111; 1488 *BD* I, 348).

КОПАХЪ <КОПЦАХ> *див.* ***КОПЕЦЪ**.

КОПАЧ *ч.* (6) (*особова назва*): Ведаем гораздо, коли держал Слоним пан Копач... мы ездживали тоут в ловы, коли дворец Березкий... панъ Копач селит почал (Луконица, 1478 *AS* III, 17); И оуставше наши слоуги пан Поурече спътар... и сестричиче их Михъилаш и Копач, га заплатили оуси тоти ри злат оу роуки Станчолоу Стъростескоул (Сучава, 1491 *BD* I, 458).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Копач** (1478 *AS* III, 17; 1491 *BD* I, 458, 459); *род. одн.* **Копача** (1491 *BD* I, 459); *дав. одн.* **Копачю** (1491 *BD* I, 458).

КОПАЧЕВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): Жаловала са пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловою Нащевича (Луконица, 1478 *AS* III, 17); А при томъ былъ... панъ Ячко Копачевичъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Копачевичъ** (1499 *АСД* VI, 3); *род. одн.* **Копачевича** (1478 *AS* III, 17).

***КОПЕЦЪ** *ч.* (18) (*межовий знак у вигляді наспаного горба*) **копецъ**: к тому село нашео Теремъное подь Луцкомъ, почонъ отъ того копыца при дорозе, грани Теремьское, и отъ, того копыца къ великому копыцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); и тамъ есмо копцовъ два усыпаты велилы, а одъ тыхъ копцовъ... до долины Лоточное, где также есмо... копецъ учыныты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); и hranуциу у тезу саму iestno ргомезу себе ролюзуту у корсу засурату (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн.* **копыца** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *дав. одн.* **копыцу** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *знах. одн.* **копецъ** 5 (1430 *ГВКЛ* 7, 8); ! **конецъ** 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн.* **копцовъ** (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. мн.* **копцы, корсу** 2 (1430 *ГВКЛ* 8; 1500 *ДПЖН*); **копци** 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *місц. мн.* ! **о копах** (XV ст. *СЯ* 9); *знах. дв.* **копца** (XV ст. *СЯ* 42).

***КОПИЕ**¹ *с.* (7) (*ісл.* **копие**) **спіс** (1): Мы ильашъ воевода... записуемъса тымъ пношамъ (!)... ежъ имаемъ ислубуемъ имъ жоддъ платити на каждый мѣсць по ̄ гривень ладъскихъ на копье (1433—1443 *АРМ*);

служити копиемъ (6) *див.* **СЛОУЖИТИ**.

ФОРМИ: *знах. одн.* **копье** (1433—1443 *АРМ*); *ор. одн.* **копиемъ, корует** 2 (1399 *P* 59; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); **копье(м)** 2 (1424 *P* 100; 1437 *P* 136); *ор. мн.* **копьи** (1394 *P* 54; 1438 *P* 138).

***КОПИЕ**² *с.* (3) (*молд.* **копие**, *стп.* **копіа**, *лат.* **сорія**) **копія**: А твоя милость не даль еси намъ листа по тому копию, яко есмо были истокъмили ись перъввыми послы твоее милости... и яко есмо послали тако ежъ копие изъ нашими послы (6. м. н., 1496 *BD* II, 401).

ФОРМИ: *знах. одн.* **копие** (1496 *BD* II, 401); *дав. одн.* **копию** (1496 *BD* II, 401, 402).

КОПИСА <КОМИСА> *див.* **КОМИС**.

***КОПИЩЕ** *с.* (3) *еврейське кладовище*: Też jestliby chrest'janin kopiszca ich kazil, або khwatłom nachodil; choszewo, izby, podłuh obuszaja naszoje zemli praw nazicł, był капап (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Съ которого того копища такъ теперешное, яко и на потомъ набытыхъ пляцовъ... жадныхъ полатковъ ани повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: *род. одн.* **копища** (1389 *PEA* I, 27); *знах. мн.* **kopiszca** (1388 *ZPL* 105).

***КОПОСЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еще есми дали нашему върному болърину... половина о(т) копосеци (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131).

ФОРМИ: *род. копосеци* (1443 *Cost.* II, 131).

***КОПОСАНЫ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар тои вышеписанной селищи да ест... от

КопосАн та право через зъподію оу серед доубровоу на могилоу (Сучава, 1493 *BD* II, 27).

ФОРМИ: *род.* **КопосАн** (1493 *BD* II, 27).

***КОПЫДЛОВО** *с.* (1) (*назва села у Польщі, пор.* *Kopydłowo*): Мы вонцехъ з бжнен мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... пелка с копыдлова... тако яко нини панове...

так же и мы ннѣ слюбуемы и записуемы са стецку воеводъ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* **копыдлова** (1433 *P* 122).

***КОПЫЛЬ** *ч.* (1) (*назва містечка у Віленському воеводстві*) **Копиль**: да(н) оу копыли мрта въ к днѣ (Копиль, 1456—1481 *P* 164).

ФОРМИ: *місц. одн.* **оу копыли** (1456—1481 *P* 164).

***КОПЫСТНО** *с.* (2) (*назва городища у Перемишльській землі*): и мы узрѣвши на его върную службу... даемъ, и дали есмы слузѣ нашему Бѣдуноу, на имя Есифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Копыстно** (1408 *АкЮЗР* I, 6); *ор. одн.* **подъ Копыстномъ** (1408 *АкЮЗР* I, 6).

***КОПЬЕ** *див.* ***КОПИЕ**¹.

***КОРАБ** *ч.* (1) (*ісл.* **корабъ**) **корабель**: Іо Стефан воевода бжїею мл(с)тїю господаръ земліе молдавське сїѣ Богдана воеводу стъвороу сію коукю за кораб в лѣт ≠ СЦПГ (Ясси, 1430 *REV*).

ФОРМИ: *знах. одн.* **кораб** (1430 *REV*).

КОРАБЬКА *ж.* (1) (*назва броду на Дністрі*): а хотаръ еи долоу нистро(м) ... и три брод(д)це на (д)нѣстръ хаворонѣ и корабька (Нямц, 1456 *DIR«A»* 511).

ФОРМИ: *наз. одн.* **корабька** (1456 *DIR«A»* 511).

***КОРАИМАНЪ** *див.* ***КАРАИМАНЪ**.

КОРАН <КАРАН> *див.* **КАРАТИ**.

КОРАШАЯ *ж.* (1) (*назва озера у Чернігівській землі*): продали есмо пану маргину крasto(в)товничю сѣлища наши на иМА крѣхае(в)... ис тыми озьры... на иМА озьро нѣже(н)... а корашая (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **корашая** (2-а пол. XV ст. *СПС*).

***КОРДЪ** *ч.* (6) **короткий меч**: а у сирАтьскомъ отъ крамныхъ рѣчен отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Г члонокъ коли пре(д) нашимъ сѣдо(м) мечъ алюбо кордъ выиметь (XV ст. *BC* 17 зв.); тут тѣе грани сам князъ великий Швитригаило... вынемши кордъ, своєю рукою тѣе грани зарубал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *знах. одн.* **кордъ** (XV ст. *BC* 17 зв.; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *наз. мн. зам. род.* **от корды** 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); **корди** 1 (1476 *BD* II, 273).

***COREWO** *с.* (1) (*назва села у Вітебській землі*): А рzi thim bili swidczy: pap Jan krakowski... pap Climoth s Corewa (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

ФОРМИ: *род. одн.* **Corewa** (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

КОРЕНЕВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были панове их м(и)л(о)ст: пан Тишко Ходыкович Кореневский, а кн(А)за великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Кореневский** (1466 *AS* I, 62).

КОРЕНЕВЩИНА *ж.* (1) (*назва землеволодіння у Віленському воеводстві*): Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... вызнаваемъ сами... штож... продали есмо... отчизну нашу... на иМА землю пустовъскую обарицкую котороуж земли нам перед тымъ три службы были на иМА: Кореневщина а Тиховщина, а Перхоуоровщина (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Кореневщина** (1491 *AS* I, 96).

КОРЕНЬ *ч.* (23) **І.** **рід** (2): и дадо(х) его п(о)поу никіть да слоужи(ть) въ не(м), до живота своего и по сьмрѣти его да е(ст) дѣца(м) его оставши же дѣца(х) да е(ст) вноуча(т)ом) его, и прѣвнууча(т)омъ дондеже са влѣбче(ть) сьМА е(г) и корень (6. м. н., 1401 *ЭКЕ*).

2. початок роду, родовід (1): а хто сА мени(т) шлА(х)-тичо(м) а не з родоу шлАхо(т) О шлАхотный ворожан име(т) пово(д) имети о(т) корена (XV ст. *BC* 18 зв.);

на новомъ корени посаднги (осадити, подсадити, садити) (20) *див.* *НОВЫЙ.

ФОРМИ: *наз. одн. корень* (1401 ЗКЕ); *род. одн. корена* 1 (XV ст. *BC* 18 зв.); *корене* 1 (1401 ЗКЕ); *місц. одн. на корени* 19 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1445 *АкЮЗР* 1, 17; 1446 *АкЮЗР* 1, 18; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *P* 159; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1492 *АЛМ* 31 і т. ін.); ! *козени* 1 (1451 *P* 156).

КОРЕЦКИЙ, КОРЕЦКІЙ ч. (2) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковиче... князь Корецкій (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); А при томъ былъ вл(а)дыка луцкни Ярофъй... а кн(А)зь Богуш Васильевич Корецкий (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. Корецкий, Корецкій* (1465 *АкВАК* III, 4; 1483 *AS* I, 82).

***КОРЕЦЬ** ¹ ч. (1) (*міра місткості*) корець: бра(н)ци(к) позичи(л) юрєви два(дце)т) корцовъ пшеници а емоу сА частокро(т) оупоміналь (XV ст. *BC* 22).

ФОРМИ: *род. мн. корцовъ* (XV ст. *BC* 22).

***КОРЕЦЬ** ² ч. (2) (*назва міста у Волинській землі*) Корець: Въ Горбаковъ одъ воза по грошу, въ Корцы одъ накладного воза по два гроши (Степань, XV ст. *АЛМ* 9); которыхъ онъ пословъ своихъ пошлетъ до великого князя Ивана Васильевича, чтобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашему господарству... почонъшы отъ границы отъ Браславля тою дорогою на Вельницю, на Корецъ (Вільна, 1498 *BD* II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн. Корецъ* (1498 *BD* II, 412); *місц. одн. въ Корцы* (XV ст. *АЛМ* 9).

КОРЖДАНОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пан жоуржъ далъ сыноу петрови маңчоуловн... одно село свое на има корждановци (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242).

ФОРМИ: *наз. корждановци* (1429 *Cost.* I, 242).

***КОРИБУТЬ ч.** (4) (*особова назва, лит. Kaributàs*): печать кнАза кори (!) (Луцьк, 1386 *CEV* 10); пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ исны кнА(з) корибу(т)... тогда мы со всемъ посольство(м) земли его хочемы его о(т)стати (Луциця, 1388 *P* 39).

ФОРМИ: *наз. одн. корибу(т)* (1388 *P* 39, 40); *род. одн. ! кори* (1386 *CEV* 10).

! **КОРИЦИ** <КОРОЛИЦИ> *див.* *КОРОЛИЦЯ.

КОРЛАТ ч. (4) (*особова назва, молд., мад. korlat* «загорода»): мы бояре... александра воеводы... па(н) ко(р)ла(т) па(н) шефа(н) страви(ч)и... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); Тое въсе вышеписанное да есть слоузъ нашему Корлатоу от нас оурикъ и съ въсѣмъ доходомъ (Сучава, 1473 *BD* I, 183).

ФОРМИ: *наз. одн. корлат, ко(р)ла(т)* (1421 *Cost.* I, 142; 1473 *BD* I, 183); *дав. одн. Корлатоу* (1473 *BD* I, 183); *знах. одн. Корлата* (1423 *DIR* «А» 447).

***КОРЛАТИ мн.** (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): А хотар томоу... селоу... да ест... на копану могилоу... от толь оусе львом прости на дорогу Корлатем (оу) великою гороу (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: *дав. Корлатем* (1499 *BD* II, 148).

КОРЛЪТЪНІЙ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотаръ (тѣмъ вышеписанн)нымъ селам, на имѣ Бръгъаніи на Молдавѣ и Корлѣтѣнн, да ест по старому хотароу от оусихъ сторон (Сучава, 1487 *BD* I, 294).

ФОРМИ: *наз. Корлѣтѣнн* (1487 *BD* I, 294).

КОРМИТИ дієсл. недок. (1) (кого) утримувати, годувати: и не имае(т) оу себе кормити ани ховати оу свонхъ мистихъ ани оу городихъ... ни одного нашего неприатела (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746).

ФОРМИ: *інф. кормити* (1449 *Cost.* II, 746).

***КОРМОХОУЗЪ ч.** (1) (*особова назва*): тѣ(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на имѣ бозіаніи... щоже емоу продали тое село племенци его станчоу(л) кормохоу(з) и сестра его негрита (Сучава, 1446 *Cost.* II, 247).

ФОРМИ: *наз. одн. кормохоу(з)* (1446 *Cost.* II, 247).

***КОРМЪ ч.** (1) корм: оуставлаемъ гдѣ коли на воиноу идоу(т) абы нигдѣ оу своєї земли оу селе(х) не с(т)оялі але на полі ані коней брали ані животины ані плото(в) пожігали одно конемъ оу ровності кормъ (XV ст. *BC* 28).

ФОРМИ: *знах. одн. кормъ* (XV ст. *BC* 28).

***КОРНАРИШ** (? (1): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми и(м), оу нашей земли, оу мо(л)давской... села, на кобыле(х), на имѣ ськоуянн... и на жежїи, по(д) корн(а)риш (? — *Прим. вид.*) боухъещїи (Сучава, 1491 *Cost.* D. 36—37).

КОРНЕЛЕВЪСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци па(н) иванъ жюржевиче... па(н) нвашко корнелевський (Погоничі, 1422 *P* 98).

ФОРМИ: *наз. одн. корнелевський* (1422 *P* 98).

КОРНЕЩИ, КОРНЕШІЙ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣше его правоу и вѣрноу слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашей земли оу Молдавской села на има корнещїи и миклобушещи (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135); тѣмъ мы видѣше его правоу и вѣрноу слоужбою до нас(с)... дали и потвердили есми его очин(н)оу... села на имѣ... щобеещи и корнещїи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. корнещїи* 1 (1448 *Cost.* II, 342); *корнещїи* 1 (1420 *Cost.* I, 135).

***КОРНИЛОРЪ мн.** (3) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): ино мы видѣше его доброу волю и даанїе... також есмы и от нас дали и потвердили слугам нашим, лазору и былошоу, тое прадреченое мѣсто от село, от потока Корнилоръ долу (Васлуй, 1472 *Cost.* S. 88); Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїде прѣд нами... слоуга наш Тоадерь... и продал... едноу боукатоу землю от хотара Петрещилоръ... щоби соби оусадил село пониже поток Корнилоръ (Сучава, 1487 *BD* I, 297).

ФОРМИ: *род. молд. Корнилоръ, Корнилор* (1472 *Cost.* S. 87, 88; 1487 *BD* I, 297).

КОРНИНО с. (2) (*назва села у Волинській землі*) Корнин: Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я... продал есми... отчизну свою... а то есть на има... Корнино (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65); мѣ пноу ванкоу досталоса на мою дѣльщину... корнино (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Корнино* (1470 *AS* I, 65; 1478 *ЗРМ*).

***КОРНИНЪ прикм.** (1) ◊ крѣниця Корниина *див.* КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Корнина* (1475 *BD* I, 206).

КОРНИЦА ж. (2) (*назва села у Берестейській землі*): Левону Шаломичу Корница село, што Пятковскій держаль (б. м. н., 1463—1478 *PEA* I, 36).

ФОРМИ: *наз. одн. Корница* (1463—1478 *PEA* I, 36).

КОРНІЙ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а хотя(р) тѣмъ села(м) (в ориг. селала(м).— *Прим. вид.*) корнїи и стр(им)бїи, що на краковѣ... да е(ст) почениши о(т) сочи... на доу(б) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209).

ФОРМИ: *наз. корнїи* 1 (1428 *Cost.* I, 209); *зам. дав. Корнїи* 1 (1428 *Cost.* I, 209).

***КОРОВА ж.** (6) корова: И уделил ему панъ Борьсанъ, старейшій братъ, своего стада пять кобылъ стадныхъ, а дѣва конь, а далъ ему чоторы (!) коровы, а шубу (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); и щобы во(л)ни были они купити собѣ во(л)ы и коровы, тако(ж) и мы даеми имѣ тое право и тое волю (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

ФОРМИ: *наз. мн. коровы* (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93); *род. мн. коро(в)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *знах. мн. коровы* 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1449 *Cost.* II, 743); *коро(в)*, *коров* 2 (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262).

***КОРОВАЄВЪ** *прикм.* (1): а на то есмь дали облази-
чомъ сесь нашъ листь под нашею печатью... и пана коро-
ваеву печать процевича (Зудечів, 1411 P 80).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. короваеву* (1411 P 80).

Пор. КОРОВАИ.

КОРОВАИ ч. (4) (*особова назва*): а на розъездъ были
земләне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовский
панъ короваи процевичъ (Зудечів, 1411 P 79); а при то(м)
были свѣдци па(н) дмитръ ходоровски... па(н) ива(н)
короваи (Зудечів, 1428 P 111).

ФОРМИ: *наз. одн. короваи* (1411 P 79, 80; 1421 P 96;
1428 P 111).

***КОРОВАТАЯ** *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*)
Крватка: я... дала есми ему по своем животе имене оу
вотчизну на нма Любчо... и зыншими приселки... почонши
посеред Мухоголок... а по Короватую а по Топоришо (Ров-
но, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *знах. одн. Короватую* (1488 AS I, 242).

***КОРОВІЄВЪ** *прикм.* (1) ◊ *коровієвъ* потокъ
(1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): а хотаръ то-
моу више писа(н)номуу селу да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуко-
вице... на бере(ст) на коровієво (1) потоци (Сучава, 1488
ДГСРМ).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на ! коровієво* (1488 ДГСРМ).

КОРОВІЯ ¹ ч. (1) (*назва долини у Молдавському князів-
стві*): а хотаръ томоу више писа(н)номуу селу да е(ст)
поче(н)ши о(т) лоуковиче... та чере(с) коровіА оу сто(л)-
поу (Сучава, 1488 ДГСРМ).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. коровіА* (1488 ДГСРМ).

***КОРОВАІА** ² *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*)
Коров'я: у k тому прыдали iesmo Solomen... у Korowiuiu
(1) (Ужів, 1421 AS I, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. ! Korowiuiu* (1421 AS I, 27).

***КОРОДЪ** ч. (13) (*назва річки у Молдавському князів-
стві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноюу слоужбою
до иа(с)... дали и потвѣрили есмо имъ оу нашей земли,
оу молдавскон, села на кородъ, на имъ пѣткѣщи (Сучава,
1448 Cost. II, 323); а мы такожде н от нас есмь дали
и потвѣрили слоугам нашим... тое прадреченое село на
кородъ (б. м. н., 1497 BD II, 124).

ФОРМИ: *род. одн. Корода* 6 (1463 BD I, 73, 74); *Кор-
родъ* 1 (1468 BD I, 130); *місц. одн. на Кородъ, кородъ* (1448
Cost. II, 323; 1468 BD I, 130; 1497 BD II, 123, 124; Cost. S.
208, 209).

! КОРОИ *див. КОТОРЫИ.*

КОРОЛ *див. КОРОЛЬ.*

КОРОЛЕВ *див. КОРОЛЕВЪ.*

***КОРОЛЕВА** *ж.* (3) королева: нашихъ добрыхъ приА-
тели и радю и нашимъ добрымъ оумысломъ... великому
влодиславу... королю польскому... и его королевои...
слобуемы и ислубили есмь (Кам'янець, 1404 Cost. II,
625); записоуя моужевн своемуу князю Иваноу Семе-
новичю... двѣ тисащи золотыхъ оугорскихъ, штож мужъ мой
князь Иван выдал двѣ тисащи золотыхъ на таА мой имбнаА;
ослодару королю далъ тисащю золотыхъ, королевои и паном
радъ тисащю золотыхъ (Добучини, 1487 AS I, 239).

ФОРМИ: *род. одн. королевое* (1478 ОБРН 130); *дав. одн.
королевои, королевои* (1404 Cost. II, 625; 1487 AS I, 239).

*Див. ще *КОРОЛИЦЯ, *КРОЛИЦЯ, КРОЛЕВАА,
KROLOWA.

КОРОЛЕВИЧЪ ч. (3) королевич: мы великии (кназь
ка)змиръ, королевичъ литовскии... чинимъ знаменито...
аже взАли есмо приАзнъ... сь ильею воеводою (Троки, 1442
Cost. II, 718—719); мы стефанъ воевода... чинимъ знамени-
том (sic.— *Прим. вид.*)... аже мы... оузАли есми приАзни
и едноцство с... великимъ княземъ казимиромъ, королевичом
литовскы (1) (Ясси, 1445 Cost. II, 725).

ФОРМИ: *наз. одн. королевичъ* (1442 Cost. II, 718); *ор. одн.
королевичемъ* 1 (1442 Cost. II, 716); *королевичомъ* 1 (1445
Cost. II, 725).

КОРОЛЕВСКИЙ, КОРОЛЕВСКІЯ *прикм.* (30) королів-
ський (24): Мы панъ янъ дѣдичъ тарнувскии... и гнаткови
черневи(ч) дали есмь о(т)мѣну за пекули(ч) и его брату
самоилови оу тѣшковичехъ, воземъши подъ слугами коро-
лювскими ехъ вотнину дворица фалевевичъ (Пере-
мишль, 1390 P 175); А при томъ былъ господинъ отецъ
нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянъ...
а панъ Завиша, дворенинъ королевскій (Кобринь, 1401
АкВАК III, 2); а на то свѣдковѣ, навывшаА рада королев-
скаА... н наши панове и рада молдавскаА (Сучава, 1455
Cost. II, 791); а на то свѣдкы при то(м) были тогды земләне
королевскыи (Острог, 1458 ОЖДМ); А при томъ были
добрые люде па(н) васко любви(ч) писа(р) королевски(и)
па(н) ива(н) мушата (Львѣв, 1478 ЗРМ); Тымже обичаем
и мы оудилали... видѣчи и знаочи ласкоу и доброволеніе
наяснѣшаго кназа пана Казимира... которою ласкою нас
и сынов нашихъ... оузАл под свою королевскоую и Короуни
полскою оброну (Коломия, 1485 BD II, 371);

королевскіе люди (1) піддані з королівських
маетків: и пани Василея шапгкою ставила до людеи
добрыхъ и поставила перед иами Лоуконичан, королев-
скихъ людеи из Ярнева и зъ Сынковичъ (Лукониця, 1478
AS III, 17); *королевская земля* (3), *земля
королевская* (2) *див. ЗЕМЛЯ* 4.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. королевскии, королевскій*, *коро-
левски(и)* (1401 АкВАК III, 2; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29;
1478 ЗРМ); *дав. одн. ч. королевскому* (1455 Cost. II, 774;
1468 BD II, 301); *знах. одн. ч. короле(в)скыи* (XV ст. BC
6 зв.); *ор. одн. ч. королевскимъ, королевскимъ* 2 (1455
Cost. II, 774; 1462 BD II, 292); *ор. одн. ч. зам. місц. ж.
королевскы(м)* 1 (XV ст. BC 8 зв.); *місц. одн. ч. прі...
королевско(м)* (XV ст. BC 6); *наз. одн. ж. королевскаА,
короле(в)ская* 2 (XV ст. BC 34; 1455 Cost. II, 791); *короле-
вско* 1 (1460 BD II, 276); *род. одн. ж. королевской, коро-
ле(в)ско(и)* (1455 Cost. II, 770; XV ст. BC 34; 1462 BD II,
289); *дав. одн. ж. короле(в)ской* (1455 Cost. II, 774); *знах.
одн. ж. королевскоую, королевскоую* (1481 BD II, 364;
1485 BD II, 371); *ор. одн. ж. королевскою* (1455 Cost. II,
774; 1462 BD II, 293); *місц. одн. ж. оу королевскыи*
(1448 Cost. II, 305); *наз. мн. ч. королевскыи* (1458 ОЖДМ);
род. мн. королевскы(х) (1435 Cost. II, 679); *знах. мн.
королевскихъ* (1478 AS III, 17); *ор. мн. королевскими* 2
(1462 BD II, 292); *королевскими* 1 (1390 P 175).

*Див. ще *КРОЛЕВСКИЙ.*

***КОРОЛЕВСКИЙ** *див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

***КОРОЛЕВСТВО** с. (8) королівство (6): а на потвер-
женъ тѣмъ дѣдинамъ дали есмо твердостъ нашу печатъ привѣ-
сили велебного королѣвства нашего (Судомир, 1361 AGZ
6); земьскыи пѣсарн во все(х) земла(х) королѣвства на-
шего... за запи(с) имею(т) бра(т) яко пѣсарн краковьскыи
и соудомирьскыи (XV ст. СЯ 43 зв.); а на потверженъ
сему нашему листу привѣсили есмь печатъ нашего коро-
левства (б. м. н., 1411 P 77);

королевство полское (2) польське королівство:
а такоже слоубуемы и имаемо воротити оу сѣ записы...
што передьковѣ нашы имили о(т) королѣвства полско(г)
(Львѣв, 1436 Cost. II, 707); мы стефанъ воево(д)... чинимъ
знаменито... аже есмо оумолвили и с пред(р)ечеными пани
и с коруны по(л)скоА... на имъ, панъ янъ с чичева... и панъ
заклика тарло, староста и державца стрыискы и краичы
королѣвства по(л)ско(г)... стали есмо на томъ, аже имаемо
записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445
Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: *род. одн. королевства, королевствъ, короле-
ства* 3 (1411 P 77; 1436 Cost. II, 707; 1445 Cost. II, 729);
королевства 2 (1436 Cost. II, 707); *королѣвства* 1 (XV ст.
СЯ 43 зв.); *королѣвства* 1 (1361 AGZ 6); *дав. одн. короле-
вству* (1411 Cost. II, 637).

*Див. ще *КОРОУНА КОРОЛЕВСТА
ПОЛСКОГО.*

КОРОЛЕВЬ, КОРОЛЕВЬ, КОРОЛЕВ, КОРОЛЮВЬ, КОРОЛЮВ *прикм.* (32) королів, королівський: просити му ба за корола и за королевы намьстѣхы (Казимир, 1349 P 4); што же мишь мужикови(ч) держалъ та дворища оу тѣшкови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому иному мишеви и его дѣтемъ дали есмы фецеви(ч) дворище... на вѣки (Перемишль, 1390 P 175—176); а писалъ писарь малохви корелевымъ приказомъ (Львѣв, 1399 P 59); А при томъ были добрые люди королевые бояре (Кобринь, 1465 АкВАК II, 4); А при томъ были: пан Богдан Сенкович Гостский... а пан Мартин Хребтович дворянин королев (Луцьк, 1487 AS I, 85).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. король, король, король* 15 (1387 СП № 12; 1482 AS I, 80; 1485—1500 AS I, 121; 1487 AS I, 85, 86, 239); *король, король* 2 (1361 AGZ 6; 1390 P 175); *род. одн. ч. королева* (1451 AS I, 44; 1495 ВМБС; РИБ 620); *знах. одн. ч. король* (XV ст. ВС 17); *ор. одн. ч. король, король* (1399 P 59; 1495 РИБ 620); *місц. одн. ч. в королево(м)* (XV ст. ИК); *род. одн. ж. королевы* (1352 P 5; 1395 Cost. II, 610); *знах. одн. ж. королевоу* (1496 ПДВКА); *наз. мн. королевые* 1 (1465 АкВАК III, 4); *королевы* 1 (1463 ГГЯ); *знах. мн. ч. королевы* (1349 P 4); *знах. мн. с. королева* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

*Див. ще *КРАЛЕВЬ, КРОЛЕВЬ, *КРОЛОВЬ.*

***КОРОЛЕВЬСКИЙ** *див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

***КОРОЛЕВСТВО** *див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЕВЬ *див. КОРОЛЕВЬ.*

***КОРОЛЕВСТВО** *див. *КОРОЛЕВСТВО.*

***КОРОЛИЦЯ** *ж.* (9) (болг. кралица, серб. кралица) королева: а мы... ислюбуемы за него и за его дѣти иже со всею своею землею и с города вѣре(н) буде(т) королеви и королицы (Луциця, 1388 P 39).

ФОРМИ: *дав. одн. королицы, коро(л)цы* 8 (1388 P 39, 40, 41, 43); *! корыци* 1 (1388 P 39).

*Див. ще *КОРОЛЕВА, КРОЛЕВАА, *КРОЛИЦЯ, *KROLOWA.*

***КОРОЛОВСТВО** *див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЬ, КОРОЛ *ч.* (333) король: А се А король казимиръ... даль есмь слузѣ своему иванови дворище занью матичича (Казимир, 1349 P 3); а толко измени(т) оলেখно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 P 42); а не оусъхочет ли ма король его млсть при со-

колицы оставить ино имаеть ми его млсть дать ми о(т)мьну за соколецъ (Кременецъ, 1434 P 130); а также слобуемы и имаемы воротити оусъ записы томуо истинно(м) королевн полскому... што передьковке наши имили (Львѣв, 1436 Cost. II, 707); Се я Янь... продалъ есмы добровольно и съ вѣдомомъ осподаря короля Казимира землю свою питуемую у волости Волковискои (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); докола и на(ш) посо(л) исходи(т) до господаря нашего, до корола его мл(с)ти, и мы сами и с нашими живото(м) боуде(м) перед(л) его мл(с)тїю, яко выше на то(м) листу проавлаемъ (Хотин, 1455 Cost. II, 774—775); основана. быс. цркъвь прстыа бѣда печерскаа... при великом королѣ казимирѣ (Київ, бл. 1470 ОБРН 129); Божью милостїю и господара нашего здоровемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортную Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *наз. одн. король, корол, корол, коро(л), крль* (1349 P 3; 1361 AGZ 6; 1398 ЗЛЕИК; 1408 АкЮЗР I, 6; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1453 Cost. II, 765; 1468 BD II, 302; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1499 ВФ і т. ін.); *род. одн. корола, короля, король, кр(л)А, короля* 85 (1352 P 6; 1388 P 39; 1407 P 72; 1415 P 87; 1435 Cost. II, 679; 1443 P 145; 1451 АкЮЗР II, 106; 1468 BD II, 301; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 ВФ і т. ін.); *корола* 1 (1436 Cost. II, 706); *коро(л)* 1 (1386 P 30); *дав. одн. короло,*

коро(л) 56 (1386 P 30; 1393 P 51; 1402 Cost. II, 623; 1411 Cost. II, 637; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1448 Cost. II, 733; 1455 Cost. II, 769; 1462 BD II, 292; 1475 AS I, 70; 1499 РИБ 777 і т. ін.); *королеви* 51 (1352 P 6; 1366 P 14; 1388 P 39; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1435 P 132; 1448 Cost. II, 734; 1462 BD II, 292; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1475 P 133 і т. ін.); *королеву* 2 (1453 Cost. II, 765; 1468 BD II, 301); *короле(в)* 2 (1388 P 42, 43); *знах. одн. корола, король* (1349 P 4; 1366 P 14; 1387 СП № 12; 1411 Cost. II, 638; 1435 Cost. II, 691; 1442 Cost. II, 719; 1453 Cost. II, 765; 1475 AS I, 72; XV ст. ВС 31 зв.; 1493 ОПВВ і т. ін.); *ор. одн. король* (1352 P 5, 6; 1366 P 14; 1439 Cost. II, 712; 1442 Cost. II, 717; 1448 Cost. II, 305; 1459—1460 ЗНТШ CL III, фотокоп.; 1475 AS I, 60, 70; 1495 БСКИ); *місц. одн. при королѣ* (бл. 1470 ОБРН 129); *кл. ф. королѣ* (1435 Cost. II, 679; 1386—1418 P 34; 1481 BD II, 365); *наз. мн. королеве* (1498 BD II, 410); *дав. мн. король, король, король(м)* (1435 Cost. II, 687, 689; 1448 Cost. II, 733; 1468 BD II, 301).

Див. ще КРАЛІ, КРОЛЬ.

***КОРОЛѢВСТВО** *див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЮВ *див. КОРОЛЕВЬ.*

***КОРОЛЮВСТВО** *див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЮВЬ *див. КОРОЛЕВЬ.*

***КОРОЛЮВЬСКИЙ** *див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

КОРОМОЛИТИ *дїсл. недок.* (1) (на кого) готувати змову (проти кого), крамолити: и вше к тымъ бекгичи и турдукакъ... ти кна(з) головнии мой были слуги и тии... почали коромолити на мене (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ *інф. коромолити* (1392—1393 РФВ 170).

***КОРОНА** *див. КОРОУНА.*

***КОРОНА КОРОЛЕВЪСТА ПОЛЪСКОГО** *див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТА ПОЛСКОГО.*

***КОРОНА КРОЛЕВСТА ПОЛСКОГО** *див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТА ПОЛСКОГО.*

КОРОПЕЦКИЙ, КОРОПЕЦСКИЙ, КОРОПЕСКИЙ *прикм.*

(3): а при то(м) были добрии петро судиА перемиский лашко воевода коропецкий (б. м. н., 1419 P 91); на которого сонмоу кончаніе и дѣлаіе... князь Григоріе... и також велеможны панове... староста Снѣтнський и Коломыський и Коропескы... соуть сосланы (під Хотином, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. коропецкий* 1 (1419 P 91); *коропецскы* 1 (1457 Cost. II, 809); *Коропескы* 1 (1467 BD II, 297).

*Пер. *КОРОПЕЦЬ.*

***КОРОПЕЦЬ** *ч.* (4) (*назва міста в Галицькій землі*) Коропець: и мы тако жъ па(н) бартошь староста по(д)лский оу коропцю пануо михайлоу придае(м) наши двѣ сель (Снятин, 1454 P 163); и ти(ж) ач бы са на(м) пригодила нь-котораа пригода... выити на(м) и(с) нашей земли, то(г)ди ... кнѣгнни нашей... имбня и(х) отворена и мѣста и(х), города, буча(ч) и коропе(ц) (Сучава, 1457 Cost II, 811).

ФОРМИ: *наз. одн. коропе(ц)* (1457 Cost. II, 811); *знах. одн. коропець* (1454 P 163); *місц. одн. оу коропцю* 1 (1454 P 163); *оу коропци* 1 (1454 P 163).

***КОРОПИНЪ** *прикм.* (1) навантажений коропаи: мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвердили есмо вичный оброк томуо свѣтомуо монастыроу от Побратъ, да имают на каждїи год от нас по ѿ бочки вина и два мажи рыбы, едъна мажа мороун а другаА коропина (Сучава, 1466 BD I, 105).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. коропина* (1466 BD I, 105).

КОРОСТИЧИ *мн.* (1) (*назва села у Берестейській землі*): Кназю Сонкгоушкоу оу Каменцы село Коростичи... слыхало (б. м. н., 1441—1443 AS III, 2).

ФОРМИ: *наз. Коростичи* (1441—1443 AS III, 2).

***КОРОТКИЙ** *прикм.* (2) (*невеликий довжиною*) короткий (1): такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битѣА на годъ по пати коу(т)тере(н) коро(т)кихъ а по пати коне(н) (Краків, 1487 АМЛ);

оу короткому часу (1) незабаром, не в догому часі: Соуть некотори(и) што(ж) имаю(т) именья на (до)лгнн ча(с) поживана а оу коро(т)кому часу страви(т) зъ с тго имоуть розвивать (XV ст. *BC* 24 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. оу коро(т)кому* (XV ст. *BC* 24 зв.); *род. мн. коро(т)кнхъ* (1487 *АМЛ*).

КОРОТКИЙ² ч. (1) (*особова назва*): А на то послуши кнАзь юрьин... о(т) мбстичовъ короткии павель григоръ павель писарь (Львѣв, 1368 *P* 16).

ФОРМИ: *наз. одн. короткии* (1368 *P* 16).

КОРОУУ див. КОРОУЮ.

***КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ ч.** (1) (*назва міста у Молдавському князівстві*): того ра(д)і мы видѣвше его правую и вѣрною слоужбоу до на(с)... даемъ и дали есми ему села... на имѣловци наши, що соуть пониже торгу о(т) короченева камень (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *род. одн. короченева камень* (1453 *Cost.* II, 472).

*Див. ще *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.*

***КОРОЧЕНЪ КАМЕНЬ див. *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ.**

***КОРОЧИНЪ ч.** (1) (*міра довжини*) крок: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїидоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскаго тръгоу... и продали намъ... единъ виноград оу Хорловскомъ хотарА, Ѡ фалчїи, и Д̄ корочинїи (Сучава, 1470 *BD* I, 149—150).

ФОРМИ: *знах. мн. корочинїи* (1470 *BD* I, 150).

***КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ ч.** (4) (*назва міста у Молдавському князівстві*): писа(л) тома оу корочено(и) каме(н) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 123); тое оусе вишеписанна села... да е(т) монастыроу нашему о(т) корочина камена (Сучава, 1462 *Cost.* D. 11).

ФОРМИ: *род. одн. корочина камень* 1 (1462 *Cost.* D. 10); *корочина камена* 1 (1462 *Cost.* D. 11); *ор. одн. корочино(м) камене(м)* (1462 *Cost.* D. 11); *місц. одн. оу ! корочено(и) каме(н)* (1458 *Nih. Doc.* 123).

*Див. ще *КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.*

КОРСАКОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): и положи(л) пере(д) нами жалобу Йвашко сови(ч) на бориса семенича рекуци то(т) бори(с) понА(л) невстку мою, а(н)дрѣву жону васи(л)евича ко(р)саковича (Вільна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *наз. одн. Корсаковичъ* (1495 *РИБ* 620); *род. одн. ко(р)саковича* (1495 *ВМБС*).

КОРТЕВИЧ ч. (1) (*особова назва*): А при том были светки... пан Южно Зенкович, пан Андрей Кортевич (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Кортевич* (1481 *AS* I, 77).

КОРОУНА ж. (170) (*стп., стч. когона, когипа, лат. согопа*) королѣвство, держава (61): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотАчи... владиславови, великому королю полскому... оуказати наше годование... и наше листы... которыми сА есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти... але быхомъ и его корунъ помагали (Дольный Торг, 1411 *Cost.* II, 637); а и тое провинъные и шкodu оучиненую александромъ воеводу оцемъ его напротиву намъ и корунъ николи намъ ихъ... не оупоминати (Ланциця, 1433 *P* 123); а также слоубоуемы и имаемъ воротити оусъ записы тому истино(м) королеви полскому и его короуни (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 707); Тое оусе вишеписанное слоубоуем оусим коупцем от Короунъ здержати и пополнїти (Сучава, 1475 *BD* II, 329);

корона королѣвства (1) Польське королѣвство: а кроль его мл(с)ти имаеть на(с) обронити... а ни жолнирѣв с короны королѣвства противко намъ нашимъ непрїателе(м) не пропустити (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714);

коруна полская (107) Польське королѣвство: а мы... ислубоуемы за него и за его дѣти иже... вѣре(н) буде(т) королеви и королици и чхъ дѣтемъ и корунъ польской (Луциця, 1388 *P* 39); пак ли коро(л) его млсть не оусъхочеть мА оставитъ при держанию ты(х) городовъ... тогда А хочю тов присАги моеъ пороже(н) быть противоу его млсть и прогивъ корунъ польской (Кременецъ, 1434 *P* 130—131); Також и мы, пререченїи Стефан воевода, жадного непрїятель кроль его милости которїи колве непрїятел кроле его милости хотАл бы назвати съ господаремъ землАм его Короуны полской, мы не имаемъ такового чловѣка прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421); к о р о у н а о у г о р с к а я (1) угорське королѣвство: Стефан воевода... даемъ и дали есмо сес лист наш, и слоубоуем и слубили есмо оусим коупцем от свАтои Короунъ оугорской на то: да ест имь слободно и доброволно и безъ забавъ прѣхати до нашей земли (Сучава, 1475 *BD* II, 329).

ФОРМИ: *наз. одн. коруна, короуна* (1433 *P* 123; 1435 *Cost.* II, 687; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 285, 289, 299; 1468 *BD* II, 302); *род. одн. короуны, коруны, Короуны* 41 (1388 *P* 43; 1395 *Cost.* II, 613; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; 1433 *P* 120; 1434 *Cost.* II, 666; 1448 *Cost.* II, 734; 1468 *BD* II, 302; XV ст. *BC* 9 зв.; 1499 *BD* II, 421 і т. ін.); *коруны, корунї* 6 (1402 *Cost.* II, 621; 1436 *Cost.* II, 698; 1462 *BD* II 292; 1485 *BD* II, 372); *корунъ, короунъ* 3 (1448 *Cost.* II, 738; 1475 *BD* II, 329); *корони* 4 (1434 *Cost.* II; 666; 1436 *Cost.* II, 698, 702); *короны* 1 (1439 *Cost.* II, 714). *дав. одн. короунъ, корунъ, коруна* 63 (1388 *P* 39; 1395 *Cost.* II, 607; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 738; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 284; 1468 *BD* II, 301; 1485 *BD* II, 371 і т. ін.); *коруни, короунї* 24 (1402 *Cost.* II, 621; 1435 *Cost.* II, 687; 1445 *Cost.* II, 728; 729; 1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 769, 774; 1462 *BD* II, 289; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); *коруне* 6 (1435 *P* 133); *кору(н)*, *кору(н)* 3 (1388 *P* 43; 1448 *Cost.* II, 737); *корони* 5 (1435 *Cost.* II, 682, 687; 1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн. короуноу* 1 (1448 *Cost.* II, 733); *зам. род. мимо волю...* *Коруноу* 1 (1462 *BD* II, 689); *ор. одн. короуноу, короуно* (1433 *P* 121, 123; 1439 *Cost.* II, 712); *місц. одн. на (при, оу, в) короунъ, коруна* 6 (1445 *Cost.* II, 729; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1468 *BD* II, 302; 1485 *BD* II, 372); *оу коруни* 1 (1445 *Cost.* II, 729).

*Див. ще *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.*

***КОРОУВА КОРОЛЕВСТВА ПОЛЬСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.**

***КОРОУНА КОРОЛЕВСТВА ПОЛЬСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.**

***КОРОУНА КОРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО ж.** (22) (Согопа *Regni Poloniae, назва польської держави*) Корона Польського Королѣвства: а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь... в томъ насъ не хотѣли послушни быти, мы имамы... при корунъ кролев(с)т(в)а польско(г) остати (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы... чинимъ знаемо... владиславу... королю польскому... и его королевои и его дѣтемъ и короуни королѣвства польского слоубоуемы и слубили есмы... имаемъ ему вѣрни быти и послушни (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); я илїа воевода... присѣгаю и обичоую сА, вѣрно... освичености вашей, корони королѣвства вашего по(л)скои... съ вѣсьми землѣми и лю(д)ми мои ми вируо ч(с)тоую и вѣренъ хочю быти (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); мы Иоан Стефан воевода... знаменито чинимъ... силовали съ есми аж бихмо пришли на обичай предков наших, яко били... оусею вируо и слоужбоу и ласкою наАснѣшим кнАзем паномъ кролем и славнои Короуни королѣвства полского (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

ФОРМИ: *род. одн. корони королѣвства (королѣвства) польского (полского)* 3 (1435 *Cost.* II, 687; 1436 *Cost.* II, 702); *коруни королѣвства по(л)ского* 1 (1436 *Cost.* II, 698),

короуны королевства польско(г) I (1435 *Cost.* II, 689); коруны ... королевства по(л)ско(г) I (1439 *Cost.* II, 712); кролювства коруны польской I (1395 *Cost.* II, 613); *дав. одн.* коруни королевства (кrole)в(тва, королевства) полского (польского, польской) 3 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1433 *Cost.* II, 652); короуни (короуни, Корони) королевства (кroleвства) по(л)ского, (полско)г, полского) 3 (1436 *Cost.* II, 698, 706; 1485 *BD* II, 371); корони королевства по(л)ского (по(л)ской) 3 (1436 *Cost.* II, 698); короуни королевства (королевства) полского (польского) 2 (1404 *Cost.* II, 625; 1436 *Cost.* II, 702); короуни королевства полского I (1436 *Cost.* II, 701); коруни королевства польского I (1407 *Cost.* II, 629); корони королевства полского I (1433 *Cost.* II, 651); *місц. одн.* при коруни королев(с)т(ва) польско(г) (1395 *Cost.* II, 613).

Див. ще *КОРОЛЕВСТВО (королевство полское), КОРОУНА (короуна королевства), *КРОЛЕВСТВО (королевство полское).

*КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛЬСКОГО *див.* *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.

*КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛСКОГО *див.* *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.

КОРОУЮ, КОРООУ ч. (б) (*особова назва, молд. корои «аструб»*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... пан Лацко... жаловал нам... аже прівилія... от дида нашего старого Александра воеводы, на их отнины на села Дръгоещи... а таа прівилія была оу роуках пана Короуя (Сучава, 1462 *BD* I, 66—67); И прівиліе шо имал пан Короуоу на тоє мисто млиновное от коупеж, шо же бил коупил пан Короуоу... тиж дали оу роуки слоуэзъ нашему Станчулоу аоуруарю (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: *наз. одн.* Короую I (1484 *BD* I, 286); Коруоу I (1484 *BD* I, 286); *род. одн.* Короуя, короуА (1462 *BD* I, 66; 1484 *BD* I, 285—286).

КОРЧА ч. (1) (*особова назва*): Мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чины(м)... оже... па(н) Сима Корча слоужил(н) на(м) право и вирно (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Корча (1457 *УКР*).

КОРЧАКЪ ч. (2) (*особова назва*): а при то(м) были шлахетни панове па(н) спыге(к) тарновскыи... па(н) корча(к) (Львів, 1414 *P* 85); А ошашко давидовский корчакъ з липиць спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господарь нашъ казалъ намъ розъѣхати границу игнатови с кунцѣре(м) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *наз. одн.* корчакъ I (1419 *P* 90); корча(к) I (1414 *P* 85).

КОРЧЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣм Ми, видѣвши е(г) правуюю и вирноюу слоужбоу д(о) на(с)... далі и потвердил(и) есми емоу оу нашен земл(и) оу мо(л)давской село его... на имѣ Корчещи на Козанчи (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: *наз.* Корчещи (1457 *УКР*).

*КОРЧИКЪ ч. (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана корчика оникы (Сучава, 1437 *Cost.* I, 529—530).

ФОРМИ: *род. одн.* корчика (1437 *Cost.* I, 530).

КОРЧИЧАНЕ *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, нар.* Корчичи): Про то я... записала есми... къ манастыру Светого Спаса въ Кобрыню село Корчичи, и зє всіми доходы... што коли предкомъ нашимъ тые Корчичане давали (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *наз.* Корчичане (1401 *АкВАК* III, 2).

*КОРЧИЧИ *мн.* (2) (*назва села у Троцькому воеводстві*) Корчівці: И зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошкыи... казалъ записати по души своей къ манастыру Святому Спасу въ Кобрыни — село Корчичи зо всіми дачками (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *знах.* Корчичи (1401 *АкВАК* III, 2).

*КОРЧМА ж. (46) I. корчма (38): а на продала петрашкови радъитовскому свою дѣднину... и съ корчмою и землею (Перемишль, 1359 *P* 10); да е(ст) о(т) на(с)

нашему монастырю воскъ о(т) красного торгоу оуве(с) колко корчы(м) са чинать оу красно(м) торгоу (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); и тыми разы тые мещане вруюцкые... просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чы на колико год(в) продали (Краків, 1489 *АКВ*); И те(ж) повѣдн(л) пере(д) нами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са... а с корчо(м) хоживало пл(т)оу по сорокоу гроше(н) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

2. хмільний напій (8): А рокъ имъ тые корчы почати варыти — на мясные запусты великого поста (Радомль, 1487 *РИБ* 228); Протожъ што бы еси ихъ о(д) кривдѣ боронилъ, и не даль бы еси тамъ иньшомуу никомоу ко(р)чы варити (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *род. одн.* корчымы, ко(р)чы (1407 *P* 72; 1456 *Cost.* II, 791; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1488 *РИБ* 222); *дав. одн.* корчме, корчме 2 (1488 *РИБ* 222); корчмъ I (1407 *P* 72); *знах. одн.* корчму, корчму, корчму, корчмоу (1407 *P* 72; 1408 *Cost.* II, 633; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276; 1488 *РИБ* 222); *ор. одн.* корчмою, корчмою (1359 *P* 10; 1410 *АкВАК* XI, 5); *род. мн.* ко(р)чомъ, корчомъ, корчо(м) I (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92; 1487 *РИБ* 227, 228; 1489 *АКВ*; 1499 *ГОКІР*); корчы(м) I (1449 *Cost.* II, 378); *знах. мн.* корчмы, ко(р)чы (1401 *АкВАК* III, 2; 1487 *РИБ* 227, 228; 1489 *АКВ*); *знах. дв.* корчмъ (1401 *АкВАК* III, 2).

Див. ще *КРЪЧМА.

*КОРЧОВЬЕ с., зб. (1) викорчуваний ліс: а тако ему дае(м) и дали есмо со млины с полми... съ пасѣками съ корчовье(м) (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. одн.* корчовье(м) (1424 *P* 100).

*КОРЧЬМА *див.* *КОРЧМА.

*КОРЧАКЪ *див.* КОРЧАКЪ.

*КОРШЕВО с. (1) (*назва села у Волинській землі*) Коршів: и я... записую матце своей пане Анне Немириной... Коршево (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах. одн.* Коршево (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

*КОРЪЧМА *див.* *КОРЧМА.

КОРЪЧМИТЬ ч. (1) власник корчми: а при томъ былъ попо печреский петръ а корчмитъ олехновичъ семень оу вѣки вѣкомъ (Перемишль, 1359 *P* 10).

ФОРМИ: *наз. одн.* корчмитъ (1359 *P* 10).

*КОРЫТНО с. (1) (*назва села у Волинській землі*) Коритне: а обрубъ земельной тому именуци моему Лопавшомъ по старине: от имения моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавшъ идеть до Корытна (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн.* Корытна (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

*КОРЪЧМА *див.* *КОРЧМА.

КОРЪЯТОВИЧЪ, КОРЪАТОВИЧЪ ч. (3) (*особова назва*): Вѣдаи то каждыи члѣкъ кто на тыи листь посмотришь оже я князь Соунутни и... юрьи корьятовичъ чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 *P* 5); Мы кня(з) литовский кня(з) олександро корьятовичъ... чинимъ свѣдночно... што жъ былъ братъ нашъ кня(з) юрьи корьятович(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матцѣ бѣи оу смотричи (Смотрич, 1375 *P* 20).

ФОРМИ: *наз. одн.* корьятовичъ, корьятовичъ 2 (1352 *P* 5; 1375 *P* 20); корьятович(ч) I (1375 *P* 20).

*КОРЪЯТЬ ч. (1) (*особова назва*): а за великого княза олькѣрга и за корьята... мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо (б. м. н., 1352 *P* 5).

ФОРМИ: *род. одн.* корьята (1352 *P* 5).

КОРЪЯТОВИЧЪ *див.* КОРЪЯТОВИЧЪ.

КОРЪИВА ч. (1) (*особова назва*): Се я Янь, иначе Корвива Ядукговичъ, продалъ есмы доброволно... землю свою питомую у волости Волковиской... ксензю Матюю, бискупу Виленскому (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Коръва** (1451 *АкЮЗР* II, 106).

*КОСА ж. (4) 1. (*сільськогосподарське знаряддя*) коса (2): а оть крамных рѣчей, што соутъ розманты рѣчи поченши полотно, бархаты, початое сукуно, ножи, ноганици, косы... от того от оусего абы платили, оу сереть, мыто от гривны, три гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788).

2. назва феодальной повинности селян (1): А се А кна(з) левъ вызвали есмь с литовської земль два братьнца тутениа а мойжъка да(л) есмь ъма оу перемыскоѣ волость (!) село добаневичъ ... со оусѣми поборы и с вина(м) и сь головинитство(м) и серпо(м) и с коса(м) и с млино(м) со оусѣми оужитки (Львѣв, 1443—1446 *P* 147);

из косою ходити (1) виконуючи феодальную повинність, косити: къ Житомироу село коте(л)на а в томъ

селе новые люди два(д)цать и чотыри члвки... а которые волю выседели тые подымъщиноу дають с топоромъ и(з) косою ходять къ Житомироу (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: род. одн. **коси** (1460 *ВД* II, 273); ор. одн. **косою** (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); наз. мн. **косы** (1456 *Cost.* II, 788); ор. мн. **коса(м)** (1443—1446 *P* 147).

*КОСАРЬ ч. (1) косар: двѣ гривнѣ далъ есмь косарю (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: дав. одн. **косарю** (1386—1418 *P* 35).

КОСИТИ *дiесл. недок.* (11) (шо) косити: А коу томуу придалъ есми на тоуу црквъ... землю пашноюу и бортноуюу и з синохатми... и болото волчское попоу косити до границы (Перевали, 1440 *P* 142); потуль ему волио сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); а тоты люди оуси... да е(ст) и(м) слободно орали (sic.— *Прим. вид.*) соби и жито сѣати и сино косити (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461); а служба дей ихъ тое три дни сена косать, а три дни жита жнуть (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: инф. **косити** (1440 *P* 142; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1453 *Cost.* II, 461; бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 90 зв., 91 зв.); *теп.* 3 ос. одн. **косить** 1 (XV ст. *BC* 31); **косит** 1 (1478 *AS* III, 17); 3 ос. мн. **косать** (1496 *АЛРГ* 71); *перф.* 3 ос. одн. ж. **косила** (1478 *AS* III, 17); *нак. сп.* 3 ос. мн. да... **косѣтъ** (1466 *ВД* I, 95).

Див. ще ***КОШИВАТИ**, ***ПОКОСИТИ**, **УКОСИТИ**.

*КОСИЦИНЪ *прикм.* (1) ◇ млинъ Косицинь див. **МЛИНЪ**.

ФОРМИ: род. одн. ч. **Косицина** (1468 *ВД* I, 127).

*КОСКОВЪ¹ *прикм.* (1): тѣмъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали есми емоу... силище... где сили били коскови снове (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. мн. ч. **коскови** (1437 *Cost.* I, 541).

*КОСКОВЪ² ч. (2) (*назва села у Волынской землі*): А се мы... и е своей дѣлници поступили ся есмо Ивачевъ Нижний и ставомъ... А възяли есмо у князя Семена, у дяка своего, противку того Косковъ и ставомъ, и з млиномъ направнымъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102—103); Я кн(А)г(и)ни Семеноваа кн(А)г(и)ни Настасья... чинимъ знаменито... записую мужу своему кн(А)зю Семену Юрьевичу оу отчине моей имьнѣ Заборол, а Городок, а Косков (Степанъ, 1489 *AS* I, 89).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Косков**, **Косковъ** (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1489 *AS* I, 89).

КОСЛОВСКИЙ *див.* **КОЗЛОВСКИЙ**.

*КОСМОВО с. (1) (*назва села у Холмському князівстві*):

Се я кназь юрія холмський снъ даннїа холмского... придали есмо к цркви бжон преч(с)той бгомтри на бгомоле вечистое села стрижово, слепче, космово (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *знах. одн.* **космово** (1376 *P* 22).

*КОСМЫРИНЪ ч. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Космирин: и мы тако жъ па(н) бартошь староста по(д)лскїи оу королю паноу михайлоу придае(м) наши двѣ сельъ новосѣлци космыринъ (Снятин, 1454 *P* 163).

ФОРМИ: *знах. одн.* **космыринъ** (1454 *P* 163).

КОСОВО с. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Косів: Про то(ж) мы швитриггаило... на знамость то чинимы... Аже взорѣвше есмо на вѣрноую службу нашего вѣрно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо ему село на има косово с монастыремъ на рѣцѣ на рыбници (Снятин, 1424 *P* 99).

ФОРМИ: наз. одн. **Косово** (1424 *P* 99).

*КОСПОДАРЬ *див.* **ГОСПОДАРЪ**.

*КОСТАНТИНОПОЛЬ *див.* *КОНСТЕНТИНОПОЛЬ.

*КОСТАНТИНЪ *див.* **КОНСТАНТЫНЪ**.

*КОСТАНТЫНЪ *див.* **КОНСТАНТЫНЪ**.

*КОСТАРЬ ч. (2) (*стч. kostkār, стпн. kostarz*) гравецъ у кості, костирник: прото прїказоуемъ абы земланинь на(ш) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чоужземьцо(м) косто(к) алюбю костаремъ (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: ор. одн. **костаремъ** (XV ст. *BC* 27 зв.); *місц. мн.* ! о **косторе(х)** (XV ст. *BC* 27 зв.).

КОСТЕ ч., *невідм.* (128) (*особова назва, пор. Константынь*) Кость: Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!)... и косте драгоушевичъ и косте поповъ... даемо вѣдомо... аже балица воевода... дадоше... три села манастирю (Сигет, 1404 *ГМ*); а хотаръ да е(ст) о(т) оуси(х) ст(оро)у(и), коуда хотари(л) косте колич(ч) (Ясси, 1455 *Cost.* II, 526); Мы Георгіе архієпископъ Соучавскїи... Косте паркалаб сороцкїи... слюбуемъ.. вѣси рѣчи вишеписанїи... Яноу Олбрахтоу... кролеви полскомоу... непоорушено дръжати (Гирлов, 1499 *ВД* II, 425—426).

Див. ще **КОСТЬ**, **КОСТА**.

*КОСТЕВЪ *прикм.* (1): а снове станижины за то не дали свое привиліе оу роукоу пана костевоу логовета... заноуже имаю(т) и нна села оу то(м) привилїи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* **костевоу** (1442 *Cost.* II, 88).

Див. ще **КОСТИНЪ**¹.

Пор. **КОСТЕ**, **КОСТЬ**.

*КОСТЕЛЕЦЪ ч. (1) (*назва села у Польщі, пор. Kościec*

лес): Мы воинехъ з бжиен мл(с)ти ярцибискупъ гизденскин... миколаи с костелца... записуемы сА стецку воеводѣ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: род. одн. **костелца** (1433 *P* 122).

*КОСТЕЛНЫИ *прикм.* (3) (*стч. kostelni, стпн. kościelny*) костельный: Ot tych to raczej żadnego habania peczi-peczi, wypławszi odnoje kwiwawoje, mokrje chusty swietoje, kostelnoje, ktorych żadnym obyczajem ni odip grįjmowati ne majet' (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104); А з другою стороны улицы до имынтару, а поперокъ до имынтара а пляцовъ костельныхъ аж до речки Городницы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: род. одн. ж. **kostelnoje** (1388 *ZPL* 103); род. мн. **костельныхъ** (1389 *PEA* I, 27).

КОСТЕЛЪ ч. (2) (*стч. kostel, стпн. kościół, лат. castellum*) костел: знаменїто намъ есть... и(ж) пожегъци имають

злоу смртїю гиноуть а бждоуть лї найдены а да (!) костела оутекоуть не имають збытъкоу (XV ст. *BC* 25 зв.); на 10 лѣто сконьчася (с)иї костелъ мсця августъа на память стго лаврѣн(т)и мчн. рукою аньдрѣвоу ами(н) (Люблин, 1413 *ОБРН* 115).

ФОРМИ: наз. одн. **костель** (1413 *ОБРН* 115); род. одн. **костела** (XV ст. *BC* 25 зв.).

*КОСТЕНАПОЛЬ *див.* *КОНСТЕНТИНОПОЛЬ.

КОСТЕНТИН *див.* **КОНСТАНТЫНЪ**.

КОСТЕНТИНЪ *див.* **КОНСТАНТЫНЪ**.

КОСТЕНТИНЪ *див.* **КОНСТАНТЫНЪ**.

*КОТЕШОВЪ *прикм.* (1) ◇ **костешовъ** дворъ (1) (*назва матку у Київській землі*): К Житомироу дво(р) с пашнею костешове дворе шесть челяди (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* **костешове** (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

*КОСТЕШИ *мн.* (4) (назва села у Молдавському князівстві): Іно мы видьвше меже ними их доброую волю... а мы такождере и от нас есмы дали... слоужь нашемуу Ефремуу тотоу... част село от Костеша (Сучава, 1499 *ВД II*, 130).

ФОРМИ: *род.* Костеша 3 (1499 *ВД II*, 130); Костещ 1 (1499 *ВД II*, 130).

КОСТИ *див.* КОСТА.

КОСТИН *див.* КОСТИНЬ¹.

*КОСТИНА *ж.* (2) (назва річки у Молдавському князівстві): се азъ... іо Стефа(н) воевода...знаменито чини(м) ... оже... есмы дали... той стой нашей епискоупи... мв.црко(в) ис попо(м) на оустіе костини (Сучава, 1490 *ДС 146—147*).

ФОРМИ: *род. одн.* костини (1490 *ДС 147*).

*КОСТИНОВЪ *прикм.* (2): И заплатих аз господство

мы оуси тоти рн злат татарских оу роуки слоужь нашемуу Сима пхърничел... и братоу их Томи пхърничелюу, сыном Костиновим (Сучава, 1490 *ВД I*, 436).

ФОРМИ: *дав. мн.* Костиновим, костинови(м) (1490 *ВД I*, 436; *ДГСХМ*).

Пор. КОСТИНЬ².

КОСТИНЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видьвше и(х) правоую и вьрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы имь... села и(х) на имѧ на тоуловь... и костинци (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269).

ФОРМИ: *наз.* костинци (1429 *Cost. I*, 269).

КОСТИНЬ¹, КОСТИН *прикм.* (12): а на то... вѧра пана костинѧ (Роман, 1392 *Cost. I*, 8); и дали есмы емоу... села... на имѧ... вашковци... и за боуковиною дѧковци оба кута што замѧни(л) съ костиноу дочкою (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317); И оуоставше пан Жоуржъ гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышепенаннїи пиньзи Т злат татарских оу роуки... братаничи тогожъ Гоурбана Насти, дочка Костиѧа (Сучава, 1499 *ВД II*, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Костин 1 (1490 *ВД I*, 387); *зам. дав.* братаничу его Костинь 1 (1490 *ВД I*, 387); *наз. одн. ж.* Костина, костина 3 (1392 *Cost. I*, 8; 1499 *ВД II*, 134, 135); Костына 2 (бл. 1400 *Cost. I*, 27; 1445 *Cost. II*, 231); *ор. одн. ж.* костиноу (1431 *Cost. I*, 317); *наз. мн. ч.* костини (1490 *ВД I*, 436, 437; *ДГСХМ*).

Див. ще *КОСТЕВЪ.

Пор. КОСТА.

КОСТИНЬ² *ч.* (1) (*особова назва*): слюбуемъ то издержати... и с нашими паны и с нашею радои, на имѧ, панъ на-гое логоое(т)... панъ костинь (Серет, 1445 *Cost. II*, 729—730).

ФОРМИ: *наз. одн.* костинь (1445 *Cost. II*, 730).

КОСТИЧЪ *ч.* (30) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѧра пана костича постелника (Сучава, 1427 *Cost. I*, 196—197); и продали свою правоую отиноу... от оурика дѧдов их Ходка Костича постелника и Лева (*в ориг.* Леви.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1492 *ВД I*, 509).

ФОРМИ: *наз. одн. костичь* (1433 *Cost. II*, 594); *род. одн.* Костича 26 (1427 *Cost. I*, 197; 1429 *ДГОБК*; 1431 *Cost. I*, 317; 1436 *DIRA* 469; 1438 *Cost. II*, 15; 1439 *Cost. II*, 52; 1443 *Cost. II*, 129; 1446 *Cost. II*, 238; 1492 *ВД I*, 509 і т. ін.); *костичь* 2 (1429 *Cost. I*, 259; 1436 *Cost. I*, 476).

*КОСТКИ *мн.* (3) (*стч.* kostky, *стп.* kostki) (*азартна гра*): кости: О сиюу которий не о(т)делень о(т) оца и на коста(х) стратїть любую на иньшей игрь (XV ст. *ВС 8*).

ФОРМИ: *род. косто(к)* (XV ст. *ВС 27 зв.*); *місц.* на коста(х), костька(х) (XV ст. *ВС 8,30 зв.*).

КОСТКО *див.* КОСТЬКО.

*КОСТКОВЧИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі): а... оу ко(ст)ковчи... пану чусе не надобе оуступати са (Луцьк, 1434 *P 128*).

ФОРМИ: *знах.* ко(ст)ковчи (1434 *P 128*).

! КОСТОРЪ *див.* *КОСТАРЪ.

*КОСТОЧНЫЙ *прикм.* (4) ◊ игра косточная (3) *див.* *ИГРА; игрецъ косточный (1) *див.* *ИГРЕЦЪ.

ФОРМИ: *місц. одн. ж.* о косточной (XV ст. *ВС 7 зв.*, 27); *місц. мн.* о косточны(х), косто(ч)ны(х) (XV ст. *ВС 27 зв.*).

! КОСТОЖ(КОСТОВЪ) *прикм.* (1): Сіюу книгоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы... иши писа(л) иоа(н) днаконь.. петрикоувъ не єдиногю то родоу, были оушитки єдинь бы(л) костож(л) а дроу(г) бы(л) качюрювъ а третии бы(л) поповать(л) (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* ! костож (1492 *ЗОЕ*).

КОСТУШКО *ч.* (1) (*особова назва*): а при то(м) были докторъ с кракова кизь янь рекгула... а тиву(н) вручки костошко (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* костошко (2-а пол. XV ст. *СПС*).

*КОСТЬКИ *див.* *КОСТКИ.

*КОСТЫНЪ *див.* КОСТИНЬ¹.

КОСТЪ *ч.* (4) (*особова назва, пор.* Константынъ) Кость: А писалъ привилье се поповичъ болестрашички... кость проузвщемъ сорочичъ (Перемисьль, 1366 *P 12*); а на то е(ст)... вѧра пана коста вьстрника (б. м. н., 1443 *Cost. II*, 126).

ФОРМИ: *наз. одн.* кость (1366 *P 12*; 1378 *P 26*); *род. одн.* коста (1433 *Cost. I*, 359; 1443 *Cost. II*, 126).

Див. ще КОСТЕ, КОСТА.

КОСТЬКО, КОСТКО *ч.* (12) (*особова назва, пор.* Константынъ): а на то послуши... солначковичъ гльбьбько (л) и брать его костько бьзна (Перемисьль, 1366 *P 12*); а писалъ княжини писарь костько болестрашички (Бохур, 1377 *P 24*); а ти доконали и осоудили... па(н) михалко грабовецки костько головенчичъ (Галич, 1401 *P 66*); а при томъ были судьѧ и свѧдци панъ ходко чемерь... панъ костько повисливчичъ (Зудечів, 1411 *P 80*).

ФОРМИ: *наз. одн.* костько 9 (1366 *P 12*; 1377 *P 24*; 1378 *P 26*; 1390 *P 176*; 1391 *P 45*; 1393 *P 52*; 1401 *P 66*; 1411 *P 79, 80*); костоко 2 (1404 *P 70*); *род. одн.* костька (1386—1418 *P 34*).

*КОСТЪ *див.* КОСТА.

*КОСТЮКОВЪ *прикм.* (1) ◊ костюковъ льсокъ (*назва лїска у Молдавському князівстві*): а хотарь (кошил)-овце(м) горь роудою потокомъ на конецъ несфон... поперекъ костокова льска (Сучава, 1432 *Cost. I*, 330).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* костокова (1432 *Cost. I*, 330).

*КОСТЮШКОВАЯ *ж.* (2) (*особова назва*): А дали есмо напредъ речоной паней Костюшковой Фетимьши... зверху выписаное имьнье (Луцьк, 1452 *АкЮЗР I*, 21).

ФОРМИ: *дав. одн.* Костюшковой (1452 *АкЮЗР I*, 21).

КОСТЯНТИНЪ *див.* КОНСТАНТИНЪ.

КОСТА, КОСТИ, КОСТЪ *ч.* (150) (*особова назва, пор.* Константынъ) Кость: мы панове и боАре земль молдав(с)кои... па(н) романъ, коста витазь... слюбуемъ... кролеви, володиславу... вернымъ быти (Сучава, 1395 *Cost. II*, 612); и мы есмы пришо(д)ши пре(д) киАгнїю илїаша воеводиноюу и пре(д) и(х) паны мо(л)давскии... пре(д) паноумъ костою дановичемъ и пре(д) паномъ денисомъ и есмы смирилїса (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ СЛIII*, фотокоп.); Бо и теперь послали есмо нашего посла Костоу дьяка до вашей милости (б. м. н., 1499 *ВД II*, 449).

ФОРМИ: *наз. одн.* коста, кость 9 (1395 *Cost. II*, 612; 1402 *Cost. II*, 623; 1428 *Cost. I*, 202, 233; 1429 *Cost. I*, 269; 1434 *Cost. I*, 391; 1448 *Cost. II*, 342; 1480 *ВД I*, 243; 1499 *ВД II*, 444); кости 1 (1453 *Cost. II*, 458); *род. одн.* кости 94 (1400 *Cost. I*, 27; 1429 *Cost. I*, 249; 1437 *Cost. I*, 515; 1446 *Cost. II*, 241; 1449 *Cost. II*, 744; 1457 *ВД I*, 4; 1462 *ВД I*, 63; 1465 *ВД I*, 88; 1478 *ВД I*, 219; 1495 *ВД II*, 64 і т. ін.); кость 18 (1411 *Cost. I*, 85; 1435 *Cost. I*, 403; 1437 *Mih.* 203; 1443 *Cost. II*, 149; 1446 *Cost. II*, 248; 1479 *ВАМ* 62; 1479—1480 *Cost. S.* 105; 1481 *ВД I*, 249; 1482 *ВД I*, 260 і т. ін.); Косты 1 (1466 *ВД I*, 106); *зам. знах.* тьгати

на пана Кости I (1499 *Cost.* II, 386); а того татарина Костъ I (1480 *BD* I, 243); *дав. одн.* кости 15 (1432 *ДГВН*; 1440 *Cost.* II, 66; *Mih.* 208; 1441 *DBAc* 40; 1442 *Cost.* II, 87, 93, 97; 1449 *Cost.* II, 385; 1466 *BD* I, 114; 1495 *BD* II, 85); Косте 4 (1490 *BD* I, 400; 1493 *BD* II, 3; 1495 *BD* II, 78; 1497 *BD* II, 123); к(ос)тъ I (1426 *Cost.* I, 182); *знах. одн.* Костю (1449 *Cost.* II, 385; 1499 *BD* II, 449); *ор. одн.* костею 2 (1442 *Cost.* II, 87; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); ! кости I (1458 *Cost.* II, 814).

Див. ще КОСТЕ, КОСТЬ.

КОСТАНТИН *див.* КОНСТАНТЫНЪ.

КОСТАНТИНОВИЧЪ, КОСТАНЬТИНОВИЧЪ *ч.* (6) (*особова назва*): Поручили(с) кнА(з) велико(м) скиргайлу за гридка за костАнтинови(ч) (б. м. н., 1392 *P* 46); А при томъ свѣдоци были кнАзь Иванъ Чорьторьскый, кнАзь Михайло КостАнтьинович Олышаньскый (Городок, 1443 *P* 145); а при томъ были светки наша вѣрнаА рада кнзь михайло васильевичъ а кнзь михайло костАнтьинович (Луцьк, 1451 *P* 156).

ФОРМИ: *наз. одн.* КостАнтьиновичъ, костА(н)тиновичъ 4 (1443 *P* 145; 2-а пол. XV ст. *СО*; 1451 *P* 156; *ДГШК*); костАнтьинович(ч), костАнтьинович(ч) 2 (1392 *P* 46; 1446 *P* 152); *знах. одн.* костАнтинови(ч) (1392 *P* 46).

КОТЕЛЕВА *ж.* (1) (*назва села на Буковині*) Котелев: тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... села его... на имѣ село кинди(н)щи... еще село котелева (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн.* котелева (1437 *Cost.* I, 541).

***КОТЕЛНА** *ж.* (1) (*назва села у Київській землі*): къ Житомироу село Котел(н)А а в томъ селе новыѣ люди два(д)цать и чотыри чѣвки (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* Котел(н)А (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

***КОТЕЛЪ** *ч.* (2) (*металева посудина*) котел, казан: а в той клѣти скарубу не было ничего, толко зброн были и мисы зламаны, а котлы зламаны (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *наз. мн.* котлы (1498 *АЛМ* 163).

КОТЕЦЪ *ч.* (4) (*особова назва, молд. «курник»*): мы Стефан воевод... чинымъ знаменито... оже тоты истинны слоугы наши вѣрны Жоуржь Котецъ и брат его Козма Котецъ слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1471 *BD* I, 164).

ФОРМИ: *наз. одн.* Котецъ (1471 *BD* I, 164); *дав. одн.* Котецоу (1471 *BD* I, 164).

КОТЕЧАРЫ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Там мы видѣвши их правую и вѣрною службою до нас... дали и потвѣрдили есми имѣ... село на имѣ котечары (Сучава, 1471 *BD* I, 164).

ФОРМИ: *наз.* котечары (1471 *BD* I, 164).

***КОТЕШЕВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Львівській землі*): тотъ стари... вызнали... старую границу... кде переходить дорога зодечевскаА... тою жь дорогою зодечевскою къ котешеву къ бортномоу доубью (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: *дав. одн.* котешеву (1413 *P* 83).

КОТЛИНСКИЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то были свѣдци... панъ Котлинскый воевода ильвѣски панъ соу(д)ья львѣски (Львів, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: *наз. одн.* Котлинскый (1421 *P* 92).

***КОТЛУБУГА** *ч.* (1) (*особова назва, тюрк. Qutlu buqa «сильный бик»*): коли есмь первое сълъ на ирскомъ столѣ тогда есмь послалъ былъ к вамъ асана и котлубугу вамъ дати вѣдани (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *знах. одн.* котлубугу (1392—1393 *РФВ* 170).

***КОТНАРЪ** *ч.* (4) (*назва міста у Молдавському князівстві*): и дали есми иашемоу монастырю о(т) полАны... на вьсАкой лѣто, по шести бочо(к) вина, о(т) иашей десаины илѣ о(т) хрьлова илѣ о(т) котнарА (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); писа ивашко дѣя(к), оу ко(т)нари (Котнари, 1454 *Cost.* II, 509).

ФОРМИ: *род. одн.* котнарА, ко(т)нарѣ (1448 *Cost.* II, 365; 1453 *Cost.* II, 445, 472); *місц. одн.* оу ко(т)нари (1454 *Cost.* II, 509).

***КОТОВЕЦЪ** *ч.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правую... службою до на(с)... дали есмы емоу... села на ревѣ, на имѣ ... бѣлаА крѣниА и на оустіе волчнниА, где сА снѣмаю(т) съ котовцем (sic.—¹*Прим. вид.*) (Васлуй; 1436 *Cost.* I, 459); и такожъ варѣ где име(т) мочи поставити соби млины на котовцѣ, онъ да постави(т) боу(д) колко (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *ор. одн.* котовцем (1436 *Cost.* I, 459); *місц. одн.* на котовцѣ (1443 *Cost.* II, 119, 120).

КОТОВИЧ *ч.* (2) (*особова назва*): а при то(м) были докторъ с кракова кнзь янъ рекгула... а пана мишко(в) снѣ котовича богда(н) (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); а при томъ с нами были: кн(А)з Михайло Сонкгушкович... а панъ Петръ Котович (Луцьк, 1491 *AS* I, 94—95).

ФОРМИ: *наз. одн.* Котович (1491 *AS* I, 95); *род. одн.* котовича (2-а пол. XV ст. *СПС*).

***КОТОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Котів: великій князь Швигригаило... чинимъ знаменито... Ижъ видѣвъ намъ службу вѣрною... пана Петрашка Ланевича Мыльского, и мы... дали есмо въ Луцкомъ повѣтъ Сенно село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова, Данчинъ, а отъ Котова Осовъ (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн.* Котова (1445 *АкЮЗР* I, 17).

! **КОТОИРЫ** *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТОРИ *див.* **КОТОРЫИ.**

***КОТОРИИ** *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТОРИИ *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТОРИИ КОЛВЕ *займ.* (10) (*стп. którykolwie, стч. ktery-kolivèk*) (неозначений) будь-який, який-небудь, який би не був: I też moh by... wziate imieniem zastawy, wsiakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imieniem byli wypoweni (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... зъ землАми своими... и со всАкими иными платки и податми которымъ колвек именем могоут названы або мѣнены быти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); Також и мы, пререченнїи Стефан воевода, жадного неприятель кроль его милости, которїи колве неприятель его милости хотѣл бы назвати съ господаремъ землАм его короуны полскои, и которїи бы пришол до нас... мы не имаемъ такового чловѣка прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* которїи колве (1499 *BD* II, 420, 421); *ор. одн. ч., с.* которымъ колве, которымъ колвек, kotorym kolwe 5 (1388 *ZPL* 103, 108; 1492 *AS* III, 23; 1499 *AS* I, 118); которимъ колве I (1499 *BD* II, 420); *знах. мн. ж.* которїи колве (1499 *BD* II, 419, 420).

Див. ще КОТОРИИ КОЛИ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЪ, *ҚТОРЫ КОЛИ.

КОТОРИИ КОЛИ, КОТОРЪИ КОЛИ, КОТОРЫ КОЛІ, КОТРЫИ КОЛІ *займ.* (12) (*стп. którykoli, стч. ktery-koli*) (неозначений) (у знач. именника) хто-небудь, будь-хто, хто б не був (7): а по тому игумену Спаскому Андрию и на потомъ иншимъ игуменомъ, которые коли будутъ служити у монастырь Светого Спаса въ Кобрыни,— ижъ бы себѣ держалъ попа (Кобрынъ, 1401 *АкВАК* III, 2); а не имаеъ той корѣчмы от не(г) отнати ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашей воли которъи (так.— *Прим. вид.*) коли на тогъ нашъ листь оузритъ занже (так.— *Прим. вид.*) есмь дали ивану волашиновичу тую корѣчму (Медика, 1407 *P* 72); записали сА есмы и присАгли прере(ч)нному пану владиславоу, кролеви... бронити его на противу каждому непридѣтелю его и короуны полскои, которъжъ коли бы былъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 666); А намѣстники наши мають отсылати сами до Вилни до протопопы, которїи коли будетъ протопопомъ у Пречистое Богоматере у Вильни (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

(у знач. прикметника) будь-який, який-небудь, якийсь (5): ачы на(с), кто коли приневола(л) и побоужа(л), абыхо(м) о(т) него о(т)стали... того николи не оучини(м) але хоче(м) оустави(ч)не и мо(ц)не при ня(х) зостати, а ньколи бы тьжъ иншыи котрыи коли пановъ... хотьл(и)х зостати, мы слобуюемъ не оставати (Хотин, 1448 Cost. II, 738); прото(ж) уставлае(м)ъ абы оу праве(х) нашее землі всакыи члвкъ которого колі права имеет себе иметі ре(ч)ніка во(л)но(г) (XV ст. BC 12 зв.); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовский... чиннимъ знаменито... иж... емоу имъне и(а)ше именовъ Звагол... дали есмо... зо всеми доходы и зо всеми потребами, котрыи... к... тому имъню, котрымъ коли обычаемъ съ стародавна прислухали (Вільна, 1499 AS I, 117—118).

ФОРМИ: наз. одн. ч. которій коли 2 (1499 АСД VI, 3); которы коли 1 (1434 Cost. II, 666); которъи коли 1 (1407 P 72); котрыи коли 1 (1448 Cost. II, 738); род. одн. с. которого колі (XV ст. BC 12 зв.); ор. одн. ч. которы(м) коли, котрымъ коли (1448 Cost. II, 734; 1499 AS I, 118); наз. мн. которые коли (1401 АкВАК III, 2); дав. мн. котрымъ коли (XV ст. BC 15 зв.); знах. мн. которы(х) ко(л) (1402 Cost. II, 623); місц. мн. о которы(х) колі (XV ст. BC 12 зв.).

Див. ще КОТОРІИ КОЛВЕ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЪ, *КОТОРЫ КОЛИ.

КОТОРЫИ, КОТОРЫ, КОТОРІИ, КОТРЫИ, КОТОРИ, КОТРЫ, КОТОРОЙ займ. (497) 1. (відносний) (приеднує підрядні речення) (356) а) (означальні) (263) який, котрий (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (168): а... поехати гостинцомъ, котрый идеть до Колковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); тоти старши... стали оу великого крихова... подлѣ доубровы горѣ до лѣсоцкой дороги котраѣ идеть и зоудечева (Зудечів, 1413 P 83); а тые земли продалъ есми... со всіми ужитки, котрыє нинѣчи суть или напотомъ могутъ быти людскимъ розумемъ вымыслены (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); если быхоум тыхъ то Сад-Ахматовичюв ис ыными темники и оулань не выдали, тогда нам корол его милость... можеть нам своих записовъ не держати, котрыи имами под королевскою завишеною печатю (Сучава, 1462 BD II, 293); границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, котораяж идеть от Печерского мнстря к Лыбеди к рѣце (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); о жакоу алюбю о капланъ котрыи(ж) держитъ очиноу свою (XV ст. BC 12); Билъ намъ чоломъ игумень Пречистой Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати и инановъ за собою посадити на церковной земли, которая къ той Церкви... прислухаеть ку Пустыницы (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

(із співвідносним словом у головному реченні) (30): а се Азь кна(з) федику несвидскиши... вызнаваю... Ако жь Авно было... какъ есмъ вѣриѣ служилъ... кна(з) швидригаиловы противоу сторонамъ тымъ с котрыми жь во(н) нышто имьлѣ чинитъ (Кременецъ, 1434 P 129); а прото естли на первышии ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не есть к ва(м) принесено можете... на тыи то... (листы) такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); жаловалъ намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребътовичъ на землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали въ томъ его имени, которое мы ему дали въ Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 РИБ 432—433); у hranyciu у mezu samy iesmo pro mezu себе polozyly... poczonszy od toiey... dorohy... у odtu prosto в mezu ieho в туju gozрluhu которuiuz mykłasz zawody! (Тришин, 1500 ДПЖН);

(з повторенням означуваного члена в підрядному реченні) (7): старци... оуказали староую границу... межи дѣдошчи и межи баличи... к дорозъ котраѣ дорога идеть из дѣдошчъ до баличъ (Зудечів, 1413 P 83); границъ будутъ

въчныи наипервѣи межи нашимъ городо(м) снатиномъ а межи шепинци которыи жь шепинци к волохомъ прислушають (Ланчиця, 1433 P 125); А при тыхъ моихъ умовеныхъ речах... были панове люде добрые... котрыє панове... печати свои приложили к сему моему листу (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); О ричери имаю(т) стати по(д) своєю хороуговью по(д) которою хороуговью в земли живоуть (XV ст. BC 5 зв.); а maifut nam z тоiey zemli osobnuju słuźbu słuźuty, krom innych zemel, kotoryi zemli ouczynny derżat (Люблін, 1478 АрхЮЗР 4/1, 8);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (26): A jestliby k tretemu wuznapiu не priszlo, wina котораја polożona dla wpo metania, sud'i majet' zapłatiti (Луцьк, 1388 ZPL 105); землю шепинською, которою молдавская земля (!) о(т) короуны имила... даваемы, дароуемы а ворочаемы... тому истино(м) королеви (Львів, 1436 Cost. II, 706); а николи не имаемъ быти в ради, алибо оу вымовъ... где бы вреченного казимира кролъ и короуны его непожиточне алибо оувлочство было бы мовено... алибо их всахъ противности, которіи пришли коу нашему вѣдому, маем оуоставично выстерегати (Сучава, 1462 BD II, 284); и листъ пана Юревъ, котрыи писаныи до отиа нашего, передъ нами клалъ (Вільна, 1493 АЛРГ 56); и тыми часы его милость вишереченій крал... нам вси мерзачкы... которіи жь есмо его милости... оучинили, отпосутилъ (Гирлов, 1499 BD II, 419);

(із співвідносним словом у головному реченні) (18): позволяемъ... Ижъ... на пляцахъ тыхъ, на котрыхъ теперъ мешкають... жадныхъ податковъ... давати не мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 26—27); а такъ жь... тыи города цецунъ а хмеловъ с тыми волостми и селы котрыи жь к нимъ прислушають... дали есмы ему на вьки (Ланчиця, 1433 P 125); мы петръ воевода... вызнаваюмъ... оуже (!) тоты златии пинъзи, котори есмы были дали на жолдъ оуроженому панюу бартъшовы з боучача... братъ роженъ пана бартоша, намъ верноулъ (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); и били намъ чоломъ, абыхмо имъ тые земли ихъ отчизныи и дворища, котрыє мають въ Овруцкомъ месте, подтвердылы сымъ нашимъ lystомъ (Мозир, 1498 ГВКЛ 22);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5): которое имене отчина и дедина моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей. Ино князь Федоръ... Михайловичъ Чорторыскій... тое мое имбиѣ... выкупилъ (Луцьк, 1449 АЛМ 8); а котрый бѣдетъ соудомъ осоуенеть алюбю виноватъ и зиа(и)де(н) абы такы(х) неграблено (XV ст. BC 17); и которіи бы пришол до нас... мы не имаемъ такового чловѣка пріимити (Гирлов, 1499 BD II, 421);

(із співвідносним словом у головному реченні та з повторенням означуваного члена) (4): и котрыи жь то присаги и запи(с) есми оучинили... ты(х) то оусъхъ присаги и записовъ симъ листомъ потвержаемъ (Сучава, 1439 Cost. II, 712); А котрыє три лезива Виленской земли держали панъ Сеенько Гостскій а панъ Андрей Чапличъ... очевистъ передъ нами и устий повѣдили, штожъ тые три лезива вьчю и на вьки продали пану Петрашку Ланевичу Мылскому (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17); котрыхъ онъ пословъ своихъ пошлетъ до великого князя Ивана Васильевича, штобы есте тыхъ его пословъ... пропускали по нашему господарству (Вільна, 1498 BD II, 412);

(без співвідносного слова у головному реченні) (5): kotory iduћ k torzowi (!) czerez ieho didinu od kozdoho woza po hrosik, a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церкви Володимерской епископии, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8);

б) (нідметові) (56) хто (у препозиції — із співвідносним словом або неозначеним займенником у головному реченні) (9): А котрыи по нашемъ животь от наставникъ... не боу-

дет стоати въ семь нашем токмѣжи, таковыи да боудеть... — *Прим. вид.*) (Молдавия, 1462 *BD* I, 70); а которые врочны(х) гроше(и) недають тые подымшину дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); А которіи, по нашем животь, от наставник или от братіах свѣтомуу мѣстоу семоу, кто или которіи не боудет стоати въ семь нашем токмѣжем, таковы да даст отвѣтъ въ день сѣдній (Путна, 1476 *BD* I, 216); а которые люди оусхотѣт пойти ис того села... тыи мают пойти добровольно (Острог, 1488 *AS* I, 88);

(без співвідносного слова у головному реченні) (10): а по нашомъ животь которыи иметь господарь оу земли молдавской о(т) братіи нашихъ... то они да не порушѣтъ наше даніе (Сучава, 1403 *ДГАА*); а по нашемъ животь которыи иметь быти господарь оу нашей земли... то имъ що (...не відчит. — *Прим. ред.*) не пороушили нашего данія (Сучава, 1419 *DIR* «А» 444);

(неповні, у заголовках деяких параграфів Віслицького статуту) (32): которыи съ соуда избегают во гнѣвъ (XV ст. *BC* 5 зв.); которыи комуу возме(т) што бе(з) его вины (XV ст. *BC* 7 зв.);

(в інтерпозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5): мы право чинимъ коли(ж) которымъ све(т)комъ буоде(т) выроучена клѣтва тогды то(т) которыи све(т)кы веде(т) бе(з) оуразоу жалобы своєю имеешь мощь инышии све(т)кы именовать и вестъ (XV ст. *BC* 19 зв.);

в) (додаткові) (29) хто, (рідше) який, що (у постпозиції — із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (12): Владисла(в)... кроль польски... чинимо то свѣдо(м) оу сѣмоу которыи на то(т) листо посмотрито оже пано петр воево(д) молдавы... пожичило на(м) Д тисачъ рублн фряжского серебра (Луцьк, 1388 *P* 36—37); и Азъ исклююу... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иног воево(д)... по собѣ толико того которыи жъ бы присѣглы вѣре(н) быти королеви (Кременецъ, 1434 *P* 131); О ты(х) которыи(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. *СЯ* 9 зв.); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не оставитъ по собе сыновъ и щадковъ музского полу то его половица того села Оскрова на того маеть спасти который ся останеть (Троки, 1498 *ГВКОО*);

(без співвідносного слова у головному реченні) (5): про тожъ мы иляшь воевода... знаменито чинимо оурадомъ того листа которымъ есть потребизна... како... кролеви полскому... землю шепниськоую... ворочаемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); Колисѣ хто правомъ вади(т) о граница(х) оуказоуючи копца намне три... тогды по(д)коморей нашъ по(д) своєю честію... имеешь пріпоустіть ко (до)све(т)ченію которыиже льпшѣя знамена оукажеть (XV ст. *СЯ* 42); ми бодрове... Авно чини(м) ты(м)то листо(м), котрыи того листа боудоу(т) знаемость имѣти, гды(ж)... петръ воево(д)... королеви полском(у)... записа(л) са (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) хто, (рідше) який (4): I też, jestliby... zabito, a czeresz swedecstwo, ne moich dowesti swoim prijatelem, kotoryjby... zabit, jestliby moich w pytaniu nekotorocho podozrenoho meti; my... na protiwku podozrenoho, choczym obgonsoju byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); Також и мы... Стефан воевода, жадного неприятель кроль его милости, которіи колве неприятель его милости хотѣл бы назвати съ господарем землям его короуны полскон, и которіи бы пришол до нас, или до подданных наших, или боуд до кого которіи прислоухают нашего господства, мы не имаем такового чловѣка пріимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5): а которыи бы не хотилъ на томъ извѣднѣию стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрыи иа того стоати и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); Ино которого есмо чловѣка ведали въ нашей земли, што емоу добра нехотель... того

есмо тогды жъ зъ земли нашею и выслали (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); а которыи бы коли хотели въ мыто наше и (в) промытоу вѣстоупатисѣ и мытоу нашомоу шкодити ты бы и(х) одь ты(х) боронилъ (Петрків, 1489 *АМВ*);

(без співвідносного слова у головному реченні) (3): которіи бы его не слоушали, мы его исказнимъ егоже роукою (Сучава, 1401 *RIR*); а которыи боудеть оу томъ знайдеиы тогды вина на нихъ (XV ст. *BC* 15);

г) (місця) (8) який, котрий (у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (6): а у которомъ торгу имуть ихъ купити, тамъ имуть дати, отъ каждого конѣ по четыри гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А оу котором тръгоу имет коупити там имет давати от скота а грош (Сучава, 1460 *BD* II, 274);

(без співвідносного слова у головному реченні) (2): а оу котором торгоу имоут их коупити, от каждого конѣ по четыри грош (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); а оу котором торгоу имоут их коупити, от каждого конѣ по четыри гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

2. (відносно-приєднучальний) цей, цей саме (25): Мы Александръ... ведомо чинимо... ижъ... на плячахъ тыхъ, на которыхъ теперъ мешкають... На которыхъ тыхъ плячахъ над Городницею божница ихъ... стоитъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26—27); тамъ же есмо копечъ усыпали, грани на лыпы вытесаты велилы ... для вѣчистого знаку палъ забыты казалы есмо и тую границу скончылы... Которыи то границы и за рику, также копци и грунтъ Карпа Мыкулицкого потверждаемъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8—9); которыиже то присѣги и запи(с) есми оучинили при томъ голду во лвовѣ... ты(х)то оу сѣхъ присѣгъ и записовъ... потвержаемъ... а которыиже то листы и записы хочемъ имѣти въ оу сѣхъ рѣче(х) и члонкохъ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712—713); На которого соймоу кончаніе и дѣланіе... велеможны панове: панъ Станиславъ с Ходча... панъ Михайло Боучачскы... панове и рада господарѣ Стефана воеводы... из другои стороны, соуть сосланы и иалишены и наманены. Межи которыми панни панъ Миколаи Гримало, вижъ господарѣ кроль его милости, особно былъ съсланы, абы оусым сторонамъ была справедливость, абы одио сморыль (під Хотином, 1467 *BD* II, 297); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскій, державца кievскій на тот часъ што гдръ иашъ кроль его млсть дашъ игумену и старцю стого великого николаи мнстря Пустынского двѣ нивки городское земли Плюскоу а Клиноватую... а которыи нивки в долине... то есми велель держати виноградником (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); мы Александръ... великий кн(ѣ)зь литовскій... чинимъ знаменито... ижъ вбачивши вѣрныи службы... кн(ѣ)жати Костентина Ивановича Острозского... имѣне н(ѣ)ше именовъ Звагол... даемъ и записуемъ... зо всими иными доходы... на которыи рѣчи лепѣйше сведетство а болшее потвержене печат н(ѣ)ша ест к семоу н(ѣ)шомоу листу завѣшена (Вильна, 1499 *AS* I, 117—118).

3. (неозначений) (111) (у знач. прикм.) якийсь, будь-який, який-небудь (100): а коли которыи торговѣшь поидеть торговать ис торуна черес берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 *P* 2); А jestliby kotoryje rzci krapnuje wez majet' myto platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а коли которыи господарь имъ (поруши)тъ без вины ихъ

таковыи штобы былъ проклатъ о(т) га ба (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а пак ли тое перворе(ч)ное село намъ са бы слюбило а любо которому нашему слузѣ поволити быхо(м) е выкупити (Коломия, 1424 *P* 102); а мы имаемъ дати кнѣзю великому помоч... нижли того, бже не дан, боудоумъ (!) имѣти какоую налогу с которыхъ сторонъ, на нашу землю (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); А которыи бы гости хотели мыто наше обьеждчати новыми дорогами, миначоу мыто наше, и ты бы ихъ отъ того устегаль, нехай бы ездили старыми дорогами (Краків, 1487 *РИБ* 226—227); а воды(н)скому

если буде(т) о то которое дѣло и о(н) того неха(и) на су-
(д)А(х) наш(х) (в)на иа ни(х) коли они его буду(т) негора(э)до
суди(ли) (Вильна, 1495 *ВМЗД*); а коли сА нам(м) пріго-
дить пріеха(т) до которое землі тогды соудья тое земли
имееть соудити прі іашомъ дворе (XV ст. *ВС* 12 зв.); а вла-
дицъ Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской,
не судити... нижли которое дѣло будетъ владицъ до игу-
мена, тое судити намъ посполъ (... — *Прим. вид.*) владицкоу
(Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

которыи инъши (1) якийсь инъши; прото мы
оуоставляемъ абы ка(ж)ны(и) велікыи па(и) ани которыи
инъши и(х) некоупова(л) собъ ше(л)тиства нікоторыи вси
кромъ па (1) своего чіа весь (XV ст. *ВС* 32 зв.);

на которыхъ врѣменахъ (1) *див. *ВРѢМА*;
(у *знач. именьника*) хто-небудь, хтось (9); а тижъ коли
бы который неприятель своею силою обглогло тото исныи
гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т) его и дѣти
ихъ или *которы* из нихо жи(в) останеть имають... того
исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); а коли которыи
о(т)име(т) наше даніе... то таковыи штобы былъ проклять
о(т) га ба (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); а которыи з нас выстоу-
пить з того дѣлоу, тогдѣ осподарю королю... патсотъ коп
(Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); а еслии который с тыхъ нехо-
тел емоу служити и он оставивши имъне едь проч зо всимъ
своимъ статкомъ (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

4. (*питальный*) який (3); и оуоставляемъ и(ж)... слоужеб-
нѣкъ своимъ посохо(м) имаеть поеха(т) к селуоу к томоу па-
ноуу чіе съло есть... а поведать о(т) которо(г) соудьи пріка-
заіемъ... а для которое вины то(т) позовъ да(н) (XV ст.
ВС 14);

◇ имати которіи ричи (1), которіи ри-
чи имати (1) *див. ИМАТИ*².

ФОРМИ: *наз. одн. ч. которыи, которы(и), kotoryj* 111
(1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1341 *P* 2; 1388 *ZPL* 105; 1403 *RS*
338; 1419 *DIR*«А» 444; 1430 *ГВКЛ* 8; 1452 *АкЮЗР* I, 21;
1462 *BD* I, 70; 1475 *AS* III, 14; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.);
которы 14 (1388 *P* 36, 37; 1403 *ДГАА*; 1411 *Cost.* I, 85;
1437 *DIR* № 8; 1462 *BD* II, 284; XV ст. *ВС* 5 зв., 17 зв.,
18 зв.; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *которіи, котори(и)* 9 (1458
DIR«А» 513; 1476 *BD* I, 212, 216, 217; 1484 *ЯМ*; 1499 *BD*
II, 421); *котрыи* 1 (1448 *Cost.* II, 738); *котори* 1 (1454 *Cost.*
II, 513); *котры* 1 (1448 *Cost.* II, 738); *которон* 1 (1459 *P*
171); ! *котырыи* 1 (XV ст. *ВС* 8 зв.); *род. одн. ч., с. которого,*
которо(г) (1389 *PEA* I, 27; 1421 *Cost.* I, 142; 1435 *P* 134;
1438 *P* 140; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1467 *BD* II, 297; XV ст.
ВС II, 14, 29; 1499 *BD* II, 421); *дав. одн. ч., с. которому,*
которому (1424 *P* 102; 1438 *P* 140; 1466 *AS* I, 61; 1498
АрхЮЗР 8/IV, 141; XV ст. *ВС* 18 зв.; 1499 *BD* II, 422);
знах. одн. ч. которыи, которы(и) 7 (1447—1492 *ЛКБВ*;
1481 *AS* I, 77; XV ст. *ВС* 33 зв., 38; 1492 *AS* III, 23; 1495
ВМБС); *которого, которо(г)* 7 (1435 *P* 134; 1475—1480
АрхЮЗР 8/IV, 21; 1496 *BD* II, 401, 405; XV ст. *ВС* 15 зв.,
34; 1498 *BD* II, 409); *ор. одн. ч., с. которымъ, которы(м),*
которым 11 (1430 *ГВКЛ* 7; 1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD*
II, 273; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *ВМБС*; XV ст. *ВС* 6, 26; 1499
AS I, 117; *BD* II, 449); *которим* 1 (1485 *BD* II, 372); *місц.*
одн. ч., с. оу (на) которомъ, которомъ, котором 14 (1408
Cost. II, 631; 1434 *Cost.* II, 669; 1449 *АЛМ* 8; 1456 *Cost.*
II, 789; 1460 *BD* II, 274; 1466 *BD* I, 96; 1489 *РИБ* 437
і т. ін.); *на котороумъ* 1 (1467 *BD* II, 297); *наз. одн. ч. ко-*
торое 6 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1449 *АЛМ* 8; 1489 *РИБ*
438; 1495 *ВМЗД*; 1499 *АСД* VI, 3; 1500 *АСД* II, № 3);
которы 1 (1492 *ЗОЕ*); *знах. одн. с. которое* (1447—1492
ЛКБВ; 1467 *Mih. Doc.* 125; *СП* № 13; 1475 *AS* I, 72; 1489
РИБ 433; 1490 *Пам.*; 1492 *ЗОЕ*; 1496 *AS* I, 244; XV ст.
ВС 35—35 зв.; 1499 *ГОКІР*); *наз. одн. ж. которая, кото-*
гаја, котораА 40 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1388 *ZPL* 104;
1436 *Cost.* II, 706; 1445 *Cost.* II, 729; 1454 *Cost.* II, 517;
1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1495
ВМБС; XV ст. *ВС* 6 зв.; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); *котраА*

2 (1413 *P* 83); *котора* 2 (1415 *Cost.* I, 122; 1462 *BD* II, 285);
род. одн. ж. которон 6 (1453 *Cost.* II, 766; 1462 *BD* II, 284;
1485 *BD* II, 372; XV ст. *ВС* 31 зв.; *СЯ* 9; 1499 *BD* II, 422);
которое, котороје 6 (1388 *ZPL* 103; 1478 *AS* I, 76;
XV ст. *ВС* 12 зв., 14, 20 зв.; 1491 *AS* I, 97); *дав. одн. ж.*
которон 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); ! *корон* 1 (XV ст. *ВС* 8);
знах. одн. ж. котороую, котороую, kotoryju 17 (1388 *ZPL*
104; 1436 *Cost.* II, 706; 1449 *АЛМ* 8; 1451 *АкЮЗР* II,
106; 1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 774; 1485 *BD* II,
372; 1492 *AS* III, 23; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1500 *ДПЖН*
і т. ін.); *котороу* 3 (1448 *Cost.* II, 738; 1453 *Cost.* II, 766;
1496 *BD* II, 402); *зам. знах. одн. с. за котороу дѣло* 1 (1466
BD I, 95); *ор. одн. ж. котороуА* (1485 *BD* II, 371; XV ст.
ВС 5 зв.; 1494 *AS* I, 101; *РИБ* 560); ! *котоу* 1 (XV ст. *ВС*
10 зв.); *місц. одн. ж. в (при, на, оу) которой, kotoroj* 5
(1388 *ZPL* 105; 1430 *ГВКЛ* 8; 1493 *АЛРГ* 56; 1498 *АЛМ*
163; 1499 *BD* II, 423); *о ко(т)ро(и)* 1 (XV ст. *ВС* 7); *наз.*
мн. ч., с. которыи, kotoryi 66 (1388 *ZPL* 103; 1401 *RIR*;
1424 *P* 99; 1435 *P* 133; 1448 *Cost.* II, 737; 1462 *BD* II, 285;
1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1488 *AS* I, 88; 1493 *ПОСВВ* 152;
1499 *BD* II, 448 і т. ін.); *которые, kotoryje* 23 (1388 *ZPL*
103; 1430 *ГВКЛ* 7; 1499 *АЛМ* 8; 1451 *АкЮЗР* II, 106;
1466 *AS* I, 62; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *РИБ* 227; 1496
ПДВКА 60 і т. ін.); *которіи, котори* 7 (1401 *RIR*; 1462
BD II, 284; 1485 *BD* II, 372; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II,
420, 421; *ВФ*); *которы, kotory* 3 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4;
1436 *Cost.* II, 698; 1462 *BD* II, 284; 1487 *AS* I, 86); *ко-*
торыъ 1 (1434 *P* 130); *которие, которіе* 2 (1484 *ЯМ*; 1497
РИБ 683); *наз. мн. ж. которыА* 1 (1448 *Cost.* II, 734); ! *ко-*
тоиры 1 (1467 *BD* II, 297); *род. мн. которыхъ, которы(х),*
которых, kotorych 8 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1415
Cost. I, 116; 1429 *DIR*«А» 455; 1437 *Cost.* II, 709; 1442 *Cost.*
II, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1487 *AS* I, 239); *которих,*
которихъ 3 (1436 *Cost.* II, 706; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II, 425);
дав. мн. которы(м), которымъ, которым, которымъ (1388
P 38; 1436 *Cost.* II, 706; 1462 *BD* II, 285; 1495 *РИБ* 602;
XV ст. *ВС* 7 зв.; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); *знах. мн. ч., с.*
которыи, kotoryi 25 (1389 *PEA* I, 27; 1430 *ГВКЛ* 9; 1447—
1492 *ЛКБВ*; 1462 *BD* II, 293; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1488
AS I, 88; 1495 *АЛМ* 128; 1496 *AS* I, 244; 1498 *АЛМ* 169;
1499 *AS* I, 117 і т. ін.); *которы(х), которыхъ, которых,*
kotorych 9 (1389 *PEA* I, 26; 1459 *P* 171; 1473 *АрхЮЗР*
8/IV, 102; 1495 *АЛМ* 83; *ВК*; XV ст. *СЯ* 43; 1498 *BD* II,
412); *которы, kotory* 6 (1457 *Cost.* II, 810; 1462 *BD* II, 284;
1499 *AS* I, 118; XV ст. *ВС* 17; *СЯ* 9 зв.; 1500 *ДПЖН*);
котори 2 (1458 *Cost.* II, 815); *которыъ* 2 (1436 *Cost.* II,
706, 707); *знах. мн. ж. которые, kotoryje* 4 (1388 *ZPL* 105,
108; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1498 *ГВКЛ* 22); *которіи* 3 (1485
BD II, 372; 1499 *BD* II, 419); *знах. мн. с. которие, ко-*
торіе 2 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1489 *РИБ* 433); *которая* 1
(XV ст. *СЯ* 42); *ор. мн. которыми* (1411 *Cost.* II, 637;
1434 *P* 129, 131; 1435 *P* 132; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1467 *BD*
II, 297; XV ст. *ВС* 36; *СЯ* 40 зв., 42 зв.; 1497 *РИБ* 683);
місц. мн. на (оу, о) которыхъ, которы(х), которыхъ 9 (1389
PEA I, 26, 27; 1415 *Cost.* I, 116; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1448
Cost. II, 362; 1449 *Cost.* II, 386; 1455 *Cost.* II, 561; XV ст.
СЯ 43; 1460 *BD* I, 41); *оу которих* 1 (1462 *BD* I, 67).

Див. ще КТОРЫ.

*КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЪ *займ.* (2) (*неозначений*)
будъ-який, який-небудь: а также слоубоуемы и имаемы
воротити оусъ записы тому истино(м) королеви полскому
и его короуну, што передькове нашы имили о(т) королевь-
ства полско(г), которыъ коли боудъ записы и тижъ кото-
рыъ коли боудъ передькове нашы (Львѣв, 1436 *Cost.* II,
707).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. которыъ коли боудъ* (1436 *Cost.* II,
707).

*Див. ще КОТОРИИ КОЛВЕ, КОТОРИИ КОЛИ, *КОТОРЫ*
КОЛИ.

! КОТОЮ <КОТОРОЮ> *див. КОТОРЫИ.*

КОТРЫ *див. КОТОРЫИ.*

КОТРЫИ *див. КОТОРЫИ.*

КОТРЫИ КОЛИ *див. КОТОРЫИ КОЛИ.*

! КОТЫГЫИ *див. КОТОРЫИ.*

КОТЮЖИНЦИ *мн. (1) (назва села у Волинській землі)*

Котюжинці: мы великий кн(я)зь Швитрикгаил... чиним знаменито... иж оузревше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему дали и записали... съла оу кременецкой волости на има Цешеновци... а Котюжинци на Божку (Луцьк, 1444 AS I, 39—40).

ФОРМИ: *наз. Котюжинци (1444 AS I, 40).*

***КОЦМАНЬ** *ж. (9) (назва села на Буковині)* Кіцмань: и ти(ж) наши слоуги переробци аби не гонили тоти люди о(т) коцмани ни на горо(д) ни на млины ни на наши дворова съ иними земльне... що съ знайдоу(т) оу Радовце(х) и оу Коцмане (Сучава, 1479 DC 141); Io стефа(н) воево(д)... оукраши гро(б) своєї прѣдѣдци кнѣжни анастасіи іаже даде коцма(н) обитѣли сей (б. м. н., 1497 DC 8).

ФОРМИ: *род. одн. коцмани (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); знах. одн. коцма(н) (1497 DC 8); місц. одн. оу Коцмане 4 (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); оу Коцмани 2 (1479 DC 140, 141).*

КОЦМЪНѢЩИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* и мы... потвердили есми имъ... села на тоутовъ на има калиманеши... и пониже коцмънеши (Васлуй, 1439 Cost. II, 52).

ФОРМИ: *наз. коцмънеши (1439 Cost. II, 52).*

***КОЧОВАТИ** *дієсл. недок. (1) (сіно) збирати, складати:* и мы видѣше и(х) (правою и вѣрною слоуж)бою до на(с)... потвердили есми имъ... села на тоутовъ... и пониже мѣсто да кочуеть себъ сино (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн. да кочуеть (1439 Cost. II, 52).*

КОША *ч. (1) (особова назва):* а также есми потвердили монастироу нашемоу (оуси татарове) и цигане, на имъ татаро(м)... коша и(с) чельдью си, тора и(с) чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. коша (1462 Cost. D. 11).*

***КОШЕНІЕ** *с. (2) косинья:* О кошеніи сена чужего хто косить (XV ст. BC 31).

ФОРМИ: *місц. одн. о кошеніи I (XV ст. BC 31); о I кашеніи I (XV ст. BC 8).*

Пор. КОСИТИ.

КОШЕЩИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* Тѣм мы... дали и потвердили есмо им оу наших земли оу молдавскои... одно селище... межи Гънцели и межи Роусканіи и межи Кошешцін (Сучава, 1467 BD I, 117).

ФОРМИ: *ор. Кошешцін (1467 BD I, 117).*

***КОШИВАТИ** *дієсл. недок. многокр. (5) (що) не раз косити, косити:* Село Ходо(р)ково а в томъ селе семь члвка осмы(и) отамо(н) а вси слоуги на во(и)ноу хоживали и в ловы хоживали... а сена некошивали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.—91).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. кошивали 4 (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91); кошивали I (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).*

*Див. ще КОСИТИ, *ПОКОСИТИ, УКОСИТИ.*

***КОШИЛОВИЧЪ** *ч. (3) (особова назва):* А на то е(ст)... вѣра пана стецка кошиловича (Сучава, 1438 DIR«A» 472); а на то ест... вѣра пана стецка кошиловича (Сучава, 1439 Cost. II, 46—47).

ФОРМИ: *род. одн. кошиловича (1438 DBAc 28; DIR«A» 472; 1439 Cost. II, 46—47).*

КОШИЛОВЦИ *мн. (1) (назва села на Буковині)* Кошуляни: мы илѣ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми имъ оу наших земли двѣ сѣля на имъ кошиловци и стаиоуловци (Сучава, 1432 Cost. I, 330).

ФОРМИ: *наз. кошиловци (1432 Cost. I, 330).*

***КОШТЬ** *ч. (1) (стч. kořt, стп. koszt, свн. kost(e)) ціна, зусилля:* Мы кнѣзь Семень Алекса(н)дрови(ч)... озна(и)моуе... и(ж) мы ден змилова(в)ши сѣ но(д) (I) слоугою на-

ши(м) оурожоны(м) Еремиею Ша(ш)ко(м) Котори на(м)ъ великие оуслуги свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) (I) про то нагорожаючи емоу самомоу... при (в)стои о(т)-чи(з)нѣ и диди(з)нѣ... е(го) зоставоую (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: *ор. одн. ко(ш)то(м) (1459 P 171).*

***КОШЧІЄВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва):* тѣмъ же мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу села на имъ собранець... и боудинци михаила кошчїевича (Хотин, 1435 DIR«A» 465).

ФОРМИ: *род. одн. кошчїевича (1435 DIR«A» 465).*

***КОШЫВАТИ** *див. *КОШИВАТИ.*

КОЩИЦКИЙ *ч. (1) (особова назва):* а на то послуши кнѣзь юрьи глѣбовичъ белзьскни... панъ добеславъ кощичкии (Лѣвль, 1368 P 16).

ФОРМИ: *наз. одн. кощичкии (1368 P 16).*

! КОЯЖДОУЛ (?) (I): хотя(р)... о(т) доуба что е(ст) на не(м) крѣ(с)ть просто чересь полъ на могілоу... а о(т) толь на верхоу гороу чобаноуль... до обрѣшїе и кояждоул до об(р)шїе мѣгоура до об(р)шїе (Корочни Камінь, 1458 Mih. Doc. 121—122).

! КРѢПОСТ <КРѢПОСТ> *див. *КРѢПОСТЬ.*

***КРАВЕЦЪ** *ч. (1) (особова назва):* жалова(л) на(м) боаринь смеле(н)скии на (и)ма курило иванови(ч), на бра(т)ю свою... што(ж) они нехота(т) емоу оу во(т)чине дѣленицы дати... и казали были есмо и(х) поделити, око(л)ничому... Ивашку кра(в)цоу (Вильна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *дав. одн. кра(в)цоу (1495 БСКИ).*

КРАЕВСКИЙ *ч. (1) (особова назва):* а кнѣзь юрьевы(х) боаръ бы(л) при то(м) панъ патрикѣи краевскии и па(н) га(в)рило маршалко (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: *наз. одн. краевскии (1458 ОЖДМ).*

КРАИ¹ *ч. (41) (границна лінія) край, межа (37):* а хотаръ имъ нижни о(т) марышевъци... по край боуковины (Роман, 1392 Cost. I, 7); А хотар томоу мѣстоу да ест почениши от потока Драгошева... та на цариню до краи царини (Дольний Торг, 1466 BD I, 114); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавши иеть до Корытна, а черезъ тую дорогу краем нѣв церковныхъ Хренникцихъ (Хреники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а мы такожде и от нас есми дали и потвердили слоужъ нашемоу Жоуржи Поуцъноу... село на край Доуброви (Васлуй, 1497 BD II, 107);

(пограничний район держави) пограниччя, окраїна (3): а кто повезеть сукно до басарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавъ, отъ гривну по три гроши, а на край, у баковъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а кто повезеть соукно до басараб, дати имет на головномъ мытѣ, оу сочавъ, от гривны три грош, а на край, оу баковъ, два грош от гривны (Сучава, 1456 Cost. II, 789);

(озера) берег (I): Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмы емоу... половиана село на Брѣладѣ, на край великаго озера Брѣлада (Сучава, 1496 BD II, 89).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. до краи, от краи (1428 Cost. I, 224; 1446 ПГСЛПР; 1466 BD I, 114; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 100); знах. одн. краи, краї (1392 Cost. I, 7; 1400 DIR«A» 433; 1411 Cost. I, 84; 1427 DIR«A» 450; 1438 DBAc 27; 1446 Cost. II, 270; 1488 BD I, 348; 1491 BD I, 449; 1495 BD II, 63 і т. ін.); ор. одн. краем (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); місц. одн. на (оу) краи (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 789; 1493 BD II, 3; 1496 BD II, 89; 1497 BD II, 99, 100, 107).*

КРАИ² *ч. (5) (особова назва):* А на то ест... вѣра наших боярь... в. п. Мик Край (Бистриця, 1457 BD I, 4); А при том есми мартор сам господство ми... Стефан воевода... и наше панове... пан Мик Край... и иных панов досыт, великих и малых (Бирлад, 1460 BD I, 41).

ФОРМИ: наз. одн. Краи (1460 *BD* I, 41; *Cost.* S. 34); род. одн. КраА 3 (1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 20, 25).

Див. ще КРАЛ², *КРАЛЮ, *КРАЮ.

*КРАИНИИ *прикм.* (6) прикордонний: а львовчане што имуть пойти до браилово, по рыбы, на крайнее мыто, или у баковъ или у берладъ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полъвтора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а мыто имоут платити на крайнем мыты, оу Бани алибо оу Баковъ (Сучава, 1460 *BD* II, 275—276).

ФОРМИ: *знах. одн. с. крайнее* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); *місц. одн. с. на краием* (1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 276); *місц. мн. на краинных* (1460 *BD* II, 275).

Див. ще *КРАИШНЫИ.

*КРАИНИКОВЪ *прикм.* (1) ◇ потокъ краиниковъ *див. ПОТОКЪ*¹.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. краиниковъ* (1415 *Cost.* I, 122).

КРАИНИКОУЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣше е(г) правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрили есми ему... села на имѣ шизкоуци... и краиникоуци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: наз. краиникоуци (1456 *Cost.* II, 577).

КРАИНИЧЕЩИ *мн.* (5) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинныи слоуги нашА никыта и добре зографи дали есмы имѣ... два села... на имѣ краиничеши, а другое село на имѣ левкоуеши (6. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); а мы такожде и от нас есмы дали... паноу или комисоу... тое прѣдреченное половина село на Полочинех на имѣ половина от Краиничеши (Васлуй, 1497 *BD* II, 118).

ФОРМИ: наз. краиничеши (1415 *Cost.* I, 121); *зам. місц. оу краиничеши* (1490 *DC* 147); *род. Краиничеши* (1497 *BD* II, 118); *ор. краиничеши* (1415 *Cost.* I, 122).

*КРАИНЫИ *див. *КРАИНИИ.*

КРАЙЧИИ, КРАЙЧИ ч. (4) (*стп. krajczy*) (*первісно сановник, обов'язком якого було крайняа справ при королівському столі; потім почесний титул*) крайчий: мы стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумовили и с прѣ(д)речеными паны и с коруны пол(л)скоА... на имѣ, панъ янъ с чижева... и панъ заклика тарло, староста и державца стрыскы и краичы королевства пол(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); А при томъ были рада н(а)ша: кн(А)зь Михайло Васильевич... а панъ Федко крайчий (Луцьк, 1451 *AS* I, 44—45).

ФОРМИ: наз. одн. крайчий 2 (1446 *AS* III, 5; 1451 *AS* I, 45); краичы 1 (1445 *Cost.* II, 729); *род. одн. крайчого* (1446 *AS* III, 5).

*КРАИШНЫИ *прикм.* (1) прикордонний: А що привезоут от Басараб или от Тоуркох, или перецъ, или баволноу или боуд що, оу Баковъ и Романовъ тръгъ и оу тых краишныхъ тръговъ от воза по В златы тоурскыхъ (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *род. мн. краишных* (1460 *BD* II, 274).

Див. ще *КРАИНИИ.

*КРАІ *див. КРАИ*¹.

КРАКОВСКИЙ, КРАКОВЪСКИЙ, КРАКОВСКИЙ, КРАКОВЪСКИЙ, КРАКОВСКИ, КРАКОВСКИ, КРАКОВСКИЙ, КРАКОВЪСКИЙ *прикм.* (28): А се А король казимиръ краковъский... далъ есмь службу своему иванови двориче занью (так — *Прим. вид.*) матвичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); исталосА подь державою великого крола краковъского казимира и господарА рускоѣ землѣ (Львѣв, 1370 *P* 18); мы стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумовили и с прѣ(д)речеными паны и с коруны пол(л)скоА... на имѣ, панъ янъ с чижева, панъ и староста краковскы, на мѣсце володислава, король пол(л)ского его м(д)с(т)и и опека(л)никъ коруны полского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729);

краковская монѣта (1) (*грошова одиниця краківської чеканки*) краківська монета: Мы болеславъ инако швитрикраило... кнѣзь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо... юркови козенАти на своемъ селѣ на хватовцехъ Й копѣ рускои личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Краковский, краковъский, краковский, краковъский 6 (XV ст. *BC* 5 зв., 6, 9, 13 зв.); краковски, krakowski 3 (1394 *P* 54; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); краковскы 1 (1445 *Cost.* II, 729); кракувський 1 (1377 *P* 24); *род. одн. ч. краковъского, краковско(г)* 2 (1370 *P* 18; 1424 *P* 100); краковъска(г) 1 (XV ст. *BC* 30 зв.); *дав. одн. ч. крако(в)скомоу* (XV ст. *BC* 30 зв., 38); *род. одн. ж. краковской* 4 (1361 *AGZ* 6; 1424 *P* 102; 1433 *P* 120, 124); крако(в)скы(и) 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); *ор. одн. ж. краковскою* (1352 *P* 5); *місц. одн. ж. у краковъской* (XV ст. *BC* 12 зв.); *наз. мн. ч. краковъскими* (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

*Пор. *КРАКОВЪ*¹.

*КРАКОВЪ¹ ч. (21) (назва міста у Польщі) Краків: а дана грамо(т) оу краковъ (Краків, 1388 *P* 41); таке(ш) кеды коли бы сА пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекихъ стороны, далеи кракова и далеи пол(с)ки, к нѣмцомъ крижеванцемъ, тогды... имаы помагати подлу(т) всеѣ нашеѣ мочи, противу всеѣхъ ихъ неприАтелии (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); а дан(н) сеи листъ черезъ руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрго королевства (пол)ско(г) пробоша (с)втого (флоріА)на прѣдъ краковомъ (Медника, 1415 *P* 87); Писанъ у Краковъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

ФОРМИ: *род. одн. кракова* (1393 *Cost.* II, 607; 1395 *Cost.* II, 612, 613; 2-а пол. XV ст. *СПС*); *ор. одн. краковомъ* (1415 *P* 87); *місц. одн. оу краковъ, Краковъ* 5 (1388 *P* 41; 1394 *P* 54; 1454 *АЛМ* 12; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36; 1500 *АЛМ*, вип. 2, 59); оу (в) Кракове 10 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 227, 435; 1488 *УКТ*; XV ст. *BC* 13 зв.; 1489 *АКВ*; *AS* III, 22; *РИБ* 432, 433, 438); w Krakwi (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*КРАКОВЪ² ч. (16) (назва річки у Молдавському князівстві): а хота(р) тѣмъ села(м) (*в ориг. селала(м).* — *Прим. вид.*) корий и стр(им)бѣи що на краковъ и поусти(и) селищи, ти(ж) що на краковъ, да е(ст) поченши о(т) сочи (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209); и дали господствоу мы петъ сель: едно на Краковъ на имѣ Каоучелеши (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

Камень Краковъ (1) *див. *КАМЕНЬ*¹.

ФОРМИ: *род. одн. краковъ* 5 (1439 *Cost.* II, 60; 1446 *Cost.* II, 263; 1447 *Cost.* II, 288; 1491 *BD* I, 463; 1495 *BD* II, 59); кракова 1 (1438 *DIR* «А» 472); *ор. одн. краковом(м)* (1428 *Cost.* I, 209); *місц. одн. на краковъ, Краковъ* (1428 *Cost.* I, 209; 1442 *Cost.* II, 93; 1448 *Cost.* II, 324; 1462 *Cost.* D. 10; 1495 *BD* II, 59; 1500 *BD* II, 173).

КРАКОВЪСКИЙ *див. КРАКОВСКИЙ.*

КРАКОВЪСКИ *див. КРАКОВСКИЙ.*

КРАКОВЪСКИЙ *див. КРАКОВСКИЙ.*

*КРАКОВАНИНЪ ч. (2) (назва особи за місцем проживання) краков'янин: Продали есмо мыто луцкое и вагу кракованину Лерину Герешу (Вильна, 1498 *АЛРГ* 81).

ФОРМИ: *дав. одн. кракованину* (1498 *АЛРГ* 81, 82).

КРАКОВЪСКИЙ *див. КРАКОВСКИЙ.*

КРАЛ¹ ч. (24) (*цсл. краль, стп. kral, болг. краль*) король: съ приказание(м) крала вла(д)слава (так — *Прим. вид.*) польско(г) и вгорско(г)... взАли есмо вѣчноую очизноу въ огороженои въ великой кѣ королевскоу(м) двороу (Луцьк, 1445 *P* 148); Також и пререченній крал его милость и пререченыи его милости братіА... нам Стефану воеводи... имаютъ быти пріятелемъ нашимъ пріятели а неприАтелемъ нашимъ неприАтели, завжды (Гирлов, 1499 *BD* II, 420).

ФОРМИ: наз. одн. крал (1499 *BD* II, 419, 420, 421, 422, 423, 424); род. одн. кралѣ 2 (1499 *BD* II, 419, 424); кралѣ 1 (1445 *P* 148); дав. одн. кралю (1499 *BD* II, 419, 425); ор. одн. кралем (1499 *BD* II, 419, 420); наз. мн. кралеве (1499 *BD* II, 423); дав. мн. кралем (1499 *BD* II, 423).

Див. ще **КОРОЛЬ, КРОЛЬ**.

КРАЛ ² ч. (15) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана ми(к) кралѣ (Сучава, 1454 *Cost.* II, 501); А на то е(ст) великаа мартоу(р)а господство ми... Стефана воеводѣ... и нашим бодром: пан Браевич... пан Мик Крал... и нини наши панове (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: наз. одн. Крал, крал, кра(л) (1456 *Cost.* II, 583; ЭСФ; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* II, 276; 1461 *BD* I, 45); вам. род. вѣра пана... крал 1 (1460 *Cost.* S. 41); род. одн. Кралѣ, кралѣ 8 (1454 *Cost.* II, 501; 1458 *BD* I, 6; *BD* II, 262; *DIR* «А» 512; 1459 *BD* I, 28, 34, 36; 1460 *DIR* «А» 515); крале 1 (1459 *Cost.* S. 22).

Див. ще **КРАИ** ², ***КРАЛЮ**, ***КРАЮ**.

***КРАЛѢВЪ** прикм. (1) (цсл. кралевѣ) королѣвский: И елико изрекѣт вашен милости от господства ми, а вы о вѣсем вѣроуите их, яко быхом самы съ вашим милостѣом говорили, понеже мы смо слоуги кралевы и свѣтои короуны (Дольный Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: наз. мн. кралевы (1475 *BD* II, 336).

Див. ще **КОРОЛѢВЪ, КРОЛѢВЪ, *КРОЛОВЪ**.

КРАЛЮ ч., невідм. (1) (особова назва): а на то е(сть) вѣра... пана ми(к) кралю дворни(к) глотѣиски (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

Див. ще **КРАИ** ², **КРАЛ** ², ***КРАЮ**.

***КРАМАРѢ** мн. (1) роздрібний товар: ту(т) к на(м) пришли брашовѣни и жа(лу)ю(т), аже не лишите и(х) продавати свои трѣговли друбныи, крамаре, ка(к) продали при наше(г) родителѣ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695).

ФОРМИ: знах. крамаре (1435 *Cost.* II, 695).

Див. ще ***КРАМАРІА**, ***КРАМНЫИ** (к р а м н ы е р ѣ ч и).

***КРАМАРІА** ж., зб. (1) роздрібний товар: про то(ж), о(т) сего часа, що бы есте не ставили и(х), але да су(т) волныи и слободны продавати и свои крамаріа (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695).

ФОРМИ: знах. крамаріа (1435 *Cost.* II, 695).

Див. ще ***КРАМАРѢ**, ***КРАМНЫИ** (к р а м н ы е р ѣ ч и).

***КРАМНЫИ** прикм. (9) ◇ к р а м н ы е р ѣ ч и (6), г е с з і к г а т п у је (1), к р а м н ы е < р ѣ ч и > (2) роздрібний товар: A jestliby kotoryje geczi kramnyje wez majet' myto platiti czerez wsi myta polozoneje kak i inszyje dajut' myto (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а у сиратскомѣ отъ крамныхъ рѣчей, отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а от крамныхъ рѣчей, що соут розмаити рѣчи, поченши полотно литовское и кросенское и моудрое, и от бархатюу, и от початого соукна, и от ногавици, и от харса, ...а от того от оусего чтобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: наз. мн. ж. крамны (1456 *Cost.* II, 788); род. мн. крамныхъ, крамныхъ (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 788, 790; 1460 *BD* II, 273, 275); знах. мн. ж. kramnyje (1388 *ZPL* 105).

Див. ще ***КРАМАРѢ**, ***КРАМАРІА**.

***КРАМЪ** ч., зб. (1) роздрібна торгівля: поченши где естѣ головное мыто, на складѣ оу Сочавѣ, от... рѣчи дробныхъ шож ко крामоу слоухают, а от того от оусего чтобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: дав. одн. крामоу (1460 *BD* II, 273).

КРАСИЛОВ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Красилов: мы великий кн(А)зѣ швятрикгаил... чиним знаменито... иж оузревше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали... сѣла

оу кременецкой волости на има: Цеценовци, а Красилов на Случи (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40).

ФОРМИ: наз. одн. Красилов (1444 *AS* I, 40).

***КРАСНАЯ** ж. (12) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли села на краснои (Сучава, 1434 *Cost.* I, 374); а мы також и от нас есми дали и потвѣрдили слоужѣ нашему Ивоулоу Мъндрѣ... тое прѣдреченое село... оу озеро на Краснои (Сучава, 1493 *BD* II, 19).

ФОРМИ: род. одн. краснои (1456 *Cost.* II, 582); ор. зам. місц. село на Красною (1490 *BD* I, 396); місц. одн. на краснои, Краснои 8 (1434 *Cost.* I, 374; 1436 *Cost.* I, 449, 450; 1438 *Cost.* II, 14; 1456 *Mih.* 213; 1490 *BD* I, 396; 1493 *BD* II, 18, 19); на 1 красно(м) 1 (1458 *ЛГСММЦ*).

***КРАСНЕ** с. (1) (назва села на Буковині) Красноільськ: тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на има хениовци на серѣ(т)... и половина о(т) красного (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: род. одн. красного (1431 *Cost.* I, 317).

КРАСНѢШЪ див. **КРАСНЫШ**.

***КРАСНИШ** див. **КРАСНЫШ**.

***КРАСНОЕ** с. (4) (назва села у Волинській землі): за

стали есмо оу стѣо спаса на красно(м) дѣ иконы кованы(х) (б. м. н., 1429 *P* 114); вѣ Красномѣ одѣ воза по грошу, а одѣ коней не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); Се я па(н) олизарѣ кирдеевичѣ моршалко земли волян(с)кое... запи(соу)вае(м) ись своее очины... десятиноу... къ стѣмоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178).

ФОРМИ: знах. одн. красное (1487 *ВОРСР* 178); місц. одн. на (вѣ) красно(м), Красномѣ (1429 *P* 114; XV ст. *ВОРСР* 179; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***КРАСНОСЕЛСКИЙ** прикм. (2) (пор. Красиосельскъ у Волинській землі): Се я смирены вѣдосе(и) игумень спа(с)кии кра(с)иосе(л)скии протоп(п)... взя(л) есми стѣ(и) мона(с)ты(р) то е(ст) на кра(с)но(м) и постри(г) а оу выноче(с)ки(и) чи(н) (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179);

м о н а с т ы р ь к р а с н о с е л с к и и (1) див. **МОНАСТИРЪ**.

ФОРМИ: наз. одн. ч. кра(с)носе(л)скии 1 (XV ст. *ВОРСР* 179); зам. дав. одн. ч. кра(с)носе(л)ски(и) 1 (1483 *ВОРСР* 178).

***КРАСНЫИ** прикм. (2) ◇ красныи потокъ (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тѣмъ мы вѣдѣвше его правую и вѣрну сл(уж)бу до насѣ... дали есмы емоу оу нашей земли оу молдавской красныи потокъ што на кобылы о(т) оустѣа до верхъ Потока (Сучава, 1403 *RS* 338); оучинити красную правдоу (1) див. **ОУЧИНИТИ** 1.

ФОРМИ: знах. одн. ч. красныи (1403 *RS* 338); знах. одн. ж. кра(с)ную (1457 *Cost.* II, 809).

***КРАСНЫИ ТОРГЪ** ч. (6) (назва міста у Молдавському князівстві): и тако(ж) дали есмо томоу прѣдреченному монастырю воскъ о(т) красного трѣга оуве(с), да беру(т) калоугери, на вѣсакое лѣто, о(т) вѣсА(х) кто име(т) (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); дали и потвѣрдили есмо вичины. оброк томоу... монастыроу от Побратѣ... и половина камен воскоу от Красного тыргоу (Сучава, 1466 *BD* I, 105).

ФОРМИ: род. одн. красного торгоу 1 (1449 *Cost.* II, 378); Красногo тыргоу 1 (1466 *BD* I, 105); красного трѣга 1 (1453 *Cost.* II, 445); красного трѣга 1 (1448 *Cost.* II, 365); місц. одн. оу красно(м) торгоу 1 (1449 *Cost.* II, 378); оу красномѣ тыргу 1 (1454 *Cost.* II, 508).

***КРАСНЫИ ТРѢГЪ** див. ***КРАСНЫИ ТОРГЪ**.

***КРАСНЫИ ТЫРГЪ** див. ***КРАСНЫИ ТОРГЪ**.

***КРАСНЫИ ТЪРГЪ** див. ***КРАСНЫИ ТОРГЪ**.

КРАСНЫШ, КРАСНѢШЪ ч. (30) (особова назва, молд., слов. краснь): А на то ест... в. п. Красныша постельника

(Сучава, 1458 *BD* I, 25); а на то ест велѣкаа (мартоу)риа нашего посподства (!)... Стефана воевода... и боар наших... пан Краснешъ дворник, пан Косте Данович (Сучава, 1467 *BD* I, 123).

ФОРМИ: *наз. одн.* Красныш 5 (1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; *BD* II, 276; 1466 *BD* I, 113, 115); краснешъ 2 (1464 *BD* I, 84; 1467 *BD* I, 123); красне(ш), krasnesz 3 (1464 *DIR* «А» 517; 1465 *GL* 176; 1467 *Cost.* S. 69); красн(ш) 2 (1460 *Cost.* S. 34; 1466 *DIR* «А» 519); *род. одн.* Красныша 7. (1458 *BD* I, 25; 1459 *BD* I, 34; 1460 *DIR* «А» 515; *Cost.* S. 41; 1465 *DIR* «А» 518; 1467 *BD* I, 117, 119); Красныша 6 (1458 *BD* I, 20; 1459 *BD* I, 28, 36; 1460 *BD* II, 270; 1466 *BD* I, 110; 1467 *BD* I, 121); Краснеша 3 (1464 *BD* I, 86; *Cost.* S. 59; 1466 *BD* I, 106); Кра(с)ныша 1 (1459 *Cost.* S. 22); 1 Краснешоу 1 (1465 *BD* I, 88).

*КРАСНЫШЪ *див.* КРАСНЫШ.

*КРАСТИ *двсл. недок.* (5) (*що і без додатка*) красти: а jestliby nekotoryj kop, bylby... kradenyj (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); О злодѣ(х) што крадоуть алюбо разбои чина(т) (XV ст. *BC* 7 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн.* крадоуть, кра(д)уть (XV ст. *BC* 7 зв., 28, 29); *баз.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. ч.* bylby...kradenyj (1388 *ZPL* 108).

Див. ще *ЗАКРАСТИ, *ПОКРАСТИ, *ОУКРАСТИ.

*КРАХАЕВЪ *див.* *КРЪХАЕВЪ.

*КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ *ч.* (2) (*назва міста у Молдавському князівстві*): и еще есмы дали прѣдреченному монастыроу домъ крачуновъ от камена (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325); тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоу(ж)бою до на(с)... дали есмы емоу... едно село... на имѣ ло(в)ци наши на бистрици, що соу(т) пони(ж) крачунова камене и с прикоу(т)кы (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *род. одн.* крачунова камене 1 (1446 *Cost.* II, 238); крачуновъ от камена 1 (1431 *Cost.* I, 325).

Див. ще *КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ.

КРАЧУНЪ, КРАЧУНЬ, КРЪЧУН *ч.* (3) (*особова назва*): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... оже тотъ истинный слоуга нашъ панъ крачунъ белческоуль слоужиль прѣж(д)е стопочивши(м) наши(м) претко(м) (*sic.* — *Прим. вид.*) правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есмы и потвърдили томоу свѣтому монастыроу цигане... на имѣ... Братоул и братія его Марко и Кръчюи, сыны Алексови съ чельдми своими (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312).

ФОРМИ: *наз. одн.* Крачунъ 1 (1429 *Cost.* I, 239); крачунъ 1 (1414 *Cost.* I, 111); Кръчюн 1 (1487 *BD* I, 312).

*КРАЧУНОВЪ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... чиним знаменито (*в ориг.* знаменито. — *Прим. вид.*)... оже... слоуга нашъ Татоул от Бръзотъ... продал... едно мѣсто от поустии на Бръзотъ, на имѣ где монастыръ была, и тою потоку и до хотар Крач(ю)нов... слоузъ нашему Боди от Доубровоу (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 113).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Крач(ю)нов (1466 *BD* I, 113).

Пор. КРАЧУНЪ.

КРАЧУНЬ *див.* КРАЧУНЪ.

*КРАЮ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., пор. рум.* сгаи «король», болг. краль): А також есмы дали и потвърдили слоузъ нашему Дашкоу... друоуге село на имѣ Боудешѣ... що коупил тое село отецъ ихъ Гостиль от Иван Краю (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

Див. ще КРАИ², КРАЛ², КРАЛЮ.

*КРАВСКЫИ *ч.* (1) (*особова назва*): И сътвори си камень въ дни Ю Нѣгое воевода: сътвори Барбоу(л) бань и Прѣвоул дворник и съ братіам ихъ, снови нѣгое Кравскы, понеже и Влѣдислав воевода и подигноу(л) властели (Дял, 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* Кравскы (1455 *Nic. Doc.*).

КRW *див.* КРЪВЪ.

*КРЕЖАНЫ *див.* ГРЕЖАНЫ.

КРЕМЕНЕЦКИ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМЕНЕЦКИЙ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМЕНЕЦКЫИ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЕНЕЦЬКИЙ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЕНЕЦЪ *див.* *КРЕМАНЕЦЪ.

*КРЕМЕНЕЦЬКИЙ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЯНЕЦЬКИЙ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМАНЕЦКИЙ, КРЕМЯНЕЦКИ, КРЕМЯНИЦЬКИЙ, КРЕМЕНЕЦКИЙ, КРЕМЕНЕЦКИ, КРЕМЯНЕЦЬКИ, КРЕМЕНЕЦКЫИ, КРАМАНИЦКИЙ *прикм.* (22): а притом были свѣдци, пан петръ неоря, воевода судомирский... пан лѣсота, воевода кременецкий (Судомир, 1361

AGZ 6); мы великий кизъ швѣтрикга(л) свѣдомо чинимъ... нже дали есмо и записали ленькови зарубичю таа села в луцкой земли ольку... А мытелью... А в кременецкой волости ваидруга (Житомир, 1433 *P* 126); Наместникоу Креманецкому, князю Александроу Санкоушковицоу К копъ грошей зъ мыта Лоуцкого (Краків, 1489 *AS* III, 22); Я Петръ Боговитиновичъ сознаваю симъ моимъ лѣстом... иж... дал есми братаницоу своему Богдану... имѣнье... на има Тоурьюю оу кременецкомъ повѣте (Боквичи, 1496 *AS* I, 244).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* кременецки 3 (1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1444 *AS* I, 40); креманецкий 2 (1434 *P* 129; 1491 *AS* I, 94); кремьянецьки, кременець(ки) 2 (1467 *AS* I, 63); крАманицкий 1 (1435 *P* 132); кремьяницьки 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); кремьянецьки 1 (1438 *P* 141); кременецкыи 1 (1361 *AGZ* 6); кременецки 1 (XV ст. *ВОРСР* 179); *дав. одн. ч.* Креманецкому 1 (1489 *AS* III, 22); кременецькому 1 (1469 *AS* I, 64); *ор. одн. ч.* кремьянецькымъ (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *місц. одн. ч.* оу кременецко(м), кременецкомъ 2 (1438 *P* 138; 1496 *AS* I, 244); в Кремьянецькомъ 1 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); *род. одн. ж.* кременецкое (1478 *AS* I, 76); *місц. одн. ж.* в креманецкои 1 (1433 *P* 126); оу кременецкой 1 (1444 *AS* I, 40); *наз. мн. креманецки* (1491 *AS* I, 94).

Пор. *КРЕМАНЕЦЪ.

*КРЕМАНЕЦЪ *ч.* (8) (*назва міста у Волинській землі*) Кременецъ: а креманецъ держати юрюю наримоньтовичю о(т) князин литовскихъ и о(т) корола за Ъ ль(т) (6. м. и., 1352 *P* 6); про то жъ А про тое ихъ добродѣство про чesныхъ пановъ приступаю и приступилъ есми ку наосвъченъскому кнѣжѣтю пану и паиу володиславови бжьєю мл(с)тью королеви польскому... ис крАманецомъ (Черняхів, 1435 *P* 132—133); П(и)саи оу Креманьцы (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *знах. одн.* креманецъ (1352 *P* 6); *ор. одн.* креманицемъ 1 (1434 *P* 130); крАманецомъ 1 (1435 *P* 133); *місц. одн.* оу Креманьцы 2 (1469 *AS* I, 64; 1497 *AS* I, 112); на кремьнцы 1 (XV ст. *ИК*); оу Кремьнцы 1 (1467 *AS* I, 63); оу креманьцю 1 (1434 *P* 131).

КРЕМЯНИЦЬКИЙ *див.* КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМАНИЦЪ *див.* *КРЕМАНЕЦЪ.

! КРЕПОСТІ (КРИХКОСТІ) *див.* *КРИХКОСТЬ.

*КРЕПОСТЬ *див.* *КРЪПОСТЬ.

*КРЕПОСТЬ *див.* *КРЪПОСТЬ.

КРЕСТИНА, КРЪСТИНА *ж.* (9) (*особова назва*) Христина: А оу томже пак оустал пан Херман... и продал тое вишесписанное село... що емоу дал оуико его пан Оцел и дочка его Кръстина (Сучава, 1463 *BD* I, 74); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прад нами... синъ Михаила оцела граматика и сестри егюкрестина и аиоушка... и продали свою правою отниноу (6. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: *наз. одн.* Кръстина 4 (1463 *BD* I, 74; 1490 *BD* I, 384, 385; 1499 *BD* II, 162); крестина 2 (1500 *SD* 7); *дав.*

одн. Кръстни (1490 *BD* I, 384, 386); *ор. одн.* Кръстіною (1463 *BD* I, 73).

*КРЕСТИТЕЛЬ *ч.* (3) (*цсл.* хръститель) (*титул святого Івана*) хреститель: Stalo sia jest i dano, w Łucku, w oktawu swiatego Iwana krestitela (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); у сучавъ

...въ сборъ стго ивана кр(с)тла (Сучава, 1403 *ДГАА*).

ФОРМИ: *род. одн.* krestitela, кр(с)тла 2 (1388 *ZPL* 108; 1403 *ДГАА*); хрестителя 1 (1389 *PEA* I, 27).

*КРЕСТИТИ *дїсл. недок.* (1) (*цсл.* хръстити) (кого у кого) (*бути хрещеним батьком*) хрестити: Пани МихайловаА поведила, ижъ за великого кнАзА Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана ВасиЛА, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч.* крестил (1478 *AS* III, 17).

*КРЕСТИАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНСКИЙ.

*КРЕСТИАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНСКИЙ.

*КРЕСТЬ *ч.* (30) (*цсл.* хръсть, *стн.* krist, christ) (*предмет християньского культу*) хрест (6): а пришедши... панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевица ис пани ходьковою женою... дали ему село... новосельць... а два хресты серебряна (Вишня, 1393 *P* 52); Але колиж... крол полскыи... нас... здержаню чистою... вьры... его Короунъ полскою напомяноул... мы... вызнавамы тым то листом... празъ обвезаннъ присАгы нашой и з дотъкнемъ свАтого хреста и празъ его цъловане, быти повинни и обвезаню коу держаню зоуполна чести и вьры нашеи (Сучава, 1462 *BD* II, 284);

кр(с)ть оу визалныи (1) (*дерев'яний хрест, що використовувався під час богослужіння в день церковного свята воздвиження чесного хреста*) воздвижальний хрест:

застали есмо оу стго спаса на красно(м)... кр(с)ть оу визалныи (так.—*Прим. вид.*) с камень(м) (б. м. н., 1429 *P* 114); крестъ (хрестъ) цъловати (5), цъловати крестъ (8) присягати, складати присягу: на се(м)ъ на

все(м) мы два ись братомоимъ цълуева крсть што жъ нама все то исправили ксподареви нашему велико(м) королю б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы стефанъ воевода... хрестъ (sic.—*Прим. вид.*) целоуемъ што (sic.—*Прим. вид.*), а то докончаніе держати намъ... вьчно и непороушено (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); але коли посылали есте ваша милость своихъ пановъ до великого князя московского... и любовь и доконьчанье съ нимъ взяли есте, и крсть есте целовали (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); хреста цълование (1) присяга на хресті: в то время коли кнА(з)... дмитрия... голдование и вьрность... и хс(ста) (1) цълоние (*зам. цълование.— Прим. вид.*)... королеви польскому... слобил а мы... нслобуемы за него... иже... вьре(н) буде(т) королеви (Луциця, 1388 *P* 38—39); въздвиженіе чеснаго креста (5), чеснаго въздвижение креста (1) *див.* *ВЪЗДВИЖЕНІЕ; честныи крестъ (3) *див.* ЧЕСТНЫИ 2;

(*межовий знак у вигляді хреста*) хрест (1): а хотар томоу село, на имъ шербановци, о(т) поянъ о(т) льсов роф... простъ къ друогомоу лисоу, на край лиса граб, тамо крсть роубан (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* кр(с)ть, крсть (1386 *P* 30; 1492 *Cost.* S. 162); *род. одн.* кр(с)та, крста, креста 5 (1436 *Cost.* II, 698, 702; 1439 *Cost.* II, 46; 1453 *Cost.* II, 492; 1499 *BD* II, 444); хреста, хста 3 (1388 *P* 39; 1403 *ДГМ*; 1462 *BD* II, 284); хрестства 1 (XV ст. *ся* 42); *знах. одн.* крестъ, крестъ, кр(с)ть, кр(с)ть 14 (1386 *P* 30; 1400 *Cost.* II, 619; 1402 *Cost.* II, 623; 1411 *Cost.* II, 637; 1429 *P* 114; 1435 *Cost.* II, 679; 1498 *BD* II, 410; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); хрестъ, хрсть, хр(с)ть 5 (1445 *Cost.* II, 726; 1448 *Cost.* II, 734, 738; 1453 *Cost.* II, 766); *знах. мн.* хресты (1393 *P* 52).

*Див. ще *КРИЖЪ, КРЪСТЬ.*

*КРЕСТЬНЫЙ *прикм.* (7) (*цсл.* хръстьнь) ◇ крестъно е целованье (2) присяга: А што до насъ прыказали есте, ажъ не станеть ся промежы вами зъ великимъ княземъ Александромъ миръ, ты и до насъ присылаешъ, да и я по доконьчальныхъ записехъ и по крестъному целованью вамъ на нихъ помогаль и наступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); а къ недругомъ его къ Охъматовымъ дестемъ посылаешъ... да и въ ыныхъ делехъ во многихъ по доконьчанью и по крестъному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); зъ крестъного (хрестъного) целованья выступити (2) зламати присягу: што пережъ сего посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаячы нашуо прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ тстя нашего... великого князя московского, штожъ намъ зъ доконьчанья своего и хрестъного целованья выступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 413); Што присылали еси къ намъ своего посла Богуша дьяка... поведаячы намъ вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского што жъ онъ зъ доконьчанья своего и крестъного целованья вамъ выступилъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447); крестъное целованье имати (з ким) (2), крестъное целованье имети (з ким) (1) взаємно зобов'язатися під присягою: и если бы онъ вамъ по доконьчанью и по крестъному целованью... што съ ними имали есте, правилъ, и ты бы съ нимъ взялъ миръ и въ одинацтве былъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); И мы тому всему гораздъ розоумели есмо и до зятя вашого, великого князя Александра литовьского, посла послали есмо... да и онъ по доконьчанью и по крестъному целованью и по записехъ, што съ ними имали есте, абы вамъ правилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409).

ФОРМИ: *род. одн. с.* крестъного 2 (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); хрестъного 1 (1498 *BD* II, 413); *дав. одн. с.* крестъному (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448).

*КРЕСТЬ *див.* *КРЕСТЬ.

*КРЕСТЬАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНСКИЙ.

*КРЕСТЬАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНСКИЙ.

*КРЕСШЧЕНЬЕ *с.* (3) (*цсл.* крѣштение) (*назва церковного свята, також календарна дата*) водохрещі, богоявлення: будетъ ведомо оу семъ... ажъ Азъ панко... та(к) есмь оумолявилъ и договорилъ со кнАземъ скиригаиломъ и срокъ

есмь оучинилъ на розтво х(с)во... а последнее на хрещенье х(с)во што жъ нине(ч) придетъ оу дву неделА(х) по розтве х(с)ве дати ми двесте роублевъ кнзю скиригаилу (б. м. н., 1387 *СП* № 12); и на крѣпость сему нашъ печати привѣсили есмо к тому листу, въ городъ, вь сочавъ, оу день стго богоАвленьА на кр(с)шченье го(с)дне (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613).

ФОРМИ: *род. одн.* кр(с)шчѣньА (1395 *Cost.* II, 612); *знах. одн.* хрѣченье (1387 *СП* № 12); кр(с)шченье 1 (1395 *Cost.* II, 613).

*КРЕСШЧѢНЬЕ *див.* *КРЕСШЧЕНЬЕ.

КРЕХОВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): а тому свѣдци па(н) Анъ количь... па(н) ланъ креховичъ (Галич, 1404 *P* 68); А па то swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczkj.. Jhnat krechowicz Mitropolicz namisznik (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* креховичъ, krechowicz (1404 *P* 68; 1413 *GL* 48).

КРЕЦЕВИЧ *ч.* (26) (*особова назва*): а на то е(ст)... вьра пана крцевича (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503); А на то ест... в. п. Ходка Крцевича (Сучава, 1467 *BD* I, 117—118).

ФОРМИ: *наз. одн.* крцевич(ч), крцевич, Krecowycz (1456 *ЭСФ*; 1460 *Cost.* S. 34; 1462 *BD* I, 54, 56; 1464 *BD* I, 84; *DIR* «А» 517; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR* «А» 519); *род. одн.* Крцевича, крцевича 17 (1453 *DIR* «А» 503; 1454 *Cost.* II, 501; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 6; 1462 *BD* I, 63; 1464 *BD* I, 86; 1465 *BD* I, 88; 1466 *BD* I, 110; 1467 *BD* I, 118 і т. ін.); крѣцевича 1 (1453 *Cost.* II, 468).

Див. ще **КРЕЦОВИЧ**, **КРЕЦОВИЧОУ**.

КРЕЦЕСКОУЛЬ ч. (2) (*особова назва*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тот... пан влашинь крещескоуль, слоужил нам правои (!) и вѣрно (б. м. н., 1443 Cost. II, 160); а на то есть... вѣра пана хотко крещескоуль (Сучава, 1460 Cost. S. 41).

ФОРМИ: наз. одн. крещескоуль I (1443 Cost. II, 160); зам. род. вѣра пана... крещескоуль I (1460 Cost. S. 41).

Див. ще ***КРЕЦОЯСКОУЛЬ**.

КРЕЦОВИЧ ч. (14) (*особова назва*): и на тое... вѣра наши(х) боярь, вѣра пана оана пынтече... вѣра пана хо(д)ко крещовича (Котнари, 1454 Cost. II, 509); А на то ест велика марторіа само господства ми Стефан воевода, и наши бояре: бил пан Доума Браевича... пан Ходко Крещович (Сучава, 1462 BD I, 52).

ФОРМИ: наз. одн. Крещович 4 (1459 BD I, 32; 1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52); зам. род. в. п. Ходка Крещовича I (1458 BD I, 25); род. одн. крещовича (1454 Cost. II, 509; 1458 BD I, 20; DIR«А» 512; 1459 BD I, 28, 34, 36; 1460 DIR«А» 515; 1462 BD I, 62, 67).

Див. ще **КРЕЦЕВИЧ**, **КРЕЦОВИЧОУ**.

КРЕЦОВИЧОУ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): мы Іліа воевода и брат господства ми Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тоты истинный слоуга нашъ Ходко Крещовичоу слоужилъ нам правои и вѣрною слоужбою (Васлуй, 1436 ВАР 33).

Див. ще **КРЕЦЕВИЧ**, **КРЕЦОВИЧ**

КРЕЦОВНИКОУЛ ч. (1) (*особова назва*): <Боєрїи а> ноу-ма: Ходка Крещовникоул, Исаи немецкаго, Стецка До-мокоуш (Сучава, 1458 BD I, 19).

ФОРМИ: наз. одн. Крещовникоул (1458 BD I, 19).

***КРЕЦОЯСКОУЛЬ** ч. (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана крещояскоула (Сучава, 1459 Cost. S. 22).

ФОРМИ: род. одн. крещояскоула (1459 Cost. S. 22).

Див. ще **КРЕЦЕСКОУЛЬ**.

***КРЕЦОУЛЬ** ч. (4) (*особова назва*): тѣм мы видѣвше правои вѣрною его слоужбою до нас... дали есмо емоу оу нашии земли... силище (I) на кашин, на има где биль домъ отца его стана крещоула (б. м. н., 1443 Cost. II, 160); и оу-ставше нашъ вѣрній панъ, михоуль меденичаръ, и запла-тиль оуси исполна, тоты вышеписаннїи пиньзи... оуноуко-вом крещоула (Васлуй, 1497 Cost. S. 223).

ФОРМИ: род. одн. крещоула (1443 Cost. II, 160; 1448 Cost. II, 342; 1497 Cost. S. 223).

Див. ще ***КРЕЦЬ**.

***КРЕЦЬ** ч. (5) (*особова назва*, мслд. «кучерявий»): Тѣм мы <видѣвши> его правои и вѣрною слоуж(оу) до нас... дали... <...есми е>моу... села на имѣ: где бил дворъ Крецьви на Яланъ (Сучава, 1466 BD I, 110); И оуставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили... О злат татарских... оуноуком Креча (Ясси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: род. одн. Креча (1497 Cost. S. 223; 1500 BD II, 175); дав. одн. Крецьви (1466 BD I, 110).

Див. ще ***КРЕЦОУЛЬ**.

КРЕЦЪНЬ ч. (5) (*особова назва*): а при то(м) были наши панове, бы(л) па(н) манило... па(н) хо(т)ко крецьнь (Сучава, 1449 Cost. II, 386); а на то е(ст)... вѣра пана хо(д)ка крецьна (Сучава, 1453 Cost. II, 472—473).

ФОРМИ: наз. одн. крецьнь (1449 Cost. II, 386); род. одн. крецьна (1452 Cost. II, 426, 432; 1453 Cost. II, 454, 473).

***КРЕЧОВЪ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Кре-чів: а по ее животе сестренцомъ моимъ записую... место Литовижъ, а Кречовъ (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

ФОРМИ: знах. одн. Кречовъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

***КРЕШЕНАЯ** ж. (1) (*назва місцевості у Троцькому воевод-стві*): И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо свет-ком присагноути, они обвели от Березое... и займшам по Крешеноую (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. одн. Крешеноую (1478 AS III, 17).

КРИВА ж. (1) <б о л о т о к р и в а > див. **БОЛОТО**.
ФОРМИ: наз. одн. крива (1500 Cost. S. 230).

КРИВДА ж. (49) кривда, матеріальна шкода (29); и кто бы ему неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 637—638); такъ ж мы слобуемы нѣ... Стефану воеводу... о(т) всего нагабаня и о(т) есъхъ кривдъ... и о(т) его неприАтели никого не вымуючи бо-ронити (Ланчиця, 1433 P 124—125); а такожь штобы еси ихъ кривдъ боронилъ (Краків, 1487 АМЛ); и мы досмотрев-шы того С паны радою нашою и виделосе на(м), што(ж) Курилу в то(м) кривда са дѣе(т) (Вильна, 1495 БСКИ); Of nieho w tych folwarkach hrancyiu tym zemlam stuham moyim zawodył u mni sia w tom kryuda wydela iz by namisnyk pana nemiryn Mulk'asz zawel zemli moiey panu Marku (Тришин, 1500 ДПЖН);

к р и в д у д е л а т и (кому) (1) робити (чинити) шкоду (кому): хто матъце моей в чомъ коли будетъ кривду делати, тотъ ся зо мною розъсудить перед Богови (!) (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); к р ы в д у д е я т и (кому) (1) ро-бити (чинити) шкоду (кому): Прото его мл(с)ть казалъ

твоє(н) мл(с)ти мовити ажъ бы твоя мл(с)ть то намъ казалъ оправити такъ какъ бы границамъ и по(д)данымъ нашимъ кривды и втиски не деяли (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); н о к р и в д ъ (I) підступом: а про любартово ятѣство хочемъ его постави(ти) на судъ передъ паны оугорьскими... будетъ ли яль его король по кривдъ любартъ будетъ правъ (б. м. н., 1352 P 6); к р и в ъ д у ч и н и т и (кому) (5), к р и в д у о у ч и н и т и (в ч и н и т и) (кому) (9) ро-бити (чинити) шкоду (кому), зробити (вчинити) шкоду (кому): оучинит(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); то наше голдованіе и присагы прореченые... без порушенья держати... аже намъ господаръ нашъ, король, кривды не оучинитъ оу нашей земли (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 638); не даль бы еси никому ни въ чомъ имъ кривды чинити, а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривды не чинилъ (Судомир, 1488 РИБ 222); а хто бы хоте(л) игоуменоу пересопнилкому ларивоноу оу те(м) име(н)и оу да(д)ковичо(х) кривдоу вчинити... я по(д)нимаюса о(т) вси(х) кривдъ его боронити (Луцьк, 1490 Пам.); пакли бы которыи року не дожидуючи хотели его в том габати... и ты бы его от тых боронил и не дал бы еси ему никому ни в чом кривды чинити (Вильна, 1498 АЛРГ 83); и м а т и к р и в д у (2), к р и в д у и м а т и (1) див. **ИМАТИ**.

ФОРМИ: наз. одн. кривда, кри(в)да, kryuda 7 (1453 Cost. II, 462; 1495 БСКИ; ВК; 1499 BD II, 424; XV ст. ВС 26 зв.; 1500 ДПЖН); ! кривдо I (1459 BD I, 29); зам. знах. кривла 4 (1446 Cost. II, 251; 1449 Cost. II, 391; 1456 ПМВП; 1472 DIR«А» 530); род. одн. кривды I (1411 Cost. II, 638); кривды I (1447 Cost. II, 732); дав. одн. кривдъ (1352 P 6); знах. одн. кривду, кри(в)доу, кривдоу 6 (1352 P 6; п. 1450 ПИ № 9; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; ВС 23 зв., 30; 1490 Пам.); кривду 2 (1430 ГВКЛ 7); зам. наз. кому са оузри(т) кривдоу I (1454 Cost. II, 517); місц. одн. о кри(в)дъ (XV ст. ВС 32); наз. мн. кривды 3 (1435 Cost. II, 678; XV ст. ВС 14; 1498 АЛМ 163); кривды 2 (1492—1493 ПВФЧ); род. мн. кривдъ, кривдъ (1433 P 125; 1457 Cost. II, 810; 1487 АМЛ; 1488 РИБ 222; 1489 АКВ; 1490 Пам.; 1495 РИБ 602; 1498 АЛМ 163); знах. мн. кривды, кривды I (1411 Cost. II, 637; 1488 РИБ 222; 1498 АЛРГ 82, 83; XV ст. ВС 22, 26 зв.; 1499 BD II, 419, 420, 424); кривды 2 (1492—1493 ПВФЧ; 1499 BD II, 419).

*КРИВЕЦЬ див. **КРИВЕЦЬ**.

КРИВЕЦЬ ч. (2) (*особова назва*): а на то послуши иванъ владчинъ зАть... кривецъ федоровъ (б. м. н., 1385 P 28); а мы... казали есмо и(м) тую о(т)чину и(х) поделити боа-

ро(м) смоленски(м), око(л)ничомоу смоле(н)скому ивашку кривицоу а Васи(л)ю мирославичу (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: наз. одн. кривець (1385 Р 28); дав. одн. кривицоу (1495 ВК).

*КРИВИЦА ж. (2) (назва річки у Троцькому воеводстві): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... ты(х) погорѣлски(х) в то(м) оправили, и границы и(м) завели по тыи рѣчки по мзною а по кривицоу (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: знах. одн. кривицоу (1495 ВМЗД).

*КРИВИЧИ мн. (1) (назва села у Пінському князівстві): а къ тому дали есмо ч(о)л(о)в(е)ка у Терebene живъ, на имя Баламутова сына... и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: знах. Кривичи (1497 РИБ 683).

КРИВО присл. (1) ◊ криво оучинити (кому) (1) порушити діючий договір; обманути: а оу томъ перемирьи кто кому криво оучинити надобѣ са оупоминати старьшему, и оучинити тому и(с)ъправу (б. м. н., 1352 Р 6).

КРИВЦЕВЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровскии... а пан Митко Кривцевъ (Хвалнмичі, 1475 АС III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Кривцевъ (1475 АС III, 14).

*КРИВЧИЧЪ ч. (2) (назва села у Закарпатській Русі) Криве: Се азъ панъ Радоуль... даемо вѣдомо... аже балица воевода... дадоше о(т) своего оурика три села монастырю... едно село тересь а друго кривчичъ а третіе Кроушево (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: знах. одн. кривчичъ (1404 ГМ).

КРИВЪ прикм. (2) винуватий: боудеть лі па(н) кривъ тогда имеешь два волю оу закладъ а боудоуть ли кмети кривы тогда по волоу оузати маеть (XV ст. ВС 16 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кривъ (XV ст. ВС 16 зв.); наз. мн. ч. кривы (XV ст. 16 зв.).

*КРИВЪДА див. КРИВА.

*КРИЖЕВАНЦИ мн. (1) (стч. křižovanec) (члени німецького духовно-лицарського ордену) хрестоносці: таке(ш) кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекии стороны, далеи кракова и далеи пол(с)ки, к нѣмцомъ крижеванцемъ, тогда коли на(с) обошлють и оупомануть кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии, имамы помагати... противу всѣхъ ихъ неприятелии (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: дав. крижеванцемъ (1395 Cost. II, 612).

Див. ще *КРИЖЕВНИКЪ.

*КРИЖЕВНИКЪ мн. (1) (стч. křiževnik, стн. křiževník) (члени німецького духовно-лицарського ордену) хрестоносці: таже кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекии стороны, далеи кракова, далеи великого польска (!), ку немѣцемъ и ку крижевникомъ, коли нась обошлють и оупомануть кроль володиславъ польскии... тогда мы имамы помагати... на всѣ стороны (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

ФОРМИ: дав. крижевникомъ (1395 Cost. II, 613).

Див. ще *КРИЖЕВАНЦИ.

*КРИЖЕВНИЦКИЙ прикм. (1) (який належить хрестоносцям, стосується хрестоносців) хрестоносцький: Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: род. одн. ч. крижевницкого (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *КРИЖЕВНИЧНИИ.

*КРИЖЕВНИЧИИ прикм. (1) (стч. křižovníci) (який належить хрестоносцям, стосується хрестоносців) хрестоносцький: Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра Крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи. Которыми(ж) напред(д) оузовлаеть и оупоминаеть свои первѣшии листы. Выкладаючи... в то(м) какъбы васъ межи нами з одное стороны, а межи собою и тѣжъ съ свои(м) законом(м) крижевнички(м) з другоое стороны правъ за срѣдники коу еднанью покоя хотѣль бы мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: ор. одн. ч. крижевнички(м) (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *КРИЖЕВНИЦКИЙ.

*КРИЖЪ ч. (2) (стч. křiž, стн. křižyž) (предмет христіанського культу) хрест: тако ми бѣ момози (!)... и то(т) стѣи кри(ж) хвалебныи (Львів, 1436 Cost. II, 698).

ФОРМИ: наз. одн. кри(ж) (1436 Cost. II, 698); род. одн. крижа (1436 Cost. II, 698).

Див. ще *КРЕСТЬ, КРЪСТЬ.

*КРИКЪ ч. (1) крик: Гдѣ колѣ дѣвка алюбо жонька алюбо вдова боудѣ(т) на поли алюбо в сель боудѣ(т) оусилована и она крикомъ и плачомъ освѣ(т)чи (!) свое оусилованіе... тогда то(т) имеешь казнень по(д)лоу(г) вины пѣсаны о сѣльстве (XV ст. ВС 36—36 зв.).

ФОРМИ: ор. одн. крикомъ (XV ст. ВС 36).

!КРИЛИКОМЪ <КЛИРИКОМЪ> див. *КЛИРИКЪ.

*КРИЛОСЪ ч. (2) (цсл. клиросъ, гр. κληροσ) (місце для пѣвчих у церкві) крилас: ино съ того имѣнья своего Здетелы записаль есми на вѣчность на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни на крилосъ попомъ и діакономъ... двѣ копѣ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. крилосъ (1499 АСД VI, 2).

*КРИЛОШАНИНЪ ч. (6) (цсл. крилошанинъ) (почесний титул або почесне званья священника) крилошанин: а на то

послуси вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскии и печать его (Перемышль, 1366 Р 12); присылалъ да (!) на(с)

Бѣгомеледъ нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скіи с кѣва и вся

братія мн(с)тыря пече(р)ского че(р)нцы крылошанъ и Засто(л)пники жалоуючися на митрополита кѣвского и всея роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ); а писа(л) крилошани(н) пе(ч)рскы иона (б. м. н., 1498 ЧІАФ).

ФОРМИ: наз. одн. крилошани(н) (1498 ЧІАФ); наз. мн. крилошане (1422 Р 98); знах. мн. крылошанъ (1481 ГПМ); ор. мн. крилошаны, кри(лошаны) 2 (1366 Р 12; 1378 Р 25); крылошаны 1 (1391 Р 45).

*КРИНИЦА див. КРЪНИЦА.

*КРИНИЦА див. КРЪНИЦА.

*КРИНИЧИНА ж. (1) (місцевість, багата джерелами) криничовина: тог(д)ѣ есмо выхха(л) и нѣь земланы... оучинили есмо имъ границу повыше монастыря свато(г) михайла презъ криничину (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: знах. одн. криничину (1404 Р 68).

*КРИПОСТЬ див. *КРЪПОСТЬ.

*КРИХОСТЬ ж. (1) крихотлість: о панѣ(х) алюбо о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи панѣи и паненъ бытность для крепості (!) и(х) вынеты соуть о(т) збора лю(д)ска(г) и музъского абы не мелѣ оутіскоу музъско(г) (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: род. одн. ! крепості (XV ст. ВС 12).

*КРИХОВЕЦЬ див. МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ.

*КРИХОВЪ див. *ВЕЛИКИИ КРИХОВЪ.

*КРИХОВЪЕ с. (1) (назва місцевості у Львівській землі): а тыи старцѣ изгодили са... вызналѣ и вказали староую границу... по тотъ пото(к) малыи крѣховець што бѣжи(т) по(д)лѣ оугнины доубровы малыи крѣховець и по дорогоу преже оуказаноуу межи крѣховеъ и сѣножати и доубровы и льсь (Зудевіч, 1421 Р 96).

ФОРМИ: знах. одн. крѣховеъ (1421 Р 96).

*KRIWAWYJ див. *КРОВАВЫИ.

! KRIWI <KROWI> див. КРОВЪ.

*KRINICZA див. КРЪНИЦА.

CRISSION (KRYSTIAN) ч. (1) (особова назва): A przthim bili swidczy: pan Jan krakowski, dziedzicz Tharnowski, Pan Crission z Ostthrowa, wojewoda sandomirski (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/І, 4).

ФОРМИ: наз. одн. Crission (1407 АрхЮЗР 8/І, 4).

*КРІХОВЕЦЬ див. МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ.

***КРОВАВЫИ** прикм. (2) (*кровотоцивий*) кривавий (1): а боуде(т) ли... рана... кровава за мечов'ю рануо соуди(м) (XV ст. *BC* 30 зв.);

k r i w a w a j a c h u s t a (1) (*предмет христианского культу*) нерукотворный образ: Ot tych to geczzej żadnoho habania niebezpieczni, wypilawszi odnoje kriwawoje, pokroje chusty swietoje, kostelnoje, ktorzych żadnym obuczajem ni odin prijimowati nie majet' (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104).

ФОРМИ: наз. одн. ж. кровава (XV ст. *BC* 30 зв.); род. одн. ж. kriwawoje (1388 *ZPL* 103).

Див. ще ***КРЪВАВЫИ**.

***КРОВНО** с. (1) (*стп. krowawpe*) звичай, який дозволяв судовим виконавцям забирати одержу вбитого: Обычай злостіви бы(л) службнічи, колі н(х) прівожено до забіты(х) на дорозе тогды оні и(х) лоупилі с тго именія оу которомъ былі забиты мѣна(т) собъ за кровно мы оуставлаемъ абы то(г) боле не было (XV ст. *BC* 25).

ФОРМИ: наз. одн. кровно (XV ст. *BC* 25).

***КРОВНЫЙ** ч. (2) (*стп. krewny, стп. krewny*) родич: а по моемъ животѣ ненадобѣ са оу тое мое село оустоупати ни дѣтем моим, ни кровным моим (Острог, 1466 *AS* I, 61); Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч)... с женою своею вѣдосьею записуе(м) на вѣки веко(м)... село доросы(н)... стму великому спю намасты(р) (!) кра(с)носе(л)ски(и) по(д) лоуцко(м) и жаде(н) мой кров(ный) не мае(т) то(г) нароушити (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178).

ФОРМИ: наз. одн. кров(ный) (1483 *ВОРСР* 178); дав. мн. кровным (1466 *AS* I, 61).

КРОВЪ, КРОВЬ ж. (14) кров (9): Też podłuh ustaw papeżskich wo imia swiatoho oca naszoho, hrozne prikazujem, aby na tom... ostateczne w panstwie naszym ustaweny, meli byti obwineny, iż poziwajut' człowieczeje krwi, khdy to jest' na protiwaku zakonu i ustawy, iż ... majut' utiahafi i wysterehat sia, ot pospolitaje krowi (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); а коли которыи господарь имъ (поруш)ть без вини ихъ таковыи штобы... былъ подобень... што рекли на ха (!) кровь его на насъ и на (чадо)хъ ихъ (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а кто са покоусить нашего даанія и потврѣж(д)енія пороушити... то(т)... да има(т) оучастіе съ онѣми іоуден еже възъниша нахаба кровь его на ии(х) и на чадох и(х)ъ (Сучава, 1486 *DC* 144);

до кр о в и (2) до крові: Коли(ж) кме(т) бѣде(т) ране(н) до крови... тогды емоу пріидеть две часті за раны а третя часть сѣдоу (XV ст. *BC* 29); к р о в ь р о з л и в а т и (!) проливати кров: Соуд(л) некоторый ка(к) не пріятее (!) свою кро(в) пріро(ж)н'ю розлѣвають бра(т) алюбо сестроу забѣвають длѣ то(г) абы емоу именеіе застало (XV ст. *BC* 29 зв.); k r o w r o z l i t i (!) пролити кров: I też jestliby... wdarił tak, jakoby kriwi (!) porozlił, majet na pем wina byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); р о з л и я н ь е к р о в и и (1) див. ***РОЗЛИЯНЬЕ**.

ФОРМИ: наз. кровь, кровъ, кро(в) (1407 *Cost* I, 57; 1409 *DIRA* 437; 1411 *Cost.* I, 95; 1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 689; 1453 *Cost.* II, 462; 1486 *DC* 144); род. крови, krowi 5 (1388 *ZPL* 107; XV ст. *BC* 29 зв.; 1447—1492 *ЛКБВ*); 1 kriwi 1 (1388 *ZPL* 104); знах. кро(в) (XV ст. *BC* 29 зв.).

Див. ще **КРЪВЪ**.

***КРОЗЫ** мн. (4) (*назва волості у Жмудській землі*): А коли панъ Петръ понялъ сестрилицу мою (!) у Крoзaxъ и я мовилъ пану Петру: тамъ въ имѣнѣхъ вашихъ кривды великіи одъ сусѣдъ, побѣды ты по тымъ имѣнемъ и кривды осмотри (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: род. Крозъ (1498 *АЛМ* 163); місц. у Крoзaxъ (1498 *АЛМ* 163).

КРОИТОРЪ ч. (1) (*особова назва, молд. кроитор «кравець»*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвердили есми... селище манууилци

(и съ) коудни и на тоутовѣ, михаилъ кроиторъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. кроиторъ (1448 *Cost.* II, 342).

КРОЛ див. **КРОЛЬ**.

КРОЛЕВАА ж. (3) (*стп. królowa*) королева: Мы кнѣ(з)

федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже г(с)дръ нашъ король пол(с)кии... и его королевѣа... Адвига жаловали ма и дали ми землю... на има съверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); про то(ж)... слобуемъ нашему милому г(с)дрю, кро(л) пол(с)кому, велебной королевой Адвигъ и ихъ дѣтемъ... вѣрнымъ быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

ФОРМИ: наз. одн. королевѣа (1393 *P* 51); дав. одн. королевѣи (1395 *Cost.* II, 612).

Див. ще ***КОРОЛЕВА**, ***КОРОЛИЦЯ**, ***КРОЛИЦЯ**, ***KROLOWA**.

***КРОЛЕВСКИЙ** прикм. (17) (*стп. królewski*) (*виданий, наданий королем*) королівський (9): тогды панъ данило приида пред насъ и тагалъ на воита зоудечовского на сулка о двориче о пысковича... и положили пред нами королевское привиліе воитово... ино и на королевскомъ листѣ на воитовѣ и на оуздавныхъ листохъ не стоить оуписано тое двориче пысковича што на любши и на гугни але тое двориче пысковича стоить оуписано на королевскомъ листѣ и на оуздавныхъ листохъ што у селѣ оу ловчичохъ (Зудечів, 1411 *P* 79); тако янъ бѣлецкии положилъ листъ королевскии и такъ иныѣ листы судовыѣ што же иа бѣлку твердост(и) имаеть (Львів, 1421 *P* 94); и слобуемъ... та(ж) права держати королевска... яко наши пере(д)ци держали (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); И такъ жъ ис королевскы(м) приказание(м) дали есмы и(м) рычеговъ за и(х) вѣчноую очизну (Луцьк, 1445 *P* 148);

(належний королеві) королівський, королів (8): съ приказание(м) кралѣ вла(д)слава (так.— *Прим. вид.*)... взали есмо вѣчноую очизноу въ огороженоу въ великой къ королевско(м)у двороу шлахетны(м) чобото(м)ъ (Луцьк, 1445 *P* 148); мы александръ воевода... знаменито чини(м)... оже (або ижъ.— *Прим. вид.*) есмо просили... пано(в) ра(д)і) королевской... иже мы слобуемъ... служити королю его мл(с)ти (Банилів, 1455 *Cost.* II, 769); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже пришли до на(с) пріателеве наши млы... жалоуочи свои жало(ст) и свои (!) смрът що съ стала на и(х) дѣти и братіи, и ишкоду о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодѣвъ... що пришли были по(д) кроле(в)скы(м) городо(м), снѣти(н) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 808—809).

ФОРМИ: род. одн. ч., с. кроле(в)ско(г) (1457 *Cost.* II, 810); дав. одн. ч., с. королевско(м)у (1445 *P* 148); знах. одн. ч. королевскии, королевскии (1411 *P* 79; 1421 *P* 94); род. одн. ч., с. кроле(в)скы(м), королевскымъ, королевскы(м) 3 (1445 *Cost.* II, 729; *P* 148; 1457 *Cost.* II, 809); королевски(м), королевскимъ 2 (1419 *P* 90; 1421 *P* 93); місц. одн. ч., с. на королевскомъ (1411 *P* 79); знах. одн. с. королевское (1411 *P* 79); род. одн. ж. королевской (1455 *Cost.* II, 769); знах. одн. ж. кроле(в)скую (1457 *Cost.* II, 810); род. мн. кроле(в)скы(х) (1457 *Cost.* II, 810); дав. мн. кроле(в)скы(м) (1457 *Cost.* II, 810); знах. мн. с. королевскаѣ (1445 *Cost.* II, 729).

Див. ще **КОРОЛЕВСКИЙ**.

***КРОЛЕВСТВО** с. (18) (*стп. królewstwo*) королівство (9): а с певного вѣданья нашего никды между радюу королевства нашего такова рѣчь не была гадана (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); И такожъ слобыл нам наяснѣиши Ян Олбрахтъ, крал полскии... естли бы съ пригодило... ижъ бы мы... вѣидемо ис нашей земли... тогды ижъ милости земли да соут отворени нам... где колве оу предреченом королевствѣ ихъ милости боудем хотити мешкати (Гирлов, 1499 *VD* II, 421—422);

королевство полское (8) польське королівство: и мы панове и посольство оусеі землѣ волошь(с)коі... слобуемъ... велебному влодиславови, королеви польскому... вѣрно служити, а николи са роздѣлити на вѣки и с кроль

вѣствомъ польскимъ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); а да(н)н (1) сеи листь черезъ руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрего королевства (по)лско(г) (Медика, 1415 *P* 87); И такожъ слобилъ нам... кралъ полскій... естли бы съ пригодило... ижъ бы мы отъ нѣкоторого непріятель... ввидемо ис нашей земли... до ихъ милости королевства полскаго, тогда ихъ милости земли да соутъ отворени намъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422); **коро́на** королевства (1) *див.* **КОРОУНА**.

ФОРМИ: *род. одн.* королевства, **короле(в)ства**, **королевѣства** 12 (1415 *P* 87; 1433 *P* 122; 1439 *Cost.* II, 714; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1467 *BD* II, 297; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *кролювѣства* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); *дав. одн.* королевствоу (1448 *Cost.* II, 738); *ор. одн.* **королевѣствомъ** (1393 *Cost.* II, 607); *місц. одн.* оу **королевѣствѣ**, **королевствѣ** (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1499 *BD* II, 422).

Див. ще ***КОРОЛЕВСТВО**, ***КОРОУНА** **КРОЛЕВСТВА** **ПОЛСКОГО**.

КРОЛЕВЪ *прикм.* (2) (*стп.* królów) **королівський**, **королів:** нашего о(с)подара **королевы** есмь **слуги** (б. м. н., 1419 *P* 90); а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жюржевичъ... па(н) грицко ловчин **королевъ** сметанька (Погоничі, 1422 *P* 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **королевъ** (1422 *P* 98); *наз. мн. ч.* **королевы** (1419 *P* 90).

Див. ще **КОРОЛЕВЪ**, ***КРАЛЕВЪ**, ***КРОЛОВЪ**.

***КРОЛЕВѢСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЕВЬСКИЙ** *див.* ***КРОЛЕВСКИЙ**.

***КРОЛЕВЬСКИЙ** *див.* ***КРОЛЕВСКИЙ**.

***КРОЛИЦЯ** *ж.* (2) (*болг.* кралица, *серб.* краљица) **королева:** и мы панове и посполство оусеі землѣ волошь(с)коі... слобуемъ... велебному влодиславови, **королеви** польскому, и его женѣ, велебноі Адвизѣ, **королиці** польскоі... вѣрно служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607).

ФОРМИ: *дав. одн.* **королиці** (1393 *Cost.* II, 607).

Див. ще ***КОРОЛЕВА**, ***КОРОЛИЦЯ**, **КРОЛЕВАА**, ***КРОЛОВА**.

***KROLOWA** *ж.* (2) (*стп.* królowa) **королева:** а piszał królowei pisar Marco. amín. (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4). **ФОРМИ:** *род. одн.* **królowei** (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

Див. ще ***КОРОЛЕВА**, ***КОРОЛИЦЯ**, **КРОЛЕВАА**, ***КРОЛИЦЯ**.

***КРОЛОВЪ** *прикм.* (1) (*стп.* królów) **королівський**, **королів:** просимо вашейе мл(с)ти што бы есте оучинили иный листо Ако и того што писано оу лущки... подо **короловою** жъ печетию (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *ор. одн. ж.* **короловою** (1388 *SL* 678).

Див. ще **КОРОЛЕВЪ**, ***КРАЛЕВЪ**, **КРОЛЕВЪ**.

КРОЛЬ, **КРОЛ**, **КРОЛЬ**, **КРОУЛЬ**, **КРОУЛ** *ч.* (172) (*стп.* król) **король:** Божією милостию мы **король** казимир... явно повѣдаютъ, **колиж** то пришедши предъ наше обличье **слуга** нашъ вѣрныи ходко **быбелскыи**, и оуказалъ есте **кнАза** львовыи **лысты** (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Владисла(в)... **король** польскии **литовскыи**... чинимо то **свѣдо(м)**... оже

пано **петр** воево(д) молдавыи... **пожичило** на(м) Д тисачѣ (так. — *Прим. вид.*) **рублїи** фражского **серебра** (Луцьк, 1388 *P* 36—37); пакъ ли бы кто нагабалъ тученАка оу той дѣднїнѣ оу **сернѣку** или **кро(л)** и **господарь** то пани маре-горѣта **росоваА** **имаеть** заступити **оправи(т)** **подлугъ** земско(г) **права** (Галич, 1418 *P* 89); а то тако иже **пре(д)**-**реченыи** па(н) **кро(л)** и его **короуна** **полска** **имае(т)** на(с) **пре(д)** ты(м) **днемъ** **голдования** **два** **алибо** **три** **м(с)цѣ** **обыслати** (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); Такожъ и мы, **пререченїи** **Стефан** **воевода**, **жадного** **непріятель** **король** **его** **милости**... **котоїи** **мы** **пришол** до нас ... **мы** **не** **имаемъ** **такового** **чловѣка** **прїимити** (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

ФОРМИ: *наз. одн.* **король**, **крол**, **кро(л)**, **корль** 33 (1361 *AGZ* 6; 1388 *P* 36; 1404 *P* 70; 1418 *P* 89; 1433 *P* 120; 1448

Cost. II, 734; 1455 *Cost.* II, 770; 1462 *BD* II, 284; 1468 *BD* II, 305; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); **круль**, **кроул** 3 (1434 *P* 130; 1499 *BD* II, 421, 422); *зам. дав.* **Влодиславу**... **крол** **Полскому** 2 (1403 *ДГМ*); *род. одн.* **король**, **кролА** 47 (1370 *P* 18; 1395 *Cost.* II, 610; 1400 *Cost.* II, 617; 1402 *Cost.* II, 621; 1434 *Cost.* II, 186; 1456 *ПМВЛ*; 1467 *BD* II, 297; 1479 *BD* II, 351; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 421 і т. ін.); **кроуль** 3 (1499 *BD* II, 419, 421); **кро(л)** 2 (1395 *Cost.* II, 611; 1411 *P* 77); *дав. одн.* **королеви** 28 (1390 *P* 176; 1395 *Cost.* II, 612; 1402 *Cost.* II, 623; 1433 *P* 123; 1436 *Cost.* II, 698; 1439 *Cost.* II, 714; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 734; 1457 *Cost.* II, 809; XV ст. *BC* 12; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); **кролю** 18 (1388 *SL* 678; 1400 *Cost.* II, 618; 1402 *Cost.* II, 621; 1433 *Cost.* II, 651; 1435 *Cost.* II, 681; 1436 *Cost.* II, 701; 1462 *BD* II, 284; 1485 *BD* II, 371 і т. ін.); **! корль** 3 (1479 *BD* II, 351, 352); **крулеви**, **кроулеви** 4 (1434 *P* 130; 1435 *P* 133; 1499 *BD* II, 420, 421); **кро(л)** 2 (1395 *Cost.* II, 612; 1400 *Cost.* II, 619); **королевѣ** 1 (1479 *BD* II, 351); **королевы** 1 (1436 *Cost.* II, 698); **королювы** 1 (1436 *Cost.* II, 697); *знах. одн.* **кролА**, **корль** (1436 *Cost.* II, 698; 1439 *Cost.* II, 714; 1445 *Cost.* II, 726); *ор. одн.* **королемъ**, **короле(м)** (1395 *Cost.* II, 610; 1402 *Cost.* II, 623; 1404 *P* 70; 1422 *P* 97; 1433 *P* 123); *місц. одн.* **при** **кролю** 1 (1395 *Cost.* II, 613); **при** **корль** 1 (1436 *Cost.* II, 702); *наз. мн.* **кроли** (1395 *Cost.* II, 613); *род. мн.* **королев** (1462 *BD* II, 283); **кроулем** 1 (1499 *BD* II, 423); *дав. мн.* **королемъ**, **короле(м)**, **кролем** 8 (1434 *Cost.* II, 664; 1448 *Cost.* II, 733, 735; 1485 *BD* II, 371); **кролюм** 2 (1462 *BD* II, 283, 284); **кро(л)мъ** 1 (1395 *Cost.* II, 612).

Див. ще **КОРОЛЬ**, **КРАЛІ**.

***КРОЛЬВѢСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЮВѢСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЮВѢСТВО** **КОРУНЫ** **ПОЛЬСКОГО** *див.* ***КОРОУНА** **КРОЛЕВСТВА** **ПОЛСКОГО**.

КРОМ *див.* **КРОМЪ**.

КРОМЕ *див.* **КРОМЪ**.

***КРОМИРОВСКЫ** *ч.* (1) (*особова назва*): а ти **дсконали**

и **осоудили** па(н) **хр(с)чень** **мартиновскы** па(н) **ольдрыхъ** **медускы** **дѣтрихъ** **кромиров(с)кы** (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кромиров(с)кы** (1401 *P* 66).

КРОМЪ, **КРОМЪ**, **КРОМ**, **КРОМЕ** *прїйм.* (1) (*з род.*) (*виражае об'єктні відношення*) 1. (*вказує на виділення кого або чого з групи подібних*) **крім** (8); **мы** **александро** **воевода**... **слобуемы**... **слоужити**... **кролю** **польскомоу**... **нико** **да** **не** **ишоужи** **собѣ** **ино** **господарѣ**, **кромѣ** **кролА** **польско** **го** **и** **короуни** **польско** **и** (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); а **paіut** **nam** **z** **toiey** **zemli** **osobnuju** **slużbu** **slużytu**, **krom** **innych** **zemel**, **ktoryy** **zemli** **osuczynny** **derżat** (Льблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); **И** **мы** **въ** **томъ** **шевцовъ** **знашли** **правыхъ**, **не** **казали** **есмо** **мѣшаномъ**... **черезъ** **то** **тыхъ** **малыхъ** **кожъ** **купити**, **кромѣ** **великихъ** **кожъ** **воловоыхъ** **и** **яловиныхъ** (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

2. (*вказує на відсутність чого*) **без** (3); **мы** **сказоуемъ** **е(ст)ли** **и(ж)** **оу** **сваре** **рани(л)** **са** **тогда** **яново** **свїде(ч)ство** **имаеть** **быти** **припоушено** **есть** **(ли)** **же** **кромѣ** **свалы** **буоуд(т)** **раненъ** **тогда** **петръ** **имаеть** **то** **присачѣ** **свои** **раны** (XV ст. *BC* 19 зв.).

Див. ще **ОКРОМЪ**, **ОКРОМЪИ**.

***КРОПИВНИКИ** *мн.* (1) (*назва присїлка в Галицькій землі*) **Кропивники:** **мы** **возрѣвши** **на** **его** **верну** **службу**... **дали** **есмо** **и** **даемъ** **наше** **село** **надѣво** **ис** **п(р)иселкомъ** **исъ** **кропивники** (Львїв, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: *ор.* **кропивники** (1399 *P* 59).

КРОПОТЧИНАА *ж.* (1) (*особова назва*): а... **хотелы** **пан** **Васялеи** **Хрибтович**, **кото** **роу** **мѣроу** **подле** **подвура** **своего** **мою** **отчизну** **стиснути** **алибо** **кн(є)г(и)на** **ИвановаА** **КропотчинаА**... **ино** **кн(є)г(и)ни** **єе** **милости** **ненадобе** **ничого** **с** **тыми** **мовити** (Луцьк, 1494 *AS* I, 101).

ФОРМИ: *наз. одн.* **КропотчинаА** (1494 *AS* I, 101).

***КРОПЫШЕВИЧЬ** ч. (1) (особова назва): А се попове дисни попь юрко кропышеви(ч) попь лои (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: наз. одн. кропышеви(ч) (1370 Р 18).

***КРОСЕНСКИЙ** прикм. (1) (пор. Коросно, місто у Сяноцькій землі): а от крамных рѣчи, що соут розмаити рѣчи, поченши полотно литовское и кросенское и моудрое, и ст бархатюу и от початого соукна... а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. с. кросенское (1460 ВД II, 273).

***КРОТКИЙ** прикм. (1) (стп. krótki) короткий, короткочасний: Имѣнія дѣди(чно) которыи(ж) то оу пенАЗА(х) записоують некоторы(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до йт лѣ(т) а потомъ са востояло відълосА на(м) за непо(до)бное иже такыи кро(т)кыи записанъ бе(з) оумо(л)вы не былъ дѣржанъ, мы оуоставляемъ такыи записъ л годо(в) держатъ (XV ст. СЯ 41 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кро(т)кыи (XV ст. СЯ 41 зв.).

***КРОТОЛЧИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правоюу и вѣрноюу службою до на(с)... дали есмы ему... села на ревтѣ... и на иткиль меж(ду) кротолчи, пониже где камень стоить (Васлуй, 1436 Cost. I, 459).

ФОРМИ: ор. кротолчи (1436 Cost. I, 459).

***КРОТОИЛЕ** с. (1) (стп. krotofil, стч. krotochvilé) забава, розвага: а игрѣ тѣ(х) позычаемъ для кротови(л)я для ча(с)у скоротанья (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: род. одн. кротови(л)я (XV ст. ВС 30 зв.).

КРОШИНСКИЙ, КРОШИНСКИЙ ч. (4) (особова назва): Стояли передъ нами въ правѣ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ (Вильна, 1495 АЛМ 83); А при томъ былъ ... князь Иванъ Крошинскій (Вильна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: наз. одн. Крошинскій, Крошинскій (1495 АЛМ 83; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1499 АСД VI, 3).

КРОШНА ж. (1) (назва села у Київській землі) Крошня: къ Житомироу село крошна (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. крошна (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

***КРСТЯ** див. КРЬСТА.

***КРУГИЛИЯ** ж. (1) (назва села у Перемишльській землі) Кругиль: А што есмы казалъ сѣна насычи досытъ, и на твои приездъ и на стадо твое. то на буцви насычено его досытъ, за д гривны, а на кругилии воевода самъ призиралъ к тому (б. м. н., 1386—1418 Р 35).

ФОРМИ: місц. одн. на кругилии (1386—1418 Р 35).

КРОУГЛИКЪ ч. (1) (назва села на Буковині) Круглик: тѣмъ мы видѣвши и(х) правоюу (и) вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есмы и(м) оу нашей земли оу молдавской едино село на имА кроугликъ по(д) хотѣнемъ (Сучава, 1436 Cost. I, 481).

ФОРМИ: наз. одн. кроугликъ (1436 Cost. I, 481).

КРУГЛО присл. (1) округі, навколо: мы Олександръ... великий кн(А)зь литовскій... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именовъ ЗВАГОЛ ... дали есмы ласкава... так широко и долго (в ориг. долго.— Прим. вид.) и кругло якъ тое имѣне выше писаное въ своих границах замѣрено естъ и роздѣлено (Вильна, 1499 АС I, 117—118).

Див. ще ОКРУГЛО.

КРОУГЛЪ ч. (1) (особова назва): тѣмъ мы видѣвши его правоюу и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали и подтвердили есмы его очи(н)оу... села на имѣ где дворъ его... волосѣни... и где кроугль (оа)нча (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. кроугль (1448 Cost. II, 342).

***КРОУГЛЫЙ** прикм. (3) <к р о у г л и г л о д ъ (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а хотя(р) той поустини на верхъ долины... таже прости чере(с) поле на великою могилу, выше путь, таже прости оу кроугли гло(д) (Сучава, 1453 Cost. II, 445); к р о у г л а я д о у б -

р о в а (1) (назва діброви у Молдавському князівстві): а хотаръ тѣмъ селомъ... о(т) чоухри долиною до кроуглои доуброви (Сучава, 1431 Cost. I, 317); к р о у г л ы е л о з ы (1) (назва місцевості у Львівській землі): а мы есмо выслали вѣадика (!) нашего па(н)а ленка старостоу зоудечовского ис паны на тоу границу сталі по(д)лі потока малого крѣховца оу кроуглы(х) лозѣ (Зудечів, 1421 Р 95—96).

ФОРМИ: знах. одн. ч. кроугли (1453 Cost. II, 445); род. одн. ж. кроуглои (1431 Cost. I, 317); род. мн. кроуглы(х) (1421 Р 96).

КРУГЪ ч. (1) <к р у г ъ л у н ы (1) місячний цикл, що складається із 19 років юліанського літочислення: А писанъ въ Кобрыни, въ лѣто шесть тысящи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятнадцатого, индикта тринадцатого, мѣсеца февруарія девятнадцатого, на серкизнои недѣли (Кобрынъ, 1465 АкВАК III, 4); к р у г ъ с л о н ц а (1) сонячний цикл, що складається із 28 років юліанського літочислення: А писанъ въ Кобрыни, въ лѣто шесть тысящи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятнадцатого, индикта тринадцатого, мѣсеца февруарія девятнадцатого на серкизнои недѣли (Кобрынъ, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: наз. одн. кругъ (1465 АкВАК III, 4).

***КРУДА** ж. (1) (назва озера у Троцькому воеводстві): оув озера оу круды межѣ городна и мерѣ(ч) по розвъѣ х(с)въ оу пѣтокъ оу канунъ сѣго обрѣзання хѣа по нароженъ сѣа божьего тисаѣ (так.— Прим. вид.) лѣтъ и чотыри ста лѣтъ (б. озера Круди, 1400 Р 62).

ФОРМИ: род. одн. круды (1400 Р 62).

КРУКНИЦКИЙ прикм. (1) (пор. Крукеничѣ у Перемишльській землі): а на то послусѣ вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемишльскыи ... панъ яшко писаръ крукницкыи (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: наз. одн. ч. крукницкыи (1366 Р 12).

КРУКЪЖДО ч. (1) (особова назва): Поручили(с) кнА(з) велико(м) скиргайлу за гридка за костантинови(ч)... первы поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... степанъ зазѣба. кгастовтъ кердуги крукъждо сурьатъ (б. м. н., бл. 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. крукъждо (бл. 1392 Р 47).

КРОУЛ див. КРОЛЬ.

КРУЛЬ див. КРОЛЬ.

***КРУПАЯ** ж. (1) (назва села у Волинській землі) Крупа: а едучи дорогою на гостинецъ Луцкый-полескыи, а оттол до дороги, которая идеть зъ Жыдычына до Крупой, прозываемое Острозское (Луцк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: род. одн. Крупой (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***КРОУПОВО** с. (1) (назва села у Троцькому воеводстві) Крупово: И мы видечи речъ справедливоую, крани самые по рекоу Зелвоу... казали есмо светком присАгноути, они обвели от Березое... к Кроупоу (!) (Луконица, 1478 АС III, 17).

ФОРМИ: дав. одн. ! Кроупоу (1478 АС III, 17).

***КРОУПОМОУ** <КРОУПОВОУ> див. *КРОУПОВО.

***КРУПСКО** с. (1) (назва села у Львівській землі) Крупске: возревше есмо на на (!) его вѣрноюу службою... даемъ емоу... подъ галичемъ чАгрово... а о(т)мѣна противу крупска волкови(ч) (Краків, 1394 Р 54).

ФОРМИ: род. одн. крупска (1394 Р 54).

КРУПША ч. (2) (особова назва): а тотъ дей Крупша сынъ въ себе не мѣлъ, тол(ь)ко одно двѣ дочѣ (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: наз. одн. Крупша (1495 РИБ 602); дав. одн.

! Крупшу (1495 РИБ 602).

***КРУПШОВЪ** прикм. (2): Ино, коли тому Петку а Петру тѣи земли Крупшовой отчина и дѣдина естъ, а тотъ Вѣштортъ, отецъ того Яцка, не гораздо былъ тѣи земли выпросиль за пустоу отца нашего, короля его милости, а въ тѣхъ земль наслѣдковъ не поведаячы (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: наз. мн. ж. Крушовы (1495 РИБ 602).

Пор. КРУПША.

*KRUSELNICZA ж. (1) (назва села у Львівській землі) Крушельниця: Vulodislaw z bozey mylosoty Korol Polski u Lithewski... znajemo czinimi... cz(t)om... dajemo um u daliesmo szelo v tustanskoju volosthy Kruselniczu na gусу striv (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: знах. одн. Kruselniczu (1395 GL 166).

КРУТИБОРОДА ч. (1) (особова назва): а при то(м) бы(л)... пань Ашко крутиборода (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. крутиборода (1420 ПГАГ).

*КРУТЫЙ прикм. (1) ◊ кру т ы й б е р е г ь (1) (назва урочища у Волинській землі): а здес по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутый берегь против двухъ грушъ; потугь ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10—11).

ФОРМИ: знах. одн. ч. крутый (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

*КРОУШЕВО с. (2) (назва села у Закарпатській Русі) Грушево: Се азъ пань радоуль... даемо въдомо... аже ба лица воевода... дадоше о(т) своего оурика три села монастырю... едно село тересь а друго (!) кривчиць а третіе кроушево (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: знах. одн. кроушево (1404 ГМ).

КРЩЕНЪ див. ХРЩЕНЬ.

*КРЩЕНЬ прикм. (1) хрещений: мы па(н) ива(н) па(н) сръмскы... свѣдчо то своимъ листо(м) иже пришедъ пред на(с)... хмѣль крщене има прибежъ добыва(л) на вонтку сулимовскемъ половины сулимова (Львів, 1412 Р 81).

ФОРМИ: наз. одн. с. крщене (1412 Р 81).

*КРЪВАВЫЙ прикм. (1) (цсл. крѣвавыи) (кровоточивий) кривавий: и(н)и никто да несмѣть ты(х) монастырски(х) люди... соудити ани глобоу ис ни(х) брати ни за дѣгоубство... ни крѣвавыи рани а ни за синныи рани (Сучава, 1467 Мн. Doc. 125).

ФОРМИ: знах. мн. ж. крѣвавыи (1467 Мн. Doc. 125).

Див. ще *КРОВАВЫЙ.

КРЪВЪ, КРЪВЪ, КРЪВЪ, КRW ж. (30) (цсл. крѣвь) кров: а коли которы господарь порушитъ... и на таковыи да имаеть оучастіе съ оньми рекшими на ѿа крѣвь его на ни(х) и на чадохъ ихъ (Сучава, 1403 ДГАА); а кто бы хоти(л) пороушити илѣ огнѣти ты(х) татаре, то(т) ... да е(ст) подобе(н) юудъ (и) проклѣтому ари и възъиша: крѣ(в) его на ни(х) и на чадъ(х) и(х) (Нямц, 1453 Cost. II, 466); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... потврѣж(д)еніа, таковѣ... да има(т) оучастіе и съ оньми юудене, ежъ възъиша на га ѿа, крѣ(в) его на ни(х) и на чед(х) и(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. крѣвъ, крѣвъ, крѣвъ, крѣ(в) (1403 ДГАА; 1435 Cost. II, 682; 1448 Cost. II, 366; 1453 Cost. II, 466; 1457 BD I, 5; 1466 BD I, 106; 1479 BD I, 222; 1487 BD I, 311; 1492 BD I, 511; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.).

Див. ще КРОВЪ.

КРЪЖАНІЙ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а ми такожде и от нас есмы дали и потврѣдили тоє прѣдреченое половина село на имѣ Крѣжаніи на Сърати (Сучава, 1487 BD I, 304).

ФОРМИ: наз. Крѣжаніи (1487 BD I, 304).

КРЪЖЕ, КРЪЖЕ ч., невідм. (7) (особова назва, молд. «милиция»): Писал Шандроу Крѣже оу Васлоуи (Васлуй, 1495 BD II, 43); Писал Шандроу Крѣже (Васлуй, 1497 BD II, 113).

КРЪЖЕВИЧЬ, КРЪЖЕВИЧ ч. (15) (особова назва): Писал Шандроу Крѣжевич (Ясси, 1497 BD II, 98); И оуста азъ господство мы и заплатих оуса вышписанныи пинъзи... оу роукы... оуноукам Иліаша Крѣжевича (Гирлов, 1499 BD II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Крѣжевич, Крѣжевич, Крѣжеви(ч) (1497 BD II, 97, 98, 103, 117, 120; Cost. S. 209, 224; 1499

BD II, 141, 153, 156); род. одн. Крѣжевича (1499 BD II, 153, 154, 155).

*КРЪНИЧЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь томоу ... половин(и) села... на има половини от Крѣничещи... поченши от Стоянова потока (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: род. Крѣничещи (1497 BD II, 119).

*КРЪЛАНЫ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь томоу монастыревн... чере(с) трънавк(оу) поперекъ на крѣланы (Сучава, 1429 Cost. I, 248); а хотарь тои пасици: поченши... от монастырь поперекъ на Трѣнавкоу, та черес Трѣнавкоу поперекъ на Крѣланы (Сучава, 1470 BD I, 148).

ФОРМИ: знах. крѣланы 1 (1429 Cost. I, 248); Крѣланы 1 (1470 BD I, 148).

*КРЪЛИГАТА ж. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хотары оунгоуръ(номъ) от бакова поченши... о(т) крѣлигатою, та прости оу потокъ (Сучава, 1409 Cost. I, 64—65).

ФОРМИ: ор. одн. зам. род. о(т) крѣлигатою (1409 Cost. I, 65).

*КРЪЛИГАТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

КРЪЛИГ ДАНОВО див. КРЪЛИГЪ ДАНОВЪ.

*КРЪЛИГОВЪ прикм. (1): а оу то(м) сели... крѣлигова жена съ сыномъ (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494).

ФОРМИ: наз. одн. ж. крѣлигова (1435 або 1436 Cost. I, 494).

*КРЪЛИГЪТОУРА ж. (27) (назва місцевості, також територіально-адміністративної одиниці у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвше правуюю и вѣрноюю его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли четири села на крѣлигътоура (Сучава, 1426 Cost. I, 178); Тамъ ми видѣвше его правуюю и вѣрноюю слоужбоу до нас... дали... есмы емоу оу нашей земли оу молдавскои... села оу волости Крѣлигътоуръ (Сучава, 1458 BD I, 24); А хотар томоу вышписанномуу селюу, що на Крѣлигътоуръ на има Милчинещи (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: род. одн. ! К(рѣлигъ)тоуръ (1493 BD II, 26); місц. одн. на (оу) Крѣлигътоуръ, Крѣлигътоуръ, крѣлигътоурѣ, Крѣлигътоурѣ 17 (1426 Cost. I, 178; 1435 Cost. I, 409; 1456 Cost. II, 568; 1458 BD I, 24; 1466 BD I, 114; 1488 Cost. S. 128; 1490 BD I, 434; 1492 BD I, 504; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 148 і т. ін.); на Крѣлигътоури, Крѣлигътоури, крѣлигътоури 7 (1426 Cost. I, 182; 1427 ДВас 22; 1490 BD I, 432; 1497 BD II, 96, 99; 1499 BD II, 147); на крѣлигътоури 2 (1431 Cost. I, 317; 1434 Cost. I, 391).

КРЪЛИГЪ ДАНОВЪ, КРЪЛИГ ДАНОВО ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а мы такожде и от нас есмы дали и потврѣдили слоугам нашим Братоулоу (и братоу его (Кости)... на имѣ село Крѣлиг Дановъ (в ориг. Даново.— Прим. вид.) (б. м. н., 1497 BD II, 124).

ФОРМИ: наз. одн. Крѣлиг Даново 1 (1497 BD II, 124); Крѣлиг Дановъ 1 (1497 BD II, 123).

*КРЪЛИГЪТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

*КРЪЛИЖТОУРА див. *КРЪЛИЖТОУРА.

*КРЪЛИЖАНЫ мн. (1) (назва ставу у Молдавському князівстві): А хотар Драгомирещем... от... става Крѣлижаном, да ест оусе долоув потоком Брѣлинским (Гирлов, 1499 BD II, 154—155).

ФОРМИ: дав. Крѣлижаном (1499 BD II, 155).

КРЪМЪТЕ ч., невідм. (3) (особова назва, молд. кырме «руль»): И оуставше наш(и) слоуг(и) Жоуржа Крѣмѣте и брат его Драгоше... и заплатили оусех исполна тогы вышписаннии пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Тоадеуроу (б. м. н., 1495 BD II, 87).

КРЪНА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): того радѣ, мы видѣвши его правуюю и вѣрноюю слоужбоу... дали и потврѣдили есмы емоу... села на имѣ оприщени на зелетина и крѣна (Сучава, 1452 Cost. II, 432); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали... есмы им...

села... на имѣ Ласлѣоанѣи... и Кръна (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ФОРМИ: *наз. одн. крѣна, Кръна* (1452 *Cost.* II, 432; 1495 *BD* II, 59).

*КРЪНГЪ *ч. (1)* (*назва потоку у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали... почыши ис верха от берегъ Брълада... до оустіе потока Крънга (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *род. одн. Крънга* (1495 *BD* II, 63).

КРЪНѢЩІИ *мн. (4)* (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы такождере и от нас есмы дали... слоугам нашим Михѣлоу и братоу его Гицоулоу тое прадречене половина село на Кобълех на имѣ Крънѣщїи (Сучава, 1494 *BD* II, 34).

ФОРМИ: *наз. Крънѣщїи* (1494 *BD* II, 34); *род. крѣнѣщ* (1494 *BD* II, 35).

КРЪНИЦА, КРЪНИЦА, КРЪНИЦЪ, КЫРНИЦА *ж. (90)* *джерело* (65): а хотарь имѣ нижни... на ту сторону сєрєта оу нижнимъ коньчи полѣны могыла а о(т) толѣ простъ черєсь лугъ оу к(рѣ)ниці могила (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); А тако даємоу i daleszmo iemu thuiu paszu didinu la imie Jermolinczi... ze wszim prawem... i s kriticzami, stho szuth ys toho lizza Naczysczy witekli (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4); А отъ долины Лоточной до Кръниці, гдѣ ся починаєть рѣчка Ольшанка, там же кощопъ усыпаты есмо велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); и мы емоу дали... тые села верхоу описанные со всем с тым што к ним з века и здавна слушало... из крѣницами, съ озєры (*в ориг.* созєри.— *Прим. вид.*) (Кїв, 1437 *AS* I, 34); мы великый князь Швитрикаило олькирѣдович чинимъ... знаменито... нѣж... дали есмо... сѣножать оу Гачищєхъ, отъ тоє сєножати землѣ оуса по ланы... а по болото а по крѣницю оу солотвинахъ землѣ а сєножать о(т) колодѣза до колодѣза по оувозищъ по Добраньскый путь, а по крѣницю подъ оувозищємъ (Городок, 1443 *P* 144—145); а к томоу оу мозыри придали есмо емоу село смолиговичи... с крѣницами с потоки (Луцьк, 1452 *P* 161); мы Олександръ... великый кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службъ... кн(а)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именємъ Зѣагол... дали есмо ласкаве... из реками, из малыми рѣчками, с озєры, ис ставы, ис крѣницами з малыми и великими (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(*назви джерел у Молдавському князівстві*): к р ѣ н и ц а б а л и н о е (1): тѣмъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали ... есмо имѣ... крѣница балиное, на соухолоуи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); к р ѣ н и ц а Б е р е с т о в а (1); и дали... есми тому свѣтмоу нашему монастыроу от Молдавица... села на имѣ Сынгурънїи... съ крѣницами, на имѣ крѣницамъ: крѣница Берєстова и два крѣниці оу верха Сухои (Сучава, 1473 *ШКН* 164); к р ѣ н и ц и б о р и н а (2): а хотарь томоу село да е(ст)... о(т) побратѣ на крѣницю бориноу коуда и панъ крѣсть даль (Сучава, 1448 *DIR* № 10 а); к р ѣ н и ц а в е л и к а А (1); и дали есми емоу оу нашей землїи... на кегача мѣста о(т) поустини пониже проуна(1) оу крѣница лєдоучєлоулоуи и пониже крѣница великаА (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); к р ѣ н и ц я В л ѣ к а н о в а (2): А хотарь Бьлошєщим да ест почєниці от крѣницѣ Вльканова до крѣницѣ Корнина (Сучава, 1475 *BD* I, 206); к р ѣ н и ц а Г р а д и щ е и (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... слоуга наш Станчоул Хоусив... и продал свою правоу и питомєю отниноу... и крѣницю Градищєеи, слоузъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516); к р ѣ н и ц я д о у м и т р о в а (1): а хотарь монастыроу о(т) воронє(щ) почєниці о(т) мо(л)довоу... до крѣниці доумитрови (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); к р ѣ н и ц я к а л о у г е р о в а (1); и далѣ и потвєрдили есми емоу оу нашей землїи оу молдавской... сєлицє Татуолово... и на верх Бырзотъ оу крѣниці калоугєровѣ оу городищє (*в ориг.* горо-

додищє.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1468 *BD* I, 130); к р ѣ н и ц я К о р н и н а (1): А хотарь Бьлошєщим да ест почєниці от крѣницѣ Вльканова до крѣницѣ Корнина (Сучава, 1475 *BD* I, 206); к р ѣ н и ц а к о у к о в а (1): дали и потвєрдили есмо имѣ ... сєлицє... радищєво... и сєлицє бер(є)во(є)во... и крѣница коуковыи съ (млины) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); к р ѣ н и ц а П е п е р и г о в а (1): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже п(рїидош)А ... Д(ан Сокол...) и продали... едиоу крѣницю, що (сА) зовет Пєпєригов(а) (Сучава, 1473 *BD* I, 189—190); к р ѣ н и ц я с о л о д к а (2): а хотарь томоу село да е(ст) повыше потокомъ долоу до крѣниці солдоку (Сучава, 1448 *DIR* № 10 а); к р ѣ н и ц а Х р и с о в а (1): А хотарь тоє село на имѣ Подолѣнїи да ест... почєнєше от рѣцъ Бистрица ... на дѣль оу крѣница Хрисова (Сучава, 1479 *BD* I, 221); б е р б е н и ц а к р ѣ н и ц я (1) *див.* *БЕРБЕНИЦИИ; зєменєскя крѣница (2) *див.* *ЗЕМЕНЬСКИЙ; каменяя крѣница (2) *див.* *КАМЕННИ; справина крѣница (1) *див.* *СПРАВИНЪ; стоудєнаА крѣница (1) *див.* *СТОУДЕНЬИ; Що убєєва крѣница (3) *див.* *ЩОУБЄЄВЪ.

ФОРМИ: *наз. одн. крѣница* 2 (1446 *Cost.* II, 270; 1467 *BD* I, 117; 1473 *ШКН* 164); *крѣницаА, крѣницѣ* 3 (1429 *Cost.* I, 269; 1443 *Cost.* II, 149; 1495 *BD* II, 39); *кырица* 1 (1434 *Cost.* I, 391); *зам. род. оу* (пониже) *крѣница* 1 (1436 *Cost.* I, 444); *зам. знах. оу* *крѣница* 1 (1479 *BD* I, 221); *дали... есмо... крѣница* 1 (1448 *Cost.* II, 324); *род. одн. крѣниці, к(рѣ)ниці* 23 (1392 *Cost.* I, 7; 1425 *Cost.* I, 168; 1429 *Cost.* I, 280; 1436 *Cost.* I, 459; 1448 *Cost.* II, 316; 1466 *BD* I, 114; 1469 *BD* I, 136; 1488 *BD* I, 348; 1497 *BD* I, 119; 1499 *BD* II, 153 і т. ін.); *крѣницѣ* 3 (1475 *BD* I, 206); *крѣниці* 1 (1420 *Cost.* I, 135); *крѣницѣ* 1 (1479 *BD* I, 221); *кырици* 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *кырици* 1 (1478 *AS* I, 76); *дав. одн. крѣниці* (1478 *AS* I, 76); *знах. одн. крѣницю* 5 (1420 *Cost.* I, 135; 1473 *BD* I, 190; 1487 *BD* I, 516; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 63); *крѣницю* 1 (1448 *DIR* № 10 а); *кырицю* 1 (1443 *P* 145); *зам. род. пониже крѣни(цю)* 1 (1425 *Cost.* I, 168); *о(т) крѣницю* 1 (1448 *DIR* № 10 а); *міщ. одн. крѣниці* (1408 *Cost.* I, 61); *зам. знах. долоу на крѣниці солоткоу* (1448 *DIR* № 10 в); *наз. мн. крѣниці* (1429 *Cost.* I, 280; 1437 *Cost.* I, 541; 1473 *ШКН* 164); *зам. род. оу* *двѣ крѣниці* (1436 *ВАМ* 33); *оу двѣ(м) крѣниці* (1442 *Cost.* II, 101); *род. мн. крѣницѣ* (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3); *дав. мн. крѣницамъ* (1473 *ШКН* 164); *ор. мн. крѣницами, kriticzami* 17 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *AS* I, 34; 1445 *P* 148; 1446 *AS* I, 43; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1492 *АЛМ* 30; 1498 *ГВКОО* і т. ін.); *крѣницами* 6 (1445 *P* 150; 1446 *AS* III, 5; 1451 *P* 156, 159; 1452 *P* 161; 1499 *AS* I, 117); *крѣницами* 1 (1433 *P* 127); *кырициами* 1 (1443—1446 *P* 147); *крѣницами* 1 (1424 *P* 100); *крѣницами* 1 (1473 *ШКН* 164).

Див. щє ЗАЄЦЄВА КРЪНИЦЪ, ШОЛОМОНОВА

КРЪНИЦЪ.

*КРЪНИЦИ *мн. (2)* (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу оу нашей землїи села на нма, на богданъ гдє е(ст) баланъ... и на кегачь на пото(к) крѣницамъ гдє былъ оана албоулъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тамъ ми видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до нас... дали и потвєрдили есми емоу... села оу волости Крѣлигѣтурь... и пасикоу... на потока Крѣницѣмъ (Сучава, 1458 *BD* I, 24).

ФОРМИ: *дав. крѣницамъ* (1436 *Cost.* I, 444); *Крѣницѣмъ* (1458 *BD* I, 24).

КРЪНИЦЪ *див.* КРЪНИЦА.

КРЪНИЦА *див.* КРЪНИЦА.

КРЪНИЧАНИ, КРЪНИЧАНИ *мн. (4)* (*назва села у Молдавському князівстві*): сє азъ панъ крѣсть да(л) есмѣ едино село монастыроу нѣмецкомоу... на имє село крѣни-

чани (Сучава, 1448 *DIR* № 10 в); а мы такождере есми дали... пану Моушату дворникоу тое прадреченное селище на имѣ Попринканыи... межи Посадничии и межи Кръничани (Яеси, 1476 *BD* I, 208—209).

ФОРМИ: наз. **кръничани** I (1448 *DIR* № 10 а); **кръничани** I (1448 *DIR* № 10 в); ор. **Кръничани** (1476 *BD* I, 208, 209).

***КРЪНОУЛОВЪ** *прикм.* (2) ◇ ставъ Кръноуловъ *див. СТАВЪ*.

ФОРМИ: *род. одн. ч. Кръноулова* (1494 *BD* II, 35).

Пор. ***КРЪНОУЛЪ**.

***КРЪНОУЛЪ** ч. (4) (*особова назва, молд. кырн «кирпаций»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... оуноукове Михоула Кръноула... и продали свою правоу отниоу (Сучава, 1494 *BD* II, 34).

ФОРМИ: *род. одн. Кръноула* (1494 *BD* II, 34, 36).

КРЪСТЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тота истина наставѣ... дали и потвърдили есми еи... села на имѣ Стънилещи... и Кръстещи на Молдавѣ (Сучава, 1493 *BD* II, 30—31).

ФОРМИ: наз. **Кръстещи** (1493 *BD* II, 31).

КРЪСТИНА *див. КРЕСТИНА*.

***КРЪСТИНИНЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... Кръстина, дочка Воиславина, и сестричиа Кръстинина Настасѣя... и изменили съ господство мы свои правѣи отнини (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162).

ФОРМИ: наз. *одн. ж. Кръстинина* (1499 *BD* II, 162).

Пор. **КРЕСТИНА**.

КРЪСТИНЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Керстені: тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрноу слоужбою до нас(с)... дали есми емоу... села... на имѣ село кинди(н)ци... еще село кръстинци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. **кръстинци** (1437 *Cost.* I, 541).

***КРЪСТИНЪ** *прикм.* (2): а тое привиліе вишеписа(н)ны(х) пре(д)ко(в) нашы(х) изгниоули о(т) роуки кръстини сѣа пантелеева (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тота истина Настасѣя... оуноука Кръстина, жаловали есмы еи особною нашею милостію (Сучава, 1493 *BD* II, 30—31).

ФОРМИ: наз. *одн. ж. Кръстина* (1493 *BD* II, 31); *род. одн. ж. кръстини* (1464 *DIR* «А» 517).

Пор. **КРЪСТА**.

***КРЪСТИШОРЪ** ч. (1) (*особова назва*): тѣ(м) мы видѣвши его право и вѣрноу слоужбою до нас(с)... дали... есми ему... <село на имѣ ввр(топъ)...>... шоже куп(и)л(а) тое село <бъ>лауръ о(т) пана кръстишо(р) (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105).

ФОРМИ: *род. одн. кръстишо(р)* (1479—1480 *Cost.* S. 105).

КРЪСТІАНЕСКОУЛЪ ч. (1) (*особова назва*): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ михаилъ кръстіанескоуль слоужи(л) намъ правоу и вѣрноу слоужбою (Сучава, 1433 *Cost.* I, 364).

ФОРМИ: наз. *одн. кръстіанескоуль* (1433 *Cost.* I, 364).

КРЪСТІАНЕЩИ, КРЪСТІЕНЕЩИ, КРЪСТІЕНЕЩИ, КЫРСТІЕНЕЩИ *мн.* (6) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... понеже... дадо(х) монастыроу о(т) нѣмца... двѣ селъ на оусти нѣмца на имѣ кръстіанеши и темешчи (Сучава, 1427 *DIR* «А» 450); и еще есми потвърдили монастырю йшем(у) вышепи(с)нном(у) села монасгирска на имѣ телебъчинци на сербти... и на оусти нѣмца... кръстиенещи (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

ФОРМИ: наз. **кръстіенещи, кръстиенещи** 3 (1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1470 *DIR* «А» 522); **кръстіанеши** I (1427 *DIR* «А» 450); **кырстіенещи** I (1454 *Cost.* II, 517); *род. кръстіанещъ* (1433 *Cost.* I, 364).

***КРЪСТІНА** *див. КРЕСТИНА*.

КРЪСТЬ¹ ч. (5) (*цсл. крѣсть*) (*предмет християньского культу*) хрест (1): и присегалъ есми самъ изъ сыномъ нашымъ Богданомъ... на святое евангѣлие и на крѣсту божомъ (б. м. н., 1496 *BD* II, 402);

(*межовий знак у вигляді хреста*) хрест (3): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане... прода(л) едноубоукатоуземлю(!)... монастырю нашему о(т) нѣмца... на имѣ за соухо(м) потоць (!) и где е(ст) крѣсть, на поли, мало ниже крѣста (Сучава, 1452 *Cost.* II, 409—

410); хога(р) стое починьши монастырь оу пьнгѣрац (!) о(т) доуба что е(ст) на не(м) крѣ(с)ть просто чересь полъ на могілоу (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121);

Крѣсть Каменскіи (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): а хотаръ тои поустьни поченше от Великои Долины... прости черес поле на Крѣсть Каменскіи (Сучава, 1438 *DBAc* 27).

ФОРМИ: наз. *одн. крѣсть, крѣ(с)ть* (1452 *Cost.* II, 410; 1458 *Mih. Doc.* 121); *род. одн. крѣста* (1452 *Cost.* II, 410); *знах. одн. Крѣсть* (1438 *DBAc* 27); *місц. одн. на крѣсту* (1496 *BD* II, 402).

*Див. ще *КРЕСТЬ, *КРИЖЪ.*

***КРЪСТЬ**² ч. (1) Христос: а по нашемъ <живо>тъ кто <боу>дет <господарь нашеи> земли... тотъ <що...> или би радилъ на пороу(шеніе) таковы да е(ст) <прокла(т) о(т)... св>Ащаго (!) кр(ъ)ста и о(т) Д ев(ангелист)и (Сучава, 1429 *Cost.* I, 249).

ФОРМИ: *род. одн. кр(ъ)ста* (1429 *Cost.* I, 249).

*Див. ще *ХРИСТОСЪ.*

КРЪСТА, КРЪСТЪ, КИРСТА, КЫРСТА, КЫРСТЪ ч. (120) (*особова назва, молд., цсл. Христофоръ, гр. христофороу*): а на то вѣра нашего госпо(д)ства... александра воеводу... вѣра пана влада сирѣтського и брата его пана крѣста чашника (Сучава, 1411 *DIR* «А» 439); И пак оу томъ придоше прѣд нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и тиж племеник их крѣсть... и продали свою правоу отниоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: наз. *одн. крѣста, крѣсть, кр(с)тъ, кър(с)тъ* 23 (1418 *Cost.* I, 127; 1421 *Cost.* I, 142; 1438 *DBAc* 27; 1441 *DIR* «А» 477; 1447 *Cost.* II, 281; 1456 *ЭСФ*; 1464 *DIR* «А» 517; 1472 *Cost.* D. 26; 1490 *BD* I, 432; 1495 *BD* II, 64 і т. ін.); *кырсть* I (1455 *Cost.* II, 540); *кырста* I (1434 *Cost.* II, 670); *кирста* I (1434 *Cost.* II, 665); *род. одн. крѣсти, крѣсти, кр(с)ти* 61 (1414 *DIR* «А» 441; 1426 *BAM* 22; 1434 *Cost.* I, 374; 1439 *Cost.* II, 42; 1441 *DBAc* 40; 1445 *Cost.* II, 226; 1446 *Cost.* II, 238; 1479—1480 *Cost.* S. 105; 1493 *BD* II, 31 і т. ін.); *крѣста, крѣсть, кр(с)тъ, крѣсть* 24 (1411 *DIR* «А» 439; 1414 *Cost.* I, 112; 1433 *Cost.* II, 594; 1436 *BAM* 29; 1438 *Cost.* II, 15; 1441 *DBAc* 35; 1442 *Cost.* II, 101; XV ст. *HPPG*; 1443 *BAM* 41; *Cost.* II, 149 і т. ін.); *кирсть* I (1436 *Cost.* I, 455); *кирсти* I (1436 *Cost.* I, 483); *дав. одн. крѣсть* 2 (1428 *Cost.* I, 221; 1429 *Cost.* I, 248); *крѣсти, крѣсти* 2 (1418 *Cost.* I, 127; 1491 *Cost.* D. 37); *знах. одн. крѣсто* (1418 *Cost.* I, 127).

! **КРЪТОЛ** <КРОТОН> ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали... есми томоу сѣмоу монастыроу села... и пасика оу фоунъ(д), за крѣто(л) (!) (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10).

ФОРМИ: *знах. одн. ! крѣто(л)* (1462 *Cost.* D. 10).

***КРЪХАНЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы <ви>дѣвши его правоу и вѣрноу слоужб(оу) до нас... дали и <потвърдили есми е>моу... пониже от Кръханъ, оу мохили, мѣсто, да осадит соби село (Сучава 1466 *BD* I, 110).

ФОРМИ: *род. одн. Кръханъ* (1466 *BD* I, 110).

***КРЪЧМА** *ж.* (4) (*цсл. крѣчма, болг. крѣчма*) I. корчма, шинок (3): также и г(с)во ми даемъ воскъ о(т) оусти крѣчма(х) о(т) бани да прислухае(т) к тои сѣи монастырь къ сѣи цркви о(т) молдавици всѣ(м) приходо(м) (б. м. н., 1458 *DIR* «А» 513).

2. хмільний напій (1): а кто бы хоти(л) крѣчмоу чинити да не иметса написати оу катасти(х) оу калоуегери (б. м. н., 1458 *DIR*«А» 513).

ФОРМИ: *знах. одн. крѣчмоу* (1458 *DIR*«А» 513); *род. мн. крѣ(ч)мь* (1458 *DIR*«А» 513); *місц. мн. зам. род. о(т) крѣчма(х)* (1458 *DIR*«А» 513).

Див. ще *КОРЧМА.

КРЪЧЮН *див. КРАЧУНЪ.*

*КРЬВДА *див. КРИВДА.*

*КРЫЛОШАНИНЪ *див. *КРИЛОШАНИНЪ.*

*КРЫНИЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРЫНИЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРЫНЫЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРУРОСТН *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЫТЫЙ *дієпримк.* (1) *покрытий*: продал есми тое имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витонизкому за двесте коп широкихъ грошей монеты чешское и за кожух бобровый сукномъ поръпрыяномъ крытый (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *пас. мин. знах. одн. ч. крытый* (1475 *AS* I, 72).

КРЪВЪ *див. КРЪВЪ.*

КРЪЖЕ *див. КРЪЖЕ.*

*КРЪМЪНЄШТИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы вѣдѣше его правую и вѣрну служ(ж)бу до насъ... дали есмы ему... красныи потокъ... а на томъ потоцѣ два села комановци и крѣмънешти (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *знах. крѣмънешти* (1403 *RS* 338).

*КРЪПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЪСТЬ *див. КРЪСТЬ* 1.

*КРЪСТА *див. КРЪСТА.*

КРЪМЕНЕ *ч., невідм.* (2) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пришлоше прад нами... слоуга наш Доума... и сестричичи его Драготъ Крѣмене и Цинтъ... и продали свою правую отнюноу (Сучава, 1491 *BD* I, 466—467).

*КРЪПТИТИ *дієсл. док.* (1) (що кому) (*затвердити навично*) *закріпити* (що за ким): (а по нашѣмъ животѣ кто) *будеть г(с)п(д)рь земли намыи (!)... то(т) що(бы не) поруши(л) нашего даііе, али щобы имъ оутвѣрди(л) и крѣпи(л), за ну(ж) есми дали ему за его право и вѣрною службу* (Сучава, 1443 *Cost.* II, 156).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3. ос. одн. ч. що(бы)...* *крѣпи(л)* (1443 *Cost.* II, 156).

*КРЪПКИЙ *примк.* (1) *непохитный, твердый*: а на крѣпость, и на великое крѣпкое потверженье, на то дали есмь нашъ листь и печать есмы нашу казали завѣсити (Чжурзев, 1403 *ДГМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. с. крѣпкое* (1403 *ДГМ*).

КРЪПКО *присл.* (4) 1. *непохитно, твердо* (3): а на крѣпо(ст) то(г) листа привѣ(с)ли есмы наша печа(т) абы то крѣпко здержа(т) не изрушисто никакими дѣ(л) (Молодечно, 1388 *P* 43—44); Слобуемо ... ты-то листь и записы нашъ... Владиславу крол Полскому держати и помнити крѣпко, непорушено (Чжурзев, 1403 *ДГМ*); а симъ нашимъ листомъ потверждаемъ... то наше голдованіе и присагы прореченые и такы листь... мощно, крѣпко и без порушенья держати и полнити (Дольный Торг, 1411 *Cost.* II, 638).

2. (*з правною силою*) *законно* (1): на то все послали есмы сей нашъ Арлыкъ и с нашею печатюю золотою абы то крѣпко было (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171).

*КРЪПОСТЬ *ж.* (304) *правомочне потвердження*: а на крѣпость того наша печать к сему листу вѣдѣли есмы привѣсити (Луцьк, 1388 *P* 37); на крѣпость сѣму нашему листу казали есмы нашу печать привѣсити (Краків, 1394 *P* 54); на крѣпость сему печА(т) свою привѣсилъ есмь (Мереч, 1401 *P* 64); а на крѣпость к сему нашему листу казали есмы привѣсити(ти) нашу печать (Медика, 1415 *P* 87); а на бо(л)шоую крѣпость тому оусему вышеписанному и печа(т) нашу и печати боАр (sic.— *Прим. вид.*) наши(х) вѣдѣли

есми привѣсити к сему нашему листу (Хотин, 1455 *Cost.* II, 775); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(деніе) томоу вѣсемоу вышеписанному, вѣдѣли есмы... намоу (!) печа(т) привѣсити к семоу нашему листу (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *род. одн. крѣпости* (1439 *Cost.* II, 713); *знах. одн. крѣпость, крѣпо(ст), крѣпость, крѣпость, крѣпость* 273 (1388 *P* 37; 1394 *P* 54; 1407 *P* 72; 1415 *P* 87; 1429 *Cost.* I, 243; 1445 *Cost.* II, 231; 1463 *Cost.* S. 45; 1472 *BD* I, 172; 1483 *BD* I, 273; 1500 *Cost.* S. 231 i т. ін.); *крѣпости, крѣпости* 17 (1409 *Cost.* I, 65; 1428 *Cost.* I, 210; 1445 *DIR*«А» 483; 1451 *Cost.* II, 403; 1459 *BD* I, 28; 1461 *BD* I, 45; 1479 *BD* I, 229; 1480 *BD* I, 245; 1483 *Cost.* S. 122 i т. ін.); *крѣпост, крѣпост, крѣпост, крѣпост, крѣпост, крѣпост* 7 (1393 *Cost.* I, 14; 1395 *GL* 166; 1407 *АрхЮЗР* 8/IV, 4; *P* 72; 1462 *BD* II, 290, 293; 1465 *GL* 176); *крѣпость, крѣпост(т), крѣпост* 4 (1404 *Cost.* II, 625; 1443 *Cost.* II, 121, 185; 1489 *BD* I, 378); *! крѣпост* 1 (1491 *СVD*); *! крѣпост* 1 (1493 *BD* II, 27).

Див. ще *КРАПЬКОСТЬ.

!КРЪТОСТ (КРЪПОСТ) *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЪХАЄВЪ *ч.* (3) (*назва села у Чернігівській землі*): Крехаів: Я волчкою боде(н)ковський исвоими де(т)ми... вызнавае(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину кресто(в)-товичю сблища наши на имѣ крѣхае(в) (Овруч. 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн. крѣхае(в)* (2-а пол. XV ст. *СПС*); *дав. одн. крѣхаево(у)* (2-а пол. XV ст. *СПС*); *крахаево(у)* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

*КРЪЦЕВИЧЪ *див. КРЕЦЕВИЧ.*

КРЯКОВ *примк.* (1): а также есми потвердили монастироу нашему (оуси татарове) и цигане, на имѣ татаро(н) иль ватама(н) съ чельдью си... торка, си(н) кряков (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1462 *Cost.* D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кряков* (1462 *Cost.* D. 11).

*КРАМАНЕЦЪ *див. *КРЕМАНЕЦЪ.*

КРАМАНИЦКИЙ *див. КРЕМАНЕЦКИЙ.*

*КРАПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРАПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРАПЬКОСТЬ *ж.* (1) (*стп. krzepkość, стп. křepkost*) *правомочне потвердження*: а на крапьякость (sic.— *Прим. вид.*) томоу всемоу маестатъ нашъ есмы привѣсили и наша рада... свои печати къ семоу нашему листу привѣсили жъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717).

ФОРМИ: *знах. одн. крапьякость* (1442 *Cost.* II, 717).

Див. ще *КРЪПОСТЬ.

*КСЕНЗЪ *ч.* (1) (*стп. ksiądz*) *ксенздз*: Се я Янь, иначей Корѣйва Ядукговичъ, продалъ есмы... землю свою питомуую... ксензю Матю, бискупу Виленскому (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *дав. одн. ксензю* (1451 *АкЮЗР* II, 106).

Див. ще КНАЗЪ 2.

КТО КОЛЕ *займ.* (1) (*стп. ktokole (відносний)*) (*прієднує підрядне додаткове речення — у постпозиції з узгалянюючим займенником у головному реченні*) *будь-хто*: Władisław... korol polski... czyniemy znamenitho... kazdomu dobromu, komu toho potrzebizna, ktho kole nan woyzith (l) ili vszliszith czuczzi, aze dale iesmo sluze naszimuz Chodkowi szelo na imie Jermolinczi (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. ktho kole* (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3).

Див. ще КТОКОЛWIEK, КТО КОЛИ, ХТОНЬКОЛИ.

КТИТОРСТВО *с.* (1) (*право опікування над храмом*) *киторство*: (мы алекс)андръ воевода... чинимъ зна(мен)ито...) ...(<...оже тоти истин)ни слоугы наши тодеръ и ліе дали есмы имы едно (мѣсто на тазловъ...)... да поставеть и да осадеть себъ монастырь, да имъ боуде(т) оуриакъ и непорушено киторство имъ и дѣтемъ и(х) (Сучава, 1424 *Cost.* II, 956).

ФОРМИ: *наз. одн. киторство* (1424 *Cost.* II, 956).

КТО¹, ХТО, КЪТО, ХЪТО *займ.* (1938) 1. (*відносний*) (*прієднує підрядні речення*) (1709) **а** (*додаткові*) (977)

хто (у *постпозиції* — із *співвідносним словом* або *узagalьнюючим займенником у головному реченні*) (577): не оусхочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичьство (!) кто его потАжетъ (б. м. н., 1352 P 6); Мы кна(з) литовський кна(з) олександро корьАтовичъ... чинимъ свѣдочно своимъ листомъ всАкому доброму кто жь на сен листъ посмотришь што жь былъ... кна(з) юрїи корьАтови(ч) придалъ млинъ къ цркви... оу смотричи (Смотрич, 1375 P 20); мы великий жнзъ швитригаиль... чини(м) знакомито... каждому доброму... хто на нь возрїть или его чтучи услышитъ комуж то коли его будетъ потребизна иже... дали есмо... пану андрью... село михлинъ (Київ, 1433 P 118); А... корол... и короуна полскаА имаєт нас миловати... и оборонити... от каждого на свѣти языка... и от каждой парсоуны кто боудет противко нам (Сучава, 1468 BD II, 302); а так то справил иж она волна по своемъ животе тые именаА отдати тому, кому хочет (Луцьк, 1487 AS I, 240); О то(м) хто брата забьеть (XV ст. BC 29 зв.); И мы... вельли есмо Шемету п(е)н(е)зей своихъ смотрѣти на томъ, кому далъ (Вільна, XV ст. РИБ 610); мы Стефан воевода ... знаменито чинимъ ис сямъ листомъ нашимъ въсьмъ кто на немъ оузрїть или чтouchи его оуслышитъ (Ясси, 1500 BD II, 173);

(без *співвідносного слова* або *узagalьнюючого займенника у головному реченні*) (354): My Alexandr... kniaz Litowskij... znamenito czinim tym naszym listom, ninisznim i potom buduczim, кому budet' potreba toho wedati або czuczij jeho slyszati. (Луцьк, 1388 ZPL 103); а коли имуть купити татарський товаръ... смьеть его продати кому любить (Сучава, 1408 Cost. II, 630—631); А то дали есмо оу до(м) Стьи тр(о)ци на пАма(т) (так.— Прим. вид.) родителе(м) ншимъ... а на(м) на здоро(в)е кого бо(г) при животъ подръжит(т) (Київ, 1459 P 174); да ест им от нас оурик ис въсьем доходом, им и дѣтем их и оуноучатом ихъ... и въсьему родоу их, кто св им изберегт наиблизїи (Сучава, 1489 BD I, 367); Я Иван Тимофеевич Коуль ... з женоу моею... визнаваем... сим нашим листом, хто на него посмотрит... комуоу потреб того вѣдати, штожъ вАли есмо въ кнаЗА ВасилА... тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 AS III, 23); а жена его именїе свое ввно продасть комуоу хоцет(т) (XV ст. BC 39); Чинимъ знаменито сямъ нашимъ листомъ, хто на него посмотришь, або чтучи его услышитъ, кому того потребъ будетъ вѣдати. Билъ намъ чоломъ панъ Виленскїй... и просилъ в насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

(у *препозиції* — із *співвідносним словом* або *особовим займенником у головному реченні*) (33): а кто поидеть съ сею грамотоу через дорогычинь... до лучьска торговать ис торунаА Азъ кнаЗъ кестути не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 P 2); А хто сїю грамоту мою порушитъ... тому судити Богъ (Київ, 1398 ДГПМ); а хто немецкую челА(д) держа бы одно(г) затаилъ довьдавса ты(х) буде(м) казни(т) великими казнями (Перемишль, 1447—1492 ЛКНKB); а хто не въсхочетъ по мнѣ давати того жита, судитъ ему Богъ (Березовець, 1486 АкЮЗР I, 295); а хто бы хотелъ ихъ до року габати, и ты бы ихъ отъ тыхъ боронилъ (Краків, 1487 РИБ 226); а хто первей позвалъ того первей именовати а хто друуги(н) позоветь того уторыи именована (!) тако(ж) и до конца (XV ст. BC 13 зв.); еслибы онъ не хотѣлъ ему служити, тогда ему вольно пойти отъ него прочъ и кому хотѣлъ, тому бы служилъ (Вільна, 1498 АЛМ 159);

(без *співвідносного слова* у *головному реченні*) (4): а кто иметъ коупити скотъ или бараны оу баковъ... либо оу иныхъ торгохъ нашихъ, не надобъ нигде мыто дати, нижъ тамъ где коупил (Сучава, 1434 Cost. II, 669); хто с коимъ имеетъ гранїцю о ль(с) а воидѣ(т) чере(с) гранїцю оу ле(с) а то(г) его застанеть мае(т) оу иего оуза(т) за первое застатье сокироу (XV ст. BC 37); А кто иметъ коупити скот... или оу

Бакон... алибо оу иныхъ трьгох... не надобъ нигде мыта давати (Сучава, 1460 BD II, 274);

(в *інтерпозиції* — із *співвідносним словом* або *узagalьнюючим займенником у головному реченні*) (3): вольно ему, кому вхочеть (!) тому служити (Вільна, 1498 АЛМ 159); Тое все... слюбоуем... съ въсьми нашимы подданнымы и съ въсьми кто нас прислухают... Яноу Олбрахтоу, кралю полскомоу (Гирлов, 1499 BD II, 425);

(без *співвідносного слова* в *головному реченні*) (4): але сами калугери о(т) монастирѣ о(т) немцъ съ егуменомъ и с ки(м) они знаю(т), щобы соудили свои лю(д) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); продал есмо ему... так, ижет он волен або хто близный его кому оусхочетъ продати або даровати (Берестя, 1466 AS I, 62); ино за то дати вашо(н) мл(с)ти проситъ абы вша (!) мл(с)ть просили... ваше мл(с)ти приятели кого ваша мл(с)ть знаете абы вси оберънули лица своего к поганьству (Вільна, 1493 ПОСВВ 152);

б) (*нідметові*) (722) хто (у *препозиції* — із *співвідносним словом*, *неозначеним* або *особовим займенником у головному реченні*) (560): кто не оусхочетъ далъи миру держати тотъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 P 6); кто межи ими оукажетъ твердъшимъ листомъ... тотъ зыскалъ (Галич, 1401 P 65); а по наше(м) животъ кто буде(т) господаръ нашон земли или о(т) дѣтїи наши(х) или о(т) наши(х) брати... тоты щобы и(м) непорушили нашего данїА (Сучава, 1425 Cost. I, 173—174); занъ же кто обидитъ черковъ Божюу, тотъ самому Божью закону противляеться (Холм, 1400 АрхЮЗР 1/VI, 5); а кто въсхочетъ женѣ моеи и дѣте(м) мои(м) слоужит(т) и они слоужа(т) (Київ, 1446 P 154); а кто не идеть до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское (Сучава, 1460 BD II, 273); кто не боудет стоати въ сим нашим токмъжим, таковы боуд(е)т под кльтвоу отеческою (Путна, 1476 BD I, 212); А комуоу дамо в нихъ гроши... з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 АМЛ); па(к) кто съ покоуси(т) порушити того вышеписаннаго нашего даанїА и потвърж(д)енїА такови да естъ прокла(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

(без *співвідносного слова* або *узagalьнюючого займенника в головному реченні*) (60): аще ли хто... сия предания отческая ... переступитъ дерзнетъ... да казнится и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а кто не идеть на бълны городъ, толко иметь дати на таГАНАКАЧЮ колко у бълномъ городъ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а хто са име(т) оустоупа(т) оу мое прида(н)е ... соудит(т)са

со мноу пере(д) бгомъ (Київ, 1427 P 108); хто комуоу забьеть жереба три грївны маєтъ платитъ (XV ст. BC 36 зв.); А за иное аби не имали дило соудити их, али аби соудили их молебник кир Іоаникіе или кого богъ изберегт да боудет епискоуп оу нашуоу митрополїю от Радовцех (Сучава, 1481 BD I, 257);

(без *співвідносного слова* в *головному безприсудковому реченні*) (22): а кто идеть до илвова, на головное мыто, у сочавъ отъ скота одинъ грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); тъ(ж) сто(г) жита алибо пшенїци хто удень возме(т) сАдоу за виноу Š гривень (XV ст. BC 30); А кто иметь повезти соукна до Брашева, а оу головном мытъ оу Сочавѣ отъ грывны по три гроши (Сучава, 1460 BD II, 274); (з *пропущеним* *головним реченням* *складноідрядноі конструкции* и *заголовках* *деяких параграфів Віслицького статуту*) (67): Кто позываетъ о дидицество алибо о долгъ (XV ст. BC 6 зв.); Хто боудеть обажень бред(д) соудо(м) о злодеяство алибо о разбои (XV ст. BC 32 зв.);

(у *постпозиції* — із *співвідносним словом* або *узagalьнюючим займенником у головному реченні*) (4): Вѣдан то каждыи члвкъ кто на тыи листъ посмотришь оже я кнаЗъ еоунутни и кистютини... чиними миръ твердын ис королемъ казимиромъ (б. м. н., 1352 P 5); то(т) да заплати(т) завъз-

коу сто рубли сребра, кто име(т) оупомбноути на калоу-герн, за балошещи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 562); а которыхи люди оусхотат пойти ис того села за кн(А)за Михайла... тын маюг пойти доброволю, а тот их не мает забавлати нивчем кто мает тоє имене выкупати (Острог, 1488 *AS* I, 88);

(без співвідносного слова або узагальнюючого займенника в головному реченні) (3): В городе оу веници... ко(р)чомь п'ятна(д)цять на месте дають наместникоу с ко(р)чмы по п'ятина(д)цять гроше(и) хто горо(д) де(р)жить (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); И онъ имаеъ держати тьбъ двѣ дѣлници... докол емоу отложит двѣ тисачи золотых, кто боудет ближшій к тым двѣма дѣлницам (Добучини, 1487 *AS* I, 239);

(в інтерпозиції — із співвідносним словом або неозначеним займенником у головному реченні) (6): пакъ ли тотъ кто иметь жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда мусить (? — *Прим. вид.*) сѣ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а боудѣ(т) лї тая дѣвка алюбю жонька несправне жаловала... тогда то(т) на ко(т) она жаловала имѣтса очістїти са(м) (XV ст. *BC* 36 зв.); на то, естли бы сѣ пригодило нѣкотороу пожданному... котораа кривда... а таковїи комоу боудет кривда да имаеъ жадати справедливост от старост хотинских (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

в) (означальні) (12) який, що (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (5): а митници от Романова трѣга да не имають дило до того мита, али да беретъ тото мито епископъ кто боудеть оу нашей свѣтой митрополїи (Сучава, 1488 *BD* I, 342); О рыщерю хта (!) дроу(г)го рыщера забье(т) (XV ст. *BC* 7); а Ивашко Сова маеъ третее части своеє постигати на Борисе, хто записъ сказилъ (Вільна, 1495 *РИБ* 621); и богда(н) постави(л) пере(д) нами на то светки и писара того листа хто его писа(л) (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

(із співвідносним словом у головному реченні) (1): а хто бы имѣлъ той дѣль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имѣлъ п(е)рвьѣ триста коп отложити и тын наклады кто жь оу свою дѣлницю наложит (б. м. н., 1475 *AS* I, 71);

(з присвійним значенням) чий (1): оури(к) да є(ст) сѣ оуси(м) доходу (!) муши жены пана пантелева и зетоу еи петру оцелескулу... и оусемоу роду и(х) кто и(м) боуде(т) найбільши але о(т) той части кму (!) є(ст) о(т)чина (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (4): а хто погадаеъ на великого кнѣзаа животоъ, а забьжытъ вѣ нашюу землю, того зрадуоу маемъ великому кнѣзю, зѣ нашоъ земли, выдати (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); а кто иметь погадати на наш(ъ) животоъ и забежити оу кнѣзаа великого землю, а кнѣз, великин казимиръ, имаеъ того нашего зрадуА (!) намъ выдати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (1): аще шкодныкови комоу защько(ди)ль имееъ досыть оучини(т) (XV ст. *BC* 36 зв.).

2. (неозначений) (223) хтось, хто-небудь (196): а оу томъ перемирїи кто кому криво оучинити надобѣ са оупоминати старѣшему, и сучинити тому и(с)ьправу (б. м. н., 1352 *P* 6); пак ли бы кто нагабалъ оу той дѣднинѣ панюу росовую марекрѣту... то иваноко тучнакъ имае (!) заступити оправит) (Галич, 1418 *P* 89); пак ли бы хто хотѣлъ тые имѣнья подѣ пано(м) петро(м) взати... тогда первѣ имаеъ пану петру... дати четьри ста ко(п) широкихъ грошеи (Луцьк, 1438 *P* 138); ниякли комоу в ни(х) дамо на истравоу тымъ они маю(т) выдати неждоучи рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); Колї хто прїчиною оумре(т) алюбю оутоне(т) алюбю с древа спадѣтъ о томъ не(т) жадное жалобы оу праве (XV ст. *BC* 24); А если ся надѣ нами Божья воля станетъ, ино коли хто по нашомъ животоъ сѣ наслѣдниковъ нашихъ будеть тоє имѣнь Здегелю держати, и они маюг тые двѣ

копѣ грошей давати... на соборную Церковь... у Вилни (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3);

будь-хто, хто завгодно (14): волень продати волень замѣнити, волень кому о(т)дати (Перемишль, 1391 *P* 45); волни во всѣхъ тѣхъ имѣняхъ кому отдати... пан Иван Мукосевичъ и его близкии по немъ будучии (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); волни во всихъ тѣхъ имѣнахъ кому отдати... пан Каленик и его ближнии по немъ будучие (Київ, 1437 *AS* I, 34); Того ради ни Ивашко от серецела, ани его дѣти... да не имаюг николи болше тѣгати... на тота вышпесанна села, ани кто от фофышешимъ племене да не имаюг оупоминати за Нежещи (Ясси, 1459 *BD* I, 32); Також и мы... не имаемъ такового чловѣка прїимити, ани мѣста ани поживленїа нигде не имаюг емоу давати оу нашей земли, ани оу кого от подданныхъ нашихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

кому хоти (2) кому завгодно, будь-кому: Волно резникомъ... быдло купуючы... и на шроты рубяючы, кому хотя продавати волно (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); Волен пан Оножко тоє имене Дажев... продати... и кому хотя записати (Володимир, 1475 *AS* I, 72);

(із вказівним значенням) той (1): и имае(м) имѣ заплату всю заплатити, яко(ж) и(м) право скаже(м) и на ку(м) стане(т) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

(з роздільним значенням) дехто (2): А росходу шесть сотъ копъ и шестьдесѣтъ копъ, а квитациє дано имѣ дѣсѣтъ, што ещо сполна не выдали, кому по половине, а кому третину (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 80);

кто ин (1), хто инны (1) хто інший, хтось другой: Того ради ни Ивашко от Серецела, ани его дѣти, ани кто ин от его рода да не имаюг николи болше тѣгати... на тота вышпесанна села (Ясси, 1459 *BD* I, 32); а хто учне(т) устоупатися и пакастити (!) митрополитѣ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва (б. м. н., 1481 *ГПМ*); и иыи кто (1), кто инны и (2) *див. ИНЫИ*; и ншій хто (1), хто иньшии (1), кто іншин (1) *див. ИНШІИ*.

3. (питальний) хто (4): и мы опытали шевцовъ, кому бы то было зведомо, што мѣшаномъ... не волно было передѣ тымъ тѣхъ малыхъ кожъ купити (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88); и теперъ бо(ж)ею волею былобы и подобро занъже кто есть, ива(н) васи(л)евич(и) велики(и) кнѣ(з) моско(в)ски(и) г(с)дрєви нашому воеводе є(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тєстѣ (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

ФОРМИ: наз. *одн.* кто, кто, кѣто 1302 (п. 1341 *P* 2; 1398 *P* 57; 1418 *P* 89; 1435 *Cost.* II, 692; 1445 *Cost.* II, 226; 1448 *P* 148; 1465 *DIR* «А» 518; 1471 *BD* I, 159; 1487 *AS* I, 239; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); хто, хѣто, чѣто 206 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1396 *AS* I, 20; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1427 *P* 108; 1437 *AS* I, 33; 1443 *P* 145; 1451 *AS* I, 44; 1459 *P* 174; 1487 *AS* I, 240; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); ! то 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); *род. одн.* кого, ко(г) (1386 *P* 30; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *BC* 6, 11 зв., 30; 1499 *BD* II, 420); *дав. одн.* кому, комоу, ко(м)у, ко(м), кому, кму 231 (1352 *P* 6; 1391 *P* 45; 1407 *P* 72; 1418 *P* 89; 1429 *P* 112; 1438 *P* 138; 1449 *АЛМ* 8; 1459 *BD* I, 29; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1487 *AS* I, 85; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); *ск. н.* к(у) 1 (XV ст. *BC* 15 зв.); *знач. одн.* кого, ко(г) (1350 *P* 8; 1414 *Cost.* I, 112; 1427 *DIR* «А» 450; 1436 *Cost.* I, 460; 1445 *Cost.* II, 729; 1453 *Cost.* II, 446; 1464 *Cost.* S. 60; 1475 *BD* I, 204; 1487 *BD* I, 517; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); *ор. одн.* кимъ, ким, ким(и) 9 (1400 *Cost.* II, 618; 1403 *ДГМ*; 1438 *P* 140; 1447 *Cost.* II, 288; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; XV ст. *BC* 19; 1458 *BD* II, 261); кымъ 1 (1398 *P* 57); *мисц. одн.* на кимъ 1 (1495 *АЛМ* 83); на ку(м) 1 (1457 *Cost.* II, 810).

Див. ще НИКТО.

! КТО² (МНОГО) (1): кто кмете(в) изо одного села да другого села не могу(т) (XV ст. *BC* 26).

КТОКОЛWIEK *займ.* (2) (*стп.* ktokolwiek) (*відносний*) (*приєднує підрядні додаткові речення — у постпозиції*, з *узагальнюючим займенником у головному реченні*) будь-хто, хто б не був (1); мы Швидригайлъ великий князь Олгигилдовичъ чынымъ знаменито смьмъ нашимъ листомъ кождо-му... кому колвекъ будетъ потребно: иже осмотрили есмо у святого евангелей, которие села придали наши продкове ко пречистой Божой матери церкви Володимерское (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): Vulo-dislaw z bozey mylosy Korol Polski... znajemo czinimi thim naszym Listhom ktokolwiek nan vozdryth ylepak ho vslisith cz(t)om yakze wozryly na naszy wyerny slугу Ivana y Demiana... dajemo um... szelo ... Kruselniczu (Глиняни, 1395 *GL* 165).

ФОРМИ: *наз. одн.* ktokolwiek (1395 *GL* 166); *дав. одн.* кому колвекъ (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

Див. ще КТНО КОЛЕ, КТО КОЛИ, ХТОНЬКОЛИ.

КТО КОЛИ, ХТО КОЛИ *займ.* (91) (*стп.* ktokoli, *стп.* ktokoli) 1. (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) (82) а) (*додаткові*) (67) будь-хто, хто б не був (*у постпозиції — з узагальнюючим займенником у головному реченні*) (46): будетъ ведомо оуеъмъ кто коли видить грамоту(с)... ажъ панко ... та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ со княземъ скиригаиломъ (б. м. н., 1387 *СП* № 12); а се я панъ мацна... освѣдчаю ть тьмъ листомъ каждому доброму передъ кымъ коли буде тьтъ листъ чтюнь аже, пришедъ предъ наше обличье на има ходоро шидловскыи... и продалъ пану клюсови свою дѣднину (Львів, 1400 *P* 60—61); мы великий князь швитригайлъ... чини(м) знакомито... каждому дсброму... кому ж то коли его будетъ потребизна иже... дали есмо тому... пану андрью... село мишлинь (Київ, 1433 *P* 118); мы великий князь Швитригайлъ... даемъ вѣдати... кождоу... кому ж то коли его потребно будетъ иж... мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40); мы (Стефан) воевода... чинимъ знаменито... всьсмъ кто коли на нь оузригъ... оже тоты... слоуги наши Михъило и Пицоурко... продали... село ... на имъ Широци (Сучава, 1478 *BD* I, 218—219);

(*без співвідносного слова або узагальнюючого займенника у головному реченні*) (18): а волень продати... кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 *P* 4); Мы Владиславъ... чинимы знаемо смь нашимъ листомъ кто кол(л) на(н) возри(т)... аже слуга нашъ... па(н) ходко чемереви(ч) послужи(л) на(м) верне (Львів, 1399 *P* 59); А князь федко несвидьский... вызнаваемъ то си(м) наши(м) листомъ нынешнимъ(м) и потомъ будучи(м) передъ кого жь коли сесь листъ нашъ приидеть... како есмь А вврне служилъ... кня(з) швитригайлу (Черняхів, 1435 *P* 132); мы Стефан воевода... вызнавами... ис тымъ то нашимъ листомъ ... кто коли на ть запис оузритъ... аже мы слюбоуемъ... королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни... были (Сучава, 1462 *BD* II, 292);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (3): хто коли его купилъ тому слшати къ стму ивану (Перемишль, 1378 *P* 26); а кто коли по(ч)нетъ оучинити, того имаемъ явнаго казнити и оустановити (Серет, 1445 *Cost.* II, 729);

б) (*підметові*) (11) будь-хто (*в препозиції — із співвідносним словом або особовим займенником у головному реченні*) (6): а кого коли г(с)дрь нашъ, кроль влодиславъ, пошлетъ своихъ слугъ, пановъ, до нашей земли, тогда тни имають предними (sic.— *Прим. вид.*) голдовати слюбити (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а кто коли которыи на(с) оуради(к) задержати и прстоупи(т) на(ш) листъ... то(т) оузри(т) нашоу казнъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); А кому коли въ нихъ подаемъ пенязи на квитацяхъ з мьта нашого, они мають имъ платити по рокомъ (Краків, 1487

РИБ 226); А кому коли отпустили мьта луцкого з ласки нашое в тых его трех годех, мает он то записати, што бы мало того мьта прийти (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82);

(*без співвідносного слова в головному реченні*) (3): хто колі боудеть позванни на соудъ имееъ о(т)поведать (XV ст. *BC* 15 зв.);

(*з пропущеним головним реченням складнопідрядної конструкції, у заголовках деяких параграфів Вілицького статуту*) (2): кто коли баваеть (!) ожалова(н) о злодбстве (XV ст. *BC* 18);

в) (*означальні*) (4) який-небудь, будь-який (*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (2): а кого коли исъпрачють людии к собь оу томъ мьсть оу млина тьъ люди далъ есмь имъ со всьмъ правомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); А кого коли они за себе людей призываютъ и наново за собою посадятъ, ино нашимъ намьстникомъ... не надобъ у тьхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*у постпозиції — з особовим займенником у головному реченні*) (1): але комуу сь оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) ти(х) люди... а они... да иштоу(т) и(х) пра(д) егоуме-но(м) кто ко(ли) боудеть оу хра(м) стго николи (Сучава, 1472 *DIR* «А» 530);

(*в інтєрпозиції — з особовим займенником у головному реченні*) (1): а они да тьжоуть и да ишоу(т) и(х) прѣ(л) игоумено(м), кто коли боуде(т) оу храма стго нико(ли)... боуд(л) оу че(м) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391).

2. (*неозначений*) будь-хто, хтось (9): мы также... обицоуемъ... николи о(т)... кроль по(л)ского... о(т)стоупити ни одни(х) натисковъ алибо намолвеніа о(т) кого коли не дбаючи (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); Благословенне Ісидора, митрополита Киевского... старостае и заказникомъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); и кто коли име(т) оу тои пасици ставити свои бчолы, а десътиноу бы калоуери о(т) молдавице брали, а и(н) никто (Сучава, 1453 *Cost.* II, 454); А також, кто коли имоут познати оу них кони или волы, боуд где оу нашей земли, и доведет наш чловѣкъ на Брашовьне... а Брашовьни да стратѣт того кон(б) или вол(а) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: *наз. одн.* кто коли, кто... коли, kto koły, кто ко(л) 55 (1388 *P* 40; 1394 *P* 53; 1399 *P* 59; 1404 *Cost.* II, 625; 1413 *P* 82; 1449 *Cost.* II, 742; 1458 *Cost.* II, 814; 1472 *BD* I, 169; XV ст. *BC* 18; 1478 *BD* I, 218 і т. ін.); хто коли 9 (1378 *P* 26; 1387 *СП* № 12; 1424 *P* 104; 1443 *P* 144; XV ст. *BC* 15 зв., 16, 18 зв., 34, 37 зв.); *род. одн.* кого коли (1436 *Cost.* II, 702); *дав. одн.* кому коли, комуу ... коли (1349 *P* 4; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8; 1433 *P* 118; 1438 *P* 140; 1444 *AS* I, 39; 1451 *AS* I, 44; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1461 *AS* I, 53; 1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82 і т. ін.); *знах. одн.* кого коли, кого... коли (1357 *P* 20; 1395 *Cost.* II, 610; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132; 1500 *АСД* II, № 3); *ор. одн.* кымъ коли (1400 *P* 61).

Див. ще КТНО КОЛЕ, КТОКОЛWIEK, ХТОНЬКОЛИ.

КТОРЫ, КТОРЫИ *займ.* (18) (*стп.* który) 1. (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) (16) а) (*означальні*) (10) який, котрий (*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (4): тако мы с паны... оставили есмь бьлєцко (!) при бьлѣ и такъ цо (так.— *Прим. вид.*) же межѣ тьми границьми (так.— *Прим. вид.*) которая прозвиска суть со оуеъмъ (Львів, 1421 *P* 94); тако (ж) и мы имае(м) чинити непріателе(м) кроле(в)скы(м) и и(х), або ть(м) злодіе(м), которы(м) до наше(г) земли проиду(т) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (3): а дльи хочемъ и слюбоуемъ вшитки записы прѣ(д)речены(х) прѣ(д)ковъ наши(х), воево(д) молдавски(х), держати и наподити, которы, ми сьа... кролемъ полскимъ... держати и тримати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734—735); про то(ж)...

к оужиткоу нашимь по(д)данымь... оуоставляемы права кторая жь вшитци в нашей земли имають... держать (XV ст. *BC 10*); але коли... оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а ...па(н) имае(т) на(с) глейтовати своими чотырма великими паны... кторыи(ж) мы тыми часы пожадае(м) (Серет, 1453 *Cost. II*, 766);

(в *інтерпозиції* — з *узгагальнюючим займенником у головному реченні*) (3): про тожь мы... слюбоуемь... иже хочемь вшитки... слюбы, кторыа(ж)... воево(д) молдавски... королеви полскому... оучини(л) .. на въкы, держати (Хотин, 1448 *Cost. II*, 738);

б) (*підметові*) (в *інтерпозиції* — з *особовим займенником у головному реченні*) що, який (3): мы кторыи(ж) вса живыа рьчи розоумо(м) превышае(м), нв имаемь шлАхетны(м) обычаемь наши(х) пре(д)ко(в) противити сА (Хотин, 1448 *Cost. II*, 733);

в) (*додаткові*) (3) який, котрий (*у препозиції* — із *співвідносним словом*) (2): а кторы бы на(ш) неприяте(л) оутекль на и(х) сторону или злодйи, то(г) имае(т) вьсити, або на(м) наза(д) выдати (Сучава, 1457 *Cost. II*, 810);

(у *постпозиції* — без *співвідносного слова*) (1): мы Стефан, воевода... знакомто чинимь тым то листом кторымь потребно ест... яко хотА... предкоув наших... наслидова- <ти>... так и мы... их воли вьрным наслидованем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD II*, 283—284).

2. (*відносно-приєднувальний*) а цей, а саме цей (1): про тожь мы кторюу зь его волю повинни есмы сА згодити, а вьрною слоужбою послушни быти (Хотин, 1448 *Cost. II*, 738).

3. (*неозначений*) якийсь, будь-який, який-небудь (1): коли кторая пани алобо панна позвана была а приде(т) на ро(к) даннии и соудья сАде(т) на соудь имаеть посла(т) заказю своего сь еє спорому до еє домоу (XV ст. *BC 12*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кторыи 1* (1457 *Cost. II*, 810); *кторы 1* (1457 *Cost. II*, 810); *наз. одн. ж. кторая* (XV ст. *BC 12*); *знах. одн. ж. кторюу(ю) 1* (1453 *Cost. II*, 766); *ктерою 1* (1448 *Cost. II*, 738); *наз. мн. ч. кторыи 1* (1448 *Cost. II*, 733); *кторы 1* (1448 *Cost. II*, 733); *кторыа 1* (1448 *Cost. II*, 734); *кторыи 1* (1448 *Cost. II*, 733); *наз. мн. ж. кторыъ 1* (1448 *Cost. II*, 733); *с. кторая 2* (1421 *P 94*); *дав. мн. кторы(м), кторымь* (1457 *Cost. II*, 810; 1462 *BD II*, 283); *знах. мн. ч. кторыи 1* (1453 *Cost. II*, 766); *кторыа 1* (1448 *Cost. II*, 738); *знах. мн. с. кторая 1* (XV ст. *BC 10*); *ор. мн. кторыими* (1448 *Cost. II*, 735).

Див. ще КТОРЫИ.

*КТОРЫ КОЛИ *займ.* (1) (*стп. ktorȳkoli*) (*неозначений*) будь-який, який-небудь: Тиж не имаю ани хочемь никоторых земель... праЗ особного произволеня реченного пана нашего король... кторым коли обычаем, отдалеть (Сучава, 1462 *BD II*, 284).

ФОРМИ: *ор. одн. ч. кторым коли* (1462 *BD II*, 284).

*Див. ще КТОРЫИ КОЛВЕ, КТОРЫИ КОЛИ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЬ.*

КОУ *прійм.* (101) (*стп. ku, стч. ku*) (з *дав.*) 1. (*виражає об'єктні відношення*) (52) а) (*вказує на особу або предмет, на які спрямована дія*) до (кого, чого) або відповідає сучасній безприйменниковій конструкції з давальним (20): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 3); про то жь А... приступиль есми ку...

королеви польскому и ку свтои коруне полской (Черняхів, 1435 *P 132—133*); и везде на(м)

имбніа е(г) и доходы отворены... доколь да(ст) млы бь приверне(т)сА наше доброе, ку нашей земли (Сучава, 1457 *Cost. II*, 811); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 *AS 1*, 89); и мы... хотАчи его рыхлейшого вчинити коу тымже вчинкомъ, емоу имбне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо (Вільна, 1499 *AS 1*, 117);

відповідає сучасній безприйменниковій конструкції з орудним (1): просили нас два брата рожоная... пана Маськовы сыны... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиляче, XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 193);

б) (*вказує на відношення кого або чого до кого або до чого*) до (кого, чого) або відповідає сучасній безприйменниковій конструкції з давальним (14): а особно иже мы доброуу <з>авжды мьли есмо... волю... коу покоеви а коу еднотъ (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу оуставично и вьчнои сталости и коу ины(м) певны(м) слюбо(м), мы... виновати есмо вьрне ихъ волю и оучинковъ наслъдовати (Хотин, 1448 *Cost. II*, 733); слюбоуемь... абыхомь мы их милости верни... были на веки, тымь обычаемь, яко соут были и передкове наши... и были... покорни коу... королеми и короунъ полской (Сучава, 1468 *BD II*, 301); Ино мы, впамятавшы его вьрною а пил(ь)ную службу... кв отцу нашому... тыи сельца... дали есмо ему (Вільна, 1499 *РИБ 777*);

в) (*вказує на приналежність чого до чого, на зв'язок чого з чим*) до (чого) або відповідає сучасній безприйменниковій конструкції з давальним (12): tedy owicz toho sieta Pokossowczow szto panu Mirosławu swoiu wathpnyu (!) prodał na umię Oleszko Pukossowicz y so staremu ľudnyu wiwył zemliu szco ku Pokossowczom panu Mirosławu od Władnick hranicza (Галич, 1413 *GL 48*); Мы... бискупове влодиславъ выбраный ку бискупству влоцлавскому... записуемь сА стецку воевождь (Ланцица, 1433 *P 122—123*); Я Гринко Болобанъ визнаваю... штожь продалъ есми имбне свое... Всекрево... со всимъ сь тымъ, што ку тому имбню служить (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР II*, 105); мы князь Семень Александровичъ дали есмо село Жердеву... пану Андрью Морозови со всимъ сь тымъ, што ку тому селу прислушаеть (Київ, 1459 *ЗНТШ XI*, 13); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зь Пустынки, абыхомь мы призволили имь людей... нановъ за собою посадыти на церковной земли, кторая къ той Церкви... прислухаеть ку Пустынцы (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3);

г) (*вказує на приєднання, додачу чого до чого*) до (чого) (4): My Witold wetyki kniaz tytowski... czynemy znamenito... iż dali iesmo sluzi naszom Pawlu ku Nowostawcom zemleу wotynskoy Rydkuiiu (Ужів, 1421 *AS 1*, 27); А на болшоую крѣпость... томуо оусемоу вышписанномуу, и печат нашоу есмо привьсили коу семоу листоу нашемоу (Сучава, 1468 *BD II*, 302—303);

к о у т о м о у (1) до того, крім того: Я пань микоула... што(ж) есми сороужи(л) цркъв стго никола... оу дользкоу и придалъ есми своего имбня дользска десАтиноу озимины... А коу томуо придалъ есми на тоую цркъв островь мошно (Перевали, 1440 *P 142*).

2. (*виражає відношення мети*) на (що) (30): Też jestliby... niekotoruj przypoznuj... wołał by, a jestliby jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakiej sused ...tridcat' szelahow majet' zapiatiti (Луцьк, 1388 *ZPL 108*); Мы па(н) сташко ись даыдова... приводимо то ку вьчной памАти (Погоничі, 1422 *P 97*); а ми мовжды (!) бы есмо были хотьли коу досветчьныи и(х) правды алобо хитрости о(т)сю(л) с короуны иькаторыи паны радныи коу копоушъи

ню таковы(х) тадынковъ к ва(м) до князства великого послати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); слюбоуемо и по(д)даемо сА, коли на(с) позове(т)... коро(л) его мл(с)ть, на оуреченое мистце, где первийшии воеводы коу голду хожевали, а мы на тотъ де(н)... имаемь поставити сА (Хотин, 1455 *Cost. II*, 774); дла того ку вьчныи рьчи памети мы Олександръ... чинимь знаменито... иж... емоу имбне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо (Вільна, 1499 *AS 1*, 117).

3. (*виражає просторові відношення, вказує на напрям дії*) до (чого), на (що) (13): а покинувши гостинець Олыш-

ский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ ку полуночцы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *rapu Mirosławu od Bludnik hranicza... prosti ku Dnistru thapiewicz brodiszczu* (Галич, 1413 *GL* 48); И повела нас пани ВасилеваА... ловы своими ажъ къ селоу коу Всемероу (Лу-конница, 1478 *AS* III, 17).

4. (*виражає модальні відношення*) до (чого) або відпо-відає сучасній безприйнятничій конструкції (3): але ижь велможный стефанъ... воевода... пришошь за са ку доброй памати... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили (Ланчица, 1433 *P* 121); А далей Борисъ примовиль ку чсти дьду, и отцу (Вильна, 1495 *АЛМ* 83);

◇ ку противъ (2) взамін (чого): прислалъ еси до насъ своихъ пословъ... абыхомъ дали нашъ листь твоей милости и подь нашоу прьсягоу ку противъ листу твоей милости, которого еси намъ далъ и прислалъ твоя милость нашими послы (б. м. н., 1496 *BD* II, 401); ко у в до-моу (1) *див. *ВЪДОМЪ*.

Див. ще ИКЪ, КЪ.

*КОУБЧИЧЬ *див. КОУПЧИЧЬ*.

*КУВТЪРЬ *див. *КОУФЕРЬ*.

*КОУВАЗЬ ч. (1) (?): а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рски Васья(н) коува(з) а ключни(к) пе(ч)рски андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

КОУДА *спол.* (310) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*означальні*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) що, який (286): а тьмы селамъ о(т) турлуи съ оусими поени и съ всАми своими старими хотарми коуда из въка оживали непогушено (!) имъ николи на вьк(ы вьч)ниА (Сучава, 1490 *Cost.* I, 65); и оупросили себъ от нас, како абыхомъ им досмотрили старін их хотар, коуда из въка при(слоу)хало к томуу мьстоу трьгоу Брьладоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 63); ахо(та(р)) томуу о(т) половины половина село, о(т) рьшкани, ви(ш)наа ча(ст), да е(ст) от половины половина, о(т) оусе(г) хотаръ, а о(т) ин(ши(х) сторо)ноу да е(ст) по старому хотарю, куда (из въка) оживали (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

2. (*місяця*) (22) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де (19): а хотаръ тьмъ двомъ селомъ коуда хотарили и оуживали из въка (Сучава, 1412 *DIRA*» 440); и даемъ и дали есми се(с) нашъ ли(ст) мона-стырю нашему о(т) быстрици... потвержаемъ и(м) богна ись оусими озерами кулко прислухаю(т) о(т) ботна и куда е(ст) и(м) стьры (!) хотаръ (Васлуй, 1452 *DIRA*» 500); а от (инших) сторо(н) по старому (хотароу) и коуда хотарил пан Шефоул прькалабъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 148);

куди (2): а по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть (б. м. н., 1366 *P* 14); и дали... есми монастырю... о(т) ньмца... киприАнова пасика... и съ оусими польнами... по(ч)нше о(т) приходища моловатцу вода вишнивцу и коуда польна держи(т) вы(ш) (!) монастырь (Сучава, 1470 *DIRA*» 522);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) куди (1): а госта не приневолити но куда хочеть туды поидеть (б. м. н., 1366 *P* 14).

3. (*способу дії*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як, куди (2): а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(н) первы(и) дроу(г)и третя(и) на ро(к) а не станеть тогда сказоуемы то(т) которыи пенези позыча(л) алюбю торы(и) (!) речи записаны по тре(т)емъ рокоу имаеть мошь продати алюбю оборотити коуда хочеть (XV ст. *BC* 18); Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислухало издавна (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

Див. ще КОУДЫ, ПОКОУДА.

КОУДРИЧИ *мн.* (1) (*назва ниви у Троцькому воеводстві*): продали есмо Его Милости... на озере землю пашноюу на имА Коудричи з сеножатни (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *наз. Коудричи* (1492 *AS* III, 23).

КОУДРЪ ч. (2) (*особова назва, пор. Кондрать*): тьмъ мы видьвши его правоую и вьрноюу слоужбоу до на(с)...

дали и потврдили есмо имъ... язерь коврьлоуискин съ грълоу и где коудрѣ (? — *Прим. вид.*) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); се азь... то Стефа(и) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврдили есми стои нашен епи-скоупти о(т) радъвце(х)... Вѣ црко(в) и(с) попо(м) где коуд-рѣ оприше (Сучава, 1490 *DC* 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн. коудрѣ, ко(у)дрѣ* (1448 *Cost.* II, 324; 1490 *DC* 147).

Див. ще КАНДРЪ.

*КУДРАВЪЧИЦЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Кудравцево у Смоленській землі*): Се азь перфурий с(с)нъ (!) ивановъ вьнукъ васьковъ кырдьвеница далъ есмь землю кудравъ-чицьскую... стму сп(с)су (!) в вькы (б. м. н., поч. XV ст. *P* 75—76).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. кудравъчицьскую* (поч. XV ст. *P* 75).

КОУДЫ *спол.* (29) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*означальні*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) що, який (23): а хотаръ томуу селоу по старымъ хотаромъ коуды из въка оживали (Сучава, 1433 *Cost.* I, 353); а хотаръ та(м) селам(а) да е(ст) о(т) оуси(х) сторонъ по старомуу и(х) хотарю коуды из въка оживали (Сучава, 1471 *DIRA*» 525).

2. (*місяця*) (5) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) куди (4): по половине зъ Любчемъ грань, куды речька идеть... до Каменя леса (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); а придалъ есми ему озера рыбаА за дньстромъ куды мой неводи ходили (б. м. н., 1349 *P* 3); а коли бых я хотьль от кн(А)за его м(и)л(о)сти прочъхати... тогда я и дѣти мов мають бхати коуды хотАт (Острог, 1466 *AS* I, 61); тажежъ и посло(м) ваше(и) мл(с)ти и купцо(м) да е(ст) земля г(с)дра нашего воеводы о(т)тво-рена (!) ходити слобо(дно) и доброво(лно)... коуды имъ боуде(т) надобе (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.);

(*у препозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) (1): *kak že i tyti razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi paszy zhlі* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

3. (*способу дії*) (*в інтєрпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як (1): А моуж мой кн(А)зь Иванъ Семенович оузАвши тых двѣ тисАчи золотых, воленъ даро-вати и отдати и на ц(є)рковъ дати и коуды хотА обер-ноути къ своемоу пожитку (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

Див. ще КОУДА, ПОКОУДА.

*КОУЕВЪСКИЙ БРЪСТЬ ч. (1) (*назва міста в Польщі, пор. Brzëś Кujawski; пса(н) оу коуевьско(м) брьстьи*) (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *місц. одн. оу коуевьско(м) брьстьи* (1447—1492 *ЛКБВ*).

*КОУЗМА *див. КУЗЬМА*.

*КУЗМИНЪ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*) Кузь-мин: а тамъ е(з)ди(л) есми до коузмина ставовъ глАдети ино вь ку(з)мине ставъ со млыномъ але спощать его не(ль)за (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *род. одн. коузмина* (XV ст. *ИК*); *місц. одн. вь ку(з)мине* (XV ст. *ИК*).

КУЗМИЧЬ, КУЗМЫЧЬ, КУЗМИЧ ч. (7) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци, пан петръ неоря, воевода судо-мирский... пан васко кузмич (Судомир, 1361 *AGZ* 6); А се дѣляи степанъ мелехови(ч)... иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 *P* 18); Мы бискупи маѣци премыски(и) офанасты владыка премыски... волчко кузми(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь... о волость о зальсие... пред на(м) водила(с) (Ме-дика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн. кузмич* 3 (1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1393 *P* 52); *кузми(ч)* 2 (1370 *P* 18; 1404 *P* 70); *кузмич* 1 (1361 *AGZ* 6); *кузмыч* 1 (1366 *P* 12).

КОУЗНЄВЩИНА *ж.* (1) (*назва ниви у Троцькому вое-водстві*): и за тоую сто коп грошей широких продали есмо

Его Милости дворец наш... а на озере земляца пашнаа Коузнешчина (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Коузнешчина (1492 AS III, 23).

КУЗНЕЦЬ ч. (5) коваль (4): или боу(д) мис(т)ръ какы боуде(т) оу ты(х) вышписанны(х) се(л) и кожокаръ или кузнецъ... никто да не имаеъ ни едно дѣло до ни(х) (Побрата, 1448 ДГПР); господи помози самоилови кюзнцю (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112); Яким коузне(ц) землю де(р)жить Лисовъшиною (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); серебряни коузнєць (1) див. **СЕРЕБНЫИ**.

ФОРМИ: наз. одн. кузнецъ 2 (1448 ДГПР; 1454 АЛМ 12); коузне(ц) 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); коузнєць 1 (1369 ПСЧК); дав. одн. кюзнцю (XIV—XV ст. ОБРН 112).

***КУЗНЯ ж.** (1) рід кованої посудини; міра місткості: Панъ Юрей пишетъ, ижъ тотъ человекъ Дитятковичъ даиваль отцу нашему с тое земли... две кузни меду (Вільна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: знах. дв. кузни (1493 АЛРГ 56).

КУЗЬМА ч. (2) (особова назва, цсл. Козма, гр. Κοζμάς);

кузьма, пантелъмонъ, демьянъ, киръ, иоанъ, самсонъ, фалелби по той сторонъ то все безмезниці (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112); а на то е(с)ъ... вѣра пана коузмы шандровича (Сучава, 1433 Cost. I, 361—362).

ФОРМИ: наз. одн. кузьма (XIV—XV ст. ОБРН 112); род. одн. коузмы (1433 Cost. I, 362).

***КОУКОВА ч.** (1) ◊ крѣница коукова див. **КРѢНИЦА**.

ФОРМИ: род. одн. коуковы (1448 Cost. II, 324).

КОУКЯ ж. (1) (серб., болг. кукия) дѣм, храм: Іо Стефан воевода бжїєю мл(с)тїю господарь земліє молдавскыє снѣ Богдана воеводу сътворю сїю коукю за кораб в лѣт ≠СЦПГ (Ясси, 1430 Rev.).

ФОРМИ: знах. одн. коукю (1430 Rev.).

КОУЛИКОВСКИЙ, КОУЛИКОВЪСКИЙ, КУЛИКОВСКИЙ, КУЛИКОВСКИЙ ч. (6) (особова назва): а на тѣ свѣдци пано Ашко мазовшанинъ пано мичко куликовскыи (Львїв, 1400 Р 61); а еше при томъ были послы съ львова... мычко куликовскыи и змиръстамъ ханысь (Сучава, 1408 Cost. II, 633); А при томъ был... пан Мишко Коуликовъский (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. куликовскїи, коуликовскїи, коуликовскїи, куликов(с)ки(и) 4 (1404 Р 70; 1424 Р 104; 1466 AS I, 61); куликовскыи, куликовскыи 2 (1400 Р 61; 1408 Cost. II, 633).

***КОУЛИСЕВЪ ч.** (1) (назва потоку у Молдавському князїствї): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где грабовци сидА(т) оу вишнїи конецъ коулисева где радоу(л) сиди(л) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: род. одн. коулисева (1437 Cost. I, 541).

КУЛКО див. КОЛКО.

КУЛКОСЪ числ. (1) (неозначено-кїлькїсний) скїлькинебудъ, скїлькїсь: Мы пе(т)ро воево(да)... с паны радою нашею мо(л)да(в)скою... радили есмы... о оугисненїе и погибели земли нашеи шо(ж) съ оуси(х) сторо(н) имае(м) и набоу(л)ше о(т) тоурко(в) иже набрали и беру(т) по коу(л)косъ разо(в) и просА(т) оу на(с) даны двѣ тысячї оугорскы(х) зла(т) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

***КОУЛМА ж.** (3) (молд. кулме) перевал: А хотарь Бьлошешим... до серед добровоу та от толь... оу дил, та от толь дилом долоу на коулми вишнїи градици, та от толь... потокою долоу до коулми нижнїю градици, та на коулми долоу до крѣницъ Вльканова (Сучава, 1475 ВД I, 206).

ФОРМИ: род. одн. коулми (1475 ВД I, 206); місц. одн. на коулми (1475 ВД I, 206).

***КУЛЫГА ж.** (3) (назва рїчки у Подільській землі): тамъ же есмо... грани на лыпи вытесаты велилы; одѣтоль уверхъ рїчки Дидовки... нижей урочища Брычнаго, где

впадаеъ рїчка Кулыка (!), где есмо засталы пана Кмыту, который призналъ: же по левой рїчки Кулыгы грунтъ Мыкульнскїи, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: наз. одн. Кулыка (1430 ГВКЛ 8); род. одн. Кулыгы 1 (1430 ГВКЛ 8); Кулыгы 1 (1430 ГВКЛ 8).

! **КУЛЫКА див. *КУЛЫГА**.

КОУЛЬ ч. (1) (особова назва): Я Иван Тимофеевич Коуль... з женою моею Марѣею... вызнаваем... штож вѣзали есмо въ княза Васла Его Милости Андрѣевича Полоубенского тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Коуль (1492 AS III, 23).

***КОУЛЯ ж.** (1) (назва рїчки у Молдавському князїствї): Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас, жаловали есми его... и дали есми его (sic.— Прим. вид.) оу нашеи земли двѣ мѣсть от поустини на Коуль (Васлуй, 1436 ВМ 33):

ФОРМИ: місц. одн. на Коуль (1436 ВМ 33).

КОУМНАТЬ ч. (1) (молд. кумнат) (брат дружини) шурин; (чоловик сестри) зять: мы (Стефанъ воевода...) знаменито чиним... оже прїдош(а) прѣд нами...) пан Юрїе (або Юрїи.— Прим. вид.) вистиярник и пан Петрашко коумнатъ его, и съ тежечю своею старою кнѣгини Ст(е)пка, оуоуковою Демекоушьскоу, Аноушкоую... и потокми сА съ нашим ігоуменом архимандритом Феодором (б. м. н., 1470 ВД I, 152—153).

ФОРМИ: наз. одн. коумнатъ (1470 ВД I, 152).

***КОУМОВЪСТВО с.** (2) кумїство: а колижъ тыи све(т)кы на соуде монованы (!) тогды то(т) замешька(х) (!) о(т)о(т)ова(т) того коумовѣства а потомъ коли по(д) прїсагоу свидо(ч)ство чинили, тогды тотъ доминикъ оставилъ того якоуба дла коумовѣства его же бы сА не го(ди) (!) свидо(ч)ство е(г) а хоте(л) имети зансканное свое жалобы (XV ст. ВС 20—20 зв.).

ФОРМИ: род. одн. коумовѣства (XV ст. ВС 20).

КОУМ ч. (1) кум: О свїдѣ(ч)ство прїроженъ(х) имае(т) ли бы(т)и припоушо(н) Конѣдра(т) а доминака (!) домоу добыва(л) свїдо(ч)ствомъ конѣдра(т) шесть све(т)ковъ поставилъ по(д)лоугъ приказанїя соусоуды (!) правын бы(л) екоубъ коумъ его который же тоу ре(ч) межї ими прїетельскы една(л) (XV ст. ВС 20).

ФОРМИ: наз. одн. коумъ (XV ст. ВС 20).

КУНАЦКОВИЧЪ, КУНАЧКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): Я, Степанъ Кунацковичъ, вызнаю самъ на себе... которое имене... на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича (Луцьк, 1449 АЛМ 8).

ФОРМИ: наз. одн. Кунацковичъ, Куначковичъ (1449 АЛМ 8).

КОУНАШЪ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣткы... мѣстич(и) луцкыє, мытници: Иванъ Рогатинець, Коунашь (Луцьк, 1461 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Коунашь (1461 AS I, 54).

КУНДРАТЬ див. КОНДРАТЬ.

***КУНИИ прикм.** (3) (який зроблений із шкурк кунїць) кунїчий: Отписую Пречистой до Печерского монастыра панцыр и кожух кунїи, сѣроу кувѣроу волоченъ (б. м. н., XV ст. АрхїОЗР 8/IV, 29); з нового места послано князю великомуу тфе(р)скомуу шоуба собольА волочонаА аксамитомъ або адамашкою, а дроугаА шоуба ку(н)А (б. м. н., 1488 УКТ).

ФОРМИ: знах. одн. ч. кунїи (XV ст. АрхїОЗР 8/IV, 29); наз. одн. ж. ку(н)А (1488 УКТ).

Див. ще *КУНИЧИИ, *КОУНИЧНИИ.

***КОУНИЛОВЪ прикм.** (1): також(е) есми дал(и) се(л)о к(рѣ)сть на има калиновци... о(т) вѣрха коунилова (Сучава, 1429 Cost. I, 248).

ФОРМИ: род. одн. ч. коунилова (1429 Cost. I, 248).

***КУНИНЬ ч.** (2) (назва присїлка у Волинській землі) Кунин: На Гнидовѣ не надобѣ мыта давати... въ кунинѣ

не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); Пожедила перед нами старостинаА луцкаА кн(А)г(и)ни ОлизароваА Шиловича кн(А)г(и)ни Федка, штожь пан ей (!) небо-щикъ пан Олизар Шилович... записал ей (!) имена свои на има Здолбнцоу с приселком з... Кунином (Луцьк, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *ор. одн. Кунином* (1487 AS I, 240); *місц. одн. вь Кунинь* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

КОУНИЦА *жс.* (47) (*шкурка куницы як товар і рід подати*) куница: то все даль есми церкви Божой. К тому и куницы стъ поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестиане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а у черновци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаєть заповѣданыи товаръ на свои возъ, куници, серебро, воскъ и кони добриі земьстиі (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а иде(т) з не(г) колода медоу и съ всеми пош-линами з бобры и с куницами и с полю(д)емъ (Київ, 1427 *P* 108); Я хвед(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича... даровала есми своєю доброю волею моужа свое(г) пана васи(л)я хребтовича своими име(н)и о(т)чизными... з боры з лесеы... и з данми з медовыми из грошовыми и с коуницами (Луцьк, 1490 *ЗХП* 134—136).

ФОРМИ: *наз. одн. коуница* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.); *дав. одн. куницы* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *знах. одн. коуни-цоу* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *наз. мн. коуници, купису* 12 (1408 *Cost.* II, 633; 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141; 1434 *Cost.* II 670; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.); *куници* 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *зам. род. от тых (тыи) коуници* 3 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276); *род. мн. куницъ, коуниц, коуниц(и)* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1456 *Cost.* II, 791; бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *знах. мн. куници, коуници* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275; 1466 *BD* I, 96; бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 93, 93 зв.); *ор. мн. куницами, коуницами* (1427 *P* 108; XV ст. *BC* 30 зв.; 1490 *ЗХП* 136).

КОУНИЧА *жс.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Ть(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми и(м), оу нашей земли... села на имѣ онещи... и на днестри коунича (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: *наз. одн. коунича* (1456 *Cost.* II, 569).

Див. ще КОУНИЧЕЕ.

КОУНИЧЕЕ *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села его... на имѣ село кин-ди(н)ци... а друогое села (!) коуничеє (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн. коуничеє* (1437 *Cost.* I, 541).

Див. ще КОУНИЧА.

***КУНИЧИЙ** *прикм.* (1) (*який зроблений із шкурок ку-ницъ*) куничий: А губка даль шюбу своєю куничною доро-гнмъ сукномъ брунатънымъ пошита... пани хоньци (Пере-мишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *знах. одн. жс. куничною* (1378 *P* 26).

*Див. ще *КУНИИ, *КОУНИЧНИИ.*

КОУНИЧНИКЪ *ч.* (2) селянин, що платив подать фео-далові шкурками куницъ: а коуничнико(в) три по шести коуни(ц) дають два и(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници а вси три го(л)тди (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

ФОРМИ: *наз. одн. коуничникъ* (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *род. мн. коуничнико(в)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

***КОУНИЧНИИ** *прикм.* (1) (*який належить куницѣ*) куничий: а хто хоче(т) на не(г) конать иже не исправед-ливъ соуди(л) имее(т) на него досве(т)чи(т) шестьма све(т)кы такъ оуро(ж)ными ка(к) то(т) соудья а не имее(т) слоуха(н) быти далѣ олижь положи(т) три гривны алюбо лоупежи коуничниі которыи(ж) то соудья возьметъ справне коли боудѣть правъ (XV ст. *BC* 34).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. коуничниі* (XV ст. *BC* 34).

*Див. ще *КУНИИ, *КУНИЧИИ.*

КОУНЦЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. мад. Коп-сза*): А на то свѣдкове... пан коунцѣ, пан мартин боуръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. коунцѣ* (1456 *Cost.* II, 791).

КУНЦЪРЕ *див. КУНЦЪРЬ.*

***КУНЦЪРЕВЪ** *прикм.* (1): а кунцѣре игнать вывели старцъ тако смы мы опытали старцеѣ кунцѣревы(х) игна-товы(х) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. кунцѣревы(х)* (1419 *P* 90).

Пор. КУНЦЪРЬ.

КУНЦЪРЬ, КУНЬЦЪРЬ, КУНЦЪРЕ *ч.* (4) (*особова назва*): А ошашко давыдовский корчакъ... знаемо чини(м)... аже кроль... казалъ намъ розвѣхати границу игнатови с кунцѣре(м) (б. м. н., 1419 *P* 90); а тому свѣдци панъ миколай спичникъ. панъ куницѣрь (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн. кунцѣрь, куницѣрь* 2 (1419 *P* 91; 1424 *P* 106); *кунцѣре* 1 (1419 *P* 90); *ор. одн. кунцѣре(м)* (1419 *P* 90).

***КУНЬ** *див. КОНЬ.*

КУНЬЦЪРЬ *див. КУНЦЪРЬ.*

***КУПАЛЫ** *мн.* (1) (*назва церковного свята Івана Хрести-теля, також календарна дата*) Купайла, Купала: а миръ о(т) покрова бѣъ до ивана дне до купаль (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *род. купаль* (1352 *P* 6).

***КОУПАТИ** *див. КОПАТИ.*

КОУПЕЖ *ч.* (5) (*стп. kupież, стп. kupierz*) ◊ при ви-ліє от коупеж (4) *див. ПРИВИЛІЄ*; приви ли іи от коупеж (1) *див. ПРИВИЛІЙ.*

ФОРМИ: *род. одн. коупеж* (1482 *BD* I, 265; 1483 *Cost.* D. 30; 1484 *BD* I, 286; 1488 *BD* I, 347; 1493 *BD* II, 22).

***КОУПЕЖНИИ** *прикм.* (1) ◊ приви ли іє коупеж-ное *див. ПРИВИЛІЄ.*

ФОРМИ: *знах. одн. с. коупежное* (1500 *RA* 260).

КУПЕЦЪ, КУПЕЦЬ, КУПЕЦ *ч.* (37) купецъ: а у чер-новци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаєть заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); и дали есми се(с) лі(ст) нашъ приАтеле(м) наши(м) оуси(м) брашовъно(м), оуси(м) купце(м) (Васляу, 1452 *Cost.* II, 759); А которыи бы купци хотели мыто объ-ежчати новыми дорогами... нехай он их встагаєт и мыто на них берет по давному (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82); А також коупцем от землях пререченого кроль его милости полского и великого княза литовского везде по нашей земли молдавской да ест им слободно... ходити и торговати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

ФОРМИ: *наз. одн. коупецъ, купец* 5 (1434 *Cost.* II, 669; 1439 *Cost.* II, 59; 1460 *BD* II, 275; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *коуп-пецъ* 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1456 *Cost.* II, 790); *наз. мн. коуп-ци, коупцы, ку(п)ци* 4 (1456 *Cost.* II, 788; 1457 *BD* I, 4; 1460 *BD* II, 273; *DIR* «А» 515); *коупцы, купцы* 3 (1496 *ПСВВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *дав. мн. купцемъ, коупцем, купце(м), коуп-цемъ* 19 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 186; 1445 *Cost.* II, 729; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261; 1460 *BD* II, 276; 1463 *BD* II, 295; 1475 *BD* II, 329; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); *купцо(м)* 1 (1496 *ПСВВ*); *знах. мн. коупци* 1 (1448 *Cost.* II, 305); *куп(ц)ехъ* 1 (1433—1443 *АРМ*); *місц. мн. на купце(х)* (1421 *Cost.* I, 142).

***КУПІЕСЗКІЙ** *прикм.* (1) (*який належить купцеві*) купецкий: kotory iduth k torzowi (!) czerez ieho didinu od kozdoho woza po hrosiak a ys kupiecckich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: *род. мн. kupiecckich* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

***КУПЕЧОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Купичів: Тыми жъ разы а другий записъ Романа Мстисла-вовича, на Купечовъ... осмотрели въ томъ светомъ еван-гелии (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

ФОРМИ: *знах. одн. Купечовъ* (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

КУПИТИ, КУПИТЬ *дієсл. док.* (226) (що, що в кого, що від кого) купити: Въ льто шести тисашное шистѣде-

сАть семое купиль панъ петрашь дѣдичтво в анъны ради-
вонъковоѡ (Перемишль, 1359 P 10); возревше есмо на на
его (так.— *Прим. вид.*) вѣрною службу... даемъ емоу...
и оставляемъ... его... при томъ при всѣмъ што коли коупиль
(Краків, 1394 P 54); а львовчане што имуть принести сами
изъ угоръ серебро жъженое, отъ того серебра што быхомъ
мы купили собѣ колко будетъ намъ надобно (Сучава, 1408
Cost. II, 632); Се я Янъ, иначе Корвива Ядукрович,
продаль есмы доброволно... землю свою питомую у во-
лости Волковской, которуюто землю купиль есми былъ
у Бартоша прозвищомъ Козего Мистра (Вільна, 1451
АкЮЗР II, 106); Продад есми имене мое отчизное Дажев
на вечност... вынявши за третюю частъ зо всихъ именовъ
моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в земљи ту-
тошней вольнской (Володимир, 1475 *AS* I, 72); А по на-
шемъ животѣ, кто боудетъ господаръ нашей земли... тотъ
бы им не пороушилъ нашего даанія и потвѣрженія... за-
ноуже... они коупили соби за свои правіи пинази (Ясси,
1500 *BD* II, 175—176).

ФОРМИ: *инф.* купити 14 (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.*
II, 759; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *BD* II, 262; 1456—1481 P
164; XV ст. *BC* 8; 1495 *АЛМ* 88, 89; *В Соб.*); коупить 1
(XV ст. *BC* 32); *аор.* 1 *ос. одн.* коупи(х) (1401 *ЗКЕ*); 3 *ос. одн.*
коупи (1459 *BD* I, 27); *перф.* 1 *ос. одн.* ч. есми... коупилъ,
есми... коупиль 2 (1463 *AS* I, 56); коупиль есми, купил есми
3 (1451 *АкЮЗР* II, 106; 1463 *AS* I, 56; 1491 *AS* I, 94); есмы
купиль, іестму купитъ 2 (1495 *АЛМ* 83; 1500 *ДПЖН*); есми
купи(л) 1 (1490 *Пам.*); коупи(л) есмъ 1 (1449 *Cost.* II, 385);
сѣм... коупил 1 (1490 *BD* I, 437); 2 *ос. одн.* ч. коупиль
(XV ст. *BC* 35); 3 *ос. одн.* ч. купиль, купи(л), коупиль 99
(1359 P 10; 1370 P 18; 1408 *Cost.* II, 632; 1431 *Cost.* I, 317;
1443 *Cost.* II, 131; 1453 *Cost.* II, 472; 1479 *ВАМ* 61; 1483
Cost. S. 122; 1490 *BD* I, 443; 1499 *BD* II, 160 і т. ін.); ку-
пиль есть 2 (1378 P 26); 3 *ос. одн.* ж. коупила (1464 *Cost.* S.
59; 1494 *BD* II, 33; 1495 *BD* II, 58); 1 *ос. мн.* есми коупили
3 (1488 *BD* I, 357; 1489 *BD* I, 377; 1492 *BD* I, 511); смо ко-
упили 2 (1499 *BD* II, 162); есемъ коупили 1 (1479 *BD* I, 222);
есмо... коупи(л) 1 (1490 *ДГСХМ*); 3 *ос. мн.* коупили (1448
Cost. II, 323; 1452 *Cost.* II, 759; 1462 *Cost.* D. 10; 1467
BD I, 117; 1471 *BD* I, 164; 1483 *BD* I, 275; 1486 *BD* I, 290;
1490 *BD* I, 385; 1495 *BD* II, 74; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.);
пперф. 1 *ос. одн.* ч. купиль есми былъ (1451 *АкЮЗР* II,
106); 3 *ос. одн.* ч. бил коупил 4 (1456 *BD* I, 456; 1480 *BD*
I, 237; 1484 *BD* I, 286; 1493 *BD* II, 21); былъ... купиль,
был... коупил 2 (1487 *РИБ* 228; 1499 *BD* II, 148); 3 *ос.*
одн. ж. была коупила (1499 *BD* II, 147); *майб.* 3 *ос. одн.*
коупить, коупить, кѣпить 4 (XV ст. *BC* 32 зв., 34 зв.; *СЯ*
42 зв.); коупит, коупи(т) 3 (1456 *Cost.* II, 790; XV ст. *BC*
8 зв.; 1460 *BD* II, 274); имет коупити, иметъ купити 7
(1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790;
1460 *BD* II, 274); иметъ коупити 1 (1434 *Cost.* II, 669);
1 *ос. мн.* коупим 2 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 276);
имемъ коупити 2 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670);
3 *ос. мн.* купАть, коупАт 4 (1408 *Cost.* II, 631; 1434
Cost. II, 668; 1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II, 273);
имоутъ коупити, имоут(т) коупити, имоут коупити
11 (1434 *Cost.* II, 668, 669; 1435 *Cost.* II, 676; 1437
Cost. II, 709; 1456 *Cost.* II, 788, 789; 1460 *BD* II, 273,
274); имуть купити 3 (1408 *Cost.* II, 630, 631); *баж.-ум. сп.*
1 *ос. мн.* што быхомъ... купили 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1434
Cost. II, 670); абыхомъ коупили 2 (1456 *Cost.* II, 791; 1460
BD II, 275); *диприкм. пас. мин. наз. одн. с.* коупленое
(XV ст. *BC* 31); *род. мн.* купленых (1475 *AS* I, 72); *диприсл.*
перед. коупивъ (1456—1481 P 164).

Див. ще *ЗАКОУПАТИ, КОУПОВАТИ, ПОКУПАТИ.

КУПКА ж. (1) (назва села на Буковині) Купка: Тѣмъ
мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)...
дали есмы ему оу нашей земли двѣ сель имануема купка...
и за проутомъ наговици (Сучава, 1429 *ДГОБК*).

ФОРМИ: *наз. одн.* купка (1429 *ДГОБК*).

***КОУПЛЕНИНА** ж. (1) (те, що куплене) покупка: Мы
кйъ михайло олексан(д)ровичъ произволи (!) есмо бояри-
ноу нашему пану василью црю коупити дворець ивашка
гри(д)ковича на локпви (!) его коупленую (!) И коупивъ
то(т) дворець придати стѣи тр(о)ци оу слоуцкоу (Копиль,
1458—1481 P 164).

ФОРМИ: *знах. одн.* ! коупленую (1456 — 1481 P 164).

***КОУПЛЕНІЕ** *див.* КОУПЛѢНІЕ.

!КОУПЛЕНОУ (КОУПЛЕНИНОУ) *див.* ***КОУПЛЕНИНА**.

КОУПЛѢНІЕ с. (3) 1. (те, що куплене) покупка (2):
про то мы оуоставляемъ абы ка(ж)ны(и) велікыи па(н) ани
которыи иньши и(х) некоупова(л) собѣ ше(л)тинства нѣко-
торыи вси кромѣ па (!) своего чія весь а коупить ли хто
тогда тое коуплѣнїе нѣ во(ш)то не иде(т) (XV ст. *BC* 32 зв.);
Тѣмъ мы видѣвши ихъ правою и вѣрною слоужбою до нас...
дали и потвѣрдилы есмо им оу нашей земли оу молдавской
ихъ правое выслууженїе и коупленїе, одно селище... што
они коупили от Кости (Сучава, 1467 *BD* I, 117).

2. (про судові справи) нагромодженнїя (!): а е(ст)ли же
не могоуть вси(х) соудо(в) осудити того дна тогда хочемъ
то(т) абы безъ коупленїя вїны абы дроуого дна соудъ
скончанъ тако(ж) полоудна жebes кажны (!) члвкъ свою по-
воли оправиль жалобоу безъ клопотоу и безъ свароу
(XV ст. *BC* 13).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуплѣнїе (XV ст. *BC* 32 зв.); *род.*
одн. коупленїя (XV ст. *BC* 13); *знах. одн.* коупленїе (1467
BD I, 117).

Див. ще *КУПЛЯ¹.

Пор. КУПИТИ.

***КОУПЛѢТИ СА** *дієсл. недок.* (2) (з чим) з'єднуватися:
А хотар томоу... село Стецкаїи, ниже вѡусти Арзоу
оу вадоу Негоуцторюви, где коуплѣ(є)т са Тазловъ
Велико съ Тазловъ Солиноу (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* коуплѣ(є)т са (1493 *BD* II, 6).

Див. ще *СЪКОУПЛѢТИ СА, СЪВѢКОУПЛѢТИ СА.

***КУПЛЯ¹** ж. (3) (цсл. коупля) (дія) купівля (!): Гандле
и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мещаны
заровно отправовати и усжывати (!) мають: ремесла вше-
лякїи роботы (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27);

(те, що куплене) покупка (1): Волен пан Оножко тоѣ
имене Дажев, куплю свою, продати, отдати и кому хотя
записати (Володимир, 1475 *AS* I, 72);

(тимчасове користування нерухомим майном) аренда (1):
и мы имъ тые ко(р)чмы ещо продали на шесть годовъ...
а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ иа масные за-
поусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пе(р)-
вое ихъ коупли и варити имъ тые ко(р)чмы до тогожъ го-
доу, какъ шесть годовъ вы(и)деть (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *род. одн.* коуплю (1489 *АКВ*); *знах. одн.* куплю
(1389 *РЕА* I, 27; 1475 *AS* I, 72).

Див. ще КОУПЛѢНІЕ 1.

Пор. КУПИТИ.

КУПЛЯ² ж. (1) (назва села у Волинській землі): вели-
кій князь Швигригаило... чинимъ знаменито... ижъ... дали
есмо... Сенно село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова...
а отъ Пескова Купля (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн.* Купля (1445 *АкЮЗР* I, 17).

КОУПНО *присл.* (2) (цсл. коупно) разом: а мы рад
хочемъ ихъ милovati и оу чти и ласци держати, коупно с на-
шими вирными боАры (Сучава, 1468 *BD* II, 306); А пак еи
да оучинАть за то помьноу оу монастыр на каждїи втор-
ник коупно съ родителемъ еи (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

КОУПОВАТИ *дієсл. недок.* (15) (що, що чим, чо(г)о і без
додатка) купувати (шо, за шо і без додатка): и ещи к тому
истраву всѣмъ дава(л) и ести и пити а то все куповано твое-
ми пѣнази (6. м. н., 1386—1418 P 35); I też, ustawili
jesmo, iżby... prodawali wsiakeju rzecz dobrowolne i mająt'
kupowati i chleba sia dotikaci (Луцьк, 1388 *ZPL* 108);

мы петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) иашъ (листъ) приАтелемъ нашимъ, оусимъ брашовъ-номъ... шобы имъ оуси(м) было слобо(д)но и доброволно... ходити оу нашей земли, продати и коуповати товара (Сучава, 1455 *Cost.* II, 771); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ ... Луцкихъ, штожь деи они купують въ мѣстѣ кожи малые неварунковые (Луцкъ, 1495 *АЛМ* 88).

ФОРМИ: *інф.* коуповати, куповати (1388 *ZPL* 108; 1455 *Cost.* II, 771; 1456 *ПМВП*; 1463 *BD* II, 295; 1475 *BD* II, 329); *теп.* 3 *ос. мн.* купують (1495 *АЛМ* 88, 89); *майб.* 3 *ос. мн.* боудоут коуповати 1 (1466 *BD* I, 96); *нмоуть...* коуповати 1 (1470 *DIR* «А» 523); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы... коупова(л) (XV ст. *BC* 32 зв.); *дієприсл. одноч.* коупуючи 2 (1389 *PEA* I, 27; 1453 *Cost.* II, 462); *купуючи* 1 (1389 *PEA* I, 27); *предик. пас. дієпримк.* коуповано (1386—1418 *P* 35).

Див. ще *ЗАКОУПИТИ, КУПИТИ, ПОКУПИТИ.

*КОУПЧА ч. (1) (*особова назва, молд., слов.* коупччи): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... едно мѣсто о(т) поуствни... що купи(л) ионль о(т) коупчи (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *род. одн.* коупчи (1456 *Mih.* 213).

КОУПЧИЧ *див.* КОУПЧИЧЪ.

КОУПЧИЧЕВЪ *примк.* (8): пи(с) пашко діакъ коупчи-чевъ оу соч(авъ) (Сучава, 1432 *Cost.* I, 331); и тѣгали на ни(х) та(к) рекучи аже они су(т) оунуки ку(п)чичеви (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* коупчичевъ (1432 *Cost.* I, 331); *знах. одн. ж. зам. місц. по (1)* купчичивоу смерти (1435 *Cost.* II, 679); *наз. мн. ч.* ку(п)чичеви (1474 *РГС*); *знах. мн. с.* ку(п)чичева (1474 *РГС*).

Пор. КОУПЧИЧЪ.

КОУПЧИЧЪ, КОУПЧИЧ ч. (47) (*особова назва*): писа купчи(ч) логофе(т) (б. м. н., 1422 *DIR* фотокоп. 35); а на то есть... вѣра пана юрья коупчича (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481); того рад(д) ива(н) ись своими брѣтїами... не хотили присѣгнути ись своими присѣжници али съ о(т)-пустили на марушку на до(ч)ку ивана ку(п)чича (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* коупчичъ, коупчич 5 (1429 *ДГОбК*; 1431 *Cost.* I, 317; 1433 *Cost.* II, 650; 1434 *Cost.* II, 665; 670); *купчи(ч)* 1 (1422 *DIR* фотокоп. 35); *род. одн.* коупчича, ку(п)чича 38 (1426 *ВАМ* 22; 1428 *Cost.* I, 202; 1429 *Cost.* I, 242; 1432 *Cost.* I, 331; 1433 *Cost.* I, 359; 1434 *DIR* «А» 463; 1435 *Cost.* II, 679; *МЭФ* 3; 1444 *DIR* «А» 481; 1474 *РГС* і т. ін.); ! коубчича, коу(б)чича 3 (1425 *Cost.* I, 169; 1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 267); *дав. одн.* купчи-чю 2 (1423 *Cost.* I, 154; 1425 *Cost.* I, 174); *купчичеви* 1 (1423 *Cost.* I, 157).

КУР *див.* КИРЬ.

*КУРГАНЪ ч. (2) ◇ трибѣсовскии курганъ *див.* *Трибѣсовский.

ФОРМИ: *род. одн.* кургана (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн.* курганъ (бл. 1458 *P* 167).

КУРИЛО ч. (8) (*особова назва, пор.* Кириль) Кирило: жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(н) на (и)МА курило Иванови(ч) на бра(т)ю свою... што(ж) они нехота(т) ему у во(т)чине дѣленичи дати (Вільна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* курило, коурило (1495 *БСКИ*; *ВК*); *дав. одн.* курилоу (1495 *БСКИ*); *знах. одн.* курила (1495 *БСКИ*; *ВК*).

*КОУРІЕВЪ *примк.* (1) ◇ коуріева долина (1) (*назва долини у Молдавському князівстві*): а хотарь то-моу више писа(н)номуу селу до е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... та дорогою та чере(с) коуріево (!) долиною на сто(л)поу (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. !* коуріево (1488 *ДГСПМ*).

КОУРКА ч. (2) (*особова назва, молд.* «індичка»): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)...

дали и подтвердили есми... цигани на имѣ синать... и коурка (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); а также есми подтвердили монастыроу нашему (оуси татарове) и цигане... а на имѣ монгано(м)... шока и съ чельдью си, коурка, бра(т) его, и съ чельдью си (Сучава, 1462 *Cost.* D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* коурка (1448 *Cost.* II, 342; 1462 *Cost.* D. 11).

*КУРМАНЬШИКЪ ч. (1) (*особова назва, тюрк.* *qurman-sy*//*qurman-sy* «командир ар'ергарду»): Моилони (!) с ку(р)-маньшикомъ уланомъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *ор. одн.* ку(р)маньшикомъ (1484 *ЯМ*).

KUROWSKI ч. (1) (*особова назва*): а пры томъ switcowle bily... lohy Kurowski... у pan Danylo Zaderewaczky (Глянни, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: *наз. одн.* Kurowski (1395 *GL* 166).

*KUROLOWSZCZYZNA ж. (1) (*супп.* *królewsczyzna*) королівський земельний маєток: Swidoczno budeth kaszdomi... aze swidomo mny panu Miklyschowy Alexandrowiczu... oze prziodszy muzowe sprasczenie załowali па Pana Mi-gostawa szczyby on kurolowszcziznu derzał pod soboyu (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *знах. одн.* kurolowszcziznu (1413 *GL* 48).

*КУРОПОТЕНИКИ *див.* *КУРОПОТНИКИ.

*КУРОПОТНИКИ *мн.* (2) (*назва села у Галицькій землі*) Куропатники: тучнакъ да(л) пани марекорвѣт росоной свое село куропотники (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: *знах.* куропотеники 1 (1418 *P* 89); куропотники 1 (1418 *P* 89).

*КУРТА ж. (1) (*гранична лінія*) край: а от оустїя хотарь ему на Сретъ, а от курты буковина та гора буковиною до верхъ потока (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *род. одн.* курты (1403 *RS* 338).

КУРЦЕВИЧЪ, КУРЦЕВИЧ ч. (2) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки: князь Иванъ Санкушковичъ, князь Василій Курцевичъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); а пры томъ были... люди добрые: князь Иван Василевич Курцевич, а панъ Тихъно Кисел (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *наз. одн.* Курцевич 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); Курцевич 1 (1475 *AS* I, 72).

*КОУРЪГАНЦИ *мн.* (2) (*назва села у Київській землі*) Кургани: а... не доходячи тоули(н); по(л) мили коуръга(н)-ци, о(т) ты(х) коуръга(н)це(въ) ниже илиясова к гоуиве (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *наз.* коуръга(н)ци (бл. 1458 *P* 167); *род.* коуръга(н)це(въ) (бл. 1458 *P* 167).

КОУРЪСЕКЪ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... потврѣди(ли) есми емоу... па(т) сель на раковъ ... четвѣртоє село, где е(ст) коуръсекъ (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 515).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуръсекъ (1437 *Cost.* I, 515).

КОУРЫ *мн.* (2) кури: Се я князь михаил коста(н)тинович пиньский... придаю с(ст)томуу (!) сп(с)у и своего дворя-ца и зминца... о(т) животины и о(т) гоуси о(т) коуръ... десАтоє (Луцкъ, 2-а пол. XV ст. *СО*); Горо(д) житомир(р) а на городе... волвъ ѣї гоуси и коуры (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз.* коуры (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *род.* коуръ (2-а пол. XV ст. *СО*).

КОУРЪ *див.* КИРЬ.

*КУРЯ с. (1) курча: давывали пятьдесятъ куницъ княгини великой Витовтовой... а въ кухню по курети и по десяти яеъ (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *дав. одн.* курети (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

*КУРАЧИ *примк.* (1) ◇ кураЧее лѣто (1) (*назва одного із циклів, що дорівнює 12 рокам, тюрко-монгольської системи літочислення*) рік курки: а той Арлыкъ писанъ оу орды на оусты дону кураЧего лѣта а мѣсАца иречипа (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171).

ФОРМИ: *род. одн. с.* кураЧего (1392—1393 *РФВ* 171).

***КОУСНИЦЯ** ж. (2) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи емоу... надаю... Городища на(д) рекою Коусницею и з головою Коусниці и коусни(ч)кою зо всіма ихъ полами (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: род. одн. Коусниці (1459 P 171); ор. одн. Коусницею (1459 P 171).

***КОУСНИЧКА** ж. (1) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи емоу... надаю... Городища на(д) рекою Коусницею и з головою Коусниці и коусни(ч)кою зо всіма ихъ полами (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: ор. одн. коусни(ч)кою (1459 P 171).

***КОУСТЬ** ч. (2) куш: а писали есмо г(с)дрю своємоу на пама(т)... по калиновъ коустъ а о(т) калинова коуста по великоюу ивницю (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: род. одн. коуста (бл. 1458 P 167); знах. одн. коустъ (бл. 1458 P 167).

КОУСЪРЪ ч. (1) (особова назва): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где коустъръ би(л) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. коустъръ (1437 Cost. I, 541).

***КУТИЩИ** мн. (2) (назва села у Галицькій землі) Кутище: А ошашко давидовский корчакъ з липишъ спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господарь нашъ казалъ намъ розвѣхати границу игнатови с куциѣре(м) межи кутищи и межи полага(ч) (б. м. н., 1419 P 90).

ФОРМИ: род. кутищъ (1419 P 91); ор. кутищи (1419 P 90).

КОУТНА ж. (1) (назва села у Львівській землі) Кутні: мы стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумовили и с пред(д)речеными паны и с коруны по(л)скоА... на имъ, панъ янъ с чижева... панъ григоръ стромило, хоружій ливовскы, панъ внучко с коутна... аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. коутна (1445 Cost. II, 729).

***КОУТОУЛЬ** ч. (1) (заворот русла річки) коліно: Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и потвердили есми емоу... на Соучавъ место да оучинит соби млин, и повише того коутоулоу Хоуецъниі на имъ Унгоураши (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: род. одн. коутоулоу (1468 BD I, 130).

КОУТЬ ч. (24) (частина села) куток (23): тьмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашой землі оу мо(л)давской два села на има левововши с оусыми своими коуты (Сучава, 1425, Cost. I, 173); А хотаръ томоу вышеписа(нно)моу селюу Симиинчаниі, вышній коуть, да ест по старомоу хотарю (Сучава, 1480 BD I, 243); и за Проутом Ласльоани на оустіи Хлабниці, обь коутове, и Негоеши... и Далешіи на оустіи Дѣли, оба коутове (б. м. н., 1490 BD I, 434);

(частина поля) кут (1): Се А грицко Аглищевичъ и своєю маткою совдотьею... продали есмо паноу сенкою хомековичю коуть полА (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. коуть (1480 BD I, 242); знах. одн. коуть, коут (1463 ГГЯ; 1480 BD I, 243); наз. мн. коуты (1481 BD I, 249); знах. мн. коуты 10 (1431 Cost. I, 317; 1436 DIR«А» 469; 1439 Cost. II, 41; 1445 Cost. II, 211; 1453 Cost. II, 458, 472; 1456 Cost. II, 569); коуты 4 (1481 BD I, 248, 249; 1482 BD I, 265, 266); коутове 3 (1462 Cost. D. 10; 1490 BD I, 434); ор. мн. коуты (1425 Cost. I, 173); знах. дв. кута (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *СТЕПАНОВЪ КОУТЬ.

КОУФТА ч. (4) (особова назва): И оу том також прїи-доша прад нами... Мърина... и оуноукове ихъ Мърина, дочка Грози Коуфта и племеница еи НастА... и продали своєю правою отниною (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Коуфта (1499 BD II, 153, 154).

***КОУФТЕРЪ** ж. (3) (перс. kufter) дороговіинна турецька шовкова тканина: а мы имаемъ давати паноу дѣтрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ (тоу)(реу)кихъ...

и по десать камхи (и) пать коуфтери (Сучава, 1449 Cost. II, 747); Описую Пречистой до Печерского монастыра панцир и коуж куний, сѣроу кувтѣроу (!) волочень (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); А такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битѣА на годъ по пати коутѣре(и) Ѡ(коро(т)кихъ (Краків, 1487 АМЛ).

ФОРМИ: ор. одн. ! кувтѣроу (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); род. мн. коуфтери I (1449 Cost. II, 747); коутѣре(и) I (1487 АМЛ).

КОУХАРЄВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села... на имъ село кинди(н)ци... и село коухаревци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. коухаревци (1437 Cost. I, 541).

Див. ще *КОУХЪРЕЩИ.

КУХМИСТРЪ ч. (3) (стч. kuchmistr, стн. kuchmistrz, свн. kichenmeister) (первісно сановник, який видав королівською кухнею, пізніше — почесний титул) кухмістер: а свѣдкове на то панъ хрщень судомирский(и)... панъ пашко мазовески панъ мичко кухмістеръ вожижъ (Львів, 1399 P

59); мы великий князь швитригайлъ литовський руский и ины(х) чини(м) знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрноую... нашего вѣрного слуги пана петра мышьчича нашего кухмістра и мы... дали есмо емоу... села оу кременецко(м) повѣте (Луцьк, 1438 P 138).

ФОРМИ: наз. одн. кухмістръ (1399 P 59); род. одн. кухмістра (1438 P 138); дав. одн. кухмістру (1438 P 138).

КОУХНЕ ч., невідм. (3) (особова назва, молд., слов., «кухня»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... слуга наш Оана Коухне... и продад... (одно село на Ребричи на имъ Коухнещїи)... Тоаде-роу Рохатоу (б. м. н., 1482 BD I, 265).

***КОУХНЕЩІИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): А оана Коухне (приви)ліе що и (мал он на тоє вышеписанное) село на Коухнещїи... (тоє приви)ліе) от коупеж на тоє село на Коухнещїи, на (оба коути, еще еи дал) слоузъ нашемоу Тоаде-роу Рохатоу (б. м. н., 1482 BD I, 265).

ФОРМИ: знах. Коухнещїи (1482 BD I, 265).

***КУХНЯ** ж. (1) кухня: Што твоя милость пишешъ, о господарь мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушаньхъ, о пошлїнахъ, ино я... то господарю, помню: даввали... княгини великой Витовтовой, съ дыма... въ кухню по ку-рети и по десети яецъ (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: знах. одн. кухню (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

***КУХЪМИСТРЪ** див. КУХМИСТРЪ.

***КОУХЪРЕЩИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воевод(а)... знаменито чини(м)... оже прїиде прѣ(д) нами... слуга на(ш), васко оункатъ... и прода(л)... одино селище, на имъ оункетешїи, на(д) нистри, по више коухъреши (Сучава, 1483 Cost. S. 121).

ФОРМИ: род. коухъреши (1483 Cost. S. 121, 122).

Див. ще КОУХАРЄВЦИ.

***КУЦЄВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): А се дѣяци степанъ мелехови(ч) мелентин куцевич(ч) (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. куцевич(ч) (1370 P 18).

***КУЦЄВЪ** прикм. (1) \diamond куцевана нива (1) (назва ниви у Перемишльській землі): А се А король казимиръ... далъ есмь слузъ своєму иванови... землю рольную... о(т) бѣлошевъ сънжати по куцеву ниву (Казимир, п. 1349 P 3).

ФОРМИ: знах. одн. ж. куцеву (п. 1349 P 3).

***КОУЦИТНА** ж. (5) (назва річки у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши и(х) правою и вѣрноую слоуж-бою до на(с)... дали есмы имъ оу нашей землі трѣ(м)еде-чїи на Коуцитной (Сучава, 1427 Cost. I, 193); А хотаръ тимъ вышеписаннимъ тремъ селамъ... до оустіи Коуцитной, та пакъ по водоу Коуцитной гори до хотара Ромашкова (Гирлов, 1499 BD II, 163).

ФОРМИ: *род. одн.* Коуцитной (1499 *BD* II, 163); *місц. одн.* на Коуцитной (1427 *Cost.* I, 193; 1490 *BD* I, 392; 1495 *BD* II, 40, 41).

КОУЧОУК ч. (3) (*особова назва, тюрк. köçük «цуцения»*): я пан Ян Коучоук, наместник Городенский, а пань Ивашко Илиничъ, наместник Дорогицкий смотрели есмо того дела (Луконица, 1478 *AS* III, 16—17); П(р) бы(л)... п(н) вои(т) коучу(к) (Берестя, 1496 *ВМКФС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коучоук, коучу(к) (1478 *AS* III, 16; 1496 *ВМКФС*); *ск. н.* Куч. (1496 *АЛРГ* 69).

***КОУЧОУКОВИЧЪ** *див.* **КОУЧЮКОВИЧЪ**.

КОУЧОУЛЬТЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очи(ню)... села на имѣ где дворѣ его... и коучоультещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. коучоультещи* (1448 *Cost.* II, 342).

КОУЧОУРОВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): мы панове господарѣ нашего, или воеводы, на има... пань романъ хоудинский и пань борисъ коучоуровский... визнаваемъ... иже повыни есмы его воли пристати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: *наз. одн.* коучоуровский (1436 *Cost.* II, 701).

КОУЧОУРОВЪ ч. (2) (*назва села на Буковині*) Малий Кочурів: тѣ(м) мы видѣвши его правою, и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы ему едно село, оу нашей земли оу мо(л)давской кучуровъ (б. м. н., 1422 *ДГОб*); а мы... дали есмы ему от насъ... селы, на има... борисово село и коучоуровъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: *наз. одн.* коучоуровъ (1448 *Cost.* II, 305); *знах. одн.* кучуровъ (1422 *ДГОб*).

Див. ще ***КОУЧЮРЪ**.

***КОУЧОУРЪ** *див.* ***КОУЧЮРЪ**.

КОУЧЮКОВИЧ ч. (5) (*особова назва*): А при томъ нашемъ еднаньи были: князь Михайло Александровичъ... а пан Юрий Коучюкович (Вильна, 1482 *AS* I, 80); и посылали есмо до тебе нашы(х) посло(в) марша(л)ка нашего пана во(н)теха коучюковича а дворянина нашего фе(д)ка гаврыловича (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коучюкович (1482 *AS* I, 80); *знах. одн.* коучюковича, коучюковича (1496 *ПДВКА* 60; *ПДСВВ*; *ПСВВ* 192 зв.); *ор. одн.* кучюковичомъ (1496 *BD* II, 401).

***КОУЧЮРЪ** ч. (3) (*назва села на Буковині*) Великий Кочурів: а хотарѣ томуу више писа(н)номуу селуу да е(ст) поче(н)ши... о(т) коучюура (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А пак епискоупи свѣтон нашей от Радовцевъ мы есмо еи дали... Г цркви и с попми оу Коучюр (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн.* коучюура I (1488 *ДГСПМ*); *коучюура I* (1490 *DC* 147); *місц. одн.* оу Коучюр (1490 *BD* I, 420).

Див. ще **КОУЧОУРОВЪ**.

КОУШЛЕЙКО ч. (1) (*особова назва*): Пань Петрашъ, пань Соудывой, пань Ондрей Сакович, Коушлейко (б. м. н., 1441—1443 *AS* III, 2).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коушлейко (1441—1443 *AS* III, 2).

***КОУЯВА** ж. (1) (*історична область у Польщі, пор. Куяву*) Куява: Земьскы писари во все(х) земла(х) корольства нашего во велікой по(л)ще в ігра(л)зю (!) в ланьчиде коуявъ оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т) яко писари краковьскыи и соудомырьскыи (ХV ст. *СЯ* 43 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн.* в коуявъ (ХV ст. *СЯ* 43 зв.).

КУАВСКИЙ *прикм.* (5): А се А король казимир краковьскыи и куавьскыи и господарѣ рускоѣ земль далъ есмь слоужь своему иванови дворище заньюво (так. — *Прим. вид.*) матвичича (Казмир, п. 1349 *P* 3); вло(д)славъ зъ бжией мл(с)ти кроль полскыи и такъ жъ зѣмль краковской судомырьской сирадской ланчицкой куавьской... знаменито чинимы... иже даемы ... листъ нашъ... стефанови воеводѣ

земль молдавской на потверженье нашихъ первыхъ листовъ (Ланчица, 1433 *P* 124).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* куавьскыи (п. 1349 *P* 3); *род. одн. ж.* куавьской 2 (1433 *P* 120, 124); куавьскыи 1 (1361 *AGZ* 6); *ор. одн.* куявьскою (1352 *P* 5).

Пор. ***КОУЯВА**.

***КОУФТЕРЪ** *див.* ***КОУФТЕРЪ**.

***КФАС** *див.* ***КВАСЪ**.

КЪ, **К**, **КО**, **КЪ**, **КГ**, **КЫ** *прийм.* (1304) (з дав.) 1. (*виражае об'єктні відношення*) (1142) а) (*вказує на приєднання, додачу чого до чого*) до (чого) (606): а приписалъ есмь микитино дворище т кому (!) жъ дворищу къ перемышльскому ижъ было на двое але А далъ за одно (Казмир, п. 1349 *P* 3); а на крѣпость того наша печать к сему листу велѣли есми привѣсити (Луцьк, 1388 *P* 37); па(к) ли бы оусхоти(л) оу короци мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ ... и село стѣнкою к томуу причыняе(м) (Снятин, 1454 *P* 163); А на льпшей справе(д)ливолости (!) к сему нашему листу печА(т) ншоу (!) привѣсили (Київ, 1459 *P* 174); а еще князь Олександро придал стъ коп широкыхъ грошей, чешкой монеты братоу своему князю Михайлоу к тымъ имѣнемъ (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); и оць на(ш) король его мл(с)ть тое село приверноу(л) к воло(ди)мирю к двоору нашомуу тоурискою (Вильна, 1499 *ГОКІР*); А на болшоую крѣпост... велѣли есми... завѣстити нашу печать к семуу листуу нашемуу (Ясса, 1500 *BD* II, 174);

к т о м у (24) до того, крімъ того: то все далъ есми церкви Божой. К тому и кунци отъ поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть християне (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а се я панъ мащина воевода ілвовьскыи освѣдчаю... аже... ходоро шидловоскыи... продалъ пану класови свою дѣднину на іма шидловъ а к томуу дворище жаворонковича (Львѣв, 1400 *P* 60—61); А при томъ были добрыи люди королевые бояре: Олександро Ходковичѣ, Тышко брать его... а къ тому бояре наши Кобрынскіе (Кобрынъ, 1465 *АкВАК* III, 4); и што былъ Глѣбъ Борисовъ жонѣ за вѣно далъ дворець свой, на имя Старинки а двои данники Жомойтскыи а Бобруйскыи а къ томуу придалъ былъ ему семдесятъ копъ грошей (Вильна, 1495 *РИБ* 620);

б) (*вказує на приналежність до чого або на зв'язок з чим*) до (чого) або відповідає сучасній безприємникової конструкції з давальним (244): а далъ есмь и землю рольную и съ сьножатыми што к томуу дворищу слушають (Казмир, п. 1349 *P* 3); А дали есми имѣ та села у вѣки со всѣмъ правомъ... яко извѣка к тымъ селомъ у ихъ границы прислушают (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); и дали есмы имѣ оу нашей земли двѣ селѣ на іма лоукавецъ и панковци и съ оусыми полънами... що къ нимъ тагло... издавна (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденскыи... янъ холмьскыи бискупове влодиславъ выбраныи ку бискупству влоцлавскому... записуеми сА стѣнку воеводѣ земль молдавской (Ланчица, 1433 *P* 122—123); Мы князь семенъ олекса(н)дрови(ч) дали есмо сьлоужь нашемуу пану се(н)ку съкипорю село наше тулины со всѣмъ с ты(м) што к томуу селу прислушае(т) (Київ, 1457 *P* 166); Билъ намъ чоломъ... Федко Гавриловичъ, и положижъ... листъ... короля... которымъ ему... дозволилъ выкупити имѣние, на имя Микуличы... што была ему жена его записала... а ближнихъ къ томуу имѣнью никого не мѣла (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Коли(ж) хто на соудъ бжѣд(т) о злодѣйство алюбю о разбой обаженъ, а естли што(ж) с ни(м) живеть

во одномъ селѣ алюбю к одной цркви прибѣгають то(т) которы(и) его обади(л) а на него пото(м) не конаетъ а потому хотабы хотель на него конати тогды оуже не имаетъ мѣсца жалобы коли пврвее не коналъ (ХV ст. *ВС* 32 зв.); Билъ намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имѣ людей... за собою посадыти на церковной земли, которая къ той Церкви

Божей Пречыстей Богоматеры прислухаеъ ку Пустыныцъ (Мстиславль, 1500 АСД № 3);

в) (вказуе на особу або предмет, на які спрямована дія) до (кого, чого) або відповідае сучасній безприйменниковій конструкції з давальним (224): Nadto, хочzem, ізбу жадпуј... k zapřate zastawy jeho w deñ swiętyj ne prіpužat (Луцьк, 1388 ZPL 107); о(т) кнАза о(т) кестута... у торунь к мьстычемъ (б. м. н., п. 1341 P 2); Се я кнАзь Юріа холмьскии снъ даниліа холмского по смрти снa моего кнАза семена придали есмо к цркви бжои преч(с)тои бгомтри на бгомоле вечистое села стрижово слепче (Холм, 1376 P 22); мы Олександро воевода... знаемо чинимъ... оже тотъ истинный Оганесъ епискоупъ ворменскыи пришель к намъ, на нашъ столъ (Сучава, 1401 R/R); Z hramotami waszymi Michałko wasz pręiechat k pam (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); Се азь рабъ бжѣи кнзь ан(д)ре(и) владмирови(ч)...

поклонихом са оца своє(г) гробоу... и размысли(х) на своє(м) ср(д)ци. Колико то гробовъ а вси тыи жили на семь свѣтъ а пошли вси къ боу (Київ, 1446 P 154); И повела нас пани Василеваа... къ боАром (Лукониця, 1478 AS III, 17); и... король прислал ко мнѣ лысть, абых са з братомъ подѣлил (Вишнівечь, 1482 AS I, 80); и писаль еси къ намъ, абыхмо ему тоє именье дали во опеканье (Краків, 1489 РИБ 437); и мы в то(м) курила и тепе(р) оправили, к дльнишы о(т)чины есмо его припустили (Вільна, 1495 БСКИ); у рап пемуга pręstał ko mni pamisnyka swoieho posowskoho lwazska (Тришин, 1500 ДПЖН);

г) (вказуе на відношення кого або чого до кого або до чого) до (кого, чого), на (що) або відповідае сучасній безприйменниковій конструкції з давальним (45): Мы киА(з) дмитрии олгърдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже имъюче чистоє мысли млсрдие и по(ж)дание к велико(м) королеви володиславу польско(м)... слобуємъ держати цѣлюю правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 P 43); Ино мы, зъ ласки наше, за его къ намъ вѣрную службу, тоє мьстце... зъ корчмоу вольною потвержаемъ (Люблін, 1410 АкВАК 5); а такъ жь мы видѣвше его млсрдє к намъ и добровольно пристанєе дали есмь... стефанови воеводѣ... нашъ листы (Ланчиця, 1433 P 124); а мы и с нашими паны и радою ничого оу то(м) не во(т)пили, але к том(у) ра(д)і есмо пристали (Серет, 1453 Cost. II, 765); о землАне(х) к ва(л)це явной имаю(т) быти готовы (XV ст. ВС 34 зв.); Ино мы, впамятавшы его вѣрную а пил(ь)ную службу добре памяти ку отцу нашому, королю его милости, и къ намъ, з ласки наше тыи сельца... дали есмо ему (Вільна, 1499 РИБ 777).

2. (виражає просторові відношення) (131) а) (вказуе на напрям дії) до (чого), на (що) (83): к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копъца при дорозе... къ великому копъцу Грицевы могили, на дорогу Жуковецкую, къ Бакиншій горе (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога зоудечевскаА подлє оузлюжи попере(к) доубровы к нечачо лъсови (Зудечів, 1413 P 83); коли пак стала валка оу земли и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 AS I, 42); а се zde есмо положили границу межи Манева и Вишневаца и немьши от дороги што идетъ от Манева к Вишневшо чересь полАноу... просте къ земеньской криници (Манів, 1478 AS I, 76); границу есми положилъ Плоской ниве подде дороги великое, которая ж идетъ от Печерского мнстря к Лыбеди к ръчце (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); у тму хотіѣу о том z рапом markom zjednatysia Ja iemu inszoho pola swoieho uhoł у тез postupytsia mnєe druhoho pola uhoł swoieho do dorohy котораја ydet od mista k moiemu dworcю (Тришин, 1500 ДПЖН);

б) (вказуе на місце, точку, куди спрямована дія) до (чого) (41): I tež... sud'ja которајаsia diejet'... prihoda, k sudu ne majet' pered sebe priwoditi; olіžby черезe skarhu bytby paweden (Луцьк, 1388 ZPL 106); kotory iduth k torzowi (!) черезe ieho didipи od kozdoho woza po hrosik (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); если бы мистръ съ свой(м) закономъ... с нами оу которыи хотѣл оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати к мариборкоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Ино я с тымъ двораниномъ вашей милости до князя Михайла посылалъ; и князь Михайло самъ к Луцьку на съем приехалъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20); слобужебникъ своимъ посохо(м) имаеъ поеха(т) к селоу к томоу паноу чѣ сѣло есть къ є(г) двороу (XV ст. ВС 14); и те(ж) ты(и) лю(д)и соминци на роботу хоживали к двороу нашом(оу) тоуреискоу (Вільна, 1499 ГОКІР); в) (вказуе на межу чого) до (чого), по (шо) (7): тоѣ дубровы половина ко млину (Смотрич, 1375 P 20); а па(н) микъ дѣдошицкий о(т)повидѣлъ (так. — Прим. вид.) аже есть то мое к дѣдошиче(м) поле и доуброва сахово (Зудечів, 1428 P 111); а потомъ велили есмо заставити пану внану мушати к десАтинному берегу к бискупицькому (Луцьк, 1445 P 150); а пасика шобы была о(т) страни козію къ велікои тои гороу и да осадить собѣ люди (Сучава, 1454 Cost. II, 501).

3. (виражає відношення мети) на (що), для (чого) (18): Мы дмитрии... кнА(з) литовскыи чинимъ то знаемо... иже... корунъ польскон слобуеми... ни в одно верема не о(т)ставати ани о(т)ступити и на вѣки и къ ихъ доброму ради(т) (Краків, 1388 P 40—41); а ис того имають намъ служн(т)... копиємъ а шестью стрѣльцевъ гдѣ коли намъ будеть надобио к нашей потрѣбѣ (Львів, 1399 P 59); Во има бжє стан са к вѣчно рѣчи памАти (Ланчиця, 1433 P 124); мы нлѣа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ наши(х) наслїдоуючи... короуни кролєвства пол(л)ского к безѣпечною вири ч(с)тою и оуставичнон слобужбы завѣзати хотѣчи... голдъ прѣзь оурѣд присѣги ...оучинили є(с)ми (Львів, 1436 Cost. II, 697—698); Волеъ онъ то отдати... и къ своєму лѣпшому и вжиточному обернути, такъ самъ налѣпйи розумьючи (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

4. (виражає часові відношення, вказує на термін завершення дії) до (чого), на (що), в (шо) (6): A jestliby k tretimъ wuznaniu ne priszoł, wina котораја роѣзопа dla wrometania, суди majet' zapřatiti (Луцьк, 1388 ZPL 105); и то, господару, помню: давывали пятдесять куициъ княгини великой Витовтовой, съ дыма по куици: .. а къ жниву три дни а на яръ трижѣ дни (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); Колі которыи бжде(т) па(н) позванъ на ро(к) а не стане(т) к рокѣ а за винѣ гдѣ бы оузати шесть воло(в) тѣ(т) брали три(д)цать (XV ст. ВС 16 зв.); котрыи буде(т) право(м) добувати, тому имає(т) сѣ шкода є(г) заплатити та(м), ано опа(т) имає(т) быти наложено к тому то оуре(ч)нном(у) дню вы(ш)писа(н)ному (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

5. (виражає модальні відношення) на (що), відповідно до (чого) (4): а симъ... листомъ потвержаемъ... и такы листы што коли есмы дали... крѣпко и без порушенья держати и полнити во сѣхъ, ко оусѣхъ, во сѣмъ положенію и во всѣхъ словѣхъ (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 638); Кто коли боудѣтъ пере(д) намі алюбо пре(д) старостою нашимъ обажень о некотороуоу простуюпоу ліхоуоу а не боудѣ(т) чере(с) на(с) алюбо чере(с) наше(г) старасты (!) пріпоущонъ къ исправѣ а для того прігоди(т)ца емоу съеха(т) а то сїє съеха(н)е емоу не дѣтъ къ соромотѣ (XV ст. ВС 38); тако ми... оучинили є(с)ми... обцоуючи... иже голдъ... и обѣтници наше... къ воли... кролъ пол(л)ского... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 698).

6. (виражає означальні відношення) на (що) (2): про тоже слобуеми (!)... господаревн земли молдавскы, не помАноути ты(х) листовъ королевскы(х) и панскы(х), ко

ишкоди королеви и къ завади и пано(м) его, и оумарАемъ и(х) симъ листо(м) наши(м), хотА сА бы и нашли (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

Див. ще ИКЪ, КОУ.

КЪ² (ВЪ) (1) записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

КЪДЕ див. КДЕ.

*КЪЖДО займ. (1) (цсл. къждо) (означальний) кожний:

А кто о(т)иметь о(т) црквистго никола судитса со мноу передъ бгмъ егда придетъ праведный судии хотА судити живымъ и мртвмымъ и оуздати комуждо противу дьломъ его ами(н) (б. м. н., бл. 1350 P 8—9).

ФОРМИ: дав. одн. комуждо (бл. 1350 P 9).

Див. ще КАЖДЫ, *КАЖНЫ, *КОЖДЫ.

*КЪЗЪНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): ть(м) мы видѣвши его право и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли... <к>ъ(з)ънещи (Сучава, 1442 Cost. II, 93).

ФОРМИ: знах. <к>ъ(з)ънещи (1442 Cost. II, 93).

КЪКЪРАЗЪ ч. (5) (особова назва): И оуставше слоуга наш Жоуржа Къкъразъ и съ своею женою Федкою та заплатили оусе исполна... оу роуки слоузъ нашему Иванову (Сучава, 1487 BD I, 301).

ФОРМИ: наз. одн. Къкъразъ I (1487 BD II, 301); зам. род. жени Жоуржа Къкъразъ I (1487 BD I, 302); зам. дав. слоузъ нашему Жоуржа Къкъразъ 3 (1487 BD I, 301, 302).

КЪКЪЧАНИ мн. (3) (назва села у Молдавскому князівстві): Ино мы... дали... есми емоу оу нашей земли оу молдавской... вишеписанна села Дръгоеши... и Къкъчани (Сучава, 1462 BD I, 67); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрили есми еи оу нашей земли оу молдавской... села на има Драгоеши... и Къкъчани (Сучава, 1498 BD II, 125—126).

ФОРМИ: наз. Къкъчани (1498 BD II, 126); знах. Къкъчани (1462 BD I, 66, 67).

КЪЛДЪРОУША ж. (2) (назва річки у Молдавскому князівстві): А хотар томоу... селоу... ниже великой могилы... та оу глуд оу Кълдъроуша, та Кълдъроушею на поток Юбнѣси (Сучава, 1492 BD I, 510).

ФОРМИ: наз. одн. зам. знах. оу Кълдъроуша (1492 BD I, 510); ор. одн. Кълдъроушею (1492 BD I, 510).

КЪЛИМАНОВЪ прикм. (3) ◊ К ъ л и м а н о в ъ б р о д (1) (назва броду у Молдавскому князівстві): А хотар той половина село от Гостилещ поченши от лиса от Кълимановъ брод... до Чорном потокоу (Сучава, 1488 BD I, 356); д в о р и щ е к ъ л и м а н о в о (2) див. ДВОРИЩЕ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. Кълимановъ (1488 BD I, 356); наз. одн. с. кълиманово (1492 Cost. S. 161).

Пор. КЪЛИМАНЪ.

КЪЛИМАНЪ ч. (5) (особова назва, молд., пор. болг. Калиман): мы илѣ воевода... чини(м) знаменито ... аже...

дали есми... манастирю храмоу стому никола о(т) полѣнѣ четири челѣ(д) циганскыи на имѣ славъ хорловъ(н) с чельдею и никола с чельдею и кълима(н) с чельдею и бызыла с чельдею (Сучава, 1441 DIR«A» 477); тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънещи... где бы(л) кълима(н) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: наз. одн. кълима(н), кълиманъ (1441 DIR«A» 477; 1443 Cost. II, 126; 1444 DIR«A» 481; 1448 Cost. II, 316); род. одн. <к>алимана (1445 Cost. II, 226).

*КЪЛИМЪНЕСКОУЛЪ ч. (1) (особова назва): тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънещи (под) доуброуно... и <кълимънещи, где бы(л) июнь кълимънескоу(л) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: наз. одн. кълимънескоу(л) (1448 Cost. II, 316).

КЪЛИМЪНЕЩИ, КЪЛИМЪНЕЩИ мн. (4) (назва села у Молдавскому князівстві): тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села на имѣ кълимънещи... и... броцъни (Сучава, 1448 Cost. II, 316); а мы такождере и от нас есми дали и потвѣрили слоузъ нашему Микоулоу Мъкъоу тое прАдреченое половина село на имѣ Кълимънещи (Васлуй, 1497 BD II, 109).

ФОРМИ: наз. кълимънещи 3 (1448 Cost. II, 316; 1497 BD II, 109); Кълимънещи I (1497 BD II, 109).

КЪЛИНЕЩИ мн. (2) (назва села на Буковині) Қалинівці: И мы видѣвши его правовѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашей земли (оу молдавской, села) на има Микоушани... и Қлинещи (Болгари, 1441 DBAc 34—35); Тъм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрили есми емоу оу нашей земли оу молдавской... одно село... <пони>же Қлинещи (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: наз. Қлинещи (1441 DBAc 35); род. Қлинещи (1480 BD I, 246).

*КЪЛИЯНОВЪ прикм. (1): И тиж есми емоу дали и потвѣрили одного татарина... шоже он коупилъ того татарина от Ивашко и от Юри, сынове Қлиянови (Сучава, 1480 BD I, 243).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Қлиянови (1480 BD I, 243).

КЪЛМЪЦОУЮ ч., невѣдм. (3) (особова назва): И оуставше слоуга наш пан Нъгоул Кълмъцоуи и заплатил оус(е) исполна (Ясси, 1497 BD II, 98).

*КЪЛМЪЦОУЯ ж. (1) (назва річки у Молдавскому князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрили есмо нмъ оу нашей земли, оу молдавской, села на кородъ, на имѣ пѣткъеши... и селище доумино, на кълмъцоуи (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

ФОРМИ: місц. одн. на кълмъцоуи (1448 Cost. II, 324).

КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ ч., невѣдм. (127) (особова назва, молд., пор. болг. кълнѣ «клясти»): А на то ест вѣра... боАр наших... в. п. Кълнъоу спѣтаръ, в. п. Болдоура вистАрника (Сучава, 1479 BD I, 221—222); а на то ест ... вѣра пана кълнъоу (sic.— Прим. вид.) спатаръ (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

*КЪЛЮГЪРИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы емоу оу нашей земли едно село на има къл(оу)гъри на воулховѣ (Сучава, 1428 Cost. I, 206).

ФОРМИ: наз. Къл(оу)гъри (1428 Cost. I, 207).

*КЪЛЮГЪРАНИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми свѣтому нашему монастыроу от Хомора... село на имѣ Кълюгъра(ни) (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: наз. Кълюгъра(ни) (1475 BD I, 203).

*КЪМИЛЪ ч. (3) (особова назва, молд. «верблюду»): а на то е(ст)... (вѣра пана) къмила (Васлуй, 1438 Cost. II, 15); а на то е(ст)... вѣра пана тадора къмила (Сучава, 1443 Cost. II, 132).

ФОРМИ: род. одн. къмила 2 (1438 Cost. II, 15; 1443 Cost. II, 132); къмилъ I (1443 ВАМ 41).

КЪНДЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): Тъм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали... есми емоу оу нашей земли оу молдавской... одно село на имѣ Къндещи на Сирѣтъ (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: наз. Къндещи (1480 BD I, 246).

КЪРБОУНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): тьмъ мы... дали есмы имѣ оу нашей земли села и(х) на има... доумитреци ниже ставоу и кърбоюнещи на лѣтовишчоу (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. кърбоюнещи (1429 Cost. I, 269).

*КЪРСТЪ див. КРЪСТА.

КЪТО див. КТО¹.

КЪОУЧЕЛЕЩІИ, КАОУЧЕЛЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали... есми томоу стмоу монастыроу села... на имь село(м)... торторешіи... и къоучелешіи (Сучава, 1462 *Cost. D. 10*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали господствоу мы петь сель: едно на Краковѣ на имь Каоучелещи (Ясси, 1500 *BD II, 173*).

ФОРМИ: *наз.* къоучелешіи I (1462 *Cost. D. 10*); Каоучелещи I (1500 *BD II, 173*); *род.* къоучелещи (1467 *Mih. Doc. 125*).

КЪОУЯ *ч.* (4) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прідоша прад нами... слоуга наш Тоадерь Къоуя и братанича его Анна, дочка Оана Къоуя... и продали сво(ю) правою отниноу (Васлуй, 1497 *BD II, 102*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Къоуя I (1497 *BD II, 102*); *зам. род.* Къоуя I (1497 *BD II, 102*); *род. одн.* Къоуи (1497 *BD II, 103*); *дав. одн.* Къоуи (1497 *BD II, 103*).

КЪЦЕЛЕЩІИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже пріде прѣ(д) нами... слоуга на(ш), фрѣце драгоше... и прода(л) свое село... на имь... кецелешы(ї), на сереть (Сучава, 1460 *Cost. S. 33*); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали... есми и(м)... села на имь рьспопіи... и къцелешіи, на ковоурлоуи (Сучава, 1491 *Cost. S. 152—153*).

ФОРМИ: *наз.* къцелешіи I (1491 *Cost. S. 153*); кецелешы(ї) I (1460 *Cost. S. 33*); *род.* кецелешы(ї) I (1460 *Cost. S. 34*); кецелешы I (1460 *Cost. S. 33*); кецелешъ I (1460 *Cost. S. 33*).

***КЪЦЕЛЪНЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. рум. саїѣл «щеня»*): а хотарни(ци) были па(н) тадора васка(н) и па(н) ива(н) къцелъ(н) (Сучава, 1453 *Cost. II, 445*).

ФОРМИ: *наз. одн.* къцелъ(н) (1453 *Cost. II, 445*).

***КЪШОТОВЪ** *прикм.* (1): А хотар томоу мѣстоу да ест почениш от потока Драгошева... черес поле до хотарѣ къшотова (? — *Прим. вид.*) (Дольний Торг, 1466 *BD I, 114—115*).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* къшотова (1466 *BD I, 115*).

Пор. КАШОТЬ.

КЪШЧОРЕЛЕ *мн.* (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): Тѣм мы видѣше их правою и вѣрноую слоужбою до нас... дали... есмо им... селище н(а и)мь Къшчореле (Сучава, 1469 *BD I, 134*).

ФОРМИ: *наз.* Къшчореле (1469 *BD I, 134*).

КЫ *див.* КЪ¹.

***КЫИ** *займ.* (2) (*цсл. кыи*) (*відносний*) який (1): а стокро(т) потребоую(т) с ты(х) кни(г) праведны(х) списъковъ а прото(ж) соудъ колижъ хотА оузри(т) ча(с) по(до)бныи имееъ дать вола(т) слоужебнѣкомъ явне ижа(!) по(д) такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены (!) комоу потребно боудеть спѣсковъ то(т) поиде(т) (XV ст. *СЯ 43*);

(*у знач. іменника*) хто (1): Тѣ(ж) оуоставлАемъ хто с коимъ имееъ граніцо о лѣ(с) а воидѣ(т) чере(с) граніцо оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое застаъе сокироу (XV ст. *ВС 37*).

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* коимъ (XV ст. *ВС 37*); *місц. одн. с.* на коемъ (XV ст. *СЯ 43*).

***КЫИЖДО** *займ.* (3) (*цсл. кыиждо*) (*відносний*) (*приєднує підрядні додаткові речення — у постпозиції*) хто (*з узагальнюючим займенником у головному реченні*) (2): мы великий князь Швитриггал лнтовский... даемъ вѣдати... каждому доброму... комуждо будетъ его потрѣбно (Київ, 1445 *ЗНТШ СХV, 19*); мы великий кнзь швитриггалъ...

чини(м) знаменито... вѣдати(моу) добро(моу)... кому(ж)до коли его будетъ потрѣбно (Луцьк, 1446 *P 152*);

(*без узагальнюючого займенника в головному реченні*) (1):

мы великий кнзь швитригаило... чинимъ знаменито... комуждо потребизна его вѣдати (Луцьк, 1434 *P 128*).

ФОРМИ: *дав. одн.* комуждо, кому(ж)до (1434 *P 128*; 1445 *ЗНТШ СХV, 19*; 1446 *P 152*).

***КЫСКАЯ** *ж.* (1) (*особова назва*): мы па(н) ива(н) срѣ(м)ская... визнава(м)... иже... пани махна узвертовская... о(т)ступила узвартова пань яхнѣ кыскаой (Львів, 1414 *P 85*).

ФОРМИ: *дав. одн.* кыскаой (1414 *P 85*).

***КЫМПАНЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд.* кымп «поле»): а панове наши по имено... па(н) да(н)чоу(л) кнѣжни(ч) па(н) на(г) кы(м)па(н) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* кы(м)па(н) (1456 *ЭСФ*).

КЫНДЕ *див.* КИНДЕ.

***КЫНДЕВИЧЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): и на тоє... вѣра пана тома кындевичъ (Котнари, 1454 *Cost. II, 509*).

ФОРМИ: *род. одн.* кы(н)девича I (1454 *ПГПММ*); кындевичъ I (1454 *Cost. II, 509*).

***КЫНДЕСКОУЛЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы александръ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... пань она кындескоу(л) слоужн(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1452 *Cost. II, 425—426*).

ФОРМИ: *наз. одн.* кындескоу(л) (1452 *Cost. II, 426*).

***КЫНДЯ** *див.* *КИНДЯ.

***КЫРЛИГЪТОУРА** *див.* *КРЪЛИГЪТОУРА.

КЫРНИЦА *див.* КРЪНИЦА.

КЫРСТА *див.* КРЪСТА.

КЫРСТІЕНЕЩИ *див.* КРЪСТІАНЕЩИ.

КЫРСТЪ *див.* КРЪСТА.

***КЫРЪДЪВЕВИЦЪ** *див.* КИРДЪВЕВИЧЪ.

КЫСЕЛ *див.* КИСЕЛ.

КЫТЕЩИ, КЫТЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣше правою и вѣрноую его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавской осемъ сель на има... онещи и кытещіи (Сучава, 1436 *Cost. I, 488*).

ФОРМИ: *наз.* кытещіи I (1436 *Cost. I, 488*); кытещи I (1436 *Cost. I, 475*).

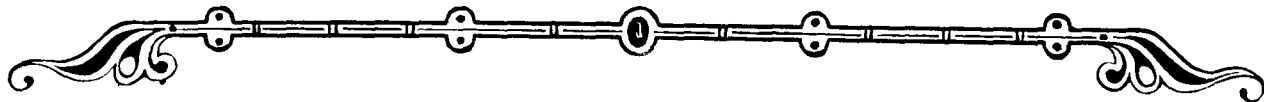
***КЫШЧИНЪ** *прикм.* (1): и дали... есмы о(т) на(с) томоу(ж) вышеписанномуу нашему стмоу монастыроу о(т) немщя... озеро... и съ грѣлоу, на имь кышчина (Ясси, 1500 *Cost. S. 230*).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* кышчина (1500 *Cost. S. 230*).

КЪ *див.* КЪ¹.

***КЮЗНЕЦЪ** *див.* КУЗНЕЦЪ.

***ЛАБАНОСКИИ ч.** (1) (*особова назва*): а на ть свѣдци... миколаі милаха (так. — *Прим. вид.*) лабанеского снѣ баграмъ соцкыі (Львѣв, 1400 Р 61).

ФОРМИ: *род. одн. лабанеского* (1400 Р 61).

ЛАБАНКА ж. (1) (*назва села у Волинскій землі*): кн(А)-зю Василью осталася город Збараж, а к тому села: Янковцы... Лабанка (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Лабанка* (1463 AS I, 54).

ЛАВОРЪ ч. (1) (*особова назва, пор. Лаоуръ*) Лавр, Лавро: фроль, лаворъ, гюрии, самонъ... святый григории чудотворец, по той сторонъ все чудотворци (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112).

ФОРМИ: *наз. одн. лаворъ* (XIV—XV ст. ОБРН 112).

Див. ще ЛАОУРЪ.

***ЛАВРАШЕВЪ див. *ЛАВРОШЕВЪ.**

ЛАВРЕНТЕИ ч. (3) (*особова назва, цсл. Лаврентии, гр. Λαυρέντιος, лат. Laurentius*) Лаврентій: исконычася (с)ні костель мсця авьгусъта на память сто лаврѣн(ти)я мчн. рукою андрѣево ами(н) (Люблін, 1413 ОБРН 115); а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з)... а оустанни(к) пе(ч)рскы лаврентей (б. м. н., 1498 ЧАФ).

ФОРМИ: *наз. одн. лавре(н)теи, лаврентей* (1490 Пам.; 1498 ЧАФ); *род. одн. лаврѣн(ти)я* (1413 ОБРН 115).

Див. ще ЛАВРИНЪ.

ЛАВРЕЩІИ мн. (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ мы видѣвшѣ его правую и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на има корнешіи... и лаврещіи (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: *наз. лаврещіи* (1420 Cost. I, 135).

ЛАВРИНЪ ч. (3) (*особова назва, пор. Лаврентей*) Лаврин:

Лавринъ жалоуетса на мартина ижъ емоу мѣръ забн(л) мартин(н) о(т)поведа(л) же лавринъ не бы(л) чѣсто(г) ложа ани слюбное жоны (XV ст. ВС 24 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. лавринъ* (XV ст. ВС 24 зв.); *род. одн. лаврина* (XV ст. ВС 31).

Див. ще ЛАВРЕНТЕИ.

ЛАВРОВСКИИ ч. (2) (*пор. Лавровъ у Перемишльскій землі*): а при томъ были свѣдци... намѣстникъ лавровскыи ефтимии и старци лавровъсци (Погоничі, 1422 Р 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лавровъскыи* (1422 Р 98); *наз. мн. ч. лавровъсци* (1422 Р 98).

***ЛАВРОШЕВЪ прикм.** (2) (*пор. Лавришевъ у Виленскому воеводстві*): Се язъ князь олександръ володимировичъ и своию (!) княгинею московскою и своими дѣтми

далъ есмь десятину стѣ бци оу лаврошевѣ монастырь ис турца оу вѣки (Лавришів, 1429 Р 113); Се я панъ Иванъ Олександровичъ Стретовичъ... записалъ есми съ своего имѣнья, зъ Березовца, тридцать копъ жита къ церкви пре-

чистое Богоматере къ Лаврашеву монастырю, вѣчно а не порушно (Березовець, 1486 АкЮЗР I, 295).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. Лаврашеву* (1486 АкЮЗР I, 295); *знах. одн. ч. лаврошевѣ* (1429 Р 113).

***ЛАВРѢНТИИ див. ЛАВРЕНТЕИ.**

! ЛАВСКА (СЛАВСКА) див. *СЛАВСКО.

***ЛАГОДА ж.** (14) згода, злагода (13): а такожь кто о(т) ни(х) не иметь сиоу (!) лагодоу о(т) ни(х) дрѣжати и боуде(т) оуспомянати, то(т) (н)амъ заплати(т) шесть десть роубли (Сучава, 1432 Cost. I, 343); Ино мы выдѣ(вше их доброй воли) и лагодоу и полніи заплат, а мы також н от нас есми дали и потврѣдили слоужъ нашему Голъю тое прадреченное село на имѣ Гольещіи на Ребричи (Сучава, 1488 BD I, 317);

прити оу лагодоу (1) *див. ПРИТИ.*

ФОРМИ: *знах. одн. лагодоу, лагоду* (1432 Cost. I, 343; 1445 Cost. II, 218; 1452 Cost. II, 410; 1466 BD I, 113; 1473 BD I, 187; 1476 BD I, 208; 1483 Cost. D. 30; 1486 BD I, 290; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 317 і т. ін.).

! ЛАГОФЕТА (ЛОГОФЕТА) див. ЛОГОФЕТЪ.

***ЛАГЪМАНОВО с.** (1) (*назва села у Волинскій землі*): Узривши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мыслского... дали есмо ему село Киселинь... а в Лагъмановы две дворища тяглыхъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *місц. одн. в Лагъмановы* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

***ЛАДАНЪ ч.** (1) (*гр. λιβανον*) ладан: Се же придалъ юрьѣ болковничъ и своєю братьею к цркви стму николѣ землю пашную и землю бортную и клѣтку торговую што поіти ладану и темьяну к цр(к)ви (б. м. н., бл. 1350 Р 8).

ФОРМИ: *род. одн. ладану* (бл. 1350 Р 8).

ЛАДОМИРЪ ч. (2) (*особова назва*): Мы князь володиславъ... взозрѣвши на нашего вѣрного слугу именемъ рекучи ладомиръ волошинъ... дали есмы ему годлѣ поле (Бохур, 1377 Р 23—24).

ФОРМИ: *наз. одн. ладомиръ* (1377 Р 24); *дав. одн. ладомирови* (1377 Р 24).

***ЛАДЯТА ч.** (1) (*особова назва*): Я, Война, пана Немирій сынъ, на имя Яков, пишу сиоу духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладяты (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *род. одн. Ладяты* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

***ЛАЗАРКО ч.** (2) (*особова назва, пор. Лазаръ*): Билъ намъ чоломъ намѣстникъ звагольскій Яцько Мезъ и просилъ в нас во Вруцкомъ повете чело века на има Лазарка Мошькевича (Мереч, 1496 АЛРГ 71).

ФОРМИ: *знах. одн. Лазарка* (1496 АЛРГ 71).

ЛАЗАРЪ, ЛАЗАРЪ, ЛАЗОРЪ, ЛАЗОРЪ, ЛАЗОР ч. (80) (*особова назва, гр. Λάζαρος, гебр. Eleazar*): мы алек-

сандрь воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоугы наши сынове щедана стравича, тодеръ и петръ... дали есмы имъ оу шаен земли три села на крѣлигътоури на има где ес(т) шерба паушескоуль и лазоръ (Сучава, 1426 Cost. I, 182); Мы панове господаръ нашего, илии воеводы, на има панъ вилча о(т) липники... и панъ лазаръ о(т) тоуловы... вызнаваемъ... колижъ велемъжнии илиашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... голды вырности... е(ст) оучини(л)... мы также... слобуоуемъ... тотъ истинны голды... ховати (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702); И оуставше Мика и заплати(ла) оуси тоти пинѣзи ꙗко злат оу роуки пану Михаилоу Драгославоу... и оуноукоу его Лазороу (Васлуй, 1495 BD II, 57).

ФОРМИ: наз. одн. Лазоръ, лазор(р), лазоръ, лазор, лазоръ 14 (1426 Cost. I, 182; 1433 Cost. II, 650; 1448 Cost. II, 737; 1449 Cost. II, 386; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 562; 1483 BD I, 269; 1490 BD I, 394; 1491 BD I, 445; 1495 BD II, 57 і т. ін.); лазаръ, лазаръ 3 (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269; 1436 Cost. II, 701); зам. дав. слоузь нашѣмоу Лазор Микшоуноу 1 (1490 BD I, 394); род. одн. Лазора, лазора 49 (1432 Cost. I, 331; 1435 DIR«А» 465; 1436 DIR«А» 469; 1438 DIR«А» 472; 1440 Cost. II, 65; 1442 Cost. II, 88; 1453 DIR«А» 503; 1455 Cost. II, 540; 1488 BD I, 347; 1489 BD I, 373; 1495 BD II, 248 і т. ін.); лазара 5 (1432 Cost. I, 338; 1435—1436 Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 460; 1437 Cost. I, 515; 1452 Cost. II, 410); лазаръ, лазаръ 2 (1436 Cost. I, 455, 481); дав. одн. Лазороу, лазору 3 (1472 Cost. S. 87, 88; 1495 BD II, 57); Лазароу 1 (1490 BD I, 442); ор. одн. лазаро(м), Лазаром (1452 Cost. II, 422; 1490 BD I, 442).

*ЛАЗИРОВЪ прикм. (1) ◇ лазирова долина (1) (назва долини у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... на жежѣя землю осадити... о(т) оусти лазировы долины горь... до хорасевы(х) комаричъ (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: род. одн. ж. лазировы (1431 Cost. I, 317).

*ЛАЗИТИ дієсл. недок. (2) ◇ полазомъ лазити див. ПОЛАЗОМЪ.

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. лазять (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЛАЗОР див. ЛАЗАРЪ.

*ЛАЗОРЄВИНА ж. (1) (назва земельного володіння у Київській землі): Грежаны дво(р) а в томъ дворе шесть члѣвка... а данъниковъ семь, тивоунъ Ходыка землю де(р)-жить Лазоревшиноу а с тое земли дани даеъ копоу гроше(и) а полюдия в коуници (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: знах. одн. Лазоревшиноу (бл. 1471 ЛКЗ 93).

*ЛАЗОРЄВЪ прикм. (1): а на то е(ст)... вѣра пана станчоула брата лазорева (Сучава, 1432 Cost. I, 331).

ФОРМИ: род. одн. ч. лазорева (1432 Cost. I, 331).

Див. ще ЛАЗОРОВЪ.

Пор. ЛАЗАРЪ.

ЛАЗОРОВЪ прикм. (9): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде прѣд нами... слоуга наш Тоадеръ... и продал... едну боукату землю (!) ... щоби соби оусадил село... пониже домъ Лазоревъ (Сучава, 1487 BD I, 297); И оу том також придоша прѣд нами... племенникове их Гидіон и брат его Петра... и оуноука их Мълянь, дочка Лазорова ... и продали свою правую отниноу (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Лазоровъ (1487 BD I, 297); дав. одн. ч. зам. ж. дочки Лазоровоу (1499 BD II, 154); наз. одн. ж. Лазорова (1499 BD II, 153); наз. мн. ч. лазорови (1490 BD I, 436, 437; ДГСХМ).

Див. ще *ЛАЗОРЄВЪ.

Пор. ЛАЗАРЪ.

ЛАЗОРЪ див. ЛАЗАРЪ.

ЛАЗОРЪ див. ЛАЗАРЪ.

ЛАЗОУЛ ч. (3) (назва земельної ділянки у Молдавському князівстві): А пак оу том також приде прѣд нами... слоуга наш Тома... и продал... едну боукату земли от хотара своего села Томещилор, на имъ тоты боукаты земли Лазоул (Ясси, 1497 BD II, 99).

ФОРМИ: наз. одн. Лазоул (1497 BD II, 99, 100).

*ЛАЗУСЗЫНУ мн. (1) (назва села у Волинській землі): My Witold, wetyki kniaz tytowskiy... czynim znaminito... iz dali iesmo sluzi naszomu Pawlu seliszcze paszo Nowostawce u druhoie setyszczce Kameń w zemli wotynskoiey na ryci Poltwy u па bototi Lazuczyny u па Sluczyci (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: знах. Lazuczyny (1420 AS I, 25).

*ЛАЗЪ¹ ч. (1) викорчувана ділянка лісу, призначена під пасовисько або під поле: тѣ(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали и потвердили есми и(м)... села на имъ оещи, на крѣлигътоуръ... и пони(ж), на томже токоу, оу симіоно(в) ла(з), мѣсто о(т) мли(н) (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569).

ФОРМИ: род. одн. ла(з) (1456 Cost. II, 569).

ЛАЗЪ² ч. (1) (особова назва, пор. Лазаръ): Лазъ писа оу Васлоуи в лѣто: #СИМД юліа зі (Васлуй, 1436 ВАРМ 34).

ФОРМИ: наз. одн. Лазъ (1436 ВАРМ 34).

Див. ще ЛАЗА.

ЛАЗА, ЛАЗЪ ч. (50) (особова назва, пор. Лазаръ): на то е(ст)... вѣра пана боунгы комиса и брата его пана лази спатара (Сучава, 1443 Cost. II, 144—145); мы щедан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... наши слоуги, лаза и братъ его, иван... и продали свою правую отниноу (!) (Сучава, 1489 Cost. S. 133).

ФОРМИ: наз. одн. лаза, лазъ, Лазя (1449 Cost. II, 386; 1459 BD I, 32; 1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52; 1464 DIR«А» 517; 1465 GL 176; 1466 BD I, 113; 1467 Cost. S. 69; 1489 Cost. S. 133 і т. ін.); род. одн. лази 22 (1443 Cost. II, 145; 1446 Cost. II, 238; 1449 Cost. II, 410; 1457 UKP; 1459 Cost. S. 22; 1460 Cost. S. 41; 1462 BD I, 65; 1464 BD I, 86; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 119 і т. ін.); лаза, лазъ 6 (1443 ВАРМ 41; ДГСПМН; 1454 Cost. II, 509; 1467 BD I, 117, 121; 1489 Cost. S. 133); лазы 4 (1458 BD I, 20; 1459 BD I, 28, 36; 1465 DIR«А» 518); ! ласи 1 (1464 Cost. S. 60).

Див. ще ЛАЗЪ².

*ЛАК ч. (3) (молд. лак «озеро») озеро: А хотар да ест тым селам... почыши от пискоу... а от толь прости оу лак (Сучава, 1468 BD I, 127); А хотар томоу виш(е)реченомоу село Стецканіи, ниже вѣ оусти Арзоул, оу вадоу Негоуцъторюви... вѣ оусти Калоугерици, оу лакъ Поуторсь (Сучава, 1493 BD II, 6).

ФОРМИ: знах. одн. лак, лакъ (1468 BD I, 127; 1493 BD II, 6).

*ЛАКОМЫИ прикм. (1) жадний: обычан имею(т) лакоми соудья (!) коли за віноу которого оубого (!) а коли шла(х)тича закла(д) беруотъ не имеючи жа(д)ное мл(с)ти межѣ собою то(г) дела(т) (XV ст. ВС 11).

ФОРМИ: наз. мн. ч. лакоми (XV ст. ВС 11).

*ЛАКОМСТВО с. (1) жадність: а боудеть лі такыи нандены што не о(т)баючи а свое лакомство по(л)на ажъ котороуоу животіноу ис ты(х) истрата(т) тогды имаю(т) платіті по томоу чѣя боудеть што смеетъ на свою дшю ре(ч) з віноу па(т)надеть (XV ст. ВС 11 зв.).

ФОРМИ: знах. одн. лакомство (XV ст. ВС 11 зв.).

*ЛАКОТЬ ч. (1) (цсл. лакъть, болг. лакът) (одиниця виміру довжини) лікоть: а боудь(т) ли паства великая оу то(м) лѣсь... тогды то(т) па(н) чїи то лѣ(с) имеетъ свое жалудие братѣ алюбо спастѣть на три(д)ца(т) лако(т) обапо(л) дорогы (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: род. мн. лако(т) (XV ст. ВС 38).

Див. ще *ЛОКОТЬ.

***ЛАКЪ** див. ***ЛАК.**

ЛАЛЕЩИ, ЛЪЛЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши е(г) правоу и вѣрноу службою до на(с)... подтвердили есми емоу... села на имѣ боучюмѣни... и на тоутовъ лълещи (Сучава, 1434 Cost. I, 386); и мы видѣше и(х) (правоу и вѣрноу служ)бою до на(с)... подтвердили есми имѣ... оу нашеи земли села на тоутовъ на има Калиманещи, где е(ст) ионъ, повыше лалещи (Васлуй, 1439 Cost. II, 52).

ФОРМИ: наз. лълещи I (1434 Cost. I, 386); зам. род. повыше лалещи I (1439 Cost. II, 52).

ЛАЛОУ ч., невідм. (1) (особова назва, гр. Εὐλάλιος): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврьдили есми... нашем(у) монастири о(т) побрати... два цигани, на имѣ лалоу и съ чель(д)ми своими и бо(с)на съ чель(д)ми (Сучава, 1453 Cost. II, 444—445).

Див. ще **ЛАЛЪ.**

ЛАЛУШІЙ ч. (1) (особова назва): А при томъ были свѣдоки, рада наша: отецъ нашъ, князь Матей, бискупъ Вилескій... намѣстникъ Витебскій панъ Лалушій, намѣстникъ Городенскій (Вільна, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. Лалушій (1492 АЛМ 31).

ЛАЛЪ ч. (1) (особова назва, гр. Εὐλάλιος): Тиж есми емоу дали и потврьдили одного циганина на имѣ Лаль (Сучава, 1480 ВД I, 243).

ФОРМИ: наз. одн. Лаль (1480 ВД I, 243).

Див. ще **ЛАЛОУ.**

***ЛАМАНЪ** ч. (3) (особова назва, герм. Alaman?): а при то(м) были... (све)тъки кня(з) оле(к)са(н)дро со(н)коушькович(ч)... а па(н) лама(н) хороужни лоуцькии (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); а при то(м) был(л) ... оলেখно порацкого сѣ лама(и) хороужни лоуцькии (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. лама(н) (п. 1450 ПИ № 9; 1467 СП № 13; 1490 Пам.).

Див. ще **ЛОМАНЪ.**

***ЛАМАНЬЕ** с. (1) (чого) порушення, зламання: И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслухавши и съ паны радою нашею то помысливши, ижъ то ест(ъ) речъ неслухная, не видевши записовъ, всказывати третюю часть Совѣ або вѣно Борисовой жонѣ на его поведанье, который жъ самъ записы поламалъ, а передъ тымъ третее части Совѣ не поведаячы а по ламан(ъ)и записовъ самъ же споведалъ... взявши есмо на то раду съ паны радою нашою, и вчинили такъ (Вільна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: місц. одн. по ламан(ъ)и (1495 РИБ 620).

Пор. **ЛАМАТИ**

ЛАМАТИ дієсл. недок. (1) (що) порушувати, ламати:

Вѣдомо да еть (!) всемъ присылалъ да (!) на(с) Бгомолень нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скїи с Кїева и вся братїя мн(с)тыря пече(р)ского... жалоуючися на митрополита Кїевского и всея роусїе што(ж) и(м) насилїе чини(т) и права имѣ давные и (з)вечистые ламати хоче(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: інф. ламати (1481 ГПМ).

Див. ще ***ЗЛАМАТИ** 2, ***ЗЛОМИТИ**, **ЛОМИТИ**, ***ПОЛАМАТИ**.

ЛАНЕВИЧЪ, ЛАНЕВИЧЪ ч. (9) (особова назва): а на то послуши иванъ владычинъ зать... васько аньдрѣевичъ ацко ланевичъ (б. м. н., 1385 Р 28); Узривши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали есмо ему село Киселинь (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: наз. одн. ланевичъ I (1385 Р 28); Ланевичъ I (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); род. одн. Ланевича (1445 АкЮЗР I, 17; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 АкЮЗР I, 18); дав. одн. Ланевичу (1445 АкЮЗР I, 17, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18).

***ЛАНКА** ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... вызнавами... аже мы слобуюемъ... и обазоуем са оу то...

Казимирови, королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни и справедливи были... передъ княземъ Яномъ Ланкою, королевским писарем (Сучава, 1462 ВД II, 292).

ФОРМИ: ор. одн. Ланкою (1462 ВД II, 292).

ЛАНЧИЦКІЙ прикм. (6): A przy thim bili swidczy: rap Jan krakowski ... Ligeza z Niemitowa, wojewoda lancziczki (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); вло(д)славъ з бжиен мл(с)ти кроль полскїи и такъ жъ зѣмль краковской судомирской сирадской ланчицкой куавской... знаменито чинимы... иже даемы и дали есмы листъ нашъ... стефанови воеводѣ... на потврьжѣнье нашихъ первыхъ листовъ (Ланчиця, 1433 Р 124).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ланчицкии 3 (1433 Р 122); lancziczki I (1407 АрхЮЗР 8/I, 4); род. одн. ж. ланчицкои (1433 Р 120, 124).

Див. ще ***ЛУЧИЧЬСКИЙ.**

Пор. ***ЛАНЧИЦЯ.**

***ЛАНЧИЦЯ** ж. (4) (назва міста у Польщі, пор. Łęczyca): Земьскїи пісари во все(х) земля(х) королѣвства нашего во велїкой по(л)ше в іра(д)зю (!) в ланчице коуявъ оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т)я яко пісари краковьскїи (XV ст. СЯ 43 зв.); да(н) оу ланчици в ідлю в днь свтоъ луцьи (Ланчиця, 1433 Р 125).

ФОРМИ: місц. одн. оу ланчици 3 (1433 Р 121, 123, 125); в ланчице I (XV ст. СЯ 43 зв.).

Див. ще ***ЛУЧИЦЯ.**

***ЛАНЪ** ч. (8) I. (одиниця вимірювання орної землі) лан (4): А што оу нѣмецкихъ правѣхъ сѣдять на ланохъ хотя бы триє члѣви сѣдили на лану а любо д одну колоду дають исъ лану а по два гроша широкая а по ть(х) єї соть и по шести десать колодъ вѣзли есмы пѣназми (б. м. н., 1386—1418 Р 35); А ненадобъ оу тую землю никому оустоупатиса, а ни съ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 Р 145).

2. орна земля (4): мы великий князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... записали есмо оу верьху писаную тую землю и сеножать и ланъ свѣтому Ивану церькви и попу Ваську вѣчно и непорушно оу вѣки (Городок, 1443 Р 144—145); а промени(л) есми емоу тоє име(н)е да(д)ковичи... ис лю(д)ми ис по(л)ми... из лни.. и со все(м) с ты(м) што к томуо име(н)ю прислоушае(т) (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: род. одн. лану (1386—1418 Р 35; 1443 Р 145); знах. одн. ланъ (1443 Р 145); місц. одн. на лану (1386—1418 Р 35); знах. мн. ланы (1443 Р 145); ор. мн. лни (1490 Пам.); місц. мн. на ланохъ (1386—1418 Р 35).

***ЛАНЪЦЮСКИЙ** прикм. (1) (пор. Łańcut у Польщі): што же есмы выбрали ис перемышльскоѣ волости изъ ярославскоѣ волости опроче пана тарнавскоѣ людини и съ ланъшюской волости ис тѣхъ трии волости вѣзли есмы

вовса єї соть коло(д) вовса и шість десать колодъ вовса (б. м. н., 1386—1418 Р 34—35).

ФОРМИ: род. одн. ж. ланъцюской (1386—1418 Р 35).

***ЛАНЪЧИЦЯ** див. ***ЛАНЧИЦЯ.**

ЛАНЪ ч. (1) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Ань количъ... па(н) ланъ креховичъ (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: наз. одн. ланъ (1404 Р 68).

***ЛАПОУШНА** ж. (3) (назва міста у Молдавському князівстві) Лапушна: а кто не идеть до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское, колко имал давати оу Былом городъ (Сучава, 1460 ВД II, 273); А хатар той боукати земли ис верха от старихъ Топо(рещу) поченши... на дал къ Лъпоушнои (Сучава, 1493 ВД II, 3).

ФОРМИ: дав. одн. Лъпоушнои (1493 ВД II, 3); знах. одн. Лапоушноу (1460 ВД II, 273).

Див. ще *ЛАПОУШНОЄ.

! ЛАПОУШНАА (ЛОПОУШНАА) див. ЛОПУШНАА.
* ЛАПОУШНОЄ с. (7) (назва міста у Молдавському князівстві) Лапушна: а хто имет погнати скот до татарь, на головном мытъ, оу сочавъ, от каждой скотини по четири гроши, оу ясох, два грош, оу лапоушном, в грош (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); А кто имет погнати скот до Татарь, на головном мытъ оу Сочавъ от каждой скотини мыто Сочавское по четири гроши, оу Ясох в гроши, оу Лапоушном в гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: місц. одн. оу Лапоушном, лапоушном (1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 273).

Див. ще *ЛАПОУШНА.

! ЛАПОУШНОЮ (ЛОПАШНОЮЮ) див. *ЛОПАШНАА.

* ЛАРГА жс. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): Тъм мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмо емоу ... мѣсто от поуустыни оу крѣниці на об(ы)ршіи Ларджиеи (Сучава, 1469 *BD* I, 135—136); а мы, тако(ж)дере, и о(т) на(с), есми далі и потвердили мѣрини тоги вишеписаніи села... на имъ шо(л)дѣнй... и шоломонова крѣниць (І) и, на ла(р)га, где би(л) оа(н)ка (Сучава, 1493 *Cost.* D, 45).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на ла(р)га (1493 *Cost.* D, 45); род. одн. молд. Ларджиеи (1469 *BD* I, 136).

* ЛАРИВОНЪ див. ЛАРИВУНЪ.

ЛАРИВУНЪ ч. (5) (особова назва, пор. Иларионъ) Иларион, Ларион: а на то послуши влдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскіи и печать его (Перемышль, 1366 *P* 12); Мы Александро Володимирович пожаловали есмо н(а) то(го) слугу Ларивона Вела(в)ского: не надобе ему нам з слугами службы служити (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7); а хто бы хоте(л) игумену пересопнищкомуоу ларивоню... кривдоу вчинити... я по(д)нимаюса о(т) вси(х) кривдъ его боронити (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. ларивунъ I (1366 *P* 12); род. одн. ларивона (1378 *P* 26); дав. одн. ларивоню 2 (1490 *Пам.*); знах. одн. Ларивона (1450 *ЗНТШ* XI, 7).

Див. ще ИЛАРИОНЪ.

* ЛАРИОНЪ див. ИЛАРИОНЪ.

* ЛАСИЦА жс. (1) (шкурка ласциі як товар і рід податі) ласиця: Колі хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(т) имееъ емоу о(т)кладать лопужмы гор(н)остайными а старосте соудомирському алюбю бѣ(л)скому ласицами соу(д)и крако(в)скому и соудомирскому коуницами (XV ст. *BC* 30 зв.).

ФОРМИ: ор. мн. ласицами (XV ст. *BC* 30 зв.).

* ЛАСКА жс. (33) І. ласка, прихильність, милість (3): ино я, видячи ласку и призрение князя е. м., на себе далъ есми зъ е. м., зъ моее воли, третою часть того имения отчизны моее Колянятичъ (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); Тымже обичаем и мы оудилали, не хотѣчи, мы и земль наша, отдалити съ от повинности и подданности предковъ каших (І), видѣчи и знаючи ласкою и доброволеніе наяснишаго княза пана Казимира, кроль полского (Коломия, 1485 *BD* II, 371);

ласкою давати (кому) (І) виявляти ласку, прихильність (кому, до кого): крал и братія его милости... не имают таковаго чловѣка пріимити, ани мѣстца ани жадного поживленія ани ласкою нигде да не имают емоу давати оу их землях (Гирлов, 1499 *BD* II, 420); оу ласцѣ в дѣржати (кого) (5) ласкаво, з прихильністю ставитися (до кого): И не имаем оуспомѣнути николи на вѣки до нашего живота о мимощедших рѣчех и члѣнкохъ, але хочоум тѣ миловати и оу великой чести (в ориг. чты.— *Прим. вид.*) и ласцѣ держати, равно с нашими вирными и почесными боары (Баків, 1457 *BD* II, 257); И тогда кроул его милость предреченіи и братія его милости пре-

реченіи имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣгиню нашу и дѣти наши... миловати и в ласцѣ и въ чти держати (Гирлов, 1499 *BD* II, 422); з (и з) ласки (чией) (13) з воли, з ласки: My Aleksandr, або Witolt z bozi taski velikij kniaz Litowskij... znamenito czynim... Umyslili jesmo s rapu gadami naszimi i dali prava i wolnosti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Ино мы, зъ ласки наше, за его къ намъ вѣрною службу, тое мѣстце подле Рождества Христова и зъ малою улочкою... потвержаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно, ему и его женѣ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Ино мы тое вышейписаное имен(ь)ицо Тербенское... з ласки наше... потвержаемъ симъ нашимъ листомъ Ивашку Полозовичу и его жоне (Городно, 1497 *РИБ* 683—684); Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди, семь служобъ, у Скидельской волости... ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вил. 2, 58); ласкою надѣлати (кого) (І) виявляти ласку, милість (кому, до кого): а мы такъ жъ оуrozumѣши его такое обѣцванье и слобы... о(т)пуцаемы ему все... слобуючи прере(ц)ного стефана воеводу... николи на вѣки не оупоманути але нашею ласкою надѣлати и миловати (Ланчиця, 1433 *P* 121); ласкою находити (чию) (І) здобувати ласку, милість: Прігожаеця частокро(т) и(ж) из наши(х) земла(н) не о(т)бываю(т) свои чти чинатса разбоинци и своєю доброю волею а оу на(ш) у велікы(и) гнѣвъ оупадаю(т) а потомъ лішівісца то(г) чере(с) пріятен (І) нашу ласкою находат (XV ст. *BC* 28—28 зв.); ласкою учинити (І) виявляти ласку, милість: А прольпшоу твердость тых верху писаных рѣчи просила есми... епископа туровского и пииского Евхимья, абы его милость ласку свою оучинил (и) печат свою приложилъ (Степань, 1489 *AS* I, 89); ласкы шоукать (кому в кого) (І) просити ласки, милости (для кого у кого): а то(т) староста имееъ емоу ласкы оу на(с) шоукать абыхомъ пріпоустілі его ко справѣ (XV ст. *BC* 38 зв.); бити оусею ласкою (І) див. БЫТИ¹; имати ласку (І) див. ИМАТИ²; искать ласкы (І) див. ИСКАТИ¹; мети в ласцѣ (І) див. ИМѢТИ; наити ласкою (2) див. НАИТИ¹.

2. (мирні стосунки) злагода (І): а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе... абыхо(м) могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в мирѣ, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: род. одн. ласки, taski 14 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1438 *P* 140; 1468 *BD* II, 302; 1487 *AS* I, 241; 1494 *АЛМ* 54; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1500 *АЛМ* вил. 2, 58 і т. ін.); ласкы 2 (XV ст. *BC* 38 зв.); І ласка І (XV ст. *BC* 38 зв.); знах. одн. ласкою, ласку (1449 *АЛМ* 8; 1485 *BD* II, 371; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *BC* 24 зв., 28 зв.; 1499 *BD* II, 420); ор. одн. ласкою (1433 *P* 121; 1485 *BD* II, 371); місц. одн. оу (в) ласцѣ 5 (1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270; 1470 *BD* II, 309; 1487 *AS* I, 240; 1499 *BD* II, 422); оу (в) ласци, ла(с)ци 2 (1457 *Cost.* II, 810; 1468 *BD* II, 306).

ЛАСКАВЕ присл. (І) (стч. laskawie, стч. taskawie) ласкаво, милостиво: мы Олександръ (в ориг. Оксандръ — *Прим. вид.*)... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(а)жати Костентина Ивановича Острозского... имьне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

Див. ще ЛАСКАВО.

ЛАСКАВІИ прикм. (7) ласкавий, милостивий (4): вло(д)славъ бжинею мл(с)тью кроль полскии... знаменито чинимы... ижъ велможныи стефанъ... ннѣшнии воевода земль молдавскон пришлоъ за са ку доброн памати не хотачи зостати оу винѣ оца своего прере(ч)ного александра воеводе просилъ на(с) а быхомъ емо о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 *P* 121); А пак коли оусхочет наияс-

ншіи Владислав, крал оугрські и чьскїи, господарь наш ласкавіи, и пререченїи наяснїиши Ян Олбрехт... и... поидоут сами своими парсоунамы... на тоурецкого чьсарь и на его земли, и тогда наяснїиши Владислав... господарь наш ласкавіи, имал бы проити через Басарабскоу землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

доброзичливий, добрий (2): мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже прїдоша прє(д) нами... моуша панїи пана пентелеа... съ своею до(ч)кою... и свидчили... аже привилиа що имали о(т) нашы(х) прє(д)ков... колї они били оу и(х) добру(м) и оу ласкаву(м) мироу на села пы(н)-телеешчи... изгинуоуи о(т) роуку крѣстїни сна пантелеева (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); А пан наш корол его милость... имаєт нас миловати и оуч(и)ти держати оу каждых ласкавых и верных и оучливых оучинкох и члонкох (Сучава, 1463 *BD* II, 302);

добримъ ласкавымъ окомъ посмотри (1) *див. ДОБРЫИ* 4.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ласкавіи* (1499 *BD* II, 423); *ор. одн. ч., с. ласкавымъ* 1 (1484 *ЯМ*); *ласкавим* 1 (1499 *BD* II, 425); *місц. одн. ч. оу ласкаву(м)* (1464 *DIR* «А» 517); *наз. мн. ласкави* (1433 *P* 121); *місц. мн. оу ласкавых* (1468 *BD* II, 302).

ЛАСКАВО *присл.* (1) ласкаво, милостиво: а на(ш) милостивыи па(н), наяснеишии коро(л) казимир(п), о(т) си(х) часо(в) имає(т) его мл(с)ть на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

Див. ще ЛАСКАВЕ.

***ЛАСКАВЫИ** *див. ЛАСКАВІИ.*

ЛАСКО *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди: панъ Взязчь, земенинъ Володимирьскїи, а панъ Ласко (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Ласко* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

***ЛАСЛОВОВЪ** *прикм.* (1): а хотарь Драгосинешомъ, што на Добротворь и Пожаритъ, поченши от издолю, от Ласловова хотара, Добротворь и Пожарита, до верха (б. м. н., 1426 *ВАМ* 22).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Ласловова* (1426 *ВАМ* 22).

Пор. ЛАСЛЪО.

ЛАСЛОВЪ *див. ЛАСЛЪО.*

ЛАСЛЪОВЪ, ЛАСЛЪОУ *ч.* (5) (*особова назва, мад. László, лат. Ladislaus, слов. Владиславъ*) Владислав: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїдоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскаго трьгоу на имѣ Карлак Ласловъ и Лотъ Ишфанъ... и продали намъ свою правоую... о(т)ниноу (Сучава, 1470 *BD* I, 149—150); он коупил тот виноград от Жоурковъ масникъ сына Киш Ласлѣоу от Хрѣлова (Гирлов, 1499 *BD* II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. одн. Ласлѣоу* 1 (1499 *BD* II, 148); *Ласловъ* 1 (1470 *BD* I 150); *род. одн. Ласлѣоа, ласлѣоа* (1491 *Cost.* *Дос.* 37; 1495 *BD* II, 59).

ЛАСЛЪОАНІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм мы (ви)дѣвше их правою слоужбою (1) до нас (...— *Прим. вид.*) (от) дѣда нашего от Ал(ександра) воеводи (...— *Прим. вид.*) села на Крѣлигтьоурь... и за Проутом Ласлѣоани на оустїи Хлабничи (б. м. н., 1490 *BD* I, 434); мы Стефан воевода (...— *Прим. вид.*) знаменито чиним (...— *Прим. вид.*) оже (...— *Прим. вид.*) оусним оуноуковом Ласлѣоа глобника... дали и потврѣдили есми им... села, що били дѣда их Ласлѣоа глобника, на имѣ Ласлѣоанїи на Краковѣ (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ФОРМИ: *наз. Ласлѣоанїи* (1495 *BD* II, 59); *знах. Ласлѣоани* (1490 *BD* I, 434).

ЛАСЛЪОУ *див. ЛАСЛЪО.*

ЛАСТАВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были светки наша рада: архимандритъ печерскїи Аврамей... а пан Ластавскїи староста каменецкїи (Київ, 1437 *AS* I, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Ластавскїи* (1437 *AS* I, 34).

! ЛАСЯ *див. ЛАЗА.*

ЛАТЫНИ *мн.* (1) (*христїяни латинського віросповідання*) латиняни: а намъ сущимъ православнымъ христїяномъ Ляхомъ и Руси достойтъ исполнїати Божїи церкви и ихъ священниковъ, а не обидети; есмо бо нїни, далъ Богъ, едино брата христїяне Латыни и Русь (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *наз. Латыни* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

***ЛАОУРА** *ж.* (1) (*назварічки у Молдавському князівстві*): И еще сми (п)отврѣдили монастыроу от Поутной и бранищюу около монастырь... почьнши (х)отар той бранищи от обрѣшии Лаоури, обчиноу до Фалкъоа (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн. Лаоури* (1490 *BD* I, 420).

ЛАОУРЪ *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Лавръ, гр. Λαῦρος, лат. Laurgus*); тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрно(ю) его слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли, едно село на котовѣа, на имѣ съсьни, гдѣ живе(т) лаоуръ (Нямц, 1443 *Cost.* II, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. лаоуръ* (1443 *Cost.* II, 119).

Див. ще ЛАВОРЪ.

ЛА ФЫНТЫНИЦЕ *с.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И також оустала Настѣа, дочка Бєкова, жена Дѣлина, и дала она по своєи доброй воли одно мѣсто (от) (польны на) имѣ «ла фынтынице» (Сучава, 1471 *BD* I, 164).

ФОРМИ: *наз. одн. ла фынтынице* (1471 *BD* I, 164).

***ЛАХОВЪ** *прикм.* (1) ◊ Лахова боукоувина (1) (*назва букового лісу у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (було и при-слухало издавна: почьнши ис верха от берегъ Брѣлада... на могилу копану... от това по врѣх дѣла долу оусе Лаховоу боукоувин(о)у, по обчиноу (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Лаховоу* (1495 *BD* II, 63).

***ЛАСНОМЪ** *ч.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*) Лихва (?): а jiszczе wołosty ty Pruszanuic, Kobryn, Zditow, Wiady i Stonimskie wołosty zaczepili: Łachom... Kleczeek to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн. Łachom* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141)

***ЛАХОМЪ** *ч.*, *невідм.* (2) (*назва озера у Молдавському князівстві*): те(м) мыи (1) виде(в)ше его правою слоуж(ж)бо (!) до на(с)... дали и потврѣдили есмы емоу... его о(т)нии (!) и села(м) (!), на имѣ роужинъїи... и ботьшанїи і озеро лахо(м) о(т) грѣла слнце, съ мито(м) и съ млино(м) і єзьро(м) лахо(м) съ гри(н)дѣ о(т) богата (Сучава, 1459 *Cost.* S 21—22).

ЛАЦКАНІИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потврѣдили есми емоу... село на имѣ Лациканїи (Сучава, 1484 *BD* I, 278); мы по их воли оучинили есми и дали смо томоу нашему свѣтому монастыроу Бистричскому... чѣтири села на Бистрици ж(е)... Слоугани... Кикшоши... Калїенешчи... Лацкани (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. Лацкани* (1484 *BD* I, 278); *дав. Лацканом* (1484 *BD* I, 278); *знах. Лацкани* (1500 *BD* II, 173).

ЛАЦКО *ч.* (19) (*особова назва, пор. Лазарь*): мы Александръ воевода... чинимы знаемо... оже есмы оучинили..

за дшу лацька воеводи... и дали есмы стѣи еп(с)кпии нашой... два села (Сучава, 1403 *ДГАА*); А пак привилїє що имал дад их Боц Лацко на таа села от дѣда нашего от Александра воеводи, а тоє прївилїє загбло (Сучава, 1491 *BD* I, 491); Іо Стефа(н) воево(д) г(с)днѣ земли молдавскон... оукраси гро(б) своєи прѣдѣдици кнѣжни анастасїи іаже даде коцма(н) обитѣли сей дѣщи лацка воево(д) (б. м. н., 1497 *DC* 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лацко, лацко (1421 *Cost.* I, 142; 1426 *Cost.* I, 182; 1433 *Cost.* II, 650; 1462 *BD* I, 66; 1491 *BD* I, 491; 1493 *Cost.* D, 45); *род. одн.* лацка 6 (1448 *Cost.* II, 323; 1480 *DC* 9; 1487 *BD* I, 516, 517; 1496 *BD* II, 92; 1497 *DC* 8); лацъка 1 (1403 *ДГАА*); *знах. одн.* лацка (1423 *DIR* «А» 447; 1448 *Cost.* II, 353; 1462 *BD* I, 67).

ЛАЦКОВ *прикм.* (3): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стому нашему пра(д)-рече(н)ному монастырю чельди циганскыи на имъ... раду(л) синомъ лацковимъ лука и алекса и зави(д) съ чель(д)ми своими (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми и потвърдили томоу свѣтому монастыроу... цигане на имъ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею Алекса Хърць съ чельдею (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312).

ФОРМИ: *г. аз. одн. ч.* Лацков (1487 *BD* I, 312); *ор. одн. ч.* лацковимъ (1453 *DIR* «А» 503); *наз. мн. ч.* лацкови (1470 *DIR* «А» 522).

Пор. ЛАЦКО.

ЛАЦКОВИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): А (при том были: пан) Кръсть дворник... пан Ивашко Лацкович (б. м. н., 1440 *DBAc* 32).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лацкович (1440 *DBAc* 32).

*ЛАЦЬКО *див.* ЛАЦКО.

*ЛЯНИЕ *с.* (4) лайка: О лаянїи хто комоу лаеть (XV ст. *BC* 7 зв.); О лаянню колї шла(х)та (!) шла(х)тїчу лаеть (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн.* о лаянїю, лаянню 3 (XV ст. *BC* 29; *СЯ* 9 зв.); о лаянїи 1 (XV ст. *BC* 7 зв.).

Пор. ЛААТИ.

ЛААТИ *дїсл. недок.* (7) 1. (кому) лаяти (кого) (2): О лаянню колї шла(х)та (!) шла(х)тїчу лаеть (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

2. (*домагатися повернення боргу*) ганьбити (кого) (1): коли быхомъ имъ жолъду не заплатили... тогда имъ погелеваемъ... насъ оупоминати намъ лаАти (Сучава, 1433—1443 *АРМ*);

лаяти матери (1), лаяти до матери (2), матери лаяти (кому) (1) лаятися, матюкатися: Колї шла(х)тичь шла(х)тичу лаеть до мтри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбю не доканаеть што говори(л) имее(т) плати(т) за соромоу ка(к) за головоу шесть деса(т) ко(п) гро(ш)и (XV ст. *BC* 29); I тє(ж) мени(т) хто комоу мтри лаеть а не(до)конае(т) алюбю не о(т)зоветь в тоу(ж) виноу впадаеть шестьдеса(т) гривень коли(ж) о(т)зове(т) тогда имее(т) речи солганъ (!) яко песь (XV ст. *BC* 29).

ФОРМИ: *інф.* лаАти (1433—1443 *АРМ*); *теп.* 3 *ос. одн.* лаеть 5 (XV ст. *BC* 7 зв., 29; *СЯ* 9 зв.); лае(т) 1 (XV ст. *BC* 29).

*ЛВОВИЧЪ *див.* ЛВОВИЧЪ.

ЛВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ЛВЪВСКИЙ, ЛИВОВСКИЙ, ЛИВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ИЛВОВСКИЙ, ИЛВОВСКИЙ, ИЛВОВСКИЙ, ИЛВОВСКИЙ, ИЛВОВСКИЙ *прикм.* (35): аже поидуть тарове (!) на львовскую землю тогда руси на львовьць не помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); а на то свѣдоци панъ мартинъ воевода... панъ баграмъ соцкии львовский панъ бѣданъ лашковський соцкии тербовельский луникъ (Львѣв, 1386 *P* 31); Мы вощехъ з ѡжнеи мл(с)ти ярицискупъ гнѣзденскии... янъ мужикъ з дубровы львовский... слобуемы и записуемы са степку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); мы Стефан воевода... вызнавами ... аже мы слобуемъ... Казимирови, королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни и справедливи были... подлоуг нибиших записов и слобов што са конали межи нами... перед паном Ливовским паном Станиславом, старостою Галицким (Сучава, 1462 *BD* II, 292); На которого соймоу кончанїе и дѣланїе... кнѣзь Григорие... церкви Илвовой архиепископ,

и також велеможны панове... соутъ сосланы (під Хотинном, 1467 *BD* II, 297);

львовская дорога (1) (*назва дороги*): А се докончанье межи королемъ польскимъ и кнѣземъ дмитриемъ къ володимирю о(т)ступаетьА потоль по оуимишо... до маркова става о(т) маркова става по львовскую дорогу (б. м. н., 1366 *P* 14); илвовское мѣсто (1), мѣсто Ливовское (1) Львѣв: мы александръ воевода... чинимъ знаменито ... оже есмы доконали съ радуАми и съ мѣстчАны илвовского мѣста ... и учинили есмы уставнцтво о мытахъ, у нашеи земли (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); мы Стефан, воевода... свѣдомо чинимъ... оже... дали есми сес наш лист глентовныи правы... оусим коупцем з мѣста Ливовского (Ясси, 1463 *BD* II, 295).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* лвовский, лвовський 4 (1368 *P* 15, 16; 1386 *P* 31; 1433 *P* 122); илвовский, илвовський, илвьвский 3 (1400 *P* 60, 61; 1443 *P* 145); лвовскы, лво(в)скы 2 (1455 *Cost.* II, 769); ливовскы 2 (1445 *Cost.* II, 729); ливовскїи 1 (1453 *Cost.* II, 765); лвовскыи 1 (1412 *P* 81); лвьвский 1 (1421 *P* 92); 1 львовскыи 1 (1408 *Cost.* II, 633); лвь(ов)ски 1 (1415 *P* 87); илвский 1 (1421 *P* 94); илвьвскы 1 (1421 *P* 92); *род. одн.с.* Ливовского 1 (1463 *BD* II, 295); илвовского 1 (1408 *Cost.* II, 630); *дав. одн. ч.* Lwowskomi (1413 *GL* 48); *знах. одн. ч.* ливо(в)ского (1455 *Cost.* II, 769); *ор. одн. ч.* Ливовским (1462 *BD* II, 292); *місц. одн. ч.* при илвовскомъ (1370 *P* 18); *род. одн. ж.* Илвовой (1467 *BD* II, 297); *знах. одн. ж.* львовскую, львовскую, львовьскую (1352 *P* 6; 1366 *P* 14); *ор. одн. ж.* львовскою (1352 *P* 5); *місц. одн. ж.* оу лвовской (1421 *P* 93); *наз. мн. ч.* ливовскїи 2 (1456 *Cost.* II, 788, 791); Ливовскыи 1 (1460 *BD* II, 276); илвовстїи 1 (1434 *Cost.* II, 667); Ливовскыи 1 (1460 *BD* II, 272).

Пор. *ЛВОВЪ

*ЛВОВЪ *ч.* (30) (*назва мїста*) Львѣв: А писана грамота въ Лвовѣ, в недѣлю на канонѣ святого филипа (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а имаеть са поставити цѣну сукнѣ у сочавѣ, Ако во лвовѣ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); пса(и) и дата (!) во (л)вовѣ (Львѣв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *род. одн.* лвова, лвова 4 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 712; 1460 *BD* II, 273); ливова 2 (1456 *Cost.* II, 788; *ПМВП*); илвова 1 (1408 *Cost.* II, 631); *ор. одн.* lwowom (1395 *GL* 166); *місц. одн.* въ (во) Лвовѣ, лвовѣ, Лвьвѣ 10 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1399 *P* 59; 1400 *P* 61; 1407 *Cost.* II, 629; 1408 *Cost.* II, 632; 1421 *P* 92; 1434 *Cost.* II, 669; 1439 *Cost.* II, 712; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275); у (во) лвовѣ, (л)вовѣ 3 (1412 *P* 81; 1414 *P* 85; 1478 *ЗРМ*); оу лвовы 2 (1436 *Cost.* II, 698, 702); во лвови 2 (1436 *Cost.* II, 706, 707); оу (въ) лвовѣ, лвовѣ 2 (1436 *Cost.* II, 698, 701); ! оу вовѣ 1 (1421 *P* 94).

Див. ще ЛВОВСКИЙ (илвовское мѣсто).

ЛВЪВСКИЙ *див.* ЛВОВСКИЙ.

! ЛЕ(НЕ) (1): а ле(!) хоче(т) ли то(т) о(т)пѣстїти алюбю разрешенїе дасть на проспеку къ(!) знанїю правды тогда оба сѣ(т) разрешенъая (XV ст. *BC* 20).

Див. НЕ.

ЛЕВ *див.* ЛЕВЪ.

ЛЕВА *ч.* (8) (*особова назва, пор.* Левъ) Лев: мы александръ воевода... и мы боАре... александра воеводы... па(н) драгоми(р) врани(ч), па(н) хо(д)ко и бра(т) его лева, па(н) бори(с) головаты... знаемо чини(м) ... и(ж) есмы дали... сере(т) мїсто... кнѣгини ри(м)ганль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... слоуга наш Иванко Левич и братаничи его Федора и Милка... и продали свою правуюю отнину от их праваго оурика, от оурика дѣдов их Ходка Костича постелника и Лева (*в orig.* Леви.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн.* лева (1421 *Cost.* I, 142); *род. одн.* левы 6 (1429 *Cost.* I, 249; 1436 *Cost.* I, 455, 468, 482, 484, 488); Леви 1 (1492 *BD* I, 509).

Див. ще ЛЕВКО, ЛЕОКА.

ЛЕВЕТЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣше правую и вѣрноюу слоужбоу его до на(с)... дали есмы емоу... село негоещи между тогоещи и между леветь миклоуша о(т)нин(и) е)го оурикъ емоу (Сучава, 1414 Cost. I, 111).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. между леветь (1414 Cost. I, 111).

ЛЕВИЧЪ, ЛЕВИЧ ч. (8) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана александра левича (Сучава, 1443 Cost. II, 138); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... Иванко Левич и братаничи его... и продали... едно село на имѣ Шоубеюл (Сучава, 1492 BD I, 509).

ФОРМИ: наз. одн. левича, Левич 3 (1456 ЭСФ; 1492 BD I, 509); левичъ 1 (1446 ПГСМР); род. одн. левича 2 (1443 II, 138; 1492 BD I, 509); лѣви(ч) 1 (1443 Cost. II, 156); ор. одн. левичемъ (1458 Cost. II, 814).

ЛЕВКО ч. (6) (особова назва, пор. Левъ): А писалъ листь пупъ Левко Вербьский (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628); В Бересты... делал его милость личбу с ключником берестейским Левкомъ Боговитиновичомъ (Вильна, 1497 АЛРГ 79).

ФОРМИ: наз. одн. Левко (1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1482 AS I, 80; 1495 РЕА III, 33; 1497 АЛРГ 79); ор. одн. Левкомъ (1496 АЛМ 128; 1497 АЛРГ 79).

Див. ще ЛЕВА, ЛЕОКА.

ЛЕВКОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А тотъ панъ богданъ левковичъ што люди заведаетъ почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали, а тые есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: наз. одн. левковичъ (1484 ЯМ).

ЛЕВКОЦІИ (ЛЕВКОВЦІИ?) мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... слоуги наши Лазоръ Пискоу... и Лазоръ, сынъ Мъроушин... и продали... едно селище оу Ботнех Левкоци (!) на Готовци (Сучава, 1483 BD I, 269).

ФОРМИ: знах. 1 Левкоци (1483 BD I, 269).

ЛЕВКОУШАНИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ... Ю Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрили есмы тои свѣтон нашей црѣкви... двѣ села на имѣ Левкоушани... и Драгомирещи (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: наз. Левкоушани (1488 BD I, 342).

ЛЕВКОУШЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы имъ... два села на дрѣсливци на имѣ краиничещи, а друогое село на имѣ левкоушещи (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); тьм (sic.— Прим. вид.) мы видѣвш(е) его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрили есми емоу... села на имѣ левкоушещи (... и) хоржещи (Сучава, 1442 Cost. II, 96).

ФОРМИ: наз. левкоушещи (1415 Cost. I, 121; 1442 Cost. II, 96); род. Левкоушещъ (1426 ВАМ 21).

*ЛЕВОВЪ див. *ЛВОВЪ.

***ЛЕВОНТЪИ** ч. (1) (особова назва, цсл. Леонтьи, гр. Λεόντιος) Леонтьи: господи помози самоилови кюзнецо и елисиѣви писцю и левонтьѣви писцю (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112).

ФОРМИ: дав. одн. левонтьѣви (XIV—XV ст. ОБРН 112).

ЛЕВОНЪ ч. (8) (особова назва, гр. Λέων, лат. Leo) Леон: Левону Шаломичу два жеребьи пустыхъ, а на третемъ два челоуьки, даютъ сорокъ грошей а три ручки меду (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35); Жаловали намъ люди наши Берестейского повѣту, на имя Зенко, а Наливайко, а Левонъ Пужичане, на землянъ Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85).

ФОРМИ: наз. одн. Левонъ, Лего(н) (бл. 1471 ЛКЗ 93; 1495 АЛМ 85); дав. одн. Левону, Легоноу (1463—1478 РЕА I, 35, 36; бл. 1471 ЛКЗ 93).

ЛЕВОШОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣше его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... два села на имѣ левошовци... и неполовки (Сучава, 1425 Cost. I, 173).

ФОРМИ: наз. левошовци (1425 Cost. I, 173).

ЛЕВЪ, ЛЕВ ч. (20) (особова назва, гр. Λέων, лат. Leo): Поручили(с) кнѣ(з) велико(м) скирьгаилу за гридка за константинови(ч)... первый поручни(к) кнѣ(з) михайло евнутев(ч)... кнѣ(з) иванъ городецькийи бра(т) его кнѣ(з)

юръи левъ плакси(ч) левъ васильевъ снѣ ру(с)нѣ плакси(ч) (б. м. н., 1392 P 46); а такъ(ж) оставлаемъ (его) Ако за кнѣ(з) льва были за руски(х) кнѣ(ж)ать (Медика, 1415 P 87); а на то ес(т)... вѣра боАр нашихъ... вѣра... пана лева и дѣтеи и(х) (Сучава, 1428 Cost. I, 202); а при томъ были панове их м(и)л(о)ст: пан Тишко Ходыкович Кореневский, а кн(А)за великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 AS I, 62); А при томъ были: кн(А)зь Михайло Вишневецкий... а пан Левъ писар корола его м(и)л(о)сти (Кременецъ, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: наз. одн. Левъ, левъ, Лев (1392 P 46; 1401 АкВАК III, 2; P 66; 1443—1446 P 147; 1466 AS I, 62; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1487 AS I, 239, 240; 1494 AS I, 102; 1496 AS I, 245; 1497 AS I, 112); род. одн. лева 3 (1428 Cost. I, 202; 1457 Cost. II, 809; 1492 BD I, 509); льва, ильва 3 (1415 P 87; 1422 P 97; 1497 AS I, 112); знах. одн. лева (1457 Cost. II, 809); ор. одн. лвомъ (1491 AS I, 96).

*ЛЕВЫИ див. *ЛѢВЫИ.

***ЛЕГАТОСЪ** ч. (1) (лат. legatus) (представник папи римського) легат: Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостолского сьдальща Лятського и Литовьского и Немецького, въ Хольмъ о святемъ душь сыномъ нашего смѣрения старостамъ Холмскимъ и воеводамъ (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ФОРМИ: род. одн. легатоса (1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

Див. ще *ЛЕКГАТЬ.

***ЛЕГЕТИШЪ** ч. (2) (особова назва): Дрѣгълинъ, дочка Лацка Легет(иша)... продала свою правую отниоу... двѣ части отъ село отъ Деокъци на Сохоулоуи... слоугам н(ашим) (Васлуй, 1496 BD II, 92).

ФОРМИ: род. одн. Легетиша, Легет(иша) (1496 BD II, 92).

ЛЕД ч. (2) лід: а коли боудет лед а либо имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1456 Cost. II, 790); а коли боудет лед илі имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: наз. одн. лед (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275).

ЛЕДАНСКИИ ч. (1) (особова назва): а сведци цнии панове па(н) глѣбъ романовский... олександро леданский... иныхъ велъ при томъ добрыхъ было (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: наз. одн. леданский (1412 P 81).

ЛЕЖАТИ дивсл. недок. (21) 1. (знаходиться де) лежати (2): а то есми и въ Евангеліе уписалъ, которое лежить на престолъ у Церкви у Пречистое Богоматере (Вильна, 1499 АСД VI, 3); Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

2. (мешкати) перебувати (1): а половицю тьхъ пѣнази наложили есмы на твоѣ работы яко же твоя мл(с)тъ оусказовалъ до насъ слуги своего и лсты своими казалъ еси на домъ на медицкии приехалъ клепачь на стго якуба днѣ днѣ (!) лежалъ призирая тоѣ работы (б. м. н., 1386—1418 P 35).

3. (бути розташованим) лежати, простилатися (6): А про то про его вѣрноюу слоужбу дали есмы емоу годлѣ поле што же лежить о(т) бохурѣ болше милѣ то поле пустына (Бо-

хур, 1377 P 24); Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгу-миру и на Некрину, дали есми имъ двѣ сель... а тая села лежат в Галицкой волости, на Малой Быстрици (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 4—5); Про (т)о нагорожаючи Емоу Само-моу... Надаю... Городище... И зо (в)сею зе(м)лею На(д)рекою роусавою По обоихъ сторонахъ Тое реки земля Ле-жачаа (Прилуки, 1459 P 171); Продад Есми имене мое отчизное Дажев... вынявши за третью част зо всихъ имене-ней моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в земли тутешней волынской лежачихъ водле права посполитого (Володимир, 1475 AS I, 72).

4. (бути похороненим) спочивати (3); и дали есмы цркви (!) стои пѣтници шо на романове торгу где лежи(т) стопочившаа мти (!) наша кнѣгыня анастасья... двѣ сель (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); а естли са надо мною божа волаа станет, и я просила мужа своего кнѣ(а)за его милость (в ориг. мѣ.— Прим. вид.) абы его милость (в ориг. мѣ.— Прим. вид.) што записал к церкви божей к свѣтому Иоанну к Голшаном, гдѣ мает и тѣло мое лежатн (Степань, 1489 AS I, 89); Ио Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже...

дали и потвѣрили есми стон нашен епискоупѣи о(т) радѣвце(х)... где сто почивши(х) пре(д)кове и пределове наши(х) лежа(т)... і црков(в) ис попи (Сучава, 1490 DC 146—147).

5. бути записаним, бути вказаним (1); а тонь (!) лисгъ даль пань Васко на ты же пнѣазь, што на пана старостѣнъ листу лежа (!) (Львѣв, 1421 P 92).

6. (шо кому). (тѣльки в 3 ос. одн.) належить (шо кому) заслугоуе (хто на шо) (3); а свѣдци цнии панове па(н) глѣбъ романовскыи па(н) оставшко давидовскыи... иныхъ велѣ при томъ добрыхъ было им же честь и вѣра лежить (Львѣв, 1412 P 81); а при томъ были шлѣхетнии панове олешко судня нлвскни пань янъ виницкии... много было добрыхъ им же честь и вѣра лежить (Львѣв, 1421 P 94).

7. (перебувати в стані, вираженому прикметником — именою частинною складеного присудка) лежати (5); а две земли поуствы лежать а дани с ни(х) шло четьри ведры медуо здавна (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); Гринь де(р)жить землю Тиши(н)скоую а с тое земли хоживоло (!) чотыри ведра медуо а полюдного ведра медуо... ино таа земля довна (!) запустела ничего з нее не хоживоло (!) в снѣ(ж) годь гриню дали и(з) стретины да(н) довати (!) штобы таа земля поуства не лежала (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *інф.* лежати (1489 AS I, 89); *теп.* 3 ос. одн. лежить, лежить 3 (1412 P 81; 1421 P 94; 1499 АСД VI, 3); лежить 2 (1377 P 24; 1414 P 85); лежи(т) 1 (1408 Cost. I, 61); 3 ос. мн. лежат 1 (1378 ЗНТШ LI 5); лежа(т) 1 (1490 DC 147); лежать 2 (1433 P 125; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); ! лежа 1 (1421 P 92); *перф.* 3 ос. одн. ч. лежалъ (1386—1418 P 35); 3 ос. одн. ж. лежала (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); *баж.-ум. сп.* 3 ос. одн. ж. штобы... лежала (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.); *дієприкм.* акт. *теп.* наз. одн. ж. Лежачаа (1459 P 171); *знах.* одн. ж. ! лежачио (1421 P 93); *род. мн.* лежачихъ (1475 AS I, 72); *дієприсл.* одноч. лежа (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

*ЛЕЗИВО с. (3) (*пор. пол. діал.* leziwo «шнур») міра землі: А которые три лезива Виленской земли держали очевистъ передъ нами и устнѣ повѣдили, штожь тые три лезива вѣчно и на вѣки продали пану Петрашку Ланевичу Мылскому, ино бѣль намъ челомъ, ижь быхъ потвѣрдыл ему тые то писаные три лезива и зъ ихъ землями (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *знах.* мн. лезива (1445 АкЮЗР I, 17).

*ЛЕКГАТЬ ч. (1) (*стп.* legat, *стч.* legāt, *лат.* legatus) (*представник папи римського*) легат: далеи тыи то истыи лнсты мистровы послѣднии мѣли в собѣ таковою рѣчь какъбыхо(м) мы кнѣза бискоупа роудолѣа полца (!) апуостольского леггата а тоу(т)жо и ва(с) тѣжь оузгордѣли а не

хотьлибыхо(м) имѣти за сръдннки (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *знах.* одн. леггата (1447—1492 ЛКБВ).

Див. *ще* *ЛЕГАТОСЬ.

ЛЕНКО, ЛЕНЬКО ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были судѣи и свѣдци пань ходко чемерь пань ленко зарубичь воевода зудечовскый (Зудечѣв, 1411 P 80); А не останут ли са дѣти по ленкове животѣ ино ленькову ближему (так.— *Прим. вид.*) а любо кому ленко прикажетъ по свое(м) животѣ тому тако жъ таа села держати вѣчно непорушно (Житомир, 1433 P 127).

ФОРМИ: *наз.* одн. ленко, ленько (1411 P 79, 80; 1413 P 83; 1421 P 96; 1424 P 104; 1433 P 127); *дав.* одн. ленькови (1433 P 126); *знах.* одн. ленка (1413 P 83; 1421 P 95; 1430 P 116).

*ЛЕНКОВЪ *прикм.* (5): а на то есмы дали облазничомъ сѣсь нашъ листъ под нашею печатью а к тому... и пана ленкова печать зарубича воеводы зудечовского (Зудечѣв, 1411 P 80); а по ленкове животѣ и дѣте(м) леньковы(м) тако жъ таа села держати (Житомир, 1433 P 127).

ФОРМИ: *дав.* одн. ч. ленькову (1433 P 127); *місц.* одн. ч. по ленкове (1433 P 127); *наз.* одн. ж. ленкова (1411 P 80); *дав.* мн. леньковы(м) (1433 P 127).

Пор. ЛЕНКО.

ЛЕНЬКО *див.* ЛЕНКО.

*ЛЕНЬКОВЪ *див.* *ЛЕНКОВЪ.

ЛЕОКА ч. (1) (*особова назва, пор.* Левъ) Левко: Се азъ пань радоуль вицашпань мараморѣ(ш)скы(м) (!)... и леока белковн(ч)... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... и прѣ(д) нами дадоше о(т) своего оурика три села монастырю (Сігет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: *наз.* одн. леока (1404 ГМ).

Див. *ще* ЛЕВА, ЛЕВКО.

ЛЕ ПАК *част.* (3) (*стп.* lерак) (*приєднувальна з відтінком закључности*) отожд: а у то(м) ле па(к) оуста(л) рома(н) темешеску(л), такожь по е(г) доброй воли и прода(л) половина села о(т) кецелешъ... пануо жоуржа галбеноу (Сучава, 1460 Cost. S. 33); такожь и сими рази, по жаданію и по рѣчи господарѣ нашего милостивого кроль его милости, шо коли к нам прислал по его милости вирного и шлѣхотного посла, по пана Добека из Бншов, пана Белского, а ми ле пак слоубоуемъ и обещахомъ господареви нашемоу... абыхом сѣ съ его милости видѣли и годдовали (Новый Град, 1479 BD II, 351); А за тим ле пак прїиде прѣд нами... Мърнна Лолкъ... и проминѣла съ господство ми... два села на имѣ Борилещїи и Дрѣготещїи (Сучава, 1481 BD I, 248).

Див. *ще* ЛИ ПАК.

ЛЕПЕИ *див.* ЛѢПѢЙ.

*ЛЕПШИИ *див.* *ЛѢПШИИ.

*ЛЕПЪШИИ *див.* *ЛѢПЪШИИ.

ЛЕПѢЙ *див.* ЛѢПѢЙ.

*ЛЕПѢЙШИИ *прикм.* в. ст. (1) краций, бѣльш достовірний: на которыж рѣчи лепѣйше сведетство а болшее потвѣржене печат н(а)ша ест к семоу н(а)шомоу листу завѣшена (Вільна, 1499 AS I, 118).

ФОРМИ: *знах.* одн. с. лепѣйше (1499 AS I, 118).

Див. *ще* *ЛѢПШИИ.

Пор. ШТОНАЙЛЕПШИИ.

*ЛЕРИНЪ ч. (1) (*особова назва*): Продали есмо мыто луцкое и вагу краковѣнину Лернну Герешу на тры годы за полторы тисѣчи копѣ грошей (Вільна, 1498 АЛРГ 81).

ФОРМИ: *дав.* одн. Лернну (1498 АЛРГ 81).

ЛЕСКОВА ж. (1) (*назва села у Волинській землі*): великий князь Швитригайло... Чинимъ знаменито... Ижь видѣвъ намъ службу вѣрную... пана Петрашка Ланевича Мылского... даемъ и дали есмо... Сенно село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова, Данчинъ... а отъ Яблонна Лескова (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *наз.* одн. Лескова (1445 АкЮЗР I, 17).

***ЛЕСОКЪ див. ЛЪСОКЪ.**

***ЛЕСТЬ** ж. (6) ◇ без лести (6) широкердно: то имае(м)... оусе по(л)нити и де(р)жати... бе(з) лести и бе(з) хитрости (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142); То е оусе... имаемъ издержати и по(л)нити... без лести и без... хитрости (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: род. одн. лести (1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 766; 1456 *Cost.* II, 791; 1462 *BD* II, 290, 293; 1468 *BD* II, 302).

Див. ще ***ЛЪСТЬ.**

***ЛЕСЪ див. ЛЪСЪ.**

ЛЕТЕ присл. (1) влітку, літом: (<...> ли што лете ино две недели ма(<...>) і заклады а боуде(т) ли зіме и(<...>) и а коли оу кого оузаго а не (<...>) сатому алюбо досыгъ не...ъ в томъ часоу (XV ст. *BC* II зв.).

***ЛЕТИЧЕСКИЙ** прикм. (1) (пор. Летичевъ у Подільській землі): мы велнкни кнзъ швитригаиль... чини(м) знаменито... ижъ... дали есмо ему ... села оу летическо(м) повѣте на има бѣликовци а слободка (Острог, 1437 *P* 136).

ФОРМИ: місц. одн. ч. оу летическо(м) (1437 *P* 136).

***ЛЕТНИЙ** прикм. (1) південний: а покинувши гостинецъ Колковський, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичина на западъ летний, по левой руке Теременский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ФОРМИ: знах. одн. ч. летний (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ЛЕТО див. ЛЪТО.

***ЛЕТОВНИЙ** прикм. (1) минулорічний: Казмироу брату отъ му(р)газы поклонъ рекши бы то было сведомо штожъ вы насъ брата своего здоровья отъведываете отъ ле(то)шнего и до сего часоу стрета послали были есте (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: род. одн. ч. ле(то)шнего (1484 *ЯМ*).

***ЛЕТОУРГІА див. *ЛИТОУРГІА**

***ЛЕУБИИ** ч. (3) лувенське сукно: а мыто имаю(т) платити о(т) одного постава колонію по ві гро(ш), а о(т) леуобію по іи гроши, а бытваръ по и, а че(х) по д гро(ш) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А мыто имають платити от единого вига <Колонева> по дванадесъте гроши, а от Леубіа по осмънадесъте гроши, а Бытваръ по и, а Чех по д грощи(и) (Сучава, 1458 *BD* II, 261—262).

ФОРМИ: род. одн. леубіа, Леубіа 2 (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262); леубію 1 (1449 *Cost.* II, 743).

ЛЕУКОУШАНИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы сѣфад(и) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми митрополію нашему о(т) романова тръга... села... на имъ леукоушани вы(ш) торгоу и драгомирещи съ пороумо(м) а леукоушани съ млиномъ (Сучава, 1458 *DIR* «А» 512).

ФОРМИ: наз. леукоушани (1458 *DIR* «А» 512).

Див. ще **ЛЕУКУШОВЦИ.**

ЛЕУКУШОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... дали есмы цркви (!) стон пѣтници... двѣ сель... едно есть леукушовци... а другое есть за молдавою (Сучава 1408 *Cost.* I, 61).

ФОРМИ: наз. леукушовци (1408 *Cost.* I, 61).

Див. ще **ЛЕУКОУШАНИ.**

***ЛЕОУРИНЦЪ** ¹ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на брѣладъ едно мѣсто между леоуринцемъ и бѣксънешъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444).

ФОРМИ: ор. одн. леоуринцемъ (1436 *Cost.* I, 444).

***ЛЕОУРИНЦЪ** ² ч. (2) (особова назва, пор. мад. Lőrincz, лат. Laurentius): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова о(т) нѣмца и съ своимъ синомъ (sic.— *Прим. вид.*) леоуринце(м)... прода(л) едноу боукатоу землю (!)... монастырю нашемоу о(т) нѣмца (Сучава, 1452 *Cost.* II, 409—410); И пак

оу том оу тотже час прїиде прѣд нами... Настѣ, кнѣгина пана Юга вистарника... и прода(ла) (в *ориг* прода.— *Прим. вид.*)... одноу фалчоу винограда... що же была коупила тотоу фалчоу винограда от Агѣта, жена Карвак Леоуринци от Хрѣлова (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: род. одн. Леоуринци (1499 *BD* II, 147); ор. одн. леоуринце(м) (1452 *Cost.* II, 410).

ЛЕХНО ч. (1) (особова назва, пор. Олекса, Олександръ): а при томъ оуздаванъъ были бояре землѣне панъ ходько быбельский... панъ глѣбъ дворьскович(ч) со двѣма снма ванько А лехно (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: наз. одн. лехно (1378 *P* 26).

Див. ще **ОЛЕХНО, ОЛЕШКО.**

ЛЕШЕЕ (1): коли сюю правѣдоу сакъ промежи собою вчинимъ потомъ отъ сего часоу межѣ тебе и нами лешее (!) доброты иного дела не будеть (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ЛЕШЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей землі на има хендовци на серъ(т)... и оу хачишхоу лешъ (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: наз. одн. лешъ (1431 *Cost.* I, 317).

ЛИ ¹ стол. (104) I. (зв'язує члени речення) (7) 1. (розділово-перелічувальний) або, чи, чи то (5): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ тѣмъ листомъ нашимъ и(ж) хто буде(т) ва(с) (!) держат(т) чела(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робат ли бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); щобы они волни были (в *ориг* были.— *Прим. вид.*) купити собѣ и во(л) и коро(в) и па(к) що коупили, ли товара ли бу(д) що (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759);

(чергується з л и) (1): и щобы во(л)ни были они купити собѣ воли и коровы и па(к) що купили, ли товара или бу(д) що (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

2. (розділовий, чергується з а л ю б о) або, чи (1): О свѣдечствѣ прїрожены(х) мае(т) ли бытї прїпоущоно алюбо не маеть (XV ст. *BC* 6 зв.).

II. (зв'язує речення) (97) (приєднує підрядні умовно-часові речення) якщо, коли: (у *препозиції*) (95): а поидеть ли царъ на лѣхи а любо кнѣзи темнии кнѣземъ литовьскихъ помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); I teŝ, jestliby... mezi soboju pezhodu, abo swar poczali, sudja mesta naszoho žadnoho peresuda na nich ne majet' brati; ale my tolko, albo nasz starosta, budietli ich suditi, a na nichby котораја вина або prostupka priszla, tot sud majet' byti na нас zachowan (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); А не останут ли са дѣти по ленкове животь ино ленькову ближему (так.— *Прим. вид.*) ... таѣ села держати (Житомир, 1433 *P* 127); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочюу у то уступити и боронити и очистити тые земли (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); а от тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); а не боудоуть ли тыи кмети виноваты вины па(н)ское тогды прїказоуемы абы небыли габани тѣмъ позовомъ (XV ст. *BC* 14); боудем ли тогди оу которон немоци, та не мочи мем самы ехати заедно с ными, он бы тогдн имал ехати заедно с ными сынъ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(в *интерпозиції*) (2): а оць по смр(с)ти (!) тѣмъ т дѣтемъ и то (!) жене боуд(т) лі ее вола можеть изоставити опѣкательника оу томъ именіи докоуль достоууть дѣти ты(х) ль(т) (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

Див. ще **ЛЪ** ¹.

ЛИ ² част. (19) I. (питальна) (18) а) (у *прямоу питанні*) чи (9): Мы пытали пани Василевоє, ест-ли в тебе ещо люди? (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); и мы тых Цеценевскихъ пытали, Ондрѣа Нѣмцевича, а Васка Игнаровича: ест-ли ваша печат оу того привилѣа? (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); И мы Бориса Семеновича питали: маешь ли на кимъ на него доводъ, абы онъ семь волостей нашихъ закраль

(Вильна, 1495 АЛМ 83); Ратомскій свѣтчилъ тымъ обычаемъ: коли панъ Петръ прѣвхалъ до Станкова и съ панею своею до дѣлу своего... и пани его позвала мене и пытала мене, естъ ли полотно, и я исповѣдиль полотно въ тои клѣти, в которой скарбъ былъ (Вильна, 1498 АЛМ 163);

б) (у непрямому питанні) чи (9): которы(и) боудѣтъ познаны а соудыи во (до)леки(х) (!) сторона(х) име(т) ли о(т)поведити соудъ (XV ст. ВС 6); и мы казалн и(м) на то листы дозволеныи положитьи перед(д) нами о(т)ца нашего корола его млсти призволи(л) ли его мл(с)ть тую зе(м)лю и(м) купити (Вильна, 1495 ; ВСоб.); И мы пытали Сопьги: свѣдомъ ли онъ того, коли тотъ листь брали въ небошика, короля е. м. (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

2. (підсилювальна) же (1): але хоче(м) ва(с) держати оу той прави и закона (sic.— Прим. вид.), како ли есте нмали при стопочившаго родителъ нашего, александра воево(д) (Баків, 1447 Cost. II, 732).

Див. ще ЛЬ².

ЛИБО спол. (13) I. (зв'язує члени речення) (12) I. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (4): а кто имѣть купити скотъ или бараны, у баковъ, либо у романовъ у торгу, либо у бани, либо на нѣмци, либо у иныхъ торгохъ нашнхъ, не надобъ нигдѣ мыто дати, иижъ тамъ гдѣ купилъ и возьмѣть печать отъ мытника (Сучава, 1408 Cost. II, 632);

(чергується із сполучниками а б о, а л и б о, и л і, л ю б о) (7): а кто имѣть коупити скотъ или бараны, оу баковъ, или (!) оу романовъ тръгоу, либо оу бани, либо на нѣмци, либо оу иныхъ торгохъ нашнхъ, не надобъ нигдѣ мыто дати, иижъ тамъ где коупил, и возьмѣть печать отъ мытника (Сучава, 1434 Cost. II, 669); а хтобы мел того имѣна под кн(є)гинею искази либо дадки мои, либо сестры (в ориг. сесестры.— Прим. вид.) мои, або ближныи (в ориг. блежныи.— Прим. вид.) мон... ино кн(є)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, иижли я маю зо всіми тыми о отчизне своей мовити и оправовати

ей, а кн(є)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) толко готового смотрети (Луцьк, 1494 AS I, 101); И такожъ слюбыл нам наисвѣншій Ян Олбрахтъ, крал полскій... естли бы съ пригодило... иж бы мы от нъкоторого непрѣтель мощного, которому бы мы отпереты не могли, та вьндемо ис нашей земли, либо до Угор, алибо до их милости королевства полскаго, тогди их милости земли да соут отворени нам (Гирлов, 1499 BD II, 421—422).

2. (пояснювально-уточнюючий) або, чн, чи то (1): па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенін дни и часы... то(г)да по(д)дае(м) са королеви по(л)скому... по(д) другую ше(ст) со(т) золоты(х) дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142).

II. (зв'язує сурядні речення) (1) (розділовий) або, чи, чи то (1): а хтобы мел того имѣна под кн(є)гинею искази либо дадки мои, либо сестры (в ориг. сесестры.— Прим. вид.) мои, або ближныи (в ориг.— блежныи.— Прим. вид.) мои, так же либо хотелли бы пан Василей Христович (!), которою мѣрою подле подураа своего мою отчизну стиснути алибо кн(є)г(и)на Ивановаа Кропотчинаа або пани Михайловаа Руденскаа, ино кн(є)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, иижли я маю зо всіми тыми о отчизне своей мовити и оправовати ей, а кн(є)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) толко готового смотрети (Луцьк, 1494 AS I, 101).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛЮБО¹.

*ЛИБОРТЬ див. ЛЮБАРТЬ.

ЛИВОВСКІИ див. ЛВОВСКИЙ.

ЛИВОВСКЫ див. ЛВОВСКИЙ.

ЛИВОВЧАНЕ див. ЛЬВОВЧАНЕ.

ЛИВОВЧАНЕ див. ЛЬВОВЧАНЕ.

*ЛИВОВЪ див. *ЛВОВЪ.

*ЛИГОФЕТЪ див. ЛОГОФЕТЪ.

ЛИДСКІЙ прикм. (4) (пор. Лида у Віленському воеводстві): Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскій, державца Кіевскій... подлугъ листу гдрского обедвѣ тые нивки отехалъ к цркви Бжїей к столу Николе (Кіив, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского пана станислава пе(т)рашковича... и они та(м) вые(з)днли и того межы ними смотрели (Вильна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: наз. одн. ч. лидскій (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); ск. н. л(д), ли(д) (1495 ВК; ВМЗД); знах. одн. ли(д)ского (1495 ВМЗД).

ЛИЕ, ЛІЕ ч. (4) (особова назва, молд., пор. Илия): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмь емоу оу нашей земли молдавскон... село на оустїи жеравць... на име где былъ лие (Сучава, 1414 DIR«A» 441); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинїи Мърина и Федка... и Тоадероу и Пашко и брат его Лїе... жаловали есмь их особноу нашею милостїю (Сучава, 1490 BD I, 391—392).

ФОРМИ: наз. одн. Лїе, лїе, лїе (1414 DIR«A» 441; 1424 Cost. II, 956; 1490 BD I, 391); дав. одн. Лїи (1490 BD I, 392).

ЛИЕЩИ, ЛІЕЩИ мн. (11) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши правую и вѣрною его службу до на(с)... дали есмь емоу... осемъ сель на има роз(к)а петръ на кобыль... и лїещи на оустїи жиравца (Сучава, 1436 Cost. I, 488); Тѣмъ мы видѣвши их правую и вѣрною службу до нас... дали и потвѣрдили есм(ы) им от нас... едно село... на имѣ Лїещїи (Васлуй, 1495 BD II, 47).

ФОРМ I: наз. лїещїи, Лїещїи 3 (1493 ПГВСП; 1495 BD II, 47); лїещи 1 (1436 Cost. I, 488); дав. лїещемъ, лїещем(м) (1443 Cost. II, 131, 132); знах. лїещи 2 (1448 Cost. II, 324; 1495 BD II, 63); лїещи 1 (1443 Cost. II, 131); оп. Лїещи (1495 BD II, 63).

ЛИКОЗА ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣдци... панъ Ашко тарновски панъ ликоза воевода (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: наз. одн. ликоза (1394 P 54).

ЛИМБАДОУЛЧЕ, ЛИМБЪДОУЛЧЕ ч., невідм. (2) (особова назва): панъ михайло дорогоунскы... панъ лимбадоулче... чинимъ знаменито... аже слюбоуемъ... кролю полскому... аже имаемъ на то(м) стоати и радити емоу (Сучава, 1433 Cost. II, 650—651); А хотар тои селищи где бил трѣгъ Сьрати... поченши тиж от оустїе Сьрати... до хотаръ Лимбъдоулче (Сучава, 1489 BD I, 374).

Див. ще *ЛИМБАДОУЛЧЕВЪ.

*ЛИМБАДОУЛЧЕВЪ ч. (3) (особова назва): а на то е(ст)... вера пана доумы лимбадоулчева и брата его (Сучава, 1435 Cost. I, 424); а на то е(ст)... вѣра пана доумы лимбадоулчева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: род. одн. лимбадоулчева, <лимбъ>доулчева (1435 Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 484; 1437 Cost. I, 515).

Див. ще ЛИМБАДОУЛЧЕ.

*ЛИМБАДУЛЧИЧЪ див. *ЛИМБЪДОУЛЧИЧЪ.

*ЛИМБОДОУЛЧЕВИЧЪ див. *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

*ЛИМБЪДОЛЧЕВИЧЪ див. *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

ЛИМБЪДОУЛЧЕ див. ЛИМБАДОУЛЧЕ.

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ ч. (11) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана доумы лимбъдоулчевича (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ, вѣрны панъ тадоръ лимбъдоулчеви(ч) (sic.— Прим. вид.) слоужн(л) намъ

правои (sic.— *Прим. вид.*) и вѣрно (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! лимбѣдоулчѣви(ч) (1455 *Cost.* II, 553); *род. одн.* лимбѣдоулчѣвича, ли(м)бѣдоулчѣвича, лимбодоулчѣвича 8 (1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1436 *Cost.* I, 468, 482, 488; 1437 *Cost.* I, 529, 536; 1438 *DIR* «А» 472; 1443 *Cost.* II, 145); лимбѣдолчѣвича I (1437 *Cost.* I, 542); лимпадоулчѣвича I (1441 *DVA*с 40).

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВЪ *див.* *ЛИМБАДОУЛЧЕВЪ.

*ЛИМБЪДОУЛЧИЧЪ *ч.* (б) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана лимбадулчича и брата его пана мирчѣ (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 26—27); а на то е(ст)... вѣра пана думы и брата его пана мирчи лимбѣдулчичи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180).

ФОРМИ: *род. одн.* лимбѣдоулчича, лимбадулчича (1438 *Cost.* II, 27; 1443 *Cost.* II, 120, 129, 132, 141); *наз. мн.* лимбѣдулчичи I (1443 *Cost.* II, 180).

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

*ЛИМПАДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

!ЛИНБЪДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

*ЛИНЕВО *с.* (I) (*назва озерца у Волинській землі*): а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшому по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавшъ идетъ до Корытна, а через тую дорогу... у Смыжалъ, которая вѣстала ниже озерца Линева (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн.* Линева (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3). ЛИНЕВСКИЙ *ч.* (I) (*особова назва*): А при томъ были свядѣцы: пан Михайло Масковичъ... пан Федор Линевский (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: *наз. одн.* Линевский (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*ЛИПА *ж.* (7) липа: а хотарь имъ нижни о(т) марышевѣци валъ што (!) по перекъ полѧ до серета... а о(то)лѧ по краи боуковины горь до шерѣбовьского хотарѧ оу липы моголы (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); тамъ же есмо копѣць усыпалы, грани на лыпы вытесаты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); а хотар томоу село, на имъ шербановци, о(т) поянъ о(т) льсов рог, што близ поутъ, лип (!), о(т) тон лип (!) черес поут, та черес поле, простъ къ друугомоу лису (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! лип (1492 *Cost.* S. 162); *род. одн.* липы I (1392 *Cost.* I, 7); о(т) ! лип I (1492 *Cost.* S. 162); *знах. одн.* липоу I (1446 *ПГСМР*); на ! ли(п) I (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн.* на лыпы (1430 *ГВКЛ* 7, 8).

ЛИ ПАК *част.* (2) (*стп.* Іерак) (*приеднувальна з відтинком заклочности*) отож: И за тим ли пак оставши слоуга наш Козма и верноул тоги вышѣписанных пинѣзи свѧтомоу монастирю от Бистрицоу пон(е)же тое село Торторещи а ми есми оузАли къ нашему хотароу от Каменноу (Сучава, 1475 *BD* I, 206); а за тим ли пак оставши мароушка, сестра вльчина... и продала свою част от села, от батърещи, част от црковъ, братаничоу своему, негрилови (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176).

Див. ще ЛЕ ПАК.

*ЛИПАЯ *ж.* (I) (*назва села у Волинській землі*): Липа: оузрѣвши есмо знаменитоу намъ слоужбоу... Слоуги нашего вѣрно(г) пана Митка... и мы дора(д)вши сѧ с нашими(м) кнзи... дали есмо емоу село липоую оу перемильскомъ Повете (Луцьк, 1451 *P* 158—159).

ФОРМИ: *знах. одн.* липоую (1451 *P* 158).

*ЛИПЕНЕЩИ *мн.* (I) (*назва села у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислоухало издавна: почънши ис верха от берегъ Брълада... до краи боуковини п(овр)ѣх дѣла против Липенещи (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *род.* Липенещи (1495 *BD* II, 63).

*LYPESEK *ч.* (I) (*назва міста у Троцькому воеводстві*): Липецкъ: а jiszce wotosty ty Pruszanuiiu, Kobryn, Zditow, Wiady i Stonimskoje wotosty zaszepili; Łachom, Zobrujsk,

Lypesek, Kleczesk to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн.* Lypesek (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*ЛИПИЦЯ *ж.* (I) (*назва села у Галицькій землі*): Верхня або Нижня Липиця: А ошашко давыдовскии корчакъ з липицъ спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господар нашъ казалъ намъ розѣхати границу игнатови с кунцѣре(м) межи кутищи и межи полаг(и) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *род. одн.* липицѣ (1419 *P* 90).

ЛИПНИКИ *мн.* (3) (*назва села у Київській землі*): а жежи то(г) есть липники а по ты(ми) липники была пасека кнѧа михайлова г(с)дрѧ наше(г) С тоули(н) а о(т) ты(х) липнико(в) к великой роудъ... то есть землѧ пана скиторева обѣхана (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *наз.* липники (бл. 1458 *P* 168); *род.* липнико(в) (бл. 1458 *P* 168); *ор.* липники (бл. 1458 *P* 168).

ЛИПНИКЫ *мн.* (2) (*назва села на Буковині*) *суч.* Погорилѣви: Мы панове господаръ нашего, илѣи воеводи, на нѧа панъ вилча о(т) липники и панъ исаѧа бановскии... визнаваемъ тымъ то наши(м) лнстомъ... иже повынни есмы его воли пристати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701); тымъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... село на(д)нистри ли(п)ни(к) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз.* ли(п)ни(к) I (1437 *Cost.* I, 541); *зам. род.* о(т) липники I (1436 *Cost.* II, 701).

*LYPNISZKY *мн.* (I) (*назва села у Виленському воеводстві*): А psan u Lypniskzach (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142).

ФОРМИ: *місц.* u Lypniskzach (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142).

*ЛИПОВЪ *прикм.* (3) липовий (I): tedy oczicz toho siela Pokossowczow... u so staremy liudmy wiwył zemliu szco ku Pokossowczom rapu Mirosławu od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok (Галич, 1413 *GL* 48);

липова (долина) (I) (*назва долини у Молдавському князівстві*): а хотаръ томоу селоу о(т) чиреша попереки простъ полемъ на бахлоуу та бахлоуемъ долоу до долины шое (!) мало пониже липовы о(т) тои долины простъ на сербської долины (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84); липовѣ дѣл (I) (*назва пагорка — вододілу у Молдавському князівстві*): а хотаръ тымъ пѧты(м) село(м)... поченше о(т) чѣтире доубы та прости (на раковѣ дѣль, та дѣло(м) до ст(еминковъ) дѣль, та до липовоу (!) дѣ(л) (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 515).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* ! липовоу (1437 *Cost.* I, 515); *знах. одн. ч.* Lipowy (1413 *GL* 48); *род. одн. ж.* липовы (1411 *Cost.* I, 84).

*ЛИПЪШИИ *див.* *ЛЪПШИИ.

ЛИПАГИ *мн.* (I) (*назва села у Волинській землі*): а кн(ѧ)-зю Семену досталсѧ город Колоден а села: Чернехов... Липаги (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз.* Липаги (1463 *AS* I, 54).

*ЛИПАТА *ч.* (I) (*особова назва*): Поручили(с) кнѧ(з) велико(м) скиргѧилу за грндка за костѧнтинови(ч)... первыи поручни(к) кнѧ(з) михайло евиутѣви(ч)... кнѧ(з) фѣдоръ миркли бра(т) его дмитрии ли(п)ѧта бра(т)ша кнѧ(з) юрѣи кожоушно (б. м. н., бл. 1392 *P* 46).

ФОРМИ: *наз. одн.* ли(п)ѧта (бл. 1392 *P* 46).

*ЛИСЕЦОУЛЬ *ч.* (I) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрдили есми емоу отниноу его, села, на имъ... бранищѣри... и лисецоу(л) (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. одн.* лисецоу(л) (1455 *Cost.* II, 553).

*ЛИСИИ *прикм.* (I) ◊ лисѣя гора (I) (*назва місцевості у Львівській землі*): мы великыи кнѧзь Швѣтрикаи-ло олькирѣдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали ес-

мо... сеножать... о(т) лисен горы по болото (Городок, 1443 Р 144—145).

ФОРМИ: *род. одн. ж. лисен* (1443 Р 145).

ЛИСИНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Иона Авраамъ ключникъ... попь Лисинскій Фалелей (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: *наз. одн. Лисинскій* (1398 ДГПМ).

***ЛИСИЦА** ¹ж. (7) (*шкурка лисиці як товар і рід подати*)

лисица: и еще ва дали ві лисици пани хоньци и еъ зАтеви ивашкови и дѣтемъ еъ (Перемншь, 1378 Р 26); а кто идетъ до илвова, на головное мыто, у сочавъ, отъ скота одинъ грошъ... отъ сто лисиць десаъ гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); Колі хто нагани(т) алобо наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имееъ емоу о(т)кладать лоупежы гор(н)остайными а... по(д)соудькомъ лисицами... земьскомоу писареву ка(ж)ному по лисици (XV ст. ВС 30 зв.); А кто идет до Лвова на головном мытъ оу Сочавъ от скотыны а грош... от сто лиснци і грош (Сучава, 1460 BD II, 273).

ФОРМИ: *дав. одн. лисици* (XV ст. ВС 30 зв.); *наз. мн. зам. род. от сто лисниц* (1460 BD II, 273); *род. мн. лисницъ, лисиць* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 789); *ор. мн. лисицими* (XV ст. ВС 30 зв.); *знах. дв. лисици* (1378 Р 26).

ЛИСИЦА ²ч. (2) (*особова назва*): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) стомоу николе поусть(н)скомоу монастырю половиноу селища ивони(н)цо(в) (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. лисица* (1499 ПИ № 3).

***ЛИСИЧИ** *див.* ***ЛИСИЧИИ**.

***ЛИСИЧИИ** *прикм.* (7) лисячий, лисичий (1): А тако(ж) оуста (!) о по(д)соу(д)ко(х) коли емоу нехто нагани(т) имееъ положи(т) любо три вѣрдуонъкы алобо лоупежъ лисичи (XV ст. ВС 34);

ли с и ч и и б р о д ъ (5) (*назва місцевості у Львівській землі*): тогды влдка почаль вказовати н рѣклъ стана такъ мили панове то естъ цркъвная земля стго спса по лисичин брод(л) (Погоничі, 1422 Р 97); Лисичы и гаи (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): мы великын князь Швнтриканло олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали есмо и записали землю прьковноюю... и за болотомъ сеножать подъ Лисичымъ гаемъ (Городок, 1443 Р 144—145).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. лисичин, лисичи* 5 (XV ст. ВС 34; 1422 Р 97, 98); *лисици* 1 (1422 Р 98); *ор. одн. ч. Лисичымъ* (1443 Р 145).

***ЛИСИЧИНЪ** *прикм.* (1): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) стомоу николе поусть(н)скомоу монастырю половиноу селища ивони(н)цо(в) (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лисичи(н)* (1499 ПИ № 3).

Пор. ЛИСИЦА ².

***ЛИСИЧЫИ** *див.* ***ЛИСИЧИИ**.

ЛИСОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): а княз юрьевы(х) боАръ бы(л) при то(м) панъ патрикки краевскии... а панъ стецко лисовичъ боАри(н) княз михаила чорторыского (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: *наз. одн. лисовичъ* (1458 ОЖДМ).

***ЛИСОВЪЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Якимъ коузнец(ц) землю де(р)жить Лисовъщиноу а с тое земли дани идетъ сорокъ гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. Лисовъщиноу* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЛИСТ *див.* **ЛИСТЬ**.

ЛИСТО *див.* **ЛИСТЬ**.

***ЛИСТОВЫИ** *прикм.* (1) ◇ *листовое писмо* (1) *письмовое свидѣство, грамота: колижъ межи рожаемъ людскимъ ичого не естъ пилнишее, нижъли памяти потребизна естъ, абы дѣла листовымъ писмомъ и свѣдоцствомъ оутвержено людскимъ* (Львѣв, 1436 Cost. II, 706).

ФОРМИ: *ор. одн. с. листовымъ* (1436 Cost. II, 706).

ЛИСТЬ, ЛИСТ, ЛИСТО ч. (1830) (*смч. смн. list*) 1. (*письмовый документ юридического характера*) грамота (1727): А се А король казимиръ... даль есмь слузѣ своему иванови дворище заньво матъичича... а приписаль есмь микитино дворище... А писанъ листъ оу днь пдесаътны на городъ казимиръ (Казимир, п. 1349 Р 3—4); А на потверженію тому листови велъли еси привѣсити печат нашего великаго князства (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 5); Мы болеславъ инако швитрнргаило... князь черниговскии... знаемо то чини(м)... каждому доброму ниибши(м) и пого(м) будучи(м) сего листа чтучи(м)... аже... даемъ слузѣ нашему

юркови козенати на своемъ селѣ на хватовцехъ ѿ копъ рускои личбы краковскои монѣты (Коломия, 1424 Р 102); а на то есмо емоу сес листъ нашъ дали з нашою печатю (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13); а дла памАти соудоу нашог(о) дали есмо кн(А)зю Семеню (*в ориг. Меменюу.— Прим. вид.*) Васильевич(ю) сей нашъ листъ за нашими печатями (Луцьк, 1475 AS I, 70); све(т)ки посве(т)чили што(ж) тая кнги пере(д) ними то(т) запись емоу на то дала и имена и(х) в то(т) листъ оуписала (Берестя, 1496 ВМКФС); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(деніе) томуу вѣсемоу вышеписанномуу, велъли есмы... печат(т) привѣсити к семоу нашему листу (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

боргове зобов'язания (9): кто к намо принесетъ записо на г тисачъ тому мы дамы вашъ листо што писано на д тисачи (Сучава, 1388 SL 678—679); а тежъ штожъ мой отецъ, петръ воевода, позычи(л) пьнАзн моему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому, и тыхъ сА о(т)ступлю и листы хочю тынъ врати(т) (Берестя, 1400 Cost. II, 619); мы петръ воевода... съ оусею нашею радою волоскою, вызнаваюмъ... оуже тоты златии пинъзи, котори есмы были дали на жолдѣ оужоженному пану бартъшовы з боучача... панъ михаило... братъ роженьи пана бартоша, намъ верноулъ и заплатилъ исполноу, а мы имъ слубоуемъ... аже не имаемъ пана мыхаила... оупоминати, яни габаты оу вѣкы, писаниа ни листовъ заднихъ ховати никакого, али оуси листовъ котори есмо имѣли на пана бартоуша, а ми тоти листовъ нашихъ оуси оумрътвимъ и оугасимъ (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815);

ли с т ь г л е и т о в н ы и (3) (*смч. glejtovni list, смн. glejtowny list, смн. geleitebrief*) охоронна грамота: то(г)ди имае(м) звати до на(с) наше(г) млого оць и пріателъ, пана мужила, и оучинити емоу прав(д)о бжію на ти(х) оуси(х), кому иму(т) они вину дати, яко(ж) на листо(х) глейтовны(х) стон(т) (Сучава, 1457 Cost. II, 809—810); мы Стефан, воевода... свѣдомо чинимъ... оже... дали есми сес наш лист глейтовныи правы... пану боургъмистру и оусим паном... и оусим коупцем з мѣста Ливовского... на то яко да ест ним волно и слободно и оусим коупцем пріити к нам до нашеи землн съ оусими своими торговльми и товаром, коуповати и продавати, без инкаторои забавы и шкоды (Ясси, 1463 BD II, 295); ли с т ь г р а н и ч н ы и (2) розмежувальна грамота: па(н) ивашко дѣдошицкии положилъ свои листы граничныи пре(д) нами и пре(д) паны (Зудечів, 1413 Р 83); мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) чиніми то знаменіто... аже пріше(д) пре(д) на(с) па(н) игна(т) облазницкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого коурь(ге)шеви(ч), аже емоу взА(л) вепрѣ въ его доубровъ чересь границу а яко сталі пре(д) нами и пре(д) паны на правѣ па(н) игна(т) облазницкии жаловаль и положи(л) свои листы,

гранічніи (Зудечів, 1421 Р 95); листъ дозволенныи (1) (*смп.* list dozwołony) грамота на дозвіл чого: и мы казали и(м) на то листы дозволеныи положитьи перед(д) нами о(т)ца нашего короля его млсти призволи(л) ли его мл(с)ть тую зе(м)лю и(м) купити (Вильна, 1495 *ВСОб*); листъ единальныи (1) грамота про полюбовну угоду: И Нагорка а Шпица не хотели того ждаты и вступили съ нимъ у еднан(ь)е передъ добрыми людьми, и з(ь)еднались съ нимъ, и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть межи ними стояти, какъ ся з нимъ зьеднали и записали подле листу еднан(ь)ного (Краків, 1489 *РИБ* 433); листъ потверженыи (1) підтвердна грамота: вл(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него борн(с) дла листу потве(р)женого г(с)дрьского (Вильна, 1495 *ВМБС*): листъ привилныи (3) (*смп.* list przywilejny) привілей: А мы да платят от своего товара и торговли подлогу того листу привилного, шож есми им дали и записали (Ясси, 1463 *ВД* II, 295); листъ привилъе (1) привілей: и тая Ганка передъ нами повѣдила, шожъ тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кгедн-гелдовича, коли замужъ ее отдавала, и на то вказала передъ нами листъ привил(ь)е панее Сенковой (Троки, 1494 *РИБ* 560); листъ присажныи (1), присажныи и листъ (1) присяжна грамота: такъ рекъши присагоу свою выписавши присажныи(и) листъ написавъ тагиревымъ меньшимъ братомъ табыпомъ (!) послалъ есми (б. м. н., 1484 *ЯМ*); Про тожь г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода нами вашо(и) мл(с)ти приказа(л) абы ваша мл(с)ть емоу запись вписали по емоу списку што до ваше(и) мл(с)ти по насъ присла(л) и на то бы есте ваша мл(с)ть емоу присагоу вделади перед(д) нами и то(т) листъ приса(ж)ныи(и) намъ дали (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60); листъ судовый (10), судовый листъ (2) (*смп.* list sądowy) судебный вирок, вердикт: тако янъ блецкии положилъ листъ кролевскии и такъ иныи листы судовый што же на бълку твердост(и) имаеть (Львѣв, 1421 Р 94); И поведилъ передъ нами: рекомо, быхмо мы его и съ Симъхою, и сыномъ его з Нисаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были есмо лони въ Луцъку, и присудили ему на нихъ пять сотъ золотыхъ, и листъ нашъ судебный на то ему дали (Краків, 1489 *РИБ* 431); жалова(л) на(м) тотъ Степа(н) е(р)моличъ з бра(т)ею своею на курила и поведили на(м), што(ж) де(и) пе(р)во сего о(т)цы и(х) право мѣли перед(д) королемъ его мл(с)тю оу ласе(х) в радомли и(м) бы о(д)ны(м) о(т)судил(л) тую о(т)чи(н)ну и ли(ст) судовыи(и) его мл(с)ть да(л) а Ивана о(т)ца его к то(и) о(т)чи(н)не неприпусти(л) (Вильна, 1495 *БСКИ*); И листъ судебный передъ нами положилъ; ино въ листу стоить, шожъ е. м. тыи люди Сопѣжъ присудилъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169); верныи листъ (2) *див.* **ВЪР-НЫИ**; листъ записный (2), записный листъ (2) *див.* ***ЗАПИСНЫЙ**; оуздавалныи листъ (1) *див.* ***ОУЗДАВАЛНЫИ**; оуздавалныи листъ (3) *див.* ***ОУЗДАВНЫИ**.

2. (*письмовое повідомлення*) лист (52): Влоднславу... кролю польському литовському... оуесерд(е)ч(н)е поклонание о(т) петра воево(д) молдавського... а писано листо оу городъ сочавъ оу понедѣлнко первой недѣли поста (Сучава, 1388 *SL* 678—679); покладалъ передъ нами лысть господаря его милости, Велького Князя Швыдрыгайла, которымъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земляны Браславскими и бояря Хмелныцкими разсудылы, и грани около маетностей его учинылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи. Которыми(ж) напред(д) оузнавалѣть и оуспоминаеть свои первѣннии листы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А естли бы господарь кроль его милость того сонмоу на тотъ день по свѣтомъ Юрїи оу тыждень не произволил, але бы его милость иныи день предъ тымъ або по томъ положилъ томоу то соимови, тогда его милость имаеть гос-

подарѣ Стефана воево(д)у своими послы або листы своимъ обыслати, и день положитьи и намѣннати (під Хотиниом, 1467 *ВД* II, 297—298); и оспод(а)рь (*в ориг.* оспод(а)рь.— *Прим. вид.*) король прислал ко мнѣ лысть абыхъ са з братомъ подѣлил (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 80); Господарь мой Стефанъ воевода велель намъ твоей милости говорити: прислалъ еси до насъ своихъ пословъ... абыхмо дали намъ лысть твоей милости и подъ нашою прысягою ку противъ листу твоей милости, которого еси намъ далъ и прислалъ твоя милость нашими послы Дчуржою и Матыяшомъ (б. м. н., 1496 *ВД* II, 401).

3. (*письмовое звернення до певної групи людей*) послання (3): Благословенъ Исндора, митрополита Киевского и всея Русн... старостамъ Холмскимъ и воеводамъ, кто коли ни есть, такъ-же и заказникомъ и всемъ православнымъ... А писанъ листъ въ Холмъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); Казимиръ бжъю мло(с)тю король полскии... Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому... и те(ж) жомойтскимъ нашимъ намѣстникомъ и боАромъ нашимъ даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ тымъ листомъ нашимъ и(ж) хто буде(т) ва(с) (!) держа(т) чела(д) немецкую... бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемнишь, 1447—1492 *ЛКНKB*); рома(н) воево(д)... г(с)п(д)рь земли мо(л)давской, пише(м)... суд(д)цемъ и шо(л)тузу и прѣгаре(м) и оуси(м) купце(м)... узрьше се(с) лис(т), а вы прївѣдѣте к на(м) и до нашей земли съ усими своими торговльми (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732);

◇ листъ на себе давати (1), листъ на себе дати (1) брати (взятн) письмене зобов'язання, письмено зобов'язуватися (зобов'язатися): также коли ми бѣтъ поможе(т) ку моеи отнинъ буду господаремъ и воево(д)оу, оу земли валаской, слубую и сеи листъ на себе даю, аже хочю тымъ лепши служи(т) нашему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); И также бы есте знали ваша милость: коли вашей милости посоль, Богушъ дьякъ, былъ оу насъ, онъ... поручылъ за себе нашего боярына Федора... и листъ тотъ ваше милости посоль на себе далъ (б. м. н., 1499 *ВД* II, 450); листъ позовныи (1) (*смп.* list rozewny) позов: и оуставлаемъ и(ж) презъ слоужебніка оу позове(х) што боуде(т) о(т) на(с) данъ алюбю о(т) соуеди такимъ обычаемъ иметь быти позовъ и(ж) слоужебникъ своимъ посохо(м) имаеть поеха(т) к селюу к томоу панюу чѣе сѣло есть къ е(г) дворуу кмета(г) которо(г) имаеть листъ позовныи подастъ а поведать о(т) которо(г) соуеди прїказанїемъ а противъ комоу а дла котореи вины то(т) позовъ да(н) (XV ст. *BC* 14).

ФОРМИ: наз. одн. листъ, ли(ст), лис(т), лист, лсть, ли(с)ть, листо, listh 50 (п. 1349 Р 4; 1389 *PEA* I, 26; 1400 Р 61; 1424 Р 100; 1443—1446 Р 147; 1444 *Cost.* II, 208; 1451 *AS* I, 45; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1489 *РИБ* 342; 1498 *АЛМ* 169 і т. ін.); зам. дав. к семоу ли(ст) нашемоу I (1455 *Cost.* II, 550); зам. оп. нашимъ листъ I (1391 Р 45); сѣмъ ли(ст) наш(м) I (1455 *Cost.* II, 549); род. одн. листу 49 (1401 *АкВАК* III, 2; 1409 Р 74; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1435 Р 133; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1457 *ВД* II, 258; 1460 *ВД* II, 270; 1470 *ВД* II, 310; 1481 *ГПМ*; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); зам. знах. листу дати I (1496 *ВД* II, 402); листу выслушавши I (1495 *БСКИ*); листа 34 (1388 Р 43; 1421 *Cost.* I, 143; 1448 *Cost.* II, 737; 1451 Р 159; 1475 *AS* I, 70; 1484 *ЯМ*; 1487 *AS* I, 240; 1489 *РИБ* 431; 1495 *РИБ* 620; 1498 *АЛМ* 159 і т. ін.); дав. одн. листу, листоу, листу, ли(с)ту, lystu 642 (1388 Р 37; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 Р 70; 1411 *Cost.* I, 95; 1446 *AS* I, 43; 1454 *Cost.* II, 502; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1479 *DC* 141; 1487 *AS* I, 87; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); листови 4 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1391 Р 45; 1414 Р 85; 1499 *ВД* II, 426); знах. одн. листъ, листы, лист, ли(с)т, листо, лис(т), лысть, ли(с) 193 (1352 Р 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1404 Р 67; 1424 Р 106; 1439 *Cost.* II, 59; 1443 Р 144; 1463 *AS* I, 56; 1471 *ВД* I, 159; 1482 *AS* I, 79; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.);

листа 3 (1451 ДГШХ; 1488 AS I, 88; 1489 РИБ 431); *ор. одн. листомь, листьомь, листо(м), listom, ли(ст)мь, лис(смь)* 722 (1375 P 20; 1399 P 59; 1407 Cost. I, 56; 1424 P 106; 1435 МЭФ; 1446 ДІР«А» 485; 1460 BD I, 40; 1482 AS I, 79; 1488 BD I, 342; 1500 BD II, 175 і т. ін.); *зам. дав. кь семоу листо(м) 1* (1459 Cost. S. 22); *місц. одн. оу (въ, на, при) листу 19* (1388 SL 678; 1421 P 92; 1433 P 127; 1449 АЛМ 8; 1455 Cost. II, 775; 1475 AS I, 70; 1481 AS I, 78; 1495 БСКН; 1496 BD II, 401; 1498 АЛМ 169 і т. ін.); *на (оу, въ) листь 5* (1401 P 65; 1411 P 79; 1439 Cost. II, 713; 1498 АЛМ 169); *на (w, при) листе, liste 3* (1388 ZPL 103; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1496 BD II, 402); *оу листи 2* (1421 Cost. I, 142, 143); *на листь 1* (1401 P 65); *наз. мн. листы 5* (1421 P 95; 1428 P 111; 1430 P 116; 1447—1492 ЛКБВ); *листво 2* (1413 P 83; 1421 P 94); *листи 2* (1413 P 83; 1430 P 116); *зам. місц. по ты(х) листы 1* (1456 ПМВП); *род. мн. листовъ, листо(в) 21* (1361 АГЗ 6; 1413 P 83; 1424 P 99; 1430 P 116; 1433 P 121; 1435 Cost. II, 679; 1447—1492 ЛКБВ; 1448 Cost. II, 734; 1495 АЛМ 85; 1499 AS I, 117 і т. ін.); *зам. знах. тотъ листовъ 1* (1458 Cost. II, 815); *дав. мн. листо(м), листом(м)* (1413 P 83; 1421 P 95; 1428 P 111; 1430 P 116); *знах. мн. листы, лїсты, listy 40* (1361 АГЗ 6; 1400 Cost. II, 619; 1413 P 83; 1428 P 111; 1435 Cost. II, 678; 1447—1492 ЛКБВ; 1462 BD II, 285; 1475 AS I, 69; 1496 BD II, 402; 1498 АЛМ 163 і т. ін.); *листи 2* (1434 Cost. II, 664; 1448 Cost. II, 305); *ор. мн. листы 9* (1386—1418 P 35; 1401 R/R; 1430 P 116; 1434 Cost. II, 666; 1447—1492 ЛКБВ; 1455 Cost. II, 774; 1498 АЛМ 163; 1499 AS I, 118); *листв 1* (1467 BD II, 298); *місц. мн. на (оу) листох, листох, листо(х) 4* (1403 ДГМ; 1411 P 79; 1457 Cost. II, 810); *оу (въ) листехъ 2* (1403 ДГМ; 1498 АЛМ 159); *оу листьхъ 1* (1433 P 124).

*ЛИСЧИНСКИЙ *прикм.* (2): увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое со всякми пожытками прыдаемо; к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копча при дорозе... къ Бакшиной горе, на всходъ слонца змный грани Лисчинское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); дорога Лисчинская (1) *див. ДОРОГА* 1.

ФОРМИ: *род. одн. ж. Лисчинское 1* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *Лисчинское 1* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

*ЛИСЧЫНСКИЙ *див. *ЛИСЧИНСКИЙ.*

ЛИСЬ *див. ЛЬСЬ.*

ЛИТАВАРОВЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при мнъ былъ панъ Яцко Хвалелиевичъ... а панъ Литаваровъ (Володимр, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ФОРМИ: *наз. одн. Литаваровъ* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ЛИТАВОРЪ, ЛИТАВОР *ч.* (10) (*особова назва, лит. Liutovaras, Liutavaras*): при том били: вл(а)д(ы)ка луцкий Никифор... подскарбий наш Ивашко Литавор Богданович Хребтовича (Луцьк, 1487 AS I, 87); Што первое сего жаловалъ намъ подскарбий нашъ дворный, наместникъ Утенский, панъ Литаворъ Хребтовичъ наземьянъ Дорогицкыхъ... абы они землн его забрали въ томъ его имени (Краків, 1489 РИБ 432—433); Панъ Литаворъ Хребтовичъ, маршалокъ, а панъ Федко, пнсаръ, брали личбу въ мытникъ Менского въ Мартина Янчелевича (Вильна, 1499 РЕА III, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Литавор, Литаворъ* 5 (1487 AS I, 87, 241; 1489 РИБ 432; 1497—1498 АЛРГ 80; 1499 РЕА III, 34); *ск. н. лт., л(т), ли(т) 4* (1495 АЛРГ 55; ВК; ВМЗД; 1497 ПМХ); *дав. одн. Литавору* (1489 РИБ 431).

ЛИТАНОВЦІ *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому княвїствї*): тъмъ мы видѣвше н(х) правоую и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмь имъ оу нашей землн села и(х) на има... захарїинци на верхъ шоумоуза и литановци (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: *наз. литановци* (1429 Cost. I, 269).

*ЛИТВА *ж.* (11) Литва, Литовське князївство: аже поидеть оугорський король на литву польському королевн помагати аже поидеть на русь... королевн не помагати (б. м. н., 1352 P 6); Пры томъ были люди зацные... Рымонъ

и Жыкмонть, жолнере альбо бояре з Литвы; такъ тежъ Минкгаילו з Ошмены, тежъ з Литвы (Луцьк, 1389 РЕА I, 28); а мы имаемо их твердо и статочно держати... и николи на волю их не поустити, ани выдати их на иноую ни на одну сторону и ни оу одному роукоу, ни до Литвы, ани до Басараб (Сучава, 1462 BD II, 292); виделосе намъ и паномъ раде нашо(и) штожъ по всему великому кня(з)ствоу нигде па(н)ский моужыки лововъ своихъ не маюць а наболе(и) в ли(т)ве тыи ловы за ньмномъ писароу нашоמוу Фе(д)коу к двоору его любьчоу есмо прысоудили (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *род. одн. Литвы, литьвы, Litwy* (1352 P 6; 1388 ZPL 109; 1389 РЕА I, 28; 1433—1443 АРМ; 1447—1492 ЛКБВ; 1462 BD II, 292); *знах. одн. литву* (1352 P 6); *ор. одн. Литвою* (1445 Cost. II, 725); *місц. одн. в ли(т)ве* (1499 ВФ).

*ЛИТВИНОВЪ *ч.* (1) (*назва села у Подільській землі*) Литвинів: А се мы панъ янь боуцацкий ись литвинова вызнава(м)... аже што коли есмо имали межн нами мерзачку ис паномъ Михайломъ канцльремъ олександра воеводины(м) и мы... есмо смирился и сътокмилиса (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.).

ФОРМИ: *род. одн. литвинова* (1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.).

*ЛИТВИНЪ *ч.* (1) (*особова назва за етнічною принадлежнїстю*) литвин: коли есмь первое съль на црьскомъ столъ тогда есмь послалъ былъ к вамъ асана и котлубугу вамъ дати вѣдanie и наши послн наши ва(с) под городомъ под троки стоАчи вы па(к) послали есте к намъ посла вашего литвина на има невоиста (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *знах. одн. литвина* (1392—1393 РФВ 170).

*ЛИТО *див. ЛЪТО.*

*ЛИТОВИЖЪСКИЙ *див. *ЛИТОВИЖЪСКИЙ.*

*ЛИТОВИЖЪ *ч.* (1) (*назва мїстечка у Волинській землі*) Литовиж: а по ее жнвоте сестрендомъ моимъ записую... место Литовижъ (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

ФОРМИ: *знах. одн. Литовижъ* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

*ЛИТОВИЖЪСКИЙ *прикм.* (3): Отпустили есмо войту Володимирскому Иванову сыну, на има Фѣдку, зъ войтовства Володимирского и Литовижского на войну не ходити до его живота ни со однимъ старостоу Луцькимъ (Судомир, 1488 РИБ 424); Продамъ есмо мыто... литовижское... Аврамоу (Петрків, 1489 АМВ); А то все роздано... Володимирскихъ капныхъ пенезей и верховщины а циншовыхъ литовижскихъ пѣдсѣать копъ и чотыри копы и полтрѣадцѣть грошей (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: *род. одн. с. Литовижского* (1488 РИБ 424); *знах. одн. с. литовижское* (1489 АМВ); *род. мн. литовижскихъ* (1497—1498 АЛРГ 79).

*Пор. *ЛИТОВИЖЪ.*

ЛИТОВОИ *ч.* (3) (*особова назва, пор. слов. лотъ*): а на то... втра пана равась литовоя (Сучава, 1403 ДГАА); мы александръ воевода... ис нашими землѣны, паны молдавськими, на има, панъ жюржъ староста... панъ равась литовои... потвержае(м)... королевн польскому... тотъ листь, што есмь дали его мл(с)ти в камѣнцн (Львів, 1407 Cost. II, 628—629).

ФОРМИ: *наз. одн. литовои* (1407 Cost. II, 629); *род. одн. литовоя, литовоА* (1403 ДГАА; 1407 Cost. I, 56).

ЛИТОВСКИЙ, ЛИТОВСКИ, ЛИТОВСКИЙ, ЛИТОВСКИЙ, ЛИТОВСКИЙ, ЛИТОВСКИЙ, ЛИТОВСКИ, ЛИТОВСКИ, ЛИТОВСКИ, ЛИТОВСКИ, ЛИТОВСКИ *прикм.* (131) литовський (119): а кремѣнець держати юрюю наримонтьовичю о(т) князини литовськихъ (б. м. н., 1352 P 6); Влодиславу божьен млти коро(л) полско(м) литовскому руско(м) и иныхъ многи(х) земль оспдрю (Луцьк, 1388 P 42); мы великни князь

швитригаиль литовский и рускии иныхъ чини(м) знакоми... иже... дали есмо.. пану андрью... село михлинь (Київ, 1433 P 118); а што ест литовское полотно и немецкое (в ориг. немецкое.— Прим. вид.) то ест крамны рѣчи, абы платили, оу сереть, от гривны три гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788); дла того ку вѣчныи рѣчи памяти мы Олександръ (в ориг. Олександр.— Прим. вид.)... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 AS I, 117);

литовская монета (1) (грошова единица литовской чеканки) литовська монета: Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ... визнаваем... штож... продали есмо кн(а)зю Костентину... Ивановичу Острозскому... отчизну нашу на реци на Пчици... за чотыри копы грошей литовское монѣты по десети пѣнейей оу грош (Ставків, 1491 AS I, 96—97); литовскыи рубль (1) (назва грошовой единицы у Великому князівстві Литовському) литовський карбованець: пак ли не буде(т) фразьского серебра, а мы литовские рубли дамы а любо литое серебро (б. м. н., 1411 P 77); земля литовская (5), литовская земля (4) див. ЗЕМЛЯ 4; князство литовское (1) див. *КНЯЗСТВО.

ФОРМИ: наз. одн. ч. литовский, литовскій, литовський, литовскии, лито(в)ски(и), ли(т)вски(и), Litowski, lytowski, li(w)ski(и) 46 (1375 P 20; 1393 P 51; 1395 Cost. II, 610; 1410 АКВАК XI, 5; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1437 AS I, 33; 1444 AS I, 39; 1454 АЛМ 12; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.); литовский 1 (1437 P 136); литовски, лито(с)ки, литовски, lytowski, Litowski, lithowski 7 (1388 P 36; 1399 P 59; 1400 Cost. II, 619; 1407 АрхЮЗР 8/I, 3; 1415 P 86; 1421 AS I, 27; 1478 АрхЮЗР 4/I, 8); литовски, литовскыи 2 (1411 P 76; 1467 BD II, 297); ск. н. ли(т) 1 (1495 ВСоб.); зам. ор. ... великимъ княземъ... литовскыи 1 (1445 Cost. II, 725); род. одн. ч., с. литовского, литовьского,

литовьского, лито(в)ского, лтв(с)кого, 1 литовско(г) (1395 Cost. II, 612; 1401 P 64; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1453 Cost. II, 765; 1478 AS III, 16; 1485 BD II, 371; 1492—1493 ПВФЧ; 1499 AS I, 117); дав. одн. ч., с. литовскому, литовскомуу, литовьскому, литовьскомуу, литов(с)кому, лито(с)ко(м), Litowskomu (бл. 1386 P 30; 1388 P 42; 1393 Cost. II, 607; 1403 ДГМ; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1439 Cost. II, 712; 1447—1492 ЛКБВ; 1462 BD II, 289; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1498 BD II, 412 і т. ін.); ор. одн. ч. литовскимъ, литовьскимъ 3 (1442 Cost. II, 716; 1498 BD II, 410; 1499 BD II, 442); литовскимъ 2 (1499 BD II, 419); місц. одн. ч., с. оу (в, на) литовском, литовьском, литовьскомъ, литовьско(м) (1438 P 140; 1447—1492 ЛКБВ; 1487 РИБ 435; 1489 РИБ 438; 1492—1493 ПВФЧ; 1493 ПОСВВ 151 зв., 152; 1499 АСД VI, 2); наз. одн. ч. литовское (1389 РЕА I, 26; 1433 P 120, 124; 1456 Cost. II, 788; 1460 BD II, 273); род. одн. ж. литовской 4 (1448 Cost. II, 305; 1451 АкЮЗР II, 106; 1493 BD II, 22; 1499 BD II, 422); литовскоѣ, литовьскоѣ, 1 литовьскоѣ 3 (1442 Cost. II, 716, 717; 1443—1446 P 147); литовьское, литовское 3 (1442 Cost. II, 719; 1491 AS I, 97); знах. одн. ж. литовскую (1393 Cost. II, 607); ор. одн. ж. литовскою (1442 Cost. II, 716); наз. мн. ч. литовьскии, лито(в)скии (1493 ПОСВВ 151 зв.); 1496 ОПВВД; род. мн. литовьски(х), литовьскихъ, лито(в)ски(х) 3 (1481 ГПМ; 1496 ПСВВ 192, 192 зв.); литовьскихъ 1 (1352 P 6); дав. мн. литовьскимъ 2 (1352 P 6, 7); литовьскимъ 1 (1352 P 6); знах. мн. ч. литовьские (1411 P 77).

Див. ще *ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ, LI-TNEWSKI.

Пор. *ЛИТВА.

ЛИТОВСКИЙ КУТ ч. (1) (назва села у Волинській землі): кн(а)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы, Обаринцы... Литовский Кут, Рабчинцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Литовский Кут (1463 AS I, 54).

ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.

ЛИТОВСКИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВЪСКИИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВЪСКИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВСКИ див. ЛИТОВСКИЙ.

ЛИТОВСКИ див. ЛИТОВСКИЙ.

*ЛИТОУРГІА ж. (10) (цсл. литоургия, гр. λειτουργία) литургия: и такождере варе кто боуде(т) нгоуме(н) оу то(м) падреченно(м) монастырю и елнко бжде(т) братеи а они имаю(т) грижатн за спасение доушн господства ми всегда и нмаю(т) слоужити на всакоюу срьдоу, вече(р) паракли(с), а оу четвирто(к) литоургию (Поляна, 1448 Cost. II, 365); и през год да нм слоужат на всакоюу неделю литоургию, на день съботныи (Гирилов, 1499 BD II, 156).

ФОРМИ: дав. одн. литу(р)гін (1481 ГПМ); знах. одн. литоургїю, литоургїю 4 (1448 Cost. II, 365; 1499 BD II, 156); литоургїа 3 (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211); литоургїа 1 (1476 BD I, 217); летоургїа 1 (1476 BD I, 215).

*ЛИТЪВА див. *ЛИТВА.

*ЛИТЫИ прикм. (9) ◊ литое серебро (4), литое серебро (2), серебро литое (3) чнсте, без домішок, срібло: Też ustawilijesmo, iż żadin... nie mając' prisiadati na desiatem bozi prikazani tolko o wielkiej reczi, ktoraja by była pnatdesiat hriwen serebra litoho (Луцьк, 1388 ZPL 105—106); пак ли не буде(т) фразьского серебра, а мы литовские рубли дамы а любо литое серебро (б. м. н., 1411 P 77); а тако(ж) варе кто бы хотил тьгати за тое село о(т) и(н)ни(х) еи братїи... то(т) да заплатн(т) завьскоу з рубли литого сребра (Сучава, 1453 Cost. II, 458).

ФОРМИ: род. одн. с. литого, лито(г), litoho (1388 ZPL 106; 1411 P 77; 1418 Cost. I, 127; 1436 Cost. I, 468; 1448 Cost. II, 362; 1452 Cost. II, 410; 1453 Cost. II, 458); знах. одн. с. литое (1411 P 77).

ЛИХАЧЕВЪ прикм. (1): а писа(л) старецъ пахнотїи лихачевъ братъ (Київ, 1446 P 155).

ФОРМИ: наз. одн. ч. лихачевъ (1446 P 155).

*ЛИХВА ж. (11) 1. лихва (9): I też jestliby... chrestianin zastawu swoju wyzwolił, tak, jak by jemu lichwy nie zapłałi; а tych to lichw, jestliby czerez mesiec pedal, i опут primnozajut' druhij lichwy (Луцьк, 1388 ZPL 106).

2. лихварство (1): Ли(х)ва... не имает(т) нїгдѣ насышенїа (XV ст. ВС 28 зв.);

◊ лїхву давати (1) позичати кому гроші на проценти, на лихву: а пенезї даваю(т) на записы а лїхвы не дають два годы шгобы са и(м) ли(х)ва множила а оу ты(х) двоу годѣ(х) не оупомїнають ані на соу(д) вѣдоу(т) а по двоу годѣ(х) оуже не(м) дале(н) не(т) лїквы жадное и ни записомъ именеть поминаю(т) (!) ані то(т) хто са н(м) записал не нмее(т) имъ записоу своего полнїть (XV ст. ВС 28 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ли(х)ва 1 (XV ст. ВС 28 зв.); 1 ли(х)ва 1 (XV ст. ВС 28 зв.); род. одн. лїхвы, lichwy (1388 ZPL 104, 106; XV ст. ВС 28 зв.); знах. одн. лїхвоу (XV ст. ВС 28 зв.); місц. одн. о ли(х)вѣ 1 (XV ст. ВС 28 зв.); о лихве 1 (XV ст. ВС 27 зв.); род. мн. lichw (1388 ZPL 106); знах. мн. lichwy (1388 ZPL 106).

ЛИХИИ прикм. (13) 1. негідний, мерзотний, лихий (5): коли тои лихни бекбула(т) побьглъ тогда вси люди вса рать на бьгъ повернулса (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); кто коли боудьтъ пере(д) намї алюбо пре(д) старостою нашимъ(т) чере(с) на(с) алюбо чере(с) наше(г) старасты (!) прїпоушонъ къ исправъ а дла того прїгоди(т)ца емоу съха(т) а то сїе съха(н)є емоу не дветъ къ соромотъ (XV ст. ВС 38); И Борисъ передъ нами рекъ: мовнлъ деи ему противъ его словь, што мя онъ назвалъ лихого батька сыномъ зрадчичомъ (Вильна, 1495 АЛМ 83);

лихы люди (3) злочинци: яко бы са оуказнили лихы людн с обу(х) стро(н), а правы бы могли супо(ч)тиле па(к)

с обу(х) стро(н) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); И мы хочомо (1) о томъ до намѣстѣниковъ нашихъ пограничныхъ писати, ажъ бы лихихъ людей за то карали и отъ полицьного бы десятое брали (б. м. н., 1496 *BD* II, 405).

2. (у знач. *именника с. р.*) лихо, поганый намір, поганый вчинок (2): Мы дмнтрин инѣмъ именемъ корибу(т) кнА(з) литовскин чинимъ то знаемо всѣмъ... иже о(т) ты(х) мѣсть с нашими дѣтми чистаа вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королевн... къ ихъ доброму радн(т) а лихого вѣрнѣ остерегати (Краків, 1388 *P* 40—41); вынади его на свои ру(к) за побѣгъ и за все лихое первыи поручни(к) кнА(з) михайло евнутеви(ч) кнА(з) василии михайлови(ч) (б. м. н., 1392 *P* 46);

лихо го мы сл и ти (на кого) (1) замншляти лихе (проти кого); и вше к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди давидъ ти кнА(з)... почали коромолити на мене послалиса одного на има идикгид до аксакъ темира на мене ли(хо)го мыслаче (б. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170); Лихи и по то к ъ (2) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): А хотар томуо селоу Оурджичинлоръ поченши отъ концеъ поле отъ поут... отъ толъ повнше монастырь по боуковини и Лихи поток, та черес Лихи поток опад оу концеъ поле, где вьходит поут отъ леса (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

ФОРМИ: наз. одн. ч. лихихи (1392—1393 *PФВ* 170); род. одн. ч., с. лихого, ли(хо)го (1388 *P* 41; 1392—1393 *PФВ* 170; 1495 *АМЛ* 83); знах. одн. ч. Лихи (1491 *BD* I, 449); знах. одн. с. лихое (1392 *P* 46; 1436 *Cost.* II, 698); знах. одн. ж. лихоу (XV ст. *BC* 38); наз. мн. лихы (1457 *Cost.* II, 810); знах. мн. лихихъ (1496 *BD* II, 405); ор. мн. лихыми (XV ст. *BC* 27 зв.).

*ЛИХИНИЧИ мн. (1) (*назва села у Вітебській землі*): и за тоуя сто коп грошей широкихъ продали есмо его Милости дворец наш... и люди в Лихиничохъ зъ землями своими (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: місц. в Лихиничохъ (1492 *AS* III, 23).

*ЛИХИНЬ ч. (1) (*назва міста у Польщі, пор. Licheń, Luchupno*): Мы воицехъ зъ бжиие мл(с)ти яринбискупъ гвѣзденски... янъ зъ лихина бръстескии ярантъ зъ брудцова влоцлавски... слобуемы и записуемы са стецку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: род. одн. лихина (1433 *P* 122).

*ЛИХО с. (6) лихо, бѣда, горе, нещастя (4); а што коли быхъ слыша(л) што бы са тыкало к моему г(с)дрю, королю, къ его лиху, имамъ его остерегати во всѣ(х) рѣче(х), безо л(с)ти и безхитрости (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623); а по ламан(ь)н записновъ самъ же споведалъ бо хто хотель бы кому лихо вчинити, собъ горшей вдѣлаеть (Вильна, 1495 *РИБ* 620); а къ недругомъ его къ Охматовымъ детемъ посылаешъ а наводишь ихъ на его, да и къ инымъ недругомъ его на его лихе посылаешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(щось погане) лихе (1): а што ко(л) о(т) кого оуслышу на господара нашего лихо или добро того(м) не оутайти господара нашего велико(г) корола (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); на ли х о г а д а т и (1) замишляти лихе (на кого); а на лиху ему королевн(в) не гадати но служи(т) ему королевн верно и до свое(г) живо(т) (Луцьк, 1388 *P* 42).

ФОРМИ: дав. одн. лиху (1402 *Cost.* II, 623); знах. одн. лихо (бл. 1386 *P* 30; 1388 *P* 42; 1437 *DIR* № 8; 1495 *РИБ* 620; 1499 *BD* II, 448).

*ЛИХОДѢЦЬ ч. (1) лиходій: и оучинивши нмъ тую жало(ст) и ншкоду, а о(н) са оуверну(л) до нашей земли мо(л)давскую (1) ис тыми то лиходѣйци (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: ор. мн. лиходѣйци (1457 *Cost.* II, 809).

*ЛИХОТА ж. (4) лиходійство: кто почне(т) свадю или тежею или бу(д) которую лихотою оу которы(х) дне(х) и часо(х), тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) н рубли чистого сребра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); а такожъ кто бы (почалъ)

о(т) н(х) племене на петра или на его дѣти за таа села оубіствомъ или (тежею или которо)ю лихотою, а онъ на(м) заплатитъ завѣска ѝ рубли литого серебра (Сучава, 1436 *Cost.* I, 468).

ФОРМИ: ор. одн. лихотою (1415 *Cost.* I, 116; 1418 *Cost.* I, 127; 1423 *DIR* «А» 447; 1436 *Cost.* I, 468).

*ЛИХОДНИКЪ ч. (2) лиходій: ино мы оузрѣвши и(х) жало(ст) и проса(ч) пра(в)ду о(т) на(с)... дали есми нмъ того н(с)того зра(д)ць лева с тѣми то лихо(т)ники (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: знах. мн. лихо(т)ники (1457 *Cost.* II, 809); ор. мн. лихо(т)ники (1457 *Cost.* II, 809).

*ЛИХЫИ див. ЛИХИИ.

*ЛИЦЕ с. (11) ◇ л и ц е м (2) в лице: а кто своего должника лице(м) (познал), а оусочче(т) права жадати о своемъ долгу, що бы пошо(л) до брашова, та що бы оучинили нмъ право ра(д)ши брашовстїи на его должника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692);

◇ л і ц о м ъ в ы и н я т и (1) знайтн щось як речовий доказ: оуоставляемъ н сказуемъ колѣ хто боудѣ(т) трїнчи обажень пере(д) соудо(м) о злодїство алюбю о разбои и переможенъ алюбю некотороую ре(ч) злодїськоую лїцомъ вынмоу(т) алюбю вѣрне(т), на векы жа(д)ное чти немее(т) иметь (XV ст. *BC* 36 зв.); к а к и м и л и ц и (1) у якийсь спосіб: а коли бы па(н) на(ш) милостивы коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и дневи были, а мы быхо(м) того какими лици не хотили попо(л)нити по(д)лу(г) слобую и того запису... то(г)ды на(ш) милостивыи па(н), коро(л) его мл(с)ть, имает(т) на(с) казнити н карати, яко непослушники приказаниа пана своего (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); и к а к и м и л и ц и (1) нїякнмъ способом: Ивашко отъ Серецел стратил тотъ села отъ оусего закона, заноуж Іон поставил великое првилние, какъ емоу дал Ивашко тотъ села по своего (1) доброу волею, ани Ивашко тоутъ прѣд нами и прѣд нашими бояри никакнми лици не могли съ оуприти (Ясси, 1459 *BD* I, 32); л и ц е м ъ н ѣ т и (1) спїямати на горячому, спїямати зъ полицним: и ти(ж) имас(м) с ващей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) дрѣжати ме(ж) нами и земльми, яко быхо(м) могли злодїевъ именовани(х) або лице(м) нѣтъ(х) вишали на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); з а с т а т и с ѣ л и ц е м ъ (2) див. *ЗАСТАТИ СѢ; з н а и т и с а л и ц е м ъ (1), л и ц е м ъ з н а и т и с ѣ (1) див. *ЗНАЙТИ СА; о б е р ѣ н у т и л и ц а (1) див. ОБЕРНУТИ.

ФОРМИ: род. одн. лица (1493 *ПОСВВ* 152); ор. одн. лице(м), лицем, лицемъ 7 (1435 *Cost.* II, 692; 1457 *Cost.* II, 810; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 257); лїцомъ 1 (XV ст. *BC* 36 зв.); ор. мн. лици (1453 *Cost.* II, 766; 1459 *BD* I, 32).

ЛИЧБА, ЛИЧЬБА ж. (49) (*сmn. liczba*) 1. рахунок, фінансовий звіт (10): Личба ключнику киевскому Сенку Полозовичу а Самоделчину сыну з мыта (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59); частокро(т) прїгожае(т)А што(ж) дѣти оу сїро(т)ствѣ зостану(т) ино нехто возьметъ к собъ во опьканїе а коли(ж) доростоутъ ль(т) тогда хотА(т) ли(ч)бы имѣ(т) о(т) своего опекате(л)ника все(г) свое(г) именїя (XV ст. *BC* 35 зв.); Личба мытнниковъ берестейскихъ (Вильна, 1497 *АЛРГ* 79);

на личбе положитн (2), положить на личбѣ (4) включить в рахунок, у фінансовий звіт: и какъ онн тын три годы выде(р)жать и боудоутъ намъ личьбою давати, и мы маемъ имъ тыи пенАзи на личьбе положи(ти) (Краків, 1487 *АМЛ*); Панъ Литаворъ Хребтьовичъ, маршалокъ, а панъ Федко, писарь, брали личбу въ мытника Менского въ Мартина Янчелевича: Съ первого году положижъ на личбѣ, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 грошей (Вильна, 1499 *РЕА* III, 34); б р а т и л и ч б ъ (4) див. БРАТИ І; в ы д а т и л и ч б у (1) див. ВЫДАТИ: да в а т и л и ч б у (1), л и ч б у да в а т ь (2) див.

ДАВАТИ; дати личбу (1), личьбою дати (1) *див. ДАТИ*; дьлати личбу (3), личбу делати (3) *див. ДЕЛАТИ*; положити личбу (3) *див. ПОЛОЖИТИ*.

2. грошовий курс, платіжна вартість грошової одиниці (2); а коли быхомъ хотѣли любо сами взати в него то селище... или кому быхо(м) приволили выкути (1) тогда имаемъ заплатити ему пѣтьдесѣтъ гриве(н) полугрошки по той личбе какъ оу подольской земли идеть (Острог, 1427 P 109); коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имьемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесѣтъ копъ тую подольскими полугрошники по той личбе какъ оу подольи идеть (Турейскъ, 1429 P 112—113); полская личба (2) *див. ПОЛСКИЙ*; руская личба (1) *див. РУССКИЙ* 1; ческая личба (1) *див. ЧЬСКИЙ*; широкая личба (5) *див. *ШИРОКИЙ*.

3. сума, кількість (1): О соудьи ко(л)ко личьбы гро(ши) има(т) быти взАтого (XV ст. *ВС* 6 зв.);

◇ в личьбу (2) в рахунок (чого): Продали есмо мыто Берестейское... на тры годы за тры тысячи копъ грошей и за трыста копъ грошей, и на годъ по тисече копъ и по сту копъ грошей... А на третій годъ такожъ мають намъ дати тысячу золотыхъ въ тыи жь роки, по пятисотъ золотыхъ, въ тую жь личьбу тры тысячи копъ грошей и въ трыста копъ грошей (Краків, 1487 *РИБ* 226).

ФОРМИ: наз. *одн. личба, личьба* (1494—1495 *АЛРГ* 59, 60; 1496 *АЛРГ* 78; 1497 *АЛРГ* 79; 1497—1498 *АЛРГ* 79, 80); *род. одн. личбы, личьбы*, личьбы 11 (1424 P 102; 1461 *AS* I, 53; 1465 *AS* I, 57; 1467 *СП* № 13; 1485—1500 *AS* I, 120; 1488 *AS* I, 88; 1494 *AS* I, 101; XV ст. *ВС* 6 зв., 35 зв.; 2-а пол. XV ст. *СПС*; 1494—1495 *АЛРГ* 59); *ли(ч)бы* 1 (1490 *Пам.*); *род. одн. личбе* 1 (1427 P 109); *личьбъ* 1 (1429 P 113); *знах. одн. личбу, личьбою, личьбу* (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1494—1495 *АЛРГ* 59, 60; 1495 *АЛРГ* 60; 1496 *АЛМ* 128; *АЛРГ* 72; 1497 *АЛРГ* 79; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1499 *РЕА* III, 34 і т. ін.); *місц. одн. на личьбе, личбе* 3 (1487 *АМЛ*; 1496 *АЛРГ* 72; 1497 *АЛРГ* 79); *на личьбъ* 2 (1499 *РЕА* III, 34); *знах. мн. личьбы* (XV ст. *ВС* 35 зв.).

***ЛИЧИТИ** *дієсл. недок. і док. (2) (стп. лісцусь) 1. недок.* рахувати, лічити (1): а за то есмо взАли оу пана его мл(с)ти двѣсте ко(п) широки(х) грошей ческие монеты а по(л)ские личбы личачи по шестидѣсѣ(т) грошей за копу (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

2. *док. (утримати певну суму)* вирахувати, відрахувати (1): Снѣ которы(н) боудь(т) ещо нео(т)дѣ(л)нѣ съ бра(т)ею въ очине алюбю оца што коли проиграеть то имееъ быти личено ему на его дѣ(л)ници (XV ст. *ВС* 30 зв.).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. личачи* (2-а пол. XV ст. *СПС*); *інф. быти личено* (XV ст. *ВС* 30 зв.).

***ЛИЧКОВЪ** ч. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): Тьм мы (в)и дѣвши его правую и вѣрною служб(оу) до нас... дали и (потвердили есми е)моу... села на имѣ где бил дворѣ Крецьви на Яланѣ... и на Личковѣ Оухирненці (Сучава, 1466 *BD* I, 110).

ФОРМИ: *місц. одн. на Личковѣ* (1466 *BD* I, 110).

ЛИЧЬБА *див. ЛИЧБА*.

ЛИШ *част. (1) (видільно-обмежувальна)* лише, тільки: А кто боудет их тагати, боуд о котором дили, или о великом дили, алибо хоть о малом, а оны помочное боулише щобы ничего не платили, лиш щобы платили волоскым законом, как ест волоскы законъ (Сучава, 1470 *BD* I, 140).

Див. ще ЛИШЕ.

***ЛИШАТИ** *дієсл. недок. (1) (що) допускати, дозволяти*: про тожь смотрите наши листы, що есми имъ дали, та по(т)оужь (*в ориг. по моужь*).— *Прим. вид.*) имъ да е(ст), а не лишанте имъ кривды быти ни о(т) кого (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 678).

ФОРМИ: *нак. сп. 2 ос. мн. лишанте* (1435 *Cost.* II, 678).

Див. ще ЛИШИТИ 3.

ЛИШЕ¹ *част. (9) (видільно-обмежувальна)* лише, тільки (7): а по семоу записаню ненадобе вступати сѣ светским помом в тот клаштур, лише мнихом (Острог, 1443—1452 *AS* I, 39); а нигде у нашеи земли сучавское мыто да не платятъ, лише у со(ч)въ (Сучава, 1455 *Cost.* II, 771); И также де ни паркалабове от Немць, ани старости от тою волости, ани глобници их, ани припашаре... никто их да не смьют их соудити, лише сам митрополит или его оурьдници (Сучава, 1466 *BD* I, 95);

(*у сполуч. лише где*) лише, тільки (2): а кто имет коупити скот илѣ бараны илѣ оу баковѣ, илѣ оу романовом торгоу... а либо оу иных торгох, боуд где оу нашеи земли, не надобѣ нигде мыта дати, лише где коупит (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); А кто имет коупити скот или бараны, или оу Бакон или оу Романова торгоу или оу Нѣмца или оу Бани алибо оу иных трѣгох, боуд где оу нашеи земли, не надобѣ нигде мыта давати, лише (*в ориг. лише*).— *Прим. вид.*) где коупит (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

Див. ще ЛИШ.

ЛИШЕ² *спол. (2) (зв'язує сурядні приєднувально-обмежувальні речення)* хіба, хіба що: И пак тоты истины Седи — Ахматови сынове, што соут нинѣче по божїи милостї оу наших роуках... а мы имаемо их твердо и статочно держати... и николи на волю их не поустити... лише коли нас о то наипервей корол его милость обшлеть алюбю тежь напоменет, а мы абыхом их дали оу роуци... наяснѣшемоу Королеви (Сучава, 1462 *BD* II, 292); Мы тогда Стефан воевода, сам своею парсоуною, и сѣ оусею нашею мошю... боудем ехати на тоурецкого чьсарь; лише, боже того не давай, боудоум ли тогда оу которой немоци, та не мочи мем самы ехати заедно з ними, он бы тогда имал ехати заедно с ними сынѣ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

ЛИШИТИ *дієсл. док. (10) 1. (кого, що кому) (заповісти)* залишити (2): мы стефанъ воевода... чини(м) знаменїто... оже... дали есмы вѣсеосщенному митрополитоу киръ калистоу романскому одного татарина на имѣ пашка... а по его смрти или его лиши(т) цркви или его комоу да(ст) или его ослободи(т), а о(н) е(ст) воленъ (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); мы Стефан воевод... чиним знаменїто... оже приидоша прѣд нами... Мѣлинъ и Выша... и дали и отстоупили слоугам нашим... села що имъ дал и лишил оу(н)ко их (Сучава, 1458 *BD* I, 20).

2. (кому, кого) (*дати дозвіл*) дозволити (кому) (3): ту(т) к на(м) пришли брашовъни и жа(л)ую(т), аже не лишите и(х) продавати свои трѣговли друбныи, крамаре, ка(к) продали при наше(т) родителѣ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); А також крал его милость и кнѣз великїи литовскїи да имают лишити коупцем нашим, везде по землѣх и панством их, абы ходили и торговали слободно и доброволно (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

3. (що) покинути без опіки (до чого) (1): Про тожь пращая вас: не забивайте мене и не лишите ми товар щоби загибло, или товар коулко боудет или скоулищих (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

4. (про що, на кому) (*передати на вирішення кому*) залишити (що кому) (1): И також про дило и про кривды границам от обох сторон, мы имаемо лишити на старостах хотинских и черновских и на по том боудочних старост хотинских и черновских (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

◇ **ЛИШИТИ** *на правѣ* (кого) (2) зберегти за ким право (на що): ино мы, дорадившесѣ ис нашими паны и радюю, и лішили есмо их на томъ правѣ и потвердили есмо имъ того права как мают ходити по нашеи земли их коупци слободно по нашеи земли и которымъ обычаемъ имают мыта платити от своего товара (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); Ино мы дорадивши сѣ ис нашими паны и радюю, и лишили есмы их на томъ правѣ и потвердили есмо имъ того права, как мают ходити по нашеи земли их коупци слободно и доб-

роволно и котрым обычаемъ имають мыта платити от своего товара (Сучава, 1460 *ВД* II, 272—273); л и ш и т и о у п р а в о е и м а (кого) (1) визнати право (за ким на шо): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже тота истинна манкола... съ своими сна... тагали на влада и на крѣстю о(т) солкы аже имъ была очина того село о(т) солка и не могли добыти а вла(д) и крѣста оправилиса а манкола пере(д) нами съ своими сна и съ своими оуноучаты лишили влада и крѣстю оу правое има и оправили влада и крѣстю сами своими (!) Азыкомъ пере(д) нами (Баня, 1418 *Cost.* I, 126—127).

ФОРМИ: *инф.* лишити (1499 *ВД* II, 424); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* лишил (1458 *ВД* I, 20); 1 *ос. мн.* лішили есмо 1 (1456 *Cost.* II, 788); лишили есмы 1 (1460 *ВД* II, 272); 3 *ос. мн.* лишили (1418 *Cost.* I, 127); *майб.* 3 *ос. одн.* лиши(т) (1445 *Cost.* II, 236); 2 *ос. мн.* лишите (1435 *Cost.* II, 695); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* аби еси лишил (1476 *ВД* II, 337); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* лиши (1476 *ВД* II, 337); 2 *ос. мн.* лишите (1481 *ВД* II, 358).

Див. ще *ЛИШАТИ.

ЛИШИТИ СѦ *дівсл. док.* (2) (чого) 1. позбутися (чого), втратити (що) (1): а креманецъ держати юрью наримоньтовичю... а коли миръ станетъ юрью князю города лишитиса (б. м. н., 1352 *P* 6).

2. відмовитися (від чого) (1): Прігожаецса частокро(т) иж(ш) из наши(х) земла(н) не о(т)бываю(т) свои чти... а оу иа(ш) у велікы(и) гнѣвъ оупадаю(т) а потомъ лішівшісА то(г) чере(с) пріятей (!) нашоу ласкоу находА(т) хоче(м) того ачь имъ гнѣвъ нашъ о(т)поуше(н) аль ты(х) што шкоды починилі што и(м) право(м) досы(т) о(т)поведалі (XV ст. *ВС* 28—28 зв.).

ФОРМИ: *инф.* лишитисА (1352 *P* 6); *дівприсл.* *перед.* лішівшісА (XV ст. *ВС* 28 зв.).

*ЛИЩЪ *ж.* (1) (*назва селища у Волинській землі*): Одложили есмы: на Гнидовъ не надобе мыта давати... въ Лищи, въ Мильчи, у Вербои не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн.* въ Лищи (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*ЛІВОВЪ *дів.* *ЛВОВЪ.

LIGEZA *ч.* (1) (*особова назва*): A przī thim bili swidczy; pan Jan krakowski... Ligeza z Njemirowa, wojewoda lancziczki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ligeza (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ЛІЕ *дів.* **ЛИЕ.**

*ЛІЕЩИ *дів.* **ЛИЕЩИ.**

ЛІЕЩИ *дів.* **ЛИЕЩИ.**

*ЛІРОВУ *дів.* *ЛИПОВЪ.

LIPSI *дів.* **ЛІПШЕ.**

*ЛІСИЧИ *дів.* *ЛИСИЧИИ.

*LISS *дів.* **ЛІСЪ.**

*LISSOK *дів.* **ЛІСОКЪ.**

*ЛІСТЪ *дів.* **ЛИСТЪ.**

*ЛІСЪ *дів.* **ЛІСЪ.**

LITHEWSKI *прикм.* (1) (*стпн. litewski*) литовський: Vu-lodislaw z bozey mylosty Korol Polski y Lithewski... znajemo czynimi... cz(ł)om yakze wozrily na naszy wyerny slugy Ivana y Demiana... daje mo ym... szelo... Krulemiczu (Глинани, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Lithewski (1395 *GL* 166).

Див. ще ЛИТОВСКИЙ.

Пор. *ЛИТВА.

*ЛІТНО *дів.* **ЛІТНО.**

LITO *дів.* **ЛІТНО.**

*ЛІХВА *дів.* *ЛИХВА.

*ЛІХИИ *дів.* **ЛИХИИ.**

*ЛІЦЕ *дів.* *ЛИЦЕ.

*ЛІЧИТИ *дів.* *ЛИЧИТИ.

*ЛІЧЬБА *дів.* **ЛИЧЬБА.**

*LISZ *дів.* **ЛІСЪ.**

*ЛІШИТИ *дів.* **ЛИШИТИ.**

*ЛІШІТИ СѦ *дів.* **ЛИШИТИ СѦ.**

ЛОБУНСКИЙ, ЛОБОУНСКИЙ, ЛОБОУНСКИЙ *ч.* (5) (*особова назва*): а иа то свѣдки при то(м) были тогда землане королевский на има панъ оная вачковичъ... и панъ зыно лобоуныский (Острог, 1458 *ОЖДМ*). А при том был... пан Зыноко Лобоуныский (Острог, 1466 *AS* I, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лобунский, Лобоуныский, лобоуныский (1458 *ОЖДМ*; 1464 *AS* I, 57; 1465 *AS* I, 57; 1466 *AS* I, 61).

*ЛОВЕЦЪ *ч.* (6) 1. (*феодално залежний поміщицький або державний селянин, який ніс службу на полюванні*)

ловець (4): а тоуть же члвки три што подымъщины недаю(т) а ловъцовъ пать што в ловы ходять тые подымъщины недають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); Мы приказали тымъ ловъцомъ вашей милости свиноюшаномъ и тые новины заведати (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

2. (*придворний, що завідував полюванням; почесне придворне звання*) ловчий (2): А даемъ ему, предописанному пану Петрашу Волковыи, ловцу, верху именованое место вьчне (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ФОРМИ: *род. одн.* ловъца (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); *дав. одн.* ловцу (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *род. мн.* ловъцовъ, ловъцо(в) (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *дав. мн.* ловъцомъ (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

Див. ще ЛОВЧИЙ.

*ЛОВИСКО *с.* (2) мисливське угіддя: мы, великий князь Швитригайло... Узривъши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мыльского... дали есмо ему село Киселинь... а село Вербяев въ Луцькомъ повете, со всеми тыми приходы, и доходы... з ловы, з ловищи, з ловисками (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); мы великий князь швитригайль ольгирдовичъ... дали есмо емоу... село холопачъ оу володимерскомъ повѣте со всіми з тыми доходы и приходы... з ловы з ловиски (Луцьк, 1451 *P* 156).

ФОРМИ: *ор. мн.* ловисками 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *ловиски* 1 (1451 *P* 156).

Див. ще *ЛОВИЩЕ, ЛОВЫ 2.

*ЛОВИСЧЕ *дів.* *ЛОВИЩЕ.

ЛОВИТИ, ЛОВИТЬ *дівсл. недок.* (13) (шо і без додатка) ловити: а оу ставу радивоуныковъ ловити сътмо емо доровоулно (Перемисьль, 1366 *P* 12); а поля естмо емо дали... по Виноградную гору... потуль емо волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11); А також никто да не смбют сжи оуч(н)ити оу их хотар, на Днистри или оу озеры, или плоты, ани ловити никто оу их хотари (Дольний Торг, 1458 *ВД* I, 8); Да ест тота бранищъ монастыроу от Путнои, ловити соби рибуоу и пасти свои товар (Сучава, 1490 *ВД* I, 420—421).

ФОРМИ: *инф.* ловити 10 (1366 *P* 12; 1409 *Cost.* I, 69; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1455 *Cost.* II, 531; 1456 *ГПХМ*; 1458 *ВД* I, 8; 1463 *AS* I, 55; 1475 *AS* I, 71; 1490 *ВД* I, 421); *ловить* 1 (XV ст. *ВС* 10 зв.); *майб.* 3 *ос. мн.* имоут ловити 1 (1458 *ВД* I, 8); *боудоуть* ловити 1 (1448 *ВД* I, 342).

*ЛОВИЩЕ *с.* (31) мисливське угіддя (28): грань... зь леса Лютъшею... черезъ пусчу нашу и ловисча, подъ Чорный лесокъ нашъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); а про то та пани хонька... оуздала есть тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... с ловищи и со всіми оужитки (Перемисьль, 1378 *P* 26); мы великий князь Швитригайль... чини(м) знакомито... иже... дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ... со всіми оуходы и приходы... и с ловы и с ловищи (Київ, 1433 *P* 118); и тако(ж) даемъ и потвержаемъ матери нашеи, великой княгини (*в ориг.* княгини).— *Прим. вид.* марин... олховець... съ ловищачами и съ оусими доходы (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); ино мы впамята(в)ши сго к на(м) вѣрную слоужбоу з ласки нашеи тое село вышереченное сомино... и(з) ловы и з ловищи...

дали есмо ивашкоу роусиновичоу вѣчно (Вільна, 1499 *ГОКІР*);

ловища звѣрѣчии (1), ловища зверинны е (1) звіроловне угіддя: И то есмо дали на вѣки вѣчныи И дѣтемъ и(х)... С ловищи и звѣрѣчии и съ птачими (Луцьк, 1445 *Р* 148); будутъ воны тое село... держати... и зъ ловы и зъ ловищи звериными и пташиными (Троки, 1498 *ГВКОО*); <ловища> птачии е (1), <ловища> птачии е (1) угіддя для полювання на птицю: дали на вѣки вѣчныи И дѣтемъ и(х)... С ловищи и звѣрѣчии и съ птачими (Луцьк, 1445 *Р* 148); будутъ воны тое село... держати... и зъ ловы и зъ ловищи звериными и пташиными (Троки, 1498 *ГВКОО*); ловища оу юновы е (1) водні угіддя для ловлі в'юнів: а и еше даль есмь ему ловища оу юноваА (Казимир, п. 1349 *Р* 3—4).

ФОРМИ: *знах. мн. ловисча, ловища* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2; п. 1349 *Р* 3); *ор. мн. ловищи* 26 (1361 *AGZ* 6; 1378 *Р* 26; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1438 *Р* 138; 1445 *АрхЮЗР* 1, 17; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *Р* 159; 1465 *AS* I, 57; 1488 *AS* I, 242; 1499 *ГОКІР* і т. ін.); *ловищами, ловищами* 3 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1455 *Cost.* II, 774).

Див. ще *ЛОВИСКО, ЛОВЫ 2.

*ЛОВКОВСКИЙ *прикм.* (5) <ловковская дорога> (а писали есмо г(ѣ)дрю Своемоу на пама(т)... по каменую гороу а о(г) камены горы по до(л)же(к) до(л)жко(м) горъ по ло(в)ко(в)скоую дорогоу С ловько(в)ское дороги по малуюю ивенкоу (б. м. н., бл. 1458 *Р* 167).

ФОРМИ: *род. одн. ж. ловько(в)ское* (бл. 1458 *Р* 167); *знах. одн. ж. ло(в)ко(в)скоую* 2 (бл. 1458 *Р* 167); *ло(в)ко(в)скоу* 1 (бл. 1458 *Р* 167); *ор. одн. ж. ло(в)ко(в)скою* (бл. 1458 *Р* 167).

Пор. ЛОВКОВЪ.

ЛОВКОВЪ *ч.* (2) (назва села у Київській землі): а велики(м) до(л)жко(м) по ло(в)ко(в)скоу доро(гоу), што идетъ о(т) ло(в)кова ко скоморохо(м) (б. м. н., бл. 1458 *Р* 167); къ житомири село Ловковъ а в томъ селе десѣть данънико(в) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.);

ФОРМИ: *наз. одн. Ловковъ* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *род. одн. ло(в)кова* (бл. 1458 *Р* 167).

*ЛОВНЫЙ *прикм.* (1) <земля ловная> див. ЗЕМЛЯ 3.

ФОРМИ: *ор. одн. ж. ловною* (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

ЛОВЦЫ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правуюю и вѣрноюю слоу(ж)бою до на(с)... дали есмь емоу оу нашей земли, едно село... на имѣ ло(в)ци (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238); того ра(дї) мы видѣвшє его правуюю и вѣрноюю службу до на(с)... дали есмь ему... едно село на бистриць, на имѣ ловци (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *наз. ло(в)ци, ловци* (1446 *Cost.* II, 238; 1453 *Cost.* II, 472).

ЛОВЧІЙ, ЛОВЧІЙ *ч.* (18) (придворний, що завідував полюванням; почесне придворне звання) ловчий: а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жюржевичъ... па(н) гришко ловчии кролевъ сметанька (Погоничі, 1422 *Р* 98); а при томъ были панове их м(н)л(о)ст: пан Тишко Ходыкович Коревский, а кн(А)зА великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 *AS* I, 62); Иванъ землю де(р)жить Беле(в)скоую и да(н) идетъ с тое земли чотыри ведра а полю(д)А ведро мѣдоу а две коуници ловчомоу чотыри гроши (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93); А при томъ моемъ записномъ листу был: от(ѣ)шь нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій... а ловчій королевъ пан Янь Мишкович (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: *наз. одн. ловчии, ловчий, ловчій* (1422 *Р* 98; 1466 *AS* I, 62; 1487 *AS* I, 239); *дав. одн. ловчому, ловчому* 12 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.); *ловчемоу* 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); *знах. одн. ловчого* (1466 *AS* I, 63).

Див. ще *ЛОВЕЦЬ 2.

*ЛОВЧИЧИ *мн.* (3) (назва села у Львівській землі) Лівчичі: ино и на кролевськомъ листь... не стоить оуписано тое дворище пысковича... але тое дворище пысковича стоить оуписано на кролевськомъ листь и на оуздавныхъ листохъ што оу сель оу ловчихохъ (Зудечів, 1411 *Р* 79).

ФОРМИ: *род. ловчичь* (1411 *Р* 79); *місц. оу ловчихохъ* (1411 *Р* 79).

ЛОВЧІЙ див. ЛОВЧИЙ.

*ЛОВЪ *ч.* (2) <ловъ заечии> (1) полювання на зайців: О ловоу заечьемъ (XV ст. *СЯ* 9 зв.); <ловъ лосіныи> (1) полювання на лосів: О о (!) ловѣ оленьемъ и лосіномъ (XV ст. *СЯ* 9 зв.); ловъ олении (1) полювання на оленів: О о (!) ловѣ оленьемъ и лосіномъ (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. о ловоу, ловѣ* (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

Див. ще ЛОВЫ 1.

*ЛОВЬКОВСКИЙ див. *ЛОВКОВСКИИ.

ЛОВЫ *мн.* (56) 1. ловы, полювання (6): а тоутъ же чѣвки три што подымьщины не даю(т) а ловьцовъ пѣть што в ловы ходятъ тѣе подымьщины не дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); коли держал Слоним пан Копач (и) брат его пан Менторт, мы ездживали тоут в ловы (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

2. мисливське угіддя (44): Паки же, снаднейшого ради отправоуваня хвалы Божое пры церкви соборной даемо надто подѣ Острогомъ тому господину отцу владыше и воспряминикомъ (!) его село наше Бусчу... зъ гаями, ловами (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3); мы великий кнАз Швитригайл... чинимъ знаменито... иж... даемъ и дали есмо тому предреченому Каленику... село Боурковцы... з ловы и з ловищи, з бобровыми гоны (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); И повѣла нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поущою, ловы своими ажъ къ селоу коу Всемероу (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); И в томъ привильи стоить ижъ оте(ц) нашъ пану ма(р)тиноу даль тьи люди и(з) ихъ землями пашьными и(з) борьтными и(з) сеножатями и(з) ихъ входы и ловы (Вільна, 1499 *ВФ*);

ловы бобровые е (1) угіддя для полювання на бобрів: для того... мы Олександръ (в *ориг.* Олександръ. — *Прим. вид.*)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... ижъ вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Константина Ивановича Острозского... и мы... емоу имѣне н(а)ше именовъ Звагол... дали есмо... з ловы звериными и теж з ловы бобровыми (Вільна, 1499 *AS* I, 117); ловы звѣриные е (4) звіроловне угіддя: а тако ему даемъ и дали есмо со млины... и съ ловы звѣринными и поточьими (Снятин, 1424 *Р* 100); мы великий кнѣзь швитригаило... чинимъ знаменито... иже... даемъ и записуемъ пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте басово... з дубровами з ловы звериными и с пташими (Луцьк, 1434 *Р* 128); ино в привильи о(т)ца нашего стоить што(ж) даль дя(д)ку его паноу миха(и)лу тое имѣне любочо и(з) лю(д)ми из ловы зверьными (Вільна, 1499 *ВФ*); <ловы> осочьные (1) звіроловне угіддя, призначене для полювання способом облави: я Любарть Кгедеминович... записаль есмь и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... соборной церкви у Луцку... зь ловы, погонными и осочьными (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); ловы погонные (1) звіроловне угіддя, призначене для полювання способом переслѣдування: я Любарть Кгедеминович... записаль есмь и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... соборной церкви у Луцку... зь лєсы и болоты подѣ лесомъ, зь ловы, погонными и осочьными (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); <ловы> поточьи (1) угіддя для полювання на птицю: а тако ему даемъ и дали есмо со млины... съ корчовье(м) съ лозье(м) съ горами... и съ ловы звѣринными и поточьими (Снятин, 1424 *Р* 100); <ловы> пташии (1) угіддя для полювання на птицю: мы великий кнѣзь швитригаило... чинимъ знаменито...

иже... даемъ и записуемъ пану чуси имьня оу луцкомъ повѣте басово... з дубровами з лозы зверинными и с пташинами (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: наз. лозы (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1478 AS III, 17; 1499 ВФ); род. лозовъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20, 21; 1499 ВФ); знах. лозы (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 92 зв.; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20, 21; 1478 AS III, 17; 1499 ВФ); ор. лозы 35 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1433 P 118; 1444 AS I, 40; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 44; 1466 AS I, 62; 1478 AS III, 17; 1492 АЛМ 30; 1497 РИБ 684; 1499 ВФ і т. ін.); лозами 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); місц. в лозехъ (1499 ВФ).

Див. ще *ЛОВИСКО, *ЛОВИЩЕ, *ЛОВЬ.

ЛОГА ч. (1) (особова назва, молд., цсл. Євлогий, гр. Εὐλόγιος): Там мы видѣвше его правою вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... едино село.. на имѣ Ончанѣн, що бил коупил тоє село Аврам вистарник... от Іон Лога (Сучава, 1493 ВД II, 21—22).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Іон Лога (1493 ВД II, 22).

*ЛОГОЖЕСЬКЪ ч. (1) (назва маєтку у Віленському водстві) Логойськ: И о(т)писаль есмь своен женѣ Кнѣгни маріи... свою очиноу и свою выслуоугоу... имьніе... логожескъ (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: знах. одн. логожескъ (1446 P 154).

*ЛОГОТНЕТ див. ЛОГОФЕТЬ.

ЛОГОФЕТЬ, ЛОГОФЕТЬ, ЛОГОФЪТ, ЛОГОФЕТЬ, ЛОГОФЕТЬ, ЛОГФЕТЬ ч. (570) (молд., цсл. логофеть, гр. λογοφῆτης) придворний писар, завідующий придворною канцелярією і хранитель печати молдавського господаря, канцлер (567): А на болшее потверженіе тѣмъ, вельбли есмы слузъ нашему Братью логофету писати и привѣсити печать нашу... к сему листу нашему (Сучава, 1403 RS 338); писа їсаїа логофеть оу бани (Баня, 1418 Cost. I, 127); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томоу вѣсемоу вышесанномуу, вельбли есми нашему вѣрномуу паноу тѣоутоулови логофету писати и намоу (1) печа(т) привѣсити к семоу нашему листу (Ясси, 1500 Cost. S. 231); великии логофѣтъ (2), логофетѣ великии (1) див. ВЕЛИКИЙ¹ 8.

ФОРМИ: наз. одн. логофеть, логофеть, логофеть, логофет(т), логфетѣ, логофетѣ, логофѣт 29 (1411 Cost. I, 85; 1422 DIR fig 35; 1434 Cost. II, 666; 1442 Cost. II, 87; 1446 Cost. II, 238; 1449 Cost. II, 386; 1456 ЭСФ; 1491 ВД I, 453; 1497 ВД II, 100; 1499 ВД II, 444 і т. ін.); ск. н. логоф I (1470 ВД I, 153); род. одн. логофета, логофета, ло(г)фета, логофет(а), лигофета 113 (1408 Cost. I, 61; 1425 Cost. I, 169; 1436 Cost. I, 460; 1448 Cost. II, 359; 1454 Cost. II, 509; 1464 Cost. S. 59; 1474 ВД I, 193; 1482 ВД I, 260; 1490 Cost. S. 141; 1499 ВД II, 444 і т. ін.); зам. дав. вельбли есмы нашему ... логофета I (1409 Cost. I, 70); дав. одн. логофету, ло(г)фету, логофетоу, Logogetu, логофАтоу 412 (1403 ДГАА; 1415 Cost. I, 122; 1432 Cost. I, 338; 1443 Cost. II, 132; 1452 Cost. II, 426; 1470 ВД I, 151; 1476 ВД I, 209; 1487 ВД I, 292; 1493 Cost. S. 177; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); логофетю 4 (1409 DIR«А» 437; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95; Mih. Alb.); логофет(т) 3 (1453 Cost. II, 496; 1458 Mih. Doc. 123; 1459 Cost. S. 22); знах. одн. логофета, логофет(та), ло(г)фета, логофета, ! лагофета (1448 Cost. II, 362; 1456 ЭСФ; 1468 ВД II, 305, 306; 1496 ПДВКА 61); ор. одн. логофетомъ (1442 Cost. II, 87).

! ЛОДЬ <ЛЮДИ> див. ЛЮДИ.

*ЛОЕВИЧЬ див. ЛОЕВЫЧЬ.

*ЛОЕВОЕ с. (1) (натуральна данина тваринним животинам) лойове: Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и червтями, и на шроты рубяучы, кому хотя продавати волно, не даючи до скарбу Нашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 PEA I, 27).

ФОРМИ: род. одн. лоеваго (1389 PEA I, 27).

ЛОЕВЫЧЬ ч. (5) (особова назва): а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскый и печать его... стецко лоевычъ ис ходькомъ братомъ своємъ и печать его (Перемишль, 1366 P 12); а пришедши предъ наше обличье и передъ земланы панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... поедналиса о села вшитка о дѣлницю (Вишня, 1393 P 52).

ФОРМИ: наз. одн. лоевычъ I (1366 P 12); ло(е)вичъ I (1378 ЗНТШ LI, 5); лоеви(ч) I (1370 P 18); род. одн. лоевича I (1386 P 31); лоевича I (1393 P 52).

*ЛОЖЕ с. (1) (цсл. ложе) ◊ чістого ложа див. ЧИСТЬ.

ФОРМИ: род. одн. ложа (XV ст. ВС 24 зв.).

ЛОЖЪ ж. (1) (цсл. лъжь) лжа, брехня, неправда: а о(т) сего часоу отъ насъ к вамъ котори(и) посоль при(и)детъ бе(з) листа а бе(з) нашеи печати, и вы того непочтливо отпоустите зану(ж) то ложъ естъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: наз. одн. ложъ (1484 ЯМ).

*ЛОЗА ж. (3) лозовой чагарник, лозняк (2): а поля есмь ему дали и уехали своей земль — по конец лозы нивька на долини (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); А хотар да ест тѣм селам... почынши от пискоу... прости оу (ло)зоу (Сучава, 1468 ВД I, 127—128);

л о з а М о х н а т а я (1) (назва місцевості у Подільській землі): тамъ же есмо копецъ усыпалы, грани на лыпи вытесаты вверхъ; одътоль уверхъ рички Дидовки до гостынця Винницкаго, а гостынцемъ, мымо лозу Мохнатую... до рики Згару (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. лозы (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); знах. одн. лозу, (ло)зоу (1430 ГВКЛ 8; 1468 ВД I, 128).

Див. ще *ЛОЗЫ¹, *ЛОЗЬЕ.

*ЛОЗІЕ див. *ЛОЗЬЕ.

ЛОЗНА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... (село на имѣ)... Лозна (Сучава, 1480 ВД I, 246).

ФОРМИ: наз. одн. Лозна (1480 ВД I, 246).

*ЛОЗНИЦЯ ж. (1) (плодосушарня) лозниця, сушарка: И ещѣ есмо дали и потвѣрдили томо(у) нашему свѣтлому(у) монастырю(оу) от Тазлова и браницю, що ест около монастиря, починши от верх Никида... та дѣлом долоу до Боуори, где били лозници (Сучава, 1491 ВД I, 473).

ФОРМИ: наз. мн. лозници (1491 ВД I, 473).

ЛОЗНОВА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на имѣ корнешціи... и Лознова (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: наз. одн. лознова (1420 Cost. I, 135).

*ЛОЗОВА¹ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотары тѣмъ селомъ што соутъ на быковци поченши (от) вѣрзарева монастырь... на верхъ лозовы, на мостъ гръланичъ (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: род. одн. лозовы (1420 Cost. I, 135).

ЛОЗОВА² ж. (1) (назва озера у Молдавському князівстві): Там мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... четвертая част озера на имѣ от Лозова (Гирлов, 1499 ВД II, 140).

ФОРМИ: наз. одн. Лозова (1499 ВД II, 140).

ЛОЗОВОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Лозова: кн(А)зю Василью осталсА город Збарж, а к тому села... Лозовое, Охрѣмовцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Лозовое (1463 AS I, 54).

*ЛОЗЫ¹ мн. (7) лозовый чагарник, лозняк (4): тако... оучини(л) есмь вѣчную границу и закопали по перехрестнымъ путь што на долинь подли попелева али(ж) до ло(з) а о(т) ло(з) на гору до часты(х) дубовъ (б. м. н., 1419 P 90—91); И то есмо дали на вѣкы вѣчныхъ и дѣтемъ и(х)... съ всѣми пожиткы... С поли... И съ лбсы И съ лозами И съ рѣками (Луцьк, 1445 P 148); мы Олександръ (в ориг. Оксандръ.— Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский...

чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрнии службы и шлАхотне вроженого кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол... даемъ и записуемъ зо всеми людьми... с паствами, з лозами, ис хворости, з луками (Вільна, 1499 AS I, 117);

(у грамотах молдавських канцелярій) виноградна лоза, виноградник (1); а хотарь томоу... селоу да е(ст)... чере(с) лози на сто(л)поу (Сучава, 1488 ДГСПМ);

долгие лозы (1) див. ДЛЪГЫ; кроуглы е лозы (1) див. *КРОУГЛЫИ.

ФОРМИ: род. лоз(з), лозъ (1419 P 91; 1421 P 96); знах. лозы 1 (1440 P 142); лози 1 (1488 ДГСПМ); ор. лозами (1445 P 148; 1499 AS I, 117).

Див. ще *ЛОЗА, *ЛОЗЬЕ.

ЛОЗЫ² мн. (1) (назва села у Волинській землі) Лози: а к город(у) к Вишнівцю достали сА тые села на иМА: Олексиньць... а Лозы (Вишнівець, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: наз. Лозы (1482 AS I, 81).

*ЛОЗЬЕ с., зб. (2) лозовий чагарник, лозняк (1); а тако ему дае(м) и дали есмо со млины с полми... съ корчовье(м) съ лозье(м) (Снятин, 1424 P 100);

(у грамотах молдавських канцелярій — імовірно) виноградна лоза, виноградник (1); Тое вес хотарь от Ракуша А от *олъ хорь дьломъ... на конець доубровы на стльпъ... а черес лозіе на дьль (Сучава, 1438 ДВАс 27).

ФОРМИ: знах. лозіе (1438 ДВАс 27); ор. лозье(м) (1424 P 100).

Див. ще *ЛОЗА, *ЛОЗЫ¹.

ЛОИ ч. (1) (особова назва): А се попове дисни попь юрко кропышеви(ч) попь лои (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. лои (1370 P 18).

*ЛОКНЪЯ ж. (1) (назва річки у Віленському воеводстві): Мы князь михайло александ(р)овичъ произволи (!) есмо

боАриноу нашему пану василью црю коупити дворець ивашка гри(д)ковича на локпѣи (!) (Копиль, 1456—1481 P 164).

ФОРМИ: місц. одн. на ! локпѣи (1456—1481 P 164).

*ЛОКОТ див. *ЛОКОТЬ.

*ЛОКОТКИ мн. (1) (назва села у Галицькій землі) Локітка: туто есмо остаточный закопа(л) зако(п) ... на одну сторону до кутищ а на другую к полагаичо(м) и ко локотко(м) (б. м. н., 1419 P 91).

ФОРМИ: дав. локотко(м) (1419 P 91).

*ЛОКОТЬ ч. (8) 1. (одилиця виміру довжини, приблизно в півметра) лікоть (4): а коли ливовчане привезоуть соукна а либо буд какии товарь, а оу них никто гвалтом ни один локот, без пиназѣи и без их воли, абы не моглъ оузАти (Сучава, 1456 Cost. II, 790—791); а еще подъялся ему панъ Барсанъ... ставъ засътавити ниже Гуговьского ставу у подобномъ мѣсьци, трохъ локоть у звышкыи а чотыри поперекъ (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); А на кажъдый годъ мають намъ дати чоломъбит(ь)я по сороку локоть адамашкыи (Краків, 1487 РИБ 226).

2. (у знач. прислівника) локтем, локтемъ (4) (вроздріб) на локті: и щобы имъ волно свои товарь п(р)одавати по всеи нашей земли, развъ локте(м) да не продаю(т) (Васлуй, 1437 Cost. II, 709); але платно и бобов да продають локтем, а соукна съ вигом да продають (Сучава, 1458 BD II, 261).

ФОРМИ: знах. одн. локот (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 275); ор. одн. локте(м), локтемъ, локтем (1437 Cost. II, 709; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261); род. мн. локоть, локоть (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1487 РИБ 226).

Див. ще *ЛАКОТЬ.

! ЛОКПЪИ (ЛОКНЪИ) див. *ЛОКНЪЯ.

*ЛОЛА ж. (1) (особова назва, молд., лат. Lolliajus): да боуде(т) пану тадору оури(к) и съ вьсьмъ доходо(м) и дьте(м) его и сестрь его лолъ... непорушено николиже на вьки (Сучава, 1443 Cost. II, 141).

ФОРМИ: дав. одн. лолъ (1443 Cost. II, 141).

Див. ще ЛОЛКЪ.

ЛОЛКЪ ж. (5) (особова назва, молд., лат. Lolliajus): А за тимъ ле пак прїеде прАд нами ... Мърина Лолкъ, дочка Иоаныша Борилескоула... и проминъла съ господство ми... два села на имъ Борилещїи и Дръготещїи (Сучава, 1481 BD I, 248).

ФОРМИ: наз. одн. Лолкъ 2 (1481 BD I, 248); зам. дав. Марини Лолкъ 1 (1481 BD I, 249); дав. одн. Лолкі, лозья (1481 BD I, 249).

Див. ще *ЛОЛА.

ЛОМАНЪ ч. (1) (особова назва, герм. Alaman ?): а при нас в тотъ часъ былъ... хоружий луцький Ломанъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Ломанъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

Див. ще *ЛАМАНЪ.

ЛОМИТИ дієсл. недок. (1) (що) порушувати, ламати: а мы того неймаемъ николи успоминати кролю польскому и усей корони... а ни записовъ предковъ наши(х) ломити (Сучава, 1435 Cost. II, 687).

ФОРМИ: інф. ломити (1435 Cost. II, 687).

Див. ще *ЗЛАМАТИ 2, *ЗЛОМИТИ, ЛАМАТИ, *ПОЛАМАТИ.

ЛОНИ присл. (2) минулого року, торік: И поведиль передъ нами: рекомо, быхмо мы его и съ Сьмьхою, и сыномъ его з Нсаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были есмо лони въ Луцьку, и присудили емоу на нихъ пять сотъ золотыхъ (Краків, 1489 РИБ 431).

*ЛОПАВШИ мн. (5) (назва села у Волинській землі) Лопавше: Я пан Волчко Хренницькій... поступил есми ему у вьне... именьцо мое Лопавши (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3).

ФОРМИ: род. Лопавшъ (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дав. Лопавшомъ (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); знах. Лопавши (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

*ЛОПАВЪШСКИЙ прикм. (1): а обрубъ земельный тому именьцу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до Демидова рову,— тотъ обрубъ земляца Лопавъшская (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Лопавъшская (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

Пор. *ЛОПАВШИ.

*ЛОПАТИНЪ ч. (1) (назва волості у Київській землі): Сеньку Жеребятичу волость Лопатинъ на союю осень, на окупъ съ татарь (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: знах. одн. Лопатинъ (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ЛОПАТИЧЪ ч. (2) (особова назва): Мы ива(н) па(н) сръмский а староста руский визнаваемы... иже лопатичъ ива(н) юрневъ сынъ ись его братнею исполною рукою позвали суть яна бьлещко(г) о дьдину о бьлку (Львів, 1421 P 93).

ФОРМИ: наз. одн. лопатичъ (1421 P 93, 94).

ЛОПАТНА ж. (8) (назва річки у Молдавському князівстві): (ино) мы... дали и потвърдили есми слюги наши доум(а) покшескоул и мани тоа прАдреченое сел)ище на исписали дно и обиде лопатна до оусты лопатной (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: наз. одн. лопатна (1500 SD 7); род. одн. лопатной (1500 SD 7); знах. одн. лопатию (1500 SD 7).

*ЛОПАШНАА ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... знаемо чины(м)... понеже изволили есмы добрїимъ нашимъ оумысломъ и дали есмы монастыроу оуспенїоу прь(с)тѣи богородици... двъ паськы (sic.— Прим. вид.), една на лопашной и друаго паська на итъкылю (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); а мыто нигде да не имаю(т) платити... ни на (д)нїстръ ни оу лапоушною (!) ни у цодори (Сучава, 1470 DIR«А» 523).

ФОРМИ: знах. одн. зам. місц. оу !лапоушною 1 (1470 DIR«А» 523); оу !лапоушною 1 (1454 Cost. II, 508); місц. одн. на лопашной (1431 Cost. I, 325).

ЛОПУШНАА ж. (3) (назва села у Волинській землі) Лопушне: а кн(А)зю Солтану... в збаразком повѣте... ЛопушнаА (Луцьк, 1463 AS I, 55); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збаразкой ись с(ы)нми ись ее... досталъ сѧ имь Вишневецъ и со вѣсми и с теми присели и сь селищи, што к тому издавна слушало, а к тому Таражъ, а ЛопушнаА (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ЛопушнаА 2 (1463 AS I, 55; 1478 AS I, 76); ! ЛапушнаА 1 (1475 AS I, 70).

Див. ще ЛОПОУШНОЕ.

ЛОПОУШНОЮ <ЛОПАШНОЮ> див. *ЛОПАШНАА.

ЛОПОУШНОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Лопушне: досталосА кн(А)зю Семену: Маневъ дворь... а к тому Маневоу еще село Лопушное (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. Лопушное (1475 AS I, 71).

Див. ще ЛОПУШНАА.

*ЛОСІНЫИ прикм. (1) ◇ (ловъ) лосіныи див. *ЛОВЬ.

! ФОРМИ: місц. одн. ч. о лосіномъ (XV ст. СЯ 9 зв.).

*ЛОТОЧНЫЙ прикм. (2) ◇ долина Лоточная див. ДОЛИНА¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. Лоточное 1 (1430 ГВКЛ 8); Лоточной 1 (1430 ГВКЛ 8).

*ЛОХАНОВЪ прикм. (1) ◇ лѣсь лохановъ див. ЛѢСЬ.

ФОРМИ: род. одн. ч. лоханова (1415 Cost. I, 122).

*ЛОХАНЬ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): и дали есми имь... <три> мѣсть о(т) поустины едно на красной... другое на ло(ханъ)... а третіе на быкоу (Васлуй, 1436 Cost. I, 449—450).

ФОРМИ: місц. одн. на ло(ханъ) (1436 Cost. I, 450).

! ЛОЦІЯ див. ЛОУЦЕЯ.

*ЛОУБАНА ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвше правую и вѣрною его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... на лубанъ сръбїи (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: місц. одн. на лубанѣ (1436 Cost. I, 488).

*ЛУГЪ ч. (19) (низинне місце над рікою, поросле травою або деревами) луг (17): а тако влдка продалъ есть яко самъ держаль и землею и сьножатми и с лугомъ, и з болоньемъ (Перемишль, 1391 P 45); а та(к) оузда(л) Ако самъ имь(л) и с полемъ и землею и с луками и с водами и с рѣкми и с луги (Галич, 1418 P 89); и так што в тых именахъ себе примыслить и на нову корени посадит, и со всми платы, што к тым именаМ слушает и слушало, и так: з луги, из сеножатми и со всми пожитки (Київ, 1437 AS I, 34); Се я Гринко Єлович продал есми кн(А)зю Ивану Васильевичу Острозскому отчину свою правую... зо всим с тым, што к тому имьноу прислушает, з ловищи... з дубровами, из луги, з болоты, з рудами (Острог, 1465 AS I, 57); А хотар тому селоу Греком поченши от берег Сирета... оу могилоу копаную, от толь прости черес поле на край (д)роугого лоугоу на могилоу копаную, та прости черес того лоуга и черес поле оу каменоу крѣнчи на копаную могилоу (Сучава, 1488 BD I, 348);

в еликий лоугъ (2) див. ВЕЛИКИЙ¹ 1.

ФОРМИ: род. одн. лоугоу (1481 BD I, 258; 1488 BD I, 348); знах. одн. лугъ, лоугъ 2 (1392 Cost. I, 7; 1427 DIR«А» 450); лоуга 1 (1488 BD I, 348); ор. одн. лугомъ 1 (1391 P 45); ! лоукомъ 1 (1400 Cost. I, 37); ор. мн. луги (1418 P 89; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 119; 1437 AS I, 34; P 136; 1438 P 138; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 АкЮЗР I, 18; AS I, 43; P 152; 1465 AS I, 57).

Див. ще *ВИШНІИ ЛОУГЪ.

ЛУД ч. (1) (особова назва, пор. стч. Ludislav): В Берестыи войтъ володимирский Луд, а Сташко ратушный... личбу делали з мыта володимерского (Берестя, 1496 АЛРГ 78).

ФОРМИ: наз. одн. Луд (1496 АЛРГ 78).

*ЛУДОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): и тежъ просиль есми пана войта Володимерского Федка Лудовича, штобы печать свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); Ѳедько писар брал личбу у Сениоты а у войта володимерского у Ѳедка Лудовича (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: род. одн. Лудовича (1497—1498 АЛРГ 79); знах. одн. Лудовича (1440—1492 АкЮЗР II, 106).

ЛУЖАНЕ, ЛОУЖАНЫ мн. (2) (назва села на Буковині) Лужани: мы алекса(н)дръ воевода... чини(м) знаменито... оже то(т) истинный слоуга на(ш), па(н) косте [в]рани(ч) прїиде прь(д) нами... и прода(л) свое село... на имь лужане, що соу(т) пониже рипоужинци, на проутъ (б. м. н., 1453 Cost. II, 495).

ФОРМИ: наз. лужане 1 (1453 Cost. II, 495); лоужаны 1 (1453 Cost. II, 496).

!ЛОУЖБУ <СЛОУЖБУ> див. СЛОУЖБА.

*ЛУЖЕШЕВЪ прикм. (2) ◇ потокъ лужешевъ див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: род. одн. ч. лужешева (1413 P 83); дав. одн. ч. лужешевъ (1413 P 83).

*ЛОУЖКА ж. (2) лужок (1): А хотар тому селоу Греком поченши от берег Сирета от знаменаной тополи черес лоужкоу оу могилоу копаную (Сучава, 1488 BD I, 348); и и жияя Лоужка а (1) див. НИЖНІИ.

ФОРМИ: род. одн. Лоужки (1436 ВАР 33); знах. одн. лоужкоу (1488 BD I, 348).

Див. ще *ЛОУЖОКЪ.

*ЛОУЖОКЪ ч. (1) лужок: а хотары тѣмь селомъ... поченши... отъ малого лоужка и къ поросьчои (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: род. одн. лоужка (1420 Cost. I, 135).

Див. ще *ЛОУЖКА.

ЛОУКА¹ ж. (8) лука (7): и къ тѣмь дворищомъ, што суть поля того зобопулъ лѣса Стручина, лука Моговише малое и великое... даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); а та(к) оузда(л) Ако самъ имь(л) и с полемъ и землею и с луками и с водами и с рѣкми (Галич, 1418 P 89); И то есмо дали на вѣкы вѣчныи... и сь вѣсми пожитки С поли И сь ро(л)Ами И с лоуками И сь лѣсы И сь лозами (Луцьк, 1445 P 148); мы Олександръ (в ориг. Оксандръ.— Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрнии службы... кн(А)жати Костеитина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо... с паствами, з лозами, ис хворосты, з луками (Вільна, 1499 AS I, 117);

Х р е н н и ц к а я л у к а (1) див. *ХРЕННИЦЬКИЙ¹.

ФОРМИ: наз. одн. лука (1408 АкЮЗР I, 6); род. одн. луки (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); знах. одн. луку (1445 СРК 135); ор. мн. луками, лоуками 4 (1418 P 89; 1424 P 100; 1445 P 148; 1499 AS I, 117); ! лулуками 1 (1409 P 74).

Див. ще *КНАЖА ЛОУКА.

ЛУКА² ж. (1) (назва села у Волинській землі) Лука: а кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов... Лука, Олованчино (Луцьк, 1463 AS I, 54—55).

ФОРМИ: наз. одн. Лука (1463 AS I, 55).

ЛОУКА³ ч. (101) (особова назва, гр. Λουκάς): в недѣць (!) в недѣлю на завтрѣе сто(г) луки евнгл(с)та (Медика, 1404 P 70); мы илѣа воевода и братъ гоствами стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слоуга нашъ слоуга о(т) сихле слоужитъ намъ вѣрно (Васлуй, 1436 Cost. I, 473); а ми такожде есми и от нас дали и потвѣрдили слоугам нашим Лоуки и братіАмь его... тое прѣдречено село на имь Ончешїи (Сучава, 1487 BD I, 306); а на то есть... вѣра наши(х) бояръ... вѣра пана шандра, паркалаво новогра(д)ского, вѣра пана лоука арбууре, портаръ соулавского (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. лоука, лука 42 (1436 Cost. I, 473; 1445 Cost. II, 236; 1453 Cost. II, 468; 1466 BD I, 113; 1471

ДГСПМБ; 1473 BD I 187; 1487 BD I, 306; 1492 BD I, 509; 1494 BD II, 32; 1499 BD II, 146 i т. ін.); *зам. род.* вѣра пана лука, *лоука* 29 (1446 *Cost. II*, 241; 1466 *BD I*, 110; 1468 *BD I*, 126; 1471 *BD I*, 164; 1475 *Cost. D.* 4; 1487 *BD I*, 306; 1498 *BD II*, 126; 1499 *BD II*, 136; 1500 *Cost. S.* 231 i т. ін.); *зам. дав. слузъ* (попоу) нашему Лоука 4 (1487 *BD I*, 306; 1494 *BD II*, 32; 1497 *BD II*, 99; 1499 *BD II*, 147); *род. одн.* Лоуки, лоуки, луки 9 (1404 *P* 70; 1467 *BD I*, 119; 1470 *BD I*, 148; *BD II*, 310; *DIR«A»* 522; 1472 *DIR«A»* 528; *Cost. D.* 26; 1475 *BD I*, 206); *лоуки* 7 (1446 *Cost. II*, 270; 1460 *Cost. S.* 33; 1466 *BD I*, 106; 1468 *BD I*, 131; *BD II*, 306; 1471 *DIR«A»* 525; 1486 *BD I*, 290); *дав. одн.* лоуци 1 (1448 *Cost. II*, 362); *лоуцъ* 1 (1464 *Cost. S.* 59); Лоуки 1 (1487 *BD I*, 306); *лоуку* 2 (1467 *BD I*, 122, 123); *ор. одн.* лоукою (1443 *Cost. II*, 131; 1452 *Cost. II*, 422; 1496 *ПЧФГ*).

*ЛОУКАВЕЦКИЙ ч. (1) (*особова назва*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоти истинный слоугы наши сынове стана лоукавецкого, юрие и козма... слоужили намъ и(х) предкове правую и вѣрною слоужбою (Сучава, 1428 *Cost. I*, 201—202).

ФОРМИ: *род. одн.* лоукавецкого (1428 *Cost. I*, 202).

ЛОУКАВЕЦЪ ч. (2) (*назва села на Буковині*) Луківці: тѣмъ мы видѣвше и(х) правую и вѣрною слоужбою до насъ... дали есмы имъ оу нашен земли двѣ сель на има лоукавецъ и панковца (Сучава, 1428 *Cost. I*, 202); се азь... ѿ Стефан(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрдили есми стои нашен епискоупи о(т) радъце(х)... црکو(в) на лоукавци (Сучава, 1490 *DC* 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн.* лоукавецъ (1428 *Cost. I*, 202); *місц. одн.* на лоукавци (1490 *DC* 147).

*ЛОУКАНИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и такожъ дали есми емоу и друоугое село по(д) ботнѣми подли влъкана, пониже лоукани (Нямц, 1443 *Cost. II*, 120).

ФОРМИ: *род.* лоукани (1443 *Cost. II*, 120).

ЛОУКАЧЕЩИ, ЛОУКЪЧЕЩИ мн. (8) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы илѣ воевода... знаемо чини(м)... оже то(т) истинный больри(н) па(н) вана порка... остави(л)... едно село на има лоукачещи, на сланы(м) тазловъ (Сучава, 1440 *Mih.* 208); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есмы еи... села на има Драгоещи и Лоукъчещи (Сучава, 1498 *BD II*, 125—126).

ФОРМИ: *наз.* лоукачещи 1 (1440 *Mih.* 208); Лоукъчещи 1 (1498 *BD II*, 126); *род.* лоукачещи (1459 *DIR«A»* 514); *знах.* лоукъчещи 2 (1462 *BD I*, 66, 67); лоукъчещи 1 (1462 *Cost. D.* 10).

ЛУКЕРЬА ж. (1) (*особова назва, цсл.* Глоукерия, Гликерия, гр. *λυκερία*) Лукерия, Лукера: Я пани Лукерья, пани Игнатовая Боровикова... заставила есми село свое Пѣан кн(а)зю Михайлу а кн(а)зю Костянтину Ивановичом Острозским (Острог, 1481 *AS I*, 77).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лукерья (1481 *AS I*, 77).

*ЛУКНО с. (1) міра меду: Се язъ великѣи кн(а)з(з) дмитриі олгирдовичъ помолиси а есмъ боу ї стої бѣи далъ есмъ стої(ї) бѣи гнидковича лукно патип (...— *Прим. вид.*) е (!) і озера (б. м. н., 1386 *P* 33).

ФОРМИ: *знах. одн.* лукно (1386 *P* 33).

*ЛОУКОВИЦКИЙ *прикм.* (1): а хотарь томоу вишеписа(н)номуу селоу да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... та боуковиную долоу до лоуковицкое (!) хотарь (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* лоуковицкое (1488 *ДГСПМ*).

Пор. *ЛОУКОВИЦЯ.

*ЛОУКОВИЦЯ ж. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а хотарь томоу вишеписа(н)номуу селоу да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... на сто(л)пѣ (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣдоша прѣд нами... слоуга наш Иванко Левич ... и пле-

меник их Хринко от Лоуковице... и продали... едно село на имъ Щоубеюл (Сучава, 1492 *BD I*, 509).

ФОРМИ: *род. одн.* Лоуковице (1488 *ДГСПМ*; 1492 *BD I*, 509).

ЛУКОМСКИЙ ч. (3) (*особова назва*): а при том был кн(а)зь Василей Лукомский (Берестя, 1448 *AS I*, 44); И Сопега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятемъ его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тыи люди о Дексеневичи (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лукомский (1448 *AS I*, 44; 1488 *AS I*, 88); *ор. одн.* Лукомскимъ (1498 *АЛМ* 169).

! ЛОУКОМЬ <ЛОУГОМЬ> *див.* *ЛУГЪ.

*ЛОУКОННИЦА ж. (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): Писан оу Лоуконниці (Луконица, 1478 *AS III*, 17).

ФОРМИ: *місц. одн. оу* Лоуконниці (1478 *AS III*, 17).

*ЛОУКОННИЧАНИ мн. (1) (*назва людей за місцем проживання, пор.* Лоуконница) луконичани: и пани ВасилеваА... поставила перед нами Лоуконничан, королевских людей из Ярнева и зъ Сынковичъ (Луконица, 1478 *AS III*, 17).

ФОРМИ: *знах.* Лоуконничан (1478 *AS III*, 17).

ЛОУКЪЧЕЩИ *див.* ЛОУКАЧЕЩИ.

*ЛОУКЪЧЕЩИ *див.* ЛОУКАЧЕЩИ.

ЛУКЪЯНОВ *прикм.* (1): А писал духовницу королевский дворенинъ Митко, Лукьянов сын (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Лукьянов (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

Пор. ЛУКЪАНЪ.

ЛУКЪАНЪ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Лоукьянъ, гр. *Λουκιανός*, лат. *Lucianus*) Лукьян: а на то послуши иванъ владъчинъ зать... лукъанъ тивунъ (б. м. н., 1385 *P* 28).

ФОРМИ: *наз. одн.* лукъанъ (1385 *P* 28).

! ЛУЛУКАМИ <ЛУКАМИ> *див.* ЛОУКА!

*ЛОУМИНАТА ж. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): та(м) мы видѣвш(е) и(х) правую и вѣрною слоужбою до иа(с)... дали есми и(м)... оу врѣ(х) <лоу>минатеи, оу крѣнниці силище (!) (Сучава, 1448 *Cost. II*, 316).

ФОРМИ: *род. одн.* <лоу>минатеи (1448 *Cost. II*, 316).

ЛУМИРАНИ мн. (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до иа(с)... дали есми ему... едно селище на милковѣ, на има лумираи (Сучава, 1435 *Cost. I*, 402—403).

ФОРМИ: *наз.* лумираи (1435 *Cost. I*, 403).

*ЛУНА¹ ж. (1) (*цсл.* луна, лат. *luna*) ◇ <к р у г ъ> л у и ы *див.* КРУГЪ.

ФОРМИ: *род. одн.* луны (1465 *АкВАК III*, 4).

ЛОУНА² ж. (4) (*особова назва, молд.* луна «місяць»): И оуставши Лоука и жена его Лоуиа и брат Лоуныи (!) Иванко и дали оу роуки пану Албоу тоти вишеписанныи кони (Сучава, 1467 *BD I*, 122).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лоуна 2 (1467 *BD I*, 122); *зам. дав.* женъ его Лоуиа 1 (1467 *BD I*, 123); *род. одн.* ! Лоуныи (1467 *BD I*, 122).

*ЛОУНГАНИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и мы видѣвше и(х) <правую и вѣрною слоуж>бою до на(с)... потвѣрдили есми имъ (...село) повыше <лоу>нгани, на има фынтирѣле (Васлуй, 1439 *Cost. II*, 51—52).

ФОРМИ: *род.* <лоу>нгани (1439 *Cost. II*, 52).

ЛУНИКЪ ч. (1) (*особова назва*): а на то свѣдоци панъ мартинъ воевода... панъ бѣданъ лѣшковський соцкии те-ребовельский луникъ (Лѣвѣв, 1386 *P* 31).

ФОРМИ: *наз. одн.* луникъ (1386 *P* 31).

ЛУПАНДИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): Што писалъ еси до насъ, што тамъ держалъ землю Карпъ Лупандичъ, а далъ былъ ему землю тую ещо небожикъ князь Семень, и потомъ тогъ Карпъ Лупандичъ побегъ до Волохъ (Краків, 1487 *РИБ* 434).

ФОРМИ: *наз. одн. Лупаньдичь* (1487 РИБ 434).

ЛОУПЕ ч. (12) (*особова назва, молд. луп «вовк»*): а ми також и от нас есми дали и потвърдили тиж (!) прАдречених сел, да соут слоужь нашему пану Лоупі от нас (оурнк и съ вьсьм доходом) (Сучава, 1487 ВД I, 517); (И оуставше) слоуга наш Лоупе Кешьноул и заплатилъ оуси тоги вышеписанныи пиньзи (Сучава, 1499 ВД II, 168).

ФОРМИ: *наз. одн. Лоупе* (1487 ВД I, 517; 1489 ВД I, 373; 1499 ВД II, 168); *дав. Лоупе 7* (1487 ВД I, 516; 1489 ВД I, 373; 1499 ВД II, 168); *Лоупі 1* (1487 ВД I, 517).

***ЛОУПЕЖЬ** ч. (4) (*стч. Іурієж, стп. Іурієж*) звїрина шкура: Колі хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) иеетъ емоу о(т)кладать: лоупежмы гор(н)остайными а старосте соудомирскому алюбю бь(л)скомуу ласицами (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. лоупежь* (XV ст. ВС 34); *знах. мн. лоупежи* (XV ст. ВС 34); *ор. мн. лоупежмы* (XV ст. ВС 30 зв.).

***ЛОУПИТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого з чого) обдирати, обчищати: Обычай злостівий бь(л) слоужебнічий, колі и(х) прївожено до забїты(х) на дорозе тогды оні и(х) лоупилі с тго именія оу которомъ былї забиты (XV ст. ВС 25).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. лоупилі* (XV ст. ВС 25).

***ЛОУПОЯ** ж. (2) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): А хотарь томоу селу на имь Беркищем... поченше от блота Мьстакиноулоуи... до обршїа потока Лоупои, и долъ потоком Лоупои (!) до брода Фьгоулепоулоуи (Сучава, 1473 ВД I, 183).

ФОРМИ: *род. одн. Лоупои* (1473 ВД I, 183); *ор. одн. І Лоупои* (1473 ВД I, 183).

***ЛОУПША** ж. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїишоша прьд нами... молебникъ наш кирь попь Григоріе... и съ вьсьми яже о христь братіями... и дали господствоу мы петь сель: едно на Краковъ на имь Каоучелещи... между Грїелешъ и между Лоупшею (Ясси, 1500 ВД II, 173).

ФОРМИ: *ор. одн. Лоупшею* (1500 ВД II, 173).

ЛОУПШЕ ч., *невідм.* (3) (*особова назва, молд. луп «вовк»*): тимъ мы видьвши его правую и вьрную службу до на(с)... дали есми емоу оу нашої землі оу молдавской три села на путнои, на имь гду емо ес(т)ь домъ, другое где былъ лупше, третее где естъ брод(д) на путнои (Сучава, 1423 Cost. I, 154); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїиде прад нами... слоуга наш Лоупше от Сирецель... и продалъ свою правую отнину... самому господству мы (Гирлов, 1499 ВД II, 144).

***ЛУЦЕВИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): а што matka н(а)ша держит отчину и(а)шу и села Манев... Тараж... а верхъ попова ставу селищю гдѣ Луцевичи седьли то все брату н(а)шому Солтану после матки н(а)шое живота (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: *наз. мн. Луцевичи* (1463 AS I, 55).

ЛОУЦЕЯ ж. (5) (*особова назва, стч. Luciję, стп. Лусуја, лат. Lucija*) Лукія: да(н) оу Ланчици в ндѣлю в днь стоѣ лущьби (Ланчица, 1433 Р 121); мы то сказоуемъ же луоцера боудючи своимъ моужемъ три годы и три м(с)ци а его не зазывала ани са емоу оупомінала а дале иа веки не иметса оупоміна(т) (XV ст. ВС 21 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. луоцера* (XV ст. ВС 21 зв.); *род. одн. лущьби* (1433 Р 121, 123, 125); *знах. одн. І лоцію* (XV ст. ВС 21 зв.).

ЛУЦКИЙ, ЛОУЦКИЙ, ЛУЦКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ, ЛУЦЬКИЙ *прикм.* (159): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь... записалъ есмы и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); КнАзю Андрею, БрАславскому наместнику ѿ копь грошей: десать копь з мыта Лоуцкого, а десать копь

въ ключника Лоуцкого с цыншовыхъ грошей (Краків, 1489 AS III, 21); И мы о том писали до ключника луцкого до пана Богдана Сеньковича (Вильна, 1499 АЛРГ 94);

луцкое мьсто (1), место Луцкое (1) (*назва міста*) Луцьк: Я Оношко Витонизкий... продал есми кн(А)г(и)ни Семеновой Василевича кн(А)г(и)ни Мари Ровенской дом свой оу луцком мьсти (Луцьк, 1490 AS I, 92); Биль нам чолем старый войт места Луцкого Трушь и просил в нас землицы в Луцкомъ повете (Вильна, 1499 АЛРГ 94); гостинецъ Луцкий-полеский (1) *див. *ГОСТИНЕЦЬ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Луцкии, Луцкий, луцкіи, луцькии, луоцкии, луоцкыи, луцкїи, Łuckij* 67 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1388 ZPL 103; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 Р 149; 1451 AS I, 45; 1458 ОЖДМ; 1466 AS I, 61; 1475 AS I, 69; 1487 AS I, 87; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1 і т. ін.); *луцкий, луцкыи 2* (1461 AS I, 54; 1487 ВОРСР 178); *луцькыи 2* (1366 Р 14); *ск. н. луц 1* (1498 ГВКОО); *род. одн. ч., с. Луцкого, луцкого, луцького, луоцького* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1451 Р 157; 1452 Р 161; 1467 СП № 13; 1487 AS I, 86; 1488 AS I, 241; 1490 Пам; 1494 AS I, 102; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1499 АЛРГ 94 і т. ін.); *дав. одн. ч., с. луцкому, луоцкому, луоцькому, луцкому* (1449 АЛМ 8; 1467 СП № 13; 1487 АМЛ; 1489 РИБ 437; 1490 ЗХП 136; 1491 AS I, 97; 1495 АЛРГ 55; 1498 АЛРГ 81; 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1499 АЛМ вып. 2, 36 і т. ін.); *знах. одн. ч. луцкии 1* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); *луцкого 2* (1495 АЛМ 88); *ор. одн. ч., с. луцким, луоцки(м), луцкимъ, луцькимъ* (1463 AS I, 54; 1467 СП № 13; 1478 AS I, 76; 1488 РИБ 424); *місц. одн. ч., с. оу (у, вь, в) Луцкомъ, луцкомъ, луцькомъ, луоцкомъ, луцко(м), луцком* (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 Р 150; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1461 AS I, 53; 1463 AS I, 54; 1470 AS I, 65; 1488 AS I, 88; 1490 AS I, 92; 1499 АЛРГ 94 і т. ін.); *знах. одн. с. луоцькое, луоцкое* (1487 АМЛ; 1498 АЛРГ 81); *наз. одн. ж. луоцкаА, луцкаА* (1487 AS I, 87, 240); *род. одн. ж. луоцкое* (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1438 Р 139); *дав. одн. ж. луцкой, луцкой* (1487 РИБ 226; 1488 РИБ 222; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); *знах. одн. ж. луцкую* (1352 Р 6); *місц. одн. ж. вь (в) луцкой, луцкой* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1433 Р 126); *наз. мн. ч. луцкіе 2* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1495 АЛМ 88); *луцкые 1* (1461 AS I, 54); *род. мн. луцких* (1490 AS I, 92); *дав. мн. луцкимъ* (1498 АрхЮЗР 1/VI, 4); *знах. мн. ч. луцкихъ* (1495 АЛМ 88); *ор. мн. луцкии* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

*Пор. *ЛУЦКЪ, *ЛУЧОСКЪ*.
***ЛУЦКЪ** ч. (71) (*назва міста у Волинській землі*) Луцьк: я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь... записалъ есми и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову на веки вечные соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Пса(н) в лу(ц)коу (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: *род. одн. Луцка, лу(ц)ка, Łucka* 5 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1398 ЗЛЕІК; 1429 Р 114; 1433 ЗНТШ LXXVI, 141; 1495 АЛРГ 55); *луцька, луцьска 3* (1341 Р 2); *луцьска 1* (бл. 1386 Р 30); *дав. одн. луцкую* (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20); *ор. одн. луцкомъ* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1445 ЗНТШ СХV, 19); *місц. одн. у (оу, в, вь) Луцку, Луоцку, Луцьку, лу(ц)коу, Łucki* 56 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1388 ZPL 108; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1445 АЛМ 1, 18; 1445 Р 149; 1461 AS 1, 54; 1467 СП № 13; 1487 AS I, 86; 1491 AS 1, 95; 1497 ПМХ і т. ін.); *оу луцки 2* (1388 SL; оу луцску 1 (1386 Р 30).

*Див. ще ЛУЦКИЙ (луцкое мьсто), *ЛУЧОСКЪ. ЛОУЦКЫИ див. ЛУЦКИЙ. ЛУЦЬКЫИ див. ЛУЦКИЙ. ЛУЦЬКІИ див. ЛУЦКИЙ. *ЛУЦЬКЪ див. *ЛУЦЬКЪ. ЛОУЦЬКЫИ див. ЛУЦКИЙ. *ЛУЦЬСКЪ див. *ЛУЦЬКЪ. *ЛУЦЬЯ див. ЛОУЦЕЯ.*

***ŁUCZANY** *мн.* (1) (назва людей за місцем проживання, *пор.* Луцьк) лучани: A i toho wasza miłost (!) ne smotryte, szto pam i opoie peremiryie wczyniło, szto waszy s Łuczany wziali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *ор.* Łuczany (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ЛОУЧИН, ЛОУЧИНЬ *прикм.* (3): Пис(а) Іон, брат Лоучин, оу Соучавъ (Сучава, 1481 *ВД* I, 257); Пис(а) Іон, братъ Лоучин, въ Соучавъ (Сучава, 1483 *ВД* I, 268).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лоучин, лоучинь (1481 *ВД* I, 257; 1483 *ВД* I, 268; *Cost.* S. 122).

Пор. ЛОУКА³.

***ЛУЧИНЬ ГОРОДОКЪ** *ч.* (1) (назва містечка у Смоленській землі): Бильнамъ чоломъ окол(ь)ничій Смоленскій, намѣстникъ Лучина Городка, князь Олехно Василевич Глазына и просилъ въ насъ въ Смоленскомъ повете... села, на имя Давыдова Сквородина и братаничовъ его (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: *род. одн.* Лучина Городка (1499 *РИБ* 776).

ЛОУЧИНЬ *див.* ЛОУЧИН.

***ЛУЧИЦЯ** *ж.* (1) (назва міста в Польщі, *пор.* Łęczysa): а доконалоса тоє дѣло оу годъ (!) лучици (Лучиця, 1388 *P* 39).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу лучици (1388 *P* 39).

Див. ще *ЛАНЧИЦЯ.

***ЛУЧИЧЬСКИЙ** *прикм.* (1): Вѣдаи то каждыи члѣвкъ кто на тыи листь посмотритъ оже я князь еоунутии и кистютии... чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскымъ (так.— *Прим. вид.*)... и съ его землами краковскою и судомирскою сиразскою кувявскою лучичьскою (6. м. н., 1352 *P* 5).

ФОРМИ: *ор. одн. ж.* лучичьскою (1352 *P* 5).

Див. ще ЛАНЧИЦКИЙ.

Пор. *ЛУЧИЦЯ.

ЛУЧЮОУЛЬ *ч.* (1) (назва озера у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви стго оузнесеія христова... одно озеро на пругъ на има лучюоуль (Сучава, 1409 *Cost.* I, 71).

ФОРМИ: *наз. одн.* лучюоуль (1409 *Cost.* I, 71).

Див. ще ЛУЧІЮ.

ЛУЧІЮ *ч., невідм.* (1) (назва озера у Молдавському князівстві): мы петръ воевод(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есмы се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немцъ, на имъ темишешчи... драгомиреши и хлапещи и озеры и(х) лучію и захорна (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288).

Див. ще ЛУЧІОУЛЬ.

ЛУЧКА *ч.* (1) (особова назва, *пор.* Лоука): а при томъ были судъ и свѣдци панъ ходко чемеръ... панъ лучка воитъ сольский (Зудечів, 1411 *P* 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* лучка (1411 *P* 80).

***ЛУЧОСКЪ** *ч.* (1) (назва міста у Волинській землі) Лучк: Старосте Лучькому, маршалку Волинское земли, пану Петру Яновичу... и инымъ хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Волинское земли и Володимиръ держать (Судомир, 1488 *РИБ* 424).

ФОРМИ: *знах. одн.* Лучоскъ (1488 *РИБ* 424).

Див. ще ЛУЦКИЙ (луцкое мѣсто), *ЛУЦКЪ.

***ЛУЧЦЬКЪ** *див.* *ЛУЦКЪ.

***ЛУЧЬСКЪ** *див.* *ЛУЦКЪ.

ЛУЧЬСКИЙ *див.* ЛУЦКИЙ.

ЛОУШКЪ *ж.* (2) (особова назва, *пор.* Лукерья або Лоуцея): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинний Мариць, дочка Симина... и сестра еи Лоушкъ... дали и потврѣдили есмы им... едно село... на имъ Нънещій (Васлуй, 1495 *ВД* II, 53).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лоушкъ (1495 *ВД* II, 53); *дав. одн.* Лоушки (1495 *ВД* II, 53).

ЛОУШЧЕЩЪ *ч.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... потврѣди(ли) есмы емоу ... па(т) селъ на раковъ, на имъ поунжещъ... гръчинещъ... лоушчещъ, четвертое

село, где е(ст) коуръ секъ, па(тоє село где было лѣтовище и(х) старое от вѣка (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 515).

ФОРМИ: *наз. одн.* лоушчещъ (1437 *Cost.* I, 515).

ЛЪЗЕШІИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): а стани съ достало, оу еи ча(ст), села, на имъ спирѣній... и лъзешіи (Сучава, 1493 *Cost.* D. 45).

ФОРМИ: *наз.* лъзешіи (1493 *Cost.* D. 45).

ЛЪЛЕШИ *див.* ЛАЛЕШИ.

***ЛЪПОУШНА** *див.* *ЛАПОУШНА.

***ЛЪСТЬ** *див.* *ЛЪСТЬ.

ЛЪХОВЪНІИ *мн.* (1) (назва селища у Молдавському князівстві): слоуга наш Дашко... п(рода)ль... сели)ще на имъ Лъховнїи слоузъ нашемоу Тоадероу Германоу (Сучава, 1488 *ВД* II, 247).

ФОРМИ: *наз.* Лъховнїи (1488 *ВД* II, 247).

***ЛЫБЕДЬ** *ж.* (1) (назва річки у Київській землі): Я, Андрей Александровичъ... державца Київскій... границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, котораяж идеть от Печерского мнстря к Лыбеди к рѣчце (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *дав. одн.* Лыбеди (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

***ЛЫНКГВЕНСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор.* Лынкмены, Лынкгвены у Віленському воеводстві): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому оникштенскому лынкгвенскому и вѣшполскому (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* лынкгвенскому (1447—1492 *ЛКНКВ*).

***ЛЫПА** *див.* *ЛИПА.

***ЛЫСТЬ** *див.* ЛИСТЬ.

***ЛЫСЫИ** *ч.* (1) (особова назва): А пить могоричь оу андрѣка оу дому лысого за двѣ гривнѣ вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *род. одн.* лысого (1366 *P* 12).

***ЛЫТЫНЪ** *ч.* (1) (назва міста у Подільській землі) Літин: одътоль уверхъ рички Дидовки... до рики Згару... где есма застали пана Кмыту, который призналъ: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкульнскій, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ФОРМИ: *род. одн.* Лытына (1430 *ГВКЛ* 8).

***ЛЫЧНЫИ РОГЪ** *ч.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): а за проуто(м) на деренико(х) да естъ мѣсть (sic.— *Прим. вид.*) где танко селитъ (sic.— *Прим. вид.*) на лычномъ рогу (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *місц. одн.* на лычномъ рогу (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ЛЪ¹ стол. (3) 1. (зв'язує члени речення) (розділско-перелічувальний, чергується з сполучником и ли) або, чи, чи то (2): Якожь проавилъ есми переже сего королю его милость, и король бы его милость о томъ розъсмотрель и намъ допомагалъ тыми разы, пенАзьми ль. людьми ль, или именьемъ (6. м. н., 1481 *ВД* II, 364).

2. (зв'язує речення) (приєднує підрядне умовно-часове — у препозиції) коли, якщо (1): коли(ж) которыхъ мешанїнь алюбю соузна алюбю иныи торговли а котороумоу земленїноу бе(з) запїсѣ повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогда иимееть тотъ мешанїнь добрыми лю(д)ми на нс(г) досве(т)чи(т) а запрїтца ль тогда иимееть самъ своєю роукою о(т)приса(ч) (XV ст. *ВС* 18 зв.).

Див. ще ЛИ¹.

ЛЪ² част. (1) (питальна, у непрямому питанні) чи: И мы того старого войта Труша и тыхъ мѣшанъ старыхъ въ той речи опытывали, какъ здавна бывало, волно-ль будетъ было (!) мѣшаномъ... тые кожи малые купити (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

Див. ще ЛИ².

ЛВОВИЧЬ *ч.* (2) (особова назва): Намѣстнику Переломскому и Ожскому, Князю Ивану Лвовичю и инымъ намѣстникомъ нашимъ (Вільна, 1495 *РИБ* 601); Прав(иль) мар(шалокъ) двор(ный), нам(ѣстникъ) Мер(ецкій) и

Ут(енский), Кн(язь) Михайль Львовичъ (Глинский) (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

ФОРМИ: наз. одн. Львовичъ (1500 АЛМ вип. 2, 59); дав. одн. Лвовичу (1495 РИБ 601).

*ЛЬВОВСКИ див. ЛВОВСКИЙ.

ЛВОВЧАНЕ, ЛИВОВЧАНЕ, ЛИВОВЧАНЕ мн. (16) (назва людей за місцем проживання, пор. *Лвовъ) лвъв'яни: а лвовчане што имуть поити до браилово, по рыбы, на крайнее мыто, или у баковъ или у берладъ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полътора гроша (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А ещче есми дали Ливовчаном абы держали собы один дом торговским обычаемъ оу Соучавъ (Сучава, 1460 ВД II, 276).

ФОРМИ: наз. ливовчане, ливовчане 8 (1434 Cost. II, 669, 670; 1456 Cost. II, 790, 791; 1460 ВД II, 275); лвовчане 2 (1408 Cost. II, 632); дав. ливовчаном, ливовчаномъ (1456 Cost. II, 790, 791; 1460 ВД II, 275, 276).

Див. ще *ЛВОВЬЦѢ.

ЛВОВЬ ¹ прикм. (2): тогда пожадал есть, оу нас слоуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абихом потвердили княза лвовыи листы (Судомир, 1361 АГЗ 6); а се листъ княза ильво(в) на добави(ч)ъ (Лвъв, 1443—1446 Р 147).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ильво(в) (1443—1446 Р 147); знах. мн. ч. лвовыи (1361 АГЗ 6).

Пор. ЛѢВЪ.

*ЛВОВЬ ² див. *ЛВОВЪ.

*ЛВОВЬСКИЙ див. ЛВОВСКИЙ.

*ЛВОВЬСКИЙ див. ЛВОВСКИЙ.

*ЛВОВЬЦѢ мн. (1) (назва людей за місцем проживання, пор. *Лвовъ) лвъв'яни: аже поидуть тарове (!) на, лвовскую землю тогда руси на лвовьцѢ не помагати (б. м. н., 1352 Р 6).

ФОРМИ: знах. лвовьцѢ (1352 Р 6).

Див. ще ЛВОВЧАНЕ.

*ЛЪПШИИ див. *ЛѢПШИИ.

ЛЪНЬ ч. (1) (особова назва, молд. лънэ «шерсть»): мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... о(ж) тоти исти(н)и(н)и на(ш) слоуга, па(н) лънь роужинъ, слоужил(н) на(м) правую (!) (и) в(р)но (Сучава, 1459 Cost. S. 21).

ФОРМИ: наз. одн. лънь (1459 Cost. S. 21).

!ЛЬВОВСКИЙ див. ЛВОВСКИЙ.

*ЛЪСТИВЫИ прикм. (1) (цсл. лъстивыи) лицемірний, обманливый: Не есть то ди(в) ани новина иже писа(л) такий рѣчи... жадая а хотА своими лъстивыми писмы мысли ваши противую намъ завжды чисте а вѣрны о которы(х) жо непорушоны въ вѣре оуставичнъ а въполнѣ мы доувамы (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: ор. мн. лъстивыми (1447—1492 ЛКБВ).

*ЛЪСТЬ ж. (58) (цсл. лъсть) лицемірство, обман (1): абы тое што к ва(м) писали безо лъсти писали Бо ровными таковыми хитростями и лъстами през мистра и законъ лътъ вышши(х) проминоулы(х) частокро(т) обольщонысмы (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ);

б е з л ъ с т и (57) шири, щиросердно, без обману: а князю дмитрию помагати королеви на всакого неприятла опроче своеѣ братьѣ безо всакоѣ хитрости и лъсти своимъ животомъ (б. м. н., 1366 Р 14); исталасА торговла межи добрыми людми... аже пани хонька васковая дадьковича жена изъ дѣтymi своими... сама то вчинила безо лъсти и безъ хитрости (Перемишль, 1378 Р 25—26); такъ ж мы слюбуемыи нѣи и слюби(ли) есмы нашему милому приятелю стефану воеводу... о(т) всего нагабанья... и о(т) его неприАтели... боронити... безо лъсти а без хитрости (Ланциця, 1433 Р 124—125); а слоузе нашему Михайлоу с того имени слоужити нам верно безо лъсти и хитрости (Луцьк, 1444 AS I, 40); Мы Георгіе архієпископ соучавскыи... панове рада земли молдавской... слюбили есмо... кролеви полскомоу... всемо моще а непорушоно дрѣжати и ховати, безъ вськой лъсти и зрадї (Гирлов, 1499 ВД II, 425—426).

ФОРМИ: род. одн. лсти, лъсти, л(с)ти, лъсти (1366 Р 14; 1388 Р 37; 1395 Cost. II, 610; 1401 Р 64; 1411 Cost. II, 637; 1435 Cost. II, 679; 1444 AS I, 40; 1448 Cost. II, 738; 1499 ВД II, 426 і т. ін.); ор. мн. лъстами (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *ЛЕСТЬ.

*ЛѢВИЧЬ див. ЛЕВИЧЬ.

*ЛѢВЫИ прикм. (1) ◊ на лъвоу рѣжоу (1) ліворуч, наліво, з лівого боку: а другы хотарь другомоу селоу о(т) оустіе потоко(м) гори по потоко(м) о(т) потокоу на лъвоу рѣжоу на доуба могилоу (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); по л е в о й р у ц е (5), по л е в о й (1) ліворуч, наліво, з лівого боку: у того гостынца грунтъ Теремский по левой руке, а по правой Поддубецкий (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); тамъ же есмо кощепъ усыпалы, грани на лыпи вытесаты велилы; одътоль уверхъ рички Дидовки... нижей урочища Брычнаго... где есмо засталы пана Кмыту, который призналъ: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкулынской, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригаило... зарубал и казал намъ потом держати и по тот дуб, што... стоит по левой руке дороги, што словет Дягилев дуб, ино по лъвой руке того дуба казал пану Янчинскому держати» (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); по л е в о й с т о р о н е (1), по л е в о й < с т о р о н и > (2) ліворуч, наліво, з лівого боку: а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимний... по половицы зъ Яровицею — по левой стороне Теремское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); и пришедши тамъ где впадаеть ричка Дидовка и тамъ засталысмы пана Даныла, который поведыль: же грунтъ мой по правой стороне, а по левой до Мыкулынець (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); отъ правое роуки або отъ левое (1) див. *ПРАВЫИ ¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. левое (1484 ЯМ); дав. одн. ж. лъвой 8 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1430 ГВКЛ 7, 8; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119, 120); лъвой 1 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); знах. одн. ж. лъвоу (1400 Cost. I, 37).

*ЛѢВЪТЬ ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): <а хо>тарь емоу почавши о(т) лѣвътъ на брѣгъ пото(ка) (Сучава, 1414 Cost. I, 111).

ФОРМИ: род. одн. лѣвътъ (1414 Cost. I, 111).

*ЛѢДЦЫИ див. ЛАДСКИЙ.

ЛѢНЦОВИЧОВО СЕЛО с. (1) (назва села на Буковині) Ленківці: а мы... дали есми ему... селы, на има васильов на дънистрѣ и... лънцовичово село (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

ФОРМИ: наз. одн. лънцовичово село (1448 Cost. II, 305).

ЛѢНЦѢ ч. (1) (особова назва): а панове наши поименю... па(н) мнкоу(л) спатарь и па(н) жоуржъ лънць (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. лънць (1456 ЭСФ).

ЛѢПЕИ див. ЛѢПѢИ.

*ЛѢПИТИ дієсл. недок. (2) (без додатка) мазати, штукатурити (шо): А глинарумъ што лъпли (так.— Прим. вид.) около дому а клепахъ наемалъ з ехъ лъпило за д не дѣ(л) истраву емъ давалъ то шистъ гривенъ платилъ есмъ глинарумъ, клепахъ же казалъ платити (б. м. н., 1386—1418 Р 35).

ФОРМИ: перф. з ос. одн. с. лъпило (1386—1418 Р 35); з ос. мн. лъпли (1386—1418 Р 35).

*ЛѢПШЕ, LIPSZI присл. в. ст. (2) лѣпше, краще: А про тоъ нам निकакого peremirya ne nadobe s nim, lipszi wasza miłost sami nas kaznite, wolim ot waszoie miłosti terpieti, niżby tomu nas prywodite (Липишкы, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); Сію книгоу пнса(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ... Вы сѣи о(т)ци чтите але не к(л)иньте которое емъ слово (...— Прим. вид.) о(т)писал а которы (...— Прим. вид.) мѣ есть лѣ(п)ше опрравлАте (б. м. н., 1492 ЗОЕ).

Див. *ще* ЛѢПѢЙ.

Пор. МАИПОЛИПШЕИ, НАИЛИПШЕ, НАЛЕПЕЙ.

*ЛѢПШИИ *прикм. в. ст.* (87) 1. (*значніший за силою, ступенем прояву*) більший (62); и на то есмь привѣсили наши печати къ сему нашему листу про лѣпшее и повнѣшее оувѣреніе сихъ нашихъ слюбовъ (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); а про лѣпшую твердость нашѣ печати к сему листу завѣшены (Ланчица, 1433 *P* 123); А про лепшоую сведомость и твердость и печать нашоу казали есмо привѣсити к сему нашоу листу (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); А на лѣпшеи справе(д)ливолости (!) к сему нашоу листу печА(т) ншоу привѣсили (Київ, 1459 *P* 174); А для лѣпшого справедливости и подтверженья сего моего листу присилъ есми ихъ милостей верхуписаныхъ на свидство, ижъ бы ихъ милости печати свои приложили къ сему моему листу (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3);

(*трикїшій*) краший (11): А на подтверженъе того нашого листу, про лѣпшую памет и сведомост, печать нашу велели есмо привѣсити к сему нашоу листу (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8—9); а на подтвержене того н(а)шого жалована, про лепшую памет и твердость, печат н(а)шу велели есмо привѣсити к сему н(а)шому листу (Київ, 1437 *AS* I, 34); а на потвержѣнье про лѣпшую памА(т) сего нашо(г) листу и печать нашу казали есмо привѣсити к сему нашоу листу (Луцьк, 1446 *P* 152—153);

(*корисніший*) краший (4): А то нмъ у вѣки належати — волни продати, и замѣнити, отдати у свои лѣпшиѣ ужитки оборотити (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); Волен пан Оножко тое имене Дажев, куплю свою, продати отдати и кому хотя записати и замѣнити и к своему лепшому пожитку обернути (Володимир, 1475 *AS* I, 72);

(*старанніший*) краший (1): *My tohdy chotyeczcy po nich lepsyey sluzby dajemo ut... szelo... Kruselniczu* (Глиняни, 1395 *GL* 166);

(*повнїшій*) краший (1): а прото... можете... на тыи то послѣдний мистровы (листы) такъ о(т)писать подлогъ словъ того то немецкого спискоу... а который тѣжъ есмо в(а)м) роуски(м) языко(м) предложили для лѣпшего розоумѣнья (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(*виразніший*) чїткішій (1): ҚолисА хто правомъ вади(т) о гранїца(х) оуказоуючи копча намне три алубо иныша знаменїта по польхъ алубо в селѣ(х)... тогды по(д)коморен нашъ... имеютъ прїпоустїтъ ко (до)све(т)ченїю которыйже лѣпшая знамена оукажетъ (XV ст. *СЯ* 42).

2. (*у знач. именная с. р.*) користъ, выгода (7): Воленъ то онъ продати, отдати и замѣнити и на церковь записати и къ своему вжиточному и лѣпшому обернути (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); вълни продати или за даръ дати На свое лѣпшее обернуоти (Луцьк, 1445 *P* 148); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замѣнити, и прибавити, и розширити, и къ своему лѣпшому и вжиточному обернути, какъ самъ налѣпѣй розумѣючи (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2, 59).

ФОРМИ: *род. одн. с. лѣпшего, лѣпшого* (1447—1492 *ЛКБВ*; 1491 *AS* I, 97); *дав. одн. ч. с. лѣпшому, лѣпшомуоу* 3 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1490 *ЗХП* 136; 1500 *АЛМ* вып. 2, 59); *лепшому, ле(п)шомуу, лепшому* 3 (1475 *AS* I, 72; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *AS* I, 112); *лѣпшомуу* 1 (1491 *AS* I, 97); *знах. одн. с. лѣпшее* 8 (1411 *Cost.* II, 638; 1439 *Cost.* II, 713; 1445 *P* 148; 1448 *P* 148; 1451 *ДГШХ*; *P* 157, 159; 1452 *P* 161); *лепшоє, лепшое* 5 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; *AS* I, 42; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1478 *ЗРМ*); *лепшеє, лепшее* 2 (п. 1450 *ПИ* № 9; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 194); *лѣпшоє* 2 (1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1465 *АкВАК* III, 4); *род. одн. ж. лепшоє, лепшое* 3 (1449 *АЛМ* 8; 1475 *AS* I, 72; 1497 *AS* I, 112); *lepsey* 1 (1395 *GL* 166); *лепшой* 1 (1466 *AS* I, 63); *липшой* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *лѣпшой* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *лѣпшое* 1 (2-а пол. XV ст. *СПС*); *лѣпшоє* 1 (1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. ж. лѣпшую, лѣпшую, лѣпшоую* 20 (1430 *АрхЮЗР*

8/IV, 9; 1445 *P* 151; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1461 *AS* I, 54; 1465 *AS* I, 57; 1466 *AS* I, 61; 1470 *AS* I, 65; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1489 *AS* I, 89; 1499 *ПИ* № 3 і т. ін.); *лепшую, лепшоую, ле(п)шоую, лепшую, лепшую* 20 (1437 *AS* I, 34; 1444 *AS* I, 40; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *AS* I, 45; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 86; 1490 *AS* I, 92; 1497 *РИБ* 684 і т. ін.); *лѣпшую* 5 (1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1438 *P* 139; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; бл. 1500 *ПИ* № 2); *лепшою* 1 (1488 *AS* I, 88); *лепшо* 1 (1478 *AS* I, 76); *місц. одн. ж. на лѣпшеи* (1459 *P* 174); *знах. мн. ч. лѣпшиѣ, лѣпшиѣ* 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1409 *P* 74); *лѣпшии* 1 (1424 *P* 100); *знах. мн. с. лѣпшая* (XV ст. *СЯ* 42).

Див. *ще* *ЛѢПѢЙШИИ.

Пор. *ШТОНАЙЛЕПШИЙ.

*ЛѢПѢШИИ *див.* *ЛѢПШИИ.

*ЛѢПЫШИИ *див.* *ЛѢПШИИ.

ЛѢПѢЙ, ЛѢПЕИ, ЛЕПЕИ, ЛЕПѢИ, ЛЕПЕИ *присл. в. ст.* (5) (*корисніше*) краше (1): а тое выше писанное... зо всим правом... маетъ быти продано... и отдано доброволне на свои потреби и вжитки обернути, какъ ему и его властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидитъ сА (Вільна, 1499 *AS* I, 118);

(*старанніше*) краше (4): мы Вѣликии коро(л) влодиславъ... многихъ зѣмль г(с)дръ знаемо чинимъ... аже... возревше есмо на на его (так. — *Прим. вид.*) вѣрноую службу и хотАче по немъ ажъ бы тымъ лѣпей и вернѣи намъ... послужилъ... даемъ емоу и дали есмо... подѣ галичемъ чАг-

рово (Краків, 1394 *P* 53—54); также коли ми бѣгъ поможе(т) ку моеи отнинѣ буду господаремъ и воеводоу, оу земли валаскон, слубую... аже хочю тымъ лепѣи служи(т)... кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); и мы узрѣвши на его вѣрную службу, хотячи по немъ ажбы тымъ лѣпѣи и вѣрнѣи послужилъ намъ... даемъ, и дали есмы слузѣ нашему Бѣдуну, на имя Єсифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* I, 6).

Див. *ще* *ЛѢПШЕ.

Пор. МАИПОЛИПШЕИ, НАИЛИПШЕ, НАЛЕПЕЙ.

*ЛѢПѢТИ *див.* *ЛѢПИТИ.

*ЛѢСКИЙ *див.* ЛАДСКИЙ.

*ЛѢСНИКИ *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*) Лїсники: а записалъ есми на своемъ имѣнїи въ домъ Прецистой въ годъ же въ годъ, копу гроши взятъ въ Мойсиковичахъ а вѣлїсникахъ при моемъ животѣ (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *місц. вѣ лѣсникахъ* (1398 *ДГПМ*).

ЛѢСОВ *прикм.* (1) лїсовий: а хотар томоу село, на имѣ шербановци, о(т) поянь о(т) лѣсов роу, шо близ поутъ... та черес поле, простѣ къ другомоу лїсоу (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

Див. *еще* *наз. одн. ч. лѣсов* (1492 *Cost.* S. 162).

ЛѢСОКЪ *ч.* (7) лїсок, гай (4): *Tohdy... Oleszko Pukosowicz y so staremy liudmy wiwył zemliu szczo ku Pokosso-wczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok* (Галич, 1413 *GL* 48); а хотаръ <кошил>овце(м) горъ роудою... поперекъ костюкова лѣска, о(т) лѣска, поперекъ доубровы (Сучава, 1432 *Cost.* I, 330); Про (т)о... Его При (в)сюю о(т)чи(з)нѣ... заставоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ... И и(н)шими Лесами И лесками И зе(м)лАми (Прилуки, 1459 *P* 171);

лѣсокъ дворѣновъ (1) (*назва лісу у Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ селомъ поченши о(т) молдави чере(с) лоугъ... та о(т)толъ на доубови пенъ та на краи лѣсокъ дворѣновъ (Сучава, 1427 *DIR* «А» 450); *костюковъ лѣсокъ* (1) *див.* *КОСТЮКОВЪ; *чорный лесокъ* (1) *див.* ЧОРНЫИ.

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. на краи лѣсокъ* (1427 *DIR* «А» 450); *род. одн. лѣска* (1432 *Cost.* I, 330; 1436 *Cost.* I, 459);

знах. одн. лесокъ 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Lissok 1 (1413 GL 46); ор. мн. лесками (1459 P 171).

ЛѢСОТА ч. (2) (особова назва): а при-том (!) были свѣдци, пан петръ неоря... пан лѣсота, воевода кременецкыи (Судомир, 1361 AGZ 6); а на то послуши влдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскый и печать его... панъ лѣсота друздъ кадолѣфовичъ (Перемишль, 1366 P 12).

ФОРМИ: наз. одн. лѣсота (1361 AGZ 6; 1366 P 12).
***ЛѢСОЦКИЙ** прикм. (1) (пор. Лѣсокъ, Лѣско у Сяноцкый землі, Лѣски у Белзькому воеводстві) ◇ лѣсоцкая дорога (1) (назва дороги): тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога зоудечевскаА... и подль доубровы горъ до лѣсоцкой дороги котраА идеть и зоудечева до долины (Зудечів, 1413 P 83).

ФОРМИ: род. одн. ж. лѣсоцкой (1413 P 83).
ЛѢСЬ, ЛѢСЬ, ЛИСЬ ч. (194) ліс (169): даемо надто подль Острогомъ тому господину отцу владыце... село наше Бусчу... зъ лесами (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3); коупиль панъ ганько сварць... село и землю и доубровы и лѣсь (Львів, 1368 P 15); а ту исыпали могилу... простъ на дубъ а о(т) дуба попрекъ лѣса простъ оу горохолину... (Галич, 1404 P 68); тамъ же въверхъ Кулыги просто до (ро)гу леса; а одъ леса ажъ до урочища Винрой долины (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); А хотарь томуо селоу от феерещем... прости черсе лис до нижній конецъ полъни (Сучава, 1487 BD I, 291—292); Сказоуемъ ть(ж) хто коли свои свінны оу чі(жи)и (!) гаи на жолоудъ оугони(т) а то(т) застанеть чіи лѣ(с) имаеть въпра одно(г) с правомъ забить (XV ст. ВС 37 зв.); Ино мы впама(т)а(в)ши его к на(м) вѣрную слоужбоу... тое село вышереченное сомино... из доубровами из лѣсы исъ сеножа(т)ми... дали есмо ивашкоу роусиновичоу (Вільна, 1499 ГОКІР);

(назви лісів або урочищ): <лѣсь> бугаевъ (1) (у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... €(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ... бугаевомъ И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь в олчискый (1) (у Волинській землі): А коу томуо придалъ есми... землю пашноюу и бортноую и з синожатми почениши о(т) стго озера... по долгие лозы... попоу косити до границы и до конца лѣса волчического (Переваля, 1440 P 142); лѣсь Гнилецкий (1) (у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... €(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ Томиловомъ... И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь дедьовъ (1) (у Волинській землі): мы великий кѣзь швистригаиль... чини(м) знаменито... ижъ... дали есмо ему... села... борщовку а боррокъ... а лѣсь дедьовъ (Луцьк, 1438 P 138); лѣсы Драгоушовские (1) (у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... €(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище И з лесами Драгоушовскими (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь Кгоперецкий (1) (у Волинській землі): и оттол приехали есмо к дорожжъ, што от Блаженника идеть в лѣсь Кгоперецкий (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); лѣсь Ключевъ (1) (у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... €(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ... Ключево(м)ъ бугаевомъ И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь Лохановъ (1) (у Молдавскому князівстві): а хотарь тьмъ два селомъ поченше о(т) горъ на два доуба росохата... до лѣса лоханова (б. м. н., 1415 Cost. I, 121—122); лѣсь мошенский (2) (у Волинській землі): А коу томуо придалъ есми на тоую цркъв островъ мошное и озеро мошное и землю пашноюу и бортноую и з синожатми почениши о(т) стго озера лѣсо(м)

мошенски(м) а з лѣса мошенского по долгие лозы (Переваля, 1440 P 142); лѣсь Мыховъ (2) (у Подільській землі): А перешедши верховину Ровиця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидиль, же... одъ той верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лѣсь Мыховъ — пана Карпова до Почапынець (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); лѣсь немцький (1) (у Молдавскому князівстві): а хотарь тьмъ селомъ почениши о(т) молдави... та простъ чере(с) поле на рогъ лѣса немцького (Сучава, 1427 DIR«А» 450); лѣсь Почапынський (1) (у Подільській землі): и колы есмо проихалы черезъ лѣсь Почапынський до долины Кобелька... ажъ тамъ есмо... застали боярь Хмельницкыхъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); лѣсь Ретовъ (1) (у Волинській землі): увесь лесъ Ретовъ, за Ретовкою къ Рожысчомъ, на западъ слонца, — до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); I e s S k w a g n u j (2) (у Подільській землі): Nos Alexander Vitoldus... villam servitori nostro Basilio Karaczewski, dictam Symyakov, na wierch dolini Gdzurdzowy, pod lesom Skwarnem, i s tym sse lesom Skwarnem... dedimus (б. м. н., 1386 АрхЮЗР 8/1, 1—2); лѣсь Стручынъ (1) (у Перемишльській землі): и къ тьмъ дворищомъ, што суть поля того зобопулъ лѣса Стручина, лука Моговище малое и великое... даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); <лѣсь> Томиловъ (1) (у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... €(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ Томиловомъ... И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь черныи (1), чорныи лѣс (2) листяний ліс: мы кна(з) фе(д)оръ лобортови(ч) чинимо то знаменито... аже приида... па(н) ивашко дѣдошчикни милычичъ жаловаль и позваль па(н) татомира балицко(г) аже емоу побрала па(н) татомиръ вѣпръ оу черно(м) лѣсь (Зудечів, 1413 P 82—83); Деленови ліс (1) див. *ДЕЛЕНОВИИ; Камень лесъ (1) див. КАМЕНЬ; нечачь лѣсь (1) див. *НЕЧАЧЬ.

ФОРМИ: наз. одн. лѣсь, лѣсь, лѣс (4) (1413 P 83; XV ст. ВС 37 зв., 38); лѣсь 1 (1430 ГВКЛ 8); род. одн. лѣса 28 (1404 P 68; 1411 Cost. I, 84; 1424 Cost. II, 956; 1440 P 142; 1453 Cost. II, 445; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1491 BD I, 467; 1495 BD II, 63; XV ст. ВС 38; 1497 BD II, 100 і т. ін.); лѣса, lisa 8 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1409 Cost. I, 65; 1428 Cost. I, 224; 1484 BD I, 285; 1488 BD I, 356; ДГСПМ; 1492 Cost. S. 162); лѣса 6 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 ГВКЛ 8; 1491 BD I, 449); лѣсоу 3 (1458 Mih. Doc. 122; XV ст. ВС 9, 38); лѣсоу 1 (XV ст. ВС 38); ли(с) 2 (1432 Cost. I, 343; 1448 Cost. II, 324); род. зам. ор. по(д) лѣсоу 1 (1400 Cost. I, 37); дав. одн. лѣсоу 1 (1413 P 83); лѣсоу 1 (1492 Cost. S. 162); лѣсу 1 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); лѣсови 1 (1413 P 83); знах. одн. лѣсь, лѣсь, лѣс, лѣ(с), лѣс 20 (1368 P 15; 1377 P 24; 1411 Cost. I, 84; 1421 P 96; 1422 P 97; 1433 P 125; 1446 ПГСПМР; XV ст. ВС 37; 1497 BD II, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); лѣсь, лѣсь, ли(с), ли(с) 9 (1430 ГВКЛ 7; 1446 ПГСПМР; 1456 ППХМ; 1487 BD I, 292; 1488 ДГСПМ; 1490 ДГСХМ; 1492 Cost. S. 162; 1493 BD II, 15); лес, лесъ, ле(с) 6 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1444 AS I, 42; XV ст. ВС 8 зв., 37, 38); ор. одн. лѣсомъ, лѣсомъ, лѣсо(м), лѣсо(м)ъ 15 (1361 AGZ 6; 1378 ЗНТШ LI 5; 1399 P 59; 1413 P 83; 1434 Cost. I, 374; 1440 P 142; 4159 P 171; 1490 ДГСХМ; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 148 і т. ін.); лесомъ, lesom 4 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1386 АрхЮЗР 8/1, 1; 1394 P 54); lissom, lissom, лисомъ 3 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1413 GL 48; 1458 BD I, 24); місц. одн. оу лѣсь 2 (1413 P 83; XV ст. ВС 38); оу лѣс 2 (1483 BD I, 275); оу лесъ 1 (XV ст. ВС 37 зв.); в лесѣ 1 (XV ст. СЯ 9 зв.); оу лѣсоу 1 (1458 Mih. Doc. 122); оу ли(с) 1 (1456 Cost. II, 569); наз. мн. лесы (1478 AS I, 76); знах. мн. лѣсы 1 (1377 P 24); лесы 1 (XV ст. СЯ 9 зв.); ор. мн. лѣсы 26 (1377 P 24; 1408 АкЮЗР I, 6; 1415 P 87; 1424 P 100; 1433 P 127; 1451 P 156;

1459 P 174; 1466 AS I, 60; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.); лєсы 26 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 118; 1444 AS I, 40; 1451 AS I, 44; 1467 СЛ № 13; 1474 AS I, 69; 1488 AS I, 242; 1491 AS I, 97; 1497 AS I, 112 і т. ін.); lisci 1 (1395 GL 166); лисы 1 (1407 P 72); лєсами 4 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1459 P 171; 1498 ГВКОО); лєсми 1 (1451 АкЮЗР II, 106); місц. мн. оу лєсь(х) (XV ст. СЯ 42).

ЛѢТО, ЛЕТО, LIТО с. (989) рік (975): Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830 (Луцк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Въ лѣто шести тисѣщное шистѣдѣсѣтъ семое купилъ панъ петрашъ дѣдичтво в анъны радивонъкововъ (Перемишль, 1359 P 10); И на крѣпость сему нашъ печѣти привѣсили есмо к тому листу... подъ лѣ(т)мъ сѣго рож(с)тва г(с)ьна а т ч ѣ лѣ(т) (Сучава, 1395 Cost. II, 613); П(и)сан оу Киеве, под лѣ(т)мъ рожества Х(ри)с(т)ова а. лет и у. л. з. лет (Київ, 1437 AS I, 34); И милїи богъ да оумножит вам лета, амин (Торговище, 1481 BD II, 358); писанъ в Троцохъ подъ лѣты Божіею нарочения тысяча чотыриста девѣдѣсѣтъ осмое (Троки, 1498 ГВКОО); Данъ во Мстислави. Лѣто семь тысячей осмое (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

дорости лѣтъ (2) див. *ДОРОСТИ; имати лета розоумоу (1), имати (мати) лета розоумоу (4) див. ИМАТИ²; имети лѣт розоумоу (1) див. ИМѢТИ; курачее лѣто (1) див. *КУРАЧИИ; новое лѣто (3) див. *НОВЫИ; прїити влета (1), прїити лѣтъ до розоумоу (1) див. ПРІИТИ.

ФОРМИ: наз. одн. лѣто 15 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1407 Cost. II, 629; 1415 P 87; 1422 P 98; 1434 P 128; 1437 P 137; 1446 AS I, 43; 1451 P 157; 1461 AS I, 54; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); лѣ(т) 8 (1370 P 18; 1388 P 39, 44; 1391 P 45; 1393 P 52; 1398 P 58; 1401 P 66; 1419 DIR«А» 444); лето 1 (1488 AS I, 242); lito 1 (1395 GL 166); лѣ(т)ъ 1 (1404 P 68); ск. н. лѣ 1 (1466 ОБРН 128); л. 1 (1491 BD I, 464); род. одн. лѣта 39 (1361 AGZ 6; 1388 P 37; 1401 P 64; 1411 P 77; 1421 P 94; 1436 Cost. II, 707; 1443 P 145; 1451 АкЮЗР II, 106; 1473 ЗНТШ V, 3; 1499 ГОКІР і т. ін.); лета, лет(а) 5 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1394 P 54; XV ст. ВС 21 зв.; 1444 AS I, 40; 1497 AS I, 112); lihta 2 (1395 GL 166; 1407 АрхЮЗР 8/IV, 4); лѣ(т) 6 (1368 P 15; 1388 P 41; 1399 P 59; 1421 P 96; 1424 P 106; 1433 Cost. II, 653); знах. одн. лѣто, лѣто, лѣто 384 (1359 P 10; 1401 АкВАК III, 2; 1426 ВАМ 22; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1452 Cost. II, 410; 1462 BD I, 71; 1476 BD I, 212; 1491 AS I, 97; 1497 BD II, 107; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); лѣ(т), л(т), лѣт(о) 203 (1341 ОБРН 75; 1391 P 45; 1424 Cost. I, 162; 1434 P 128; 1442 Cost. II, 97; 1453 Cost. II, 446; 1463 AS I, 56; 1472 Cost. S. 88; 1487 AS I, 240; 1499 ПИ № 3 і т. ін.); лето 9 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1474 AS I, 69; 1475 AS I, 72; 1478 AS I, 76; 1487 AS I, 241; 1488 AS I, 88; 1497 РИБ 684; 1499 РИБ 777); ск. н. лет(т) 8 (1440 Mih. 208; 1464 AS I, 57; 1479 BD I, 226; 1491 BD I, 453, 473; 1493 АЛРГ 56; 1497 ПКІП; 1499 АЛРГ 95); lito, lihto 3 (1413 GL 48; 1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); lit 1 (1465 GL 176); ор. одн. лѣтомъ, лѣто(м), лѣ(т)мъ 4 (1366 P 12; 1388 P 41; 1393 Cost. II, 608; 1395 Cost. II, 613); лѣтмъ 1 (1388 P 39); місц. одн. оу лѣтъ 3 (1392—1393 PФВ, 170; 1393 Cost. II, 608; 1421 P 92); влѣт(и) 1 (1482 AS I, 81); род. мн. лѣ(т), лѣтъ, лѣт, лѣтъ 155 (1361 AGZ 6; 1377 P 24; 1395 Cost. II, 613; 1407 P 72; 1419 P 91; 1438 P 139; 1451 AS I, 45; 1466 BD I, 95; 1490 Пам.; 1499 BD II, 425 і т. ін.); лет, леть, лє(т), let 14 (1388 ZPL 108; 1437 AS I, 34; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; XV ст. ВС 7, 8, 21, 26 зв.; бл. 1471 ЛКЗ 93); ли(т), liht 8 (1395 GL 166; 1407 АрхЮЗР 8/IV, 4; P 72; 1413 GL 48); знах. мн. лѣта 14 (1388 P 37; 1393 P 14; 1398 ЗЛЕІК; 1448 Cost. II, 365; XV ст. ВС 22, 33, 34 зв., 35; СЯ 42, 42 зв.; 1452 P 161); лета 6

(XV ст. ВС 8 зв., 21 зв., 22, 26 зв.; 1481 BD II, 358); лѣ(т) 3 (1352 P 6); ор. мн. лѣты, liethy, л(т)ы 61 (1393 P 51; 1401 P 64; 1415 P 87; 1424 P 100; 1428 P 111; 1433 Cost. II, 653; 1445 АкЮЗР I, 18; 1451 P 157; 1478 ЗРМ; 1498 ГВКОО і т. ін.); лѣти 1 (1473 ЗНТШ V, 5); лет, леть, лет(и), лет(ы) 9 (1437 AS I, 34; 1444 AS I, 40; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 45; 1497 AS I, 112); лєты, lety 5 (1387 СЛ № 12; 1388 ZPL 108; 1467 СЛ № 13; 1478 AS I, 76; 1490 Пам.); лѣ(т), лѣтъ 4 (1402 Cost. II, 623; 1411 P 80; 1413 ОБРН 115; 1422 P 98); lihti 1 (1407 АрхЮЗР 8/IV, 4); лигъ 1 (1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); місц. мн. по (оу) лете(х), летехъ 3 (XV ст. ВС 21 зв., 22); по леть(х) 1 (XV ст. ВС 33); по лѣтъ(х) 1 (XV ст. ВС 34 зв.); наз. дв. лѣтъ (1402 Cost. II, 621); знах. дв. лете (XV ст. ВС 21).

*ЛѢТОВИЩЕ див. ЛѢТОВИЩЕ.

ЛѢТОВИЩЕ с. (3) місце літнього перебування людей або худоби: тѣмъ мы... дали есмы имъ оу нашей земли села и(х) на има на тоуловѣ где е(ст) дворъ и(х)... и кърбуоуещи на лѣтовищоу (Сучава, 1429 Cost. I, 269); еше... е(с)ми дали... е(д)но пуостиню оу пото(к) езеро(в) ста(в) и лѣтовище и село садити (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. лѣтовище (1437 Cost. I, 515); знах. одн. лѣтовище (1453 Cost. II, 445); місц. одн. на лѣтовищоу (1429 Cost. I, 269).

*ЛѢХОУЛЬ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменити чиним... оже прїидошъ прѣд нами... сынове Лѣхоула... и продали их правую отнину (Васлуй, 1495 BD II, 57).

ФОРМИ: род. одн. Лѣхоула (1495 BD II, 57).

Див. ще ЛАХ.

ЛѢШНАА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Лішня І мы... дали есмо ёмоу Село липоую... а лѣшнаА (Луцк, 1451 P 158—159).

ФОРМИ: наз. одн. лѣшнаА (1451 P 159).

*ЛЮБАНА ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы ёмоу... села оу нашей земли... и на жежія землю осадити о(т) оусти любана(м) горъ и о(т) другои сторонъ о(т) оусти лазировы долины (Сучава, 1431 Cost. I, 317); тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною службою до на(с)... далиже и подтвердили есми... села на любанѣ на има манзаци (Васлуй, 1436 DIR«А» 469).

ФОРМИ: род. одн. любанъ (1434 Cost. I, 386); місц. одн. на любанѣ (1436 DIR«А» 469); дав. мн. любана(м) (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *ЮБАНА.

*ЛЮБАНАСА див. *ЛЮБАНѢСА.

*ЛЮБАНОВѢ прикм. (1): а хотаръ (кшил)овце(м) горъ роудою потокомъ на конецъ несфои... а о(т) доубровы... хотаремъ о(т) любанова села (Сучава, 1432 Cost. I, 330—331).

ФОРМИ: род. одн. с. любанова (1432 Cost. I, 331).

Пор. ЛЮБАНЪ.

ЛЮБАНЪ ч. (1) (особова назва, молд., пор. слов. Любомір): мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы... панъ балца... панъ любанъ... королю польскому... слобуемы (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625).

ФОРМИ: наз. одн. любанъ (1404 Cost. II, 625).

Див. ще *ЮБАНЪ.

*ЛЮБАНѢСА ж. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имъ... села где е(ст) ватаманъ минко и на любанаси оу ставоу и где е(ст) станъ (Сучава, 1429 Cost. I, 269); А хотар томоу... селоу... ниже великой могили; от толь... на копаню могилоу шо ест оу дал от Любанѣси (Сучава, 1492 BD I, 510).

ФОРМИ: род. одн. Любанѣси (1492 BD I, 510); місц. одн. на любанаси (1429 Cost. I, 269).

Див. ще *ЮБЪНѢСА.

*ЛЮБАПРИМНЫИ прикм. (1) прийнятий: коли(ж) оди(н) г(с)дръ вси(х) есть тогды од(н)а манита маеть быти з ра(до)ю пановъ наши(х) которая(т) (!) имееъ быти вѣчно

и добраа и годАчая а (!) была любапрїмна (!) вси(м) люде(м) (XV ст. ВС 34 зв).

ФОРМИ: наз. одн. ж. (!) любапрїмна (XV ст. ВС 34 зв.).

*ЛЮБАРТОВЪ прикм. (1): А про любартово ятьство хочем его постави(ти) на судъ передъ паны оугорьскими (б. м. н., 1352 P 6).

ФОРМИ: знах. одн. с. любартово (1352 P 6).

Пор. ЛЮБАРТЬ.

ЛЮБАРТЬ ч. (7) (особова назва, лит. Liūbartas): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Биль намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский и покладалъ передъ нами листъ данины певныхъ маестностей на Вольную, ку церкви соборной Луцкой... отъ князя Луцкого и Володимирского Люборта Кгедеминовича (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1).

ФОРМИ: наз. одн. Любарть (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1352 P 5, 6; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); род. одн. либорта 1 (п. 1341 P 2); Люборта 1 (1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); знах. одн. любарта (1352 P 6).

ЛЮБЕЛСКИЙ, ЛЮБЕЛСКИЙ прикм. (2): А при томъ были свѣдци... панъ Янь Краковскій съ Тарнова... панъ Михаль Любелскій (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); Мы воицехъ з бжиен мл(с)ти ярицискуль гнѣзденский... добеславъ съ сenna любелский... слюбуемы и записуемы са стецку воеводу земль молдавской (Ланчица, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. любелский, Любелскій (1408 АкЮЗР I, 6; 1433 P 122).

Див. ще *ЛЮБЛИНСКИЙ.

Пор. *ЛЮБЛИНЬ.

*ЛЮБЕЦКИЙ прикм. (1) ◊ Любецкии мостъ (1) (назва моста на річці Лютиці у Волинській землі): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ ловы, погонными и осочьными... почонъ отъ Песчаньки бродку... дорогою звечыстою до Любецкого мосту (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: род. одн. ч. Любецкого (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

Пор. ЛЮБЧО¹.

*ЛЮБЕЦЬКИЙ прикм. (5): Стояли пере(д) нами очевиство жалова(л) намъ писарь нашъ... Федейко григорьевичъ на... пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича Кгасто(л)товича штожъ о(н) встоупается въ его ловы любецькии за немьно(м) Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. ч. любецького (1499 ВФ); знах. одн. с. любецькое (1499 ВФ); наз. мн. любецькии (1499 ВФ); знах. мн. любецькии (1499 ВФ).

Пор. *ЛЮБЕЧЬ, ЛЮБЪЧО.

*ЛЮБЕЧЬ ч. (1) (назва земельного володіння у Віленському воеводстві) Любче: и Фе(д)ко мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зьдавна осочники бывали того двора любецького зверъ сочывали на ты(х) пано(в) котории пере(д) тымъ тотъ дворъ любечъ деръжывали (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: знах. одн. любечъ (1499 ВФ).

Див. ще ЛЮБЪЧО.

*ЛЮБИМЫЙ прикм. (6) улюблений, любимый: а на то е(ст) вѣра г(с)д(в)а нашего вышеписанного илїа воеводи и вѣра възлюбленнаго сна г(с)д(в)ами романа и вѣра любимого брата г(с)д(в)ами жоупана степки (Сучава, 1433 Cost. I, 359); и еще дали есми а сто злат оугрьских... яко да творѣт ми памѣть на вѣки вѣчна... за доушА наша и за доушА подружїА наше, имѣ еи настъ и чедо любимое Михоул чашник (Путна, 1476 ВД I, 217).

ФОРМИ: род. одн. ч. любимого (1433 Cost. I, 359; 1443 ПГСММ); знах. одн. с. любимое 1462 ВД I, 70; 1476 ВД I, 211, 217; род. мн. любимых (1476 ВД I, 215).

ЛЮБИТИ дієсл. недок. (7) (кому) (припадати до вподобы) полюблиятися: а коли имуть купити татарьскыи товаръ у иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имуть дати гдѣ его купать... та смѣетъ его продати кому любить (Сучава, 1408 Cost. II, 630—631); А коли имоуть коупити татарьскыи товар оу иныхъ тръгохъ нашихъ... та абы тотъ (то) варъ смил продати комуо любит (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. любить, любит 4 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 788; 1460 ВД II, 273); любить 1 (1409 Cost. I, 69); майб. 3 ос. одн. иметь, име(т) любити (1448 Cost. II, 359; 1453 Cost. II, 461).

Див. ще *ПОЛЮБИТИ, *СЛЮБИТИ, *СА.

*ЛЮБИЧЬ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрые люде па(н) васко люби(ч) писа(р) королевски(н) па(н) ива(н) мушата (Львѣв, 1478 ЗРМ).

ФОРМЫ: наз. одн. люби(ч) (1478 ЗРМ).

ЛУВКО ч. (1) (особова назва, пор. Любомир): А па то swidczy pan Michał Bukgrabia Haliczki... Chodor Poczuthy Chmiel, Lubko (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: наз. одн. Lubko (1413 GL 48).

*ЛЮБЛИНЬ ч. (2) (назва міста у Польщі, пор. Lublin) Люблин: Писанъ у Люблини (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); Pisan w Lubline (Люблин, 1478 АрхЮЗР 4/I, 8).

ФОРМИ: місц. одн. у Люблини 1 (1410 АкВАК XI, 5); w Lubline 1 (1478 АрхЮЗР 4/I, 8).

*ЛЮБЛИНСКИЙ прикм. (1): я князь еоунутыи и кистютии... чинимы миръ твердыи ис королеми казимиромъ польськомъ (так. — Прим. вид.)... и съ его землїами краковьскою... люблиньскою (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: ор. одн. ж. люблиньскою (1352 P 5).

Див. ще ЛЮБЕЛСКИЙ.

Пор. *ЛЮБЛИНЬ.

ЛЮБО¹ спол. (15) (зв'язує члени речення) 1. (розділово-перелічувальний) (4) або: а хто са име(т) оустоупа(т) оу мое прида(н)е што А да(л) стмоу николе любо мои(х) дстии любо хто име(т) держа(т) по мое(м) живити соу(ди)тса а мною

пере(д) бгомъ (Київ, 1427 P 108); а по наше(м) животъ кто боудеть г(с)дръ нашей земли, о(т) дьтеи наши(х) любо братїи наши(х) любо боу(д) кто кого бѣ изберець, тотъ штобы имъ непороушилъ нашего данїа (Сучава, 1433 Cost. I, 359). (чергується із сполучниками а б о, а л ю б о, и л и, л и б о) або... або, чи... чи, чи то... чи то (10): оучинитъ(ь) ко-

торьи добрыи члвкъ кривду любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); тогды емоу кондратъ не хотѣль отповѣдати олижъ пришедь вочичъ далъ свою рѣчь васковъ в роуць любо стратитъ а любо добуодеть васко то жѣ емоу Аль кондратъ отповѣдати его рѣчь (Галич, 1401 P 65); коли жѣ быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогды имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесать копъ тую подольскими полугрошники (Турейскъ, 1429 P 112—113); Тѣ(ж) оуставлаемъ хто с коиимъ имеець гранїцю о ль(с) а воидь(т) чере(с) гранїцю оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое застаць сокиору въ другое застанѣ(т) любо матель алубо соукну (XV ст. ВС 37); а хтобы мел томо имѣиА под кн(е)гинею, искати либо дадки мои, любо сестры (в ориг. сесестры. — Прим. вид.) мои або ближныи (в ориг. блежныи. — Прим.

вид.) мои... ино кн(е)г(и)ни ее милости (в ориг. мл. — Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 AS I, 101); естли пакъ ваша мл(с)ть з г(с)дремъ наши(м) не запишетесА в мироу, и в прия(з)ни быти тогды о то та(м) такъ слышати што(ж) маю(т) тые люди тагну(ти) любо на королевоу землю брата ваше(и) мл(с)ти або на вашу мл(с)ть оу вашоу землю (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

2. (розділовий) або, чи, чи то (1): Мы кнзъ Семень Алекса(и)дрови(ч) Велико(г) Кна(з)ства Своє(г) Кие(в)ского

о(з)на(і)моуемо Си(м) Листо(м) Наши(м) Хто бы На не(го) Посмотрити Любо. Чтoучи Єго Слоухати боуде(т) хоть(в) Комуу бы того вѣдати потреба И(ж) мы деи змилова(в)ши сА но(д) (!) слоугою ... ҃ремиею Ша(ш)ко(м)... при (в)сюи о(т)чи(з)нь... е(го) zostавоую (Прилуки, 1459 P 171).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО.

ЛЮБО² присл. (6) (виступає у ролі предикативного слова) завгодно: чинити ми исправно землано(м) какъ бгу любо и осподареви моему вел(и)кому королю (б. м. н., бл. 1386 P 30); вси могоуть поити про(ч) гдѣ коли комуу любо (XV ст. ВС 26 зв.); а ис теми линѣзми волно имь торговати по оусим нашим (в orig. наших. — Прим. вид.) торгом що имь любо боудет (Сучава, 1460 BD II, 273—274); Што г(с)дръ вашъ штефанъ воевода всказа(л) и намъ жалоуючы жалости нашею ижъ богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти с того света взялъ, ино в то(м) е(ст) божья воля што было его свето(и) мл(с)ти любо такъ вчини(л) (Вільна, 1493 ОПВВ 152).

***ЛЮБОВ**¹ ж. (1) (назва річки у Волинській землі): коли пак стала валка оу землі и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 AS I, 42).

ФОРМИ: знах. одн. **Любов** (1444 AS I, 42).

***ЛЮБОВ**² див. ***ЛЮБОВЬ**.

***ЛЮБОВНЫЙ** прикм. (1) широсердечний, щирий: От пана Киракола, вистрѣника и мытника... пишем много здравие и любовно поклоненіе братиАм нашим, паноу бирюу и паноу митникоу от Брашева (Сучава, 1480—1484 BD II, 369).

ФОРМИ: знах. одн. с. **любовно** (1480—1484 BD II, 369).

***ЛЮБОВЬ** ж. (19) 1. ласка (4): се азъ.. панъ Игнатіе, реком(ь)и Юга, великий вистАрникъ Иоанна Стефана воеводы, оже благопроизволих нашемъ благымъ произволеніемъ... отъ всеѣхъ нашеѣхъ доброѣхъ волеѣхъ, паче же и отъ бога помощіа и любовіѣхъ яже по бозѣ къ свАтомуу мѣстоу свАтаго и славнаго благовѣщеніа прѣсвАтби... нашеи богородици... дали есмы трои двери отъ дамаскы чръвенои съ златом (Молдавица, 1462 BD I, 70); Се азъ... панъ Игнатіе, рекомый Юга... отъ всеѣхъ нашаѣхъ доброѣхъ волеѣхъ, паче же и отъ бога помощіа, и любовь яже по бозѣ къ свАтомуу мѣстоу свАтаго и славнаго оуспеніа... богородици... даль есмы едно село за Проутомъ на имА Ширьюоци (Путна, 1476 BD I, 211).

2. бажання (1): Я пан Волчко Хренницікй... отдал есми по Божой воли а по моей любѣви дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону и поступил есми ему у вѣне... именею мое Лопавши (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3).

3. згода (1): Про тожь, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межи васъ доконьчанье было (в orig. были. — Прим. вид.); а чей быхмо могли оучынити промежы вами любовь и миръ и доконьчанье, якъ и первей было (б. м. н., 1499 BD II, 448—449); оузати и любовь (2), и любовь в зяти (з ким) (1) вступити у дружні зв'язк: але коли посылали есте ваша милость своихъ пановъ до великого князя московского, абы есте оузали ваша милость съ нимъ любовь и доконьчанье, и дочеръ бы свою за тебе даль, и любовь и доконьчанье съ нимъ взяли есте, и крестъ есте целовали (б. м. н., 1499 BD II, 448); любовь оутвержати (межы кого) (1) змицновати дружні зв'язки (між ким): Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода и тое теперъ о(т) вашею мл(с)ти жадаеть тежь по тому жъ бра(т)ству и прыятельство и любовь оутве(р)жаеть межы его мл(ст) и межы вашу

мл(с)ть, бо вша мл(с)ть можете тому сами добре розоумети аже о(т) оуси(х) сторонъ поганьство татарове и ту(р)кове на хрестиянство какъся оукрепляютъ такъся оукрепляютъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152); мети любовь (6), любовь мети (3) див. **ИМѢТИ**.

ФОРМИ: дав. одн. **любѣви** (1472 АрхЮЗР 8/III, 2); знах. одн. **любовь**, **lubow**, **любов** 15 (1476 BD I, 215, 216; 1493 ПОСВВ 152; 1494 BD II, 387, 388, 389; 1499 BD II, 448, 449); **любовь** 2 (1476 BD I, 211, 216); ор. одн. **любовіѣхъ** (1462 BD I, 70); місц. одн. **въ любви** (1496 BD II, 407).

ЛЮБОРТОВИЧЬ ч. (6) (особова назва): Мы кнА(з) федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже... король пол(с)кии... и его кролеваА... Адвига... дали ми землю... съверскую (Віслиця, 1393 P 50—51); мы кнА(з) фе(д)оръ любортови(ч) чинимо то знаменито... аже приида пре(д) на(с)... па(н)и дмитрь данилови(ч) з роуды жаловаль и позваль па(н) мика дѣдошичко(г) аже емоу възль вепрѣ на его доубровъ (Зудечів, 1430 P 115—116).

ФОРМИ: наз. одн. **любортовичь** 1 (1411 P 78); **любортови(ч)** 5 (1393 P 50; 1413 P 82; 1421 P 95; 1428 P 110; 1430 P 115).

***ЛЮБОРТЬ** див. **ЛЮБАРТЬ**.

***ЛЮБОУЦКИЙ** прикм. (1) (пор. Любуцкй у Смоленській землі): Жаловали намъ кнги федорова федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) кнземъ федоро(м) федорович(ом) Соколи(н)ски(м) на наместника мѣ(н)ского и любу(ц)кого пана богдана сопежича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 ВМКФС).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **любу(ц)кого** (1496 ВМКФС).

ЛЮБЧО¹ с. (7) (назва села у Волинській землі) Любче: по половине зъ Любчемъ грань, куды речка идетъ, лесы, урочысчы до Колодезьковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); се А пани Федка, пана Юршина дочка... есми била чолом г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(ость) допустил мене ко именАм моим... на имА Фоцен и Любчо в луцкомъ повете (Ровно, 1488 AS I, 241).

ФОРМИ: наз. одн. **Любчо** (1487 AS I, 241; 1488 AS I, 241, 242); род. одн. **Любча** (1487 AS I, 241); знах. одн. **любчо** (1487 AS I, 240, 241); ор. одн. **Любчемъ** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ЛЮБЧО**² див. **ЛЮБЬЧО**.

***ЛЮБША** ж. (3) (назва річки у Львівській землі): тогды панъ данило приида (!) предъ насъ и тагалъ на воита зоудечовского на сулка о дворище о пысковича што на любши и на гугни (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: род. одн. **любшѣ** (1411 P 79); місц. одн. **на любши** (1411 P 79).

***ЛЮБЬ** прикм. (2) (приемный) любий: и тѣ(ж) имъ тая люба была новина которая на(м) тогды коли есмо ехали з великого литовского князства была повѣдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **люба** (1447—1492 ЛКБВ); наз. мн. ж. **любы** (1447—1492 ЛКБВ).

ЛЮБЬЧО с. (4) (назва земельного володіння у Виленському воеводстві) Любче: ино в прывилли о(т)ца нашего стоить, што(ж) даль дя(д)ку его паноу миха(и)лу тое именье любчо и(з) лю(д)ми и з ловы зверьнньными (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. **любьчо** (1499 ВФ); дав. одн. **любьчоу** (1499 ВФ); знах. одн. **любчо** (1499 ВФ).

Див. ще ***ЛЮБЕЧЬ**.

ЛЮДИ мн. (340) 1. (як систільни істоти) люди (25):

бжьєю млтью и добрыхъ людия прѣязню исталасА торговлА межы добрыми людьми межы бояры и межы крилошаны стго ивана (Перемисль, 1378 P 25); Про то Мы Александръ, або Витодд... ведомо чынимо тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ Нашъ листь прыдетъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 26); Мы, Свядрыгайло, Великій Князь, чинимо знаменито нынешнымъ и потомъ будучимъ веку людемъ, ижъ, прышовшы передъ насъ землянинъ нашъ повету Браславского, Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ... грани положыты

и кривду его... розсудити (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); и я еми з людьми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарски Мокрычане с паномъ Янчинским ото болшей того тужи не мели (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);

(окрем і індивіди) особи, люди (3): А панъ Петръ пришло у кльту у туюсь Давидомъ и съ иншими людьми и попыталъ у мене платнеровъ (Вільна, 1498 АЛМ 163); А маеть онъ съ тыми своими послы посылати люди слугъ парьсунами только сорокъ; а большы бы не было (Вільна, 1498 ВД II, 412);

з л ы и л ю д и (1) *див.* *ЗЛЫИ; л и х ы л ю д и (3) *див.* ЛИХИИ 1.

2. феодально залежне сільське населення, селяни (101): а кого коли испрачють люди к собь оу томъ мьсть оу млина тьъ люди даль есмъ имъ со всьмъ правомъ (Смотрич, 1375 Р 20); и то и бщи вызнали аже влдчни люде сльдъ гонать по лисичи бро(д) (Погоничі, 1422 Р 98); А тьи люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподарА съвоиго (Київ, 1457 Р 166); Я кн(д)зь Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал еми пану Семену Олизаровичу имене на Волини свое власное из людьми своими, которыеж в том имени живут (Берестя, 1466

AS I, 62); Село Глевака а в томъ селе и члвка а тые люди на толоку хоживали до белгорода, а иного ничего не (з)нали, ни подымъщину не давали а никоторое слоужбы не слоуживали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); а люди которые осадит кназ Михайло и кназ Костентин Ивановичи на том имени, ино которые оухотат осести оу том имени, тьи мают дати кн(д)зем их м(и)л(о)сти по копе грошей вихоуду (Острог, 1488 AS I, 88); Бил намъ чолом земаини киевский Андрей Пражовский и поведил перед нами, штож, люди его въ Завской волости на има Шершевичи издавна давали в ключъ Киевский ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69); Ино мы, зъ ласки наше, за его слоужбу, тые люди, семь слоужобъ, у Скидельской волости... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

л ю д и б о р т е в е (1) (феодально залежні селяни, які доглядали господарські борти) бортники: жаловали намъ очивисто люди наши бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билтуновичъ, на бортина жъ, на Яцка Вьштортовича, штожъ великий князь Витовтъ даль былъ прадеду ихъ Крушчу земли три сльды въ Переломскомъ повьте (Вільна, 1495 РИБ 601—602); л ю д и н о в ы е (1), н о в ы е л ю д и (3) селяни, що перебували тимчасово у феодальній залежності з точно визначеним обсягом повинностей: а иное люди новые а и тые дають коли са медь родить а и тоуть мость чинивали... а тые вси люди подымъщиною дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); л ю д и о т ч и з н ы и (1), л ю д и о т ч и н ы и (1) феодально залежні селяни, позбавлені права вихоуду: Жаловалъ намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопъжича, рекучи: увязаль ся въ люди мон отчинныи тыми разы безъ каждого права... а передь тымъ николи тыхъ людей въ держани не былъ (б. м. н., 1498 АЛМ 169); л ю д и п о х о ж и е (1) вільні селяни, які не мали земельної власності й орендували за контрактом ділянки землі у землевласників: людеи похожи(х) шесть члво(в) оу то(м) имє(н)и оу да(д)ковичо(х), а незаседельни, коли оухотю(т) (!) о(т) не(г) про(ч) поити, ка(к) в зе(м)ли обычай есть, вхо(д) о(т)да(в)ши волно емоу поити гль хоче(т) (Луцьк, 1490 Пам.); (л ю д и) т а г л ы е (1) селяни, власники дрібних земельних ділянок, які зобов'язувалися платити феодалові чинш: К Житомироу жъ Село роудники а в томъ селе девять члвка а все новые люди таглье ещо воли не выседели а какъ волю выседать и они боудють подымъщиною давати и на толоку боудють ходити (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); л ю д и д а н н ы е (1), д а н н ы е л ю д и (1) *див.* *ДАННЫИ; е с а ч н ы и

л ю д и (1) *див.* *ЕСАЧНЫИ; ч о р н ы е л ю д и (1) *див.* ЧОРНЫИ 1;

(феодально залежні селяни, які підлягали монастирській або церковній юрисдикції) (80): и також ть(х) людеи и никто да не смьеть соудити николи, але да и(х) соудьтъ оурьдники о(т) того монастирь (Сучава, 1444 Cost. II, 208); и дае(м) и дали (е)сми сес (1) на(ш) листь нашемоу монастирю о(т) бистрици... на то аби оуси и(х) люди нмалн о(т) на(с) слобозію о(т) оуси(х) и(х) селахъ о(т) немецкой волости (Сучава, 1467 Мн. Doc. 125); Io Стефан воевода ... знаменито чиним... оже... дали и потврдили есми тои свѣтои нашеи цркви, митрополїи от Романова трьга... двь села на имь Левкоушанїи повыше Романова трьга... и Драгомирещїи... и съ десятиною от свижоую рибоу, що боудють ловити люді от Драгомирещи там оу них (Сучава, 1488 ВД I, 342);

л ю д и м о н а с т и р с к и е (2), м о н а с т и р с к и е л ю д и (4) (селяни, звільнені від усяких господарських повинностей, які підлягали монастирській юрисдикції) монастирські люди: а тако(ж) соу(д)ци о(т) баковъ или и(х) глобнници или и(х) слоугн да не имаеть ть люди монастирски(х) о(т) лоукачески соудити ни о которо(м) диль... але да и(х) соудьтъ сами калоугери наши о(т) бистрици свои люди (Сучава, 1459 ДІР«А» 514); Тежъ паномъ владьчнымъ десятникомъ не надобъ въ ть люди уступатися въ монастирские, а владыць Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской не судити, ни радити, ни пошлдинъ ни якихъ на нихъ не брать (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3); л ю д ы ц е р к о в ь н ы е (1) (феодально залежні селяни, які підлягали церковній юрисдикції) церковні люди: А по семь ненадобе вступоватись ни детемъ моимъ, ни внучатомъ, ни всему роду моему до века, ни въ люди церковныя, ни во вси суды ихъ,—то все даль есми церкви Божой (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); к о р о л ь е в с к и е л ю д и (1) *див.* КОРОЛЕВСКИИ.

3. феодально залежні селяни, які одержували земельні ділянки, були звільнені від податків і зобов'язані натомість нести військову службу (13): се ли будетъ не доспъшенъ кназю дмитрию люди свое послати (б. м. н., 1366 Р 14); Якожъ проавиль есми переже сего королю его милости, и король бы его милость о томъ розьсмотреть и намъ допомагалъ тыми разы, пенѣзми ль, людями ль, или имьемъ (б. м. н., 1481 ВД II, 364); Што присылалъ еси къ намъ своего посла Богуша дька... поведаячы намъ вашу прыгоду, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского, што жъ онъ зъ докончачиѣя своего и крестного целованья вамъ выступилъ и люди свои моцно вослалъ оу вашу землю и шкоды вамъ великии поделалъ (б. м. н., 1499 ВД II, 447).

4. (громадяни, підлеглі верхній владі короля, князя) піддані (25): а за велкого (!) кназа олькърта... мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вълми твердо безо всакоѣ хитрости не занимати намъ королевы земль ни его людии што его слухають (б. м. н., 1352 Р 5—6); а силу ни жадному да не смьеть никто о(т) наши(х) люде(х) брашовльномъ оучинити (Устя Башія, 1435 Cost. II, 677); прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) а люди наши з жонами изъ и(х) детьми и со всими ихъ статьяи заСа на(м) отъпоустилъ в нашу землю (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36); а староста каменецкїи тьж абы имал моц от своего господарь от краль его милости над каждымъ от подданныхъ кроль его милости оучинити справедливост людем и подданним нашим (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

5. (населення будь-якої країни) народ, жителі (5): коли(ж) оди(н) г(с)дрь вси(х) есть тогды од(н)а мантиа маеть быти з радою пановъ наши(х) которая(т) (!) имьеть быти вьчно и добраА и годАчая а (!) была любапрїимна (!) вси(м) люде(м) (XV ст. ВС 34 зв.); мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми сес наш листь... оусимъ Брашовльном... оусим людем и оусим коупчим, на то да имают от нас тот закон (Сучава, 1458 ВД II, 261).

6. свідки (16): Пры томъ были люди зацные: Федоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкій; Рымонъ и Жыкмонть, жолнере альбо бояре з Литвы... И при многихъ людей веры годныхъ светковъ (Луцкъ, 1389 *PEA* I, 28); а васко мошенчыч на тон рокъ не сталъ на завиты а ни людии не высталъ (Галич, 1401 *P* 65—66); а данило ис воитомъ и вывели своѣ люди и старци (Зудечів, 1411 *P* 79); ажъ тамъ есмо, при той долини Кобельку, застали боярѣ Хмельницкихъ... зъ людми ихъ, которые намъ поведали: же одъ той долини по правой стороны грунтъ Хмельницкій, а по левой до Почапынци (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Гдѣ колѣ дѣвка, алубо жонька, алубо вдова боудѣ(т) на поли, алубо в сель боудѣ(т) оусилована, и она крикомъ и плачомъ освѣ(т)чи своѣ оусилованіе а повала (l) а знамена неизнадны боудоутъ, а люди(и) то пере (l) соудо(м) вызнаютъ которыми она свѣ(т)чена тогда то(т) имѣеть казень по(д)лоу(г) вины пісаны о сільстве (XV ст. *BC* 36—36 зв.); у опутиу нганусіи пни заводуіу у тyi moyi lude даley нганусіи zawely roscały pni powidaty w rapa markowa zemli (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

добрые люди (25), люди добрые (10) *див. ДОБРЫЙ* 3.

7. (мешканці міста) городяни (10): нїское поклоненіе бїрову о(т) брашова, о(т)... шо(л)тоуза хьрлѣ о(т) брьла(д) дае(м) виданіе твоєи мл(с)ти, аже ошаша ваши людїе, на има шуль якоб и цирбы(с) оу виноу прѣ(д) соу(д)ци брьла(д)ски... про то(ж) азъ есѣ(м) кезьшъ за тоты люди(л), чтобы они заплатили соу(д)це(м) (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); прїде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) брьсь... и просили оу г(с)ва ми миръ и мыто, чтобы на томъ правъ было, яко было при оци наше(м) александрѣ воево(дѣ) всьмъ люде(м) о(т) брашева и о(т) брьсь (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали шолтоузове и паргаре и оуси оубогїи люді от наш тръг от Брьлад, та смо потврѣдили им старїи закон (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

8. (мешканці села) селяни (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи шолтоузове и паргаре и оуси наши мешчане от мѣста от Брьлад, и пак оуси оубогїи люді от оуих сель що к томоу мѣстоу прислоухают... прїдоша прад нами ... и оупросили себѣ от нас, како абихмо им досмотрили старїи их хотар (Бирлад, 1495 *BD* II, 62—63); погоре(л)ские дали на то па(т)деса(т) свѣтковъ зема(н) дороги(ц)ки(х) и люде(и) нашы(х) дороги(ц)кого повѣта (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *наз.* люди, люді, лю(д), лю(дї) 69 (1375 *P* 20; 1392—1393 *PФВ* 170; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1465 *АкВАК* III, 4; 1478 *AS* III, 17; 1481 *BD* II, 365; 1488 *AS* I, 88; 1499 *BD* II, 449 і т. ін.); люде, lude 6 (1422 *P* 98; 1463 *ГГЯ*; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1478 *ЗРМ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН*); *ск. н.* лю(д) 1 (1448 *ДГПР*); *род.* людеи, люде(и), ludey 33 (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141; 1444 *AS* I, 42; 1446 *Cost.* II, 251; 1470 *AS* I, 67; 1478 *AS* III, 17; 1481 *BD* II, 365; 1496 *AS* I, 245; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); люди, люді 22 (1399 *P* 59; 1404 *P* 70; 1452 *Cost.* II, 410; 1458 *BD* I, 9; 1459 *DIR«A»* 514; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1472 *DIR«A»* 530; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 256; 1498 *BD* II, 412 і т. ін.); людии, людыи, людіи, ludiij 13 (1352 *P* 6; 1378 *P* 25; 1386—1418 *P* 35; 1391 *P* 45; 1395 *GL* 166; 1401 *P* 66; 1436 *Cost.* II, 698; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1466 *BD* I, 106; 1487 *AS* I, 240); лю(д) 4 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *DIR«A»* 491); лю(д) 1 (1447 *Cost.* II, 288); люде 1 (1488 *AS* I, 88); люде(х) 1 (1435 *Cost.* II, 677); людын 1 (1466 *BD* I, 105); *зам. місц.* при людей 1 (1389 *PEA* I, 28); *дав.* людем, людемъ, люде(м), людемъ, ludem, ludem, лю(д)мъ 43 (1389 *PEA* I, 26; 1391 *P* 45; 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 140; 1437 *Cost.* II, 709; 1449 *Cost.* II, 742; 1466 *BD* I, 95; 1496 *BD* II, 405; 1499 *BD* II, 424; XV ст. *BC* 17; 1500 *АЛМ* 58 і т. ін.); людь(м) 1

(XV ст. *СЯ* 43); люда(м) 1 (1484 *ЯМ*); *знах.* люди, лю(дї) 54 (1366 *P* 14; 1411 *P* 79; 1434 *Cost.* II, 675; 1444 *Cost.* II, 208; 1453 *Cost.* II, 462; 1466 *BD* I, 96; 1475 *BD* I, 200; 1481 *BD* I, 257; 1492 *AS* III, 23; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); людей 13 (1430 *ГВКЛ* 8; 1478 *AS* III, 17; 1490 *Пам.*; 1495 *ВМЗД*; 1499 *AS* I, 118; XV ст. *СГЧА*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58; *АСД* II, № 3); людии 3 (1375 *P* 20; 1445 *СРК*); лю(д) 3 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР*; 1475 *BD* I, 200); люды 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); люде 1 (1457 *Cost.* II, 809); людохъ 1 (1433—1443 *АРМ*); *зам. місц.* що боуде(т) на люды чинити сь 1 (1472 *DIR«A»* 530); кривдо на тьх люди 1 (1459 *BD* I, 29); *ор.* людми, лю(д)ми, людыми, лю(д)мі 50 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1378 *P* 25; 1413 *GL* 48; 1430 *ГВКЛ* 7; 1448 *DIR«A»* 491; 1458 *BD* II, 262; 1466 *AS* I, 62; 1489 *AS* I, 89; 1498 *АЛМ* 163; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); людыи, ludyi, ludy 5 (1413 *GL* 48; 1430 *ГВКЛ* 8; 1499 *BD* II, 420); люди 2 (1464 *DIR«A»* 517; 1472 *DIR«A»* 530); місц. на людохъ, люде(х) 3 (1449 *Cost.* II, 391; 1490 *Пам.*; 1500 *АСД* II, № 3); на людьхъ 1 (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

*Див. ще ЛЮДІЕ, *ЛЮДЬ.*

ЛЮДІЕ *мн.* (2) (*цсл.* людие) городяни (1): дае(м) виданіе твоєи мл(с)ти, аже ошаша ваши людїе, на има шуль якоб и цирбы(с) оу виноу прѣ(д) соу(д)ци брьла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675);

торговескые людїе (1) *див. *ТОРГОВСКИЙ* 2.

ФОРМИ: *наз.* людїе (1434 *Cost.* II, 675; 1453 *Cost.* II, 461).

Див. ще ЛЮДИ 7.

*ЛЮДСКИЙ *прикм.* (7) людський: Люцкые sprawy, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, албо сведѣтельствомъ писма, бардзо бывають въ запоменню (Луцкъ, 1389 *PEA* I, 26); вло(д)славъ бжиєю мл(с)тью кроль полскїи... знаменито чинимы... иже какъ коли дяволомъ... неприятелемъ людского покольнѣя зьеднано было ижъ нѣкгда... александръ воевода землѣ молдавской з направи а рады неприятели нашихъ... присагъ... намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ на противу намъ и на(с) розгнувалъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); колижь межи рожаемъ людскимъ ничого не есть пилнишее, нижли памяти потребизна есть, абы дѣла листовымъ писмомъ и свѣдоцствомъ оутвержено людскимъ про тожь мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... землю шепинскую... даруеуы а ворочаеуы тому истино(м) королеви (Лѣвскїи, 1436 *Cost.* II, 706—707); слушно естъ явны винки людскихїи которыижь (сь) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и иа потомъ будучимъ былибы явны (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с.* людского 1 (1433 *P* 120); лю(д)ска(г) 1 (XV ст. *BC* 12); *ор. одн. ч., с.* людскимъ, людскимъ (1436 *Cost.* II, 706; 1451 *АкЮЗР* II, 106); *наз. мн. ч.* людскихїи (1499 *AS* I, 117); *наз. мн. ж.* люцкые (1389 *PEA* I, 26).

*ЛЮДЬ *ч., зб.* (2) (*населення будь-якої країни*) народ, жителї (1): знаменито чинимы презъ тьнъ листь... иже мы романъ воевода... служили есми и слубуемъ... королеви... вѣрне служити... на его оусъ неприятель помагати... выавъши землю прусскую и литовскую и с ону сторону кракова про далекость нашего люда ихъ оудраченїа (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607);

♦ доспешныи людь (1) *див. ДОСПѢШЕНЬ.* ФОРМИ: *род. одн. люда* (1393 *Cost.* II, 607); *місц. одн. оу* людоу (XV ст. *BC* 34).

Див. ще ЛЮДИ 5.

*ЛЮДСКИЙ *див. *ЛЮДСКИЙ.*

*ЛЮДСКИЙ *див. *ЛЮДСКИЙ.*

ЛЮТИКЪ *ч.* (3) (*особованазва*): и мыподлѣ г(о)сп(о)д(а)рского приказанѣа пѣтали есмо свѣтковъ: ...пана Лютика, пана Мишка Глоуского (Луцкъ, 1475 *AS* I, 70); А при томъ были добрые люде па(н) васко люби(ч) писа(р) королевски(и)... па(н) лютикъ небогаты(и) (Лѣвїв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. лютикъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1478 ЗРМ); род. одн. Лютика (1475 AS I, 70).

*ЛЮТИЦА див. *ЛЮТЫЦА.

ЛЮТКОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были и свѣдѣци панъ судивой староста кракувьский... панъ мартинъ лютковъский (Бохур, 1377 Р 24).

ФОРМИ: наз. одн. лютковъский (1377 Р 24).

*ЛЮТЫЦА ж. (3) (назва річки у Волинській землі) Лютиця: я Любарть Кгедеминвичъ, Луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ ловы, погонными и осочными... почонъ отъ Песчаньки бродку... до Любецкого мосту на болоте речки Лютыцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); я еще будучи в добром здоровю... дала есми ему по своему животе имене оу вотчизну на има Любчо... с полми... почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: род. одн. Лютыцы (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); ор. одн. Лютыцею 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Лютицею 1 (1488 AS I, 242).

*ЛЮЦКЫИ див. *ЛЮДСКИЙ.

*ЛЯТЪСКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛЯХИ див. *ЛАХЫ.

*ЛЯХОВСКИЙ див. *ЛАХОВСКИЙ.

ЛАДСКИЙ прикм. (8) польський, лядський (3): Мы воинцехъ з бжиен мл(с)ти ярцибискупъ гнъзденский... янь окганка рокгозенский пелка с копыдлова ладский... слобуемы и записуемы сА степку воеводъ земель молдавской (Ланциця, 1433 Р 122—123); Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостолского съдалища Лятъского и Литовъского и Немецького, въ Хольмъ о святѣмъ душъ сыномъ нашего смърения старостама Хольмскимъ и воеводама (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); и еще есми дали пръ(д)реченном(у) больрин(у) пан(у) михаилу логовет(у)... едино мѣсто о(т) пустыни близко граници лѣ(д)цкои, на имѣ селище гавриловици, да осадит(т) собѣ село (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219);

л а д ц к а я (л ъ с к а я) з е м л я (2) Польське королівство, Польша: и варе кто име(т) звати или о(т) чужей земли или о(т) лѣ(д)цкую земли или о(т) нашей земли, а тоты люди оуси кулко иму(т) быти, оу тоту монасты(р), да е(ст) и(м) слобо(д)но орали (sic.— Прим. вид.) соби и жито сіати (Сучава, 1453 Cost. II, 461); мы Стефаи воевод... чиным знаменито... оже даемъ и дали есмы сес нашъ лист нашему татарин(оу) и холопоу, шо он побигль от нас а ис нашей земли до лѣскои земли (Сучава, 1470 ВД I, 140); г р и в н а л а д ѣ ц к а я (3) див. ГРИВНА I.

ФОРМИ: наз. одн. ч. ладский (1433 Р 122); род. одн. с. Лятъского (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); род. одн. ж. лѣскои 1 (1470 ВД I, 140); лѣ(д)цкои 1 (1445 Cost. II, 219); знах. одн. ж. лѣ(д)цкую (1453 Cost. II, 461); род. мн. ладѣцкихъ 1 (1386—1418 Р 35); ладѣцкихъ 1 (1386—1418 Р 35); ладѣцкихъ 1 (1433—1443 АРМ).

*ЛАДЦКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАДЪЦКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАДЬСКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАС див. ЛѢСЪ.

*ЛАТО див. ЛѢТО.

ЛАХ ч. (1) (особова назва): А се я пан Панаско Голубович, а я пан Михайло Целович, а я пан Лѣх Конюский сознаваем симъ нашимъ листом жаловал перед нами пан Федко канцлер... на Данила (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: наз. одн. Лѣх (1444 AS I, 41).

Див. ще *ЛѢХОУЛЬ.

!ЛАХВЪСКИЙ див. *ЛАХОВСКИЙ.

*ЛАХИ див. *ЛАХЫ.

*ЛЯХОВЕ див. ЛАХОВО.

ЛАХОВИЦКИ, ЛАХОВИЦЬКИ ч. (2) (особова назва): а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балицки панъ ивашко Голешевски, Панъ Марко, Ляховицки, Самодержа, Ватаманъ Ляховицки (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. Лѣховицки, Лѣховицьки (1473 ЗНТШ V, 3).

ЛАХОВО с. (3) (назва села у Волинській землі) Ляхів: а в лѣхове оу гиричи пану чусе не надобе оуступати сА (Луцьк, 1434 Р 128); Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я... кн(А)зю Семену Василевичу ... продал есми емоу вѣчную отчизну свою... а то есть на имѣ: Квасилов... а Ляхово (Володимир, 1470 AS I, 65); А пану Оле(х)ну на его до(л)ницю (!) досталосе бачаница... А ляхово (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. Лѣхово, ляхово (1470 AS I, 65; 1478 ЗРМ); знах. одн. лѣхове (1434 Р 128).

*ЛАХОВСКИЙ ч. (2) (особова назва): а при то(м) были... па(н) лама(н) хороужии луцъкнии... а па (!) михаило ляхо(в)ский (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); А при томъ были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Михайло Лѣхвский (!) (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ляхо(в)ский 1 (п. 1450 ПИ № 9); !ЛАХВЪСКИЙ 1 (1475 AS III, 14).

*ЛЯХОВЪ прикм. (1) ◊ дворище Ляхово див. ДВОРИЩЕ.

ФОРМИ: род. одн. с. Ляхова (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

*ЛАХЫ мн. (4) I. Польша, Польське королівство (3): аже поидуть тарове (!) на лѣхы тогда руси невола поити ис татары (б. м. н., 1352 Р 6); И тыми разы они засе к на(м) прие(ж)ждали и жалова(л) на(м) тотъ Степа(н) е(р)моличъ з бра(т)ею своею на курила и повелили на(м), што(ж) де(и) пе(р)во сего о(т)цы и(х) (право) мѣли пере(д) королемъ его мл(ст)ю оу лѣсе(х) в радомли и(м) бы о(д)ны(м) о(т)судит(л) тую о(т)чи(н)ну (Вильна, 1495 БСКИ).

2. поляки (1): а намъ сущимъ православнымъ христяномъ Ляхомъ и Руси достоитъ исполняти Божия церквии и ихъ свещеньниковъ, а не обидети; есмо бо нини, далъ Богъ, едино брата христяне Лятыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5).

ФОРМИ: дав. Ляхомъ (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); знах. лѣхы 1 (1352 Р 6); лѣхы 1 (1352 Р 6); місц. оу лѣсе(х) (1495 БСКИ).

*ЛАЦКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

ЛАШКОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а на то свѣдоци панъ мартинъ воевода... панъ бѣданъ Лашковъский соцкии теребовельский луникъ (Львів, 1386 Р 31).

ФОРМИ: наз. одн. Лашковъский (1386 Р 31).

1 **МА** (МЫ) (1): а по нашемъ животь кто будетъ г(с)п(д)ръ нашеи земли... то(т) шобы не поруши(л)... нашего даніа шо родите(л) нашъ да(л) и ма(л) дали за его дѣиу и за наше здравіе (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503).

*Див. МЫ*¹ 1.

МАГДА *ж.* (4) (*особова назва, пор. Мъгдълинъ*): и запла-ти(х) азь... оуси тоти вишеписаніи пинъзи... оу роуки се-стра(м) его магди и мари (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*); мы Сте-фан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прад на-ми... Магда, дочка Михоулова... и оуноукове еи... и дали... (от) сво(е)го праваго оурика... едно село... слоугам нашим Работъ и сестри его Соръ (Сучава, 1493 *BD* II, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Магда, ма(г)да (1488 *ДГСВМЩ*; 1493 *BD* II, 14); *род. одн. магды* (1472 *DIR* «А» 528); *дав. одн. магди* (1488 *ДГСВМЩ*).

МАГОША *ж.* (2) (*особова назва, мад. magas* «високий»): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним, оже... прѣидоша прѣд нами... наши слоуги Петръ и брат его Оне и сестри их Магоша и Станка... и продали... едно село... слоугам нашим Ивоулоу Мъндръ и братаничю его Тоадероу (Сучава, 1493 *BD* II, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Магоша (1493 *BD* II, 18); *дав. одн. Магоше* (1493 *BD* II, 19).

***МАЕСТАТЬ** *ч.* (9) (*стп. majestät, смн. majestat, лат. majestas*) 1. (*титул верховного правителя*) величність (4): а на крѣпость тому всему вишеписаному печать маистату нашего вельи есмо привѣсити (Ланчиця, 1433 *P* 121); Въ соуботоу, въ день свѣтаго Францишка... снемъ посполиты земль маистау господаръ кроль его милость роуских и подолских и молдавских на полноумъ мъстьци под Хо-тинем был и сталь и чиненъ (під Хотинем, 1467 *BD* II, 297).

2. грамота верховного правителя (4): а тамъ пре(д)рече-ный господарь, коро(л) казимиръ, имаеть на(с) своимъ маи-статомъ потвердити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); ми Стефан воевода... визнавами и явно чиним ис тым то нашим ли-стом, и знаменитым и верным и хр(ис)тѣанским маистатом (Сучава, 1462 *BD* II, 292); А сет (*в ориг. се(т)*).— *Прим. вид.*) мы Стефанъ воевода... визнавами... ис тым то на-шимъ светлымъ и справедливымъ и миле выписанымъ маи-статомъ каждому добромому... кто коли на тотъ наш верны листъ позреть... аже мы и слюбоуемъ и слюбили есми... королевъ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подыдани были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 300—301).

3. печать верховного правителя (1): а на крѣпкость (1) томоу всемоу маеатъ нашъ есмо привѣсили и наша рада земли молдавскоѣ свои печати къ семоу нашомоу листоу привѣсили жъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717).

ФОРМИ: род. одн. маистау, маистату 3 (1433 *P* 121, 125; 1467 *BD* II, 297); *! мистау* 1 (1462 *BD* II, 285); *знах. одн. маеатъ* 1 (1442 *Cost.* II, 717); *маистаъ* 1 (1439 *Cost.* II,

713); *ор. одн. маистатом, маистатомъ, маистатомъ* (1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 292; 1468 *BD* II, 301).

1 **МАЕ(Т)** (МАТЕРЬ) (1): Розмышление есть и мае(т) (1) вси(х) цно(т) (XV ст. *BC* 14 зв.).

*Див. МАТИ*¹.

***МАЕТНОСТЬ** *ж.* (2) (*земельне володіння*) маेतко, мает-ність: Васыльи Сангушковичъ... и мы дворане господар-ские... былысмо у землянына повегу Браславского, пана Карпа Ивановыча Мыкулынского... и покладалъ передъ нами листь господара его мылости... которымъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земляны Браславскими и бояры Хмель-щкыми разсудылы, и грани около маетностей его учины-лы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Биль намъ чоломъ бого-молецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский и покладалъ передъ нами листь данины певныхъ маетностей на Волянню... отъ князя Луцкого и Володимерского Лю-борта Кведиминовича (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

ФОРМИ: род. мн. маетностей (1430 *ГВКЛ* 7; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

МАЖА *ж.* (11) (*мад. mąza*) (*великий купецкий виз, за-пряжений волами*) мажа: И дали есми том(оу) монастырю на каждое лъто по(д) в мажи рибоу о(т) келіи (Сучава, 1446 *DIR* «А» 485); развъ когорѣи боудоут возити рибоу, он абы давал от одноу мажоу одноу рибоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: наз. одн. мажа (1466 *BD* I, 105); *род. одн. мажи* (1466 *BD* I, 96); *знах. одн. зам. род. от одну мажоу* (1495 *BD* II, 64); *наз. мн. мажи* (1470 *DIR* «А» 523); *род. мн. ма(ж)* (1472 *ДГСВМ*); *знах. мн. мажи* (1446 *DIR* «А» 485; 1466 *BD* I, 105; 1470 *DIR* «А» 523; 1472 *ДГСВМ*).

МАЗОВЕСКИ *ч.* (1) (*особова назва*): а свѣдкове на то панъ хрщень судомирски(и)... панъ пашко мазовески (Львѣв, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: наз. одн. мазовески (1399 *P* 59).

МАЗОВЕСКИ *прикм.* (1) (*стп. mazowiecki, пор. Ma-zowsze — історична область у Польщі*): Мы бискупи мацѣи премыски и офанасъи владыка премыски па(н) Ань дѣди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... па(н) петръ воевода мазовески... чинимы знаемо... како ко(л) та рчь межѣ... г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ... с одноу строны межѣ панею Адвигою отиноу пилецкою... с другоѣ строны... о зальсие... на многи(х) роцъхъ пред на(м) водила(с) (Меди-ка, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. ч. мазовески (1404 *P* 69).

*Див. ще *МАЗОВЬСКИЙ.*

МАЗОВШАНИНЪ, МАЗУВШАНИНЪ *ч.* (3) (*особова назва*): А при томъ были исвѣдци панъ ходько быбель-скии... панъ пашко мазувшанинъ (Вишня, 1393 *P* 52); мы бискупи мацѣи премыски и офанасъи владыка премыски па(н) Ань дѣди(ч) тарнов(с)ки... гнѣво(ш) подкомори

***МАКСИНЕЩІ** *див.* **МАКСИНЕЩИ.**

***МАКСИНЬ** *див.* **МАКСИНЬ.**

МАКСИНЬ *ч.* (14) (*особова назва, молд., пор.* Максимъ): а на то е(ст) великаа мартоуріа... па(н) борра шандро и па(н) максинь келіський(х) (Сучава, 1479 *Cost. S.* 98—99); мы стефа(н) воевода знаменито чини(м)... оже тота истин(н)аа мароу(ш)ка, дочка стана максина, жаловали есми (еи особн)ою нашою мл(с)тію (Васлуй, 1497 *Cost. S.* 212).
 ФОРМИ: *наз. одн.* максинь (1479 *Cost. S.* 99); *род. одн.* максина, Ма(к)сина 12 (1479 або 1480 *Cost. S.* 105; 1479 *ПГВСА*; 1481 *BD I*, 249; 1482 *BD I*, 262; 1483 *BD I*, 272; *Cost. S.* 122; 1484 *BD I*, 283, 286; 1497 *Cost. S.* 212 і т. ін.); *! Мисина* 1 (1483 *BD I*, 270).

Див. ще **МАКСИМЬ.**

***МАКСЫМЬ** *див.* **МАКСИМЬ.**

***МАЛАЯ БЫСТРИЦЯ** *ж.* (1) (*назва річки у Галицькій землі*): а тая села лежат в Галицькой волости, на Малой Быстрици (Львів, 1378 *ЗНТШ LI*, 5).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Малой Быстрици (1378 *ЗНТШ LI*, 5).

***МАЛАЯ ИВЕНКА** *ж.* (2) (*назва річки у Київській землі*): а писали есмо г(с)дрю Своемоу на пама(т)... С ловько(в)ское дороги по малоую ивенкоу, а малоую ивенкоу по ло(в)ко(в)скоую дорогоу (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. одн.* малоую ивенкоу (1458 *P* 167); *ор. одн.* малоую ивенкоу (1458 *P* 167).

***МАЛАЯ РЕБРИЧОАРА** *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): Тъм мы... дали и потврдили есми емоу оу нашей земли оу молдавской на Малою Ребричоарь селище Никоарино (!) (Сучава, 1459 *BD I*, 27).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Малою Ребричоарь (1459 *BD I*, 27).

Див. ще ***РЕБРИЧОАРА.**

МАЛЕБНИКЪ *див.* **МОЛЕБНИКЪ.**

***МАЛЕВСКИЙ** *прикм.* (2) ◇ *поле малеевское див.* **ПОЛЕ** 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с.* малеевское (1478 *AS III*, 17); *ор. одн. с.* малеевским (1478 *AS III*, 17).

МАЛЕХОВСКИЙ, МАЛЕХОВСКИЙ *ч.* (2) (*особова назва*): а при томъ были шлѧхетнии панове... михалъ малеховский янъ хлопецкий (Львів, 1421 *P* 94); а законы копали панъ михалъ малеховський панъ григоръ бартошовський (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: *наз. одн.* малеховский, малеховський (1421 *P* 94; 1424 *P* 104).

***МАЛЕЧКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): купилъ панъ ганько сварць... в оleshка оу оу (!) малечковича... село ■ землю (Львів, 1368 *P* 15).

ФОРМИ: *род. одн.* малечковича (1368 *P* 15).

***МАЛЖОНЪКА** *ж.* (2) (*стп.* małżonka) жінка, дружина: о оудова(х) и о ма(л)жонъка(х) ижже поспо(д)но записаніе незалежи(т) николи (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: *місц. мн.* о ма(л)жоиъка(х), малъжо(н)кахъ (XV ст. *BC* 8, 33).

МАЛИНСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были сведки наши верная рада: панъ Немира, староста Луцкий, а панъ Федорко Малинский (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР I/VI*, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Малинский (1444 *АрхЮЗР I/VI*, 8).

***МАЛИНЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Малинци: тъм мы... дали и потврдили есми емоу... села на имъ шизкоуци, где бы(л) юріева двора (!) на пруть, и мали(н)ци (Сучава, 1456 *Cost. II*, 577).

ФОРМИ: *наз. мали(н)ци* (1456 *Cost. II*, 577).

***МАЛИНЪ** *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прииде прѧд нами... Оурита, дочка Малина, оуноука Жоуржа Пѧтра и продала свою правоую отниноу... едно село на оустіе Ребричоари (Сучава, 1490 *BD I*, 390).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Малина (1490 *BD I*, 390); *дав. одн. ж.* Малини (1490 *BD I*, 390).

Пор. **МАЛЪ.**

***МАЛИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): тъмъ мы... дали есми емоу... село где би(л) мали(ч) оу жоуржики (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: *наз. одн.* мали(ч) (1437 *Cost. I*, 541).

***МАЛМАЗИЯ** *ж.* (1) (*стп.* malwazyja, *стч.* malvazie, *лат.* malvazia) (*сорт виноградного вина, яке виробляли у грецькому місті Мальвазії*) мальвазія, малмазія: а мы имаемъ давати паноу детрихоу на кажды рокъ... по десѧть бочокъ вина и по двѧ бочки малмазію (Сучава, 1449 *Cost. II*, 747).

ФОРМИ: *знах. одн. зам. род.* двѧ бочки малмазію (1449 *Cost. II*, 747).

МАЛО *присл.* (14) 1. (*у невеликій кількості*) мало (4): ино тоу(т) были мно(г) рѣчи, заноу(ж) паноу кости са видѧло аже мало имае(т) за свои пинъзи (Сучава, 1449 *Cost. II*, 385); але коли боудеть намъ надобы или соукно илн инаѧ торговль, илн много или мало, а мы алибо наши мытници абы торговали и заплаотоу дилавши и надобное оузѧти (Сучава, 1460 *BD II*, 275).

2. (*недостатньою мірою*) мало (1): И сова ре(к), я о вашо еднанье мало звѣдо(м), ни(ж)ли положи ты мнѧ записы передъ г(с)дре(м), што жона твоѧ мѧла на вено собе (Вільна, 1495 *ВМБС*).

3. (*у столуц. з прислівниками вищого ступеня*) трохн, дешо (8): а хотаръ томоу селоу... бахлюемъ долоу до долины чо: е мало пониже липовы (б. м. н., 1411 *Cost. I*, 84); И он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведал, иж только тое землицы мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

◇ **м а л о** **п о д л ы** (1) недалеко: мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... дали есмы стѣи еп(с)кпии нашою... два села аверовци што на сучавѧ а другое село гръцкое што мало по(д)лы (<...>е сучавьского торго (Сучава, 1403 *ДГАА*).

Пор. **МЕНШИ, МНЪ, НАМНЕ.**

МАЛОВ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Малеве: и мы... даемъ (н) дали есмо и записали за его върною службу села на имя Малов, а Охматковъ, а Пашева, а Золочов у Луцкомъ повіте (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР 8/IV*, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Малов (1430 *АрхЮЗР 8/IV*, 8).

***МАЛОЕ** *с.* (1) (*назва села у Польщі, пор.* Mate) мы войцехъ... ярчибискупъ гнъзденский збыкнѣвъ краковский... судивой з остроорога познанский... войцехъ з малого ланчицкий... слобуеми и слобули есмы... стецку воеводъ земль молдавской (Ланчниця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* малого (1433 *P* 122).

***МАЛОСТЬ** *ж.* (1) (*те, що не має великого значення*) малість: Оустаемъ (!) к соудоу гдѧ соудья се(д)тъ не по(д)лоугъ порсоуны (!) а по(д)лоугъ велікості алубо малости имае(т) быти прѧстоупъ к соудоу (XV ст. *BC* 13).

ФОРМИ: *род. одн.* малости (XV ст. *BC* 13).

МАЛОФЪИ, МАЛОӨЕИ *ч.* (3) (*особова назва, цсл.* Малахи, Малахеи, *гр.* Μαλαχίας) Малафій: а тои рѣчи свѣдци... панъ малофѣи панъ михалко грабовьцкии (!) (Галич, 1409 *P* 74); Малове(и) землю де(р)жить Трибесо(в)щиноу а с тое земли даеъ чотыри ведра медуо (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ФОРМИ: *наз. одн.* малофѣи 2 (1409 *P* 74; 1413 *P* 83); **Малове(и)** 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

Див. ще **МАЛОХЪИ.**

МАЛОХЪИ *ч.* (1) (*особова назва, цсл.* Малахии, Малахеи, *гр.* Μαλαχίας) Малафій: а писаль писарь малохѣи королевымъ приказомъ (Львів, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: *наз. одн.* малохѣи (1399 *P* 59).

Див. ще **МАЛОФЪИ.**

МАЛОӨЕИ *див.* **МАЛОФЪИ.**

МАЛОСКОГО (**МАХАЛСКОГО**) *див.* ***МАХАЛСКИЙ.**

***МАЛЪЖОНКА** *див.* ***МАЛЖОНЪКА.**

*МАЛЫЙ *прикм.* (592) 1. (за розміром) малий, невеликий (32): А з другої сторони улицы до цмынтару... А около ку замку до малое церкви (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій... о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мьстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мьстѣ Виленскомъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Надаю... Городище и з лесеми... з доубровами сеножа(т)ми и ре(ч)ками Малими в роусавоу впадаючими (Приллуки, 1459 *Р* 171); а кн(А)зъ Семен... имаєт мѣти, держати и поживати ис полми и гроблами, из дубровами... из ловищи з малыми и з великими звєраты (Володимир, 1470 *АС* I, 65); А Клиноватой ниве границу положилъ есми увєрхъ подлѣ малое долины и замєжоу малое нивки, которая жъ посполито с Клиноватого (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Што на кременъцы подано

три фоуклери а чотыри про(х)ницы пушекъ малы(х) с а пишаль одна (б. м. н., XV ст. *ИК*); А хотар... черєс малоую топлїцоу и черєс ровниоу прости оу Прокопов сад на столпъ (Сучава, 1499 *ВД* II, 136);

м а л а я д о р о г а (4) (на *противагу до великої дороги — битого шляху*) польова дорога, стежка: А хотар томоу мьстоу да ест... малою дорогою черєс рьдъ... до хотаръ Кышотова (Дольный Торг, 1466 *ВД* I, 114—115); А хотаръ... малою дорогою до сто(л)па (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

2. (у *кількісному відношенні*) малий (4): мы стефан(н) воево(д)а... чинимъ знаменїто... оже... дали и потврѣдили есми... нашєм(у) монастырю... мыто великое и малое и перєпи(с) о(т) бакова (Сучава, 1460 *DIR*«А» 515); Не оубоїся малая мое стада блгоизволи бо оц мои небесныі (поч. XV ст. *ОБРН* 141); они абы не платили малое мыто тамо оу Брьладъ, ни от единого тръговли (Бирлад, 1495 *ВД* II, 64);

н а м а л ь (1) за малу ціну, дешево: никто да нъ воленъ продатѣ жи на мнозъ ни на малъ (б. м. н., 1401 *ЗКЄ*); г р о ш и к ъ м а л ы и (1) *див.* *ГРОШИКЪ.

3. (за віком) малолїтній, малий (2): а на городе... челАди в паробки а две жо(н)це а трое дете(н) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

4. (за значенням) малий, маловажний, незначний, дрібний (27): ни глобници, ни припашари... щобы не смѣли бантовати и(х), а ни су(д)ци глобу оузѣти о(т) ты(х) лю(д)... хотъ буде(т) ме(ж) тѣми лю(д)ми... буд(д) какоє (в *ориг.* какокое. — *Прим. вид.*) дїло, или великое, или малое (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); на том соимъ оуси рѣчи имають быти соужены, великии и малыи (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297); оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х) алюбо вы ны(х) велики(х) не смеєть вєнчы братъ адно чєтыри гроши памє(т)но(г) а в малы(х) два(н) гро(ш)и (XV ст. *ВС* 22); а до тих люди... аби не имали дїло ни един наш боАрин, ани старости... ни соудити их, ани глобу оузАти от них, ни за великое дїло а ни малое дїло (Сучава, 1481 *ВД* I, 257);

м а л а я п е ч а т ь (1) (на *противагу великій печати*) мала печать: а на болшеє потврєженїє вєльѣи есмы прївєснїи нашу печать малоую къ сємоу листоу нашему (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 122); м а л ы и с о у д ы (1) засїданья суду, які вїдбувалися щомєсяця: хочомъ на малыхъ соудь(х) иже первыи рокъ и дроу(г)и простою немоцью можєть о(т)ложитъ, а третїи правою немоцью (Вільна, XV ст. *СЯ* 40).

5. (за своім становищем у суспільствї) дрібний, незначний (4): рома(н) воево(д)... пише(м) прїАтели(м) наши(м) мылимъ (sic. — *Прим. вид.*) су(д)цємъ и шо(л)тузу и прѣгарє(м) и оуси(м) куще(м) вєлькы(м) и малы(м) (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732); мы Стефанъ воевода... вызнавамы... ис тым то нашимъ... маїстатомъ каждомуу добромоу и великомуу и маломуу аже мы и слюбоуємъ и слюбили есми... Казимировъ, милостїю божїю королевъ полскомуу (Сучава, 1468 *ВД* II, 301);

(бояринъ) малыи (504), малыи болъринъ (4) *див.* БОЯРИНЪ; панъ малыи (5) *див.* ПАНЪ I; \diamond от малыхъ и до великихъ (1) без винятку: Се я па(н) олизаръ кирдєевичъ... и съ своєю женою... запиосуєає(м) исъ своеє очины... исъ своего двора десятиною, оу поли и съ озими и съ ярины и съ жита и съ пшеинохъ и съ овса и съ ячменю и съ яры(х) пшеинць и съ гороховъ и съ вєєє ярины почєнь о(т) малы(х) и до великии къ стомуу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРС* 178); отъ велика и до мала (1), от мала до велика (1) *див.* ВЕЛИКИЙ¹ 8; Моговище малое (1) *див.* МОГОВИЩЕ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ма(л)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *род. одн. ч. малого* 2 (1420 *Cost.* I, 135; 1457 *ВД* I, 4); *мала* 2 (1456 *ЭСФ*; 1468 *ВД* II, 305); *зам. род. одн. ж. до малого дорогоу* 1 (1488 *ДГСПМ*); *дав. одн. ч. малому* (1468 *ВД* II, 301); *ор. одн. ч., с. малымъ* (1473 *ШКН* 165); *місц. одн. ч., с. о (на) малом, мало(м)* 2 (1453 *Cost.* II, 492); *на малъ* 1 (1401 *ЗКЄ*); *наз. одн. ч. малое* 2 (1447 *Cost.* II, 288; XV ст. *ВС* 35 зв.); *мало* 1 (XV ст. *ВС* 36); *знах. одн. ч. малое* (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *ВД* I, 9; 1460 *DIR*«А» 515; 1466 *ВД* I, 95; 1472 *DIR*«А» 530; 1479 *DC* 140; 1481 *ВД* I, 257; 1495 *ВД* II, 64 і т. ін.); *наз. одн. ж. мала* (1446 *ПГСМР*); *род. одн. ж. малое* 3 (1389 *РЕА* I, 27; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *малои* 2 (1420 *Cost.* I, 135; 1448 *ДГПР*); *знах. одн. ж. малоую* (1415 *Cost.* I, 121; 1446 *ПГСМР*; XV ст. *ВС* 14 зв.; 1499 *ВД* II, 136); *ор. одн. ж. малою* 4 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1466 *ВД* I, 114; 1488 *ДГСПМ*); *малои* 1 (1488 *ДГСПМ*); *місц. одн. ж. на малои* (1453 *Cost.* II, 445); *наз. мн. ч. мали* 9 (1460 *Cost.* S. 34; 1464 *ВД* I, 84; *DIR*«А» 517; 1472 *ВД* I, 170, 172; *DIR*«А» 530; *Cost.* S. 88; 1476 *ВД* I, 209; 1480 *ВД* I, 241); *малїи* 6 (1421 *Cost.* I, 142; 1463 *ВД* I, 74; 1466 *ВД* I, 115; 1467 *ВД* I, 123; 1471 *ДГСПМБ*; 1479 *ВД* I, 224); *малы* 5 (1449 *Cost.* II, 386; 1459 *ВД* I, 32; 1461 *ВД* I, 45; 1466 *ВД* I, 113; 1467 *ВД* II, 297); *малыи, матуї* 4 (1465 *GL* 176; 1473 *ВД* I, 187; 1474 *РГС*); *наз. мн. ж. малы* (1467 *ВД* II, 297); *род. мн. малых, малыхъ, малыхъ, малы(х), матуцн* 228 (1401 *RIR*; 1411 *Mih. Alb.*; 1420 *Cost.* I, 136; 1427 *DVAc* 23; 1434 *Cost.* I, 386; 1445 *Cost.* II, 212; 1459 *ВД* I, 34; 1467 *ВД* I, 119; 1484 *ВД* I, 277; 1499 *ВД* II, 155 і т. ін.); *малих, малихъ, малихъ, мали(х), малїх* 186 (1428 *Cost.* I, 224; 1438 *Cost.* II, 8; 1445 *Cost.* II, 231; 1454 *Cost.* II, 513; 1462 *ВД* I, 67; 1471 *DIR*«А» 527; 1483 *Cost.* S. 122; 1490 *ВД* I, 388; 1495 *VAM* 71; 1500 *ВД* II, 175 і т. ін.); *малыих, малыи(х)* 3 (1425 *Cost.* I, 173; 1441 *DVAc* 38; 1444 *DIR*«А» 481); *1 малы* 1 (1471 *DIR*«А» 525); *1 малы(х)* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *дав. мн. малы(м)* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *малим* 1 (1463 *ВД* II, 295); *зам. род. а на то е(ст)...* в вьсьхъ боАръ молдавскихъ и велиць(м) (!) же и малымъ 1 (1433 *Cost.* I, 362); *знах. мн. ж. малыє* (1495 *АЛМ* 88, 89); *ор. мн. малими, Малими* 51 (1458 *Cost.* II, 814; 1464 *ВД* I, 83; 1470 *ВД* I, 147; 1478 *ВД* I, 218; 1481 *ВД* I, 249; 1484 *ВД* I, 282; 1487 *ВД* I, 297; 1488 *ВД* I, 317; 1495 *ВД* II, 87; 1500 *ВД* II, 175 і т. ін.); *малим* 29 (1424 *Р* 100; 1461 *ВД* I, 45; 1466 *AS* I, 62; 1470 *AS* I, 65; 1473 *ВД* I, 186; 1476 *ВД* I, 208; 1479 *Cost.* S. 98; 1495 *ВД* II, 81; 1497 *ВД* II, 102; 1499 *AS* I, 11 і т. ін.); *малими* 3 (1499 *ВД* II, 130, 134, 144); *матуы* 1 (1465 *GL* 176); *місц. мн. на (о) малыхъ, малы(х)* (XV ст. *ВС* 12 зв., 22; *СЯ* 40, 43); *кл. ф. мн. с. малая* (поч. XV ст. *ОБРН* 141).

Див. ще *МАЛАЯ БЫСТРИЦЯ, *МАЛАЯ ИВЕНКА, *МАЛАЯ РЕБРІЧОАРА, *МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЬ, МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ, *МЕЗОЧЬ МАЛЫЙ.

Пор. МЕНЪШЫЙ.

*МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЬ *ч.* (1) (назва потоку у Молдавському князівствї): Тамъ ми видъше его правоу... слоужбоу до нас... и дали и потврѣдили есми емоу... млин на матки Малом Бахлоуецъ (Сучава, 1458 *ВД* I, 24).

ФОРМИ: *місц. одн. на...* Малом Бахлоуецъ (1458 *ВД* I, 24).

Див. *ще* *БАХЛОУЕЦЬ.

МАЛЫЙ КРИХОВЕЦЬ ч. (4) (назва потоку у Львівській землі): а мы... сталі по(д)лі потоку малого крїховца оу кроуглы(х) лозь кде переходи(т) дорога о(т) зоудечова к долинь (Зудечів, 1421 Р 95—96); а ты старци... вызнали и оуказали староую границу и врочища... поченши о(т) малого криховца о(т) потока (Зудечів, 1430 Р 116).

ФОРМИ: наз. *одн.* малыи криховець (1421 Р 96); *род.* *одн.* малого крїховца I (1421 Р 95—96); малого крїховца I (1430 Р 116); *знах.* *одн.* малыи крїховець (1421 Р 96).

МАЛЪ ж. (7) (особова назва): тьм мы... дали и потврдили есми емоу... селище Жоуржа блидарь, що коупил объ селищи оу Бьлы и оу дочку Иванову оу Мали (Сучава, 1459 ВД I, 27); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїйдоша прад нами... сестра его Малъ и непотове их Мирча и Влад... и продали... село на имъ шоуубеюл... господствоу мы за сїи злат татарскы (Сучава, 1492 ВД I, 509).

ФОРМИ: наз. *одн.* Малъ (1488 ВД I, 323, 354; 1492 ВД I, 509); *род.* *одн.* Малъ I (1484 ВД I, 286); Мали I (1459 ВД I, 27); *дав.* *одн.* Мали (1488 ВД I, 323, 355).

***МАЛЪСА** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): почьнши (х)отар тои бранищи от обрѣши Лаоури... та до обрѣши Малъси (Сучава, 1490 ВД I, 420).

ФОРМИ: *род.* *одн.* Малъси (1490 ВД I, 420).

***МАЛАТЪ** ч. (1) (особова назва): тое вьсе що бы емоу оурикъ сь вьсѣмь доходомь, емоу и братіамъ его малатоу и строи (Васлуй, 1436 Cost. I, 473).

ФОРМИ: *дав.* *одн.* малатоу (1436 Cost. I, 473).

МАМАИ ч. (2) (особова назва, тюрк. Мамај): а оу то(м) сели десатъ хыжь татарскы(х), на има мамай сь своими дѣтми и албашъ сь дѣтми (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494); А се я Некраш Кольчеевич из братьею своею на има из Мацноу и с Мамаемъ сьзнаваем... иж есмо отчизну и дедизну свою продали кн(А)зю Михайлу Олександровичу (Кременець, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: наз. *одн.* мамай (1435 або 1436 Cost. I, 494); *ор.* *одн.* Мамаем (1497 AS I, 112).

МАМОУРИНСКЫИ, МАМУРИНСКЫ ч. (9) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана ходка мамоуринского и дѣте его (Сучава, 1428 Cost. I, 207); а на то, коли есми хотарили то(т) хотарь, былъ... па(н) гринко мамуринскы (Сучава, 1456 Cost. II, 583).

ФОРМИ: наз. *одн.* мамоуринскыи I (1436 Cost. II, 701); мамуринскы I (1456 Cost. II, 583); *род.* *одн.* мамоуринского 3 (1428 Cost. I, 202, 207; 1436 Cost. I, 484); мамоуринского 2 (1436 Cost. I, 455); мамоуринскаго, мамоуринска(го) 2 (1436 Cost. I, 468, 488).

***МАМОУРИНСКИЙ** див. **МАМОУРИНСКИЙ**.

***МАНАСІЄВЪ** див. ***КЕЛІЄ** МАНАСІЄВИ.

***МАНАСТИРА** див. **МОНАСТИРЪ**.

***МАНАСТИРСКИЙ** див. **МОНАСТИРСКІИ**.

***МАНАСТІРСКЫ** див. **МОНАСТІРСКІИ**.

МАНАСТІРЪ див. **МОНАСТІРЪ**.

МАНАСТІРЯ див. **МОНАСТІРЪ**.

***МАНАСТЫРСКИЙ** див. **МОНАСТЫРСКІИ**.

***МАНАСТЫРЪ** див. **МОНАСТЫРЪ**.

***МАНАСТЫРЬ** див. **МОНАСТЫРЪ**.

***МАНАСТЫРЯ** див. **МОНАСТЫРЪ**.

***МАНДРИНЪ** див. ***МЪНДРИНЪ**.

***МАНДРИЧКА** ч. (1) (особова назва, пор. Мындра): а на то е(ст)... вира пана ма(н)дрички (б. м. н., 1425 Cost. I, 169).

ФОРМИ: *род.* *одн.* ма(н)дрички (1425 Cost. I, 169).

Див. *ще* **МОУДРИЧКА**.

МАНЕВ¹ *прикм.* (3): а на то... вѣра манева (б. м. н., 1411 Cost. I, 85); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїйдоше... Доума, сынъ Манев... и сестричичи его... и продали... едно село... Пьтроу Селищноулоу за ое злат татарскы (Сучава, 1491 ВД I, 466—467).

ФОРМИ: наз. *одн.* ч. Манев (1491 ВД I, 466); *дав.* *одн.* ч. Манев (1491 ВД I, 467); наз. *одн.* ж. манева (1411 Cost. I, 85).

Пор. **МАНИ, МАНЬ, МАНЪ**.

***МАНЕВ**² див. ***СТАРИЙ МАНЕВ**.

МАНЕВИЧЪ ч. (6) (особова назва): мы александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскыми, на има... панъ маневичъ ивашко столникъ, панъ бырличъ станъ чашникъ... слюбили есмы... королеви польскому (Львів, 1407 Cost. II, 628—629); И оуставше... Лоука и братїа его... и заплатили оусе исполна... пиньзи... оу роуки... Аноушки, дочка Лоука Маневича (Сучава, 1487 ВД I, 306).

ФОРМИ: наз. *одн.* маневича (1407 Cost. II, 629); *род.* *одн.* Маневича 3 (1487 ВД I, 306); маневича I (1407 Cost. I, 57); *дав.* *одн.* Маневичю (1487 ВД I, 306).

МАНЕВЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ раб владыки моего ісу христа, Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали... есми... монастироу... оуси цркви... оу Соучавской волости: а от Нижнїи Жнков ис попом, в от Маневци с попом (Сучава, 1490 ВД I, 419).

ФОРМИ: наз. *зам.* *род.* от Маневци (1490 ВД I, 419).

МАНЕВЪ ч. (14) (назва села у Волинській землі) Маниво: а што matka и(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев... старий Манев, Тараж (Луцьк, 1463 AS I, 55); а кн(А)зь Семен Городок оузал и Маневъ со вьсѣмь приселки (Луцьк, 1475 AS I, 70); а к моеї роуць мнѣ постоупила дадинаа моа... имьнье на има Маневъ (Вільна, 1482 AS I, 79).

ФОРМИ: наз. *одн.* Маневъ (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 79); *род.* *одн.* Манева (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *дав.* *одн.* Маневою (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *знах.* *одн.* Манев, Маневъ (1463 AS I, 55; 1475 AS I, 70); *місц.* *одн.* оу Маневе (1478 AS I, 76).

Див. *ще* ***СТАРИЙ МАНЕВ**.

***МАНЕТА** див. ***МОНЕТА**.

МАНЕШИ, МЪНЕШИ *мн.* (5) (назва села у Молдавському князівстві): тьмь мы... дали есми емоу... села на има, на богданъ где е(ст) баланъ... и повеши манеши (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); а дали есми на то... бьлошеши и манеши(и) (Нямц, 1454 Cost. II, 516—517); а мы також и от нас есми дали и потврдили слоузъ нашему Пьтроу Селищноулу тое прадреченое село... на имъ Мънеши (Сучава, 1491 ВД I, 467).

ФОРМИ: наз. Мънеши 3 (1459 ВД I, 35; 1491 ВД I, 467); манеши I (1436 Cost. I, 444); *знах.* маиєши(и) (1454 Cost. II, 517).

***МАНЕШИИ** див. **МАНЕШИ**.

МАНЗАЦИ, МЪНЗАЦІИ, МЫНЗАЦИ *мн.* (5) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... потврдили есми емоу... села... на имъ радешани и на вѣр(х) любанъ мынзаци (Сучава, 1494 Cost. I, 386); далиже и потврдили есми... села на любанъ на има манзаци и... где были темешеши (Васлуй, 1436 DIR«A» 469); а хотар томоу вышенисанномуу селоу на имъ Мънзаци... да ест от оусих сторон по старому хотароу (Сучава, 1489 ВД I, 372).

ФОРМИ: наз. манзаци I (1436 DIR«A» 469); Мънзаци 2 (1489 ВД I, 371 372); мынзаци 2 (1434 Cost. I, 386; 1439 Cost. II, 41).

МАНИ ч., *невідм.* (2) (особова назва, пор. Мануил): И оуставше наши слоуги доума попшескою и мани(и) заплатилъ оуси исполна тоты... пинези) (б. м. н., 1500 SD 7).

Див. *ще* **МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЪ**.

МАНЪ.

! **МАНИТА** див. ***МОНЕТА**.

МАНКО, МАНЬКО ч. (2) (особова назва, пор. Мануил): а на розьбѣдъ были землане... панъ манько ардевовичъ а ошаш голобутъ (Зудечів, 1411 Р 79); а при то(м) были... свѣдчи... па(н) манко ардевови (!) па(н) прокопъ наневи(ч) (Зудечів, 1413 Р 83—84).

ФОРМИ: наз. одн. манко, манько (1411 P 79; 1413 P 83).
Див. це МАНИ, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЬ,
МАНЪ.

*МАНОВЕЦЪ ч. (1) манівець, непрямий шлях: И потомъ Мокрычане нас повели по своим граням мановицами по дубровъ и по бору (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: ор. мн. мановицами (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).
МАНОИЛ див. МАНУИЛ.

*МАНОИЛЄЩИ див. МЪНЪИЛЄЩИ.

МАНОИЛО див. МАНУИЛ.

*МАНСТВО с. (1) (стч. manstvo, стн. maństwo) васальна повинність: и подлу(х) того, яко пере(д)кове наши олдвали и присАгли и записали сА пану нашему милостиво... кролевн полскому... вѣрнѣ пріААли, служили и своєю присАгн и манства, яко сА записали и присАгою завАзали сА полнїи держали, а мы такижъ слюбилї есмы и олдвали и присАгли (Сучава, 1434 Cost. II, 663—664).

ФОРМИ: род. одн. маїства (1434 Cost. II, 663).

МАНУИЛ, МАНОИЛО, МАНОИЛ, МАНУИЛО, МЪНЪИЛ ч. (115) (особова назва, гр. Μανουήλ, гебр. Емтпаоїл) Мануїл, Мануйло: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинни башота мануило прїиде прѣ(д) нами своєю доброю волею... и даде... село... манастырю о(т) нѣмца (Сучава, 1428 Cost. I, 228); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... наши слоуги мѣнѣил (и брат его Д)ануїл и продали... половина село на Крѣлигѣтоури (Сучава, 1490 BD I, 432).

ФОРМИ: наз. одн. Маюило II (1449 Cost. II, 386; 1453 Cost. II, 458; 1455 Cost. II, 562; 1460 BD I, 41; Cost. S. 34; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52, 54; 1464 BD I, 84; 1466 BD I, 113); Маюїл, Маюїл(л), Маюїл 3 (1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1465 GL 176); Маюїл I (1466 BD I, 115); маюїло I (1428 Cost. I, 228); мѣнѣил I (1490 BD I, 432); зам. род. пана Маюїло 8 (1453 DIR«A» 503; Cost. II, 446, 462, 466; 1455 Cost. II, 526, 549, 553; 1456 ЭСФ); род. одн. маюїла 77 (1432 ДГВІН; 1439 Cost. II, 62; 1445 DIR«A» 483; 1449 Cost. II, 380; 1454 Cost. II, 501; 1456 Cost. II, 569; 1459 BD I, 28; 1464 BD I, 86; 1467 BD I, 117; 1483 BD I, 269 і т. ін.); маюїла 10 (1436 Cost. I, 484; 1443 Cost. II, 120, 180; ПГСММ; 1452 Cost. II, 426, 432; 1453 Cost. II, 454, 472; 1467 BD I, 119); Мѣнѣила 2 (1466 BD I, 110; 1483 BD I, 269); маїїла I (1443 Cost. II, 129).

*МАНОУИЛЄЩИ див. МЪНЪИЛЄЩИ.

МАНОУИЛО див. МАНУИЛ.

*МАНЧОУЛЪ див. МАНЧЮЛЪ.

МАНЧЮЛ див. МАНЧЮЛЪ.

*МАНЧЮЛОВЪ прикм. (1): Тѣмъ мы... дали и потвѣрдили есмы емоу... една част от Моуша дочка Манчулова за златї татарских, а друга част от жена Данчулова... за златї татарских (Сучава, 1479 ВАМ 61).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Маїчулова (1479 ВАМ 61).

Пор. МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ.

МАНЧЮЛОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд., пор.

Мануїл): и оу то(м) оуста(л) стойка и снѣ его манчулоу и заплалили оу руки иону ... исполна (Бирлад, 1467 Cost. S. 69); мы стефа(н) (воевода)... знаменито чини(м)... оже... наши слоуги, по(п) ивоулоу и племе(н)ни(к) его, ма(н)чулоу, с(лоужили на(м) право и вѣрно (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

Див. це МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛЪ, МАНЬ, МАНЪ.

МАНЧЮЛЪ, МАНЧЮЛ ч. (7) (особова назва, пор. Мануїл): а пан жоуржъ далъ сыноу петрови, манчоулови за его част села викшинецъ, одно село свое на имА корждановци (Сучава, 1429 Cost. I, 242); Там мы видѣше его право и вѣрноу слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... едино село... що бил коупил тое село Аврам вистАрник

от Жоуржа Оничаноул... и от Манчул... за те злат татарских (Сучава, 1493 BD II, 21—22).

ФОРМИ: наз. одн. Маїчуль, Маїчу(л), Манчул (1470 DIR«A» 522; 1479 ВАМ 61; 1487 BD I, 312); род. одн. Маїчул (1493 BD II, 22); дав. одн. манчулоу, манчулоу 2 (1467 Cost. S. 69); маїчоулови I (1429 Cost. I, 242).

Див. це МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЬ, МАНЪ.

*МАНЪИЛЪ див. МАНУИЛ.

МАНЬ ч. (5) (особова назва, молд., пор. Мануїл): тое все що бы емоу оурикъ съ вѣсѣмъ доходомъ емоу... и братїамъ его, макрѣ и михаїлоу и жоуржоу и микоулоу и маню (Сучава, 1429 Cost. I, 290); кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оусхоче(т) оуверноути или па(н) мнхай(л) и его насль(д)кы или па(н) ма(н)... а то(т) заплали(т) завѣзкою ви(ш)писа(н)ноюю (Сучава, 1452 Cost. II, 422).

ФОРМИ: наз. одн. маїнь, ма(н) (1452 Cost. II, 422); дав. одн. маїно (1429 Cost. I, 290; 1452 Cost. II, 422).

Див. це МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЪ.

МАНЬКО див. МАНКО.

МАНЪ ч., невідм. (2) (особова назва, пор. Мануїл); там (sic. — Прим. вид.) мы... дали есми емоу... села... на имѣ... погорїловци, що купилъ о(т) маїнь глобника (Сучава, 1455 Cost. II, 540); мы Стефан воевода ... знаменито чиним... оже... слоуга наш Доума... и сестричи его... продали... едно село... на имѣ Мѣнѣи, где бил дом отца их ман(ѣ) (Сучава, 1491 BD I, 467).

Див. це МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЪ.

*МАНЪВСКИЙ ч. (1) (особова назва): Я кнАзь Михайло Васильевичъ Избаразький сѣзнаваю се... штож есмо сА дѣлили з братею отчиною нашою ... со кн(А)земь Семѣномъ Манѣвским и со кн(А)з(е)мь Федкомъ (Вишнївецъ, 1482 AS I, 80).

ФОРМИ: ор. одн. Маїѣвским (1482 AS I, 80).

МАРА ж. (7) (особова назва, молд. Марана): Пан Триколич дворник пишет мои паней Негрити, и мои дощи НАГши, и оуноучати мои Мара (Торговице, 1481 BD II, 358); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Мара, дочка Нѣгина... и продали... едно село на имѣ Оурджичѣнїи (Сучава, 1491 BD I, 488); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидошъ прѣд нами... Юрїи и сестра его Мѣроушка, сынове Лѣхуола, оуноукове Петр(ашк)о и Марѣ... и продали... едно село... на имѣ Поулнѣи (Васлуй, 1495 BD II, 57).

ФОРМИ: наз. одн. Мара I (1491 BD I, 448); зам. дав. оуноучати мои Мара I (1481 BD II, 358); зам. ор. съ своими сестрами ма(г)да и мара I (1488 ДГСВМШ); род. одн. Мари I (1490 BD I, 39); Марѣ I (1495 BD II, 57); дав. одн. Мари (1488 ДГСВМШ; 1491 BD I, 449).

*МАРАМОУРЕШСКИЙ прикм. (1) (пор. Марамуреш у Трансїльванїи): Се азъ панъ радоулъ вицашпанъ марамуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ сѣзидаше црковь въ име стго архаггла михаїла (Сїгет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. !марамуре(ш)скы(м) (1404 ГМ).

МАРАНАѲТА ж. (1) (арам. Mārāna-thā, гр. Μαραναθη) відлучення від церкви, прокляття: а хто учне(т) устоупатися и пакостити митрополитъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) вѣ(к) и в боудоущей ана(Ѳ)тема и маранаѲта свты(х) апосто(л), и свты(х) о(т)цѣ седми соборо(в) вселе(н)ски(х) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. маранаѲта (1481 ГПМ).

МАРЕГОРЪТА, МАРЕКОВЪТА ж. (6) (особова назва, цсл. Маргарѣта, гр. Μαργαρίτης) Маргарита: а тако(ж) пани марекорѣта росоваА да(л) свое село серно(к) тучнАковї и м ко(п) прида(л) за куропотеники (Галич, 1418 P 89).

ФОРМИ: наз. одн. марегорѣта I (1418 P 89); марекорѣта I (1418 P 89); дав. одн. марекорѣтъ (1418 P 89); знах. одн. марекрѣту (1418 P 89); ор. одн. марегорѣтою (1418 P 89).

*МАРЕКРЪТА див. МАРЕГОРЪТА.

МАРЕЛІЄ ч., невідм. (2) (особова назва, молд. маре «великий»): И оуставше слоуга наш Тоадер Мареле и съ братанич (I) его... и заплатил(и)... оуси исполна (тоги)... пиньзи (Сучава, 1490 BD I, 387).

МАРЕНА, МАРЕНЪ, МЪРЕНА ж. (19) (особова назва, молд., пор. Марина): А по его животь, жон(ы его) Марены, и оунукамъ еи Анушць и Стань, и дѣте(м их) и оунучатомъ их... и въсему роду их, непорочено николиже на вькы (Сучава, 1424—1425 DBAc 19); А пак тоти дѣи привилии, що их дала Мърена, дочка Тоадера Продана, и непота еи Мърена, дочка Лазора Продана, оу роуки господство ми... а аз господство ми еще есмь их дал оби дѣи оу роуки молебникоу нашемоу кир Паисіе егомену оу Поут(н)и (Сучава, 1488 BD I, 348).

ФОРМИ: наз. одн. Марена, Мърена 8 (1462 BD I, 55; 1480 BD I, 241; 1483 BD I, 269; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 347, 348); Марейъ 2 (1448 Cost. II, 305); род. одн. марейы (1427 DIR«A» 450; 1429 Cost. I, 248; 1438 DIR«A» 472; 1462 BD I, 55); дав. одн. Марени, (мар)ени 2 (1429 Cost. I, 249; 1470 BD I, 148); Марейы 2 (1424—1425 DBAc 19; 1429 Cost. I, 248); ор. одн. Мареною (1469 BD I, 138).

Див. ще МАРИНА.

*МАРЕНИНЪ прикм. (1): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже приде прѣд нами... аноушка дочка маренина вавкармана барбовского... и продала... пета часть села от бербешти (б. м. н., XV ст. НРРГ).

ФОРМИ: наз. одн. ж. маренина (XV ст. НРРГ).

Пор. МАРЕНА.

*МАРЕНКА ж. (3) (особова назва, пор. Марена): А пан Наг паркалаб и дочка его Марен(ка) (... — Прим. вид.) оу роуки паню Фрунтешоу столникоу (Сучава, 1488 BD I, 363).

ФОРМИ: наз. одн. Марен(ка) (1488 BD I, 363); дав. одн. Мъреки (1488 BD I, 363); ор. одн. Мърекиоу (1488 BD I, 363).

МАРЕНЪ див. МАРЕНА.

МАРЕШ, МАРЕШЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. стч. Mareş): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истанній наши слоуги Мареш и Доума Мъльескоул... слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 ВМ 70).

ФОРМИ: наз. одн. Мареш, Марешъ (1495 ВМ 70; BD II, 47).

МАРЖИНЫ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): того раді, мы... дали и потвѣдили есми емоу отини его, села на имъ опришеши на зелетина... и маржины (Сучава, 1452 Cost. II, 432).

ФОРМИ: наз. маржины (1452 Cost. II, 432).

МАРЖИНЪНЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми емоу... едино село оу юкаша, село на имъ маржинъне (Сучава, 1440 Cost. II, 65).

ФОРМИ: наз. маржинъне (1440 Cost. II, 65).

*МАРИБОРКЪ ч. (1) (назва фортеці ордену хрестоносців, стп. Malborg, свн. Marburg, Marienburg) Мальборк: Ёстли бы мистрь... с нами оу которы хотѣль оустоупити тядынки о еднанье покоя ижбьсте з ва(с) нъкоторы паны радньи выбравши к на(м) рачили зослати к мариборкоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: дав. мариборкоу (1447—1492 ЛКБВ).

МАРИНА, МЪРИНА, МЪРИНЪ ж. (54) (особова назва, гр. Μαρίνα): Азь рабъ бжій... именовъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(ѣ)ль за свож дшѣж... и за дшѣж... сновь мои(х) димитра и михайла и Марины и Марѣж (б. м. н., 1401 ЗКЕ); Я пан Волчок Хренницкій объявляю и чиню ведомо... отдал есми... дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3);

И оу том також прѣидоша... Мърина, дочка Оанца Брълича... и сестра еи Аноушка... и оуноукове их Мърина... и... Наста... и продали свою правою отниною (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. Мариия, Мърина, Мъринъ 21 (1480 BD I, 237; 1481 BD I, 248; 1488 BD I, 361; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 391; 1492 Cost. S. 161; 1493 Cost. D. 45; 1495 BD II, 55; ПГВСП; 1499 BD II, 130 і т. ін.); зам. род. сынове Мъриия, за доушоу... Мариия 3 (1470 BD I, 147; 1489 BD I, 367; 1495 ПГВСП); род. одн. марини, Мърини 2 (1464 Cost. S. 59; 1495 BD II, 53); Марыны I (1497 РИБ 684); марини I (1401 ЗКЕ); дав. одн. Марини, Мърини 24 (1481 BD I, 249; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 347; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 392; 1491 BD I, 491; 1492 Cost. S. 161; 1493 Cost. D. 45; 1495 BD II, 55; 1499 BD II, 154 і т. ін.); знах. одн. Мариину (1472 АрхЮЗР 8/III, 2).

Див. ще МАРЕНА.

МАРИЦЪ ж., невідм. (2) (особова назва, пор. Маріе): една част от того села да ест Мариць, дочки Симиноу (Васлуй, 1495 BD II, 53).

*МАРИШЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тьм мы... дали и потвѣдили есми ему села... що проминѣли съ бецею и да(л) ча(с)ти жони е(г) от(т) маришеши (Сучава, 1455 Cost. II, 549).

ФОРМИ: род. маришеши (1455 Cost. II, 549).

МАРИЯ, МАРИА, МЪРИА, МАРЬА, МАРЯ, МАРА ж. (74) (особова назва, гр. Μαρία, гебр. Maryam): Азь рабъ бжій... именовъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(ѣ)ль за свож дшѣж... и ро(д)тель мой(х) ан(д)реа и марѣж (б. м. н., 1401 ЗКЕ); тьм мы... дали есмы... двѣ сель на имъ бньила и южинци станчоулови опро(ч) бньила, а крѣсть и жонѣ его маріи южинци (Сучава, 1428 Cost. I, 221); Се я пани Вохнова пани Мария с своими детми, с паномъ Ивашкомъ и с паномъ Васкомъ, посваталися есмо с паномъ Юшкомъ Камкою за его сестренца (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшѣе стопочивши(х) пре(д)ко(в)... наши(х), и... за здравіе... г(с)пж(д)и нашеи мрїи (Ясса, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. Мария, маріа, мъріа 3 (1436 Cost. II, 698; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1497 Cost. S. 208); МАРЬА 3 (1482 AS I, 79); МАРЯ, ма(р)я, МАРА 7 (1488 AS I, 242; 1496 ВМКФС; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1497 РИБ 683); зам. род. храмъ оуспеніе... богородица ... Маріа, да е(с)т проклатъ от(т)... двѣ маріа, храмъ... пріснодѣвы(и) мрїа 6 (1443 ДГСМПБ; ПГСММ; 1446 P 154; 1466 BD I, 105; 1473 BD I, 181; 1488 ДГСЛМ); храмъ оуспеніе... приснедеви маріа I (1462 Cost. D. 10); род. одн. Марїи, ма(р)їи, мрїи 23 (1448 Cost. II, 352; 1458 Mih. Doc. 121; 1471 ДГСМПБ; 1476 BD I, 211; 1488 BD I, 348; 1490 ДГСХМ; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 147; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); марѣж 2 (1401 ЗКЕ); дав. одн. Марїи, марїи, ма(р)їи, мрїи, мърїи, мърии 18 (1428 Cost. I, 221; 1433 Cost. I, 350; 1446 P 154; 1455 Cost. II, 774; 1481 BD I, 248; 1489 Cost. S. 133; 1493 Cost. S. 176; 1495 BD II, 76; 1497 Cost. S. 208; 1499 АЛМ вип. 2, 36 і т. ін.); Мари 8 (1485—1500 AS I, 120; 1487 AS I, 87; 1490 AS I, 92; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 28; 1494 AS I, 101); Марьи I (1482 AS I, 79); ор. одн. Марѣю I (1492 AS III, 23); Марѣю I (1482 AS I, 79); Марю I (1497 AS I, 85).

Див. ще МАРІЄ.

МАРІЄ, МЪРІЄ ж., невідм. (9) (особова назва, молд., цсл. Мария, гр. Μαρία, гебр. Maryam): Маріа: мы Стефан(н) воевода... знаменито чини(м) (... — Прим. вид.) аноушка и маріе, дъщери камариневы жаловали есми и(х) о(с)то(б)ною нашею мл(с)тею (Сучава, 1479 ПГВСА); И оуставше Мъріе, дочка Бръсанова, и съ своимъ братаничем... та заплатили оуси тоти пиньзн (Сучава, 1495 BD II, 76); И пак оу том и

оу тотже чась також прїиде... дръгълинъ... н дала она... половина селище... на има половина от Гълещи... паноу Или комису, опроче... от братанича его от Мърїе (Васлуй, 1497 *ВД* II, 119).

Див. ще МАРИЯ.

МАРКО, МАР'КО ч. (17) (*особова назва, цсл. Марькъ, Марько, гр. Μάρκος, лат. Marcus*): а piszal krolowej pisar Margco (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); мы петръ воево(д)... чини(м) знаменито... оже то(т) истинны слоуга на(ш), вѣрныи панъ марко, слоужиль намъ право и вѣрно (Сучава, 1448 *Cost.* II, 359); първо сего... продали были есмо вси корчмы Въруцькіе ... Марьку на тры годы за сто копъ и за шестьдесятъ копъ грошей широкоихъ (Радомль, 1487 *РИБ* 227); у іа там па туйу землу wyiechał pospołu z rapom Markom (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

св а т ы м а р к о (1) *див. СВАТЫИ I.*

ФОРМИ: наз. одн. Марко, марко, Мар'ко, мар(к)о, Margco (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1442 Cost. II, 101; 1448 Cost. II, 359; 1454 АЛМ 12; 1466 AS I, 63; 1473 ЗНТШ V, 3; 1479—1480 Cost. S. 104; 1483 ВД I, 269; 1487 ВД I, 312; 1490 Пам.); дав. одн. марку, Марьку, Марку (1479 або 1480 Cost. S. 105; 1487 РИБ 227; 1500 ДПЖН); ор. одн. Markom (1500 ДПЖН); місц. одн. по марку (1388 Р 39).

***МАРКОВЪ** *прикм.* (3): а пры том быту... s pana markowu ruki stuzebnyci namisnyka beresteyskahо (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

марково селище (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали и потвѣрдили есми имъ... села... на ребричи... где бы(л) стоА(н) долъ и пониже марково селище (Сучава, 1443 *Cost.* II, 179).

ФОРМИ: род. одн. ч. markowa (1500 ДПЖН); знах. одн. с. марково (1443 Cost. II, 179); род. одн. ж. markowu (1500 ДПЖН).

*Див. ще *МАРКОВЪ СТАВЪ.*

Пор. МАРКО.

***МАРКОВЪ СТАВЪ** ч. (3) (*назва села у Волинській землі*) Маркостав: къ володиміроу о(т)ступається... о(т) еоуфимкова села до маркова става от маркова става по львовскую дорогу къ скоморохомъ (б. м. н., 1366 Р 14); и я... запишю... по своей души Марков Ставъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: род. одн. маркова става (1366 Р 14); знах. одн. Марков Ставъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

МАРКОНЕ с., *невідм.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... потвѣрдили есми его очн(но)у... села... грозещи и марконе (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

***МАРМОУРЕВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... наши... слоуги, сынове Мармоуревы от Бръльзела, на имъ Тома и... Жоуржа, слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1467 *ВД* I, 118).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Мармоуревы (1467 ВД I, 118).

МАРТА ж. (11) (*особова назва, цсл. Марѳа, Марѳа, гр.*

Μάρθα, гебр. Marta): азъ рабъ бжїи... именовемъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дїѣи и подроужїа ми марѳѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); И оуставши Марта, паны пана Микоула Андронника, та заплатила оуси тоти вишеписаны пинъзи (Сучава, 1462 *ВД* I, 52); и тиж есми емоу дали и потвѣрдили она (!) селище... що емоу продали тоє селище аноушка н марта, дъщери мѣдрѣжакови (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176).

ФОРМИ: наз. одн. Марта, марта (1462 ВД I, 52; 1490 ВД I, 390, 403; 1493 Cost. S. 176); дав. одн. Марти (1462 ВД I, 52; 1490 ВД I, 390, 403); знах. одн. марѳѣ (1401 ЗКЕ).

! МАРТИ (МАРТИНЪ) *див. МАРТИНЪ.*

МАРТИН *див. МАРТИНЪ.*

МАРТИНЕЦЪ, МАРТИНЕЦЪ ч. (6) (*особова назва, пор. Мартинъ*): а тыи люди о(т)ичичи мои, на има микоула... петрашець, опона(с) мартинецъ... мають ему потому слу-

жити, ка(к) есть в тои земли обычан (Луцьк, 1490 *Пам.*); Тежъ жаловалъ намъ тотъ Мартинецъ на Богдана, штожъ деи онъ... пограбилъ челядь и иныи статки домовыи (Вільна, 1498 *АЛМ* 159).

ФОРМИ: наз. одн. Мартинецъ 2 (1498 АЛМ 159); мартинецъ 1 (1490 Пам.); знах. одн. Мартинца 1 (1498 АЛМ 159); Мартынца 1 (1498 АЛМ 159); ор. одн. Мартыицомъ (1498 АЛМ 159).

***МАРТИНОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): жалова(л) намъ писаръ нашъ... на воеводича троцкого на пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгасто(л)товича штожъ о(н) встоупається въ его ловы любецькийи (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: знах. одн. ма(р)тиновича (1499 ВФ).

МАРТИНОВСКЫ *див. МАРТИНОВЪСКИЙ.*

***МАРТИНОВЪ** *прикм.* (1): У Полоной у пана Мартинове одъ накладного воза по полу грошу давати (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. ж. у Мартинове (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

Пор. МАРТИНЪ.

МАРТИНОВЪСКИЙ, МАРТИНОВСКЫ ч. (3) (*особова назва*): а ти доконали н осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 Р 66); а тои рѣчи свѣдѣцн панъ стриецъ воевода галицкийи... панъ хрщнъ мартиновскийи (Галич, 1409 Р 74).

ФОРМИ: наз. одн. мартиновскы 1 (1401 Р 66); мартинов(с)ки(и), мартиновскийи 2 (1404 Р 70; 1409 Р 74).

***МАРТИНЦОВЪ** *прикм.* (1): И мы очевнсто приказали Богдану, абы то все имъ поотдавалъ и тую землю Проселкову а Мартинцову, што отецъ его Остафѣй даль тому Проселку, присудили есмо Богдану Остафѣевичу имѣти (Вільна, 1498 *АЛМ* 159).

ФОРМИ: знах. одн. ж. Мартицову (1498 АЛМ 159).

Пор. МАРТИНЕЦЪ.

МАРТИНЪ, МАРТИН, МАРТЫНЪ ч. (20) (*особова назва, гр. Μάρτινος, лат. Martinus*): а при томъ были исвѣдѣци панъ судивой староста кракувскийи... панъ мартинъ лютковськийи (Бохур, 1377 Р 24); а на то свѣдкове... пан мартинъ боуръ, пан каспаръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); А при томъ были: пан Богдан Сенкович Гостскийи... а пан Мартин Хребтович дворанин королев (Луцьк, 1487 *AS* I, 85); мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмъ копъ гро(ш)и квалъто(м)ъ (XV ст. *ВС* 31 зв.); Панъ Литаворъ Хребтовичъ... а панъ Ѳедко... брали личбу въ мытника Менъского въ Мартинѣ Янъчелевича (Вільна, 1499 *РЕА* III, 34).

ФОРМИ: наз. одн. Мартинъ, мартинъ, Мартин, мартин, Марти(н), ма(р)тинъ 10 (1377 Р 24; 1386 Р 31; 1456 Cost. II, 791; 1487 AS I, 85, 86; 1497 ПМХ; XV ст. ВС 24 зв., 31 зв., 32; 1499 AS I, 118); Мартынъ 1 (1498 ГВКЛ 22); ! марти 1 (XV ст. ВС 32); род. одн. Мартина 1 (1499 РЕА III, 34); Мартына 1 (1498 ГВКЛ 22); дав. одн. мартину, ма(р)тиноу, Martynu 4 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 ВФ); знах. одн. мартина 1 (XV ст. ВС 24 зв.); Мартына 1 (1498 АЛМ 169).

Див. ще МАРТІЕ, МАРЦИНЪ.

МАРТІЕ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд., цсл. Мартинъ, гр. Μάρτιος, лат. Martius*): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрдили есми томоу стому монастыроу... пасика... где осадил(л) мартіе (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10).

Див. ще МАРТИНЪ, МАРЦИНЪ.

МАРТОР ч. (4) (*молд. мартор «свідок», гр. μάρτυρος*) свідок: а при то(м) мартори наши бояри: панъ доума браевич(ч) дворник(к) и панъ ста(н)чоуль (Сучава, 1448 *Cost.* II, 362); А при том есми мартор сам господство ми выше(писа)н(ны) Стефан воевода, и наш митро(пол)ит кир Ѳеоктист (Бирлад, 1460 *ВД* I, 41).

ФОРМИ: наз. одн. **мартор** (1460 *BD* I, 41); наз. мн. **мартори** 2 (1448 *Cost.* I, 362; 1453 *Cost.* II, 458); **мартоури** 1 (1455 *Cost.* II, 562).

МАРТОРИА, МАРТОРІА, МАРТОРІА, МАРТОРИА, МАРТОРІА, МАРТОРІА, МАРТОУРІА, МАРТОУРІА ж. (31) 1. (молд. мэртуріе «свідчення», «свідочтво», гр. μαρτορία) свідчення, свідоцтво (1): а на то е(ст) марто(р)іа г(с)(д)во ми стефа(н) воево(д)а и панове наши па(н) дума браеви(ч) (Сучава, 1466 *DIR* «А» 519);

от м а р т о у р и о у (2) на підставі свідчень, на основі показань свідків: а они и тоє привиліє дали оу наших роуках, що есмо били ми им оучинили от мартоуриоу (Сучава, 1491 *BD* I, 452); великая марториа (26) *див. ВЕЛИКИЙ* 1 3.

2. свідки (2): а при томь были мартуриа па(н) оана дворникъ, панъ журжъ о(т) (ф)ратевци (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); А при том марторіа сам господства ми выш(е)писанны Стефан воевода, и наши бояре (Яссн, 1459 *BD* I, 32).

ФОРМИ: наз. одн. **марториа, марторіа, марто(р)іа, мартоура, марторіа, марторіа** 16 (1459 *BD* I, 32; 1464 *BD* I, 84; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR* «А» 519; 1467 *Cost.* S. 69; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 141; 1471 *ДГСМПБ*; 1472 *Cost.* S. 88; 1474 *РГС* і т. ін.); **марторы** 1 (1462 *BD* I, 54); **марторыи** 1 (1464 *DIR* «А» 517); **мартоуріа, мартоу(р)іа, мартуриа, мартоуріа** 13 (1418 *Cost.* I, 127; 1461 *BD* I, 45; 1466 *BD* I, 113; 1470 *BD* I, 150, 153; 1472 *BD* I, 170; 1479 *BD* I, 224; *Cost.* S. 98; 1480 *BD* I, 241); *знах. одн. зам. род. от мартоуриоу* (1491 *BD* I, 452).

Див. ще **МАРТОРИЕ**.

МАРТОРИЕ ж., невідм. (1) ◇ великая марторіе *див. ВЕЛИКИЙ* 1 3.

Див. ще **МАРТОРИА**.

МАРТОРИА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОУРИА *див. МАРТОРИА.*

***МАРТОУРИСАТИ** *дієсл. док. (2)* (молд. мэртуриси «признаватися») (о чім і без додатка) свідчити (про що), засвідчувати (що): И оу томь он оустал та (при)вель прад нами оуси свои околнїи межиаши, та визнали и мартоурисали и они аже ест так (Сучава, 1480 *BD* I, 239).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. мартоурисали* (1480 *BD* I, 239); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби... мартоурисали* (1480 *BD* I, 239).

МАРТОУРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОУРІА *див. МАРТОРИА.*

***МАРТОУРЬ** *див. МАРТОР.*

***МАРТЪ** ч. (82) (*цсл. марьтъ, гр. μαρτιος, лат. martius*) (*назва місяця*) березень: А писанъ листь... мѣа марта зї оу днь стго олексѣа (Смотрич, 1375 *P* 20); Писан... місяца марта тридцатого дня (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9); данъ в киево (!) марта в лѣто 6973 (Київ, 1465 *ДГСОС*); Писанъ въ кракове, март(тъ) 23 день, инъдик(тъ) 7 (Краків, 1489 *РИБ* 438); матеи писа(л), въ ясо(х), в лто зї м(с)ца марта зї днь (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. **март(ъ)** 1 (1489 *РИБ* 438); *зам. род. март, мар(т)ъ, ма(рт), мар(т), мрт 8 (1423 *Cost.* I, 154; 1448 *P* 149; 1493 *BD* II, 6, 28; *Cost.* D. 46; *Cost.* S. 177; 1497*

DC 8; *Cost.* S. 209); *род. одн. марта, мрта, м(р)а* 18 (1375 *P* 20; 1392 *Cost.* I, 8; 1402 *Cost.* II, 621; 1423 *Cost.* II, 157; 1435 *МЭФ*; 1456—1481 *P* 164; 1465 *ДГСОС*; 1482 *BD* I, 261; 1493 *BD* II, 20; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); **мартіа, мартія, мартіа** 10 (1434 *Cost.* II, 670; 1479 *ВАМ* 62; 1488 *BD* I, 325; 1489 *BD* I, 378; 1490 *BD* I, 433; 1493 *BD* II, 22; 1495 *BD* II, 74; 1497 *BD* II, 113; *Cost.* S. 224; 1500 *BD* II, 176);

ск. н. мар, ма(р) 14 (1435 *Cost.* II, 692; 1442 *Cost.* II, 93; 1479 *BD* I, 222; 1490 *BD* I, 398; 1492 *Cost.* S. 162; 1493 *BD* II, 4; 1495 *БСКИ*; 1497 *BD* II, 107; *Cost.* S. 212; 1500 *Cost.* S. 235 і т. ін.); **мр, м(р)** 31 (1434 *BD* II, 37; 1443 *Cost.* II, 121; 1454 *P* 163; 1465 *BD* I, 88; 1487 *BD* I, 294; 1490 *BD* I, 397; 1493 *BD* II, 15; 1495 *BD* II, 77; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.).

***МАРТЫНЕЦЪ** *див. MARTINEЦЪ.*

МАРТЫНЪ *див. MARTINЪ.*

МАРОУШКА, МЪРОУШКА ж. (42) (*особова назва, пор. Мария*): што бы емоу оурикъ съ оусъмь доходомъ и жони его мароушцъ... и въсеому родоу и(х) непорочено николи на вькы (Сучава, 1433 *Cost.* I, 353); прото(ж) мароушка ставши оу то(т) нареченны де(н) и присьгла прА(д) нами... рекучи та(к) аже ива(н) ись своими братіями нъ(ст) оуноуки ку(п)чичеви ани ен самон марушци ани ми(х)нови (Васлуй, 1474 *РГС*); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси вышписанныи пинъзи с злат татарских оу роуки Мароушкы, дочци Настини, и племенци еи, другои Мар'шкы, дочци Олчини (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. **марушка, мароушка, мъроушка, мару(ш)ка, мъроу(ш)ка** 19 (1453 *Cost.* II, 458; 1474 *РГС*; 1490 *Cost.* S. 141; 1492 *BD* I, 509; 1493 *BD* II, 18; *Cost.* S. 175; 1495 *BD* II, 57, 59; 1497 *Cost.* S. 212; 1499 *BD* I, 152 і т. ін.); *зам. род. от Мароушка* 3 (1462 *BD* I, 65; 1479 *ВАМ* 61; 1491 *BD* I, 456); *род. одн. марушки* 2 (1474 *РГС*); **марушки** 1 (1474 *РГС*); *дав. одн. марушци, мърушци* 5 (1474 *РГС*; 1490 *Cost.* S. 141; 1491 *BD* I, 451; 1493 *Cost.* S. 175); **Мароушцъ, мароушцъ** 2 (1433 *Cost.* I, 353; 1443 *ВАМ* 41); **марушки, Мъроушки** 3 (1474 *РГС*; 1495 *BD* II, 57; 59); **Марушкы** 2 (1499 *BD* II, 154); **Мар'шкы** 1 (1499 *BD* II, 154); *знах. одн. марушкы* (1474 *РГС*); *ор. одн. Мароушкою* 1 (1469 *BD* I, 138); *зам. знах. тьгали... на марушкою* 1 (1474 *РГС*).

***МАРОУШЧЕНЪ** *див. МЪРОУШЧИН.*

МАРЦИНЪ ч. (2) (*особова назва, стп. Marcin*) Мартин: мы воицехъ... ярцибискупъ гнъзденский... марцинь с каминова сирадски... марцинь с лавска познанский... слобуе мы и слобили есмы словомъ и рукою шитци (Ланчица, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **марцинь** (1433 *P* 122).

Див. ще **МАРТІЕ, MARTINЪ.**

MARZCKO ч. (1) (*особова назва, пор. Марко*): А па то swidczy... pap Woith Haliczki Marczko pan Drobisz Sczezen Holowicz (Галич, 1413 *GL*).

ФОРМИ: наз. одн. **Marczko** (1413 *GL*).

МАРШАЛЕКЪ ч. (1) (*стч. maršalek, стп. marszałek, сн. marschalch*) (*службова особа з більшими чи меншими повноваженнями, якій підлягали нижчі рангом виконавці*) маршалок: А при томь были тье панове: панъ Петраш Монтигордовичъ, маршалекъ земли Литовской, панъ Судивой, намѣстникъ Ковеньскій... и иныхъ много добрихъ людей (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **маршалекъ** (1451 *АкЮЗР* II, 106).

Див. ще **МАРШАЛОКЪ.**

МАРШАЛКО *див. МАРШАЛОКЪ.*

МАРШАЛКОВЪ *прикм.* (1) маршалка, маршалків: приказъ па(н)и андрѣвѣ дчюсина маршалковъ (Київ, 1433 *P* 119).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **маршалковъ** (1433 *P* 119).

МАРШАЛОКЪ, МАРШАЛОК, МАРЪШАЛОК, МАРШАЛКО, МАРШАЛКО, МОРШАЛКО, МАРЪШАЛЪКО ч. (104) (*стч. maršalek, стп. marszałek, сн. marschalch*) (*службова особа з більшими чи меншими повноваженнями, якій підлягали нижчі рангом виконавці*) маршалок: а притомъ были свѣдци, пан петръ неоря, воевода судомирский, пан яшко колочок маршалок королѣв (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а свѣдкове на то панъ хрщень судомирский(и) панъ збыгнѣвъ маршалко (Львів, 1399 *P* 59); А при томъ были свѣдкы ... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Волоотовичъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а при то(м) бы(л) оцъ нашъ

нкола архиман(д)рить печерскыи оуставни(к)... и наши моршалкы кнАзъ глббъ дмитрѣви(ч) боАринъ нашъ александ(р)о самотечи(ч)... и ины боАре наши и слоугы при то(м) были (Київ, 1446 P 154); а при томъ был... пан Катоуна маршалко кн(А)зА Ивановъ Остроцкого (Острог, 1463 AS I, 56); Старостъ луцкому, маршалку Волинское земли, князю Семену Юревичу (Вільна, 1495 АЛРГ 55); Панъ Литаворъ Хребътовичъ, маршалокъ, а панъ Фодко, писарь, брали личбу въ мытника Менского въ Мартина Янчевелича (Вільна, 1499 РЕА III, 34);

маршалокъ дворный (9) (начальник всіх урядників двора феодала) придворный маршалок: При томъ были: во(евода) Вил(енскій), панъ Мих(аило) Рад(ивловичъ)... мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Они(кштенскій) панъ Гр(игорій) Ос(тиковичъ) (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Прав(иль) мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Мер(екскій) и Ут(енскій), кн(язь) Михаилъ Львовичъ (Глинскій) (Краків, 1500 АЛМ, вып. 2, 59); маршалокъ земскій (14) (намісник, який від імені князя чинив суд на місці; у Волинській землі йому підлягали також усі збройні сили) маршалок земський: волень естъ панъ Петръ Ланевичъ Кирдеевичъ Мылскій, маршалокъ земський... во всемъ имени продати, и променяти, и заставити и по души дати (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); А при томъ были... воевода троцкий маршалок земський пан Ян Юревич... пан Григорей Станкович Остиковича (Вільна, 1499 AS I, 118).

ФОРМИ: наз. одн. маршалок, маршалокъ, мар(шалокъ), маршалок(к), маршалок 53 (1361 AGZ 6; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1444 AS I, 40; 1452 АкрЮЗР I, 21; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 69; 1482 AS I, 80; 1491 AS I, 97; 1497—1498 АЛРГ 80; 1500 АЛМ вып. 2, 59 і т. ін.); маршалко, марша(л)ко, маршалько, marszałko 9 (1377 P 24; 1407 АрхЮЗР 8/IV, 4; 1443 P 145; 1448 P 149; 1458 ОЖДМ; 1463 AS I, 56; 1483 ВОРСР 178; 1490 Пам.); маршалко 1 (1399 P 59); моршалко, моршала(л)ко 2 (1446 P 152; 1487 ВОРСР 178); ск. н. мар, ма(р), мр, м(р) 17 (1495 АЛРГ 55; ВК; ВМЗД; 1496 АЛРГ 69, 71; ВМКФС; 1497 ПККИП; ПМХ; 1498 ГВКОО; 1499 ВФ); род. одн. маршалка, маршалка (1445 P 151; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1487 AS I, 86; 1488 AS I, 241, 242; 1494 AS I, 102); дав. одн. маршалку, маршалкоу, marszałku, марша(л)коу, маршалку, ма(р)шалкоу (1467 СП № 13; 1475 AS I, 71; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1487 АМЛ; 1489 АМВ; 1491 AS I, 97; 1495 АЛРГ 55; 1498 АЛРГ 81; 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1499 АЛМ вып. 2, 36 і т. ін.); знах. одн. маршалка, marszałka, маршала(л)ка, ма(р)шалка, маршалька (1467 ВД II, 297; 1494 ВД II, 386, 388; 1495 ВМЗД; 1496 ПДВКА 60; ПДСВВ; ПСВВ 192 зв.); ор. одн. марша(л)ко(м), маршалкомъ (1467 СП № 13; 1488 РИБ 424); наз. мн. маршалки 1 (1495 РИБ 621); моршалки 1 (1446 P 154).

Див. ще МАРШАЛЕКЪ.

*МАРШАЛЪСТВО с. (1) виконування обов'язків маршалка, сан маршалка: Старосте Луцькому, маршалку Волинское земли... и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Волинское земли и Володнмиръ держать (Судомир, 1488 РИБ 424).

ФОРМИ: знах. одн. маршалство (1488 РИБ 424).

МАРШАЛКО див. МАРШАЛОКЪ.

*МАРЪКО див. МАРКО.

*МАРЪТИНОВАЯ ж. (1) (особова назва): а о(т) пани марътинное никоторого впоминанъА коу о(т)цоу нашему и намъ не было (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. марътиноое (1499 ВФ).

МАРЪШАЛОК див. МАРШАЛОКЪ.

МАРЪШАЛЪКО див. МАРШАЛОКЪ.

*МАРЫНА див. МАРИНА.

МАРЫШЕВЪЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хотаръ имъ... о(т) марышевци валъ што (1) по перекъ полА до серета (Роман, 1392 Cost. I, 7).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) марышевци (1392 Cost. I, 7).

МАР'КО див. МАРКО.

МАРЬА див. МАРИЯ.

МАРЯ див. МАРИЯ.

МАРА див. МАРИЯ.

*МАРФА див. МАРТА.

МАСКЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): и княз Михайло самъ к Луцьку на съем приехалъ, а п. Михайло Маскевичъ передо мною сталь тутъ же (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Маскевичъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

Див. ще МАСКОВИЧЪ.

МАСКО ч. (3) (особова назва): а при то(м) были сведоки... па(н) маско гулевн(ч) а па(н) ива(н) волотови(ч) (Луцьк, 1438 P 139); а при томъ были добрыи люди: панъ Взязчъ, земенинъ Володимирскій... а мешчане Володимирские: панъ Тинъ Горчица а панъ Маско (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627—628).

ФОРМИ: наз. одн. Маско, маско (1438 P 139; 1452 АкрЮЗР I, 21; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628).

МАСКОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были свядци: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковскій (6. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Масковичъ (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще МАСКЕВИЧЪ.

МАСТЕРЪ ч. (3) (стп. majster, свн. meјster, лат. magister) ремісник, майстер: и варе ку(л)ко кожоухари соу(т) оу ты(х) се(л) или бу(д) какии мастераы шобы монастырю бы(л) то(т) ве(с) прихо(д) (Поляна, 1448 DIR«А» 491); а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу, или мастрове, иму(т) бы (1) кожуухари или бу(д) каки мастерь... да не да(ст) ты(х) люди ни да(н), ни посаду (Сучава, 1453 Cost. II, 461).

ФОРМИ: наз. одн. мастерь (1453 Cost. II, 461); наз. мн. мастераы 1 (1448 DIR«А» 491); мастрове 1 (1453 Cost. II, 461).

Див. ще МИСТРЪ 2.

*МАСТЪКЫРОУЛЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали и потврѣдили есми емоу... села... фратеши, на черно(м) потоць, и мастькыроу(л) (Сучава, 1455 Cost. II, 553).

ФОРМИ: знах. одн. мастькыроу(л) (1455 Cost. II, 553).

*МАСЪКОВЪ прикм. (1): просилъ нас... пана Маськовы сыны... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звоняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Маськовы (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Пор. МАСКО.

МАТЕИ, МЪТЕИ ч. (36) (особова назва, усл. Матѣеи, гр. Ματθαῖος, лат. Mathaeus, гебр. Matithyāh) Матвій: И оуставиши наши слоуги Тоадер и Ион... и заплатили оуси готовими пиназми оу роуки... Матею (Сучава, 1479 ВД I, 223—224); Николай жалова(л) на матея же емоу яко(ж) прїятелеви конА позычилъ здорова(г) на дорожъА коли(ж) емоу засА вернѣ(л) а то(т) конъ хрома(л) (XV ст. ВС 23 зв.); матеи писа(л) въ ясо(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. матеи, Мътеи 14 (1492 АЛМ 81; 1495 ВД II, 42, 46, 56, 69; ПГВСР; 1499 ВД II, 145, 161; XV ст. ВС 23 зв.; 1500 Cost. S. 231); зам. род. в. п. Мътеи 7 (1487 ВД I, 305, 310, 312; 1488 ВД I, 318, 324, 343, 364); род. одн. матеа, МътеА, матеА 9 (1486 DC 144; 1487 ВД I, 307, 309, 517; 1488 ВД I, 325, 348; ДГСВМ; ДГСЛМ; Cost. S. 127); дав. одн. Матею 3 (1479 ВД I, 223, 224; 1487 ВД I, 306); матеиви 2 (XV ст. ВС 23 зв., 31); знах. одн. матея (XV ст. ВС 23 зв.).

Див. ще МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАТФЕЙ, МАЦІИ, МЪТІАШЪ.

МАТЕРЕ див. МАТИ 1.

*МАТЕРИЗНА ж. (3) спадщина по матері: а по смрти пакъ его дѣтї волны во ямѣни очины и материзны алъ не друоное жоны (XV ст. СЯ 41).

ФОРМИ: *род. одн. материзны* (XV ст. *BC* 31 зв.; *СЯ* 41); *знах. одн. материзноу* (XV ст. *СЯ* 41).

*МАТЕРИНЪ *прикм.* (1) материн: Лавринъ жалоуется

на картина ижъ емоу мтръ заби(л)... мы сказоуемъ оу томъ члонькоу голова материна заплагитъ (XV ст. *BC* 24 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. жс. материна* (XV ст. *BC* 24 зв.).

МАТЕРЬ *див. МАТИ*¹.

*МАТЕРЬ *див. МАТИ*¹.

МАТЕЦКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ былъ... панъ Андрушко Матецкий (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Матецкий* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

МАТЕЮ, МЪТЕЮ *ч.*, *невідм.* (5) (*особова назва, молд., цсл. Матьоен, гр. Ματθαῖος, лат. Mathaeus, гебр. Matithyah*) Матвій: А на то естъ ввра... бояр наших... в. п. Андреика чашни(к)а, в. п. Мътею столника (Сучава, 1486 *BD* I, 290); Писалъ Матею оу Соч(а)въ (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

*Див. ще МАТЕИ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАТФЕЙ, МАЦЪИ, МЪТІАШЪ.*

МАТИ¹, МАТЕРЬ, МАТЕРЕ *жс.* (90) мати, матір (84): Милостію Божією и Пречистыя Его Матере... я Семень С колковъ... уписаль... въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 *ДГПМ*); мы Стефан воевода(а)... знаменито чиним... оуже (!)... пріи-доша передъ нами... пан Юрій Шербич и матере его Федка и сестра его Аноушка (Сучава, 1467 *BD* I, 120); а (з)нати и(м)... нашего патріа(р)шеского благословеніа, а велики(х)

Господарей свои(х) владѣючи(х)... кїево(м) бго спасаемъмъ градо(м) онъже наречетса мати Градово(м) (!) роускіе земли, а не инако (б. м. н., 1481 *ГПМ*); М(и)л(о)стью божією и пречистое его матери Я кн(А)г(и)ни СеменоваА кн(А)г(и)ни НастасьяА... чинимъ знаменито... записую мужу своему... имѣнья Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 *AS* I, 89); коли мти оу дѣте оумре(т) опька(л)нїкъ и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) (XV ст. *BC* 35); А кто бы хотѣлъ тое пороушити, таковыи да естъ прокльтъ отъ господа бога... и отъ прѣчистіа его матере (Гирлов, 1499 *BD* I, 163);

Божья матери (1) *див. БОЖІИ*; лаяти до матери (2), лаяти матери (1), матери лаяти (1) *див. ЛААТИ*; Покрова Матере Божое (1) *див. ПОКРОВА*.

ФОРМИ: *наз. одн. мати, мти* 8 (1408 *Cost.* I, 61; 1428 *Cost.* I, 228; 1475 *BD* I, 203; XV ст. *BC* 35; *СЯ* 9, 40 зв.; 1481 *ГПМ*); *мть* 1 (XV ст. *BC* 28); *мтръ* 1 (XV ст. *BC* 28); *матере*

1 (1467 *BD* I, 120); *зам. род. отъ...* *мтръ* 6 (1400 *DIR«А»* 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR«А»* 437; 1411 *Cost.* I, 95;

Mih. Alb.; 1435 *Cost.* II, 689); *отъ...* *матерь, мтръ* 3 (1435 *Cost.* II, 680; 1439 *Cost.* II, 59; 1457 *BD* I, 5); *! мае(т)*

1 (XV ст. *BC* 14 зв.); *род. одн. матери, мтри* 17 (1444 *Cost.* II, 208; 1448 *Cost.* II, 352; 1452 *Cost.* II, 462; 1454 *Cost.* II, 502; 1466 *BD* I, 105; 1483 *AS* I, 82; 1486 *DC* 144; XV ст. *BC* 29; *СЯ* 9; 1489 *AS* I, 89 і т. ін.); *Матере, матере, мтере* 31 (1398 *ДГПМ*; 1403 *RS* 338; 1415 *Cost.* I, 117; 1429 *DIR«А»* 455; 1440 *Mih.* 208; 1453 *Cost.* II, 454; 1460 *DIR«А»* 515; 1479 *BD* I, 222; 1487 *BD* I, 311; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); *мтры* 1 (1448 *DIR* № 10 b); *! смр(с)ти* 1 (XV ст. *BC* 7 зв.); *дав. одн.*

матери, мтри 6 (1433 *Cost.* I, 350; 1455 *Cost.* II, 774; 1470 *BD* I, 148; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 10; 1488 *BD* I, 342); *матере* 2 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1467 *BD* I, 120); *знах. одн.*

матерь, мтръ 5 (XV ст. *BC* 7, 19, 24 зв., 27); *маті* 1 (1458 *BD* I, 6); *ор. одн. зам. род. за доуши матерю* еи 1 (1470 *BD* I, 147); *місц. одн. прі(по) матери, мтри* (XV ст. *BC* 26 зв., 27 зв.; *СЯ* 40 зв.; 1474 *РГС*).

*Див. ще *МАТИЯ, МАТКА*¹.

*МАТИ² *див. ИМАТИ*².

*МАТИ СЕ *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИ СЯ *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИ СА *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИЯ *жс.* (1) мати, матір: а на то ввра моА ввра матны нашеі кнАгнъ мушаты ввра сына нашего (олександра) (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14).

ФОРМИ: *род. одн. матны* (1393 *Cost.* I, 14).

*Див. ще МАТИ*¹, МАТКА¹.

МАТИ, МЪТІИ *ч.* (4) (*особова назва, цсл. Матьоин, гр. Ματθίας, лат. Matthias, гебр. Matithyah*) Матвій: Се я Янь... продалъ есмы доброволно... землю свою пито-мую... и съ тою землецею, которую купилъ есми у Машка Вовлковлянина, ксензью Матѣю, бискупу Виленскому (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106); А на то ест... в. п. Матіа столника... и ввра боАръ наших оусихъ, великих и малих (Сучава, 1488 *BD* I, 345); Пис(а) Мътіи дїак оу Соч(а)въ (Сучав, 1495 *BD* II, 74).

ФОРМИ: *наз. одн. Матіи, Мътіи* (1490 *DC* 147; 1495 *BD* II, 74); *род. одн. Матіа* (1488 *BD* I, 345); *дав. одн. Матѣю* (1451 *АрхЮЗР* II, 106).

*Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, *МАТФВИИ, МАТФЕЙ, МАЦЪИ, МЪТІАШЪ.*

МАТКА¹ *жс.* (38) (*стч. matka, смн. matka*) мати, матір (23):

про ть жъ Азь...присАгль есмь бѣу и мтцъ божиюи и оусь(м) свАтымъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); а докулъ матка н(а)ша жива она имаветъ своихъ селъ поживати (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И мы въ томъ князя Костентина оправили, и дѣда, и отца его, и матку его, и его самого при чсти есмо zostавили (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); Мы... слобуем... през бога живаго и матши божїи... имѣти... мир (Гирлов, 1499 *BD* II, 419—420);

д р у г а я м а т к а б о ж ь я (2) (*назва церковного свята, також календарна дата*) друга пречиста: а имаю...

дати ту сто купъ о(т) сѣзъ маткы бжѣъ што прївдѣтъ на другу матыки (1) бжѣъ (Львів, 1421 *P* 92); м а т к и б о ж и и (3) (*назва церковного свята, також календарна дата*): а нмаю пану Ивашкови дати ту сто купъ о(т) сѣзъ маткы

бжѣъ што прївдѣтъ на другу матыки (1) бжѣъ (Львів, 1421 *P* 92); А какъ поветрее почалосА велми отъ последнее Матки Божїи, ино дѣякъ умер, писати было некому (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79); м а т к а б о ж ь я (2) церква, побудована на честь богоматери: Мы кнА(з) литовьскїи... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ кнА(з) юрїи корьА-

тови(ч) прндалъ млинъ къ цркви къ матцъ бѣи оу смотричи то и мы... потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); Се яз кн(А)зь Василей Федорович Острозский: иже отецъ мой кн(А)зь Федоръ ставилъ ц(е)рковъ матку б(о)жею на клашторъ тому закону св(А)того Доминика (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39); м а т к и б о ж и и п е р в о е (5), п е р в о е м а т ь к и б о ж и и (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) перша пречиста:

пнсанъ листь... оу поньдѣло(к) пьрьдъ маткн бжїи а днь(м) (Галич, 1409 *P* 74—75); а рокъ ему в тѣи мыта увезатисА передъ Маткою Божее днемъ первое за неделю, а держати ему тѣи мыта три годы до того жъ року до Матки Божее дна первое за неделю (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83); и з ч а т ь е м а т к и б о ж ь е и (1) *див. *ИЗЧАТЬЕ*; роже-

ство матки божи и (1) *див. РОЖДЕСТВО*.

ФОРМИ: *наз. одн. матка, ма(т)ка* (1463 *AS* I, 55; XV ст. *РИБ* 610; *BC* 7 зв., 27 зв.); *род. одн. матки, Матки, матьки, матыки* 13 (1400 *Cost.* II, 619; 1409 *P* 75; 1418 *P* 89; 1421 *P* 92; 1439 *Cost.* II, 713; 1463 *AS* I, 55; 1488 *РИБ* 222; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 83); *маткы* 3 (1421 *P* 92; 1448 *Cost.* II, 305); *дав. одн. матцъ, мтцъ* 3 (1375 *P* 20; 1434 *P* 130; 1495 *АЛМ* 83); *матце, матъ-*

це, мтце 4 (1435 *P* 133; 1470 *AS* I, 67; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV,

27, 29); матци I (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *зам. внах.* през бога живаго и матця божїи I (1499 *BD* II, 420); *внах. одн.* маткою, матку (1443—1452 *AS* I, 39; 1449 *Cost.* II, 746; 1495 *АЛМ* 83, 84); *ор. одн.* маткою (1463 *ГГЯ*; 1470 *AS* I, 67; 1498 *АЛРГ* 83).

*Див. ще МАТИ¹, *МАТИЯ.*

МАТКА ² *ж.* (11) (*молд.* матка «русло ріки») річище, русло річки: тьм (*sic.* — *Прим. вид.*) мы... дали и потвердили есми емоу... мьсто о(т) мли(н) на ма(т)ки шаковци и хлабникъ, що є(ст) више гроуецъ (Сучава, 1451 *Cost.* II, 403); хотар... старою маткою жерав(ца д)олоу пониже от Хрънешци, до где оупадаєт жеравец оу Брълад (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* до матка потока (1479 *BD* I, 221); *знах. одн. маткою* (1468 *BD* I, 128; 1489 *BD* I, 374; 1492 *BD* I, 510; 1495 *BD* II, 63); *зам. род.* поченши от маткою Башіа (1492 *BD* I, 510); *ор. одн. маткою* (1468 *BD* I, 128; 1495 *BD* II, 63); *місц. одн. на матки, ма(т)ки* (1451 *Cost.* II, 403; 1458 *BD* I, 24; 1475 *BD* I, 206).

***МАТРУХЪНА** *ж.* (1) (*особова назва, пор.* Мотроуна): Се я пани Вохнова пани Мария... даю и дала есми... дотие своей панъне Матрухъне... селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *дав. одн. Матрухъне* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

*Див. ще *МАТРУШКА.*

***МАТРУШКА** *ж.* (1) (*особова назва, пор.* Мотроуна): Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталася есмо... за пана Стецка за Шишкинича, мою девку панъну Матрушку (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *знах. одн. Матрушку* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

*Див. ще *МАТРУХЪНА.*

***МАТУСОВЪ** *прикм.* (1): и еще есми дали... брату пана михула писара, едно село на санной що было вла(д) матусово (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131).

ФОРМИ: *наз. одн. с. матусово* (1443 *Cost.* II, 131).

МАТОУШИЦА *ж.* (1) (*особова назва*): мы иліа воевода... чини(м) знаменито... оже (т)ота ис(тинна) матоушица жаловали есми еи особною нашею мл(с)тїю (Сучава, 1433 *Cost.* I, 350).

ФОРМИ: *наз. одн. матоушица* (1433 *Cost.* I, 350).

***МАТФВИИ** *ч.* (1) ◊ *с в а т ы и м а т ф в и и див. СВАТЫИ* I.

ФОРМИ: *місц. одн. по матфвиѣ* (1436 *Cost.* II, 707).

Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТИИ, МАТФЕЙ, МАЦЪИ, МЪТІАШЪ.

МАТФЕЙ, МАТФЪИ, МАФЕИ *ч.* (5) (*особова назва, цсл.* Матфѣи, *гр.* Ματθαῖος, *лат.* Mathaeus, *гебр.* Matithyāh) Матвій: первын поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... матфѣи усови(ч) семеник кнА(з) михаиловъ (б. м. н., 1392 *P* 46—47); тьм мы... дали есми емоу... село... на баші где мафѣи сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); А при том был... пан Матфѣи двораанин пана старостин (Луцьк, 1487 *AS* I, 86—87); И тыми разы пишеть къ намъ, што жь она Якубу того именья не поцелала во опеканье, але принела (!) того Матфѣя своею доброю волею въ тоє именья за сына место (Краків, 1489 *РИБ* 437—438).

ФОРМИ: *наз. одн. Матфѣи* I (1487 *AS* I, 87); *матфѣи* I (1392 *P* 47); *мафѣи* I (1437 *Cost.* I, 541); *знах. одн. Матфѣя* (1489 *РИБ* 437); *ор. одн. Матфѣемъ* (1489 *РИБ* 437).

*Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТИИ, *МАТФВИИ, МАЦЪИ, МЪТІАШЪ.*

***МАТЪКА** *див. МАТКА¹.*

***МАТЪОЕЕВЪЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Олисе(и) землю де(р)жить Матъоєєвщиною а с тоє земли даєт десАть веде(р) медуо дани (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. Матъоєєвщиною* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

МАТЫСЯ *ч.* (1) (*особова назва*): Матыся, кановникъ Виленск(ій) (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *наз. одн. Матыся* (1451 *АкЮЗР* II, 106).

***МАТЫЯШЪ** *див. МЪТІАШЪ.*

***МАТЫАСЪ** *див. МЪТІАШЪ.*

МАТЪФЪЕВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то послуши... дмитрь матъфѣевичъ панъ нъвъступъ столпувскии (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *наз. одн. матъфѣевичъ* (1366 *P* 12).

***МАТЪИЧИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): А се А король казимиръ краковскии и куАвскии... даль есмь слузъ своему иванови дворище занъво (так. — *Прим. вид.*) матъичича (Казимир, п. 1349 *P* 3).

ФОРМИ: *род. одн. матъичича* (п. 1349 *P* 3).

***МАТФЕИ** *див. МАТФЕЙ.*

***МАХАЛСКИЙ** *прикм.* (2) (*назва гатунку фландрійського сукна, що вироблялося в місті Мехелен*): послано кнАзю великомуу тое(р)скомоу... въ поставы соука на маха(л)ского (б. м. н., 1488 *УКТ*).

ФОРМИ: *род. одн. с. маха(л)ского* I (1488 *УКТ*); *ма(л)ско(г)* I (1488 *УКТ*).

МАХНА *ж.* (1) (*особова назва*): мы па(н) ива(н) срѣ(м)скыи староста рускыи вызнава(м)... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова панъ яхнъ кыискои (Львів, 1414 *P* 85).

ФОРМИ: *наз. одн. махна* (1414 *P* 85).

МАЦИНА *ч.* (3) (*особова назва*): а на потверженъе приложилъ тому листу свою печатъ пано мацина (Львів, 1400 *P* 61); А се я Некраш Колчеевич из братью своєю на има А Мациною и с Мамаємъ сьзнаваем сим н(а)шим листом... иж есмо отчизну... свою продали кн(А)зю Михайлу Олександровичу (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. мацина* (1400 *P* 60, 61); *ор. одн. Мацыною* (1497 *AS* I, 112).

МАЦКО *ч.* (2) (*особова назва, пор.* Мацѣи): А при томъ были могоричници: на нмя Войтко, Коноушій Волковицкый, и сь сыномъ Миколаємъ... а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *наз. одн. Мацко* (1451 *АкЮЗР* II, 106); *род. одн. Мацка* (1451 *АкЮЗР* II, 106).

***МАЦЪИ** *ч.* (1) (*особова назва*): жаловали на(м) мешане новгоро(д)ские на (и)МА ма(ц) а иванъ носовичъ на татарина богдана собачку (Вільна, 1495 *ВСоб*).

ФОРМИ: *наз. одн. ма(ц)* (1495 *ВСоб*).

***МАЦЫНА** *див. МАЦИНА.*

МАЦЪИ *ч.* (3) (*особова назва, стп.* Масієй) Матвій (2): Мы бискупи мацѣи премыски(и) и офанасѣи... чиними знаемо... како ко(л) та рѣчь... межн кроле(м) влодиславомъ... межн панею Адвигую отиною пилецкою... о волость о зальсье... на многи(х) роцъхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70); мы войцехъ... ярцибискупъ гнзденский... мацѣи з бѣлавъ брезенский... слобуємы и слобили есмы словомъ и рукою вшитци (Ланчиця, 1433 *P* 122—123);

с в а т ы и м а ц ѣ и (1) *див. СВАТЫИ* I.

ФОРМИ: *наз. одн. мацѣи* (1404 *P* 69; 1433 *P* 122); *місц. одн. по Мацѣи* (1403 *ДГМ*).

*Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТИИ, *МАТФВИИ, МАТФЕЙ, МЪТІАШЪ.*

МАЧКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы ему и потврдили... села... на има прокопинци, где бы(л) проко(п) и васи(л) ватаманъ, и сь млиномъ и мачковци и сь паською (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *наз. мачковци* (1436 *Cost.* I, 459).

***МАЯТИНЪ** *ч.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а мы... дали и потврдили... село що на Маятинех, на има Хирова (Сучава, 1495 *BD* II, 82).

ФОРМИ: *місц. мн. на Маятинех* (1495 *BD* II, 82).

МАФЕИ *див. МАТФЕЙ.*

***МЕДВЕДИА** *ж.* (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы емоу... шесть села... три на

верхъ ме(д)ведиа, где е(ст) (степань вата)мань... (и) три мьста о(т) поустьяни (Сучава, 1429 *Cost.* I, 280).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. на верхъ ме(д)ведиа (1429 *Cost.* I, 280).

***МЕДВИЖИИ** прикм. (1) ◇ Медвижа могила (1) (назва урочища у Волинській землі): а поля есмь ему дали и уехали своей земльъ — по конец лозы нивька на долини, а оттоля к Медвижи могили (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: дав. одн. ж. Медвижи (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

***МЕДЕЛЪНИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тьм мы <видъвше их правою слоужбою до нас... (...села.— *Прим. вид.*) на имь Прочелничи... и Богданеши... и Мед(ель)н(и) (б. м. н., 1490 *BD* I, 434).

ФОРМИ: наз. Мед(ель)н(и) (1490 *BD* I, 434).

МЕДЕЛЪНОУЛЬ ч. (4) (особова назва): и оуоставше наши слоуги, птьоль и... петръ... и оуико их, негриль медельноуль, та заплатили оусе исполна, тоты вышеписанныи пинъзи (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: наз. одн. медельноуль (1495 *Cost.* S. 193); дав. одн. медельноулю (1495 *Cost.* S. 193, 194).

МЕДЕНИЧАРЬ ч. (3) (особова назва, серб. тафидничар «чародій», «знахар»): И оуоставше нашъ верній пань, михоуль меденичарь, и заплатилъ оуси... тоты... пинъзи... оу роукы... сими (Васлуй, 1497 *Cost.* S. 223).

ФОРМИ: наз. одн. меденичарь (1497 *Cost.* S. 223); дав. одн. меденичарю (1497 *Cost.* S. 223).

***МЕДЖИАШЬ** див. ***МЕЖІАШЬ**.

***МЕДИЦКИИ** прикм. (1): а половицю тьхъ пьнѣзи на ложили есмы на твоѣ роботы... на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: знах. одн. ч. медицкии (1386—1418 *P* 35).

Пор. ***МЕДЫКА**.

***МЕДОВЫИ** прикм. (10) ◇ дань медовая (4), (дань) медовая (4), медовая дань (1) див.

***ДАНЬ**; дачка медовая (1) див. ***ДАЧКА**.

ФОРМИ: наз. одн. ж. медовая (1478 *ЗРМ*); род. одн. ж. медовое (1478 *ЗРМ*); знах. одн. ж. медовоую (1478 *ЗРМ*); ор. одн. ж. медовою (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1470 *AS* I, 67; 1493 *АЛРГ* 56; 1498 *ГВКОО*); ор. мн. медовыми, медовыми (1401 *АкВАК* III, 2; 1470 *AS* I, 65; 1490 *ЗХП*).

МЕДУСКИ ч. (1) (особова назва): а ти доконали и оосуодили па(н) хр(с)чень мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: наз. одн. медускы (1401 *P* 66).

МЕДЪ ч. (83) 1. (натуральный бджолиный) мед (75):

Се А князь долголатъ долголатови(ч)... даю... по своєи дши... стмоу николе поустьянскому иониноу манастырю тоую зе(м)лю на имѣ то(л)стольско(г) конона а иде(т) с не(г) колода меду и съ всеми пошлинами (Київ, 1427 *P* 108); А також никто от наших бояр или десетник да не смь брати десѣтиноу от пчел, ани бербеницю меду, ани пасичничи бантовати ни оу чем (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 8—9); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 *AS* I, 89); и съ тое земли бортное маеть онъ дань давати... по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами... и з насадкою меду (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

медъ пресный (3), присный медъ (1) натуральный мед: А кто оусхочет тих люди соудити... или мито от них брати, от оусого их товароу: или от рѣба свижаа... или пак от воскоу или от присного меду, коли имоути продавати... или пак где боудоут коуповати... везде да ест имь слободно и без мито (Сучава, 1466 *BD* I, 96); Бил намъ чолом земѣнин киевский Андрей Прѣжовский и поведил... штож люди его... на имѣ Шершневичи издавна давали в ключъ Киевский ведро меду пресного и бил намъ чолом, абыхмо тое ведро меду отпустили ему (Мереч, 1496 *АЛРГ* 69).

2. (легкий хмільний напій, виготовлений із бджолиного меду) питный мед (4): А пить могоричь оу аньдрька оу дому льского за двѣ гривни вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 *P* 12); а еще есми имь дали волю тоу бы собь держати, оу сочавь, один домъ, а оу том домоу корчмоу не держати, ни пива варити, ни мед (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670).

ФОРМИ: наз. одн. медъ, мед, ме(д) (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1448 *ДГПР*; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.); род. одн. медуоу, меду, меду, мд(оу) (1366 *P* 12; 1408 *Cost.* II, 633; 1427 *P* 108; 1458 *BD* I, 9; 1463—1478 *PEA* I, 35; 1470 *AS* I, 67; 1488 *УКТ*; 1496 *АЛРГ* 69; XV ст. *BC* 6 зв.; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); знах. одн. медъ, мед, ме(д) (1410 *АкВАК* XI, 5; 1429 *DIR* «А» 455; 1434 *Cost.* II, 670; XV ст. *BC* 19; 1454 *Cost.* II, 508); ор. одн. медомъ (1471 *BD* I, 159; 1494—1495 *АЛРГ* 60).

***МЕДЫКА** ж. (4) (назва села у Перемишльській землі) Медика: тогды на роцъ напре(д) реченымъ сторонамъ в медыць в недьлю на вутр(и)е ст(г)о луки евангелиста... осудили есмы и осужаємъ аже г(с)дрь нашъ кроль влодиславъ... ближши(и) естъ к тому мьсту... нижли тыи пани Адвига и еи дьвка алжбьта (Медика, 1404 *P* 70); оу медыць оу идлю оу четвертую по велиць дни (Медика, 1415 *P* 87).

ФОРМИ: місц. одн. в (оу) медыць 3 (1404 *P* 70; 1407 *P* 72; 1415 *P* 87); 1 в недыць 1 (1404 *P* 70).

МЕДЫНЕСКИЙ ч. (1) (особова назва): А тому свьдъци пань миколай стпиченикъ... волочеко медынеский ины(х) мно(г) добрыхъ (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: наз. одн. медынеский (1418 *P* 89).

МЕДЫНА ж. (1) (назва села у Волинській землі): а кн(А)-зю Семену досталСА город Колоден а села: Чернехов... Мшанец, Медына (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Медына (1463 *AS* I, 54).

МЕЖ див. **МЕЖИ**.

МЕЖА ж. (8) (границя між двома земельними володіннями) межа: и то, господару, помню... о суды межа, головщина, о соколеее гнъздо, о бобры, зь еремя (!) (б. м. н., п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); а обурьбь земельный тому именуци моему... от реки Стыра межою мимо нивы дворища Ляхова и межою конецъ нивъ подворищныхъ Хреницкихъ (Хренички, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); и я подлугъ листу гдрского обедвь тые нивки отехалъ к цркви Бжіей... и границу есми положилъ Плоской ниве... от дороги на право межею великою по конецъ Вздвигенское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); у hpanuciu у mezu samy iesmo promezny sebe rolozyly у корсу zasuraly (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: наз. одн. межа (п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); род. одн. mezu (1500 *ДПЖН*); знах. одн. mezu (1500 *ДПЖН*); ор. одн. межою, mezoiu 3 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1500 *ДПЖН*); межею 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

МЕЖДОУ прикм. (13) (цсл. междуоу) (з ор.) (виражає просторові відношення — кажує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, поміж (5); а хотарь ... на стльъ што е(ст) меж(д)оу краиничеши и фтеоци (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121—122); тьмъ мы... дали есми емоу... селище фоундешо(м) междоу попо(м) мирчомъ и дльгымъ петромъ и на брьладъ едно мьсто междоу леоуринцемъ и бьксънещъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тьмъ мы... дали и потвердили есми емоу... одно село... междоу (Грьм)ещи и (Рогошещи) (Сучава, 1480 *BD* I, 246).

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (8): тьмъ мы... дали есмы емоу... село негоещи междоу тотоещи и междоу леветь миклооуша (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїдоша прѣд нами... архимандритъ Бистрицьского монастыра, и съ вьсьми яже о хрїстѣ братїями ... и дали господствоу мы петь сель: едно на краковъ... междоу Грїелешъ и междоу Лоупшею, дроугое на Сереть (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

Лив. ще. МЕЖИ, МЕЖОУ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.

МЕЖИ, МЕЖІ, МЕЖЕ, МЕЖ, МЪЖИ, МЕЖЫ *прійм.*— (235) 1. (з род.) (209) 1. (виражає просторові відношення— вказує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, межі (38); исыпали могилу межі дубо(м)ъ а межі буко(м)ъ на полку (Галич, 1404 P 68); тьи городаи цецунъ а хмельовъ с тыми волостми и селы которыи жь к нимъ прислушаютъ которыи жь города лежать межі нашою землею рускою и волоскою даемы и дали есмы ему на вьки (Ланчица, 1433 P 125); хотар... черес Смилла на (е)дноу крѣвицу що ест межі Портар(и) и межі Дроужещи, и на могилу копану (Бирлад, 1495 BD II, 63); (відповідає сучасній конструкції з прийменником с е р е д з род.) (1): А ко млину граница горъ смотричемъ до мосту а доловъ смотричемъ што дуброва межі хордовкымъ селомъ (Смотрич, 1375 P 20);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (19): хотаръ... до оусты потока, межє польны оурьклева и роускова (Сучава, 1453 Cost. II, 455); бо Арин пан Юрїи Шербич и матере его... дали... монастиру от Хомора... половиною от тоє поле... межі бродове под Бохотиномъ (Сучава, 1467 BD I, 120); Там мы... далі... есми емоу... села... и на верх Смилъ млин где был млин Делцагъ Петра, оу Боуковъне, межі млином Воулпашевъмъ и межі Жоуржа Плешана и межі млина Шефоулова и межі млина Плешануолова, да оучинит пан Шефоуль млин (Сучава, 1468 BD I, 130); а мы такожде и от нас есмы дали и потвърдили слоузъ нашоу Томи Салге... тоє... село... на имъ оу Салче, межі Иоанъш Триколескоул и межі Гъжоане (Ясси, 1495 BD II, 69).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на два або кілька об'єктів, між якими встановлюються якісь відносини) між, межі (ким, чим) (63): А се докончанье межі королемъ польскымъ и княземъ дмитриемъ (б. м. н., 1366 P 14); бжыею мятлю и добрыхъ люди прьязньо исталаса торговла межі добрыми людьми межі бояры и межі крилошаны стго ивана (Перемишль, 1378 P 25); Мы... слобуеымы... ижъ вшитки оурАды и зъеднанья и записы што пасаныи (!) миха(л) бучатски... межі наияснышимъ кнжатемъ и паномъ... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... и нами... с одной стороны а межі преможнымъ степкомъ воеводуоу... з другої стороны прере(ч)ныи владиславъ кроль и дъти его... боронити держати непорушно на вьки ховати имьють (Ланчица, 1433 P 123); а за большее потвърждение присъгали есми межі собою и кльби съ есми на ч(ст)ный кр(с)тъ и на оуси сти и записали съ есми межі собою, подъ нашими печатми (Сучава, 1435 Cost. II, 682); а наши записы и присаги не боудут с тым, оу изминою (sic.— Прим. вид.) и миръ межі нами не роушит са (Ясси, 1445 Cost. II, 726); мъли есмо о(т) вась листы мистра крижевницкого... которыми(ж) напред) оузнавлаеть и оуспоминаеть свои первъшини листы Выкладаючи оны нъ в которы(х) члонце(х) инны(м) обычае(м) и розоумо(м) нижлисА оны сами в собъ маю(т) а особливо в то(м) какъ бы вась межі нами з одной стороны а межі собою и тъжь съ свои(м) закоио(м) крижевнич(и)м з другое стороны... коу еднаною покоя хотель бы мети (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А се мы... визнава(м)... аже што коли есми имали межі нами мерзачку ис паномъ михайломъ... и есми смирилсА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); Такъ иж межі нами и межі пререченым наияснышим паном Яном Олбрахтом... и освъщоныи кнежати панем Александрем... и кнежатем Жигмонтом... и нашими потом боудочимы, из обохъ сторон, имаєт быти покоуи и мир вьчній (Гирлов, 1499 BD II, 419);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (3): коли сюю правъдоу сАкъ промежи собою вчи-

нимъ потомъ отъ сего часоу межі тебе и нами лешее доброты иного дела не боудеть (б. м. н., 1484 ЯМ); Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода... прыятельство и любовь оутве(р)жаєтъ межы его мл(ст) и межы вашу мл(с)тъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152);

б) (вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межі (ким, чим), серед (кого, чого) (82): а што може причинити болше межі тьми вжитки то на свое польшпъньє (Львів, 1370 P 18); тогда я па(н) староста петраш с землАны оучинили есмы межі ими завитыи рокъ на (вы)ведъньє границы (Галич, 1401 P 65); а тако(ж) су(д)ци о(т) яко(х)... шобы не имали дила судити ты(х) лю(д)... бу(д) какоє дило пригоди(т)сА межі ти лю(д)ми шобы и(х) судили калугери (Поляна, 1448 DIR«А» 491); и мы пе(р)во сего высълалы та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашого намьстника ли(д)ского, пана станицлава пе(т)рашковича а... пана якуба дово(и)новича, и они та(м) вьє(з)дили и того межі ними смотрели (Вільна, 1495 ВМЗД); ино ми видъвши межє ними доброе и(х) воли и то(к)ме(ж) и по(л)ною заплатоу, а ми тако(ж)дере и о(т) на(с) есми дали и потвърдили слузъ нашоу, глигору... тоє прь(д)реченоє половина о(т) половина село, о(т) ри(ш)кани (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

в) (вказує на сукупність осіб, з-поміж яких одна виконує дію або на яку спрямована дія) з-поміж, з-посеред (кого) (3): кто межі ими оукажєтъ твердышимъ листомъ... тотъ зыскаль (Галич, 1401 P 65); и ти(ж) слобує(м) имъ дати и поставити и дали на границы оу хотини... два паны справе(д)ливы(х) и именованни(х), которы имуть они межі нашими паны мо(л)давскыми выбирати (Сучава, 1457 Cost. II, 810); и розказали есмо воды(н)скому с ты(х) свѣтковъ осмина(д)ца(ти) члвко(в) выбрати, кого бы о(н) межы ними хотель (Вільна, 1495 ВМЗД).

II. (з род.) (26) 1. (виражає просторові відношення — вказує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, межі (ким, чим) (8): оув озера оу кроуды межі городна и мерє(ч) (б. озера Круди, 1400 P 62); А се я панъ ленко староста Зоудевоьскій Свѣдчю... аже есмо розъехали границу... межі острова и дроховічъ (б. м. н., 1424 P 104); а мы... дали и потвърдили... село... на има Хирова, и що ест межі Дереневъ и межі Гришан (Сучава, 1495 BD II, 82);

(відповідає сучасній конструкції з прийменником с е р е д з род.) (1): што межі твоєє земльъ суть кня(ж)ниА волости давали вьходъ бьлон ордь то намъ наше даите (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на два або кілька об'єктів, між якими встановлюються якісь відносини) між, межі (ким, чим) (7): оу другомъ пакъ льтъ стала межі на(с) замАтнА (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); Про тожь, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаєте, какъ межі вась доконъчанье было (б. м. н., 1499 BD II, 448—449);

(відповідає сучасній конструкції з прийменником на із знах.) (2): Нине пакъ дла нашего бра(ц)ства... добримъ ласкавымъ окомъ посмотри межі тебе и межє мене дла вась и насъ (б. м. н., 1484 ЯМ);

(відповідає сучасній безприймениковій конструкції із знах.) (1): И тые Токаревскіє рекли... а то земли наши и вась дей о томъ смотрѣли межі насъ намьстникъ Берестейскій панъ Янъ Пасутичъ, а намьстникъ Мельницкій панъ Александръ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85);

б) (вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межі (ким, чим), серед (кого, чого) (5): Село Ще(р)бовъ а в томъ селе слоугъ трии(д)цать а чоты(р)надъцаты(и) ота(м) а половица межі и(х) оубоги(х) а вро(ч)ны(х) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91); а коли(ж) наидоуть нашоу ласкою тогды... боудоуть межі своєє брати во чти быти (XV ст. ВС 24 зв.); И тежь абы ихъ люди съ чоужыхъ земльъ межы

его людей межы Волохъ абы не было (Вільна, 1498 *BD* II, 412);

в) (вказує на об'єкт, на який спрямована дія) (відповідь сучасній безпрямийменниковій конструкції із знах.) (1): а межы тыми городаи и межы нашою землею роускою то границь будутъ вѣчныи наипервѣи межы нашимъ городом) снАтиномъ а межы шепинци которыи жъ шепинци к волохонь прислушають *межи* тыхъ рѣка колочинъ дѣлить (Ланчиця, 1433 *P* 125).

3. (виражає часові відношення) під час (чого) (1): аче(н) да(л) бы богъ шобы не загибло хрестиянство межы вашоє мл(с)ти днєхъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152).

Див. ще МЕЖДОУ, МЕЖОУ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.

***МЕЖИЄВИЧИ** *мн.* (1) (назва села у Київській землі): мы великий кнАз Швитрикгайл... чиним знаменито... иж... мы... даєм и дали есмо тому предреченому Каленику... село Боурковцы... а Межиєвичи (Київ, 1437 *AS* I, 33—34).

ФОРМИ: знах. Межиєвичи (1437 AS I, 34).

МЕЖИНОСОВИЧЬ *ч.* (1) (особова назва): А при мнѣ былъ... князь Михайловичъ Межиносовичъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ФОРМИ: наз. одн. Межиносовичъ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

МЕЖИРЕЧЕ *див. МЕЖИРЪЧЬЄ.*

***МЕЖИРЪЧЬЄ** *див. МЕЖИРЪЧЬЄ.*

МЕЖИРЪЦКИЙ, МЕЖИРЪЦИКИЙ *прикм.* (2): Мы вонцєхъ з бжиєн мл(с)ти ярдибискупъ гнѣзденский... вАнценць сь шамотуль межиръцкий доброкость с колна каменьский... слобуємы и слюбили есмы... стецку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); ино оузрѣши твоє невинность мою велимужинии панови... на имА па(н) вАценць исъ шамоту(л) па(н) межиръцкии староста рускихъ зѣмль... выбавили мА бго(м)... ис того Атства (Кременець, 1434 *P* 130).

ФОРМИ: наз. одн. ч. межиръцкий, межиръцкии (1433 P 122; 1434 P 130).

Пор. МЕЖИРЪЧЬЄ.

МЕЖИРЪЧЬЄ, МЕЖИРЕЧЄ *с.* (9) (назва села у Волинській землі) Межиричча: Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов, а также Радоселки, Радогоща, Межириччє (Луцьк, 1396 *AS* I, 20); ино я после пана своего живота при том остана Межириччє, што пан мой менАл со кн(А)зем Иваном Острозким (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ФОРМИ: наз. одн. Межиръчье I (1466 AS I, 60); Межириччє I (1487 AS I, 85); знах. одн. Межириччє, Межириччє 4 (1396 AS I, 20; 1487 AS I, 85, 86); Межиръчье 2 (1466 АрхЮЗР I, 18; 1466 AS I, 60); місц. одн. при Межириччє (1487 AS I, 85).

***МЕЖИАШЬ** *див. *МЕЖІАШЬ.*

МЕЖІ *див. МЕЖИ.*

***МЕЖІАШЬ** *ч.* (28) (молд. *межиеш*, серб. *меџаш* «сусід») сусід: То ест вес хотарь тои поустыни, коуда панъ Кръсть Чорный хотарил (с старыми моужми и сь окольными межіаши (Сучава, 1438 *DBAc* 27); Ино мы... есми емоу оучи(н)или закон подлюг земскаго права, аби он привел к намъ оуси свои околий межіаши, аби они визнали и мартоуришали о том аже ест так (Сучава, 1480 *BD* I, 239); А пак хотарь Тльвєщ(є)м... да ест по коуда хотарил пан... и пан Динга питарь и сь межіаши (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).

ФОРМИ: наз. мн. межіаши, межіаши, межіаши 4 (1446 ПГСПМР; 1453 Cost. II, 445; 1459 Cost. S. 22); межіяшы I (1496 BD II, 402); межіашеве I (1460 Cost. S. 34); род. мн. межіяшы(и) (1464 DIR«A» 517); I межіаши(м) (1467 Cost. S. 69); знах. мн. межіаши, межіаши (1480 BD I, 239; 1481 BD I, 258); ор. мн. межіаши, межіаши, межіяши, межіаши, межіяши, межіаши II (1438 DBAc 27; 1452 Cost. II, 422; 1462 BD I, 66; 1464 DIR«A» 517; 1481 BD I, 259; 1492

BD I, 510; 1493 *Cost. S.* 175; 1494 *BD* II, 33; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 155 і т. ін.); *межіаши* I (1472 *BD* I, 177); *межіаши* I (1470 *BD* I, 153); *межіаше* I (1493 *BD* II, 27); *межіаши, межіяши* 2 (1455 *Cost. II*, 525; 1461 *BD* I, 45).

***МЕЖІАШЬ** *див. *МЕЖІАШЬ.*

МЕЖОУ, МЕЖЮ *прийм.* (2) (з ор.) (виражає об'єктні відношення — вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межы, поміж (ким) (1): коли(ж) оу томъ роздѣль три годы и три м(с)ци с оупокою живоуть... тогды да и на вѣкы вѣчныи жа(д)на(г) соуда межю собою не мають (XV ст. *BC* 32 зв.);

(у граматах молдавських канцелярій — зі знах. зам. ор.) (виражає просторові відношення) між, межы, поміж (чим) (1): а хотарь... от польноу поперець на филпъ межю два пѣть могила (б. м. н., 1400 *Cost. I*, 37).

Див. ще МЕЖДОУ, МЕЖИ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.

МЕЖЫ *див. МЕЖИ.*

***МЕЖІАШЬ** *див. *МЕЖІАШЬ.*

МЕЖЮ *див. МЕЖОУ.*

***МЕЗКИРЬ** *ч.* (4) (особова назва, лит. *Mišgiris, Mišgir-das*): а землю есмо присудили Мезкирю... и король его милость нашего суда не пересужывалъ, велѣль таки его милость Мезкиру тую землю держати (Вільна, XV ст. *РИБ* 610).

ФОРМИ: наз. одн. Мезкиръ(ъ) 2 (XV ст. РИБ 609); дав. одн. Мезкиру I (XV ст. РИБ 610); Мезкирю I (XV ст. РИБ 610).

***МЕЗКИРЬ** *див. *МЕЗКИРЬ.*

***МЕЗОЧЬ ВЕЛИКИЙ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): даємо... господину отцу владыще... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ, Мезочъ Малый и Великий, Будорожь (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. <Мезочъ> Великий (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***МЕЗОЧЬ МАЛЫЙ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): даємо... господину отцу владыще... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ, Мезочъ Малый и Великий, Будорожь (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. Мезочъ Малый (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

МЕЗЬ *ч.* (1) (особова назва): Билъ намъ чоломъ наместникъ звАголский Яцько Мезь и просил в нас во Вруцькомъ повете человека на имА Лазорка Мошькевича из его сынми, из братаничи его (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: наз. одн. Мезь (1496 АЛРГ 71).

МЕЛЕНТИИ *ч.* (1) (особова назва, цсл. *Мелетии, гр. Μελετίος*) Мелетій: А се дьяци степанъ мелехови(ч) мелентии куцеви(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: наз. одн. мелентии (1370 P 18).

***МЕЛЕХОВИЧЬ** *ч.* (1) (особова назва): А се дьяци степанъ мелехови(ч) мелентии куцеви(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: наз. одн. мелехови(ч) (1370 P 18).

МЕЛЕШКА *ч.* (1) (особова назва, пор. цсл. *Мелетии*): тѣмъ мы... дали есми емоу... двѣ сѣль на берхѣчъ, на имА где домъ его, другое на мелешкову потоку, где ест тадоръ мелешка (Васлуй, 1438 *Cost. II*, 26).

ФОРМИ: наз. одн. мелешка (1438 Cost. II, 26).

Див. ще МЕЛЕШКО.

МЕЛЕШКО *ч.* (1) (особова назва, пор. цсл. *Мелетии*): поручни(к) кнА(з) михайло евнутєви(ч)... озарьА мишоптинъ мелешко степанъ зазьба (б. м. н., 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. мелешко (1392 P 47).

Див. ще МЕЛЕШКА.

МЕЛЕШКОВИЧЬ *ч.* (1) (особова назва): Я, Ивашко Илиничъ, намѣстникъ Волковийскій, а Ивашко Мелешковичъ (Вільна, XV ст. *РИБ* 609).

ФОРМИ: наз. одн. Мелешковичъ (XV ст. РИБ 609).

*МЕЛЕШКОВЪ *прикм.* (1) ◇ мелешковъ потокъ (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тьмь мы... дали есми емоу... двѣ селъ на берѣачь, на има где домъ его, другое на мелешковоу потокъ, где ест тадоръ мелешка (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 26).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на мелешковоу* (1438 *Cost.* II, 26).

Пор. МЕЛЕШКА, МЕЛЕШКО.

МЕЛИС (?) (1) (назва села у Молдавському князівстві): того раді... и дали и потврѣдили есми емоу... села на имѣ опришещи... и маржины и мели(с) (... — *Прим. вид.*) (Сучава, 1452 *Cost.* II, 432).

МЕЛНАА *жс.* (1) (назва села у Волинській землі): ки(А)зюо Семьну Избарзкому... достал са Ивачовъ, а Янковци... а Мелнаа, а ВововаА (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: наз. одн. МелнаА (1482 *AS* I, 80).

*МЕЛНИКЪ *ч.* (1) (назва міста у Берестейській землі) Мельник: а кто поидеть съ сею грамотою черезъ дорогычнѣ чесь (1) мелникъ и чересъ берестне до лучьска торговать ис торуна Азь кнѣзь кестути не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 *P* 2).

ФОРМИ: *знах. одн. мелникъ* (п. 1341 *P* 2).

*МЕЛЪ *див.* *МЪЛЪ.

МЕЛЬНИЦКІЙ *прикм.* (4): И тые Токаревские рекли: ...вась дей о томъ смотрѣли межѣ насъ намѣстникъ Берестейскій панъ Янъ Пасутичъ, а намѣстникъ Мельницкій панъ Александръ... и насъ въ томъ одправили (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); Ja Fedko Januszkowicz pusaг wetykoho kniazia alexandra napisnyk Zyzmorski szto iesny kupuŷ umiecuo w patnysyca melnyckoho pana nemiry hrymajuŷowysza folwarku... u zemlam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom mista Beresteyskoho (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Мельницкій (1495 *АЛМ* 85); *род. одн. ч. мелныцкоho* (1500 *ДПЖН*); *дав. одн. ч. мел(л)ни(ц)кому* (1495 *ВМЗД*); *місц. одн. ч. в мел(л)ни(ц)комъ* (1497 *ПКИП*).

Пор. *МЕЛНИКЪ.

! МЕМЕНОУ (СЕМЕНОУ) *див.* СЕМЕНЪ.

*МЕНА *див.* *МЪНА.

*МЕНДЛИ-КГЕРЕИ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк. menğli* «що має родимку», *gigej* — династичне ім'я кримських ханів): Такъ же ваша милость абы есте знали, бо послали есмо нашего посла до Мендли-КгерѣА, цара Перекопського (б. м. н., 1499 *ВД* II, 449).

ФОРМИ: *род. одн. Мендли-КгерѣА* (1499 *ВД* II, 449).

*МЕНИТИ *дієсл. недок.* (9) (*стп. мієніс*) 1. називати (що) (1): продали есмо... землю... з бортнымъ дървомъ и с пашнею из сеножатми и з доубровами и з боры и лѣсы и з борбовыми гоны и со всѣкими иными поплатки и податми которымъ колвекъ именованомоу именованы, або мьненны быти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23);

називати (кого ким), видавати (кого за кого) (3): которыи себе меніть не по правдѣ сказа (1) алю(б) соуже(н) (XV ст. *BC* 7).

2. казати, твердити (що) (2): О поручникоу онъ(ж) мени(т) пере(д) (1) первейшаго долъжника заплачо(н) (XV ст. *BC* 31);

(що, за що) претендувати (на що) (2): Ачь которая жонька мени(т) собѣ дьди(ч)ство прилоучаючи веномъ а десѣть ле(т) не о(т)была алюбо заме(ш)кала... тогды... тая жонька истратила (XV ст. *BC* 21); Обычай злостіви бы(л) служебнічій, колі и(х) прівожено до забіты(х) на дорозе тогды оні и(х) лоупилі с тго именія оу которомъ былі забіты мьна(т) собѣ за кровно (XV ст. *BC* 25).

3. (тілько 3 ос. одн.) становить (1): Ино тыми разы дла некоторого моего нѣдостаткоу еше есмо в кнѣза Василя... взѣли семдесѣт коп грошей широких... то вжо мьнит сто коп грошей широких (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. менить, меніть* 3 (XV ст. *BC* 6 зв., 7, 22 зв.); *мънит* 1 (1492 *AS* III, 23); *мени(т)* 3 (XV ст. *BC* 21, 29, 31); *3 ос. мн. мьна(т)* (XV ст. *BC* 25); *інф. пас. мьнены быти* (1492 *AS* III, 23).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СѦ, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ СѦ, *МЕНОВАТИ.

*МЕНИТИ СѦ *дієсл. недок.* (6) 1. (ким) називатися (ким), видавати себе (за кого) (3): а хто сѦ мени(т) шлѦ(х)тичо(м) а не з родоу шлѦхо(т) (XV ст. *BC* 18 зв.).

2. казати, твердити (*із з'ясувальним стол. щ о*) (1): а бѣде(т) ли хто иньшии мени(л)сѦ право име(т) къ тои очине име(т) пріити пре(д) соу(л)ею а оуказа(т) свое право (XV ст. *BC* 22 зв.);

вважати себе (ким) (1): Иди(к) жалова(л) на фа(л)ка и(ж) его потшѣва(л) собакою своею а собака его укоусила а с тго менільсѦ хро(м) (XV ст. *BC* 27).

3. (зробити що) визватися (1): янъ то(г) мениль сѦ досве(т)чить (XV ст. *BC* 19).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. сѦ менить* 1 (XV ст. *BC* 8); *сѦ мени(т)* 1 (XV ст. *BC* 18 зв.); *мени(т)сѦ* 1 (XV ст. *BC* 18 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. мениль сѦ, мени(л)сѦ, менільсѦ* (XV ст. *BC* 19, 22 зв., 27).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СѦ, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ, *МЕНОВАТИ.

! МЕНО (МЕНСКИЙ) *див.* *МЪНСКИЙ.

*МЕНОВАТИ *дієсл. недок.* (3) (*стп. mienować*) 1. викликати поіменно, називати поіменно (2): мы право оуоставляемъ на то коли(ж) очичи в чюжеи землі боудоутъ менова(н) пре(д) соудомъ тогды соудья служебніко(м) его имаеть зазвать триничи къ правоу абы о(т)поведа(л) (XV ст. *BC* 16).

2. (що) казати, твердити (1): мы Свядрыгаило, Великій князь чиниомо знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ, покладаль передъ нами лысть отъ князя Василя Сангушковича... и дворанъ наших... што есмо имъ... велилы... кривду его, што менуеъ одъ землянъ Браславскихъ и бояръ Хмельныцкихъ, розсудыты (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. менуеъ* (1430 *ГВКЛ* 7); *перф. пас. 3 ос. мн. ! монованы* 1 (XV ст. *BC* 20); *майб. пас. 3 ос. мн. боудоутъ менова(н)* 1 (XV ст. *BC* 16).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СѦ, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ, *МЕНИТИ СѦ.

МЕНТОРТ *ч.* (2) (*особова назва, лит. Mintartas*): коли держал Слоним панъ Копач (и) брат его панъ Ментортъ, мы ездъживали тоут в ловы (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Ментортъ (1478 *AS* III, 17); *род. одн. Менторта* (1478 *AS* III, 17).

*МЕНТОРТОВЪ *прикм.* (1) ◇ Ментортовъ оуголь (1) (назва місцевості у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светкомъ присѣгнути, они обвели отъ Березое к Бережкамъ, ажъ к Ментортовоу оуглоу и Золотеевоу (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. Ментортовоу* (1478 *AS* III, 17).

Пор. МЕНТОРТ.

МЕНШИ *присл. в. ст.* (1) менше: а надью маю(ч) и дооуваю(ч) ва(м) иже в таковы(х) рѣча(х) дла(а) чти и доброго нашего ничего менши вы ка(к) оии та(к) много чинили е есте (1) и радили (Брестъ Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще МНЪ.

Пор. МАЛО, НАМНѢ.

*МЕНШИИ *див.* МЕНЬШЫЙ.

*МЕНЕШКИЙ *див.* *МЪНСКИЙ.

МЕНЬШЫЙ, МЪНЬШІЙ *прикм. в. ст.* (18) 1. (*за вѣкомъ*) меншии, молодшии (14): А се мы кнзи Василиевичи, отчичи Збарзскіи: князь Михайло а князь Семень Меншиин (1)... сознаваемъ... ижъ мьняли есмо и з дядкомъ и своимъ... отчиною своею (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); и я есми подѣлил сѦ з братомъ своимъ мьншымъ со

жн(А)з(е)мъ Семьномъ Избаразким самъ своею волюю доброу и его тѣж доброу волюю вѣчно и непорушно (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 80); просили нас два брата рожона: старейший панъ Барьсанъ на имя Аньдрей, а другой Барьсанъ панъ Яцко, меньший братъ, пана Маськовы сыны, и просили насъ, быхъмо ихъ разделили ку ихъ отчины (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); такъ рекъши присагоу свою выписавши присажьны(и) листь написавъ тагиревымъ меньшимъ братомъ ... послалъ есми (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (за становищемъ у суспільстві, у феодальній ієрархії) менший (2): *Brat wasz tenszyu welikuu kpiąz Żykhimont szelom bięt* (Липишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 142); нѣское поклоненіе біровоу о(т) брашова, о(т) меншаго пріятель г(с)ва ти, шо(л)тоуза хърль о(т) брълад (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675).

3. (за кількістю) менший (1): а бѣдоутъ ли ты(и) речи оу меньши(х) пенезА(х) проданы тогды имееъ за сА о(т)-дати до(л)жнікоу (XV ст. *BC* 18);

меншої вартості (1): а боудоутъ ли тыи пенези оу меньши(х) ре(ч)хъ ни(ж)ли емоу до(л)жно а возьметъ оу томъ некоторы(и) закла(л) тогды маеъ оу томъ досы(ть) имє(т) (XV ст. *BC* 18).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **меньшый**, *tenszyu* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); **мъньшіи** 1 (XV ст. *BC* 23); **! Меньшин** 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *род. одн. ч. меншаго* (1434 *Cost.* II, 675); *дав. одн. ч. мѣншому* 4 (1482 AS I, 80, 81); *меньшему* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *ор. одн. ч. меньшимъ* 1 (1484 ЯМ); **мѣншымъ**, **мѣншым** 2 (1482 AS I, 80); *знах. одн. ж. мейшюу* (1484 ЯМ); *ор. одн. ж. меньшею* (1484 ЯМ); *місц. мн. оу мейши(х)* (XV ст. *BC* 18).

Пор. *МАЛЫЙ.

*МЕНЬШИИ *див. МЕНЬШЫЙ.*

! МЕНЬШИН <МЕНЬШИИ> *див. МЕНЬШЫЙ.*

*МЕНАТИ *див. *МЪНЯТИ.*

*МЕРА *див. *МЪРА.*

*МЕРЕЩІИ *мн. (2)* (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потврѣдили есмо имъ... на бръладъ блажари и мерещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323, 324); Тѣмъ мы... дали и потврѣдили есми имъ... едно село на Бръладъ... Мерещіи (Васлуй, 1495 *ВАМ* 70—71).

ФОРМИ: *знах. Мерещіи* 1 (1495 *ВАМ* 71); *мерещи* 1 (1448 *Cost.* II, 324).

МЕРЕЦКІЙ *прикм. (10)*: Пр(авиль) м(а)р(шалокъ) н(а)м(естникъ) М(е)р(ецкій), п(а)нъ Ст(аниславъ) Гл(ебовичъ) (Троки, 1494 *РИБ* 561); Прав(иль) мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Мер(ецкій) и Ут(енскій) кн(язь) Михайль Львовичъ (Глинскій) (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **мерецкий**, **мерец(к)ій**, **Мер(ецк)ій**, **М(е)р(ецк)ій** 5 (1494 *АЛМ* 54; *РИБ* 561; 1496 *АЛРГ* 69; 1499 AS I, 118; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59); *ск. н. мер, ме(р)* 5 (1496 *АЛРГ* 71; *ВМКФС*; 1497 *ПКИП*; 1499 *ВФ*; *ГОКІР*).

Пор. *МЕРЕЧЬ.

*МЕРЕЧЬ *ч. (4)* (назва міста у Троцькому воеводстві) Мереч: оув озера оу круды межи городна и мерє(ч) по розтвъ х(с)євъ оу пАтокъ (б. озера Круды, 1400 *Р* 62); Писан в Меречи, апрель 27 день, индиктъ 14 (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *род. одн. мерє(ч)* (1400 *Р* 62); *місц. одн. в (оу) Меречи* (1401 *Р* 64; 1496 *АЛРГ* 69, 71).

*МЕРЕЩІИ *див. *МЕРЕЩІИ.*

*МЕРЗЕЧКА *див. *МЕРЗАЧКА.*

*МЕРЗАЧКА *ж. (13)* (*стп. tierziaczka*) образа; ворожа дія(9): а мы...про то жъ его...о тую исную мерзачку и шкоду воеваную намъ и орунѣ нашої оучиненую о(т) его о(т)ца право чинимы и о(т)пушаемы емоу все тымъ нашимъ листомъ (Ланчица, 1433 *Р* 121); Мы стефанъ воевода знаемо чинимъ... што... оучинили есмы вѣрною покороу... нліа-

шоу воеводъ, мл(с)тиве пристоу(пн)ли есмы и поклонили сА есмы яко г(с)дноу нашему и братоу старшему и ты предьреченнымъ мерзачкы(м) (1) о(т) оусего сер(ди)ца о(т)-поустили есмы (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 678—679); а мы есмы поустили пана Михаила... и пана Доумоу... и не имаемъ имъ оусломьноути никакихъ отъ мншешдшихъ рѣчей и мерзачкы, що противко намъ стоАли, николи ни оу чемъ, на вѣкы (Сучава, 1468 *BD* II, 306); и тыми часы его милосте вишеречен-ніи крал... намъ вси мерзачкы и шкоды и кривды, которѣж есмо его милости часоу преминоулего оучинили, отпоустилъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

и м а т и м е р з а ч к у (1) *див. ИМАТИ* 2; и м ѣ т и м е р з е ч к у (2) *див. ИМЪТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. мерзА(ч)ки* (1457 *Cost.* II, 809); *знах. одн. мерзАчку* 2 (1433 *Р* 121; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *мерзечку, мерзечку, мерзечькоу* 3 (1435 *Cost.* II, 679; 1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270); *род. мн. мерзАчо(к)* (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *дав. мн. ! мерзАчкы(м)* (1435 *Cost.* II, 679); *знах. мн. мерзАчкы* 4 (1468 *BD* II, 306; 1499 *BD* II, 419, 420); *мерзАчки* 1 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.).

*МЕРТВЫИ *прикм. (3)* мертвий, неживий (1): А кто о(т)и-метъ о(т) цркви стго никола судитсА со мноу передъ бгмъ егда придетъ праведныи судии хотА судити живимъ и мртвымъ (б. м. н., бл. 1350 *Р* 8—9);

◇ м е р т в ы и т о в а р ь (2) будь-який объектъ торгівлі, крім худоби: а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слобод(л)но о(т) доброво(л)но ходити съ хорноц(м) или с солею или по рибу или живы(м) товаро(м) имє(т) ходити или мртвы(м)... а мыго да не да(ст) ни гро(ш) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461—462); а кто оусхочетъ тихъ люди соудити... или мито отъ нихъ брати отъ оусего ихъ товароу... или живихъ товаръ или мертвихъ... везде да естъ имъ слободно и безъ мито (Сучава, 1466 *BD* I, 96).

ФОРМИ: *ор. одн. мртвы(м)* (1453 *Cost.* II, 462); *род. мн. мертвих* (1466 *BD* I, 96); *дав. мн. мртвымъ* (бл. 1350 *Р* 9).

*МЕРЪЗЕЧКА *див. *МЕРЗАЧКА.*

*МЕРЪЗЕЧЪКА *див. *МЕРЗАЧКА.*

*МЕРЪКА *див. *МЪРКА.*

МЕСЕХНЪ *ч. (1)* (*особова назва*): мы иліа воевода... знаемо чини(м)... оже.. нашъ вѣрныи панъ данъ месехнъ служилъ прѣжде... родителю нашему... а днє(с) служжить намъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1436 *Cost.* I, 487—488).

ФОРМИ: наз. одн. **месехиъ** (1436 *Cost.* I, 487).

*МЕСЕЦЪ *див. *МЪСАЦЪ.*

*МЕСНІИ *див. *МЯСНЫИ.*

МЕСТО ¹ *див. МЪСТО* ¹.

МЕСТО ² *див. МЪСТО* ².

*МЕСТЦЕ *див. МЕСЦО.*

*МЕСТЬСКИИ *див. *МЪСТЬСКИИ.*

МЕСЦО *с. (39)* 1. (*визначена частина простору*) місце (28): слобоуємъ такъжъ и слюбили есми и обазоуемы сА тымъ нашимъ листомъ, ижъ какъ рихло пререченыи панъ владиславъ... прїидеть до рускы(х) земль, прере(ч)иныи стефанъ воевода нашъ, имаеъ прїихати обличнъ, а присагъ олду своего и записоу потвердити, на мѣстци и часоу положенного ему листы albo его послы (Сучава, 1434 *Cost.* II, 666); И о(т) вѣрховины еє котора Впадаеъ В двнстръ з обоу двоухъ Стороиъ тоє рѣчки Каменичи землю Деръжати Маеъ по самоую Соухоую Каменичоу С подойминами тамъ того мѣсца По рѣчкоу рашьковнюку (Прилуки, 1459 *Р* 171); а еше подьянялся ему панъ Барсанъ... ставъ засътавити ниже Гуговского ставу у подобномъ мѣсци, трохъ локотъ узъвышки а чотыри поперекъ (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); некоторы(и) изъ наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)де е(ст) имъ месцо дано боудє(т) а оні того месца не смотрАтъ не деръжа соромоу а ниѣде(с)

становА(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); слобуюемъ и обещахомъ... абихомъ мы... на мисць оу Коломыи, абихомъ съ съ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 *BD* II, 351).

2. пристановице (2): Також и мы... не имаемъ такового чловѣка прѣимити ани мѣста ани поживленїа нигде не имаю емоу давати оу нашей земли, ани оу кого от подданныхъ нашихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

3. (земельна ділянка) мѣсте (5): Билъ намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есьмо емоу мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); Я Андрушко Русинович... вызнаваю... продалъ еси чаруковського подвора мѣстце в околномъ (в ориг. воколном. — Прим. вид.) городѣ в Луцку... кн(е)-г(и)ни Мари Семеновой Ровенской на вечность (Луцкъ, 1494 *AS* I, 101); Я максим(м) харитонович(ч) горкавы(и)... сознаваю симъ мои(м) листо(м) прода(л) еси мѣстцо свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы оринъ андрѣвъ жень (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 9);

(уєїддѣ) мѣсте (1): а тые верхоу писаные мѣсца придадъ еси из жоною моею... стмоу николь к дольсзкой (1) цркви вѣчно и непорушно (Перевали, 1440 *P* 142);

◇ на м ѣ с ц е (кого) (1) замість: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с паны и с коруны по(л)скоА, которинже сА иснимали с нами... на мѣстце володислава, король по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729);

имѣти мѣсце (1) *див. ИМѢТИ*; на полноумъ мѣстѣци (1) *див. *ПОЛНЫИ* 2.

ФОРМИ: *наз. одн. мѣсцо* (XV ст. *BC* 10 зв.); *род. одн. мѣсца* 2 (XV ст. *BC* 32 зв., 33 зв.); *мѣстца* 3 (1499 *BD* II, 420, 421; бл. 1500 *ПИ* № 9); *мѣсца* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *мѣстца* 2 (XV ст. *BC* 10 зв., 11); *мѣсца* 1 (1459 *P* 171); *дав. одн. мѣстцо* (1453 *Cost.* II, 765, 766); *знах. одн. мѣсце* 3 (1462 *BD* II, 284, 285); *мѣстце, мѣстце* 6 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 734; 1494 *AS* I, 101); *мѣстце* 4 (1453 *Cost.* II, 765, 766; 1455 *Cost.* II, 774); *мѣстцо* 1 (бл. 1500 *ПИ* № 9); *мѣсц. одн. на (оу) мѣстци, мѣстци* 4 (1434 *Cost.* II, 666; 1445 *Cost.* II, 729; 1467 *BD* II, 297); *мѣстци* 1 (1434 *Cost.* II, 664); *мѣстца* 1 (1467 *BD* II, 297); *мѣсци* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *мѣсць* 1 (1479 *BD* II, 351); *род. мн. мѣстца* (1) (1453 *Cost.* II, 765); *знах. мн. мѣсца* 1 (1443 *P* 142); *мѣсца* 1 (XV ст. *BC* 13 зв.); *мѣстца* 1 (1468 *BD* II, 302); *мѣсц. мн. на мѣсце(х)* (XV ст. *BC* 13 зв.).

Див. ще МѢСТО 1.

*МЕСЬЦЕ *див. МЕСЦО*.

*МЕСЬКИЙ *див. *МѢСТЬСКИЙ*.

*МЕСЯЦЪ *див. *МѢСАЦЪ*.

*МЕСАЦЪ *див. *МѢСАЦЪ*.

*МЕТАТИ *дієсл. недок.* (2) (шо) кидати: Tež, jestliby chto kak na szkoti... metał, tot majet' staroste naszomu zaplatiti dwa funty pereu (Луцкъ, 1388 *ZPL* 105); Kak ze i tymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwі naszzy zhlі, Bozeie tiło wуутаіа, mѣсца na ziemiіu, pohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. metał* (1388 *ZPL* 105); *діє-присл. одноч. мѣсца* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*МЕТЕШИ *мн.* (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): <мы алекс>андръ воевода... чинимъ зна(мени-то)... <оже>... дали есьми имъ едно <мѣсто на тазловъ подли рѣкы>... выше метещъ (Сучава, 1424 *Cost.* II, 956).

ФОРМИ: *род. метещъ* (1424 *Cost.* II, 956).

МЕТИ *див. ИМѢТИ*.

МЕФТОД <МЕФТОДИИ> ч. (1) (особова назва, *цсл. Мєвѣдин, гр. Μεθόδιος*): хота(р)... до опрїша(ни)... камо е мефтод... (в ориг. розірвано. — Прим. вид.) сторони (1) до (обър)шїе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

*МЕХОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): Я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынми... били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)ть пожалова(л) на(с) землею црковною... половиною... со ива(н)цо(м) меховичо(м) (б. м. и., 1498 *ЧІАФ*).

ФОРМИ: *ор. одн. меховичо(м)* (1498 *ЧІАФ*).

*МЕХОВЩИНА ж. (1) (назва земельного володіння у Волинській землі): я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынми... били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)ть пожалова(л) на(с) землею црковною оу порѣчки на има мехо(в)щиною (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*).

ФОРМИ: *ор. одн. мехо(в)щиною* (1498 *ЧІАФ*).

*МЕЧИТОВЪ ч. (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталсА городъ Збараж, а к тому села: Янковцы, Обаринцы... Зволохи под Мечитовомъ (Луцкъ, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *ор. одн. Мечитовомъ* (1463 *AS* I, 54).

*МЕЧНИКЪ ч. (1) (особова назва): тѣмъ мы... дали есьми емоу... села... на има милотинещїи и где осадилъ татоу(л) м(ч)никъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

ФОРМИ: *наз. одн. м(ч)никъ* (1442 *Cost.* II, 93).

*МЕЧОВЫЙ *прикм.* (1) завданый мечем, мечовий: Коли(ж) кмє(т) па(н)у алюбю шлА(х)тичю равою оучини(г) две алюбю три за ка(ж)ною раню еї а соудоу еї а боудє(г) ли си(нъ)евая рана а кровава за мечовъю раню соуди(м) (XV ст. *BC* 30 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. мечовъю* (XV ст. *BC* 30 зв.).

*МЕЧЪ ч. (10) (ручна зброя) меч (6): а... отъ крамныхъ рѣчен, отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Иди(к) жалова(л) колї спа(л) на (до)розє прїшо(л) Ѡа(л)ко и оузалъ емоу ме(ч) и тоболы а оу тоболе(х) три ско(т)ца гро(ши) (XV ст. *BC* 26 зв.); Поченши где есть головное мыто... отъ коси, и отъ серпи... мечи, и отъ иншии рѣчи дробнихъ шож ко крамоу слухают, а отъ того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273);

(у переносно-узагальненому значенні) зброя (4): а насъ слюбилъ вел(н)ки казимиръ по томоужъ всемоу выше писаномоу боронити мечомъ и послы, и со всею радою и со всеми людьми подданными земли литовскоє (1) , ть (!) каждого нашего непрятєла (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717); крал... и братїя его... землю нашу молдавскоую... с каждой стороны, мечем и радою и людми и съ всею их милости моєною... боудут боронити (Гирлов, 1499 *BD* II, 420).

ФОРМИ: *род. одн. меча* (1408 *Cost.* II, 632); *знах. одн. мечъ, ме(ч)* (XV ст. *BC* 17 зв., 26 зв.); *ор. одн. мечем, мече(м)* 2 (1453 *Cost.* II, 766; 1499 *BD* II, 420); *мечомъ* 1 (1442 *Cost.* II, 717); *наз. мн. мечи* 1 (1460 *BD* II, 273); *род. мн. мечи* 1 (1434 *Cost.* II, 669); *ор. мн. мечи* (1476 *BD* II, 337).

МЕША ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... оучинили есмо въ задоушїе... родїтели наших... и дали есьми ... монастироу цигане на имѣ: Микоула съ чельдею, и Татоул съ чельдею... и Меша съ чельдею (Сучава, 1487 *BD* I, 310).

ФОРМИ: *наз. одн. Меша* (1487 *BD* I, 310).

*МЕШКАНЄ с. (1) (місце для проживання) притулок: Мы панъ моужыло боуцацки... вызнаваемъ... и(ж)... хотячи пана михайла канцлїря молдавско(г) намоу... приятелиемъ... оучинити... дали есьми емоу оу ка(ж)доу емоу пригодоу того бже не даи коли бы ся емоу пригодило выти исъ земли мо(л)давскоєи пере(д) каки(м) натаскомъ оу снятинъ оу горо(д) мешкаиє съ его паею съ е(г) дитками и съ слугами (Снятин, 1454 *P* 162—163).

ФОРМИ: *знах. одн. мешкаиє* (1454 *P* 163).

*МЕШКАНЬЕ с. (2) (*стч. mѣskanie, стн. mieszkanie*) зволїкання, затримка: и тако(ж) коли прїидє(т) ме(д) и житю нашего монастьрь о(т) побратъ на цюкори(н) бро(д) що бы провозници провозили его без никоторого машкаиїа (Побрат, 1448 *ДГПР*); и запись емоу мл(с)ть шлє(т) вами къ

г(с)дрю вашему... безъ мешканья (б. м. н., 1496 *ОПСВВ* 62).

ФОРМИ: *род. одн. мешканья* 1 (1496 *ОПСВВ* 62); *мАшка-нѣа* 1 (1448 *ДГПР*).

МЕШКАТИ *дієсл. недок.* (13) проживати, мешкати: *Umyslii jesmo s rapu radami paszimi i dali prawa i wolnosti... meszkajuczim w tom panstwie paszom, kotoryi sut' nizej w tom liste paszom wypisanu* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); па(к) ли бы оухоти(л) оу коропци мешкати ино емоу дае(м) место коропецъ съ мытомъ съ млино(м) и село стьнкою к томуу причыняе(м) (Снятин, 1454 *P* 163); и тая Ганка мешкала на той дьльниці мужа своего на вдов(ь)емъ стол(ь)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 *РИБ* 560); але такового чловька... их милости маот его вьгнати и вьпоудити проч из их милости землях, абы не мешкал ни жадного часуу под их панством, ни явно ани потаємно (Гирлов, 1499 *ВД* II, 420—421).

ФОРМИ: *інф. мешкати, меш(кати)* (1449 *Cost.* II, 747; 1454 *P* 163; 1499 *ВД* II, 421, 422, 443); *теп. 3 ос. мн. мешкають* (1389 *РЕА* I, 26); *перф. 3 ос. одн. ж. мешкала* (1494 *РИБ* 560); *майб. 3 ос. одн. боуде(т) мешкати* (1454 *P* 163); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. абы...* мешкал (1499 *ВД* II, 421); *дієприкм. акт. теп. дав. мн. meszkajuczim* (1388 *ZPL* 103).

*Див. ще помешкати, *промѣшкати.*

***МЕШТЕР** *див. МЕЩЕРЬ.*

***МЕШЧАНИНЪ** *див. МЪЩАНИНЪ.*

МЕЩАНИН *див. МЪЩАНИНЪ.*

МЕЩАНИНЪ *див. МЪЩАНИНЪ.*

МЕЩАНІНЪ *див. МЪЩАНИНЪ.*

МЕЩЕРЬ ч. (3) (*молд. мештер, мад. mester*) *маістр:* Се азъ панъ радоуль вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупань ба(н)ко... даемо вьдомо... аже балица воевода и драгъ мешчеръ сьзидаше црковъ въ име стго архаггла михаила (Сігет, 1404 *ГМ*); И по сем прошоу твоа милость... аби еси лишил слоуга наш Михаю мештер, аби пришол до нас съ мечи и съ оръжіе, аби нам были на погане (Васлуй, 1476 *ВД* II, 337).

ФОРМИ: *наз. одн. мешчерь* (1404 *ГМ*); *знах. одн. мештер* (1476 *ВД* II, 337).

Див. ще МИСТРЪ I.

МЖАЧИЧЪ, МЖАЧИЧЪ ч. (3) (*особова назва*): а при томъ были панове: пан Ивашко Каленикович... а пан Гринко Мжачичъ (Кременець, 1469 *АС* I, 64); ино тыхъ свѣтков которыижь в том привели написаны: пана Ивашкоу Калениковича... пана Гринка Мжачича, всех печати привѣшоны к томуу листоу (Луцьк, 1491 *АС* I, 94).

ФОРМИ: *наз. одн. Мжачичъ* 1 (1469 *АС* I, 64); *Мжачичъ* 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн. Мжачича* (1491 *АС* I, 94).

***МЖУРОВИЧЪ** *див. МЖУРОВИЧ.*

МЖУРОВИЧ ч. (3) (*особова назва*): А панъ олехно юрєвичъ Жюсичъ продалъ есмь дьдиноу и отьчиноу свою паноу дробышю мжуровичоу село на има конюхи (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Я пан Олехно Юрєвич чиню знакомито: ...продал есми отчину свою и дединоу на има Ивану Дробышоу Мжуровичоу озеренское дворицо (Острог, 1464 *АС* I, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Мжурович* (1463 *АС* I, 56); *дав. одн. мжуровичю* 1 (1458 *ОЖДМ*); *Мжуровичоу* 1 (1464 *АС* I, 57).

МЖУРОВЪСКИИ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были и свѣдчи панъ холько быбельскыи панъ мичко мжуровъскыи (Перемисьль, 1390 *P* 176).

ФОРМИ: *наз. одн. мжуровъскыи* (1390 *P* 176).

***МЖАЧИЧЪ** *див. МЖАЧИЧЪ.*

МИ¹ *див. МЫ*¹.

МИ², **МЫ** (1001) (*енклітична форма дав. одн. особового займенника у присвійній функції*) мій, наш: мы іо александръ воевода гнь земли молдавской и братъ г(с)птвामी жоупань богданъ знаемо чинимы... оже... никоула...

служить намъ правою и верною слоужбою (б. м. н., 1400 *DİR«A»* 433); а на то е(ст) вьра нашего господства вишеписаннаго мы александра воевода и вьра възлюбленнаго ми сына илѣша воеводи и вьра дьтеи наши(х) и вьра больрь наши(х) молдавскыи(х) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); А на то ест великаа марторіа сам господства вишеписаннаго мы Стефана воеводи, и син наш Александръ, и пископ наш кир Тарасие от Долнего трьга (Сучава, 1464 *ВД* I, 84); А на то е(ст) вьра нашего г(с)дѣва вишеписа(н)наго, ми стефана воево(д)а, и снь г(с)дѣвами, бо(г)дана (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

МИГАЛЬ ч. (1) (*особова назва, пор. Михайль*): Сию книгоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*).

ФОРМИ: *наз. одн. мигаль* (1492 *ЗОЕ*).

! МИГИЛУ (МОГИЛУ) *див. МОГИЛА*¹.

МИЕРЛЬ, МІЕРЛЬ, МЫЕРЛЬ *жс., невідм.* (4) (*особова назва*): И оуоставше наши слоуги Тоадер и племеник его Сима и сестра его Миерль та заплатили оуси тоты вишеписанніи пиньзи (Сучава, 1492 *ВД* I, 506).

МИК¹ *див. МИКЪ¹.*

! МИК² (МИКОЛАЄВИЧЪ) ч. (1) (*особова назва*): Притбыл под нам. бл. пн. Мик. Мик., мр. двор., нм. кер (Мереч, 1496 *АЛРГ* 69).

МИКА *жс.* (8) (*особова назва, молд. микэ «мала»*): А пак оу том також прїидоша прь(д) нами... слоуга наш Пьтроу... и дочки его Сорь и Софяята и Мика... и продалы... едино село... на Велико(м) Тазлове (Сучава, 1491 *ВД* I, 452); а мы такожде и от нас есми дали и потвьрдили Мики тое прѣдреченное село (Васлуй, 1495 *ВД* II, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Мика* 3 (1491 *ВД* I, 452; 1493 *CVD* 6; 1495 *ВД* II, 57); *зам. дав. дочкам его Сорь и...* Мика 4 (1491 *ВД* I, 452; 1493 *CVD* 6; 1495 *ВД* II, 42, 57); *дав. одн. Мики* (1495 *ВД* II, 57).

***МИКАЧЪ** ч. (12) (*особова назва*): а на... потвѣрженіе... вьра пана доуми спатарь микача (Байчани, 1454 *ПГПММ*); а на то е(ст)... вьра пана доуми микача (Сучава, 1456 *Cost.* II, 569).

ФОРМИ: *наз. одн. мика(ч)* (1455 *Cost.* II, 559, 562; 1456 *ЭСФ*); *род. одн. микача* 8 (1454 *Cost.* II, 509; 1455 *Cost.* II, 540, 544, 550, 553, 564; 1456 *Cost.* II, 569; *Міш.* 213); *микача* 1 (1454 *ПГПММ*).

МИКИТА, МИКЫТА ч. (5) (*особова назва, цсл. Никита,*

ср. Νικήτης): а княз Юрєвы(х) боАръ бы(л) при то(м) пань патрикыи краевскыи ... а па(н) микита (Острог, 1458 *ОЖДМ*); и вы... тымъ вашымъ посломъ Микитою дьякомъ, до насъ прыслали есте (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн. микита, Микита* 3 (1458 *ОЖДМ*); 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1485—1500 *АС* I, 121); *Микыта* 1 (1475 *АС* I, 141); *ор. одн. Микитою* (1498 *ВД* II, 409).

Див. ще НИКИТА.

***МИКИТИНО** с. (1) (*назва маєтку у Вітебській землі*); и за тоу сто коп грошей широких продалы есмо Его Милости дворец наш... который же дворец и земли выслоужил отецъ мой даджовчиноу свою Микитино на князи Иване Юрєвичи (Друцьк, 1492 *АС* III, 23).

ФОРМИ: *знах. одн. Микитино* (1492 *АС* III, 23).

***МИКИТИНЪ** *прикм.* (2): писа(н)... в домоу в пана микитинъ (Острог, 1458 *ОЖДМ*);

микитино дворище (1) (*назва земельной ділянки у Перемишльській землі*): а приписалъ есмь микитино дворище т кому (!) жь дворищю къ перемишльскому (Казимир, п. 1349 *P* 3).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. в микитинъ* (1458 *ОЖДМ*); *знах. одн. с. микитино* (п. 1349 *P* 3).

Пор. МИКИТА.

МИКЛАШЬ ч. (5) (*особова назва, стч. Miklaš, пор. Миколан*): Жаловала намъ боярinya... Анна Петрашовая, на невестку свою Ганку, штожь мужъ тое Ганки Миклашъ съ

нею детей ничего не имели и за тымъ вмерь, ее оставившы на своей дьл(ь)нищи (Троки, 1494 РИБ 560); у рап пемуга grystat ko mni... stuzebnyka swoieloh tohoz myktasza (Тришин 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: наз. одн. Миклашъ, Myktasz (1494 РИБ 560; 1500 ДПЖН); знах. одн. myktasza (1500 ДПЖН).

Див. ще МИКЛОУШЬ.

МИКЛОУШЬ, МИКЛЪОУШЬ, МЫКЛЪОУШЬ, МИКЛОУШЬ, МИКЛЪОУШЬ, MIKLOVSZ ч. (16) (особова назва, молд., мад. Mikloš, серб. Mikluš, пор. Миколаи): а в то село што на дупелной могылы братъ его миклоушъ не имаетъ ниодно дьло (Сучава, 1411 DIR«А» 439); Ино мы... такождере и от нас есмы дали и потврдили... пану Или комисоу тое... селище... где был Миклѡушъ Катина (Гирлов, 1499 ВД II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. миклоушъ, миклѡушъ, миклоушъ 5 (1411 DIR«А» 439; 1421 Cost. I, 142; 1437 Cost. I, 541; 1442 Cost. II, 96; 1443 ВАР 41); миклѡуш, миклоу(ш) 2 (1421 Cost. I, 142; 1491 ВД I, 449); Миклѡушъ I (1499 ВД II, 160); Мыклѡушъ I (1499 ВД II, 160); Miklovsz I (1413 GL 48); зам. дав. продала слоугам нашим Миклѡуш и братоу его Янкоу I (1491 ВД I, 448—449); род. одн. Миклоуша, Миклѡуша (1414 Cost. II, 111; 1472 ВД I, 172); дав. одн. Миклѡушоу I (1491 ВД I, 449); Миклоушеви I (1431 Cost. I, 317); Miklvschovy I (1413 GL 48).

Див. ще МИКЛАШЬ.

МИКЛЪОУШАНИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): А хотар тоу част села от Миклѡушани да ест по старому хотароу, коуда из въка оживали (Васлуй, 1472 ВД I, 172).

ФОРМИ: наз. зам. род. от Миклѡушани (1472 ВД I, 172).

МИКЛЪОУШЕШИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есмы емоу... села на има кориещій и миклѡушеши (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: наз. миклѡушеши (1420 Cost. I, 135).

МИКЛЪОУШЬ див. МИКЛОУШЬ.

МИКЛЪОУШЬ див. МИКЛОУШЬ.

МИКЛА, МИКЛЪ ч. (15) (особова назва, молд., пор. Миколаи): мы александръ воевода... дали есмы попу нашему юзъ два села на има микла о(т) бахну на тоутовъ и баланъ о(т) стрымба (Баскаківці, 1431 Cost. I, 315); тьмъ мы... дали есмы емоу... на тоутовъ двѣ села где е(ст) микла о(т) бахноу и где е(ст) баланъ о(т) стрымба (Сучава, 1434 DIR«А» 463); <ино> мы видѣше меж(и) ними <их> доброй воли... а мы такождере и от нас дали и потврдили слоугамъ нашим Тоадероу, сыноу Миклѣ Бълческоула, и Драгот(ъ) Воулпескоуль тое... село (Сучава, 1495 ВД II, 82); мы Стефан воевода... знаменито чинними (!)... оже прїиде прѣд нами... слоуга наш Иван, сынъ Данчоула... и продал свою правую отниоу... от оурика дьлов его Тоадера Бець и Миклѣ (Васлуй, 1497 ВД II, 110—111).

ФОРМИ: наз. одн. микла, Миклѣ (1431 Cost. I, 315; 1433 Cost. II, 650; 1434 DIR«А» 463; 1436 DIR«А» 469; 1495 ВД II, 39); род. одн. Миклѣ 7 (1448 Cost. II, 300, 306; 1495 ВД II, 82; 1497 ВД II, 111); Микли 3 (1493 CVD 6).

***МИКОВЪ** прикм. (2): тьмъ мы... дали и потврдили есмы имѣ... на ребричаръ село попа миковъ (Сучава, 1443 Cost. II, 179);

селище миково (1) див. СЕЛИЩЕ I.

ФОРМИ: знах. одн. с. миково I (1427 Cost. I, 193); миковъ I (1443 Cost. II, 179).

Пор. МИКЪ¹.

МИКОЛАЙ, МИКОЛАЪ ч. (38) (особова назва, цсл. Николаи, гр. Νικόλαος) Микола: А при томъ были свѣдци панъ миколай спланикъ воевода снѣтиньский панъ гърко (Коломия, 1398 Р 57); Мы ильашъ воевода... записуемьса тьмъ пношамъ што к намъ з литъвы приехали на нашу службу... пну миколаю пну михалови иньшимъ ежъ суть

с ними и будутъ (Сучава, 1433—1443 АРМ); А при томъ были могоричници: на имя Воитко, конюшій Волковискій, и съ сыномъ Николаемъ (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); А при томъ были добрые люди: панъ Взячъ, земенинъ Володимерський... а войтъ Володимерский панъ Миколай (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627—628); и на(л)то еше

Өе(д)ко сла(л) ся на пна миколая радивиловича воеводу виленьского (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. Миколай, миколай, М(и)к(о)лай 20 (1398 Р 57; 1404 Р 69; 1411 Р 80; 1424 Р 106; 1445 Cost. II, 729; 1467 ВД II, 297; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1495 РИБ 621; 1497 РИБ 684; 1499 AS I, 118 і т. ін.); Миколаъ I (1421 Р 92); ск. н. м(к), ми(к), Мик., Мк. 7 (1493 АЛРГ 56; 1495 ВК; 1496 АЛРГ 69; ВМКФС; 1499 ВФ; ГОКІР); род. одн. мико(ла)я (1455 Cost. II, 769); дав. одн. миколаеви, миколаеви 3 (XV ст. ВС 31, 31 зв.); Миколаю, миколаю 3 (1433—1443 АРМ; 1495 ВМБС; 1499 РИБ 776); знах. одн. миколая, миколая (1499 ВФ; XV ст. ВС 23); ор. одн. Николаемъ (1451 АкЮЗР II, 106).

Див. ще МИКОУЛ, МИКОУЛА, НИКОЛА, НИКОЛАЕ, НИКОЛАИ.

МИКОТ див. МИКОТЬ.

***МИКОТА** ч. (1) (особова назва, молд. мик «малій»): А на то ест... <в. п. Ми>коты прѣкалаба нѣмецкого (Сучава, 1495 ВД II, 82).

ФОРМИ: род. одн. <Ми>коты (1495 ВД II, 82).

Див. ще МИКОТЬ.

***МИКОТИНЪ** прикм. (1): а на то е(ст)... вѣра пана гроза микотина прѣкалаба орхенского (Сучава, 1486 DC 144).

ФОРМИ: наз. одн. ж. микотина (1486 DC 144).

Пор. *МИКОТА.

МИКОТИЧЬ ч. (19) (особова назва): а хотарници были панъ мынзу(л)... и микотичъ (Сучава, 1446 ПГСЛМР); А на то ест вѣра... бояр наших... в. п. Грози Микотич(а) прѣкалаба орхенского, в. п. Іон Секаръ прѣкалаба новоградского (Сучава, 1491 ВД I, 449).

ФОРМИ: наз. одн. микотичъ (1446 ПГСЛМР); род. одн. микотича, М(и)котича, Микотич(а), Микоти(ч) 13 (1479—1480 Cost. S. 105; 1480 ВД I, 243; 1482 ВД I, 262; 1484 ВД I, 279; 1487 Cost. D. 7; 1488 ВД I, 325; ВД II, 247; ДГСЛМ; Cost. S. 127; 1490 ВД I, 388; 1491 ВД I, 449 і т. ін.); Микотич 5 (1487 ВД I, 296, 517; 1488 ВД I, 348; 1490 ВД I, 398).

МИКОТЬ, МИКОТЬ, МИКОТ ч. (106) (особова назва, молд. мик «малій»): А на то ест... в. п. Микота прѣкалаба новоградского (Сучава, 1483 ВД I, 270); А на то ест... в. п. Микоть прѣкалаба немецкого (Васлуй, 1495 ВД II, 53—54).

ФОРМИ: наз. одн. Микоть 2 (1491 ВД I, 453; 1494 ВД II, 33); зам. род. в. п. Микоть, Микоть, Микот 88 (1484 ВД I, 283; 1487 ВД I, 222; 1490 ВД I, 437; 1491 ВД I, 449; 1492 ВД I, 506; Cost. S. 162; 1493 ВД II, 6; 1494 ВД II, 33; 1495 ВАР 71; ВД II, 39 і т. ін.); род. одн. Микота 16 (1483 ВД I, 270; Cost. D. 31; Cost. S. 122; 1484 ВД I, 277; 1486 ВД I, 290; DC 144; 1487 ВД I, 296; 1488 Cost. S. 127; 1490 Cost. S. 141; 1491 ВД I, 464 і т. ін.); микоть I (1489 Cost. S. 133).

Див. ще *МИКОТА.

МИКОУЛ, МИКОУЛЬ, МИКОУЛО ч. (25) (особова назва, молд., пор. Николаи) Микола: тьмъ мы... дали есмы имѣ... трѣ(м)едечїи на коуцитной где былъ братоуль микоуль (Сучава, 1427 Cost. I, 193); И оуставше слоуга наш Микоуль Мькѡута заплатил оуси тоты вишеписаннїи пиньзи... оу роукы Іоноу Батиноу (Васлуй, 1497 ВД II, 109); чѣвртъто село есмы имѣ дали на Ховрѣлти, на имѣ Ньгомирещи... що смо коупили тое село от Филиппа и от Тоудорана... оуноукове Микоула Оргоае (Гирлов, 1499 ВД II, 162).

ФОРМИ: наз. одн. Микоул, Микоуль, микоуль, микоу(л) 7 (1427 Cost. I, 193; 1448 Cost. II, 324; 1455 Cost. II, 562;

1456 ЭСФ; 1466 ВД I, 114; 1497 ВД II, 109); **Микоуло** I (1456 Cost. II, 791); *род. одн.* **Микоула**, **микоула** (1448 Cost. II, 306; 1454 Cost. II, 509; ПГПММ; 1455 Cost. II, 540, 544, 550; 1456 Cost. II, 569, 578; Mih. 213; 1499 ВД II, 162 и т. ин.); *дав. одн.* **микоулоу**, **мику(л)** (1429 Cost. I, 290; 1442 Cost. II, 101; 1466 ВД I, 114; 1497 ВД II, 109).

Див. ще **МИКОЛАЙ**, **МИКОУЛА**, **НИКОАРЪ**, ***НИКОМАНЪ**, **НИКОРЪ**, **НИКОУЛА**.

МИКОУЛА, **МІКОУЛА** ч. (15) (*особова назва, молд., пор.* Миколай) Микола: ть(м) мы... подтвердили есми емоу... села на имь боучюмьни... а друоуге пониже то(р)митещи, где е(ст) микоула жоуде (Сучава, 1434 Cost. I, 386); Я пань микоула дьди(ч) до(л)зский и перева(л)ский ... придалъ есми своего имьнья долъзска десАтиноу озимины и веснины десАтоу копоу (Перевали, 1440 P 142); Мартинъ жалова(л) на микоулоу колі ора(л) свое полА тогды оупоустїлъ мошноу а в неи три ско(т)ци микоула сеючи тое полА и нашолъ тоу мошноу с тыми гро(ш)ми (XV ст. ВС 32); а тыи люди о(т)чичи мои, на има микоула, ильА юрець, данило... пе(т)ко мають ему потому служити ка(к) есть в тои земли обычай (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: *наз. одн.* **микоула**, **мікоула** (1434 Cost. I, 386; 1435 Cost. I, 403; 1440 P 142; 1443 Cost. II, 126; 1444 DIR«А» 481; 1445 DIR«А» 483; 1487 ВД I, 310; XV ст. ВС 32; 1490 Пам.); *род. одн.* **микоулы** (1448 Cost. II, 300); *дав. одн.* **микъле** (XV ст. ВС 32); *знах. одн.* **микоулоу** (XV ст. ВС 31 зв., 32).

Див. ще **МИКОЛАЙ**, **МИКОУЛ**, **НИКОАРЪ**, ***НИКОМАНЪ**, **НИКОРЪ**, **НИКОУЛА**.

МИКОУЛЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар Микоулещем коуда им хотарил пан Албоул и пан Лазъ (Сучава, 1461 ВД I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Микоулеши** (1461 ВД I, 45); *дав. Микоулешем (1461 ВД I, 45); *знах. Микоулеши (1461 ВД I, 45).**

МИКУЛИНИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Господину господару великому королю слуга твой Василей Микулиничъ твоее милости, господару своему, низко чоломъ бьеть (б. м. н., п. 1444 АкіОЗР I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Микулиничъ** (п. 1444 АкіОЗР I, 17).

МИКУЛИНСКІЙ ч. (3) (*особова назва*): Мы, Свядрыгайло... чиньмо знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ землянинъ нашъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Микулинскій** (1430 ГВКЛ 7); *род. одн.* **Мыкулинского** (1430 ГВКЛ 7, 9).

***МИКОУЛИНЦИ** мн. (2) (*назва села у Подільській землі*) Микулинці: а потомъ... повель... до Цецулыны дольны, где есмо застали людей Салискихъ, которыи поведылы, же вправо грунтъ Салискій, а влево до Микулинецъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: *род.* **Микулинецъ** I (1430 ГВКЛ 8); **Мыкулынецъ** I (1430 ГВКЛ 8).

***МИКОУЛИНЪ**¹ *прикм.* (1): и еще есми потвепотвердили (!) нашем(оу) монастырю оуси монастырски цигане на имь сны владовы... и сны микоулины (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* **микоулины** (1470 DIR«А» 522).

Пор. **МИКОУЛА**.

***МИКОУЛИНЪ**² ч. (1) (*назва присїлка у Волинській землі*) Микулин: И мы... даемъ и дали есмо емоу... приселокъ боръ бринь... а микоулинъ а клишевское (Луцьк, 1452 P 161).

ФОРМИ: *знах. одн.* **микоулинъ** (1452 P 161).

МИКУЛИНЬСКИЙ *див.* **МЫКУЛЫНСКІЙ**.

МИКОУЛИЦА, **МИКОУЛИЦЪ** ч. (2) (*особова назва, пор.* Миколай): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю о(т) польни, три челА(л) циганскы на имА славъ хрьловьнъ и косте чрънїславовъ зАтъ и микоулицъ (Сучава, 1434 DIR«А» 464); еще есмы емоу дали

шесть челъ(л) циганскы(х), на имь брълада и доумитра... и микоулица (Сучава, 1446 Cost. II, 238).

ФОРМИ: *наз. одн.* **микоулица** I (1446 Cost. II, 238); **микоулицъ** I (1434 DIR«А» 464).

***МИКОУЛИЦИНЪ** *прикм.* (2) ◇ **польна микоулицина** *див.* **ПОЛЪНА**¹.

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* **микоулицина** I (1472 Cost. S. 87); *зам. знах.* да осадат ... польну микоулицина I (1472 Cost. S. 88).

Пор. **МИКОУЛИЦА**.

МИКОУЛИЦЪ *див.* **МИКОУЛИЦА**.

МИКУЛИЧИ мн. (3) (*назва села у Волинській землі*) Микуличі: А што есми на брата своего мовиль штобы не з дельного платиль за Микуличы, ино ся есми доведаль, што и з дельного платиль (б. м. н., 1459 АрхіОЗР 8/IV, 18); И мы... тое имьніе на имя Микуличы дали есмо ему, и его жонь... вьчно и непорушно (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

ФОРМИ: *наз. Микуличы* (1494 АЛМ 54); *знах. Микуличы* (1459 АрхіОЗР 8/IV, 18).

***МИКУЛИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люде па(н) васко любви(ч)... панъ стецко микоулич(ч) (Львїв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* **микоулич(ч)** (1478 ЗРМ).

МИКОУЛО *див.* **МИКОУЛ**.

МИКОУЛОВ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинїи слоуга наш Мирча, сынъ Микоулов Оргоане, прїиде прьд нами... та жаловал намъ великою жалобою (Сучава, 1480 ВД I, 238—239).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **Микоулов** (1480 ВД I, 238).

Пор. **МИКОУЛ**.

***МИКОУЛЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы... дали есми и(м)... селищ(е на имь) станово и пони(ж) микоу(л) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: *наз. одн.* **микоу(л)** (1448 Cost. II, 316).

МИКОУЛЬ *див.* **МИКОУЛ**.

МИКОУШАНИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И мы... дали есми емоу... (села) на имА Микоушани и... Кълинещи (Болгари, 1441 ДВАс 34—35).

ФОРМИ: *наз.* **Микоушани** (1441 ДВАс 35).

МИКШИКЪ ч. (1) (*особова назва, стч.* Mikšik, *пор.* Миколаи): а при томъ были исвьдци... панъ клАвко панъ

микшикъ инъдриховъ снъ (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: *наз. одн.* **микшикъ** (1377 P 24).

МИКШИНЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы... дали есми и(м)... села на имь кълимънещи... и на Аланъ микшинещи (Сучава, 1448 Cost. II, 316—317).

ФОРМИ: *наз.* **микшинещи** (1448 Cost. II, 317).

***МИКШИНОВЪ** *прикм.* (3): тА(м) мы... дали есми и(м)... едно мьсто о(т) поустины и на Аланъ микшинещи дьтемъ ми(кшино)вы (1) (Сучава, 1448 Cost. II, 316—317);

микшинова пасика (2) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): и мы... подтвердили есми имь... села на тоутовъ... и микшинову пасику на сухон (1) потоць (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52); тА(м) мы... дали есми и(м)... села на имь кълимънещи... (<и>) микшинова пасика (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* **микшинова** (1448 Cost. II, 316); *знах. одн. ж.* **микшинову** (1439 Cost. II, 52); *дав. мн.* **ми(кшино)вы** (1448 Cost. II, 317).

МИКШОУНОУ ч., *невідм.* (2) (*особова назва*): И оуставше слоуга наш Лазор Микшоуноу și au plătit toți mai sus scriși bani, 120 zlati tătarăști (Сучава, 1490 ВД I, 394).

МИКЪ, **МИКЪ**, **МИК**, **МЫК** ч. (53) (*особова назва, стч.* Мик, *пор.* Миколай): а на то вьра... хораецка мика и дьтн его (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); а па(н) микъ дьдошицкїй о(т)повьдилъ (так.— *Прим. вид.*) аже есть то мое к дьдошиче(м) поле и доуброва сАхово (Зудечів, 1428 P 111);

И оуоставше слоуга наш Иван та заплатил оуси тоти пивзи... оу роуки Стани, дочки Мика Опингъль (Васлуй, 1497 *BD* II, 115).

ФОРМИ: *наз. одн.* Микъ, микъ, Микъ, Мик, Ми(к) 24 (1428 *P* 111; 1430 *P* 116; 1434 *Cost.* I, 374; 1435 *МЭФ* 2,3; 1456 *ЭСФ*; 1459 *BD* I, 32; 1460 *Cost.* S. 34; 1461 *BD* I, 45; 1490 *BD* I, 396; 1497 *BD* II, 119 i т. ин.); *зам. род.* а на то вбра... Мик, Микъ, Ми(к) 7 (1400 *DIR«A»* 433; *Cost.* I, 37; 1454 *Cost.* II, 501; 1456 *Mih.* 213; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 6; *DIR«A»* 512); вбра пана микъ I (1460 *Cost.* S. 41); *род. одн.* Мика, мика 16 (1400 *DIR«A»* 433; *Cost.* I, 37; 1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 85; 1458 *BD* I, 20; *BD* II, 262; 1459 *BD* I, 28; *Cost.* S. 22; 1460 *DIR«A»* 515; 1497 *BD* II, 115 i т. ин.); *дав. одн.* микови (1428 *P* 111; 1430 *P* 116); *знах. одн.* мика (1428 *P* 111; 1430 *P* 116); *ор. одн.* микомъ (1436 *Cost.* I, 481).

*МИКЪ² ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы... дали есми и(м)... селищ(е на имъ) станово... и мьчюкъ и пони(ж) <м>икъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ: *наз. одн.* <м>икъ (1448 *Cost.* II, 316).

МИКЪТА *див.* МИКИТА.

МИКЪ *див.* МИКЪ¹.

*МИКЪЛА *див.* МИКОУЛА.

МИЛАХА ч. (1) (*особова назва*): а на то свѣдци пано Ашко мазовшанинъ ... воіть ілвовскыи кундрать микола и милаха (так. — *Прим. вид.*) лабанеского снъ (Львів, 1400 *P* 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* милаха (1400 *P* 61).

! МИЛАШОВА <МИХАЙЛАШОВА> *див.* *МИХАЙЛАШОВЪ.

МИЛЕ *присл.* (1) (*стп., стч.* mile) ласкаво, прихильно: А сет (*в ориг.* се(т). — *Прим. вид.*) мы Стефанъ воевода... визнавамы и оуавламы ис тым то нашимъ светлымъ и справедливимъ и миле выписанымъ маистатомъ каждому доброму, и доуховному и свецкому... аже мы и слюбуемъ и слюбили есми... королевъ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подданы были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 300—301).

*МИЛЕВЪ *прикм.* (2) <Милевъ ставъ (2) (*назва ставка у Молдавському князівстві*): а мы такожере и от нас есмо дали и потврѣдили слоузъ нашему Балши тое прадреченное село на Подразъ на имъ Дръгоушаніи, мало више Милева ставоу (Сучава, 1491 *BD* I, 468).

ФОРМИ: *род. одн.* ч. Милева (1491 *BD* I, 468).

МИЛЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали и потврѣдили есмо имъ... села на кородъ, на имъ пьткъеши... и пониже где жоуде оулиноу, на имъ милещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *наз.* милещи (1448 *Cost.* II, 323); *ор.* ми(л)ещи (1448 *Cost.* II, 323).

МИЛИ *див.* МИЛЫИ.

МИЛИШЕВЪ ч. (1) (*особова назва*): мы боАре... александра воеводы... станицла(в) милишевъ, бо(б) оприша(к)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) нисто... сестръ господарА нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн.* милишевъ (1421 *Cost.* I, 142).

МИЛІИ *див.* МИЛЫИ.

*МИЛІЯНОВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) *суч.* Малинівка: тьмъ мы... дали есми емоу... село миліановци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *знах.* миліановци (1437 *Cost.* I, 541).

МИЛКА ж. (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним ...аже прѣидоша прад нами... слоуга наш Иванко Левич и братанчи его Федора и Милка и продали... едно село... господствоу мы за си злат татарских (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн.* Милка (1492 *BD* I, 509).

*МИЛКОВЪ ч. (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есми емоу... едно селище на милковъ, на има лумирани (Сучава, 1435 *Cost.* I, 402—403).

ФОРМИ: *місц. одн.* на милковъ (1435 *Cost.* I, 403).

МИЛОВАТИ *дієсл. недок.* (17) I. (кого) бути милостивим, виявляти милість (до кого) (15): Тыє вси села, отъ инасъ ку церкви Божой пряданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... и вси наступъники его вечно и непорушно... благихъ миловати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а мы такъ жь... о(т)пушаемы емоу все тьмъ иашимъ листомъ слюбуючи прере(ч)ного стефана воеводу... нашу ласкою надѣлати и миловати (Ланчиця, 1433 *P* 121); И тогда кроул его милость предреченіи и братія его милости пререченіи имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣггину нашу и дѣти наши... и <съ> вѣсьми нашими слоугами и подданными нашими, миловати и в ласцѣ и въ чти держати (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

2. (що) дбати (про що), доглядати (кого) (1): И щоби съесте не сварили за моею именію... але пра(ч)те и милоуите кони и кобили и овци и свини и оусе товар коулко ест (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

3. (кого) шанувати (1): А мы па(к) слюбуемъ... здержати и попо(л)нити по(д)лу(г) того нашего саюбу (1)... яко(ж) оуаскому стато(ч)ном(у) хр(с)тїанину прислушае(т) ба миловати и справе(д)ливость оуховати (Сепет, 1453 *Cost.* II, 766).

ФОРМИ: *інф.* миловати (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1433 *P* 121; 1448 *Cost.* II, 305; 1453 *Cost.* II, 766; 1468 *BD* II, 302; 1499 *BD* II, 422); *теп.* 2 *ос. одн.* милоуешъ (1481 *BD* II, 365); 3 *ос. одн.* милоуеъ (1448 *Cost.* II, 305); *перф.* 1 *ос. мн.* есми милували (1456 *ГПХМ*; 1475 *BD* I, 200); 3 *ос. мн.* милували (1468 *BD* II, 302); *майб.* 1 *ос. мн.* хочоум... милувати (1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270; 1468 *BD* II, 306); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы... милова(л) (1453 *Cost.* II, 765); *нак. сп.* 2 *ос. мн.* милоуите (1481 *BD* II, 358).

*МИЛОВЪШИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*)

Милуші: мы великий князь швитрикгаль олькгирдови(ч) чини(м) знаменито... иже видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрною... пана холька и мы... дали есмо емоу и записали... села миловъши оу луцко(м) повѣте на рець на стыре а другое село оу тырыско(м) (!) повѣте задыбы (б. м. н., 1446 *P* 152).

ФОРМИ: *знах.* миловъши (1446 *P* 152).

*МИЛОСЕРДИЕ с. (3) I. прихильність (2): мы кна(э) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т)... иже имѣюче чистою мысли мѣрдіе и по(ж)даніе к велико(м) королеви володиславу польско(м)... тому истому королеви володиславоу... слюбуемъ держати цѣлую правду и чиста вбра

(Молодечно, 1388 *P* 43); а такъ жь мы видѣвше его мѣрдіе к намъ и добровольное пристанье дали есми приятелю нашему милому стефанови воеводу земль молдавския нашъ листы (Ланчиця, 1433 *P* 124).

2. ласка, милість (1): тогда што на(м) его мл(с)ть повел(т)... а мы тое имаемъ оучинити по(д)лу(г) милосердіа господарского и по(д)лу(г) моци нашей (Хотини, 1455 *Cost.* II, 775).

ФОРМИ: *род. одн.* милосердіа (1455 *Cost.* II, 775); *знах.*

одн. мѣрдіе I (1388 *P* 43); мѣрдіе I (1433 *P* 124).

*МИЛОСЕРДЬЕ *див.* *МИЛОСЕРДИЕ.

МИЛОСТ *див.* МИЛОСТЬ.

МИЛОСТИ *див.* МИЛОСТЬ.

МИЛОСТИВЕ *присл.* (1) (*стп.* miłosciwie, *стч.* milostivě) широко: мы стефанъ воевода знаемо чинимъ... вло(д)ї-славоу, кролеви по(л)скому... што... оучинили есмы вѣрною покороу... брату нашему... илѣшоу воеводу, мл(с)тїиве пристоу(п)или есмы и поклонили сА есмо (1) яко г(с)дноу нашему и братоу старшому (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 678—679).

МИЛОСТИВЫИ, МИЛОСТИВЫ *прикм.* (52) 1. (*шанобливий епитет*) милостивый (45): што есми милостивый королю казалъ написати овесь вшитокъ што есмы выбрали на землянохъ, и мы то вчинили твою казнь (б. м. н., 1386—1418 P 34); господара нашего милостивого корола владыслава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 P 175); про ть жь Азь... приступаю и приступилъ есмь ку... королю полско(м) пану моему милостивому... ис тыми горо(д)... и землями што жь тыми ра(з) оу моюмъ держанию су(т) (Кременець, 1434 P 130); а таки(ж) на(ш) милостивы па(н) имае(т) на(м) тоту мл(с)ть оуказати и оудилати, кто-роу(ю) оудила(л) отець его мл(с)ти, стары коро(л) небо(ж)-чи(к), дидови нашем(у) и бра(т) его мл(с)ти о(т)цевъ наше-м(оу) (Серет, 1453 Cost. II, 766); Господару нашему милостивому Казимеру, Божью милостью королю Полскому и великому князю Литовьскому, Рускому, Прускому и иныхъ (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); Милостивый королю! Прошу твое милости, оучни ми право съ Каменьчаны о мои шкоды (б. м. н., 1481 *ВД* II, 365).

2. (*милосердный*) милостивый (6): а хотя бы есть мьль иишй вступати въ тые дьла и той рушати нашъ запись, тотъ ся розсудитъ со мною на ономъ страшномъ судь передь Милостивымъ Богомъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); але абы милостивый богъ подтвердилъ нашы прьсяги... абы видели оусн наши межьяшы, аже есми оусемъ прьятелемъ твоей милости прьятель (б. м. н., 1496 *ВД* II, 402).

3. (*прихильный*) ласкавий, милостивый (1): А коли бы... не достало нам господара нашего Стефана воеводы, а мы не имам ни жадного держати са... господара, мимо волю... нашего милостивого корола и Короуноу (!), абы они намъ милостивы были и подли нас стали (Сучава, 1462 *ВД* II, 289).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. милостивый, милостивый, мл(с)тывый, милостивы(и)* 8 (1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 733, 737; 1453 *Cost.* II, 766; 1481 *ВД* II, 365; 1496 *ВД* II, 402); **милостивы** 4 (1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 774, 775); *род. одн. ч. милостивого, мл(с)тывого* 9 (1390 P 175; 1436 *Cost.* II, 698, 702; 1448 *Cost.* II, 737; 1453 *ВД* II, 765, 766; 1462 *ВД* II, 289; 1479 *ВД* II, 351); **мл(с)тываго** I (1436 *Cost.* II, 702); *дав. одн. ч. милостивому, милостивому, мл(с)тывому, милос(т)ивому(у)* (1386—1418 P 34; 1393 *Cost.* II, 607; 1434 *Cost.* II, 663; 1435 P 132; 1436 *Cost.* II, 697; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *ВД* II, 289; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; XV ст. *ВОРСР* 179; 1479 *ВД* II, 351 i т. ин.); *знах. одн. ч. милостивого, мл(с)тывого* (1453 *Cost.* II, 765, 766); *ор. одн. ч. Милостивымъ, мл(с)тывы(м)* 3 (1401 *АкВАК* III, 2; 1434 *Cost.* II, 664; 1483 *ВОРСР* 178); **милостивымъ** 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); *кл. ф. одн. ч. милостивый, милостивый* (1386—1418 P 34; 1481 *ВД* II, 365); *наз. мн. милостивы* (1462 *ВД* II, 289).

Пор. **НАИМИЛОСТИВЪИШИ, НАИМИЛОСТЪИШИ, *НАИМИЛОСТНИИШИ.**

***МИЛОСТЪИШИ** *див.* **МИЛОСТИВЫИ.**

***МИЛОСТЫВЫИ** *див.* **МИЛОСТИВЫИ.**

МИЛОСТЬ, МИЛОСТЬ, МИЛОСТ, МИЛОСТИ *ж.* (1645)

1. (*благоволия, прихильне ставленя*) милість, ласка (8): бжьею мльтью и добрыхъ людии прьязню исталаса торгувлА межи добрыми людами межи бояры и межи крылошаны стго ивана (Перемишль, 1378 P 25); И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость, а отъ иашого смиреня благословенье и молитву (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); И пак тоты истины Седи-Ахматови сынове, што соут ниньче по божїи милостї оу нашихъ роуках, и ис другими темники и оуланы, а мы имаемо ихъ твердо и остаточно держати, оу твердой и оу върной роуцъ (Сучава, 1462 *ВД* II, 292);

оу милости <держати> (кого) (1) милостиво ставитися (до кого): Але вас хочемъ держати и оу великой

милости и ласцъ держати и чти, равно с нашими наивышшими больры (Дольный Торг, 1470 *ВД* II, 309);

з бога милостїю (1) *див.* **БОГЪ**¹; божнеи милости (12), милости божии (5), з (из, съ) божеи милости (16), из милости божии (1), божїею милостїю (100), милостїю божїею (550), з божїею милостїю (3), за божїею милостїю (1) *див.* **БОЖИИ**; жаловати милостїю (198), милостїю жаловати (1) *див.* ***ЖАЛОВАТИ**²; пожаловати милостїю (2) *див.* ***ПОЖАЛОВАТИ** 2.

2. (*милосердя*) милість (1): обычан имею(т) лакомїи соудья коли за вїною которого оубого (1) а коли шЛА(х)тича закла(д) беруотъ не имеочи жа(д)ное мл(с)ти межї собою то(г) дела(т) (XV ст. *ВС* II);

◇ *ваша* (его, ее, ихъ, наша, твоя) милость (*шанобливый титул*) (745) *ваша* (його, її, їх, наша, твоя) милість: а половиццо тьхъ пьназии наложили есмы на твоѣ

работы яко же твоя мльть оусказовалъ до насъ слуги своего и листы своими казалъ еси, на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 P 35); мы александръ воевода, господарь земли молдавской, ис нашими земляны, паны молдавскими... слобили есмы и ислюбуемъ и потвержАем(м)... ис симъ слобомъ наши(м) господареви нашему... королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали его мл(с)ти в камаици, коли са есмы голдувалн и записали его мл(с)ти (Львїв, 1407 *Cost.* II, 628—629); про то(ж) прошу твою мл(с)ть, учини на(м) правду за тоты люди (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); то вже все тое имене мое Колнятичи, якъ ся само въ себе маеть, вьчно и непорушно его милости и кнегини вь милости и ихъ милости дьтямъ (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); а там корол его милость имае нас листы и мистагоу (!) вьсего потвердити (Сучава, 1462 *ВД* II, 284—285); и кн(А)зь Михайло положил листъ перед королем его м(н)л(о)стью а рекль: тымъ обычаемъ записал са ты с моимъ отцемъ перед добрыми свьтки (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); Милостивый королю! Прошу твою милость за кнажью Штефаны (!) воеводу; о томъ бы король его милость рассмотривши, штобы пропоустилъ мои послы черезъ свою землю до кназа московьского (б. м. н., 1481 *ВД* II, 365); и били есмо чоломъ ихъ милости о ихъ милости печати (Ставкив, 1491 *AS* I, 97); А дале(н) казалъ его мл(с)ть твое(н) мл(с)ти поведити ижъ о(т)чине его мл(с)ти земля(м) граничьнымъ и подданьнымъ его мл(с)ти великии крьвды и втиски деуются отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); Про тожъ, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете (б. м. н., 1499 *ВД* II, 448—449); и и(х) мл(с)ть на мое чолоби(т)е печат(т) приложи(ли) (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. милость, милость, милост, mllost, mllost, милости, мл(с)ть, мл(с)тъ, мл(с)ти, мл(ст), милсть,*

млть, м(н)л(о)сть, м(н)л(о)ст 183 (1386—1418 P 35; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106; 1449 *АЛМ* 8; 1455 *Cost.* II, 775; 1462 *ВД* II, 284; 1470 *AS* I, 67; 1481 *AS* I, 77; 1490 *Пам.*; бл. 1500 *ПИ* № 2 i т. ин.); *ск. н. мл(с), мил., м.* 19 (1449 *АЛМ* 8; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 128; 1496 *АЛМ* 128; 1498 *АЛМ* 169; 1499 *ВФ* i т. ин.); *зам. род.* от его милость, милость, мл(с)ть, мл(с)тъ 8 (1456 *ПМВП*; 1457 *Cost.* II, 809; 1467 *ВД* II, 297; 1468 *ВД* II, 305); *зам. дав.* королю его мльть, мл(с)тъ 8 (1434 P 130, 131; 1445 *Cost.* II, 729; 1457 *Cost.* II, 809); *зам. ор. съ его...* милость, межы его мл(ст) 2 (1479 *ВД* II, 351; 1493 *ПОСВВ* 152); *род. одн. милости, mllosti, mllosthi, мылости, мл(с)ти, млстї, м(н)л(о)сти* 291 (1388 P 42; 1399 P 59; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424 P 99; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1445 *Cost.* II, 726; 1455 *Cost.* II, 774; 1468 *ВД* II, 302; 1481 *ВД* II, 364; 1499 *ВД* II, 450 i т. ин.); *милосты, mllosty, mylosty* 3 (1395 *GL* 166; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1433—1443 *АРМ*); *ск. н.* отъ короля е. м., мл(с) 10 (1449 *АЛМ* 8; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 83, 88; *ВМБС*; 1496 *АЛМ* 128; 1498 *АЛМ* 169);

зам. ор. съ его милости 1 (1479 BD II, 351); божію (нашію) милости, мл(с)ти 7 (1414 Cost. I, 111; 1435 DIR«А» 465; Cost. II, 681, 687; 1457 Cost. II, 810; 1459 BD I, 35; 1462 BD I, 67); дав. одн. милости, м(и)л(о)сти, мл(с)ти, mlōstī, ml(с)ти, mlōsty, mlōsty 153 (1388 SL 678; 1407 Cost. II, 629; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1449 АЛМ 8; 1457 Cost. II, 809; 1468 BD II, 301; 1479 BD II, 351; 1490 Лам.; 1499 BD II, 420 і т. ін.); ск. н. мил., м. 8 (1449 АЛМ 8; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9—10; 1495 АЛМ 83); знах. одн. милость, м(и)л(о)сть, мл(с)ть, мл(с)тъ, мл(ст) 16 (1434 Cost. II, 675; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1453 Cost. II, 765; 1475 AS I, 72; 1476 BD II, 337; 1481 BD II, 365; 1489 AS I, 89; 1493 ПОСВВ 151 зв.; 1498 BD II, 414; 1499 BD II, 447 і т. ін.); ПОСВВ, мл(с)ти 3 (1445 Cost. II, 726; 1485 BD II, 372; 1493 ПОСВВ 152); мылосты 1 (1430 ГВКЛ 9); ор. одн. милостию, милостию, мл(с)тию, мл(с)тію, м(и)л(о)стию, м(у)л(о)стию, мло(с)тію 760 (1322 АрхЮЗР 1/VI 1; 1361 AGZ 6; 1378 ЗНТШ LI, 4; 1400 DIR«А» 433; 1415 Cost. I, 116; 1429—1430 ВАМ 25; 1445 Cost. II, 230; 1462 BD I, 63; 1483 BD I, 267; 1500 Cost. S. 233 і т. ін.); милостью, мл(с)тью, млтью, милостью, мл(с)тью, м(и)л(о)стью 90 (1375 P 20; 1404 P 67; 1427 P 108; 1436 Cost. I, 459; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1452 АкЮЗР 1, 20; 1475 AS I, 69; 1487 AS I, 87; 1493 АЛРГ 55; 1499 BD II, 449 і т. ін.); милостию, мл(с)тію, мло(с)тію, мл(с)тію 21 (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1447—1492 ЛКНKB; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 16; 1459 ЗНТШ XI, 13; 1463 AS I, 54; 1478 AS III, 16; 1482 BD I, 265; 1493 ПОСВВ 151 зв.; 1495 БСКИ; 1498 ДГПМ і т. ін.); мл(с)тією, мл(с)тією, млтією, м(с)тією 5 (1400 DIR«А» 433; Cost. I, 36; 1403 ДГАА; 1456 DIR«А» 511; 1459 Cost. S. 21); мл(с)тею 2 (1456 ПМВП; 1489 ПГВСА); милостью 1 (1442 Cost. II, 716); ! милостию 1 (1475 BD II, 336); ! мл(с)тъ 1 (1451 ДГШХ); ск. н. мл(с)то, мил., м. 45 (1388 P 36; 1495 АЛМ 84; 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1498 АЛМ 169); зам. род. от нашею милост(і)ю 1 (1475 BD I, 200); місц. одн. по (оу, при) милости, милості, мл(с)ти 8 (1446 DIR«А» 485; 1462 BD II, 292; 1470 BD II, 309; 1475 AS III, 14; 1479 BD II, 351; 1495 ВМБС; XV ст. ВС II; 1496 ОПВВД); кл. ф. одн. милость, мл(с)ть, mlōst, ml(с)ть, мл(ст) 29 (1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1435 Cost. II, 679; 1496 BD II, 402, 403; ПДВКА 60; ПСВВ 192 зв.; 1499 BD II, 448 і т. ін.); ! mlōst 1 (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); наз. мн. милости 4 (1491 AS I, 97; 1494 AS I, 102; 1499 АСД VI, 2; BD II, 421); мылосты 1 (1499 АСД VI, 3); род. мн. милостей 1 (1499 АСД VI, 2); знах. мн. мл(с)ти 1 (1402 Cost. II, 621); наз. мн. зам. ор. милости (1499 BD II, 423).

МИЛОТИНЕЩІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми емоу... села... на поли на нмА милотинешціи и на краковъ где бы(л) са(с) да(н) (Сучава, 1442 Cost. II, 93).

ФОРМИ: наз. милотинешціи (1442 Cost. II, 93).

***МИЛОШ** ч. (1) (особова назва, молд., серб. Милош, стч. Mīloš, пор. слов. Милослав): Пан Триколич дворник лишет мою паней Негрити... и Милош... н въсам моем милым братіямъ и пріателем (Торговище, 1481 BD II, 358).

ФОРМИ: дав. одн. Милош (1481 BD II, 358).

***МИЛОШЕВИЧИ** мн. (1) (назва села у Троицькому воеводстві): они обвели от Березое к Березкам... а зъ другое стороны от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. Милошевич (1478 AS III, 17).

***МИЛОШЕВИЧИ** мн. (1) (назва людей за місцем проживання): и поставила передь нами пани ВасилеваА Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. Милошевичъ (1478 AS III, 17).

МИЛЧИН ч. (3) (особова назва): А хотар томоу вышеписанномуу селоу ... на нмА Милчинешціи, где был Милчин

шефан, да ест поченши от Томина хотара (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: наз. одн. Милчин (1499 BD II, 148).

МИЛЧИНЕЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): А хотар томоу вышеписанномуу селоу що на Крълигаторурь на нмА Милчинешціи, где был Милчин Шефан, да ест поченши от Томина хотара (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: наз. Милчинешціи (1499 BD II, 147, 148).

МИЛЫИ, МИЛЫ, МИЛИ, МИЛІИ прикм. (82) (епитет чешности) милый, ласкавый: Мы дмитрии инъмъ именемъ корибу(т)... чинимъ то знаемо всъмъ... иже ... велебному г(с)дрю володиславу королеви польскому литовскому и руд(с)тому... бра(т) нашему милому... голдовали есмо върно и право (Краків, 1388 P 40—41); а тыхъ всьхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листомъ ижъ имьеть иашъ милыи пріятель стефанъ воевода прере(ч)ныи дъти его и намьсткове свою землю волоскую всю держати во всьхъ своихъ границахъ (Ланцица, 1433 P 124); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскый... приаль ма къ его велебности въ мАсто сына... и слобиль ми и записаль са стоати подли насъ съ оусею своею радъ и съ оусею своею мощи, что его милости милый богъ далъ (Коломня, 1448 Cost. II, 305); и ти(ж) слобий(л) на(м)

~мы отецъ, па(н) мужило, быти ка(ж)дому нашмоу (в ориг. нешмоу.— Прим. вид.) непрятелю неприяте(л) (Сучава, 1457 Cost. II, 810); Стефан воевода, божією милостию господарь земли молдавской, пишем шолтоузоу от Брашева, пріателю нашему милому (Васлуй, 1476 BD II, 337); и мы тогда вашей милости, для пріятеля нашего милого, нашего посла до великого князя московского послали (б. м. н., 1499 BD II, 447).

ФОРМИ: наз. одн. ч. милый, мылыи, мылы(и) 10 (1388 P 39; 1393 P 51; 1433 P 123, 124; 1442 Cost. II, 716; 1448 Cost. II, 305; 1449 Cost. II, 746; 1481 BD II, 364; 1493

ОПВВ 152); мылы, мы 7 (1449 Cost. II, 746, 747; 1456 ЭСФ; 1457 Cost. II, 810, 811; 1468 BD II, 302); миліи 1 (1481 BD II, 358); мили 1 (1448 Cost. II, 305); род. одн. ч. милого,

~милого, млого, мило(г) (1395 Cost. II, 612; 1400 P 62; 1433 Cost. II, 651; 1435 Cost. II, 679; 1445 P 148; 1448 Cost. II, 734; 1449 Cost. II, 746; 1456 ГПХМ; 1462 BD II, 289; 1499 BD II, 447 і т. ін.); дав. одн. ч. милому, миломоу (1388 P 40; 1395 Cost. II, 612; 1400 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 652; 1448 Cost. II, 305; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 289; 1479 BD II, 351; 1493 ПОСВВ 151 зв.; 1496 ПСВВ 192 і т. ін.);

знах. одн. ч. милого, млого (1436 Cost. II, 706; 1448 Cost. II, 305; 1457 Cost. II, 809, 811; 1462 BD II, 289; 1493 ПОСВВ 151 зв.; 1496 BD II, 402); ор. одн. ч. мылым, мыльымъ (1445 Cost. II, 725; 1448 Cost. II, 305; 1449 Cost. II, 746; 1462 BD II, 289; 1463 BD II, 295); наз. мн. ч. милини 1 (1447—1492 ЛКБВ); мы 1 (1457 Cost. II, 808); дав. мн. мыльымъ 1 (1447 Cost. II, 731); мылим 1 (1481 BD II, 358); ор. мн. мылыми (1455 Cost. II, 774); кл. ф. мн. милини (1422 P 97).

Пор. НАИМИЛЪИШИИ.

МИЛЬЧИНСКИЪ ч. (1) (особова назва): А на то были свьдци... панъ Николаъ Мильчинскиъ, панъ Андрия Ревуотъ (Львів, 1421 P 92).

ФОРМИ: наз. одн. Мильчинскиъ (1421 P 92).

***МИЛЬЧЬ** ч. (1) (назва поселення у Волинській землі) Милчя: Въ Золочовъ не надобе... въ Мильчи, у Вербои не надобе (давати мыта) (Степанъ. 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ Мильчи (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

МИЛЪИЧИЧЬ ч. (1) (особова назва): мы кнА(з) фе(д)оръ лобортови(ч) чинимо то знаменито си(м) свои(м) листомъ... аже прийда пре(д) насъ и пре(д) паны па(н) ивашко дьдошицкии мильичичъ жаловаль и позвазь па(н) татомира

балицко(г) аже емоу побрала па(н) татомирь велпръ оу чер-
но(м) льсь (Зудечів, 1413 Р 82—83).

ФОРМИ: наз. одн. **мильичичь** (1413 Р 82).

***МИЛѢТИНЬ** ч. (11) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): а хотарь оуси(м) ти(м) четыремь селомь по-
ченше о(т) где падае(т) белошева заподіа оу милѣти(н)
(б. м. н., 1425 Cost. I, 168); и еще есми ему дали и потвѣр-
ждаемь ем(у) села на милѣтинь ниже о(т) шипове о(т) топо-
ли (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: род. одн. **мильѣтиа**, **мильѣтина** (1425 Cost. I,
168; 1436 Cost. I, 444; 1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II,
212); *знах. одн. милѣти(н)* (1425 Cost. I, 168, 169); *місц. одн.*
на милѣтинь 3 (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 211); *на*
мильѣтиа 1 (1425 Cost. I, 168).

МИЛА ж. (8) (*міра відстані близько 7 км*) миля: даемо...
отцу владыше... село наше Бусчу... зь лесами, подь Дубно
на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI,
2—3); А про то про его вярную службу дали есмы ему год-
ль поле што же лежить о(т) бохур болше миль (Бохур,
1377 Р 24); а оу дво(р)цы в королево(м) мила оть города
в... томь дво(р)цы жонька з де(т)ми сама четверѣта (б. м. н.,
XV ст. ИК); а па kriposth szemu listhu... nasu peczath
priwisili jesto w nasom sely w Hlynienich za Lwowom cztery
myly profywu manastirnie Unyowa (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: наз. одн. **мила** (XV ст. ИК); род. одн. **миль**
1 (1377 Р 24); наз. мн. **мылу** (1395 GL 166); наз. дв. **мили**
(1322 АрхЮЗР I/IV, 4).

МИМО, МЫМО *прійм.* (12) **І.** (з род.) (7) **І.** (*виражає*
об'єктні відношення — вказує на особу, яку не охоплює дія)
крім, окрім (б): такъ же слобуюмь имь... мимо ихъ ниодны(х)

г(с)дреи собь не искати (Сучава, 1395 Cost. II, 612); его бь
не дан што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кна(з)
витовту по его животу не имамь искати ниньх г(с)дровь
мымо нашего г(с)дра великого корола влодислава (Мереч,
1401 Р 64); Нанперво иж никого иного за пана нашего ми-
мо реченого пана нашего Казимира кроль... не хочем
имѣти ани слоужити (Сучава, 1462 BD II, 289).

2. (*виражає просторові відношення*) повз, мимо (чого)
(1): а обрубь земельный тому именицу моему... от реки Сты-
ра межю мимо нивы дворища Ляхова (Хрінники, 1472
АрхЮЗР 8/III, 3).

II. (*із знах.*) (5) **І.** (*виражає об'єктні відношення — вка-
зує на обставини, без яких дія не повинна мати місця*) без
(чого) (1): А коли бы... не достало нам... Стефана воеводы,
а мы не имамь ни жадного держати са... господаря, мимо
чоло... корола (Сучава, 1462 BD II, 289).

2. (*виражає просторові відношення — вказує на предмет,
біля якого відбувається дія*) повз, мимо (чого) (3): одьтоль
уверхъ рички Дидовки, до гостинця Винницкаго, а гостын-
цемь, мымо лозу Мохнатую, у лево... где есмо застали
пана Кмыту (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); а болото от
Новога ставу, мимо Бьйче, около городища, мимо Гали-
чаны (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18);

◇ поустити мимо са (1) *див.* **ПОУСТИТИ**.

***МИМОШЕДШИИ** *прікм.* (4) минулий: И не имаем оус-
помьбути николи на вькы до нашего живота о мимомшед-
шихъ рьчех и чльнкохъ (Баків, 1457 BD II, 257); Але вас
хочем держати и оу великои милости и ласць держати и
чти... н не имаемь тоби оуспоминать о ми(мо)шешшихъ
рьчех, до нашего живота (Дольний Торг, 1470 BD II, 309).

ФОРМИ: *рзд. мн. мимомшедших* 1 (1468 BD II, 306); *ми-*
мошо(д)ши(х) 1 (1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.); *місц.*
мн. о ми(мо)шешших 1 (1470 BD II, 309); *о мимомшедших*
1 (1457 BD II, 257).

***МИМОШЕДШЫИ** *див.* ***МИМОШЕДШИИ**.

***МИМОШЕДШИИ** *див.* ***МИМОШЕДШИИ**.

***МИНА** *див.* ***МѢНА**.

***МИНАТИ** *дієсл. недок.* (1) минати, обходити (що): А ко-
торын бы гости хотели мыто наше обьеждчати новыми

дорогами, минаючи мыто наше, и ты бы ихъ оть того усте-
галь (І) (Краків, 1487 РИБ 226—227).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. минаючи* (1487 РИБ 227).

Див. ще ***МИНОВАТИ**.

***МИНДРЯ** *див.* **МЫНДРА**.

МИНИВИДЬ ч. (1) (*особова назва, лит. Min(i)vudas*):
А при томь были свѣдоки, рада наша... воевода Вилен-
скій пань Минивидь... и иные наши князи и панове (Віль-
на, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. **Минивидь** (1492 АЛМ 31).

МИНИГАЙЛО, МИНКГАЙЛО, МИНКНАЙЛО ч. (3)
(*особова назва, лит. Mingáila*): A pritomio byli tyje swetko-
we: kniaź Fedor wojewoda Łuckij... i też Minkhajto i z Osz-
tenu (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); При томь были люди
зацные: Федорь княжа... такъ тежъ Минкгайло з Ошмены
(Луцьк, 1389 РЕА I, 28).

ФОРМИ: наз. одн. **Минкгайло, Minkhajto** 2 (1388 ZPL
108—109; 1389 РЕА I, 28); **Минигайло** 1 (1388 Р 44).

МИНКО ч. (3) (*особова назва, пор. Мина, гр. Μινκας*):
А се А пань Ань щькотський... свѣдчо... ижъ прида пьрьдъ
на(с)... филь маковичъ и своєю братьею и на има изъ гринь-
ко(м) сочивьчичьмь и с минько(м) (Галич, 1409 Р 74); тьмь
мы... дали есмы имь... на високои доубровь села где (ст)
ватамань минко (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. одн. **минко** (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost.
I, 269); *ор. одн. минько(м)* (1409 Р 74).

***МИНОВАТИ** *дієсл. недок.* (1) (що) минати, обходити:
А... дала есми ему... имене... ограниченное почонши посе-
ред Мухотолок... минуючи Сведники аж до велицкого
ставу по греблю до соколское дороги (Ровно, 1488 AS I,
141—142).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. минуючи* (1488 AS I, 142).

Див. ще ***МИНАТИ**.

***МИНОЗЮЛЬ** ч. (1) (*особова назва*): а на то есть вѣра...
пана ивана минозюла (Дольний Торг, 1444 DIR«А» 481).

ФОРМИ: *род. одн. минозюла* (1444 DIR«А» 481).

***МИНТОВОВИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): Старость
Луцкому пану Михаилу Минтововичу (Степань, 2-а пол.
XV ст. АЛМ 8).

ФОРМИ: *дав. одн. Минтововичу* (2-а пол. XV ст. АЛМ 8).

***МИНУТА** ж. (2) (*стп., лат. minuta*) копия без печати,
що не має законної сили: и мы казали и(мь) тотъ листь су-
довы(и) пана иванов(в) влжевича пере(д) нами положить,
и они того листа судового пере(д) нами неположили, ни(ж)-
ли повѣдили на(м), што(ж) де(и) тотъ листь вписа(н) естъ
в книги судовыи и минутоу вписаную с тыхъ кни(г) пере(д)
нами вказывали (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: *знах. одн. минутоу* (1495 ВК); *місц. одн. в*
минутоу (1495 ВК).

***МИНУТИ** *дієсл. док.* (2) (*про час*) минути, пройти: а
мнѣ королеви помагати оль на годь минеть дмитриевъ днь
(б. м. н., 1366 Р 14); коли боудеть хто о злодѣство ожа-
лованъ оуставлаемь иже в го(д) того обжалованнаго имаеть
моць къ правоу позва(т) ачь го(д) мине(т) а хоче(т) тоую
ре(ч) обнови(т) тогда имее(т) добрыми почасными лю(д)ми
досве(т)чигь иже справедливе тоую ре(ч) веде(т) (XV ст.
ВС 18—18 зв.).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. минеть* 1 (1366 Р 14); *мине(т)*
1 (XV ст. ВС 18).

Див. ще ***ПРОМИНУТИ**.

***МИНЬКО** *див.* **МИНКО**.

***МИНѢТИ** *див.* ***МѢНЯТИ**.

***МИНѢЯ** ж. (1) (*гр. μινῆιον, цсл. минья*) (*книга з тек-
стами церковнихъ відправ на кожен день місяця*) мінея:
застали есмо оу стго спса на красно(м)... евангелье кова-
ное... книга златоустъ паремья миньи и м(с)ци є̃ (б. м. н.
1429 Р 114).

ФОРМИ: *знах. мн. минѣи* (1429 P 114).

МИР *див. МИРЬ*¹.

*МИРЗА *див. МЫРЗА*.

МИРЗА *див. МЫРЗА*.

*МИРИШЧЕВО *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есми емоу... село миришчева (1) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *знах. одн. ! миришчева* (1437 *Cost.* I, 541).

МИРКЛИ *ч.* (1) (*особова назва*): первый поручни(к) кнА(з) миханло евнутеви(ч)... кнА(з) федоръ миркли бра(т) его дмитрин ли(пА)та бра(т)ша (б. м. н., 1392 P 46).

ФОРМИ: *наз. одн. миркли* (1392 P 46).

МИРНО, МИРЬНО *присл.* (2) мирно: але коли... оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а на(ш) наяснеиши(и) и милостивы(и) па(н) имае(т) на(с) глентовати своими чотырми великими паны и радцами и(с) короуны... абы на(с) мирно глентовали ... и(с) нашен граници до нашего милостивого пана корола его мл(с)ти (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); и ваша бы милость сихъ пословъ, нашего а и московского, пропустили мирньо черезъ вашей милости земли (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

*МИРОГОЩЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Миргоща: Въ Золочовъ не надобе... въ Миргощи не надобе... давати мыта (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Миргощи* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

МИРОСЛАВ *ч.* (6) (*особова назва*): A na tho swidoczstwo daliesmo papu Mirosławowi list swoi pieczathy swoy na twerdosth (Галич, 1413 *GL* 48); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тога ... Настасіа... дали и потвърдили есмы еи... села на имъ: Стънилещи... и Кръстещіи на Молдавъ, где бил Мирослав (Сучава, 1493 *BD* II, 31).

ФОРМИ: *наз. одн. Мирослав, Mirosław* (1413 *GL* 48; 1493 *BD* II, 31); *дав. одн. Mirosławu* 2 (1413 *GL* 48); *Mirosławowi* 1 (1413 *GL* 48); *знах. одн. Mirosława* (1413 *GL* 48).

*МИРОСЛАВЕЩИ *див. МИРОСЛЪВЕЩИ*.

*МИРОСЛАВИЧЬ *ч.* (2) (*особова назва*): и мы досмотревшы того С паны радюю нашою... и к то(н) о(т)чине его есмо припустили, и казали были есмо и(х) поделити, око(л)ничному смоле(н)скому Ивашку кра(в)цоу а васку Мирославичу (Вильна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *дав. одн. Мирославичу* (1495 *БСКИ*; *ВК*).

*MIROSLAWOW *прикм.* (1): po kolie iemu toh woiczicz wiiwł z starimy ludmy, po tolie pana Mirosławowo w wiku i dithy ioho (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Mirosławowo* (1413 *GL* 48).

Пор. МИРОСЛАВ.

МИРРЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы емоу оу нашен земли три села, едно село на васлоуи ... а другое село Мирославещи по(д) рьдо(м) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290); И мы... жаловали есми его оусобною нашою милостію и дали есми емоу... <села> — на има Микоушани... Мирослѣвещи и Кълинеши (Болгари, 1441 *DBAc* 34—35).

ФОРМИ: *наз. Мирслѣвещи* (1441 *DBAc* 34); *знах. Мирславещи* (1429 *Cost.* I, 290).

МИРРЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы такжедере ... есмы дали и потвърдили слоугам нашим Жоуржи и Кръ(мъ)ти и братау его... тое... село... на имъ Миррещіи, где был Иван Міериоул (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: *наз. Миррещіи* (1495 *BD* II, 87).

*МИРСКИЙ *прикм.* (1) (*цсл. мирьскыи*) (*у знач. іменника*) мирянин; и своимъ тьвуномъ приказуемо судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоваться въ тые рады (Луцк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *дав. мн. мирскимъ* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

МИРЧА, МИРЧА *ч.* (83) (*особова назва, молд., серб. Мирче, болг. Мирча, пор. слов. Мирослав*): Иоанъ Мирча Вое-

вода милостия Божіа Господарь (Чжюрзев, 1403 *ДГМ*); И оу том такожъ придоша прад намы... братаничи Настини Мирча и сестра его Стана... и продали свою правую отнюю (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. Мирча, мирча* 11 (1403 *ДГМ*; 1434 *Cost.* II, 666; 1464 *BD* I, 84; 1480 *BD* I, 238; 1483 *BD* I, 269; 1491 *BD* I, 445; 1492 *BD* I, 509; 1495 *BD* II, 53; 1499 *BD* II, 134, 135); *мирчА* 2 (1433 *Cost.* II, 650; 1448 *Cost.* II, 737); *зам. род. в. п. мирча* 6 (1434 *DIR* «А» 463; 1443 *Cost.* II, 149; 1490 *BD* I, 391; 1491 *BD* I, 445, 447); *род. одн. Мирчи* 53 (1434 *Cost.* I, 386; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *DBAc* 27—28; 1439 *Cost.* II, 32; 1440 *Cost.* II, 65; 1442 *Cost.* II, 88; 1443 *ВАН* 41; 1448 *DIR* № 10а; 1449 *Cost.* II, 380; 1495 *BD* II, 53 і т. ін.); *Мирчъ* 7 (1435 *Cost.* I, 403; *МЭФ*; 1436 *DIR* «А» 469; 1438 *Cost.* II, 15, 27; 1441 *DBAc* 35, 37); *дав. одн. Мирчи* 2 (1499 *BD* II, 135); *Мирчи* 1 (1480 *BD* I, 239); *ор. одн. мирчомъ* (1436 *Cost.* I, 444).

МИРЧЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): али да есть Мърини и Федки село Мирчещіи (Сучава, 1490 *BD* I, 392).

ФОРМИ: *наз. Мирчещіи* (1490 *BD* I, 392).

*МИРЧИНЪ *прикм.* (2): Ть(м) мы... дали и потвърдили есми емоу... село на имъ Пышканіи... що же он коупил тое село от оуноуки Трифа Гълъкви на имъ сынове Мирчиніи, на имъ Фьтоул и Иван (Сучава, 1480 *BD* I, 237); Чьтвртьтое село есми имъ дали... на имъ Нъгомрещіи... що смо коупили тое село от Филиппа и от Тоудорана и от сестри их от (...М. — *Прим. вид.*) ирчини, оуноукове Микоула Оргоае (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Мирчиніи* 1 (1480 *BD* I, 237); <М>ирчини 1 (1499 *BD* II, 162).

Пор. МИРЧА.

МИРЧА *див. МИРЧА*.

МИРЬ¹, МИР *ч.* (75) 1. (*мирні, дружні відносини*) мир, злагода (21): а они ти(ж) бы имъли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м)... могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в миръ, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Того раді мы видѣвши меже ними добріи токмеж и лагодоу и вчъны мир, а мы такжедере есми дали и потвърдили... паноу Петроу... село именованъ Брътѣщіи на <Се>ретъ (Сучава, 1473 *BD* I, 187); а па(к) привиліе, що имали слоуга на(ш), <моуша и> калина, о(т) наши(х) оуикове, о(т) илѣяша и о(т) стефана воеводове, коли били оу миру... а они дали оуру(к) слузъ нашему, глигорови (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

на мироу стоати (1) підтримувати добрі, дружні відносини: даемъ вашей мл(с)ти виданіе, аже мы и с нашимъ братомъ, стефаном(м) воеводоу, и съеднали съ и помирили съ есми и маемъ на томъ мироу стоати, на вькы вчъны (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); и мати мир (1), и мати миру (1), миръ и мати (2) *див. ИМАТИ*².

2. (*відсутність війни*) мир (4): а его, бже не даи, аже бы са що стало над нами самыма, алибо над нашими паны, а земла(м) миръ правы держати и вчъны (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); Такъ иж межи нами и межи пререченым наияснѣшим паном Яном Олбрахтом, кралем полским... из обохъ сторон, имае(т) быти покоуи и мир вчънїи (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

мирний час (1): да ест имъ слободно и доброволно и безъ забавъ прѣхати до нашен земли съ оусим вашим торговлею и товаром, торговати и коуповати слободно и доброволно и безъ забавъ и пагоубъ, хотъ оу мироу хотъ оу размирицоу (Сучава, 1475 *BD* II, 329);

и мѣти (мѣти) миръ (3), миръ мѣти (1) *див. ИМѣТИ*.

3. (*спокий*) мир (2): такежъ и посло(м) ваше(н) мл(с)ти и купцо(м) да е(ст) земля г(с)дра нашего воеводы о(т)тво рена (1) ходити слобо(д)но и доброво(л)но и в миру и бе(з) пагоубы буд(д) на котороую сторону коуды имъ боуде(т) надобе (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

4. мирний договір, мир (7): а котория бы не хотилъ на томъ изьеданію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрии на того стоати и казнити, яко виноватоу и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); въ томъ наши записи и наши прысѣги да не боудеть нашоумоу старшомоу противъ въ изьмѣноу, въ томъ нашъ миръ да не роушѣтъ са (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); ажъ не станеть ся промежы вами зъ великимъ княземъ Александромъ миръ, ты и до насъ прысылаешъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409);

мироу делати (1), мир вделати (1), мир оудилати (1) укладати (укласти) мир, забезпечувати (забезпечити) мир: о(т) си(х) часо(в) имае(т) его мл(ст)ъ на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти и ми(р) и покони оудилати о(т) нашихъ неприателевъ послы своиими и мече(м) своимъ (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); Што твоя мл(с)гъ присла(л) еси свои(х) пословъ... межы нами мироу веного делати и записы чинити и межы нашими землами яко са и годи(т) межы двема г(с)дрема хре(с)тия(н)скимма... и естли похочете ваша мл(с)гъ ми(р) и записъ к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60—61); взяти миръ (2), миръ взяти (8) *див.* **ОУЗАТИ**; просити мироу (3), просити миръ (1) *див.* **ПРОСИТИ**; стати на мир (1) *див.* **СТАТИ**¹; оучинити (вчинити) миръ (5) *див.* **ОУЧИНИТИ**²; чинити миръ (1) *див.* **ЧИНИТИ**¹.

5. перемир'я (7): а миръ о(т) покрова бѣъ до ивана дне до купаль а о(т) ивана дне за в'ль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *наз. одн.* **миръ**, **мир** (1352 *P* 6; 1437 *Cost.* II, 709; 1442 *Cost.* II, 716, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 419); *род. одн.* **мироу**, **миру** 10 (1352 *P* 6; 1447 *Cost.* II, 732; 1457 *Cost.* II, 810; 1496 *ОПВВД*; *ПДВКА* 60; *ПДСВВ*; 1499 *BD* II, 421, 443); **мыроу** 1 (1499 *BD* II, 421); *дав. одн.* **миру** (1352 *P* 6); *знах. одн.* **миръ**, **ми(р)**, **мир** 15 (1352 *P* 5; 1435 *Cost.* II, 682; 1445 *Cost.* II, 726; 1453 *Cost.* II, 766; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 809; 1461 *BD* I, 45; 1473 *BD* I, 187; 1496 *BD* II, 402; 1499 *BD* II, 420 *т. ин.*); *зам. місц.* были оу **миръ**, были оу **миръ** 2 (1480 *BD* i, 239; 1497 *BD* II, 116); *місц. одн.* **оу** (въ, на, по) **мироу**, **миру** 20 (1352 *P* 6; 1435 *Cost.* II, 682; 1464 *DIR* «А» 517; 1475 *BD* II, 329; 1488 *BD* I, 323; 1490 *BD* I, 390; 1494 *BD* II, 35; 1496 *ОПВВД*; *ПДСВВ*; 1500 *Cost.* S. 234 *т. ин.*); **в миръ** 1 (1457 *Cost.* II, 810).

***МИРЪ**² *ч.* (2) (*цсл.* миръ) світ: Писанъ въ великомъ Луку, лета отъ создания мира 6830, индикта семого, месеца декабря 8 дня (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); П(и)сан оу Вилни, м(ѣ)с(ѣ)ца април(А) а д(ѣ)нь, от создана мироу (СЦ)ПѠ (Вильна, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *род. одн.* **мира** 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); **мироу** 1 (1482 *AS* I, 80).

МИРЪНО *див.* **МИРНО**.

***МИРЪ** *див.* **МИРЪ**.

***МИСА** *ж.* (3) миска: от коси, и от серпи, цинновии рѣч(и), миси, конвици... мечи, и от иншии рѣчи дробнихъ шожь ко крамоу слоухаюг, а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273); а въ той кѣтъ скарбу не было ничего, толко зброи были и мисы зламаныи (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *наз. мн.* **мисы** 2 (1498 *АЛМ* 163); *зам. род. мн.* **т...** **миси** 1 (1460 *BD* II, 273).

! **МИСАИМЪ** *див.* ***МИСАИЛЬ**.

***МИСАИЛЬ** *ч.* (1) (*особова назва, цсл.* Мисаиль, *гр.* Μισαήλ, *гебр.* Mišael) миса Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дае(м) и дали есми се(с)на(ш) листь нашему манастироу о(т) воронце идеже е(ст)... негуме(н) по(п)н мисаи(м) (1) (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! **мисаи(м)** (1472 *ДГСВМ*).

! **МИСИНА** <МАКСИНА> *див.* **МАКСИНЪ**.

МИСКО *ч.* (3) (*особова назва, пор.* Михаилъ або Мисаиль); А то свѣдци: панъ Андрѣяшъ староста Руской земль... панъ Миско Тяпуковичъ (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); А при томъ были свѣдѣки... панъ Миско Гулевичъ, панъ Дениско Мокосѣвичъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а на то свѣдковѣ... панъ каспаръ, панъ миско писаръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Миско**, **миско** (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1456 *Cost.* II, 791).

***МИСКОВЪ** *див.* ***МЫСКОВЪ**.

***МИСКИЙ** *прикм.* (1) миський: А на то свѣдковѣ... панове брѣгаре и радци Ливовскыи... на имѣ: панъ Климента... панъ Нимангъ, мис(кыи) писаръ (Сучава, 1460 *BD* II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **мис(кыи)** (1460 *BD* II, 276).

***МИСЛЬ** *див.* ***МЫСЛЬ**.

! **МИСТАТОУ** <МАЕСТАТОУ> *див.* ***МАЕСТАТЬ**.

MISTICZKJ *прикм.* (1) миський: A pisał Iwan Diak Misticzkj pissar v wieku Amin (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Misticzkj** (1413 *GL* 48).

***МИСТИЧЬ** *див.* **МѢСТИЧЬ**.

***МИСТО** *див.* **МѢСТО**¹.

***МИСТРОВЪ** *прикм.* (6) (*стч.* mistrovŭ) магистрив: Порозумѣти можете в той мѣре какъ много правды тынто мистровыи листы в собѣ мѣли (Брестъ Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* **мистровы** (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. мн. ч.* **мистровы** (1447—1492 *ЛКБВ*).

МИСТРЪ¹ *ч.* (10) (*стч.* mistr/mistrŭ, *стч.* mistr/mistrz, *лат.* magister) (*голова ордену хрестоносців*) магистр: мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи. Которыми(ж) напред(о) оузнавлаеть и оупоминаеть свои первѣшшии листы (Брестъ Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **мистръ** (1447—1492 *ЛКБВ*); *род. одн.* **мистра** (1447—1492 *ЛКБВ*); *дав. одн.* **мистрови** (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. одн.* **мистра** (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. одн.* **мистро(м)** (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще **МЕЩЕРЪ**.

МИСТРЪ², **МИСТРЪ** *ч.* (4) (*стч.* mistr/mistrŭ, *стч.* mistr/mistrz, *лат.* magister) (*ремисник*) майстер: на то да имаю(т) слободу... ни на горо(д) на(ш) да не робА(т) или боу(д) мис(т)рѣ каки боуде(т) оу ты(х) вышеписанны(х) се(л) и кожогаре или кузнецъ или боу(д) каки мистръ никто да не имаеть ни едно дѣло до ни(х) (Побрат, 1448 *ДГПР*); си(х) гробы чини(л) мистръ Ia(н) (б. м. н., 1480 *ДС* 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* **мистръ**, **мис(т)рѣ**, **мистръ** (1448 *ДГПР*; 1480 *ДС* 8).

Див. ще **МАСТЕРЪ**.

***МИСТРЪ**³ *див.* ***КОЗИЙ МИСТРЪ**.

МИСТРЪ *див.* **МИСТРЪ**².

***МИСТЦЕ** *див.* **МЕСЦО**.

***МИСЦЕ** *див.* **МЕСЦО**.

МИСЪ *ч.* (14) (*особова назва, пор.* Мисаиль): а на то е(ст)... вѣра пана миси (Сучава, 1435 *Cost.* I, 424); Панъ Триколич дворникъ пишет... оуноукоу моемоу Михаоуци, и Миси такожде дере оуноукоу моемоу... и въсам моимъ милымъ братѣямъ и прѣтелемъ (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн.* **мисъ** (1436 *Cost.* II, 701); *род. одн.* **миси** 8 (1435 *DIR* «А» 465; *Cost.* I, 424; 1437 *Cost.* I, 530; 1438 *DBAc* 28; 1439 *Cost.* II, 35, 42, 46; 1440 *Cost.* II, 66); **мисъ**, **ми(с)ъ** 4 (1436 *Cost.* I, 455, 482, 484; 1448 *Cost.* II, 306); *дав. одн.* **Миси** (1481 *BD* II, 358).

***МИСЮТИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): жалова(л) на(м)... курило иванови(ч) ... на степана е(р)молича а на старого мисютяча... што(ж) они не хотА(т) ему у во(т)чине дѣленицы дати (Вильна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* **мисютяча** (1495 *БСКИ*).

МИСАЦЪ д*ив. ***МѢСАЦЪ**.

***МИСАЦЪ** *див.* ***МѢСАЦЪ**.

***МИСАЦЪ** *див.* ***МѢСАЦЪ**.

***МИТЕЛЬНО див. *МЫТЕЛЬНО.**

МИТЕЩІЙ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а ми, тако(ж) есми и(м) дали и потвердили... о(т) на(с) оури(к) тоє прѣ(д)ре(ч)ное село, на имѣ митещїи (Сучава, 1483 *Cost. D.* 30).

ФОРМИ: *наз. митещїи* (1483 *Cost. D.* 30); *знах. митещїи* (1483 *Cost. D.* 30).

***МИТИН** *прикм.* (1): Ино тыми разы... еще есмо в княза Васила... взАли семдесАт коп грошей широких... и за тоую сто коп грошей широких продали есмо... землю пашноюу... оу гранех, почонши: по Митин роубеж Чирчинский, а по Торокан и Полонкоу (Друцьк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Митии* (1492 *AS III*, 23).

МИТКО *ч.* (7) (*особова назва, пор. Дмитрии*): А при томѣ были могоричници: на имя Войтко, конюшїи Волковискїи... Пашко и Митко Ошемени (Вільна, 1451 *АкЮЗР II*, 106); А при том были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Митко Кривцевъ (Хвалимичі, 1475 *AS III*, 14); Биль намѣ чоломъ... князь Олехно Василевич Глазына и просиль въ насъ... села, на имя Давыдкова Сквородина и братаничовъ его... а Деменьтисова Ковалева на селищохъ и брата его Митька... и ихъ товаришовъ... (Вільна, 1499 *РИБ 776*).

ФОРМИ: *наз. одн. Митко* (1451 *АкЮЗР II*, 106; 1458 *ОЖДМ*; 1475 *AS III*, 14; XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 29; 1485—1500 *AS I*, 121); *род. одн. Митка* (1451 *P* 158); *Митька* (1499 *РИБ 776*).

МИТКОВИЧ *ч.* (2) (*особова назва*): а при том был великого корола земАнин пан Мишко Глоускїи, а пан Пашко Миткович воевода острожкїи (Острог, 1463 *AS I*, 56); а тыи пѣнази брали есмо черес роуки боАрина Его Милости Рамана (!) Митковича (Друцьк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: *наз. одн. Миткович* (1463 *AS I*, 56); *род. одн. Митковича* (1492 *AS III*, 23).

МИТКОВЪ *прикм.* (1): первый поручни(к) кня(з) михайло евнутеви(ч)... ондрѣи митковъ пасыно(к) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн. митковъ* (бл. 1392 *P* 47).

Пор. МИТКО.

МИТНИК *див. МЫТНИКЪ.*

МИТО *див. МЫТО.*

! МИТРОПОЛИТОВЫМЪ (МИТРОПОЛИТОВЫМЪ) *див. *МИТРОПОЛИТОВЪ.*

***МИТРОПОЛИИ** *див. *МИТРОПОЛІИ.*

***МИТРОПОЛИИИ** *прикм.* (1) належный до митрополїи: Се азъ раб владыкы моего ісу христа Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... Мърена... и друогаа Мърена... и дали они господствоу ми... едино село на имѣ Грекове... що же коупил тоє село отецъ ихъ Тоадер Продан от нашего митрополита Феоктиста Соучавскога (!), от оурика митрополїина (Сучава, 1488 *BD I*, 347).

ФОРМИ: *род. одн. ч. митрополїина* (1488 *BD I*, 347).

*Див. ще *МИТРОПОЛСКИИ.*

МИТРОПОЛИТ *див. МИТРОПОЛИТЬ.*

МИТРОПОЛИТА *ч.* (1) (*цсл. митрополитъ, гр. μιτροπολιτης*) митрополит: А писанъ листь въ Холмѣ, месеца июлия во 27 день, въ льто 6948, иньдикта во 3. Исидоръ митрополита (Холм, 1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5).

ФОРМИ: *наз. одн. митрополита* (1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5).

Див. ще МИТРОПОЛИТЬ.

***МИТРОПОЛИТОВЪ** *прикм.* (2) митрополитів, митрополичий: Я ларио(н) игоуме(н) пересопничи(н) вызнаваю си(м) мон(м) листо(м)... што(ж) ог(с)дрь (!) коро(н) его мл(с)ть пожалова(л) мень... ты(м) име(н)емъ, которое(ж)

придано к цркви бо(ж)еи... з дозволе(н)ем ог(с)дрА (!) корола его мл(с)ти и с митрополитовы(м), и вл(д)ки луоцкого никифоровы(м) (Луцьк, 1467 *СП № 13*); с господара корола его мл(с)ти дозволе(н)е(м) из митрополитовы(м) (!)... мена(л) есми с ыгумено(м) пересопнички(м), з ларио(м)

ты(м) все(м) своимъ име(н)е(м) иа има да(д)ковичи... на е(г)

име(н)е на црквное, на има на чемери(н) (Луцьк, 1490 *Пам.*)

ФОРМИ: *ор. одн. ч. митрополитовы(м) 1* (1467 *СП № 13*);

!МИТРОПОЛИТОВЫ(М) 1 (1490 *Пам.*).

Див. ще МИТРОПОЛИСЪ.

МИТРОПОЛИТЬ, МИТРОПОЛИТЬ, МИТРОПОЛИТ *ч.*

(87) (*гр. μιτροπολιτης*) митрополит: а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слубоую и хочю дати... моему

милому г(с)дрю королю двѣ стѣ гривень рускихъ а тридцать конїи (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Благословеньє Исидора, митрополита Киевского и всея Руси... старостамъ холмъскимъ и воеводамъ... такъ-же и заказникомъ и вснмъ православнымъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5); а хто учне(т) устоупатися и пакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди иа немѣ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) вѣ(к) и в боудоушей (б. м. н., 1481 *ГПМ*); а... дворници боуд от которого митрополита или епискоупа, а они да не имаот ни жадное дило до тих попов (Сучава, 1490 *BD I*, 420).

ФОРМИ: *наз. одн. митрополитъ, митрополитъ, митрополитъ, митрополи(т), митрополит(т)* 19 (1449 *Cost. II*, 392;

1455 *Cost. II*, 562; 1456 *Cost. II*, 583; 1460 *BD I*, 41; 1464

BD I, 83; 1466 *BD I*, 95; 1470 *BD I*, 141; 1473 *BD I*, 187;

1488 *BD I*, 347 і т. ін.); *митрополыт 1* (1465 *GL 176*); *род.*

одн. митрополита (1408 *Cost. I*, 61; 1438 *DIR«A»* 472; 1440

АрхЮЗР 1/VI, 5; 1455 *Cost. II*, 540; 1459 *BD I*, 27; 1462

BD I, 67; 1467 *BD I*, 123; 1470 *BD II*, 310; 1488 *BD I*, 347;

1490 *BD I*, 419 і т. ін.); *дав. одн. митрополитоу 3* (1445 *Cost.*

II, 236; 1461 *BD I*, 45; 1490 *BD I*, 420); *митрополыту 1*

(1465 *GL 176*); *знах. одн. митрополита* (1458 *DIR«A»* 512;

1481 *ГПМ*); *ор. одн. митрополитомъ, митрополитомъ, митрополито(м), митрополитом*

(1398 *ЗЛЕІК*; 1456 *ЭСФ*; 1466 *BD I*, 105; 1467 *BD I*, 122; 1468 *BD II*, 301; 1470 *BD I*, 147;

1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD I*, 169; 1473 *BD I*, 186; 1490 *DC*

146 і т. ін.); *місц. одн. при митрополитъ* (1408 *Cost. I*, 61);

наз. мн. митрополити (1471 *ДГСМПБ*); *род. мн. митрополитовъ, митрополитовъ, митрополито(в)* (1468 *BD II*, 305;

1471 *ДГСМПБ*; 1490 *DC* 148); *дав. мн. митрополито(м)*

(1449 *Cost. II*, 392; 1481 *ГПМ*); *ор. мн. митрополиты* (1471

ДГСМПБ).

Див. ще МИТРОПОЛИТА.

MITROPOLICZ *прикм.* (1) (*цсл. митрополищъ*) митрополичий, митрополитів: А па то swidczy... Waszko Hołoweczicz, Ihnat krechowicz Mitropolicz namisznik (Галич, 1413 *GL 48*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Mitropolicz* (1413 *GL 48*).

*Див. ще *МИТРОПОЛИТОВЪ.*

***МИТРОПОЛІИ** *ч.* (12) (*гр. μιτροπολις*) (*церковна округа, підпорядкована митрополитові*) митрополїа: тако(ж) даемъ и потвержаемъ нашему митрополїю млины шо соу(т) на мо(л)давѣ ни(ж) романова трѣга ись валилами (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); Тоє вѣсе вишелїсанное да ест от нас оурик нашему митрополїю от Радовцех (Сучава, 1481 *BD I*, 257).

ФОРМИ: *род. одн. от митрополїю, митрополїю* (1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD I*, 256, 257); *дав. одн. митрополїю, митрополїю* (1458 *DIR«A»* 512; 1479 *DC* 141; 1481 *BD I*, 257).

*Див. ще *МИТРОПОЛІЯ.*

***МИТРОПОЛІЯ** *ж.* (25) (*гр. μιτροπολις*) (*церковна округа, підпорядкована митрополитові*) митрополїа (24): тако(ж) оуси оубоги да слоухаю(т) нашеи митрополїи и ино(г) су(д)ца да не имае(т) ихъ соудити развъ митрополита или его протопопа (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); а митрополит наш Феоктист коупил па(к) на тих пиньзи нашеи митрополїи от Соучавѣ от Ротимпана друогое село (Сучава, 1488 *BD I*, 347);

дати митрополью (1) *див. ДАТИ 5.*

ФОРМИ: *род. одн. митрополїи 3* (1458 *DIR«A»* 512; 1473 *BD I*, 186); *митрополи 1* (1465 *DIR«A»* 518); *митрополыи*

1 (1465 *GL* 176); митрополіи 1 (1473 *BD* I, 187); *дав. одн.* митрополіи, митрополіи (1464 *BD* I, 84; 1465 *DIR* «А» 518; 1488 *BD* I, 342, 343, 347, 356, 357); *знах. одн.* митрополію, митрополію 3 (1481 *BD* I, 256, 257; 1488 *BD* I, 355); митрополію 1 (1479 *DC* 140); митрополію 1 (1398 *ЗЛЕІК*); *місц. одн.* оу митрополіи (1479 *DC* 140; 1488 *BD* I, 342, 356).

Див. ще *МИТРОПОЛІИ.

*МИТРОПОЛСКИЙ *прикм.* (2) (*цсл.* митропольский) належний до митрополіи: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже пріиде... наш митрополит сочавскіи... и съ въсьми своими калоугери и црковники митрополскими, и продал... паню Тадороу Проданю... одно село митрополское, на имъ Гривокове (Сучава, 1464 *BD* I, 83).

ФОРМИ: *знах. одн. с.* митрополское (1464 *BD* I, 83); *ор. мн.* митрополскими (1464 *BD* I, 83).

Див. ще *МИТРОПОЛИИИЪ.

*МИТРОПОЛЬЯ *див.* *МИТРОПОЛІЯ.

*МИТРОШЪ *ч.* (1) (*особова назва, пор.* Митрофанъ або Дмитрин): а тыи люди о(т)чичи мои, на има микоула... митро(ш), пе(т)ко мають ему потому служити ка(к) есть в той земли обычан (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *наз. одн.* митро(ш) (1490 *Пам.*).

*МИТОУТЕЛОУЛЬ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже тоти истинный слоуга на(ш), михоу(л) пожар (*сис.* — *Прим. вид.*)... и бра(т) его, митоутелю(л)... жаловали есмы и(х), особливо нашею мл(с)тію (Сучава, 1491 *Cost. D.* 36—37).

ФОРМИ: *наз. одн.* митоутелю(л) (1491 *Cost. D.* 37).

Див. ще *МИТОУТЕЛЪ.

*МИТОУТЕЛЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд.* митигэл «малій»): а слоузъ нашемоу, фрѣчи, и братоу его, митоутелю... да е(ст) роусчорѣи и доумбрѣвица, где би(л) жоуде жоуржоу (Сучава, 1491 *Cost. D.* 37).

ФОРМИ: *дав. одн.* митоутелю (1491 *Cost. D.* 37).

Див. ще *МИТОУТЕЛОУЛЬ.

*МИТЬКО *див.* МИТКО.

МИТЮКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже дали есмы монастыревни... два села на има митюковци и брашовци (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*).

ФОРМИ: *наз.* митюковци (1411 *Mih. Alb.*).

МИХАЕЦИ, MIHAJESZCZYI *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): А митрополит наш... коупил за тоты пинъзи... другое село... на имъ Михаеци (Сучава, 1464 *BD* I, 83—84); а ту takozе jesmi daty ot nas toje wysze ru-sapnoje seło Muchajeszczuyi (Сучава, 1465 *GL* 176).

ФОРМИ: *наз.* Михаеци 1 (1464 *BD* I, 84); Michajeszczuyi 1 (1465 *GL* 176); *знах.* Muchajeszczuyi (1465 *GL* 176).

*МИХАЙЛАШЕВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... вбра пана юрша михаилашевича (Сучава, 1453 *Cost. II*, 472—473).

ФОРМИ: *род. одн.* михаилашевича (1453 *Cost. II*, 473).

*МИХАЙЛАШЕВЪ *прикм.* (5): а на то... вбра пана михаилашева и дѣтеи его (Сучава, 1407 *Cost. I*, 56); тѣм мы... дали и потврѣдили есмы ему о(т)ниноу жони е(г), оноука михаилашева, села на имъ шизкоуци... и мали(н)ци (Сучава, 1456 *Cost. II*, 577).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* михаилашева (1407 *Cost. I*, 56; 1408 *Cost. I*, 61; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *DIR* «А» 439; 1456 *Cost. II*, 577).

Див. ще *МИХАЙЛАШОВЪ.

Пор. МИХЪИЛАШ.

МИХАЙЛАШЕВЪ *ч.* (1) (*особова назва*): мы панове господар нашего, илїи воевода, на има... панъ іоанъшь о(т) шимоуза и панъ сима михаилашевъ о(т) изгѣрць... вызнаваемъ... иже повынни есмы его воли пристати и заоуждыи вирнь послушнии быти (Львів, 1436 *Cost. II*, 701).

ФОРМИ: *наз. одн.* михаилашевъ (1436 *Cost. II*, 701).

*МИХАЙЛАШОВЪ *прикм.* (1): а на то вбра пана милашова (1) (Сучава, 1409 *Cost. I*, 65).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* 1 милашова (1409 *Cost. I*, 65).

Див. ще. *МИХАЙЛАШЕВЪ¹.

Пор. МИХЪИЛАШ.

*МИХАЙЛАШЪ *див.* МИХЪИЛАШ.

МИХАЙЛО *див.* МИХАЙЛЬ.

МИХАЙЛОВА *ж.* (7) (*особова назва*): Жаловала са пани Василева Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ѱмена своего Зелви за мост переходчи, сеножати косит и попасю пасет (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); Дали есмо монастырь Пречистое Богоматери на Пересопниці кнегини Михайловои Василевича Чорторыскон, кнегини Марїи (Краків, 1499 *АЛМ* вип. 2,36).

ФОРМИ: *наз. одн.* Михайлова (1478 *AS* III, 17; 1494 *AS* I, 101); *род. одн.* Михайловы 1 (1494 *AS* I, 101); Михайловое 1 (1478 *AS* III, 17); *дав. одн.* Михайловои (1499 *АЛМ* вип. 2,36); *знах. одн.* Михайловою (1478 *AS* III, 17).

МИХАЙЛОВИЧЪ, МИХАЙЛОВИЧЪ, МИХАЙЛОВИЧ *ч.* (11) (*особова назва*): первын поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч) кна(з) василии михаилочи(ч) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46); ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскій, староста Луцкій, тое мое имѣніе въ пана Василя выкупилъ зъ моее воли (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); А при мнѣ былъ... князь Петръ Михайловичъ Межиноснович (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); а ргу том быту... sluzebnyци памиспука beresteyskaho pana stapustawow Muchajowycza Fedka (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Михайловичъ, Михайловичъ, Михайлович, михаилови(ч) (бл. 1392 *P* 46; 1449 *АЛМ* 8; 1451 *P* 157; 1452 *P* 161; 1461 *AS* I, 54; 1463 *AS* I, 55; 1491 *AS* I, 94; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *род. одн.* Muchajowycza (1500 *ДПЖН*); *дав. одн.* Михайловичу (1449 *АЛМ* 8).

МИХАЙЛОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустини осадити себѣ села на има козаревци и ползаловци и въдинци... и на чоухри михаиловци оу каменною бродоу (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317).

ФОРМИ: *наз.* михаиловци (1431 *Cost. I*, 317).

*МИХАЙЛОВЪ¹ *прикм.* (8): а на то... вбра пана станицлава ротомпана вбра пана михаилова (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); а хотаръ томуо селоу... о(т) пана михаиловыхъ сель и о(т) лѣса по старому хотарю о(т) въсьхъ сторонъ (Сучава, 1427 *Cost. I*, 196); а по ее живото ближнимъ моимъ всѣ тые имена, сестрендомъ моимъ, князя Михайловымъ дѣтемъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); И мы пну Станицлаву старосте жомои(т)скому прывилеи(и) дя(д)ка своего пана миха(и)ловъ казали пере(д) нами положыти (Вільча, 1499 *ВФ*);

ми х а и л о в ъ д е н ь (2) (*назва церковного свята, також календарна дата*) день святого Михайла, михайлів день: на то жъ дали есмы грамоту (с)... оу суботу по михаилове дни на завѣтрие (б. м. н., 1387 *СП* № 12); хто имаеъ ста(д) конная алюбю жеребѣачья имаеъ по(д) стороже паствить о(т) юрьева дна до михаилова дна (XV ст. *BC* 37 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* михаилова (XV ст. *BC* 37 зв.); *знах. одн. ч.* миха(и)ловъ (1499 *ВФ*); *місц. одн. ч.* по михаилове (1387 *СП* № 12); *наз. одн. ж.* михаилова (1411 *Mih. Alb.*; бл. 1458 *P* 169); *род. мн.* михаиловыхъ (1427 *Cost. I*, 196); *дав. мн.* Михайловымъ (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

Пор. МИХАЙЛЬ.

МИХАЙЛОВЪ² *ч.* (1) (*особова назва*): первын поручни(к) кна(з) миханло евнутеви(ч)... матфѣи оусови(ч) семеникъ кна(з) михаиловъ онципоръ с брато(м) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн.* михаиловъ (бл. 1392 *P* 47).

*МИХАЙЛОВСКИЙ *прикм.* (1): Ино мы...дали есмо ему, со всеми ихъ землями пашными... и з бортною землею церквною Михайловскою (Вільча, 1499 *РИБ* 777).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Михайловскою* (1499 РИБ 777). **МИХАИЛЬ, МИХАИЛ, МИХАИЛЬ, МИХЬИЛЬ, МИХЬИЛО, МИХЬИЛ** ч. (373) (*особова назва, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhāel*) Михайло (369): А повелъньемъ блго-вѣрнаго і хр(с)толюбиваго княза великаго михаїла кеди-миновича (б. м. н., бл. 1350 Р 8); а при томъ оуздаванъ были бояре землѣне... панъ михаило потрутовичъ панъ

гаврилко дробышевичъ со двѣма сима сеньковича два михаило а ивашко (Перемишль, 1378 Р 26); іо роман воевода землѣ молдавскої... ис нашими бодры чинимъ то вѣдомо... оже тотъ слуга наш тодоръ исъ своею братнею, сынове блгого драгомира, дмитро, петръ, михаило, жюржъ слоужилн намъ ис правою вѣрою и слоужать (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); а слоуже нашомоу Михаилоу с того имени слоужити нам верно безо лъсти и хитрости до своего живота (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); А на тое есми село Пѣан кн(А)-зем их м(и)л(о)сти кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костантину Ивановичомъ листъ мой дала (Острог, 1481 *AS* I, 77); ино в привилію о(т)ца нашего стоить што(ж) даль дя(д)ку его паноу миха(и)лу тое именье любчо (Вільна, 1499 *ВФ*); мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богоматери землю бортную Измаловскую (Мстиславль 1500 *АСД* II, № 4);

святѣи михаилъ (4) *див. СВАТЫИ* 1.

ФОРМИ: *наз. одн. Михайло, михаило* 99 (1368 Р 16; 1386 Р 31; 1393 *Cost.* I, 13; 1404 Р 70; 1418 *Cost.* I, 127; 1433 *Cost.* II, 650; 1451 Р 159; 1466 *AS* I, 61; 1482 *AS* I, 79; 1500 *АСД* II, № 3, 4 і т. ін.); **Михаилъ, Михаилъ, Михаи(л)** 25 (1407 *Cost.* I, 56; 1433 *Cost.* I, 364; 1439 *Cost.* II, 41; 1445 *DIR* «А» 483; 1446 *Cost.* II, 238; 1448 *Cost.* II, 313; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 472; 1455 *Cost.* II, 562; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59 і т. ін.); **Михьил, Михьиль** 2 (1494 *BD* II, 34; 1495 *BD* II, 40); **Михьило** 1 (1478 *BD* I, 218); *ск. н. мих., ми(х)* 2 (1429 *DIR* «А» 455; 1498 *ГВКОО*); *зам. род. от...* оуика их **Михьиль** граматика, дочки **Михьиль** Тоудора 3 (1490 *BD* I, 400; 1495 *BD* II, 57, 64); *зам. дав. велѣли есми жупану михаиль логофет(оу); слоужъ наше(моу) михаи(л) логофет(т); емоу и братмоу (!) михаиль* 3 (1400 *DIR* «А» 433; 1453 *Cost.* II, 492, 496); слоуграм Васково... и **Михьиль** 3 (1494 *BD* II, 34; 1495 *BD* II, 40, 41); *род. одн. михаила, михаїла* 107 (бл. 1350 Р 8; 1398 *ДГПМ*; 1414 *DIR* «А» 111; 1420 *Cost.* I, 136; 1435 *DIR* «А» 465; 1451 Р 159; 1458 *ОЖДМ*; 1487 *АМЛ*; 1492 *AS* III, 23; 1500 *SD* 7 і т. ін.); **Михьила** 4 (1483 *BD* I, 275; 1495 *BD* II, 55); *дав. одн. Михайлу, Мухаилоу* 98 (1404 *ГМ*; 1425 *Cost.* I, 169; 1436 *DIR* «А» 469; 1447 *Cost.* II, 274; 1456 *ЭСФ*; 1457 *BD* II, 257; 1466 *ОБРН* 128; 1475 *AS* I, 70; 1487 *AS* I, 85; 1499 *РИБ* 777 і т. ін.); **Михьилоу** 1 (1494 *BD* II, 34); **Михаилови** 1 (1403 *RS* 338); *знах. одн. Михаїла, Michaila* (1413 *GL* 48; 1415 Р 87; 1454 Р 162; 1456 *ЭСФ*; 1458 *Cost.* II, 815; 1468 *BD* II, 305; 1475 *AS* I, 70; 1482 *AS* I, 80; 1494 *BD* II, 386; 1497 *AS* I, 112 і т. ін.); *ор. одн. Михаиломъ, Михаиломъ* (бл. 1386 Р 30; 1459 Р 174; 1459—1460 *ЗНТШ* СЛIII, фотокоп.; 1463 *AS* I, 54; 1478 *AS* I, 76; 1487 *AS* I, 85; 1497 *AS* I, 112); *місц. одн. по михаиль* (1398 Р 58).

Див. ще МИХАЛЬ, МИХОУЛЬ.

***МИХАЙЛЬ** *див. МИХАЙЛЬ.*

МИХАЛ *див. МИХАЛЬ.*

МИХАЛЕВЪ ч. (1) (*назва присїлка у Галицькій землі*) Михайлевичі: о(т)мъну есмо ему дали... джуровъ со трими присїлки колоколинъ михалевъ черемхово (Краків, 1394 Р 54).

ФОРМИ: *наз. одн. михалевъ* (1394 Р 54).

МИХАЛЕТСКЫИ ч. (1) (*особова назва*): мы панове господаръ нашего илїи воеводы, на има... панъ богоушъ михалетскыи и панъ хотко мамоуринскыи... вызнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ... илїашъ всевода... кролю по(л)скомоу... голдъ вырности и присѣгы... оучини(л)...

мы такоже повинни есмы его води пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: *наз. одн. михалетскыи* (1436 *Cost.* II, 701).

МИХАЛКО ч. (8) (*особова назва, пор. Михайль*): а при томъ были и свѣдѣи панъ ходько быбельскыи... воитъ перемьшльскыи михалко и вели было добрыхъ при томъ (Перемишль, 1390 Р 176); *Z hramotami waszymi Michalko wasz prujechał k nam* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139); *Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его промытили без виноу, та есте емоу оузли дї зла(т)и оугрѣскїи* (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 369).

ФОРМИ: *наз. одн. Михалко, михалко, Michalko* (1390 Р 176; 1401 Р 66; 1409 Р 74; 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139; 1467 *Cost.* S. 68; 1480—1484 *BD* II, 369); *дав. одн. михалковы* (1467 *Cost.* S. 69).

***МИХАЛКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): мы великій князь Швитригайло... чинимъ знаменито... Ижъ даемъ и дали есмо... въ Луцкомъ повѣтъ Михалковичи а Прусы (Луцьк, 1446 *АкЮЗР* I, 18).

ФОРМИ: *знах. Михалковичи* (1446 *АкЮЗР* I, 18).

***МИХАЛКОВЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): из... миха(л)ковщины харьковщины па(т)деса(т) грошей на печерський домъ (б. м. н., бл. 1458 Р 167).

ФОРМИ: *род. одн. миха(л)ковщины* (бл. 1458 Р 167).

***МИХАЛКОВЪ** *прикм.* (1) \diamond **Михалкова нивъ** - ка (1) (*назва ділянки землі у Волинській землі*): а поля есмь ему дали и уехали своей земель... от мугилы к Стырову болонью конец Михалковы нивьки (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Михалковы* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

Пор. МИХАЛКО.

***МИХАЛОВЪ** ч. (1) (*назва села у Польщі*): Мы воицехъ з бжение мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденскыи... николаи з михалова панъ и староста краковскыи судивой з острога познанскыи... слобуемы и слюбили есмы словомъ и рукоу вшитци (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *род. одн. михалова* (1433 Р 122).

***МИХАЛЧЕ**¹ *с.* (2) (*назва потоку у Молдавському князїствї*): и заплативше господство мы оусе исполна, а господство мы... дали есми томоу свѣтомоу мо(нас)тироу то тоу вышелесанноюу пасику... на край боуковини, на поток на Михалчъ (Ясси, 1497 *BD* II, 99—100).

ФОРМИ: *місц. одн. на Михалчъ* (1497 *BD* II, 99, 100).

*Див. ще *МИХАЛЧЕВ* (Михалчев поток).

***МИХАЛЧЕ**² *с.* (2) (*назва села на Буковинї*) Михалчча:

Се азъ... іо стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврѣдили есми стои нашей епискоулїи о(т) радъ-вце(х) ... іи црков(в) ис поли... шоже были дани тоти... цркви... о(т) деда нашего... а црковъ о(т) миха(л)ча (Сучава, 1490 *ДС* 146—147).

ФОРМИ: *род. одн. миха(л)ча* (1490 *ДС* 147); *місц. одн. оу Михалчо* (1490 *BD* I, 420).

***МИХАЛЧЕВ** *прикм.* (1) \diamond **Михалчев поток** (1) (*назва потоку у Молдавському князїствї*): А хотар тои пасици... долоу дорогою до Михалчев поток на един берет знаменан (Ясси, 1497 *BD* II, 100).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Михалчев* (1497 *BD* II, 100).

*Див. ще *МИХАЛЧЕ¹.*

МИХАЛЬ, МИХАЛЪ, МИХАЛ ч. (26) (*особова назва, стч. Michal, стн. Michal*): А при томъ были землѣне исвѣдѣи панъ ходько быбельскыи ... панъ михаль оугринъ ваповедкии (Перемишль, 1391 Р 45); мы панове бодре, панъ брату(л) ... и панъ михаль... слобуемъ и слюби(л) есми за наше(г) г(с)дрѣ, стефана воеводу землі молдавсково (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 609—610); а на ть свѣдци... михаль

жильховский воить (і)лвовский кундрать (Львів, 1400 P 61); а А па(н) михаль бучачекий (!) староста галицки (!) даю сии свои листы пани марекортьт росовой на свьдопество подь своею печатью (Галич, 1418 P 89); А на то свьдковеве... панове бръгаре и радци Ливовский... на имь: пан Климента, пан Михал (Сучава, 1460 *BD* II, 276); Я кн(А)зь Семен Васильевич Збаразкий и я кн(А)г(и)ни Васильева Збаразка со кн(А)земь Михаломь изгодила са о кн(А)за Солтановоу дельницю (Манів, 1478 *AS* I, 75—76).

ФОРМИ: наз. *одн.* Михаль, михаль, Михаль, михаль, Михал, Миха(л), Michał (1391 P 45; 1400 P 61; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1413 *GL* 48; 1418 P 88, 89; 1433 P 122, 123; 1434 P 130; 1435 P 132, 134; 1452 *АкЮЗР* I, 21; 1460 *BD* II, 276 і т. ін.); дав. *одн.* михалови (1433—1443 *АРМ*); *знах.* *одн.* Михаль (1475 *BD* II, 336); *ор. одн.* Михаломь, михаломь (1433 P 123; 1478 *AS* I, 76).

Див. ще МИХАЙЛЪ, МИХОУЛЬ.

МИХАЮ ч. (3) (*особова назва, молд., цсл.* Михаилъ, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhael): ть(м) мы... подтвердили есми емоу... села на имь боучюмни... и на вер(х) стражниць, где е(ст) жоуде михаю (Сучава, 1434 *Cost.* I, 386); И по сем прошоу твоа милость, яко иашего пріАтель, аби есми лишил слоуга наш Михаю мештер, аби пришло до нас съ мечи и съ оръжіе (Васлуй, 1476 *BD* II, 337).

ФОРМИ: наз. *одн.* михаю I (1434 *Cost.* I, 386); *зам. знах.* Мяхаю I (1476 *BD* II, 337); дав. *одн.* михаеви (1437 *DJR* № 8).

Див. ще МИХЪОУ.

*МИХЕЕВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Биль намь чоломь бояринь нашъ Ивашко Полозович и поведилъ передь нами, штожъ кнехия (sic. — *Прим. вид.*)... Маря Пинская и... князь Василей Семенович... дали ему имен(ь)ице на имя Теробенское и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки, на имя Заспячи а Носовичи а Михеевичи (Гордно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: наз. *одн.* Михеевичи (1497 *РИБ* 683).

*МИХИЛЪ ч. (1) (*особова назва, молд., пор.* Михаилъ): пріиде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) брьсъ, на има па(н) де(к)ханос(и) и па(н) боургоурь михи(л) (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709).

ФОРМИ: наз. *одн.* михи(л) (1437 *Cost.* II, 709).

! МИХНО див. МИХНО.

*МИХЛИЛАШЪ ч. (1) (*особова назва*): а на то е(ст) ввра г(с)ва ми вышписаннаго алекса(н)дра воеводы и...вира пана михлилаша и дьти е(г) (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 169).

ФОРМИ: *род. одн.* михлилаша (1425 *Cost.* I, 169).

*МИХЛИНЪ ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Михлин: мы великии кйъз швидриканль литовский... чини(м) знакомито... иже... даемь и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью за его вьрную службу село михлинь оу луцкомь повьте (Київ, 1433 P 118).

ФОРМИ: *знах.* *одн.* михлинь (1433 P 118).

МИХНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы... дали есми емоу... четири села... на има полещій где е(ст) домь его и фынтывъле и михнещи... и полъна от боуковины (Сучава, 1426 *Cost.* I, 178).

ФОРМИ: наз. *мн.* михнещи (1426 *Cost.* I, 178).

МИХНИН *прикм.* (3): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тот истинній слоуга наш Тома, сынъ Михнин... жаловали есмы его особую нашею милостію (Сучава, 1492 *BD* I, 504); А пак оу том тажъ пріиде прад нами... слоуга наш Тома, сынъ Михнин... и продал свою правую отниноу от своего пак праваго оурика (Ясси, 1497 *BD* II, 99).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* Михнин (1492 *BD* I, 504; 1497 *BD* II, 99).

Пор. МИХНЪ.

МИХНО ч. (9) (*особова назва, пор.* Михаилъ): а то свьдци мьстичи панъ кнефль михно воить ярославский (Львів, 1370 P 18); тое оусе вышписаное да е(ст) марушци и пле-

меню ей михнови и дьте(м) их (Васлуй, 1474 *РГС*); Ино я после пана своего живота при том остала Межиречи, што пан мой менАл со кн(А)зем Иваном Острозким, подлуг оурАду пана моего и зъ зАтем своим с паном Михном ОмеЛанским и з дочкою своею Мареоу (Луцьк, 1487 *AS* I, 82);

ФОРМИ: наз. *одн.* михно 2 (1370 P 18; 1475 *AS* I, 72); ! михно I (1464 *AS* I, 57); *зам. знах.* тьгали... на ми(х)но сьъ грози(н) ку(п)чича 2 (1474 *РГС*); дав. *одн.* ми(х)нови, михнови (1474 *РГС*); *ор. одн.* Михном (1487 *AS* I, 85).

*МИХНОВЪ *прикм.* (2): того ра(д) ива(н) ись своини братіями... сь о(т)пустили на марушку... аби она... присьтнула рекучи та(к) аже ива(н) сьъ васко(в) о(т) хородни(к), ись своини братіями нъ(ст) оуиуки ку(п)чичеви ани ей марушкы ани михнови (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: наз. *мн. ч.* михнови (1474 *РГС*).

Пор. МИХНО.

МИХНЪ ч. (2) (*особова назва, молд., пор.* Михаилъ): тьм (sic. — *Прим. вид.*) мы... дали есми и(м)... едно мьсто на има стрьминоаса и где е(ст) баланъ и михнъ о(т) бахиъ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 41); тьм ми... дали и подтвердили есми емоу... отчиноу женъ его, марини, половиноу селъ, що о(т) топоровце, що она коупила ис михнею, за свои пнъзи (Сучава, 1464 *Cost.* S. 59).

ФОРМИ: наз. *одн.* михнъ (1439 *Cost.* II, 41); *ор. одн.* михнею (1464 *Cost.* S. 59).

*МИХОДРИЧЕВЪ *прикм.* (1): А хотар томоу вышеписанному селоу... да ест... право черес поле... що ест оузли Миходричева дома (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Миходричева (1499 *BD* II, 148).

*МИХОДРЯ ж. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмь мы... дали есмы имь... двъ селъ на има лоукавецъ и панковци и сь оусими полънами и сь лъсы... и миходрею (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202).

ФОРМИ: *ор. одн.* миходрею (1428 *Cost.* I, 202).

*МИХОНОВЩИНА ж. (1) (*назва земельной володіння у Київській землі*): в томъ же приселькоу земля поуоста Михон(в)щина полазомь еє лаять (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: наз. *одн.* Михон(в)щина (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

МИХОУЛ див. МИХОУЛЬ.

*МИХОУЛОВ *прикм.* (2): И дворь пана Михоулов, що ест на Серети... есми им... верноули (Сучава, 1468 *BD* II, 306); мы Стефан воевода знаменито чиним... оже пріидоша... Магда, дочка Михоулова... и оуноукове еи... и дали... едно село на Винной... слоугам нашим Работъ и сестри его Соръ (Сучава, 1493 *BD* II, 14).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* Михоулов (1468 *BD* II, 306); наз. *одн. ж.* Михоулова (1493 *BD* II, 14).

Пор. МИХОУЛЬ.

МИХОУЛЬ, МИХОУЛЬ, МИХОУЛ ч. (84) (*особова назва, цсл.* Михаилъ, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhael): еше есмы дали имь... села, на има где былъ лацко, другое где ес(т) михоуль и паничъ (Сучава, 1426 *Cost.* I, 182); михуль граматикъ писа оу васлуи вль(т) $\tilde{S}\tilde{I}\tilde{M}\tilde{Z}$ (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 52); а на болшее подтверждение семоу нашему листоу вельли есми нашему вьрномуу паноу, михоулоу логофетоу, на тои печат(т) нашоу привьсити (Ясси, 1449 *Cost.* II, 392); и за тым еше до нас прислал пан нашъ кроль его милость свои послы... такыж нас просАчи... абыхом простили пана Михоула и бра(та) его пана Доумоу (Сучава, 1468 *BD* II, 305); И оуставше слоуга наш, михоул чокан, та залпатил оуси тоти пинъзи (Сучава, 1489 *Cost.* S. 133); И оу том тажъ пріидоша прад нами... слоуга наш Гоурбан... и... Настъ, попадА попа Михоула от Бани... и продали свою правую отниноу... паноу Жоуржоу гоуменикоу за сто злат татарскихъ (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: наз. *одн.* Михоуль, михоуль, михуль, Михоуль, Михоу(л), михоул, михьу(л) 27 (1426 *Cost.* I, 182; 1427 *Cost.* I, 193; 1438 *Cost.* II, 15; 1455 *Cost.* II, 562; 1470

DIR«A» 522; 1475 *Cost. D.* 3; 1487 *BD I*, 308; 1489 *Cost. S.* 133; 1495 *BD II*, 40; 1497 *Cost. S.* 223 і т. ін.; *зам. род.* за доуша... чедо любимое **Михоуль**, **Михоу(л)** 2 (1476 *BD I*, 211, 215); *зам. дав.* дали оу роуки братоу его, **Михоул** 6 (1487 *BD I*, 308; 1488 *BD I*, 354; 1489 *Cost. S.* 133; 1495 *BD II*, 40); *зам. ор.* съ **Михоул** 1 (1488 *BD I*, 317); *род. одн.* **Михула**, **Михоула** (1443 *Cost. II*, 131; 1455 *Cost. II*, 540; 1456 *Cost. II*, 569; *Mih.* 213; 1462 *BD I*, 52; 1478 *BD I*, 219; 1490 *Cost. S.* 141; 1491 *BD I*, 458; 1494 *BD II*, 34; 1499 *BD II*, 135 і т. ін.); *дав. одн.* **Михоулоу**, **михоулоу**, **Михулу** 12 (1443 *Cost. II*, 129; 1449 *Cost. II*, 392; 1470 *BD II*, 309; 1475 *Cost. D.* 3; 1481 *BD I*, 258; 1488 *BD I*, 317; 1491 *Cost. D.* 37; 1493 *BD II*, 14; 1495 *BD II*, 41; 1497 *Cost. S.* 223 і т. ін.); **Михоулови** 7 (1436 *DIR«A»* 469; 1443 *Cost. II*, 120, 131; 1497 *Cost. S.* 223); *знах. одн.* **Михоула** 2 (1462 *BD I*, 70; 1468 *BD II*, 305); **Михул** 1 (1476 *BD I*, 217).

Див. ще **МИХАЙЛЪ**, **МИХАЛЪ**.

МИХОУЦА ч. (3) (*особова назва, молд., пор.* Михаилъ): Пан Триколич дворник пишет... оуноукоу моемоу Михоуци (Торговище, 1481 *BD II*, 358); И оуоставше слоуга иаш Жоуржа Поуцьноул та заплалил оуси тоти пинъзи... оу роуки... Тоадероу Тоуркоулоу и братоу его Михоуци (Васлуй, 1497 *BD II*, 107).

ФОРМИ: наз. одн. **Михоуца** (1497 *BD II*, 107); *дав. одн.* **Михоуци** (1481 *BD II*, 358; 1497 *BD II*, 107).

МИХЪЕЩІИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): А митрополит наш беоктист коупил... дроугое село на имъ Михъещіи на Бръдъцел (Сучава, 1488 *BD I*, 347).

ФОРМИ: наз. **Михъещіи** (1488 *BD I*, 347).

МИХЪИЛ *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪИЛАШ ч. (5) (*особова назва, молд., пор.* Михаилъ): а на то... вбра пана михаицаша (Сучава, 1412 *DIR«A»* 440); И оуоставше наши слоуги пан Поурече спътар и Михъилаш и Кочач, та заплалили оуси тоти ри злат оу роуки Станчоулоу Стъростескоул (Сучава, 1491 *BD I*, 458).

ФОРМИ: наз. одн. **Михъилаш** 1 (1491 *BD I*, 458); *зам. дав.* слоугам иашим и... сестри их... и **Михъилаш** 1 (1491 *BD I*, 459); *род. одн.* **михаицаша** 1 (1412 *DIR«A»* 440); **Михъилаша** 1 (1491 *BD I*, 459); *дав. одн.* **Михъилашоу** (1491 *BD I*, 458).

МИХЪИЛО *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪИЛЪ *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪОУ ч., *невідм.* (7) (*особова назва, пор.* Михаилъ): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тот истинный слоуга нашъ пан Тѣмпа и сынове его... Анкоул и Михъоу, слоужили намъ правою и вѣрною (*в ориг. слоужили намъ правою и вѣрною повторюється. — Прим. вид.*) слоужбою (Сучава, 1443 *ВАМ* 41); А на то ест... в. п. Михъоу спатаръ (Сучава, 1473 *BD I*, 182); А на то великаа марторие... пан Михъоу спатаръ, пан Юга вистарник... и нини въси наши молдавскыи бодре (Ясси, 1476 *BD I*, 209).

Див. ще **МИХАЮ**.

***МИХЪОУЛЪ** *див.* **МИХОУЛЪ**.

МИЧЕКЪ ч. (1) (*особова назва, стч.* Місек, *пор.* Миколай): А при томъ были свѣдци: панъ Янь Краковскій съ Гарнова... панъ Мичекъ Штанъ, подсудокъ Судомирскій (Судомир, 1408 *АкЮЗР I*, 6).

ФОРМИ: наз. одн. **Мичекъ** (1408 *АкЮЗР I*, 6).

Див. ще **МИЧКО**.

МИЧЕЩИИ, **МИЧЕЩІИ** мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а господство ми... дали есмо томо(у)... монастиро(у) от Вѣлникъ Тазлов... тотоу вишеписанною польноу... где било село на имъ Мичещии (Сучава, 1491 *BD I*, 452).

ФОРМИ: наз. **Мичещии**, **Мичещіи** (1491 *BD I*, 451, 452).

МИЧКО, **МЫЧКО** ч. (6) (*особова назва, стч.* Місек, *пор.* Миколай): а при томъ были и свѣдци панъ ходоу быбельскый панъ мичко мжорувъскый (Перемишль, 1390 *P* 176);

а свѣдкове на то панъ хрщеиъ судомирскый... панъ мичко кухмистръ вожикъ (Львѣв, 1399 *P* 59); а еше при томъ были послы съ львова, што съ нами сесе дѣло доконали, мычко куликовскый и зимирьстамъ (Сучава, 1408 *Cost. II*, 633).

ФОРМИ: наз. одн. **мичко** 5 (1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1399 *P* 59; 1400 *P* 61; 1404 *P* 70); **мычко** 1 (1408 *Cost. II*, 633).

Див. ще **МИЧЕКЪ**.

МИЧКОВА ж. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустыни осадити себъ села на има козаревци и ползаловци и вѣдинци и мичкова (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317).

ФОРМИ: наз. одн. **мичкова** (1431 *Cost. I*, 317).

***МИШИНЪ** *прикм.* (1): тѣмъ мы... дали есмы емоу... васковцїи, мишино село, аже мишь загубиль свое имѣнїе оу хитльнѣствы (Хотин, 1435 *DIR«A»* 465).

ФОРМИ: знах. одн. с. **мишино** (1435 *DIR«A»* 465).

Пор. **МИШЪ**

МИШКО ч. (12) (*особова назва, пор.* Михаилъ): а при томъ был... пан Мишко Глуский (Берестя, 1448 *AS I*, 44); А при томъ были... мешчане беретейскыи: Марко Гаврилович а Мишко Товдикинович (Берестя, 1466 *AS I*, 62—63); а тыи люди о(т)чичи мои, на има микоула... ива(н) з брато(м), мишко(м)... маюте ему потому слоужити ка(к) ест в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. **Мишко** (1448 *AS I*, 44; 1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS I*, 56; 1465 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 61, 63; 1482 *AS I*, 81); *род. одн.* **Мишка** (1475 *AS I*, 70); *ор. одн.* **мишко(м)** (1490 *Пам.*).

МИШКОВИЧ ч. (4) (*особова назва*): А при томъ были... пан Еско Мишкович, а пан Ромейко (Київ, 1437 *AS I*, 34); А при томъ моемъ записном листу был... ловчїи королевы пан Янь Мишкович (Добучини, 1487 *AS I*, 239).

ФОРМИ: наз. одн. **Мишкович** (1437 *AS I*, 34; 1451 *AS I*, 44; 1487 *AS I*, 239); *род. одн.* **Мишковича** (1437 *AS I*, 33)

***МИШКОВЩИНА** ж. (2) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): И мы, того досмотревшы... тые есмо два слѣды, Мишковщину и Петровщину, Ганци есмо присуцили (Троки, 1494 *РИБ* 560—561).

ФОРМИ: род. одн. **Мишковщины** (1494 *РИБ* 560); *знах. одн.* **Мишковщину** (1494 *РИБ* 560).

***МИШКОВЪ** *прикм.* (1): а прито(м) были... горностаий ключни(к) кие(в)скый а пана мишко(в) снъ котовича богдан(н) (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **мишко(в)** (2-а пол. XV ст. *СПС*).

Пор. **МИШКО**.

***МИШУТИНИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): жаловаль на(м) бояринъ смоленскый(и), коурило ивано(в) сы(н) семеновна на да(д)ковичо(в) свой(х) на о(р)тоха... а на фе(д)ца Мишутинича... што(ж) не хота(т) дати ему ровного делу оу во(т)чинъ (Вільна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: знах. одн. **Мишутинича** (1495 *ВК*).

***МИШЧИЧЪ** *див.* **МЫШЧИЧЪ**.

МИШЪ ч. (4) (*особова назва, пор.* Михаилъ): а имать мишь слоужити кролевни стрѣльцемъ на каждую воину (Перемишль, 1390 *P* 176).

ФОРМИ: наз. одн. **мишь** (1390 *P* 175, 176); *дав. одн.* **мишеви** (1390 *P* 175, 176).

Див. ще **МИШЪ**.

МИШЪ ч. (1) (*особова назва, пор.* Михаилъ): тѣмъ мы... дали есмы емоу... васковцїи, мишино село, аже мишь загубиль свое имѣнїе оу хитльнѣствы (Хотин, 1435 *DIR«A»* 465).

ФОРМИ: наз. одн. **мишь** (1435 *DIR«A»* 465).

Див. ще **МИШЪ**.

МИШЮТИНЪ ч. (1) (*особова назва*): первыи поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... озарѣа мишютинъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. **мишютинъ** (бл. 1392 *P* 47).

МІЕРІОУЛ, МІЕРІОУЛ ч. (2) (*особова назва*): а мы такожде и от нас есмы дали и потврьдили слоугам нашим... тоє... село... на имь Миррешці, где был Иван Міеріоул (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: *наз. одн.* Міерноул, Міеріоул (1495 *BD* II, 87).

МІЕРЛЬ див. МИЕРЛЬ.

МІЕТ див. ИМЪТИ.

МІКЛОВСЗ див. МИКЛОУШЪ.

***МІКОЛАИ див.** МИКОЛАЙ.

МІКОУЛА див. МИКОУЛА.

***МІТРОПОЛІЯ див.** *МИТРОПОЛІЯ.

МІСНАЈЕСЗСЗУІ див. МИХАЄЩИ.

***МІХАЙЛОВЪ див.** *МИХАЙЛОВЪ 1.

***МІХЫЛОВЪ прикм.** (1): печат кнАЗА міхылово (!) евнотевича (Краків, 1386 *CEV* 9).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* ! міхылово (1386 *CEV* 9).

Пор. *МИХИЛЬ.

МЛИН див. МЛИНЬ.

***МЛИНОВЫЙ прикм.** (3) (*про місце на річці*) придатний для споруження водяного млина: а мы такожде есмы дали и потврьдили слоузъ нашему Станюлоу аоураю тоє прАдреченое мисто м(л)иновное на Брьдъцел (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: *наз. одн. с. зам. род.* коупил того миста млиновное 1 (1484 *BD* I, 286); *знах. одн. с. млиновное, м(л)иновное* 2 (1484 *BD* I, 286).

МЛИНОВЦИ мн. (1) (*назва села у Волинській землі*) Млинівці: Кн(А)зю Семьну Избаразкому... достал са Иванов... а Млиновци (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *наз. Млиновци* (1482 *AS* I, 80).

МЛИНЬ, МЛИНЬ, МЛИН, МЛЫНЬ ч. (231) млин (208): ана продала петрашкови радцьбовському свою дьднину и вогнуноу оу вьки и дьтвемъ его поль става и со млиновоу и съ корьчмоу (Перемишль, 1359 *P* 10); а кого коли исъ прАчють людиа к собь оу томь мьств оу млина тьб люди далъ есмь имь со вьсмь правомь (Смотрич, 1375 *P* 20); Про то я... записала есмы, подлугъ слова мужа моего, князя небожика умовы: десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зь млына, што на рьцъ на Кобринць (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); Се азъ пань радоуль вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупань ба(н)ко... даемо вьдомо... аже балица воевода и драгъ мешерь... дадоше о(т) своего оурика три села манастирю и единь млинъ (Сигет, 1404 *ГМ*); И оу томь же хотар(е да оучинитъ себь млинъ где оузмогутъ (Сучава, 1438 *DBAc* 27); А к тому оу мзыри придала есмы емоу село смюлиговичи... з льсы с пасеками... со млыны... И со вьсми пожитки (Луцьк, 1452 *P* 161); А тамъ е(з)ди(л) есмы до коузмина ставовъ глАдети ино въ ку(з)мине ставъ со млыновоу але спюущать его не(ль)за (б. м. н., XV ст. *ИК*); и мы... емоу имьне н(а)ше именемъ Звагол... даемь и записуемь... из боры, из борьтАми, ис синожатми... из млыни и их вымилки (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(*назви млинів у Молдавському князівстві*): м л и н Б е ц и н (2): Ино ми... есмы дали и потврьдили слоузъ нашему Борчи... тоє... село... на имь Бецеці, где бил млин Бецин (Васлуй, 1497 *BD* II, 111); м л и н ь В о у л п а ш е в ь (1): Там мы... далі... есмы емоу... села... и... млин где был млин Деллаг Петра... межю млином Воулашевьмъ и межю Жоуржа Плешана (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ь К о с и ц и н ь (1): А хотар да ест... почьнши от пискоу Бахлоуи... до млина Косицина (Сучава, 1468 *BD* I, 127); м л и н о н и ч к о в ь (1): ино мы видьвши межю ними доброе их воли... а ми... и от нас есмы емоу дали и потврьдили и тоє половина село, от багьрещи... и тиж есмы емоу дали и потврьдили она селищче... на бахлоуецъ, где бил млин оничковъ (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176); м л и н ь П л е ш а н о у л о в ь (1): Там мы... далі... есмы емоу... села... и... млин... межю млина Шефоулова и межю млина Плешаноулова (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ь Щ е ф о у л о в ь (1): Там мы... далі... есмы емоу... села... и...

млин... межю млина Шефоулова и межю млина Плешаноулова (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ь с н о в и д о в с к и и (1) (*назва млина у Галицькій землі*): и мы тако жь... паню михайлоу придае(м) наши двь сель... исъ млиномъ сновидовски(м) (Снятин, 1454 *P* 163); б р а т а н о в ь м л и н ь (1) *див.* БРАТАНОВЪ;

доход від млина (14): мы александръ воевода... чины(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга на(ш) крачунъ пурчелеску(л)... дали есмы емоу... село его поурчелещи... и половина млина... въ томь сель и аще би инны млинъ оучинилса оу томь потоцъ такожъ да боудеть половина отнина, (а половина) особою (!) млина да будеть дьщереь микоулови (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); па(к) ли (б)ы хоти(л) оу коломы мешкати ино придали есмы по(л) млина и мыта по(л) коломыско(т) (Снятин, 1454 *P* 163); я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чикови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) стому николе лоусты(н)скомуу манастырю половиною селища ивани(н)цо(в) и половиноюу пашни и сеножатеи и половиною млына со вси(м) половиноюу што к томуу селищюу издавна слоухало (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* млинъ, млинъ, млин, млин(н) 12 (1429 *Cost.* I, 239; 1437 *Cost.* I, 541; 1447 *Cost.* II, 273; 1453 *Cost.* II, 445; 1455 *Cost.* II, 549; 1468 *BD* I, 130; 1469 *BD* I, 134; 1492 *Cost.* S. 162; 1493 *Cost.* S. 176; 1497 *BD* II, 111 і т. ін.); млынъ 1 (XV ст. *ИК*); *зам. род.* от млинъ, мли(н), млинъ, млин 9 (1442 *Cost.* II, 101; 1451 *Cost.* II, 403; 1453 *Cost.* II, 445; 1456 *Cost.* II, 569; 1479—1480 *Cost.* S. 105; 1484 *BD* I, 285; 1495 *BD* II, 44; 1497 *BD* II, 112); *под. одн.* млына 20 (1375 *P* 20; 1429 *Cost.* I, 239; 1431 *Cost.* I, 317; 1448 *Cost.* II, 355; 1454 *P* 163; 1458 *DIR* «A» 512; 1468 *BD* I, 127; 1493 *Cost.* S. 176; 1495 *BD* II, 43; 1497 *BD* II, 118 і т. ін.); млына 4 (1401 *АкВАК* III, 2; XV ст. *ИК*; 1499 *ПИ* № 3); *дав. одн.* млыну 5 (1375 *P* 20, 28; 1448 *Cost.* II, 359; 1458 *DIR* «A» 512; 1469 *BD* I, 134); млыновы 1 (1453 *Cost.* II, 445); млынови 1 (1445 *Cost.* II, 212); *знах. одн.* млинъ, млинъ, мли(н), млин 39 (1375 *P* 20; 1404 *ГМ*; 1429 *Cost.* I, 269; 1438 *DBAc* 27; 1448 *Cost.* II, 342; 1457 *BD* I, 4; 1468 *BD* I, 130; 1479 *Cost.* S. 98; 1490 *BD* I, 394; 1499 *BD* II, 135 і т. ін.); млына 1 (1437 *Cost.* I, 541); *ор. одн.* млыномъ, млыномъ, млыно(м), млыном 36 (1359 *P* 10; 1378 *P* 26; 1408 *Cost.* I, 61; 1436 *Cost.* I, 459; 1449 *Cost.* II, 385; 1458 *DIR* «A» 512; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1480 *BD* I, 246; 1490 *BD* I, 442; 1497 *BD* II, 117 і т. ін.); млыномъ, мтупомъ 5 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; XV ст. *ИК*; 1465 *GL* 176); *наз. мн.* млыны 3 (1446 *ПГСПМР*; 1448 *Cost.* II, 313); млыново 1 (1462 *Cost.* D. 11); *зам. род.* от млыны 3 (1446 *ПГСПМР*; 1472 *BD* I, 169, 170); от млыни 1 (1488 *BD* I, 355); *под. мн.* млыновъ, млыно(в), млынов (1445 *P* 148; 1448 *Cost.* II, 313, 314, 324; 1468 *BD* I, 130); *дав. мн.* млыномъ, млыномъ, млыно(м), млыном 7 (1446 *ПГСПМР*; 1448 *Cost.* II, 313, 314; 1462 *Cost.* D. 10; 1468 *BD* I, 130; 1473 *BD* I, 181); млына(м) 1 (1458 *DIR* «A» 512); *знах. мн.* млыны 20 (1429 *Cost.* I, 258; 1435 *Cost.* II, 682; 1443 *Cost.* II, 120; 1445 *Cost.* II, 211; 1446 *Cost.* II, 251; 1452 *Cost.* II, 422; 1457 *BD* I, 4; 1458 *DIR* «A» 512; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257 і т. ін.); млыни 4 (1466 *BD* I, 95; 1473 *BD* I, 181; 1475 *BD* I, 200; 1488 *ДГСПМ*); *ор. мн.* млыны 17 (1421 *Cost.* I, 142; 1424 *P* 100; 1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1445 *P* 148; 1447 *Cost.* II, 288; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1462 *Cost.* D. 10; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); млыни 10 (1468 *BD* I, 126; 1479 *BD* I, 221; 1488 *BD* I, 356; 1489 *BD* I, 376, 377; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 153, 154); млыны, млыны 14 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *P* 161; 1466 *AS* I, 62; 1468 *BD* I, 125 і т. ін.); млынами 1 (1498 *ГВКОО*); *місц. мн. на млыно(х)* (1453 *Cost.* II, 461, 492; 1454 *Cost.* II, 517; ПГПММ; 1456 *ГПХМ*; 1458 *DIR* «A» 512; ПГСММЦ).

*МЛЫНАРЬ ч. (2) мельник, млинар: Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три(и) братеніки держали одно(г) млынара... Оа(л)ко жаловал на индриха и(ж)бы емоу млынара не исправедливе выдал(л) (XV ст. BC 23—23 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. млынара* (XV ст. BC 23, 23 зв.).

*МЛЫНИЩЕ див. *МЛЫНИЩЕ.

*МЛЫНИЩЕ с. (2) місце біля млина: узривъши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича кирдевича Мылского... мы... дали есмо ему... село Вербяев... с полми, з ролями, з гаи... з ловы, з ловищи, з ловиска-ми, з реками, з речищами, с озеры, с озерищи, со млыны, со млынищи (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); будутъ воны тое село... держати... и зъ лесами изъ борами, и зъ дубровами... и зъ ставами и зъ ставищами зъ млынами з млынисчами и зъ ихъ вымелками (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: *ор. мн. млынищи* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *млынисчами* 1 (1498 *ГВКОО*).

МЛЫНЬ див. МЛИНЬ.

*МЛЪДОВСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

МЛЪЧКО ч. (2) (особова назва): пан Млѣчко печат приложил (Добучини, 1487 *AS* 1, 240).

ФОРМИ: *наз. одн. Млѣчко* (1487 *AS* 1, 239, 240).

*МНИХЪ ч. (3) (цсл. мнѣхъ) монах: дали есмо на вѣки

тои млинъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевоу закону (Смотрич, 1375 *P* 20); а по семоу записаню ненадобъ вступати сѧ светским попом в тот кляштур, лише мнихом (б. м. н., 1443 — 1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *дав. одн. мниху* (1443 — 1452 *AS* I, 39); *дав. мн. мнихомъ, мнихом* (1375 *P* 20; 1443 — 1452 *AS* I, 39).

Див. ще *МОНАХ.

*МНОГЛѢТНЫ прикм. (1) доволітній: Бѣдага (sic.— *Прим. вид.*) прости и дамоу дароуе жнвот вѣчны изде многлѣтны живот (б. м. н., 1464—1496 *Gh. S*).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. многлѣтны* (1464—1496 *Gh. S*).

МНОГО присл. (53) багато (52): а притом были свѣдци... много было доброй дружины при том (Судомир, 1361 *AGZ* 6); иныхъ много было при томъ добрыхъ люди поланъ и руси (Львів, 1399 *P* 59); жалуютъ намъ брашевльне, аже по ти(х) сторонъ много ишкоды чинятъ людемъ и(х) (Устя Башня, 1435 *Cost. II*, 677—678); Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавла отъ светого Спаса отъ Стольпа, а сказываетъ, что же дей обидъ чиниться ему вельми много (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); але коли будутъ намъ надобы или соукно или инаа торговль, или много или мало, а мы алибо наши мытници абы торговали и заплаото дилавши и надобное оузати (Сучава, 1460 *BD II*, 275); ино таа земля много залегла поуста ничого с нее не хоживало (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93); Але видимо оу томъ листу твоее милости много речей прыложено, яко мы не ждали такового листу отъ твоее милости и имели есмо о томъ много речей ись послы твоей милости (б. м. н., 1496 *BD II*, 401);

дуже (1): kolizby ninczy tot wasz posot iechal czerez paszuu zemliu k niemu, ludziem by zdiesie mnoho serdcia upalo motwiliby: korol za nim stoit a uze pas iemu widaiet (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

МНОГОГРѢШНЫИ прикм. (2) (цсл. многогрѣшнь) дуже грішний, многогрішний: а пана самашко(в) (так.— *Прим. вид.*) приказъ писа(л) многогрѣшныи сна(к)сарь великого кнза писарь (Острог, 1437 *P* 137); а прика(з) кнза бориско(в)... многогрѣшныи снакьсарь писа(л) (Луцьк, 1438 *P* 139).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. многогрѣшныи* (1437 *P* 137; 1438 *P* 139).

*МНОГИИ прикм. (44) численний (42): Се Азъ Федоръ данильевичъ ись братомъ своимъ михайломъ дала есва правду... королю польскому л(и)товскому дьди(ч) и ру(с)кому (так.— *Прим. вид.*) иныхъ многихъ земель господаревъ (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); nekotoryze naszy uze u ich zemli

a dannyje wolosty mnohyie prystalisia k pam, dadsia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); почонъ здавна и досюла, съ вашими предьки наши предьки отьцы и дади наши, коли были оу приазъни и въ братстве ино межи ними тогда многие доброты были (б. м. н., 1484 *ЯМ*); а къ недругомъ его къ Охъматовымъ детемъ посылаешъ... да и въ ыныхъ делехъ во многихъ по докончанью и по крестному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD II*, 448);

(у *знач. іменника*) багато хто (1); и многи несправне брали а людемъ кривды чинілі (XV ст. BC 22);

◇ на м и о з ъ (1) за високу ціну, дорого: никто да нѣ воленъ продати ѳ ни на мнозъ ни на малъ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

ФОРМИ: *знах. одн. с. много* (1448 *Cost. II*, 305; 1480—1484 *BD II*, 369); *місц. одн. с. на мнозъ* (1401 *ЗКЕ*); *наз. мн. ч. многи* 1 (XV ст. BC 22); *наз. мн. ж. многие, мноhyie* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1484 *ЯМ*); *мно(г) 1* (1449 *Cost. II*, 385); *род. мн. многихъ, многы(х)* 10 (1388 *P* 36; *SL* 678; 1404 *Cost. II*, 625; 1407 *P* 72; 1411 *P* 76; 1422 *P* 97; 1433 *Cost. II*, 650, 652; 1436 *Cost. II*, 697; XV ст. BC 12 зв.); 1467 *BD II*, 297 і т. ін.); *многихъ, многих, многи(х), мноhich, мно(h)ich, (многи)хъ* 18 (бл. 1386 *P* 30; 1389 *PEA* I, 28; 1394 *P* 55; 1399 *P* 59; 1403 *ДГМ*; 1408 *АкЮЗР* 1, 6; 1413 *ОБРН* 115; 1433 *P* 120; 1439 *Cost. II*, 712; 1478 *ОБРН* 143 і т. ін.); *мног(х) 1* (1407 *P* 72); *зам. дав. мн. и ны(х) многы(х)* земльмъ господарь 1 (1435 *Cost. II*, 681); *дав. мн. многымъ 1* (1435 *Cost. II*, 687); *многимъ, многим, многи(м)* 3 (1435 *Cost. II*, 678; 1468 *BD II*, 301; 1479 *BD II*, 351); *знах. мн. ч. многих* (1478 *AS* III, 17); *місц. мн. на (во) многихъ, многи(х)* (1404 *P* 70; 1499 *BD II*, 448).

*МНОЖИТИ Сѧ дієсл. недок. (1) збільшуватися, множитися: а пенезі даваю(т) на запісы а ліхвы не дають два годы штобы сѧ и(м) ли(х)ва множила (XV ст. BC 29 зв.).

ФОРМИ: *баз.-ум. с. п. з ос. одн. ж. штобы сѧ... множила* (XV ст. BC 28 зв.).

МНѢ присл. в. ст. (1) (цсл. мѣне) менше: а мы сказоуемъ штобы то было очіненіе двена(д)це(т)ма све(т)кома добрыма а не мнѣ (XV ст. BC 32).

Див. ще МЕНШИ.

Пор. МАЛО, НАМНЕ.

*МНАТИН ч. (1) (назва села у Волинській землі) М'ятин: Се я кн(А)зъ Юри Василевич Острозского продал есми... первое село Мнатин, друогое село Головичичи... со всем с тым, што к тым селам здавна тагнет вѣчно и непорушно (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *знах. одн. Мнатин* (1448 *AS* I, 44).

МНАТИНСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣтки добрыи люде кнзъ глѣбъ ивановичъ панъ михайло накевичъ панъ нелюбъ панъ игнатко мнатиньский слоуги королевъ (б. м. н., 1463 *ГГЯ*).

ФОРМИ: *наз. одн. мнатиньский* (1463 *ГГЯ*).

! МОВЖДЫ <ЗАВЖДЫ> (1): а ми мовжды (!) бы есмо были хотѣли коу досветьчньо и(х) правды алибо хитрости о(т)сю(л) с короуны нѣкоторыи паны радныи коу покоушѣнью таковы(х) тадынковъ к ва(м) до кнзства великого послати кдыжъ с короуны до проусъ тагне(м) з божьею помощью (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ЗАВЖДЫ.

*МОВИЛА ж. (1) (молд. мовилэ «пагорб») могила, пагорб: тѣ(м) мы... дали есми ему два села оу нашею землею оу молдавско(м) (!) подли мови(л) юка(ш), на имѣ жиделіе и аверіше (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7).

ФОРМИ: *род. одн. мови(л)* (1438 *Cost. II*, 7).

Див. ще МОГИЛА 1.

МОВИТИ, МОВИТЬ дієсл. недок. і док. (40) (що кому) говорити, казати, сказати, мовити (29): Też jestliby... pahał... mowiacz, iżby jemu swoju zastawu zastawił (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); вежде оны не хотили, мовчати: «не поведемъ тамъ (!)» (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а мовили перед

нами и рукоу дали собъ с того не выступити, твердо держажи (Луцьк, 1463 AS I, 56); И Нагорка и Шпица... вступили съ нимъ у еднанъ)е... и мовили намъ, абихмо имъ того еднанья допустили (Краків, 1489 РИБ 433); Борисъ мовиль: ты ми первой примовиль; а Костянтинъ мовиль: ты мя первой называлъ татемъ (Вільна, 1495 АЛМ 83); и Ое(д)ко мови(л) пере(д) нами штожь тыи люди здавна осочники бывали того двора любецького зверъ сочывали на ты(х) лано(в) котории пере(д) тымъ тотъ дворъ любецъ деръживывали (Вільна, 1499 ВФ);

(о що) говорити, казати (про що) (3): я маю зо всіми тьми о отчизне своей мовити и оправовати ей (Луцьк, 1494 AS I, 101); тогда они хотА(т) сами с ни(м) о то мовити а сво(и) суд(о) очистити (Вільна, 1495 ВМЗД);

(на кого) наговорювати, обвинувачувати (кого) (7): А што есми на брата своего мовиль, штобы не з делного платилъ за Микуличи, ино ся есми доведаль, што и з дельного платилъ (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); И мы Бориса спытали: мовиль ли еси на него тые слова, жебы онъ семь волостей нашихъ закраль (Вільна, 1495 АЛМ 83);

(проти чого) заперечувати, оскаржувати (що) (2): а мнѣ хве(д)це па(ш)ко(в)оно дохновича напроти(в)коу то(г) ничо(г) не мови(ти) ани дѣте(м) мой(м) и ни бли(ж)ны(м) мой(м) з родоу мое(г) (Луцьк, 1490 ЗХП); И Борисъ передъ нами рекъ: мовиль деи ему противъ его словъ, што мя онъ называлъ лихого батька сыномъ зрадчичомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *инф. мовити, мови(ти)* 7 (1490 ЗХП; 1492—1493 ПВФЧ; 1494 AS I, 101; 1495 АЛМ 84; ВМЗД); *мовить* 1 (1495 АЛМ 83); *теп. 1 ос. одн. мовлю* (1495 АЛМ 83); *3 ос. одн. мовить* 2 (XV ст. РИБ 609, 610); *мовить* 1 (1498 АЛМ 169); *перф. 1 ос. одн. ч. мовиль* 3 (1495 АЛМ 83; 1498 АЛМ 163); *есми... мовиль* 1 (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *2 ос. одн. ч. мовиль* 1 (1495 АЛМ 83); *мовиль... еси* 1 (1495 АЛМ 83); *3 ос. одн. ч. мовиль, мови(л), мовил* (1475 AS I, 70; 1495 АЛМ 83, 84; 1498 АЛМ 159; 1499 ВФ); *3 ос. одн. ж. мовила* (1495 ВМБС); *1 ос. мн. есмо... мовили* (1496 ВД II, 405); *3 ос. мн. мовили* (1463 AS I, 56; 1489 РИБ 433; 1495 АЛМ 83, 88); *майб. 1 ос. одн. буду мовити* (1495 АЛМ 84); *3 ос. мн. хотА(т)... мовити* (1495 ВМЗД); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. абы... мовили* (1494 ВД II, 387); *нак. сп. 2 ос. одн. мовъ* (1495 АЛМ 84); *діеприсл. одноч. мовичи, мовАчи, powiaczi* 3 (1388 ZPL 103; 1430 ГВКЛ 7; 1499 AS I, 117); *мовечи* 1 (1478 AS III, 17); *предик. нас. діеприкм. мовено* (1462 ВД II, 284).

Див. ще МОЛВИТИ.

МОГИЛА¹, МОГЫЛА, МОГИЛЬ *ж.* (173) могила, пагорб (108): а хотаръ имъ нижни о(т) марышевьци... на ту сторону серета оу нижнимъ коньци поланы могыла (Роман, 1392 Cost. I, 7); а ту испытали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ на полку (Галич, 1404 P 68); А погол забхали имъ колтовецко перехрестье а по великую могилу (Зуде-чів, 1411 P 79); тамъ же одъ той могылы у гору рички Вышни, где пришлисмо и пришедши тамъ где владаетъ ричка Дидовка и тамъ застались пана Даныла (Новоселица, 1430 ГВКЛ 8); пыгали есмо Старыхъ боярь... што была земля о(т)шла о(т) скльня къ блудову оу десАтину ино то есмо опАтъ привернули къ Склиню по высокую могилу вѣдуци к пустомыту (Луцьк, 1445 P 150); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... о(ж) прійдо(ш) прѣ(д) нами... млбныкъ наши (!)... а(р)хіма(н)дри(т) Бистрьіческого монастирь... и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженіе съ оури(к) на и(х) старое бранище хота(р)... о(т) доуба... просто чересъ полъ на могилоу а толь (!) могилоу прости на роуптоуроу (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 121); А хотар томоу... селоу... да ест... отъ новою могилоу шо ест выше Віекосуріи (Гирлов, 1499 ВД II, 148);

(назви могил у Молдавськом князівстві): **могила Домнева** (1): А хотаръ тое село... до могила До(м)нева

(Сучава, 1479 ВД I, 221); могила доупната (1): а хота(р) той половина село... наи (sic.— *Прим. вид.*) краярѣю моги(л) доу(п)ната (Сучава, 1488 Cost. S. 127); могила роусова (1): а хотаръ... дѣломъ проутовѣ(м) на могилу роу(с)овоу та тѣмъ дѣломъ на... могылоу малоюу (б. м. н., 1415 Cost. I. 121—122); ворлова могила (2) *див. *ВОРЛОВЫИ*; Грицева могила (1) *див. *ГРИЦЕВЪ*; додова могыла (1) *див. *ДОДОВЪ*; дупелная могыла (2), могила доупелная (1) *див. *ДУПЕЛНЫИ*; доурная могила (2) *див. *ДОУРНЫИ*; Zbogny Mohyly (1) *див. *ЗБОРНЫИ*; могила копана (22), копана могила (26) *див. КОПАТИ*; Медвижа могила (1) *див. *МЕДВИЖИИ*; Роскопаница-могила (1) *див. *РОСКОПАНИЦА*; ротымпанова могила (1) *див. *РОТОМПАНОВЪ*; чудова могила (1) *див. *ЧУДОВЪ*.

ФОРМИ: *наз. одн. могила, моги(л)* 16 (1392 Cost. I, 7; 1400 Cost. I, 37; 1414 Cost. I, 111; 1446 Cost. II, 270; 1488 ДГСПМ; Cost. S. 127; 1492 Cost. S. 162 і т. ін.); *могыла* 2 (1392 Cost. I, 7); *зам. род. одн. оу една могила, до могила До(м)нева* 2 (1479 ВД I, 221); *зам. знах. оу една могиль копана* 2 (1479 ВД I, 221); *род. одн. могылы* 10 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2, 3; бл. 1400 Cost. I, 27, 37; 1404 P 68; 1423 DIR«A» 447; 1429 Cost. I, 280; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); *могыли* 8 (1491 Cost. D. 37; 1492 ВД I, 510; Cost. S. 162; 1493 ВД II, 27; 1497 ВД II, 100); *могылы* 3 (1415 Cost. I, 121; 1424 Cost. I, 162; 1425 Cost. I, 173); *могылы* 4 (1400 DIR«A» 433; 1430 ГВКЛ 8); *мохили, мохил(и)* 2 (1466 ВД I, 110; 1468 ВД I, 128); *мохил(л)* 1 (1456 Cost. II, 882); *зам. знах. хотаръ... е(ст)... поутемъ на другои могылы* 2 (1400 DIR«A» 433); *дав. одн. могыли* 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); *могылы* 1 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *знах. одн. могилоу, могилоу, могилоу* 80 (1393 Cost. I, 13; бл. 1400 Cost. I, 27; 1411 P 79; 1425 Cost. I, 168; 1428 Cost. I, 209; 1445 P 150; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1490 ДГСХМ; 1493 ВД II, 15; 1499 ВД II, 148 і т. ін.); *могылоу, могылоу* 6 (1400 DIR«A» 433; 1415 Cost. I, 121; 1424 Cost. I, 162); *мохилоу* 1 (1468 ВД I, 128); *мохи(л)* 1 (1425 Cost. I, 168); ! *мигилу* 1 (1425 Cost. I, 168); *зам. род. от(до) тон могилоу, могилоу* 16 (1425 Cost. I, 168; 1428 Cost. I, 209, 224; 1446 Cost. II, 270; 1458 Mih. Doc. 121; 1488 ВД I, 356; ДГСПМ; 1492 ВД I, 510; Cost. S. 162; 1495 ВД II, 63; 1499 ВД II, 148); *от... мог(ы)лоу* 1 (1456 Cost. II, 569); *до мохилоу* 1 (1425 Cost. I, 168); *міц. одн. на могылы* 1 (1400 DIR«A» 433); *на могылы* 4 (1400 DIR«A» 433; 1411 DIR«A» 439); *наз. мн. могылы* (1425 Cost. I, 169); *род. мн. mohyi* 1 (1420 AS I, 25); *моги(...)* 1 (1446 ПГСПМР); *знах. мн. могылы* 1 (1446 ПГСПМР); *могыли* 1 (1493 ВД II, 15); *ор. мн. могылами* (1438 DBAc 27).

Див. ще *МОВИЛА.

МОГИЛА², МОГЫЛА, МОХИЛА *ч.* (86) (*особова назва*): А на то ест ... в. п. Мохила чашника (Сучава, 1490 ВД I, 437); И оустал панъ Могила чашник та заплатил оуси тоти пинъзи рл злат оу роуки Стани (Сучава, 1491 ВД I, 447); А на то ест... в. п. Могила чашника (Гирлов, 1499 ВД II, 155).

ФОРМИ: *наз. одн. Могила* 3 (1491 ВД I, 447; 1499 ВД II, 425, 444); *Мохила* 1 (1491 ВД I, 464); *зам. род. в. п. Могила* 38 (1491 Cost. S. 153; 1493 ПГВСП; 1494 ВД II, 37; 1495 ВМ 71; 1496 ВД II, 93; 1497 ВД II, 96; 1499 ВД II, 144; XV ст. НППГ; 1500 ВД II, 173; Cost. S. 231 і т. ін.); *Мохила, мохила* 41 (1490 ВД I, 437; 1491 ВД I, 449; Cost. S. 157; 1492 ВД I, 505; 1493 ВД II, 33; 1494 ВД II, 38; 1495 ВД II, 39; Cost. S. 194; 1497 Cost. S. 209; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *Могыла* 1 (1499 ВД II, 155); *зам. дав. одн. нашемоу вѣрномуу паноу Могила* 2 (1491 ВД I, 447).

***МОГИЛИЦА** *ж.* (3) пагорбок, могилка, невелика могила: а хотаръ... е(ст) ... чере(с) великою долиною та дѣломъ на великоюу могилоу на столпъ... а о(т) толь обернетъ

поперекъ чере(с) долиноу по(д)ли могилицы поперекъ на липоу шо е(ст) поспол(л) с тополею (Сучава, 1446 ПГСЛМР); а хота(р) тои поуустини на верхъ долины... до оусти сто(л)пъ, ниже могилицоу, та прости на дь(л), на малон могилицы, та чере(с) долины, на могилоу великою (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: *род. одн. могилицы* (1446 ПГСЛМР); *знах. одн. зам. род. ниже могилицоу* (1453 Cost. II, 445); *місц. одн. на могилицы* (1453 Cost. II, 445).

*Див. ще *МОГЫЛКА.*

***МОГИЛКИ** *мн.* (1) (назва урочища у Волинській землі): а обрубъ земельный тому именицу моему... межоу конецъ нивъ подворицныхъ Хренницкихъ до Могилокъ и Язвинокъ (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. Могилокъ* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

МОГИЛЬ *див. МОГИЛА* ¹.

***МОГІЛА** *див. МОГИЛА* ¹.

МОГОВИЩЕ *с.* (1) ◇ Моговище малое (1), (Моговище) вел. и кое (1) (назва луки в Перемишльській землі): И къ тымъ дворищомъ, што суть поля того зобопуль лъса Стручина, лука Моговище малое и великое, што къ тому городищу слушало, даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6).

ФОРМИ: *наз. одн. Моговище* (1408 АкЮЗР I, 6).

***МОГОРИЧНИКЪ** *ч.* (1) свидок при угоді, якого частують учасники угоді: А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюший Волковскій, и съ сыномъ Миколаемъ, Пашко и Митко (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: *наз. мн. могоричници* (1451 АкЮЗР II, 106).

МОГОРИЧЪ *ч.* (3) (ар. *masaridz* «витрати») (почастунок для свідків якоїсь угоди) могорич: А пять могоричъ оу быбцкогю оу дому за копу гроший (Перемишль, 1359 P 10); А пять морицъ (!) в олеша оу дому за поль гривны грошоувъ (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *наз. одн. могоричъ 2* (1359 P 10; 1366 P 12); **! морицъ 1** (1378 P 26).

***МОГОШЕВЪ** *ч.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмже мы... даемъ и дали есми паніи нъги... (село на) имѧ прѣдреченнаѧ половина села могошева (Васлуй, 1438 Cost. II, 14—15).

ФОРМИ: *род. одн. могошева* (1438 Cost. II, 15).

Див. ще МОГОШЕЩИ.

МОГОШЕЛОВЪ *примк.* (1): И такожь пріиде прѣ(д) нами и прѣ(д) нашими боАре грозавъ снъ могошеловъ о(т) виннъ... и продалъ своѧ чА(ст), половина села оу (могошева) (Васлуй, 1438 Cost. II, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. могошеловъ* (1438 Cost. II, 14).

МОГОШЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві) прого(ж) мы... дали есми на(ш) ли(ст)... на то... щобы ходили добровольно... и щобы неплатили мыто... ни оу васлюю, ни у цюцори(н) бро(д), а ни оу могошещи, а ни оу романовоу тръгоу (Котнари, 1454 Cost. II, 508).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу могошещи* (1454 Cost. II, 508).

*Див. ще *МОГОШЕВЪ.*

МОГЫЛА ¹ *див. МОГИЛА* ¹.

МОГЫЛА ² *див. МОГИЛА* ².

***МОГЫЛКА** *ж.* (2) пагорбок, могилка, невелика могила: о(т) бортного доубѧ попере(к) доубровы к могылка(м) о(т) могыло(к) попере(к) рѣки соукила к дорозъ (Зудечив, 1413 P 83).

ФОРМИ: *род. мн. могыло(к)* (1413 P 83); *дав. мн. могылка(м)* (1413 P 83).

*Див. ще *МОГИЛИЦА.*

***МОГЫЛНОЕ** *с.* (1) (назва села у Виленському воеводстві): Се азъ... ан(д)ре(и) владимирови(ч)... о(т)писалъ есмь своєи женѧ Кінги маріи и свои(м) дѣте(м) и еє дѣте(м) свою очиноу, и свою выслоугоу... имѣнїе прѣвое, а иноу (!) словенскъ могыльное... каменѣскъ. логожескъ (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: *знах. одн. могыльное* (1446 P 154).

***МОДРОУЗЪ** *ч.* (4) (особова назва молд., пор. болг. Мѡдрѡ): А на то ест... в. п. Иліаша Модроуза (Сучава, 1458 BD I, 6); А на то ест вѣра... Иляша Модроуза (Сучава, 1460 BD II, 270).

ФОРМИ: *род. одн. Модроуза* (1458 BD I, 6; BD II, 262; DIR«A» 512; 1460 BD II, 270).

МОЕНЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): и ми дали есми емоу... двѧ сель на имѧ моенещи и тѣтеши (Сучава, 1439 Mh. 205).

ФОРМИ: *наз. моенещи* (1439 Mh. 205).

***МОЖЕЙКОВИЧЪ** *ч.* (1) (особова назва): и тая Ганка мешкала на той дѣльниці мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тѣхъ часовъ, пока пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: *знах. одн. Можейковича* (1494 РИБ 560).

***МОЗЫРЬ** *ч.* (2) (назва міста у Київській землі): А к тому оу Мозыри придали есмо емоу село смолиговичи даньники Из данью И со всѣми тѣми доход(л) И приходиы што к тѣмъ селомъ Исѣстародавна слоушало и тагло (Луцьк, 1452 P 161); Пысанъ въ Мозыри, октоврія трынадцатого дня (Мозир, 1498 ГВКЛ 23).

ФОРМИ: *місц. одн. оу (въ) Мозыри* (1452 P 161; 1498 ГВКЛ 23).

МОИ *займ.* (658) (вказує на те, що належить особі оповідача або має відношення до нього) мій: А по семь ненадобе вступоватись ни дегемъ моимъ, ни вначутомъ, ни всемо роду моему до века, ни въ люди церковныя, ни во вся

суды ихъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Се же коли сѧ моего изъмьлтѧ (так. — Прим. вид.) валфромѣя а по его животь кого бѧ избѣреть (так. — Прим. вид.) и стын никола тому все (то) што к цр(к)ви предалъ есмь и своєю братнею (б. м. н., бл. 1350 P 8); Я Семень с колковъ по повелѣнію господина цтя моего уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ); (а на) то вѣра моѧ вышеписанного александра воеводи и вѣра дѣтеи моихъ и вѣра брата моего жоупана богдана (Сучава, 1407 Cost. I, 56); а вонъ не досмотривши моеѧ вѣрноѧ служобы (!) и вельтъ мѧ имить бе(з) моеѧ вина и бе(з) права чере(с) намольвоу моихъ (не)прѣятполь и вельтъ мѧ былъ избавить горла моего и жоны моеѧ и дѣтти моихъ имѣниѧ моего и чти моеѧ (Кременецъ, 1434 P 129—130); И на то давалъ зятю моему и дочце моеѧ сесь лист под моею печатью (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и Их Милость на мою прозбоу то вчинили и пѣчати свои приложили к семоу моемоу листоу (Друцьк, 1492 AS II, 24); А на twerdost toho dita у печатъ есмоу своую руготуѧ к сему моему тусту (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. мои, мой, мо(и)* 73 (1366 P 14; 1398 ЗЛЕІК; 1424 P 104; 1454 AS III, 10; 1461 AS I, 54; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1478 AS III, 17; 1489 РИБ 431; 1496 BD II, 401; 1499 BD II, 449 і т. ін.); **!мо 1** (бл. 1386 P 30); *род. одн. ч., с. моего, моего, мое(т)* 80 (бл. 1350 P 8; 1376 P 22; 1398 ДГПМ; 1407 Cost. I, 56; 1434 Cost. II, 667; 1443—1452 AS I, 39; 1448 Cost. II, 305; 1453 Cost. II, 453; 1466 AS I, 60; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); **мойго 1** (1490 ЗХП); *дав. одн. ч., с. моему, моемоу, (мо)емоу, моіету* 84 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; бл. 1386 P 30; 1398 ЗЛЕІК; 1434 P 130; 1448 Cost. II, 305; 1465 AS I, 57; 1475 AS I, 72; 1485—1500 AS I, 121; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120; 1500 ДПЖН і т. ін.); **моимю 2** (1490 ЗХП); *дав. зам. род. ч. владыкы моемоу 1* (1491 BD I, 451); *знах. одн. ч. мои 12* (1434 P 130; п. 1450 ПИ № 9; 1466 AS I, 63; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1481 AS I, 77; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1492 AS III, 24; 1495 АЛМ 89; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1496 BD II, 402); **моего 3** (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1484 ЯМ); *ор. одн. ч., с. монимъ, моимъ, моим, мои(м)* (бл. 1386 P 30; 1401 P 64; 1415 Cost. I, 116; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1461 AS I, 53; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1481 AS I, 77; 1488 AS I, 88; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); *зам. ор. мн. ис моимъ*

сынъми 1 (1392 *Cost.* 1, 7); *місц. одн. ч., с. въ (оу, на, по, при) моемъ, моемъ, моею, мое(м)* 27 (1386 *P* 33; 1398 *ДГПМ*; 1427 *P* 108; 1435 *P* 133; 1449 *АЛМ* 8; 1466 *AS* I, 61; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1481 *AS* I, 77; 1489 *AS* I, 89; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *по моюмъ* 2 (1434 *P* 130, 131); *зам. ж. оу моемъ* земли 1 (1437 *DIR* № 8); *кл. ф. мои* (п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); *наз. одн. с. мое* (1428 *P* 111; 1449 *АЛМ* 8; 1489 *AS* I, 89); *знах. одн. с. мое* (1385 *P* 28; 1427 *P* 108; 1443—1446 *P* 147; 1466 *AS* I, 61; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1484 *ЯМ*; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; поч. XV ст. *ВОРСР* 177; *P* 76; бл. 1500 *ПИ* № 2 і т. ін.); *наз. одн. ж. моя, моа* 32 (1392 *Cost.* I, 8; бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1407 *Cost.* I, 56; 1440—1492 *АрхЮЗР* II 105; 1449 *АЛМ* 8; 1454 *AS* III, 10; 1465 *AS* I, 57; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1492 *AS* III, 23; 1498 *АЛМ* 169 і т. ін.); *моа* 3 (1400 *DIR* «А» 433; 1401 *RIR*; 1411 *Cost.* I, 84); *род. одн. ж. моеъ* 14 (1385 *P* 28; 1434 *P* 129, 130, 131; 1466 *AS* I, 60, 61; 1467 *СП* № 13; 1487 *AS* I, 239); *моее* 10 (1449 *АЛМ* 8; 1454 *AS* III, 9, 10; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 29; 1495 *ВМБС*); *моени, моей, моени, моіеу* 11 (1448 *Cost.* II, 305; 1454 *AS* III, 10; 1455 *Cost.* II, 774; 1470 *AS* I, 67; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1482 *AS* I, 79; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1500 *ДПЖН*); *моъ* 3 (1435 *P* 132); *дав. одн. ж. моени, моени* 28 (1400 *Cost.* II, 619; 1435 *P* 132; 1454 *AS* III, 10; 1470 *AS* I, 67; 1481 *BD* II, 358; 1490 *AS* I, 92; 1496 *AS* I, 244; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; бл. 1500 *ПИ* № 2 і т. ін.); *! моеей* 1 (1488 *AS* I, 242); *моюи* 1 (1434 *P* 130); *знах. одн. ж. мою* 24 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1398 *ДГПМ*; 1402 *Cost.* II, 623; 1434 *P* 130; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1478 *ЗРМ*; 1488 *AS* I, 242; 1494 *AS* I, 101; 1495 *ВМБС* і т. ін.); *! мою* 1 (1498 *АЛМ* 163); *ор. одн. ж. моюю* 19 (1385 *P* 28; 1392—1393 *P* ФВ 171; 1400 *Cost.* II, 619; 1440 *P* 142; 1454 *AS* III, 9; 1470 *AS* I, 67; 1482 *AS* I, 79; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1492 *AS* III, 23; 1495 *АЛМ* 89 і т. ін.); *зам. знах. за моюю* именовію 1 (1481 *BD* II, 358); *місц. одн. ж. на (по, у) моеи, моей* 14 (1411 *Cost.* II, 638; 1444 *AS* I, 41; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2, 3; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 28, 29; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *при моюи* 3 (1434 *P* 130, 131); *наз. мн. мои, моюі* 15 (1454 *AS* III, 10; 1466 *AS* I, 62; 1470 *AS* I, 65; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21; 1478 *AS* I, 76; 1486 *АрхЮЗР* I, 295; 1487 *AS* I, 85, 1490 *Пам.*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *моъ* 4 (1466 *AS* I, 60); *моє* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *наз. мн. ч. мои* 17 (п. 1349 *P* 3; 1392—1393 *P* ФВ 170; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1466 *AS* I, 62; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 65; 1475 *AS* I, 72; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1487 *AS* I, 85; 1494 *AS* I, 101 і т. ін.); *моъ* 2 (1466 *AS* I, 61; 1487 *AS* I, 239); *наз. мн. ж. мои* (1487 *AS* I, 85; 1494 *AS* I, 101); *род. мн. моихъ, моихъ, моих, мои(х)* 24 (1392 *Cost.* I, 8; 1398 *ДГПМ*; 1407 *Cost.* I, 56; 1427 *P* 108; 1459 *P* 171; 1466 *AS* I, 62; 1475 *AS* I, 72; 1484 *ЯМ*; 1487 *AS* I, 85; 1492 *AS* III, 23 і т. ін.); *! мои* 1 (1484 *ЯМ*); *зам. знах. мн. еси да(л) оу мои(х) роу(к) 1* (1449 *Cost.* II, 385); *дав. мн. моиъмъ, моиъмъ, мои, мои(м)*, *моіт, моюіт* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1427 *DIR* «А» 450; 1446 *P* 154; п. 1450 *ПИ* № 9; 1461 *AS* I, 54; 1470 *AS* I, 67; 1481 *AS* I, 77; 1482 *AS* I, 81; 1488 *AS* I, 242; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *знах. мн. мои* 5 (1388 *ZPL* 108; 1435 *P* 132; 1449 *Cost.* II, 385; 1479 *BD* I, 222; 1498 *АЛМ* 169); *моъ* 2 (1434 *P* 130); *знах. мн. ч. мои* 5 (1449 *Cost.* II, 385; 1467 *СП* № 13; 1481 *BD* II, 365; 1490 *Пам.*); *моъ* 1 (1366 *P* 14); *моє* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *моихъ* 1 (1495 *АЛМ* 84); *знах. мн. ж. мои* 3 (1481 *BD* II, 365; 1487 *AS* I, 239; 1498 *АЛМ* 163); *ор. мн. моиими* (1400 *Cost.* II, 619; 1401 *P* 64, 1436 *Cost.* II, 698; 1440 *P* 142; 1454 *AS* III, 10; 1470 *AS* I, 67; 1490 *Пам.*); *місц. мн. при моих* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *кл. ф. мн. с. !моє* стада (XV ст. *ОБРН* 141).

***МОИЖЪКЪ** ч. (1) (особова назва, лит. Mažeikā, Mažeikis): А се А кна(а) левъ вызвали есмы с литовскою землѣ два братьнѣца тутенна а моижъка (Львѣв, 1443—1446 *P* 146).

ФОРМИ: *знах. одн. моижъка* (1443—1446 *P* 147).

МОИКА ч. (15) (особова назва, молд., пор. Моисии): мы илѣа воевода и брать господства ми стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоуги наши панъ мо(и)ка дворникъ глотный и брать его панъ тадоръ спѣтаръ слоужили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 449); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинны слоуги наши вѣрны Моика и брат его Косте слоужили намъ право и вѣрно (Сучава, 1467 *BD* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Моика, мо(и)ка* (1436 *Cost.* I, 449; 1443 *Cost.* II, 179; 1449 *Cost.* II, 386; 1456 *ЭСФ*; 1467 *BD* I, 117); *род. одн. Моики, моик(и)* 7 (1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454, 468, 473, 496; 1454 *Cost.* II, 501); *моики, мо(и)кы* 3 (1442 *Cost.* II, 93; 1443 *ДГСПМН*; *Cost.* II, 149).

*Див. ще *МОИКО.*

***МОИКО** ч. (3) (особова назва, молд., пор. Моисии): а на то е(ст)... (вѣра) пана м(ои)ка и (брат)а его тадора (Сучава, 1442 *Cost.* II, 97); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... Попычка и непот его Микоул... и продали слоугам нашим Моико(ви и) братоу его... одно мѣ(то) на поустини на Крълигътоуръ (Дольный Торг, 1466 *BD* I, 114).

ФОРМИ: *род. одн. моика, м(ои)ка* (1442 *Cost.* II, 97; 1453 *Cost.* II, 446); *дав. одн. Моико(ви)* (1466 *BD* I, 114).

Див. ще МОИКА.

МОИЛОНИ <МОИ УЛЛАНИ?> (1): Му(р)тазино слово королю братоу моему Моилони (!) ску(р)манъ Шикомъ уланома без нашей воли на (и)ма темешовъ сынъ Евачъ// добрый слуга мой тамъ упаль (б. м. н., 1484 *ЯМ* — *РИБ* 351).

*Див. МОИ, *ОУЛАНЪ.*

МОИМЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣм ми... дали и подтвердили есми ему у нашей земли мо(л)давской правую о(т)нину жены его магды села на имѣ моимещи и сръби (Сучава, 1472 *DIR* «А» 528).

ФОРМИ: *наз. моимещи* (1472 *DIR* «А» 528).

***МОЈСЕЈЕВЪ** див. *МОИСЪЕВЪ.

***МОИСИЕ** с. (3) (назва потоку в Молдавському князівстві): И такожде (прѣ)де (прѣд нами) Соръ, дочка Лашка от Моисіа... и продала... едино село на Моисіа, на имѣ Воултоурешін, тиж слоузъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516).

ФОРМИ: *род. одн. Моисіа* (1487 *BD* I, 516, 517); *місц. одн. на Моисіа* (1487 *BD* I, 516).

*Див. ще *МОИСИЯ.*

***МОЙСИКОВИЧИ** мн. (1) (назва села у Київській землі): Я Семень с колковъ... записалъ есми на своемъ имѣнии въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши взять въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животъ и о послѣ моего животъ (!) кто иметъ тое имѣнїя держати (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *місц. въ Мойсиковичахъ* (1398 *ДГПМ*).

***МОИСИЯ** ж. (1) (назва потоку в Молдавському князівстві): и дал Ивоул Богдану... привилїе от старого Александра воевод(і), що им пишет на три села от Моисии к от Соикъ (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: *род. одн. Моисии* (1461 *BD* I, 45).

*Див. ще *МОИСИЕ.*

МОИСЪЕВЦЫ мн. (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы... Мойсѣвцы, Волочница (Луцкъ, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Мойсѣвцы* (1463 *AS* I, 54).

***МОИСЪЕВЪ** прикм. (2) ◇ моисѣева долина (1) (назва сільськогосподарського угіддя у Перемишльській землі): снъжозать на моисѣевъ долинь объѣздна и земля ролнаа (Казимир, п. 1349 *P* 3); к п і h i Мојсејеву (1) *Див. КНИГА* 1.

ФОРМИ: *місц. одн. ж. на моисѣевъ* 1 (п. 1349 *P* 3); *знах. мн. ж. Moјsejewu* 1 (1388 *ZPL* 106).

! МОИЧЕСВОУЛЬ *див. *МОИЧЕСКОУЛЬ.*

***МОИЧЕСКОУЛЬ** *ч. (7) (особова назва):* а на то е(ст)... вѣра боль(ръ) наши(х)... вѣра пана тадора моическоула, вѣра пана хринь спатарь (Сучава, 1448 *Cost.* II, 317); а на то е(ст) вѣра... тадора моическоула (Сучава, 1453 *Cost.* II, 494).

ФОРМИ: *род. одн. моическоула* 6 (1448 *Cost.* II, 317, 324, 343, 355; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 494); **! моичесвоула** (1448 *Cost.* II, 314).

***МОИЧИНЪ** *ч. (1) (особова назва):* ми бодрове... на имѣ па(н) вѣгон... и панъ тадоръ моичи(н)... и иншіи панове... Авно чини(м)... гды(ж) ... петръ воево(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне записа(л) сѣ и обовѣзаль про тожъ мы... и цѣловали есмы и оучинили, иже хочемъ вшитки слоужбы и оуставично(с)ти... и... слюбы... пилнею (!) смотрити, и стеречи и вѣрне... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: *наз. одн. моичи(н)* (1448 *Cost.* II, 737).

МОИШ *ч. (3) (особова назва, молд., пор. Моисей):* тѣмъ мы... дали есмы ему... два села... щобы ему было оуриць съ оусимъ доходомъ и брату его моишу философу (Сучава, 1423 *Cost.* I, 156); Тѣмъ ми видѣвши его правою и вирною слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есмы емоу... села его праваѣ огниа, на имѣ селам на Ребричь: где бил дворъ Доуми Чорьного... и где бил Моиш философъ на Ребричи (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65); А пак привиліе дадов их Оана Польши и Моиша философа, що имали они от деда нашего от Александра воеводи на тоє село, а она ест оу роуки Сима Гоурешу (Сучава, 1495 *BD* II, 80).

ФОРМИ: *наз. одн. Моиш* (1462 *BD* I, 65); *род. одн. Моиша* (1495 *BD* II, 80); *дав. одн. моишу* (1423 *Cost.* I, 156).

МОИША *ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* Тѣмъ ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмы емоу... една селница... на имѣ где бил Сана от Моиша (Сучава, 1488 *BD* I, 345).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Моиша* (1488 *BD* I, 345).

***МОИШЕВЪ** *прикм. (1):* тѣмъ мы... дали есмы емоу... село моишево..., щобы ему было оуриць съ оусимъ доходомъ и брату его моишу философу (Сучава, 1423 *Cost.* I, 156).

ФОРМИ: *знах. одн. с. моишево* (1423 *Cost.* I, 156).

*Див. ще *МОИШОВЪ.*

Пор. МОИШ.

***МОИШЕГАЛЬ** *ч. (1) (особова назва, лит. Măișiagal):* Мы кнѣ(з) дѣвдъ дмитриевич(ч)... озарьичи дѣвдъ и Аковъ моишега(л)... тѣмъ то листомъ чинимы знамени(т)... како кеды... кнѣ(з) велебныи дмитрии инѣмъ имене(м) корибут(т)... королеви польскому... вѣрность права... слюби(л) а мы имене(м) и моча вши(х) земланъ его повельниемъ его ислюбуемы за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. моишега(л)* (1388 *P* 38).

МОИШЕЩИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣ(м) мы... дали и потвердили есмы емоу... села, на имѣ где дворъ его, бранищбри... и моишещи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. моишещи* (1455 *Cost.* II, 553).

***МОИШИНЦИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы... дали есмы имѣ... селище добриново... и моишинци на юкашоу где былъ виногра(д) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *знах. моишинци* (1429 *Cost.* I, 269).

***МОИШОВЪ** *прикм. (1):* Тѣмъ ми видѣвши его правою и вирною слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есмы емоу... села его праваѣ огниа... що коупил Никоаръ(ъ) от Ил(к)ы, и от сини Моишова (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65).

ФОРМИ: *род. одн. зам. род. мн. ч. Моишова* (1462 *BD* I, 64—65).

*Див. ще *МОИШЕВЪ.*

Пор. МОИШ.

***МОКВИНЪ** *ч. (1) (назва села у Волинській землі) Моквин:* великій князь Швитригаило... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ намъ службу вѣрною... пана Петрашка Ланевича Мыльского, и мы... даемъ и дали есмо... Сенно село, данное со всимъ, што къ нему слушаетъ здавна въ граняхъ... Хобовщина отъ Шупкова... отъ Моквина Гурба... и во всихъ его границахъ (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн. Моквина* (1445 *АкЮЗР* I, 17).

МОКОСЪЕВИЧЪ *див. МУКОСЪЕВИЧЪ.*

***МОКРЕЦЪ** *див. *МОКРЕЦЪ.*

***МОКРЕЦЪ** *ч. (2) (назва села у Київській землі):* а о(т) дороги(н)ки волокою к мокрицю по тоу сторо(н)оу мокрица к тесновне (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн. мокрица* (бл. 1458 *P* 167); *дав. одн. мокрицю* (бл. 1458 *P* 167).

МОКРОУЛ *ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Мокре):* Пан Триколич дворникъ пишетъ моеи панеи Негрити, и моеи дочки НАГши... и братоу ми Драгоць Тъмшаноул... и Козма Мокроул, брат Солтанов, и всѣам моимъ милимъ братіямъ и пріателем (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн. Мокроул* (1481 *BD* II, 358).

***МОКРУЈ** *прикм. (1) мокрий:* I też moh by... wział imieniem zastawy, wsiakiję reczi, któryje by byli jemu zastaweny... от tych to reczej żadnoho habania niezincęzi, wypiawszi odnoje kriwawoje, mokroje chusty swiętoje, których żadnym obyczajem ni odin przyjmowati ne majet (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104).

ФОРМИ: *род. одн. ж. mokroje* (1388 *ZPL* 103).

***МОКРЫЦКИЙ** *прикм. (1):* а што Мокрыцкии пропаши (и) сеножати, тѣе есмы казалъ Мокрычанемъ робити (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. Мокрыцкии* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

*Пор. *МОКРЕЦЪ.*

***МОКРЫЧАНЕ** *мн. (8) (назва людей за місцем проживання, пор. Мокрець):* И я есмы з людми добрыми порозумель, ижбы тѣе люди господарскии Мокрычане с паномъ Янчинскимъ ото болшей того тяжи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. мн. Мокрычане* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *дав. мн. Мокрычанемъ* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *знах. мн. Мокрычанъ* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *ор. мн. Мокрычаны* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

***МОЛБА** *жс. (1) прохання, мольба:* тѣмъ ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с) и мо(л)бою жаловалъ есмы его особною нашею мл(с)тію (Васлуй, 1436 *DIR* «А» 469).

ФОРМИ: *ор. одн. зам. знах. видѣвши его мо(л)бою* (1436 *DIR* «А» 469).

Пор. МОЛИТИ 2.

МОЛВИТИ *дієсл. недок. і док. (10) (цсл. мльвити) говори,* казати, сказати, мовити (що) (4): тогды они... оуздали пану вѣтславу со всѣми объѣзды того дворища по своєи доброй воли и за инѣмъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (!) пану вѣтславу (Львѣв, 1370 *P* 18); *Ustyszawsza to wsi zapłakali i molwili:* «woleli bychmo, szłob i nas korol sam kazni!» (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а николи не хочеме быти оу ради смо(л)вы... где бы коли... кроль полского... лихое оу волотство ражено, а любо молвено (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698);

(проти кому, чому) заперечувати (*проти чийхъ вчинків, проти чого*), вступати (проти кого, чого) (5): а коли быхомъ противъ тому молвѣли(л) то быхомъ молвѣли противъ нашеи чти (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); а воземши волы имае(т) на на(с) свои пѣназии правѣ(т) предъ королемъ а мы противъ ниш(у) не имаемъ ништо мо(л)вѣти(т) (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.);

(перед ким) вступати проти (кого), заперечувати (1): а мои мили отецъ и мы такожде щобихмы не могли молвити передъ нашемъ милимъ королемъ полскимъ... и передъ

оусею полскою радою (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305—306).

ФОРМИ: *inf.* молвити 1 (1448 *Cost.* II, 305); мо(л)вити(т) 1 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *перф.* З ос. мн. молвили, мо(л)вилі (1370 *P* 18; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *баз.-ум. сп.* 1 ос. мн. быхми мо(л)вили 2 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *быхомъ...* молввили 1 (1433—1443 *АРМ*); *быхомъ...* молвви(л) 1 (1433—1443 *АРМ*); З ос. мн. мо(л)вилы 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *предик. нас.* диенрикм. молвено (1436 *Cost.* II, 698).

Див. ще **МОВИТИ.**

МОЛДАВА¹, **МОЛДОВА** *ж.* (46) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Молдова: а хотарь емоу е(ст) на могилы шо на чоунго(х) о(т) поли прость на молдава (б. м. н., 1400 *DIR«A»* 433); а хотарь тьмь селомь поченши о(т) молдави чере(с) лоугъ на оусті перекопа (Сучава, 1427 *DIR«A»* 450); и еше к томуу есми придали къ монастырю посадоу шо е(ст) на молдавъ съ въсьмь приходомъ шо приходитъ с тои посады (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); тако(ж) даемь и потвержаемь нашемуу митрополіоу млины шо соу(т) на мо(л)давъ ни(ж) романова трьга и съ валилами (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); а хотарь монастыроу о(т) вороне(ц) поченши о(т) мо(л)довоу о(т) проти(в) воронца где падае(т) оу мо(л)дови (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); а хотар тои части от село от М-линь, (шо) за Молдовоу, да ест також... по старому хотароу (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

ФОРМИ: *наз. одн.* мо(л)дова 1 (1458 *DIR«A»* 512); *зам. знах.* через (на) Молдава 2 (1400 *DIR«A»* 433; 1473 *BD* I, 184); *род. одн.* молдави 2 (1427 *DIR«A»* 450; 1499 *BD* II, 136); *молдавы* 1 (1408 *Cost.* I, 61); *Молдавъ* 2 (1499 *BD* II, 136); *зам. ор. за Молдавъ* 1 (1488 *BD* I, 342); *знах. одн.* Молдавоу, Мо(л)давоу 2 (1473 *BD* I, 183; 1490 *ДГСХМ*); *зам. род. о(т)* Мо(л)довоу 1 (1490 *ДГСХМ*); *ор. одн.* Молдавоу (1400 *DIR«A»* 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1427 *DIR«A»* 450; 1499 *BD* II, 135, 136); *місц. одн.* на Молдавъ, на мо(л)давъ 27 (1427 *DIR«A»* 450; 1439 *Cost.* II, 31; 1446 *Cost.* II, 270; 1453 *Cost.* II, 453; 1461 *BD* I, 45; 1470 *DIR«A»* 522; 1473 *BD* I, 183; 1482 *BD* I, 263; 1487 *BD* I, 294; 1493 *BD* II, 31); *зам. знах.* падае(т) оу мо(л)дови 1 (1490 *ДГСХМ*).

***МОЛДАВА**² *ж.* (1) (*Молдавське князівство*) Молдавська земля: азь... іо александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми обро(к) нашему монастырю о(т) молдавице... доколь дасть намъ бѣ госвати въ молдавъ (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453).

ФОРМИ: *місц. одн.* въ молдавъ (1453 *Cost.* II, 453).

Див. ще **ЗЕМЛЯ** молдавская земля, ***ЗЕМЯ** (земля молдавская).

***МОЛДАВИСКИИ** *див.* **МОЛДАВИЦКІИ.**

МОЛДАВИЦА *ж.* (40) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Молдовия (29): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовицкое монастыреви блговъщенію прч(с)тои бѣи што на молдовици оурикъ со оусимъ доходо(м) на вьки вьчныа (Сучава, 1409 *DIR«A»* 437); мы илїа воевод(а)... чини(м) знаменито... аже... дали есми монастырю нашему шо е(ст) на молдавици... да даваемы на каждыи год(л) по десять бочокъ вина (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); Тое все вышеписанное да ест(ь) от нас оурикъ ись въсьмь доходомъ с(вя)тому монастырю нашему от Молдавица (Сучава, 1473 *ШКН* 165);

(*назва монастыря на річці Молдовиці*) (2): также и г(с)во ми даемъ воскъ о(т) оуси крѣчма(х) о(т) бани да прислоухае(т) к тои стои монастырю къ стои цркви о(т) молдавици вса(м) приходо(м) (б. м. н., 1458 *DIR«A»* 513);

(*назва митницѣ на річці Молдовиці*) (9): А кто иметь повезти сукно, до быстрици, до угорь, у сочавъ, отъ гривну по три гроши... а у молдавици отъ гривну полътора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А коли са воротит ис Оугоръ, оу Молдавици отъ каждого терха по вѣ гроши а оу Бани тиж отъ каждого терха по вѣ гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от* Молдавица (1473 *ШКН* 164, 165); *род. одн.* Молдавици, м(л)давици, ! м(л)давици 15 (1434 *ДГСММ*; 1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1453 *Cost.* II, 453—454; 1454 *ПГПММ*; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIR«A»* 513; *ПГСММЦ*; 1473 *ШКН* 165, 166 і т. ін.); *молдавице* 3 (1443 *ПГСММ*; 1453 *Cost.* II, 453, 454); *молдавицѣ* 1 (1449 *Cost.* II, 379); *молдавиць* 1 (1454 *Cost.* II, 508); *знах. одн. зам. род. о(т)* молдавицоу, мо(л)давицоу, м(л)дав(и)цу (1449 *Cost.* II, 379; 1453 *ПГОВ*; 1458 *ПГСММЦ*); *місц. одн. на (оу)* молдавици 12 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 31; 1443 *ПГСММ*; 1454 *Cost.* II, 508; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 274; 1462 *BD* I, 70); *на молдовици* 1 (1409 *DIR«A»* 437).

МОЛДАВИЦКІИ *прикм.* (3) який стосується митницѣ на річці Молдовици (1): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовицкое монастыреви блговъщенію прч(с)тои бѣи што на молдовици (Сучава, 1409 *DIR«A»* 437);

який стосується монастыря на річці Молдовици (2): Пис(анъ) оу свѣтомъ монастыри Молдавскомъ (Молдовици, 1462 *BD* I, 70—71); А на то ест великаа марторїа... поп Феодоръ Бистрицкїи, поп Ясафъ Немецкїи, поп Анастасїе Молдавицкїи (Сучава, 1464 *BD* I, 84).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Молдавицкїи (1464 *BD* I, 84); *місц. одн. ч. оу* Молдавскомъ (1462 *BD* I, 71); *знах. одн. с. молдовицкое* (1409 *DIR«A»* 437).

Пор. **МОЛДАВИЦА.**

МОЛДАВСКІИ, МОЛДАВСЬКИЙ, МОЛДАВСКИ, МОЛДАВСКЫ *прикм.* (1656) молдавський (583): Владиславу... кролю польскому оусе серд(е)ч(н)е поклонанїе о(т) петра воевод(д) молдавского (Сучава, 1388 *SL* 678); мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы, панове волацкыя, земланы молдавскыя... и оуси бояре молдавскїи чинимы знаемо... владиславу... королю польскому... слобуемы и ислубили есмы (Жам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); А на то ест вѣра нашего господства вышеписанного Илїа воеводи и Стефанъ воеводи... и въсьхъ бояръ наших молдавскых и великих и малых (Васлуй, 1436 *ВАМ* 33—34); А сет мы Феоктисть, митрополит молдавскїи, и съ оусими доуховными и пак и свѣцкими паны молдавскими... вызнавами... аже мы слобуоуемъ... велебному Казимирови, королеви полскому (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); И оустала Станка та заплатила оуси тоги вышеписаныхъ пинъзи вѣ злати татарскихъ оу роуки Ани... перед нами и перед нашими оусими молдавскими больри (Сучава, 1480 *BD* I, 244); А на то ест... вѣра въсьхъ бояръ нашихъ молдавскыхъ, и великихъ и малыхъ (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

молдавская земля (5), земля молдавская (1067) *див.* **ЗЕМЛЯ** 4; земля молдавская (1) *див.* ***ЗЕМЯ** 2.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Молдавскїи, молдавський, мо(л)давскїи 3 (1393 *Cost.* II, 607; 1456 *ГПХМ*; 1462 *BD* II, 288); *молдавскы* 2 (1402 *Cost.* II, 621; 1404 *Cost.* II, 625); *молдавски* 1 (1448 *Cost.* II, 738); ! *молдавъ* 1 (1388 *P* 37); *род. одн. ч.* молдавского, молдавского, молдавско(г) 3 (1388 *SL* 678; 1454 *P* 162; 1462 *BD* II, 283); *дав. одн. ч.* молдавскому (1411 *P* 77); *знах. одн. ч.* молдавско(г) 1 (1436 *Cost.* II, 706); *молдавскыи* 1 (1401 *RIR*); *місц. одн. ч. зам. знах. ж.* оу нашею землю оу молдавско(м) (1438 *Cost.* II, 7); *наз. одн. ж.* молдавскаяа, молдавскаяа 6 (1435 *Cost.* II, 689; 1436 *Cost.* II, 706; 1448 *Cost.* II, 738; 1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 276; 1485 *BD* II, 371); *мо(л)давска* 1 (1453 *Cost.* II, 766); *под. одн. ж.* молдавской, молдавской, молдавской, молдавской, молдавской, молдавскої, мо(л)давскої, мо(л)да(в)скої 754 (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR«A»* 433; 1415 *Cost.* I, 121; 1428 *Cost.* I, 233; 1439 *Cost.* II, 31; 1451 *Cost.* II, 401; 1462 *BD* II, 283; 1475 *BD* I, 199; 1487 *BD* I, 292; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *молдавскои* 1 (1415 *Cost.* I, 116); *молдав(с)кое, молдавское, молдавское, молдавское* 6 (1395 *Cost.* II,

612; 1442 *Cost. II*, 719; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1498 *BD II*, 409; 1499 *BD II*, 449; молдавское 4 (1454 *P* 163); молдавскоѣ, молдав(с)коѣ 7 (1395 *Cost. II*, 612; 1442 *Cost. II*, 716, 717; 1448 *Cost. II*, 737, 738); молдавские 1 (1430 *REV*); молдавскы 1 (1436 *Cost. II*, 697); мо(л)давстѣи 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); молдов(ьское) 1 (1442 *Cost. II*, 719); мльдовской 1 (1464—1496 *Gh. S*); мо(л)вской, мо(л)дской 2 (1444 *DIR«A»* 481; 1453 *ПГОВ*); ! м(олдав)скон 1 (1459 *Cost. S.* 21); молд..., мо(л)да... 2 (1400 *DIR«A»* 433; 1493 *ПГВСП*); зам. знах. одн. ж. землю молдавской 1 (1485 *BD II*, 371); дав. одн. ж. молдавской (1499 *BD II*, 419, 420, 422, 423); знах. одн. ж. молдавскоую, молдавскоую 7 (1448 *Cost. II*, 366; 1481 *BD II*, 364; 1499 *BD II*, 420, 422, 423); зам. род. одн. ж. до нашей земли мо(л)давскую 1 (1457 *Cost. II*, 809); ор. одн. ж. молдавскою, мо(л)давскою, мо(л)да(в)скою, мо(л)давскою, молдавскою 8 (1392 *Cost. I*, 7; 1455 *Cost. II*, 774; 1456 *ЭСФ*; 1468 *BD II*, 301; 1496 *ОПСВВ* 61; 1499 *BD II*, 420, 423); зам. род. одн. ж. г(с)п(ла)рь земли мольдавскою 1 (1400 *Cost. I*, 37); місц. одн. ж. в (оу, по, на) молдавской, мо(л)давской, мо(л)да(в)ской, молдавской, молдавскоі 178 (1393 *Cost. I*, 13; 1407 *Cost. I*, 56; 1415 *Cost. I*, 121, 1423 *Cost. I*, 154; 1432 *Cost. I*, 331; 1441 *ДВас* 40; 1453 *Cost. II*, 494; 1466 *BD I*, 110; 1475 *Cost. D.* 3; 1499 *BD II*, 424 і т. ін.); оу молдавской 1 (1414 *DIR«A»* 441); оу молдавстѣи 1 (1445 *Cost. II*, 230); оу молдавски 1 (1456 *Cost. II*, 569); наз. мн. ч. молдавскіи, мо(л)давскіи, мо(л)давскіи 5 (1455 *Cost. II*, 774; 1462 *BD II*, 289; 1466 *BD I*, 115; 1472 *Cost. S.* 88; 1479 *BD I*, 224); молдавски 2 (1472 *BD I*, 170; 1480 *BD I*, 241); молдавскы 1 (1434 *Cost. II*, 665); молдавскыи, молд(авск)и 3 (1472 *BD I*, 172; 1473 *BD I*, 187; 1476 *BD I*, 209); молдавскыя 1 (1404 *Cost. II*, 625); молдавскіи 1 (1404 *Cost. II*, 625); молдавстѣи 1 (1433 *Cost. II*, 650); род. мн. молдавских, молдавскихъ, молдавскихъ, молдавскихъ 197 (1392 *Cost. I*, 8; 1407 *Cost. I*, 57; 1419 *DIR«A»* 444; 1433 *P* 121; 1443 *Cost. II*, 126; 1454 *Cost. II*, 509; 1466 *BD I*, 96; 1473 *ШКН* 165; 1483 *Cost. D.* 31; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); молдавскихъ, молдавскихъ, молдавскихъ, молдавскы(х), мольдавскы(х) 165 (1401 *RIR*; 1409 *Cost. I*, 70; 1420 *Cost. I*, 136; 1429 *Cost. I*, 270; 1439 *Cost. II*, 60; 1453 *DIR«A»* 503; 1465 *DIR«A»* 518; 1479 *Cost. S.* 98; 1487 *BD I*, 312; 1500 *Cost. S.* 231 і т. ін.); молдавскихъ, молдавскыи(х) 2 (1441 *ДВас* 38; 1425 *Cost. I*, 173); мо(л)давск(х) 1 (1474 *РГС*); дав. мн. молдавскимъ, мо(л)давскы(м) (1462 *BD II*, 285; 1491 *BD I*, 491; *Cost. D.* 37); знах. мн. ч. мо(л)давскими (1459—1460 *ЗНТШ* СLIII, фотокоп.); ор. мн. молдавскими, мо(л)давскими, мо(л)да(в)скими 126 (1455 *Cost. II*, 774; 1462 *BD II*, 289; 1470 *BD I*, 150; 1476 *BD I*, 208; 1481 *BD I*, 248; 1487 *BD I*, 291; 1489 *BD I*, 376; 1491 *BD I*, 472; 1495 *BD II*, 40; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); молдавскими, мо(л)давскими, молда(в)скими 35 (1407 *Cost. II*, 628; 1462 *BD I*, 52; 1479 *Cost. S.* 98; 1486 *BD I*, 289; 1493 *СVD* 6; 1494 *BD II*, 32; 1495 *BD II*, 55; *Cost. S.* 193; 1497 *BD II*, 116; 1500 *BD II*, 173 і т. ін.); молдавскими, молдавскыи 4 (1465 *GL* 176; 1492 *BD I*, 505; 1499 *BD II*, 135); молдавски-мы 2 (1491 *BD I*, 448; 1495 *ПГВСП*).

Пор. *МОЛДАВА 2.

*МОЛДАВЬСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

! МОЛДАВЬ див. МОЛДАВСКІИ.

МОЛДАВЬСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

*МОЛДАВЬСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

МОЛДОВА див. МОЛДАВА 1.

*МОЛДОВИЦА див. МОЛДАВИЦА.

*МОЛДОВИЦКИЙ див. МОЛДАВИЦКІИ.

*МОЛДОВЬСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

*МОЛДОВ'СКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

МОЛЕБНИКЪ, МОЛЕБНИКЪ, МОЛЕБНИКЪ, МОЛЕБЪНИКЪ, МОЛЕБЪНИКЪ ч. (55) (цсл. мольбѣникъ) (*epitет духовної особи*) богомолецъ, заступникъ передъ богомъ: мы stefанъ воевода... знаемо чинимъ... оже то(т) истиннымъ мо-

лебникъ нашъ по(п) юга слоужи(л) прѣжде стопочившо-моу оцоу нашему право и вѣрно (Сучава, 1434 *Cost. I*, 386); А на то ест велика мартоурія сама господства ми вышписанны Стефанъ воевода... и молебници наши, игоумени от оусих наших монастырь (Сучава, 1470 *BD I*, 150); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попъ Григоріе... и съ въсѣми яже о христь братіями и дали господствоу мы петь... сель (Ясси, 1500 *BD II*, 173).

ФОРМИ: наз. одн. молебникъ, молебникъ, молебникъ,

молебѣникъ, молебѣникъ, млебникъ, млебни(к), молебни(к), моле(б)ни(к) 41 (1434 *Cost. I*, 386; 1443 *Cost. II*, 185; 1462 *Cost. D.* 10; 1470 *BD I*, 147; 1471 *DIR«A»* 527; 1475 *BD I*, 203; 1481 *BD I*, 256; 1486 *DC* 144; 1488 *BD I*, 342; 1500

Cost. S. 230 і т. ін.); млбныкъ 1 (1458 *Mih. Doc.* 121); ! мале(б)ни(к) 1 (1490 *DC* 148); ! моле(б)ни(м) 1 (1490 *DC* 146); ! моле(к) 1 (1479 *DC* 140); род. одн. молебника (1490 *BD I*, 419, 420); дав. одн. молебникоу (1443 *Cost. II*, 185; 1488 *BD I*, 348, 356; 1491 *BD I*, 453); ор. одн. молебником (1490 *DC* 146); наз. мн. молебници (1470 *BD I*, 150); дав. мн. молебником, мо(л)бнико(м) (1456 *ГПХМ*; 1467 *BD I*, 121).

! МОЛЕБНИМ див. МОЛЕБНИКЪ.

*МОЛЕБНЫКЪ див. МОЛЕБНИКЪ.

МОЛЕБЪНИКЪ див. МОЛЕБНИКЪ.

МОЛЕБЪНИКЪ див. МОЛЕБНИКЪ.

! МОЛЕК див. МОЛЕБНИКЪ.

*МОЛЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): А хотар той половини села от Молеши що соут под Орхеем, нижней части, да ест от оусего хотара половина (Ясси, 1497 *BD II*, 98).

ФОРМИ: род. Молеши (1497 *BD II*, 98).

! МОЛИДАВСКИЙ див. МОЛДАВСКІИ.

*МОЛИНЬ ч. (1) (назва поселення у Волинській землі) Малин: А въ Молинъ, въ Мительни не надобе, въ Жуковъ одъ воза по грошу, а одъ коня не надобе ... мыта давати (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ Молинъ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*МОЛИТВА ж. (2) молитва: Милостию Божіею и Пречистыя Его Матере и молитвами святыхъ и преподобныхъ отецъ нашихъ Печерскихъ я Семень с колковъ... уписаль есмь въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши... и записаль есмн на своемъ имѣніи въ домъ Пречистой въ годъ же в годъ, копу гроши взять въ Мойсковичахъ (Київ, 1398 *ДГПМ*); И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость, а отъ нашего смиреня благословенье и молитву (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: знах. одн. молитву (1440 *АрхЮЗР* 1/VI 5); ор. мн. молитвами (1398 *ДГПМ*).

МОЛИТИ *дїєсл. недок.* (5) 1. (за кого, за що) молити (бога), молитися (богові) (4): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданыє, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентгій, владыка Луцкий и Острозский, и вси наступники его вечно и непорушоно, а за насъ и чада наша Господа Бога молити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опъканье имѣли... и что-бы и нынѣ... та богомолця стояла с покоемъ, а тотъ бы попъ отъ нее прочь къ иной церкви не шель, жилъ бы туго и молилъ Бога, никимъ не обиженъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); и да е(ст) о(т) на(с) тои

бо(л)нищи на каждоую годиною ф аспра обретащи(м) (!) сА в тои бо(л)нищи и да моль(т) ба за дшоу ро(д)телиє наши(х) и за наше здравие и за здравие дѣтеи наши(х) (Сучава, 1471 *DIR«A»* 527).

2. (кого) благати, молити (1): Того ради молмно вас яко наши прїатели добрый, оучините за нашу волю та верните тоти д̄ злат(и) (Сучава, 1480—1484 *BD II*, 369—370).

ФОРМИ: *інф.* молити (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *теп.* 3 *ос.* *одн.* молигъ (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); 1 *ос.* *мн.* молимо (1480—1484 *BD* II, 370); *баз.*-*ум.* *сп.* 3 *ос.* *одн.* ч. бы... молилъ (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *нак.* *сп.* 3 *ос.* *мн.* да молѣ(т) (1471 *DIR*«А» 327).

Див. ще *ПОМОЛИТИ СЯ.

*МОЛНИЦА *ж.* (2) (*назва села на Буковині*) Молнница: а на то вбра... мика о(т) молннцы (б. м. н., 1400 *DIR*«А» 433).

ФОРМИ: *род.* *одн.* молннцы (1400 *DIR*«А» 433; *Cost.* I, 37).

МОЛОАТЕЦЬ, МОЛОВАТЕЦЬ *ч.* (4) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): а хотарь томоу монастиреви поченши на дологу где упадаеть моул(о)ватецъ оу вышневецъ, та горь вышневецемъ (до в)ерха и полАны (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); а хотарь... е(ст)... телицею дологу до оустію молоатець (Сучава, 1446 *ПГСМР*); А хотарь тои пащици: поченши из дологу где оупад(а)еть Моловатецъ оу Вышннвецъ, та гори Вишннвцем до верха (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *наз.* *одн.* Моловатецъ 1 (1470 *BD* I, 148); моул(о)ватецъ 1 (1429 *Cost.* I, 248); *зам.* *род.* до оустію молоатець 1 (1446 *ПГСМР*); *род.* *одн.* моловатцу (1470 *DIR*«А» 522).

МОЛОВАТИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а хотары тѣмъ селомъ... на терновскоу польноу, отъ киприяновы полъны, моловати емоу на быковци, отъ малого лоужка и къ поросьчои (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *наз.* моловати (1420 *Cost.* I, 135).

*МОЛОДЕЧНО *с.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*) Молодечно: а дана грамо(т) в молодечнѣ в середу декабра ѿ днь (Молодечно, 1388 *P* 44).

ФОРМИ: *місц.* *одн.* в молодечнѣ (1388 *P* 44).

*МОЛОДОСТЬ *ж.* (3) (*малолітство*) молодість (2): Есть въ обычаи землі нашої колі и мѣрѣ умре тогды дети бѣруотъ половиноу о(т) оца оусего именія а прігожаеця такимъ дѣтемъ оу моло(до)сті частокро(т) свою дѣ(л)ніцю нстратѣ (XV ст. *BC* 28);

изостати оу молодості (1) *див.* ЗОСТАТИ.

ФОРМИ: *род.* *одн.* молодости (XV ст. *BC* 21 зв.); *місц.* *одн.* оу молодості, моло(до)сті (XV ст. *BC* 28; *СЯ* 40 зв.).

*МОЛОДЫИ *прикм.* (14) I. (*у сполуч. з особовоу назвою*) син (1): мы великий князь швистрикаило олкердови(ч) чыни(м) знаменито... порадившесА есмо с нашими кнзми и паны... верноули есмо слоузѣ нашему хомѣкови молодому на има сенкови его очыноу смордовъ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*).

2. малолітній (1): коли(ж) деті молодыи ни(ж) двоуна(л)цеті ле(т) изостаноуть по мѣри алюбо бе(з) оца на(м) (!) сА кривда какаА кри(в)да оучини(т) прійдоуть в розоумъ и в лета своя могоутьсА правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. *BC* 26 зв.).

3. нижчий рангом, молодший (4): мы илїа воевода, господарь земли молдавской, ис нашими дѣтми и с нашею братиею и с нашею радоу, староу и молодоу, знаемо чинимъ... аже мы... владиславу, кролеви польскомоу... и слюбоуемъ и слюбили есми (Сучава, 1435 *Cost.* II, 686—687); мы Стефанъ воевода... вызнавами и оузАвлАмы... аже мы и слюбоуемъ и слюбили есмы, съ оусими нашими паны, и старыми и молодыми... Казимировъ... королевъ полскомоу (Сучава, 1468 *BD* II, 301);

(б о я р и и ъ) м о л о д ы и (8) *див.* БОЯРИНЪ.

ФОРМИ: *дав.* *одн.* ч. молодому (1451 *ДГШХ*); *наз.* *одн.* *ж.* молодая (1435 *Cost.* II, 687); *ор.* *одн.* *ж.* молодую (1435 *Cost.* II, 686; 1462 *BD* II, 289); *наз.* *мн.* молодыи 1 (XV ст. *BC* 26 зв.); *наз.* *мн.* ч. молодии 1 (1435 *Cost.* II, 689); *ор.* *мн.* молодыми 3 (1463 *BD* I, 73; 1464 *DIR*«А» 517; 1467 *BD* I,

122); молодыми 3 (1464 *BD* I, 83; 1468 *BD* II, 301; 1470 *BD* I, 147); молодими, мо(л)дому 2 (1465 *GL* 176; 1469 *BD* I, 138).

*МОЛЧАНІЄ *с.* (6) позбавлення кого права оскаржувати судовий вирок, заборона домагатися чого судовим шляхом (1): Юрей пыталъ фра(н)цика ка(к) бы давно емоу позычиль фра(н)ци(к) о(т)поведа(л) емоу боле нижли четьри лѣта мы фра(н)циковни мо(л)чаніе на веки колі сА оу четьри лета не оупоміна(л) то страти(л) (XV ст. *BC* 22);

◇ м о л ч а н і е т в о р и т и (кому) (1) позбавляти кого права оскаржувати судовий вирок, забороняти домагатися чого судовим шляхом: коли бы до(л)жникъ рекль тоє именіе што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо тогъ што тобъ прода(л) а мнѣ бы(л) до(л)женъ первіе ни(ж)ли ты коупиль а колнжъ такыи боудѣ(т) колі... молчалъ три лѣта п три м(с)ци тогды емоу мо(л)чаны (!) твори(м) на веки вѣчныи (XV ст. *BC* 35); м о л ч а н і е ч и н и т и (1), м о л ч а н і е о у ч и н и т и (кому) (1) позбавляти кого права оскаржувати судовий вирок, забороняти домагатися чого судовим шляхом: а мы то емоу осужае(м) а панАмъ Адвнзѣ и алжбѣте вечное молчаніе чинимы (Медика, 1404 *P* 70); фалко жалова(л) о деди(ч)ство на индриха Индри(х) сА заложиль давнымъ записаемъ (!) и досве(т)чиль сА(д)я его оправиль а Ѡа(л)кови молъчаніе оучиниль (XV ст. *BC* 23); и м а т и м о л ч а н и е (1) *див.* ИМАТИ²; класти молчаніе (1) *див.* *КЛАСТИ.

ФОРМИ: *знах.* *одн.* мо(л)чаніе, молъчаніе 3 (XV ст. *BC* 22, 22 зв., 23); молчаніе 2 (1404 *P* 70; 1421 *P* 94); ! мо(л)чаны 1 (XV ст. *BC* 35).

Пор. *МОЛЧАТИ.

! МО(Л)ЧАНЫ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЧАТИ *дієсл.* *недок.* (4) (о чім і без додатка) не перечувати (проти чого, без додатка) (3): а мы иние(м) о то(м) мо(л)чати (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142);

не домагатися судовим шляхом (чого) (1): коли(ж) ты(и) три лѣта и трі м(с)ца мо(л)ча(л) тогды имее(т) веки вѣчныи молъча(т) (XV ст. *BC* 34 зв.—35).

ФОРМИ: *інф.* мо(л)чати 1 (1421 *Cost.* I, 142); молъча(т) 1 (XV ст. *BC* 35); *перф.* 3 *ос.* *одн.* ч. молчалъ, мо(л)ча(л) (XV ст. *BC* 35).

*МОЛЧАНІЄ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЪВИТИ *див.* МОЛВИТИ.

*МОЛЪДАВСКИЙ *див.* МОЛДАВСЬКІИ.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* МОЛДАВСЬКІИ.

*МОЛЪЧАНІЄ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЪЧАТИ *див.* *МОЛЧАТИ.

*МОЛЪДАВСЬКІИ *див.* МОЛДАВСЬКІИ.

*МОЛЪДАВЪСЬКІИ *див.* МОЛДАВСЬКІИ.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* МОЛДАВСЬКІИ.

*МОМОТЛИВЫИ *ч.* (2) (*особова назва*): продали есмо мыто лоуцькое... ша(х)ноу пегоховичоу а сенькоу момо(т)ливомоу на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*).

ФОРМИ: *дав.* *одн.* момо(т)ливомоу (1487 *АМЛ*).

МОМОУ *ч., невідм.* (1) (*назва лісу у Молдавському князівстві*): а по его сьмрти где е(ст) его до(м) на иевирѣ половина того села оу ли(с) момоу (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343).

МОНАСТІР *див.* МОНАСТІРЪ.

*МОНАСТІРСЬКІИ *див.* МОНАСТІРСЬКІИ.

МОНАСТІРСЬКІИ *прикм.* (53) (*ісл.* монастирський) I. (*що належить монастиреві*) монастирський (37): што бы въ тѣхъ паськахъ десАтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); а тако(ж) тогт люди ис та(х) монастирскы(х) сель да не имае(т) никто о(т) наши(х) пано(в) и оурАднико(в) соудити и(х), ни оу че(м), ни оу которо(м) дѣль (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); А хотарь тимъ млиномъ монастирскимъ от Серетскаго тръга да ест коуда нмѣ хотарил пан Ивашко, комис наш (Сучава, 1473

BD I, 181); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже придоша... понь Григоріе, ігоумень и архимандритъ Бистричскаго монастира ... и изменили съ господство мы правоу монастирскоую отниноу от праваго монастирскаго оурика (Ясси, 1500 BD II, 173);

люди монастирские (2), монастирские люди (4) *див.* ЛЮДИ 2.

2. (який стосується монастиря, має відношення до монастиря) монастирський (10): комоу име(т) съ видѣти, аже имаєть кривда о(т) ты(х) людей ис та(х) села(х), а о(н) да и(х) ишче(т) прА(д) игоумено(м) о(т) нѣмца и прА(д) оурадники монастирскыи, а иного соудшъ да не имають (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастирю нашешоу... да осадити(т) село, оу монастирскы(х) хотарь, около монастирю, где име(т) любити (Сучава, 1453 Cost. II, 461); а тоти... десѣтници... що би не имали жа(д)ного дила до хотарь монасти(р)ского (Сучава, 1463 Cost. S. 45); и даем и дали есми сес наш листъ на то: варѣ кого он пошлет от слоуг монастирских ... с погрѣбами монастирскими до Келѣн... а мито да не имають платити (Путна, 1471 BD I, 158—159).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* монастирскїи (1463 Cost. S. 45); *род. одн. ч., с.* монасти(р)ского I (1463 Cost. S. 45); монастирского I (1471 BD I, 159); монастирскаго I (1500 BD II, 173); близъ винограда монастирская I (1476 BD I, 215); *дав. одн. ч., с.* манастирскомоу, манастир(с)кому 2 (1454 ПГПММ; 1458 ПГСММЦ); монастирском(у) I (1456 DIR«A» 511); *знах. одн. ч.* монасти(р)скїи I (1488 ДГСММ); монастирскыи I (1457 BD I, 4); монастирскы I (1456 Cost. II, 582); *наз. одн. ч.* монастирское (1459 DIR«A» 514; 1463 Cost. S. 45; 1482 BD I, 264); *род. одн. ж.* монастирской (1455 Cost. II, 559); *знах. одн. ж.* монастирскоую I (1500 BD II, 173); монастирскою 2 (1470 BD I, 158; 1482 BD I, 263); *наз. мн. ч.* монастирска (1446 Cost. II, 253, 263); *род. мн. монастирских, монастирских(х) 7* (1471 BD I, 159; 1472 DIR«A» 530; 1490 BD I, 120); монастирских(х) 2 (1463 Cost. S. 45); монастирских, монастирскы(х), монастирскы(х) 3 (1431 Cost. I, 325; 1449 Cost. II, 391; 1457 BD I, 4); монастирскы(х) I (1453 Cost. II, 461); *зам. знах. одн.* оу ве(с) хотарь монастирскы(х) I (1456 Cost. II, 582); *дав. мн.* монастирскимъ, монастирски(м), монастирскимъ 3 (1447 Cost. II, 288; 1448 DIR«A» 491; 1473 BD I, 181); *зам. род. мн. о(т) монастирски(м)...* се(л) I (1490 DC 148); *знах. мн.* монастирски(х) 3 (1459 DIR«A» 514; 1467 Mih. Doc. 125); монастирскїе I (1500 ACD II № 3); *знах. мн. ч.* монастирски 2 (1470 DIR«A» 522, 523); монастирскыи I (1454 Cost. II, 517); монастирскыи I (1446 Cost. II, 251); *знах. мн. ч.* монастирска (1470 DIR«A» 522); *ор. мн.* монастирскими I (1471 BD I, 159); монастирскыими I (1435—1436 Cost. I, 495); *місц. мн. оу монастирских, монастирских(х) 3* (1467 Mih. Doc. 125; 1472 DIR«A» 530); монастирскы(х) I (1449 Cost. II, 391).

*МОНАСТІРСЬКИ *див.* МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ, МОНАСТІРЬ, МАНАСТІРЬ, МОНАСТІР, МОНАСТЫРЬ *ч.* (508) (*цсл.* монастирь, монастирь, *гр.* μοναστήριον) (*релігійна община монахів або монахинь*) монастир (424): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошикъ, мужъ мой, говорилъ намъ и казалъ записати по души своей къ монастирю Светому Спасу въ Кобрыни — село Корчици (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а тия села дадоше прѣ(д) нами и на наше вѣданіе ис полемъ и съ льсомъ и съ водою и съ вѣсьмъ прижитко(м) да боудоутъ монастироу (Сигет, 1404 ГМ); Се язъ князь олександръ володимировичъ и своию кнѣгинею московскою и своими дѣтми далъ есмь десѣтину с(с)тъ (!) бци оу лаврошевѣ монастирь ис туріа оу вѣки (Лаврашів, 1429 P 113); и такожъ ты(х) людей и никто да не смѣетъ соудити николи, але да и(х) соудѣть оурѣдники о(т) того монастиря, а иного соудцоу да не имають николи на вѣки (Сучава, 1444 Cost. II, 208);

я ларио(н) игоуме(н) пересопницки(и) визнаваю си(м) мои(м) листо(м)... што(ж) ог(с)дрь (!) коро(л) его мл(с)тъ пожалова(л) меиѣ бѣгомо(л)ца свое(т) ты(м) монастире(м) стое прѣ(с)тое оу пересопници, и ты(м) нме(н)емъ, которое(ж) придано, к ѣркви бо(жи)еи, стому монастирю, на имѣ чемери(н) (Луцьк, 1467 СП № 13); маєть настоятель того монастиря Светое Пречистое въ Пустыньцъ... тую землю... какъ здавна было, по тому, завѣдати, а за насъ Бога просыты (Мстиславль, 1500 ACD II, № 4);

земельный надѣл та господарскїи угіддя, що належали общині монахів або монахинь (54): грань... зъ леса Лютышею... въ стависке бобровое... черезъ пущунашу и ловича... за монастирь Дубинский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); пани хонька васковая дадьковича жена... продала естъ тотъ мунастырь за к гривеиъ серебра вѣсного именемъ иванови губцъ протодьякооивы стго ивана... а иванъ губька... купиль естъ тотъ мунастырь, именемъ калениковъ ѣрквь стов бци оуспѣныѣ причистовъ изъ блг(с)вльнѣемъ пискупа ларивона... а тому мунастыреви не о(т)лучѣтисѣ о(т) стго ивана оу вѣки (Перемисьль, 1378 P 25—26); а хота(р) тому монастиреви о(т) стримтоуры хотаромъ горѣ до верха (Сучава, 1423 Cost. I, 233); а въ гай далъ есми ему у пуль гаю за монастиремъ Помостича, потреб емю бчюла водити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); а братаичю их Томи и сестри его Анни а они съ досгали села оу их част половина от Гѣлешечи и третѣа част от Пѣнчечи и половина от монастиря и съ половина полъни (Сучава, 1490 BD I, 403); Дали есмо монастирь Пречистое Богоматери на Пересопниці кнегини Михайловои Василевича Чорторыской кнегини Марїи, а увязати ее въ тотъ монастирь вельѣи есмо дворенину нашому Федку Гулневу (Краків, 1499 АЛМ вып. 2, 36);

(місце, де розташована церква та житлові будівлі монахів) монастир (5): а па kriposth szemu listhu nasemu nasu peczath przywilisijesmo w naszym sely w Hlynienich za two-wom cztiry tuły protyw manastirije Unyeowa (Глиняни, 1395 GL 166); Пис(а) оу свѣтому монастирю Поутенскомоу... іермонах тах(а) Пансіе (Путна, 1476 BD I, 212);

монастирь калениковъ (1) (*назва монастиря у Перемисьльській землі*): а про то та пани хонька... оуздадала естъ тотъ мунастырь калениковъ иванови губцъ... со вѣсьмъ объздомъ и со вѣсьми границами и землею и сѣножабьми и зъ гаими... и со вѣсьми оужитки (Перемисьль, 1378 P 26); монастирь красносельскїи (1) (*назва Спаского Красносельского монастиря під Луцьком у Волинській землі*): Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч) марша(л)ко во(л)ы(н)ско(и) земль... записуовае(м)... село... доросы(н)... намасты(р) (!) кра(с)носе(л)скїи(и) по(д) лоуцко(м) (б. м. н., 1483 ВОРСР 177—178); монастирь николскїи поустынскїи (1) (*назва монастиря святого Миколи Пустинського у Києві*): а то(т) де манасты(р) пече(р)скїи зъ приделами своими мн(с)тыре(м) николскїи(м) поусты(н)скїи(м) в кѣвъ и з ынши(ми) трема монастири... и то(т) мн(с)тыр пече(р)скїи былъ звеко(в)... самъ в себѣ ставропигія (б. м. н., 1481 ГПМ); Печерскїи монастирь (7), монастирь Печерскїи (8) (*назва Києво-Печерского монастиря*): а при томъ были старци Печерского монастиря Дублянскїи Іона Авраамъ ключникъ (Київ, 1398 ДГПМ); а пи(с)на въ кѣвъ въ обитѣли ѣрстыи въ печерско(м) монастири прѣстыѣ бѣа и при(д)бны(х) (!) оць антонїа и Тео(д)сїа (Київ, 1446 P 155); а в то(т) манасты(р) пече(р)скїи нивче(м) не вступатисѣ Митрополито(м) кїевскїи(м) а не Крылико(м) (!) Собескимъ никаки(м) дѣломъ вечно (б. м. н., 1481 ГПМ); Гноу и оцоу

нашомуу Оиларету архимандритоу печерскомоу еже о хъ из братію старци пе(ч)рска(г) монастыра (б. м. н., 1498 ЧИАФ); монастырь Поустынскіи (1), поустынскіи монастырь (2) (назва монастыря святого Миколи Пустинського у Києві): Се А кнзь долголдать долголдатовн(ч)... даю... стму николе поустынскому ионину монастырю тоую зе(м)лю на има то(л)стольсьско(г) конона (Київ, 1427 P 108); Я, Андрей Александрович, намьстникъ лідскій, державца Кіевскій на тот часть што гдрь нашъ король его мльсть даль игумену и старцом стога великого Николо мнстря Пустынского двъ нивки городское земли... и я подлугъ листу гдрского обедвъ тые нивки отехаль к цркви Бжіей к стоуму Николе (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ опь мои... записа(л) бы(л) стоуму николе поусты(н)скомоу монастырю половиноу селища ивони(н)цо(в) (б. м. н., 1499 ПИ № 3); манастирь Сергіевъ (1) (назва Троице-Сергіевського монастыря у Московському князівстві): мы кнгини (!) олекса(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА...

придали есмо оу до(м) стья тр(о)ци к монастырю Сергіевову двъ волости наших (Київ, 1459 P 174); врь заревъ мнастирь (2) див. *ВРЪЗАРЕВЪ; ацковъ мнастирь (1) див. *ЯЦКОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. монастырь, монастыр 5 (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269; 1454 Cost. II, 513; 1491 BD I, 464; 1500 BD II, 173); монастырь 2 (1411 Mih. Alb.; 1499 BD II, 156); манасти(р), мана(с)ты(р) 2 (1481 ГПМ; XV ст. ВОРСР 179); мн(с)ты(р) 1 (1481 ГПМ); зам. род. ис того монастырь 1 (1444 Cost. II, 208); монастырь 3 (1458 Mih. Doc. 121; 1490 BD I, 403); зам. місц. въ том монастырь 1 (1470 BD I, 155); оу монастырь 1 (1448 ДГПР); в монастырь 1 (1476 BD I, 216); род. одн. монастыра 10 (1490 BD I, 419, 420, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 453; 1499 BD II, 162; 1500 BD II, 173); монастыра 3 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1500 АСД II, № 4); монастыра 1 (1398 ДГПМ); монастыра 1 (1404 P 68); монастыра 1 (1498 ЧИАФ); мнстря 1 (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); мн(с)тыря 2 (1481 ГПМ); монастырь, монастыра 29 (1411 Mih. Alb.; 1429 Cost. I, 248; 1443 Cost. II, 185; 1458 Mih. Doc. 121; 1470 BD I, 141; 1472 ДГСВМ; 1475 BD I, 200; 1481 KI; 1487 BD I, 312; 1491 BD I, 449 і т. ін.); монастырь 3 (1463 Cost. S. 45; 1471 BD I, 159; 1481 UKP); ! мостирь 1 (1446 DIR«А» 485); монастырь 4 (1420 Cost. I, 135; 1429 DIR«А» 455; 1448 ДГПР); manastirie 1 (1395 GL 166); манасти(р) 1 (XV ст. ВОРСР 179); монастыр 1 (1491 BD I, 473); монастырю 1 (1453 Cost. II, 461); зам. дав. есми дали монастыра от Поутной въ задоушіе предков наших 1 (1490 BD I, 421); дав. одн. монастырю 153 (1415 Cost. I, 116; 1429 DIR«А» 455; 1437 Mih. 203; 1446 Cost. II, 251; 1453 DIR«А» 503; 1456 ГПХМ; 1466 BD I, 106; 1470 BD I, 153; 1482 BD I, 263; 1499 BD II, 147 і т. ін.); монастырю 41 (1422 DIR fig. № 35; 1438 DBAc 28; 1439 Cost. II, 31; 1448 ДГПР; 1452 DIR«А» 500; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 531, 561; 1456 DIR«А» 511; 1458 BD I, 6 і т. ін.); монастырю 21 (1415 P 87; 1427 P 108; 1439 Cost. II, 31; 1444 DIR«А» 481; 1459 P 174; 1467 СП № 13; 1486 АкЮЗР I, 295; 1490 Пам; 1499 ПИ і т. ін.); монастырю 13 (1404 ГМ; 1441 DIR«А» 477; № 3 1444 DIR«А» 481; 1453 ПГОВ; 1456 Cost. II, 582; 1460 Cost. S. 41; 1463 Cost. S. 45; 1478 BD I, 219 і т. ін.); ! монастырю 1 (1443 Cost. II, 128); монастыроу 70 (1415 Cost. I, 116; 1427 DIR«А» 450; 1431 Cost. I, 325; 1454 Cost. II, 508; 1466 BD I, 105; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 310; 1490 BD I, 419; 1497 BD II, 100; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); монастыроу 2 (1398 ДГПМ; 1400 Mih. 208); манастироу 3 (1404 ГМ; 1448 DIR № 10 b); манастироу 6 (1401 АкВАК III, 2; 1446 AS III, 5); мн(с)тырю 1 (1481 ГПМ);

монастиреви 24 (1409 DIR«А» 437; 1411 DIR«А» 439; 1428 Cost. I, 233; 1431 Cost. I, 325; 1447 Cost. II, 289; 1460 DIR«А» 515; 1462 Cost. D. 12; 1470 BD I, 147; 1487 BD I, 312; 1490 BD I, 421 і т. ін.); монастыреви 4 (1409 Cost. I, 71; 1422 DIR fig. № 35; 1427 DIR«А» 450; 1458 BD I, 6); монастыреви 2 (1439 Cost. II, 46); мунастиреви 2 (1378 P 26); монаст... 1 (1446 ПГСППР); монастырю 1 (1453 Cost. II, 453); ! манасти(р) 1 (1483 ВОРСР 178); знах. одн. монастырь, монастыр, манасти(р) 38 (1424 Cost. II, 956; 1434 Cost. I, 391; 1443 ДГСПМН; 1447 Cost. II, 288; 1456 ГПХМ; 1466 BD I, 105; 1469 BD I, 134; 1475 BD I, 200; 1490 BD I, 419; 1497 BD II, 100 і т. ін.); монастырь 1 (1499 АЛМ вип. 2, 36); монастырь 11 (1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1473 ШКН 164; 1475 Cost. D. 3; 1487 BD I, 312; 1488 ДГСПМ; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 403; 1491 BD I, 467; 1499 BD II, 162 і т. ін.); монастырь, монастыр, манасти(р) 9 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1453 DIR«А» 503; 1458 BD I, 6; 1459 BD I, 34; 1499 АЛМ вип. 2, 36; XV ст. ВОРСР 179; 1500 Cost. S. 230); монастырь, манасти(р) 3 (1446 AS III, 5; 1481 ГПМ); монастырь 1 (1429 P 113); мн(с)ты(р) 1 (1481 ГПМ); монастырь 1 (1462 Cost. D. 10); мунастирь 2 (1378 P 13, 26); мунастирь 1 (1378 P 26); монастырь 1 (1475 BD I, 200); монастыра 1 (1490 BD I, 421); ор. одн. монастыремъ, монастыре(м) 3 (1394 P 54; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1467 СП № 13); монастыремъ 1 (1456 Mih. 213); монастыромъ 1 (1470 DIR«А» 522); монастыремъ, монастыремъ 2 (1424 P 99; 1473 BD I, 183); мн(с)тыре(м) 2 (1481 ГПМ); місц. одн. оу (на) монастыри 4 (1471 BD I, 159; 1476 BD I, 217; 1487 ААР; 1499 BD II, 148); оу (въ) монастыри 2 (1446 P 155; 1462 BD I, 71); на монастыри 2 (1440 P 142; 1499 ПИ № 3); у монастырь 2 (1398 ДГПМ; 1401 АкВАК II, 2); оу монастырь 1 (1457 BD I, 5); оу монастырю 1 (1476 BD I, 212); оу монастырь 1 (1470 BD I, 148); оу монастырю 1 (1476 BD I, 216); наз. мн. монастыреве (1462 Cost. D. 11); род. мн. монастыреи (1464 BD I, 83); знах. мн. монастыри (1491 BD I, 473); ор. мн. монастыри (1481 ГПМ).

Див. ще МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСКИЙ див. МОНАСТІРСКІИ.

*МОНАСТІРЬСКИИ див. МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСКИЙ див. МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ, МАНАСТІРЯ ж. (39) (релігійна община монахів або монахинь) монастыр (19): мы иліа воевода... чини(м) знаменито... аже... дали есми нашему монастырю стоумоу възне(с)нїю о(т) немца едно село ... на има севковци (Сучава, 1438 DIR«А» 472); мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастыри нашему о(т) нѣмца... нашоу землю що є(ст) подли немца (Ясси, 1455 Cost. II, 525); И оу том також прїидоша прадъ нами и прадъ нашми бояре... кир поп Паисіе і архимандритъ и съ всьми братїями от Поутенской монастыри... и продали свою правоую отнюноу (Гирлов, 1499 BD II, 153);

земельний наділя та господарські угіддя, що належали общині монахів або монахинь (9): а хотарь... о(т) монастырь поперекъ на трънавкоу (Сучава, 1429 Cost. I, 248); ть(м) мы... дали и подтвердили есми емоу... правое его о(т)нюноу и выкоупленіе, село на имъ бозіанїи на верхъ альбнею и съ монастырею и съ обама поточки, шоже емоу продали тое село и монастырь племенни его (Сучава, 1446 Cost. II, 247); а хотарь томоу село и тои монастыри да ест по старимы своимы хотари, коуд(а) из въка оживали (Сучава, 1460 Cost. S. 41); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— Прим. вид.)... оже прїидоша прадъ нами... слоуга наш Татуул от Бръзоть... и продал от своего оурика и от своего хотара едно мьсто от поустини на Бръзоть, на имъ где монастырь была (Дольный Торг, 1470 BD I, 113); А хотар... прости черес селище под старом монастыри... на копаноу могилу (Гирлов, 1499 BD II, 148);

(місце, де розташована церква та житлові будівлі монахів) монастир (11): пи(с) тадо(р) оу монастиря о(т) польны (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366); блгочтивья г(с)п(д)рь вьсеи земли мо(л)дав(с)кои ю stefань воевода... създа и сътвори тоурнь съ и моур около монастирь (Путна, 1481 *КЛ*); пса(н) оу стго великого чо(до)творца никола в монастири оу поу-сты(н)це (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: наз. одн. монастирь 1 (1466 *BD* I, 113); зам. місц. пи(с) тадо(р) оу монастиря о(т) польны 1 (1448 *Cost.* II, 366); род. одн. монастири 3 (1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 153, 156); монастирА, монастирь, монас(тирь) 5 (1429 *Cost.* I, 248; 1470 *BD* I, 148, 153; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 154); от монасти(р) 1 (1458 *Mih. Doc.* 121, 123); монастирь 1 (1481 *КЛ*); род. молд. монастиреи 1 (1463 *Cost. S.* 45); монастиреи 1 (1463 *Cost. S.* 45); дав. одн. монастиры 1 (1460 *Cost. S.* 41); ! монастирь 1 (1458 *DIR* «А» 513); монастири 2 (1455 *Cost.* II, 525); монастири 5 (1453 *Cost.* II, 445; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 148, 154); монастири 1 (1438 *DIR* «А» 472); монастир 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); монасти(р) 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); ор. одн. монастирею 1 (1460 *Cost. S.* 41); монастирею 1 (1446 *Cost.* II, 247); місц. одн. оу (въ) монастири 4 (1471 *BD* I, 159; 1476 *BD* I, 217; 1487 *AAR*; 1499 *BD* II, 148); в монастири 1 (1499 *ПИ* № 3); оу монастирь 1 (1457 *BD* I, 5); оу монастыр 2 (1448 *ДГПР*; 1470 *BD* I, 148); ! въ монастирь 1 (1476 *BD* I, 216) оу монасти(р) 1 (1448 *DIR* «А» 491); род. мн. монастирь, монастыр (1470 *BD* I, 150, 152).

Див. ще МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСЬКИЙ див. МОНАСТІРЬСЬКИЙ.

*МОНАСТІРЬСЬКИЙ див. МОНАСТІРЬСЬКИЙ.

*МОНАСТІРЬСЬКИЙ див. МОНАСТІРЬСЬКИЙ.

МОНАСТЫРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТЫРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТЫРЯ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАХ ч. (1) (гр. μοναχός) монах: <и>с<пис>ах <м>о-нах Иларионъ (Молдовия, 1462 *BD* I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. <м>онах (1462 *BD* I, 71).

Див. ще *МНИХЪ.

*МОНЕТА ж. (17) (стп. moneta, лат. moneta) гроші, які мають обіг у державі, грошовий знак (3): коли(ж) оди(н) г(с)дрь вси(х) естъ тогды од(н)а манита (!) маеть быти з ра(до)ю пановъ наши(х) которая(т) (!) имееъ быти вьчно и добраА и годАчая а была любапріимна вси(м) люде(м) (XV ст. *BC* 34 зв.);

монета чешская (2), чешская монета (10) (монета чешскої чеканки) чешька монета: Я Гринко Болобанъ вызнаваю... штожъ продалъ есми имьне свое набытое Всекрево пану Федку Юнковичу... за полтора ста копь маниты (!) чешское (Молдовия, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); А се я Некраш Колчевич из братью своею... продали... двое (читаетъ две.— Прим. вид.) селища на има Дубица вечно за шестьдесят копь грошей чешское монеты (Кременець, 1497 *AS* I, 112); краковская моньта (1) див. КРАКОВСКИЙ; литовская моньта (1) див. ЛИТОВСКИЙ.

ФОРМИ: наз. одн. ! манита (XV ст. *BC* 34 зв.); род. одн. моньты 5 (1424 *P* 102; п. 1450 *ПИ* № 9; 1454 *AS* III, 10; 1491 *AS* I, 97); монеты 6 (1470 *AS* I, 65; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1475 *AS* I, 72; 1485—1500 *AS* I, 120; 2-а пол. XV ст. *СПС*; 1497 *AS* I, 112); манеты 2 (1475 *AS* III, 14; 1488 *AS* I, 88); ! маниты 1 (1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); місц. одн. о моніте (XV ст. *BC* 8 зв., 34).

МОНИВИД див. МОНИВИДЪ.

МОНИВИДОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а при томъ были сведоки... князь олександръ иванови(ч) носъ панъ иваша монивидовичъ (Кіив, 1433 *P* 119); А при томъ были сведоки князи и паны рада наша... ганъ ивашко монивидовичъ панъ юрша (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: наз. одн. монивидовичъ (1433 *P* 119; 1434 *P* 128).

МОНИВИДЪ, МОНИВИД ч. (6) (особова назва, лит.

Map(i)vudas): первыи поручни(к) кня(з) михаило евнутеви(ч)... охрѣмъ братьА его терешко ондрюшко никонъ василеи дмнтриеви(ч) монивидъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); А при томъ были сведки, наша верная рад(а): владыка луцкии Феодосий, панъ Монивидъ, панъ Юрша (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); А при той речи были сведки наша <ра>да: пан Монивид староста подольский и кременецкий, а пан Юри маршалок н(а)шь (Луцьк, 1444 *AS* I, 40).

ФОРМИ: наз. одн. Монивидъ, Монивид, мониви(д) (бл. 1392 *P* 47; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138, 141; 1444 *AS* I, 40).

*МОНІТА див. *МОНЕТА.

МОНТИГИРДОВИЧЪ, МОНТИКГОРДОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): А при томъ были тые панове: панъ Петрашъ Монтигордовичъ, маршалекъ земли Литовской, панъ Судивой, намѣстникъ Ковенскій (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А при томъ были сведоки... маршалокъ земскій панъ Петръ Монтигордовичъ, панъ Виленскій панъ Судивой (Вільна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: наз. одн. Монтигордовичъ 1 (1492 *АЛМ* 31);

Монтигордовичъ 1 (1451 *АкЮЗР* II, 106).

МОНТОВТОВИЧ ч. (5) (особова назва): мы кн(А)зь Василей, кн(А)зь Семен... сознаваем...: дѣлили есмо отчину свою промеж себе перед паномъ Михайлоу Монто(о)втовичомъ старостою Луцким (Луцьк, 1463 *AS* I, 54); а то сведомо пану Михайлоу Монтовтович(оу), старостъ Лоуцком(у) (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. Монтовтовичъ (1463 *AS* I, 55; 1474 *AS* I, 69; 1475 *AS* I, 69); дав. одн. Монтовтович(оу) (1475 *AS* I, 71); ор. одн. Монто(о)втовичомъ (1463 *AS* I, 54).

*МОНЪТА див. *МОНЕТА.

МОРДВИНА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есми емоу... село по(д) каражиномъ мордвина, еще село пониже мордвина по(д) каражиномъ на доброуши где соу(т) крѣници (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. пониже мордвина 1 (1437 *Cost.* I, 541); зам. знах. дали село ... мордвина 1 (1437 *Cost.* I, 541).

МОРДВИНЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ былъ... Васько Дробишевичъ, а Мордвинъ Когановичъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: наз. одн. Мордвинъ (1401 *АкВАК* III, 2).

*МОРЕ с. (7) море: велики самодержавнви мл(с)ти бжн гнъ іо романъ воевода обладаА землею молдавскою о(т) планины до мора даль есмъ ис моимъ сынми олександромъ и богданъ слузъ нашему иванышу... за его вѣрную службу ї села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); и о(т) того села на низъ днѣстромъ до мора к земли волоской тагнетъ (Ланчиця, 1433 *P* 125); А Сочавское мыто нигде да не платеть, лише оу Сочавъ, хоть бы за морем ходили (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: род. одн. мора (1392 *Cost.* I, 7; 1393 *Cost.* I, 13; *Cost.* II, 607; 1433 *P* 125); ор. одн. моремъ, морем, море(м) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262).

*МОРЕВИЧЪ ч. (2) (особова назва): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина ижбы онъ боярь нашихъ Смоленскихъ Бубна, а Дуденка Суморока, а Моревича земли моцно за себе забралъ, а съ того намъ жадное службы нѣтъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: род. одн. Моревича (1495 *АЛМ* 83).

*МОРИНО с. (1) (назва села у Виленському воеводстві): Се язъ великый кня(з) дмитрий олгирдовичъ... даль есмъ сто(ї) бн гнидковича луцко... і озера і моринс (б. м. н., 1336 *P* 33).

ФОРМИ: знах. одн. морино (1386 *P* 33).

І МОРИЧЬ *див. МОГОРИЧЬ.*

МОРОЗОВЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)зю Василью осталсА город Збараж, а к тому села: Янковци... Морозовцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Морозовцы* (1463 AS I, 54).

***МОРОЗОВЬ** *прикм.* (1): продали есмо пану мартину кга-сто(в)товичю сьлища наши на имаА крѣхае(в) а к тому сьли-щю зьмли бортные алъкса(н)дро(в)ская игнато(в)ская а грицева а морозова (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. морозова* (2-а пол. XV ст. СПС).

Пор. *МОРОЗЪ.

***МОРОЗЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы князь Семень Алек-сандрович дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрию Морозови (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13).

ФОРМИ: *дав. одн. Морозови* (1459 ЗНТШ XI, 13).

***МОРОУНА** *ж.* (1) (*молд. морун «білуга» білуга*): мы Сте-фан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвер-дили есмо вичный оброк томоу свѣтлому монастыроу от Побратъ, да имают на каждїи год от нас по і бочки вина и два мажи рыбы, едѣна мажа мороун а друга коропина (Сучава, 1466 BD I, 105).

ФОРМИ: *род. мн. мороун* (1466 BD I, 105).

МОРХИНА *ж.* (1) (*особова назва*): василь окоуличъ даеъ двѣ ведрѣ медуо... гринъ даеъ ведро медуо, морхина даеъ двѣ ведрѣ медуо (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *наз. одн. морхина* (бл. 1458 P 167).

МОРШАЛКО *див. МАРШАЛОКЪ.****МОРЪШАЛКО** *див. МАРШАЛОКЪ.*

***МОРЪСКИИ** *прикм.* (1) морський: А оли(ж) по(до)-дны(м) пано(м) лю(ди) одно имее(т) быть а од(н)го права поживать абы (не) были какъ морьскы(и) дивъ потребно есть абы однакїи соудъ былъ какъ крако(в)скыи земли (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. морьскы(и)* (XV ст. ВС 34 зв.).

***МОСКВА** *ж.* (6) (*Велике князївство Московске*) Моск-ва: А бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(н)маньї (Вїльна, 1495 ВМБС); А што вказалъ ижъ шлетъ своего

посла до свата своего до великого князя ивана васи(л)евича жадаючы абы г(с)дрѣ нашѣ далъ его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти паньства до москвы и о(т)-толе зася до волоское земли и г(с)дрѣ его мл(ст) велики(и) кн(а)з(а) да(л) его послу проеханье чере(з) свою землю до москвы и отъто(л) заса до ихъ земли до волохъ (б. м. н., 1496 ОПВВД).

ФОРМИ: *род. одн. Москвы* (1496 BD II, 405; ОПВВД; ПЧФГ 35); *місц. одн. на москве, мо(с)кве* (1495 ВМБС).

МОСКВІЧЬ *ч.* (1) уродженецъ або житель Великого кня-зївства Московського, Москвич в ъто≠ъ Ѣ вѣ мѣ се(п) ки прѣстависА васїлиа москвїчъ ивановъ снѣ всАково (Су-чава, 1494 ДБСН).

ФОРМИ: *наз. одн. москвїчъ* (1494 ДБСН).

***МОСКОВСКИИ** *прикм.* (20) (*який стосується Великою князївства Московського*) московський: а Ако ко(л) тако(ж) ислюбили бы(л) есмо кнА(з) дмитрїно московско(м) и прав-ду дали оужъ ѣде(м) и хоче(м) сА порожни оучинити тоѣ прав(д)ы про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии оу нашей службѣ и оу правдѣ (Молодечно, 1388 P 43); И тако(ж)

и сва(т) нашѣ велики(и) кнзъ московски(и) иванъ васи(л)е-вичъ тестъ вашее мл(с)ти присла(л) до насъ свои(х) пословѣ о томъ абы(х)мосА з вашею мл(с)тїю пото(к)мели и ми(р) вечны(и) взАли (б. м. н., 1496 ПДВКА 60); маеъ онъ сѣ тыми Его послы ехати черезъ нашо паньство до границы московское... тоужъ дорогою до волоское границы (Вїль-на, 1498 BD II, 412); И нашего посла послали есмо послолъ зѣ московскимъ посломъ (б. м. н., 1499 BD II, 449).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. московски(и), моско(в)ски(и)* (1496

ПДВКА 60; ПСВВ 192 зв.); *род. одн. ч. московського, мо-ско(в)ского* (1481 BD II, 365; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1498 BD II, 413; 1499 BD II, 447, 448, 449); *дав. одн. ч. московско(м)* (1388 P 43); *знах. одн. ч. московского* (1499 BD II, 449); *ор. одн. ч. московскимъ* (1499 BD II, 448, 449); *род. одн. ж. московское* (1498 BD II, 412); *знах. одн. ж. московскую* (1498 BD II, 412).

***МОСКОВЪКА** *ж.* (1) уродженка великого князївства Московського московка: Се язъ кнАзь олек-сандро володнмировнчъ и своєю кнАгинею московкою и своими дѣтми далъ есмь десАтину с(с)тъ (!) бѣн оу лавро-шевѣ манастырь истурїА оу вѣки (Лаврашів, 1429 P 113).

ФОРМИ: *ор. одн. московкою* (1429 P 113).

МОСКОВЪСКИИ** *див. *МОСКОВСКИИ.*МОСКОВЪСКИИ** *див. *МОСКОВСКИИ.*

МОСОРЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)зю Василью осталсА город Збараж, а к тому села: Янковци... Мосоревцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Мосоревцы* (1463 AS I, 54).

МОСОРИ *мн.* (2) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): Ино мы тые дворища мосори потве(р)жаемъ ему си(м) наши(м) листо(м) вечно и непорушно и его жоне и и(х) де(т)е(м) (Берестя, 1497 ПКІП).

ФОРМИ: *наз. мосори* (1497 ПКІП); *знах. мосори* (1497 ПКІП).

***МОСОРЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Я... дала есми ему... имене... ограничоное почонши посеред Мухотолок... по Стохот; Стохотомъ почонши от Мосора половицею реки... аж до великого ставу по греблю (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: *род. одн. Мосора* (1488 AS I, 242).

МОСТ** *див. *МОСТЬ.МОСТИРЪ** *див. МОНАСТИРЪ.*

***МОСТЬ** *ч.* (18) мїст (14): грань... отъ монастыра речкою Чолничею до мосту, на дорозе зѣ Дубисчъ до Своза (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а хотарь емоу... по потоку горъ до моста драгомира бранищѣрева о(т) того моста прости... на край вышней доубровоу (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); а иное люди новыє а и тые дають коли сА медь родитъ а и тоуть мость чинивали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); Пани МихайловаА поведила, ижъ за великого кнАза Швитрикгай-ла коли мой пан сына крестил оу пана Васила, Яцка, доз-волил через мость оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Луковнїя, 1478 AS III, 17); Я... дала есми ему... имене.. ограничоное почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту и великому гостинцу... по Чортов Ставок (Ровно, 1488 AS I, 241—242);

(*назви мостів у Молдавському князївствї*) м о с т ь В е-ц и н (1): А хотарь тои половина село... до Чорном пото-коу оу мость Вецин (Сучава, 1488 BD I, 356); м о с т ь г р ь л а н н ч ь (1): а хотары тѣмъ селомъ... на мость гръланнчъ (Сучава, 1420 Cost. I, 135);

Л ю б е к и и м о с т ь (1) *див. *ЛЮБЕЦКИИ*; п и н ь-с к ы и м о с т ь (1) *див. ПИНСКИИ.*

ФОРМИ: *род. одн. мосту* 6 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1375 P 28; 1389 PEА I, 26; 1473 ШКН 165; 1488 AS I, 242); *моста* 4 (1400 DIR«А» 433; 1473 BD I, 183); *дав. одн. мосту* (1478 AS III, 17); *знах. одн. мость, мость, мост, мост(т)* (1366 P 14; 1420 Cost. I, 135; 1424 Cost. II, 956; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1478 AS III, 17; 1488 BD I, 356).

***МОСТЬ** *див. *МОСТЬ.*

МОТИШЕЩІЯ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському кня-зївствї*): а ми такоже есми дали и потвердили нашемоу вѣр-ному боярїноу, паноу Шефоулоу Чернатоу, тоє вишпи-санное село Мотишешїя (Сучава, 1463 BD I, 74); Там мы... далї и потвердили есми емоу... села на имѣ... Чернѣшешїя... Мотишешїя (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: *наз. Мотишешїя* (1463 BD I, 73, 74; 1468 BD I, 130); *знах. Мотишешїя* (1463 BD I, 74).

МОТОВИЛОВО с. (1) (назва земельної ділянки у Київській землі): я вслѣжко бодѣ(н)ковський Исвоими де(т)ми... вызнавае(м)... н(ж)... продали есмо пану мартину крasto(в)товичю сълища наши на има крѣхае(в) а к томуо сълищю зѣмли бортныѣ алякса(н)дро(в)ская игнато(в)ская а грицева а морозова а оушако(в)ская а мотовилово (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. **мотовилово** (2-а пол. XV ст. СПС).

МОТОЛОВИЧИ мн. (1) (назва присілка у Київській землі): а ещо кѣ грежаномѣ приселокѣ мотоловичи в томѣ селе три слоуги а чѣтыри даньники (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: наз. **мотоловичи** (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

***МОТОСЕЩИ мн.** (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потвѣрдили есмо имѣ... села на кородѣ... обѣ части, и по тои сторонѣ, межи мотосещи и межи витезещи, едно мѣсто о(т) поустинни, да осадють село (Сучава, 1448 Cost. II, 323).

ФОРМИ: ор. **мотосещи** (1448 Cost. II, 323).

МОТРОУНА ж. (1) (особова назва, молд., цсл. Матрона, гр. Μοτρώνα, лат. Matrona) Мотря, Мотрона: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоти истинный слоугы наши сынове стана лоукавецкого, юрие и козма и сестра ихъ мотроуна и сынове шербоквы... слоужили намѣ и(х) предкове правую и вѣрною слоужбою (Сучава, 1428 Cost. I, 201—202).

ФОРМИ: наз. одн. **мотроуна** (1428 Cost. I, 202).

***МОХИЛА¹** див. **МОГИЛА¹**.

МОХИЛА² див. **МОГИЛА²**.

***МОХНАТЫЙ прикм.** (1) ◇ лоза Мохнатая див. *ЛОЗА.

ФОРМИ: знах. одн. ж. **Мохнатую** (1430 ГВКЛ 8).

МОХОРИЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже тоти истинный наши слоуги... жаловали есми их... дали и потвѣрдили есми им оу нашеи земли оу молдавскои... села... на имѣ... Шербещи... и Мохорици пониже оустіе Пожерити (Васлуй, 1495 ВД II, 59).

ФОРМИ: наз. **Мохорици** (1495 ВД II, 59).

***МОХОТОЛОКИ див. *МУХОТОЛОКИ.**

***МОХЪ ч.** (2) ◇ великии мохъ див. **ВЕЛИКИЙ¹**.

ФОРМИ: знах. одн. **мохъ** (1458 Р 167); ор. одн. **мох(м)** (1458 Р 167).

МОЦ ж. (30) (стч., стп. тос) **1.** (реальні умови, засоби) спроможність (5): тогды што на(м) егѣ мл(с)ть повели(т) и чинь на(с) егѣ мл(с)ть пожалуетъ... а мы тое имаемъ оучинити... по(д)лу(г) моци нашеи (Хотин, 1455 Cost. II, 775); И коли боудет пана нашего корола приказание... абыхомъ егѣ милости помоч и послушенство оудилали... а мы имаемъ оудилати... подлоуг моци нашеи (Сучава, 1468 ВД II, 301); Також и... крал... и братія его... землю нашу молдавскоую... завжды, по их милости моци, боудоут боронити (Гирлов, 1499 ВД II, 420).

2. дійова сила, чинність (3): на инши час подобны имаеѣт егѣ милость ден и мѣсце отложити, з моцью и без порушення (в орг. порушена.— Прим. вид.) нынѣшного листуо и присагы нашой првмвѣнненои (Сучава, 1462 ВД II, 285); пры моцы заховати (1) зберегти чинність: а заплавивши заруки, предся сес лист мой пры моцы захован быти маеѣт в каждого права (Володимир, 1475 АС I, 72).

3. правомочне повноваження (4): а мы з нашимі паны з нашею ра(до)ю маеѣт (!) того досмотрети. а есть лі аже не боудемъ тамъ тогды шесть алюбѣ чѣтыри намень прлоучаемъ соу(д)н алюбѣ по(д)соу(д)ковъ што имають тоую ре(ч) осоудити нашею моцью (XV ст. ВС 12 зв.);

w т о с у (чий) (1) в розпорядженні (чиему): а wsiakie gęszi guchomuje, або не guchomuje majet' byti w paszoj тосу (Лущьк, 1388 ZPL 104); и м а т и м о ц ѣ (4), м о ц ѣ м а т и (1) див. **ИМАТИ²**.

4. збройні сили (10): въ всеи покори и почестьно(т)н оучинили е(с)ми кѣ сеи слоужбѣ томуо исномуу пану нашемуо мл(с)тивомуо, пануо владиславоу, кролеви... и егѣ намѣстко(м) колко кро(т) боуде(т) потрѣбизна, на вѣкы вѣчній часы, съ вѣсью нашею моцью и радою... на каждый ча(с) ховати (Львів, 1436 Cost. II, 698); слюбоуем... егѣ милости кролю и по том боудоучим и Короуни полскои и землѣмъ и панством егѣ милости помагати, головоу нашею и людми и моцами нашими, против каждомуо непрятелю кроль егѣ милости (Коломня, 1485 ВД II, 371—372); Мы... Стефанъ воевода, сам своею парсоуноу, и съ оусею нашею моцоу и землею нашею молдавскою... боудоум (!) ехати на тоурецкого чѣсарѣ (Гирлов, 1499 ВД II, 423);

п р и х о д и т и м о ц ѣ ю (1) див. *ПРИХОДИТИ.

ФОРМИ: наз. одн. **моц** (1499 ВД II, 420, 424); род. одн. **моци** 5 (1455 Cost. II, 775; 1457 Cost. II, 811; 1462 ВД II, 285; XV ст. ВС 13 зв.; 1468 ВД II, 301); зам. ор. съ оусею своею **моци** 1 (1448 Cost. II, 305); знах. одн. **моць, моц** (XV ст. ВС 18, 19 зв.; СЯ 41 зв.; 1499 ВД II, 424); ор. одн. **моцоу, моцью, моцью** 6 (1462 ВД II, 285; XV ст. ВС 12 зв., 15; 1499 ВД II, 420, 423); **моцею** 2 (1499 ВД II, 420, 422); **моцью** 1 (1436 Cost. II, 698); **мицѣ** одн. по (в, в, при) **моцы, тосу** 2 (1388 ZPL 104; 1475 АС I, 72); **моци** 1 (1499 ВД II, 420); ор. мн. **моцами** 1 (1485 ВД II, 372); **моцамы** 1 (1499 ВД II, 423).

Див. ще *МОЧЬ.

МОЦНЕ, МОЦНЪ присл. (5) (стч. тоспѣ, стп. тоспие) **1.** силоу, насильно (1): И мы Бориса Семеновича пытали: маешъ ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ, штобы онъ нашн бояре забралъ моцне за себе съ имѣни, и намѣ службы не было (Вільна, 1495 АЛМ 83).

2. твердо, непохитно (4): а которыиже то листы и записы хочемъ... въ оусѣхъ члонцѣхъ и положеніехъ и оукладѣхъ... моцнѣ держати и ховати вѣрно (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713); Toe все... слюбоуемъ... Яноу Олбрахтоу... и братіямъ егѣ... моцне и непорушенне... имаемо дрѣжати (Гирлов, 1499 ВД II, 425).

Див. ще **МОЦНО** 1, 3.

МОЦНО, МОЦНО присл. (10) (стч., стп. тоспо) **1.** силоу, насильно (8): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина, ижбы онъ боярѣ нашихъ Смоленскихъ... земли моцно за себе забралъ (Вільна, 1495 АЛМ 83); Жа-

ловали намѣ кнги федорова федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м)... на... пана богдана сопезича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(н) и(х) о(т)чинньи(х)... моцно бе(з) ка(ж)дого права (Берестя, 1496 ВМКФС); Што прысылалъ еси кѣ намѣ своего посла Богуша дьяка... поведаючи намѣ... што жъ онъ зѣ докончанья своего и крестьяного целованья вамъ выступилъ и люди свои моцно вослалъ оу вашу землю и шкодоу вамъ велнкий поделалъ (б. м. н., 1499 ВД II, 447).

2. правомочно (1): тогды па(н) птрашъ пиликовичъ не моглъ быти к тому розъизду але полѣтилъ своа села тисманчаны и то(т)ъ розъиздъ прАтелю (так. — Прим. вид.) своему пану Аньчѣчеви зубреви себе мѣсто моцно о добытье и о страчьне (Галич, 1404 Р 68).

3. твердо, непохитно (1): А симъ нашимъ листомъ потверждаемъ... и такы листы што коли есмы дали и што есмы сАими записали и с нашими паны моцно, крѣпко и без порушенья держати и полнити... во сѣмъ (!) положенію и во всѣхъ словѣхъ (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 638).

Див. ще **МОЦНЕ**.

***МОЦНЫЙ прикм.** (7) (стч. тоспѣ, стп. тоспу) **1.** могутній (4): ино оузрѣвши невинность мою велимужный (!) панови (!) свАтоѣ коруны польскоѣ... выбавили ма... моцною рукою свАтоѣ коруны польскоѣ ис того Атсва (так. — Прим. вид.) (Кременецъ, 1434 Р 130); ино оузрѣвшо (!) невинность мою велемужный панове свАтоѣ коруны полскоѣ...

выбавили ма... мощною рукою своєю коруны польское ис того нагъства (Черняхів, 1435 P 132); И тогда крал вышеписанныи и съ его милости братьями... имают нам помочи съ всею их моцею и силами их мощными, абыхом добывали опет зась нашу очизную землю молдавскоую (Гирлов, 1499 BD II, 422).

2. законный, правомочный (2): а заплатившы тую вину, предся сия моя продажа у всякого права маеть быти мощна (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); мы хочемь бе(з) оураза бы того хто тыи светкы ведь жебы соудья свиде(ч)ство и(х) прїна(л) а ихъ свїде(ч)ство мощно (XV ст. BC 20).

3. непохитный, стійкий (1): мы также... обыцоуем... при тоумъ т пану и пануоу владиславу, кроль полскомоу... оуставичне, пороушныи (!) мощнии, вичнїе остати (Львїв, 1436 Cost. II, 701—702).

ФОРМИ: род. одн. ч. **моцнего** (1499 BD II, 421); наз. одн. с. **моцно** (XV ст. BC 20); наз. одн. ж. **моцна** (1440—1492 АкЮЗР II, 106); ор. одн. ж. **моцною** (1434 P 130; 1435 P 132); наз. мн. **моцнии** (1436 Cost. II, 702); ор. мн. **моцными** (1499 BD II, 422).

***МОЦОКЪ** ч. (1) (*особова назва*): вѣра господствами выше писаного александра воеводы... вѣра пана моцока дворщика (б. м. н., XV ст. HPPГ).

ФОРМИ: род. одн. **моцока** (XV ст. HPPГ).

МОЦНЪ див. **МОЦНЕ.**

***МОЦЪ** див. **МОЦ.**

МОЦНО див. **МОЦНО.**

***МОЦЪ** див. **МОЦ.**

***МОЧ** див. **МОЧИ.**

***МОЧИ** *дїсл. недок. і док.* (157) 1. (*мати змогу*) могли (44): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложить его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичьство собъ оузати (б. м. н., 1352 P 6); а што може причинити болше межѣ тѣми вжитки то на свое польпшѣнье яко жъ торговлѣ исталасѣ (Львїв, 1370 P 18);

тогда па(н) птрашь пиликовичъ не могль быти к тому розвїзду але польтилъ своѣ села... Аньчеви зубреви себе мѣсто мощно о добытье и о страчѣнье (Галич, 1404 P 68); н такожъ дали есми емоу одноу пасику... на има воробичеа пасика и такожъ варе где име(т) мочи поставити собѣ млины на котовцѣ, онъ да постави(т) боуд) колко (Нямц, 1443 Cost. II, 120); а е(с)ли же не могуотъ вси(х) соудо(в) осоудити того дна тогда хочемь то(г) абы... друогого дна соудъ скончанъ тако(ж) полоудна (XV ст. BC 13); Лише, боже того не давай, боудем ли тогда оу которой немочи, та не мочи мѣм самы ехати заедно з ними, он бы тогда имал ехати заедно с ними сынъ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 BD II, 423);

бути спроможним (21): па(н) ивашко дѣдошнцкии не могль очистити листовъ своихъ (Зудечів, 1413 P 83); а ваша мл(ст) можете само порозумети як боудоутъ мыслити ваше(и) мл(с)ти и приятели и неприятели (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.);

бути здатним (1): И князь Костянтинъ передъ нами рекъ: вѣдаеш ли на мене што, мовъ теперъ передъ господаромъ е. м. и я ся радъ того всего передъ е. м. справить, а потомъ ты можешъ прїятелей моихъ направити або закупити на мене (Вильна, 1495 АЛМ 84).

2. (*мати право*) могли (76): а за избѣга можетъ его добыти и выдати (б. м. н., 1352 P 6); I tez moh by... wziaty imenem zastawy, wsiakię reczi, kotoryje by byli jemu zastawepu (Луцк, 1388 ZPL 103); а выволилъ то па(н) коль филь маковичъ и своєю братьею... ижъ оу тои половници дѣднини... што... купилъ панъ кола нь можь(т) габаты филь а ни его братѣа (Галич, 1409 P 74); можетъ собъ польпшивати и росширивати и осадити и примножити (Київ, 1433 P 119); а также нікто николи на вькы никотори(м) привилїе(м) да не може(т) добивати на сие наше привилїе (Васлуй, 1464 DIR«А» 517); и мы тую зе(м)лю чыгиревщину

богдану есмо присудили за(н)же немогутъ татарове зе(м)ль свои(х) продава(ти) вѣчно бе(з) призволенѣа о(т)ца нашого (Вильна, 1495 ВСоб.); Коли мти оу дѣтеи оумре(т) оупька(л)нїкъ и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) доколь дѣти прїдоутъ ль(т) до розоумоу (XV ст. BC 35); и естли похочете ваша мл(с)ть ми(р) и запись к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати... ачъ пакъ хотѣи ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

3. (*у сполуч. з інфінітивом* — *вказує на ймовірність, можливість дії, вираженої ним*) могли (15): то все есмо потвердили... со всеми оужитки што нынѣки сут, и потом могутъ быти (Судомир, 1361 AGZ 6); а даль есмъ емоу... со всеми оужитки, што нынѣки могутъ быти (Бохур, 1377 P 24); а тые земли продалъ есми... со всеми ужитки, которые нынѣки сутъ или напотомъ могутъ быти (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); И такижъ подтверждаемъ слобоуемъ и обецъем, иж... старьи записы... которые... могли бы быти, а противкоу пануоу нашему кролю... тогы записы оумарѣмо тымъ то листомъ (Сучава, 1462 BD II, 285); н мы... емоу имѣне... даемъ... зо всеми доходаи которые ... и потомъ... розумомъ або мудростю ч(е)л(о)в(ѣ)ческою могутъ розмножены быти (Вильна, 1499 AS I, 117—118).

ФОРМИ: мен. 2 ос. одн. **можешъ** (1495 АЛМ 84); 3 ос. одн. **можетъ, може(т), mozet, mozet** 15 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1411 Cost. II, 638; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1437 AS I, 34; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1458 BD I, 24; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1492 АЛМ 30 і т. ін.); **може(т)** 15 (1445 Cost. II, 236; XV ст. BC 5 зв., 8 зв., 15 зв., 33 зв., 38; ИК; СЯ 39 зв., 40; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); **можетъ, мо(ж)ть** 30 (1352 P 6; 1433 Cost. I, 359; 1437 P 136; 1445 P 150; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18; 1451 P 156; 1452 АкЮЗР I, 21; XV ст. BC 8; 1462 BD II, 293 і т. ін.); **можь(т)** 1 (1409 P 74); **може** 1 (1370 P 18); 1 ос. мн. **можемъ, позем, може(м)** (1352 P 6; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1435 Cost. II, 679); 2 ос. мн. **можете** (1447—1492 ЛКБВ; 1493 ПОСВВ 152; 1496 ПСВВ 192 зв.); 3 ос. мн. **могуотъ** 14 (1361 AGZ 6; 1370 P 18; 1377 P 24; 1409 P 74; 1418 P 89; 1451 АкЮЗР II, 106; XV ст. BC 13, 26, 26 зв.; 1495 ВСоб. і т. ін.); **могутъ, могут, mohou, могу(т)** 8 (1413 GL 48; 1432 ДГВІН; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1492 AS III, 23; XV ст. BC 7, 26, 36; 1499 AS I, 118); **і могуотъ** 1 (1418 P 89); **могуоу** 1 (XV ст. BC 9); *перф.* 1 ос. одн. ч. **есми мо(г)ъ** (1481 BD II, 364); 3 ос. одн. ч. **могъ, мо(г)** 2 (1389 PEA I, 27; 1464 DIR«А» 517); **могль** 5 (1404 P 68; 1455 Cost. II, 561; XV ст. BC 27; 1459 BD I, 32; 1460 BD II, 275); **могль** 3 (1413 P 83; 1421 P 95; 1430 P 116); 3 ос. мн. **могли** 1 (1418 Cost. I, 127); **моглы** 1 (1467 BD II, 297); *майб.* 1 ос. одн. **мочи имоу** (1415 Cost. I, 122); 3 ос. одн. **мочі имет, мочі име(т)** 4 (1434 Cost. I, 386; 1456 ЭСФ; Cost. II, 569); **иметь мочи** 1 (1420 Cost. I, 135); **име(т) мочи** 1 (1443 Cost. II, 120); **моч метъ** 1 (1445 Cost. II, 726); 1 ос. мн. **мочи мемъ, мочи мем** 2 (1445 Cost. II, 726; 1499 BD II, 423); **мо(ч) ме(м)** 1 (1457 Cost. II, 809); **мо(ч) име(м)** 1 (1457 Cost. II, 809); **буде(м)...** **мочи** 1 (1411 Cost. II, 638); **і боудоум мочи** 2 (1499 BD II, 420, 424); **мочі име(м)** 2 (1456 ЭСФ); **мочи моум** 1 (1499 BD II, 423); 3 ос. мн. **мочи иму(т), мочі имоут** (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1453 Cost. II, 462; 1458 BD II, 262); *баз.-ум. сн.* 1 ос. одн. ч. **если бы...** **мог** (1494 AS I, 101); 3 ос. одн. ч. **мо(х) бы** 1 (1388 ZPL 103); **jestli by moh, jestli by...** **мо(х) бы** 2 (1388 ZPL 106); **могль ли бы** 1 (XV ст. BC 19); **што бы могль** 1 (1399 P 59); **бы...** **могль** 1 (1456 ЭСФ); **абы...** **могль** 1 (1456 Cost. II, 791); **щоби...** **могль** 1 (1466 BD I, 106); 3 ос. одн. с. **бы(х) са...** **могло** (1457 Cost. II, 810); 1 ос. мн. **абыхо(м) могли, абыхо(м)...** **могли** 3 (1456 ЭСФ; 1457 Cost. II, 810); **щобихми...** **могли** 1 (1448 Cost. II, 305); **абыхом** **могли** 1 (1496 BD II, 402); **абыхо** **могли** 1 (1499 BD II, 449); **абыхо(м)** **могли** 3 (1457 Cost. II, 809, 810); **бы ...моглы** 1 (1499 BD II,

421—422); **бы могли** I (1448 *Cost.* II, 734); *3 ос. мн. бы могли* 2 (1457 *Cost.* II, 809, 810); **могли бы** I (1462 *BD* II, 285); *нак. сп. 3 ос. одн. да... може(т)* (1445 *Cost.* II, 236; 1464 *DIR«A»* 517).

*Див. ще *ОУЗМОЧИ.*

***МОЧИЛО ч.** (1) (*копанка, озерце, взагалі місце для мочіння конопель, льону*) мочило: а тако ему дае(м) и дали есмо со млины с полми, съ рольами, съ сьножатми съ луками съ паствами съ водами, и съ ихъ истоки, съ рьками съ потоки съ крьнищами съ ставы съ озеры съ мочилы со всаки(м) — текучи(м) и стоачи(м) водами (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. мн. мочилы* (1424 *P* 100).

***МОЧИ див. *МОЧИ.**

***МОЧЬ ж.** (5) 1. (*реальні умови, засоби*) спроможність (2): тогда коли на(с) обошлють и оупомануть кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии, имама помагати подлу(г) всеъ нашеъ мочи, противу всьхъ ихъ неприателии (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

2. правомочне повноваження (1): а мы именемъ и моча выи(х) земланъ его повелъниемъ его ислобуемъ за него и за его дьти иже со всею своею землею и с города въре(н) буде(т) королевн (Лучиця, 1388 *P* 39).

3. збройні сили (2): мы панове и боаре земль молдав(с)кон ... слобуюмъ и слобили есми... велебному кролеви, володиславу... вернымъ быти и помагати со всею нашею (м)чью... противъ крола оугорьского, противъ воеводы басарабьского, противъ турковъ (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

ФОРМИ: *род. одн. мочи* (1395 *Cost.* II, 612, 613); *ор. одн. мочью, (м)чью* 2 (1395 *Cost.* II, 612); *моча* 1 (1388 *P* 39).

Див. ще МОЦ.

МОШЕНКА ч. (2) (*особова назва*): А на то послуши князь юрьи гльбовичъ белзский... панъ петръ мошенка (Львѣв, 1368 *P* 16); а се бояре пьтръ мошенка ходко лоевич(ч)... то шитко свидци (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *наз. одн. мошенка* (1368 *P* 16; 1370 *P* 18).

МОШЕНСКИЙ¹ ч. (1) (*особова назва*): А при том были... пан Ромейко, а пан Михайло Мошенский (Киѣв, 1437 *AS* I, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Мошеиский* (1437 *AS* I, 34).

***МОШЕНСКИЙ² прикм.** (2) ◇ лъ сь мо ш е н с к и див. ЛѢСЬ.

ФОРМИ: *род. одн. ч. мошеньского* (1440 *P* 142); *ор. одн. ч. мошенки(м)* (1440 *P* 142).

*Пор. *МОШНОЕ¹, *МОШНОЕ².*

МОШЕНЧИЧЬ ч. (6) (*особова назва*): а се Азь па(н) петраш староста галицкий и снатинский свьдочю (1) то своимъ листомъ... иже пришедъ перед ма васко мошенчичъ и позвалъ коундрата борсничА о границу о вашичиньскоую (Галич, 1401 *P* 65); а свьдци цнии панове... па(н) васко мошенчич(ч) ива(н) черноусович(ч)... им же честь и въра лежнть (Львѣв, 1412 *P* 81); А при то(м) были свьдци па(н) дмитръ ходоровьский... па(н) яцко мошенчичъ (Зудечѣв, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: *наз. одн. мошеичичъ* 4 (1401 *P* 65; 1428 *P* 111; 1430 *P* 116); *мошеичи(ч)* 2 (1412 *P* 81; 1421 *P* 94).

*Див. ще *МОШОНЧИЧЬ.*

***МОШЕНЬСКИЙ див. *МОШЕНСКИЙ².**

***МОШКЕВИЧЬ ч.** (2) (*особова назва*): Ино мы того человека Лазарка Мошкевича из его сынъми, из его братаничи дали ему из данью и со всми ихъ землями пашными и бортными (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *знах. одн. Мошкевича, Мошкевича* (1496 *АЛРГ* 71).

***МОШНА¹ ж.** (3) (*цсл. мошня*) калитка, гаманецъ, капшук: Мартинъ жалова(л) на микоулоу колѣ ора(л) свое полА тогда оупоустѣлъ мошноу а в неи три ско(т)ци микоула сеючи тое полА и нашолъ тоую мошноу с тыми гро(ш)ми марти (1) оупомина(л) абы емоу верноуль а о(н) то(г) прель мы сказоуемъ микъЖле самому о(т)прѣсачъ и(ж) не въда(л) ты(х) гро(ш)и ани мошны (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *род. одн. мошны* (XV ст. *BC* 32); *знах. одн. мошноу, мошноу* (XV ст. *BC* 32).

***МОШНА² ж.** (2) (*назва маетку в Київській землі*): Жаловалъ намъ князь Костентинъ Крошинский на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ... абыхъ я семь волостей твои милости... закралъ безъ данины отца вашео милости и вашео милости... и тежъ абыхъ переималъ былъ въ него въ Мошне (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Мошие* 1 (1495 *АЛМ* 83); *въ Мошнѣ* 1 (1495 *АЛМ* 83).

МОШНИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а се бортници пашко бортикъ (1) и сье мелина юрко мошничъ (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *наз. одн. мошничъ* (1370 *P* 18)

***МОШНОЕ¹ с.** (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): А коу томоу придалъ есми на тоую црквъ островъ мошное (Переваля, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *знах. одн. мошное* (1440 *P* 142).

***МОШНОЕ² с.** (1) (*назва озера у Волинській землі*): А коу томоу придалъ есми на тоую црквъ островъ мошное и озеро мошное (Переваля, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *знах. одн. мошное* (1440 *P* 142).

***МОШОНКА ж.** (1) (*назва урочища у Волинській землі*): я Любарть Ктедеминовичъ... записалъ есми и даль село... противъ островов нашихъ: Переделокъ и Струги... и Тополного, и Мошонки, и Свинки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Мошоики* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

***МОШОНЧИЧЬ ч.** (3) (*особова назва*): Мы бискупи мацьи премьски и офанасъи владыка премьски... юрьи мошончич(ч) бра(т) его васко... чиними знаемо... како ко(л) та рьчъ межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м)... с одной стороны межѣ панею Адвигою отиною пилецкою... с другоъ стороны о волость о зальсие... на многи(х) роцхъ пред на(м) воднла(с) (Медика, 1404 *P* 69—70); А се я панъ Васко Мошончичи (1) свьдчию то своємъ листомъ... оже оузалъ есмь оу пана Ивашка сто купъ оу Гулевича (Львѣв, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. мошончич* 2 (1404 *P* 70; 1415 *P* 87); *! Мошонъччи* 1 (1421 *P* 92).

Див. ще МОШЕНЧИЧЬ.

! МОШОНЪЧЧИ див. *МОШОНЧИЧЬ.

***МОШЪКЕВИЧЬ див. *МОШКЕВИЧЬ.**

***МОШЪНА див. *МОШНА¹.**

***МОШАНИЦА див. МОЩЕНИЦА.**

МОШАНИЦА ж. (7) (*назва поселення у Волинській землі*) Мошаница: жаловал перед нами пан Федко Канцлер... на Данила на Волошка, а рек: ты седншъ на моеѣ земли на стоупенской, на Мошаницы (Ступно, 1444 *AS* I, 41); На Мошеницы не надобе Въ Степани одъ верхового а одъ пьшого не надобе, коли водою провадятъ (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *наз. одн. Мошеица* (1444 *AS* I, 42); *знах. одн. Мошениоу* (1444 *AS* I, 42); *місц. одн. на Мошеницы* 2 (1444 *AS* I, 42; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *на Мошаницы* 2 (1444 *AS* I, 41, 42).

***МОЩИ мн.** (1) (*цсл. мощи*) мощи: г(с)и помози рабу своему юрьи болковичю создавшему црквъ и олтарь стаго архнерья х(с)ва николы перенесънъе ч(с)тнхъ его мощин сну своему валфромью (б. м. н., бл. 1350 *P* 8).

ФОРМИ: *род. мошии* (бл. 1350 *P* 8).

МОШОНА ж. (1) (*назва села у Волинській землі*): и мы... даемъ и дали есмо... Сенно село, данное со всимъ, што къ нему слушаеъ здавна въ гранъхъ, какъ се в собъ маеъ сама отчина, въ грани Хобовщина отъ Шупкова... а отъ Яблонна Лескова, отъ Моквина Гурба, а Мошона Прожоръ, и во всихъ его границахъ (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. Мощона* (1445 *АрхЮЗР* I, 17).

МОЯНЬ ч. (1) (особова назва, молд., цсл. Моисия, гр. Μωσῆς, гебр. Mōsheh); мы илѣ воево(д)... чини(м) знаменито... оже тотъ ис(т)инны слюга и болѣринъ нашъ вѣрныи, панъ жоуржъ моянь слюжилъ намъ право и вирно (Сучава, 1439 *Mih.* 205).

ФОРМИ: наз. одн. **моянь** (1439 *Mih.* 205).

МОЯТИНИ мн. (3) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есмоу... еще силище поу(д) (sic. — Прим. вид.) мятиннами где роужи(ч) сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541);

вишніи мятинни (1) див. **ВЫШНИИ**; нижиныи мятинни (1) див. **НИЖНИИ**.

ФОРМИ: наз. зам. род. оу... **моятини**, оу... **мояти(н)** (1437 *Cost.* I, 541); ор. мятиннами (1437 *Cost.* I, 541).

МРОЧКО ч. (2) (особова назва): А при томъ былъ... панъ Михайло Дробишъ, а Мрочко (Кобринъ, 1401 *АкВАК* III, 2); А при томъ моему записном листу былъ... Сенко Простопучиць, Пронко, а Мрочко (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: наз. одн. **Мрочко** (1401 *АкВАК* III, 2; 1487 *AS* I, 239).

МРЪЗА див. **МЫРЗА**.

***МСТИСЛАВЛЪ** ч. (2) (назва міста у Віленському воеводстві) Мстиславль: Данъ во Мстиславлі (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: місц. одн. во **Мстиславлі** (1500 *АСД* II № 3).

***МСТИСЛАВОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Тыми жъ разы а другий записъ Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инные села надане святой Пречистой Володимирское епископии, осмотрели въ томъ светомъ евангелии (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

ФОРМИ: род. одн. **Мстиславовича** (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

МСТИТИ дієсл. недок. (2) (кому, на кого) мстити (кому), мститися (на кому): chotiab pak ty chotiel peremirya toho s szwirykhauiom, no my tebe ne prypustym a tych obid nikak ne mozem na sebe polozyty, sztobychno im ne mstyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а мы еще слюбили имъ мстити на и(х) ворого(в), що мо(ч) име(м) наиболее досъгнути (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: инф. мстити (1457 *Cost.* II, 809); баж.-ум. сп. I ос. мн. *sztobychno... mstyli* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

***МСТИШИН** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Мстишин: и я... записую матце своей пане Анне Немириной: Мстишин, Полганов, Коршево (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: знах. одн. **Мстишин** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

МОУДРИЧКА, **МЪНДРИЧКА** ч. (8) (особова назва, пор. Мындра): мы александръ воевода ... знаемо чинимъ... оже тотъ истинныи слюга и бояринъ нашъ панъ Балица мудричка служилъ пережнѣимъ господаремъ и оцю нашему правою и вѣрною службою (Сучава, 1403 *RS* 338); а на то е(ст) вѣра ...пана мѣдричкы (Сучава, 1428 *Cost.* I, 233).

ФОРМИ: наз. одн. **мудричка**, **мудри(ч)ка** 2 (1403 *RS* 338; 1421 *Cost.* I, 142); зам. род. вѣра пана **му(н)дричка**, **мѣдричка** 2 (1420 *Cost.* I, 136; 1423 *Cost.* I, 157); род. одн. **мѣдричкы** (1426 *ВАМ* 22; *Cost.* I, 182; 1428 *Cost.* I, 233); знах. одн. зам. род. вѣра пана **мудри(ч)ку** (1422 *ДГОБ*).

Див. ще ***МАНДРИЧКА**.

***МУДРОСТЬ** ж. (2) мудрѣсть: блгоизволениемъ мудртію

бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣн)емъ великодержавного короля пресветлого казира (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и мы емоу... имъне... даемъ... зо всими доходы и зо всими потребами, которыи... которымъ коли обычаемъ съ стародавна прислухали и ныне сут и потомъ, которымъ колве разумомъ або мудростю ч(е)л(о)т(ь)ческою могутъ розмножены быти (Вильна, 1499 *AS* I, 117—118).

ФОРМИ: ор. одн. **мудростю** 1 (1499 *AS* I, 118); **мудртію** 1 (1478 *ОБРН* 130).

***МОУДРЫИ**¹ прикм. (2) мудрый, розумный: знаменито-сто чинимы... иже мы рсмнѣи воевода молдавский... з доброу и з мудроу рады своихъ слугъ и пановъ нашихъ... слюбили есмои и слюбуемъ... вѣрна служба служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Моудрымъ и племенитымъ и въськой чести достойнымъ намъ же драгимъ приятелемъ, въсьмъ Брашовнымъ (Дольный Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: род. одн. жс. **мудроу** (1393 *Cost.* II, 607); дав. мн. **моудрымъ** (1475 *BD* II, 336).

***МОУДРЫИ**² прикм. (1) (майстерно вироблений) тонкий: Поченши где есть головное мыто, на складъ оу Соучавѣ... от кранныхъ рѣчи, що соут розмаити рѣчи, поченши полатно литовское и кросенское и моудрое, и от бархатоу... шобы платили... мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. с. **моудрое** (1460 *BD* II, 273).

МОУЖ див. **МОУЖЪ**.

***МОУЖАБИСТВО** див. ***МОУЖЕБИСТВО**.

***МОУЖАТКА** жс. (1) (стч. mužatka, стп. meżatka) замѣжня жінка: мы оуоставляемъ моужамъ запи(с) ро(ч)ный а оудовамъ за шесть лѣ(т), а моужа(т)комъ за двѣа(т) лѣ(т) (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: дав. мн. **моужа(т)комъ** (XV ст. *BC* 33).

***МОУЖЕБИСТВО** с. (11) (стч. mužebjstvo/miżobojstwo, стп. meżobjstwo) убиство: Во дав'ны(х) часо(в) обычаи бы(л) коли кмѣ(т) кмѣта забилъ тогда дав'ны три гривны гро(ш)и бы(л) пороженъ моужабиства але то не было досѣть за тоуя простоупкоу мы оуоставляемъ за тое моужо(б)иство городоу томоу д гривны а приятелемъ ближнимъ шесть гривенъ (XV ст. *BC* 24).

ФОРМИ: род. одн. **моужабиства** (XV ст. *BC* 24); знах. одн. **моужебиство** 4 (XV ст. *BC* 24, 33); **моужо(б)иство** 1 (XV ст. *BC* 24); **моу(ж)боис(т)во** 1 (XV ст. *BC* 33); **моу(ж)оубоиство** 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); ! **моужоиство** 1 (XV ст. *BC* 24); місц. одн. о **моужебиствѣ** 1 (XV ст. *BC* 7); о **моу(ж)бо(и)ствѣ** 1 (XV ст. *BC* 8 зв.).

***МУЖИКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): што же мишь мужикови(ч) держалъ та дворнича оу тышковни(ч) королювъ слюга и мы есмои томоу исному мишеви... дали есмои фецевни(ч) дворниче и бугданъчица оу новосѣльцехъ на вѣки... за его дворнича (Перемишль, 1390 *P* 175—176).

ФОРМИ: наз. одн. **мужикови(ч)** (1390 *P* 175).

МУЖИКЪ ч. (2) (особова назва, стп. mužyk): а при то(м) свѣдчи были князь Анъ арцибискупъ лѣв(овс)ки па(н) м(... — Прим. вид.)жи(к) из дубровы (Медика, 1415 *P* 87);

Мы воицехъ з бжнеи мл(с)ти ярицибискупъ гнѣзденскии... янь мужикъ з дубровы лвовскии воеводы марцинь с лавска познанскии... слюбуемъ и слюбили есмои... воеводамъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **мужикъ**, **м(...)жи(к)** (1415 *P* 87; 1433 *P* 122).

МУЖИЛО, **МОУЖЫЛО** ч. (7) (особова назва): Мы панъ моужыло боучаски(н) староста снѣтински(н) па(н) бартошъ боучаски(н) староста по(д)лски(н) посполиты(н) Вызнаваемъ симъ нашымъ листомъ... и(ж) ... дали есмои емоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин. 1454 *P* 162—163);

и тн(ж) слюби(л) на(м) млы отецъ, па(н) мужило, быти ка(ж)домоу нашмоу (в ориг. нешмоу. — Прим. вид.) непрятели неприяте(л) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Мы слюбуемъ... перед паномъ Каменецкимъ паномъ Моужиломъ, старостоу Снѣтинскимъ и Коломыианскимъ (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: наз. одн. **мужило** 3 (1457 *Cost.* II, 808, 809, 810); **моужыло** 1 (1454 *P* 162); род. одн. **мужила** (1455 *Cost.* II, 769; 1457 *Cost.* II, 809); ор. одн. **Моужиломъ** (1462 *BD* II, 292).

***МОУЖНИИ** див. ***МОУЖНИИ**.

***МОУЖОБИСТВО** див. ***МОУЖЕБИСТВО**.

! МОУЖОИСТВО див. *МОУЖЕБОИСТВО.
***МОУЖОУБОИСТВО** див. *МОУЖЕБОИСТВО.
МОУЖЬ див. **МОУЖЬ**.

***МОУЖЫКЪ** ч. (1) (феодално залежный селянин) селянин, мужик: виделосе намъ и паномъ раде нашо(и) штожъ по всему великому кня(з)ству нигде па(н)скини моужыки лововъ своихъ немають (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. мн. **моужыки** (1499 ВФ).

МОУЖЫЛО див. **МУЖИЛО**.

МОУЖЬ, МОУЖЬ, МОУЖ ч. (57) 1. (дружина) чоловік, муж (46): Про то я... записала есми по души моего мужа, небошика князя подлугъ слова мужа своего, къ монастыру Светого Спаса двъ корчмы вольныхъ у Кобрини (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); що бы нмъ оурикъ съ оустьмъ доходомъ и дѣтемъ его що имаеть и дѣтемъ настинымъ що съ добръчино(м) и сноу еи що е(ст) о(т) друога еи моужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196); Се я пани Вохнова пани Мария... а даю и дала есми ... доче своей панъне Матрухъне мужа своего дидину и отчину, селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); О жене которон моужъ оумре(т) а причомъ маеть заста(т) (XV ст. ВС 31 зв.); и Бори(с) рекъ бы(л) в жоны моее на ее вѣно запи(с) што е(н) му(ж) ее пе(р)-вы(н) записа(л) (Вильна, 1495 ВМБС);

моужа пона(т) 2) выйти замѣж: коли(ж) моуж(ж) оумре о(т) жены... а хоче(т) ли иньшого моужа пона(т) тогды... дѣтемъ очина все испо(л)на прѣидь(т) (XV ст. ВС 31 зв.); моужа оуза(т) 1) выйти замѣж: мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзь волѣ опъкальника своего имаеть собѣ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.).

2. (мужчина) чоловік (1): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ... и(ж) кто буде(т) ва(с) (!) держа(т) чела(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робѣт ли бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—1492 ЛКНКВ).

3. (знатна людина) муж (2): а да(н)н сен листь через руки вельбно(г) мужа долина подканцлѣрего кролевства (полско(г) Медика, 1415 P 87); а кому съ оузри(т) кри(в)да на ты(х) люди, а о(н) да ище(т) и(х) пра(д) стариць (!), алибо пра(д) свои моужи, иного су(д)иць да не имаю(т) (Сучава, 1453 Cost. II, 462).

4. (лише у мн.) люди (5): Swidoczno budeth kaszdomu kto koły naszymy list wozdzdrith... oze prziszodzy muzowe spasczenie załowali na Pana Mirosława szczyoby on kurołowszczyni derzał pod soboуy (Галич, 1413 GL 48); пытали есмо Старыхъ боярь и мужей старыхъ што была земля о(т)шла о(т) скльна къ блудову оу деАтину (Луцьк, 1445 P 150); Мы пытали пани Василеовое, если в тебе ещо люди? Она поставила боАр, моужей многих, которых перед нами повелили:... на том хочем... присагноуги (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. **мужь**, **мужь** 7 (1401 АкВАК III, 2; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1487 РИБ 437; XV ст. ВС 31 зв.; 1494 РИБ 560); **мужь**, **мужь** 7 (1487 AS I, 239; XV ст. ВС 8; СЯ 9, 40, 41); **моуж**, **моуж(ж)**, **му(ж)** 6 (1487 AS I, 239; 1490 ЗХП; XV ст. ВС 31 зв.; 1495 ВМБС); род. одн. **моужа**, **мужа** (1401 АкВАК III, 2; 1415 P 87; 1427 Cost. I, 196; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1489 AS I, 89; 1494 РИБ 560, 561; XV ст. СЯ 41 зв.; 1495 ВМБС); дав. одн. **моужоу**, **мужу** 3 (1489 AS I, 89; 1490 ЗХП; 1494 РИБ 560); **мужеви** 1 (1487 AS I, 239); **знах. одн. моужа**, **мужа** (1401 АкВАК III, 2; XV ст. ВС 31 зв.; СЯ 41 зв.; 1489 AS I, 89; 1490 ЗХП); **ор. одн. моужемъ**, **мъжемъ** (XV ст. ВС 21 зв.); **місц. одн. прѣ моужи** (XV ст. СЯ 40 зв.); наз. мн. **моужеве** 1 (XV ст. ВС 33); **музове** 1 (1413 GL 48); род. мн. **мужей**, **моужей** 3 (1445 P 150; 1478 AS III, 17); **муже(в)** 1 (1447—1492 ЛКНКВ); **дав. мн. моужомъ** (XV ст. ВС 33); **знах. мн. моужей** (1478 AS III, 17); **ор. мн. моужми** 1 (1438 ДВАС 27); **моужи** 1 (1453 Cost. II, 462).

***МОУЖЬНИИ** прикм. (3) чоловіків (1): Мы сказоуемъ по смрти моужъне жене только вѣно оуза(т) а остатокъ всего именія дѣтемъ воздасть (XV ст. СЯ 40);

невѣста моужна (2) див. **НЕВѢСТА**.

ФОРМИ: **місц. одн. ж. о (по) моужне**, **моужъне** (XV ст. ВС 6 зв., 21; СЯ 40).

***МОУЖЬЧИНЬКА** ч. (2) хлопецъ: Коли прѣгодить не- которому ошоу дроую (!) жону пона(т) а имають с нею дѣв- кы а с первою жоною моужчинькы тогды снве по смрти оцѣвъ мають дѣвкы замоу(ж) выдать по(д)лоугъ обычая земьско(г) (XV ст. СЯ 41).

ФОРМИ: **знах. мн. моужчинькы** (XV ст. СЯ 41); **дав. мн. моужчинько(м)** (XV ст. СЯ 40 зв.).

***МОУЖЬЧИНЬКА** див. ***МОУЖЬЧИНЬКА**.

***МУЗСКИЙ** прикм. (6) чоловічий: О пане(х) алюбю о панна(х) которын(ж) позывають ко(г) алюбю которын паней и паненъ бытностъ дла крепості и(х) вынеты соу(т) збора лю(д)ска(г) и моужького абы не мелѣ оутіскоу моужьско(г) (XV ст. ВС 12); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не заста- вить по собе сыновъ и щадковъ музского полу то его поло- вница того села Осекрова на того маеть спасти которыйся останеть и на его щадки музского полу (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: **род. одн. ч. музского**, **моужьско(г)** 5 (XV ст. ВС 12; 1498 ГВКОО); **моужького** 1 (XV ст. ВС 12).

***МОУЗЬКИЙ** див. ***МУЗСКИЙ**.

***МОУЗЬСКИЙ** див. ***МУЗСКИЙ**.

МУКОБОДЫ мн. (2) (назва маетку у Волинській землі): Што първо сего жаловалъ намъ... панъ Литаворъ Хребъ- товичъ на землянь Дорогнцькихъ, ... абы оны земля его забрали въ томъ его именьн, которое му ему дали въ До- рогнцькомъ повете, на имя Вышьково а Мукободы (Кра- ків, 1489 РИБ 432—433).

ФОРМИ: наз. **Мукободы** (1489 РИБ 433); **знах. Мукобо- ды** (1489 РИБ 433).

МУКОВИЧЬ (МОУКОСЪЕВИЧЪ?) ч. (1) (особова наз- ва): а при нас в тотъ часъ былъ... панъ Гринко Муковичъ (sic.— Прим. вид.) (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. **Муковичъ** (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

МУКОСЕЕВИЧЬ див. **МУКОСЪЕВИЧЬ**.

МОУКОСЕА ч. (1) (особова назва): а при том был... пан Гринко МоукосеА (Берестя, 1448 AS I, 44).

ФОРМИ: наз. одн. **МоукосеА** (1448 AS I, 44).

МУКОСЪЕВИЧЬ, МУКОСЪЕВИЧЬ, МУКОСЪЕВИЧ, МУКОСЕЕВИЧЬ, МОКОСЪЕВИЧЬ ч. (12) (особова наз- ва): волни во всехъ тыхъ именьяхъ кому отдати, и прода- ти, и променити пан Иван Мукосевиць и его близкии по немъ будучии (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ были свѣдки наша рада вѣрная владыка Луцкій Теодосей... панъ Деннско Мукосевиць (Луцьк, 1446 АкЮЗР I, 18); и мы подлѣ г(о)сп(о)д(а)рьского приказанья пытали есмо свѣтков:... пана Гринка Моукосевица, пана Лютика (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ФОРМИ: наз. одн. **Мукосевиць**, **Мукосевиць** 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АкЮЗР I, 18; 1465 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); **Мукосевиць** 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); **Мукосеви(ч)** 1 (1438 P 139); **Мукосевиць** 1 (1446 АкЮЗР I, 18); **Мокосевиць** 1 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); **род. одн. Мукосевица** (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); **дав. одн. Мукосевичу** 1 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); **мукосевицю** 1 (1445 P 150); **знах. одн. Мукосевица** (1475 AS I, 70).

Див. **ще МОУКОСЪИЧЬ**.

МОУКОСЪИЧЬ ч. (2) (особова назва): А при том был: пан Михайло Цѣдлювич хороужий лоуцкий, а пан Дънисъ Моукосъиць (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. **Моукосъиць** (1466 AS I, 61).

Див. **ще МУКОСЪЕВИЧЬ**.

***МОУЛОВАТЕЦЪ** див. **МОЛОАТЕЦЪ**.

***МУНАСТЫРЬ** див. **МОНАСТЫРЬ**.

***МУНАСТЫРЬ** див. **МОНАСТЫРЬ**.

***МУНДРИЧКА** див. **МОУДРИЧКА**.

МОУНТЕ с. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а ми тако(ж) есми далі і потвердили тоє пра(д)реченоє село на има моунте слоузъ нашему иоанишо изъѣ-ѣцю (Сучава, 1466 DIR«А» 519).

ФОРМИ: наз. одн. **моунте** (1466 DIR«А» 519).

МУНТЧЕЛЪ ч. (1) (назва височини у Молдавському князівстві): А еше есмы ему дали третіє село оу Слава на мунтчель (Сучава, 1403 RS 338).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. село... на мунтчель (1403 RS 338).

МОУНТЪНСКІИ** див. ***МОУНТАНСКИЙ**.МОУНТЪНСКИЙ** див. ***МОУНТАНСКИЙ**.

***МОУНТЪНЪ** ч. (2) (молд. мунтен «житель Мунтениі») горянин: а мы такожде и от нас есми дали и потвердили слоузъ нашему Жоуржи Поуцъноу... село на краи Доуброви, где били Моунтѣне По(у)цъне (Васлуй, 1497 BD II, 107).

ФОРМИ: наз. мн. **Моунтѣне** (1497 BD II, 107).

МОУНТА ч. (1) (особова назва, молд. мунте «гора», «купа»): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есми... монастроу... тата(р), на има... моунта съ челадми своими... чоуна(к) съ челдми своими (Сучава, 1443 Cost. II, 128).

ФОРМИ: наз. одн. **моунта** (1443 Cost. II, 128).

***МОУНТАНСКИЙ** прикм. (4) мунтянский, валаский: а мунтанський воскъ и брашевський слободно имъ ест (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А моунтѣнский воскъ и оугорский имъ слободно ис земли вывести (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **моунтанский**, **мунтанський** 2 (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 670); **моунтѣнский** 1 (1460 BD II, 275); **моунтѣнскій** 1 (1456 Cost. II, 791).

***МОУНТАНСКИЙ** див. ***МОУНТАНСКИЙ**.

МОУНЧЕИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ ми видѣшы его правоу и виръноюу слоужбоу д(о) нас... дали и потвердили есми емоу... села... на имъ... Борисеци... и Моунчеи, где бил город Доумы Чорного (Сучава, 1462 BD I, 64—65).

ФОРМИ: наз. **Моунчеи** (1462 BD I, 65).

***МОУНЧЕЛОВЪ** прикм. (1) ◇ потокъ Моунчеловъ див. ***ПОТОКЪ** 1.

ФОРМИ: ор. одн. ч. **Моунчеловом** (1473 BD I, 183).

Див. ще ***МОУНЧЕЛОУЛЬ**.

МОУНЧЕЛОУЛЪ ч. (1) (назва поляни у Молдавському князівстві): Тѣмъ ми видѣшы его правоу и виръноюу слоужбоу до нас... дали есми емоу и потвердили... село на имъ Беркишеци... и поАна Моунчелоул съ монастырем (Сучава, 1473 BD I, 183).

ФОРМИ: наз. одн. **Моунчелоул** (1473 BD I, 183).

***МОУНЧЕЛОУЛЬ** ч. (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томоу селоу... до потока Моунчелелоуи (Сучава, 1473 BD I, 183).

ФОРМИ: род. молд. **Моунчелелоуи** 1 (1473 BD I, 183); **Моунчелоулоуи** 1 (1473 BD I, 183).

Див. ще ***МОУНЧЕЛОВЪ** (потокъ Моунчеловъ).

***МОУНЧЕЛЬ**¹ ч. (2) (молд. мунчел «горб») горб, пагорок: а азъ г(с)дво мн... дали и похилили и потве(р)дили есмо того село на имъ ши(л)биканіи... и соуха великаа о(т) оустіа до самого ве(р)ха и съ оусими полънами и моу(н)чели ко(л)ко и(х) по неи (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

ФОРМИ: ор. мн. **моунчели**, **моу(н)чели** (1488 ДГСВМЩ).

***МОУНЧЕЛЬ**² ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ ми видвишы правоу и слоужбоу виръноюу... пана (александра спатара) врагили есми его отчноу, ты(х) двѣ сели вышеп(иса)нны(х) и такожде село моунче(л) (Сучава, 1436 Cost. I, 455).

ФОРМИ: знах. одн. **моунче(л)** (1436 Cost. I, 455).

***МОУР** ч. (1) (кам'яна огорожа) мур: стефанъ воевода... създа и сътвори тоурнь съ(и) и моур около монастырѣ (Путна, 1481 КЛ).

ФОРМИ: знах. одн. **моур** (1481 КЛ).

МОУРГОЧ ч. (2) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним ... оже пріидоша... наши слоуги Косте Моургоч и сестричич его Гаврил... и продали свою правоу отниноу (Сучава, 1490 BD I, 400).

ФОРМИ: наз. одн. **Моургоч** (1490 BD I, 400); дав. одн. **Моургочно** (1490 BD I, 400).

МОУРГОУ ч., незідм. (2) (особова назва): И оуставше слоуга наш (То)ма Пригорча запла(тил) оусе исполна тоги... пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Оана Моургоу (Сучава, 1487 BD I, 304).

Див. ще ***МОУРГЪ**.

***МОУРГЪ** ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже... дали и потвердили есми емоу... село на имѣ Глодъни... повыше от Моурга (Сучава, 1462 BD I, 61).

ФОРМИ: род. одн. **Моурга** (1462 BD I, 61).

***МОУРГЪ** ч. (1) (особова назва, молд. мург «гнідній»): а г(с)двомы оу то(м) оуста(х) та пожалова(х) нашоу слоугоу, па(н) іо(н) моургъ, за его правоу и виръноюу слоужбоу (Сучава, 1491 Cost. S. 156).

ФОРМИ: знах. одн. **моургъ** (1491 Cost. S. 156).

Див. ще **МОУРГОУ**.

МОУРДЖАНІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы... дали и (потвердили есми емоу... села на имѣ: где бил дворъ Крецъви на Яланъ, и Моурджаніи, где ест домъ (его) (Сучава, 1466 BD I, 110).

ФОРМИ: наз. **Моурджаніи** (1466 BD I, 110).

МОУРСЪ ч. (1) (особова назва, молд. мурсъ «медовий напиток»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) тот истинны наш виръны слоуга, пан Влад Моурсъ, слоужил нам право и вирно (Сучава, 1469 BD I, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **Моурсъ** (1469 BD I, 135).

***МУРТАЗА** ч. (5) (особова назва, перс. mortazā «вибранний», араб. gazija «хотіти», «бажати»): Ярлькъ отъ цара моурътазы Казмироу братоу отъ му(р)тазы цара поклонъ, рекъши слово то ест (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: род. одн. **моурътазы**, **му(р)тазы** (1484 ЯМ).

***МУРТАЗИНЪ** прикм. (1): Му(р)тазино слово королю братоу моемоу (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: наз. одн. с. **Му(р)тазино** (1484 ЯМ).

Пор. ***МУРТАЗА**.***МОУРЪТАЗА** див. ***МУРТАЗА**.

***МУСИТИ** дієсл. недок. (1) (бути повинним) мусити: пакъ ли тотъ кто имѣть жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда муситъ (? — Прим. вид.) съ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 Cost. II, 633).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. **муситъ** (1408 Cost. II, 633).

***МОУСТЯ** ч. (2) (особова назва): а третѣя част отъ тахже сел да ест Исаю, сыноу Оани Моусти (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: род. одн. **Моусти** (1495 BD II, 59).

***МУТВИТИЩЕ** с. (1) (назва села у Волинській землі) Мутвиця: Узривши есмо знаменитую намъ служѣбу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... и мы... дали есмо емоу... село Твердынь, а Мутвитище въ Луцькомъ повете (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: знах. одн. **Мутвитище** (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

***МУТВИЧЬНЫЙ** прикм. (1) ◇ мутвицьный потокъ (1) (назва потоку у Перемильській землі): а н еше далъ есмъ нѣзы (!) на днѣстрѣ о(т) мутвицьного потока до степанъча перевоза (Казимир, п. 1349 Р 3).

ФОРМИ: род. одн. ч. **мутвицьного** (п. 1349 Р 3).

***MUCHAWEC** ч. (2) (назва потоку у Берестейській землі): у hranyciu у mezu samy iesmo promezy sebe potozyu у kopcy zasypaly poczonszy od toley wetykouy dorohy

szto od mista ydet berehom muchawca po rolowupie chworyszczy (Трншин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *род. одн. muchawca* (1500 ДПЖН); *дав. одн. muchawcu* (1500 ДПЖН).

*МУХОТОЛОКИ *мн.* (2) (назва місцевості у Волинській землі): я... дала єсми єму... іменє... ограничоное почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту и великому гостинцу... минуючи Сведники... соколскою дорогою алиж оу Мохотолоки (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *род. Мухотолок* (1488 AS I, 242); *знах. Мохотолоки* (1488 AS I, 242).

*МУЧЕНИКЪ *ч.* (9) мученик: Въ лето шеститисачное и он сотное деваносто третее на памать стаго мученика ефимья на канань проводьв(ь) оу (су)боту (б. м. н., 1385 P 28); оу нашомъ дворъ оу медьць оу де(н) свато(г) мученика дмитриа под лъты розь(с)тва хр(т)ова а лъть и оу ли(т) и семое льто (Медика, 1407 P 72); И боуди ємоу клатва, о(т) ба оца и сна и ста(г) дха... и о(т) всь(х) мчнкъ и прпбны(х) и бгносны(х) о(т)нъ антоніа и тео(до)сія печерьскы(х) (Київ, 1446 P 154); а азъ г(с)во ми... и дали и похилили и потве(р)дили єсмо того село... томуо стомоу нашємоу моностироу о(т) воронецъ идеже є(ст) хра(м) стго и славного м(ч)нка великаго и побьдоносца гео(р)гїа (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

ФОРМИ: *род. одн. мученика, muczennyka* 3 (1385 P 28; 1407 P 72; 1465 GL 176); *м(ч)нка* 2 (1413 P 84; 1488 ДГСВМЩ); *ск. н. мчн.* 1 (1413 ОБРН 115); *знах. одн. мчнка* (1386 P 31); *род. мн. мученикъ* 1 (1403 RS 338); *мчнкъ* 1 (1446 P 154).

*МОУЧЕНИЦЯ *ж.* (1) мучениця: мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито ... оже... дали и потвердили єсми митрополію нашему о(т) романова тръга идеже є(ст) храмъ стои м(ч)нци параскеви села оу нашей земли оу молдавской на нмь леоукоушани (Сучава, 1458 DIR«А» 512).

ФОРМИ: *дав. одн. м(ч)нци* (1458 DIR«А» 512).

МОУША, МОУШЪ *ж.* (29) (особова назва): Азь рабъ бжїи... іменемъ стефанъ... коупи(х) съ тетраєу(г)ль за свож дшж... и сестрѣ мон(х) моушж и станж (б. м. н., 1401 ЗКЄ); а тоє привилїє вишеписа(н)ны(х) пре(д)ко(в)и нашы(х) изгнїоули о(т) роуки крѣстини сна пантелеєва и панєи єго моуши (Васлуй, 1464 DIR«А» 517); И оуставши наши слоуги Сима и брат єго Оника та заплатили оуси тоти вишеписаннїи пинъзи... оу роуки слоузѣ нашему Сими Бенѣ и сестри єго Моуши (Ясси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. Моуша* 11 (1464 DIR«А» 517; 1487 BD I, 291; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 18; 1495 BD II, 64; Cost. S. 193; 1497 BD II, 116; Cost. S. 223; 1499 BD II, 153; 1500 BD II, 176 і т. ін.); *зам. род. от...* Моуша 2 (1472 ВAM 61; 1489 BD I, 376); за дшж... сестрѣ мон(х) моушж и станж 1 (1401 ЗКЄ); *зам. дав. Моуша* 1 (1499 BD II, 154); *род. одн. моуши* (1464 DIR«А» 517); *дав. одн. Моуши* (1464 DIR«А» 517; 1487 BD I, 291; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 18, 19; 1495 BD II, 76; Cost. S. 193; 1497 BD II, 116, 117; Cost. S. 223; 1500 BD II, 175).

МОУШАТ *див. МОУШАТЪ.*

МУШАТА¹ *ч.* (7) (особова назва): а то єсмо дали пану ивану мушати и єго дѣтемъ и єго оунучатомъ и єго ближничъ по немъ будущимъ (Луцьк, 1445 P 150); А при томъ были добрые люде па(н) васко любн(ч) писа(р) королевски(н) па(н) ива(н) мушата (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. одн. мушата* (1445 P 150; 1478 ЗРМ); *род. одн. мушаты* (1445 P 150); *дав. одн. мушати* 2 (1445 P 150); *мушатъ* 1 (1445 P 150).

*МУШАТА² *ж.* (1) (особова назва): а на то ...вѣра маты нашєй кнагънѣ мушаты (Сучава, 1393 Cost. I, 14).

ФОРМИ: *род. одн. мушаты* (1393 Cost. I, 14).

*МОУШАТИНЪ *прикм.* (2): И оу томъ такожъ прїидоша... дочка Моушатины, и... дочка Грози Коуфта... и прдали свою правоую отниноу (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Моушатины* (1499 BD II, 153); *дав. одн. ж. Моушатины* (1499 BD II, 154).

Пор. МУШАТА¹.

МУШАТИЧЪ, МУШАТИЧ *ч.* (4) (особова назва): А при томъ былъ... пан Петръ Мушатич (Ровно, 1483 AS I, 82); А при томъ былъ князь Иванъ Пугятичъ, а панъ Петрушко Мушатичъ (Луцьк, 1495 АЛМ 89).

ФОРМИ: *наз. одн. Мушатич, Мушатичъ* (1483 AS I, 82; 1488 AS I, 242; 1490 AS I, 92; 1495 АЛМ 89).

МОУШАТЪ, МОУШАТ *ч.* (55) (особова назва): И оу томъ оуставши наш вѣрныи пан Моушат дворник и заплатил онъ всїи тоты вышеписаннїи пинъзи (Ясси, 1476 BD I, 208); А на то єсть... в. п. Моушата (Васлуй, 1495 BD II, 43).

ФОРМИ: *наз. одн. Моушата, Моушат* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121); *род. одн. Моушата* (1491 BD I, 467; 1492 BD I, 506; 1493 BD II, 4; CVD 6; Cost. D. 45; Cost. S. 176; 1494 BD II, 33; 1495 ВAM 71; BD II, 249; Cost. S. 194; ПГВСР і т. ін.); *дав. одн. Моушатоу* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121).

МОУШИН *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Иванко, сынъ Моушин и... Єфросина, дочка Роужина... жаловали єсмы нх особноу нашею милостїю (Сучава, 1495 BD II, 248—249); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м) ... оже прїидоша прѣ(д) нами... снове моушини (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Моушин* (1495 BD II, 249); *наз. мн. ч. моушини* (1500 Cost. S. 234).

Пор. МОУША.

*МУШЧИЧЪ *див. МЫШЧИЧЪ.*

МОУШЪ *див. МОУША.*

*МЦЕНСКИЙ *прикм.* (1) (пор. Мценськ у Смоленській

землі): жаловали намъ кнги федорова федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) кнземъ федоро(м) федоровичо(м) Соколи(н)ски(м) на намєстника мце(н)ского и любю(ц)кого пана богдана сопежича (Берестя, 1496 ВМКФС).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. мце(н)ского* (1496 ВМКФС).

МШАНЕЦ *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): а кн(А)лю Семєну досталса город Колоден а села: Чернехов... Мшанец (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Мшанец* (1463 AS I, 54).

*МШАНЕЦЪ *ч.* (1) болото, поросле мохом: и мы... дали єсмо ємоу село липоую оу перемильскомъ Погѣте С обьма берги ставоу И со млиномъ И со мшанцо(м) С мытомъ (Луцьк, 1451 P 158—159).

ФОРМИ: *ор. одн. мшанцо(м)* (1451 P 159).

! МЪ *див. МЫ*.

МЪГДЪЛИНЪ *ж.* (4) (особова назва, молд. цсл. Магдалыни, гр. Μαγδαληνή) Магдалина: И оуставше Мъріє... и съ своимъ братаничем... та заплатили оуси тоти пинъзи... оу роуки Мъгдълїни, дочки Петра спѣтарѣ (Сучава, 1495 BD II, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. Мъгдълїнъ* (1495 BD II, 73, 76); *дав. одн. Мъгдълїни* (1495 BD II, 74, 76).

МЪГДЪШАНІИ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князївствї): а мы такожѣре и от нас єсми дали и потвѣрдили слоузѣ нашему Илы Нашфѣ тоє прѣдрєченое село... на нмь Мъгдъшанїи (Сучава, 1490 BD I, 396).

ФОРМИ: *наз. Мъгдъшанїи* (1490 BD I, 396).

МЬГОУРА *ж.* (1) (молд. мѣгурѣ «горб») пагорб, могила: Хота(р)... до об(р)шїє мьгоура (Корочин Камїнь, 1458 Мїл.Дос. 121—122).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. об(р)шїє мьгоура* (1458 Мїл.Дос. 122).

*МЪДРЪЖАКОВЪ *прикм.* (1): и тиж есми емоу дали и потвърдили она селищче... що емоу продали тое селищче аноушка и марта, дъщеря мѣдрѣжакѣви (Сучава, 1493 *Cost. S.* 176).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. мѣдрѣжакѣви* (1493 *Cost. S.* 176).

*МЪЗЪРЪЕСКОУЛЪ *ч.* (2) (*особова назва*): и запла-ти(х) азъ г(с)во ми оуси тоти вишеписанїи пинѣзи... оу роуки... шандроу га(р)доу и ... шоушманоу... снове косте мѣзърѣскоула (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *род. одн. мѣзърѣскоула* (1488 *ДГСВМЩ*).

МЪКЪОУ *ч., невідм.* (4) (*особова назва, пор. Макавеи*): и тиж есми емоу дали и потвърдили она (!) селищче, на бахлоуецъ, на имѣ селищче мѣкѣоу влада и съ мистом от млина (Сучава, 1493 *Cost. S.* 176); Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Ион Батин от Соучавъ... и продал... половина село на имѣ Кълимѣнѣшїи... та продал слоузъ нашему Микоулоу Мѣкѣоу (Васлуй, 1497 *BD II*, 108—109).

МЪЛАЮ *ч., невідм.* (2) (*особова назва, молд. мѣлай «пшоняний корж»*): и оуставши наши слоуги да(н)чоу(л) и бра(т) его драго(т)ъ и тесте его мѣлаю... та заплатили оуси испо(л)на тоти вишеписа(н)нїи пинѣзи (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

*МЪЛѢЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князївствї*): А хотаръ той половинъ селоу от Мѣлещи да есть по старому хотароу, коуда из вика оживали (Сучава, 1479 *BD I*, 228); Там ми видѣвшє их правою и вѣрноуоу слоужбоу до нас... дали и потвърдили есми им... села на имѣ: Обрѣша... и половина от Мѣлещїи (Сучава, 1483 *BD I*, 272).

ФОРМИ: *род. Мѣлещи 1* (1479 *BD I*, 228); *Мѣлещїи 1* (1483 *BD I*, 272).

*МЪЛѢЩИ *див.* *МЪЛѢЩИ.

*МЪЛИНИ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князївствї*): А хотар той части от селоу от Мѣлинь, (що) за Молдавою, да ест також третаА част от колико ест част Оани Бѣшескоула, и по старому хотароу (Сучава, 1499 *BD II*, 136).

ФОРМИ: *род. Мѣлинь, мѣлин* (1499 *BD II*, 135, 136).

*МЪЛИНИНЪ *прикм.* (6): а па(к) фе(д)ка и сестри еи мѣрина и гинда до(ч)ки мѣлинини... привилїе що имали они от(т) на(с) же на тое село коли соби били роздѣлили они тако(ж) еи дали оу роуки слоузъ нашему вѣрному паноу тоадероу писареви нашему (Ясси, 1495 *ПГВ СР*).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. Мѣлинини, мѣлинин(и) 3* (1495 *BD II*, 53; *ПГВ СР*); *зам. дав. до(ч)камъ мѣлинини 1* (1495 *ПГВ СР*); *дав. мн. Мѣлинем 1* (1495 *BD II*, 76); *мѣлином 1* (1495 *BD II*, 76).

Пор. МЪЛИНЪ².

МЪЛИНЪ¹ *ч.* (1) (*особова назва, молд. мѣлинѣ «черемха»* (ягода), «малина»): мы Стефан воевод чиним знаменито ... оже прїидоша прѣд нами... Мѣлинь и Выша и зѣт их Ивашко Витолтескоула... и дали... слоугам нашим... села що имѣ дал... оу(н)ко их (Сучава, 1458 *BD I*, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлинь* (1458 *BD I*, 20).

МЪЛИНЪ² *ж.* (6) (*особова назва, молд. мѣлинѣ «черемха»* (ягода), «малина»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи слоуга наш Миклѣ и сестри его Мѣлинь и Боурае и Грѣка... жаловали есмы их особною нашею милостїю (Васлуй, 1495 *BD II*, 39); И оу том також прїидоша прѣд нами... Мѣрина... и... сынове Ивашка Коуфта, и оуноука их Мѣлинь, дочка Лазорова (Гирлов, 1499 *BD II*, 153).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлинь* (1495 *BD II*, 39, 53; 1499 *BD II*, 153); *зам. род. сыновом Мѣлинь* (1495 *BD II*, 53); *дав. одн. Мѣлини* (1495 *BD II*, 53; 1499 *BD II*, 154).

*МЪЛИНЪ³ *див.* *МЪЛИНИНЪ.

*МЪЛИНЪ *див.* *МЪЛИНИНЪ.

! МЪЛНЫИ (МЛИНЪ) (1): О братїи што единъ мѣлныи (!) имаю(т) (XV ст. *BC* 23).

Див. МЛИНЪ.

МЪЛОУРЕ *ж., невідм.* (1) (*назва села у Молдавському князївствї*): тѣмъ мы ... дали и потвърдили есми его очин(н)оу... оу мѣлоуре где оанчѣ (Сучава, 1448 *Cost. II*, 342).

МЪЛЪЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи наши слоуги Мареш и Доума Мѣлѣскоула и Сима... слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 *ВАМ 70*).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлѣскоула* (1495 *ВАМ 70*).

*МЪЛЫНЪ *див. МЛИНЪ.*

*МЪНДРЕЩИ *див. МЪНДРЕЩИ.*

МЪНДРЕЩИ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князївствї*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми томоу стоумоу монастыроу села... на имѣ... мѣндрещїи, на орбикоу (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10); И досталось мѣринки, дочци мѣндринїи ... село на имѣ мѣндрещїи, на сиреть, где били балинци (Сучава, 1492 *Cost. S.* 161).

ФОРМИ: *наз. мѣндрещїи* (1462 *Cost. D.* 10; 1492 *Cost. S.* 161); *род. мѣндрещи* (1467 *Mih. Doc.* 125).

*МЪНДРИНЪ *прикм.* (5): и еше оустали мѣринка, дочка мѣндрина, и братаничи еи... та дали (*в ориг.* продали.— *Прим. вид.*) мѣрини... за тое село... еше Ψ злат татарских (Сучава, 1492 *Cost. S.* 161); а мы також и от нас есми дали и потвърдили... сестричимъ Мѣндриним... село на имѣ Тѣвещїи (Сучава, 1493 *BD II*, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. мѣндрина* (1492 *Cost. S.* 161); *дав. одн. ж. мѣндринїи* (1492 *Cost. S.* 161); *дав. мн. Мѣндриним, Мандриним* (1493 *BD II*, 18, 19).

Пор. МЫНДРА.

МЪНДРИЧИНЪ *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвшн его правою и вѣрноуоу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... еше село где би(л) драгомиръ мѣндричинъ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: *наз. одн. мѣндричинъ* (1437 *Cost. I*, 541).

МЪНДРЪ *див. МЫНДРА.*

МЪНѢЩИ *див. МАНѢЩИ.*

*МЪНЗАТОУЛЪ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи наши слоуги Гаврил и братїа его Никита и Ион, сынове Негрити, дочка Пѣтра Мънзатоула, слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1489 *BD I*, 371).

ФОРМИ: *род. одн. Мънзатоула* (1489 *BD I*, 371).

МЪНЗАЦИ *див. МАНЗАЦИ.*

МЪНЪИ *див. МАНУИЛ.*

МЪНЪИЛѢЩИ *мн.* (5) (*назва селища у Молдавському князївствї*): тѣмъ мы... дали и потвърдили есми его очин(н)оу... селище маноуилещи (и съ) коуАни (Сучава, 1448 *Cost. II*, 342); мы Стефан воевода ... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григорїе... и съ вѣсьми яже о христь братїями... и дали господствоу мы петь сель:... село Биранно, и село Влѣксаново, и село Маноуилещи (Ясси, 1500 *BD II*, 173).

ФОРМИ: *наз. мѣнѣилещїи* (1487 *Cost. D.* 7); *род. молд. зам. дав. мѣнѣилещилор* (1487 *Cost. D.* 7); *знах. Маноуилещи, маноуилещи 2* (1448 *Cost. II*, 342; 1500 *BD II*, 173); *Манонялещи 1* (1499 *BD II*, 162).

МЪРЕНА *див. МАРЕНА.*

*МЪРЕНКА *див. *МАРЕНКА.*

МЪРЗЕ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., тюрк. mırza, ар. атїг «князь», перс. zada «сын»*): А на то ест велика мартоурїа... Мързе сынъ Станчюл (б. м. н., 1470 *BD I*, 153).

Див. ще МЫРЗА.

МЪРИНА *див. МАРИНА.*

МЪРИНИНЪ *прикм.* (4): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже тоти истиннїи... снѣ мѣринини... дали и потвърдили есми и(м)... и(х) праваА от(т)ини (Сучава,

1491 *Cost. D.* 36—37); И оуставше слоуга (наш Тоадер)... и сестра его Стана та заплатили оуси тоти пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Юрши, сыноу Мъриниц(оу) (Ясси, 1497 *BD II*, 96).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Мъриницъ* (1497 *BD II*, 96); *дав. одн. ч. Мъриниц(оу)* (1497 *BD II*, 96); *наз. одн. ж. Мъриница* (1493 *BD II*, 31); *наз. мн. ч. мъриници* (1491 *Cost. D.* 3).

Пор. МАРИНА.

МЪРИНКА *ж.* (8) (*особова назва, пор. Марица*): И оуставше наши слоуги Данчюл и брат его Жоуржа и сестри их Мъринка и Олга та (за)платили оуси тоти пинъзи... оу роуки Тома (Сучава, 1489 *BD I*, 367); и досталось мъринки... село на имь мьндрещи, на сиреть (Сучава, 1492 *Cost. S.* 161); а мы такожде... есмы дали и потвърдили слоузъ нашему Иванка и сестрам его Ньгши... и... дочка Мъринкьей, тое... половина село от Шекан (б. м. н., 1494 *BD II*, 38).

ФОРМИ: *наз. одн. Мъринка* (1489 *BD I*, 367; 1492 *Cost. S.* 161); *род. одн. Мъринкьей* (1494 *BD II*, 38); *дав. одн. Мъринки* (1489 *BD I*, 367; 1492 *Cost. S.* 161).

МЪРИНЪ *див. МАРИНА.*

МЪРИА *див. МАРИЯ.*

МЪРИЕ *див. МАРИЕ.*

МЪРМОУРЪНЕ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тьмь мы видьвши ихъ правою и вьрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есмы имь их отиноу правою на имь Мърмоуръне (Сучава, 1467 *BD I*, 118—119).

ФОРМИ: *наз. Мърмоуръне* (1467 *BD I*, 119).

МЪРОУШКА *див. МАРОУШКА.*

МЪРОУШКИН *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... Жоурка Пинтече... и братіа его Юрїи Банко и Сава, сынове Мъроушкини... жаловали есмы ихъ особоноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Мъроушкин* (1495 *BD II*, 59); *наз. мн. ч. Мъроушкини* (1495 *BD II*, 249).

Див. ще МЪРОУШКИН.

Пор. МАРОУШКА.

МЪРОУШЧИН *прикм.* (4): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... придоша... Лазорь, сынъ Мъроушчин, съ своими братіами... и продали свою правою отиноу (Сучава, 1483 *BD I*, 269); а ми такожде и от нас есмы емоу дали и потвърдили и тое половина село, от батрьещи, част мароушчена, како да ест емоу от нас оурик (Сучава, 1493 *Cost. S.* 176).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Мъроушчин* (1483 *BD I*, 269); *род. одн. ч. (мъ)роу(ш)чина* (1490 *Cost. S.* 141); *наз. одн. ж. зам. знах. потвърдили... част мароушчена* (1493 *Cost. S.* 176); *наз. мн. ч. мъроушчини* (1492 *Cost. S.* 161).

Див. ще МЪРОУШКИН.

Пор. МАРОУШКА.

МЪРЧЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есмы им... два села на Бръладъ на имь Мърчещи и Грижливїи (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: *наз. Мърчещи* (1495 *BD II*, 249).

***МЪРЪЦЕИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже...

дали и потвърдили есмы томоу стомоу монастыроу села... на имь... блъгаре и мъръце(ї) и дръманещи (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10); и(н)и никто да несмьеть ты(х) монастырски(х) люди... о(т) блъгаре и о(т) мъръцеи... соудити а ни глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *наз. мъръце(ї)* (1462 *Cost. D.* 10); *род. мъръцеи* (1467 *Mih. Doc.* 125).

***МЪРЪЦЕИ** *див. *МЪРЪЦЕИ.*

***МЪСТАКИНОУЛЪ** *див. МЪСТЕКЪНОУЛ.*

МЪСТЕКЪНОУЛ *ч.* (2) (*назва болота у Молдавському князівстві*): А хотарь томоу селоу... право д(о) оустї(а) Черленой, идеже ест блато Мъстекъноул (Сучава, 1473 *BD I*, 183—184).

ФОРМИ: *наз. одн. Мъстекъноул* (1473 *BD I*, 184); *род. одн. молд. Мъстакиноулоуи* (1473 *BD I*, 183).

***МЪСТИСЛАВСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): какже тот Его Милости боарин Раман о тыи пьнази мѧл со мноу право пьред намьстникомъ княза Михайла Его Милости Мъстиславского Тетеринским, Тораномъ Гармановичом и тоую тридцат коп грошей широких правом поискал (Друцък, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: *род. одн. Мъстиславского* (1492 *AS III*, 23).

МЪТЕИ *див. МАТЕИ.*

МЪТЕЮ *див. МАТЕЮ.*

МЪТІАШЪ, МЪТІЯШЪ, МЪТІАШ, МЪТІЯШ *ч.* (17) (*особова назва, молд., стч. Matyaş, мад. Mátyás, цсл. Матьѡеи, гр. Ματθαῖος, лат. Matthaеus*): милостивїи королю! Што еси прислалъ Матыѡса бискупа о шькодоу Каменицкоюу до насъ, а мы есмо добре зрзоумели тьмь речамъ (б. м. н., 1481 *BD II*, 365); Писал Мътїашъ въ Соучавѣ (Сучава, 1491 *BD I*, 450); што твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ, дворъника своего пана Дчоуръжа и писара своего Матыѡша (б. м. н., 1496 *BD II*, 407).

ФОРМИ: *наз. одн. Мътїашъ* 1 (1491 *BD I*, 450); **Мътїа(ш), Мътїаш, Мътїа(ш), Мътї(аш)** 7 (1491 *BD I*, 469, 492; *CVD* 4; *Cost. S.* 157; 1493 *BD II*, 31; *CVD* 7; 1494 *BD II*, 33); **Мътїашъ** 2 (1494 *BD II*, 35, 37); **Мътїаш, Мътїа(ш)** 3 (1491 *Cost. D.* 38; 1492 *BD I*, 505, 507); *знах. одн. Матыѡша* 1 (1496 *BD II*, 407); **Матыѡса** 1 (1481 *BD II*, 365); *ор. одн. Матыѡшомъ* (1496 *BD II*, 401).

*Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТЪВИИ, МАТЪЕЙ, МАЦЪИ.*

МЪТІИ *див. МАТІИ.*

МЪТІЯШ *див. МЪТІАШЪ.*

МЪТІЯШЪ *див. МЪТІАШЪ.*

***МЪЦЪЮЛЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд. мац «кишка»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Мърїе Билка... и... Роуска, дочка Оника Мъцъюла... жаловали есмы ихъ особоноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: *род. одн. Мъцъюла* (1495 *BD II*, 249).

МЪЧКАТЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд. мьшкат «крупный»*): И дали и потвърдили есмы нашеи митрополїи о(т)

до(л)него тръга идеже е(ст) хра(м) стои параскеви еи пн-томы цыгани на имь мьчкать и своими дьтми и чельдню и каба и своими дьтми и чель(д)ю (Сучава, 1465 *DIR«A»* 518).

ФОРМИ: *наз. одн. мьчкать* (1465 *DIR«A»* 518).

***МЪЧКЪТЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еще есмы дали... монастыроу... црьков оу Мьчкьтеш с попом (Сучава, 1490 *BD I*, 420).

ФОРМИ: *род. Мьчкьтешци* (1490 *DC* 148); *місц. оу Мьчкьтеш* (1490 *BD I*, 420).

МЪЧЮКЪ, МЪЧЮКЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд. мьчукъ «булава»*): и мы... потвърдили есмы имь... села... где был(л) ходко и мьчюкъ (Васлуй, 1439 *Cost. II*, 51—52); та(м) мы... дали есмы и(м)... села... и... силище... (и)воула... и мьчюкъ и пони(ж) <м>икъ (Сучава, 1448 *Cost. II*, 316).

ФОРМИ: *наз. одн. мьчюкъ* 1 (1439 *Cost. II*, 52); *зам. род. слище... ивоула... и мьчюкъ* 1 (1448 *Cost. II*, 316).

***МЪЯТИНИ** *див. МЪЯТИНИ.*

МЫ¹ МИ *займ.* (3640) **1.** (*множинний, вказує на особу оповідача разом з іншими особами*) ми (183): што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучька гьрговатъ) через берестіе... мы хочемъ ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); на се(мъ) на все(м) мы два исъ братомимь

(так.— *Прим. вид.*) цьлуева крсть што жь нама все то исправити косподареви (ї) нашему (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы бискупи мацъи премыски и офанасы владыка премыски па(н) Анъ дьди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь межїи... кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимь... межїи панею Адвїгою отиноу пилецкою... о волость о зальсье и о тычи(н) мьсто... на многи(х)

роцьхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70); Us-
tyszawsza to wsi zaplakali i mo wili: «Woleli bychmo, szto
i pas korol sam kazniti, kak ieho wolila» (Липнишки, 1433
ЗНТШ LXXVI, 140); а то есмо собе поделили ровно вьчно
и непорушно и некоторому з нас не вьступатисА нвичню
дѣлницу (Луцьк, 1463 AS I, 55); што тыи приатели про-
межи нами найдоуть, то намъ терпѣти на обѣ сторонѣ (Виль-
на, 1482 AS I, 79); Мы бояре земли молдавской, рада госпо-
дарь нашего Стефана воеводы: Ион Тъоутоул логофет...
доумша постелник, Могила чашник, Фроунтеш столник...
и иньи бояре що при том были (Сучава, 1499 BD II, 443—
444).

2. (пошанный, вказує на особу оповідача — представника
верхівки феодального суспільства) ми (3457): Аще ли хто...
сия ... повеления княжения нашего переступить дерзнуть,
десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнится
и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI,
3); Мы панъ янь дѣдичъ тарнубьскій староста рускии по-
знавами то нашимъ листомъ (Перемишль, 1390 P 175); Мы

великии кнзъ витовтъ дали есмо сою нашу грамоту бед-
риху што держить о(г) насъ двѣ селищи (Турейськ, 1429 P
112); Мл(с)тїю бжїєю, мы стефа(н) воевода... знаменито
чини(м)... еже то(г) истин(н)ыи слуга на(ш) вѣрныи, па(н)
миху(л) соулжаръ на(ш), и (е)го братїа... служили на(м),
право и вѣрно (Сучава, 1475 Cost. D. 3); Милостїю божїєю
мы Стефан воевода, господарь земли молдавской, знаме-
нито чиним ис сим листом нашимъ вьсьм кто нан оузрит
или чтоучи его оуслышит (Ясси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: наз. **мы**, **пу**, **мь** 1530 (п. 1341 P 2; 1361 AGZ
6; 1388 P 39; 1409 DIR«А» 437; 1420 AS I, 25; 1444 АрхЮЗР
1/VI, 8; 1455 Cost. II, 525; 1471 DIR«А» 527; 1496 BD II,
401; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); **ми** 105 (1378 ЗНТШ LI, 4;
1439 Cost. II, 35; 1448 Cost. II, 737; 1458 BD I, 24; 1467 BD
I, 122; 1475 BD I, 206; 1483 BD I, 272; 1489 Cost. S. 133;
1493 Cost. S. 176; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **! мьи** 1 (1459
Cost. S. 21); **! мь** 2 (1481 ГПМ; 1490 DC 148); **! ма** 1
(1453 DIR«А» 503); *род. насъ*, *насъ*, *на(с)*, *пас*, *насо*
740 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1389 PEA I, 27; 1402 Cost. II,
621; 1433 Cost. II, 594; 1446 Cost. II, 247; 1456 Cost. II,
791; 1467 Mih. Doc. 125; 1475 AS I, 70; 1490 BD I, 437; 1500
Cost. S. 234 і т. ін.); *зам. дав.* имаєт насъ листы... *потверди-*
ти 1 (1462 BD II, 285); *дав. нам*, *намъ*, *пам*, *намъ*, *на(м)*,
намо (1352 P 6; бл. 1386 P 30; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1420 Cost.
I, 135; 1438 DBAc 28; 1442 Cost. II, 719; 1452 Cost. II, 432;
1466 BD I, 96; 1479 BD I, 228; 1500 АСД II, № 4 і т. ін.);
знах. *нас*, *насъ*, *на(с)*, *пас* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1388
P 42; 1409 P 74; 1429 Cost. I, 242; 1442 Cost. II, 716; 1453
Cost. II, 765; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 70; 1487 PИБ 434;
1500 АСД II, № 4 і т. ін.); *ор.* *нами*, *намі* 448 (1391 P 45;
1409 P 74; 1418 Cost. I, 127; 1447—1492 ЛКБВ; 1456 Mih.
213; 1465 АкВАК III, 4; 1478 AS III, 17; 1489 PИБ 432;
1497 BD II, 123; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *намы*, *пату* 11
(1430 ГВКЛ 7; 1465 GL 176; 1474 PГC; 1498 ГВКЛ 22;
1499 BD II, 130, 135, 144, 160, 423); *на(м)* 3 (1404 P 70; 1414
P 85); *зам. дав.* записалъ сА чинити добро *намы* 1 (1448
Cost. II, 305); *місц. на* (*пры*, *по*, *оу*) *нас*, *насъ*, *на(с)* (1322
АрхЮЗР 1/VI, 3; 1407 Cost. I, 57; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8;
1436 Cost. II, 706; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1480 BD
I, 245; 1487 PИБ 435; 1495 ВМБС; 1499 PИБ 777; 1500
АЛМ вип. 2, 59 і т. ін.); *дав. дв.* *нама* (бл. 1386 P 30; 1457
Cost. II, 810)

Мы² *див.* **ми**².

! Мы³ *див.* **мыто**.

Мыерлѣ *див.* **миерлѣ**.

! Мыи¹ *див.* **мы**¹.

! Мыи² *див.* **ми**².

***Мыитрополїя** *див.* ***митрополїя**.

Мык *див.* **мик**¹.

Мыклѣоушь *див.* **миклоушь**.

Мыкулински *див.* **мыкулинскій**.

***Мыкулинскій**¹ *див.* **мыкулинскій**.

***Мыкулинскій**² *див.* **мыкулынскій**.

Мыкулынскій, **мыкулински**, **мыкулинсь-**
кїи *прикм.* (5): а при томъ оуздананъ были... панъ холь-
ко бибельскїи... попь микулинскїи федутъ (Перемишль,
1378 P 26); Мы, Свядрыгайло... чинимо знаменито... пжъ...
Карпъ Ивановичъ Микулинскїи... поклададъ передъ нами
лысть отъ князя Василїя Сангушковича... и дворанъ на-
шихъ... што есмо имъ первой сего велиды имена его *Мыку-*
линсьїе обьихати, грани положыты и кривду его, што ме-
нуєтъ одъ землянь Браславскїхъ и боярѣ Хмельныцкїхъ,
росудыты (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* **мыкулынскій** 2 (1430 ГВКЛ 8, 9);
мыкулински 1 (1430 ГВКЛ 8); **мыкулинськїи** 1 (1378 P
26); *знах. мн. с.* **мыкулинскїе** (1430 ГВКЛ 7).

Пор. ***микулинци**.

***мыкулынци** *див.* ***микулинци**.

***мылий** *див.* **мылий**.

***мылость** *див.* **мылость**.

мыльскїи, **мылскїи**, **мылскїи** *ч.* (10) (*особова*
назва): а даємъ, и потвержаємъ тому первой писаному пану
Петрашкѣ Ланевичу Мыльскому верху менованнїи мѣста
вьчно и непорушно (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 18); А при томъ
были свѣдки... Маско Гулевичъ, а панъ Петрашъ Мылскїи,
маршалокъ земскїи (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 21).

ФОРМИ: наз. *одн.* **мыльскїи**, **мылскїи**, **мылскїи** (1445—
1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS III, 5; 1451 AS I, 45; 1452
АкЮЗР I, 21; АрхЮЗР 8/IV, 61); *род. одн.* **мыльского**,
мылского (1445 АкЮЗР I, 17; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV,
12); *дав. одн.* **мыльскому**, **мылскому** (1445 АкЮЗР I, 17,
18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13).

мымо *див.* **мымо**.

***мындрїно село** *с.* (1) (*назва села у Молдавському*
князствї): а хотаръ мындрїну селу и селищи съ вьсьми
своими старыми хотарми, куды из вѣка оживали (Сучава,
1435 Cost. I, 403).

ФОРМИ: *дав. одн.* **мындрїну селу** (1435 Cost. I, 403).

Див. ще **мындрїнь дворѣ**.

мындрїнь дворѣ *ч.* (1) (*назва села у Молдавському*
князствї): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрно служ-
бою (I) до на(с) ... дали есми ему оу нашеи земли села на има
мындрїнь дворѣ на серети и съ своими прикутками... и едно
селище на милковѣ (Сучава, 1435 Cost. I, 402—403).

ФОРМИ: наз. *одн.* **мындрїнь дворѣ** (1435 Cost. I, 403).

Див. ще ***мындрїно село**.

мындра, **мындрѣ**, **мындрѣ** *ч.* (53) (*особова назва*,
молд., слов. мѣдрѣ): а на то е(ст)... вѣра пана мындрѣ (жо-
мотатева) и дѣти его (Сучава, 1428 Cost. I, 209—210); мы
илта воевода... чини(м) знаменито... аже... болѣринъ нашъ
вѣрныи на имѣ панѣ александро (*в ориг.* александро.—
Прим. вид.) спатарь... (тѣгаль сА съ пано)мъ мындрѣю
за свою отчиною и добыль на (п)аноу мындри свою отчи-
ною (Сучава, 1436 Cost. I, 454); и оустал наш слоуга Мъндрѣ
Ивоул и съ своими братаничи... та заплатили оуси тоти
рк злаг татарскїхъ (Сучава, 1493 BD II, 18—19).

ФОРМИ: наз. *одн.* **мындра**, **мындрѣ** 3 (1433 Cost. II,
650; 1436 ВАМ 29); **мындрѣ** 1 (1493 BD II, 19); *род. одн.*
мындри 25 (1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 350; 1435—1436
Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 455; 1437 Cost. I, 536; 1438 DBAc
27; 1439 Cost. II, 42; Mih. 206; 1441 DBAc 38; 1442 Cost.
II, 88 і т. ін.); **мындрѣ** 13 (1433 Cost. I, 354; 1436 ВАМ 29;
Cost. I, 450, 460; 1437 Cost. I, 515; Mih. 203; 1438 Cost. II, 15,
27; 1441 DBAc 35; 1455 Cost. II, 540); **мындри**, **м(ъ)ндри**
5 (1432 ДГВІН; Cost. I, 338; 1435 DIR«А» 465; Cost. I, 424;
1438 Cost. II, 8); **миндри** 1 (1442 Cost. II, 97); **миндрѣ** 1
(1428 Cost. I, 210); *дав. одн.* **мындрѣ** (1493 BD II, 18, 19);
ор. одн. **мындрѣю** (1436 Cost. I, 454); *місц. одн.* **на мындри**
(1436 Cost. I, 454).

***МЫНЕВЪ** *прикм.* (1) ◇ селнице мынево див. СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. мынево* (1448 *Cost.* II, 324).

МЫНЗАЦИ див. МАНЗАЦИ.

***МЫНЗОУЛЬ** ч. (12) (*особова назва, молд.* мынз «жеребець», «хлопчак»): а на то е(ст) вѣра... пана мынзоула (Сучава, 1443 *Cost.* II, 141); а хотарници были панъ мынзоу(л) и петришоръ (Сучава, 1446 *ПГСПМР*); ми боАрове... на има... панъ иванъ байча(н) и панъ иванъ мынзоу(л)... Авно чини(м)... гды(ж)... петръ воево(д)... паноу казимировъ... и его короу(н) полскои... по винною слоужбою вѣчне записа(л) сА и обовАзалъ про тожь мы... слобуюемъ... иже хочемъ... слобы, котрыАжъ... петръ воево(д)... королеви полскому... оучини(л)... вѣрне... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: *наз. одн. мынзу(л), мынзоу(л)* (1446 *ПГСПМР*; 1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. мынзоула, (мынзоу)ла, мы(н)зоула* (1443 *Cost.* II, 141; 1448 *DIR* № 10 а; *Cost.* II, 314, 317, 324, 343, 353, 355, 359, 365).

***МУНСАР** ч. (1) (*стп.* muncar, *стп.* muncief, *свн.* muncer) (*урядник, що займався розміном грошей*) міняйло: I też żeby muncare w kniaźstwie naszym ustawepu... s fak-sziwymi penezimi... imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *наз. мн. мунцаре* (1388 *ZPL* 108).

МЫРЗА, МЫРЗА, МИРЗА, МРЪЗА, МЪРЗА ч. (22) (*особова назва, тюрк.* mirza, *ар.* amir «князь», *перс.* zađa «син»): А на то ест велика марториа ...пан Станчоул прѣкалаб Българскы и сынъ его панъ Мыр(за) (Ясси, 1469 *BD* I, 138); А на то великаА марторие... пан Станчоул и сынъ его пан Мырза (Ясси, 1476 *BD* I, 209).

ФОРМИ: *наз. одн. Мырза* 3 (1470 *BD* I, 141; 1471 *ДГСМПБ.* 1472 *BD* I, 172); *Мир(за)* 1 (1470 *BD* I, 156); *МырзаА, Мыр(за)А* 3 (1469 *BD* I, 138; 1473 *BD* I, 187; 1476 *BD* I, 209); *МирзаА* 2 (1470 *BD* I, 150; 1474 *РГС*); *мръза* 1 (1472 *Cost.* S. 88); *Мърза* 1 (1472 *BD* I, 170); *зам. род. в. п...* *Мырза* 1 (1469 *BD* I, 136); *род. одн. Мырзы* 3 (1470 *BD* I, 148; 1471 *BD* I, 164; *DIR* «А» 525); *Мырзи* 3 (1473 *BD* I, 184; 1475 *BD* I, 206; *Cost.* D. 4); *Мырзы* 1 (1469 *BD* I, 134); *Мръзи* 1 (1473 *BD* I, 182); *знах. одн. зам. род. вѣра...* *мырзоу* 1 (1470 *DIR* «А» 522); *мръзоу* 1 (1472 *Cost.* D. 26).

Див. *ше МЪРЗЕ.*

***МЫРЗИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): А на то ест(ь)... вѣра пана Станчола и с(ы)на его пана Мырз(и)чя (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

ФОРМИ: *род. одн. Мырз(и)чя* (1473 *ШКН* 165).

МЫРЗА див. **МЫРЗА.**

***МЫРЛЕКОВЪ** *прикм.* (1) ◇ селище мырлеково див. СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. мырлеково* (1434 *Cost.* I, 374).

***МЫРЬ** див. **МИРЬ**.

***МЫСКОВЪ** *прикм.* (3): А штом был узьялъ пенезей тридцать гривень у Игнатка Путивельского за мой стат, што у мене взялъ мой стат дяди моего пана Мисковы, и я тых пенезей не взялъ у Игнатка (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29);

Мысковъ горбъ (2) (*назва пагорбка у Подільській землі*): А отъ долины Логочной... до Мыскова горба, а з Мыскова горба до потоку и долины Бучачной — усе улево грунт до Почапынець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Мыскова* (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. мн. ч. Мисковы* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

Пор. **МИСКО.**

МЫСЛИТИ *двсл. недок.* (6) 1. (о чим і без додатка) думати, міркувати (про що) (3): Не ест то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи которыи писа(л) ка(к) наш неприятели... *мысла* и оумысло(м) неприятели(м) жадаа а хотА своими лстывыми писмы мысли ваши... оувести оу вопъньне (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); ино мы яко панъ хрестияньски(н) з божьею помо(ч)ю з братьею нашою хочомъ о томъ мыслити абы не былъ втнскъ хрести-

янъству о(т) поганьства (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152); а ваша мл(ст) можете сами порозоумети якъ боудоутъ мыслити ваще(и) мл(с)тн и приятели и неприатели ((б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

2. (*без додатка*) замишляти (що), мати намір (робити що проти кого) (1): а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ нынѣшни и потомъ будучи што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подарА кролаА... тогда мы имамы нашихъ г(с)подарии о(т) того внимати и не дати имъ и бронтити (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613);

доброе мыслити (1) див. **ДОБРЫИ** 4; лихого мыслити (1) див. **ЛИХИИ** 2.

ФОРМИ: *інф. мыслити* (бл. 1386 *P* 30); *майб. 1 ос. мн. хочомъ ... мыслити* (1493 *ОПВВ* 152); *3 ос. мн. боудоутъ мыслити* (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *баз.-ум. ст. 3 ос. мн. што бы мыслили* (1395 *Cost.* II, 613); *двприсл. одноч. мыслАче* 1 (1392—1393 *РФВ* 170); *мыслА* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. *ше* ***ПОМЫСЛИТИ**, ***ПРОМЫСЛИТИ**, ***РАЗМЫСЛИТИ**, ***РОЗМЫСЛИТИ**, ***ОУМЫСЛИТИ**, ***ОУМЫСЛИТИ СА.**

***МЫСЛЬ** див. ***МЫСЛЬ.**

***МЫСЛЬ** *ж.* (5) помисел, намір: а што ми оускаже(т) оподаръ мои тое радъ чиню и всею мыслю моею и до живота (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы кнА(з) дмитрии олгърдович(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже имъюче чистовъ

мысли млсрдие и по(ж)дание к велико(м) королеви володиславу польско(м)... слобуюемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 *P* 43); не ест то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприятели и кроле(в)ства нашего мыслА и оумысло(м) неприятелиски(м) жадаа а хотА своими лстывыми писмы *мысли* ваши противоу намъ завжди чисте а вѣрны... оувести оу вопъньне (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *род. одн. мысли* (1388 *P* 43); *знах. одн. мыслѣ* (1435 *Cost.* II, 679); *ор. одн. мыслю* 1 (бл. 1386 *P* 30); *мыслю* 1 (1429 *Cost.* I, 248); *знах. мн. мысли* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. *ше* ***ПОМЫСЛЬ**, ***ПРОМЫСЛЬ**, **ОУМЫСЛЬ**, ***ОУМЫШЛѢЧЬЕ.**

***МЫТЕЛЬНО** с. (2) (*назва поселення у Волинській землі*): А въ Молинь, въ Мительни не надобе, въ Жуковъ одъ воза по грошу, а одъ коня не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст.

АЛМ 9); мы великий кнзъ швѣтрика(л) свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записаи леньковы зарубичю таА села в луцкоі земли... мытельно а долгие шии (Житомир, 1433 *P* 126).

ФОРМИ: *знах. одн. мытельно* (1433 *P* 126); *місц. одн. въ Мительни* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

МЫТНИКЪ, МЫТНИК, МЫТНЫКЪ, МИТНИК ч. (30) (*збирач мита*) митник: Socziemo (!) jestliby tak zaisto mytnik szto brał na nich, az by jako rozbojnik karap był (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а кто иметъ купити скоть или бараны... не надобъ нигдѣ мыто дати, нижь тамъ гдѣ купиль и возьметъ печать отъ мытника (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); про то(ж) ни оди(н) на(ш) бояри(н), а ни мытни(к) ни де по нашей земли да не смѣе(т) имъ тое порушити (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); нехай мыто нашо и промыто вѣдоутъ мытъники наши (Судомир, 1488 *РИБ* 222); Панъ Литаворъ Хребътовичъ, маршалокъ, а панъ Ѡедко, писарь, бралищбу въ мытника Меньского въ Мартина Янъчелевича (Вільна, 1499 *РЕА* III, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. мытникъ, мытник, mytnik, мытни(к).* *мы(т)ни(к)* 11 (1388 *ZPL* 105; 1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 386; 1452 *Cost.* II, 760; 1455 *Cost.* II, 772; 1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275; 1470 *DIR* «А» 523; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ* і т. ін.); *мытныкъ* 1 (1437 *DIR* № 8); *митник, митни(к)* 3 (1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* I, 4); *род. одн. мытника* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 274; 1480—1484 *BD* II, 369; 1499 *РЕА*.

III, 34); *дав. одн.* **мытником** I (1480—1484 *BD* II, 370); **мытником** I (1480—1484 *BD* II, 369); *наз. мн.* **мытники**, **мытънники** 3 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1488 *РИБ* 222); **мытници**, **мытници** 5 (1456 *Cost.* II, 791; 1458 *DIR«А»* 512; 1460 *BD* II, 275; 1461 *AS* I, 54; 1470 *DIR«А»* 523); **мытници** I (1488 *BD* I, 342); *зам. род.* о(т) наши(х) **мытници** I (1453 *ПГОВ*); *род. мн.* **мытниковъ**, **мытников**, **мытником(в)** 6 (1456 *ПМВВ*; 1496 *АЛРГ* 78; 1497 *АЛРГ* 79; 1497—1498 *АЛРГ* 80); **мытник(к)** I (1437 *Cost.* II, 709).

МЫТО, **МИТО** с. (355) I. (*оплата за товар, який привозили й продавали на місці або тільки провозили через державні чи феодальні границі*) торговле мито (183): А мыта не примышлати но какъ изъ вѣка пошло (б. м. н., 1366 P 14); А jestliby kotoryje reczi gramnuje wez, majet myto platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а кто иметь купити скоть или бараны... не надобъ нигдѣ мыто дати, нижь тамъ гдѣ купилъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а о(т) сукна и о(т) платна и о(т) вьсе торговлю имаю(т) платити мыта, яко бы(л) право издавно (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); а мыто имь брати подавномоу, а маюте намъ тое мыто платити все широкими грошъми (Краків, 1487 *АМЛ*); А такожъ кралъ его милость и князъ великій литовскій да имаютъ лишити коупцемъ нашимъ... абы ходили торговати слободно и доброволно, заплативше правое свое мыто (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

2. (*місце, де збирали мито*) митна застава, митница (172): тое все есмо потвердили... съ всьми границями... ись рѣками, ись мыты, ись ловищи, ись потоки... со всьми оужитки (Судомир, 1361 *AGZ* 6); и мы... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ... со всьмъ с тьмъ што к тьмъ селомъ з вѣка здавна слушало и слушаеть... со млины и с мыты И з болоты и с рудами (Київ, 1483 P 118—119); И где иму(т) класти рибуоу, оу ти(х) возо(х), или буду(т) проданна *мыта* или не продана, а мито да не даду(т) нигде, оу нашеи земли, али да иду(т) доброво(л)но без(з) вьсько(у) забави (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); А мнѣ кн(А)зю Михайлу Васильевич(у) Избаразкому досталъ сѧ городъ Вишньвѣць и: мьстѣкомъ и с тьмъ селомъ, што под мьстѣкомъ, и з мытомъ вишньвѣцкимъ (Вишньвѣць, 1482 *AS* I, 81); А которыи бы гости хотели мыто наше объеждчати новыми дорогами, минаючи мыто наше, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы ездили старыми дорогами (Краків, 1487 *РИБ* 226—227); А которыи бы купци хотели *мыта* объеждчати новыми дорогами, ажъ бы еси ему на тьх помоч давал: нехай он ихъ встѧгаеть и мыта на них берет по давному (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: наз. одн. **мыто** 41 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1443 *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 324; 1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II, 273; 1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82 і т. ін.); **мито** I (1453 *ПГОВ*); **! мы** I (1453 *Cost.* II, 462); *зам. род.* без **мито** 2 (1466 *BD* I, 96); поченше **мыто** I (1447 *Cost.* II, 281); *зам. місц.* на мито или на броду I (1446 *DIR«А»* 485); *род. одн.* **мыта**, **myta** 40 (1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 632; 1429 *DIR«А»* 455; 1444 *Cost.* II, 508; 1456 *Cost.* II, 789; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1487 *АМЛ*; 1489 *AS* III, 22; 1495 *АЛМ* 128; 1499 *РЕА* III, 34 і т. ін.); **мыта** I (1488 *BD* I, 342); *дав. одн.* **мытоу** (1447 *Cost.* II, 281; 1487 *АМЛ*; *РИБ* 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*; 1495 *АЛРГ* 55; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *знах. одн.* **мыто**, **myto** 121 (1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 630; 1422 *DIR fig.* № 35; 1434 *Cost.* II, 668; 1448 *Cost.* II, 741; 1460 *BD* II, 273; 1470 *DIR«А»* 523; 1487 *АМЛ*; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1499 *BD* II, 273 і т. ін.); **мито** 15 (1439 *Cost.* II, 59; 1452 *Cost.* II, 759; 1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 9; *DIR«А»* 512; 1466 *BD* I, 96; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ*; 1488 *BD* I, 342 і т. ін.); *ор. одн.* **мытом**, **мыгомъ**, **мыто(м)**, **mythom** 13 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1435 *Cost.* II, 682; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *P* 159; 1454 *P* 163; 1455 *Cost.* II, 531; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1482 *AS* I, 81; 1488 *РИБ* 223; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); **мытом**, **мито(м)** 2 (1458 *BD* I, 8; 1459 *Cost.* S.

22); *місц. одн.* на **мытѣ** 15 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 788, 789; 1460 *BD* II, 273, 274); на **мыти** 2 (1456 *Cost.* II, 790, 791); на **мыты** I (1460 *BD* II, 276); в **мыте** I (1487 *АМЛ*); на **мыти** 2 (1456 *Cost.* II: 790, 791); *наз. мн.* **мыта** 3 (1454 *Cost.* II, 513; 1498 *АЛРГ* 83); **мыта** I (1457 *BD* I, 4); *род. мн.* **мытъ** (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *знах. мн.* **мыта**, **myta** 12 (1366 P 14; 1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; 1448 *Cost.* II, 741; 1460 *BD* II, 272; 1470 *DIR«А»* 523; 1489 *АМВ*; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1498 *АЛРГ* 83 і т. ін.); **мыта** I (1466 *BD* I, 96); *ор. мн.* **мыты** 18 (1361 *AGZ* 6; 1421 *Cost.* I, 142; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 P 119; 1437 *AS* I, 34; 1438 P 138; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1454 P 163; 1470 *AS* I, 65 і т. ін.); **мыти** 2 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1461 *AS* I, 54); *місц. мн.* о (по, оу) **мытахъ**, **мытахъ**, **мыта(х)** 4 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 667; 1453 *ПГОВ*; 1454 *Cost.* II, 508); оу **мытахъ** I (1457 *BD* I, 4); на **мыто(х)** 2 (1446 *DIR«А»* 485; 1472 *ДГСВМ*); по **мыто(х)** I (1437 *Cost.* II, 709); на **мытехъ**, **мытехъ** 2 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); **!** на крайних **мыта** I (1460 *BD* II, 275); **!оу мита** I (1466 *BD* I, 96); *зам. род. мн.* противъ **тых митахъ** I (1457 *BD* I, 4).

Див. ще **мытъце**.

***МУТРОРОУ** *дв.* ***МИТРОПОЛІЯ**.

***МЫТЪНИКЪ** *дв.* **МЫТНИКЪ**.

МЫТЪЦЕ с. (2) проїждже мито: на го(д) со всьмъ з деса(т) копъ гроше(и) при(и)деть того мытъца (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. **мытъце** (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *род. одн.* **мытъца** (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

Див. ще **МЫТО** I.

***МУСНАЈЕСЗСЗУІ** *дв.* **МИХАЕШИ**.

МЫХОВЪ *прикм.* (2) ◇ лисъ **Мыховъ** *дв.* **ЛѢСЬ**.

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Мыховъ** (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. одн. ч.* **Мыховъ** (1430 *ГВКЛ* 8).

МЫЧКО *дв.* **МИЧКО**.

***МЫШКА** ч. (2) (*особова назва*): а даемъ тому пре(д)реченому пану петроу инакъ мышце кухъмистру вѣчно и непорушно (Луцьк, 1438 P 138).

ФОРМИ: дав. одн. **мышце** (1438 P 138).

МЫШЧИЧЬ ч. (8) (*особова назва*): мы великыи князь швитригаиль... чини(м) знаменито... ижь видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрноую... нашего вѣрного слуги пана петра мышчыча нашего кухъмистра и мы... дали есмо ему и записали... села оу кременешко(м) повѣте (Луцьк, 1438 P 138); А се я, Богдан Холоневскій Мышчычъ, сознаваю моньмъ листомъ: делилъ еси з братомъ своимъ и з Дмитромъ отчиною нашоу Холоневомъ (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); а такъ имѣня верху писаная дали есмо пану Петру Мышчычу (Вильна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: наз. одн. **Мышчычъ** (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *род. одн.* **мышчыча** I (1438 P 138); **мышчыча** I (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); **Мушчыча** I (1492 *АЛМ* 30); *дав. одн.* **Мышчычу** 3 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1492 *АЛМ* 31); **Мушчычу** I (1492 *АЛМ* 30).

***МЫШЬЧИЧЬ** *дв.* **МЫШЧИЧЬ**.

! МЬ *дв.* **МЫ**.

МЫРЗА *дв.* **МЫРЗА**.

***МЫСТА** ж. (1) ◇ мьстѣж учинити (I) помститися: не боронилъ петръ своего живота але мьстѣж учинилъ (XV ст. *BC* 19).

ФОРМИ: знах. одн. **мыстѣж** (XV ст. *BC* 19).

Див. ще ***ПОМСТА**.

МЫСТИШИНЬСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а на то есм(ь) приложилъ свою печать и оцѣ мои вл(д)ка лучьскыи арсении князь данили... иванъ мьстишиньскыи (б. м. н., 1366 P 14).

ФОРМИ: наз. одн. **мыстишиньскыи** (1366 P 14).

МЪЖИ *дв.* **МЕЖИ**.

***МЪЗНАЯ** ж. (2) (*назва річки у Троцькому воеводствѣ*): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... границы и(м) завели

по тьи рѣчки по мѣзную а по кривцоу и по каме(н)ны(и) брод(д) (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: *знах. одн. мѣзноюу, мѣзною* (1495 ВМЗД).

*МЪТЬ ч. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві) а хотарь тѣмъ два селомъ... прости дѣломъ на доуб оу мела (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); Тѣмъ мы видѣвшє ихъ правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми имъ оу нащей земли села на имѣ Роусеши под Мьломъ и на Сереть Склипотещи (Сучава, 1443 ВАМ 41).

ФОРМИ: *род. одн. мела* (1415 Cost. I, 121); *ор. одн. Мьломъ* (1443 ВАМ 41).

*МЪЧА ж. (5) угода про обмін; заміна: ино за то не имаю(т) опоминати (!) ни еди(н) на друогого за тотоу миноу... и ни тѣгати съ никто не имаегъ (Сучава, 1442 Cost. II, 88); а естли А ис тоє мєны вистоуплю, а любо дѣти мои, а любо бли(ж)нни мои из родоу моего теперь и напото(м), а мели бы тоую мѣноу роушати... тогда королю его мл(с)ти двѣсте роублевъ заплачоу (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: *род. одн. мєны* (1467 СП № 13; 1490 Пам.); *знах. одн. миноу I* (1442 Cost. II, 88); *меиоу I* (1467 СП № 13); *мѣноу I* (1490 Пам.).

Див. ще *ОТМЪНА. *ПРОМИНЪНІЄ.

*МЪНИТИ¹ дієсл. док. (1) (що) обмінятися (чим): знаменито чиним... ож(е)... пан Пѣтрашко.. и съ тежчею (!) своєю... потокили сѣ съ нашим ігоуменом архимандритом Ѳеодором... и мѣняли села своа (б. м. н., 1470 ВД I, 152—153).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. мѣняли* (1470 ВД I, 153).

Див. ще ЗАМЪНИТИ, *ЗАМЪНИТИ СѦ. *МЪНЯТИ, *МЪНЯТИ СѦ, ПРОМѢНИТИ I, ПРОМѢНЯТИ.

*МЪНИТИ² див. *МЕНИТИ.

*МЪНСКИЙ *прикм.* (4): Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ боАре г(о)с(по)д(а)рьский мѣнского повѣта, вызнаваем... штож... продали есмо кн(А)зю Костентину к имѣнью его милости Тарасову отчизну нашу (Ставків, 1491 AS I, 96—97); Панъ Литаворъ Хребѣтовичъ, маршалокъ, а панъ Ѳедко, писарь, брали личбу въ мытника Мєньского въ Мартина Янъчелевича (Вільна, 1499 РЕА III, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. I мєно* (1497 РИБ 684); *род. одн. ч. мѣнского 2* (1491 AS I, 96; 1494 РИБ 560); *Мєньского I* (1499 РЕА III, 34).

Пор. *МЪНСКЪ.

*МЪНСКЪ ч. (1) (назва міста) Мінськ: а коли жона твоа мовила пере(д) пано(м) воеводоу съ ива(шко)м) совою в мѣнску и тои де(и) третєє части неповедала абы ивашку совъ в то(м) запису записана была (Вільна, 1495 ВМБС).

ФОРМИ: *місц. одн. в мѣнску* (1495 ВМБС).

*МЪНШЫЙ див. МЕНЪШЫЙ.

МѢНЪШІИ див. МЕНЪШЫЙ.

*МЪНЯТИ дієсл. недок. (9) (чим, чим з ким на що) мінятися, обмінюватися (чим, чим з ким): я ларио(н)... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... ты(м) свои(м) имє(н)є(м)... на имѣ чємери(н)... на его имє(н)є на да(д)ковичи (Луцьк, 1467 СП № 13); А мѣняли есмо своєю доброу волею, а ни жадной наглости (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); с господарѦ корола его мл(с)ти дозволе(н)є(м) и з митрополитовы(м) (!)... мєна(л) есми с ыгумено(м) пересопнички(м), з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ имє(н)є(м) на имѣ да(д)ковичи (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. мінѣют* (1470 ВД I, 153); *перф. 1 ос. одн. ч. мєна(л) есми I* (1490 Пам.); *мѣна(л) есми I* (1467 СП № 13); *3 ос. одн. ч. мєна(л)* (1487 AS I, 85, 86); *1 ос. мн. мѣняли есмо* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

Див. ще ЗАМЪНИТИ, *ЗАМЪНИТИ СѦ, *МЪНИТИ¹, *МЪНЯТИ СѦ, ПРОМѢНИТИ I, ПРОМѢНЯТИ.

*МЪНЯТИ СѦ дієсл. недок. (2) мінятися (чим з ким): а на той часъ, коли сѦ есмо мѣняли: Івачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. сѦ есмо мѣняли* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

Див. ще ЗАМЪНИТИ, *ЗАМЪНИТИ СѦ, *МЪНИТИ¹, *МЪНЯТИ, ПРОМѢНИТИ I, ПРОМѢНЯТИ.

*МЪНАТИ див. *МЪНЯТИ.

*МЪРА ж. (б) (одиниця виміру сипких тіл) міра (2): а на Глушыцы съ тыхъ селець къ двору нашому меру ржи сеють а меру овса (Вільна, 1499 РИБ 776);

◇ (м е р а) о в с я н а я (1) назва данини від орних земель, що сплачувалася вівсомъ и съ тоє земли бортное маєть онъ давати Светому Михайлу по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами, и съ посощиною, и з мерою ржаною и овсяною, што к двору нашому... шло (Вільна, 1499 РИБ 777); м е р а р ж а н а я (1) назва данини від орних земель, що сплачувалася житом: и съ тоє земли бортное маєть онъ давати Светому Михайлу по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами, и съ посощиною, и з мерою ржаною и овсяною, што к двору нашому... шло (Вільна, 1499 РИБ 777); к о т о р о ю м ѣ р о ю (1) в будь-який спосіб, буд -якимъ чином: а хтобы мел того имѣна под кн(є)гинею искати... также либо хотелыбы пан Василей Хрибтович (!) котороу мєроу подле подвурѦ своего мою отчизну стиснути... ино кн(є)г(и)ни еє милости (в

ориг. мл. — Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, нижли я маю зо всеми тыми о отчизне своей мовити и правовати еи (Луцьк, 1494 AS I, 101); в т о и м ѣ р е (1) шодо цього, в цьому відношенні: Порозоумѣти можете в тои мѣре какъ много правды тѣито мистровы листы в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); п о д ѣ т о ю м е р о ю (1) такимъ же чином: А ты бы прятель нашъ также рачыль намъ запись свой дати такимъжо обычаемъ а подъ тою мерою и подъ тыми словы, и присегу свою намъ вдєлати изъ сыномъ своимъ... передъ... нашими послы (б. м. н., 1496 ВД II, 407).

ФОРМИ: *знах. одн. меру* (1499 РИБ 776); *ор. одн. мѣроу I* (1494 AS I, 101); *мерою, мерою 2* (1496 ВД II, 407); *1499 РИБ 777*; *місц. одн. в мѣре* (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *МЪРКА.

*МЪРКА ж. (2) (одиниця виміру сипких речовин) мірка: Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобриню, и зъ млына, што на рыбъ на Кобринць, десятую мѣрку отъ жита (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а на горине Ставъ што небожъчикъ семень заставиль а стоупа а с того млына идетъ на городъ мѣркн (б. м. н., XV ст. ИК).

ФОРМИ: *род. одн. мѣрки* (XV ст. ИК); *знах. одн. мѣрку* (1401 АкВАК III, 2).

Див. ще *МЪРА.

*МЪСАЦЪ див. *МЪСАЦЬ.

*МЪСЕЦЪ див. *МЪСАЦЬ.

*МЪСИЦЪ див. *МЪСАЦЬ.

*МЪСТИЦКИЙ *прикм.* (1) мѣський, городський: а про лѣпшою твердость я макси(м) би(л) чоло(м) п(н)оу войтоу и боурмистро(м) и радца(м) штобы и(х) мл(с)ть приложи(ли) печат(т) мѣстицкоюу к сємоу листу (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. мѣстицкоюу* (бл. 1500 ПИ № 2).

Див. ще *МЪСТЬСКИЙ.

*МѢСТИЧЬ, МѢСТИЧ ч. (12) (житель міста) міщанин, городянин: о(т) кнѦза о(т) кєстугѦ и о(т) кнѦза о(т) либорта у торунь к мѣстычемъ (б. м. н., п. 1341 Р 2); коупиль панъ ганько сварць мѣстичъ лвовский старшии в олеска оу (оу *написано двічі. — Прим. вид.*) малечковича дѣдичество на щирку (Львів, 1368 Р 15); ани мы(т)ници шобы и(м) мыто не оуздѦли ни да(н) да не дадоу(т) съ иними мѣстичи ни по(д)во(д)д) ни на млыно(х) наши(х) да не робѦ(т) (Сучава, 1458 ДІР«А» 512); Я пан Дробышь Мжорювичъ мѣстичъ острожкій коупил есми оу пана Олєхна Чоускы имѣньє... на имѦ Коноухи а ОзерѦны (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: наз. одн. мѣстичь 1 (1368 P 15); мѣстич 1 (1463 AS I, 56); наз. мн. мѣстичи, мѣстич(и), мѣстич(ч) 4 (1370 P 18; 1434 Cost. II, 667; 1449 Cost. II, 386; 1461 AS I, 54); мистичи 1 (1455 Cost. II, 525); род. мн. мѣстичовъ (1368 P 16); дав. мн. мѣстичемъ (п. 1341 P 2); знах. мн. мистичи (1455 Cost. II, 526); ор. мн. мѣстичи 1 (1366 P 12); мистичи 1 (1458 DIR«A» 512).

МѢСТО¹, МЕСТО с. (203) (цсл. мѣсто) 1. (визначена частина простору) місце (17): А который по нашем животь от наставникъ (и от братіи свѣтаго) мѣста сего, кто не боудет стоати въ семь нашем токмѣжи, таковыи да боудеть (...—Прим. вид.) е боудет (Молдовица, 1462 BD I, 70); а прото(ж) соудъ... иемень дать вола(т) слоужебникомъ явне, ижа (!) по(д) така(м) повѣтмоу а на коемъ мѣстѣ оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены (XV ст. СЯ 43); а имъ ничто да (в ориг. никто даа.—Прим. вид.) не забороно, и без мито, боуди где и оу которомъ мѣстѣ (Сучава, 1466 BD I, 96); А хотар томуо выш(е)реченому село Стецканѣи... на врѣх горь правою мѣст (!), где оударѣтъ въ оубрѣшя Слатины (Сучава, 1493 BD II, 6); а по них, кто боудет намасник томуо свѣтомуо мѣстоу, також да дрѣжат по вышписан(о)моу, до коль боудет стоати и свѣтныи монастырь (Гирлов, 1499 BD II, 156);

(дѣлянка землі) місце (103): дали есмо на вѣки тои млинъ

и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 P 20); а ещче есмы дали томуо монастыреви мѣсто г(д)е любить собе содити (!) виногра(д) (Сучава, 1409 Cost. I, 69); И дали есмо томуо предписаному пану Ивану Мукосевичу верхуменован(ныя) мѣста вѣчно и непорушно ему, и его дѣтемъ, и его внучатомъ, и его ближнимъ счеткомъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а даемъ... пану андрѣю волотовичу верхуменованая мѣста вѣчно и непорушно (Київ, 1433 P 119); ТА(м) мы... дали есми емоу, оу нашуо бранишоу, оу бохотинѣ, едно мѣсто о(т) поустыни, на имъ потока козіа, подли монастырской пасицы, да осадит(т) собѣ село, у конецъ писка (Сучава, 1455 Cost. II, 559); и тиж есми емоу дали и потврѣдили она (!) селищче, на бахлоуецѣ, на имъ селищче мѣкѣоу влада и съ мистом от млина на бахлоуецѣ, где был млин оничковъ (Сучава, 1493 Cost. S. 176); а съ того двора з мѣстомъ ему ие служит и подвожд и плату жадного не давати (Городно, 1497 РИБ 684);

оцелово мѣсто (1) див. *ОЦЕЛОВЪ; пѣатриню о мѣсто (1) див. *ПѢАТРИНЪ;

землеволодіння, маеток (2): I... iesmo k waszoy miłosty ne odnowa psali, sztoz danniaa mista wsia otniała w nas: med, srebgo, kunicy, wsiaakia dañ (Липиньки, 1433 ЭНТШ LXXVI, 141); а ти(ж) о шкоды оубогы(х) кроле(в)скы(х) и мѣста кроле(в)ско(г) казали есмо оуси(м) люде(м) воротити, кто шо буде(т) бра(л) (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

2. (торгова площца) торг, базар (2): Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... Луцкихъ, штожъ деи они купуютъ въ мѣстѣ кожи малые неварунковые телятины, баранины, козины, а передь тымъ деи здавна того не бывало (Луцьк, 1495 АЛМ 88); я макс(и) харитонович(ч) гаркавы(и) мѣщани(н) кие(в)ски(и) сознаваю симъ мой(м) лист(о)м) прода(л) есми мѣстцо свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы оринъ андрѣвѣвъ женѣ (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2);

съ мѣстомъ терпѣти (2) платити податок за горгівлю чим: а ещче есмы имъ дали волю што бы собѣ держали, у сочавѣ, одинъ домъ, а у томъ дому корчмъу не держати, ни пива варити, ни меду... пакъ ли тотъ кто имѣть жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогды му-ситъ (? — Прим. вид.) съ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 Cost. II, 633); пакъ тотъ што имѣтъ жити оу тотъ домъ бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держати, тогда имоут с мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1434 Cost. II, 670); тѣгноути и с мѣстомъ (2) див. ТАГНОУТИ.

3. (великий населений пункт) місто (45): Tež jestliby... ot mesta do mesta, ot poweta do poweta, abo ot odnoje zemli do drugoje zemli wezli by czerez myta, niczoho na nich ne majet' brano byti (Луцьк, 1388 ZPL 105); а мы есми дали... стефануо воеводи... городъ келію и с мыто(м) и с озеры, шо к томуо городоу слоухають, и мисто васлоуи и волость, шо к томуо мистоу слоухають (Сучава, 1435 Cost. II, 682); па(к) ли бы оусхотил(л) оу коропци мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ съ мытомъ съ млино(м) и село стѣнкоу к томуо причыняе(м) (Снятин, 1454 P 163); оу Житомири оу месте ко(р)чомъ два(д)цать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); а и самъ бы еси имъ ни пѣ чомъ кривѣды не чинилъ и корчмы бы еси своей и не держалъ въ месте, и заповедаль бы еси слугамъ своимъ и мешчаномъ, штобы корчмы въ месте не варили и по селомъ (Судомир, 1488 РИБ 222); у tež postupyšia mnie drugoho pola uhol swojeho do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworot u drugoie dorohy stoiež dorohy od mista ydet k muchawcu k moim ludem (Тришин, 1500 ДПЖН);

місто Beresteyskoje (3) (назва міста) Брест: пры томъ былу... radcy mista beresteyskoho (Тришин, 1500 ДПЖН); мѣсто Виленское (1) (назва міста) Вильна: Билъ намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есмы емоу мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); место немецкое (1) місто, управління в якому здійсновалось згідно з нормами Магдебурзького (німецького) права: мы оуоставляемъ... где боуде(т) знайдены боудоуть в селе(х) алюбю в месте(х) немецкы(х) имають быти инѣты и выведены а имають быти полдскимъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. ВС 25 зв.); место Пинское (1) (назва міста) Пінськ: и тежъ дали емоу въ месте Пинскомъ огорода своего дворъ себе поселити (Городно, 1497 РИБ 683); и лвовское мѣсто (1), мѣсто Ливовское (1) див. ЛВОВСКИЙ; луцкое мѣсто (1), место Луцкое (1) див. ЛУЦКИЙ; Овруцкое место (1) див. *ОВРУЦКИЙ; стольное мѣсто (1) див. *СТОЛНЫИ;

◇ за мѣсто (3) (кого, чога) замість: Про тожъ, коли она его въ тое именье приняла за сына место своею доброю волею... и онъ нехай тое именье держитъ и имъ ся опекаетъ (Краків, 1489 РИБ 438); у въ мѣста (1) (кого, чога) замість: И мы пожаловали его и дали есмо ему тыи дворища самому пахати и люди садити у въ отчычовъ мѣста на тыхъ пустыхъ земляхъ (Краків, 1454 АЛМ 12); на всѣхъ мѣстехъ (3) повсюди, всюди: тогды А алюбюю (!) имъ веренъ быти и служи(т) на всѣхъ мѣстех(х), безо листи, без хитрости (sic.—Прим. вид.) (Берестя, 1400 Cost. II, 619); Тиж от сего часоу и на потоумъ далшіи часы слобуоуем... Казимируо кролю и свѣтои его короунъ полскои... пожиточности их на всѣхъ мѣстахъ диати и правовати (Сучава, 1462 BD II, 284); ни на (о)у которомъ мѣстѣ (2) нѣде: того ради колико возовъ пошлю(т) о(т) нѣмецкого монастырь... шобы о(т) ни(х) нигде не оузыли мыта по нашей земли ни на которо(м) мѣста (б. м. н., 1429 DIR«A» 455); и тако(ж)... да са не оумышаю(т) соуд(д)ци о(т) я(с)... ни глобы брати... и ни соудити тогы лю(д) ни оу которо(м) мѣстѣ (Побрата, 1448 ДГПР); до тыхъ мѣстѣ (3) а) до того часу, доти (2): И онъ имѣеть держати тыѣ двѣ дѣлници мои дѣлницы и отчызны моеѣ... до тыхъ мѣстѣ, до кол емоу отложитъ двѣ тисѣчи золотыхъ, кто боудетъ ближній к тымъ двѣма дѣлницамъ (Добучини, 1487 AS I, 239); б) до цього часу, досі (1) : Билъ чоломъ королю е. м. бояринѣ Киевскій Пирхайло, штожъ давно емоу дана волость Олевско, и онъ тое волости ещдо и до тыхъ мѣстѣ не держалъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9); о тыхъ мѣстѣ (3) від цього часу: Мы дмитрии инѣмъ именьемъ корнбу(т)... чинимъ то знаемо... иже о(т) ты(х) мѣстѣ... чистаА вѣрности и полна будемъ держат(т)... тому истому короле-

ви... и корунъ полскои (Краків, 1388 P 40—41); имет быти... мир... от тых мѣсть и на по том (Гирлов, 1499 BD II, 419).

ФОРМИ: наз. одн. мѣсто 8 (1443 Cost. II, 185; 1458 Mih. Doc. 122; 1462 BD I, 70; 1468 BD I, 127; 1476 BD I, 211, 216, 217); место 1 (1468 BD I, 127); ! мѣсть 1 (1429 Cost. I, 269); зам. род. повыше оцелово мѣсто 2 (1436 Cost. I, 459; 1458 Mih. Doc. 122); зам. дав. а хотар томоу мѣсто от село 1 (1472 Cost. S. 88); зам. ор. дадох... село... и съ мѣсто за пасикоу 1 (1491 BD I, 464); зам. місц. одн. оу мѣсто оу Черновцах 1 (1490 BD I, 420); род. одн. мѣста 11 (1404 P 70; 1408 Cost. II, 630; 1436 Cost. I, 450; 1448 Cost. II, 313; 1457 Cost. II, 810; 1458 DIR«A» 512; 1462 BD I, 70; 1463 BD II, 295; 1476 BD I, 212; 1495 BD II, 63); мѣста, místa 8 (1432 ДГВІН; 1490 DC 147; 1500 ДПЖН); мѣста, mesta 3 (1388 ZPL 104, 105; 1499 АЛРГ 94); зам. знах. бил коупил пан короую того мѣста млиновное 1 (1484 BD I, 286); дав. одн. мѣсту, мѣстоу, мѣстоу 15 (1404 P 70; 1424 Cost. II, 956; 1448 Cost. II, 313; 1451 Cost. II, 403; 1462 BD I, 70; 1466 BD I, 113; 1476 BD I, 211; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 156 і т. ін.); мѣстоу 2 (1421 Cost. I, 142; 1435 Cost. II, 682); знах. одн. мѣсто, мѣсто(о) 47 (1375 P 20; 1400 Cost. I, 26; 1428 Cost. I, 209; 1439 Cost. II, 52; 1448 Cost. II, 359; 1454 P 163; 1466 BD I, 110; 1487 BD I, 516; 1492 BD II, 510 і т. ін.); мѣсто 12 (1421 Cost. I, 142; 1432 ДГВІН; 1435 Cost. II, 682; 1448 Cost. II, 313; 1484 BD I, 285, 286); место, mesto 10 (1444 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV 11; 1468 BD I, 130; 1469 BD I, 134; 1489 РИБ 437, 438; 1496 ПЧФГ 36); ! мѣст 2 (1493 BD II, 6); ор. одн. мѣстомъ, мѣстомъ, мѣстом 3 (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276; 1493 Cost. S. 176); мѣс омъ, мѣстом 2 (1408 Cost. II, 633; 1434 Cost. II, 670); мѣстомъ 1 (1497 РИБ 684); місц. одн. оу (въ, на) мѣстѣ, мѣста 7 (1375 P 20; 1404 ГМ; 1410 АкВАК XI, 5; 1429 DIR«A» 455; 1448 ДГПР; 1466 BD I, 96; 1495 АЛМ 88); на (въ, оу) мѣсте, мѣсте 9 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92; 1484 РИБ 351; 1488 РИБ 222; 1497 РИБ 683; 1498 ГВКЛ 22); мѣсти 1 (1490 AS I, 92); на мѣсте 1 (бл. 1500 ПИ № 2); на мѣстѣ 1 (XV ст. СЯ 43); наз. мн. мѣста 1 (1457 Cost. II, 811); мѣста, místa 2 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; 1449 Cost. II, 747); род. мн. мѣсть, мѣсть 7 (1388 P 41; 1436 Cost. I, 450; 1462 BD II, 284; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9; 1487 AS I, 239; 1499 BD II, 419, 420); мѣсть 1 (1453 Cost. II, 765); мѣсть 2 (1429 Cost. I, 269; 1487 РИБ 435); зам. ор. съ мѣсть 3 (1468 BD I, 125, 126); дав. мн. мѣстомъ 2 (1429 Cost. I, 280; 1445 Cost. II, 729); мѣстомъ 1 (1496 ПДВКА 61); знах. мн. мѣста 10 (1429 Cost. I, 280; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 119; 1436 Cost. I, 444; Cost. II, 706; 1437 P 136; 1445 АкЮЗР I, 18; 1446 АкЮЗР I, 18; P 152; 1454 АЛМ 12); мѣста 1 (1443 Cost. II, 179); ор. мн. мѣсты 2 (1401 P 64; 1436 Cost. II, 706); мѣсти 1 (1436 Cost. II, 698); місц. мн. по мѣста(х) 1 (1453 ПГОВ); на мѣстах 1 (1462 BD II, 284); на мѣсте(х) 1 (1400 Cost. II, 619); на (оу) мѣсти(х), мѣстихъ 2 (1443 Cost. II, 119; 1449 Cost. II, 746); на (въ) мѣсте(х) 3 (XV ст. ВС 6, 13 зв., 25 зв.); зам. род. мн. прѣити... до их милости землѣх и мѣстах 1 (1499 BD II, 422); знах. дв. мѣсть 2 (1435 Cost. I, 403; 1436 ВАРМ 33); мѣсть 1 (1429 Cost. I, 280).

Див. ще МЕСЦО. *НОВОЕ МЕСТО.

МѢСТО², MESTO прийм. (2) (з род.) (виражае об'єктні відношення) (кого, чого) замість: I tež jestliby... па іменіе, або на listy ranow znamenitych peniazej by rozuczil... ту... mesto inszych zastaw іменіе zastawlenoje naznamenujemo (Луцьк, 1388 ZPL 106); тогда па(н) прѣрашъ пилнковичъ не могъ быти к тому розъизду але польѣтилъ своа села тисманчаны и того(т)ъ розъиздъ прѣтелю (так. — Прим. вид.) своему пану Аньчеви зубреви себе мѣсто мощно о добытье и о страчѣнье (Галич, 1404 t 88).

Див. ще ВЪМѢСТО.

*МѢСТСКИ див. *МѢСТЬСКИИ.

*МѢСТЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЦО див. МЕСЦО.

*МѢСТЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЫЧЬ див. МѢСТИЧЬ.

! МѢСТЬ див. МѢСТО¹.

*МѢСТЬСКИИ прикм. (5) міський (4): о поустьні сельскои аллюбо мѣстьскои (XV ст. ВС 23 зв.); Вызнаваемъ симъ нашымъ листомъ... и(ж)... дали есми емоу... мешкане... и придали есми емоу по(л) мыта и мли(н) мѣстски (Снятин, 1454 P 162—163);

Братъство мѣстьское (1) див. БРАТСТВО.

ФОРМИ: знах. одн. ч. мѣстски (1454 P 163); місц. одн. с. о мѣстьско(м) (XV ст. СЯ 9 зв.); місц. одн. ж. о мѣстьскои 2 (XV ст. ВС 7, 23 зв.); о мѣськои 1 (XV ст. ВС 23).

Див. ще *МѢСТИЦКИИ.

*МѢСТЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЬЧАНИНЬ див. МѢЩАНИНЬ.

*МѢСТЪЧКО с. (2) містечко: А мнѣ кнѣ(зю) Михайлу Васильевич(у) Избарзкому достал сѧ город Вишнѣвецъ ис мѣстьчкомъ и с тымъ селом, што под мѣстьчкомъ, и з мѣтомъ вышнѣвѣцкимъ (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: ор. одн. мѣстьчкомъ, мѣстьчкомъ (1482 AS I, 81).

*МѢСЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСЧАНИНЬ див. МѢЩАНИНЬ.

*МѢСЧАНИНЬ див. МѢЩАНИНЬ.

*МѢСЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСЯЦЬ див. *МѢСАЦЬ.

*МѢСАЦЬ див. *МѢСАЦЬ.

*МѢСАЦЬ ч. (389) (одиниця виміру часу) місяць: Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830, индикта семого, месеца декабря 8 дня (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); а по о(т)повѣдънии стояти муиръ за мѣсаць (6. м. н., 1352 P 6); А писанъ листъ оу смотричи...

мѣца марта зі (Смотрич, 1375 P 20); а на крипость тому и на потвержинѣ вельѣи есми нашо печат великую прѣвсити оу нашемъ городѣ оу сочавѣ оу лета шесто чисачіе (!) ѿ и ѿ мѣсаца ноабра оу иі ден (Сучава, 1393 Cost. I, 14); П(и)сан оу Києве, под лет(ы) рожества Х(ри)с(то)ва ѧ лет и ѿлз лет, м(е)с(е)ца октабр(а) зі ден (Київ, 1437 AS I, 34); писа(н) в острозь и мѣца июня гї днѣ на завт(р)ѣе Армарка в домоу в пана микитинѣ (Острог, 1458 ОЖДМ); докончали шию каплицю письмомъ мѣца октября въ... (Краків, 1478 ОБРН 131); Писа Іон Попович оу Ясох в лето ꙗзи, мѣсаца маргїя ке день (Ясси, 1500 BD II, 176).

ФОРМИ: род. одн. мѣсАца, мѣсяца 163 (1398 ДГПМ; 1402 Cost. II, 621; 1433 P 119; 1445 АкЮЗР I, 18; 1457 BD I, 5; 1469 BD I, 136; 1478 AS I, 76; 1485 BD II, 372; 1500 BD II, 176 і т. ін.); мѣсеца 5 (1403 RS 338; 1410 АкВАК XI, 5; 1465 АкВАК III, 4; 1491 AS I, 97; 1500 АСД II, № 3); месеца, mesiaca 6 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 19; 1494 BD II, 389); місяца, мѣсаца, м(и)с(А)ца, mis(ia)ca 6 (1440 P 142; 1465 GL 176; 1487 AS I, 241; 1488 AS I, 242; 1494 АЛМ 54; 1500 АЛМ вип. 2, 59); месеца, м(е)с(е)ца, м(е)с(е)ца 12 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1389 PEA I, 28; 1437 AS I, 34; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1454 AS III, 10; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1480 BD I, 238; 1488 AS I, 88; 1495 РИБ 621; 1499 РИБ 777 і т. ін.); мѣсАца, misiacia 3 (1393 Cost. I, 14; 1420 AS I, 26; 1421 AS I, 27); мѣсАца, мѣсяця 3 (1392—1393 PФВ 171; 1451 АкЮЗР II, 106; 1466 AS I, 61); м(ѣ)с(а)ца 1 (1487 AS I, 240); мѣсица 1 (1497 Cost. S. 224); м(с)ца, мѣса, мѣца 144 (1400 Cost. I, 37; 1407 DIR«A» 434; 1422 P 98; 1434 Cost. II, 670; 1445 ЗНТШ СХV, 19; 1452 P 161; 1460 Cost. S. 41; 1471 DIR«A»

527; 1486 DC 144; 1500 Cost. S. 231 i т. ін.); **м(с)цѡ, мѡцѡ**, мѡця, мѡця 18 (1375 P 20; 1386 P 31; 1407 Cost. II, 629; 1413 ОБРН 116; 1433 P 127; 1439 Cost. II, 713; 1445 P 151; 1448 Cost. II, 735; 1473 ЗНТШ V, 3; 1478 ОБРН 131 i т. ін.); **мѡ(с)цѡѦ** I (1392 Cost. I, 8); **мѡсѡца** I (1428 Cost. I, 202); **м(с)цѡѦ** I (1442 Cost. I, 101); *знах. одн. мѡсѡцѡѦ* 4 (1352 P 6; 1433—1443 АРМ; 1476 BD I, 212; 1479 BD II, 351); **м(с)цѡѦ, мѡцѡѦ** 2 (XV ст. СЯ 43; 1491 BD I, 460); *mesiec* I (1388 ZPL 106); *знах. мн. месѡци* I (XV ст. ВС 34 зв.); *месѡци* I (XV ст. ВС 20 зв.); **м(с)ци, мѡци** 11 (1429 P 114; XV ст. ВС 16, 21 зв. 22, 22 зв., 34 зв., 35, 38 зв.; СЯ 42, 42 зв.); **м(с)цѡѦ** I (1448 Cost. II, 734); *знах. дв. м(с)ца* (XV ст. ВС 8 зв., 35); *ор. дв. мѡсѡцѡѦ* (1462 BD II, 285).

МѢТИ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ ч. (42) (*житель мѡста*) мѡщанин, городянин: I *tez zebŭ tuncare... s falsziwymi penezmi... sami szereg posła puszohoj wojewody, i tez szereg meszczan, kotogum kolwe obuczajem, takowuch imati ne smeliby* (Луцьк, 1388 ZPL 108); *мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали съ радуами (!) и съ мѡстычаны илвовского мѡста и съ усъмъ посполъствомъ ихъ* (Сучава, 1408 Cost. II, 630); а князѡ юрьевы(х) бо Аръ бы(л) при то(м) панъ патрикѡ краевский... а па(н) томо мѡщанинъ лоуцкии а панъ Ацко берестинский мѡщанинъ (Острог, 1458 ОЖДМ); и тыми разы тые мѡщане вроуцкѡе... просили насъ абыхомо ещо имъ тые ко(р)чмы на колико годо(в) продали (Краків, 1489 АКВ); А с нами в тот часъ были панъ Олехно Скорута... и мѡщанинъ кѡевскѡй Ганко, и иншѡй (Кѡив, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Я макс(м) харитонов(ч) горкавы(и) мѡщани(н) кѡе(в)ски(и) сознаваю симъ мон(м) листо(м) прода(л) есми мѡстцо свое коморное... оринъ андрѡевъ женъ (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

а оу том домоу корчмоу не держати, ни пива варити, ни мед, ни мѡсныи клаткы (? — *Прим. вид.*) держати, ни хлѡба продати (Сучава, 1434 Cost. II, 670);

◇ **мѡсные запусты** (3) (*тиждень перед великим постом*) масниа, запусты: А рокъ имъ тые корчмы почати варити — на мясные запусты великого поста (Радомль, 1487 РИБ 228); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мѡсные запусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пе(р)вое ихъ коупли (Краків, 1489 АКВ).

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

МѢЩАНИНЪ *див. ИМѢТИ.*

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

СЛОВАРЬ СТАРОУКРАИНСКОГО ЯЗЫКА
XIV—XV вв.

В ДВУХ ТОМАХ

ТОМ I

А — М

(На украинском языке)

Составители

ДМИТРИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ ГРИНЧИШИН,
УЛЬЯНА ЯРОСЛАВОВНА ЕДЛИНСКАЯ,
ВАЛЕНТИНА ЛЕОНИДОВНА КАРПОВА,
РОЗАЛИЯ ИОСИФОВНА КЕРСТА,
ЛЕВ МИХАЙЛОВИЧ ПОЛЮГА,
МИХАИЛ ЛУКИЧ ХУДАШ

*Друкується за постановою вченої ради
Інституту суспільних наук АН УРСР*

Редактори

О. А. Дігель, І. І. Маркевич, Н. С. Редичук

Оформлення художника

Р. К. Пахолюка

Художній редактор

О. Г. Ком'яков

Технічний редактор

М. А. Притикіна

Коректори

Л. В. Малюта, О. С. Улезко

Інформ. бланк № 43

Здано до набору 28.06. 1974. Підп. до друку 30.06. 1977.

Формат 84 × 108^{1/16}. Папір друк. № 1. Літ. гарн.

Внс. друк. Ум. друк. арк. 66,36. Обл.-вид. арк. 108,84.

Тираж 9500 пр. Зам. 7-371. Ціна 8 крб. 60 коп.

Видавництво «Наукова думка», 252601, Київ, МСП, Реліна, 3.

Надруковано з матриць Головного підприємства
республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкінга» Держкомвидаву УРСР, Київ, на Книжковій
ф-ці ім. М. В. Фрунзе, Харків, вул. Донець-Захаржевська, 6/8.

СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XIV—XV ст.
У ДВОХ ТОМАХ